

પુસ્તક ૧૩ રૂ.
આંક ૧૯૧

ગાંધીજીની
૧૯૩૮

પુસ્તકાલય

સંચાલક :

સર્વિશ ૨, ૩-૮-૦

,, ૨, ૫-૦-૦

૨, ૦-૬-૦

વંદીઓ :

નાનાલાલ ચંદ્રશેખર દીવાનજી
નાલુકલાલ નંદલાલ ચોકસી

વ્યવસ્થાપક :

વાઘજીભાઈ નારણભાઈ અમીન,
બી. ઈ.એમ.

મંત્રી, પુ. સ. સ. મં. સિ.
રાવપુરા.....વડોદરા.

અનુક્રમણિકા

તરમુ વર્ષ	૧
ત્રણે દત્તન વર્ષે (કાવ્ય)	ધીરજલાલ મ. ખારોટ...	૨
ધન્યવાદ ! (કાવ્ય)	' સોનાકુર '	૩
દત્તનવર્ષે	જીજ્ઞાસ દ. મહેતા	૪
ઝંખના (કાવ્ય)	બલવંત મહેતા	૫
વર્ષારંભની વિચારસરણી	કૃષ્ણલાલ ર. ત્રિવેદી	૬
મેળી ચણો (કાવ્ય)	કાલિદાસ દ. વણકર	૮
સાનવાડી (રાસ)	શિવાત્મજ ડીગ્રુયા	૯
મંત્રીલાઠ્ઠાએને વિનંતિ	નાનજીલાલ જે. પટેલ	૧૦
છત્રધ્યેય (કાવ્ય)	' ચંદ્રસેન '	૧૧
વાચનના હેતુઓ	હન્દ્રવદન ધ. પંડ્યા	૧૨
સાહેબડી હો ! આંસોને વાચવા (રામ)...	ચીમનલાલ ચુ. શાહ	૧૪
પુસ્તકાલયનો ઇતિહાસ	રસુલભાઈ ન. વડોગા	૧૫
વિચારચંક્રમણ	' ચક્રમ '	૧૭
વાચનપ્રેમી બંધુઓને ! (કાવ્ય)	કાલાલાલ રામદાસ પટેલ	૧૮
વાચન તરંગ	હરવરભાઈ નામજીભાઈ પટેલ	૧૯
થોડુંક જાણુવા જેવું	નાનાલાલ કે. પટેલ	૨૩
મહાલપુ. પરિપોદઃ કડી મહાલ પહેલી પરિપદ	વ. ચં.	૨૫
શ્રીમંત મહારાજ સાહેબનું પ્રવચન	૩૨
જરર જિજ્ઞાસે આ સાલ પુઁ પર્વાણી	ના. નં. ચોકસી	૩૪
પુસ્તકાલયોની તપાસણી	૩૬
પુસ્તક પરિચય : સ્વીકાર	ના. નં. ચોકસી, ના. ચં. દીવાનજી	૩૭
નવીન જ્ઞાન	૫૨
' પુસ્તકાલય ' માસિક	મે. ન. અમીન	૫૪
પુ. મ. સ. મંડળ સિ. નો વહિવટ :	} યુનીલાલ પુ. શાહ				૫૪
ચર્ચાપત્રનો પ્રલાસો					૫૬
પુસ્તકાલય નોંધ	૬૧
વ. રા. પુ. મંડળ : શિક્ષણ વર્ગોની જાહેરાત	૬૩
આભાર નોંધ	મે. ન. અમીન	૬૪
પુ. સ. સ. મંડળમાં વેચાતા નરીન પુસ્તકો	૬૫
પત્રો શરૂ થવાની માહિતી : યાદી નં. ૨-૩	૬૬
માસિકો મળ્યા તરીખ	૭૦
શું વાંચો ?	૭૧
બાલામણનાં પુસ્તકોની યાદી નં. ૪૬ —	૭૨
સે. લા. ખાતાની સૂચનાઓ	૭૩

દેશપરેશમાં છેકેરા
અને છેકરીઓમાં મારા
વાચનનો શોખ ઉત્પન્ન
કરેને પોષી રહ્યું છે
મુવાન પણ અભણ સ્ત્રી
વગરને વાચના શીખવા
લલચાવી શક્યુ છે.
ગુજરાતનાં હજારો
સ્ત્રીઓ અને બાળકોમાં
સાહિત્ય, સંગીત અને
કળાના સંસ્કારોનો બીજ
વાવી રહ્યું છે.

ત્રિરંગી મુંદર ચિત્રો, ગીતો, વાર્તા, સંવાદ, વિનોદ, પ્રવાસ અને સાહસનાં વર્ણનોથી
ભરપૂર દર મહિને નિયમિત રીતે બહાર પડતું

—: આલમિત્ર માસિક :—

હજી તમારા કુટુંબમાં નથી આવતું ?

‘પ્રતિદિન આહોના સંખ્યા વધતી જાય છે એજ બતાવે છે કે જે બાળક ‘આલમિત્ર’
વાંચે છે તે આહક બનવા વડીલોને વિનવે છે. આજે જ તમારા બાળકનું નામ આહક તરીકે
નેધાવો. ઑગસ્ટ માસથી ‘આલમિત્ર’નું ૧૭મું વર્ષ શરૂ થાય છે. ઑગસ્ટથી ૧
જન્યુઆરીથી આહક યષ્ટ શકાય છે.

વાર્ષિક લવાજમ માત્ર રૂ. ૪ પરદેશ માટે વાર્ષિક શિલિંગ ૮

લખો.—૦યુવસ્થાપક, ‘આલમિત્ર’ કાર્યાલય.

ચરોતર એન્કુશન સોસાયટી, આણંદ.

વૈદકદૃષ્ટતઃ માસિકનું ૪૩ મું લેટ પુસ્તક

શરીર અને આરોગ્ય

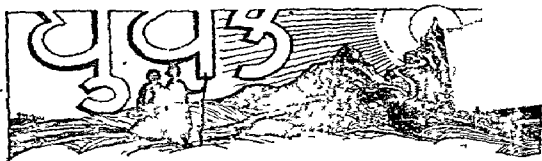
શરીરના મુખ્ય અવયવોનું વર્ણન અને તેની ક્રિયા, પાચનક્રિયા, રસક્રિયા, રક્તક્રિયા
શ્વાસોશ્વાસક્રિયા, ચેતનક્રિયા, અને તેમાં થતી વિક્ષિપ્તિઓ વિષે તેમજ સપ્તધાતુની ક્રિયા
ચાનેત્રીઓની ક્રિયા, ખાનપાનનું સામાન્ય વર્ણન તથા આરોગ્યતા વિષે સામાન્ય વર્ણન
કરવામાં આવ્યું છે. આ પુસ્તક વાંચીને તે પ્રમાણે વર્તન કરે તો દરદ થાય નહિ અગર ચત
અટકે. કાઉન ૧૬ પેજી પૃષ્ઠ ૨૪૦ કિંગમત રૂ. ૧-૮-૦

વૈદકદૃષ્ટતઃ માસિક { વૈદક જ્ઞાનના પ્રચારાર્થે વાર્ષિક લવાજમ... રૂ. ૩-૦-૦
લામબેરીઓ માટે રૂ. ૨-૪-૦

જલકપેશરનો ખાસ અંક કિંગમત ૦-૮-૦

ગુજરાત આયુર્વેદિક ફાર્મસી.

ગાંધી રોડ, અમદાવાદ.

છેલ્લાં સાત વરસથી મહાગૂજરાતમાં ઘેર ઘેર વંચાતું માસિકપત્ર

- નવમજનની ઘોષણા કરતી ક્રાંતિની ચીનગારીઓ દેખા દેશે, કંઈક કરવા માગતા યુવક યુવતીને પ્રેરણા, અને પ્રેરણાહીન આપશે.
- એના પાને પાને નૂતન વિચારસરણી, તાકગી આપે તેવી કલ્પના પ્રાણ અને જાવનાનાં દર્શન થાય છે.
- યુવક જીવનને સ્પર્શતા અનેક વિષયો-થી ભરપૂર લેખો, વાર્તાઓ, કાવ્યો, મનનો અને જીવન ચરિત્રો તેમજ આજીવનાવો, વિષે ઝીણી છણવટ અને ઉકેલ આપે છે.
- દર મહિને ખાસ કરીને પહેલે પાને જીવન જ્યોત, ઉઘડતે પાને, નારી વિકાસ, પ્રગટ થતું નવું માહિત્ય અને તંત્રીની નોંધ એટલાં તો સુંદર અને પ્રેરણાત્મક હોય છે.
- ઉછળતી પ્રજાને ઉપયોગી થઈ પડે એવું જીવંત સાહિત્ય હંમેશાં પીરસાય છે.

ઉંચા, ચીકણા ને સફેદ કુખ જવા કાગળો સુધડતા ને સુંદર છપાઈ અને પૃષ્ઠાં ઉપરનું બેરંગી કવર ચિત્ર દોનાં છતાંએ વાર્ષિક લવાજમ દેશમાં રૂપિયા બે પરદેશ માટે શિલિંગ પાંચ

: લખો :

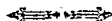
યુવક ઑશીસ : વડોદરા.

રાયચુરાકૃત :

ગુજરાતમાં ગૃહે-ગૃહે વંચાતું રસિક સાહિત્ય : પ્રેમશૌચંભયું બળવંત
લોકસાહિત્ય : પીતા અને પુત્રી સાથે વાંચી શકે તેવું નિર્દોષ સાહિત્ય

રચવામાં

રાયચુરા આજે સર્વત્ર પંકાય છે

સ્નેહપૂર્ણા : સચિત્ર	શ. ૩-૦-૦
સોરઠી વીરાંગનાની વાર્તાઓ : સચિત્ર	„ ૨-૦-૦
[આવૃત્તિ બીજી]	
દાલચીવડાની દશ વાર્તાઓ : સચિત્ર	„ ૧-૮-૦
રાયચુરાની રસીકી વાર્તાઓ :	
[આવૃત્તિ બીજી] સચિત્ર	„ ૧-૮-૦
કાઠિયાવાડની લોકવાર્તાઓ :	
[બીજી આવૃત્તિ] સચિત્ર	„ ૧-૮-૦
રાસમંદિર :	
[બીજી આવૃત્તિ] સચિત્ર	„ ૧-૦-૦
કાઠિયાવાડી દુહા : સચિત્ર	„ ૧-૦-૦
રાસયાના રાસ : સચિત્ર	„ ૧-૦-૦
વ્યાસજીની વાર્તાઓ : સચિત્ર	„ ૧-૮-૦
પારેવાં : [બીજી આવૃત્તિ તૈયાર થાય છે]	„ ૦-૬-૦
નવગીત : [શિલ્પકર્મ નથી]	„ ૦-૬-૦
પ્રેમલીલા : પ્રથમ ભાગ : સચિત્ર	„ ૧-૪-૦
ગાંધીયુગની વાર્તાઓ : સચિત્ર	„ ૬-૧૨-૦
મહીપાળદેવ : સચિત્ર	„ ૨-૮-૦
દાલચીવડાનો દાયરો : સચિત્ર	„ ૧-૮-૦
રાયચુરાની રસકથાઓ : સચિત્ર	„ ૧-૮-૦
સોરઠી લોકવાર્તાઓ : સચિત્ર	„ ૧-૧૨-૦
સોરઠ રાણી : સચિત્ર [બીજી આવૃત્તિ]	„ ૧-૮-૦
રાયચુરાની રસમસ્તી : સચિત્ર	„ ૨-૮-૦
મહારાજ : સચિત્ર	„ ૧-૮-૦
સંગીત લહરી	„ ૦-૮-૦

પુસ્તકો
સ્ત્રી
કાલ
ય
સુ
હા
થ
ક
સ
હ
કા
રી
મ
ક
ળ
લિ.

વડોદરા

મહાગુજરાતનું માનવ માસિક શારદા

વાર્ષિક લવાજમ :

તત્રી :

દિવસો : રૂ. ૬-૮-૦

ગોકુલદાસ દ્વારકાદાસ રાયચુરા

પરદેશ શીર્ષાંગ ગૌડ.

ગુજરાતી માસિકોમાં 'શારદા' કઈ રીતે લાત પાડે છે ?

- 'શારદા' એ એકનું ગુજરાતી માસિક છે જે દર મહિને એ નિરંગી ચિત્રો આપે છે
- 'શારદા' એ એક જ ગુજરાતી માસિક છે જે સોરઠી લોકસાહિત્યની રસકહાણી માટે મુખસિદ્ધ છે.
- 'શારદા' એ એક જ ગુજરાતી માસિક છે કે જેના તત્રી અંક, નવલિકા અંક, લોકસાહિત્ય અંક અને દીપાવતી અંક માટે દ્વન્વરો લોકો દર વખતે રાહ જુએ છે.
- 'શારદા' એ એક જ ગુજરાતી માસિક છે કે જે શિષ્ટવર્ગ અને આમવર્ગના સાહિત્યનો સુમેળ સાધે છે
- 'શારદા' એ એકનું ગુજરાતી માસિક છે જે દર વર્ષે સોરઠી ઇતિહાસની રા. રાયચુરાપ્રત નવલકથા ગ્રાહકોને લેટ તરીકે આપે છે.
- 'શારદા' એ એક જ ગુજરાતી માસિક છે કે જે રાજના એક પેસામા સાહિત્ય અને કલાનો રસથાળ દર માસે તમારે ત્યા પહોંચાડે છે.
- 'શારદા' બાર વર્ષથી પ્રગટ થાય છે. તમે જેના ગ્રાહક થયા હશે જ. ન થયા હો તો નીચેના કોષ્ટકો રથને આજને આજ ખગર આપો એટલે 'શારદા' થઈ થશે.

તત્રી : 'શારદા' ચોરવાડ (અધિવાસ)

જેનેજર ; "શારદા" વડોદરા

પુસ્તકાલય સહાયક સહકારી મંડળ લી., વડોદરા.

આર. આર. શેઠની કંપની. બુકસેલર્સ, પ્રીન્સેસ સ્ટ્રીટ, સુભાષ નં. ૨

ભિમિ

શિષ્ટ સાહિત્ય અને સંસ્કારવાંછુઓનું માસિક
બે આશિર્વચનો

પૂર્વે ગાંધીજી જોડે હરિજન પ્રચારને અંગે કરાચી ગયો હતો. ત્યારે 'ભિમિ' નું દર્શન થયું હતું તે વખતે એ કેવળ સાહિત્યિક માસિક હોય એમ લાગ્યું. આ વખતે ત્યારે હિન્દી પ્રચારને અંગે કરાચી ગયો ત્યારે 'ભિમિ' નું ફરી દર્શન થયું અને પ્રજાજીવનની ભિમિસાનાં તત્ત્વો ઉમેરેલાં દેખાયાં. કાષ્ઠપણુ નિયત-કાલિક કેવું દેખાય છે એ જોવા કરતાં એની પાછળ કેવું મંડળ કામ કરે છે એ જોવું વધારે મહત્ત્વનું છે. મને એ મંડળ રાષ્ટ્ર-પ્રેમી, તત્ત્વનિષ્ઠ, મહેનતુ અને સંપીણું લાગ્યું તેથી 'ભિમિ' વિશે હું ધણી આશાઓ સેવતા થયો છું.

શબ્દોની પાણુ એક અસર હોય છે. 'ભિમિ' શબ્દ સાથે આત્મવિદ્યોપનથી અમર થયેલી 'ભિમિ'લાનું સ્મરણ થાય જ છે. સેવાધન લક્ષમણને શ્રી. રામચંદ્રના સહવાસનું એટલું અધુ વળતર મળ્યું કે એની અદેખાઈ જ થાય. અંધુપ્રેમી ભરતે શ્રી. રામચંદ્રની ગેરહાજરીમાં પ્રજાનું એટલું સરસ ભરણુપોષણ કયું કે આખી પ્રજાએ એના પ્રત્યે ભક્તિભાવ કેળવ્યો. બિચારી 'ભિમિ'લા સીતા જેમ રામ સાથે વનવાસ જઈ શકી તેમ લક્ષમણ સાથે એ ન જઈ શકી. એણે તમામ લાગણીની ભિમિઓ દબાવી પોતાનું દુઃખ પી-જઈ સાસુઓની સેવા કરી અને રામચંદ્રને અભાવે ઝેરી બનેલા વાતાવરણમાં ચૂક સેવાથી અમૃતસિંચન કર્યું એ જ આદર્શ આજે આપણા અહિંસક યુદ્ધના સૈનિકો આગળ છે. એવા સેવકોની વિચારસુષ્ટિ અને કલ્પનાસુષ્ટિ તેમજ ચોજનાસુષ્ટિ એ 'ભિમિ' માં પ્રગટ થાય તો સાહિત્યની એ અપૂર્વ સેવા થશે. 'ભિમિ' એ આદર્શ પાર પાડે એજ પ્રાર્થના છે.

વર્ધા તા. ૧૭-૮-૩૭

કાકાસાહેબ કાલેલકર

'ભિમિ' ના છેલ્લા સાતે અંક જોઈ ગયો નવા વર્સથી તેને સંવર્ધોગ્ય અને અનેક બાણુથી સમૃદ્ધ બનાવવા યત્ન રજૂ થીતે જોઈ શકાય છે. એ દષ્ટિએ દર માસે એકાદ ચરિત્રપ્રેમ, પ્રવાસલેખ, રાજકારણચર્ચા વગેરે જે સામગ્રી આપવાની રાખી છે તે ખરેખર આવકારપાત્ર છે. કાકાસાહેબ અને કિશોરલાલભાઈ જેવા સમર્થ લેખકોનાં લખાણોને લીધે છેલ્લા બે અંકો તો ખાસ ખ્યાન-મેચે એવા બન્યા છે. એવા લેખકોનો સહકાર ચાલુ રહેશે અને વધતો જશે તો 'ભિમિ' નિશ્ચય યુગરાતનો અગ્રગણ્ય શિષ્ટ માસિકમાં મહત્ત્વનું સ્થાન મેળવી શકશે.

કરાચી તા. ૨૨-૮-૩૭.

વિદ્યનાથ મગનલાલ ભટ્ટ

ભિમિ કાર્યાલય : ડેન્સો હોલ : કરાચી

‘નવયેતન’

એપ્રિલ : ૩૬ ના અંકથી દર
માસે ૧૦૮ પાનાનું વાંચન ને
અનેક ચિત્રો આપે છે.

....

....

....

આ નવા, દળદાર ને આકર્ષક
“ નવયેતન ”ના જરૂર
ગ્રાહક થાઓ.

વાર્ષિક રૂ. ૬૦=

હિંદ બહાર રૂ. ૮૦

છુટક રૂ. ૧૦૦

લખો “ નવયેતન ” જાણીસ

૨૫, પોલોક સ્ટ્રીટ, કલકત્તા.

ગાંડીવ બાળ સાહિત્ય

૭૫ પુસ્તકો તૈયાર છે.

આખું ગુરુછંદ મંગાવો.

કુલ કિંમત : રૂ. ૨૩-૬-૦

ચાલો ભજવીએ
ભાગ ૧ થી ૧૨ કુલ કિ. ૭૫ રૂ.

કુમાર માળા :

પુસ્તકો ૧ થી ૧૦ કુલ કિ. ૬૫

ગાંડીવ બાળપણવાડિક દરેક
વાંચનાલયમાં હોવું જોઈએ.

‘ગાંડીઆ’ અઠવાડિક લાયબ્રેરીઆ-
ને તપાલ ખર્ચ વિના અપાય છે.

ઉન્નત રાષ્ટ્ર ગ્રંથાવલિ

(આ ગ્રંથાવલિના વર્ષની શરૂઆત આગસ્ટ ૧૯૩૭ થી થાય છે.)

આ માળાના પહેલા વર્ષમાં પ્રગટ થનાર ચાર પુસ્તકો:—

પરાધીન

રશિયા-તેની ઉત્પત્તિ અને રાજતંત્રની શરૂઆતથી માંડીને ૧૯૧૪ના યુરોપીય મહાવિગ્રહ સુધીમા રશિયાની રાજકાંતિ અને મામાજિક પરિવર્તનોનો પ્રમાણભુત ઇતિહાસ આ પુસ્તકમાં આપવામાં આવ્યો છે.

રશિયા

[પ્રગટ થયું છે]

સુંદર-આકર્ષક છે રંગી પુઠું. પૃષ્ઠ ૨૨૮

કિંમત રૂપિયો દોઢ

દશ ફોટોગ્રાફ અને નકશા સાથે.

卐

ઉપરના પુસ્તકના અનુસંધાનમાં :—

આર યુગથી બાકી રહે છે ત્યાથી હાલના બૌદ્ધશૈલિક અને ટ્રોટસ્કીની દેશનિષ્ઠાન્ત સુધીનો સમગ્ર પરિચય આપતું ઇતિહાસનું આ પુસ્તક છપાય છે. સુંદર આકર્ષક ભેરંગી પુઠું : નકશો-ભણીતી વ્યક્તિઓના ફોટોગ્રાફ સાથે :

* થોડા વખતમાં પ્રગટ થશે.

સ્વાયત્ત

રશિયા

卐

સ્વાધીન

જાપાન

જાપાન ખેટમાં વસતિની શરૂઆત થઈ ત્યારથી માંડીને અત્યારે જગતમા સામી છાતીએ આગળ ઉભેલું જાપાન કઈ રીતે આગળ આવ્યું તેની ઉન્નતિનો સપ્રમાણ ઇતિહાસ આંકડા-ફોટોગ્રાફો તથા નકશાઓ સાથે છપાય છે.

卐

ઈ સ. ની ખીજ સદીથી આફ્રિકા આવતા જુદા જુદા નાનકડા રાજ્યોના મહાકા એકત્ર થઈ જર્મની બન્યું અને ફેઝર અને હીટલરની સત્તા નીચે તેણે બે લોગબ્યું અને જગતને કરી ખતાવ્યું તેની સરળ ભાષા, સુંદર શૈલી અને સપ્રમાણ હકીકતથી ભરપુર સચિત્ર ઇતિહાસનું પુસ્તક છપાય છે.

સ્વતંત્ર

જર્મની

આ ગ્રંથાવલિના ગ્રાહકે થવા માટે નિયમો મંગાવો.

લખો—

જીવનલાલ અમરશી મહેતા : પીઝમશરોહ : અમદાવાદ

જીવનલાલ એન્ડ સન્સ : ૧૨૮, પ્રીન્સેસ સ્ટ્રીટ : મુંબઈ-૨

તેરમું વર્ષ

પ્રસ્તુત અંક સાથે 'પુસ્તકાલય' પોતાના જીવનમાં બાર વર્ષ પૂરાં કરી તેરમામાં પ્રવેશે છે. બાર વર્ષની એની કામગીરીનો, તથા વડોદરા રાજ્યના તેમજ ગુજરાત બૃહદ્ ગુજરાતના પુસ્તકાલય જગતની એણે બળવેલી સેવાનો ક્યાસ તો એના નિયમિત વાચકો જ કાઢી શકે. અમારે તો માત્ર એટલું જ કહેવાનું કે બાર વર્ષના એના જીવનમાં 'પુસ્તકાલયે' સંતોષપ્રદ વિકાસ સાધ્યો છે અને યથાશક્તિ સેવા બજાવવાની જીગરપૂર્વક કોશિષ કરી છે. હજી વધુ સેવા બજાવવાની એને હોંસ છે અને તે પ્રભુકૃપાએ તેમ લેખક લાઇબ્રેરોના સહકાર અને સહાયે પાર પડે એવી પ્રભુ પ્રત્યે પ્રાર્થના છે.

નવીન વર્ષમાં પ્રવેશતાં જુનાનું સરવૈયું કાઢવાનો 'પુસ્તકાલય' નો શિરસ્તો છે. તે મુજબ તપાસતાં જણાય છે કે પૂરા થયેલા વર્ષમાં એણે 'પુસ્તક પરિચય', 'પુસ્તકાલય નોંધ', 'વાચનતરંગ', 'થોડુંક જાણવા જેવું', 'નવીન ફાલ', 'શું વાંચશો?', 'માસિકો મળ્યા તારીખ', 'પુસ્તકાલયોની તપાસણી', 'વિચાર ચંક્રમાળુ' એ વગેરે એનાં વિશિષ્ટ અંગોનાં લખાણો ઉપરાંત ૨૬૦ જેટલી વિવિધ ગદ્યપદ્ય વાચનસામગ્રી ૭૮૯ પૃષ્ઠોમાં રજુ કરી છે. તે રજુ કરવામાં હિંદુ મુસ્લીમ અને કોમોનાં નાનાં મોટાં લેખકો મળી કુલ ૯૧ જેટલા લેખકોનો સહકાર મેળવવા 'પુસ્તકાલય' લાગ્યશાળી થયું છે. લેખકવૃંદમાં ૫ એનો, ૫ બાલલેખકો, ૨ હરિજન અને ૧ પાટણવાડીઆ જેવી પછાત કોમનો લેખક છે. એ બીના સ્ત્રી, બાલ તેમ જ હરિજન અને પછાત કોમમાં પણ 'પુસ્તકાલય' ના વાચકો છે એની જ પ્રતીતિરૂપ લેખાશે. નાના મોટા એ બધાં જ લેખક લાઇ-

બેનોનો આ સ્થળે અંતઃકરણપૂર્વક આવાર માનીએ છીએ, અને પુસ્તકપરિચયાદિ વિશિષ્ટ અંગોને નિભાવવામાં જે જે સજ્જનોએ સહકાર આપ્યો છે તેની ખાસ નોંધ લઈએ છીએ. આશા છે કે ગત વર્ષના બધા જ લેખકો પોતાનો લાવભર્યો સહકાર એવો ને એવો જ, આ નવીન વર્ષમાં પણ, ચાલુ રાખશે અને ‘પુસ્તકાલય’ને વધુ લોકપ્રિય બનાવવાની અમારી ઉમેદને ખર લાવવામાં સહાયભૂત થશે. પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિ વિષયક ને પોષક લેખો, નિબંધો, કાવ્યો, સંવાદો, વાર્તાઓ, નાટિકાઓ અને અહેવાલો ઉપરાંત દેશવિદેશના મશહૂર ગ્રંથપાલો અને સાહિત્ય સર્જકોના જીવનની આછી રૂપરેખાનાં લખાણો પુસ્તકાલયનાં પૃષ્ઠો માટે સદાય આવકારપાત્ર ગણાતા આવ્યાં છે ને આવશે. સામાન્ય વાચકવર્ગને વાર્તાઓ અને સંવાદોનું વાચન વધારે રૂચે છે, એટલે પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિ પોષક વાર્તાઓ ને સંવાદો આપવાનું ધોરણ પણ ‘પુસ્તકાલયે’ સ્વીકારેલું છે. તે લક્ષમાં લઈ એ દિશામાં પ્રયત્ન કરવા અમારા ચાલુ તેમજ બીજા લેખક બંધુઓને અમારી નમ્ર વિનંતિ છે.

પૂરા થયેલા વર્ષમાં ‘પુસ્તકાલયે’ નાનાં મોટાં ૨૮૭ પુસ્તકો અને ૩૭ સામયિકો મળી કુલ ૩૨૪ પ્રકાશનોનો પરિચય આપ્યો છે, અને એકધારા બરી રહેલા ‘નવીન ફાલ’ના વિભાગમાં ૧૪૩ નવીન પ્રકાશનોની નોંધ લીધી છે. અમારા આ ‘નવીન ફાલ’ વિભાગની ઉપયોગિતા અને આવશ્યકતા પિછાની ગુજરાત મહાગુજરાતના લેખક-પ્રકાશક બંધુઓ એ ખાતે અમને હજી વિશેષ સહકાર આપવાનું ચોગ્ય ગણે એમ ઇચ્છીએ છીએ.

શ્રીયુત ગોતીભાઈ સાહેબે ગત વર્ષમાં યુનઃ શરૂ કરેલી પુસ્તકાલય મંડળો વિષયક ‘પ્રશ્નોત્તરી’નો વિભાગ ખાસ ઉપકરક ગણાય તેમ છે. ગત વર્ષમાં એના માત્ર બેજ હપ્તા આપવાનું સફલાગ્ય સાંપડ્યું છે. આ નવીન વર્ષમાં એ વિભાગ ચાલુ રાખવાનીજ નહિ પણ એ દ્વારા પોતાના બહોળા અનુભવ ને જ્ઞાનનો વધુ લાભ આપવાની તેઓ સાહેબને વિશિષ્ટ કરીએ છીએ.

૫૬

મનુષ્યોને સમાનતાની ભૂમિપર લાવવાના જે કાષ્ટ સારાં સાધનો હોય તો તે માત્ર પુસ્તકો જ છે : અને સર્વ માણસોને માટે ખુલ્લો એવો જે કાષ્ટ પણ ખખનો વા લંગર હોય તો તે માત્ર પુસ્તકાલય જ છે,

તહારા નૂતન વર્ષે

(ઉપનતિ)

સાહિત્ય ! કેરી અણખૂટ સેવા,
અગાધ આ દ્વાદશ વર્ષથી તેં
બળવી સારા વટપૂર રાખ્યે,
વહાવી કાળ્યે તુજ માર્ગ દ્વારા.
અર્પી કવિતા કવિ કોની ઉર્મિ
વહંતી ફેલી શુભ પાઠ રાખ્યે;
સાહિત્ય સેવા કરવા જનોને
પ્રેરન્ત ગ્રંથો શુભ વાંચવાને.
ત્રયો દશ વર્ષ જ આજ બેઠું,
વહાવજે તું શુભ પાઠ જેવા
વહાવી પહેલાં સેવા કરો તેં,
સાહિત્ય ગ્રંથો તણી આજ સુધી.
અમાપ આ દ્વાદશ વર્ષ સેવા,
અખંડ રેજે નિજ રાજ્યમાં તું;
દીર્ઘાયુ હો આ ભૂપ શ્રી સયાળ,
અતૂટ હો આ તુજ શુભ સેવા.

સાવલી]

ધીરજલાલ મ. બારેડ
(ઇ. વ. ૧૫)

—❦—

ધન્યવાદ !

(મન્દાકિન્તા)

તેં કીધી છે, સકલ જનની, સેવ સ્વપ્નાં સ્વપીને;
તેં લીધી છે, ગર્જીબ જનની, આ'ધ સેવા કરીને;
તેં અર્પી છે, અવિરત અમી, એકધારૂં વહીને,
તેં ચોપી છે, પરમ પ્રીતથી, તૃપ્ત તૃષ્ણ કરીને.
તેં અર્પ્યાં છે, ભરતભૂમિમાં, ગ્રંથ દ્વાદશ હોંસે,
ને સુભાગી, અવનિ પર ધૈ, ગ્રંથ તેર પ્રવેશે;
તે ટાણે આ સકલ મુજનો, વાયકો ને વિશાદો;
આપે સૌએ અમો વરસતા, હાર્દથી ધન્યવાદો.

વ્યાસવાસણા,
તા. આતરસંખ્યા.

}

‘ જ્ઞાનાંકુર ’

નૂતન વર્ષ

[લેખક :—વૃજલાલ દ. મહેતા, ભલગામ]

વૃજાદરા રાજ્યના કીર્તિચંદ્ર સમી પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિમાં પ્રાધાન્યપણે સેવક અર્પણ આપણું ‘પુસ્તકાલય’ માસિક ચાલુ અંકથી તેરમા વર્ષમાં પ્રવેશ કરે છે ‘પુસ્તકાલય’ માસિક બાર વર્ષથી નિયમિતપણે પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિને એકધાર સેવા અર્પી રહ્યું છે એ કામથી અગ્રણ્ય નથી.

દર વર્ષની માફક ગયા વર્ષમાં માસિકમાં ‘નવીન કાલ’ ‘વાચનતરંગ’ ‘વિચાર ચંક્રમણ’ ‘પુસ્તક પરિચય’ ‘શુ’ વાંચશો ? ‘થોડુંક જાણવા જેવું’ ‘શિષ્ટવાચન પરીક્ષાનાં નિવેદનો’ વગેરે સુંદર વિભાગો તો ચાલુ રહ્યા છેજ.

માસિક પ્રવૃત્તિમાં કેટલો વેગ આવ્યો છે, તેનો ખ્યાલ તો પ્રવૃત્તિમાં રસ ધરાવનાર હરકોઈ બાંધને આવ્યો હશેજ. ‘પુસ્તકાલય’માં લખતા જુદા જુદા લેખકોના વિચારો, તથા બીજાં અન્ય છપાતાં નિવેદનો અને હેવાલો ઉપરથી પ્રવૃત્તિની સફળતા સમગ્ર્ય તેમ છે.

અને હવે તો પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિમાં તો શુ’ પણ સારાથે માનવજીવનમાં જે વસ્તુની ખાસ જરૂર પડે છે તે ‘નિયમિતતા’ તો બોધપાઠ દર મહિનાની ૧૫ મી તારીખે નિયમિત ‘પુસ્તકાલય’ માસિક પ્રસિદ્ધ થઈને પોતેજ આપણને આપી રહ્યું છે.

તેના બદલામાં પોતાની અંદર ભરેલી પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિની અનેકવિધ રસ-સામગ્રી આપણી સમક્ષ ધરીને તે આજ નવા વર્ષના પ્રભાતે આપણી પાસેથી નીચે પ્રમાણે માગણી કરે છે :

- (૧) માસિક જે નિયમિતતાને પોતાના જીવનમાં મહત્વનું સ્થાન આપ્યું છે તેજ નિયમિતતાને તેજુજ સ્થાન આપણે આપણા જીવનમાં આપીએ.
- (૨) માસિક બદાર પડે અને આપણા હાથમાં આવે કે તુર્તજ અનેક કામ પડતાં મૂકીને તેનું અચૂક વાચન કરીએ.
- (૩) તેના વાચનમાં જે જો વખતનો અભાવ હોય તો પછી સરકબુલર, સચનાઓ, પુસ્તક પરિચય, પુસ્તકાલય નોંધ, શુ’ વાંચશો ? નવીન કાલ વગેરે વિભાગો તો જરૂર વાંચી લેવા.
- (૪) અને અવકાશે માસિકનું પૂરેપૂરું મનનપૂર્વક વાચન.

માસિકનું આટલું નિયમિત વાચન ચાલુ રાખવાનો માસિકની નવા વર્ષની માગણી મુજબ આપણે નિશ્ચય કરીશું અને તેને અમલમાં મૂકીશું તો પ્રવૃત્તિમાં આપણે નવા વર્ષમાં શું કરવું તેની દિશા તેમથી જ મળી રહેવાની.

પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિમાં જેને રસ છે, પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિ એ સમાજના ખાસ અંગોને સ્પર્શનારી અને સમાજના જ્ઞાનસાહિત્યને જીવંત રાખનારી પ્રવૃત્તિ છે એમ સમજનારા લાઘ્યોને માટે તો ‘પુસ્તકાલય’ માસિક અણુભોલ ખગ્ગનો છે—તેમાંથી ધારે તે બાબતોના ઉકેલ તે મેળવી શકે છે, માટે બની શકે તેટલાં આવરણોને દર કરીને પણ માસિકનું નિયમિત વાચન કેળવવું તે કોઈપણ પુસ્તકાલયલોકને માટે ખાસ જરૂરનું છે.

વડોદરા રાજ્યની પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિનું તો ‘પુસ્તકાલય’ માસિક એક સાંઈ વાજાંત્ર બની ગયું છે—ખાસ કરીને તો એ વડોદરા રાજ્યની પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિનું મુખપત્ર જ ગણાય. એટલે વડોદરા રાજ્યનાં પુસ્તકાલયોને પોતાની યથાશક્તિ સેવા અર્પનારાં કોઈપણ લાઘ્ય—બહેને માસિક પ્રત્યે જરા પણ અવગણના કરવી પોપાય તેમ નથી. છતાં જેટલી અવગણના રખાશે તેટલી તેમની સેવાવૃત્તિમાં વિક્ષેપ—મંદતા આવવા સંભવ છે.

વડોદરા રાજ્યની અને વડોદરા રાજ્ય બહારની પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિમાં રસ લેનાર સૌ કોઈ લાઘ્યબહેનને માસિકની સાથે મારી પણ અંતઃકરણપૂર્વકની પ્રાર્થના છે કે ‘આપણી પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિના પ્રાણસમા આ વાજાંત્રનાં નિયમિત ચાલતાં રસગાન નિયમિત સાંભળજો, અને એનો પ્રવૃત્તિમાં યથાશક્તિ ઉપયોગ કરજો.’

પ્રભુને પ્રાર્થના છે કે પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિ જેવી—લોકકલ્યાણના અનેક માર્ગોમાં સુધર્મમાર્ગ સમી પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિના મુખપત્રસમુદાય માસિક ‘પુસ્તકાલય’ ધણું જીવો અને પૂર્ણ રીતે કાલો ફાલો ! ‘અસ્તુ !’

ઝંખના

(રાગ: મેં બનકી ચીઝીયાં બનકે બન બન બોલું રે !)

કરું જ્ઞાન દેવી તુજ કાજ કુસુમની માળા હું
મહીં ખીલતાં કુસુમો હસતે હરખે શુશું હું
તુજ સ્નેહ દષ્ટિ હું ઝંખું;
સુજ ઉરમાં તુજને ઇચ્છું.

કેલ માળ ધારી ઉર સ્થાન આપી, ઝટ શમવો અજ્ઞાન જવાળા,
બંળી રહ્યો માતા હું.

બલવંત મહેતા

વર્ષારંભની વિચારસરણી

[લેખક :—કૃષ્ણલાલ ર. ત્રિવેદી, નાનામાચીયાળા]

હિસેબર માસ જય છે અને જન્યુઆરી આવે છે. જુનું વર્ષ જય છે, નવું વર્ષ આવે છે. આમ ને આમ ઇસુની કેટલીએ સદીઓ વીતી ગઈ, વીતે છે અને વીતશે. ૧૯૩૭ નાં પૂરા થતા વર્ષનો ચાર્જ ૧૯૩૮ નું વર્ષ લે છે. જાણે નવો વાઇસરોય ! જુનું વર્ષ ચાર્જની આપલે કરતાં કરતાં નવા વર્ષને કહે છે: “ તું હજી બાળક છે, તને અનુભવ નથી, જગતની લીલીસુકી તેં જોઈ નથી, માટે જનસમાજનું નિરીક્ષણ કરી કાર્ય કરવાની પદ્ધતિ સ્વીકારશે તો સુખી થશે, કેમકે જમાનો આગળ વધે છે. અરે ! આપણે છીએ તો જ જમાનો-વખત-સમય બધું જ છે ને ? માટે હવે તો સમય-ભવિષ્ય ઉજ્જવળ છે, મને રહેવા ધણીએ ઇચ્છા છે પરંતુ લાચાર ! મારે મારી ફરજ બજાવવી જ જોઈએ. અને તું તારી ફરજ બજાવશે એમ મને લાગે છે. ” આ પ્રમાણે જૂનાં નવાંની આપ લે ચાલ્યા જ કરે છે.

અલખરા, આજના નવા વર્ષને દિવસે આપણે કાંઈ જગતકાંપણ ડોળવાનું નથી. આપણે તો ફક્ત “ જનસમાજ અને પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિ ” એ બેનો જ સંબંધ વિચારવાનો છે.

ઈ. સ. ૧૯૩૭ ના પૂરા થતાં વર્ષ દરમ્યાન પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિ સારી વેગ પામી છે એમ ચોક્કસ કહી શકાય. આ વર્ષમાં પુસ્તકાલય પરિપક્વ પણ ઠીક ઠીક ભરાઈ છે. બધીય પરિપક્વ, તેનાં ભાષણો, ઠરાવો, નિબંધો એ બધાનો એક જ સૂર છે કે, પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિને અપનાવો, તેને ધરગથ્ય કરો, તેની અનેકવિધ ખીલવણી કરો, તેને આમ જનતાનાં હૃદયમાં સુધી પહોંચાડી કરો, ખેતર ખેડતો મનુર, હજી હાંકતો ખેડૂત, કોસ હાંકતો કોસીઓ ને ખાણ ખોદતો ખાણીઓ પણ વાચનથી, પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિથી અગળ ન રહેવા પામે-ન જ રહેવા જોઈએ. સાધનસંપન્ન પુસ્તકાલયોએ પોતાનાં સ્વતંત્ર મકાનો બાંધવા જોઈએ. પુસ્તકોનો વાપર, વાચનપ્રચાર ખૂબ જ થવો જોઈએ: આવા સૂરે પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિ પાછળ ઉભા જ છે, અને તે ચોખ્ખું જ છે, કેમકે ઋત્તે જ્ઞાનાન્ન મુક્તિ: એ વાક્ય પ્રમાણે જ્ઞાન વગર મુક્તિ-જીવનનો આનંદ, સરલતા ને ઉદ્ધાર નથી જ. આ વાતનું ઉદાહરણ પાશ્ચાત્ય પ્રજા સારી રીતે પૂરું પાડે છે. અને જ્ઞાન તો ભણ્યા, વાંચ્યા, વિચાર્યા વગર મળતું જ નથી એ ધ્રુવો સત્ય છે. આખી જીંદગી ખૂટી જાય તો પણ જ્ઞાન મેળવવું ધણું જ બાકી રહી જાય છે. આમ જ્ઞાનની વિશાળતા અપાર મહાસાગર જેવી છે. વિદ્વાનો વિદ્યાના સાગરને મામો કિનારો છે એમ માનતા જ નથી. એ ગમે તેમ હોય, પરંતુ વિદ્યા ભણ્યા વગર, પુસ્તકો વાંચ્યા વગર, વાંચીને જ્ઞાન મેળવ્યા વગર, ને પ્રાપ્ત કરેલું જ્ઞાન કર્તવ્યમાં મૂક્યા વગર આપણો કોઈનો પણ ઉદ્ધાર નથી, એ વાત નક્કી છે. આખી જીંદગી મુખી ભણાવે એવી શાળાઓ જગતમાં નથી, હોય જ નહિ, છે એમ કહેવું એ કેવળ

ગપાબટક હાંકવા જેવું છે. હા, એટલું ખરું કે પુસ્તકાલય એ શાળાની બીજી બાજુ છે. આ સત્ય ને બરાબર સમજાય તો પુસ્તકાલયની ઉપયોગિતા બરાબર સમજવામાં આવશે.

પુસ્તકાલયથી, પુસ્તકોના વાચનથી જ્ઞાન લાધે એ વાત કબૂલ મંજૂર, પણ બધાં પુસ્તકાલય ન હોય, ત્યાં શું કરવું ? મેળવવી ભારે પડે તેવી લોકમદદ કેમ ઉભી કરવી ? વગેરે મુખ્ય બાબતો સાધ્યા પછી જ પુસ્તકાલય કાઢી શકાય છે.

આ બાબત જરા વિચારસરણી માગી લે છે. શક્ય એટલી મદદ, છેવટે પાંચ જ રૂપીઆ ઉભા કરી વાચનાલય તો નિર્ધાર ઉભું કરી શકાય જ છે. અને વાચનાલય એ પુસ્તકાલયના બીજા સમાન છે. એટલે કે વાચનાલયનાં છાપાં, માસિકો વાંચતાં વાંચતાં લોકોના દીલમાં એ વાત વસી જ જાય છે કે પુસ્તકાલય વગર ચાલે જ નહિ. દેહને જેમ ખોરાક જોઈએ છે, તેમ બુદ્ધિને મનને જ્ઞાન વા વાચનરૂપી ખોરાક જોઈએ જ: એવી પ્રતીતિ થઈ જતાં પુસ્તકાલય તે ગામે જરૂર સ્થપાવાનું જ.

અને આ પ્રમાણે જ આપણા વડોદરા રાજ્યની પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિ આટલી ફાલીફૂલી છે. આપણે ઇચ્છીએ કે બૃહદ્ ગુજરાતમાં પણ પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિ મધ્યુગ જેમ ફેલાઈ જાય.

હવે, નવા શરૂ થતા ૧૯૩૮ ના વર્ષમાં શું ? ભૂત અને વર્તમાનના મૂલ્યાંકન યા સમાલોચના કરતાં ભવિષ્યનું મૂલ્યાંકન વધારે અટપટું-સંદિગ્ધ હોય છે. આપણા હાથ ધણા યે જ્યોતીષિઓ જોઈ ગયા હશે, છતાં પરિણામમાં ધણે ભાગે શત્ય જ આવે છે; પરંતુ આપણે તો તદ્દન સત્ય વાતો કરવાની છે. અને બધાં સત્ય હોય ત્યાં જ બધું આવી મળે ને ?

પહેલી વાત તો એ કે, પુસ્તકાલય ન હોય ત્યાં નિર્ધાર વાચનાલય તો સ્થાપી દેવાય જ, એવા ગામનો શિક્ષક જન્મતાને વાચનાલયનાં છાપાં, માસિકોમાંથી સમાચારો સારી સંસ્કૃતિને ને જોડે ને જ સ્વચ્છતાને જોડે જોડે.

વાચનાલય જન્મ્યા પછી પુસ્તકાલય સ્થાપતાં હરકત નહિ જ આવે. આ માટે લોકમદદ મેળવવી જરા અઘરી લાગે છે, અને અઘરી છે પણ ખરી; બધા મંત્રી ભાઈઓનો આજ અનુભવ છે. પરંતુ લોકોનો પુસ્તકાલય સ્થાપવા તરફ આહવાય તો અડચણ આવે નહિ અને પુસ્તકાલય સહેજે સ્થાપિત થઈ શકે.

આમ પુસ્તકાલય સ્થાપન થયા પછી બાલકો, વિદ્યાર્થીઓ, સ્ત્રી, પુરોગામી વાચનનો ખૂબ જ છૂટથી ઉપયોગ કરાવવો. અચાન બોળાં ગામડિયાંનું અચાન ફરકવું. તેમનાં ખોટા વહેમો, ગંદી ટેવો, અધ્યક્ષાણુપણું, ભેડપણું, અનારાધ્ય વગેરે દૂર કરાવવાને મંત્રી ભાઈઓ ધારે તો જરૂર પ્રયત્ન કરી શકે. ગામડાંના ખેડૂતોને સહકારી મંડળી, લેન્ડ મોર્ટગેજ બેન્ક, તમાવી વગેરેના ક્ષયકાં સમજાવવા. વાતચીત માનવજાત વચ્ચે પરિચય વધારે છે, અને પરિચય નિકટતા આણે છે. આ મુજબ

મંત્રી લાઇઓ ગ્રામ જનતામાં હળીમળીને, તેમના એક અંગ બનીને, તેમનામાંના જ એક થઇને રહે તો અત્યારે આખા દેશમાં ગ્રામ ઉદ્ધારના જે સળગતા પ્રશ્નો ખડા છે તેનો કંઈક નિકાલ જરૂર આવી જાય.

આપણે આશા રાખીએ કે નવા વર્ષમાં જે જે ગામેએ શાળા હોય ત્યાં નિદાન પુસ્તકપેટી સાથનાં વાચનાલય થઈ જશે. શાળા વગરનાં ગામેએ પણ વાચનાલયો ઉઘડે એ ઇચ્છ છે. પુસ્તકાલય ખાતાએ ચાલુ સાલે એ નીતિ સ્વીકારી છે તે ખુશ થવા જેવું છે. એનો લાભ પ્રવૃત્તિના કાર્યકરો ઉઠાવે એ ખાસ ધ્યાનમાં લેવા જોઈ છે. વાચનાલય હોય, લોકોનો તે તરફ સારો ચાહ હોય, લોકો સારી રીતે વાંચતા હોય, ત્યાં પુસ્તકાલયો સ્થાપન થાય જ. ગામની વસ્તીના સંપૂર્ણ સહકારથી કાઢેલું પુસ્તકાલય તો ગામનું દેવસ્થાન જ બની રહે.

—❖—

મોતી ચણો

આવોને હંસ સહુ મોતી ચણો,
મોતી વેરાયાં છે અંદનિયા ચોકમાં;
હોઠે સુમો ને નયને વીણો,
આવોને હંસ સહુ મોતી ચણો.

મોતી છવાયાં છે મોંઘા મૂલનાં,
વીણી સ્નેહે જીવનનું સાર્થક કરે;
આવોને હંસ સહુ મોતી ચણો;
મોતી ઝળકતાં ને હૈયાં હર્ષતાં.

ઉરમાં ખુબ વીણવા આનંદ ધરે,
આવોને હંસ સહુ મોતી ચણો;
હેતસ્વી હંસ સહુ આવો ઉદલાસે,
મોતીડાં ચણવા પગલાં ભરે.

આવોને હંસ સહુ મોતી ચણો,
કાળિદાસ કહે કેલુ મોતીડાં ચણો;
આજે પ્રતાપ છે શ્રીમંત તણો,
આવોને હંસ સહુ મોતી ચણો.

જ્ઞાનવાડી

(રાસ)

- બહાલાં । પધારો જ્ઞાન વાડીએ રે લોલ !
લેવાને રમ્ય સુવાસ ને;
મહે'કે એ જ્ઞાની ગુલો મીઠડાં રે લોલ ! ૧
ચાલો પ્રકુલ દિલે વાડીએ રે લોલ !
ધુસતાં દિલગીરીનો નાશ ને;
મહે'કે એ જ્ઞાની ગુલો મીઠડાં રે લોલ ! ૨
નાથે હૃદયે ગુલો ફાંકડાં રે લોલ !
નયને ભરે ચમકાર ને;
મહે'કે એ જ્ઞાની ગુલો મીઠડાં રે લોલ ! ૩
ચમકે શશીથી ગુલો અઢકાં રે લોલ !
હેતાં શિતળતાનો સાર ને;
મહે'કે એ જ્ઞાની ગુલો મીઠડાં રે લોલ ! ૪
ગ્રીષ્મના ભાનુ સમ એ બને રે લોલ !
ત્યારે અજ્ઞાનતા નય ને;
મહે'કે એ જ્ઞાની ગુલો મીઠડાં રે લોલ ! ૫
ગુંજે શિવાજી રામ નામને રે લોલ !
શૂરતાને નીતિ શિખાય ને;
મહે'કે એ જ્ઞાની ગુલો મીઠડાં રે લોલ ! ૬
ગીતા ધર્મજ નજે ગુંજતી રે લોલ !
ધર્મ ને નીતિ ભણાય ને;
મહે'કે એ જ્ઞાની ગુલો મીઠડાં રે લોલ ! ૭
પરિભલ પાંખડીઓ પ્રસારતી રે લોલ !
ચો દિશ સુધા છંટાય ને;
મહે'કે એ જ્ઞાની ગુલો મીઠડાં રે લોલ ! ૮
ઠામે તે ઠામ વાડી ચોલતી રે લોલ !
શ્રીમંતને ધન્યવાદ ને;
મહે'કે એ જ્ઞાની ગુલો મીઠડાં રે લોલ ! ૯
ચાલો મધુર રસ રેલતી રે લોલ !
પીવા સુધાનાં પાત્ર ને;
મહે'કે એ જ્ઞાની ગુલો મીઠડાં રે લોલ ! ૧૦

મંત્રી ભાષ્યોને વિનંતિ

[લેખક:—નાનજીભાઈ જેઠીલાસ પટેલ, ધરમોડા]

પુસ્તકાલય માસિકનાં પાનાં પર નજર કરતાં કેટલીકવાર પુસ્તકાલયોનું કામ કરનાર મંત્રી ભાષ્યોની ખામીઓ પહેલી તકે જાણાઈ આવે છે. કેટલાક પત્રવ્યવહાર ઉપરથી તેમ જીજી હકીકત ઉપરથી જાણવા કારણ મળે છે. કે, પુસ્તકાલય ખાતું, પુસ્તકાલય સહાયક સહકારી મંડળ, અને વડોદરા રાજ્ય પુસ્તકાલય મંડળ આ ત્રણે સંસ્થાઓ અલગ છે, એટલુંજ નહિ પણ એ દરેકનું શું કાર્ય છે તેની પણ ઘણા ખરાબોની જાણવાહાર છે. આનું કારણ તપાસતાં આપણને સહેજે માલમ પડે છે કે ‘પુસ્તકાલય’ વંચાતું નથી અથવા વંચાય છે તો તેનો અમલ નથી થતો.

પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિમાં રસ લેનાર દરેક વ્યક્તિએ, પુસ્તકાલયનું સુકાન જેમના હાથમાં છે તેવા મંત્રી ભાષ્યોએ, અને ખીજા તમામ શિક્ષક ભાષ્યોએ પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિથી વાકેફગાર રહેવાની જરૂર છે. અને એ માહિતી લેવા માટે ‘પુસ્તકાલય’ માસિકના વાચનની જરૂર છે. કારણકે હાલ તો ‘પુસ્તકાલય’ માસિક એકલું જ આપણને જગતની, દેશની અને વડોદરા રાજ્યની પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિની માહિતી પુરી પાડે છે. વળી, આજે વડોદરા રાજ્યના શિક્ષકો ઉપર પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિની જો ફરજ નાખવામાં આવી છે તે જોતાં તો દરેક દરેક શિક્ષકે પુસ્તકાલય માસિક વાંચવાની અગત્ય છેજ. કેળવણી ખાતામાં નોકરી કરનાર માણસને ‘આજ્ઞાપત્રિકા’નો કેળવણી વિભાગ વાંચવાની જેટલી જરૂર છે, તેટલીજ જરૂર પુસ્તકાલયોનું કામ કરનાર માણસને ‘પુસ્તકાલય’ માસિક વાંચવાની જરૂર છે. ઉપર કહ્યું તેમ દરેક શિક્ષક ભાષ્યે તે વાંચવાની અગત્ય તો છેજ, તથાપિ જેમને માથે પુસ્તકાલયોનું કામ કરવાની ફરજ છે તેમણે તો તે અવશ્ય વાંચવું જોઈએ.

‘પુસ્તકાલય’ માસિક પૂરેપૂરું વંચાય તે તો અતિ ઉત્તમ છે. છતાં જેમને એ આખું વાંચવાનો અવકાશ ન હોય અથવા કંટાળો હોય તેઓએ તો ‘પુસ્તકાલય’ નો અંક હાથમાં આવે કે તરતજ તેની અનુક્રમણિકા જોઈ જવી, અને જો કોઈ લેખ પર નજર કરવાની ઈચ્છા થાય તો કરવી; નહિતર પછી ‘ચોડુંક જાણવા જેવું’, ‘તંત્રીની નોંધ’, ‘રાજ્યપુસ્તકાલય મંડળની જાહેરાતો’ (જો હોય તો) અને ‘ખાતાના વટહુકમો અને સૂચનાઓ’ એટલું તો જરૂર વાંચી જવું. પુસ્તકાલયનું કામ કરનાર દરેક ભાષ્ય જે આટલુંજ વાંચશે તો પણ તે પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિથી અસાત નહિ રહે એટલુંજ નહિ, પણ નજીવી ખાખતમાં ખીજા માણસને પૂછવા જવાની કે પડપૂછ કરવાની મહેનતમાંથી બચી જવાશે અને કામ વખતસર થઈ જશે.

આપણે ‘પુસ્તકાલય’ નો ડીસેમ્બર અંક જોઈશું તો જણાશે કે હજી કેટલાંક પુસ્તકાલયોનાં વાર્ષિક નિવેદનો ખાતા તરફ ગયાં જ નથી; તેમજ પુસ્તકાલયની યાદીઓ

મોકલ્યા વગર નાણાં જમા પડી રહ્યાં છે. લોકમદદ અને પાવતીઓ વખતસર નહિ મોકલવાને કારણે પત્રો બંધ પડવાનો સંભવ રહે છે. આપણે કામકાજની પૂરતી માહિતીના અભાવે ફરિયાદો કરીએ છીએ કે પુસ્તકાલય સહાયક સ. મંડળ પુસ્તકો કેમ નથી મોકલવું ? અથવા શા માટે મોડાં મોકલે છે ? અમારાં પત્રો કેમ બંધ પડ્યાં ? વગેરે ઘણા પ્રકારની ફરિયાદો જારી રાખીએ છીએ. ઘણાએ મંત્રી ભાષ્યોની એવી સમજ છે કે, ડીસેમ્બર આખર સુધીમાં લોકમદદની રકમ મોકલીએ તો ચાલી શકે. પણ તે સાથે તેઓ એટલું ભૂલી જતા લાગે છે કે ડીસેમ્બર આખર સુધીમાં જે તે પત્રના વ્યવસ્થાપક તરફ લવાજમ પહોંચી જાય તો જ નવા વર્ષથી પત્રો શરૂ થઈ શકે, અને તે ત્યારે જ અને-કે જ્યારે આપણે નવેમ્બર આખર સુધીમાં લોકમદદ અને પાવતીઓ મોકલી આપીએ.

અંતમાં, તમામ મંત્રી ભાષ્યોને એટલી વિનંતિ કરીને વિરમીશું કે તેઓ ' પુસ્તકાલય ' માસિકમાંથી પુસ્તકાલય નોંધ, ખાતાના હુકમો, સૂચનાઓ તથા પુસ્તકાલય મંડળની જાહેરાતો અવશ્ય વાંચે. આટલું પણ વાંચનામાં આવશે અને તેના અમલ થશે તો કામકાજમાં ઘણી સરજતા થઈ મુશ્કેલીઓ દૂર થશે.

— ❧ —

જીવનધ્યેય

(ઉપજાતિ : સોનેટ)

જ્યારે હું હું સુવિચાર માંહી,
સ્મરન્ત ત્યારે મગ જ્ઞાનદેવી;
પ્રાપ્તવ્ય જેતું, લવ આ તરાવે,
એ ભાવ્યદેવી મળશે જ ક્યારે ?

“ રે ! માનવી ! શું સ્મરતો મને તું ?
ઊલેલ જો, હું, તુજ આશદીવી;
નારા ગૃહે તું સુખ દીર્ઘ પામે,
જે પ્રાપ્તિ સુવાંચન નિત્ય માગે. ”

હા ! જ્ઞાનદેવી ! તુજ જોલ મોંઘા,
કેમે કરી ના મુજથી ભૂલાય;
જગાવ માતા ! ઉર અંધપ્રેમ,
હું જેથી પામું તવ જ્ઞાનલોક.

છે જ્ઞાન જ જીવનધ્યેય સાચું,
જે પ્રાપ્તિથી જીવન ધન્ય થાતું.

વાચનના હેતુઓ

[લેખક :—ઈન્દ્રિયદત્ત ધ. પંડ્યા, વડોદરા વિભાગ શાળાધિકારી]

વાચનનો શોખ પ્રગ્નમાં પેદા થાય એ માટે જેને વાંચતાં આવડે છે તેને શા માટે વાચન ચાલુ રાખવું જોઈએ તેનું કારણ સ્પષ્ટ રીતે તેને સમજાવવું જોઈએ.

હાલમાં પુસ્તકાલયમાંનાં પુસ્તકો, માસિકો કે વર્તમાનપત્રો લોકો પાછા વાંચતાં લખતાં ભૂલી ન જાય તે હેતુથી વાંચવા માટે રાખવામાં આવે છે એમ સામાન્ય માન્યતા પ્રસરેલી છે. વાંચનારાઓ કયા કયા હેતુથી વાંચવા પ્રેરાય છે એ જો સમજાય તો તે પ્રમાણેની ગોઠવણ પુસ્તકાલયમાં થઈ શકે. મોટે ભાગે નીચેના હેતુઓ વાંચનારાઓના સંબંધમાં આવ્યાથી, જણાઈ આવ્યા છે:

- (૧) કેવળ કાળ નિર્ગમન કરવાના હેતુથી.
- (૨) કેવળ જગતમાં ક્યાં ક્યાં શું શું બનાવે બને છે તે જાણવાના હેતુથી.
- (૩) જગતમાં જે કોઈ ન જાણતું હોય તે જાણી લઈ ખીજ આગળ હોશિયાર કહેવ-
ડાવવાના હેતુથી.
- (૪) સારા સારા વિદ્વાનોના વિચારો જાણી લઈ પોતાના બાપણમાં, લેખમાં અથવા
અન્ય કોઈ પ્રસંગે તે વિચારોનો ઉપયોગ કરી વિદ્વાનમાં ખપવાના હેતુથી.
- (૫) પોતાના ધંધાને અંગેનાં પુસ્તકો વાંચી તેમાંની હકીકત જાણી ધંધો સુધારવાના હેતુથી.
- (૬) ધંધા વગરના માણસો જુદા જુદા ધંધા સંબંધી હકીકત જાણી પોતાને કાવતો
ધંધો પસંદ કરવાના હેતુથી.
- (૭) રાજ્યદારી વાતાવરણ જાણી લઈ તે પ્રમાણે પોતાની ચાલબાજીમાં ફેરફાર
કરવાના હેતુથી.
- (૮) સારા વિદ્વાન માણસોના વિચારો અને સિદ્ધાંતો જાણી તે પ્રમાણે વર્તનમાં
મૂકવાના હેતુથી.

હાલ તુરતને માટે તો આ આઠ હેતુઓ આગળ પડતા જણાય છે. એ હેતુઓ પ્રમાણે વાંચવા છતાં તે કેમ પાર પાડવા તે હજી આપણા વાચક વર્ગને જોઈએ તેટલું જાણમાં નથી. વાંચવા માટે જે અમુક નિયમો છે તે નિયમો આપણે વાચન શરૂ થાય તે પહેલાં આપવા જોઈએ:

- (૧) કોઈ પણ પુસ્તક વાંચતાં પહેલાં દરેક વાંચનારે પોતાની પાસે એક ફોરા કાગળની નોટ રાખવી જોઈએ. તેમાં જે પુસ્તક વાંચવાની શરૂઆત કરીએ તે પુસ્તકનું નામ, કર્તા તથા વાંચવા માંડ્યાની તારીખ આપણે નોંધી રાખવી જોઈએ, અને પુરું થાય એટલે તે તારીખ પણ નોંધવી જોઈએ. પસંદ ન પડવાને લીધે અથવા બ્યવસાય અગર ખીજ કોઈ કારણને લીધે પુસ્તક અધૂરું મૂક્યું હોય તો તે પણ જણાવવું જોઈએ. પુસ્તક વાંચવા ક્યાંથી મેળવેલું તે પણ અંદર જણાવ્યું હોય તો ઠીક થઈ પડે.

(૨) આની સાથે સાથે બીજી એક નોટ પણ પુસ્તક કે વર્તમાનપત્ર કે માસિક વાંચતાં હોય તે ત્યારે રાખવી જોઈએ. એની અંદર વાંચવામાં આવતાં સારાં અમૂલ્ય વાક્યો, શબ્દો, સિદ્ધાંતો, ટુંકી કહેવતો કે એવું બીજું ઉતારી લઈ શકાય. આવી નોટ જો તૈયાર હોય તો લાપશ્ચે કરતી વખતે, લખતી વખતે તેમ અન્ય વખતે પણ બહુ જ ઉપયોગમાં આવે છે.

(૩) કોઈ વખતે કોઈ લેખ કે પરિચ્છેદ આજો જ ઘણો ઉપયોગી લાગે અને તે માસિક કે વર્તમાનપત્ર વંચાઈ ગયેલું હોય તો મંથપાલની રગ્ન લઈ તેટલો ભાગ કાપી લઈ, તે એક ત્રીજી નોટ બાંધી તેમાં ચોટાડી રાખ્યો હોય તો આપણી પાસે એક અમૂલ્ય સંગ્રહ થાય અને લવિષ્યમાં આપણને ઘણી મદદ આપે. આ રીતે આવી રીતની તથા જુદી જુદી નોટો દરેક વાચક પાસે હોવી જોઈએ. માત્ર જેઓ વાંચીને કાળક્ષેપ કરવા કરતાં વિશેષ હેતુ રાખતા નથી તેમને માટે આ 'અલબત્ત, જરૂર' નથી. બાકી તો બધાને જ આ પદ્ધતિ ઉપયોગી છે.

આ ઉપરાંત જો કોઈ અમુક પુસ્તકોનો જ વધારે ઉડો અભ્યાસ કરવો હોય તો તેને માટે એક જુદી જ નોટ રાખવી જોઈએ.

આપણે ત્યાં લોકો કંઈક ને કંઈક વાંચે છે ખરા, પરંતુ જે વાંચે છે તેનો ઉપયોગ થાય એવું કંઈ કરતા નથી: અને તેનો ઉપાય એજ છે કે જે પોતે વાંચે તેમાંથી પોતાને ઉપયોગનું લાગે તો તે લખી લેવું. અત્યારે તો એવી માન્યતા પેસી ગઈ છે કે, વાંચું છે તે જરૂર પડશે ત્યારે એ પુસ્તકમાંથી જોઈ લઈશું. પરંતુ પાછળથી એવો ગુન્યવાડો જાણો થાય છે કે ક્યાં ને ક્યાં પુસ્તકમાં વાંચું હતું તેનું સ્મરણ સરખું રહેતું નથી. કદાચ સ્મરણમાં હોય તો માહિતી એકત્ર કરતી વખતે પુસ્તક મળતું નથી, એટલે તે પુસ્તકમાં આમ લખ્યું છે એમ કહી સંતોષ માનવો પડે છે. આ સ્થિતિ પેદા ન થાય તેમજ એકના એક પુસ્તકો ફરી ફરી ખેવડાઈ ન જાય તે માટે ઉપર સૂચવેલી નોટો રાખવી ખાસ આવશ્યક છે. કોઈ ગમે તે એક હેતુથી વાંચે છે, પણ કેટલાક તો હેતુ સમજ્યા વગર જે પુસ્તક હાથમાં આવ્યું તે વાંચે રાખે છે. પણ વાંચનારે પુસ્તક વાંચતાં પહેલાં નિદાન એટલું તો નક્કી કરી લેવું જ જોઈએ કે આ પુસ્તક માત્ર વાંચવા ખાતર વાંચું છું કે એમાંથી મારે કોઈપણ પ્રકારનો લાભ ઉઠાવવાનો છે. હેતુ નક્કી થયેથી પુસ્તક કેમ વાંચવું તે વાંચનારને પોતાને જ દીવા જેવું સ્પષ્ટ થશે. પણ જેમ ઘરમાંથી બહાર નીકળતાં પહેલાં પોતાને ક્યાં જવું છે, શા હેતુથી જવું છે, એ નક્કી હોય તેવા માણસની ચાલવાની રીતમાં, અને બીજો કે જેણે કંઈ નક્કી નથી કર્યું તેની ચાલવાની રીતમાં ખૂબ ખૂબ તફાવત પડશે. આજ તફાવત પુસ્તક લેતાં પહેલાં જેણે વાંચવાનો હેતુ સ્પષ્ટ કર્યો છે તેના વાંચવામાં, અને હેતુ નક્કી કર્યા સિવાય વાંચનારનામાં તુરંત માલમ પડી આવશે.

સખ્યં જો વાચનનો શોખ કે અભ્યાસ વધારવો હોય તો જેમ અને તેમ વધારે અને પદ્ધતિસર લખવાની ટેવ પાડવી. પ્રજા સૌને સુબુદ્ધિ સુઝાડો એજ અબીપ્પા ।

સાહેલડી હો ! ચાલોને વાંચવા

સરખી સાહેલડી હો ! ચાલોને વાંચવા,
જ્ઞાનનીર દામ વીણુ મળે; (૨)
સાહેલડી હો ! ચાલોને વાંચવા;
સરખી સાહેલડી હો !
ચાલોને જ્ઞાન નીર પીવા. (૧)

ઉડી ઉર વાડીની રે, કે ઉર્મિ તૃપ્ત કરવા,
વિકસિત દિલ કરવા; (૨)
સાહેલડી હો ! ચાલોને વાંચવા.
સરખી સાહેલડી હો !
ચાલોને અમૃત સિંચવા. (૨)

વેણી ગૂંથી દયો રે, કે પુષ્પ સુવાસની,
પુસ્તકે પરાગ પૂંજવા (૨)
સાહેલડી હો ! ચાલોને વાંચવા.
સરખી સાહેલડી હો !
ચાલોને ચક્ષુ ઠારવા. (૩)

નોંધ ખૂંકે રાખલે રે, કે ટાંકવા સુવાક્યો,
સાક્ષર સંદેશ સૂણાવા (૨)
સાહેલડી હો ! ચાલોને વાંચવા.
સરખી સાહેલડી હો !
ચાલોને આદેશ ઝીલવા. (૪)

ચાલો સીધાપીચે રે, કે સચાણ ઉદ્યાનમાં,
જીવન સાકલ્ય કરવા, (૨)
સાહેલડી હો ! ચાલોને વાંચવા.
સરખી સાહેલડી હો !
ચાલોને કર્તવ્ય શીખવા. (૫)

પુસ્તકાલયનો ઇતિહાસ

[અનુવાદક :—રમુલભાઈ ન. વહોરા]

કોઈ પણ રાષ્ટ્રની ઉન્નતિ કે પતનમાં તેના સાહિત્યનો મુખ્ય હિસ્સો રહેલો છે. એટલા જ માટે શિષ્ટ સાહિત્યના ઇતિહાસમાં પુસ્તકાલયોનું સ્થાન ધણા સમયથી નમૂદ થએલું માલમ પડે છે. જેમીલોનમાં ઈ. સ. પૂર્વે ચાર હજાર વર્ષ પહેલાં ઇટા અને પથ્થરો પર લેખો લખીને તેમને ટોપલીઓમાં ભરીને મંદિરમાં રાખી મૂકતા. આવી કેટલીય ટોપલીઓ ભેગી થતી, તેથી એક પુસ્તકાલય જેવો દેખાવ થઈ રહેતો. રાગ્યો આવી ટોપલીઓમાં મૂકાએલી ઇટાનું રક્ષણ કરતા. જે કોઈ આવાં મૂકાએલાં પુસ્તકને નુકશાન કરતા, તેમને શિક્ષા થતી. એ શિક્ષા જેવી તેવી નહોતી ચતી; ખૂબ કડક ને કપરી થતી.

મિસરમાં આજથી ૩૫૦૦ વર્ષ પહેલાં એક મોટું પુસ્તકાલય હતું. એમાં ચોતરફ કોતરાએલા પથ્થરો અને નવાઈ ઉપગ્રવે એવાં ઝાડોની છાલોથી તૈયાર કરેલાં પુસ્તકો રાખવામાં આવ્યાં હતાં. પુસ્તકાલયમાં એ વખતના રાગ્યોનો થોડો ધણો ઇતિહાસ પણ સંઘરવામાં આવતો. કહેવાય છે કે જે વખતે સમ્રાટ જૂલિયસે મિસર ઉપર ચઢાઈ કરી તે વખતે લૂંટી આણેલા સામાન સાથે તે મિસરમાંનાં પુસ્તકો પણ રામમાં ઊઠાવી લાવ્યો હતો; અને એ જ પુસ્તકો વડે તેણે રામમાં પુસ્તકાલયની સ્થાપના કરી હતી.

ભારતવર્ષમાં પુસ્તકો તો અનાદિ કાળથી લખાતાં આલેલાં છે; પણ આપણું ઐતિહાસિક અંધારણુ વ્યવસ્થિત ન હોવાને લીધે પ્રાચીન સમયમાં પુસ્તકાલયોનો સાચો પત્તો પડતો નથી.

એટલું તો ખરૂં કે ઈ. સ. થી લગભગ એ હજાર વર્ષ પહેલાં આર્યોએ વેદ વગેરે લખ્યાં; ત્યાર પછી ઉપનિષદ વગેરે બનાવ્યાં. રામાયણ મહાભારતના કાળે પણ પુસ્તકાલયો હોવાનું ચોક્કસ પ્રમાણ મળતું નથી. મગધ સમ્રાટ મહાપદ્મનંદનું પોતાનું એક પુસ્તકાલય હતું, જે ચંદ્રગુપ્ત મૌર્યને ગાદીએ આવ્યા પછી, પ્રધાન ચાણક્યની દેખરેખ નીચે સોંપાએલું હતું. આ સંબંધમાં ગ્રીસના પ્રખ્યાત રજૂત મેગેસ્થિનિસે પોતાના પુસ્તકમાં ઠીક ઠીક વર્ણન કર્યું છે.

બૌદ્ધ સમયમાં ભારતવર્ષમાં કેટલાંક પુસ્તકાલયો હતાં. ચીનાઈ યાત્રાળુઓએ એ પુસ્તકાલયો વિષે સુંદર પ્રકાશ પાડ્યો હતો. શાલ્વાન તો પોતાની સાથે લગભગ પાંચસો જેટલાં પુસ્તકોનો દગ હિંદથી ચીનમાં લઈ ગયો હતો. એ વખતે પુસ્તકો બોજાંપત્ર એટલે કે તાડપત્રો ઉપર લખવામાં આવતાં હતાં.

એ વખતનું નાલંદા વિશ્વવિદ્યાલયનું પુસ્તકાલય અત્યેક ગણાતું હતું. તેમાં હજારો ગ્રંથો હતા. એ જોવાને સેંકડો મુસાફરો દૂર દેશોએથી પણ આવતા હતા.

ગુપ્ત વંશના રાજાઓએ પણ સાહિત્યની ખીલવણી માટે ખૂબ પ્રેમ દર્શાવેલો. તેમણે કવિઓ અને લેખકોને હજારો રૂપિયા ધનમાં આપીને પુસ્તકાલયોની સ્થાપનાના પાયા મજબૂત કરેલા. છૂટે હાથે નાણાં વેરીને પુસ્તકાલયોને પ્રોત્સાહન આપેલું. વિક્રમ-દિત્યે મંદિરોમાં પુસ્તક સંગ્રહ કરવાનો રિવાજ દાખલ કરેલો.

ત્યાર પછી વિક્રમશિલા અને ઉદન્તપુરીનાં વિદ્યાલયોનો ઇતિહાસ મળી આવે છે. આ પુસ્તકાલયોને વાલ્લવંશીય રાજાઓએ પોખ્યાં. બારમા સૈકામાં જોજ રાજાએ ધારમાં એક પુસ્તકાલય સ્થાપન કર્યું હતું.

ચાલુક્ય રાજાઓમાંના એક રાજાએ “ ભારતી લાન્ડાગાર ” નામનું પુસ્તકાલય ખોલેલું. તેમાં સંસ્કૃત અને પાલી ભાષાના અનેક ગ્રંથો હતા. હાલ એ ભંડારની જગ્યાએ એક મસ્જિદ નજરે પડે છે.

મુસલમાન બાદશાહોએ પુસ્તકાલયોની અધિક ઉન્નાતિ કરી. અલાઉદ્દીન ખીલજીના પુસ્તકાલયનો મંત્રી અમીર ખુશરૂ હતો. તે મોટો પ્રખ્યાત કવિ હતો. દક્ષિણમાં પણ બ્રહ્મણી રાજ્યના બાદશાહના મંત્રી મુહમ્મદ ગવૌનું એક જાણીતું પુસ્તકાલય હતું. અને વિજયનગરમાં તો હજારો ગ્રંથોથી ખડકાએલું એક મોટું પુસ્તકાલય હતું, જેનું વર્ણન ઇબ્ન બતૂતાએ પોતાના પુસ્તકોમાં કર્યું છે.

મોગલ બાદશાહો તો પુસ્તક વિષયક બાબતોમાં ખૂબ ખૂબ જાણીતા છે. હુમાયુનું મૃત્યુ પુસ્તકાલયના દાદર ઉપરથી લપસવાથી થયું હતું, એમ બતાવવામાં આવે છે. અકબરના સમયમાં ફૈજીએ ઘણાંય પુસ્તકો આમ તેમથી લાવીને દિલ્હીમાં એકઠાં કર્યાં હતાં. જહાંગીર તથા શાહજહાને પણ થોડોઘણો પુસ્તકપ્રેમ રચ્યો હતો. મોગલ સામ્રાજ્યના પતન પછી એમનો એ બધો પુસ્તકભંડાર દીપુ મુલતાન અને નિઝામ હૈદરાબાદના રાજ્ય કર્તાઓએ કળંગે કરી લીધો. ત્યારપછી અંગ્રેજ સત્તાનતનું આગમન થયું. એ સત્તા સ્થાપન થયા પછીનો પુસ્તકાલય યુગનો બીજો હપ્તો શરૂ થાય છે.*

વિચાર ચંક્રમાળુ

‘ નવજીવન ’ કાર્યાલયને આગ લાગવાથી તેનાં કેટલાંક પુસ્તકો બળી ગયાં છે. તે પુસ્તકો ફરીથી છપાવેને બહાર પડે તેને વખત લાગે તે સ્વાભાવિક છે. દરમિયાન શુક્રસેલ્સે તે પુસ્તકોના ભાવ વધારીને ન વેચે તે સંબંધમાં શ્રી. મેઘાણીએ ‘ જન્મ-ભૂમિ ’માં ચેતવણીનો સૂર ઉઠાવ્યો છે. પરંતુ આ સૂરની અસર કેટલી થશે તે જોવા જેવું છે. કેમકે શુક્રસેલ્સે આવી મજેલી તકનો લાભ જવા દે તેવા સામાન્યતઃ હોતા નથી. સસ્તું સાહિત્ય કાર્યાલયના ‘ આર્યલિપક ’ના આઠ અને દશ રૂપીઆ લેવાતા આ લેખકે જોયા છે (અલબત્ત ત્યારે આર્યલિપકની કિંમત ચાર રૂપીઆ હતી, દોઢ નહિ.) એટલે કાર્યાલયના વ્યવસ્થાપકે સ્પષ્ટ નિવેદન બહાર પાડીને જણાવવું કે અમુક પુસ્તકો બળી ગયાં છે, અને તેની નવી આવૃત્તિ અમુક સમયમાં બહાર પડશે માટે તેટલો સમય ખરીદનારાએ રાહ જોવી. બાકી વ્યવસ્થાપકને સામેથી પુછાવી જોવાની માયાક્રુટમાં પડનારા ગ્રાહકો બહુ ઓછા મળી આવશે.

*

*

*

પુસ્તકો સંબંધી કોંપીરાઈટનો કાયદો શું છે તેને પ્રસિદ્ધિ મળવાની જરૂર છે. એક જ પુસ્તક એ પ્રકાશકો છપાવે તેવા દાખલા આપણે ત્યાં બહુ જુજ બન્યા છે. ‘ હિંદુસ્થાનિયા ’ અને ‘ ગંગા ગોવિંદસિંહ ’ની આવૃત્તિઓ ‘ ગુજરાતી ’ ગ્રેસની માલિકીની હોવા છતાં શ્રી. મણિલાલ દેસાઈએ સસ્તી આવૃત્તિઓ છપાવી હતી તે વાતને થોડાં વર્ષો વીતી ગયાં છે. ‘ સંસ્કૃતીચંદ્ર ભાગ ૨ ’ની નવી સસ્તી આવૃત્તિ બહાર પાડવાની શ્રી. ઇશ્વરલાલ વીમાવાળાએ જાહેરાત કરી હતી, પરંતુ તેને ઘણો સમય વીતી ગયા છતાં હજી તે પુસ્તક બહાર પડ્યું નથી, એટલે તે વાત પડતી મુકાબ હોય તેમ લાગે છે. હવે પ્રશ્ન એ છે કે પુસ્તકની પહેલી આવૃત્તિ છપાયા બાદ કેટલાં વર્ષો લેખકનો હક્ક તેના પરથી ઉઠી જાય છે ? બાકી, આપણે ત્યાં તો પર-ભાષાના લેખકોનાં પુસ્તકોના અનુવાદ વિના રંગએ થયા કરે છે અને મૂળ લેખકને તે વાતની મોડે મોડે ખબર પડે છે.

*

*

*

અંધવિકેતાના જગતમાંથી એક વ્યક્તિ હમણાં જ અદૃશ થઈ અને તે તારા-પોરવાળાની પ્રસિદ્ધ પેદીના ભાગીદાર હીરજી દીનશા તારાપોરવાળા. આળીશ વર્ષ સુધી આ ધંધામાં રહી, મેડાઝ સ્ટ્રીટની એક નાની દુકાનમાંથી અત્યારની સ્થિતિએ પહોંચવામાં તેમનો ફાળો નાનોમનો નહોતો. હિંદી લેખકોને હિતેજન આપી તેમનાં પુસ્તકો અંગ્રેજી ભાષામાં પ્રગટ કરાવવા તે હમેશાં તત્પર રહેતા. પણ તેમની ખાસ વિશિષ્ટતા એ હતી કે ‘ દૈનિક ’માં પુસ્તકોની જાહેરખબર એક પણ દિવસ આખા સિવાય તે રહ્યા નહોતા. પુસ્તકો માટે જાહેરખબર પાછળ આટલું ખર્ચ કરનાર તે અદ્વિતીય રહેશે તેમ કહી શકાય.

*

*

*

પરભાષામાંથી ઉતારેલ લેખ તથા પુસ્તકમાં ઋણ સ્વીકાર ન કરવાનું દિનપ્રતિ-
દિન વધતું જાય છે. આમાં પોતાની મહત્તા બતાવવા સિવાય બીજો કંઈ હેતુ હોય
તેમ લાગતું નથી, આ માટે કંઈક કડક નિયમનની જરૂર જણાતી નથી ?

*

*

*

સળંગ નવલકથા માટે જ ખાસ અંક કાઢવાની પહેલ ‘ ઉર્મિ ’એ કરી છે.
આવતા વર્ષ માટે પણ કેટલાકે ખાસ અંકોની તેણે જાહેરાત કરી છે. ‘ ઉર્મિ ’ના
છેલ્લા અંકો જેતાં થોડા સમયમાં તે શુજરાતી ભાષાનું અન્યોડ અગ્રગણ્ય માસિક
બની જાય તો કોઈને નવાઈ લાગશે નહિ.

‘ ચક્રમ ’

—❧—

વાચનપ્રેમી બંધુઓને ।

વાચનના આ પ્રેમી બંધુઓ,	
શિષ્ટ વાચનમાં પ્રેરણે છરે !	૧
શિષ્ટ વાચનમાં જીવનચરિત્રો,	
જીવનના માર્ગો દર્શાવતાં છરે !	૨
જીવનચરિત્રોના દહાવા અનેરા,	
વિવિધ રીતે અનુભવજો છરે !	૩
સત્ય સ્નેહ ને ધૈર્ય ઔદાર્ય,	
ઉત્સાહ નીડરતા પ્રેરતાં છરે !	૪
પ્રેરણાના એક અણુ પ્રકાશે,	
ઉદ્યોગ વૃક્ષો ખીલતાં છરે !	૫
પર્ણકુટીમાંથી શ્વેત મંદિરમાં,	
ગાંગો તેલી લોજ ચાતા છરે !	૬
આત્મશ્રદ્ધાનાં અનેરાં કીર્ણા,	
અલૌકિક શોધો પ્રગટાવતાં છરે !	૭
પુસ્તકવાચનના અનુપમ શોખથી	
તારલા સમા તમ ઝળકશે છરે !	૮
વાંચી વાંચીને મનમાં વિચારો,	
વિચાર ચારિત્ર્ય શોભાવશે છરે !	૯
ચારિત્ર્યગૃહમાં જ્ઞાનદીપકથી,	
ઝગઝગાટ તેજ ઓપશે છરે !	૧૦

ડાહ્યાભાઈ રામદાસ પટેલ
મુખ્ય શિક્ષક વિશ્રામપુરા (પાદરા)

વાચન તરંગ

(૧) મારી જીવનકથા (પં. જવાહરલાલ નહેરૂની આત્મકથા) :—

તાજેતરમાં ગુજરાતની જનતાનાં ભાવભીનાં આમંત્રણ સ્વીકારી દર્શનાત્મક માનવીઓને દર્શન દર્ષ હિન્દના અંગેક ત્યાગવીર, મોજમઝાને ઠોકરે મારી દેશની દાઝને હૈયે રાખી આત્મભોગ આપનાર મહાસભાના પ્રમુખ પંડિત જવાહરલાલ નહેરૂ ગુજરાતી જનતાના પ્રીતિભાજન બનેલા છે. એ લોકપ્રિય નરની કથાને વાચન તરંગમાં આલેખવી એ ને કે પુષ્પની એકલી પાંદડીઓ ચુંટવા બરાબર છે, છતાં એવા પ્રયત્નનો ખાસ હેતુ તો વાચક બંધુઓને એ પ્રેરણાદાયક આત્મચરિત્રના વાચન તરફ પ્રેરવા એ જ છે.

પંડિતજીના વડવાઓ મૂળ રહીશ કારમીરતા, પરંતુ ધંધાથે સંયુક્ત પ્રાંતમાં ઉતરી આવેલા. તેમના પિતા પંડિત મોતીલાલજી તેમના ભાઈઓ સાથે રહેતા અને અભ્યાસ કરતા. ત્યારબાદ પંડિતજીના પિતાએ કાનપુરમાં વકીલાત શરૂ કરી. પંડિતજીનો જન્મ ૧૮૮૬ ના નવેમ્બર માસમાં થયો હતો. ખરેખર તેમની બાલ્યાવસ્થા વૈભવોમાં પસાર થતી. તેમના અભ્યાસ માટે એક અંગ્રેજને શેકવામાં આવ્યો હતો. તેમના મન પર તે વખતે થીઓસોફીની સારી છાપ પડી હતી. આ વેળા એની ખીસેન્ટે હોમરૂલ લીગની ચળવળ ઉપાડી અને પંડિતજીને તેમાં જોડવાનું મન પણ થયેલું. આ બાબતો પડતી રહી અને પંડિતજીને વિલાયત મોકલવામાં આવ્યા. ત્યાં તેઓ પ્રથમ હેરોમાં અભ્યાસ કરી, પાછળથી કેમ્બ્રિજ યુનિવર્સિટીમાં જોડાયા. વિલાયતના સ્વતંત્ર વાતાવરણે તેમના મગજ પર સારી અસર કરી. તે વેળા વિલાયતમાં ઘણા હિન્દીઓ હિન્દની રાષ્ટ્રીય ચળવળ વિષે હિન્દી વિદ્યાર્થીઓ સમક્ષ ભાષણો કરતા. પંડિતજીને આ બાબતમાં ઘણો રસ પડતો. વિલાયતમાં દશેક વર્ષ ગાળી પંડિતજી હિન્દ પરત આવ્યા ને આવતાં બરાબર રાષ્ટ્રીય ચળવળમાં જોડાયા. તેમનું જીવન ત્યારથી મહાસભાની સાથે અઘાપિ સુધી જોડાયેલું છે. એટલે તેમની જીવનકથા મહાસભામય હોય એ બનવાનું છે. પંડિતજીના મગજમાં આઝાદીનાં આદિલનો પ્રથમથી જ હતાં, એટલે જ હિન્દ આવતાં બરાબર તેમણે આઝાદીજંગના કાર્યક્રમમાં પોતાનું જીવન જોડી દીધું. આ વેળાએ મહાસભામાં ઘણાખરા શોખની ખાતર જ જતા, દેશમાં ઘણા આગળ પડતા મધ્યમ-માર્ગીઓ તેમજ કેટલાક અતિમમાર્ગીઓ હતા. આમ મહાસભાનું નાવ હાલમડોલની સ્થિતિ પર હતું. શ્રીનિવાસ શાસ્ત્રી તે વેળા દેશમાં જુદો જ જુવાળ ચડાવતા હતા. પંડિતજીને તેમની શિખામણ પ્રત્યે ચોકખો અણુગમે હતો. હોમરૂલ લીગની ચળવળ જોસમાં હતી. કેટલાક નેતાઓ અણીના વખતે ફરી જતા હતા. પંડિતજીએ આ દરમિયાન હિમાલયનો પ્રવાસ કર્યો, ગાંધીજીએ દેશમાં સત્યાગ્રહ શરૂ કર્યો અને પરિણામે પંજાબમાં તથા અમૃતસરમાં ગોળાબાર થયા. પંડિતજીના પિતાએ અંદાબાદથી 'હન્ડીપેન્ડન્ટ' પત્ર શરૂ કર્યું. લોકમાન્ય તિલક મહારાજનું તેજ અરસામાં અવસાન થયું. પંડિતજીનાં માતા તથા પત્ની મસુરીમાં દવાખાને હતાં. પંડિતજીને ત્યાં

પાછળથી જવા દેવામાં ન આવ્યા. પંડિતજી પરત આવ્યા ને સંયુક્ત પ્રાંતમાં કિસાનોની ચળવળ ઉપાડી. પંડિતજી આવી સભાઓમાંથી બોલવાનું શીખ્યા. આ પ્રવૃત્તિને અંગે રાયબરેલીમાં ગોળીબાર થયો ને ધણું નુકશાન થયું. પંડિતજીના પિતા અને ગાંધીજી હવે નિકટના સંબંધમાં આવ્યા. કલકત્તામાં મહાસભાનું અધિવેશન ભરાયું અને ગાંધીજી પ્રજામાં જાણીતા ને માનીતા થયા. આ વખતે ધારાસભામાં બહિષ્કારની ચળવળ ચાલી, તેમાં ધણું સંમત થયા અને ધણાએ પોતપોતાની નોંખી યોજનાઓ ઘડવા માંડી. પંડિતજીના પિતાએ મહાસભામાં હુકાવ્યું, એટલે દ્રવ્યપ્રાપ્તિનાં દ્વાર બંધ થયાં. તેમણે સાદાછથી જીવન ગાળવા માંડ્યું. જાહેર જનતામાં તેમના વિશે વાયકા હતી કે તેમનાં કપડાં પેરીસ ધોવા મોકલવામાં આવતાં અને પંડિતજી પ્રિન્સ ઓફ વેલ્સ સાથે ભણતા હતા. આ બાબતનો પંડિતજી ઇન્કાર કરે છે. મહમદઅલી ઝીણા આ વખતે હિન્દુ મુસ્લીમ એકતાના એકથી જેવા હતા. અસહકારની ચળવળ જોસમાં હતી. સરકાર તે વેળાએ ગુઆઇ ગઇ હતી. પંડિતજીને ગાંધીજીની લડત ધણી ગમી અને તેમના મન પર અહિંસાના વિચારોથી અજબ ભાવ સૂઝ્યા. ગાંધીજી તેમને આમજનતાના ખરા પ્રતિનિધિ તરીકે જાણવા માંડ્યા. અસહકારની ચળવળમાં તેમની માતૃશ્રી સરધસમાં પણ ભાગ લેતાં હતાં. એક વેળા તેઓ સરધસના મોખરે ઉભાં હતાં તે વેળા લાકીયાજી થયો અને તેમના માથા પર માર પડતાં લોહી પણ નીકળ્યું હતું. તેમનાં પત્ની કમલાદેવી પણ ખરા તકકમાં ઉભાં રહી સરધસ અને અસહકારની ચળવળમાં ભાગ ભજવતાં હતાં. તેમના પિતાશ્રીને આ વખતે જેલમાં જવાનું થયું. તેઓ મહાસભાની કારોબારી સમિતિમાં અગત્યનો ભાગ ભજવી દેશની ચળવળને આગળ ધપાવતા હતા. સંયુક્ત પ્રાંતની નાકરની લડતને અંગે નાભાની જેલમાં પંડિતજીને જવાનું થયું ત્યાં તેમને ધણું કष्ट વેડું પડ્યું. તેમણે નમતું ન આપ્યું અને ત્રણ દિવસ જેલમાં રહી પરત આવ્યા. મૌ. મહમદઅલીએ આ વખતે મહાસભાનું પ્રમુખસ્થાન લીધું હતું. ગાંધીજી આ વખતે માંદા થઇ ગયા હતા. પંડિતજીના પિતા આદર્શાદી સ્વભાવના હતા અને પોતાની દલીલો હમેશાં ગમે તેવા ભોગે સાબીત કરતા. પંડિતજી આ વેળા અલ્હાબાદની સુધરાઇના પ્રમુખ થયા. તેમને આપણી સુધરાઇઓ વિષે કાંઇ જુદો જ અભિપ્રાય છે. પાછળથી પંડિતજી પ્રમુખસ્થાનેથી નીકળી ગયા. બાદ પંડિતજી વિલાયતના માર્ગે ગયા અને ત્યાં ધણાને મળ્યા. તેમની દૃષ્ટિએ ત્યાં રહેતા માણસો જુદા જ વિચારો ધરાવતા હતા. પંડિતજી વિલાયતના વસવાટ દરમિયાન ઇસેલ્સના પીડિતોના સંમેલનમાં ગયા. ત્યાં સામ્રાજ્યવિરોધી સંઘ ઉભો કરવામાં આવ્યો હતો. તેમાં ઇંગ્લેંડવાળા મી. લેન્સબરી પણ હતા. પણ દેશનું ભડું કરવાના બહાના હેઠળ તે સામ્રાજ્ય વિરોધી સંઘમાંથી નીકળી ગયા. દેશભરમાં મહાસભા ધીરે ધીરે પ્રગતિ કરતી હતી. લાહોરમાં મહામહાનું અધિવેશન તેમના પ્રમુખપદે ભરાયું ને પૂર્ણ સ્વગમ્યનો દરાવ થયો. ત્યારબાદ ગાંધીજીએ ૧૯૩૦ માં અસહકારની ચળવળ ફરીથી ઉપાડી. ત્યાં જુલો ત્યાં લોકો મીઠું લુંટવા માંડી ગયા. દેશમાં લાકીયાજી અને ઓર્ડાનન્સ રાજ્ય થયું. ગાંધીજીને પણ પકડવામાં આવ્યા ને યરવડા જેલમાં મોકલવામાં આવ્યા. આ વેળાએ

પંડિતજીના પિતાએ પોતાનું આનંદ જીવન મહાસલાને સ્વરાજ્ય ચળવળને અંગે વાપરવા આપી દીધું. પંડિતજી પણ ઘણા ગિરાદોરો સાથે જેલમાં જ હતા. તેમને જેલનો અનુભવ ઘણો થયો. જેલનું જીવન ગાળતાં ગાળતાં તેમને કેટલીક તે અંગેની ખીજ બાબતોની પણ ઝાંખી થવા લાગી. ગાંધી-ધરતીની સંધિ શરૂ થઈ, ત્યારબાદ પંડિતજીના પિતાને ગંભીર માંદગી આવી. કમલા નહેરૂ પણ આ વખતે પંકડામાં હતાં. સંયુક્ત પ્રાન્તમાં કિસાનોની નાકરની લડત બેસમાં હતી. પંડિતજીના પિતા આ વેળા મૃત્યુ પામ્યા. ગોળમેજી પરિષદ લંડનમાં ભરી તેમાં ગાંધીજીને આમંત્રણ આપવામાં આવ્યું. ઘણા મધ્યમ માર્ગીઓ પરિષદમાં જવા તલપાપડ થઈ રહ્યા હતા. ગોળમેજી પરિષદમાં કોમ કોમના ભાગલા પડ્યા ને કાંઈ વળ્યું નહિ. પંડિતજી આ વેળા સિલેનના પ્રવાસે ગયા હતા. ત્યારબાદ દિલ્હીમાં નેતાઓ ભેગા થયા. પંડિતજી ગાંધીજી સાથે રોજ ફરતા ને કેટલીક બાબતોની ચર્ચા ચલાવતા. કેટલીક બાબતોમાં ગાંધીજી કરતાં તેમનું દૃષ્ટિબિન્દુ જુદું પડતું. સરહદમાં ખાન અબ્દુલ ગફુરખાન ગાંધીજીના અનુયાયી બન્યા અને તેમણે ચળવળમાં ઘણો સારો હિસ્સો આપવા માંડ્યો. ૧૯૩૨ માં ચળવળ કંઈક શાન્ત થઈ. ઘણા ઝઘડા અને દલીલોનો અંત આવ્યો. એ દિવસ ઇતિહાસમાં યાદગાર રહેશે. છતાં દેશમાં ઓર્ડીનન્સ રાજ્ય ચાલુ હતું. અમલદારો પોતાની ચાકાકી અને ગાહોશીનાં બળુગાં પુકતા હતા. જેલમાં પંડિતજી પોતાનો ટાઇમ કોઈ વેળા કાંતવામાં તો કોઈ વેળા વાંચવામાં અને કુદરતી સૌંદર્ય જોવાનું મળે તો તેમાં પસાર કરતા હતા. પંડિતજી આ વેળા દહેરાદુનની જેલમાં હતા. જેલમાં તેમના પ્રત્યે સારો ભાવ બતાવવામાં આવતો; પણ એક વેળા તેમની પુત્રી કુ. ઇંદિરા અને તેમની માતાજીનું જેલમાં તેમની મુલાકાત લેવા આવતાં અપમાન થવાથી તેમને ઘણું લાગી આવ્યું હતું. માતૃશ્રીને સરઘસમાં ચએલા લાડીચાગના દુઃખે તેમનો જીવ ઉકળા ઉઠતો પણ પાછા તે શાંત થઈ જતા. પંડિતજીએ પરદેશમાં ઘણું જ્ઞાન મેળવ્યું છે ત્યાંના સામ્યવાદ અને સમાજવાદ તેમને ઘણીવાર આકર્ષિતું વાતાવરણ જોતાં મુંઝવે છે. ઘણા મધ્યમ માર્ગીઓ સરકારને મળી જતા અને મોટી મોટી પદવીઓ લેતા. વિલાયતમાં આઈ. સી. એસ. થઈ આવતા હિન્દીઓ ઘણો ફાંકો રાખે છે એ પ્રત્યે પંડિતજીને ઘણું ખેદ થાય છે. તેમની બહેનનો વિવાહ ઘણી સાદાઈથી તેમજ આંતરજાતીય કરવામાં આવ્યો હતો. આ વેળા ચાણાક્યજી શ્રી. વિઠ્ઠલભાઈ પટેલ મરણ પામ્યા. દેશગાંધી ધીરે ધીરે પીઠ આગેવાનો ખરી પડતા હતા. આ વેળા બિહારમાં ધરતીકંપ થયો ને ઘણું નુકસાન થયું. એ પ્રસંગે પંડિતજીએ જાતે ત્યાં ઘણી મદદ કરી. ત્યારબાદ તેમને કાંઈ કારણસર અલીપુર જેલમાં મોકલવામાં આવ્યા. જેલજીવન તેમને મન સાધારણ બનાવ હતો. કારણ કે તેમને કંઈ વખતે પકડવામાં આવશે તે નક્કી કહી શકાતું નહિ. તેમનો કેટલોય માલ હરરાજ થઈ જતો પણ તેમનું મન કોઈ રીતે ડગતું નહિ. પોતાને ગૃહે ઘણી વાર માતાને કે પત્નીને માંદાં મુકીને પણ જેલમાં જવાનો વખત આવતો. તેમનું લગ્ન થયા પછી એકવીસ માસે કુ. ઇંદિરાનો જન્મ થયો હતો. કુ. ઇંદિરા નહેરૂને વિલાયત અભ્યાસ કરવા મોકલવામાં આવ્યાં, કમલા નહેરૂ

માંદાં થયાં. તેમને મૂકીને પંડિતજીને જેલમાં જવાનું થયું હતું. કમલા નહેરૂને આંના લીધે જરા પણ કચવાટ થતો નહિ પણ તેથી ઉલટાં હર્ષ પામતાં. કમલા નહેરૂને માંદગીની સારવાર માટે પરદેશ મોકલવામાં આવ્યાં. ત્યાં તેમની વધુ બીમારી જણાતાં સરકારે પંડિતજીને જેલમાંથી છૂટા કર્યાં ને પંડિતજી પરદેશ ગયા. ત્યારબાદ કમલા નહેરૂનું ત્યાં જ અવસાન થયું. હિન્દની સંસ્કૃતિ પંડિતજીને ગમે છે. વિદ્યા-યતી સંસ્કૃતિ પણ ગમે છે, પરંતુ થીટીશ સંસ્તનત જે આપમુખત્યારી અહિં બતાવે છે, તેની સામે તેમને ભારે રોષ છે. જેલજીવનની અનેક યાતનાઓ પંડિતજીએ હસતે મુખે ભોગવી છે. ગાંધીજીના તેઓ પ્રતિદિન નિકટના સાથી બન્યા છે, છતાં ઉપવાસ, અસહકારના કેટલાક મુદ્દા વગેરેમાં પંડિતજીનું દષ્ટિબિન્દુ ગાંધીજીથી જુદું પડે છે. મહાસભાની કારોબારી સમિતિમાં કેટલીક વાર મતભેદ ઉપસ્થિત થતો છતાં પંડિતજી આખરે સંમત થતા અને મહાસભાનું ધણુંખૂં કામ તેમને જ કરવું પડતું. પંડિતજીને નાણાંની તંગી ધણી વાર પડતી પરંતુ જેમ બને તેમ સાદાઈથી જીવન ગાળી તેમણે નિભાવ્યું છે. સંયુક્ત પ્રાન્તની કિસાન પ્રવૃત્તિમાં તેમણે ઘણો ભાગ ભજવ્યો છે.

વાચક ! હિન્દના આ અજોડ ત્યાગવીરના જીવનનું આટલું આણું દિગ્દર્શન કરતાં પણ ત્હારું હૈયું થનગન્યા વગર નહિ રહે એમ માનું છું. આખી જીવન કથાનું વાચન એવું તો રસીકું છે કે એકે એક લીટી મનનપૂર્વક વાંચ્યા વગર તૃપ્તિ નહિ થાય. એટલે આ નાનકડા તરંગથી તૃપ્તિ ન થાય એ ઝેખીતું છે. આશા રાખું છું કે સૌ કોઈ આ પુસ્તક ભાવપૂર્વક વાંચે અને વિચારે. શિષ્ટવાચનમાં આ પુસ્તક ધણું સાદું ગણાય એમ મારી ધારણા છે. છતાં ય દીર્ઘદષ્ટિએ તો પુસ્તક ઉંચ આદર્શો અને ખ્યેયની પ્રાપ્તિએ પહોંચાડનારું છે, એ તો સૌ કોઈ કબૂલ કરશે જ. પરિણામે સૌ કોઈ પુસ્તક વાંચી જાય એ જરૂરી છે.

રાજેન્દ્ર,
તા. કરજણ

}

ધર્મરસાધ નાગજીભાઈ પટેલ

—卐—

[અનુસંધાન-પૃ. ૩૧ નું]

આજની પરિપક્વમાં પધારી તમારી જે વાતો સાંભળી છે અને મુશ્કેલીઓ જાણી છે, તે પણ તેઓ વિચારશે અને તમને સૌને સંતોષ આપશે એમ હું માનું છું. આ પરિપક્વમાં વિદ્યાર્થીઓ અને એનોએ જે સંવાદો અને ગરબા રજુ કર્યા છે તે ધણા જ ઉત્તમ અને સરસ રીતે રજુ કરાયા છે. તે ઉપરથી જણાય છે કે આ પરિપક્વની સફળતા માટે બાળકોએ પણ કેટલો બધો શ્રમ લીધો છે ! શિક્ષકો અને ગામના મહકારથી શું ન થઈ શકે ? તે પણ આજની આ પરિપક્વ આપણને બતાવી આપે છે. " વગેરે વગેરે જણાવી પ્રમુખશ્રીએ પોતાનું વક્તવ્ય પૂરું કર્યું હતું.

ત્યારબાદ વિદ્યાવગીત, આભાર, ટુલકાર વગેરે થઈ રાજગીત ગવાઈ પરિપક્વ વિસર્જન થઈ હતી.

વ. મૂ.

—卐—

થોડુંક જાણવા જેવું

પ્રાચીન મિસરનું સાહિત્ય :—વિદ્વાનોનું એમ માનવું છે કે જેમ મિસરી સંસ્કૃતિ જગતની અન્ય સંસ્કૃતિ કરતાં ઘણી વધારે જુની છે, તેમ લખવાની કળા પણ એ જ પ્રજાએ સૌથી પહેલાં શોધી હતી. ચિત્રોથી શરૂઆત કરી, ચિત્ર સંગ્રહો પર થઇ છેવટે ૨૪ ચિત્રવાળા મૂળાક્ષરો પર છ હજાર વરસ પહેલાં સ્થિર ચનારી મિસરની લિપિના કરતાં કાંઈ ખાસ વધારે સરળતા આજની લિપિઓમાં આણી થકાઈ નથી. સૃષ્ટિના સરળનહારના ચિત્ર સ્વરૂપ થોથ (Thoth) દેવ આ મૂળાક્ષરોના કર્તા છે એમ મિસરની પ્રજા માનતી. એ જ દેવને તેઓ સંખ્યા શાસ્ત્રનો જ્ઞાતા, જ્ઞાનનો સ્વામી, શિષ્ય શાસ્ત્ર અને ચિત્ર કલાનો ઉત્પાદક માનતા. બધા ધર્મ-મંથો પછું થોથ દેવે અથવા એની પ્રેરણા પામેલા પવિત્ર પુરુષોએ રચેલા હતા. પ્રાચીન મિસરનું જે કંઈ સાહિત્ય મળી આવેલું છે તે પથ્થર પર કોતરેલું કે ચર્મપત્ર પર અથવા પેપીરસના ટીપણું પર લખેલું છે. પેપીરસ નામનાં બરના જેવા છોડના સોટાના અંદરના ભાગમાંથી બારીક ચીપો કાપી તેને એક પછી એક આડી ઉભી મૂકી ગુંદરે ચોઢી દબાવી સૂર્યના તાપમાં સૂકવવામાં આવતી. અને પછી એ પત્તાની સપાટી હીસી બનાવી તેના ઉપર લખાણ કરવામાં આવતું. આવા એક પછી એક પત્તા ચોઢાતાં ચોઢાતાં એક મોટું ટીપણું બની જતું. અને એજ એમનો મંથ બનતો. આવું લાંબામાં લાંબું હાથ લાગેલું ટીપણું ૧૩૩ ફૂટ લાંબું અને ૧૬૧૬ ઇંચ ઉંચું છે.

મિસરના સાહિત્યમાં આપણને આજે ધાર્મિક મંથો, ઇતિહાસનાં પુસ્તકો, પ્રવાસ-વર્ણનો, વિજ્ઞાન, ગણિત, ભૂમિતિ, ભૂગોળ, વૈદક તથા રાંધવાની કળાનાં પુસ્તકો, નૈતિક તથા દિવસુચીના મંથો, વાર્તાઓ અને પ્રેમગીતો મળી આવે છે. સૌથી જુનામાં જુનો મંથ આશરે છ હજાર વરસ પહેલાં લખાયેલો મળ્યો છે. આ બધા સાહિત્યનો મોટો ભાગ તે સમયની કબરોમાંથી આપણને હાથ લાગ્યો છે. એના ખગોળવેત્તાઓએ ત્રીસ દિવસનો મહિનો અને બાર મહિનાનું વરસ ગણી છેલ્લે પાંચ દિવસ ઉત્સવના ઉમેરી કાળ ગણવાની જે પદ્ધતિ સ્થાપી હતી તેમાં આજે છ હજાર વરસે પણ કાંઈ ખાસ ફેરફાર કરી થકાઈ નથી.

*

*

*

જાપાનના ગાંધી કાગાવાની સાહિત્ય પ્રવૃત્તિ અને તેનાં મૂલ્ય :—
દીન જનોની સેવા તે પૈકીના એક થઇનેજ થઇ શકે એવા નિશ્ચયથી કાગાવા માત્ર ૨૧ વર્ષની ઉંમરે શિકાવાની ગંદી વસ્તીમાં માત્ર છ ફૂટ ચોરસ એવી ચોરડીમાં રહેવા આવ્યા. તે દરમ્યાન તેમને ક્ષય પણ લાગ્યું પડેલો. આવી માતાનાઓની વચ્ચે તેમણે પોતાની પ્રથમ નવલકથા કોગા કાગજની તંગીને કારણે નકામા માસિકપત્રો વગેરેનાં પાનાં ઉપર લખવી શરૂ કરી અને તે પૂરી થયે તેને પ્રકાશકને બતાવતાં તેના તેને ૨૫૦ પાઉન્ડ ઉપજ્યા. ટુંક મુદતમાં આ પુસ્તકની બીજી લાખ નકલો ખપી ગઈ અને તેણે કાગાવાને જાપાનના સર્વશ્રેષ્ઠ લેખકોની હરોળમાં બેસાડ્યા.

કાગવાએ પોતાની પચાસ વર્ષની વય સુધીમાં ૬૦ પુસ્તકો લખ્યાં છે અને તેની પંદર લાખ નકલો વેચાઈ ગઈ છે. તેણે બીજી ત્રીસ પુસ્તિકાઓ અને ૩૫ પત્રિકાઓ લખી હતી, જેની અનુક્રમે ત્રણ લાખ અને પચાસ લાખ નકલો ખપી હતી. તેની પાસે હાલ કેટલાંક તૈયાર અને કેટલાંક અધૂરાં લખેલાં પુસ્તકો પડ્યાં છે. આ પુસ્તકો ધર્મ, દર્શન શાસ્ત્ર, કવિતા, અર્થશાસ્ત્ર, રાજનીતિ, મનૂર આંદોલન અને જીવન વિજ્ઞાન વગેરે વિષયો ઉપર છે.

*

*

*

અમેરિકાની શિક્ષણ પ્રવૃત્તિ :—

અમેરિકાની જાહેર શાળામાં અભ્યાસ કરતા વિદ્યાર્થીઓ	૨૭૦૦૦૦૦૦
“ ખાનગી “ “ “ “	૩૫૦૦૦૦૦
“ જાહેર તથા ખાનગી મળી કુલ શાળાઓ	૨૯૭૦૦
સાંજની શાળામાં અભ્યાસ કરતા વિદ્યાર્થીઓ	૧૦૦૦૦૦૦
ગ્રીષ્મ શાળામાં “ “ “	૫૦૦૦૦૦
રાત્રિ “ “ “ “	૩૫૦૦૦૦
કૉલેજમાં “ “ “	૧૧૫૦૦૦૦
કૉલેજની ગ્રીષ્મ શાળામાં અભ્યાસ કરતા વિદ્યાર્થીઓ	૪૫૦૦૦૦
વધારાના અભ્યાસક્રમને “ “ “	૨૭૫૦૦૦
નર્સીંગને “ કરતી વિદ્યાર્થીનીઓ	૧૦૦૦૦૦
વેપારી લાઇનને “ કરતા વિદ્યાર્થીઓ	૧૦૦૦૦૦
અમેરિકાના હાઇસ્કૂલ ગ્રેજ્યુએટો	૧૦૫૦૦૦૦૦
“ કૉલેજ “	૨૨૫૦૦૦૦
કૉલેજ મંડળના સભ્યો : પુરુષો	૬૭૦૦૦
“ “ “ સ્ત્રીઓ	૨૨૦૦૦
અમેરિકાની તમામ કૉલેજો અને વિદ્યાપીઠો પાસેનું	
કુલ લાડાળ રૂ. ૧૨૦૦૦૦૦૦૦૦૦	
વર્ષ આખરે શિક્ષણ પાછળ કુલ ખર્ચ	૯૦૦૦૦૦૦૦૦

*

*

*

૧૭૦૦ વરસ પહેલાંની શાહી :—રોષખોળ માટે ન્યાં ન્યાં ખોદકા થતું હોય છે ત્યાંથી સામાન્યતઃ તામ્રપત્રો, જુના સીકકા, મૂર્તિઓ, દરિયારો, અંજોલા અન્ય અવશેષો મળી આવે છે. પણ જુના જમાનાની શાહી મળવાનો પ્રસંગ તે અત્યંત છે. ઈ. સ. ૧૮૨૬ માં સર હમ્પિ ડેવી નામના એક રસાયણ શાસ્ત્રી ન્યાં પોમ્પીઆઇ નગરમાં ખોદકામ કરતા હતા ત્યારે તેને જુની શાહીનો એક ખડીઓ દાખ આવ્યો, જેમાં શાહી મોજુદ હતી. તે શાહી વડે તેણે બિટનની રામલ સોનાપટ્ટીને એ પત્ર લખ્યો હતો તે કાગળ તથા મળી આવેલ શાહીનો ખડીઓ દબ્બુ સાચવી રખાયા છે

નાનાલાલ કે. પટેલ

મહાલ પુસ્તકાલય પરિષદ

(૨) કડી મહાલ પહેલી પુસ્તકાલય પરિષદ:—આ પરિષદ કડી મહાલના કલ્યાણપુરા ગામે તા. ૧૨-૧૨-૩૭ ના રોજ કડી વિભાગ શાળાધિકારી રા. રા. સુનીલાઈ મ. દેસાઈ સાહેબના પ્રમુખપણા નીચે ભરાઈ હતી. કલ્યાણપુરા ગામ કડીથી ૧૫ માઈલ દૂર છે, અને એની નજીકમાં કોઈ રેલ્વે સ્ટેશન નહિ હોવાથી તેમ પરિષદનો કાર્યક્રમ રવિવારે સવારના ૯ વાગ્યાથી શરૂ થતો હોવાથી પ્રમુખશ્રી અને અન્ય મેમ્બરો તથા પ્રતિનિધિ ભાઈઓ આગલે દિવસે સાંજે જ કડીથી સ્પેશિયલ મોટરોમાં કલ્યાણપુરા આવી ગયા હતા.

પરિષદ માટે ગુજરાતી શાળાના કંપાઉન્ડમાં એક મંડપ બાંધવામાં આવ્યો હતો, અને તેને ધ્વજ-વાવટા, તોરણો અને કહેવતોથી સારી રીતે શણગાર્યો હતો. વળી આ પ્રસંગને અનુસરી શાળાના બાગને પણ સુંદર બનાવી તેમાં આવેલા એક ચોતરા ઉપર દક્ષિણામૂર્તિ કાર્યાલય તરફથી આવેલાં પુસ્તકો તથા સેન્ટ્રલ લાઇબ્રેરી તરફથી રમતો અને સ્ટીરિયોસ્કોપને લગતું આવેલું સાહિત્ય વગેરે ગ્રામ્ય જનતાને જોવા માટે પ્રદર્શિત કરવામાં આવ્યું હતું.

પરિષદનું કાર્ય રવિવારે સવારના બરાબર નવ વાગે શરૂ કરવામાં આવ્યું હતું. મંડપ પ્રતિનિધિઓ અને પ્રેક્ષકોથી ભરચક દેખાતો હતો. બહારથી આવેલા મેમ્બરોમાં પુસ્તકાલય ખાતાના મદદનીશ વ્યવસ્થાપક શ્રી. રાંગણેકર સાહેબ, મહાલ વહીવટદાર શ્રી. તૈયબજી સાહેબ, કડી હાઇસ્કૂલના હેડમાસ્ટર શ્રી. નરહરિશંકર શાસ્ત્રી સાહેબ, મહાલ શાળાધિકારી શ્રી. નાતુ સાહેબ કડી કસ્ટા પુ. ના મંત્રી શ્રી. ભાઈલાલભાઈ ગો. વડીલ, કડી મહાલ અને પ્રાંતની જનસેવાની પ્રવૃત્તિઓમાં રસપૂર્વક કાર્ય કરતા શ્રી. પુરષોત્તમદાસ ર. વડીલ તથા એમના સ્નેહી શ્રી. જગનભાઈ વડીલ, મહાલ પુસ્તકાલય મંડળના મંત્રી શ્રી. કાસમભાઈ તથા સહમંત્રી શ્રી. મફતલાલ, રામ્ય પુ. પ્રચારક શ્રી. વલ્લભભાઈ મ. પટેલ, મહેસાણા પ્રાંત પંચાયત મેમ્બર કનીપુરના શ્રી. ઝાલાભાઈ બ. પટેલ, સ્પેશિયલ ડ્યુટી નાયબ ફોજદાર શ્રી. નિંબાલકર, સાયન્સ શિક્ષક શ્રી. સવા-ઈલાલ પરીખ વગેરેની હાજરી ધ્યાન ખેંચતી હતી.

શરૂઆતમાં વિદ્યાર્થીઓએ ઈશસ્તુતિ, ભગવો વાવટો, સ્વાગત ગીત વગેરે ગાયા બાદ આદુદરાના મુખ્ય શિક્ષક શર્મા અંબારામે સર્વેનું સન્માન કરનાર એક ગીત ગાયું હતું. સાર પછી સ્વાગત પ્રમુખ શ્રી. ભગવાનભાઈ લખુભાઈ પટેલે ઉભા થઈ બહારથી આવેલા મેમ્બરો અને પ્રતિનિધિઓનું ભાવભર્યું સ્વાગત કરી, પોતાનું ભાષણ શાળાના મુખ્ય શિક્ષક, શ્રી. ગોપાળદાસ મકનભાઈને વાંચવાનું જણાવતાં શ્રી. ગોપાળભાઈએ તે વાંચી સંભળાવ્યું હતું, જેમાં ગામનો ઇતિહાસ વિશેષ હતો. એ ઇતિહાસનો સાર નીચે પ્રમાણે છે:—

“ x x x કલ્યાણપુરા ગામ સંવત ૧૯૩૪ માં મહા સુદી ૧૨ એ વસ્યું.

આ જગાએ પહેલાં પડતર જમીન હતી અને અહીંથી એક માઈલ દૂર વલાવડા અને દોઢ માઈલ દૂર પાણી ગામ ને આવેલાં છે, ત્યાં તે વખતે રખારીની વસ્તી વિશેષ હતી, અને આજે પણ છે. તે વખતના રખારીઓનાં ઘેરાં આ જગાએ ચરતાં હતાં અને તેથી એ સોડા આ ઠેકાણે કોઈને વસવાટ કરીને રહેવા દેતા નહતા, જે કોઈ રહેવા વિચાર કરે તો તેને પંજવતા અને અનેક રીતે હેરાન કરતા; પણ તે વખતના મહાદલ વહીવટદાર સાહેબ શ્રી. કલ્યાણજી ભોળાભાઈના આમદ અને પ્રેમથી આ ગામની વસાયત થઈ અને તેઓના નામ ઉપરથી ગામનું નામ પણ કલ્યાણપુરા પડ્યું તથા ગામની ઉગમણી દિશાએ જે તળાવ આવેલું છે તે તળાવનું નામ પણ તેમના પિતાના નામ ઉપરથી ભોળાસર પડ્યું. આ ગામમાં હાલ જે કડવા પાટીદારોની વસ્તી છે તે ખીખાં રજવાડાઓનાં જુદાંજુદાં ગામેથી, ત્યાંના રજવાડાઓના ત્રાસથી કંટાળીને અને આવીને વસેલી છે. તેમાંનો એક ભાગ કારેલા તાલુકે લખતરથી, ખીખે ભાગ દહેગામ તાલુકે બખ-લુથી, ત્રીજો ભાગ માલવણ તાલુકે પ્રાંગપ્રાથી અને ચોથો ભાગ ધરમકં તાલુકે પ્રાંગપ્રાના ગામેથી આવેલો છે. આ ગામની વસ્તી અત્યારે ૧૩૧૨ ની છે. અહીં કપાસ પીલવાનાં ૫ જીગ અને ૩ની ગાંસડીઓ બાંધવાનું એક પ્રેસ છે. રૂ. ૬૮૦૦ ની કિંમતનું શાળાનું મકાન પણ બાંધવામાં આવ્યું છે. પુસ્તકાલયના મકાન માટે પણ રૂ. ૧૦૦૦ ભરેલા છે અને તેનું કાયમ ફંડ પણ રૂ. એક હજાર ઉપરાંતનું છે. x x x "

ત્યારપછી કડી વિભાગ શાળાધિકારી શ્રી. સુનીભાઈ મ. દેસાઈ સાહેબને પ્રમુખસ્થાન સ્વીકારવાની, કડી સા. પુ. ના મંત્રી શ્રી. ભાઈલાલભાઈ ગોવિંદભાઈ વધીલ તરફથી દરખાસ્ત મોકલતાં અને તેને શ્રી. પુરુષોત્તમદાસ ર. વકીલનું અનુમોદન તથા પુસ્તકાલય ખાતાના મદદનીશ વ્યવસ્થાપક શ્રી. રાંગણેકર સાહેબ અને કલ્યાણ-પુરાના મુખ્ય શિક્ષક શ્રી. ગોપાળજી મકનજી તરફથી વિશેષ અનુમોદન મળતાં શ્રી. સુનીભાઈ સાહેબે પ્રમુખસ્થાનનો સ્વીકાર કરી પોતાનું ભાષણ વાંચી સંભળાવ્યું હતું, જેનો સાર નીચે પ્રમાણે છે:—

પ્રમુખનું ભાષણ

" x x x શ્રીમંત મહારાજ સાહેબ ગાદીએ આવ્યા ત્યારથી વડોદરા રાજ્યની સ્થિતિ સાથે આજની સ્થિતિની સરખામણી કરવાનું આ સ્થળ નથી. એટલે તે મુબંધમાં વિશેષ વિવેચન ન કરતાં એટલું જ કહીશું કે તેઓશ્રીની રાજ્ય કારકીર્દીમાં આપણી સર્વ દિશામાં પ્રગતિ થઈ છે, અને જનકલ્યાણની જે બે મુખ્ય પ્રવૃત્તિઓ—કરજપાત કેળવણી અને પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિ—એ બેમાં ખીખાં રાજ્યોને પણ આપણા રાજ્યે યોગ્ય દિશા બતાવી છે અને તેનું અનુકરણ કરવા પ્રેરણા આપી છે.

કોઈ પણ પ્રજાની ઉન્નતિ, તે પ્રજામાં સુસંસ્કાર આવ્યા સિવાય થતી નથી. અને પ્રજાને સુસંસ્કારી બનાવવી હોય તો પ્રથમ તેની નિરક્ષરતા ટળવી જ નેમ્મએ. શ્રીમંત મહારાજ સાહેબે તે માટે જ કોઈપણ રાજ્યે ન ભરેલું એવું સ્તુત્ય પગલું ભર્યું અને કરજપાત કેળવણી આપણા રાજ્યમાં પ્રથમ અમરેલીમાં દાખલ કરવામાં આવી.

આ પ્રયોગ સફળ થવાથી, ૧૯૦૬ માં આખા રાજ્યમાં પ્રાથમિક કેળવણી ફરજિયાત થઈ અને હવે તેનાં મિષ્ટ ફળ આવવા માંડ્યાં છે, એમ કહીએ તો ખિલકુલ ખોટું નથી. જનસમાજમાં કેળવણી માટે અભિરુચિ પ્રકટી છે, અને શાળાઓ માટે અનેક માગણીઓ આવતી જાય છે. પછાત કોમ પણ પ્રથમના કરતાં કેળવણી પ્રતિ વધારે રસ લેતી થઈ છે, અને ઉપલા વર્ગોમાં તે કોમનાં બાળકોનું પ્રમાણ દિવસે દિવસે વધતું જાય છે. આ રીતે જો કે ફરજિયાત કેળવણી સફળ થઈ છે અને થતી જાય છે તથા ખીજા ધણકાના પ્રમાણમાં આપણે ત્યાં વાંચી લખી શકે તેવાં સ્ત્રી-પુરુષોની સંખ્યા પ્રમાણમાં સારી છે, તો પણ આ રથને મારે આટલું જણાવવું જોઈએ કે શ્રીમંતની જે અભિલાષા છે કે સારી પ્રજામાં એક પણ માણસ અભણ રહેવું ન જોઈએ તે અભિલાષા હજી પાર પડી નથી. તે ધ્યેયને પહોંચવા આપણે પ્રયત્ન કરી રહ્યા છીએ, પરંતુ હજી તેનાથી આપણે ઘણા દૂર છીએ એમ કહ્યા સિવાય ચાલે એમ નથી. x x ફરજિયાત કેળવણીને સફળ કરનાર બીજું મહત્ત્વનું અંગ તે પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિ છે. ફરજિયાત કેળવણી દાખલ થયા પછી થોડાં જ વર્ષમાં આ પ્રવૃત્તિ હાથ ધરવામાં આવી છે, અને આપણે શાળાવાળાં ઘણાં ગામોએ પુસ્તકાલયો અને વાચનાલયો સ્થાપી શક્યા છીએ. ભણેલું જૂલો જવામાં આવે તો ફરજિયાત કેળવણી પાછળ કરેલો ખર્ચ ઉગી નીકળે નહિ એ દેખીતું જ છે. કારણ કે શાળા-માંથી ઉડી ગયા પછી તેને વાંચવાનો મહાવરો ન રહે તો માણસ માત્ર સહી કરવાનું જ જાણે અને તેનામાં સુસંસ્કાર નાખી તેને ઉત્તમ નાગરિક બનાવવાનો જે ઉચ્ચ અભિલાષ છે તે પાર પડે નહિ. આ દિશામાં પ્રથમ પ્રયત્ન કરનાર શ્રીયુત મોતીલાલ અમીન સાહેબનું સ્થાન ઘણું ઉચું છે. નાનાં મિત્રમંડળ પુસ્તકાલયોથી શરૂ કરી તેમણે આ દિશામાં પ્રગતિ કરી અને પછી શ્રીમંત મહારાજ સાહેબે લાયજેરી ખાતામાં તેમની યોજના કરી તેમની પ્રવૃત્તિને સારી રીતે વિકસાવવાનો માર્ગ કરી આપ્યો. તે કામના ખાસ નિષ્ણાત શ્રી. બોર્ડન સાહેબ અને શ્રી. ન્યુટન મોહન દત્ત જેવા અનુભવીઓની દેખરેખ નીચે શ્રી. મોતીલાલ સાહેબ શ્રીમંત મહારાજ સાહેબની ઉદાર નીતિને પરિણામે પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિને હાલની ઉચ્ચ સ્થિતિએ મૂકીને હવે પોતે નિવૃત્ત થયા છે, તો પણ હજી તેમના તરફથી ન્યારે સલાહ જોઈએ ત્યારે તે આપવા તૈયાર જ છે. તે ખાતાનું સુકાન સુભાષે એવા જ ચોખ્ખા પુરુષોના હાથમાં મૂકવામાં આવ્યું છે કે તેની પ્રગતિ આગળ ને આગળ થતી જ રહે. x x આપણો દેશ ધર્મપ્રધાન છે. ધાર્મિક વૃત્તિઓ જનમૃત રહે તે માટે થોડે થોડે સમયે આપણા ઉત્સવો એવી રીતે ગોઠવવામાં આવ્યા છે કે પ્રજા તેના મર્મ સમજી તે ઉત્સવો જે ઉદ્દેશથી રખાયા છે તે ઉદ્દેશ પ્રમાણે પાળવામાં આવે તો તેમને જ્ઞાન અને આનંદ બંને મળે અને તેમનું ચરિત્ર ધણવામાં પણ ચોખ્ખા મદદ થાય. આપણાં મંદિરોમાં પહેલાં એવી વ્યવસ્થા હતી કે, દરરોજ ધાર્મિક પુસ્તકોનું થોડુંક પણ વાચન થતું, વિદ્વાન પુરાણીઓ દરેક મંદિરમાં રાખવામાં આવતા અને તેમના દ્વારા જ્ઞાનની જ્વાળા ચાલુ રહેતી; પરંતુ સમય બદલાતાં આ બધું જોઈએ થયું છે. હવે તો પુસ્તકાલયોને માથે આ સર્વ જવાબદારી આવી પડી છે, એમ કહીએ તો ખોટું નથી.

પુસ્તકાલયો જ હવે ખરાં મંદિરો છે અને ત્યાંથી આપણે જ્ઞાન મેળવી આપણા આરિત્યનું ઘડતર કરવાનું છે. x x x આ મંદિરો જેટલા પ્રમાણમાં આપણે સારાં અને સમૃદ્ધ બનાવી શકીએ તેટલા પ્રમાણમાં સારો લાભ ઉઠાવી શકીએ. પુસ્તકાલય માટે જગા ઉત્તમ પસંદ કરી, સર્વને અનુકૂળ આવે એવે સ્થળે પુસ્તકાલયનું મકાન હોવું જોઈએ. હજી પુસ્તકાલયો માટે આપણે સ્વતંત્ર મકાનો ધણે સ્થળે બાંધી શક્યા નથી. સ્વતંત્ર મકાનો વગર શાળામાં રહેતાં પુસ્તકાલયોનો જોઈએ તેવો સારો ઉપયોગ ન થાય એ સ્વાભાવિક છે. માટે જેમ બને તેમ પુસ્તકાલયો માટે સારાં હવા અગ્નિ-વાળાવાળાં મકાનો બાંધી તેનો સારામાં સારો ઉપયોગ થાય એવો પ્રયત્ન થવો જોઈએ. x x x ઉત્તમ મકાન હોય, પરંતુ પુસ્તકોની પસંદગી સારી ન હોય અને ગમે તેવાં પુસ્તકો વાચકોના હાથમાં મૂકવામાં આવે તો લાભને બદલે હાનિ થવાનો સંભવ છે; માટે પુસ્તકાલયોમાં જેમ બને તેમ સારાં અને ઉત્તમ પ્રકારનાં ધાર્મિક, સામાજિક, જીવનચરિત્રો, વિજ્ઞાન વગેરે જુદા જુદા વિષયોનાં પુસ્તકો સંગ્રહવાં જોઈએ. સાહિત્યના ક્ષેત્રમાં લેખકોએ આખો મીઝીને જંપલાવવા માંડ્યું છે, અને મધ્યમ પ્રકારનું સાહિત્ય વધારે પ્રમાણમાં બહાર પડતું જાય છે. એટલે પુસ્તકાલયના વ્યવસ્થાપકોએ પુસ્તકોની પસંદગીમાં સાવધાની રાખવાની જરૂર ઉભી થઈ છે. સામાન્ય વાચકની રૂચિ પ્રથમ નવલકથા તરફ ખેંચાય છે. આ રૂચિ આગળ ન વધે અને નવલકથા વાચનમાં જ રમ્યા કરે તો બહુ વિશેષ લાભ થવા જેવો નથી. માટે પ્રથમ લોકોને રૂચે તેવું સાહિત્ય આપી, ધીમે ધીમે તેમની રસવૃત્તિ ખીણવી, તેમને ઉત્તમ પ્રકારના વાચન તરફ વાળવાની જરૂર છે. આ કામ માટે પુસ્તકાલયમાં અંચાલની પસંદગી કરવામાં પણ દક્ષતા રાખવાની જરૂર છે. ઉત્તમ મંદિર બાંધ્યું હોય અને દેવદેવીઓની મૂર્તિઓ પણ સારા ઠાકમાઠથી પવરતી હોય, પરંતુ લાંબો પૂજારી સારો ન હોય તો તે મંદિર પ્રતિ લોકોની ઉપેક્ષા થાય છે; તેવી જ રીતે જે પુસ્તકાલયનો અંચાલ ઉત્સાહી, સેવાભાવી, ચાંત પ્રકૃતિવાળો, તથા હમેશાં પ્રસન્ન સ્વભાવવાળો હોય છે, ત્યાં પુસ્તકાલયનો ઉપયોગ ઘણો સારો થાય છે, અને બજેટ માટે પણ બધી મહેનત પડતી નથી. પરંતુ ત્યાં સારા અંચાલો હોતા નથી ત્યાં બહુ સારી પ્રગતિ જોવામાં આવતી નથી. પુસ્તકાલયને હેતુ ધૃષ્ટિબૂત કરતાં હેતુ રોંઠે પુસ્તકાલય માટે સ્વતંત્ર અંચાલની યોજના હોવી જોઈએ. આપણે ત્યાં માટે ભાગે પુસ્તકાલયો શાળામાં છે એટલે શિક્ષકો આ કામ કરી શકે છે. પણ સ્વતંત્ર અંચાલ જેટલા કામની આપણે એમની પાસે આશા ન રાખી શકીએ. x x સ્ત્રીઓને માટે વાચનની વ્યવસ્થા હજી ઘણી ખામીવાળી છે. શાળામાં પુસ્તકાલય હોય ત્યાં સ્ત્રીઓ પુસ્તકો લેવા ન જ જાય તે સ્વાભાવિક છે. ત્યાં સ્વતંત્ર પુસ્તકાલયો છે, ત્યાં અઠવાડિયામાં એક બે દિવસ સ્ત્રીઓ માટે રાખવામાં આવે છે; પરંતુ તેનો લાભ પણ સારી રીતે ચેલાતો નથી જ. માટે મહિલા પુસ્તકાલયો જેટલા પ્રમાણમાં વધારે સ્થાપી શકાય તેટલા પ્રમાણમાં મોટાં ગામોમાં સ્થાપવાં જોઈએ અને તે ગામની સુશિક્ષિત સ્ત્રીએ અગર સ્ત્રી શિક્ષિકા તે ગામે હોય તો તેણે આ પુસ્તકાલયની વ્યવસ્થા ઉપાડી લેવી જોઈએ, બાકી પુસ્તકાલયોની પણ એટલી જ જરૂર છે. પરંતુ મહિલા પુસ્તકાલયમાં એક ભાગ તે માટે અલગ રાખવામાં આવે તો તે વ્યવસ્થા કરવામાં કંઈ અડચણ પડે તેમ નથી. x x "

ઉપરની મતલબના પ્રમુખશ્રીના ભાષણ બાદ મુખ્ય શિક્ષક શ્રી. ગોપાળદાસે ખંદારથી આવેલા સંદેશા વાંચી સંભળાવ્યા હતા, જેમાં ખેરાળુ મહાલ પુ. મંડળના મંત્રી, અને ચાલુરમા મહાલ શાળાધિકારી શ્રી. રસિકલાલ તરફથી આવેલા સંદેશા મુખ્ય હતા. ત્યાર પછી મહાલ પુસ્તકાલય મંડળના સહમંત્રી શ્રી. મહતલાલે મહાલ મંડળનું નિવેદન કહી સંભળાવતાં માજી વહીવટદાર સાહેબ શ્રી. મણિભાઈના પ્રયાસથી મહાલ મંડળમાં આવેલી જાગૃતિ, મહાલ પુ. મંડળના નવીન વ્યવસ્થાપક મંડળની રચના, જુથ મંડળોનું કાર્ય, મહાલનાં પુસ્તકાલયોની સ્થિતિ વગેરે કહ્યા બાદ પુસ્તકાલયોનાં ચાલુ બજેટમાં અને મકાન બાંધવામાં કાયમ ફંડની લેવાતી બાંટ દૂર કરવાને તથા દફતરી કામમાં જે ત્રણ ચાર જાતનાં રજીસ્ટરો રાખવામાં આવે છે તેમાં ઘટાડો કરવાને પુસ્તકાલય ખાતાને વિનંતિ કરી હતી. તે પછી વિદ્યાર્થીઓ તરફથી પ્રતાપ શાળાનો સંવાદ તથા કન્યાઓ તરફથી સરસ્વતી માતાનો ગરબો ગવાયા બાદ પ્રમુખશ્રી તરફથી અન્ય સંબંધોને આ પ્રસંગને અનુસારી બોલવાનું સૂચન થતાં શ્રી. શંકરલાલ કે. મહેતાએ “વર્તમાન પંચોની સમાજ” ઉપર અસર અને પુસ્તકાલય એ સાર્વજનિક કેળવણીનું અંગ છે ” એ નિષ્પત્તિ ઉપર તથા કડી હાઈસ્કૂલના હેડમાસ્ટર શ્રી. શાસ્ત્રી સાહેબે “પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિ” ઉપર પોતાનાં ભાષણો વાંચી સંભળાવી પુસ્તકાલયોથી થતા કાયદા સંબંધીનો ગ્રામ્ય જનતાને સારો ખ્યાલ આપ્યો હતો. આ પછી મારવાડીના ધીરાણ સંબંધીનો વિદ્યાર્થીઓ તરફથી સંવાદ ભજવાતાં અને તે પૂરો થતાં સવારનો કાર્યક્રમ પૂરો થયેલો જાહેર કરવામાં આવ્યો હતો.

* * *

બપોરના ત્રણ વાગતાં વિષય વિચારણી સભા મળી કયા કયા ઠરાવો પરિષદમાં રજૂ થાય તે નક્કી કરાયું હતું, અને ત્યાર પછી ચાર વાગે પરિષદની બેઠક પુનઃ શરૂ થતાં શરૂઆતમાં ઠરાવો પસાર કરવાનું કામ હાથમાં લેવાયું હતું. ઠરાવો કુલ ૧૧ હતા, જેમાં પહેલો ઠરાવ શ્રીમંત મહારાજ સાહેબને દીધાંયુ ઇચ્છનારે અને બીજો ઠરાવ શ્રી. મોતીભાઈ અમીન સાહેબનો આભાર માનનારો હતો. બાકીના ૯ ઠરાવો નીચે પ્રમાણે છે:—

ઠરાવો

ઠરાવ નં. ૩ :—પુસ્તકાલય પર્વણી દિન નિયમિત રીતે ઉજવવા તથા તે પ્રસંગે પુસ્તકોનું પ્રદર્શન બારવા દરેક પુસ્તકાલય તેમ વાચનાલયને આ પરિષદ બલમણ કરે છે.

કં. મૂ.—કચરાલાલ નારાયણજી જાની, રાજપુર. અ. અમ.—મનસુખલાલ મોતીલાલ શાહ, ડાંગ.

ઠરાવ નં. ૪ :—આમેદારના આ યુગમાં પુસ્તકાલય જેવી લોક શિક્ષણની પ્રવૃત્તિમાં શિક્ષકોની સાથે હમા રહી પટેલ તલાશીઓ પણ લોકમહદ મેળવવામાં હાલ જે સફાર આપે છે. તે કરતાં વિશેષ સફાર અંતઃકરણપૂર્વક આપે એમ આ પરિષદ મે. રા. વહીવટદાર સા. ને બલમણ કરે છે.

કં. મૂ.—અંબાલાલ મગનલાલ પટેલ, કુત્રેયા. અ. અમ.—જીવજીલાલ મોળાનાય ભટ, માયાસુળ.

કરોવ નં. ૫ :—પુસ્તકાલય માટે બજેટમાં મામખંચાયતમાંથી મદદ મંજૂર કરી મોકલવા છતાં કેટલેક સ્થળેથી મળતી નથી અને મળે છે તો ઘણી મોટી અને અધુરી મળે છે. તો તે નિયમ પ્રમાણે મળે તે બદલ મામખંચાયતને લલામણ કરવામાં આવે છે.

ક. મૂ.—નંદવરલાલ લાલજીભાઈ બની, મણિપુર. અ. અા.—ત્રિભુવન ગોપાળદાસ પટેલ, રાંગપુર.

કરોવ નં. ૬ :—પુસ્તકાલય સદાયક સદકારી મંડળ તરફથી જે પુસ્તકો પુસ્તકાલયોને મોકલવામાં આવે છે, તેમાંનાં કેટલાંક માઝ્યા વગરનાં હોય છે, અને તેથી કેટલાંક પુસ્તકો બેવડાય છે કે જેની જરૂર ન હોય તેવાં આવી જાય છે. તેથી આ પરિષદ પુસ્તકાલય સદાયક સદકારી મંડળને આવા પ્રકારની અડચણો દૂર થાય એવી વ્યવસ્થા કરવા લલામણ કરે છે.

આ કરોવની નકલ પુસ્તકાલયખાતામાં પણ મોકલવી.

ક. મૂ.—અંબાલાલ લાલજીભાઈ બારોટ, જોંટવા. અ. અા.—ચતુર્ભૂજ પ્રભાશંકર બ્યાસ, રંગપુર.

કરોવ નં. ૭ :—કડી મદાલમાં વાંચનાલયો છે, તેમને પુસ્તકાલયોના આકારમાં ફેરવવા તથા પુસ્તકાલયોનાં સ્વતંત્ર મકાનો બાંધવામાં અને લોકમદદ સારી એકઠી કરી પુસ્તકાલયને સારી સેવા અર્પણ કરનાર શિક્ષકોને ઉત્તેજન મળે તેટલા ખાતર તેમને પ્રમાણપત્ર બાપવા પુસ્તકાલયખાતાને આ પરિષદ લલામણ કરે છે.

ક. મૂ.—સદીકભાઈ ઉસ્માનભાઈ કાગદી, કડી. અ. અા.—કાન્તિલાલ ઉઠાલાલ ઘોડા, વાધરાડા.

કરોવ નં. ૮ :—પુસ્તકાલય માસિકનું લવાજમ રૂ. ૩-૮-૦ ધણું ભારે છે. તેનું લવાજમ ધરાડવા આ પરિષદ પુસ્તકાલય મંડળને લલામણ કરે છે.

(નકલ ખાતામાં મોકલવી.)

ક. મૂ.—અંબારામ નાયાભાઈ રામાં, આફુંદરા. અ. અા.—રાંકરલાલ ત્રિભુવન બ્યાસ, સોંદરડી.

કરોવ નં. ૯ :—કડી મદાલમાં એકે પરિષદ ભરાઈ નહોતી, પરંતુ કન્યાજીપુરા ગામે પહેલ કરી સારી રીતે પરિષદનું કાર્ય પાર પાડ્યું છે, તે બદલ ગામના કાર્યકર્તાઓ તેમ શિક્ષક મંડળનો આ પરિષદ આભાર માને છે.

ક. મૂ.—ચંદનજી રણછોડજી પરમાર, જલસલપુર. અ. અા.—ડાહ્યાભાઈ નાયાભાઈ પટેલ, રેડસણ.

કરોવ નં. ૧૦ :—આ પરિષદની બેઠકમાં પસાર કરેલા કરોવોનો અમલ કરવા માટે જે તે સ્થળે પહોંચાડવા આ પરિષદ પ્રમુખશ્રીને સત્તા આપે છે.

ક. મૂ.—વજીલ પુરમોત્તમદાસ રણછોડદાસ પટેલ, કડી. અ. અા.—વજીલ ભાઈલાલ ગોવિંદલાલ પારેખ, કડી

કરોવ નં. ૧૧ :—પ્રમુખશ્રીએ જે કુનેદ અને કાર્યદક્ષતાથી પરિષદનું કાર્ય કુત્તેદમંદ રીતે પાર ઉઠાડ્યું છે, તે બદલ આ પરિષદ તેઓશ્રીનો આભાર માને છે.

ક. મૂ.—વજીલ હજનભાઈ રામભાઈ પટેલ, કડી. અ. અા.—સોમેશ્વર મોતીરામ રાવળ, ખાવડ.

ઉપર પ્રમાણે કરોવોનું કામ પત્યા બાદ પુસ્તકાલય ખાતાના મદદનીશ બેવડા સ્થાપક શ્રી. રંગજીકર સાહેબે આજના પ્રસંગને ઉદ્દેશીને બોલતાં જણાવ્યું કે— “ પુસ્તકાલયોના મંત્રીઓ તરફથી પુસ્તકાલયોનું કામ કરવા બદલ ખાતા તરફનું પ્રમાણપત્ર મળવાની જે માગણી આજની પરિષદમાં થઈ છે તે માગણી ખાતું સ્વીકારશે કે કેમ એ એક સંકા છે; કારણ એમાં ઘણી મુશ્કેલીઓ ઉભી થવાનો

સંભવ રહે છે. આના કરતાં તો કામ કરનારને કંઈક પણ પગાર મળે એવી કોઈ યોજના વિચારાય તો સારું । હું કેટલાય વખતથી એ પ્રશ્ન વિચારી રહ્યો છું, અને થોડાક વખતમાં એની યોજના પણ બહાર પાડવાની ઇચ્છા રાખું છું. આ સિવાય મહાલ મંડળના મંત્રી તરફથી પણ જે જે પ્રશ્નો રજુ થયા છે તેમાંનો એક પ્રશ્ન એ છે કે “ પુસ્તકાલયનું મકાન બાંધવામાં તથા પુસ્તકાલયના ચાલુ બજેટમાં કાયમ ફંડની જે આંટ લેવાય છે તે દૂર થવી જોઈએ. ” આ સંબંધમાં તો હું એટલું જ જણાવીશ કે આપણે આપણા ગૃહજીવનમાં જેમ ધનસંચય કરીએ છીએ, અને એ સંચય કોઈ વખત જોડેલો કામ લાગે છે, તેમ પુસ્તકાલયોનું આ કાયમ ફંડ પણ કોઈ વખત તેટલું જ ઉપયોગી થઈ પડે છે. જેથી એ આંટ તો કોઈ પણ રીતે દૂર થઈ શકે તેમ નથી. બીજો પ્રશ્ન એ છે કે “ પુસ્તકાલયોમાં પુસ્તકોનાં ચાર નતનાં રજીસ્ટરોનું ભારણ ખૂબ થઈ ગયું છે, આટલાં બધાં રજીસ્ટરો ન હોય તો ન ચાલે ? ” આ સંબંધમાં પણ જણાવીશ કે પુસ્તકાલયની શરૂઆતથી તમામ પ્રકારનાં રજીસ્ટરો બાંધી એમાં પુસ્તકોની નોંધ રાખવામાં આવે તો કામનું ભારણ કંઈ જ વધતું નથી. પુસ્તકો ખૂબ વધી ગયા પછી આ પ્રકારનાં રજીસ્ટરો બનાવવામાં આવે છે, એટલે જ એ ભારણ લાગે છે. આ રજીસ્ટરો વાચકો અને મંથપાલ બેઠેને ઉપયોગી તો છે જ, એમ તો કામ કરનાર સહુ કોઈ જરૂર કબૂલ કરશે જ. આ સિવાય બીજી એક બે વાતો મારા તરફથી રજુ કરે છું અને તે એ કે નાનાં ગામડાંનાં બજેટોમાં પુસ્તકો મંગાવવા જોડેલી રકમ રહેતી નથી, જેથી એવાં ગામોનાં પુસ્તકાલયોના મંત્રીઓએ વડોદરાથી ફરતા પુસ્તકાલયની પેટીઓ મંગાવી લોકોને પુસ્તકોનો લાભ મળે તેવી તજવીજ કરવી જોઈએ. વળી સ્ટીરીયોસ્કોપ અને કાર્ડ જે આજે અહીં બાગમાં મૂકવામાં આવ્યાં છે, તે પણ વડોદરાથી પેટીઓમાં તમે મંગાવી શકો છો અને લોકોને બહારની દુનિયાનો કંઈક કંઈક ખ્યાલ એથી આપી શકો છો. ”

ત્યારબાદ કઠી હાઈસ્કૂલના સાયન્સ શિક્ષક સવાઈલાલ તરફથી સાયન્સના પ્રયોગો થયા હતા. આ પ્રયોગોથી, સમાજમાં જે અંધશ્રદ્ધા અને વહેમ પોષાઈ રહ્યાં છે તે સંબંધમાં લોકોને ઘણું જણવાનું મળ્યું હતું. એ પછી વિદ્યાર્થીઓ તરફથી પ્રતાપ અને માનસિંહનો સંવાદ લખવાયો હતો, તથા કન્યાઓ તરફથી ગરબા ગવાયા હતા.

ઉપસંહાર

છેવટમાં પ્રમુખશ્રીએ ઉપસંહાર કરતાં જણાવ્યું કે “ આજની આ પરિવ્રતન કામ શાંતિથી પાર ઉતર્યું છે તે બદલ આપ સૌનો આભાર માનું છું. શ્રી. શાસ્ત્રી-જીએ “ શ્રીમંત મહારાજ સાહેબ કેળવણી પાછળ જે પૈસા ખર્ચે છે તે સફળ થતા નથી ” એવું ને કહ્યું છે તે બરાબર છે. શિક્ષક ભાઈઓ પણ એ મર્મ સારી રીતે સમજી લે અને પોતે જે ફરજ બજાવે છે તે વધારે નથી, એમ માની આથી પણ વધારે ફરજ બજાવતા થઈ જાય એવી હું આશા રાખું છું. શ્રી. રાંગેશ્વર સાહેબે

શ્રી. જયસિંહરાવ સાવ. પુ. ના હીરકમહોત્સવ પ્રસંગે

શ્રીમંત મહારાજ સાહેબનું પ્રવચન

વડોદરાના શ્રી જયસિંહરાવ સાર્વજનિક પુસ્તકાલય તથા વાચનાલયની સ્થાપનાને ૬૦ વર્ષ પૂરાં થયાં હોઈ તેના હીરક મહોત્સવ નિમિત્ત તા. ૧૧-૧૨-૮૭ ના રોજ સદ્ગત મહારાજ કુમાર શ્રી જયસિંહરાવ ગાયકવાડનું તૈલચિત્ર ખુલ્લું મૂકવાનો વિધિ ના. દિવાન સાહેબને હસ્તે થયો હતો; તથા બીજે દિવસે 'ન્યાયમંદિરના વિશાળ હોલમાં શ્રીમંત મહારાજ સાહેબની હાજરીમાં સમારંભ ઉજવાયો હતો. એ સમારંભમાં મુખ્ય વક્તા સેન્ટ ઝેવિયર કોલેજના પ્રોફેસર હેરાસના પ્રવચન શ્રીમંત મહારાજ સાહેબે પ્રસંગોચિત્ત જે વિવેચન કર્યું તે મનનીય હોવાથી 'નવગુજરાત' સાપ્તાહિકમાંથી અત્રે ઉતારી લેવાનું ઉચિત ગણ્યું છે:—

તે વખતે ને આજે

“ x x હું જે વખતે ગાદીએ આવ્યો ત્યારે વડોદરાના વાંકાચુંકા સાંકડા રસ્તા, ગંદકી, ધૂળતો ત્રાસ, અંધારા હવાઅજવાળાનાં સાધન વગરનાં મકાનો વગેરે જે સ્થિતિ હતી તેમાં ખૂબ સુધારો થઇ શહેર વધુ આરોગ્યમય તથા સુંદર બન્યું છે. કાંધર હેરાસે જે વિષય ચર્ચ્યો છે તેનું વિવેચન કરવા હું શક્તિમાન નથી. પરિસ્થિતિને લીધે વિદ્યાર્થીનું શિક્ષણ હું લઇ શક્યો નથી, અને રાજકાળનો ભાર ઉત્તરકવા માટે જેટલું શિક્ષણ હું લઇ શક્યો છું તે મારા રોજના કામકાજને લાગુ પાડી, મને રાજકારોગ્યારની ગુચ્છ ઉકેલવા તથા પ્રગતી અડચણો દૂર કરવાના કામમાંથી જે વખત મળે તે હું વાંચનમાં ગાળું છું, અને પુસ્તકો એ માણસના ઉત્તમ મિત્રો હોઇ તેમને માણસનું મન સુધારવાના સારાં સાધન તરીકે માનું છું.

મેં મારા પુત્ર જયસિંહરાવને શરૂઆતમાં હેરામાં લખાવા મૂક્યો હતો, અને પછી અમેરિકા મોકલી ત્યાંનું ઉત્તમ શિક્ષણ અપાવી ગ્રેજ્યુએટ બનાવ્યો હતો; મેં મોટી આશાઓ બાંધી હતી પરંતુ તેઓ લાંબું ન જીવવાથી મારી આશાઓ ભાંગી પડી, મને મારા છોકરાને પરદેશ મોકલી શિક્ષણ આપવામાં કેટલીક નિષ્ફળતાઓ મળી છે. તેવી બૂલો બીજા ન કરે એમ ઇચ્છું છું.

દુર્દેવી રૂપેનમાં સુલેહ થાઓ

રેવરંડ હેરાસ રૂપેન દેશના છે, અને તેમાં સુંદર શીશ્વશાસ્ત્રના નમૂના રૂપ સ્મારક જેવાં સુંદર મકાનો, પુસ્તકાલયો વગેરે છે. એ દેશમાં આજે રાજદ્વારી કારણોથી આંતરવિગ્રહ આલતા પ્રગતિ જનમાલનો નાશ થઇ રહ્યો છે; પણ હું આશા રાખું છું કે ત્યાં થોડા વખતમાં સુલેહ શાંતિ સ્થપાઇ પ્રજા સુખ ભોગવશે.

ઐતિહાસિક વિચાર કરો

પ્રો. હેરાસને તમે સાંભળ્યા છે. ધણી લોકો પુસ્તક વાંચી પુરાતન શોધખોળ

સંબંધે જ્ઞાન મેળવે છે; પણ તે પુરૂં હોય શકે નહીં. જેમની પાસે સાધન હોય તથા ધૃષ્ટિ હોય તેઓ મોહેન્જોદારો-સુમેરિયાની સંસ્કૃતિના અભ્યાસ માટે સિન્ધ મેસોપોટેમીયા વગેરે ઠેકાણે જઈ પુરાતન શોધખોળનો અભ્યાસ કરી મૌલિક વિચાર બાંધી શકે.

જ્ઞાનને વ્યવહારમાં ઉતારો

તમારામાંથી ધણા યુરોપ જઈ આવ્યા હશે, પરંતુ તેમાંથી કેટલા પોતાનું જ્ઞાન વ્યવહારિક જીવનમાં લાગુ પાડવા પ્રયત્ન કરે છે ? ધણાખરા ફક્ત સ્વાર્થ સાધવા, જગો મેળવવા, ઐહિક લાભ મેળવવા માટે શીખી આવે છે. પરંતુ પરદેશી સમાજનાં સારાં તથા નરસાં લક્ષણોનો અભ્યાસ કરી તેમાંથી સારૂં ગ્રહણ કરવાનું કેટલા શીખે છે ? તમે તેમ કરો તોજ શાણપણ આવશે, તમારું ગૌરવ વધશે.

નિઃસ્વાર્થ માનવ સેવાની જરૂર

આપણા દેશમાં ગરીબી, સામાજિક જ્ઞાતિ તથા વર્ગ વિભાગો, રાજદારી મુશ્કેલીઓ, સામાજિક દુર્ગુણો, પરાધીનતાને લીધે ઉત્પન્ન થયેલી ખરાબ વૃત્તિઓ તથા જીનાં શત્રો તથા પુસ્તકોની ગુલામીને લીધે આપણી ઉન્નતિ થતી નથી. તે અંતરંગે દૂર કરવા તથા આરોગ્ય તથા બળવાન જીવન જીવવા માટે સ્વાર્થને બદલે સેવાને પ્રથમ સ્થાન આપવું જોઈશે. માનવસેવા બેદબાવ વગર કરતાં તમે દેશની જ સેવા કરશો અને સમાજને ઉન્નત કરશો. આપણી પડતીનાં કારણો નિઃસ્વાર્થ માનવસેવા મારફત દૂર કરશો તો તમારું ક્ષુદ્રાણુ થશે.

અમેરિકન ધનિકો પ્રજાકલ્યાણમાં ધન ખર્ચે છે

હું અમેરિકામાં ગયો ત્યારે ત્યાં નાણાંનો ઉપયોગ માનવસેવાના અનેક સામાજિક ક્ષેત્રમાં થાય છે અને પ્રજાના કલ્યાણ માટે ધનિકો પોતાનો ફાળો આપે છે એવું મારા જોવામાં આવ્યું. મને પણ એ વૃત્તિને લીધે ૧૯૧૦ માં પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિ વિકસાવવાનું સુઝ્યું હતું.

નિષ્ફળતામાં સફળતાનાં બીજ

મેં પ્રજાકલ્યાણના અનેક પ્રયત્ન કર્યા છે, પરંતુ પ્રજા તે માટે તૈયાર નહીં હોવાથી મને કેટલોક પ્રસંગે નિષ્ફળતા મળતાં નિરાશ થવું પડ્યું છે; તોપણ એ નિષ્ફળતામાં બાવી સફળતાનાં બીજ રહેલાં હોવાથી હું મારા મનને દીલાસો આપું છું. તમે બધા મારા બાળકો છો અને તેથી તમારું ઉત્તમ કલ્યાણ ધૃષ્ટું છું. અને તમે પણ જ્ઞાનનો ઉપયોગ નોકરી મેળવવા કે સ્વાર્થ સાધવા ખાતર ન કરતાં માનવ જાતની સેવા કરવામાં કરશો એવી હું આશા રાખું છું.

બળ વધારી દોષો ઘટાડીએ

આપણે આપણામાં સંધ શક્તિથી બળ વધારી આપણા દોષો ઘટાડવા જોઈએ. તમે ન્યાતાના ભેદ તેમ વર્ગભેદને તથા સ્વાર્થ વૃત્તિને દૂર કરી એકત્ર મળી કામ કરો, ફક્ત નફા ન કરતાં વિચાર કરી મૌલિક સ્વતંત્ર કાર્ય કરતા થઈ જાઓ. ”

પુસ્તકાલય પર્વણી !

લોકભદ્ર પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિમાં આમજનતાને રસ લેતી કરવાના, તથા ગામની આબાલવૃદ્ધ લણેલી જનતાનો વાચનરસ જાગૃત કરી તેમને પુસ્તકાલયનો લાભ લેવાની તથા તેને પોષવાની પ્રેરણા કરવાના સદ્દેશથી વડોદરા રાજ્ય પુસ્તકાલય મંડળે એક ખાસ પર્વણીદિન ઉજવવાની પ્રથા છેલ્લાં સાતેક વર્ષથી પાડી છે. તે મુજબ દર સાલ મહા સુદ પાંચમનો વસંત પંચમીનો દિવસ પર્વણી-દિન તરીકે અનેક પુસ્તકાલયો ઉજવે છે. અને તે દ્વારા પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિના સેવકો અને ભક્તો પોતાની માનીતી પ્રવૃત્તિનો સંદેશ ઘેર ઘેર પહોંચાડવાની, સ્થાનિક સંસ્થાને લોકપ્રિય બનાવવાની, વર્ષ દરમિયાન પોતે કરેલા કામનો હિસાબ ગામલોક આગળ રજુ કરવાની તથા પોતાની જરૂરિયાતથી ગામલોકને વાઠેફ કરવાની તક લે છે.

આલુ સાલે એ શુભ દિન તા. ૫ મી ફેબ્રુઆરીને રોજ આવે છે એ વાત પુસ્તકાલય-મકતોની ધ્યાન બહાર ન જ હોય. આ વર્ષે એ દિન રાજ્યના ચારે પ્રાંતોમાં વિવિધ કાર્યક્રમોથી ઠેરઠેર ઉજવાય અને તેનો અહેવાલ પ્રસિદ્ધિ માટે જરૂર ચોકલી અપાય. કાર્યક્રમોનું દિશાસૂચન તો ગત વર્ષોના પર્વણી ઉત્સવના અહેવાલ 'પુસ્તકાલય'નાં પૃષ્ઠોમાં છપાયા છે તે જોઈ જવાથી મળી રહે તેમ છે. છતાં નીચેની રૂપરેખા ધ્યાનમાં લેવા બલામણુ છે:—

- ૧ પુસ્તકાલયના સ્થળને સ્વચ્છ ને સુવ્યવસ્થિત કરી ધન પતાકાથી શણગારવું.
- ૨ શક્ય હોય તો ગામના વિવિધ નાકા પર તથા મુખ્ય માર્ગો વચ્ચે પુસ્તકાલય સૂત્રોનાં બોર્ડો કે કાપડી તોરણો લટકાવી દેવાં.
- ૩ પ્રભાતફેરી કાઢી ભજનો અને ગીતો લલકારતાં મહોલ્લે મહોલ્લે ફરવું.
- ૪ ઉત્સાહ હોય તેમણે પુસ્તકાલય તેમ ગ્રામ ઉદ્યોગના પ્રદર્શનોની ગોઠવણ કરવી.
- ૫ બપોરના સમયમાં સ્ત્રી બાળકો માટે અનુકૂળ સ્થળોએ ઇલાયદા સમ્મેલનો

ભરી સ્ટીરીઓસ્કોપ, રમત ગમતનાં સાધનો, ચિત્રપોથીઓ, વાર્તાકથન, વગેરે દ્વારા તેમનું મનરંજન કરવું.

૬ સાંજરે ૫ થી ૬ ના સમયમાં જાહેર સભા રાખી તેમાં પોતાના પુસ્તકાલયની પ્રગતિ સંબંધી ટુંકી હકીકત જાહેર કરવા ઉપરાંત સંભાષણ, નાટ્યપ્રયોગ સંવાદ, * રાસ-ગરબા, અને બાળકોની રમત ગમત પૈકી હરકોઈ એક યા વધુ કાર્યક્રમ અનુકૂળતા પ્રમાણે રાખવો.

૭ રાતના ભજન મંડળી, હરિકીર્તન, વ્યાખ્યાન, મેજીકલેન્ટર્ન વગેરે પૈકી હરકોઈ કાર્યક્રમ સવડ પ્રમાણે રાખી શકાય.

ઉપર પ્રમાણે અનુકૂળતા મુજબ કાર્યક્રમ નક્કી કરી તે પાર પાડવા ઘટતી તૈયારી પુસ્તકાલય-શક્તિ આજથી જ કરવા માંડે. આ ઉત્સવની ઉજવણી-માં ખાસ ખર્ચ કરવાપણું ઓછું જ છે: ખર્ચ વગર પણ ઉજવી શકાય એવા કાર્યક્રમો ચોણ શકાય તેમ છે. આશા છે કે ઉત્સાહી કાર્યકરો ઉત્સાહી બાળકો અને યુવાનોના સહકારપૂર્વક ચાલુ સાલનો પર્વણીદિન ઉજવવામાં કોઈ પણ નિમિત્તે પાછા નહિ જ પડે. અહેવાલો જરૂર મોકલી આપજો.

ના. નં. ચૌકસી

સહમંત્રી વ. રા. પુ. મંડળ

ઉત્તમ પુસ્તકો સત્સંગ જેટલું કામ કરે છે, ત્યારે ખરાબ પુસ્તકો સત્સંગની સારી અસરને ઝૂંસી નાખે છે.

—પંડિત રતનચંદ્રજી.

* (૧) પુસ્તકાલય પર્વણીનો ઉત્સવ (૨) લાલા પટેલની લાખણેરી (૩) નમ્રેદાર ગામઃ એ સંવાદો સન ૧૯૩૨ ના (૪) શાંતિની શોધમાં સન ૧૯૩૩ ના (૫) વિદ્યાનાં દાન, સન ૧૯૩૫ ના (૬) લક્ષ્મીસરસ્વતી સન ૧૯૩૬ ના, તથા (૭) ગરીબની જ્ઞાનતૃષ્ણા સન ૧૯૩૭ ના 'પુસ્તકાલય' અંકમાં છપાયેલ આ સંવાદ-નાટિકાઓ પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિ વિષયક હોઈ આ પ્રસંગ માટે ખાસ પસંદ કરવા જેવાં છે. સમૂહગીતો, રાસ અને ગરબીઓ પણ 'પુસ્તકાલય'ની ફાઇલોમાંથી અનેક મળી આવશે. 'ચાલો ભજવીએ'ના લાગોમાંથી અગર અન્ય કોઈ બોધક સંવાદ પણ સુખે ભજવી શકાય.

પુસ્તકાલયોની તપાસણી

નીચેના પ્રચારકોએ જણાવેલી મુદત દરમ્યાન નીચેનાં સ્થળોની મુલાકાત લઈ પુસ્તકાલયોની તપાસણી, વ્યવસ્થા, વર્ગીકરણ તથા પ્રચારની કામગીરી બજાવી છે:—

૧. શિનોર મહાલનાં ગ્રામપુસ્તકાલયોની તપાસણીનું કામ, સાલાનુબાદ, એકસહા કરાવી લેવાની વ્યવસ્થા મહાલમંડળ તરફથી થયેલી હોઈ નીચેના ભાષ્યોએ તેમનાં નામ સામે જણાવેલાં ગામોની મુલાકાત ડીસેમ્બર માસ દરમ્યાન લીધી છે:—

(અ) સાઠલી પુઠના મંત્રી રા. રા. હીરાલાલ શેઠલાલ જાની :—

(૧) માંજરાલ (૨) મીઠાલ (૩) ઉતરાજ (૪) તરવા (૫) વણીયાદ.

(બ) શિનોર કચ્છા પુઠના અંધપાલ હરિવલ્લભ બાલાશંકર:—(૧)

માલસર (વર્ગીકરણ કરી દીધું છે) (૨) માંડવા (૩) સુરા સામળ (૪) દામાપુરા (૫) કણ્ઠેદા (૬) ફાંફળાઆ (૭) કુકસ (૮) તેરસા.

૨. વિસનગર મહાલ પુઠ મંડળના મંત્રી વ માનદ પ્રચારક રા. રા. ઉમિયા-શંકર લ. દવે : આગસ્ટથી ઓક્ટોબર સુધીમાં:—(૧) કાંસા (દેણુ બુ. મં. ની સભા ભરાવી) (૨) વાલમ (બુથ મં.ની સભા ભરાવી) (૩) વિસનગર (મહાલ પુ. મં.ની સભા) (૪) વડુ (કા. ફં.નો દાખલો દફતરે હોવાની અનિવાર્ય જરૂર) (૫) લાન્ડુ (વર્ગીકરણ થઈ જવાની જરૂર) (૬) બાસણા (વર્ગીકરણ પૂરું થઈ જવાની તથા પુસ્તકોને લેબલો નંબરો તથા શિક્ષા થઈ જવાની જરૂર) (૭) ચિત્રોડ મોટા (નવું પુ. ઉધડાવવા પ્રચારકાય : ૧૬ રૂ. એકઠા કર્યા ને રૂ. ૨૫ ની કષ્ટલાત લીધી.)

ઉપરાંત (૧) બદલપુર (૨) ચલોટા અને (૩) રાજગઢ ગામે પુસ્તકાલયો ઉધડાવવા શેઠશ્રી મહાસુખલાલ પાસેથી ખૂટતી રકમ મેળવી જરૂરી રકમ ઉભી કરવાની નેગવાઈ કરી.

૩. ચાણસ્મા મહાલ પુ. મંડળના મંત્રી વ માનદ પ્રચારક રા. નાનજી-ભાઈ જે. પટેલ : ડીસેમ્બરમાં:—(૧) બહુચગણ (વાચક રજીસ્ટર રાખવાની આવશ્યકતા) (૨) ડેડીવાડા (નવીન પુઠ માટે અંદાજ પત્ર બનાવી મોકલ્યું) (૩) છતોડા (વર્ગીકરણ થયું છે: નંબરો તથા શિક્ષા કરેલા ધોરણે થવાની જરૂર) (૪) જાખાના (નં. ૩ પ્રમાણે)

[આખા માસની કુલ મુસાફરી ૧૫ માઈલ રેલ્વે માર્ગે અને ૩૦ માઈલ પગપાળા : ખર્ચ ૦-૪-૦.]

૪. ચાણસ્મા મહાલ માનદ સહપ્રચારક રા. કરુણાશંકર મોહનલાલ વ્યાસ : સપ્ટેમ્બરથી નવેમ્બર સુધીમાં:—(૧) દણોદરડા (વર્ગીકરણ થઈ જવાની જરૂર) (૨) ગાંધુ (નં. ૧ પ્રમાણે) (૩) લાજવા (પુસ્તકોમાં કરેલા ધોરણે શિક્ષા થવાની જરૂર) (૪) પીંદારપુરા (નં. ૧ પ્રમાણે) (૫) મીઠા-ધરવા (વિષયવારી રજીસ્ટર તૈયાર કરી દઈ જણાવો.)

[સર્વ સ્થળે પગપાળા મુસાફરી.]

પ્રચારકોએ રૂબરૂમાં કરેલી સૂચના સમજૂતનો અમલ બનતી ઉતાવળે કરી દેવાની લાગતાવળગતાઓને બલામણું !

૧ કુલ ગજરી:—લેખક, ઉમિયાશંકર જોષી; પ્રકાશક, અશોક પ્રકાશન મંદિર, વડોદરા; ૧૯૩૭ આવૃત્તિ ૧ લી; કાગિન ૧૬ પેજ, પૃ. ૩૧; સચિત્ર; કાચું-પૂઠું; કિં. ૦-૩-૦.

અશોક બાલપુસ્તકમાળાના ત્રીજા ગુચ્છના આ પાંચમા પુષ્પમાં (૧) તુલસી બાધ (૨) મરતાન કુંદનલાલ (૩) સદાજી (૪) બાલમંદિરમાં પોપટ આવ્યો (૫) આવરે શુભશુભ (૬) અમારી બહુડી, અને (૭) મનુડી નામની ૭ બાલ-સુલભ વાતો છે. પ્રથમ ત્રણને તો રેખાચિત્રો પણ ગણી શકાય. લેખક ભાષા પોતે પાલણપુર બાલમંદિરના અનુભવી સંચાલક છે એટલે તેમની વસ્તુપસંદગી તથા લખાવટ બાલદુનિયાને રચિકર હોય જ.

૨ કાગળના કીમીયા:—લેખક, પ્રિયવદન બક્ષી; પ્રકાશક, સાલ, કદ, પૂઠું, કિંમત ઉપર પ્રમાણે; પૃષ્ઠ સંખ્યા ૩૦.

આ પુસ્તિકા અશોક બા. પુ. માળા ૩ જા ગુચ્છનું ૬ કું પુષ્પ છે ને એમાં કાતરની મદદથી રહી કાગળમાંથી વિવિધ આકૃતિઓ બનાવવાની રીતો લેખકે બતાવી છે. શાળાઓમાં શિક્ષકો તેમજ ઘર આગળ માબાપો આ ચોપડી તથા કાતર ને કાગળો બાળકો આગળ મૂકી તેમની ચંચળ શુદ્ધિ તથા અનુકરણ વૃત્તિને સારો ખોરાક આપી શકે.

૩ વિજ્ઞાન વિહાર ભા. ૩:—લેખક: નવલકાન્ત નેમચંદ ભાવસાર; પ્રકાશક, સાલ, પૂઠું, કદ, કિંમત ઉપર પ્રમાણે; પૃષ્ઠ સંખ્યા ૩૨.

અશોક બા. પુ. માળા ગુ. ૩ ના ૭ મા પુષ્પ તરીકે પ્રસિદ્ધ થયેલી આ નાનકડી પુસ્તિકામાં સ્વતંત્ર કરામત અને તેના ઉપયોગ વખતે યાદ રાખવા જેવી સૂચનાઓ, તથા (૨) લોખંડની ઉત્પત્તિ, તેની વિવિધ બનાવટ અને ઉપયોગ વિશે આવશ્યક માહિતી બાળકોને રસ પડે તેવી ભાષામાં આપવામાં આવી છે. બાળકોને તે જરૂર રહેશે. મોટાંઓએ પણ એકવાર અવસ્ય નજર તળે કાઢી જવા જેવી.

૪ રંભાનું રસોડા ઘર ખંડ ૩:—લેખિકા, સૌ. સુમતિ નાગરદાસ પટેલ; પ્રકાશક, સાલ, કદ, પૂઠું, કિંમત ઉપર પ્રમાણે; પૃષ્ઠ ૩૨.

અશોક બા. પુ. માળા ગુ. ૩ પુષ્પ ૮: અઉપયોગી આ પુસ્તિકા એના આગલા ખે ખંડો જેટલી જ આવકારપાત્ર છે. આમાં વિવિધ અથાણાં, મુરખ્યા,

પાક, શરત્ત ઉપરાંત પાપડ, થાપડ, ચેવડો, લિંધિયું, વગેરે ખાદ્ય સામગ્રી બનાવવાની રીતો સહેલી ભાષામાં સમજાવી છે. સંસ્કારી દરેક ઘરમાં આના ત્રણે ખંડો હોય એમ ધ્વજીએ ધીએ. કન્યાઓને ધનામે આપતી વખતે તેમજ લગ્નમેટ તરીકે પુસ્તકો આપવાની પસંદગીમાં આ ‘ રંભાના રસોઈ ઘર ’ ના ખંડોને અવશ્ય યાદ કરાય.

૫ મીરાંબાઈ:—સંપાદક, નાગરદાસ ઇ. પટેલ; પ્રકાશક, સાલ, કિંમત. પૃષ્ઠ વગેરે ઉપર પ્રમાણે: અશોક બાલ પુ. માળા, ગુ. ૩ પુ. ૬.

સંપાદક ભાઈએ આ પુસ્તિકામાં ભક્ત કવિ મીરાંબાઈનાં જીવન કવનની પીછાન બાલવાચકોને કરાવી છે. બાળકોને તેવું વાચન જરૂર રચશે. છેવટનાં પૃષ્ઠોમાં મીરાંબાઈકૃત ૧૭ ભજનોની પસંદગી પણ આવકારપાત્ર છે.

૬ દગાબાજ દુશ્મન:—લેખક, ચંદ્રભાઈ કા. ભટ્ટ બી. એ.; પ્રકાશક, સાલ, કદ, કિંમત વગેરે ઉપર પ્રમાણે; પૃષ્ઠ સંખ્યા ૩૬. અશોક બા. પુ. માળા ગુ. ૩ પુ. ૧૦:

આ દુશ્મન તે અન્ય કોઈ નહિ પણ ઉધઈ. હુદ્દ મનાતું આ જંતુ માનવ-સમાજને કેટલું નાસદાયક છે, એનાં ઉત્પત્તિ, વિકાસ, ઉત્પાત, શિસ્તપાલન વગેરે કેવાં છે, તેનો આવશ્યક પરિચય લેખકે આ નાનકડી કૃતિમાં આત્મકથન શૈલીમાં કરાવ્યો છે. એના વાચનથી બાળકો તેમ મોટાંઓ ઉધઈ વિષે ઘણી આશ્ચર્યકારક વાતો જાણી શકશે.

૭ શેક્સપીઅરનાં કથાનકો ભાગ ૧લો:—લખનાર, રમણલાલ નાનાલાલ શાહ; પ્રકાશક, બાલજીવન કાર્યાલય, વડોદરા; ૧૯૩૭ આવૃત્તિ ૧લી; કદ ૧૬ પેજ પૃ: ૧૫૮; કાચું પૂઠું; સચિત્ર; કિં: ૧-૦-૦.

‘ બાલજીવન ’ના માહકોને ૧૮મા વર્ષની ભેટ તરીકે વહેંચાયેલા આ પુસ્તકમાં લેખક ભાઈએ સુપ્રસિદ્ધ અંગ્રેજ કવિ શેક્સપીઅરની ૭ નાટ્યકૃતિઓનો સાર વાર્તા શૈલીમાં ઉતાર્યો છે, તે અંગ્રેજી નહિ જાણનાર જનતા માટે આવકારપાત્ર લેખાશે. લખાવટ સામાન્ય રીતે સહેલી છે; છતાં ‘ પ્રશંસક ’ ‘ સમીક્ષા ’ ‘ ઉલ્કા-પાત ’ ‘ અનુકંપા ’ ‘ અપહ્રયો ’ વગેરે જેવા સંસ્કૃત અને ‘ મીરાસ ’ ‘ શહિદી ’ જેવા અમેરિકન યા કારસી શબ્દો પણ છૂટથી વપરાયા છે તે જોતાં પ્રકાશન સાવ બાલભોગ્ય તો ન જ ગણાય. સિવાય, ‘ નસોસો ’ ‘ મુદ્દપ ’ જેવા શબ્દો તો એવા છે કે જેના અર્થ જોડણી કોરામાં પણ જડવા દુર્લભ છે. બાળ જગત માટેનાં લખાણોમાં તો સાવ સહેલા-કોઈની પણ મદદ વગર સમજી શકાય એવા-પરિચિત શબ્દપ્રયોગ જ કરવાની જરૂર સ્વીકારવાનું લેખક ભાઈને બંધુભાવે સચન કરીએ છીએ.

૮. શબ્દપોથી:—લેખક-પ્રકાશકો, રસુલભાઈ ન. વહોરા તથા રતિલાલ ક. ત્રિવેદી, વડોદરા; ૧૯૩૭ ત્રીજી આવૃત્તિ; ૧૬ પેજ પૃ: ૩૨; કાચું પૂઠું; કિં: ૦-૧-૬.

મુજાફરોથી પરિચિત થયેલાં બાળકોને વાંચનમાર્ગે પ્રેરવામાં આ પોથી ખૂબ ઉપકારક નીવડી હોય એમ તો કુંક વખતમાં નીકળેલી એની આ ત્રીજી

આવૃત્તિ જ પૂરવાર કરી આપે છે. આ વખતની આવૃત્તિમાં શબ્દોની ગોઠવણુ તેમજ પસંદગીમાં થયેલો ફેરફાર ખાસ નોંધપાત્ર છે. બારાક્કરીના કામે શબ્દોની પ્રાસંગિક ગોઠવણીથી પોથીનું વાંચન વધારે રસિક બન્યું છે.

૯. રસાઈ વ્રુઠઃ—લેખક—પ્રકાશક, રવિશંકર હરિશંકર પંડ્યા, હાજી કેમ્પરોડ—કરાંચી; આવૃત્તિ ૧ લી ૧૯૩૭; કદ ૧૬ પેજ પૃ: ૨+૨+૨+૬૨; પૂઠું સચિત્ર કાડું—ખોડાનું; કિં. ૦-૧૨-૦.

‘શ્વાષ વ્રુઠ’ એટલે લાકડાંનાં પાતળાં પડોને વૈજ્ઞાનિક પદ્ધતિએ સરસથી ચોંટાડી બનાવેલું લાકડું. આ બનાવટી લાકડું તેની અસલ બળત કરતાં મજબૂતાઈમાં ચઢી જતું હોવાથી એનો ઉપયોગ બાંધકામ તેમજ ફરનીચરની બનાવટમાં વધતો જાય છે. એ શ્વાષવ્રુઠની બનાવટ, ઉપયોગ અને ઉદ્યોગ વિષે લેખકભાઈએ આ પુસ્તકમાં એ વિષય પરનાં પ્રમાણભૂત પુસ્તકો તેમજ લાકડાનાં બાપાર અંગેના પોતાના બળત અનુભવ પરથી સંક્ષિપ્ત છતાં ઉપયુક્ત માહિતી આપેલી છે. પ્રસ્તાવનાલેખક શ્રી. બ. જીન્નરકર લેખકના શબ્દોનો હવાલો આપી જણાવે છે કે “ હિંદુસ્તાનમાં આવી બળતનું આ પહેલું જ પુસ્તક છે. ” ગુજરાતીમાં તો પહેલું જ હોય આપણા ઉદ્યોગ વિષયક અલ્પ સાહિત્યમાં અભિનંદનીય ઉમેરો કરે છે. પુસ્તકાલયોએ જરૂર એને અપનાવવું ધટે.

૧૦. નવા યુગની સ્ત્રી અને પુરૂષ પાત્ર વિનાનાં છીજ નાટકો:—લેખક, શારદા પ્રસાદ વર્મા; પ્રકાશક, યુગાન્તર કાર્યાલય, ગોપીપુરા—સુરત; પહેલી વાર ૧૯૩૬; ૧૬ પેજ પૃ: ૧૬+૧૨૮; કિં. કાચું પૂઠું, ૦-૧૨-૦; પાકું પૂઠું ૧-૦-૦.

‘શારદા’ની ૧૧ લઠરીઓના લેખક ભાઈ શારદાપ્રસાદનું આ નવીન પ્રકાશન આપણા નાટ્ય સાહિત્યમાં આવકારપાત્ર ઉમેરો કરે છે. એમાં એમની પોતાની કૃતિનાં ‘નવાયુગની સ્ત્રી’ ‘ચંદનહાર’ અને ‘મીરાંબાઈ’ એ ત્રણ નાટકો સંચિત થયેલાં છે. નાટકો સ્ત્રી-સમ્બંધનમાં ભગવાવાની દૃષ્ટિએ લખાયાં હોય તેની યોજનામાં લેખકે નજીવ અપવાદ સાથે પુરૂષ પાત્રોને આવવા દીધાં જ નથી. એટલે મહિલા સમાજ અને કન્યાશાળાઓના મેળાવડા વખતે તો મનરંજનની આ સામગ્રી ખાસ આવકારપાત્ર થઈ પડશે. પુસ્તકની પ્રસ્તાવના સાક્ષર શ્રી. રમણલાલ દેસાઈએ લખી આપી છે, અને તેમણે અભિપ્રાય આપ્યો છે કે ત્રણે નાટકો સફળ સાહિત્ય કૃતિઓ છે.

આશા છે કે મહિલા સંસ્થાઓ તેમ સાર્વજનિક પુસ્તકાલયો આને પોતાના સંગ્રહમાં યથાસવડે સ્થાન આપવા નહિ થકે.

૧૧. અમરેલી પ્રાંત (વડોદરા રાજ્ય)ની ખાધા ખોરાકી:—લેખક—પ્રકાશક, ડૉ. રઘુનાથ ગંગારામ કદમ, દામનગર (કાઠિયાવાડ); ૧૯૩૭; રોપલ ૮ પેજ પૃ. ૫૨; કાગળનું પૂઠું; કિં. ૦-૮-૦.

નામમાં સચિત થાય છે તેમ આ પુસ્તિકામાં વડોદરા રાજ્યના અમરેલી પ્રાંતના જુદાજુદા મહાલોમાં ખાધે સામગ્રીની પેદાશ કેવા પ્રકારની છે, મહાલની

માંસાહારી તેમજ શાકાહારી વસ્તીનો સવાર, અંધોર ને સાંજનો સામાન્ય ખોરાક શું છે, આરોગ્ય અને પોષણની દૃષ્ટિએ તેના ઉત્પન્ન વગેરેમાં કેવા ફેરફાર ઇષ્ટ અને શમ્ય છે એ વગેરેની માહિતી આપવામાં આવેલી છે. સરકારી ડોક્ટર તરીકે પ્રાંતના જુદા જુદા ભાગમાંના વસવાટ અંગે લેખકને મળેલા જાત અનુભવ તેમ અભ્યાસના ફળ ન્વરૂપ આ પુસ્તિકા આમોદાહરના પ્રશ્નમાં રસ ધરાવતા તથા તે ક્ષેત્રમાં કાર્ય કરતા સરકારી તેમજ પ્રજાકીય સેવકોને ખાસ ઉપકારક જણાશે. શરીરને પોષક વિવિધ તત્વો ગરીબ જનતા શેમાંથી મેળવી શકે, વનસ્પતિજ તથા પ્રાણીજ પદાર્થોના ગુણદોષ, ખોરાકને લગતા ફેટલાક શબ્દોના ખુલાસા, આમ્ય પ્રજાની સ્થિતિ-સુધારણા માટેનાં સૂચનો, તથા તુરંગમાં અપાતા ખોરાકના પ્રકાર અને પ્રમાણ દર્શાવતાં જે ૪ પરિશિષ્ટો છેવટે સામેલ રખાયાં છે તેથી તો પુસ્તિકાની ઉપયોગિતા ખાસ વધે છે. 'દેવદાસી' ના વાર્તાસંગ્રહ પછી આવું ઉપયોગી પ્રકાશન જાહેર સમક્ષ મૂકવા બદલ, જન્મે મહારાષ્ટ્રીય છતાં ગુજરાતી બની રહેલા આ ડોક્ટર મહાશયની સાહિત્ય રસિકતાને વખાણીએ છીએ. કિંમત ૬૫ક વધારે ખરી.

૧૨. અહેવાલ સંગ્રહ: વર્ષ આઠમું:—તૈયાર કરનાર, મણિલાલ મંગળજી કાશીવાળા તથા કુખેરભાઈ મા. ચૌહાણ; પ્રકાશક, આમ સુધારણા સહકારી મંડળ, વાઘોડીયા; ૧૯૩૩; પૃષ્ઠ ૮૪; કિં. ૦-૧૦-૦; ફોટો પ્લોકસ સંખ્યા ૧૦.

વાઘોડીયા મહાલની વિધ્વિધ ૮ સંસ્થાઓના વિગતવાર વૃત્તંતોના આ સંગ્રહ પરથી તે તે સંસ્થાની કામગીરી ને સ્થિતિનો સારો ચિતાર મળે છે. વાઘોડીયા કસ્યા, તથા જરોદ અને રસુલાબાદના આમ પુસ્તકાલયના વાર્ષિક વૃત્તંતો, તથા વાઘોડીયામાં ભરાયેલી સહકારી તથા વડોદરા પ્રાંતની પુ. પરિષદોના વૃત્તંતો પણ આમાં સંચિત થયેલા છે. મહાલની વિવિધ પ્રવૃત્તિઓની વિગતવાર માહિતી એકસહ આપવાની નીતિ ગરી રાખવા બદલ મહાલના કાર્યકર્તાઓનો ઉત્સાહ ધન્યવાદને પાત્ર છે.

ના. નં. ચોકસી.

૧૨. આજકાલ:—લેખક, પુરુષોત્તમ પારેખ; પ્રકાશક, વાડીલાલ હરખચંદ શાહ, નવચેતન સાહિત્ય મંદિર, ૨૪૫૬, ભદ્ર, અમદાવાદ; ૧૯૩૭; કાઉન ૧૬ પેજ, પાન ૧૯૨; કાર્ડ સચિત પૂઠું, મૂલ્ય રૂ. ૧-૦-૦; પાકું પૂઠું રૂ. ૧-૪-૦.

ગૃહજ્ઞકર્મી અંથમાળાના ૨ જ વર્ષના પાંચમા તથા કુલ ૧૩ મા પુસ્તક રૂપે પ્રસિદ્ધ થતા આ પુસ્તકમાં ખેડૂતો અને શ્રમજીવીઓના દુઃખદ જીવન પ્રસંગો ઠરણા-જનક ભાષામાં વર્ણવ્યા ઉપરાંત છેવટે બે શ્રમજીવીઓ અને સુવર્ણ મહોત્સવ નામના બે લેખો છે. ભાષા પુરુષોત્તમ પારેખ નવીન લેખક છે, એ એમના પુસ્તકમાંથી જણાઈ આવે છે. ફેટલીક વાક્યરચના ખામી ભરેલી છે. છતાં વાર્તાઓ ટૂંકી અને દર્દીભરી છે. ફેટલીક વાર્તાઓનું છેવટ અધવચ આવે જાય છે, ફેટલીક વિરોધ હકીકતની અપેક્ષા એમાં રહે છે. છતાં પણ વર્ણવેલા પ્રસંગો બહુ અસરકારક

રીતે વર્ણવ્યા છે. એકંદર ૧૯ ટૂંકી વાર્તાઓ અને ત્રણ સામાજિક પ્રશ્નો, ખાસ કરી (શ્રમજીવી અને ખેડૂતોના) પુસ્તકમાં છે. ગરીબોને ગામના પટેલો, પોલીસો, જમીનદારો, જમીનદારોના મુનીમો, સમાજની જાતિઓના અગ્રેસરો કેવી રીતે કનડે છે અને તેમને પીઠ થાખડનાર કોઈ ન હોવાથી તેમનું જીવન કેવું કંટાળાભરેલું અને ધૂળધાણી થઈ જાય છે તે આ વાર્તા ઉપરથી ખાસ જણાઈ આવે છે. શ્રી. રામરાય મુનશીએ ટૂંકી પ્રસ્તાવના ટૂંકી વાર્તાઓને અનુસરીને જ લખી છે. આવા પુસ્તકોનો બહોળો પ્રચાર થઈ લોકમત જાગ્રત થાય અને દરેકે દરેક ગામોમાં લોકમત જાગ્રત થઈ આવા કમનસીબ બનાવો ન બને એવી તજવીજ નવીન લોકીવાગાં યુવક યુવતીઓ તરફથી થાય તો આવાં પુસ્તકોનું લેખન સફળ થાય. પુસ્તક ઉત્તેજનને પાત્ર છે. આવા જ પુસ્તકો દ્વારા લોકમત જાગ્રત થશે ત્યારે જ ખેડૂતો વગેરે જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરી વાણીઆઓ, જમીનદારો, શેઠ શાહુકારો વગેરેથી સુસાતા બંધ થશે અને તેમનું જીવન રસમય બનશે. પૃષ્ઠ ઉપરનું ચિત્ર બાવવાહી છે.

૧૩. ક્ષિતીશ:—લેખક, છદુકુમાર શંકરલાલ શહેરાવાળા; પ્રકાશક, સોમાલાલ મગળદાસ શાહ, ગુજરાતી પંચ ઓરીસ, ગાંધી રોડ, અમદાવાદ; ૧૯૯૪ (સંવત) કાલિ ૧૬ પેશ, પાન ૨૨+૫૧૯; કાચું ત્રિરંગી મુશોક્તિત બોર્ડનું પુઠું, મૂલ્ય રૂ. ૨-૦-૦.

૨. સોમાલાલ શાહે ઉપરોક્ત પુસ્તક ‘ ગુજરાતી પંચ ’ની ૧૯૩૭ ની બેટના પુસ્તક તરીકે પોતાના ગ્રાહકોમાં વહેંચવા પ્રસિદ્ધ કર્યું છે. ૧૯૩૭ ની બેટ તરીકે ઘણું મોડું થયું કહેવાય, પરંતુ અનિવાર્ય સંજોગોને લીધે એ બનવા પામ્યું છે એટલે ક્ષતિવ્ય છે. આ ૪૧ મી બેટ છે. ૪૦ મી બેટના પુસ્તક તરીકે પણ આ જ લેખકનું ‘ વલ્લરી ’ નામનું નવલકથાનું પુસ્તક ‘ ગુજરાતી પંચ ’ : ૯૩૬ માં આપ્યું હતું. આવતા વર્ષ માટે પણ એજ લેખકનું નવીન પુસ્તક વહેંચવાનું નક્કી થઈ ગયું છે. એટલે ભાઈ શહેરાવાળાની નવલકથાઓ લોકપ્રિય તો સિદ્ધ થઈ ચૂકી છે. ભાઈ શહેરાવાળાની આ ત્રીજી નવલકથા છે. ચંદ્રિકા ભા. ૧ લો ૧૯૩૭ માં પ્રસિદ્ધ થઈ ચૂક્યો છે. ખીન્ને ભાગ સંજોગોવશાત્ હજી પ્રસિદ્ધ થયો નથી પરંતુ જલદી પ્રસિદ્ધ થઈ જશે. એમનું પાત્રલેખન મને તો ઘણું ઉચી ગતનું જણાય છે. પ્રસ્તુત નવલકથાનો નાયક ક્ષિતીશ એક જગીરદારનો પુત્ર છે. એની જગીરદારી મોટી છે અને પ્રથમ જગીરદાર તરીકે એ પ્રતિષ્ઠિત પણ છે. ક્ષિતીશના પિતા હરિવંદન જગીરદાર, પ્રતિભાશાળી, અગ્રગણ્ય, ઉમદા વિચારવાળા, ગૌરવાન્વિત અને ઉદાર હોવાથી પોતાને ત્યાંના પ્રસંગો પણ જગીરદારને શોભે એ રીતે ઉજવે છે, અને પુત્રના લખનો ઉત્સવ જાહેરજલાલીથી ઉજવી પોતાના મહારાજાને પણ આમંત્રણ આપે છે. મહારાજા તે સ્વીકારે એમને શોભા આપે છે. પરંતુ એમની જાહેરજલાલી એમની આંખમાં ખૂંચે છે અને તેને ધીમી ધીમી કનડગતોથી સંતાપવા માંડે છે. સંજય નામનો ખાનગી મંત્રી એને ઉત્તેજન આપે છે, ન્યારે દિવાન હંસમૂર્તિ પોતાનો સ્પષ્ટ પરંતુ રાજાને અણગમતો અભિપ્રાય આપી રાજાની ખફગી ખુશીથી હોરી લે

છે. રાગ ધીમે ધીમે હરકોષ બહાને જાગીરદારી છીનવી લે છે, પરંતુ જાગીરદાર નમતું નથી આપતા. આ મુશીબતોમાં હરિવદન જાગીરદાર અવસાન પામે છે અને ક્ષિતીશયંદ્ર જાગીરદાર થાય છે અને રાગની સાન ઠેકાણે લાવવા માટે પોતાની પ્રવૃત્તિઓ શરૂ કરી પ્રગ્ન તરફથી રાગ્યનો સામનો કરે છે. એટલી બુદ્ધિપૂર્વકની એની વ્યવસ્થા છે કે રાગ્ય કશું જ કરી શકતું નથી. પ્રગ્ન બધી ક્ષિતીશના નામ પર મરી શીટ છે. જે કે પોતાના રાગ નવમાનસિંહજી તરફથી આવી કનડગત થાય છે ત્યારે ક્ષિતીશના સસરા જે પાસેના રાગના રાજગૌર હતા તેમના તરફના પોતાના વિશ્વાસને લીધે તેમજ ક્ષિતીશની અક્કલ અને હોશિયારી પર આક્રમીત થઈને રાગ રઘુવીરસિંહ એને પોતાના નાથબદિવાન પદે નિયુક્ત કરે છે અને એ હુકમ રાગ નવમાનસિંહજીના ખાતા મારફત મોકલે છે અને તેમને પોતાના જાગીરદારની અન્ય રાગને કેટલી કિંમત છે તે તરત જાહેર થાય છે. સંજયની મારફત ક્ષિતીશને એ હુકમ પહોંચાડવામાં આવે છે, પરંતુ સમાજનો પક્કો કિમાયતી ક્ષિતીશ પોતાના સિદ્ધાન્તમાંથી અજાતો નથી અને માનસહિત એ પદને અસ્વીકારી પોતાનું દષ્ટિબિંદુ જણાવી દે છે. મહારાજ રઘુવીરસિંહને તો પ્રથમથી જ ખાતરી હતી કે આ માણસ એ પદ સ્વીકારશે નહીં, પરંતુ ક્ષિતીશ વિરોધે એમનો મત ધણો જ ઉઝો થાય છે. સમાજસેવાનો જેમ ક્ષિતીશનો ખ્યાલ ઉચ્ચ કેટીનો હતો તેમજ સંસારવ્યવહારનો એનો ખ્યાલ પણ એટલો જ ઉચ્ચ અને લાવવાળો હતો. પોતાની પત્ની પસંદ કરવામાં ક્ષણિક મોહને વશ ન થતાં બે બાળાઓ વિષે જાતમાહિતી મેળવી તેમાંથી પોતાને અનુકૂળ સ્વભાવની બાળા સાથે તે પરણે છે અને તેથી સરોજના પિતા તથા સરોજ અને તેની સખી તરફની કનડગતોને ગણ્યકારતો નથી, ઉલટો સરોજને શિષ્યામણુ આપી પોતાનો નિશ્ચય અડગ હોવાનું જણાવે છે. પોતાની જાગીરદારી જવામાં સરોજના પિતાનો હાથ હતો તેમજ બીજી પણ ઘણી રીતે એ લોકો તરફથી કનડગતો થતી હતી છતાં તે જરાપણ પાછી પાની કરતો નથી, પરંતુ પોતાના સિદ્ધાન્તને જ વળગી રહે છે અને સમાજસેવાનો સાચો સિદ્ધાન્ત અન્ય પાસે પણ ચીવટાઈથી પગાવે છે. નવમાનસિંહજીના કારભારીઓની ગદ-લતથી તેમના તરફથી થતા અયોગ્ય હુકમો સામે થવાને પ્રગ્નને વ્યવસ્થિત રીતે તૈયાર કરે છે. આખરે નવમાનસિંહજી ખરી વસ્તુસ્થિતિ પારખી ક્ષિતીશને બોલાવી તેની જોડે વાટાઘાટ કરી તેની નીડરતા, સિદ્ધાન્તપ્રિયતા, અક્ષોબ્યપતા તથા સ્વાર્થત્યાગથી તેની ખરી કિંમત કરી પોતાની બાજી પલટી નાખે છે અને સંજયને દૂર કરી હંસમૂર્તિ દ્વારા ક્ષિતીશનો સહકાર મેળવે છે અને ધીરે ધીરે ક્ષિતીશના પુત્ર જન્મેત્સવને પ્રસંગે પોતાની તરફની બેટ તરીકે અણીશુદ્ધ જાગીરદારી તેને પાછી સોંપે છે અને જાગીરદારો સંબંધી પ્રશ્નમાં તેની જ સલાહ પ્રમાણે કામ કરે છે. કુમારી સરોજ પણ પોતાના બધા પ્રયત્નો અર્થજાળમાં ક્ષિતીશની જ સલાહ પ્રમાણે વર્તવા કબૂલ થાય છે અને ક્ષિતીશના જમણા હાથ જેવા વિરુભાષ જોડે પરણી ધીમે ધીમે એની પ્રવૃત્તિમાં જોડાઈ જાય છે અને આખરે બધાં મુખી થઈ જાય છે. ધર્મિષ્ઠ પણ ક્ષિતીશને લાયક જ નીવડે છે અને સરોજના ક્ષણિક મોહ માટે દુરમનાવટ નહિ રાખતાં મારી બક્ષી પોતાનાથી બનતી બધી મદદ કરે છે અને એનો સંસાર મુધારી આપે છે.

સમાજસેવકો કેટલા નિરભિમાની, સાદા, ઉચ્ચ ચારિત્ર્યવાન તેમજ ગંભીર અને ઉદાર હોવા જોઈએ તેમજ લોકપરીક્ષા કરવાની તેમની શક્તિ કેવી હોવી જોઈએ તે ક્ષિતીશના પાત્ર ઉપરથી બહુ સુંદર રીતે સમજી શકાય છે. ક્ષિતીશ એક આદર્શ જાગીરદાર છે અને જીવનમને જરા પણ નમતું આપી હાથહા કરે એવો નથી એ ખાસ જોવાલાયક છે. પોતાના સિદ્ધાન્તને પણ બહુજ મક્કમ રીતે વળગી રહેતા લોકનાયકે શીખવું જોઈએ અને સમાનભાવ પણ રાખવો જોઈએ. વિનુભાઈનું પાત્ર પણ તેવું જ છે. હંસમૂર્તિ નીડર, સત્યવક્તા અને ગંભીર છે. એજ ગુણો છેવટે એના રાજની પ્રીતિ પાછી મેળવે છે અને પોતાની કુનેહ અને રાજનીતિસપ્લાયી ક્ષિતીશ જેવાનો પણ મિત્ર બની રહે છે. ધર્મિષ્ઠાનું પાત્ર પણ આધુનિક યુવતીઓએ આદર્શ તરીકે પૂજવાલાયક છે. આકૃતમાં પોતાના પતિને સહાય કરી તેને તેના કામમાં સફળતા પ્રાપ્ત કરવામાં સહાયજૂત થાય છે અને છોકરાંને પણ પોતાના પતિના આદર્શ પ્રમાણે કેળવે છે. પરંતુ આધુનિક સમય માફક ક્ષિતીશ જોરે લડી તેના કામમાં નડતરરૂપ થતી નથી તેમ રિસાઈ છૂટાછેડા મેળવવા વિચાર સરખો પણ કરતી નથી.

૨૧. શહેરાવાળાનું પાત્રાલેખન ઉચ્ચ કોટીનું છે. માત્ર દરેક વખતે નીતિના પાઠ લખાવવાનું એમનું વલણ પુસ્તકની એકધારી વાર્તામાં જરા અડચણકર્તા હોય એમ લાગે છે.

ગ્રામસેવકોએ તો આ પુસ્તક ખાસ વાંચવાલાયક છે. ગામે ગામ આ પુસ્તક વંચાવું જોઈએ અને બધા ગ્રામસેવકો અને ખાસ કરી નાયકો ક્ષિતીશના જેવા નીડર, ઉચ્ચ ભાવનાવાળા, સ્વાર્થત્યાગી થવા પ્રયત્ન કરશે તો આ પુસ્તકનું પ્રકટીકરણ બહુ સફળ થયું એમ ગણાશે.

પુસ્તકનું વસ્તુ જોટણું સુંદર છે તેટલાં તેના રૂપરંગ આકર્ષક નથી. બાંધણી તદ્દન ખરાબ છે: એ ચાર વખત પુસ્તક ઉઘલાવતાં તૂટી જાય એવી છે. પૂઠાંની રચના સુંદર ચિત્રવાળી અને કળાપૂર્ણ છે.

૧૪. ક્રાન્તિને કિનારે:—લેખક, સનત વીણુ; પ્રકાશક, બોગીલાલ ગાંધી, નવી દુનિયા કાર્યાલય, ગાંધીરોડ, અમદાવાદ, ૧૯૩૭; કાઉન ૧૬ પેજ પાન ૨૮૦; ભાવવાહી સચિત્ર બોર્ડનું પૂઠું; મૂલ્ય ૨-૦-૦.

નવી દુનિયા ગ્રંથમાળાના બીજા વર્ષના ચોથા પુસ્તક તરીકે આ ઉદ્દામ નવલકથા પ્રસિદ્ધ થાય છે. ઉદ્દામ નવલકથાસાહિત્ય એટલે શું? તે પ્રકારકે એજ મથાળા નીચે શરૂઆતમાં વિસ્તારથી સમજાવ્યું છે એમાં શ્રમજીવીઓનાં જીવનની કડવાશ ઓછી કરી તેમને જીવનના રંગોથી રંગવા મજૂરનેતાઓનો પ્રયત્ન વર્ણવ્યો છે. અમદાવાદ, કાનપુર વગેરે સ્થળે હમણાં જ આવા પ્રસંગો બની ગયા છે. પુસ્તકની શરૂઆત હડતાલના ગીતથી થાય છે. વેદી નામનો શ્રમજીવીઓનો નાયક બેલગાડીઓવાળાનું મંગકુન કરવા મથી રહ્યો છે. એટલે ખીલોમાં હડતાળનો પ્રસંગ ઉપરિચિત થતાં, ગીલ માલેક નેતાઓનાં ભાષણોથી તેમજ મજૂરોનો મક્કમ દેખાવ જોઈ એતી જઈ સમાધાન માટે નેતાઓને બોલાવે છે. રામલાલ, વેદી, સદાએન, રામચરણ વગેરે વાટાઘાટ કરવા

નય છે, પરંતુ શેઠની શરતો અને તેમની રીતભાતથી એટી જઈ પોતાની જ શરતો સિવાય હડતાળ બંધ નહિ રહે એવું શેઠને જણાવી બધા છૂટા પડી નય છે. નેતાઓ મજૂરોને વ્યવસ્થાસર કામ કરવા તેમજ મીઠી જીભથી છેતરાઈ નહિ જવા અને મક્કમ રહી પોતાની ધારી શરતો કબૂલ કરાવવામાં અડગ રહેવા ભાષણો દ્વારા બોધ આપે છે. એટલામાં ત્યાં પોલીસ આવી પહોંચે છે અને લાકીમારથી ઘણુને શોષતું પડે છે. વેદી જેનું 'ખરું' નામ દુલારેલાલ ચતુર્વેદી છે તેને ઇસ્પતાલમાં લઈ જવો પડે છે અને ત્યાં સદા એની ચાકરી કરે છે. સદા સ્ત્રી છતાં મજૂરોને પ્રેરસાહન આપે છે અને ભાષણ દ્વારા બધાને પોતાના તરફ આકર્ષે છે. આગલા અનુભવને લીધે અને દરેક સ્વભાવને લીધે એ જલદી મજૂરોની પૂજ્ય દેવી બની નય છે. દીનેશ પત્રકાર હોઈ આવી ચળવળોમાં ખૂબ ઉત્સાહપૂર્વક લાગ લે છે અને બધાને અચંબો પમારે છે દીનેશ તથા પ્રાણુલાલને પોલીસ પકડી નય છે અને તેમને જેલમાં રાખે છે. આ બધું મીલમાલિકની કૃનેહને આભારી છે. રામલાલ, સુભાષ, સદા, રામચરણ વગેરે મજૂરોને શાંતિ જાળવવા સમગ્રવી તેમના કુટુંબની ખર્ચ-અંતર રાખે છે અને તેમને અડચણ આવવા દેતાં નથી. હડતાલનો કેસ ચાલે છે તેમાં છેવટે સમાધાન થતાં કેસ પાછો ખેંચી લેવાય છે. એટલામાં દેશમાં હડતાલ પાડવાનો ઠરાવ થતાં મીલમાલિકો સમય વર્તી નેતાઓ અને હડતાલ સમિતિના સભ્યો જેડે વાટાઘાટ કરી સંતોષકારક સમાધાન પર ઉતરી નય છે. સુદા પોતાના આગલા પ્રેમી પુરૂરવા જે એક મજૂરનેતા હતો તેનો અચાનક ફરી એટલાં થતાં તેના તરફ આકર્ષાય છે અને આખરે તેની જોડે જીવન ગાળવા તૈયાર થઈ નય છે.

સદા, દીનેશ વેદી, રામલાલ વગેરે વ્યક્તિઓનું પાત્રાલેખન ખાસ ખ્યાન જેમ્સે એતું છે. મજૂરોમાં કામ કરનારા માટે આ પુસ્તક ઘણું ઉપયોગી છે. હડતાલ વખતે શી શી તજવીજો કરી મજૂરોમાં શાંતિ જાળવવી પડે છે તે આમાંથી સમગ્રય છે.

આધુનિક ક્રાંતિના સમયમાં આ પુસ્તક સુંદર ઉપદેશ આપી શકે છે અને મજૂરોની ખરી સ્થિતિના ખ્યાલ આપણને આપે છે. દરેકે આ પુસ્તક વાંચી મજૂરો તરફ દીલસોજી દાખવવી જોઈએ અને તેમનું જીવન અમીમય થાય એવા પ્રયત્નો કરવા જોઈએ. જપાઈ, કાગળ વગેરે સુંદર છે. વાંધણી પણ ફરમાની છે એટલે ટકાઉ છે. આવું સુંદર પુસ્તક પ્રગટ કરવા માટે અમે પ્રકાશકને અભિનંદન આપીએ છીએ. કર્તાનું પાત્રાલેખન પણ સારું છે. મજૂરનેતાઓ કેવા હોવા જોઈએ તે એમણે બહુ સુંદર રીતે આલેખ્યું છે.

૧૫. સંસાર દર્શન:—લેખકો, જોશી બાળકૃષ્ણ ચુનીલાલ અને દિવેદી, રમાકાન્ત; પ્રકાશક, ધંધરલાલ વીમાવાળા, સ્ત્રી શક્તિ કાર્યાલય, કેળાં પીઠ, સુરત; ૧૯૩૭; કાનું ૫૬, કાઉન ૧૬ પેશ; પાન ૧૦૮; મૂલ્ય ૦-૬-૦.

ઉપરોક્ત 'સ્ત્રી શક્તિ ગ્રંથમાળા' ના ૬૭ મા પુસ્તક રૂપે પ્રસિદ્ધ થતા આ પુસ્તકમાં ૫ વાર્તાઓ સંસારની જુદી જુદી દિશાઓ દર્શાવી રહી છે. ૧ આદર્શની

દષ્ટિ, ૨. વિદ્યાર્થીની, ૩ અવિભાજ્ય સ્નેહ, ૪ બાલઉછેર, અને ૫ આપ વીતી. આમાં 'વિદ્યાર્થીની' ના લેખક રા. બાળકૃષ્ણ સુ. જોશી છે. ભાષ બાળકૃષ્ણ જોશીની વાર્તા કુમારિકાઓ માટે પુરૂષ શિક્ષક ધેર બોલાવવા કે કેમ તે સંબંધી બહુ મોટા પ્રશ્ન ઉપસ્થિત કરે છે. 'આદર્શ' દષ્ટિ 'માં આદર્શ એટલે શું ? અને બહારથી સુંદર દેખાય તે આદર્શ નહિ પરંતુ આચરણ આદર્શનો હોય તો જ આદર્શ નીવડે એમ હંસાબેન અને મહાકારના જીવન પ્રસંગમાંથી બહુ સુંદર રીતે જાણી શકાય છે. પ્રેમ કેવો નિર્દોષ હોઈ શકે છે અને પત્નીત્વનું રક્ષણ કરીને આત્મસંયમ જાળવી ગાઢ સ્નેહ રાખી શકાય છે એ કુમુદ અને સુરેશનાં પાત્રો દ્વારા પ્રકાશિત કરવામાં આવ્યું છે. બાલ ઉછેરમાં આધુનિક યુગમાં શ્રીમંત સ્ત્રીઓ બાળકોને આપાને સોંપી બહારની પ્રવૃત્તિમાં પડી માન અકરામ પામે છે અને છેવટ કેવું દુઃખદાયી આવે છે તે બતાવે છે. સુલોચના નંદુ પર છોકરાનો ભાર રાખી તદ્દન બેદરકાર બને છે અને છેવટે છોકરાને ગુમાવે છે. શેઠને પણ ધંધાને અંગે છોકરાની ફિકર રાખવાનો અવકાશ નથી. 'આપ વીતી' માં કુમારિકાઓ પરણ્યા પહેલાં વિશ્વાસ રાખી પોતાનું કૌમાર્ય ગુમાવે છે અને છેક છેવટે ભ્યારે આંખ ખૂલે છે ત્યારે બીજા માગી પુરું કરવાનો સમય આવે છે એ વિજયાના દષ્ટાંતથી સ્પષ્ટ થાય છે.

વાર્તાઓ બધી મનનીય, ઉપદેશાત્મક અને ગંભીર વિષયો ચર્ચનારી છે. સ્ત્રીઓ તથા કુમારિકાઓ તેમજ માબાપોએ ખાસ વાંચવા અને વિચારવાલાયક છે. કાગળ છપાઈ વગેરે સારાં છે. માત્ર કિંમત વધારે પડતી છે એમ અમને લાગે છે: ૩ આનાથી વિશેષ હોવી ન જોઈએ એમ અમારું માનવું છે.

૧૬. નીતિશાસ્ત્ર પ્રવેશ:—અનુવાદક, ગોરધનદાસ કહાનદાસ અમીન; પ્રકાશક, સંજુલાલ જગશી શાહ, ગુર્જર અંથરત્ન કાર્યાલય; અમદાવાદ; ૧૯૩૮; રાયલ ૮ પેજ, પાન, ૨૮×૫૭૨; પાકું આચ્છાદનવાળું પૂઠું; મૂલ્ય રૂ. ૩-૮-૦.

૨૨. ગાંધી સાંકળચંદ નરસિંહદાસ સ્મારકમાળાના બીજા પુસ્તકરૂપે આ મૂળ મરાઠી પુસ્તકનો અનુવાદ ગુર્જર અંથરત્ન કાર્યાલય દ્વારા પ્રસિદ્ધ થાય છે. મૂળ મરાઠી લેખક શ્રી. વામનરાવ મલ્હાર જોશીના મરાઠી પુસ્તકનો અનુવાદ એમના મિત્ર ગોરધનદાસે તૈયાર કર્યો અને કેટલાંક વર્ષો પછી પ્રસિદ્ધ થાય છે. અનુવાદની પ્રસ્તાવના કાકા કાલેલકરે પોતની લાક્ષણિક શૈલીમાં લખી આપી પુસ્તકનું મૂલ્ય વધાવ્યું છે. મૂળ પુસ્તકનો ઉપોદ્ધાત શ્રી. ગોવિંદ ચિમણુજી ભાટેએ લખેલો છે. પ્રસ્તાવના તેમજ ઉપોદ્ધાત વાંચવાલાયક છે. પુસ્તકની ખરી ખૂબીઓ તેમાં વર્ણવી છે. જીવનના મૂળ-જૂત નીતિ અને આચારની દરેક વ્યક્તિને જરૂર છે. એટલે આ પુસ્તક ખાસ વાંચવા લાયક છે. નીતિશાસ્ત્રનો અન્ય શાસ્ત્રો સાથે સંબંધ, વિકાસવાદ અને નીતિશાસ્ત્ર, નીતિનો દેહ અને આત્મા, નીતિશાસ્ત્રનો ઉપયોગ, ધર્મ અને નીતિ વગેરે પ્રકરણો ખાસ ધ્યાન ખેંચે એવાં છે. નીતિ સિવાય ડગલું પણ ભરી શકાય નહિ એ સત્ય આ પુસ્તક ઉપરથી તારવી શકાય છે. આમાં આત્મજ્ઞાન, તત્ત્વજ્ઞાન વગેરે સંબંધી પણ ઘણું જાણવાનું મળે છે. દરેકમાં નીતિનું નિયમન ખરું જ, તત્ત્વજ્ઞાનીઓ, આત્મ-

જ્ઞાનપિપાસુઓ વગેરેને પણ આમાંથી પોતાની તૃપ્તિ છીપે એવું થયું મળી રહેશે. પાશ્ચાત્ય નીતીશાસ્ત્રો સાથે આપણા હિંદના નીતીશાસ્ત્રનો સુમેળ આમાં સાધ્યો છે. બન્નેનો પુખ્ત અભ્યાસ કરીને જ આ પુસ્તક લખાયું છે. આ શાસ્ત્રીય પદ્ધતિએ લખાયેલા નીતીશાસ્ત્રના પુસ્તકની ગુજરાતી સાહિત્યમાં જરૂર હતી જ. ગુજરાતી તથા મરાઠી બાપાની મૈત્રી પણ આવા પ્રસંગોથી દઢ થાય છે. છપાઈ કાગળ બાંધણી વગેરે સારાં છે. પુસ્તકાલયો જરૂર ખરીદે.

૧૭. નર્મદાશંકર મંદિર-પદ્ય વિભાગ:—સંયોજક, વિશ્વનાથ મગનલાલ ભટ્ટ; પ્રકાશક, મંત્રીઓ ગુજરાત સાહિત્ય સભા, ગાંધી રસ્તો અમદાવાદ, સેન્ટ્રલ બેંક બિલ્ડિંગ; ૧૯૩૭; કદ ૧૬ પેજ પાન ૪૮-૨૧૪; મૂલ્ય રૂ. ૧-૮-૦; બીજી આવૃત્તિ.

સ્વ. કવિ નર્મદાશંકરની જ્યંતિ નિમિત્તે એમના કાવ્યોમાંથી ભાષા વિશ્વનાથે ગુજરાત સાહિત્ય સભાના માનદ મંત્રીઓ તરફની સૂચનાનુસાર જુદાં જુદાં ખાસ વાંચવાલાયક અને ઉત્તેજનાત્મક તેમજ ઉપદેશાત્મક પદ્યો ચૂંટી કાઢી અત્રે વિપય પ્રમાણે ગોઠવી પ્રસિદ્ધ કર્યાં છે. મહાકવિઓની કૃતિઓનું પુનર્જીવન આ પ્રમાણે થવાથી તેમની અસર સમાજ ઉપર ગશે જ. આવી પ્રયાશ કરવા માટે ગુજરાત સાહિત્ય સભાના સંચાલકોને અભિનંદન ઘટે છે. ચુટણી રસમય અને બોધપ્રદ છે. આધુનિક વાતાવરણને અનુકૂળ પદ્યો આગલા કવિઓ લખી ગયા છે એથી એ કવિઓનું દુરઅદેશીપણું જણાઈ આવે છે. સાહિત્યયુગના નેતાઓ આવા દૃષ્ટાંતો જ થઈ શકે.

દરેક ઘરમાં આ પુસ્તક ખરીદાઈ વંચાવું જોઈએ. પુસ્તકાલયો તો જરૂર ખરીદે અને પ્રચાર કરે. આમાં આધુનિક યુવાનોને માર્ગદર્શન પણ મળશે જ. અધ્યાત્મ જ્ઞાન, સ્વદેશપ્રેમ, શૌર્યોત્તેજ્ય પદ્યો તેમજ જ્ઞાનપીપાસુ કાવ્યો વગેરે પદ્યો આમાં હોવાથી સ્વ. નર્મદાશંકર કવિ તરફ લોકોનું વલણ સ્વાભાવિક રીતે જ થશે. આધુનિક ગુજરાતનો એ લાડીલો કવિ તો છે જ.

છપાઈ, કાગળ, ઢબછબ વગેરે સુદર હોઈ બીજી આવૃત્તિ આટલા ટૂંક વખતમાં કાઢવી પડી એજ એની લોકપ્રિયતાનું સ્પષ્ટ ચિહ્ન છે.

૧૮. ફુલવાડીની ખીલવણી:—એખક તથા પ્રકાશક, અંબાલાલ મોતીભાઈ પટેલ, પટેલ ક્ષેત્ર અને નરસરી, ઉદવાડા સ્ટેશન; સંવત ૧૯૯૩; કાઉન ૧૬ પેજ, પાન ૬૫-૫૦; બોર્ડનું પૂઠું; મૂલ્ય ૧૨ આના; પહેલી આવૃત્તિ.

ખેતીવાડી શાસ્ત્રનું શિક્ષણ અને તેની પડી લઈ ભાષ્યથી અંબાલાલે ઉદવાડા-સ્ટેશન પર ક્ષેત્ર અને કાઉન ઉદેશવાનું સાહસ ઉપાડ્યું છે અને તેને પોતાના શિક્ષણ તેમજ જાત્યનુભવનો લાભ અન્ય જિજ્ઞાસુઓને મળે એ ઉદ્દેશથી એમણે ફુલવાડીની ખીલવણી, ફળવાડીની ખીલવણી, ફળ્યાગ, ફૂલ્યાગ, વગેરે પુસ્તકો પ્રસિદ્ધ કર્યાં છે. એ માટે એમને અભિનંદન ઘટે છે. પ્રસ્તુત પુસ્તકમાં ફુલ્યાગ ઉદેશવા સંબંધી સામાન્ય જ્ઞાન ઉપરાંત તેને કેવી જમીન જોઈએ, ખાતર કેવું જોઈએ, ફૂલ સારાં, મોટાં અને સુગંધીદાર શી રીતે થાય, ક્યારે કેવાં ખાતરપાણી જોઈએ, તેમજ ક્યારે

ક્યારે ઝાડપાનની છાંટણી કરવી જોઈએ, વગેરે બહુ વિસ્તારથી સમગ્રવ્યું છે. બંગલા-વાળાઓને તેમજ માળીઓને તો આ પુસ્તક બહુ જ ઉપયોગી થઈ પડશે. બંગલા-ઓમાં ટાંગવાની ટોપલીઓ, કુંડા માટે કેવાં ઝાડો જોઈએ, સુંદર કંઈ કંઈ વેલો શાભા આપી શકે અને તેની કેવી માવજત થવી જોઈએ, બગીચામાં છાંડ તેમજ રોપાઓથી કેવી રીતે સુંદર અક્ષરો ઉગાડી શકાય, બગીચા માટે કયા કયા હાથીઆરો જોઈએ, વગેરે બહુ સુંદર, સરળ અને બોધક રીતે વર્ણવ્યું છે. આવાં પુસ્તકો શાળાઓ પુસ્તકાલયો, ધનિકો તેમજ સામાન્ય મનુષ્યો જેઓ કુંડામાં, અગાશીમાં ફૂલઝાડો રોપે છે તેમને બહુ ઉપયોગી છે. ઋષાભ, કાગળ, ચિત્રો, શૈલી વગેરે સરસ છે. કયા માસમાં કયાં ઝાડ ઉછેરી શકાય તે પણ અહીં આપેલું હોવાથી જનતાને બહુ અનુકૂળ આવશે.

૧૯. **ફળવાડીની ખીલવણી:**—કર્તા તથા પ્રકાશક, અંબાલાલ મોતીલાલ પટેલ, પટેલ ક્ષામ અને નર્સરી, ઉદ્વાડા સ્ટેશન; સંવત ૧૯૯૪; ચોથી આવૃત્તિ; બોર્ડનું પૂઠું; પાન ૧૨+૧૪૮; મૂલ્ય બાર આના.

પ્રસ્તુત પુસ્તકની આ ચોથી આવૃત્તિ છે. પ્રથમ આવૃત્તિ સને ૧૯૨૯ માં, ખીજી ૧૯૩૦ માં, ત્રીજી ૧૯૩૩ માં અને ચોથી ૧૯૩૭ માં કાઢવી પડે એજ એની લોકપ્રિયતા અને ઉપયોગિતા જણાવે છે.

ફળ ઝાડોને કેવી જમીન માફક આવે છે, હવા કેવી જોઈએ, પાણીની કેવી સગવડ જોઈએ, મજુરો સોંધામાં જોઈએ, સાધન અને મૂડી જોઈએ, બગ્ગર નજીક જોઈએ વગેરે શરૂઆતમાં ટૂંકમાં સમગ્રવી પોતાના જાત્યનુભવ ઉપરથી આ પુસ્તક કર્તાએ લખી પ્રસિદ્ધ કર્યું છે. ફળ ઝાડોને કેવી જમીન જોઈએ, ખાતર કયું અને કેટલું, ઝાડો વચ્ચેનું અંતર કેટલું જોઈએ, ખાડા કેવા જોઈએ, કેવી રીતે ઝાડો રોપવાં જોઈએ, પાણી ક્યારે ક્યારે કેટલું પાવું જોઈએ, નાશકારક જંતુઓનો અટકાવ કેવી રીતે કરવો જોઈએ, બગીચાના મિત્રો કોણ અને શત્રુઓ કોણ કોણ છે, વળી આંબા, ચીક, પપૈયા, કેળ, મોસંખી, સંત્રાં, લીંછુ, જામફળ, દ્રાક્ષ, અંજીર વગેરે માટે કેવી જમીન જોઈએ, તેમજ સારાં ફળ લાવવા માટે ખાતર કેવું જોઈએ, કેટલું જોઈએ, પાણી ક્યારે કેટલું પાવું જોઈએ, ઉછેરતાં કેટલી કાળજી રાખી વખતો વખત તજવીજ કેવી રાખવી જોઈએ વગેરે બહુ સરળ અને સ્પષ્ટ રીતે સમગ્રવ્યું છે. આગલા પુસ્તક માફક આ પુસ્તક પણ શ્રીમંતો, માળીઓ, ખેડૂતો, શાળાઓ, પુસ્તકાલયો વગેરેને તેમ સામાન્ય જનતાને પણ બહુ ઉપયોગી છે, ઉત્તેજન મળ્યું છે અને મળશે જ. ઘર આગળ બગીચા હોય તો જીવનનો અનેરો આનંદ માણી શકાય. આવાં પુસ્તકોની ઘણી જરૂર હતી જ અને તે ભાષ અંગ્રેજીઆ તથા ભાષ અંબાલાલે પૂરી પાડી છે તેથી તેમને અલિનંદન ઘટે છે. કયા માસમાં કયાં ઝાડો રોપવા વગેરે જણાવતું સમયપત્રક છેવટે આખ્યાયી પુસ્તકની ઉપયોગિતા ઘણી વધે છે.

૨૦. **ખેતીનાં મૂળતત્ત્વો ભા. ૧ લો:**—કર્તા તથા પ્રકાશક, માર્તંડ

શિવભદ્ર પંડ્યા, સયાજી ગંજ, વડોદરા અને સરકારી કાર્યાલય, ભરૂચ; ૧૯૩૭; કાઉન ૧૬ પેજ, પાન ૭૫૮૮; બોર્ડિંગ પૂરું, મૂલ્ય ૬ આના.

ભાષાશ્રી માર્તંડ પંડ્યા કપાસ લાગ, ૧-૨ ના કર્તા છે. તેમણે મી. પટવા સાથે રહી બાળબગીચાનું પુસ્તક પણ લખ્યું છે. પોતે મુંબાઈ સરકારના ખેતીવાડી ખાતાનાં કાર્મોમાં અખતરા કરી અનુભવપૂર્ણ માહિતી જનહિત કારણે પ્રસિદ્ધ કરે છે. કૃષિશાળાઓ અને બાયલ વર્ગના વિદ્યાર્થીઓ માટે આ પુસ્તક લખાયું છે. પુસ્તકની શૈલી એવી સરળ અને સારી છે કે છોકરાઓ રમતાં રમતાં ખેતીનું સામાન્ય જ્ઞાન મેળવી શકશે. મુંબઈ સરકારના ખેતીવાડી ખાતાના અમલદાર શ્રી. ભાષલાલ ચંકરભાઈ પટેલના ટૂંકા ઉપોદ્ધાતથી પણ પુસ્તકની કિંમત વધે છે. આવી પાઠમાળાઓની જરૂર હતી જ. અંગ્રેજી તેમજ ગુજરાતી પુસ્તકોને આધારે આ પુસ્તક લખાયું છે એટલે જરૂરી બધી જ બાબતોનો આમાં સમાવેશ કરવામાં આવ્યો છે.

ખેતી એટલે શું ? એજ સમજાવતીથી શરૂઆત કરી ખેતી ઉત્તમ કેમ કહેવાય છે, પૃથ્વી કેમ બની, પૃથ્વીનાં કંઈક પડ ક્યાં, ખડકો કેટલી જાતના, મુંબાઈ ઇલાકામાં ખડકો ક્યાં છે, ખડકોનું બંધારણ શું છે, જમીન કેમ બની, જમીનનાં રચકણ, ચૂનો અને સેન્દ્રિય દ્રવ્ય, જમીનની જાત, તેના ભૌતિક ગુણો, અંતર પડ કે તળ જમીન, મુંબાઈ ઇલાકાની જમીન, ગુજરાતની જમીન, વનસ્પતિપોષક દ્રવ્યો, પાણી, તેની વ્યવસ્થા, ખેતીનાં ઓગર, દેશી ઓગર, નવી દેખનાં ઓગર વગેરે બધું બહુ ઝીણવટથી સરળ ભાષામાં બાળકોને સમજણ પડે એવી રીતે આપવામાં આવ્યું છે. ઝાડો પાણી કેવી રીતે ચૂસે છે તે ક્રિયા વગેરે બહુજ કુશળતાથી વર્ણવ્યું છે. એટલે શાળા, પુસ્તકાલયો અને ગામડાંઓમાં તો આ પુસ્તક બહુજ ઉપયોગી છે. આશા છે કે લોકો એના બહોળો ઉપયોગ કરી પોતાની જમીન સુધારશે તેમજ પાક પણ મનમાનતો મેળવશે, જુનાં નવાં ઓગરો આકૃતિ સાથે સમજાવ્યાં છે. છેવટના પ્રકરણમાં ખેતીમાં વપરાતાં કાષ્ટકો આપવાથી માપણી, માપ વગેરેમાં ઘણી સ્પષ્ટતા થઈ છે.

૨૧ હીરા મોતી

૨૨ જાપાનનો જવાળામુખી

૨૩ ચાંદો સૂરજ

કર્તા : રણજીલાલ નાનાલાલ શાહ } પ્રકાશક ગુર્જર ટ્રસ્ટ
પ્રયોગક : કીર્તિદાસદેવ દીવાનજી } રત્ન કાર્યાલય અમ-
લેખક : રમણલાલ સોની } દાવાદ, ગાંધી રસ્તા.

૧૯૩૭, કાઉન ૧૬ પેજ, પાન અનુક્રમે ૩૮, ૪૪ અને ૪૫ : કાચું પુરું; મૂલ્ય ૩ આના દરેકના.

ગુર્જર બાલ ટ્રસ્ટાવલિના રત્ન, ૧૭ મા તથા ૧૮ મા પુસ્તકરૂપે આ પુસ્તકો પ્રસિદ્ધ થયાં છે. ભાઈ રમણલાલે બાળકો માટે તરેહ તરેહનાં અને વિવિધ વાર પુસ્તકો મોટા અક્ષરે, સચિત્ર અને સરળ ભાષામાં તૈયાર કરવાનું બીડું ઝડપ્યું છે. એમના એ સાદસ માટે ખરેખર માનના લાગણી પેદા થાય છે. હીરા મોતીની આ ત્રીજી આવૃત્તિ છે. એમાં ભાઈ રમણલાલે વાર્તારૂપે હીરા મોતીની ઉત્પત્તિ, તેની જીવી જીવી જાતો, તે કેવી રીતે મળે છે, ક્યાંથી મળે છે, તેનો ઉપયોગ શો છે તેના ઉપર પહેલ કેવી રીતે પાડે છે અને તેને સુશોભિત બનાવે છે, વગેરેની સચિત્ર માહિતી

અત્રે આપી છે. છીપમાંથી મોતી કેવી રીતે કાઢે છે, કાઢતાં કેવી કાળજી રાખવી પડે છે વગેરે સરળ ભાષામાં વર્ણવ્યું છે.

જાપાનના જ્વાળામુખીમાં એક રસમય જાપાની વાર્તા આપવામાં આવી છે. આમાં વાંસના વેપારીની છોકરી સાથે જાપાનનો શહેનશાહ પરણવા ઇચ્છે છે પરંતુ જોરજુલમ કે બળજબરી તે કરી શકતો નથી, બળવાન પ્રગ્નનું એ લક્ષણ છે. આમાં કાન્યુઆ નામની સુંદર છોકરી સોનુગી નામના વાંસના વેપારીને કેવી રીતે મળી, તેણે તેને કેવી રીતે ઉછેરી અને પરણવાલાયક થતાં તેને માટે મોટા મોટા રાજ મહારાજાઓ અને શ્રીમંતોને આમંત્રણ આપી નોતર્યાં, પરંતુ કાન્યુઆએ કોઈને પણ પરણવાની ઇચ્છા બતાવી નહીં. બધા જતા રહેતાં માત્ર ચાર રાજકુમારો મજબૂર રહી ત્યાં જ પડી રહ્યા. પોતાના બાપની મરજી ઉપરથી કાન્યુઆ તેમની પરીક્ષા કરે છે તેમાં બધા જ એને હેતરવા જાય છે પણ પકડાઈ જાય છે એટલે બધાને પાછા જવું પડે છે. પછી જાપાનનો રાજા મિકાડો એની જોડે પરણવા માગે છે, પરંતુ કાન્યુઆ ના કહે છે. જોરજુલમ કરવા જતાં કાન્યુઆ હવામાં મળી જાય છે અને મિકાડો હેરાન નહિ કરવાનું વંચન આપે છે ત્યારે પાછી આવે છે. પરંતુ એ ચંદ્રલોકમાં ચાલી જાય છે. આ રૂપકકથા બહુ સુંદર અને રસમય છે. ચંદ્ર સરજમાં ભાષ રમણલાલે ચંદ્ર તથા સરજની વિજ્ઞાનની દૃષ્ટિએ રચના તથા તેની શક્તિઓ વગેરે વર્ણવી છે. પૃથ્વી, ચંદ્ર, તથા સરજનો એકમેક સાથે સંબંધ વગેરે આમાં સહેલી ભાષામાં સમજ પડે એવી રીતે આપ્યું છે. આકૃતિઓથી સમજવામાં બહુ સરળતા થઈ છે. શ્રીમાં સૂર્ય ચંદ્રની ગતિ, ગ્રહણ, તેમની ક્રાંતિઓ વગેરે બાબતો બહુ સુંદર રીતે આપી છે. શાળા, પુસ્તકાલયો વગેરેમાં બહુ ઉપયોગી થઈ પડશે. સૃષ્ટિજ્ઞાનમાં બહુ મદદ રૂપ થઈ પડશે.

૨૪. વૈજ્ઞાનિક જગત સા. ૧ લોઃ—કર્તા, ચંદ્રભાષ કા. ભટ; પ્રકાશક, સોનુબેન શાહ, ચેતન પ્રકાશન કાર્યાલય, એલિસબ્રીજ—અમદાવાદ; ૧૯૩૭; કાઉન. ૧૬ પેજ, પાન ૨૪૦; સચિત્ર ભાવવાહી આચ્છાદન સહિત પાકું પુસ્તક; મૂલ્ય રૂ. ૧-૪-૦.

ચેતના પ્રેરે એવું સાહિત્ય પ્રકાશન કરવાનો આ કાર્યાલયનો પ્રયત્ન છે. આ પુસ્તકમાં વિજ્ઞાનના ૧૫ સેવકોની કથાઓ આપેલી છે. આમાંની વાર્તા વાંચવાલાયક, આનંદજનક અને આશ્ચર્યજનક છે. દરેકને શી શી વિદ્યબુદ્ધિઓ પડે છે, લોકો કેવા તિરસ્કારે છે છતાં વૈજ્ઞાનિકો પોતાના કાર્યમાં મગ્ન રહે છે. શાળાઓ અને પુસ્તકાલયો જરૂર હિતેજન આપે. એવાં પુસ્તકો પ્રેરક અને હિતેજક છે. એટલે જેટલાં વધારે વંચાય એટલાં સારાં.

આવું નવીન પ્રકાશન પ્રસિદ્ધિમાં લાવવા માટે સંચાલકોને ધન્યવાદ ધટે છે.

૨૫. સોવિયેટ સમાજઃ—લેખક નીર દેસાઈ; પ્રકાશક, ભોગીલાલ ગાંધી, નવી દુનિયા કાર્યાલય ગાંધી રોડ, અમદાવાદ; ૧૯૩૭; કાઉન. ૧૬ પેજ, પાન ૨૧૧; કાચું પુસ્તક; મૂલ્ય રૂ. ૨.

આધુનિક સમયમાં રશિયામાં સોવિયેટ રાજ્ય કેવી રીતે થયું, ત્યાં શું શું થાય છે, રાજ્યવ્યવસ્થા, સમાજવ્યવસ્થા, કારોબાર વગેરે કેવી રીતે ચાલે છે તે બધાને જાણવા ઇતેઝરી થાય એ સ્વાભાવિક છે. છેલ્લાં પાંચ દશ વર્ષથી રશિયા તરફ બધાનું ધ્યાન દોરાયું છે, વેપાર વગેરે પણ પુષ્કળ છે, તમામ વ્યવસ્થા અન્ય દેશો કરતાં તદ્દન જુદી રીતે અને પ્રજાના નાથકો તરફથી થાય છે. આ પુસ્તકમાં રશિયા સંબંધી સંપૂર્ણ માહિતી આપવામાં આવી છે. સમાજવાદ ત્યાં પૂરેપૂરો જામ્યો છે. આ પુસ્તકમાં રાજ્યનો ઇતિહાસ, તેના ઉદ્યોગો, રાજકીય બંધારણ, સમાજવાદી સ્પર્ધા, તખીખી યોજના, આર્થિક સંતાપમાંથી મુક્તિ, શિક્ષણ, નવાં ધર અને ગામ, નીતિ વગેરે બાબતો બહુ સુંદર રીતે આપી છે. છપાઈ વગેરે ઠીક છે. કાગળો હલકા છે. પુસ્તક ઉપયોગી અને બોધક છે.

ના. અં. દીવાનજી.

સામાયિકો

૧. વૈદ્યોનું વાર્ષિક ગ્રંથ ૧ લો:—તંત્રી, પ્રતાપકુમાર પોપટભાઈ વૈદ્ય, વૈદ્યજીવન, બુલેટ્સર, મુંબાઈ નં. ૨; ૧૯૯૪ (સંવત); રૉયલ ૮ પેજ, પાન ૩૭૬; મૂલ્ય રૂ. ૩-૦-૦; કાચું પૂઠું.

આયુર્વેદના હિમાયતી ડૉ. પોપટભાઈના પુત્ર પ્રતાપકુમાર તરફથી આ વાર્ષિક આજ સાલે ચાલુ થાય છે. એમનો પ્રયાસ બહુ આવકારદાયક છે. સિદ્ધ અને અનુભવી લેખકોના લેખોથી વૈદ્યોને ધણી સહાય મળશે. લોકો પણ આ વિષય તરફ લક્ષ આપતા થશે. હિંદુસ્થાન સમસ્તમાંથી લેખો મંગાવી આમાં પ્રસિદ્ધ થયા છે. ચિકિત્સા પદ્ધતિ, શસ્ત્ર તંત્ર, પ્રાચીન દંત વિદ્યા, ત્રિદોષવાદ, સૂર્ય નમસ્કાર, માનસિક રોગો, ફળ રસોનો ઉપયોગ, આધુનિક નિષેદ, આયુર્વેદની બનાવટો, પારદ શુદ્ધિ, કામોકાપીઆ વગેરે અભ્યાસપૂર્ણ લેખો ઉપરાંત આયુર્વેદનાં પુસ્તકોનાં અવલોકનો, સામયિક પ્રકાશનો અન્ય સિદ્ધ લેખકોના માહિતીપૂર્ણ લેખો વગેરે બહુ ઉપયોગી જ્ઞાન આ વાર્ષિક દ્વારા આપવા પ્રયત્ન થયો છે તે સ્તુત્ય છે અને ઉત્તેજનને પાત્ર છે. પુસ્તકાલયો જરૂર ખરીદે.

આ નવીન વાર્ષિકને પત્રકાર જગત્ આવકાર આપશે જ. આવા અભ્યાસ-પૂર્ણ લેખોવાળા આયુર્વેદના સામયિકની જરૂર હતી જ.

૨. શ્રી કાર્પાસ ગુજરાતી સભા ત્રિમાસિક:—તંત્રી, અંબાલાલ જી. જાની, ૩૬૫, શ્રી કાર્પાસ ગુજરાતી સભા મંદિર, મુંબાઈ નં. ૪; જનન્યુઆરી-માર્ચ, પુસ્તક બીજું અંક ૪; મૂલ્ય રૂ. ૦-૧૨-૦, વાર્ષિક રૂ. ૩-૦-૦.

શ્રી કાર્પાસ ગુજરાતી સભા તરફથી પુરાતત્ત્વની બાબતની ઉજ્જવળ પૂરી પાડવામાં આવે છે. આ અંકમાં પણ ધણા અભ્યાસપૂર્ણ નિષ્ણાંતોએ લખેલા લેખો છે. અખાદત કવિતા, ઉજ્જવળાત અને ઉતરતા વર્ણનાં લોકગીતો અને તેની સમીક્ષા,

આળ ટાળવાના માર્ગો, ઉપાદેશ, કબીર સંપ્રદાય, કવિ નર્મદનું ગદ્ય, ગુજરાતની ભૂરચનાની ઉત્પત્તિ, ગુજરાતનું શિલ્પ સ્થાપત્ય, નરસિંહ મહેતાનાં અપ્રસિદ્ધ પદો, વડોદરા રાજ્યની પુરાતન શાધખોળોની માહિતી વગેરે લેખો ખાસ વાંચવાલાયક છે. આ અંક પૂરેપૂરો વાંચી જવાલાયક છે. આવાં સામાયિકો વાંચવાથી આપણા જ્ઞાનમાં જરૂર ઉમેરો થાય.

૩. બુદ્ધિપ્રકાશ:—તંત્રી-પ્રકાશક, હીરાલાલ ત્રિભુવનદાસ પારેખ, આસિ. સેક્રેટરી, ગુજરાત વર્નાક્યુલર સોસાયટી, ભદ્ર, અમદાવાદ; વર્ષ ૮૪, અંક ૪ એ ઑક્ટોબર થી ડિસેમ્બર ૧૯૩૭; વાર્ષિક લવાજમ રૂ. ૧-૮-૦.

બુદ્ધિપ્રકાશ પોતાની નવીન શૈલી પ્રમાણે અપ્રસિદ્ધ લેખોની પ્રસિદ્ધિ કરીને પુરાતત્ત્વના વિષયમાં કિંમતી ફાળો ત્રીજે ત્રીજે મહિને આપવા માંડ્યો છે. એ માટે બાપ હીરાલાલ પારેખને અભિનંદન ઘટે છે. આ અંકમાં રાચેલનો ગૃહત્યાગ, આપણું કાવ્ય ધડતર, સાહિત્યનિરીક્ષામાં જીવનદૃષ્ટિનું પ્રતિબિંબ, શબ્દોની વ્યુત્પત્તિઓ અને સમજૂતી, કવિ નાનાલાલનાં નાટકો, નુપૂરજંકારનું નાદતંત્ર વગેરે લેખો ખાસ વાંચવા ને મનન કરવાયોગ્ય છે.

ના. અ. દીવાનજી.

સ્વીકાર

નીચેનાં પુસ્તકો વગેરે મળ્યાં છે: પરિચય હવે પછી:—

(૧) અમર માર્કેટ્સ (૨) બ્રહ્માત્મ વિદ્યા અનુપ્રવેશ: (૩) રામસોહી ગીતા (૪) શ્રીહરિ રસ (૫) શ્રી અનુભૂતિ પ્રકાશ (૬) શ્રી વટપત્યક્રમ. (સત્રીક) (૭) લલિત કળા અને બીજા સાહિત્ય લેખો (૮) શ્રી સયાજી સ. સેવક સંઘ લિ. પત્રિકા અંક ૧૭: કોડીનાર સ. બેન્કીંગ મુનીમન (૯) મહેળાવ સાર્વં પુ. નો ૩૬-૩૭ નો વાર્ષિક રિપોર્ટ (૧૦) બાદશ્વ ખાલ પુ. નું સન ૧૯૩૬-૩૭ નું વાર્ષિક નિવેદન (૧૧) તપસ્વી: દીપોત્સવી અંક: તંત્રી, હરિપ્રસાદ કે. આચાર્ય, સોનગઢ: છૂટક નકલ ૦-૪-૦: વાર્ષિક લવાજમ રૂ. ૨-૦-૦. (૧૨) વિશ્વ વિજ્ઞાન માસિક, પં. ગોવિંદલાલ શર્મા, ડે. આદર્શ સમાજ કાર્યાલય, શાહપુર-અમદાવાદ: વા. લવાજમ રૂ. ૧-૦-૦: વેલો, શિક્ષકો, ઈચ્છો તથા લાયબ્રેરીઓ માટે ૦-૮-૦.

નવીન કાલ

અ.નં.	પુસ્તકનું નામ	કર્તા	પ્રકાશક	મૂલ્ય	વિશેષ લક્ષીકૃત
૧	શ્રી હિવ્ય ગીરામૃત	દેવશંકર શર્મા આનંદાશ્રમ	મહારાજશ્રી મણિખા ગુરુ દેવશંકર શર્મા શુકલ, તીર્થ,	૧-૦-૦	
૨	વિહાર દિગ્દર્શન ભાગ ૧ લો.	મૂનિશ્રી પ્રિયંકર- વિજયભ (સંપાદક)	શાહ, સૌમ્યદાસ જૈસિંગદાસ મહેસાણા	૧-૧૦-૦	હિંદી ભાષામાં
૩	દેશીરાજ્યો અને દેશરેશન	ત્રિવેદી, સ્વ. મુનીલાલ શામભ	ગુજર અંધરત કાર્યાલય, અમદાવાદ	૫-૦-૦	શ્રી કે. કે. ઠાકો- રની પ્રસ્તાવના તથા શ્રી. પોપ- ટલાલ ચુડગ- રના ઉપોદ્ધાત સહિત
૪	આચાર્ય કૃપાલાનીના લેખો	દેસાઈ મગનભાઈ (સંપાદક)	જેઠાલાલ જીવણલાલ ગાંધી, ગુજરાત વિદ્યાપીઠ, અમદાવાદ	૨-૦-૦	સ્વ. શાન્તિલાલ ચીમનલાલ ખેંકર સ્મારકમાળા પુ. ૪.
૫	યમ-દમન	શિવપ્રસાદ પી. મહેતા	ગીતા ઓફિસ અમદાવાદ	૦-૬-૦	'ગીતા' માસિ- કનું ૫૪મ બેટ પુસ્તક
૬	વિભાંગ કલા	શુકલ, દુર્ગેશ	નવયુગ પુસ્તક ભંડાર, રાજકોટ	૧-૪-૦ ૬૪૫ પૃષ્ઠ ૧-૮-૦ ૫૪૫ પૃષ્ઠ ૫૪૫ પૃષ્ઠ	નવયુગ ગ્રંથ- માળા વર્ષ ૬, પુષ્પ ૩૮ મું પુ. ૩ ભું
૭	લલિતકલા અને ખીજ સાહિત્ય લેખો	સૌ. સ્વ. ચૈતન્ય- બાલા મજમુદાર	મંજુલાલ ર. મજમુદાર વડોદરા	૨-૦-૦	

“ પુસ્તકાલય ” માસિક

‘ પુસ્તકાલયોની સેવા ’ એ ‘ પુસ્તકાલય ’ માસિક પ્રગટ કરવાનો ઉદ્દેશ હતો અને છે. પુસ્તકાલયો જીવતાં જગતાં કામ કરતાં અને સેવા બજાવતાં રાખવા હોય તો, પુસ્તકાલય મંડળો અને ‘ પુસ્તકાલય ’ જેવાં અનેક માસિકોની અનિવાર્ય જરૂર છે જ; પરંતુ પુસ્તકાલયો પ્રગતિ કરે તેમ તેમ પુસ્તકાલય માસિક પણ પ્રગતિવાન બનવું જોઈએ.

એક વખત એવો હતો કે જ્યારે ‘ સાહિત્ય ’ના વિદ્વાન તંત્રી સ્વ. મહુભાઈને મેં કહ્યું કે સાહિત્યનો એક અંક પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિના ખાસ અંક તરીકે પ્રસિદ્ધ કરીએ, ઉત્તરમાં તેમણે મને પ્રશ્ન કર્યો હતો કે ‘ સાહિત્ય ’નો આખો અંક લગભગ એટલા લેખો પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિ વિષેના મળશે ખરા ? ૧૨ વર્ષ પૂરાં કરી ૧૩ મા વર્ષમાં ‘ પુસ્તકાલય ’ માસિક પ્રવેશ કરે છે એટલે સ્વ. મહુભાઈના પ્રશ્નનો ઉત્તર આપોઆપ અપાઈ ચૂક્યો એમ કહેવાય.

‘ પુસ્તકાલય ’ માસિક શરૂ કરતાં એનું શું નામ રાખવું એમ ગુજરાત વર્નાક્યુલર સોસાયટીના વિદ્વાન આસિ. સેક્રેટરી શ્રીયુત હીરાલાલ પારેખને પૂછાવતાં તેમણે ‘ પુસ્તકાલય અને પુસ્તકો ’ એવા કંઈક નામનું સૂચન કરેલું એમ મને યાદ છે. ટૂંકામાં ‘ પુસ્તકાલય ’ માસિકમાં પુસ્તકો અને પુસ્તકોના લેખોને બહુ જ સંદર્ભનું સ્થાન અપાવવું જોઈએ એ નિર્વિવાદ છે.

‘ પુસ્તકાલય ’ના હાલના ધોરણમાં ક્યાં ક્યાં ફેરફાર કરવા એ વિચારવાનો અને સૂચન થયેલા ફેરફારો સત્તર દાખલ કરવાનો વખત હવે આવી લાગ્યો છે. માટે (૧) પુસ્તકાલયોની અને પુસ્તકોની ઉપયોગિતા વિષેનાં જે લેખો અને કાવ્યો હાલમાં મોટા પ્રમાણમાં પ્રગટ થાય છે, તેમાં ઘટિત ફેરફાર કરી ઉત્સાહી મંથપાલોના નકકર અનુભવો નોંધાતાં જાય અને (૨) શું વાંચવું એ સંબંધમાં લેખોનું ફક્ત નામ નિર્દેશ થાય છે તેને બદલે એ લેખો વિષે ટૂંક નોંધ આપવામાં આવે, (૩) પુસ્તકાલય માસિકમાં હાલ આવે છે તે ધોરણે અને તેથી વિશેષ પુસ્તકોનો પરિચય કરાવવામાં આવે, અને (૪) તે પુસ્તકોમાંનાં થોડાંક ટૂંકાં પણ ઉત્તમ કોટિનાં અવતરણો પણ આપવામાં આવે, તે ઉપરાંત (૫) ગુજરાતી ભાષાનાં સામાયિકોમાં દર અઠવાડિયે અને દર માસે જે અનેક પુસ્તકોનો પરિચય કરાવવામાં આવે છે તે પુસ્તકોનાં અને લેખકોનાં નામ, પુસ્તકની કિંમત અને પરિચયવાળા સામાયિકનું નામ અને તારીખ એટલું દરેક અંકમાં પત્રક રૂપે પ્રગટ થાય તેમજ (૬) સારાં ઉત્તમ પુસ્તકોની જાહેરાત એણે ખર્ચે પુસ્તકાલય માસિકમાં પ્રગટ કરવાની સુવ્યવસ્થિત યોજના પણ થાય તો આ માસિક પુસ્તકાલયોની હાલ જે સેવા બજાવે છે તે કરતાં વધારે સારી સેવા બજાવી શકશે.

મેં પોતે તો ‘ પુસ્તકાલય ’ માસિકને વધારે ઉપયોગી બનાવવા ફક્ત દિશાસૂચન કયું છે. પણ માસિકના વાંચકો, પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિમાં રસ લેતાં સ્ત્રી-પુરુષો અને ગુજરાતના વિદ્વાનો આ બાબત પુસ્તકાલય માસિકના તંત્રી વડોદરા એ સરનામે યોગ્ય સૂચનાઓ લખી મોકલશે તો તેમાંની જરૂરી વિગતો પ્રગટ કરવામાં આવશે અને તેમની સૂચનાઓ સત્તર અમલમાં પણ મૂકવા તજવીજ થશે.

વડોદરા

તા. ૮-૧-૩૮

}

મોતીલાલ ન. અમીન

પુ૦ સ૦ સ૦ મંડળ લિ૦ ના વહિવટ

ચર્ચાપત્રનો ખુલાસો

‘ નવગુજરાત ’ના તા. ૨૦-૧૨-૩૭ ના અંકમાં પુ૦ સ૦ સ૦ મંડળ લિ૦ ના વહિવટ સંબંધમાં, પાદરાના શ્રી. મ. મો. પટેલની સહીથી એક ચર્ચા છપાઈ છે. તેનો ખુલાસો મંડળના પ્રમુખ રા. રા. ચુનીલાલ પુ. શાહે ‘ નવગુજરાત ’ના તા. ૧૦-૧-૩૮ ના અંકમાં છપાવ્યો છે. તે લાગતા વળગતા સર્વની નજી માટે અત્રે ઉતારી લેવાનું યોગ્ય ગણ્યું છે:—

“ યુસ્તકાલય સ૦ સ૦ મંડળ સંબંધી એક ભાષણે બે શંકાઓ દેખાડી છે:

(૧) લોનો વેચવાથી નુકશાન થયું છે.

(૨) વહીવટી ખર્ચ વધારે છે.

આ પ્રશ્નો મહત્વના હોઈ દરેક જણને માહિતી આપવી જરૂરની હોવાથી આ શંકાઓનો ઉત્તર મોકલી આપું છું.

સને ૧૯૩૩-૩૪ અને સને ૧૯૩૪-૩૫ માં મંડળે પાંચ ટકાની અને સાડાપાંચ ટકાની થઈને કુલ લોનો લગલગ એક લાખ રૂપીઆની રા. ૨૫૬૧-૮-૦ નું પ્રીમીઅમ બરીને ખરીદી હતી, અને તે લોનો સને ૧૯૩૬ ની આખરમાં રા. ૩૧૪૯-૧૦-૦ નું પ્રીમીઅમ ઉપજાવીને વેચી નાખી છે.

આ વેચાણથી મંડળના ઇન્વેસ્ટમેન્ટ રિઝર્વફંડ ખાતે રા. ૫૮૮-૨-૦ નો સરવાળો વધારો થયો છે, અને દોઢ બે વર્ષના ગાળામાં પાંચ ટકાનું અને સ્હાડાપાંચ ટકાનું વ્યાજનું ઉત્પન્ન મંડળને મળ્યું છે. આ લોનો પૈકી કેટલીક ૧૯૩૮ માં, કેટલીક ૧૯૩૯ માં અને કેટલીક ૧૯૪૦ માં પાકતી હોવાથી તેની ઉપરનું પ્રીમીઅમ દર વર્ષે ધટતું જઈ તે પાકતા વર્ષમાં મૂળ કિંમતે ઉતરી જાય એ સ્વાભાવિક છે.

પાકતી મુદત સુધી મંડળ આ લોનો રાખી મૂકે તો તેના ઉપર સરેરાસ બે વર્ષનું સવાપાંચ ટકા લેખે દર સેંકડે રા. ૧૦-૮-૦ વ્યાજ ઉપજત અને તેમાંથી રૂપીએ ત્રીસ પાંચ પ્રમાણે ઇન્કમેટેક્સ આદ કરતાં રા. ૯-૦-૦ કરતાં પણ ઓછું હાથમાં આવત.

મુદત પાકતાં પહેલાં વેચી દેવાથી રા. ૭-૧૦-૦ નું પ્રીમીઅમ ઉપજ્યું છે, અને તે લોન પૈકી રા. ૬૩૦૦૦૦ વાર્ષિક રા. ૧-૧૨-૦ ના વ્યાજથી રોકેલી હોવાથી બે વર્ષનું વ્યાજ રા. ૩-૮-૦ દર સેંકડે થાય. એટલે પ્રીમીઅમ અને વ્યાજનું કુલ ઉત્પન્ન રા. ૧૧-૨-૦ મળશે. એટલે દર સેંકડે રા. બે પ્રમાણે વધારે રકમ મળશે.

ખાદીની રકમ તો બે ટકા કરતાં વધારે વ્યાજથી રોકેલી છે એટલે તે સંબંધે કહેવાનું છે નહિ.

સ્ટાફના માટે બહારથી લાગે તેવું છે, પણ ન્યાં ન્યાં લીમીટેડ કંપનીઓ હોય છે ત્યાં ત્યાં ખર્ચ વધારે હોય છે. કાયદેસર રીતે અને ઑડિટર માગે તે પ્રમાણે નો કાગળીઆ કરવામાં આવે તો તો ખર્ચ હજી પણ વધારે આવવા સંભવ છે. મે. ઑડિટર સાહેબ જોડે આ સંબંધી વાટાઘાટ થઈ છે, અને નો તે કહે તે પ્રમાણે કામ કરવામાં આવશે તો જ ચોપડા રેકર્ડ વગેરે રાખવાં જ નોંધએ તે પ્રમાણે કરતાં આજે જે સ્ટાફ છે તેનાથી પણ પહેાંચી વળી શકાય તેમ છે જ નહિ, અને તેથી તે પ્રશ્ન આજે સહકારી અધિકારી સાહેબ પાસે છે.

ખાનગી માણસ પોતાની દુકાનમાં બહુ ઓછા ખર્ચે ચલાવી શકે. મંડળી ન ચલાવી શકે તે દેખીતું છે. કારણ કે બધાનો વિશ્વાસ તેના માણસોએ મેળવવાનો હોય એમ છતાં જો વહીવટી ખર્ચ ઓછું કરવા સૂચના કરવામાં આવશે તો તે સૂચના કાયરેક્ટરોં જરૂરથી સ્વીકારશે.

(સહી) સુનીલાલ પી. શાહ

પ્રમુખ,

પુસ્તકાલય સં. સં. મંડળ લી. "

લાયબ્રેરીનો રાજુભાઈ

નવા યુગની સ્ત્રી

અને પુરૂષ પાત્રો વિનાનાં નાટકો

લે. શારદાપ્રસાદ વર્મા

રમણલાલ વ. દેશાઈની પ્રસ્તાવના અને સોમાલાલ શાહના ભાવવાહી ચિત્ર સાથે

...અ...નુ...ક...મ

નવાયુગની સ્ત્રી, અંદનહાર, મીરાંબાઈ,

આ ત્રણેમાં સ્ત્રીત્વની મીમાંસા છે. સ્ત્રીત્વ તરફ પૂજ્યભાવ, સમભાવ ને સહજ કટાક્ષ છે, સરલતા છે, વાર્તારસ છે, પાત્રોમાં વૈવિધ્ય છે. વૈવિધ્યની મેળવણી ઉચિત છે અને સુગમિને અનુરૂપ છે. સંવાદો માધ્યમથી જમકવાળા છે... નાટકોનો સમાવેશ હૃદયને દલાવતી કોઈ ઉન્નત બાવની લદરી મુકેનો જાય છે. સુંદર, રમ્ય, યુગવલણને અનુસરતાં કન્યાશાળાઓ અને સ્ત્રી મંડળોમાં ભજવવા જેવાં (પ્રસ્તાવનામાંથી)

કૌમંત બાર આના

લજો—યુગાંતર કાર્યાલય, ગોપીપુરા, ગ્રેટ પાસે, મુરત.

બીજાં પ્રકાશનો

વહેમી લે. સ્વ. પ્રો. પાઠકજી ૦-૮-૦

મત્સ્યગંધાને „ બટુભાઈ

બીજાં નાટકો ઉમરવાડિયા ૧-૮-૦

પ્રાયશ્ચિત „ મોરિસ મેટરલિક ૦-૪-૦

બે નાટકો „ શારદાપ્રસાદ વર્મા ૦-૭-૦

મીરાંબાઈ „ „ ૦-૨-૬

કોરમ „ „

લદરી ૧ શી ૧૨ અનેાપુ યાલસાહિત્ય ૨-૪-૦

અખૂટ જીવનદોરી, ધરગમ્યુ વૈદક ૧-૪-૦

ભાવના સૃષ્ટિ લે. પ્રો. ત્રિવેદી ૦-૧૦-૦

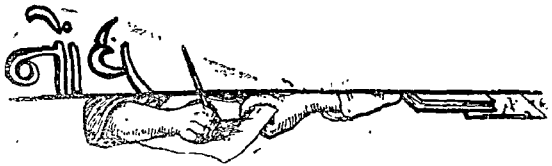
ગીનાની વ્યાખ્યા, અરવિંદ ધોષ ૦-૮-૦

પાશ્વરપુણીમાંથી પાદશાહી, રાયચુરા ૦-૧-૦

મધરાણી લક્ષ્મીબાઈ.....છપાય છે

ધણખિરાં મેળવણીખાતા તરફથી મંજુર થયાં છે.

વિગતનાર મુવીવત્ર મંગાવો :

વડોદરા રાજ્ય

છૂટા થાય છે:—તા. ૧૬-૧૧-૩૭ થી બે માસની રજા પર ઉતરેલા પુ. સ. સ. મંડળના મંત્રી શ્રી. લામલાલલાલ ખુશાલલાલ પટેલ રજાની મુદત પુરી થતાં તા. ૧૬-૧-૩૮ થી રાજ્યનામું આપી મંડળની નોકરીમાંથી છૂટા થયા છે. મંત્રી પદ પર શ્રી. વાઘજીલાલ નારણલાલ અમીન બી. કામ ની ગોઠવણ ચાલુ રહી છે.

ન્યુબિલી બાગમાં વાચનાલય :—વડોદરાના ન્યુબિલી બાગમાં કરવા આવતા વાચનરસિક ગૃહસ્થોના લાભાર્થે પુ. ખાતાની મદદથી સાંજના સમયમાં એક વાચનાલય છેલ્લાં કેટલાંક વર્ગોથી ચલાવાતું હતું, અને તેની વ્યવસ્થા પુ. સ. સ. મંડલ લિ. ની સંસ્થા કરતી હતી. ગઇ સાલ સંજોગવશાત ખાતા તરફની મદદ નહિ મળી શકવાને કારણે એ વાચનાલય બંધ પડ્યું હતું. તે ચાલુ કરવા આવશ્યક મદદ માટે મંડળના મંત્રીએ સ્થાનિક પત્રોમાં જાહેર અપીલ બહાર પાડેલી તેના જવાબમાં મુંબાઈના મેસર્સ જગનલાલ નરોત્તમદાસ એન્ડ કું. તરફથી રૂ. ૬૦) નો એક મંડળને મળી જતાં તા. ૧ ૧-૩૮ થી વાચનાલય શરૂ કરી દેવામાં આવ્યું છે. કંપની મજકુરના વ્યવસ્થાપકોને અનેકશઃ ધન્યવાદ !

લાદરણમાં મહિલા ઉદ્યોગાલય:—લાદરણના શ્રી. કંકુબા મહિલા પુસ્તકાલયના નીચેના ખંડમાં તા. ૧-૧-૩૮ થી સ્ત્રી હુન્નરોદ્યોગાલય ખોલવાની વ્યવસ્થા લાદરણ કેળવણી મંડળે કરી છે. વિદ્યાલય માટે જરૂરી સાધનો ખરીદ કરવા સારૂ રૂ. ૯૦૦)ની મદદ રા. રા. મગનલાલ શંકરલાલ પટેલ તરફથી મળી છે. જરૂરી મહેકમ અર્થ પણ મળી રહેવાની આશા છે. શિક્ષણ આપવા માટે વડોદરાના શ્રી. ચીમનાબાઈ સ્ત્રી ઉદ્યોગાલયમાં તૈયાર થયેલાં શ્રીમતી શાન્તાગૌરી વ્યાસની નીમણુંક થઇ હોઇ તેમણે હાલ પુરત કપડાં વેતરવા, શીવવાનું તથા ભરત ગુંથણનું કામ શીખવાડવાની ગોઠવણ કરી છે. આશરે પચાસેક બેતો વર્ગમાં બેગાઇ છે. સ્તુત્ય !

વર્ગ માટે પુસ્તકાલયનો ખંડ વાપરવા દેવાની આવશ્યક પરવાનગી પુસ્તકાલય ખાતાના મદદનીશ વ્યવસ્થાપક સાહેબના હુકમ નં. ૨૯૧૫ તા. ૨૩-૧૨-૩૭ થી મેળવી લેવામાં આવી છે.

ગુ. વ. સોસાયટીમાં રજીસ્ટર્ડ થયું:—અસ્તાન તા. પલસાણા ગ્રામ

પુસ્તકાલયને યુ. વ. સો. માં રજીસ્ટર કરાવવામાં આવ્યું છે. રજીસ્ટર શી માટે જરૂરી રૂ. ૫૦૭ ગામના પટેલ શ્રી. હગનભાઈ છીતાભાઈએ આપવાની ઉદારતા દેખાડી છે તે બદલ તેમને ધન્યવાદ !

મકાન માટે તૈયારી:—કાયલી તા. વડોદરા ગ્રામપુસ્તકાલયની મકાન માટેની મોગણી પુસ્તકાલય ખાતાંએ બહાલ રાખી છે, અને તેને માટે આવશ્યક લોકમદદ તથા કાયમ ફંડની રકમો પ્રાંત પંચાયત, તથા પુ. સ. સ મંડળમાં ભરાઈ પહોં ગઈ છે. જમીન તૈયાર હોય તો ચાલુ સાલે મકાન બંધાઈ જવાની વકી ખરી !

—મોટા આંકડીઆ તા. અમરેલી:—ગામે તા. ૩-૧-૩૮ ના રોજ શ્રીમંતના હીરક મહોત્સવની યાદગીરીમાં હીરકદિન સરઘસ સલાના કાર્યક્રમથી ઉજવ્યો હતો. એ પ્રસંગે પુસ્તકાલયના મકાન માટે મંત્રીએ કરેલી અપીલના જવાબમાં રાજેશ્રી દુર્લભજી આત્મારામ જોશીએ પોતે મુંબાઈ ગયા બાદ યોગ્ય મદદ કરવાનું આશ્વાસન આપ્યું છે.

વર્ગીકરણ થઈ ગયું છે:—[ડિસેમ્બર ૩૭ અંકના પૃ: ૭૦૦ થી ચાલુ] (૩૫૦) માલસર તા. શિનોર.

પુસ્તકાલયોને મળેલી ભેટ :—

—પાટળવેણી તા. વડોદરા:—રૂ. ૧૦૭ પાદરાના પા. દેસાઈભાઈ ધશ્વરભાઈ કડીવાળા તરફથી પૌત્ર લગ્નની ખુશાલીમાં; ૨૫ પાદરાના પા. કેશવલાલ કાળીદાસ ચૌકસી તરફથી પુત્રલગ્નની ખુશાલીમાં: કુલ રૂ. ૩૫૭.

—અંજેસર તા. સાવલી:—વડોદરા પ્રાંત પંચાયતના સભાસદ મોતીપુરાના રહીશ પા. રામભાઈ શિવાભાઈ તરફથી રૂ. ૨૫૭ નું કપાટ નંગ ૧.

—બાલીસણા તા. પાટણ:—રૂ. ૧૫૭ પાનસરના શેઠ છોટાલાલ મૂળચંદના પુત્ર કાંતિલાલ વકીલ તરફથી સ્વલગ્ન પ્રસંગે.

—હરમડીઆ તા. કોડીનાર:—રૂ. ૧૦૭ શેઠ જીવાભાઈ મૂળજીભાઈ જીનીંગ ફેક્ટરીવાળા તરફથી; રૂ. ૫૭ શેઠ ખાનમામદ અલીભાઈ તરફથી હસ્તે ગુલામદુસેનભાઈ: કુલ રૂ. ૧૬૪.

૧૦ રાં ૧૦ મંડળ

પર્વણદિન:—આવતા માસની પાંચમી તારીખે આવતો ‘ પર્વણદિન ’ ઉજવવાની લક્ષમણ પુસ્તકાલય ભકતોને હવે કરવાની હોય ખરી ? ચાલુ અંકમાં અન્યત્ર એ સંબંધમાં પ્રસિદ્ધ થયેલ લેખ વાંચી, સગવડ પડતા કાર્યક્રમથી એ શુભ-દિન ચાલુ સાલે ઠેર ઠેર ઉત્સવો ઉજવાય એજ યુમેન્ધા !

શિક્ષણ વર્ગ:—આ સંબંધમાં અન્યત્ર પ્રસિદ્ધ થયેલી રા. પુ. મંડળની મહેરાત નં. ૧/૧૯૩૭-૩૮ તરફ મંત્રી-મંથપાલોનું ખ્યાન જેથી જેમણે હજી એકે શિક્ષણ વર્ગનો લાભ ન લીધો હોય તેમને પોતપોતાના પ્રાંતિક વર્ગ માટે ઉમેદવારી સવેળા નોંધાવી દેવાની લક્ષમણ દરીએ હીએ.

મહાલ પરિષદો:—તા. ૧૨-૧૨-૩૭ ના રોજ ભરાઈ ગયેલી કડી મહાલની પ્રથમ પુસ્તકાલય પરિષદનો અહેવાલ ચાલુ અંકમાં અન્યત્ર પ્રસિદ્ધ થયો છે તે જોઈ લેવાની લાગતાવળગતાઓને વિનંતિ.

—શિનોર મહાલની ૩ જી પરિષદ:—તા. ૩૦-૧-૩૮ રવિવારના રોજ બપોરના સમયે અવાબલ ગામે, મહાલ વહિવટદાર રા. રા. મણિરાય વેણીરામ મજનુદાર સાહેબના અધ્યક્ષપદે ભરવાનું કાર્ય છે. મહાલનાં બધાં પુસ્તકાલયો પોતા-પોતાનાં પ્રતિનિધિઓ મોકલી આપી પરિષદની કાર્યવાહીને સફળ બનાવે એમ ઈચ્છીએ.

—વિસનગર મહાલની ૪ થી પરિષદ:—હોળીના તહેવારો દરમ્યાન વિસનગર તળમાં ભરવાનો કરાવ મહાલ મંડળની ત્રિમાસિક સભામાં થયો છે.

—મહેસાણા મહાલની ૨ જી પરિષદ:—સગવડ પડતા રથજે માર્ય માસમાં ભરવાની તૈયારીઓ ચાલે છે.

મહાલ મંડળની ત્રિમાસિક સભા:—વિસનગર મહાલ મંડળની ત્રિમાસિક સભા તા. ૨૫-૧૨-૩૭ ના રોજ વિસનગર સા. પુ. ના મકાનમાં ભરાઈ હતી. તેમાં વાલમ, દેણુપ, કાંસા, ગુન્ન, ગોહવા, ભાલક અને વિસનગર જૂથ મંડળોના મંત્રીઓ તથા તરબ, રંગાકુષ અને થલોટા પુસ્તકાલયોના મંત્રીઓ વગેરે મળી કુલ ૧૫ સભ્યો હાજર હતા. કામકાજમાં ત્રિમાસિક નિવેદન પછી (૧) રાજગઢ અને થલોટા ગામોએ નવીન પુસ્તકાલયો ઉદ્ધાવવાના કામે અનુક્રમે રૂ. ૩૦) અને ૨૫) ની મદદ આપવા બદલ શેક શ્રી મહાસુખભાઈને અભિનંદન આપવાનો, (૨) મહાલ પરિષદ હોળીના તહેવારો દરમ્યાન વિસનગર તળમાં ભરવાનો, તથા (૩) આગ પુસ્તકાલયોનાં મકાન માટે જુદા જુદા પ્લાન ખાતા તરફથી કર્યા છે તે મંગાવવાનો—એમ ૩ કરાવ કરી પાછલી સાલની અનામત રકમોમાંથી ખરીદવાનાં પુસ્તકોની યાદીઓ તરત જ મોકલી આપવાની તથા ઉગ્રજિયાત વસ્તીવાળા સલીસણા, બાકરપુર, અને શુશી ગામોએ પુસ્તકાલયો નથી તે ઉદ્ધાવવા બનતો પ્રયાસ કરવાનાં સંબંધી ચોચ ચર્ચા થઈ હતી.

પ્રાન્તિક પ્રચારકો:—મહેસાણા પ્રાન્તના પુસ્તકાલય પ્રચારકપદે ઉમતા તા. ખેરાળુવાળા પુસ્તકાલય કામના અનુભવી રા. અમથાલાલ કઠારાગ ત્રિવેદીની નીમણુંક તા. ૧-૧-૩૮ થી થઈ હોઈ તેમણે ખેરાળુ મહાલમાં ફરવાનું શરૂ પણ કરી દીધું છે.

—વડોદરા પ્રાંત માટેના પ્રચારકની પણ પસંદગી થઈ ગઈ છે. એ જગા માટે વડુ તા. પાદરાના મંથપાલ તરફે આગ પુસ્તકાલયના વહિવટનો જ સાત વર્ષનો અનુભવ ધરાવતા રા. ડાહ્યાભાઈ તળગભાઈ પટેલની અરજ બહાલ રખાઈ છે. તેમણે તા. ૧૫-૧-૩૮ થી પોતાની જગ્યા સંભાળી લીધી છે. તેમને પ્રથમ સંજોગ મહાલની ફેરણી સોંપાવાની છે.

હવે રહ્યા નવસારી અને અમરેલી પ્રાન્તો: ત્યાંનાં પ્રાન્ત મંડળો પણ પોતાપોતાના પ્રાંત માટેના પ્રચારકો શીમે નીમી દે એ ખાસ ઇચ્છવાયોગ્ય.

રાજ્ય બહાર

ચરોતરની પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિ:—૩. ૧૦ થી ૩. ૨૦ સુધીની ગામ મદદમાં તેટલી જ બીજી રકમ ઉમેરી આપીને સો ઉપરાંતનાં ગામોમાં દાદાભાઈ નવરોજી વાચનાલયો આણંદની સુપ્રસિદ્ધ ચરોતર એજ્યુકેશન સોસાયટી તરફથી છેલ્લાં કેટલાંક વર્ષોથી નબાવવામાં આવે છે. દા. ન. વાચનાલયની એ પ્રવૃત્તિને ચરોતરનાં બાકીનાં ગામોમાં વિસ્તારવાનો પ્રયાસ સોસાયટીએ ચાલુ સાલ હાય ધર્યો છે, અને તેની સફળતા માટે પ્રચારક તરીકે જાણીતા થયેલા ભાઈ શિવાભાઈ ભાઈલાલભાઈ પટેલને ખેડા જિલ્લાના પુસ્તકાલય પ્રચારક પદે નીમી તેમની મારફત જે ગામ માત્ર ૩. પાંચ મોકલી આપે તેમને પણ વાચનાલયનો લાભ આપવાની યોજના કરવામાં આવી છે: રવુત્ય ।

રાજકોટમાં બાલ પુસ્તકાલય:—રાજકોટની શ્રી કિશોરાસિંહ સ્કૂલનો શતાબ્દી ઉત્સવ ચાલુ માસની તા. ૮-૯-૧૦ ના દિવસોએ ઉજવાયો. એ પ્રસંગે સ્કૂલ અંગે બાલ પુસ્તકાલય તથા પ્રદર્શન ખુલ્લું મૂકાવવાનો વિધિ ના. ઠાકોર સાહેબને શુભ હસ્તે કરાવાયો છે.

શ્રી પાર્વતીબાઈ હિન્દુ લાયબ્રેરી-મુંબાઈ:—મુંબાઈના માંડવી લતામાં આવેલી આ સંસ્થાનો ઉત્તરોત્તર સારો લાભ લેવાતો હોવાનું અમને મળેલા નીચેના આંકડા પરથી સમજાય છે:—

સન	વંચાયેલા પુ. ની સંખ્યા	વાચક સંખ્યા
૧૯૩૬	૧૫૫૨૨	૪૪૬
૧૯૩૭	૨૧૭૫૫	૫૩૬

સાથે પુસ્તક લેઝાળની સંખ્યા પણ જણાવાતી રહે તો સારું ।

પ્રતિબંધ ઉઠે છે:—શ્રી નરસિંહભાઈ ઇશ્વરભાઈ પટેલ કૃત “ગરીબા-હીનું” જીવન ચરિત્ર ” તથા “ પ્રેસિડન્ટ ગારફીલ્ડ ” એ બે ગુજરાતી પુસ્તકો તેમજ “ શ્રી કૃષ્ણ શિષ્યાઈ ” નામક મરાઠી પુસ્તક પરનો પ્રતિબંધ ઉઠાવી લેવાયો છે.

વિદાય લે છે:—ભાવનગરની દક્ષિણા મૂર્તિ સંસ્થા તરફથી પ્રસિદ્ધ થતું “ જાત્રાલય ” માસિક અગિયાર વર્ષની સેવા સમર્પી, આર્થિક મુશ્કેલીને કારણે, હાલ તુરંત માટે તો વિદાય લે છે. જાત્રાલય દુનિયાને એની ખોટ ખસુસ સાલવાની.

પરદેશ

હૅન્ડિપટાલ લાયબ્રેરીઓની પહેલ:—દુનિયાભરમાં હૅન્ડિપટાલ લાયબ્રેરીઓની યોજના કરવાનું માન આયર્લેન્ડનું પ્રગ્નસત્તાક ખાટી ગયું છે. આ યોજનાનો ખ્યાલ મૂળ સ્ટીવન બ્રાઉન નામના એક ધર્મોપદેશને આવેલો અને તે તેણે ૧૯૩૩ માં આયરિશ પુસ્તકાલય મંડળની પરિષદમાં રજુ કરેલો. તેને પરિણામે ૧૯૩૭ ની શરૂઆતમાં ૧૦ હજાર પૌન્ડનું એક ટ્રસ્ટ ફંડ સ્થાનિક સ્વરાજ્ય ખાતાના મંત્રી તરફથી જુદું કાઢવામાં આવ્યું છે, અને હવે નવેબ્બર માસથી તે યોજના અમલમાં પણ મૂકાઈ ગઈ છે. યોજનાનુસાર દેશભરની ટોપ પણ સરકારી, અર્ધ સરકારી કે સ્વયં

સેવાભાવી ઇસ્પીતાલોને ચોપડીઓનો જથ્થો દરદીઓના ઉપયોગ માટે પૂરો પાડવામાં આવે છે. મોકલાતાં પુસ્તકો ફાટે તુટે યા બગડે તેની જવાબદારી ઇસ્પીતાલોને સિર નથી રખાઈ, તેમ ચેપી રોગોના દવાખાનાંઓને ધીરાતાં પુસ્તકો પાછા નહિ મંગાવતાં માંડી જ વાળવાની નીતિ સ્વીકારાઈ છે. ઇસ્પીતાલો અંગે કાયમનાં પુસ્તકાલયો ઉભાં કરવામાં મદદબૃત્ત થવાનો પણ યોગ્યતાનો આશય છે.

ધનામને પાત્ર ઠરેલી નવલકથા:—અમેરિકામાં થયેલી નવલકથાઓની હરિફાઈમાં ફ્રેડરિક પ્રોફેસર કૃત “ ધી સેવન લુ ફ્રેડેડ ” નામની નવલકથા જા હગ્ગર ડોલરનું ધનામ જીતી ગઈ છે. ચટ્ટો અને વિન્ડસની પેઢીએ એની ઇંગ્લીશ આવૃત્તિ પ્રસિદ્ધ કરવાની તૈયારી આદરી છે.

અંધ વાચકોના લાભાર્થે:—યુનાઇટેડ સ્ટેટ્સની કોંગ્રેસ સરકારે અંધ જનતાના લાભાર્થે ચાલુ વર્ષે ૧૫૫ લાખ ડોલર ખર્ચવાનું બીલ પસાર કર્યું છે. એ રકમનો વિનિયોગ આંધળાંઓ માટે “ બોલતાં પુસ્તકો ” પ્રસિદ્ધ કરવાના તથા વહેંચવાના કામે થશે. યુનાઇટેડ સ્ટેટ્સમાં હાલ આંધળાંની સંખ્યા ૩,૨૦,૦૦૦ જેટલી હોઈ તેમાંનાં અડધો અડધનાં દષ્ટિદીપ તેમની આંધેડ વધ પછી જીવવા હોવાનું તથા તેમાંનાં ઘણાંખરાંએ શિષ્ટ અંગ્રેજી સાહિત્યનાં સર્વમાન્ય ગ્રંથો પોતાની દેખતી અવસ્થામાં વાંચ્યાં હોવાનું જણાયું છે. સન ૧૯૩૫ માં ૧૫૦૦ અંધો બોલતાં પુસ્તકોનાં માલીક હતાં, જ્યારે આ નવી યોજનાથી તે સંખ્યા ૧૮૦૦૦ ને જીતી પહોંચશે એવો અંદાજ છે.

અવસાન નોંધ

નડિયાદના વતની ગુજરાતના જાણીતા સાક્ષર શ્રી. ચંદ્રશંકર નર્મદાશંકર પંડ્યા, જેઓ છેલ્લાં કેટલાંક વર્ષોથી દમના બ્યાધિથી પીડાતા હતા, તેઓ તા. ૨૮-૧૨-૩૭ ના રો / ગુજરી ગયા છે. આ માઠા બનાવની સંખેદ નોંધ લઈએ છીએ અને મહુંમના આત્માને ચિર શાંતિ ઇચ્છીએ છીએ. મહુંમ ‘ ગુરદત્ત વિદ્યાર્થિનું જીવન-ચરિત્ર, ‘ પાંચ પ્રેમકથા ’, ‘ કાવ્ય કુચુમાંજલિ ’, ‘ જો પ્રેમકથા ’, ‘ સ્નેહાંકુર ’ વગેરે પુસ્તકોના લેખક હતા: વ્યાખ્યાતા પણ કુશળ હતા.

જાહેરાત નં./ ૩૭-૩૮

ગ્રામ પુસ્તકાલયોના અંથપાલો અને મંત્રીઓ માટે પ્રાંતવાર શિક્ષણવર્ગો

ગ્રામ પુસ્તકાલયોના કામ કરનારા મંત્રીઓ તથા અંથપાલો માટે પ્રાંત દીઠ, પુસ્તકાલય શિક્ષણવર્ગો દરવર્ષે ભરાય છે. તે મુજબ ચાલુ સન ૧૯૩૭-૩૮ માટે એ વર્ગો નીચેની વિગતે ભરવા ઠરાવ્યું છે:—

પ્રાંત	તારીખ : વાર	સ્થળ
૧ વડોદરા	૨૪-૨૫-૨૬ માર્ચ ' ૩૮ ગુરુ, શુક્ર, શનિ	મંજેડા
૨ મહેસાણા	૧૮-૧૯-૨૦ એપ્રિલ ' ૩૮ સોમ, મંગળ, બુધ	દહેગામ
૩ નવસારી	} એપ્રિલ કે મે માસમાં	
૪ અમરેલી		

નવસારી પ્રાંતનો વર્ગ નવસારી મહાલના અનુકૂળ પડતા સ્થળે તથા અમરેલી પ્રાંતમાં ઓખામંડળ સિવાય બીજા મહાલોમાં આવા વર્ગ એક વાર ભરાઈ ગયેલા હોવાથી આ વખત ઓખામંડળ માટે વર્ગ ભરવાની યોજના છે. એ એ વર્ગો માટે સ્થળ તથા તારીખો ચોક્કસ થયે જાહેર કરવામાં આવશે, તેમ ઉમેદવારોને વ્યક્તિગત ખબર પણ આપવામાં આવશે.

શિક્ષણવર્ગ જે તાલુકામાં ભરાય તે તાલુકાનાં તમામ પુસ્તકાલયોના મંત્રી-અંથપાલ ભાઈઓ લાલ લઈ શકે તેટલા ખાતર ચાલુ સાલે એ વર્ગ અંગે થતો બધો જ ભોજનખર્ચ રાજ્ય પુસ્તકાલય મંડળ ઉપાડી લે અને પ્રાંતના હરકોઈ ઉમેદવારને થતો મુસાફરીખર્ચ જે તે પુસ્તકાલયના બજેટમાં પાડી શકાય તેવી યોજના રાખી છે. આ શિક્ષણવર્ગો ચલાવવા માટે રાજ્ય પુસ્તકાલય મંડળ તથા મંત્રીઓ, રાજ્ય પુસ્તકાલય પ્રચારક, તથા પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિમાં રસ લેનાર જે તે પ્રાંતના ભાઈઓ હાજર રહેશે. પુસ્તકાલય ખાતાના અધિકારી સાહેબ પણ આવશે. શિક્ષણવર્ગોનું કામ ત્રણે દિવસ સવારના ૭ા થી ૧૦ા તથા બપોરે ૨ થી ૫ એમ બે કકડે ચાલશે. વચસો વખત ભોજન, આરામ, વાર્તાલાપ અને રમત ગમત વગેરે માટે રહેશે. રાત્રે ૮ા થી ૧૦ સુધીના વખતમાં જનરૂપ કાનસનાં દરેકો બતાવવામાં આવશે કે પછી ઉપયોગી છતાં આનંદજનક વાર્તાલાપ ચાલશે. ત્રીજે દિવસે સવારના ભાગમાં શંકા નિવારણનું કાર્ય થશે, અને સાંજના ભાગમાં નજીકના જેવા જાણવા જેવા કોઈ સ્થળની મુલાકાતે જવાનું ગોઠવાશે.

પુસ્તકાલયોના મંત્રી વા અંથપાલ જે હાલ હશે તેમને આ વર્ગમાં પ્રથમ

પસંદગી આપવામાં આવશે. ખીજા ભાષાઓ પણ પોતાના ખર્ચે આવવાની શરતે અરજ કરી શકશે અને જગો હશે તો તે મંજૂર રખાશે.

આ વર્ગોમાં આવવાની ઇચ્છા રાખનારાઓએ પોતાનાં નામ, ઠામ, અભ્યાસ ઉંમર, ધંધો અને પુસ્તકાલય અંગેની કામગીરીની હકીકત સાથેની અરજ અમારા તરફ મોકલી આપવી: વડોદરા અને મહેસાણા પ્રાન્તના વર્ગો માટેની અરજીઓ મોકામાં મોડી અનુક્રમે તા. ૧૫ માર્ચ અને ૧૦ એપ્રિલ ૧૯૩૮ સુધીમાં મળી જવી જોઈએ નવસારી અને અમરેલી પ્રાંતોના વર્ગો માટેની અરજીઓ પણ સવેળા આવે એ ઇચ્છવા યોગ્ય ગણાય.

આ શિક્ષણવર્ગોના લાભ જેમને હોય તેવા આલુ સાલના બજેટમાં તે માટે જેમણે સવડ ન રાખી હોય તેવાં પુસ્તકાલયોએ જરૂરી રકમ પૂરતો ફેરફાર કરવાનું લખાણ પુસ્તકાલય ખાતાના મે. મદદનીશ વ્યવસ્થાપક સાહેબ તરફ આ વાચતા બરાબર મોકલી આપવું.

આ વર્ગો માટે જેમની અરજીઓ મંજૂર થશે તેમને વ્યક્તિગત ખર્ચર આપવામાં આવશે. તેમણે વર્ગનું કામ ઠરેલા દિવસના સુવારથી જ શરૂ થવાનું હોવાથી આગલી રાત્રે જ વર્ગના સ્થળે હાજર થઈ જવું જોઈશે.

પથારી, જળપાત્ર વગેરે અંગત જરૂરી સામાન ઉપરાંત વટહુકમ સૂચનાઓનાં એકીકરણનાં ત્રણે પુસ્તક, વર્ગીકરણ પદ્ધતિનું પુસ્તક, પોતપોતાના પુસ્તકાલયનું જનરલ રજીસ્ટર ઉપરાંત વિષયવારી, નામવારી પત્રકો તૈયાર થયેલાં હોય તો તે, અને રા. બ. ગોવિંદભાઈ દેસાઈકૃત “ ઘરમાં રમવાની રમતો ” એટલું સૌએ લેતા આવવું. શિક્ષક હશે તેમની કામગીરી ગણાય એ માટે હાજરીના ગખલા આપવામાં આવશે.

આ પહેલાં બરાઈ ગયેલા શિક્ષણવર્ગોના લાભ ન લીધો હોય એવા જે તે પ્રાંતના મામપુસ્તકાલયના મંત્રીઓ વા મંથપાલો અને લુથમંડળના મંત્રીઓ આ વર્ગોના જરૂર લાભ લે: અને જે તાલુકામાં વર્ગ બરાતો હોય તે તાલુકાના તો બધા જ લે. જે તે પ્રાન્ત ખાતે નવીન ઉધડેલા વા ઉધડવાનાં પુસ્તકાલયોના મંત્રીઓને તો આ વર્ગોના લાભ લેવાની ખાસ ભલામણ છે. આખામંડળમાં તો મહાસનાં સર્વ પુસ્તકાલયોના મંત્રી ભાષાઓ ઉપરાંત મહાસની દરેક શાખામાંથી એકેક શિક્ષક પણ આ વર્ગોના લાભ જરૂર લે એમ ઇચ્છીએ છીએ.

વ૦ પ્ર૦ સ૦ સ૦ મંડળ લિ૦
રાવપુરા : વડોદરા
તા. ૧૦-૧-૩૮

મોતીભાઈ ન. અમીન
મણિલાલ મં. દારીવાળા.
માનદ મંત્રીઓ,
વડોદરા રાજ્ય પુસ્તકાલય મંડળ

આભાર નાંધ

પુસ્તકાલય સહાયક સહકારી મંડળ લિ. વડોદરાના મંત્રી શ્રીયુત ભાઈ બાઈલાલભાઈ ખુશાલભાઈ પટેલ, મંડળની શરૂઆતથી એટલે તા. ૧-૪-૨૪ થી તા. ૧૫-૧-૩૮ સુધી, મંડળની જવાબદારીવાળાં અનેક કામો બાહોશીથી અને ખંતથી કરી, તા. ૧૬-૧-૩૮ થી મંડળની નોકરીમાંથી રાજીનામું આપી છૂટા થાય છે. મંડળ સાથેની આ ૧૩ વર્ષની તેમની કારકિર્દી દરમ્યાન તેઓએ મંડળની જમાવટ કરવામાં, તેના હિસાબી વહિવટમાં, સંજ્યાબંધ પુસ્તકાલયોના મંત્રીઓ, પુસ્તકોના લેણકો અને પ્રકાશકો, તેમજ વર્તમાનપત્રો તથા માસિકોના તંત્રીઓ અને વ્યવસ્થાપકો સાથે પત્રવ્યવહારમાં, તેમજ પુસ્તકાલયખાતા તથા રાજ્ય પુસ્તકાલય મંડળ સાથે સંબંધો જાળવી રાખવામાં સારી કુનેહ વાપરી છે. મંડળના કામકાજમાં નિયમિતપણું અને ચોક્કસાઈ સાચવવામાં તથા પુસ્તકાલયોના હિસાબની ચોખવટ રાખવામાં, તેમને કેટલાક પ્રસંગોએ કડકાઈથી કામ લેવું પડ્યું હશે, અને આ કારણે તેમને કેટલાકોની સાથે કડવાશ પણ હોયવી પડી હશે. શિસ્તપાલન સાચવવા જતાં અને તેમના સ્વભાવમાં સ્વાભાવિક બની રહેલો કઠોરતા વિચારતાં તે ટીકાને પાત્ર પણ થયા છે; છતાં એકંદર રીતે બેતાં, મંડળની હાલની સ્થિતિ, તેમના જ્ઞાન, અનુભવ અને શક્તિને ઘણે માટે ભાગે આભારી છે, એમ હું મારો અભિપ્રાય જાહેર કરું છું અને તેમણે મંડળની અને પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિની કરેલી સેવાઓ માટે તેમનો હું જાહેર રીતે આભાર માનું છું.

વડોદરા, }
તા. ૮-૧-૩૮

ચે.ટી.ભટ્ટ ન. ચ.ટી.ન.
અધ્યક્ષ,
વ્યવસ્થાપક મંડળ,
પુસ્તકાલય સં સં મંડળ લિ.

પુસ્તકાલય સહાયક સહકારી મંડળ લી૦, વડોદરા.
નવીન બહાર પડેલાં મંડળમાં વેચાતાં પુસ્તકોની યાદી.

અનુક્રમ નંબર.	પુસ્તક નામ.	વિષય.	લેખક.	પ્રકાશક.	કિંમત.	રિમાર્ક.
૧	નીતીશાસ્ત્ર પ્રવેશ	નીતિ	ગોરખનદાસ કલાનદાસ	ગુર્જરેશ્વર રત્ન કાર્યાલય	૩-૮-૦	
૨	આખાદ દિદુસ્તાન	રાન્યનીતિશાસ્ત્ર	ગોપાળદાસ જી. પટેલ	નવજીવન પ્ર. મંદિર	૨-૦-૦	
૩	ત્રણ રત્નો	ધર્મ	"	"	૦-૮-૦	
૪	મર કુન્જ (નવી આવૃત્તિ)	વેદક	મયુરાદાસ ત્રિકમજી	"	૦-૮-૦	
૫	વલ્લકલ	નવલકથા	જસવંત હાકર	નવચેતન સા. મંદિર	૨-૦-૦	
૬	જેતીવાડીનાં ચૂળ તત્ત્વો ભા. ૧લો	ઉપયુક્ત કલા	માર્તંડ શિવભદ્ર પંડ્યા	માર્તંડ શિવભદ્ર પંડ્યા	૦-૬-૦	
૭	યમદમન	ધાર્મિક	શિવપ્રસાદ મહેતા	ગીતા ઓપીસ અમદાવાદ	૦-૬-૦	
૮	દેશી રાજ્યો અને ફેડરેશન	રાજકીય	સુતીલાલ શામજી ત્રિવેદી	ગુર્જરેશ્વર રત્ન કાર્યાલય	૫-૦-૦	
૯	આચાર્ય કૃપલાનીના લેખો	નિબંધો.	મગનભાઈ દેસાઈ	"	૨-૦-૦	
૧૦	ફળવાડીની ખીલવણી	ફળજાડ સંબંધી	અંબાલાલ મો. પટેલ	અંબાલાલ મો. પટેલ	૦-૧૨-૦	
૧૧	રોકસપીઆરનાં કથાનેકા	વાર્તા	રમણલાલ ના. શાહ	બાલજીવન	૧-૦-૦	
૧૨	શ્રીકાન્ત ભા. ૩ નો	નવલકથા	શરદ બાસુ	ગુર્જરેશ્વર રત્ન કાર્યાલય	૨-૦-૦	

ટીપ:—નાની મોટી ખરીદો કરનાર પુસ્તકાલયોને મંડળના દરેલા ધોરણ મુજબ પૂર્વ કમીશન આપવામાં આવે છે.

વડોદરા, }
૧-૧-૩૮ }
વા. ના. અમીન
અ. મંત્રી.

પત્રો શરૂ થયાની માહિતી સન ૧૯૩૭-૩૮

‘ પુસ્તકાલય ’ માસિકના ડિસેમ્બર માસના અંકમાં જાહેર થયા પ્રમાણે તા. ૧૭-૧૨-૩૭ સુધી નીચે જણાવેલાં જે ૨૩૩ ગ્રા. પુ.ની લોકમદદ આવેલી, તેમનાં પત્રો તા. ૧-૧-૩૮ થી શરૂ કરાવ્યાં છે.

યાદી નં. ૨ : સંખ્યા ૨૩૩.

પેટલાદ ૧૨	ભાયલી	કરમડી	શિરોળા	દહેગામ ૨
કલોલી	વડોદરા ટ્રેનીંગ સ્કૂલ	કુર્ગાઈ	ટીંગલોદ	ધમીજ
ખજુસોલ	ધુ. વા.	કોરલ	સાવલી ૭	હાલીસા
ગંગાપુર	સેરખી	ખાંધા	ખાખરીઆ	આતરસુખા ૨
ધુટેલી	સલાડ	ગંધારા	રાણીપુરા	ખારીઆ
જોગ	સોખડા	જુની જયરડી	ગાંગડીઆ	વ્યાસવાસણા
કંતાલી	મહાપુરા	દેયાણુ	નમીસરા	કડી ૧૨
ખામણોલી	અટલાદરા	નવી જયરડી	મંજુસર	ખોરજના દોડા
ખોરીઆ	ગોસીદ્રા	પુરા	અલીદ્રા	ભટાસણ
ખૂરાકોઈ	શાન્ઝવપુર(સાંકરદા)	ખોકડા	કુનપાડ	મેડાઆદરજ
ફણજ	રણોલી	સણીઆદ	વાઘોડીઆ ૧૩	મોકાસણ
ધમજ અંતજ વા	કરાલી	સારીંગ	કરમાલીઆ-	વડુ
માલવાડા	પાદરા ૧૪	ઉમજ	પુરા	વીડજ
ભાદરણ ૮	ગવાસદ	નિશાળીઆ	કામરોળ	સરસાવ
જહાજ	ધાયજ	કંધારીઆ	ખંધા	આદુંદરા
ઝારોળા	ચિત્રાલ	ડભોઈ ૭	ખેરવાડી	કણ્ઝરી
ટીખા	તિથોલ	કરણેટ	ગગદરા	છેદ્રાડ
પીપળા	ભોજ	ધમેલી	પીપળીઆ	દોરીઆ
પીપળોઈ	માસર	નાહારીઆ	ગુતાલ	કથ્યાણપુરા
શીણાવ	મુનપુર	ખોરખાર	માડોધર	કલોલ ૧૧
જુલેલ	લતીપુરા	ભીલુપુર	રવાલ	ધસંડ
સુંદણ	સોખડાખુદ	સીતપુર	રાહકુઈ	કુંડાસણા
વડોદરા ૧૭	પીંગાપા	કુવરપુરા	સાંગાડોળ	ગમલા
ગોરવા	ભદરી	શિનોર ૭	તરસવા	ડીંગુઆ
ઉડેરા	મોભારોડ	અચીસરા	ચીપડ	પાનસર
આપડ	ભાણપુર	અનસોયા	સંખેડા ૧	મોખાસણ
તરસાળી	વડલા	આણુંદી	કમુખીઆ	વડસર
યોર	કરજણ ૧૬	સતીસણા	તિલકવાડા ૧	વેડા
ખાનવા	ઉરદ	મેગવા	જુજેડા	ધાનજ

કોઠા	પાટણ ૪	સાગરા	લીંબાડા	વાંકીઆ
વાગોસણ	ખીમીઆણા	દેલવાડા	સીમોદરા	નાના ભંડારીઆ
વિજાપુર ૪	આંઆપુરા	પરયાણ	કોસાડી	દામનગર ૩
ગવાડા	સમોડા	લિનાર	લુહારા	ધુક્ણીઆ
ગેરીતા	પાટણ ડો. પંડ્યા વા.	ગણદેવી ૩	વ્યારા ૩	દહીધરા
લોદ્રા	ચાણુરમા ૧૨	ધકવાડા	કપુરા	નારણગઢ
સોખડા	કંબોઈ	ગંગોર	ઉમરવાવ નજીક	ધારી ૪
વિસનગર ૩	આલણવાડા	દેવસર	વાંસકુઈ	દેવળા
દવાડા	મુઢેલા	પલસાણા ૫	અમરેલી ૧૮	સરસીઆ
ખડોરણ	વડાવલી	એરથાણ	કેરીઆ નાગસ	ભાડેર
વાલમ	વીરતા	બગુમરા	ગળીઆ	આંબરી
મહેસાણા ૭	ખોરસમ	વણેસાપીસાદ	દેવળીઆ	ખાંભા ૨
આખજ	વેણુપુરા	પટાળવા	નાના માંચીઆળા	ઈંગોરાળા
છુટાપાલડી	મોટપ	તાંતીચેયા	લાલાવદર	વાંકીઆ
લાલકીઆ સ્ટેશન	ભાટસર	કામરેજ ૬	દહીડા	કોડીનાર ૩
હાડળી	ચડાસણા	ઉમેલ	પીપળલગ	કોડેરા
મેવડ	દાણોદરડા	દીગસ	સણોસરા	ધાંટવડ
નાગલપુર	ધાણોધરડા	નનસાડ	રાજસ્થલી	માલસરમ
મુલસણ	નવસારી ૧૦	મોરથાણ	તરકતલાવ	રતનપુર ૨
સિદ્ધપુર ૩	કાળીઆવાડી	હલધર	ધ્રુવરીઆ	મોણુપુર
કહોડા	કોલાસણા	ખાનપુર	કેરીઆચાડ	શાહપુર
વડવાડા	ચોખડ	મહુવા ૧	ઢોલરવા	ઓખામંડળ ૩
કુંડાવ	પોંસરા	વહેવલ	નાના આંકડીઆ	ખતુંઆ
ખેરાળુ ૨	વીરાવલ	માંગરોલ ૫	કત્તેપુર	ધાણુકી
સોપોર	સંદલપુર	કંટવા	મોટા ભંડારીઆ	બરડીઆ
વીઠોડા				

૪૫૧ ડીસેમ્બર અંકની યાદી નં. ૧ નાં (૪૬૧ નહિ પણ ૪૫૧)

+ ૨૩૩ આ યાદીનાં

૬૮૪ જાન્યુઆરીથી શરૂ થયેલાં કુલ એકંદર,

નીચે જણાવેલાં ગ્રામ પુસ્તકાલયો તથા વાચનાલયોની લોકમદદ તથા સરકાર પંચાયત મદદની પાવતીઓ તા. ૪-૧-૩૮ સુધીમાં આવી ગઈ હોવાથી તે તમામને તા. ૧૫-૧-૩૮ થી પત્રો શરૂ કરી આપવાની વ્યવસ્થા થઈ છે: તા. ૨૦-૧-૩૮ સુધીમાં જેમની રકમ તથા પાવતીઓ આવી ગઈ હશે તેમને હવે તા. ૧-૨-૩૮ થી શરૂ કરી આપવામાં આવશે:

યાદી નં. ૩ : સંખ્યા ૨૨૦.

પેટલાદ ૧૬	પદમલા	દેવવાડા	ઝાલ	વાવોલ
ડોમોલ	સરા	માંગરોળ	ટીંબા	વિજાપુર ૬
ત્રંબોવાડ	પાતલવેણી	લીલોડ	દહેગામ ૬	દેવડા
થલેડી	વેમાલી	આસનેરા	ભાવડા	વિહાર
નવાગામ	અદલાપુરા	સાંસરોદ	મગોડી	વેડા
(પૂરવણી)	માણેળ	હલોધ ૪	બહીએલ	સમૌ
પચરાણીઆ ઉર્ફે	સમસાગાદ	પીલાધ	સાંપા	મહારામપુરા
ધેધપુરા	કરોડીઆ	કરતીકુધ	વાસણા ચોધરી	લાકરોડ
પાડગોળ	ખલીપુર	બહેરામપુરા	આલમપુર	વિસનગર ૫
ખાંટવા	પાદરા ૧૧	માવલી	સોનારડા	કાંસા
કોટીએલ	અમોલ	શિનોર ૭	સલાટપુર	વડુ
મોરડ	ઉમરાપા	તેનતલાવ	ધનીઓળ	ખરસદા
રામોદડી	કણ્ઝટ	બેખડા	આતરસુખા ૪	ગુન્ન
રણ	કરણકુવા	નાનાકરાળા	હીલોલ	રંગાકુધ
વટાવ	કુરાલ	તરવા	દેવકરણના મુંવાડા	મહેસાણા ૫
વીરોલ	ગોરીઆદ	અંબાલી	ધડીઆ	અલોડા
સીમરડા	જલાલપુર	ગરાડી	આંબવેલ	પુનાસણા
સીલવાધ	લુણા	ખાવળીઆ	કડી ૪	ચરાડુ
સંનયા	વિત્રામપુરા	વાવોડીઆ ૩	કંડ	લાખવડ
લાદરણ ૭	સરસવણી	કાશીપુરા	ખાવડ	ધનપુરા
કણ્ઝટ	સાદડ	ગણેશપુરા	સાદરા	સિદ્ધપુર ૧૦
કોંખલોડ	કરજણ ૧૨	જરોદ	નગરાસણ	ઉંઝા આય
જેશીકુવા	ચોરંદા	સંખેડા ૮	કલોલ ૭	સમાજ વા.
વટાદરા	ધાવટ	કાવીઠા	ઉનાઉ	ઐદોર
વાલવોડ	રણપુર	પીપલસટ	નમલા-(પૂરવણી)	જગન્નાથપુરા
લાલપુરા	રોપા	ભાટપુર	ખાવલા	ડાલી
ગંબીરા	વલણ	વડેલી	રંધિન	લુણાવ
ખડોદરા ૧૦	સણાપુર	મુર્ખાધોડા	સાંતેજ	સમોડા
ગોંત્રી	મહોંણા	પાટણા	સેળ	મુણક

શું વાંચશો ?

લેખ

માસિક

પુસ્તક

માસ

ત્રિંદાદિલ નાનસેન
લાડકી બહેન
નિશીથ યાત્રા
મારી સફર

} કુમાર

૧૧ (૧૯૮)

માગસર

એશિયા ખંડના મતભેદ
ફેડરેશન: એના પ્રકારો
વિદ્યાર્થી જીવન અને તેનો સદુપયોગ
આહાર અને આરોગ્ય

} ચિત્રમય જગત ૨૧

જાન્યુઆરી

વિધવાની કન્યા
સ્મરણ શક્તિના અદ્ભુત દૃષ્ટાંતો
જ્યોતિષી
જર્મની

} નવચેતન ૩૨

જાન્યુઆરી

આવું ક્યાં સુધી નજરે ?
હિંદુ-મુસલમાન કી જમ !
દધિ વહેણું
વરકન્યાની પસંદગી-કોણ કરે ?

} નવચેતન ૨

ડીસેમ્બર

બાળ સંજનો વિદ્યાર્થી
છૂટાછેડા
ખેતીનો ધંધો ઉત્તમ કેમ ?

} પાટીદાર

૧૫

પોષ

વીમાનો કાયદો
શ્રી મોતીલાલ અમીન માનવતાની નજરે
રૂપિયા આના પાંચ

} પ્રસ્થાન ૨૪

આસો

ઉધડતા પાને
પટલી, જર્મન ને રશિયાની યુવક પ્રવૃત્તિ
સ્ત્રીઓ ધરમાં કે બહાર ?

} યુવક ૮

જાન્યુઆરી

રેડીઆળ
કામ ચલાઉં મહંત
કચ્છનો કોમવેલ ફોટોમામદ જમાદાર

} શારદા ૨૮

ડીસેમ્બર

ફળવણી ક્યારથી ?
એનો ઉપાય ધીરજ

} શિક્ષણ પત્રિકા ૧૨

માર્ગશીર્ષ

વડોદરા રાજ્યનાં પુસ્તકાલયો માટે બલામણું કરવામાં આવેલાં પુસ્તકોની યાદી નં. ૪૯

વર્ગ	પુસ્તકનું નામ	અંયકર્તાનું નામ	કિંમત	કદ	વર્ષ	પૃષ્ઠ	જિલ્લો	પ્રકાશકનું નામ તથા રચણ
ચ	આદતે મર્દ	નટવર વીઘાવળા	૧-૦-૦	૧૬૦	૧૯૩૭	૧૮૭	પાકી	કર્તા, ગાંડીવ સાહિત્ય મંદિર, હવાડીયા ચક્રો, સુરત
ચ	મોતના પંગમાં	બાળકૃષ્ણ સુનીલાવ ભેશી	૦-૮-૦	"	૧૯૩૭	૬૩	"	"
ચ	ચીથુગારી	શ્રી બાલુપ્રસાદ વ્યાસ	૦-૧૨-૦	"	૧૯૩૭	૧૩૬	"	"
ચ	બોર પટેલની જીવી વાંતો	શ્રી હરીદાસ વ્યાસ	૦-૩-૦	૮૦	"	૧૯	કાચી	"
ચ	સદર ૭ મી વાંતો	"	૦-૫-૦	૮૦	"	૨૪	"	"
ર	મુસ્લીમ સમયનું રૂપેન અને બીજા નિબંધો	પ્રગાસુદીન દરગાહવાળા	૦-૮-૦	૨૪૦	"	૮૦	"	કર્તા, દરગાહ શરીફ, નવસારી

પુસ્તકાલય ખાતું,
સાવંજનિક પુસ્તકાલય શાખા,
વડોદરા, તા. ૭ જાન્યુઆરી ૧૯૩૮.

પુ. નિ. ૦ શાહ

કે. મે. રાંગનેકર

મદદનીશ વ્યવસ્થાપક

પુસ્તકાલય ખાતું

સાર્વજનિક પુઠ શાખા

સૂચના નંબર ૪૦૭ સને ૧૯૩૭-૩૮

વિષય :-

વડોદરા રાજ્યનાં પુસ્તકાલયો માટે લક્ષ્યામણ કરવામાં આવેલાં સામયિકો

નામ	પ્રકાર	લવાજમ	ઠેકાણું
Mass Uplift	શુલેટીન	એક પ્રતના રૂ. ૦-૮-૦	ભીખાલાલ ખી. કપાસી, નર્નાલીસ્ટ અને કારરપોન્ડન્ટ વડોદરા.

પુસ્તકાલય ખાતું
સાર્વજનિક પુસ્તકાલય શાખા,
વડોદરા, તા. ૭-૧-૩૮

પુઠ ત્રિં શાહ

કે. મં. રાંગનેકર
મદદનીશ વ્યવસ્થાપક.

—૫—

સૂચના અંક ૪૦૮ સને ૧૯૩૭-૩૮

વિષય :

ફરતા પુસ્તકાલયની પેટીઓ નિયત કરેલા દિવસોએ જ
પરત મોકલવા આવત

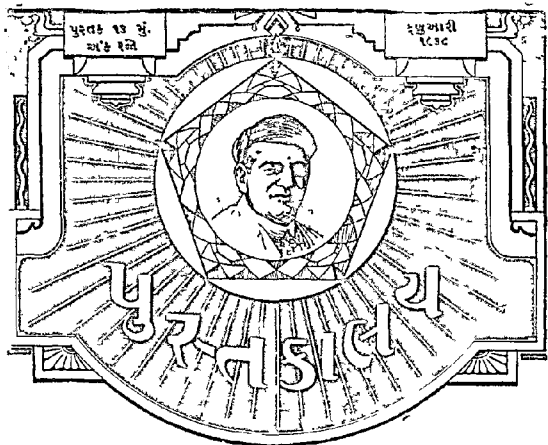
સૂચના અંક ૩૪૯ તા. ૫-૩-૩૬ થી ફરતા પુસ્તકાલય શાખાની પેટીઓ ખી ખી. એન્ડ સી. આઇ. રેલ્વે માર્ગે આવનાર વડોદરા સ્ટેશને સોમવારે અને બરોડા સ્ટેટ રેલ્વે માર્ગે આવનાર ગોધાગેટ સ્ટેશને ગુરુવારે ઉતરે એવું ઠરાવવામાં આવ્યું હતું. સદર સૂચના બદલ ઘાંધીડીયા મુકામે ભરાયેલી પ્રાંત પુસ્તકાલય પરિષદ વખતે ચર્ચા થઇ. તે અનુસાર સૂચના અંક ૩૮૪ થી ફરતા પુસ્તકાલય શાખાની પેટીઓ બનતા સુધી ઠરાવેલા દિવસે જ મોકલવાનો વહિવટ રાખવા ઠરાવવામાં આવેલું હતું. છતાં ફરતા પુસ્તકાલયની પેટીઓ લગભગ રોજ ને રોજ બંને સ્ટેશને આવે છે. આથી એક માણસ પેટીઓ લાવવા સાથે આખો દિવસ રોકવો પડે છે તે અગવડ ભરેલું છે, અને ફરતા પુસ્તકાલયના કામમાં ખલેલ ઉત્પન્ન કરે છે. તે દૂર કરવાનું રા. મંત્રીઓના જ હાથમાં છે, અને જે તે ઠરાવેલા દિવસે પેટીઓ પોહોંચાડવાની તજવીજ કરશે તો થવા સરખું છે.

વડોદરા,

તા. ૭-૧-૧૯૩૮

ચ. વિ. યાકનીસ
વ્યવસ્થાપક,

પુસ્તકાલયખાતું, વડોદરા રાજ્ય

વિવાજન :

દેશમાં વાર્ષિક રૂ ૩-૮-૦
પરદેશમાં „ રૂ. ૫-૦-૦
છુટકે નકલ : રૂ. ૦-૬-૦

તત્ત્વો

નાનાલાલ અદ્રેશનર દીવાનજી
નાણુકવાલ નદલાલ ચોકસી

વ્યવસ્થાપક

વાઘજીભાઈ નારણભાઈ આચારી,
બી. ઈ.એ.
મત્રી પ સ સ મ, સિ
શાવપુરા મદરાસ

અનુક્રમણિકા

ખાસ અંક	તંત્રી સ્થાનેથી	૭૧
અ. હિં. ખાદી આ. હિ. પ્રદર્શનમાં ગામ પુ. પ્રવૃત્તિ વિભાગ	} મોતીભાઈ ન. અમીન	૭૩
ગુજરાત સમગ્ર માટે પુ. પ્રવૃત્તિ	" "	૭૪
પુસ્તકાલયોની જરૂરિયાત... ..	નાનજીભાઈ જે. પટેલ	૭૮
અંધ-પ્રેમ (કાવ્ય)	બલવન્ત મહેતા	૮૦
આમ પુસ્તકાલયોનું મહત્ત્વ	રસુનજીભાઈ ન. વડોરા	૮૧
સ્વતંત્ર પુસ્તકાલયો શી રીતે થાય ?	રમણલાલ નાનાલાલ થાક	૮૪
આમ દેવતા (વાર્તા)	ગુલાબજીભાઈ પરાગજી દેસાઈ	૮૬
પુસ્તક સુલ્લેખને ! (કાવ્ય)	' વિવિત્સુ '	૮૯
આમોદારમાં પુ. પ્ર.નો યોગ તથા તે માટેની વ્યવસ્થા આર્થિક યોગતા	} પોપટલાલ પુ. થાક	૯૨
ગામડાંઓમાં પુસ્તક-પ્રવૃત્તિ	કુંજરશી ધરમશી સંપત	૯૮
પુસ્તકાલયનાં પ્રકાશકરણો (૧૪)	જગજીભાઈ દ. મહેતા	૧૦૦
અંધ-કથન (કાવ્ય)	જગજીભાઈ દ. મોદી	૧૦૪
માનવી જીવનમાં પુસ્તકાલયનું સ્થાન	કે. મ. રત્નજીકર	૧૦૬
શ્રી સાહિત્યનો વિશિષ્ટ વિભાગ	હમ્મરજીભાઈ વીમાનાજી	૧૦૬
પુ. પ્રવૃત્તિ અને મહાસભા	ચીમનજીભાઈ હ. અમીન	૧૧૨
આમ-નાચનાલયો	મોતીભાઈ ન. અમીન	૧૧૪
ચરોતરની પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિ	શંકરજીભાઈ સો. પટેલ	૧૧૬
ચરોતર પુ. પ્રવૃત્તિની ભાવિ ખીલવણી	મોતીભાઈ ન. અમીન	૧૨૨
ચરોતર પુ. પ્રવૃત્તિનો ખ્યાલ	" " " "	૧૨૪
વડોદરા અને ઈંગ્લંડની આ. પુ. પ્ર. સંબંધ- ધર્મા. મી. ઇ. સોલ્કર ડેવિસનું પ્રવચન	} ના. નં. ચોકસી	૧૨૬
નિરક્ષરતા સામે મોરચા	નાનાજીભાઈ ચં. દીવાનજી	૧૩૦
સુજાપિતો	" " " "	૧૩૨
ગુજરાત પુસ્તકાલય પરિષદ	મોતીભાઈ ન. અમીન	૧૩૪
પુસ્તકાલય નોંધ	" " " "	૧૩૫
માસિકો મળ્યા તારીખ	" " " "	૧૪૨
શું વાંચશે ?	" " " "	૧૪૩
આમ પુસ્તકાલયો માટે પુસ્તક યાદીઓ	" " " "	૧૪૪
પત્રો શરૂ થયાની માહિતી યાદી નં. ૪	" " " "	૧૫૬
ભક્ષામણનાં પુસ્તકોની યાદી નં. ૫૦	" " " "	૩
સેં. લા. ખાતાની સૂચનાઓ	" " " "	૪

દેશપરદેશમાં, છાકરા અને ઢોઢરીઓમાં સારા વાચનનો શોખ ઉત્પન્ન કરીને પોથી રહ્યું છે. યુવાન પણ અઘણું સ્ત્રી વગરને વાંચના શીખવા લલચાવી શક્યું છે. ગુજરાતનાં દંતરો સ્ત્રીઓ અને બાળકોમાં સાહિત્ય, સંગીત અને કળાનાં સંસ્કારોનાં બીજ વાવી રહ્યું છે.

ત્રિરંગી સુંદર ચિત્રો, ગીતો, વાર્તા, સંવાદ, વિનોદ, પ્રવાસ અને સાહસનાં વર્ણનોથી પરપૂરે દર મહિને નિયમિત રીતે ખદાર પ્રકટ

—: બાલમિત્ર માસિક :—

હજી તમારા કુટુંબમાં નથી આવતું ?

પ્રતિદિન આહોવાની સંખ્યા વધતી જાય છે એજ ખતાવે છે કે જે બાળક 'બાલમિત્ર' જાણે છે તે આહક બનવા વડીલોને વિનવે છે. આજે જ તમારા બાળકનું નામ આહક તરીકે મેળાવો. ઑગસ્ટ માસથી 'બાલમિત્ર' નું ૧૭મું વર્ષ શરૂ થાય છે. ઑગસ્ટથી કે જન્યુઆરીથી આહક યજ્ઞ ચક્રાય છે.

વાર્ષિક લવાજમ માત્ર રૂ. ૪ પરદેશ માટે વાર્ષિક શિલિંગ ૮

લખો:—૦૫૫૨૨થાપક, 'બાલમિત્ર' કાર્યાલય.

ચરોતર એન્યુફેશન સોસાયટી, આણંદ.

વૈદકદ્વપતક માસીકનું ૪૩ મું લેટ પુસ્તક

શરીર અને આરોગ્ય

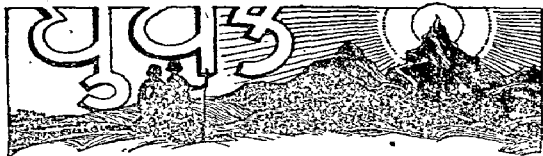
શરીરના મુખ્ય અવયવોનું વર્ણન અને તેની ક્રિયા, પાચનક્રિયા, રસક્રિયા, રક્તક્રિયા, શ્વાસોશ્વાસક્રિયા, ચેતનક્રિયા, અને તેમાં થતી વિક્રિયાઓ વિષે તેમજ સ્પર્શધાતુની ક્રિયા, માંદગીઓની ક્રિયા, ખાનપાનનું સામાન્ય વર્ણન તથા આરોગ્યતા વિષે સામાન્ય વર્ણન કરવામાં આવ્યું છે. આ પુસ્તક વાંચીને તે પ્રમાણે વર્તન કરે તો દરદ થાય નહિ અગર થતાં અટકે. કાઉન ૧૬ પેજ ૫૫૨ ૨૪૦ કિંમત રૂ. ૧-૮-૦

વૈદકદ્વપતક માસીક { વૈદક જ્ઞાનના પ્રચારાર્થે વાર્ષિક લવાજમ... રૂ. ૩-૦-૦
લાયબ્રેરીઓ માટે રૂ. ૨-૪-૦

જલકપેશરનો ખાસ અંક કિંમત ૦-૮-૦

ગુજરાત આયુર્વેદિક ફાર્મસી.

ગાંધી રોડ, અમદાવાદ.

છેલ્લાં સાત વરસથી મહાગૂજરાતમાં ઘેર ઘેર વંચાતું માસિકપત્ર

- નવસર્જનની ઘોષણા કરતી ક્રાંતિની ચીનગારીઓ દેખા દેશે. કંઈક કરવા માગતા યુવક યુવતીને પ્રેરણા, અને પ્રોત્સાહન આપશે.
- એના પાને પાને નૂતન વિચારસરણી, તાત્કાલી આપે તેવી કલ્પના પ્રાણ અને ભાવનાનાં દર્શન થાય છે.
- યુવક જીવનને સ્પર્શતા અનેક વિષયો-થી ભરપુર લેખો, વાર્તાઓ, કાવ્યો, મતનો અને જીવન ચરિત્રો તેમજ ચાતુ ખતાનો વિષે ઝીણી છણવટ અને ઉકેલ આપે છે.
- દર મહિને ખાસ કરીને પહેલે પાને જીવન જ્યોત, ઉદઘડતે પાને, નારી વિભાગ, પ્રગટ થતું નવું સાહિત્ય અને તંત્રીની નોંધ એટલાં તો સુંદર અને પ્રેરણાત્મક લખાય છે.
- ઉજળાતી પ્રભને ઉજવોગી થઈ પડે એણું જીવંત સાહિત્ય હંમેશાં ખીરસાય છે.

હંચા, ચીકણા ને સફેદ દુધ જેવા કાગળો
સુષકતા ને સુંદર છપાઈ અને પૂઠાં
ઉપરતું ખેરંગી કવર ચિત્ર દોવાં છતાંએ
વાર્ષિક લવાજમ દેશમાં રૂપિયા બે
પરદેશ માટે શિલિંગ પાંચ

: લખો :

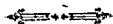
યુવક ઓફીસ : વડોદરા.

રાયચુરાકૃત :

ગુજરાતમાં ગૃહે-ગૃહે વંચાતું રસિક સાહિત્ય : પ્રેમશૈલ્યનયુત જનવંત
લોકસાહિત્ય : પીતા અને પુત્રી સાથે વાંચી શકે તેવું નિર્દોષ સાહિત્ય

રચવામાં

રાયચુરા આજે સર્વત્ર પંકાય છે

રનેહપૂર્ણા : સચિત્ર	રા. ૩-૦-૦
સોરઠી વીરાંગનાની વાર્તાઓ : સચિત્ર	„ ૨-૦-૦
[આવૃત્તિ બીજી]	
દાસચીવડાની કથા વાર્તાઓ : સચિત્ર	„ ૧-૮-૦
રાયચુરાની રસીકી વાર્તાઓ :	
[આવૃત્તિ બીજી] સચિત્ર	„ ૧-૮-૦
કાઠિયાવાડની લોકવાર્તાઓ :	
[બીજી આવૃત્તિ] સચિત્ર	„ ૧-૮-૦
રાસમંદિર :	
[બીજી આવૃત્તિ] સચિત્ર	„ ૧-૦-૦
કાઠિયાવાડી દુહા : સચિત્ર	„ ૧-૦-૦
રસયાના રાસ : સચિત્ર	„ ૧-૦-૦
બ્યાસજીની વાર્તાઓ : સચિત્ર	„ ૧-૮-૦
પારેવાં : [બીજી આવૃત્તિ તૈયાર થાય છે]	„ ૦-૬-૦
નવગીત : [ચિલકમાં નથી]	„ ૦-૬-૦
પ્રેમક્ષીલા : પ્રથમ ભાગ : સચિત્ર	„ ૧-૪-૦
ભાંધીયુગની વાર્તાઓ : સચિત્ર	„ ૮-૧૨-૦
મહીપાળજેવ : સચિત્ર	„ ૨-૮-૦
દાસચીવડાનો દાયરો : સચિત્ર	„ ૧-૮-૦
રાયચુરાની રસકથાઓ : સચિત્ર	„ ૧-૮-૦
સોરઠી લોકવાર્તાઓ : સચિત્ર	„ ૧-૧૨-૦
સોરઠ રાણી : સચિત્ર [બીજી આવૃત્તિ]	„ ૧-૮-૦
રાયચુરાની રસમસ્તી : સચિત્ર	„ ૨-૮-૦
મહારાજ : સચિત્ર	„ ૧-૮-૦
સંગીત લહરી	„ ૦-૮-૦

ધો. :

યુ.

સ્ત.

કા.

લ.

ય.

મ.

હા.

ય.

ક.

સ.

હ.

કા.

રી.

મ.

જ.

લિ.

વડોદરા

મહાગુજરાતનું માનીતું માસિક શારદા

વાર્ષિક સત્તાજમ :

હિંદમાં : રૂ. ૬-૮-૦

પરદેશ શીલીંગ ચોદ.

તંત્રી :

ગોકુલદાસ દ્વારકાદાસ રાયચુર

ગુજરાતી માસિકોમાં 'શારદા' કય ડીતે ભાત પાડે છે ?

- 'શારદા' એ એકલું ગુજરાતી માસિક છે જે દર મહિને બે ત્રિંગી ચિત્રો અને બે
- 'શારદા' એ એક જ ગુજરાતી માસિક છે જે સોરઠી લોકસાહિત્યની રસજડાઈ માટે મુખસિધ છે.
- 'શારદા' એ એક જ ગુજરાતી માસિક છે કે જેના તંત્રી અંક, નવલિકા અંક, લોકસાહિત્ય અંક અને દીપાવલી અંક માટે હજારો લોકો દર વખતે રાહ બુએ છે.
- 'શારદા' એ એક જ ગુજરાતી માસિક છે કે જે શિષ્ટવર્ગ અને આમનર્ગના સાહિત્યનો સુમેળ સાધે છે.
- 'શારદા' એ એકલું ગુજરાતી માસિક છે જે દર વર્ષે સોરઠી ઇતિહાસની રા. ચુરાકૃત નવલકથા આલોકને ભેટ તરીકે આપે છે.
- 'શારદા' એ એકલું ગુજરાતી માસિક છે કે જે રાજના એક પેસામાં સાહિત્ય અને કલાનો સ્થાન દર માસે તમારે ત્યાં પહોંચાડે છે.
- 'શારદા' બાર વર્ષથી પ્રગટ થાય છે. તમે જેના આકલ થયા હશે જ. ન થયો હો તો નીચેના કોષપથ સ્થળે આજને આજ ખબર આપો એટલે 'શારદા' થર થશે.

તંત્રી : 'શારદા' ચોરવાડ (કાલિયાવાડ)

મેનેજર : "શારદા" વડોદરા.

પુસ્તકાલય સહાયક સહકારી મંડળ લી., વડોદરા.

આર. આર. રોકની કંપની. બુકસેલર્સ, પ્રીન્સેસ સ્ટ્રીટ, મુંબાઈ નં. ૨

પૂજ્ય ગાંધીજી તોડે હરિજન પ્રચારને અંગે કરાંચી ગયો હતો. ત્યારે 'ભિમિ'નું દર્શન થયું હતું તે વખતે એ કેવળ સાહિત્યિક માસિક હોય એમ લાગ્યું. આ વખતે જ્યારે હિન્દી પ્રચારને અંગે કરાંચી ગયો ત્યારે 'ભિમિ'નું ફરી દર્શન થયું અને પ્રજાજનની મિમાંસાનાં તત્ત્વો ઉમેરેલાં દેખાયાં. કોષપણ નિયત-દ્રાવિક કેવું દેખાય છે એ જોવા કરતાં એની પાછળ જેવું મંડળ કામ કરે છે એ જોવું વધારે મહત્ત્વનું છે. મને એ મંડળ રાષ્ટ્ર-પ્રેમી, તત્ત્વનિષ્ઠ, મહેનતુ અને સંપીધું લાગ્યું તેથી 'ભિમિ' વિષે દૂં વધુ આશાઓ સેવતો થયો છું.

શબ્દોની પણ એક અસર હોય છે. 'ભિમિ' શબ્દ સાથે આત્મવિલોપનથી અમર થયેલી 'ભિમિલાન' સ્મરણ યાદ જ છે. સેવાધન લક્ષમણને શ્રી. રામચંદ્રના સદ્વાસનું એટલું બહું વળતર મળ્યું કે એની અદેખાઈ જ યાવ. બંધુપ્રેમી ભરતે શ્રી. રામચંદ્રની ગરહાન્તરીમાં પ્રજનનું એટલું સરસ ભરખુષોષણ કયું કે આખી પ્રજાએ એના પ્રત્યે ભક્તિભાવ કેળવ્યો. બિચારો 'ભિમિલા' રીતા જેમ રામ સાથે વનવાસ જઈ થકી તેમ લક્ષમણ સાથે એ ન જઈ થકી. એણે તમામ લાગણીની ભિમિઓ દબાવી પોતાનું દુઃખ પી જઈ સામુઓની સેવા કરી અને રામચંદ્રને અભાવે ઝેરી બનેલા વાતાવરણમાં મૂક સેવાથી અમૃતસિંચન કયું એ જ આદર્શ આજે આપણા અહિંસક યુદ્ધના સૈનિકો આગળ છે. એવા સેવકોની વિચારસુષ્ટિ અને કદનાસુષ્ટિ તેમજ યોજનાસુષ્ટિ જો 'ભિમિ'માં પ્રગટ થાય તો સાહિત્યની એ અપૂર્વ સેવા થશે. 'ભિમિ' એ આદર્શ પાર પાડે એજ પ્રાર્થના છે.

વર્ધા તા. ૧૭-૮-૩૭

કાકાસાહેબ કાલેલકર

'ભિમિ'ના છેલ્લા સાતે અંક જોઈ ગયો નવા વરસથી તેને સર્વભોગ્ય અને અનેક બાલુથી સમૃદ્ધ બનાવવા યતન સ્પષ્ટ રીતે જોઈ થકાય છે. એ દષ્ટિએ દર માસે એકાદ ચરિત્રતેજ, પ્રવાસતેજ, રાજકારણચર્ચા વગેરે જે સામગ્રી આપવાની રાખી છે તે ખરેખર આવકારપાત્ર છે. કાકાસાહેબ અને કિશોરલાલભાઈ જેવા મમયં લેખકોના લખાણોને લીધે છેલ્લા બે અંકો તો ખાસ ખ્યાન બેંચે એવા બન્યા છે. એવા લેખકોનો સહકાર ચાહુ રહેશે અને વધતો જશે તો 'ભિમિ' નિર્ધારક ગુજરાતનાં અગ્રગણ્ય શિષ્ટ માસિકમાં મદતનું સ્થાન મેળવી શકશે.

કરાચી તા. ૨૨-૮-૩૭.

વિદ્યનાથ મગનલાલ ભટ્ટ

ભિમિ કાર્યાલય : ડે-સો હોલ : કરાચી

‘નવચેતન’

એપ્રિલ : ૩૬ ના અંકથી દર
માસે ૧૦૮ પાનાનું વાંચન ને
અનેક ચિત્રો આપે છે.

....

....

....

આ નવા, દળદાર ને આકર્ષક

“ નવચેતન ” ના જરૂર

ગ્રાહક થાઓ.

વાર્ષિક રૂ. ૬૧૦

હિંદ બહાર રૂ. ૮૧૦

છુટક રૂ. ૧૦૦

સભા: “ નવચેતન ” ઓફીસ

૨૫, પોલોક સ્ટ્રીટ, કલકત્તા.

ગાંડીવ બાળ સાહિત્ય

૭૫ પુસ્તકો તૈયાર છે.

આખું ગુચ્છજ મંગાવો.

કુલ કિંમત : રૂ. ૨૩-૬-૦

ચાલો ભજવીએ

ભાગ ૧ થી ૧૨ કુલ કિં. ૭૧ રૂ.

કુમારમાળા :

પુસ્તકો ૧ થી ૧૦ કુલ કિં. ૬૧

ગાંડીવ બાળપણવાડિક દરેક
વાંચનાલયમાં હોવું જોઈએ

‘દાંડીઆ’ અઠવાડિક લાંચપ્રેરીઆ-
ને ટપાલ ખર્ચ વિના અપાય છે

ચારજ રૂપિયામાં માતા, પુત્રી અને ઘરનાં બાળકો

એકી સાથે વાંચી શકે તેવું

સ્ત્રીઓ અને બાળકોનું

માનીતું માસિક

બાળક

વિભાગ સાથે

સ્ત્રીબોધ

- * જે છેલ્લાં ૮૨ વર્ષથી ગૂજરાતી સ્ત્રીઓની સેવા કરે છે
- * તેનો બાળક વિભાગ બાળકોમાં ખૂબ પ્રિય થઈ પડ્યો છે.

વાર્તાઅંક, બાળકઅંક, ગરબાઅંક
સાહિત્ય પરિષદઅંક, મહિલા પરિષદઅંક

અને હમણાંજ તાજેતરમાં પ્રગટ થયેલો

બાન્યુઆરી ૧૯૩૮ નો

ખાસ સ્ત્રી લેખિકા અંક

ગૂજરાતની તમામ સીદ્ધ હસ્ત બહેનોને હાથે અને
પરપ્રાંતીય બહેનોના સહકારથી તૈયાર થયેલો અંક
સર્વોત્તમ હોવાના અભિપ્રાય મળ્યા છે.

તમે ગ્રાહક નથી ?

તો આજેજ રૂ. ચાર મનીઓર્ડરથી મોકલી આ ખાસ
મેળવી લ્યો.

કોટ પુસ્તક બેથા અઢી રૂપિયાની કીંમતનું
ગ્રાહકોને ઘેર બેઠાં પહોંચાડવામાં આવે છે.

લખો:— સ્ત્રીબોધ છાપરીસ

પીરમશા રોડ

અ મ દા વા દ

દેશમાં
પોસ્ટેજ સાથે

રૂ. ચાર

વાર્ષિક લવાજમ

બહારે અને પરદેશમાં
આઠ શીર્ષિક

રૂ. ૫-૪-૦

ખાસ અંક

સાચા આમોદ્ધાર માટે જ્ઞાનપ્રચારની આવશ્યકતા વિશે ભાષ્યે જે મત હોય, જ્ઞાનપ્રચારના સાધન તરીકે સાર્વજનિક પુસ્તકાલય-વાચનાલયની અગત્ય પણ સ્વીકાર્યા વગર ચાલે તેમ નથી. મદ્રાસ, સચુકતપ્રાંત, મધ્યપ્રાંતની મહાસભાવાદી સરકારોએ પોતાનાં તંત્ર બજેટોમાં પણ પુસ્તકાલય-પ્રચાર માટે રકમો મંજૂર કરીને આ વાત સ્વીકારી છે. ગુજરાતમાં ભરાતી એકાવનખી મહાસભાની સ્વાગત સમિતિએ આમોદ્ધોગ પ્રદર્શનમાં આમપુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિના વિભાગને સ્થાન આપવાનું ઠરાવીને પણ એ જ વાતનો સ્વીકાર કરેલો છે: ને તે ચોખ્ખું જ થયું છે.

ગુજરાતમાં વડોદરા રાજ્ય બહારના પ્રદેશમાં પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિને પ્રચાર કરવો એ પણ અમારું એક ધ્યેય છે. એટલે મહાસભા પ્રદર્શનમાં આમ પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિ વિભાગ ખોલવાની યોજના થઈ છે એ વાતની જાણ થતાં, અમે અમારા દેશુઆરી અંક ખાસ અંક તરીકે કાઢવાનું ઠરાવી તેમાં આમ પુનર્ઘટના અંગે પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિની ઉપકારકતા ને જરૂરિયાત, વડોદરા રાજ્યની માફક બ્રિટિશ મૂલકમાં પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિ વ્યાપક બનાવવા શું શું કરી શકાય, આમોદ્ધાર અને નિરક્ષરતાનિવારણ, હિંદમાં બહાર ગુજરાતમાં ચાલતી વિવિધ પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિની યોજનાઓનો ખ્યાલ, એ વગેરે વિષયના લેખો, તથા જે હજાર ને તેથી ઓછી વસ્તીવાળાં શાળાવાળાં ગામોની છદલાવાર તાલુકાવાર માહિતી, આમ જનતાને ઉપયોગી પુસ્તકો તથા પત્રોની કમિક યાદીઓ, તેમજ પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિને ઉપયોગી થઈ પડે તેવાં સુલાપિતો અને સૂત્રો આપવાનું નક્કી કરેલું: અને તેને માટે ગુજરાતના જાણીતા લેખકો તથા કાર્યકરોને, એ વિભાગની જવાબદારી સ્વીકારનાર ગુજરાતની પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિના જાણીતા સેવક શ્રીયુત મોતીલાલ ન. અમીનની સહીથી જાનેવારીની અધવચમાં એક વિનંતિપત્ર મોકલી આપેલો. તેના જવાબ રૂપે દશ ખાર દિવસની કુંક મુદતમાં, જે લેખસામગ્રી અમારી તરફ આવી શકી છે, તેમાંથી ઉપરોક્ત વિષયોને રજૂ કરનારાં જરૂરી લખાણો આ અંકમાં પ્રસિદ્ધ કર્યાં છે. તેનું વાચન, કેળવણીના પૂરક અંગ તરીકે હિંદમાં વ્યાપક ધોરણ પર વડોદરા રાજ્યજ નેને સૌથી પહેલાં અપનાવી છે, એવી આ પ્રત્યેકારક પ્રવૃત્તિને બ્રિટિશ તેમજ અન્ય

મોટાં રાજ્યોમાં દાખલ કરાવવામાં પ્રેરક અને માર્ગદર્શક નીવડ્યા વગર નહિ રહે એમ માનીએ છીએ.

કેળવણી તેમજ આમોદ્ધારનાં ક્ષેત્રોમાં રાષ્ટ્રીય દૃષ્ટિના સુધારાવધારાની આવશ્યકતા સ્વીકારનાર ને અખતર આદરનાર મહાસભાવાદી પ્રાંતિક સરકારો મન પર લે તો વડોદરા સરકારના ધોરણે, અને જીલ્લા સમિતિ વા અન્ય કોઈ સામાજિક કે શિક્ષણ સંસ્થા ધારે તો ચરોતર એન્યુકેશન સોસાયટીના ધોરણે, આમોદ્ધાર કે આમયુનર્ધટનાના કોષ્ટ પશુ કાર્યક્રમના અનિવાર્ય અંગ સમી સાર્વજનિક પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિની જડ પોતપોતાના પ્રદેશમાં જરૂર જમાવી શકે.

રત્ન થયેલી સામગ્રીમાં, ચરોતર એન્યુકેશન સોસાયટી, ચરોતર પ્રદેશ પૂરતો, આ દિશામાં કેવો પ્રયત્ન કરે છે અને કરવા માંગે છે તેની માહિતી આપનાર લેખો તેમજ કોષ્ટો અન્ય જીલ્લાઓના કાર્યકરોને બેરોક માર્ગદર્શક થઈ પડશે.

રાજ્ય અગર ધૃતર કોષ્ટપશુ સંસ્થાની મદદ વગર કેવળ સ્વાશ્રયના પાયા પર સ્વતંત્ર રીતે પશુ આ લોકભદ્ર પ્રવૃત્તિને અપનાવી શકાય તેવી, ગામડાંના વેરાતાં ધનનો સદુપયોગ, મુશ્કેલ, પૈસાકેલ, વગેરેની યોજનાઓ વિચારવા જેવી છે. એ યોજનાઓ વ્યવહારમાં કેટલે દરજ્જે કારગત નીવડે એ તો અનુભવેજ સમગ્ર. છતાં ખારડોલી જેવા જગૃત ને સુવ્યવસ્થિત તાલુકામાં સામુદાયિક સ્વરૂપે, અને ભાવનાશાળી આમસેવક યા ચેતનવંતા યુવક મંડળની દોરવણી નીચે વ્યક્તિગત ગામમાં આમવાચનાકથો તથા કરતાં પુસ્તકાલયોની પ્રવૃત્તિ પૂરતી આની કોષ્ટ યોજના યશસ્વી નીવડવાને વાંધો ન આવે એમ માનીએ છીએ.

વડોદરા રાજ્ય બહારના ગુજરાતમાં પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિને ફેલાવવામાં માર્ગદર્શક થઈ પડે તેવી યોજનાઓ અને માહિતીઓવાળાં લખાણો જ પ્રસિદ્ધ કરવાની આ ખાસ અંકની યોજના હોવાથી પુસ્તક પરિચયાદિ અમારા નિયમિત વિભાગોને આ વખત પડતા મૂકવાનું ચોચ્ય ગણ્યું છે; એટલુંજ નહિ પશુ ખાસ વડોદરા રાજ્ય સાથેજ સંબંધ ધરાવતાં લખાણો તેમજ આ અંકમાં પ્રસિદ્ધ થવાને પાત્ર પુસ્તકાલય પર્વણીના અહેવાલોને પશુ આવતા અંક પર મુલતવી રાખવાનું ઉચિત ગણ્યું છે. એ વિભાગો હવે પછીના અંકોમાં પૂર્વવત્ દેખા દેશેજ.

આ ખાસ અંક માટે લેખો મોકલી આપનાર નાના મોટા બધાજ લેખક બંધુઓનો સહકાર આભાર માનીએ છીએ. સ્થગસક્રિયને કારણે વા મોડા પડ્યાને કારણે જેમના લેખોને આ અંકમાં સ્થાન આપવાનું નથી બન્યું, તેમાંના જે પ્રસિદ્ધ કરવા જેવા હશે તેમને આવતા અંકમાં યા તે પછીના અંકોમાં યથાસવડે જરૂર સ્થાન અપાશે.

અતે, પુસ્તકાલય માસિક એ કેવળ વડોદરા રાજ્યની પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિનુંજ મુખપત્ર નથી. પરંતુ સમગ્ર ગુજરાત-ગુદહ ગુજરાતની પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિનું મુખપત્ર છે, એ વાત ધ્યાનમાં લેવા પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિમાં રસ ધરાવનાર સર્વ કોષ્ટને વિનંતિ કરીએ છીએ. આ અંકમાં પ્રસિદ્ધ થયાં છે તે જાતનાં વા વડોદરા રાજ્ય સિવાયના પ્રદેશ સાથે સંબંધ ધરાવતાં આ પ્રવૃત્તિ વિષયક કોષ્ટ પશુ લખાણ ક્યારેય આદરપાત્ર દરશે.

અખિલ હિંદ ખાદી અને ગ્રામઉદ્યોગ પ્રદર્શનમાં

ગ્રામ પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિ વિભાગ.

હિંદમાં કુલ ગ્રામ સાત લાખ : સમગ્ર ગુજરાતનાં ગ્રામ આઠ હજાર. ગુજરાતના ગ્રામજનોને ધર્માર્માં ઉપયોગી થાય, તેમને નિર્દોષ આત્મદત્ત સાધન મળે અને તેમના ધર્મના તથા નીતિના સંસ્કાર જન્યુત થાય તે માટે શાળાઓ પછી મુખ્ય જરૂરિયાત પુસ્તકાલયોની છે. સરકાર વા લોકલબોર્ડ આ જરૂરિયાત પૂરી પાડવાની જવાબદારી ન ઉપાડી લે તોપણ લોકો પોતે જ સ્વાશ્રય અને સહકારના ધોરણે નાની નાની રકમોથી દશ વીશ રૂપિયા એકઠા કરીને પણ વાચનાલય કાઢી શકે, અને કોઈ મધ્યસ્થભેટી ફરતા પુસ્તકાલયની પેટીનો મફત મળતો લાલ મેળવી લેખને જ્ઞાન ગંગાનો પ્રવાહ નિરંતર વહેતો રાખી શકે; અને ન્યારે પણ વધુ મદદ મળી આવે ત્યારે પોતાના ગ્રામ માટે રૂ. ૨૫, ૫૦ કે વધુ રકમનાં પુસ્તકસંગ્રહો દ્વારા સ્થાયી પુસ્તકાલય કેમ વસાવી શકે તેનો ખ્યાલ આપવો એ પ્રદર્શનના આ વિભાગનો પહેલો ઉદ્દેશ છે.

ગ્રામજનો માટે ધર્મનું અને સેવાનું આ ક્ષેત્ર નવું છે: જ્ઞાનનો મહિમા તેઓ હજી પૂરેપૂરો સમજ્યા નથી. એટલે આ નૂતન પ્રવૃત્તિને તાલુકા અને જિલ્લાના કાર્યકરો કેવી રીતે ઉપાડી લાઇ શકે, અને તેની શરૂઆત નાના પાયા પર કેવી રીતે થઇ શકે તેનો ખ્યાલ આપવો એ આ પ્રદર્શન વિભાગનો બીજો ઉદ્દેશ છે: અને તે માટે મરોતર પ્રદેશની, ખાસ કરી ખેડ જિલ્લાની પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિની, સવિસ્તર માહિતી રજૂ કરવાનું ઉચિત ગણવામાં આવ્યું છે; જેથી કરીને ગુજરાતના બીજા જિલ્લાઓને આ લોકભદ્ર પ્રવૃત્તિને અપનાવવાનું સુલભ થઇ શકે.

કોઈ રાજ્ય જે આ પ્રશ્ન ઉપાડી લે, લોકલ બોર્ડોનો સહકાર પણ આ પ્રત્યેકારક પ્રવૃત્તિમાં સાધે અને સખી ગૃહસ્થાની મદદો, ધર્મ ભાવના યા કીર્તિના બહાને પણ, આવી મળે તો સમગ્ર રાજ્યમાં કેવું સુંદર કાર્ય થઇ શકે તેનો ખ્યાલ આપવો એ ત્રીજો ઉદ્દેશ હોઈ તેના તરફ ખ્યાન દોરવા વડોદરા રાજ્યની પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિની વિગતો પણ પ્રદર્શિત કરવામાં આવી છે.

પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિમાં બાળકો, સ્ત્રીઓ, ખેડૂતો, શિક્ષકો તેમજ સર્વસાધારણ જનસમૂહને સરખું સ્થાન છે. એટલે તેમને બહાને ઉપકારક થાય તેવાં પુસ્તકો તથા પત્રો માસિકો પ્રદર્શિત કરવામાં આવ્યાં છે. દશ્યચિત્રો તથા રમત-ગમત દ્વારા મનોરંજન કરનારાં સાધનોને પણ વિસારવામાં આવ્યાં નથી.

ટૂંકામાં, ગામડાંમાં વસનાર કોઈ પણ સેવાભાવી લાઇ યા બહેન અગર સેવાભાવી યોગક યુવકો સહેલાઈથી અને યોગ્ય અર્થમાં આ પ્રવૃત્તિ શરૂ કરી શકે તેવી યોજનાઓ આ વિભાગમાં રજુ થયેલી જેવા મળશે.

ગ્રામ ઉદ્યોગ-બંદે ગ્રામ પ્રવૃત્તિનો જ આ વિભાગ હોવાથી એના આ પુસ્તકાલય વિભાગને પણ ગ્રામ-પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિ પૂરતો જ મર્યાદિત રાખવામાં આવ્યો છે. કસ્યા કે પ્રાંતનાં મોટાં શહેરોની પ્રવૃત્તિનો ખ્યાલ આપવાનો પ્રયત્ન નથી કરાયો.

મોતીલાલ ન. અમીન

* ગામડાંમાં માટે વસાવવાં યોગ્ય પુસ્તકો તેમજ પત્રો-માસિકોની યાદીઓની ધૂરી નકલો ડુ. સ. સ. મંડળ લિ. વડોદરાને લખવાથી મળી શકશે,

ગુજરાત સમગ્ર માટે પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિ

[લેખક :—મોતીલાલ ન. અમીન]

પ્રાણી માત્ર કુદરતી હાજતોને આધીન રહે છે, અને પોતપોતાના સ્વાભાવિક ધર્મ વગર શિખવે પાળે છે. મનુષ્ય અન્ય પ્રાણીઓ કરતાં વિશેષ જ્ઞાન ધરાવે છે, અને તેથી તેને પ્રાણી માત્રના સ્વાભાવિક ધર્મ ઉપરાંત વિશેષ ધર્મ આચરવાના હોય છે. હાથી, સિંહ, વાઘ, રીંછ, કુતરાં, બંકરાં, વાંદરાં, પોપટ જેવાં પ્રાણીઓ પણ કેળવણીથી સરકસમાં આશ્ચર્ય ઉત્પન્ન કરે તેવી શક્તિઓનું પ્રદર્શન કરી શકે છે. પણ તેઓ આ રીતે મનુષ્યને આધીન રહી તેની ફક્ત સેવા કરે વા આનંદ આપે અને પોપણ મેળવે, એથી વિશેષ તેઓ કંઈ જ ન કરી શકે. તેઓ સમાજ સ્થાપી ન શકે, વા ગામ વસાવી ન શકે; તેમજ અન્ય પ્રાણીઓની સામે પોતાનું રક્ષણ પણ કરી ન શકે. ત્યારે મનુષ્યને સર્વ શક્તિઓની બક્ષિસ મળેલી છે ને તે કેળવવામાં આવે અને તેમના જ્ઞાનમાં ઉત્તરોત્તર વૃદ્ધિ થાય તો તેઓ શું કરે તે જોવું બળવું હોય તો હજારો વર્ષથી ઉભા રહેલાં જંગલો અને થેડાં વર્ષથી ઉભાં કરેલાં શહેરો, તેમજ હજારો વર્ષથી જંગલોમાં એકની એક સ્થિતિમાં રહેતાં જંગલી પ્રાણીઓનાં જૂથો અને ઉત્તરોત્તર જ્ઞાન મેળવી અનુભવ અને તાલીમથી તૈયાર થયેલા, કાયદા અને નિયમોથી ચાલતા મનુષ્યોના વ્યવસ્થિત સમાજો તરફ દૃષ્ટિ કરો. મનુષ્યને જ્ઞાન, કેળવણી તાલીમ અને સંસ્કાર મળે તો સુંદર ગામો અને શહેરો ઉભાં થાય અને એકબીજાનાં રક્ષણ, સુખ, શાંતિ અને મદદને માટે અનેક યોજનાઓ રચાય. આ રીતે મનુષ્ય માત્રને સુખી, સંતોષી અને ઉન્નત જીવન જીવવા માટે જ્ઞાનની અને કેળવણીની જરૂર રહે છે.

૨. આવું જ્ઞાન સહેલાઈથી મળે તેના એક સાધન તરીકે શાળાઓ સ્થાપવામાં આવે છે, અને તે દ્વારા છોકરાંને લખતાં વાંચતાં શિખવાય છે. પણ શાળાઓમાં બાળકોને લખતાં વાંચતાં શિખવ્યા પછી તેમણે મેળવેલું જ્ઞાન સાચવી રાખવા અથવા તો તેમાં વધારો કરવા પુસ્તકાલયો શરૂ કરવામાં ન આવે તો તેઓ શાળામાં ભણેલું ઉત્તર વયમાં જૂલી બય છે અને નવું વધારેનું જ્ઞાન મેળવી શક્તાં નથી. એટલે તેઓ સહેલાઈથી જંગલી પ્રાણીઓની માફકજ જ્ઞાન અને કેળવણી પામી બળવાન બનેલી બીજાં સુધરેલી પક્ષીઓના ભોગ થઈ પડે છે, તેમના ગુલામ થઈ રહે છે, તેમની સેવા બળવી, તેમને આનંદ આપી પેટપૂરવું પોપણ મેળવે છે. માટે ઉપરની દુઃખદ સ્થિતિમાંથી અજ્ઞાન પ્રવ્રનને મુક્ત કરવા શાળાઓ હોય ત્યાં આપણે પુસ્તકાલયો સ્થાપવાં જ જોઈએ, અને જ્ઞાનમાં આગળ વધવું હોય તો તેમને અનુકૂળતા કરી આપવી જ જોઈએ.

૩. ગુજરાતમાં શાળાઓ હોય ત્યાં પુસ્તકાલયો નાના મોટા પ્રમાણમાં સ્થાપવાં જ જોઈએ: એ સિદ્ધાંત સ્વીકારી લઈ એ જવાબદારી ઠાણ કેટલા પ્રમાણમાં કેવી રીતે લે તે પ્રશ્ન વિચારવાનો રહે છે. યુરોપ, અમેરિકા જેવા આગળ વધેલા દેશોના ધોરણે

તો જેઓ શાળાઓ ચલાવે તેઓએજ પુસ્તકાલયોની જવાબદારી લેવી જોઈએ. એટલે કે સરકાર, સુધરાઈઓ અને લોકલબોર્ડોએ પ્રયત્ન કરવાથી પુસ્તકાલયો સ્થાપવા અને નિભાવવાની જોગવાઈ કરવી જોઈએ. યુરોપ અમેરિકામાં પુસ્તકાલયો માટે જરૂર પડે-તો ખાસ કર નાખીને પણ આ મહત્વની જરૂરિયાત પૂરી પાડવામાં આવે છે. આ દેશમાં કરતું ભારણ એટલું બધું વધી ગયું છે કે નવા કર નાખવા જેવી સ્થિતિ તો નથીજ, પણ સાક્ષતા ખર્ચમાં ઘટાડો કરીને પણ, ખીજા સુધારા શક્ય અને મહેલા અને તેની ખાતર પણ, પુસ્તકાલયો અને વાચનાલયો સરકારે એકદમ શરૂ કરવાં જોઈએ.

૪. સરકાર, સુધરાઈઓ અને લોકલબોર્ડો પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિનું મહત્વ ન સ્વીકારે અને એ દિશામાં કંઈ ન કરે તો સખી ગૃહસ્થો જેઓ ધર્મશાળાઓ, વાડીઓ, સદાવતો અને કુવાઓ કરાવે છે અથવા તો શાળાઓ, છાત્રાલયો, દવાખાનાં અને જળાગારો પૂરાં પાડે છે તેઓએ આ યુગનું માહાત્મ્ય સ્વીકારી આ નવી જ્ઞાન પરબો આપ્યા ગુજરાતમાં અને તેમ શક્ય ન હોય તો પોતપોતાના જીલ્લામાં અને તેમ પણ શક્ય ન હોય તો પોતપોતાના તાલુકામાં શરૂ કરી આપવા પ્રયત્ન કરવો જોઈએ. આગોદારની વાતો તો ન્યાં અને ત્યાં આપ્યા દેશભરમાં સંભળાય છે; પણ આગોદારના પાયારૂપ આ જ્ઞાનપરબોનો ઘણાં વિચાર પણ આવ્યો નથી, આવતો નથી. મુ'બઈ, અમદાવાદ કે પૂના જેવા શહેરમાં એક કોલેજ સ્થાપવા માટે લાખો રૂપિયા આપવા તૈયાર થનાર કોઈ ઉદાર સખી ગૃહસ્થ અમેરિકાના એન્ડ્રુ કાર્નેગીની મોડક રૂપિયા એક જ લાખનું ટ્રસ્ટ બનાવી, નાનાં ગામડાંના લોકો એકઠી કરે તેટલી જ રૂ. ૧૦૦ કે રૂ. ૨૦૦ની મદદ આપવાનું સ્વીકારે, તો પણ આ કામની સુંદર શરૂઆત થઈ શકે. આશરે ૩૦૦ ગામોને લાભ મળે અને આ એક શુભ દર્શાતું અનુકરણ થતાં ખીજા ટ્રસ્ટો પણ ઉભાં થાય અને પરિણામે આવા રૂ. ૫,૦૦,૦૦૦ના બાજનાથી ગુજરાતના પાંચે જિલ્લાઓમાં થઈ ૧૫૦૦ વાચનાલયોનો નિભાવ થાય. પછી તો દરેક ગામ અને જે તે ગામના સખી ગૃહસ્થો પોતપોતાના ગામમાં પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિને અપનાવી લેવા એક ખીજા સાથે સ્પર્ધા કરે અને આપ્યા ગુજરાતમાં આવી નાનકડી શરૂઆતથી એન્ડ્રુ કાર્નેગીના આત્માને સંતોષ મળે તેવી સર્વદેશીય યોજના જામે. આવી શરૂઆત કરી આપનાર કોઈ સખી ગૃહસ્થ સમગ્ર ગુજરાત માટે વા. કોઈ એક જિલ્લા માટે વહેલા મોડા સળી આવશે જ એમ આપણે આશા રાખીએ.

રાજ્ય વા લોકલબોર્ડો આ પ્રશ્ન હાલ તુરત હાથમાં ન લે, કોઈ સખી શેડી-આઓ આ કામ તરફ લક્ષ ન આપે, તોપણ ગામડાંના કામ કરવાને ઉત્સુક સમાજસેવકો સાચા હોય અને આવાં કામોમાં તેમને શ્રદ્ધા હોય અને પુસ્તકાલયો સ્થાપવાં જ હોય તો તેમણે એક ખીજાના મોં સામું જોઈ બેસી નહિ રહેતાં પોતપોતાના તાલુકા કે જિલ્લામાં નાનકડી શરૂઆત એકદમ કરી દેવી જોઈએ. આ દિશામાં અગાઉ પેટલાદ બોર્ડિંગ હાઉસની કેટલીક ઉપયોગી પ્રવૃત્તિઓના એક ભાગ તરીકે મિત્રમંડળ પુસ્તકાલયોની યોજના સરસ દર્શાવતી છે, અને હવે તેવું જ ખીજું દર્શાવે ચરોતર પ્રદેશના “ દાદાભાઈ નવરોજી વાચનાલયો ”નું છે. સમગ્ર

ગુજરાતની પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિ માટે સંયોગો અનુકૂળ નહિ જણાયાથી અને એ મહા-ભારત કામ, ધમ્મા હોવા છતાં ઉપાડી લેવાની મારામાં શકિત નહિ હોવાથી, ચરોતર પ્રદેશમાં આ દિશાની આખી યોજના તૈયાર કરવામાં આવી છે. તે ધોરણે હરકોષ જીલ્લા વા તાલુકામાં કામ થઈ શકે તેમ છે. ચરોતર પ્રદેશને “ દાદાભાઈ નવરોજી યાદગીરી મંડળ ”ના ટેકો મળી ગયો છે, પણ અમે તે મંડળને શોધવા નહોતા ગયા. મંડળ ગુજરાતનાં ગામડાંમાં દેશના દાદા દાદાભાઈના નામે કંઈક કામ કરવા ધમ્મા રાખતું હતું અને તેને પુસ્તકાલયોની પ્રવૃત્તિ ગમી ગઈ એટલે અમારી યોજના તે મંડળે અપનાવી લીધી. શરૂઆતમાં ફક્ત ૨૦ પુસ્તકાલયોને વાર્ષિક રૂ. ૫૦૦ આપવાનું મંડળે સ્વીકાર્યું હતું, પણ છેલ્લાં ત્રણ વર્ષથી ખેડજીલ્લાના એકેએક ગામે વાચનાલય શરૂ કરવાની જવાબદારી અમે લીધી એટલે મંડળે વાર્ષિક રૂ. ૧૦૦૦ આપવાનું સ્વીકાર્યું છે. આ સંબંધી વિગતવાર હકીકત આ અંકમાં જ બીજા લેખમાં આપવામાં આવી છે. એટલે તે ઉપરથી વાંચકોને સારો ખ્યાલ આવશે. ટુંકામાં, શહેરના જેવી ગામડાંને પણ ભૂખ છે; શહેરોની માફક જ ગામડાં આગળ વધવા ઇચ્છે છે. એકલાં શહેર આગળ વધશે અને ગામડાં પાછળ રહેશે તો ધંટીના પડ માફક ગામડાં શહેરોને પણ પાછાં પાડશે અને જેમ સ્વાર્થ અને પરમાર્થની બેવડી દૃષ્ટિએ હરિજનોને અપનાવી લેવાની આપણી પવિત્ર ફરજ ઠરે છે, તેમ શહેરી લોકોએ પોતાના સ્વાર્થ અને પરમાર્થની બેવડી દૃષ્ટિએ જ આ આમોદ્ધારના કહેવાતા યુગમાં-આ સાચા ગાંધી યુગમાં-ગામડાંના લોકોને જ્ઞાન મળે તેવી આ જ્ઞાનપરબોની યોજનાને જૂથ, તાલુકા કે જિલ્લાવાર મંડળો સ્થાપી વધાવી લેવી જોઈએ-એકદમ તે માટે કામ શરૂ કરી દેવું જોઈએ.

સમાજ વ્યક્તિઓનો બનેલો છે. દરેક વ્યક્તિ પોતપોતાની ફરજ અંદા કરે તોપણ સમાજ ખૂબ પ્રગતિ કરી શકે. આગળ વધેલા દેશોમાં દરેક વ્યક્તિ સમજપૂર્વક ધરની અને બહારની સ્વચ્છતા પૂરેપૂરી સાચવે છે એટલે આખું શહેર સ્વચ્છ રહે છે. તેવી જ રીતે સ્વાર્થની સંકુચિત દૃષ્ટિએ પણ દરેક ગામ પોતપોતાના સ્વાર્થને માટે જ દશ વીસ રૂપીઆ નાની નાની રકમોથી પણ ઉલા કરી એક વાચનાલય શરૂ કરે અને પાંચ દશ વર્ષ એ નિભાવ્યા કરે તો તે ગામે જરૂર સરસ પુસ્તકાલય તૈયાર થાય તેવી અને તેટલી મદદ એ ગામને વખત જતાં જરૂર મળી રહેશે. વડોદરા રાજ્યમાં આ પ્રમાણે જ બન્યું છે. રાજ્યની બેવડી મદદની લાલચ એ ગામલોકોને મોહું પ્રલોભન છે જ, પણ વ્યક્તિગત પ્રયત્નથી જ આખા મહાલો અને મહાલો, આખા પ્રાંતો અને પ્રાંતો પુસ્તકાલયોની જાળથી પથરાઈ રહ્યા છે. બ્રિટિશ રાજ્યમાં પણ સેવાના આ ક્ષેત્રમાં દરેક ગામે સરસ કામ થઈ શકે તેમ છે. કામ કરનાર પોતે પણ સ્વાર્થ સાથે પરમાર્થ સાધી શકે તેમ છે. પોતે વાંચે, જ્ઞાન મેળવે, અને તે કારણે જ બીજાને વાંચવાની, જ્ઞાન મેળવવાની અનુકૂળતા કરી આપે. આ પ્રકારના વ્યક્તિગત કામ કરનાર લોકોએ પછીથી એકત્ર મળી, કોઈ સારા સમાજ-સેવકની નેતાગીરી નીચે, મંડળ સ્થાપી સમૂહગત કામ કરવા મંડે એટલે તાલુકાનાં પાછળ પડતાં ગામ પણ જાગૃત થાય અને આખો તાલુકો પછીથી પ્રગતિને પાંથે વળે.

૫. ઉપરની યોજનાઓ થતાં અને કામ કરતાં કદાચ યુગ વા યુગો વીતે પણ ગુજરાતનો કોઈ એક સેવાભાવી કર્તવ્યશીલ અને વ્યવહારકુશળ નેતા આ પ્રશ્ન હાથમાં લે, અને એક મંડળ સ્થાપી પોતાની દેખરેખ નીચે આખા દિવસનું કામ કરનાર જરૂર પ્રમાણે એક બે કે ત્રણ સેવકો રોકી કામ કરવા મંડી પડે તો શરૂઆતનાં દશ વર્ષમાં ૧૦૦૦ ઉપરાંતની વસ્તીવાળા દરેક ગામે નાનકડું વાચનાલય સ્થપાય, લોકલ બોર્ડ તરફની ફરતાં પુસ્તકાલયની પેટીઓ દરેક ગામે ફરતી થઈ જાય અને ૨૦૦૦ ઉપરાંત વસ્તીવાળાં ગામોએ સ્વતંત્ર પુસ્તકાલયો, મંદિરો, મસ્જિદો, ધર્મશાળાઓ કે શાળાઓમાં અને કોઈ કોઈ જગાએ સ્વતંત્ર મકાનોમાં દાખલ થઈ જાય; અને તે પછીનાં ૧૫ વર્ષમાં પુસ્તકાલયો એટલી બધી પ્રગતિ કરે કે ૨૫ વર્ષના કામના પરિણામે વડોદરા રાજ્યના ધોરણે જ પુસ્તકાલયોની એવી કુલ-ગુંથણી થઈ જાય કે એ દૃષ્ય જોનાર અનેરો આનંદ અનુભવે, અને મારા જેવા તો કેટલા ય યુવકો ગુજરાતને માટે આ એક જ પ્રવૃત્તિને ગૌરવનો વિષય ગણે.

ઉપરની રૂપરેખામાં શક્યતાના ઘણા અંશો છે. રાજ્ય થોડું ઘણું હાલશે જ. લોકલ બોર્ડો થોડાં જ વર્ષોમાં આ કામ શરૂ કરશે. મોટી સુધરાઈઓએ તો કામ શરૂ કરી પણ દીધું છે. સર પુરુષોત્તમદાસ ઠાકોરદાસે સુરત જીલ્લાની શાળાઓ માટે જે સુંદર કામ કરી બતાવ્યું છે તેવું જ કામ અને તેથી પણ મોટા પ્રમાણમાં કામ કરનાર શેડીઆઓ આ પ્રવૃત્તિ તરફ હાથ લગાવશે, અને ગ્રામોદ્ધારની વાતો કરનારાઓ પણ ગામડાંની સેવા કરવાના તેમના ખીજા પ્રયત્નો નિષ્ફળ જશે ત્યારે, અનુભવથી મોકોમાં જ્ઞાનનો પ્રચાર કરી સારા સંસ્કાર આપવાના સાધન તરીકે પણ આ જ્ઞાન-પરખો જમાવવા તરફ લક્ષ્ય આપતા થશે જ અને અંતે ગામડાંની શાળાઓ પછીની ખીજા મોટામાં મોટી જરૂરિયાત જે પુસ્તકાલયો અને વાચનાલયો સ્થાપવાની તે પૂરી પાડશે જ. આપણે આશા રાખીએ કે આવો સુદિન વહેલો પ્રાપ્ત થાય.

વસો, તા. ૧૬-૧-૩૮.

સારાં પુસ્તકો મેળવો, સારાં પુસ્તકોના શોખીનો આકર્ષાય એવા સ્થાનમાં તેમને ગોઠવો, સારાં પુસ્તકોના સુહૃદને તેની વ્યવસ્થા સોંપો: એટલે પુસ્તકાલય સ્થપાઈ ગયું. મરજી હોય તે બધાય તેમાં સહાય કરશે અને તેનાથી મળતો લાભ અને આનંદ પામશે. ધાર્મિક, રાજનૈતિક કે સામાજિક મતભેદ વગર તમામને તે ઉચ્ચાનંદ અને તલસ્પર્શી જ્ઞાનની શોધ માટે એકત્ર કરે છે, અને વતનના મમત્વ-અભિમાનના પાચારૂપ સાર્વજનિક કાળમાં સહુને એક સરખો રસ ઉત્પન્ન કરે છે.

પુસ્તકાલયોની જરૂરિયાત

[લેખક :—નાનજીભાઈ જેઠીદાસ પટેલ, ધરમોડા.]

૧. પુસ્તકાલય આમોદ્ધારનું મુખ્ય અંગ છે :

દેશની આબાદીનો મુખ્ય આધાર ગામડાંના ઉદ્ધાર ઉપર નિર્ભર છે. હિન્દની ૯૦ ટકા વસ્તી તેનાં ૧૦ લાખ ગામડાંમાં વસે છે, અને મુખ્યત્વે ખેતીનો ધંધો કરે છે. આજ સુધી ગામડાંની પ્રજા તરફ કોઈપણે લક્ષ ગયું નહોતું. પરિણામે ગામડાં અને તેનો ખેડૂત લાંગી ગયાં છે, અને હિન્દનું સાચું હૃદય ઓસરતું જાય છે. આવી સ્થિતિ લાંબો કાળ કોઈપણ સરકાર કે પ્રજા ચલાવી શકે નહિ. આથી હિન્દનાં કેટલાંક દેશી રાજ્યો, બ્રિટિશ હિન્દની સરકાર અને મહાસભાએ આમોદ્ધારનું કાર્ય હાથ ધર્યું છે, એટલું જ નહિ પણ સંયુક્ત પ્રાંતની મહાસભાવાદી સરકારે તો પોતાનાં દશ હજાર ગામડાંમાં પોતાનું કાર્ય શરૂ પણ કરી દીધું છે. આમોદ્ધાર માટે ખેડૂત પ્રજામાં પ્રચારકાર્યની જરૂર છે. જુદા જુદા દેશોની તે સંબંધી માહિતી, તેને લગતી હકીકતનાં ચોપાનિયાં વગેરે વંચાવવાની અને પૂરાં પાડવાની જરૂર છે. કોઈપણ કાર્યની સફળતા તેના પ્રચાર કાર્ય ઉપર નિર્ભર છે. ૧૯૨૧ ના અને ૧૯૩૦ ના સત્યાગ્રહની સરખામણી કરો. ૮-૧૦ વર્ષના ટુંકા ગાળામાં પ્રચાર વગર પ્રજા તૈયાર થઈ શકે ખરી ? અને એ પ્રચારકાર્યમાં ગાંધીજીના નવજીવન અને યંગ ઇંડીયાએ જ મુખ્ય ભાગ લેજો. આવી જાતનાં ચોપાનિયાં અને પુસ્તકો પૂરાં પાડવાનું કાર્ય પુસ્તકાલય દ્વારા જ સંભવી શકે : અને તેથી જ આમોદ્ધારનાં પ્રચારકાર્ય માટે પુસ્તકાલય એ એક આવશ્યક જરૂરિયાત છે.

૨. પુસ્તકાલય એ કેળવણીનું પૂરક છે :

આમોદ્ધારના કાર્યમાં નિરક્ષરતા ટાળવી એ પણ એક મુખ્ય કાર્ય ગણાય. આજે ગામડાંની પ્રજામાં વ્યાપેલી નિરક્ષરતા ટાળવા માટેની યોજનાઓ વિચારાય છે. અને દક્ષિણામૂર્તિ જેવી સંસ્થાએ તો અક્ષરજ્ઞાન યોજના દ્વારા ગુજરાતની નિરક્ષરતા ટાળવા માટે ઘણો સારો પ્રયત્ન કર્યો પણ છે. વળી તે માટે શાળાઓ અને રાત્રી શાળાઓ ચલાવાય છે. આ સૌ પ્રયત્ન ગામડાંની નિરક્ષરતા ટાળવા માટે છે. આ બધાએ પ્રયત્નોની સફળતાનો આધાર તો છેવટે પુસ્તકાલય ઉપર જ આવે છે. ૪ થી ૬ વર્ષ જેટલી મુદત શાળામાં ગાંભીરતા મેટપણે નિરક્ષર થએલાં માણસો આપણને ઘણાં મળી આવે તેમ છે. ચાર પાંચ ધોરણનો અભ્યાસ કરનાર માણસ પોતાની સહી પણ ન કરી જાણે તેનું કારણ શું ? કારણ એટલું જ છે કે શાળા છોડ્યા પછી તેમને પુસ્તક કે વર્તમાનપત્ર વાંચવા મળતાં નથી. ચાર પાંચ વર્ષ શાળામાં ભણનાર વિદ્યાર્થીની જો આ સ્થિતિ હોય તો પછી સાધારણ અક્ષરજ્ઞાન મેળવનાર પોતાનું જ્ઞાન ક્યાં સુધી ટકાવી શકે ? વડોદરા રાજ્યમાં તો એ કારણે જ 'જ્યાં શાળા ત્યાં પુસ્તકાલય'નો સિદ્ધાન્ત સરકારે સ્વીકાર્યો

છે. ગામડાંની પ્રજા પૈસા ખર્ચાને વર્તમાનપત્રો વાંચે કે મોટાં શહેર કે કસ્ટોમાં જાતે જઈને પુસ્તકો લાવે, એ સુખદ સ્થિતિ આવવાને તો હજુ આપણે માટે વાર છે. ગામડાંની પ્રજા સમક્ષ વર્તમાનપત્રો અને પુસ્તકો પૂરાં પાડવા, નિરક્ષરતા સદાને માટે ટાળવા, અને મેળવેલું અક્ષરજ્ઞાન ટકાવી રાખવા કેળવણીના પૂરક તરીકે પુસ્તકાલયની અનિવાર્ય જરૂરિયાત છે.

૩. પુસ્તકાલય એ ગામડાનું સરસ્વતી મંદિર છે :

જેનું પ્રતિમા વિનાનું મંદિર, તેવુંજ પુસ્તકાલય વિનાનું ગામ સમજવું. દેવ-મંદિરના પૂજારીઓ અને દર્શનાર્થીઓ જેમ દેવમંદિરમાં એકઠાં મળે છે, તેમજ પુસ્તકાલયમાં સરસ્વતીના નાના મોટા ઉપાસકો એકઠાં મળે છે, પરસ્પર વાર્તાલાપ કરી પુસ્તકો અને પેપરો સાથે વાતો કરી આત્મસંતોષ મેળવે છે; દેશ પરદેશની વાતો વાંચે અને વિચારે, ભૌગોલિક જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરે, ત્રિશ્લોકોની લયકરતા વિચારે, અને દુનિયાની કથા પ્રજામાં કેટલી માનવતા છે તે પણ સમજી શકે; દેવમંદિરમાં દેવની સમક્ષ જઈ કરેલાં કામોનો હિસાબ રજુ કરી, નકારાં કૃત્યોની માફી માગી, અને સારાં કાર્યો બદલ સંતોષ મેળવીને પરલોકવાસની ભૂમિકા તૈયાર કરે છે. તેમજ પુસ્તકાલયમાં આવતા સરસ્વતીના પૂજારીઓ, દુનિયાના મનુષ્યોમાં પોતાનું સ્થાન નક્કી કરે છે. બીજા દેશના ઉદ્યોગોની આપણા દેશ ઉપર કેવી અને કેટલી અસર થાય છે એ સઘળું વિચારી મનુષ્ય પોતાની ભૂમિકા તૈયાર કરે છે. ગામડાંની પ્રજાને ઉપરની સઘળી જાણતોથી પરિચિત કરવાના આવશ્યક સાધન તરીકે પુસ્તકાલયની જરૂરિયાત છે.

૪. પુસ્તકાલય એ પ્રજાનું વિદ્યાપીઠ છે :

અમેરિકાના એક સાધારણ ગામડામાં વસનાર અમ્ય કેળવણી લઈને અમેરિકાના પ્રમુખપદે પહોંચનાર લિંકન, તાર વહેંચવાની નોકરીએથી લોખંડના કારખાનાંના રાજ્ય બનનાર દાનવીર કાર્નેગી, અને ફેરીયાના ધંધામાંથી વિજ્ઞાનની વર્તમાન અને ચાલુ શોધો કરનાર એડીસન, વગેરે મહાન વ્યક્તિઓને તૈયાર કરનાર પુસ્તકો અને તેમનાં સંગ્રહાલયોજ ગણાય. આજે અમરેલી, ભાદરણ, વસો વગેરેનાં મહિલા પુસ્તકાલયોએ, અને પુસ્તકાલયજ નહિ પણ વિદ્યાપીઠ જેવાં કેન્દ્ર બનાવવા માટે જે પ્રયત્નો આરંભ્યાં છે, તે જોતાં માની શકાય કે પુસ્તકાલયો પાઠશાળા જેવાં બની શકે, અને પાઠશાળાનો ગરજ સારો છે. પુસ્તકાલયમાંથી જે જ્ઞાન પ્રાપ્ત થાય અને જે સંશોધન કરી શકાય તેમાંથી પ્રજા પોતાના નિત્યના જીવનનું કંઈપણ ઉપયોગી તત્ત્વ મેળવી શકે તે માટે ગામડાં-ઓમાં પુસ્તકાલયોની જરૂરિયાત છે.

૫. પુસ્તકાલય આમ્ય સંસ્કારિતાનું કેન્દ્ર છે :

પુસ્તકો એ એક સાચા મિત્રની ગરજ સારે છે. વાચનથી માણસમાં દિવ્ય જ્ઞાન પ્રાપ્ત થાય છે. અજ્ઞાન રૂપી અધકારનો નાશ કરી આત્માને ઉજ્જવળ બનાવે છે. મનુષ્ય પુસ્તકાલયમાંથીજ પુસ્તકો દ્વારા ઉચ્ચતર સંસ્કારો પામીને, પચાવીને, જીવનને પ્રકાશિત બનાવી શકે છે. પોતાના જ્ઞાતીય સંસ્કારોને સુદૃઢ બનાવવાનું મુખ્ય સ્થળ

પુસ્તકાલયજ છે. હૃદયનો ભાર હળવો કરી તેને પ્રદુલ્લિત બનાવી શકાય છે. પુસ્તકાલયમાંથી જી કે પુરુષ, બાલ કે વૃદ્ધ, હિન્દુ કે મુસ્લીમ, ખ્રીસ્તી કે પારસી સૌ કોઈ પોતપોતાના યોગ્ય સંસ્કારો ગ્રહણ કરે છે. તેથીજ જન્મથી પડેલા સંસ્કારોને વિકસાવવા પુસ્તકાલયની જરૂરિયાત છે.

૬. પુસ્તકાલય રાષ્ટ્રનું ઘડતર કરે છે :

પુસ્તકાલય દ્વારા રાષ્ટ્રના સાચા નાગરિકો તૈયાર કરી શકાય છે. પ્રજાના માનસમાં અને વર્તનમાં પરિવર્તન કરાવવામાં વર્તમાનપત્રો અને પુસ્તકો મુખ્ય ભાગ ભજવી શકે છે. દુનિયાના ઘણા દેશોમાં આપણે દૃષ્ટિ ફેંકીશું તો જણાશે કે પુસ્તકો અને વર્તમાનપત્રોએ રાષ્ટ્રના ઘડતરમાં મુખ્ય હિસ્સો આપેલો છે. માટેજ રષ્ટ્રઘડતરના એક સાધન તરીકે પુસ્તકાલયની જરૂરિયાત છે.

૭. પુસ્તકાલય ગામડાંની પ્રજાનું વિશ્રામસ્થાન છે :

છેલ્લે, આપણે વિચારીએ કે ગામડાંનો એક થાક્યોપાક્યો ખેડૂત પુસ્તકાલયમાં આવી એકદ ગમ્મતની વાર્તા વાંચે કે બીજા પાસેથી સાંભળે, તેની ઉપર વિચાર કરે અને એ રીતે પોતાનો શારીરિક શ્રમ હલકો કરે તોય તે આણું ઉપકારક નથી. ગામડાંની પ્રજાને આનંદિત કરવા, તેમના શારીરિક શ્રમને હલકો કરવા અને તેમના દુઃખી ચહેરા ઉપર સ્મિત ફેરકવું કરવા માટે પુસ્તકાલયની અગત્યની કોણ ના પાડી શકે તેમ છે ?

— ❦ —

અંથપ્રેમ

(વંશસ્થ)

હતો હું ત્યારે ત્રણ પાંચ વર્ષનો,
ચંપાવિત ધારણ વખત જ્યારનો.
મૃદંગ વાગે, ગીત સૂર ગાજે,
આનંદ તરંગો, મુજ ઉર વાહે
મુન્ડન કરાવી, કર દંડ ગ્રહાવી,
પવિત ધરાવી, મંત્રો લણાવી.
તદા મૂક્યો થાળ, મુજ પાસ લાવી,
જેમાં હતી સર્વ, વિવિધ વાની.

“ અઓ, કલમ, પોથી અને કટારી
મુકી હતી, સાથ મીઠાઈ રસાળી. ”
શુર વદા: “ લાઈ ગ્રહો ગમે તે,
વસ્તુ પ્રસારી, પ્રિય સામને જે. ”
વિચાર હિંડોળે, મન અદ્ય ઝુલ્યું,
ત્યાગી સહુ, અંથ મુજ પ્રિય ગ્રાહ્યું.
અને સ્કુધું ત્યાં, શુર માત તાતને
હાસ્ય મારો અંથપ્રેમ નિહાળીને.

અલવંત મહેતા.

ગ્રામ પુસ્તકાલયોનું મહત્ત્વ

[અનુવાદક : રસુલભાઈ ન. વહોરા]

પુસ્તકાલયના મહત્ત્વ સંબંધે જેટલું કહેવામાં આવે તેટલું થોડું છે. વર્તમાન યુગની એક ઘણી મોટી વિશેષતા પુસ્તકાલયોનું સંગઠન અને વ્યવસ્થા છે. યુરોપીય દેશોમાં ત્યાં કેળવણી અનિવાર્ય છે ત્યાં પુસ્તકાલયોનો પણ કંઈ તોટો નથી. ત્યાં સરકાર તરફથી પુષ્કળ પુસ્તકાલયો ઉઘાડેલાં હોય છે. પૈસાદાર સ્વદેશાભિમાની ઉદાર પુરુષોની પણ ત્યાં કંઈ કમીના હોતી નથી. આ લોકો પુસ્તકાલયોની સ્થાપના માટે પોતાનું સર્વસ્વ આપી દેતાં જરા પણ અચકાતા નથી.

કેટલાક વખતથી આપણા દેશમાં પણ પુસ્તકાલયોની સંખ્યા ઉત્તરોત્તર વધતી જાય છે. તોપણ હજી સંતોષપ્રદ સંખ્યાનો આંકડો ભલો થયો નથી. જે કે શહેરોમાં પુસ્તકાલયોની સંખ્યા વધી છે, પણ ગામડાંમાં શહેરો કરતાં પણ વધારે પુસ્તકાલયો સ્થાપવાની અતિ આવશ્યકતા છે. ગામડાંઓ કરતાં શહેરવાસીઓ કામધંધે વળગેલા હોય છે, તે સાથે સંસ્કારી હોવાથી પોતાના ખીસ્સાના પૈસા ખર્ચીને પણ પુસ્તકો ખરીદી વાંચી શકે છે. પરંતુ કેટલાંય ગામડાં એવાં પડ્યાં છે કે જેના રહેવાસીઓએ પોતાની ઉમ્મરભરમાં પુસ્તકનાં દર્શન જ કર્યાં હોતાં નથી, તો પછી ભણવાની તો વાત જ શી કરવી ? અભણ ગામડીઆ પુસ્તક વાંચવાનું જાણતા જ નથી; પરંતુ જે કોઈ વાંચી શકે તેમ છે, તેવા અધુરું ભણેલા અથવા સાધારણ ભણેલા ગામડાના યુવકો પણ ધણું કરીને આમ તેમ રજળી રખડીને પોતાનો વખત નકામો વીતાવે છે.

આવા યુવકોમાંથી ઘણા ખરા ધંધારોજગારને માટે ફરતા ફરે છે. કેટલાક કામધંધે વળગેલા હોય છે; તેઓ ખેતીવાડીના કામથી પરવારીને વખત મળે છે છતાં કોઈ પુસ્તક કે વર્તમાનપત્ર વાંચતા નથી. એમને એ વાત ખ્યાનમાં આવતી નથી કે બાળપણમાં હું જે ભણ્યો છું તેને તાજું રાખવાને અને મારું જ્ઞાન વધારવાને માટે નિત્ય કંઈ ને કંઈ વાંચતા રહેવું જોઈએ.

ગામડાંઓમાં સમજણા માણસોની સંખ્યા ધીરે ધીરે વધી રહી છે. એવા લોકોને એવું પ્રોત્સાહન મળવું જોઈએ, એવું સાધન મળવું જોઈએ કે જેથી થોડું-મધ્યું અક્ષરજ્ઞાન ધરાવનાર પણ પોતાની ભવિષ્યની જીંદગીને સુધારી શકે. એવા લોકો માટે શિક્ષક સિવાયનું જ્ઞાનવૃદ્ધિ કરાવનારું સૌથી સરળ, સસ્તું સાધન પુસ્તકાલય જ છે. ગામડાંમાં સર્વત્ર મોટે ભાગે થોડું-ધણું જ ભણેલા, કે ભાંગ્યું તૂટ્યું નજીવું જ ભણેલા લોકો હોય છે. એવાંઓની મનની શક્તિઓનો અને શુદ્ધિનો વિકાસ પુસ્તકો દ્વારા જેટલો થાય છે, તેટલો ખીન્ન કોઈ મહાન આગેવાનથી પણ થઈ શકતો નથી. પુસ્તકાલય બધાં માણસો પાસે ઉપયોગી ગ્રંથો પહોંચાડીને સમાજ અને માનવજીવનના વિકાસને ફેલાવે છે.

પુસ્તકાલયનાં મુખ્યત્વે કરીને ૩ મહાન કાર્યો છે:

(૧) લેઠાની શુદ્ધિ વધારવી, (૨) તેમને સારે રસ્તે દોરવા, (૩) તેમનાં આનંદનો વધારો કરવો.

અત્યારે ભારતવર્ષમાં રાષ્ટ્રીય જાગૃતિ આવી હોય જ્ઞાનપ્રચારને માટે ઠેકઠેકાણે પુસ્તકાલય રૂપી પવિત્ર જ્ઞાનવૃક્ષની સ્થાપનાની ખૂબ જ જરૂર છે.

આમજનતામાં શિક્ષણપ્રચાર કરવાનું ઉપયોગી સાધન પુસ્તકાલય છે. શાળા-ઓમાં જેમ બાળકોને શિક્ષણ આપવામાં આવે છે તેવું જ જ્ઞાન પુસ્તકાલયો દ્વારા યુવકો અને વૃદ્ધોને મળી શકે છે. અક્ષર-પ્રચાર માટે પુસ્તકાલયોની જેટલી જરૂર અભણને છે, તેથી પણ વધારે ભણેલાં તેમ ભણતાં એ સૌને છે. કેમકે તેમનાં ભણવાનાં પુસ્તકો તો અમુક જ નક્કી કરેલાં હોય છે ને તેને આધારે જ તેમના જ્ઞાનની કસોટી કરવામાં આવે છે. પરંતુ તેમને બહારનું વિશેષ જ્ઞાન તો પુસ્તકો દ્વારા જ મળે છે. જે વિદ્યાર્થી બહારનાં-શિક્ષણમાં દરાવ્યા ઉપરાંતનાં પુસ્તકો વાંચે છે, તે વધુ જાણકાર બને છે. કોઈએ ઠીક જ કહ્યું છે કે:—

પુસ્તકો ભવતિ પંડિતઃ : અર્થાત્ અધિક પુસ્તકો અધ્યયન કરનાર વિદ્વાન બને છે. એટલે સુધી જેવામાં આવ્યું છે કે નિશાળમાં સપ્તસુ નહિ ભણેલાં પણ જેમણે બહારનાં પુસ્તકો લાવીને વાંચ્યાં હોય છે તે સારા ઉગ્રી કોટીના વિદ્વાન બન્યા હોય છે. ખરેખર વાત એમ છે કે અગત્યી બાબતોને જાણવાને માટે પુસ્તકો જ એક માત્ર સાધન છે. સૌથી મોટામાં મોટા પંડિતના વિચારો જાણવાને માટે તેણે લખેલાં પુસ્તકો વાંચવાં એ સર્વશ્રેષ્ઠ માર્ગ છે. વિદ્વાન જે રહસ્યોને બહુ જ પ્રમાણ કરીને વારંવાર અધ્યયન કરીને જીગ્ગને રૂએ એવી રીતે પુસ્તકો લખીને બહાર પાડે છે, તે પુસ્તકો વાંચનારને સરળતાથી ઓછી મહેનતે સમજાઈ જાય છે. કોઈ મોટા વિદ્વાનની મુલાકાત કરવાની ઇચ્છા થાય અને તમે તે મુલાકાત માટે ઘણી જ મહેનત કરો ને વખત ગુમાવો, ત્યારે જ તમે તેમને મળી શકો છો. છતાં ય એ મુલાકાત બહુ જ થોડા વખત માટેની હોય છે, એટલે તેમના જ્ઞાન અને અનુભવનો લાભ જેમણે તેટલો મળી શકતો નથી, પરંતુ એકાદ પુસ્તકાલયમાં જઈને તેમનાં લખેલાં પુસ્તકો કલાકોના કલાકો સુધી વાંચ્યા કરો; ચાહે તેટલું જ્ઞાન મેળવી લ્યો; તો પણ તે ઘાકશે નહિ કે ના પાડશે નહિ. માનવ સમાજની સર્વોત્કૃષ્ટ સાહિત્ય વિષયક સેવા પુસ્તકો દ્વારા જ થઈ શકે છે.

છતાં સેવાલાવી નવજુવાનોએ હજી એ તરફ જેમણે તેટલું લક્ષ આપ્યું નથી. તોપણ ગામડાંઓમાં એના “ શ્રી ગણેશ ” મંડાપ ચૂક્યા છે. સાચું તો એ છે કે આ કામ પાછળ જેટલો સમય ગાળવો જેમણે તેટલો ગળાતો નથી. એટલે જેટલી ધારીએ તેટલી સફળતા મળતી હોય એમ સાધારણ જ્ઞેનારને જણાતું નથી.

જે તપોભૂમિ ભારતમાં ફક્ત પરાંપકારને માટે કુવા, ધર્મશાળાઓ, વિદ્યાલયો, દેવાલયો વગેરે અનાયાસે ઉભાં થઈ જાય છે તે પુણ્ય ભૂમિમાં વિદ્યામનનું એક પવિત્ર

સાધન જે પુસ્તકાલય તેની સ્થાપનાનું કાર્ય એ કંઈ નવી વાત નથી. પણ આ સુધર પ્રવૃત્તિનું પ્રચારકાર્ય કરનાર સેવાભાવી પ્રચારકોની વિશેષ જરૂર છે, કે જેઓ દેશના સાધારણ લઘુજ્ઞા વિદ્યારેમીઓ પાસે પહોંચી જઈને કુંપડે કુંપડે પુસ્તકાલયોની સ્થાપનાનો મંત્ર ગળવી આવે, અને ધનિક લોકો સાથે મળી જઈને તેમને પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિ તરફ આકર્ષી આ પુણ્ય કાર્યમાં ઉદારતાપૂર્વક હાથ લાંબાવીને જ્ઞાનન્યોત્તિનો પ્રકાશ ફેલાવવાની ઉપકારક બાબતમાં મદદ કરતાં બનાવી દે.

આપણી સાંમે એક જ પ્રશ્ન ઉભો છે કે ગામડાગામના છોકરાછોકરી લણી-ગણીને નિશાળ છોડ્યા પછી પણ શીખેલું બૂલી ન જાય એને માટે શું કરવું? પોતાની આવડતનો ઉપયોગ ક્યાં ને કેવી રીતે કરાય? પોતે પોતાની મેળે પુસ્તકો ખરીદીને વાંચ્યા કરે એ બનવાનું જ નથી.

નિશાળનું લઘુતર છોડ્યા પછી કેટલાક તો પુસ્તકનું દર્શન પણ કરી શકતા નથી. આવી દશામાં ત્યાં સુધી તેમને પોતાના અક્ષરજ્ઞાનનો ઉપયોગ કરવાનો, પ્રાથમિક નિશાળમાં લઘુજ્ઞા લઘુતરનો ઉપયોગ ઘેરમેઠાં થાય તેવા મોઢા આપવાનો પ્રયત્ન ન હોય ત્યાં સુધી પ્રાથમિક કેળવણી પાછળ ખરચેલો પૈસો અને સમય બંને વ્યર્થ જાય છે. લોકોને માત્ર લણાવી લેવાથી કશો જ લાભ નથી. લઘુતરનો ઉપયોગ કરવાને પ્રોત્સાહન ન મળે એ ઇચ્છવાયોમ્મ નથી જ. કારણ કે ઉપયોગ ન થવાથી છોકરાછોકરીઓ નિશાળમાં લઘુજ્ઞા ધીમે ધીમે ભૂલી જાય છે, ને લઘુજ્ઞા અલણ બની જાય છે. આવી રીતે વરસો જતાં એક મોટી રકમ અણદીઠી ઉપડી જાય છે—અરબાદ થાય છે. રાષ્ટ્રીય ધનના આ ભારે અપવ્યયને રોકવાનો એક માત્ર ઉપાય ગામડાંની નિશાળમાં નિશાળ સાથે જ એક એક ગ્રામ્ય પુસ્તકાલયની સ્થાપનાનો છે.*

હિંદી જનતામાં નવજીવન પેદા કરનારી મહાસભા જેવી પવિત્ર સંસ્થા રાષ્ટ્રીય જાગૃતિનાં ખીમ્મ કામે માટે ખૂબ ખૂબ પ્રયત્નો કરી રહી છે. તેમનું થોડું પણ ધ્યાન ગ્રામ પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિ તરફ ખેંચાય અને તે દેશમાં જાગની પેઠે ફેલાએલી જલ્દલા અને તાલુકા સમિતિઓ દ્વારા ગામડે ગામડે પુસ્તકાલયોના સંગઠિત કાર્યને ફેલાવે તો તેમણે પોતે ધારેલી ધારણા સફળ કરવામાં પુસ્તકાલયોની સંસ્થા તેમને મદદ રૂપ થઈ પડશે.*

—❦—

ત્યાં સુધી જ્ઞાન થયેલું હોતું નથી, ત્યાં સુધી જ લોકો બકબકાટ કરે છે અને વાદવિવાદ કરે છે. ઘડો નહીંના પાણીમાં પૂરો ભરાય અને નહીંના જળ સાથે એકરૂપ થાય ત્યારે જ બડબડીયાં બોલનાં બંધ થાય છે.

—શ્રી રામકૃષ્ણ પરમહંસ

* વડોદરા રાજ્ય એ પ્રયત્નો કર્યા છે.

❦ લોરડ (હિંદી માસિક) ના મે ૧૯૩૭ ના અંકમાંથી.

સ્વતંત્ર પુસ્તકાલયો શી રીતે થાય ?

[લેખક :—રમણલાલ નાનાલાલ શાહ, વડોદરા]

છાપામાં સમાચાર વાંચતા હશે એમને ખબર હશે કે ન્યારે ન્યારે ગવર્નરો જૂદાં જૂદાં ગામોની મુલાકાતો લે છે ત્યારે ત્યારે લોકલબોર્ડો કે મ્યુનીસીપાલિટીઓ તેમને માનપત્ર આપે છે, અને પોતાની જરૂરીઆતો માટે નાણાંની માગણી કરે છે. બધા સરકારી અમલદારોનો એકજ જવાબ હોય છે : “ સરકાર પાસે નાણાં ક્યાં છે ? તમારી સ્થાનિક જરૂરીઆતો માટે કરવેરા નાંખો, એ નાણાં ઊભાં કરો, અને એનો ઉપયોગ કરો. ”

પણ ગવર્નરોની આ સલાહનો અમલ કરવો સહેલો નથી. હિંદની પ્રજા વર્ષોની પરાધીનતાને લઈ અકલ્પ્ય ગરીબાઈમાં દહાડા વીતાવે છે. કરવેરાના ભારે બોગમથી એ લદાયલી છે. એમાં પણ અચાન રૂપી કાળભૈરવનો એના ગળે ભયાનક ભરડો છે. ગરીબાઈ, અચાન, અને કરવેરા : આ ત્રિવિધ તાપથી તોખાહની તાળી પોકારનાર પ્રજા ઉપર કરવેરા શી રીતે નાખવા ? મુડદાલ જેવા બાંધાના દરદીને એના કાયદા માટે પણ ઇન્જેક્શન આપતાં ડાક્ટર ડરે છે; તો આપણી પ્રજાને અક્ષરચાન આપવા માટે કરવેરા નાખી નવાં નાણાં ઊભાં કરી તેમાંથી પુસ્તકાલયો સ્થાપવાનું કાર્ય હાલના તબક્કે તો બની શકવાનો સંભવ ઓછો છે.

હજુ તો મહાસભાના પ્રાંતિક સ્વરાજ્યના શાસનને પહેલી હમાસી વીતવાની વેળા ચાલે છે. ચિહ્નો તો એવાં જણાય છે કે એ શાસન હજુ લાંબો વખત ટકશે. ને એમ બને અને એમની સખત કરકસરને લીધે ભવિષ્યમાં નાણાં કાળજ પડી શકે તો એ સારી વાત છે.

પણ એ તો ભવિષ્યની વાત જ. એથી આજના પ્રશ્નનું નિરાકરણ થતું નથી. લોકલબોર્ડો, મુદરાઈ કે પંચાયતોની મદદ સિવાય ગામડાંઓમાં પુસ્તકાલયો, વાચનાલયો નભાવી શી રીતે શકાય એ અગત્યનો પ્રશ્ન છે.

દરેક વર્ષે ગામમાં લગનગાળો આવે છે. લગનગાળામાં એક ગામમાં બીજા ગામની ન્યારે જનો આવે છે ત્યારે એ આવનાર જનવાળા ખુશાલીમાં શાળાનાં બાળકોને પીત્તળનાં પવાલાં, કાપડના કટકા, કે પતાસાં કે મીઠાઈઓ વહેંચે છે. ગામમાં ન્યારે ન્યારે માણસો મરણ પામે છે ત્યારે ત્યારે એમના પુણ્યદાન નિમિત્તે થોડી થોડી રકમો જૂદી કાઢવામાં આવે છે.

હવે ગામડાંઓમાં જે શિક્ષકો હોય અથવા જે ઉત્સાહી યુવાનો રહેતા હોય તેઓ ને આવી જનવાળાઓને સમજાવી પટાવી પતાસાં, પ્યાલાં કે કાપડના કાકાની લદાણી કરવાને બદલે જ્ઞાનદાન અર્થે એટલી રકમ આપવા સમજાવે અને એ રીતે એવી રકમો એકઠી કરે તો ચતુર્યુગમાં નાનકડું વાચનાલય નીકળી શકે એમાં શંકા

નથી. ગામમાં કોઈનું મરણ થાય અને એના પુણ્યદાન નિમિત્તે આવતી રકમ પણ એમાં ઉમેરી શકાય.

વળી, ગામનાં સારાં નસીબ હોય અને આપનું આરમ્બું કે ઘેરીનું સીમન્ત ઉજવવાની જમાનાજૂની જંગલી અને શરમભરેલી પ્રથા ચાલુ રાખી નાહક નાણાંની નીક આવળે માર્ગે વહેવડાવવાને બદલે કોઈ સમજુ માણસ જ્ઞાનદાન માટે એમાંથી થોડીક રકમ આપે તો એ રકમ પણ આવી રકમમાં ઉમેરી શકાય.

પણ એવી રકમ તો મળે ત્યારે ખરી. લઘાણીની નાનકડી રકમ તો જલદી મળી શકે. એવી રકમ વતી નાના પાયા ઉપર ગ્રામ વાચનાલય નીકળી શકે. ઝાડને છયે, મહાદેવની દહેરીએ, ગામના ચોરાની નજીક, કે ગમે ત્યાં એ વાચનાલયનાં છાપાં વાંચવાની જગા રાખી શકાય. બહારગામથી આવતા સાધુસંન્યાસીઓ કે જોગીજતીઓને ગામમાં ખાવાપીવાનું ને રહેવાનું મળી શકે છે તો પોતાના ધરઆંગણે પ્રકટેલી જ્ઞાનગંગાને ગામમાં એક બાજુ જગા મળવાની મુશ્કેલી તો નહિ જ નડે.

એ પછી એક કાળું પાટીયું જોઈએ. જ્યારે જ્યારે નવી ટપાલમાં છાપાં આવે ત્યારે ત્યારે એમાંથી અગત્યના સમાચારોની તારવણી કરી એ કાળા પાટીયા ઉપર લખી લોકોના અવરજવરવાળી જગાએ મૂકવામાં આવે. લોકો એ વાંચતા થશે, જગતના વર્તમાન તરફ રસવૃત્તિ કેળવતા થશે. અને નવીન વૃતાન્તો જાણવાની એમની જિજ્ઞાસાવૃત્તિને વેગ મળશે.

આજ ગ્રામ વાચનાલયની સફળતાની ચાવી. એમાંથી જતે દિવસે એ ગામમાં આપોઆપ જ એવું વાચનાલય નભાવવાની વૃત્તિ ગામ લોકોમાં જન્મશે; અને એમાંથી જતે દિવસે પુસ્તકાલય પણ એ ગામમાં સ્થપાઈ શકશે. માત્ર એક બે ઉત્સાહી શિક્ષકો કે શિક્ષિત માણસો ગામમાં જોઈએ.

અમદાવાદથી પ્રકટ થતા 'સંદેશ' ની વાત કરો. એ જ્યારે પ્રકટ થયું ત્યારે માત્ર ૧ પૈસામાં સમાચાર આપવાની તેણે હામ બીડેલી. આટલી રકમમાં એ પત્ર શી રીતે પગભર થશે એની ધણીને શંકા હતી. પરંતુ સન ૧૯૩૦-૧૯૩૧ અને ૧૯૩૩ ના સત્યાગ્રહ સંગ્રામની ચળવળના દેશભરમાં પડ્યા પડ્યા. માણસોને સમચારો જાણવાની તીવ્ર ઉત્કંઠા જાગી. એ ઉત્કંઠામાંથી 'સંદેશ' ની ખપત એટલી બધી વધી કે એણે એસોશિએટેડ પ્રેસ, ઇટર, યુનાઇટેડ પ્રેસ સર્વોચ્ચ વગેરેના તારો પરબારા મંગાવવાનો ભારે ખર્ચાળ પ્રયોગ આશ્ચર્યકારક રીતે કર્યો ને એની હજારો નકલોનો જોતજોતામાં ફેલાવો થઈ ગયો. આમપ્રગ્નની વાચનની બૂખ આપોઆપ સતેજ થઈ, અને વધારામાં એણે એ વિશેષ સતેજ કરી. એની આશ્ચર્યજનક સફળતાનું રહસ્ય હોય તો તે આ છે.

એનોજ દાખલો આપણે નજર સમીપ રાખીએ. ગામડાંમાં એક વાર પ્રગમમાં નવીન જાણવાની જિજ્ઞાસા સતેજ કરવી જોઈએ. એ થઈ કે આપોઆપ ગ્રામ વાચનાલય કે ગ્રામ પુસ્તકાલયના કાયમી મોરચા એ ગામે મંડાશે. ધર આંગણે પ્રકટેલી જ્ઞાનગંગાનાં પુનિત જળનાં પાન કરી એ ગ્રામનિવાસીઓ જગતના જીવનવ્યવહારમાં ફરજીયાતી પોતાનું કલ્યાણ સાધી શકશે.

ગ્રામદેવતા

[ગામડાંના વેરાતાં ધનનો સદુપયોગ સચવતી બોધક વાર્તા]

લેખક :—શુભાબલાધ પરાગજી દેસાઈ, તલોદકળીઆ (ખીલીમોરા)

“ માસ્તર ! કેમ આજે કંઈ હજી પરવાયા નથી ? ” લલ્લુકાકાએ જગદીપના ઘરમાં પગ મૂકતાં જ પ્રશ્ન કર્યો.

“ આવો કાકા ! હવે આ તૈયારીમાં જઃ આજે જરા વાર તો ચક્રસ્તો ! ”

“ તમારે આજકાલના જીવાનીઆઓને ખાલું-થોડું પણ વરણાગી અને વાર વધારે ! ” કાકાએ પોતાની જીવાનીનો જમાનો જાણે યાદ આવતો હોય તેમ લાંબો નિશ્વાસ મૂકીને કહ્યું.

જગદીપ લલ્લુકાકાએ કહ્યું તેમ આજકાલનો યુવાન હતોઃ આદર્શવાદી હતો. કુદરતે નાની ઉંમરમાં એના પિતાને મૃત્યુના મુખમાં હોમી દબાવેને ધરતી ખુંસરીમાં નેહી દીધાથી એ ગંભીર જીવન જીવતો બન્યો હતો. આ નાનકડા ગામમાં જગદીપ શિક્ષક હતો. ટુંક પગારમાં પણ ભોળા અને નિખાલસ ગ્રામવાસીઓ સાથે રહેવામાં એને આનંદ હતો. ગામમાં કંઈક વહેમી પરંતુ ઠરેલ વ્યવહાર વૃદ્ધો સાથે એ ઘણો સંબંધ સેવતો. એને એ વૃદ્ધોની બધી વાત હસવા જેવી ન લાગતી. આરંભે થરા જીવાનીઆઓ કરતાં આ અનુભવી વૃદ્ધોના ઠરેલ વિચારોના અંતે અમલમાં મૂકાતી યોજનાઓ એને વધારે પસંદ પડતી. ગામના યુવક વર્ગનો જગદીપ નેતા હતો પણ આ વૃદ્ધોનો શિષ્ય હતો. નવા અને જુના વિચારોની જવાગાઓથી શુદ્ધ થઈ અમલમાં મૂકાતું પ્રત્યેક કાર્ય સંગીન બનશે એવું એનું મંતવ્ય હતું.

જગદીપ દરરોજ રાત્રે પોતાના ઘરમાં રામાયણ, મહાભારત જેવાં ધાર્મિક પુસ્તકો વાંચતો; અને છેલ્લે પોતાના લાંબાં તૂટ્યા સંગીત વિષયક જ્ઞાન દ્વારા એક એ ભજનો પોતાના હાથોનિયમ સાથે ગાતોઃ ગામના મંદિરના એક પૂજારીને પોતાની સાથે નરધાં વગાડવાને મદદમાં લેતો.

દરરોજનો આ રાત્રિ-પ્રેરણા ધાર્મિક વિચારના ગામના વૃદ્ધોને ઘણો જ ગમતો અને સૌ વૃદ્ધો જગદીપને ત્યાં કથા ભજન સાંભળવા રાત્રે બેગા થતા. હાલનો ફેશનેબલ દેખાતો અને ભણેલામાં ખપતો એકાદ યુવક બે કોષ્ટ પણ નહોતું, જુના વિચારે ધાર્મિક મનાઈ કૃત્ય કરતો હોય, તો તે કૃત્ય ધરડાંઓને મન ધણું જ વંદનીય બની જાય છે, અને તે યુવક સેતાનની સેનામાં જાણે એકાદ ક્રિસ્તા જેવો એ ધરડાંઓની આંખે આદરણીય બને છે.

જગદીપ—આ નાનકડા શીપુર ગામના યુવક વર્ગનો નેતા-પોતાના આ ધાર્મિક રાત્રિ-પ્રેરણામયી ગામના વૃદ્ધોનો પણ માનીતો બન્યો હતો.

આપણી વાર્તાની શરૂઆતમાં કહેવાયું તેમ લક્ષ્યકાકા અને જગદીપના કુંક સંવાદ પછી વારસદારની ગામના વૃદ્ધો ભેગા થયા અને જગદીપનો કાર્યક્રમ નિત્ય-નિયમ પ્રમાણે શરૂ થયો.

૨

ક્રીપુર ગામના યુવાનોની મંડળી આજે જગદીપની સરદારી નીચે ભેગી થઈ હતી. યુવાન એટલે ઉતાવળીઓ. કોઈ પણ કાર્ય કરવાનું હોય તો કંપલાવ્યે પાર, એમજ સમજે. કોઈ પણ નવા વહેણમાં સહેલાઈથી તણાઈ જતાં એને વાર નહિ. સાથે સાથે તોફાની માનસના કેટલાક યુવાનો કોઈની સલાહનું અગર સલાહની અપેક્ષા સિવાય પતંગીઓની માફક યાહોમ કરી કોઈ વાર ચતા કાર્યને પણ પૂરતા ધૈર્યે અભાવે વેડી નાખે છે—ત્યારે આવેલું વહાણ પણ ડૂબાવી દે છે.

આજે ભેગી થએલી યુવક મંડળીમાં પણ એવાજ માનસના કેટલાયે યુવાનો હતા. કેટલાક ખાલી કોર્ક ધૂણાવનાર અને હામાં હા મીલાવનારા હતા, ત્યારે કેટલાક કંઈ ન સમજ પડતી હોય તેમ એકાદ મહાન યોગીની જેમ સમાધિસ્થ રહેનાર પણ હતા. પરંતુ મંડળીનો નાયક જગદીપ યુવાન-વૃદ્ધ હતા. જેમ કેટલાક વૃદ્ધો વૃદ્ધ હોવા છતાં યુવાનના વેગથી, યુવાનના ઉત્સાહથી કાર્ય કરે છે, તેમ યુવાન છતાં વૃદ્ધો જેટલું ગંભીર અને ધૈર્ય રાખનારને આપણે યુવાન-વૃદ્ધ નામ આપીએ તો તે ખરું નહિ તો ખોટું તો ન જ કહેવાશે.

“પણ માસ્તર સાહેબ ! શા માટે તમે એમ શાંત બની બેસી રહો છો ? એ ધરણીઓ વિના શું આપણે કંઈ ન કરી શકીએ ? ” એક ઉતાવળીઓ યુવાન ગિરીસ બોલ્યો.

“અરે ભાઈ ! આપણે બધું કરી શકીએ; પણ થોડા દિવસ ધૈર્ય રાખવામાં આપણને કંઈ નુકશાન છે ? ”

“ત્યારે આ ગામે પુસ્તકાલય સ્થાપવું એવો મંડળમાં ઠરાવ શા માટે ચીતરી માર્યો ? ”

“ભાઈ સુધાકર ! ઠરાવ કર્યો તે અમલમાં મૂકવા માટે જ; પણ અમલમાં મૂકવા અગાઉ એની સંપૂર્ણ યોજના તૈયાર કરવી જોઈએ ને ?

“યોજના એમાં શી ધડવાતી હતી ? આ આપણે પચીસ જણા છીએ. રૂપીઓ રૂપીઓ દરેક જાણે કાઢે. પચીસ રૂપીઆ થશે; મહાન તો નિશાળનું નહિ તો પછી મંદિરનું છેજ; પત્રો અને પુસ્તકો મંગાવતાં જ વાર છે ને ? ”

“એ ખરું, ભાઈ ! આ વર્ષે આપણે પચીસ રૂપીઆ કાઢીશું; આવતે વર્ષે કાઢીશું; એમ એ પુસ્તકાલય ક્યાં સુધી નબરો ? આપણે અમર હોઈએ તો પણ આપણી આર્થિક સ્થિતિ અને આપણા માનસિક વલણ અમર નથી. તે જાણો છો ને ? ” જગદીપે ખુલાસો કર્યો.

“ત્યારે તમે શું કરવા માગો છો ? ”

“ હું કરીશ તે આપ સવનિ થોડા દિવસમાં સમજાશે, આપ નિશ્ચિત રહો. દશ દિવસમાં હું આપણા ગામે રંધાવી પુસ્તકાલય સ્થાપવાની યોજના આપની સમક્ષ રજુ કરીશ. ”

૩-

“ લલ્લુ કાકા ! નરસિંહ કાકા ! આજે અમર અંરિત્રો ત્રીજો ભાગ પૂરો થયો, હવે ચોથો મારી પાસે નથી. બે ત્રણ દિવસે હું પાસેના ગામના પુસ્તકાલયમાંથી લેતો આવીશ ત્યારે હવે વંચાશે. ” જગદીપે વૃદ્ધોની ઉઠતી મંડળી સમક્ષ વૃદ્ધોને નિરાશ કરતી વાત રજુ કરી.

“ હેં માસ્તર ! ત્યારે મને આગળથી કહ્યું હોત તો હું તે લાયબેરીમાંથી લાવી મૂકત કેની ? આ તો આપણી કયા અટકવાની ! ”

“ એ ખરું કાકા ! પણ મારા મનમાં કે એના પાંચમો ભાગ તો ત્યાં પણ નથી એટલે ચોથો વાંચ્યો તો શું અને ન વાંચ્યો તો શું ? ”

“ અરરર ! એ તો મોટી પીડા ! ત્યારે પાંચમો ભાગ વળી ક્યાં દુંદીશું ? વેચાતો મંગાવોને માસ્તર ! ”

“ પણ કાકા ! એમ કેટલાંક પુસ્તકો વેચાતાં મંગાવીએ, તેના કરતાં એવાં સારાં પુસ્તકો દર વરસે ખરીદાય અને આખા ગામને ત્યારે જોઈએ ત્યારે કામ લાગે, વળી દેશ પરદેશના સમાચાર જાણવા એકાદ પેપર મંગાવાય એવું પુસ્તકાલય આપણા ગામે જ ઉઘાડીએ તો ? ”

“ એ વાત ખરી ! હેં નરસી ! તું પણ તે દહાડે પેલા જુવાનીઆઓ કંઈ લાયબેરી ઉઘાડવાના છે, એમ કહેતો હતો ને ? ”

“ અરે હા ! એ તો બધા જુવાનીઆઓ કહે છે કે રૂપીઆ દરેક જણનો ભેગો કરી લાયબેરી કાઢવાના. ” નરસિંહ કાકાએ ખુલાસો કર્યો.

“ અરે લલ્લુકાકા ! એ તો જુવાનીઆઓ છે, ઉતાવળીઆ કહેવાય. એ લોકો પણ મેં કહ્યું તેવું પુસ્તકાલય જ ઉઘાડવા કહે છે. અને વાત પણ ખરી છે, એવું એક પુસ્તકાલય આપણા ગામે ઉઘડે તો પુસ્તકો શોધવાની પીડા મટે. પણ કાકા ! એમ રૂપીઆ રૂપીઆ એ લોકો કેટલાંક વર્ષ કહાડે ! એમ તો વર્ષ બે વર્ષ પુસ્તકાલય નમે. ”

“ ત્યારે એવું કાયમનું પુસ્તકાલય રહે એવો કંઈ રસ્તો ? ” લલ્લુકાકા આગ્રતાથી ખોલ્યા.

“ રસ્તો છે, પણ આપ સર્વ વડીલોની રૂપા હોય તો બને. ” જગદીપે મુખ્ય મુદ્દો રજુ કર્યો.

જગદીપ જાણતો હતો કે ઉચ્છ્રંખલ જુવાનીઆઓ ગામના વૃદ્ધો રૂપી આમદેવતાને દુલ્લવશે તો ગામમાં વૃદ્ધો અને યુવાનના પક્ષે બંધારો, અને આમ પુસ્તકાલય સ્થાપી ન રહેશે. આથી યુક્તિપુરઃસર વૃદ્ધોની સહાનુભૂતિ આ કાર્ય પ્રત્યે દળે અને આ આમદેવતા પોતે જ પુસ્તકાલય માટે તલપાપક બને એવી પરિસ્થિતિ જગદીપે ઉત્પન્ન

કરી. ' ઘરમાં વગર ગાંઠાં ન વળે ' એ કહેવતાનુસાર ઘરગણોને એણે આમ પુસ્તકાલય માટે ઉત્સુક કરી પુસ્તકાલયનું ગાંઠું સીધે પંથે વાળવા માંડ્યું.

" જરૂર જરૂર ! હમારી સૌની સંમતિ છે. તમે રસ્તો બતાવો. આપણે જરૂર આપણા ગામમાં પુસ્તકાલય સ્થાપવું જ; કેમ, નરસી ! " લલ્લુકાકાએ આગુરતાથી કહ્યું.

" ત્યારે કાકા ! બહે આપણે પાદરે બેગા મળી, વાત કરી ચોક્કસ ગોઠવીએ. " જમદીપ રાજ થતો બોલ્યો: સૌ વૃદ્ધ મંડળી વિખેરાઈ.

૪

" મુરબ્બીઓ ! આપ સૌ આપણા ગામે પુસ્તકાલય કેમ સ્થપાય અને તે કાયમ કેમ નહે, એ બાબત રસ્તો બતાવવા મને આગ્રહ કરો છો. આપણા ગામે જ્ઞાન-પરબ શરૂ થાય એવી આપ સૌની ઇચ્છા છે. આપણું ગામ નાનું છે: પૈસાની એવી સવડ થાય કે જેથી પુસ્તકાલય સ્થપાય અને કાયમને માટે કંઈ પણ બંદોસ્તી મદદ વિના ચાલુ રહે, એવી આપણી સૌની ઇચ્છા છે. ગામડાંમાં આમદેવતાના આશીર્વાદથી કોઈ પણ વાતની ખોટ પડતી નથી એવી આપણી જમાનાણુની માન્યતા છે. એ આમદેવતાના આશીર્વાદ ક્યારે ઉતરે કે જો ગામ જ્ઞાની હોય, જ્ઞાનમાર્ગે આગળ વધવું હોય, પુણ્યપંથે પ્રવાસ વધારવા પ્રયત્નશીલ હોય. ગામડાંમાં પૈસાની સવડ કરવી એટલે ફાળો કરવો એ વસ્તુ ન જ નહે. ફાળામાં જરૂર જેટલા પૈસા ભરવા જેટલી આપણા ગરીબ બેકુત આમવાસીઓની શક્તિ નથી જ-ન જ હોય. ત્યારે એવે વખતે આવા જરૂરી કાર્યોમાં ગામડાંનાં વેરાતાં ધનનો ઉપયોગ કરવો પડે છે. પુસ્તકાલયની સ્થાપના-અને તે પણ ગામના એકલાના જ ઉપર આધાર રાખતા-કોઈની પણ મદદ વગરના કાયમી પુસ્તકાલયની સ્થાપનાના સંભવ બદલ મેં કેટલી બે રાત્રિ સૂતાં સૂતાં વિચાર કર્યો અને છેવટે હું મારી અદ્યપ્રતિ અનુસાર ગામડાંનાં એ વેરાતાં ધનનો ઉપયોગની યોજના આપ સૌની સમક્ષ રજૂ કરવાના નિશ્ચય ઉપર આવ્યો છું.

આપણા ગામે દરેક ઘરે દોરો છે. એ દોરો સવારથી સાંજ સુધી વગડામાં, ગામના પાદરે, ગોવાળની દેખરેખ નીચે હોય છે. દોર એના માલીકની સંભાળ નીચે આવે છે ત્યારથી ચરવા જાય ત્યાં સુધીના તેના જાણુનો તેના માલીક સંગ્રહ કરે છે, અને તેમાંથી એ પોતાની ખેતી માટે ખાતર તૈયાર કરે છે. પરંતુ આખા ગામના દોરાનું જાણુ વગડામાં અને ગામને પાદરે નિષ્કળ વેડફાય છે. એનો સંગ્રહ એક માણસ કરે તો આખું વર્ષ ખાતર મેળવે તે બદલ તે ગામને અમુક રકમ આપે. એ પ્રમાણે ગામના જાણુના ઇજારામાંથી આપણે કંઈ નહિ તો વર્ષે દહાડે ત્રીસ પાંત્રીસ રૂપિયા તો મેળવીશું જ.

ત્યારબાદ આવી વગડામાંના આપણા વાડાઓની વાત. વગડામાં ભરવાડો સાથે આપણે આમવાસીઓ આપણા વાડામાં બકરાં ચરાવવા બદલ કંઈ કેટલીયે વાર લડીએ છીએ. દિવાળી મહિના પછી વાડાઓનું ધાસ કપાઈ જાય ત્યારે સીમમાં એ ભરવાડો બકરાં ફેરવે અને તકરાર થાય છે, એ તકરાર બંધ કરી-એ

ભરવાડોને પણ ગામ આપો—એ લોકો સાથે પણ વર્ષે દહાડે અમુક રકમ નક્કી કરો. ગામને ઉત્પન્ન મળશે, તકરાર જતી રહેશે, આપણે રખવાળી મટશે, અને એ ભરવાડ ભાઈઓને ચોરીછુપીથી સંતાતા ફરતું મટશે. હવે આપનું ત્રીજું ધન કયરો. ગામના યુવાનોને મેં કહી રાખ્યું છે. તેઓ દર અઠવાડીએ ગામમાંથી કયરો સાફ કરી તેનો સંગ્રહ કરશે. તેમાંથી ખાતર બનાવી વર્ષના અંતે રહેલો દશ રૂપીઆ ઉભા કરશે. આ રીતે ગામ કયરા વિનાનું, તકરાર વિનાનું અને જાનદીપે ઉત્તરવળે જનશે, અને એથી આમદેવતાના આશીર્વાદે આમ ઉપર ઉતરતાં આપણાં મૃત્યુ મરી જશે. આપણું પુસ્તકાલય ચાલશે.

આમ મળતી રકમમાંથી આપણા પુસ્તકાલય માટે આપણે દર વર્ષે પચાસેક રૂપીઆનાં પુસ્તકો પેપરો ખરીદશું. મારાં પુસ્તકો સાથે પેપર ક્યાં અને કેટલાં ખરીદવાં તેના માર્ગદર્શન માટે આપણા સેવાભાવી પુસ્તકાલય-પ્રેમી રત્નોની આપણે મદદ લઈશું. તેથી આપણો માર્ગ સરળ બનશે. ગામનાં ઉત્પન્નમાંથી પચાસેક રૂપીઆ પુસ્તકો પેપરો માટે જતા વધતી રકમમાંથી આપણા પુસ્તકાલયને કાયમ નભાવવા આપણે એક કાયમફંડ બનાવશું. ” જગદીપે ઉત્સાહથી પોતાના અંતરનો ઉભરો શ્રીપુરના પાદરે આમલીના ઝાડ નીચે ભેગા થયેલા આમવાસીઓ આગળ ખાલી કર્યો.

યુવાન, વૃદ્ધ સૌ ખુશ ખુશ થઈ ગયા. જગદીપની યોજના સૌને પસંદ પડી અને આવતી કાલથી જ એ યોજના અમલમાં મૂકવાનો ઠરાવ કરી સૌ છૂટા પડ્યા.

૫

“ બહેનો ! તમે રોજ આવીને આ ચોપડીઓ સાંભળો છો, એમાં તમને રસ પડે છે ? ”

“ હા, ન્યોત્સનાબહેન ! આવું આવું રોજ સાંભળવાથી અમારા કંઈના કંકાસ જતા રહ્યા. ”

“ તો પાલીબહેન ! તમે પણ વાંચતાં શીખોને ? ”

“ બહુ, આ ઉંમરે તે શીખાય ? ”

“ જરૂર, હજી તમે ક્યાં ધરડાં છો ? માંડ માંડ ત્રીસ થયાં હશે. ”

“ ત્યારે કાલથી પ્રયત્ન કરી નેઉં ? તમે આ વાંચો છો ને મને એમ થાય છે કે આવું વાંચતાં મને આવડે તો પુરમદ મળ્યે ઘરે હું પણ વાંચ્યા કરું. ”

“ કાલથી તમે શીખવા મઝાઃ એક મહિનામાં વાંચતાં થઈ જશો. ”

જગદીપની સ્ત્રી ન્યોત્સનાએ પણ પોતાના પતિના કાર્યમાં રસ લઈ એની પુસ્તકાલય અને આમોદાર પ્રવૃત્તિને વેગ આપવા માંડ્યો હતો. શ્રીપુરમાં સારી સારી આમલવાસીઓ નાનકડી ચોપડીઓ લાવી એ ગામની સ્ત્રીઓને વાંચી સંભળાવતી. અને વાચનરસ પ્રગટાવી નિરક્ષર મટવા માટેની લાલચા એ સ્ત્રીઓમાં પ્રેરતી. ઉપર જણાવેલા વાર્તાલાપ પછી કંઈ કેટલીયે સ્ત્રીઓએ ન્યોત્સના પાસે બેસવા માંડ્યું અને વાંચતાં આવડતાં કપાસ વીણી તેમજ પીપર (અખૂદેવી તાલુકામાં થતો પાક) વીણી, તેમાંથી મળતા પૈસા ગામના પુસ્તકાલયના બજેટમાં આપવા માંડ્યા.

આ તરફ જગદીપે હવે પુસ્તકાલયમાં જ સારાં સારાં પુસ્તકોમાંથી વાર્તાઓ ભજનો વાંચી ખંતાવી વૃદ્ધોમાં પણ વાચનરસ અને અક્ષરજ્ઞાનની ભૂખ જગાડી રાત્રીયાળા શરૂ કરી. આપણા લલ્લુ કાકા અને નરસિંહ કાકાએ પણ હવે રોજ સવારે પુસ્તકાલયમાં જઈ પોતાનાં ખોડકાં માથાં પર હાથ ફેરવતે ફેરવતે લહેરથી પેપર વાંચવા શરૂ કર્યાં. જ્ઞાન-દીપતી ઉજ્જવલ પ્રકાશથી કજીઆ કંકાસ, નિંદાકુચલી, જોડી અહંતા અદૃશ્ય થયાં. હાનપ્રસંગે તેમજ મરણપ્રસંગે પણ લોકો પુસ્તકાલયમાં પેસા આપતા રયા. પુસ્તકાલય એજ ગામના યુવાનોની કલ્પ અને વૃદ્ધોનો ચોરા બન્યું; પણ ત્યાં નિંદાકુચલીને બદલે જ્ઞાનગોષ્ઠિ સાથે નિર્દોષ ન્યાય તોળાવા લાગ્યો.

શ્રીપુર ગામમાં પુસ્તકાલયનું—આમદેવતા—નું પ્રાકટ્ય થતાં કલેશ, કજીઆ અને દુશુણો એક પછી એક નાસવા માંડ્યા. નહિ જ્ઞાનેન સદૃશં પવિત્રમિદં વિચતે । પ્રિય વાચક ! શ્રીપુરના આમદેવતા કોણ ? આમવાસી વૃદ્ધો, જગદીપ, કે પુસ્તકાલય ?

પુસ્તક—સુહૃદોને !

(અંજની)

જીવનનાં સાચાં સંગાથી
પોષણ કીધ સદૈવ સુધાથી;
નહિ ઉપકાર વળે જ કથાથી
ઓ ઠંડાલાં સુહૃદો ! ૧

નૈરાશ્યે લવનાં ઓસરિયાં
સાન્તવનનાં ઓજસ પૂર વહિયાં
આશાનુર ઉરે ઝળહળિયાં
ઓ ઠંડાલાં સુહૃદો ! ૨

જઠતાઓઘ યદા ઉર છાયો
ચેતનનો દીવો પ્રગટાવ્યો
ઉત્તતિકેરો પંથ બતાવ્યો
ઓ ઠંડાલાં સુહૃદો ! ૩

સુભાષ ને જવાહિરનાં વચનો
મૈયાનાં વીતકનાં કથનો
કહી જગવ્યો સુર સુકિતપથનો
ઓ ઠંડાલાં સુહૃદો ! ૪

યુગયુગના ઉરના ધબકારા
વત્સલતાથી શ્રવણ કરાવ્યા
ચેતનના ઉર ઓઘ વહાવ્યા
ઓ ઠંડાલાં સુહૃદો ! ૫

સરોજિની બુદ્ધબુલનાં ગીતો
ગાંધીજીનાં જીવન - કવિતો
દેખાડ્યાં દુખિયારાં દલિતો
ઓ ઠંડાલાં સુહૃદો ! ૬

રવીન્દ્રનાં ઉરગુંજન મોંઘાં
ખંડખંડ જગદીશ તુર આંજ્યાં
'સ્વરૂપ'ના ઉરથી ઉર સાંધ્યાં
ઓ ઠંડાલાં સુહૃદો ! ૭

કૃતરાતાથી ઉર ધબકે છે
અશ્રુ નેન થકી ટપકે છે
અસંખ્ય ઉપકારો ઝંજકે છે
ઓ ઠંડાલાં સુહૃદો ! ૮

‘વિસ્તૃત’

આમોદ્ધારમાં પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિનો યોગ

તથા

તે માટેની વ્યવહાર આર્થિક યોજના

[લેખક :- ચૌપટલાલ પુંજલાલ શાહ, વાંકાનેર]

સાચી રીતે આજ સુધી પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિનો શહેરની પ્રવૃત્તિ તરીકે જ જન્મ થયેલો છે. પશ્ચિમમાં કે પૂર્વમાં શહેરના નવરા જીવનને જ્ઞાનની ભૂખ લાગવાથી એ પ્રવૃત્તિનો અવતાર થયો, અને મુદ્રણકળાએ એનું પોષણ કર્યું. પછી આપણી પ્રાચીન ભંડાર પદ્ધતિને પશ્ચિમની પદ્ધતિએ શાસ્ત્રીયતા અર્પી. એવી રીતે આજની પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિ પગલર ચધને પ્રસરી.

દરકોષ શહેરી પ્રવૃત્તિને ગામડાંમાં લઈ જતાં પહેલાં એક જ વિચાર કરવાનો રહે છે કે એ પ્રવૃત્તિ ગામડાંનું રહ્યુંસહ્યું સાદાધવાળું નિર્દોષ જીવન તો નહિ કયાળે ને ? કારણ કે આજ તો શહેરી પ્રવૃત્તિ શહેરમાં રહીને પણ એની વિપલાળથી ગામડાંને દગ્ગાડી રહી છે, તો પછી એજ પ્રવૃત્તિ દૂર રહેવાને સાટે ગામડાંમાં પેસે તો કેવું અનિષ્ટ પરિણામ આવે, એનો ખ્યાલ દરેક આમસેવકે, આમોદ્ધાર ઇચ્છનારે કરવાનો રહે છે.

મિલની પ્રવૃત્તિએ હાથકંતામણુ ને હાથવણાટનો નાશ કર્યો, ચોખ્ખા ખાંડવાના યંત્રે ખાંડનારાની ધરની-હાથની-રોજી ઝુંટવી લીધી અને ચાની હોટલોએ ગામડાંમાં પેસીને દૂધ, હાથ વા રાખડી પીવાની આરોગ્યપોષક ટેવ તેમની કને છોડાવી દીધી.

ગામડાંને શહેરનો વિહારી પવન ઓછો સ્પર્શે અને ગામડું સાચું ગામડું જ રહે, એને માટે વિચાર કરતાં પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિ ગામડાંને ઉપકારક છે કે કેમ, તેનાથી આમજીવન બગડશે તો નહિ ? વગેરે વિચારો કરવાના રહ્યા છે.

પણ એ વિચાર કરીએ તે પહેલાં અતિ અદ્વંપારે પણ વાચનશોખ શહેરમાંથી ગામડાંમાં પેઠો છે. વળી પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિ પણ ગામડાંમાં ખાસ કરીને વડોદરા રાજ્યનાં ગામડાંમાં તો ઠીક ઠીક પ્રવેશી ચૂકી છે. વળી એની ઉપયોગિતા પણ કાંઈક અંશે પ્રત્યક્ષ થઈ રહી છે. એટલે ઉપર કહી તે શંકા કે ઉપરોક્ત વિચાર અસ્થાને ગણાય. છતાં એનો વિચાર કરવાની વેળા વીતી જ ગઈ છે, અથવા નિર્ણય થઈ જ ગયો છે, એમ પણ કહી શકાય તેમ નથી.

આમોદ્ધારમાં પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિનો યોગ શા માટે કરવો જોઈએ એ પ્રશ્ન સહેજે ઊઠે. નવી કેળવણી અને નવા વ્યવહારના વાયરા પૂરા વાયા નહોતા અને એનો સ્પર્શ બહુ થયો ન હતો, તે પહેલાં ગામડું પોતાની રીતે પોતાની જ્ઞાનભૂખ નિવારણું હતું. પુરાણીઓનો કથાપ્રચાર, ભજનિકોની ભજન રમઝટ અને ગદવીઓની શૌર્યભરી ઇતિહાસ-કથા-કહેણી એ બધું ચોરાને સંજીવન રાખતું અને ગામડાંની પોતાની થોડી થોડી જ્ઞાનભૂખ એમ સંતોષાતી. વળી કોઈ કોઈ વાર પધિકો આવે ને નવી નવી વાતો કહી જાય, એને ચોરાનાં ચિત્તો પણ જ્ઞાન આવે.

પણ આજ એમાંનું કાંઈ રહ્યું નથી એમ કહીએ તો ચાલે. એ બધું નવું સ્વરૂપે આજ આપણી આગળ ઉદ્ધાર માગે છે. એ ઉદ્ધાર કેમ થાય ? એમાં પુસ્તકાલય શો હિસ્સો આપી શકે ?

ચોરાને બદલે પુસ્તકાલય-જ્ઞાનમંદિર થાય; પણ એ મંદિર શારદામંદિર હોય તોજ શોભે. એમાં ભેરવની, કાલિકાની, કે એવા ઉગ્ર દેવની સ્થાપના ન શોભે; તેમજ વહેમપોષક મેલા દેવોનું પ્રતિષ્ઠાપન પણ ન ચાલે. જે પુસ્તકાલયમાં વિદ્યાસંપોષક, અમવિરોધક કે બિલત્સ રસપોષક પુસ્તકો હોય, ડીટેક્ટીવ નવલકથાની રોમાંચક ઉરકે-શટભરી ચોપડીઓ હોય, જેમાંથી ખેતી, આમઉદ્યોગ, વણાટ, કંતામણુ વગેરેના સંદેશો ન સાંપડતો હોય એવાં પુસ્તકો શહેરોમાં ન ચાલે, તો ગામડામાં તો એને અડાયજ કેમ ?

વળી કેટલીકવાર બ્યભિચારને રમણીયતા અને રસિકતા અર્પનાર પુસ્તકો પણ બ્રહ્મચારિણી શારદાદેવીના મંદિરમાં પેસી જાય છે; તેની પણ અંથપાલે ચોકી કરવી રહી. આમ ચોરાને જ્ઞાનમંદિર બનાવીને તેનું આંગણું અને ગર્ભદ્વાર બંને સ્વચ્છ અને શુદ્ધ, પવિત્ર અને પૂજ્ય રખાય તો અવરય પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિ આમોદ્ધારમાં અંતિ ઉપકારક નીવડે.

હવે એને માટે વ્યવહારુ વિચાર કરતાં એમ લાગે છે કે આમસેવક કે અંથપાલ આમજીવનમાં ઓતપ્રોત ધર્મ ગયો હોવો જોઈએ. એને ક્યાં ક્યાં પુસ્તકો આમજીવનના ઉદ્ધારમાં ફાળો આપે એવાં છે તેની પૂરી માહિતી હોવી જોઈએ, અને આમજીવનના પાયારૂપ ઉદ્યોગો અને સામાજિક જીવનને અનુરૂપ લાગતાં પુસ્તકોની પણ એને જાણ હોવી ધટે, તેમજ તે બધાંનું અભ્યાસ પણ તેણે કરેલો હોય. એટલે આમસેવક કે અંથપાલ એવી રીતે ધ્યાન રાખીને પુસ્તકપસંદગી કરવા માટે તો પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિ ગામડાંને હાનિકારક થવાને બદલે લાભકારકજ થાય.

સાચી રીતે તો આ કાર્ય કપરું છે, અને એને માટે આમસેવક એકલો કાંઈ કરે તો પહોંચી વળે નહિ; પણ કાં તો તેણે શરુઆત કરીને નવા આમસેવકો પેદા કરવા રહ્યાં, અને તેમાંથી એકને એકલી પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિ સોંપી દેવી રહી, અથવા તો સેવકો મળી રહે કે અંથપાલ તૈયાર હોય તો તેને એ કાર્ય સોંપી દેવું રહ્યું.

પછી તો પૂજારી કયા વાર્તા દ્વારા, વાચન શ્રવણ મારફત લોકોને રંજન કરીને મંદિર પ્રત્યે ભકિત અને શ્રદ્ધા ઉત્પન્ન કરે એટલે લોકો સહેજે સહેજે પુસ્તકોનું સેવન કરવા મંડી પડે.

ખેતીચારીને લગતી કથાઓ, તેના અખતરાની રસમય વાર્તા, તેની પાછળ જીવન હોમખાનાના જીવનનો, ખેતીને લગતા બીજા ઉદ્યોગોનું સાચીય શિક્ષણ આપે તેવાં સાદાં વ્યવહારુ વર્ણનો, તેમજ તે બધાંનું અનુરૂપ ચિત્રો વગેરે વડે પુસ્તકાલયનો યોગ આમોદ્ધારમાં સુંદર ફાળો આપી શકે.

સામાજિક જીવન અને ધાર્મિક જીવનના ધડતર માટે તો ખાસ ચીવટ રાખવી જોઈએ. શહેર કેતાં ગામડાંની નાડમાં સર્વ-ધર્મ-સમભાવ હજી પણ બસીં ભયોં વહે

છે. તેને પોપનારી હકીકતો ગામડાંના ઇતિહાસમાંથી ગ્રામસેવક તેમજ અંધપાથ મેળવી લે અને રોજ રોજ બાળકો તેમ મોટેરાં આગળ સરસ રીતે- રજુ કરે, અને પુસ્તકાલયે પ્રગટ કરે એટલે એ સાચું ધાર્મિક જીવન જગવું રહે.

અરપૂરપતાનિવારણ પણુ એ જ રીતે ધીમે ધીમે થઈ શકે, કારણ કે ગામડાંમાં હજી ક્યાંક ક્યાંક ગ્રામ સંબંધ-ગામસંગામ-જળવાઈ રહી છે. ગામડાંના લોકો હજી પણ ક્યાંક ક્યાંક હરિજનને કડો, દાદો કહીને બોલાવે છે; એનો પુનરુદ્ધાર પણ પુસ્તકાલય દ્વારા થઈ શકે. કારણ કે પુસ્તકાલયમાં આવનારાં સૌને એવી રીતે બોલાવવાની ટેવ પાડવાનું શીખવાય તો એ સાદી સહૃદય રીત નાશ પામતી અટકે, એટલું જ નહિ પણ જીવનમાં મૂળ ધાલે અને સામાજિક સંગઠનમાં પુસ્તકાલય સાચો ફાળો આપી શકે.

આર્થિક દષ્ટિ અને સામાજિક નજરે આજ શહેરમાંથી અમપ્રિયતા નાચ પામતી દેખાય છે. ગામડાંમાં પણ ક્યાંક ક્યાંક એ અરુચિનાં દર્શન થઈ રહ્યાં છે. દૃષ્ટાંત તરીકે જેમ શહેરમાં વેપારી ગાદી તાકીએ પડી રહેવાનું કરે છે, કેન્દ્રાકટર ખુરશી પર બેસીને બીજા પાસેથી કામ લે છે, અને અધિકારી નીચલા નોકરો પાસેથી કામ લઈને પોતે સહી જ કરે છે, તેમ ગામડાંમાં પણ જેકુત સાથી રાખીને કામ લેતાં શીખ્યો છે, અને કોઈ કોઈ સ્થળે ગામડાંના હરિજને પણ કેન્દ્રાકટર થઈને પોતે મજૂરી કરવાનું કે કામ કરવાનું માંડી વાળ્યું છે. આ એવે ગામડાંમાં ન પેસે, આમોદ્ધારમાં આ અમ અરુચિને સ્થાન જ ન મળે એવી સાવચેતી માટે અમરુચિ ઉત્પન્ન કરવામાં, જાળવી રાખવામાં અને પોષવામાં પણ પુસ્તકાલયનો યોગ મોટી સેવા સાધી શકે.

અમપ્રિયતાનાં ઉદાહરણો, એની કથાઓ, ગામડાંના જીવનમાં એનું સ્થાન વગેરે સમજાવનારાં પુસ્તકો તે વસાવે, અને પોતે પણ ગામડાંમાંથી ત્યાંના જ રહીશોનાં અમપ્રિય જીવન તપાસીને તેની ઉપયોગિતા પ્રત્યક્ષ બતાવતી વાતો કહે. વળી એનો અભ્યાસ થવાથી અમપ્રિયતામાં આમી ક્યાં ક્યાં છે તે પણ તે શોધી કાઢે અને તે બધું તે પુસ્તકાલય દ્વારા સમજાવી શકે.

દારુ, ચા, તમાકુ, ખીડી, આદિનાં વ્યસનોને દૂર કરવા માટે પણ તે એવા અંશે સંમહે કે તે વાંચીને લોકો ધડીક વાર વિચારમાં પડી જાય; એ વિચારને પછી પોતે ઝડપી લે અને લોકોને એવાં વ્યસનોમાંથી વાળી લે. તેમાં પણ વ્યસનહીન, સરીર-સ્વાસ્થ્ય સાચવનારા ગામના રામચંદર જોર, કે ભીમાકાકા જેવા ગ્રામજનોની હકીકત પોતે જાણી લે અને ગામડાંના લોકોને કહી બતાવે.

એટલે પુસ્તકોમાંથી આમોદારની યોજના, હકીકત, અમપ્રિયતા સામાજિક સંગઠન, સર્વધર્મ-સમભાવ, કે વ્યસનનિગેષ વિગે વાંચીને સંજાળાવવામાં આવે અથવા ઉદ્યોગો વિગે જે જે કાર્ષ પુસ્તકાલય દ્વારા કહેવામાં આવે, તે બધાને લગવું જેટલું મળે તેટલું ગામડાંના જૂત અને વર્તમાન ઇતિહાસમાંથી શોધવાનું કાર્ય પણ

અંથપાલે કરવાનું રહે છે. એ સંરોધન પછી હસ્તલિખિત દીવાલપત્ર-પાટીયાં વડે, નાની નાની પુસ્તિકા વડે, અને સાથે સાથે વાતો વડે, લોકો આગળ રજુ થાય તો પુસ્તકોમાં-પુસ્તકાલય વડે-કહેવાની વાતોનો લોકો આજ્ઞાતકાર કરી શકે; એટલે તે વાતો તેમનાં હૈયાં સોંસરવી પેસી જાય. આમોદ્ધારનાં એ તત્ત્વોની પ્રાપ્તિ માટે પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિનો યોગ ભારે ઉપકારક થઈ પડે.

વળી, આમોદ્ધારમાં ઉત્સવોની પણ અગત્ય છે જ. ગામડાની રમતોનો, અને પર્વોનો ઉદ્ધાર કરવામાં પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિ ખૂબ જ ઉપકારક નીવડે. અંથપાલ, આમ-સેવક, તથા શિક્ષક ત્રણે સહકાર સાધીને એ કાર્ય સુંદર રીતે સાધી શકે. પણ એ બધું આમસેવકમાં કે શિક્ષકમાં જ સમાઈ રહેતું હોય તોયે ગામડામાં જીવનનો ચનગનાટ રોધનાર અંથપાલ (તે સેવક હો કે શિક્ષક હો) પુસ્તકો દ્વારા એ રમતોની ઉપયોગિતા, ઉત્સવોનો આનંદ અને પર્વોનાં પુણ્ય સ્વરૂપ સમજાવી શકે; બીજા દેશોની સાથે સરખાવીને બધું સમજાવી શકે.

વળી, પુસ્તકોમાં રમતો, ઉત્સવો અને પર્વો વિષે કહ્યું હોય તે વાતોથી તેમજ ગામડાના જીવનનાં પ્રત્યક્ષ ઉદાહરણોથી સમજાવી શકે; તેમજ કેટલું ય નવું નવું ચોજી શકે. વળી પર્વના ઇતિહાસને ઉકેલીને સમજાવે અને પાઠ્યના પાળીઆના ઇતિહાસને રસિક રીતે વર્ણવી દેખાડે.

વળી પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિને અંગે જ વર્ષમાં બેએક ઉત્સવો તે યોજે. તેમાં પુસ્તકની વ્યવહારુ આરાધના લોકોનો વાચનશીખ વધે તેવી રીતે કરે; પુસ્તકોની આકર્ષક ગોઠવણી કે રચના કરે, પુસ્તક અને પુસ્તકાલયના ઉપકાર વિષે અને ઉપયોગિતા વિષે સંવાદો સંગીત અને વાર્તાઓ ગાઠવે. એમ થવાથી પુસ્તકપ્રેમ વધે.

ચરઆતમાં પુસ્તકપ્રેમ ઉત્પન્ન કરવા સાત્ત્વિક ગસિકતા કેળવીને કામ લેવું જોઈએ. તેથી લોકોને વાંચવાની અથવા વાંચતાં શીખવાની નુચિ થશે. એ નુચિ પોષવા-નિરક્ષરતા ફેડવા-પણ અંથપાલે-સવકે થોડો સમય, ગામડાને અનુકૂલ હોય તેવો, કાઢવો પડે.

આમ આમોદ્ધારનું આવશ્યક અંગ, જે નિરક્ષરતાનિવારણ તે પણ પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિનું જ એક અંગ બની રહેતું પડે.

આવી રીતે થવાથી વાચનશીખ વધે, એટલે આમસંસ્કાર જાગરવાનું જાન જાગત થાય અને લોકો પોતાની મેળે જ પોતાના સુસંસ્કારોને વળગી રહેતાં શીખે.

આમ ઉત્સવો, રમતો, પુસ્તકાલય પર્વો, ઉજવણી, પર્વોત્સવો અને તેની સમ-જણ અથે નિરક્ષરતાનિવારણ; એ બધું યોજવાથી પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિ દ્વારા આપણી મસ્તૂતિનો સાચો ઉદ્ધાર અને તેનું સખજ સંસ્કાર થઈ શકે.

પ્રાચીન કાળે પણ પુસ્તકો દ્વારા, અને કથાવાર્તા દ્વારા આપણી સંસ્કૃતિનો વારસો મળતો રહ્યો હતો તેથી તે જગવાઈ રહેતી હતી.

આવી રીતે અનેક માર્ગ વડે પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિ આમોદ્ધારમાં ઉપકારક કે ઉપયોગી જ નહિ પણ ઓર્ગાઈસ્ટિક અને નેતૃત્વધારક થઈ પડે.

૨

પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિ આમોહારમાં ઉપયોગી અને ઉપકારક નહિ પણ માર્ગદર્શક અને નેતૃત્વધારક થઈ પડે તેમ છે; પણ તેને માટે કાંઈક પણ અર્થોપાર્જનની યોજના ન હોય તો તે નબી શકે નહિ.

પુસ્તકાલયની ખરીદી, અંચાલનો પગાર, કબાટ વગેરે સામગ્રી, મકાનભાડું એ સર્વ આજના યુગમાં પ્રથમ માળે છે પૈસા અને પછી સેવકનો પરસેવો. પ્રથમ થોડાક પણ પૈસા હોય તો કાર્ય આગળ ધપે. પછી સેવક પરિશ્રમ ને પરસેવાથી એ પૈસા થોડાક પેદા કરી લે અને પછી ધીમે ધીમે કાર્ય પૈસાને આકર્ષે એમ પણ બને.

છતાં કાંઈક આર્થિક યોજના જોઈએ.

નાનામાં નાના, પણ પેટપૂરતું કમાતા લોકસમૂહવાળા ગામડામાં પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિ કેમ આરંભાય તેનો વિચાર પણ આપણે કરવો રહ્યો: પછી ભલે પુસ્તકાલયનું ઉદ્ઘાટન પ્રથમ માત્ર એક પુસ્તક પેરીથીજ થાય.

પુસ્તકાલયની આર્થિક વ્યવસ્થા ગામડામાં પણ વ્યવહારુ રીતે થઈ શકે તેને માટે નીચે મુજબ યોજના કેટલેક અંશે માર્ગદર્શક થઈ પડશે એવી આશા છે:—

૧. ઉત્સવો કે પર્વો હોય ત્યારે થોડામાં થોડું પૈસાનું અથવા અનાજનું ઉધરાણું કરવું.

૨. લખાદિ પ્રસંગે લોકોની શક્તિ મુજબ પુસ્તકાલયદાન લેવું—ઉધરાવવું.

૩. સરકાર—રાજ્ય—પાસેથી વા લોકલબોર્ડો પાસેથી બની શકે તેટલી મદદ (ગ્રાન્ટ) મેળવવી.

૪. આવી રીતો પણ કેટલાક લોકોને ભારે પડે અથવા ગમે નહિ. ખાસ કરીને કેટલાક શ્રમજીવી પણ માંડમાંડ ગુનરો કરતા લોકોને આવી રીતે પણ આપવું પાલવે નહિ, છતાં તે લોકો પણ કાંઈક આપવા તો રાજી હોય. તે પૈકી મહેનત આપી શકે તેવા લોકો પાસેથી થોડું થોડું મહેનતનું કાર્ય તેમને રાજી રાખીને, ધર્મ સમજાવીને, મરજીઆત રીતે લેવું. દાખલા તરીકે સુતાર પાસેથી વગરમજુરીએ એક નાનો બાંકડો કે એક સાદું કબાટ ધીમે ધીમે કરાવી શકાય, કુંભાર પાસેથી પણ થોડાં થોડાં વાસણો લઈને વેચી નાંખાય, અને હરિજન કનેથી તેમજ બીજા મહેનતુ લોક પાસેથી થોડું થોડું સુતર કંતાવાય, વણાવાય અને પછી વેચી શકાય. આવા ગરીબ કામગીરા લોકો તો નિરક્ષર મટે અને વાચન શીખે તો પુસ્તકાલય માટે આવી મજૂરી મેળે મેળે કરી દે.

૫. પણ આ બધી રીતો કાયમી જેવી ન ગણાય. થોડી પણ કાયમી ઉપજ માટે એક તદ્દન સાદી અને ગમે તે ગામડાને અનુકૂળ પડે તેવી “ મુદ્રિક ” ની યોજના હાથ ધરવી જોઈએ. આખી શકે તેવા દરેક ઘર પાસેથી રોજનું એક મુઠી અનાજ ઉધરાવવું. ગામડોડો સામાન્ય રીતે રોજના ખોરાકમાં જે અનાજ વાપરતા હોય તેની એક મુઠી રોજ પ્રત્યેક ઘર દીઠ લેવી. તેને માટે ગામડામાં જેટલા ઘર

હોય તેટલી માટલી રાખવી; તે દરેક પર પુ. મુ. ફ. નં. એ પ્રમાણે શાહીથી લખવું અને દરેકને ધર પ્રમાણે ૧, ૨, ૩, ૪ એમ નંબર આપવા એટલે કે લખવા. તે માટલી દરેક ઘેર મૂકવી અને દરેક ધરની વડીલ સ્ત્રી-માતા-તેમાં રોજ ઉઠીને એક મુઠી સારું અનાજ નાંખે તેમ વિનવવું. અડવાડીઉં થયે, વિદ્યાર્થીઓ કે ચોડાક સ્વયં-સેવકો અથવા આમસેવક કે ગ્રંથપાલ અને તેના સાથીઓ તે અનાજ ઉધરાવી લે અને પાછી ખાલી માટલી પોતપોતાને રથાને રહી જાય. પછી તે અનાજ અઠવાડીએ કે મહિને વેચી નંખાય અને તેનો હિસાબ રખાય.

આવી રીતે રોજની વપરાશનું અનાજ ઉધરાવાય. ધારો કે એક ૫૦૦ માણસની વસતિવાળું ગામ છે. તો તે ગામમાં આશરે સો ઘર થયાં. તેમાંથી ૮૦ ઘર મુશ્કિલ આપે તેવાં છે. તો તે ગામલોકો સહેજે અઠવાડીઆમાં એક ધરનું સવારોર અનાજ ગણતાં અઢી મણુ અનાજ પુસ્તકાલય માટે ઉધરાવી શકે. આવી મુશ્કિલની યોજના કાઢ્યાવાડમાં ઠીક ઠીક પ્રચલિત થઈ હતી, હજી પણ ક્યાંક ક્યાંક છે, અને ક્યાંક ક્યાંક એ યોજનાએ અનાજના ઉધરાણામાંથી કાયમનું નાણાંમાં અપાતા મરજીઆત કરતું સ્વરૂપ ધારણુ કર્યું છે. આવી કોષક યોજના, ગામડાની અનુકૂળતા પ્રમાણે જરૂરી ફેરફારો સાથે, ઘડાય તો તે ભારે ન પડે અને થોડે થોડે પ્રયત્ને પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિ પગભર થઈ જાય.

ગામી આતું બધું કરવા માટે જખના, ધગરા, સેવાવૃત્તિ, ધીરજ, અભ્યાસ અને અડગ નિરભિમાન જોઈએ.

આમોદ્ધારની નવરચનામાં પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિ આવી રીતે ખૂબ જ ઉપકારક થઈ પડે, અને તેમાંથી ધીમે ધીમે ગામડામાં જ પોતાનું સેવક મંડળ જન્મે અને સંઘ-બળ જળે અને ચોરો ચોવટચોરો મટી જઈને ચેતનચોરો થઈ શકે.

પરાજયથી હાડકાંમાં ચક્રમક અને સ્નાયુમાં હાડકાંની કઠણાઈ એટલે મજબૂતાઈ આવે છે ને તેથી માણસો અજિત બને છે. દુનિયા ઉપર જેમનું પ્રભુત્વ છે એવા વીર નરો આ પરાજયની સ્થિતિમાં ઉત્પન્ન થયા છે. માટે પરાજયથી ડરતા નહિ. કોઈપણ આરા કામમાં તમારો પરાજય થાય ત્યારે તમારે સમજવું કે હવે વિજય સમીપ છે.

ગામડાંઓમાં પુસ્તક-પ્રવૃત્તિ

[લેખક :—કુંગરશી ધરમશી સંપટ, કરાંચી]

હિંદમાં સાત લાખ ગામડાંઓ છે. જેમણે આ ગામડાંઓમાં જાતે કરીને અનુભવ લીધો છે, તેઓ આ ગામડાંઓ અને ગ્રામવાસીઓની મંદ સ્થિતિ, અસાન, દરિદ્રતા, રોગગ્રસ્તતા અને પરાધીનતા જોઈ ઘણાં અશ્રુઓ ખેરવે છે. આ વિશેષ દેશના ગ્રામવાસીઓ ઘણી પેઢી પરંપરાથી દુઃખ અને દીન સ્થિતિમાં લપટાયેલાં છે. દરિદ્ર અવસ્થાથી ઉત્પન્ન થતા બધા દુર્ગુણોએ તેમના મનમાં વાસ કર્યો છે. એટલેટ- નનાં ગામડાંઓમાં જે શિક્ષણ, સ્વચ્છતા, તાજગી અને જીવંત લોકજીવન જોવામાં આવે છે, તે આપણાં ગામડાંઓમાં નથી, એનું મુખ્ય કારણ આપણાં ગામડાંઓની હુબતાવી નાજે તેવી ગરીબાઈ છે. ઇંગ્લંડની દરેક મનુષ્યની વાર્ષિક પેદાશ એસી પૌંડ એટલે લગભગ એક હજાર રૂપિયા સરેરાશમાં આવે છે. હિંદના મનુષ્યની સરેરાશ વાર્ષિક પેદાશ માત્ર પચાસ રૂપિયાની ગણાય છે. એટલે આપણા કરતાં ઇંગ્લંડનાં મનુષ્યોની વાર્ષિક આવક વીસ ગણી વધારે છે.

આપણા લોકોની દરિદ્રતાને કારણે અસાન વધુ છે. અસાનથી અસ્વચ્છતા અને ગંદાઈ આવ્યાં છે. ગંદાઈથી રોગો આવ્યા છે. રોગોથી અકાળે મૃત્યુની સંખ્યા વધી છે. યુરોપના ઘણાખરા દેશોની ઉમ્મર ભોગવવાની સરેરાશ ૫૦ થી ૫૮ વરસો સુધીની આવે છે, ત્યારે આપણા દેશની એટલે હિંદની પ્રજાની જીવંતીની સરેરાશ માત્ર ૨૩-૨૪ વરસની આવે છે. તેનું મુખ્ય કારણ સ્વાસ્થ્ય અને સુખ શાંતિના નિયમોનું અસાન, વૈદ્યકીય ચિકિત્સાની ગેરહાજરી, દરિદ્રતા અને પ્રગતિનો અભાવ છે. ત્યાં જુઓ ત્યાં ગામડાંઓમાં કચરો, દુર્ગંધી પદાર્થોનો જમાવ, અસુખાકારીભરેલાં રહેઠાણો જોવામાં આવશે. યુરોપમાં સુસંસ્કારી ગૃહસ્થો વાનપ્રસ્થ અવસ્થા ગામડાંઓમાં ગુજરવા માંગે છે; પરંતુ આપણે ત્યાં તેવી સગવડવાળાં ગામડાંઓ જ બહુ થોડાં છે.

બંગાળનાં ગામડાંઓ જુઓ. ત્યાંના ગ્રામવાસીઓ અને તેમના પ્રાણીઓ કેવાં દુખળાં અને નાના કદનાં છે ? મેલેરીઆને લીધે ઘણાંખરાંની પેટની બરોજ વધી આવી હોય છે. ઘણાંને હુકવર્મ(વાળા)નો રોગ હોય છે. ઇશ્વરની ઇચ્છાથી રોગો આવે છે અને નિવૃત્ત થાય છે; એમાં મનુષ્ય ઇચ્છા કાંઈ કામ કરે નહિ એવી તેમની માન્યતા જન્મથી જ હોય છે. ઓરિસ્સાના ગામડાંઓ તો ઘણાં જ પછાત છે. દરિદ્રતા પણ ત્યાં સાક્ષાત મૂર્તિવંત થઈ બિરાજે છે. નદીઓની લપકર રેલો એ ગામડાંઓને ઘણી વખતે તાણી જાય છે. મેલેરીઆ વારંવાર ત્યાં મોટો ભોગ લે છે. સંયુક્ત પ્રાંતનાં ગામડાંઓમાં પણ બૂખ્યાં, દુઃખીયાં અને રોગી ચીંથરેલાં ગામડાંઓની સંખ્યા મોટી છે. રાજપૂતાનાનાં ગામડાંઓની મોટી સંખ્યા પાણી, વસ્ત્રો અને અનાજ વગેરે જરૂરની વસ્તુઓ માટે તરફડે છે. સિંધના ખેડૂતો પણ ફળદ્રુપ જમીન છતાં ઘણા દુઃખી છે. જમીનદોરો, પાંધીની રેલો, શાંદુકારોનું કવજ એમને ઉંચી સ્થિતિમાં આવવા દેતાં નથી.

આપણો ગુજરાત માત્ર તાપી નદી અને વીરમગામ વચ્ચેનો પ્રદેશ નથી; પણ કચ્છ અને કાઠિયાવાડ પણ એમાં જ આવે છે. ગુજરાતનાં ગામડાંઓ બીજા દિવંનાં ગામડાંઓની સરખામણીમાં ઠીક ગણાય. છતાં ત્યાંનાં, ગામડાંઓ પણ દુઃખ, દીનતા, દરિદ્રતા, અસાન અને અમુકાકારીથી ભરેલાં છે. આ આઠ હજાર ગામડાંઓનું સાહિત્ય આપણી પાસે ઘણું અલ્પ છે. આપણાં વિદ્વાનો, સંસ્કારવાંચકો અને ઉમંગભર્યા યુવકો ગામડાંઓનું સાહિત્ય પદ્ધતિએ નિરીક્ષણ કરવાનું શરૂ કરે અને તે સંબંધી વિગતવાર કીલુવટ સાથેનું સાહિત્ય બહાર પાડે તો મોટો ઉપકાર થાય. ગામડાંઓ સંબંધી આપણું જ્ઞાન ઉપરટપકીઉં અને અલ્પ છે. આ વિષયમાં વિશેષ સંશોધન થવાની ઘણી જરૂર છે.

આ આઠ હજાર ગામડાંઓમાંથી ઘણાંખરાં સેંકડો વરસોથી જે સંસ્કૃતિ હતી તેજ ભોગવતાં આવ્યાં છે. આ આઠ હજાર ગામડાંઓમાંથી માત્ર આશરે પંદરસોથી સત્તરસોમાં નિશાળો છે. આ બાબતમાં વડોદરાની સરકાર વિશેષ ધગશ ધરાવતી જણાઈ છે. પુસ્તકશાળા કે લાયબ્રેરી તો કોષકંઠ ગામડાંમાં હશે. ગામડાંઓમાં પણ હવે ખેડી સંસ્કૃતિ ધુસી ગઈ છે. આજ સર્વત્ર મૂર્તિમંત થઈ બિરાજે છે. જાશ રોટલા કે રાખના દિવસો હવે વહી ગયા છે. જાપાનની સસ્તી ચીજોએ ગામડાંમાં ઉડાં મૂળ ધાવ્યાં છે. હાથવણાટના મજબૂત કપડાંને બદલે જાપાનીઝ કાપડ ખરીદાય છે. દીવેલના તેલની જગ્યા ગાર્સેટ તેલે લીધી છે. ગામડાંઓનું અર્થશાસ્ત્ર બદલાયું છે. પરદેશીઓએ એમાંથી કાળો મેળવવા માંડ્યો છે.

ઘણાંખરાં ગામડાંઓમાં ખેડૂતવર્ગ તો બીલકુલ અસાન છે. ગુજરાતનાં ગામડાંઓની વસ્તીમાં પુરૂષવર્ગમાં માત્ર ત્રણુથી પાંચ ટકા જ લણેલાં હોય છે. સ્ત્રીઓ તો લગભગ મોટે ભાગે અસાન રહે છે. બાળકો તો ઘણાંખરાં પોતાનાં માતાપિતાને ખેતીનાં કામમાં મદદ કરે છે. ગામડાંઓમાં ઉજળીઆત વર્ગમાંથી સાધારણ રીતે ઠીક સંખ્યા અક્ષરજ્ઞાન ધરાવે છે, પરંતુ વર્તમાનપત્રો તો બહુ થોડાં વાંચે છે. મેં કચ્છમાં પચીસ ગામડાંઓની તપાસ લીધી. તેમાં માત્ર પાંચમાંજ પરદેશ ફરી આવેલાં માણસો વર્તમાનપત્રો મંગાવતાં કે વાંચતા હતા. ખેડૂતોમાં વર્તમાનપત્ર વાંચનાર કોષ મને મળ્યો જ નહિ. હરિજનોના આવાસમાં જૂનાં વર્તમાનપત્રોની પસ્તીના ટુકડા જોવામાં આવ્યા. કોળી, કુંભાર અને બીજાં વસવાયાઓની રિયતિ પણ એવાજ પ્રકારની હતી. કોષના ઘરમાં ધાર્મિક પુસ્તક પણ મને મળ્યું નહિ. હવે કેટલાક ખેડૂતોના છોકરાઓ ન્યાં ન્યાં નિશાળ છે ત્યાં બણવા જતાં જોયાં હતાં. પરંતુ હરિજનોનાં છોકરાંઓને માટે તો તેવી સગવડ બહુ જુજ સ્થાને મળે છે. જે ગામડાંઓમાં નિશાળો સ્થપાઈ છે, ત્યાં હરિજનોનાં છોકરાંઓ જતાં નથી—જદે તેમને આવવા દેવાતાં નથી.

અર્ધા ગુજરાતનાં ગામડાંઓની રિયતિ સમાન નથી. દેશી રાજ્યોનાં ગામડાંઓ વધારે પછાત છે. ત્યાં અક્ષરજ્ઞાનની સગવડો બહુ ઓછી છે. વડોદરા સિવાય બીજાં રાજ્યોનાં ગામડાંઓમાં પુસ્તકાલયો બહુ થોડાં છે. જે શાળાઓ સ્થપાય અને સારી રીતે પ્રચાર થાય તોજ અક્ષરજ્ઞાન વધે તેમ છે. ગામડાંઓમાં ખેડૂતો અક્ષરજ્ઞાન વગર શાહુકારોને હાથે નીચોવાય છે. શાહુકારો ગમે તેમનું નામું મારે છે. ખેડૂત હમેશાં કરજદાર જ રહે છે. માટે ગામડાંઓમાં મુખ્ય જરૂર તો અક્ષરજ્ઞાનની છે, ગામડીઆ-

ઓના હાથમાં ધણો સમય ફાળવ રહે છે. જોકે જેતીના દિવસો એટલે એતરો ખેડવાં, વાંવવાં અને ચોક્કી કરવા તથા લણવાના સમયમાં પૂરતું કામ રહે છે; છતાં પાંચ મહિના તેઓ તદ્દન નવરા જેવા જીણાય છે, ચોરે ખેતી ગર્ખાં મારે છે. આ સમયનો સદુપયોગ યવો જોઈએ. એમને કાર્ષક સારી પ્રવૃત્તિઓ દેખાડવાની આવશ્યકતા છે.

ગામડાઓમાં અર્થશાસ્ત્રની દૃષ્ટિએ બીજી મોટી ખામી તે ગૃહઉદ્યોગોની છે. અનાજ પકાવી તેની પેદાશમાંથી પોતાનું ગુજરાન ચલાવેલું અને વસ્ત્રો, વાસણો, છત્રીઓ, ચાહ, ગારલેટ, તેલ, સાણુ, મીણખત્તી, ખાંડ વગેરે ચીજો પરદેશી લેવી એવું હમણાંના ગામડાંઓનું અર્થશાસ્ત્ર છે. કોઈ હાથઉદ્યોગ ત્યાં હવે સરસ સ્થિતિમાં ચાલતો નથી. ગામડાંઓના હરિજનોનું કાપડ જાપાનીઝ કાપડ આગળ હરિકાષ્ઠમાં ટકી શકતું નથી. એટલે એ ઉદ્યોગ ધસાય છે. ટોપલીઓ વણવી, રસીઓ તૈયાર કરવી, ફળપ્રલનાં ઝાડો ઉછેરવાં, લોઢાનાં જેતીનાં સાધનો તૈયાર કરવાં વગેરે એકેય ગૃહ-ઉદ્યોગ મારા જેવામાં આવ્યો નહિ. ગામડાંઓમાં ખેડૂતોની સ્ત્રીઓ તો ધણા કામમાં રહે છે. એમને બારે માસ ધરતું, જનવરોની સેવાનું અને જેતીનું કામ રહે છે. પરંતુ પુરૂષ વર્ગમાં પાંચેક માસ નિવૃત્તિ જેવામાં આવી. રેડીઓ તો ક્યારે જેવામાં આવ્યો નહિ. હરિજનોમાં કાપડ વણવાનું જ્ઞાન ધણાખરાઓને છે.

કચ્છનાં થોડાં ગામડાંઓના અનુભવ અહીં અરથાને નહિ ગણાય. એક ગામડામાં દરબારી અથવા ખાનગી શાળા નથી. આખા ગામમાં ક્યારે વર્તમાનપત્ર આવતું નથી. ગામમાં એક લોહાણાની ધીરધાર કરવાની દુકાન છે. તે ધણીને લખતાં વાંચતાં આવડે છે. પરંતુ પુસ્તક કે વર્તમાનપત્ર તે વાંચતો નથી. ચોરા ઉપર ઠાકરે-હારાની પૂજા એક બ્રાહ્મણ કરે છે. એની પાસે રામરક્ષાના રતોત્રની ચોપડી છે. તેમાંથી તે અશુદ્ધ સંસ્કૃત વાંચી જાણે છે. બાકી બીજું કોઈ જ ગામમાં લખતાં વાંચતાં જાણતું નથી. આ ગામમાં પોષ્ટ નથી. કોઈને કદી કાગળ આવતો નથી, તેમ લખવાની જરૂર પણ પડતી નથી.

બીજું સાધારણ મોટું ગામડું છે. એમાં ખાનગી સંસ્થાની શિક્ષણ શાળા છે. જેતીના વખતમાં વાણીઆ બ્રાહ્મણના પાંચ છ છોકરા લણવા આવે છે. સાધારણ જેતીનો વખત નથી હોતો ત્યારે વીસ છોકરાં જાણે છે. માસ્તર સારો છે એટલે ચોરે ખેતી રામાયણ વાંચી સંભળાવે છે. સંભળવા ધણા માણસો આવે છે. પાંચ છ બર બ્રાહ્મણ અને દશેક ધરો લોહાણા વાણીઆનાં છે. એમાંના ધણાખરા પુરૂષોને લખતાં વાંચતાં આવડે છે. મધ્યપ્રાંતમાં રહી આવેલ એક માણસ જાણું મંગાવે છે. બ્રાહ્મણોમાં પણ લખી વાંચી શકે તેવા ચાર પાંચ માણસો છે. પોષ્ટની ગોઠવણ પણ હલકારાની મારફતે ચાલે છે. કોઈ કોઈ વાર બ્રાહ્મણોમાંથી કથા પણ કરે છે. મહાત્મા ગાંધીજીના નામને અહીં ધણા જાણે છે. યુરોપની છેલ્લી મોટી લડાઈની પણ ધણાંઓને ખબર છે. ખેડૂતોમાં પણ જે જાણે લખતાં વાંચતાં આવડે છે. હરિજનોમાં એકેયને અક્ષરજ્ઞાન નથી. માસ્તરો પાસે થોડાંક પુસ્તકો છે. ચોમાસામાં ગામ ધણું અરવચ્છ અને છે. રોગચાળો પણ ફાટે છે.

ત્રીજું મોટું ગામ છે, રેલ્વે પડખે યદને ચાલી જાય છે. દરબારી શાળા છે,

એનો માસ્તર પોષ્ટનું કામ પણ સંભાળે છે. ખેડૂતોની વસ્તી મોટી છે. એમનાં ઘણાં બાળકો નિરાળામાં જાય છે. હરિજનોની સારી સંખ્યા છે. હાથવણાટનું કામ સાધારણ ચાલે છે. નાનાં મોટાં સૌ ચાહના બંધાણી છે. ગામમાં બે ત્રણ વર્તમાનપત્રો આવે છે. ગામવાસીઓમાંથી કેટલાક પરદેશ પણ વસી આવ્યાં છે. એટલે અલક મલકની વાતો એરે) ઘણી વખત સંભળાય છે. શાળામાં થોડાં પુસ્તકો છે. ગામના મંદિરમાં એક બાવો સરસ રીતે તુળસીકૃત રામાયણ વાંચે છે. અશુદ્ધ સંસ્કૃતમાં ક્રિયાકર્મ કરાવનારા બ્રાહ્મણો પણ મળે છે. એક ખાનગી ગૃહસ્થની સારી જેવી પુસ્તકોની સંખ્યાવાળી લાયબ્રેરી પણ છે. વર્તમાનપત્રો પણ આવે છે. ઉજળીયાત વસ્તીનાં ઘરોમાં પુસ્તકો વાંચવાનો મહાવરો જણાય છે. આ ગામમાં શાંતિ સંબંધનાં માસિકો પણ જોવામાં આવ્યાં. યુવકો કેમિસની વાતો પણ કરે છે. ખાનગી કન્યાશાળા બોલવાની વાતો પણ થાય છે.

કચ્છનાં ગામડાંઓ જેવાં જ લગભગ કાર્યાવાડાંનાં ગામો છે. ગુજરાતનાં કેટલાક વિભાગનાં ગામો કાંઈક વધારે સંસ્કૃતિ ધરાવનાર છે; પરંતુ મોટા પ્રમાણનું અત્તાન સૌ દેશાભિમાનીને સાલે તેવું હોય છે. આર્થિક સ્થિતિ પણ બહુ મોળી હોય છે. ગામડાંઓના લોકોને નવું નવું જાણવાની ઉત્કંઠા છે. માત્ર કોઈ એમને સંભળાવનાર નેષ્ટએ, જેવી ધાર્મિક જગાસા અને ધર્મ સંબંધીના સાહિત્ય સાંભળવાની ઇચ્છા હોય છે, તેવી જ બીજી પણ જાણવા સમજવાની જગાસા તેમને રહે છે.

ગામડાંઓને માટે હળવું સાહિત્ય હોવું નેષ્ટએ. એમાં એકેય ડાયાકુટ, કઠણ અને સમજવામાં ન આવે એવા શબ્દો ન જોવાન્યહા હોય એ જરૂરનું છે. નાની નાની વાતોથી ગામડાંઓની સ્વચ્છતા અને સુખ શાંતિ કેમ વધે એવા પ્રકારના ખાસ સાહિત્યની જરૂર છે. ગૃહઉલ્લોગ તરફ ગામડાંઓની રૂચિ વધે એવા સાહિત્યની પણ આવશ્યકતા છે. દુરસદના વખતમાં શું શું કામ ધંધા હાથમાં લેવા તે પણ એઓને સમજાવવાની જરૂર છે. મેલેરીઆ, કોલેરા, ઇન્ફલ્યુએન્સા, પ્લેગ, ક્ષય જેવા રોગોમાં કેમ સારવાર કરવી તે પણ એમને સમજાવવું નેષ્ટએ. ગામડાંઓમાં હમણાં મોટામાં મોટી તકલીફ અસ્વચ્છતાની છે. ન્યાં ત્યાં ગંદા કચરાના ઢગલા પડેલા હોય છે. સાંકડા રસ્તાઓમાં કુદરતી હાજતનાં ગંધાતા પદાર્થો પડ્યા હોય છે. એ સર્વે દૂર કરવા સંબંધી જ્ઞાન એમને મળવું નેષ્ટએ.

ગામડાંઓમાં ધાર્મિક સાહિત્યનો ખૂબ ખૂબ આદર છે. ભગવાં વંઓ તરફ પૂજ્ય ભાવ પણ ખૂબ છે. આ ભગવાં વંઓ ધારણ કરનારા સાધુઓની કોઈ સંસ્થા જો સારાં પુસ્તકોનું વાચન ગામડાંઓમાં કરે તો એ હીલચાલને બહુ આદર મળે તેમ છે. સાધુઓને ગામડાંમાં ઉદરનિર્વાહ નેટલું મળી રહે તેવા સંસ્થા છે. એઓ સ્વચ્છતા, સુખશાંતિ, આમ્યપંચાયત, ગૃહઉલ્લોગ, કેળવણી, વહેમનિવારણ વગેરે વિષયો ઉપર જો કાંઈ સારાં સારાં પુસ્તકો વાંચે તો ગામડાંઓની પ્રગતિ જરૂર સાંભળે. એવા સાધુઓ જો કવીનાધન ગામડાંઓમાં વહેંચે તો ગ્રામવાસીઓના ઉપર મોટો ઉપકાર થાય.

હમણાં પુસ્તકોની ગુજરાતી ભાષા ઘડાઈ ઘડાઈ અમુક આકાર ધારણ કરી પ્રગતિ સમક્ષ પીરસાઈ છે. પરંતુ પુસ્તકીયા ભાષામાં કેટલીક વખતે અંગ્રેજી અને સંસ્કૃત શબ્દો ઘુસી ગયા એ ગામડાંઓને માટે ચોખ્ખું નથી. એમને તો તદ્દન સરળ સાદી હુંકા વાક્યોવાળી અને ક્લિષ્ટરચનાવિનાની ભાષા નેષ્ટએ. ગામડાંઓ માટે ખાસ પરિચિતિ ધ્યાનમાં રાખી પુસ્તકો રચાય તો બહુ ઉપકારક થઈ પડે,

આઠ હજાર ગામડાઓમાંથી એક હજાર ગામડાઓમાં ફરતાં પુસ્તકાલયો ઉપકારક થઈ પડે એવી આશા રહે છે. નવા અંચારો કરતાં પણ જુના અંચારોનાં પુસ્તકો વધારે ઉપયોગી થઈ પડે તેવી વલણ છે. એમના માટે નીચેનાં પુસ્તકો વધારવાની મારી સૂચના છે:—

(૧) દલપત કાવ્યના ભાગો (૨) જાતમહેનત (૩) સોરઠની રસધારો (૪) સોરઠના બહારવટીઆ (૫) નવલ અંધાવલી (૬) રાયસુરાની લોકકથાઓ તથા લોકગીતો (૭) ગાંધીજીના પુસ્તકો (૮) કાઠિયાવાડની વાર્તાઓ અને રાસમાળા (૯) મેવાડની જાહેજલાલી અને અમૃતલાલ સુંદરજીના સ્વર્ગો. (૧૦) શ્રીરામકૃષ્ણ દેવનાં કથામૃતો (૧૧) શ્રી માનેશ્વરી ગીતા (૧૨) શ્રી મલખારીનાં કાવ્યો. (૧૩) સેવાના સન્માર્ગો (૧૪) સસ્તા સાહિત્ય મંડળનાં કેટલાંક ઉપયોગી પુસ્તકો (૧૫) સુંદરી સુબોધની જુની કાષ્ઠલેખ.

આ યાદી ધણી મોટી બનાવી શકાય. હમણાં સંયુક્ત પ્રાંતમાં પ્રધાનમંડળે લોકસેવા માટે મોટી યોજના રજુ કરી છે. તેમાંથી ધણું પ્રાપ્ત કરવાનું બની શકે તેમ છે. સ્ત્રીશિક્ષણના થોડાં પુસ્તકો પણ સાથે મૂકવાં જોઈએ.

ફરતાં પુસ્તકાલયો માટે સેવાભાવી યુવકોને રાખવા જોઈએ. એ યુવકો હમણાં બેકારીના સમયમાં પુષ્કળ મળે તેમ છે. એમને થોડા સમય સુધી એક અનુભવી ગૃહસ્થના હાથ તળે તાલીમ આપવી જરૂરની છે. તાલીમ પામેલા આ યુવકો પુસ્તકો તથા કવિનાઇનનાં પરીકાં લઈ જુદે જુદે ગામે ફરે એવી વ્યવસ્થા કરવાની જરૂર છે. સાચા શુદ્ધભાવી યુવકોને જો અનુભવી કાર્યકર્તાઓના હાથ નીચે તાલીમ આપી કેળવવામાં આવે તો બહુ ફાયદો થાય. સર્વન્ટ ઓફ ઇન્ડિઆ સોસાયટીની ઢબ ઉપર ગુજરાતમાં વાચન પ્રસારણ માટેની યોજના ઘડવી જોઈએ. કોષ્ઠક વખતે કુરસે આખી યોજના તૈયાર કરવાની ઇચ્છા છે.

મહારાષ્ટ્ર ધણું ગરીબ છે. છતાં પૈસા ફંડની યોજના ત્યાં સફળ નીવડી છે. પૈસાફંડમાંથી ત્યાં તળેગામનું કાચનું કારખાનું અને બીજા ઉપયોગી કાર્યો થઈ શક્યાં છે. આપણું ગુજરાત પ્રમાણમાં સમૃદ્ધિશાળી ગણાય. આવક માટે આવી પૈસાફંડની યોજના અમલમાં મૂકવી જોઈએ. મહાગુજરાતનાં જુદાં જુદાં સંસ્થાનોમાં જો આ ફંડના ઉપદેશકો ફરવા નીકળે તો એમનો આદર સહિત જરૂર સત્કાર થાય. ગુજરાત બહાર વીશ લાખ ગુજરાતીઓ વસે છે. પોતાના દેશને પ્રાણુથી પણ અધિક ચાહે છે. ગુજરાતી સંસ્કૃતિ વધારવા ખૂબ ધન આપે છે. બીજા ગુજરાત બહારની પ્રવૃત્તિઓમાં પણ ધણું ધન આપે છે. એમનો સહકાર સાધવો જોઈએ. કામ કરનારાને શુદ્ધ હૃદયના દેશ અને પ્રજાપ્રેમીને પૈસાની ઉણપ કદી રહેતી નથી. તેમને મદદ અને સહકાર પૂરતા પ્રમાણમાં મળે છે. આ યોજનાની ગુજરાતમાં ધણી જરૂર છે.

ગુજરાતીઓમાં સાહસ, શક્તિ, ધીરજ, ખંત અને પરગજુપણ છે. સમૃદ્ધિ પણ પ્રમાણસર ઠીક છે. પરદેશોમાં ઠીક ઠીક કમાય છે. માત્ર સારા કામ કરનાર જોઈએ છે. ફરતા પુસ્તકાલયની પ્રવૃત્તિ સૌને ગમે તેવી છે. સર્વત્ર એને આદર મળે તેવી સંભાવના છે. માત્ર કાર્યકર્તાઓનું જૂથ જોઈએ. આગ્રાના દયાળબાગે પાંચ હજાર રૂપિયાથી શરૂ કર્યું હતું. આજે એણે બાઝ કરોડની મિલકત અને હજારો ઉદ્યોગી સેવાભાવી યુવકોને તૈયાર કર્યાં છે. ગુજરાતમાં પણ દયાળબાગે ઉભાં યાત્રા એવી પ્રશ્ન પ્રત્યે પ્રાર્થના છે.

પુસ્તકાલયનાં પ્રકાશકિરણા

(૧૪)

(૧૪૧) માતૃભૂમિ હિન્દની સર્વમાન્ય સંસ્થા “ મહાસભા ” જે વર્ષથી ગામડાંમાં ભરાય છે, અને આદેશ આપે છે કે ‘ખરૂં’ હિન્દ ગામડાંમાં વસે છે: ગામડાંના ઉદ્ધાર વિના હિન્દનો ઉદ્ધાર નથી.

૪૨) ફ્રેજપુર અને હરિપુરા સરખાં હિન્દનાં ગામડાંમાં મહાસભાએ પોતાનો રાષ્ટ્રધ્વજ રોપીને જગતને જણાવી દીધું છે કે હિન્દની મહાસભાએ હિન્દના સર્વદેશીય વિકાસની અજબ કૂંચી હાથ કરી છે: અને તે આખ્યહિન્દનો સર્વદેશીય વિકાસ.

માટેજ

... આમોદ્ધાર એજ સારાયે હિન્દની શુદ્ધ સ્વતંત્રતાની આવી છે.

૪૩) હિન્દનો ઉદ્ધાર સાચું હિન્દ જેમાં વસે છે તેનો વિકાસ કરવામાં રહેલો છે.

સાચું હિન્દ કયાં ? ગામડાંમાં.

ગામડાંની મુક્તિ કયાં ? જ્ઞાનમાં.

જ્ઞાન કયાં ? પુસ્તકોમાં.

પુસ્તકો કયાં ? પુસ્તકાલયમાં.

માટેજ

પુસ્તકાલયને અપનાવ્યા સિવાય આપણો વિકાસ સદાય અધૂરો રહેશે.

૪૪) હિન્દુસ્થાન ગામડાંમાં વસે છે. ગામડાંમાં વસેલો મોટો સમાજ આર્થિક સ્થિતિએ ગરીબાઈ ભોગવે છે. ગામડાંનો ઉદ્ધાર થયા વગર દેશનો ઉદ્ધાર અશક્ય છે. જ્ઞાન વગર ગામડાંનો ઉદ્ધાર નથી. ગામડાંના લોકોની સ્થિતિ ગરીબ છે પણ તેનાં હૃદય ગરીબ નથી. જરૂરજેશું જ્ઞાન આવતાં એ ગરીબ લોકોનું ઉદાર હૃદય પોતાના દેશને માટે કંઈ ને કંઈ કરવા થનગની ઉઠે છે; અને તેવાં થનગનતાં હૃદયોની રહીસહી ઉદારતામાંથી અપાતી અંશમાત્ર મદદમાંથી જ જ્યારે આવાં પુસ્તકાલયો ખોલાયે અને પુસ્તકાલયપર્વણી-ઉત્સવો હિન્દને ગામડે ગામડે ઉજવાયે, ત્યારે સાદુંજે હિન્દ સર્વોત્તમ જ્ઞાનસૂર્યનાં પ્રકાશકિરણોથી અગ્રણી બીઠ્યું હશે.

(૧૪૫) પુસ્તકાલયની પ્રગતિ એ દેશની પ્રગતિ છે: પુસ્તકાલયનાં બહુમાન એ દેશનાં ઉજળાં લાવિનાં બહુમાન છે.

(૧૪૬) અક્ષરજ્ઞાન વગર અજ્ઞાનાંધકારમાં આયડતાં દેશબાંધવોને આંખો નહિ આવે; અને પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિને વ્યાપક બનાવીને પૂરેપૂરા જીગરથી અપનાવ્યા વગર આવેલી આંખોને ફરી અંધાપો આવી જવાનો સંભવ નહિ ટળે.

(૧૪૭) જ્ઞાનનાં કિરણ મેળવવાં હોય તો સદ્ગ્રંથોનું સુવાચન મેળવો.

(૧૪૮) સુવાચનનાં અમૃતખિંદુઓ તમારા જીવનના દુઃખમય વાતાવરણને દૂર કરશે.

(૧૪૯) પુસ્તકાલયોજા ગામડાંનાં સાચાં દેવમંદિરો છે.

(૧૫૦) ગ્રંથપાલ એ તમારો સાચો સલાહકાર છે.

—વૃજલાલ દ. મહેતા

—❦—

ગ્રંથ-કથન

(હરિગીત)

હું છું ફિરસ્તો સ્વર્ગનો તે મોકલ્યો આ લોકમાં,
આનંદ જનને આપવા જે છે પડેલા શોકમાં;
જ્ઞાનવારિ તૃપાત જનને મિષ્ટ પાવા કાજ હું,
આઓ પ્રભુપ્રેર્યો જગતકલ્યાણ કરવા કાજ હું. ૧

કેદી કરી કેા ખંડમાં ગોંધી મને તા રાખશે,
હું વિહરનારો વિશ્વમાં અકળાવો મારો ન નાખશે;
મારી સુવાસ પ્રસારોને આર્જીવ આપોશ સર્વને,
આવો મળો ભાવે મને થઈ મિત્ર કરશું ઉપવને. ૨

ખોદીશ હું તમ જ્ઞાનચક્રુ જોઈ ચક્રો સત્યને,
વાતો કરીશ વિનોદની ને હરીશ સર્વ વિપત્યને;
થયો કરોશું તરવની સમજાવું નીતિ ધર્મને,
પરમાર્થ પંથ બતાવોને કહું પરમપદના મર્મને. ૩

ધતિહાસ ને ભૂગોળની આકાશ ને પાતાળની,
 લેવજાંત વનસ્પતિની ટેકરા ને ઢાળની;
 સાહિત્ય ને વિધ વિધ કળાની જ્ઞાન ને વિજ્ઞાનની,
 વિદ્યા ભરી કેં કેંક મુજમાં હધથ તમને ઘણું ઘણી. ૪

રહતા હશે તો હું હસાવીશ ધીરજ આપીશ દુઃખમાં,
 ધુએ ઉકેલીશ લેવનની આનંદ આપીશ સુખમાં;
 રસ્તો બતાવીશ હું ખરો ભૂલા કદાપિ પડ્યા હશે;
 સન્નિભત્ર થઇને કરીશ કામજ મુજ કને લે આવશે. ૫

જે રનેહ રાખે મુજ પરે કલ્યાણ હું તેનું કરું,
 સેવે મને જે ભાવથી ભવતાપ હું તેના હરું;
 પણ એક ચેતવણી હઉં ઉરમાં ઉતારી રાખજો,
 અમ બાતમાં ભૂંડા પડ્યા કંઈ તે થકી દૂર ભાગજો. ૬

મુજ મૂલ્ય તે હું શું કહું અણુભોલ વસ્તુ હું ખરે,
 પારખજનો પરખે મને પણ મૂર્ખ શું કિંમત કરે ?
 જતને કરીને બાળવો છું કોક દી બહુ કામનો,
 છું નામનો હું અંથ પણ શણગાર છું તમ ધામનો. ૭

મુજ અંગ નાનુક છે ઘણું પકડી ન ચુંધી નાખશે,
 ના સોંચ પર પટકી મને મુજ હાડ ભાંગી નાખશે;
 ના કાન પકડી ખેંચી તેની કોર વાળી નાખશે,
 ના ધૂળમાં રગદોળશે ગદો કરી ના નાંખશે. ૮

ધીમે રહીને પકડજો સંભાળી હોંકે મૂકશે,
 ને બાળ કોમળ પેક સાચવજો મને ના ચૂકશે;
 મુજ અવયવો તોડી વછોડી ફેંકી હધ ખંડિત કરી,
 કદરૂપ કરશે ના મને રાખી દયા મુજ પર જરી. ૯

વડોદરા :

—જગજીવનદાસ દયાળજી મોદી

માનવી જીવનમાં પુસ્તકાલયનું સ્થાન

[લેખક :—કેશવ મંગેશ રાંગલેકર, બી. એ.

મદદનીશ વ્યવસ્થાપક, પુસ્તકાલય ખાતું, વડોદરા]

૨૨] જગતમાં દરેક પ્રાણી સુખ મેળવવા પ્રયત્ન કરે છે, એ વાત સર્વ કોઈ જાણે છે. જગતમાં સુખના પ્રમાણમાં દુઃખજ દરેકને વધારે પ્રમાણમાં ભોગવવું પડે છે, એ વાત પણ પ્રસિદ્ધ જ છે. બીજા અનેક પ્રાણીઓ કરતાં મનુષ્ય પ્રાણીમાં શુદ્ધિનું પ્રમાણ વધારે હોવાથી તે આવી પડેલું દુઃખ ભોગવતો હોય તો પણ તે બૂધી જઈ આગળ ઉપર સુખ મેળવી શકાય તેવા પ્રયત્ન દરેક માણસ પોતાના શુદ્ધિ-સામર્થ્યથી કરી રહે છે. આવો પ્રયત્ન કરવામાં એને શુદ્ધિની ખીલવણી કરવી પડે છે અને તેમ કરતાં તે પોતાના જ્ઞાનમાં સેહેજે વૃદ્ધિ કરતો જાય છે.

જ્ઞાન ખાસ કરીને બે પ્રકારથી મેળવી શકાય છે: એક સ્વાનુભવથી અને બીજું બીજાઓના અનુભવથી. આ બીજા પ્રકારનું જ્ઞાન મેળવવાનું મોટામાં મોટું સાધન પુસ્તકો છે. આજ સુધી જગતમાં થઈ ગયેલા અનેક પ્રસિદ્ધ પુરોના અનુભવો એમણે પોતે લખેલાં પુસ્તકોમાં અગર તો તેમના સ્નેહીઓ વા અન્ય અંધકારીએ એમનાં જીવનચરિત્ર સંબંધી લખેલાં પુસ્તકોમાં પ્રસિદ્ધ કરેલાં છે. તેમજ બીજા અનેક વિષયો ઉપર લખેલાં પુસ્તકો વાંચીને પણ દરેક માણસ જ્ઞાન મેળવી શકે છે. શ્રીમદ્ ભગવદ્ગીતા, ચંદ્રકાન્ત, રામાયણ, મહાભારત, અને જુદા જુદા ઐતિહાસિક ગ્રંથોના વાચનથી ઘણુંજ જ્ઞાન મેળવી શકાય છે, તે સહુ કોઈ જાણે છે. શિક્ષિત લોકો તો એવા ગ્રંથો વાંચેજ. પરંતુ અલણ માણસોને પણ આનાં પુસ્તકોમાં ગ્રથિત થયેલું જ્ઞાન કોઈની મારફતે મેળવવાની ઇચ્છા થાય છે એ વાત હરિકીર્તિના સાંભળવા જનાર લોકોની સંખ્યા ઉપરથી સિદ્ધ થાય છે. ન્હાનાં બાળકોને વાર્તાઓ સાંભળવામાં રસ પડે છે અને જેમ જેમ બાળકો મોટાં થતાં જાય તેમ તેમ જે તેઓ ભણતાં હોય કે ભણેલાં હોય તો તેમને પુસ્તકો વાંચવાની ઇચ્છા થતી જાય છે.

હાલના જમાનામાં સુશિક્ષિત રાષ્ટ્રો જ સુધરેલાં રાષ્ટ્રો કહેવાય છે. આપણો હિન્દ દેશ શિક્ષણની દૃષ્ટિએ બહુ જ પછાત હોવાથી સુધરેલા રાષ્ટ્રોમાં એની મજૂરી થતી નથી. આપણા અલણ લોકોની સંખ્યા ઘણા જ મોટા પ્રમાણમાં છે. આ વાત દેશનેતાઓના ધ્યાનમાં જેમ જેમ આવવા માંડી તેમ તેમ તેઓએ પોતાના દેશ-બંધુઓને શિક્ષણ મળે તેવી તત્ત્વીજ કરવાની શરૂઆત કરી. શ્રીમંત ગાયકવાડ નરેશને પન્દેશના પ્રવાસમાં એવું જણાઈ આવ્યું કે લોકોના સુખનું મુખ્ય સાધન શિક્ષણ છે. એટલે તેઓએ પોતાની પ્રગતને સુખી બનાવવાના હેતુથી મેળવણી વિષયક જે સુધારા કર્યા છે તેમાં પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિ મુખ્ય ભાગ ભજવે છે. પોતાના રાજ્યમાં તેઓ સાહેબે સ્વતંત્ર પુસ્તકાલય ખાતું સ્થાપી ન્હાનાં મોટાં ગામોનાં પોતાનાં પ્રગત-નોતે જ્ઞાન મેળવવાની કેવી તત્ત્વીજ કરી આપી છે તે આખા જંગલ પ્રસિદ્ધ છે.

મુદ્રણકળા અસ્તિત્વમાં આવ્યા પછી દિવસે દિવસે સાહિત્યક્ષેત્રમાં એટલો બધો વધારો થતો જાય છે કે કોઈ એક વ્યક્તિ, ગમે તેટલી સધન હોય તો પણ, બધું જ સાહિત્ય ખરીદ કરી શકે તેમ હોતું નથી. તેથી પુસ્તકોની અગર આમાયિકોની સામુદાયિક ખરીદી કરવાની જરૂરીયાત લોકોને જણાઈ અને તેથી જ પુસ્તકાલયની સંસ્થા અસ્તિત્વમાં આવી. કેટલાક સધન-માણસો પોતપોતાનાં સ્વતંત્ર પુસ્તકાલયો રાખે છે. તેનો ઉપયોગ બહુજન સમાજને મળી શકે તેમ હોતું નથી. તેથી સાર્વજનિક પુસ્તકાલયનો પ્રચાર ટેરેટર થયો અને વડોદરા રાજ્ય પૂરતી વાત કરીએ તો રાજ્યની પ્રજા ઘણા મોટા ભાગે પુસ્તકાલયથી મળતી સગવડનો પૂરેપૂરો લાભ લઈ શકે છે.

પુસ્તકોના વાચનનો મુખ્ય હેતુ શિક્ષણ છે; એવું ધારવામાં આવે છે અને કહેવામાં પણ આવે છે; પરંતુ તેનો ખીજો અને મહત્વનો ઉપયોગ મનોરંજનનો પણ છે. જે પુસ્તકો ગાન આપી સાથે સાથે મનોરંજન પણ કરતાં હોય તે પુસ્તકો વિશેષ મહત્વનાં ગણાય. દાખલા તરીકે પ્રથમ આપણા દેશના મુક્ત પહેલવાન જેવા વ્યાયામવીરો અમુક પ્રકારનો વ્યાયામ લઈ શરીરબળ કેળવતા, પરંતુ હાલના જમાનામાં શરીરબળ સાથે મનોબળ પણ કેળવવાનો પ્રયાસ થાય છે. એટલે એવા વ્યાયામપ્રયોગો હાલમાં અસ્તિત્વમાં આવ્યા છે કે જેથી શરીરને વ્યાયામ થઈ મનને રંજન થાય. તેથી આખાકાની નહાની સરખી ઓરડીઓમાંની વ્યાયામપ્રવૃત્તિ ઓછી થતી જઈ ખુલ્લા મેદાનની વ્યાયામપ્રવૃત્તિ આખા જગતમાં હાલ ચાલુ છે. શરીર અને મન એ બન્નેનો એવો નિકટ સંબંધ છે કે એક વ્યવસ્થિત હોય તો જ બીજું વ્યવસ્થિત રહે. આ શરીર અને મનની રિથિતિનો અનુભવ દરેકને છે જ.

કોઈ પણ પુસ્તકાલયમાં વંચાયેલાં પુસ્તકોના આંકડા મેળવતો નવલ-કથાઓના વાચનનું પ્રમાણ ખીજા અનેક વિષયો ઉપરનાં પુસ્તકોના વાચન કરતાં વધારે હોય છે, અને એ બહુ જ સ્વાભાવિક છે એવું ઘણાખરા વાચકો અનુભવ ઉપરથી કહી શકશે. મનુષ્ય પ્રાણી ગમે તે રીતે પોતાના મનનું રંજન કરવા ઇચ્છે છે. જેને વાચનથી રંજન થાય છે તેને વાંચ્યા વિના એન પડતું નથી. કેટલાક લોકો રાત્રે સૂતી વખતે પણ પાતું અડધું પાતું વાંચ્યા વગર સૂતા નથી. એટલું પણ વાંચ્યા વગર એમને ઉંઘ આવે જ નહિ એવી ટેવ એમને પડેલી હોય છે. એટલે તેમની બાબતમાં વાચન એ લેહેરની વાત ન રહેતાં જીવનને માટે એક આવશ્યક વસ્તુ બની હોય છે.

આપણા દેશમાં અસહકારની ચળવળ ચાલુ થઈ ત્યારથી લોકોમાં વર્તમાનપત્રના વાચનનો શોખ ધણી વધી ગયો છે—એટલે સુધી કે ગામડાના લોકોને પણ ટપાલ ક્યારે આવે અને છાપું ક્યારે વાંચવા મળે એવું થઈ જાય છે. મોટાં શહેરોમાં ચાહતી દુકાનો અગર હેરકટીંગ સલુનોમાં ગ્રાહકોને આકર્ષવા માટે જ ખાસ ખરીદેલાં છાપાં રાખવામાં આવે છે; અને તે મફત વાંચવા મળે તેટલા ખાતર પણ ઘણા ગ્રાહકો એ દુકાનો તરફ વળે છે, એવા અનુભવ છે. એટલે લોકોનો વાંચવાનો શોખ વધ્યો છે.

ન્યારે લોકોને અમુક ગતની અભિરૂચિ થઇ છે ત્યારે તે અભિરૂચિને પહેાંચી વળવા યોગ્ય તે તજવીજ કરવાનું કામ લોકનેતાઓનું અને રાજ્યકર્તાઓનું મહુ છે. સુભાષે વડોદરા રાજ્યમાં આ બધી તજવીજને ક્યારથીએ ચાલુ થઇ ગઇ છે અને દિવસે દિવસે તેનો લાભ લોકો વધારે પ્રમાણમાં લેતા ગય છે. આપણે ઇચ્છીશું કે વડોદરા રાજ્યની આ પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિ રાજ્ય બહારના હિંદના ભાગને આદર્શરૂપ થઇ પડશે. શ્રીમંત વડોદરા નરેશના નીચેના શબ્દો સંબંધકર્તા માણસો ખાસ ધ્યાનમાં રાખશે તો આપણી ઇચ્છા વહેલી ફલિભૂત થશે એવી આશા કરીએ તો શું ખોટું છે ?

“ લોકોએ સંજોગે ઉપર વિજય મેળવવા જોઇએ અને સમજવું જોઇએ કે વધારે ને વધારે જ્ઞાનપ્રાપ્તિ એ એમની મોટામાં મોટી જરૂરિયાત છે. લોકોને પુસ્તકો અઘાતાં બનાવવાં જોઇએ. આકર્ષક મહાલયો કે સુંદર ચિત્રોને નહિ, પરંતુ અંધમાંની વસ્તુને લોકો પોતાના જીવનનું એક અવિભાજ્ય અંગ ગણતા થાય એમ કરવું જોઇએ. એમ થાય તો જ પુસ્તકાલય એ જીવનના શોખની વસ્તુ નહિ રહેતાં તેના અસ્તિત્વ માટેની એક આવશ્યક ચીજ બની રહેશે.”

જે લોકોને ખરેખરે વાંચવાનો શોખ હોય છે તેમની બાબતમાં વાચન એ તેમના જીવનમાં અગત્યની વસ્તુ છે; એટલું જ નહિ પરંતુ નાના મોટા રોગોથી પીડાતા લોકોને કાંઇક વાંચવાનું આપી અગર તો વાંચી સંભળાવી તેમનું દુઃખ વિસરાવી શકાય છે અને જીવનથી કંટાળેલા એવા લોકો ક્ષણ માત્ર માટે પણ વૈરાગ્ય છોડી દે છે. આ ઉપરથી સિદ્ધ થાય છે કે વાચન માનવી જીવન સુખદ કરવાનું એક પ્રમુખ સાધન છે. વાંચન, પછી તે બધે પત્રો માસિકોનું અગર પુસ્તકોનું હોય તો પણ તે પૂરું પાડવાનું સાર્વજનિક કામ પુસ્તકાલયો જ કરે છે, અને તેથી જ પુસ્તકાલયો માનવી જીવનમાં ગહત્વનું સ્થાન ભોગવે છે.

વિદ્યારૂપી ધન એવું છે કે તે કોઈનાથી ચોરી શકાતું નથી, તેની કદી આનાપાઈમાં કિંમત કરી શકાતી નથી, કિંવા તે કદી ક્ષીણ થતું નથી; અને તેથીજ વિદ્યારૂપ દ્રવ્ય એ બીજાં તમામ દ્રવ્યના કરતાં શ્રેષ્ઠ છે, એમ શબ્દા પુરૂષો માને છે.

સ્ત્રી સાહિત્યનો વિશિષ્ટ વિભાગ

ગુજરાતના લાયબ્રેરીઅન સમા, શ્રી મોતીલાલ અમીને' હરિપુરા મહાસભાના આમંત્રણથી ત્યાં મહાસભાની બેઠક સમયે પુસ્તકાલયપ્રદર્શન ભરવાનું માથે લીધું છે એ જાણીને સૌ કોઈ વાચનરસિક માનવીને હર્ષ થશે. મહાસભા અખિલ ભારતીય સંસ્થા છે. એટલે એના પુસ્તકાલયપ્રદર્શનમાં તો આખા હિંદની ભાષાઓનાં પુસ્તકો આવે. મરાઠી, હિંદી, બંગાળી, તામિલ, તેલુગુ, ઉર્દુ, કાનડી વગેરે દરેક ભાષાના લોકોને મહાસભાના પુસ્તકાલયપ્રદર્શનમાં પોતાપોતાની ભાષાનાં ઉત્તમ પુસ્તકો મૂકાયલાં જોવાનો હક છે. પરંતુ ઉપરોક્ત પુસ્તકાલયપ્રદર્શનમાં ફક્ત ગુજરાતી પુસ્તકાલય વિભાગ યોજ્યો છે, તે પણ એક સુંદર વિચાર છે. મહાસભાને અંગે આખા દેશના મહાપુરોહ હરિપુરામાં પધારવાના છે. તેઓ ગુજરાતનાં પુસ્તકો અને ગુજરાતની પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિ જુએ તો તેથી તેઓ પોતાના પ્રાન્તની કક્ષા સાથે સરખાવી જુએ, પોતાના પ્રાન્તની સાહિત્ય પ્રગતિ સાથે તેની તુલના કરે અને પરિણામે તેઓ ગુજરાતની પુસ્તકપ્રવૃત્તિને પ્રેરણા આપી શકે તેમજ તેમાંથી પોતાના પ્રાન્તની પુસ્તકપ્રવૃત્તિને માટે પ્રેરણા મેળવી શકે.

અને ગુજરાતની પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિ એ આખા હિંદમાં અનોડ પ્રવૃત્તિ છે એમ કહેવામાં જરાય અતિશયોક્તિ નથી. ગુજરાતની—એટલે કે વડોદરા રાજ્યના ગુજરાતની એ પ્રવૃત્તિ છે. પણ ગુજરાતનો લગભગ અડધ ઉપરાંતનો ભાગ વડોદરા રાજ્યનો છે, અને એથી જ ગાયકવાડના ગુજરાતની એ શુભ પ્રવૃત્તિ માટે આખું ગુજરાત મગફળ થઈ શકે છે. તળ ગુજરાતમાં તો બ્રિટિશ પ્રદેશ અને ગાયકવાડનો પ્રદેશ એ એક ખીજની સાથે એવા તો શું થઈ ગયેલા છે કે જાણે એક વસ્ત્રના તાણા વાણા ન હોય ? અને તેને પરિણામે વડોદરા રાજ્યની એ પ્રવૃત્તિનો એપ બ્રિટિશ પ્રદેશમાં પણ લાગ્યા વગર નથી રહ્યો. સુરત જીલ્લામાં ચાલી રહેલી સર. પી. ટી. લાયબ્રેરીઓની પ્રવૃત્તિ જે શ્રી શુભાખલાલ નાયક અને શ્રી જયસુખલાલ કાનુગાની સીધી દેખરેખ હેઠળ સુંદર રીતે ચાલી રહેલી છે, તે ગાયકવાડના ગુજરાતના સંસર્ગનું ઉત્તમ પરિણામ છે એમ કહેવું અસ્થાને નથી. જો એ પ્રવૃત્તિનો એપ આખા હિંદને લાગશે અને મહાસભા જેવી મહાન સંસ્થા એને જોઈતું પીઠબળ આપશે તો માત્ર થોડા જ સમયમાં આખા હિંદનો ' સીનો ' બદલાઈ જશે એમાં કાંઈ જ શક નથી.

આટલી સામાન્ય ચર્ચા કર્યા પછી હવે હું મારો ખાસ વિષય જે સ્ત્રીસાહિત્યનો છે તેને વિશે થોડુંક વિવેચન કરીશ. ગુજરાતમાં છેલ્લાં દશ વરસમાં સાહિત્યનું ક્ષેત્ર સારી રીતે ખેડાઈ રહ્યું છે, અને તેના જુદા જુદા વિભાગોની રચના થઈ તે તે વિભાગને વિશે પણ ત્રીજીવટભરેલી દષ્ટિથી સાહિત્યની ખિણવણી થઈ રહી છે. બાળસાહિત્ય, કુમારસાહિત્ય, નાટ્યસાહિત્ય, કાવ્યસાહિત્ય, ઇતિહાસસાહિત્ય, અર્થશાસ્ત્ર-સાહિત્ય, વર્તમાનપત્ર વિભાગ, લોકસાહિત્ય વિભાગ એમ અનેક વિભાગો રચાઈ તેના ઉપર ખાસ ખ્યાન આપવામાં આવ્યું છે, એ ખરું; પરંતુ હજી સ્ત્રીસાહિત્યનો વિભાગ અલગ

થયો નથી તેમજ તેનું કાર્યક્ષેત્ર નક્કી કરવામાં આવ્યું નથી, એ જરા શોચનીય વાત છે. ગુજરાતની સાંસ્કારિક જગૃતિ જોતાં, ગુજરાતના મહાપુરુષોએ ગુજરાત બહારની સંસ્કૃતિ ઉપર પોતાનાં ઓજસની જે છાપ પાડવા માંડી છે તે ધ્યાનમાં લેતાં નિઃસંકોચપણે એમ કહી શકાય કે આપણા સાહિત્યના પ્રાગતિક ઇતિહાસમાં હવે એવો સમય આવી પહોંચ્યો છે કે જ્યારે ખીજા બધા સાહિત્યના વિભાગોની પેઠે જ સ્ત્રીસાહિત્યનો વિભાગ પણ નિશ્ચિંતપણે નક્કી થવો જોઈએ; સાહિત્યની ઉત્સવોજવણીના દરેકે દરેક પ્રસંગે ખીજા સાહિત્યવિભાગોની પેઠે જ સ્ત્રીસાહિત્યના વિભાગને પણ તેમના જેવું જ મહત્ત્વનું સ્થાન મળવું જોઈએ અને સાહિત્યના ધુરંધર વિવેચકોએ તેનું પણ કાર્યક્ષેત્ર નક્કી કરવું જોઈએ. આજે પાંચેક વરસ થયાં મેં આ વિષય ઉપર ખાસ ધ્યાન આપીને યથાશક્તિ, યથામતિ પ્રયત્નો કર્યા છે; પરંતુ હું કબૂલ કરું છું કે મારી મતિ ને મારી શક્તિ તે કાંઈ સર્વમાન્ય અને સર્વ શ્રાણ શક્તિ-મતિ નથી. સ્ત્રીસાહિત્યનું જે ધોરણ મેં નક્કી કર્યું છે તે કાંઈ છેવટનું સર્વમાન્ય ધોરણ નથી કે તેજ કાંઈ સર્વમાન્ય કાર્યક્ષેત્ર નથી. એના સ્પષ્ટીકરણને માટે, સ્ત્રીસાહિત્યના ક્ષેત્રની સ્પષ્ટ મર્યાદાઓ બાંધવાને માટે ગુજરાતનાં ખીજા ધુરંધર વિચારકોનાં અનેક સૂચનો મળવાની આવશ્યકતા છે જ. તે જો મળે અથવા તો સાહિત્ય પરિષદ જેવી સંસ્થામાં એકાદ વાર આ વિષયને સ્પષ્ટ સ્વરૂપ આપવાની અને તેને ખાસ વિભાગ તરીકે સ્વીકારવાની ચર્ચા થાય તોજ એનું સર્વમાન્ય અને સર્વોપયોગી સ્વરૂપ નક્કી થઈ શકે.

થોડાક દિવસ ઉપર કરાંચીમાં ગુજરાતી સાહિત્ય પરિષદ મળી તે પહેલાં મેં તેના મંત્રીઓને પત્ર લખી પૂછાવ્યું હતું કે “ આપે સ્ત્રીસાહિત્યનો વિભાગ રાખ્યો છે કે કેમ ? રાખ્યો હોય તો તેમાં મૂકવા માટે હું સ્ત્રી સાહિત્ય મંદિરનાં પ્રકાશનો મોકલી આપું. ” પરંતુ એ પત્રનો જવાબ મંત્રીઓ તરફથી તો મળ્યો જ નહિ. ખાનગી પત્ર લખતાં ખુલાસો મળ્યો કે “ સ્ત્રી સાહિત્ય વિષે આ પરિષદમાં ખાસ વિભાગ રાખ્યો નથી કે તેનાં પુસ્તકોને વિશિષ્ટ રીતે મૂકવા માટે હવે કાંઈ બની શકે તેમ નથી, વગેરે. ” આ પરથી માલમ પડે છે કે આપણા સાહિત્યકારોને પણ હજી સ્ત્રીસાહિત્ય માટે ખાસ વિચારણા કરવાની કે સ્ત્રીસાહિત્યને માટે ખાસ પ્રયત્નો કરવાની કાંઈક જરૂર છે એમ ઉગી આવ્યું નથી. આપણા કેળવણીકારોએ સ્વીકાર્યું છે કે સ્ત્રીઓને માટે કેળવણી છોકરાઓના જેવી જ નહિ પણ કંઈક જુદા પ્રકારની રખાવી જોઈએ, તેમાં કાંઈ જ શક નથી એમ તેમણે કબૂલ કરીને બાળાઓને માટે જુદો અભ્યાસક્રમ રાખ્યો છે, બાળાઓને માટે જુદાં પાઠ્ય પુસ્તકો રાખ્યાં છે. એ બધું બન્યું છે ખરું; પરંતુ સાહિત્યના ક્ષેત્રમાં એમને માટે કેટલુંક ખાસ સાહિત્ય હોવું જોઈએ-એમને માટેના ખાસ વિષયો ઉપર ખાસ પુસ્તકો લખાવાં જોઈએ, વગેરે બાબતની જરૂરીઆત હજી સ્વીકારાઈ નથી એ અફસોસની વાત છે. સ્ત્રીને એના પોતાના જીવનમાં ઉપયોગી થઈ પડે તેમજ માર્ગદર્શક બને એવાં પુસ્તકોની ખૂબ જ જરૂર છે અને તે પુસ્તકોના પ્રચારની પણ ખૂબ જ જરૂર છે. (તેની ચર્ચા કરતાં લેખ અતિ લાંબો થઈ ગયે માટે મુદતવી રાખું છું.)

આ પ્રચાર શબ્દ આવ્યો એટલે શ્રીસાહિત્યના પ્રચારનો પ્રશ્ન નજર સામે આવીને ખડો થાય છે. ખીન્ન કોઇ પણ પ્રકારનાં સાહિત્યના પ્રચારમાં હોઇ શકે તેના કરતાં વધુ મુશ્કેલીઓ અને તેના કરતાં વધુ વિઘ્નો શ્રીસાહિત્યના પ્રચારમાં છે. થોડા જ વખત ઉપર કડી મહાલની પુસ્તકાલય પરિષદ કલ્યાણપુરા ગામે મળેલી, ત્યાં તેના પ્રમુખ મહાશયે પોતાના ભાષણમાં શ્રીસાહિત્યના પ્રચારની મુશ્કેલીઓ વર્ણવી છે તે ખરેખર અનુભવી સાહિત્યપ્રચારકની મુશ્કેલી છે. તેમણે ગામે ગામ મહિલા પુસ્તકાલયો સ્થાપવાની ખાસ લલામણુ કરેલી છે ને તેજ ભારતવર્ષની આમ્ય જનતાનો ઉદ્ધાર કરવાની આવી છે. તે જ આમ્ય જનતાને બહારના જગત સાથે સંસર્ગમાં રાખનાર સંયોજક તાર (connecting wire) રૂપ છે એમ ભારતપૂર્વક જણાવ્યું છે. તેમના એ વિચારો દરેક સાહિત્યના ક્ષેત્રમાં કામ કરનારને માટે મનન કરવા યોગ્ય છે.

શ્રીસાહિત્યમાં શું શું આવી શકે અને શું શું ન આવી શકે એને વિશે ધણીક મંડળોમાં મતભેદ છે. અત્યારે એ મતભેદ એટલો તીવ્ર છે કે જાણે એમાંથી એ મતનું સ્પષ્ટીકરણ કરનારી કોઇ લાઇનદોરી નાંખી જ શકાય નહિ એમ લાગે છે. કેટલાક એમ કહે છે કે જે કંઈ પુરૂષોનું સાહિત્ય છે, તે બધું શ્રીઓનું પણ હોવું જોઈએ; કારણ કે શ્રીઓ અને પુરૂષો કાંઈ જુદા જગતમાં રહેતાં નથી. એક જ જગતમાં તેમને રહેવું પડે છે એટલે એકજ પ્રકારનું જ્ઞાન બંનેને મળેલું હોય તો કશો વાંધો નથી. કેટલાક એમ કહે છે કે પુરૂષો અને શ્રીઓની વચ્ચે સમાનતા હોવી જોઈએ, તેમના હક પણ સરખા હોવા જોઈએ અને તે કારણે તેમને વાંચન પણ સરખું મળવું જોઈએ. તેમ બીજી તરફથી એ વાતનો પૂરેપૂરો વિરોધ કરનાર વ્યક્તિઓ પણ છે. એમનો વિરોધ પણ સખળ પુરાવા સહિતનો હોય છે. એટલે તેમના સંતોષને ખાતર શ્રીસાહિત્યની આસ-પાસ લાઇનદોરી ચૂકાય એ ઠીક છે. બાકી, જે વિશિષ્ટ ગુણ ચતુરાઇવાળી શ્રી છે, સામાન્ય શ્રી કરતાં જેનામાં વધુ જોમ છે, તે તો આખાથે સાહિત્યજગતમાં જરૂર ધુમવાની જ: એવીને કોઇ અટકાવી શકતું નથી.

જતાં કેટલીક બાબતોમાં એક પ્રકારનાં માનવીઓ વચ્ચે જરાયે મતભેદ નથી. સતીઓનાં, સાધ્વીઓનાં, વીરાંગનાઓનાં ચરિત્રો, દેશસેવિકાઓની જીવનકથાઓ શ્રીઓ જ વાંચે તો બહેતર: અને એક પત્નીવ્રતધારી રામચંદ્રજી જેવાનું ચરિત્ર પુરૂષોએ જ વાંચવું જોઈએ એમ તેઓ એકીસાથે કબૂલ કરે છે. ઉપરાંત શ્રીઓનું સ્થાન ઘરમાં જ છે અને ઘરસેવા કરતે કરતે જનસેવા તે ધારે તો ઘણીજ સારી રીતે કરી શકે છે, પોતે આદર્શ જીવન જીવી અન્ય બહેનોને અનુકરણ કરવા યોગ્ય દૃષ્ટાંત આપી શકે છે. એવી બહેનોને જાણવા જેવા અનેક નિદોષ વિષયો છે. પરંપ્રાન્તની અને પરદેશની શ્રીઓ શું કરે છે, તેમની જીવનપ્રણાલિકા કેવી છે, તેઓ પોતાનાં બાળકોને કેવી રીતે ઉછેરે છે, તેઓ નાના નાના ગૃહઉદ્યોગો ભરતરૂંધણુ વગેરે કરીને પોતાના પતિને કેવી રીતે સહાય કરી શકે છે, તેમના વિશિષ્ટ સામાજિક રીતરીવાજો, તેમના વિશિષ્ટ દવા-દાઝ-અને માવજતના પ્રકારો વગેરે જાણે-સમજે અને તેમાંથી

ચરોતરની પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિ

શરૂઆતરૂપે મિત્રમંડળ પુસ્તકાલયો:

૧. આખા હિંદુસ્તાનમાં નહિ તો છેવટે મુંબઈ ઇલાકામાં પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિ શરૂ કરવાનું માન પેટલાદને ભાગે ગય છે; કારણ કે સને ૧૯૦૬-૭ માં પેટલાદ એ. વી. સ્કૂલના હેડ માસ્ટર તથા તેમના મિત્રોએ મળી યુગરાતમાં જુદાં જુદાં સ્થળોએ મિત્રમંડળ પુસ્તકાલયો શરૂ કર્યાં હતાં. આ મિત્રમંડળ પુસ્તકાલયોની યોજના પ્રમાણે દરેક ગામે દર વર્ષે રૂ. ૧૦૦ અથવા ૧૫૦ આપવાના હતા. આ રકમથી બમણી કિંમતનાં વર્તમાનપત્રો, માસિકો, અને પુસ્તકો પૂરાં પાડવામાં આવતાં હતાં. આમ કરવાથી આવતી ખોટને પહેંચી વળવા વર્તમાનપત્રો તથા માસિકોના તંત્રીઓને તથા પુસ્તકોના કર્તાઓને મળી કિંમતમાં રહેત મેળવવામાં આવતી હતી, તેમજ ખાનગી મદદ મેળવવામાં આવતી હતી. આ યોજનાથી ચાલતાં વાચનાલયો અને પુસ્તકાલયોનો ઉપયોગ નાતબતના ભેદભાવ સિવાય સૌ કોઈને કરવા દેવામાં આવતો હતો. એ બદલ કંઈ જ ફરજિયાત લવાજમ લેવામાં આવતું નહોતું. આ વાચનાલયો અને પુસ્તકાલયોની વ્યવસ્થા મોટે ભાગે ગામની શાળાના શિક્ષકો જ રાખતા હતા. આ શિક્ષકોને મદદગાર થઈ પડે તે માટે કાજો ભરનાર ગૃહસ્થોમાંથી કેટલાક ગૃહસ્થોની સમિતિ નીમવામાં આવતી હતી. પુસ્તકાલયના નિભાવ માટે આવશ્યક રચાનિક મદદની રકમ પુસ્તકાલયમાં રસ લેનાર વ્યક્તિઓ લખપ્રસંગે દાન મેળવીને કે ગામમાં ઉધરાણું કરીને મેળવી લેતી.

* વડોદરા રાજ્યમાં પુસ્તકાલયોની સ્થાપના

૨. આ અરસામાં પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિને શ્રીમંત મહારાજ સમાજરાવ ગાયકવાડ તરફથી ધણું ઉત્તેજન મળ્યું. તેઓથી સને ૧૯૦૮ માં અમેરિકામાં પ્રવાસ કરતા હતા, ત્યાંથી તેમણે દિવાન સાહેબને તાર કર્યો કે પ્રજામાં જ્ઞાનપ્રચાર કરવા માટે રાજ્યનાં ગામોમાં પુસ્તકાલયો કાઢવાં; અને તેની સાથે જ એ કાર્ય માટે રૂ. ૩૦,૦૦૦ ની રકમ પણ મંજૂર કરી. આથી રાજ્યના કેળવણી ખાતાએ પુસ્તકાલયોની યોજના ઘડી કાઢી. એ યોજના પ્રમાણે દર વર્ષે વર્તમાનપત્રો માટે રૂ. ૨૪) આપનાર ગામને બીજી તેટલી રકમ આપવામાં આવતી હતી, તથા જે વધારાની રૂ. ૨૫) ની મદદ ગામલોક આપે તો રૂ. ૧૦૦) ની કિંમતનાં પુસ્તકો પૂરાં પાડવામાં આવતાં હતાં. કહેવાની જરૂર નથી કે આ યોજના પૂરેપૂરી સફળ નીવડી; અને એને પરિણામે ફક્ત એ ત્રણ વર્ષમાં જ રાજ્યનાં જુદાં જુદાં ગામોમાં લગભગ ૩૦૦ પુસ્તકાલયો અને વાચનાલયો ઉઘડ્યાં.

હિંદુસ્તાનમાં પહેલવહેલું પુસ્તકાલય ખાતું

૩. શ્રીમંત મહારાજ સાહેબ ન્યારે ૧૯૧૦ માં બીજી વાર અમેરિકાના પ્રવાસે ગયા હતા ત્યારે ત્યાંથી તેઓમાંએ પ્રખ્યાત તેમજ દીર્ઘદર્શી પુસ્તકાલયનિખ્યાત સ્વર્ગરથ મિ. ડબલ્યુ. એ બોર્ડનની નિમણૂક કરી તેમને રાજ્યના પુસ્તકાલય ખાતાના પહેલા

સંચાલક બનાવ્યા. રાજ્યની પુસ્તકાલય-પ્રવૃત્તિની પ્રગતિમાં સહાયક થવા માટે તેમના હાથ નીચે શ્રીમંત મહારાજ સાહેબે મિત્રમંડળ પુસ્તકાલયોના ઉત્પાદક તથા વ્યસ્થાપક સદ્ગૃહસ્થની નિમણૂક કરી. આ પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિ ત્યારથી માંડીને તે અત્યાર સુધી હિંદુસ્તાનમાં અજોડ છે. મિ. ઓડન અને એમના મદદનીશ રાજ્યનાં શહેરો તેમજ ગામોમાં પુસ્તકાલયો ખોલવા માટે એક પછી એક યોજનાઓ બહાર પાડવા માંડી. આ યોજનાઓ પ્રમાણે પુસ્તકાલયોના નિભાવ માટે તેમજ મકાનો માટે સરકાર તરફથી ઉદાર મદદ આપવામાં આવતી હતી. આથી થોડાં જ વર્ષોમાં રાજ્યના દરેક મહાલમાં ઘણાં પુસ્તકાલયો સ્થપાયાં. આ બધા મહાલોમાં ચરોતરમાં આવેલા કેળવણીમાં આગળ પડતા પેટલાદ અને ભાદરણ મહાલોએ વધારેમાં વધારે લાભ ઉઠાવ્યો હતો. આ બે મહાલોનાં કુલ ૧૦૪ ગામો પૈકી ૯૮ ગામોમાં શાળાઓ છે, અને એ બધાં ગામોમાં પુસ્તકાલયો છે. આ ૯૯ પુસ્તકાલયો પૈકી ૨૮ પુસ્તકાલયોને હવાઅન્નવાળાવાળાં રૂપિયા ત્રણ હજારથી માંડી રૂપિયા દશ હજાર સુધીનાં પોતાનાં સ્વતંત્ર મકાનો છે. આમાંનાં ૮ કર્યા પુસ્તકાલયો છે. તે દર વર્ષે રૂ. ૫૦૦ થી ૨૦૦૦ સુધીની રકમ પુસ્તકો, વર્તમાનપત્રો, પગાર, અને કંટીન્ન્ટ પાછળ ખર્ચે છે; અને દર વર્ષે તેના ૬,૨૪૯ વાચકો લગભગ ૬૦,૦૦૦ પુસ્તકો વચ્ચે છે. આમાંના પાંચ કર્યાઓમાં મહિલા પુસ્તકાલયો છે, અને ચારમાં બાલ પુસ્તકાલયો છે. વડોદરા રાજ્યની પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિ આખા હિંદુસ્તાનમાં અજોડ છે; અને પેટલાદ તથા ભાદરણ મહાલનાં પુસ્તકાલયો આખા વડોદરા રાજ્યમાં અજોડ છે. શ્રીમંત મહારાજ સાહેબે પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિનાં પાણી સીંચ્યાં અને આ બે મહાલનાં આગેવાનોએ કૃપાળુ મહારાજ સાહેબની ઉદાર યોજનાનો પૂરતો લાભ લીધો. રાજ્યના બીજા બધા મહાલોની માફક આ બે મહાલોએ મહાલ પુસ્તકાલય મંડળ સ્થાપ્યાં છે. આ મંડળ મહાલમાં આવેલાં પુસ્તકાલયો તથા વાચનાલયોની દેખરેખ રાખે છે, તથા આજ કામ કરવા માટે પુસ્તકાલય પ્રચારક નીમી તેની મદદથી મહાલનાં પુસ્તકાલયો અરાબર ચાલે તેવી કાળજી રાખે છે.

ગોખલે પુસ્તકાલયો

૪. મિત્રમંડળ પુસ્તકાલયોની યોજના સને ૧૯૦૬ થી ૧૯૧૦ સુધીનાં પાંચ વર્ષ સુધી અમલમાં રહી. ત્યાર પછી વડોદરા રાજ્યની વધુ વિસ્તૃત તથા વધારે લાભદાયી યોજના અમલમાં આવવાથી આ યોજના અદસ્ય થઈ. પરંતુ કેળવણી જમીનમાં વાવેલું બી ટકી રહી વખત જતાં તેમાંથી પુષ્કળ પાક ઉતર્યો; એક વાર ખરા દિલથી ચર કરેલી પ્રવૃત્તિ વખતોવખત જુદાં જુદાં મંડળોની દેખરેખ નીચે વધતી જ રહી. પ્રથમ તો ગુજરાત કેળવણી મંડળે મદદ આપી નવાં પુસ્તકાલયો અને વાચનાલયો શરૂ કરવાનું તથા જૂનાં પુસ્તકાલયો અને વાચનાલયોને મદદ આપવાનું કામ માંચે લીધું. આ બધાં પુસ્તકાલયોને સર્વન્ટિસ ઑફ હિંડિયા સોસાયટીના સ્થાપક સ્વર્ગસ્થ ગોખલેના નામ ઉપરથી ' ગોખલે પુસ્તકાલયો ' કહેવામાં આવતાં હતાં. આ ગોખલે પુસ્તકાલયોની યોજના આખા ગુજરાત માટે હતી; પણ તેના વધારેમાં વધારે લાભ ચરોતરનાં

ખેડા જિલ્લાએ લીધો; કારણ કે ત્યાં મિત્રમંડળ પુસ્તકાલયોએ ભૂમિકા તૈયાર કરેલી હતી તથા તેના પાઠોશના ગાયકવાડ સરકારના પ્રદેશમાં વડોદરા રાજ્યની પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિ પૂરે જોડામાં ચાલતી હતી, અમદાવાદના મિલમાલિક સ્વર્ગરથ શેઠ મંગળદાસ ગિરધરદાસે આ યોજનાને અંગે પુસ્તકાલયોને પુસ્તકો પૂર્ણ પાઠવા માટે રૂ. ૫૦૦૦ ની મદદ આપી, આ યોજનાનો લાભ ચરોતરનાં ૫૦ પુસ્તકાલયોએ લીધો હતો.

હોમરુલ લીગ પુસ્તકાલયો

૫. આ યોજના ફક્ત એટલું વર્ષ ચાલી એટલામાં હિંદુસ્તાન માટે હોમરુલની ચળવળ ચાલી. ગુજરાત કેળવણી મંડળના ઉત્સાહી મંત્રી શ્રી. ઇંદુલાલે મંડળનું શાન્ત કાર્ય પડતું મૂકી રાજકારણમાં ઝંપલાવ્યું; પરંતુ તેમણે ગુજરાતમાં પુસ્તકાલયો અને વાચનાલયો ચલાવવાનો વિચાર છોડી દીધો નહિ, પુસ્તકાલયોને આપવામાં આવતાં વર્તમાનપત્રો અને પુસ્તકોની માદોઓ એમના નવા વિચારો પ્રમાણે ફેરવવામાં આવી તથા પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિ મુંબઈની હોમરુલ લીગ મારફત ચલાવવા તથા નભાવવામાં આવી. ચરોતરનાં ગામોને સરખાતમાં મિત્રમંડળ યોજનાનો અંતે પાછળથી ગોખસે પુસ્તકાલયોની યોજનાનો લાભ મળ્યો હતો, તે હવે તેમનાં પુસ્તકાલયો માટે હોમરુલ લીગની મદદ મેળવવા બહાર પડ્યાં.

સોલિસિટરની મદદ

૬. પરંતુ હોમરુલની ચળવળ પણ ટૂંક સુદત ચાલી; અને બહારની મદદ સિવાય વાચનાલયો તથા પુસ્તકાલયો બંધ થવા વારો આવ્યો. પરંતુ સદ્લાગ્યે મુંબઈના પ્રખ્યાત સોલિસિટર શ્રી. નટવરલાલ માધવલાલ દેસાઈને ચરોતરની પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિને મદદ કરવાનો વિચાર થયો; અને તેમણે તે માટે મુંબઈમાં ફંડ ભેગું કર્યું, અને તેમાંથી મદદ માગનાર દરેક વાચનાલયને રૂ. ૧૦) આપવામાં આવ્યા, આથી ઘણાં વાચનાલયો ટકી શક્યાં; અને કહેવાની જરૂર નથી કે નિયમ પ્રમાણે લોકમદદ મળી આવી ત્યાં નવાં વાચનાલયો પણ નીકળ્યાં.

દાદાભાઈ નવરોજી વાચનાલયો

૭. શ્રી. નટવરલાલની પ્રેરણા અને દોરવણીથી દાદાભાઈ નવરોજી યાદગીરી મંડળ તરફથી દર વર્ષે રૂ. ૫૦૦) ની મદદ, જે વાચનાલયો મંડળ તરફથી મળતી મદદ જેટલી રકમ આપે તેમને માટે આપવાનું નક્કી થયું. આ મંડળ દેશના મહાન દાદા સ્વર્ગરથ દેશભક્ત દાદાભાઈની યાદગીરીમાં બાર વર્ષથી ગામડાંમાં જાહેર સંસ્થાઓ ચલાવે છે. આ યોજનામાં પેટલાદના સુપ્રસિદ્ધ દાનેશ્વરી દાતાર શેઠ શ્રી. રમણલાલ કેશવલાલે દર વર્ષે રૂ. ૨૦૦) આપવા માંડ્યા; અને ન્યારે ત્રણેક વર્ષ પછી તેમની મદદ બંધ થઈ ત્યારે તેને બદલે ચરોતર એન્કુરેશન સોસાયટીની મદદ શરૂ થઈ; અને આ રીતે લગભગ ૭ વર્ષ ૩૫ વાચનાલયો નબી રહ્યાં.

ત્રિયંવદ વાચનાલયો

૮. ન્યારે ઉપરની યોજના ચાલતી હતી ત્યારે બીજા એક સહયુદ્ધરથ શ્રી.

વૈકુંઠલાલ શ્રીપતરાય ઠાકોરે એમનાં સહૃદય પુત્રી પ્રિયંવદના સ્મારકરૂપે દર વર્ષે રૂ. ૫૦૦) અમદાવાદની ગુજરાત વર્નાક્યુલર સોસાયટી મારફત આપવાની ઇચ્છા જણાવી. આ ફંડમાંથી ૪ વર્ષ સુધી ૫૦ વાચનાલયો વધારે ચાલ્યાં.

દાદાભાઈ નવરોજી વાચનાલયોનો વધુ ફેલાવો

દ. ૧૯૩૫-૩૬ થી મુંબઈના દાદાભાઈ નવરોજી યાદગીરી મંડળ તથા આણંદની ચરેતર એન્જ્યુકેશન સોસાયટીના સહાકારથી ખેડા જિલ્લામાં ઓછામાં ઓછાં ૧૦૦ વાચનાલયો ઉઘાડવા તથા ચલાવવામાં આવે છે. જે ગામ રૂ. ૨૦) લોકમદદ આપે તે ગામને ખીજી તેટલી જ મદદ આપવામાં આવે છે. આ યોજના ગયે વર્ષે સારી રીતે ચાલી હતી; અને આ વર્ષે પણ તે સફળતાથી ચાલે છે.*

સખી દિલના શુદ્ધસ્થો તરફથી સ્થપાયેલાં કરુખા પુસ્તકાલયો

૧૦. નાનાં ગામોમાં વાચનાલયો અને પુસ્તકાલયો ઉઘાડવા અને ચલાવવા વર્ષોવર્ષ ધણી ધણી યોજનાઓ થઈ છે; પરંતુ શહેરનાં મોટાં પુસ્તકાલયોને સરકાર લોકલબોર્ડ કે અમેરિકાના સ્વર્ગસ્થ મી. એન્ડ્રુ કાર્નેગી જેવા દાનેશ્વરીની મદદ મળી નથી. આમ છતાં પાડોશના વડોદરા રાજ્યનો દાખલો લઈને થોડાક દીર્ઘદર્શી અને સખી દિલના શુદ્ધસ્થોએ એમનાં પોતાનાં ગામોને મદદ કરી છે, અને પુસ્તકાલયો શરૂ કરવામાં તથા નલાવવામાં ઉદાર મદદ આપી છે. દાખલા તરીકે, નડિયાદના સુપ્રસિદ્ધ સાક્ષર સ્વર્ગસ્થ મનઃસુખરામ સ્વર્ગરામ ત્રિપાઠીએ એમનાં પત્નીના સ્મારક તરીકે પોતાના વતનમાં સુંદર મકાનવાળા ડાહીલક્ષ્મી પુસ્તકાલયની સ્થાપના માટે રૂ. ૫૦,૦૦૦ આપેલા છે.

તે જ રીતે, બોરસદના સ્વર્ગસ્થ લલ્લુભાઈ પ્રેમાનંદ પરીખનું સ્મારક રાખવા એમના મિત્રો અને પ્રશંસકોએ રૂ. ૧૦,૦૦૦ ખર્ચા પુસ્તકાલયનું મકાન બંધાવ્યું છે.

વળી, મુંબઈના સુપ્રસિદ્ધ સોલિસિટર શ્રી. શંકરભાઈ જોશભાઈ અમીને રૂ. ૧૦,૦૦૦ ખર્ચા એમના પિતાના સ્મારક તરીકે ટાવરવાળું મકાન પુસ્તકો માટે વીરસદમાં બંધાવ્યું છે. એ જ ગામના ખીજા સહૃદય શ્રી. મગનભાઈ પુરુષોત્તમ અમીને પણ ગામના સ્ત્રીવર્ગ માટે તેવું જ સારું પુસ્તકાલયનું મકાન થોડા વખત થયાં બંધાવ્યું છે.

આ પ્રમાણે ખંભાત રાજ્યના તારાપુર ગામના સુવક વર્ગે પણ રૂ. ૧૦,૦૦૦) ખર્ચા ગામમાં પુસ્તકાલયનું મકાન બંધાવી ચરેતરની પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિને શોભાવી છે.

ગયે વર્ષે જ બોરસદ તાલુકાના સુણાવ ગામે પણ ત્યાંના ગામ લોકોએ એમના

* આ યોજનાને અંગે ૧૯૩૮ ની રાજ્યસભામાં ૧૫૦ વાચનાલયો થઈ ખર્ચા છે, અને ખીજાં વધારે ઉપાડવા પ્રયત્ન ચાલુ છે.

ગામના રહીશ ત્યાંની ગુજરાતી શાળાના લોકપ્રિય હેડમાસ્ટર સ્વર્ગસ્થ કિશોભાઈ લલ્લુભાઈ પટેલના સ્મારક તરીકે રૂ. ૫૦૦૦) નું મંકાન પુસ્તકાલય માટે બંધાવ્યું છે.*

અને છેક હમણાં જ આણંદ તાલુકાના ચીખોદરા ગામના તમાકુના વેપારી શ્રી. લાલાજી ગરખડભાઈ પટેલે એમના વતનમાં રૂ. ૫૦૦૦) ખર્ચી પુસ્તકાલય માટે મંકાન બંધાવ્યું છે. આ પ્રમાણે કરમસદ, ખેડા, ડાકોર, વગેરે ઘણાં સ્થળો છેત્લાં ઘણાં વર્ગોથી સારાં પુસ્તકાલયો ચલાવે છે.

આ પ્રમાણે, ગામડાં તથા શહેરો સુવ્યવસ્થિત અને પૂરતી સાધન સામગ્રીવાળાં પુસ્તકાલયો પોતાને ત્યાં સ્થાપવા એક ખીજ સાથે હરીફાઈ કરી રહ્યાં છે; અને આશા રાખવામાં આવે છે કે થોડાં વર્ષોમાં ચરોતરના એકેએક આગળ પડતા ગામમાં હવા-અજવાળાવાળું તથા પૂરતી સાધનસામગ્રીવાળું સાર્વજનિક પુસ્તકાલય થઈ જશે.

પહેલી ગુજરાત પુસ્તકાલય પરિષદ

૧૧. ગુજરાત પુસ્તકાલય પરિષદની પહેલી બેઠક ગુજરાત વર્નાક્યુલર સોસાયટીના આશ્રય નીચે અમદાવાદમાં મળી હતી. એના પ્રમુખ તરીકે વડોદરા રાજ્યના માજી દિવાન સર મનુભાઈ નંદશંકર મહેતા હતા. આ બેઠકમાં આખા ગુજરાતમાં પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિ આગળ ધપાવવા માટે ગુજરાત પુસ્તકાલય મંડળ જેવું સ્થાયી મંડળ સ્થાપવા સુપ્રસિદ્ધ વ્યક્તિઓની એક વગવાળી સમિતિ નીમવામાં આવી છે. ખીજ પુસ્તકાલય પરિષદ આણંદમાં ભરવા માટે ચરોતર એન્ડ્યુકેશન સોસાયટીએ આમંત્રણ આપેલું છે. આ ખીજ પરિષદ ભરાય તે પહેલાં ખેડા જિલ્લાના તથા ખંભાત રાજ્યનાં ૧૦૦૦ વસ્તીવાળાં શાળાવાળા એકેએક ગામમાં વાચનાલય અને નાનું પુસ્તકાલય સ્થાપવાનું સોસાયટીએ નક્કી કર્યું છે. સોસાયટીના આ પ્રશંસનીય કાર્યમાં (૧) મુંબઈનું દાદાભાઈ નવરોજી યાદગીરી મંડળ, (૨) ખેડા જિલ્લા લોકલબોર્ડ અને (૩) ખેડા જિલ્લા ગ્રામોદ્ધાર મંડળ સહકાર આપશે; અને ખીજ પરિષદ આણંદમાં મળે તે પહેલાં ધારેલું પરિણામ મેળવશે. વળી ચરોતર પ્રદેશનાં બધાં પુસ્તકાલયો અને વાચનાલયોને મદદ કરવા તથા તે વ્યવસ્થિત ચાલે તે માટે દોરવણી આપવા ચરોતર પુસ્તકાલય મંડળ સ્થાપવાનું પણ નક્કી થયું છે.

ચરોતરમાં અમલમાં મૂકેલા સિદ્ધાંતો તથા ત્યાંની પ્રવૃત્તિની વિગતવાર માહિતી આપવાનું કારણ.

૧૨. ગુજરાતના એક જિલ્લામાં જે સિદ્ધ થઈ શક્યું છે તથા જે ભવિષ્યનાં થોડાં વર્ષોમાં સિદ્ધ થઈ શકે તેમ છે તે વખત જતાં ગુજરાતના ખીજ જિલ્લાઓમાં પણ થઈ શકે; અને એક પ્રતિ મેળવેલા અનુભવો હિંદુસ્તાનના ખીજ પ્રતિને

* હતરચંડાના સુદૃઢસ્થ શ્રી. પુરુષોત્તમ લલ્લુભાઈ પટેલે એમના પિતાના સ્મારણર્થે એમના ગામમાં રૂ. ૫૫૦૦ નું મંકાન પુસ્તકાલય માટે બંધાવ્યું છે.

પણ કંઈક ઉપયોગી અને મદદકર્તા થઈ પડે; આવાં કારણસર ચરોતરની પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિ બારીક વિગતવાર વર્ણવેલી છે; અને વિશેષમાં, પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિની પ્રગતિમાં અમલમાં મૂકાયેલા સિદ્ધાંતો બીજા પુસ્તકાલય મંડળોની બાજુ માટે અને ટૂંકામાં આપવામાં આવે છે:—

૧. આવાં કામોમાં સ્થાનિક નેતાઓએ સરકાર કાર્ય શરૂ કરે તેની રાહ જોવી નહિ,

૨. પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિની પ્રગતિ ઇચ્છનારાઓને ન્યાંધી મદદ મળે ત્યાંથી તે લેવા તેમણે હંમેશાં તત્પર રહેવું જોઈએ; પછી તે મદદ સરકાર, લોકલ બોર્ડ, જાહેર મંડળ કે ખાનગી સંસ્થાદરજા, એક વ્યક્તિ કે વધારે વ્યક્તિઓ—ગમે તેના તરફથી મળતી હોય.

૩. જાહેર મદદ મેળવવાની જે જે રીતો પોતાનાં સ્થળ અને પરિસ્થિતિને અનુકૂળ હોય—દાખલા તરીકે, ઘેરેઘેર ફરી ઉધરાણું કરવું, લવાજમ લેવાં, દાન મેળવવાં, લખપ્રસંગે બક્ષિસ મેળવવી, કે ગામનાં કે બીજાં જાહેર કંડોમાંથી હિસ્સો મેળવવો—તે તે બધી રીતોનો કુનેહથી લાભ લેવો જોઈએ.

૪. જે દાતાઓ તરફથી યોગ્ય રકમ મળે તો પુસ્તકાલયો કે વાચનાલયો સાથે દાતાઓનાં નામ જોડવામાં હરકત નથી.

૫. નવો છોડ નવી ધરતીમાં ઉગાડવા માટે જેમ ઘણાં વર્ષો સુધી ધીરજ અને ખત રાખવાં પડે છે તેમ પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિ માટે પણ સમજવું.

૬. જે ગામમાં શાળા હોય તે ગામમાં, છોકરા છોકરીઓ, તથા ગામનાં મોટી ઉમરનાં માણસો બાળકો જુલો જઈ નિરક્ષર ન બની જાય તે માટે પુસ્તકાલય હોવું જ જોઈએ.

૭. જે વ્યક્તિને પ્રભુમાં તથા પોતાના સેવાધર્મમાં શ્રદ્ધા હોય તેણે પોતાના કાર્યમાં છેવટે સફળતા મળવા સંબંધી શંકા કે બીક રાખવી નહિ.*

શંકરભાઈ સો. પટેલ

* શાહેરના 'ધી મોડર્ન લાયબ્રેરીઅન' નામના અંગ્રેજી ત્રિમાસિકના અને ૧૯૩૬ ના ઑક્ટોબરના અંકમાં આવેલા શ્રી. મોતીલાલ અમીનના લેખનું લાપાંવર.

ચરોતર પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિની ભાવિ ખીલવણી

ચરોતર પ્રદેશની ૨૧ હાઇસ્કૂલોમાં અને તેથી ખીજી જગણી તમણી સંખ્યાની અંગ્રેજી શાળાઓ તથા અંગ્રેજી વર્ગોમાં અને વડોદરા, અમદાવાદ, મુંબાઈ અને પૂના વગેરે શહેરોની કોલેજોમાં ચરોતરના સેક્ટો વિદ્યાર્થીઓ અભ્યાસ કરે છે: અને આ રીતે આ પ્રદેશની કેળવણી એકમાત્ર વધે જાય છે. ચરોતરના યુવકો દેશ પરદેશમાં કેળવણી લે છે એટલું જ નહિ પરંતુ તે કેળવણી દ્વારા દેશ પરદેશમાં તેઓ સારી નોકરી કરે છે, ભારે વેપાર ખેડે છે, મોટા ઉદ્યોગ અને ધંધાઓમાં અંપલાવે છે. ટુંકામાં કેળવણી, નોકરી, વેપાર, કે ઉદ્યોગ ધંધાનું એક પણ ક્ષેત્ર એવું નથી કે જેમાં ચરોતરના યુવકોએ સાહસ ખેડ્યું ન હોય અને તેમાં સફળતા મેળવી ન હોય. યુવકોનાં વિરલ સાહસ, ખડતલ સ્વભાવ, સતત ઉદ્યોગ, ભારે હિંમત, વગેરે ગુણો માટે ચરોતર ખરેખર મગરુર ધર્મ શકે.

યુવકો કેળવણી લે, દેશ પરદેશ ખેડે, વેપારધંધામાં મોટાં મોટાં સાહસ કરે એટલે લક્ષમીદેવી પણ તેમને વરેજ અને તે લક્ષ્મીને ઉપયોગ અંગત સ્વાર્થ ઉપરાંત પોતાના વતનમાં જાહેર સંસ્થાઓ સ્થાપવા વા નિભાવવાનાં પરાંપકારી કાર્યોમાં પણ કરે એ કેવળ સ્વાભાવિક છે. નડિયાદ, આણંદ, ભાદરણ, ધર્મજ, સોજિત્રા, વસો, નાર, તારાપુર, ખોરસદ, વીરસદ, સુણાવ, કરમસદ, ઉત્તરસંડા, ચિખોદ્રા, કપડવણજ, કઠલાલ વગેરે અનેક સ્થળોનાં વિવિધ સાર્વજનિક મકાનો જુઓ, શાળાઓ, છાત્રાલયો, પુસ્તકાલયો, દવાખાનાં, જળાગાર, પ્રસૂતિગૃહો, વગેરે સંસ્થાઓના ઇતિહાસો તપાસો અને ખાતરી થશે કે અગાઉ જે દ્રવ્ય નાતવરાઓમાં જ અર્ચાતું હતું તેના સદુપયોગ સાર્વજનિક સંસ્થાઓ સ્થાપવા અને તેમને નિભાવવામાં થવા માંડ્યો છે.

યુવકોની કમાણીમાંથી પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિને પણ સારો ફાળો મળ્યો છે; અને ભવિષ્યમાં એથી પણ વધારે સારો ફાળો મળે એવાં શુભ ચિહ્નો નરી આંખે દેખાય છે. પણ ચરોતરમાં હાલની મંદ ગતિના સ્વાભાવિક ક્રમે જે કામ આવતાં પચીસ ત્રીસ વર્ષ પછી થાય એજ કામ નજીકનાં પાંચ દસ વર્ષમાં થયેલું જેવાની ઇચ્છા હોય તો સંઘખળ, સહકાર, અને સ્વાશ્રયના ધોરણે સતત, સખળ, અને વ્યવસ્થિત પ્રયત્નો થવા જોઈએ. વડોદરા રાજ્યમાં કર્યા પુસ્તકાલયોનો જે કાર્યક્રમ ત્રીસ વર્ષમાં પૂરો થાય એમ હતો તેજ કાર્યક્રમ શ્રીમંત મહારાજ સાહેબની મદદથી ફક્ત ચાર વર્ષમાં પૂરો થયો, અને તેથી જ રીતે દર વર્ષે વીસ ગ્રામ પુસ્તકાલયો નવાં ઉઘાડીને બાકી રહેલાં ગામોને પુસ્તકાલયો પૂરાં પાડવાનો જે કાર્યક્રમ ત્રીસ વર્ષમાં પૂરો થનાર હતો તેજ કાર્યક્રમ દર વર્ષે સો વા પચાસ પુસ્તકાલયો ઉઘાડવાની યોજના કરીને ફક્ત નવ વર્ષમાં જ લગભગ પૂરો કરવામાં આવ્યો છે. જેથી વડોદરા રાજ્યમાં ૧૪૦૦ જેટલાં સુંદર પુસ્તકાલયો સ્થપાઈ ચૂક્યાં છે. ચરોતર પ્રદેશ માટે પણ હાલની મંદગતિએ આવતાં પચાસ વર્ષમાં કદાચ ચરોતરના એકે એક શાળાવાળા ગામે વાચનાલય વા પુસ્તકાલય સ્થપાઈ જશે. પરંતુ જે વ્યવસ્થિત યોજના થાય અને તે યોજનાપૂર્વક કામ ચાલે તો આવતા પાંચ દસ વર્ષમાં જ એવી સ્થિતિ લાવી શકાય

કે ખેડાજીલ્લા અને ખંભાત રાજ્યમાં શાળાવાળા એકે એક ગામે વાચનાલય અને ફરતું પુસ્તકાલય હોય જ.

ખેડાજીલ્લામાં હાલ શાળાવાળાં કુલ ગામ ૩૪૦ છે, અને ખંભાત રાજ્યમાં શાળાવાળાં કુલ ગામ ૫૨ છે. પેટલાદ અને ભાદરણ મહાલોમાં તો શ્રીમંત ગાયકવાડ સરકારની મદદથી દરેક ગામે સરસ સ્થાયી પુસ્તકાલયો સ્થપાઈ ચૂક્યાં છે, અને ખંભાત રાજ્ય પોતાનાં ૫૨ ગામોની સંભાળ પોતે જ ધણે ભાગે લેશે એમ ત્યાંના મે. દિવાન સાહેબ સાથે મારે થયેલી વાતચીત ઉપરથી સમજાય છે. વળી ખેડા જીલ્લાનાં ૩૪૦ ગામો પૈકી આશરે ૪૦ મોટાં ગામો તો પોતપોતાની વ્યવસ્થા ઉપાડી લેશે. એટલે ખેડા જીલ્લાનાં બાકીનાં નાનાં ૩૦૦ ગામોનો વિચાર કરવાનો રહે છે. આ ગામો પૈકી ૧૫૦ ગામોમાં તો ચરોતર એન્યુકેશન સોસાયટી અને દાદાભાઈ નવરોજી યાદગીરી મંડળના સહકારથી વાચનાલયો સ્થપાઈ ચૂક્યાં છે, અને બાકીનાં ગામોમાં પણ વાચનાલયો શરૂ થાય તેવા પ્રયત્નો ચાલુ છે.

ખેડા જીલ્લામાં શાળાવાળાં ગામોને, ખેડા જીલ્લા લોકલ બોર્ડ ફરતા પુસ્તકાલયની પેટ્ટી પૂરી પાડશે. એટલે વાચનાલયોને સરકાર મદદ ન મળે ત્યાં સુધી જીલ્લાના આગેવાનોએ થોડીધણી મદદ આપી કામ શરૂ કરી આપવાનું રહે છે. ગામમદદ અને વસ્તિના પ્રમાણમાં આ વાચનાલયોને રૂ. ૫, રૂ. ૧૦, રૂ. ૨૦ ની મદદ દર વર્ષે આપવાની યોજના છે અને તે ખાતે વાર્ષિક રૂ. ૩૦૦૦ ની મદદની જરૂર રહે છે, જેથી લોકોના ખીજા રૂ. ૩૦૦૦ મળી કુલ રૂ. ૬૦૦૦ માં તેમને વર્તમાનપત્રો અને માસિક પૂરાં પાડી શકાય. આ રૂ. ૩૦૦૦ ની મદદ ચરોતર એન્યુકેશન સોસાયટી, દાદાભાઈ નવરોજી યાદગીરી મંડળ, અને વર્તમાનપત્રો અને માસિકોના માલીકોની સહાનુભૂતિથી મળી રહે એવી યોજના થઈ છે. સોસાયટી હાલની તેની ખીજા જવાબદારીઓ સાથે આ નવી આર્થિક જવાબદારી કાયમને માટે ઉપાડી ન જ શકે. માટે સોસાયટીની લોનફંડની યોજનાને જેવી રીતે ચરોતર વિદ્યાર્થી સહાયક સહકારી મંડળ લિ. નામનું સ્વતંત્ર મંડળ સ્થાપીને અપનાવી લેવામાં આવી છે, તેવી જ રીતે સોસાયટીની ચરોતર પ્રદેશ પૂરતી પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિની આ યોજનાને ચરોતર પુસ્તકાલય મંડળ નામનું ખીજું સ્વતંત્ર મંડળ સ્થાપીને અપનાવી લેવા નક્કી કર્યું છે. જેથી આ મંડળ સ્થપાતાં તેના મંત્રીઓ અને અન્ય કાર્યવાહકો સરકાર, જીલ્લા લોકલ બોર્ડ, અને સખી સહયુક્તરો પાસેથી ઉદાર મદદો મેળવશે, અને ચરોતર પ્રદેશનું એક પણ શાળાવાળું ગામ વાચનાલય અને ફરતું પુસ્તકાલય વા સ્થાયી પુસ્તકાલય વિના ન રહે તે માટે ખતતા બધા જ પ્રયત્નો કર્યા કરશે. નવીન સ્થપાનાર ચરોતર પુસ્તકાલય મંડળના નિયમો અત્રે પ્રગટ કરવામાં આવતા નથી. પરંતુ ચરોતર એન્યુકેશન સોસાયટી, ચરોતર વિદ્યાર્થી સ. સ. મંડળ લિ.ને જેમ ચરોતર પ્રદેશના દેશ પરદેશમાં વસતા ઉત્સાહી યુવકો અને અન્ય સંજ્ઞોએ અપનાવી લઈ જેમ ઉદાર સહાય આપી છે, તેવી જ સહાય ચરોતર પ્રદેશની સેવાની આ મારી ત્રીજી અને કદાચ છેલ્લી સાર્વજનિક યોજનાને સહાય મળશે જ એવી આશા સેવી રહ્યો છું.

વડોદરા,
તા. ૨૭-૧-૩૮ }

મોતીલાલ ન. અમીન

ચરોતર પ્રદેશની પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિનો ખ્યાલ
નં. ૧—ગામો, શાળાઓ તથા પુસ્તકાલયોની તાલિકાવાર સંખ્યા

મહાલોના નામ	૪૦૦૦ ઉપરાંતની વસ્તીવાળાં ગામો			૨૦૦૦ ઉપરાંતની વસ્તીવાળાં ગામો			૧૦૦૦ ઉપરાંતની વસ્તીવાળાં ગામો			૫૦૦ ઉપરાંતની વસ્તીવાળાં ગામો			૧૦૦ થી ઓછી વસ્તીવાળાં ગામો			કુલ		
	ગામ	શાળા	પુસ્ત. પ્રવૃત્તિ	ગામ	શાળા	પુસ્ત. પ્રવૃત્તિ	ગામ	શાળા	પુસ્ત. પ્રવૃત્તિ	ગામ	શાળા	પુસ્ત. પ્રવૃત્તિ	ગામ	શાળા	પુસ્ત. પ્રવૃત્તિ	ગામ	શાળા	પુસ્ત. પ્રવૃત્તિ
આયુધ	૮	૮	૮	૧૬	૧૭	૧૦	૨૧	૨૦	૫	૧૨	૩	૧	૭૫	૬૫	૩૮	૩૪	૭૬	૩૭
બોરસદ	૪	૪	૪	૧૪	૩૩	૧૮	૨૭	૨૧	૧૨	૭	૮૮	૨	૮૮	૭૬	૪૬	૮૮	૭૬	૪૬
નડીયાદ	૩	૩	—	૧૦	૭	૩	૨૯	૧૫	૫	૨૦	૮૧	૧	૮૧	૬૧	૧૮	૮૧	૬૧	૩૭
ભાતર	—	—	—	૪	૩	—	૨૨	૧૪	૪	૪૦	૮૧	૧	૮૧	૩૬	૧૮	૮૧	૩૬	૧૮
કેપડવંજ	૩	૩	૩	૬	૭	૨	૩૧	૮	૩	૩૧	૪	૨	૮૨	૩૬	૧૨	૮૨	૩૬	૧૨
મહિમાવાદ	૨	૨	૧	૬	૫	૪	૧૭	૧૧	૨	૧૭	૪	—	૬૦	૩૫	૧૨	૬૦	૩૫	૧૨
શંસરા	૨	૨	૧	૩	૧૬	૩	૨૭	૧૫	૩	૪૯	૭	—	૬૦	૩૫	૧૨	૬૦	૩૫	૧૨
કુલ	૨૩	૨૩	૨૧	૬૦	૧૨૭	૫૯	૧૭૪	૧૦૪	૩૪	૧૭૬	૨૭	૭	૧૭૪	૩૪૦	૧૬૪	૩૪૦	૩૪૦	૧૬૪
વરોહરાં રોનય: પેટલાદ અને ભાદરણ મહાલ																		
પેટલાદ	૮	૮	૮	૧૨	૨૪	૨૩	૧૭	૧૭	૧૭	૧૨	૧૧	૧૧	૭૩	૭૧	૭૧	૭૩	૭૧	૭૧
ભાદરણ	૧	૧	૧	૮	૧૩	૪	૫	૪	૩	૩	૧	૧	૩૧	૨૬	૨૬	૩૧	૨૬	૨૬
કુલ	૯	૯	૯	૨૧	૩૭	૨૭	૨૨	૨૧	૨૦	૧૫	૧૨	૧૨	૧૦૪	૯૭	૯૭	૧૦૪	૯૭	૯૭
ખંભાત રોનય: ખંભાત રોનય:																		
ખંભાત	૨	૨	૨	૧	૨	૨	૫૦	૪૭	—	૨૯	—	—	૮૪	૫૨	૫	૮૪	૫૨	૫
કુલ	૩૪	૩૪	૩૨	૮૧	૧૬૪	૯૬	૨૪૬	૧૭૨	૫૪	૨૨૦	૩૮	૧૯	૭૬૨	૪૮૯	૨૬૬	૭૬૨	૪૮૯	૨૬૬

ચરોતર પ્રદેશની પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિનો ખ્યાલ
નં. ૨ તાલુકાંવાર વિવિધ માહિતી

મહાલનું નામ.	કુલ આમ.	'સીલ' કોડીકોડીકોડી	પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિ.				કુલ.	કોડીકોડીકોડી	'સીલ' કોડીકોડીકોડી	પુસ્તક મુદ્રણ	'સીલ' કોડીકોડીકોડી	પુસ્તક મુદ્રણ	'સીલ' કોડીકોડીકોડી	પુસ્તક મુદ્રણ	'સીલ' કોડીકોડીકોડી	પુસ્તક મુદ્રણ	'સીલ' કોડીકોડીકોડી	પુસ્તક મુદ્રણ
			દા. નં.	વાંચનાલય.	પુસ્તકાલય	સાથે.												
બ્રિટિશ રાજ્ય : ખેડા જિલ્લો.																		
આબુદ	૭૫	૬૫	૩૨	૫	૧૧	૩૮	૬	૩૭	૨૭	૩૭	૨૭	૩૭	૨૭	૩૭	૨૭	૩૭	૨૭	૩૭
જોરસંદ.	૮૮	૭૬	૩૧	૫	૧૦	૪૬	૬	૪૨	૩૦	૪૨	૩૦	૪૨	૩૦	૪૨	૩૦	૪૨	૩૦	૪૨
નડીયાદ	૯૧	૬૧	૧૮	૪	૫	૨૭	૫	૬૪	૩૪	૬૪	૩૪	૬૪	૩૪	૬૪	૩૪	૬૪	૩૪	૬૪
મોતર	૮૧	૩૬	૧૪	-	૪	૧૮	૩	૬૩	૧૮	૬૩	૧૮	૬૩	૧૮	૬૩	૧૮	૬૩	૧૮	૬૩
કપડવાજ	૮૨	૨૮	૧૧	૨	૧	૧૪	-	૬૮	૧૪	૬૮	૧૪	૬૮	૧૪	૬૮	૧૪	૬૮	૧૪	૬૮
મહેમદાવાડ	૬૦	૩૫	૧૦	૧	૧	૧૨	૧	૪૮	૨૩	૪૮	૨૩	૪૮	૨૩	૪૮	૨૩	૪૮	૨૩	૪૮
કાસરા	૯૭	૩૯	૬	૨	૧	૯	૧	૮૮	૩૦	૮૮	૩૦	૮૮	૩૦	૮૮	૩૦	૮૮	૩૦	૮૮
કુલ	૫૭૪	૩૪૦	૧૧૨	૧૯	૩૩	૧૬૪	૧૭	૪૧૦	૧૭૬	૪૧૦	૧૭૬	૪૧૦	૧૭૬	૪૧૦	૧૭૬	૪૧૦	૧૭૬	૪૧૦
વડોદરા રાજ્ય : ૧ પેદલાક મહાલ ૨ ભાદરજી મહાલ.																		
વેટવાડ	૭૩	૭૧	-	-	૭૧	૭૧	૧૮	૨	-	૨	-	૨	-	૨	-	૨	-	૨
ભાદરજી	૩૧	૨૭	-	-	૨૬	૨૬	૭	૭	-	૭	-	૭	-	૭	-	૭	-	૭
કુલ	૧૪૦	૯૮	-	-	૯૭	૯૭	૨૫	૨૫	-	૨૫	-	૨૫	-	૨૫	-	૨૫	-	૨૫
ખંભાત રાજ્ય :																		
ખંભાત	૮૪	૫૨	૩	-	૨	૫	૨	૭૬	૪૭	૭૬	૪૭	૭૬	૪૭	૭૬	૪૭	૭૬	૪૭	૭૬
કાલિંગર	૭૯૮	૪૮૧	૧૧૫	૧૮	૧૩૨	૨૬૬	૪૪	૪૯૪	૨૨૫	૪૯૪	૨૨૫	૪૯૪	૨૨૫	૪૯૪	૨૨૫	૪૯૪	૨૨૫	૪૯૪

વડોદરા અને ઇંગ્લંડની ગ્રામ પુ. પ્રવૃત્તિ સંબંધમાં

મી. ઇ. સોલ્ટર ડેવિસનું પ્રવચન

ધૃતિ ન્યુ એજ્યુકેશન ફેલોશિપનું પ્રતિનિધિ મંડળ બનેવારી માસમાં વડોદરાની મુલાકાતે આવેલું અને તેના વિદ્વાન સભ્યોનાં વિદ્વત્તાપૂર્ણ વ્યાખ્યાનો વડોદરા કોલેજના હોલમાં ગોઠવાયલાં. એ વ્યાખ્યાનોનો સાર જે તે વખતના સાપ્તાહિક દૈનિકોમાં છપાઈ ચૂક્યો છે, ને તે જણાસુઓએ વાંચી પણ લીધો હશે જ.

તા. ૧૨-૧-૩૮ ના રોજ આ પ્રતિનિધિ મંડળના સભ્યો રાજ્ય વિદ્યાધિકારી મે. રા. રા. ભાટે સાહેબ તથા પુસ્તકાલય ખાતાના વ્યવસ્થાપક શ્રીમાન વાકનીસ સાહેબ સાથે વડોદરા નજીકના જાણી વગેરે એએક ગામોની શાળા તેમજ પુસ્તકાલય સંસ્થા જોવાને ગયેલા ને ત્યાંની પ્રવૃત્તિ ને કામગીરી જોઈ બહુ વડોદરા રાજ્યની ગ્રામ પુસ્તકાલય તેમ કરતા પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિ પરત્વે સંતોષ પ્રદર્શિત કર્યો હતો. તેજ દિવસે સાંજે પ્રતિનિધિ મંડળના સભ્યો સેન્ટ્રલ લાયબ્રેરીની મુલાકાતે આવ્યા હતા અને મકાનની અંદર રચના, પુસ્તકોની ગોઠવણ તથા આપણે પદ્ધતિનું બારીક અવલોકન કરી પ્રતિનિધિ મંડળ તરફે પ્રમુખ મી. ઝિલિયાકસે સાભાર સંતોષ પ્રદર્શિત કરતાં જણાવ્યું હતું કે “ એમના પોતાના દેશ ફિન્લેન્ડમાં વડોદરાની સેન્ટ્રલ લાયબ્રેરી પ્રવૃત્તિ જેવું નથી, અને તેમાંથી એના બાલ પુસ્તકાલય વિભાગની તો તેમનાં મન પર ઊડી જાય પડી છે. ”

પ્રતિનિધિ મંડળના સભ્યોમાં વિલાયતના પુસ્તકાલય મંડળ (બ્રિટિશ લાયબ્રેરી એસોસિએશન)ના માજી પ્રમુખ મી. ઇ. સોલ્ટર ડેવિસ પણ હતા. તેમની સાથે વડોદરા રાજ્ય પુસ્તકાલય મંડળના સભ્યોની મુલાકાત ગોઠવી પરસ્પર વિચારોની આપણે કરવાની યોજના શ્રી. વાકનીસ સાહેબે કરી હતી. તે મુજબ સેન્ટ્રલ લાયબ્રેરીનું નિરીક્ષણ કાર્ય પતતાં, પ્રતિનિધિ મંડળના અન્ય સભ્યો વિદાય થઈ ગયા બાદ ક્યુરેટર સાહેબે રાજ્ય પુ. મંડળના પ્રમુખ રા. બ. ગોવિંદભાઈ દેસાઈ, મંત્રી રા. મોતીભાઈ અમીન વગેરે રાજ્ય પુસ્તકાલય મંડળના સભ્યો તથા મિ. ડેવિસ અને તેમનાં ધર્મપત્નીની પરસ્પર પીછાન કરાવી હતી. ત્યારબાદ સેન્ટ્રલ લાયબ્રેરીના મહેકમ-તેમજ રાજ્ય પુ. મંડળના સભ્યોની બનેલી નાની મિજલસ સમક્ષ રાજ્ય પુ. મંડળના પ્રમુખે વડોદરા રાજ્ય પુ. મંડળના કાર્યની રૂપરેખા વર્ણવી ખતાવ્યા બાદ મી. ડેવિસને બ્રિટિશ લાયબ્રેરી એસોસિએશન તરફે કંઈક કહેવાની વિનંતિ ક્યુરેટર સાહેબે કરતાં તેમણે જે પ્રેરણાત્મક પ્રવચન કર્યું તેનો સાર લાગ નીચે પ્રમાણે:

“ આવી મિજલસોમાં મેમાન થઈ આવેલ ગૃહસ્થને ખોલવાની ફરજ પડતી તે ‘ આ મિજલસમાં લાગ લેતાં પોતાને બહુ આનંદ થાય છે ’ એવા શબ્દોથી શરૂઆત કરે છે. એવા શિરસ્તો છે. હું પણ એજ શબ્દોથી શરૂ કરું છું; પરંતુ

આજના મારા એ ઉદ્દેશો માત્ર શિસ્તગત નથી પણ હૃદયગત છે. તમારા આ અદ્યતન ઢબના પુસ્તકાલય તેમજ પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિ વિશે આજ અમે જે જોઈએ છીએ તે જાણ્યું છે તેથી અમને ખરેખર ખૂબ જ આનંદ થયો છે. ઇન્ડોનેઝિયામાં અમે લોકોએ વડોદરાની પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિ વિશે બહુ બહુ સાંભળેલું. આજે તે પ્રત્યક્ષ નિહાળતાં વડોદરાએ એ બાબતમાં મેળવેલી કીર્તિ સાવ સાચી છે એવી અમારી ખાતરી થઈ છે. વડોદરા સંસ્થાને હિંદુસ્તાનમાં નિદાન આ બાબતમાં સુંદર દાખલો બેસાડ્યો છે. વડોદરાની પ્રવૃત્તિ એને માટે ખરેખર મગરબી ધરાવી શકે. આજે સવારે અમે તમારા કન્ફરેન્સ મી. વાકેનીસની સોજાતમાં તમારી ગ્રામ પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિનું અવલોકન કરવાની તક લીધી હતી. અમે જાણીનું તેમજ એક બીજા જગ્યા કે જેનો નામોચ્ચાર કરવાને હું અશક્ત છું (સાંકરદા), એ બે ગામોની મુલાકાત લીધી હતી. એ બંને સ્થળની કામગીરી જોઈ અમે બહુ જ ખુશ થયાં છીએ. શાળાના સમય દરમિયાન બાળકોને વાચનનું સાધન પૂરું પાડવું એ બહુ ડહાપણબધું છે. ગ્રામ પુસ્તકાલયો શાળાના સમય બહાર પણ અભ્યાસ ચાલુ રાખવાની સગવડ પૂરી પાડે છે. ઓસ્ટ્રેલિયા, ન્યુ ઝીલૅન્ડ વગેરેમાં ફરીને અમે હિંદ આબ્યાં છીએ. હિંદમાં પણ આ પહેલાં કેટલેક સ્થળે કર્યાં છીએ. પરંતુ એમાં ક્યાંય વડોદરા જેવી વ્યવસ્થિત પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિ અમારા જોવામાં આવી નથી. સાર્વજનિક પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિના ક્ષેત્રમાં તમારે ત્યાં જે કાર્ય થઈ રહ્યું છે તે બદલ હું તમોને, તમારા રાજ્યને તથા શ્રીમંત ગાયકવાડ નરેશને અતઃકરણપૂર્વક અભિનંદન આપું છું.

શ્રીમંત ગાયકવાડ નરેશને લંડનમાં એક ખાણના પ્રસંગ પર મળવાનું સહભાગ્ય મને સંપડ્યું હતું; તેમજ અમારી લાયબ્રેરી એસોશિએશનના માનદ ઉપપ્રમુખ તરીકે એઓશ્રીને સ્વીકારવાની દરખાસ્ત મૂકવાનું સહભાગ્ય પણ મને મળ્યું હતું. હિંદની સાર્વજનિક પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિના પુરસ્કૃત તરીકે તેઓશ્રીની કીર્તિ બીજકુલ યથાર્થ છે કેળવણી તેમજ પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિની બાબતમાં વડોદરાની ખ્યાતિ પુષ્કળ છે. પુસ્તકાલય એ કેળવણીનું—લોક શિક્ષણનું ઉત્તમ પ્રકારનું સાધન છે. પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિવિહોણી કોઈ પણ શિક્ષણપ્રણાલિ અધૂરી જ ગણાય, તેમ જ તમારા પુસ્તકાલયની સગવડ વિનાની કોઈ પણ શાળા ય અધૂરી ગણાય; બટકે તેને ખરેખરી શાળા ગણી શકાય જ નહિ. શાળાનું પુસ્તકાલય તો શાળાની હરેક જાતની પ્રવૃત્તિનું ધામ બની રહે. પુસ્તકાલય એ તો પુખ્ત વયનાં માણસોની કેળવણીનું પણ સાધન છે; આ કથનમાં લેશ પણ અતિશયોકિત ન સમજશો. નિશાળેથી ઉઠી ગયા બાદ છોકરા છોકરીઓ પોતાના વ્યવહાર જીવનમાં ઉપરિચિત થતી મુશ્કેલીઓ અને શુંચવણોનો ઉકેલ પુસ્તકાલય દ્વારા જ મેળવી શકે. જ્યાં એ ઉપયોગી સાધન પ્રાપ્ત નથી હોય ત્યાંની વસ્તીના પ્રાથમિક કેળવણીના સંસ્કાર પણ રહેતે રહેતે જુસાઈ જાય છે અને પુનઃ અભણતા પ્રવર્તે છે. વડોદરાની દૈનિક આ ઉપકારક સાધન મળવા બદલ અભિનંદન આપું છું. પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિની બાબતમાં રાજ્ય પુસ્તકાલય ખાતા સાથે રહીને કામ કરવા બદલ તમારા પુસ્તકાલય મંડળને પણ અભિનંદન છું; અને આશા રાખું

છું કે ઉભયનો એ સહકાર એવો ને એવો ચાલુ રહી તમે આ ઉપકારક પ્રવૃત્તિનું ઉત્તમ ફળ મેળવવાને લાગ્યશાળી બનશો. ”

ઈંગ્લંડની પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિ વિશે બોલતાં મી. ડેવિસે જણાવ્યું કે “ ઈંગ્લંડની અર્વાચીન પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિ સોએક વર્ષ પર શરૂ થયેલી ગણાય. શરૂ શરૂમાં તો એનો પારાવાર વિરોધ થયો હતો. જમીનદાર, શાહુકાર વગેરે ઉપજા થરના લોકો એમ કહીને તીવ્ર વિરોધ કરતા હતા કે મજૂરવર્ગને ભણવાની ને વાંચવાની લત લગાડશે તો તેઓ કાટી જશે ને કામ બરાબર નહિ આપે. એ વિરોધનો સફળતાપૂર્વક સામનો કરનાર પહેલો નર જ્ઞાન બ્રાહ્મણ હતો. એના પ્રયાસથી અંતે પાર્લામેન્ટમાં પુસ્તકાલય કાનુન (લાઇબ્રેરી બિલ) પસાર થયો. છતાં એનો અમલ તો શહેરો પૂરતો જ મર્યાદિત રહ્યો: ગ્રામ્ય વસ્તી તો ૧૮૮૪ ની સાલ સુધી એના લાભથી સાવ વંચિત રહેલી. અમે અંગ્રેજો ગ્રામ્ય પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિને અપનાવવાને એન્ડ્ર્યુ કાર્નેગી ટ્રસ્ટ, ફ્રાંસા એક અહેવાલ પરથી પ્રેરાયા. કાર્નેગી ફ્રાંસા ટ્રસ્ટીઓ શહેરોનો પ્રશ્ન હાથ નથી ધરતા પણ ગામડાંઓનો પ્રશ્ન હાથ ધરે છે. તદ્દનુસાર ઈંગ્લાંડ, સ્કોટલેન્ડ, અને વેલ્સની ગ્રામ્યવસ્તીને કલ્યાણકારી પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિનો લાભ મળવાની વ્યવસ્થા થઈ. પરગણા પુ. પ્રવૃત્તિ (કાઉન્ટી સર્વિસીઝ) અસ્તિત્વમાં આવી. અમારે ત્યાં આવી પરગણા પુ. પ્રવૃત્તિનું જ તત્ત્વ વિશેષ છે; તમારે ત્યાં છે તેમ સ્થાનિક પુસ્તકાલયોનું એટલું નહિ. એકંદરે ૬૩ કાઉન્ટીઓમાંથી માત્ર ૩ કાઉન્ટી જ પરગણા પુ. પ્રવૃત્તિથી વંચિત છે: બાકીની ૬૦ કાઉન્ટીઓમાં ગ્રામ્ય વસ્તી માટે સુંદર વ્યવસ્થા છે. ઉદાહરણ તરીકે મારી કેન્ટ કાઉન્ટીમાં તાત્કાલિક પ્રકાશનોથી ભરેલી એ મોટરવાનો નિયમિત રીતે ગામો-ગામ ફરે છે. તે દરેકમાં ૨૦૦૦ વિવિધ વિષયનાં પુસ્તકો હોય છે. ગ્રામ વસ્તીના લાભાર્થે પુસ્તકોનો નવો જથ્થો મોંઘીને જીનો જથ્થો તે પાછો લઈ જાય છે. આ મોટરવાનો આખા પરગણામાં નકકી કરેલા દિવસોએ ને સ્થળોએ નિયમિત ફરે છે ને ગ્રામ વસ્તીને તાજા વાચનસામગ્રી પૂરી પાડે છે. કેન્ટની માફક જ ઈંગ્લાંડ, સ્કોટલેન્ડ ને વેલ્સની બધી કાઉન્ટીઓમાં વ્યવસ્થા છે. વસ્તુતઃ અમારે ત્યાં પરગણા પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિની જગજગથણી છે. એમની વચ્ચે પરસ્પર સહકાર પણ છે. એ સહકારને પરિણામે ફ્રાંસમાં રાષ્ટ્રીય મધ્યવર્તી પુસ્તકાલય (નેશનલ સેન્ટ્રલ લાયબ્રેરી) જેવી સંસ્થા અસ્તિત્વમાં આવી છે. એનો સંબંધ દુનિયાનાં મોટાં મોટાં પુસ્તકાલયો સાથે પણ છે. એટલે કાષ્ઠપણ વાચકને કાષ્ઠપણ વિષયનું કાષ્ઠપણ ભાષાનું ગમે તેનું મોંઘું પુસ્તક મેળવું હોય તો તે પણ આ રાષ્ટ્રીય પુસ્તકાલય મારફત ઘેર બેઠાં મેળવી શકાય છે. આ સંસ્થાનું કામ જ પુસ્તકો મેળવી પૂરાં પાડવાનું છે. પોતાના જથ્થામાં હોય તો તેમાંથી નહિ તો દેશના કે પરદેશના કાષ્ઠપણ પુસ્તકાલયમાંથી પ્રાપ્ત કરીને તે ઘેર ગ્રેહાં ટપાલ રસ્તે પુસ્તક મોકલી આપે છે. મોકલવાનો ખર્ચ પણ તેજ જોગવી લે છે. પુસ્તક પરત કરતી વખતનો ખર્ચ જ માત્ર વાચકને ઉઠાવવાનો રહે છે. અમારે ત્યાંના પુસ્તકાલયો પરસ્પર સંકળાયેલાં છે ને તેમની પુસ્તક યાદીઓ કેટલોગ રૂપે વખતોવખત છપાતી રહે છે તેથી જ આ યોજના સફળ તેમ શક્ય બની છે. પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિની કાષ્ઠપણ યોજનામાં તાત્કાલિક પ્રવાહ સતત વહેતો રહેવાની આવશ્યકતા છે.

પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિની કોઈપણ સંસ્થાએ ગંધાવું જાઓચિયું નહિ પણ વહેવું જરૂરું બની રહેવું જોઈએ. રાષ્ટ્રીય મધ્યવર્તી પુસ્તકાલય એ અમારો અખૂટ ભંડાર છે કે જેમાંથી અમે તાજે પ્રવાહ એકધારે મેળવી શકીએ છીએ. ઇંગ્લાંડમાં કાઉન્ડી લાઇબ્રેરીની પ્રવૃત્તિ જોટલી સફળ નીવડી છે એટલી અન્ય કોઈ પ્રવૃત્તિ નીવડી નથી. અમારે ત્યાં મોટરવાનની યોજના સફળ નીવડી છે તેનું કારણ એ પણ છે કે અમારે ત્યાં રસ્તાઓ અને સડકોની અનુકૂળતા છે, અમારાં ગામડાં ખૂબ વિખરાયલાં નથી, તેમ વાહન-વ્યવહારની કે માલને ખસેડવા કરવાની પણ મુશ્કેલીઓ નથી. આ બધી જ બાબતોમાં તેમણે ત્યાંની પરિસ્થિતિ પ્રતિકૂળ છે. છતાં પણ તમારા વડોદરા રાજ્યે ફરતા પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિની યોજના દ્વારા આ પ્રશ્નને સફળ રીતે ઉકેલ્યો છે. તમારી ફરતા પુસ્તકાલયની યોજના મને ખૂબ જ ગમી છે. અમારે ત્યાં પણ એ દાખલ કરવા જેવી લાગી છે. ફરતા પુસ્તકાલયની યોજના બાબતમાં તેમ જ એકંદરે પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિની બાબતમાં વડોદરાએ સમગ્ર હિંદુસ્તાનને સાચેજ મુંઢર દૃષ્ટાંત પૂરું પાડ્યું છે. એને માટે વડોદરાના ગાયકવાડને તેમજ તમે બધાંને હું ફરોથી ધન્યવાદ આપું છું. ”

ઉપરની મતલબનું મી. ડેવિસનું વક્તવ્ય બલાસ થતાં રાજ્ય પુઠ મંડળના પ્રમુખ રાવબહાદુર ગોવિંદલાલ હા. દેસાઈએ વક્તાને આભાર માનતાં જણાવ્યું કે “ અમારા પ્રજાવત્સલ મહારાજ સાહેબે એન્ડ્રયુ કાનેગીના દેશમાંથી સાર્વજનિક પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિનાં બીજ આપાત કર્યાં છે ને વડોદરાની ફળદ્રુપ જમીનમાં વાવ્યાં છે. એકે એક ગામમાં પુસ્તકાલય સ્થાપન કરવું એ સિદ્ધાંત શ્રીમંત ગાયકવાડ સરકારે સ્વીકારેલો છે. એ સિદ્ધાંતના પરિપાલન અર્થે અમારું પુસ્તકાલય મંડળ જીગરપૂર્વક કોશિષ કરે છે. અમારો માર્ગ સરળ નથી. અમારે અનેક મુશ્કેલીઓમાંથી પસાર થવાનું છે. છતાં અમે નાસીપાસી સેવતા નથી. આમચર્ચની પુસ્તકાલય વૃત્તિને અમારે જનગૃહ કરવાની છે અને તેને માટે અમે વિવિધ રીતે મથીએ છીએ. અમે તો માત્ર તમારા પગલે ચાલીએ છીએ: બીજી કોઈ વખત તમારું આવવું ઘરે ત્યારે આજના કરતાં વધારે પ્રગતિ બતાવવા શકિતમાન થઈશું એવી હિમેદ રાખીએ છીએ. ”

છેવટે પ્રલહાર થઈ મિજલસ વિસર્જન થઈ હતી.

ના. નં. ચોકસી.

મનુષ્ય પોતે જે જાતની સોખત સેવતો હોય છે, તેના પરથી પિંજનાય છે; એટલુંજ નહિ પણ તેના સોખતીઓની અસર તેના જીવન પર મસમોટા પ્રમાણમાં પડતી હોવાથી તેનું જીવન કાં તો વિકસે છે કે પછી કચળે છે. આપણે જે કંઈ શીખીએ છીએ અને આપણે જેવા હોઈએ છીએ, તેના મોટા ભાગ તો આપણી આજુબાજુની પરિસ્થિતિમાંથી અગણતાં આપણા જીવનમાં ઉતરેલો હોય છે.

—વિલિયમ. આર. ઇસ્ટમેન.

નિરક્ષરતા સામે મોરચા

[હાલમાં જ ઇંગ્લાંડથી ન્યુ એન્યુકેશન ફોરોશીપના પ્રતિનિધિ તરીકે હિંદુસ્તાનમાં આવી ગયેલા પ્રતિનિધિ મંડળમાંના પ્રોફેસર પાએરી બોવેએ તા. ૬-૧-૩૮ ને સનિવારના રોજ શિક્ષકો સમક્ષ માનનીય શ્રીયુત બી. છ. એર મુંબાઈ ઇલાકાના મુખ્ય પ્રધાનના અધ્યક્ષ-પણા નીચે ' નિરક્ષરતા સામે મોરચા ' એ વિષય પર વિદ્વતાપૂર્ણ અને અનુભવપૂર્ણ મનનીય બાષણ સર કાવસજી જહાંગીર હોલમાં આપ્યું હતું. તે આમોઝાદની આધુનિક પ્રવૃત્તિ માટે ખાસ જરૂરું અને માર્ગદર્શક હોવાથી અંગ્રેજી ભાષાથી અનભિજ્ઞ નાગરિકો માટે અને તેનો સાર ગુજરાતીમાં આપવામાં આવ્યો છે. આશા છે કે વિદ્વાનો, લોકનેતાઓ, અધ્યાપકો વગેરે સામાજિક કેળવણીમાં રસ દેનારાઓ વાંચી સમજી, મનન કરી તેનો યોગ્ય ઉપયોગ પોતાના કાર્યના ક્ષેત્રમાં કરશે તો લીધેલા શ્રમ સફળ થયો ગણશે. —તા. અ. દીવાનજી]

અધ્યાપક બોવેના મત પ્રમાણે નિરક્ષરતા સામેના યુદ્ધને બે બાજુઓ છે. (૧) ફરજિયાત પ્રાથમિક કેળવણી દ્વારા બાળકોમાંથી અને (૨) પુખ્ત વયનાં મનુષ્યોમાંથી, નિરક્ષરતા ટાળવી. સંકુચિત દૃષ્ટિએ નેષ્ટએ તો અક્ષરજ્ઞાન એ કેળવણી નથી. ઉચ્ચ જ્ઞાનવાળા અને ખરેખરાં સંસ્કારવાળાં એવાં ધણાં મનુષ્યો છે કે જેમને વાંચતાં લખતાં બિલકુલ આવડતું નથી. લખવા, વાંચવા તથા 'મોલી જવાનું' જ્ઞાન એટલે કે અક્ષરજ્ઞાન એ કાંઈ કેળવણી નહિ પરંતુ ઉચ્ચ શિક્ષણ અને સંસ્કૃતિ મેળવવાનું શક્તિશાળી હથિઆર.

પરદેશોમાંની લડત

એ પછી વ્યાખ્યાનકારે નિરક્ષરતા સામેના યુદ્ધની રૂશિયા, રબેન, મેક્સિકો, તુર્કી અને અન્ય દેશોની પદ્ધતિ વર્ણવી હતી, અને એ દેશોમાં આવેલાં જાણુવાલાયક પરિણામો પણ જણાવ્યાં હતાં. જુજ સમયમાં અને થોડા ખર્ચે એક વ્યક્તિને અક્ષરજ્ઞાન શિખવવાનું શી રીતે બની શકે, તથા એ શીખેલી વ્યક્તિઓને માટે તેમની જરૂરીઆતો અને માનસિક શક્તિઓને અનુકૂળ પુરવઠો તથા વર્તમાનપત્રો દ્વારા તેઓ ભણેલું જૂલી ના બળ તે માટે વાચનનાં સાધનો પૂરાં પાડવા કેવી તજવીજો થઈ છે તે પણ તેમણે જણાવ્યું હતું.

ત્યારપછી પ્રોફેસર બોવેએ પશ્ચિમના દેશોના નિરક્ષરતા સામેના યુદ્ધના ત્રણ મહાન ઉદ્દેશો સંબંધી વિવેચન કર્યું હતું. આમાંના ૧૬ મી સદીનો પ્રાધાન્ય સૂર એવો ધાર્મિક ઉદ્દેશ હતો. ધાર્મિક અને આધ્યાત્મિક પ્રેરણાઓનું મૂળ શોધી કાઢનાની ઉત્સુકતાથી લોકો વાંચતા લખતા શીખવા માગતા હતા. ખીન્ને નાગરિક ઉદ્દેશ, અગાઉની સદીમાં પૂર બહારમાં હતો. એ સમયે, સમાનતા, નાગરિકત્વના હકો અને રાજકીય સ્વાતંત્ર્યના વિચારો લોકોને કેળવણી મેળવવા પ્રેરતા હતા. તેજ પ્રમાણે વીસમી સદીનો પ્રચલિત પ્રધાન સૂર એવો આર્થિક ઉદ્દેશ, પોતાની માગણીઓ વ્યવસ્થિત રીતે રજુ કરવા અને સંઘળળથી તેનો સ્વીકાર કરવાનો હોવાથી લોકો શીખવા તૈયાર હતા. એમના પોતાના મત પ્રમાણે, હિંદુસ્તાનની આ લડતમાં આ ત્રણે ઉદ્દેશો હાલમાં પ્રચલિત છે.

“ પ્રગતસત્તાકવાદ અને શિક્ષણ, તથા પ્રગતસત્તાકવાદ અને અક્ષરજ્ઞાન ” આ બંને એક બીજા સાથે નિકટનો સંબંધ ધરાવે છે. તવારીખમાં જોઈએ તો આપણને જણાશે કે રાજકીય સ્વતંત્રતાના તળકા દર્શાવતા સમયોમાં જ કેળવણીની મહાન પ્રગતિ થયેલી જણાશે. હિંદુસ્તાનમાં ઇ. સ. ૧૯૩૭ નું વર્ષ માત્ર પ્રગતસત્તાકવાદની તવારીખમાં જ નહિ પરંતુ કેળવણીની તવારીખમાં પણ મહાન ગણાશે.

પુખ્ત વયનાંની કેળવણી.

પુખ્ત વયનાંની કેળવણી સંબંધી વિવેચન કરતાં પ્રેક્ટિસર બોલેએ જણાવ્યું કે આ વિષયના પ્રથમ પાઠ તરીકે આપણે જણવું જોઈએ કે લોકોને જે શીખવું હોય તેજ તેમને શીખવવું પરંતુ શિક્ષકો ચોખ્ખા ધારે તે તેમને શીખવવું નહિ. દરેક વર્ગ કે જાતના શિક્ષણ માટે આજ સૂત્ર હોવું જોઈએ. બીજા પાઠમાં આપણે અક્ષરજ્ઞાન અને કેળવણી એ વચ્ચેનો તફાવત સમજાવો જોઈએ.

અંતમાં, તેમણે હાલમાં હિંદુસ્તાનમાં ચાલી રહેલા પુખ્ત વયનાંની કેળવણીના પ્રયોગો સંબંધી વિવેચન કરી એમ ઇચ્છ્યું કે એ પ્રયોગો એટલા બધા સફળ નીવડે કે અન્ય દેશોને તે પ્રેરણારૂપ થઈ પડે.

મુંબાઈ સરકારના મુખ્ય મંત્રી નામદાર શ્રીયુત બાળાસાહેબ ખેરે પ્રમુખ તરીકે ઉપસંહાર કરતાં, નિરક્ષરતા સામેના મોરચાના મહત્વનો કાંઈક ખ્યાલ આપતાં જણાવ્યું કે ઇલાકાની કુલ વસ્તીના માત્ર ૧૦ ટકાજ લાણી છે અને ૭૬ ટકા પુરૂષો અને ૯૬ ટકા સ્ત્રીઓ અલણ જણાયા છે. શાળામાં જઈ શકે એવાં બાળકોમાંથી માત્ર ૩૭ ટકા છોકરાઓ અને ૧૪ ટકા છોકરીઓ નિશાળમાં લાણે છે. આ પ્રશ્નનો સંતોષકારક ઉકેલ લાવવાનું હાથ ધરવામાં આવ્યું છે.

નવો સુસદ્દો.

કેળવણીનાં બે દ્રષ્ટિબિંદુઓ પ્રાથમિક અને પુખ્તવયનાંની કેળવણી વિષે બોલતાં ના. શ્રીયુત ખેરે જણાવ્યું કે પ્રાથમિક કેળવણીના સંબંધમાં સરકાર વર્ષો થયાં વિચાર કર્યા કરે છે. પ્રાથમિક કેળવણીનો કાયદો છેક ઇ. સ. ૧૯૨૩ માં અમલમાં આવ્યો હતો. એટલે લગભગ ૧૪ વર્ષમાં તેની ખામીઓ તથા ઉણપો અનુભવ્યાં જણાઈ આવી છે. આધુનિક જરૂરીઆતો અને પરિસ્થિતિને અનુકૂળ એવા સુધારા કરીને તે કાયદાને નવીન સ્વરૂપ આપવાનો પ્રશ્ન મુંબાઈ સરકાર વિચારી રહી છે. પુખ્તવયનાંની કેળવણીના સંબંધમાં પૂનાના ‘ અક્ષરજ્ઞાન સંઘ ’ અને બીજાઓ તરફથી પ્રયોગો થઈ રહ્યા છે અને સરકાર પણ એ સંબંધમાં પ્રયત્નો કરી રહી છે. પુખ્તવયનાં મનુષ્યો ધણાજ થોડા ખર્ચે પણ માસથી પણ ઓછા સમયમાં વાંચતાં લખતાં અને બોલતાં શીખી શકે એવી એક પદ્ધતિ તેમણે ઉપજાવી કાઢી છે.

પરંતુ હવે આપણે ધણી મોટી મજલ કરવાની છે અને જો એકલી સરકાર ઉપરજ આધાર રાખી આપણે બેસી રહીએ તો ખરેખર આપણે હજી ઘણો સમય રાહ જોવી પડશે. આ મહાન લડત લોકોએ ઉપાડી લેવી જોઈએ અને તેને માટે ઘણા મોટા લાકરની જરૂર છે. તેમણે એ લાકરમાં જોડાવા પ્રગતે આજ્ઞાન કહ્યું. હવે.

સુભાષિતો

અહોમ્યો ગ્રન્થિનઃ શ્રેષ્ઠા

ગ્રન્થિમ્યો ધારિણો યરાઃ ।

ધારિમ્યો જ્ઞાનિનઃ શ્રેષ્ઠા

જ્ઞાનિમ્યો વ્યવસાયિનઃ ॥

અર્થાત્—અભણ કરતાં પુસ્તક વાંચનારાં શ્રેષ્ઠ છે; શ્રદ્ધાને ધારણ કરવા-
વાળાં વધુ શ્રેષ્ઠ છે; તેમાંથી જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરેલાં વધુ પ્રશસ્ય છે; અને તે જ્ઞાનને
વ્યવહારમાં મૂકનારાં શ્રેષ્ઠતમ છે. —મનુ. અ. ૧૨ સ્લોક ૧૦૩.

૨. ઉત્તમ સાહિત્ય દ્વારા આપણે દેશ અને કાળની મર્યાદા તોડીને અનેક
લોકો સાથે યુક્તિનો અને હૃદયનો, વિચારનો અને પ્રેરણાનો સંબંધ બાંધી
શકીએ છીએ. —કાકા કાલેલકર.

૩. પુસ્તકોમાં હું ગુંથાયલો રહી ચકતો તેથી મને જે માસ વધારે જેલ
મળત, તો પણ હું કાયર થાત નહિ; એટલુંજ નહિ પણ મારા જ્ઞાનમાં ઉપયોગી
વધારો કરી શકવાથી હું ઉલટો વધારે મુખ્યત્વેનમાં રહેત. હું માનું છું કે જેને
સારાં પુસ્તકો વાંચવાનો શોખ છે, તે ગમે તે જગાએ એકાંતવાસ સહેલાઈથી
વેઠી શકે છે. એક પછી બીજું, એમ સારાં પુસ્તકો વાંચતાં વાંચતાં છેવટે
આંતર-વિચાર પણ કરી શકાશે. —મહાત્મા ગાંધીજી.

૪. પુસ્તકો વાંચવાની આદત પ્રશંસનીય છે; પરંતુ જેઓ ઘણાં પુસ્તકો
ઝપાટાબંધ વાંચી નાખે છે એમના પ્રત્યે હું આશંકાથી ભેડે છું. પુસ્તક જે વાંચવા
જેવું હોય તો એને પૂરતા લક્ષ અને પૂરતી ચીવટથીજ વાંચવું જોઈએ.

(તવારીખની તેજાયા)

—પં. જવાહરલાલ નહેરૂ.

૫ મિત્રો મેળવવા હમેશ સુલભ નથી હોતું; પરંતુ પુસ્તકો સંબંધી
તેમ નથી. તમારી ઇચ્છા હોય તો પુસ્તકો દ્વારા તમે દરરોજ કેટલોક સમય દુનિ-
યાના શ્રેષ્ઠ અને ડહાપણભર્યાં ઐપુરુષોની સંગતિ મેળવી શકો. —જે. સી. ડાના.

૬. એકાદ જેમ આપું એતર એકે છે પણ તે સાથે એક જગાએ ઉઠા કુવો
કરે છે, તેજ પ્રમાણે માણસે જ્ઞાનના બધા વિષયોનો સ્પર્શ કરવો જોઈએ અને તે
સાથે એક વિષયમાં ઉઠા ઉતરવું જોઈએ. —બાપ્તુ ક્ષિતિમાહન સેન.

૭. પુસ્તકો રૂપી શિક્ષકોને જનતામાં ફરતા કરવાથી તોષો, યાત્રિક
સાધનો અને ધારાશાસ્ત્રીઓ કરતાં પણ વધારે સારાં પરિણામ નીપજવી શકાય છે.
—ડૉ. ડબ્લ્યુ. ઇ. ચેનિંગ.

૮. સાર્વજનિક પુસ્તકાલય એ પ્રજાની માલિકીની સહકારને ધોરણે ચાલતી અને દરેકે દરેક વ્યક્તિને વગર લવાજમે પુસ્તકો વાંચવા આપનારી સંસ્થા છે. —હજીઅન.

૯. પુસ્તકાલય એ મનુષ્યનું સાચું અને સર્વદેશીય મનુષ્યત્વ ખીલવવા ઉપરાંત મનુષ્યને જગતના જ્ઞાનચોક્કમાં ઉભા રહેવાની તાકાત અને વીર્યબળ બક્ષનારું અનેક ઔષધાલય છે.

(પુ. પ્રકાશકિરણ ૧૦)

—વૃજલાલ દ. મહેતા.

૧૦. પુસ્તકાલયો વાંચવાની અભિરુચિ તૃપ્ત કરે છે અને સાથે સ.થે અભિરુચિ ઉત્પન્ન પણ કરે છે; એટલે કે કાર્ય અને કારણ એમ ઉભય રૂપે લાભદાયી છે. એટલે દરેક શાળાને અંગે નાનું સરખું પણ પુસ્તકાલય હોય એ જરૂરનું છે.

—લેડી વિદ્યાગૌરી નીલકંઠ.

૧૧. પુસ્તકાલય વગર પ્રાથમિક કેળવણી તો નિષ્ફળજનીવડે, વળી, શાળાઓ અને પાઠશાળાઓ વિદ્યાર્થીને અમુક ભૂમિકાએ પહોંચાડયા પછી તેને સંઘરતી નથી, ત્યારે પુસ્તકાલય તો વિદ્યાર્થીની જીવનભરની પાઠશાળા છે.

—રમણલાલ વ. દેસાઈ.

૧૨. શાળાનો ઉમરો જોળંગીને પુસ્તકાલયમાં પગ મૂકાય ત્યારેજ ફરજિયાત શિક્ષણનાં ખરાં સારાં ફળ આવે. પુસ્તકાલય જીવન પર્યંતની શાળા છે; શિક્ષણનું મોટામાં મોટું સાધન છે. લોકોને અક્ષરજ્ઞાન આપીને પછી તેના હથિયાર ન આપવાં એ તો ગંભીર ભૂલ છે, બડકે પાપ છે.

—સૌ. શારદા મહેતા, બી. એ.

૧૩. ગામડાંનાં લોખાં માનવી હમેશાં દેવમંદિરે જઈ દેવદર્શન કરવાનું નથી ચૂકતાં; તેવીજ લાવના તેમને પુસ્તકાલયમાં જઈને જ્ઞાન લેવાની તથા દેશના વિવિધ સમાચાર જાણવાની થાય, ત્યારે જ ગામડાંનું ભાવિ ઉજ્જવલ બનવા માંડ્યું છે, એમ સમજવું.

(પુ. પ્રકાશકિરણ ૨૩)

—વૃજલાલ દ. મહેતા.

૧૪. સંસ્કૃતિનો લેશમાત્ર પણ દાવો ધરાવનાર સુધરેલા ગણ્યતા દેશમાં લોકો સહેલાઈથી લાભ લઈ શકે એવાં સાર્વજનિક પુસ્તકાલયો નિભાવવાં એ રાજ્યની ફરજ છે.

—ડૉ. માતીસાગર.

૧૫. આમવર્ગને માટે સાર્વજનિક શિક્ષણનો પ્રબંધ કરવો એ રાજ્યની અગત્યની ફરજ છે. આ અનિવાર્ય ઉદ્દેશની સિદ્ધિ અર્થે ઉપયુક્ત રીતે ખર્ચાતી કોઈપણ રકમનો ઇન્કાર ન જ થવો જોઈએ. ઉલટું, બહેરમતે તો ‘નાણું જેટલું’ વધારે વિવેકપુરઃસર ખર્ચાય તેટલું દેશહિતની દૃષ્ટિએ સારું’—એ સિદ્ધાંતને પસંદગી આપવી જોઈએ. આમવર્ગની જ્ઞાનસંપન્નતા જેવો સોંધો વીસો, સંખ્યા માટે અન્ય કોઈ જ નથી.

—એન્ડ્ર્યુ ક્રેન્ગી.

ગુજરાત પુસ્તકાલય પરિષદ

[લેખક :—મોતીલાલ ન. અમીન, વસો]

વડોદરા રાજ્યે શાળાઓમાં લઘુલું બાળકો જુલો ન જાય અને પુસ્તકો તેમજ પત્રોના વાચન દ્વારા વિશેષ જ્ઞાન મોટી ઉંમરે મેળવી શકે તે માટે આખા રાજ્યમાં શાળાઓની માધ્યક પુસ્તકાલયો સ્થાપવાની અને નિલાવવાની એક વિશાળ અને ઉદાર યોજના અમલમાં મૂકી એટલે ઘણાં ગામોએ પુસ્તકાલયો સ્થાપ્યાં. આ પુસ્તકાલયો ચાલુ રહે, લોકોની સેવા યથાર્થ રીતે બળવે અને બાળકો, ઓછા અને પુરોમાં જ્ઞાનનો પ્રચાર કરવાનું કાર્ય કરે તે હેતુથી પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિમાં રસ લેનાર સ્ત્રી-પુરોએ પુસ્તકાલયોનું સંગઠન કરવા તબવીજ કરી અને ગણદેવી સાર્વજનિક પુસ્તકાલયના ઉત્સાહી કાર્યવાહકોની કાર્યદક્ષતાથી પહેલી વડોદરા રાજ્ય પુસ્તકાલય પરિષદ ગણદેવીમાં ભરીને વડોદરા રાજ્યે પુસ્તકાલય મંડળની સ્થાપના કરી. પરિણામે વડોદરા રાજ્યમાં એ પરિષદપ્રવૃત્તિના પ્રતાપે અને રાજ્ય પુસ્તકાલય મંડળની યોજનાને કારણે પુસ્તકાલય મંડળે સુંદર પ્રગતિ કરી. આ રીતે ગણદેવી મુકામે સ્થાપાયું વડોદરા રાજ્ય પુસ્તકાલય મંડળ આજે મહાલે મહાલે અને પ્રાંતે પ્રાંતે પરિષદો ભરે છે. વિવિધ કાર્યક્રમો યોજે છે અને પુસ્તકાલયોનું હિત સાચવે છે.

પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિએ જેવી જમાવટ વડોદરા રાજ્યમાં કરી છે તેવું કંઈક નાના પાયા પર પણ સમગ્ર ગુજરાતમાં થાય એમ સર્વ કોષ ધ્રુવે છે. તે માટે કંઈ કંઈ પ્રયત્નો પણ થયા છે. ગુજરાતની પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિને વેગ મળે, ગામેગામ પુસ્તકાલયો સ્થાપવાની યોજના ચક્ર શકે, અને પુસ્તકાલયોનું કામ કરનાર બંધારણપૂર્વકનું કોઈ જવાબદાર મંડળ હોયું થાય તે માટે ગુજરાત વર્નાક્યુલર સોસાયટીએ પહેલી ગુજરાત પુસ્તકાલય પરિષદ ભરીને એ સંબંધી વિચાર કરવા એક કારોબારી સમિતિ પણ નીમી છે. એ કારોબારી સમિતિના મંત્રીઓએ ગુજરાત પુસ્તકાલય મંડળ સ્થાપી રૂપ લે તે માટેનું બંધારણ ઘડી દારી તૈયાર કરી રાખ્યું છે, અને બીજી ગુજરાત પુસ્તકાલય પરિષદ આજુદ મુકામે મળે તે માટે ચરેતર એન્યુકેશન સોસાયટીએ સ્વચ્છ મંડળ નીમીને જોઈતી તૈયારી પણ કરી રાખી છે. પહેલી પુસ્તકાલય પરિષદના પ્રમુખ તરીકે વડોદરા રાજ્યના માણ દિવાન સર મનુભાઈ નંદયાદર મહેતાને સ્વીકાર્યા હતા, અને બીજી પુસ્તકાલય પરિષદનું પ્રમુખપદ સુરતજીલ્લાની દરેક શાળામાં ફરતા પુસ્તકાલયની પેટીઓ પૂરી પાડી પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિમાં નવી ભાત પાડનાર સર પુરોગામમદાસ દાકરદાસે સ્વીકાર્યું હતું. પરંતુ બીજા અનેક વ્યવસ્થાઓને લઈને પુસ્તકાલય પરિષદના પ્રમુખ તરીકે એવા બળવવા દાલમાં તેમને અવકાશ નહિ મળે એમ તેમણે જાણી દીધું છે. એટલે હવે પ્રમુખની પદમંદગી નવેસર કરી પરિષદ ભરવી અથવા તે ગુજરાતમાં પુસ્તકાલયોની જમાવટ થાય, તાલુકાના કે જિલ્લાના કે સમગ્ર ગુજરાતના પુસ્તકાલયનું એક વા બીજી રીતે સંગઠન થાય અને પુસ્તકાલયોનું કામ કરનાર અને

તેમાં ઉમંગ ધરાવનાર એક મારો વર્ગ ઉભો થાય ત્યાં સુધી પરિષદ ભરવાનું હાલ મુલતવી રાખવું: એ એ પ્રશ્નો પૈકી એક પ્રશ્નનો નિર્ણય કરવાનું રહે છે.

વડોદરા રાજ્યમાં રાજ્યની અને પ્રાંત પંચાયતની એકસરખી મદદ મળવાનું ધોરણ સ્વીકારવાને કારણે એક પ્રકારનું સ્વાભાવિક રીતે સંગઠન જેવું કંઈક હતું જ. પરિષદો ભરવા માટે પુસ્તકાલય ખાતાએ અનુકૂળતાઓ આપવા બનતું બધું જ કર્યું હતું. પુસ્તકાલયોની પ્રગતિ એટલી સારી થયેલી હતી કે પુસ્તકાલયોને લગતા અનેક પ્રશ્નો વિચારવાના હતા અને તેનો ઉકેલ કરવાનો હતો. એટલે પુસ્તકાલય પરિષદો ભરાઈ અને સફળ નીવડી. વડોદરા રાજ્ય સિવાયના ગુજરાતમાં આમાંની એક પણ અનુકૂળતા હાલ નથી. રાજ્યની મદદ કંઈ જ નથી. જલ્દા લોકલ બોર્ડો પુસ્તકાલયોની જવાબદારી સ્વીકારે એવી તેમની તૈયારી પણ જણાતી નથી; અને કોઈ જલ્દામાં કે તાલુકામાં જલ્દાની કે તાલુકાની જવાબદારી લેનાર કોઈ વ્યક્તિઓ હજી સુધી બહાર આવી નથી. પરિણામે પુસ્તકાલયોને પ્રશ્ન વડોદરા રાજ્યના એક એ ભાષ્યો, ગુજરાત વર્નાક્યુલર સોસાયટીના ઉમંગી આસિ. સેક્રેટરી, અને ચરોતર એન્ડ્યુકેશન સોસાયટીના કેટલાક સ્વયંસેવકો જ વિચારી રહ્યા છે. મને લાગે છે કે જો ભૂમિકા તૈયાર ન થઈ હોય, પુસ્તકાલયોને માટે ગુજરાતને સાચી ભૂખ ન મળી હોય, અને ગુજરાતને માટે કામ કરનાર કોઈ જવાબદાર વ્યક્તિ સમયનો ભોગ આપીને કામ કરવા તૈયાર ન હોય તો હાલ એ પાંચ વર્ષ પરિષદ ભરવાનું મુલતવી રાખવું એ વધારે સલાહભર્યું ગણાશે. અને આ મુદત દરમિયાન જુદા જુદા જલ્દાઓમાં ઉત્સાહી ભાષ્યોએ અને બહેનોએ યથાશક્તિ સ્વતંત્ર રીતે કામ કરવા મંડી પડવું નોંધશે. ચાત્ર વ્યક્તિગત ગામની દૃષ્ટિએ નહિ પણ સમસ્ત તાલુકાની કે જલ્દાની દૃષ્ટિએ પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિનું કામ થાય અને કંઈક રસ તે માટે જામે તે પછી જ ગુજરાત પુસ્તકાલય પરિષદનો પ્રશ્ન હાથ લેવો.

હું માનું છું કે જેઓ પરિષદ દ્વારા ભૂમિકા તૈયાર થશે એમ સમજે છે તેઓ, મારા ઉપરના અભિપ્રાયથી કદાચ નિરાશ થશે, પણ એ નિરાશાને આશામાં ફેરવવાનું કામ બધું સહેલું છે. ખેડ જલ્દા માટે પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિની આખી યોજના આ અંકમાં અન્યત્ર પ્રગટ કરવામાં આવી છે. તે ઉત્સાહી ભાષ્યો વાંચે અને પોતપોતાના પ્રદેશના સંયોગોને લક્ષમાં લઈ એ યોજનામાં ઘટિત ફેરફાર કરી પોતપોતાના પ્રદેશનો કાર્યક્રમ તૈયાર કરે અને અમલમાં મૂકે તો પુસ્તકાલય પરિષદ ભરવાની ભૂમિકા તૈયાર થતાં વિલંબ નહિ લાગે. પરિણામે પુસ્તકાલયો અને વાચનાલયો કેવી રીતે ખીલવવાં, તે માટે મદદ કયાંથી અને કેવી રીતે મેળવવી, અને કેવા કાર્યક્રમ રચવા એ બધું વિચારવાનું મુલલ થશે. ઉપર પ્રમાણેના મારો અભિપ્રાય એક વ્યક્તિ તરીકેનો છે. સોસાયટી ખીજ પુસ્તકાલય-પરિષદ ભરવા આજે તૈયાર છે, અને કોઈ પણ વખત માટે તૈયાર રહેશે. એટલે આ વર્ષે, આવતે વર્ષે ન્યારે પણ પરિષદ ભરવી હશે ત્યારે ભરવામાં કંઈ જ હરકત આવશે નહિ. પરિષદ ભરાશે તોય અને નહિ ભરાય તો પણ ખેડ જલ્દા પૂરતો તો ‘જ્યાં શાળા ત્યાં વાચનાલય વા પુસ્તકાલય’ એ સિદ્ધાંતનો પૂરેપૂરો અમલ કરવાને ચ. એ. સોસાયટી બનતું બધું જ કર્યા કરશે, અને અન્ય જલ્દાઓ સાથે પૂરેપૂરો સહકાર આપશે.

વસો

તા. ૨૧-૧-૩૮

સુરત જીલ્લાની પ્રવૃત્તિ

ખેડા જીલ્લાના ધોરણે ગુજરાતના બીજા જીલ્લાઓની અને દેશી રાજ્યોની પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિની સવિસ્તર વિગતો આ અંકમાં પ્રગટ કરવા વિચાર હતો, અને તે માટે માહિતી મેળવવા જે તે લોકલબોર્ડના પ્રમુખ સાહેબને વા જે તે રાજ્યના શાળાધિકારી સાહેબને લખવામાં આવ્યું હતું. પણ તેમના તરફથી પુસ્તકાલયો વા વાચનાલયોની માહિતીને બદલે ફક્ત શાળાઓની માહિતી અમને પૂરી પાડવામાં આવી છે, એટલે તેવી હકીકત આ અંકમાં પ્રગટ કરવામાં આવી નથી.

સુરત જીલ્લાની લગભગ બધીજ શાળાઓને સર પુરોત્તમદાસ કાકોરદાસ તરફથી ફરતાં પુસ્તકાલયની યોજનાનો લાભ મળે છે: તેની વિગત અત્રે આપવામાં આવે છે:—

સુરત જીલ્લાની શાળાઓ તથા પુસ્તકાલયોની વિગત

તાલુકાનું નામ.	ધો. ૭	ધો. ૮	ધો. ૯	ધો. ૧૦	ધો. ૧૧ અને ૧૨	મુખ્ય સ્કૂલો	ઘટતર સ્કૂલો	શાળા ની કુલ સંખ્યા	સાર્વ જનિક પુ.	વીસેગ્ર પ્રમુ. પુ.	સર. પી.ટી. પુ.
વલસાડ	૧૮	૧૨	૫	૧૨	૧	૩૯	૯	૪૮	૦	૩	૪૫
મોડવી	૩	૩	૨	૭	૧	૧૧	૫	૧૬	૪	૦	૧૬
ચીખલી	૧૭	૮	૯	૧૪	૧	૪૦	૯	૪૯	૫	૪	૪૬
ચોપાંસી	૧૮	૫	૯	૧૨	૦	૪૧	૩	૪૪	૪	૩	૪૨
ખારડોલી	૧૬	૧૧	૫	૧૪	૭	૪૩	૧૦	૫૩	૧૭	૦	૫૩
જલાલપુર	૩૨	૧૪	૨૪	૫	૩	૬૬	૧૨	૭૮	૭	૦	૭૬
ઓલપાડ	૨૧	૧	૧૦	૨૬	૧	૪૬	૨૩	૬૯	૩	૨	૫૦
વાલોડ (પેટા. તા.)	૧		૧	૧	૦	૩	૦	૩		૧	૩

ટીપ:—ગોરગ્રી, પોરબંદર અને હીમતી સંસ્થાનો, તથા બહુ જીલ્લાની શાળાઓની હકીકત આવી છે. પરંતુ તેમાં પુસ્તકાલયોની માહિતી નથી વા નહિ જેવી કે એટલે તે હકીકત પ્રગટ કરવાની જરૂર નથી ગળી.

બાલલાયઘેરીની યોજના

સુરત જીલ્લાની લો. બો. શાળાઓમાં, સર પુરુષોત્તમદાસ ઠાકોરદાસ બાલ-
લાયઘેરીઓ આપવામાં આવી છે. સર પુરુષોત્તમદાસની યોજના મુજબ જો ગામ
લોકો બાલલાયઘેરી માટે રૂ. ૨૫) આપે તો તેઓ સાહેબ શાળા દીક રૂ. ૪૦) આપે
છે. આ રીતે એકઠા થતા રૂ. ૬૫) માંથી રૂ. ૨૫) નું કંપાટ, તથા રૂ. ૪૦)
નાં પુસ્તકો આપવામાં આવે છે. આ યોજનાનો લાભ ૩૫૦ શાળાઓને મળ્યો છે. વળી
બાલલાયઘેરી માટે માસિકો પણ મંગાવવામાં આવે છે. સિવાય, લાયઘેરીના નિભાવ
તથા વિકાસ માટે શાળાકેંડ બોલવામાં આવ્યાં છે. એ કેંડમાં ગામમાં જન્મ, લગ્ન,
મેળાવડા તથા મરણના શુભાશુભ પ્રસંગોએ મરજીઆત ધોરણે નાણાં ભરાવવામાં આવે
છે. બાળકોનાં નામ શાળામાં દાખલ કરાવતી વખતે વાલી પાસે મરજીઆત ધોરણે
એ કેંડમાં નાણાં મૂકાવવામાં આવે છે.

સુરત જીલ્લાનાં નીચેનાં ગામોમાં સુરત ડીસ્ટ્રીક્ટ એકઝીક્યુટીવ કમિટિ,
વીલેજ મ્યુવમેન્ટ તરફથી લાયઘેરીઓ આપવામાં આવી છે. કમિટિ તરફથી રૂ. ૨૫)
નાં પુસ્તકો આપવામાં આવ્યાં છે, અને તે રાખવા માટે દરેક ગામની વીલેજ અપલીકેટ
કમિટિ તરફથી એકેકું કંપાટ આપવામાં આવ્યું છે. વળી ' ગુજરાતમિત્ર ' નામનું
એક અઠવાડિક પણ એ લાયઘેરી માટે પૂરું પાડવામાં આવ્યું છે.

ગામનું નામ

ગામનું નામ

૧ જાગવા	તા. એલપાડ	૧૧ સ્યાદલા	તા. ખારડોલી
૨ કરંજ	"	૧૨ તડકેશ્વર	તા. માંડવી
૩ અડાજણ	"	૧૩ વરેલી	"
૪ ઇચ્છાપોર	"	૧૪ જલાલપોર	તા. જલાલપોર
૫. રાયમ	તા. ખારડોલી	૧૫ વાસણ	તા. ચીખલી
૬ અકોસ	"	૧૬ પીપલીગભાણ	"
૭ વરાડ	"	૧૭ રાનકુવા	"
૮ નીકર	"	૧૮ ખેરગામ	"
૯ પેરા	"	૧૯ ઉમરસાડી	તા. વલસાડ
૧૦ છુહારી	"	૨૦ વાધછીયા	"

વડોદરા રાજ્ય

આમપંચાયતની મદદ અને સંખેડા મહાલ:—મંજુર થયેલી આમપંચાયત મદદની રકમ પુસ્તકાલયોને વેળાસર નહિ મળવાને કારણે બજેટના કામમાં પડતી અગવડ તરફ મહાલ મંડળના મંત્રીએ રા. રા. મહાલ વહિવટદાર સાહેબનું ધ્યાન ખેંચતાં તેઓ સાહેબે શાળાવાળા ને ગામે પુસ્તકાલય વા વાચનાલય હોય તેને ગામ મદદ પ્રમાણે આમપંચાયત મદદની રકમ તુર્ત અદા કરી દેવાની સૂચના જુકાવી છે, અને તેનો અમલ દિન ૭ માં થવા ને તે આમપંચાયતના અધ્યક્ષ તરફ તે મોકલી આપવામાં આવી છે. સ્તુત્ય !

ઉદ્ઘાટન ક્રિયા:—માલસર તા. શિનોરના મહાત્મા શ્રી પ્રેમાનંદજી મહારાજ સાવર્જનિક આમપુસ્તકાલયનું મકાન બંધાઈ જતાં તેને ખુલ્લું મકવાને સમારંભ તા. ૨૦-૧-૩૮ ના રોજ મહાત્માશ્રીના ભાર્ષ રા. રા. મોહનલાલ હરિશંકર દવેના પ્રમુખપદે થયો હતો. એ શુભ પ્રસંગ નિમિત્ત પ્રમુખશ્રી તરફથી રૂ. ૧૦૧) તથા શ્રીમાન મોહનલાલ ગોપાળજી દવે તરફથી રૂ. ૨૬) પુસ્તકાલયને ભેટ આપવાનું જાહેર થયું હતું.

વિસનગર માટે મહિલા પુસ્તકાલય:—વિસનગરના ગણીતા નાગરિક રાજરત્ન શેઠ શ્રી મહાસુખભાઈ સુનીલાલ તરફથી પોતાનાં મદદગત ધર્મપત્નીના રૂમારક તરીકે વિસનગર કચ્છા માટે રૂ. ૪ હજારના ખર્ચે મહિલા પુસ્તકાલય બંધાવવાની યોજના થઈ છે. મકાન બંધાવા માંડ્યું છે અને તે બેએક માસમાં પૂર્ણ થશે એવી ગણતરી છે.

હાદિક ધન્યવાદ:—નાના માચીયાળા તા. અમરેલીનાં વતની મુંબાઈ નિવાસી શ્રી. સ્વ. શ્રી મણિબેન ચત્રજીજી જીવજીદસ પોતાને વતન પધારતાં તેમના તરફથી શાળાનાં બાળકોને ઇનામ વહેંચવાનો, તથા તેમને પોતાને માનપત્ર એનાયત કરવાનો બખ્ત મેળાવડો અમરેલી પ્રાંત સુધી સાહેબના પ્રમુખપદે યોજાયો હતો. તે પ્રસંગે ગામના સાર્વજનિક પુસ્તકાલયને દર વર્ષે રૂ. ૭૫) ની રકમ તથા ધાર્મિક વગેરે હિતમ પ્રકારના સાહિત્યથી ભરેલાં બે કપાટ તથા બે બાંકડા આપવાનું શ્રી મણિબેન તરફથી વચન આપાયું છે. સ્તુત્ય !

શ્રી મણિબેનનાં વતનપ્રેમ તથા પુસ્તકાલય પ્રત્યેની અમીદષ્ટિ બદલ અમારાં તેમને હાર્દિક ધન્યવાદ !

પુસ્તકાલયોને મળેલી ભેટ:—સિદ્ધપુર મહાલ પુઠ મંડળને ઝેક્ટર રૂ. ૬૦) રાજરત્ન શેઠ શ્રી મહાસુખભાઈ સુનીલાલ તરફથી સુજળપુર, મામવાડા, કરજપુર, દેયળી, વણાગલા એ ગામોનાં નવીન પુસ્તકાલયોનાં કાયમ ફંડ તથા લોકમદદ માટે; રૂ. ૫૦) મુંબાઈના શેઠ અલીમહમદ જલાલુદ્દીન જે. પી. તરફથી મુંબાઈ ગામે પુસ્તકાલય કાઢવા મહાલશાળાધિકારી સાં ની વિનંતિ પરથી; રૂ. ૪૫) સિદ્ધપુર તાલુકા શિક્ષક મંડળ તરફથી વણાગલા તથા દેયળી ગામમાં બન્ટે માટે લોકમદદના ફાળામાં; રૂ. ૫) મહાલ પુઠ મંડળના મંત્રી રા. રા. ચીમનલાલ સાંકળચંદ શેઠ તરફથી દેયળીના પુસ્તકાલય માટે ખૂટતી લોકમદદ પૂરી કરવા.

સિદ્ધપુર મહાલના એકેએક ગામે પુસ્તકાલય ચાલુ સાલે ઉઘાડી દેવાના મહાલ પુઠ મંડળના પ્રયાસને સાથ આપવા બદલ ઉપરોક્ત બધાજ સન્મનોને ધન્યવાદ ! શિક્ષક મંડળનો ઉત્સાહ તો ખાસ પ્રશંસાપાત્ર !

—કચ્છાણા તા. સિદ્ધપુર રૂ. ૫) પાટણનિવાસી મહુમ બાઈ યશસ્વતીબેનનાં માતૃશ્રી મણિબેન તરફથી બણીતા જેન મુનિ શ્રી વલ્લભવિજયજીના સદુપદેશથી પ્રેરાઈને.

—ગાંધી તા. ચાણુરમા રૂ. ૨) ગામના વતની શ્રી. મણિલાલ નમ્યુરામ તરફથી; રૂ. ૩) વિગ્નપુરડા ગામધણી બારોટજી અમરસિંહજી ત્રિકમસિંહજી પાટણનિવાસી તરફથી મળી કુલ રૂ. ૫).

૧૦ રાં પુઠ મંડળ

પર્વણી અહેવાલ:—વસન્તપંચમી તા. ૫-૨-૩૮ ને રોજ રાંજ્યમાં કેરકેર ઉજવાયલા પુસ્તકાલય પર્વણીદિન ના અહેવાલ મળ્યા છે: રચનસંક્રાંતિને કારણે તે આવતા અંકમાં પ્રસિદ્ધ કરાશે, જેમને અહેવાલ ન મોકલી આપ્યા હોય તે જરૂર મોકલી આપે.

શિક્ષણવર્ગ:—પુસ્તકાલયોના મંથપાલો તથા મંત્રીઓ માટેના પ્રાંતવાર શિક્ષણવર્ગો ભરવા સંબંધીની જાહેરાત ગત્તાંકમાં પૃષ્ઠ ૬૧ ઉપર પ્રસિદ્ધ થયેલી છે, તે તરફ ખ્યાન બેચી ઇચ્છુક ઉમેદવારોને પોતાની ઉમેદવારી જલદી નોંધાવી દેવાની બલામણુ કરીએ છીએ.

મહાલ પરિષદ:—શિનોર મહાલની ૩જી પુસ્તકાલય પરિષદ અવાખલ મુકામે તા. ૩૦-૧-૩૮ ના રોજ મહાલ વહિવટદાર શ્રીમાન મણિરાય વેણીરામ મજમુદાર સાહેબના પ્રમુખપદે ભરાઈ ગઈ છે. તેનો અહેવાલ રચનસંક્રાંતિના કારણે આવતા અંક પર મુદતવી.

—સિદ્ધપુર મહાલની ખીજ પરિષદ તા. ૬-૩-૩૮ ને રવિવારને દિવસે હાથ-પુર ગામે મહાલ શાળાધિકારી શ્રીયુત ધ્રુવરભાઈ મ. પટેલના પ્રમુખપદે ભરવા હયું છે. તેમાં ઉત્સાહપૂર્વક ભાગ લેવા તથા ચર્ચા જેવા કરાવેલા ખરડા મહાલ મંડળના મંત્રી તરફ મોકલી આપવા મહાલનાં પુસ્તકાલયના મંત્રી ભાઈએને લલામણુ !

—સંજેડા મહાલની પ્રથમ પરિષદ માંકણી ગામે માર્ચ માસમાં ભરાશે.

પ્રાંત, મહાલ, અને જૂથમંડળોની સભાઓ:—મહેસાણા પ્રાંત પુ. મંડળના વ્ય. મં. ની સભા તા. ૨૨-૧-૩૮ ના રોજ મહેસાણા મુકામે મંડળના પ્રમુખ શ્રીયુત દુર્ગાશંકર ક. દેવેના પ્રમુખપદે મળી હતી. તેમાં (૧) વ્ય. મં. ની સભા દર ત્રણ માસે ભરવા સંબંધી (૨-૩) પ્રાંત પ્રચારકની નીમણૂકને બહાલી આપવા તથા કામગીરીના ક્રમ સંબંધી (૪) દહેગામ મુકામે ભરાનાર પ્રાંતિક શિક્ષણ વગરો લાભ લેવાની ખીનતાલીમ મંત્રીએને લલામણુ કરવા સંબંધી, (૫) સ્વતંત્ર રીતે શિષ્ટ વાચનની પરીક્ષા લેવાની વ્યવસ્થા કરનાર પ્રાંતના કેષપણુ મહાલ મંડળને રૂ. ૫) છનામ સાર આપવા સંબંધી, (૬) મહાલ પરિષદ ભરવા સંબંધમાં દહેગામ મહાલને કડી મહાલનું અનુકરણ કરવા સંબંધી (૭) પ્રાંત પુ. મંડળની સભામાં પસાર થયેલા કરાવેની નકલ દરેક મહાલ મંડળ તરફ મોકલી આપવા બાબત, તથા (૮) મહાલ પરિષદોના કુંક અહેવાલ પ્રાંત મંડળ તરફ મોકલી આપવા સંબંધીના કરાવો થયા હતા.

—સંજેડા મહાલ મંડળની સભા તા. ૯-૧-૩૮ ના રોજ મળી હતી. તેમાં મહાલ માટે ' ગાંધીજીની આત્મકથા ' એ પુસ્તકની પરીક્ષા રાખવા, મહાલ પરિષદ માંકણી ગામે ભરવા, તથા મહાલ પુસ્તકાલયોનું કામકાજ મહાલ પુ. મંડળ મારફત લેવા સંબંધી પુ. ખાતાને તથા પુ. સ. સ. મં. ને વિનંતિ કરવાના કરાવ થયા હતા.

—ચાણસ્મા મહાલના ગાંધી જૂથની સભા તા. ૨૩-૧-૩૮ ના રોજ મુખ સમાજની સાથે સાથે ભરાઈ, જેમાં મંજુર થયેલી ગ્રામ પંચાયતની રકમ વહેલી તકે મંગાવી લઈ સંવેગા ઉપયોગમાં લેવા, પર્વણીદિન ઉજવવા, જૂથનાં ભુદાં ભુદાં પુસ્તકાલયોમાં આવતાં ભુદાં ભુદાં માસિકોને પરસ્પર લાભ આપવા, બાલસાહિત્ય ન હોય ત્યાં વસાવી લેવા, ગ્રંથુવા જેવા સમાચાર. લીત પરની કાળી સપાટી પર લખતા રહેવાની યોજનાની લલામણુ કરવા વગેરે સંબંધી ૯ કરાવો થયા હતા.

મહાલ મંડળ તરફ શિષ્ટ વાચનની પરીક્ષા:—નવસારી મહાલ મંડળ તરફથી ' વીર વિકુલભાઈ ' એ પુસ્તકની પરીક્ષા તા. ૩૦-૧-૩૮ ના રોજ રાખવામાં આવી હતી. તેને લાભ મહાલનાં ૩૦૦ જેટલાં બાલબાલિકાઓએ લીધો હતો.

—સંજેડા મહાલ મંડળે ગાંધીજીની આત્મકથા એ પુસ્તકની પરીક્ષા લેવાની યોજના કરી છે.

—વડોદરા મહાલ પુ. મંડળે તા. ૧-૫-૩૮ ના રોજ શિક્ષકો માટે શિષ્ટ વાચનની પરીક્ષા લેવાનું હાવ્યું હોય તેને માટે “ પ્રથમિક શાળામાં માતૃભાષાનું શિક્ષણ ” એ પુનઃ નક્કી કરેલું છે. એ પુસ્તકની નકલ કેળવણી ખાતા તરફથી રાજ્યની દરેક શાળાને મોકલી અપાયેલી છે. એટલે આશા રાખવામાં આવે છે કે મહાલનાં તમામ શિક્ષક શિક્ષિકાઓ આ પરીક્ષાનો લાભ લેશે. ઇનામ વહેંચણીની પણ યોજના રખાઈ છે ને તેને માટે ઉત્તમપદ પ્રાપ્ત, પૂર્વપદ પ્રાપ્ત, તથા અદ્યક્ષ એવા ત્રણ વર્ગ પાડી ત્રણે વર્ગમાં ઉંચે નંબરે આવનારને ઇનામ અપાશે. ઉમેદવાર શિક્ષકોએ તા. ૧૫ થી ૨૦ મી એપ્રિલ સુધીમાં મહાલ પુ. મંડળના પ્રમુખ શ્રીયુત દેવચંદ રામજી તરફ નામ ઠામ અભ્યાસ ઉમ્મર સાથેની અરજ મોકલી આપવાની છે.

રાજ્ય ખંડાર

દુઃખદ અવસાન

ખંગાળાના મશહર નવલકથાકાર શ્રી. શરદચંદ્ર ચટ્ટોપાધ્યાયનું ૬૧ વર્ષની વયે તા. ૧૬-૧-૩૮ ના રોજ અવસાન થયું છે. તેની સખેદ નોંધ લખે છીએ. ‘ વિરાજવહુ ’ ‘ શરતખાણુની ત્રણ વાર્તાઓ ’ ‘ ગૃહ દાહ ’ ‘ દેવદાસ ’ ‘ શ્રીકાંત ’ ‘ જીવન યાત્રા ’ ‘ પરિણીતા ’ વગેરે એમની અનેક કૃતિઓના અનુવાદ દ્વારા ગુજરાતી આલમને એમનું નામ સુપરિચિત બનેલું છે. ગુજરાતી ઉપરાંત અન્ય ભાષાઓમાં-અંગ્રેજી સુદ્ધાંતમાં-તેમની કૃતિઓનાં ભાષાંતર થયેલાં છે ને તે રસથી વંચાયાં છે. એમના અવસાનથી સાહિત્યસૃષ્ટિએ એક અપ્રતીમ સર્જક ગુમાવ્યો છે એમાં શક નહિ. સદ્ગતના આત્માને પ્રભુ ચિર શાંતિ સમર્પો ।

માસિકો મહત્વા તારીખ

નામ	પુસ્તક	અંક	માસ	મહત્વા તારીખ
આયુર્વેદ વિજ્ઞાન	૨૧	૨	માગશર	૩૧-૧-૩૮
ભૂમિ	૬	૧૨	ડીસેમ્બર	૧૦-૧-૩૮
કિશોર	૩	૯	આશ્વિન	૨૮-૧-૩૮
કુમાર	૧૫	૧ (૧૬૯)	પોષ	૨૨-૧-૩૮
કૌમુદી	૧૬	૫-૬	નવે-ડિસે	૨-૨-૩૮
ખેડૂત, ખેતી અને સહકાર	૪	૭	જાનેવારી	૨૧-૧-૩૮
ખેતીવાડી	૩	૮	માગશર	૪-૧-૩૮
ખેતીવાડી વિજ્ઞાન	૨૬	૬	જાનેવારી	૨-૨-૩૮
ગુણસુંદરી	૨૯	૬	ફેબ્રુવારી	૨-૨-૩૮
આમંજીવન	૮	૭	"	૨-૨-૩૮
ચરોતર	૮	૧	જાન્યુઆરી	૧૭-૧-૩૮
ચિત્રમય જગત	૨૩	૧૧	"	૫-૧-૩૮
નવચેતન	૩૨	૫	ફેબ્રુઆરી	૩-૨-૩૮
નવરચના	૨	૯	ડીસેમ્બર	૧૬-૧૨-૩૭
પાટીદાર	૧૫	૪	માહ	૧૬-૧-૩૮
પ્રસ્થાન	૨૫	૨	માગશર	૨-૨-૨૮
કાર્પસ ગુ. સલા ત્રિં	૨	૪	જાન્યુ-માર્ચ	૧૮-૧૨-૩૭
બાલજીવન	૧૮	૩	જાન્યુઆરી	૮-૧-૩૮
બાલમિત્ર	૧૭	૭	ફેબ્રુઆરી	૨-૨-૩૮
બાળક	૧૬	૨	ફેબ્રુઆરી	૧-૨-૩૮
બુદ્ધિપ્રકાશ-ત્રિં	૮૪	૪	ઓક્ટો-ડીસે	૪-૧-૩૮
માનસી-ત્રિં	૨	૪		૨૫-૧-૩૮
યુવક	૮	૨	ફેબ્રુઆરી	૨-૨-૩૮
વસન્ત-ત્રિં	૩૬	૨	વૈશાખ-અષાઢ	૨-૧૧-૩૭
વિદ્યાસ-ત્રિં	૨૦	૨	ડીસેમ્બર	૧૯-૧-૩૮
વૈદ્યકલ્પતર	૪૩	૧	જાન્યુઆરી	૮-૧-૩૮
વ્યાયામ	૨૩	૪	જાન્યુઆરી	૨૬-૧-૩૮
શારદા	૨૮	૪(ત્રી અંક)	"	૧૬-૧-૩૮
શિક્ષણ પત્રિકા	૧૨	૧૧	પોષ	૧૬-૧-૩૮
સૌરાષ્ટ્ર શિક્ષણ-ત્રિં	૧૧	૩	સપ્ટે-નવે	૨-૧૨-૩૭
સ્કાઉટ વીર	૮	૧	જાન્યુઆરી	૧૦-૧-૩૮
સ્ત્રીઓધ	૮૨	૨	ફેબ્રુઆરી	૨-૨-૩૮

ટીપ્પણી:—અંક આ વખત વહેંચેલો તૈયાર થવાનો હોવાથી તા. ૪-૨-૩૮ સુધીમાં મળેલાંની જ નોંધ લેવાઈ શકી છે.

શું વાંચશો ?

લેખ

માસિક

પુસ્તક

માસ

મહારાષ્ટ્રમાં સ્વારાજ્યની સ્થાપના કેવી રીતે થઈ ?
આચાર્ય જગદીશચંદ્ર બોઝ
અગોળની વાતો

કિશોર

૩

આશ્વિન

એમન દ. વેલેરા
નવનીતની નોકરી
અહિંસાનાં વમળમાં

કુમાર

૧૫ (૧૬૬)

પોષ

અભિસારે—

સહગત ડૉ. સર જગદીશચંદ્ર બોઝ
થેલછા

કૌમુદી

૧૬

નવેમ્-ડિસેમ્

પોલાન્ડની નારી
વિશ્વયુદ્ધ અને આપણા દેશની સ્ત્રીઓનું કર્તવ્ય
માતા સ્વરૂપરાણી નહેરુ

ગુણસુંદરી

૨૬

ફેબ્રુઆરી

આત્માની આરજી
વેચાણ વધારવાના નુસ્ખાઓ
ગોરસમન્થન
સીંદરીના વળ

નવચેતન

૩૨

ફેબ્રુઆરી

સખ અને વંશ વૃદ્ધિ
નાતવંશ ને વંશધોડા
યુવકો સમાજ સુધારામાં કેવી રીતે ભાગ લે ?

પાટીદાર

૧૫

મહા

શુનેચાર
સજ્જીવ મોંઘ
બાળકોનાં પેટન્ટ ફૂડઝ
સાનગોચરી

પ્રસ્થાન

૨૫

માગશર

આજની પરિસ્થિતિ અને યુવક જગત
આપણો જીવનવ્યવહાર
સખ અને પ્રેમ

યુવક

૮

ફેબ્રુઆરી

સ્વ. ભાઈ ચંદ્રશંકર ન. પંડ્યા
સમાજવાદી ફિયાનું નારી જીવન
તંત્રીની વહુનો વિલાપ

શારદા

૨૮

ઝાન્યુઆરી

મુડીવાદીઓની ચક્રીમાં
કુદરતી સંયોગ
તેણે આત્મહત્યા શા માટે કરી ?

સ્ત્રીબોધ

૮૨

ફેબ્રુઆરી

ગ્રામ પુસ્તકાલયો માટે પુસ્તક યાદીઓ

એકાવનમી મહાસંભાના ખાદી તથા ગ્રામ ઉદ્યોગ પ્રદર્શનના ગ્રામ પુ. પ્રવૃત્તિ વિભાગમાં ગ્રામ પુસ્તકાલયનાં (૧) આરંભદર્શક, અને (૨) પ્રગતિ-દર્શક એમ બે કપાટમાં રૂ. ૧૦૦) સોની કિંમતનાં બે પુસ્તકો રાખવામાં આવ્યાં તેની, તેમજ (૧) સર્વસામાન્ય માટે, (૨) શિક્ષકો માટે, (૩) સ્ત્રીઓ માટે, (૪) બાળકો માટે, તથા (૫) એકૂતો માટે ચોકવાયલ્લી કરતા પુસ્તકાલયની ખાસ પેટીઓનાં પુસ્તકોની યાદીઓ આ નીચે પ્રસિદ્ધ કરવામાં આવે છે.

કપાટ નં. ૧ : આરંભદર્શક

પુસ્તકાલય વસાવવાની ઇચ્છાવાળું છતાં મંદ આર્થિક સ્થિતિવાળું કોઈ ગ્રામ આરંભદર્શક કપાટનાં રૂ. ૧૦૦) નાં પુસ્તકોનો જથ્થો એકી વખતે ન ખરીદ કરી શકે તો ટુકડે ટુકડે છ પેટીઓ દ્વારા તેજ પુસ્તકો વસાવી શકે એટલા ખાતર, એજ પુસ્તકોનો જથ્થો છ પેટીઓમાં વહેંચી નાખવાની યોજના રખાઈ હોઈ એ છ પેટીઓ નીચે પ્રમાણે:—

પેટી નં. ૧

બાલ સાહિત્ય

પુસ્તક

કર્તા વા પ્રકાશક

દ. મૂ. બા. સા. માળા પુ. ૧ થી ૧૬	દ. મૂ. પ્ર. મં.	૧-૮-૦
વિદ્યાર્થી વાંચનમાળા શ્રેણી ૧ લી	શાહ, ધી. ટો.	૧-૮-૦
ગ્રામપાનિકા	ગાંડીવ કાર્યા.	૦-૪-૦
ટોલસ્ટોયની નીતિકથાઓ	શાહ, ર. ના.	૦-૪-૦

જીવન ચરિત્ર

શુકર ટી. વોશિંગ્ટન	પુ. સ. સ. મં.	૧-૧૨-૦
ફારમ લહરી ૧-૩	વર્મા, ચારદાપ્રસાદ	૦-૬-૦
ચોમસ આદવા એડીસન	વહોરા, રમુલભાઈ ન.	૦-૨-૬
એન્ડ્રુસ કાર્નેગી.	"	૦-૨-૬
બેન્ગામિન ફ્રાન્કલીન	"	૦-૪-૦

મહાભારતનાં પાત્રો પુ. ૧-૩
(કર્ણ, પાંચાલી, દુર્યોધન.)

વીર વિક્રમભાઈ

નાનાભાઈ	૦-૧૦-૦
શાહ, ધી. ટો.	૦-૨-૦

વાર્તાઓ

રાયચુરાની રસીલી વાર્તાઓ	રાયચુરા, ગો. દા.	૧-૮-૦
સૌરાષ્ટ્રની રસધાર મા. ૧	મેઘાણી ઝ. કા.	૧-૮-૦
હરિજનની હાથ	પંડિત, હસમુખલાલ કે.	૦-૪-૦
દિવા રેવળ	ગિજુભાઈ	૦-૧૦૮૦

હાસ્ય-વિનોદ

આલમની અજાયબીઓ	શાહ, ધી. ટો.	૦-૮-૦
મંગીત નીતિ વિનોદ	મિત્રમંડળ, પેટલાદ	૦-૮-૦

ધર્મ-નીતિ

આલ રામાયણ	દ મૂ. પ્ર. મં.	૦-૧૦-૦
હગિજન ભાગવત ખંડ ૧	ગાંધીજી	૦ ૧૨-૦
નીતિનાશને માર્ગે	"	૦-૪-૦
રામ અને કૃષ્ણ	મરાઠવાળા, કિ. ધ.	૦-૮-૦

વૈદક

દિનચર્યા	વૈદ્ય, બાપાલાલ ગ.	૧-૮-૦
----------	-------------------	-------

કાવ્ય

છોટમની વણી ગ્રંથ ૩ નો	મ. સા. વ. કાપો.	૧-૦-૦
-----------------------	-----------------	-------

પ્રવાસ

હિમાલયનો પ્રવાસ	કાકા કાલેલકર	૦-૧૨-૦
-----------------	--------------	--------

સાહિત્ય

વાચન	મહેતા, જીવણલાલ અ.	૦-૧૦-૦
------	-------------------	--------

 ૧૭-૧૩-૩

કમીશન બાદ જતા પુસ્તકોની કિં. રૂ. ૧૪-૧૩-૯

પેટીની કિ. રૂ. ૩-૦-૦

કુલ કિં. રૂ. ૧૭-૧૩-૯

પેટી નં. ૨

બાલ સાહિત્ય

દ. મૂ. બાલસાહિત્ય માળા પુ. ૧૭ થી ૩૨	દ. મૂ. પ્ર. મં.	૧-૮-૦
વિદ્યાર્થી વાચનમાળા શ્રેણી ૨ જી	શાહ, ધી. ટો.	૧-૮-૦

જીવન ચરિત્રો

ફારમ લહરી ૪, ૫, ૬	વર્મા, શારદાપ્રભાદ	૦-૧૪-૦
કિશોર ચરિત્ર માળા પુ. ૪ થી ૬		
(ગાર્ફિલ્ડ, લિન્કન, બ્રૉન્જ વોશિંગ્ટન)	રમણભાઈ વોરા	૦-૮-૯
મહાભારતના પાત્રો પુ. ૪ થી ૬		
(શીમસેન, અબ્દુલ, કુલિચિર.)	નાનાભાઈ	૧-૦-૦

વાર્તાઓ

સામાજિક દુકાની વાર્તાઓ પ્ર. ૨ જો	સ. સા. વ. કાર્યા.	૧-૮-૦
ગરીબની મૃતલક્ષ્મી બા. ૧-૨	પ્રેમચંદ્રજી (મૂળ લે.)	૩-૮-૦
નરખંડા	અકાલન, તા. પો.	૨-૮-૦
મૌરાપૂત્રની રસધાર બા. ૨	મેઘાણી, ઝવેરચંદ	૧-૮-૦
દેશદેશની વીરકથાઓ બા. ૧-૨	શાહ, ર. ના.	૧-૧૨-૦
બાળવાર્તાઓ બા. ૨	ગિજુભાઈ	૦-૬-૦
શિકારિકા બા. ૧ લો	જોશી, જીવરામ	૦-૮-૦
રાત્રી ભોજ	શાહ, ર. ના.	૦-૩-૦
શુ સરદાર	ગાંડીવ કા.	૦-૫-૦

હાસ્ય-વિનોદ

ખીરબલનો બાંધુ	ગાંડીવ કાર્યા.	૦-૮-૦
વાધોનું વન	"	૦-૪-૦

ધર્મ-નીતિ

વર્ણુબ્યવસ્થા	ગાંધીજી	૦-૬-૦
શ્રેષ્ઠ સલાહકાર બા. ૨ જો	પુ. સ. સ. મં.	૦-૬-૦
પ્રાસંગિક મનને	ગિજુભાઈ	૦-૮-૦

કાવ્ય

લાડ કાવ્ય	ગાંડીવ કાર્યા.	૦-૪-૦
ગ્રામગીતો	અશોક પ્ર. મં.	૦-૩-૦

વિજ્ઞાન-વૈદક

બૂતેર ગ્રંથ	દ. મૂ. પ્ર. મં.	૦-૫-૦
વદ્દને ચિખામણ	અંગ્લરિયા, ર. ગ.	૧-૦-૦

પ્રવાસ

કલાસ માનસ મરોવર-દર્શન	ગિજુભાઈ	૦-૧૦-૦
-----------------------	---------	--------

 ૨૧-૧૪-૦

કમીશન જતાં પુસ્તકોની કિં. રૂ. ૧૭-૬-૦

પેટીની કિં. રૂ. ૩-૦-૦

 કુલ કિં. રૂ. ૨૦-૬-૦

પેટી નં. ૩

બાલસાહિત્ય

૬. મૂ. બાલસાહિત્ય માળા, પુ. ૩૪ થી ૪૮	૬. મૂ. પ્ર. મંદિર	૧-૮-૦
વિદ્યાર્થી વાચનમાળા શ્રેણી ૩૭	શાહ, ધી. ટો,	૧-૮-૦
ફોરમ લઢરી, ૭-૮	વર્મા, સારદાપ્રસાદ	૦-૬-૬
કિશોર ચરિત્રમાળા પુ. ૭-૮		
(હેનરી ફ્રેડેરિક; બુકર ટી. વોશિંગ્ટન)		૦-૬-૦
મહાભારતના પાત્રો પુ. ૮-૯		
(કુંતી-ગાંધારી, દ્રોણ-અશ્વત્થામા)	નાનાભાઈ	૦-૮-૦
કાંધારી	કાંધારી અને મેઘાણી.	૦-૮-૦
પંડ્યાજીને સ્મરણાંગલિ	નવજીવન, કાર્યા.	૦-૮-૦

વાર્તાઓ

સાંમાજિક ટુંકી વાર્તાઓ અં. ૩ નો	મ. સા. વ. કાર્યા.	૧-૧૨-૦
પચાસ વર્ષ પછી	પાટક, રા. ના.	૧-૪-૦
પરિણીતા	શરચંદ્ર (મૂ. લે.)	૦-૮-૦
સૌરાષ્ટ્રની રસધાર ભા. ૩ નો	મેઘાણી, જ. કા.	૧-૮-૦
સાગરસંપ્રદ	ભટ્ટ, મૂ. મો.	૦-૧૨-૦
રખડુ ટોળા ભા. ૧-૨	ગિજુભાઈ	૧-૦-૦
બાલવાર્તાઓ ભા. ૩ નો	"	૦-૬-૦
રાજગીતની વાતો	રાજગોપાલાચાર્ય (મૂ. લે.)	૦-૩-૦
ગરીબની હાથ	પ્રેમચંદ્ર (મૂ. લે.)	૦-૩-૦
બાલમિત્રની વાતો ભા. ૨ નો	ચંદ્રશંકર	૦-૬-૦
નાનકડી વાતો	શાહ, ર. ના.	૦-૬-૦
વસુંધરાના વહાલાં દવલાં	મેઘાણી, જ. કા.	૧-૮-૦

હાસ્ય-વિનોદ

અંગાળી ખીરબલ	વીમાવાળા ન. મૂ.	૦-૬-૦
--------------	-----------------	-------

ધર્મ-નીતિ

સત્યમય જીવન	મણિલાલ, કિ. ધ.	૦-૧૦-૦
સારી રીતભાત	દેસાઈ, ગો. હા.	૦-૭-૦
શાંત પગેમાં	ગિજુભાઈ	૦-૬-૦

કાવ્યો

આશ્રમ બજનાવલિ	નવજીવન કાર્યા,	૦-૨-૦
---------------	----------------	-------

વૈદક-વિજ્ઞાન

વગર દોઢગાનો વૈદ	અંગરિયા, ર. ગ.	૨-૦-૦
બાલવિજ્ઞાન બા. ૩	પુ. સ. સ. મં.	૧-૮-૦
વિજ્ઞાન વિહાર બા. ૧	ભાવસાર, નવલકાંત ને.	૦-૩-૦
પ્રવાસી પંખી અંગન	દેસાઈ, કેશવપ્રસાદ	૦-૪-૦
		<hr/>
		૧૬-૮-૦

કમીશન જતાં પુસ્તકોની કિં. ર. ૧૬-૪-૩

પેટીની કિં. ર. ૩-૦-૦

કુલ કિં. ર. ૧૯-૪-૩

પેટી નં. ૪

બાલ સાહિત્ય

દ. મૂ. બા. સા. માળા પુ. ૪૯ થી ૬૪	દ. મૂ. પ્ર. મંદિર	૧-૮-૦
વિદ્યાર્થી વાચનમાળા શ્રોણી ૪ થી	શાહ, ધી. ટો.	૧-૮-૦

જીવનચરિત્રો

ફોરમ લહરી ૯-૧૦	વર્મા, શારદાપ્રસાદ	૦-૫-૬
જગતના સિતારા	પટેલ, કુસાબાઈ	૦-૮-૦
ફિશોર ચરિત્રમાળા પુ. ૯-૧૦		
(ટાલરટાઈ, ગેરીબદી)	વહોરા, રસુલભાઈ ન.	૦-૬-૦
મહાભારતનાં પાત્રો પુ. ૯-૧૦		
(જામ, મૃતપાત્ર)	નાનાભાઈ	૦-૬-૬
સોરઠી સંતો બા. ૧	મેઘાણી, ઝવેરચંદ	૧-૮-૦
આત્મકથા બા. ૧-૨	ગાંધીજી	૧-૦-૦
નરકેસરી નેપોલિયન	ધૂમકેદર	૦-૩-૦

વાર્તાઓ

સામાજિક દુકાની વાર્તાઓ મં. ૪ થો	સ. સા. વ. કાપાં.	૨-૧૨-૦
સૌરાષ્ટ્રની રસધાર બા. ૪ થો	મેઘાણી, ઝવેરચંદ	૧-૮-૦
ખાનનાની શોધમાં	ભટ્ટ, મૂ. મો.	૦-૧૨-૦
ચાંદા પર ચઢાઈ	ગાંધીવ કાપાં.	૦-૮-૦
આવું કેમ સંઘર્ષ ?	ભટ્ટ, વિશ્વનાથ મ.	૦-૬-૦
બાળવાર્તાઓ બા. ૪ થો	ગિજુભાઈ	૦-૫-૦

હાસ્ય-વિનોદ

ચતુરસિંહ	મંજારામ ઘેલાભાઈ	૦-૬-૦
દેશ દેશની અદ્ભૂત વાતો ભા. ૧ લો	શાહ, ર. ના.	૦-૧૦-૦

ધર્મ-નીતિ

હિંદુ ધર્મની આખ્યાયિકાઓ ખંડ ૧ લો નાનાભાઈ		૦-૮-૦
ગોસેવા	ગાંધીજી	૦-૫-૦
પારસગીતા	સર્વેશ્વર, જ. બ.	૩-૦-૦
જીવતા તહેવારો	કાકા કાલેલકર	૦-૨-૬

કાવ્ય

રઘુલાળી રાત ભા. ૧	જોષાણી, મનુભાઈ	૦-૧૦-૦
-------------------	----------------	--------

વૈદક-વિજ્ઞાન

ધરગથુ વૈદક	વૈદ, બાપાલાલ ગ.	૨-૦-૦
વિજ્ઞાનવિહાર ભા. ૨ જો	ભાવસાર, નવલકાંત ને,	૦-૩-૦
રેલપાટા	ગાંડીવ કાર્યા.	૦-૩-૦

સામાજિક-રાજકીય

નૂતન રશિયામાં ડોકીયું	પ્રસ્થાન કાર્યા.	૦-૮-૦
-----------------------	------------------	-------

૨૨-૨-૬

કમીશન જતાં પુસ્તકોની કિં. રૂ. ૧૫-૭-૬

ચેટીની કિંમત રૂ. ૩-૦-૦

કુલ કિં. રૂ. ૧૮-૭-૬

ચેટી નં. ૫

બાલ સાહિત્ય

દ. મૂ. બા. સા. માળા પુ. ૬૫ થી ૮૦	દ. મૂ. પ્ર. મંદિર	૧-૮-૦
----------------------------------	-------------------	-------

જીવન ચરિત્ર

ફોરમ લઢરી ૧૧, ૧૨	વર્મા, શારદાપ્રસાદ	૦-૪-૬
કિશોર ચરિત્ર માળા પુ. ૧૧, ૧૨ (વિલ્કમ ટલ, હેનરી ફોર્ડ)	વહોરા, રસુલભાઈ ન.	૦-૫-૬
મહાભારતનાં પાત્રો પુ. ૧૧ (શ્રી કૃષ્ણ)	નાનાભાઈ	૦-૬-૦
ભાઈલાલ વ્યાસનાં સંસ્મરણો	શુક્લ, દયાશંકર ભા.	૧-૮-૦
અપંગની પ્રતિભા	નવજીવન કાર્યા.	૧-૧૨-૦

નરવીર લાલાજી	કોઠારી-મેધાણી	૦-૪-૦
કીર્તિચંદ્ર ભા. ૧-૨	ગાંડીવ કાર્યા.	૦-૮-૦
ભારતભૂષણ ચાલવીયાજી	"	૦-૫-૦

વાર્તાઓ

ભૂતકાળના પડખાયા ભા. ૧-૨	આચાર્ય, ગુણવંતરાય	૨-૦-૦
સૌરાષ્ટ્રની રસધાર ભા. ૫ મો	મેધાણી, ઝ. કા.	૧-૮-૦
દેવદાસી	ડો. કદમ, રઘુનાથ ગં.	૦-૧૨-૦
ધ્રુપદની	ગાંડીવ કાર્યા.	૦-૮-૦
દેશ દેશની અદ્ભૂત વાતો ભાગ ૨ નો	શાહ, ર. ના.	૧-૮-૦
સોરઠી શરવીરો	મેધાણી મનુભાઈ	૦-૪-૦
શિકારિકા ભા. ૨ નો	જેશી, દીનુભાઈ	૦-૮-૦
બાલવાર્તાઓ ભા. ૫ મો.	ગિજુભાઈ	૦-૫-૦
વર્તમાન યુગના બહારવટીઆ	મેધાણી ઝ. કા.	૦-૬-૦
૭ મૂર્ખાઓ	દ. મૂ. પ્ર. મં.	૦-૫-૦
દોઢ ડાઘા	શાહ, ર. ના.	૦-૮-૦

ધર્મ-નીતિ

સ્વામી વિવેકાનંદ ભા. ૧૨-૧૩	સ. સા. વ. કાર્યા.	૧-૮-૦
હિંદુ ધર્મની આખ્યાયિકાઓ ભા. ૨ નો	નાનાભાઈ	૦-૮-૦
જાતક કથા સંગ્રહ	પ્રસ્થાન કાર્યા.	૦-૩-૦

કાવ્ય

રાસ કુંજ	બરશીવાળા, શાન્તિબેન સુ.	૧-૪-૦
----------	-------------------------	-------

હુન્નર-વિજ્ઞાન

વિજ્ઞાન વિનોદ	ભાવસાર, નવલકાંત ને.	૦-૫-૦
હુન્નરિકા	ગાંડીવ કાર્યા.	૦-૪-૦

પ્રવાસ

મીન જાપાનની યાત્રા	પ્રસ્થાન કાર્યા.	૦-૮-૦
ચાર પ્રવાસો	પાઠક, રામભાઈ	૦-૧૦-૦

૧૯-૧૫-૦

જતાં પુસ્તકોની કિં. રૂ. ૧૬-૩-૦

પેટીની કિંમત રૂ. ૩-૦-૦

કુલ કિં. રૂ. ૧૯-૩-૦

ચેટી નં..૬

બાલસાહિત્ય

વિદ્યાર્થી વાચનમાલા ગ્રેણી ૫ મી	શાહ, ધી. ટો.	૧- ૮-૦
---------------------------------	--------------	--------

જીવનચરિત્ર

અમારા જીવનની કેટલીક યાદગીરીઓ	માડગાંવકર. સરસ્વતી	૧- ૮-૦
રાષ્ટ્રવીર શિવરાજ	કોઠારી, કકલભાઈ	૦- ૮-૦
આપવીતી	કોસળી, ધર્માનંદ (મૂ. લે.)	૧- ૪-૦
રામાયણનાં પાત્રો પુ. ૧ થી ૫	નાનાભાઈ	૧- ૭-૦
ધર્માત્માઓનાં ચરિત્રો	બધેકા, ગિજુભાઈ	૦- ૮-૦
ધોડિા કેશવ કવે'નું ચરિત્ર	પુ. સ. સ. મં.	૩- ૦-૦

વાર્તાઓ

સામાજિક દ્રુષ્ટી વાર્તાઓ ગ્રંથ ૫ મો	સ. સા. વ. કાર્યાલય	૧- ૪-૦
સોલંકીયુગની કીર્તિકથાઓ	મીસ્ત્રી, અંબાલાલ ના.	૨- ૦-૦
ચંદનાથ	શરદ્ચંદ્ર (મૂ. લે.)	૦-૧૪-૦
રાખિન્સન કુઓ	ભટ્ટ, ચં. મ.	૧- ૪-૦
પાતાળ પ્રવેશ	ભટ્ટ, મૂ. મો.	૦-૧૦-૦
ટારઝન ભા. ૧-૨	દ. મૂ. પ્ર. મં.	૦-૧૦-૦
રામસિંહ રાઠોડ	પુ. સ. સ. મં.	૦- ૬-૦

હાસ્ય-વિનોદ

અમે બધાં	મહેતા, ધ. કૃ. તથા દવે, ન્યો. હ.	૨- ૮-૦
મિસ્થાભિમાન	ભટ્ટ, ચં. મ.	૦- ૬-૦
મુરખરાજ	ટોલસ્ટૉય (મૂ. લે.)	૦- ૮-૦

ધર્મ-નીતિ

મહાભારત કથા	નાનાભાઈ	૧- ૦-૦
કૌતકમાળા અને બોધવચન	ગણેશજી નેહાભાઈ	૧- ૮-૦
ભાષ્યના સૃષ્ટાઓ	સ. સા. વ. કાર્યાલય	૧- ૮-૦

કાવ્ય

કોયા ભગતની કહવી વાણી	સુદરમ	૦- ૮-૦
----------------------	-------	--------

વૈદક-વિજ્ઞાન

મંદગી અને માવજત	શાહ, હિંમતલાલ મ.	૦- ૪-૦
વિજ્ઞાનવિહાર ભા. ૩ નો	ભાવસાર, નવલકાંત ને.	૦- ૩-૦
ચંદ્રો સૂર્ય	ગુ. મં. ર. કા.	૦- ૪-૦

અર્થશાસ્ત્ર

જંગાળા બેદાત	પટેલ, ગોપાલદાસ ડી.	૦- ૭-૦
બેવડું પાપ	"	૦- ૬-૦

બેતી

ખાતરોની માહિતી	પટેલ, સોમાભાઈ ડી.	૦- ૬-૦
----------------	-------------------	--------

૨૬- ૭-૦

કમીશન બાદ જતાં પુસ્તકોની કિં. ર. ૧૬-૧૩-૬

પેટીની કિં. ર. ૩- ૦-૦

કુલ ર. ૨૨-૧૩-૬

ટીપ્પણી:—આ ૭ પેટીઓનાં પુસ્તકો તેજ આરંભદર્શક કબાટ નં. ૧ નાં પુસ્તકો દોવાથી તેની સજ્જત યાદી આપવાની જરૂર નથી ગણી.

કબાટ નં. ૨ : પ્રગતિદર્શક

નામ	કર્તા	કિંમત
જીવન ચરિત્ર		
મારી જીવનકથા	દેસાઈ મ. હ.	૩- ૦-૦
અમર મહાજન	કોકરી, કલ્કલભાઈ	૦-૧૨-૦
કાગાવા	પ્રથાન કાર્યાલય	૦- ૩-૦
નેસેક પિલસુદરકી	કુમાર કાર્યાલય	૧- ૦-૦
રામકૃષ્ણ પરમહંસ	સ. સા. વ. કાર્યા.	૧- ૮-૦
સ્વામી ભારકરાનંદ	}	૧- ૮-૦
અને		
વિજયકૃષ્ણ ગોસ્વામી	"	૧- ૮-૦
વીર નર્મદ	ભટ્ટ, વિશ્વનાથ મ.	૧- ૦-૦
શ્રી ચૈત્યન્ય મહાપ્રભુ	સ. સા. વ. કાર્યા.	૨- ૪-૦
આદર્શ ચરિત્ર-સંમલ	"	૧-૧૨-૦
ચોમસ આદવા એડિસન	ઓગસ્ટે, ગુરનાથ પ્ર.	૨- ૦-૦
એક ક્રાન્તિકારની આત્મકથા ભા. ૧-૨	પ્રથાન કાર્યા.	૨- ૮-૦

વાર્તાઓ

આમલક્ષ્મી ભા. ૧-૪	દેસાઈ, ર. વ.	૧૦- ૮-૦
દિવ્યચક્ષુ	"	૨- ૮-૦
આમ સેવક દિનેશ	શાહ, દિં. ચુ.	૨- ૦-૦
પાટળાની પ્રભુતા	મુનશી, ક. મા.	૨- ૮-૦
લંબ પ્રપંચ	પટેલ, ન. ઇ.	૨- ૮-૦
વિરાટ જંગ છે ત્યારે	આચાર્ય ડી. પો,	૨- ૮-૦

સ્વામી	સોની, ર. પી.	૧- ૪-૦
ઝંઝવાના જળ	સોપાન	૧- ૩-૦
ડીટેક્ટીવ દેવીન્દ્રનાં સાહસો	કર્ણિક, મા. બા.	૨- ૮-૦
તણખા મં. ૧-૪	ધૂમકેતુ	૬- ૮-૦
જેલ ઓપીસની ખારી	ઝવેરચંદ મેઘાણી	૧- ૦-૦
સોરઠ, તારા-વહેતાં પાણી	"	૨- ૮-૦
સ્વાપણ	યાસિક, ભદ્રકુમાર	૧- ૦-૦
ભગવો નેજો	આચાર્ય ગુણવંતરાય	૧- ૦-૦
આવતી કાલ	પાઠક, રામનારાયણ ના.	૨- ૮-૦
ડોકિયું	ભટ્ટ, ચંદ્રભાષ કા.	૦-૧૦-૦
ધરે બાહિરે	પારેખ, નગીનદાસ (અનુ.)	૨- ૦-૦
સોરઠી બહારવટીયા બા. ૧-૩	ઝવેરચંદ મેઘાણી	૩- ૮-૦
આનંદ બત્રીસી	ખંધડીયા, જ. દુ.	૧- ૮-૦
કલમ ચાણુક	બેકાર	૦-૧૦-૦
કુમારનાં સ્ત્રી-રત્નો	યાસિક, ઇ. ક.	૧- ૦-૦
દર્પણના દુકડા	પુરાણી, અંબાલાલ	૧- ૦-૦
ગાંધી યુગની વાર્તાઓ	રાયચુરા, ગો. દા.	૧-૧૨-૦
દાલચીવડાનો દાયરો	"	૧- ૮-૦
ભારેલો અગ્નિ	દેસાઈ ર. વ.	૩- ૦-૦
ધૂર ભણી	કન્ન, વસાવડા	૧- ૮-૦

નાટક-કાવ્ય

સાપના બારા	જોશી, ઉમાશંકર	૧- ૮-૦
અંતરનાં અજવાળાં	ચૌધરી, જ. જ.	૦- ૫-૦
વહેમી	પાઠકજી, બ્યો. જ.	૦- ૮-૦
આગગાડી	મહેતા, ચંદ્રવદન	૧- ૪-૦
ન્યાતના નખરાં	પંડ્યા, ગજેન્દ્ર લા.	૮- ૬-૦
કાઠિયાવાડી દુહા	રાયચુરા, ગો. દા.	૧- ૦-૦
રામતરંગિણી	ગોટાદકર, દા. ખુ.	૦-૧૦-૦
નર્મદનું મંદિર	ભટ્ટ, વિ. મ.	૧- ૮-૦

ધર્મ-નીતિ

શ્રી વાલ્મીકિ રામાયણ બા. ૧-૨	સ. સા. વ. કાર્યા.	૩- ૪-૦
શ્રી મહાભારત મંજરી	"	૨- ૦-૦
શ્રી દાસબોધ	"	૨- ૦-૦
શ્રી પુરૂષ મર્યાદા	મશરૂવાળા કિ. ધ.	૦- ૫-૦
ધર્મ મંથન	ગાંધીજી	૦-૧૨-૦

સામાજિક-રાજનૈતિક

દુઃખી હિંદ	બ્યાસ, શુ. ધિ.	૪- ૮-૦
ખારડોલીનો સત્યાગ્રહ	નવજીવન કાર્યા.	૨-૧૨-૦
મત્યાગ્રહની મર્યાદા	"	૧- ૪-૦

પ્રગતિશીલ જાપાન	પટેલ, ત્રિ. ર.	૧- ૦-૦
રંગ દેવનો દુર્ગા બા. ૧-૨	જોશી, પ્રા. સો.	૫- ૦-૦
રશિયાનું ધડતર	મહેતા, બબલભાઈ	૨- ૦-૦
સંપૂર્ણ હાઈનિષેધ	ગુર્જર ટ્રા. ર. કા.	૦- ૮-૦

ઇતિહાસ

તવાંરીખની તેજગાયા બા. ૧-૫	પંડિત જવાહરલાલ નેહરુ	૨- ૮-૦
---------------------------	----------------------	--------

હુન્નર-વિજ્ઞાન-વૈદક

તારાશાસ્ત્ર	હાથી, હેલશંકર મ.	૦-૧૨-૦
ઉધમનું જીવન	મરાઠવાળા, કિ. ૫.	૦-૧૦-૦
મિલની મુલાકાત	અડાલજી, તા. પો.	૦- ૬-૦

સાહિત્ય

નવલ અંથાવલિ	પરીખ, નરહરિ હા.	૨- ૦-૦
જીવનનો આનંદ	કાલેલકર, દ. બા.	૧- ૮-૦
રમરથુ યાત્રા	કાલેલકર, દ. બા.	૧- ૦-૦
મનન અને મનતબો	ખાંડવાળા, ર. વિ.	૦- ૮-૦

પ્રવાસ

કુદરત અને કળાધામમાં વીસ દિવસ	શાહ, ધી. ટો.	૧- ૮-૦
સિંદુપુર	ડૉ. ચિ. મ.	૦- ૬-૦

ફરતાં પુસ્તકાલયો

[સર્વસામાન્ય; શિક્ષક, સ્ત્રીઓ, બાળકો તથા ખેડૂતો માટેની આ ખાસ પેટીઓમાં ગ્રા. પુ. નાં કળાટોમાં આવી જતાં પુસ્તકો સિવાયનાં પુસ્તકો સામાન્યતઃ લેવાયાં છે]

નં. ૧-સર્વસામાન્ય માટે

નીતિ-શિક્ષણ	કુવ, આનંદશંકર બા.	૦-૧૩-૦
અમર ચરિત્ર બા. ૧ લો.	ભક્ત, બા. વે.	૩- ૮-૦
ગુરુ ગોવિન્દસિંહ	કેકકર, નારાયણ વસનજી	૧-૧૦-૦
ટ્રોટ્સ્કી	મહેતા, રતિલાલ	૦- ૬-૦
જુહ્યચરિત્ર	કેસ'બી, ધર્માનંદ	૧- ૪-૦
નીતિશાસ્ત્ર પ્રવેશ	અમીન ગો. ક. (અનુ.)	૩- ૮-૦
મંજળ પ્રભાત	ગાંધી, મો. ક.	૦- ૧-૦
દુધમા કાકી	ગંગીરદાર, હોટાલાલ ડા.	૧- ૪-૦
કાકીલા	દેસાઈ, ર. વ.	૨- ૮-૦
પ્રાયશ્ચિત બા. ૧-૨	સોપાન	૪- ૦-૦
ધંપદાની	ભટ્ટ, વિનોદ	૧- ૪-૦

ભેદભાદ્ર	નીલકંઠ, ર. મ.	૨-૦-૦
વૈજ્ઞાનિક જગત ભા. ૧ ભા.	ભટ્ટ, ચં. કા.	૧-૪-૦
શકસપીઅરનાં કથાતંકા	શાહ, ર. ના.	૧-૦-૦
આતરોતી દિવાલો	કાલેલકર, દ. બા.	૦-૬-૦
કકળવું કેગિ	ભટ્ટ, ચં. કા.	૦-૫-૬
રાધના પર્વત	નીલકંઠ, ર. મ.	૧-૮-૦
પ્રભાત પ્રાર્થનામાળા	સં: ર. ગ. અન્નરીયા	૨-૦-૦
કાડિયાં	શ્રીધરાણી, કૃષ્ણલાલ	૧-૪-૦
ગુજરાતનાં તીથરથાનો	શાસ્ત્રી, દુ. કે.	૦-૧૨-૦
ગિરિરાજ આશુ	પરીખ, રાં. હા.	૦-૮-૦
ત્યારે કરીશું શું ?	અ: પરીખ, ન. હા.	૧-૦-૦
વીરની હાકલ	સં: શાસ્ત્રી ર. કે.	૦-૧૨-૦
પૈસાદાર કેમ થવાય ?	અ: રાવળ ડા. હિં.	૧-૪-૦
માબાપોને	બધેકા, ગિણુભાઈ	૦-૧૦-૦
માબાપોના પ્રશ્નો	"	૦-૮-૦
માબાપ થવું આકર્ષ છે	"	૦-૧૦-૦
તકેકદપ અર્થાત છાશ સેવન વિધિ	ભટ્ટ, હ. સુ.	૦-૧૩-૦
કન્યાને પત્રો	પરીખ, ન. હા.-દેસાઈ મં. હં.	૦-૬-૦

નં. ૨-સ્રીઓ માટે

વહુને શીખામણ	અન્નરિયા, રવિશંકર ગણેશજી	૧-૦-૦
જાતુ ધર્મ	શાસ્ત્રી, માધવપ્રસાદ ના.	૦-૫-૦
ગૃહ વ્યવસ્થાની વાતો અથવા બેટરી	વીમાવાળા, ઇશ્વરલાલ	૦-૬-૦
કાઝી	"	૦-૩-૦
અધોંગના	"	૦-૪-૦
વખ્યો	મેશ્રી, જગન્નાથ નારાયણ	૦-૪-૦
દરેક સ્ત્રી વાચે	જેશી, વાસુદેવ વિનાયક	૦-૩-૦
લેડી વિદ્યાબહેન મણિમહોત્સવ અભિનંદન મંથ સં. પારેખ, હીરાલાલ ત્રિ.	સૌ. સુમતિ ના. પટેલ	૧-૮-૦
રંભાતું રસોઈ ઘર ભા. ૧ થી ૩	એશંઆ, તારામતી જ.	૦-૬-૦
રસમય વાનીઓ	શ્રી. સુલોચના દોષે	૧-૦-૦
દક્ષિણી રાંધણ કળા	ભટ્ટ, ચંદ્રભાઈ કા.	૦-૩-૦
રસિયન નારી	અકાલજી, તા. પો.	૦-૧૦-૦
વીરાંગનાની વાતો	રાયચુરા, ગો. હા.	૨-૮-૦
ઝારદી વીરાંગનાની વાર્તાઓ	શ્રી. પાર્વતીબાઈ આઠવલે	૨-૦-૦
મારી કહાણી	(અ.) દેસાઈ, મ. હં.	૦-૮-૦
વિરોજ વહુ		૦-૧૦-૦

ભરત-ગુંથણ	શ્રી. પરીનબહેન મીસ્ત્રી	૦-૧૦-૦
વિષવૃક્ષ	ચટ્ટોપાધ્યાય, અંકિમચંદ્ર	૧-૮-૦
સીતા	ચોકસી, ના. નં.	૦-૬-૦
કન્યાને પત્રો	દેસાઈ, મહાદેવ હ. અને	૦-૬-૦
	પરીખ, નરહરિ હા. મા.	
પાર્વતી	મજમુંદાર, મંજુલાલ ર.	૦-૬-૦
હાસ્ય કલાપ	ગાંડિવ સાહિત્ય મંદિર	૧-૮-૦
સ્ટવનું શાસ્ત્ર	શ્રી. કાન્તાગૌરી ઇ. વીમાવાળા	૦-૩-૦
ખાંધણી	(સં.) વીમાવાળા ઇશ્વરલાલ	૦-૫-૦
દેવી ચૌધરાણી	"	૧-૮-૦
લવાટવી	વીમાવાળા, નટવરલાલ	૦-૪-૦
પતિની પસંદગી	સ્ત્રી શક્તિ અંથમાળા	૦-૪-૦
શિવાજીની બા	શ્રી જ્યોતિ	૦-૧૦-૦
સખી ધર	સ્ત્રીશક્તિ અંથમાળા	૦-૩-૦
શાકાહારી પારસી બાનીઓ	શ્રી પરીન એલલજી મીસ્ત્રી	૦-૬-૦
કોને પરણું ?	(અ.) સુતરીયા રં. લ.	૧-૪-૦
સુધડતા અને સુંદરતા	શ્રી. પરીન એલલજી મીસ્ત્રી	૦-૮-૦
ચોખ્ખાંસીનું ચક્કર	સ્ત્રીશક્તિ અંથમાળા.	૦-૫-૦
સખીના પત્રો	શાહ, હિં. મ.	૦-૮-૦
વહેમી પતિ	સ્ત્રીશક્તિ અંથમાળા	૦-૬-૦
મોંઘગી અને માવજત	શાહ, હિં. મ.	૦-૪-૦
રાણકદેવી	દેસાઈ, કાલીપ્રસાદ	૦-૧૨-૦
રાસ પદ્ય	શાહ, મૂળજીભાઈ પી.	૧-૦-૦

નં. ૩-શિક્ષકો માટે

શિક્ષક હો તો	બધેકા, ગિજુભાઈ	૦-૧૦-૦
પ્રાથમિક ગણિત શિક્ષણ	પટેલ, સોમાભાઈ કી.	૦-૧૨-૦
પ્રાથમિક શાળાના શિક્ષકને સાથી	ભટ્ટ, સુ. ખે.	૧-૦-૦
આ તે શી માધ્યમિક ?	બધેકા, ગિજુભાઈ	૦-૧૦-૦
કેળવણીના પાયા	મશરવાળા, કિશોરલાલ	૧-૦-૦
દિવાસ્વપ્ન	બધેકા, ગિજુભાઈ	૦-૧૮-૦
પ્રાથમિક શાળામાં શિક્ષણ પદ્ધતિઓ	"	૦-૮-૦
બાલશિક્ષણ	"	૦-૧૦-૦
જર્મનીમાં કેળવણીની પ્રણાલી	(અ.) ભટ્ટ, ગિ. મ.	૦-૧૨-૦
મોંઘીસોરી પ્રવેશિકા	(અ:) તારાબહેન.	૦-૧૨-૦
ધરમાં મોંઘીસોરી	તારાબહેન	૦-૧૦-૦
વડીલો વાંચે	હરભાઈ	૦-૧૦-૦

હાલતાં ચાલતાં	બધેકા, ગિજુભાઈ	૦-૧૦-૦
મોન્ડીસોરી સિદ્ધાન્તોએ વ્યાકરણ શિક્ષણ	પટેલ, સો. હી.	૦-૧૨-૦
મોન્ડીસોરી પદ્ધતિનો આત્મા	અ: દેસાઈ નરેન્દ્ર સિ.	૧-૨-૦
નવી દષ્ટિ	ત્રિવેદી હરભાઈ	૦-૧૦-૦
પુરોપના સુપ્રસિદ્ધ શિક્ષણ-સુધારકો	ત્રિવેદી વિદ્યારામ વ.	૧-૧૨-૦
શિક્ષણનો શાસ્ત્રાર્થ	શાસ્ત્રી, મગનલાલ	૦-૧૧-૦
ડૉલ્ટન યોજના	ત્રિવેદી, હરભાઈ	૧-૦-૦
પ્રાયમિક શાળામાં ભાષા-શિક્ષણ	બધેકા, ગિજુભાઈ	૦-૧૦-૦
પ્રાયમિક શાળામાં શિક્ષક	"	૦-૧૦-૦
પ્રાયમિક શાળામાં કલા કારીગરીનું		
શિક્ષણ ભા. ૧-૨	"	૧-૪-૦
કોઈએ નહોતું કીધું	ત્રિવેદી, હરભાઈ	૦-૧૦-૦
મૂંઝવતું બાળક	અ: ત્રિવેદી, હરભાઈ	૧-૦-૦
શા માટે ?	ત્રિવેદી, હરભાઈ	૦-૮-૦
નવી કેળવણી	"	૦-૧૨-૦
બાલવિજ્ઞાન ભા. ૩ નો	સૌ. વિમળા સેતલવાડ	૧-૮-૦

નં. ૪-ખેડૂત માટે

કૃષિ શિક્ષણ	પટેલ, સોમાભાઈ ગોકળભાઈ	૦-૧૨-૦
આંતરોની માહિતી	પટેલ, સોમાભાઈ કીશાભાઈ	૦-૬-૦
ઢારનો વેદ ભા. ૧-૨	પઠાણુ યુ. જી.	૧-૦-૦
હીંણુ અને તેની જાતનાં ફળોનો ઉલ્લેખ	ગજ્જર, મગનલાલ	૦-૪-૦
ખેડૂતોની સમસ્યા	લાલજી પેન્ડસે, ઇન્દુલાલ યાસિક,	
	સૌમેન્દ્ર ટાગોર.	૧-૪-૦
વણાટશાસ્ત્ર ભા. ૧ લો	ગાંધી, મગનલાલ ખુશાલચંદ	૦-૧૦-૦
ખાંડ બનાવવાની રીત	અંબારિયા, દુલેરાય છોટાલાલ	૦-૮-૦
ફળઝાડ તથા શાકભાજી વાવવાની રીતનું		
બગીચાનું પુસ્તક	"	૨-૮-૦
ગાય, બેંસ, બગદ તથા ઘોડાં ઉછેરવાની		
તથા ઘી દુધ વાપરવાની રીત	"	૧-૮-૦
ખેતીવાડીના ધંધામાંથી પૈસા કમા-		
વાની કુચી	"	૧-૮-૦
માલીનો ભોમીયો	"	૨-૦-૦
ખેતીવાડીની પાકમાળા ભા. ૧ લો	"	૧-૪-૦
ફળવાડીની ખીલવણી	પટેલ, અંબાલાલ ખેતીભાઈ	૦-૧૨-૦
ફલવાડીની ખીલવણી	"	૦-૧૨-૦

નં. ૫-બાળકો માટે

મોટા યદ્યુત ત્યારે	ઝોઝા, જયંતીલાલ	૦- ૫-૦
સુધન્વા	મજમુદાર, મં. ર.	૦- ૬-૦
હરિશ્ચંદ્ર	સૌ. મનોરમા મજમુદાર	૦- ૬-૦
ભગીરથ	મજમુદાર- ભગીરથ	૦- ૬-૦
ધ્રુવ	ચોકસી ના. નં.	૦- ૬-૦
પ્રેલ્હાદ	મજમુદાર, શ્રીમતીબાળા	૦- ૬-૦
બકોર પટેલની વાતો ભા. ૧ થી ૩	બ્યાસ હરિપ્રસાદ	૦-૧૦-૦
પીળા પલાશ	શ્રી ધરાણી, કૃષ્ણલાલ	૦- ૭-૦
પવન પાવડી	જોશી, દિનુભાઈ	૦- ૬-૦
વિરાનિકા	નટુભાઈ	૦- ૩-૦
ગમ્મતિકા	"	૦- ૪-૦
ગણિત ચમત્કાર	શાહ, જેઠુભાઈ	૦- ૪-૦
બાળકોનું મહાભારત ૧-૨	શાહ, ર. ના.	૧-૧૨-૦
ગમ્મત ગીતો	ગિરીશ	૦- ૫-૦
વસ્તુપાળ-તેજપાળ	શાહ, ધી. ટો.	૦- ૬-૦
હિંદોપદેશની વાતો ભા. ૧-૨	ભટ્ટ, ચં. મ.	૦-૧૨-૦
ચાલો ભજવીએ ભા. ૧-૨	વીમાવાળા, નટવરલાલ	૦-૧૪-૦
ગાળાબારની મુસાફરી ભા. ૧-૨	સૌ. હંસાબહેન મહેતા	૨- ૨-૦
લપલપીયાં	શાહ, ર. ના.	૦- ૮-૦
ધુપદીપ	દવે, હી. લ.	૦- ૮-૦
દગાબાજ દુરમન	ભટ્ટ, ચં. કા.	૦- ૩-૦
સાહસિકાની સૃષ્ટિ	ભટ્ટ, મ. મો.	૧- ૪-૦
અજબ દુનિયા	પટેલ, ના. ઇ.	૦- ૩-૦
હિંદના ઇતિહાસની વાતો	અ. મહેતી મ. ભા.	૦-૧૨-૦
પૂજ્યોમાના પ્રદેશમાં	સોની, રમણલાલ	૦- ૮-૦
અરુણનું અદ્ભુત સ્વપ્ન	સૌ. હંસાબહેન મહેતા	૧- ૮-૦
શિકાર કથાઓ	જોશી, જીવરામ	૦- ૮-૦
કથાગીતો	ભાવસાર, સોમાભાઈ	૦- ૬-૦
જગતના જવાંમહો	શાહ, ર. ના.	૦- ૬-૦
ગામડાનું ગૌરવ	જોધાણી, મનુભાઈ	૦- ૬-૦
પચાસ પ્રેરક પ્રસંગો	ભટ્ટ, ચં. મ.	૦- ૬-૦
વીર અભિમન્યુ	"	૦- ૬-૦
ટચુકળી સો વાતો ભા. ૧ થી ૬	કંટાવાળા, હ. દા.	૬- ૦-૦
માલિયાનું મંડળ	ચાંડીવ કાર્ગો,	૦- ૩-૦

પત્રો શરૂ થયાની માહિતી

નીચેનાં ગ્રામ પુસ્તકાલયો તથા વાચનાલયોનાં બજેટની અંતુરી તથા હેક-મહદનાં નાણાં તા. ૨૨-૧-૩૮ સુધીમાં અમારા તરફ આપી ગયેલ હોવાથી તેમને તા. ૧-૨-૩૮ થી મનો શરૂ કરી આપવાનો તજવીજ થઈ છે. આ યાદી પૈકી તેમજ અગાઉની યાદીઓ પૈકી જેમણે હસરકાર, પંચાયત મહદની પાવતીઓ ખાતા તરફ ન મોકલી આપી હોય તેમણે તે તરતજ મોકલી આપવી:—

યાદી નં. ૪ : સંખ્યા ૧૧૯

પેટલાદ ૧	મીયાગામ	લઢોદ	પુંધરા	નવસારી ૪
કાવીકા	રશોદ	સોનગીર (છંદ્રાડ)	ઉપખત	મહુવર
ભાદરણ ૨	કલા	ડોળમાર	હરણાહોડા	સરખ
જલસણ	પીંગણવાડા	હુલેગામ ૩	પાલડીબાસ	વેજલપોર
વામણ	સાદરણ	કઠવાડા	મહેસાણા ૨	કાળાકાળો
બડોદરા ૫	વીરજી	પરાંતીઆ	દેલા ૩	ગુણદેવી ૪
અંકોડીઆ	હલોઇ ૬	નાના, જલુડા	આંબેલીઆસણ	તોરણગામ
કોવલી	અંકોડી	કડી ૧૦	સિદ્ધપુર ૪	દેવધા
ધનોરા	કુટેલા	કેયલ	કરલી	દેસરા
સમા ૧	કુંવરવાડા	જુલાસણ	મકેતુપુર ૩	કેસલી ૫
નિઝામપુરા	મોટા, હળીપુરા	ડરણ	મોટાવાસણ	પલસાણા ૪
પાદરા ૮	વડવાણા	કાંજરવા	ખટાસણ	ઉંડી
નમકા	સાહોદ	થોળ	ખેરાણ ૪	દસ્તાન
ગાજપુરા	શિનોર ૨	દેકેસણા	અ.લ.સોલ	સાંકી
મોના	અલાખલ	જીલુસણા	ડભાક	હરીપુરા
સોલા	દીંબરવા	ઉંડવા	મંડોલી	કામરેજ ૩
સાંભા	સાવલી ૨	આલાસણ	બલાદ	કોસમાડા
મગનકુર્બા	બાકરોલ	અંબાલપુરા	પાટણ ૩	ભૈરવ
સોમજીપુરા	અંજેસર	કલોલ ૨	ચાંપ	મોકળા
ગળતણ	વોધોડીઆ ૧	પલીઆડ	અંદલા ૩	મહુવા ૬
કરજણ ૬	લીલોર	નાદરી ૧	હીરક-મહોતસવ	રાણપ
દેરલી	સંખેડા ૫	મિલ્કાપુર ૬	મોદરા-વા.પાટણ ૧	વેલણપુર
પાછીઆપુરા	માલપુર	મોલવાડા	મોરીજ ૧	કોસ
ફતેપુર	સાજનગર	ભગવાડીઆ	વાંસા	ચણસવેલ

વલવાડા	કલકવા	પીઠવાળલ	ધારી ૨	રતનપુર ૩
વાંસકુષ્ઠ	અમરેલી ૮	ગાવડકા	કેરાળા	ધર્મીરીઆ
માંગરોળ ૨	ચાંદગઢ	મોટા માંચીઆળા	છરા	નવાગામ
પીપાદરા	વરસડા	દામનગર ૨	કોડીનાર ૨	શીયાનગર
મહુવેજ	વિક્રલપુર	ગણેશગઢ	પ્રાચી	
બ્યારા ૨	દીંબલા	રાલડા	વેલણ	
ખુટાડીઆ	જોસીગપુરા			

કુલ ૧૧૬
યાદી નં. ૧ થી ૩ નં ૬૦૪

કુલ એકંદર ૧૦૨૩

લાયબ્રેરીના શબ્દમાર

નવા યુગની સ્ત્રી

અને પુરુષ પાત્રો વિનાનાં નાટકો

લે. શારદાપ્રસાદ વર્મા

રમણલાલ વ. દેશાઈની પ્રસ્તાવના અને
સોમાલાલ શાહના ભાવવાદી ચિત્ર સાથે

...અ...નુ...ક...મ

નવાયુગની સ્ત્રી, ચંદનહાર, ગીરાંબાઈ.

આ ત્રણેમાં સ્ત્રીવતી મીમાંસા છે. સ્ત્રીત્વ તરફ પૂજ્યભાવ, સમભાવ ને સદ્ગુણ કટાક્ષ છે, સરસતા છે, વાતોરસ છે, પાત્રોમાં વૈવિધ્ય છે. વૈવિધ્યની મેળવણી ઉચિત છે અને સુચિતે અનુરૂપ છે. સંવાદો સાદા પણ ઝમકવાળા છે... નાટકોનો સમારોપ હૃદયને હલાવતી કોષ ઉન્નત ભાવની લદ્દરી મૂકતો ગ્રંથ છે. સુંદર, રસપદ, યુગવલણને અનુસરતા કન્યાશાળાઓ અને સ્ત્રીમંડળોમાં ભજવવા જેવાં (પ્રસ્તાવનામાંથી)

કૌમત પ્યાર આના

લખો—યુગાંતર કાર્યાલય, ગોપીપુરા, ગેટ પાસે, સુરત.

બીજા પ્રકારનો

વરેમી લે. રવ. પ્રો. પાઠકજી	૦-૮-૦
અત્યર્થધાને	બટુભાઈ
બીજા નાટકો	ઉમરવાડિયા
પ્રાપચિત	મોરિસ મેટરલિંક
એ નાટકો	શારદાપ્રસાદ વર્મા
મીરાંબાઈ	૦-૨-૬
ફોરમ	૦-૨-૬
લદ્દરી ૧ થી ૧૨ અને ખુલ્લું બાલમાહિત્ય	૨-૪-૦
અખૂટ જીવનદોરી, ધરગથ્ય વેદક	૧-૪-૦
ભાવના સૃષ્ટિ લે. પ્રો. ત્રિવેદી	૦-૧૦-૦
ગીતાની વ્યાખ્યા, અરવિંદ ધોષ	૦-૮-૦
પાદોરપુણીમાંથી પાદશાહી, રામચુરા	૦-૧-૦
મહારાણી લક્ષ્મીબાઈ.....જપાવ છે	

ધણીખર્ચા કેળવણીખાતા તરફથી મંજુર થયાં છે.

વિગતવાર સચીપત્ર મંગાવો :

વડોદરા રાજ્યનાં પુસ્તકાલયો માટે ભલામણ કરવામાં આવેલાં પુસ્તકોની યાદી નં. ૫૦

ક્રમ	પુસ્તકનું નામ	પ્રાપ્તકર્તાનું નામ	કિ.મી.	કદ	વર્ષ	પૃષ્ઠ	લિંગ	પ્રકાશકનું નામ
૧	સદગુરુની વાર્તાઓ ભાગ ૧ લો	યુનીવાલ પુલસીદાસ	૧-૦-૦	૧૬	૧૯૩૭	૩૬૪	પાકી	યુનીવાલ પુલસીદાસ
૨	સદર ભાગ ૪ થો	"	૧-૪-૦	"	૧૯૩૬	૪૫૬	"	અરમન સીધ્વર મયંદર દુકાન નં. ૧૩૬ કંસા- રા ચાલ મુખ્યાલ નં. ૨
૩	મરાઠી કાશીનાય ધિવક તેલંગ યાંચે ચરિત્ર	કર્નાટકી, યોગિવાસ ના.	૩-૦-૦	૧૬	૧૯૨૯	૫૧૨	કાપડી	માનસ-ગૌરવમાલા, ઠાકુરદ્વાર, મુંબઈ
૪	માહદાસી લાહ યાંચે ચરિત્ર	"	૧-૦-૦	"	૧૯૩૧	૧૩૦	"	"
૫	ચંકર પાંડુરંગ પંડિત	"	૧-૦-૦	"	૧૯૩૫	૧૫૨	કાગડી	વઘો. પ્રમા ઓળિ કંપની, ગિરગાંધ મુંબઈ

પુસ્તકાલય ખાતે,
સાવંબનિક પુસ્તકાલય શાખા,
વડોદરા તા. ૦૧-૧-૩૮

પુ. ત્રી. શાહ

કે. મં. રાંગનેકર

મહદનીય વ્યવસ્થાપક

પુસ્તકાલય ખાતું

સાર્વજનિક પુસ્તકાલયશાખા

સૂચના નં. ૪૦૯ સને ૧૯૩૭-૩૮

વિષય.

સને ૧૯૩૬-૩૭ તા બેંગેટની બાંકીના ખર્ચની પાવતીઓ

વેળાસર તપાસવા મોકલવા બાબત.

આથી ગ્રામપુસ્તકાલયના મંત્રીઓને જણાવવામાં આવે છે કે જે ગ્રામપુસ્તકાલયના મંત્રીએ સને ૧૯૩૬-૩૭ ના બેંગેટ-પૈકીની પુસ્તકોની, પુસ્તક બંધામણની, મકાન દુરસ્તીની તથા મોકરખર્ચની, પરિષદખર્ચની, પુસ્તકાલય શિક્ષણખર્ચની અને કંટીજન્ટ ખર્ચની પાવતીઓ તપાસવા હજી સુધી મોકલી ન હોય તે પુસ્તકાલયના મંત્રીએ બાંકીના ખર્ચની પાવતીઓ તપાસવા તુરત પુસ્તકાલયખાતા તરફ મોકલી આપવાની તજવીજ કરવી.

વડોદરા,

૨-૨-૩૮

કે. મં. રાંગેકર.

મદદનીશ વ્યવસ્થાપક,

પુસ્તકાલય ખાતું.

પુસ્તક ૧૩ મું.
૨૫૬ ટાંકા

માર્ચ
૧૯૩૮

પુસ્તકાલય

સંવાળમ :

રેલમા વાર્ષિક રૂ. ૩-૮-૦

પરેશમા ,, રૂ. ૫-૦-૦

કુટક નકલ : રૂ. ૦-૬-૦

લંચીઓ :

નાનાભાઈ ચંદ્રશેખર દીવાનભ

નાણકલાલ નંદલાલ ચૌકસી

અવર્યાયક :

વાઘજીભાઈ નારજીભાઈ અમીન

બી. કોમ.

મંત્રી, પુ. સ. સ. મં. વિ.

રાવપુરા ...વડોદરા

અનુક્રમણિકા

પુસ્તકો (કાવ્ય)	‘ વસન્તાભજ ’	...	૧૧૧
મામડાં ને પુસ્તકાલય	મણિલાલ મં. કાશીવાળા	...	૧૧૨
આમોદારનો સાચો ઉપાય આદર્શ પુસ્તકાલય	ગલ્લાભાઈ રા. પટેલ	...	૧૧૩
વડોદરાનાં પુ તકાલથી: તેમનાં વર્તમાન અને ભવિષ્ય	અં. દિ. વાઙ્ણીસ	...	૧૧૬
પુ. પ્ર.ને વ્યાપક અને લોકમોગ્ય કેમ બનાવી શકાય? કૃષ્ણલાલ ર. ત્રિવેદી	૧૭૭
અંધપાલ અને વાચનને શોખ	જન્મવદન ધ. પંડ્યા	...	૧૭૮
આર્ગશા (કાવ્ય)	બલવન્ત મહેતા	...	૧૮૦
વડોદરા રાજ્યના પ્રાથમિક શાળાઓના શિક્ષકોને । મો. ન. અમીન	૧૮૧
કોઈ કહેશે ?	ચુનાચલાઈ પરામજી દેસાઈ	...	૧૮૩
તું છે મોટો દેવ । (કાવ્ય)	‘ ગાંધીકર ’	...	૧૮૪
પુસ્તકાલય પર્વણી	૧૮૫
પુસ્તક પરિચય...	ના. અં. દીવાનજી	...	૧૮૧
નવીન કાલ	૧૮૮
મદાલ પુ. પરિષદો : ચિત્રોત્તર મદાલ ૩૭	૨૦૦
પુસ્તકાલય નેધિ	૨૦૬
પત્રો યર થયાની માહિતી: યાદી નં. ૫	૨૦૮
માસિકો મળ્યા તારીખ	૨૦૯
શું વાંચશે ?	૨૧૦
ભલામણનાં પુસ્તકોની યાદી નં. ૫૧	૫
સે. લા. ખાતાની સૂચનાઓ	૬

પુસ્તકો

માસિની વૃત

(૧)

કંઈ કંઈ શિખવા ને જાણવા જન્મ પામ્યાં,
પણ સહુ શિખ દેતાં સ્વાર્થભાવે સર્વવ્યાં;
અસત સત તણું ના ભાન આવે સમે જે,
તવ મધુતમ ભાવે પુસ્તકો શિખવે તે.

(૨)

વિકળ હૃદય જ્વાળા દુભતાં દાહ દેતી,
સરિત સમ સુહાતી જ્ઞાનતું નીર વેતી;
અઢળક ભરતી જ્યાં ઓટ વિના ભરાયે,
સદન સરસ થયે લુપ્ત ના કોણ ધાયે ?

(૩)

પળ પળ પડતાં આ પત્ર જેવાં શિશિરે,
વિરહ વિપદ એવાં પ્રેમીનાં હાઈ ચીરે;
સુમન સુરભિ પાછી વાય આવ્યે વસન્તે,
ત્યમ ઉર ભર શાન્તિ યાય એ શ્રેષ્ઠ થયે.

(૪)

જગ જન મળતાં સૌ કોઈ સારાં નકારાં,
નયન-હૃદય આહે તેમ કોઈ અકારાં;
ત્યમ સહુ સરખાં ના પુસ્તકો કામ આવે,
ધીર ઉર મહીં નેતાં ખુદિ વિદ્યા બતાવે.

વસન્તાત્મજ

ગામડાં ને પુસ્તકાલય

[લેખક :—મણિલાલ મંબળજી કાશીવાળા]

હિન્દુસ્થાનમાં ખાસ કરીને વિશાળ વસતિ ગામડાંમાં છે. આજે ઇલાકા, પ્રતિ કે શહેરોની ગણતરી બાદ કરતાં મોટી વસતિ. ગામડાંમાં છે. ગામડાંની પ્રજા નિરક્ષર છે એટલુંજ નહિ પણ વાચનલાલથી પણ વંચિત છે. આ પ્રજાને સહેલાઈથી વાચનલાલ કેમ અપાય તે માટે આજે ઘણું રથજે ઘણું ભાષ્યો વિચાર કરતા થઈ ગયા છે. ખરેખર ! સૌ કોઈ શિક્ષિત સમાજને જરૂર એમ લાગે છે કે ગામડાંની પ્રજામાંથી નિરક્ષરતા ટળી જાય અને તે જ્ઞાનવાળી બને તેવા રસ્તા આપણ સૌએ શોધવા રહ્યા.

આજે વડોદરા રાજ્યમાં કેટલાંય વર્ષોથી નાનાં ગામોમાં જ્યાં શાળા હોય ત્યાં પુસ્તકાલય હોય જોઈએ એ યોજના અમલમાં મૂકાઈ રહી છે. વડોદરા રાજ્ય સિવાયનાં ગામોમાં પણ એના જેવીજ કોઈ યોજનાની આજે જરૂર છે.

ગુજરાત પુસ્તકાલય પરિષદ મળી ગઈ. ખીજી બેઠકની તૈયારીઓ થઈ રહી છે. એ તૈયારી થાય કે ન થાય પણ ગુજરાતમાં વસતા શિક્ષિત જનોએ અને ખાસ કરી શહેરોમાં વસતા ધનિક ભાષ્યોએ હવે આ વિષે ગામડાંમાં જ્ઞાનપ્રચારની યોજના માટે પુષ્કળ મદદ કરવી જોઈશે.

વડોદરા રાજ્ય પુસ્તકાલય મંડળે અમરેલીમાં મળેલી બેઠક પ્રસંગે પુસ્તકાલયની પ્રવૃત્તિ ખીજાં દેશી રાજ્યોમાં સહેલાઈથી અમલમાં મૂકાય તેવા પ્રયત્ન કરવાનો ઠરાવ કરેલો, અને તે પછી નિમાયલા પ્રતિનિધિ મંડળે નામદાર ભાવનગર નરેશના રાજ્યમાં જઈ આ માટેની * સુંદર યોજના રજૂ કરી આપી હતી. આજે ભાવનગર રાજ્યનાં ગામડાં એ રીતે રત્નોઓએ લાલ જોડાતાં જાતી ગયાં છે.

હિન્દનાં એકેએક ગામડે આવીજ કોઈ યોજના અમલમાં મૂકાય તોજ ગામડાંમાં સહેલાઈથી જ્ઞાનપ્રચાર સાધી શકાય. દેશીરાજ્યમાં જેમ રાજ્યની મદદ મળે તેમ બ્રિટિશ હિન્દનાં ગામડાંમાં પણ રાજ્ય, લોકલબોર્ડો અને મ્યુનિસિપાલિટીઓ-પંચાયતો-જરૂર મદદ આપી શકે. આ માટે હવે વડોદરા રાજ્યની યોજના માદક યોજના કરી કેળવણી ખાતા દ્વારા હિન્દનાં ગામડાંમાં પુસ્તકાલય-વાચનાલયની યોજના શરૂ થાય, એમ સૌ કોઈ ઇચ્છે છે.

ગ્રામોદ્ધારનો સાચો ઉપાય

આદર્શ પુસ્તકાલય

[લેખક : ઠાકાભાઈ રામદાસ પટેલ, મુ. શિ. અણ્ણસ્તુ તા. કરજણ]

આધુનિક ગામડું મેલું છે. તેના રિતરિવાજ ઢંગધડા વગરના છે. યાત્રી ખર્ચા કરીને પ્રગ્ન કરજમાં ફૂળતી જાય છે. ગામડાનો ખેડૂત શાહુકારનો શુભામ છે. ગામડાની પ્રગ્નમાં ચ્હા, દારૂ, તાકી, અક્ષીણુ, લાંગ ગાંજો વગેરે વ્યસનો સામાન્ય થઈ ગયેલાં છે અને તેથી પ્રગ્ન દીનદીન થતી જાય છે. આરોગ્યના નિયમોથી, ધરગથ્ય ઉપાયોથી અગ્નણુ હોવાથી તે દુઃખ દર્દથી પીડાય છે, દ્રેષ-વેર ઝેરથી અંદરોઅંદર લડી સરકાર દરબારમાં નાણાં ગુમાવી ગરીબ બને છે. લોકો નિર્ઘમી અને અધ્યક્ષદાણુ બની ગયેલા છે. અત્યજ્ઞેને અધમ લેખવામાં આવે છે. સ્ત્રીઓ અજ્ઞાન, કંકાસણી, અને પરતંત્ર દશામાં સડતી માલમ પડે છે. મકાનોમાં, રસ્તાઓમાં લેમજ નવાણો પર ગંદકી જોવામાં આવે છે.

આવાં ગામડાંના મોક્ષ કરવો તેનું નામ ગ્રામોદ્ધાર. ગામડાંની ઉપરાકત દશા હોવાનું કારણ માત્ર એટલું જ કે તે અજ્ઞાન રૂપી ગાદ તિમિરમાં ગરકાવ થઈ ગયાં છે. અજ્ઞાન એ જ માણસની દુર્દશાનું મૂળ છે. વિદ્યા સિવાયનો માણસ પશુ તુલ્ય ગણાય છે. કહ્યું છે કે:—

માતા શત્રુ પિતા વૈરી, ચેન ઘાલો ન પાઠિતઃ ।

ન જ્ઞોમતે સભા મધ્યે હંસ મધ્યે ઘકો યથા ॥

જે પોતાનાં બાળકોને ન બાણાવે તે માતા શત્રુ અને પિતા વૈરી છે. હંસની સભામાં બગસો શોભે તેવી જ રીતે તે મૂર્ખ સભા મધ્યે શોભે છે. મતલબ કે તે શોભતો જ નથી; કારણ કે તેનામાં પશુતાના દુર્ગુણો હોય છે. અજ્ઞાન માણસ આંખ છતાં અંધ છે.

જ્ઞાનદાન એ સર્વશ્રેષ્ઠ દાન છે; કારણ કે તે દાન જે લે છે, તેને જન્મભર બીજા માગવી પડતી નથી. જ્ઞાન પ્રાપ્તિથી જ ગાંગા તેલી જેવા ગરીબો બોજ સમા તવંગર થાય છે. અન્નદાન ફક્ત થોડા સમય પૂરતી તૃપ્તિ આપે છે. પરંતુ જૂખનો વખત થયે ફરીથી બીજા માગવી પડે છે. માટે એવી રોટલી નાખો કે જેથી તે લેનાર બિખારો રહે નહિ. આ રોટલી તે ગરીબાધ ટાળનાર જ્ઞાન.

અમેરિકાના સ્વાતંત્ર્યનો પ્રણેતા જ્યોર્જ વૉશિંગ્ટન, ગાર્ફિલ્ડ, લિંકન વગેરે જ્ઞાનદાન જેમાંથી પ્રાપ્ત થાય છે, તેવા પુસ્તકપ્રેમથી જ ગરીબાધમાંથી મુક્ત થઈ અમેરિકાના પ્રમુખ થવા ભાગ્યશાળી થઈ શક્યા.

જ્ઞાન એજ શક્તિ છે. નહિ જ્ઞાનેન સદૃશં પવિત્રમિદં વિષતે । જ્ઞાન જેવું પવિત્ર કંઈ જ નથી. તે જ્ઞાન સાચું જ્ઞાન હોવું જોઈએ. એકલા અક્ષરજ્ઞાનથી તો આપણે જોઈએ છીએ તેમ જ્ઞાનાચીટ્ટી બાંધનારા જ જન્મે છે. પરંતુ તે અક્ષરજ્ઞાન રૂપી સમૃદ્ધ સાધનથી શિષ્ટ પુસ્તકો દ્વારા સાચું જ્ઞાન પ્રાપ્ત થાય છે;

કારણ કે સા વિદ્યા યા વિમુક્તયે જે મુક્તિ અપાવે, જે ઉદ્ધાર કરે તેજ્ઞ જ્ઞાન તેજ્ઞ વિદ્યા છે. એ વિદ્યા સુદ લેખકોનાં પુસ્તકોમાંથી મળશે. પુસ્તકો મહાન વિશ્વ-વિદ્યાલય છે. તેમાં મહાન લેખકો-કવિઓ અને વિચારકોના અનુભવનાં પ્રતિબિંબ દૃષ્ટિગોચર થાય છે. તેજ્ઞ મહાન જ્ઞાન આપે છે. અજ્ઞાન રૂપી તિમિરને દૂર કરવા પુસ્તકાલય રૂપી જ્ઞાનસૂર્યની અતિ આવશ્યકતા છે. તે તિમિર દૂર થતાં આપોઆપ પ્રકાશ થઈ ઉદ્ધાર થવાનો જ.

ન્યાં સુધી શિષ્ટ પુસ્તકોના વાચન કે ઉપદેશથી જ્ઞાન પ્રાપ્ત થયું નથી, અજ્ઞાન દૂર થયું નથી, ત્યાંસુધી આમોદારને ઉત્તમ આપનાર સારા પાકા રહેતા, સારાં નવાણો, શાળાઓ, આયામશાળાઓ કે ઔપચાલયો મૃત શય સમાન છે. કારણ કે તેનો યોગ્ય ઉપયોગ જ નહિ થાય. માટે પ્રથમ પુસ્તકોથી જ્ઞાન પ્રાપ્ત થવાની અતિ જરૂર છે.

હવે આપણે જોઈએ કે પુસ્તકાલયથી આમોદાર શી રીતે દમય શકે ? પુસ્તકાલયમાં તેનો અંધપાલ આદર્શ, શુદ્ધ ચારિત્ર્યવાળો, ઉત્તમ વક્તા, અને સેવાવૃત્તિ-વાળો જોઈએ. તેણે પોતાના પુસ્તકાલયમાં રાજ્યનીતિ, આરોગ્યશાસ્ત્ર, વિજ્ઞાનશાસ્ત્ર, ઇતિહાસશાસ્ત્ર, ભૂગોળશાસ્ત્ર, ધર્મનીતિશાસ્ત્ર, સમાજશાસ્ત્ર, ઉપરાંત બોધક નવલકથાઓનાં પુસ્તકો રાખવાં જોઈએ.

સાથે સાથે સ્ટીરીઓરેક્ટાપ, બેબી સીતેમા, મેજક લેન્ટર્ન, કેળવણીની રેકર્ડોવાળાં આમોદાર તથા રમતગમતનાં સાધનો રાખવાં જોઈએ. ઉપરોક્ત સાધનોથી જ્ઞાતિના રિવાજો, આર્થિક દશા, અસ્પૃશ્યતા તથા અન્ય આમ્ય કુટુંબોમાં ફેરફાર થશે. સાથે જ્ઞાનવર્ધક સભા રાખવી અને તેમાં મેજક લેન્ટર્ન સાથે અસરકારક રીતે અંધપાર્શ્વ બાપણ કરવું જેથી પ્રગમમાં ચેતન આવશે.

રાત્રે ધર્મ તથા નીતિનાં પુસ્તકો ગામને ચકલે (ગમ્બે) બેસીને અંધપાલે વાંચવાં અને સમગ્રવર્ગ જેથી પ્રગતિ ચારિત્ર્ય સુધરશે. આમોદારમાં સૌથી મહત્ત્વનું ચારિત્ર્યધડતર છે. ચારિત્ર્યધડતરથી પ્રામાણિકતા, ન્યાય અને નીતિ આવે છે, અને પ્રપંચ-દ્વેષ-વેરઝેર-કંકાસ વગેરે દુરુણો નાશ પામે છે. માટે આમ્યજીવનને ચારિત્ર્યશીલ બનાવવા કયા જેવું બીજું એક પણ સાધન નથી.

વર્તમાનપત્રોના સમાચાર લોકોને વાંચી સંભળાવવાથી કે ચકલામાં કોઇ ધરની જોતિ બ્લેકબોર્ડ પર ટુંકાણમાં લખવાથી પ્રગ્ન દેશવિદેશના સમાચાર જાણી જાણી થાય છે અને જમાના સાથે ચાલવા પ્રયત્ન કરે છે.

‘ આપણે પાપે, ’ ‘ ઇન્સાનની આલુ, ’ ‘ ટેકનો બાળક ’ વગેરે જેવાં અત્યંત ઉદ્ધારનાં ગાંધીજીનાં કે અસ્પૃશ્યતા સામે તિરસ્કાર જમાવનારાં પુસ્તકો વંચાવવાથી અને સમગ્રવર્ગથી અસ્પૃશ્યતાનિવારણના ઉદ્દેશમાં સરજતા મળે છે અને અત્યંત પણ સારી કેળવણી લેતા થઈ જાય છે.

રાજ્યશાસ્ત્રનાં પુસ્તકોથી પ્રગ્ન રાજ્યના કાયદા તથા નિયમોથી માહિતગાર થાય છે ને તેથી કોર્ટ કચેરીમાં હજારો રૂપીઆ તણાઈ જતા બચે છે. કાયદો થવાનાં કારણ જોઈ છે અને તે ભંગ થવાનો ગુનો ન થાય તેવા ઉપાય લે છે.

અર્થશાસ્ત્રનાં જુદાં જુદાં પુસ્તકોના વાચનથી પ્રગ્ન નાણાં પ્રાપ્ત કરવા તરફ

લક્ષ દોઝાવે છે, અને મહેનત પશુ ઉત્પાદક હોય તેવી કરે છે. પરિણામે પ્રજાનો આર્થિક વિકાસ થાય છે.

ઇતિહાસ તેમજ ભૂગોળશાસ્ત્રનાં પુસ્તકો વાંચવાથી દેશની ઉન્નતિ સાધવાના, વિશ્વવૃદ્ધિની ભાવનાના વિચારો જન્મે છે. દેશમાં સ્વાતંત્ર્યના ઉત્પાદકો જન્મે છે. દુનિયાના મતમતાંતરોનો નાશ કરનારા જન્મે છે.

સાયન્સનાં પુસ્તકો વાંચવાથી જગદીશચંદ્ર બોઝ, પ્રુદ્ધલચંદ્ર રોય, અને અન્ય પાશ્ચાત્ય વૈજ્ઞાનિકો જેવા શોધકો જન્મે છે. જોનાથી અત્યારે આગગાદી, વીજળી, અને અન્ય લઘાયક સામગ્રીઓ તથા ઉપયોગી સાધનો શોધાયાં છે તેવા વીરો જન્મી દેશનો ઉદય અનેક રીતે સમીપ આવે છે.

આરોગ્યશાસ્ત્રનાં તેમજ વૈદકશાસ્ત્રનાં પુસ્તકો વાંચવાથી સ્વચ્છતા તરફ સહજે લક્ષ જાય છે; ગામકુંડ સ્વચ્છ અને છે, આહાર વિહારમાં પ્રજા નિયમવાળી અને છે, અને રોગમાંથી મુક્તિ મેળવી તંદુરસ્ત તેમજ દૃઢ થાય છે. ધરગથ્ય ઉપચારો જાણવાથી સામાન્ય દર્દીમાંથી મુક્તિ મેળવે છે, આરોગ્ય રહી દીર્ઘાયુષ પ્રાપ્ત થાય તેવા ઉપાયો પ્રજા યોજે છે. વ્યાયામથી સશક્ત અને છે.

ઉદ્યોગી ચારિત્રવાળા ક્રાંતિકાર, એડીસન, શુકર ટી. વૉશિંગ્ટન જેવા નરવીરોનાં ચરિત્ર વાંચવાથી મહત્વાકાંક્ષી થાય છે અને ઉચ્ચ જીવન જીવવા માટે અનેક ઉદ્યોગમાં પ્રવૃત્ત રહે છે.

આવી રીતે ગામડાનો સાચો ઉદ્ધાર થાય છે. લોકો પોતાની જરૂરિયાતો સમજે છે, જ્ઞાનપૂર્વક જીવે છે. પરાપક્ષરી-કરકસરવાળા, માની, મજબૂત શરીરવાળા ઉદ્યોગી લોકો બની ગામકુંડ સાચું શહેર બને છે.

ગ્રામ પુસ્તકાલયના આદર્શ અંયપાલે ગામનાં અજ્ઞાન સ્ત્રી-પુરુષોને જાણવા માટે શત્રિશાળા કાઢવી જોઇએ અને તેમાં અક્ષરજ્ઞાનની યોજના દ્વારા સામાન્ય વાંચતાં લખતાં શીખવ્યા બાદ પુસ્તકાલયમાંથી ચિષ્ટ પુસ્તકોની મમજ આપી તે વાંચવાની પ્રેરણા કરવી જેથી અભણ લોકોની સંખ્યા ન રહેતાં પ્રજા જ્ઞાનરસિક બનશે.

સ્ત્રીઓને સ્ત્રીશક્તિના-ધર્મના-નીતિનાં તેમજ ભરતચુંથણ વગેરેનાં પુસ્તકો ઉપરાંત 'શારદા'-'ગુણસુદરી'-'સ્ત્રીબોધ' જેવાં માસિકો વાંચવા પ્રેરણા કરવી. સ્કાઉટો મારફત ધેર પુસ્તકો પહોંચાડવાં જેથી ગામડાની અજ્ઞાન નારીશક્તિ અત્યંત યશ અને તેમાંથી શિવાજી, નેપોલિયન, વૉશિંગ્ટન, ગાંધીજી જેવા વીરો પ્રગટ થશે તો ગ્રામોદ્ધાર આપોઆપ જ થશે. નેપોલિયન કહે છે:—

'કહે નેપોલિયન દેશને કરવા આખાદાન

સરસ રીતે તો એજ છે દો માતાને જ્ઞાન.'

માટે ગામડાની આગતિ માટે તમારાં પુસ્તકાલયો ખુલ્લાં રાખો, તેને સર્વ સંગવડ આપો અને જ્ઞાનરસિક બનાવો.

આદર્શ અંયપાલ પુસ્તકાલયને જીવંત સંસ્થા બનાવશે અને બાળકથી વૃદ્ધ, બ્રાહ્મણથી અંતજ સુધી પુસ્તકપ્રેમ પ્રગટ કરશે, તો ઉપરોક્ત રીતે ગ્રામોદ્ધાર ન્યાય અને નીતિના પાયા ઉપર રચાશે. અને ગ્રામોદ્ધાર થતાં ભારત માતાનો ઉદ્ધાર થવો મુશ્કેલ નથી. પુસ્તકાલય દૈવી સંસ્થા છે, કામધેનુ છે. જે જે માગીએ તે તે તેમાંથી મળે છે. માટે તેને અપનાવો.

વડોદરાનાં પુસ્તકાલયો :

તેમનાં વર્તમાન અને ભવિષ્ય

[લેખક :—ચં. દિ. વાકનીસ, કચુરેટર]

વડોદરા રાજ્યની બધી પ્રગતિ મહત્ત્વ પુસ્તકાલયોની સવડ કરી આપ્યાથી વડોદરા હિન્દુસ્તાનમાં માત્ર દેશી રાજ્યોમાં જ નહિ પરંતુ દેશના હાલકાઓમાં પણ અદ્વિતીય ખ્યાતિ મેળવી રહ્યું છે. આથી આગળ વધીને કહીએ તો પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિની નિપુંણતા અને પ્રચારકાર્યમાં ઈંગ્લેન્ડ અને અમેરિકાના યુનાઇટેડ સ્ટેટ્સની સાથે વડોદરા અત્ર ભાગે આવે છે. આખા રાજ્યનું ક્ષેત્રફળ લગભગ ૮૦૦૦ ચોરસ માઇલ છે, તેમાં ૧૪૦૦ કરતાં વધુ પુસ્તકાલયો આવેલાં છે. તેથી પુસ્તકાલયનું પ્રમાણ ૫૦૦ ચોરસ માઇલે એક આવે છે. પુસ્તકાલયોમાં એકંદર પુસ્તકોની સંખ્યા દશ લાખની છે, જે રાજ્યની વસ્તીના ૨૦ ટકા પ્રમાણે વાચકોની સંખ્યા ગણવામાં આવે તો વાચક દીઠ પુસ્તકનું પ્રમાણ ૨૦૦૧ થાય. આ સ્થાનિક પુસ્તકાલયો ઉપરાંત ૪૦૦ કરતાં પુસ્તકાલયો છે. ફરતા પુસ્તકાલયની પેઢીઓમાં પુસ્તકો રાજ્યના બધા ભાગોમાં નિરંતર ફેરવવામાં આવતા હોવાથી જે પુસ્તકાલયોમાં જોઈતાં પુસ્તકો ન હોય તેની તથા જે ગામે સમૂળગાં પુસ્તકાલયો ન હોય ત્યાં પુસ્તકાલયોની ખોટ પુરી પડે છે.

આ પુસ્તકાલયોનો ઇતિહાસ, તેમનું હાલનું બંધારણ તથા તેમની સ્થિતિનો અભ્યાસ કરવાથી કોઈને પણ ખોધ થયા સિવાય રહેશે નહિ. પુસ્તકાલયોનું મૂળનું અને હાલનું બંધારણ એક જ હોવાથી તેના મૂળના ઇતિહાસ તરફ આપણે દૃષ્ટિ-પાત કરીએ. સને ૧૯૦૬ માં શ્રીમંત. મહારાજ સાહેબ યુનાઇટેડ સ્ટેટ્સના પ્રવાસે ગયા હતા. લોકોના શિક્ષણ રાજ અને વિનોદના ફેલાવામાં ત્યાંનાં સાંસ્કૃતિક પુસ્તકાલયો ધણે ભોટો ભાગ લેતાં હોવાનું તેઓશ્રીને જણાયાથી બહુ અસર થઈ તેથી વડોદરામાં આવા પ્રકારની સંસ્થાઓ સ્થાપવાનો વિચાર તેઓશ્રીના મનમાં ઘૂત જ ઉદ્ભવ્યો. વળી થોડાં વર્ષ ઉપર રાજ્યમાં કામલ કરેલી ફરજિયાત કેળવણીના કાર્યને આથી ઉપયોગી મદદ મળશે એમ પણ લાગ્યું. આ વિચારને અમલમાં મૂકતાં ચાર વર્ષ વીતી ગયાં. અમેરિકાની પદ્ધતિ મુજબ વડોદરા રાજ્યમાં પુસ્તકાલયો ઉઘાડવાની યોજનાનો અમલ કરવા સારૂ મી. વિલિયમ એલેક્સન ખોડન નામના એક અમેરિકન મંત્રપાળને સને ૧૯૧૦ માં રોકવામાં આવ્યા. તેમણે વડોદરામાં આવી વસ્તુસ્થિતિનો વિચાર કરી પ્રથમ વડોદરા શહેરમાં મધ્યવર્તી પુસ્તકાલય ઉઘાડ્યું અને રાજ્યમાં સર્વ સ્થળે પુસ્તકાલયો ખોલવાની યોજના તૈયાર કરી. કાર્ય-ક્રમ મંત્રપાળે પુરા પાડી શકાય એ હેતુથી તેમણે વડોદરામાં મંત્રપાળને શિક્ષણ આપવાનો એક વર્ગ પણ ઉઘાડ્યો.

મે. ખોડન સાહેબે આમ પુસ્તકાલયો ઉઘાડવાની જે યોજના તૈયાર કરી હતી તે મુજબ આમ પુસ્તકાલયો ઉઘાડવામાં આવેલાં અને આવે છે. આ યોજના અમલ

કરવામાં જેટલી સરળ છે તેટલી જ સમજવામાં સહેલી છે. જે કોઇ ગામના લોકો કમીમાં કમી રૂ. ૫૦) એકઠા કરી પુસ્તકાલય ઉઘાડવા સારૂ પુસ્તકાલય ખાતા તરફ માગણી કરે તો 'પુસ્તકાલય ખાતું' તેમના (અજેટ) અંદાજમાંથી રૂ. ૭૫) પુસ્તકો માટે ઉમેરી રૂ. ૧૦૦ નાં પુસ્તકો પુરાં પાડે છે, તથા વધારાના રૂ. ૨૫) આપી તથા રૂ. ૨૫) પંચાયત મદદના અપાવી એકંદર રૂ. ૭૫) માંથી વર્તમાનપત્રો માસિકો કપાટ ટેબલ ખુરસી વગેરે સાહિત્ય પુરાં પાડે છે. આવી રીતે નાનામાં નાના પુસ્તકાલયની શરૂઆત રૂ. ૧૭૫ ની મુદીથી થાય છે. જે ગામનો કોઇ માણસ કામ કરવા ખુશી પાતો તો ગામની કોઈ અનુકૂળ જગાએ, નહિ તો શાળાના શિક્ષકના તાબામાં રાખી નિશાળના ઓરડામાં પુસ્તકાલય ઉઘાડવામાં આવે છે. પુસ્તકાલય ખાતાની મદદથી એકવાર પુસ્તકાલય ઉઘાડાયા બાદ તેની વ્યવસ્થા ગામ લોકો તરફથી એક સમિતિ દ્વારા થાય છે. આ વ્યવસ્થાપક મંડળમાં ઘણે ભાગે અધ્યક્ષ, મંત્રી અને અંથપાળ એવા ત્રણ માનદ હોદ્દાઓ હોય છે. સામાન્યતઃ મંત્રી પુસ્તકાલયના હલન ચલનનો આત્મા હોય છે. ગામનો શ્રીમંત લાગવગવાળો આગેવાન હોય તે પ્રમુખ તરીકે ચુકાય છે. અંથપાળ જે માનદ મંત્રી ન હોય તો તે સ્થળની શાળાના શિક્ષક ઘણે ભાગે હોય છે અને તે પુસ્તકાલયનું સર્વ કામકાજ કરે છે. દરેક વર્ષે તે પોતાના પુસ્તકાલયનું (અજેટ) અંદાજપત્ર બનાવી રાજ્યના પુસ્તકાલયખાતા તરફ મોકલે છે. પુસ્તકાલયખાતું તેને મંજૂર કરે છે અને લોકમદદની એકઠી કરેલી રકમ જેટલીજ રકમ સરકારમાંથી અને તેટલીજ પ્રાંતપંચાયતની રકમમાંથી આપે છે.

પુસ્તકાલયો ભવિષ્યમાં પોતાના પગ પર ઉભાં રહી શકે એ હેતુથી પુસ્તકાલયનું કાયમ બંડોળ એકઠું કરવાની અગત્ય જણાઇ. આથી પુસ્તકાલય લોકમદદની વાર્ષિક જે રકમ એકઠી કરે તેનો નીચે ભાગ જુદો રખાવવો એવો ડહાપણ ભરેલો અને દીર્ઘદષ્ટિવાળો સુધારો સને ૧૯૧૬ થી દાખલ કરી અમલમાં મૂકાવનાર પહેલા વ્યવસ્થાપક સહગત રા. કુકાલકર હતા. દરવર્ષે નવીન પુસ્તકાલયો ઉઘાડવાને લીધે પુસ્તકાલયની સંખ્યા વધતી જતી હોવાથી બધાં પુસ્તકાલયોને સરકાર તથા પ્રાંત પંચાયત હંમેશ મદદ આપી શકે નહિ એ સહજ સમજી શકાય તેમ છે. આ પરિસ્થિતિમાં, શરૂ થતી ઔદ્યોગિક હિલચાલને આપવામાં આવતા સંરક્ષણની માફક સરકાર માત્ર નવીન પુસ્તકાલયોની સંસ્થાઓને મદદ કરી શકે.

ઉપર જણાવ્યા મુજબનાં નાનાં પુસ્તકાલયો ઉઘાડવાનું કામ વાસ્તવિક રીતે હવે પુરું થયું છે. પ્રાથમિક શાળાવાળા દરેક ગામે પુસ્તકાલય ઉઘાડવામાં આવી ગયું છે એમ એ વર્ષ ઉપર શ્રીમંત મહારાજ સાહેબનાં રાજ્યારોહણના હીરક મહોત્સવ પ્રસંગે પુસ્તકાલય ખાતું બહાર કરી શક્ય હતું. પુસ્તકાલયની બાબતમાં ઘણે ભાગે ૪૦૦૦ કરતાં વધુ વસ્તીવાળાં ગામોને કર્યા, અને વડોદરા રાજ્ય જે ચાર પ્રાંતોમાં વહેંચાયેલું છે તેના મુખ્ય ગામને પ્રાંતનું ગામ કહેવામાં આવે છે. જુદી જુદી જાતનાં દરેક પુસ્તકાલયને મદદ કેટલી આપવી તેનું ધોરણ સરકાર તરફથી નક્કી કરવામાં આવેલું છે. તે અન્યથે પુસ્તકાલય ખાતું ગ્રામ પુસ્તકાલયને રૂ. ૧૦૦, કર્યા. પુસ્તકાલયને રૂ. ૩૦૦ અને પ્રાંત પુસ્તકાલયને રૂ. ૭૦૦ સુધી સરકાર મદદ આપે છે અને પ્રાંત

પંચાયત પાસેથી અપાવે છે. કેટલાંક ગામોએ સુધરાઈ કે ગામ પંચાયતો હોય છે તેમના તરફથી પણ પુસ્તકાલયોને મદદને ફાળો મળે છે.

લોકો જે રકમ એકઠી કરે છે તે મુખ્યત્વે કરીને સંખાવત, દાન, વર્ગણી અને કૃપમ બહાળના વ્યાજની બનેલી હોય છે. ગામમાં લગ્ન જતોઈ જન્મ મરણ વગેરે પ્રસંગે લોકો પાસેથી સંખાવતની રકમ ઉધરાવાય છે. મફત સાર્વજનિક પુસ્તકાલયોમાં વાચકો પાસેથી ઉધરાવાતી વર્ગણી પ્રથમ દૃષ્ટિએ વિરોધાત્મક જણાય છે પણ વાસ્તવિક રીતે ત્યાં વિરોધ હોતો નથી. વર્ગણી પુસ્તકો વાંચવા માટેની નથી પરંતુ પુસ્તકાલયમાં આવતાં વર્તમાનપત્રો માસિકો વગેરે ઘેર વાંચવા મળે તે માટેની હોય છે.

ઉપર પ્રમાણે ટૂંકાણમાં સાર્વજનિક પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિના બંધારણની રૂપરેખા છે. પાશ્ચાત્ય દેશોના પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિમાં રસ લેનાર ઇસમ આપણાં પુસ્તકાલય જુવે તો તેનું જ્ઞાન બે બાબત તરફ દોરાય. એક તો વડોદરા રાજ્યનાં પુસ્તકાલય એ આખા ગામનું સાંધિક કાર્ય નથી અને બીજું સાંકળની કડીઓની માફક એકબીજાની સાથે સંબંધ ધરાવી મધ્યસ્થ પુસ્તકાલય ખાતા સાથે જોડાયલાં નથી.

જ્યારે આપણે રાજ્યનાં પુસ્તકાલયોનું હાલનું કામકાજ અને ચચેલો ઉપયોગ તપાસીએ ત્યારે આ બે વસ્તુઓ કેટલી અગત્યની છે તેનો ખ્યાલ આવશે. આ માટે ખાતાનું સને ૧૯૩૬-૩૭ ની સાલનું વાર્ષિક નિવેદન જે છેવટનું જપાણું છે તે જોઈએ. આ નિવેદનના પરિશિષ્ટ અંક આરમામાં જુદી જુદી ગતનાં પુસ્તકાલયોના આંકડા આપેલા છે. તેમાં મહેસાણા પ્રાંત પુસ્તકાલય અને વસો કર્યા પુસ્તકાલયની દ્રષ્ટિકોણ આપેલી છે. આ બે ગામોની વસ્તી અનુક્રમે ૧૨,૦૦૦ અને ૮૭૦૫ માણસોની છે. જો એક કુટુંબ સરાસરી પાંચ ઇસમનું ગણીએ તો મહેસાણામાં ૨૪૦૦ અને વસોમાં ૧૭૦૧ કુટુંબ થાય. રાજ્યમાં ફરજિયાત પ્રાયમિક કેળવણી લાગુ કર્યાને ૩૦ કરતાં વધુ વર્ષ થઈ ગયાં છે તેમજ પુસ્તકાલયો સ્થપાયોને પણ ૨૦ કરતાં વધુ વર્ષ થયાં છે. એટલે દરેક કુટુંબમાં કમીમાં કમી બાપ મા કે એકાદ છોકરું વાચક હોય એમ માનીએ તો તે કોઈ રીતે વધારે પડતી આશા રાખેલી ગણારો નહિ. જતાં નિવેદન ઉપરથી જણાય છે કે મહેસાણામાં ૭૨૦ અને વસોમાં ૪૧૮ વાચકો છે. આપણે યાદ રાખવું જોઈએ કે આ આંકડા લોકો જાહેર લાલ લપ શકે એવાં બંને સ્થળોનાં માત્ર મુખ્ય પુસ્તકાલયોના જ છે. તદુપરાંત મહિલા અને બાળ પુસ્તકાલયોના ઉપયોગ અનુક્રમે ઓછા અને બાળકો તરફથી થાય છે તેથી વાચકોની સંખ્યા બમણી ગણીએ તો પણ આંકડો અભિમાન ધરી શકાય એવો થતો નથી. વળી આ બંને સ્થળોએ સીનેમાગૃહો ગાયનગૃહો વગેરે વિતોદનાં સાધનો ધણાં કમી છે એ પણ આપણે જાણીએ છીએ. આથી એવું અનુમાન થાય છે કે જે લોકો પુસ્તકાલયમાં જતા નથી તે માત્ર એટલા જ કારણથી જતા નથી કે પુસ્તકાલય તેમને પૂરતું આકર્ષક લાગતું નથી. પુસ્તકાલયો આકર્ષક કેમ થતાં નથી તેનું કારણ શોધવા હોડા વિચાર કરવો પડે તેમ નથી. પ્રથમ આપણે પુસ્તકખરીદીનો વિચાર કરીએ. નિવેદન ઉપરથી જણાય છે કે મહેસાણાએ

૩. ૧૯-૧૪-૦ નાં અને વસોએ ૩. ૧૫૩-૩-૬ નાં પુસ્તકો ખરીદેલાં છે. ખરીદેલાં કે બેટ મળેલાં પુસ્તકની સંખ્યા મહેસાણામાં ૧૧ છે જ્યારે વસોમાં ૧૭૪ છે. મહેસાણા એ પ્રાંતનું મુખ્ય સ્થળ (સદર સ્ટેશન) હોવાથી ત્યાં ઓછામાં ઓછા વીસ વકીલ દાકતર તેમજ તેટલા જ સરકારી અધિકારીઓ છે, વળી ત્યાંની હાઈસ્કૂલમાં પણ શિક્ષકો છે. આ બધા લોકો ત્યાંના સાર્વજનિક પુસ્તકાલયમાં જે માનસિક ખોરાક મળવાનો હક્ક રાખી શકે તે તેમને મળતો નથી.

વસોમાં ૧૨૨ પુસ્તકો ૩. ૧૫૩-૩-૬ ની કિંમતનાં ખરીદાયાં છે. મોટી ઉમરનાં માણસોને વાંચવા યોગ્ય અંગ્રેજી પુસ્તકો આટલી સસ્તી કિંમતમાં મળતાં નથી તેથી એવું અનુમાન ખરું હોવાનું લાગે છે કે ખરીદેલાં લગભગ બધાં પુસ્તકો ગુજરાતી હોવાં જોઈએ, જો કે વાત આપણને ક્યતી નથી તોપણ સત્ય હકીકત એ છે કે હિંદુસ્તાનમાં દેશી ભાષાનું સાહિત્ય ખીજી ભાષાઓમાંથી ઉતરી આવેલું છે તેથી તેમાં ચેતનાત્મક અને સર્જનાત્મક વિચારો ધણા જ થોડા પ્રમાણમાં જોવામાં આવે છે. આ દૃષ્ટિગિન્દુ લક્ષમાં લેતાં જીવિદશાળી અને આલાક લોકોનો પુસ્તકાલય પ્રત્યે અણગમો અને અભાવ હશે એવું કારણ લાગે છે.

મહેસાણામાં કુલ પુસ્તકસંખ્યા ૮૭૦૪ ની અને વસોમાં ૭૩૬૮ ની છે. દરેક નોંધાયેલા વાચક દીઠ વધુમાં વધુ ત્રણ પુસ્તક જોઈએ એ પ્રમાણ આપણે ગ્રાંથ રાખીએ તો ઉપર જણાવેલી પુસ્તકસંખ્યા ઉતરતા પ્રકારની ગણાય નહિ, પરંતુ એ પ્રમાણ પુસ્તકનો જથ્થો આંગળીનાં ટેરવાં સુધી જીવન્ત અર્થાત અપરૂડેટ હોય તો ગ્રાંથ કરી શકાય. સને ૧૯૩૬-૩૭ ની સાલમાં ચયેલો પુસ્તકનો વધારો પ્રતિનિધિક ગણીએ તો પુસ્તકાલયોનો પુસ્તકસંગ્રહ પાનખર ઋતુનાં સુકાયેલાં અને ખરી પડેલાં પાનાં જેવી શુષ્ક અને નીરસ ચોપડીઓનો હશે એમ મનાય.

મહેસાણા અને વસોનાં પુસ્તકાલયો તેમની મતનાં પુસ્તકાલયોમાં કોઈ પણ પ્રકારે ઉતરતી કોટીનાં પુસ્તકાલય નથી. એથી ઉલટું જાને સ્થળોની પુરૂષ અને સ્ત્રી વસ્તી ઉત્સાહી શ્રમિત અને પુસ્તકાલયોમાં રસ લેનારી છે. જાણી અને મોગરાનાં અગર આગલા વર્ષના નિવેદનમાં જણાવેલાં કર્યા અને ગ્રામ પુસ્તકાલયોનું આવા જ પ્રકારનું પ્રયત્ન કરીએ તો આથી સાઈ પરિણામ નીકળી શકે તેમ નથી.

પુસ્તકાલયોનો ઉપયોગ, અને બેટ લેનાર તરીકેનો મારો અનુભવ, આંકડાના પૃથક્કરણથી જે હકીકત નીકળી છે તેને જ મળતો થાય છે. પુસ્તકાલયોનું બંધારણ સમસ્ત જનતાને લાગે વળગે એવું હોવું નથી. પરંતુ ઘણે અંશે જીજ્ઞાસુઓનું હોય છે. થોડાં મનુષ્યોનો સમૂહ તેને નિભાવે છે. જેઓ તેની વ્યવસ્થાથી નાસ્તીપાસ થાય છે, તેઓ તેમને મદદ ન આપતાં અલગ રહે છે. જો પુસ્તકાલય એ ગામની જનતાનું એકામતે ચયેલું અર્થાત ગામ પંચાયતનું કાર્ય હોય અને પુસ્તકાલયના કર તરીકે દરેક જણ પાસેથી રકમ ઉધરાવવાનું કરાવવામાં આવે તો આ સંસ્થાને એકદમ નવીન ચેતન આવશે. કોઈ પણ માણસ આથી દૂર રહી શકશે નહિ અને દરેક જણ પુસ્તકાલયની ઉપયોગિતા વધારી તેમજ તેનો લાભ સમજાવી વધુ મતનો સાથ મેળ-

વવા તજવીજ કરશે. પુસ્તકાલય કોષથી દૂર રાખી ન શકાય એવી સંસ્થા બનશે અને કોષના ધ્યાનની બહાર રહેશે નહિ. આવી રીતે તે વધારે લોકપ્રિય અને સારું કામ કરવું થશે એ નિઃસંશય વાત છે. એક રીતે તેની આર્થિક સ્થિતિ નિશ્ચિત બનશે અને પાકા પાલા ઉપર મૂકાશે, અને લોકોની દાનવૃત્તિની અનિશ્ચિત ધમ્મજાના તરંગ ઉપર રહેશે નહિ. દરેક જણને પોતાના પદરની રકમ આપવી પડે તેથી આ રકમ કેવી રીતે ખર્ચાય છે, તેનો સારો ઉપયોગ થાય છે કે નહિ વગેરે જોવાની સ્વાભાવિકપણે દરેક જણની ધમ્મજા થશે એટલે લોકો કેળવણી અને લોકશાસન સંસ્થાના વહિવટની તાલીમ મેળવશે. તેથી વર્ગણીદારોના વર્ગ રાખવાની જરૂર રહેશે નહિ અને બધા વાચકો એક પંક્તિમાં મૂકાશે. આ પરિણામ અનિશ્ચિત નથી એમ ઉપર દર્શાવેલા વિચારો અને પાશ્ચાત્ય દેશોના અનુભવ ઉપરથી ઉત્તેજિત થઈ જણાવવામાં આવે છે.

વડોદરા રાજ્યની પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિની ખીજ વિશિષ્ટતા એ છે કે નજીકના પુસ્તકાલયથી દરેક પુસ્તકાલય સ્વતંત્ર છે. પણ પુસ્તકાલયનાં જુનાં ન વંચાવાથી પડી રહેલાં પુસ્તકની સ્થિતિ, એક જ પ્રકારની ચોપડીઓનું દરેક સ્થળે બેવડા-વડું વગેરેથી ઉપજેલા કંટાળા અને નાસીપાસી થવાથી પુસ્તકાલયોના અક્ષયપણાને માટે કોઈ દિલગીર થયા વગર રહેશે નહિ. રૂ. ૧૦૦ કરતાં કમી બજેટ (અંદાજ) વાળાં આશરે ૮૦૦ કરતાં વધુ ગ્રામપુસ્તકાલયો છે. આવી સંસ્થાઓ પાસે નવીન પુસ્તકો મળવા માટે વાચક માગણી કરે તો તેને મળવાની શી આશા ! નવીન પુસ્તકો વિનાનું પુસ્તકાલય એ દુઝણી ગાયો સિવાયની ગૌશાળા જેવું છે. આર્થિક દૃષ્ટિથી કોષપણુ નાનકડું ગામ એક સ્વતંત્ર પુસ્તકાલય પોષી શકે એ બનવાબ્બેગ નથી, એવો ઇંગ્લેન્ડ અને અમેરિકાનો અનુભવ સુપ્રસિદ્ધ છે. આપણે પણ આપણા અનુભવ ઉપરથી આ મતને ટેકો આપીએ છીએ. જે નાનાં પુસ્તકાલયોનો સમૂહ થાય અને તેમનાં સાધનો એકત્ર કરવામાં આવે તો ગામડાંની પ્રગતિ જુદા જુદા પ્રકારનું વાચનનું સાધન મળી શકે એવો સંભવ છે, નવીન (તાજા) પુસ્તકસમૂહને લીધે પુસ્તકાલયો લોકોનું ધ્યાન એમવામાં મદદરૂપ થશે.

ઉપરના વિવેચનનો સારાંશ એ છે કે વડોદરા રાજ્યની પુસ્તકપ્રવૃત્તિની યોજનામાં નીચેની બે બાબતોનો ફેરફાર કરવો ઇષ્ટ જણાય છે. (૧) ભૂમિગત પાણી માટે તેનો ઉપયોગ કરનાર યા ન કરનાર ખાતેદારો પાસેથી (સબ સોઇલના ધોરણ મુજબ) જેમ સરખી રીતે વિશેષ વેરા લેવાય છે તેમ ગામના પ્રત્યેક ઘરદીઠ પુસ્તકાલયનો વેરા ભરવાનું ઠરાવવું કે જેથી ગ્રામપુસ્તકાલય ગામજનતાનું કાર્ય બનશે; (૨) આશરે વીસ ગામોને પુસ્તકાલય પૂરતાં જોડાણ કરી તે બધાનો એક સામાન્ય પુસ્તકસમૂહ રાખવો. આવાં ચાર પાંચ જુથો એક તાલુકાજૂથ સાથે અને તાલુકાજૂથ પ્રાંત મંડળ સાથે જોડવાં. લોકશાહી યુગમાં આ મુદ્દારા પુસ્તકાલયનો પાયો વધારે વ્યાપક કરવામાં અને પુસ્તકાલય પદ્ધતિ એકજૂની કરવામાં ઉચિત અને અનુરૂપ થશે.

પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિને વ્યાપક અને લોકમોગ્ય

કેમ અનાવી શકાય ?

લેખક : કૃષ્ણલાલ રણછાડ ત્રિવેદી

હિન્દુસ્તાનની વસ્તીના ૮૦ ટકા લોકો ગામડાંમાં વસે છે અને વસ્તીના ૮૦ ટકા લોકો મુખ્ય ધંધો ખેતીનો કરે છે. એટલે સાધારણતઃ ગામડાંમાં સામાન્ય કેળવણી પામેલો જનસમાજ વધારે હોય છે.

હિન્દુસ્તાનના કમલાએ વડોદરા રાજ્ય જેવી ખેનમૂત, સર્વાંગ સુંદર પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિ વડોદરા રાજ્ય સિવાય બીજે નથી એ ખરેખર દુઃખદ વિષય છે. વળી પુસ્તકાલયની ઇમારત પ્રાથમિક કેળવણીના પાયા ઉપર રચાએલી છે. એ પાયા જેટલા મજબૂત, સુંદર ને ચિરંજીવી એટલી જ પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિ સુદૃઢ, સુંદર ને ચિરસ્થાયી બની શકે.

વડોદરા રાજ્ય જેવી પ્રાથમિક કેળવણી મફત અને ફરજિયાત હિન્દુસ્તાનના ઘણા જ થોડા ભાગમાં છે. એટલે પ્રાથમિક કેળવણી પામ્યા વગર-સુધારણાની પ્રાથમિક તાલીમ લીધા વગર પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિની વાતો કરવી, એ અનાજ વાવ્યા વગર લણવાની વાતો કરવા જેવું છે. કહો કે, રેતીના કે હવાઈ કિલ્લા જેવું છે.

પરંતુ બ્રિટિશ હિન્દમાં કેળવણીનું ધોરણ મરજિયાત છે. પણ અક્ષરજ્ઞાન પામેલો જનસમૂહાય ઇતર દેશી રાજ્યોને મુકાબલે ત્યાં વધારે જોવામાં આવે છે. એટલે જો વડોદરા રાજ્યની પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિને કોઈ પણ બીજી સરકાર સારી રીતે અપનાવવા ધારે તો તેમાં મુખ્ય અને સંગીન-ક્રિયાત્મક કાળો બ્રિટિશ હિન્દની સરકાર જ આપી શકે એ વાત નરી સત્ય છે. બ્રિટિશ હિન્દ સિવાય હિન્દુસ્તાનના ઇતર ભાગો-દેશીરાજ્યોમાં પણ પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિ થોડી બહુ છે જ; પરંતુ વડોદરા રાજ્ય જેવી વ્યાપક ને લોકમોગ્ય નથી તેમજ સાર્વજનિક નથી ને ગામડે ગામડે પહોંચી વળતી નથી. એટલે બ્રિટિશ હિન્દ તેમજ દેશી રાજ્યોમાં પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિને ખીલવવા ઘણો જ અવકાશ છે.

વિકાસવાદના ક્રમ પ્રમાણે છેલ્લાં ૧૦૦-૧૫૦ વર્ષોમાં સમસ્ત દુનિયાએ હરેક દિશામાં કેળવણી, વિજ્ઞાન, કળા, હુન્નર-ઉદ્યોગ, વાણિજ્ય, રેલ્વે, તાર, ટેલિફોન, રેડિયો, વાયરલેસ, નૌકાશાસ્ત્ર, વાયુવાન અને ટેલિવિઝન વગેરે બાબતોમાં અદ્ભુત વિકાસ સાધ્યો છે. એ વિકાસનો સાધારણ પાસ હિન્દને પણ લાગેલો છે. પરંતુ જેટલી પ્રગતિ સાધવાની શરૂઆત હિન્દે મોડી કરી, એટલો સમય તેને વિકાસ સાધીને પાશ્ચાત્ય રાષ્ટ્રોની હરોળમાં આવતાં લાગશે જ. આથી 'સુધરેલા' રાષ્ટ્રો કરતાં હિન્દુસ્તાન પાછળ છે, અને હજી થોડાં વર્ષો પાછળ રહેશે જ. કેમકે એક સાથે આખી સીડી ચડી શકાય જ નહિ, ક્રમે ક્રમે પ્રગતિ સાધતાં સુધારાની ટોચે, સંસ્કૃતિના શિખરે-કહો કે માનવતાની ઉચ્ચ કક્ષાએ પહોંચી શકાય છે.

દુનિયાના દરેક દેશ કરતાં હિંદુસ્થાન તદ્દન ન્યારી પ્રકૃતિનો છે. આજે જેમ હિન્દના ખેટાખેટીઓને રોડી માટે માદર વતન છોડી બહાર દૂર દેશવર જવું પડે છે, તેમ આજથી ૧૦૦-૧૫૦ વર્ષ અગાઉ જવું પડતું નહોતું. તેનું કારણ એજ કે પોતાની જરૂરીઆતની તમામ ચીજો તેને પોતાના ગામમાંથી જ મળી રહેતી, એટલે આગળ દૂર જવાની જરૂર સાધારણ રીતે રહેતી નહિ. ત્યારે કેળવણીનું પ્રમાણ તદ્દન નહિ જેવું હોવાથી નિરક્ષરતા વધારે પ્રમાણમાં હતી, અને લોકો પણ એમ મોનતા કે ભણ્યા વગર પણ ગુજરાન ચાલે છે. આવા અજ્ઞાન, ભોળા અને હાલની દૃષ્ટિએ જડ માનસને લીધે કેળવણી વિકાસ પામી નહિ; અને હજી પણ ગીરના ભાગોમાં એવાં મનુષ્યો છે કે જેણે રહેવે પણ નહિ જોઈ હોય. ન્યારે જગત સુધારણાની-સંસ્કૃતિની પ્રાથમિક બૃમિકામાં હવું ત્યારે હિન્દુસ્થાન ખીન્ન દેશો કરતાં સુધારામાં ઘણું જ આગળ હવું. ધર્મ, અર્થ, કામ અને મોક્ષ એ ચારે ય પુરુષાર્થોમાં ધર્મ અને મોક્ષ એ બે જ મુખ્ય હતા. સારનો જનસમાજ પણ એવી રીતે ગોઠરાએલ હતો—એવી રીતે ડાહ્યા મનુષ્યોએ ગોઠવ્યો હતો કે જીવનની બધી ય જરૂરીઆતો માણસને પોતાના ગામ તથા આસપાસનાં ગામોમાંથી મળી શકતી. ત્યારે જરૂરીઆતો પણ ઓછી જ હતી.

ત્યારપછી હિંદના રાજકીય અને સામાજિક જીવનમાં અદ્ભુત પરિવર્તનો થવા લાગ્યાં. વિદેશીઓની સ્વારીઓ આવી. તેમણે આ દેશમાં લડાઇઓ કરી રાજ્યો જીત્યાં, અને ધણીખરાં અહીં સ્થાયી રહ્યા. ત્યારપછી સિટિશ પ્રજા આવી: તેનો ઇતિહાસ તો દરેકને વિદિત જ છે. એટલે સુધારાના માર્ગે આજે કુચ કદમ કરતાં કરતાં હિન્દુસ્થાન સામાજિક, રાજકીય દૃષ્ટિએ અત્યારે હાલની બૃમિકા પર આવી ઉભેલું છે. તેમજ સિટિશો આવ્યા આદિ હિન્દુસ્થાનમાં કેળવણીનું પ્રમાણ વધેલું છે.

સરકારનું અને દેશનેતાઓનું લક્ષ હાલમાં જ ગામડાં તરફ ગયું છે. બધાંજ કહે છે કે ગામડાં સુધારો, અજ્ઞાન જનસમૂહને લખતાં વાંચતાં કરો, તેની નિરક્ષરતા ને ગરીબી દાખો, તેને જીંદગી ભારપ ન લાગતાં હળવી લાગે, જીવનમાં મિલકત લાગે એમ કરો, તેમનામાં જિજીવિષા જગાડો, તે પણ પ્રમતિ સાધે. પરિણામે આજે ગામડાંના પ્રશ્નો બની ગયા છે અને મામોદારનોં સાચો અને સત્ય આવકારદાયક અબ્માસ થવા લાગ્યો છે, પણ પરિણામ હજી ભાવિમાં છે. પરંતુ પ્રયત્ન કર્યાથી ફળ મળશે જ એ વાત તો દેખીતી જ સાચી છે. સ્વયંકર્મણ્યે યાધિકારસ્તે માફલેપુ કદાચ ન, ગીતાબકતોને આ વાત યાદ દેવડાવવાની જરૂર દે:ય જ નહિ.

જગતમાં દરેક મનુષ્યને જીવવા માટે ખોરાક, રહેવાને ઘર તથા પહેરવાને કપડાં જોઈએ છે. આ ત્રણ વસ્તુની જરૂર દરેકને છે. એટલે ગામડાંમાં આ ત્રણ બાજત ઉપર ખાસ લક્ષ અપાય તો ગામડાંની ઘણી ગરીબી, ધણી ખોટા ભારણ જોઈાં યથા વ્યય,

વડોદરા રાજ્યમાં શ્રી. મહારાજ સાહેબે પોતાના યાદગાર દીરક મહોત્સવ પ્રસંગે રૂપિયા એક કરોડની દેણગી આવા ગામડાંના પ્રશ્નો માટે જ કરી પોતાની સાદ વૃદ્ધીની રાજ્ય કોરડીદાંના સુવર્ણ મુગમાં પ્રગ્ન સુધારા રૂપી દયા અને સંસ્કૃતિનો કળશ ચલાવેલો

છે. આ દેશગી ખરેખર આદર્શ, અનુકરણીય અને ગામડાનાં જીવનને બરાબર બંધબેસતી જ છે. હાલ જેમ મોટા લોકોમાં સમારક ફંડો હોરિપટલો માટે ફંડો થાય છે, તેવી રીતે ગ્રામ્યોદ્ધાર ફંડ થવાની ખાસ આવશ્યકતા છે. આવાં ફંડોમાં ધનવાનો જરૂર ફાળો આપે. આવી યોજનાઓ બ્રિટિશ હિન્દમાં તેમજ ઇતર દેશી રાજ્યોમાં સત્વરે થવી ધટે છે.

જતાંએ હજી ગામડાંના પ્રશ્નો ઘણા બાકી રહી જાય છે. જેનું જીવન ગામડામાં વ્યતીત થયું હોય, જે ગ્રામજનતા સાથે દૂધમાં સાકરની પેઠે હળીમળી ગયો હોય, જેણે ગામડાંનાં સુખદુઃખ અનુભવ્યાં હોય, જેણે ગામડાંની અડચણો વેડી હોય તેજ માથુસને ગ્રામ્યજીવનનો બરાબર ખ્યાલ આવે; નહિ કે કોટ-પાટલુન પહેરી કોલર, નેકટાઇ પહેરી-ચરમા ચઢવી ગામડાંમાં આવી “ ડોકીયાં વિઝિટ ” કરી બે મિનિટમાં ચાલતી પકડે તેને. મુબબ કે કલકત્તા વસતા તાજાં કોલેજીઅનને કાઠિયાવાડ કે પુન્યમહાલના એકાદ નાના નેસડામાં ઉભો રાખ્યો હોય, તો તેને ગામડાંનો જરા પણ ખ્યાલ આવેજ નહિ. પૂન્ય મહાત્માજીએ આટલા માટેજ-ગ્રામ્યજીવનનો ખરેખરો ખ્યાલ તમામ જનતાને આવે તે માટે મહાસભા ગામડામાં ભરવાની યોજના કરી છે. અને તે ફેજપુર મહાસભા પછી પ્રજા સારી રીતે સમજી શકી છે.

સાહિત્ય જે લોકલોચ્ય હોય તેજ ગ્રામજનતા તેનો સારો એવો લાભ લઈ શકે. ફક્ત ગુજરાતી બણેલો જે અંગ્રેજી સાહિત્યમાં રસ લઈ શકે તેજ સામાન્ય કેળવણી પામેલો વિદ્વાનોની બાપા સમજી શકે. માટે સાહિત્ય લોકલોચ્ય હોવુંજ જોઈએ. વિદ્વલોચ્ય અને લોકલોચ્ય, સાહિત્યના એવા પ્રકારો ચાલી શકે, જેમ બાલ-સાહિત્યની દિશા ગિજુભાઈએ હાલ ઉઘાડી છે, તેમ મેઘાણીએ લોકસાહિત્ય-લોકલોચ્ય સાહિત્યનાં પગરણ આદર્યાં છે. આ તો હજી પાશોરામાં પહેલી પુણી છે. ગ્રામજનતાને પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિમાં રસ લેતી કરવા માટે કાં તો તેને બણાવી તેની શુદ્ધિની સપાટી વિદ્વાનોનાં માનસ સાથે એક કક્ષામાં આવે તેવી કરવી યા તો તેને માટે લોકલોચ્ય સાહિત્યનું સર્જન કરવું.

હિન્દને નડતા પ્રશ્નો પૈકી સંબંધકરતા અમુક પ્રશ્નોની ચર્ચા ઉપર આવી ગઈ છે. હવે પુસ્તકાલય લોકલોચ્ય કેમ બને તે જરા જોઈએ.

પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિ બૃહદ્ ગુજરાતમાં ઘેર ઘેર પહોંચાડવા નીચેની યોજના જરા માર્ગદર્શક થઈ પડશે:—

(૧)-હાલ દેશમાં કોંગ્રેસ પ્રધાન મંડળ હોવાથી પ્રાથમિક કેળવણી જે બની શકે તો મફત અને ફરજિયાત કરવી. જે તે ન બની શકે તો તે જરા વિસ્તૃત કરવી, એટલે કે તદ્દન ન્હાનાં ગામોમાં પણ શાળાઓ સ્થાપન કરવી.

(૨) ન્યાં શાળા હોય ત્યાં વાંચનાલય ઉભું કરવા તજવીજ કરવી. આને માટે લોકમદદ મેળવવામાં ગામના શિક્ષિત તથા સાધનસંપન્ન ગૃહસ્થો પાસેથી ફાળા કે મદદ રૂપે રકમ મેળવી, તેમાં સરકાર મદદના રૂપીઆ ઉમેરી છાપાં-મુસિકો આપવાં. શરૂઆતનું બજેટ રૂ. ૧૫૪૨=૩૦) નું થવું જોઈએ. આ મદદ

માટે સરકારે દરેક મોટા પ્રાંત કે વિભાગવાર રૂ. ૨૫૦૦૦ થી રૂ. ૧) લાખ સુધીની મદદ આપવી. સરકારે દરેક પ્રાંત કે વિભાગવાર આ ફાળો વહેંચી આપવો. તે દરેક પ્રાંતે પોતાના તાબાના શહેરોની મ્યુનિસિપાલીટીઓ તથા તાલુકાનાં લોકલ બોર્ડોને વહેંચી આપવો. ને જે તે ગામની માગણી આવેથી લોકલ બોર્ડો ગામડાંને મદદ આપી શકે. ન્યાં સરકાર યા લોકલ બોર્ડ મદદ ન આપે ત્યાં પ્રગ્નએ જ મદદ કરવી જોઈએ, એ ખુલ્લી વાત છે; અને આ માટે ધનવાન ગૃહસ્થો પાસેથી લિફ્ટા માગવાનું રહે છે. હિન્દની આઝાદીની લડતમાં ધનવાનોએ ધણો ફાળો આપ્યો છે. તે મુજબ આવા ધનવાન સખી ગૃહસ્થો પાસેથી ફાળો ઉધરાવવો ને તેને “ સાર્વજનિક પુસ્તકાલય ફંડ ” એવું નામ આપવું. અને ગામમાંથી ગામના પ્રતિષ્ઠિત ગૃહસ્થો પાસેથી ફાળો ઉધરાવી તે લોકમદદ ઉપર ઉપરોક્ત ફંડમાંથી મદદ ઉમેરી આપી વાંચનાલય યા પુસ્તકાલય શરૂ કરવું. આ યોજના ચાલુ થાય ત્યાં સુધી કચ્છ-કાઠિયાવાડની જે રાનપ્રચાર યોજના છે તેમાંથી લાભ મેળવી ગામડાંને અપાવવો.

ક્ષિતિય હિન્દમાં આમ્ય પંચાયતો હોય તો તે પણ પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિને આગળ ધપાવવા યોગ્ય મદદ કરે અને લોકમદદ જેટલી જ મદદ આપે. આને માટે સરકારે યોગ્ય પગલાં લેવા જોઈએ.

(૩) ન્યાં ૨૦૦૦ સુધીની વસ્તી હોય, લાંબી મુદતથી શાળા હોય, બજેલાં સ્ત્રી-પુરોણું પ્રમાણ ઠીક હોય ત્યાં પુસ્તકાલય સ્થાપવું. વળી કાઠિયાવાડ કરતાં ગુજરાત વધારે ધનવાન હોવાથી ગુજરાતમાં લોકમદદ મેળવવી વધારે મુશ્કેલ નથી જ, કેમકે વડોદરા રાજ્યમાં પણ અમરેલી ને આખામંડળ કરતાં વડોદરા, મહેસાણા ને નવસારી પ્રાંત આગળ છે. એટલે ગુજરાતમાં લોકમદદ મેળવવી અઘરી નથી. પ્રથમ પુસ્તકાલય સ્થાપવા માટે રૂ. ૧૦૦૦નાં પુસ્તકો, રૂ. ૨૫૦નું કપાટ નં. ૧; રૂ. ૨૫ માંથી ચિલ્કો, રજીષ્ટરનાં તથા ઇસ્યુકોનાં ફોર્મો-કન્ટિનન્ટ વગેરે આપવાં. આમ રૂ. ૧૫૦૦માં તાંત્ર નવું પુસ્તકાલય સ્થાપન થઈ શકે. રૂ. ૭૫ લોકમદદ ઉપર રૂ. ૭૫ સરકાર કે લોકલ બોર્ડની મદદ મળી રૂ. ૧૫૦૦ કરવા જોઈએ.

(૪) વાચનાલય યા પુસ્તકાલયનું કામ શાળાનાં શિક્ષકને સોંપવાથી વધારે લાભદાયી નીવડશે.

(૫) કાયમ ફંડની યોજના વાચનાલય કે પુસ્તકાલય સ્થાપન થયા બાદ પાંચ વર્ષ પછી અમલમાં આણવી.

(૬) અદૂજ પછાત ગામ હોય ત્યાં લોકભોજ્ય સાહિત્યથી લઈપૂર ૧ પુસ્તક-પેટ્રી તથા ૧૫ નાં વર્તમાનપત્રો સરકાર ખર્ચે વગર માગે આપવાં.

આ સિવાય જે ખાસ ગરીબ રિયતિનાં તદ્દન ન્દાનાં નેસડાં જેવાં ગામ હોય ત્યાં જે તે સ્થળ પરત્વે એકાદ છાપું તથા એકાદ માસિક વિના મૂલ્યે ને વગર માગણીએ આપવાં. તેની વ્યવસ્થા ગામના કોઈ પણ બજેલા ઇસમને સોંપવાથી ન્યાં વાચનાલયની જરા પણ સંભાવના નહિ હોય ત્યાં ભવિષ્યમાં વાચનાલય જરૂર ઉજી ફરી શકાશે. (આ લોકીકત અમરેલી ત્રિમાસિક શિક્ષક સમાજના પ્રમુખ શ. રા.

રજીસ્ટ્રારના કુવરજ વૈદ્યના ભાષણ ઉપરથી લીધી છે, અને જે શંકા જણાય તો જરૂર અખતરા દાખલ અજમાવવા જેવી છે.)

(૭) ન્યાં, ન્યાં કેમિસનાં ચાણું હોય, એટલે કે ન્યાં ૩ કાંતવું, પીંજવું, ને ખાદી વણવી વગેરે આમ ઉદ્યોગો-ચાલુ હોય ત્યાં ત્યાં જે જે સેવકો આમોદારની દિવ્ય દિશા તરફ મથી રહ્યાં હોય ત્યાં પુસ્તકપેટી સાથતું વાચનાલય સ્થાપતું ને તેની વ્યવસ્થા તે સેવકોને સુપ્રત કરવી, ને આમ જનતાને તેનો પૂરો લાભ આપવો.

(૮) ઓછું બણેલાં-ફક્ત-સાધારણ વાંચી લખી શકે તેવાં માણસો માટે રામાયણ, મહાભારત, સાદી ભાષામાં તથા મોટા અક્ષરે લખાવાં જોઈએ. આ સિવાય સૌરાષ્ટ્રની રસ ધાર બા. ૧-૫, સોરઠી બહારવટીયા બા. ૧ થી ૩, સોરઠી સંતો, કાવ્ય દોહનના બધા ભાગો, સિંહાસન બત્રીસીની વાર્તા, કથા સરિત્ સાગર, ઐતિહાસિક નવલકથાઓ, સસ્તા સાહિત્યવર્ધકે કાર્યાલયનાં ધાર્મિક પુસ્તકો, જીવન ચરિત્રો, છોટમની વાણી, ભજન સાગર, ગીતાજીનું ગુજરાતી ભાષાંતર, વગેરે પુસ્તકો પસંદ કરવાથી આમજીવનને વધારે સુંદર બનાવી શકાય. કેમકે જે તે પ્રજાનું લોકસાહિત્ય તે તેને વડવાઓ તરફથી મળેલો અમૂલ્ય વારસો છે. વળી લોકસાહિત્ય ભાવવાહી ને હૃદયની લાગણીઓને જગ્રત કરી પોષણ આપે તેવું હોય છે. માટે લોકસાહિત્ય ગામડાંમાં ખાસ કરીને છૂટથી અપાવું જોઈએ. વડોદરા રાજ્યનાં ધણીપુરાં સાર્વજનિક પુસ્તકાલયોનો આજ અનુભવ છે.

(૯) ગામમાં વેશવાળ સુંદરી કે લગ્નપ્રસંગે મદદ મેળવવા સિવાજ રાખવો. કોઈપણ વિદ્વાન, પ્રતિષ્ઠિત કે ધનવાન માણસો ગામમાં આવે ત્યારે તેની પાસે સ્કૂલ તથા વાચનાલય પુસ્તકાલયની વિઝિટ કરાવવી ને મદદ મેળવવા પ્રયત્ન કરવો. પુસ્તકાલય પર્વણી ઉજવી મદદ મેળવવી. ગામનાં તમામ માણસોની સભા ભરી તેને વાચનના ફાયદા સમજાવી જાહેર ઉધરાણું કરી મદદ મેળવી શકાય. આ રીતે મદદ મેળવવાની રીત ગામના પૂરેપૂરા સહકારથી દાખલ થાય તો લોક મદદ મેળવવાની ધણી તકલીફો ઓછી થાય.

(૧૦) આમ પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિ જરા વધારે વ્યાપક-ઉપયોગી બન્યા પછી શિષ્ટ વાચનની પરીક્ષાની યોજના દાખલ કરવાથી વધારે ધારુ પરિણામ લાવી શકાય.

(૧૧) રિટરિએ:રોપ ને કાઝો તથા મેજકલેન્ટર્ન-જુદુષ ફાંસો, પુસ્તકાલયની ઉપયોગિતા સંબંધી હસ્તપત્રો-દિવાલસૂત્રો મોટાં અક્ષરે એડ્ડ પર લખી રાખેલાં સાથે રાખી કમવાર ૨૦૦૦ થી ઓછી વસ્તીવાળાં ગામમાં ફરવું. હસ્તપત્રિકાઓ છૂટથી વહેંચવી. રાત્રે મેજિકલેન્ટર્ન જતાવવું ને પુસ્તકાલય ને વાંચન ઉપર ભાષણ કરવું. આમ કરવાથી લોકમત કેળવાશે ને વાચનાલય પુસ્તકાલય સ્થાપવામાં સરળતા મળશે.

(૧૨) મુલ્કી અમલદારો, તલાટી, તજવીજદાર, મામલતદાર સાહેબ, ડેપુટી કલેક્ટર, ડૉક્ટર સાહેબો જે જે ગામની મુલાકાત દે ત્યાં ત્યાં લોકોને ભેગા કરી પુસ્તકાલય સ્થાપવા બોધ આપે ને રાજ્ય તરફથી મળતી સવલતો લોકોને સમજાવે તો પણ અસરકારક પરિણામ આવવા સંભવ છે.

(૧૩) અત્યારે સમસ્ત જગત આગળ - પ્રગતિ કરી રહ્યું છે. જડવાદી સંસ્કૃતિ બરકરી બળ એકદુઃ કર્યા કરે છે, જેને પરિણામે જગતનું રાજકીય તેમજ સુધારાની ઝડપને લીધે સામાજિક વાતવરણ સજગતું છે. પરિણામે જગતનું ધ્યેય નિશ્ચિત નથી. તેવા આંતરરાષ્ટ્રીય સંઘર્ષણના સમયમાં આપણે તફાવત બેદરકારી સેવીએ તે ચાલે જ કેમ ? આવી બાબતો છાપા-માસિકો વાંચવાથી બરાબર સમજાય છે. આ માટે દરેક લીલચાલમાં સાચો ભાગ લેતી યુજરાતની જનતાને પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિને અપનાવવા માટે વધારે કહેવાની જરૂર હોય જ નહિ.

(૧૪) આમ શિક્ષક કે આમ સેવક દર અઠવાડીએ ૨-૩ વખત મંદિર કે ચોરે જાહેર સભા ભરે, છાપા માસિકોમાંથી ઉપયોગી ખબરો વાંચી સંભળાવે, આમ જીવનને લગતાં સ્વચ્છતા, સુધરેલી ખેતી, સુધરેલી દબનાં ઓળંગે રાખવાથી ખેતીમાં થતા કાયદા, સારા ઉત્તમ ખી વાવવાથી વધારે આવતું ઉત્પન્ન, ગામનાં ધરો વાડા સ્વચ્છ રાખવાં, ખાતરની માવજત કેમ રાખવી, ગામમાંથી તમામ પ્રકારની ગંદકી કેમ દૂર કરવી, દરેકને ન્હાવા ધોવા ને પીવાનું ચોકખું પાણી પુષ્કળ કેમ મળે, ગામમાં ચેપી રોગો ન ફેલાય, તંદુરસ્તી બગડે નહિ, દરેક જાતમાં શરીરની રાખવી જેઠીને સંભાળી, નાતતેડાં, મરણ પાછળનાં ખોટાં ખર્ચો, લગ્નમાં વધારે પડતા થતા ખર્ચો ને તેથી આવતી ગરીબી ને કરજદાર સ્થિતિ, તેને પરિણામે વેચવી પડતી જમીનો ને ગામ છોડી મળુરી-નિર્વાહ અર્થે શહેરની મિલો તરફ થતી દોડધામ; શહેરોમાં અમુક વર્ષો પછી અકાશ લાગતું શહેરી જીવન, પરિણામે તન-મનની થતી હાનિ, સહકારી મંડળો, લેન્ડ મોર્ટગેજ બેન્કો, ગરીબોને મુસતા શાહુકારો, આપણા ખોટા મોજશોખમાં પરદેશ ધસડાઇ જતો પૈસો, વગેરે આમ જીવનને લગતી બાબતો પર તેમને પ્રસંગોપાત અસરકારક ભાષામાં બોધ આપે, ને તે તમામનું મૂળ કારણ અજાન છે, તેની તેમને ખાતરી કરાવી બચવા વાંચવા તરફ વાળવા પ્રયત્ન કરે તો વાચનાલય કે પુસ્તકાલયનું ભવિષ્ય ઉજ્જવળ બનવાનો સંભવ પૂરેપૂરો છે.

(૧૫) જરૂર જણાય તો બ્રિટિશ હિન્દ તથા બૃહદ યુજરાત માટે વડોદરા રાજ્ય જેવી પુસ્તકાલય સ. સ. મંડળ લિ. નામની સંસ્થા કાઢવી. તે જે તે ગામોનાં બજેટો મંજુર થઇ આવેથી પૈસા મંગાવી જે તે છાપા-માસિકોને લવાજમો અદા કરે, એકંદરે પુસ્તકાલયોને લગતું તમામ કામકાજ કરે.

(૧૬) આ સિવાય વડોદરા રાજ્ય પેઠે કરતાં પુસ્તકાલયોની યોજના વિચારણા પાયા ઉપર રચાપવી ને શાળાવાળા દરેક ગામે લોકભોજ્ય-લોકસાહિત્યથી ભરેલી પેટી વગર માગણીએ આપવાથી પ્રજામાં વાચનનો ખૂબ જ રસ જાગશે. તેમનામાં વાચનનો પ્રચાર વધશે, તેમને મનમાં એમ ચોક્કસ લાગશે કે આપણને સુધારવા-આપણામાં વાચનનો રસ જાગત કરવા આપણી માગણી વગર સરકાર પુસ્તકો મોકલે છે, માટે આપણે વાંચી તેનો પૂરો લાભ લેવો જોઇએ.

(૧૭) તદુપરાંત રાત્રિશાળા કાઢી મોટી ઉમરનાં નિરક્ષરોને વાંચવા લખવાનું જ્ઞાન આપવાની યોજના તો ન જ બૂલાવી જોઇએ.

(૧૮) સીનેમાની ફિલ્મો ઉતારતાં સીનેમા માલિકો પ્રજા સુધારણાની દિશામાં મદદ-સંગીન કાજો આપવા ઇચ્છતા હોય તો તેમણે આમોદાર-આસ કરીને પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિ સંબંધી ફિલ્મો ઉતારવી જોઈએ ને તદ્દન નહવા દરે લોકોને બતાવવી જોઈએ. આથી ધાર્મિક પરિણામ આવશે.

(૧૯) પંડિત મદનમોહન માલવીયાના પ્રયાસથી જેમ બનારસ હિન્દુ યુનિવર્સિટી અસ્તિત્વમાં આવી છે, તેમજ અખિલ હિન્દ પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિ માટે કોઈ દેશનેતાએ કમર કસી બહાર પકવું જોઈએ ને તેને સરકાર તથા પ્રજાએ પૂરો સહકાર આપવો જોઈએ. આનાથી પણ લાભ થશે.

(૨૦) પુસ્તકાલયોને ઉપયોગી એવું એક ફરતું પુસ્તકપ્રદર્શન ગોઠવવું જે ગામડે ગામડે ફરી લોકોમાં વાચનનો રસ ઉત્પન્ન કરે. સાથે સાથે હસ્તપત્રિકાઓ જરૂર વહેંચવી ધટે.

(૨૧) બહાર નિવેદન દ્વારા જાપાંઓમાં એવી બહેરાતો આપવી કે જે ગામે શ. ૧૫ ઉભા થશે તેને શ. ૩૦ નાં જાપાં-માસિકા જે તે ગામની માગણી મુજબ અપાશે ને ફરતા પુસ્તકાલયની પેટીઓ ફક્ત માગણી આવેથી સરકાર ખર્ચે જે તે ગામે મોકલી આપવામાં આવશે.

ઉપરોક્ત ૨૧ મુદ્દાઓમાં પુસ્તકાલયની પ્રગતિ સંબંધી જે જે વિચારસરણીઓ રજુ કરી છે, તેનો જે તે સ્થળ પરત્વે સારાસર વિચાર કરી શક્ય લાગે તેટલી અમલમાં મૂકવાથી કંઈક અંશે જો ફાયદો થાય તો આ લખવું સાર્થક ગણાય.

નિરક્ષરતા અને ગરીબાઈ એ બે અત્યારે હિન્દના મુખ્ય-બળતા પ્રશ્નો છે. તેમાંથી નિરક્ષરતાનો ઉકેલ સરકાર તેમજ પ્રજા સહકારથી કરે એવી બાવના આપણે શુદ્ધ દિલથી કરીએ. ને શુદ્ધ દીલની બાવના પરમેશ્વર જરૂર સ્વીકારે છે જ એ વાત તો દરેક માનશે ને ? નિરક્ષરતા રૂપી ધોર નિંદ્રામાંથી તો આપણી એજ માગણી હોવી જોઈએ કે ઉત્તિષ્ઠત જાગ્રત પ્રાપ્ત વરાણિવોધત ।

વાંચતાં શીખવવું એના કરતાં શું વાંચવું એ શીખવવું, તે ઉછરતી પ્રજાના ખુદ્ધિ વિકાસની દૃષ્ટિએ વધારે અગત્યનું છે. શિષ્ટ સમાજનો લાભ, નીકર જેઓ ન માણી શકતાં હોય તેવાં અનેકને પુસ્તકાલય તે લાભ પૂરો પાડે છે. વ્યક્તિના આર્થિક પર પ્રભાવ પાડનારી વસ્તુઓમાં પુસ્તકાલય એ અગત્યમાં અગત્યની વસ્તુ છે.

—વિલિયમ આર. ઇસ્ટમેન

અંથપાલ અને વાચનનો શોખ

[લેખક :—ધંદવદન ધ. પંડ્યા, વિભાગ વિદ્યાધિકારી વડોદરા.]

પુસ્તકાલયનો હેતુ લોકો પુસ્તકોનું વાચન મનન કરે અને તે દ્વારા પોતાનું જીવન સુધારે એમ જો માનીએ તો તે સંબંધમાં અંથપાલ શું કરી શકે એનો આપણે અત્રે વિચાર કરીએ.

પુસ્તકાલયોનું વર્ગીકરણ થઈ ગયું હોય તો કયા વિષયનાં પુસ્તકો કેટલાં અને કેવાં છે તેની માહિતી સહેલાઈથી મળી શકે. અંથપાલે પણ એમાંનાં બધાં પુસ્તકો પૂરેપૂરાં વાંચ્યાં હોય છે એમ માનવું વધારે પડતું જ ગણાય. એટલે અંથપાલને પૂછી પુસ્તક સંબંધી માહિતી મેળવવા વાંચનારાં પ્રયત્ન કરે એ સંભવિત નથી તો જેમ અને તેમ સહેલાઈથી અને પૂરતી માહિતી વાંચનારાને મળે એ સંબંધમાં કાંઈ સફળ યોજના થવી જોઈએ.

વડોદરા શહેરના જેવા કેન્દ્ર પુસ્તકાલયમાં ખુલ્લાં કબ્જાટની યોજના થઈ શકે, જો કે તે પણ પૂરેપૂરી સફળ છે કે કેમ એ બાબત વિચારાર્પદ છે. પરંતુ ગામડાંનાં પુસ્તકાલયના અંથપાળને તો ગમે તેવી ખાત્રી આપવામાં આવે તોપણ તે આ પ્રયોગ અજમાવવા તૈયાર થાય એ અસંભવિત છે. આનાં બે કારણો છે: એક તો આપણો અરસપરસ અવિશ્વાસ અને બીજું આપણી અનિયમિતપણાની ટેવ.

આ બે કેમ કરી જાય તેને માટે અત્યારે આપણા મહાન પુરોષો પ્રયત્ન કરી રહ્યા છે; પણ કેટલાંય વર્ષોથી આશ્ક થએલી ટેવ એકદમ જવી મુશ્કેલ છે. અરસપરસનો અવિશ્વાસ ટાળવાનો ઉપાય અત્યારે તો એક જ જણાય છે, અને તે શાળાઓમાં નીતિ અને ધર્મનું શિક્ષણ. માણસના મનમાં માત્ર 'નાહુંક કોઈને નુકશાન ન કરવું' એટલી જ ભાવના જો દાખલ થાય તોપણ ઘણો લાભ થાય, જે કરવાથી આપણને લાભ નથી અને બીજાને એકકરસ નુકશાન છે, એ કરવાનું આપણે છોડી દઈએ તો ઘણો ફેરફાર થાય. સત્તાતન ધર્મના જાણીતા નેતા શ્રીકૃષ્ણ કૃષ્ણ મૂર્તિ એક વખત પોતાને લાપણ કરવાનું કહેતાં આવા અર્થનું એક જ વાક્ય બોલ્યા હતા. આ વાક્યનો અર્થ એવો હતો કે તમે જ્યારે કાંઈ કામ કરો ત્યારે બીજાનો વિચાર કરો. એક પુસ્તક તમે પુસ્તકાલયમાંથી લઈ જાઓ તો વાંચી રહો એટલે તમને મળવાનો લાભ પૂરો થયો; પરંતુ તે પાછું ન આપો તો બિવિધતા તમામ વાંચનારાઓને એનાથી વંચિત કરો. એક રૂપિયાની ચોપડી તમે કદાચ રાખી લઈ વેચવા જાઓ તો કેટલીક વખત તો તમને બે આના પણ લાગે જ મળે. માફ કરેલું એમ નથી કે દરેક વખતે વાંચનારાઓ ધરાદાપૂર્વક જ ચોપડી ઉઝાવે છે. કેટલીક વખત તો માત્ર એકરકારીને લીધે જ ચોપડીઓ રખડી જાય છે. આ એકરકારી આપણી અવ્યવસ્થિત-

પણે રહેવાની ટેવને આભારી છે. આ અવ્યવસ્થિતપણું આપણામાં કેવી રીતે આવ્યું તે સમજાતું નથી. એ અવ્યવસ્થિતપણુને લીધે આટઆટલું નુકશાન ખમ્યા છતાં અને વ્યવસ્થિતપણુના લાભો આપણી રાજ્યકર્તા પ્રજામાં જોયા છતાં, દોઢસો વર્ષના તેના સહવાસ તથા શિક્ષણ છતાં આપણામાંથી કેટલે અંશે ગયા છે તેનો વિચાર આપણે કેળવાએલા લોકોએ કરવાનો છે. એક ગાંધીની દુકાનમાં આટલી બધી વસ્તુઓ છતાં કોઈ પણ વસ્તુ મળતાં કેટલો વખત જાય છે, તેની જોડે પુસ્તકાલયોમાંના પુસ્તકો મેળવવામાં કેટલો વખત જાય છે, તેની સરખામણી કરો. કદાચ વાચકોને ખોટું લાગશે, પરંતુ વર્તમાનપત્રો, માસિકો અને પુસ્તકો વાંચી રહ્યા પછી ન્યાંથી અને જેવી સ્થિતિમાં લીધાં હતાં ત્યાં અને તેવી સ્થિતિમાં મૂકવાની કાળજી કેટલા કરતા. હશે ? મંગાએલી વસ્તુ ઉપયોગ થઈ રહ્યો પરત મોકલી આપવાની કાળજી કેટલાં કરતાં હશે ? હું મારા અનુભવ પરથી કહું છું કે કેટલીક વખત તો પુસ્તકાલયમાંથી પુસ્તકો અપાવવા ગમીન તરીકે ઉભું રહેવું પણ કઠણ લાગે છે. કારણ કે આપણા લોકો પુસ્તકો લેવાની જેટલી કાળજી રાખે છે, તેના પ્રમાણમાં પાછાં આપવાની કાળજી ઓછી જ રાખે છે.

આના સંબંધમાં ઘરડા માણસો પાસેથી સાંભળેલી કહેવત યાદ આવે છે:

જે જોઈએ તે માગી લીજે, વજ્ર માગે પાછું નવ દીજે;
એમ કરતાં જો જુલો જાય, તો તેનું મટીને આપણું થાય.

જો કે આ હાસ્યમાં કહેવાયું હશે, પરંતુ અત્યારે કેટલે દરજ્જે એનો અમલ થાય છે તેનો વિચાર જેમણે તેમણે કરવો રહ્યો. આ બદલ અંચપાલ શું કરી શકે ? પહેલાં તો અંચપાલે પોતે આવી કુટેવો કહાડી નાખવા ને નિયમિત બનવાનો પ્રયત્ન કરવો જોઈએ. પુસ્તક પંદર દિવસે વાંચીને પાછું આપવું જોઈએ; નહિ તો પ્રત્યેક પંદર દિવસે ફરીથી સહી કરાવી લેવી જોઈએ. આ નિયમનો અમલ કેટલે દરજ્જે થાય છે ? વર્તમાનપત્રો કે માસિકો અમુક વખતે અને અમુક મુદત સુધી પુસ્તકાલયમાંથી ખસેડવાં જોઈએ નહિ; એ નિયમનું પાલન કેટલે દરજ્જે થાય છે તેનો પણ વિચાર યવે જોઈએ. અંચપાલે પોતાના પુસ્તકાલયને આકર્ષક ને નમ્રનેદાર બનાવવું જોઈએ. બનતા સુધી વાંચનારાઓની સગવડ અને સરજતા એજ એનું ધ્યેય હોવું જોઈએ. તેમજ ગાંધી કે કાપડીઆ પોતાની દુકાનમાં શું છે અને શું નથી, અને જે છે તેનો શો ઉપયોગ થાય છે, એની જેમ માહિતી ધરાવે છે, તેમજ અંચપાલે પોતાને ત્યાં આવતાં વર્તમાનપત્રો માસિકો તેમજ પુસ્તકો સંબંધી માહિતી ધરાવવી જોઈએ. બધાં જ પુસ્તકો એ વાંચે એ સંભવિત નથી; પણ પુસ્તકો સંબંધી વર્તમાનપત્રોમાં તથા માસિકોમાં આવતા અભિપ્રાયો વાંચી ધ્યાનમાં રાખી વાચકને તે પ્રમાણે સમજૂતિ આપવા જેટલી તૈયારી તો રાખવી જોઈએ. બધા અંશે ખુલ્લાં કબાટમાં રાખવાનું કદાચ ન બની શકે તો પણ સંદર્ભ અંશે, રહેવે સંબંધી માહિતી આપતી રહેવે ગાઇડો વગેરે જે ગુજરાતીમાં હાયા છે તે મેળવી પુસ્તકાલયમાં સર્વ કોઈ ઉપયોગ કરી શકે તેમ ખુલ્લાં

રખાય. આખા ગામની અંદર કેટલીક વખતે ધડિયાળ હોતાં નથી; હોય તો તેમાં સમયના ઠેકાણાં હોતાં નથી. પુસ્તકાલયમાં રાખેલું ધડીઆળ મોટાં શહેરોમાં ટાવર જે ગરજ સારે છે તે ગરજ, ટકોરા મારવા જેવી વ્યવસ્થા કરીને સારે. તેમ ચાલે તે ધરુવાયોગ્ય છે. રેલવે ગાઇડ, નકશાઓ, નિયમનાં પુસ્તકો, બાળ, નિયમિત ચાલતાં ધડિયાળ અને પુસ્તકોની સુંદર વ્યવસ્થા એ આકર્ષકતાનાં સુંદર સાધનો છે.

આમ વિધ વિધ સામગ્રી વડે વાચકો સંતોષારો ને વાચનવૃત્તિને વધુ ને વધુ વિકસિત બનાવશે એમ મારું માનવું છે. પ્રભુ આપણામાં સદૃશુદ્ધિ પ્રેરી પ્રામાણિક-પણાની અને શિસ્તપાલનની ટેવ ખીસવે એજ પ્રાર્થના !

—૫—

આકાંક્ષા

(૧)

બાળ હતો હું જ્યારે
ઉર ઉમળકો જાગે
વાંચન કરવા કાળે
વાંચતા મિત્રો ત્યારે.

(૨)

બન્ધુ પુસ્તક લાવી
પાનાંઓ ઉથલાવી
સુખ ગંભીરતા ધારી
કરતો ખોટી લવારી.

(૩)

જાતા સુહૃદો લાગી
વિશાળ વિદ્યા પ્રાપ્તિ
આકાંક્ષા ઉર જાગી
ભણવાનો લત લાગી.

બલવંત મહેતા. (વાઘોડીઆ)

વડોદરા રાજ્યની પ્રાથમિક શાળાઓના શિક્ષકોને

મિત્રો !

‘ સૌરાષ્ટ્ર શિક્ષક ’નો ચાલુ વર્ષનો ફેબ્રુઆરી અંક અને તેમાંથી એની પ્રાસંગિક નોંધ અને અનુક્રમણિકાના વાચનથી મારા મનમાં સ્વાભાવિક રીતે જે પ્રશ્નો ઉભા થયા તે હું અત્રે જાહેર કરું છું, અને જો કોઈ તે વિચારવા અને તેના ઉત્તર લખવા તરફ લેશે તો ઘટિત ફેરફાર સાથે હું તે પ્રગટ કરવા તજવીજ કરીશ—

પ્રશ્નો

૧. વડોદરા રાજ્યમાં મહાલ, પ્રાંત અને રાજ્ય પુસ્તકાલય પરિષદ મળે છે તેવી રીતે કેળવણી પરિષદો મળવાની જરૂર નથી ?

૨. રાજકોટ, અમદાવાદ, સુરત વગેરે શહેરોમાં પ્રાથમિક શાળાઓના શિક્ષકો માટે કેળવણી પ્રદર્શનો ભરાય છે, તેવી જ રીતે વડોદરામાં કેળવણી પ્રદર્શન ભરવા કેમ તજવીજ થતી નથી ?

૩. વડોદરા રાજ્ય પુસ્તકાલય મંડળ તરફથી શિષ્ટ વાચનની ઐત્તિહિક પરીક્ષાઓની યોજના ચાલે છે તેવા કોઈ ધોરણે રાજ્ય કે પ્રાંતને માટે શિક્ષકોને ખાસ ઉપયોગી કોઈ પુસ્તકની ઐત્તિહિક પરીક્ષા લેવાની યોજના થાય તો તેથી શિક્ષકોને લાભ ન થાય ?

૪. દેશમાં પ્રાથમિક શાળાઓના અભ્યાસક્રમમાં, શિક્ષણપદ્ધતિઓમાં અને પરીક્ષાઓની યોજનાઓમાં મોટા અગત્યના ફેરફારો કરવા પ્રયત્ન થઈ રહ્યા છે તે સંબંધમાં વિચાર કરવા, ચર્ચા કરવા અને નિર્ણય જાહેર કરવા વડોદરા રાજ્યના શિક્ષકોએ કંઈ જ કરવાની જરૂર નથી ?

૫. પ્રાથમિક કેળવણી ફરજિયાત થયાને ૩૨ ઉપરાંત વર્ષો થઈ ગયા છે. કાયદાનો અમલ કરતાં શિક્ષકોને કંઈ જ મુશ્કેલીઓ જણાતી નથી ? અને જણાતી હોય તો તેને ઉકેલ લાવવા પ્રયત્ન કરવાની શિક્ષકોને કંઈ પણ જરૂર સમજાતી નથી ? તેમના ૩૨ વર્ષના અનુભવની વિગતો જાહેર કરવામાં આવે તો બ્રિટિશ રાજ્ય અને અન્ય દેશી રાજ્યોને લાભ નહિ થાય ?

૬. અમદાવાદ ટ્રેનિંગ કોલેજના પ્રિન્સિપાલ ‘ ગુજરાત શાળા પત્ર ’ ચલાવી શકે, હન્ટર ટ્રેનિંગ કોલેજના પ્રિન્સિપાલ ‘ સૌરાષ્ટ્ર શિક્ષક ’ ચલાવી શકે, તો વડોદરા ટ્રેનિંગ કોલેજના પ્રિન્સિપાલ અને તેમના મદદનીશો તેવું કોઈ માસિક વડોદરા રાજ્ય માટે ન ચલાવી શકે ? વડોદરા રાજ્યના ૬૦૦૦ પ્રાથમિક શાળાના શિક્ષકોને માટે ઉપર જણાવેલાં બે માસિકો ઉપરાંત શ્રીકૃત ગિરુભાષની ‘ શિક્ષણ પત્રિકા ’ સુરતથી પ્રસિદ્ધ થતું ‘ નૂતન શિક્ષણ ’ એવા કોઈ ખાસ માસિકની જરૂર જણાતી

નથી ? વડોદરા શાળામાં કોલેજના અધ્યાપકો, હાઇસ્કૂલોના ટ્રેનિંગ્સ ટીચર્સ, મહાલ અને પ્રાંતના શાળાધિકારીઓ અને અન્ય શિક્ષિત વર્ગની સંખ્યા એટલી મોટી છે કે તેમાંના કોઈ ઉત્સાહી લાઇએ સેવાભાવથી આ કામ હાથમાં કેમ નથી લીધું એ એક વિચારવા જેવો પ્રશ્ન છે. કોઈ એક પ્રદેશને કેળવણીના સ્વતંત્ર માસિકની અનિવાર્ય જરૂર હોય, તો તમને નથી લાગતું કે જે શાળા પ્રાથમિક કેળવણી સર્વથી પ્રથમ ફરજિયાત કરી, કેળવણીના ક્ષેત્રમાં અનેક (સફળ અને નિષ્ફળ) પ્રયોગો કર્યા અને કેળવણીની વિવિધ દિશાઓમાં છૂટે હાથે લખાઈ અર્થ કયું, તે (વડોદરા) શાળાને જ છે ?

૭. શિક્ષણ પત્રિકા, સૌરાષ્ટ્ર શિક્ષક, હરિજન બંધુ, કિશોર, કુમાર, પ્રસ્થાન તમારા ગામના પુસ્તકાલયમાં મંગાવવામાં આવે છે ? તમે તે નિયમિત રીતે વાંચો છો ? ગામમાં તે માસિકો ન આવતા હોય તો તેમાંનું કોઈ નજીકના બહાર ગામના પુસ્તકાલયમાંથી મંગાવી વાંચો છો ? તમે ફક્ત ટપાલ અર્થ આપો તો તેમાંનું કોઈ માસિક ખીજે માસે વાંચવા મોકલવાની યોજના થાય તો તમે તેનો લાભ લેવા પુરો છો ? તમે જે કંઈ વાંચો તેમાંની ઉપયોગી હકીકત તમારા શિક્ષક બંધુઓ, વિદ્યાર્થીઓ વા મિત્રોને કહો છો, વાંચી સંભળાવો છો વા વાંચવાની ભલામણ કરો છો ?

૮. શાળાના વિદ્યાર્થીઓને બાલમિત્ર વા તેનું જ બીજું કોઈ બાલોપયોગી માસિક અને બાલસાહિત્યનાં પુસ્તકો છૂટથી વાંચવા આપો છો ? તમારા વર્ગના દરેક વિદ્યાર્થીએ બાલમિત્ર અને બાલ સાહિત્યનાં પુસ્તકો વાંચવા જ જોઈએ એવી કોઈ યોજના તમે કરી છે ? બાળકો બહારનાં પુસ્તકો વાંચશે તો શાળાને અભ્યાસ બગડશે એ વહેમમાંથી તમે મુક્ત થયા છો ને ?

૯. વડોદરા શાળા પુસ્તકાલય મંડળ તરફથી લેવાંતી શિષ્ટ વાચનની કૃતિ કૃતિ પરીક્ષામાં તમે ભેગા છો ? પરીક્ષા મારેનાં પુસ્તકો વાંચવાથી તમને આનંદ, જ્ઞાન અને બોધ મળેલો ? તમને જે તેથી લાભ થયો હોય તો તે પછીની બીજી પરીક્ષાઓમાં કેમ ભેગા નહિ ? હવે પછીની પરીક્ષા ક્યારે અને કયા પુસ્તકની છે તે તમે જાણો છો ?

૧૦. પછાત કોમો અને સ્ત્રીઓ પુસ્તકાલયનો લાભ નથી લઈ શકતાં એ કેવળ સાચી હકીકત છે, પણ તે વર્ગોમાં તેનો ઉપયોગ કરાવવા, વા તમે જાપામાં વાંચેલી હકીકત વા પુસ્તકોમાંની વાતો તેમને કહી સંભળાવવા તમે કદિ પ્રયત્ન કર્યો હતો ? કર્યો હોય તો તેનું થું પરિણામ આપ્યું તે જણાવશો ?

કાઈ કહેશે ?

[લેખક : ગુલાબલાઈ પરાગજી દેસાઈ બીજી]

૧

આગગાડીની મારી એક મુસાફરીમાં ત્રીજા વર્ગના ડબ્બામાં મારી નહોતી એક સાધુ બેઠા હતા. વયે વૃદ્ધત્વના પ્રથમ ઉમરામાં પગ મુકી ચૂકેલા એ સાધુ મને તદ્દન ભોળા જણાયા. આગગાડીમાં મુસાફરો પાસેથી જુદા જુદા પ્રકારે બીજા માગનારાનો તોડો નથી. ‘ અપને દીલકી બાત કીસી દુશ્મન સે બતાના ના દેએ ’ જેવાં બજનો બોલી; કોઈ ગૌશાળા વિધેનાં લંબાણથી લાપણો આપી, કોઈ અમુક ગૃહસ્થોની સહીવાળાં છાપેલાં હેન્ડબીલ વહેંચી તે દ્વારા જાતે ગરીબ, મુગાં, ખેડેરા કરી પૈસા કઢાવે છે; તો કોઈ માળાપ વિનાનાં છોકરાં તરીકે ‘ બાલ્ય વયમાં કોઈના માતા પિતા મરણો નહિ ’ એ લલકારી પૈસા કઢાવે છે. એવાઓ પૈકી એક છાપેલા હેન્ડબીલ વાળાએ આવી હેન્ડબીલ વહેંચવા માંડ્યાં. મારી પાસેના પેલા ભોળા સાધુએ કંઈ જાહેર ખર્ચ જેવું સમજી એક હેન્ડબીલ એની પાસેથી લઈ લીધું. મેં જરા ગમ્મત કરવા સાધુને કહ્યું “ દેજો મહારાજ ! અબ જીસકી પાસ થે કાગજ હોયગા, ઉસકો એક પૈસા દેના પડેગા. ”

સાધુએ ગભરાઈ જઈ પૂછ્યું “ કયા સમ બાત દે લેયા ? આપ ખાલી કમકી તો નહિ દે રહે હો ? ”

મેં કહ્યું : “ દેખના જબ કાગજ વાપીસ લેને આવગા તબ. ”

સાધુએ ગભરાઈ કહ્યું “ માર ડાલા ! ”

પુસ્તકાલયમાં છાપાં વાંચવા આવનાર કોઈક પાસે ન્યારે વાર્ષિક બજેટ માટે ગામમદદ એકઠી કરવા-ફળો ઉધરાવવા પુસ્તકાલયના મંત્રીજી ! આપ જાઓ ત્યારે આ સાધુ જેવીજ ‘ માર ડાલા ’ની ભાવના તેમની મુખમુદ્રા પર અંકિત થએલી નથી જોતા ? કોઈ કહેશે ?

૨

વડોદરામાં મોહન ટોકીઝના ‘ દુનિયા ન માને ’ ના ખેલમાં હું બેઠો હતો. મારી પાસે આઠ આનાવાળી સેકન્ડ ક્લાસની ટીકીટ હતી. રવિવારનો દિવસ એટલે વધારાનો શો હતો. પકાણુ ડોરકીપરને અડધીયું ફાડી આપી હું અંદર આવેલો. ખેલ શરૂ થવાની લગભગમાં જ પકાણુ ડોરકીપરે મારી ટીકીટ જોવાની માગણી કરી. મેં બતાવી અને એ ચાલ્યો ગયો. રાત્રે હું ફરી પાછો ‘ તલવાર કા ધની ’ ના ખેલમાં પ્રતાપ વિજય સીનેમાં ખેલ શરૂ થઈ ગયા પછી ગયો, અને આઠ આના વાળી સીટ પર બેઠો. ત્યાં પણ એમ જ થયું. ડોરકીપરે આવી બૂલથી મને ઉઠાડ્યો, પણ ટીકીટ નેઈ પાછો બેસાડી દીધો.

પુસ્તકાલયમાં આવતા માણસો પૈકી કોઈ અગ્નિજ્વાલા સાદા પણ ખાનદાન મનુષ્ય પ્રત્યે, મનુષ્યની સ્વાભાવિક પ્રકૃતિ અનુસાર અણગમાનું વર્તન દાખવી કોઈ વાર-એકાદા કર્યા પુસ્તકાલયના મંત્રીજીને પાછળથી પસ્તાવાનો પ્રસંગ નથી બનતો ? કોઈ કહેશે ?

૩

રાત્રીના દોઢ વાગ્યાની લોકલના એક ત્રીજા વર્ગના ડબ્બામાં ચઢી હું એક ખાલી જગ્યા પર બેસવા જતો હતો કે - તરત જ પાસેના ગૃહસ્થ બોલી ઉઠ્યા, “ અહીંયાં એક માણસની જગ્યા છે. ” મેં કહ્યું “ હરકત નહિ. આ બધા સૂતા છે તેમાંથી એકાદને ઉઠાડી તેમને બેસાડજો. ”

ખરી વાત એ હતી કે તેમને સુવું હતું, માટે હું ત્યાં ન બેસું એવી તેમની ધમ્મક હતી. ગાડી ઉપડી: પેલા જગ્યાવાળા ન આવ્યા. એ ગૃહસ્થ વિઠ્ઠલનગર જવાના હતા જેથી એમને કીમ ઉતરવું હતું. કીમ સુધીમાં એકાદી મીઠી નિદ્રાના એમના હકકને ખોટો કરનાર હું એમને ધણો જ અકારો લાગતો હતો પણ ધલાજ નાંતો. વિશ્વામિત્રી સ્ટેશન ગયું અને એમનાથી ન રહેવાયું; એઓ અર્ધ ગુજરાતી મિશ્રિત અંગ્રેજીમાં બોલ્યા “ પટેલ ! (મને એમણે પટેલ ધાર્યો હશે, કાણ જાણે ?) પાસેવાળા ભણ્ય ઉતરવાના છે: you better go there. ”

મેં મનમાં હસી કહ્યું “ જરૂર મારે માટે ગમે ત્યાં એક જગા યશે એટલે હું અહીંથી ઉઠી જઈશ. ”

સાવજનિક પુસ્તકાલયના ઉપયોગ માટે સૌને સરખો હકક છતાં પોતાના સ્વાર્થ માટે, ખીજના કાપદેસર હક્કની સામે લાલ આંખ કરતા દાદાઓ પુસ્તકાલયના મંત્રીજી-ઓની નજરે કાઠિવાર નથી આવતા ? કાઈ કહેશે ?

—❧—

તું છે મોટો દેવ !

(પદ: ધનપાત્રી)

તું છે મોટો દેવ ! અંધાલય, તું છે મોટો દેવ ! ટેકઠ
સકળ વિકળતા સૌની ટાળી જ્ઞાન નિધિ દેનાર, અંધાલયઠ
અજ્ઞાન રૂપી તિમિર હણીને, પેટાવે જ્ઞાનની જ્યોત, અંધાલયઠ
ચાહું જો હું; સેવક થઈ તું, સેવ કરે તતખેવ અંધાલયઠ
મિત્ર તણી તું ગરજ સારીને, અર્પે સુઝ સલાહ. અંધાલયઠ
શિશુ સકળના જીવન લારની, કલ્પવૃક્ષ નિશાળ. અંધાલયઠ
' કેળવણીનું ' કવચ ' થઈ તું, અર્પે શુદ્ધ સમ જ્ઞાન. અંધાલયઠ
શશીસમાને અમી સિંચીને, રાખે સૌ પર પ્યાર. અંધાલયઠ
જીવોને તું જીવન હાથે, થયો સૂર્ય સમાન. અંધાલયઠ
માનવપણું સાચું ખીલવી; કરે જીવનોદ્ધાર. અંધાલયઠ
જુજરી કેરી કુંજગલીમાં, ફાર તારી ફેલાવ. અંધાલયઠ

આસવાસણ,
તા. આતરણ, }
}

‘ જ્ઞાનાંકુર ’

પુસ્તકાલય પર્વણી

[વૃસંત પંચમી તા. ૫-૨-૩૮ ને રાજ્યરાજ્યના ચારે પ્રતિભાં પર્વણી દિન ઠેકઠેકાણે ઉજવાયો તેના અહેવાલ જેમના તરફથી અગતે મળ્યા છે તેનો હું સાર અત્રે આપવામાં આવે છે. ચાલુસ્મા મહાલ મંડળે, અનુકૂળતા ખાતર, આ ઉત્સવ મહાશિવરાત્રીના દિવસે ઉજવવાનું ઠરાવેલું ને તે મુજબ અમલ થયેલો.]

વરણામા તા. વડોદરા :—અપોરે બે વાગે કન્યાશાળામાં શ્રીમતી સાંવિત્રી-બેન ધોડાના પ્રમુખપદે સ્ત્રીઓની જાહેર સભા મળી, જેમાં પ્રમુખ બેને તથા શ્રી. સુવર્ણાબેને નિંદા કુચલીને બદલે વખતનો સદ્વપયોગ કરવાની ટેવ પાડવા, આરોગ્ય સાચવવાની કાળજી રાખવા, એલ્યુમિનિયમનાં વાસણો નુકશાનકારક હોય તે ન વાપરવા તથા દર છુધ-શનિએ ભેગાં મળવાની સૂચના કર્યા બાદ સેવા સમાજના મંત્રી શ્રી ચીમનભાઈ અમીને ભેગી થયેલી બેનોને મહિલા પુસ્તકાલયનો યથેષ્ટ લાભ લેવાની વિનંતિ કરી સમાજ તરફથી તેને અંગે દરેક પ્રકારની સવલત આપવાની ખાત્રી આપી હતી. બીજે દિવસે સાડા ચાર વાગે પુસ્તકાલયના મકાનમાં જાહેર સભા ડૉ. ઇન્દ્રવદન ક્રીકાણીના પ્રમુખસ્થાને મળી જેમાં પ્રમુખ ઉપરાંત મહાલ શાળાધિકારી શ્રી દેવચંદભાઈ, એ. વી. સ્કૂલના હેડમાસ્ટર શ્રીયુત ધોડા, તથા ચીમનભાઈ ઢ. અમીનના પ્રસંગાયિત વિવેચનો થયા હતાં.

ગાંધી તા. પેટલાદ :—પુસ્તકાલયના મકાનને ધન પતોકાથી શણગારવામાં આવ્યું હતું. સવારમાં સરઘસ, અપોરે મંદિરમાં સ્ત્રીઓ આગળ કથાકીર્તન, ને સ્ટીરીઓ-સ્કોપ વગેરે દ્વારા બાલકોનું મનરંજન, અપોર પક્ષી જાહેર સભામાં સંવાદગરબા ને લાવણુ: રાત્રે ભજન તથા રોશની.

સાંઢલી તા. શિનોર :—અરણોદય થતાં પહેલાં, બાળવીરો પવન વંદનની ક્રિયા કરી સ્કાઉટ માસ્ટરની આગેવાની નીચે પ્રચારાર્થે ખાસ તૈયાર કરેલાં ગીતો લલકારતાં ગામના બજારોમાં તેમજ મહોલ્લાઓમાં ફરી વળ્યા: જીન પ્રેમના શેઠે ખુશ થઈ ૩. ૨) ની મીઠાઈ વહેંચવાનું જાહેર કર્યું. બાદ વ્યવસ્થાપક મંડળના સભ્યોએ આર્થિક સહાય માટે ઝોળી ફેરવી જેમાં આશરે ૩. ૨૦) મળ્યા. પા. જેસંગભાઈ રણછોડભાઈએ ૩. ૫) ની મીઠાઈ વહેંચી. જાહેર સભામાં યથોચિત વિવેચનો થયા બાદ મંત્રી શ્રી હીરાલાલ જાનીએ પુસ્તકાલયનું વાર્ષિક નિવેદન વાંચી સંભળાવ્યું. કન્યાઓએ ગરબા ગાયા. પ્રમુખશ્રીએ ૩. ૫) પુસ્તકાલયને આપ્યા.

કંડારી તા. કરજણ :—મદદનીશ વ્યવસ્થાપક શ્રી રાંઘણેકર સાહેબના પ્રમુખ-પદે ઉત્સાહ અને ધામધુમથી પર્વણી ઉત્સવ ઉજવાયો. મકાનને ધનપતાકા તથા છાપેલાં તેમ હસ્તલિખિત સૂત્રોથી શણગારવામાં આવ્યું. સવારના પાંચ વાગે પ્રભાતફેરી નીકળી, ૮ વાગે બાળ બાળાઓનું પ્રેરણાત્મક બોધક ગીતો લલકારતું સરઘસ; અપોરે બે વાગે જાહેર સભા, જેમાં ઇશ્વસ્તુતિ, શારદા સ્તવન, ગરબા, ‘ વનદેવી અને તેની સખીઓ ’ ‘ લાલા પટેલની લાયબ્રેરી ’ તથા ‘ સિંઘેર ને પોરસના સંવાદ વગેરેના આકર્ષક કાર્યક્રમ

પછી મંત્રી શ્રી રાંકરભાઈ તથા સભાના પ્રમુખશ્રીના પ્રેરણાત્મક પ્રવચનો થયાં. રાત્રે ૮ થી ૧૦ સુધી પુસ્તકાલયના પટાંગણમાં ભજનમંડળીની રમઝટ જામી.

બામણુગામ તા. કરજણુ :—શાળાના મકાનને ધનપતાકાનો શણગાર સાત વાગે બાળ બાળાઓનું સરઘસઃ આઠ વાગે મોહનદાસ મહારાજના પ્રમુખપદે 'નીતિ અને પુસ્તકની નિકટતા' વિષે ઉદાત્ત પ્રવચન થયું, જેમાં આધ્યાત્મિક જીવનમાં પુસ્તકોનો ફાળો વંગેરે બાળતાં જીવવામાં આવી હતી. દશમી સાડા અગિયાર સુધી બાળકો પાસે મૂકવાયન કરાવ્યું. સાંજે ૩ થી ૫ ના સમયમાં શ્રી સરદારસિંહના પ્રમુખપદે જાહેર સભા થઈ જેમાં રાસ ગરબા, સંવાદ સંભાષણોના આકર્ષક કાર્યક્રમ પછી મંથપાળની અડચણો રજૂ થતાં આગેવાનો તરફથી તેનો સુધારિત નિકાલ કરી આપવામાં આવ્યો. કુમારમંડળની સ્થાપના કરવામાં આવી જેમાં ૨૦ સુવકો જોડાયા. દરેક સભ્યે અડવાડિયામાં નિદાન એક પુસ્તક સંપૂર્ણ વાંચ્યું જેમણે એવો નિયમ રખાયો છે. રાત્રે ભજનમંડળનો કાર્યક્રમ હતો. રા. ચનાભાઈ તથા રા. દેસાઈભાઈ તરફથી બાળકોને કળાના લાકુ તથા જલેબી એક એક મળ્યું વહેંચાયાં.

બરકાલ તા. શિનોર :—સાફસુધી ને ધન તોરણોના શણગાર કરી 'શોભાવો પુસ્તકાલયને' એ દાનપ્રેરક ગીત ગાતું બાળકોનું સરઘસ મહોલ્લે મહોલ્લે ફરી વળ્યું. દાનમાં રૂ. ૬-૧૪-૦ તથા વિદ્યાર્થીઓ માટે સાકર આશરે મળ્યું એક મળ્યાં. સાંજે શ્રી વ્યાસક્ષેત્રમાં જઈ શ્રીમંત મહારાજ સાહેબના દીર્ઘાંકુ માટે પ્રાર્થના કરી. બાદ પુસ્તકાલયના કમ્પાઉન્ડમાં મળેલી જાહેર સભામાં 'ભગવો જ્વજ' ફરકાવી મકાન પર ચઢાવાયો, ને પ્રસંગાયિત વિવેચનો થયાં.

અણુરતુ તા. કરજણુ :—પુસ્તકાલયમાં તૈયાર કરેલી વિવિધ ચિત્ર પોથીઓ તથા હસ્તલિખિત પોથીઓનું પ્રદર્શન આકર્ષક રીતે ગોઠવવામાં આવ્યું હતું. સરઘસ, વ્યાયામ પ્રયોગ, સંવાદ ગરબા, સંભાષણના કાર્યક્રમ ઉજવાયા હતા, જેમાં વડોદરાથી આવેલા જલોપચાર ચિકિત્સક ડૉ. રામચંદ્ર લક્ષ્મણરાવ મોરે, બી. ડી. કોલેજના પ્રો. શ્રી રામચંદ્ર પંડ્યા, વિદ્યાધિકારી કચેરીના ડે. ચીટનીસ મી. નાણાવટી તથા બરોડા કોલેજના કેટલાક વિદ્યાર્થીઓની હાજરી પ્રેરણાત્મક નીવડી હતી.

કોલિયાં તા. કરજણુ :—૭ થી ૧૧ ના સમયમાં બાલ વાચકો તથા કુમાર મંડળ આગળ સાહિત્યનો ઉપયોગ કેમ કરવો તથા તેના ફાયદા વિષે વિવેચન તથા વાચનઃ બોરે બીઓની સભા થઈ જેમાં બેન રૂક્મણીબાઈએ "ચાલોને સહિ-મર જ્ઞાનરસ જીવનના લેવા જઈએ રે !" એ ગરબી ગાઈ સંભળાવ્યા બાદ નવરાશે મંથવાચનની ટેવ રાખવાનો બોધ કર્યો હતો. રાત્રે ૭ થી ૧૨ સુધીના જાહેર મેળા-વડામાં ભજન મંડળીની રમઝટ જામી તથા 'લાલા પટેલની લાઈબ્રેરી' નો બોધક સંવાદ ઉજવાયો.

માંકણી તા. સંખેડા :—સવારે બાળકોનું સરઘસ ને શ્રીમંતના શુભાનુવાદઃ બોરે ગ્રામ પંચાયતના અધ્યક્ષ રૂબરૂ બાળકોની રમત ગમતોનો મેળાવડો; સાંજે જાહેર સભા.

વડેલી તા. સંખેડા:—ઉપર પ્રમાણે.

લઢાઈ તા. સંખેડા:—સરઘસ પછી જાહેર સભા ભરાઈ તેમાં ગામ લોકોએ પુસ્તકાલયને સારી રીતે મદદ કરવાની ખાત્રી આપી.

રાજનગર તા. સંખેડા:—કાર્યક્રમ માંકણી મુજબ.

કાવીઠા તા. સંખેડા:—સવારે પ્રભાતફેરી, રાષ્ટ્રીય ધ્વજવંદન અને તે પછી જાહેર સભા ભરાઈ.

બોડેલી તા. સંખેડા:—સવારે પુસ્તક પૂજન તથા શ્રીમંતની છબીને ફૂલહાર સમર્પણ કરી સરઘસ કાઢ્યું, ને સાંજરે જાહેર સભા ભરી પુસ્તકાલયની અગત્ય ને તેના કાયદા પર યથોચિત વિવેચનો થયાં.

તાંદલજ તા. સંખેડા:—સવારે સરઘસ, સાંજરે સભા.

ભાટપુર તા. સંખેડા:—સવારે શ્રીમંતની છબી તથા ભગવા નિશાન સાથેનું સરઘસ ગામમાં બધે ફર્યું; સાંજરે જાહેર સભા થઈ.

દોંબા તા. સંખેડા:—શાળાના મકાનમાં સભા કરવામાં આવી ને યોગ્ય વિવેચનો થયાં.

કસુબીઆ તા. સંખેડા:—સવારે વિદ્યાર્થી અને શિક્ષકોનું સરઘસ કસુબીઆ તથા આણંદપુરા બન્ને ગામોમાં ફર્યું; બન્ને ગામોમાં બાળકોને સાકર વહેંચાઈ. સાંજરે સભા રખાઈ હતી.

માંજરોળ તા. સંખેડા:—સવારે સરઘસ, સાંજરે સભા, અને રાત્રે દેવ-મંદિરમાં ભજનની રમઝટ.

કરનાળી તા. તિલકવાડા :—પુસ્તકાલયના મકાનને ધ્વજ પતાકા તોરણો નો રાણગાર સજ્જવ્યો. શ્રીમંતના તથા સરસ્વતી દેવીના ફોટાને ફૂલહાર ચઢાવ્યા અને તે પછી રમણિક આગ્રમવાળાં બેન શ્રી બાજીરાજાના પ્રમુખપદે જાહેર મેળાવડો ભરાયો. તેમાં પ્રસંગોચિત વિવેચનો પછી પુસ્તકાલયનો સન ૧૯૩૬-૩૭ નો અહેવાલ રજુ કરવામાં આવ્યો, કન્યાઓના ગરબા થયા, રાત્રે સંગીત તથા ભજન મંડળીનો મનોરંજક કાર્યક્રમ રખાયો હતો.

સિદ્ધપુર :—સવારે ૮ થી કાર્યક્રમ શરૂ થયો, મકાનને ધ્વજ પતાકાથી શયુ-ગારવામાં આવ્યું; પુસ્તક પ્રદર્શન ગોઠવવામાં આવ્યું રમત ગમતો તથા બાલ સાહિત્યનો લાભ બાળકોએ લીધો; સાંજરે ૪ વાગે મહાલ પુ. મં. ના પ્રમુખની આગેવાની નીચે મેળાવડો થયો, જેમાં બાળાઓએ રા. ભાઈ ખુદાપદ્મ રચિત 'વસન્ત' નો ગરબો ગાયો. બાળાઓને પીત્તળના પવાલાંની લ્હાણી યજ્ઞ તથા બાળકોને પતાસા વહેંચવામાં આવ્યાં.

વાલમ તા. વિસનગર :—સવારે નવ વાગે શ્રીમંતના ફોટાને વિવિધ વિધાનાં પુસ્તકો તથા બોધક સૂત્રોની વચ્ચે પાલખીમાં પધરાવી વાજતે ગાજતે સરઘસે

કાઠવામાં આવ્યું; તથા વાગે મહાલ મંડળના પ્રમુખ શ્રી કલ્યાણરાય જોશીના પ્રમુખપદે સભા ભરાઈ જેમાં શ્રીમંતના શુભાનુવાદ, ગરબા રાસ તથા સંવાદ સંભાષણોનો કાર્યક્રમ સફળ રીતે ઉજવાયો. પ્રમુખશ્રીએ એ તથા પુસ્તકોમાંથી વાચન કરી બતાવ્યું તેમાં આવતા ગરબાની લઢણ ને જણાવતાવી, અને અલણોએ પુસ્તકાલયનો ઉપયોગ શી રીતે કરવો તે અસરકારક રીતે સમજાવ્યું.

દેણપે તા. વિસનગર :—પુસ્તકાલયને ધન પતાકા ને તોરણોથી શણગારવામાં આવ્યું. સરઘસ કાઠવામાં આવ્યું; તથા જાહેર સભામાં પુસ્તકાલયથી થતા કાયદા પર વિવેચન અંતે સ્થાનિક સંસ્થાનો વધુ સારા પ્રમાણમાં લાભ લેવાનો બોધ કરવામાં આવ્યો.

માલોસણ તા. વિજયપુર :—સવારે ૯ વાગે શાળાના મકાનમાં બધા વિદ્યાર્થીઓ તથા શિક્ષકો ભેગા મળ્યા, શાળાના પટાંગણને ધન પતાકાથી સુશોભિત બનાવવામાં આવ્યું, શ્રીમંતના દીર્ઘાશુ માટે શિવમંદિરમાં પ્રાર્થના કરવામાં આવી; રમત ગમતોની હરીફાઈ કરાવવામાં આવી; શિષ્ટ પુસ્તકોમાંથી બોધક પ્રસંગોનું વાચન થયું; શ્રીમંતની જીનીને પાલખીમાં પધરાવી સરઘસ કાઠવામાં આવ્યું; ગવાડાના ગૃહસ્થ રા. કેશવલાલ હીરાચંદ તરફથી પતારાં વહેંચવામાં આવ્યાં.

હાલેગામ :—પુસ્તકાલયને ધન પતાકાથી શણગારવામાં આવ્યું; તથા બહારની દીવાલો પર પુસ્તકાલય વિષયક બોધક સૂત્રોનાં બોર્ડ ટાંગાવવામાં આવ્યાં; શ્રીમંતની જીનીને ઉચ્ચ આસન પર પધરાવી ફુલહાર ચઢાવ્યા, મહાલ વહિવટદાર શ્રી રણદીવે સાહેબના પ્રમુખસ્થાને સભા ભરાઈ જેમાં બાળકોના સંવાદ તથા બાળાઓના ગરબા રાસ અને સંભાષણોનો કાર્યક્રમ ઉજવાયો.

ઉમતા તા. ખેરાળ :—પા. વજારસીદાસ ત્રિભોવનદાસના અધ્યક્ષપદે ઉજવાયો. પુસ્તકાલયના મકાનને ધન પતાકા ને તોરણોનો શણગાર સજ્જો, પુસ્તક પ્રદર્શન ગોઠવાયું; પુસ્તકાલયના કાયદા સભામાં સમજાવ્યા.

બ્યાસવાસણ તા. આતરસુંબા :—પુસ્તકાલયના રથજને ધન પતાકાથી સુશોભિત બનાવવામાં આવ્યું. સવારે પુસ્તકાલય વિષયક ગીતો લલકારતું બાળકોનું સરઘસ ગામભરમાં ફરી વળ્યું. બાદ જાહેર સભા શ્રી. નાથાલાલભાઈ. વૈદના પ્રમુખપદે ભરાઈ જેમાં પ્રાર્થના, ગરબા તથા પ્રસંગોચિત વિવેચનો થયાં. સભામાં ટેબલ તથા પેપરો રાખવાની ઘોડી માટે રૂ. ૨૩ મળ્યા. ગરબા ગાનાર કન્યાઓને તથા પ્રાર્થના ગાનાર વિદ્યાર્થીઓને ચાલ્યાં અપાયાં, તમામ બાળકોને પતારાં વહેંચાયાં. સાંજે રા. મૂળશંકર નાથાભાઈ તરફથી પર્વણી દિન નિમિત્તે શાળાનાં તમામ બાળકોને ભોજન અપાયું.

(ચાણમાં મહાલ પુ. મંડળના ઠરાવ મુજબ સદર મહાલમાં નીચેનાં ગામોએ મહા શિવરાત્રિ તા. ૨૮-૨-૩૮ ને રાજ. પર્વણી દિન ઉજવ્યો હોવાનો અહેવાલ મળ્યા છે:—)

વસાઇ:—મુખ્ય શિક્ષક રા. જેસંગભાઈ દ. પટણીના પ્રમુખપદે વિદ્યાર્થીઓનો મેળાવડો થયો, બાદ ઝોળા સાથે સરઘસ ગામમાં ફર્યું તેને પરિણામે રૂ. ૩૦)ની રકમ એકત્ર થઈ. શાળાનાં બાળકોને જમણુ આપવાનું કરાવ્યું. સાંજના પુ. ના પ્રમુખ રા. જીવાચંદ મોહનલાલ શાહના અધ્યક્ષસ્થાને જાહેરસભા ભરાઈ.

ધીણોળ:—પર્વણીદિન મહાલ શાળાધિકારી શ્રી. દવે સાહેબના અધ્યક્ષપદે ઉજવાયો. સવારે સરઘસ, બપોરે વિદ્યાદાનની ઝોળા ફેરવાઈ તેમાં રૂ. ૨૭-૩-૬ ભેગા થયા જેનો ઉપયોગ પુસ્તકાલયમાં બાલ સાહિત્ય ખરીદવા તથા રૂ. ૨૬૫ નિશાળનાં બાળકોને ઉપયોગી થાય તેવા કામે કરવા કરાવ્યું.

જાંખાના:—વિદ્યાદાન માટે બાળકોને ફેરવતાં રૂ. ૨-૧-૦ ની રકમ મળી.

મેરવાડા:—પાં શિવરામ ખુશાલદાસના પ્રમુખપણા નીચે પર્વણી દિન ઉજવાયો. વિદ્યાદાન તરીકે રૂ. ૧-૮-૦ મળ્યા.

ગાંધી તા. ચાણસ્મા:—પુસ્તકાલયને ધન્ય પંતાકોનો શણગાર સળવ્યો. સવારે સરઘસ કાઢી શ્રીમંત મહારાજ સાહેબની તસ્વીરને દેવ મંદિરમાં પધરાવવામાં આવી. બાલકોની સભા ભરવામાં આવી ને તેમાં પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિ વિષયક સંભાષણ સંવાદો, અને બાળાઓના ગરબ, રાસ થયા. પુસ્તક પ્રદર્શન યોજવામાં આવ્યું. સાંજે જાહેર સભા થઈ જેમાં મુખ્ય શિક્ષકે ‘પુસ્તકાલયની ઉપયોગિતા’ એ વિષય પર અસરકારક પ્રવચન કર્યું.

નવસારી બાલ તથા મહિલા પુસ્તકાલયો:—તરફથી પર્વણી દિન ઉજવવામાં આવ્યો. આશરે ૧૧૦ બાળકો અને વિદ્યાર્થીનીઓએ આશાપુરી શેઠ દાણજીની વાડીમાં એકત્ર મળી પ્રાર્થના કરી તથા શબ્દ ચોરસ, શબ્દ રચના, ઉખાણાં, હું કોણ છું ? શોધો ને જાણો વગેરેની પરસ્પર હરીફાઈમાં તથા રમત ગમતમાં આનંદ મેળવ્યો હતો.

ધામણ તા. નવસારી:—પુસ્તકાલયના મકાનમાં રાત્રે સભા મળી જેમાં સારા માઠા અવસરે પુસ્તકાલયને આર્થિક મદદ આપવાની તથા તેનો યથેષ્ટ લાભ ઉઠાવવાની દિનંતિ જીવરવામાં આવી હતી. પુ. તા મંત્રીએ પોતાનાં સફળતા માનુષીના પુન્યાર્થે રૂ. ૧૦૫ નું સ્મારક ફંડ આપવાનું પોતાના મોટાભાઈ દ્વારા જાહેર કરાવ્યું.

કેસંબા:—સાંજે ૫ થી ૬ના સમયમાં મુખ્ય શિક્ષક શ્રી પ્રીતમલાલના પ્રમુખપદે ઉત્સવ ઉજવવામાં આવ્યો. પુસ્તકાલયને શણગારવામાં આવ્યું હતું તથા વાચન વિભાગને આકર્ષક રીતે ગોઠવવામાં આવ્યો હતો. કેસંબા શાળાના તમામ શિક્ષકોએ સારો સાથ આપ્યો હતો.

ચોરણ તા. કામરેજ:—મહાલ શાળાધિકારી રા. ના પ્રમુખપદે પર્વણી ઉત્સવ ઉજવાયો. સવારે વિદ્યાર્થીઓનું સરઘસ શ્રીમંતની તસ્વીર સહિત પુસ્તકાલય વિષયક ગીતો લલકારતું ગામમાં ફર્યું હતું. બાદ શાળાના કંપાઉન્ડમાં સભા ગોઠવવામાં આવી જેમાં ઇશ પ્રાર્થના, શ્રીમંત પ્રશસ્તિ તથા ‘ગામઝનાં દર્યો’નો સંવાદ વગેરેનો કાર્યક્રમ રખાયો હતો, રા. સીતારામ ચૌરા તરફથી ગોઠાઈ વહેંચવામાં આવી હતી.

અમરેલી :—પુસ્તકો માટે મિલ્કાત દેહિની ટહેલ નાખતાં પુસ્તકાલયના કાર્યકર્તાઓ અને સ્વયંસેવકો ગામમાં ફર્યા ને પોણીબસો જેટલાં શિષ્ટ પુસ્તકો મેળવ્યાં.

મોટા ભંડારીઆ તા. અમરેલી :—સવારે ઇશ્વર પ્રાર્થના; બપોરે ૩ થી ૫ ના સમયમાં જાહેર સભા ભરાઈ એમાં મુખ્ય શિક્ષક શ્રી કાનજીભાઈ ત્રિકમજીએ પુસ્તક વાચનના લાભલાભ સમજાવતું બોધક પ્રવચન કર્યું. શ્રીમંત મહારાજ સાહેબને દીર્ઘાયુ ઇચ્છવામાં આવ્યું.

દેવળી તા. કોડીનાર :—સાંજના વખતે પટેલ ભગવાનભાઈના પ્રમુખપદે સભા મળી તેમાં વ્યાપાર ઉદ્યોગ ખાતાના શિક્ષક શ્રી રામચંદ્ર આપ્ટેએ તથા પ્રમુખે પ્રસંગોચિત બોધક વિવેચન કર્યા બાદ શ્રીમંત રાજપિતાને દીર્ઘાયુ ઇચ્છવામાં આવ્યું. દર માસની પાંચમે બધાએ વિચારની આપણે માટે એકઠા મળવાનું ઠરાવવામાં આવ્યું.

ચાંદવડ તા. કોડીનાર :—સવારે પ્રભાતફેરી નીકળી; સાંજે પાંચ વાગે જાહેર સભા યથા જેમાં બાળકોના સંવાદ, તથા કન્યાઓના ગરબા રાસ થયા ને શ્રીમંતને દીર્ઘાયુ ઇચ્છવામાં આવ્યું; વાર્ષિક નિવેદન વાંચી સંબળાવવામાં આવ્યું.

જર તા. ધારી :—સવારે ૮ થી ૯ ના સમયમાં બાળકો તેમજ પુ. પ્રવૃત્તિમાં રસ ધરાવતા ગૃહસ્થોનું સરખસ ગામમાં ફરવા નીકળ્યું. તેણે ગામના દરેક ચોકમાં પુસ્તકાલય પ્રદર્શન ગોઠવી પુસ્તકાલયના કાર્યકર્તા સમજાવતાં સંવાદો, રાસો અને મામે-દારની કવિતા દ્વારા જનતામાં પર્વણી સંબંધી જાગૃતિ પેદા કરી. જાહેરસભામાં મંત્રીએ વાર્ષિક નિવેદન વાંચી સંબળાવ્યું તથા બીજા ગૃહસ્થોનાં પ્રસંગોચિત વિવેચનો થયાં.

નવાગામ તા. રતનપુર :—સવારે ૮ થી ૧૦ ના સમયમાં પા. મૂળજી ધનાના પ્રમુખરથાને મળેલી સભામાં બાળકોએ શારદા સ્તવન, શ્રીમંતને આશિર્વાચન સંવાદો વગેરેનો કાર્યક્રમ હાવભાવ સહિત પાર પાડ્યો. અત્યંત બાળકોએ શ્લોકો ગાયા તેથી ગામ લોકોમાં બહુ આનંદ થયો, મંત્રીએ પુસ્તકાલયનું વાર્ષિક નિવેદન રજૂ કર્યું તથા પુસ્તકાલયનું સ્વતંત્ર મકાન બંધાવવા માટેની દરખાસ્ત રજૂ કરી તેની વિચારણા માટે કમિટી નીમવામાં આવી. દર માસે બાળ સંમેલન ભરવાનું ઠરાવ્યું.

વરવાળા તા. ઝોખામંડળ :—પર્વણી નિમિત્તે પુસ્તકાલયના મકાનમાં બપોરે ત્રણથી છના સમયમાં એક સ્ત્રી સંમેલન કન્યાશાળાના મુખ્ય શિક્ષિકા મી. નાથીબાઈની દેખરેખ નીચે ગોઠવવામાં આવ્યું, જેમાં સારી સંખ્યામાં બેનોએ ભાગ લીધો હતો. કન્યાઓના રસિક ને બોધક સંવાદો ને રાસકાઓનો કાર્યક્રમ આકર્ષક હતો. મુખ્ય શિક્ષિકા બેને પુસ્તકાલય સંબંધી માહિતી તથા કેટલાક લેખો વગેરે વાંચી સંબળાવી સભાને આકર્ષક બનાવી હતી.

પુસ્તક પરિચય

૧. બાલભાગવત:—લેખિકા, સૌ. મંજુદેવી માતંગરાવ પંડ્યા, રામજી મંદિરની પોળ, વડોદરા, હાલ સરકારી કારમ, ભરૂચ; ૧૯૩૮, ખીજી આવૃત્તિ; કાઉન ૧૬ પેજ, પાન ૧૧ અ. ૬૨; સચિત્ર બોર્ડનું પૂકું, મૂલ્ય ૮ આના.

શ્રી સયાજી બાલજ્ઞાનમાળાના ૭૮મા પુષ્પ તરીકે પ્રસિદ્ધ થએલા આ વાર્તા ગ્રન્થની ખીજી આવૃત્તિ છે. ધાર્મિક શિક્ષણની આવશ્યકતા સ્વીકારતાં આવાં પુસ્તકોની ખાસ જરૂર છે. ભાગવત જેવા ધાર્મિક ગ્રંથમાંથી બાળકોને રસ પડે અને એમને શિક્ષણ મળે તથા તેમનું ચારિત્ર્ય હાડાય એ માટે આવાં પુસ્તકોની ખાસ જરૂર છે. ખીજી આવૃત્તિ એજ એની લોકપ્રિયતા. પ્રસંગો પણ પ્રોત્સાહક, ભક્તિપ્રેરક અને આત્મિકાદક પસંદ કર્યા છે. બાલપુસ્તકાલયો જેમ મહિલાપુસ્તકાલયોએ તો ખાસ ખરીદવા લાયક છે. પ્રાથમિક શાળામાં વધારાનાં વાંચન તરીકે આ પુસ્તક બહુ ઉપયોગી થઈ પડશે. ઘેરઘેર આવાં પુસ્તકો હોવાં જોઈએ. આવાં પુસ્તકોના વાંચનથી બાલમાનસ સુધરશે અને બાલકો ચારિત્ર્યવાન તેમજ મહત્વાકાંક્ષી થશે.

૨. શ્રીકાન્ત:—લે. ૩ જી:—અનુવાદક, સુશીલ (રા. ભીમજી હરજીવન), પ્રકાશક, ગુજરાત ગ્રંથરત્ન કાર્યાલય, અમદાવાદ; ૧૯૩૭; કાઉન ૧૬ પેજ, પાન, ૭૨૭૦, પાકું સચિત્ર રંગીન આલેખાદનવાળું પૂકું, મૂલ્ય રૂ. ૨-૦-૦.

પ્રખ્યાત બંગાળી નવલકથાકાર સ્વ. શ્રી શરચંદ્ર ચટ્ટોપાધ્યાયની ઉત્તમ વાર્તા 'શ્રીકાન્ત'ના અનુવાદનો આ ત્રીજો ભાગ રા. સુશીલ પાસે તૈયાર કરાવી રા. રામજીલાલ જગશી શાહે લા. ૧-૨ પછી એક વર્ષે પ્રસિદ્ધ કર્યો છે. પુસ્તકો ભાગો તરીકે આવેલા મોટા અંતરે પ્રસિદ્ધ થવાથી એનો ખરો રસ જતો રહે છે અને પુસ્તકનું મહત્ત્વ ધટે છે. ત્રીજો ભાગ રા. સુશીલે તૈયાર કર્યો છે અને ભાગ ૧-૨ રા. રમણલાલ સોનીએ તૈયાર કરી આપ્યો હતો. અલ્લેશથી રાજલક્ષ્મીની વિનંતિ સ્વીકારી કલકત્તા પાછા આવ્યા ત્યારથી આ ભાગનું કથન શરૂ થાય છે. રાજલક્ષ્મી એને માટે મરી પીટે છે. માર્ગગીમાં ચાકરી કરે છે. પોતે દુઃખ વેડી શ્રીકાન્તને સુખ આપવા પોતાનાથી બનતું બધું કરે છે. શ્રીકાન્ત અલગનો અલગ જ રહે છે. રાજલક્ષ્મીનો પ્રેમ એ જોઈ શકે છે પરંતુ પોતાને માટે એના સુખનો ભોગ અપાતો નિહાળી એને પોતાના ઉપર ગુસ્સો આવે છે. શ્રીકાન્તની તખ્તીયત સુધારવા રાજલક્ષ્મી પોતાની જાગીરના ફરના ગાયમાં જઈ વસે છે. રાજલક્ષ્મી પોતાની પ્રજ્ઞના સુખ દુઃખમાં મયાશક્તિ મદદ કરે છે અને ભક્તિમાં તસ્લીન થાય છે. આખરે શ્રીકાન્ત એની રજા લઈ આવ્યો જાય છે અને એ પ્રીતિથી રજા આપે છે. નોકર કેટલા વફાદાર હોય તેનો દાખલો રતન ખૂશ પાડે છે.

નોકરીમાંથી રજા મળવા છતાં એ ગૃહસ્વામિની તરફ ખેંચાય છે. હજી ચોથો ભાગ બાકી રહે છે. એ જલદી પ્રસિદ્ધ કરવા ઇચ્છા પ્રદર્શિત કરીએ તો અનુકૂળ નહિ ગણાય. છપાઇ, બધામણી વગેરે સુંદર છે. શ્રી. મેઘાણીની પ્રસ્તાવના પણ વાંચવા લાયક છે.

૩. **ભારત પારિજાતમ્-સ્વામી :**—શ્રી ભગવદાચાર્ય, કર્તા તથા પ્રકાશક લહેરીપુરા વડોદરા; સં. ૧૯૯૩ (૧૯૩૭); સચિત આનંદાદન સહિત પાકું પૂઠું; પાન ૩૮+૫૩૨; કાઢિન ૧૬ પેજ. કદ; મૂલ્ય રૂ. ૩-૮-૦.

અયોધ્ય વાસી સ્વામી શ્રી ભગવદાચાર્યજીએ મહાત્મા ગાંધીજીના આફ્રિકાના - સત્યાગ્રહથી આકર્ષાઈ તથા હિંદુસ્તાનના એમના હિંદની મુક્તિ માટેના પ્રયાસથી અનંત જન્મથી આરભી આધુનિક ધારાસભાઓની સ્થાપના સુધીની એમની કાર્યવાહીનું મૂળ સંસ્કૃત શ્લોકોમાં હિંદી ટીકા સાથે મહાત્માજીનું જીવન વૃત્તાંત લખી પ્રસિદ્ધ થયું છે. હિંદી ટીકાને લીધે મહારાષ્ટ્ર, ઉત્તર હિંદુસ્તાન દક્ષિણ હિંદુસ્તાન વગેરે દરેક ભાગમાં આ પુસ્તક લોકપ્રિય થઇ પડશે. એકંદર ૧૮૩૨ શ્લોકોમાં આ આખ્યાન વર્ણવ્યું છે. સંસ્કૃત પણ સરળ અને જલદી સમજી શકાય એવું છે. આ જાતનો આ પ્રથમ જ પ્રયાસ છે. એટલે ખાસ ઉત્તેજનને પાત્ર છે. શરૂઆતમાં ' થોડીસી જ્ઞાનને યોગ્ય વાતે 'માં આ પુસ્તકની ઉત્પત્તિ કારણો સહ બહુ લંબાણપૂર્વક વર્ણવી છે, પુસ્તકાલયો જરૂર ખરીદિ. સ્વામીજીને આવું સુંદર પુસ્તક સંસ્કૃત-હિંદીમાં લખવા માટે અભિનંદન ઘટે છે.

૪. **કમળ-દ્વજ :**—લેખક તથા પ્રકાશક, નારાયણલાલ પુરૂષોત્તમ સુખડીઆ, ચાણુસ્મા; ૧૯૩૭; કાઢિન ૧૬ પેજ, પાન ૬ + ૩૬; કાચું પૂઠું; મૂલ્ય ૪ આના.

' જે બોલ 'માં ભાઇ અંબાલાલે જણાવ્યા પ્રમાણે કર્તાએ વખતો વખત સરકારી નોકરીના વ્યવસાયમાંથી સમય મેળવી જુદાં જુદાં માસિકોમાં પ્રસિદ્ધ કરેલાં તથા અન્ય કાવ્યોના સંગ્રહ આ પુસ્તક દ્વારા પ્રકાશિત કર્યો છે. એકંદરે ૪૮ કાવ્યો છે. ઐદિક તેમજ પારમાર્થિક વિષયોના ચુટણી ઠાક છે. મોટે ભાગે લક્ષિતરસપ્રધાન કાવ્યો વાંચવા તથા સમજવાલાયક છે. કિંમત પ્રમાણમાં વિશેષ છે.

૫. **યમ-દમન :**—લેખક તથા પ્રકાશક, શિવપ્રસાદ પી. મહેતા, ગીતા કાર્યાલય, બાઉની પોળ, રાયપુર, અમદાવાદ; ૧૯૩૭; કાઢિન ૧૬ પેજ, પાન ૧૧ + ૧૧૬; કાચું પૂઠું; મૂલ્ય ૬ આના.

' ગીતા ' માસિકની પહેલી બેટ ચોપડી તરીકે આ પુસ્તક ચોખ્ખું છે. નામ પ્રમાણે યમરાજને જીતી લેનાર જે વ્યક્તિનાં આખ્યાનો આમાં છે. નચિકેતા અને સાવિત્રી. બન્ને વિષયો જાણીતા છે. પિતાએ ચીદવાદને યમરાજને દાન કરેલા નચિકેતા, યમરાજના દાર સુધી પહોંચી જઇ જણાવે છે કે મારા પિતાએ મને આપને દાનમાં આપ્યો છે. યમરાજે પાછા જવાને વિનવ્યા છતાં પિતાની આજ્ઞા માથે ચઢાવી યમરાજના દારમાંથી નચિકેતા ખસતો નથી, આખરે યમરાજને રીઝવી તેમની આશિષ લઇ પિતા.

માટે પણ મોક્ષ મેળવી નચિકેતા ધીર પધારે છે. સાવિત્રી-અમરવાદ તો જગન્નહેર છે. આ બન્ને પ્રસંગો પ્રોત્સાહક અને આહવાદક છે. પુસ્તકાલયો જરૂર લે.

૬. આલમની અગયળીઓ :—સંપાદક તથા પ્રકાશક, ધીરજલાલ ટોકરશી શાહ, જ્યોતિ કાર્યાલય, પાનકાર નાકા, ભુઆમસિદ સામે, અમદાવાદ; ૧૯૩૭; બોર્ડનું પૂઠું; કાઉન ૧૬ પેજ પાન ૧૧ + ૧૧૬; મૂલ્ય ૮ આના.

પ્રકાશકના નિવેદનમાં જણાવ્યા પ્રમાણે અમેરિકાના પ્રખ્યાત ચિત્રકાર મિ. રિપ્લેના 'બિલીવ ઇટ ઓર નોટ' નામના સંગ્રહમાંથી તેમજ જુદાં જુદાં સામયિકોમાંથી વાચન સમયે જુદી જુદી નોંધ રાખી આ પુસ્તક તૈયાર થયું છે. કુમારો માટે માહિતી એકઠી કરેલી હોવાથી ગોઠવણી તે પદ્ધતિસર છે અને ઓપકામ પણ તેમને જ અનુરૂપ રાખ્યું છે. અસાધારણ બળતો જેવી કે લાંબા હોઠ, અતિ આહાર, લાંબી મૂછો, લાંબી દાદી, જે સમાન ચહેરાના માનવી, અર્ધ મનુષ્ય તથા માછલીનું શરીર, પંદર ઇંચ ગરદનવાળી સ્ત્રી વગેરે દુનિયાની અગયળીઓ આમાં છે. પાંચ વિભાગ છે. પહેલામાં શરીરની, બીજામાં કુદરતની ઝગમાં વિજ્ઞાનની, ત્રીજામાં અદ્ભુત શક્તિઓ વગેરેની હેરત પમાડે એવી માહિતી આપી દુનિયાની વિચિત્રતાનો પરિચય બહુ આનંદ આપે એવી રીતે આપવામાં આવ્યો છે. કુમારો તેમજ અન્યને બહુ જ ગમશે. ઉત્તેજન મળશે જ. જે ત્રણ ચિત્રો પણ અચ્છો પમાડે એવાં છે. વિજ્ઞાનની શોધો ખાસ ઉપયોગી અને શિક્ષણપ્રદ છે.

૭. શું સીખ્યા ? :—લે. હર્ષદ પટેલ; પ્રકાશક, ભાઈલાલ ડી. પટેલ, 'આપણું બાળ' કાર્ય મંદિર, ભરૂચ; ૧૯૩૭; કાઉન ૧૬ પેજ પાન ૨૫; કાચું પૂઠું મૂલ્ય ૩ આના. ભરૂચના 'આપણું બાળ કાર્ય મંદિર' તરફથી બાળકોને બોધદાયક વાર્તાઓના પુસ્તક પ્રસિદ્ધ થવા માંડ્યાં છે તેમાં આ પુસ્તક સારો ઉમેરો કરે છે. એમાં પાંચ ટૂંકી ટૂંકી પરંતુ બાલકોને ખાસ બોધ લેવા લાયક વાર્તાઓ છે. ચારિત્ર્યના ધડતર માટે આવાં વાર્તાનાં પુસ્તકો ધણાં ઉપયોગી છે. ઉત્તેજન મળશે જ. પ્રાથમિક શાળાઓ અને બાલમંદિરો તથા પુસ્તકાલયો જરૂર ખરીદે તે ખૂબ વચાવે.

૮. રાતું રૂસ ભાગ ૧ લો :—લે. ચન્દ્રભાઈ કા. ભટ્ટ, પ્રકાશક, નવી દુનિયા કાર્યાલય, અમદાવાદ, ગાંધી રોડ; ૧૯૩૭; કાઉન ૧૬ પેજ, પાન ૧૬૭; બોર્ડનું પૂઠું; મૂલ્ય ૧૨ આના, પાકું રૂ. ૧

'આલો વિચારીએ' ગ્રંથમાળાના બીજા વર્ષના આ ૩ ના પુસ્તકમાં રશિયાના ક્રાંતિકારી ઇતિહાસનો પ્રથમ ભાગ બહુ સરળતાથી અને સહેલથી સમજી શકાય એવી ભાષા તથા ઓપાઈમાં લખાયો છે. શ્રમજીવીઓની દશા અને તેના ઉપરથી ઉદ્ભવતો તેમનો રોષ અને તે અંગેની ચળવળ બહુ હૃદયસ્પર્શી છે. ઝારના સમયના રશિયામાં શ્રમજીવીઓ પર સિતમ ચુગરતો, ધનિકો તેમને દરેક રીતે કનડતા અને તેમની પાસે શુભાગીની રીતે કામ લેતા. તેમનો અવાજ ઉપર જતો જ નહિ એટલે સમય આવે આ ધુધવાતો અગ્નિ કેવી રીતે રશિયામાં ફાટી નીકળ્યો અને તેમાં ઝાર-શાહીનો અંત કેવી કશ્ચ રીતે આવ્યો તે ટૂંકા ટૂંકા પ્રકરણોમાં જણાવ્યું છે. પુસ્તક વાંચવાલાયક છે. ઉત્તેજન મળશે જ. બીજો ભાગ જલદી મળે તો સારું.

૯. ' મારી પડોશણ ' અને બીજી વાતો:—લેખક તથા પ્રકાશક, ચંચનરાય શુક્લ, પીપળા શેરી, વડોદરા; ૧૯૩૭; કાઉન ૧૬ પેજ, પાન ૯૬; કાચું પુકું; મૂલ્ય ૮ આના.

ભાષા ચંચનરાય શુક્લ ઉગતા લેખક છે. એમનો આ પહેલો પ્રયાસ છે. આ અંથમાં કુલ ૬ વાતો સંસારી નાટકોની છે. ત્રેમ ગાથાઓ ગણાય એવી આ વાતો છે. પ્રથમ પ્રયાસે આ વિષય કરતાં બીજો લીધો હોત તો વધારે સહેલું પડતે. છૂટક છૂટક સામયિકોમાં છપાએલી તે તથા એક એ નવીન ઊમેરી આ પુસ્તક રૂપે પ્રસિદ્ધ થયું છે. ખાસ વિશિષ્ટતા નથી. અભ્યાસ રાખશે તો અગાડી સારું લખી શકશે. આમાંની વાતો કેટલીક તો અન્ય ભાષાની વાતો ઉપરથી અનુવાદિત થયેલી અથવા પ્રેરાયેલી છે. કાગળ છપાઈ વગેરે ઠીક છે. આઠ આના કિંમત વધારે પડતી લાગે છે.

૧૦. સૌન્દર્યની દૃષ્ટિએ:—લેખક, ગિજુભાઈ; પ્રકાશક, દક્ષિણા મૂર્તિ પ્રકાશન મંદિર, ભાવનગર; કાઉન ૧૬ પેજ પાન ૧૦૦; કાચું રંગીન સચિત્ર પૂકું; મૂલ્ય ૫ આના.

દક્ષિણામૂર્તિ બાલ સાહિત્ય વાટિકાનું આ ૨૭ મું પુસ્તક બાળકોના સૌન્દર્યનું જ્ઞાન કરાવે છે. આમાં ૨૭ વાર્તા છે. મોમાંસું, શિયાળો, વર્ષા વગેરેમાં કુદરતનું સૌન્દર્ય કેવું કેવું બીલે છે અને તે તે ઋતુઓમાં આપણે શું શું જોઈએ છીએ, એ ઋતુઓની ખાસીઅત શી વગેરે બાબતો બહુ સરળતાથી વર્ણવી છે. આવા પુસ્તકથી બાલકોનું જ્ઞાન વધવા ઉપરાંત તેમને સૌન્દર્યનું પણ જ્ઞાન થાય છે. મોસમને અભાવે લોકો નકામો વખત ગુમાવે તેના કરતાં કાંઈક ઉદ્યમ કરે એ પણ ઇચ્છવાયેલું છે. કુદરતનું જ્ઞાન આવા પુસ્તકથી જલદી થાય છે. બાલ પુસ્તકાલયો, પ્રાર્થનિક શાળાઓ જરૂર ખરીદે અને બાલકો ખાસે ઉપયોગ કરાવે. છપાઈ, કાગળ બાધા વગેરે સુંદર છે. બીજાં પણ બાલકોને બરનાં જ છે.

૧૧. ગિરીશભાઈની વાતો ભા. ૨ જો:—લેખક, ગિરીશભાઈ; પ્રકાશક, કદ, સ્થળ, વર્ષ પૂકું વગેરે ઉપર પ્રમાણે; પાન ૯૭; મૂલ્ય પાંચ આના.

બાલ સાહિત્ય વાટિકાનું આ ૨૮ મું પુસ્તક છે. એમાં ૬-૭ વાર્તાઓ બાળકોને આનંદ આપે, તેમની નિરાસાવૃત્તિ જન્યત કરે અને જ્ઞાન સાથે ગમ્મત મેળવી આપે એવી છે. ઉત્તરા, અજ્ઞાનપ્રી, શશકુમાર, અજ્ઞાનજ, દાનત તેવી બરકત, સુખ શાતા મંદિર વગેરે વાતો મોટાને પણ વાંચવી ગમે એવી છે. પહેલા ભાગ ચાકું આ ભાગ પણ બાલપ્રિય બનશે જ.

વિવિધ માહિતી સંગ્રહ:—લેખક, વિજયભાઈ; પ્રકાશક, વર્ષ, સ્થળ, કદ, પૂકું મૂલ્ય ઉપર પ્રમાણે; પાન ૯૯, મૂલ્ય પાંચ આના.

બાલ સાહિત્ય વાટિકાનું આ ૨૯ મું પુસ્તક છે. એમાં બાળકોને રમતાં રમતાં શબ્દ જ્ઞાન આપવા પ્રયત્ન કર્યો છે. જાત જાતની વસ્તુ સંબંધી માહિતી ઉપરાંત વેલ કોને કહેવાય તેનાં નામે, પ્રકાશની ગતિ, સૂર્યની ગતિ, ઘર બાંધવામાં વપરાતી બીજી વગેરે બાબતોથી બાલકોના જ્ઞાનમાં બહુ વધારો થશે. વ્યવહાર જ્ઞાન આ રીતે ધણું સારું મળે. પુસ્તક પાઠ્ય પુસ્તક તરીકે પ્રસિદ્ધ કરવા લાયક છે. ઉત્તેજન જરૂર મળશે. આવા પુસ્તકોની ખાસ જરૂર છે, બાલકોને માટે. એ ઘણું જ ઉપયોગી છે.

૧૩. ઉદયપૂર મેવાઃ—લેખક, નટવરલાલ પ્ર. ખૂચ; પ્રકાશક, સ્થળ, વર્ષ, કંદ, પૃ.કું વગેરે ઉપર પ્રમાણે; પાન ૬૫; મૂલ્ય પાંચ આના.

આ. સા. વાટિકાનું આ ૩૦ મું પુસ્તક છે. આમાં બાઈ નટવરલાલે આશ્રમનાં બાળકો સાથે કરેલા પ્રવાસનું સહેલી અને સરળ ભાષામાં વર્ણન છે. આ પ્રવાસથી પણ બાળકોને આનંદ થાય છે એટલું જ નહિ પરંતુ બાળકોની જિજ્ઞાસાવૃત્તિ પણ વધે અને તેમનું જ્ઞાન પણ વધે. બધાં પુસ્તકોનાં કાગળ, છપાઈ વગેરે સુંદર છે. પ્રવાસનું વર્ણન વાંચતાં આપણે ત્યાં ઉભા હોઈએ એવું સરળ અને સચોટ છે. ઉત્તેજન મળશે જ. બાલકો હેંસે હેંસે વાંચશે. બાલ પુસ્તકાલયો જરૂર ખરીદે.

૧૪. જીવન ભારતી :—લેખક, દત્તાત્રય બાલકૃષ્ણ કાલેલકર; પ્રકાશક, નવ-જીવન પ્રકાશન મંદિર, અમદાવાદ; ૧૯૩૭; ૩મી આંક પેજ ૬૬, પાન ૧૩ + ૭૬૬; બોડિંગ પૃ.કું; મૂલ્ય અઢી રૂપિયા (૨-૮-૦).

‘જીવન વિકાસ’ (કેળવણી વિષયક લેખોનો સંગ્રહ) પછી કાકા કાલેલકરના આ સાહિત્ય વિષયક લેખોનો સંગ્રહ ઉપરોક્ત મધ્યાળા નીચે પ્રસિદ્ધ થાય છે. એમાં ૫ વિભાગ છે: ૧ સાહિત્ય વિવેચન, ૨ સાહિત્ય પરિચય, ૩ ભાષા ચર્ચા, ૪ રાષ્ટ્ર ભાષા, અને ૫ એક લિપિ. કાકા કાલેલકરે સમયે સમયે આપેલાં ૨૨ + ૫૭ + ૬ + ૧૧ + ૮ મળી કુલ ૧૦૭ ભાષણોનો આમાં સમાવેશ કરવામાં આવ્યો છે. રાષ્ટ્ર ભાષા તથા એક લિપિ સંબંધી એમનાં વક્તવ્યો ખાસ વાંચવા જેવાં છે કારણ કે એમાં હિંદની શ્રેષ્ઠતા સાધવાના પ્રયાસોની કૃતિ છે. સાહિત્ય વિવેચનમાં લોકવાર્તાની શૈલી, સાર્વ-ભૌમ વાર્તા, પ્રેરક સાહિત્ય, બ્રાહ્મી સાહિત્યકાર, લોક સાહિત્યની મીમાંસાવાળા લેખો ખાસ મનન કરવા યોગ્ય છે.

આવાં પુસ્તકો ગુજરાતના દરેકે દરેક પુસ્તકાલયમાં હોવાં જોઈએ એટલું જ નહિ પરંતુ શાળા પુસ્તકાલયોમાં પણ ખરીદવાં જોઈએ. આશા છે કે યોગ્ય ઉત્તેજન મળશે જ.

સાહિત્ય પરિચયમાં વિષયો વિપુલ પ્રમાણમાં છે. પુસ્તકોનાં અવલોકનો, લેખકોના પરિચય વગેરે ઘણી રસદાયક સામગ્રી એમાં જોડે છે. ભાષા ચર્ચામાં શબ્દ શાસ્ત્ર, શબ્દ ચર્ચા જૂનામાંથી નવું, ભાષાની ભીડ, જોડણીકાશ વગેરે લેખો વાંચવા લાયક છે.

૧૫. ધરતીમાતા :—પ્રકાશક અને સંપાદક, નાગરદાસ ઇ. પટેલ, મલાડ મુંબાઈ; બોડિંગ પૃ.કું; ૧૯૩૭; કાઉન ૧૬ પેજ, પાન ૩૬; મૂલ્ય ૩ આના.

બાલવિનોદમાળાનું આ ૨૯ મું પુસ્તક છે. પૃથ્વીની ઉત્પત્તિથી માંડીને આધુનિક સમયમાં પૃથ્વી ઉપર શા શા ફેરફાર થઈ રહ્યા છે અને વિદ્યાનની શોધોથી પૃથ્વીની શોભા કેવી રીતે કર્યાં કર્યાં વધી રહી છે એ બધું આ નાનકડા પુસ્તકમાં બાળકોને રસ પડે એવી રીતે ચીતર્યું છે. સાથે સાથે આપેલા બ્લૉક ચિત્રોથી વિષય સમજવો બહુ સહેલો થઈ પડે છે. બાળ પુસ્તકાલયો અને પ્રાથમિક શાળાઓ જરૂર ખરીદે.

૧૬. બાલચિત્રો :—લેખક વેકુંઠ મો. ઠાકોર; પ્રકાશક ભાષાલાલ ડી. પટેલ, ‘આપણું બાળ’ કાર્યમંદિર, ભરૂચ; ૧૯૩૭; કાઉન ૧૬ પેજ, કાગળનું પૃ.કું, પાન ૨૬; મૂલ્ય ૩ આના.

‘આપણી બાલ ગ્રંથમાળા’ના આ ૩ જી પુસ્તકમાં બાલકો હેંસે હેંસે વાંચે

એવી જ વાર્તાઓ છે, જ્ઞાન સાથે ગમ્મત આપે એવી વાર્તા છે. 'મોલ' સાહિત્યમાં આ માળા સારો ઉપયોગી કાળો આપી રહી છે. ઉત્તેજનપાત્ર હોવાથી ઉત્તેજન મળશે જ. આમાં અસલના ગામઠી શાળાના મહેતાજી, દુધવાળી, લેયો, મોચી, મગન ટેડ, પૂંજિયો શાકવાળો વગેરે વાર્તા દ્વારા અસલ ગામમાં અરસપરસ પ્રેમ તથા સહકાર કેવો હતો તેનો ખ્યાલ અપાયો છે. જપાઈ વગેરે સુદર છે.

૧૭. સારભૂત શ્લોકી ગીતા :—સંપાદક, લાલશંકર પીતામ્બરદાસ મહેતા, બાવનગર; ૧૯૩૭, કાઠિન. ૧૬ પેજ; બોર્ડનું પૂઠું; પાન ૭૦; મૂલ્ય ૬ આના.

સરળ વેદાન્ત ગ્રંથમાળાનું આ ૫ મું પુસ્તક છે. એમાં ગીતાજીમાંથી સાર-ભૂત શ્લોકો એ ગોઠવી ટીકા સાથે આપવામાં આવ્યા છે. શંકર ભાષ્યના મતાનુસાર આ યોજના થઈ છે. સંપાદક સુસ્ત શંકર મતાનુયાયી હોવાથી એ ક્રમ યોજ્યો છે. રસજોને બોધપ્રદ તથા આનંદપ્રદ થઈ પડશે. કરુણા તથા ગ્રામ પુસ્તકાલયો જરૂર ખરીદે.

૧૮. રઘુવંશ :—લેખક તથા પ્રકાશક, નાગરદાસ અમરજી પંડ્યા, ખાંડી પોળ, વઢવાણ સીટી; ૧૯૩૭; ૧૬ પેજ પાન ૨૮+૨૯૨; પાકું પૂઠું, મૂલ્ય બે રૂપીઆ (૨-૦-૦).

મહાકવિ કાળીદાસકૃત સંસ્કૃત કાવ્યનો આ ગુજરાતી અનુવાદ ખરેખર બહુ સફળ કાવ્ય છે. કાવ્ય સહેલું અને સરળ છે, છતાં મૂળ સંસ્કૃતનો ભાવ જળવાયો છે. સ્વ. શ્રી. કિલાબાઈ મનરયામ ભટ્ટ પછી આ બીજો અનુવાદ થાય છે. ચિત્રોદી પ્રસંગો સમજવા સહેલા થઈ પડે છે, અને કાવ્યની ખૂબી બરાબર સમજાય છે. આવા પ્રયાસો ઉત્તેજનને પાત્ર છે. આશા છે કે બાઈ નાગરદાસ અન્ય કાવ્યો તરફ પણ લક્ષ દોડાવશે. પુસ્તકાલયો તો જરૂર ખરીદે. શેલી, ભાપા વગેરે સરળ અને સુગમ છે.

૧૯. આચાર્ય કૃપાલનીના લેખો :—સંપાદક, મગનભાઈ પ્રભુદાસ દેસાઈ; પ્રકાશક, જેઠાલાલ જીવણલાલ ગાંધી, ગુજરાત વિદ્યાપીઠ, અમદાવાદ; ૧૯૩૭; પાકું પૂઠું; પાન ૧૨+૪૦૪; મૂલ્ય રૂ. ૨-૦-૦.

સ્વ. શાન્તિલાલ ગીમનલાલ બેંકર સ્મારકમાળાના ચોથા પુસ્તક રૂપે પ્રસિદ્ધ થતા આ પુસ્તકમાં આચાર્ય કૃપાલનીએ પોતાના વિદ્યાર્થીઓ સમક્ષ આપેલાં ભાષણો ભાઈ જેઠાલાલે જનસમૂહ સમક્ષ રજુ કર્યાં છે. લેખોના ૪ ખંડ છે તેમાં તત્ત્વવિચાર, સત્યાગ્રહનો મર્મ, હિંદુ રાજકારણ અને પ્રકીર્ણ એમ ચાર વિભાગમાં લેખો ગોઠવ્યા છે. દરેક ખંડમાં અનુક્રમે ૫, ૩, ૧૭ અને ૧૮ લેખો છે. કુલ ૪૩ લેખોના સંભવેશ આ પુસ્તકમાં છે. જાનોને ઉપયોગી થઈ પડે એવી ગાદિતી જ આ લેખો દ્વારા આચાર્યશ્રીએ આપી છે. ચારિત્ર્યધડતરમાં આ લેખોએ અજળ ભાવ ભજવ્યો છે.

પ્રાંત, કરુણા તથા ગ્રામ પુસ્તકાલયો (સમૃદ્ધ) જરૂર ખરીદ કરે. ધરમાં પણ રાખવાંલાયક આ પુસ્તક છે.

૨૦. રેતીનું ઘર :—લેખક, જયચંદ્ર સેઠ; પ્રકાશક, સ્વસ્તિક ગ્રંથમાળા કાર્યાલય. ૧૧૮, પ્રિન્સેસ સ્ટ્રીટ મુંબાઈ નં. ૨; ૧૯૩૭; કાઠિન ૧૬ પેજ પાકું પૂઠું; પાન ૬+૧૪૩; આનંદનવાણું; મૂલ્ય રૂ. ૧-૪-૦; માળાના ગ્રાહકને ૦-૧૨-૦ ખાર આના.

સ્વસ્તિક ગ્રંથમાળાના ૫ મા વર્ષના ત્રીજા પુસ્તક રૂપે આ વાર્તાસંગ્રહ બહાર પડે છે. આમાં કુલ ૧૨ વાર્તાઓ છે. જીવનની આંત્રીધુરી ચર્ચાતા જુદા જુદા પ્રશ્નો આમાં ગુથેલાં છે. કેટલાક કર્ણુ છે અને કેટલાક આદ્વાદક છે. જીવનની જુદી જુદી કક્ષામાં દરેક કેટલું સહન કરવું પડે છે તે આ પુસ્તકમાં વર્ણવ્યું છે. પુસ્તક વાંચવાલાયક છે. સાંધાવાળો, લાલ ટિકિટ, છપ્પરપગી વગેરે ખાસ કરણજનક છે. સંસારમાં વહુઓના ઉપર કેવા સિતમ ગુજરે છે તે છપ્પરપગીની વાર્તામાં સમજાવ્યું છે. શ્રમજીવીની મુશ્કેલીઓ 'સાંધાવાળો' નામની વાર્તામાં છે. રેલ્વેમાં ગામડાના લોકોને કેટલી હાડમારી ભોગવવી પડે છે તે લાલ ટિકિટવાળી વાર્તામાં જણાવ્યું છે. વાર્તાઓ વાંચવા તથા મનન કરવા લાયક છે.

૨૧. **બ્રહ્મકિશ્કા:**—લેખક તથા પ્રકાશક, વિનોદરાય, હ. લાટ, રણછોડ લાલ-સ, કરાચી; ૧૯૩૭ કાઉન ૧૬ પેજ; પાકું પૃ. ૬; ૧૨+૨૨૦; મૂલ્ય રૂ. ૧-૮-૦.

ઉપરોક્ત પુસ્તક માફક આ પુસ્તકમાં પણ માનવ જીવનની જુદી જુદી બાજુઓની ચર્ચા કરતી ૧૩ ટૂંકી ટૂંકી વાર્તા છે. મૂળ પાત્રો પ્રેમનો છે. પ્રેમમાં કેટલાં વિનો આપે છે તથા પ્રેમીઓને કેવું સહન કરવું પડે છે, ગરીબો અને પારકાને પનારે પડેલાંને કેવા ત્રાસ વેઠવો પડે છે, સ્ત્રીઓ પતિને કેવી કનડે છે, સ્ત્રીઓને પતિઓ કેવા કનડે છે અને તેમનું જીવન કેવું ધૂળધાણી કરે છે વગેરે બાબતો બહુ કર્ણ રીતે અને વર્ણવી છે. દરેક વાર્તા ખાસ વાંચવાલાયક છે. હિતેજન મજરોજ.

ના. ચં. દીવાનજી

સામયિકો

૧. **માનસી વર્ષ ૨, ગ્રંથાંક ૪ થા:**—ડિસેમ્બર ૧૯૩૭; તંત્રી, શ્રી વિજયરાય વૈષ્ણવ બાવનગર. હમેશ માફક આ અંકમાં પણ અભ્યાસપૂર્ણ લેખો તથા કાવ્યો છે. વિવેચનાત્મક લેખો ખાસ વાંચવા લાયક છે. 'માનસી' પોતાનું સ્થાન અચૂક સાચવી રહ્યું છે. લેખો મનનીય અને જ્ઞાનદાયક છે. લેખોની વિવિધતા પણ છે. વાંચન રસમય છે.

૨. **નવપ્રભાત:**—વસંત અંક, વર્ષ ૧ હું, અં. ૮ મો, તંત્રી, જમિયત ફ. પંડ્યા; ખંભાત; મૂલ્ય ૪ આના.

પ્રથમ વર્ષથીજ ખાસ અંકો કાઢવાની પદ્ધતિ તંત્રીજીએ સ્વીકારી છે. આ અંક ખાસ વસંત અંક તરીકે પ્રસિદ્ધ કર્યો છે. રાસો, કાવ્યો, રમુજ લેખો વગેરે સામગ્રી ઉપરાંત ખંભાતના જુના સિદ્ધા સંબંધી શ્રી રણછોડલાલ જ્ઞાનીનો સચિત્ર લેખ તથા શ્રીમતી બીપ્રબહેનનો નોવેની મુસાફરીનો લેખ, એ બે ખાસ વાંચવા લાયક છે. ૮૮ પાનાના આ અંકમાં એ બે લેખ સિવાય શબ્દ લેખો છે. પરંતુ કાગળ એટલા ખરાબ છે કે વાંચવાનું મન થાય નહિ તંત્રીશ્રીને અમારી નમ્ર વિનંતિ છે કે માસિકનો ફેલાવો ઇચ્છતા હો તો કાગળ છપાઈ બીજાં વગેરે સારાં જ નોંધજો. ફૂટી નીકળે એવો કાગળ ના ચાલે. ચિત્રો ભાવવાહી અને સારાં ચિત્રેલાં છે પરંતુ છપામણી સ્વચ્છ અને ઉડીને આંખે વળજે એવી નથી. એમાં પણ કાગળ ઉચી જાતના નોંધજો, નહિ તો લીધેલી મહેનત તથા ખર્ચ નકામા જાય. આશા છે કે રા. જમીઅતરામ પંડ્યા ચોખ્ખું સુધારો કરશે.

ના. ચં. દીવાનજી.

નવીન ફાલ

અનુ. નં.	નામ.	કર્તા.	પ્રકાશક.	વર્ષ.	મૂલ્ય. રૂ. આ. પા.	વિશેષ લક્ષીકત.
૧	માંગલીક ગીતમાળા	લવજી ભટ્ટ	લવજી કરસન ભટ્ટ રોપુર બોજા ભટ્ટની જગ્યા અમરેલી.	૧૯૩૮	૦-૧-૦-૦	
૨	મલિકા	ધૂમરેતુ	કર્તા	૧૯૩૭	૨-૮-૦	
૩	મહારાજ	ગોકલદાસ દા. રાયમુરા	કર્તા	૧૯૩૭	૧-૮-૦	
૪	નકાકારક દુનરો બા. રોહા	મળજી કાનજી ચાવડા સીનુગરા, અંજર, કચ્છ	અને પ્રકાશક	૧૯૩૮	૨-૦-૦	
૫	નોજવાન સુભાષ	ગણવંત આચાર્ય	ગુર્જર અંધરન કાર્પાસય અમદાવાદ	૧૯૨૪ (૧૯૩૮)	૦-૮-૦	
૬	રાજની રાણી.	રમણિકલાલ જયમંદ- ભાઈ દલાલ	"	૧૯૩૮	૦-૮-૦	
૭	શ્રીકાન્ત બા. ૪ થો	મુશીલ (અનુવાદક)	"	૧૯૩૮	૩-૦-૦	તરણ અંધમાળ
૮	સોરઠી વીરાંગનાની વાર્તાઓ	ગોકળદાસ દા. રાયમુરા	કર્તા	૧૯૩૭	૨-૦-૦	બીજી આવૃત્તિ
૯	શોભારામની સરદારી	મન્દુલાલ માલિક	કર્તા	૧૯૩૮	૦-૪-૦	

૧૦	મયુરનો સિંહબળ	આચાર્ય વિજયેન્દ્રસરી	યશોવિજય મંથમાળા, હોરેસ રોડ, બાવનગર	૧૯૩૮	૧-૦-૦
૧૧	મહાકવિનંદન રાજા રૂપદામા	ધૂમકેટુ	ગૌરીશંકર ગો. નેશી, ખાનપુર, અમદાવાદ	૧૯૩૭	૨-૦-૦
૧૨	સર્જન અને ચિંતન	મળશંકર પાખા (અનુવાદક)	અમૃતલાલ નાનાલાલ પાખા, અન્ને મંથમાળા કાર્યાલય, ૩૭૪, વેતાળ પેઠ પૂના ૨	૧૯૩૭	૧-૮-૦
૧૩	હંબર બહાર	રામનારાયણ વિ. પાઠક.	પ્રસ્થાન કાર્યાલય, અમદાવાદ	૧૯૩૭	૦-૧૨-૦
૧૪	સ્વેર વિહાર ભા. ૨ ને	સદર	સદર	૧૯૩૭	૧-૪-૦
૧૫	રોપના કાળો	સદર	અંબાલાલ જુલાખીદાસ શાહ, દરવાજાવાળો ખાંડો અમદાવાદ	૧૯૩૭	૨-૦-૦
૧૬	અખ્યાતમ જીવન	સી. જી. રાજદાસ (અનુવાદક રાજ)	ગુર્જર મંથરત્ન કાર્યાલય, ગાંધી રસ્તા, અમદાવાદ	૧૯૩૭	૧-૦-૦
૧૭	રાજ મુગટ	ધૂમકેટુ	સ્વસ્તિક મંથમાળા કાર્યાલય	૧૯૩૭	૨-૦-૦
૧૮	પિનાકીન	સુમનલાલ નગીનદાસ તલાટી (અનુવાદક)	સ્વસ્તિક મંથમાળા વ. પ. મં. પુ. ૧-૨ (શીડર રોડ) વસ્ત્રીના કાષ્ઠમ અને પનિયોન્ટો ગુજરાતી અનુવાદ	૧૯૩૭	૩-૦-૦

મહાલ પુસ્તકાલય પરિષદો

(૩) સિનોર મહાલ ત્રીજી પુસ્તકાલય પરિષદ:—સિનોર મહાલ પુસ્તકાલય પરિષદનું ત્રીજું અધિવેશન અવાખલ મુકામે તા. ૩૦-૧-૩૮ ને રવિવાર ના રોજ અપોરના બે વાગે મહાલ વહીવટદાર રા. રા. મણિરાય મજમુદારના પ્રમુખપદે મળ્યું હતું. સોએક પ્રતિનિધિ ભાષ્યો તથા ત્રણસોએક પ્રેક્ષકોની હાજરી હતી. પ્રથમ બાળકો અને બાળાઓની સ્તુતિ અને ગરબા થયા બાદ સ્વાગતાધ્યક્ષ શ્રીમાન અભુતલાલ લલપતરામ જોશી મુખ્ય શિક્ષક એએએ કચું હતું. ત્યારબાદ મહાલ મંડળના મંત્રીએ પરિષદની ફરતે ધન્યતા આવેલા સદેશાઓ વાંચી સંભળાવી પરિષદનો અત્યાર સુધીનો રિપોર્ટ વાંચી સંભળાવ્યો. પછી પ્રમુખ રા. રા. મણિરાય વેણીરામ મજમુદાર સિનોર મહાલ વહીવટદાર સાહેબનું ભાષણ તેઓશ્રીની તબીબત ઠીક ન હોવાથી તેમના પ્રતિનિધિ તરીકે અવલોકારકુન રા. રા. દોલતરાય દેસાઈએ વાંચી સંભળાવ્યું હતું. બાદ ઠરાવોનું કામ શરૂ થયું હતું. ઠરાવોનું કામ પૂરું થયા બાદ પુસ્તકાલય ખાતાના મદદનીશ અધિકારી રા. રા. રાંછેકર સાહેબે વિવેચન કચું હતું. બાદ દરેક બાળાને પવાલાનું ધનામ આપવામાં આવ્યું હતું. પછી કુલદાર થઈ સભા વિસર્જન થઈ હતી.

સ્વાગત પ્રમુખના ભાષણનો સાર નીચે પ્રમાણે:—

“ x x અવાખલ ગામ એ જીનું ગામ છે. તેની વસ્તી ૭૦૪ પુરો અને ૭૦૬ સ્ત્રીઓ મળી કુલ ૧૪૧૦ માણસોની છે. કુલ ધર ૪૫૦ છે. વસ્તી મુખ્યત્વે મોમન પાટીદારની છે. આ ગામમાં પ્રાચીન દેવાલય તથા તળાવ છે, તે ઉપરથી પ્રથમ હિંદુઓની વસ્તી હોવી જોઈએ એમ અનુમાન થાય છે. આ ગામમાં ગુજરાતી શાળા ધોરણ ૬ સુધીની છે, એક મસ્જીદ છે, અને એક ધર્મની ગાદી જેને મંદિર કહે છે તે છે. એક મોડું તળાવ છે. આગળ પાંચ કુવા છે. એ. રા. રા. જંદરભાઈ પુરોઈતમ સાહેબના પ્રયાસે સંવત ૧૯૮૩ થી વોટર વર્કસ પણ ચાલુ થયેલું છે. ગામમાં ચાલુ સાલે મે. વહીવટદાર સા. ના ખાસ પ્રયાસથી (પોતે જાતે બે દિવસ રહીને) રસ્તા-દુરસ્તી પણ સુંદર થઈ છે. ગામમાં પુસ્તકાલયનું સ્વતંત્ર મકાન પણ છે. તેમજ સરકારી ચોરાનું પણ સ્વતંત્ર મકાન ગામની ભાગોળે આવેલું છે. ગામનો મુખ્ય ધૂધો ખેતીનો છે. અત્રેના પુસ્તકાલયની સ્થાપના સને ૧૯૦૬ ની સાલે થયેલી છે, અને અત્રેનું ગામ તાલુકાના મધ્ય સ્થળે હોવાથી ગેટનું બે બાજુ ચાર ચાર મળી આઠ ચોરડીઓનું મોડું એક મજલી મકાન ગામના પાદે આવેલું હતું તે સાઠલી ગામ જીન, પ્રેસ અને રૂના વેપારને લઈને જહોજલાલીમાં આવવાથી અત્રેથી પોલીસ થાણું બંધ કરી સાઠલી મુકામે થાણું નવીન બાંધવાનો નિર્ણય થયો. આ તકનો લાભ લઈ આ તાલુકાના પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિના સેવાભાવી ગૃહસ્થ રા. નંદવર-

લાલ ગીરધરલાલ શાહ એમણે બનતા પ્રયત્નો અને તજવીજ કરી સદર પોલીસ થાણાની સઘળી જગ્યા સરકાર મદદ તરીકે રૂ. ૧૧૦૦) ની કિંમતથી અત્રેના પુસ્તકાલયના મકાન માટે મેળવી અને પછી તેટલી જ લોક મદદની રકમ અત્રેથી એકદમ મળવી અશક્ય થવાથી સદર સેવાભાવી ગૃહસ્થ રા. નટવરલાલભાઈએ પોતાના મુખ્ય તાલુકાના પુસ્તકાલયની કાયમ ફંડની રકમમાંથી અત્રેની સહકારી મંડળીના નામે તેટલી રકમ ધીરાણુ કરીને મંડળીએ અત્રેના પુસ્તકાલયને ધીરી. એ રીતે ધણા વિકટ સંજોગોમાંથી લોક મદદની રકમ પ્રાપ્ત થઈ અને તેટલી પંચાયત મદદ મેળવી રૂ. ૨૨૦૦) નું મકાન બે જુની ઓરડીઓ કાઢી નાખી નવેસર પુસ્તકાલયને લાયક ખાતા તરફથી ફરેલા પ્લાન અને એસ્ટીમેટ મુજબનું બાંધવામાં આવ્યું, તેમજ બાકીની ૭ ઓરડીઓનું જે કાંઈ ભાડું આવે છે તે ચાલુ બજેટ બનાવવામાં વપરાય છે. એ રીતે પુસ્તકાલય રૂપી સરસ્વતી મંદિરનું મકાન અમો મેળવવાને ભાગ્યશાળી થયા છીએ.

x x એક વિદ્વાને કહ્યું છે કે:—પુસ્તકાલય એ જ્ઞાનની પરખ છે, અને જ્ઞાન એ મોટી શક્તિ અથવા મોટું દૈવી બળ છે. ધર્મનાં પુસ્તકોનું જ્ઞાન મેળવી માણસ ધર્મનો આગેવાન બને છે. વ્યાપાર વિષયનું જ્ઞાન મેળવી માણસ મોટો વ્યાપારી બને છે. કાયદાનું જ્ઞાન મેળવી માણસ કાયદાશાસ્ત્રી બની શકે છે. એટલે પુસ્તકોમાં અગાધ શક્તિ ભરેલી છે. એટલા માટે જ પુસ્તકાલયને વિદ્વાન કલ્પવૃક્ષ કહે છે. માટે દરેક ભાઈઓ અને બહેનોને મારી નમ્ર વિનંતિ છે કે સારાં પુસ્તકો વાંચી તેનો વિચાર કરી મનન કરી તે આચરણમાં ઉતારીશું તો જ આપણું કલ્યાણ કરી શકીશું. x x ”

પ્રમુખના ભાષણનો મહત્વનો ભાગ નીચે પ્રમાણે:—

“ x x હાલ તાજેતરમાં જ એક પુસ્તકાલયના ઉત્સવ પ્રસંગે આપણા શ્રીમંત મહારાજ સાહેબે દર્શાવેલા કેટલાક અમૂલ્ય વિચારોનો ઉલ્લેખ કર્યો છે:—

“ તમારામાંથી ધણા મોટી ડીમીઓવાળા, અને દેશ વિજ્ઞેષમાંથી અનુભવો મેળવેલા છે. પરંતુ તેમાંથી કેટલા પોતાનું જ્ઞાન વ્યવહારિક જીવનમાં લાગુ પાડવા પ્રયત્નો કરે છે ? ધણાખરા સ્વાર્થ સાધવા, જગ્યો મેળવવા, ઐહિક લાલ મેળવવા માટે જ શીખે છે. તેવી જ રીતે સારાં નરસાં લક્ષણોનો વિચાર કરી સાઈઝ મહણુ કરવાનું કેટલા શીખે છે ? તમે તેમ કરશો તોજ શાણપણ આવશે અને તમારું ગૌરવ વધશે. એટલે મેળવેલા જ્ઞાનને વ્યવહારમાં ઉતારો. આપણા દેશની ગરીબી, સામાજિક દુર્ગુણો, અને સામાજિક તથા રાજ્યદ્વારી મુશ્કેલીઓ દૂર કરવા તથા આરોગ્ય અને બળવાન જીવન જીવવા માટે સ્વાર્થને બદલે સેવાને પ્રથમ સ્થાન આપવું જોઈએ. ભેદભાવ વગર માનવસેવા કરતાં તમે દેશની જ સેવા કરશો. તો જ સમાજને ઉન્નત કરશો, અને એ રીતે જ આપણી પડતીનાં કારણો દૂર થશે. હું અમેરિકા ગયો ત્યારે અમેરિકન ધનિકો પ્રજાકલ્યાણમાં જ ધન ખર્ચે છે, માનવ સેવા અને સમાજ સેવા

માટે જ અનેકરિધ રીતે સેવાના ધનનો વ્યય કરે છે એવું મારા જોવામાં આવ્યું. અને એ જિંદગીને લીધે અને પણ ૧૯૧૦ માં પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિને વિકસાવવાનું સુચરું.

આપણે આપણામાં સંઘસંકીર્ણથી બળ વધારી આપણા દેશો પરાજના નોંધણે, જ્ઞાનજનના બેઠ બૂલી સ્વાર્થ જિંદગી દૂર કરી રહેત નકલ ન કરતાં એક જ મળી વિચાર કરી મૌલિક સ્વતંત્ર કાર્ય કરતા થઈ જાઓ. "

શ્રીમંતના આ અભિપ્રાય વિચારોનું મનન કરી આચરણમાં મૂકવાથી આપણું અને આપણા સમાજનું નરર કલ્યાણ થયા વગર રહેશે નહિ.

કેમ પણ પ્રાગતી ઉન્નતિ તે પ્રાગમાં સુસંસ્કાર અને જ્ઞાન વગર થતી નથી. જેટલે પ્રાગને જ્ઞાનસંપન્ન તથા સુસંસ્કારી બનાવવા માટે આપણા શ્રીમંત મહારાજ સહેજે પ્રથમ આપણા જ્ઞાનમાં ફરજિયાત કેળવણીના કાર્યો અને ૧૯૦૧ માં લખાવ ક્યો. ફરજિયાત કેળવણીને સંસ્કર કરવામાં પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિ એ મહત્વનું ભૂમિકા ભજવે છે. શાળા હોડયા પછી લાઈવે બુલાઈ ન જતાં કાચમ રહી સુપ્રતીતી વાંચન દ્વારા જ્ઞાનમાં વૃદ્ધિ થઈ મનુષ્ય પોતાનું કર્તવ્ય યથાર્થ સમજી શકે છે. જે ને મહાન પુરોગ થઈ ગયા છે, અને મોટા મોટા દેશો આગળ પડ્યા થયા છે તે આરો પુસ્તકોના વાચન અને મનનના પ્રતાપ છે. માણસને યરીર દકારી લખવા માટે બોલાવતી નરર છે, તેથી વધારે નરર જ્ઞાનસિક વિચારો ઉત્તમ બનાવવા માટે સુવિચાર અને સહવાચનની છે. આજના વખતમાં વાચનાલય એ ગુરતી ગરજ સાર છે. સરસ્વતી મંદિરનો ગ્રંથપાળ, સેવાભાવી અને સમ્મરિતવાન હોવો જોઈએ. આ બન્ને સરકારોની અસર વાંચના પર ખાસ થાય છે. ગ્રંથપાળે લોકોની પસંદગી ને વિવર્ધન પુસ્તકોની જણાવ, તેનાં ઉત્તમોત્તમ પુસ્તકોની પસંદગી કરી નોંધ રાખવી જોઈએ અને તેની થાડી કાર્યવાહક મંડળ પાસે રજુ કરવી જોઈએ. તેણે સમાજમાં બની વાંચનના કારણ સમગ્રની સમાજને પુસ્તકાલયોમાં રસ લેતા કરવા જોઈએ. નવા ગ્રંથપાળમાં ગ્રંથપાળે એકાદ કલાકનો વખત કાઢી પત્રો તથા માસિકમાંથી મુજબ રજુઓ તથા અહેવાલો પસંદ કરી વાંચી સંભળાવવા જોઈએ અને બહેનોને તેમાં પત્ર સ્વરૂપે રજુ કરી જોઈએ અને તેમને ઘેરબેઠાં પુસ્તકો પહેંચાડવા જોઈએ, અને પુસ્તકોનું વચન પહેં તે તરફ ખાસ ધ્યાન આપવું જોઈએ. શિતોર તાલુકામાં મા. રા. નંદવરલાલના આ કાર્યમાં તમે બધાને સહકાર તથા સાથ આપો છે તેથી જ પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિ આ તાલુકામાં અત્યંત કામ થઈ ચક્રુ છે. પરંતુ કેવળ પુસ્તકાલયની સુવિધા જટીલ નથી બેસી શકે તેવાં આ પ્રવૃત્તિને વિશેષ સંજીવ જાણવવાની જરૂર છે. હી પુસ્તકાલય પોતાનું બજેટ તૈયાર કરી પોતાનું કાર્ય પોતાના જાગરુ સમાજની મદદથી ચલાવું જોઈએ. ગયા વરસમાં તેરસા, હામનગર અને

મિઠાળ ગામે બનેટ તૈયાર નહોતાં થયાં એ ખરેખર દીલગીરીની વાત છે. નાનામાં નાનું ગામ પણ પોતાના જ માટે દશ પંદર રૂપીઆ પણ ભેગા ન કરી શકે એ કેવળ હાસ્યાસ્પદ ગણાય. પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિમાં મુખ્યત્વે શિક્ષકો પોતાની અમૂલ્ય સેવા અર્પી કોઇ પણ પ્રકારના બદલાની આશા સિવાય સેવાભાવે કાર્ય કરી રહ્યા છે. અને જો દરેક ગામના આગેવાનો, મુખી અને પટેલ તલાટીઓ તેમને સાથ અને સહકાર આપે તો એ પ્રવૃત્તિમાં વિશેષ વેગ આવે એ દેખીતું જ છે. હાલમાં ગ્રામસુધારણા અને ગ્રામોદ્ધારનાં આદેશનો આદી રહ્યાં છે. તે વખતમાં ગામડાનાં પુસ્તકાલયને એક સેવાનું કેન્દ્ર બનાવી શકાય તેમ છે, પરંતુ આજે તો આગળ પડતો ભાગ લેનાર વ્યક્તિઓ પોતાનું વર્ચસ્વ ખીજાઓ ઉપર સ્થાપિત કરવા હરકોઈ પ્રકારના પ્રયત્નોમાં પોતાની અણભેલ શક્તિઓનો વ્યય સંસ્થાઓના ભોગે પણ કરી રહી છે. ખીજાને આગળ પડતા અટકાવવામાં પોતાના જીવનનું સાર્થક સમજે છે અને તેને તોડી પાડવામાં આનંદ માને છે. આજે સમાજ પોતાના ક્ષુદ્ર સ્વાર્થ અને કાવાદાવામાં ઘસડાઈ રહ્યા છે. લગભગ ઘણાંખરાં ગામોમાં પાર્ટીઓ અને કુસુપે વેરઝેરનાં ખીજ વાવી મૂકેલા જણાય છે. પરિણામે બંને પક્ષોને સોસલું પડે છે. આવી સ્થિતિમાં સમાજ પોતાને, ગામને કેટલું આર્થિક તેમજ સામાજિક નુકશાન કરે છે, તેનો જો એકજ દિવસ સાથે ખેસીને આગેવાનો શુદ્ધ હૃદયથી વિચાર કરે તો પોતાનાં દુઃખોનું મૂળ પોતે સહેલાઈથી દૂર કરી શકે તેમ છે. બદલો લેવાનું કાર્ય ઇશ્વરનું છે; મનુષ્યે તો પોતાની ફરજ અદા કરવાની છે. એ સત્ર લક્ષમાં રાખી જો દરેક આગેવાન ગામડામાં કાર્ય કરે, કુસુપને દૂર કરે અને એક ખીજાને પડતી મુશ્કેલીઓમાં સહકારથી મદદ કરે, તો પૃથ્વી ઉપર સ્વર્ગ જરૂર ઉતરે. એક મહાન અંગ્રેજ કવિએ કહ્યું છે કે:—

Rise, Awake, or be for ever fallen !

ઉઠો, જાગ્રત થાવ, અથવા કાયમને માટે દુર્દશામાં રહો: એ વાક્યનું હાર્દ સમજી તે પ્રમાણેનું આચરણ દરેક વ્યક્તિ કરે તો સમાજમાં દુઃખને સ્થાન પણ મળશે નહિ. "

આ પરિષદે કુલ ૧૩ ઠરાવ પસાર કર્યા: પૈકી પહેલો ઠરાવ શ્રીમંત મહારાજ સાહેબને, અને ૧૨ મો તથા ૧૩ મો ઠરાવ અનુક્રમે પ્રમુખ સાહેબનો તથા અવાખસના સ્વાગત મંડળનો આભાર માનનારા હોઈ બાકીના ૧૦ ઠરાવો નીચે પ્રમાણે છે:—

ઠરાવો

ઠરાવ નં. ૨ :—શાશ્વ પુસ્તકાલય મંડળ તરફથી દર વર્ષે વસંત પંચમીએ પુસ્તકાલય પર્વણી દિન ઉજવવા કહ્યું છે. એ દિન ઉજવવાથી પુસ્તકાલયનો ઉદ્દેશ લોકો સારી રીતે સમજતા થાય છે, અને એના પરિણામે એ લોકોનું સંસ્કૃતિ પ્રત્યે આકર્ષણ વધે છે, જેથી આવતી વસંત પંચમીએ એ પર્વણીદિન ઉજવવા આ પરિષદ મહાત્માનાં તમામ પુસ્તકાલયોના મંત્રીઓને બહામણ કરે છે.

—અમુખ સ્થાનેથી

૬૨૧૫ નં. ૩ :—પુસ્તકાલયોનું કાયમી અસ્તિત્વ તેના કાયમ ફંડ ઉપરજી અવલંબેલું છે, જેથી જે મામ પુસ્તકાલયોનું કાયમ ફંડ રૂ. ૫૦૦) ની અંદરનું હોય તે મામ પુસ્તકાલયોના મંત્રીઓ અને કાર્યવાહકોને રૂ. ૫૦૦) નું પુરું ફંડ કરવા આ પરિષદ બલામણુ કરે છે.

૬ મૂ.—૨૧. નટવરલાલ બી. શાહ. અ. આ.—૨૧. પ્રમુદાસ બીખાભાઈ રાય, મોટાકરાળા.

૬૨૧૫ નં. ૪ :—પ્રાથમિક શાળાઓમાં દર અઠવાડિયે એ કલાક પાઠ્ય પુસ્તકો ઉપરાંત અન્ય પુસ્તકોનું વાચન રાખવા ઠરાવેલું છે. આ વટહુકમનો અમલ બરાબર થઈ શકે અને વિદ્યાર્થીઓને વિદ્યાર્થી અવસ્થામાં વાંચવાનો રસ લાગે તેમજ એમની ઉત્તરાવસ્થામાં વાંચનનો શોખ ચાલુ રહે તે માટે આ પરિષદ શાળાના દરેક મુખ્ય શિક્ષકને બલામણુ કરે છે કે પોતાની શાળાના વિદ્યાર્થીઓને પુસ્તકાલયોમાં આવતાં ખાસ માસિક તેમજ બાળોપયોગી પુસ્તકો વંચાવવા તજવીજ કરવી. અને મદદાલ મંડળના વ્યવસ્થાપક તથા જુથ મંડળના વ્યવસ્થાપકને આ પરિષદ વિનંતિ કરે છે કે પોતાપોતાના જુથની શાળાઓમાં બાળોપયોગી પુસ્તકો ન હોય ત્યાં ફરતા પુસ્તકાલયની પેટીઓ મોકલી આપવા તજવીજ કરવી.

૬ મૂ.—૨૧. જયંતિલાલ રેવાશંકર, મિટોળ. અ. આ.—૨૧. રતનલાલ દિંમતરામ, સિનોર.

૬૨૧૫ નં. ૫ :—શિષ્ટ વાચનના પ્રચારાર્થે શિષ્ટ પુસ્તકોની પરીક્ષા માટે પુસ્તકો નિયત કરવા માટે તેમજ તેમાં બાગ લેનારાઓ માટે પારિતોષિક વગેરેની વ્યવસ્થા કરવા માટે નીચે પ્રમાણે વ્યવસ્થાપક સમિતિ નિમવામાં આવે છે, અને તેને ‘સિનોર મદદાલ શિષ્ટ વાચન પ્રચારક સમિતિ’ એ પ્રમાણે નામ આપવામાં આવે છે.

૨૧. રા. શાળાધિકારી સા.

૨૧. રા. બની હિરાલાલ ફાગટલાલ

૨૧. રા. શાહ નટવરલાલ ગીરધરલાલ

૨૧. રા. પટેલ ભાઈલાલ બવાનભાઈ

૬ મૂ.—૨૧. નટવરલાલ બી શાહ

અ. આ.—પુરોહિતમદાસ નારણભાઈ, સેગવા

૬૨૧૫ નં. ૬ :—જે પુસ્તકાલયોનું કાયમફંડ રૂ. ૧૦૦) અગર તે કરતાં વધારે હોય તે પુસ્તકાલયોએ કાયમ ફંડમાંથી રૂ. ૫૦) ઉપાડવાનો વ્યવસ્થાપક મંડળ પાસે ઠરાવ કરાવી ખાતાની મંજૂરી મેળવી તે રકમ ગ્રુજરાત વર્ના સોસાયટી અમદાવાદના લાઇફ મેમ્બર તરીકે નામ દાખલ કરવા માટે બરવી. સદર સંસ્થાના સભાસદ યવાથી જુહિપ્રકાશ નામનું ત્રિમાસિક વજર લવાજમે ભેટ મળે છે અને દર સાલ એ સંસ્થા તરફથી એક રૂપીઆની કિંમત સુધીનાં જે જે પુસ્તકો પ્રસિદ્ધ થાય છે તે ભેટ તરીકે મળે છે. એ રીતે રૂ. ૫૦) ના વ્યાજ તરીકે એકામાં એકા આઠ રૂપીઆ નેટલે લાભ મળે છે. જેથી બનતી તાકીદે આ લાભ લેવા માટે દરેક પુસ્તકાલયના મંત્રીઓને બલામણુ કરવામાં આવે છે.

૬ મૂ.—૨૧. રતનલાલ દિંમતરામ, સિનોર

અ. આ.—૨૧. જયંતિલાલ શંકરલાલ

૬૨૧૫ નં. ૭ :—સહકારના ધોરણે એક બીબને મળતા લાભો આપી સકાય એ હેતુથી દરેક મદદાલોનાં જુથ મંડળો રચવામાં આવ્યાં છે. આ જુથ મંડળોએ નિયમિત અને અવસ્થિત રીતે કામ કરવા અને તેનું નિવેદન પણ મદદાલ મંડળ તરફ મોકલી આપવા આ પરિષદ જુથ મંડળના મંત્રીઓને બલામણુ કરે છે અને એ જુથમંડળો આ વર્ષથીજ નિયમિતપણે કામ કરતા થઈ જાય એવી આ પરિષદ આશા રાખે છે.

૬ મૂ.—૨૧. હીરાલાલ ફાગટલાલ બની, સાહલી અ. આ.—૨૧. બાપુલાલ રેવાશંકર દવે, માંજરાલ

કરોવ નં. ૮ :—પુસ્તકાલય માટે બજેટમાં ગ્રામ પંચાયતમાંથી મદદ મંજૂર કરી મોકલ્યા છતાં કેટલેક સ્થળેથી મળતી નથી, અને મળે છે તો ઘણી મોટી અને અધુરી મળે છે. તો તે તાકીદે જે તે વખતે મળે તે બદલ સમસ્ત ગ્રામ પંચાયતોના નિબંધ રાખનાર અમલદાર મે. વહીવદાર સાહેબને ભલામણ કરવામાં આવે છે.

ક. મૂ.—રા. રતનલાલ શંકરભાઈ, અવાખલ અ. આ.—રા. પીરભાઈ કાસમઅલી નજરઅલી, કુકસ

કરોવ નં. ૯ :—મહાલનાં જે ગ્રામ પુસ્તકાલયોએ પુસ્તકોનું વર્ગીકરણ કરી વિષયવારી અને નામવારી રજીસ્ટરી બનાવ્યાં ન હોય તે ગ્રામ પુસ્તકાલયોના મંત્રીઓને આ વર્ષે આખર પહેલાં વર્ગીકરણ કરી વિષયવારી અને નામવારી રજીસ્ટરી તૈયાર કરી દેવા આ પરિષદ આગ્રહ-ભરી ભલામણ કરે છે, અને જે મંત્રીઓ વર્ગીકરણનું કામ બાબત ન હોય તે મંત્રીઓને જોડાદરા પ્રાંત ખાતે સંખેડા મહાલમાં ભરાનારા પુસ્તકાલયના શિક્ષણ વર્ગના લાભ લેવા આ પરિષદ વિનંતિ કરે છે.

ક. મૂ.—રા. હિરાલાલ ફોગટલાલ બની, સાદલી અ. આ.—રા. કરસનભાઈ રજુછાડભાઈ, આણ્વી

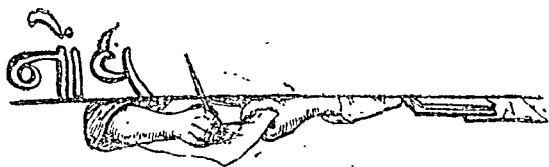
કરોવ નં. ૧૦ :—આ ગામમાં ગ્રામ પુસ્તકાલયો દરેક ગામે સ્થપાયા છતાં વાંચી શકે એવી ગ્રામ જનતા તેના ઉપયોગ સારા પ્રમાણમાં કરતી નથી. આ ખામી દૂર કરવા અને તાલુકાનાં દરેક ગામે વાચનનો રસ ઉત્પન્ન કરવા પ્રચાર કાર્ય કરવા માટે ચાર વર્ષનો કાર્યક્રમ નક્કી કરવો. આ કાર્યક્રમ પાર પાડવા માટે સેવાસાથી કાર્યકર્તાઓની એક સમિતિ નીમી સમિતિના દરેક સભ્યે અમુક ગામ દર વર્ષે પોતાના હસ્તક લઈ તે ગામોમાં વાંચી શકે એવાં સ્ત્રી પુરુષની નોંધ કરી તેમને વાંચવાના કાયદા સમજાવી વાંચનની રસવૃત્તિ ભગૃત કરવી. આ સમિતિએ કાવનો હેતુ પાર પાડવા માટે આંતરબેવરયા કરી લેવી. આ સમિતિના સભ્યોમાં ફેરફાર કરવો યોગ્ય લાગે તો તાલુકા પુસ્તકાલયના ખીજ સમિતિન વખતે કરવો. સમિતિના સભ્યો નીચે પ્રમાણે નિયત કરવામાં આવે છે:—

૧ રા. પરસોતમદાસ નારણભાઈ, સેગવા	૫ રા. હંશરભાઈ રજુછાડભાઈ, બરકાલ
૨ રા. હીરાલાલ ફોગટલાલ બની, સાદલી	૬ રા. રતનલાલ શંકરભાઈ, અવાખલ
૩ રા. ભાઈલાલભાઈ ભવાનભાઈ, ડાણુભાઈ	૭ રા. કિશોરભાઈ હંશરભાઈ, બેખડા
૪ રા. પ્રાગજીભાઈ પ્રમુગસ, આણ્વી	૮ રા. નટવરલાલ ગીરધરલાલ, શીનેર

કરોવ નં. ૧૧ :—આ પરિષદની બેઠકમાં પસાર કરેલા કરાવોનો અમલ કરવા માટે જે સ્થળે પહોંચાડવા આ પરિષદ પ્રમુખશ્રીને સત્તા આપે છે.

ક. મૂ.—રા. ન. ગી. સાદ

અ. આ.—રા. પુરસોતમદાસ નારણભાઈ

વડોદરા રાજ્ય

શ્રીમંતની અમરેલી પુસ્તકાલયોની ખાસ મુલાકાત:—શ્રીમંત મહારાજ સાહેબની સ્વારી ગત માસની અધવચમાં અમરેલી પ્રાંતમાં ફરવા ગયેલી. તે વખતે અમરેલીમાં માત્ર થોડા કલાક થોભી ત્યાંથી ખાંભા, કોડીનાર ને ધારીની મુલાકાતે સ્વારી ઉપડી જવાથી અમરેલીની પુસ્તકાલય સંસ્થાઓની મુલાકાતે જવાનું બની શક્યું નહોતું. સ્વારી ધારીથી સીધી વડોદરા સ્પેશલ ટ્રેન મારફતે પાછી ફરવાની ગોઠવણ નક્કી થઈ હતી. પરંતુ અમરેલીની પુસ્તકાલય સંસ્થાઓ જોવાનું શ્રીમંતે મંત્રીને વચન આપેલું તેની સ્મૃતિ પ્રગટતાં સ્પેશલ ટ્રેનને ૧ કલાક અમરેલી થોભાવીને શ્રીમંત સ્ટેશનેથી સીધા પુસ્તકાલયમાં પધારેલા અને પુસ્તકાલયના વિવિધ વિભાગોનું, પુરાતત્ત્વ પ્રદર્શનનું, વાચન પ્રગતિના તુલનાત્મક આંકડાઓનું, ગત જાતની માહિતી આપતાં નકશાઓ અને ચિત્રો વગેરેનું બારીક અવલોકન કરી બહુ પ્રસન્ન થયા હતા. અમરેલી ખોદકામની વસ્તુઓ ખાસ સંગ્રહસ્થાન નિર્માણ થવાની જરૂરિયાત પ્રત્યે ધ્યાન એઆતાં શ્રીમંતે તે સંબંધમાં ઘટવું કરવાનું આશ્વાસન આપી તે બાબતની નોંધ લેવાની હતી.

આ રીતે શ્રીમંત મહારાજ સાહેબે અમરેલી પુસ્તકાલયનું આમંત્રણ સ્વીકારી સ્પેશલ થોભાવીને પણ પુસ્તકાલયની મુલાકાતે પધારવાની કૃપા દર્શાવી એ બીના શ્રીમંતની પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિ પ્રત્યેની અમી દષ્ટિ અને અપ્રતીમ સહભાવનાની જ સચક લેખારો.

—નેક નામદાર દીવાન સાહેબ સર કૃષ્ણામાચારીએ પણ આગલે દિવસે એટલે કે તા. ૧૯-૨-૩૮ ના રોજ મુલાકાત લઈ સંસ્થાના કાર્ય ને પ્રગતિ પ્રત્યે સંતોષ પ્રદર્શિત કર્યો હતો, અને સંસ્થા અંગેના સંગ્રહસ્થાનને સમૃદ્ધ કરવા પુરાતત્ત્વ અંશોધન ખાતાને હુકમ કરી ઘણી વસ્તુઓ આપવાનું ફરમાવ્યું હતું.

ખાસ બહામણ:—ગતકિમાં પ્રસિદ્ધ થયેલી ખાતાની સૂચના નં. ૪૦૬ તા. ૨-૨-૩૮ તરફ મંત્રી મહાશયોનું ધ્યાન એવી જોમના તરફથી અર્ચની પાવતીઓ તપાસણી માટે ખાતા તરફ હજી ન મોકલાઈ હોય તેમને તે તરત જ મોકલી આપવાની બહામણ કરીએ છીએ.

ગ્રામ પંચાયતની મદદ અને માંગરોળ મહાલ:—માંગરોળ મહાલનાં પુસ્તકાલયોને ગ્રામ પંચાયતની મદદ મળતી જાંઘ થયેલી તે ચાલુ થવા મહાલ પુ. મંડળના મંત્રીએ ખાતા મારફત ના. મંત્રી મંડળ તરફ લખાણ કરેલું. તે સંબંધમાં રા. રા. મદદનીશ વ્યવસ્થાપક સહાય માંગરોળ મહાલની ફેરણીમાં ગયેલા ત્યારે રા. રા. મહાલ વહિવટદાર સાથે થયેલી રૂબરૂ વાટાઘાટને પરિણામે નીચે પ્રમાણેનો નિકાલ એ બાબતમાં થયો હોવાનું રા. રા. વહિવટદાર સાહેબે પોતાના બ. નં. ૧૩૧૭ તા. ૩૧-૧-૩૮ થી પુસ્તકાલય ખાતાને જણાવ્યું છે:—

“ ગ્રામ પુસ્તકાલયને ગ્રામ પંચાયત મદદ આપવા અત્રેથી કંઈ વધો લેવામાં આવશે નહિ. ”

સંસ્થાઓ માટે લવાજમ ઘટાડે છે:—‘ બાલવાયન ’ માસિકનું તબુ વરસ માર્ચથી શરૂ થયું હોય તે પ્રસંગે ગ્રાહક થનાર સંસ્થાને તે પોણા લવાજમથી (રૂ. ૨ ને બદલે રૂ. ૧૧ થી) આપવાનું સંચાલકોએ કરાવ્યું છે. આ ઘટાડેલા દરનો લાભ લેવાની ઇચ્છા ધરાવનાર સંસ્થાઓએ તા. ૩૧-૩-૩૮ સુધીમાં ‘ બાલવાયન કાર્યાલય, રાજકોટ ’ એ શિરનામે રૂ. ૧૧ મનીઓડરથી યા ખીજી રીતે મોકલી આપવાનો છે.

ચાલુ સાલનાં નવીન પુસ્તકાલયો:—ચાલુ સાલે ઉઘાડવાનાં ૫૦ નવીન પુસ્તકાલયો પૈકી ૩૮ ગામની માગણીઓ મંજૂર થઈ ગઈ છે: હવે ફક્ત ૧૨ જ બાકી રહે છે. તો જેમણે રૂ. ૫૦ થી ૭૫) સુધીની લોકમદદની રકમ ભેગી કરી હોય તેમને રકમ સાથે પોતાની માગણી તરત જ ખાતા તરફ મોકલી આપવાની બલામણુ કરીએ છીએ. આ સંબંધમાં ચાલુ અંકમાં પ્રસિદ્ધ થયેલી ખાતાની સૂચના નં. ૪૧૪ તરફ લાગતાવળગતા સર્વ કોષ લક્ષ આપે.

નવીન પુસ્તકાલય માટે પ્રયાસ:—તાતોસણ તા. વિજયપુર ગામે નવીન પુસ્તકાલય ખોલવા કાળે ત્યાંના મહેતાજી અને શિક્ષકમંડળ ઉત્સાહભર્યો પ્રયાસ કરે છે. તેમણે ગામ લોકોને ભેગા કરી “ પુસ્તકાલય શા માટે ? ” એ વિષય પર પ્રેરણાત્મક સમજૂતી કરી તથા શિક્ષકોના અયાગ પ્રયાસથી ચાલતી રાત્રિ-શાળા અને ઉમેદ વ્યાયામશાળા અંગે ઉભી થયેલી ‘ શ્રી મહાવીર બાલ સમાજ મંડળ ’ના સભ્યોએ સાર્વજનિક પુસ્તકાલય કાઢવા માટે એક નાટક બજવી બતાવ્યું. તેને પરિણામે દીપ કરતાં ૬૦) રૂપિયા નોંધાયા છે. માજી મુખી શંકરલાલએ રૂપિયા ૨૫) આપ્યાં છે. પરીક્ષા બાદ આજીઆજીનાં ગામોમાં ફરી ખૂટતી રકમ મેળવવાની ધારણા છે.

દીપમાં નોંધાયેલા રૂ. ૬૦) તત્કાળ ઉધરાવીને ખાતા તરફ મોકલી આપી ચાલુ સાલેજ પુસ્તકાલયનો લાભ મેળવી લેવાની તજવીજ કરવા તાતોસણના મહેતાજીને તેમ વિજયપુર મહાલ પુ. મંડળના મંત્રીને બલામણુ કરીએ છીએ,

પુસ્તકાલયોને મળેલી ભેટ:—માલોસણ તા. વિજાપુર-૩. ૫) ખેરવા તા. મહેસાણાના રહીશ પા. અમીચંદ બાજીદાસ તરફથી કન્યાને તેડવા આવેલા તે પ્રસંગે.

—તાતોસણ તા. વિજાપુર ૩. ૫) બાવા કુલગેર તરફથી તેમનાં પત્ની સ્વર્ગસ્થ થતાં તેમના પુણ્યાર્થે.

૧૦ ૨૧૦ પુ. મંડળ

શિક્ષણ મર્ગો :—વડોદરા પ્રાંતનો શિક્ષણવર્ગ સંખેડા ગામના માંકણી ગામે ચાલુ માસની તા. ૨૪-૧૫-૨૬ એ દિવસોએ ભરાશે. એને માટેના ઉમેદવારોની અરજીઓ મંજૂર કરી જેને તેને પરભારા જણાવી દેવામાં આવ્યું છે. બધા ઉમેદવારો જાનેવારીના અંકમાં પૃ: ૬૧ પર જણાવેલાં સાધનો સાથે તા. ૨૩ મીની સાંજ સુધીમાં માંકણી પહોંચી જાય એ ખાસ ઇચ્છવાયોગ્ય. માંકણી જવા ડબોઈ સંખેડા લાખનના જોગવા સ્ટેશને ઉતરવાનું છે. ગામ ત્યાંથી એ માઇલ દૂર છે ને ત્યાં પહોંચવા વાહનની જોગવાઈ રહેવાની છે.

—મહેસાણા, નવસારી તથા અમરેલી પ્રાંતોના વર્ગો માટે ૬૭ પથ ઉમેદવારી નોંધાવી શકાય તેમ છે.

મહાલ પરિષદો :—શિનોર મહાલની ૩ ૭ પરિષદનો અહેવાલ ચાલુ અંકમાં છપાયો છે તે જોઈ લેવા લાગતા વળગતાઓને વિગતિ.

—સિદ્ધપુર મહાલની ૨ ૭ પરિષદ ચાલુ માસની તા. ૬-૩-૩૮ ના રોજ હાજીપુર ગામે મહાલ શાળાધિકારી રા. રા. ઇન્દિરભાઈ મરઘાભાઈ પટેલના પ્રમુખપદે ભરાઈ ગઈ. તેનો અહેવાલ આવતા અંકમાં પ્રસિદ્ધ કરાશે.

—સંખેડા મહાલની પહેલી પરિષદ તા. ૨૭-૩-૩૮ ના રોજ માંકણી મુકામે ભરાવાની છે.

—પાદરા મહાલની ચોથી પરિષદ ઢાદર કઠિ આવેલા કોટણા ગામે ધણે ભાગે તા. ૨૭-૩-૩૮ ને રવિવારે સાક્ષરરત્ન શ્રી રમણલાલ વસંતલાલ દેસાઈના અધ્યક્ષરથાને ભરાશે.

પરિષદોમાં રજુ કરવાના ઠરાવોના મુસદ્દા જે તે મહાલ પુ. મંડળના મંત્રી તરફ સવેળા મોકલી આપવાની મહાલ મજકુરના મંત્રીભાઈઓને બલામણુ છે.

—ચાલુરમા મહાલની ૩ ૭ પરિષદ એપ્રિલના અરસામાં પીપળ ગામે અને તે સ્થળ અનુક્રમ ન હોય તો અન્ય માગણીવાળા સ્થળે ભરવાનું ઠર્યું છે.

મહાલ મંડળે તર્ફ શિષ્ટ વાચનની પરીક્ષા :—ચાલુરમા મહાલ પુ. મંડળે શિક્ષકો માટે શિષ્ટ વાચનની પરીક્ષા લેવાનું ઠરાવ્યું હોય તેને માટે ચ. વ. સો. વાળું “ ટસ્કેશ અને તેનાં માણસો ” કિં. ૦-૧૦-૦ એ પુસ્તક નક્કી કરવામાં

આપ્યું છે. પરીક્ષા તા. ૩૦-૪-૩૮ ના રોજ બપોર પછી તાલુકાની મધ્યવર્તી શાળાઓના મકાનમાં લેવાની ગોઠવણ છે. પરીક્ષાનો લાભ લેવાની ઇચ્છા ધરાવનારાઓએ તા. ૨૫-૩-૩૮ સુધીમાં પોતાની ઉમેદવારી ચાલુરમા મહાલ પુ. મંડળના મંત્રી તરફ નોંધાવવાની છે. ઉપર નંબરે ઉત્તીર્ણ થનારને રૂ. ૧૦૭ સુધીનાં ઇનામ વહેંચવાની વ્યવસ્થા થયેલી છે. બીનતાલીમ (અ-ટ્રેન્ડ) શિક્ષકો માટે ખાસ ઇનામ જુદું રાખવાનો પણ વિચાર થયેલો છે.

આશા રાખીએ છીએ કે મહાલનો એકે એક શિક્ષક આ પરીક્ષાનો લાભ લેશે.

વડોદરા રાજ્ય બંહાર

કેમ્પીનનું ગુજરાતી પુસ્તકાલય:—કેમ્પીનનું ગુજરાતી પુસ્તકાલય ત્યાંના મુવકમંડળ સાથે જોડાઈ ગયું છે તે હવેથી એ ' શારદા મંદિર ' એ નામથી ઓળખાશે: એનો વાર્ષિક મહોત્સવ પણ આ સાથે મંડળના વાર્ષિક મહોત્સવની સાથે તા. ૩૦-૧-૩૮ ના રોજ શ્રીયુત જમનાદાસ જીવરાજના પ્રમુખપદે ઉજવાયો હતો.

લાયબ્રેરીનો રાજગાર

નવા યુગની સ્ત્રી

અને પુરૂષ પાત્રો વિનાનાં નાટકો

લે. શારદાપ્રસાદ વર્મા

રમણલાલ વ. દેશાઈની પ્રસ્તાવના અને સોમાલાલ શાહના ભાવવાહી ચિત્ર સાથે

...અ...તુ...ક...મ

નવાયુગની: સ્ત્રી, ચંદનહાર, મીરાંબાઈ.

આ ત્રણેમાં સ્ત્રીત્વની મીમાંસા છે. સ્ત્રીત્વ તરફ પુનઃભાવ, સમભાવ ને સદૃશ દર્શાવે છે, સરલતા છે, વાતોરસ છે, પાત્રોમાં વૈવિધ્ય છે. વૈવિધ્યની મેળવણી ઉચિત છે અને સુરચિતે અદર્શ છે. સંવાદો સાદા પણ ક્રમકલાપા છે... નાટકોનો સમારોપ હવેને હલાવતી કોઈ ઉન્નત ભાવની લક્ષરી મૂકતો નબ છે. સુંદર, રસપ્રદ, યુગવલણને અનુસરતા કન્યાશાળાઓ અને સ્ત્રીમંડળોમાં બળવવા જેવાં (પ્રસ્તાવનામાંથી)

દીર્ઘત આર આના

લખો—યુગાંતર કાર્યાલય, જોષીપુરા, ગેટ પાસે, સુરત.

બીજાં પ્રકાશનો

વહેમી લે. સ્વ. પ્રો. પાઠકજી ૦-૮-૦

ગત્યગંધાને „ બુદ્ધભાષ

બીજાં નાટકો ઉમેરવાડિયા ૧-૮-૦

પ્રાયશ્ચિત „ મોરિસ મેટરલિંક ૦-૪-૦

જે નાટકો „ શારદાપ્રસાદ વર્મા ૦-૭-૦

મીરાંબાઈ „ „ ૦-૨-૬

ફેરમ „ „

લક્ષરી ૧ થી ૧૨ અનોખું બાલસાહિત્ય ૨-૪-૦

અખૂટ જીવનદેરી, ધરગથ્ય વેદક ૧-૪-૦

ભાવના સૃષ્ટિ લે. પ્રો. ત્રિવેદી ૦-૧૦-૦

ગીતાની વ્યાખ્યા, અરવિંદ થોપ ૦-૮-૦

પાશરપુણીમાંથી પાદશાહી, રાયચુરા ૦-૧-૦

મહારાણી લક્ષ્મીબાઈ.....જાપાણ છે

ધર્ણાખર્શ કેળવણીખાતા તરફથી મંજુર

થયા છે.

વિગતવાર સચીપત્ર મંગાવો :

પુ. સ. સ. મંડળ લિ. વિભાગ
પત્રો શરૂ થયાની માહિતી

નીચેનાં ગ્રામ પુસ્તકાલયો તથા વાચનાલયોનાં બજેટની મંજૂરી તથા લોકમદદનાં નાણાં તા. ૧૨-૨-૩૮ સુધીમાં અમારા તરફ આવી ગયેલ હોવાથી તેમને તા. ૧૬-૨-૩૮ થી પત્રો શરૂ કરાવી આપેલ છે. આ યાદી પૈકી તેમજ અગાઉની યાદીઓ પૈકી જેમણે સરકાર પંચાયત મદદની પાવતીઓ ખાતા તરફ ન મોકલી આપી હોય તેમણે ધીનચૂકે તે તરતજ મોકલી આપવી:—

યાદી નં. ૫

વડોદરા ૫	વરસડા	રાંચરડા—	વણાગલા	કામરેજ ૨
સીરવા	ધર્મપુર	પાંજરાપોળ વા.	સુનળપુર	આરતા
ખાનપુર	મુવાલ	વિસનગર ૬	ઊંઝા મહિલા પુ.	ખાતવા
ઐયદવાસણા	સંખેડા ૪	તરભ	કરણપુર	મહુવા ૨
પાતલવેણી	ખુનવાડ	બાસણા	ખેરાણુ ૧	આમરોલી
વડસાલા	માણુ	રાજગઢ	બહાદરપુર	સાંખા
પાદરાં ૬	સરડીઆ	ખદલપુર	પાટણ ૨	માંગરોલ ૧
કલ્યાણકુષ્ઠ	હડોદ	ઉદલપુર	જંગરાલ	નંદાવ
ગણપતપુરા	દહેગામ ૪	થલોટા	ધીવટા વા. પાટણ	અમરેલી ૧
વણજરા	ધારીસણા	મહેસાણા ૨	ચાણુરમા ૧૦	કમીગઢ
કોટણા	મહુદરા	માકણજ	કેશણી	દામનગર ૪
સીહોર	જલુદ્રા મોટા	પાલોદર	પલાસર	ધામેલ
મુવાલ	શીહોલી મોટી	સિદ્ધપુર ૧૪	અંબાલા	શાખપુર
કરજણ ૨	આતરસુંબા ૨	ઊનાવા	ટાકોદો	કરકોલીઆ
આટાલી	ગરોડ	અમુઢ	રૂપુર	છલાડીઆ
કંખોલા	વડાલી	નાગવાસણા	જસલપુર	ધારી ૨
હલોધ ૧	કડી ૨	સેદ્રાણા	ધેલીયાવાસણા	ભલગામ
અહાદપુરા	વડાવી	મુડાણા	ગંગેટ	ખીઆ
શિનોર ૨	નાનીકડી	મામવાડા	રણેલા	કોડીનાર ૪
વરખડ	કલોલ ૪	રસલપુર	ડોડીવાડા	દેવળી
દીંગલોદ	શોભાસણુ	રણછોડપુરા	નવસારી ૧	પણાદર
સાવલી ૪	સેરીસા	વનાસણુ	નીમળાઈ	સીંધાજ
દુંગવ	વાસણા	દેથલી		માલગામ

કુલ ૮૮

યાદી નં. ૧ થી ૪ નાં ૧૦૨૩

કુલ એકંદર ૧૧૧૧

માસિકો મહત્વા તારીખ

નામ	પુસ્તક	અંક	માસ	મહત્વા તારીખ
આધુવેદ વિદ્યાન	૨૧	૨(?)	માગશર	૩૧-૧-૩૮
ભિમિ	૭	૨	ફેબ્રુઆરી	૮-૩-૩૮
કિશોર	૩	૧૦	કારતક	૨૨-૨-૩૮
કુમાર	૧૫	૨(૧૭૦)	માહ	૨૨-૨-૩૮
કૌમુદી	૧૬	૫-૬	નવેમ્-ડીસેમ	૨-૨-૩૮
ખેડુત, ખેતી અને સહકાર	૪	૯	માર્ચ	૧૧-૩-૩૮
ખેતીવાડી	૩	૧૧	ફાગણ	૮-૩-૩૮
ખેતીવાડી વિદ્યાન	૨૬	૭	ફેબ્રુઆરી	૨-૩-૩૮
ગુણસુધરી	૮	૩(બાળકઅંક)	માર્ચ	૧-૩-૩૮
આમજીવન	૮	૮	માર્ચ	૭-૩-૩૮
ચરોતર	૮	૨	ફેબ્રુઆરી	૧૬-૨-૩૮
ચિત્રમય જગત	૨૪	૧ (સ્પેનઅંક)	માર્ચ	૮-૩-૩૮
નવચેતન	૩૨	૫	ફેબ્રુઆરી	૩-૨-૩૮
નવચેતના	૨	૧૧	ફેબ્રુઆરી	૧૭-૨-૩૮
પાટીદાર	૧૫	૫	ફાગણ	૨૬-૨-૩૮
પ્રસ્થાન	૧૩	૩	પોષ	૮-૩-૩૮
ફાઈવેસ ગ્રુ સભા ત્રિ.	૨	૪	નવ-ધુમ-માર્ચ	૧૮-૧૨-૩૭
બાલજીવન	૧૮	૫	માર્ચ	૮-૩-૩૮
બાલમિત્ર	૧૭	૮	માર્ચ	૨-૩-૩૮
બાળક	૧૬	૩	માર્ચ	૧-૩-૩૮
બુદ્ધિપ્રકાશ-ત્રિ.	૮૪	૪	ઓક્ટોબર-ડિસેમ	૪-૧-૩૮
માનસી-ત્રિ.	૨	૪		૨૫-૧-૩૮
ધ્રુવક	૮	૩	માર્ચ	૨-૩-૩૮
વસન્ત-ત્રિ.	૩૬	૩	શ્રાવણ-આશ્વિન	૨૪-૨-૩૮
વિદ્યાસ-ત્રિ.	૨૦	૨	ડિસેમ્બર	૧૯-૧-૩૮
વૈદ્ય કલ્પતરુ	૪૩	૩	માર્ચ	૮-૩-૩૮
વ્યાયામ	૨૩	૪	નવ-ધુઆરી	૨૬-૧-૩૮
સારદા	૨૮	૫	ફેબ્રુઆરી	૧૫-૨-૩૮
શિક્ષણ પત્રિકા	૧૨	૧૧	પોષ	૧૯-૩-૩૮
સૌરાષ્ટ્ર શિક્ષક-ત્રિ.	૧૧	૩	ડિસેમ-ફેબ્રુ	૧-૧-૩૮
સ્કાઉટ-વીર	૮	૩	માર્ચ	૧૦-૩-૩૮
સી બોધ	૮૨	૩	માર્ચ	૩-૨-૩૮

શું વાંચશો ?

લેખ

માસિક

પુસ્તક

માસ

સાહિત્ય અને સંદાયાર
'ખેખર નંદી !'

આત્મ ભોગ
અર્વાચીન સંખ્યતા

કુમારી જીન
તનેય મ્હાઉ !
ગામડામાં જન્મને શું કરવું ?

શ્રી પાસ્તર
વસ્તો
પાણી

ધુરોપમાં સહકારની ઉત્પત્તિ
બળદ પારખવાની રીત
ગામડામાં અરોગ્યતા

આપણી આસપાસ
ધર્મની બાળકૂંડી !
એકે હત્યા

અનુભવ નંવનીત
યુવકો સમાજ સુધારામાં કેવી રીતે ભાગ લે ?
બાળલગ્ન પ્રતિબંધક નિબંધ અને સુધારો

કિશોરી
બાળકોના પેટ'ટ ફૂડઝ
ભૂમધ્ય સમુદ્ર અને ઇટલી

કોણ કુલીન ?
સેદિ
બેકારી કેમ શરૂ થય ?

જૂની નવી
પહેલી તારીખ
સિંધના પાટનગરમાં

પરીક્ષા અને કેળવણી
શિક્ષકનો ધંધો
પરિવર્તન

ભારતી
અબળા શા માટે ?
ગપાની મહિલાઓ

ટીપ—(૧) ચિત્રમય જગતનો માર્ય માસનો અંક ' ખાસ રૂપેન અંક ' હોય તેમાં રજુ થયેલી લેખસામગ્રી રૂપેનની સામાજિક, રાજકીય તથા રાજપ્રકરણી બાળતો પર સરસ અજવાળું પાડે છે.

(૨) ગુણસુન્દરીનો માર્ય અંક ખાસ બાળક અંક હોય તેની મધ્યમ તેમજ ચિત્ર સામગ્રી બાળકોની કલમે જ પીરસાયેલી છે. બાળકોએ ખાસ વાંચવા જેવો અંક છે.

વડોદરા રાજ્યનાં પુસ્તકાલયો માટે ભલામણ કરવામાં આવેલાં પુસ્તકોની યાદી નં. ૫૧

વર્ગ	પુસ્તકનું નામ	ગ્રંથ કર્તાનું નામ	કિંમત	કદ	વર્ષ	પૃષ્ઠ	ફોર્મેટ	પ્રકાશકનું નામ
કે	શ્રી સ્વામીનારાયણ ચરિત્ર ચિંતામણિ	સાધુ હરિસાદાસજી (પ્રકા.)	૨-૮-૦	૮° ૧૬૩૮	૭૩૮	પાકું		કર્તા, સ્વામીનારાયણજીનું મંદિર-વડતાલ
જ	અર્શ રોષ ચિકિત્સા પદ્ધતિ	પંડ્યા, શશિકાન્ત લલ્લુભાઈ	૦-૧૨-૦	૧૬° ૧૬૬૩	૧૫૦	કાચું		કર્તા, અમદાવાદ
ટ	છબ્બેડ અને હિન્દુ રાજ્ય અધારણ	શાહ, માણેકલાલ મગનલાલ	૦-૮-૦	૧૬° ૧૬૩૭	૮૦	"		કર્તા, વડોદરા
મ	માંગલિક ગીતમાળા	ભક્ત લલજી કરજન	૦-૧૦-૦	૧૬° ૧૬૩૮	૧૧૧	"		કર્તા, અમરેલી,
ચ	ગ્રામ દેવતા	પટેલ, મહીભાઈ કાળિદાસ	૧-૮-૦	૧૨° ૧૬૩૬	૪૫૬	પાકું		દેવકુંવર આર્યકન્યા શાળા, દારેસલામ
A	National Year Book 1938	Kirit Ghosh (ed)	1-0-0	16° 1938	457	Paper		Book Company, Calcutta

પુસ્તકાલય ખાતું,
સાંસ્કૃતિક પુસ્તકાલય શાખા,
વડોદરા, તા. ૮-૩-૩૮.

કે. મં. રાંગેગેર

મદદનીશ વ્યવસ્થાપક.

પુસ્તકાલય ખાતું

સાર્વજનિક પુસ્તકાલય શાખા

સૂચના નં. ૪૧૦ સને ૧૯૩૭-૩૮

વિષય

કાયમફંડ ખાનગી ગૃહસ્થને ઘેર નહિ રાખવા ગાખત.

આજ સુધીના કામકાજ ઉપરથી તેમજ અમારી ફેરણી વખતે તપાસ કરતાં એમ જણાયું છે કે કાયમફંડ ને ઘણા વખતથી ખાનગી ગૃહસ્થને ઘેર પડેલાં હોય છે તે તેમની પાસેથી કઢાવવા માટે ઘણી મુશ્કેલીઓ ઉભી થાય છે. તેઓ તેમની પાસે જે રકમ જમે હોય તેના કરતાં ઓછી રકમ આપવા પાછળથી જણાવે છે. કેટલીક વખત દાવો કરવાનો પણ પ્રસંગ આવે છે; કેટલીક વખત તેનાથી પક્ષાપક્ષી પણ ઉભી થાય છે.

હાલમાં એક પ્રશ્ન આ સંબંધી ઉભો થયો છે, તેમાં રકમ લગભગ ૨૩ વર્ષથી ખાનગી ગૃહસ્થ પાસે પડેલ છે. તે રકમ વ્યાજ સાથે ઘણી મોટી થઈ છે. આ રકમ પાછી માગતાં ખાનગી ગૃહસ્થ આપી શકે તેવી તેની સ્થિતિ નથી એટલે જુજ રકમ આપી નિકાલ કરવા માગે છે.

આવા બનાવો બનવાનું સંભવિત હોવાથી, આ સૂચનાથી લાગતા વળગતાં-ઓને ખબર આપવામાં આવે છે કે જો કાયમફંડ કોઈ ખાનગી ગૃહસ્થને ઘેર હોય તો ત્યાંથી તુર્ત ઉપાડી લઈ વ્યાજની લાલચમાં ન પડતાં કોઈ સદ્દર સ્થળે મુકવું એટલે રકમ સુરક્ષિત રહે.

વડોદરા,
તા. ૨-૩-૩૮કે. મં. રાંગજીવર
મદદનીશ વ્યવસ્થાપક.

સૂચના નં. ૪૧૧ સને ૧૯૩૭-૩૮

વિષય

પુસ્તકો કમી કરાવવા આવતી માંગણીઓ ગાખત

ઘણાંખરાં ગ્રામ પુસ્તકાલયો તરફથી કેટલાંક ખોવાયેલાં પુસ્તકો રજીસ્ટરેથી કમી કરવા પરવાનગી માગતાં લખાણો હાલમાં બહુ મોટા પ્રમાણમાં આવે છે. સદરહુ બાબતની કારણવારી જોતાં જોકે કામ કરનાર મંત્રીઓ ખરેખરા જવાબદાર ન ગણાય તો પણ ખાતા તરફથી વખતોવખત પ્રસિદ્ધ થતાં સરકયુલરો સૂચનાઓ તરફ તેઓ દુર્લક્ષ કરે છે એ વાત સાબીત થાય છે. સ. નં. ૮૪ તા. ૨૨-૮-૨૩ થી કરાવવામાં આવ્યું છે તે પ્રમાણે દર સાલ સાલ આખરે પુસ્તકોની મેળવણી કરી તે બદલનો શેરો જનરલ રજીસ્ટર ને તે વખતે કરવાનો છે. પરંતુ આ હુકમનું ચુસ્ત પાલન થઈ

નથી એવું અમારા પ્રત્યક્ષ જોવામાં આવે છે. દરસાલ મેળવણી કરતાં પુસ્તકો ઘટવાનો સંભવ જોઈએ રહે. પરંતુ મોટે ભાગે કામ કરનારની બદલી થયા પછી હવાલો લેનાર ઈસમ મેળવણી કરી પ્રથમના ઈસમ વખતે પુસ્તકો જોવામાંની તકરાર કરે છે, અને છેવટે કોઈને ઘટતાં પુસ્તકો જોડવાં પડે છે અગર પુસ્તકાલયને એટલાં પુસ્તકો જતાં કરવાં પડે છે. આ માત્ર કામ કરનાર ઈસમની બેદરકારી જણાવે છે. અમોએ ફેરણીમાં મુલાકાત લીધેલાં લગભગ બધાં જ પુસ્તકાલયોનાં રજીસ્ટરો મેળવણીના શેરા વગરનાં જોયાં છે, અને તે વખતે સંબંધકર્તા ઇસમોનું ધ્યાન પણ ખેંચીએ છીએ. હવેથી ઉપર જણાવેલા સરકારનું મથાળોએ પાલન ન થાય તો પુસ્તકો કમી કરવા પરવાનગી માગનારને જ જોવાયલાં પુસ્તકો બદલ જવાબદાર ગણવાની નાણાંદે અમોને ફરજ પડશે.

વડોદરા,
તા. ૨-૩-૩૮

કે. મં. રાંગણેકર
મદદનીશ વ્યવસ્થાપક

સૂચના નં. ૪૧૨ સને ૧૯૩૭-૩૮

વિષય

વડોદરા રાજ્યની રેલ્વેનો નકશો પુસ્તકાલયમાં મૂકવા બાબત.

વડોદરા રાજ્યમાં શ્રીમંત ગાયકવાડ સરકારની રેલ્વે ક્યાં છે તે બતાવનારો નકશો મેસર્સ 'એ. થોમસ એન્ડ કો. મુબંઈ તરફથી તૈયાર થયો છે અને તેની કેટલીક નકલો કેટલાંક પુસ્તકાલયોમાં તેઓએ જાતે આવી ભીંત ઉપર લગાડી જવાનું કબજા કર્યું છે.

આ ઉપરથી દરેક પુસ્તકાલયને જણાવવામાં આવે છે કે જે સ્થળે ઉપર જણાવેલી કંપનીનો કોઈપણ માણસ નકશો લગાડવા આવે તે સ્થળે તેને જોઈતી અનુકૂળતા આપી નકશો મોઢાવી લેવો. સદર નકશાની કોઈપણ કિંમત આપવાની નથી.

વડોદરા,
તા. ૨-૩-૩૮

કે. મં. રાંગણેકર
મદદનીશ વ્યવસ્થાપક.

સૂચના નં. ૪૧૩ સને ૧૯૩૭-૩૮

વિષય.

ફરતા પુસ્તકાલયની પેટીઓ પરત મોકલવાના દિવસોમાં ફેરફાર કર્યા બાબત

બી. બી. એન્ડ. સી. આઈ. રેલ્વેના કોઈ પણ સ્ટેશને રવિવારના દિવસે બીજા ગ્રામે મોકલવા માટે પાર્સલ લેવાનું નથી એવું તપાસ કરતાં જણાઈ આવે છે. સખ્ખ

દરતા પુસ્તકાલયની પેઠીઓ સોમવારને બદલે શનિવારે વડોદરા સ્ટેશને ઉતરે એવી રીતે મોકલી આપવા ઠરાવવામાં આવે છે.

ગોળાગેટ સ્ટેશન માટે ગુરુવાર ઠરાવવામાં આવેલો છે તે કાયમ જ છે.

સંદર્ભ સૂચના લાગતાવળગતાની જાણ માટે પ્રસિદ્ધ કરવામાં આવે છે, આથી છે કે આ સૂચનાનું સુસ્ત પાલન થશે

વડોદરા,
તા. ૨-૩-૩૮

}

કે. મં. રાંગનેકર
મદદનીશ વ્યવસ્થાપક

સૂચના નં. ૪૧૪ સને ૧૯૩૭-૩૮

વિષય

ચાલુ સાલે ૫૦ નવીન પુસ્તકાલયો ઉઘાડવા બાબત.

ચાલુ સાલે ૫૦ નવીન પુસ્તકાલયો ઉઘાડવાનાં છે તે પૈકી ૩૮ નવીન પુસ્તકાલયો માટેની માગણી આવેલી તે મંજૂર કરી છે. હવે ફક્ત ૧૨ પુસ્તકાલયો નવીન ઉઘાડવાનાં બાકી હોવાથી, જે તે મહાલના પુસ્તકાલય મંડળના મંત્રી, પોતાના મહાલમાં પુસ્તકાલય સિવાયનું સરકારી શાળાવાળું ગામ હોય, અને તે ગામેથી પુસ્તકાલય ઉઘાડવા માટે રૂ. ૫૦) થી ૭૫) સુધીની લોકમદદની રકમ ભેગી કરીને મોકલી આપશે તે ગામે ચાલુ સાલે નવીન પુસ્તકાલય ઉઘાડી આપવામાં આવશે.

વડોદરા,
તા. ૩-૩-૩૮

}

કે. મ. રાંગનેકર
મદદનીશ વ્યવસ્થાપક.

સૂચના નં. ૪૧૫ સને ૧૯૩૭-૩૮

વિષય

વડોદરા રાજ્યનાં પુસ્તકાલયો માટે ભલામણ
કરવામાં આવેલાં સામાયિકો

નામ	પ્રકાર	લવાજમ	ટકાણું.
મહાકાલ	માસિક	રૂ. ૨-૦-૦ પોસ્ટેજ માફ.	નગીનદાસ પુરષોત્તમદાસ સંઘવી, તંત્રી, સંઘવીભુવન, લાલા વસાની પોળ, અમદાવાદ.

વડોદરા,
તા. ૬-૩-૩૮

}

કે. મ. રાંગનેકર
મદદનીશ વ્યવસ્થાપક.

પુસ્તક. ૧૩ થું.
અંક ૪ થી

એપ્રિલ
૧૯૩૮

પુસ્તકાલય

સવાળમ :

દેશમી વાર્ષિક રૂ. ૩-૮-૦
પાઠશાળા , , , ૩ ૫-૦-૦
છુટક નકલ : રૂ. ૦-૬-૦

વંચીઓ :

નાનાભાઈ ચંદ્રશેખર દીવાનજી
નાણુકભાઈ નંદીભાઈ ચોક્સી

અવરોધાપક :

બાલકભાઈ નારણભાઈ અમી
બી. કૌભે
મંત્રી, પુ. સ. સ. મં. વિ.
રાવપુરા.....વડોદરા.

આનુક્રમણિકા

કાવિ' કિરાટ (કાવ્ય)	દરિદ્રાંશુ દુ. દેવે	...	૨૧૩
પુસ્તક ચરણે (કાવ્ય)	ગીમનલાલ મુ. યાદ	...	૨૧૪
મામખજનોની સાચી એવા	ગોકુલદાસ દા. રામચુરા...	...	૨૧૫
માનપ્રચાર	કરમનલાલ ગીતલીયા	...	૨૧૭
દિ'દી કાપી રાષ્ટ્રનો કાળદો	વલીસ દાથીલાલ અમચાલાલ	...	૨૧૮
વસન્ત (ગરબો)	ખુદાબક્ષ અલીલાલ	...	૨૨૩
મામખ'ગાયતો અને પુસ્તકાલય	જુમલાલ દ. મહેતા	...	૨૨૪
માનપરિભાષ (કાવ્ય)	આઃચાદેવી	...	૨૨૫
પરદેશી સાહિત્યસંદિનું 'યોદ્ધા'ક અવનવું	છો. મા. કામદાર	...	૨૨૬
મદાલ પુ. પરિષદ : મિદ્ધપુર બીજી સંજેશ ૧લી	૨૨૮
પુસ્તક પરિચય...	ના. ચં. દીવાનજી	...	૨૪૫
નવીન કાલ	૨૫૫
પુસ્તકાલય નોંધ	૨૫૭
પત્રો શરૂ થવાની માહિતી: યાદી નં. ૬	૨૫૮
માસિકો ગળ્યા તારીખ	૨૬૦
શું વાંચેલો ?	૨૬૧
મંડલોમાં વેચાતા નવીન પુસ્તકોની યાદી	૨૬૨

કીર્તિ કિરીટ

: માલિની ૧૮ :

(૧)

સ્વજન સહુ ત્યજીને મુક્તિના માર્ગ લીધા,
વિમલ શરીર ઝીલી હંસ ને મોર રીઝ્યા;
કરુણુ જીવન હોયે સત્ય, ને સ્વાર્થ હીણું,
અમરપદ ગણાએ શારદાનું રસીલું.

(૨)

ઠવિગણુ સહુ વંદે પૂજ્ય પાદો પખાલે,
અમરગણુ વધાવે કીર્તિદા શારદાને;
જનગણુ સહુ હર્ષે રનેહલીનાં મુહાદે,
' જીવન રસ દેજે ' દિગ્ગજને સર્વ યોલે.

(૩)

પતિત જીવન સર્વે પુણ્ય માર્ગે વહાવે,
અવિરત શ્રમ સાધી રૂબતાંને તરાવે;
સલિલ કમળ પત્રે તેમ ના ડાઘ લાગે,
મલિન જીવન સાથે સાધતાં ઐક્ય રનેહિ.

(૪)

અમલ જીવન ત્હારું સ્વર્ગથી પૃથ્વી લોકે,
સતત પરિશ્રમે દેા લાવીયા રાજવી શા;
સદન સદન ત્હોરા વાસ છે એટલું ના,
વટપુર નૃપ શિરે કીર્તિ કિરીટ રાજે.

પુસ્તક-ચરણે

: કથોર ૭૬ :

પુસ્તક પ્રાણી આ દેહ,
મેળવવું ફર્લભ છે એહ;
શોધું કાં જડે ના કંઈ !
ગોતવું એ હવે ક્યાં જઈ ? (૧)

પાઠો શિયળના શિખાય,
વિશેષે બોધ સુ ઝીલાય;
અંતર દિલડું નિર્મળ થાય,
માનસિક મેલ નિખાળાય. (૩)

ભારેલું છલવું નવલું તાન,
પ્રણય પોષવું, મસ્તાન;
ધંધું પુસ્તક એવું આજ,
કરના તૃપ્ત હૃદય-રાજ. (૨)

પુસ્તક ચાહું છું ભણી ભાત,
વાંચન વાંચવાને ખંત;
ચક્ષુ જિજ્ઞાસો કોતાર થાય,
કહો ! તે ક્યાંથી શોધાય ? (૪)

: ગરબ :

અહા ! શાને રહો વંચિત ? બધાં પુસ્તક ભારે છે;
પ્રણયીને પ્રણય પાતાં, બધાં પુસ્તક નોખાં છે. (૫)

સુયશ પામો સયાજીરાવ, શત' શરદો અનુભવજો !
ખુએલાંને જગાવો છો, રૂડી આશીષ લોગવજો ! (૬)

ઘણેરાં પુસ્તકો જોયાં, ભયોં ભંડાર તમ રાજ્યે;
મગજને તાઝગી દેતાં, ઉમંગ, ઉલ્લાસ, શાન્તિયે. (૭)

ચહો જો જ્ઞાન સમૃદ્ધિ, વસી રહેજો વટોદરમાં;
સફળતા ત્યાં અનુભવશો સેન્દ્રલ લાયબ્રેરીમાં. (૮)

શિખાશે પાઠ શાન્તિના, વળી અજોડ સેવાના;
ખતાવે માર્ગ રાહતના, દિગંત ઓવાર આશાના. (૯)

કુલાવે ઉર વાડીને, હુલાવે મન ગગનને;
સુવાસિત ધાર વરસાવે, પુલકિત દિલડું કરીને. (૧૦)

અજબ રસ વાનગી પીરસે, હૃદય ચેતન બક્ષીને;
નમાવું શીર એવાંને, હુલાસા પુસ્તક ચરણે. (૧૧)

મુ. સંદેશર,
તા. આતરમુંબા,

}

ચીમનલાલ ચુનીલાલ શાહ.
મુ. શિ. સ. યુ. શાળા

ગ્રામ્યજનોની સાચી સેવા

[લેખક : ગોકુલદાસ દ્વારકાદાસ રાયચુરા]

ગામડાંઓ અને ગ્રામ્યજનોની સેવા શી રીતે થઈ શકે એ માટે દેશના મહારથીઓ આજ બુદ્ધિ બુદ્ધિ દષ્ટિએ વિચારણા કરી રહ્યા છે. 'સાચું ભારતવર્ષ' ગામડાંઓમાં છે, Back to Villages-ગામડાંઓમાં પાછાં જાઓ, ગ્રામ્યોદ્ધાર કરો ' આવી આવી વાતો આપણે અનેક વખત સાંભળીએ છીએ, વાંચીએ છીએ, અને એ વિષે ચર્ચાઓ પણ કરીએ છીએ. પણ પ્રશ્ન એ ઉઠે છે કે આજદિન સુધીમાં કેટલા કાર્યકરો ગામડાંઓમાં જઈને બેઠાં ? કેટલાંઓએ ગ્રામ્યોદ્ધારની યોજના અમલમાં મેલી ? કેટલાંઓએ ગામડાંઓના પ્રશ્નોમાંથી એકાદ પ્રશ્ન લઈ એને પોતાનો કરી લીધો ? આ સવાલો પૂછવા જેવા છે અને એના જવાબો પણ જાણવા જેવા હશે જ. પણ ' પુસ્તકાલય 'માં આપણે ગામડાંઓની પ્રજા આજે શું વાંચે છે એટલું જ ચર્ચાએ તો ઇષ્ટ છે અને તેમાં જ છેલ્લાં વીસ વર્ષથી ગ્રામ્યજનોની રેલગાડીની મુસાફરી વધતી ગઈ છે એ વખતે રેલવેનાં સ્ટેશનો ઉપર કેવા પ્રકારનું વાચન મળે છે એજ પ્રશ્ન પર આજે વિચારણા કરી એ વિષે કંઈ બ્યવસ્થા થઈ શકે તો ઠીક એજ દષ્ટિએ આ થોડા શબ્દો ' પુસ્તકાલય ' માં લખી મોકલું છું.

ગમે અઠવાડિએ હું વડોદરા આવ્યો એ વખતે રાજકોટ ટાઉન અને રાજકોટ જંકશન પર જે પ્રકારનું અશ્લીલ સાહિત્ય વેચાતું જોયું એથી બહુ જ ખેદ થયો. પ્લેટફોર્મ પર પુસ્તકો વેચનારા, સ્ત્રી પુરુષનાં તદ્દન નગ્ન અવસ્થાનાં ચિત્રોવાળાં પુઠાં જે પુસ્તકોનાં છે એવાં પુસ્તકો હાથમાં લઈ વેચનાર છોકરાઓ ડબ્બે ડબ્બે બારી પર ઉભા રહી એ પુસ્તકો હજારો ગ્રામ્યજનોને બતાવે છે, તેમજ સ્ટેશન પર હાથ ગાડીઓમાં ખીજી પુસ્તકો સાથે એ પુસ્તકો સહુ કોઈ જોઈ શકે એ રીતે મૂકે છે. ગાડીના જે ડબ્બામાં ભાઈઓ બહેનો સાથે બેઠાં હોય એ ડબ્બાની બારી આગળ એ નગ્ન ચિત્રોવાળાં પુસ્તકોનું ન્હાનકડું પ્રદર્શન ભરાય એમાં મને આખાય કાઠિયાવાડની ' બેશરમી ' દેખાઈ આવી. રાજકોટના મિત્રોને મહેં એમની આ શરમ પર લક્ષ આપવા કહ્યું. ખીજી પ્રાંતનો કોઈ પણ સભ્ય પુરુષ આ પ્રાંતમાં આવે તો તેને કાઠિયાવાડની આ પ્રકારની બેશરમી પર જરૂર તિરસ્કાર આવે, એ મિત્રોએ મહત્તે કહ્યું કે: " આ અમારી હદ નથી એથી અમે શું કરી શકીએ ? " મેં એમને સમજાવ્યા " હદ સ્ટેટની હો કે એજન્સીની હો તો પણ તમારે તો આને માટે જરૂર કંઈક પગલાં ભરવાં જોઈએ, જેની હદ હોય એમને એક પત્ર લખી પ્રજા જીવનને શરમાવનારાં આવાં પ્રદર્શન પહેલી તકે બંધ કરવાની વિનંતિ કરવી, આગ્રહ કરવો; ગમે તે ઉપાયે આ પ્રકારનાં પુસ્તકો સ્ટેશનોનાં પ્લેટફોર્મ પર વેચાતાં અટકાવવાં જોઈએ. "

મિત્રોને આ રીતે કહી હું આ વિષયમાં કંઈ કરી શકું કે નહિ એની વિચારણા મેં પણ કરી નેહ. વર્ષોથી રેલગાડી પર વેચાતાં 'ગજરામાર' અને 'સદેવંત શાવળીંગા' વગેરે પ્રકારનાં પુસ્તકોને બદલે પ્રગ્નને મસ્તી કિંમતે આપણે શિષ્ટ વાંચન આપી શકીએ કે કેમ એ વિચાર તો હું કરી રહ્યો હતો; પણ આજે 'દંપતી શાસ્ત્ર' અને 'કોક શાસ્ત્ર'નાં આ રીતે થતાં વેચાણ શી રીતે અટકી શકે એવી વિચારણામાં એક યોજના મ્હને સૂઝી છે: તે એ કે મહારાષ્ટ્રમાં જેમ એક આના માળા અને બે આના માળા છે તેવી એક આના માળા અને બે આના માળાની યોજના શરૂ કરવી નેહએ. મહાગુજરાતના સારા સારા લેખકો પાસે ન્હાની ન્હાની નવલિકાઓ લખાવીને આ પ્રકારનું પ્રકાશન પુસ્તકાલય સહાયક સહકારી મંડળ જેવી સંસ્થા ઉપાડી લેય તો એમાં લાખો ગ્રામ્યજનોની સેવા થઈ શકે તેમ છે.

રેલગાડીને પ્રવાસી એક આનો અથવા બે આના પ્રવાસમાં ખર્ચાં નાખવામાં લેશપણુ આનાકાની કરતો નથી. ધણુઓ તો કંઈ ને કંઈ ગાડીમાં વાંચવા નેહએ એ દૃષ્ટિએ એક આનો ખર્ચો જે આવ્યું તે અને જે પ્રકારનું મળે તે લઈને પણ સમય પસાર કરવા વાંચે છે. આવી એક નહિ પણ અનેક વ્યક્તિઓ હોય છે. આ પ્રકારના મોટા સમૂહને સારું વાંચન આપી શકાય તો એમાં મને પોતાને તો બહુ ઉંચા પ્રકારની સેવા દેખાય છે. જે પુસ્તકાલય સહાયક સહકારી મંડળ જેવી સંસ્થા આ કાર્યને ઉપાડી લેય તો મારી સેવા હું આ વિષયમાં આપવામાં રાજી થઈશ.

દર અઠવાડિયે લાખો નકલ છપાવી એક આના અથવા બે આનાની કિંમત રાખીને ન્હાની ન્હાની નવલિકાઓને જે પ્રચાર કરવામાં આવે તો આજે જે અનિષ્ટ પ્રકારનું સાહિત્ય રેલ્વેનાં સ્ટેશનોએ ગંદું વાતાવરણ ફેલાવી રહેલ છે એ સ્થિતિમાં પલટો આવશે. પરિણામે ઠેક ગામડાંઓ સુધી સસ્તા ભાવે મળતી આ વાર્તાઓ પહોંચશે. આ વાર્તાઓ સાદી અને સરળ ભાષામાં હોવી નેહએ: સાથે સાથે એમાં ગ્રામ્યજનના પ્રશ્નોનો ઉકેલ થાય એવી વસ્તુ ગુંથણી પણ થવી નેહએ.

ગુજરાતમાં રાષ્ટ્રીય મહાસભા ભરાય છે એવે વખતે મહાગુજરાતનું હિત જેને જેને હોડે વસી રહ્યું છે એવા આપણા કાર્યકરો એકત્ર થઈને આટલું કરે એવું કેણુ નહિ ઇચ્છે ? *

* આ લેખ ફેબ્રુઆરીના ખાસ અંક માટે લખાઈ આવેલો પણ મોટો પડવાથી તેમાં ન લેવાઈ શકેલો.

જ્ઞાનપ્રચાર

જીવનના વિકાસ માટે જ્ઞાનની જરૂર છે. તે મેળવવા માટે લખી વાંચી જાણનાર શહેર અને ગામડાંમાં રહેનાર લાઘવજ્ઞ પોતપોતાની રીતે પ્રયત્નો કરે છે. પણ આપણા વિભાગમાં હજી એવાં ઘણાં લાઘવજ્ઞો છે કે જેઓ સમજપૂર્વક જરા જેટલું જ લખી વાંચી જાણતાં નથી. જેઓ જરાતરા વાંચી જાણે છે, તેમને વાંચવાને સાર સારાં પુસ્તકો, જાણ્યાં ને માસિકો ભાષ્યેજ મળે છે. આ અધિકારભરી સ્થિતિમાં પહોંચાડી શકાય તેટલો પ્રકાશ પાડવાની આ “જ્ઞાનપ્રચાર”ની યોજના છે.

આ યોજનામાં ભાગ લેવા માટે-સાથ આપવા માટે સેવાના કામમાં પરોવાયેલાં કેટલાંક લાઘવજ્ઞોને નિમંત્રણ આપવામાં આવેલું છે, તેના જવાબમાં લગભગ બધાં જ્ઞેનોલાઘવજ્ઞોએ “ જ્ઞાનપ્રચાર ”ના કામમાં સાથ આપવાનું સ્વીકાર્યું છે, તે ખુશ થવા જેવું છે.

થોડાંએક લાઘવજ્ઞો તો પોતાની રીતે આ જ્ઞાનપ્રચારનું કામ કરી પણ રહ્યા છે. તેમની રીતો અને થતું કામકાજ જાણવાજેવાં છે; પણ તે તો સગવડે નજરે જોવાનાં મળે. દરમિયાન તેમની કેટલીક હકીકત અહીં રજુ કરવાથી આ દિશામાં કામ કરનાર લાઘવજ્ઞોને તેનો કંઈક ખ્યાલ આવી શકશે. એને આપણે અભ્યાસ મંડળ કે ન્યાયન વર્ગના નામથી ઓળખીશું.

અભ્યાસ મંડળો

એક લાઘવ આપણી પુરાતની કથાવાર્તાના રસિયા છે. તે રાત્રે દેવમંદિરમાં આરતી પછી બેસે છે અને આ પુરાણ કથાને શ્રી નાનાલાઇનાં પાત્રોમાંથી આ જમાનાને બંધબેસતી કરી નવું વાતાવરણ સર્જે છે. આથી ધર્મની સાંકડી મનોવૃત્તિમાં ફેર પડે છે, અને સાથે સાથે “ શું ખરી હકીકત આમ છે ? ” એવી વિચારશક્તિ જાગે છે, અને પરિણામે અધ્રશ્વરમાંથી વિજ્ઞાન તરફ વળે છે. આ રીત ગામડામાં બેસતા માણસને મળતી છે. તે ક્યાંક ક્યાંક રહી છે. તેને આવી રીતે કરીથી સજીવન કરી શકામ.

એક લાઘવ લજ્જન અને કીર્તનકાર છે. તે ગ્રામ્ય જીવનનાં ભજનો અને કીર્તનો ગાય છે અને મંડળીઓમાં ગવરાવે છે. આ પણ જ્ઞાનપ્રચારનું એક અંગ છે. કંઈમાં ઉતરી ગયેલું જ્ઞાન લાંબો વખત ટકે છે, અને તેની અસર ધીમે ધીમે પણ ફેલાય જતી જાય છે. પણ આવું ગીતસાહિત્ય સહુને સુલભ નથી. તે કેળવવા માટે સૌએ પ્રયત્ન કરવાનો છે.

ચલચિત્રો અને દિવાલચિત્રો જ્ઞાનપ્રચારમાં ઠીકઠીક મદદ કરી શકે છે. આ ચિત્રો નાણાંની સગવડ પ્રમાણે મેળવી શકાય. પણ કામ કરનાર લાઇને થોડું એવું જો ચિત્ર કાઢવાનું જ્ઞાન હોય, તો દિવાલચિત્રો બહુજ થોડા ખર્ચે તૈયાર કરી શકે. આવાં ચિત્રો રસ્તે ચિતર્યો હોય તો જાણે. અજાણે ઘણાં માણસો પર તેની અસર થાય છે; દિવાલચિત્રોની જેમ દિવાલસૂત્રો, દિવાલ પર લખેલી કહેવતો, ને મૂચનાઓથી પણ જ્ઞાનપ્રચાર થાય છે, એવો એક શિક્ષકલાઇનો અનુભવ છે.

એક લાઘવ ગ્રામ્ય પુનર્ધટનાનું મંત્ર લખને, આમસેવક બનીને બેઠા છે. તેઓ

ઉત્પાદક ઉદ્યોગના કામ સાથે જ્ઞાનપ્રચારનું કામ પણ કરી રહ્યા છે. હાથપગ ચલાવતાં ચલાવતાં તેઓ કંઈ કંઈ વાતો સંભળાવી શકે છે. આ વાતો સાંભળવાને બદલે આવતાં કેટલાક વૃદ્ધો અને જુવાનો ત્યાં બેઠા બેઠા હાથપગ હલાવતા થાય છે, જે બેકાર છે તેમને ધંધો મળે છે, અને જ્ઞાનપિપાસુ છે તેને નવીન જ્ઞાન મળે છે. આ બાબતે આમ પુસ્તકાલય પણ મદદ મેળવીને વસાવ્યું છે. એમને શ્રદ્ધા છે કે કામ કરનારને મદદ મળી જ રહે છે.

જ્ઞાનપ્રચારના કામમાં શિક્ષક બાઈબ્લેનો વિશેષ પ્રમાણમાં મદદ કરી શકે છે. તેમનો ધંધો જ્ઞાનપ્રચાર કરવાનો જ છે. પણ આજે તો ઘણે લાગે એમનો ધંધો મર્યાદિત એટલે કે નિશાળના ઓરડામાં અને તે પણ ફરેલા પાંચ કે છ કલાક પૂરતો જ બન્યો છે. બાળકોને પરીક્ષામાં પાસ કરાવવાં એટલું જ ધ્યેય ને શિક્ષક બાઈબ્લેનોએ રાખ્યું હોય, તો તેને જ્ઞાનપ્રચાર નહિ કહેવાય. જ્ઞાનની બૂખ લગાડવી, નવું નવું જાણવાની જીજ્ઞાસા કેળવવી, એ ધ્યેય હોવું જોઈએ.

જ્ઞાનપ્રચારના સંબંધમાં પુસ્તકો, માસિકો, પત્રો એ પ્રથમ જરૂરીયાત છે એ વાત સાચી છે, પણ કંઈ જાતના જ્ઞાનનો પ્રચાર પ્રધાન ગણવો એ પ્રથમ નકકી કરવાનું છે. આજે તો પુસ્તકો, પત્રો, ઢગલાબંધ બહાર પડે છે. એ બધાં મેળવી શકાય નહિ. વળી એ દરેકમાં કંઈ ને કંઈ નિરનિશાળું કે અસંગત હોય, તેમાં નવા અભ્યાસીની ચાંચ પણ ન ખૂટે. જેઓ સમજપૂર્વક વાંચી શકે તેવી શક્તિવાળા છે તેઓ તો પોતાને ગમતું સાહિત્ય ન્યાં ત્યાંથી મેળવી જ લે છે, પણ આ પ્રશ્ન બહુ સારી રીતે સમજપૂર્વક ન વાંચી શકે તેવાં જુવાન માણસો માટે ખાસ વિચારવા જેવો છે.

ગુજરાતભરમાં પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિને વેગ આપનાર શ્રી મોતીભાઈ અમીને શિષ્ટ વાચનની પરીક્ષા લેવાની પદ્ધતિ પ્રચલિત કરી છે, એમાંથી બહુ લેવાનું છે. ફરતાં પુસ્તકાલયની પેટીઓ પણ ઉપયોગી છે. નાની ઉંમરનાં બાળકો માટે, મોટી ઉંમરના જુવાન બાઈબ્લેનો માટે, વાનપ્રસ્થ જેવાં બાઈબ્લેનો માટે, શહેરમાં તથા ગામડાંમાં રહેનારાંઓ માટે જુદી જુદી જાતનાં સાહિત્યો હોવાં જોઈએ. જ્ઞાનપ્રચારની દૃષ્ટિ સૌના વિષે સમાન હોય, પણ સાધનો સૌને માટે સમાન ન હોય.

આ સંબંધમાં જ્ઞાનપ્રચાર માટે ન્યાં ન્યાં જે જે જાતના પ્રયોગો જે જે રીતે જેઓ કરી રહ્યાં હોય તે સૌ બાઈબ્લેનો પોતાનો અનુભવ જણાવે. કંઈ જાતનું સાહિત્ય પોતાના ક્ષેત્રમાં વધારે વપરાયું છે ? જ્ઞાનપ્રચારના સંબંધમાં પોતાના... ક્ષેત્રનો ઝોક કઈ બાબતમાં વળેલો છે ? તેને કંઈ તરફ વાળવો છે ? એ માટે પોતાની પાસે શાં સાહિત્ય છે ? નવું શું જોઈએ જે પોતે પોતાના ક્ષેત્રમાંથી મેળવી શકે તેમ નથી ? તે બાબતમાં છૂટથી વિચારની આપણે કરવાથી આપણે કામમાં સરલતા સાધી શકશું.*

અમરેલી,

તા. ૧૯-૨-૩૮

કરસનદાસ ચીતલીયા.

* ગત ફેબ્રુઆરીમાં ગોળવે જ્ઞાન મંદિરના આશ્રયે અમરેલીમાં ઉજવાયેલી શ્રી ગોખલે જયંતિ પ્રસંગે ઉપાયથી ને વહેંચાયેલી પત્રિકા.

હિંદી કૌપીરાઈતનો કાયદો

૧. પુસ્તકાલય માસિકના સને ૧૯૩૮ ના જન્યુઆરી માસના પાન ૧૭ ઉપર વિચાર ચંક્રમણ અંક ૨ માં, પુસ્તકો સંબંધી કૌપીરાઈતનો કાયદો શું છે. તેની પ્રસિદ્ધિ મળવાની જરૂર જણાવવાથી, અને કૌપીરાઈત કાયદાના કેટલાક મુદ્દાની સ્પષ્ટતા થવાની તેમને આવશ્યકતા જણાયાથી, પુસ્તકાલયમાં ૨૨ સેતા એક લાઈની સુચના ઉપરથી, કૌપીરાઈતના કાયદા સંબંધે કંઈક લખવાનું ઉચિત ધાર્યું છે.

૪. કૌપીરાઈત એક્ટને “ પ્રત હક્ક સંબંધી નિબંધ ” કહેવામાં આવે છે. પ્રત હક્ક સંબંધી નિબંધ પ્રથમ સને ૧૯૧૧ માં પાર્લામેન્ટના કૌપીરાઈત એક્ટ તરીકે અમલમાં આવ્યો. સને ૧૯૧૧ નો પ્રત હક્ક સંબંધી નિબંધ બ્રિટિશ હિંદુસ્થાનમાં લાગુ કરતી વખતે તેના ઠરાવોમાં ફેરફાર તથા વધારો કરવાનો નિબંધ સને ૧૯૧૪ માં અમલમાં આવ્યો.

૩. બ્રિટિશ હિંદુસ્થાનનો “ સને ૧૯૧૪ નો ૩ નો ધી ઇન્ડિયન કૌપીરાઈત એક્ટ ” વડોદરા રાજ્યને કેટલાક નામ હોદ્દા વગેરેના ફેરફાર સાથે ન્યાયમંત્રી કચેરી જાહેરાત અંક ૮ તા. ૧૯-૬-૩૧ થી, તા. ૧ ઓગસ્ટ ૧૯૩૧ થી લાગુ કરવામાં આવ્યો છે.

૪. કોષપણ સાહિત્યની, નાટકની, સંગીતની તથા કલાત્મકની મૂળ કૃતિની બાબતમાં
 (૧) નામદાર શહેનશાહના મુલકોના ભાગોમાં પ્રસિદ્ધ થયેલી હોય તો
 (૨) અપ્રસિદ્ધ હોય તો તે બતાવતી વખતે તેના કર્તા બ્રિટિશ રૈયત હોય તો અગર તો શહેનશાહના મુલકોના સદર ભાગોમાંનો રહીશ હોય તો, નિબંધના ઠરાવોને પાત્ર રહીને પ્રત હક્ક રહેશે.

૫. “ પ્રત હક્ક ” નો અર્થ (૧) કૃતિ અગર તેનો કોષપણ મહત્વનો ભાગ ગમે તેવા કોષપણ મૂર્ત રૂપમાં બતાવવાનો અગર ફરી બતાવવાનો, (૨) કૃતિ અગર તેનો કોષપણ મહત્વનો ભાગ જાહેરમાં બજવી બતાવવાનો, (૩) અગર કોષપણ લાખણની બાબતમાં તે લાખણ અગર તેનો મહત્વનો ભાગ જાહેરમાં આપવાનો અનન્ય હક્ક એવો થાય છે.

૬. પ્રત હક્કમાં (૧) તે કૃતિનો કોષપણ તરજૂમો કરવાના, ફરી ના કરવાના, બજવી બતાવવાના અથવા પ્રસિદ્ધ કરવાના,

(૨) નાટકની કૃતિની બાબતમાં સદરહુ કૃતિને નવલકથાનું અગર નાટક ન હોય એવું ખીજું સ્વરૂપ આપવાના,

(૩) નવલકથા અગર નાટક ન હોય એવી ખીજી કૃતિની અથવા કોષ કલાત્મક કૃતિની બાબતમાં, તેવી કોષ કૃતિનો જાહેરમાં પ્રગોગ કરી બતાવીને, અગર ખીજી રીતે નાટકનું સ્વરૂપ આપવાના,

(૪) સાહિત્યની, નાટકની, અગર સંગીતની કૃતિની આખતમાં, બનાવટ વડે તે કૃતિ યાંત્રિક રીતે ભજવી બતાવવામાં આવે અથવા આપવામાં આવે એવી કોષપણુ યાંત્રિક નોંધ (record), યાંત્રિક છિદ્રવાળી વિટાળા કરેલી નોંધ (perforated roll) ચલચિત્રનું ચિત્રપટ્ટ (film) અગર બીજી બનાવટ કરવાના અનન્ય હક્કનો સમાવેશ થાય છે.

૭. કોષ કૃતિના પ્રત હક્કના માલીકને, જે કોષ કરવાનો અનન્ય હક્ક કોપીરાઇટના કાયદાથી આપ્યો હોય, તેવું કોષપણુ કૃત્ય જે કોષ શખ્સ પ્રત હક્કના માલીકની સમ્મતિ સિવાય કરશે તેણે તે કૃતિના પ્રતહક્કનું ઉલ્લંઘન કર્યું છે એમ સમજવું; પરંતુ તેના અપવાદ નીચે પ્રમાણે છે:—

(૧) ખાનગી અભ્યાસ, સંશોધન, ટીકા, સિંહાવલોકન, અથવા વર્તમાનપત્ર માટે સારાંશ કરવા સાર કોષ કૃતિનો વ્યાખ્યાની ઉપયોગ કર્યાથી,

(૨) બ્યારે કોષ કલાત્મક કૃતિનો કર્તા તે કૃતિના પ્રતહક્કનો માલીક ન હોય ત્યારે, તે કર્તાએ તે કૃતિના મુખ્ય ઘાટની, પ્રતિકૃતિ અથવા નકલ ન થાય તેવી રીતે તે કૃતિના માટે બનાવેલા કોષ બીબાનો, ભરતનો (cast), આકૃતિ (sketch) નો, નકશા (plan) નો, નમુનાનો, અગર કાચી આકૃતિ (study) નો ઉપયોગ કર્યાથી,

(૩) શિલ્પકલા અગર કલાત્મક હુન્નરની કૃતિ, જે કોષ જાહેર અથવા ઇમારતમાં જાથુકની રાખેલી હોય તો તેનાં ચિત્રો, ચિત્રપત્રો (Drawings) કોતરકામો અગર છબીઓ બનાવવાથી અગર પ્રસિદ્ધ કર્યાથી,

(૩) જે સાહિત્યની કૃતિઓના સંબંધમાં પ્રત હક્ક હોય, પણ જે કૃતિઓ નિશાળોના ઉપયોગ માટે પ્રસિદ્ધ થઈ ન હોય, એવી પ્રસિદ્ધ થયેલી સાહિત્યની કૃતિઓમાંથી હુંકા ફકરાઓ પ્રસિદ્ધ કરવાથી; પરંતુ પાંચ વર્ષમાં તેના તેજ પ્રસિદ્ધકર્તાએ એકના એક જ કર્તાની કૃતિમાંથી એવા બેથી વધારે ફકરાઓ પ્રસિદ્ધ કરેલા હોવા ન જોઈએ, તથા જે કૃતિઓમાંથી એ ફકરાઓ લીધા હોય તે કૃતિનું નામ તેણે આપેલું હોવું જોઈએ.

(૫) જાહેરમાં આપેલા લાપણનો હેવાલ વર્તમાનપત્રમાં પ્રસિદ્ધ કરવાથી પ્રત હક્ક ઉલ્લંઘનનો ગુન્હો થતો નથી; પરંતુ હેવાલ લેવાની મનાઈ કરી હોય તો પ્રતહક્કનું ઉલ્લંઘન કર્યું ગણાશે.

(૬) કોષ પ્રસિદ્ધ થયેલી કૃતિમાંના કોષ વ્યાખ્યાની ઉતારો, કોષ એક શખ્સે જાહેરમાં વાંચ્યાથી અથવા મેડિ બોલી જવાથી,

પ્રતહક્કનું ઉલ્લંઘન થયેલું ગણાવું નથી.

૮. જે કૃતિ પ્રતહકકનું ઉલ્લંઘન કરનારો છે, અગર જે કૃતિથી પ્રતહકકનું ઉલ્લંઘન થશે એમ જાણવા છતાં કોઇ રાખ્સ,

(૧) તે વેચે, ભાડે આપે, અગર ધંધા તરીકે વેચવા અગર ભાડે આપવા માટે ખુલ્લી મૂકે અથવા માડે, અગર

(૨) ધંધાના કારણ સાર અગર પ્રતહકકના માલીકને નુકશાન યાચ તેટલે દરજ્જે વહેંચે, અગર

(૩) ધંધાના કારણ સાર જાહેરમાં પ્રદર્શિત કરે, અગર

(૪) વેચવા માટે અગર ભાડે આપવા માટે આયાત કરે તો તેણે પ્રતહકકનું ઉલ્લંઘન કયું છે એમ સમજવું.

૯. જે કોઇ પણ રાખ્સ કોઇ પણ કૃતિના પ્રતહકકની માલીકની સમ્મતિ સિવાય તે કૃતિના જાહેર પ્રયોગ માટે, કોઇ નાટકગૃહનો, અગર રમતગમતની જગ્યાનો પોતાના ખાનગી નફા માટે ધરાણપૂર્વક ઉપયોગ કરવા દે તો તેણે પ્રતહકકનું ઉલ્લંઘન કયું છે એમ સમજવું.

૧૦. કોઇ પણ કૃતિનો પ્રતહકક તે કૃતિના કર્તાની હયાતિ સુધી તથા તેના મરણ પછી ૫૦ વર્ષની મુદત સુધી અસ્તિત્વમાં રહેશે. (૧૯૧૧)

૧૧. પરંતુ બ્રિટિશ હિંદુસ્થાનમાં પ્રથમ પ્રસિદ્ધ થયેલી કૃતિની બાબતમાં, તે કૃતિ પ્રથમ પ્રસિદ્ધ થયાની તારીખથી માત્ર દશ વર્ષની મુદત સુધીજ, તે કરવાના, ફરી કાઢવાના, ભજવી બતાવવાના અથવા તેનો તરજૂમો પ્રસિદ્ધ કરવાના, અનન્ય હકકનો તે પ્રતહકકમાં સમાવેશ થશે. (૧૯૧૮)

૧૨. સામાન્ય રીતે કોઇ પણ કૃતિનો કર્તા, તે કૃતિના પ્રતહકકનો પ્રથમ માલીક ગણાશે; પરંતુ—

(૧) જ્યારે કોઇ કોતરકામની, જીમીની, અથવા પ્રતિમા (portrait)ની, તકતી અથવા બીજી અસલ બનાવવા માટે કોઇ બીજા રાખ્સે ફરમાવ્યું હોય, અને તે ફરમાન મુજબ કિંમતી મોંઝદલો લાઇને તે બનાવી હોય ત્યારે, વિરૂદ્ધ કરારના અભાવે, એવી તકતી અથવા અસલ બનાવવાનું ફરમાવનાર રાખ્સ પ્રતહકકનો પ્રથમ માલીક થશે.

(૨) કર્તા, નોકરીના અગર ઉમેદવારીના કરાર અન્વયે, બીજા રાખ્સની નોકરી કરતો હોય તે દરમ્યાન, અને તે નોકરીના અંગે કોઇ કૃતિ બનાવવામાં આવી હોય તો તે કૃતિનો પ્રથમ માલીક નોકરી રાખ્સનાર રાખ્સ થશે, પરંતુ

(૩) જ્યારે તેવી કૃતિ, વર્તમાનપત્ર, ચોપાનીયાં, માસિક, આપ્તાદિક વગેરે માટે

લખેલો લેખ હોય, તો વિરૂદ્ધ કરનારના અભાવે, તે લેખ, વર્તમાનપત્ર, ચોપાનીયાં, અગર એવા નિયત કાલના ભાગ સિવાય, બીજી રીતે, પ્રતિબંધ કરવાનો, કર્તાનો હક્ક છે એમ સમજવું.

દિવાની રાહ દાદ

૧૩. કોઈ કૃતિના પ્રતહક્કનું ઉલ્લંઘન કરવામાં આવે ત્યારે, તે પ્રતહક્કના માલીકને, કોઈ પણ હક્કના ઉલ્લંઘન માટે કાયદા પ્રમાણે મળનારી અથવા મળી શકે એવી તાકીદરૂપે, મનાઈરૂપે, નુકશાનીરૂપે, હિસાબ રીતે અગર બીજી રીતે દાદ લઈ શકાય એમ હોય તો, સઘળા પ્રકારની દાદ લેવાનો હક્ક છે.

૧૪. જે કૃતિનો પ્રત હક્ક અસ્તિત્વમાં હોય તે કૃતિની, ઉલ્લંઘન કરનારી સર્વ પ્રતો, અને ઉલ્લંઘન કરનારી પ્રતો બનાવવા માટે વાપરેલી અગર વાપરવા ધારેલી, સર્વ તકલીઓ, તે કૃતિના પ્રત હક્કની માલીકની મિદકત ગણાશે, અને તેથી સદરહુ માલીક તેના કબજે મેળવવા માટે અથવા તેમાં કરવામાં આવેલા સ્વરૂપાન્તરના સંબંધમાં કામ ચલાવવા માટે મુખત્યાર છે.

૧૫. જ્યારે કોઈ ધમારત અથવા બાંધકામ જે કોઈ બીજી કૃતિના પ્રત હક્કનું ઉલ્લંઘન કરતું હોય અગર પુરૂ થયે ઉલ્લંઘન કરે એવા સ્વરૂપનું હોય, તો તે પ્રત હક્કના માલીકને, તે ધમારત અગર બાંધકામ બંધાવું અટકાવવાનો, અગર તેને તોડી પાડવાનો, તાકીદ હુકમ અગર મનાઈ હુકમ મેળવવાનો હક્ક છે એમ સમજવું નહિ.

મુદત

૧૬. પ્રત હક્કનું ઉલ્લંઘન કરવા બાબતનું કોઈ કામ એવું ઉલ્લંઘન થયા પછીના તરતનાં ત્રણ વર્ષ વૈત્યા બાદ શરૂ કરવું નહિ.

સંયુક્ત કર્તાઓના પ્રતહક્ક બાબત

૧૭. કર્તાઓએ સંયુક્ત રીતે કરેલી કૃતિનો પ્રત હક્ક, જે કર્તા પહેલાં મરણ પામે તેની જીંદગી સુધીનો, તથા તેના મરણ પછી પચાસ વર્ષની મુદત સુધી, અગર જે કર્તા છેલ્લો મરણ પામે તેની જીંદગી સુધીની મુદત, એ એમાંથી જે મુદત વધારે લાંબી હોય તેટલી મુદત સુધી અસ્તિત્વમાં રહેશે. (૧૯૧૧)

૧૮. કોઈ સાહિત્યની, નાટકની, સંગીતની, અગર કોતરકામની કૃતિના સંબંધમાં, તેના કર્તાના મરણ વખતે, અગર સંયુક્ત કૃતિના સંબંધમાં તેના જે કર્તા છેલ્લો મરણ પામે તે વખતે અગર તેની તુર્ત પહેલો, પ્રત હક્ક અસ્તિત્વમાં હોય, પણ તે કૃતિ પ્રસિદ્ધ થયેલી ન હોય, તે કૃતિ નાટકની કે સંગીતની હોય તો, તે તારીખ પહેલાં તેના જાહેર પ્રયોગ થયેલો ન હોય, તેવે પ્રસંગે તેનો પ્રત હક્ક તે પ્રસિદ્ધ કરવામાં આવે. અગર બાપણની બાબતમાં તે જાહેરમાં

આપવામાં આવે, એ પૈકી જે અનાવ બને ત્યાંસુધી, અને તે પછી પચાસ વર્ષની મુદત સુધી અસ્તિત્વમાં રહેશે.

૧૯. કાયદાની ભાષા એ સાહિત્યની ભાષા નથી, કાયદાની ભાષા નીરસ હોય છે; છતાં સામાન્યતઃ જનસમાજને સમજાય તેવી સરળ ભાષામાં જરૂરીયાત જોટલી હકીકત રજૂ કરવામાં આવે છે. તા. ૨૦-૨-૩૮.

કોઠી નંકઃ
વડોદરા.

} વકીલ હાથીભાઈ અમથાભાઈ પટેલ.

—❦—

વસન્ત

(અર્જુન-તાલ : દાહરા)

વસન્ત વિશ્વ પેલી, આવી અલખેલી
અખી વિકસાવે પુષ્પ એ ઉલ્લાસનાં.....(૨)

તરૂવરો હસી હસી લીએ છે હાથ તાળીઓ.
નવલ પદ્મવીની વાટી બુએ છે ડાળીઓ,
ઠોકીલા દહુકે ફર કુંજમાં.....વસન્ત

સાખી

રંગ શુભાલ ઉઠે અતિ, શુભદિન સ્નેહ મનાય,
હૈરાં બિછળે હર્ષમાં, વિવિધ કુમુભ વિકસાય.

ખરે ખીલી વસન્ત વિશ્વ વાટિકા, લલાટિકા,
સોહે ભૂમિ તથા એ ભાલમાં.....વસન્ત.

તા. ૧-૨-૩૮ ના રોજ
વસન્ત પંચમી-પુરતકાલય
પર્વણી પ્રસંગે બાળાઓએ
ગાઈ બતાવેલ.

પ્રુદાબક્ષ અલીભાઈ શેખ.
આસિ. માસ્તર સ. ગુ. કન્યાશાળા
સિદ્ધપુર

ગ્રામ પંચાયતો અને પુસ્તકાલય

[લેખક:—વૃજલાલ દ. મહેતા, ભલગામ.]

પંચાયત ને ધારે તો પોતાના ગામની સુંદર સેવા કરી શકે તેવી સંસ્થા છે: માત્ર પંચાયતના અધ્યક્ષ અને સભ્યો કાર્યપરાયણ અને સેવાભાવી હોવા જોઈએ.

પંચાયતને કરવાનાં કામોમાં ધણીખરાં એવાં હોય છે કે જે લોકસમૂહાયને ખાસ ઉપયોગનાં હોય.

જીવનની સાચી જરૂરિયાત સમા અક્ષરજ્ઞાન—કેળવણીની સંસ્થા શાળા ઉપર પણ પંચાયતે ધ્યાન આપવાનું હોય છે: શાળાના શિક્ષકને થતી અડચણો, વગેરે બાબતોનો નિકાલ લાવવાને પણ પંચાયતને આધકાર હોય છે.

અને શાળાને અંગે જ ચાલણું ગામડાંનું ગ્રામપુસ્તકાલય પણ શાળા કરતાંય વધારે સંગીન સ્થિતિમાં ચાલે છે કે કેમ, લોકો તેનો લાભ લે છે કે કેમ, વગેરે પંચાયતે જોવાનું રહે છે.

હાલ તો લોકમદદ પુસ્તકાલયને મળે તેમાંથી અર્ધો ભાગ કાયમફંડમાં મૂકવામાં આવે છે, અને બાકીની રકમમાંથી બજેટ બનાવાય છે. લોકમદદ ૫૦ રૂ. થાય ત્યારે ૨૫) કાયમફંડમાં મૂકાય અને ૨૫) નું બજેટ બનાવાય. તેમાં ૨૫) લોકમદદ પર ૨૫) સરકારમદદ, ૨૫) પ્રાંત પંચાયત મદદ અને ૨૫) ગ્રામ પંચાયત મદદ મળી લોકમદદથી કુલ ચાર ગણી રકમ થાય છે.

ગ્રામ પંચાયત પોતાની હદમાં રહીને લોકમદદ જેટલી રકમ પુસ્તકાલયને આપી શકે છે.

કેટલેક સ્થળે એવું બને છે કે લોકમદદ ૩૦) રૂ. થઈ હોય તેમાંથી ૧૫) કાયમ ફંડમાં જતાં ૧૫) રૂ. નું બજેટ બનાવાયું હોય. તેમાં પંદર રૂપિયા ગ્રામ-પંચાયતે મદદ આપવી જોઈએ, તેને બદલે માત્ર પાંચ રૂપિયા કે છ રૂપિયા જ મદદ અપાય છે. પંચાયતને નિયમથી બાધ ન આવતો હોય ચાને ૧૦ ટકાથી વધુ રકમ ન થતી હોય તો લોકમદદ જેટલી જ મદદ કરવી એ પંચાયતોની પહેલી ફરજ છે.

પોતાના ગામનું કલ્યાણ કરનારી તમામ સંસ્થાઓને નિભાવવી, સંગીન બનાવવી અને લોકમોગ્ય બનાવવી એ પંચાયતની ખાસ ફરજ છે. બની શકે તેવી રીતે પંચાયતે પુસ્તકાલય જેવી સંસ્થાને વધુ ને વધુ મદદ અપાવવી જોઈએ.

ગામડાંને શાળાની જેટલી જરૂર છે, તેટલી જ પુસ્તકાલયની જરૂર છે. પુસ્તકાલય વિના શાળામાં શિષ્યેશું જ્ઞાન ભૂલાઈ જવાનું. પુસ્તકાલય સુંદર સ્થિતિમાં ચાલણું હશે, લોકો તેનો લાભ લેતા હશે તો તેનું પરિણામ સુંદર આવશે, અને તેનો યશ ગ્રામપંચાયતને અવરખે મળશે.

લોકો પાસેથી મદદ મેળવવામાં પણ ગ્રામપંચાયતના અધ્યક્ષ તથા સભ્યોએ

મદદ કરવી જોઈએ. ગામડાંમાં નાની નાની સભાઓ કરીને, વાર પ્રસંગે સમૂહ એકઠો મળ્યો હોય ત્યારે આવી બાબતો ચર્ચા ચલાવીને સમજાવવી જોઈએ, અને પુસ્તકાલય સમી સંસ્થાથી થતા ફાયદા લોકોને સમજાવવી પછી તેમની પાસેથી મદદ મેળવવી જોઈએ.

પંચાયતની પોતાની મદદ ધણી વખત મોડી અપાય છે. જો કે ગ્રામપંચાયતની મદદ જે આવવાની હોય તે પુસ્તકો ખાતે જ રખાવી જોઈએ એટલે પુસ્તકો ખાતે જ ખર્ચવાની હોવાથી કદાચ મોડી આવે તોપણ હરકત ન આવે, છતાંયે બની શકે તો મદદ પુસ્તકાલયોને વહેલી મળી જાય તેવી કાળજી પંચાયતના અધ્યક્ષ રાખે તે ઇચ્છવાયોગ્ય છે.

ગ્રામપંચાયતોને ધણી વખત પુસ્તકો સરકારમાંથી ભેટ તરીકે મળે છે અને ધણીખરાં પુસ્તકો ખરીદાય છે. એક એવો સરકારી છે કે પંચાયત પાસે એવાં પુસ્તકો પડ્યાં હોય, અને પંચાયતની મરજી હોય તો મે. રા. વહીવટદાર સાહેબની પરવાનગી મેળવીને પોતાના ગામના સાર્વજનિક પુસ્તકાલયને ભેટ તરીકે આપી શકે છે.

પંચાયત પાસે આવેલાં પુસ્તકો પેટીમાં પડી રહે છે. તે સિવાય બીજાં ખાસ ઉપયોગ થતો હોય નહિ એ સ્વાભાવિક છે, કદાચ થતો હોય તો પણ પુસ્તકાલયમાં જે રીતે એ પુસ્તક વંચાય તેટલું તો પંચાયત પાસે રહી વંચાય નહિ જ. વળી, આવાં પુસ્તકોમાં ધણાં એવાં પુસ્તકો હોય છે કે જે પુસ્તકાલયમાં હોતાં નથી. તો બની શકે તો—અને ગ્રામ પંચાયત, પોતાની સ્થાનિક પુસ્તકાલય સંસ્થા પ્રત્યે મમતા ધરાવતી હોય તો જરૂર પોતે પ્રયત્ન કરીને પણ પોતા પાસે રહેલા પુસ્તકોમાંથી બધાં નહિ તો થોડાં આપવા જેવાં જ પુસ્તકો પણ પોતાના પુસ્તકાલયને આપે.

ગ્રામ પંચાયત તો અનેક પ્રકારે લોકસેવા કરી શકે, પોતાના ગામની આવી સાર્વજનિક સંસ્થાઓને ધારે તેટલી ઉન્નત બનાવી શકે, એવું તેમની આગળ સુંદર સેવાનું વિશાળ ક્ષેત્ર છે. પણ તે વિશે હવે પછી—હાલ તો આટલું જ.

—ક્ર—

જ્ઞાન પરિમલ

(શાખરિણી)

ખીલી વિદ્યા વાડી, જીવન ગૃહની પાસ ફરતી,
કુલી કાલી કુંજે, સતત સર્વને જ્ઞાન નીરથી,
ખીલ્યાં પુષ્પો ન્યાસાં, પરિમલ ભર્યાં જ્ઞાન રસનાં,
ધૂમી, ચુંટી, સુંઘું મધુર કુસુમો જ્ઞાન અહવા.

—આશાદેવી

પરદેશી સાહિત્ય સૃષ્ટિનું થોડુંક અવનવું

હિંદુ ધર્મની નાલેસી કરતા આર્થર માર્કેસના પુસ્તક ' ધી લેન્ડ ઓફ ધી લિંગમ્ (The Land of the Lingam) ની હિંદમાં આમાત કરવા સામે પ્રતિબંધ મૂકવામાં આવ્યો છે. કતો આ દેશમાં પ્રચલિત અનેક વહેમોનો ન્યાયાધીશ પોતાની મેળે જ બન્યો છે અને હિંદુ ધર્મને, જગતની શરૂઆતથી વહેમોના ગળા તરીકે વર્ણવેલ છે.

' આર્થર માર્કેસ ' તો તખ્તપુસ છે. લેખિકાનું ખરું નામ ' ગર્વી બેરોન્ટે ' (Gerree Baronte). તેણે પોતાનું જીવન અરિત્ર ' લાઇફ ઓફ લવ્ઝ ઓફ એ પ્રોડિગલ ડૉટર ' (Life and Loves of a Prodigal Daughter) નામક પુસ્તકમાં આલેખ્યું છે.

* . *

રામેસિસ (Ramesses) નું લખેલ રમુજી પુસ્તક ' ઓરિએન્ટલ સ્પોટ લાઇટ ' (Oriental Spotlight) ને ઇજિપ્તમાં જન્મ અટકાવવામાં આવ્યું છે ઇજિપ્તના લોકો તેને રમુજી ગણતા નથી.

* * *

૭,૫૦૦ ડોલરનું હાર્પર પારિતોષિક ' ફ્રેડરિક પ્રોકોચ ' (Frederic Prokosh) ને તેની નવલકથા ' ધી સેવન હુ ફ્લેડ ' (The Seven Who Fleed) ના માટે આપવામાં આવ્યું છે. નિર્ણય કરનાર કમીટીમાં સિંકલેર ક્લુઇ, થોર્ન્ટન વિલ્ડર અને ક્લુઇ ઓગ્રિફ્સ હતા.

* * *

સ્વીડનમાં ધનામને પાત્ર કરેલ નવલકથા ' કેટ્રિના ' (Katrina) નો ઇતિહાસ રસદાયક છે. તેની લેખિકા સેલિ સાલ્મિનન (Sally Salminen) અમેરિકામાં રસોયણ તરીકે કામ કરતી હતી. પુરસદના સમયમાં બપોરે તથા રાત્રે તેણે તે લખી કાઢ્યું તથા ધનામની હરીકાષ-હોલ્ડિંગ્સ પારિતોષિક-માટે સ્કાન્ડિનેવિયાની બે પ્રકાશક પેટીઓએ પૂછ્યું. તે પુસ્તકનો ૫૦,૦૦૦ માર્કેસના પારિતોષિક માટે સર્વાનુમતે પસંદગી કરવામાં આવી. તરતજ તે પુસ્તકનું અસામાન્ય વેચાણ થયું. સ્વીડનમાં પ્રગટ થતાં પુસ્તકોમાં તેનું વેચાણ અબજતપૂર્વ નીવડ્યું અને સ્વીડનના સાહિત્યમંડળે સ્વીડનનું સાહિત્ય વિષયક મોટામાં મોટું ધનામ આપ્યું. આ નવી કદરથી પુસ્તકની લોકપ્રિયતા વધી ગઈ અને ફિન્લેન્ડ, નોર્વે, ડેન્માર્ક, એકાસ્સોવિકિયા, હોલ્લેન્ડ, ફ્રાન્સ, જર્મની, એટલિયન અને યુનાઇટેડ સ્ટેટ્સમાં તેનું લાપાંતર થઇ ગયું.

Michele) ત્રણ વર્ષ કરતાં વધારે સમય સુધી વેચાણમાં પ્રથમ સ્થાન ટકાવી રાખ્યું છે. તેની હવે સસ્તી આવૃત્તિ પ્રગટ થઈ છે.

*

*

*

‘ એન્થની એડવર્સ ’ (Anthony Adverse) ના લેખક હાર્વે એલ્લને તેના મહાન પુસ્તકની રૅપ્લેટી તરીકે દર વર્ષે નિયમિત રીતે ૪૦,૦૦૦ પૌંડ મળ્યે જાય છે. તે પુસ્તકનું વેચાણ એટલું મોટું છે કે લેખકને પોતાને ચોક્કસ આંકડાનો ખ્યાલ નથી. તેની ધારણા પ્રમાણે ૧૫ થી ૨૦ લાખ નકલો ખપી હશે. લગભગ દરેક ભાષામાં તેનું ભાષાંતર થયું છે.

*

*

*

પ્રખ્યાત ફ્રેન્ચ લેખક તથા ‘ ધી બોડીઝ રેપ્ચર્સ ’ (The Body's Raptures) ના લેખક મી. જુલે રોમેએ એવી રીત શોધી કાઢી છે કે જેથી લોકો આંખોની મદદ વિના જોઈ શકશે તથા પુસ્તકો વાંચી શકશે. ઘણાં આંધળાંઓના સંબંધમાં આ યોજના સફળ થઈ છે.

*

*

*

ઇન્ટરનેશનલ (આંતરરાષ્ટ્રીય) માર્ક ટ્વેઇન સોસાયટીનો ચૌદમો વાર્ષિક - ચંદ્રક મી. પી. જી. વોડ હાઉસને આપવામાં આવ્યો છે.

*

*

*

વૉર્સોના સ્વિટો કારાગૃહમાં પુસ્તકો લખવાનો પવન ચાલ્યો છે. આ કારાગૃહમાં પોલંડના નામચીન અપરાધીઓને રાખવામાં આવે છે. સેંકડો લેખકોએ કારાગૃહના રમરણની નવલકથાઓ, ટુંકી વાર્તાઓ અને પરીકથાઓ લખી છે. કારાગૃહના અધિકારીઓએ આમને કાગળ તથા સીસાપેન મક્ત પુરાં પાડવા પડે છે. તેમના પર દસ્તલિખિત ધતોનો વરસાદ વરસ્યો છે. કારાગૃહના નિયમ પ્રમાણે બધી વાર્તાઓ ‘ સેન્સર ’ પાસે પાસ કરાવવી જોઈએ એટલે અધિકારીઓને મોડી રાત સુધી કામ કરવું પડે છે. એમ જણાય છે કે એકાદ બે કેદીઓની કૃતિઓમાં શુદ્ધિનો ચમકાર પણ દીસે છે.

*

*

*

૧૯૩૭ નું સાહિત્ય નોબલ પ્રાઇઝ પ્રસિદ્ધ ફ્રેન્ચ લેખક મોં. રોજર માર્ટિન દુ ગાર્ડને આપવામાં આવ્યું છે. પદાર્થ વિજ્ઞાનનું લંડનના પ્રો. જ્યોર્જ પેન્જેટ ટોમ્સન અને ન્યુયૉર્કના ડૉ. કિલન્ટન જોસેફ ડેવિસનને આપવામાં આવ્યું છે. રસાયણશાસ્ત્રનું ઇનામ બર્મિંગહામના પ્રો. વૉલ્ટર નોર્મન હોલ્થર્થ તથા યુરિયના પ્રો. પૉલકેરર વચ્ચે વહેંચી દેવામાં આવ્યું છે. શાંતિનું ઇનામ વાર્ષિકાઉન્ટ સેસિલને રાષ્ટ્રી વચ્ચે શુભેચ્છા પ્રસારવાના કાર્ય માટે આપવામાં આવ્યું છે.

*

*

*

‘ સન્ડે ટાઇમ્સ ’ તરફથી લંડનમાં ભરવામાં આવેલા રાષ્ટ્રીય પુસ્તક પ્રદર્શનમાં ૧૯૩૭માં ચાર શ્રેષ્ઠ પુસ્તકોના કર્તાઓને સુવર્ણ ચંદ્રકો આપવામાં આવ્યા હતા. માર્ગરેટ અર્વિનને તેની નવલકથા ‘ ધી સ્ટ્રેન્જર પ્રિન્સ (The Stranger Prince) ’ માટે; રૉબર્ટ બાયરનને શ્રેષ્ઠ પ્રવાસ પુસ્તક ‘ રોડ ટુ ઓક્સિયાના ’ (Road To Oxiana) માટે, જ્યૉન્સ ટ્રેવેલિયનને શ્રેષ્ઠ જીવન વૃત્તાંત ‘ ગ્રે ઓફ ફેલોડોન ’ (Grey of Fallodon) માટે, રૉબર્ટ લિંડને ‘ આઇ ટ્રેમ્બલ ટુ થિંક ’ (I tremble to think) માટે.

*

*

*

માર્ગરેટ મિચેલની નવલકથા ‘ ગૉન વિથ ધ વિન્ડ ’ (Gone With the Wind) નું વેચાણ પંદર લાખ આંકડો વટાવી ગયું છે. હજુ પણ તેની ખપત વધતી જ નય છે. આટલી ઝડપે અગાઉ બીજા કોઇ પુસ્તકનું વેચાણ થયું નથી.

આ પુસ્તક સામે અપહરણનો દાવો સુસન લોરેન્સ ડેવિસે મોકલે તે ફેરફાર જાળવી કાઢી નાખેલ છે.

*

*

*

હજુ તો જુલાઈમાં પ્રગટ થયેલ ડા. ક્રોનિનની નવલકથા ‘ ધી સીટેડલ ’ (The Citadel) ની ૩૦૦,૦૦૦ નકલો ખપી ગઈ છે. આ પુસ્તકનું અગીયાર ભાષામાં ભાષાંતર કરવાની ગોઠવણ થઈ ચૂકી છે.

*

*

*

જહોન ગન્થરના પુસ્તક ‘ ઇન્સાઇડ યુરોપ ’ (Inside Europe) માં યુરોપના દરેક દેશમાં શું બની રહ્યું છે તે સંપૂર્ણ રીતે સમજાવ્યું છે. હવે તેની સુધારા વધારા સાથેની નવી સચિત્ર આવૃત્તિ બહાર પડી છે. આ પુસ્તકનું બાર જુદી જુદી ભાષામાં ભાષાંતર થઈ ચૂક્યું છે અને તે ભાષાંતરને જગતમાં અપૂર્વ ક્ષેત્રે મળી છે. મી. ગન્થર હવે પોતાનું નવું પુસ્તક ‘ Inside Asia ’ ‘ એશિયાની બીતરમાં ’ લખવા માટે સામગ્રી એકત્રિત કરી રહ્યા છે.

*

*

*

સાહિત્ય જગતમાં ખજાનાર મચાવી મૂકનાર માકેબેનિના પુસ્તક ‘ લો કંપની ’ (Low Company) ની સસ્તી આવૃત્તિ પ્રસિદ્ધ થઈ છે.

છાટાલાલ માનસિંગ કામદાર

—ક્ર—

પુસ્તકો યુવાવસ્થામાં આપણને માર્ગ દર્શાવે છે અને વૃદ્ધાવસ્થામાં આનંદ આપે છે. તે એકાંતમાં આપણને આશ્રય આપે છે અને આપણા જીવનને બોજાડપ બનવું અટકાવે છે.

—જેરિમી કોલિયર

મહાલ પુસ્તકાલય પરિષદ.

(૪) સિદ્ધપુર મહાલ ખીજ પરિષદ :—સિદ્ધપુર મહાલની ખીજ પુ. પરિષદ તા. ૧-૩-૩૮ રવિવારે હાજીપુર ગામે ભરાઈ. તે પ્રસંગે તાલુકાના ૨૫ પુસ્તકાલય પ્રતિનિધિઓ ઉપરાંત ૫૦ શિક્ષકો અને ખીજાં આસપાસનાં ગામોનાં આવેલાં માણસો મળી ૩૦૦-૪૦૦ માણસોથી મંડપ ચીકાર ભરાયો હતો. પરિષદમાં આસપાસની બી શિક્ષિકાઓએ પણ હાજરી આપી હતી. ખાસ આમંત્રિત ગૃહસ્થો માટે ઉંઝાથી હાજીપુર આવવા મોટરનો પણ બંદોબસ્ત હતો. ૧૧ા વાગતાં ગામ ઉપર બેઠા હાજર થઈ ગયા હતા. જેમાં પુસ્તકાલય ખાતાના મદદનીશ વ્યવસ્થાપક શ્રી. રામચંદ્ર સહેબ તથા મહેસાણા મહાલ શાળાધિકારી શ્રી. રાવળ સાહેબ પણ હતા. વિસનગર મહાલના દેણુપ, વાલમ, તરલ એ ગામેથી પણ શિક્ષક ભાઈઓ આવ્યા હતા. મંડપ શાળાની સામેજ ઝાડની છાયા નીચે રાખવામાં આવ્યો હતો તેમાં પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિને અનુસરતાં આકર્ષક યોડ મૂકવામાં આવ્યાં હતાં.

કરાવેલા દાંધમે પરિષદનું કામ શરૂ થયું. પ્રથમ બાળકોએ શ્રીમંત પ્રશસ્તિનો અને “ મીઠી સુધા ” એ ગરબો ગાયો. પછી પુસ્તકાલય પરિષદ તેમજ પુસ્તકાલયનો હેતુ બતાવતા શ્રી. ખીમજીભાઈ ઠાકર રચિત સંવાદ થયા હતા. તે પછી સ્વાગત પ્રમુખ રા. શિવરામ રામચંદ સત્કારનું બાપણ વાંચી સંભળાવ્યું, જેનો સારભાગ નીચે પ્રમાણે :—

સ્વાગત પ્રમુખનું બાપણ

“ x x આવી આવી સભાઓ જોવાનો, તેને સત્કારવાનો લઢવો શહેરો વધુ પ્રમાણમાં લે છે. પણ ઘોડા રેસના મેદાનમાં દોડે તેમાં તો કંઈ નવાઈ જ નથી. પણ ન્યારે અવ્યવસ્થિત વાંકાચૂંકા, રસ્તામાં પણ તે દોડી સફળ થાય ત્યારે તેને મળેલી કેળવણી વધુ પ્રશંસાપાત્ર ગણાય. તેવી જ રીતે ગામડાંમાં પણ શહેરોમાં દેખાતી સારી સારી પ્રવૃત્તિનો પ્રવેશ થાય તો ગામડાંને ધણું નવું જાણવાનું મળે. તેની સાથે આવી પ્રવૃત્તિની અનેકવિધ સારી અસર હંમેશની રહી જવા પામે. એટલે શહેરોને બદલે ગામડાં તરફ વધુ લક્ષ આપી પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિને પણ ગામડાંમાં લોકપ્રિય બનાવવી વધુ ઇચ્છ છે. તે રીતે આપે અને આજના આપણા પ્રમુખ સાહેબે આ ગામનો ઉત્સાહ અને ધગશ જોઈ હાજીપુરને પરિષદના રથળ માટે પસંદ કયું તે બદલ સમસ્ત ગામ આપ સૌનું ધણું જ આભારી છે.

આ પરિષદનો હેતુ મારી નમ્ર સમજ પ્રમાણે આટલો હોઈ શકે : (૧) ગામે ગામ પુસ્તકાલયો સ્થાપન થાય, (૨) કાર્યકર્તાઓ, સરકાર અને સ્થાનિક સંસ્થાઓ વચ્ચે સહકાર વધે, (૩) પ્રજા વાચનમાં વધારે ને વધારે રસ લેતી થાય, (૪) પુસ્તકાલયોની પ્રગતિ થવાની હરકતો દૂર થાય, (૫) અને એકંદરે પુસ્તકાલયોનું કામ શ્રીમંતના ઉદ્દેશ પ્રમાણે સફળ થાય તેમ કરવાનો છે.

આ ગામે સને ૧૯૨૧-૨૨ ની સાલમાં પ્રથમ પુસ્તકાલયની સ્થાપના થઈ હતી. વચ્ચે વાચનાલય પુરતું જ બજેટ થવાથી આ પુસ્તકાલય વાચનાલય તરીકે ગણાતું હતું. છ વર્ષથી બજેટ ઠીક થવાથી આ ગામના પ્રમાણમાં શિક્ષકો અને ગામના સહકારથી પુસ્તકાલયનું કામ સારા પ્રમાણમાં ચાલે છે.

આ ગામ વસાને આસરે ૧૮૦ વર્ષ થયાં હશે એમ વૃદ્ધ પુરુષોના કહેવાથી સમજાય છે. આ ગામનું નામ હાજીપુર, હાજીપુરા પાટીદારોની અટક ઉપરથી પાડેલું હશે એમ અનુમાન થઈ શકે છે. આ ગામ વસાને થોડાંએક વર્ષ થયાં હશે, ત્યારબાદ ખેરાળુના રહીશ ધનામદાર ઇસ્લામીયો મતુમીયાને આ ગામ શ્રીમંત ગાયકવાડ સરકારે ધનામમાં આપેલું હતું. તે દરમિયાન ભાગવટીને લીધે ગામલોકોની સ્થિતિ ધણી કફોડી હતી. હાલના શ્રીમંત મહારાજ સાહેબે આ ગામ આસરે ૨૫ વર્ષથી ખાલસા કરેલું છે. આ ગામની મુખ્ય વસ્તી પાટીદારોની છે. ગામની એકંદર વસ્તી ૬૭૩ માણસોની છે.

શ્રીમંત સયાજીરાવ મહારાજ સાહેબનો ઉદ્દેશ એવો છે કે જ્યાં શાળા ત્યાં પુસ્તકાલય હોવું જ નેહએ. જો શાળાવાળા ગામે પુસ્તકાલય ન હોય તો તે ગામના આગેવાનો અને શિક્ષકોનો જ દોષ કહી શકાય. ગામના આગેવાનો અને શિક્ષકો ધારે તો વર્ષ દહાડાને અંતે નકામા થતા ખર્ચા અટકાવી તેના બદલે નાના પ્રમાણથી પણ એક પુસ્તક મંદિર સ્થાપિત કરી શકે જ. લોકમદદ જેટલી જ રકમ સરકાર ઉદાર હાથે આપે છે, અને તેટલી જ બીજી પંચાયત મદદ અપાવે છે. આવા લાભો આપણે ન લઈ શકીએ તો શું તે આપણી અજ્ઞાનતા ન કહી શકાય ?

પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિમાં વડોદરા પ્રાંત મોખરે રહે છે. તેનો ઘખલો લઈ આપણે પ્રયાસ કરીએ તો તે પ્રાંતની હરિદાષમાં ઉતરી શકીએ ખરા. મને આજે જાણવા મળ્યું છે કે આ મહાલમાં ચાલુ સાલે શાળા ત્યાં પુસ્તકાલય થઈ ગયાં છે. આવાં તબજાં વરસોમાં પણ શ્રીમંતનો હેતુ પાર પાડવામાં જેણે જે રીતની શક્તિ ખરચી બાકીનાં બધાં જ પુસ્તકાલય સ્થાપ્યાં તે બદલ તેમને ધન્યવાદ ધટે છે. x x "

સ્વાગતનું ભાષણ પૂરું થયા બાદ રા. ખીમજીભાઈની દરખાસ્ત અને રા. પ્રહલાદજીભાઈના અનુમોદનથી મહાજ્ઞા શાળાધિકારી રા. રા. ઇશ્વરભાઈ મરઘાભાઈ પટેલે પ્રમુખરથાન સ્વીકારી પોતાનું જાપેલું ભાષણ વાંચી સંભળાવ્યું, જેનો મહત્વનો ભાગ નીચે પ્રમાણે

પ્રમુખનું ભાષણ

“ x x ચાલુ સાલે આપણા મહાલાએ શ્રીમંતની મહત્વાકાંક્ષા પાર પડી છે. એટલે કે મહાલે જે રીતે પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિનો વિકાસ કરવો નેહએ તેનો થોડો ધણો અમલ થયો છે. હવે તે ગતિને આપણે વધુ વેગવાન કરવાની રહી છે.

જો પરિપક્વથી મહાલમાં પુસ્તકાલયો ન હોય ત્યાં ન થાય, શિક્ષકો અને ગ્રામ્ય જનતા પુસ્તકાલયો ઉધડાવી તેનો પવિત્ર હેતુ પાર ન પાડે તો આપણે કંઈ પણ

પ્રગતિ કરતા નથી એમ જ માની લેવું પડે. આ સ્થિતિમાં પરિપદ ભરી મા ન ભરી એ સરખું જ છે. સારા વિચારો કરવા એ સારું છે પણ તે વિચારોનો આપણે અમલ ન કરી શકીએ તો તે સારા વિચારો નકામા જ છે. આજે આપણે એવા જ વિચાર કરીએ કે જેથી મહાલની પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિ વધુ વેગવાન બને.

શાળા એ બાળકોને જ્ઞાનચક્ષુ આપે છે પણ એ જ્ઞાનચક્ષુ હવંત રાખવાનું સાધન પુસ્તકાલય જ છે. જે આપણે શાળામાં, પ્રાથમિક શિક્ષણ આપી બાળકોને વાચનપ્રિય ન બનાવી શકીએ તો ઉપરોક્ત આપેલા જ્ઞાનચક્ષુઓ વર્ષો જતાં અદૃશ્ય થાય છે. જે શિક્ષકો અને અધ્યાપાનો બાળકોનાં જ્ઞાનચક્ષુ કાયમ મખવા ધ્વજ્જતા હોય તેમણે તે તરફ દુર્લક્ષ રાખવું ન જોઈએ. તેમણે એ પ્રવૃત્તિમાં પોતાનો પ્રાણ રેડી પુસ્તકાલયનો ઉપયોગ ધણો થાય તે તરફ વધુ ધ્યાન આપવું જોઈએ. એટલે જ્યાં સુધી શિક્ષકો પુસ્તકાલયનો અત્યુત્તમ હેતુ સમજી શાળા જેટલી જ લાગણી તેના તરફ દર્શાવતા નહિ થાય ત્યાં સુધી આપણાં પુસ્તકાલયો નિર્જીવ અને નિરૂપયોગી જ રહેવાનાં એ નિઃસંશય છે. જ્યાં શિક્ષકો આ પ્રવૃત્તિથી યતા લાભ સમજતા થયા છે ત્યાંનાં પુસ્તકાલયો ચેતનવંતાં છે, એમ મને પણ આજ સુધીના અનુભવથી સમજાયું છે. પુસ્તકોને કબાટમાં ગોંધી રાખવાં જોઈતાં નથી, તેને ફરતાં રાખવાં જોઈએ. પુસ્તક પ્રસિદ્ધ થઈ કબાટમાં પડી રહી જુનાં થાય એવો હેતુ પુસ્તકાલયનો હોઈ શકે જ નહિ. આ વાત મારા શિક્ષક ભાઈઓ સમજી જાય તો ખરેખર શાળા અને પુસ્તકાલય એ બેની સેવા વડે તેઓ તે તે ગામના તારણદાર થઈ જાય. આદર્શ પુસ્તકાલયો કે જેનો પૂજારી આ લાવના સમજ્યો છે ત્યાં, અને નથી સમજ્યો ત્યાં, પ્રમાણમાં ધણો તકાવત દેખાય છે. એક ગામે ફક્ત ગણમાંઝાંઝાં અને બીકની ખાતર થોડાં એવાં પુસ્તકો ધસ્યુ થાય છે, ત્યારે બીજે ગામ પુસ્તકાલયના કબાટમાં પુસ્તક પડી રહેતું નથી; વાચકોનો દરોડો પડે છે. પુસ્તકાલય એ ગામડાની અતિ જરૂરીઆતની વસ્તુ છે એમ સૌ સમજે છે. એના બજેટમાં પ્રત્યેક સાલે વધારો થતો રહે છે. ત્યારે જ્ઞાનવિહોણો પૂજારી ૫) રૂ. નું બજેટ સરખું બનાવી શકતો નથી. પુસ્તકાલયને એ એક ભારણ તરીકે સમજે છે. તેનું કારણ આલો શિક્ષક બીજા વ્યવસાયમાં લક્ષ આપી આ પ્રવૃત્તિનું લક્ષ્યબિંદુ સમજ્યો હોતો નથી એમ કહેવું જોઈએ. નિયમિત હંમેશને માટે થોડો એવો વખત મુકરર કરી લોકોને અને બાળકોને આગ્રહથી સારાં પુસ્તકો વાંચવા આપવાં એ અધ્યાપાન શિક્ષકનું કર્તવ્ય છે.

આ હેતુ ખર લાવવા પ્રથમ હું ગત્ર લાવે જણાવું છું કે શિક્ષકો અને અધ્યાપાનો જ્યાં સુધી વાંચતા નહિ હોય, પુસ્તક કે જાણુ આવે તે સીલબધ રાખી મુકતાદરો ત્યાં સુધી, શાળાનાં બાળકો અને ગ્રામ્યજનો તેને અડકવાનાં નથી. ગામડામાં તો અધ્યાપાન શિક્ષક હોય છે. પુસ્તકાલયોનો તે માલીક જેવો છે કેમકે ગામડામાં સાર્વજનિક પુસ્તકાલય એ નાનાથી મોટા, ગરીબથી તવંચર ઉજળાઆતથી અરપૂરય એ બધાની એક સરખી માલીકીનું છે એમ તેના ઉપયોગ વડે હજુ સુધી સમજાયું

નથી. એટલે ગામડાના લોકો આ બાબતમાં શિક્ષકને અને સંસ્થાને જાગૃત રાખે એવી સ્થિતિ હજી નથી. એટલે તેમાં રહેલો રસ, આનંદ અને આત્મોન્નતિનું રહસ્ય સમજાવવાની મહામૂલી ફરજ શિક્ષકભાષ્યોની છે. એક વખત આ સંસ્થાનો માથો ઉપયોગ જે તે ગામના લોકો સમજતા થશે ત્યારે શિક્ષક કે અંધપાલનું કામ થોડું-એક હળવું થશે. હજી તો ઉગતા વૃક્ષને જે રીતે લાલન-પાલનની જરૂર હોય છે તે રીતે આપણી આ ઉગતી સંસ્થાને પોતાની અતિ પ્રિય ફરજ માની તેને મહાદક્ષ થવાની તક આપવી જોઈશે. આ તક આપવાને માટે મંત્રી, અંધપાળ અને શિક્ષકે પોતાના પુસ્તકાલયનાં તમામ પુસ્તકોથી અને વાચનાલયનાં વર્તમાનપત્રોથી માહિતગાર રહેવું પડે. શાળામાંથી જ બાળોપયોગી પુસ્તકો બાળકોને આપવામાં આવે, દુનિયાની નવાજીની અને પુસ્તકોનું રહસ્ય મોટી ઉંમરના પછુ લણીને ઉઠી ગએલા લોકોને કહેવામાં આવે તો પછી વધારે વખત કાર્યકર્તાને મુશ્કેલી રહેવાની નથી. પરંતુ આમ તો ત્યારે જ થાય કે જ્યારે શિક્ષકો પોતાને ત્યાંનાં તમામ પુસ્તકો વાંચી જાય ને નવીન પ્રકાશનના જાણકાર રહે.

ધણા ભાષ્યો આપણા ગુજરાતના આજના ઉત્તમ બાલસાહિત્યની યુગ કર્મી સિવાય એટલે કે તે વાંચ્યા સિવાય, તેમાં વાંચવાનું શું હોય એમ માની લઈ બાલસાહિત્યથી અજાણ જ રહે છે. આપણે જાણવું જોઈએ કે આપણું ગુર્જર બાલસાહિત્ય પૂજ્ય ગિજુભાઈ અને બીજા સારા લેખકોના પ્રતાપે ભારતભરમાં મોખરે છે. તે પુસ્તકો વાંચવાથી જ સમજાય છે કે એમાં તો મોટા મોટા પછુ ન જાણતા હોય એવા પ્રસંગો, ને હકીકતો હોય છે ને તે વળી સરળ અને રમુજ ભાષામાં છતાં, અત્યંત આનંદદાયક તેમ જ બોધદાયક હોય છે. આ પુસ્તકો એકલા બાળકોને જ ઉપયોગી હોય છે એમ નથી પણ જ્ઞાનચક્ષુ ગુમાવવાની તૈયારીમાં હોય એવાં થોડું લણેલાં મોટાં માણસોને પણ ઉપયોગી છે. બાલસાહિત્ય અને બીજું એવું હળવું સાહિત્ય પ્રથમ વંચાતું થશે, તો પછી બીજાં ઉંચા પ્રકારનાં પુસ્તકોનો પણ સદુપયોગ આપો-આપ થવા માંડશે, અને તેમ થતાં પુસ્તકાલય એ શાળાથી પણ ગ્રામ જનતાને વિશેષ કલ્યાણકારી સંસ્થા નીવડશે. તેમ થતાં પુસ્તકાલય એ સાચું મંદિર છે, અહીં ગરીબોનું મહાવિદ્યાલય છે, એવી પ્રતીતિ ખસુસ થશે. તેથી જ હું મારા શિક્ષક ભાષ્યો અને અંધપાળોને ફરીથી વિનવું છું કે તમે પુસ્તકાલયના સાચા પૂજારી બનો. શિક્ષક ભાષ્યો કહેશે કે અમારા ઉપર વધુ ને વધુ જવાબદારીઓ લદાઈ રહી છે. પણ જેને આ સાચી ભાવના અંતરમાં ઉતરી છે તેને માટે આ જવાબ જ ન હોય. શિક્ષક જાતે હંમેશાં પોતાનું જ્ઞાન તાજું રાખે, જગતની સઘળી વાતોથી માહિતગાર રહે, તો જ સારો શિક્ષક નીવડી શકે. આટલા માટે પણ પુસ્તકાલય એ શિક્ષકને પ્રિય હોવું જોઈએ. કારણ જ્ઞાન વધારવાનું સર્વોત્તમ સાહિત્ય આપણું પુસ્તકાલય છે.

હવે હું સારાં પુસ્તકાલયોથી ગ્રામ્ય જીવનમાં કંઈ રીતનો ફેરફાર થાય છે તેનું દુકામાં વર્ણન કરીશ. હિંદુસ્તાનમાં તેમજ વડોદરા રાજ્યમાં પણ વધુ પડતાં ગામડાં જ છે. એટલે કે પ્રજાની સર્વદેશીય આબાદી ગામડાંની આબાદીમાં જ છે. શહેરોમાં

ગાનભૂખ જાગે એ સ્વાભાવિક છે. પણ ગામડાંની કંગાળ, પછાત, થોડું ભણેલી પ્રજાને પણ એ ભૂખ લાગતી થાય તો આપણા આજનાં ગામડાંનું કલેવર બદલાઈ જાય. દેશનેતાઓ અને સુધરેલાં રાજ્યોની આજની આમોદારની મહત્ત્વાકાંક્ષામાં આ રીતે આમ પુસ્તકાલયો મહત્ત્વનો ફાળો આપી શકે તેમ છે. ન્યાં ન્યાં પુસ્તકાલયો ચાલે છે ત્યાં સંપ અને સુખમાં પણ વધારો થતો રહે છે. અસ્પૃશ્યતાનું આપણું કાળું કલંક ત્યાંથી થોડા પ્રમાણમાં અને ધીમે છતાં ઓછું તો થાય જ છે. લોકો જગતની સાથે ચાલે છે. દિવસે દિવસે આમ જનતામાં ગાનનો પણ વધારો થતો જાય છે. પરિણામે અનેક જાતના વહેમોમાંથી ગામડાંની ભોળી પ્રજા બચી જાય છે. જીવંત પુસ્તકાલયો આ રીતે ગામડાંનું અતિશય કલ્યાણ કરી શકે છે, સેવાના લાભ સમજાવે છે, રાષ્ટ્રભાવના જન્યુત કરે છે અને શ્લેષુસ્તપણું નાબુદ કરે છે. આવાં પુસ્તકાલયોને આર્થિક મુશ્કેલી ખાસ અપવાદ વગર આવતી નથી. આ રીતની ગામની સેવા જનવનાર શિક્ષક કે ગ્રંથપાલ સાચો દેશસેવક છે. તેની સેવા મુંગી છતાં મહાન છે. હું ધ્વજું છું કે આ પરિષદમાં આવેલા શિક્ષક અને ગ્રંથપાલો આ સંકેત સમજી જાય અને પોતપોતાના ગામે જઈ આ કામ માટે મંડી પડે. મને ખાતરી છે કે આપણે એકજ વર્ષમાં ઘણું સાઈ અને સંગીન કામ આ રીતે બતાવી શકીએ, અને પછી ત્રીજી પરિષદ ભરી તેમાં એથી પણ વધુ ઉચ્ચ આદર્શ ધરાવતા વિચારો કરવા સમર્થ થઈએ.

ઉપર જે કહ્યું તેનો સાર હુંકામાં કમવાર કહીએ તો આ પ્રમાણે થશે:—

- (૧) ગામડાંમાં ભણેલાં તમામ સ્ત્રી પુરુષો પુસ્તકાલયોનો ઉપયોગ કરતાં થાય તેમ કરીએ.
- (૨) આસપાસ ન્યાં શાળા નથી ત્યાં પણ આપણાં પુસ્તકાલયો અને પત્રો ભણેલાં માટે પહોંચાડીએ.
- (૩) એકબીજાં પુસ્તકાલયોનાં સારાં પુસ્તકોની આપણે કરી તમામ ગામે સારાં પુસ્તકો વાંચવાની તક આપીએ.
- (૪) અભણ લોકોને માટે પણ અમુક સમાચારો, રસીકી વાતો, ધર્મક્રિયાઓ વગેરે બાબતોનું વર્ણન આપી તેને પણ આપણી પ્રવૃત્તિ તરફ સહાનુભૂતિ ધરાવતા કરીએ.
- (૫) જેમ અને તેમ કાયમ ફંડ વધારી પુસ્તકાલયોને નિર્ભય રાખીએ.
- (૬) સખાવતી સહૃદયોને શોધી પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિની પ્રત્યક્ષનીય યોજના તેમના દીક્ષમાં ઠસાવી તેના દાનનો લાભ પુસ્તકાલયોને અપાવી સમૃદ્ધ બનાવીએ.
- (૭) મહાલ પુસ્તકાલય મંડળ અને જુથ મંડળને જાગતાં રાખી તેના કામમાં યથાશક્તિ સેવા આપીએ.
- (૮) ઉત્તમ પુસ્તકો કે જે શિક્ષક જીવન અને માનવ જીવનને મહત્તા અપાવનાર હોય છે તેવાં પુસ્તકોની થતી પરીક્ષાઓનો લાભ લાઇએ અને લેવડાવીએ તો આપણે પણ મદતી થઈએ એમાં શક નથી.

ગામડાંનાં પુસ્તકાલયો આ રીતે જતે આમોદાર કરી શકે છે, એટલું જ નહિ પણ આમંસુધારણાની બીજી બાબતોમાં પણ યોગ્ય માર્ગચૂચન અને સહાય આપે છે. આ બધી સારી સારી વાતોનો અમલ ત્યારે જ થશે કે જ્યારે તમો પુસ્તકાલય એ સાર્વજનિક સંસ્થા છે તેના ઉપર આખા ગામનો સરખો હક્ક છે એવું બતાવી આપવા ગામડાંના બહુલા આગેવાનોની સંમતિથી એટલે કે વ્યવસ્થાપક મંડળની ઈચ્છાને અનુસરે, તેમના હક્ક સમગ્રવેા તોજ થઈ શકે. સંસ્થાના સર્વ સત્તાધીશ ન થશે પણ તેના દીનાતમા જરૂર બનશે એવી મારી નમ્ર સલાહ છે.

x x બેસી જતાં પહેલાં અહીંની શાળા સંબંધી કેટલીક ટુંકી હકીકત કહેવી યોગ્ય લાગે છે. કારણ કે આપણે શિક્ષણનું કાર્ય પ્રથમ કરવાનું છે. અહીંની શાળા બે શિક્ષકોની છે. તેમાં પણ બે જણ વચ્ચે કેટલાંય વરસોથી ૧૦૦ જેટલી સંખ્યા રહે છે. તેનું પરિણામ છેલ્લાં પાંચ વર્ષથી ૯૫.૦ આવી મંદતા અને દુબ્બધ જેવું તે સમજતી જ નથી. અહીંના લોકો કેળવણીનો લાભ સમજ્યા છે એટલે કાંઈ પણ બાળક દંડમાં જતું જ નથી. આનું કારણ અહીંની સ્થિતિ બીજાથી જુદી છે એમ નથી પણ આ શાળાના નસીબે સેવાભાવી શિક્ષક મળ્યા હોય સંગીન કેળવણી આપી લોકોનો તે પ્રત્યે ભાવ તેમણે કેળવ્યો છે તે છે. સારું કામ કરનાર શિક્ષક કે જેમને કંઈ કામ કરવાની હોશ છે તેમને આ શાળા એક આદર્શ નમુનો પુરો પાડે તેમ છે. તેની ઇતર પ્રવૃત્તિઓ—બાગ, અખાડો, બાલગમ્, શાળાની સ્વચ્છતા, શાળામાં રાખવા જોઈતાં નકશા, ચિત્રો જેવા જેવા અને અનુકરણીય છે. ટુંકામાં આ મહાલમાં જેટલા ગામોની શાળાની કેળવણી વિષયક જવાબદારી મારે શીર છે તે ઘેડી આજની આપણી પરિપદનું આ સ્થળ હાજીપુરની શાળા મારી નજરમાં સર્વોત્તમ જણાય છે. શિક્ષકો બાળકો પ્રત્યે વાતસલ્ય ભાવથી જોતાં જણાયા છે. પરિણામે શિક્ષકો બાળકોને અને તેના વાલીને શાળા તરફ આકર્ષી શક્યા છે, જેનાં મોઢાં ફળ આપણને પણ ચાખવાનો લાભ આજે મળ્યો છે. હાજીપુરમાં પરિપદ ભરવાનો મારો વધારે પડતો આગ્રહ ઉપર જણાવેલા કારણે હતો. કારણ પુસ્તકાલયના મંત્રીઓ ગામડાંમાં શિક્ષકો જ હોય તેમને અત્રે આવવાથી જેવડો લાભ મળે. તો આશા છે કે સૌ અત્રેની શાળા જોઈ પોતાની શાળામાં બની શકે તેટલું કરવા પ્રેરાશે.

આપણા મહાલમાં ચાલુ સાલે શાળાવાળા જતાં પુસ્તકાલય વગરનાં ૧૧ ગામોએ પુસ્તકાલયો કાઢવાની મારી વિનંતિ ધ્યાનમાં લઈ સવેળા રકમ એકઠી કરી આપી આ ગ્રામ્યોન્નતિનાં કાર્યમાં જે ઉત્સાહ લોકોએ તથા શિક્ષકોએ બતાવ્યો છે તે બદલ તેમને સૌને ધન્યવાદ આપવાનું ચૂકું તો તેમાં મારી કૃતજ્ઞતા જ લેખાય. રંસુલપુર ગામે તો શિક્ષકે જતે જ પુસ્તકાલયને કળાટની રકમ આપી છે ત્યારે માલવાડા, કરણપુર એ ગામે બીજા સદગૃહસ્થોએ તે રીતની ઉદારતા બતાવી છે. ઉપરાંત મુરખી મહાસખલાઈ, મુડાણના શેઠ અલીમહમદ જે. પી., સિદ્ધપુર તાલુકા શિક્ષક મંડળ વગેરેએ પણ મારી વિનંતિનો તત્કાળ અમલ કરી આ મહાલમાં એક પણ

ગામ પુસ્તકાલય વગરનું રહી જવા ન પામે એ ધારણા પાર પાડવામાં મદદ આપી છે એ બદલ તેમને પણ આભાર માની લઉં છું. આપ સૌ જાણો છો કે આ મહાલની પહેલી પરિષદના પ્રમુખ શ્રીયુત રામનારાયણ પાઠક જેવા વિદ્વાન માણસ હતા. ત્યાર બાદ ત્રણ વર્ષે આ બીજી પરિષદ થાય છે. બે મહાલ પરિષદોમાં આવનારને એટલી જ ચીનઆરી મળી જાય કે મારા ગામના પુસ્તકાલયને હું મારા ગામની ઉન્નતિનું કેન્દ્રરથાન બનાવવા આજથી પ્રયત્ન કરીશ તો જ આવી પરિષદોની સફળતા છે. તમને છેડતી એક વાત કહેવા માગું છું કે બ્રિટિશ હિંદની આજની કેટલીક પ્રાંતિક સરકારો હજી પ્રાથમિક શિક્ષણનો કાણ મેળવવા પ્રયત્ન કરી રહી છે એટલે પુસ્તકાલયો કાઢવાની આપણા જેવી અનુકૂળતા તો ત્યાં હોય જ નહિ. પરંતુ આપણા ઉદાર અને પ્રગૃહિતચિંતક રાજ્યપિતાએ ૩૦ વર્ષથી પ્રાથમિક શિક્ષણનો કાણ પોતાને હસ્તક રાખ્યો છે એટલું જ નહિ પણ શિક્ષણનો જીવન પર્યંત ઉપયોગ થાય તેની પણ સગવડ (પુસ્તકાલય) આપી મહાન કીર્તિ સંપાદન કરી છે. હું ઇચ્છું છું કે આપણે તેનો ઉપયોગ કરી જાણીએ, x x "

પ્રમુખનું ભાષણ પૂરું થયા પછી વાલમ શાળાના મુ. શિ. રા. મણિશંકરભાઈ તથા સિદ્ધપુરના રા. પ્રહલાદજીભાઈએ પુસ્તકાલયની ઉપયોગિતા અને આવકનું આપણું બાલસાહિત્ય એ બાબત ચર્ચા કરી હતી. તે પછી રા. ખીમજીભાઈએ પરિષદ માટે આવેલા સંદેશા વાંચી સંભળાવ્યા હતા, જેમાં શ્રી. ગિલુભાઈ, શ્રી. મહાસુખભાઈ, શ્રી. છોડુભાઈ પંડિત (મુખર્જી), ડૉ. ગદનેશ દવે, શ્રી. ભાનુભાઈ, શ્રી. નાનુકલાલ ચોકસી, અને શિક્ષકના તંત્રીના મુખ્ય હતા.

સંદેશા વંચાયા બાદ મહાલ પુસ્તકાલય મંડળનું નિવેદન વંચાયું હતું. તેમાં ખાસ કરીને જાહેર કરવામાં આવ્યું હતું કે " આ મહાલે ચાલુ સાલે તમામ શાળાવાળાં ગામે પુસ્તકાલય ઉઘડી ગયાં છે. ગઈ સાલે ૧૨ ગામેએ પુસ્તકાલય ન હતાં તે થઈ ગયાં છે. ઉપરાંત શિષ્ટ વાચનના પ્રચાર માટે મહાલ મંડળે ધણો જ પ્રયત્ન તથા ખર્ચ કર્યો છે. તે સિવાય મહાલ મંડળનો હિસાબ તથા માનદ પ્રચારકે કરેલી કામગીરી વાંચી સંભળાવી જૂથમંડળને જાગૃત થવા વિનંતિ કરવામાં આવી હતી તેમ જ પ્રાન્ત માટે રાખેલા પગારદાર પ્રચારક રા. અમચાલાલની સેવાનો લાભ દરેકે લેવા ખાસ ભલામણ કરી હતી. દહેગામ લરાનારા વર્ગનો પણ લાભ લેવા સૂચન કર્યું હતું. આમ ત્રણ પત્રિકામાં જાહેર કર્યા મુજબ નીચેના બે હરિજન શિક્ષકોને અનુક્રમે રૂ. ૩) અને રૂ. ૨) બે " પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિનું ઓમોદારમાં સ્થાન " એ વિષયના સારા નિબંધ લખવા બદલ ઉત્તેજન આપ્યાનું જાહેર કરવામાં આવ્યું હતું. (નિબંધ યથાવકાશે જપાશે.)

ત્યાર બાદ ઠરાવોનું કામ હાય પર લેવાયું હતું અને નીચે જણાવેલા ખાસ ઠરાવો પસાર થયા હતા.

ઠરાવો.

(૧) વડોદરા રાજ્યના અને આ મહાલના અમ્રમંડળ કવિ શ્રી. મનુ હ. દવે બંધનાં રચેલાં પુસ્તકો દરેક પુસ્તકાલયે ખરીદી તેને ઉત્તેજન આપવા તેમજ વંચાણાથી ત્રીતા

પાઠશાળાનું ખાલ સાદિત્ય પણ વસાવવા આ પરિષદ આ મહાલને તેમજ બીજા મહાલના પુસ્તકાલયના મંત્રીઓને ખાસ બલામણુ કરે છે.

દ. મૂ. ખીમજીભાઈ ટી. ઠાકર, સિદ્ધપુર.

અ. આ. હીરાભાઈ નામરદાસ, કલ્યાણી
ગોવિંદલાલ વૈદ્ય, સિદ્ધપુર
મંજિરાંકર જેઠારામ, વાલમ

(૨) તાલુકાના બધાં પુસ્તકાલયના મંત્રીઓ ઉત્સાહ બતાવી પોતાના પુસ્તકાલયનાં બજેટ દર સાથે નિયમિત મોકલી આ પ્રવૃત્તિને વધુ વેગ આપે એવી આ પરિષદ મંત્રીઓને વિનંતિ કરે છે.

દ. મૂ. અમૃતલાલ આચાર્ય, ઉંઝા.

અ. આ. માધાભાઈ રણછોડભાઈ, દાસજી.

(૩) જન્મભૂમિ પત્રની જે પુસ્તકાલયના બજેટમાં માગણી થાય તેને મંજૂર રાખવાની આ પરિષદ ખાતાને આગ્રહભરી વિનંતિ કરે છે.

દ. મ. માણેકલાલ રામી, સિદ્ધપુર.

અ. આ. મોહનભાઈ પટેલ, કરવી.

(૪) ગુજ્જર નવલકથાકાર શ્રી નારાયણ વિસનજી ઠક્કર, સર પ્રભાસંકર પટેલ, શ્રી. ચંદ્રસંકર પંડ્યા, અને સંગીતશાસ્ત્રી શ્રી. ખરેના રોકજનક અવસાન બદલ પરિષદ પોતાનો ખેદ બહેર કરે છે.

દ. મૂ. માણેકલાલ રામી, સિદ્ધપુર.

અ. આ. અંબાલાલ નારણદાસ પટેલ, કામળી.

આ સિવાય પરિષદને આમંત્રી હાજર ગામે બતાવેલા ઉત્સાહ બદલ ગામને તથા શિક્ષકોને ધન્યવાદ આપતા તથા બીજા ઔપચારિક કરાવો થયા હતા.

કરાવોનું કામ પૂરું થતાં મે. રાંગણેકર સાહેબે જન્મભૂમિ પત્રની માગણી મંજૂર થાય છે અને થશે એમ જણાવી સિદ્ધપુર મહાલની પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિ પરંતુ પોતાનો સંતોષ જાહેર કરી કાર્યકર્તાઓને ધન્યવાદ આપ્યો હતો. ઉપર જણાવેલા ૪ કરાવો ઉપરાંત નીચેના કરાવો પણ આવ્યા હતા, જેનો ખુલાસો મે. પ્રમુખ સા. તરફથી તેમજ મે. રાંગણેકર સાહેબ તરફથી થતાં ચર્ચાને અંતે તે કરાવો પાછા ખેંચાયા હતા વા પસાર થયા ન હતા. (૧) ગુજરાત વર્નાકુલ સોસાયટીનાં બેટનાં પુસ્તકો મેળવવા બેઠતા ૩. ૫૦) નો પણ બજેટમાં સમાવેશ કરવા બાબતનો કરાવ આવ્યો હતો, પરંતુ તેમાં પુસ્તકો સામાન્ય ગ્રામજનતાને વધુ પડતાં ઉપયોગી નથી એવો ખુલાસો મે. રાંગણેકર સાહેબે કરી આ માગણી અવ્યવહાર હોવાનું જણાવ્યું હતું. ૨. ખીમજીભાઈએ જણાવ્યું હતું કે ફક્ત ૫૦) ૩. ની પાછળ કામચલાઉ ગાટે ૧૦) ૩.નાં પુસ્તકો સોસાયટી આપે છે વળી કોઈ સાલ પુસ્તકો વધુ ભણેલાના ઉપયોગનાં આવ્યાં તેથી તેનું નિરૂપયોગીપણું મानी લેવું એ ઠીક નથી; ધીમે ધીમે ગ્રામજનતામાં પણ વધુ સંસ્કાર પડતા જાય છે. એટલે આ યોજનાનો લાભ જેમ અને તેમ વધુ લેવાય એજ ધ્યેય છે તો પણ ૫૦) ૩. ની સવડ બજેટમાં પહેલાં પણ અપાઈ નથી તેથી આપણી માગણી અગત્યની નથી એમ જણાવ્યું હતું. મે. પ્રમુખ સાહેબ પણ આ બાબતમાં સંમત થયા હતા. છેવટે મે. રાંગણેકર સાહેબે પુસ્તકો ભારાં છે પણ બજેટમાં સવડ થઈ શકે નહિ એવો ખુલાસો કર્યો હતો.

વળી પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિમાં ખૂબ રસ લેતા શિક્ષકોને પ્રમાણપત્ર મળવાં જોઈએ એવી માગણી થઈ હતી. રા. ખીમજીભાઈ ઠાકરે આ માગણીનો વિરોધ કરતાં જણાવ્યું કે આ રીતે સાચી સેવા કરનારની સેવાનું મૂલ્ય ઓછું થશે એટલું જ નહિ પણ પ્રમાણપત્રો મેળવવા માટે હરિદ્વિધ વધતાં તે મેળવવા માટે વધુ પડતો પ્રયત્ન થશે અને તે મળી ગયા બાદ તેના ઉત્સાહમાં મંદતા આવવાનો ભય રહે છે. તેથી આવી લાલચભરી સેવામાં સાચી સેવાનો ઉત્સાહ રહેશે નહિ. ઉપરનો ખુલાસો મે. રાંગણેકર સા. તથા મે. પ્રમુખસાહેબે પણ માન્ય રાખ્યો હતો. પરિણામે ઠરાવ પસાર થયો ન હતો. આ સિવાય રા. જોડાભાઈ આલ્મજીવાડા પુસ્તકાલયના મંત્રીએ મોટાં ગામોએ કાયમકંડના નિયમને બહુ વળગી ન રહેતાં તેના કાયમકંડના વ્યાજથી સંતોષ માની તેનાં પુસ્તકાલયનાં બજેટ મંજૂર રહે તે પુસ્તકાલયો વધુ આમજનતાનું હિત કરી શકે તેમ છે એમ વ્યક્ત કર્યું હતું અને તેને અંગે બધી ચર્ચા થવા પામી હતી. આ બાબતનો મે. રાંગણેકર સાહેબે ખુલાસો આપ્યો હતો અને આ પ્રશ્નને અંગે તેઓશ્રીએ પુસ્તકાલય ખાતાની હાલની નીતિ તથા કરવા જોઈતા વટહુકમોનું પણ વિવેચન કર્યું હતું.

ત્યારબાદ પ્રમુખસાહેબે ઉપસંહારનું લાપણું કરતાં બધાને પોતાને ગામે જઈ પુસ્તકાલયનો ઉપયોગ ગામડાંના તમામ લોકો કરતા ચાલુ તેવો પ્રયત્ન કરી આવતી સાલે તેનો સંતોષકારક જવાબ આપી રાકાય તે સ્થિતિમાં ત્રીજી પરિષદમાં આપણે મળીએ એવી આશા પ્રદર્શિત કરી હતી. તે દરમિયાન કરક્ષીના રા. મોહનભાઈએ આવતી પરિષદ તેના ગામે ભરવા ઉત્સાહપૂર્વક આમંત્રણ આપતાં તેનો સહર્ષ સ્વીકાર થયો હતો.

છેવટે રાજગીત ફૂલહાર વગેરે થઈ પરિષદનું કામ સમાપ્ત થયું હતું.

ગામ તરફથી તમામ બહારગામથી આવેલા ગૃહસ્થોને જમણું આપવાની વ્યવસ્થા હતી તે પ્રમાણે ભોજના ૬ વાગે સહુ જમીને છૂટા પડ્યા હતા.

(૨) સંખેડા મહાલ પ્રથમ પરિષદ:—તા. ૨૭-૩-૩૮ ને રવિવારે સવારના ૯ થી ૧૨ ના સમયમાં માંકણી મુકામે વડોદરા વિભાગ વિદ્યાધિકારી રા. રા. ઇન્દ્રવદન ધનંજય પંડ્યા સાહેબના પ્રમુખપદે ભરાઈ ગઈ. કામકાજની શરૂઆત બાલવીરોના આવકારગીત અને ઇશ્વરપ્રાર્થનાથી થયા બાદ મહાલ પુ. મંડળના મંત્રી રા. કચ્છલાલે માંકણીના શેઠ મુનીલાલભાઈ વતી પરિષદમાં પધારેલા સર્વ કોષ્ટનું માંકણી ગામ તરફ સ્વાગત કરતાં માંકણી શાળાના શિક્ષકોનો ઉત્સાહ વખાણી માંકણીની પ્રાચીન આબાદની તરફ લક્ષ્ય ખેંચતાં જણાવ્યું કે “ ગામની પ્રાચીનતા અને આબાદનીના પુરાવા ગામની આબુબાબુ પડેલા અનેક અવશેષો પૂરા પાડે છે. માંકણીમાં પૂર્વે શેરડીનું વાવેતર પુષ્કળ થતું હતું ને માંકણીનાં ગોળ ખાસ વખણતો હતો. માંકણીના ખેતરે ખેતરે વાવ ને કુવા હતા. લોકવદંતી છે કે માંકણીમાં ૯૯૯ વાવ ને કુવા હતાં. અત્યારે પણ તેનું પ્રમાણ ખીમજીભાઈ ગામ કરતાં વિશેષ છે, અને તે તરફ માંકણીમાં આવનારાનું ધ્યાન ખેંચાયા વગર રહેતું નથી. કાજે કરીને શેરડીનું વાવેતર બંધ પડ્યું છે અને કપાસનું રાંધે થયું છે. એટલે પહેલાં વસ્તી મોટે ભાગે કાજીયા કામની હતી તે મસાઈ જમને પાટીદાર વાળીઆ વગેરેની થઈ છે.

ગામની નજીકની એક વાવમાં એક જુનો લેખ છે તે ઉકેલાતો નથી. તાત્રપત્રો પણ થોડાંક મળી આવેલાં છે તે પણ ઉકેલાતાં નથી. એ જો ઉકેલાય તો માંકણીના પ્રાચીન ઇતિહાસ પર કંઈક અજવાળું જરૂર પડે. આ કામે રાજ્યનું સંશોધન ખાતું રસ લે ને ધ્યાન આપે તો ઘણું રહસ્ય ઉકેલે ને ઘણું જાણવાનું મળે. ”

આદ્ય પ્રમુખની રીતસર વરણી થયા પછી બાળાઓએ ખંજરી ને મંજરાના તાલ સાથે ‘ જો પેલા નંદ કુમાર ’નો ગરબો હાવભાવ સાથે ગાઇ સંભળાવ્યો. પછી મહાલ મંડળના મંત્રીએ મંડળનો સન ૧૯૩૬-૩૭ નો જાપેસો હેવાલ તથા હિસાબ વાંચી સંભળાવ્યો. આદ્ય પ્રમુખશ્રી પોતાનું ‘ જાપેસુ ’ ભાષણ વાંચી સંભળાવવા ઉભા થયા, ને તે વાંચતાં પહેલાં રા. કચુલાલે ગામની પ્રાચીનતા સંબંધમાં કહેલી હકીકતોની સમ્યાક સંબંધમાં ધ્યાન ખેંચતાં કહ્યું કે “ ગામની પુરાતનતા વિષે મારી ખાત્રી થઇ છે. ગામના તળાવનું નામ પંખા સરોવર છે ને ગામનું નામ મણિપુર છે. આ મણિપુર તે મહાભારતમાં જોનો ઉલ્લેખ છે તે બ્રહ્માહનવાળું જ હોવાનું ફરે તો નવાઇ નહિ. તળાવ પર મહાદેવનું દહેરું છે તે પણ ઘણું પ્રાચીન હોવાનું જણાય છે. કાતરકામ બાંધણી વગેરે આગતમાં તે મોઢેરા વગેરેનાં દહેરાંઓ સાથે સરખાપણું ધરાવે છે. આ બાબત મેં સંશોધન ખાતાના અધિકારી સાહેબનું ધ્યાન ખેંચ્યું છે ને તેમણે પુરસદ મળતાં એ સંબંધમાં યોગ્ય તે તજવીજ કરવાનું આજ્ઞાસન આપ્યું છે. તાત્રપત્રો વિષે પણ યોગ્ય તે તપાસ કરાવીશ ને પરિણામ જાહેર કરીશ. આવી પ્રાચીનતા તરફ શિક્ષક માત્રે અધિકારીઓનું લક્ષ્ય ખેંચવું ઘટે. ” શિષ્ટ વાચનની પરીક્ષાની યોજના સંબંધમાં બોલતાં જણાવ્યું કે ‘ એકલા શિક્ષકો માટે જ પરીક્ષાઓએ યોજાય તે બરાબર નથી. ૧૬ વર્ષ ને તેથી વધુ વયનાં છોકરા છોકરીઓ માટે તેમજ જોનો માટે પણ પ્રબલ થવો જોઈએ. શિક્ષકનો ધંધો તો ગાંધી કે મણિયારા જેવો છે. વેપાર જણાવવાનો છે. એટલે એ વેપારને માટે જરૂરી માલ મેળવી જ લેવો રહ્યો. વાચન સિવાય તે ક્યાંથી મળે ? ”

આ મતલબના પ્રાસ્તાવિક વિવેચન પછી પ્રમુખશ્રીએ જાપેસુ ભાષણ વાંચી સંભળાવ્યું, જે આખું વિચારણીય હોવાથી જેમનું તેમ ઉતારી લેવાનું ઉચિત ગણ્યું છે.

પ્રમુખનું ભાષણ

આ તાલુકો એ વડોદરા રાજ્યનો પૂર્વ દિશામાં સૌથી છેલ્લો તાલુકો છે. એક પશ્ચિમ દિશા સિવાય આ તાલુકાની બધી દિશાએ સંખેડ મેવાસનાં જુદાં જુદાં રાજ્યો છે, એટલું જ નહિ પણ તાલુકાની સરહદની અંદર પણ નાનાં સંસ્થાનો આવેલાં છે. આ તાલુકાની અંદરથી બે લાઇનો ગય છે જેથી હાલમાં તાલુકાની અંદર મુઝા-ફરીની કેટલીક સગવડ થઇ છે. તાલુકાની કુળદુપતાનો ખ્યાલ રાજનગર, લડોરિયા, અંહાદપુરા વગેરેના બાગ જોવાથી થાય એમ છે. રાજ્યના બીજા કોઇ ભાગમાં નથી એવી વસ્તુ અહીંમાં છે. હજી સુધી મારા જાણવા પ્રમાણે રાજ્યના કોઇપણ તાલુકામાંથી કોઈ બનીજ મળી આવતું નથી, ન્યારે આ તાલુકામાં બે મોટી ખાણો છે: મોતીપુરા આગળ આરસપહાણની અને સોનગીર આગળ પત્થરની. અજાણીના કુંગરના જંબલમાંથી હમારતી લાકડાં પણ પુષ્કળ મળે છે. એર નદી જેવું બાકું પણ

આ તાલુકામાં છે. આ પ્રમાણેની સ્થિતિ હોવા છતાં તાલુકાની પ્રજાની સ્થિતિ નબળા કેમ એ પ્રશ્ન મનમાં ઉદ્ભવે છે; અને ઉદ્ભવતાંની જોડે જ એ જવાબ મળે છે કે આ તાલુકામાં પછાત કોમની વસ્તી મોટે ભાગે છે. હવે અમુક કોમ પછાત અને અમુક કોમ ઉજ્જિયાત શા આધારે કહેવાય છે. તેનો વિચાર કરીએ. ખાતા તરફથી સરકયુલર નં. ૧૨ ની કોમ વિચારી જોઈએ તો જણાશે, કે એમાં આર્ય અનાર્યના ભેદ નથી; પણ આ બંને વચ્ચેના ભેદ કરવામાં જો કોઈ ધોરણ સ્વીકારાયું હોય તો તે કેળવણી છે. જે કોમમાં કેળવાયલાંની સંખ્યા વધારે હોય તે ઉજ્જિયાત અને કેળવાયલાંની સંખ્યા ઓછી હોય તે પછાત કોમ ગણાય. ધંધાને અંગે અથવા આર્થિક સ્થિતિને અંગે આ ભેદ નથી. આ ધોરણ સ્વીકારી પછાત કોમને ઉજ્જિયાતની ગણતરીમાં લાવવી હોય તો તેનો એક જ ઉપાય છે, અને તે સમજપૂર્વક કેળવણી, સામાન્ય રીતે આ કોમો ખીજી કોમો જોડે સરખાવતાં અસાનતાને લીધે વધારે ગરીબ છે; અને સામાન્ય રીતે ન્યારે ન્યારે તેને કેળવણીની વાત કરીએ છીએ, ત્યારે ત્યારે તેની ગરીબાઈ આગળ લાવવામાં આવે છે. સૌ કોઈ કચુલ કરે છે કે, આ ગરીબાઈ અસાનતાને લીધે છે. હવે પ્રશ્ન એ છે કે ભણે તો ગરીબાઈ જન્ય અને ગરીબાઈ જન્ય તો ભણે. આ દલીલ અંગ્રેજીમાં જોને 'વીસિયસ સરકલ'ની દલીલ કહે છે તેના જેવી છે. દાખલા તરીકે આપણે કોઈને પૂછીએ કે દુનિયામાં પહેલું ઝાડ કે પહેલું ખી ? આનો જવાબ આપવો જેમ અઘરો છે તેમ ગરીબાઈ પહેલી કાઢવી કે અસાનતા પહેલી કાઢવી એ કૂટ પ્રશ્ન છે. પણ જો જરા વધારે વિચાર કરીશું તો જણાશે કે અસાનતા ટાળ્યા સિવાય ગરીબાઈ કાઢવાના પ્રયત્નો કરીશું તો તે લાંબો વખત ટકશે નહિ. એટલે ગરીબાઈ રહેવા છતાં જો અસાનતા ટળે તો જ કાયમની ગરીબાઈ ટળે; માટે ગમે તેટલું દુઃખ વેડીને પણ એ લોકોએ ઉજ્જિયાત કોમમાં-કેળવાયલાં કોમમાં દાખલ થવું હોય તો છાકરાં ભણાવવાં જ જોઈએ. આવી રીતે ગરીબાઈ છતાં ભણે એટલા માટે શ્રીમંત મહારાજ સાહેબે એ લોકોને માટે છાત્રાલય, મંદિર શિક્ષણનાં શાસ્ત્રો વગેરે મળે. તેવી તત્ત્વવીજ કરેલી છે. છતાં પરિણામ ધારેલું આંબુ નથી. સન ૧૯૦૬ ની સાલમાં શ્રીમંત મહારાજ સાહેબે કૃપાવંત યજ્ઞ કેળવણી મંદિર અને ફરજિયાત દાખલ કરી તે વખતે જેમને ૭ વર્ષ પુરાં થયાં હતાં, તેમને ફરજિયાતનો નિયમ શરૂઆતથી લાગુ પડ્યો. ૧૯૨૬ માં જે બાળકની ઉંમર ૭ વર્ષ પુરાંની હતી, તે બાળક આજે ૧૯૩૮ ની સાલમાં ૩૯ વર્ષનું માણસ હોય. એટલે જો ફરજિયાતનો અમલ શ્રીમંતની ઇચ્છા પ્રમાણે થતો થયો હોય તો રાજ્યમાં જ ઉછરીને મોટાં થયેલાં માણસો પૈકી જેમની ઉંમર ૩૯ અને તેની નીચે ૧૧ વર્ષ સુધીની હોય તે નિરક્ષર હોવું જોઈએ નહિ; એટલે કે-આજે રાજ્યમાં ૧૦ અને ૪૦ ની વચ્ચેની ઉંમરનો કોઈ પણ ઇસમ નિરક્ષરની ગણતરીમાં આવવો જોઈએ નહિ. આ સ્થિતિ દરેક ગામે છે કે કેમ, તેનો સારામાં સારો જવાબ ગામ અને મહાલના અમલદારો દઈ શકે; અને જેટલે દરજ્જે એવી ખામી જણાય તેટલે દરજ્જે ફરજિયાતનો અમલ શિથિલ થયો છે એમ સમજવું. ગઇ વસ્તીગણતરીના આંકડા જોતાં આપણને જરા પણ કેળવણીમાં આગળ ગયાનાં ચિહ્નો જણાયો નહિ. આમ થવામાં

ક્યાં ક્યાં કારણો અંતઃગત છે, એ જણાવવું મારા જેવા માટે કઠીન છે, છતાં મારામાં જેટલી હિંમત છે તે બધી એકઠી કરી જણાવું, તો એમ જ કહી શકું કે ઉજળિયાત કેમોએ જ પછાત કેમોને પોતાનામાં ન લગી જ્ય તેટલા માટે કેળવણીથી વંચિત રાખી છે, આ કહેતી વખત હું જાણું છું કે તમારો બધાનો રોષ હું વહોરું છું. ફરજિયાત નથી એવાં બાળકોને કમી કરવાની, દંડમાં મારી આપવાની, ગણતરી બરાબર નહિ કરવાની, શિક્ષણમાં ધગશ અને એમને કેળવવામાં કાળજીનો અભાવ આ બાબતો કોઇપણ બારીકાઈથી જોનારને તરત જ નજરે પડે એવી છે. પછાત કેમોની ગરીબાઈની લાગણી એમના શાહુકારો, એમની પાસેથી ખેતીનું કામ લેનાર ખેડૂતો, તેમ જ દારૂની દુકાન ચલાવનાર પીઠાવાળાને જેટલી હોય છે, તેટલી લાગ્યે જ બીજાને હોય છે. વળી આ લોકો ગામની અંદર સારી લાગવગ ધરાવનારા અને પૈસા-દાર હોવાથી, આવા લોકોનાં બાળકોને ફરજિયાતના અમલમાંથી કેમ છટકાવી શકાય તેની સતત કાળજી રાખે છે. અને આમ કરી આ ગરીબ લોકોને પોતે મોટું પરોપ-કારનું કાર્ય કરી આપ્યું છે, એમ સમજાવે છે. આવું થાય તેનો ઉપાય શો ? કારણ કે ઉપર જણાવેલા લોકોનો સ્વાર્થ એ કેમને બીન કેળવાયલી જ રાખવામાં છે. આ વંસ્તુસ્થિતિનો ઉપાય શો ? ગામ ઉપર અમલદારો કોઇ કોઇ વખત આવે છે, અને તેઓ તો ઉપર કહ્યા તેવા લોકોને અને ગામના પટેલ તલાટીને મળી તેમને બોધ આપી ચાલ્યા જાય છે. કોઇ અમલદાર લાગ્યે જ આ પછાત કેમના લોકોને એકઠા કરી તેનો મેળાવડો કરવા પ્રયત્ન કરે છે. આમ કરવાને બદલે દરેક અમલદાર ગામ પર જાય ત્યારે આ પછાત લોકો કેવી જગ્યામાં રહે છે, શું ખાવપીએ છે, દિવસ કેમ નિર્ગમન કરે છે, તેનો અભ્યાસ કરી-તેમના મેળાવડા કરી સીધો બોધ આપવા અને તેનાં સુખદુઃખ જાણવા પ્રયત્ન કરે તો જ તેમની ખરેખરી મુશ્કેલી જાણી શકે એ દેખીતી વાત છે.

આટલી વાર લગી તો મેં તમને માત્ર ફરજિયાત કેળવણીની હકીકત કહી; પરંતુ હવે આપણે ફરજિયાત કેળવણી પછી શું હોવું જોઈએ, તેનો વિચાર કરીએ. આ વિચાર પહેલાના જેટલો જ કઠણ છે. અત્યારે ૭ થી ૧૨ વર્ષ સુધીની ઉંમર અને વર્ગ ૫ સુધીનો અભ્યાસ પૂરો કર્યો પછી કોં તો બાળક વર્ગ ૬ નો અભ્યાસ કરે છે, સવડ હોય તો અંગ્રેજી ભણે છે; અને બેમાંથી એકેય ન કરનાર ધરના, ખેતીના કે વેપારના કામમાં પડે છે. આમાંથી વર્ગ ૬ અને વર્ગ ૭ ભણનારની કે અંગ્રેજીમાં હેવટ મેટ્રીકની પરીક્ષા પસાર નહિ કરનારની સ્થિતિ બહુ કંફોડી થાય છે. તેઓને નોકરી મળતી નથી, અને ખેતી કે વેપારનાં કામ કરવા માટે જોઈતી ચિવટાઈ કે સહનશીલતા એનામાં રહેતી નથી. એટલે આવા અધકચરા લોકોની સ્થિતિ બહુ દયાજનક હોય છે. ઘણી વખત તો વર્ગ ૫ માં પાસ થઇ વર્ગ ૬ કે અંગ્રેજીમાં દાખલ થનારને ખાત્રી હોય છે કે આપણે ત્યાં નબી શકીશું નહિ, છતાં પણ દેખાદેખીથી બીજા સાથે ઘસડાઈ શરીર, શક્તિ અને ધનનો નાશ કરે છે. જે લોકો વર્ગ ૫ માં પાસ થયા પછી પરિસ્થિતિને અનુસરી અભ્યાસ છોડી દે તેવાઓને માટે, તેમ જ આવા અધૂરા અભ્યાસ મૂકીને આવનાર માટે શરીરશક્તિ અને ધનનો નાશ કર્યો સિવાય જ્ઞાન સંપાદન કરવાનું સાધન તે પુસ્તકાલય છે. મેળવેલું દ્રવ્ય ન

જય તે માટે જેમ આપણે પૈસા દાગીના વગેરે તપાસતાં રહીએ છીએ અને વધારવા પ્રયત્ન કરીએ છીએ, તેમ જ મેળવેલું જ્ઞાન જતું ન રહે અને દિન પર દિન વધે તે માટે પ્રયત્ન કરવો જોઈએ. અસલના વખતમાં વિદ્યાર્થી ન્યારે ગુરૂને ઘેરથી અભ્યાસ પૂરા કરી પાછા જતા, ત્યારે ગુરૂ એને છેવટનો ઉપદેશ આપતા, અને તેમાં નીચે પ્રમાણે કહેતા:—

માતૃ દેવો ભવ । પિતૃ દેવો ભવ ।

આચાર્ય દેવો ભવ । અતિથિ દેવો ભવ ।

સ્વાધ્યાયાન્મા પ્રમદ ।

એમાં ઉપરનાં ચારનો હાલ વિચાર ન કરતાં માત્ર છેવટના વાક્યનો વિચાર કરીએ. સ્વ એટલે પોતાના, અધ્યાયાત્ એટલે અભ્યાસમાં, મા પ્રમદ એટલે પ્રમાદ—બૂલ કરીશ નહિ. તાત્પર્ય એ કે પોતાનો અભ્યાસ ચાલુ રાખવામાં ખીલકૂલ આળસ કરવું નહિ. ગુજરાતીમાં પણ એક કહેવત છે કે:—

પાન સડે, ઘોઠા અડે, વિદ્યા વિસર જાય;

કહો ગુરુજી એ તીનકા કેન ઉપાય ?

ગુરુએ જવાબ આપ્યો કે આ ત્રણેનો ઉપાય ફરવવાથી : એટલે કે વારંવાર તેવું રટણ કરવાથી આમ થતું અટકે છે. આ જોતાં અભ્યાસ ચાલુ જ રાખવાની કેટલી જરૂર છે તે સ્પષ્ટ સમજાય છે. આ હકીકત ધ્યાનમાં લઈ જેમ અને તેમ વગર મહેનતે અને વગર પૈસે સગવડ મળે તેટલા માટે ગામે ગામ પુસ્તકાલય અને પ્રાચનાલયની યોજના કાઢી છે. પરંતુ શિક્ષણની ખામીને લીધે, આખોડવાને લીધે કે ઘણા દિવસથી પડી ગયેલી ટેવને લીધે આપણે એનો જેટલો ઉપયોગ કરવો જોઈએ તેટલો કરતા નથી. આ પરિષદો એનો બહોળો ઉપયોગ લોકો કેવી રીતે કરતા ચાય તેને માટે આપણે ભરીએ છીએ, ઠરાવો કરીએ છીએ, અને જાત જાતની ખાતાને તેમજ લોકોને સચનાઓ કરીએ છીએ. પણ આ કામ સેવાવૃત્તિનું હોવાથી કામ કરનારાઓમાં ન્યાં સુધી ત્યાગવૃત્તિ કેળવાય નહિ, ન્યાં સુધી નિશાળનું શિક્ષણ ગોખણિયા મટી સમજ-પૂર્વકનું થાય નહિ, ત્યાં સુધી આવી પરિષદો બહુ સંગીન કાર્ય કરી શકે નહિ. આવી પરિષદો કરતાં પણ કાર્યકરો લોકોના સમાગમમાં જેમ અને તેમ વધારે આવી તેની અડચણનો વધારે બારીકાઈથી અભ્યાસ કરી નિવેડો લાવે તો વધારે સફળ થઈ શકે. વાંચનાં સાધનો જોડે લોકો પુસ્તકાલયોમાં વધારે આકર્ષાય તેને માટે પ્રયત્ન કરવો જોઈએ. ન્યાં સુધી ગામમાં દવાખાનું અને દારૂનું પીડું હોય ત્યાં સુધી પુસ્તકાલયનાં પુસ્તકો વંચાયાં છે પરંતુ જીવનમાં ઉતારાયાં નથી, એમ માનવામાં જરાય અંતરાય નથી. અત્યારે આપણું શિક્ષણ અને વાચન વંધ્યત્વવાળું છે. આપણે શીખીએ છીએ, વાંચીએ છીએ અને પરીક્ષાઓ આપવી પડે તો કદાચ તેમાં સારામાં સારા ગુણો મેળવી પાસ થઈ શકીએ છીએ; પણ જીવન ઉપર તેની અસર લેશમાત્ર થતી નથી. એક જ દાખલો આ બાબતનો અત્યારે આપીશ. અત્યાર સુધીમાં જે પુસ્તકો લખાયાં છે અને છપાયાં છે, તેમાંથી કોઈ પણ પુસ્તકમાં મોડા ઉઠવાથી નિદ્રાગીમાં લાલ છે, એમ લખેલું જોવામાં આવ્યું નથી. ઉલટું એથી વિરૂદ્ધ દરેક ભાગમાં સ્ત્ર છે. અંગ્રેજીમાં કહેવત છે કે:—

Early to bed and, early to rise,
Makes a man Healthy, Wealthy and Wise.

રાતે વહેલા ને સૂઈ, વહેલા ઉઠે વીર;

બળ બુદ્ધિ બહુ ધન વધે, સુખિયું રહે શરીર.

આ સિવાય પણ બીજું ધણું લખી ચકાવ પણ કેળવાયલા લોકોમાં તો આ ગુણોનો ઉલટો લોપ જોવામાં આવે છે. આવા મીઠા ધણા દાખલાઓ છે. પરંતુ દેખીતી વાતને સાખીત કરવામાં વધારે પ્રમાણોની જરૂર શી ?

અસલના વખતમાં ગુરૂ પોતાને ત્યાંથી લણીને જતા વિદ્યાર્થીઓને આશિષ આપતા કે તવ વિદ્યા ફલવતી લય એટલે તું ને લણ્યો છે તે સદ્ગુણ યાઓ. સાર એ કે તે પ્રમાણે તું વર્તન રાખ. હાલમાં પઢીદાન સમારંભ વખતે આશિષ અપાય છે, પણ તે આપનાર ગુરૂ પૈકીનો ન હોતાં ઈલાકાનો મોટો અમલદાર હોય છે, જેથી આશિષનો કાંઈ અર્થ સરતો નથી. આપણે ને સિદ્ધાંતોની સત્યતા સિદ્ધ કરીએ તે સિદ્ધાંતો જિવનમાં ઉતારીએ તો આપણું લણ્યું પ્રમાણ, નહિતર નિરર્થક સમજવું. લંબાણના ભયે હું હવે પરિષદ દ્વારા હાલમાં ને સ્થિતિ છે, તેમાં થું કરી શકીએ તેનો વિચાર કરીશ.

પરિષદ કાયમનું કોષ સ્વરૂપ લે અને તાલુકાની કેળવણી સંબંધી રિયલિટો આરીક અભ્યાસ કરી તેમાં આવતા અંતરાયો દૂર કરવા પ્રયત્નો કરે એ જરૂરનું છે. તેટલા માટે મહાલ સમિતિઓ નિભાવે અને તે ગામેગામની શાળાઓનો, પુસ્તકાલયોનો તેમજ વાંચનાલયોનો અભ્યાસ કરી યોગ્ય તે નિવેદન રજુ કરે, અને અંતરાયો દૂર કરવા પ્રયત્ન કરે. હાલ દરેક જગ્યાએ પુસ્તકાલયો શાળાના મકાનમાં છે. આ પ્રમાણે પુસ્તકાલયો શાળામાં રાખવા યોગ્ય છે કે કેમ તેનો વિચાર થવાની જરૂર છે. હજુ શાળાઓને બાળકના પ્રમાણમાં વિસ્તારવાળાં મકાનો મળ્યાં નથી તે પહેલાં શાળાના મકાનમાં પુસ્તકાલય, ગ્રામ્ય ઔષધાલય, પોસ્ટ ઓફિસ, બ્યામશાળાનાં સાધનો વગેરે રાખવાની જગ્યા કરવી પડે છે. પુસ્તકાલય, મારા અનુભવથી તો ત્યાં જ સારું ચાલે છે કે જ્યાં સ્વચ્છ મકાનો છે.

વળી ગ્રામવાસીઓએ પોતાની દાનવૃત્તિની દિશા બદલી હવે આ તરફ ધ્યાન આપવું નેપ્રત્યે. કહ્યું છે કે—

અન્નદાનં મહાદાનં । વિદ્યાદાનં તતોઽધિકં ॥

અન્નેન ક્ષણિકા તૃપ્તિઃ । યાવજિજ્યય તુ વિદ્યાયા ॥

આ વાત આપણે ગામના લોકોને સમજાવી, તેનું વલણ બદલાવી, આવાં પુસ્તકાલયોનાં મકાનો વગેરેમાં મદદ કરતાં શીખવવું નેપ્રત્યે. એટલું ને આપણે કરીએ તો આપણાં કામને ધણો વેગ આપીશું. ઉવટે આપણે બધા ને અત્યારે એકંત્ર થયા છીએ તે અંતરથી આપણા દેશને માથે લાગેલી નિરક્ષરતાની કાળી દીલી દૂર કરવા પરમાત્મા શક્તિ આપે એટલું માગી વિરમીએ. તમે બધાએ મને અત્યાર સુધી સાંતિથી સાંભળ્યો તે બદલ તમે સૌનો અંતરથી ઉપકાર માનું છું. ઈશ્વર તમને સદ્બુદ્ધિ આપી, છો તેના કરતાં પણ વધારે સેવાભાવી થાઓ એવી પ્રાર્થના સાથે મારું બાપણ સમાપ્ત કરીશ. ઇતિશમ્ ॥

પ્રમુખશ્રીનું જાપણ ૧૦ ને શુભારે સમાપ્ત થતાં બાલવીરોએ ‘ મહારાણા પ્રતાપ, ’ તથા ‘ સિકંદર પોરસના સંવાદ લજવીને, અને બાલિકાઓએ ‘ ભેટે ઝુલે છે તલવાર ’ ને ‘ સરવર તીરે સહીયર સાથે ’ એ રાસ-ગરબા ભાવભેર ગાઈને સલાતું મનરંજન કર્યું. તે પછી ઠરાવોનું કામ હાથ ધરવામાં આવ્યું ને યથાયોગ્ય વિવેચનો સાથે કુલ ૧૫ ઠરાવો પસાર કરવામાં આવ્યા. જેથી ઠરાવ નં. ૧ શ્રીમંત મહારાજ સાહેબનો આભાર અને દીર્ઘાયુ સંબંધીનો તથા ઠરાવ નં. ૧૨ પ્રમુખાદિનો આભાર માનવાનો હોઈ બાકીના ૧૦ ઠરાવ નીચે પ્રમાણે :—

ઠરાવો

ઠરાવ નં. ૨ : પેટલાદ અને વાધોડીઆ મહાલમાં દર વર્ષે જેમ વિદ્યાદાનનો એક દિવસ ઉજવવામાં આવે છે તેમ આપણા મહાલમાં પણ ચૈત્ર સુદી ૮ (રામનવમી) એ એવો દિવસ ઉજવાય એમ આ પરિષદ ઇચ્છે છે. અને એનો અમલ ચાલુ સાલથી જ કરવા માટે અત્યારથી જ એની તજવીજ કરવા આ પરિષદ મહાલનાં તમામ પુસ્તકાલયોનાં મંત્રીઓ અને કાર્યકર્તાઓને જલામણું કરે છે.

દ. મૂ. હર્ષદલાલ છાતાલાલ પંડ્યા, કાવીકા

અ. આ. શાંતિલાલ પ્રહલાદજી માંડણી

વિ. „ „ મણીલાલ મંજુજી કારીવાળા

ઠરાવ નં. ૩ : ‘ શાળા ત્યાં પુસ્તકાલય ’ શ્રીમંત મહારાજ સાહેબના એ સ્તુત્ય સિદ્ધાન્તનો સંખેડા મહાલમાં સંપૂર્ણ રીતે અમલ કરી દેખાડવા માટે આવશ્યક પ્રયત્ન કરવા આ પરિષદ નીચેના સદ્યુદ્દર્યોની સમિતિ નીમે છે :—

(૧) મે. રા. શ. મહાલ વહીવટદાર સા.

(૨) રા. રા. મહાલ શાળાધિકારી સા.

(૩) રા. સંખેડા મહાલ પુ. મંડળના મંત્રી

(૪) રોક ગોવિંદલાલ દરિવલ્લવ

(૫) ડૉ. નેઠાલાલ કેશવલાલ પરીખ

દ. મૂ.—જેઠાલાલ મણીરાંકર બ્યાસ, ફોસેન્દ્રા

અ. આ.—વલ્લભલાલ મોકાલાઈ, કાવીકા

ઠરાવ નં. ૪ : ભણેલી પ્રભને વાંચવાનું સાધન પુસ્તક પાઠનું એ વડોદરા રાજ્યની નીતિ છે, તેને આ પરિષદ હર્ષથી વધાવી લે છે. પણ એ નીતિનો અમલ હાલ માત્ર જ્યાં સરકારી મુખ્ય શાળાઓ હોય છે તેવાં ઝામોમાં જ થતો જોવામાં આવે છે, વડોદરાના વા સરકારે માત્ર કચેરી ખાતેની શાળાઓમાં જાણે તેને લાભ આપવામાં આવતો નથી. તેથી એ સ્તુત્ય રાજનીતિનું ધ્યેય પુરેપુરું સચવાતું નથી એમ આ પરિષદ માને છે, અને પુસ્તકાલય ખાતાને તેમજ પ્રાંત પુસ્તકાલય અને રાજ્ય પુસ્તકાલય મંડળોના સંચાલકોને એ બાબતનો સદાદુર્ભૂતિથી વિચાર કરવા આ પરિષદ આમંત્રણ વિનંતિ કરે છે.

દ. મૂ.—શા. કચુલાલ ચુનીલાલ, સંખેડા

અ. આ. શા. હીરાલાલ ચુનીલાલ, સંખેડા

વિ. અ. આ.—મણીલાલ મંજુજી કારીવાળા

ઠરાવ નં. ૫ : પ્રભને ઉપયોગી કાષ્ઠકાનુનો, નિબંધ નિપ્રેક્ષ જેમાં છપાયલા છે એવાં પુસ્તકો ઉપરાંત પ્રાંતનો નડરો, ઘડિયાળ, રેલ્વેગ્રાહક તેમજ બાહ્યોપયોગી રમતગમતનાં સાધનો દરેક પુસ્તકાલયમાં હોય એમ આ પરિષદ ઇચ્છે છે અને પોતાના બજેટમાં સવડ કરી વહેંચામાં વહેંચી તકે વસાવી દેવાની મંત્રી બાહ્યોને જલામણું કરે છે.

—પ્રમુખસ્થાનેથી

ઠરાવ નં. ૬ : પુસ્તકાલયોનાં બજેટ, પાવતીઓ તથા નિવેદનો સમયસર ખાતા તરફ જાય છે તે નહીં તેની ખબર મહાલ મંડળને પડતી રહે એટલા માટે ત્રામ પુસ્તકાલયો તથા વાંચનાલયોનો એ ત્રણે પ્રકારનો ટપાલ વ્યવહાર મહાલ મંડળની મારફત થાય એમ આ પરિષદ ઇચ્છે છે. જે પુસ્તકાલયોને આ વ્યવસ્થા અનુવંદનરહી માલમ પડે તેઓ

નિદાન વાર્ષિક નિવેદનની એક નકલ તથા બજેટ, પાવતીઓ ખાતા તરફ મોકલી આપ્યાની ખબર તો મંડળને આપે જ : અને બજેટ મંજૂર થયાં છે કે નહીં તેની ખબર મહાલ મંડળને પડે એટલા ખાતર મંજૂર થયેલાં બજેટના ગ્રામ પુસ્તકાલયો તથા વાંચનાલયો તરફ બારેબાર નહીં મોકલતાં મહાલ મંડળ તરફ એકજથે મોકલવાનો વહિવટ રાખવા આ પરિષદ ખાતાને પણ વિનંતિ કરે છે.

દ. મૂ.—શા. નવનીતલાલ મોતીલાલ ગ્રંથપાલ-સંખેડા અ. આ.—જેશી રવિરાંકર હોટાલાલ ખુનવાડ
કરાવ નં. ૭ : નળજા વખતમાં બજેટ ન બની શકે ત્યારે પણ પુસ્તકો તથા માસિકના વાંચનનો લાભ મળવાનું ચાલુ રહે એટલા ખાતર પચાસ ઉપરાંતનું કાયમ ફંડ ધરાવતાં પુસ્તકાલયો ગુ. વ. સોસાયટીમાં રજીસ્ટર થઈ નવ એમ આ પરિષદ ઇચ્છે છે.

—પ્રમુખસ્થાનેથી

કરાવ નં. ૮ : શ્રીમંત સરકારના ફરજિયાત કેળવણીના કાયદાના પ્રતારે શાળા વગરના ગામે પણ નાનાં મોટાં બહેલાં માણસો વસતાં હોય છે. તેમના હિત માટે વાંચનાલયનો લાભ તો એ ગામે નિદાન અપાવે જ બેઠકે, એમ આ પરિષદ ખાતાને આગ્રહભરી વિનંતિ કરે છે.

દ. મૂ.—શાહ હીરાલાલ ચુનીલાલ મંત્રી, સંખેડા અ. આ.—હકકર શંકરલાલ કમનલાલ, માલુ વિ. અ. આ.—શા કચુલાલ ચુનીલાલ, સંખેડા

કરાવ નં. ૯ : ચાલુ વર્ષે સંખેડા મહાલ માટે “ ગાંધીજીની આત્મકથા ” એ પુસ્તકની શિષ્ટ વાચનની પરીક્ષા લેવાની યોજના કરાયેલી છે, તેનો લાભ લેવા તથા લેવાવવા આ પરિષદ પુસ્તકાલયના મંત્રી બાઈઓને ખાસ બલામણુ કરે છે; મોટા વિદ્યાર્થીઓને પણ એનો લાભ લેવાની ટ્રેણી કરવા શિક્ષક બાઈઓને વિનંતિ કરે છે.

—પ્રમુખસ્થાનેથી

કરાવ નં. ૧૦ : ગામની બહેલી જનતા દેશ દેશાવરના ચાલુ બનાવેલો વાકેફ રહે એટલા માટે ગામના અનુકૂળ સ્થળે પબ્લિક એડ્ડિંગ ક્લબ કાળી સપાટીવાળી દિવાલ પર રોજંદા વા અકવાડિક બનાવે લખવાની યોજના રાખવા મંત્રી બાઈઓને આ પરિષદ બલામણુ કરે છે.

દ. મૂ.—જેઠાલાલ રણછોડ પુરોહિત, ડોલમાર અ. આ.—ચુનીલાલ કરસનભાઈ, ચીખોદ્રા
કરાવ નં. ૧૧ : પુસ્તકાલયમાં નહિ આવી શકતાં બહેલાં સ્ત્રી પુરોષોને ધરખેડાં વાંચનનો લાભ મળે એવી યોજના ગામેગામ થવાની આ પરિષદ આવરયક્તા ગણે છે અને તેનો અમલ વિદ્યાર્થીઓ મારફત શરૂ કરી દેવા શિક્ષક બાઈઓને વિનંતિ કરવામાં આવે છે.

દ. મૂ.—બાનુશંકર બોડેલી અ. આ.—અલ્હાદપુરાના શિક્ષક

પૈકી કરાવ નં. ૪-૬ ને ૮ પર મદદનીશ વ્યવસ્થાપક શ્રી રાંગેશ્વર સાહેબે ખુલાસા રજુ કર્યા હતા, અને સરકારમાન્ય શાળા ધરાવતા ફાઈટ ગામ માટે પ્રાંત વિદ્યાધિકારી સાહેબની જો બલામણુ આવશે તો તેને પુસ્તકાલય આપવાનું, તથા શાળા વિનાના કોલોડીઆ ગામને અપવાદ તરીકે વાચનાલય આપવાનું આજ્ઞાસન આપ્યું હતું. કરાવ નં. ૮ માં કરાયેલી વિનંતિ પ્રમાણે વહિવટ રાખતાં તો પત્રવ્યવહારમાં ફરિયાદ થવાની પૂરી સંભાવના છે એમ જણાવી મંજૂર કરેલાં બજેટો તો જે તે પુસ્તકાલય તરફ પરભારા જ રવાના કરવાનો ચાલુ વહિવટ હિતાવહ છે એમ સમજાવ્યું હતું. જરૂર હશે તો મહાલ મંડળને મહાલનાં બજેટો રવાના કરી દીધાની માહિતી પૂરી પાડવામાં આવશે.

કરાવોનું કામ પુરું થયા પછી સદસ્યહસ્થોનાં પ્રાસંગિક વિવેચનો અને પ્રમુખ-શ્રીનું ઉપસંહારનું વક્તવ્ય થયા બાદ આભારપ્રદર્શનનો ઔપચારિક કરાવ પસાર થયો, ને છેલ્લે હાર ક્લબી વહેવાઈ રાજગીત સાથે પરિષદ વિસર્જન થઈ.

પુસ્તક પરિચય

૧. અહરાજ:—લેખક તથા પ્રકાશક, ગોકુલદાસ દ્વારકાદાસ રાયચુરા, વડોદરા; દિકાઉન ૧૬ પેજ પાન ૭ + ૧૬૦; ૧૯૩૭; સચિત્ર, ભાવવાહી ચિત્રવાળું બોર્ડનું પૂઠું; મૂલ્ય રૂ. ૧-૮-૦.

સંવત ૧૯૯૨ માં પ્રથમ પ્રસિદ્ધ થયેલી આ ઐતિહાસિક વાર્તાની એક વરસ જેટલા ટૂંક સમયમાં આ બીજી આવૃત્તિ પ્રસિદ્ધ થાય છે એ જ એની લોકપ્રિયતા બતાવે છે. કાકીઆવાડ, ઝાઝાવાડ, હાલાદ વગેરેનું કંદર્ય સાહિત્ય એકઠું કરી પોતાની અસરકારક શૈલીમાં સમાજ સમક્ષ ધરવાનું બીકું ભાઈ રાયચુરાએ ઝડપ્યું છે અને સોરઠી વીરાંગનાઓ, અહરાજ, નંગાધિરાજ, મહીપાળદેવ વગેરે ઐતિહાસિક વાર્તાઓ દ્વારા એ સાહિત્ય તેમણે ગુજરાત સમક્ષ ધર્યું છે.

આ નવલકથામાં વામનરથળીના અહરિપુત્રી જુદી જ દૃષ્ટિથી ઓળખાણ ભાઈ રાયચુરાએ કરાવી છે. ગુજરાતના ઇતિહાસમાં મૂળરાજ સોલંકીના સમયમાં અહરિપુ સોમનાથના યાત્રીઓને હેરાન કરતો એમ આપણે વાંચી ગયા છીએ, રાસમાળા, પ્રબન્ધ ચિંતામણી, સોરઠી તવારીખ, રત્નમાળ વગેરે ગ્રંથોમાં જે ચિતાર અહરિપુત્રો આપ્યો છે તેનાથી તદ્દન જુદો જ ચિતાર અત્રે આપી એ મહાન શંકરભક્ત, અને શરવીર, દાનવીર હતો એમ ચારણો, ગઢવીઓ વગેરે પાસેથી હકીકતો મેળવી ભાઈ રાયચુરા આપણને જણાવે છે. પરંતુ તેનાં લેખી પ્રમાણો એઓ બિલકુલ આપતા નથી. જો આ વાત સપ્રમાણ એઓ આપી શકતા હોત તો એમનું મંતવ્ય આજ યવાની સુલભતા થાત, છતાં પણ પુસ્તક વાંચતાં અહરાજ સંબંધી આપણો ખ્યાલ એના લાભમાં જ પરિણમે છે.

પુસ્તકનાં રૂપરંગ, ઢબજબ. છપામણી કાગળ વગેરે ઉત્તમ છે. ચિત્રો પણ શુદ્ધ અને દેશને અનુકૂળ વાતાવરણ ઉભું કરે એવાં છે. ચિત્રકાર ભાઈ હરિલાલ પ્રેમજી ત્રિવેદીને આવાં સુંદર ભાવવાહી ચિત્રો માટે અભિનંદન ધટે છે. પુસ્તકાલયો ખરીદશેજ.

૨. સોરઠી વીરાંગનાની વાર્તાઓ:—લેખક તથા પ્રકાશક, કદ, રથળ, વર્ષ, પૂઠું વગેરે ઉપર પ્રમાણે; પાન ૮ + ૧૯૬; મૂલ્ય રૂ. ૨-૦-૦.

સદર પુસ્તકની પણ આ બીજી આવૃત્તિ છે. પહેલી આવૃત્તિ સં. ૧૯૮૪ માં પ્રસિદ્ધ થઈ હતી અને તેર વર્ષે આ નવીન આવૃત્તિ બહાર પડે છે. ગઢવીઓ, ચારણો, લોકગીતો, દંતકથાઓ વગેરે સાહિત્યમાંથી એકઠી કરી સોરઠી વીરાંગનાના શરાતનની આ ગાથાઓ ભાઈ રાયચુરાએ ગુજરાત સમક્ષ ધરી છે. અશક્ત કેવી હતી તેમ તેઓ કેટલી સ્વતંત્રતાથી વર્તી શકતી તે પણ આ વાર્તાઓ દ્વારા ભાઈ

રાયચુરાએ જાણાવ્યું છે. સ્ત્રી અબળા નહિ પરંતુ પ્રબળા છે તે આ વાર્તાઓ વાંચનારને રહેજો સમજાશે. વીરાંગનાઓ એકલી નીડર, શરવીર અને દંદતાવાળા હતી એટલું જ નહિ પરંતુ દયાળુ, દાનશીલ અને ઉદાર દિલની પણ હતી એ આપણે સમજી શકીએ છીએ.

આમાં કુલ ૧૧ વાર્તાઓ છે. ઘોળા આઘ, અમૃત શેઠાણી, શવજી બેડી, મોતી મા વાળી વાતો ખાસ વાંચવા લાયક અને અનુકરણ્યોગ્ય છે. વાંચકો આ વાર્તાઓ રસભેર અને આનંદભેર વાંચશે. ચિત્રો વગેરે પણ સુંદર છે. છપાઈ વગેરે પણ સારા છે.

૩. શ્રીકાન્ત ભા. ૪ થોડાં—મૂળ લેખક, શરચંદ્ર ચટ્ટોપાધ્યાય; અનુવાદક, સુશીલ, (ભીમજી હરજીવન પરીખ); પ્રકાશક, શંભુલાલ જ. શાહ, ગુજરાત અંચલ કાર્યાલય, ગાંધીરાડ, અમદાવાદ; કાઉન ૧૬ પેજ, આમ્બાઈનવાળું સચિત્ર પૂઠું; ૧૯૩૮; પાન ૭ + ૨૬૪; મૂલ્ય રૂ. ૨-૦-૦.

તરણુ અંચમાળાનું આ આકાશ પુસ્તક છે. ૩ જો ભાગ બહાર પડ્યો ત્યારે એથો ભાગ જલદી પ્રસિદ્ધ કરવા સચન કયું હતું તે પ્રમાણે એકાદ માસમાં આ ભાગ બહાર પડ્યો છે. ભાઈ મેઘાણીએ પ્રસ્તાવનામાં લખ્યા પ્રમાણે રા. સુશીલનું જંગાળી જ્ઞાન વધારે સારું છે; એટલે આ અનુવાદ પણ સફળ થયો છે. પુસ્તક વાંચતાં પણ એ જાણાઈ આવે છે.

કાશીથી રાજલક્ષ્મી પાસેથી શ્રીકાન્ત બ્રહ્મદેશ જવા વિદાય લે છે ત્યારથી આ ભાગ શરૂ થાય છે. રસ્તામાં ગાડીમાં જ એમના જ ગામના ઠાકુરદા અને રંગામેનનો મેળાપ થાય છે અને ઠાકુરદાની તરફથી શ્રીકાન્ત રંગામેન સાથે પરણવા મરજી બતાવે છે. પરંતુ રાજલક્ષ્મીની સંમતિ માગતાં તે મળતી નથી. ઠાકુરદા પોતાનો પ્રયત્ન નિષ્ફળ જતાં ચીડવાય છે. પરંતુ પૈસાથી એમને મનાવી લેવામાં આવે છે. એ અરસામાં શ્રીકાન્ત પોતાના મિત્ર ગોહરને મળે છે અને એને ત્યાં બેચાર દિવસ રહે છે. ગોહર મુસલમાન છતાં સાધુ સંતોમાં અને ભજનમાં મશગુલ રહે છે અને શ્રીકાન્તને પોતાની જોડે મોટા ગોસાઈ તથા વૈષ્ણવીને મળવા લાઈ જાય છે. ત્યાં વૈષ્ણવી તરફ એ આકર્ષાય છે. એમું નામ કામલતા છે. પ્રથમ એની જોડે જોળખાણુ હતું. કામલતા સાથેનો પરિચય પ્રેમમાં પરિણમે છે પરંતુ કામલતા દંડ નિશ્ચયવાળી સંયમી અને ભકિતપરાયણ હોવાથી સાધુઓની તથા અતિથિઓની સેવામાં તેમજ ગુરુદેવની ભકિતમાં સમય વીતાવે છે. થોડા સમય પછી તે કલકત્તા જાય છે ત્યાં રતન મળે છે અને થોડા સમય પછી રાજલક્ષ્મી આવે છે. તે નવીન, ધર લાઈ ત્યાં જ રહેકાણુ જમાવે છે અને શ્રીકાન્તની અનન્ય ભકિતથી સેવા કરે છે. થોડા સમય પછી બન્ને પાછાં સાધુઓના અખાડામાં જાય છે અને કામલતા તથા પદ્માને મળે છે. કામલતાના રોહની રાજલક્ષ્મીને ખબર હોય છે છતાં પોતાની જોડે તરીકે એની જોડે વર્તે છે. કામલતા પણ પરિસ્થિતિથી વાકેફ થઈ પોતે ત્યાં જતા રહેવા ઇચ્છે છે અને છેવટે જાય છે. શ્રીકાન્ત રાજલક્ષ્મી જોડે કલકત્તા આવે છે અને રાજલક્ષ્મીની મરજી પ્રમાણે નોકરી કરવા રંગુન જવાનું માંડી વાળી રાજલક્ષ્મી જોડે જ રહે છે. કામલતા નિંદા થતાં અખાડામાંથી વૃંદાવન ચાલી જાય છે અને શ્રીકાન્તને રાજલક્ષ્મી તરફ

પ્રેમ રાખવા વિનંતિ કરે છે. પતિલક્ષિત કેવી હોય. તે રાજલક્ષ્મીની વર્તણૂક ઉપરથી બહુ સારી રીતે સમજાય છે. એની પતિલક્ષિત પણ અજળ છે. જે કે શ્રીકાન્ત માનેલો પતિ છે પરંતુ એક ચિત્તે તેની આકરી કરે છે અને તેની ઝીણામાં ઝીણી જરિઆતો તરફ પોતે લક્ષ આપે છે.

વાર્તા સારી છે અને બોધદાયક છે, પરંતુ ઘણી લાંબી છે. હજુ એકાદ ભાગ આકરી જણાય છે. ઉત્તેજન તો મળશે જ. છપાઈ કાગળ વગેરે સારું છે.

૪. ક્રાંતિ:—અનુવાદક, મણેકલાલ ગો. જોશી; પ્રકાશક, નવચેતન સાહિત્ય મંદિર, ૨૪૫૬, ભદ્ર, અમદાવાદ; ૧૯૩૮; કાઉન ૧૬ પેજ, પાન ૩૧૮; કાચું સચિત્ર પૂકું; મૂલ્ય રૂ. ૧-૧૨-૦૦; પાકું પૂકું રૂ. ૨-૦૦-૦૦.

મૂલલક્ષ્મી અંધમાળાના ત્રીજા વર્ષના બીજા પુસ્તક રૂપે આ પુસ્તક પ્રસિદ્ધ થાય છે. સ્વ. શરચંદ્ર ચટ્ટોપાધ્યાયની કૃતિઓ ગુજરાતીમાં અનુવાદિત થાય છે એટલે બંગાળી નવલકથાઓનો આપણને પરિચય થાય છે. બંગાળી સમાજની જીવનકથા આવાં પુસ્તકો દ્વારા આપણા જાણુવામાં આવે છે.

નાનપણના ત્રણ મિત્રો ગમે તે સંજોગોમાં પણ એકબીજાથી છૂટા નહિ પડવા દસવ કરે છે; પરંતુ કાળની ગતિ ન્યારી છે; ત્રણે જણુ છૂટા પડી જાય છે. જેને છોડકરી આવે તેનો પોતાના છોકરા જોડે સંબંધ બાંધી મૈત્રી વધારે ગાઢ બનાવવા નિશ્ચય કરે છે. જગદીશ ગરીબ છે. વનમાળી ખૂબ પૈસાદાર છે અને તેને એક છોકરી છે. જગદીશ છૂટો પડી જાય છે પરંતુ રાસબિહારી વનમાળી જોડે સંબંધ રાખી રહ્યો છે અને તેની જાગીરની બવરથા પોતાના છોકરા વિલાસની સહાયથી કરે છે. રાસબિહારીની નજર વનમાળીની છોકરી વિન્યા સાથે વિલાસને પરણાવી તેની મિલકતનો માલિક થઈ ખેસવા તરફ છે. વનમાળી અને રાસબિહારી બહોસમાજ છે; વનમાળીએ પ્રસંગોપાત્ત જગદીશને નાણાંની મદદ કરી તેનાં ઘર જમીન લખી લીધાં છે. પરંતુ એને જગદીશ ઉપર પ્રેમ છે અને એનો વિચાર જગદીશના પુત્ર નરેન્દ્ર જોડે વિન્યાને પરણાવવાનો છે. વિન્યા બહુ ચમત્કાર છે અને પિતાના હેવટના શબ્દો બહુ બ્યાનપૂર્વક સાંભળે છે. ધીમે ધીમે રાસબિહારી પોતાની જાળ પાથરવા માંડે છે અને કલકત્તેથી વિન્યાને પોતાના વતનમાં તેડી જવામાં સફળ થાય છે. વિન્યાનો વિચાર નરેન્દ્રને હેરાન કરવાનો નથી પરંતુ રાસબિહારીની રમત એ સમજી જાય છે અને ધીરે ધીરે પોતાની દૃઢતા તથા નિષ્ઠાસતતા બતાવતાં વિલાસ ચિદ્વાજ જાય છે અને વિન્યાને ધમકાવે છે. નરેન્દ્ર વિલાસત જઈ દાકતર તરીકે નામના મેળવી પ્રસંગોપાત્ત પોતાની બાળબાણુ આપ્યા સિવાય વિન્યાને મળે છે અને રાસબિહારીનું કારસ્તાન ઉધું નાળે છે. નરેન્દ્ર જેમ બને તેમ વિન્યાને ઓછો મળે અને ગામમાં જતો રહે માટે એનાં ધરખાર દેવા પેટે જમત કરે છે; છતાં પણ વિન્યા અગત્યે નરેન્દ્ર તરફ એની સાલસાઈ, ઉદારતા વગેરે ગુણોથી આકર્ષાય છે. નરેન્દ્રવાળા ઘરમાં બહોસમાજ મંદિરની સ્થાપના કરે છે અને દયાળુબાણુને મંદિર ખાતે રાખે છે પરંતુ દયાળુબાણુ વિન્યા તરફ ખેંચાય છે અને પ્રસંગ મળતાં નરેન્દ્રની દિત્તમના પણ પારખી જાય છે અને છેવટે વિલાસ તથા

પ્રેમ રાખવા વિનંતિ કરે છે. પતિભક્તિ કેવી હોય, તે રાજકક્ષાની વર્તણૂક ઉપરથી ખૂબ સારી રીતે સમજાય છે. એની પતિભક્તિ પણ અજ્ઞાન છે. જો કે શ્રીકાન્ત માનેલો પતિ છે પરંતુ એક ચિત્તે તેની ચાકરી કરે છે અને તેની ઝીણામાં ઝીણી જરિઆતો તરફ પોતે લક્ષ આપે છે.

વાર્તા સારી છે અને બોધદાયક છે, પરંતુ ઘણી લાંબી છે. હજુ એકાદ ભાગ આપી જણાય છે. હિતેશ્વર તો મળશે જ. હપાષ કાગળ વગેરે સાથે છે.

૪. દક્ષિણ—અનુવાદક, માણેકલાલ ગો. જોશી; પ્રકાશક, નવચેતન સાહિત્ય મંદિર, ૨૪૫૬, ભદ્ર, અમદાવાદ; ૧૯૩૮; કાઉન ૧૬ પેજ, પાન ૩૧૮; કાચું સચિત્ર પૃ. ૬; મૂલ્ય રૂ. ૧-૧૨-૦; પાકું પૃ. ૩. ૨-૦-૦.

ગૃહલક્ષ્મી ગ્રંથમાળાના ત્રીજા વર્ષના બીજા પુસ્તક રૂપે આ પુસ્તક પ્રસિદ્ધ થાય છે. ૨૬. શરચંદ્ર ચટ્ટોપાધ્યાયની કૃતિઓ ગુજરાતીમાં અનુવાદિત થાય છે એટલે બંગાળી નવલકથાઓનો આપણને પરિચય થાય છે. બંગાળી સમાજની જીવનકથા આવાં પુસ્તકો દ્વારા આપણા જણવામાં આવે છે.

નાનપણના ત્રણ મિત્રો ગમે તે સંજોગોમાં પણ એકબીજાથી છૂટા નહિ પડવા દેશવ કરે છે; પરંતુ કાળની ગતિ ન્યારી છે; ત્રણે જણ છૂટા પડી જાય છે. જેને છોડી આવે તેનો પોતાના છોડના જોડે સંબંધ બાંધી મૈત્રી વધારે ગાઢ બનાવવા નિશ્ચય કરે છે. જગદીશ ગરીબ છે. વનમાળી ખૂબ પૈસાદાર છે અને તેને એક છોડરી છે. જગદીશ છૂટો પડી જાય છે પરંતુ રાસબિહારી વનમાળી જોડે સંબંધ રાખી રહ્યો છે અને તેની જગીરની વ્યવસ્થા પોતાના છોડના વિલાસની સહાયથી કરે છે. રાસબિહારીની નજર વનમાળીની છોડરી વિન્યા સાથે વિલાસને પરણાવી તેની મિલકતનો માલિક થઈ બેસવા તરફ છે. વનમાળી અને રાસબિહારી બહોસમાજ છે. વનમાળીએ પ્રસંગોપાત્ત જગદીશને નાણાંની મદદ કરી તેનાં ઘર જમીન લખી લીધાં છે. પરંતુ એને જગદીશ હિંદુ પ્રેમ છે અને એનો વિચાર જગદીશના પુત્ર નરેન્દ્ર જોડે વિન્યાને પરણાવવાનો છે. વિન્યા બહુ-ચગરાક છે અને પિતાના છેવટના શબ્દો બહુ બ્યાનપૂર્વક સાંભળે છે. ધીમે-ધીમે રાસબિહારી પોતાની જાળ પાયરવા માડે છે અને કલકત્તેથી વિન્યાને પોતાના વતનમાં તેડી જવામાં સફળ થાય છે. વિન્યાનો વિચાર નરેન્દ્રને હેરાન કરવાનો નથી પરંતુ રાસબિહારીની રમત એ સમજી જાય છે અને ધીરે ધીરે પોતાની દૃઢતા તથા નિષ્ઠાસતતા બતાવતાં વિલાસ ચિદવાદ જાય છે અને વિન્યાને ધમકાવે છે. નરેન્દ્ર વિલાયત જઈ દાકતર તરીકે નામના મેળવી પ્રસંગોપાત્ત પોતાની ઓળખાણ આપ્યા સિવાય વિન્યાને મળે છે અને રાસબિહારીનું કારસ્તાન ઉધું-વાળે છે. નરેન્દ્ર જેમ અને તેમ વિન્યાને ઓછા મળે અને ગામમાં જતો રહે માટે એનાં ઘરખાર દેવા પેટે જતી કરે છે. છતાં પણ વિન્યા અગત્યે નરેન્દ્ર તરફ એની સાલસાધ, ઉદારતા વગેરે ગુણોથી આકર્ષાય છે. નરેન્દ્રવાળા ઘરમાં બહોસમાજ મંદિરની રચાપના કરે છે અને દયાળુપણુને મંદિર ખાતે રાખે છે પરંતુ દયાળુપણુ વિન્યા તરફ ખેંચાય છે અને પ્રસંગ મળતાં નરેન્દ્રની હિતગતના પણ પારખી જાય છે અને છેવટે વિલાસ તથા

લક્ષ્મી પુસ્તકમાળાનું આ પહેલું પુસ્તક છે. હુન્નરો સંબંધી જુદા જુદા લેખકોના લેખો તથા વક્તવ્યો એકત્ર કરી ભાષ મૂળજી આવડાએ આધુનિક બેકારીના વખતમાં નફાકારક હુન્નર કયા કયા છે અને નફાકારક હોવાનું કારણ શું તે સવિસ્તર આ પુસ્તકમાં જણાવ્યું છે. ખીજે ભાગ સત્વર પ્રસિદ્ધ થાય એજ ઇચ્છા. દરેક પુસ્તકાલયમાં આ પુસ્તક હોવું જ જોઈએ એટલું જ નહિ પરંતુ તે વિશેષ વંચાય એવી પેરવી મંત્રીઓએ કરવી જોઈએ. માત્ર ખપાવવાની યુક્તિ, મહેર ખર્ચો કેવી હોવી જોઈએ. વસ્તુઓનો ઉપાડ થવા માટે શું શું કરવું જોઈએ, તેમજ ખેતી તેમજ હુન્નર ઉદ્યોગમાં કયા કયા નફાકારક છે એ સર્વે તેમજ કયા કયા હુન્નરો કયાં કયાં શીખવાય છે, બેકારી ટાળવા કયા કયા હુન્નરઉદ્યોગો શીખવા જોઈએ વગેરે બહુ વિસ્તારથી અત્રે સમજાવ્યું છે. પુસ્તક આધુનિક સમયમાં ધણું જ ઉપયોગી છે. હુન્નરઉદ્યોગના શિક્ષણની હિંદની સંસ્થાઓની યાદી છેવટમાં આપવાથી પુસ્તકની ઉપયોગિતા વધે છે. સંપાદકને આ પુસ્તક માટે અભિનંદન ધટે છે.

૯. નામાંનાં તત્ત્વો:—કર્તાઓ, કિશોરલાલ ઘનસ્યામલાલ મહારાજા, અને જેઠાલાલ જીવજીલાલ ગાંધી; પ્રકાશક, નવજીવન પ્રકાશન મંદિર, અમદાવાદ; ૧૯૩૮, આજ્ઞાદત્ત સહિત બોર્ડનું પૂકું; રૉયલ ૮ પેજ, પાન ૧૮+૪૫૨; મૂલ્ય રૂ. ૨-૮-૦; ગુજરાત વિદ્યાપીઠ મંથાવલિ પુ. ૭.

આપણા ગુજરાતી સાહિત્યમાં હિસાબી કામની માહિતી આપતા આવા શાસ્ત્રીય અને તુલનાત્મક પુસ્તકની ખોટ હતી જ. ભાષ જેઠાલાલ તથા કિશોરલાલે આ પુસ્તક તૈયાર કરી સાહિત્યની ઉમદા સેવા બજાવી છે. એમને જેટલાં અભિનંદન આપીએ તેટલાં ઓછાં છે. નામાની પૌર્વાત્ય તેમજ પાશ્ચાત્ય પદ્ધતિઓ તુલનાત્મક દ્રષ્ટિએ આપવા ઉપરાંત દરેક પદ્ધતિ બહુ સરળતાપૂર્વક અને સ્પષ્ટ ભાષામાં સમજાવી છે. સ્વાભાવિક રીતે જ નામાના ખાસ શબ્દો તો વાપરવા જ પડે, પરંતુ કાસું નાસું, પાકું નાસું, જુદા જુદા ખાતાં, પેટા અને પરચુરણ રોકડ મેળ કંપનીના હિસાબ, ફૂંડી અને બેંક વ્યવહારો, પેટા ખાતાવહી, રોકડ મેળ, આમનોંધ વગેરે નામાંનાં જુદાં જુદાં સ્વરૂપો અને અંગો બહુ સચોટ રીતે અભ્યાસપાઠ સહિત સરળ ભાષામાં સમજાવ્યાં છે. વિદ્યાપીઠના શિક્ષણને અંગે જ આ પુસ્તક તૈયાર કરવામાં આવ્યું છે. દરેક દરેક પુસ્તકાલયો, શાળાઓ, પેટીઓ, વેપારીઓ વગેરે આ પુસ્તક જરૂર ખરીદે. આવાં પુસ્તકોને લાભામણની જરૂર હોય જ નહિ. શાળાના અભ્યાસક્રમમાં પણ આ પુસ્તક હવે દાખલ થવું જોઈએ.

૧૦. શ્રી સ્વામીનારાયણ ચરિત્ર ચિંતામણી:—કર્તા અને પ્રકાશક સાધુ હરિપ્રસાદજી, સ્વામી નારાયણ મંદિર, વડતાલ; ૧૯૩૮; આવૃત્તિ ૨ જી; રૉયલ ૮ પેજ; પાકું સોનેરી પૂકું; પાન ૧૩+૭૩૮ + ૪ ચરિત્ર, મૂલ્ય રૂ. ૨-૮-૦.

વડતાલના ગાદીપતિ શ્રીપતિપ્રસાદજી મહારાજની આરાધી એમના એક અનુયાયી સાધુ હરિપ્રસાદજીએ શ્રી સ્વામીનારાયણ મહાપ્રભુજીનું પહેલું ચરિત્ર આ પુસ્તકમાં વિસ્તારપૂર્વક વર્ણવ્યું છે. આટલા બધા વિસ્તારપૂર્વક આ ચરિત્ર જ ઉપાય છે.

સ્વામીનારાયણ સંપ્રદાયના અનુયાયીઓને તો આ પુસ્તક બહુ જ ઉપયોગી અને ધાર્મિક થઈ પડશે. સંહગ્રનંદ સ્વામીનો પ્રાદુર્ભાવ, તેમનું શિક્ષણ, તેમનું પર્યટન, તેમનો ચમત્કાર તથા તેમનું મુમુક્ષોએ માટે સ્થાપન વગેરે બાબતો બહુ વિસ્તારપૂર્વક આમાં વર્ણવી છે. પ્રથમ વડતાલની ગાદીમાંથી એ ગાદીઓ, વડતાલ અને અમદાવાદ શી રીતે થઈ તે તેમજ ત્યાંની ગુરૂપરંપરા પણ આમાં આપવામાં આવી છે. સંહગ્રનંદ સ્વામીએ મુલસમાન બાદશાહોને પણ ચમત્કારથી કેવા વશ કર્યા હતા તેમજ તેઓ કેટલા ભાવથી ઉપદેશ ન્યાત જાતના બેદ વગર આપતા હતા તે પણ આમાં બહુ સચોટ વર્ણવ્યું છે.

છાપકામ, કાગળ, છપાઈ વગેરે સુંદર છે. ઉત્તેજન મળશે જ. પુસ્તકાલયો પણ આવા સમર્થ ધર્માત્માઓનાં ચરિત્રો ખરીદી બહોળો ઉપયોગ કરાવે એજ અભિલાષા.

૧૧. દેશ દેશના લોકો:—લેખક તથા પ્રકાશક, વિકૃલરાવ દત્તત્રય ધાટે, હિંદુ કોલોની, દાદર, મુંબાઈ; ૧૯૩૭; કાઉન ૧૬ પેજ, પાન ૩ + ૨૬૨; કાચું સચિત્ર પૂહું; મૂલ્ય રૂ. ૧-૪-૦.

નોકરીને અંગે ભાઈ વિકૃલરાવને વિલાયતમાં અભ્યાસ માટે જવું પડ્યું. ત્યાં વિનોદ ખાતર આ પુસ્તક મરાઠીમાં લખાયું પરંતુ એમના મિત્ર અધ્યાપક આઠવલેએ આ પુસ્તક અગ્નિક જોઈ એનું ભાષાન્તર ગુજરાતીમાં કરવા ઇચ્છા જણાવી, એને પરિણામે આ અનુભવપૂર્ણ પુસ્તક ગુજરાતી સાહિત્યમાં ઉમેરો કરે છે. પાશ્ચાત્ય અને પૌર્વાત્ય બધા દેશોની જૂમિઓ, ત્યાંના લોકો, તેમની રહેણી કરણી, તેમની ખાસીયતો, તેમના રીતરિવાજો વગેરે બધું ઝીણવટથી પ્રત્યક્ષ અનુભવપૂર્વક અને એમણે વર્ણવ્યું છે. દેશ દેશની મુસાફરી કરનારને આ પુસ્તક બહુ ઉપયોગી થઈ પડશે. દુનિયાના લોકો સંબંધી માહિતી મેળવવાની આધુનિક સમયમાં ખાસ આવશ્યકતા છે જ એટલે આ પુસ્તકને ઉત્તેજન તો જોઈએ એટલું મળશે. ભાષા, છપાઈ, કાગળ વગેરે સુંદર છે. અધ્યાપક આઠવલેને ગુજરાતી ભાષામાં આવું સુંદર પુસ્તક તૈયાર કરવા માટે અભિનંદન ધટે છે.

૧૨. માંગલિક ગીતમાળા:—કર્તા તથા પ્રકાશક, લવજી હરસન લક્ષ્મી, શ્રી દત્તેશ્વર જોગ લક્ષ્મી જગ્યા, અમરેલી, કાઠીઆવાડ; કાઉન ૧૬ પેજ પાન ૧૩+૧૧૨; ૧૯૩૮, આવૃત્તિ ૨ જ; કાચું પૂહું.

લગ્ન પ્રસંગે જુદે જુદે સમયે અમરેલીમાં ગવાતાં ગીતોનો આ સંગ્રહ તે સ્થળની રહેણી કરણી બહુ સારી રીતે જણાવે છે. કુલ ૩૮ ગીતો છે. લગ્ન પ્રસંગ ઉપરાંત બારે માસ ખાસ સમયે પ્રસંગાનુસાર ગવાતાં ગીતોનો પણ આમાં સમાવેશ કરવામાં આવ્યો છે. દરેક ગીતને મચાળે ઢાળ પણ આપેલા છે, એટલે જીઓને ગાવામાં સરળતા માલમ પડશે. ગદિયા પુસ્તકાલયો, કન્યાશાળાઓ, પુસ્તકાલયો તરફ ખરીદો.

૧૩. રાહું રસ લા. ૨ જો:—લેખક, ચંદ્રભાઈ કા. બદ; પ્રકાશક, જોગી-

લાલ ગાંધી ' નવી દુનિયા કાર્યાલય ', ગાંધીરોડ અમદાવાદ; ૧૯૩૭; કાચું સચિત્ર પૂઠું; કાઉન ૧૬ પેજ ૬૬, પાન ૫ + ૧૮૮; મૂલ્ય ૧૨ આના, પાકું પૂઠું રૂ. ૧-૦-૦.

' આલો વિચારીએ ' ગ્રંથમાળાનાં ત્રીજા વર્ષનું આ પ્રથમ પુસ્તક છે. સદર ગ્રંથમાળા તરફથી ક્રાન્તિકારી પુસ્તકો પ્રસિદ્ધ થાય છે. દુનિયામાં કેવી ઉચલપાચલ થઈ રહી છે તે સમાજ સમક્ષ ધરવાનું ધ્યેય આ માળાના સંચાલકનું છે. રશિયાની ક્રાંતિનો ઇતિહાસ એકંદરે ચાર ભાગમાં પ્રસિદ્ધ થવાનો છે તેમના આ બીજા ભાગ છે. એમાં રશિયાની પ્રજા ત્યાંના ઝાર સામે ધીરે ધીરે માથું ઉંચકી એટલી જોર પડે આવે છે અને તે પણ એટલી ઝડપથી કે રાજા કોઈ પણ જાતનાં પગલાં લે તે પહેલાં એને નાસવું પડે છે. ઉદામવાદીઓ વચ્ચે માથું મારવા જાય છે પણ તે પણ મોડા પડે છે અને સોવિયેટ રશિયાના નેતાઓના કુકમો માન્ય કરી રાજાને પ્રજાને સોંપી દે છે. પ્રથમની ઝારશાહીના જીવમયી લોકો એટલા બધા કંટાળી ગયા હોય છે અને બુખમરાથી એટલા બધા ઉરકેરાઈ ગયા હોય છે કે ઝારને તથા તેના આખા કુટુંબને આખરે ગોળીથી વિંધી નાંખે છે અને રાજ્યસત્તા પ્રજાનાં અગ્રેસરોના હાથમાં જાય છે. લોકોની હાડમારી અને તેને લીધે ફાટી નીકળેલા તેમના રોષ ખરેખર હૃદય પીગળાવે એવો છે. સોવિયેટ અમલની માહિતી હવેના ભાગોમાં મળશે.

રશિયા અને હિન્દુસ્તાનની રિયલિટી કાંઈક અંશે સરખી જ છે. બન્ને ઠેકાણે લોકમત જાગ્રત થઈ ગયો છે અને સમગ્રવેલો સમગ્રે એવો નથી. ધ્યેય પ્રાપ્ત કીધા વગર એ હવે જાગે એમ નથી. છપાઈ, કાગળ, બાંધણી, અક્ષરો વગેરે સુંદર છે. રશિયાનો ઇતિહાસ વાંચવા લાયક છે. માત્ર પુરૂષો જ આગળ પડ્યા છે એમ નથી પરંતુ રશિયાનું નારીજગત પણ સતેજ બની ગયું છે. સ્ત્રીઓએ પણ પુસ્તક વાંચવા લાયક છે. પુસ્તકાલયોએ એને ઉત્તેજન આપવું ધટે.

૧૪. દેશી રાજ્યો અને ફેડરેશન:—લેખક: સ્વ. સુનીલાલ શામળ ત્રિવેદી ફ. ક. મેજસ્ટ્રેટ, ખંભાત; પ્રકાશક ગ. સ્વ. કમળાબેન સુ. ત્રિવેદી, રંગરેજની આમલી, ખંભાત; ૧૯૩૭; ૧૬ પેજ ૬૬; આગ્રહાનવાળું પાકું પૂઠું; પાન ૩૨+૩૬૨; મૂલ્ય રૂ. ૫-૦-૦; પોપટલાલ ચુડગરના ઉપોદ્ધાત તથા ખંભાતના માણ દિવાન શ્રી. કૃષ્ણલાલ કીરપારામ કાકોરની અગ્રેજ પ્રસ્તાવના સહિત.

ફેડરેશનનો પ્રશ્ન દેશી રાજ્યો માટે ઘણો અગત્યનો થઈ પડ્યો છે. જે ચાર વર્ષ થયાં એ પ્રશ્ન ખૂબ જાગ્રાઈ રહ્યો છે. હવે સમય નજીક આવ્યો છે. દેશી રાજ્યોએ ચોક્કસ નિર્ણય જાહેર કરવો પડશે એ સમયે પ્રસિદ્ધ થતું આ પુસ્તક ચુગંદાત, કાઠીઆવાડના દેશી રાજ્યો, તેમના દિવાનો વગેરેને ઘણું આવકારદાયક થઈ પડશે. દિલ્લગીરી માત્ર એટલી જ છે કે કર્તા પોતે પોતાની કૃતિની સફળતા જોઈ શક્યા નથી. શ્રી. કાકોરની પ્રસ્તાવના ખરેખર બહુ અભ્યાસપૂર્વક લખાઈ છે.

પુસ્તક ૪ ભાગમાં છે. પહેલામાં સામાન્ય બાબતો, ૨ જામાં નાણાં વિષયક પ્રશ્નો તથા ૩ જામાં બંધારણ સંબંધી ચર્ચાઓ તથા છેલ્લા ભાગમાં ઉલ્લેખના આધારે સંબંધી લેખકનું મંતવ્ય રજૂ થયું છે. પ્રથમ ભાગમાં દેશી રાજ્યો અને

સાર્વભૌમ સત્તાનો અરસપરસ સંબંધ, નાનાં નાનાં રાજ્યોનો પ્રમુખ વગેરે બાબતો ચર્ચા છે. બીજામાં જુદી જુદી સમિતિઓનાં નિવેદનો તથા જકાત, મીઠા વેરો, ખેતી અને ખેડૂત, મૂડી, મજૂર અને રેલ્વે વગેરે આવકનાં સાધનોની ચર્ચા કરી છે. ત્રીજામાં સાયમન કમિશન, તેનું નિવેદન, દેશી રાજ્યો, ફેડરેશન, નરેન્દ્ર મંડળની સમિતિઓ, નાણાં વિષયક કમિટિઓ, નરેન્દ્ર મંડળની ૧૪મી એકંક વગેરેનાં નિવેદનો તથા તેની ચર્ચા આપી છે. ચોથા ભાગમાં આદર્શ રાજ્યવ્યવસ્થા, ઉચ્ચ આદર્શ અને ઉચ્ચવલ ભાવિ આપવામાં આવ્યાં છે. છેવટે વિષયસૂચિ આપી કોષ્ટ પશુ બાબત રોષવામાં સરળતા કરી આપી છે. પુસ્તકાલયો, શાળાઓ અને વિદ્યાપીઠો જરૂર ઉત્તેજન આપે.

ના. ચં. દિવાનજી

સામયિકો

૧. માનસી:—તંત્રી તથા પ્રકાશક, વિજયરાય ક. વૈષ, આનંદ પ્રેસ, સ્ટેશન રોડ, ભાવનગર; માર્ચ ૧૯૩૮ વર્ષ ૩, અં. ૧ કો; હિંદમાં ૩.૫ દેશવર ૩.૮.

હમેશ માફક આ અંક પણ વિદ્વાનોના અભ્યાસપૂર્ણ લેખોથી ભરેલો છે. ડૉ. રમણલાલ યાસિકનો 'રંગભૂમિ પરિપક્વણો લેખ, પ્રો. દયારામ પો. જોશીનો 'શ્રી ગીતાનો ભક્તિયોગ' નામક લેખ, રા. ય. ય. રાજવીનો 'એક સ્મરણીય દિવસ' નારાયણ ગ. જોશીનો 'મહારાષ્ટ્રના દિદેરો' વગેરે લેખો, તથા સ્વ. સાક્ષરોના પરિચયો વગેરે ખાસ વાંચવા લાયક છે. જ્વનિર્માનાં તંત્રીના લેખો પણ વાંચવા લાયક છે. તેવો જ. શ્રી. જયસુખલાલ મહેતાનો 'નટરાજન' નો લેખ. એકંદરે અંક શિષ્ટ અને વાંચવા લાયક છે.

૨. ગીતા ધર્મ:—ગીતાંક વર્ષ ૩ અં. ૧ કો; પ્ર. ગીતાધર્મ કાર્યાલય, કાશી, ધવાનમ હિંદમાં ૩. ૪-૮-૦.

મૂળ હિંદી માસિક છે: પરંતુ તેમાં ગુજરાતી વિભાગ પણ છે. આ વિશાળ ગીતાંકમાં ગીતાના પ્રખર અભ્યાસીઓના લેખો બહુ મનન કરવા યોગ્ય છે. ચિત્રો પણ પુષ્કળ અને બહુ રંગી છે. સ્પષ્ટ પણ તેટલાં જ છે. આમાં હિંદી કાવ્યમાં ગીતાના નવ અધ્યાય કવિવર શ્રી મૈથિલીચરણ ગુપ્તાના કરેલા છે. ચિત્રો પણ લાવવાહી અને ઉડીને આંખે વળગે એવાં છે. સંસ્કૃત લેખો ભાષાંતર સાથે આપેલા છે. એકંદરે ૪૦ હિંદી, ૩૩ ગુજરાતી લેખો અને ૧૦ ચિત્રો છે. ગીતાનો પ્રચાર સ્વામીશ્રી વિદ્યાનંદજી મહારાજે ગુજરાતમાં ઠીક ઠીક કર્યો છે એટલે એમના અનુયાયીઓને તેમજ અન્ય ગીતાના અભ્યાસીઓને ધણું જાણવાનું તેમજ અન્ય દષ્ટિ પણ મળશે. પુસ્તકાલયો આ અંક જરૂર ખરીદે. માસિક ઉત્તેજનને પાત્ર છે.

૩. બુદ્ધિપ્રકાશ:—જનનુઆરીથી માર્ચ ૧૯૩૮ પુ. ૮૫ અં. ૧; ગુજરાત વર્નાક્યુલર સોસાયટી, અમદાવાદ; રૌચલ ૮ પેજ.

બુદ્ધિપ્રકાશ પણ હવે ઉચ્ચ ક્ષાત્રીના અભ્યાસપૂર્ણ લેખો આપતું જાય છે. આ અંકમાં સ. કાશીરામ શાસ્ત્રીના બે લેખો, ખાસ કરીને ગુજરાતી હાથ પ્રતોની સંકલિત

માદી, ભોળીલાસ સડિસરાનો 'નરસિંહ પૂર્વે'નું યુગ્મરાતી સાહિત્ય' નો લેખ, ડાહરરાય માંકડનો 'સુદરાક્ષસના સમય' વાળો લેખ, તથા રા. બળવંતરાય કાકારનો 'શચ્ચેલનો ગૃહયાગ' ખાસ વાંચવા લાયક છે.

ના. અ. દીવાનજી

સ્વીકાર

પરિચય હવે પછી અવકાશો:—

(૧) મસ્તકકીરનાં હાસ્ય હાંટણી. (૨) હિંદી રાષ્ટ્રીય મહાસભાનો ઇતિહાસ ભા. ૩ ભે. (૩) લખન ધર્મ કે કરાર ? (૪) ખરી કેળવણી. (૫) હિંદી રાષ્ટ્રીય મહાસભા. (૬) દશમી, (૭) કાગળ પત્રો, (૮) સુભાષચંદ્ર. (૯) શ્રી બાલ કે. મં. બળસરાનો છઠ્ઠી વા. અહેવાલ. (૧૦) ભાદરણ વાર્ષિક પત્રિકા ખીજી. (૧૧) ચરોતર પુ. પ્રવૃત્તિ. (૧૨) સ્વાસ્થ્ય અને શક્તિ (મે. પ્રાં. બ્યા. મંડળનું મુખપત્ર) વર્ષ ૧ અંક ૧; તંત્રી, ડાહ્યાલાલ હી. દેસાઈ; મહેસાણા; લવાજમ ૦-૮-૦. (૧૩) નાગર જ્યોતિ-મહિલાઅંક. (૧૪) કુસુમ (ચારમાસી) વ. ૧, અં. ૧; તંત્રી વજ્ર મો. ઓઝા, ૩૭૪ વેતાળપેઠ પુના નં. ૨. (૧૫) Mass Uplift (Anglo Guj. Bulletin No. 2) by B. B. Kapasi : single copy ૦-૮-૦ ; foreign 1sh.

લાયબ્રેરીનો રાજ્યગાર

નવા યુગની સ્ત્રી

અને પુરૂષ પાત્રો વિતાનાં નાટકો

લે. શારદાપ્રસાદ વર્મા

રમણલાલ વ. દેશાઈની પ્રસ્તાવના અને
સોમાલાલ શાહના ભાવવાહી ચિત્ર સાથે

...અ...નુ...ક...મ

નવાયુગની સ્ત્રી, અંદનહાર, ગીરાંબાઈ.

આ ત્રણેમાં સ્ત્રીત્વની મીમાંસા છે. સ્ત્રીત્વ તરફ પૂજ્યભાવ, સમભાવ ને સદગ્ન દેશાઈ છે, સરલતા છે. વાર્તારસ છે, પાત્રોમાં વૈવિધ્ય છે. વૈવિધ્યની મેળવણી ઉચિત છે અને સુરશિરો અતુરૂપ છે. સંવાદો સાદા પણ ક્રમકલાપા છે... નાટકોનો સમારોપ હૃદયને દલાવતી રાઈ ઉત્તમ ભાવની લટકી મૂકતો મન્ય છે. સુંદર, રસપદ, યુગ્મવલણને અનુસરતી કન્યાશાળાઓ અને સ્ત્રીમંડળોમાં બળવવા જેવાં (પ્રસ્તાવનામાંથી).

કીમત બાર આના

લખો—યુગાંતર કાર્યાલય, ગોપીપુરા, ગેટ પાસે, સુરત.

બીજાં પ્રકાશનો

વહેમી લે. સ્વ. પ્રે. પાઠકજી	૦-૮-૦
મત્સ્યગંધા ને " બુદ્ધભાઈ	
બીજાં નાટકો ઉમરવાડિયા	૧-૮-૦
પ્રાયશ્ચિત્ત " મોરિસ મેટરલિંક	૦-૪-૦
બે નાટકો " શારદાપ્રસાદ વર્મા	૦-૭-૦
મીરાંબાઈ " "	૦-૨-૬
ફારમ " "	
લકરી ૧ થી ૧૨ અનોખું બાલસાહિત્ય	૨-૪-૦
અખૂટ જીવનદોરી, ધરગથ્ય વૈદક	૧-૪-૦
ભાવના સષ્ટિ લે. પ્રે. ત્રિવેદી	૦-૧૦-૦
ગીતાની વ્યાખ્યા, અરવિંદ ધોષ	૦-૮-૦
પાશેરપુણીમાંથી પાદશાહી, રાયચુરા	૦-૧-૦
મહારાણી લક્ષ્મીબાઈ...જપાય છે	

ધર્ણપરાં કેળવણીખાતા તરફથી મંજુર

થયા છે.

વિજયવાર સૂચીપત્ર મંગાવો :

નવીન ક્ષેત્ર

અનુ. નં.	પુસ્તકનું નામ.	કર્તા.	પ્રકાશક.	વર્ષ.	મૂલ્ય. રૂ. આ. પા.	વિશેષ હકીકત.
૧	મૃગતુલ્યા	ભેશી, ખટાહિ વલ્લભજી	સદર, ૯, વોલેસ સ્ટ્રીટ, કોટ, મુંબાઈ	૧૯૩૭	૧-૮-૦	
૨	હીરાકણી અને બીજી વાતો	સુન્દરમ કવિ (હુલાર, ત્રિશુવનદાસ પુ.)	વોરા એન્ડ કુંપની, ૮ રાહિડ બિલ્ડિંગ, કાલબાદેવી, મુંબાઈ ૨.	૧૯૯૪ (૧૯૩૮)	૧-૮-૦	ત્રિશ્વળની નવલિકાઓ.
૩	અભિયેક	આનન્દેશ (ભટ્ટ, વિનોદરાય હ.)	ચાંપરણ વિ. ઉદેશી, ૨૫, પોલોક સ્ટ્રીટ, કલકત્તા.	૧૯૩૮	૧-૮-૦	
૪	ચક્રીદી	ભટ્ટ, ચંદ્રમાઈ કા.	ભોગીલાલ ગાંધી, નવી દુનિયા કાર્યાલય, ચાંધીરોડ, અમદાવાદ.	૧૯૩૭	કાચું પૂઠું ૧-૦-૦ પાકું ૧-૪-૦	નવી દુનિયા અંશમાળા વ. ૩૦૭, પુ. ૧ કું.
૫	કિસાન જાહેરનામું	અખિલ હિંદ કિસાન સમિતિ	ઝોનુબેન શાહ, લોકનાથ કાર્યાલય, દિલ્લી ચક્રલા, અમદાવાદ		૦-૦-૬	
૬	ગ્રામ ભજન મંડળી	દત્તે, જીગતરામ (સંપાદક)	નવજીવન પ્રકાશન મંદિર, અમદાવાદ.	૧૯૩૮	૦-૨-૦	

૭	સર્વોદય કે સામ્યવાદ	દેસાઈ હરિમસાદ	સોનુભેન શાહ, અમદાવાદ	૧૯૩૮	૦- ૧-૦
૮	બિહાર કિસાન	લોકનાદ કાર્યોલય	મદર "		૦- ૧-૦
૯	ઝોળખો છે ?		પટેલ મનભાઈ જીવાભાઈ		૦- ૦-૩
૧૦	હાલી (જમીનના ચુલાઓ)	મહેતા, ડૉ. સુમન્ત	સોનુભેન શાહ, લોકનાદ કાર્યોલય, દિલ્લી ચક્રવા, અમદાવાદ		૦- ૦-૩
૧૧	હિંસાની ઉત્તેજના		"		
૧૨	શેલારામની સરદારી	યાનિક મન્દુલાલ કેમેયાલાલ	કર્તો		૦- ૪-૦ ચાર અંકી નાટક.
૧૩	યોગ પર દીપ્તિઓ	પુરાણી, અં. યા. (અનુ.)	અરવિંદ કાર્યોલય, આણંદ	૧૯૩૮	૦-૧૦-૦
૧૪	શાહી આદાબ	સુનશી ભેટે સાહ્ય મ.	કર્તો, મુગલવાડા, વડોદરા	૧૯૩૮	૦- ૮-૦
૧૫	કરામતે પીર દસ્તગીર	"	"	૧૯૩૭	૦- ૫-૦
૧૬	અખંડ ક્યોત	સોપાન	કાંતિલાલ મ. શાહ, અંજલિ મંચમળા, અમદાવાદ.	૧૯૩૮	૧- ૮-૦
૧૭	સાહિત્ય સમીક્ષા	ભટ્ટ, વિ. મ.	નૂતન મ. મંદિર, અમદાવાદ.	૧૯૩૮	૨- ૮-૦

સૌથ મહાશયનુ વિપરીત
રૂપાંતર

વડોદરા રાજ્ય

સિદ્ધપુરમાં મહિલા પુસ્તકાલય:—સિદ્ધપુરમાં મહિલા પુસ્તકાલય આધવા સાહે તરફ રાજરત્ન શેઠ મગનલાલ પ્રભુદાસ તરફથી તેમનાં પત્નીનું નામ પુસ્તકાલય સાથે જોડવાની શરતે રૂ. ૪૦૦૦૦ આપવાની માગણી સ્વીકારી લેવાઈ છે. મહિલા પુ. ના બજેટ માટે પણ જરૂરી રૂ. ૧૦૦૦ ની રકમ એકઠી થઈ ગઈ છે. સુધરાઈ પાસે પણ રૂ. ૧૦૦૦ ની મદદની માગણી કરવામાં આવી છે. ૬૦ સ્ત્રી સભાસદો નોંધાયેલા છે. જેનો પોતાનું કાર્યવાહક મંડળ રચી પુસ્તકાલયને લગતાં કામકાજમાં પાવરધી અને ત્યાંસુધી મહાલ શાળાધિકારી વગેરે પાંચ ગૃહસ્થોનું એક સલાહકારક મંડળ નીમાયું છે.

આગનો ભોગ:—ગરડા તા. સંખેડા ગામે તા. ૩-૪-૩૮ના રોજ આગ ફાટી નીકળતાં શાળાનું લાડાનું મકાન આગનો ભોગ બન્યું છે. પુસ્તકાલય પણ શાળામાં જ હોઈ તેનો સરસામાન પણ બળી ગયો છે. દુઃખેંવ !

શ્રીમંતનો જન્મોત્સવ:—તવસારી મહિલા તથા બાલપુસ્તકાલયની સંસ્થાઓએ તા. ૨૨ મી માર્ચના દિને શ્રીમંત મહારાજ સાહેબનો જન્મોત્સવ રંગીન સાથીઓ, હારતોરણોના શણગાર, પ્રભુ પ્રાર્થના, શ્રીમંતના ગુણાનુવાદ, પ્રસંગોચિત વિવેચનો, પુસ્તકાલય વિષયક ગાયન ગરબીઓ વગેરે કાર્યક્રમથી ઉત્સાહભરે ઉજવ્યો હતો.

પુસ્તકાલયોને મળેલી ભેટ:—પલસાણા : ૧૦૧૭ રા. રા. બાણુ સોનીરામ પોતદાર ટ્રસ્ટી સુરજમલ પોતદાર ટ્રસ્ટ ફંડ રંચુન C/o પેલાભાઈ દેસાઈ તરફથી પુસ્તકાલયની મુલાકાત લીધી તે પ્રસંગે.

—તેંસાણા તા. મહેસાણા : ૫૭ ચાહ બબલદાસ માણેકચંદ તરફથી પુત્ર જન્મની ખુશાલીમાં.

—ગાંધી તા. સાણુસ્થા : ૭૭ મનસુરી પીરલાખનાં વેવાઈ મીયાંજી જમનલાખ રૂ. કાઠેસી તા. સિદ્ધપુર તરફથી પુત્રલગ્નની ખુશાલીમાં.

૧૦ રાં ૫૦ મંડળ

શિક્ષણ વર્ગ:—મહેસાણા પ્રાન્તનો શિક્ષણ વર્ગ આજ માસની ૧૮-૧૯-૨૦ મી તારીખોએ દહેગામ મુકામે ભરાવાનો છે. તેને માટે આવેલી અરજીઓના ઉમેદવારોને વ્યક્તિગત ખર્ચ આપી દેવામાં આવી છે. તે મુજબ જેમની અરજીઓ મંજૂર રખાઈ હોય તેમને તા. ૧૭ મીની સાંજ સુધીમાં દહેગામ જઈ પહોંચવાની ભલામણ ! દહેગામ તાલુકાના પુસ્તકાલયનું કામ કરનાર મંત્રી યા મંથપાલ શિક્ષક ભાઈઓ તો આ ધરખાંચણે આવેલી ગંગાનો લાલ લેવાને ન જ ચૂકે !

—અમરેલી તથા નવસારી પ્રાંતોના વર્ગ માટે પ્રાંત શાળાધિકારીઓ સાથે પત્ર-વ્યવહાર ચાલે છે. તેનો નિકાલ સંતોષકારક આવી જશે તો મેના છેલ્લા અકવાડિયાઓમાં એ વર્ગો ધણું ફરીને દારકા અને નવસારીમાં ભરાશે. નવસારી પ્રાંતના ભાઈઓએ પોતાની ઉમેદવારી હવે તો ઝટ નોંધાવી દેવી જોઈએ.

વડોદરા મહાલ તરફ શિષ્ટ વાચનની પરીક્ષા:—વડોદરા મહાલ મંડળના ઠરાવ અન્વયે તા. ૧-૫-૩૮ને રવિવારને રાજ વડોદરા મહાલના શિક્ષક-શિક્ષિકાઓ માટે પ્રાથમિક શાળામાં ‘ માતૃ ભાષાનું ’ શિક્ષણ ’ કે જેની નકલ કેળવણી ખાતા તરફથી દરેક શાળામાં મોકલી અપાયેલી છે, તે પુસ્તકની પરીક્ષા લેવાની યોજના રખાઈ છે. પરીક્ષા દરેક સેન્ટરની શાળામાં જે તે સેન્ટરના મુખ્ય શિક્ષકે કરાવેલી ત્રણ સ્થાનિક ગૃહસ્થોની દેખરેખ નીચે લેવાશે. ઉમેદવાર શિક્ષકોએ તા. ૨૦ મી એપ્રિલ સુધીમાં શ્રી. દેવચંદ રામજી, પ્રમુખ મહાલ ૫૦ મંડળ વડોદરા એ શિરનામે ખર્ચ આપવી.

મહાલ પરિષદો:—સિદ્ધપુર તથા સંજેશ મહાલ પરિષદોના અહેવાલ આજ અંકમાં અન્યત્ર છપાયા છે તે વાંચી લેવાની લાગતાવળગતાઓને ભલામણ !

—પાદરા મહાલની ૪ થી પરિષદ તા. ૨-૩-૩૮ના રાજ સહકારી અધિકારી સાક્ષરરત્ન શ્રી. રમણલાલ વ. દેસાઈ સાહેબના પ્રમુખપદે ઢાઢર કાંઠે કાટણા ગામે ભરાઈ ગઈ. અહેવાલ આવતા અંક પર મુદતવી.

—વિસનગર મહાલની ચોથી પરિષદ તા. ૧-૫-૩૮ ને રવિવારના દિવસે રાજરત્ન ગિરધરલાલ ડોસાભાઈ વઝીલના પ્રમુખપદે વિસનગર મુકામે ભરાવાનું હતું છે. સ્વાગત પ્રમુખ તરીકે રાજરત્ન મહાસુખભાઈ શેઠ સુઠાયા છે. પરિષદમાં રજૂ કરવાની દરખાસ્તોના મુસદ્દા તા. ૨૫-૪-૩૮ સુધીમાં વિસનગર મહાલ પરિષદના મંત્રી તરફ મોકલી આપવાની તથા પુસ્તકાલયો તથા વાચનાલયોએ નિયમ પ્રમાણે પોતપોતાના પ્રતિનિધિઓ મોકલી આપી પરિષદની કાર્યવાહીને સફળ બનાવવાની લાગતાવળગતાઓને મંજૂર ભલામણ !

પુસ્તકાલય પર્વણી :—માર્ચ અંકમાં પ્રસિદ્ધ થયેલા પર્વણી અહેવાલ

ઉપરાંત નીચેનાં સ્થળોએ પુસ્તકાલય પર્વણોદિન વિવિધ કાર્યક્રમોથી ઉજવાવાની ખબર પાળળથી મળી છે:—

(૧) ચાણુરમા (૨) ધરમોડા તા. ચાણુરમા (૩) મોટા આંકડીઆ તા. અમરેલી.

રાજ્ય બહાર

વિદ્યાદાન:—ચાણુ' માટે ચાણુ'દ તાલુકામાં વિદ્યાદાનનો દિવસ એકમહા ઉજવવાની યોજના ચ. એ. સોસાઇટી તરફથી ઘડાઈ હતી. તે મુજબ તા. ૧૦-૪-૩૮ ને રવિવારને દિવસે ચાણુ'દ તાલુકાનાં શુમારે સાઠ ગામોએ એ દિન ઉજવાયો છે, ને વિદ્યાર્થીઓ તથા યુવકોના સહકારથી આશરે બે હજાર રૂપિયા જેટલી રકમ મેળવાઈ છે. બેગી થયેલી અડધી રકમ પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિના કામે વપરાવાની છે એ ખાસ નોંધવા યોગ્ય.

પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિ માટે:—સંયુક્ત પ્રાંતના સત્તાઈ કોંગ્રેસ પ્રધાન મંડળે સંયુક્ત પ્રાંતમાં ૪૦૦૦ હજાર વાચનાલયો ખોલવાની યોજના કરી છે: દરેક તાલુકામાં નિદાન ૧૨ વાચનાલયો તે હોવાં જ જોઈએ એમ ઠરાવ્યું છે. મુ'બાઈ સરકારના પ્રધાનમંડળે પણ ગ્રામ પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિ માટે ૫૦ હજાર રૂપિયાની સવક પોતાના બજેટમાં રાખી છે.

હુ'બદ અવસાન :—ગુજરાતના બે વૃદ્ધ સાક્ષરો શ્રી, કેશવલાલ હર્ષદરાય ધ્રુવ તથા શ્રી. ડાહ્યાભાઈ પીતાંબરદાસ દેરાસરી એકેક દિવસને આંતરે ગુજરી ગયા છે. ઉભય વચ્ચે એવી પરમ મૈત્રિ હતી કે મુ'બાઈ મધ્યે શ્રી. ધ્રુવનું અવસાન થયાના સગાચાર કાને પડતાં જ અમદાવાદમાં શ્રી. દેરાસરીનું પ્રાણપંખીકું પોતાના મિત્રની શોધમાં સંચરી ગયું. એમના મૃત્યુથી તલસ્પર્શી અભ્યાસવાળા હરેલ સાહિત્યકોની ગુજરાતને જે ખોટ છે તેમાં વધારો થયો છે. પ્રભુ ઉભયના આત્માઓને ચિર સાંતિ સમર્પો !

પત્રો શરૂ થયાની માહિતી

નીચેનાં ગ્રામ પુસ્તકાલયો તથા વાચનાલયોનાં બજેટની મંજૂરી તથા લોક-મંદની રકમ તા. ૨૫-૩-૩૮ સુધીમાં આ તરફ આવી ગયેલ હોવાથી તેમને તા. ૧-૪-૩૮ થી પત્રો શરૂ કરી આપેલ છે. આ યાદી પૈકી તેમજ અગાઉની યાદીઓ પૈકી જેમણે સરકાર પંચાયત મદદનો પાવતીઓ ખાતા તરફ ન મોકલી આપી હોય તેમણે બીન ચૂકે તરતજ મોકલી આપવી.

યાદી નં. ૬

પેટલાદ ૧	જાણમોષ	આતરમુખા ૨	સિદ્ધપુર ૨	કામરેજ ૨
કણીઆ	તેરસા	ઉકરડીના મુવાડા	બ્રાહ્મણવાડા	કરજી
વડોદરા ૩	દિવેર	કંડા	વિરોળ	વલેળ
રવાદ	નાના હબીપુરા	કસોલ ૬	ખેરાળુ ૭	ગણદેવી ૧
કાજલપુર	મોટા કરાળા	ખેરજડાબી	ઉદામ-ઉણાદ	માસા
દામાપુરા	માલપુર	પીપળજ	લુણવા	માંગરોળ ૨
પાદરા ૫	સાવલી ૪	રાયરડા	પાનજા	ખેરીદરા
કાંદા	ડેસર	મુખારકપુર	કેસીયા	લીમોદરા .
ગામેશ	મુંદેલા	રકનપુર	મજાવા	બ્યારા ૧ .
મહમદપુરા	કડાવલા	કારોલી	ત્રાંસવાડા	રૂપવાડા
શાણપુર	બાલ પુ. સાવલી	વિળપુર ૫	પાટણ ૩	અમરેલી ૩
સાદરા	સંખેડા ૪	ચરાડા	ચંદુમજા	દેવરાજઆ
કરજી ૨	ચુંડીયા	રણાસજી	દુધરામપુરા	મોટા માંડવડા
વેમારડી	તાંદલગ	દેલવાડા	ડેર	ખીજડીઆ
હલદરવા	ખોડેલી	ગણેશપુરા	ચાણરમા ૧	ધારી ૧
ડોશ ૧	માંકણી	રાવાલા	સરસાવ	વીરપુર
કરાળી	દહેગામ ૨	મહેસાણા ૧	નવસારી ૨	રતનપુર ૧
શિનોર ૭	વાસણા રોડાડ	આપાપુરા	માંગરોળ	શિયાનગર
કુકસે.	શાહાપુર		ખોરસી	(પુરવણી)

કુલ ૬૯

યાદી નં. ૧ થી ૫ નાં ૧૧૧૧

માસિકો મળ્યા તારીખ

નામ	પુસ્તક	અંક	માસ	મળ્યા તારીખ
આયુર્વેદ વિગ્ન	૨૧	૪	માહ	૧૨-૪-૩૮
ભિર્મિ	૭	૩(મહાસલા અ.)	માર્ચ	૬-૪-૩૮
કિશોર	૭	૧૦	કારતક	૨૨-૨-૩૮
કુમાર	૧૫	૩(૧૭૧)	કામળુ	૨૮-૩-૩૮
કૌમુદી	૧૭	૧	જન્યુઆરી	૨૬-૩-૩૮
ખેડુત, ખેતી અને સહકાર	૪	૯	માર્ચ	૧૧-૩-૩૮
ખેતીવાડી	૩	૧૨	ચૈત્ર	૯-૪-૩૮
ખેતીવાડી વિગ્ન	૨૬	૮	માર્ચ	૨-૪-૩૮
શુભ્રુદ્ધરી	૮	૯	એપ્રિલ	૧-૪-૩૮
આમજીવન	૮	૯	એપ્રિલ	૨-૪-૩૮
ચરોતર	૮	૭	માર્ચ	૧૭-૩-૩૮
ચિત્રમય જગત	૨૪	૨	એપ્રિલ	૭-૪-૩૮
નવચેતન	૭૩	૧(વાર્તાઅંક)	એપ્રિલ	૪-૪-૩૮
નવચેતના	૨	૧૨	માર્ચ	૧૭-૩-૩૮
માટીદાર	૧૫	૬	ચૈત્ર	૨૮-૩-૩૮
પ્રસ્થાન	૧૩	૩	પોષ	૮-૩-૩૮
કાર્યસ યુ. સભા-ત્રિ.	૨	૪	જન્યુ-માર્ચ	૧૮-૧૨-૩૭
બાલજીવન	૧૮	૬	એપ્રિલ	૯-૪-૩૮
બાલમિત્ર	૧૭	૯	એપ્રિલ	૪-૪-૩૮
બાળક	૧૬	૪	"	૫-૪-૩૮
શુદ્ધિપ્રકાશ-ત્રિ.	૭૫	૧	જન્યુ-માર્ચ	૨-૪-૩૮
માનસી-ત્રિ.	૩	૧	માર્ચ	૨૮-૩-૩૮
યુવક	૮	૪	એપ્રિલ	૨-૪-૩૮
વસન્ત-ત્રિ.	૩૬	૪	કાર્તિક-પોષ	૯-૪-૩૮
વિલાસ-ત્રિ.	૨૦	૨	ડિસેમ્બર	૧૯-૧-૩૮
વૈદ્ય કલ્પતરુ	૪૩	૪	એપ્રિલ	૧૧-૪-૩૮
બ્યાપામ	૨૩	૪	જન્યુઆરી	૨૬-૧-૩૮
શારદા	૨૮	૬	માર્ચ	૧૭-૩-૩૮
શિક્ષણ-પત્રિકા	૧૩	૧	ફાલ્ગુન	૧૯-૩-૩૮
સૌરાષ્ટ્ર શિક્ષક-ત્રિ.	૧૧	૩	ડિસે-ફેબ્રુ.	૧-૧-૩૮
સ્કાઉટ-વીર	૮	૪	એપ્રિલ	૮-૪-૩૮
સ્ત્રી બોધ	૮૨	૪	એપ્રિલ	૪-૪-૩૮

શું વાંચશો ?

લેખ

માસિક

પુસ્તક

માસ

ક્રાંતિ કે પ્રતિક્રાંતિ ?

ગદ્યા વર્ષાતું સરવૈયું

હિંદનો ઔદ્યોગિક વિકાસ

આપણી સ્વરાજ યાત્રા

ટૉમસ પેપન

જુના કાશીમાં

મહાગંગા મહાસભા

પંચ સાળે

ગવા અને તેની સંસ્કૃતિ

બા

રાખનાં રમકડાં

આપણા રજવાડાઓની સ્થિતિ

ભાવિ મુદ્દતું ભાષકર સ્વરૂપ

સ્ફુટ વિચાર

સત્યાનારાયણ વાળ્યું

સા દેહોની એક દવા

દેવશી કારોગર

છૂટકારો

હરિપુરાની મહાસભા

યુવકો સમાજસુધારામાં કેવી રીતે ભાગ લે ?

પ્રસંગ કથા

સંસ્કારક સરતચંદ્ર

મુગલયુગની લશ્કરી અને મહેસુલી વ્યવસ્થા

પૂર્વનો પ્રત્યાધાત

નિર્લેપ

કાલિયાવાડી સાહિત્ય

મહાસભાની જાતરા

શાળાની સ્વચ્છતા

બાલ મંદિરના આચાર્યની

મારો બાલ્યકાળ

બાંધાનાં ત્યાં

બાંધાનની મહિલાઓ

બહેનનું મુખ

ટીપ્સ:— નવચેતનનો 'નો એપ્રિલ અંક' વાર્તા અંક હોષ વાર્તાસંગ્રહ માટે રસમય

સામગ્રી ધરાવે છે.

}

ભર્મિ

૭

માર્ચ

}

કુમાર

૧૫(૧૭૧)

ફાગન

}

કૌમુદી

૧૭

જાન્યુઆરી

}

ચિત્રમય જગત

૨૪

એપ્રિલ

}

નવરસના

૨

માર્ચ

}

પાટીદાર

૧૫

ફેબ્રુ

}

વસન્ત

૩૬

ક્રાંતિક-ચોપ

}

શારદા

૨૮

માર્ચ

}

શિક્ષણ પત્રિકા

૧૩

ફાલ્ગુન

}

અગ્રોષ

૮૨

એપ્રિલ

પુસ્તકાલય સહાયક સહકારી મંડળ લી. વડોદરા.

નવીન બહાર પડેલાં મંડેળમાં વેચાતાં પુસ્તકોની યાદી

અનુક્રમ નંબર	પુસ્તકનું નામ	વિષય	લેખક	પ્રકાશક	કિંમત	ક્રમાંક
૧	જીવન ભારતી	નિબંધો	કાકા કાલેલકર	નવજીવન કાર્યાલય	૨-૮-૦	
૨	રાજ્યકુટ	કુંડા વાર્તાઓ	ધુમકેલ	ગુજર્ અથરલ કા.	૨-૦-૦	
૩	શેખની કાવ્યો	કાવ્યો	રામનારાયણ પાઠક	પ્રસ્થાન કાર્યાલય	૨-૦-૦	
૪	સર્જન અને ચિંતન	નિબંધો	ધુમકેલ	ગુ. અ. રત્ન કાર્યાલય	૧-૮-૦	
૫	સ્વેર વિહાર ભા. ૨ જો	ગદ્ય	રામનારાયણ પાઠક	પ્રસ્થાન કાર્યાલય	૧-૪-૦	
૬	વિવિધ સાહિતી સંગ્રહ	લૌકિકનિવાસ	વિષ્ણુલાલ	દ. મૂ. પ્ર. મંદિર	૦-૫-૦	
૭	ગીરીશલાલની વાર્તાઓ ભા. ૨ જો	વાર્તા	ગીરીશલાલ	"	૦-૫-૦	
૮	હિદયપુર મેવાડ	પ્રવાસ કથા	ન. પ્ર. કુચ	"	૦-૫-૦	
૯	પીનાકીન	નવલકથા	સુ. ન. તલાટી	જનરલ બુકડેપો	૩-૦-૦	
૧૦	રેતીનું ઘર	વાર્તા	જયચંદ્ર શેઠ	"	૧-૪-૦	
૧૧	સોરઠી વિરાંગનાની વાર્તાઓ	નવલકથા	રાયચુરા	યુ. સ. મંડળ લી.	૨-૦-૦	
૧૨	નગાધિરાજ	"	"	"	૧-૮-૦	
૧૩	રાજની રાણી	વાર્તા	ર. જ. દલાલ	ગુ. અ. રત્ન કા.	૦-૮-૦	
૧૪	નૌજીવન સુભાષ	છ. ચ.	ગુણવંતરાય આચાર્ય	"	૦-૮-૦	
૧૫	શ્રીકાંત ભા. ૪ થો	નવલકથા	સુશીલ	"	૨-૦-૦	

૧૬	મલ્લીકા	નવલકથા	ધુગડેલું	આર. આર. શેઠ	૨-૮-૦૦
૧૭	ગૃહરાજ	નવલકથા	રાયચુરાં	નવચેતન સાહિત્ય મંદિર	૧-૮-૦૦
૧૮	હત્ત	વાર્તા	શરદ્દયંદ્ર	ચાંપસી. વિ. હિદેશી	૨-૦-૦૦
૧૯	અભિવેક	વાર્તા	વિનોદરાય ભટ્ટ	અશકિત કાર્યાલય	૧-૮-૦૦
૨૦	સતી જુરમા	નાટક	શાંતિલાલ	ખટાહિ વલ્લભજી જોષી	૦-૬-૦૦
૨૧	મૃગ તૃષ્ણા	પ્રતિહાસ	ખટાહિ વલ્લભજી જોષી	ખટાહિ વલ્લભજી જોષી	૧-૮-૦૦
૨૨	રાલુસ ભા. ૨ જો	ગચ્છિત	ચંદ્રભાઈ કા. ભટ્ટ	નવી દુનિયા કાર્યાલય	૧-૮-૦૦
૨૩	નામાનાં તત્ત્વો	ગીતો	મયચંદ્રજી	નવજીવન કાર્યાલય	૨-૮-૦૦
૨૪	આમભજન મંડળ	વાર્તા	જીવતરાગ દવે	"	૦-૨-૦૦
૨૫	ચંદ્રીદી	પ્રતિહાસ	ચંદ્રાભાઈ	નવિ દુનિયા	૧-૪-૦૦
૨૬	દેશદેશના લોકો	નાટક	વિઠ્ઠલરાવ દત્તાત્રય પાટે	વોરા એન્ડ કું.	૧-૪-૦૦
૨૭	ચાહજીહાં	નવલકથાઓ	મેઘાણી	અ. અં. રત્ન કા.	૧-૦-૦૦
૨૮	હીરાકણી અને બીજી વાતો	નવલકથાઓ	સુંદરમ	વોરા એન્ડ કું.	૧-૮-૦૦
૨૯	લાન ધર્મ કે કરાર	નવલકથાઓ	સ્વ. ભોંગીન્દ્ર દિવેદીયા	નવચુગ પુ. ભં.	૧-૮-૦૦
૩૦	દશમી	"	પ્રકાશમ	"	૦-૧૨-૦૦
૩૧	હાસ્ય હાટણી	હાસ્ય	મસ્તકકીર્તિ	"	૨-૮-૦૦
૩૨	હીદારાષ્ટ્રીય મહાસભાનો પ્રતિહાસભા. ૩જો	રાજનીતિ	નરહરી ભટ્ટ	લુહાણા પ્રિ. પ્રેસ	૩-૦-૦૦
૩૩	ખરી કેળવણી	કેળવણી	ગાંધીજી	નવજીવન કાર્યાલય	૦-૧૨-૦૦
૩૪	મહાસભાના પ્રસંગો	રાજનીતિ	સોમાભાઈ પટેલ	સોમાભાઈ પટેલ	૧-૦-૦૦

૧૫. ના. અમરીન મંત્રી
પૂર્વ કમીશન આપવામાં આવે છે.

૧૫. ના. અમરીન મંત્રી
૧-૪-૩૮

આરોગ્ય

પી ઇન્ડિયન રેડ ક્રોસ સોસાયટીની વડોદરા શાખા તરફથી
પ્રસિદ્ધ થતું ત્રિમાસિક

તત્રી - રાજરત્ન ડૉ. ધનજીશા હો. મહેતા સી. આઈ. ઇ.

અંક ૪૫ મે.

૧૯૧૧

વડોદરા.

એપ્રિલ

૧૯૩૮

ક્ષયરોગનાં સંબંધનાં કેટલાંક સિદ્ધાંતો

૧. ક્ષયરોગ ખુબ કરી બાળપણમાં લાગુ પડે છે.
૨. એ રોગ વારસામાં ઉતરતો નથી
૩. સાથે વસતા કુટુંબોમાં એક માણસથી બીજાને એ રોગ લાગુ પડે છે.
૪. કેટલીકવાર ક્ષયરોગવાળા જનાવરોનું દુધ પીવાથી અથવા તેમનું માંસ ખાવાથી એ રોગ નીપજે છે.
૫. જેમ રોગ ઝડપથી પારખવામાં આવે અને જેટલી ચોક્કસાઈથી તેનો ઇલાજ કરવામાં આવે તેમ સાજ થવાના સંભવો વધે છે.
૬. એ રોગ કોઈ પણ માણસમાં આપોઆપ ઉભરી નીકળતો નથી. માત્ર કોઈ બીજા માણસ ઉપરથી જ ઉડે છે.
૭. હાલ શોધી કાઢેલી શારીરિક તપાસની યુક્તિઓથી તે ઝડપથી પારખી શકાય છે અને હાલ જણાયેલા ઉપાયોથી તે ફતેહમંદીથી છૂટી શકાય છે (મટાડી શકાય છે)

પાર્ષિક લવાજમ,

૩. ૧૧ (દપાલ ખર્ચ સાથે)

ધી ઇન્ડિયન રેડ ક્રૉસ સોસાયટીની વડોદરા શાખા માટેના

નિયમનો સાર

૧. જે સભ્ય રૂ. ૫૦૦૦ થી ઓછી નહિ એવી રકમ સોસાયટીના લ'ડોળમા ભરે તે પેટ્રન કહેવાશે.
૨. જે સભ્ય રૂ. ૧૦૦૦૦ની રકમ લ'ડોળમા ભરે તે વાઇસ પેટ્રન કહેવાશે.
૨. જે સભ્ય વાર્ષિક લવાજમ રૂ. ૧૨૭ ભરે તેને અન્યુઅલ મેમ્બર અને એક સામટું લવાજમ રૂ. ૧૫૦ ભરે તેને લાઇફ મેમ્બર ગણવામા આવશે.
- ૪ જે સભ્યો દર વર્ષે રૂ. ૧ થી માડીને રૂ. ૫) સુધી ભરે તે અન્યુઅલ ઍશોરીએટ કહેવાશે અને જે એકી વખતે રૂ. ૫૦) આપે તે લાઇફ ઍશોરીએટ કહેવાશે.
- ૫ વ્યવસ્થાપક સમિતિ કોઇ પણ ગૃહસ્થને આ સોસાયટીને કોઇપણ જાતની એવા કર્યા બદલ માનનીય સભ્ય તરફે ચૂંટી શકશે.
૬. લવાજમ, કાતો હેડ ક્વાર્ટર્સના વ્યવસ્થાપક સમિતિ અગર શાખા સમિતિને મોકલી શકાય પરન્તુ શાખા સમિતિએ મુખ્ય વ્યવસ્થાપક સમિતિને સામાન્ય ખર્ચ માટે સભ્યો પાસેથી મળેલા લવાજમ તથા એકસામટી રકમના ૧૦ ટકા જેટલા રકમ મોકલવી જોઇએ વળી એવુ ઠરાવવામા આવ્યુ છે કે કોઇપણ એકજ લવાજમ પૈકી મોકલવાની રકમ રૂ. ૧૦૦૦૦ કરતા વધવી ન જોઇએ.
૭. ઉપરો (છઠ્ઠો) નિયમ શાખા સમિતિને મળેલી લેટો કે ઇતર રીતે મળેલી રકમોને લાગુ પડશે નહિ.

હુદાહામિત્ર પ્રેસ-વડોદરામા અબાલાલ વિક્રમભાઈ હકરે છાપી પ્રસિદ્ધ કર્યું.

તા ૧૫-૪-૩૮

આ રો ગ્ય

ધી ઇન્ડિયન રેફરેન્સ સોસાયટી લિમિટેડ શાખા તરફથી પ્રસિદ્ધ થતું
ત્રિમાસિક

અંક ૪૫ મા,

વર્ષ ૧૧

વ ઓ હ રા.

એપ્રિલ

૧૯૩૮

ઘરગથ્થુ માવજત, પરિચારીકાની જવાબદારીઓ

હર્દીને હવા આપવાનું કાર્ય એ, હર્દીની સારવારમાં એક અગત્યની બાબત છે; અને ઘાતરના હુકમ પ્રમાણે તે અપાય તે જોવાનું કામ કરવું એ પરિચારીકાની એક ખાસ જવાબદારી છે. હવા ફોટોહર્મન નીવડે તેનો ઘણો આધાર કેટલી સંભાળથી તે હર્દીને અપાય છે અને કેટલે દરજ્જે ઘાતરે આપેલી સુચનાઓનો અમલ થાય છે, તે ઉપર અવલંબી રહે છે.

આ સંબંધમાં પરિચારીકાએ હમેશાં ધ્યાનમાં રાખવા જેવી બાબતો નીચે મુજબ છે.—

- ૧ હવાએ હમેશાં, ઘરમાંનાં નાના છોકરાંઓનો હાથ પહોંચી ન શકે અને હર્દીની નજર ન પડ્યા કરે એવી રીતે એક કબાટમાં મૂકી રાખવી અને તે કબાટને તાજું મારવું.
- ૨ હર્દીને પાવાની હવા, બીજી બહાર લગાવવાની હવાથી તેમજ ઝેરી જંતુનાશક હવાઓથી અલગ રાખવી.
- ૩ બધી હવાઓની બાટલીઓને મજબૂત બૂચ મારી રાખવા કે જેથી હવાની જાતી અસર ઓછી થવા ન પામે. દરેક બાટલી ઉપર સ્પષ્ટ સમજાય એવી ચીટી લગાવવી.
- ૪ બહાર લગાડવાની બધી હવાઓ તેમજ ઝેરી હવાઓ રંગીન બાટલીઓમાં

રાખવી અને તે ખાટલીઓનો કાચ ઉભી સળી સળી વાળો (કાંગરીવાળો) હોય તો વધારે સારું, કારણ કે અંધારામાં પણ તેને હાથ લાગતાં જ ખાટલી ઝેરી દવાની છે એમ તુર્ત પારખી શકાય. એ બધી ખાટલીઓ ઉપર યોગ્ય સમન્વિત સાથની લાલ રંગનો ચીઠ્ઠીઓ મારવી.

દવાઓ યોગ્ય વખતે અને ખાસ ચોકસાઈ વાપરી દાકતરના હુકમો જરાબર ધ્યાનમાં રાખી આપવી જોઈએ. દવા ઘણું કરી મોંઘ વાટે પાવામાં આવે છે પરંતુ કેટલીકવાર તે એક નાની પિચકારીની સોય ચામડી નીચે ખોસી અંદર દાખલ કરવી પડે છે. એ શિવાય તેની વરાળ દમમાં લઇને, અથવા ગુદામાં પિચકારી મારીને અથવા ચામડી ઉપર ચોળીને (દાખલા તરીકે ચામડી ઉપર મલમ ઘસીને લગાવીને) પણ આપવામાં આવે છે. દવા કેવી રીતે આપવી તે જાહેર પરિચારીકા (નર્સ) ને કાંઈ સંદેહ હોય તો દાકતરને તે જાહેર ખાસ પૂછી લેવું જોઈએ. દવા આપવામાં કોઈપણ વખતે પરિચારીકાએ જોખમ જોડવો નહીં. જરાબર આંક પાડેલા હોય એવાં (મેઝર) ગ્લાસમાં માપીને આપવી એ નિયમ ઘણો સારો છે. કેટલીક દવાની ખાટલીઓ ઉપર પણ આંક પાડેલા હોય છે કે દર વખત કેટલી કેટલી આપવી તે સમજી શકાય છતાં પણ યોગ્ય મેઝર ગ્લાસ વડે માપી આપવી તે વધારે સંતોષકારક ગણવું જોઈએ કારણ કે તેમાં માપમાં કોઈપણ ભૂલ થવાનો સંભવ રહેતો નથી. ચમચી કે ચમચો માપી આપવી તે પણ પૂરતી સંતોષકારક રીત નથી. કારણ કે ચમચી ચમચી અને ચમચા ચમચા એક સરખા હોતા નથી. નાના મોટા હોય છે.

બે જૂઠાં જૂઠાં મેઝર ગ્લાસનો દવા આપવા માટે ઉપયોગ કરવો સલાહકારક છે—એક બે આંઉસનું મેઝર ગ્લાસ, જે વડે અડધા આંઉસથી બે આંઉસ સુધીના લાગ સુધીના લાગ (ડોઝ) આપી શકાય, અને બીજું મિનિમ મેઝર જે વડે દવાનાં ટીપાં આપી શકાય.

પ્રવાહી દવાના માપનો કોઠો નીચે મુજબ છે:—

૧ મિનિમ=એક ટીપું.

૬૦ મિનિમ=એક ડ્રામ=એક ચમચી ભરી.

૪ ડ્રામ=અડધો આંઉસ=એક મોટો ચમચો (ટેબલસ્પુન) ભરી.

૧ આંઉસ=બે મોટા ચમચા ભરી.

દવા ખાધા પહેલાં કે ખાધા પછી આપવાનું ફરમાન દાકતર તરફથી આપવામાં આવે છે. બે ખાધા પહેલાં આપવાનું ફરમાન હોય તો તે બૂખ પ્રક્રિયા કરવા માટે જાહેર કરી હોય છે, માટે તે દવા જમતાં પહેલાં વીસથી ત્રીસ મિનિટ અગાઉથી આપવી કે તેથી તેની અસર ઘણું બૂખ લાગે. જમવાની તુર્ત પહેલાં અથવા પહેલાં છુક (ખાચકા) સાથે આપવી નહીં. બે ખાધા

પછી આપવાનું ફરમાન હોય તો જમી રહ્યા પછી દશ કે પંદર મિનિટ રહીને આપવી.

જો દહાડામાં ત્રણવાર પીવાનું ફરમાન હોય હોય તો અમુક કલાકોએ જ આપવી સલાહકારક છે; બહુ કરી સવારે દશ વાગે, બપોરે બે વાગે અને સાંજે છ વાગે.

જો, જરૂર લાગે ત્યારે આપવી એવું ફરમાન હોય તો-દાખલા તરિકે હૃદયની ગતીને તેજ આપવાની અથવા ઉંઘ લાવવાની દવા હોય તો-પરિચારી-કાએ હાકતરને ખાસ પૂછી લેવું કે કયી કયી નિશાની દેખાય ત્યારે દવા આપવાની છે. દવા આપતી વખતે પરિચારીકાએ આસપાસના સંજોગો જોઈ અકકલ વાપરી કામ લેવું જોઈએ. દાખલા તરિકે ઉંઘ લાવવાની દવા આપવાની હોય તો બિછાતું બરાબર ગરમ છે કે નહીં, દર્દીને આરામ લાગે એવી સ્થિતિમાં સૂતો છે કે નહીં અને કંઈપણ અજવાળું કિંવા ઘોંઘાટ છે કે નહીં તે બદલ અકકલ વાપરી કામ લેવું. નહીં તો ઉંઘ લાવવાની દવા પોતાનું કામ બરાબર બજાવી શકશે જ નહી. બીજો દાખલો માથું દુઃખતું અટકાવવાની દવાનો લઈશું. જો તે દુઃખતું અટકાવવા અસ્પીરિન કે પ્રીનસીડીનની ટીકલી (ટેબ્લેટ) આપવાની હોય તો પ્રથમ દર્દીને શાંત અને અંધારી જગ્યાએ સૂવાડવો અને પોતાનું મન શાંત રાખવા સમજાવવું. તેમ ન કરવામાં આવે તો ઉપર-કહેલી દવાઓની ટેબ્લેટ યોગ્ય રીતે કામ કરી શકશે જ નહીં.

દવા પાતી વખતે બાટલીમાંથી ગ્લાસમાં રેડતાં પહેલાં બાટલીને જોસથી હલાવવી જોઈએ કે તે બરાબર એકરસ થાય, એટલું જ નહીં પણ બાટલી ઉપર લગાવેલી ચીઠ્ઠી ઉપલી તરફ રાખી દવા ગ્લાસમાં રેડવી કે તેથી દવાના ટીપાંને રેલો નીચે ઉતરી ચીઠ્ઠી બગડે નહીં. વળી ગ્લાસમાં દવા નાખી રહ્યા કે તુર્ત બાટલીને બૂચ મારી દેવો એટલું જ નહીં પણ ગ્લાસ-માંની દવા દર્દીને તુર્ત જ પાઈ દેવી.

ઘણી ખરી પાવાની દવાઓ પાણી સાથે આપવાની હોય છે અને તે પાણી બહુ કરી બમણું કે ત્રણ ગણું નાખવું. દવા પાયા પછી ગ્લાસ ધોઈ ઢાંછી સૂકું કરી યોગ્ય ઠંડાણે મૂકી દેવું કે બીજી વાર દવા પાતી વખતે તુર્ત હાથમાં આવે. દવાની બાટલી પાણી ઉપરાંત બાકી થવા આવે તે ઉપર પરિચારીકાએ નિગાહ રાખવી જોઈએ કે તેથી જરૂર પડે વખતસર વધારાની દવા મંગાવી શકાય અને આઈતી વખતે તે વિના ખોટી થવું ન પડે.

દમમાં બાફ લેવાની દવાઓ, બહુ કરી ગળા કે છાતીનો વરમ એછો કરવા માટે આપવામાં આવે છે. એ માટે ઘણું કરી (લોખાનનો અર્ક) મેયર્સ બાદસમ, અગર કિઓસોટ વપરાય છે. એ બે પૈકી કોઈ એક દવા થોડાંક

ઉદ્ધવનાં પાણીમાં નાખી તેમાંથી નીકળતી વરાળ હમમાં લેવાની હોય છે, બાક લેવા માટે સૌથી ઓછી અને મુતરી રીત એ છે કે એક પાંડાળા મેંડાને માટીના અંબુ (જગ = મુસાદિ) લઈ તેમાં થોડુંક ઉદ્ધવનું પાણી અને દવા નાખવી અને તે અંબુના મેંડાં આગપાસ એક સાથે લુંછવાનો તુવાલ એવી રીતે વીંટાળવો કે વચમાં થોડીક ખુદ્દી જગ્યા રહે. પછી દર્દીએ પોતાના માથા ઉપર બીજે ખુદ્દી તુવાલ ઓઢી માથું જગ ઉપર હુકાવી તેમાંથી નીકળતી વરાળ પોતાનાં હમમાં લેવા કરવી. બગરમાં, હમ લેવા માટે માટીનું, ટોટી સાથનું એક ખાસ વાસાનું તૈયાર મળે છે તેને “ ઇન્ડેઇલર ” કહે છે તે લેવાનું લઈ તેનું ઢાંકણું જોડી તેમાં ઉદ્ધવનું પાણી તથા દવા નાખી, ઢાંકણું પાછું બંધ કરી દઈ ટોટી મેંડાંમાં લઈ તેમાંથી નીકળતી દવા સાથની વરાળ હમમાં લઈ નાક વાટે પાચી કાઢવી.

જો લીનું ગરમ વાતાવરણ બનાવવું હોય તો નીચલી સુક્તિ કરવી:—એ માટી કપડાં મુકવવાની લાકડાની ધોરીઓ લઈ તે એકબેકથી ધોરી ધોરી દુર મૂકી તે ઉપર જો આદરો એવી રીતે ઢાંકવી કે વચમાં કેટલીક ખુદ્દી જગ્યા રહે અને એક તંબુ જેવું બને. પછી એક નીચી ટેબલ ઉપર એક સ્પિરિટથી બળતો દીવો મૂકી તેની આગપાસ તેના ઉપર એક લાંબી ટોટીવાળી ફિટલી પાણીથી ગરમ કરી તેમાં બાક લેવાની દવા નાખી, મૂકવી ને ફિટલીની ટોટી આદરની નીચની ખુદ્દી જગ્યામાં જોડેલી રાખવી. એટલે પાણીની વરાળથી બીનું ગરમ વાતાવરણ બનશે. દર્દીએ જો ધોરીઓ વચ્ચેની ખુદ્દી તંબુ જેવી જગ્યામાં મેંડી અગર'સઈ બાક લેવો. માત્ર આ સુકિતનો ઉપયોગ કરવામાં સંભાળ જો લેવાની છે કે અંદર પેરાયલી લવાની ગરમી ૭૦ થી ૭૫ ડીગ્રી ફેરનહાઈટ જેટલી જ રહે તે માટે અંદર એક થર્મોમીટર મૂકી પાંચ કેટલા અંશ મુકી ચઢ્યો છે તે ધોરી ધોરી વારે તપાસવા કરવું. ફિટલીમાં પાણી અથવા મુકેલીપટાનું તેલ નાખવું.

કેટલીક વખતે દવા આમટી ઉપર ચોળી અરીસમાં દાખલ કરવામાં આવે છે. જો દવા ઘણું કઢી પારાનો ગલમ અગર મગરનું તેલ હોય છે. પ્રથમ દર્દીને ગરમ પાણીનું સ્નાન કરાવી પછી એક ખાસ બનાવેલા પારાના મલમની લાકડાં કરાગ્યા પ્રમાણેની હુમલી અરીસના વૃદ્ધા વૃદ્ધા બાળોમાં—ખાસ કરી બગલમાં અગર કાનના ઉપર—થગ્લી ચોળી ચોળીને દાખલ કરવામાં આવે છે. ન્હાના બાળકોનું અરીસ તથાઈ જતું હોય એવા કાગોમાં મગરનું તેલ ચોળવાનું લાકડાં કરમાયે છે. એવે પ્રસંગે તેલને ચહેજ ગરમ કરી પેટ ઉપર નરમ દાઢે ચોળવા કરવું.

દોષ વાર દવાની પિગકારી આમટી નીચે આપવડ કરમાવું હોય ત્યારે પરિચારીકાએ દરેક રીત જનુરદિન કરવાની ખાસ કાળજી રાખવી જોઈએ; નહીં તો મેલવાળા મુશ્કયા માર્ગે જનુરો આમટી નીચે દાખલ થઈ

હર્દીનું લોહી એરો ઘનવાનો ગંભીર લય ઉત્પન્ન થયો. તે માટે પિયકારી તેમ જ સુધ્યાને પાણીમાં ઉકાળી સાફ કરેલા ચિપિયા વડે પિયકારી ઉપર મજબૂત બેસાડી દેવો. પિયકારી મારવાની દવા ધણું કરી એક નાની ટીકડીના આકારમાં હોય છે. એક નાની કાચની રકાળીને પ્રથમ પાણીમાં ઉકાળી તેમાં થોડુંક-આશરે પંદરેક ટીપાં જેટલું-ઉકાળેલું પાણી નાખી તેમાં દવાની ટીકડી પીગળાવવી, અને તે દવાનું પાણી સુધ્યા વડે પિયકારીની અંદર ખેંચી લેવું. ત્યારબાદ જે ઠેકાણે દવાની પિયકારી મારવાની હોય તે જગ્યાની આમડી ઉપર લાલ દવા (ટીંકચર, આયોડીન) લગાવી આમડી બે આંગળાં વડે ચુંટી લારતા હોઈએ તેમ ઉંચકી સુધ્યા આમડી નીચે દાખલ કરી પિયકારીને ઢાંઢો ધીમે ધીમે દાખી બધી દવા અંદર દાખલ કરી દેવી. આવી પિયકારી બહુ કરી હાથના કલાઈવાળા અગર કંડવાળા ભાગ ઉપર જ્યાં આમડી ઢીલી હોય ત્યાં આપવામાં આવે છે. જો બહુ ઝડપથી પિયકારી આપવાની જરૂર હોય તો પિયકારીને પાણીમાં ઉકાળવાને બદલે તેની અંદર પાંચ સાન વાર થોડુંક મેથીલેટેડ સ્પિરિટ ખેંચી, પાછું પિયકારી દાખી બહાર ફેંકી દેવા કરવું એટલે પિયકારી તથા સુધ્યા અંદરથી જંતુ-રહિત થઈ જશે. પછી તે બન્ને બહારને ભાગે ઉકાળેલાં પાણીવડે અગર સ્પિરિટ વડે સાફ કરી દેવાં કે બહારનો ભાગ પણ જંતુરહિત થઈ જાય.

પરિચારીકાની એક સામાન્ય ફરજ હર્દીને ગુદામાં પિયકારી આપવાની હોય છે. કેટલીક વાર મોં વાટે દવા પાછળ જુલાબ આપવાનું યોગ્ય નહીં ગણાય ત્યારે ગુદામાં પિયકારી મારી ઝાડો કરાવવો પડે છે. એ માટે બહુકરી હિગીન્સન્સ સિરીન્જ નામની રળરની પિયકારી વાપરવામાં આવે છે, પરંતુ તેને બદલે એક કાચની ગળણી, એક વાર જેટલી લાંબી રળરની નળી અને એક પિશાબ કાઢવાની રળરની સળી (કંથીટર) વાપરવાથી વધારે સંતોષકારક રીતે કામ કરી શકાય છે. હિગીન્સન્સ સિરીન્જ વાપરવામાં કેટલીક વાર ઘટે તે કરતાં વધારે ભેર વપરાઈ જઈ ગુદાને નુકશાન થવાનો સંભવ રહે છે. કાચની ગળણીને નીચલે છેડે રળરની નળી પરોવી તેને નીચલે છેડે કંથીટર ગોસી પિયકારી મારવાનું પાણી પોતાની મેળે ગુદામાં ગુરૂવાકર્ષણથી દાખલ થઈ જાય છે અને તેથી ગુદાને નુકશાન થવાનું જોખમ બહુ જ ઓછું હોય છે.

ગુદામાં પિયકારી મારવા માટે જૂહી જૂહી પ્રવાહીઓનો ઉપયોગ કરવામાં આવે છે. સાધારણ રીતે સાબુનું પાણી વપરાશમાં લેવાય છે. અધોળ કઠણ સાબુ લઈ તેને ઝાઢી પાઈન્ટ ગરમ પાણીમાં પીગળાવવામાં આવે છે. પાણીની ગરમી સુમારે ૯૮ ડીગ્રી ફેરનહાઈટ જેટલી રાખવી જોઈએ.

ગુદામાં કઠણ મળ બાઝી ગયો હોય છે ત્યારે ઝોલીવ આમલ ઝાલીટનું તેલ)ની પિયકારી બહુ ઉપયોગી થઈ પડે છે. ઢોઢ પાણેરથી અચ્છેર

(છ થી આઠ આંઉસ મુધી, તેલ એક ધાતુના વાસણમાં નાખી તે વાસણને બીજા મોટા વાસણમાં ખુબ ગરમ પાણી ભરી તેમાં મૂકવું એટલે પહેલાં વાસણમાં તેલ પોતાની મેળે ગરમ થશે. પછી તેની પિચકારી આપવી.

જો હર્દીના પેટમાં ખુબ બાલી થઇ પેટ કુલી ગયું હોય તો ટરપીટન (ટરપેન્ટાઇન) તેલની પિચકારી આપવી. પ્રથમ એક પાઇન્ટ જેટલું સાણતું પાણી બનાવી તેમાં કકરો પડે તેટલી ગરમી આપવી. પછી એક ગીન્ડીમાં એક અધોળ (આંઉસ) સાલીટનું તેલ અને તેટલું જ ટરપીટન નાખી બેઉને મેળવી દેવાં અને તેમાં ઉપર કઠ્ઠા પ્રમાણે કકડાવેલું સાણતું પાણી ધીમે ધીમે રેડતા જઇ હલાવતા જવું. પછી તેમાં એક પાઇન્ટ ઠંડું સાણતું પાણી ઉમેરવું અને જ્યારે તે મિશ્રણ સુમારે ૯૮ ડીગ્રી ફેરનહાઇટ જેટલું ગરમ થાય ત્યારે શુદ્ધમાં ઢાખલ કરવું.

હર્દીને ખુબ ઝાડા થયા કરતા હોય ત્યારે બેળાની પિચકારી આપવામાં આવે છે. એક ચમચી બેળ (ઘઉંનું દુધ) નવટાંક ઠંડા પાણીમાં મેળવી તે વાસણને બીજા ગરમ પાણીના વાસણમાં થોડોક વખત રહેવા દેવું અને તે સાધારણ ગરમ થાય ત્યારે ગળણી, રખરની નળી અને કંથીટર વડે બહુજ ધીમે ધીમે શુદ્ધમાં ઢાખલ થવા દેવું. અડપથી કિંવા ભેરથી ઢાખલ કરતાં તે તુર્ત પાછું બહાર પડશે એટલે ધારેલી અસર થશે નહીં.

જ્યારે કોલેરા કે જખમ વિગેરે કારણથી લોહીનો પાણીવાળો ભાગ શરીરમાંથી ઝાઝા પ્રમાણમાં બહાર પડ્યો હોય અને શરીરને બહુ ધકકો લાગ્યો હોય ત્યારે નિમકના પાણીની પિચકારી આપવામાં આવે છે. એક ચમચી સ્વચ્છ નિમક લઇ તેને એક પાઇન્ટ જેટલા ગરમ પાણીમાં પીગળાવવું અને તે શુદ્ધમાં ઢાખલ કરવું. કેટલીક વાર અડધા આંઉસ જેટલું “ ગ્લુકોઝ ” ઉમેરવાથી હર્દીને એક પ્રકારનો ખોરાક મળે છે.

પિચકારી આપતાં પહેલાં બધી જોઇતી ચીજો તૈયાર રાખવી જોઇએ. હર્દીના આરામમાં જોઇએ તે કરતાં વધારે હરકત ન આવે તથા તેનું શરીર જોઇએ તે કરતાં વધારે ખુદ્દુ ન કરાય એવી કાળજી પરિચારીકાએ રાખવી જોઇએ. હર્દીના કુલાં નીચે મૂકવાનું ઝાડાનું વાસણ (બેઠ. પેન) ગરમ પાણી વડે વિંછળી નાખવું જોઇએ. પછી હર્દીને નરમ હાથે ઠાબી તરફ ફેર (પામ્) વળાવી તેના બેઉ ધુટણો વાળી દઇ હર્દીના કુલા ગિછાનાને એક છેડે આવે એવી રીતે સુવાડવો. જો ગળણી, રખરની નળી અને કંથીટરનો ઉપયોગ કરવો હોય તો, કંથીટરને નીચલે ભાગે બે આંગળાં વચ્ચે દબાવી ગળણીમાં પિચકારીનું પાણી નાખવું કે તેથી તે બહાર વહેવા ન પામે. પછી કંથીટરને નીચલે છેડે થોડુંક વંચેલીન લગાવી તેને નરમ હાથે શુદ્ધમાં ખોસવું. ગળણી

ઉંચા ન ધરતાં દર્દીના કુલાંની સપાટી જેટલી ઉંચાઈએ જ રાખવી કે તેથી પ્રવાહી ધીમે ધીમે દાખલ થશે. ગળણી તદ્દન ખાતરી થઈ જવા ન પામે પણ બધી પ્રવાહી પૂરી થતાં સુધી થોડું થોડું ઉમેરાયા કરી ગળણી ભરાયલી જ રહે એવી સંભાળ રાખવી કે તેથી શુદ્ધમાં હવા દાખલ થવા ન પામે.

જો હિંગીન્સન્સ સિરીન્જનો ઉપયોગ કરવો હોય તો પિચકારીની પ્રવાહીના વાસંજીમાં ટોટીથી ઉલટી બાજુનો છેડો મૂકી, રબરનો દડો જેવો ભાગ દબાવી પ્રવાહી સિરીન્જમાં ભરી દઈ ટોટીને વેંચેલીન લગાવી અગળે હાથે શુદ્ધમાં દાખલ કરવી અને સિરીન્જના રબરવાળા ભાગ ઉપર ધીમે ધીમે દબાવું કરી બધી પ્રવાહી અંદર દાખલ કરવી. સંભાળ લેવી કે અંદર હવા દાખલ થવા ન પામે. ઝાડો થઈ જાય કે તુતે એડપેન કાઢી લઈ દર્દીના કુલાં ધોઈ સાફ કરી દર્દીને અસલ પ્રમાણે ણિછાનામાં સૂવાડી દેવો.

એમ કાંય ?

હાલના જમાનામાં આપણને રોગો સામે લડવા માટે મોટી મોટી હોસ્પિટલો વિગેરેની યોજના કરવાની અને તેમાં મોટા મોટા મરદ તેમજ સ્ત્રી દાકતરો રોજિવાની જરૂર શા માટે પડે છે ? આ સવાલનો જવાબ તદ્દન સાદો છે અને તે એજ કે આપણે હાલ જે ખોરાકો ખાઈએ છીએ તે આપણા શરીરનો સચો ચલાવવા માટે તથા તેની જરૂરીયાતો પૂરી પાડવા માટે તદ્દન અયોગ્ય છે.

ત્યારે આવી સ્થિતિ પેદા થવાનું કારણ શું અને તેનો ઉપાય શું ?

આપણો અનુભવ એવો છે કે જો જનાવરો ગાયદોર વિગેરેને તેમનો હંમેશનો, ચાલુ, એકના એક પ્રકારનો ખોરાક પૂરતાં પ્રમાણમાં આપીએ તો તેઓ લાંબી અને દેખઈતી રીતે સુખી છુંદગી લોગવી સહેલાઈથી પોતાનો વંશવેલો વધારી, ફક્ત છુદાપામાં પોતાને ભેઈતો ખોરાક નહીં પચાવી અથવા મેલવી શકાયથી જ નળખાઈ આવી મરણ પામે છે. તેઓને આપણુ માણસ જાતને સુધારા વધારાને લીધે થતા કોઈ રોગ લાગુ પડતા નથી. માત્ર માણસની માફક તેમને આકસ્મિક ઈજાઓ થાય છે તથા સૂક્ષ્મ જંતુઓનો ચેપ લાગુ પડી તેઓના શરીરને તુકસાન થાય છે અગર તેનો નાશ થાય છે

આ પ્રમાણે સુધારા વધારાથી નીપજતા રોગોથી જેમ જનાવરો મુકત રહેવા પામે છે તેમ અમુક માણસાઈ જાતો જેઓ જનાવરોના જેવી જ છુંદગી ગુજારી કદોમથી ચાલતા આવેલા રિવાજો મુજબ જ વર્તે છે તેઓ પણ ઉપર કહેલા રોગોથી નિરાળા રહે છે.

આવાં ઘણાં ટોળાંઓ હુન્યામાં વસે છે અને તેઓ તનદુરસ્તી ભરેલી સાદી જીંદગી ગુજારે છે. દાખલા તરીકે હિંદુસ્તાનની ઉત્તરે વસતા પઠાણો એકજ જાતનો સાદો ખોરાક ખાઈ એવા મજબૂત, કઠાવર અને વિર્યવાન રહે છે કે તેઓ સુધરેલા લોકો કરતાં અતિવધારે પ્રમાણમાં અને વધારે લાંબી સુદૃઢ સુધી ચેતન શક્તિ ધરાવે છે.

નિચલા વર્ગના પ્રાણીઓ (ગાય ઢોર જનાવરો)ની માફક જ તેઓ શિકારી પ્રાણીઓના હુમલાથી ધ્રુજ પામે છે ખરા, તથા તેમના ઉપર પેટમાંના જૂદી જૂદી જાતના કરમોથી માંડી સૂક્ષ્મ ચેપી જંતુઓ સુધી ઘણા જીવજંતુઓ હુમલો કરે છે એ પણ ખરું, પરંતુ આપણે સુધારામાં આગળ વધેલા લોકો આપણા પાચનના અવયવોને માફક ન આવે એવા જૂદી જૂદી જાતના ખોરાકો ખાઈ જૂદા જૂદા રોગોને આધીન થઈ જે શરીરની તરેહ તરેહની ક્ષીણતા લોગવીએ છીએ તેવી કાંઈ પણ ક્ષીણતા, તે લોકોમાં જોવામાં આવતી નથી. પઠાણ લોકોનો ખોરાક તદ્દન સાદો છે અને કાંઈક જમાનાઓ થયાં તેમાં ફેરફાર થયો નથી. તે ખોરાક માત્ર જૂદાં જૂદાં ફળો અને ફળોના જ ખનેલો હોય છે. તેઓ આદ્યુમેન ધરાવનારા પદાર્થો, શકરાંયુક્ત પદાર્થો, વાઈટેમીન્સ (ચેતન્ય લાવનારા ખોરાકો) અથવા જૂદા જૂદા ખોરાકોથી શરીરમાં નીપજતી ગરમીના અંશો (કેલોરીઝ) વિષે કાંઈ પણ જાણતા નથી. આટલી બધી તેમની અજ્ઞાનતા છતાં, તેમનું જીવનશક્તિ ચલાવવા માટે જોઈતી યોગ્ય વસ્તુઓનું જ્ઞાન આપણા (સુધરેલા લોકોના) કરતાં વધારે ઉત્તમ (પરિપૂર્ણ) છે. આ સિદ્ધાંતના ટેકામાં એટલું જ જણાવીશું કે, એક નિષ્ણાત દાકતરે નવ વર્ષસુધી એ લોકોની સાથે રહી તેમની તનદુરસ્તી વિગેરેની બારિક નોંધ રાખી પોતાનો એવો અનુભવ જાહેર કર્યો છે કે “ નવ વર્ષની સુદૃઢમાં એ કોઈ પણ વખત એ લોકોમાં કોઈને અપચાથી, હોજરી તથા ઉપલા આંતરડાનાં ચાંદાંથી, નીચલા આંતરડાના વરમ (સોજા)થી અથવા સુરણીઆ મસા (કેન્સર)થી પીડાતો જોયો નથી. ”

આ કારણને લીધે આપણે ઉપર કહેલાં રોગોને “ સુધરેલા જમાનાના રોગો ” એવી ઉપમા આપીએ તો તે ખોટું ગણાયે નહીં, આ બધા રોગો, પાચનક્રિયાના માર્ગોમાંથી જૂદાં જૂદાં ઝેરી તત્વો શરીરમાં ચુસાઈ જઈ શરીરના જૂદા જૂદા ભાગોને નુકસાન પહોંચવાથીજ ઉત્પન્ન થાય છે. એ ઝેરી તત્વો શરીરના દરેક અવયવોમાં ક્ષીણતા પેદા કરે છે અને તેથી શરીરની ચેતનશક્તિ ઓછી થઈ, જંતુઓના હુમલા સામે લડવાની શક્તિ પણ ઓછી થાય છે તેથી જંતુઓનો પ્રવેશ થઈ શરીરને નુકસાન પહોંચી તેનો નાશ પણ થાય છે.

સુધરેલા લોકોમાં, કરોડો રૂપિયાનો ખર્ચ કરી (કેન્સર) સુરણીઆ

મસાનો અટકાવ કરવા માટે ઇલાજ શોધવાના ચાલુ પ્રયત્નો કરવા છતાં, એ રોગ આપણામાં કેટલો બધો ફેલાયેલો છે અને પકાણેમાં તે બીલકુલ જણાતો નથી તેનું કારણ શું એનો વિચાર કરો.

ત્યારે હવે સુધરેલા લોકોને થતા રોગો અને તેથી થતી ક્ષીણતાનું કારણ આપણને ખુલ્લું દેખાઈ આવ્યું છે તો આપણે તે રોગોનું નિવારણ કરવા માટે કાંઈ સાઠા સુતરા ઇલાજ શોધી કાઢવા જોઈએ કે તેથી આપણે જે હાલ આપણા અમુલ્ય વખતનો તેમજ પૈસાનો અને કામ કરનારા માણસોનો અતીધણી વ્યય કરીએ છીએ તે દૂર કરી શકીએ.

સુધરેલા લોકોના ખોરાક, અને પછાત વર્ગના (સુધારા પર નહીં ચઢેલા) લોકોના ખોરાક વચ્ચે ફરક હોવાનું એક કારણ એ છે કે આપણને સાઠા ખોરાક સહેલાઈથી મળી શકતા નથી પણ બીજું મુખ્ય કારણ છે કે એકની એક જ જાતનો સાદો ખોરાક આપણને ભાવતો નથી અને તે તરફ આપણને સખત ચાલુગમો લાગે છે. માટે આપણે એ જે જાતના ખોરાકોમાંથી કાંઈ વચસે તોડ શોધી કાઢવો જોઈએ.

આપણામાં સાધારણ રીતે બોલાય છે કે જેમ દાકતરો વધ્યા તેમ રોગ પણ વધ્યા છે. પરંતુ તે વાત ખરી નથી. રોગ વધવાનું ખરું કારણ તો આપણે સાદો સુતરો ખોરાક ખાવાનું તણ દઈ ગૂદી ગૂદી જાતના સ્વાદિષ્ટ ખોરાકો, અને તે વગી જોઈએ તે કરતાં વધારે પ્રમાણમાં ખાવાથી જ રોગ વધ્યા છે. એક દાકતર કહી ગયો છે કે “આ દુન્યામાં, જોઈએ તે કરતાં વધારે પ્રમાણમાં દારૂ પીવાથી જેટલા માણસો મરે છે તે કરતાં જોઈએ તે કરતાં વધારે પ્રમાણમાં ખોરાક ખાવાથી ઘણાં વધારે મરણો નીપજે છે.” તે તદ્દન ખરું છે.

ખરાબ સ્વપ્નથી થતો નાસ

આપણે સ્વપ્ન અને સ્વપ્ન આધીન થયેલા માણસો એ બન્નેને હસી કાઢીએ છીએ. ઘણે ભાગે સ્વપ્ના અર્થ વિનાના હોય છે એ વાત ખરી. પરંતુ સ્વપ્ન, સ્વપ્નમાં પણ ફરક હોય છે માટે આપણે બધાજને હસી કાઢવા ન જોઈએ.

મારા વાંચવામાં આવ્યું છે કે એક માણસને આશરે વીસેક વખત એવું જ સ્વપ્ન આવ્યા કરતું હતું કે જાણે તેના બિહાના પર રોજ રાતે એક મોટી કાળી બિલાડી કુદી આવી તેના ગળાને નખોરીયાં માર્યા કરતી હતી. આ માણસ સહેલાઈથી ડરી જાય એવો ન હોવાથી તેણે આ વારંવાર આવતા સ્વપ્નાની

દરકાર કીધી નહીં, પરંતુ તેને જોરથી સંગેષ્યમ થવાથી તે એકવાર ઢાકતરની સલાહ લેવા ગયો ત્યારે તેની અભયળી વચ્ચે ઢાકતરે તેને તપાસી કહ્યું કે તેના ગળામાં એક ભયંકર પરિણામ નીપજતવે એની ગાંઠ થઈ હતી. આ સાંભળતાં જ તેને પોતાને હરરોજ સતાવતા સ્વપ્નનું કારણ સમજાઈ ગયું અને તેણે વાંઢકાપ કરાવી ગળામાંની ગાંઠ કઢાવી નાખી ત્યારપછી પેલું સ્વપ્ન આવતું બંધ પડી ગયું.

ઢાકતરો કહે છે કે અમુક રોગોને લીધે દર્દીઓને અમુક પ્રકારના સ્વપ્ના આવે છે. દાખલા તરીકે ક્ષયરોગના દર્દીઓને પોતે હવામાં ઉડતા હોય એવા સ્વપ્ના આવે છે. એક માણસ કોઈપણ વખત ઍરોપ્લેનમાં ઉડ્યો ન હતો છતાં પણ તેને વારંવાર એવું જ સ્વપ્ન આવતું હતું કે તે એક વિમાનમાં બેસી ઉડે છે. આવા ઘણા દાખલાઓ નોંધાય છે. હૃદયના રોગથી પીડાતા દર્દીઓને ઘણીવાર એવાં સ્વપ્ન આવે છે કે જાણે તેમના ઉપર કાંઈ ભયંકર આક્રમણ આવે છે તેથી ખડીકના માર્યા પોતે દમ લેતા અચકી જાય છે, અને પછી એક મોટા આચકા સમેત જાગી ઉઠી તેમને અતિશય નળગાઈ લાગેલી દેખાય છે.

અલગત અહીં એમ કહેવાની મતલબ નથી કે બધાં જ સ્વપ્નાં રોગને લીધે નીપજે છે. માત્ર એટલું જ કહેવાતું છે કે અમુક પ્રકારનું સ્વપ્ન વારંવાર આવ્યા કરે તો તે વિષે બેદરકાર રહેવું નહીં અને પોતાના શરીરની ખારિક તપાસ કરાવવી. એમ કરવામાં કાંઈ નુકસાન થવાતું નથી.

આ વાત તો શક વિનાની જ છે કે જમવામાં કાંઈને કાંઈ ભૂલ કરવાને લીધે સ્વપ્નાં આવ્યા કરે છે. કેટલીક વાર ડુક્કરનું ગોસ્ત (હંમ) અથવા માછલી ખાધાથી, જાણે એક મોટા રણમાં ફરતા હોઈએ અને તેથી અતિશય તરસ લાગી છે એવું સ્વપ્ન આવે છે. એક માણસનો એવો દાખલો નોંધાયેલો છે કે તે જ્યારે જ્યારે ખીમાના સમોસા રાતે ખાય ત્યારે તેને સ્વપ્ન આવ્યા વિના રહેજ નહીં અને તે ઘણું કરી ત્રાસદાયક જ સ્વપ્ન હોય. તે માણસને એ આધાથી બીજી રીતે પણ નુકસાન થતું હતું તેથી તેની ખાત્રો થઈ હતી કે સમોસા ખાધાથી જ સ્વપ્ન આવે છે.

રાત્રે જોઈએ તે કરતાં વધારે પ્રમાણમાં અથવા નહીં પચે એવો (અયોગ્ય) ખોરાક ખાવો એજ સામાન્ય રીતે ખરાબ સ્વપ્ન આવવાનું કારણ હોય છે. જુના કાગમાં લોહો બપોરે લારે ખોરાક લઈ રાત્રે હલકા ખોરાક પર રહેતા હતા તે રીત હાલની બપોરે થોડો જ ખોરાક લઈ રાત્રે વધારે ખોરાક લેવાની રીત કરતાં, તનદુરસ્તીને વધારે અનુકુળ પડતી હતી.

ખાસ કરી કોઈ માણસ પૂરતી કસરત ન કરતો હોય છતાં રાત્રે બારે ખોરાક ખાય તો તેને સ્વપ્ન આવી છાતી રૂંધાઈ જાય છે અને કેટલીક વખત તે સ્વપ્ન એટલું બધું ત્રાસદાયક હોય છે કે જાગૃતી આવવા છતાં તેના મનમાંથી ત્રાસ

હર થતો નથી. કોઈ છોકરો આખો દહાડો ખુબ ઢીંગામસ્તી કરી અથવા કોઈ મજૂર ખુબ કામ કરી, થાકી જઈ સૂએ તો તેની ઉંઘ ખીજા બેસીને કામ કરનારા અથવા આજસુ માણસોના કરતાં વધારે ગાઢ હોય છે અને તેમને સ્વપ્નની પીડા ભાગ્યે જ હોય છે. કોઈ કદાચ અતિશય ઉશ્કેરણી થાય એવું સ્વપ્ન હોય તો જ તેમની ઉંઘમાં ખલેલ પહોંચે છે. એવા મજૂરને પૂછીએ તો તે એમ જ કહેશે કે તેને કોઈ દિવસ સ્વપ્ન આવતું જ નથી. પરંતુ બનવા ભોગ છે કે કદાચ તેને સ્વપ્ન આવતાં હશે પરંતુ તે અતિશય થાકેલો હોવાથી સ્વપ્નની અસરથી તેને બગૃતિ આવતી નથી તેથી જ તેને યાદ ન રહેવાથી તે સ્વપ્ન આવવાની ના પાડે છે. કોઈ છોકરો થયેલો માણસ ગડબડ કર્યા કરે છે તેથી ઉપર પૂરવાર થાય છે કે તેને સ્વપ્ન આવતું હશે પરંતુ તે એટલો બધો બેલાન થયેલો હોય છે કે તેથી તેને સ્વપ્નની યાદ રહેતી નથી માટે જ તે બગૃત હાલતમાં આવતાં તેને સ્વપ્ન આવ્યું જ ન હતું એમ તે કહે છે.

આ સર્વે ઉપરથી સાબિત થાય છે કે ત્રાસદાયક સ્વપ્ના અટકાવવા માટે ઠરેઠાજ ખુદ્દી હવામાં કસરત કરવી જરૂરની છે. પરંતુ રાતરું ખાણું લીધા પછી તુર્ત જ કરવી નહીં, અને જો શરીર નખળું હોય અને મગજ સહેલાઈથી ઉશ્કેરાઈ આવે એવું હોય તો સાંજે બિલકુલ કરવી નહીં. તેને બદલે પાછલા પહેરે કરી લેવી એ વધારે સારું છે.

શરીરની હાલતને અનુસરતી ઠરેઠાજની નિયમિત કસરત, અને ખાસ કરી રાતે હલકો ખોરાક લેવાથી તથા નહીં પાચન થાય એવા ખોરાકથી પરહેજ રહેવાથી સ્વપ્ન અટકાવી શકાય છે એ શિવાય સ્વપ્ન અટકાવવા ખીજા બાબત ધ્યાનમાં રાખવાની તે સૂતી વખતે શરીરની હાલત છે.

ચતા સુવું નહીં, કારણ કે એ હાલતમાં શરીરની ક્રિયાઓ સૌથી મંદ રીતે ચાલે છે. અમુક માણસ એક પડખે સુઈ ધુરવા માંડે કે તુર્ત જાગી ઉઠે છે, તે જ માણસ જો ચતો સૂએ તો ખુશીથી, હલકા ચરોદો કાઢી ધુર્યા કરે છે, અને તેની ઉંઘમાં ખલેલ પડતી નથી. ચતી હાલતમાંજ ઘણીવાર છાતી પર ભાર પડી જાય છાતી દગાઈ જાય છે, માણસ શું ગળાયા કરે છે અને તે સ્થિતિમાંથી તેનો જલદી છુટકો થઈ શકતો નથી. માટે ચતા સુવું એ સારું નથી.

વળી ઉંઘા પણ સૂવું નહીં કારણ કે તેમ કરવાથી દમ લેતાં પેટ ખરાબર ઉપસતું નથી તેથી ઉંઠો દમ લઈ શકતો નથી. વળી ઉસીકામાં નાક દબાવાથી તથા ગરદન ડુબી આવે એવી રીતે વાંકી રહેવાથી ખરાબ સ્વપ્ના બહુ આવે છે અને સવારે ઉઠતી વખતે ગરદન તથા પીઠ અડકી ગયેલી જણાય છે.

માટે એક પડખે સૂવું, સાધારણ રીતે એમ કહેવાય છે કે ડાબે પડખે સૂવાથી દૃઢ્યના કામમાં ખલેલ આવે છે પણ જમણે પડખે સૂવાથી હોજરીમાંનો

થાક લાગે અને આરામ લેવાથી ક્ષયદો ન લાગે. ૩. વજન ઘટે. ૪. તાવ આવે. ૫. થુંકમાં લોહી પડે. ૬. અપચો રહે ને તેની સાથે ઉલટી થાય.

ક્ષય થવાનાં કારણો :—ક્ષય એક જાતના જંતુઓથી થાય છે. તે જંતુઓ ઘણાજ ખારીક હોય છે. જે લોકોને ક્ષય રોગ થયો હોય તે લોકોના ફેફસામાં તેમજ થુંકમાં આ જંતુઓ હોય છે. થુંકના એક ટીપામાં હજારો જંતુઓ માલમ પડે છે.

૧. ક્ષય રોગ એ એવી રોગ છે. કુટુંબના એક માણસને થયો હોય અને જો પુરતી સંભાળ રાખવામાં નહીં આવે તો કુટુંબના બીજા માણસોમાં પણ આ રોગ ફેલાય છે.

૨. જ્યારે કોઈ ક્ષય રોગનો દર્દી ઘરમાં અગર રસ્તા ઉપર ગમે ત્યાં થુંકે છે તે પડેલું થુંક ત્યાં સુકાઈ જાય છે અને જંતુઓ ધુળમાં ઘળીને હવામાં મળી જાય છે, તેથી હવાની સાથે આ રોગના જંતુ ફેફસામાં જવાથી આ રોગ ફેલાય છે.

૩. જનવરોને પણ ક્ષય રોગ લાગુ પડેલો હોય છે. તેવા જનવરોનું દૂધ પીવાથી અગર માંસ ખાવાથી, આ રોગ થાય છે.

૪. શરીરની ચામડી પર ઘા કે બીજા કારણને લીધે ચીરા પડે, તો તેની મારફત ક્ષય રોગ લાગુ પડે છે.

ક્ષય રોગ કોને અને શાથી થાય છે:—ક્ષય રોગના ફેલાવાનું મુખ્ય કારણ તો આ રોગવાળા માણસનો ગળફા છે. મહોલ્લામાં, દુકાનોમાં, નાટકશાળામાં, સિનેમામાં અને રેલ્વે સ્ટેશન ઉપર જે ધુળ ઉડે છે તેમાંનો કાંઈક ભાગ રોગવાળા માણસના ગળફાથી ખરાબ થાય છે. માણસના શરીરમાં હરેક રીતે જંતુ દાખલ થાય છે, તે જોડે અટકાવી શકાય નહીં પણ જો શરીર મજબુત અને તંદુરસ્ત હોય અને નાકમાં બલગમ કે શરદી ન રહેતી હોય તો તેવા તંદુરસ્ત માણસના શરીરમાં ઘણા ક્ષયરોગના જંતુઓનો નાશ થાય છે. પરંતુ હલકો ખોરાક ખાવાથી અથવા પુરતો ખોરાક ન મળવાથી, હઠ ઉપરાંત કામ કરવાથી અથવા અભિલાષીપણાથી શરીર નબળું પડી જાય તો તેવા શરીરમાં ક્ષય રોગના જંતુઓનો નાશ કરવાની શક્તિ રહેતી નથી. જે લોકો દારૂ પીએ છે તેમને ક્ષય રોગ જલ્દી થાય છે.

તમાકુ પીનારા માણસોના ફેફસાં નબળાં પડવાથી ક્ષય રોગ જલ્દી લાગુ પડે છે.

શહેરમાં અગર કસ્ટોમાં જ્યાં મકાનો ગીચોગીચ હોય છે ત્યાં અને હવા અજવાળા વિનાના મકાનોમાં રહેતાં લોકોને ક્ષયરોગ જલ્દી લાગુ પડે છે.

સીંગર બીડી બનાવનારને, સલાટનો ધ ધો કરનારને, ચુનાની ભઠ્ઠીમાં કામ કરનારને, ચોખ્ખા ખાંડવાની મીલમાં કામ કરનારને, દરજીને, ટોપી બનાવ-

નારને, ટોપડીઓ બનાવનારને, છાપખાનામાં ખીબા ગોઠવનારને, પકદામાં રહેતી બેનોને આ રોગ (ક્ષય) એકદમ લાગુ પડે છે. ક્ષય રોગથી પીડાતા દર્દીઓમાં મોટો ભાગ આ લોકોનો જ હોય છે.

ક્ષય રોગ ફેલાતો અટકાવવા માટે શું કરવું:—

૧. ક્ષય રોગના દર્દીએ બધાં જુદાં જુદાં જાતનાં કાપડાં કે આ રોગ ઉધરસ ખાવાથી કે શું કવાથી ફેલાય છે. જ્યારે ક્ષય રોગનો દર્દી ઉધરસ અથવા છીંક ખાય છે ત્યારે ગળામાંથી નાક તથા મોં વાટે જરા જરા ગળકા બહાર નીકળે છે. આમાં રોગના જંતુઓ હોય છે. માટે જેને આ રોગ થયો હોય તેમણે નાક તથા મોં આગળ કપડું આડું રાખીને ઉધરસ કે છીંક ખાવી, અને આ કપડાંને ગરમ પાણીમાં ઉકાળીને ઘોંઘાળી નાખવું.

૨. ક્ષય રોગવાળો માણસ પોતાના ઘરમાં હોય તે દરમિયાન તેણે શું કદાની તેના ઉપર ઢાંકણ સાથે પોતાની પાસે રાખી તેમાં શું કવું. શું કદાંકણ ઉપર કે બહાર ન પડે તે જોવું, નહીં તો તેના ઉપર માંખો બેસી રોગ ફેલાવશે.

૩. ક્ષય રોગના દર્દીએ બનરમાં ચાલતાં કે ફરવા જતી વખતે રસ્તા ઉપર ગમે ત્યાં શું કવું નહીં, પણ પોતાની પાસે ડબ્બો કે પહોળા મોંની શીશી ખુલ્લે સાથે રાખી તેમાં શું કવું અને તે ઘેર લાવી સાફ કરી ગરમ પાણીમાં ઉકાળી નાખવી.

૪. ક્ષય રોગવાળા માણસે કોઈ પણ ખીબા માણસના ખાવાના પદાર્થને અડકવું નહીં.

૫. ક્ષય રોગના દર્દીએ કોઈ દીવસ ગળકા ગળી જવો નહીં. જો તે ગળી જવામાં આવે તો જંતુઓ આંતરડામાં વધવા માંડે છે, અને તેનાથી રોગ પેટમાં ફેલાવાનો ઘણો સંભવ છે.

૬. ક્ષય રોગવાળા માણસે સારા માણસ સાથે એક જ ધાળીમાં એકઠા જમવું નહીં.

૭. ક્ષય રોગવાળા માણસે પોતાનાં આ, દુધ કે પાણી પીવાના વાસણ બુદ્ધા રાખવા તથા સારા માણસોથી બુદ્ધા જમવા બેસવું, અને કદી પણ સાથે બેસવું નહીં.

૮. દારૂ પીવો નહીં.

૯. જે ઔરડામાં સાબ તંદુરસ્ત માણસો સૂતાં હોય તે ઔરડામાં ક્ષયના દર્દીને સુવાડવો નહિ.

૧૦. કચરો વાળતાં ધુળ પુષ્કળ ઉડતી હોય તો પાણી છાંટીને પછી વાળવું.

૧૧. રાતના બારી બારણાં ખુલ્લાં રાખીને સુવું.

૧૨. ઘર અને તેની આસપાસની જગા સ્વચ્છ રાખવી, કે જેથી માંખોની ઉત્પત્તિ અટકે અને રોગ ફેલાય નહીં.

૧૩. દુધ અને પાણી બરાબર ઉકાળી ગરમ કરી પછીથી ઠંડા કરીને પીવા.

૧૪. ગળ ઉપરાંત મજુરી કરવી નહીં.

૧૫. ઘરમાં સૂર્યનો તડકો જરાજર આવવા દેવો અને તે માટે પૂરતા ખારી ખારણાં રાખવાં જે ખારી ખારણાં ન હોય તે શિયાળો, ઉનાળો અને વરસાદ ન હોય ત્યારે તે મોસમમાં છાપરાના નળીયાં ઉકેલી નાખી સૂર્યનો તડકો ઘરમાં આવવા દેવો.

૧૬. ક્ષયના દર્દીનું ખિંછાનું તડકે સુકવવું અને કપડાં, ચાદર ગરમ પાણીમાં ભુદાં ઉકાળીને ધોવાં.

૧૭. બ્રહ્મચર્યનું પાલન કરવું.

ક્ષયના દર્દીએ પાળવાના નિયમ :-

જેને ક્ષય રોગ થયો હોય તેણે સાબ્દ થવાની આશા છોડી દેવી નહીં. કારણ કે એ રોગ મટાડી શકાય છે

૧. સાધારણ ઉધરસ અને તાવ સાથે આવતો હોય તો તુર્ત-તેવા માણસે કોઈ સારા ડોક્ટરની સલાહ લેવી.

૨. શરીરની તંદુરસ્તી વધારવા પ્રયત્ન કરવો એટલે ચોવીસે કલાક તાજા ખુદ્દી હવા લેવી. પુષ્કળ સારો પૌષ્ટિક, સારો ખોરાક લેવો દુધ, ઘી વધારે પ્રમાણમાં ખાવાં.

૩. કોઈ પણ જાતની ચીંતા કરવી નહીં. ખુદ્દી હવામાં ફરવું, સૂવું, નિયમિત કસરત કરવી.

૪. ક્ષય રોગનાં દર્દીને સેનાટેરીયમ જેવી જગાએ રાખવો.

૫. ક્ષય રોગના દર્દીને જહાર રવેશમાં ભુદો સુવાડવો.

૬. ક્ષય રોગના દર્દીએ દિવસના લીમડાના ઝાડ નીચે સૂઈ રહેવું અને જોસવું ઉઠવું.

૭. થુંકવા માટે પીકદાની રાખી તેમાં કાર્બોલીક લોશન નાખી ઉપર ઠાંકણુ રાખવું.

૮. દર્દીની પથારી રોજ તડકામાં નાંખવી

૯. તાજા શાક લાજી અને લીલો મેવો પુષ્કળ ખાવો.

૧૦. નાહીને શરીર સાફ રાખવું. કપડાં, ચાદર રોજ ધોએલાં વાપરવાં.

૧૧. આખો દિવસ તાવ આવતો હોય તો શાંત પડી રહેવું, પૂરતો આરામ લેવો.

૧૨. થાકી જવાય તેટલું કામ કરવું નહીં કે હરવું ફરવું નહીં.

૧૩. ક્ષયના દર્દીએ પોતાના વાપરવાનાં વાસણો ભુદા જ રાખવાં.

૧૪. ક્ષયના દર્દીએ જાળકને રમાડવું નહીં ચુંબન કરવું નહીં. તેમજ બીજાના ખોરાકને ચૂકવું નહીં.

૧૫. હાથ પગ ધોઈને ખાવા જોસવું છુટો કોગળો કરવો નહીં.

૧૬. પોતાના ઝોરાડામાં માંખો ન થયે તે જોવું.

૧૭. કોઈની સાથે હાથ મીલાવવો નહીં.

(વડોદરા સુધરાઈ આરોગ્યશાખા તંદરથી મેળેલું)

પુસ્તક ૧૩ મું.
આંક ૫મો.

૩૦
૧૯૩૮

પુસ્તકાલય

સંપાદન :

દેશમાં, વાર્ષિક રૂ. ૩-૮-૦
ખરિદમાં, રૂ. ૫-૦-૦
છુટકે નકલ : રૂ. ૦-૬-૦

વંચીઓ :

નાનાલાલ ચંદ્રશેખર દીવાનજી
નાણુકલાલ નંદલાલ ચોકસી

વ્યવસ્થાપક :

વાઘજીભાઈ નારણભાઈ આંબી
બી. કામ.
મંત્રી, પ. સ. સ. મ. વિ.
રાવપુરા.....વડોદરા.

અનુક્રમણિકા

જ્ઞાન-જ્યોત (કાવ્ય)	બલવંત મહેતા	...	૨૬૩
કવનં (કાવ્ય)	વસન્તાભજ	...	૨૬૪
આમોદાર પ્રવૃત્તિમાં આદર્શ પુસ્તકાલયનું સ્થાન			હરીભાઇ પુ. મકવાણા		૨૬૫
પુસ્તકો પ્રાણપ્રારા (કાવ્ય)	જયંતીલાલ ગી. પંચોલી		૨૭૧
છાપુ	રણછોડભાઇ પી. પટેલ		૨૭૨
પુસ્તકાલયદ્વારા સંદેશો	વૃજલાલ જ. જોશી		૨૭૫
જ્ઞાનેશ્વર (કાવ્ય)	રમુલભાઇ ન. વહોરા		૨૭૬
ધન્ય જ્યાં મનુજીવન વિકસે ! (કાવ્ય)	રેવાચંકર ગ. વ્યાસ		૨૭૭
પુસ્તકાલય અને જીવન	ભગવાનજી ક. બલગણીયા		૨૭૮
પદારો પુસ્તકાલયમાં (કાવ્ય)	પ્રાણચંકર હી. રાવળ		૨૮૧
રજના દિવસોનું વાચન	છોટાલાલ મા. કામદાર		૨૮૨
જ્ઞાનજ્યોત (કાવ્ય)	ગુણવંત વ્યામ		૨૮૪
“ પ્રો. ધોડિા કેશવ કવેના આત્મચરિત્ર ”માંના					
કેટલાક પ્રમંજો	મોતીભાઇ ન. અમીન		૨૮૫
મહાલ પુસ્તકાલય પરિષદ					
(૬) પાદરા મહાલ ચોથી પરિષદ	જયંત એન. શાહ	...	૨૮૮
(૭) દહેગામ મહાલ પ્રથમ પરિષદ	૨૮૪
પુસ્તક પરિચય	ના. ચં. દીવાનજી	...	૩૦૪
પુસ્તકાલય નોંધ	૩૧૧
ક્ષાત્રવણીની વહેંચણી અને ઉપયોગ સંબંધી નિયમો	૩૧૪
શિષ્ટવાચનની ૧૪ મી પરોક્ષાની જાહેરાત	૩૧૬
પુસ્તકાલય સ. સ. મંડળ લિ. ને મળેલા ટ્રસ્ટ ફંડો	૩૧૭
માસિકો મળ્યા તારીખ	૩૧૮
શું વાંચશો ?	૩૧૯
ભક્ષામણીના પુસ્તકોની યાદી નં. પર	૧૧
સે. લા. ખાતાની સૂચનાઓ	૧૨

જ્ઞાન-જ્યોત

(અનુક્રમ)

“ કહો બાઈ સખ્યું મું તે ? વાંચી, કાગળ આ મહી ”
વહી ઉભો શ્રામ્ય ખેડૂ ત્યાં, શિક્ષકને, ઉત્સુક ખની.

“ થોડા વખત પછી આવો, ઉતાવળે એ નહીં ખને : ”
વહી કાગે ડૂબ્યા શિક્ષક, ધારી ગર્વ અતિ ઉર.

સૂણી વાણી ડૂબ્યો ખેડૂ, ઉંઠા વિચાર સાગરે,

“ અહો શી ખૂમારી છે, શિક્ષિતને જ્ઞાનની ઉર.
નથી કુરસદ ઘડીનીએ, અન્ય કાગે કદી જરી,
પ્રતિજ્ઞા આજથી મારી, જ્ઞાન શ્રદ્ધવા કાજની. ”

જેસે ઘડી જો ઘડી પાસે, વાંચવા વૃદ્ધ કને જઈ;
શીખવે છે ઘણી હોશ, વૃદ્ધ નિવૃત્ત, ગૃહે રહી.
થોડા માસ વિત્યા ત્યાં તો, પાવરથો ખની જઈ;
મંડયો શીખવવા ખેડૂ ત્યાં, કૃષિકારો ભેગા કરી.

*

*

*

*

વિના જ્યોત, ગૃહ-સંસારે, અંધ રૂપ ખને જન,
નિહાળવા સર્વ વસ્તુને, જ્ઞાન જ્યોત ખરેખર !

બલવંત મહેતા.

કવન

(ખંડ : તોરક.)

(૧)

કવિતા,

હૃદયાંગણુની સરિતા,

ગિરિશંખ તણી તનયા ઉમીઆ,
પરમેશ્વરની સહધર્મ પ્રિયા;
જગતું શિવ ચા'ય સદાશિવ જે,
સુખ ચા'ય સહે ઉમીઆ ઉર એ:
કવિતા સરતી હૃદયાંગણુથી,
વહી એમ રહો ભગ ભદ્ર ભણ.

(૨)

કવિતા,

કુલવંશ તણી વનિતા,
ચંદનન્દનની મધુ બાંસરીએ,
મજ સાર તરુ રસમંજરીએ;
ઉર તાલ દિયે સુરવાદ્ય જહીં,
રસ સાર બને રસ ભોમ તહીં.
વનિતા વીર નૃત્ય કલા સરજે,
કવિતા મૃદુ લાસ્ય મુહાસ્ય સહે.

(૩.)

કવિતા,

વિષ્ણુ અર્થ છતાંય ગીતા,
કટુ જીવનના કુરુક્ષેત્ર મહીં,
સણ સુખ અને દુઃખ દોષ સહી;
અતિ ગ્લાનિ અને અતિ દૈન્ય વરી,
આહ ! મ્હાન મુખે તુજ કીરત શી !
મુઉદાર બની હસજે ન રમા,
વીર ભૂષણુ ને વીરમાન્ય કમા.

(૪)

કવિતા,

ધ્રુવ પંથ રહસ્યનીતા,
અવિરામ વીણા રસગાન કરે,
ઉરે સપ્તક પૂર્ણ સુરેજ સરે;
રસરાજ કદી શશુગાર મીઠો,
કરુણા વળી રૂદ્ર ભળેલ દીકો;
ઉર દંદ અલિપ્ત સુપંકજ શી,
કવિતા રમજે સમીચીત સણ.

વસન્તામળ.

ગ્રામોદ્ધાર પ્રવૃત્તિમાં આદર્શ પુસ્તકાલયનું સ્થાન*

લેખક:--હરિભાઈ પુલભાઈ મકવાણા,

મુ. શિ. સ. ગ્ર. અંત્યજ શાળા, સિદ્ધપુર

यस्यास्ति सद्ग्रंथविमर्शभाग्यं किं तस्य शुष्कैश्चपलाचिनोदैः ।

“ જેના લાભમાં સારા ગ્રંથો વાંચવાનું સાંપડ્યું હોય, તેને લક્ષ્મીના શુષ્ક વિનોદ શા કામના ? ”

ઉપરોક્ત કથન વ્યક્તિને તેમ સમષ્ટિને યથાર્થ રીતે લાગુ પાડી શકાય.

હિન્દુસ્તાનની સમષ્ટિનો મોટો ભાગ ગામડાંમાં વસેલો

૧. હિન્દમાં ગ્રામોદ્ધારની છે. ખરું કહીએ તો હિન્દ તેના ગામડાંમાં વસે છે એ જરૂર. વાક્યમાં ઘણું તથ્ય છે; કેમકે હિન્દમાં એક લાખથી ૧૪-૧૫ લાખ માણસની વસ્તીવાળાં શહેરો માત્ર ૩૬ છે

અને ૩ હજાર ઉપરાંતથી માંડી એક લાખની અંદરની વસ્તીવાળાં ૪૪+ શહેરો છે. એ બધાં મળી પુરાં સોએ શહેર થતાં નથી. (God made the country and men made the town) એ ઉક્તિની વસ્તુસ્થિતિ આપણા દેશને બરાબર બંધબેસતી આવે છે. કેમકે લગભગ પ્રાયમિક જેવી દશા ભોગવતો માનવ-સમૂહ હિન્દુસ્તાનનાં ૭૦ લાખ જેટલાં ગામડાંમાં વસે છે. તેથી જો સારાએ હિન્દુસ્તાનનો અભ્યુદય કરવો હોય, તો સર્વ પ્રથમ આ સિતોર લાખ ગામડાંના તન, મન અને ધનની બાંધોમાં ઉદ્ધાર કરવો નેપથ્યે: એ સત્ય દરેક દેશહિત ચિંતકને દીવા જેવું સ્પષ્ટ માણ્ય પડ્યું છે. એટલે કે ગામડાંઓનો શારીરિક, માનસિક, અને આર્થિક બાબતોમાં ઉદ્ધાર થાય તોજ આપણા રાષ્ટ્રનો સંપૂર્ણ અભ્યુદય થયો છે એમ ચોક્કસ પણે મનાય. તેથી દેશોદ્ધારની અનેક પ્રવૃત્તિઓમાં ગ્રામોદ્ધાર (Rural uplift movement) પ્રવૃત્તિ પ્રમુખપણે છે.

દેશકાળને જાણનાર એવા વડોદરા નરેશ શ્રી રાજ્યપિતા શ્રીમંત સયાજીરાવ મહારાજ ગાયકવાડ સાહેબશ્રીએ ઋતદષ્ટાના દૂરદેશીપણાથી ગ્રામોદ્ધાર માટે રૂપિયા એક કરોડનો નિધિ રાજ્યની પ્રગતને કૃપાળુપણે અર્પણ કર્યો છે. એ એકજ બાબત આખા દેશની ગામડાંના ઉદ્ધાર પ્રત્યે દોરાયેલી દષ્ટિના ઉજ્જવલ લાવિની સ્પષ્ટ છે.

આજનાં આપણાં ગામડાંઓની રિથિતિ તન મનની, અનેક ઉપાધિઓથી હીણી થયેલી છે. ગામડાંના લોકો નિરક્ષર કે અર્ધશિક્ષિત હોય

૨. હાલનાં ગામડાંઓનો છે. ખૂબ જોખમી હોય છે. તેમનાં ઘરબાર અને રાયરમીલાં ગંદાં, ખોડીલાં અને અનારોગ્ય હોય છે. ગરીબાધ તથા નાના પ્રકારના રોગોએ ત્યાં ધામા નાખ્યા હોય છે.

* સિદ્ધપુર મહાલની બીજી પુ. પરિષદ માટે લખાયેલો નિબંધ.

+ આ સંખ્યા બરાબર નથી, કારણ એટલા કરના તો એટલા વડોદરા રાજ્યમાં જ છે. ગામડાંની સંખ્યા ૭૦ લાખ પણ બરાબર નથી; ૭ લાખ જેટલે.

—ત્રી—

એટલેજ આપણા સમાજોમાં જ્યાં જોઈએ ત્યાં અજ્ઞાન, કુસંપ, દાગિય, અનેક રોગો, બાલવૃદ્ધ-વિવાહો, સાટાં ત્રેગડાં, કન્યા-વર-વિક્રયો, ખોટા ખર્ચો, વધુ મરણપ્રમાણો, અનૈતિક વ્યવહારો છત્પાદિ અનિષ્ટો વ્યાપી ગયાં છે.

આવી નિરાશાજનક સ્થિતિમાંથી ગામડાંને બચાવી અમાનવતાના ગર્ભમાંથી ઉગારી-ઉદ્ધારી માનવતામાં લાવનારાં સાચાં સાધનોમાં

૩. કેળવણી અને તે કેળવણી એ મુખ્ય સાધન ગણી શકાય. ગ્રામોદ્ધારમાં કેળવણી શાળા તથા કેળવણી અગર લોકશિક્ષણ તેની બે શાખાઓ દ્વારા પુસ્તકાલયોની જરૂર. આખા ઉપકારક નીવડે: એક તો શિક્ષણ સંસ્થાઓ-કહેતાં શાળાઓ, અને બીજી પુસ્તકાલયની સંસ્થા.

પહેલામાં જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરવાનો સવડ અને અવકાશ હોય છે; બીજા પુસ્તકાલય સંસ્થા મેળવેલા જ્ઞાનનો સંગ્રહ અને વૃદ્ધિ કરવાના બહોળા ક્ષેત્રને ઉધારે છે. જેમ નળનો સંબંધ ટાંકી અગર વિપુલ જળાશય સાથે હોય છે, સગલગ તેવોજ સંબંધ શિક્ષણ સંસ્થાઓના પુસ્તકાલય સાથે હોવો જોઈએ. ધરનો નળ જેમ ધરનાં માણસોને જળ પૂર પાડે છે તેમ શિક્ષણ સંસ્થાઓ માત્ર વિદ્યાર્થીઓ (નિશાળીઓ)ને વિદ્યાવારિથી સીંચે છે; અને જેમ સાર્વજનિક નળો સર્વ તૃષાતુર જનોને માટે ખુલ્લાં હોય છે, તેમ પુસ્તકાલયો પણ વિદ્યાર્થી તેમ અવિદ્યાર્થી જ્ઞાનપિપાસુ માત્રની વાચનતૃપ્તિને અબાધિત રીતે તૃપ્ત કરે.

કોઈપણ રાષ્ટ્ર સમાજ કે વ્યક્તિ એવી ન હોઈ શકે કે જે શિક્ષણની અપેક્ષાએ માતૃગર છતાં ઉચ્ચ સંસ્કૃતિમય જીવન ગુમારી શકે.

૪. ઉન્નતિનાં સાધનો. અને સાથે એ પ્રશ્ન એટલુંજ સાચું છે કે રાષ્ટ્ર સમાજ કે વ્યક્તિની સાર્વજનિક ઉન્નતિનો બહુધા આધાર આર્થિક અબુદ્ધય પર રહેલો છે. આમ શ્રી-સરસ્વતીનો સુમેળજ ખરું સુખ આપી શકે-તેમની પરસ્પર વિસંવાદતા એકમેકને અલાયે જીવનને વિષાદમય શાપરૂપ બનાવવા સમર્થ છે. શ્રી-સરસ્વતીના પ્રચંડ અસહકારને સળએ આપણાં આજનાં ગામડાં અનેક અનિષ્ટોથી આવરિત થયાં છે. તેમને ગોઠુળીયાં બનાવવાં હોય તો પહેલી તકે ગામોગામ જ્ઞાનમૂલક સંસ્થાઓ-શાળાઓ અને પુસ્તકાલયો સ્થાપવાની અનિવાર્ય આવશ્યકતા છે.

દુનિયાના બીજા સુધરેલા દેશોમાં ગામડાં નથી એમ નથી, પણ ત્યાંનાં શહેરોનો સુધારો અગર કેળવણી તેમનાં ગામડાંને સ્પર્શ્યા વગર

૫. સુધરેલા દેશોની લાગ્યેજ રહેતાં હોય છે. એ દેશોનાં ગામડાંને મુગંબલે પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિ. હિન્દુસ્તાનનાં ગામડાંમાં નહીં કેળવણી છે, એમ દરેક દેશના શિક્ષિતજનોના આંકડા જોતાં જણાઈ આવે છે.

પાશ્ચાત્ય પ્રગતો વિદ્યા પ્રત્યે કેવો ઉગ્ર અનુરાગ છે તે અત્રે જણાવવું અસ્થાને નહિ લેખાય. ઈંગ્લંડનું પાટનગર લંડન એ દુનિયામાં સર્વોપરી શહેર છે. ત્યાંના પુસ્તકાલયમાં એટલાં બધાં પુસ્તકો છે કે એ પુસ્તકોનાં કબાટોને બે પાસે પાસે ગોઠવી તેની હંાર બનાવી હોય તો તે ૪૬ માઇલ જેટલી થાય. એ

જંગી પુસ્તકાલયમાં દરરોજ હજારો પુસ્તકોનો વધારો થયા જ કરે છે. બીજા બાબુ અમેરિકામાં માત્ર પુસ્તકાલયો પાછળ ૩૦ થી ૪૦ કરોડ ડોલર રૂપિયાનું દાન કરનાર દાનવીર કોનેંગી જેવા મહાપુરુષો પાક્યા છે; જ્યારે હિન્દુસ્તાનમાં વડોદરા રાજ્યના ગામડાં સિવાય હિન્દનાં બીજાં ગામોમાં થોડાં જ પુસ્તકાલયો ઉભાં થયાં હશે. આપણા જ દેશમાં હજારો વર્ષ પર જ્ઞાનની કિંમત આંકતું સત્ય ઉચ્ચારણુ શ્રી કૃષ્ણે કરેલું કે, નહિ જ્ઞાનેત સદૃશં પવિત્રમિદં વિચતે । જ્ઞાનના જેવું પવિત્ર બીજું કંઈ જ નથી: એ યથાર્થ છે. કારણ કે સર્વે સુખોનું મૂળ જ્ઞાન છે અને સર્વ દુઃખોનું મૂળ અજ્ઞાન છે. અંગ્રેજ પ્રગત્યે પોતાની કહેવત (Knowledge is Power.) જ્ઞાન એ સત્તા છે, તેનો પૂરેપૂરો સાક્ષાત્કાર કર્યો છે. જળનું પાત્ર જેમ સરોવર છે, તેમ જ્ઞાન અગર વિદ્યાનું પાત્ર સદૃશ્યો છે. માટેજ ગામડાંને સજ્ઞાન, પ્રાણવાન, સંસ્કૃત, સુખી અને આદર્શ બનાવવાં હોય તો, કામ કામ પુસ્તકાલય પરબો માંડી દેવી જોઈએ.

પાશ્ચાત્ય દેશોની ઉન્નતિ જે અત્યારે સાર્વત્રિક છે તે કાંઈ એકાએક-આકસ્મિક રીતે થઈ નથી. ઇ. સ. ૧૪૫૨ માં લુકેર્યાને કોન્સ્ટેન્ટિનોપલ જીતી લીધું ત્યાર પહેલાં હાલના સર્વશ્રેષ્ઠ રીતે ઉન્નત થયા ?

જણાતા મધ્ય અને ઉત્તર પશ્ચિમ તરફના યુરોપી દેશો લગભગ જંગલી દશામાં જીવન વીતાવતા હતા. યુરોપમાં લુકી શાસન દાખલ થતાં કોન્સ્ટેન્ટિનોપલમાં રહેતાં વિદ્વાનો યુરોપના બીજા દેશોમાં લ્યો ત્યાં ચાલી નીકળ્યા. આ રીતે એકાએક સુખી એક જ સ્થળે કેન્દ્રિત થયેલી સંસ્કૃતિ બીજા યુરોપી દેશોમાં પ્રસરી. ત્યાર પછી જ યુરોપી વિરાટ તેની ધોર તંદ્રામાંથી જાગ્યો અને આજની સ્થિતિએ પહોંચ્યો છે. પ્રતિહાસ એની સાક્ષી પૂરે છે. આપણા દેશનાં આજનાં ગામડાંની ઇ. સ. ૧૪૫૨ ના યુરોપના જેવી જ લગભગ સ્થિતિ છે, એમ કહું તો ખોટું નથી. કુલકર્ણુની મોર નિદ્રામાં ધોરતા આપણા ગ્રામ્ય વિરાટને જગાડવાનું અર્ધ સાધન માત્ર કેળવણી છે, અને તે એક સાથે પુસ્તકાલય યોગ્ય રીતે પૂરું પાડી શકે. હિન્દુસ્તાનમાં તેની ભૂતપૂર્વ આર્થ સંસ્કૃતિને યુન:સજીવન કરી નૂતન યુગ (Renaissance) નો આરંભ કરવો હોય તો ગ્રામ્ય પ્રગતે સાંપ્રત સાહિત્યના સંપર્કમાં લાવવાની અનિવાર્ય જરૂર છે, અને તે જરૂરીઆત એક કામ પુસ્તકાલયથી જ પૂરી શકાય.

આધુનિક શિક્ષણ પ્રણાલિ તદ્દન એકદેશી છે, માત્ર ઔદિક શિક્ષણ મળે છે તેથી તે પાંગળી છે. તેમાં રાષ્ટ્રીય શિક્ષણનું તત્ત્વ નહિ

૭. આધુનિક શિક્ષણ જેવું છે. જીવનમાં એ શિક્ષણ અનુપયોગી નીવડે છે, તથા તેમાં ઘણી ક્ષતિઓ છે, ઇત્યાદિ પોકાર હમણાં થઈ ચયા છે. તેમાં ઘણું વસ્તુ હશે ખરું પણ તેથી તે શિક્ષણ પદ્ધતિ બિલકુલ નિરપયોગી કે વાંઝણી છે, એમ ન કહેવાય. વર્તમાન શિક્ષણે નક્કી કેટલાક હિદાર જીવનનાં તત્ત્વો આપણા જીવ-

નમાં વિકસાંવ્યા છે એની કાષ્ઠથી ના કહેવાશે નહિ. અદ્યતન વિચારો, નૂતન ભાવનાઓ, અજબ સ્વદેશશક્તિ, વૈજ્ઞાનિક માનસ, આમરણાંત પ્રવૃત્તિમય જીવનનો ઉત્સાહ, આત્મત્યાગ, સ્વતંત્રતા ઇત્યાદિ સાંપ્રત યુગના ક્રાંતિકારી જીવનનો વારસો એણે આપ્યો છે. આપણા પૂજ્ય મહાત્માજી, ન્યાયમૂર્તિ રાનડે, દેશભક્ત ગોપાળ કૃષ્ણ ગોખલે, લોકમાન્ય બાલ ગંગાધર તિલક, હિંદના દાદા દાદાભાઈ નવરોજી, રાજી રામ મોહનરાય, લાલા લજપતરાય, સર જગદીશચંદ્ર બોઝ, પંડિત જવાહીરલાલ, પ્રો. રામન, કવિવર ટાગોર વિ. અનેક મહાપુરુષો આજી શિક્ષણનો વિશ્વવિખ્યાત પરિપાક છે. ગામડાંના લોકોને આપણા દેશના આ વિવિધ આરિચ્છીલ પુરુષોનાં જીવન ચરિત્રો અને તેમના અક્ષરદેહો ધણા આનંદ સાથે નૂતન ભાવનાઓના બોધપાઠ આપે છે, અને તેમનાં બોળાં-માયાળુ હૃદયોમાં સાહજિક રીતે વીર પૂજનો ભક્તિભાવ પેદા થાય છે.

અનુભવે શિષ્યવ્યુ છે કે વિદ્યાર્થી અવસ્થામાં શિક્ષણ પામેલ વ્યક્તિને ધંધાધારી જીવનમાં મેળવેલા જ્ઞાનને ગ્રહી ગમવા તથા તેમાં

૮. પુસ્તકાલયોની ઉપ-
યોગિતા.

ઉત્તરોત્તર વધારો કરવાના સાધનની કગલે ને પગલે પ્રાણુવાયુ જેટલી જરૂર પડે છે. ગામડાંનો વિદ્યાર્થી પ્રાયમિક ધોરણ પૂરું કરી જીવનનિર્વાહના ધંધામાં પડે અને મોટપણે પુસ્તકને અભાવે ભણેલું જૂલી ગમ્ય તો એવું શિક્ષણ લેવામાં બાલ્યકાળનાં તેટલાં વર્ષોનો દુર્બલ જ થયો ગણાય. ગામડાંમાં નથી હોતો હાલનો શહેરી શિક્ષિત વર્ગ કે નથી ચતાં ત્યાં મોટા મોટા વક્તાઓનાં ભાષણો કે જે ગામડાંના કેટલાક અશ્વશિક્ષિત પણ જ્ઞાનાભિમુખ જિજ્ઞાસુઓને સંતોષે. એટલે જ ગ્રામોદ્ધારની વર્તમાન પ્રવૃત્તિઓમાં સારા પુસ્તકાલયનું સ્થાન એક અનેક ગણાય.

હવે ગામડાના એક સારા પુસ્તકાલયના પ્રેરક બળો કયાં કયાં હોઈ શકે તે જોઈએ. ગ્રામ્ય પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિનાં પ્રેરક બળોમાં

૯. ગામડાનો શિક્ષક. ગામડાનો શિક્ષક એક અગત્યનું અને અવિભક્ત પ્રતીક છે. સાચે જ તેને પુસ્તકાલયનો પ્રાણ કહી શકાય.

ગામડાની બાળ પ્રજામાં વિદ્યાનો સંચાર કરી તેને જ્ઞાનામૃતની આજીવન ભોક્તા બનાવવાનું પ્રધાન કાર્ય શિક્ષકનું છે. તેથી ગામડાનો શિક્ષક જો આદર્શ વિદ્યાવ્યાસ'ગી હોય અને પોતાની જવાબદારીથી અનભિરા ન હોય, તો જ ગ્રામ્ય પુસ્તકાલય જન્યુનું લોકભોજ્ય બને. માત્ર વિદ્યાર્થીઓને ઠરેલો અભ્યાસક્રમ ગમે તે રીતે પૂરો કરાવી પગારને આંચ ન આવે તેવી રીતે વર્તવામાં જ છતિ કર્તવ્યતા માનનાર શિક્ષક ગામડાની પ્રજાનું વિદ્યાવિપયક કલ્યાણ નહિ કરે. ગામડાનો શિક્ષક વિદ્યા-ભક્ત દ્રશી તો તે ગ્રામ્ય પુસ્તકાલયનો સ્વેચ્છાએ મંથપાલ બની લોકોની સ્વૃત્ય સેવા બળની પોતાનું સ્થાન દીધાવશે અને પુસ્તકાલયને આદર્શ બનાવી ગ્રામોદ્ધાર પ્રવૃત્તિને વેગ આપશે.

ગ્રામ્ય પુસ્તકાલયનાં બીજાં બળોમાં વાચકવૃંદ અને વાચનસાહિત્ય એ બે આવે. વાચકો કેવા હોવા જોઈએ એ પ્રશ્ન જો કાઈ

૧૦. વાચકો પહે તો તેનો તાત્કાલિક ઉત્તર એ હોઈ શકે કે - તેઓ

પ્રથમતઃ વિદ્યાબિદુષ્ઠ વિદ્યાર્થીઓ હોવા જોઈએ. અત્રે વિદ્યાર્થી શબ્દનો અર્થ નિશાળીઆ છાત્રો એમ કરવાનો નથી. પોતાનો ધંધો ગમે તો કારીગરનો હોય કે મજૂરીનો હોય, પોતે બ્રાહ્મણ હોવા અથવા બ્રાહ્મણ, તત્ત્વગર હોવા નિર્ધન જે હોતે હો, પણ જેને વિદ્યાની ક્ષુધા કાગી હોય જેનું જીવન સાહિત્ય સાથે એકરસ મધુ હોય, કુદરતના વિવર્તોના અવલોકન વડે જેનું વૈજ્ઞાનિક માનસ જાગૃત્ત્વ ધરાવે હોય, અને જેને દૂર જીવનને અક્ષરદેહમાં તરબોળ કરવાની તમન્ના જાગી હોય તેવા જિજ્ઞાસુ વિદ્યાર્થીઓ ગ્રામ પુસ્તકાલય વર્ષાના આગેર આતકો બની તેનો આસ્વાદ લઈ શકે. એવું ઘણી વખત દીકરામાં આવે છે કે ગામડાના વાચનશીલ ધરાવનાર ઘણા યુવાનોને સાહિત્યના ચોખ્ખા પુસ્તકોને અભાવે ‘સદેવ’ત સાવળીંગા-શુભ અંકાવલી’ વગેરે હલકી નવલકથાઓનો આશરો લેવો પડે છે અને તેવા હલકા વાચનની ખરાબ અસરને કારણે તેમના જીવન વિકૃત થઈ જાય છે. આવી ભયંકર સ્થિતિમાંથી આપણી બાની પ્રગ્નને બચાવવા-ઉદ્ધારવા-માટે સારું પુસ્તકાલય ધણું કરી શકે.

સા વિદ્યા યા વિમુક્તયે । એટલે કે વિદ્યા તેજ કે જે મુક્ત કરે. આપણો

૧૧. સાધ્ય

દેશ આજે રાજકીય પરતંત્રતાની ખેડીમાં જકડાયેલો છે. એટલું જ નથી પણ સામાજિક, ધાર્મિક અને આર્થિક સંકુચિતતાની ભયંકર રાક્ષસણીઓથી તે પ્રસિદ્ધ થયેલો છે. આખા જગતનું પેટ ભરનાર આપણા ગામડાનો કિસાન પોતે જૂએ પેટે મહેનત કરી નશીબની ચારી ઉપર જીવી રહ્યો છે. નશીબ તેને દાદ નથી દેતું જતાં તે જાણી શકતો નથી કે આનું કારણ શું છે. પોતે એ સ્થિતિમાંથી મુક્ત થઈ શકતો નથી તેનું કારણ એ છે કે પોતે મુક્તદાર એવા વિદ્યામંદિરમાં પ્રવેશી શક્યો નથી આપણા રાષ્ટ્રની બહુમતી ધરાવનારો નીચલો ચર-આમવર્ગ-ગામડાંમાં વસેલો છે. તેના જીવનને યુગબાવી દેનારી અજ્ઞાનતાની પરિસ્થિતિમાંથી મુક્ત કરી એ આમ-વર્ગની સંસ્કૃતિના સુદૃઢ ધારા ઉપર આઝાદીની ઇમારત ચલુકાથી તેની સંજીવના નિઃશંક ચરો એ સત્ય છેલ્લે છેલ્લે પણ આપણી રાષ્ટ્રીય કેમિસને સમજાયું છે, અને તેથી જ હવેથી તેની ખેડકો ખાસ કરીને ગામડાંઓમાં લાગાય છે કે જેથી તેનો સંદેશ ગામડાંની પ્રગ્નને પહોંચે અને એ વિરાટ જાગે.

આપણું અઘતન સાહિત્ય પણ હવે ગ્રામોદ્ધારના પ્રધાન દરિયાબિદુધી પ્રગટવાં માંડ્યું છે. તેથી જ ગામડાનું એક સારું પુસ્તકાલય

૧૨. આદર્શ પુસ્તકા- ગ્રામ્ય પ્રગ્નને વહાલસેયો આદર પામે એ દેખાતું છે. લયનું સાહિત્ય કેવું જે સાહિત્ય ગામડાંનાં સુખ દુઃખોને પોતાનાં મણકું હોય, હોણું જોઈએ જે ગામડાંની પ્રગ્નનું રામબાવી હોય, ગામડાંની પ્રગ્નનાં સદૃશ્યોને જે પ્રેતસાદન આપે અને દુર્યોજિતે એક

ખરા મિત્રની સલાહથી સુધારે, જે સાહિત્ય ગામડાંમાં બ્યાપેલાં કૃષક, અજ્ઞાન, વંદેશી, મંદકી, વગેરેને કમશઃ દાહી ત્યાં સંપન્ન, અસ્મિતા, સતોષ વગેરે

પ્રગટાવે તેવું સાહિત્ય ગામડાંનાં પુસ્તકાલયમાં વસાવવું જોઈએ. ગામડાના પુસ્તકાલયમાં શ્રી ઉપયોગી સાહિત્યને પણ આગળ પડતું સ્થાન અપાવું જોઈએ. ગામડાની યોડી ઘણી શિક્ષિત મહિલાઓ પણ જે પુસ્તકાલયનો લાભ લેતી થાય તો ગામડાની પ્રજામાં નવચેતન આવતાં વાર નહિ લાગે. સ્ત્રી-હૃદયો કુમળાં હોય છે. તેમનાં ઉપર સારી નરસી છાપ શીઘ્ર સંવેદન પામે છે. તેથી આદર્શ ગૃહિણી તરીકેની, માતા તરીકેની, વદ્ધ તરીકેની, અને છેવટે મનુષ્ય તરીકેની પોતાની શી શી ફરજો છે તથા તેવી ફરજો મથાર્થ અદા કરવા પોતે કેવી રીતે વર્તવું જોઈએ એવી બાબતોનો નિર્દેશ કરતું હોય તેવું સાહિત્ય તેમના હાથમાં મુકાવું જોઈએ.

પુસ્તકાલય નહોતું તે વખતના ગામડાંમાં અને પુસ્તકાલય થયા પછીના ગામડાંમાં શિશિર અને વસંતઋતુ વચ્ચેના તફાવત

૧૩. પુસ્તકાલયથી ગામડાનો ફેદપલટો થવો પુસ્તકાલય પોતાની આર્થિકતા પરવાર કરી શકે. એટલે કે ગામડાની પ્રજામાં પેલી એક અંગ્રેજી કવિતામાંના

ઈંગ્લેન્ડને જેમ સ્થિત્યંતર થતાં દુનિયા વિશે પોતે બાંધેલા

ખ્યાલને વધુ માન્યતા વિકસાવી બદલવા પડે છે; તેવી જ મતનું નવીન દૃષ્ટિબિંદુ પુસ્તકાલયે નાખલ કરવું જોઈએ. ગામડાની પ્રજાએ કુપમંડુકની સ્થિતિમાંથી હવે જોશબેર બહાર નીકળવું જોઈએ એવી પ્રેરણા સારું પુસ્તકાલય પાશે, ત્યારે ગ્રામ્યપ્રજા તેના આવરણોને બેઠી અબમુદયના સોપાન પ્રતિ ધસારાબંધ કમણુ કરશે અને ત્યારે જ આપણી રાષ્ટ્રીય સ્વતંત્રતાની ઉપાનાં દાર ફટાફટ ઉઘડી જશે.

આધુનિક જમાનો વિજ્ઞાનનો છે. તેણે માનવજીવનના દરેક ક્ષેત્રમાં અગ્રાધ પ્રવેશ કરી દીધો છે. દિવસે દિવસે જીવન વિજ્ઞાનમય થતું જાય છે. આખું માનવજીવન જ જાણે વિજ્ઞાનનો એક મોટો પ્રયોગ હોય, એવું બનતું જાય છે. આમ છે ત્યારે આપણાં ગામડાં વિજ્ઞાન-વિમુખ ગાડરીઆ પ્રવાહમાં જીવન વીતાવે એવી સ્થિતિ હવે હાંખો વખત સહન ન થઈ શકે. આપણે એકલ એટલી નવીન એકબેરોથી તથા એતી કરવાની શાસ્ત્રીય પદ્ધતિથી અજાત ન જ હોવો જોઈએ. આપણાં ગામડાંમાં પડી ભાગેલો ગૃહઉદ્યોગ નવેસરથી ધેરધેર યજ કરી દેવો જોઈએ. પરાવર્ણી જીવન પ્રત્યે તિરસ્કાર આવવો જોઈએ. આવી આવી બાબતોનું શિક્ષણ ગ્રામ્યપ્રજાને પુસ્તકાલય મારફત મળવું જોઈએ. 'કુવામાં હશે તો હવાડમાં આવશે' એટલે કે માણસમાં જ્ઞાન હશે તો જ તે કર્તવ્યમાં પરિણત થશે. એ ઉક્તિ અનુસાર આપણા ગામડાં ન્યારે વિદ્યાવિભૂષિત થશે ત્યારે આપણી માતૃભૂમિનો ઉદાર થશે, અને ત્યારે આપણો દેશ દેવો થશે, એ શ્રી કવિ લલિતના શબ્દોમાં કહી સમાપ્ત કરું:—

સ્થિત ભરી સદચરી નિરંતર, કાચં પુરંધર બનશે;
અંતરના કંઈ હેત અનેરાં, ઉર છઠોછલ ભરશે.
ત્યાદે અમી હરશે શાન્તિમાં દુઃખકાં સમશે,
સત્યત્વે ભેડાં તાત મોગધી, પવિત્રમાં પરવશે.

અડગ ધૈર્ય ને શૌર્યભર્યા, સંતાન હિંદમાં સરશે,
ત્યારે દેવો અવતરશે, નરવીર તરવરશે.
પોતાના પ્રિય પ્રેમી જનનાં, દુઃખ પરસ્પર ધરશે;
જન્મભૂમિના ભોળાં ભાંડું, ભેળાં હળશે મળશે.
ત્યારે પ્રભુતા સંચરશે, સ્વર્ગસગ સુંદર હિંદ થશે;
હિન્દ જનો અણુવ ધુધવશે, ને ઊઘાડે નચવશે.
ડગમગતા કુંગર ડોલાવશે, રંગરાગ ફેલાવશે,
એવું એકથ થશે ત્યારે, એવી લલિત લીલા ખીલશે.

ટૂંકામાં, ગામડાંમાં જો આદર્શ પુસ્તકાલયો હશે તો બેશક, આમોદાર વેલો
વેલો સફળ થશે. એમ તો નથીજ માનવાનું કે ગામ-

૧૪. ઉપસંહાર

ડાંમાં પુસ્તકોના દગ મારવાથી ગ્રામ પ્રજાની એકએક
ઉત્કર્ષિત થઈ જશે. પરંતુ નિરક્ષર જનોને વ્યવહારમાં
તથા આચાર વિચારમાં વારેવારે ભોગવવી પડતી મુશ્કેલીમાંથી તેઓને બચાવી લેવાનો
સક્રિય હિસ્સો પુસ્તકાલય આપી શકશે. પુસ્તકાલયો મારફત ગામડાને શહેર બનાવી
દેવાનો આદર્શ ન હોય; ત્યાં હોટેલોના રાફડા ઉઠા કરવાની કોષ્ટની ભાવના ન હોય;
પણ જે છે તે કાયમ રાખી તેના આત્માનો ઉદ્ધાર કરવાનો છે. ગામડાંમાં વ્યાપેલાં
અજ્ઞાનતા, નિશ્ચેતનતા, કુસંપ અને અસ્વચ્છતાને કારણે ખદખદી ઉઠેલા રોગો અને
હઠાવી ગામડાની પ્રજામાં સમભાવ, સ્વચ્છતા, નીતિ રીતિ, નિર્ભયતા-ધૃત્યાદિ ગુણો
ખીલવવામાં પુસ્તકાલય જરૂર સહાયબૂત થશે. વિદ્યામૃતનું પાન થતાં કોષ્ટ પણ
ગોમડાનો ઇન્સાન શહેરી પ્રજાથી અંબનશે નહિ કે શહેરના ભોગવિશ્વાસોથી લલચાઈ
પોતાના જીવનમાં અસંતોષનું વિષ રેડશે નહિ. પોતાના મનુષ્ય તરીકેના હક્કોથી
વાકેફ થતાં ગામડાનો માણસ કોષ્ટથી અકારણુ ભયભીત થશે નહિ કે કોષ્ટને નિષ્કારણુ
દબાવશે નહિ. વળી વિદ્યાદીપની પ્રાપ્તિ થતાં જમને લીધે સર્વ માનવીની ગેરસમજ
ફૂર કરી ખોટા વહેમોને દફનાવી દેશે અને પોતાના જીવનનું ખરેખરે તેની દૃષ્ટિ સમાપ્ત
દેખાતાં ત્યાં પહોંચવાનો તે અવિરત શ્રમ ઉઠાવશે. એવાં એવાં પરિવર્તન પુસ્તકાલયો
કરશે ત્યારે આમોદાર આપમેળે થઈ જશે. ઈચ્છોશ્રી !

—ક્ર—

પુસ્તકો પ્રાણુખ્યારાં

(મંદાકાંતા)

લાગે ખ્યારાં ભરપુર રસે ભકિતથી જે સમાતાં,
જાની થાશે સકળ જગમાં પુસ્તકો વાંચતો જે;
બહાલાં મારાં હૃદય સરખાં વાંચું તેને સુહર્ષે,
પીઓ, પીઓ પ્રણય રસ એ, પુસ્તકો પ્રાણુ ખ્યારાં.

વસઈ,
તા. વિજાપુર }

પંચોલી જયંતિલાલ ગી.

[લેખક:—રણછોડભાઈ પી. પટેલ, ડબ્લીન]

છાપું આજના યુગનો શિક્ષક છે. તેમાં હરદિન પ્રકટ થતા તાત્ત્વ તાત્ત્વ સમાચારો વાંચવાથી આપણી આંતરિક આંખો ખૂલે છે. છાપામાં ઉપસ્થિત થતાં ચિત્રો જોવાનાં મને તો ખૂબ જ ગમે. પણ ચિત્રમય અખબારો આપવાની પ્રથા ભારતવર્ષનાં છાપાં પાઠતાં લાગતાં નથી. હા, કોઈ કોઈ વાર યુરોપ જતા આવતા મુસાફરનાં કે દેશનેતાની મુખમુદ્રાનાં દર્શન છાપામાં થાય છે. શુષ્ક જીવનમાં પ્રેરણા સિંચે તેટલે દરજ્જે છાપું આવકારદાયક છે.

અખબારપંચ જીવનના અનેક પ્રશ્નોને સ્પર્શે છે. આજની દુનિયાની શીકણ કેવી છે તેનું સાચું જ્ઞાન છાપું કરાવે છે. આત્મધાતના કરુણપ્રસંગથી માંડી આત્મ-ત્યાગની અમર તક મુધીના બધા સમાચારો છાપામાં હોય છે. એક દિવસે જગતના બધા દેશોનાં અગ્રગણ્ય છાપાં એકઠાં કરીએ અને તેના સમાચારોનું પૃથક્કરણ કરીએ તો આપણને જણાશે કે જગત ઉપરની એકે પ્રજા સુખી નથી, એકે પ્રજાં શ્રાધુ નથી, એકે પ્રજાને નિર્વાણ જડ્યું નથી, બધીજ પ્રજાઓ વિધિના કૂર ચક્ર નીચે સેતાનની લગામથી નધાયેલી, ન્યાં ખેંચે ત્યાં ખેંચાય છે.

ગોપાલનિધિ દેશપરદેશની ખબરોનો દ્રુત છે. ચીન-ગાંધીનું મુદ્દ, રૂઝ સરકાર અને કાંગોની મગાણ, જર્મન-આસ્ટ્રીયાનું મીંદગાયન અને કંટાલી-ઇર્ઝેન્ડની મિત્રચર્ચા ઇ. અનેક બલ્ય કથાઓથી આજનું છાપું ભરચક જણાય છે. માનવહૃદયને લલ્લાષ-ઓની વાતો ખૂબ ભાવે છે. તેથીજ કદાચ ગીતા જેવા અહિંસાના ગ્રંથને હિંસાની વાતથી શરૂ કર્યો હશે, ત્યારે જગત ઉપર મુહો કાઢી નીકળે છે ત્યારે છાપાં વધારે વેચાય છે. માનવમન પાસે જે જે અક્રિયઓએ લલ્લાષના કાર્યક્રમો મૂક્યા છે તે દેવ જેવા પૂજન્ય છે, અને તેઓને તેઓની તલવારો અને તોપો વાપરવાર લકડેલા મળી રહ્યા છે: આ એક અન્યથા છે.

છાપું જનતાના અભિપ્રાયો ઘડે છે. તે કોઈવાર મહા સત્યોનો સ્વાદ ચખાડે છે. તેમાં આવતી દુઃખદ કથાઓ આપણા હૃદયને બીનું કરે છે. કોઈવાર તેનું મૂલ્ય જીવનની આખી દિશા બદલી નાખે છે. તેનાથી પ્રજાઓની પ્રજાનિના ચીલાઓ પરિવર્તન પામ્યા છે.

જૂના જમાનમાં તો જીલ એજ છાપું હતું. ખેડાં પોતાના મતનો પ્રચાર કરવા વ્યક્તિને ગામેગામ અને દેશેદેશ ફરવું પડતું. હવે તો જગતના એકાદ અધારા ખૂબામાં બેઠી બેઠી વ્યક્તિ તેની ઉર્મિઓની સુવાસ છાપાં દ્વારા સારાય જગતમાં ફેલાવી શકે. લોકોને બધી વાતો વાંચવી નથી ગમતી હોતી. બેજે બેજે બેઠ રહેલા છે. તેથી છાપાંના સમાચારોમાં વિવિધતા હોય છે. વ્યુત્ક્રિયલિપિ રસનો વિવિધ નવરસને કથાંથી

ગમે અને તરવરાના રસનાં ક્ષેત્રો સમાજસુધારકને ક્યાંથી લાવે ? જાપાનેાં સંચાલક પક્ષે માનસશાસ્ત્રી હોવા જોઈએ.

એકવાર એક ગોરી મહિલાએ ગાંધીજીને કહ્યું કે તમારું ‘ યંગ ઇન્ડિયા ’ નામનું ‘ ન્યુઝપેપર ’ હું કોઇ કોઇ વાર વાંચું છું. એ શબ્દ સરખો પણ અસત્યથી અલગાવો ન જોઇએ એવી નેમ રાખનારા મહાત્માજીએ તરત જ પ્રકટ કર્યું કે: “ ‘ યંગ ઇન્ડિયા ’ ?-એ ‘ ન્યુઝપેપર ’ નથી. ” હું પણ ત્યાં જ હતો. હું વિચારમાં પડી ગયો. ગાંધીજી બોલ્યા: “ ‘ યંગ ઇન્ડિયા ’ તો ‘ વ્યુઝપેપર ’ છે. ” હું માનું છું કે આપણે ‘ ન્યુઝપેપર ’ અને ‘ વ્યુઝપેપર ’ વચ્ચેના ભેદ રહમતીએ છીએ. આ સમજ જાપાં પાછળ કેટલાં સમય અને ચિંતન ખર્ચવાં એ નિર્ણય કરવામાં અર્થ લાગશે.

વંદોળીયા જેવા વાતોડીયા લોકોથી ખચવું હોય તો જાપામાં મોં ધાલી રાખવું. ગાડીમાં સળંગ જણાણ હોય તો જાપામાં આંખો મૂકી રાખવી. રહેજ ઉંચા પ્રકારના સળંગ ચલું હોય તો ખાસ ‘ ટાઇમ્સ ઓફ ઇન્ડિયા ’ જ વાંચવું. તેથી તમને માન મળશે, તમારું અભિમાન પોષાશે, તમને ધડીભર લાગશે કે તમે હવાના દરિયામાં ઉડી રહ્યા છો. તે વખતે દાંતકથાના દેહકાની વાત યાદ કરજો.

બાકી છાપું સુસાધરીના મિત્ર છે, ફાજલ સમયનો ફિરસ્તો છે. જાપાનેાં સાચો ભક્ત જાપાની બધી ખબરો સત્ય લેખતો નથી. જપાય તેટલું બધું સાચું ન હોઇ શકે. એક જ સત્ય ઘટનાને જુદી જુદી રીતે રજુ કરીને માનવહૃદય ઉપર જુદી જુદી ગતની અસરો ઉપજાવી શકાય છે. દા. ત. હિંદુસ્તાનની રાજકીય કે સમાજ ઝવનની ઘટનાને ‘ નામૃત બજાર પત્રિકા ’ જે રીતે રજુ કરશે તેનાથી તદ્દન જુદી જ રીતે તેનું દર્શન આપણને અંગ્રેજોના અકવાડિક ‘ લેકન ન્યુઝ ’ માં થશે.

જાપાના કામણે અનેક બુદ્ધિશાળી આત્માઓનાં માનસને ઘેનમાં થેયાં છે. લેનીન, મુસોલીની કે હિટલરની પચાસ ટકા ફતેહનાં કારણો તેઓની કલમ છે. જાપાં વિના એ વિરાટ જણાતી વિભૂતિઓ ભાગ્યે જ આટલી સફળ યથ શક્તિ હોત. ગોપીઓને મુગ્ધ કરવા શ્રીકૃષ્ણ વાંસળી વગાડતા. એ વાંસળીનો રસ આજે જાપામાં ઉતર્યો છે. જલસપાટી જેવા સ્થિર માનવ મગજને તેની લહરીએ લહરીએ નવા નવા તરંગોમાં નાચે છે. તોપ કરતાંય કલમના ધડાકા ભારે હોય છે. મહાબુદ્ધમાં ભયંકર જુઠ્ઠાણાં જન્માવવામાં જાપાં કેટલાં શબ્દો હતાં. તે જાણવા જેવું છે. અંગ્રેજો જર્મની ઉપર વિમાનમાંથી વિચિત્ર નુકતા અને અંદાજોથી ભરેલાં ફરફરીયાં વર્ણવતા. અને ‘ હરબગ ’ શબ્દ ક્યાંથી આવ્યો છે ?

રાજદારી વ્યક્તિનું સાચું હથિયાર જાપું છે. કોઇ નવો રાજકીય સુધારો પ્રગ્નમાં સક્ષિપ્ત કરતાં પહેલાં તે જાપાથી પ્રથમ તો પ્રગ્નની માનસિક ભૂમિકા તેના સુધારા માટે તૈયાર કરે છે. આંસુમાં બોળા બોળા પ્રગ્નના જઠરમાં દલીલોની ગોળાઓ ફેલવામાં આવે છે. ઉદાહરણ તરીકે અંગ્રેજોને હિંદમાં ‘ ફેડરેશન ’ લાવવું હોય તો તેઓના રજક્રોધને ખેત્રાડીઓ પ્રગ્નમત તૈયાર કરવા જાપાં દ્વારા ‘ ફેડરેશન ’નાં કીર્તન કરવાનાં.

‘ફેડરેશન’ને દલીલો અને આંમના રંદાથી એવું સુવાળું બનાવવાના કે ગમે તે વગર મહેનતે ઉતરી જાય. એટલે જાપાને માત્ર બે આંખોથી ન વાંચતાં ત્રણ આંખોથી વાંચવું લેખકે. શુદ્ધિથી ઘસી ઘસીને જાપાની કથન નહીં તપાસીએ તો જાપાની અનેક ભ્રષ્ટ બનાવટો આપણાં આંતર માનસને છિન્ન લિન્ન કરી નાંખશે, અને આપણે માન ભૂલીશું.

જાપાની ‘કલોરોફોર્મ’ થી બચવું કઠિન છે. જાપાથી મૂર્છિત કરીને જ પ્રજાઓનાં હૃદય ઉપાડી લેવામાં આવે છે. તેથી જ કદાચ આજના આશ્રીશ કવિ છટ્સને લખવાનું મન થયું હશે કે:—

“ A statesman is an easy man,
He tells his lies by rote;
A journalist makes up his life
And takes you by the throat,
So stay at home and drink your beer
And let the neighbours vote. ”

પણ હિંદની જગતને પશ્ચિમના લોકો જેવો જાપાનો શોખ નથી. પશ્ચિમના દેશોમાં તો સાધારણ મંજુર પણ સહવાર આજના બે દૈનિક જાપાં વાંચે છે. તેમાંથી તે કેટલું સહમતે છે તે નહીં કહું. મારા પારવા પ્રમાણે પશ્ચિમમાં જાપું વાંચવાનું વ્યસન પડી ગયું છે. ખીડી વિના ન ચાલે તેમ જાપા વિના ન ચાલે. કાંઈ વાર તો જાપું વંચાય ન વંચાય તેનું કાંઈ નહીં, પણ તેને ખરીદવું તો લેખકે જ. બધા દરે તે આપણેય કરીએ !

આજકાલ તો એકેએક વસ્તુનું શાસ્ત્ર રચાતું જાય છે. વાળ કાપવાના તત્ત્વજ્ઞાન સુધી વિશ્વ ધપી આવ્યું છે. જાપાનેય તેનું શાસ્ત્ર છે. જાપાને ક્યારે વાંચવું, કેમ વાંચવું એ તો દરેક વાચક તેના અનુભવથી તારવી કાઢે. મને ખાતરી છે કે આપણે સૌ આટલી બાબતોમાં તો અમુક અંશે સંમત થઈશુંજ: (૧) જાપું મિત્ર અને શત્રુ બને છે. (૨) જાપાની બધી વાતો સાચી હોતી નથી. (૩) જાપાને ચિંતનની ચાળણીમાં ગાળવું. (૪) જાપાના વાચનમાં વખતની દરકસર કરવી. (૫) દેશ દેશ પરત્વેના સંબંધો જણાવવા વિના, રાજનીતિના મૂલ્યભૂત સિદ્ધાંતો સહમતિયા વિના, અને જગતનો ઇતિહાસ શીખ્યા વિના જાપાનો લેખકો સદુપયોગ ન થઈ શકે. (૬) જાપાના સંચાલકોની સત્ત્વનિષ્ઠા અને વાચકની પાત્રતા ઉપર જાપાનો પરમાર્થ નિર્ભર રહે છે. (૭) પ્રજા પ્રજાઓને પાસે લાવવામાં પ્રોત્સાહન આપે અને વિચારદર્શનના સીમાડા વિશાળ કરે તેટલે દરજ્જે જાપું એક સ્તુત્ય સાહિત્ય છે.

મારી દષ્ટિએ જાપું એ પુરસ્કૃતો ફિરતો છે. તેને પુરસ્કૃત વાંચવાનું છે, એટલે તેની ખાતર ખાસ વખત કદાચ નહીં; તે ફિરસ્તો છે માટે તેનો પેગામ જીત્યા વિના છૂટકો નથી.

પુસ્તકાલય દ્વારા સંદેશો

[લેખક :—મુજલાલ હગનલાલ જોશી-રાજકોટ.]

આજે સમસ્ત દિંદના પ્રત્યેક પ્રદેશને ખૂણે ખૂણે જાગૃતિનો જુવાળ ફરી વળ્યો છે. સ્વતંત્રતાની પ્રેરણાઓ માનવીએ માનવીના અંતરેથી જાગી છે. દિવસ ઊગે છે ને નવા મંદેશા માટે દિંદી પ્રગ્ન આજે તૈયાર ઉભી હોય છે.

આ સંદેશા, પ્રેરણા કે હાકલને પહોંચાડવાનાં સાધન તે વર્તમાનપત્રો, માસિકો અને પુસ્તકો છે; અને તેની ઉત્તમ વ્યવસ્થિત યોજના તે પુસ્તકાલય જ છે. આ ચેતનાસર્જક, પ્રેરણાવાહક અને જ્ઞાનવિકાસક સંસ્થા દ્વારા જેને પ્રગ્નના માર્ગદર્શક બનવાનું છે, તે અંધપાલો પોતાની સેવા ધગશનો ઉપયોગ આ અવસરે દેશની પરમ ઉન્નતિમાં ફેવી રીતે આપી શકે તે માટે આ નીચે થોડીક વિગતો આપું છું.

મુશ્કેલીસ અને કામી પત્રો, માસિકો અને પુસ્તકોને પ્રથમ તો મંથાલયમાં આવતાં અટકાવે, અને જૂનાં પડ્યાં હોય તેનો ઉપયોગ બંધ કરે; એટલે કે એને વાચનપ્રચારમાંથી અળગાં રાખી દે. આજે આ પ્રવૃત્તિ યુગનાં તે એર વિસ્તારક તત્ત્વો સમાં સાહિત્યોને એ રીતે દફનાવી દબને ખીજ બાજુએ રાષ્ટ્રીય ભાવનાથી ભરપૂર, પ્રગ્ન પ્રગતિની યોજના અને વિચારોથી નીતરતાં છાપાં અને માસિકો જલદીથી આણું કરે. રાજ્યની મદદ આમાં મળે એની પરવા વગર જે ફંડ ફાળો હોય તેમાંથી અને ધનિકો ને દાતાઓ પાસેથી એ રકમો મેળવવા ઝોળી બાંધીને ફરે, તેમાંથી એ નવ-સર્જન સાહિત્યને પ્રચારવા માંડે.

પુસ્તકોમાં આજ સુધી શૃંગારિક અને પ્રેમલા પ્રેમલીનું સાહિત્ય ધણું પ્રચાર પામ્યું છે. આજે મેઘદૂત અને વિક્રમોર્વશી જેવાંની જરાએ જરૂર નથી. સ્ત્રીઓની પાછળ ધેલા-દિવાના બનનારની કથાઓ ખૂબ વંચાઈ ગઈ છે. તેને સ્થાને દેશના તારણ-હાર, નેતાઓ અને આજના માર્ગદર્શક રાષ્ટ્રીય સેવકો ને વીરાંગનાઓનાં જીવનચરિતો અને તેમની હાલની પ્રવૃત્તિ ને સંદેશાનાં પુસ્તકો, માસિકો અને પેપરોને પ્રગ્ન આગળ પડે. સર્માબી એ માનવીઓ પ્રેરણા મેળવી લેશે. ખજાનાદારી ઉઠાડનાં સ્વામી સમર્થ રામદાસ, કેડદેવ અને ખીજ સાહિત્યકારોએ ‘ યોવાડ ’ દ્વારા જ આખી પ્રગ્નને ધતિહાસ પાયાં હતાં, પ્રેરણાઓ અને નવચેતના જગાવી હતી, અને રીતે દેશની આગાદી મેળવી હતી.

આપણે ત્યાં એક ખીજ યોજના દ્વારા બાળકોને પણ તૈયાર કરવાનાં છે. બાલસાહિત્યોમાં તદ્દન કદિપત વાર્તાઓ અને નિરર્થક કવિતાઓથી તથા જોડકણીથી ભરેલાં માસિકો ને ચોપડીઓ બંધ કરો. પ્રાણીઓનાં વર્ણનો, વનસ્પતિના પાઠો અને નૈસર્ગિક પ્રશસ્તિનાં કાવ્યોથી બાળકોને અળગાં રાખો. અલબત્ત એ નિરુપયોગી નથી પણ તે એનાં પંતુજીઓને જ સોંપો. અંધપાલ એ દેશની કેળવણીના શિક્ષક નથી, તે તો અનેક રાષ્ટ્રોદારક પ્રવૃત્તિનો સંદેશો માનવીએ માનવીને પહોંચાડનાર રાષ્ટ્રસેવક છે. તે પોતાના કાર્ય પ્રદેશમાંથી એ વસ્તુઓ ફર જ રાખે.

રાષ્ટ્રીય ગીતો, દેશનેતાઓની જીવનપુસ્તિકાઓ અને તેની સેવાની અનુપમ

કલિકાઓ વીણી વીણીને સંમદાયેલ ચોપડીઓ જ વાચનમાં આપવાની જરૂર છે. યુદ્ધમાં ઝૂકેલા, સ્વાધીનતા માટે શહીદ થયેલા અને સ્વતંત્રતાના શિખરે પહોંચવાને લગતા દેશપ્રેમીઓની કૃત્યના માર્ગે ધપવાનાં માર્ગદર્શક સાહિત્યો જ બાળવાચક પાસે ધરો.

મહાસભા શું છે ? એ શા માટે છે ? તેનું બંધારણ શું છે ? એથી વાકેફ રાખવા વર્તમાનપત્રો, માસિકો અને પુસ્તકો પસંદ કરીને જ આપો. મહાસભાની બેઠક, તેનાં કાર્ય અને તેમાંથી જીલવાના સંદેશાઓ એ એકે એક બાળકને સંભળાવો, અનેક દેશોના ઇતિહાસો નિરાળોમાં ગોખાવાય પરંતુ આપણા દેશના આધુનિક યુગના ઇતિહાસથી અસાત હોય, એથી વધુ શરમની વાત શું હોઈ શકે ? દેશની પુનઃ ઉન્નતિ સાર આ પ્રવૃત્તિ દ્વારા ધણું કરી શકાશે.

વર્તમાનપત્રો, માસિકો અને પુસ્તકો દ્વારા દેશની આઝાદી માટેના સંદેશાઓ પ્રચારનાર હરકોઈ પુસ્તકાલયના સંચાલક આટલી પ્રવૃત્તિ હાથ ધરે, એ જ અતિમ અભિલાષા !

—卐—

જ્ઞાનેશ્વર

યર્મ યક્ષુને જોલો,

જ્ઞાનેશ્વર ! સેવકશું કંઈ જોલો.

ચાર ચારિત્રે કાવ્ય સાહિત્યે

આવીને જોલો બાળ લોળો....જ્ઞાનેશ્વર૦

મૂક મર્માળાં અતિ રસાળાં

જિભિં આનંદે ઉછળનારાં

વાચક હૈયે મસ્તી ભરતાં,

સેવક સ્પર્શે અગમગતાં....જ્ઞાનેશ્વર૦

દિશ દિશા, અણું પરમાણું પ્રત્યે

જ્યોતિ જગે રસ ભરો....જ્ઞાનેશ્વર૦

આવ્યાં જાણક દ્વારે તહારે

ઉદ્ધરી ઉજ્જવળ કરો....જ્ઞાનેશ્વર૦

ભવ્ય ભાવના ભણુતર કેરી

ભારતી ઉરે ભરો....જ્ઞાનેશ્વર૦

યર્મ યક્ષુમાં અંજન એવું

દિવ્ય દર્શી તું કરો....જ્ઞાનેશ્વર૦

જ્ઞાની ધ્યાની તવ પંથ પળીને

પૂજને દિલસાં કરો....જ્ઞાનેશ્વર૦

રસુલભાઈ ન. વહેરા.

‘ધન્ય જ્યાં મનુજજીવન વિકસે !’

[લેખક:—રેવાશંકર ગંગારામ વ્યાસ, મુ. શિ. આપાપુરા શાળા]

(રક્ત ટપકતી સો સો જોળી...એ રામમાં)

જ્ઞાન-દીપકની જ્યોત અગવતું
ટાળે ઉર અંધારું,
જીવનના આધાર સમુદ્રે
અંધાલય પ્રિય મહારું;
અંધે સ્નેહ-સુધા વરસે
ધન્ય જ્યાં મનુજજીવન વિકસે !

(૨)

તુંથી લાગે વિશ્વ રસીકું
તું વિણ અમ કો દિલદાર,
લૂછે ઉરનાં ઉન્હાં અશ્રુ ?
તું વિણ જગ અંધાર;
અંધે અમરાત્મા વિલસે—
ધન્ય જ્યાં મનુજજીવન વિકસે.

(૩)

નવરસ સ્વાદે હૈયું ઝુલે—
રસ અંગે રેલાવે,
ભવાટવીમાં ભમતાં જનને
પંથ બતાવે પ્રેમે;
સુધાકર શશીસમ એ ભાસે—
ધન્ય જ્યાં મનુજજીવન વિકસે !

(૪)

જ્ઞાનોદ્યાને મુખન સુવાસે
ભમર થૂસે રસ મોહે,
ધમ્મિત મધુરું કળ અર્પે તું
કલ્પવૃક્ષ સમ સોહે;—
એક જળ માળી ત્યાં સીંચે
ધન્ય જ્યાં મનુજજીવન વિકસે !

પુસ્તકાલય અને જીવન

[લેખક : ભગવાનજી કદશનજી બલદાણીઆ, વાંકીઆલાડ તા. ખાંભા.]

नहि ज्ञानेन शङ्कशं पवित्रमिहविद्यते ।

વિદ્યાવિલાસી રાજ્યપિતા શ્રીમંત મહારાજ સાહેબની ઉદાર અને પ્રગતિ-શીલ રાજ્યનતિને લીધે વડોદરા રાજ્યમાં પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિને પ્રચાર ધણી સારી રીતે થયેલો છે. શ્રીમંત મહારાજ સાહેબે જ્યાં શાળાઓ છે, તેવાં ગામોએ પુસ્તકાલયો-સરસ્વતી મંદિરો ઉઘાડ્યાં છે. જેમ શ્રીમંત મહારાજ સાહેબ ફરજિયાત મદત કેળવણીના પ્રથમ પ્રારંભક છે તેમ પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિના હિન્દજરમાં આદ્ય પ્રવર્તક છે.

શાળામાં લાગેલું ભૂલાઈ ન ગય અને તાજું રહે તથા જ્ઞાનમાં પ્રતિદિન વધારો થતો જાય તેવા સ્તુત્ય ઉદ્દેશથી પુસ્તકાલયો ખોલવામાં આવેલાં છે. તે કેળવણીના સહાયક અંગ તરીકે છે, તેમાં કાર્ષી ખોદું નથી. છેલ્લાં દશ વર્ષમાં પુસ્તકાલયોએ ધણી જ પ્રગતિ કરી છે અને સમૃદ્ધ બન્યાં છે, તે આપણે વાર્ષિક નિવેદનો ઉપરથી જાણી શકીએ છીએ. એક દાયકામાં સાહિત્યક્ષેત્રમાં પણ અજબ જેવો ફેરફાર થઈ ગયો છે. સાક્ષરોએ ઉત્તમ પુસ્તકો રચી ગૂજરાતને ચરણે ધરી ગૂજરાતી સાહિત્યને સમૃદ્ધ કર્યું છે, એ સાક્ષર દેહો-ઉત્તમ કૃતિઓ હાલ પુસ્તકાલયોમાં વાંચવા મળે છે.

નિશાળમાં બાળક લાગુવા જાય છે. તે પોતાના જીવનની શરૂઆત કરે છે, શાળા તેમાં મદદ કરે છે. પ્રાથમિક શાળાનો અભ્યાસ પુરો કરી ઉચ્ચ કેળવણી લે છે. પરંતુ તે સંસ્થાઓમાંની એક પણ આખી જીંદગી સુધી કાયમ મદદ કરતી નથી. ત્યારે કાયમને માટે કેાણ મદદ કેાણ કરી શકે ? જ્ઞાનમાં વધારો કરવામાં કેાણ સહાય કરી શકે ? તેને કેાણ વિકસાવી શકે ? જીવનમાં અનેક આદર્શો કેાણ પૂરા કરે ? તેને રસિક કેાણ બનાવે ? જવાબ માત્ર એકજ : પુસ્તકાલય.

અભ્યાસ પૂર્ણ કર્યા પછી અનેક સાક્ષરોના વિચારો, આદર્શો અને જીવન તપાસવાનું અને તેમાંથી જ્ઞાન વિકાસ સાધવાનું સાધન ઉત્તમ પુસ્તકાલય છે. આવી રીતે પુસ્તકાલય એ મનુષ્યે કરી રાખેલા આદર્શ કે ધ્યેયને પૂર્ણ કરવામાં માર્ગદર્શક અને પોષક અંગ છે, તેમાંથી અનેક પ્રેરણા મળે છે. મનુષ્યને પોતાના દેહવિકાસ માટે જેટલી ખાનપાન વસ્ત્રાદિકની જરૂર પડે છે તેટલી જ જરૂર જ્ઞાન-મનવિકાસ ને માટે ઉત્તમ પુસ્તકાલયની છે. તે એક યુનિવર્સિટી છે. છેવટે તેમાં અભ્યાસ કરવા ગયા વગર છૂટકો નથી. એટલા માટે જ ' પુસ્તકાલય એ પ્રજાની વિદ્યાપીઠ ' કહેવાય છે.

ચિરંજીવી કેાણ ? ચિરંજીવી હોય તો તે માત્ર સાક્ષરોનો અક્ષરદેહ, તેનાં દર્શન કરવા માટે ક્યાં જવું ? સરસ્વતી મંદિરે જવાથી તેના દર્શન થઈ શકે છે. ધણી લાંબા સમય પર થઈ ગયેલા માણસોની ઉત્તમ કૃતિઓ પણ પુસ્તકાલયમાં વાંચવા મળે છે, તેઓ પોતે હયાત નથી પણ તેમનું કાર્ય હયાત છે, પુસ્તકાલયોમાં તેમનું

જ્ઞાન ભરેલું છે. તે લેવા માટે-જ્ઞાન રસ પીવા માટે દરેક જણે ઇચ્છા કરવી જોઈએ. પુસ્તકાલય તે પિપાસા પૂર્ણ કરવા માટે આતુર છે. ત્યાં જાઓ, જુઓ, ઇચ્છા પડે તે પોતાના માનસને શોધ્ય એવું પુસ્તક માગો અને તે હાજર છે. આમ જગતમાં મહાન સિદ્ધહસ્ત લેખકોનાં પુસ્તકો, તેના જીવન અને આદર્શો વાંચવાથી જીવનમાં વિકાસ થાય છે-પ્રગતિ થાય છે. વાલ્મીકિ, વ્યાસજી, કાલિદાસ, બાણભટ્ટ ભવભૂતિ, પ્રેમાનંદ, નર્મદ, ગાંધીજી તથા હોમર, વિક્ટર હ્યુગો, પૌપ, શેક્સપીયર, ટેનીસન, લોન્ગફેલો, ટોલ્સ્ટોય વગેરે મહાત્મા તથા લેખકો વાંચવા માટે મળે છે.

પુસ્તકાલયમાં શિષ્ટ પુસ્તકોનીજ પસંદગી કરવી જોઈએ. ઉત્તમ પુસ્તક એ ઉત્તમ સલાહકાર છે. તે કાલમને માટે વફાદાર મિત્રની ગરજ સારે છે. અત્યારે સાહિત્યક્ષેત્રમાં ઉત્તમ ક્રાંતિનાં પુસ્તકોનો વધારો થયો છે, તેવીજ રીતે અશિષ્ટ અને અશ્લીલ પુસ્તકોનો પણ વધારો થયો છે. આવાં પુસ્તકોના-વાચનથી ઉલટું સમાજને નુકશાન થાય છે. પ્રજાનું માનસ ઉદાર, ઉચ્ચ અને સંસ્કારી બનાવવા માટે ઉત્તમ પુસ્તકોનું વાચન આવશ્યક છે. તે ધ્યેયનો આવાં હલકાં પુસ્તકો નાશ કરે છે, સમાજના માનસ અને ચારિત્ર્યમાં પડતી લાવે છે.

ઉત્તમ પુસ્તકોનું વાચન અમૃત પીધા ખરાબર છે. 'અમૃત પીતાં કાષ્ઠ ધરાય નહિ.' એ ઉક્તિ પ્રમાણે જ વાચન રૂપી અમૃત-જ્ઞાનામૃત પીતાં પણ કાષ્ઠ ધરાવું નથી, અને તે પીવા મારે તો તે અમૃત ખૂટવું પણ નથી. પુસ્તકો એ જ્ઞાનનો મહાસાગર છે. પણ ખરાબ પુસ્તકોનું વાચન હળાહળ એર પીવા સમાન છે. ખરાબ પુસ્તકો એ એરી જંતુ જેવાં નાશકારક છે. અમૃત પીવાનું પસંદ કરશો કે એર પીવાનું ? અમૃત સંમંદવાનું પસંદ કરશો કે એર એકહું કરવાનું ?

સત્યુત્તર સત્સંગનો મહિમા શાસ્ત્રોમાં અત્યંત કહ્યો છે. તેના લાભ અને માનવજીવનમાં ઉચ્ચપદ પામવા માટેનાં વખાણ શાસ્ત્રો મુકત કંઈ કરે છે.

મહાનુભાવ સંસર્ગઃ કસ્ય નોઽત્તિકારકઃ ।

રથ્યામ્સ્ટુ જાહ્નવીસંગાત્ ત્રિદશૌરિયિ ષન્ચતે ॥

અર્થાત્ મહાત્મા પુરુષોનો સંબંધ કોની ઉન્નતિ કરતો નથી ? સર્વ કાષ્ઠની કરે છે. રસ્તાની પાણીને ગંગાના મેળાપથી દેવતાઓ પણ નમે છે.

સર્તાં સંજ્ઞઃ કલ્પદ્રુમ इव न किं किं वितनुते !

સત્પુરુષોનો સંગ કલ્પદ્રુમના જેવો છે: તે શું શું કરતો નથી ? મહાન પુરુષોનો સંગ કરવા માટે દરેક વ્યક્તિ શક્તિવાન હોતી નથી. તેના વ્યવસાય, રથાન અને સ્થિતિને લઈ તેનું બની શકે તેમ હોવું નથી. આ વખતે જેના મગજમાં ધૂન હોય કે સત્સંગ કરવો તો તેણે શી રીતે કરવો ? તેના માટે માર્ગ ખૂલ્યો છે. સરસ્વતી મંદિરનાં દ્વાર ઉઘાડાં છે. પુસ્તકાલય તેને હાર્દિક આમંત્રણ આપે છે. તે વ્યક્તિ ત્યાં જાય, પોતાની જ્ઞાનપિપાસા તૃપ્ત કરવા માટે મહાન લેખકનું ઉત્તમ પુસ્તક શોધી કાઢે અને વાંચે, તેનું મનન કરે અને તે જીવનમાં ઉતારે તે સત્સંગ ખરાબર છે. ઉત્તમ અંથ સદ્ગુરુની ગરજ સારે છે.

આમ મનુષ્યને જ્ઞાનના વિકાસને માટે, જીવનના ઘડતરને માટે, આદર્શો અને ધ્યેયને પહોંચી વળવા માટે સદ્ગુરુ-ઉત્તમઅંથની જરૂર છે. તે ગુરુનાં દર્શન તો માત્ર

એકજ સ્થળે થાય. તે ક્યાં ? માત્ર પુસ્તકાલયમાં. સારાં પુસ્તકોવાળું પુસ્તકાલય મનુષ્ય જીવનમાં અમૂલ્ય ભાગ બજવે છે. સદ્ગ્રંથ-સેવનથી ઘણાં પુરુષોને અને સ્ત્રીઓને પ્રેરણા મળી છે. તેઓ નિરાશ થતાં અટક્યાં છે, દુનિયામાં મહાન તરીકેની પદવી પામ્યાં છે.

પુસ્તક વગરનું ઘર તે જળ વિનાના તળાવ જેવું છે. દરેક ભણેલ માણસ પાસે પોતાના ઉપયોગ પૂરતાં સારાં પુસ્તકો હોવાં જોઈએ. જેમ જમાનો ફરતો-પલટાતો જાય છે, તેમ દરેક-દરેક વ્યક્તિને તેના ચતા પલટા સાથે રહેવાની જરૂર છે. જો તેમ ન કરે તો તે સમાજમાં પછાત રહી જાય છે, અને પછી ચાલુ સુધારાની ગમ તેને પડતી નથી. જમાનાના સંસ્કાર અને તેના પરિવર્તનના જ્ઞાનથી વાકેફ રહેવા માટે પુસ્તકાલય છે. માટે સૌ કોઈ પુસ્તકાલયમાં જાય, પીવાય એટલો જ્ઞાનરસ પીએ, અને સંતોષ મેળવે. દુનિયામાં અત્યારે શું ગડમથલ ચાલી રહેલી છે, સંસારના સળગતા સવાલો શા શા છે, વિજ્ઞાન કેટલું આગળ વધે છે એ વગેરે દરેક આજતોથી જાણકાર રહેવા માટે પુસ્તકાલય એક સાધન છે. તે જીવનનું ઉપયોગી અંગ છે.

જાપાન કે અમેરિકા અગર યુરોપના સુધરેલા દેશોમાં જેતાં માલમ પડશે કે પુસ્તકોની, પત્રોની અને વિદ્યાની કેટલી કિંમત છે ? તે પ્રશ્નને કેટલી જ્ઞાનભૂખ લાગી છે ? દરેક વ્યક્તિ-પછી તે ખેડૂત, વેપારી, વકીલ, સિપાઈ કે મજૂર હોય તો પણ તે હંમેશાં પોતાનું સ્વતંત્ર છાપું વાંચે છે. તેઓ પુસ્તકાલયનો છૂટથી ઉપયોગ કરે છે. દરેક પોતાનું નાનું સરખું પુસ્તકાલય ઘરમાં રાખે છે, દર વરસે કમાણીના અમુક ટકા ઉત્તમ પુસ્તકો ખરીદવામાં ખરચે છે, અને તેવી સંસ્થાઓમાં દાન આપે છે; ત્યારે હિન્દમાં પુસ્તકાલયને કોઈ મદદ તો કરવું નથી પણ મદત વાંચવા મળે છે તે વાંચવા પણ આવતું નથી ! પાશ્ચાત્ય દેશોના જેવી સ્થિતિ ત્યારે હિન્દમાં આવશે ત્યારે જ હિન્દનો પલટો થશે.

આવી જ્ઞાનભૂખ લગાડવા માટે શાળામાંથી શરૂઆત થઈ શકે. આજક ભણવું હોય ત્યારે તેને વાચન તરફ દોરવામાં આવે તો પુસ્તકો તરફ તેને અભિરુચિ થાય છે. આવું થઈ શકે તેમ છે. વાચનનો શોખ દરેકને લગાડી શકાય તેવું વાતાવરણ પણ છે. આખ્ય પુસ્તકાલયોનો વહિવટ શિક્ષકો પાસેજ હોય છે. તેને ખીલવવું, સમૃદ્ધ કરવું અને તેમાંના ગ્રંથો વધારે વંચાયા તેમ કરવું એ તેના ગ્રંથપાલના હાથમાં છે. બધાં પુસ્તકોથી ગ્રંથપાલ પરિચિત હોવો જોઈએ. તેની પાસેથી ઉત્તમ પુસ્તક મેળવો અને જ્ઞાનવિકાસ સાધો.

ગુરુ વિના જ્ઞાન નહિ અને જ્ઞાન વિના મુક્તિ નહિ. ઇન્દ્રિય જ્ઞાનાન્ન મુક્તિઃ । વિકસા...વે નવજીવન કુસુમ આ વિદ્યાની વાડી

... .. જ્ઞાન વિનાનાં માનવી કેવળ પશુ સમાન.

જ્ઞાન ક્યાં ? ગુરુ ક્યાં ? પુસ્તકો એ ઉત્તમ જ્ઞાનનો ભંડાર છે, અને તે પુસ્તકાલયમાં છે. તે અમૂલ્ય પુસ્તકો તેનાં કબાટોમાં ગોઠવી દેખાવ માટે રાખવાનાં નથી; પરંતુ તેનું છૂટથી વાચન-અધ્યયન થવું જોઈએ. ત્યાંથી જ્ઞાન મેળવવું અને બીજાને તેમ કરવા પ્રેરણા કરવી. જ્ઞાન મેળવી બીજાને આપવું તેમાં જ તેનું સાચું છે. જ્ઞાન વાપરવાથી વધે છે, કહ્યું છે કે “અન્નદાનાત્પરં નાસ્તિ ચિદાદાનં તતોઽધિકમ્ !

ધણિકનું જીવન પુસ્તકમય થઈ ગયું હોય છે. કલાપી કહે છે કે “ જીવીશ બની શકે તો એકલાં પુસ્તકોથી. ” ઉત્તમ પુસ્તકો વાંચી, તેની નોંધ કરે તેનું મનન કરી જીવનમાં ઉતારે. જીવનને આદર્શવાળું બનાવે. આદર્શો વગરનું જીવન એ જીવન નથી; મૃત્યુથી કોષ/પણુ દરજ્જે ચડિયાતું નથી. આદર્શોમાં અચળ શ્રદ્ધા રાખવાથી જીવનમાં ખરો પ્રાણ અને રસ રેડાય છે. તે પોષવાનું સાધન ઉત્તમ પુસ્તકાલય છે. આવી રીતે— પુસ્તકાલય એટલે પ્રજામાં પ્રાણ પૂરનાર પ્રગતિ મંદિર : જગત સમસ્તના વિદ્વાનોની રસસામગ્રીનું સંગ્રહસ્થાન : એવું જ કહેવાય છે તે બરાબર છે. તેનો લાભ લેતાં ચૂકે તે જીવનની અમૂલ્ય ધડી ચૂકે છે.

સફલાએ આપણા શ્રીમંત મહારાજ સાહેબે યુરોપ-અમેરિકા વગેરે દેશાવરના પ્રવાસ અને અનુભવ ઉપરથી પુસ્તકાલયની ઉત્તમ યોજના બક્ષી છે. નાનાં ગામડાંમાં પણ અત્યારે જ્ઞાનપરંપરા મંડાઈ ચૂકેલ છે. સૌ તેનો લાભ ઉઠાવે.

પ્રજાનું કલ્યાણ થાય એવું જેના હૃદયમાં ગુંજ રહેલું છે એવા પ્રજાવત્સલ શ્રીમંત મહારાજ સાહેબ દીર્ઘાયુષી હો !

પધારો પુસ્તકાલયમાં

(જગલ)

પગથીઉં છે પ્રથમ શાળા,	નિરક્ષરતાને હણવાને;
પગથીઉં તે પછી બીજું,	પધારો પુસ્તકાલયમાં.
નૂતન જે લેખ ચીતરેલા,	પુરાતન હોય જોવાને;
મનન તે સર્વ કરવાને,	પધારો પુસ્તકાલયમાં.
મળે માસિક અને દૈનિક,	મગજ ભરપૂર ભરવાને;
સુચિત્રો છે નિરખવાને,	પધારો પુસ્તકાલયમાં.
ભણું છે ભારતી મંદિર,	હુ:ખો સૌ ફર કરવાને;
જગતની જાળમાં આરામ,	પધારો પુસ્તકાલયમાં.
અમોલો છે બબ્બેનો આ,	હીરા માણેક મળે છે ક્રી;
નથી ના પાડતો લાઈ,	પધારો પુસ્તકાલયમાં.
ભણેલા કે ગયા બૂલી,	બની છે વાત હસવાની;
નિરર્થક ના સમય ખોશો,	પધારો પુસ્તકાલયમાં.
જીવનમાં જ્ઞાનરસ રેડો,	જીવનને શુષ્ક ના કરશો;
કવિ કે પ્રાણ પ્રીતેથી,	પધારો પુસ્તકાલયમાં.

કવિ પ્રાણશંકર હીરાશંકર રાવળ

ઉ, શિ. સ. યુ. શા. નં. ૧ પાટણ,

રજના દિવસોનું વાચન

એક પ્રખ્યાત માનસશાસ્ત્રીએ હાલમાં કહ્યું છે કે સરેરાશ મનુષ્યની વાચન શક્તિ પારિપૂર્ણતાએ પહોંચી છે. આ નિવેદન ખરેખર અપમાનજનક છે. પરંતુ વસ્તુસ્થિતિ શું છે ? દર વર્ષે કોઇને કોઇ પુસ્તકનું વેચાણ આગલા વર્ષના પુસ્તક કરતાં વધારે થતું જાય છે. એક સમય એવો હતો કે વીશ હજાર નકલોના વેચાણની વાત માની શકાતી નહિ. આજે, પ્રગટ થયા પછી શરૂઆતનાં થોડાં અઠવાડિયાંમાં એક પુસ્તકની હજારો નકલો ખપી જાય તે વસ્તુ સામાન્ય છે. હજુ - તો ગ્રેસમાંથી બહાર પણ ન પડ્યું હોય ત્યાં જ પુસ્તકની બધી નકલો ખપી ગયાનું પણ આપણે જાણીએ છીએ. લાંબા વખત સુધી સતત માગણી આજુ રહે અને વેચાણનો આંકડો દશ લાખને આંટી દે તે વસ્તુમાં આજે નવાઇ લાગતી નથી. x

મંથવિકેતાને મળતા ઓડેશ જે લોકોની વાચનશક્તિનું પ્રતીક હોય (અને ખરેખર તેમજ છે) તો આ મંદીના સમયમાં પણ લોકોની વાચનશૂન્ય પરિપૂર્ણ થઇ નથી. વાચનની વધતી જતી શૂન્ય માત્ર અંગ્રેજ બોલતા દેશોમાં જ નથી, જગતના બધા ભાગોમાં તે દુઝોતર થાય છે. આધુનિક કેળવણી પ્રયા તથા વિજ્ઞાનના પરિણામરૂપ તેને ગણી શકાય.

છેલ્લા થોડા દશકા દરમિયાન એક મહાન પરિવર્તન થયું છે, જે ધીમે ધીમે પ્રગટ કરે છે. આ પરિવર્તન એક શબ્દ ' વિવિધતા ' માં સમાવી શકાય. કેમકે અત્યારના પુસ્તકોના વિશિષ્ટ વિષયો તથા પ્રકાર વધ્યા છે. પુસ્તક માટે વધતા જતા રસના વિકાસનો એક દાખલો લઈએ. ઇ. સ. ૧૯૦૬ માં કળા અને વિજ્ઞાન' ના વિષયના પાંચસોથી ઓછાં પુસ્તકો પ્રગટ થયાં હતાં. ઇ. સ. ૧૯૩૬ માં તે જ વિષયનાં ત્રણ હજારથી વધારે પુસ્તકો પ્રગટ થયાં હતાં. અગ્રગણ્ય પુસ્તકાલયો પાસેથી મળેલા માહિતી મુજબ ત્રીશ વર્ષ પહેલાં ઘેર લઈ જઈ પુસ્તકો વાંચનારની સંખ્યા માંડ ત્રીશ લાખ હશે, ત્યારે અત્યારે તે સંખ્યા એંશી લાખની છે. પુસ્તકાલયના વાચકો વિશાળ વાચક જનતાનો એક ભાગ માત્ર છે તે વાત બૂલવી ન જોઈએ; પરંતુ પુસ્તકના ઉપયોગના વિકાસનું તે ઉપયોગી નિદર્શન છે. દિન ઉઘે નવાં પુસ્તકો પ્રગટ થતાં જાય છે. તેમાંનાં ઘણાં તો સત્વર ઉપડવા મારી છે. મોટે ભાગે આગળ વધતો જાય છે, ત્યારે બહુ જ થોડાં બહુ પ્રસિદ્ધિ પામતાં નથી. પુસ્તક સારું યા ખરાબ હોય પણ બહુજ દુકા વખતમાં. હજારો મનુષ્યો તે વાંચે છે.

આ બધી વસ્તુઓથી અગ્રદાણુ મુંઝાઇ જાય છે. ત્યારે પરિપૂર્ણતાનું બિંદુ ક્યાં છે ? આ પ્રશ્નનો જવાબ કોઇ આપી શકશે નહિ, કેમકે વાચનથી જે આનંદ મળે છે અથવા તો નેનાથી જે ઉપયોગી માહિતી મળે છે તે માટે વાચનના કેટલા જગ્યાની જરૂર પડશે તેની કોઇને ખબર પડતી નથી. ગયા વર્ષનો રેકર્ડ તથા છેલ્લા

થોડાં વર્ષોમાં પુસ્તકોનું થયેલ વેચાણ, સરેરાશ મનુષ્યની વાચનશક્તિ પરિપૂર્ણતાએ પહોંચી છે તેમ કહેનારને ગુંચવવાને માટે પૂરતાં છે. પરિપૂર્ણતાનું બિંદુ । કેવી વાત કરે છે ? જ્ઞાનની પિપાસા કદી તૃપ્ત થઈ સાંભળી છે ?

જેમ સંસ્કૃતિ આગળ ધપે છે તેમ તેમ સાહિત્યનાં પુસ્તકોનું પ્રકાશન પણ વધે છે. કેમકે પુસ્તક સંસ્કૃતિનું મુખ્ય વાહન છે. સાશ્વત વિચારના સાધન તરીકે તે સાખીત થઈ ચુક્યું છે. પુસ્તકોના આધારવાળી સંસ્કૃતિ, કોઈ ઉતાવળી તથા નકામી અટકળ પર બંધાયેલ નથી, પરંતુ વ્યવસ્થિત તથા સંગઠિત સાધન પર તેનો આધાર રહેલો છે. તેને શાશ્વત સ્વરૂપ આપવા માટે સમય તથા શોધખોળની સગવડનો ઉપયોગ કરવામાં આવ્યો હોય છે. તે મુક્ત સંસ્કૃતિ છે. તેના માટે જામીનની જરૂર રહેતી નથી. સીનેમા અથવા રેડિયો કરતાં પુસ્તક એ રીતે જુદું પડે છે કે તે બેઠક અને કાચમ રહે તેવા તથા ખૂબ ઉપયોગી વિચારો દર્શાવે છે. સુઘ વાચક તો નકામો વિચારોને ફેંકી દેશે. સુઘ વાચક પુસ્તકની તારવણી કરીને તેના પર પોતાનો મત બાંધે છે. મહાન પુસ્તકો સંસ્કૃતિના ભૂતકાળ બતાવનાર સીમાચિહ્નો છે. તે માત્ર ભવિષ્યની આગાહી કરશે એટલું જ નહિ પણ ભાવિનું ધડતર પણ કરશે. જેમ પુસ્તકોનું ઉત્પન્ન વધતું જાય છે તેમ તેમ લોકોની પુસ્તકીયા વૃત્તિ તથા વાંચન વૃત્તિ વધતી જાય છે.

હાજો સ્ત્રી પુરુષોની એવી ઇચ્છા હોય છે કે “ શાંતિમાં બેસવું અથવા તો પુસ્તક વાંચવું. ” માત્ર સાહિત્યની જ પસંદગીમાં વાચકજનતા વ્યક્તિગત રસવૃત્તિ બતાવે છે. વિશાળ અર્થમાં કહીએ તો વાચકોના બે વિશિષ્ટ પ્રકારના વર્ગ છે: એક તો સાહિત્ય સુધારણાનો હેતુ રાખે છે ત્યારે બંને વર્ગ સાહિત્યમાં જે રસુજી, ભયંકર તથા ઉપરછલું હોય છે તેના પર ધ્યાન આપે છે.

*

**

*

શું વાંચવું અને ક્યારે વાંચવું તે વિષય પર આવતાં રત્નના દિવસોના વાચનનો પ્રશ્ન ઉપસ્થિત થાય છે.

આપણામાં ઘણાં એવાં સ્ત્રીપુરુષો હોય છે કે તેમના દૈનિક જીવનમાં આખું પુસ્તક પહેલેથી છેલ્લે સુધી વાંચી જવું તે મુશ્કેલીભર્યું કાર્ય જણાય છે. આવા લોકોને આનંદ પ્રાપ્ત કરવા માટે ભાષ્યે જ સમય મળે છે. તેમને મન તહેવારો ‘ ઇશ્વર પ્રેરિત ’ લાગે છે.

રત્નના દિવસોનું વાચન એટલે શું ? ‘ ક્રિસ્ટમસ પુસ્તક ’ કે રાત્રે સતી વખત વાંચવાનું પુસ્તક અથવા તો ટ્રેનમાં વાંચવાનું પુસ્તક શું છે તે પણ આપણે જાણીએ છીએ. જમ્યા પછી અથવા નાસ્તા પછી વાંચવાનું પુસ્તક શું છે તે પણ આપણે જાણીએ છીએ. પણ રત્નમાં વાંચવાના પુસ્તકની કદપના અકવાડિયાના કોઈ પણ દિવસે વાંચવાના પુસ્તક જેવી જ સાચી છે. રત્નમાં વાંચવાના પુસ્તક જેવી વસ્તુનું અસ્તિત્વ તો કબૂલ કરવું જ જોઈએ. વાચકના બે પ્રકારો-સહેલુક વાંચનાર તથા ગમતને ખાતર વાંચનાર આ બંનેને જુદા પાકનાર બેદને રત્નનું વાચન ખૂબ અસર

કરે છે. લોકો રજામાં વાંચવાને માટે ' વૉર એન્ડ પીસ ' (War and Peace) કે ' ફ્રેન્ચ રેવોલ્યુશન ' (French Revolution) કે ' ઉમર ખ્યામની રૂબાયત ' સાથે લઈ ગય. પરંતુ ત્યારે પેટી ખોલવામાં આવે અને તેક પર ખુરશી નાખીને એસે સારે તેને હળવા વાચન પ્રતિ અભિરુચિ થાય છે, પછી ભલે તે પ્રોફેસર હોય, ડીકાકાર હોય કે રાજદારી કે સનદી નોકર હોય. પોતાની સાથે લાવેલ પુસ્તકો કપડાંની પેટી પર જ પડ્યાં રહે છે. ડીટેક્ટીવ વાર્તાઓ, ખૂન ચોરી છુંદકાટની વાતો તે સમયે વાંચવાનું મન થાય છે.

આ રીતે રજામાં વાંચવાનાં પુસ્તકોનો એક વિશિષ્ટ પ્રકાર જ છે.

છારાલાલ મોનસિંગ કામદાર.

—❧—

જ્ઞાનજ્યોત

(વસંત તિલા)

જ્ઞાને બધી અમર છે દિપતી જ જ્યોતિઃ
છે જ્ઞાનમાં જીવન તૃપ્તિ છુપાયલી રે !
આનંદ દહાવ લઈએ કરી જ્ઞાન ઉક્તિઃ
ગુલામીમાંથી કરશું હમ દેશ મુક્તિ.

આકાશગામી સરવે અભિલાષ છોડી,
કાપીશ તું સકળ વિશ્વની દુઃખ દોરી ?
માર્ગે પળી સરવ હા ! હમદર્દી કેરા;
જાશું અજ્ઞાન તિમિરે ઘેરી જ્ઞાન રાહ.

આશા કરી પૂરણ ભારતનીય એક,
જ્ઞાને કરી જીવન ઢાલ પળીશું જંગે;
સાહિત્ય ક્ષેત્ર હળ જ્ઞાન વડે જ ખેડી,
અજ્ઞાન રૂપી રિપૂનો કરશું જ નાશ.

માતા પિતા ભગિની સર્વ સમાજ સાથે,
માર્ગે પળીશું હમ સૌ નિજ મુક્તિ કેરા;
એ છે બનેલ હમ ધ્યેય જંગે અહા ! રે;
ને કાજ તે ઝગવશું ઉર જ્ઞાન જ્યોત.

ગુણવંત વ્યાસ

“ પ્રો. ઘાંડા કુશલ કવેન્ના આત્મચરિત્ર (ઉં)” માંના

કેટલાક પ્રસંગો

[વિધવાઓની સ્થિતિ સુધારવાને માટે, અને સ્ત્રીઓને કેળવણી આપવા માટે પૂર્વ ૮૦ વર્ષની ઉંમર સુધી ભગીરથ પ્રયત્ન કરનાર અને ખર્ચ કહીએ તો સ્ત્રીઓની સેવા માટેજ ભેખ ધરનાર સાધુચરિત્ર કવેન્નું ચરિત્ર મેં પહેલી વાર વાંચ્યું, ત્યારે મારા મન ઉપર એટલી સારી અસર થયેલી કે એ પુસ્તકનું વાચન વધે તેટલા ખાતર કવેન્ના આત્મચરિત્રના પુસ્તકથીજ શિષ્ટ વાચનની પરીક્ષાની શરૂઆત કરી. પુસ્તકાલય સહાયક સહકારી મંડળે તે પુસ્તકની ૧૦૦૦ નકલો છપાવી તે માટે મને પશ્ચાતાપ થયો અને હસ્તલિખિત પુસ્તક પહેલું મેં વાંચ્યું હોત તો જરૂર તેની પહેલી આવૃત્તિની ૨૦૦૦ નકલો તો છપાવત જ. આ પુસ્તકના પ્રચારાર્થે મેં યથાશક્તિ પ્રયત્ન કર્યો છે, પરંતુ ઉત્તમ કોટિનાં પુસ્તકોનું વાચન ગૂજરાતમાં કેટલું ઓછું છે એના એક પુરાવા તરીકે દુઃખ સાથે મારે જણાવવું પડે છે કે સને ૧૯૨૮ના માર્ચમાં આ પુસ્તકની ૧૦૦૦ પ્રત મંડળે છપાવી, અને તે માટે રૂ. ૧૪૧૭-૭-૭ પાઇનું ખર્ચ કર્યું, તેમાંથી ૧૯૩૮ ના માર્ચ આખરે ૧૬૫ નકલો પુસ્તકની બાકી રહી છે, અને ખર્ચની મુદ્દલ રકમમાં રૂ. ૧૩૪-૨-૦ બાકી રહે છે. દશ વર્ષનું બાળ ગણુવામાં આવે તો રૂ. ૫૦૦) મંડળને આ પુસ્તક છપાવવા ખાતે ખોટ આવે એમ કહી શકાય. પ્રો. કવેન્ના એકાદશીમી જન્મતિથિની જયંતિ હમણાંજ તા. ૧૮-૪-૩૮ ના રોજ દેશના જુદા જુદા ભાગોમાં ઉજવવામાં આવી. તેમની સેવાઓની નોંધ લઈ તેમનાં ગુણગાન સર્વત્ર કરવામાં આવ્યાં, પરંતુ એક હાઇસ્કૂલના પાંચમા ધોરણના એક વર્ગમાં ૪૦ વિદ્યાર્થીઓમાંથી એકજ વિદ્યાર્થી કવેન્ના નામથી પરિચિત મળી આવ્યો. અને પુસ્તકાલય માસિકના માર્ચ માસના અંકમાં વિષય, વસ્તુ, કાગળ, છપાઈ, બાંધણી, ચિત્રો વગેરે બાબતોમાં સંતોષ આપે તેવું અતિ અગત્યનું ને મહત્વનું કવેન્નું ચરિત્ર રૂ. ૩-૦-૦ ની કિંમતનું, કવેન્નના નિમિત્તે રૂ. ૧-૦-૦ માં આપવામાં આવશે, અને પાછળથી આ પુસ્તક બમણી કિંમતે પણ મળી શકશે નહિ એવી ગહેરખંખર પૂઠાના આખા ત્રીજા પૃષ્ઠ પર મૂકવામાં આવી, તેના પરિણામે પુસ્તકની ફક્ત એક નકલ વેચાઈ, સંસ્કારી, સેવાભાવી સ્વાશ્રયી અને આત્મભોગવાળું ઉન્નત જીવન કેવું હોય તે ગણુવાની જિજ્ઞાસા-ગૂજરાતના ભાઈબેનોમાં ફેટલી છે, તેનું આ એક આબેહૂય દર્શાવે છે.

આત્મચરિત્રના પૂર્વાર્ધ પછી ઉત્તરાર્ધ પણ ભાઈ જીવણલાલ અમરસી મહેતાએ પ્રગટ કર્યો છે. તેમાંના ચાર અવતરણો અત્રે પ્રગટ કરવામાં આવે છે-એવી આશાથી કે આ અવતરણો વાંચ્યા પછી પણ કોઈ ભાઈ કે બેનને કવેન્નું આત્મચરિત્ર વાંચવાની પ્રેરણા થાય. પુસ્તક ખરીદવાની ઇચ્છાવાળાએ મંત્રી, પુસ્તકાલય સહાયક સહકારી મંડળ લિ. વડોદરા એ સરનામે લખવું.

ભાતીલાઈ ન. અચીન]

(૧) ' વિદ્યાપીઠ માટે ફંડ એકઠું કરવામાં મને એક સારા અનુભવ થયો. એક શહેરમાં મધ્યમ સ્થિતિના સારા સંભાવિત ને વજનદાર ગૃહસ્થને ઘેર હું ઉતર્યો હતો. તેમણે પરાણાગત સારી રીતે કરી અને ફંડ ઉઘરાવવામાં મદદ પણ દીધી કરી. તેમનું છપીરીયલ બેંકમાં ખાતું હતું. દરરોજ જે ફંડ મળે તે પૈસા તેમની પાસે રાખવામાં આવતા. પૈસા વીમો ઉતરાવેલા રજીસ્ટ્રારી ન મોકલતાં તેમના ખાતામાં રાખવા ને તેમની પાસેથી રજીસ્ટ્રાર પરનો એક લખ પૂના મોકલાવવાનો મારો વિચાર હતો. તેમણે બેંકમાં પૈસા ભરી એક આધો ને મેં તે પૂના મોકલાવ્યો, પણ તે શિકારો નહિ. તે ગૃહસ્થ બીડમાં હતા તેની મને તે વખતે ખબર ન હતી. વચમાં બીજા કોઈને એક આપવાથી તેમના ખાતામાં સીલક રહી નહિ. મારા પૈસા કુખાવવાનો તેમનો બિલકુલ હેતુ નહતો. મેં કોઈને પણ દેવ ન દેતાં મુંઝે મ્હોંએ ચારસો જીવીસ રૂપિયા ભરી દીધા ને હું મુક્ત થયો. તે ગૃહસ્થને જે ત્રણ પત્ર લખ્યા, પણ જવાબ મળ્યો નહિ. છેવટે બહુ શરમાઈને તેમણે પત્ર લખ્યો. મેં તેમને માફી આપી, ને ' તમે આપી છોડો ત્યારે એ પૈસા આપજો, નહિ તો મેં માંડી વાળ્યા છે એમ સમજાવે. ' એવું લખી મોકલ્યું. તે શહેરના ઠાક માણસને આ વાત મેં જણાવા દીધી નથી.

(૨) ' ઘણાં વર્ષો સુધી અંગ્રેજોના સદવાસમાં રહેવાથી ને તેમની ઉન્નતિ વિશે જ વિચાર કરવાથી તેમનો એક ગુણ-ભાવિકપણું-મારામાં આવ્યો છે. ભક્તિપૂર્વક દેવ આગળ ચોખ્ખા, તલ, તાંબુલ, કે ફળ ધરવામાં કે દેવ અથવા વડ કે પીપળાની એક લાખ પ્રદક્ષિણા કરવામાં ભાવિક અંગ્રેજો પોતાનો ઘણો વખત ગાળે છે: એનું અનુકરણ કરી હું ઘણો વખત સરસ્વતી દેવી અર્થાત મહિલા-વિદ્યાપીઠ-આગળ એક લાખ વર્ગણીદારનું નૈવેદ્ય ધરવાનો સંકલ્પ કરી તે અર્થે ગાળું છું. આ વાત કેટલીક વખત હું મારા વ્યાખ્યાનમાં કહું પણ છું, અને આનો અર્થો આનો પણ દાન તરીકે દાન દાતાની સંખ્યા એક લાખની કરવામાં મને મદદ કરે એવી વિનંતિ કરું છું. આ કામ મારા જન્મમાં તો પુરું થાય એમ લાગતું નથી, કારણ કે સાત વર્ષ સુધી કામ કર્યા પછી દાતાઓની સંખ્યા ૧૯૨૨૬ જ થઈ છે. લાખ દાતા ભેગા કરવાના સંકલ્પની જ પાછળ લાગવાનો વખત મળે તો તે થઈ શકે ને કદાચિત મારા હાથથી જ એ જતી શકે. પણ હાલ તો વિદ્યાપીઠના ખર્ચ જેટલી રકમ ભેગવવાની મહેનત કરતાં કરતાં જ્યે એટલો વખત આ કાર્યમાં ગળાય છે. તેથી તે મંદ ગતિએ ચાલે છે.

(૩) ' પ્રમારના કામમાં કોઈ કોઈ વખત વિચિત્ર અનુભવ થાય છે. પ્રો. વામુદેવ ગોવિંદ માયદેવ અને હું એક ગૃહસ્થને મળવા ગયા. હાલમાં જુદા જુદા ધર્મોના માટેની દીપો લઈને ફંડ લેવા માટે ઘણાં માણસો આવે છે તેથી લોકો ત્રાસી ગયા હોય છે. આ ગૃહસ્થ મુંબાઈના વેપારી હતા ને તાજા પૂના રહેવા આવ્યા હતા. અમે એક સંસ્થા માટે આવ્યા છીએ એવી ખબર પડતાં જ તેમણે અમને તિરસ્કારપૂર્વક પાછા વાળ્યા ને અમે પાછા ફર્યા. પ્રો. માયદેવે જતાં જતાં તેમના એક મુગાને મળવા આવનાર ગૃહસ્થનું નામ કહ્યું. અમે થોડે દૂર ગયા પછી તે ગૃહસ્થે તે શોધે મારા

નામ કહ્યું. તે સાંભળી તેમણે તરત જ અમને પાછા બોલાવ્યા ને સારી રીતે વાતચીત કરી સારી જેવી મદદ કરી અમને પાછા મોકલ્યા.

(૪) ‘ આત્મન અને વિદ્યાપીઠની સ્થિતિ ખાસ ચિંતાજનક નથી એ વાત ખરી, તો પણ સંપત્તી કામ કર્યા વિના—દરેક વ્યક્તિએ પોતાનું ધણુંખણ સામર્થ્ય આ સંસ્થાના કામમાં ખર્ચ્યા વિના—આ જવાબદારી સારી રીતે વહેવી મુશ્કેલ છે. ‘ જન્મ ને મરણ મનુષ્યને લખાયાં છે ’ આ કહેણી માણસને લાગુ પડે છે તેમ સંસ્થાને પણ લાગુ પડે છે. આપણે દીર્ઘાયુષી થવાનો પ્રયત્ન કરીએ છીએ, તે જ રીતે આપણી સંસ્થાને દીર્ઘાયુષી બનાવવાનો પ્રયત્ન આપણા હાથથી થાય એટલો કરવો, એવો મારો નિશ્ચય છે.

‘ અંતમાં પહેલી આવૃત્તિના ઉપસંહારમાં પ્રદર્શિત કરેલા વિચાર ફરી આ સ્થળે પ્રદર્શિત કરી કલમ નીચે મૂકું છું. પુનર્જન્મની કલ્પના સત્ય હોય ને અંતકાળની વાસના પર પુનર્જન્મનો આધાર હોય તો જગતચાલક આ કાચ પરનો મારો પ્રેમ અધિકાધિક વધારે ને જન્મેજન્મ આ કાર્ય માટે તન, મન, ધન અર્પણ કરવાની શુદ્ધિ મને આપે એવી તેની પાસે યાચના કરી હું આપ સર્વની રજા લઉં છું. ’—*

દૃઢ નિશ્ચય અને એકાગ્રતા

ન્યારે એક દૃઢ નિશ્ચયવાન મનુષ્ય સંસાર રૂપી પ્રચંડ રાક્ષસને હિંમતપૂર્વક ગળચીમાંથી પકડે છે ત્યારે તે લાચાર બની જાય છે અને તે પકડનાર મનુષ્યને આશ્ચર્ય થાય છે કે આ રાક્ષસમાં તો માત્ર કાચરોને જ ડરાવીને નસાડવાની શક્તિ છે!

એક મજબૂત અંતઃકરણની દૃઢ ઈચ્છા હજારોને ધુમ્મવી શકે છે. એક સુકલ-કડી ઠીંગણ પોતાની દૃઢ ઈચ્છાથી સઘળી બાજી ફેરવી નાખે છે, અને પલાયન કરી ગયેલા પ્રચંડ માણસોને પાછા એકત્ર કરી તેમની પાસે ઉત્તમ મુદ્દ કરાવે છે.

*

*

*

આ ટુંકા માનવજીવનમાં જેને કાંઈ પણ અગત્યનું કાર્ય કરવું હોય તેણે પોતાની સર્વ શક્તિઓ વડે એવી એકાગ્રતાપૂર્વક કામ કરવું કે જેથી મોજશોખ માટે જન્મેલા આગસુ માણસોને તો તે ગાંઠા જેવો જ લાગે !

—લાગ્યના સૃષ્ટાઓમાંથી.

મહાલ પુસ્તકાલય પરિષદો

(૬) પાદરા મહાલ ચોથી પરિષદ:—પાદરા મહાલ પુસ્તકાલય પરિષદની ચોથી બેઠક ઢાઢરકોઠે આવેલા કોટણા ગામે ગુજરાતના જાણીતા સાક્ષર અને વડોદરા રાજ્યના સહકારી અધિકારી શ્રીયુત રમણલાલ વસંતલાલ દેસાઈ સાહેબના પ્રમુખપદે તા. ૩-૪-૩૮ ના રોજ બપોરના ત્રણ વાગે મળી હતી. સભા માટે ચોરા પાસેના ચોગાનમાં આસોપાલવ અને તોરણોથી મંડપ બાંધવામાં આવ્યો હતો ને તેને ધ્વજ તોરણો તથા બોધદાયક સૂત્રોથી સુશોભિત બનાવવામાં આવ્યો હતો. પરિષદમાં બેઠકના પ્રમુખ મે. રમણલાલ દેસાઈ, પુસ્તકાલયખાતાના મદદનીશ વ્યવસ્થાપક મે. રાંગણેકર સાહેબ, મે. સેવકલાલ પરીખ, રા. તુલસીભાઈ, સ્વાગત પ્રમુખ રા. રામસિંહભાઈ, રા. વશભ-ભાઈ મૂળજીભાઈ પટેલ, વાકળ અંગ્રેજી શાળાના મંત્રી રા. ખુશાલભાઈ કા. પટેલ, મોભારોડ અંગ્રેજી શાળાના હેડમાસ્ટર પુરષોત્તમદાસ પટેલ, “નવગુજરાત”ના ખબરપત્રી, અને પ્રતિનિધિઓ તથા પ્રેક્ષકો મળી આચરે બસો માણસની હાજરી હતી. ધ્યસ્વસ્તુતિ અને સંવાદથી કાર્યક્રમની શરૂઆત થઈ હતી. બાદ સ્વાગત પ્રમુખ શ્રી. રામસિંહભાઈએ મહેમાનોનું સ્વાગત કરતાં લાપણ કહ્યું હતું, જેનો માર ભાગ નીચે પ્રમાણે છે:—

“ x x કોટણા ગામે મહાલ પરિષદ એ પણ આ ગામનાં અહોબાલ્ય । ફેઝપુર અને હરિપુરા જેવોજ આ પ્રસંગ ગણાય. કારણ મહાસભા હવે જેમ ગામડામાં મળે છે તેમ આપણા મહાલ પુસ્તકાલયની સભા પણ ગામડે પહોંચી આવી છે. પરિષદ ભરવાનું પ્રથમ માન જેમ પાદરા તાલુકાને મળે છે તેમ નાનામાં નાનું ગામડે પરિષદ ભરવાનું પ્રથમ માન કોટણા ગામને મળે છે. x x x આ ગામનો કોઈ ખાસ ઇતિહાસ નથી પણ જુની વંદતાઓ ઉપરથી એમ માનવાને કારણ મળે છે કે આ ગામ લગભગ ૬૦૦-૭૦૦ વર્ષ પૂર્વે વસેલું છે. આ ગામે પ્રથમ રજપૂતોનો વસવાટ થયેલો એમ વહીવંતઓના ચોપડાઓમાંથી હકીકત મળે છે. આ ગામ પ્રથમ વસેલું તે વખતે કોટેશ્વર મહાદેવની પ્રથમ સ્થાપના થયેલી, જે અદ્યાપિ સુધી મોંજીલ છે. અને તે કોટેશ્વર મહાદેવના નામ ઉપરથી આ ગામનું નામ કોટણા પડેલું છે. x x x આ ગામે ઢાઢર નદી વહે છે. એટલે ૧૯૮૩ ના રેલસંકટમાં ગામમાં આંગળીના વેદા ઉપર ગણાવી શકાય એટલા ચાર પાંચ ઘરો ઉમાં રહી બાકીનાં જમીનદોસ્ત ઘર્ષ ગયાં હતાં. એટલે આખું ગામ રેલ પછી ફરીજ વસ્યું છે. x x આ ગામે પ્રથમ ૧૯૩૧ માં પુસ્તકાલય બોલાયું. પુસ્તકાલયમાં લગભગ ૨૦૦ જેટલાં પુસ્તકો છે. લોકો પણ ઠીક લાલ લે છે ને મંત્રી પણ ઉત્સાહી છે. લોકો પણ લોક-હિતની આ પ્રવૃત્તિમાં પોતાનાથી બનતી આર્થિક મદદ ઉમંગભરે કર્યે જાય છે. એટલે જો ગામને કાર્ય કરવાનું ક્ષેત્ર તૈયાર કરી આપવામાં આવે તો કોમ તથા વસ્તીના પ્રમાણમાં ગામ આગળ દીપી નીકળે તેમ છે. ”

ત્યારબાદ મવાસદના શ્રી. મોતીભાઈ મોવિંદભાઈ પટેલની દરખાસ્ત અને

કોટણના શ્રી. મોતીભાઈ પટેલના ટેકાથી તથા મે. રાંગણેકર સાહેબના વિશેષ અનુ-
મોદનથી સાક્ષરશ્રી 'મે. રમણલાલભાઈએ પ્રમુખસ્થાન રવીકાયુ' હવું.

આદ મહાલમંડળના મંત્રી શ્રી માધવભાઈ પટેલે વાર્ષિક નિવેદન વાંચ્યું હતું,
જેનો સાર ભાગ નીચે પ્રમાણે:—

“ x x પાદરા તાલુકામાં આ ચોથી પુસ્તકાલય પરિષદનો શુભ માંચલિક
દિવસ છે. સને ૧૯૩૪ માં પહેલી પુસ્તકાલય પરિષદ જલાલપુર ગામે
મળી હતી. સને ૧૯૩૫ માં ખીજી પરિષદ ડબકા ગામે મળી હતી, અને સને ૧૯૩૬
માં રથુ ગામે ત્રીજી પરિષદ મળેલી. ગઈ સાલે ચોથી પરિષદ સેગ્નકુવા ગામે
મળવાની હતી પણ વડોદરા પ્રાંત પુસ્તકાલય પરિષદ મળવાથી બંધ રહેલી, તે આજે
આપણે કોટણવાસીઓના આમંત્રણથી ઘઢરને કાઠે તાલુકાના દૂર દૂરના ખુણામાં
પરિષદ ભરવા ભાગ્યશાળી થયા છીએ. x x પાદરા મહાલની કુલ વસ્તી ૬૦૬૩૩
માણસોની: તેમાં પાદરા કસબાની ૧૦૩૭૯ અને ગામડાંની વસ્તી ૮૦૨૫૪ છે. ૧ કરોડો,
૮૩ ગામો અને ૨ પેટા પરાં મળી કુલ ગામ ૮૪ છે. તે પૈકી ૭૧ ગામે શાળા છે
અને ૧૩ ગામો શાળા વગરનાં છે. ન્યાં શાળા ત્યાં પુસ્તકાલય થવું જોઈએ. તે મુજબ
આ મહાલનાં ૭૧ શાળાવાળાં ગામો પૈકી ૫૬ ગામે પુસ્તકાલય છે ને ચાલુ સાલે
ગણપતપુરા પુસ્તકાલય ઉઘાડે છે તે મળી ૬૦ પુસ્તકાલય થયાં છે. મહાલના આમ્ય
પુસ્તકાલયોમાં ૩૬૯૦૧ કુલ પુસ્તકો છે. તેમાં ગત વરસમાં. ૬૭૮૨ વાંચકોએ ૨૫૮૧૪
પુસ્તકો વાંચ્યાં છે. બાકી ૧૧ ગામો શાળાવાળાં પણ પુસ્તકાલય વિનાનાં છે. ત્યાં
પુસ્તકાલયની પેટી અને વાંચનાલય શરૂ કરાવ્યાં છે એટલે ન્યાં શાળા ત્યાં પુસ્તકાલયનો
સંદેશો નિદાન પહોંચી ગયો છે. ગુજરાત વર્નાક્યુલર સોસાયટીમાં યોગજુતીસ પુસ્તકાલય
રજીસ્ટર થયેલાં છે. તાલુકાનાં ૬ પુસ્તકાલયને સ્વતંત્ર મકાન છે. x x કામની સરળતા
ખાતર તાલુકાનાં પુસ્તકાલયોનાં ૧૨ જુથ ને ૬ પેટા જુથ મળી કુલ ૧૮ જુથ
બાંધ્યાં છે ને તેમાં કુલ ૬૦ પુસ્તકાલયો અને ૧૧ વાંચનાલયો આવેલાં છે. ”

વધુમાં મંત્રીએ નિવેદનના વર્ષમાં થયેલું કામકાજ જણાવતાં કહ્યું કે માનદ
પ્રચારકો દ્વારા પુસ્તકાલયની તપાસણી કરાવીને શિષ્ટ વાચનની પરીક્ષાઓનો વધારેમાં
વધારે ઉમેદવારો લાભ લે તે માટે પ્રયત્ન કરી રસ ઉત્પન્ન કર્યો છે. વર્ગીકરણ
કરવામાં પૂરતી મદદ આપવામાં આવી છે. પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિને આગળ ધપાવવા
માટે મંત્રીએ જુથ મંત્રીઓને નિયમિત અને વ્યવસ્થિત કામ કરવા, જુથનાં
પુસ્તકાલયોએ સહકારથી માસિકો તથા પત્રોની અરસપરસ આપે લે કરવા, પુસ્તકાલયમાં
આ અને બાળ સાહિત્યનો વધારો કરવા, તથા બાકી હોય તે પુસ્તકાલયોનું વર્ગીકરણ
કરાવી લેવા ઉપર બાર મૂક્યો હતો. આદ મંત્રીએ પરિષદને સફળતા ધમ્મતા આવેલા
સંદેશો વાંચ્યા હતાં.

પ્રમુખશ્રીનું પ્રેરક પ્રવચન

પ્રમુખસ્થાનેથી મૌખિક ભાષણ કરતાં મે. રમણલાલ દેસાઈએ જણાવ્યું કે
“ પુસ્તક અને પુસ્તકાલય સાથે સંબંધ ધરાવતી સંસ્થાઓમાં ભાગ લેવાની અને ખાસ

ઈતેમની હોય છે. પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિએ મને ત્રણ વખત પ્રમુખ બનાવ્યો છે તે આજે ચોથીવાર બનાવ્યો છે. બીજી સલાઓ કરતાં આવી સલાના પ્રમુખ થવું મને માનપ્રદ લાગે છે. અહીં અમારી અને તમારી વચ્ચે બેઠ પાડવામાં આવ્યા છે. અમે ખુરશી ઉપર બેઠા છીએ અને તમે જ્ઞાનના દીપકો-શિક્ષકો-નીચે જમીન ઉપર બેઠા છો એમાં હું સ્વયંક વસ્તુ જોઉં છું. જ્ઞાન સદા સર્વદા નમ્ર હોય છે. એક ક્ષરસી કવિએ કહ્યું છે કે જ્ઞાન એ એવા સુંદર ફળવાળું વૃક્ષ છે કે જે નીચું જ નમેલું રહે છે. તે પ્રમાણે સારા જ્ઞાનવાળા નમ્ર રહે છે. હું તો એમજ જોઉં છું કે તમે ખુરસી ઉપર બેઠેલા છો અને હું જમીન ઉપર બેઠો છું. રાંગણેકર સાહેબ મારા મિત્ર છે અને તેમણે મને વારંવાર પુસ્તકો પૂર્ણ પાડ્યાં છે. મનુષ્યોએ કરેલા ઉપકાર હું કદાચ વીસરી શકું પણ પુસ્તકોએ કરેલા ઉપકાર હું કદી વીસરી ન શકું. ગ્રંથપાલ અને શિક્ષકોનો ઉપકાર ભૂલવો જોઈએ નહિ. એમ માનવામાં આવે છે કે હું સારો વ્યાખ્યાતા છું પણ અત્યારે મારે એવા વ્યાખ્યાતાઓ આગળ વ્યાખ્યાન કરવાનું છે કે જેઓને વર્ગમાં દાખલ થઈ શાળા છૂટે ત્યાં સુધી વિદ્યાર્થીઓ આગળ વ્યાખ્યાન કરવું પડે છે. એટલે હું શિક્ષકોને વ્યાખ્યાતા કહું છું. શિક્ષકો માટે મને ખૂબ માન છે. શિક્ષકો તો જ્ઞાનના દીપકો છે-જ્ઞાનને ફેલાવનારા મીઠાનરીઓ છે. આજના શિક્ષકો અને ગ્રંથપાલો નવા યુગના સાધુઓ અને સંન્યાસીઓ છે. પૈસા અને શિક્ષકોને કેટલું આદર છે તે તમે સારી રીતે જાણી શકો છો. જ્ઞાનનો પ્રકાશ ફેલાવવાનું કામ શિક્ષકો અને ગ્રંથપાલોનું છે. શિક્ષકો સદાય પૂજનીય અને માનનીય છે. શિક્ષકોને માન આપવું એ આપણા પ્રજાજીવનને માન આપવા જેવું છે. શિક્ષકોને ધર્મ વિકટ બનતો જાય છે. સાધુનો ધર્મ ખાંડાની ધાર પર ચાલવા જેવો છે અને શિક્ષકો ખીલાની પચારી ઉપર સતેલા સાધુ છે. એટલે શિક્ષકોને ધર્મ કેટલો વિકટ છે તે જોઈ શકાશે. પણ કામ ગમે તેટલું મુશ્કેલ હોય છતાં કયાં સિવાય છૂટકો નથી. જો શિક્ષકો પોતાનો ધર્મ ચૂકશે તો સાધુ સંસ્થાઓ જેવી રીતે નિષ્ફળ નીવડી તેવી રીતે શિક્ષક સંસ્થાઓ પણ નિષ્ફળ નીવડશે. શિક્ષકોને તો કામ કરવું જ પડશે. રાજ્યવહિવટ ચલાવવો અને રાજ્યવહિવટ માટે પ્રગતે તૈયાર કરવી એ બે જુદી વસ્તુ છે. શિક્ષકો રાજ્યવહિવટ માટે પ્રગતે તૈયાર કરવાનું અંગ છે, ત્યારે ગામના બીજા સરકારી નોકરો રાજ્યવહિવટ ચલાવનારા અંગ છે; અને તેથી ગામડાંના બીજા સરકારી નોકરોને જે સ્વાર્થ અને પ્રતિષ્ઠા હોય છે તે શિક્ષકોને હોતાં નથી. એ સરકારી નોકરો તો અમલદારીજ કરી શકશે. ફૈજપુર અને દરિયુરા કોંગ્રેસની માફક આ પરિષદ ગામડાંમાં ભરવા માટે હું સ્વાગત પ્રમુખ અને કોટણવાસીઓને ધન્યવાદ આપું છું.

આપણા હિંદુ-હિંદુ અને મુસલમાનોનું-મુજ દુઃખ આપણી અજાનતા છે. ૩૫ કરોડની વસ્તીમાંથી ૨૮ કરોડ લખી વાંચી શકતાં નથી. રાજ્યની ૨૪ લાખની વસ્તીમાંથી ૩૦-૩૫ વર્ષથી ફરજિયાત ફળવણીને અંતે પણ આપણે સોએ ૪૦ ટકા-થી વધુને ભણતાં વાંચતાં કરી શક્યા નથી. અહીં આવી સ્થિતિ છે તો બીજે કેવી દશ ? આ અજાનતાને જાહેર આંખે આર્થિક, શારીરિક, રાજકીય કે કોઈ પણ

પ્રકારની પ્રગતિ કરી શકતા નથી, જ્ઞાન સિવાય આપણે આગળ વધી શકવાના નથી. જ્ઞાન માટે શાળા અને પુસ્તકાલયો છે. શાળાના જ્ઞાનમાં વૃદ્ધિ કરવા પુસ્તકાલયો સ્થાપીએ છીએ. તેનો અરાબર લાભ લેવો જોઈએ. પુસ્તકાલય એ જ્ઞાનની પરચ છે. એ મરસ્વતી મંદિરમાં જેટલા ભાવિકોને લાવી શકીએ એટલી આપણી સફળતા છે. હિંદુસ્તાનની અજ્ઞાનતા ટાળવા માટે આપણે જેટલો પ્રયત્ન કરીએ છીએ તે પૂરતો નથી. મંત્રીએ નિવેદનમાં રજુ કરેલા આંકડા ટાંકી પ્રમુખશ્રીએ જણાવ્યું કે પાદરા મહાલમાં પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિ વસ્તીના ચોથા ભાગને પણ સ્પર્શી શકી નથી. માણસ દીઠ એક પુસ્તક આપી શકતાં નથી. આથી હું એમ કહેવા નથી માગતો કે આપનું કામ સંગીન નથી કે આપ કામ કરતા નથી. પણ આપણે ક્યાં છીએ ને ક્યાં જવું છે, તેનો વિચાર કરવા પૂરતું જ કહું છું. આથી તમે જોઈ શકશો કે પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિને હજુએ આગળ ધપાવવા કેટલો બધો પ્રયત્ન કરવાની જરૂર છે. પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિને સફળ બનાવવા ફરીથી ધારણ કરવી પડશે. ધુની બની કામની પાછળ મંડ્યા રહેવું પડશે. જગતમાં મહાન કાર્યો તે કામની પાછળ ઘેલા બન્યા સિવાય સફળ થયાં નથી. જે તમારે પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિને ઉપયોગી અને આદર્શ બનાવવી હોય તો ઘેલજા સેવો, ધુની બનો ને ત્યારે એ કાર્ય સફળ થશે.” પુસ્તકાલયને ઇતિહાસ આપતાં પ્રમુખશ્રીએ જણાવ્યું કે “પ્રથમ જ્ઞાનને વાણીમાં સાચવવામાં આવતું. પછીથી જુદા જુદા તાડપત્રો, શિલાલેખો, પથરો અને પાંદડાં ઉપર લખી જ્ઞાનની સાચવણી કરવાણાં આવી. યુગે યુગે જ્ઞાનની સાચવણી થઈ છે. અત્યારે પરિસ્થિતિ બદલાઈ ગઈ છે. રાજ્યના પલટાની સાથે પુસ્તકાલયો કુખી ન બચ તેની કાળજી ખાસ લેવાતી આવી છે. જેસલમીર, ખંભાત અને પાટણમાં સાધુઓ અને ગૃહસ્થો પુસ્તકોને સાચવી રાખવાની કાળજી લેતા હતા. એ પુસ્તકો વેચાય છે, ભેટ અપાય છે ને વારસામાં પણ પ્રાપ્ત થાય છે. પુસ્તકશાળા જીવનની જુદી જુદી અવસ્થા ભોગવી ગઈ છે. પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિ પાછળ રહેલી કલા અને રસ જો ભૂલશે તો એ વિષય નીરસ બની જશે. હિંદ અત્યારે જે મહાદુઃખો ભોગવી રહ્યું છે. તેનું મૂળ તેની ભયંકર અજ્ઞાનતામાં છે. જ્ઞાનથી સુધારા થાય છે. જગત ધણા સુધારા માગે છે. યૂરોપ-એશિયાની પરિસ્થિતિ જુઓ. ત્યાં આજે હત્યાકાંડો વ્યાપી રહ્યા છે. પશ્ચિમમાં જ્ઞાન છે, પણ એ જ્ઞાન દુષિત થયેલું છે. જ્ઞાનની સાથે લોભ રહેશે તો જ્ઞાન દુષિત થશે. પશ્ચિમના જ્ઞાનમાં લોભ, દોષ અને સ્વાર્થ રહેલા છે. ત્યાં જ્ઞાનીઓ જ્ઞાન વેચવા ધડે છે. વિજ્ઞાનશાસ્ત્રીઓ જ્ઞાનની કિંમત માગે છે. આમ જ્ઞાન કુટિત થયું છે. પશ્ચિમે જે ભૂલ કરી છે તે હિંદ ન કરે. જ્ઞાન એ તો ધર્મ છે ને શિક્ષકો તો વર્તમાન યુગના બાહ્યો, સાધુઓ છે. જ્ઞાનના બદલાની આશા ન રાખવી જોઈએ. એનો બદલો ન હોઈ શકે. ગાંધીજીએ કેળવણીનો જે પ્રયોગ આદર્શ છે તેમાં બે આદર્શો સમાયલા છે. જાતમહેનત અને ઓછામાં ઓછો ખર્ચ એ બે મહાન ભાવનાઓ અરેબર આનંદદાયક છે. એ આપણે ત્યાં ધમ્મિલવા ચોગ્ય છે. એ મહાન ભાવનાઓની હિંદને નહિ પણ સારાં જગતને જરૂર પડશે. જગતમાં જે કોઈ પણ સંસ્થા કાયમ રહેશે તો તે શિક્ષકોની સંસ્થા છે. જગતને

રાજ્ય વગર, સૈનિક વગર, મુત્સદી વગર અને સેનાપતિ વગર ચાલશે પણ અંચપાલ અને શિક્ષક વગર નહિ ચાલે. જગતની સંસ્કૃતિ જેની સાથે જોડાયેલી છે એવા શિક્ષકો ને અંચપાલોને વંદન કરી બેસવાની રજા લઇશ, ”

બાદ નીચેના ઠરાવો પસાર થયા હતા:—

ઠરાવો

ઠરાવ ૧ લો :—દિવસમાં પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિને ચોતાના રાજ્યમાં પહેલ વહેલી દાખલ કરનાર અને તેને ઉદારતાથી ધોષનાર શ્રીમંત મહારાજ સાહેબનો આ પરિષદ આભાર માને છે અને એઓશ્રીનું દીર્ઘાયુ ઇચ્છે છે.

—અમુખસ્થાનેથી

ઠરાવ ૨ લો :—રાજાવાળાં પુસ્તકાલય વિનાનાં દરેક ગામે પુસ્તકાલય ઉઘાડવા મહ પરિષદમાં જે ઠરાવ કરેલો તે ઠરાવ પ્રમાણે આજ સુધીમાં ૪ પુસ્તકાલયો ઉઘાડ્યાં છે, અને હવે અગીઆર ગામો બાકી છે: તેા તે ૧૧ ગામોએ પણ જલદીથી પુસ્તકાલયો ઉઘાડી ન્ય તેવી તજવીજ કરવા મહાલના મે. લક્ષ્મીવટદાર સાહેબને, મહાલના બન્ને શાળાધિકારી સાહેબોને, જીયમંડળના મંત્રીઓને, અને અન્ય સેવાભાવી શિક્ષક ભાઈઓને આ પરિષદ આગ્રહભરી ભલામણ કરે છે.

ક. મૂ. ભોળીલાલ દુલ્લભરામ પંડ્યા

અ. અા. ભાલભાઈ ત્રિભોવનદાસ પટેલ

ઠરાવ ૩ લો :—આ મહાલનાં કેટલાંક પુસ્તકાલયોનાં નાણાં, જે તે ગામની સદકારી મંડળીઓમાં જમા છે તે પણ પ્રયત્નો કરવા છતાં વસુલ આવતાં નથી તેમજ શ્રીમંત સરકાર તરફથી નીમેલા વસુલાત અમલદારો પણ વસુલ આવેલી રકમ બેન્કમાં જમા કરાવી, પુસ્તકાલયના લેણા પ્રત્યે ઉદારીનતા સેવે છે તેા તેમ ન થવા અને પુસ્તકાલયના લેણા પ્રત્યે સદાનુભૂતિથી વિચાર કરી, વહેલી તકે વસુલ અપાવવા, આ પરિષદ સદકારી ખાતાને વિજ્ઞપિત કરે છે.

ક. મૂ. વિશ્વપ્રસાદ પ્ર. પંડ્યા, પાદરા

અ. અા. મોતીભાઈ ગોવિંદભાઈ પટેલ, ગવાસદ

ઠરાવ ૪ થો :—ગ્રામ પંચાયતના બજેટમાં પુસ્તકાલયને મદદ આપવા માટે ગ્રામ પંચાયત જે રકમ મંજૂર કરે છે તે વર્ષની રાજપાતમાં મળવી જોઈએ છતાં સાલ આખર સુધીમાંય પણ મળતી નથી; તેા તેમ ન થતાં જેમ બને તેમ જલદીથી એ રકમ ગ્રામ પંચાયત તરફથી મળી ન્ય તેવી તજવીજ કરવા અને જરૂર પડે તેા દફતરી દુકમ કરવા આ પરિષદ મે. રા. રા. પાદરા મહાલ લક્ષ્મીવટદાર સાહેબને આગ્રહભરી વિનંતિ કરે છે.

ક. મૂ. ગિરધરલાલ કાળીદાસ બટ્ટ, માસર

અ. અા. બહેચરભાઈ ધનજીભાઈ, કુરાલ

ઠરાવ ૫ લો :—સદકારના ધોરણે એક બીજાને મળતા લાભો આપી શકાય એ હેતુથી દરેક મહાલોનાં જીયમંડળો રચવામાં આવ્યાં છે. આ જીયમંડળોએ નિયમિત અને બ્યવસ્થિત રીતે કામ કરવા અને તેનું નિવેદન પણ મહાલ મંડળ તરફ મોકલી આપવા આ પરિષદ જીયમંડળના મંત્રીઓને ભલામણ કરે છે અને એ જીયમંડળો આ વર્ષથીજ નિયમિતપણે કામ કરતાં થઈ ન્ય એવી આ પરિષદ આશા રાખે છે.

ક. મૂ. નાથાભાઈ કેશરભાઈ પટેલ, વિશ્રામપુરા અ. અા. સુમંતરામ સોમેશ્વર ત્રિવેદી, લતીપુરા

ત્રીજા ઠરાવ ઉપર શ્રી. વિષ્ણુપ્રસાદ અને શ્રી. મોતીલાલ ગોવિંદલાલ પટેલે કરેલી ચર્ચા પરત્વે પ્રમુખશ્રીએ સહકારી ખાતાના અધિકારી તરીકે દીલસોજીભર્યો ખુલાસો કરતાં જણાવ્યું કે “ એવાં પુસ્તકાલયોની સંખ્યા નામ અને રકમની ચોક્કસ યાદી સાથે મને મોકલી આપશો તો હું એમાં મારાથી બનતી મદદ આપને કરીશ.” આજ ઠરાવની ચર્ચા વખતે આસી. ક્યુરેટર મે. રાંગણેકર સાહેબે મે. સહકારી અધિકારી સાહેબને પ્રશ્ન કર્યો કે “ પુસ્તકાલયનાં નાણાં સહકારી મંડળીમાં રોકવાં કે કેમ ? ” પ્રમુખશ્રીએ સહકારી અધિકારી તરીકે ખુલાસો કર્યો કે “ જેમ બીજા બેન્કોમાં સલામતી માટે નાણાં રોકા છે તેના કરતાં સહકારી મંડળીઓમાં નાણાં વધુ સલામતીભર્યાં છે એની હું ખાત્રી આપું છું. સહકારી મંડળીઓ અને સહકારી બેન્કો સુરક્ષિત છે. ” મે. સેવકલાલ પરીખે પણ ત્રીજા ઠરાવ વિશે ખુલાસો કર્યો હતો.

મે. રાંગણેકર સાહેબનું વિવેચન

ત્યારબાદ મે. રાંગણેકર સાહેબે પ્રાસંગિક વિવેચન કરતાં જણાવ્યું કે “ પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિ શરૂ થયે ૨૫ વર્ષ થઈ ગયાં. એનો ગૌરવ મહોત્સવ પણ ઉજવાયો. પણ મારે દીલગીરી સાથે કહેવું પડે છે કે પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિ જોઈએ તેટલી વેગવંતી બની નથી. કેમ વેગવંતી થતી નથી એના જવાબમાં કહેવામાં આવે છે કે કોઈ રસ હેતુ નથી. ઝોળી લઈને ફરતાં પૈસા મળી શકતા નથી; જોઈતાં પુસ્તકો વસાવી શકાતાં નથી. પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિને વેગવંતી બનાવવા મે. વાકનીસ સાહેબ “પુસ્તકાલય” માસિકના માર્ચ માસના અંકમાં પોતાના “વડોદરા રાજ્ય પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિ: તેનું વર્તમાન તથા ભવિષ્ય” એ નામના લેખમાં બે સૂચનાઓ કરે છે: એક તો પુસ્તકાલય વેરો નાખવો, આ વેરો નાખવાનો હેતુ એ છે કે સાધારણ રીતે માણસ પૈસો ખર્ચે તો તેના બદલાની આશા રાખે. એટલે માણસ વેરો આપે તો પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિમાં ભાગ લે. બીજું ૩. દશ કરતાં વધુ પુસ્તકો ખરીદી શકાતાં નથી. પાદરા પુસ્તકાલય પણ ૧૦૦ કરતાં વધુનાં ખરીદી શકતું નથી. જુનાં પુસ્તકો વાંચવાનું મન થતું નથી ને નવાં નવાં પુસ્તકો વાંચવાનું મન વધુ થાય છે. આપણી ગરીબીને લીધે બજેટ થઈ શકતું નથી તેથી અંશ અથવા દશ ગ્રાંથોનું એક જુથ બનાવી તેમાં વધારે પુસ્તકો ખરીદી શકીએ. આજુબાજુનાં ગામોમાં એ પુસ્તકો ફેરવવાં. ફરતા પુસ્તકાલયની પેટીઓ જોઈએ તેટલાં પુસ્તકો પૂરાં પાડી શકતી નથી. ” પોતાનો અભિપ્રાય જણાવતાં મે. રાંગણેકર સાહેબે કહ્યું કે પુસ્તકાલય વેરો નાખીને પણ આપણે લોકોમાં રસ પેદા કરી શકીશું કે કેમ એ એક પ્રશ્ન છે. કોલેજમાં બહુ બારે ગેમ્સ શી લેવાય છે ને છોકરાઓ કોલેજમાં બાણવા માટે એ આપે છે પણ કંઈ દરેક છોકરામાં એ રમતો પ્રત્યે રસ પેદા કરી શકાતો નથી. એટલે આ યોજના ઉપર સૌ વિચાર કરી જોજો. ”

સદર પુસ્તકાલય વેરાની યોજનાનો વિરોધ કરતાં ગવાસદ શુ. શા. ના મુ. સિં. શ્રી. મોતીલાલ પટેલે જણાવ્યું કે પ્રજા વેરાથી તો ત્રાસી ગઈ છે. ને આ વેરો ગરીબો ઉપર પડશે, શ્રીમંતો ઉપર નહિ. ગરીબોને તો અત્યારે પેટ ભરવાનાં સાંસા છે, પ્રમુખશ્રીએ અત્રે જણાવ્યું કે, “ આ વેરો વસુલ કરવા શિક્ષકો મુકીશું.

(હસાહસ !) ” ત્યારે શ્રી. મોતીલાલએ કહ્યું કે “ તો તો વેરો વસુલ જ નહિ થાય. ” ત્યારબાદ સ્વાગત મંત્રી શ્રી મોતીલાલ પટેલે મહેમાનોનો આભાર માનતાં શિક્ષકો અને કેળવણીના પ્રમોનો વિચાર થાય તે માટે મહાલ શિક્ષક મંડળ સ્થાપવાની સચના કરી હતી.

મે. સેવકલાલ પરીખ

ત્યારબાદ મે. સેવકલાલ પરીખે પ્રાસંગિક વિવેચન કરતાં જણાવ્યું કે શિક્ષક વિના સમાજને નહિ ચાલે. જે સહકારી મંડળીઓની પ્રગતિ માટે પ્રથમથી શિક્ષકોનો સહકાર મેળવ્યો હોત તો હાલ જે સ્થિતિ સહકારી મંડળીઓની છે તે ન હોત. જે અમારી પાસે શિક્ષકો હોત તો દરેકરે સારું લખાત, અને હાલ તેથી સહકારી શિક્ષણ વર્ગમાં શિક્ષકોને ખાસ બોલાવવામાં આવી તેનો સહકાર સધાય છે. પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિને આગળ ધપાવવી હોય તો પુસ્તકાલય અને સહકારી મંડળીને સંકલિત કરી લો. સહકારી મંડળીઓમાં તમે રસ લેશો તો પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિ પણ આગળ ધપશે. હિંદમાં તો પુસ્તકોનું પૂજન થાય છે. અંથોનું વાચન થાય છે. રામાયણ અને મહાભારત જેવા અંથોનું વાચન થાય તે પહેલાં એનું પૂજન થાય છે. જે કાગળો ને અંથોને પવિત્ર ગણી એનું પૂજન ન કરીએ તો એના ઉપર પ્રેમ ન ઉપજે. વર્ષમાં એકવાર આપણે સરસ્વતીપૂજન કરવું જોઈએ. કામવાસનાને પ્રેરતી નવલકથા ન વંચાય એ ઇચ્છવા જોગ છે. લોકોને વાર્તા ઉપર પ્રેમ છે તો સારી અને બોધદાયક વાર્તાઓનાં પુસ્તકોની પસંદગી થવી જોઈએ. શિક્ષક એ મામનો દીવો છે. એ દીવો જુઝાય તો ગામમાં અંધારું વ્યાપે. શિક્ષકોએ ગામના ઝઘડામાં ન પડતાં સેવાના કાર્યમાં રમ્યાપમ્યા રહેવું એ જ હિતાવહ છે. ગામનાં સ્ત્રી-પુરુષોને અઠવાડિયામાં એકવાર એકઠાં કરી એમના આગળ સારાં સારાં પુસ્તકો વાંચી એમનામાં જ્ઞાનની ભૂખ ઉત્પન્ન કરો. ”

પ્રમુખશ્રીના પ્રાસંગિક ઉપસંહાર બાદ કોટણના શ્રી. મોતીલાલ અને શ્રી. વલ્લભલાલ પટેલે સૌનો આભાર માન્યો હતો. ફલહાર, હારકલગી ને પાન સોપારી થઈ પરિષદનું કામકાજ પુરું થયું હતું. પરિષદમાં આવેલા મહેમાનોને લાડનું બોજન આપવામાં આવ્યું હતું.

જયન્ત એન. શાહ.

(૭) દહેગામ મહાલ પ્રથમ પરિષદ:—તા. ૨૦-૪-૩૮ ના રોજ દહેગામ મુકામે કડી વિભાગ શાળાધિકારી મે. સુનીલાલ દેસાઈ સાહેબના પ્રમુખપદે મહેસ્ટ્રી-આ પરિષદ, પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિની બાબતમાં પહોત ગણાતા દહેગામ મહાલની જગૃતિના સુચિત્ત સમી હતી. પ્રગટેલી એ જગૃતિ સ્થિર બની રહે અને પુનર્જીવન પામેલા મહાલ પુ. મંડળના જગૃત પ્રયાસ દ્વારા દહેગામ મહાલ પણ એના ભાગ્યપદ ચાલુરમા અને સિદ્ધપુર મહાલોની હરોળમાં આવી ઉભો રહે એ ઇચ્છવા યોગ્ય છે. પરિષદ માટે ગુજરાતી શાળાના સુવિદ્યાળ આંગણમાં નીમ વૃક્ષોના શીતળ ઓળખામાં

પુરુષી બાંકડાની બેઠક રાખવામાં આવી હતી. સભાસ્થાનથી આરંભી તેની સામેજ આવેલા પુસ્તકાલયના મકાન સુધી લંબાવાયેલાં રંગબેરંગી કાગદી તોરણોની કલામય રચનાતું દરય જેટલું મનોહર હતું તેટલુંજ બોધક હતું. શાળા અને પુસ્તકાલય ઉભય લોકશિક્ષણની સંસ્થાઓ હોઈ એકની પ્રવૃત્તિ અન્યની પ્રવૃત્તિ સાથે અભિન્ન રૂપે સંકળાયેલી છે: એવો મુગો બોધપાઠ તોરણોની એ રચના પૂરો પાડતી હતી. દહેગામ મહાલની પુસ્તકાલય સંસ્થાઓના ચાળીસેક જેટલા પ્રતિનિધિઓ, શિક્ષણવર્ગમાં આવેલા અન્ય મહાલોના શિક્ષકબંધુઓ, પુ. ખાતાના મદદનીશ વ્યવસ્થાપક શ્રી રાંગ-લેકર સાહેબ, રાજ્ય પુ. મંડળના મંત્રી, સહમંત્રી અને પ્રચારક ઉપરાંત દહેગામ તળના આબાલવૃદ્ધ નાગરિકો ને મહાલ શાળાધિકારી, અવલોકારકુનાદિ અમલદારો મળી શુભારે બસો અઢીસો જેટલી હાજરી હતી. પરિષદના કાર્યની શરૂઆત ૪ ને ૫૦ મિનિટે એક વિદ્યાર્થીનીએ પ્રશ્નપ્રાર્થનાથી કરી, યોગ્ય સ્થાને રખાયેલી શ્રીમંત રાજપિતાની તસ્વીરને પુષ્પહાર કલગી અર્પણ કરાયાં, અને અન્ય એક વિદ્યાર્થીએ સત્કારગીત ગાઈ સંભળાવ્યું. તે પછી સ્વાગત પ્રમુખ તરીકે વસાયલા દહેગામ કસ્ટ્યા પુ. ના પ્રમુખ શ્રી મણિભાઈ ચતુરભાઈ અમીને સૌનું સ્વાગત કરતાં પોતાનું ભાષણ વાંચી સંભળાવ્યું, જેનો સાર નીચે પ્રમાણે:—

સ્વાગત પ્રમુખનું ભાષણ

“ x x પુસ્તકાલય એ શું વસ્તુ છે તેનો વિચાર કરીએ. એક મહાન વિદ્યાને પુસ્તકાલયની વ્યાખ્યા આપી છે કે “ પુસ્તકાલયો રોજ અને પ્રકાશનું ધામ તથા આત્મા અને બુદ્ધિને પ્રેરક બળ આપનાર તેજસ્વી શક્તિનું કેન્દ્ર સ્થળ છે. ” પુસ્તકાલય એ જ્ઞાનની પરબ છે. આવા પ્રકારની પરબ બેસાડવાની શું દરેક વ્યક્તિની ફરજ નથી ? એક જ વ્યક્તિ આવી પરબ બેસાડી ન શકે તે સ્વાભાવિક છે. શ્રીમંત સરકારે આ બાબતમાં ઘણી યોજના તરફ દૃષ્ટિ કરતાં આવી પરબ બેસાડવાનો બોલે એક વ્યક્તિ ઉપર પડે તેમ નથી. આ પરબ બેસાડવામાં ફક્ત સેવાભાવી ભાષાઓના પ્રયત્નની જ જરૂર છે. શ્રીમંત મહારાજ સાહેબે ગામડે ગામડે પુસ્તકાલયો કાઢવાની યોજના અમલમાં મૂકવાનો હુકમ સને ૧૯૧૦ માં કર્યો. તે અગાઉ ચરોતરના પ્રખર સેવાભાવી શ્રી. મોતીભાઈ અમીનના ઉત્સાહથી સને ૧૯૦૬ માં મિત્ર મંડળ પુસ્તકાલયની યોજના શરૂ થઈ ગઈ હતી. શ્રીમંત મહારાજ સાહેબની સદર યોજનાથી દરેક ગામડે ત્યાં શાળા હોય કે ન હોય તો પણ પુસ્તકાલય તદ્દન ઓછા ખર્ચે ઉઘાડી શકાય તેમ છે. ફક્ત તે હેતુ સફળ કરવા બદલ તે દિશામાં કાર્ય કરનાર સેવાભાવી ભાષાઓના ઉત્સાહની જ જરૂર પડે છે. ગામડે ગામડે પુસ્તકાલય ઉઘાડવા બદલ તેમ જ જ્યાં જ્યાં પુસ્તકાલયો હોય ત્યાં ત્યાં તેમને સારા અને મજબૂત પાયા ઉપર સુકી સંગીન બનાવવા કેવા પ્રકારની યોજના કરવી તે બદલ સમજણ પાડવા તથા કાર્યક્ષેત્રની દિશા બતાવવા રાજ્ય પુસ્તકાલય મંડળ સ્થાપવામાં આવેલું છે અને તેમાં ઉત્તમ પ્રકારની વૃત્તિવાળા પ્રચારકો કાર્ય કરે છે, અને સલાહ આપવા તથા માર્ગ બતાવવા તેઓ હંમેશ તૈયાર હોય છે. શ્રીમંત સરકાર નાણાં આપે છે, સલાહ

આપનાર પ્રચારકો તૈયાર હોય છે, ત્યારે હે સરસ્વતીના ઉપાસક શિક્ષક ભાઈઓ ! આ તમામ સાધનોનો લાભ લઈ તમારી સાથે વસતા ગામડાંઓના આમ્મવાસીઓને પુસ્તકાલય ઉઘાડી આપી તેમને જ્ઞાન મળે તેવી વ્યવસ્થા કરવી એ શું તમારી ફરજ નથી ? બેશક છેઃ આ પવિત્ર ફરજ અદા કરતાં અચકાશો તો તમે સ્વાર્થવૃત્તિવાળા ગામડાની ખટપટમાં ભાગ લેનાર શિક્ષક છો એવું વિશેષણ આપને લાચારીથી આપણું પડશે, છેલ્લા ત્રણ દિવસમાં પુસ્તકાલયનું કાર્ય કેવી રીતે ચલાવવું તે બદલની ઉત્તમ પ્રકારની તાલીમ શ્રી. મણીભાઈ કાશીવાળા, શ્રી. ચોકસી તથા શ્રી. વલ્લભભાઈએ આપને આપી છે તેનો ઉપયોગ કરી આપનાં ગામોમાં સંગીન કામ કરી બતાવશો એવી હું આશા રાખું છું. પુસ્તકાલયની જરૂરીયાત અને તેથી થતા ફાયદા વિશે વિવેચન કરવા બેસીએ તો તેનો પાર આવે તેમ નથી. આપણે આ પવિત્ર દેશ એક દિવસ સરસ્વતીદેવીને પ્રિય હતો, કલ્યાણદાયી અને જ્ઞાનદાયી શાસ્ત્રોનો ભારતવર્ષમાં ભંડાર હતો. કાળની ગતિમાં સપડાઈ તેનો મોટો ભાગ આપણે ગુમાવી બેઠા છીએ. ન્યારે હિન્દમાં જ્ઞાનભંડાર ભરપૂર હતો ત્યારે ખ્રીસ્ત દેશોનું સાહિત્ય બાહ્યવસ્થામાં હતું. કાળની ગતિએ ઉલટ પલટો દીધો અને આજે વિશ્વાયત અને અમેરિકામાં મોટાં પુસ્તકાલયો છે. ચીકાગો યુનીવર્સિટીનું પુસ્તકાલય અખિલ વિશ્વમાં સૌથી મોટામાં મોટું છે. અને તેની મુલાકાત ન્યારે મહાત્માજી ગાંધીજીએ લીધી ત્યારે તે જોઈ તેઓ વિસ્મય પામ્યા અને તેમણે ઉદ્ગાર કહ્યો કે 'તે પુસ્તકાલયનાં તમામ પુસ્તકો વાંચી શકે તેટલું આયુષ્ય ધ્રુવર આપે તો કેવું સદ્ભાગ્ય !' વિશ્વાયત અને અમેરિકામાં સુધરાઈઓ પુસ્તકાલયોને નિભાવે છે; ન્યારે આપણે ત્યાં સુધરાઈઓને ફરજિયાત અને મરજિયાત કામો જે કરવાં પડે છે તે પૈકી પુસ્તકાલયને મદદ આપવાનો પ્રશ્ન મરજિયાત કરવાના કામમાં સમાવિષ્ટ થાય છે. અર્થાત સુધરાઈને પુસ્તકાલયને મદદ આપવા ઇચ્છા હોય તો આપે. આવી સ્થિતિમાં શ્રીમંત સરકારમાંથી જે મદદ મળે છે તેટલી રકમમાંથી પુસ્તકાલયનું કામ થઈ શકતું નથી. ફોર્ગેટ ઓપન હોર બાઉન્ડેડ છે. દરેક સ્થળે કીડી, કચુતર, કુતરને રોટલા અને આભાર માન્યો હતો. પુલહાર, પ્રાધુ વેશે ફરતા. બેઠારો માટે સદાવ્રત હોય છે; પત્તો કેચ હતો. પરિવહનમાં આવેલા વિધ્યતા નાગરિકોને જ્ઞાન આપ-

અજ્ઞાનતામાં રાષ્ટ્રનું અહિત છે. પ્રજા અધિકારમાં હોય તો રાષ્ટ્રની અધોગતિ છે. ગૃહસ્થો ! અજ્ઞાન પ્રગ્ને જ્ઞાન મેળવવાનાં સાધનો સુલભ કરી અજ્ઞાન પ્રગ્ને જાણ-કાર બનાવી તેમના આશીર્વાદ મેળવો. x x ફક્ત પુસ્તકાલય ખોલવાથી હેતુ સચવાતો નથી. તેમાં કામ કરનાર અંથપાળે પોતાની ફરજ અદા કરવી રહે છે. અંથપાળ રસપૂર્વક કામ કરે તો જ પુસ્તકાલયનું કામ દીપી ઉઠે અને પુસ્તકાલય ખોલવાનો ઉત્તમ હેતુ સચવાય. આશા છે કે સર્વ લાઠ આ દિશામાં પ્રવૃત્તિ કરવા તૈયાર થશે. ”

સ્વાગત પ્રમુખનું ભાષણ વંચાઈ રહેતાં પ્રમુખવરણીનો ઔપચારિક વિધિ થયો ને તે પછી બાળાઓએ શારદાસ્તવનો ભાવભર્યો ગરબો ગાઈ સંભળાવ્યો. બાદ પ્રમુખશ્રીએ પોતાનું દાષપ કરેલું ભાષણ વાંચી સંભળાવ્યું, જેનો મહત્વનો ભાગ નીચે પ્રમાણે:—

પ્રમુખનું ભાષણ

“ x x આ તાલુકામાં શાળાવાળાં ૪૧ ગામે છે અને તેમાં ૧ કર્યાપુસ્તકાલય અને ૨૫ ગ્રામ પુસ્તકાલયો છે. એટલે લગભગ ૧૫ ગામોને એ પ્રવૃત્તિનો વેગ આપવાની જરૂરીઆત રહે છે. શ્રીમંત મહારાજ સાહેબે જે ઉદ્દેશથી ફરજિઆત કેળવણી ઈર્ષ્ય કરી છે; અને જેનાં મીઠાં ફળ હવે દેખાવા લાગ્યાં છે, તેને સફળ કરવામાં પુસ્તકાલયોની સ્થાપના અને તેના સદુપયોગ એ ઘણો મહત્વનો ભાગ ભજવે છે. પુસ્તકાલય દ્વારા શાળામાં અભ્યાસ કરી ઉઠી ગયેલા વિદ્યાર્થીઓને નવા જ્ઞાનનું પોષણ ન મળે તો એ ભણેલું બહુ લાભદાયક થાય તેમ નથી. માટે એ ભણેલું તાલુકું રાખવા માટે દરેક ગામે પુસ્તકાલય હોવું જોઈએ અને તેના સારામાં સારો ઉપયોગ થવો જોઈએ એ ખાસ ધ્યાનમાં રાખવા જોઈએ. મનુષ્યનું ચારિત્ર્ય ધડવામાં સદ્ગુણ જોડેલા ભાગ ભજવે છે, તેટલોજ ભાગ બદ્ધ તેથી વધારે હાલના સમયમાં સારા પુસ્તકો ભજવે છે. કારણ કે સાચા સદ્ગુણની શોધ કરવી એ હાલના સમયમાં મુશ્કેલ ચર્ચ પડ્યું છે. પરંતુ સદ્ગુણો કયા છે, તેનું કેવી રીતે અધ્યયન કરવું, તેમાંથી કયાં તત્ત્વો ગ્રહણ કરી આચારમાં મૂકવાં, એ કળા જે હસ્તગત થાય તો સદ્ગુણો મનુષ્યનું ચારિત્ર્ય ધડવામાં અત્યંત ઉપયોગી થઈ પડે એમ હું માનું છું; અને તેટલાજ માટે કયો અંથ, કેવી રીતે મનુષ્યનું ચારિત્ર્ય ધડી શકે તેમ છે તેનું જ્ઞાન દરેક અંથપાળને હોવાની જરૂર છે. તેથી પુસ્તકાલયોને અંગે જોટલા પ્રમાણમાં સારા અંથપાળો આપણે મેળવી શકીએ તેટલા પ્રમાણમાં પ્રગ્નું ચારિત્ર્ય ધડવામાં આપણે સારો ફાળો આપી શકીએ. હાલ વાચનાલયો અને પુસ્તકાલયો સારાં પ્રમાણમાં સ્થપાયાં છે એ ખરેખર ખુશી થવા જોઈએ; તો પણ તેનો સદુપયોગ થાય છે કે કેમ, તેનાથી પ્રગ્નું ચારિત્ર્ય ધડાયું છે કે કેમ સદ્ગુણોના વાચનથી પ્રગ્નની નૈતિક ભાવના સખળ બની છે કે કેમ, અને ભણેલાં માણસોનું વલણ પ્રગ્નની સેવા કરવા તરફ દોરતું જાય છે કે કેમ એ વગેરે પ્રશ્નોનો વિચાર કરવાનું હવે આપણું કર્તવ્ય હોવું જોઈએ એમ માંડે માનવું છે. અમુક પુસ્તકાલયમાં આટલાં પુસ્તકો છે, અને તેમાં આટલા વાચકો છે તે સંખ્યાથી સંતોષ ન માનતાં ઉપર જતાવેલી કસોટીએ ને ગામની

પ્રજા તૈયાર થતી જાય છે કે કેમ તે લક્ષમાં રાખીશું તો શ્રીમંત મહારાજ સાહેબનું પોતાની પ્રજાની સર્વ પ્રકારની ઉન્નતિ કરવાનું જે ધ્યેય છે તે ધ્યેયને પહોંચવામાં આપણે સખજ કાળો આપી શકીશું. અસલના વખતમાં સાધુ પુરુષો અને સંન્યાસીઓ ગામેગામ ફરી પોતાના જ્ઞાનનો લોકોને બોધ આપતા અને તે દ્વારા જ્ઞાનની ભાવના, પ્રજા અલણુ હતી છતાં પણ, લોકોમાં જાગૃત રહેતી. આપણા ગાણુલટ્ટો અને કથા-કારો પણ પોતાની આશુવિકા મેળવવાની સાથે પ્રજામાં જ્ઞાનની ભાવના સતેજ રાખવાનો પ્રયત્ન કરતા અને પ્રજાને, તે વખતે જીવનકલહ આટલો બધો મોંઘો ન હોવાથી, તે ભાવના જીલવાનો સમય પણ મળતો. એ પ્રથા હવે ધીમે ધીમે બંધ થતી જાય છે, અને તેનું સ્થાન હવે પુસ્તકાલયોએ લેવા માંડ્યું છે. એટલે પુસ્તકાલયો એ હાલતા ચાલતા સંતોનીજ ગરજ સારે છે, એમ માની તેમનો જેટલો સત્કાર થાય તેટલો કરવા આપણે કટિબદ્ધ થવું જોઈએ. ધણેપરે સ્થળે શિક્ષકો પુસ્તકાલયોનું કામ કરતા હોય છે એટલે આ દિશામાં શિક્ષકો જેટલો પ્રયાસ કરશે તેટલો વધારે યશસ્વી નીવડશે તેમાં શંકા નથી. શિક્ષકોને માથે પોતાના વર્ગશિખવવાનું કામ તથા ખીજા અનેક ખાતાંઓની પ્રવૃત્તિઓને મદદ કરવાનું કામ હોય છે. પરંતુ સૌથી મહત્વનું કેળવણીનું અંગ એ માણસને માણસ બનાવવાનું છે અને તેનું ચારિત્ર્ય ઉન્નત બનાવી તે સમાજનું ઉપયોગી અંગ થઈ પડે એવો તેને તૈયાર કરવાનું છે. એવા મહત્વના અંગમાં તેનાથી બેદરકાર રહી શકાય તેમ નથી એટલે તેના લણુવવાના કામમાં અને ચારિત્ર્ય ધડવાના કામમાં તે જેટલી દક્ષતા રાખશે તેટલું પ્રજાનું જીવન ઉન્નત બનશે. અને ભલે હાલ તેની કિંમત ઓછી અંકાતી હશે તોપણ લવિષ્યની પ્રજાના ધડનાર તરીકે તેનું મૂલ્ય કોઈ રીતે ઓછું નથી એમ માની સ્વસંતોષથી તેઓ તથા જ્યાં સ્વતંત્ર ગ્રંથપાલો છે ત્યાં ગ્રંથપાલો આ પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિના કાર્યમાં સેવાભાવે પોતાનો કાળો આપી, પ્રજાની મહાન સેવા બજાવશે એવી આશા રાખીએ તો તે અરથાને ગણાશે નહીં. પુરૂષ વાચકોની સંખ્યાના પ્રમાણમાં હજુ સ્ત્રી વાચકોની સંખ્યા બહુજ અલ્પ પ્રમાણમાં છે. ફરજિયાત કેળવણીનાં ૩૦ ત્રીસ વર્ષના સતત પ્રયાસ પછી પણ સ્ત્રી કેળવણીની દિશામાં હજુ આપણે જોઈએ તેવી પ્રગતિ બતાવી શક્યા નથી. બાળ વર્ગમાં દાખલ થનાર પૈકી ૧૦૦ માં બાળકોમાંથી સાડે લખી વાંચી જાણે એવા ૫૦ પચાસ ટકા છોકરાઓ મળી આવશે, પરંતુ સ્ત્રીની ટકાવારી હજુ ઘણી ઓછી છે અને તેને લઈને સ્ત્રી વાચકોની સંખ્યા પણ એટલાજ પ્રમાણમાં ઘણીજ ઓછી હોઈ કાંઈક નિરાશા ઉપજાવે તેમ છે. પુરૂષ અને સ્ત્રી એ રથનાં બે ચક્રો પૈકી એક ચક્ર નીચું રહેશે તો એ રથ ઘણી સરળતાથી ભાગ્યેજ ચાલી શકશે. એટલે એ દિશામાં ખુબ પ્રયત્ન કરીને આપણે એને સમાન રિધતિ ઉપર લાવ્યા સિવાય ચાલી શકે તેમ નથી. તેથી અત્રે પધારેલા સજ્જનોને ખાસ એટલી વિનંતિ છે કે તેઓ પોતાના ગામે સ્ત્રી કેળવણીની પ્રગતિમાં વધારે રસ લેતા થાય અને કન્યાઓ નિદાન મોઝા ધોરણ સુધી પોતાનો અભ્યાસ પૂરો કર્યો સિવાય ઉડી ન જાય તેની કાળજી રાખે. શિક્ષકો અને ગ્રંથપાલો પણ પોતાના ગામની સ્ત્રી વસ્તીમાંથી જેટલાં લણેલાં હોય તેમની યાદી તૈયાર કરી તેમને ઘેર પુસ્તકો મોકલી તેમને વાચનનો લાભ

આપવા પ્રયત્ન કરે અને આ રીતે સ્ત્રીઓને વાચનમાં રસ લેતી થશે તો સ્ત્રી કેળવણીનો પ્રશ્ન પણ આપોઆપ સરળ થઈ જશે. માટે આ દિશામાં સર્વ લાભો પોતાથી બનતી મદદ કરશે એવી આશા રાખવામાં આવે છે. જેમ જેમ કેળવણી વધતી જાય છે તેમ તેમ પુસ્તકોનો વધારો થોકબંધ થતો જાય છે, અને સાહિત્ય ખીસતું જાય છે, એ ખરેખર ખુશ થવા જેવું છે. બાળકો માટેના સાહિત્યમાં ઘણા સારા વધારો થતો જાય છે, તેમજ સુવકો અને કિશોરો માટે પણ અનેક જાતનું સાહિત્ય પ્રચારમાં આવતું જાય છે. એટલે શું વાંચવું અને શું ન વાંચવું એનો વિવેક કરવાની દરેક માણસને જરૂર છે. કેટલુંક સાહિત્ય એવું પણ પ્રગટ થાય છે કે જે બાળકોના હાથમાં મૂકતાં પહેલાં માત્રાપોએ અને ગ્રંથપાલોએ તથા શિક્ષકોએ વિચાર કરવાની જરૂર છે. સદ્ભાવે આપણા પુસ્તકાલયોમાં પુસ્તકોની પસંદગી કરતી વખતે હલકી જાતનાં પુસ્તકો પસંદ ન થાય તેની કાળજી રાખવામાં આવે છે, તો પણ સાહિત્ય એટલું વધતું જાય છે કે સારાસારનો વિચાર કરવાની દરેક વાચકને જરૂર છે. કોઈ પણ પુસ્તકાલયની ઇચ્છુકતાને જોવામાં આવશે તો ઘણું ભાગે નવલકથાઓની જ મોટી સંખ્યા જણાશે. નવલકથાઓ ન વાંચવી એમ કહેવાનો હેતુ નથી, સારી નવલકથાઓ ખરેખર માર્ગદર્શક હોય છે અને મનુષ્યનું જીવન ઘડવામાં તે મદદ રૂપ થઈ પડે છે; પરંતુ નવલકથાઓમાં વાંચનારનું ચિત્ત કથાના આગળના પ્રવાહ સાથે વધારે જોડાઈ રહેતું હોવાથી નવલકથાઓના વાચનનો પ્રવાહ અમુક વખતે અટકવો જોઈએ, એ જરૂરનું છે જીવન ચરિત્રો, વિજ્ઞાનને લગતાં પુસ્તકો, ધાર્મિક આખ્યાનો, સામાજિક રિવાજો તથા તેને સુધારવાના પ્રયત્નોને લગતાં પુસ્તકો તથા દેશની આર્થિક સ્થિતિ સુધારવા શા પ્રયત્નો થવા જોઈએ, તેવી ચર્ચા કરતાં પુસ્તકોના વાચકોની સંખ્યામાં વધારો થતો જાય તે દરેક ગ્રંથપાલે જોવાની જરૂર છે. તે દિશામાં તેનો પ્રયત્ન ચાલુ રહે તો અનેક જાતનો ફાયદો થવાનો સંભવ છે. આ ઉતાળાના સમયમાં જે ગૃહસ્થો પાણીની પરખો મંડાવે છે તેમને આપણે ધન્યવાદ આપીએ છીએ, અને પાણીની પરખોનો જે લોકો આશ્રય લઈ પોતાની તરસ છીપાવે છે તેઓ તે પરખ મંડાવનારને પૂર્ણ આશિષ આપે છે. આ શારીરિક તરસ છીપાવવાની પરખ મંડાવનાર ન્યારે ધન્યવાદને પાત્ર છે તો આધ્યાત્મિક તૃપ્તિ આપનાર તેમજ જ્ઞાનની પરખ મંડાવનાર અને તે પરખનું પાણી હમેશાં ચાલુ રહે તેવી યોજના કરનાર શ્રીમંત મહારાજ સાહેબને આપણે જેટલો ધન્યવાદ આપીએ તેટલો ઓછો છે. તેમના આ સ્તુત્ય કાચમાં પ્રગ્લબે ખૂબ સહકાર આપી આ જ્ઞાનગંગાના પ્રવાહનો લાભ જેમ અને તેમ લોકો વધારે લેતા થાય તેવો પ્રયત્ન કરવો એ આપણા પોતાના જ સ્વાર્થની વાત છે. માટે પુસ્તકાલયોના બજેટ વગેરે કરવામાં શિક્ષકોને તથા ગ્રંથપાલોને કેટલેક રામચે હજી જે મુશ્કેલી પડે છે તે મુશ્કેલી હવે પડવી ન જોઈએ. દાનની દિશા બદલવાનો સમય હવે આવી લાગ્યો છે. પોતાના જૂદા માતાપિતાનાં ગારમાં તેરમાં પાછળ ખૂબ ખર્ચ કરનારને પ્રથમ જે મહત્તા મળતી હતી, તેવી મહત્તા હાલ ગણા માણસો એવા ખર્ચ કરનારને હવે આપતા નથી. તેને બદલે શાળાઓ અંધારા, કુરા અંધારા, પુસ્તકાલયો અંધારા તથા તેવી ગંરગાઓ નિજાવવા

મદદ આપવી વગેરે લોકહિતના કાર્યમાં જોડા મદદ કરે છે, તેઓના દ્રવ્યનો વધારે સદુપયોગ થાય છે, એમ હવે પ્રજા માનતી થતી જાય છે એટલે હવે નકામા ખર્ચમાં પૈસાનો વ્યય ન કરતાં દાનની દિશા બદલી આવાં સતકાર્યમાં મદદ આપવામાં આવે તો 'સરકારનું' કામ પણ વધારે સરળ થાય અને જે ઉદ્દેશથી આ પ્રયત્ન શરૂ થયો છે, તે ઉદ્દેશ સફળ થાય એ દેખીતું છે. માટે પુસ્તકાલયરૂપી જ્ઞાનની પરબોને સતત ચાલુ રાખવામાં સંજ્ઞાનો પોતાનો જનતાને જાણો આપશે એવી વિનંતિ છે. પુસ્તકાલયોનાં મકાનો સંબંધી થોડો વિચાર કરવાની જરૂર છે. પુસ્તકાલયો માટે સ્વતંત્ર મકાન ઘણાં જ થોડાં છે. પુસ્તકાલય માટેનું મકાન એકંદરે એવું સગવડવાળું હોવું જોઈએ, કે ત્યાં બેસી બે ઘડી જ્ઞાન સાથે આનંદ લેવાનું મન થાય. ઘણું સ્થળે શાળા માટે સારાં મકાનો હોતાં નથી ત્યાં તેમાં જ પુસ્તકાલય હોય તો તેના જોડે ઉપયોગ થવો જોઈએ તેવો થઈ શકે નહીં. માટે ગામના ગૃહસ્થોએ શાળા અને પુસ્તકાલય માટે સારાં મકાનની વ્યવસ્થા કરી આપવી એ ઘણું જ જરૂરનું છે. બાળકો ગમે તેવા મકાનમાં પાંચ છ કેલાક ગોંધાઈ રહે એ બીલકુલ ઇચ્છવાજોગ નથી. તેથી પોતાનાં જ બાળકોની ઉન્નતિનું સ્થાન જે નિશાળ અને પુસ્તકાલય તે મંદિર જેટલાં પવિત્ર ગણવાં જોઈએ, અને તે ખરેખર સરસ્વતીદેવીનાં મંદિરો હોવાથી તેમાં જેટલી સ્વચ્છતા અને પવિત્રતા જળવાશે તેટલા પ્રમાણમાં આપણા આચારવિચારની શુદ્ધિ થશે. આ દિશામાં જેટલો પ્રયત્ન થશે તેટલો આવકારદાયક લેખાશે. છેવટે એક સૂચના કરી આપણું આજનું વ્યાખ્યાન સમાપ્ત કરીશું. જે પુસ્તકાલયોનાં બજેટ નાનાં હોય તેમને ત્યાં પૂરતા પ્રમાણમાં સારાં પુસ્તકો ન હોય એ સંભવિત છે. તેવાં પુસ્તકાલયો નજીકનાં મોટાં પુસ્તકાલયોમાંથી સારાં પુસ્તકોની પેટીઓ મંગાવવાનો પ્રબંધ કરે તો થોડે ખર્ચે નાનાં ગામોને સારો લાભ મળી શકે એમ મારું માનવું છે. આ દિશામાં ઉત્સાહી શિક્ષકો અને ગ્રંથપાલો જનતા પ્રયત્ન કરશે એવી આશા રાખી આપે સર્વેએ જે શાંતિ રાખીને સાંભળ્યું છે તે માટે આપનો આભાર માની મારું વક્તવ્ય પુરું કરું છું. "

પ્રમુખશ્રીનું બાપણુ પુરું થતાં સાક્ષર શ્રી. રમણલાલ રચિત 'લાલા પટેલની લાઘણેરી' ના બોધપ્રદ સંવાદના બે પ્રવેશ વિદ્યાર્થીઓએ ભજવી બતાવ્યા. બે પ્રવેશની વચમાં રખાયેલો 'કેમ કરી ટેકરા ચઢાય રે ઉંચા' એ લોકગીતના કાર્યક્રમને સ્થાન અપાયું હતું. બાળાઓનો એ લોટા-રાસ પણ મજાનો હતો. સંવાદ-રાસના એ કાર્યક્રમ પછી પરિપદને સફળતા ઈચ્છનારા બે શુભેચ્છકોના સંદેશા સ્વાગત પ્રમુખે વાંચી સંભળાવ્યા. પૈકી શ્રી મોતીલાલ અમીનનો સંદેશો પ્રેરણાત્મક હોય તેના મહત્વના ભાગને અને ઉતારી લેવાનું ઉચિત ગણ્યું છે;—

" x x વડોદરા રાજ્યમાં પુસ્તકાલયો સ્થાપવાનું, અને તેનો લાભ લેવાનું જેટલું સહેલું શ્રીમંત સરકારે કરી આપ્યું છે, તેટલું સહેલું એ કામ છે એમ આપણે સમજ્યા નથી. સમજ્યા હોત તો જે યોજનાને અંગે બમણી મદદ મળે અને એ બધી જ રકમ આપણે પોતાને હાથે ખર્ચવાની અનુકૂળતા હોય છતાં કર્યા પુસ્તકાલયો ને ગ્રામ પુસ્તકાલયો મદદ મળવાની ચત્તા જેટલી પણ રકમ મેળવી ન શકે એ

કોઇ પણ કર્યાના વા મહાલના કાયદાઓ માટે અભિમાનનો વિષય ન ગણાય. નદીમાં પાણી સૂકાઇ જાય ત્યારે તેનું ભારે દુઃખ ગરીબ લોકોને ભોગવવાનું હોય છે. સરકારમદદ ત્યારે બંધ થશે કે ઓછી થશે ત્યારે એ આફત ગરીબ ગામોની ઉપર વધારે દુઃખરૂપ થઇ પડશે. માટે હજી વખત છે. સરકારની ઉદાર મદદ સને ૧૯૧૧-૧૨ માં જે મળતી તેટલી જ ઉદારતાથી આજે પણ મળે છે. દહેગામ મહાલનું એક પણ શાળાવાળું ગામ પુસ્તકાલય વા વાચનાલય વિનાનું ન રહે અને દરેક ગામમાં ભણેલાં સ્ત્રી પુરુષો પુસ્તકાલય કે વાચનાલયનો થોડો ઘણો લાભ લીધા વિના ન જ રહે એ જોવાની જવાબદારી જેટલી કેળવણી ખાતાના અધિકારીઓ ને શિક્ષકોની છે, તેટલી જ મુલકી ને ન્યાય ખાતાના અમલદારો તથા તેમના કારકુનોની - ખાસ કરીને દહેગામ મહાલના વકીલો ને ગામડાના તલાટીઓ તથા મુખી-ઓની છે, એમ જ્યારે સર્વ કોઇ સમજશે ત્યારે જ શ્રીમંત મહારાજ સાહેબનો પ્રજામાં જ્ઞાનનો પ્રચાર કરવાનો ઉદ્દેશ સહેલાઇથી પાર પડશે. મહાલના અધિકારીઓ આવાં શુભ કામમાં એકબીજાની સાથે સહકાર સાધે, ગામડાંની ગરીબ પ્રજા પ્રત્યે સહાનુભૂતિ દર્શાવે અને પ્રજાકલ્યાણનાં આ પ્રકારનાં શુભ કાર્યોમાં પૂરેપૂરી સહાય આપે તો દહેગામ મહાલ રાજ્યના ખીજા મહાલોની બરોબરી જરૂર કરી શકે. લોકો અનેક રીતે બીજી બાબતોમાં ખર્ચ કરે છેજ; અજ્ઞાનના કારણે અનેક પ્રકારના દંડ ભોગવે છે. એટલે આવી બોળી અજ્ઞાન પ્રજાને આગળ લાવવા રાજ્યના સુશિક્ષિત અને કાર્યદક્ષ આગેવાનો-અમલદારો-થોડાક પ્રયત્ન આ દિશામાં કરે તો અજ્ઞાનરૂપી અંધકાર જરૂર દૂર થશે અને લોકો ઘણી બાબતોથી જાણીતા થઇ અજ્ઞાન વહેમ અને ગરીબાઇમાંથી કંઈક અંશે મુક્ત થશે. x x "

ખીજા સરદારો પુસ્તકાલયખાતાના મુખ્ય વ્યવસ્થાપક શ્રી વાકનીસ સાહેબનો હતો.

એ પછી ઠરાવોનું કામ હાથ ધરવામાં આવ્યું ને પ્રત્યેકકારક પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિને દાખલ કરવા તથા ઉદારતાથી નિભાવવા માટે શ્રીમંત રાજપિતાનો આભાર માની તેઓશ્રીનું દીર્ઘાયુ ઇચ્છવાનો ૧ લો, તથા પ્રમુખાદિના આભાર માનવાના છેલ્લા બે ઠરાવ મળી કુલ ૧૨ ઠરાવો પસાર કરવામાં આવ્યા, ઉપરોક્ત ત્રણ ઠરાવો બાદ જતાં બાકીના ૮ ઠરાવો નીચે પ્રમાણે:—

ઠરાવો:

ઠરાવ ૨ જો :—દહેગામ મહાલમાં ૧૫* ગામે શાળાઓ હોવા છતાં પુસ્તકાલયો ઘણાં નથી: તો તે ગામોએ પુસ્તકાલયો ખોલાય તેવી તજવીજ કરવાની જરૂર પડે સભ્યો વધારવાની સત્તા સાથે નીચેના શરતોની સમિતિ નીમવામાં આવે છે:—

* સદર ગામ નીચે પ્રમાણે:—(૧) આલમપુર (૨) કોદારા (૩) ગીરોડ (૪) ધણપ (૫) જોષોરા (૬) જળીયાના મઠ (૭) દરોલા (૮) નાના જલ્દાંદા (૯) પાલજ (૧૦) લવારપુર (૧૧) વડવાસા (૧૨) વાસણા બોધરી (૧૩) ચઢાપુર (૧૪) સીંદોડી મોડી (૧૫) સલાટપુર.

સમિતિ

મે. મહાલ વહિવટદાર સાહેબ
મે. મહાલ સાળાધિકારી સાહેબ
રા. રા. મણિભાઈ ચતુરભાઈ અમીન
રા. ચીમનભાઈ નહાલચંદ સાહે
રા. શંકરલાલ અમૃતલાલ

રા. રામદાસ વહાલદાસ
રા. મરધાભાઈ ત્રિકમભાઈ
રા. હિંમતલાલ હરિભાઈ
રા. ત્રિકમભાઈ જગજીવનદાસ
રા. ભગવતીશંકર બાપુલાલ જોશી

દ. મૂ. શિવાભાઈ સુખરામ કકડાડા

અ. આ. શંકરલાલ અમૃતલાલ ઠાકર, સાંપા

કરાર ૩ જો :—મહાલનાં પુસ્તકાલયોને વ્યવસ્થિત બનાવવા માટે બીજા મહાલોમાં છે, તેમ દહેગામ મહાલમાં પણ માનદ પ્રચારક હોવાની આવશ્યકતા આ પરિષદ સ્વીકારે છે, અને એ કામ સેવાભાવે કરવાની તત્પરતા આ પરિષદમાં પધારેલા શિક્ષક પ્રતિનિધિઓ પૈકી કોઈ કૌંસાહી લાઈ દર્શાવે એમ આ પરિષદ ઇચ્છે છે.

દ. મૂ. હિંમતલાલ હરિભાઈ, પાલજ

અ. આ. છબાભાઈ વરધભાઈ, જલ્દેરા

કરાર ૪ જો :—પુસ્તકાલયોનાં પુસ્તકનું સરંજ પદ્ધતિએ વર્ગીકરણ થઈ જવાની જરૂર આ પરિષદ સ્વીકારે છે, અને આ મહાલનાં પુસ્તકાલયોનું એ કામ જોમ બને તેમ જલ્દી-નિહાન વેકેશન દરમ્યાન પુરું કરી નાખવાની મંત્રી તથા અંચાલ ભાઈઓને વિનંતિ કરે છે.

દ. મૂ. પ્રસાદશંકર ભાઈશંકર, પ્રાંતીયા

અ. આ. ત્રિકમલાલ જગજીવનદાસ, ચીલોડા

કરાર ૫ જો :—આ મહાલનાં પુસ્તકાલયોને વધારે સારી રીતે ખોલાવી રાકાય એ માટે ચોર્થા ભાગીદાર તરીકે આ. પં. ને ભેળવવા ઠરેલું છે. છતાં પણ ઘણી ગ્રામપંચાયતો પોતાનાં ગામોનાં ગ્રામ પુસ્તકાલયોને જોઈતી મદદ આપતી નથી. તેથી આ પરિષદ સર્વ ગ્રામપંચાયતોના અધ્યક્ષો અને રા. રા. મહાલ વહિવટદાર સાહેબને લાભામણુ કરે છે કે આવતા વર્ષથી એકે એક ગ્રામ પુસ્તકાલયને ગ્રામ પંચાયતની નિયમ પ્રમાણે મદદ મળે તેવા પ્રયત્ન કરી આપવો.

દ. મૂ. ચીમનભાઈ નહાલચંદ, દહેગામ

અ. આ. મનસુખલાલ શંકરલાલ

કરાર ૬ જો :—ગ્રામ પુસ્તકાલયો નિભાવવા માટે આ મહાલના પટેલ તલાટીઓ સારા સદકાર આપે તે પ્રમાણેના પ્રયત્ન થવા આ પરિષદ લાગતાવળગતા અમલદાર વર્ગને આમ્રદ-ભરી ભલામણ કરે છે.

દ. મૂ. ચીમનભાઈ નહાલચંદ, દહેગામ

અ. આ. મણિભાઈ ચતુરભાઈ અમીન, દહેગામ

કરાર ૭ જો :—મહાલ પુસ્તકાલય મંડળ તથા જૂથમંડળો વ્યવસ્થિત રીતે કાર્ય કરતા બની જાય એમ આ પરિષદ ઇચ્છે છે, અને તે માટે મહાલ મંડળનું નીચે પ્રમાણે કાર્યવાહક મંડળ નીમવામાં આવે છે:—

પ્રશુભ:—શ્રી. મણિભાઈ ચતુરભાઈ અમીન ઉપપ્રશુભ:—રા. રા. મહાલ સાળાધિકારી સાહેબ મંત્રીઓ:—દહેગામ કરુઆ પુસ્તકાલયના મંત્રીઓ.

સહયો :—પ્રાંતીઆ જૂથમંડળના મંત્રી,
નાદોલ જી. મં. ના મંત્રી,
ધમીજ જી. મં. ના મંત્રી,
સાંપા જી. મં. ના મંત્રી,
સિંહોલ ચોદી જી. મં. ના મંત્રી,
પાટણકુવા જી. મં. ના મંત્રી,
વાસણા રાહોડ જી. મં. ના મંત્રી
આલીઆ જી. મં. ના મંત્રી

પાલજ પુ. ના મંત્રી,
ઇસનપુર પુ. ના મંત્રી,
કેરાલી પુ. ના મંત્રી
શિવશંકર સુખરામ,
ધણપ વા. ના મંત્રી;
ઉદણ પુ. ના મંત્રી,
મોડા જલ્દેરા પુ. ના મંત્રી,
છાલા પુ. ના મંત્રી

દ. મૂ. ઉલસીદાસ જીવરામ, ધણપ

અ. આ. છબાભાઈ વરધભાઈ, જલ્દેરા

કરાવ ૮ મો :—વડોદરા રાજ્યના દરેક ગામે પુસ્તકાલય ન થઈ શકે તો નિર્ધન વાચનાલયો તો હોવાં જ નેહએ એમ આ પરિષદ માને છે. એટલે જો કોઈ પણ શાળા વિનાના ગામે ઉત્સાહી ગૃહસ્થો ૩. ૧૦) એકઠા કરીને પુસ્તકાલય ખાતા તરફ મોકલે તો તે ગામેએ વાચનાલયો કાઢી આપવા આ પરિષદ પુસ્તકાલય ખાતાને આગ્રહભરી વિનંતિ કરે છે.

ક. મૂ. કેરાવલાલ નરસિંહદાસ

અ. અ. ભગવતીરા'કર બાપુલાલ, બારીઆ

કરાવ ૯ મો :—રાજ્ય પુઁ મંડળ તરફથી લેવાતી શિષ્ટ વાચનની પરીક્ષાનો લાભ લેવા લેવાયવાની આ પરિષદ સર્વ કોઈને આગ્રહભરી ભલામણ કરે છે, એટલું જ નહિ પણ આ મહાલ પૂરતી એવી પરીક્ષાની યોજના કરવા મહાલ પુઁ મંડળના અવરજાવકોને પણ ભલામણ કરે છે.

—પ્રમુખસ્થાનેથી.

ઉપરના કરાવો પૈકી કરાવ નં. ૫ અને ૮ ઉપર શ્રી રાંગચૈકર સાહેબે ખુલાસા રૂપે બોલવાની તક લીધી હતી. પાંચમા કરાવની ઇખાસત પર બોલતાં તેમણે સભાસભોનું ખ્યાન એમ્યું હતું કે “આમ પંચાયતની મદદ આપવાનું ધોરણ પ્રાંત પંચાયતની મદદના જેવું મરજિયાત નથી પણ મરજિયાત છે, એટલું જ નહિ પણ આમ પંચાયતોએ મરજિયાત કરવાનાં કામો પૈકીનું એક કામ પુસ્તકાલયોને મદદ આપવાનું હોઈ મરજિયાત કામો માટે રખાતી ૧૦ ટકાની રકમમાંથીજ મદદ મળી શકે.” શાળા વિનાનાં ગામેને પણ વાચનાલયનો લાભ આપવા સંબંધીના ૮ મા કરાવ પર બોલતાં તેમણે કહ્યું કે “કરાવની વિરોધમાં મારે કંઈ બોલવું નથી. કરાવમાં કેરાવલી વિનંતિ સ્વીકારી લેતાં છતાં જણાવું છું કે અતિ સર્વત્ર વર્જિત એ સત્રાનુસાર કોઈને કોઈ દેકાણે મર્યાદા મૂકવાની હરેક તંત્રને જરૂર પડે છેજ. તેજ ધોરણે પુઁ ખાતાને પણ હાલની નીતિ (શાળા વિનાનાં ગામેને વાચનાલયો નહિ આપવાની) અખત્યાર કરવી પડી છે. છતાં આ પરિષદના પ્રમુખ શ્રી વિભાગ વિદ્યાધિકારી સાહેબની એવા કોઈ ગામ માટે જો ભલામણ આવશે તો તેને એ લાભ આપવાનો વિચાર થશે.”

કરાવો પછી કાર્યક્રમમાં પ્રાસંગિક વિવેચનોને સ્થાન હોઈ દહેગામ કરખા પુસ્તકાલયના ઉત્સાહી મંત્રી શ્રીયુત ચીમનલાલ શાહ તેમજ મંચપાલ શ્રીયુત નટવરલાલ નેશીએ ચોતાનાં નિબંધરૂપ લખાણો વાંચ્યા હતાં, જે બંને વિવિધ હકીકતોથી બરપૂર હોઈ સુશ્રાવ્ય હતાં. રા. પુ. મંડળના મંત્રી રા. કાશીવાળાએ તથા સહમંત્રી શ્રીયુત ચોકસીએ પણ પ્રસંગોચિત વિવેચનો કર્યાં હતાં. સિવાય, તેરમી શિષ્ટવાચનની પરીક્ષામાં ઇનામને પાત્ર કરેલી કાન્તાબેન નામની (સિદ્ધપુરથી બેટેલી) એક બેનને ઇનામનો ૩. ૧) પ્રમુખને હસ્તે અપાવવાની તક લેવાઈ હતી. અતે, પ્રમુખશ્રી તરફે ઉપસંહારનું ઔપચારિક અદ્ય વિવેચન, તથા પરસ્પર આભારપ્રદર્શનના છેલ્લા બે કરાવોનું કામ પાર પડતાં હાર કલગી વહેંચાયાં ને તે પછી રાજગીત ગવાઈને પરિષદનું કામ ૭ વાગે નિર્વિઘ્ને અસાસ થયું.

પુસ્તક પરિચય

૧ ગુરુને કાળે:—લેખક અને ચિત્રક ઉમિયાશંકર ઠાકર, શ્રી ગીતામંજરી મંથાવલિ કાર્યાલય, ધોરી ફળીઉં, આણંદ; ૧૯૩૮; કાઉન ૧૬ પેજ, કાચું પૃષ્ઠ, પાન ૮૦; મૂલ્ય ૬ આના.

પુસ્તકનાં નામ ઉપરથી સ્પષ્ટિત થાય છે તે પ્રમાણે આ પુસ્તકમાં ગુરુ માટે અને ગુરુની આસાથી કરેલાં યાદગાર સંસ્મરણો એકત્ર કરવામાં આવ્યાં છે. એકંદરે ૨૩ દષ્ટિતો આપેલાં છે. દરેક વાર્તા એકએકથી ચઢી જાય એવી છે. બાળકોમાં ઉત્સાહ, ગુરુ પ્રેમ, સાહસ વૃત્તિ વગેરે ઉત્પન્ન કરવા માટે તેમજ તેમનાં ચારિત્ર્ય ધડવા માટે આવાં પુસ્તકો બહુ ઉપયોગી થઈ પડશે. શ્રીકૃષ્ણ ઉપમન્યુ, શુક્રાચાર્યના શિષ્ય, છત્રપતિ શિવાજી, સંત કબીરજી, વાલ્મીકિ, દુધ, કુમારપાળ, ભોજાનાથની ગુરુલકિત; ગોરખનાથ, કમળનું પુષ્પ, બીલકુમાર એકલવ્ય વગેરે અચળ ગુરુલકિતના નમુના છે. શાળામાં આવાં પુસ્તકો વંચાવવાં જોઈએ. બાલ પુસ્તકાલયો-પણ ખરીદી બહોળો પ્રચાર કરે.

૨ નૌજવાન સુભાષ:—લેખક ગુણવંત આચાર્ય; પ્રકાશક, ગુર્જર મંથરત્ન કાર્યાલય ગાંધી રસ્તો, અમદાવાદ; ૧૯૩૮; કાઉન ૧૬ પેજ, પાન ૧૦૭; કાચું સચિત્ર પૃષ્ઠ.

હરિપુરાની ૫૧ મી મહાસભાના અધિવેશન સમયે પ્રમુખશ્રીનાં જે જીવનવૃત્તાંતો પ્રસિદ્ધ થયાં છે તેમાં ભાઈ ગુણવંત આચાર્યનું જીવનચરિત્ર વધારે સંવિસ્તર હશે. આમાં બાળયજુથી માંડીને અત્યારસુધી એમના જીવનની બધી બાબતો બહુ સરળ ભાષામાં આપી છે. ક્યાં ક્યાં વર્ષોમાં એમણે ખાસ કામ શું શું કર્યું તે જીવનવાટમાં છેડે આપેલું છે. હિંદી સિવિલ સર્વિસ જેવી ભારે નોકરી મૂકી દષ જનસેવા અર્થે જીવન અર્પનાર અને તેને અંગે જ્ઞેલનિવાસ, હિંદમાંથી દેશપારી વગેરે સ્વીકારનાર બાણ સુભાષચંદ્રનું ચરિત્ર યુવકોએ ખાસ વાંચી મનન કરી આચરણમાં ઉતારવું જોઈએ. હિંદનું ભાવિ એક વર્ષ માટે એમના નેતૃત્વ નીચે મુકાયું છે. પ્રજાપ્રેમ જેમ એમનામાં છે તેમ આટલી નાની વયે મહાસભાના પ્રમુખ તરીકે ચુંટવામાં હિંદભરની પ્રજાએ પણ પોતાનો અલૌકિક પ્રેમ એમની તરફ જણાવ્યો છે. આવાં પુસ્તકોની ભલામણ કરવાની હોય જ નહિ. આવાં પુસ્તકો જેમ વધારે વંચાય એમ કાયદો યશે. રાષ્ટ્રીય મહાપુરુષોનાં જીવનવૃત્તાંતોમાંથી બહુ બોધપાઠો લેવાના જડી આવશે. પંડિત જવાહરલાલ નહેરુની માફક યુવકો-સુભાષબાણ પછવાડે મરી શીટે છે. સુભાષબાણુનો એક શબ્દ એ યુવકોને મન આસાદ છે, એમની આપવીતી પણ એવો જ આપભોગ રજુ કરે છે. રાષ્ટ્ર માટે મહન કરવામાં એણે બાકી નથી રાખી. આ બધી બાબતો આ પુસ્તકમાં બહુ જ સુંદર રીતે ચર્ચા છે.

૩. મથુરાનો સિંહધ્વજ:—લેખક આચાર્ય વિજયેન્દ્રસુરિ; પ્રકાશક યશો-
વિજય ગ્રંથમાળા, હેરિસરોડ, ભાવનગર; ૧૯૩૭; પાન ૬ + ૪૨; કાચું પૂડું, સચિત્ર,
રૌપ્ય અષ્ટપેશ; મૂલ્ય રૂ. ૧.

શ્રી. ત્રિભોવનદાસ શાહના પ્રાચીન ભારત માં આ સ્તૂપ જૈનોનો હોવાનું
જણાવવાથી આચાર્યનું પોતાનું મંતવ્ય એ સ્તૂપ બૌદ્ધોનો હોવાનું હોવાથી એમણે
માદીમાં જણાવેલાં પુસ્તકો ઉપરથી સપ્રમાણ સાબીત કર્યું છે કે એ સ્તૂપ જૈનોનો
નહિ પરંતુ બૌદ્ધોનો છે. ડૉ. ટેસીટોરી, ડૉ. હીરાનંદ શાસ્ત્રી, ડૉ. દેવદાસ બંડારકર, ઇ.
જે. રેન્ડન, એન. કે. ભટ્ટાચાર્ય વગેરે જૈન અને બૌદ્ધ સાહિત્યોના નિષ્ણાતોના મતો
પણ મેળવી તે પણ છેવટમાં છાપી પોતાનું મંતવ્ય સપ્રમાણ સિદ્ધ કરી બતાવ્યું છે,
પુસ્તક ત્રણ વિભાગમાં છે. પહેલામાં મથુરામાં સંસ્કૃતિ, શિલાલેખની માહિતી, મૂળ
શિલાલેખ, મૂળ, ગુજરાતી, હિંદી તથા અંગ્રેજી અનુવાદો આપી બીજા ભાગમાં
પોતાનાં આધારશૂત પુસ્તકો જોડે ડૉ. શાહના મંતવ્યની સમીક્ષા કરી છે અને ત્રીજા
ભાગમાં પાશ્ચાત્ય તેમ જ હિંદના પ્રખર વિદ્વાનોના અભિપ્રાયો ટાંકી પોતાનું મંતવ્ય
સપ્રમાણ ખરું છે એમ સિદ્ધ કરી બતાવ્યું છે.

કસ્ટા પુસ્તકાલયો તેમ જ જૈન વસ્તી વધારે હોય ત્યાંનાં પુસ્તકાલયો જરૂર
ખરીદે. યશોવિજય ગ્રંથમાળાનું આ ૧૪૦ મું પ્રકાશન છે.

૪. મહાક્ષત્રપ રાજા રૂદ્રદામા:—લેખક આચાર્યશ્રી વિજયેન્દ્રસુરિ; પ્રકાશક
યશોવિજય ગ્રંથમાળા, હેરિસરોડ, ભાવનગર; રૌપ્ય ૮ પેશ, પાન ૧૦+૮૨; કાચું
પૂડું, સચિત્ર, ૧૯૩૭; મૂલ્ય રૂ. ૨-૦-૦.

સદર ગ્રંથમાળાનું આ ૧૩૯ મું પ્રકાશન છે. ઉપરના પુસ્તક માફક જ આ
પુસ્તક ઉદ્દભવ્યું છે. ડૉ. ત્રિભોવનદાસ શાહે લખેલી હકીકત વાસ્તવિક નથી એ આ
પુસ્તક ઉપરથી લેખકે સિદ્ધ કરી બતાવ્યું છે. આ પુસ્તક કાળકાચાર્ય, મહાક્ષત્રપ
નહાપાન, મહાક્ષત્રપ બૂમક વગેરે સંબંધી ઘણી નવી માહિતી આપે છે. જૈન ઇતિહાસ
ઉપર આ પુસ્તક ઘણું સારું અજવાળું પાડે છે. આ પુસ્તક એ વિભાગમાં છે.
પહેલામાં રાજા રૂદ્રદામા; શક ગતિનું મૂળ, ભારતમાં આગમન, રાજા રૂદ્રદામાનો રાજ્ય
અધિકાર, સુવર્ણ તળાવ, શિલાલેખ, મૂળ સંસ્કૃત, ગુજરાતી હિંદી અનુવાદ અને
અંગ્રેજી તરજુમો બધું આપેલું છે. એટલે કાલુ હતો તેનો પણ સપ્રમાણ પુરાવો
આપ્યો છે. પોતાનાં પ્રમાણો ક્યાં ક્યાં પુસ્તકોમાંથી લીધાં છે તેની એક યાદી શરૂ-
આતમાં આપી છે. તેમાં સંસ્કૃત, અંગ્રેજી, ગુજરાતી તેમ જ હિંદી પુસ્તકો જણાવ્યા
છે. શિલાલેખનું ભાષાંતર પણ બહુ સવિસ્તર લીટીએ લીટીનું આપ્યું છે. પુરાતત્વ-
વિદ્યાને તેમ જ જૈન ઇતિહાસના અભ્યાસીઓને આ પુસ્તક બહુ ઉપયોગી થઈ પડી
સારી માહિતી આપશે. જૈનો તથા પુસ્તકાલયો વધાવી લે.

૫. વિહાર દિગ્દર્શન ભા. ૧ ભા:—મુનિશ્રી પ્રિયંકરવિજયજી; પ્રકાશક,
શા. સોમચંદ જૈનગદાસ, મહેસાણા-ગુજરાત; ૧૯૩૭; કાઉન ૧૬ પેશ, પાન ૧૪૨
કાચું પૂડું, સચિત્ર, મૂલ્ય રૂ. ૧-૧૦-૦.

મુનિરાજશ્રી પ્રિયંકરવિજયજીએ પોતે મુંબાઈથી આગ્રાશિક પગ રસ્તે મુસાફરી કરેલી તે વખતે તેમણે જે અનુભવ્યું તથા જોયું તે હિંદી ભાષામાં સપ્રમાણ અંથ તરીકે અત્રે પ્રકાશિત કર્યું છે. મુંબાઈથી શાહપુર માર્ગે ૫૫ થાય ત્યાં પહેલો મુકામ કરેલો. એટલે મુંબાઈથી વચ્ચે આવતાં ભાયખલા, કુર્લા, ઘાટકોપર, ભાંડુપ, થાણા, ભીમડી, પરધા અને શાહપુર દરેક વચ્ચે કેટલું અંતર છે, ત્યાં આવકર્તા ધર કેટલાં છે, મંદિર તથા ઉપાશ્રય દરેક ઠેકાણે કેટલાં છે તેની માહિતી સવિસ્તર આપી છે. આવકર્તાને તો આ પુસ્તક ધાર્મિક દષ્ટિએ ધણું જ ઉપયોગી છે. તેમ અન્ય મુસાફરોને પણ થોડી ઘણી ઉપયોગી માહિતી મળી રહેશે જ. આગ્રા પહોંચતાં સુધીમાં વચમાં જે જે જગ્યાઓ આવી તે દેશી રાજ્ય છે કે અંગ્રેજી, ત્યાં કોની કેટલી સત્તા છે, વગેરે ઉપયોગી માહિતીથી આ પુસ્તક ભરપૂર છે. આપણે સાંભળ્યાં પણ ના હોય એવાં ગામોનાં નામો માહિતી સાથે મળે છે. પ્રવાસના પુસ્તક તરીકે ધણું જ ઉપયોગી, ઉત્તેજનને લાયક છે. આ જ પ્રમાણે અન્ય દિશાઓના પ્રવાસની હકીકત પણ મુનિરાજે પગપાળા જતા હોવાથી નોંધ રાખી ફરસદે પ્રસિદ્ધ કરે તો સમાજને બહુ ઉપયોગી થઈ પડશે. પુસ્તકાલયો તો આવાં પુસ્તકો વગર લુપ્તાં જ લાગે.

૬. બાળ પાઠ્ય પોથી:—ચોજક, જયેન્દ્રરાય ભગવાનલાલ દુરકાળ; પ્રકાશક, શ્રી વિઠ્ઠલદાસ કાકોરદાસ હિન્દુ ગ્રંથાલય, સુરત; ૧૯૩૦; કાઉન ૧૬ પેજ, પાન ૬૦; મૂલ્ય ૨ આના; કાચું પૃ. ૬.

સનાતન ધર્મ શિક્ષણ મંડળ તરફથી અઠવા લાખ-સમાં પોતાના જ મકાનમાં શરૂ થયેલા આ ગ્રંથમાં સનાતન ધર્મનું શિક્ષણ છાત્રોને વિદ્વાન અને અનુભવી શિક્ષકો દ્વારા આપવામાં આવે છે. તેનાં મુખ્ય અધિષ્ઠાતા ભાઈ જયેન્દ્રરાય ગુજરાતી આલમના પરિચિત છે. આમાં ત્રીસ કર્મકર્મો મંગળ-સ્તવન, ગણેશ સ્તવન વગેરે પ્રાથમિક સ્તવનોથી શરૂ કરી, કર્મ, ભક્તિ, જ્ઞાન, ધર્મ, વશિકરણ, સદાચાર, નારીધર્મ, યજ્ઞ, શૌચ, વર્ણ વ્યવસ્થા, આશ્રમ, બ્રાહ્મણ, રાજધર્મ, પ્રકીર્ણ વગેરે બાબતો સૂક્ષ્મરૂપે, મૂળ સંસ્કૃત ગુજરાતી ભાષાંતર સાથે પ્રસિદ્ધ કરી છે. કાર્યની શરૂઆતમાં આ પુસ્તક ઉપયોગી થઈ પડશે. બાળકોને આચાર વિચાર તથા ધર્મનું શિક્ષણ આપવાની આવશ્યકતા છે.

૭. વિલંગ કળા:—લેખક દુર્ગેશ શુક્લ; પ્રકાશક નવયુગ પુસ્તકાલય ભંડાર, રાજકોટ કાઠીઆવાડ; કાઉન ૧૬ પેજ, ૧૯૩૭; પાન ૬ + ૩૦૨; કાચું પૃ. ૬. મૂલ્ય ર. ૧-૪-૯; પાકું પૃ. ૩. ૧-૮-૦.

નવયુગ અંથમાળાના છઠ્ઠી વર્ષના ૩ જા પુસ્તક રૂપે આ નૃત્યકળાને લગતાં વાર્તાનું પુસ્તક પ્રસિદ્ધ થાય છે.

આ પુસ્તકમાં આધુનિક યુવક જગતની ઘણી સારી માહિતી આપી છે. વિરાટ તથા પંચવદન વિલંગકલા નૃત્ય જોતાં નાટ્યશૃંગારમાં છે ત્યાં પંચવદન અર્ધિનું નૃત્ય જોઈ એકદમ ઉરકેરાઈ જાય છે અને એના તરફ પ્રેમમાં જોવાય છે. આધુનિક

સમયમાં નૃત્ય તરફ લોકઅભિરુચિ જાગૃત થઇ છે. સારાં સારાં શ્રીમંત કુટુંબોની કુમારિકાઓ આ વિષે ખાસ શિક્ષણ લે છે. પહેલાં આપણા હિંદુસ્તાનમાં પણ નૃત્યકળા હતી જ. પ્રાચીન ચિત્રકળા ઉપરથી એ વિષે ખાતરી થાય છે. પરંતુ પછી એ તરફ લોકોની જિજ્ઞાસા ઓછી થઇ. હાલમાં ઉદયશંકર તથા અન્ય બંગાળી યુવકો નૃત્ય કળાનો પ્રચાર કરવા દેશમાં તેમજ પરદેશમાં ફરી રહ્યા છે એવે વખતે આ પુસ્તક બહુ ઉપયોગી થઇ પડશે. જુદી જુદી જાતના નૃત્યને અંગે થતા અંગ મરોડથી સ્વાભાવિક આકર્ષણ થાય તે પ્રમાણે ચંદ્રીક તરફ ભેચાર યુવકો આકર્ષાય છે. વિનાયક નામનો શ્રીમંત યુવક તો તેની પછવાડે જ પડ્યો છે. પરસ્પરના મિત્રો તથા સખાઓ આવ્યહો રચાય છે અને તેને તોડવા પ્રયત્નો થાય છે. પંચવદન એક ખાહણનો છોકરો અભ્યાસ કરવા અમદાવાદમાં રહે છે ત્યાં વિરાટ, ચંદ્રિ, વિનાયક વગેરેના સંસર્ગમાં આવે છે. શ્રીકંઠરાય નામે પ્રતિષ્ઠિત અને ગર્ભશ્રીમંત શહેરી છેક યુવાનીમાંથી સંગીત અને નૃત્યના કુશળ કલાકાર તરીકે પ્રસિદ્ધ થયેલા નૃત્યના નવીન નવીન પ્રયોગો તેઓ બહુ ખૂબીપૂર્વક યોજતા. ૨૫ મે વર્ષે એકદમ નૃત્યકલા છોડી દઇ વૈરાગ્ય સેવવા લાગ્યા. પછી પ્રવાસ કરવા ગયા ત્યાં અજંટા, તથા મદાસના કથકોમાં અને બંગાળના બાહોલોની મિજલસમાં એઓ દિવસો વિતાવતા ઘેર પાછા ફરતાં પોતાની બેન ચંદ્રિકા નૈસર્ગિક રીતે જ નાને નાને પગે શરીરની સમગ્રલા સાચવવા પ્રયત્ન કરતાં કરતાં મધુર સ્વરે કાંઇ ગુંજતી સાંભળી એનો જોટલો અને તેટલો વિકાસ એ દિશામાં કરવા તરફ પોતાનું લક્ષ્ય લગાડ્યું એની જોડે બીજા બે ચાર છોકરા પણ શિક્ષણ ચેતા. ચંદ્રીએ નૃત્યનું ઉત્તમ શિક્ષણ લીધું અને પછી બાઈએ જાહેર સમક્ષ એને ઉભી કરી. પોતાની કુશળતાથી ચંદ્રીએ પ્રેક્ષકો તેમજ બાઈને મુગ્ધ કર્યા. ત્યારથી યુવકો એની પછવાડે ફરવા લાગ્યા. પંચવદન ચંદ્રીની બેનપણી બેળીને શીખવવા જતા એટલે ત્યાં પણ ચંદ્રીનો પ્રસંગ પડતો. બેળી પ્રસંગોદ્ધારા પંચવદનની સ્થિતિ પારખી જાણ છે અને ચંદ્રીને મરકરીદારા ચેતાવે છે. અને બંને મળી પંચવદનને બનાવે છે. પંચવદને અન્ય યુવકો ખાસ કરી વિનાયક જોડે હરિશ્ચંદ્ર કરવા ટાપડીટ કરવા માંડી અને કોઈને ચંદ્રીની તારીફ કરતાં અથવા તેની જોડે એખલાસથી વાત કરતાં નિહાળે એટલે એમના પેટમાં કાળ પડે. વિરાટ શ્રીકંઠરાયનો પ્રિય અને કુશળ શિષ્ય હોવાથી ધણી વખત ચંદ્રીને નૃત્ય શીખવતો અને ચંદ્રી સાથે નૃત્યમાં પણ જોડાતો અને જાહેરનાં દિલ મળેલાં તો હતાં જ. વિરાટ પણ એના તરફ સ્વાભાવિક પ્રેમથી જોતો. વિનાયક તો વરો કે કવરો ચંદ્રીને હાથ કરવા બાળ્યો રચવા માંડી હતી. એટલામાં રવિસંઘની સ્થાપના થઇ અને સુમિત્રા નામે એક સ્વયંસેવિકા બાઈ અમદાવાદમાં આવી સોળાને પોતાના ખીનસ્વાર્થો કાર્યથી આકર્ષી અગ્રેસર થઇ પડી. જયપ્રસાદ નામના એક યુવક રવિસંઘના મંત્રી રંમણબાઈની ચેરહાજરીમાં મંત્રી તરીકે કામ કરતા. સામાજિક પ્રયોગનું જ્ઞાન ઉકું હોવાથી ધણી યુવક યુવતીઓ એવા પ્રયોગના નિરાકરણ માટે એમના મગવા આવતા. જયપ્રસાદ એમને યોગ્ય સલાહ આપતા હોવાથી એઓ બહુ ઉપયોગી અને પ્રિય થઇ પડ્યા હતા. સુમિત્રા એક દિવસ અચાનક ચંદ્રીની ગહરામણ જોઇ જાય છે અને પછી એમને વિનાયકથી અચાવવા પ્રયત્ન કરે છે. વિરાટ પર વિનાયકને

ચંદ્રી ખાતર વેર હોવાથી એક સમયે એ વિરાટને મારે છે એટલામાં પંચવદન આવે છે અને વિનાયકને બરાબર ઓળખે છે. વિરાટને લઈ એ વિરાટની ઓરડી પર જાય છે ત્યાં ત્રિલોચન બેઠેલો હોય છે એ વિરાટનો મિત્ર છે. એ બાઈ પ્રેમમાં નિરાશ થએલા હોય છે. મૃણાલ સાથે પ્રેમ થાય છે પરંતુ મૃણાલ અન્ય સાથે પરણે છે. બન્નેને એકબીજા તરફ પ્રેમ છે. જયપ્રસાદ છૂપી રીતે દુઃખી માણસોને મદદ કરે છે અને બેબીને એક બાળક સેપિ છે. વિનાયક મોજલો યુવક છે અને સુલોચના તોમક કુમારીકાને ફસાવે છે અને પછી એને પરણવા ના પાડે છે. એ બિચારી એની પછવાડે ખુશામત કરતી ફરે છે પરંતુ વિનાયક એને મારે છે. એમાંથી એને પંચવદન અને વિરાટ બચાવે છે અને સુમિત્રા હવે બધાં જોડાંઓથી વાકેફ થઈ ત્રિલોચના તથા બેબી, ચંદ્રી અને વિરાટ અને જયપ્રસાદ અને આશાને જોડી આપવા પ્રયત્ન આદરે છે. સુમિત્રાની મદદથી બેબી સાથે ત્રિલોચનાને પરણાવવામાં આખરે મૃણાલ સફળ થાય છે. વિરાટ ચંદ્રીને છોડી પોતાને ગામ જતો રહે છે એટલે ચંદ્રી, એને શોધતી એને ગામ જાય છે અને ત્યાં એની માંદગીમાં એની ચાકરી કરે છે. આખરે એ પરણે છે. વિનાયકને સુલોચના સાથે પરણવું પડે છે અને એ રીતે ચાર જોડાં સુખી થઈ જાય છે. આમાં ધણાં પાત્રો છે. મૂળ ચંદ્રી અને વિરાટનાં પાત્રો ખાસ તરી આવે છે. કાગળ છપાઈ વગેરે સુંદર છે. યુવકો ખાસ આ નવલકથા વાંચે અને સાર મહણ કરે. પુસ્તકાલયો તો ખરીદશે જ.

૮. અયોધ્યાકા ઇતિહાસ:—લેખક તથા પ્રકાશક, પંડિત જ્યેષ્ઠારામ દલસુખરામ મુનિ, શ્રી જૈન શ્વેતાંબર મંદિર અયોધ્યા, જિલ્લા ફૈજાબાદ. (સંસ્કૃત પ્રાંતો); ૧૯૩૮; કાચું પૃ. ૬૬, કાઢિત ૧૬ પેજ, પાન ૩૫૬૦; મૂલ્ય ૪ આના.

પુસ્તક ચાર વિભાગમાં હિંદી ભાષામાં પ્રસિદ્ધ થયું છે. પહેલામાં આદિકાલ, બીજામાં પૌરાણિક કાળ, ત્રીજામાં ઇતિહાસ કાળ અને ચોથામાં વર્તમાન કાળ એમ ચાર સમયના અયોધ્યાનું વર્ણન આ પુસ્તકમાં વિસ્તારપૂર્વક અને અભ્યાસપૂર્વક આપવામાં આવ્યું છે. આદિકાલ સંબંધી હકીકત વાલ્મીકી રામાયણ, શિવપુરાણ, હેમચંદ્ર કૃત ત્રિપટિશલાકા, પુરુષચરિત્ર વગેરે પ્રમાણભૂત પુસ્તકોમાંથી તારવી કાઢી મૂળ શ્લોકો સાથે હિંદી ભાષાંતરમાં આપવામાં આવી છે. યજુર્વેદ, પાણિની સૂત્ર, શ્રીમદ્ ભાગવત વગેરે ગ્રંથોનો પણ લેખકે ઉપયોગ કર્યો છે.

અયોધ્યામાં મધ્ય અથવા પૌરાણિક કાલમાં કયા કયા મહાપુરુષો થઈ ગયા તથા આદર્શ મહિલાઓ થઈ તે બીજા સર્ગની શરૂઆતમાં જણાવ્યું છે. અયોધ્યા નામ પડતાં પહેલાં એ નગરીનું નામ અનુક્રમે ઇન્દ્રપુરી, વિનીતા નગરી, સાકેતપુર, કૌશલ્યા નગરી હતું. શ્રી રામચન્દ્રજીના ગમન પછી અયોધ્યાના બે ભાગ પડ્યા. ત્યાં જોદ્ધ ધર્મ અને જૈન ધર્મનો પ્રચાર કેવી રીતે થયો અને તેમની પ્રવૃત્તિ કેટલી મોટી હતી તે પણ જણાવ્યું છે. ત્યાર પછી ત્રીજા ભાગમાં શિશુનાક વંશના હમા રાજા નન્દીવર્ધનને જોદ્ધ ધર્મ સ્વીકારી મણી પર્વત ઉપર એક સ્તૂપ તથા મંદિર બનાવ્યાં ત્યાંથી શરૂ કરી ૧૮૦૦ સુધીની ઐતિહાસિક હકીકત આપી છે. આ હકીકત જૈન ધર્મવાળાને બહુ ઉપયોગી થઈ પડશે.

જો કે કાગળ સારા નથી. છતાં છપાઇ 'ભાષા વગેરે' સરળ અને સુંદર છે. આવા પુરાણા શહેરની ઐતિહાસિક દૃષ્ટિએ માહિતી આપતા પુસ્તકની જરૂર છે જ. અન્ય શહેરોની હકીકત આ દૃષ્ટિએ થાય એ ઈષ્ટ છે. પુસ્તક ઉત્તેજનને પાત્ર છે.

૯. તુલસી ચંમત્કાર:—સંશોધક તથા પ્રકાશક, જગનલાલ લલિતભાઈ શાહ, વડોદરા, રાજમહેલ રોડ દયાળભાઈનો ખાંચો; ૧૯૩૩; કાઢિન ૧૬ પેજ, કાચું પૂઠું; પાન ૪૦, મૂલ્ય ૨ આના.

આ નાના પુસ્તકમાં તુલસીનો ઉપાય કયા કયા રોગો ઉપર થઈ શકે છે એની અસર કેવી છે, દરેક રોગ ઉપર એ કેવી રીતે લેખ થકાય છે વગેરે. રા. જગનલાલ શાહે બહુ અભ્યાસ અને અનુભવપૂર્વક વર્ણવ્યું છે. આવી સામાન્ય લાગતી વસ્તુમાં કેટલાં ગુણ છે એ આપણે ગણવું જોઈએ. ઉત્તેજન મળશે જ.

ના. ચં. દીવાનજી

૧૦. ભાવોર્મિ:—લેખક, 'ભાવિક' સ્વ. જયારાંકર જીવનરામ જોશી, એમ. એ.; પ્રકાશક, કેરાવ હ. રોડ; અમદાવાદ; પૃષ્ઠ ૨૩૬; પૂઠું કાચું; કિંમત. રૂ. ૧-૦-૦.

આ પુસ્તકમાં ચાર ખંડો છે. પહેલા ખંડમાં લેખકના પ્રકૃતિને-સરિતા, ચંદ્ર, સમુદ્ર, જગત-વગેરેને લગતા લેખો છે. બીજા ખંડમાં શિક્ષણ અને સમાજને લગતાં લેખો છે. ત્રીજા ખંડમાં સમાજ જીવનને લગતી બે વાર્તાઓ છે. છેલ્લા ચોથા ખંડમાં લેખકની કવિતાઓ છે.

બધા ખંડમાં ભાષા તથા શૈલી શુદ્ધ, સમૃદ્ધ, તથા રસિક છે. લેખકનાં વિચારો પણ ઉન્નત છે.

આ પુસ્તકનું વાચન રસિક તથા ઉપકારક થાય તેમ છે.

શં. સો.

૧૧. ઇંગ્લેન્ડ અને હિંદનું રાજ્ય બંધારણ:—લેખક-પ્રકાશક, માણેકલાલ મગનલાલ શાહ એમ. એ.-ખાજવાડા, વડોદરા; ૧૯૩૭; ૧૬ પેજ, પૃ. ૮૦; કાચું પૂઠું; કિં. ૦-૮-૦.

મેટ્રિકના અભ્યાસક્રમમાં હિંદના નવા રાજ્ય બંધારણને સ્થાન અપાયું છે, અને તેના અભ્યાસ પૂરતી વિદ્યાર્થીઓને મદદ કરવાના હેતુથી આ પુસ્તક લખાયું છે. ભાષા શૈલી એકંદરે સહેલી ને સરળ છે. એટલે જે આશયથી પુસ્તક પ્રસિદ્ધ કરાયું છે તે ફલિભૂત થવામાં વાધો નહિ આવે. વળી, હિંદના રાજ્ય બંધારણનો અભ્યાસ કરતાં એ બંધારણ બહુનાર ઇંગ્લેન્ડનું પોતાનું બંધારણ કેવા પ્રકારનું છે તેનો અ્યાસ રહેવા અને તેની સાથે તુલના કરવાનું સુગમ થઇ પડે એટલા સાદા ઇંગ્લેન્ડના રાજ્યબંધારણનો આવરયક ભાગ પ્રારંભમાં આપવામાં આવ્યો છે, તે પણ ઠીક જ થયું છે. ઇંગ્લીએ છીએ કે મેટ્રિકના વિદ્યાર્થીઓ એનો યથેષ્ટ લાભ લેશે જ.

૧૨. લલિત કળા અને બીજા સાહિત્ય લેખો:—લખનાર, સ્વ. સૌ. ચૈતન્યજીલા મજમુદાર; સંપાદક તથા પ્રકાશક, મંજુલાલ ર. મજમુદાર, ચૈતન્યધામ, પ્રતાપગંજ, વડોદરા; ૧૯૩૯; ૧૬ પેજ પૃ. ૮+૨૭૦; કાર્ડબોર્ડનું પટ્ટીવાળું સચિત પૂઠું; કિં. ૨-૦-૦.

પ્રસ્તુત પ્રકાશન નિબંધ સંબંધનું હોષ તેમાં મહત્ત્વ લેખિકા બેનના (૧) લલિત કળા (૨) કુદરત અને આપણા પ્રાચીન કવિઓ (૩) સ્ત્રીઓ અને જનસેવા (૪) આધુનિક સ્ત્રી કેળવણીની ખામીઓ (૫) સ્ત્રીઓની લઘુત્વની દિશા (૬) ગરબાનું સાહિત્ય (૭) ઉપાદરણ કે અનિર્દેશકરણ ? (૮) શ્રેષ્ઠ સ્વયંવર કોનો ? અને (૯) બાર માસનું સાહિત્ય એ નામના પ્રકટ અપ્રકટ કુલ ૯ લેખો સંચિત કરવામાં આવ્યા છે. ' લલિત કલા ' નો નિબંધ કે જેના પરથી આ સંબંધનું નામ પડ્યું છે તે ભાવનગરમાં મળેલી સાહિત્ય પરિષદ માટે લખાયો હોષ વિદ્વાનોની પ્રશંસા પામ્યો હતો, પ્રકટ થયેલા બીજા નિબંધો પણ જે તે વખતે રસથી વંચાયા હતા. પ્રત્યેક નિબંધમાં લેખિકાબેનની અભ્યાસકૃતિ, ખંત, મુદ્દાઓની સંકલનાબદ્ધ રજુઆત, તથા ભાષા શૈલીની જાણૂતા ખાસ ઝળકી ઉઠે છે ને તેમને માટે માન ઉપજાવે છે. નિબંધો બહાવ રસથી વંચાય એવા હોષ સ્ત્રી પુરુષ ઉભયે વાંચવા જેવા છે. સાર્વજનિક તેમ મહિલા પુસ્તકાલયોની અભરાષ્ટ્રો પર આને રચાન જરૂર મળવું ધટે.

૧૩. શાહી આદાબ:—કર્તા-પ્રકાશક, મુનશી, છોટેસાહબ મુનશી ઇનામતુલ્લાહ, બાગ ખાતાના હેડ ક્લાર્ક, કમાડીબાગ વડોદરા; ૧૯૩૮; ૫. ૮+૨૮; કાચું પુકું; આર્ટ પેપર ઉપર ૫ છપીઓ; કિં. ૦-૮-૦.

હિંદીમાં લખાયેલું આ પુસ્તક એ વિષયનું 'પહેલું' પ્રકાશન હોય એમ લાગે છે. એમાં દરબારી નોકરોએ અને તેમાંય રાજકુટુંબની અંગત તહેનાતમાં રહેતા નોકરવર્ગે જુદે જુદે પ્રસંગે કેવી અદબથી વર્તવાનું છે તથા તેમની કર્મો કેવાં પ્રકારની છે, તેનો તેમજ શાહી તેમજ જાહેર દરબારને પ્રસંગે દરબારીઓએ કેવું વર્તન રાખવું જોઈએ તેનો સંક્ષેપમાં પણ સરસ ખ્યાલ આપવામાં આવ્યો છે. દરબારી નોકરો તેમજ દરબારીઓ માટે પુસ્તિકા બેશક ઉપકારક છે. દેશી રિવાસનો તરફથી એનો ચોખ્ખો આદર તેમ પ્રચાર થવો ધટે.

૧૪. કરામતે પીર દસ્તગીર:—લેખક-પ્રકાશક, ઉપર પ્રમાણે; ૧ લી આકૃતિ ૧૯૩૭; કેમી ૮ પેજ ૫. ૧૦+૬૨; કાચું પુકું; કિંમત ૦-૫-૦.

ઉર્દુ જખાન અને ગુજરાતી લિપિમાં લખાયેલી આ પુસ્તિકામાં હઝરત ગોસુલ આઝમ નામના જાણીતા પીરની કરામતો માને ચમત્કારો વર્ણવવામાં આવ્યા છે. તેનું વાચન સંત કૃષ્ણોના ચમત્કારોમાં માનનાર ઉર્દુ જખાન સમજી શકનાર ગુજરાતી વાચકોની ઓલિયા પીરો વિષેની અધ્યક્ષ મજબૂત કરવાની ગરજ સારશે. નૂતન ભાવનાથી રંગાયેલા વાચકને તો એમાં નયું વહેમચોદક તત્ત્વ જ જણાશે.

ના. નં. ચાકસી.

વડોદરા રાજ્ય

રજા પર ઉતર્યા છે :—પુસ્તકાલય ખાતાના કચુરેટર શ્રી વાકનીસ સાહેબ તા. ૩-૫-૩૮ થી ૧૧ માસની રજા પર ઉતર્યા છે. તે મુદત દરમ્યાન કચુરેટરની જગાનો ચાર્જ મદદનીશ વ્યવસ્થાપક શ્રી રામચૈત્ર સાહેબ પાસે અને તેમની જગાનો ચાર્જ અંથપાલ મી. પર્લેકર પાસે રહેશે.

ગ્રામ પુસ્તકાલયોને વધુ ગ્રાન્ટ :—તા. ૨૬-૪-૩૮ ના રાજ મળેલી ધારાસભાની બેઠકમાં પ્રગટીય સભ્ય શ્રી. મગનભાઈ શંકરભાઈ પટેલે ૨૧ મા ઠરાવ રૂપે શ્રીમંત સરકારને, સાવજનક પુસ્તકાલયોને મદદ કરવાની જે યોજના છે અને તેમાં ૪૦ હજાર રૂપીયાની જે ગ્રાન્ટ અપાય છે, તે પૂરતી નહીં હોવાથી, તેમાં રૂ. ૧૦ હજારનો વધારો કરવા તથા કરમા, મહિલા અને બાલ પુસ્તકાલયોને હાલ મદદ આપવાનું જે ધોરણ છે, તે સુધારવા વિનંતિ કરી હતી. તેનો દીલસોજીપૂર્વક જવાબ વાળતાં નેક નામદાર દિવાન સાહેબે જણાવ્યું હતું કે, જ્યારથી ગ્રામ પુનર્વિન્યાસની યોજના શરૂ થઈ છે, ત્યારથી ગામડાંઓની કેળવણીની જરૂરીયાતો ખાસ ધ્યાનમાં લેવાય છે; છતાં આ બાબત વિચારશે અને મદદ વધારશે.

પ્રતિષ્ઠા પાછો ખેંચી લેવાય છે :—તા. ૨૮-૪-૩૮ ની આશાપત્રિકાના ૫. ૧૦૮૫ પર પ્રસિદ્ધ થયેલ હુજુર કચેરીના જાહેરનામા અંક ૩/૩૭-૩૮ થી રાજ્ય બહાર પ્રસિદ્ધ થયેલાં જુદી જુદી ભાષાનાં કુલ ૬૬ ચોપાનિયાં ને પુસ્તકો પરનો પ્રતિષ્ઠા પાછો ખેંચી લેવાયો છે. જેમાં ગુજરાતી ભાષાનાં (૧) ૧૮૫૭ ના બળવાની બીજી બાજુ (૨) બંગાળનો બળવો ભા. ૧-૨ (૩) ગેરીબાદીયું જીવન ચરિત્ર (૪) પ્રેસીડન્ટ મહાવીર ગાર્ડોલ (૫) બીપીન ચંદ્રપાળનાં ભાષણો (૬) રણુનાદ (૭) ધર્મ અને ગાંધી (૮) 'કુમાર'નો ૧૦૦મો અંક (૯) સ્વરાજ્યનાં ગીતો (૧૦) તિલકનાં ભાષણો (૧૧) વીરની હાલત (૧૨) ગાંધી કૃષ્ણ આશ્વમ (૧૩) ધર્મધ્વજનું રહસ્ય (૧૪) આશાનિરાશા વગેરેનો સમાવેશ થાય છે.

હાર્દિક ધન્યવાદ ! :—ઝોખામંડળ મહાલનાં પુસ્તકાલયો વિનાનાં ગામેઝે પુસ્તકાલયો ખોલવા સારૂ, દારકના કંટ્રાક્ટર શ્રીયુત મનુભાઈ વિઠ્ઠલદાસ ગોરાણીઝે રૂ. ૧૫૦ ની રકમ મહાલ પુ. મંડળને હસ્તક સોંપી છે. સ્તુત્ય ! આ ઉદાર સંખાવત દારા પ્રવર કરી આપેલી પુસ્તકાલય પ્રિયતા બદલ શ્રીયુત મનુભાઈ ગોરાણીને હાર્દિક ધન્યવાદ !

પુસ્તકાલયોને મળેલી ભેટ :—ખીલીમોરા રૂ. ૧૧) શાહ કેસરીચંદ બાણાભાઈ શ્રોધ તરફથી ભાષ ડાહ્યાભાઈના શુભ લખપ્રસંગે; ૫) મોખેદ જલમભાઈ બહેરામશા પંચમી તરફથી સ્વલભ પ્રસંગે.

—ધીણોજ : રૂ. ૫) સુધરાઈ ઉપાધ્યક્ષ. રા. રામરાયભાઈ તરફથી બત્રીજના યશોપવીતની ખુશાલીમાં; ૫) તલાટી રા. નાનાલાલ તરફથી પુત્ર જન્મની ખુશાલીમાં.

૧૦ રા. ૧૦ મંડળ

શિષ્ટવાચનની ૧૪ મી પરીક્ષા :—ચાલુ અંકમાં પ્રસિદ્ધ થયેલી રાન્ય પુ. મંડળની આ વિષયની જાહેરાત નં. ૩/૩૭-૩૮ તરફ લક્ષ જેતીઝે છીઝે અને એનો લાભ લેવા લેવડાવવા માટે, જરૂરી તૈયારી કરી સમયસર ઉમેદવારી નોંધાવી દેવાની વાચક ભાઈએને બલામણુ કરીઝે છીઝે.

ફાળવણીના નિયમો :—ચાલુ અંકમાં સદર વિષયની પ્રસિદ્ધ થયેલી જાહેરાત નં. ૨/૩૭-૩૮ તરફ લાગતા વળગતા સર્વ કોષને લક્ષ આપવા વિનંતિ. સન ૧૯૩૬-૩૭ ની ફાલવણીની રકમ માટે આવતો અંક જોતો.

શિક્ષણ વર્ગ :—નવસારી પ્રાંતનો વર્ગ તા. ૨૮-૨૯-૩૦ શનિ, રવિ, સોમના દિવસોઝે નવસારીમાં ભરવા કહ્યું છે. ઉમેદવારોને વર્ગ માટે દરેલી તારીખની આગલી સાંજે જે તે સ્થળે હાજર થવાની બલામણુ !

મહાલ પરિપદો :—પાદરા મહાલની ૪ થી તથા દહેગામ મહાલની પ્રથમ પરિપદના અહેવાલ ચાલુ અંકમાં પ્રસિદ્ધ થયા છે, તે વાંચી લેવા લાગતા વળગતા સર્વ કોષને બલામણુ કરીઝે છીઝે.

ચાલુ માસની ૧ લી તારીખે રાજરત્ન વકીલ શ્રી ગીરધરલાલ ડોસાભાઈના પ્રમુખપદે વિસનગર મુકામે ભરાયેલી વિસનગર મહાલની ચોથી પરિપદનો અહેવાલ સ્થળ સંકેતના કારણે આવતા અંક પર મુસ્તવી.

મહાલ મંડળની સભા :—ઝોખામંડળ મહાલ પુ. મંડળની સભા તા. ૨૪-૪-૩૮ ના રોજ દારકા યુ. શાળાના મકાનમાં મહાલ શાળાધિકારી રા. રા. દુર્ગાશંકર દવે સાહેબના પ્રમુખપદે મળી હતી, ને તેમાં (૧) પુસ્તકાલય વિનાનાં ૪ ગામેઝે પુસ્તકાલયો ખોલવા માટે સમિતિ નીમવાનો (૨) તે કામ સારૂ રૂ.

૧૫૦) ની ઉદાર મદદ આપનાર ગૃહસ્થને ધન્યવાદ આપવાનો (૩-૪) ઓખામંડળ મહાસની ૨ જી પરિષદ માટે ખેટનું આમંત્રણ સ્વીકારવાનો તથા તેને માટે તારીખ નક્કી કરવાને, જરૂરી તજવીજ કરવા માટેની સમિતિ નીમવાનો (૫) ખેટ સાર્વ. પુ. નો સ્વર્ણ મહોત્સવ ઉજવવાનો (૬) જીથ મંડળનું નિવેદન નિયમિત મોકલવાનો, (૭) પ્રાંત પુ. મં. માં ઓખામંડળના પ્રતિનિધિ તરીકે શ્રી હવેને નીમવાનો તથા (૮) પુ. શિક્ષણ વર્ગ દારકમાં ભરવા માટે લાગતા વળગતા અધિકારીઓ તરફ લખાણ કરવાનો એમ આઠ કરાવે યથા હતા.

વેમારમાં કુમાર મંડળ:—કુમાર મંડળની ચોજનામાં સક્રિય રસ ધરાવતા શિક્ષક બાઈ મલંગશા દીવાનની બદલી વેમાર ગામે થતાં, ત્યાં તેમણે કુમાર મંડળની સ્થાપના કરી, તેની પ્રવૃત્તિઓ માટે છુદ્ધ અને શુક્રવારના દિવસો કરાવ્યા છે. સ્વત્વ ।

રાજ્ય બહાર

ખેટી અફવા:—સંસ્કૃત સાહિત્ય વર્ષક કાર્યાલયની સુપ્રસિદ્ધ સરચના સ્થાપાક ને સંચાલક બિંદુ શ્રી અખંડાનંદજી વિદેહ યયાના સમાચાર ફેલાયા છે, તે ખીન પાયાદાર છે. અખંડાનંદજી હયાત છે અને સંસ્થા પણ પૂર્વવત્ આસ્થા કરે છે; એટલું જ નહિ પણ સંસ્થા તરફથી ચાલતી ‘ વિવિધ મંચમાળા ’ નાં પ્રકાશનો પણ ચાલુ હોઈ ચાલુ વર્ષનાં બે પ્રકાશનો (૧) કતલખાનું, અને (૨) શ્રી વિષ્ણુ સદૈવ નામાવલિદર્શન: એ પુસ્તકો બહાર પડી ચૂક્યાં છે.

પુસ્તકાલયો માટે અફવા:—વ્યાપાર વિષયક-ખાસ કરીને મીલ ઉદ્યોગને કાપડ બજારના સમાચારોથી ભરપૂર ‘ કામશર્મિયલ ન્યુઝ ’ નામનું માસિક અંગ્રેજી તેમ જુનરાત્રી ભાષામાં અમદાવાદથી પ્રસિદ્ધ થાય છે, તેના તંત્રી શ્રી નટવરલાલ એમ. દેસાઈ પ્લીડર જણાવે છે કે એવું લવાજમ રૂ. ૩ છે; પણ તે પુસ્તકાલયોને રૂ. ૧૫ ના પટાડેલા લવાજમે અપાશે. લાઇબ્રેરીઓ માટે તે મંજૂર થયેલું છે.

પુસ્તક સ્વીકાર

૧ બાલકોની માવજત, ૨ ઉબર બહાર, ૩ ભૂમિમાત (આનંદ મહં), ૪ ચિત્રગારી, ૫ વાતોમાં બોધ, ૬ ભવ્ય જગત, ૭ ગૃહસ્થ ચોગી, ૮-૯ ચંદ્રપોથી બા. ૧-૨, ૧૦ ત્રણ રાષ્ટ્ર વિભૂતિઓ,

જાહેરાત નં. ૨ / ૩૭-૩૮

ફાલવણીની વહેંચણી ને ઉપયોગ સંબંધી નિયમો

વડોદરા રાજ્ય પુ. મંડળના સુધારણા અધારણી કલમ (૫)ની પેટાકલમ (૨) અન્વયે પુસ્તકાલય, વાચનાલય અને વ્યક્તિગત સભાસદની વર્ગણીની કુલ રકમ પૈકી જે રકમ પ્રાંત પુસ્તકાલય મંડળોને વહેંચી આપવાનું અને કલમ (૧૬)ની પેટા-કલમ (૧) કા અન્વયે પ્રાંત મંડળોએ પોતાને મળતી રકમનો જે ભાગ મહાલ મંડળોને વહેંચી આપવાનું ઠરેલું છે. પુસ્તકાલય સંરચાઓનું લવાજમ રાજ્ય પુ. મંડળ તરફ પરભાર આપતું હોવાથી, દરેક પ્રાંતના દરેક મહાલમાંથી જેટલું લવાજમ વસૂલ આવ્યું, તેનો હિસાબ તેમજ તેના વરાડે જે તે પ્રાંત મંડળોને તથા મહાલ મંડળને આપવાની રકમની ફાલવણી, નક્કી કરી આપવાનું કામ રાજ્ય મંડળને જ કરવું રહે છે. અને તે મુજબ કરી, જેની તેની રકમ જે તે પ્રાંત વા મહાલ મંડળ તરફ સીધી મોકલી આપવાની તજવીજ રાજ્ય પુ. મંડળ કરી લેવું હવું. પણ એ વહિવટ અધારણી ઉપરોક્ત કલમના આશયની વિરુદ્ધ છે અને પ્રાંત મંડળોની કાર્યક્ષમતા એથી હણાય છે. એ મુદ્દા તરફ પ્રાંતિક પરિપદોમાં ધ્યાન જોવાતાં, સન ૧૯૩૬-૩૭ થી એ વહિવટને બદલી પ્રાંત તેમજ મહાલ મંડળોની ફાલવણીની બધી જ રકમ, જે તે પ્રાંત મંડળો તરફ જ મોકલવાનો વહિવટ ચાલુ કર્યો છે. ફાલવણીની રકમ રાજ્ય મંડળ પાસેથી પરભારી મેળવવાને ટેવાયલાં ધણાં મહાલ મંડળો અધારણીના આ નવીન વહિવટથી હજી અગત્યના હોષ તેમના તરફથી ફાળવણી મળવા માટેની માગણી આ તરફ આવ્યા કરે છે. સિવાય, ફાળવણીની રકમનો ઉપ-યોગ કયા કામે કરી શકાય તે સંબંધમાં પણ પ્રશ્નો ઉભા થાય છે. તેથી ફાલવણીની વહેંચણી અને તેના વિનિયોગ સંબંધી જરૂરી નિયમો નક્કી કરી અત્રે પ્રસિદ્ધ કરવાનું ઉચિત ગણ્યું છે.

નિયમો

- (૧) રાજ્ય પુ. મંડળે પ્રાંત તેમ જ મહાલ મંડળોને, નિયમ પ્રમાણે અદા થવાની રકમો એકસહ જે તે પ્રાંત મંડળ તરફ જ મોકલી આપવી.
- (૨) મહાલ મંડળોએ પોતાના હિસ્સાની રકમ મેળવવા, પોતાના પ્રાંત મંડળ તરફ પુરા થયેલા વર્ષના, પોતાના વાર્ષિક અહેવાલ અને હિસાબ તેમજ નવા વર્ષના કાર્ય-ક્રમની રૂપરેખા સાથે માગણી કરવી.
- (૩) પ્રાંત મંડળોએ મહાલ મંડળના અહેવાલ અને હિસાબ તથા નવીન વર્ષના કાર્યક્રમને લક્ષમાં લઈ, જે તે મહાલ મંડળની ફાળાની રકમ જે તે મહાલ મંડળને જેમ અને તેમ જલદી મોકલી આપવી.
- (૪) જેમની માગણી ન આવે અને જેમના તરફથી અહેવાલ હિસાબ પણ ન આવે,

અગર તો જેમના હિસાબમાં ગત વર્ષની ફાલવણીની રકમો વગર ખર્ચા પડી રહેલી માલમ પડે, તેમની રકમ પ્રાંત મંડળે સાલ પૂરી થતાં સુધી અનામત રાખવી.

(૫) મહાલ મંડળોની છેલ્લી સાલ સિવાયની જમા રહેતી ફાલવણીની રકમો પ્રાંત મંડળે પોતાના ખાતે લઈ, તેનો ઉપયોગ પ્રાંત પ્રચારકના પગાર અને પ્રવાસના ખર્ચાં પેટે કરવો.

(૬) નવી ફાલવણી જે તે મહાલ મંડળ ખાતે ખીજી સાલની ફાલવણી મળતાં લગી જમા રાખવી ને મહાલ મંડળની રીતસર માગણી આવ્યે અદા કરવી.

(૭) જે તે સાલની ફાલવણીની રકમ જે તે સાલે જ ખર્ચાઈ જવી જોઈએ:

(૮) કોઈ વિશેષ પ્રગતિમાન મહાલ મંડળની, પોતાની ફાલવણી ઉપરાંતની રકમ માટે માગણી આવે તો પ્રાંત મંડળ યોગ્ય ખાત્રી કરી, શિથિલ મહાલ મંડળોની બચત રકમમાંથી તે આપી શકે.

શામાં ખર્ચા શકાય ?

(૧) માનદ પ્રચારકનો પ્રવાસ, રેલ્વે મા મોટર સર્વિસ મારફત થયો હોય તો તેના બાડા પૂરતા ખર્ચા માટે.

(૨) મંડળ અંગેના જરૂરી પત્ર વ્યવહાર અંગે;

(૩) ફ. પુ. ની પેટીઓ મા પારસલો વગેરે મંગાવવા મોકલવાના ખર્ચાં પેટે;

(૪) મહાલ મંડળ તરફથી યોજાતી શિષ્ટ વાચનની પરીક્ષા અંગેના પ્રશ્નપત્રો છપાવવા અને પુસ્તકો પુરાં પાડવાના કામે કિંમતની ફે જેટલી જોડ વેઠવા પૂરતા ખર્ચાં માટે; તથા મહાલ પૂરતી લેવાયલી પરીક્ષામાં ઉત્તીર્ણ થનારાઓને ઇનામ આપવા માટે,

(૫) મહાલ પુ. મંડળનું વાર્ષિક નિવેદન દર સાલ છપાવવાની જરૂર નથી; પ્રાંત મંડળના નિવેદનમાં તેનો સાર લેવાય, છતાં કોઈ મહાલને ખાસ છપાવવાની જરૂર જ હોય તો ત્રિવાર્ષિક નિવેદન ને તે ઉમીસાઈઝનનાં ૪ પાન કરતાં વધારે નહિ એ પ્રમાણે છપાવાય.

(૬) મહાલ મંડળની સભાઓમાં, જુથ મંડળ તરફથી આવનાર પ્રતિનિધીઓને રેલ્વે તથા મોટર બાકુ અને મહાલ મંડળમાંથી સુટાઇને પ્રાંત મંડળમાં જનાર પ્રતિનિધિઓને ભથ્થાબાકુ આપવા માટે.

ટીપ્સ:—મહાલ મંડળની રકમનો કોઈ પણ ભાગ, મહાલ પરિપદ માટે મંડળ બાંધવાના મા સરભરા માટેના ખર્ચાંમાં વાપરી ન શકાય. પરિપદ અંગેના પ્રચાર કાર્ય તથા પત્રવ્યવહાર માટે યોગ્ય ખર્ચાં અલગત કરી શકાય.

સૂચના નંબર ૪૧૬ સને ૧૯૩૭-૩૮

વિષય

વડોદરા રાજ્યનાં પુસ્તકાલયો માટે લક્ષ્યાંશ કરવામાં આવેલાં સામાયિકો.

નામ.	પ્રકાર.	વાર્ષિક લવાજમ	ઠેકાણું.
હિન્દી માસિક		૭-૦-૦	તાંત્રી " હિન્દી માસિક " ઓશીસ, પીટીટ મેન્શન, રસ્ટર રોડ, અંદરોડ, મુંબાઇ.
ઉલ્લેખ	માસિક	૧-૮-૦	રા. ચંદ્રશંકર અંબાશંકર બટ, તાંત્રી " ઉલ્લેખ " ઓશીસ, નડીયાદ, પોષ્ટ નડીયાદ, (ગુજરાત)

વડોદરા
તા. ૧૧-૪-૩૮ }કે. મ. રાંગજેકર
મદદનીસ બવરયાપક.

સૂચના નંબર ૪૧૭ સને ૧૯૩૭-૩૮

વિષય

શિક્ષકોને પુસ્તકાલયનું કામ કરવા બદલ આપવામાં આવતા મહેનતાણા બાબતની પરવાનગી મેળવવા બાબત

રાજ્યનાં કેટલાંક પુસ્તકાલયોમાં અને ખાસ કરીને સ્વતંત્ર અમર ભાગના મહાનવાળા પુસ્તકાલયોમાં કામ કરનાર અંધપાલને મહેનતાણું સરકાર નંબર ૭ તા. ૨૩-૩-૨૩ ના આધારે આપવામાં આવે છે. આમ પુસ્તકાલયોમાં અંધપાલનું કામ મોટે ભાગે યાગાના શિક્ષકો કરે છે. જેથી આ સૂચનાથી સર્વે પુસ્તકાલયોના મંત્રીઓને જણાવવામાં આવે છે કે, જે પુસ્તકાલયોમાં અંધપાલ તરીકે યાગાના શિક્ષક

કામ કરતા હોય અને બજેટમાં તેમના મહેનતાણની રકમ મંજૂર કરાવી હોય, તેમણે દર સાલ મહેનતાણું આપવા બદલની પરવાનગી, શિક્ષક અંચાલ જે પ્રાંતમાં કે વિભાગમાં હોય તે પ્રાંતના કે વિભાગના મે. રા. રા. શાળાધિકારી સાહેબની મેળવી, દર સાલના બજેટ સાથે સામેલ રાખી અમારા તરફ મોકલતા જવી. એટલે બજેટ મંજૂર કરતી વખતે મહેનતાણાની રકમનો વિચાર કરી, તે રકમ લેવા માટે અત્રેથી પરવાનગી આપવામાં આવશે. અત્રેની પરવાનગી મેળવ્યા સિવાય કોઈ પણ શિક્ષક અંચાલે પુસ્તકાલયમાંથી મહેનતાણાનો ખર્ચ પાડવો નહિ વા મંત્રીએ તે આપવો નહિ. મુચના નં. ૧૬૭ તા. ૨૦-૮-૨૦ તથા તા. ૨૧-૨-૧૯૨૧ પ્રમાણે આપું મહેનતાણું માત્ર જે શિક્ષક, અંચાલ તરીકે નિયમિતપણે કામ કરતો હોય તેને જ આપવાનું છે, મંત્રીએ લેવાનું નથી.

વડોદરા,
તા. ૨-૫-૩૮ }

કે. મં. રાંગજેઠર
મદદનીશ વ્યવસ્થાપક.

મુચના નંબર ૪૧૮ સને ૧૯૩૭-૩૮

વિષય

માગેલી હકીકત તાકીદે મોકલવા બાબત.

કામોનો જલ્દીથી નિકાલ ચાલ એટલા માટે લુદા લુદા ખાતાઓમાંથી, શ્રીમંત સરકાર તરફથી તાત્કાલીક માહિતી માગવામાં આવે છે.

કામોનો નિકાલ સત્પરે છતાં વખતસર તે હકીકત મળતી ન હોવાથી, વારંવાર ઉધરાણીઓ કરવાનો પ્રસંગ આવે છે. જેથી વખતનો નકામો બચ થઈ કામોનો નિકાલ કરવામાં વાર લાગે છે.

આ પદ્ધતિ બરાબર ન હોવાથી કામોનો જલ્દીથી નિકાલ કરવા, અગર વાર લાગે તેમ હોય તો જવાબ આપવાને કેટલો વખત લાગશે, તે વખત મુકરર કરી જણાવવા, હજુર મધ્યવર્તી કચેરી તરફથી સા. પ. નં. ૬૩/૩૭-૩૮ તા. ૬-૪-૩૮ નો હુકમ થયેલો છે. સખંબ આ મુચનાથી વડોદરા રાજ્યનાં દરેક પુસ્તકાલયોના મંત્રીઓને અને કાર્યવાહકોને જણાવવામાં આવે છે કે:—

પુસ્તકાલયના કામકાજ સંબંધીની હકીકત ન્યારે ન્યારે માગવામાં આવે ત્યારે ત્યારે તેનો તાત્કાલીક નિકાલ કરી જવાબ આપવા તબવીજ કરવી. અગર કામોનો નિકાલ કરવામાં વખત લાગવા જેવું હોય તો કેટલો વખત લાગશે, તે વખત નક્કી કરી ખાતાને જણાવવું. અને મુકરર કરેલા વખતમાં માગેલી હકીકત બિનચૂક

મોકલવાનો આપદેથી વડીવટ રાખવો. જે આ સુચના પ્રમાણે જે તે પુસ્તકાલયના કાર્યવાહકો તંરકથી તજવીજ કરવામાં નહીં આવે તો તેમને, વિવિધ માટે જવાબદાર ગણવામાં આવશે.

વડોદરા
તા. ૨-૫-૩૮

}

કે. મં. રાંગણેકર
મદદનીશ વ્યવસ્થાપક.

સુચના નં. ૪૧૯ સને ૧૯૩૭-૩૮

વિષય

સને ૧૯૩૭-૩૮ ના બજેટના ખર્ચની પાવતીઓ તપાસનાં
મોકલવા બાબત

આથી મામ પુસ્તકાલયો તેમજ મહિલા અને બાલ પુસ્તકાલયોના મંત્રીઓને જણાવવામાં આવે છે કે, સને ૧૯૩૭-૩૮ ના બજેટના ખર્ચની તમામ પાવતીઓ મે ૧૯૩૮ થી જૂન ૧૯૩૮ આખર સુધીમાં પુસ્તકાલય ખાતા તરફ તપાસવા મોકલી આપવી, નહિ તો નવીન સાલનું બજેટ મંજૂર કરવામાં આવશે નહિ.

વડોદરા
તા. ૫-૫-૩૮

}

પ્ર. સ્વં. પરલીકર
અવેજી મદદનીશ વ્યવસ્થાપક,
પુસ્તકાલય ખાતું

પુસ્તક ૧૩ રૂ.
અંક ૬૭૧

ભુવ
૧૯૩૮

પુસ્તકાલય

સંવાલ્યમ :

દેશી, વાર્ષિક રૂ. ૩-૮-૦

પરદેશી, , રૂ. ૫-૦-૦

છુટક નકલ : રૂ. ૦-૬-૦

વંચીઓ :-

નાનાલાલ શંદરેખર દીવાનજી

નાજીકડાવ નંદલાલ ચોકસરી

અવરુપક :

વાંચણવાળી નારણલાલ અમીન

બી.કે.મ.

મંડી, પુ. સ. સ. મં. વિ.

શિવપુરા, વડોદરા

અનુક્રમણિકા

પુસ્તકોદ્યાનમાં (કવિતા)	૫૪૬	જેથી	૩૨૩
માનનાવ (રસ)	૫૪૭	‘ માતાકુંડ ’	૩૨૪
આમોદાર અને પુ. પ્રગતિ	૫૪૮	વિકૃતભાષા ડોસાભાષા	૩૨૫
આત્મબળ (કવિતા)	૫૪૯	શિવાત્મજ ડીંગુચા	૩૩૨
૧૯૩૩નું બાલપ્રાદિત્ય : એકપત્ર	૫૫૦	છોટાલાલ ગા. કામદાર	૩૩૩
” : પરિચિત્ર	૫૫૧	”	૩૪૨
જનગૃતિ (વાર્તા)	૫૫૨	બલવન્ત મહેતા	૩૪૫
વિચારચંક્રમણ	૫૫૩	‘ ચક્રમ ’	૩૪૬
વડોદરા મહાય પુ. માં ત્રે વેવાપત્રી ચિષ્ટ } વાચનની પરીક્ષાનું નિવેદન }	૫૫૪	દેવચંદ રામજી	૩૫૧
” ” નો પ્રશ્નપત્ર	૫૫૫	”	૩૫૩
મહાલ પુસ્તકાલય પરિષદ : વિચારનગર ૪મી; પેટલાદ ૪થી	૫૫૬	”	૩૫૪
માનવસંત (કવિતા)	૫૫૭	દરિયકર ફ. દવે	૩૬૨
પેટલાદ મહાલ ૪થી પુ. પરિપક્વા પ્રમુખ } શ્રી. પ્રાણલાલ કીરપાચરનું લાપણુ }	૫૫૮	પ્રાણલાલ કી. દેસાઈ	૩૬૩
સન ૧૯૩૭-૩૮ ના વિષ્ણુચરણો	૫૫૯	ના. નં. ચોકસી	૩૭૧
સન ૧૯૩૬-૩૭ ની કાગવચી	૫૬૦	”	૩૭૩
પુસ્તક પરિચય	૫૬૧	ના. ચં. દીવાનજી	૩૭૫
પુસ્તકાલય નોંધ	૫૬૨	ના. નં. ચોકસી	૩૭૫
નવીન કોલ	૫૬૩	”	૩૮૭
માસિકા મળ્યા તારીખ	૫૬૪	”	૩૮૬
શું વાંચશે ?	૫૬૫	”	૩૮૬
સે. લા. ખાતાની ચૂચનાઓ	૫૬૬	”	૩૮૭
ભાષામણીના પુસ્તકોની માદી નં. ૫૩	૫૬૭	”	૩૮૮

પુસ્તકાલય

પુસ્તક ૧૩ મું

જીવન

અંક ૬ હો

પુસ્તકાધ્યાનમાં.

કેવાં આંહી ઉપવન મહીં જ્ઞાનનાં વૃક્ષ ડાલે !
પુષ્પો કેવાં કનક વરણાં દષ્ટિના લેહ જોલે.
મીઠી મીઠી સુરમી પસરે ભાવની ભવ્ય કુંજે,
પીતાં એમાં મધુરસ ફરી ભૂંગનાં વૃંદ ગુંજે.
સ્રષ્ટિ કલ્પે તિમિર હરીને જ્ઞાન સત્તાથી વ્યાપે,
એથી દીસે અજ હર હરિ દેવ ત્રણેય સાથે.
યોગે ધ્યાને વિવિધ ક્ષયિઓ સૌ અહીંઆં વસ્યા છે,
સ્રષ્ટિના સૌ પરમ પુરુષો આંહી લેગા ધયા છે.

અથોધાને યુગ પુરુષની જ્ઞાન વીણા બળે ન્યાં;
મીઠા એના મુર મહીં અહા ! પ્રેરણાઓ બરે ત્યાં.
ક્ષારાન્ધિનાં અટલ દુઃખને બૂલતાં સર્વ આંહી,
દિવ્યાનંદે વિવિધ જન સૌ મહાલતાં મુખ માંહી.
અથો એવા પરમ મુખના માર્ગને જોધતા શા !
સત્કારે છે સરવ જનને જ્ઞાન દેવા અહીંઆં.

જ્ઞાનનાવ

(રાગ : ખેાંચી સાગર, સ્થાપી તીર)

જ્ઞાને લયો છે લંકાર,
કે જ્ઞાન નાવ વેતી કરીને.

આપ્યું મોઘિરં સુજ્ઞાન,
કે જ્ઞાન નાવ વેતી કરીને.

દેશ પરદેશ એણે, હુઃખ સહી સેવિયા;
રેયતને અર્પવા સુજ્ઞાન,
કે જ્ઞાન નાવ વેતી કરીને.

નાનેરે ગામઠે ને કસ્યા શે'શમાં,
વરસાવી જ્ઞાન કેરી ખંકાર,
કે જ્ઞાન નાવ વેતી કરીને.

વિજ્ઞાન, ધર્મ, કળા, હુન્નર ને ખાલજ્ઞાન;
મીઠી વહાવી એની રેલ,
કે જ્ઞાન નાવ વેતી કરીને.

ન્યાય નીતિ નવલિકા ને નૂતન આમીરસ;
પાયાં સૌ પ્રીતથી એ પાન,
કે જ્ઞાન નાવ વેતી કરીને.

એણું તે જ્ઞાન વણમૂલ એણે અર્પીયું;
લીધી આશિષ અપાર,
કે જ્ઞાન નાવ વેતી કરીને.

કોઈએ ન આપ્યું, એણું અમુલ્ય જ્ઞાનદાન;
પે'લ કરી જ્ઞાન કે સરદાર,
કે જ્ઞાન નાવ વેતી કરીને.

અંદરવિ રાજ એણું, તપો અવનીમા;
અનેરી લૂંટે સૌ લહાણ,
કે જ્ઞાન નાવ વેતી કરીને.

વ્યાસ વાસણા,
તા. આતરસુઆ. }

‘ જ્ઞાનાંકર. ’

[લેખક : વિકુલભાઈ ડાંસાભાઈ, સેદ્રાણા]

પ્રથમ આપણે ગ્રામોદ્ધાર એટલે શું ? તેનો વિચાર કરીએ. ગ્રામ = ગામડું, ઉદ્ધાર = જીવનું સમારણું તે: ગામડાંના આધુનિક જીવનમાં ગ્રામોદ્ધાર એટલે શું? નવીન પરિવર્તન કરવું તે ગ્રામોદ્ધાર.

“ગ્રામોદ્ધાર” શબ્દ આજકાલ દરેક ભણેલા માણસનો કર્ણુ પ્રદેશ પર વારંવાર અચડાતો જણાય છે. હાલનાં આપણાં જુનાં પુરાણાં ગામડાંની સ્થિતિ સુધારવા આજકાલ બધે સમાજ અને સત્તા તરફથી ઠીક ઠીક પ્રયાસ થતો જોવામાં આવે છે. હાલ આપણા દેશનો મોટો જનસમુદાય ગામડાંમાં વસે છે. હિન્દમાં લગભગ ૮૦ ટકા જેટલાં મનુષ્યો ગામડાંમાં વસે છે, અને શહેરોની વસાહત ગામડાં ભાગીને થતી હોવાથી દેશના ખરા આધારભૂત ગામડાંના જીવનમાં જરૂરી ફેરફાર કરવાનું કાર્ય અતિ મહત્વનું થઈ પડ્યું છે.

ઉપર આપણે જોયું તેમ આપણા દેશનો એક વિશાળ જનસમુદાય ગામડાંમાં રહે છે. એ ગામડાંનો મુખ્ય ધંધો ખેતીનો છે. ગામડાંનું આધુનિક ગામડાંમાં વસનાર એ જોળી નિરક્ષર જનતા પોતાની જીવન અને તે ઉપરથી સાચી અંગતપરચા, અખૂટ ખંત અને ધીરજ, સ્વાશ્રય, ગ્રામોદ્ધારની અગત્ય. સ્વાવલંબીપણું, કરકસર અને સાદાઈ જેવા દિવ્ય ગુણોને વશવર્તી ખેતીના પરાંપકારી ધંધા વડે જગત આખાનું રક્ષણ અને પોષણ કરી રહી છે. શહેરી તરીકેનો દંભ સેવનાર મુરીદાર વર્ગ એવા શ્રમજીવીઓના અચાનનો લાભ લઈ મોજ ઉડાવી તાગડધીન્ના કરી રહ્યો છે. શહેરો અને શહેરોની તમામ પ્રવૃત્તિઓના ઉત્પાદક અને પોષક સમા એ ગ્રામવાસી તરફ એ શહેરી ગ્રામજન ધ્યાનજનક, અજકલામ્યકૃત અને એપરવામ્યકૃત વર્તન અદાવી રહ્યો છે. આજે એ શહેરનો સખ્ય ગણાતો સમાજ, ગામડાંમાં રહી, મધ્યાહ્નકાળે જે જગત આખાના ભરણ અને પોષણ માટે ખેતરમાં તપસ્યા કરી રહ્યો હોય છે તેને માટે એક પણ આભારનો શબ્દ ઉચ્ચાર્યા સિવાય તેને માત્ર મજૂર ચાકર કે શ્રમજીવી ગણી પોતાથી હલકા હોવાનું માની ખેસવાની ધૂષ્ટતા સેવે છે. ગામડાં એ દેશનું ઉદરપટલ છે. દેશરૂપી આખા દેહને રક્ષક અને પોષક તરવો પૂરાં પાડવાની ક્રિયા તો ત્યાં જ થાય છે. ગામડાં એ દેશનું કલેવર છે. શહેરોની ભવ્યતા, સમૃદ્ધિ અને સુખભોગનાં સાધનોની વિપુલતાથી દેશ આખાની સાચી સ્થિતિનો અભ્યાસ થઈ શકે નહિ, અને જો એમ જ હોય તો એ પરીક્ષા કે નિરીક્ષા અપૂર્ણ અને એક-દેશીય જ ગણાય. હાલ આપણા દેશનાં અમુક જુજ સંખ્યા જેટલાં ગામડાં બાદ

કરી બાકીના વિશાળ ગ્રામસમૂહનું બારીક અવલોકન કરીશું તો સાચે જ આપણને આપણા દેશની પામરતા સ્પષ્ટ જણાઈ આવશે. આજનાં ગામડાં પાસે પ્રથમ તો સ્વચ્છ પાણી મેળવવાની પૂરી સગવડ નથી, તેની પાસે દવાનું સાધન નથી, સારું એવું પશુધન નથી, આરોગ્યના નિયમ પ્રમાણે યોગ્ય સગવડોવાળી વસાહત નથી, તેના અંગને ઢાંકવા પૂરાં વસ્ત્ર પશુ નથી, આવતી કાલના ટંકનું સાધન પણ ન હોવાના સંકેતો કે હજારો દાખલા સંખ્યાબંધ કુટુંબો પૂરા પાડશે. કેટલાંક હતા-ભાગ્ય ગામડાં માટે અક્ષરજ્ઞાનની યોજના પણ નથી; તો પછી તેને માટે બાલ-કોડાંગણો, બાલ શાળાઓ, જાહેર બગીચાઓ, પુસ્તકાલયો, કે એવી બીજી સગવડોનો વિચાર જ શી રીતે રાખી શકાય ? આજનાં ગામડાંના શ્રમજીવી કરજમાં સડે છે. વારંવાર આવતા કુદરતી કેમોથી બચવા તેની પાસે સાધન ન હોવાથી એ કષ્ટપરંપરા સહી સહીને રીઢો થઈ ગયો છે, નિરક્ષર હોવાથી શાહુકાર વર્ગની શોષણનીતિથી ચૂસાઈ રહ્યો છે. જીવનની આખર ધડી સુધી તે 'ગામડીયો-ગમાર' જેવા બહુમાનના (?) શબ્દો સાંભળી સાંભળી પોતાની સ્વમાનભાવનાની લાગણી ગુમાવી બેઠેલો છે. તે તો પોતે ખરેખર મહેનત કરવા જ સરમથો છે આવી કૃત્રિમ ભાવના સેવી સાચી માનવતાની ઝંખના પણ કરી શકતો નથી. આમ આપણાં ગામડાંનું કલેવર ખરેખર વિરૂદ્ધ બાગે છે. આ સ્થિતિ દેશ આખાને માટે શરમભરી જણાય.

પરંતુ આમ એકની એક સ્થિતિ સહન કરવા ટોષ એણું જ 'સરમથું' હોય છે ? ચક્રતી પડતીના અબાધિત નિયમો શું ગામડાંને માટે નહિ હોય ? અને ખરેખર આજે એ સ્થિતિ બદલાવા લાગી છે. ગામડાંની એ ભોળા, નિરક્ષર, પ્રામાણિક, નિર્દોષ જનતાને સાચું પુનર્જીવન આપવા માટે દેશનો અગ્રગણ્ય સમાજ અને કેટલેક સ્થળે રાજસત્તાએ ઉદ્ધારની યોજના હાથ ધરી છે. શહેરોનો એ મુડીદાર સમાજ પણ હવે વર્ષોજીની પ્રમાદવૃત્તિ ત્યજી સફાળો બન્યો છે. હવે ગામડાંનાં સાચા ઉદ્ધાર કર્યા સિવાય પોતે પોતાની વર્તમાન સ્થિતિ સાચવી શકશે નહિ એ સનાતન સત્ય તેમને સમજાયું છે. શરીરમાંના લોહીનો વિકાર એક યા બીજા સ્વરૂપે સરીકા બાલ ભાગ ઉપર દેખાઈ દેહ આખાને કદરૂપો કરી બેસશે એ બીતિ હવે સર્વ ટોષ સમજી શકાયું છે. એટલે હવે દેશ આખાને સંસ્કૃતિમય જોવાનાં સ્વપ્ન સેવનાર ગામડાંની સંસ્કૃતિ માટે કાર્યમગ્ન થઈ ગયા છે અને એ ગામડાંના ઉદ્ધાર માટે અનેકવિધ યોજનાઓ સ્વીકારી લીધી છે, જેવી કે:—સારી જાતનાં જનવર્ગોના ઉછેરની યોજના, મરધાં ઉછેર, રેશમના કાડાનો ઉછેર, મધમાખનો ઉછેર, દાંધ વણાટ, કાંતણું અને પીંજણું, ભરતશુંથણું અને સીવણની યોજના, ખેડૂત સહકારી મંડળી, માલ વેચનારી તથા આંટ વધારનારી મંડળી, દૂધની ડેરીઓ, ઇરિગેશન અને પાણીના પુરવઠાની યોજના, ખેતીનાં સુધરેલી ઢબનાં ઓખરો વડે ખેતી કરવી તે, અક્ષરજ્ઞાનની શાળાઓ, પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિ, રમત ગમતના મેદાનોની સગવડ, દવાખાનાંની યોજના, અને એવી બીજી વિવિધ યોજનાઓ નક્કી કરી તે સર્વ દિશામાં કાર્ય શરૂ કરી દેવામાં આવ્યું છે. એટલે આમ ગ્રામોદ્ધારની દિશામાં આપણા દેશમાં

હમણાં હમણાં ઠીક ઠીક પ્રયત્નો થઈ રહ્યા છે. હવે તો આમોદ્ધાર પ્રવૃત્તિને રાજકીય ઉન્નતિ સમજી પૂ. મહાત્માએ શેઠાંવને અને આપણા રાજ્યમાં ઘ્યાણુ રજપિતાએ દોસંયાને આમ પુનર્ધટનાનું કેન્દ્ર બનાવ્યું છે. વળી શ્રીમંત મહારાજ સાહેબે પોતાના “ હીરક મહોત્સવ ”ના ચિરસ્થાયી સ્મારક માટે એક કરોડ જેવી મોટી રકમની ભેટ આમોદ્ધારને અંગે કરી એ વિષયને સંજ્ઞા પુષ્ટિ આપી છે; અન્ય રાજ્યોમાં પણ હવે એ નીતિ સ્વીકારાઈ છે અને દરેક સ્થળે ઓછો વત્તો આમોદ્ધારનો ઇતિહાસ રચાયે જાય છે.

કોઈ પણ વ્યક્તિ કે સમજિતો ઉદ્ધાર કેળવણીથી જ થાય છે. તેની અવનતિમાં અજ્ઞાન મુખ્ય કારણ હોય છે. અજ્ઞાન વડે અનેક અનિષ્ટ આમોદ્ધાર માટે કેળવણીની અગત્ય. સંયોગો અને વાતાવરણ ખડાં થાય છે; ન્યારે જ્ઞાનના દીપકનો પ્રકાશ થતાં અનેક અનિષ્ટો સમૂળ નાશ પામે છે. આજના સુધરેલા ગણતા પાશ્ચાત્ય દેશોનો ઔદ્યોગિક વિકાસ, વિજ્ઞાનનો વિકાસ, સાહસિક વૃત્તિનો વિકાસ એ બધા જ સુદ્ધિ-વિકાસ ઉપર અવલંબે છે. એ સુદ્ધિવિકાસ કેળવણીથી જ પ્રાપ્ત થાય છે. પ્રાચીન આર્યવર્તની જહોજલાલી તેની કેળવણીને અંગે જ હતી. હાલની પરવશતા પણ કેળવણીના અભાવનું કારણ થઈ પડી છે.

કેળવણી ચાર પ્રકારની હોઈ શકે: (૧) શારીરિક (૨) માનસિક (૩) નૈતિક (૪) આધ્યાત્મિક. હાલ આપણને મળતી કેળવણી માત્ર સુદ્ધિવિકાસના હેતુ-એજ સરળથી હોવાથી એવા શિક્ષણથી માત્ર પરાધીનતા જ સાંપડે છે. એવા આક્ષેપો ચોતરફથી થયા કરે છે: અને સાચે જ હાલની મળતી કેળવણીથી મનુષ્યો ઉદ્યોગપ્રેમી, સાહસિક, અને સંશોધકો નીવડવાને બદલે માત્ર નોકરશાહી જીવન જીવવાના સિદ્ધાંતો પર આવી જાય છે. હાલની કેળવણી સાચા દેશાભિમાની કરી શકતી નથી, એવો મત પણ હમણાં સ્વીકારાયો છે. હાલની કેળવણી આત્માભિમુખને બદલે બહિર્મુખ કરી મૂકે છે, કંઈક કરી ગુજરાત ચલાવવું એ દક્ષિણિન્દુ તરફ જુગ કેળવતી હોવાથી આટઆટલી મોટી કેળવણી લેવા છતાં દેશ આખા ઉપર લગભગ-આની બેકારીનું મોજું ફરી વળ્યું છે. પરાવલંબી જીવન જીવવાની ભૂમિકા પર લાવી બેઠેલી કેળવણીથી ન્યારે નોકરીની પરવશતા પ્રાપ્ત કરી શકાતી નથી ત્યારે આત્મ-હત્યા કરવાના સંકેતો ફિરસા આ દેશમાં દિન પ્રતિદિન વધે જ જાય છે, પરંતુ હવે એ કેળવણીનું દક્ષિણિન્દુ ફેરવાયું છે. ધંધાધારીના શિક્ષણને અને શારીરિક શિક્ષણને એમાં સ્થાન અપાવવાની દેશના કેળવણીકારોની યોજના સંપૂર્ણ અમલમાં આવશે, ત્યારે એ પણ ક્ષતિ ટળી જશે. દેશાભિમાની વીરો ઉત્પન્ન કરવા માટે હવે રાષ્ટ્રીય શિક્ષણની યોજનાનો વિચાર રાષ્ટ્રવિધાયકો કરી રહ્યા છે; પરંતુ એ તો ન્યારે કેળવણીના સાચા માણીકો આપણા રાષ્ટ્રનેતાઓ થશે ત્યારે જ એ વિચાર ફળિભૂત થશે. પરંતુ આપણે તો હાલ આમોદ્ધારને લગતી કેળવણીનો વિચાર કરવાનો હોવાથી તેટલો જ વિચાર કરીએ. ઉપર આપણે જોયું કે કેળવણી વગર કોઈનો ઉદ્ધાર થઈ

શકતો નથી; તો ગામડાંના ઉદ્ધાર માટે એ સૂત્ર શું કેરે મૂકી શકાય ? પ્રત્યેક માણસને માટે જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરવું એ તેનો પ્રાથમિક હક્ક છે. શિક્ષણ એ આત્મોન્નતિનું સાધન છે અને તેના પાયા રૂપે પ્રાથમિક શિક્ષણ કે અક્ષરજ્ઞાનનું શિક્ષણ છે. આ અનિવાર્ય ઉપાયને આમોદ્ધારના કામે સૌથી પહેલો અનુભવેલો રહ્યો. હિન્દનો ગામડાંમાં વસતો વિશાળ જનસમુદાય નિરક્ષર રહે એ સ્થિતિ શું ચલાવી શકાય એવી છે ? અને એ સ્થિતિ હોય તો દેશ આખાની સંસ્કૃતિનાં સ્વપ્નાં સેવી શકાય ખરા ? હાલ જેટલી અગત્ય આમોદ્ધારની ઉભી થઈ છે તેટલી જ બદલે તેથી પણ વિશેષ અગત્ય એ ગામડાંને કેળવણી આપવાની છે. કેળવણી એજ પરિવર્તનની કુચી છે. કેળવણીની અગત્ય કે ઉપયોગિતા સમજાવવી તે મનુષ્યને જીવવા માટે હવા પાણી અને અનાજની ઉપયોગિતા સમજાવવા સરખું છે. અને એથી જ કેળવણીનું સાચું મહત્ત્વ સમજાવવા રાજ્યમાં પ્રાથમિક શિક્ષણ મફત અને ફરજિયાત દાખલ કરી હિંદ આખામાં એ દિશામાં પહેલ કર્યાનું બહુમાન આપણા શ્રીમંત મહારાજ સાહેબે મેળવ્યું છે. આમોદ્ધાર માટેની આગળ ગણવેલી અનેકવિધ યોજનાઓમાંથી સૌથી પ્રાથમિક અગત્ય કેળવણીની છે. અક્ષરજ્ઞાન મેળવ્યા સિવાય એ વિષયોના નિષ્ણાતોના અનુભવો કે માણસનો તલસ્પર્શ અભ્યાસ કરી શકતો નથી. કેળવણી વગરનો માનવી આજે પોતાને માટે હંડો પચાતાપ અનુભવે છે. અભણને આધળા બરાબર ગણી આપણો અગ્ર સમાજ પણ કેળવણીની સાચી કિંમત આંકે છે. મહારાજ ભર્તૃહરિએ એક રથને ફીક જ કહ્યું છે કે સાહિત્ય, સંગીત અને કલા વગરનો માણસ એ ખરેખર પૂછડા વગરના પશુ સમાન છે; પણ એ ધાસ ખાતો નથી તે બિચારા પશુઓનું સદ્ભાગ્ય છે.

આમ આપણે કેળવણીની સાચી અગત્ય જોઈ શકીએ છીએ. જીવનવ્યવહારમાં ભણેલાં અને અભણ વચ્ચેનું સામ્ય-વૈષમ્ય સમજી અક્ષરજ્ઞાનની ઉપયોગિતા સિદ્ધ કરી શકીએ છીએ. એટલે આપણી સત્તાએ, સમાજે અને પ્રત્યેક વ્યક્તિએ કેળવણીના આપ્તા પ્રશ્નને પોતાનો કરી લેવો જોઈએ.

કેળવણીને અંગે અનિવાર્ય સમી મધ પડેલી અનેક યોજનાઓમાં પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિ પોતાનું સ્થાન માગી લે છે. જગજગત્રીસીએ

કેળવણી અને પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિ. એટલા કેળવણી શબ્દના પાયાજૂતની પ્રવૃત્તિ તે પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિ. ન્યાં ફરજિયાત કેળવણી છે ત્યાં નિયમ પ્રમાણેની કેળવણી લઈ રહ્યા બાદ આગળ વધુ કેળવણી પ્રાપ્ત કરવાનું જોમને માટે અશક્ય છે અને એથી જોયો પોતાના ગૃહધંધામાં પડી જાય છે તેઓ અસુક સમય પછી તેમણે લીધેલી કેળવણીની છાપ ભૂલી જાય છે. આવાં ભણેલાંઓ પોતાનું જ્ઞાન તાજું રાખે એને માટે પુસ્તકો એક અજોડ ઉપાય રૂપે છે. પુસ્તકો એ આપણા પૂર્વજોનો જ્ઞાનવારસો છે, ભૂતકાળના કીર્તિસ્તંભો છે, વર્તમાન યુગની દીવાદાંડી સમાન છે, અને ભવિષ્ય કાળની પ્રગ્નનાં ઉત્પાદક છે. એવાં પુસ્તકો જ્ઞાનનાં તૃપાતુર માણસોને આપી તેમની જ્ઞાનતૃપા છીપાવવાનું કામ એ

પ્રવૃત્તિ કરે છે. પુસ્તકો એ જ્ઞાનનું અમીઝરણું છે, અને પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિ એ સમાજમાં અવિરત વહેતો જ્ઞાનપ્રવાહ છે. પુસ્તકો આપણા સાચા મિત્રો-રે। શરૂઆત છે, આપણા ગુણદોષ જોવાની આરસી છે, આપણા ચારિત્રને ધડનાર ભાવ્યસપ્થાઓ છે. પુસ્તકો આપણને આમંત્રણ કે આજીજીની સ્પૃહા રાખ્યા સિવાય પરમાર્થે જ્ઞાનનું દાન કરનાર સમર્થ દાનવીરો છે. અનેક મહાપુરુષોનાં તેમાં દર્શન થાય છે. પુસ્તકનું વાચન આપણી શુદ્ધિ-શક્તિની સંકુચિત વૃત્તિ ટાળી વિશાળ ભાવના કેળવાવે છે. એવા ગ્રંથોનાં યશોગાન એકાદ લેખ કે નિબંધમાં ગાંધ શક્ય નહિ. પુસ્તકો અને પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિનું મહત્ત્વ ઇલાહિદ્ પુસ્તક માગી લે છે. પુસ્તકો વાંચવાનો શોખ કેળવવો એ પણ જીવનમાં એક યાદગાર પ્રસંગ છે. પુસ્તકો વાંચવાં એ નવરાંઓનો ધંધો નથી. એમાં એકસી પ્રતિભા સમાઈ નથી. આપણા ચારિત્રની ખીલવણી માટે, સહ અસહ સમજવા માટે, અને દષ્ટિમર્પદા કૂપમંડૂકની જેમ નરાખતો વિશાળ કરવા માટે સુવાચન આવશ્યક છે. પુસ્તકોનું વાચન આપણને કુચક્ષી, લવારી, ગામગપાટા અને નિંદાના વમળમાંથી હિગારે છે, જીવનવ્યવહાર માટે કુશળ બનાવે છે. નેપોલીઅનના પુસ્તકપ્રેમનો દાખલો પુસ્તકપ્રેમીઓમાં એક અને અજોડ હોવાનું માન લેટલા માટે જ મેળવી શકે છે. આપણા મહાપુરુષોના જીવનઘડતરમાં ઘણાંએ ગ્રંથોએ મહદ્ કાર્ય કરી બતાવ્યું છે. પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિ એ થોડા ખર્ચે અને વખતે સવડ હોય ત્યાં વિના મૂલ્યે આપણાં દીન, દીન, દુઃખીઓની મદદે ને સલાહે સત્વર દોડી જાય છે. આપણા રાજ્યમાં દયાળુ રાજપિતાએ એ દિશામાં પણ સંગીત કાર્ય કરી આપણને ભાવિ પ્રગતિ જીવન ઘડતરનો સાચો રાહ બતાવ્યો છે. આપણા રાજ્યની પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિ પાછળ સાહિત્યના સાચા ઉપાસક અને અનન્ય ભક્ત સમા શ્રી. મોતીભાઈ અમીન સા. જેવાની તીવ્ર શુદ્ધિ, શક્તિ પથરાયાં છે. એ પ્રજાત ઇલાહીદા ખાતાના વહીવટથી ચાલતી હોવાથી એ દિશામાં સ્વત્વ પ્રયાસો થઈ રહ્યા છે. જડ પૂજના હિમાયતીઓ સત્યનારાયણની પૂજને બદલે સાહિત્યનારાયણની પૂજ કરે તો ? અને ખરેખર યુગ બદલાયો છે. એવી સાહિત્ય પૂજાએ સર્વત્ર ન્યાં ત્યાં સાહિત્ય રસિકો તરફથી પરિપક્વો દ્વારા થતી હોઈ આપણા માટે એ આશાજનક ચિહ્ન છે. છેક પ્રાચીન કાળના રાગ જોગ અને મહાકવિ કાલિદાસના સમયથી સાહિત્યની જે અજોડ પૂજ થતી તે સિદ્ધરાજ જયસિંહના સમય સુધી જોઈએ વત્તે અશો જીવંત રહી; અને આપણા રાજપિતા શ્રીમંત મહારાજ સાહેબે તો એમાં અજળ એવો પ્રાણ પૂરી વધુ ચિરંજીવી અને યશસ્વી બનાવી છે. સાહિત્ય સંગીત અને કલાના ત્રિવેણી સંગમ સમી આપણી પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિનો સ્ત્રોત આમ સદીઓ સુધી અરખસિત-અવિરત વહેા જઈ અસંખ્ય માનવીઓના માનસિક કોષોને નિવારે એજ આપણે ઇચ્છવું રહ્યું.

પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિ તરફ આપણે વધારે અભિમુખ થઈ તેને અપનાવીએ.

આપણે જાણીએ છીએ કે હાલનાં આપણાં ગામડાં પાસે અદ્યત્ન દેલત કે ધનભંડાર નથી. મામવાસીઓ શ્રીમંત કે ગર્ભશ્રીમંતોના સીરદમાં ગણાવા ભાગ્ય-

શાળી નથી જ. આવી કપરી સ્થિતિમાં હરેક પ્રસંગે વિના મૂલ્યે, વિના સંકેતે, વિના ભેદ ભાવે અને બનતી ત્વરાએ તેમનો સમ્યો રાહ આમોદારમાં પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિનું સ્થાન. છે, અનેક ઉણુગો છે, અનેક અણુપૂરી અભિલાષાઓ છે, અને જેનો ઝટ તોડ ન લાવી શકાય તેટલી પારાવાર ગૂંચો છે. ત્યારે આ બધાનો તોડ લાવનાર કોઈ જોષ્ટ્રએ ને ? એક માત્ર પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિ જ આ બધી ગૂંચો ઉકેલી શકે છે. પુસ્તકાલય જ ગામડાનો સાચો માર્ગદર્શક જીવનસાથી છે. તે રોગીઓને વૈદકનાં પુસ્તકોની ભેઠ ધરે છે; તેમના રોગનું કારણ અને ધરગથ્ય ઉપાયો જણાવી એક નિઃસ્વાર્થી વૈદ કે હકીમની ગરજ સારે છે; અશકતોને બદ્ધચર્યા, સંયમ, અને કસરતના યોગપાઠ આપી એક પહેલવાનનો પરચો બતાવે છે; કજીઆ કંકાસ તથા વેરઝેરમાં રચ્યા પચ્યા રહેનારાંઓને સંપ, શાન્તિ, પ્રેમ, અને ભાતૃભાવના દિવ્ય ગુણોની વાનગી પીરસી એક સાચા ધર્મોપદેશકનું કાર્ય કરે છે. બેકારોને અનેક ગૃહધંધાનું શિક્ષણ આપી રોજી તરફ વાળે છે; ધર્મપરાયણોને ધાર્મિક ગ્રંથો વડે વધુ ધર્મિષ્ઠ બનાવે છે; નિરક્ષરને અક્ષરજ્ઞાન આપી એક શિક્ષકની ગરજ સારે છે; નોકરવગરને વફાદારીના પાઠ લાણુવે છે; ધનિકોને પરમાર્થના, આજીવ્યોને જગૃતિના અને ગરીબોને સંતોષ તથા કરકસરના પાઠ શીખવે છે. સાહિત્ય ઉપાસકો સાચી સાહિત્ય ઉપાસના આદરે છે. કલાભકતો કલા પ્રેમી બને છે. સંગીતપ્રિય માણસો સંગીતનો અનેરો આનંદ લૂટે છે. વાર્તાપ્રેમી ભૂલકાં અલકમલકની વાતો વાંચી, સાંભળી મહત્વાકાંક્ષી બને છે. પ્રવાસવર્ણનો, ભૂગોળ શિક્ષણના હેવાલો, નકશાઓના ચિતાર વગેરે એક આબાદ ભોમીઆનું કામ કરે છે. શંક, ધૂર્ત, પાપીઓને તે પોતાના પાપ કર્મ માટે પશ્ચાત્તાપનો અનુભવ કરાવી ભાવિ જીંદગીના સુધારા તરફ વાળે છે. સમાજના આગેવાનોને તેમની મહત્તાનું ભાન કરાવી સમાજ વચ્ચે ચાલી રહેલા વહેમ, અજ્ઞાન, અસ્પૃશ્યતા, બાળલગ્ન, વૃદ્ધલગ્ન, કળ્લેડાં લગ્ન, જડપૂજા, માતિ બન્ધન જેવા તાડવૃત્ત્ય કરી રહેલાં દુરાચરણો સામે બેઠો બળવો જગાવે છે. ધરની ચાર દિવાલો વચ્ચે સડી રહેલી સ્ત્રી શક્તિ બાળઉછેર, રસોડાનું, ઘર કામનું, તથા યોગ્ય ગૃહ ધંધાનું સાચું શિક્ષણ લઈ માતૃપદની હાકલ કરે છે, પતિવ્રતના પાઠો બણી સામ્રી દામ્યત્વ ભાવના કેળવે છે, અને એ રીતે સાચી જીવન સહચરી બની જનની પદને શોભાવે છે. એ સિવાય આમોદારમાંની યોજના પ્રમાણે અનેકવિધ પ્રવૃત્તિ અંગેનાં પુસ્તકો વાંચી, સાંભળી આપણી આમ્યજનતા, આમોદારની દિશામાં સક્રિય સંગીન કાળો આપી શકે છે.

“ ન્યાં શાળા ત્યાં પુસ્તકાલય ” એ સિદ્ધિતિ આપણા રાજ્યમાં પુસ્તકાલયોની સંખ્યા દિન પ્રતિદિન વધતી જાય છે. ન્યાં પુસ્તકાલયનું સ્વતંત્ર મકાન નથી હોતું ત્યાં તેનું કામકાજ એટલે અને આપણી ફરજ. મંત્રી કે અધ્યપાલ તરીકેનું કામકાજ આપણે શિક્ષકો કરીએ.

છીએ. હવે આ આમોદ્ધારને અંગે ચાલતી પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિમાં આપણો શું ધર્મ છે તે જોઈએ.

“ જ્ઞાન ” એ પવિત્ર વસ્તુ છે. પવિત્ર વસ્તુ પુસ્તકો સંધરે છે. એ પુસ્તકોની આપણેનું કામ આપણું હોય છે. આપણે પવિત્ર વસ્તુને અપવિત્ર ન જ કરીએ. અપવિત્ર કરવું એટલે દુરપયોગ કરવો. આપણે આપણી ફરજ બજાવીએ. આમ-ઉદ્ધારના યત્નમાં આપણે પણ આપણો સમય અને શક્તિ હોમીએ અને કંઈ પણ સેવા કરવાની સોનેરી તક મળી છે તેનો યોગ્ય ઉપયોગ કરીએ. પુસ્તકાલયમાં નીતિ-બોધને અનુસરતાં પુસ્તકો પસંદ કરીએ. ચારિત્ર એ જીવનનો પાયો છે, ચારિત્રનો પાયો નીતિ છે. નીતિ સત્ય વડે ટકી શકે છે. માટે આપણે એનો સુમેળ સાધી શકીએ એવો સારો પુસ્તકસંગ્રહ કરીએ.

બાલમાનસનાં, ઈ ઉપયોગી, ધાર્મિક વિષયોનાં, તત્ત્વજ્ઞાનનાં, ઐતિહાસિક, શિક્ષણનાં, ભૌગોલિક વિષયનાં, પ્રવાસવર્ણનોનાં, ગણિતશાસ્ત્રનાં, સમાજસુધારાનાં, ઔદ્યોગિક શિક્ષણનાં કે કારીગરીનાં, વૈદકનાં, એવાં એવાં પુસ્તકોના વિભાગ કરી રાખીએ. વાચકોનાં ઉચ્ચાર, અભ્યાસ, અને માનસની પરીક્ષા કરી તેમને યોગ્ય પુસ્તક પસંદ કરીને આપીએ. વાચકનું હૃદય જીતી લઈ વાચન બહોળું અને પ્રમાણસિદ્ધ નીવડે તે જોઈએ. પુસ્તકાલયની પ્રવૃત્તિને પોતાના જીવનની પ્રવૃત્તિનું મહત્વનું અંગ ગણીએ. તેની ઉન્નતિ માટે શક્ય તે તમામ ઉપાયો ચોજીએ. એક વખત બિજાને કે માચક પણ બની પુસ્તકાલયની ક્ષતિ દૂર કરીએ. પુસ્તક પસંદગીમાં માત્ર કાલ્પનિક કે જુદાજુદા ભરી વાર્તાઓને કે કરેલ નહિ એવા યુવાનો નવલકથાનો દુરપયોગ કરે તેવા પુસ્તકોને સ્થાન ન આપીએ. અભણ માણસોને અક્ષરજ્ઞાનની યોજનાનાં પુસ્તકો આપી લખતાં કે વાંચતાં કરીએ. મોટેરાંઓ આગળ નવરાશ વખતે તેમને સ્પર્ધી શકે તેવા પુસ્તકો વાંચી બતાવીએ. અશક્તોને ઘેર બેઠાં પુસ્તકો પઢાવ્યાડીએ. પાંચ પચીસનો ડામરો ગામ ગપાટો મારતો હોય ત્યાં વચ્ચે એક પુસ્તક લઈ જઈને ઝંપલાવીએ, અને એમને નિંદાના કૂપમાંથી ઉગારીએ. સર્વ વાચકો તરફ સમભાવ કેળવીએ અને પુસ્તકોમાંના આદર્શ સિદ્ધાંતોને પોતાના જીવનમાં મૂર્ત સ્વરૂપ આપી જીવન અનુકરણીય બનાવીએ.

વર્તમાનપત્રો અને દૈનિકપત્રો મંગાવી દેશ પરદેશના હેવાલોથી આમ જનતાને વાકેફ કરીએ. ગામ વચ્ચે કાળી બીંત કરાવી તેના ઉપર દેશ પરદેશના ચાલુ સમાચાર લખી ગામ આખાને જગતનું જ્ઞાન કરાવીએ. સપ્તાહ, પર્વણી વગેરે વગેરે ઉજવી પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિનું ગૌરવ વધારીએ. અને એ રીતે કલ્પવૃક્ષ સમાન એ પ્રવૃત્તિ પાસેથી ગામડાને જોઈવું બહુજ આપાવીએ તો આપણે આપણો ધર્મ બજાવ્યો ગણીશો.

આમોદ્ધારની આખી પ્રવૃત્તિની ઈમારત ગામડાંની બાંધકા ઉપર રચાતી હોવાથી એની સફળતા માટે આમવાસીઓની તત્પરતા અને સહ-

ઉપસંહાર

કારની આવશ્યકતા ઉભી થાય છે. આપણે આમવાસીઓને માત્ર તેમનો કર્તવ્ય સંદેશ આપીને બેસી ન જ રહીએ.

આપણું કાર્યક્ષેત્ર વિશાળ રાખીએ. શિક્ષકો ધારે તો ગામ આખાનો સુંદર સહકાર કેળવી શકે. શિક્ષકો સાચા આમવાસી બની એમને ઉપદેશ, આમોદ્ધારની પ્રવૃત્તિ સાચે

જ નોંધએ તો શિક્ષકોના ઉત્સાહ, ખંત, સેવાભાવ અને કાર્યદક્ષતા ઉપર અવલંબી રહી છે. અનેક પ્રવૃત્તિઓને તે એકલો જ સજી શકે છે, ચોપી શકે છે. આપણે આપણી ગંભીર જવાબદારી સમજીએ. આમ પ્રજાએ આપણે માટે કેળવેલા વિશ્વાસને વધારીએ, અને આમસેવકની મોટી પદવી ધારણ કરીએ. ગામડામાં વસનાર શિક્ષકો તેમની વચ્ચે રહી ધણું કરી શકે તેમ છે. આપણે પ્રથમ અક્ષરજ્ઞતાના શિક્ષણથી આપણું કાર્ય શરૂ કરીએ. ગામમાં અવારનવાર ફરી તેમને સ્વચ્છતા, સુધડતા, અને મુંઢરતાના પાઠો ભણાવીએ. શાળાને અંગે આવતાં બાળક બાલિકાઓના બાવિ જીવનની તૈયારી સારા પાયા ઉપર કરી શકીએ. આમોદારની અનેકવિધ યોજનાઓ જાતે યોજ તેનું રચનાત્મક કાર્ય હસતે વદને ઉપાડી લઈએ. તેમાં કોઈના આમંત્રણની અપેક્ષા ન સેવીએ. જાતે કામ કરી બતાવવામાં હલકાઈ ન ગાનીએ, અને સરકાર તરફથી આલતી પ્રવૃત્તિઓના કેન્દ્ર સમા થઈ પડી પોતાની શક્તિનો સાચો પડ્યો પાડીએ. આજનાં ગંદા, અવ્યવસ્થિત, રોગગ્રસ્ત અને નિરક્ષર ગામડાના કલ્યાણનો માર્ગ પોતાની શુદ્ધિ શક્તિથી ખુલ્લો કરી મૂકીએ. પ્રજાનો વિશ્વાસ કેળવી સાચો સહકાર મેળવીએ. આમ જીવનની વર્તમાન અનેકાનેક ત્રુટિઓ શોધી, કાઢીએ, તેના ઉદ્ધારની યોજના ધડીએ, અને અવિરત કાર્યને અંતે સોચી સફળતા પ્રાપ્ત કરીએ.

ધર્મશ્રવ આધુનિક આમજીવનને વધુ સુખી અને સરળ બનાવે, આમોદારને લગતી પ્રવૃત્તિઓમાંની પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિ તરફ સમાજનું લક્ષ દોરે અને એ ગામડાનું સર્વાંગીય કલ્યાણ નિઃસ્વાર્થ શિક્ષક અધુઓને હાથે કરાવે એજ અભિલાષા. !

આત્મબળ

(તાલક)

(૧)

હઠ મન કરે તો દુઃખ હઠે,
અશાંતા દિલની સર્વે ટળે;
જપો જાપ ધણી તસ્બીહ લઈ,
તપ આઢરશો વધુ કષ્ટ સહી.

(૨)

લેઈ ટેક તો આચરશો અતિ,
ધરો શાંતપણે કંઈ સદ્ગુણિ;
પણ ઇશ થશે ક્યારે રાજ ?
વસે આત્મબળ જ્યાં દીલે ગાજ.

(૩)

ત્યમ પત્રો પઢો માસિક પઢો,
બીન મનને કાંઈ અંથ પઢો;
જાળજા લેઈ કરમાં ધુમશેષ,
ઉપલકીયા શોખિન સાહિત્યે બેનશો.

(૪)

રસિક નોવેલો પઢશો કંઈ કંઈ,
ધૂફડી ગીતાએ રાજ થઈ થઈ;
ધાર્મિક સુશ્રેયો અળગા મૂકો,
મનન વિના ભલે વાચને ઝૂકો.

(૫)

વાચન ઉન્નતિ કરતું અતિશે,
આત્મબળે કંઈ લક્ષ હઈને;
વાચન ગંગા જ્ઞાને વહેતી,
જ્ઞાન સુધાનાં પીણાં જેતી.

શિયાતમન-હીંગુવા,

૧૯૯૩ નું બાલસાહિત્ય

એક પત્ર

પ્રિય ભાઈઓ,

મારા ગયા પત્રમાં* જણાવ્યા પ્રમાણે આ પત્ર ખૂબ વહેલો લખવો ધારેલ હતો.

દીવાળી પછી તરત જ લખવા ધારેલ આ લેખ સાત મહિના મોડો ચઢ ગયો. દીવાળી પહેલાં જ બાલસાહિત્યના ધણા પ્રકાશકોએ પોતાનાં પુસ્તકો અને મોકલી આપ્યાં હતાં; પરંતુ એકાદ બે ભાઈઓએ મોકલવામાં ઢીલ કરતાં તે કાર્ય પુરું ન થયું તે છેક આજે જ પુરું થાય છે. પણ આ મોડા થવાનો બદલો બીજી રીતે વાળવાનો ઈરાદો છે. પ્રકાશકોને મેં વિનંતિ કરી છે કે જેમ સાપ્તાહિકો તથા માસિકોને સમાલોચના માટે બહાર પડે કે તુરત પુસ્તકો મોકલો છો તેમ તે સાથે અને મોકલતા રહો તો સમાલોચના લખવાનું કાર્ય સરળ બને. મારી એ વિનંતિનો સ્વીકાર થઈને પુસ્તકો આવવાં પણ શરૂ થઈ ગયાં છે. એટલે બે બીજી કંઈ હરકત ઉપસ્થિત ન થાય તો આશુ વર્ષ પુરું થતાં પહેલી જ તકે સમાલોચના બહાર પાડી દેવાનો અભ્યારે તો ઈરાદો છે.

બાલસાહિત્યનાં આશુ વર્ષનાં પ્રકાશનોની સંખ્યા ગઈ સાલ કરતાં જરા પણ ઓછી નથી, તે તો સાથેનું પરિશિષ્ટ જોતાં જ જણાઈ આવશે. શુજરાતી સાહિત્યમાં વિભાગવાર પ્રકાશનો લઈએ તો બાલસાહિત્યનાં પ્રકાશનોની સંખ્યા અગ્રપદે આવશે તેવી મારી માન્યતા છે. બાળકોને વર્ષો સુધી આપણે વાચનબુખથી માર્યાં છે, તેનું આ પ્રાયશ્ચિત્ત હોય તેમ બાલ પુસ્તકોની સંખ્યા ઠીક પ્રમાણમાં વધતી જાય છે.

શ્રી. દક્ષિણમૂર્તિ પ્રકાશન મંદિર તરફથી ચાલતી બાલસાહિત્ય વાર્ષિકામાં ઠીક પ્રમાણમાં પુસ્તકો પ્રગટ થયાં છે. 'ટેકરીની વનસ્પતિ' માં શ્રી. ગિજુભાઈએ જંગલમાં ઉગતી તથા લોકોના હાથેના ઉપયોગમાં આવતી લગભગ ૩૦ વનસ્પતિ સંબંધી ઉપયોગી માહિતી આપી છે. 'ટારઝન ભાગ ૧ લા' માં શ્રી. શંકર શાહે તેજ નામની શ્રીફત પરથી દિંદીમાં લખાયેલ પુસ્તક ઉપરથી ટારઝનનો ઇતિહાસ બાળકોને ગમી જાય તેવી ભાષામાં આપેલ છે, જેમાંથી ધણું જણવાનું મળી શકે તેમ છે. 'છ મૂખાંઓ' માં શ્રીમતી મોંઘીબેને ખડખડાટ હસાવે તેવી અદાર વાતો ભેગી કરી છે. આમાંની કેટલીક વાતો આપણે સાંભળી હશે પણ તેને અંચરથ થયેલી તો પહેલી જ વાર જોઈએ જીએ. 'તારા અને શ્રેહો' નું 'પૂકું' ખૂબ આકર્ષક છે. તેમાં શ્રી. મગનભાઈ પટેલે ખગોળ વિશે એટલી માહિતી આપી છે કે તે નીચલાં ધોરણોમાં પાઠ્ય પુસ્તક તરીકે સ્થાન પામવું જોઈએ. 'ઋતુના રંગ' માં ગિજુભાઈએ પત્રો દ્વારા દરેક ઋતુનું બહુ જ ખારીક વર્ણન આપ્યું છે. એક પણ વસ્તુ

ન રહી જાય તેની ઝીણવટભરી કાળજી રાખવામાં આવી છે. ‘ગિરીશલાલની વાતો’ માં અંગ્રેજી ઉપરથી કાયાપલટ કરેલ અદાર વાતો આપવામાં આવી છે. તેમાંની ઘણીખરી બાળકોને ગમી જાય તેવી છે. ‘વિજ્ઞાનના દૃષ્ટાંતો ભાગ ૧-૨’ નું સાથે અવલોકન કરવું ઠીક પડે તે સ્વાભાવિક છે. આ બન્ને ભાગમાં થયેને સાત વિજ્ઞાનીઓ-આર્કિમિડિસ, ગેલીલીઓ, સર આઇઝેક ન્યૂટન, માઇકલ ફેરાડે, એડિસન, માર્કોનિ તથા સર જગદીશચંદ્ર બોઝના ચરિત્રો બહુ સરસ ભાષામાં આપવામાં આવ્યાં છે. અને વાચકને તેમાંથી ઘણું નવું જાણવાનું મળે છે. આ ચરિત્રો ઉપરાંત ‘વિદ્યુત શક્તિ’ પર પણ એક સારો લેખ આપેલ છે. આ પુસ્તક ભાષાંતર હોવાથી તેમાં પ્રોફેસર રામન જેવા વૈજ્ઞાનિક રહી જાય છે તે પર પ્રસ્તાવનામાં શ્રી. ગિજુભાઈએ ધ્યાન ખેંચ્યું છે અને વાચકને પણ તે જોટ સાલે છે. ભાષાંતર કરીને પણ તેમાં એક ચરિત્રનો ઉમેરો કરી દીધો હોત તો ‘કંઈ જોડું નહોતું’.

‘બાળજોડકણી’માં શ્રી. ગિજુભાઈએ ૧૦૦ પાનામાં ૧૬૦ જોડકણી આપ્યાં છે; અને તે રીતે ગ્રંથસ્થ કરીને લુપ્ત થવાના ભયમાંથી તે સાહિત્યને ઉગારી લીધું છે. ‘વિજ્ઞાનની રમતો’ માત્ર બાળકો માટે જ નથી. અજાણ્ય દેખાતી વસ્તુઓની કુક્ષિત ખુલ્લી થતાં તે કેવી સરળ હોય છે તે આ પુસ્તકના વાચનથી જાણાય છે. મોટાંઓને આ પુસ્તકમાંથી ઘણું જાણવાનું મળી આવે છે એટલું જ નહિ પણ તે રમતો મોટી ઉમરે કરવાનો શોખ પણ થઇ આવે તેમ છે, અને તેમાં કશું જોડું નથી.

‘પરીની વીંટી’માં વાર્તા તથા વિજ્ઞાન બન્ને છે. આગલા સમયની એક કૃતિનું તે રૂપાંતર હોવા છતાં એક સ્વતંત્ર પુસ્તકના જેટલું જ તેનું મૂલ્ય છે, અને તે માનના અધિકારી બાલ સાહિત્યના જાણીતા લેખક શ્રી. ચંદ્રશંકર ભટ્ટ છે. ‘બંગાળની લોકકથાઓ’માં ‘આલોકકુમાર’ તથા ‘માવાના પૂતળાની વાર્તા’ બાળકોને ગમી જાય તેવી છે. ‘ટારઝન ભાગ ૨ જા’માં તે રસિક વાત આગળ ચાલે છે. તેના હજુ ઘણા ભાગો બાકી રહ્યા છે. વાચકો તેની આતુરતાથી રાહ જોશે. ‘સૌંદર્યની દૃષ્ટિએ’માં શ્રી. ગિજુભાઈએ દિવસ અગર રાતના જુદા જુદા સમયે જોયેલાં દૃશ્યોનું આકર્ષક વર્ણન છે. બાલસાહિત્ય વાંચકોનાં ચાલુ વર્ષનાં પ્રકાશનો આ પુસ્તકથી પૂર્ણ થાય છે.

ગાંધીવ સાહિત્ય મંદિરની પ્રવૃત્તિ આ વર્ષે બન્ને દિશામાં બાલસાહિત્ય તથા કુમાર સાહિત્યમાં ચાલુ રહી છે. પરિશિષ્ટ ૧૨થી જાણશે તેમ બન્નેમાં થયેને તેર પુસ્તકો પ્રગટ થયાં છે.

‘સુગંધિકા ભાગ ૨’માં જનરલ ફેંગ, ‘વિલિયમ પર્કિન’ ‘લુઇ પેસ્ચર’ ‘ફેરડે’ તથા જંગી રક્ષના પારિતોષિકથી વિખ્યાત બનનાર ‘નોબલ’ની જીવનકથાઓ બાળકોને આનંદ આવે તેવી રીતે આપવામાં આવી છે. ‘સંતાકુકડી’માં અછલ કંસોટીના જુદા જુદા કોણોઓ આપવામાં આવેલા છે, જે દુરસદના સમયે શુદ્ધિની ખીલવણીમાં અતિ ઉપયોગી થઈ પડે તેમ છે. બદોર પટેલની વાતોના ચાર વધારે

ભાગ (ભાગ ૪-૫-૬-૭) બહાર પડ્યા છે. ચારે ભાગોમાં યદને એક એકથી ચઢીયાતી હાસ્ય ઉપગમવે તેવી તેર વારો છે. આમાંની એકે એક વાર બાળક હોંસથી વાંચે તેવી છે. ‘હુન્નરિકા’માં બગ્ગરમાંથી સામાન્યતઃ લેવાતી વસ્તુઓ ઘેર સહેલાઈથી અને સોંધા ખર્ચે કેવી રીતે બની શકે છે તે બતાવવામાં આવ્યું છે. તેના લેખક હજુ આવા બીજા પુસ્તકો બહાર પાડવાની આરામ રાખે છે. ‘આતશબાહુ’માં વિવિધ પ્રકારનાં ૪૯ લેખોનો સંગ્રહ છે. આ પુસ્તક ‘મોરનાં પીછાં’નો લાઘુ ગણી શકાય તેવું છે. બાળકને તેમાં પોતાને રુચતો વિવિધ પ્રકારનો ખોરાક મળી રહેવા સંભવ છે.

‘ચાલો બગ્ગરીએ’ ગ્રંથમાળા દશ ભાગમાં પૂરી થઈ ગઈ છે તે માન્યતા ચાલુ વર્ષમાં તેના બહાર પડેલા બે ભાગો પરથી ખોટી પડી છે. તેના બીજા ત્રણ ભાગો પણ હવે બહાર પડવાના છે. અગીયારમા ભાગમાં ‘ગટરની યોજના’ ‘આગનો બગ્ગરી’ ‘સૂતાં ઘેર’ ‘હુગડાં ઉતારીને વાંચજો’ ‘જળો’ વગેરે અગીયાર નાટિકાઓ આપવામાં આવી છે. ‘ચાલો બગ્ગરીએ’ની સરુઆત કરાવનાર હરિપ્રસાદ વ્યાસની જ આ બધી નાટિકાઓ લખેલી છે. આ નાટિકાઓ આફ્રિકા જેટલે દૂર બગ્ગરવામાં આવી છે તે જ તેની લોકપ્રિયતાની સાબીતી છે. બારમા ભાગમાં ‘હર્ષ વર્ધન’ તથા ‘ચિતોડ ગૌરવ’ નામની બે નાટિકાઓ બંગાળી પરથી રજુ કરવામાં આવી છે. આ અનુવાદ બાનુપ્રસાદ વ્યાસે કરેલો છે. આ નાટિકાઓની ખૂબી એ છે કે આખી નાટિકા ન બગ્ગરવી હોય તો તેમાંથી છૂટાં દ્રશ્યો લઈને પણ બગ્ગરી શકાય તેમ છે.

‘કુમાર ગ્રંથમાળા’નાં ત્રણ પુસ્તકો ચાલુ વર્ષમાં બહાર પડ્યાં છે. ‘આકૃતિ મહા’ બંગાળી પરથી રૂપાંતર છે, પરંતુ તેમાં આપણી ભાષાને થોડું ફેરફારો કરવામાં આવ્યા છે, અને તેથી આપણે એક સ્વતંત્ર પુસ્તક વાંચતાં હોઈએ તેમ લાગે છે. ‘મોતના પંજરામાં’ પણ બંગાળી ઉપરથી રૂપાંતર છે. આ બન્ને સાહસ અને શૌર્યકથાઓ ગુજરાતના કુમારોની સાહસચરિત્રને ઉત્તેજક નીવડે તેમ છે. ‘ચીથુગારી’ બાઈ બહેનના પ્રેમની કથા છે, અને તેમાં બીજી વિગતો કરતાં આ પ્રેમે અગ્રસ્થાન લીધું છે. અલખત તેથી તે સાહસકથા મટી જતી નથી. અમુક ઉમરના કુમારોને લક્ષમાં રાખી લખાયેલી આ માળાને કુમારો અપનાવશે તે નિઃશંક છે.

અશોક બાલ પુસ્તક માળાનાં પુસ્તકો દર મહિને એકના હિસાબે બહાર પડેલ છે અને તે રીતે તે બીજા વર્ષ પૂરું કરી ત્રીજા વર્ષની લગભગ આખરે પહોંચવા આવી છે. માળાનાં આગલાં પુસ્તકોની નવી આવૃત્તિ છપાતી જાય છે તેજ તે પુસ્તકોની લોકપ્રિયતાની પાસાશી છે.

બીજા ગુરુનાં પુસ્તકો પૈકી ‘નરવીર નેપોલિયન’ શ્રી. નાગરદાસ ધ. પટેલે લખેલું છે, અને તે નાનાં બાળકો માટે આ જગતકેસરીનું જીવન ચરિત્ર બદ્ધ જ હુંકામાં લખાયેલું છે. બાલસાહિત્યના સિદ્ધહસ્ત લેખક તરીકે બાલ નાગરદાસનાં

વખાણ કરવાં તે સોનાને ઢોળ ચડાવવા જેવું છે. 'ગ્રામ ગીતો' માં શ્રી. સોમાભાઈ ભાવસાર ગ્રામ્ય જીવનનાં ત્રણ બાલકાઓ 'કઠિયારો', 'ખેડુત' તથા 'ગોવાળ' નાં જીવન ચરિત્રો રજૂ કરે છે. દરેક કાવ્યની છેલ્લી બે લીટીમાં ખબર ન. પડે તેવી રીતે બોધ સમાપ્ત જાય છે. 'રંભાનું' રસોઈ ઘર ભાગ ૨' શ્રી. સુમતિબેને રચેલ છે. આવાં પુસ્તકો આપણી કન્યાશાળાઓમાં પાંચ પુસ્તકો તરીકે ચાલવાં જોઈએ. 'પાક શાસ્ત્ર' પર આવાં સસ્તી કિંમતનાં પુસ્તકો હજુ જાણ્યું નથી. શસ્ત્રાત્મક આરોગ્ય વિષયક સૂચનાઓ આપ્યા બાદ વિધિવિધ પ્રકારની વાનીઓ માટેનાં પ્રમાણો આપ્યા છે. પરંતુ આવાં પુસ્તકોમાં મુદ્રણદોષ ચલાવી ન જ શકાય. દા. ત. પા. ૧૫ પર પચાસ માણસની રસોઈના પ્રમાણમાં ૧ મણુ ઘઉંનો લોટ સાથે ૧ શેર સાકર લખેલ છે. અલખત આ મુદ્રણદોષ છે, પણ બાળકો માટેનાં પુસ્તકોમાં તો તેનો સખ્ત બહિષ્કાર થવો જોઈએ. બેટ પુસ્તક 'ચંદ્રભાગા' શ્રી. માધવરાવ કર્ણિકનું રચેલ એક બાલ નાટક છે. દેશરોહી યવા ધન્યનાર સગા ભાઈનું ખૂન કરતાં ચંદ્રભાગા અટકતી નથી ને છેવટે પોતે પણ ભાતવિરહથી આપઘાત કરે છે એવું આ નાટકનું વસ્તુ છે. શ્રી. કર્ણિકનાં બીજાં નાટકો માફક આ નાટક પણ સફળ થશે તેમ લાગે છે.

ત્રીજા ગ્રન્થનું પહેલું પુસ્તક શ્રી. રમણલાલ શાહે લખેલું 'રત્નલોચ' છે. આ પુસ્તકમાં બોજરાજ સંબંધી વિધિવિધ પ્રકારની માહિતી આપવામાં આવી છે. બીજું પુસ્તક શિકારનાં પુસ્તકોથી હવે સારી રીતે પ્રસિદ્ધ થયેલ શ્રી. જીવરામ જોષી કૃત 'ચિત્તાનો શિકાર' છે. આ સાહસભરી કથા બધાં બાળકોને ગમી જશે. ત્રીજું પુસ્તક 'રતનિયા'ની ઘાટી પર માત્ર ચૌદ વર્ષની ઉંમરના બે મિત્રોએ લખેલું 'મકનિયો' નામની વાનર કથા છે. આ વાતમાં લેખક તથા ચિત્રકાર બંનેએ સફળતા મેળવી છે. ચોથું પુસ્તક 'સમ્રાટ સિકંદર' શ્રી. નાગરદાસ પટેલનું છે. અંગ્રેજ પાંચમા ધોરણમાં ચાલતી મેકમિલન રીડરમાં આપેલી બધી માહિતી આ પાઠમાં આવી જાય છે. 'કૂલગજરી' માં ઉમિયાશંકર જોષીએ બાલમંદિરમાં કામ કરનારી વ્યક્તિઓ તથા પશુઓનાં રેખાચિત્રો આપ્યાં છે. પ્રિયવદન બક્ષીકૃત 'કાગળના કિમિયા'માં નાનાં બાળકો કાગળ તથા કાતરનો ઉપયોગ કરીને શું શું કરી શકે તે બતાવ્યું છે. શ્રી. નવલચંદ ભાવસારકૃત 'વિજ્ઞાન વિહાર ભાગ ૩ બ'માં પ્રાયમસ તથા લોખંડ સંબંધી ઉપયોગી માહિતી આપવામાં આવી છે. 'રંભાનું' રસોઈ ઘર ખંડ ૩' બહાર પડતાં તે પુસ્તક પૂરું થાય છે. શ્રી. સુમતિબેને તેમાં અચાણાં, મુરખ્યા, ફરસાણ, પાક, શરબત તથા ખનીજ દ્રવ્યો ને ક્ષાર સંબંધી ઉપયોગી માહિતી આપી છે. આ પુસ્તકના ત્રણ ખંડ એક પુસ્તકમાં સસ્તી કિંમતે બહાર પડે તો તેનો ખૂબ પ્રચાર થશે તેમાં શંક નથી. નવમું પુષ્પ 'મીરાંબાઈ' શ્રી. નાગરદાસ પટેલનું લખેલ છે તેમાં મીરાંબાઈના જીવન સંબંધી ઉપયોગી માહિતી આપવા ઉપરાંત તેનાં ૧૭ પદો પણ આપ્યાં છે.

શ્રી. નાગરદાસ પટેલની બાલ વિનોદમાળાનાં પુસ્તકોએ આગલાં પુસ્તકોનાં રૂપ રંગ જાળવી રાખ્યાં છે; એટલું જ નહિ પણ તેમાં પ્રગતિ પણ કરી છે. ‘નાગકુમાર’ સુમતિબેને લખેલ છે અને તેમાં નાગપાંચમની વાત બાળકો સમજી શકે તેવી ભાષામાં જાપેલી છે. આપણી બાલ્યાવસ્થામાં આ વાત આપણે સાંભળી હશે એટલે તે વાંચતાં આપણને આનંદ થાય છે. ‘સુખાષ્ઠ’ માં એક દુઃખી પ્રવાસકથા દ્વારા બાળકોને સુખપ્રતીતિ સારો જેવો પરિચય કરાવવામાં આવ્યો છે. આ આખું પુસ્તક આટલું પેપર પર જાપાયેલ છે, એટલું જ નહિ પણ નિયમ મુજબનાં ચિત્રો ઉપરાંત બે નકશા પણ આપેલા છે. બૂંગોળનો વિષય આવી સરળ ભાષામાં સમજાવવા માટે ભાષા નાગરદાસ અભિનંદનને પાત્ર છે. આવી કક્ષાનાં બીજાં પુસ્તકો માટે આપણે આગ્રહાચારી રાહ જોઈએ. ‘મિનાવતી’ એક પરીકથા છે તથા ‘અલક’ પણ પરી કથા છે; બન્નેના સંપાદક ભાષા નાગરદાસ છે. આ બન્ને વાતો બાળકોને નિઃશંક ગમશે. ‘બેલવાળો’ માં નારસિંગ બહારવટીઓ મીઠુમિયાનો બળદ ફેટલી ઓછી કિંમતમાં પડાવી લે છે તથા મીયાં પણ માથાના થઇ અનેક ગણી કિંમત વસુલ કરે છે તે બહુ રમુજ શૈલીમાં વર્ણવેલ છે. બાળક આ પુસ્તક વાંચીને, જરૂર હસી પડશે. ‘કાગમંત્રી’ એ પક્ષીકથા છે. કાગડો ચતુર પક્ષી ગણાય છે અને તેની ચતુરાઈની એકથી વધારે વાતો આ નાની પુસ્તિકામાં છે. આ બન્નેના લેખક ભાષા નાગરદાસ છે.

પરંતુ ભાષા નાગરદાસને આટલી પ્રવૃત્તિથી સંતોષ વળે તેમ નથી. ૧ થી આઠ વર્ષનાં બાળકો માટે ‘બાલવિનોદ અંથાવલિ’ની યોજના કરીને તેનું એક પુસ્તક ‘હાથીનું નાક’ પ્રગટ પણ કરી દીધું છે. ૧૯૩૩ ના સર્વાંગ સુંદર પુસ્તક માટે બે કોષ અંક આપે તો તે આ પુસ્તક બીનહરીદાષએ લખેલ તેવાં સુંદર તેનાં રૂપરંગ છે. અંગ્રેજ પ્રકાશનની સાથે દરેક રીતે હરીદાષ કરી શકે તેનું તે પ્રકાશન છે એમ અતિશયોકિતનો દોષ વહેવારો વિના કહી શકાય. આવાં પાંચ પુસ્તકોનું લવાજમ ટપલખર્ચે સહિત ચાર રૂપીઆ રાખવામાં આવ્યું છે તેમાંથી ત્રીજા ભાગની રકમ તો ટપાલ ખર્ચમાં જતાં બાકીની કિંમતમાં આ પુસ્તક અવરજ સોંપી ગણી શકાય તેમ છે.

શ્રી ગૂર્જર અંચરલ કાર્યાલય તરફથી બહાર પડતી ‘ગૂર્જર બાલ અંથાવલિ’ ના બીજા વર્ષનું હેલ્લું પુસ્તક ‘વાનર પુરાણ’ તથા બેટ પુસ્તક ‘જનપદ’ પ્રગટ થતાં બીજું વર્ષ પૂરું થયું છે. આ બીજા શ્રેણીનાં પુસ્તકોને પ્રગટ થતાં બે વર્ષ લાગ્યાં છે. પણ પૂરતી વિગતોવાળાં પુસ્તકો આપવાનો લોભ, તથા તેને સર્વાંગ સંપૂર્ણ કરવાની વૃત્તિને અંગે તેટલી લીલ થઇ છે. બાકી તો તે શ્રેણી કેવી બાલપ્રિય થઇ પડી છે તે, તે શ્રેણી આગળ ધપતી જાય છે તે ઉપરથી જણાઇ આવશે. તેનું ત્રીજું વર્ષ પણ શરૂ થઇ ગયું છે. ‘વાનર પુરાણ’માં શ્રી. લાનુપ્રસાદ ભટે વાનરો સંબંધી હકીકત ચિત્રો સહિત આપી છે, જે મોટાંઓને પણ રસપ્રદ થઇ પડે તેવી છે.

‘જનપદ’ માં જાણીતા લેખક શ્રી. મનુભાઈ જોષીએ ગામડાના વંસવાયા કરી શકાય તેવી સત્તાવીસ વ્યક્તિઓનાં શબ્દચિત્રો આલસુલલ ભાષામાં આપ્યાં છે. આ વ્યક્તિઓમાં સુતાર, લુહાર, સલાટ, ગળીઆરો, ચમાર, રાવળ, વાઘજો, ગામેટી, પટેલ વગેરે બધાઓનો સમાવેશ કર્યો છે. ગામડામાં બોલાય છે તેવી તળપદી ભાષા આ પુસ્તકમાં રાખવામાં આવી છે. પુસ્તકની પાછળ આપેલ અધરા શબ્દોનો કોષ પુસ્તકની ઉપયોગિતામાં વધારો કરે છે.

ત્રીજા વર્ષનું પહેલું પુસ્તક ‘ચાંદની’ છે. દક્ષિણા મૂર્તિવાળા શ્રી. મોંધીએને બંગાળી પરથી તારેલ પાંચ વાતો તેમાં આપી છે. ‘કાનું’ જેર વધારે, ‘કાનકદો’ ‘સોનેરી પક્ષી’ ‘સમુદ્ર ખારો કેમ’ તથા ‘ચાંદની’ જે છેલ્લી વાત પરથી પુસ્તકને નામ અપાયું છે. તેમાંની એક વાર્તા ‘કાનકદો’માં ‘સબ્ય કે અપસબ્ય’ જેવા શબ્દોનો ઉપયોગ થયો છે. બાળકો આ શબ્દો સમજી શકશે કે કેમ તે મોટો પ્રશ્ન છે. બાકી વસ્તુની દૃષ્ટિએ તો બધી વાર્તાઓ બાળકોને ગમી જાય તેવી છે. ‘શિકાર કથાઓ’ જાણીતા લેખક શ્રી. જીવરામ જોષીએ લખેલ છે. લેખકે પોતે હિમાલયમાં શિકારની મોજ આપેલી તેનું તેમાં વર્ણન આપેલું છે. ‘સુવરનો શિકાર’ ‘શાહુડીનો શિકાર’ ‘વાઘની શોધમાં’ તથા ‘સિંહને દબાવ્યો’ એમ ચાર શિકારકથાઓ આમાં આપવામાં આવેલી છે. આવી સાહસકથાઓ કુમાર જગતમાં ખૂબ આદરપાત્ર થઈ પડવા સંભવ છે. ‘રમકડાં’માં પ્રિયવદન બક્ષીનાં રચેલાં ૧૮ કાવ્યો છે. ચઢતી-ઉતરતી ઉમરનાં બાળકોને ગમે તે રીતે તેના ત્રણ પ્રકાર છે. આ આલકાવ્યો બાળકોને નિર્દોષ આનંદ પૂરો પાડવામાં સહાયબૂત થશે તેમાં શંકા નથી.

શ્રી. ધીરજલાલ ટાકરશી શાહે કુમાર અંથમાળાની યોજના કરી તેનાં પુસ્તકો બહાર પાડવાની શરૂઆત કરી છે. પહેલું પુસ્તક ‘કોયડા સંગ્રહ ભાગ ૧’ માં શુદ્ધિને કસનારા ૧૪૦ કોયડાઓ ઉત્તર સહિત આપવામાં આવ્યા છે. સામાન્ય થોડું બણેલ વેપારી અંગ્રેજી ભણતા કુમારને આવા કોયડા અનેક વાર પૂછે છે અને અંગ્રેજી ભણનારને તે ન આવડે ત્યારે અત્યારે અપાતી કેળવણીની નિષ્ફળતા પર મોહું ભાપણ અપાય છે. આવા સમયે આવા કોયડાને અંથરથ કરવામાં શ્રી. ધીરજલાલે ઓછી સેવા બજાવી નથી. બીજું પુષ્પ ‘કુમારોની પ્રવાસ કથા’ છે. જો કે આ પુસ્તક ત્રીજા પુષ્પ પછી બહાર પડ્યું છે, છતાં તેને તેના અનુક્રમમાં લેવું ઠીક પડશે. મેડીકલ કોલેજના પાંચ વિદ્યાર્થીઓ વિમાનમાં સરહદના પ્રવાસે ઉપડે છે. અને તેમને ડગલે ને પગલે જીવલેણ સાહસ કરવાં પડે છે. આવી કથા આપણા યુવકોને ખૂબ પ્રેરણાદાયી થઈ પડવા સંભવ છે. ત્રીજું પુસ્તક ‘આલમની અભયબીઓ’ અમેરિકાના પ્રખ્યાત ચિત્રકાર રોબર્ટ રિલેના ‘બીલીવ ઓર નોટ’ પુસ્તક પરથી મુખ્યત્વે રચાયેલ છે. મૂળ પુસ્તકોની ભાષો નકલો ઇંગ્લીશ તથા અમેરિકામાં ખપી ચૂકી છે, પણ તે પુસ્તક કોપી રાષ્ટ્રથી સુરક્ષિત હોઈ ગુજરાતી

લાપામાં સંપૂર્ણ રીતે ઉતારી શકાય તેમ નથી. ગયે વર્ષે આજ લેખકના પુસ્તક પરથી એક નાની પુસ્તિકા 'અજ્ઞા દુનિયા'ના નામથી અશોક બાલ ગ્રંથમાળામાં પ્રગટ થઈ ચૂકી છે. આ પુસ્તકોના કાગળ, ટાઇપ બધું ધ્યાન ખેંચે તેવું છે.

શ્રી ધીરજલાલ ટોકરશી શાહે સંપાદિત કરેલ વિદ્યાર્થી વાચનમાળાની છઠી શ્રેણીનાં વીસ પુસ્તકો ચાલુ વર્ષમાં બહાર પડ્યાં છે. એક દૃષ્ટિએ આ પુસ્તકોનાં બે વિભાગ પાડી શકાય. જીવનચરિત્રો તથા સ્થળ-વર્ણન. જીવનચરિત્રોનાં તેર તથા સ્થળવર્ણનનાં સાત પુસ્તકોને આ શ્રેણીમાં સમાવેશ થાય છે. ચરિત્રોમાં 'મહાદેવી સીતા', 'નાગાનુર્ન', તથા 'કર્મદેવી' નાં ત્રણ પ્રાચીન ચરિત્રોમાં 'વીર વનરાજ' તથા 'હૈદરઅલી'નાં ઐતિહાસિક ચરિત્રો 'પ્રેમાનંદ' અને 'દલપતરામ'નાં કવિ ચરિત્રો, 'સર ટી. માધવરાવ'નું દીવાન ચરિત્ર, 'નમરજીવ'નું રાજચરિત્ર, 'ઝંકુ ભટ્ટ' 'શિલ્પી કરમારકર' 'સ્વ. હાજીમહમદ' તથા 'વીર લધાલા' એમ વિધ વિધ ચરિત્રો આપાયાં છે. સવા આનાની મામૂલી કિંમતે મળતાં આ ટુંકા ચરિત્રોમાંથી માત્ર વિદ્યાર્થીને જ નહિ પણ મોટાઓને પણ ઘણું નજીવનું મળે છે. સ્થળવર્ણનોમાં 'કારમીર', 'નૈનિતાલ', 'ગિરનાર', 'દ્વારકા', 'દિલ્હી', 'મહેસુર' તથા 'તાજમહાલ' નાં વર્ણનો છે. આ તથા અવિષ્યમાં પ્રગટ થનારી શ્રેણી ખૂબ ઉપયોગી થઈ પડશે એ નિઃશંક છે.

શ્રી. શારદાપ્રસાદ વર્માએ લખેલ તથા સુરતના યુગાંતર કાર્યાલયે પ્રસિદ્ધ કરેલ 'ફારમ'ની ૧૧ લહરી આ વર્ષે મળી છે. તેના અર્થ એમ નથી કે બધી લહરી આ વર્ષે પ્રગટ થઈ છે. તેમાંના મોટા ભાગની તો ૩ વર્ષ પૂર્વે પ્રગટ થઈ ચૂકી હતી. તેથી જ કેટલીકની ત્રીજી આવૃત્તિ બહાર પાડવાને સુયોગ પ્રાપ્ત થયો છે. જુદાં જુદાં ક્ષેત્રના આગેવાનોના જીવનમાંથી અગત્યના પ્રસંગો લઈ ભાઈ વર્માએ એવી સુંથણી કરી છે કે બાળકો તથા કુમારોને તે વાંચતાં ખૂબ રસ પડશે. પ્રસંગો બહુ મુદ્દાસર ટુંકમાં વર્ણવેલા હોવાથી જરાપણ કંટાળો આવવાનો સંભવ નથી. પહેલી લહરીમાં સ્વામી રામતીર્થ, વિવેકાનંદ, પંડિત ધર્મચંદ્ર વિદ્યાસાગર, મહાત્મા ગાંધીજી, રાગડે વગેરે નવ નરવીરોનાં; બીજી લહરીમાં સ્વામી સદ્ગુણંદ, કેશવચંદ્રસેન, રામકૃષ્ણ પરમહંસ, સ્વામી શ્રદ્ધાનંદ વગેરે સાત સાધુ સંતોનાં; ત્રીજી લહરીમાં ગોખલે, પ્રીતજીશા, સુરેન્દ્રનાથ બેનરજી, તિલક મહારાજ, લજ્જપતરાય, દેશમુખ દાસ, તથા ગોખલેજીના શુરુ રાગડોનાં; ચોથી લહરીમાં ટાગોર, ગાંધીજી, રાજ રામ મોહનરાય, પં. વિષ્ણુ દિગંબર, સર. સી. વી. રામન વગેરે નવ આગેવાનોનાં; પાંચમી લહરીમાં ભગિની નિવેદિતા, રમાબાઈ રાગડે, વિદુષી બીસંટ વગેરે નવ સ્ત્રીશક્તિનાં; છઠી લહરીમાં દુર્ગારામ મહેતાજી, ગૌરીશંકર ઓઝા, પ્રો. ગંગજી, અમૃતલાલ પટિયાર, હાજી મહમદ વગેરે ચૌદ ધરદીપકોનાં; સાતમી લહરીમાં જમશેદજી જીજીભાઈ, ઝંકુ ભટ્ટ, ધર્મજીરામ સૂર્યરામ દેસાઈ વગેરે સાત વેપારવીરોનાં; આઠમી લહરીમાં શ્રીમંત સયાજીરાવ ગાય-કવાડ, ગોપાલદાસ દેસાઈ, લાખાજીરાજ તથા કાપી એ ચાર રાગઓનાં; નવમી લહ-

રીમાં સાધુ હીરાનંદ, શ્રીનિવાસ રામાનુજન, મોતીલાલ ઘોષ તથા મેજર બસુ વગેરે તારામંડળમાં ગણના થઈ શકે તેવી સાત તેજસ્વી વ્યક્તિઓનાં; દશમી લહરીમાં ચાર સમાજસેવકો ઘ. ભાઉ દાજી લાડ, આગરકર, પંડિતા રમાબાઈ તથા શશીપદ બેનરજીનાં; તથા અગીઆરમી લહરીમાં વિસરાઈ જતા અરદેશર કોટવાલ, રણજીતરામ વાવાભાઈ, પંડિત ભાતખડે વગેરે પાંચ વિભૂતિઓનાં જીવન પ્રસંગો રસદાયક શૈલીમાં ગુથેલા છે. આ શ્રેણીને સચિત્ર બનાવવામાં આવી છે. વડોદરાના રાજ્ય પુસ્તકાલય મંડળે શિષ્ટ વાચનની પરીક્ષા માટે આ શ્રેણીની પસંદગી કરી છે તેજ તેની ઉત્તમતાની પ્રતીતિરૂપ છે. ભાઈ શારદાપ્રસાદ આપણને આ જાનનાં વધારે પુસ્તકો આપે તેમ આપણે જરૂર ઇચ્છીએ.

મુંબઈના સુપ્રસિદ્ધ તથા સાહસિક પ્રકાશકો મેસર્સ ચાર. ચાર. શેઠ તરફથી છેલ્લાં બે વર્ષમાં પ્રગટ થયેલ બાલસાહિત્યનાં પુસ્તકો મળ્યાં છે તેની સમાલોચના આ વર્ષના પત્રમાં લેવાય છે. શ્રી નાગરદાસ પટેલે સંપાદન કરેલ બાલ વાર્તા-માળાનાં ચાર પુસ્તકો મળ્યાં છે. ‘બાલકુંજ’માં ‘ચંદનદાસ’, ‘ભાઈ અને બહેન’, ‘ટિટ્ટીવહુ’, ‘હંસલી’, ‘ઠણુઠણુપાળ’ તથા ‘બાંકેલાલ’ નામે છ વાર્તા, ‘બાલકથાવલિ’માં ‘રત્નમંજરી’, ‘હાંસલ છે’, ‘છેલ્લો પાઠ’, ‘ત્રણ ભિખારી’, ‘પુલણુજી હાંટ’ નામે પાંચ વાર્તા, એમ કુલે અગીઆર વાર્તા છે. આ વાર્તામાંની કેટલીક આપણે આપણી બાલ્યાવસ્થામાં સાંભળેલ હોવાથી તે વાંચતાં આપણું બાળપણ આપણી સમક્ષ ખડું થાય છે. ‘બાલ વાર્તા વિનોદ’માં ‘માનમરતબો અને મોમો’ એક રમુજ પ્રાણીકથા છે. ‘ન્યાયનો નમુનો’ હિતોપદેશ પરથી ઘટાન વેલી વાર્તા છે; તથા ‘બે મિત્રો’ આપણે ત્યાંની પ્રચલિત લોકવાર્તા છે. ‘નાની બહેન’માં ‘ડાહ્યાઓની શોધમાં’, ‘રાક્ષસોની મહાસભા’, ‘ત્રણ બહેનો’ તથા ‘સોનાની ચાવી’ એમ ચાર વાર્તા છે. આ વાર્તા બાળકોને રસદાયક થઈ પડવા પૂરતો સંભવ છે. આ માળાનાં પુસ્તકોના કાગળ જાડા, અક્ષરો મોટા તથા પુસ્તકો સચિત્ર હોવાથી બાળકોને ગમી જાય તેવાં છે. બાલસાહિત્યના નામ હેઠળ આજે બજારમાં પુસ્તકો ઉભરાઈ પડ્યાં છે. તે સમયે કયાં પુસ્તકોની ખરીદી કરવી તે માથાપો માટે વિકટ પ્રશ્ન છે. હાથમાં લેતાં જ ફાટી જાય તેવાં પુસ્તકોનો પણ આપણે ત્યાં તોટો નથી. આ પુસ્તકોની બાંધણી સારી હોવાથી અનેક બાળકોના હાથમાં ફરતાં તેને હરકત આવે તેમ નથી.

‘કેટલાંક પક્ષીઓ’માં શ્રી. ગિજુભાઈએ પક્ષીસૃષ્ટિનાં ૨૪ પક્ષીઓનો સારો નેવો પરિચય આપ્યો છે. પક્ષીસૃષ્ટિના આપણા સાહિત્યમાં આ પુસ્તકનું સ્થાન અનોખું રહેશે.

‘વીરની વાર્તા’ના લેખક તરીકે પ્રસિદ્ધ થયેલ શ્રી. તારાચંદ્ર અડાલજીએ ‘વીર વનરાજ’ પછી આપણને ‘વીર જગદેવ’ની વાત વિસ્તૃત સ્વરૂપમાં આપી

છે. જગદેવ 'પરમારનું' નાટક અત્યારે લજવાતું નથી, એટલે આ શૌર્યકથા આપણી સ્મૃતિમાંથી હુપ્ત થાય ત્યાર પહેલાં તેને અંચરથ કરવામાં શ્રી. અગાલગએ ઠીક જ કર્યું છે.

છેલ્લે પરચુરણ પ્રકાશનો લખ્યો. શરદ બાલ શિક્ષણ માળાના મણકા તરીકે માટુંગાથી નટુભાઈ તથા સુમનબેન આચાર્યે 'અટકમટક' તથા 'છબછબિયાં' નામે બે પુસ્તિકા બહાર પાડેલ છે. પહેલા પુસ્તકને આપણે શંખધોથી કહી શકીએ અને તે નાની ઉમરનાં બાળકોને ગમે તેવી છે. બીજામાં નાચીકુદીને ગાવાનાં ગીતો છે. સાથે ચિત્રો પણ સારાં આપેલાં છે. આખા વર્ષમાં એક રૂપીઆમાં આઠ પુસ્તકો આપવાની આ યોજના છે,

બાલસાહિત્યના લેખક તરીકે શ્રી. વસંત નાયકનું નામ ખૂબ પરિચિત છે. 'નાની ચાંદાપોળી' ની ૬૫ પર તેમણે 'મોટી ચાંદાપોળી' રચી છે. આમાં ૧૩ વિષય પર બાળકોને યાદ રાખવાં ગમે તેવાં જોડકણાં આપવામાં આવ્યાં છે.

શ્રી. મેઘાણી કૃત 'કિલ્લોલ' ની ત્રીજી આવૃત્તિ, ત્રીજા પ્રકાશકને હાથે પ્રગટ થાય છે. તેમાં અંચરથ થયેલાં ગીતો પક્ષીઓનાં પ્રભાત કિલ્લોલ જેવાં જણાતાં, પુસ્તકનું તે નામ અપાયું છે. ૨૬ જુદા જુદા પ્રકારનાં આ ગીતો, કનુ દેસાઈનાં ચિત્રો સાથે, ત્રીજી આવૃત્તિમાં થાય તેજ તેની લોકપ્રિયતાની સાબીતી રૂપ છે.

'મૂખું મંડળ' માં શ્રી. રમણલાલ શાહે પરા નામના વાર્તાના નાયકને બહાર દુનિયામાં મૂખાઈ કેટલી છે તે જોવા મોકલેલ છે, અને તેને ઠેકઠેકાણે મૂખાંઓ મળી આવે છે. આ વાર્તા વાંચતાં બાળકો જરૂર ખડખડાટ હસી પડશે તેમાં શંકા નથી. 'બાળકોનું રામાયણ' ભાગ ૨ માં ભાઈ રમણલાલે પહેલા ભાગની વાત પોતાની બાલોચિત શૈલીમાં આગળ ચલાવેલ છે. 'બાલજીવન પુસ્તકમાળા' ની શ્રેણી બીજાનાં બીજાં પુસ્તકો જોવાનું પ્રાપ્ત થયું નથી એટલે તે સંબંધી વિશેષ લખી શકાય તેમ નથી.

આ સિવાય પણ બીજાં પુસ્તકો પ્રગટ થયાં હશે, પણ તે વિષેની માહિતી મૂળી શકી નથી.

વાંકાનેર,
'સં. ૧૯૯૪ વૈશાખ વદી ચતુર્થી,
તા. ૧૮ મે ૧૯૩૮

લી.
છાટાલાલ માનસિંગ કામદાર

તા. ક. ભરૂચથી 'આપણી બાળ અંચમાળા' '૬' પહેલું પુસ્તક '૨૩' ફીબ્રુઆરી ? ' મળ્યું છે. તેમાં બાળકોને ગમી જાય તેવી ચાર વાર્તા આપવામાં આવી છે.

પારશિષ્ટ

શ્રી દક્ષિણામૂર્તિ પ્રકાશન મંદિર-ભાવનગર

ખાલસાહિત્ય વાંચકોનાં પુસ્તકો દરેકની કિંમત ૦-૫-૦

૧ ટેકરીની વનસ્પતિ	૮ બાળ બેકકણાં
૨ ટારઝન ભાગ ૧ લો	૯ વિજ્ઞાનની રમતો
૩ છ મૂર્ખાઓ	૧૦ પરીની વીંટી
૪ તારા અને ઝહો	૧૧ બંગાળની લોકકથાઓ
૫ ઋતુના રંગ	૧૨ ટારઝન ભાગ ૨ નો
૬ ગિરીશભાષની વાર્તાઓ	૧૩ વિજ્ઞાનના દૃષ્ટાંતો ભાગ ૨
૭ વિજ્ઞાનના દૃષ્ટાંતો ભાગ ૧	૧૪ સૌંદર્યની દૃષ્ટિએ

ગાંડીવ સાહિત્ય મંદિર

ખાલોધાન માળા

૧ સુગંધિકા	૦-૪	૫ બકોર પટેલની પાંચળી વાતો	૦-૫
૨ સંતાકુકડી	૦-૪	૬ આતંકબાજી	૨-૦
૩ બકોર પટેલ ભાગ ૪	૦-૪	૭ બકોર પટેલની છઠ્ઠી વાતો	૮-૩
૪ હુન્નરિકા	૦-૪	૮ બકોર પટેલની સાતમી વાતો	૦-૫

કુમારમાળા

૧ આશિર મદાં	૧-૦	૩ ચીજુગારી	૦-૧૨
૨ મોતના પંજમા	૦-૮		
૧ ચાલો બજવીએ ભાગ ૧૧	૧-૪	૨ ચાલો બજવીએ ભાગ ૧૨	૧-૨

અશોક ખાલ પુસ્તકમાળા-વડોદરા

(વાર્ષિક લવાજમ પોસ્ટેજ સાથે રૂ. ૨-૦-૦)

ખીજી ગુચ્છનાં પુસ્તકો

૧ નરવીર નેપોલિયન	૦-૩	૩ રંભાનું રસોઈ ધર ખંડ ૨	૦-૩
૨ આમગીતો	૧-૩		

ત્રીજી ગુચ્છનાં પુસ્તકો

૪ રાજ્ય બોજ	૦-૩	૯ કાગળની કિમિયા	૦-૩
૫ ચિત્તાનો શિકાર	૦-૨	૧૦ વિજ્ઞાન વિહાર ખંડ ૩.	૦-૩
૬ મઠનિયો	૦-૩	૧૧ રંભાનું રસોઈ ધર ખંડ ૩	૦-૩
૭ સમ્રાટ સિકંદર	૦-૪	૧૨ મીરંબાઈ	૦-૩
૮ પુલગજરી	૦-૩	અંદાજાગ બેટ પુસ્તક	૦-૪

શ્રી. નાગરદાસ ધ. પટેલ (મલાડ) દ્વારા સંપાદિત થતી

ખાલવિનોદ માળાનાં પુસ્તકો

કિંમત દરેકના ત્રણ આના

૧ નાગકુમાર	૩ મેનાવતી	૫ બેલવાળો
૨ મુંબાઈ	૪ અલકા	૬ કાગળત્રી

નવી આવૃત્તિ

કલાવતી	ત્રીજી	આવૃત્તિ	મણિયો	પમી	”
ગંગારામ	”	”	ચતુરો	ખીજી	”
ઉંધણી	”	”	ઉંધરેશ	ચોથી	”
કાલધિલા	”	”	ભુરિયો	”	”
ભગો	”	”	ભાણિયો	”	”
લાલિયો	ખીજી	”	પંડિતજી	ત્રીજી	”
હેમલતા	”	”	સસુર	ખીજી	”
રણધીર	”	”	ગુંદરિયો	”	”
રતનિયો	ફટી	”	રાવજી	”	”
મોતિયો	પમી	”	મરઘાભાઈ	ત્રીજી	”

બીજા પુસ્તકો

૧ બાલ વિનોદિની (ખીજી આવૃત્તિ) ૦—૬ ૨ દાથીનું નાક ૦—૧૨

શ્રી ગૂર્જર ગ્રંથરત્ન કાર્યાલયનાં પુસ્તકો

૧ વાનર પુરાણ :	૦—૬	૪ શિકાર કથાઓ	૦—૮
૨ જનપદ	૦—૧૨	૫ રમકડાં	૦—૬
૩ ચાંદની	૦—૪		

શ્રી જ્યોતિ કાર્યાલય લીમીટેડની

કુમાર ગ્રંથમાળા

(ત્રાપિક ૮૫૦ પૃષ્ઠના વાચનનું લવાજમ રૂ. ૩-૦-૦)

૧ કાપડા સંગ્રહ	૦-૮	૩ આલમની અગ્નિખીઓ	૦-૮
૨ કુમારોની પ્રવાસકથા	૦-૮		

શ્રી. ધીરજલાલ ટાકરશીએ સંપાદિત કરેલ

વિદ્યાર્થી વાચનમાળાની ૬ ફટી શ્રેણીનાં ૨૦ પુસ્તકો

છુટક કિંમત દરેક પુસ્તકની ૦-૧-૩

૧ મહાદેવી સીતા	૧૧ કવિ દલપતરામ
૨ નાગાર્જુન	૧૨ સ્વ. હાજીમહમદ
૩ વીરગિતા કર્મદેવી	૧૩ વીર લધાલા
૪ વીર વનરાજ	૧૪ સૌંદર્યધામ કાશ્મીર
૫ હૈદરઅલી	૧૫ નૈનીતાલ
૬ મહાકવિ પ્રેમાનંદ	૧૬ ગિરનાર
૭ સર ટી. માધવરાવ	૧૭ દારકા
૮ જામ રણજીત	૧૮ પાટનગર દિલ્લી
૯ ઝંકુ ભટ્ટજી	૧૯ મહેસુર
૧૦ શિશ્વી કરમારકર	૨૦ તાજમહાલ

યુગાંતર કાર્યાલય-સુરત તંત્રકથી

પ્રગટ થયેલ પુસ્તકો

૧	ફારમ	લહરી ૧	નરવીરો	૦-૧-૬
૨	"	" ૨	સાધુસંતો	૦-૨-૦
૩	"	" ૩	દેશનેતા	૦-૨-૬
૪	"	" ૪	તેજરેખા	૦-૪-૦
૫	"	" ૫	શ્રીશક્તિ	૦-૩-૦
૬	"	" ૬	ધરદીપકો	૦-૭-૦
૭	"	" ૭	વેપારવીરો	૦-૪-૦
૮	"	" ૮	રાજકથા	૦-૨-૬
૯	"	" ૯	તારામંડળ	૦-૩-૦
૧૦	"	" ૧૦	સમાજસેવકો	૦-૨-૬
૧૧	"	" ૧૧	વીસરાતી સ્મૃતિ	૦-૨-૦

શ્રી. આર. આર. શેઠ તંત્રકથી પ્રગટ થયેલાં પુસ્તકો

૧	બાલકુન્ડ	(સંપાદક નાગરદાસ પટેલ)	૦-૮-૦
૨	બાલ કથાવલિ	(" " ")	૦-૮-૦
૩	નાની બેન	(" " ")	૦-૮-૦
૪	બાલ વાર્તાવિનોદ	(" " ")	૦-૮-૦
૫	કેટલાંક પક્ષીઓ	(" ગિજુભાઈ)	૦-૧૨-૦
૬	વીર જગદેવ	(" તારાચંદ્ર અણાલજી)	૧-૮-૦

પરચુરણ પ્રકાશનો

૧	અટક મટક	(નરુભાઈ તથા સુમનબેન આચાર્ય)	કીમત છાપી નથી.
૨	છબછબિયાં	(" " " ")	૦-૧-૬
૩	મોટી ચાંદપોળી	(વસંત નાયક)	૦-૩-૦
૪	કિલ્લોલ	(ઝવેરચંદ મેઘાણી) (ત્રીજી આવૃત્તિ)	૦-૮-૦
૫	શું શીખ્યા ?	(આપણી બાળ મંથમાળા પુ. ૧)	૦-૩-૦

બાલજીવન પુસ્તક માળા શ્રેણી બીજામાં

પ્રગટ થયેલ પુસ્તકો

૧	અણુ નવાજ	૦-૧	૪ પોચાનાં પરાક્રમે	૦-૬
૨	વિકરાળ વન	૦-૮	૫ મૂર્ખ મંડળ	૦-૩
૩	બાળકોનું રામાયણ ભાગ ૨	૧-૦		

જાગૃતિ

(વાર્તા)

[લેખક : બલવન્ત મહેતા, વડોદરા]

(૧)

વૈશાખ મહિનાના ધોમ ધખતા હતા. ગરમ ગરમ લૂ વાતી હતી. બપોરના બાર ઉપર એકનો સમય થયો હતો. કોઈ ચકલું ય બહાર ફરકતું નહોતું. મધ્યાહ્ન છતાં સૂંપૂર્ણ શાન્તિ હતી, તે સમયે શહેરમાંથી ટપાલી ટપાલ લઈ મથિપુર ગામમાં આવ્યો. પરસેવાથી તે રેબરેબ થઈ ગયો હતો. છતાં નોકરીને અંગે તેને આવ્યે જ છૂટકો હતો. તે નવીન જ આવેલો હતો એટલે ગામના વતનીઓને ઝોળખતો નહોતો. તેથી તેણે પાસેના એક મકાન પાસે જઈને પૂછ્યું: “ મગન છીતા કોણ છે ? આ એનો કાગળ આવ્યો છે. ”

“ આ સામે દેખાય છેને એ મકાન: એ પેલો રલો મગન, જુઓ ! ” એક ખેડૂતે બહાર આવી ઘર બતાવતાં કહ્યું.

“ મગા, મગા, અહિં આવ તારો કાગળ આવ્યો છે. ” પેલા ખેડૂતે મગનને પાસે બોલાવ્યો.

“ ક્યાંથી આવ્યો છે ? કોનો છે ? જરી વાંચને લાઈ ! ” મગને પાસે આવી ઉપરાજાપરી ટપાલીને પ્રશ્ન પૂછ્યા અને વાંચવા વિનંતિ કરી.

“ મને વાંચવાનો વખત નથી; હજુ તો મારે બહુ દૂર જવું છે: ” તાપથી કંટાળેલા ટપાલીએ તો જવાબ આપી રસ્તો પકડ્યો. મગન હાથમાં કાગળ પકડી મૂકે જોવા ઉભો રહ્યો.

“ મગા, ઉભો કેમ રહ્યો ? જાને નિશાળમાં માસ્તર સાહેબ વાંચી આપશે ” પેલા ખેડૂતે મગનને સલાહ આપી.

મગને પણ તરત જ તે દિશા તરફ પ્રયાણ કર્યું.

(૨)

ગામની લાગોળે આવેલી ધર્મશાળા નિશાળ તરીકે વપરાતી હતી. નિશાળ મારે કાંઈ જુદું જ મકાન બંધાવેલું નહોતું. નાના ગામડામાં તો એવું જ હોયને ? શાળાના મોહનલાલ માસ્તર પણ બહુ વખતથી ત્યાં ને ત્યાં રહીને રીઝ થઈ ગયા હતા. આમજનોને દબડાવી તેમની પાસેથી ઇચ્છિત વસ્તુ પ્રાપ્ત કરવી એ તો એમને મન એક રમત વાત હતી. કોઈ વધી ઉઠાવે અગર સામે થાય તો તેના દીકરાની અગર લાઈની ખોટી ગેરહાજરી પૂરી તેની પાસે દંડ ભરાવી તેને સચિદાર કરી દેતા. આથી તેમનું કોઈ નામ જ દેવું નહિ.

છતાં સમયાનુસાર શાળા ઉઘાડવાનું તે કદી બૂલતા નહિ. ઉઘાડીને બાળકોને બાણાવવું જ જોઈએ એ સિદ્ધાંત એમને માલ નહોતો. ગામના ધણા

જેડૂતો કહે છે કે એમણે મોહનલાલને કદી બાળકોને બણાવતાં જોયા નથી. બ્યારે જોઈએ ત્યારે કંતો તે બીડીએ પીતા હોય કે પછી ઝોકતા હોય: એ બે પૈકીના જ કોઈ કાર્યમાં મશ્ગુલ હોય. તે મુજબ આજ પછુ તે નિયમાનુસાર નિશાળ ઉઘાડી બાળકોને લણાવવાનું અળગું મૂકીને, સખત ગરમીથી કંટાળીને, ટેબલ ઉપર પગ લંબાવીને હલેરથી ખુરશીમાં પડ્યા પડ્યા ઘસઘસાટ નરકોમાં બોલાવતા હતા. પવનની લહરીઓથી ખીસકોલીની પૂછડી જેમ માસ્તર સાહેબની હવામાં ઉડતી ચોટલી નિહાળીને બાળકો મનમાં ને મનમાં હસતાં હતાં. મુકા હાસ્યે તો તેમનાથી હસાય એમ નહોતું. કારણ કદાચ એમ કરતાં માસ્તર સાહેબ જગી ઉઠે તો પછી શી શિક્ષા કરે તે શું કહેવાય ? તેથી કરીને રહેજ પછુ અવાજ ક્યાં સિવાય બાળકો 'મુગો આનંદોપભોગ કરી રહ્યાં હતાં. એવામાં બહારથી મગનને અવાજ સંભળાયો:

“ માસ્તર સાહેબ ! માસ્તર સાહેબ ! આટલો કાગળ વાંચી આપોને ! કોનો આવ્યો છે, ક્યાંથી આવ્યો છે તે જુઓને ! ” મગને શિક્ષકને ઉઠાડતાં કહ્યું.

“ અત્યારે ક્યાંથી આવી ચઢ્યો ? સાલા ઉંઘવા પછુ નહિ દે. જાણે એમના માટે જ ના લખ્યા હોઈએ. ખેસ હમણાં, થોડીવાર પછી વાંચી આપું છું. ” ઉંઘ-માંથી જગી આંખો ચોળતાં ચોળતાં શિક્ષકે જવાબ આપ્યો અને જાણે કશું જ બન્યું ન હોય એમ ફરી પાછું ધોરવા માંડ્યું.

મગને આ વર્તનથી ખૂબ લાગી આવ્યું. તે કેટલા ઉત્સાહથી પત્ર વંચાવવા આવ્યો હતો ! કેટલો તેને પત્ર વંચાવવાનો ઉત્સાહ હતો તેથી સો ગણો ઉત્સાહ તેને પત્રમાં લખેલી વિગત જાણવાનો હતો. તે એકવીસ વર્ષનો નવજવાન હતો. તેનામાં સુદ્ધિ હતી પરંતુ સંજોગાનુસાર તે બધી શક્યો નહોતો. તેનું મન વિચારવને અટવાવા લાગ્યું.

“ કેવું અપમાન ! હું અલણુ એટલે જ ને એ માટી સાથે આમ વર્તે ? હું બણેલો હોત તો મને એની શી પડી હોત ? હું બણ્યો હોત તો કેવું સાફ ! ખરેખર ! અમારા જેડૂતોનું ઉંચું ન આવતું હોય તો તેનું કારણ તેમની નિરક્ષરતા જ છે. હવે બણવું હોય તો બણાય કે ન બણાય ? પછુ આટલા મોટાને નિશાળે જતાં તો શરમ આવે ! કોની પાસે બણું ? હા ! હા ! દાદા છે ને ! એમની પાસે બણીશ. બસ આજથી હું પ્રતિજ્ઞા કરું છું કે જ્યાં સુધી હું વાંચતો લખતો નહિ થાઉં ત્યાં સુધી મારે દૂધ ખાવું હરામ છે. ”

“ એલા ! ઉંઘે છે કે શું ? લાવ કાગળ વાંચી આપું: ક્યારનો અહિં ચોટી રહ્યો છે તે ! મારા બેટા પૂછડું પકડે છે તે છોડતા જ નથી ! આ બધી પંચાતમાં પડવા કરતાં બણતાં શું ચાપ છે ? ” શિક્ષકે ઉંઘ પૂરી થતાં ઉઠીને જેમ કાલે તેમ મગન તરફ ફેંકવા માંડ્યું.

મગન એકાએક ઝખઝી ઉઠ્યો. શિક્ષકનાં વચનો તે મૂગે મોઢે સાંભળી રહ્યો, કારણકે એને પત્ર વંચાવવાની ગરજ હતી. શિક્ષકને રહેજ નરસ પડતો દેખી તેની પાસે પત્ર વંચાવ્યો અને પછી તે ઘેર પાછો ફર્યો.

(૩)

બવાનીશંકર પાઠક કરીને એક વૃદ્ધ બ્રાહ્મણ તેજ ગામમાં રહેતા હતા. મૂળ તો તે આજ ગામના વતની, પરંતુ નોકરીને અંગે તે શહેરમાં રહેતા હતા અને તે હાલમાં નોકરીમાંથી નિવૃત્ત થઈ પોતાને વતન શાન્તિમાં જીવન વ્યતિત કરવા આવી રહેલ હતા. તે સ્વભાવના ધણા માયાળુ હતા ને રસ્તે જનારનું કાર્ય કરી છૂટે એવા હતા. પણ હાલમાં તો તે શારીરિક મદદ કરી શકે એમ હવું નહિ, છતાં સલાહ લેવા આવતા ખેડૂતોને તે સલાહ આપી સત્ય રસ્તે દોરતા. આખું ગામ તેમને દાદા કહીને સંબોધતું. તેના કારણમાં તેમની વૃદ્ધાવસ્થા અને ઠરેલતા.

મગન હમેશાં એમને ત્યાં સાંજ સવાર દૂધ આપવા જતો. તેથી વૃદ્ધને તેના ઉપર અધિક પ્રીતિ હતી. આજ પણ હમેશ જેમ મગન દૂધ લઈ આવ્યો અને ખૂસ પાડી:

“ દાદા, દૂધ લ્યો ! ”

“ હા બાપ, આવું હોં ! જરા ઉભો રહે ! ”

દાદાએ બહાર આવી દૂધ લીધું અને મગનના મુખ સામે નજર કરતાં તેમને તેના મુખ ઉપર નિરાશાનાં વાદળ ધૂમતાં જણાયાં, જેથી એમનાથી પૂછ્યા સિવાય રહેવાયું નહિ:

“ મગન ! કેમ બાપ, કાંઈ ઉદાસ દેખાય છે ? ”

“ કાંઈ નહિ, દાદા ! ”

“ જુહું ના બોલ, તારું મુખજ કહી આપે છેને ? ”

“ જવાદોને દાદા ! જણવામાં માલ નથી. ”

“ નહિ મગન, મને તો તારે કહેવુંજ પડશે. ”

“ કહું ત્યારે દાદા ! મારી એક વિનંતિ માન્ય કરશે ? ”

“ જરૂર, તને જે ઇચ્છા હોય તે વિના સંકોચે કહે. ”

“ દાદા, તમે મને બણાવશો ? ”

ધડીકે તો દાદા તેના મુખ ઉપર ચતા ફેરફારો જોઈ રહ્યા. એમને પણ આશ્ચર્ય થયું. પણ આશ્ચર્યની લાગણી દબાવી તેમણે જવાબ આપ્યો: “ જરૂર ! મગન, જરૂર હું તને બણાવીશ. પણ બાપ એમ એકાએક બણવાનો વિચાર થવાનું કાંઈ કારણ તો કહીશને ? ”

“ કારણ ન પૂછતા દાદા ! અમારા ખેડૂત વર્ગની અગ્નિતાનો શિક્ષિત વર્ગ કેટલો દુરુપયોગ કરે છે તે મેં કાલે જાણ્યું ત્યારથી મારી આંખો ખુલી ગઈ છે. હું બણીશ ને પછી મારા દરેક દરેક ખેડૂત બાપઓને બણાવીશ ત્યારે જ અપીશ. ” મગને હૃદયબાર હલકો કર્યો.

“ હા, હા ! કેમ કાંઈ આટલું બધું ? શું ખીના બની છે તે પૂરેપૂરું કહે. ”

મગને નિશાળમાં બનેલી બધી વિગત અથેતિ કહી સંભળાવી. તેજ દિવસથી એણે બહુતર શરૂ કરી દીધું.

(૪)

[એક વર્ષ પછી]

હવે તો મગન સડસડાટ વાંચી શકે છે. છાપું વાંચવું એ તો એને મન રમત વાત બની ગઈ છે. તે અભાષ્ય ખેડૂતોને ભેગા કરી છાપું વાંચી સંભળાવે છે; અને અવારનવાર તેમને ભેગા કરી વાંચતાં શીખવાની શિખામણ આપે છે.

“ ભાઈઓ, આટઆટલું કામ કરી ગરીબ જવા છતાં આપણા ખેડૂત બન્ધુ-ઓનું ત્રાજવું ઉંચું નથી આવતું એનું મૂળ કારણ આપણી અભણતા છે. ત્યાં સુધી આપણે અતાનરૂપી શત્રુને હણીશું નહિ ત્યાં સુધી આમ ને આમ જ રીખાઈશું. અભણને શિક્ષિતના કેટલાં અપમાન સહન કરવાં પડે છે તે તમે બધા ક્યાં નથી જાણતા ? બન્ધુઓ ! શિક્ષણથી અન્ધક દાયદા થાય છે. તેનાથી નિયમિત સમાજ-પૂર્વક કામ કરવાની શક્તિ આવે છે; સારાનરસાનો વિચાર કરવાની ભુદ્ધિ આવે છે; જે કાંઈ ધાન્ય, લક્ષ્મી વગેરે હોય તેને અવેરી તેના સદુપયોગ કરતાં આવડે છે; ખરું કહું તો અભણ ને પશુમાં કાંઈ ખાસ ફેર નથી. ભાઈઓ, હું આ બદલાવ કરતો નથી આપ સર્વે એને આચરણમાં મૂકો એ જેવાની ઇચ્છાથી કહું છું. તમે બધા સંમત થતા હો તો આપણે એક રાત્રીશાળા ખોલીએ. તેમાં રાત્રે આપ સર્વે વડીલ બન્ધુઓ આવી કલાક કલાક શિક્ષણ લેશો તો પણ ફાયદો થશે. હું અને દાદા અમારી જનતા મહેનતે તમને ભણાવવા ચત્ત કરીશું. ”

મગનની આવી અવારનવારની ટકોરથી ખેડૂત વર્ગ ઉપર અસર થઈ અને એક નિયમિત રાત્રીશાળા શરૂ થઈ.

(૫)

અને તે પછી એક વર્ગે મણિપુર એક અસંસ્કારી ગામડું મટી દેવપુરી બની ગયું. જે ગામમાં મચ્છરનો શુભાર નહોતો ત્યાં મચ્છરનું નામનિશાન નહોતું. હવે તો સ્વચ્છતા અસ્વચ્છતાની ભિન્નતા સર્વે માન્ય જનો શીખ્યા હતા. પહેલાં ત્યાં આંગણવાડી જ ઉકરડા નજરે પડતા હતા, તે હવે ગામ બહાર રીતચર વ્યવસ્થિત રીતે ગોઠવાયા હતા. હવાઉત્તસ વિનાનાં ઘરમાં જળાશ્યાં, બારીઓ મૂકાવી તેમાં સંપૂર્ણ ઉત્તસ આવે એવાં બનાવ્યાં હતાં. ગામવાસી દરેક જણ સાદા પણ સ્વચ્છ કપડાંમાં વિભૂષિત થયેલું દેખાતું હતું રસ્તાઓ પણ ધણા જ સુંધરી ગયા હતા. બિચારા મોહનલાલ મારતરની હવે તો પૂરી કમજબતી આવી હતી. એમને ન કોઈ પૂછે કે ગાંધી ! બિચારાને બપોરે ઉઘવાની હમેશની ટેવને તિલાન્ગલી આપવી પડી, અને નિયમિત રીતે બાળકોને બણાવવાનું કાર્ય શરૂ કરી દેવું પડ્યું.

ગામજનોની સહાયથી ત્યાં એક પુસ્તકાલય પણ ખુલ્લું મૂકવામાં આવ્યું. ગ્રામવાસીઓ નવરાચના વખતમાં તેનો યથેચ્છ લાભ લેતા.

આમ લાંબા કાળથી ઉંઘમાં પડેલા ગામમાં એકાએક નવશક્તિ આવી ગઈ. એ નવશક્તિ કાં તો ચુટી અણીને, કે દંદોળાને લાવવામાં આવી હોય તો તે કેને ખચર ? કદાચ પ્રશ્ન થાય કે એ નવશક્તિ બાવનાર વ્યક્તિ કોણ-મગન, મારતર કે દાદા ? કે ત્રણેય ? હું એ નહિ કહું. એ તો તમે જ નક્કી કરજો.

વિચાર ચંક્રમાળુ

સ્વ. સુધારક વાડીલાલ શાહ વિષે એમ કહેવાતું કે “ વાડીલાલ જોડા નથી, પણ વહેલો છે. ” ઘણા સુધારકોના સંબંધમાં આમ બને છે. પણ હું તો સાહિત્ય વિષયક વાત કરવા માગું છું. ૨૧. શરદ બાણનાં ભાષાંતરો આજે જેટલાં ખપે છે તેટલાં શરૂઆતમાં પ્રગટ થયાં ત્યારે, સસ્તી હોવા છતાં, ખપ્યાં નહોતાં. વર્ષો પહેલાં અમદાવાદથી ‘ શ્રીમતી વિજયા ’ નામથી જે પુસ્તક પ્રગટ થયું હતું તેજ પુસ્તક હાલ ‘ દત્તા ’ના નામથી બે આવૃત્તિમાં પ્રગટ થાય છે. એક ભાષાંતર ગૃહલક્ષ્મી ત્ર્યમ્બકાના પુસ્તક તરીકે અમદાવાદથી બહાર પડી ચૂક્યું છે, અને બીજું મુંબઈથી શ્રી. આર. આર. શેઠ પ્રગટ કરવાના છે. આ બંને ભાષાંતરોની પ્રમાણમાં ઠીક ખપત થશે. બાકી ‘ શ્રીમતી વિજયા ’ ને વેચાતાં કેટલાં વર્ષો થયાં તે હકીકત તો પ્રકાશક બહાર પાડે ત્યારે જ ખબર પડે.

તેજ પ્રકાશકનું બીજું પુસ્તક ‘ ગૃહદાહ ’ લગભગ ૬૨૫ પાનાંનું અઢી રૂપીએ પ્રગટ થયું હતું. માળાનાં ગ્રાહકને તો તે સવા રૂપીએ મળતું હતું. પ્રકાશક વર્ષો પહેલાં મુંબઈ આવી છુકસેલરોને તે સવારૂપીએ અગર તેથી ઓછી કિંમતે આપી ગયાનું આ લેખકને સ્પષ્ટ સ્મરણ છે.

*

*

*

અમેરિકામાં માસિકો જાપેલ તારીખની પહેલાં અઠવાડિયું દર દિવસ વહેલાં પ્રગટ થયાનું સાંભળ્યું છે. હિંદમાં તો બે ચાર કે છ માસ મોડાં પ્રગટ થવાના દાખલા લેવા જવા પડે તેમ નથી. પરંતુ અઠવાડિક જાપેલ તારીખ પહેલાં ત્રણ દિવસે પ્રગટ થાય તે વાત વાચકોને નવીન જ લાગશે.

મુંબઈથી ‘ સનડે સ્ટાન્ડર્ડ ’ નામનું એક સાપ્તાહિક પ્રગટ થાય છે. બહાર ગામના ગ્રાહકોને તે શુક્રવારે મળી જાય છે એટલે મુંબઈથી શુરુવારે. રવાના થાય છે. પણ ખૂબી તો એ છે કે તેમાં શુક્રવાર સુધીના તાર સમાચાર આપેલા હોય છે ! આ કંઈ રીતે શક્ય બને છે તે સમજાઈ શકે તેવું નથી. લોકોને તાજા સમાચાર મળે છે તેવો ભૂલાવો ખવડાવવા માટેની જ આ યુક્તિ ગણી શકાય.

એક દાખલો આપી આ વાત સ્પષ્ટ કરું. રવિવાર તા. ૧ લી મેની નકલ તા. ૨૬ એપ્રિલે બપોરના મળેલ છે. તેમાં બેંગલોર, ટેકિયો, જાલિયર વગેરેના ૨૬ મી એપ્રિલના ખબર જાપેલા છે. તા. ૨૮ મીએ પોરટમાં પડેલ આ પત્રમાં તા. ૨૬ મીના તાર સમાચાર ? ! વીસમી સદીની આ પણ એક નવાઈ જ ને ? !

*

*

*

પરદેશના લેખકોને પોતાનાં પુસ્તકો માટે શું બદલો મળે છે તે સંબંધી થોડીક હકીકત પ્રાપ્ત થઈ છે :

સ્વ. હોલ કેમનના પુસ્તક ‘ ઈસુખ્રિસ્તનું જીવન ’ (Life of Christ) ની હસ્તલિખિત પ્રત માટે એક અમેરિકન પ્રકાશકે ૬૦,૦૦૦ પૌંડ આપ્યા છે, કેટલાક

લેખકોને જે રકમ મળી છે અને અત્યારે મળે છે તેની સાથે સરખાવતાં આ રકમ અદ્વિતીય નથી. બર્નાર્ડ શોના લખાણ માટે રજૂ દીઠ ૮ શિ. ૪ પે. મળે છે. લોઇડ બર્નાર્ડને તેનાં સ્મરણો લખવા માટે ૧,૦૦,૦૦૦ પૌંડ મળ્યા હતા. સેપરને પોતાના પુસ્તક ‘બુલ્ડોગ ડ્રમ્મન્ડ’ (Bulldog Drummond) માટે તેટલીજ રકમ મળી હતી. પણ પુસ્તકના વેચાણથી મોટી રકમ પ્રાપ્ત થાય છે એમ નથી. વીકી બૉમ (Vicki Baum)ને પોતાના ‘ગ્રાન્ડ હોટેલ’ (Grand Hotel)માંથી રૂકા ૩,૦૦૦ પૌંડ મળ્યા હતા. આવા જલદીથી મળતા પૈસા જલદીથી નય છે. એડગર વોલ્ફસના મૃત્યુ વખતે તેને શિર ૧,૦૦,૦૦૦ પૌંડનું કરજ હતું.

*

*

*

રાજમાતા મેરીએ પોતાની આત્મકથા લખીને ઊપાવી રાખી બ્રિટિશ સંમ્રદ-સ્થાનના એક ખંડમાં તાળામાં મૂકી દીધી છે. ઊપખાનામાં પણ તેના પર સખ્ત ચેકી પહેરો રાખવામાં આવતો હતો અને ઊપખાનામાં કામ કરતા મુઠીશર માણસોની જ તેના પર નજર પડી છે. રાજમાતા મેરી જીવે છે ત્યાં સુધી જાહેર પ્રગતો કાંઈ પણ સખ્ય એ આત્મકથા વાંચી શકશે નહિ. એ પુસ્તકની બહુ જ થોડી નકલો ઊપવામાં આવી છે.

*

*

*

આપણે ત્યાં ૧૫ મી તારીખે પ્રગટ થતાં માસિકો જે નિયમિતતા જળવી શક્યાં છે તથા જળવી શકે છે તે પહેલી તારીખે પ્રગટ થતાં માસિકો, સરખામણીમાં બહુ ઓછા પ્રમાણમાં જળવી શકે છે, તે ન સગજ શકાય તેવું છે. આથી દરરોજ વાયક એમ જ ઈચ્છે કે ૧ લી તારીખે પ્રગટ થતાં અનિયમિત માસિકો ૧૫ મી તારીખે પ્રગટ થવાથી નિયમિતતા જળવી શકતાં હોય તો લાલે તેમ થાય. જો કે આથી એક ગેરલાભ એ થશે કે પહેલી તારીખે વાચનનો દુકાળ પડશે અને ૧૫ મીએ અતિવૃષ્ટિ થશે.

*

*

*

શરદખાણનાં પુસ્તકો વિષેની ઉપરની નોંધ લખાયા બાદ જાણવામાં આવ્યું છે કે તેમના પુસ્તક ‘બીડી હીલી’ના શ્રી. સુશીલનો અનુવાદ બહાર પડી ચૂક્યો છે. ‘મોટી બહેન’નામે બીજો અનુવાદ થવાનું સાંભળેલ છે પણ તેનું કામ કેટલું આગળ વધ્યું છે તે જાણમાં નથી.

*

*

*

‘કુમારે’ અનિયમિતતાનો વારસો. ‘પ્રસ્થાન’ તથા ‘કિશોર’ને સોંપેો હતો. આ બંને માસિકોએ ગમે તે રીતે ઠીક ઠીક નિયમિત થવા પ્રયત્ન કર્યો છે. ત્યારે અનિયમિતતાના ખાનામાં કાંઈ નહિ? વાયક, નિરાશ થતા નહિ: “કૌમુદી”એ તે બોલે માથે ઉપાડી લીધો લાગે છે. તેનો જન-મુઆરી અંક હજુ છેક એપ્રિલમાં જ પ્રગટ થયો છે: બીજા અંકો પ્રગટ થાય ત્યારે ખરા !

‘ચક્રમ’

શિક્ષકોની શિષ્ટ વાચનની પરીક્ષાનું નિવેદન

વડોદરા મહાલના શિક્ષકોના શિષ્ટ વાચન માટે સ્વ. શ્રી. ગુરુબંધુ ભટ્ટાચાર્યનું લખેલું “પ્રાથમિક શાળામાં આવનાર શિક્ષણ” એ નામનું પુસ્તક પસંદ કરવામાં આવ્યું હતું. લગભગ ત્રણ માસ પહેલાં તે જાહેર કરવામાં આવ્યું હતું, અને તેની પરીક્ષા તા. ૧-૫-૩૮ ના રોજ લેવામાં આવી હતી.

આ મહાલના કુલ ૨૮૮ શિક્ષકોમાંથી ૧૭૮ શિક્ષકોએ આ પરીક્ષામાં ભાગ લીધો હતો, જેમાં ૩ અંગ્રેજી શાળાના શિક્ષકો, ૮ સ્ત્રી શિક્ષિકાઓ, ૩૮ ઉત્તમપદ પસાર થયેલા, ૩૯ મધ્યમપદ કે મધ્યમપદ પસાર થયેલા, ૩૨ પ્રથમપદ પસાર થયેલા અને ૫૮ અન્યેન્ડ શિક્ષિકા હતા.

સંખ્યાની દૃષ્ટિએ શિક્ષકોએ સારી સંખ્યામાં ભાગ લીધો ગણાય. કેળવણી ખાતાએ એ પુસ્તક વાંચવા માટે સચવા કહાડેલી હતી, અને દરેક શાળામાં દરેક શિક્ષકને પુરું પાડેલું હતું, એ એક અનુકૂળતા હતી. છતાં શિક્ષકોએ શિષ્ટ વાચનની આ યોજનાની કદર કરીને આટલી સારી સંખ્યામાં તેનો લાભ લીધો એ સંતોષપ્રદ છે.

આ ૧૭૮ શિક્ષકો પૈકી ૩૨ શિક્ષકો સંતોષકારક ઉત્તરો આપી શક્યા નથી. તેમણે એ પુસ્તક વાંચ્યું નથી અગર વાંચ્યું હોય તો તેનો આશય સમજી શક્યા નથી. બાકીના ૧૪૬ પૈકી ૧૯ પહેલા વર્ગમાં, ૪૮ બીજા વર્ગમાં અને ૭૯ ત્રીજા વર્ગમાં પસાર થાય છે.

વરણમાં સેવા સમાજની અંગ્રેજી શાળાના ત્રણ શિક્ષકો આ પરીક્ષામાં પહેલા વર્ગમાં પસાર થયા છે. તેમને પ્રાથમિક શિક્ષણ સાથે સીધો સંબંધ ન છતાં તેમણે આ યોગ્ય કામની યોગ્ય કદર કરીને પોતાની યોગ્યતા બતાવી આપી છે. એ શાળાના ટ્રેનિંગએટ હેડમાસ્તરે તો પહેલા નંબરે આવવા બેઠેલું કામ કરી બતાવ્યું છે. પણ એમનું નામ ઇનામની યાદીમાં નોંધવા કરતાં એમનો જાહેર ઉપકાર માનવો વધારે ઉચિત છે.

બાકીના શિક્ષકો પૈકી નીચે જણાવેલા જે તે વર્ગમાં પ્રથમ નંબરે આવેલ છે:—

નામ.	સ્થળ.	લાયકી.	ઇનામ રૂ.
સવિતાબેન મણિશંકર ભટ્ટ	વરણમાં ક. શા.સુ. શિ.	ઉત્તમપદ	૨-૦-૦
છાદુભાઈ રાવજીભાઈ પટેલ	માણેજી મુ. શિ.	ઉત્તમપદ	૨-૦-૦
જગનભાઈ મયુરભાઈ પટેલ	ગોરવા ઉ. શિ.	મધ્યમપદ	૨-૦-૦
જગનભાઈ મયુરભાઈ પંડ્યા	મહાપુરા ઉ. શિ.	પ્રથમપદ	૨-૦-૦
કાશીનાથ ઉમાશંકર	દુમાડ ઉ. શિ.	અન્યેન્ડ	૨-૦-૦

આ શિક્ષકોએ ધનામની રકમમાં યોગ્ય પુસ્તકો પુસ્તકાલય મંડળમાંથી પોતાની પસંદગી પ્રમાણે મંગાવી લેવા કૃપા કરવી.

પ્રશ્નો જે પૂછવામાં આવ્યા હતા તે સાથે સામેલ છે. હરકોઈ શિક્ષક એ વાંચીને હજી પણ તેનો ઉપયોગ કરી શકશે, પુસ્તક ધણું નાનું હતું અને અઠવાડિ-આથી વધારે વખત રોકે તેમ ન હતું; પણ તેને આંગે બીજા પુસ્તકો વાંચવાનાં હતાં તેમજ વિચાર કરીને, તુલના કરીને અને ઉપયોગ કરીને તેનો અભ્યાસ કરવાનો હતો. જે શિક્ષકો પરીક્ષામાં બેઠા નથી તેઓ હજી પણ એ પ્રશ્નો પ્રમાણે આ પુસ્તકનો અભ્યાસ કરશે તો ધણું મેળવી શકશે.

એક સાથે કહેવું પડે છે કે સૌ શિક્ષકોએ આ પરીક્ષામાં સારી સંખ્યામાં અને ઉત્સાહપૂર્વક ભાગ લીધો નથી.

શિક્ષક બંધુઓને વિનંતિ છે કે પુસ્તક વાંચીને જ્ઞાનભંડારમાં જે વૃદ્ધિ કરી તેનો લાભ સમાજને અર્થાત બાળકોને અવરજ મળવો જોઈએ. શિક્ષકો ઉપર એક સામાન્ય આરોપ છે કે ટ્રેનીંગ કૉલેજમાં શીખેલું જ્ઞાન તેઓ અનુભવમાં મૂકતા નથી. પરિસ્થિતિ પ્રમાણે તકાવત પડે એ ખરું છે, છતાં કેવળ પરિસ્થિતિને જ વશ રહીને પુરુષાર્થ ન કરવો એ કંઈ કર્તવ્યનિષ્ઠા ગણાય ? આ પુસ્તક અને તેને આંગે તે વિષયનાં બીજાં પુસ્તકો વાંચવાની જે ભલામણ કરવામાં આવી હતી તે એવી આશાથી કે માતૃભાષાના શિક્ષણની ખરી દિશા શાળાઓમાં પકડાય, અને એ રીતે ભાષાશિક્ષણ સુધરતાં પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિનો ઉદ્દેશ પાર પડવાની સાથે શ્રીમંત સરકારનો પ્રબળ કેળવણીનો સ્તુત્ય આશય પણ પાર પડે.

ધૃત વાચનની અગત્ય સમાજના બીજા વર્ગો કરતાં શિક્ષકને ઘણી વધારે છે. વર્તમાન પ્રવાહની સાથે રહેવા માટે તથા શીખેલું સંભાળી રાખવા માટે પણ શિષ્ટ વાચનની ભૂખ તેમની વધતી અને વધતી જ રહેવી જોઈએ. એ બાબતમાં જો તે પ્રમાદ સેવે તો પોતાના કર્તવ્ય માટે તે નાલાયક બની રહે.

અને શિક્ષકોને જે કંઈ મળે તે તેમણે ખાલી ભંડોળ વધારવા માટે નહિ, પણ ભવિષ્યની પ્રજાને માટે—તેના હાથમાં સોંપાયલાં બાળકોને માટે વાપરવું જોઈએ. જે વિચાર કે જે પદ્ધતિ તેમને આ પુસ્તકમાંથી કે બીજે રચયેથી મળે તેનો ઉપયોગ પોતાની શાળામાં જરૂર તેમણે કરવો જોઈએ અને તેવા ઉપયોગનાં પરિણામ નોંધવા જોઈએ.

દેવચંદ રામજીભાઈ

પ્રમુખ, વડોદરા મહાલ પુસ્ત. મંડળ

વડોદરા મહાત્મ પુસ્તકાલય મંડળ શિક્ષકો માટેની શિક્ષક વાચનની પરીક્ષાનો

પ્રશ્નપત્ર

રવિવાર તા. ૧-૫-૩૮ (ત્રણ કલાક)

૧. વાચન શીખવવાના ઉદ્દેશ લખો: તે ઉદ્દેશને અનુસરવામાં શિક્ષકો કઈ કઈ ૧૫ બાબતમાં કેવી કેવી ભૂલો કરે છે તે બતાવો, અને તે ભૂલો સુધારવા તમે શું ક્ષણો તે વિગતવાર સમજાવો.

અથવા

બાળકો શબ્દોના અક્ષરો છૂટા છૂટા વાંચે છે, વચમાં વચમાં ખોટી રીતે અટકે છે, રાગ કાઢે છે અને બાવપૂર્વક વાંચતાં નથી, તેને માટે તમે શા શા ઉપાય લેશો તે વિગતવાર લખો.

૨. આ વિષયમાં તમે જે જે પુસ્તકો વાંચ્યાં હોય તેનાં નામ લખો. માસિક ૨૦ (કેળવણી વિભાગ આ ૫.) વગેરેમાં લેખો વાંચ્યાં હોય તેનાં પણ નામ લખો, અને આ લેખકની સાથે વિચારસેદ જણાવ્યા હોય તે જણાવી તેની તુલના કરો.

અથવા

તમે કેાની કેાની બનાવેલી બાળગોષ્ઠી વાંચી છે તે લખી તે દરેકના પદ્ધતિસેદ સમજાવો અને ગુણદોષની તુલના કરો, તથા આદર્શ બાળગોષ્ઠીની રચના કેવી હોવી જોઈએ તે ઉદાહરણ આપીને સમજાવો.

૩. બાળકો વાચનની સાથે વિચાર કરે, સમજે અને ખજાં ખોલું પારખે, તેને માટે ૧૦ તમે કેવાં વાક્યો તેની પાસે વંચાવશો તેના દસ નવા નમૂના બનાવીને લખો.

૪. દષ્ટિપાત-વાચન તથા મૂકવાચનના હેતુ લખો, અને તેથી દાલના કયા કયા ૧૫ દોષો જશે તે સમજાવો.

૫. તમને યાદ હોય તેની કોઈ પણ એક કવિતાની ચાલ લીટીઓ લખો અને તે ૧૫ શીખવવાનો સંપૂર્ણ ક્રમ (ઉપયોગી પ્રશ્નો સાથે) લખો.

અથવા

ખીજ કે ત્રીજ કે ચોથી ચાપડીનો કોઈ પણ એક પાડ તમને યાદ હોય તે પસંદ કરો અને તેના પરિવર્તેદવાર મુખ્ય મુદ્દાઓ કાઢો તથા એ આખા પાડનો દ્વંકાર્થ દ્વંકો સાર લખો.

૬. ક્ષુતલેખક કેમ લખાવતું અને કેમ સુધારતું એ સંબંધમાં શિક્ષકોની યતી ૧૫ પ્રચલિત ભૂલો લખો અને તે દૂર કરવાના ઉપાયો લખો.

અથવા

લેખનની શરૂઆત કેવી રીતે કરશો અને અક્ષરોના મરોઢ સુધારવા તમે શું કરશો તે લખો. આ સંબંધમાં પ્રચલિત ભૂલો પણ લખો અને તે સુધારવાના ઉપાયો સમજાવો.

૭. આ પુસ્તકની પદ્ધતિ પ્રમાણે શીખવવાને તમે ક્યાં ક્યાં નવાં સાધનો તમારી ૧૦ શાળામાં વસાવશો અગર બતાવશો તે તેના ઉપયોગ સમજાવીને લખો.

અથવા

પાઠ્ય પુસ્તકો ઉપરાંત બહારનું વાચન તમે વર્ગવાર કયા કયા પુસ્તકમાંથી કયા હેતુ માટે કરાવશો તે લખો.

મહાલ પુસ્તકાલય પરિષદો

(૭) વિસનગર મહાલ ચોથી પરિષદ:—તા. ૧ માહે મે ૧૯૩૮ ને રવિવારને દિવસે સવારના ૮ા વાગે વિસનગર કસ્ટોમાં મોતી મયાચંદની વાડીમાં રાજરત્ન શ્રી. ગિરધરલાલ ડોસાલાખ વડીલના પ્રમુખપદે મળી હતી. તેમાં મહાલનાં પુસ્તકાલયો ને વાચનાલયોના પ્રતિનિધિઓ ઉપરાંત કસ્ટોના નાગરિકો, અમલદારો વડીલો, શિક્ષક-શિક્ષિકાઓ, વિદ્યાર્થીઓ વગેરેની સારી હાજરી હતી. કામકાજની ચર્ચા-આત કરતાં વડીલ પ્રભુદાસે આમંત્રણપત્રિકા વાંચી સંભળાવી પરિષદનો ઉદ્દેશ સમજાવ્યો. બાદ, ' સરસ્વતીવંદન ' ' દીપાવો પુસ્તકાલયને ' અને ' શ્રીમંતને આશીર્વાચન ' નાં કાવ્યો વાંચ સાથે ગવાઇ રહેતાં સ્વાગત પ્રમુખ રાજરત્ન શ્રી. મહાસુખલાખ ચુનીલાલ શેઠે પોતાનું હાપેલું બાપણુ વાંચી સંભળાવ્યું. તેમાં પ્રથમ, પરિષદ પ્રવૃત્તિની યોજના ને ઉદ્દેશ, તથા વાચનના સાધન તરીકે પુસ્તકાલય-વાચનાલયોની આવશ્યકતા સમજાવી મહાલના કેળવણી પ્રમાણુ વિષે બોલતાં તેમણે કહ્યું કે:—

“ અત્રે મળેલી સભામાં લણેલાં પ્રજાજનોની સંખ્યાના પ્રમાણુ ઉપરથી મહાલની પ્રજાની કેળવણીનો ખ્યાલ બાંધવાનો નથી. આવી લણેલી જો સમગ્ર મહાલની પ્રજા હોય તો મહાલનો અને આખા રાજ્યનો ક્યારનોય અબ્યુદય થયેલો હોય. મહાલની પ્રજા અચાનના અધિકારથી કેટલી બધી ઘેરાયેલી છે તે સન ૧૯૩૧ ના વસ્તીપત્રકના નીચેના આંકડા ઉપરથી સમજાશે:—

આ વિસનગર મહાલમાં ૫૬ ગામો છે. કુલ આશરે ૭૨ હજાર (૭૧૮૪૮) માણસની વસ્તી છે જેમાં આશરે અરધા (૩૫૬૦૮) પુરૂષો અને આશરે અરધી (૩૬૧૬૦) સ્ત્રીઓ છે. આ ૭૨ હજારમાં આશરે ૧૨ હજાર (૧૧૯૬૪) એટલે કે માત્ર છઠ્ઠા ભાગનાં માણસો લણેલાં છે, જેમાં ૯૭૯૨ પુરૂષો અને ૨૨૦૨ સ્ત્રીઓ છે. આ ઉપરથી જોઈ શકાશે કે કુલ લણેલાંનું પ્રમાણુ માત્ર ૧૬ ટકા આવે છે, જેમાં સ્ત્રીઓનું નજીવું માત્ર ત્રણ ટકા આવે છે. આટલા ૧૬ ટકામાંથી આ વિસનગર કર્યાનું પ્રમાણુ બાદ કરવામાં આવે તો તેમાંથી પણ કેટલાક ટકા બાદ જવાના. મહાલના મુખ્ય કર્યાનું ગામ આ વિસનગર છે. તેની કુલ વસ્તી ૧૫૦૫૦ ની છે જેમાં ૭૨૬૦ પુરૂષો અને ૭૭૯૦ સ્ત્રીઓ છે. કુલ ૪૦૮૦ લણેલાં છે જેમાં ૩૨૨૭ પુરૂષો અને ૮૫૩ સ્ત્રીઓ છે. આ ઉપરથી જણાશે કે કુલ લણેલાંનું પ્રમાણુ ૨૭ ટકા આવે છે, જેમાં સ્ત્રીઓનું માત્ર પાંચ જ ટકા આવે છે. સજ્જનો ! આ આંકડાઓ ગામડાંની અને કર્યાની પરિસ્થિતિના અચાનના અધિકારનો ખેદજનક ચિતાર આપણી દષ્ટિ આગળ ખડો કરે છે. ”

આગળ ચાલતાં વિસનગર કસ્ટો પુસ્તકાલય તથા “ શ્રી. મણિલાલ મૂળચંદ મદ્રાસવાળા શુભદર્શક વાચકગૃહ ” નામની ખાનગી સંસ્થાની સ્થાપનાને ઇતિહાસ કહી સ્વતંત્ર મહિલા સંસ્થાની અગત્ય પ્રતિપાદન કરતાં તેમણે જણાવ્યું કે:—

“ સ્ત્રીઓમાં વાચનનો શોખ વધે અને કન્યાશાળામાં લીધેલી પ્રાથમિક કેળ-

વણી ભૂલી ન જાય અને મેળવેલું જ્ઞાન વર્તમાનપત્રો અને પુસ્તકોના વાચન દ્વારા તાલુકા સંખ્યા તેમાં વૃદ્ધિ કરી શકે, અપોરના નવરાશના વખતે પુસ્તકાલયમાં આવી અન્ય સ્ત્રીઓના સમાગમથી માસિકો અને વર્તમાનપત્રોમાં વાંચેલી હકીકત સંબંધી એક બીજાની સાથે વિચારની આપણે કરી ચોખ્ખી કરી તેમાંથી જે અનુકરણ કરવા યોગ્ય હોય તેને પોતાના જીવનમાં અને સમાજની પ્રવૃત્તિમાં ઘટાવવા પ્રયત્ન કરી શકે, દેશ પરદેશના સમાચાર જાણવાથી બહાર શું ચાલી રહ્યું છે, તેમાંથી સ્ત્રીઓએ કેટલું ગ્રહણ કરવાનું છે તેનો ખ્યાલ આવે, એ રીતે માનસિક કેળવણીનો વિકાસ થવાથી સમાજમાં ધુમેલા કુરીવાજો દૂર કરવા નાની મોટી સલાહરી સ્ત્રી ઉન્નતિ અર્થે મહિલામંડળ સ્થાપી સુધારો કરવા હૃદયની અભિલાષાઓ જાગૃત થાય, અને પરિણામે સ્ત્રીઓ તેમનામાં જવાબેલા અજ્ઞાનરૂપ ઘેર અધિકારનો નાશ કરી અને વાચનદ્વારા વિદ્યાના પ્રકાશનાં કિરણોથી ઉન્નતિનો માર્ગ શોધી કાઢે, અને તેમ કરવામાં વિસનગરની સ્ત્રીઓ રસ લેતી થાય એવા ઉદ્દેશથી શહેરના મધ્ય ભાગમાં જાહેર માર્ગ ઉપર સરકારી કન્યાશાળાની સામે જ્યાં સ્ત્રીઓ અને કન્યાઓ વિના સંકોચે વાંચવા જવા આકર્ષાય એવા સ્થળે પૂરતી સવડવાળું એક સાર્વજનિક મહિલા પુસ્તકાલય બંધાય છે. તે થોડા વખતમાં ખુલ્લું મુકાશે અને સ્ત્રીઓ તેનો લાભ લેવા લાગ્યશાળી થશે.”

પછી પુસ્તકાલય ખાતાની સ્થાપના અને સાર્વજનિક પુસ્તકાલયોને શ્રીમંત સરકાર તરફથી મળતી વિવિધ મદદોનું ધોરણ અને જૂથ મંડળોની યોજનાનો ખ્યાલ આપી, લોકભદ્ર પુસ્તકાલય સંસ્થાઓ માટે જરૂરી લોકમદદ ઉભી કરવા સંબંધમાં લોકો તરફથી સામાન્યતઃ ચતી દલીલોનો જવાબ આપતાં શ્રી. મહાસુખભાઈએ જણાવ્યું કે—“આપના અને આપના કુટુંબના જીવન નિર્વાહના સાધનમાંથી એક પાઠ પણ લેવા કહેતો નથી. પરંતુ આપના શરીરને અને સમાજને નુકશાન પહોંચાડનારા જે જે ખરચાળ વ્યસનો અને કુરીવાજ વળગ્યા હોય તેને દૂર કરવા મારી વિનંતી છે. તે દૂર કરવાથી પૈસાનો જે ખચાવ થાય તેમાંથી દિરસો લેવા માગું છું. હું વિસનગર મહાલનાં ગ્રામજનોને વિનવું છું કે આપ શહેરના કુત્રિમ મોહમાં જેમાટેથી નહીં અંપલાતાં ખચર તરફથી મળેલાં કુદરતી સાધનો તરફ વળગેલા રહો. જેટલા છૂટા પડેલાં તેટલું નુકશાન છે. શહેરની હોટેલો અને પાનપટ્ટીની દુકાનો આપના ગામમાં પેસારી શરીર અને પૈસાની પાવમાલી હાથે કરીને વહોરી લીધી છે. ૨૫-૩૦ વર્ષો ઉપર ક્યાં હોટેલો હતી ? શું તે વખત તમારું અને તમારા વડીલનું જીવન આ અને પાનપટ્ટી વિના નહોતું ચાલતું ? શું તે વસ્તુઓ જીવન નિભાવવા માટે ફરજિયાત પોષક વસ્તુઓ છે ? મજુર, ખેડુત કે કોઈ પણ માણસ લાએજ આ વ્યસનથી બચેલો હશે. આ ચાનો અને પાનપટ્ટીનો એ ! ગામડાંને લાએજ છે તેથી વધુ પ્રમાણમાં કર્યાના ગામને લાએજો છે, અને તેનુંજ આપ અનુકરણ કરો છો. વિસનગરમાં ૨૫ વરસ ઉપર માત્ર એકજ હોટેલ હતી તે વધીને ૪૨ થઈ અને હમણું ત્રણ વરસથી સુધરાઈએ સખ્ત લાયસેન્સ શ્રી નાખવાથી જરા સંખ્યા ઘટી છે, પરંતુ સડો તો વધતો જાય છે. આપ સૌ જાણો છો કે તે શી, આરોગ્યની દૃષ્ટિએ વિચાર કરતાં,

શરીરને પાપમાલ કરનાર છે; છતાં તેના પરથી મોહ છોડતા નથી, તો આપને આશ્ચર્ય-પૂર્વક કહું છું કે જો તે તરફ તિરસ્કાર બતાવો તો પુસ્તકાલયો અને વાચનાલયો આપોઆપ ઉઘડે અને જે છે તે સંગીન થાય. આ પીનાર અને પાનપટી ખાનાર ભાઈઓ દર માસમાં આઠ લાખ પાલા પીવા ઝોછા કરી વધેલા પૈસામાંથી અરધા પૈસા આ સરસ્વતી મંદિરમાં ભેટ કરે તો પુસ્તકાલયો સારી રીતે ચલાવવા પૂરતા પૈસા મળી રહે અને પુસ્તકાલયની પ્રવૃત્તિ સફળ થાય. પુસ્તકાલયો જે ખરેખર પવિત્ર સરસ્વતી દેવીનાં મંદિરો છે. બેસતા વર્ષના માંગલિક પ્રજ્ઞાતે તે પવિત્ર દેવીને સંભારી આપના વર્ષમાં વધુ લાભ મેળવવાની ઇચ્છાથી આપ શારદાપૂજન કરો છો. આવું લાભદાયક પૂજન કરવાની આ લાવના પ્રાચીન કળથી ચાલી આવી છે, કાંઈ નરીન કલ્પનાનો છુટો નથી. જો લાભદાયક છે તેથીજ શારદાપૂજન કરો છો. એ પણ આપ મનથી સમજો છો. પરંતુ માત્ર ચોપડામાંજ પૂજન કરવાથી તેનું ઉંડું રહસ્ય બરાબર સમજાતું નથી. તે પૂજનની સાથે જ શારદા દેવી કોણ? શા માટે તે પૂજનીય બની છે? આનો વિચાર કરશો તો ખ્યાલ આવશે કે તે આપણાં જ્ઞાનચક્ષુઓ ઉઘાડે છે અને તે જ્ઞાનચક્ષુઓ ઉઘડવાથી દુનિયા ખરા સ્વરૂપમાં જોઈ શકાય છે, સારાસારનો વિચાર કરી શકીએ છીએ, શુદ્ધિનો વિકાસ થાય છે અને સુખી જીવન ગાળવાના માર્ગ શોધી કાઢીએ છીએ. તો તેવો લાભ લેવા સરસ્વતી દેવીના ખરા ઉપાસક અને તેમનાં મંદિરો બનાવી, જે હોય તેને સંગીન બનાવી, તેમને નિભાવવા ઉપર જીજ્ઞાસુ તે પ્રમાણે વ્યસનોને તિલાંજલિ આપી પૈસાનો બચાવ કરા સરસ્વતી દેવીના ચરણે યથાશક્તિ ભેટ ધરો. સામાજિક દૃષ્ટિએ આપ વિચાર કરશો તો સામુદાયિક પૈસા બચાવી શકશો. મરણ પાછળ બીનજરૂરી ન્યાતવરા, શક્તિ ન હોય છતાં દેખાદેખી ઓટી પ્રતિષ્ઠા મેળવવા દેવું કરી લગ્નપ્રસંગનાં નિષ્પયોગી ખર્ચો વગેરે એવા અનેક કુરીવાજો મૂળ નાખી સળડ થયેલા છે તે નૈતિક બળ રાખી કમી કરો તો ધણા પૈસાનો બચાવ કરી શકાય તેમ છે. આ મારા પ્રત્યુત્તરથી આપને ખાતી થઈ હશે કે પૈસા ઉભા કરવાનો માર્ગ આપની પાસે જ છે. આપની કમાણીનું આપણ ખરા પરસેવાનું નાણું દુર્યુણના માર્ગે વહેતું અટકાવી સદ્ગુણના માર્ગે વહેવડાવી સદુપયોગ કરો તો પુસ્તકાલયો અને વાચનાલયોની સારી રીતે પ્રગતિ કરી શકો તેમ છે.

અંતે, નિવૃત્ત નાયબ દિવાન શ. બ. ગોવિંદભાઈ હા. દેસાઈ સા. ના પ્રમુખપદે અને પુ. ખાતાના નિવૃત્ત મદદનીશ વ્યવસ્થાપક શ્રીયુત મોતીભાઈ અમીન સાહેબના મંત્રીપદે રાજ્ય પુ. મંડળ દેવા ઉત્સાહથી કામ કરે છે તેનો અને તેની ભરાઈ અચેતી જ પરિવર્તોના ખ્યાલ આપી શ્રી. મહાસુખભાઈએ સ્વાગત પ્રમુખ તરીકે તેનું પોતાનું વક્તવ્ય સમાપ્ત કર્યું હતું.

બાદ, પ્રમુખસુટણીનો શિષ્ટાચાર થઈ રહેતાં પ્રમુખશ્રી ખિરધરલાલભાઈએ પ્રસંગોચિત સુમાલ્ય ભાષણ કર્યું હતું. તેની નકલ યા મતલબ મળી શકેલ નહિ હોવાથી છાપી રહ્યા નથી.

પ્રમુખશ્રીનું ભાષણ પૂરું થયે પરિવર્તી ધોરણસરની કાર્યવાહી લેઈ ધરતાં પહેલાં વિસનગર કર્યા પુસ્તકાલયના પ્રમુખ તરીકે ૨૧ વર્ષ સતત સેવા બજાવી તેની

આગાહી ને પ્રગતિમાં સક્રિય ભાગ ભજવનાર શેઠશ્રી મહાસુખભાઈની જીજ્ઞાસુ હૃદયની ક્રિયા પ્રમુખશ્રીને શુભ હસતે કરાવવાની તક લેવાઈ હતી. જીજ્ઞાસુ મંજુર પુસ્તકાલયના શીડીંગ રૂમમાં મૂકવાનું કયું છે.

એ કામ પતી જતાં થી મહાસુખભાઈએ પરિષદને ફત્તેહ ઇચ્છનારા શુભેચ્છકોના સંદેશા વાંચી સંભળાવ્યા, જેમાં રા. બ. ગોવિંદભાઈ સાહેબ, મે. રા. રા. ભાટે સાહેબ, રા. રા. રાંગણેકર સાહેબ, રા. રા. મોતીભાઈ સાહેબ, ડૉ. સુમંત મહેતા, શ્રી. પ્રતાપરાય મહેતા, શ્રી. ગિનુભાઈ, વિભાગ વિદ્યાધિકારી રા. રા. સુનીભાઈ સાહેબ વગેરેના મુખ્ય હતા. સંદેશાવાચન પછી મહાલ પુ. મંડળના મંત્રી રા. ઉગિયાશંકર દવેએ મહાલ મંડળનો વાર્ષિક અહેવાલ વિગતવાર રજૂ કર્યો હતો, ને તે પછી પ્રતિનિધિઓમાંથી વિષયનિર્ણાયક સમિતિ ચૂંટાઈ સવારની બેઠક પૂરી થઈ હતી.

વિષય સમિતિ બયોરે ત્રણ વાંગે પ્રમુખશ્રીના મુકામે મળી તેણે ચોખ્ખા ચર્ચા ને વિચારણા પછી એકંદર નવ ઠારવો ધરી કાઢ્યા ને તે સંજો સાડા પાંચ વાગે મળેલી ખુલ્લી બેઠકે વિશ્વિપુરઃસર પસાર કર્યા. પૈકી પહેલો ઠારવ શ્રીમંત રાજકુટુંબને આરોગ્ય સહિત દીર્ઘાયુ ઇચ્છવા સંબંધી, તથા છેલ્લો ઠારવ પ્રમુખશ્રીનો આભાર માનવા સંબંધીનો હોઈ બાકીના ૬ ઠારવો નીચે પ્રમાણે:—

ઠારવો

ઠારવ ૨ જો:—પુસ્તકાલય સદાયક સદકારી મંડળ જે તે પુસ્તકાલયોની માગણી મુજબ પુસ્તકો ન મોકલતાં કેટલીક વખતે બુદ્ધિજીવ પુસ્તકો મોકલે છે તે પદ્ધતિ નાપસંદ કરવા જેવી છે. કારણ કે તેના પરિણામે કેટલીક વખત પુસ્તકો બેવડાય છે અને કંઈક ખર્ચ નકામું જાય છે. આથી આ પરિષદ આગા રાખે છે કે ભવિષ્યમાં જે તે પુસ્તકાલયો વરફાવી જે પ્રમાણે માગણી કરવામાં આવે તે પ્રમાણે પુસ્તકો મોકલવામાં આવશે.

દ. સૂ. ત્રિભોવનદાસ, ખરહલ

અ. આ. શાન્તિલાલ ર., કાંસા

ઠારવ ૩ જો:—જે તે પુસ્તકાલય પોતાના બજેટની સહ પ્રમાણે સ્થાનિક જરૂરિયાત ધ્યાનમાં લઈ, વર્તમાનપત્રો અને માસિકો મંગાવવા માટે ઠારવ કરે છે. તે ઠારવમાં સબળ કારણ વિના ફેરફાર કરવો છઈ નથી. તેથી માગણી પ્રમાણે વર્તમાનપત્રો તથા માસિકો મંજૂર રાખવા આ પરિષદ પુસ્તકાલય ખાતાને આગ્રહપૂર્વક વિનંતી કરે છે.

દ. સૂ. જેસંગભાઈ વા. પટેલ, દેણુપ

અ. આ. પ્રહલાદજી આત્મારામ, ગોહા

ઠારવ ૪ જો:—ગ્રામ પંચાયતના બજેટની અંદર પુસ્તકાલયને મદદ આપવાની રકમ મંજૂર કરાવામાં આવેલી હોય છે અને તે રકમ ગ્રામ પંચાયતના અધ્યક્ષ પટેલે પુ. ના મંત્રીને આપવાની હોય છે. તેમ છતાં પટેલ વખતસર તેમની ફરજ અદા કરવા નથી તેના પરિણામે રકમ વખતસર મળી શકતી નથી. તેથી હાલનું ધિરજી બંધ કરી પુ. ના મંત્રીને તેની સહીથી ગ્રામપંચાયતે મંજૂર કરેલી રકમ મહાલમાંથી પરભારે મળે એ ધિરજી જામલ કરવા માટે આ પરિષદ બલામણુ કરે છે

દ. સૂ. નાંતજીભાઈ વ. પટેલ, ધોધરે

અ. આ. વિરસંગભાઈ હે. ચોધરી, તંબ

ઠરાવ ૫ મો:—વિસનગરના શેઠ-શ્રીમાન રામચરન મહાસુખભાઈ સુનીલાદે આપણા મહાલમાં તેમજ બીજા મહાલમાં પણ વાંચનાલયો તથા પુસ્તકાલયો ઉપધાવવા લોકમદદમાં ખૂટતી રકમ પોતાના વરદ હસ્તે આપી પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિના અંગે ધણી કિંમતી સેવા કરી છે, તે બદલ આ પરિષદ તેમનો આભાર માને છે.

દ. મૂ. જોશીભાઈ, દેણુ

અ. આ. ઉમેદભાઈ ઇ. પટેલ, વાલમ

વિ. અ. આ. લાલજીભાઈ ચ. પટેલ, ખડોરજી

ઠરાવ ૬ હો:—દરેક પુસ્તકાલય તરફથી માસિકો મંગાવવા માટે- હકીકત બજેટમાં પૂરી પાડવામાં આવે છે. તે બજેટો મંજૂર થયેથી કયા પુસ્તકાલયમાં કયાં માસિકો આવવાનો સંબંધ છે એ હકીકત નબુદ થાય છે. આ પ્રમાણે બજેટમાં માસિકો મંજૂર થયેથી મહાલ પુ. મંડળના મંત્રી તરફથી આપી યાદી પ્રસિદ્ધ કરવાની જરૂર છે, કે જેથી જે તે પુસ્તકાલય પોતાને ત્યાં નહિ આવતાં માસિકો બીજા પુસ્તકાલયમાંથી તેના ઉપયોગ માટે ઉછીનાં લઈ શકે. આ રીતે જુદાં જુદાં માસિકોનો ઉપયોગ કરી શકાય. આથી આવી યાદી ડીસેમ્બર સુધીમાં તૈયાર કરવા માટે મહાલ પુ. મંડળને તજવીજ રાખવા આ પરિષદ લલામણુ કરે છે.

દ. મૂ. લાલજીભાઈ ચ. પટેલ, ખડોરજી

અ. આ. ગોવરધનદાસ બારોટ, કમાણુ

ઠરાવ ૭ મો:—બાલયમૂ મારફત ઝાળીમાં પુસ્તકો રાખી ગામમાં ઘેરઘેર પહોંચાડવાની પદ્ધતિ કેટલેક સ્થળે ચડી કરવામાં આવી છે તે પદ્ધતિ સ્તુત્ય હોવાથી આ પદ્ધતિ સર્વ સ્થળે દાખલ કરવા માટે આ પરિષદ દરેક ગ્રામ પુ. ને ભલામણુ કરે છે.

દ. મૂ. ઉમીયારાંકર લ. દવે, વાલમ

અ. આ. હમનલાલ નંદાલચંદ શેઠ, કમાણુ

ઠરાવ ૮ મો:—વિસનગર કસબામાં શેઠ શ્રી મહાસુખભાઈ તરફથી મહિલા પુસ્તકાલય તૈયાર થાય છે તે બહુ આ પરિષદ હર્ષ જાહેર કરે છે. સદર મહિલા પુ. ને આદર્શ રૂપ બનાવવા માટે હરેલા નિયમ ઉપરાંત ખાસ મદદ આપવા આ પરિષદ શ્રીમંત સરકારને વિનંતિ કરે છે.

દ. મૂ. કલ્યાણરાય ન. જોષી

અ. આ. પ્રહુદાસ ગો. વકીલ, વિસનગર

પસાર થયેલા ઉપરોક્ત ઠરાવો પૈકી ૨ જા ઠરાવનો મજકુર સદરજી મહાલની ત્રીજી બેઠકમાં પસાર થયેલા પાંચમા ઠરાવનું જ પુનરાવર્તન હોઇ એ સંબંધમાં પુ. સં. સં. મંડળના અધ્યક્ષ શ્રીયુત મોતીભાઈ અમીન સાહેબે ત્રીજી બેઠકમાં એ ઠરાવ પસાર થયો તેને બીજો જ મહિને 'પુસ્તકાલય'ના ડીસેમ્બર ૧૯૩૬ ના અંકમાં પૃ. ૮૦૬ થી ૮૦૮ ઉપર એ સંબંધમાં ખાસ ખુલાસો પ્રસિદ્ધ કર્યો છે ને એ ઠરાવ મૂકનાર તથા અનુમોદન આપનાર લાઇબ્રેરેને જે અન્યાય થયો હોય તો તે પૂરવાર કરી દેખાડવાને જાહેર રીતે સૂચવ્યું છે. તથાપિ હજી લગી તેમ થયું હોવાનું જણાયું નથી; અને છતાં એજ મતલબનો ઠરાવ આ સાહે પણ એજ મહાલમાં ફરીને થાય છે એ ખરેખર ખેદનો વિષય છે. પુસ્તકાલય સં. સં. મંડળની રીતિ નીતિ-અદેક સમગ્ર પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિ-સાથે ગાઢ સંપર્ક ધરાવનાર શ્રીમાન મહાસુખભાઈ શેઠ તથા શ્રીયુત કલ્યાણરાય જોશી જેવી જવાબદાર વ્યક્તિઓની હાજરીમાં આવે. અર્થાત્ જો તેઓ ગેરસમજ દેલાવનાર ઠરાવ ફરી ને ફરી પસાર થાય એ પણ નવાઈ જ ગણાય.

અમે માનીએ છીએ ત્યાં લગી શ્રીયુત મોતીભાઈ સાહેબે પ્રસિદ્ધ કરેલા ખુલાસા-
માંની સદર જાહેરાત હજી જેમની તેમ ઉમેલી છે. એટલે એકલા વિસનગર મહાલના
જ નહિ પણ રાજ્યના વા રાજ્ય બહારના કોઈ પણ પુસ્તકાલયને પુસ્તકો સંબંધમાં
થયેલો અન્યાય પૂરવાર કરી યોગ્ય ઈન્સાફ મેળવવાની ગજળૂત લક્ષમણ કરીએ છીએ.

કરાવોનું કામ પત્યા બાદ જાલબદ્દ કવિ રા. વિકુલભાઈએ કેટલાંક કાવ્યો સાથે
પુસ્તકાલય સંબંધી વિવેચન કર્યું હતું; વાલમના પટેલ ઉમેદભાઈએ, તથા રા. રા.
ચીમનલાલ વકીલ વગેરેએ પણ પ્રસંગોચિત વિવેચનો કર્યાં હતાં.

હેવટે, પ્રમુખશ્રી તરફે પસાર થયેલા કરાવના અવલોકનપૂર્વક ઉપસંહારનું
વક્તવ્ય થયા બાદ આભારપ્રદર્શન અને પુષ્પહારસમર્પણના આનંદજનક વિધિ
પછી રાજગીત ગવાઈ પરિષદનું કામ ક્ષેત્રમંદ રીતે પાર પડેલું જાહેર કરાયું હતું.

(૮) પેટલાદ મહાલ ૪ થી પરિષદ :- તા. - ૨૭-૫-૩૮ ના રોજ
અમદાવાદ મ્યુનિસિપાલિટીના નિવૃત્ત એન્જ્યુકેશનલ ઓફિસર શ્રીયુત પ્રાણલાલ કીરપા-
શંકર દેસાઈના પ્રમુખપદે વસેા મુકામે સાંજના ૫ વાગે મળી. તેમાં પુસ્તકાલય-
પ્રતિનિધિએ ઉપરાંત બાલશિક્ષણચાર્ય શ્રી. ગિન્ટુભાઈની દોરવણી નીચે તા. ૪-૫-૩૮
થી આલતા બાલશિક્ષણ વર્ગનાં ૧૫૦ જેટલાં શિક્ષક શિક્ષિકાઓ, ગામના ગૃહસ્થો
તથા બહાર ગામના મેમાનોની મળી સારી હાજરી હતી. પરિષદના કામકાજની
શરૂઆત બરાબર પાંચ વાગે સંગીતથી થયા બાદ વસેા હાઈસ્કૂલના હેડમાસ્ટર
શ્રીયુત રામભાઈ કાશીભાઈ પટેલે " સત્કાર કોનો કરવો ? આમાં કોણ બહારનું
છે ? છતાં શિક્ષાચારીને એ ફરજ મારે માથે આવી પડી છે તે હું સદર્પ બગવું
છું. " એવી મતલબનું ટુંકું વિવેચન કરી સૌનો બાવબીનો સત્કાર કર્યો હતો.
બાદ, પ્રમુખશ્રી પોતાની વિધિસર દરખાસ્ત ચૂકતાં શ્રીયુત મોતીભાઈ અમીને
રા. પ્રાણલાલભાઈની યજ્ઞસ્વી કારકીર્દી, ૧૭ વર્ષની સરકારી નોકરીને ત્યજી અમદાવાદની
મ્યુનિસિપાલિટીની સેવા સ્વીકારવામાં રહેલી તેમની ઉદાત્ત બાવના, નિવૃત્તિ સમયમાં
પણ ' જ્યોતિર્ધર ' પાક્ષિક વગેરેની એમની કાંમગીરી, શિક્ષકો પ્રત્યેના એમનો
કુટુંબીજન જેવો સદ્બાવ વગેરેનો સરસ ખ્યાલ આપ્યો હતો. દરખાસ્તને આવરપક
અનુમોદન મળતાં શ્રી. પ્રાણલાલભાઈએ પ્રમુખાસન સ્વીકારી કરેલી કાર્યવાહી પ્રમાણે
મહાલ મંડળનું નિવેદન રજુ કરવાનું ફરમાવતાં મહાલ પુ. મંડળના મંત્રી શ્રીયુત
જનકલાલ યાસિકની અનિવાર્ય ગેરહાજરીને કારણે મહાલ કેળવણી મંડળના મંત્રી
શ્રીયુત છોટાભાઈ ખુલાલભાઈ પટેલે દિસાજ સાચનું નિવેદન અને તે પુરૂ થતાં
અવેજી વ્યવસ્થાપક રા. રા. રાંછણકર સાહેબ તરફથી આવેલો શુભેચ્છનો સંદેશ
વાંચી સંબળાવ્યો. બાદ પ્રમુખશ્રીએ પોતાનું બાણ્ય વાંચી સંબળાવ્યું. એ બાણ્યમાં
પ્રમુખે આપણા પ્રાચીન અર્ચાન્નન જીવન આદર્શોની ચર્ચા કરી પુસ્તક પસંદગી
સંબંધમાં તેમના અનુભવપૂર્ણ વિચારો જાણવેલા હોવાથી તેના પ્રારંભના ઔપચારિક
વચનો સિવાય એ બાણ્ય લગભગ આખું જ અન્યત્ર બાંધવાનું ઉચિત ગણ્યું છે.

પ્રમુખશ્રીનું લાપણુ ફા વાગે ખલાસ થયે રાજ્ય પુઠ મંડળના સહમંત્રીને પુઠ પ્રવૃત્તિપોષક મંડળની વિવિધ યોજનાઓ સમજાવવાનું ફરમાન થતાં તેમણે શિષ્ટ વાચનની પરીક્ષા, વાચક મંડળ, કુમાર મંડળ, તથા પત્ર વ્યવહાર દ્વારા પુઠ શિક્ષણની યોજનાઓ હુકમમાં સમજાવી હાજર રહેલાં ભાષણેતોને જીલાધની ૨૪ મી તારીખે થનારી 'આપવીતી' પુસ્તકની પરીક્ષાનો લાભ લેવાની, તથા શિક્ષક-શિક્ષિકાઓને કુમાર મંડળની યોજના પ્રમાણે પોતપોતાને ગામે કુમાર યા કુમારી મંડળ કાઢી શ્રી. ગિજુભાઈના બાલ શિક્ષણ વર્ગમાં મેળવેલી તાલીમનો સક્રિય ઉપયોગ કરી દેખાડવાની લક્ષ્યમણુ કરી હતી.

તે પછી શ્રી. ગિજુભાઈને બે શબ્દો બોલવાની ફરમાસ થતાં તેમણે “પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિના ખેરખ્વાહ શ્રી મોતીલાલ અમીન, અને કેળવણીના કાર્યનાં અનુભવી પ્રાણુલાલભાઈ જેવા પ્રમુખનાં લાપણુ પછી બોલવું એ અધિકાર બહારની વાત છે, છતાં સિપાઈગિરી એ મારો ધંધો છે અને સિપાઈને તો થયેલા હુકમને બજાવવો જ રહ્યો એટલે ઉભો થાઉં છું” એવી રમુજભરી શરૂઆત કરી કહ્યું કે “પુસ્તક જેવી ચીજને દુનિયા બ્યારથી સમજવા લાગી છે ત્યારથી જ તે તેને મહત્ત્વ આપવા લાગી છે. તેનું મહત્ત્વ-તેની કિંમત છે તે જ રહેલ છે. માત્ર હાલ વાચનનો પ્રચાર જોટલા પ્રમાણમાં છે તેટલા પ્રમાણમાં પ્રાચીન કાળે નહોતો. અર્થાત્ કે ઘણાં પુસ્તકો વાંચવાનો ધખારો નહોતો પણ શિષ્ટ પુસ્તકોનું પારાયણુ થતું હતું. જ્ઞાન લેવા દેવામાં પુસ્તક મદદગાર થયેલ છે. માણસ ગમે તેટલો સાચો હોય પણ તેના જીવનની અવધિ હોય છે, ત્યારે પુસ્તક ચિરંજીવ છે. તેના જીવનની અવધિ નથી: સાચવવામાં આવે તો પુસ્તક અમર બને છે. જતન થતાં કાયમ માટે રહી શકે તેમ હોય તો તે પુસ્તક જ છે. જૈનોના ભંડારો મારા આ કથનના દષ્ટાંત ૩૫ છે. આજના મુદ્રણુ તેમ પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિના યુગમાં પુસ્તકો મેળવવામાં મહેનત લાગતી નથી તેના પ્રમાણમાં પુસ્તક રક્ષણનું કાર્ય ઓછું પુણ્યવંતું હશે. પણ જીના જમાનામાં તો પુસ્તકો મેળવવાની બહુ મુશ્કેલી હતી, એટલે ઝોના સંચય તથા સંરક્ષણનું કામ બહુ પુણ્યવંતું મનાતું હતું. જોરાક કરતાં પણ પુસ્તકો તે કાળે વધારે કિંમતી ગણાતાં હતાં. કાવાગુચી નામના ટિપ્પેરી વિદ્વાને પરદેશમાંથી મહામહેનતે સંપાદિત કરેલાં પુસ્તકોના રક્ષણ માટે પોતાની પાસેના બીજા તમામ કિંમતી બોજનો ભોગ આપવાનું પક્ષદ કયું હતું. વિદ્યાધનના રક્ષણ કાળે સાચીદારોએ ખુશીથી તોફાની પાણીમાં કુદી પડી હોડીને બાર હલકો કરવામાં પુણ્ય ગણ્યું હતું. એ રીતે જીવને જોખમે પણ પુસ્તકોનું જતન કરાવું. ત્યારે અત્યારે મુદ્રણુયુગના પ્રભાવે એવી પરિસ્થિતિ નથી રહી. એ એક લાભ છે. પણ તે લાભની સાથે ગેરલાભ પણ સંકળાયેલા છે જ. દૂષિત સાહિત્ય પણ છૂટથી પ્રગટ થઈ શકે છે. આજનો યુગ જેમ હાપવાનો યુગ છે, તેમ સ્વતંત્રતાનો, રેડીઓ જેવા પ્રચારસાધનોનો પણ છે. તેથી શિષ્ટ સાથે અશિષ્ટ, સંસ્કારી સાથે દૂષિત સાહિત્યના પ્રચાર માટે પણ નોકળાશ થઈ છે. પ્રમુખ સાહેબે પોતાના લાપણુમાં એ બાબત જે આંગણ ચીંધી છે તે બરાબર છે. દૂષિત સાહિત્યના પ્રચાર પર અંકુશ રાખવાને એક ‘સેન્સર બોર્ડ’ સ્થાપવાની જરૂર છે, અને તેની યોજના ને અમલનો બાર વસોનો મોઢ લઈ બેઠેલા મોતીલાલ સાહેબ

ઉપાધી શકે તેમ છે. વસોનો મોહ ટાળીને તેમણે એ પ્રવૃત્તિ ઉપાડી લેવી જોઈએ. એને અલાવે તો સારાં કરતાં ખરાબ સાહિત્ય જ વધારે વંચાતું રહેવાનું. નકામું દૂષિત પુસ્તકોને નાણી, કાઠી તેની યાદીઓ પૂરી પાડવી. સેન્સરના લેણાં જાપવા ને તેની લાખોની સંખ્યામાં નકલો ઠેર ઠેર ફેંકવી. ગ્રંથપાલો માત્ર પુસ્તકો ગોઠવી રાખી ને તેની આપ લે કરીને સંતોષ ન માને. પણ નવાં પુસ્તકો આકર્ષક રીતે ગોઠવે ને તેનાં નામો તથા વસ્તુની જાહેરાત કરે. સારી એવી નવ યોષીઓનાં નામ એક કાડ પર લખીને નવજળાને હાથોહાથ પહોંચતાં કરી તે પુસ્તકો 'જાતે વાંચવાની તથા એવી જ રીતે બીજા' નવ જળુને તે યાદી પહોંચતી કરવાની પોતાવાળા નવ જળુને લલામણુ કરે: શિષ્ટ વાચનના પ્રચાર માટે આ જાતની પરંપરા ચાલુ કરવાની હકિત પણ અજમાવવા જેવી છે. લોકો વાંચવા માગે છે. અમી જાવનું માર્ગદર્શન જરૂર દિતાવહ થઈ પડે."

ઉપરની મતલબનું શ્રી. ગિજુભાઈનું વક્તવ્ય પુરું થતાં વડોદરા પ્રાંત પુ. મંડળના મંત્રી શ્રીશુભ ચીમનભાઈ હ. અમીને પ્રસંગોચિત વિવેચન કરતાં શિક્ષકોને ઉદ્દેશીને કહ્યું કે: " ઘણા ભાષાઓ દલીલ કરે છે કે બધી જ પ્રવૃત્તિઓની જવાબદારી અમારે માથે લાદવામાં આવે છે અને તે કેટલું કરીએ ? પણ દલીલમાં દર્શાવતો આ બોલો ખરો છે કે કલ્પિત તે વિચારવાનું રહે છે. ખરો બોલો ઉઠાવનારા કદી જ ફરિયાદ કરતા જણાતા નથી; કાંઈ ન કરનારા જ ખૂસો મારે છે. ફરજનો ખ્યાલ બંધાશે તો પ્રવૃત્તિઓમાં રસ આવ્યા વગર નહિ રહે. "

હવે, કાર્પવાહીમાં ' આવતી સાલના પ્રશ્નો 'નાં કામ આવતો હોય તે રજુ કરી ચર્ચા ઉપરિષદ કરવાનું કામ શ્રી. મોતીભાઈ સાહેબને કરવાનું હતું. પરંતુ અમય થોડો હતો તેથી તેમજ લગભગ વગેરે કારણોએ મહાલમાંથી આશા રાખેલી તેટલા પ્રતિનિધિઓ નહિ આવેલા હોવાથી ' રજુ કરવા ધારેલા પ્રશ્નો મારા વિચારો સાથે હું ' અરેતર ' તથા ' પુસ્તકાલય ' માસિકોમાં જાપાવી દષ્ટિ કે જેથી બધાંયને તેનો લાભ મળી શકે ' એમ જણાવી પ્રશ્નોની ચર્ચા માંડી વાળી હતી. પણ પ્રમુખ વગેરે વક્તાઓનાં ભાષણોનાં ' પુસ્તક પસંદગી ' તથા ' સેન્સર-ઓડ 'ના સુદ્ધ સંબંધમાં બોલતાં શ્રી. મોતીભાઈ સાહેબે જણાવ્યું કે " મારો અનુભવ છે કે પત્રો ને પુસ્તકોની પસંદગીનું કામ બહુ જવાબદારીભર્યું છે; અને તેમાં વાર્તાનાં પુસ્તકોની પસંદગીનું કામ તો અધરામાં અધરું છે. વાર્તાઓનું પ્રકાશન એટલું બધું વધ્યું છે કે એમાં નિર્ણય આપવાનું મુશ્કેલ બને છે. એવી મુશ્કેલી મારા અધિકાર દરમ્યાન મને જણાતાં ' વાર્તાઓના પરિચય 'ના બે ભાગ તૈયાર કરાવી તેમાં વાંચવા વંચાવવાને ખાસ વાંધો ન હોય તેવી વાર્તાઓના ટુંક પરિચય પ્રસિદ્ધ કરાવ્યા છે. એ કામ આગળ ચાલુ રખાય તો તે ઇચ્છવાયોગ્ય છે; પણ એ દિશાની મહેનતનું ફળ શું ? એને ખરીદનાર કેણુ ? વાંચવા જેવાંની નામાવલિ આપવાથી તો અનિષ્ટ પુસ્તકો ઉત્પત્તિ વધારે વંચાવના લય રહેતો છે એટલે તેમ તો ન જ કરવું. પત્રો માસિકોની પસંદગીમાં પણ ' હરિજન ખંડુ ' ' લયોતિર્ધર ' ' શિક્ષણ પત્રિકા ' ' પુષ્પ ' જેવું વાચન ધ્યાન બહાર રહી જાય તો તે ખેદજનક ગણાય. શ્રી. ગિજુભાઈએ કહ્યું તેવું સેન્સર ઓડ હોય તો આરંખરંખર એમ મને પણ લાગ્યું છે. એ વિષેના શ્રી. ગિજુભાઈ તેમજ પ્રમુખશ્રીનાં

કથનો સાચાં છે. પુસ્તકાલયો કાઢીએ ને તેમાં દાખલ થતાં સાહિત્ય પર એકી ન રાખીએ તો તે કેમ ચાલે ? તો તો પછી દિતને બદલે અદિત જ થવાનો સંભવ વધારેને ? પુસ્તકાલયમાં જ્યાં માત્ર જાપાની ફરફરીયાં કે હલકી વાર્તાનાં પુસ્તકો વાંચવા કે ઘેરબેઠાં ગંજીવો ટીચવો એ બે બરાબર છે. પ્રમુખશ્રી તેમજ ગિજુભાઈના કેટલાક મુદ્દા અને ગમ્યા છે ને એ સંબંધમાં કંઈક કરવા વિચારણા થશે. ”

ઉપસંહાર

એવી મતલબનું શ્રી. મોતીભાઈનું વક્તવ્ય ખલાસ થતાં પ્રમુખશ્રીએ ઉપસંહારનું પ્રવચન કરતાં જણાવ્યું કે “ આજના આવા સુંદર ને અસરકારક વક્તવ્યો પછી મારે ઝાઝું કહેવાનું રહેતું નથી. પરિષદનો પવન આજકાલ એસએર પુકાય છે. વિવિધ જાતની પરિષદો ભરાય છે ને એક પછી બીજી પરિષદની માહિતી મળતી રહે છે. પણ મોટે ભાગે એ પ્રવૃત્તિ માત્ર બે દિવસના મેળાનું રૂપ પકડે છે તે સામે મોટો વાંધો છે. ખર્ચ ને શ્રમના પ્રમાણમાં એ પ્રવૃત્તિ ફળદાયી નીવડતી નથી તે બરાબર નથી. આપણે પણ એ બાબત પૂરતા સાવધ રહી આપણા ખર્ચ ને શ્રમ પણ એ બે ન જાય એ જોવાનું છે. પરિષદોમાં થયેલાં કામોનો હિસાબ કાઢી લવિષ્યનાં કામોની ચર્ચા કરવી એ રીત આદરપાત્ર તેમ પ્રશંસાપાત્ર છે. શિષ્ટ વાચન પરીક્ષાની યોજના બહુ જ વખાણવા જેવી છે. અને એ યોજનાનો અંગત અનુભવ છે. શિષ્ટ સાહિત્યની પરીક્ષાની હું હિમાયત કરું છું, ને એ યોજનાનો લાભ સર્વ કોઈ લ્યો એમ ધ્વજી છું. કુમાર મંડળથી સિદ્ધાર્થસ પણ વધાવી લેવા જેવી લાગી છે. શિષ્ટ વાચનનો પ્રચાર વધારવા માટે પસંદ કરેલાં ૧૦-૨૫ પુસ્તકો ટપાલ યા રેલ માર્ગે વાચકોને વગર ખર્ચે અગર એક વખતના ખર્ચે અમુક મુદત માટે મુરાં પડાય, મુદતસર પુસ્તક પાછાં ન કરે તો ૩ દિવસ રાહતના, તે પછી ફરક, ને તે પછી સલાસદ પત્રકમાંથી કમી એવી કંઈક યોજના વિચારવા લલામણ છે. ”

છેવટે, શ્રી. છોટાભાઈએ પ્રમુખશ્રી સર્વ કોઈનો આભાર માન્યા પછી વડેમાતરમ્ ગવાઈ પરિષદ સવા સાત વાગે વિસર્જન થઈ હતી.

જ્ઞાન-વસંત

(માલિની વ્રત)

ઉપવન સહ ત્રાતા વિશ્વના આજ ગાતા,
મૃદુલ સમીર વાતા લૂંગ પુષ્પે સુહાતા;
પરિમલ જહુ મહેકે યોગીઓ ધ્યાન મૂકે,
સરલસર ઉમંગે ભિમિ ધ્યાનેજ રાચે.
કલ કલ કલ બહેતી શાન્ત નીરા નદી તે,
સરલ સરસ લાગે વિશ્વનાં બહેણુ આજે;
અબુધ મનુજ હાલે જ્ઞાનના ગંગા રહે,
ખટ ઋતુમહી આજે જ્ઞાન રાજે વસંતે.

શ્રી. પ્રાણુલાલ કીરપાશંકર દેશાઈનું ભાષણ

×

×

×

આ પરિષદના પ્રમુખસ્થાનને ભાર ઉપાડવાની હિંમત તો મેં ધરી છે, પરંતુ એક વાત આપની સમક્ષ સ્પષ્ટ કરવાની જરૂર છે. વડોદરા રાજ્યમાં પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિએ જે પ્રગતિ કરી છે તેનાથી સોમા ભાગની પ્રવૃત્તિ પણ એ દિશામાં ક્ષિત્રીય ગુજરાતમાં થયેલી નથી. આપના રાજ્યમાં તો 'પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિ'નું જ એક ઇલાખદું ખણું લગભગ ૩૦ વર્ષ થયાં અસ્તિત્વમાં આવેલું છે. એ ખાતાની રચના મી. બોર્ડન જેવા એક નિષ્ણાતને હાથે શાસ્ત્રીય પદ્ધતિએ કરવામાં આવેલી છે. એટલે પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિની પારિભાષિક બાબતમાં તો ક્ષિત્રીય ગુજરાતમાંથી આવેલો કોઈ પણ પ્રમુખ તમને કંઈ પણ નવું કહી માર્ગદર્શક થઈ શકે એમ નથી. તેથી મારા ભાષણમાં પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિની પારિભાષિક બાબતોની ચર્ચા ન કરતાં હું કેટલાક સામાન્ય વિષયો ઉપર વિવેચન કરવાનું ચોચા ધારું છું.

દરેક મનુષ્ય કેટલેક અંશે દેવ છે, અને કેટલેક અંશે પશુ પણ છે. મનુષ્યની ઉન્નતિને માટે તેનામાં રહેલાં દેવી તત્ત્વોને ખીલવવાની અને વિકસાવવાની જરૂર છે, અને પશુતાનાં તત્ત્વોને કાણુમાં રાખવાની જરૂર છે. પ્રજ્ઞના દેવી અંશે ખીલવવાને માટે અને પાશ્વિક અંશેને દબાવી દેવાને માટે સમસ્ત પ્રજામાં જ્ઞાન અને સંસ્કારોના બહોળો પ્રચાર કરવાની જરૂર છે. પ્રજ્ઞના વિદ્વાન અને સંસ્કારી વર્ગનું મુખ્ય કર્તવ્ય એ હોયું જોઈએ કે તેમણે બીનકેળવણી અને બીનસંસ્કારી જનસમૂહને જ્ઞાન અને સંસ્કારની લઠાણી કરવી જોઈએ. આપણા દેશમાં તો પ્રાચીન કાળથી પ્રજામાં જ્ઞાન અને સંસ્કારોને ફેલાવો કરવાની અનેક પ્રકારની પ્રવૃત્તિઓ ચાલી આવેલી છે. પ્રાચીન કાળમાં જનસમૂહમાં જ્ઞાન અને સંસ્કારો ફેલાવો કરવાને માટે જે સાધનો યોગ્યતામાં આવેલાં હતાં તે સાધનો તે વખતના જીવન આદર્શોને અનુસાર યોગ્યતામાં આવેલાં હતાં. આપણા અત્યારના જીવનઆદર્શો અને પ્રાચીન કાળના જીવનઆદર્શો વચ્ચે મોટો તફાવત છે. આપણા દેશની પ્રાચીન સંસ્કૃતિ પ્રમાણે જીવનના આદર્શો અત્યારની પેઠે પૈસો પ્રાપ્ત કરવો, આનંદ ભોગવવો, પરદેશની મુસાફરી કરી ત્યાં પણ મોજ-મજલ ભોગવવી એ નહોતો. આપણા દેશની પ્રાચીન સંસ્કૃતિ પ્રમાણે તો આ સંસાર મલીન, ક્ષણભંગુર અને સ્વપ્નવત્ છે, માટે તેમાં મોડ ન ધરતાં જીવનની પ્રવૃત્તિઓના ત્યાગ કરી પ્રભુભક્તિમાં તત્ક્ષીન થઈ જઈ આપણા આત્માની ઉન્નતિ યાદી મેળવવો એ, અર્થાત્ કે આધ્યાત્મિક જીવન એ આપણી પ્રાચીન સંસ્કૃતિનો આદર્શ હતો. તેથી તે સમયની પ્રજાકીય કેળવણીનું ખ્યેય પણ હાલની માફક નોકરીઓ અને હોદ્દો મેળવવા કે ધન દોલત અને સત્તા પ્રાપ્ત કરવી એ નહોતું, પણ પ્રજાની કેળવણીનું ખ્યેય-પ્રજાની આધ્યાત્મિક ઉન્નતિ સાધવી એ હતું. અને એ ખ્યેયને લક્ષમાં રાખી પ્રજાને કેળવણી આપવાની યોજના પ્રાચીન સમયમાં આપણા દેશમાં કરવામાં

આવતી હતી. આપણાં લગ્ન કીર્તનો, આપણી ધાર્મિક કથાઓ એ પ્રગ્નને કેળવણી આપવાનાં મુખ્ય સાધનો હતાં. તે સમયના બાહ્ય શિક્ષકો કે ગુરુઓ ત્યાગને જીવનનો મુખ્ય આદર્શ સમજી કોઈ પણ પ્રકારના વેતનની લાલસા રાખ્યા વગર ગામે ગામે ફરી જનસમૂહને કેળવણી આપવાનું અને તેમનામાં સંસ્કારનાં બીજો રોપવાનું કાર્ય કરતા હતા. અત્યારે પણ કેકાણે કેકાણે એ પ્રાચીન પ્રણાલિકા મુજબ જનસમૂહને કેળવણી આપવાનાં એ સાધનોનો ઉપયોગ થતો આપણી દષ્ટિએ પડે છે; અને અત્યારે પણ ધાર્મિક કથાઓ અને લગ્નનો અને કીર્તનો સાંભળવા લોકો અત્યંત શ્રદ્ધાથી દોડતાં આપણા જોવામાં આવે છે, એ કથાઓ અને લગ્નનો કીર્તનો આપણી પ્રાચીન સંસ્કૃતિના અવશેષરૂપે હજી સુધી પણ આપણા સમાજમાં રહેલાં છે.

પણ હવે તો આપણા જીવનના આદર્શો અને જીવનનું ખ્યેષ બદલાઈ ગયાં છે: આપણે આ સંસારને માત્ર સ્વપ્નવત કે ક્ષણભંગુર સમજતા નથી. મૃત્યુ પછી જે થવાનું હશે તે ઘણું, તેની ચિંતા અત્યારે શા માટે કરવી જોઈએ? આપણે તો આપણું અત્યારનું જીવન વધારે આનંદી અને વધારે સુખમય બનાવવું છે; આપણે એક નબળી નિર્માલ્ય અને દબાયેલી પ્રજા છીએ તેને બદલે આપણે સશક્ત, બળવાન, ઉત્સાહી અને સ્વમાની પ્રજા બનવું છે; આપણે એક રોગિષ્ઠ પ્રજા છીએ તેને બદલે આરોગ્ય પ્રાપ્ત કરી એક તંદુરસ્ત પ્રજા બનવું છે; પરાધીન પ્રજા છીએ તેને બદલે આપણે સ્વતંત્ર પ્રજા બનવું છે; નિર્ધન પ્રજા છીએ તેને બદલે આપણે આર્થિક સંપત્તિ પ્રાપ્ત કરી ધનાઢ્ય પ્રજા બનવું છે; આપણે રૂઢિચુસ્ત, વહેમી અને ધર્માધ પ્રજા છીએ તેને બદલે પ્રગતિશીલ, કુદ્દિશાળી અને સહિષ્ણુ પ્રજા બનવું છે: આ રીતે આપણા જીવનનું ખ્યેષ અને જીવનના આદર્શો બદલાઈ ગયેલા હોવાથી આપણા નવીન આદર્શો અનુસાર જનસમૂહને કેળવણી આપી તેમનામાં રૂઢ યજ્ઞ ગચ્છેલી માન્યતાઓ તેમના આચાર વિચારો અને તેમની રહેણી કરણીમાં પરિવર્તન કરવાની જરૂર છે.

આપણી સમસ્ત પ્રગ્નને આ નવીન આદર્શો અનુસાર કેળવણી આપવા માટે માત્ર કથાઓ અને લગ્ન કીર્તનો એટલાં સાધનો પૂરતાં નથી. અંવરય એ સાધનોને પણ નવીન સ્વરૂપ આપી તેનો પણ ઉપયોગ આપણે કરવાનો છે. પણ તેની સાથે નવાં સાધનો પણ આપણે ઉપજાવી કાઢવાનાં છે અને તેમને પણ ઉપયોગમાં લેવાનાં છે.

ચાલુ જમાનામાં પ્રગ્નને કેળવણી આપવાનાં, તેમનામાં જ્ઞાન અને સંસ્કારોનો પ્રચાર કરવાનાં, તેમ તેમના આચાર વિચારો અને રહેણી કરણીમાં પરિવર્તન કરવાનાં અનેક સાધનો છે-જેવાં કે શાળાઓ, કોલેજો, ઉદ્યોગમૂલકો, પુસ્તકાલયો, નાટકો, સિનેમાઓ, રેડીઓ વગેરે. આ સર્વ સાધનોનો વત્તા ઓછા પ્રમાણમાં જનસમૂહને કેળવણી આપવામાં ઉપયોગ થવો જોઈએ. એ સઘળાં સાધનો પૈકીનું એક સાધન જે-પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિ તેના પરત્વે ખાસ લક્ષ આપી આપણી આ પરિપક્વતા તે સંબંધમાં આપણે ચર્ચા કરીશું.

પ્રગ્નને કેળવણી આપવાનાં સાધનોમાં પુસ્તકાલયોનું સ્થાન અનેક છે. પુસ્તકાલયોથી મળતા અનેક લાભો, ઓમોદાર તથા લોકકેળવણીમાં તેમનું અગત્યનું સ્થાન,

પુસ્તકાલયો વગરની જનસમૂહની કેળવણીની અપૂર્ણતા વગેરે સર્વમાન્ય બાબતો ઉપર આપની સમક્ષ વિવેચન કરવું, તેમ આપની સમક્ષ પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિનો ઇતિહાસ રજૂ કરવો તથા આમ પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિ, કરતાં પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિ વગેરે સંબંધી ચર્ચા કરવી એ તો મને કુભારવાડે હાંદલાં વેચવા જવા જેવું લાગે છે. એ સમજા બાબતોમાં તો તમને હું જે કહી શકું તેના કરતાં તમે મને કંઈ વધારે કહી શકો એમ છે. તેથી એ સંબંધમાં કંઈ પણ વિવેચન ન કરતાં જાહેર પુસ્તકાલયોમાં કેવી ભતનાં પુસ્તકોની પસંદગી થવી જોઈએ એ વિષયમાં આપની સાથે વિચારની કંઈક આપ લે કરવાનો હું ઇશદો રાખું છું. જાહેર પુસ્તકાલયો માટે પુસ્તકોની પસંદગી કરતી વખતે ધણી વાર એક અગત્યની બાબત બૂલી જવામાં આવે છે, અને જાહેર પુસ્તકાલયોમાં ગમે તેવાં પુસ્તકોનો સંગ્રહ કરવામાં આવે છે. ઉછરતાં યુવકો અને યુવતીઓને એ પુસ્તકો વાંચવા આપી આપણે તેમનું હિત કરતાં અહિત વધારે કરીએ છીએ. જાહેર પુસ્તકાલયોમાં તો હમેશાં પુષ્ટિકારક સાહિત્યને જ સ્થાન મળવું જોઈએ. પ્રજાજીવનમાં માનસિક અને આધ્યાત્મિક રોગો ઉત્પન્ન કરે તેવા સાહિત્યને તેમાં બીજાકુલ સ્થાન મળવું જોઈએ નહિ, એવો મારો નમ્ર અભિપ્રાય છે. આ પ્રસંગે આપને એક અંગત વાત કહેવાનું મને મન થઈ આવે છે. સને ૧૯૦૮ થી ૧૯૧૪ સુધી હું અમદાવાદની સરકારી હાઈસ્કૂલમાં વિદ્યાર્થીઓને ફ્રેન્ચ ભાષાનું શિક્ષણ આપવાનું કાર્ય કરતો હતો. સને ૧૯૧૦ થી ૧૯૧૬ સુધી એક ફ્રેન્ચ ગૃહસ્થ પ્રો. શારલીએરની નીમણુંક પણ તેજ શાળામાં ફ્રેન્ચ શિક્ષક તરીકે થઈ હતી. એ ગૃહસ્થ દિવસના ત્રણ કલાક ગુજરાત કોલેજમાં ફ્રેન્ચ પ્રોફેસર તરીકે કામ કરતા હતા, અને બે કલાક સરકારી હાઈસ્કૂલમાં મારા સહાધ્યાપક તરીકે કામ કરતા હતા. એમને સાહિત્યના વાચનનો બહુ જ શોખ હતો, અને મહિતામાં એક વાર ફ્રાન્સથી તાજ પ્રસિદ્ધ થયેલાં પુસ્તકોનું પારસલ તેમના ઉપર આવવું હતું. એક વખત તેમણે મને ફ્રેન્ચ ભાષામાં પ્રગટ થયેલું નાનાં નાનાં નાટકોનું એક પુસ્તક વાંચવા આપ્યું. સાહિત્યની અને રસિકતાની દૃષ્ટિએ એ પુસ્તક બહુ જ સુંદર હતું, પરંતુ એમાં રજૂ કરાયેલાં નાટકોની વસ્તુસંકલન ફ્રેન્ચ લોકોના સંસારને લગતી હતી. અપ્રજ્ઞ હિંદુ સંસારને તે બંધબેસતી આવે તેમ નહોતું. છતાં નાટકોની રસિકતાથી લોભાઈ એ ઇચ્છા મેં પ્રો. શારલીએર સમક્ષ પ્રદર્શિત કરી, ત્યારે તેમણે મને કહ્યું: “ પ્રશ્નને ખાતર મહેરબાની કરી આ નાટકોનો તમારી ભાષામાં તમે અનુવાદ કરશો નહિ. એ નાટકો અમારા સંસારજીવનને લગતાં છે. અમારા સંસારજીવનમાં ઉપરિચિત થએલા અને ઉપરિચિત થતા પ્રશ્નોની તેમાં ચર્ચા છે. તમારા મુલાકાએ હજી સુધી તમારા સાંસારિક જીવનમાં આવા પ્રશ્નો ઉપરિચિત થતા નથી, તો પછી તમારી ઉછરતી પ્રજા સમક્ષ પરદેશીઓના સંસારને લગતી આવી આવી બાબતો મૂકી ન્યાં એવા સાંસારિક પ્રશ્નોનું અસ્તિત્વ જ નથી ત્યાં નાહક એવા પ્રશ્નો શા માટે ઉત્પન્ન કરે છે ? ” એ લક્ષ્ય ગૃહસ્થનાં વચનોનું રહસ્ય હું સમજી ગયો અને એ નાટકોનો ગુજરાતી અનુવાદ કરવાની મારી ભાવ્યને મેં ઇલાની દીધી. પરંતુ દરિયાની ભરતીના પ્રવાહને

કોઈથી રોકી શકાય છે ? હમણાં હમણાં યુરોપ, અમેરિકા અને ખાસ કરીને રશિયાની સાંસારિક નવલકથાઓ, નવલિકાઓ અને નાનાં નાનાં નાટકોના આપણી લાપમાં પુષ્કળ આનુવાદો થયે જાય છે. લઝવિચ્છેદ, માત્ર અમુક વર્ષો માટે થતાં લઝો, શારીરિક તૃપ્તિ માટે એક પુરૂષ અને એક સ્ત્રી લઝ કરે અને તેજ પુરૂષ અને તેજ સ્ત્રી માનસિક સહચાર માટે ખીજી સ્ત્રી અને ખીજી પુરૂષ સાથે લઝ કરે, રીતસર લઝ કર્યા વગરનું માતૃપદ કાંઈ સામાજિક પાપ કે ગુનેહો નથી, બાળકોને ઉછેરવાની જવાબદારી તેમને જન્મ આપનાર માતાપિતાની નથી પરંતુ રાજ્યની છે, જાતીય પવિત્રતા એ તો. પ્રાચીન સમયનો એક રૂઢ થઈ ગયેલો વહેમ છે માટે લઝ જેવી સંસ્થાની પણ ખીનજરૂરિયાત એવા એવા યુરોપ અને અમેરિકામાં પ્રસરતા નવીન સાંસારિક વિચારોનું સમર્થન કરતાં નાટકો, નવલકથાઓ અને નવલિકાઓના અસંખ્ય અનુવાદો આપણા સાહિત્યમાં અત્યારે થવા લાગ્યા છે. આવી સાહિત્ય કૃતિઓમાંનાં પાત્રોનાં એનાં એ નામ રાખીને માત્ર તેમના તરજૂમા ન કરતાં આપણા સંસારમાં અત્યારે જે સ્થિતિ બીલકુલ ઉપસ્થિત થયેલી નથી તેમ છતાં આપણા સંસારમાં પણ એવી પરિસ્થિતિ ઉપસ્થિત થઈ છે એમ કહી પાત્રોને આપણા હિંદુ નામ આપી આપણા સંસારના આવાં ચિત્રો દોરનારા લેખકો આપણી પ્રજાનું હિત કરતાં અહિત વધારે કરે છે. આવી જાતનાં નવીન વિચારોનું પ્રચારકાર્ય કરતાં પુસ્તકોને આપણાં જાહેર પુસ્તકાલયોમાં સ્થાન હોવું જોઈએ નહિ એવા મારો નમ્ર અભિપ્રાય છે. કારણ કે આવી જાતનાં પુસ્તકોના વાચનથી આપણા યુવકો અને યુવતીઓની કલ્પનાશક્તિમાં વિકૃતિ પેદા થાય છે અને તેથી તેમના મન ઉપર માઠી અસર થાય છે.

એજ પ્રમાણે વર્ગવિવ્રહના વિચારોનો પ્રચાર કરનારાં પુસ્તકોને પણ આપણાં જાહેર પુસ્તકાલયોમાં સ્થાન હોવું જોઈએ નહિ. અસ્પૃશ્યતા એ આપણી સમાજ-વ્યવસ્થાને કલંક સમાન છે તેથી જેમ અને તેમ જલદીથી આપણા સમાજમાંથી અસ્પૃશ્યતા નીકળી જવી જોઈએ, એ વાત હું કબૂલ કરું છું. પરંતુ બ્રાહ્મણો અને મંદિરોના પૂજારીઓને લંપટ અને વ્યભિચારી તરીકે ચિતરવા, તેઓ ગુપ્તપણે અત્યંત કોમોની સ્વરૂપવાન સ્ત્રીઓ સાથે આડો વ્યવહાર રાખે છે અને બહારથી એ કોમોનાં સ્ત્રીપુરુષોનો સ્પર્શ પણ નહિ કરવાનો ખોટો દંભ રાખે છે એવી વસ્તુસંકલના યોજી નવલિકાઓ લખવી અને તેમાં ઉચ્ચ કોમોનાં હિંદુ સ્ત્રીપુરુષોને એટલા બધાં નિર્દય અને અમાનુષી લક્ષણોનાં ચિતરવા કે જેઓ અત્યંત કોમોનાં બાળકો અને સ્ત્રીઓ ઉપર અસહ્ય જીલગો અને અત્યાચારો કરે છે, અને તેઓ મરી જાય ત્યાં સુધી એમને ધાતકીપણે માર મારે છે : આવાં આવાં વર્ણનો જે પુસ્તકમાં આવે છે એ પુસ્તકોના લેખકો અસ્પૃશ્યતાની દીલચાલનું ખરેખરે હિત કરે છે કે કેમ તે હું કહી શકતો નથી. તરવારના ધા તો યોગ સમયમાં રૂઝાઈ જાય છે અને ઉદાર સ્ત્રી પુરુષો એવા ધા કરનારાંઓને ક્ષમા આપી આખોએ પ્રસંગ બૂલી જાય છે, પરંતુ કલમોના ધા તો ધણા હાડા હોય છે: એ ધા કદી રૂઝાતા નથી અને બૂલી જાય નથી. તેમનું સ્મરણ તો નિરંતર થવા કરે છે અને તેનાથી વેગની રતિ નિરંતર સતેજ રહે છે. અત્યાચારી

આલેખો ભલે અધોગતિએ પહોંચેલા હોય પણ બ્રાહ્મણોએ એક સમયે દેશની અમૂલ્ય સેવા બજાવી છે. માત્ર એક મુઠ્ઠી ચોખ્ખાની દક્ષિણા લઈ તેમણે વિદ્યાર્થીઓને વિદ્યાનું દાન આપી આપણા દેશની પ્રાચીન વિદ્યા અને પ્રાચીન સંસ્કૃતિનું સંરક્ષણ કરી તેને સજીવન રાખી છે. બ્રાહ્મણો રૂઢીચુસ્ત હશે પણ તેમને અધમમાં અધમ અને રક્ષણો જેવા કૂર અને જીલમી ચિતરવા એ તો તેમને હડહડતો અન્યાય કરવા જેવું છે. અંત્યજને હમણાં હમણાં જ વાંચતા શીખવા લાગ્યા છે. તેમના વાંચવામાં આવી જાતનાં પુસ્તકો આવે તો તેનું એક જ પરિણામ આવે કે 'તેમનાં હૃદયોમાં બ્રાહ્મણો માટે નિરંતર વૈમનસ્યની લાગણીઓ બળતી જ રહે. માટે આવી જાતનાં વર્ગ વિગ્રહને ઉત્તેજન આપતાં પુસ્તકોને આપણાં બહાર પુસ્તકાલયોમાં સ્થાન આપવું જોઈએ નહિ.

શ્રીપુરૂષો વચ્ચે વર્ગવિગ્રહ ઉત્પન્ન કરે તેવું સાહિત્ય પણ હમણાં હમણાં આપણી ભાષામાં ઉત્પન્ન થવા લાગ્યું છે. આપણા સમોજમાં શ્રીઓને કેટલેક અંશે અન્યાય થાય છે એ વાત કબૂલ કરવા હું તૈયાર છું; હજીની બાબતમાં તેમ મિલકતની બાબતમાં રાજ્યના કાયદાઓ તેમ સમાજની રૂઢીઓ તેમને પરતો ન્યાય આપતી નથી. એ વાત પણ ખરી છે. પરંતુ પુરૂષ માત્ર સ્વાર્થી, જીલમી અને અમાનુષી છે, કોઈ પણ શ્રીએ પુરૂષ જાતિ ઉપર વિશ્વાસ રાખવો નહિ; એવી જાતના વિચારોનો પ્રચાર કરવું સાહિત્ય શ્રીઓની પ્રગતિને યોગ્ય માર્ગે દેરે છે એમ હું માની શકતો નથી.

સમાજની રૂઢીઓ અને રાજ્યના કાયદાને લીધે શ્રીઓને થતા અન્યાયો પ્રત્યે જનસમાજનું ધ્યાન ખેંચવું અને એ અન્યાયો દૂર કરવાની હડત સાહિત્ય-મારફતે પણ ચલાવવી એ એક વાત છે, અને પુરૂષ જાતિ ઉપર સ્વાર્થનો ધાતકીપણાનો અને પિશાચીપણાનો આરોપ મૂકવો એ તદ્દન જીલમી જ વાત છે. પ્રજાની આ સૃષ્ટિમાં શ્રી અને પુરૂષનું એક બીજા તરફનું આકર્ષણ એ સ્વાભાવિક છે. શ્રીસન્માનના ઓઠા નીચે પુરૂષ જાતિને સ્વાર્થી અને પિશાચી ચિત્રી તેમને હડહડતો અન્યાય કરવું સાહિત્ય પણ આ સ્વાભાવિક આકર્ષણની શક્તિનો કદી પણ નાશ કરી શકશે નહિ. તો પછી જેમને એક બીજાના પૂરક તરીકે સંભળ્યાં છે, અને તેમને એક બીજાના જીવનસાથી તરીકે આ જગતમાં હમેશાં રહેવાનું છે, તેમના દીલમાં એક બીજા પ્રત્યે શુદ્ધ અને નિસ્વાર્થી પ્રેમ, વિશ્વાસ અને માન ઉત્પન્ન કરે એવું સાહિત્ય ઉત્પન્ન કરી આપણું સાંસારિક જીવન ઉચ્ચ કોટિનું અને પ્રેમાળ થાય એવા પ્રયાસો સાહિત્ય-કારોએ શા માટે ન કરવા ? એક તરફથી ન્યારે કેટલાક આધુનિક મુવાન લેખકો અને લેખિકાઓ પોતાની સાહિત્યકૃતિઓ દ્વારા શ્રીપુરૂષો વચ્ચે વર્ગવિગ્રહ ઉત્પન્ન કરવાના પ્રયાસો કરી રહેલાં છે, ત્યારે બીજા પ્રકારના લેખકો ભણેલી, કેળવણી અને સંસ્કારી શ્રીઓને અભિમાની, ઉદ્ધત અને અનીતિમાન ચિત્રી તેમને હલકી પાડવાના પ્રયાસો કરી રહેલા છે. ભણેલી અને સંસ્કારી શ્રીઓને હલકી પાડવું સાહિત્ય બળ-રમાં ઘણું જ વેચાય છે; કારણ કે એવા પ્રકારનું સાહિત્ય ઓછું ભણેલાંઓને એક જાતનો મહિમા આપે છે; અને તે પ્રમાણમાં બહુ સસ્તું વેચાય છે. વળી, વાસ્તવિકતાને નામે તેમ બીજું પણ બિહત્ત સાહિત્ય હમણાં હમણાં આપણી ભાષામાં

કંઈક વધારે પ્રમાણમાં ઉત્પન્ન થવા લાગ્યું છે. ભાવનામય સાહિત્ય ક્ષેત્ર કે વાસ્તવિક સાહિત્ય ક્ષેત્ર એની ચર્ચામાં હું આ પ્રસંગે ઉતરવા માગતો નથી; પરંતુ એટલી વાત તો આપ સહુ કબૂલ કરશો જ કે મનુષ્ય જીવનના કેટલાંક કાર્યો જાહેરમાં થઈ શકતાં નથી. એવાં જાહેરમાં ના થઈ શકે એવાં કાર્યોનું સાહિત્યની કૃતિઓમાં વિગતવાર વર્ણન કરવું એ તો માત્ર વાંચકોની હલકી વૃત્તિઓને પોષણ આપવા જેવું છે. રુશિયાની વેરયાઓના જીવનની વિગતવાર હકીકત આપતું 'યામા' જેવા રુશિયન પુસ્તકોનો શુજરાતી ભાષામાં તરજૂમો કરવાથી નથી થતી આપણી ઉન્નતિ, કે નથી તેથી આપણા સાર્વારિક જીવનને ઉચ્ચ કોટિ પર લઈ જવાનું. મલિન સાહિત્યનો ફેલાવો થતો અટકાવવાના ઠરાવો આપણી સાહિત્ય પરિષદ કરે છે, પરંતુ માત્ર ઠરાવો કર્યાથી આપણે એવી જાતનાં સાહિત્યનો ફેલાવો અટકાવી શકીશું નહિ. એ સાહિત્યનો ફેલાવો વધારે થાય છે, એનું એક કારણ એ છે કે એ સાહિત્ય પ્રમાણમાં ઘણું સસ્તું વેચાય છે. કનૈયાલાલ મુનશી, રમણલાલ વ. દેસાઈ, ધૂમકેતુ, મેઘાણી વગેરે શિષ્ટ સાહિત્ય લેખકોનાં પુસ્તકો પ્રમાણમાં ઘણાં મોંઘાં હોવાથી એ પુસ્તકોનો ખોળો ફેલાવો થતો નથી, અને મલિન સાહિત્ય સસ્તું હોવાથી તેનો પુષ્કળ ફેલાવો થાય છે. મલિન સાહિત્યનો ફેલાવો અટકાવવો હોય તો શિષ્ટ સાહિત્ય સસ્તું વેચાય એવી કાંઈ યોજના કરવાની જરૂર છે. પ્રકાશકો એવી દલીલ કરે છે કે એ પુસ્તકો સસ્તાં વેચવાનું અમને પરવડે એમ નથી; કારણ કે એ પુસ્તકોની ખપત ઘણી ઓછી છે. ખપત વધે નહિ ત્યાં સુધી એ પુસ્તકો સસ્તાં વેચાય નહિ, અને પુસ્તકો સસ્તાં વેચાય નહિ ત્યાં સુધી એની ખપત વધે નહિ: આમ આ પ્રશ્નનું એક જાતનું *Vicious circle* બની રહે છે. આપણે કવિ નર્મદની સતાબ્દી ઉજવી, કવિ નાનાલાલના રજત, સુવર્ણ અને હીરક મહોત્સવો પણ ઉજવ્યા, કવિ ખખરદારની જયંતિ પણ ઉજવી, અને કનૈયાલાલ મુનશીના જન્મની અર્ધશતાબ્દી ઉજવવાની હીલચાલ રૂઝ થઈ ચૂકી છે. આવી ઉજવણીઓના પ્રસંગે એ લેખકોનાં પુસ્તકો જનતાને સસ્તી કિંમતે મળે એવી કાંઈ યોજના થવાની ખાસ આવશ્યકતા છે. જાહેર પુસ્તકાલયોના સંચાલકોએ અમુક પુસ્તકો સસ્તાં મળે છે માટે તેમને ખરીદી પુસ્તકાલયોમાં પુસ્તકોની સંખ્યા વધારવાની વૃત્તિ ન રાખતાં વાંચકોની સુવિધેને પોષે અને તેમનું જીવન ઉન્નત બનાવે એવાં પુસ્તકોની જાહેર પુસ્તકાલયોમાં પસંદગી કરવી જોઈએ.

અત્યારે આપણાં પુસ્તકાલયોમાં નવલકથાઓ, નવલિકાઓ અને સામાન્ય કોટિનાં નાટકોનાં પુસ્તકોનો સંગ્રહ ઘણો જોવામાં આવે છે. કારણ કે લોકોની રૂચિ એવાં પુસ્તકો તરફ કાંઈક વધારે હોય છે અને એવાં પુસ્તકો વધારે વંચાય છે. પ્રમાણમાં મહાન સ્ત્રી પુરુષોનાં ચરિત્રોનાં, પ્રવાસનાં, ધર્મ તથા નીતિશાસ્ત્રનાં, તત્ત્વજ્ઞાનનાં, ઇતિહાસનાં, વિજ્ઞાનનાં, નિર્મિત્રાનાં તથા હુન્નર ઉદ્યોગનાં પુસ્તકો જાહેર પુસ્તકાલયમાં ઘણાં ઓછાં જોવામાં આવે છે. આવી જાતનાં પુસ્તકો વંચાય છે પણ ઘણાં ઓછાં. પરંતુ ભલે એ પુસ્તકો ઓછાં વંચાતાં હોય તો પણ જાહેર પુસ્તકાલયોમાં તેમને યોગ્ય સ્થાન મળવું જ જોઈએ અને એ પુસ્તકો વધારે ને વધારે

વંચાય તેને માટે પુસ્તકાલયોના અંચપાલોએ વાચકોને ખાત્રી પ્રેરનારૂં આપણું જોષએ. જ્યારે પુસ્તકાલયોના અંચપાલોની જવાબદારીઓ ધણી છે. તેઓ માત્ર પુસ્તકોના સાચવનારા નથી. પુસ્તકોનો વધારે પ્રમાણમાં ઉપયોગ કરાવી શકે એવી ખાસ યોગ્યતા તેમનામાં હોવી જોઈએ. નવાં ખરીદેલાં પુસ્તકોનું યોગ્ય વર્ગીકરણ કરી પોતે એ પુસ્તકોને પ્રથમ વાંચી જઈ, તે પુસ્તકોની ઉપયોગિતા તથા તેના કુંઠા સારની નોંધ તૈયાર કરી પુસ્તકાલયોનાં ટેબલો ઉપર મુકવી જોઈએ, કે જેથી એ નોંધ વાંચી વાચકોને એ પુસ્તકો વાંચવાની જીજ્ઞાસા થઈ આવે. ખીનઅનુભવી તથા ઓછી કેળવણી લીધેલા વાચકોને વાંચવા માટે પુસ્તકોની પસંદગી કરવામાં માર્ગદર્શનની ધણી જરૂર છે; અને એ માર્ગદર્શકનું કર્તવ્ય અંચપાલોએ કરવાનું છે. અંચપાલોએ પોતાનો સ્વભાવ ચીઠીઓ ન રાખતાં આનંદી રાખવો જોઈએ. વાચકોને પુસ્તકોની પસંદગીમાં યોગ્ય મદદ કરવી જોઈએ, અને પુસ્તકાલયોનો જેટલો વધારે ઉપયોગ થાય તેટલો સારો એવી વૃત્તિ રાખવી જોઈએ.

સન્નારીઓ અને સદ્ગૃહસ્થો ! પુસ્તકાલયો માટે પુસ્તકોની પસંદગી સંબંધી કેટલાક વિચારો મેં આપની સમક્ષ રજૂ કર્યા છે. નવીન જીવનના ઉત્સાહમાં યનચનાટ કરતાં મુવકો અને મુવતીઓને મારા કેટલાક વિચારો તેમને જૂના પુરાણો જેવા લાગશે તે પણ હું સમજી શકું છું. પરંતુ કેટલીક બાબતોમાં હું જૂના વિચારો ધરાવનારો રૂઢીપૂજક છું. કહેવાતા પ્રગતિશીલ સાહિત્યનો હું હિમાયતી નથી. મારા નંત્ર અભિપ્રાય પ્રમાણે પુસ્તકો અને પુસ્તકાલયોનું મુખ્ય કર્તવ્ય ચાનપ્રચારનું, સંસ્કાર પ્રચારનું અને મનુષ્યના જીવનને પવિત્ર અને ઉન્નત બનાવવાનું છે. માત્ર મનોરંજન કરે, ધરીભર આપણને મલિન આનંદ આપી આપણી હલકી વૃત્તિઓને ઉરકેરે ને પોપે, આપણા સમાજમાં વર્ગવિગ્રહ ઉત્પન્ન કરે એવાં પુસ્તકોનાં હું હિમાયતી નહિ હોવાથી પુસ્તકાલયોમાં પુસ્તકોની પસંદગી વિષે મેં આટલું બધું લ'આણુથી વિવેચન કયું છે.

સન્નારીઓ અને સદ્ગૃહસ્થો ! આપણી આ પરિવદ-પ્રવૃત્તિ છે તે પુસ્તકો અને પુસ્તકાલયોને માટે છે, એમાં ધણાં વિદ્વાન અને સંસ્કારી સ્ત્રીપુરુષોને માટે છે કે સમસ્ત જનતાને માટે છે ? આપણા દેશમાં સમસ્ત જનતા પુસ્તકો અને પુસ્તકાલયોના ઉપયોગ કરી શકે એટલી યોગ્યતા ધરાવે છે ? દેશમાં ન્યાં સોમાંથી દર સ્ત્રીપુરુષોને હજી વાંચતાં પણ આવડતું નથી તેમની સમક્ષ પુસ્તકો અને પુસ્તકાલયોની વાતો કરવી એ બે'સની આગળ ભાગવત વાંચવા જેવું છે. નાનાં નાનાં ગામડાંઓમાં પુસ્તકાલયો હોય તો ગામડાંના સ્ત્રી પુરુષોને વાંચવાનું મન થાય. વાંચવાનો મહાવરો આણુ રહે તો એક વાર વાંચતાં શીખેલું ભૂલી ના જવાય એ બધી વાત ખરી છે; પણ જેમને બિસફલ વાંચતાં જ ના આવડતું હોય તેમનું શું ? પુસ્તકાલયોની પ્રવૃત્તિને વધારે જીવંત અને વધારે વેગવાળી બનાવવી હોય તો આપણે સમાજમાં-જનસમૂહમાં અક્ષરચાનનો બહોળો પ્રચાર થાય એવી પ્રવૃત્તિને પણ આગળ ધપાવવી જોઈએ. આપણા સ્વર્મરંધ નેતા ઝાપાળકૃષ્ણ ગોખલેએ હિન્દી ધારાસભામાં

આજથી અઠ્ઠાવીસ વર્ષ ઉપર જે શબ્દો ઉચ્ચાર્યા હતા તે શબ્દો આજે પણ આપણા દેશને એટલા જ લાગુ પડે છે. તેમણે કહ્યું હતું કે “ સર્વત્ર કેળવણીના ફેલાવાથી આપણા સમૂહને પોતાનું જીવન સુધારવાને માટે વધારા સારા પ્રસંગો પ્રાપ્ત થશે. લોકોની સ્થિતિ સુધારવાના, તેમની સામાજિક પ્રગતિ કરવાના, તેમની નૈતિક ઉન્નતિ કરવાના, તેમજ તેમની આર્થિક સ્થિતિ સારી કરવાના રાજ્યના તેમ પ્રજાના પોતાના પ્રયત્નોને કેળવણીના ધરાબર ફેલાવાથી વધારે ફોટો મળવાને સારી આશા રહેશે. કેળવણીનો ધરાબર ફેલાવો થશે ત્યારે જ દુષ્ટ નાણાં ધીરનારા પકાણો અને મારવાડીઓના અથવા તો સત્તાના મદમાં અધ થઈ ગયેલા હલકા સરકારી નોકરોના બુલમની સામે પોતાનું રક્ષણ કરવાને જનસમૂહ વધારે સક્રિયમાન થશે. પરંતુ ન્યાં વસ્તીના દર ટકાને વાંચતા લખતાં સરખાંએ આવડતું ના હોય ત્યાં અજ્ઞાન અને વહેમોના દુષ્પ્રભોની સામે અસરકારક લડત શી રીતે ચલાવી શકાય ? અને સામાન્ય પ્રજાજીવનને ઉચ્ચ કોટિ ઉપર શી રીતે લઈ જઈ શકાય ? ”

આ ઉપરથી આપ સમજી શકશો કે સમસ્ત જનતાને વાંચતી કરવાની પ્રવૃત્તિનો આરંભ કરવો એ આપણું પહેલું અને અતિ ઉપયોગી કર્તવ્ય છે. ન્યાં સુધી એ કાર્ય પરિપૂર્ણ થાય નહિ ત્યાંસુધી કેળવણીએલાં અને લખેલાંઓને માથે બીજું કર્તવ્ય એ છે કે જેઓને બિલકુલ વાંચતાં આવડતું ન હોય એવાં સ્ત્રી પુરુષોને વારંવાર એકઠાં કરીને તેમની સમક્ષ ઉત્તમ પુસ્તકો અને વર્તમાનપત્રો વાંચી સંભળાવવાં, તેમ તેમની સાથે વાતો કરી અથવા તેમને સીનેમા અને મેજિક લેંટનો બતાવી દેશ પરદેશમાં બનેલા બનાવોની માહિતી આપવી તથા તેમના નિત્ય જીવનમાં ઉપયોગી થાય તેવું જ્ઞાન તેમને આપતા રહેવું. અત્યારે ન્યાં ન્યાં અજ્ઞાન અને અધકારનું, સામાન્ય વ્યાપી રહેલું છે ત્યાં ત્યાં બધે જ્ઞાન અને પ્રકાશ ફેલાવવાનું જનકલ્યાણનું કાર્ય બળેલાં અને સંસ્કારી સ્ત્રી પુરુષોએ કરવાનું છે. આપણા માથા ઉપર અજ્ઞાની પણ મહેનત જોડતોનું ઋણ છે. તેમની મહેનતથી પ્રાપ્ત થયેલા ધનથી રાજ્યે શાળાઓ પાઠશાળાઓ અને વાંચનાલયો ઉઘાડ્યાં છે તે બધાનો લાભ લઈ આપણે જ્ઞાન પ્રાપ્ત કર્યું છે, અને આપણી ઉન્નતિ સાધી છે. તો બની શકે તેટલું એ ઋણ અદા કરવાની આપણી ફરજ છે. પ્રજા આપણને આપણા સ્વાર્થ ઉપરાંત આવાં પારમાર્થિક કાર્યો કરવાની પણ સુચ્છિ આપે !

—❧—

સાચી કેળવણી

ન્યારે તમને ઉગી જાય કે આ દુનિયામાં ન્યાં સુધી મારા હાથ પગ સામૂત છે ત્યાં સુધી આજીવિકા મેળવવા માટે ક્યાંયે વીલુ મોહાડું કરવું નથી, ત્યારે તમારી કેળવણી ધરાબર થઈ ઠહેવાય.

—મ૦ ગાંધીજી.

સન ૧૯૩૭-૩૮ ના પુસ્તકાલય-શિક્ષણ વર્ગો

અંગાઉ જાહેર યથા પ્રમાણે વડોદરા પ્રાંત માટેના શિક્ષણવર્ગ માંચ માસની તા. ૨૪-૨૫-૨૬ ના દિવસોએ સંખેડા મહાલના માંકણી ગામે, અને મહેસાણા પ્રાંતનો વર્ગ એપ્રિલ માસની તા. ૧૮-૧૯-૨૦ ના દિવસોએ દહેગામ મુકામે બરાબ ગયો. માંકણીના વર્ગનો વડોદરા પ્રાંતના ૭ તાલુકામાંથી ૨૬, અને દહેગામના વર્ગનો મહેસાણા પ્રાંતના ૮ તાલુકામાંથી ૪૪ મંત્રી-મંથપાલભાષ્યાએ લાલ લીધો. તેમનાં નામ ઠામ નીચે પ્રમાણે:—

વડોદરા પ્રાંત ૨૬

પેટલાદ મહાલ ૪

- ૧ મણિલાલ શંકરલાલ ઉપાધ્યાય શેખડી
- ૨ ધનવરભાઈ મયુરભાઈ પટેલ કોઠાવી
- ૩ રાનાભાઈ સોમાભાઈ પટેલ રામપુર
- ૪ રાવજીભાઈ સનાભાઈ પટેલ બાકરોલ

ભાદરણ મહાલ ૪

- ૧ સુનીલાલ મણિશંકર પંડ્યા ગંભીરા
- ૨ રણછોડભાઈ બાબરભાઈ પટેલ શીજીવ
- ૩ હોટાભાઈ જોગીદાસ પટેલ દીબા
- ૪ યુગસીભાઈ કાળીદાસ પટેલ જલસણ

સાવલી મહાલ ૧

- ૧ ભાઈલાલભાઈ ધોરીભાઈ પટેલ અંજેસર

કરજણ મહાલ ૧

- ૧ રતીલાલ મૂળજીભાઈ શાહ મેથી

હસોમ મહાલ ૧

- ૧ કૃષ્ણલાલ મોહનલાલ પરીખ મહેલી

પાટરા મહાલ ૧

- ૧ હીરાભાઈ દેસાઈભાઈ પટેલ, મુવાલ

સંખેડા મહાલ ૧૪

- ૧ શંકરલાલ હમનલાલ ઠાકર, માંકુ
- ૨ જોદાલાલ રણછોડભાઈ પુરોહીત ડોરમાળ
- ૩ હર્ષદલાલ હોટાલાલ પંડ્યા કાવીઠા
- ૪ વલ્લભભાઈ મીઠાભાઈ પટેલ "
- ૫ શંકરભાઈ છીતાભાઈ પટેલ લટોદ
- ૬ જીવજીલાલ મ. પરીખ રાજનગર
- ૭ નટવરલાલ હમનલાલ દેસાઈ વડેલી
- ૮ કેશુરભાઈ છીતાભાઈ પટેલ તાંદળન
- ૯ બીખાભાઈ અમૃતલાલ શાહ અદાદપુર
- ૧૦ શિવશંકર ગણપતરામ પંડ્યા બોડેલી
- ૧૧ છીતાભાઈ જુલાભાઈ તડવી કાળીતલાવ
- ૧૨ જોદાલાલ મણિશંકર વ્યાસ કોસિન્દ્રા
- ૧૩ સુનીલાલ કરસનભાઈ પટેલ ચીખોદા
- ૧૪ રવિશંકર હોટાલાલ જોશી પુનવાડ

મહેસાણા પ્રાંત ૪૪.

દહેગામ મહાલ ૨૪

- ૧ ચીમનલાલ ડોસજી ઠાકર કરોલી
- ૨ શંકરલાલ અમૃતલાલ ઠાકર સાંપા
- ૩ રેવંદાસ મોતીભાઈ પટેલ ધસનપુર મોટા
- ૪ શિવશંકર સુખરામ રાવળ "

- ૫ મનસુખલાલ શંકરલાલ ભટ્ટ મગોડી
- ૬ નટવરલાલ અમથાલાલ જોશી દહેગામ
- ૭ પ્રભાશંકર ભાઈશંકર જોશી પ્રાંતીયા
- ૮ હીમતલાલ હરીભાઈ પાલજ
- ૯ ત્રીકમલાલ જગજીવન ચીકોડા

- ૧૦ લાલજીભાઈ જીવાભાઈ ઝારોળા
 ૧૧ જાલાભાઈ વરજાભાઈ જલ્દ્રા મોટા
 ૧૨ રવિશંકર મગનલાલ નદિાલ
 ૧૩ છોટાભાઈ ભાઈલાલભાઈ દાથીજીજી
 ૧૪ બળલાભાઈ શંકરભાઈ જાની વાસણારાઠોડ
 ૧૫ પાનાચંદ સોમચંદ સોનારગ
 ૧૬ સોમચંદ મગનલાલ કંકર કડાધરા
 ૧૭ ત્રીકમલાલ જગનલાલ વ્યાસ નાંદોલ
 ૧૮ અંબાલાલ હરીભાઈ ગણકજી
 ૧૯ કેશવલાલ નરસિંહરામ જાંડવા
 ૨૦ ધરમદાસ લાલજી પાટણકુવા
 ૨૧ વ્રજસીંદાસ જી. પટેલ ધણુપ
 ૨૨ સોમનાથ મોહનલાલ ધણીઓલ
 ૨૩ શામળભાઈ કુંગરભાઈ પટેલ
 વાસણાચોધરી
 ૨૪ લાલજીભાઈ વસ્તાભાઈ પટેલ મગોડી
 ખેરાળુ મહાલ ૫
 ૧ બાણુલાલ મણિલાલ ત્રિવેદી સખળપુર
 ૨ હીરાલાલ કેશવલાલ શાહ, વડનગર
 ૩ લક્ષ્મીશંકર લલ્લુભાઈ વ્યાસ ,,
 ૪ સાંકેજચંદ વિઠલદાસ જાનરકા
 ૫ કચરાલાલ જગનલાલ વ્યાસ મંડાલી
 ચાણુરમા મહાલ ૪
 ૧ કૃષ્ણલાલ માધવરામ વ્યાસ વડાવલી
 ૨ ચંચળધુરી જેતપુરી ગોંસાઈ ફીયાલ
 ૩ જગન્નાથ શિવરામ રાવળ વસાઈ
 ૪ નાનજીભાઈ જેડીદાસ પટેલ ધરમોડા
 કલોલ મહાલ ૩
 ૧ અંબાલાલ શિવરામ ભટ્ટ કારોલી
 ૨ ડાલાલાલ અંબેલાલ બારોટ સેરીસા
 ૩ છોટાલાલ ગોકળભાઈ પરીયા
 પાટણ મહાલ ૨
 ૧ હરજીવનદાસ મોહનલાલ સોની
 વીસલવાસજી
 ૨ ગંગારામ લક્ષ્મીચંદ પટેલ નવાપુરા
 સિદ્ધપુર મહાલ ૪
 ૧ ખોડીદાસ વીરચંદભાઈ સુલુક
 ૨ દારકાંદાસ વીરદાસ પટેલ ખટાસણુ
 ૩ ચીમનલાલ મનસુખરામ કરલી
 ૪ ધ્રુવરલાલ મગનલાલ કરજીપુર
 કડી મહાલ ૧
 ૧ જમાલભાઈ બીખાભાઈ મન્સુરી દેકિસણા
 વિસનગર મહાલ ૧
 ૧ ધ્રુવરભાઈ કામરાજ ખંડોરજી

કુલ ૭૦

ના. નં. ચોકસી

સહમંત્રી, વ. રા. પુ. મંડળ

સન ૧૯૩૬-૩૭ ની ફાલવણી

ગ્રાંતાંકના પૃ: ૩૧૪-૩૧૫ પર પ્રસિદ્ધ થયેલા ફાલવણી સંબંધીના નિયમો અનુસાર સન ૧૯૩૬-૩૭ ની સાલની ફાલવણીની રકમ જે તે પ્રાંત પુસ્તકાલય મંડળ તરફ મોકલી આપવાની વ્યવસ્થા થઈ ગઈ છે. પ્રાંત મંડળો તરફ મોકલાયેલી રકમો પૈકી પ્રાંત મંડળનો ફાળો ફેટલો છે તથા જુદાં જુદાં મહાલ મંડળોનો ભાગ ફેટલો છે તે નીચેના કોષ્ટક પરથી સમજશે. તે ગ્રાંતાંકમાં પ્રસિદ્ધ થયેલા નિયમો વાંચી જે તે મહાલ મંડળે પોતાનો દિરસો પ્રાંત મંડળમાંથી મંગાવી લેવાની અને પ્રાંત મંડળોએ નિયમાનુસાર જે તે મહાલ મંડળના હિસાબ તથા કામકાજની ખાત્રી કરી જેની તેની રકમ સંવેળા અદા કરવાની તજવીજ રાખવી.

વડોદરા પ્રાંત

કુલ આવેલી રકમ રૂ. ૫૫૫-૦-૦ પ્રાંત મંડળને ફાળે જતી રકમ રૂ. ૧૦૪-૧-૦

મહાલ મંડળોને ફાળે જતી રકમ રૂ. ૩૧૨-૩-૦ (નીચે પ્રમાણે)

મહાલવાર આવેલાં લવાજમની

મહાલવાર મળવાની ફાલવણીની

રકમ રૂ.

રકમ રૂ.

૧ પેટલાદ ૧૬૬-૦-૦

૯૩- ૬-૦

૨ બાદરણ ૫૫-૦-૦

૩૦-૧૫-૦

૩ વડોદરા ૩૭-૦-૦

૨૦-૧૩-૦

૪ પાદરા ૫૯-૦-૦

૩૪- ૩-૦

૫ કરજણ ૬૦-૦-૦

૩૩-૧૨-૦

૬ ડબોઇ ૪૩-૦-૦

૨૪- ૩-૦

૭ શિનોર ૪૬-૦-૦

૨૫-૧૪-૦

૮ સાવલી ૨૫-૦-૦

૧૪- ૧-૦

૯ વાઘોડીઆ ૨૬-૦-૦

૧૪-૧૦-૦

૧૦ તિલકવાડા ૭-૦-૦

૩-૧૫-૦

૧૧ સંખેડા ૩૧-૦-૦

૧૭- ૭-૦

૫૫૫-૦-૦

૩૧૨- ૩-૦

મહેસાણા પ્રાંત

કુલ આવેલી રકમ રૂ. ૪૪૮-૦-૦ પ્રાંત મંડળને ફાળે જતી રકમ રૂ. ૮૪-૦-૦

મહાલ મંડળોને ફાળે જતી રકમ રૂ. ૨૫૨-૦-૦ (નીચે પ્રમાણે).

મહાલવાર આવેલાં લવાજમની રકમ રૂ.	મહાલવાર મળવાની ફાલવણીની રકમ રૂ.
૧ દહેગામ ૨૭-૦-૦	૧૫-૩-૦
૨ કડી ૨૪-૦-૦	૧૩-૮-૦
૩ કલોલ ૪૬-૦-૦	૨૭-૬-૦
૪ આંતરસુબા ૧૧-૦-૦	૬-૩-૦
૫ વિજાપુર ૬૭-૦-૦	૩૭-૧૧-૦
૬ વિસનગર ૩૯-૦-૦	૨૧-૧૫-૦
૭ મહેસાણા ૪૮-૦-૦	૨૭-૦-૦
૮ સિદ્ધપુર ૪૦-૦-૦	૨૨-૮-૦
૯ ખેરાળુ ૫૬-૦-૦	૩૧-૮-૦
૧૦ પાટણ ૪૬-૦-૦	૨૫-૧૪-૦
૧૧ ચાણુરમા ૪૦-૦-૦	૨૨-૮-૦
૧૨ હારીજ ૧-૦-૦	૦-૬-૦
૪૪૮-૦-૦	૨૫૨-૦-૦

નવસારી પ્રાંત

કુલ આવેલી રકમ રૂ. ૨૨૮-૦-૦ પ્રાંત મંડળને ફાળે જતી રકમ રૂ. ૪૨-૧૨-૦

મહાલ મંડળોને ફાળે જતી રકમ રૂ. ૧૨૮-૪-૦ (નીચે પ્રમાણે)

મહાલવાર આવેલાં લવાજમની રકમ રૂ.	મહાલવાર મળવાની ફાલવણીની રકમ રૂ.
૧ નવસારી ૫૬-૦-૦	૩૩-૩-૦
૨ ગણદેવી ૩૩-૦-૦	૧૮-૬-૦
૩ પલસણા ૨૬-૦-૦	૧૪-૧૦-૦
૪ દામરેજ ૫૪-૦-૦	૩૦-૬-૦
૫ મહુવા ૧૧-૦-૦	૬-૩-૦
૬ સોનગઢ ૬-૦-૦	૩-૬-૦
૭ મારોળ ૨૨-૦-૦	૧૨-૬-૦
૮ વ્યારા ૧૭-૦-૦	૬-૬-૦
૨૨૮-૦-૦	૧૨૮-૪-૦

અમરેલી પ્રાંત

કુલ આવેલી રકમ રૂ. ૧૧૫-૦-૦ પ્રાંત મંડળને ફાળે જતી રકમ રૂ. ૨૧-૬-૦

મહાલ મંડળને ફાળે જતી રકમ રૂ. ૬૪-૧૧-૦ (નીચે પ્રમાણે)

મહાલવાર આવેલાં લવાજમની મહાલવાર મળવાની ફાલગુણીની

રકમ રૂ.

રકમ રૂ.

૧ અમરેલી ૫૨-૦-૦

૨૬-૪-૦

૨ દામનગર ૧૪-૦-૦

૭-૧૪-૦

૩ ધારી ૧૬-૦-૦

૧૦-૧૧-૦

૪ ખાંભા ૫-૦-૦

૨-૧૩-૦

૫ રતનપુર ૬-૦-૦

૩-૬-૦

૬ કોડીનાર ૧૬-૦-૦

૧૦-૧૧-૦

૧૧૫-૦-૦

૬૪-૧૧-૦

ઐાખામંડળ પ્રાંત

કુલ આવેલી રકમ રૂ. ૨૫-૦-૦ પ્રાંત મંડળને ફાળે જતી રકમ રૂ. ૪-૧૧-૦

મહાલ મંડળને ફાળે જતી રકમ રૂ. ૧૪-૧-૦ (નીચે પ્રમાણે)

મહાલવાર આવેલાં લવાજમની મહાલવાર મળવાની ફાલગુણીની

રકમ

રકમ

૧ ઐાખામંડળ રૂ. ૨૫-૦-૦

૧૪-૧-૦

કુલ પાંચે પ્રાંતોનું

પ્રાંતોનાં નામ પ્રાંતવાર આવેલી લવાજમની રકમ પ્રાંત મંડળને ફાળે જતી રકમ મહાલ મંડળને ફાળે જતી રકમ

૧ વડોદરા પ્રાંત રૂ. ૫૫૫-૦-૦

૧૦૪-૧-૦

૩૧૨-૩-૦

૨ મહેસાણા પ્રાંત ૪૪૮-૦-૦

૮૪-૦-૦

૨૫૨-૦-૦

૩ નવસારી પ્રાંત ૨૨૮-૧-૦

૪૨-૧૨-૦

૧૨૮-૪-૦

૪ અમરેલી પ્રાંત ૧૧૫-૦-૦

૨૧-૬-૦

૬૪-૧૧-૦

૫ ઐાખામંડળ પ્રાંત ૨૫-૦-૦

૪-૧૧-૦

૧૪-૧-૦

૧૩૭૧-૦-૦

૨૫૭-૧-૦

૭૭૧-૩-૦

મોતીલાલ ન. અમીન

મંત્રી, વ. રા. પુ. મંડળ

પુસ્તક પરિચય

૧. પિનાકીન:—ભાષાંતરકાર, સુમનલાલ નગીનદાસ તલાટી; પ્રકાશક, પરમાણુદ પિતાંબરદાસ સ્વસ્તિક ગ્રંથમાળા કાર્યાલય, ૧૧૮ પ્રિન્સેસ સ્ટ્રીટ, મુંબાઈ નં. ૨; ૧૯૩૭; કાઉન ૧૬ પેજ, પાન ૮+૪૨૬; સચિત્ર આચ્છાદનવાળું પાકું પૃહું; મૂલ્ય રૂ. ૩-૦-૦ છટક, માળાનાં આઠકને રૂ. ૨-૦-૦.

સ્વસ્તિક ગ્રંથમાળાના પાંચમા વર્ષના પહેલા-ખીજા પુસ્તક તરીકે ભાષ્યશ્રી સુમનલાલ તલાટી મારફત તૈયાર થએલું, મૂળ પ્રખ્યાત રશિયન નવલકથાકાર ફિડોર ડોસ્ટોવ્સ્કીના ‘ક્રાષ્મ અને પનિશમેન્ટ’નું ગુજરાતી ભાષાંતર ઉપરોક્ત નામથી પ્રસિદ્ધ થાય છે. હાલમાં પાશ્ચાત્ય ગ્રંથકારોનાં પુસ્તકોનાં ભાષાંતરો ઘણાં પ્રસિદ્ધ થવા માંડ્યાં છે. મૌલિક નવલકથાઓ કરતાં અનુવાદો અને ભાષાંતરો પરભાષામાંથી જાં થવા માંડ્યાં છે. અન્ય દેશની અથવા છલાકાની ભાષાથી અનલિખ વાચક માટે ભાષાંતર કે અનુવાદ જરૂરનાં છે. એ દ્વારા અન્ય દેશની સાહિત્ય પ્રગતિ, સામાજિક પ્રગતિ, નૈતિક પ્રગતિ વગેરેની સારી માહિતી આપણને મળે છે.

મૂળ નાયક પિનાકીન સંસ્કારી, વિદ્વાન, અભ્યાસક અને ઉદાર તથા કુમળા હૃદયનો છે, સંયમનો ખાસ આચ્છાદ છે. ખીજના દુઃખે દુઃખી થઈ તે વિદ્યાર્થી અવસ્થામાં પણ પુસ્તકો, પૈસા, આશ્વાસન વગેરે આપે છે. સેવાભાવ પણ તેનામાં હતો જ. માત્ર એનું તત્ત્વજ્ઞાન કોઈ જુદા જ પ્રકારનું પરંતુ ઉચ્ચ કોટીનું હતું એ તેના પ્રસિદ્ધ થએલા નિબંધમાંથી સ્પષ્ટ જણાઈ આવતું. સ્થિતિ નબળી છતાં પાસ-કાંતે દુઃખી દેખી એ દુઃખી થતો અને પોતાની જરા પણ પરવા કર્યા સિવાય સાહાય્ય કરતાં અચકાતો નહિ. મુંબાઈમાં ભણતો તે પિતા ગુજરી જતાં આખરે છોટી દેવું પડ્યું. શિવનાથ, અરવિંદ, શહિદી, શોભના વગેરે પાત્રો પણ નિરાળાં તરી આવે છે. મુક્તાગૌરી પ્રેમાળ માતાનો પોતાના એકના એક પુત્ર તરફ કેટલો અને કેવો અડગ વિશ્વાસ હોય છે તે સ્પષ્ટ કરે છે. ભગિનીપ્રેમ શહિદીમાં મૂર્તિમંત છે પરંતુ સમય આવે ઉગ્ર પણ થઈ શકે છે. કેદારનાથ સાથે હોટેલમાં મુલાકાત થતાં પિનાકીન તથા કેદારનાથ બંને એક ખીજા તરફ આકર્ષાય છે અને ત્યાંથી ઘેર જતાં રતન શોભના અને અન્ય બાળકોના જીવન વ્યવહારથી જાણીતો થાય છે. કેદારનાથ દારૂડીઓ હોવાથી તેમ નિર્ધન હોવાથી શોભનાને અપરમાતાના શબ્દપ્રહારથી અતી-તિમય જીવન ગાળી કુટુંબનું પોષણ કરવું પડે છે. પિતાને તેમાં જરા પણ નાનમ નથી જણાતી. આ બધી સ્થિતિ જ્ઞેતાં પિનાકીનનું હૃદય દ્રવે છે અને પોતાની પાસેના પૈસામાંથી મુઠી ભરી તેમને આપી દે છે. આદર્શોમાં મસ્ત રહેતો પિનાકીન માતાએ મહેનતથી મેળવેલા પૈસા વડે દુઃખી જીવન ગાળી રહ્યો છે. વીંટી તથા

ધડીઆળ શ્રીમંત વિધવા ધનલક્ષ્મીને ત્યાં ગીરો મૂકી પૈસા લઈ તે ખરચે છે. ધન-
લક્ષ્મી પૈસાપાત્ર છતાં લોભી અને જળરી બાજબી છે. એક બે જણની નોંડેનું
એનું વર્તન જોઈ તથા એની એન મંગળા તરફનું એનું વર્તન જોઈ પિનાકીન તેના
પર ખીજવાઈ તેનું કાસળ કાઢવા પ્રેરાય છે. સંતેગો અનુકૂળ થતાં એક દિવસ
વસ્તુ ગીરવી મૂકવાને બદલે રાત્રે તેને ઘેર જઈ કુહાડીથી તેને મારી નાખી પૈસાની
કાચળી, હાર વગેરે વસ્તુઓ કાઢી લઈ તિજોરી ઉઘાડી અંદરથી બે ત્રણ વસ્તુ લઈ
બહાર આવે છે, ત્યાં મંગળા અચાનક આવી ચઢતાં પોતાનું પાપ છુપાવવા તેને પણ
મારી નાખે છે. ત્યાંથી ઘેર જઈ પ્રાયશ્ચિત્તરૂપે અકળામણ અનુભવે છે. થોડી વારે
ચમકી ઉઠે છે અને વિચિત્ર વર્તન કરી માંદા ચવાંતો દેગ કરે છે. પશ્ચાત્તાપરૂપી
કીડો એને ફેલાવી ખાય છે. કોઈ જોડે વાત કરતો નથી. અરવિંદ તેના ખાસ મિત્ર
જોડે પણ તોછડાઈથી વર્તે છે છતાં અરવિંદ મિત્ર કેવા હોય તેના નમૂનો પૂરા પાડે
છે. દાકતર મિત્રને બોલાવી તે તેની સારવાર કરે છે; પરંતુ એની ખરી સ્થિતિ અરવિંદ
જાણી શકતો નથી. પૈસાને અભાવે ઘરની માલિક મહાગંગા એના પર ધરભાડ
માટે ફરીઆદ કરે છે. તેને અંગે એને પોલીસ કચેરીમાં જવું પડે છે ત્યાં પણ
ઉદ્ધત વર્તન ચલાવી અમલદારને તે ચીડવે છે. એટલામાં ખૂનના સંબંધી વાતચીત
થતાં તે એકદમ બેશુદ્ધ થઈ જાય છે. અરવિંદ એને ઘેર લઈ જઈ એની સારવાર
કરે છે પરંતુ તેમાં પણ ખૂનની જવાબા એને પ્રગળે છે. મનમથનાથ સાથે પિનાકીન
લડે છે અને પોતાની બહેન રાહિણીને એની જોડે પરણાવવા જરા પણ ખુશી નથી
અને તેથી તેનું ખૂબ અપમાન કરે છે. મનમથનું વર્તન પણ તેને જ લાયક હતું.
પૈસાને જોરે મનમથ એને હાથમાં લઈ એના કુટુંબ ઉપર વર્ચસ્વ મોગવવા ઇચ્છે છે.
પરંતુ તેમાં એ ફાવતો નથી તેથી ગુસ્સે થઈ મુકતાગૌરી તથા રાહિણી જોડે અષ્ટિત
વર્તન ચલાવી તેને દુલવે છે અને પરિણામે ત્યાંથી હાંકી કઢાય છે. અરવિંદ તથા પિનાકીન
માતા તથા બહેનને મદદરૂપ થઈ પડે છે. પરંતુ હવે પિનાકીન ખૂન સબંધી બાકી
હોઈ છે અને ખૂનીનું દુગિત હૃદય કેવી રીતે પોતાનો ગુન્હો પ્રકાશિત કરે છે તે જાણવા
જવું છે. નીલકંઠ તથા રા. બ. કૃષ્ણપ્રસાદ એના આચરણથી વહેમાય છે અને એના
ઉપર દેખરેખ રાખે છે. પગલે પગલે પિનાકીન પોતાની અસ્થિર પ્રકૃતિને પરિચય
કરાવી ગુસ્સામાં ને ગુસ્સામાં પોતાનો ગુન્હો કબૂલ કરે છે. પશ્ચાત્તાપમાં પિનાકીન
ગુન્હો કબૂલ કરવા જાય છે પરંતુ ખીજ વિચાર આવતાં ત્યાંથી પાછો ચાલ્યો આવે
છે. ભજગોવિંદ નામનો ચિતારો એ સમયે ત્યાં આવી ગુન્હો પોતે કર્યાનું કબૂલ કરે
છે. પિનાકીન ત્યાંથી ખસી જાય છે. દરમ્યાન કેદારનાથ મોટર તળે છુદાઈ મરણ
પંથારીએ છે ત્યાં પિનાકીન આવે છે અને એના અવસાન પછી શોભનાને મદદ
કરવાનું કબૂલે છે. પિતાના કારજને માટે રતનને તથા શોભનાને મદદ કરે છે. એમ
કરતાં શોભના તરફ તે ખેંચાય છે. શોભના પણ પોતાના ઉપર ઉપકાર કરનાર તરફ
ખેંચાય છે અને ધર્મને ધર્મ શોભના આગળ પોતાનું હૃદય કાઢવે છે. શિવનાથ પાસેના
ઝોરકામાંથી બહુ સાંભળી સમય મળે પિનાકીન તથા રાહિણીને સતાવે છે. આખરે
શોભનાના ઉપદેશથી પિનાકીન પોલીસ કચેરીમાં જઈ ગુન્હો કબૂલ કરે છે અને

નિર્દોષ ભજગોવિન્દને ગયાવી લે છે. પિનાકીનરે સાત વર્ષની જન્મ દેશનિકાલની સગ થતાં તેને આદામાન લઈ જવામાં આવે છે. ત્યાં શોભના સાથે જન્મ વખતે વખત મળતી રહી એને આજ્ઞાસન આપે છે અને પ્રાર્થના કરતાં શીખવે છે. શોભના અનન્ય ભાવે એની ચાકરી કરે છે. આખા પુસ્તકમાં ગુન્હો કરનારના માનસનું ચોમ ચિત્ર ખૂબીયાં ધ ચિત્રાયણું દેખાઈ આવે છે.

છપાઈ, કાગળ વગેરે ઠીક છે; પરંતુ ભાષામાં કેટલેક ઠેકાણે ક્ષતિ છે. આશા છે કે ભાષાંતરકાર પોતે બીજી આવૃત્તિમાં તે સુધારશે.

૨. સતી જસમા:—લેખક, વકતાણુકર બીમભાઈ; પ્રકાશક, ઇશ્વરભાઈ મૂળચંદ વીમાવાળા, સ્ત્રીશક્તિ કાર્યાલય, કેળાંપીઠ, સુરત; ૧૯૩૮; કાલિન ૧૬ પેજ, પાન ૧૧૨; કાચું સુશોભિત પૂઠું; મૂલ્ય ૬ આના.

સ્ત્રી શક્તિ મંથમાળાનું આ ૬૬ યુ' પુસ્તક છે. સ્ત્રીઓને પ્રેરણા મળે અને તેઓ આગળ પડી પુરોની માફક પોતાની ઐદિક જીવગી વધારે રસમય અને આકર્ષક બનાવી શકે એ હેતુથી બીજા વિષયોનાં પુસ્તકો સાથે એતનમય અને પ્રેરક જન્યવૃત્તાંતો પણ સદર કાર્યાલય તરફથી પ્રસિદ્ધ થાય છે. પ્રસ્તુત પુસ્તકમાં ઓડ જેવી નતિમાંના રત્નરૂપ સતી જસમાનું ચરિત્ર નવલકથારૂપે બાઈ વકતાણુકરે લખ્યું છે. એમાં જસમા કાણુ હતી, તે કેટલી વિવેકી, ભાવનાશીલ, પ્રેમી તથા પતિભક્ત હતી તે બહુ સુંદર રીતે જણાવ્યું છે. સહસ્રલિંગ તળાવ ખોદવાના કામે રોકાયેલા ઓડ નરનારીઓમાં જસમા પણ હતી અને ત્યાં એક દિવસ તે સિદ્ધરાજની નજરે ચડતાં હલકા નોકરોના કારસ્તાનથી વાતનું વતેસર ટેવી રીતે ચડ્યું, જસમાનું જીવતર ધૂળ સાથે ટેવી રીતે મળી ગયું અને જસમા સતી હોવાથી કેટલી પતિપરાયણ હતી તેમજ પોતાના નિઃશ્વયમાં અનેક પ્રસોભનો છતાં એ કેટલી મક્કમ હતી તે સિદ્ધરાજની તેને પટરાણી બનાવી પાટણુની ગાદીએ બેસાડવાની, મને તેવાને પણ આકર્ષે એવી, ઉત્તમ માગણી તિરસ્કારી, સિદ્ધરાજને શ્રાપ આપી તળાવ ખોદવાનું પડતું મૂકી પંચમે હકીકત જાહેર કરી પોતાને ગામ ચાલી ગય છે. તે પરથી સમગ્રાય છે. આખું ચરિત્ર વાંચવાલાયક છે અને નવલકથા રૂપે પ્રસિદ્ધ કરવાથી દરેક સ્ત્રી પુરુષ અને બાળક એ વાંચવા પ્રેરારો. આવા પુસ્તકને ઉત્તેજન આપવાની સલાહ આપતી એ જ એ પુસ્તકની કિંમત ઓછી કરવા બરાબર ગણાય. છાપકામ ભાષા વગેરે સારાં છે.

૩. દશમી:—લેખક, ' પ્રકાશમ્ '; પ્રકાશક, નવયુગ પુસ્તક ગાંડારં, રાજકોટ, કાઠીઆવાડ; ૧૯૩૮; કાલિન ૧૬ પેજ, પ. ૮+૧૨૮; કાચું પૂઠું મૂલ્ય ૮ આના; પાકું પૂઠું ૧૨ આના.

નવ યુગ મંથમાળાના ૬૬ વર્ષના ૫ મા પુસ્તક રૂપે આ દસ વાર્તાઓ સંગ્રહ બાઈ ' પ્રકાશમ્ ' પાસે લખાવી પ્રસિદ્ધ કર્યો છે. દસ વાર્તાઓ સંગ્રહ હોવાથી તેમજ પોતાના દાદાજીને દશમી પ્રિય હતી અને પોતાના પુરતક સાથે પોતાના પ્રિય પિતામહનું નામ જોડવાની ઇચ્છાથી આ સંગ્રહનું નામ દશમી રાખ્યાનું કર્યું છે. રૂઢીજન્ય સામાજિક અનીચ્છનીય પ્રસંગો સંબંધી ચર્ચા કરતી આ

વાર્તાઓ બોધક, પ્રેરક હોષ સોમાશ્વક સુધારાની આવશ્યકતા નિઃસંશય પૂરવાર કરે છે. સ્ત્રીસૌન્દર્યથી યુવકો કેવું જાન બૂલી જઈ નહિ કરવાનું કરી બેસે છે, પતિ પત્ની એક બીજા પર શુરસે થતાં કેવા હાસ્યાસ્પદ બને છે, પોતાનું જ મહત્ત્વ બતાવવા પત્નીઓ ઉપર સરસાષ્ઠ ભોગવવાં જતાં પત્તિઓ કેવા બને છે, ચોરથી યુવકો પકડ કેવા બીજે છે અને તેથી તેના નામ માત્રથી કેવી નામરદાષ બતાવે છે, પતિને ઠેકણે લાવવા સ્નેહાળ અને શુદ્ધિમાન પત્ની કેવા ધલાળે લઈ પતિને પોતાની ખરી કિંમત કરવા પ્રેરે છે, અન્ય પુરુષ, પછી બલે તે પોતાનો મિત્ર હોય, પરંતુ પોતાની સ્ત્રી સાથે નિઃસંકાય વર્તન કરનાર તરફ પતિરાજ શુરસે થઈ કેવા પગલાં લે છે અને આખરે ખરી વસ્તુસ્થિતિ જાણતા પશ્ચાત્તાપ કરી પોતાની ભૂલ કબૂલ કરે છે વગેરે બાબતો આમાં અસરકારક રીતે વર્ણવી છે. આવાં પુસ્તકો જોમ બને તેમ વધારે વંચાય અને તેથી યુવક યુવતીઓનાં ચારિત્ર વધારે સ્નેહાળ અને ઉન્નત બનાવાય તો આવાં પુસ્તકોનું પ્રકાશન સાર્થક થયું ગણાય. આવાં પુસ્તકોને ઉત્તેજન મળવું જ જોઈએ.

આં નવયુગ અંધમાળાનાં પુસ્તકો ખરેખર પ્રેરક, ઉપદેશક, સૂચક અને સર્વદેશીય છે. સામાજિક પરિવર્તનના આ સમયમાં આવાં પુસ્તકો દ્વારા સારાં નરસતિ તોલ કરી અનિષ્ટોથી દૂર રહેવામાં અને સામાજિક કુરિવાગો નષ્ટ કરવાને ઉગતી પ્રજાને બહુ મદદ મળશે.

૪. અભિષેક:—કર્તા, ‘આનંદેશ’ (વિનોદરાય હ. ભટ્ટ); પ્રકાશક, ચાંપશી વિ. ઉદેશી ૨૫, પોલોક સ્ટ્રીટ, કલકત્તા; ૧૯૩૮; કાઉન ૧૬ પેજ, પાન ૬૨૨૧૨; આચ્છાદનવાળું પૂઠું; મૂલ્ય રૂ. ૧-૮-૦.

રા. વિનોદરાયે ભાષ ચાંપશીના ઉત્તેજનથી પ્રેરાઈ વખતોવખત લખેલી ટૂંકી વાર્તાઓનો આ સંગ્રહ ભાષ ચાંપશીએ માંહે રહેલી સર્જનશક્તિ, પાત્રલેખન તથા ઝીણી અવલોકન શક્તિથી પ્રેરાઈ પ્રસિદ્ધ કર્યો છે. આમાંની ૬ વાર્તાઓ જીવનના પ્રસંગોનું વર્ણન અને કેટલાક ગૂઢ પ્રશ્નોની ચર્ચા કરે છે. સિનેમાના મેનેજરનું જીવન કેવું હોય છે અને તેને લીધે આખરે એની કેવી દશા થાય છે તે ‘સિનેમા મેનેજર’ ઉપરથી બહુ સુંદર રીતે સમજાય છે. એ ઉપરાંત ‘નવી મા’, ‘અધુરું સ્ત્રીત્વ’, ‘ચંદનની મધુરજની’, ‘જીવન સ્વપ્ન’ અને ‘વાતસલ્યનો અભિષેક’ જીવનના બુદ્ધિ બુદ્ધિ પ્રસંગો તથા સ્ત્રીપુરુષોની ઉત્તમ કાર્યશક્તિના નમૂના પૂરા પાડે છે. એકંદર નવે વાર્તા બોધક, રસમય અને કલાત્મક છે. પુસ્તક હાથમાં લીધા પછી છોડવું ન ગમે એવું છે. જીવનની બુદ્ધિ બુદ્ધિ દિશાઓનું તાદરશ વર્ણન ખરેખર ખાસ વાંચવાલાયક છે. આશા છે કે લેખકભાષ આ દિશામાં પ્રયત્ન જારી રાખી શુજરાતી સાહિત્યને સમૃદ્ધ બનાવવામાં પોતાનો ફાળો યથાશક્તિ યથાઅવકાશ આપશે જ. આધુનિક સમયમાં આવાં પુસ્તકો યુવાન સ્ત્રી પુરુષોને માર્ગદર્શક થઈ પડશે.

૫. હાલેલી (જમીનના ગુલામો) :—લેખક ડૉ. સુમન્ત મહેતા; પ્રકાશક, સોનુબેન શાહ, લોકનાદ કાર્યાલય, દિલ્લી ચકલા, અમદાવાદ; ૧૯૩૮; કાઉન ૧૬ પેજ, પાન ૧૬; કાચું સચિત્ર પૂઠું; મૂલ્ય ૧ પૈસો.

આ પુસ્તિકામાં ડૉ. સુમન્તે હાલી એટલે ગુજરાતના દુબળા લોકોની સ્થિતિ તરફ નેતાઓનું તેમજ સમાજનું ધ્યાન ખેંચ્યું છે. સરકાર, મહાસભા અને દેશી રાજાઓ, કે હિંદી પ્રજા કોષને પણ આ લગ્નચી દમણ સુધીના પ્રદેશમાં વસતા દુબળાઓની સ્થિતિ સુધારવા મન થયું નથી. આવા દુબળાઓને કરજે નાણાં આપી તેમની પામે જીવનપર્યંત નોકરી લેવાય છે, એ પ્રયાને 'હાલી' પ્રયા કહે છે. નાણાં આપનાર 'ધણીઆમો' કહેવાય છે અને કરજ લેનાર હાલી કહેવાય છે. પ્રથમથી અત્યાર સુધીની એ લોકોની સ્થિતિ વર્ણવી, એ ગુલામીની પ્રયા બંધ કરવા શું કરવું તેના ઉપાયો પણ દર્શાવ્યા છે.

૬. કિસાન જાહેરનામું :—પ્રકાશક, રચણ, વર્ષ પૂઠું ઉપર પ્રમાણે; પાન ૨૭; મૂલ્ય ૨ પૈસા.

અખિલ હિંદ કિસાન સમિતિએ ૧૯૩૬ ના ઑગસ્ટની ૨૧ મી તારીખે મંજુર કરેલું આ જાહેરનામું તેમના હક્ક, તેમની માગણીઓ તેમજ કિસાન સભાનું બંધારણ વગેરે સંબંધી માહિતી આપે છે. કિસાન પ્રવૃત્તિના કાર્યકરોને બહુ ઉપયોગી થઈ પડશે.

૭. બિહાર કિસાન :—પ્રકાશક, રચણ, વર્ષ, પૂઠું ઉપર પ્રમાણે; પાન ૫૪; મૂલ્ય ૧ આનો.

આમાં બિહારના કિસાનોની શોચનીય સ્થિતિ, મહાસભાની કિસાન પ્રવૃત્તિ, બિહાર મહાસભા પ્રધાનમંડળોની કિસાન પ્રવૃત્તિ તરફની વલણ, જમીનદારો તથા કિસાનોની લડત, શ્રી. ગાંધીજીની એ પ્રવૃત્તિ પ્રત્યે અનુકંપા અને તેમની દોરવણીથી કિસાનોના પ્રયાસો વગેરે બાબતો વર્ણવી આ પુસ્તકમાં કિસાનોની સાચી સ્થિતિ કેવી લખ્યું છે તેનો ખરો ખ્યાલ આપ્યો છે. મહાસભાના પ્રધાનો આ સંબંધમાં શું કરી રહ્યા છે તે પણ સમજાવ્યું છે. બિહાર કિસાન સમિતિના પ્રમુખ સ્વામી સહનનંદ સરસ્વતી દંડી સંન્યાસી છતાં કિસાનો માટે કેટલો શ્રમ લઈ રહ્યા છે તે પણ વાંચવા જેવું છે.

૮. ઓળખો છો ? :—પ્રકાશક, મગનભાઈ જીવાભાઈ પટેલ; રચણ, વર્ષ, પૂઠું, વગેરે ઉપર પ્રમાણે પાન ૧૨; મૂલ્ય ૧ પૈસો.

શ્રી માનવેન્દ્રનાથ શૈવ પહેલાં કેવા મતના હતા તેમણે શું શું કહ્યું, તેમના મતનું પરિવર્તન કેવી રીતે થયું, જેલમુકિત બાદ તેઓ કેવા બદલાઈ ગયા અને હાલમાં તેમના વિચારો કેવા છે વગેરે આમાં વર્ણવ્યું છે. પરિસ્થિતિઓને અંગે બ્યક્તિના નિયારોનું પરિવર્તન કેવું થાય છે તે આ ઉપરથી સમજાય છે. મહાસભા અને એમની વચ્ચે શો અંતર છે, રાષ્ટ્રીય સ્વરાજ્યવાદી પક્ષમાં હોવાનો દાવો કરતા છતાં એના સિદ્ધાંત વિરુદ્ધના એમનાં મતઓ કેવાં છે વગેરે શ્રી. મગનભાઈએ જણાવ્યું છે. એમનો સમાજવાદ તથા સામ્યવાદ કેવો છે તે પણ અંગે જણાવ્યું છે.

૯. સર્વોદય કે સામ્યવાદ :—લેખક, દરિપ્રસાદ દેસાઈ; પ્રકાશક, રચણ, વર્ષ, કદ, પૂઠું ઉપર પ્રમાણે; પાન ૩૮; મૂલ્ય ૧ આનો.

પ્રસ્થાન કાર્યાલય તરફથી શ્રી નરહરિ પરીખનું ' સામ્યવાદ અને સર્વોદય ' એ નામનું પુસ્તક હાલમાં જ પ્રસિદ્ધ થયું છે. તેમાં ' સામ્યવાદ અને સર્વોદય ' ની સુલભતા કરવામાં શ્રી પરીખે જણાવેલાં મતોઓની ભૂલો આ લેખમાં ભાષ્ય હરિપ્રસાદે પોતાનાં મતોઓ પ્રમાણે પ્રમાણસર બતાવી છે. મહાત્મા ગાંધીના સર્વોદયની નવીન સમાજરચના કેવી હોય, તેમાં દરેક વ્યક્તિ સામુદાયિક કાર્ય કેવી રીતે કરે, તેમાં જે રાજ્યને સ્થાન હોય તે રામરાજ્ય કેવું હોય, તેમજ ' સામ્યવાદ અને સર્વોદય ' બંને અસંગત અને અલગ ક્યાં થાય છે, વગેરે બહુ રસમય અને જલદી સમજી શકાય એવી રીતે ભાષ્ય હરિપ્રસાદે સમજાવ્યું છે. પુસ્તક વાંચી મનન કરવાલાયક છે. મહાસભાના કાર્યકરો, નેતાઓ, સમાજના નેતાઓ વગેરેને આ લેખ ઉપયોગી તેમજ માર્ગદર્શક થઈ પડશે.

૧૦. હિંસાની ઉત્તેજના ? :—પ્રકાશક, સ્થળ, વર્ષ, કદ, પૃ.કુ. વગેરે ઉપર પ્રમાણ; પાન ૩૫; મૂલ્ય ૧ આના.

મદ્રાસ, બિહાર, અમદાવાદ, મુંબાઈ વગેરે સ્થળે મજૂરો મુડીવાદ સામે થયા, મીલો બંધ થઈ અને લાઝમના મોરચા ચલાયા, ગાંધીજી ચમક્યા અને મહાસભાની ચેતવણી મુજબ દરેક સ્થળે મહાસભાવાદી પ્રધાનોએ હિંસાનો સામનો કરવા ૧૪૪(અ) નો ઉપયોગ કર્યો. એ પ્રધાનોની વિરુદ્ધ પોકાર કરવા તથા તેમનું દષ્ટિબિંદુ બૂલબરેલું હતું તે જણાવવા આ પુસ્તક લખાયું છે. હિંસા એટલે શું તેમજ મહાસભાવાદી પ્રધાનો મજૂરોની ચળવળ દાખી દેવા સરકારી કાયદાનો આશરો લઈ શકે કે કેમ વગેરે બાબતો અત્રે ચર્ચા છે. એ દષ્ટિબિંદુ પણ સમજવા લાયક છે.

૧૧. ગ્રામ ભજનમંડળી :—સંપાદક, જુગતરામ ચી. દવે; પ્રકાશક, નવ-જીવન પ્રકાશન મંદિર, અમદાવાદ; ૧૯૩૮; કદ ૩૨ પેજ, પાન ૮૫૪; કાચું પૃ.કુ.; મૂલ્ય બે આના.

ગામડાંઓમાં ભજનમંડળીઓ બેસે છે અને રાતનો સમય ભજન કીર્તનમાં ગાળે છે. એવે પ્રસંગે ઉપયોગી થઈ પડે એ માટે ભાષ્ય જુગતરામે નરસિંહ મહેતા, મીરાંબાઈ, ધીરો વગેરે પ્રાચીન કવિઓનાં કેટલાંક આધ્યાત્મિક ભજનો તેમજ ગ્રામજીવનને લગતાં તેમજ આધુનિક ચળવળોને લગતાં ભજનો રૂપી કાવ્યો તારવી કાઢી સાત મંડળીઓને ચાલે એવાં ભજનોનો સંગ્રહ એકઠો કર્યો છે. જીવનની જુદી જુદી પરિસ્થિતિઓને અનુકૂળ આવે એવાં ભજનો છે. એક રાતમાં એક મંડળીનાં ભજનો લેખે એક અઠવાડીયા સુધી ભજનો કરી શકાય એવી રીતની ગોઠવણી છે. પસંદગી સુંદર, બોધક અને પ્રેરક છે. ઉત્તેજન મળશે જ, કારણ કે કિંમત પણ વધારે નથી.

૧૨. શાભારામની સરદારી :—લેખક-પ્રકાશક, ઈન્દુલાલ યાગિક, મુંબાઈ; ૧૯૩૮; ૧૨ પેજ. કદ, પાન ૧૧૬; કાચું પૃ.કુ.; મૂલ્ય ૪ આના.

હરિપુરામાં મહાસભાની બેઠક મળવાની હતી તે સમયે ડૉ. સુમન્ત તથા ભાષ્ય ઇંદુલાલે સુરત જીલ્લાના કુળજાઓની સ્થિતિ સુધારવા પ્રયત્નો કર્યા હતા. ભાષ્ય ઇંદુલાલે

એ પ્રસંગ માટે સુરત જીલ્લામાં દુબળાઓની સ્થિતિ કેવી છે, તેમની પાસે જમીનદારો, દેશાધિકારી કેવી સુલાભગીરી કરાવે છે અને એ સ્થિતિમાંથી તેમનો ઉદ્ધાર કેવી રીતે થઈ શકે, એ દર્શાવવા આ ચારઅંકી નાટક દ્વારા પ્રયત્ન થયો છે. યુવકસંઘનાં યુવક યુવતીઓ દ્વારા પરેલો અને દેસાઈઓની યુક્તિ પ્રયુક્તિઓનો સામનો કરી તેમની જોડકાઓનો ખરો ખ્યાલ આપવાનો પ્રયત્ન થયો છે. સ્ત્રીઓને પણ આ ચળવળમાં ભાગ લેતી દેખાડવામાં આવી છે. પુસ્તક વાંચવાલાયક છે. પુસ્તક વાંચતાં એ લોકોની સ્થિતિનો થોડોક પણ સારો ખ્યાલ આવશે.

૧૩. લગ્ન કે કરાર:—લેખક, સ્વ. ભોગીન્દ્રરાવ દીવેટીઆ; પ્રકાશક, નવયુગ પુસ્તક હાંડાર રાજકોટ, કાઠીઆવાડ; ૧૯૩૮; કાઠિન ૧૬ પેજ, પાન ૨૪ + ૨૪૦ કાસ્તું પૂઠું; મૂલ્ય રૂ. ૧-૪-૦; પાકું પૂઠું રૂ. ૧-૮-૦.

નવયુગ અંથમાળાના ૬ શ્રી વર્ષના ૪ થા પુસ્તકરૂપે પ્રસિદ્ધ થતા આ પુસ્તકમાં આજી જમાનામાં ખળભળાટ મચાવનાર 'લગ્ન : ધર્મ કે કરાર ?' એ પ્રશ્ન બહુ કુશળતાપૂર્વક અને બહુ છૂટથી ચર્ચાયો છે. સ્વ. ભોગીન્દ્રરાવ નવલકથા દ્વારા સામાજિક પ્રશ્નોની ચર્ચા માટે જાણીતા થઈ ચૂક્યા છે. પ્રસ્તુત પુસ્તકમાં લગ્ન ધર્મ છે પણ કરાર નહિ એ સિદ્ધાંત બહુજ સ્પષ્ટ રીતે રજૂ કર્યો છે. કરાર તરીકે ગણતાં એમાંથી શું નીકળશે અને સમાજ ઉપર એની કેટલી માઠી અસર થશે તે સુંદરલાલ, વિનોદરાય, મધુરી, કુલીન વગેરેનાં પાત્રો દ્વારા પ્રતિપાદિત કર્યું છે. વિનોદરાય અને મધુરી અસલી વિચારનાં હોવા છતાં સમયાનુકૂલ સુધારા કરવા તરફ અણગમે નહિ બતાવતાં તેની જરૂરીયાત જણાવે છે. વિનોદરાયનું હિંદુ લગ્ન-સુધારણા-સમાજમાંનું ભાષણ ખરેખર દરેકે વાંચવા લાયક છે. કર્તાના પોતાના વિચારો એમાંથી જણાશે. 'મધુરીનું' પાત્ર, આદર્શ હિંદુ મહિલાનું ખરું સ્વરૂપ જણાવે છે. પતિભક્તિ કરવા છતાં પોતાના સિદ્ધાંતથી વિચલિત નહિ થતાં પતિને પોતાનો મત સ્વીકારવા સમજાવે છે. છૂટાછેડાથી કેટલો અનર્થ થશે તે સુધારણા સમાજમાં તે નીડરતાથી જણાવે છે. દરેક પોતાની સ્થિતિને અનુકૂળ શિક્ષણ લેવું જોઈએ એ માટે લલિતાનું અને મંગળીઆનું પાત્ર રજૂ થયું છે. બન્નેને આખરે પોતાની સ્થિતિને અનુકૂળ થવું પડે છે, જો કે લલિતા કુમારિકા જ રહે છે. હાલની પાશ્ચાત્ય લગ્નપ્રથાનું અનુકરણ કરતાં લગ્ન સંબંધી વિચારો કેટલા બૂલબૂલ છે તે આ પુસ્તકમાંથી સમજશે. યુવકો, યુવતીઓ, નેતાઓ વગેરેએ આ પુસ્તક ખાસ વાંચવું જોઈએ. પુસ્તકાલયો જરૂર ખરીદી ઉત્તેજન આપે. જોટલો ફેલાવો આના પુસ્તકનો વધારે તેટલો વધારે ફાયદો સમાજની નવીન રચનામાં જણાઈ આવશે.

૧૪. મરત ફકીરનાં હાસ્ય છાંટણાં:—લેખક, મરત ફકીર; પ્રકાશક, કંઈ સ્થળ, વર્ષ પૂઠું વગેરે ઉપર પ્રમાણે; પાન ૨૪૪; મૂલ્ય ઉપર પ્રમાણે.

લીલાવતી અંથમાળાના ૬ શ્રી વર્ષના બીજા પુસ્તકરૂપે આ પુસ્તક પ્રસિદ્ધ થયું છે. હાલ મરતફકીર હાસ્યલેખક તરીકે જાણીતા છે. આ પુસ્તકમાંની ૧૯ વાતો એકથી એક ચહે એવી છે. શ્રીમન્તાઈના આપ, ગૃહદેવીની પ્રતિસ્પર્ધા, દશગો ગ્રહ, વગેરે ખાસ વાંચવાલાયક છે. જીવનની હાડમારીમાંથી આનન્દ સાથે ઉપદેશ આપવાનો આ

પ્રયત્ન છે. જુદી જુદી હાસ્યાસ્પદ આજ્ઞાતા વાંચતાં આનંદ આવે છે. કાયા કાનથી તેમજ સ્ત્રીઓ તરફ હલકી નજર રાખવાથી કેવી ગંભીર ભૂલ થાય છે તે આ વાર્તામાંથી સમજાય છે. હેલ્સી નવ વાર્તા શબ્દોની રચના દ્વારા આનંદ આપવાની છે. હાલમાં વપરાતી કેટલીક ચુક્રિતો કેટલી હાસ્યાસ્પદ છે તે આ વાર્તાઓ દ્વારા લેખકે જણાવ્યું છે. વાર્તાઓ અવલોકન દષ્ટિ તથા ઝીણવટની ખરી છાપ ખેસાડે છે. આવાં પુસ્તકો તો ઉત્તેજન પામશેજ.

આવી અંથમાળા દ્વારા સામાજિક તથા આર્થિક વગેરે પ્રશ્નોની ચર્ચા કરી સામાજિક સુધારા તરફ લોકોની દષ્ટિ દોરવાનો પ્રયત્ન કરવા માટે ભાષ રેવાશંકર દોશીને અભિનંદન ઘટે છે. નવયુગ પુસ્તક ભંડાર બહુ સારા વધારા સાહિત્યના સર્જનમાં કરી રહ્યું છે. કિંમત જરા હજી ઓછી રખાય તો આવાં પુસ્તકોનો ફેલાવો વધારે થશે એમ અમારું માનવું છે.

ના. ચં. દીવાનજી

૧૫. અખંડ જ્યોતિઃ—લેખક, 'સોપાન'; પ્રકાશક, ક્રાંતિસાલ મહિસાલ શાહ, અંજલિ અંથમાળા-અમદાવાદ; ૧૯૩૮; ૧૬ પેજ; ૫. રૂ. ૨૩૬; કાચું પૂઠું કિં. રા. ૧-૪-૦; પાકું પૂઠું કિં. રા. ૧-૮-૦.

આ પુસ્તકે અંજલિ અંથમાળાના ત્રીજા વર્ષનું યોગ્ય પ્રકાશન હોય તેમાં (૧) નરહરિ અને ચંદ્રિકા, તથા (૨) વસંત અને નિરંજન નામની બે રસિક લાંબી નવલિકાઓ સંચિત થયેલી છે. બન્ને વાર્તાઓ પ્રેમની અખંડ જ્યોતનો પ્રભાવ દર્શાવતી વસ્તુ ધરાવતી હોવાથી પુસ્તકનું નામ 'અખંડ જ્યોત' રખાયું છે. પહેલી વાર્તા લખજીવનને સંદર્ભ અને સુખી બતાવવા કાળે ઉભય પક્ષે ત્યાગ અને ઉદારતાની અનિવાર્ય જરૂર છે એ મહા સત્ય પ્રતિપાદન કરે છે; ત્યારે બીજી વાર્તા પ્રેમવેદનાની મીઠાશ અને સાચી મૈત્રીની વિશુદ્ધતા ને નિરવાર્યતાનો સુંદર ખ્યાલ આપે છે. વસ્તુસંકલના બન્નેની એવી સુઘટિત છે, અને ભાષા શૈલી સરળ છતાં એવી આકર્ષક છે કે વાર્તા એકવાર વાંચવા માંડ્યા પછી પૂરી થતાં લગી પુસ્તકને હેઠે મૂકવું નહિ એ. વાર્તાવાચનના શોખીનો માટે પુસ્તક ખેશક અપનાવવા જેવું.

૧૬. બાળકોની માવજતઃ—લેખક-પ્રકાશક, રઘુનાથ ગંગારામ કદમ; ડૉ. દામનગર; આવૃત્તિ પહેલી; ૧૯૩૮; ૧૬ પેજ; ૫. રૂ. ૨૬૦; કાચું પૂઠું કિં. રા. ૫૦; પાકું પૂઠું કિં. રા. ૨૫.

એક પછી એક ઉપયોગી પ્રકાશન બહાર પાડતા રહી આ મહારાષ્ટ્રીય લેખક બહુએ ગુજરાતી સાહિત્ય સમૃદ્ધિમાં જે આવકારપાત્ર ઉમેરા કરવા માંડ્યો છે તે બદલ તેમને હાર્દિક ધન્યવાદ !

પ્રસ્તુત પ્રકાશન વૈદકીય વિષયનું હોય તેમાં નિરાંગી પ્રજા માટેની પ્રાથમિક જરૂરિયાતોથી માંડીને તે સગર્ભાવસ્થા, સુવાવડ, સુવાવડી સ્ત્રીની તથા બચ્ચાંની સારવાર, માવજત ને બહારના ખરાબ, દાંત આપતી વખતે અને તે પછી લેવાની સંભાળ, બાળકની કુદરતી હાજતો, તેનાં સ્નાન, વસ્ત્ર, રમતગમતો, લેંધ ને આરામ, અકસ્માત

ને મંદવાડ વખતની સારવાર, કેળવણી અને રીતભાત વગેરે વિવિધ બાબતોની અનુભવસિદ્ધ માહિતી આપવામાં આવેલી છે. તદુપરાંત કે થી એ સુધીનાં ૭ પરિશિષ્ટોમાં કૃત્રિમ સ્વાસોચ્છ્વાસ આપવાની રીતો, સંતતિનિયમનના સાધ ઉપાય, માદગી વખતનાં ખાનપાન ને ઓસડો, માવજત માટેનાં સાધનો ને ધ્યાનમાં રાખવા લાયક સૂચનાઓ, તથા તંદુરસ્ત બાળકનાં લક્ષણની માહિતી આપવામાં આવી છે. છેવટે સામેલ રંખામદી વિષયસૂચિથી અમુક બાબતની માહિતી તત્કાળ મેળવી લેવાની સુગમતા સાંપડે છે. એ પરિશિષ્ટો અને એ વિષયસૂચિથી તો પુસ્તકની ઉપયોગિતામાં ઓર વધારો થવા પામ્યો છે.

કહેવું નોંધ્યે કે માતાની સારવાર ને બાળકોની માવજત સંબંધમાં આ પુસ્તક ખરેખર ઉપયોગી છે. સાધનસંપન્ન એકેએક કુટુંબે એને અપનાવવું નોંધ્યે ને વાંચવું નોંધ્યે. સીમંત પ્રસંગે સીમંતીની જીને બેઠ આપવા જેવું છે. આવું સરસ ને ઉપયોગી પુસ્તક નવા વર્ષના બજેટની પુસ્તકપસંદગીમાં સ્થાન પામ્યા વગર ન જ રહે: મહિલા પુસ્તકાલયો તો ખસુસ ખરીદે.

૧૭. સાહિત્યને ઓવારેથી ખંડ ૧-૨:—કર્તા, શંકરલાલ ગંગાશંકર શાસ્ત્રી, જીનાગઢ કોલેજના પ્રોફેસર; સોલ એજન્ટ, પુ. સ. સ. મંડળ વડોદરા; પહેલી વાર સં. ૧૯૯૪; ૧૬ પેજ પૃ. ૮+૨૮૦; પાકું પૂઠું; કિં. રૂ. ૨-૪-૦.

પુસ્તકના 'આદિવચન'માં સાક્ષારશ્રી રમણલાલ દેસાઈનું કથન છે તેમ 'આ અભ્યાસપૂર્ણ' કૃતિમાં વર્તમાન સંસ્કાર અને સંસ્કારસ્વામીઓનું આપણને સુંદર અને સચોટ દર્શન થાય છે. 'અવલોકન' અને 'અર્ધ' નામક એના બે ખંડો છે: તે દ્વારા આદિ કવિ નરસિંહ મહેતાથી માંડીને તે આજ સુધીના સંસ્કારનેતાઓ ને સાહિત્યસ્વામીઓ-જેવા કે: બન્ને દ્રુવ સાહેબો, કવિ નર્મદ ને નાનાલાલ, છોટમ ને કલાપી, કનૈયાલાલ મુનશી ને અધ્યાપક રામનારાયણ પાઠક, દી. બ. નર્મદાશંકર મહેતા ને ચંદ્રશંકર પંડ્યા, રણછોડભાઈ ઉદયરામ ને મજલાલ શાસ્ત્રીનાં મનોહર રંખાચિત્રો ઉપરાંત ગુજરાતી સાહિત્ય ને સંસ્કારના ઇતિહાસ તથા પ્રવાહનું દિગ્દર્શન કરતાં કરતાં મંત્રમુગ્ધ બની જવાય છે. ભાષા શૈલી એવી શુદ્ધ, સંસ્કારી ને જટામરી છે કે વિષય સાહિત્યનો જતાં પુસ્તક રસભર્યું આહ્વાદક વાચન પૂરું પાડે કે. જેમના જીવનનો લેખી પરિચય આજ સુધી બીજે ક્યાંય અલભ્ય હતો એવા, ગુજરાતના એ મુગ્ધા સેવક, શ્રી મોતીભાઈ અમીનના, જીવન ને કાર્યનો આછો આછો પણ પરિચય અત્રે મળે છે એ આ પુસ્તકની ખાસ વિશિષ્ટતા છે. વ્યક્તિ વિશેષોનાં કાર્ય, સ્વભાવ અને ગુણો સાથે તેમના વિશિષ્ટ દોષોની ઝાંખી પણ રમુજભરી જતાં મર્યાદાશીલ ટીકા દ્વારા લેખકે કરાવી છે એ પણ એક વિશિષ્ટતા જ છે. આવી ઉત્તમ કૃતિ ગુજરાતનાં જોળે ધરવા બદલ લેખક મહાશયને અભિનંદન આપીએ છીએ અને તેમના અભ્યાસ અને જ્ઞાનનો વિશેષ લાભ ઉત્તરોત્તર મળતો રહે એમ અમીનનાં કૃતિઓની પ્રશંસા.

પાકયાળાઓ તમને પુસ્તકાલયો આ ઉત્તમ કૃતિને વહેલામાં વહેલી તકે વસાવી લે: ઉચ્ચ શિક્ષણના અભ્યાસક્રમમાં આ પુસ્તક તરિકે પસંદ કરાય તો પણ ખોટું નહિ, ના, નં. ચોકસી

સામયિકો

૧ નાગર-જ્યોતિ :—વર્ષ ૭ મું, અં. ૫ મો, મહિલા અંક; સંપાદિકા સૌ. જ્યાલક્ષ્મી મોજીલાલ પંડ્યા, મુંબાઈ; પ્રકાશક 'નાગર-જ્યોતિ' કાર્યાલય, ખાડીઆ અમદાવાદ; વાર્ષિક લવાજમ રૂ. ૨) પોસ્ટેજ સાથે.

વિસનગરા નાગર સમાજની ઉન્નતિ અર્થે આ માસિક તનતોડ પ્રયાસ કરી રહ્યું છે. આ ખાસ અંકના સંપાદિકા સૌ. જ્યાલક્ષ્મી છે એ સુધારાની આગાહી આપનારી વસ્તુ છે. સ્ત્રીઓ જ્યારે રસપૂર્વક આવી ચળવળોમાં ભાગ લેશે ત્યારે ને ત્યારેજ સમાજની સ્થિતિ સુધરશે. સ્ત્રીઓએ શું શું કરવું જોઈએ, અમુક વસ્તુ હિતકર છે કે નહિ વગેરે બાબતો પર બહુ વિચારપૂર્વક અને અનુભવપૂર્ણ લેખો સિદ્ધ લેખકો પાસેથી લખાવ્યા છે. મહિલા પુસ્તકાલયો જરૂર ખરીદે અને એમાંના પોતાને લગતા પ્રશ્નો વિચારે એજ વિનંતિ.

૨. મિષગ્વિલાસ અને (સંઘવૃત્ત) :—તંત્રી, વૈદ્ય પં. ગંગાધરશાસ્ત્રી ગુણે, આયુર્વેદ સેવાસંઘ અહમદનગર; પ્રકાશક, ભારતીય ઉદ્યોગ પ્રચાર કાર્યાલય, ૧૪, ભારકર લેન, ભૂલેશ્વર, મુંબાઈ નં. ૨; પુ. ૧: અંક ૧-૨-૩; ૧૯૩૮.

કૃષ્ણઆરીથી આ આયુર્વેદ સંબંધી માસિક ગુજરાતી ભાષામાં છપાય છે. મૂળ મરાઠીમાં તો એજ નામથી ૩૬ વર્ષ થયાં નીકળે છે. આ માસિક આયુર્વેદને લગતી તમામ બાબતો બહુ શાસ્ત્રીય રીતે અને લોકોને સમજ પડે એવી રીતે ચર્ચે છે. દવાઓ કેમ બનાવવી, તેની કેવી તજવીજ કરવી, ખરી નાડીપરીક્ષા એટલે શું ? આયુર્વેદનો સહકાર અને સ્વીકાર વગેરે બાબતો તેમજ કયા રોગ પર કઈ દવા કેવી રીતે આપવી તેમજ પાશ્ર્વાત્ય તથા પૌર્વાત્ય દવાઓના ગુણદોષો તથા તેમની સરખામણી વગેરે વિષયો તે ચર્ચે છે અને અનુભવીઓ દ્વારા એનો ઉદ્ઘોષ થાય છે. આવાં માસિકોની આપણે ત્યાં જરૂર છે જ. સવડ પ્રમાણે પુસ્તકાલયો ખરીદે તો ઉત્તેજન મળે. બ્યવસ્થિત રીતે કાર્ય થતું હોવાથી ખાસ ઉત્તેજનને પાત્ર છે. સંઘ તરફથી કારમસી પણ ચાલે છે અને પ્રયોગો કરી ઔષધો તૈયાર થાય છે.

૩. મિષગ્વિલાસ ય સંઘવૃત્ત—(મરાઠી માસિક) :—તંત્રી, રચણ વગેરે ઉપર પ્રમાણે; છત્રીસ વર્ષ થયાં આ માસિક સતત નીકળે છે એજ એની લોકપ્રિયતા જણાવે છે. મરાઠી જાણનારોને બહુ ઉપયોગી થઈ પડશે. કસ્ટા પુસ્તકાલયો ઉત્તેજન આપે તો આપવાલાયક છે. સરસ્થાની દવાઓનાં સચ્ચીપત્રો, મરાઠી ગુજરાતીમાં પણ છપાય છે. રોગ અને તેના નિવારણની દવાઓ સંબંધી બહુ સારી માહિતી આપાય છે. લવાજમ રૂ. બે માસકસર છે.

ના. અં. દીવાનજી.

સ્વીકાર

નીચેનું સાહિત્ય મળ્યું છે: પરિચય હવે પછી અવકાશો:—

(૧) રઢિયાળા રાસ (૨) ધીણેજ કર્યા પુ. મું વાર્ષિક નિવેદન વર્ષ ૪ થું. (૩) સુવાસ: વર્ષ ૧ અં. ૧ વૈશાખ: સંચાલક, શશિકાન્ત ત્રિ. શાહ, રાવપુરા વડોદરા: વાર્ષિક લવાજમ હિંદમાં રૂ. ૩, ટ. ખ. ગાં; હિંદ બહાર રૂ. ૩ અથવા શિ. જો: ટપાલ ખર્ચ થાય તે.

શું વાંચશો ?

લેખ	માસિક	પુસ્તક	માસ
એક નરહરિલાહ જગતનું રાજકારણ અને હિંદનું સમવાય તંત્ર મહાકવિશ્રી ઇકબાલ	ભિમિ	૭	મે
નામદેવ વિદ્યાર્થી જીવનનાં સંસ્મરણો ચુરોપની યાદવાસ્થળી	કિશોર	૪	વૈશાખ
બાળલક્ષ્મી ચોર માયુ' દુખે છે સાઈકલ પર સાવચેતી	કુમાર	૧૫(૧૭૩)	વૈશાખ
પ્રેમલગ્નના પડદા પાછળ પ્રમિલાને પત્ર બક્ષિદાન	યુગ્મુંદરી	૩૦	જુન
જમીનની સુધારણા વરસાદનો વરતારો	મામજીવન	૮	જુન
અમેરિકાનો સાતમે પત્ર હિંદની વધતી વસતિનો ઉકેલ માતૃભિક્ષુ વિટાલીસ વીજળીની ખુરશી	અરોતર	૮	મે
આસ્ટ્રિયા અને મધ્ય યુરોપનું રાજકારણ	ચિત્રમય જગત	૨૪	જુન
ઉમર અત્યામ સંપેતર યુરોપના સરખાપત્યારો	નવચેતન	૩૩	જુન
પરધર્મેને ખાતર ? સગાં અને વહાલાં અપચાના સહેલા ઉપાયો	નવચચના	૩	મે
હરિયુરાની મહાસલા લગ્ન અને સ્ત્રી પુરુષ ચીનમાં ખેતી અને ખેડૂતો	પાટીદાર	૧૫	જેઠ
ધણીનું નાક સહશિક્ષણ અને કામ-ગીમાંસા ડરખીની ટિકિટ	પ્રસ્થાન	૨૫	ચૈત્ર
બંગસાહિત્ય સ્વામી શરદબાણ ગ્રીષ્મની સમસ્યા બીજી વહુ	સુવક	૮	જુન
હિંદનું આર્થિક પરાધીનપણું પ્રમીલા મધના ચમત્કાર	શારદા	૨૯	મે
દિશા બદલવી જોઈએ નિશાળમાં ચોરી ઉપાય શો ?	શિક્ષણ પત્રિકા	૧૩	વૈશાખ
શાળા અને બાળ આરોગ્ય બાલ-માતા હિંદુ સ્ત્રીનું પત્નીત્વ	સૌરાષ્ટ્ર શિક્ષક	૧૨	માર્ચ-મે
લગ્નપ્રતી પ્રદર	અખોધ	૮૨	જુન

માસિકો મળ્યાં તારીખ

નામ	પુસ્તક	અંક	માસ	મળ્યા તારીખ
આયુર્વેદ વિજ્ઞાન	૨૧	૬	ચૈત્ર	૭-૬-૩૮
ભૂમિ	૭	૫	મે	૧-૬-૩૮
કિશોર	૪	૧	વૈશાખ	૩૦-૫-૩૮
કુમાર	૧૫	૫(૧૫૩)	વૈશાખ	૨૫-૫-૩૮
કૌમુદી	૧૭	૧	જન્યુઆરી	૨૬-૩-૩૮
ખેડૂત, ખેતી અને સહકાર	૪	૧૨	જુન	૧૧-૬-૩૮
ખેતીવાડી	૪	૨	જેઠ	૮-૬-૩૮
ખેતીવાડી વિજ્ઞાન	૨૬	૧૦	મે	૨-૬-૩૮
ગુણસુંદરી	૩૦	૪	જુન	૨-૬-૩૮
આમજીવન	૮	૧૧	જુન	૨-૬-૩૮
ચરોતર	૮	૫	મે	૧૬-૫-૩૮
ચિત્રમય જગત	૨૪	૪	જુન	૨-૬-૩૮
નવચેતન	૬૩	૩	જુન	૧-૬-૩૮
નવચચના	૩	૨	મે	૧૭-૫-૩૮
પાટીદાર	૧૫	૮	જેઠ	૩૦-૫-૩૮
પ્રસ્થાન	૨૫	૬	ચૈત્ર	૬-૬-૩૮
ફાર્મસ ગ્રુ સહા-ત્રિં	૨	૪	જન્યુન-માર્ચ	૧૮-૧૨-૩૭
બાલજીવન	૧૮	૭(વાર્તાઅંક)મે		૮-૫-૩૮
બાલમિત્ર	૧૭	૧૧	જુન	૮-૬-૩૮
બાળક	૧૬	૫	મે	૩-૫-૩૮
બુદ્ધિપ્રકાશ-ત્રિં	૭૫	૧	જન્યુન-માર્ચ	૨-૪-૩૮
માનસી-ત્રિં	૩	૧	માર્ચ	૨૮-૩-૩૮
યુવક	૮	૬	જુન	૨-૬-૩૮
વસન્ત-ત્રિં	૩૬	૪	કાર્તિક-પોષ	૯-૪-૩૮
વિદ્યામ-ત્રિં	૨૦	૨	ડિસેમ્બર	૧૯-૧-૩૮
વૈદ્ય કક્ષપત્ર	૪૩	૬	જુન	૬-૬-૩૮
વ્યાયામ	૨૩	૮	મે	૧૬-૫-૩૮
શરદા	૨૯	૨	મે	૧૬-૫-૩૮
શિક્ષણ-પત્રિકા	૧૩	૩	વૈશાખ	૧૯-૫-૩૮
સૌરાષ્ટ્ર શિક્ષક-ત્રિં	૧૧	૪	માર્ચ-મે	૧૦-૬-૩૮
સ્કાઉટ-વીર	૮	૫-૬	મે-જુન	૮-૬-૩૮
અભિપ્રાય	૮૨	૬	જુન	૧-૬-૩૮

શું વાંચશો ?

લેખ

માસિક

પુસ્તક

માસ

એક નરહરિલાહ	}	ભર્મિ	૭	મે
જગતનું રાજકારણ અને હિંદનું સમવાય તંત્ર મહાકવિશ્રી ઇકબાલ				
નામદેવ	}	કિશોર	૪	વૈશાખ
વિદ્યાર્થી જીવનનાં સંસ્મરણો યુરોપની યાદનાસ્થળી				
બાળલક્ષી ચોર	}	કુમાર	૧૫(૧૭૩)	વૈશાખ
માયું દુખે છે સાધકલ પર સાવચેતી				
પ્રેમલગ્નના પડદા પાછળ	}	ગુણસુંદરી	૩૦	જુન
પ્રમિલાને પત્ર બલિદાન				
જમીનની સુધારણા	}	આમજીવન	૮	જુન
વરસાદનો વરતારો				
અમેરિકાનો સાતમે પત્ર	}	ચરોતર	૮	મે
હિંદની વધતી વસતિનો ઉકેલ માતૃભિક્ષુ વિટાલીસ				
વીજળીની ખુરશી	}	ચિત્રમય જગત	૨૪	જુન
આસ્ટ્રિયા અને મધ્ય યુરોપનું રાજકારણ				
ઉમર ખર્યામ	}	નવચેતન	૩૩	જુન
સંપેતર				
યુરોપના સરમુખત્યારો	}	નવચચના	૩	મે
પરધર્મેને ખાતર ?				
સગાં અને વહાલાં	}	પાટીદાર	૧૫	જેઠ
અપચાના સહેલા ઉપાયો				
હરિપુરાની મહાસભા	}	પ્રસ્થાન	૨૫	ચૈત્ર
લગ્ન અને સ્ત્રી પુરુષ				
ચીનમાં ખેતી અને ખેડૂતો	}	સુવક	૮	જુન
ધણીનું નાક				
સહશિક્ષણ અને કામ-મીમાંસા	}	શારદા	૨૯	મે
ડરબીની ટિકિટ				
બંગસાહિત્ય સ્વામી શરદાબાણ	}	શિક્ષણ પત્રિકા	૧૩	વૈશાખ
ગ્રીષ્મની સમસ્યા				
ખીજ વહુ	}	સૌરાષ્ટ્ર શિક્ષક	૧૨	માર્ચ-મે
હિંદનું આર્થિક પરાધીનપણું				
પ્રમીલા	}	શ્રીઓષ	૮૨	જુન
મધના ચમત્કાર				
દિશા બદલવી જોઈએ	}	શ્રીઓષ	૮૨	જુન
નિશાળમાં ચોરી				
ઉપાય-શા ?	}	શ્રીઓષ	૮૨	જુન
શાળા અને બાળ આરોગ્ય				
બાલ-માતા	}	શ્રીઓષ	૮૨	જુન
હિંદુ સ્ત્રીનું પત્નીત્વ				
લગ્નચંદી	}	શ્રીઓષ	૮૨	જુન
પ્રદર				

સૂચના નંબર ૪૨૦

વિષય

ફ. પુ. શાખાનાં નવીન પુસ્તકો બાબત

સૂચના નં. ૪૦૧ તા. ૨૫-૧૦-૩૭ અને સૂચના નં. ૪૦૬ માટે નવેમ્બર ૧૯૩૭ ના અનુસંધાનમાં જણાવવાનું કે કરતા પુસ્તકાલયના ઉપયોગ માટે માટે નવેમ્બર ૧૯૩૭ થી મે ૧૯૩૮ સુધીમાં નીચેનાં પુસ્તકોનો વધારો કરવામાં આવ્યો છે:—

ગુજરાતી

લેખક	પુસ્તકનું નામ	સાલ
આચાર્ય ગુણવંતરાય.	વહેતી ગંગા.	૧૯૩૭
રાંગણેકર કે. મ.	અગ્નિ દીવ્ય	"
વડોદરા સાહિત્ય સભા	સાહિત્યકાર પ્રેમાનંદ અંક	૧૯૩૮
ગાંધી, મોહનલાલ	ખરી કેળવણી.	"
દ્રોવેટ્રીયા, લોગિંદ્રરાવ	લગ્ન ધર્મ-કે-કરાર	સં. ૧૯૬૪
યાત્રીક, ભદ્રકુમાર	રત્ન ત્રિપુરી	૧૯૩૭
કાકર, જસવંત	વસ્ત્રલ	૧૯૩૮
મેઘાણી અવેરચંદ	ચા-ધર	૧૯૩૭
ભટ, વિનોદરાય	પ્રદક્ષિણા	"
સુન્દરમ	હીરાકણી	સં. ૧૯૬૪
જોશી, ઉમાશંકર	શ્રાવણી મેળો	" ૧૯૬૩
સોની રમણલાલ	} શ્રીકાંત ભાગ ૧ થી ૪	1૯૩૬ } 1૯૩૭ }
અને		
સુશીલ	કતલખાતું	સં. ૧૯૬૪
સેવાનંદ	ગુજરાતી લઘુલીપી	૧૯૩૭
વ્યાસ હરિકૃષ્ણ	વેલોનું વાર્ષિક	સં. ૧૯૬૪
વેલ, પ્ર. પો. (મંત્રી)	સંજીવની	૧૯૩૭
સોપાન	અંતરની વ્યથા	"
"	લેનીન	૧૯૩૬
દેસાઇ નીસ	રોકરપીઅરનાં કથાનકો	૧૯૩૭
શાહ રમણલાલ	નગાધીરાજ	૧૯૩૮
રાયચુરા, ગો. દા.		

સૂચના નંબર ૪૨૧ અને ૧૯૩૭-૩૮

વિષય

વડોદરા રાજ્યનાં પુસ્તકાલયો માટે બલામણુ કરવામાં આવેલાં સામયિકો

નામ.	પ્રકાર.	વાર્ષિક લવાજમ	ટેકાણું.
તપસ્વી	માસિક	૨-૦-૦ બેટ પુસ્તક માથે ૨-૪-૦ વી. પી. થી	હરિપ્રસાદ કાનજી આચાર્ય તપસ્વી કુટિંગ મોનગલ (કાઠિયાવાડ)
બાલમખા	"	૩-૦-૦	દિ'મતલાલ યુ. શાહ ૧૦૮૨, લાલભાઈની પોળ માડવીની પોળ અમદાવાદ
લિપિવિલાસ	માસિક ગુજરાતી તે મરાઠી	૨-૦-૦ ટ. ખ. સાથે	વ્યવસ્થાપક લિપિવિલાસ કચેરી અમદાવાદ

વડોદરા
તા. ૧૦ જુન ૧૯૩૮ }

કે. મં. રાંગજેકર
મદદનીશ વ્યવસ્થાપક.

વડોદરા રાજ્યનાં પુસ્તકાલયો માટે બલામણુ કરવામાં આવેલાં પુસ્તકોની યાદી નં. ૫૩

પુસ્તકનું નામ	અથર્તાનું નામ	કિંમત રૂ. થી	કદ	વર્ષ	પૃષ્ઠ	બાલમણી નામ	પ્રકાશકનું નામ
How Shall we define luxury	G. R. Agaskar B. A., LL. B.	૪-૪-૦	૧૧"	૧૯૩૮-૧૫૭	પાકી	A. G. Agarkar Ganesh Bhuvan Babaji Pura Baroda	

પુસ્તકાલય ખાતું,
સાવંજનીક પુસ્તકાલય શાખા
વડોદરા, ૧૦-૬-૩૮ }

મુ. ત્રિ. શાહ

કે. મં. રાંગજેકર
મદદનીશ વ્યવસ્થાપક

પુસ્તક ૧૩ પુ.
અંક ૭મો

જુલાઈ
૧૯૭૮

પુસ્તકાલય

સવાનમ :

શામી વાર્ષિક રૂ. ૩-૮-૦
રહેણાંકી - રૂ. ૫-૦-૦
ટકા નકલ - રૂ. ૦-૬-૦

વંચીઆ :

નાનાભાઈ ચંદ્રશેખર દીવાનજી
નાબુકલાલ નંદલાલ ચૌકસી

અવરગાંધ :

બાધજીભાઈ નારણભાઈ અમી
બી. કામ.
મંત્રી, પુ. સ. સ. મં. વિ.
સવપરા.....

મુ. ૬ મિ.

અનુક્રમણિકા.

શારદા પૂજન (કાવ્ય)	બલરત્ન મહેતા	...	૩૬૩
યથારથાને (કાવ્ય)	રમણલાલ મોતી	...	૩૬૪
જરા વિચારવા જેવું	કાળિદાસ દયાળજી પરમાર	...	૩૬૭
શાળા ત્યાં પુસ્તકાલયોની અગત્ય	ખીમજીભાઈ ટી. કાકર	...	૩૬૮
આકાશિ (કાવ્ય)	' રખડુ '	...	૪૦૦
કેરવું સાપ્તક વાચનાલય	પ્રતાપરાય મિ. મહેતા	...	૪૦૧
ગાવડી	ચુલાળલાલ પરમાજી દેમાન	...	૪૦૨
પુસ્તક પ્રથરિન (કાવ્ય)	મયુભૂજ પ્રભાશંકર વ્યાસ	...	૪૦૪
મામ પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિ	ભાઈલાલભાઈ બ. પટેલ	...	૪૦૫
પરદેશી સાહિત્યસાહુનું થોડું અવનવું	છો. મા. કામદાર	...	૪૦૬
રાજરત્ન શ્રી ગિરધરલાલ ડોસાભાઈના બાપશુભાંથી છૂટું છરાયું	૪૦૮
મદાલ પુસ્તકાલય પરિષદ :					
આશુરપા મદાલ ત્રીજી	ના. જે.	...	૪૧૧
પુર્ના ઉત્તરાદી મંત્રીએ માટે નવા વર્ષના કાર્યક્રમ	મો. ન. અમીન	...	૪૧૮
માર્ગદર્શક (કાવ્ય)	હરિશંકર દવે	...	૪૨૧
પુસ્તક પસંદગી અને પુસ્તક ખરીદી	મો. ન. અમીન	...	૪૨૨
પુસ્તકાલયોની તપાસણી	૪૨૪
પુસ્તક પરિચય	{	ના. ચં. દીનાનંજી	૪૨૭
				ના. નં. ચોકરી	...
નવીન કાલ : સ્ત્રીકાર	૪૩૭
પુસ્તકાલય નોંધ	૪૩૯
પુ. સ. સં. વિભાગ : પત્રો શરૂ થયાનો માહિતી	૪૪૪
„ : નવયુગ પુ. હાંડારનાં પુસ્તકો	{	વા. ના. અમીન	૪૪૫
„ : જાગૃત સૂચના
વ. રા. પુ મંડળ : જાહેરાત નં. ૪ : કિંમત ને કિંમત મારી મંજૂરી	૪૪૬
„ : જાહેરાત નં. ૫ : ૭મી રજા પરિવહ તથા પરીક્ષાના પુ.	૪૪૭
માસિકો મળ્યા તારીખ	૪૪૯
શું વાંચશે ?	૪૫૦
લાક્ષમણનાં પુસ્તકોની યાદી નં. ૫૪	૫૮
સે. લા. ખાતાની સૂચનાઓ	૨૧

શારદા-પૂજન

(અંજની)

(૧)

પ્રભાતમાં વહેલો ઉડીને,
સ્નાન વિધિ પરનારીને,
શાન્તિ મુખ પર ધારીને
કરતો દેવી પૂજન.

(૨)

નિર્મળ જળથી અંજલી દેતો,
કુમકુમ, કેસર ચંદન કરતો,
અક્ષત અર્પી, વધાવી લેતો,
કરતાં દેવી પૂજન

(૩)

“ જ્ઞાનજ્યોત પ્રકટાવો ઉરે,
હવનગૃહ દિપાવો નૂરે,
કીર્તિ પરિમલ ફેલાવો ખૂણે * ”
માગતો કરી પૂજન.

બલવંત મહેતા.

યથાસ્થાને

મૂળ ખંગાળીના લેખક : કાવ રવીન્દ્રનાથ ટાગોર

અનુવાદક : રમણલાલ સોની

[કવિવર ટાગોરના એક સુપ્રસિદ્ધ કાવ્યનો આ અનુવાદ છે. મૂળ કાવ્ય મધુર, કર્ણશ્રિય, પ્રાસાનુપ્રાસ અને ડોલનથી ખૂબ અસરકારક છે. ગીતમાં આલસદળ રમતિયાળપણું છે, જે હરકોઈને પહેલા જ વાચતે મુગ્ધ કરે છે. જેવું કાવ્યનું કવેવર છે તેવા જ એનો અંતરાત્મા પણ છે. —અનુવાદક.]

તું કેને ત્યાં વેચાવા ચાહે છે,
હે મારા ગાન ?
તારું સ્થાન ક્યાં છે ?

વિચારતની શેરીમાં પંડિતોનો વાસો છે,
છીંકણીના સપાટા એવા ઊંડે છે કે આકાશ ભરાઈ જાય છે—
કેની તાકાદ છે ત્યાં ઊભા રહેવાની ?
રાત ને દહાડો ત્યાં સૂક્ષ્મ તકવિતર્ક ચાલ્યા જ કરે છે—
પાત્રાધારે તેલ કે તેલાધારે પાત્ર ?
મોહાન્ધકારનો નાશ કરનાર પોથીપત્રનો ત્યાં ઢગલો છે,
એ ઢગલામાં શું એક ખૂણે તારે આસન જમાવવું છે ?

ગાન એ સાંભળી ગુણગુણ કરી કહે
નહિ, નહિ, નહિ !

[૨]

તું કેને ત્યાં વેચાવા ચાહે છે,
હે મારા ગાન ?
કઈ તરફ તારું દિલ ખેંચાય છે ?
નરી પથ્થરની બાંધેલી હવેલીઓમાં ભાગ્યવંતો રહે છે,
સાગસીસમની ઘોડીઓ પર પાંચ પાંચ હજાર શ્રેયો છે;
એના સોનેરી નામાક્ષર પર હજી જરી ઉઝરડો ચે પડ્યો નથી;
કોઈએ કદી પાનું ઉઘાડ્યું નથી;
વણસૂઘેલું ફૂલ !

નોકર સવાર સાંજ ધૂળ આપટી જાય છે,
જતનની કંઈ મહુ નથી,
હે મારી છ'દોમયી !
જતું છે શું ત્યાં ?

ગાન એ સાંભળી કાનમાં ઝીણું ઝીણું કહે,
નહિ, નહિ, નહિ !

[૩]

તું કયા બજારે વેચાવા ચાહે છે
હે મારા ગાન ?
ક્યાં મળશે તને માન ?
બાળવિદ્યાર્થી પરીક્ષાના ભણતરમાં મોડું ઘાલી બેઠો છે,
તેનું મન, પરંતુ, ક્યાંથી ક્યાં ભટકે છે,
અપાક્ય એવાં બધાં પાક્ય પુસ્તકો
સામે ઉઘાડાં પડ્યાં છે
અને વડીલોની બીકે કાવ્યનાટક
પેટીમાં પૂર્યાં છે—
એમાં ગમે તેમ પુસ્તકો બધાં
સેજસેજ પડ્યાં છે :
એમનાં લેગાં થઇને શું તને
બેલવાનું મન છે, મારા ગાન ?

ગાન એ સાંભળી મૌન મુખે
હા ના હા ના કરે,
જાઉં જાઉં કરે !

[૪]

તું કયા બજારે વેચાવા ચાહે છે
હે મારા ગાન ?
ક્યાં પામીશ પરિત્રાણ ?

રસોડામાં લક્ષ્મી વહુ ખૂબ કામમાં છે,
જરા વખત મળે કે પોતાના ઓરડામાં દોડી જાય છે.

ઓશીકા હેઠળ ચોપડી દાબેલી છે,
 જેની કાઢી વાંચવા માંડે છે;
 પાનાં એનાં ખાળકના અત્યાચારથી
 ફાટ્યાં તૂટ્યાં લોચા જેવાં છે.
 કાજળના એમાં ડાઘ છે, કંકુનાં નિશાન છે,
 વાળની ગંધ પણ એમાં છે,
 પથારીને ખૂણે એવા છિન્ન વેશમાં
 રહેવા જવાની શું તને ઝંખના છે ?

ગાન એ સાંભળી ધબકતી છાતીએ
 સ્તબ્ધ બની રહે છે—
 લોભથી એ કંપવા માંડે છે.

[૫]

ક્યાં રે, ક્યાં તું વેચાવા ચાહે છે
 હે મારા ગાન ?
 ક્યાં પામીશ તું પ્રાણ ?
 જ્યાં સુખમાં તરણ સુવક સુવતી
 પાગલ બની ફરે છે,
 આડાલ જોળી અંધારું જોઈ
 સૌની નજર ટાળે છે;
 પંખી એમને ગાન સુણાવે છે
 નદી એમને કથા કહે છે,
 અને લતા, સુખ ને પત્ર
 કંઈ કંઈ, એમને, છંદ સુણાવે છે.
 સજલ આંખની સામે ત્યાં
 સરળ હાસ્ય ફૂટે છે,
 વિશ્વળંસરીના એ ધ્વનિ ગાહિ
 જવા શું તારું હૈયું છૂટે છે ?
 એકદમ ક્ષણ પડીને
 કહે છે મારું ગાન
 ત્યાં—
 ત્યાં છે મારું સ્થાન !

જરા વિચારવા જેવું

પતિતપાવન શ્રીમંત રાજપિતાશ્રીના ઉચ્ચ આદેશથી પ્રગટિતાર્થે રાજ્યમાં ઠેર ઠેર સાર્વજનિક પુસ્તકાલયોની સ્થાપના કરવામાં આવી છે. પરંતુ ખેડની વાત એ છે કે ગામડાંઓમાં ઘણે સ્થળે મોટાભાગની જનતાએ સાર્વજનિક પુસ્તકાલયોને નામના જ સાર્વજનિક રાખ્યા છે; કારણ કે ગામડાંઓમાં અસ્પૃશ્યતાનું સામાન્ય જાણે હોવાથી પુસ્તકાલયોમાં અંત્યજને પગ પછી મકવાનું મુશ્કેલ છે, તો પછી અત્યંત વાચનરસ તો કેવી જ રીતે પામી શકે ? જ્યારે અંત્યજ સાર્વજનિક પુસ્તકાલયોનો લાભ ન લઈ શકે ત્યારે તે પુસ્તકાલયોને સાર્વજનિક શી રીતે કહી શકાય ?

સાર્વજનિક પુસ્તકાલયોમાં આળાસવૃદ્ધ, અમીર-ગરીબ, ખેડૂત-મજૂર સર્વ એકત્ર મળી સમાનતાએ લાભ લઈ શકે, ત્યારે જ તેનું સાર્વજનિક નામ વાજમી ઠરે. આજે આપણા ગામડાંઓમાં સાર્વજનિક પુસ્તકાલય હોય ત્યાં એવી સમાનતા પ્રાપ્ત કરવી બહુ મુશ્કેલ છે.

આમ પુસ્તકાલયોમાં સર્વોર્થ પુરશી, પાટલી કે બાંકડે ખેસી સામાયિકો વર્તમાન-પત્રો વગેરે વાંચતા હોય અને અંત્યજ આવી પુસ્તકાલયના દારે ઉભો એકદમ પુસ્તક કે પેપરની બીખ માગતો હોય એ શું સમાનતા કહેવાય ?

પુસ્તકાલયોમાં સર્વોર્થ જેમ સ્વતંત્રપણે અનુકૂળતાએ જાપામાં આવેલા તાજા સમાચાર પહેલી તકે જાણી શકે છે, તેમ અંત્યજ, કહેવાતી અસ્પૃશ્યતાને કારણે, અનુકૂળતાએ તાજા સમાચાર પામી શકે નહિ. એટલે તેમને તો વાસી ને ઉચ્છિદ વાચનથી જ સંતોષ માનવો પડે એ કેળીતું છે.

ગામડાંઓનાં સાર્વજનિક પુસ્તકાલયોમાં અસ્પૃશ્યતાને ખંડાને અંત્યજ વર્ગને ઉઠે હાથે પુસ્તકો પેપરો અપાય એ કેટલી બધી અસમાનતા લેખાય, એ વિચારવા જેવું છે. જે સાર્વજનિક પુસ્તકાલયોમાં અસ્પૃશ્યતા રૂપી અત્યંત અંધકાર વ્યાપેલો હોય, ત્યાં 'હીવા નીચે અંધાર' જેવી જ સ્થિતિ પ્રવર્તતી કહી શકાય.

પછાત અંત્યજ પ્રજાને માનવતાની હરોળમાં લાવવા પતિતોદ્ધારક શ્રીમંત સયાજીરાવ મહારાજ સાહેબે સાર્વજનિક સંસ્થાઓ સ્થાપી અસ્પૃશ્યતા દૂર કરવા ખૂબ જ પ્રયાસો કર્યા છે. એટલે સાર્વજનિક પુસ્તકાલયોમાં જો અંત્યજને પ્રત્યે સમાનતાલક્ષુ, વર્તન રાખવામાં આવે તો, શ્રીમંત રાજપિતાશ્રીએ હાંધેલો શ્રમ સફળ થયો લેખાય.

આમ પુસ્તકાલયોના ચાલકો જો ઉપરની આજ્ઞાત ધ્યાનમાં લઈ ધીરે ધીરે લોકમત કેળવી લોકોને સમજાવી બાત્તલાવના જગવી, અંત્યજને પણ સમાનતાએ પુસ્તકાલયોનો લાભ આપીને, સાર્વજનિક નામને હીપાવે તો 'જેવું સાર' !

કાળિદાસ દયાળજી પરમાર

મંત્રી, પાટણ તાલુકા અંત્યજ સુધારક મંડળ-રજુજ,

શાળા ત્યાં પુસ્તકાલયની અગત્ય*

[લેખક :—ખીમજીભાઈ ડી. ઠાકર, સિદ્ધપુર]

પ્રાથમિક શાળાઓ બાળકને અક્ષરજ્ઞાન આપે છે અને જીવનમાં ઉપયોગી એવા વિષયોનું થોડું જ્ઞાન કરાવી શકે છે. પ્રાથમિક શાળામાં અપાતું શાળાનું ઉપયોગીપણું આ કારણે છે તેથી સમાજ અને પ્રાથમિક જ્ઞાન સંસ્કાર ધણેખરે ગામે પ્રાથમિક શાળાઓ ચલાવે છે.

માણસમાં અક્ષરજ્ઞાન હોવું જોઈએ; તેણે જોઈએ તે જોઈને પ્રાથમિક શાળાનું શિક્ષણ તો લેવું જ જોઈએ, એમ આપણે કબૂલ કરતા પ્રાથમિક શાળાના હોમએ તો તેની સાથે કબૂલ કરવું પડશે કે જ્યાં પ્રાથમિક કાર્યની સફળતા શાળા ચલાવવી છે ત્યાં પુસ્તકાલય પણ ચલાવવું જોઈએ જ. પુસ્તકાલયના ઉપ-અર્થે જોતાં પ્રાથમિક શાળાના કરતાં પણ પુસ્તકાલયનું યોગમાં છે મહત્ત્વ અને તેની ફરજે પણ વધુ છે. જેટલી જરૂરિયાત પ્રાથમિક શાળાની માની છે. તેટલી જ પુસ્તકાલયની માનીશું ત્યારે જ પ્રાથમિક શાળાનો હેતુ અને તે ચલાવતાં થએલો ખર્ચ વ્યાજબી હતો અને છે એમ કહી શકાશે. પ્રાથમિક શાળામાં શિક્ષણ મેળવીને ધરકામ કે કૃણવણીથી પર એવા ખીજા કોઈ ધંધામાં માણસ શોધાઈ જાય છે, ત્યારે તેનામાં આવેલું પ્રાથમિક શાળાનું જ્ઞાન નાણુદ થવા મડિ છે અને અમુક મુદતે તે તદ્દન અલણુની સ્થિતિમાં ફરી આવી જાય છે. પ્રાથમિક શાળાના જ્ઞાનને ઉત્તેજક જ હોય એવા બધા ધંધા હોતા નથી. તેથી તે પ્રકારના ધંધાદારી માણસો ભણેલું બૂલી જાય છે, ત્યારે સ્પષ્ટ સમજાય છે કે આ વ્યક્તિ માટે પ્રાથમિક શાળાએ આપેલો બોગ નિરર્થક ગયો છે. આપણે તે મોટી ઉંમરનાં બાળકોને પણ ભણેલાં બનાવવાં છે તેમને પણ સમાજની સાથે રાખવાં છે. જો ભણેલાંને ભણેલું બૂલવા ન દેવું હોય, મોટી ઉંમરના નિરક્ષરોને પણ અક્ષરજ્ઞાન આપી સંસ્કારી બનાવવા હોય તો તેનું સર્વોત્તમ અને બની શકે તેવું સાધન માત્ર પુસ્તકાલય જ છે.

કોઈ પણ વ્યક્તિનું જીવન ઉન્નત બનાવવાને તેને સત્પુરૂષોનો સમાગમ જરૂરનો છે એમ આપણે માનીએ છીએ; પહેલાંના વખતમાં પુસ્તકાલયમાં સંત પણ સારા માણસોને હજવા મળવા અને તેમના જીવનનો સમાગમનો મળતો અભ્યાસ કરવા એક ખીજા જતા અને તેના ગુણો સમજી અમૂલો લાભ લઈ તે પ્રમાણે અનુસરતા. આ રીતે તેઓ પોતાનું જીવન રસમય અને પરોપકારી કરી શકતા. પરંતુ આ રીતનો

* જે માસમાં વસો મુકામે બરાચલા શ્રી. ગિજુભાઈના શિક્ષણ વર્ગમાં લખાયેલો નિબંધ.

સંતસમાગમ ખર્ચાળ છેઃ બધાને તે ઊત્તર લાભ મળી શકેજ નહિ. શાળામાંથી ઉઠી જતાં બાળકો હમેશા સંતસમાગમમાં જઈ શકે નહિ; કારણ આજની સામાજિક ગરીબાઈ અને બીજી જરૂરિયાતોમાં તે પ્રવાસો ખેડી સંતસમાગમમાં જ પોતાનાં અમુક વર્ષો પસાર કરવાની સમ્ભવ મેળવી શકતાં નથી. તેમને તો નાની વયમાં જ અનેક જાતની કૌટુંબિક મુશ્કેલીમાંથી પસાર થવાનું હોય છે. આ સ્થિતિમાં વધુ પ્રમાણમાં તેમ જ દેશ પરદેશના સંતસમાગમનો લાભ મેળવવાનું સરળ સાધન પુસ્તકાલય જ પુરું પાડે છે. મદાન પુરુષોના યાનામૃતનું પાન પુસ્તકાલયમાં જ મળે છે. આ કારણે પણ પુસ્તકાલય એ જનહિતનું ઉત્તમ કાર્ય કરનાર સંસ્થા છે એમ સમજી શકાય છે.

પૈસાદાર અને મધ્યમ વર્ગના લોકો તો ગમે તે બોલે પોતાનાં બાળકોને કેળવીને સમાજમાં સારી સ્થિતિમાં સ્થાપવાને પ્રયત્ન કરે છે. ગરીબોને માટે વધુ પરંતુ ગરીબ માણસો પાસે ઉપર કહેલી સવક કે અનુ-ઉપયોગી સાર્વજનિક કૃણતા હોતી જ નથી. તે તો પ્રાથમિક શાળાનું જ્ઞાન કે સંસ્થા અક્ષરજ્ઞાન પણ મદા મુશીબતે મેળવી શકે છે તેવનિ માટે તો સાર્વજનિક પુસ્તકાલયની સંસ્થા ખરેખર આશીર્વાદરૂપ છે. કારણ કે ત્યાં અવનવી ખજાનો, અનેક સાહસિકનાં સાહસોની હકીકત, મદાન પુરુષોના જીવનની માહિતી, એ બધું વગર ખર્ચે મળી શકે છે. ગરીબ માણસો તેના લાભ લે છે અને તેમાંથી જ બળ મેળવી ધણી વખત મદાન આત્મા સરજી શકે છે. પોતાનું જીવન પણ સુખી અને સંતોષી રાખી શકે છે.

શાળા હોય ત્યાં પુસ્તકાલય હોય તો જ જે તે ગામમાં અપાયલું શિક્ષણ જીવંત રહે અને પ્રાથમિક શાળાના શિક્ષણનો સદુપયોગ શિક્ષક જીવનમાં થાય. એ રીતે જોતાં તો શાળાને તથા ગામને માટે પુસ્તકાલયનું સ્થાન પુસ્તકાલય ઉપકારક છે તેવાથી પણ વધુ ઉપયોગી શિક્ષકને પોતાને માટે છે. જે શિક્ષક અધ્યાપન મંદિરમાંથી લાણી આવ્યા પછી તેવાથી જ પોતાની જ્ઞાનપ્રાપ્તિની અવધિ મર્યાદા માની બેસે છે તે શિક્ષક વર્તમાન યુગના વિચારો બાળકોને આપી શકતો નથી. પરિણામે તે શિક્ષકનું શિક્ષણ સમાજને તેમજ બાળકને જોષ્ઠએ તેટલું પ્રભાવકારક નીવડતું નથી. સારા શિક્ષક થવાની આદ્યા સેવનારે તો હમેશાં વિદ્યાર્થી જીવન ગાળવું જોષ્ઠએ. તેણે જગતની મહત્ત્વની બાબતોથી જાણકાર રહેવું જોષ્ઠએ. આ લાભમાં મેળવવાનું સર્વ-શ્રેષ્ઠ સાધન પુસ્તકાલય જ છે.

ઉપર જણાવેલી બાબતોથી સ્પષ્ટ થાય છે કે સમાજ સુધારકોએ ગામડાંનાં કલેવર-અદિકવાનાં પ્રયત્નમાં પુસ્તકાલયનું સાધન પણ ખાસ યોગ્યું આવશ્યક છે. શાળા સ્થાપનાના પ્રયત્ન સાથે તે પ્રયત્ન હશે તો જ તેનો પ્રથમને પ્રયત્ન નિર્ધારક

યષ્ટ શકનાર છે. સારા કાર્ય વડે મરણ પછી વૈકુંઠ પ્રાપ્ત થવું હશે કે કેમ એ તો ચોક્કસ કહી શકાય તેમ નથી; પણ જીવનની સફળતા માટે પુસ્તકાલયનો ઉપયોગ કરવામાં અહીં ને અહીં નાના વૈકુંઠનું દર્શન થાય છે.

શ્રીમંત હોય તે પોતાના જીવનને ઉન્નત બનાવતાં પુસ્તકો વાંચે, અને તે સાથે જ પોતાની શ્રીમંતાઇનો લાભ પુસ્તકાલયોને આપી ગરીબોને પણ વૈકુંઠ પ્રાપ્તિનું સાધન કરી આપી તેમનો આશીર્વાદ મેળવે. ગ્રંથપાસો અને પ્રચારક બાઇઓ પોતાના તનની અને મનની સેવા આપે તો થોડા જ વર્ષોમાં શાળા ત્યાં પુસ્તકાલયોની અગત્ય વધુ સમજાય, અને શાળા ત્યાં પુસ્તકાલય સ્થાપવાનો પ્રયત્ન દેશ-ભરમાં થવા મારે.

આકાંક્ષા

ના પારખે મમ દર્દ હીલનાં એ હકીમો કાં મળ્યા ?
કો પારખે તો ઔષધો ના, કારમાં દુઃખ થઈ પડ્યાં.

પઠતો રખડતો રાતમાં, સાથી સહુ છૂટા પડ્યા;
એવા કઠીન હા કાળમાં સદ્ગ્રંથ બસ વારે ચઢ્યા.

લાન જે જૂલ્યો હતો તે લાન એમાં સાંપડ્યું;
સ્વર્ગીય સુખ સાચું જડ્યું પછી દર્દ હીલને ના નંડ્યું.

સંકેત આપ્યો સાનથી નામદંને છે દુઃખ ના;
મર્દ જો મટવું ગમે તો કંઈ જીવનનો સાર ના.

સદ્ગ્રંથનો ચમકાર આ ચેતન બધે પ્રસરાવતું;
જડ ના ગણો જાહુ ભયું પ્રિય પુસ્તકોમાં વિશ્વતું.

મમ મોત પાછળ મિત્ર હો તે પુસ્તકો વંચાવજો;
બસ જ્ઞાનમંદિર આવજો ખૂબ ગ્રંથ જ્ઞાન કરાવજો.

MOVING CYCLE LIBRARY.

ફરતું સાયકલ વાચનાલય
વડીયા (કાઠિયાવાડ).

ફરતું સાયકલ વાચનાલય

[લેખક :—પ્રતાપરાય ગિ. મહેતા, અમરેલી]

કાઠિયાવાડમાં વડીઆ કરીને એક નીળ વર્ગનું દેશી રાજ્ય છે. ત્યાંના એક બાપ શ્રી. કાળુભાઈ પુસ્તકાલયોના અને વાચનપ્રચારના ખૂબ રસીયા છે. તેઓ જાતે કાઠી છે, અને પોતાનાં બટન, લાકડી વગેરેમાં પણ સાહિત્ય પ્રચારની ફેટલીક કલા અને ભાવનાઓ અંકિત કરે છે—જેણે કે જ્ઞાન પ્રચારની તેને ખરી ધૂન લાગી છે ! પોતાને ‘ સૂર્યદાસ ’ નામે તે ઝાળખાવે છે. ધણે કેકાણે તેમણે પુસ્તકાલયો શરૂ કરાવ્યાં છે.

વાચન-પ્રચારની આવી તેની ધૂનમાંથી તેણે એક સાયકલ ઉપર વાચનાલય ગોઠવ્યું છે, અને તેના ઉપર ગામડે ગામડે ફરી તે પ્રચાર કરે છે.

અમરેલીના શ્રી તાપીભાઈ મહિલા પુસ્તકાલયે સાયકલાના ચાર પેડાંવાળી એક પુસ્તક ગાડી તૈયાર કરી છે, જે દ્વારા ઘેરઘેર પુસ્તકો દેવાની યોજના છે, એવી મેં તેમને એકવાર વાત કરેલી, તે ઉપરથી તેમણે પોતાના નવા શરૂ કરેલ ‘ ફરતા સાયકલ વાચનાલય ’ની વાત મને કરી, ને ફોટો આપ્યો. આ સાયકલ વાચનાલયનું ઉદ્દઘાટન, શ્રીમતી રામેશ્વરી દેવી નેહરૂ, કે જેઓ મહાત્માજીના આદેશ અનુસાર કાઠિયાવાડમાં હરિજન પ્રવૃત્તિ માટે નીકળ્યાં હતાં, તેમના શુભ હરતે કરાવ્યું છે, આનો તેમણે મને જે ફોટો આપ્યો, તેમાં શ્રી. સૂર્યદાસ, શ્રીમતી રામેશ્વરી નેહરૂ, શ્રી. હગનલાલ જોશી વગેરે છે. આ ફરતી ગાડી રાજકોટ પ્રદર્શનમાં મેં જોઈ, અને તેના સારા ઉપયોગ જોયો.

શ્રી સૂર્યદાસભાઈના જ શબ્દોમાં સાયકલ વાચનાલયની વિગતો આ રહી:—

“ કાઠિયાવાડમાં હમણાં હમણાં ખૂબ જાણીતું થયેલું વડીયા, ત્રીજા વર્ગનું દેશીરાજ્ય છે અને ત્યાંનાં ભાવનાશીલ અને પ્રગતિપ્રેમી દરબાર સાહેબની સર્વ પ્રત્યેની બધી વલણને લીધે તે પ્રતિદિન સારી પ્રગતિ કરી રહ્યું છે.

આ ગામમાં સૂર્યનારાયણ સાહિત્યાશ્રમની બિથંદરી નાગની એક સાયકલ છે. તેના પર સ્ટીમરના જેવો એક કેક મૂકવામાં આવ્યો છે. તેની વચ્ચે આઠ સ્લેટ-પાટીઓની બે મજલાની એક ટેબીલ ગોઠવી છે. એ ટેબીલની બધી બાજુની સ્લેટોમાં જુદા જુદા દેશોના સમાચારો લખવામાં આવે છે અને એ સાયકલને ગામમાં ફેરવવામાં આવે છે. સૌ લોકો વિદ્યવર્તમાન વાંચી બાણી થકે એ તેના હેતુ છે.

આ સાયકલ પર સ્લેટોનાં લખાણ ઉપરાંત સ્લેટોની ફરતી બાજુએ આવેલા કોઠામાં જુદાં જુદાં ગુજરાતી અંગ્રેજી વગેરે સારાં વર્તમાનપત્રો મૂકવાની સગવડ કરી તેને ફરતું વાચનાલય બનાવી દેવામાં આવ્યું છે, અને તેના પર અંગ્રેજી અક્ષરથી MOVING CYCLE LIBRARY યાને ‘ દિવ્યકી ફરતું પુસ્તકાલય ’ એવું નામ લખવામાં આવ્યું છે. આ સાયકલ પર એક ચાંદીની ફેમવાળો સરસ્વતી દેવીને ફોટો રાખવામાં આવ્યો છે. તથા લોકો સાયકલને નાળાએર વધેર છે અને બાળકો શેષ ખાઈને રાજ થાય છે. ”

નાવડી

[લેખક:—ગુલાબલાલ પરાગજી દેસાઈ—વોલકળીયા, ખીલીમોરા.]

“ કેમ માસ્તર સાહેબ ! કંઈ તૈયારીઓ કરવા માંડી ? ” આવનારે બાસ-
જામાં પેસતા જ પામ્યું ક્યો.

“ હા, આવો સુરેશભાઈ ! હવે અમે અમારે ઘરે જઈએ છીએ. આ જેમ
તેમ કરી પંદર રૂપીઆની નોકરી મેળવી હતી તે પણ નસીબને હારે ગઈ ! ” વિમળ
કે જે આ ગામમાં આસિસ્ટન્ટ માસ્તર હતો તેણે આવકાર સાથે જ જવાબ આપ્યો.

“ કેમ, કેમ ? તમારી પંદર રૂપીઆની નોકરીને શું થયું જે ? ”

“ ભાઈ, એ પંદરની નોકરી હવે મધ્ય મને કમી ક્યો. ”

“ કારણ ? ”

“ મારણ એ જ કે સરકાર હવે પંદર વર્ગના બાળ શિક્ષકોને નોકરીમાં
રાખવા માગે છે. ”

“ તેથી તમને શું કામ કમી કરે ? ”

“ બાળ શિક્ષકો દશ માસિક પગારે કામ કરશે જેથી અમને પંદર પગારવા-
ળાઓને કમી કરી અમારી જગ્યાએ નેમને મૂકશે. ”

“ ત્યારે હવે તમે ઘરે જઈ શું કરશો ? આ ઉપર તમને ખીજે ક્યાં
નોકરી મળશે ? ”

“ એ તો હવે જેવાં અમારાં નસીબ ! પંદરમાં તલખાં મારી પૂરા થતા જીવનને
હવે દશથી નિભાવવા પ્રયત્ન કરીશું ! ”

“ તે શું તમે દશ સો તો તમને નોકરીમાં રાખે ખરા ? ”

“ હાલ નાની ઉંમરના બાળ શિક્ષકો ખૂટતા હોય તો તેવી જગ્યાએ દશથી
મૂકે ખરા ! ”

*

વિમળ આ ગામમાં ધણો જ લોકપ્રિય હતો. શાળામાં ચાલતા પુસ્તકાલયને એ
પ્રાણપ્રીતી પધારું ગણતો. ગામમાં બધે તે ફરતો, દરેકના જીવનમાં રસ લેતો, સૌની ખબર
પૂછતો, પુસ્તકો વહેંચતો, વાંચી સંભળાવતો, વંચાવતો. પણ દેવળોગે વિમળની નોકરી
મધ્ય, એના અંતરમાં કારમો તીરંગો પડ્યો. હવે એ શું કરશે ? છતાં કેવળાએડો
સંસ્કારી શિક્ષક વિમળ દસમુખો જણાતો. એટું પ્રદુષિતન સુખ અને એની લહેરી
મીઠી જગ્યાન એના દુઃખના હારને હળવો કરી નાખતા.

ઉપરની વાતચીત કરનાર સુરેશ તુરત ગામમાં ફરી બંને માસ્તરની નોકરી
ગયાની ખબર કરી આપ્યો. સાને આઘાત થયો. સૌ વિચારમાં પડી ગયા. ‘ સૌને
માનીતો મીઠો વિમળ માસ્તર જ્યાં અને એની જગ્યાએ પંદર વર્ગના નાનકડો માસ્તર
આવે તો આપણી લાવજેરીનું શું ? ’ ગામ લોકોએ બેગા મળી વિચાર કર્યો. સૌને
વિમળ માસ્તરનો વિયોગ વસમો થય પડ્યો. સૌએ વિચારને આંતરે ગામમાં લાવજેરી-
પુસ્તકાલયનું મકાન શાળાની છત્તું પાડવા ગોઠવ્યું.

ગામની સિલક શેડી હતી, શેડી રામ માંડિયાને ફાળો કરી એકડી કરી અને પુસ્તકાલયનું સ્વતંત્ર મકાન બનાવવા ગોઠવણ કરી.

*

“ વિમળ ! આમ શું નિચારમાં બેસી રહો છો ? જેણે દાંત આપ્યા તે ચનાણું નહિ આપે ? ” વિમળની પત્ની સરલાએ શ્રદ્ધાપૂર્વક પતિને ધીરજ આપી એના હાંબા વાળમાં આંગળાં ખોસી એનું માથું ઉંચું કર્યું.

“ સરલે ! પંદર રૂપીઆની નોકરી સ્વીકારી મેં તને કેટલી હિરાન કરી ? નહીં પૂરાં સાધનો, ન મળે બાળકોને દૂધ કે નહીં પૂરાં કપડાં ! ”

“ અરે ! એ પંદરમાં તો હું બારણે બાદશાહી ખડી કરતી; અને હવે દશની નોકરી મળે તોય જોળે, તમને હું કેવા લહેરમાં રાખું છું તે ! ”

“ અરે ! શું ધૂળ લહેરમાં ? એ દશના પગારની નોકરી કરી સ્ત્રી બાળકોને કચડી નાંખી કુતરા જેવું જીવન જીવવા કરતાં કાંઈને ત્યાં લાકડાં ચીરીશ, મજૂરી કરીશ. ”

“ અરે અરે ! ! એટલું બધું ? વાહરે મારા વિમળ ! તમે તો કંઈ લડાઈના મેદાનમાં ઉતરી પડતા હો એવા લાગે છે ” એમ કહી સરલા ખડખડાટ હસી પડી.

“ આવા દુઃખમાં તને હસવું શેનું આવે છે ? ” વિમળ વધુ ચીડાયે.

“ તે દિવસે પેલા સાહેબ પેલા દિનેશભાઈ મારતર પર ચીડાએલા અને તેમનું જેવું વંદિરા જેવું મોં ચન્ન ગળેલું મેં સામી બારીએથી જોએલું તેવું જ આજે તમારું દેખાય છે: અરે વાહરે ! મારા ડીપોટી સાહેબ ! ” એમ કહી સરલાએ લાંબો ત્યાગ કરી મોં બનાવ્યું.

“ જોળે હો પરલા ! આનું પરિણામ સારું નહિ આવે. ”

“ શું કરશો ? મારશો ? લો મારો ! ” એમ કહી સરલાએ ગાલ ધર્પા.

એવામાં નીચે ટપાલીએ ખૂમ મારી, સરલાએ પિંડી જઈ એક કવર લીધું અને ઉપર લાવી વિમળના હાથમાં મૂક્યું. પત્ર વાંચતાં જ વિમળનો ચહેરો અસહ્ય જેવો જ પ્રકુલિત થઈ ગયો. એમાં એને એ જો ગામમાં મારતર હતો, ત્યાંની લાયબ્રેરીના સ્વતંત્ર મકાનમાં સ્વતંત્ર મંત્રી તરીકે કામ કરવાને આવવાનું આમંત્રણ હતું.

*

વિમળ લાયબ્રેરીના સ્વતંત્ર મકાનમાં મંત્રી બન્યો. એને ગામલોકો તરફથી માસિક પગાર દશ મળતો. તે ઉપરાંત ગામમાં (હવે એને સરકારી બંધન ન હોવાથી) એ ચાર પાંચ વિદ્યાર્થીઓને ખાનગી શિક્ષણ આપી બીજા પંદરેક માસિક મેળવતો. સરલા એને બાદશાહી ફાઈમાં જોઈ “ કેમ છો મારા ડીપોટી સાહેબ ! ” કહી મેજ ચીડવતી. હવે વિમળનો સંસાર સરકારી નોકરી કરતાં ધણે જ સુખમય ચાલવા લાગ્યો.

હૂબતા વિમળને ભરદરિયામાં પુસ્તકાલય રૂપી નાવડી મળી.

અમર રહોં એ જીવનની, સંસારની અને દુઃખસાગરમાં ગાય આપતી અમારી જ્ઞાન નાવડી !

પુસ્તક-પ્રશસ્તિ

(૩૩૫)

નહિ આળુક નહિ સોટી, ગુન્હેગારો બને શાણા;
મુજનમુખની પ્રસાદીના, વિવિધ રસ માંહિ પીરસાણા. ૧

રગેરગ રેડતું ઝોજસૂ, અનુપમ કીર્ણ પથરાણાં;
ગળવે હસ્તમાં બેસી, મધુરાં વાદનાં ગાણાં. ૨

અચેતન અંગની વેલી, સુવાસિત પુષ્પ વેરાણાં;
કરી ગુંજાર નર બ્રમરો, કુસુમના ચુનતા તાણા. ૩

ન ભેદી તત્ત્વ ઝોનામાં, ભલે હો રંક કે રાણા;
ભિતર સતવાહીયું જોતાં, જીગરના તાર સંધાણા. ૪

અલણ પણ આંધળી આંખે, અનોખું જોઈ અંજાણા;
નિરખવામાં થઈ મરણુલ, વિચારે ચિત્ત વિંધાણાં. ૫

વિશારદ દિલની બાજી, દિસંતા બુજવા દાણા;
વીણીને ઝોકકા કરતાં, ચકોરી ચિત્ત ચોરાણાં. ૬

હૃદયની લાગતાં લગની, અગમ રસ્તાઓ ઠરશાણા;
કરંતા સર્વદા સેવા, વસુધા મધ્ય વખણાણા. ૭

પ્રશંસા શી કરું અઢકી, પુસ્તકથી* પાપ ધોવાણાં;
સ્થળે સ્થળમાં વસાવીને, જીવન ઉજ્જવલ કરે શાણા. ૮

દોહરો

મુખ દુઃખ આ સંસારનાં, પુસ્તકથી પરખાય;
ખંતે નિશ્ચિન સેવતાં, ગમાર સજ્જન થાય.

ચતુર્ભૂજ પ્રજ્ઞાશંકર વ્યાસ.
મંત્રી, રંગપુર વાચનાલય.

ગ્રામ પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિ

[લેખક : ભરૂચાસલાહ ભવાનભાઈ પટેલ, જાણભોધ]

પુસ્તકાલય એ રાષ્ટ્રોન્નતિનું સાચું સાધન છે. પુસ્તકાલય એ માત્ર શોખની વસ્તુ છે. શિક્ષણના કાર્યક્ષેત્રમાં પુસ્તકાલય એ અદ્વિતીય પ્રતિભા પાડે છે. નૂતન કેળવણીની સફલાગી એ લાયબ્રેરી નામની જીવંત સંસ્થા છે. નૂતન કેળવણીમાં-કેળવણીના નવા યુગમાં “ શિક્ષકે અલ્પતાન રહેવું ” એનો મુદ્દાલેખ છે. તેનો સાચો આદર્શ પુસ્તકાલય બક્ષે છે. પુસ્તકાલય એ ગ્રામોદ્ધારનું મહત્ત્વનું અંગ છે. એમાંથી જ સેવાભાવના વૃદ્ધો પરિપક્વ થઈ ફક્ત થાય છે, જે ગામમાં આદર્શ પુસ્તકાલય છે, તે ગામ આજે નહિ તો કાલક્રમે આદર્શ જનવાનું. ધારણ કે તેની પ્રગતિના મંડાણ આજથી જ મંડાઈ ચૂક્યા છે એ સર્વાંશે સત્ય છે. પુસ્તકાલય દ્વારા જનસેવા થઈ શકે છે, અને “ જનસેવા એ જ પ્રજાસેવા છે ” એની ઝાંખી આપણા પતિતપાવન શ્રીમંત મહારાજ સાહેબ પણ પોતાના ભાષણ દ્વારા કરાવે છે. વળી લોકકલ્યાણની પ્રતીતિ પણ પુસ્તકાલય આપે છે એ નિઃસંશય છે. પુસ્તકાલય એ માનવ સમુદાયના જીવન રસાળ બનાવે છે. મહર્ષિ કલાપીના શબ્દોમાં કહીએ તો ‘ નહિ ભળી શકું કદી હું ’ પુત્ર સ્ત્રી બાળકોથી, જીવીશ બની શકશે તો એકલાં પુસ્તકોથી. ’ પુસ્તકાલય એ ગ્રામ મંદિરની અદ્વિતીય પ્રતિભા છે. વળી પુસ્તકાલય એ શિક્ષકનો ધંધો દીપાવનાર યોગ્ય ભૂમિકા છે. કેળવણીના નિભાવ યા વિકાસ અર્થે પુસ્તકાલય એ પૂરક વસ્તુ છે. તેમજ શિક્ષકે આપેલી કેળવણીની સફરતા પુસ્તકાલય કેળવે છે, અને શિક્ષકની દૃષ્ટિ વિશાળ બનાવે છે. એના અભાવે કેળવણી યંત્રવત્ છે, અટુલી છે, પાંગળી છે. એ માન્યતા સર્વવ્યાપક છે. પુસ્તકાલયના અંગનાં સુભાષિતે પણ એજ બાબતની સાક્ષી પૂરે છે.

એકંદરે પુસ્તકાલય એ કેળવણીના તંત્રને એકતી અજોડ શક્તિ છે, અને તેથી જ હરેક શિક્ષક ભાઈએ તેના તરફ મીઠ માંડીને સમુચિત દૃષ્ટિ કેળવવી રહી; જેથી તે દ્વારા ગ્રામોદ્ધારનું મહત્ત્વનું અંગ જે ગ્રામ્ય પુસ્તકાલય તે એક આદર્શ પુસ્તકાલય બની રહેશે. એમ યશો ત્યારે જ ગામ આદર્શ બની શકશે, અને એમ થાય તેમાં જ હિંદનો ઉત્કર્ષ સંભાળેલો છે, એ વાતનું સાચું દિગ્દર્શન થશે.

માટે સર્વે શિક્ષક બહુઓ ! ગ્રામ્ય પુસ્તકાલય પોતાના ગામે અથવા પોતાના નજીકના ગામે ન હોય ત્યાં સ્થાપી તે આદર્શ સિદ્ધ કરવા શક્ય તે પ્રયત્નો કરતા રહેજો, એજ અભ્યર્થના ।

પરદેશી સાહિત્ય સૃષ્ટિનું થાડું અવનવું

અર્ધ બાહ્યવીને આઠમા એડવર્ડની મુલાકાતોનાં, અને તેને પદ્મજી કરવામાં લગવાયલા ભાગનાં સંસ્મરણો લખી નાખ્યાં છે, પરંતુ બાહ્યવીન આ સંસ્મરણોનાં પુસ્તકને ઇ. સં. ૧૯૮૭ સુધી પ્રગટ કરવા માંગતા નથી. એટલે પચાસ વર્ષ પછી આ સંસ્મરણો પ્રગટ થશે.

નોએલ કાવર્ડને પ્રખ્યાત થવાની તક કોણે આપી હતી તે તમે જાણો છો ? માઇકલ આલેને તેનું હસ્તલિખિત પુસ્તક વાંચ્યા સિવાય જ તેને એક આપ્યો હતો.

પચીસ વર્ષના શિકારી જીવન દરમ્યાન લેડી ઑકમરડે પોતાના શરીરનું લગભગ દરેક હાડકું બાંધ્યું છે. એક વખત તો વર્ષ સુધી તેને બગલધોડી લઇને ચાલવું પડ્યું હતું !

ઇલિનેર ગ્લિન દાદી થઇ છે, તેને પૂર્વ જન્મની વાતો યાદ આવે છે. તે કહે છે કે 'આગલા લવમાં હું રાણી હતી, પણ બહુ દુષ્ટ રાણી હતી. મને ખૂબ સત્તા હતી અને મારા ધણા પ્રિયતમો હતા.

ઇંગ્લેન્ડમાં એલિસ હેડને સ્ત્રી પત્રકાર તરીકે મોટામાં મોટો પગાર મળે છે. કદાચ તેના જેટલો પગાર આખા ઇંગ્લેન્ડમાં કોઇ સ્ત્રીને મળતો નહિ હોય.

એથલ મેનિનને પંદર વર્ષની ઉંમરે ગુજરાત માટે કામ કરવું પડ્યું હતું. તે સર આર્થર હિગામની જાહેરખબરની એજન્સીમાં અઠવાડિયાના ત્રેવીશ શિફ્ટના પમારે ટાઇપીસ્ટ તરીકે કામ કરતી હતી.

રોઝિટા ફ્રાન્સના લંડનના ઘરમાં એક અલ્પજ્ઞ તથા એક પ્રાચીન ઢગનું એમ કુલ બે સ્નાનગૃહો છે. પહેલું પોતા માટે છે, બીજું તેના પતિ માટે.

ડ્યુક ઑફ વિન્ડસરનું જીવનચરિત્ર લખવાનું કાર્ય કોન્ટન મેકેન્ઝીએ માથે લીધું છે. ડ્યુકના ખાનગી અતપત્રો તથા પત્રો તેને જોવા માટે મળશે, તેો માનવામાં આવે છે. આદિત્યાગ પૂર્વેના તથા પછીના બધા બનાવોનું સ્પષ્ટ વર્ણન આપવાનું હોવાથી આ પુસ્તક મોટો બજાબજાટ મચાવશે. પહેલાં તો એવો ભય રાખવામાં આવતો હતો કે ઇંગ્લેન્ડના 'અધિકારી રદસ્પતો કામદો, ' આ પુસ્તક લખવામાં આડે આવશે, પણ તે ભય નિર્મૂળ થયો છે.

આ મદાન રકોર્ડિય ગ્રંથકારને ગિલાડીઓ તથા મામોદોનેનો ખૂબ શોખ છે.

તે ' સીઆમીઝ કૌટસ કથા ' ના પ્રમુખ છે અને આખા દેશભરમાં ન હોય તેવા આમેરિન રેકર્ડનો સંગ્રહ ધરાવે છે.

*

*

*

અરેબિયાના લૉરેન્સના હજુ સુધી અપ્રગટ પુસ્તક ' ધી મિન્ટ ' ની એક નકલ ન્યારે ખોરટનના પુસ્તક પ્રદર્શન માટે હવાઇ વિમાન દ્વારા ન્યુયૉર્કથી ખોરટન લઈ જવામાં આવી ત્યારે મોટા હવાઇ કાફલો તેના રક્ષણ માટે મોકલવામાં આવ્યો હતો.

પુસ્તકની બાર નકલ મોંઢેની આ એક નકલ છે. સ્વ. કર્નલ ટી. મ. લૉરેન્સના વિદ્ય મુજબ આ પુસ્તકને ૧૯૫૦ પહેલાં પ્રગટ કરવાનું નથી.

આ પુસ્તકની ૧૦ નકલો ' લૉગ આફફેન્ડ ' ની એક બેંકમાં મુકવામાં આવી છે. તેની એક નકલની કિંમત અત્યારે એક લાખ ડૉલર ખેંલાય છે.

*

*

*

સંગ્રહકર્તા દષ્ટિએ ' ધી ટેન પ્લેઝર્સ ઓફ મેરેજ ' (The Ten Pleasures of Marriage) ખુબ ઉપયોગી પુસ્તક છે. મૂળ પુસ્તકની બેજ નકલો અસ્તિત્વમાં છે. બ્રિટિશ મુઝીયમમાં કે કેમ્બ્રિજ યુનિવર્સિટી લાઇબ્રેરીમાં તેમાંની એક પણ નકલ નથી. એનો લેખક કોણ છે તે પણ રહસ્ય છે. પરંતુ હજમની પુત્રી આફ્રાબેને તે લખ્યું હોય તેમ માનવામાં આવે છે. તે સપ્તમી સદીની નર્સલિકા તથા નાટ્ય લેખિકા હતી. કલમ ચલાવાને પૈસા કમનારી તે પહેલી જ સ્ત્રી હતી.

*

*

*

' જંગીસખાન 'ના પુત્રાન લેખક ' રાફ્ફ કૉડસ ' સરકાર તરફથી લડત રૂપેનમાં માર્યો ગયો હોવાનું માનવામાં આવે છે.

*

*

*

જર્મનીમાં હાલમાં વાચનની હરોફાઇ જોઈશ્વરમાં આવી હતી. દેશના બધા લાગેભાઈ હરીફાઈ લાગ લીધો હતો. તેમાં ' હર શુદ્ધ ' નામના માણસે એક મિનિટમાં ૫૬૫ ૫૬ વાંચીને ઇનામ મેળવ્યું હતું.

*

*

*

એવો અડસટો કરવામાં આવ્યો છે કે આખા જગતના છાપખાનામાંથી દરવર્ષે બે લાખ પુસ્તકો પ્રગટ થાય છે. તેમાં ૭૦,૦૦૦ પુસ્તકો નોપોલિમન વિષે હોય છે અને ૫૦૦ પટેરાં વિષે હોય છે ।

*

*

*

એમ કહેવામાં આવે છે કે ઇન્ડીનનો સાપેક્ષવાદનો સિદ્ધાંત સમજી શકે તેવા ગણિતશાસ્ત્રીઓની સંખ્યા જગત પર બારથી વધારે નથી. છતાં આ સિદ્ધાંતને સાદી ભાષામાં સમજાવવા માટે ૭,૦૦૦ પુસ્તકો લખવામાં આવ્યા છે.

છાપાલાલ મા. કામદાર

વિસનગર મહાલ ૪થી પુ. પરિષદના પ્રમુખ

રાજરત્ન શ્રી. ગિરધરલાલ ડોસાભાઈના

ભાષણમાંથી છૂટું છવાયું

x x પ્રગ્નની ઉન્નતિનો મુખ્ય આધાર સુશિક્ષિત, પ્રામાણિક અને જવાબદારો સમજે એવા શિક્ષકો ઉપર છે. શિક્ષક ઉંચા આદર્શવાળો અને તેની પવિત્ર કર્મ સમજનારો હોવો જોઈએ. આવા શિક્ષકો અવિધ્યની પ્રગ્નને નીતિવાન અને ચારિત્ર-વાળા બનાવી શકે અને એ રીતે સમાજની ઉન્નતિ કરવામાં મુખ્ય કારણ રૂપ થઈ પડે. સમય જતાં આવા શિક્ષકો લોકમાં અને સમાજમાં ઉચ્ચ સ્થાન ભોગવે એમાં સંદેહ નથી. આ રાજ્યમાં કર્નિયાત કેળવણી દાખલ કર્યે બત્રીસ વર્ષ થયાં તો પણ ત્રાવણકોર અને કોચીનની સરખામણીમાં અક્ષરતાનું પ્રમાણ ઓછું છે તે શોભારૂપદ ગણાય નહિ. તો પણ હવે લોકોમાં વિશેષ નગૃતિ આવવાથી અને શિક્ષકોનો મોટો વર્ગ trained (તાલીમ પામેલો) હોવાથી થોડાં વર્ષમાં આ રાજ્ય અક્ષરતાના પ્રમાણમાં પ્રથમ પંક્તિએ આવે એવી આશા રાખવામાં આવે તો તે વાજબી ગણાશે.

x x કેળવણીનો પ્રચાર સારી રીતે થઈ શકે તે માટે પુસ્તકાલયોની ખાસ જરૂરિયાત છે તે વિષે બે મત હોઈ શકે નહિ. x x આ રાજ્યમાં આમ પુસ્તકાલયો કુલ ૧૧૦૦ છે. તે પૈકી મહેસાણા પ્રાંતમાં તેવાં પુસ્તકાલયો ૩૭૧, અને વડોદરા પ્રાંતમાં ૪૪૮ છે. મહેસાણા પ્રાંતની વસ્તી ૧૦૧૦૦૦૦ અને વડોદરા પ્રાંતની વસ્તી ૮૨૫૦૦૦ ની છે. વસ્તીના સુકમણે મહેસાણા પ્રાંત વડોદરા પ્રાંત કરતાં પુસ્તકાલયોની બાબતમાં ધણો પાછળ છે. આ જોતાં મહેસાણા પ્રાંતમાં કેળવણીની બાબતમાં જોઈએ તેટલી નગૃતિ આવી જણાતી નથી. આમ થવાનાં શું કારણો છે તે તપાસવાં જોઈએ અને જે મુશ્કેલીઓ અમર અડચણો હોય તે દૂર કરવી જોઈએ. મને લાગે છે કે આમ થવાનું મુખ્ય કારણ નિઃસ્વાર્થ કાર્યકર્તાઓની ખામી અને લોકોમાં મંદ ઉત્સાહ એ હોવાનું જોઈએ.

x x આજે બીજી દેશો જે કામ કરી રહ્યાં છે તે જોતાં આપણે દેશ ધણો જ પાછો પડી ગયો છે તે જણાઈ આવ્યા વગર રહે નહિ. આપણામાં કાર્ય કરવાની શક્તિ ઓછી છે એમ તો કહી શકાય એમ નથી, તેમજ આપણા હિન્દુસ્તાનમાં બુદ્ધિશાળી માણસો નથી એમ પણ નથી. પરંતુ સામાન્ય રીતે દરિદ્રતાનું પ્રમાણ ધણું મોટું છે અને ઉત્સાહ ધણો ઓછો જોવામાં આવે છે. આથી પ્રજાના પ્રયત્નો ઠીક આ સ્થિતિ સુધારવાની ખાસ જરૂર છે. લોકોમાં સારા વાચનનો શોખ વધે અને મદદગાર કરવાની ટેવ પડે તો મનોવૃત્તિ બદલાય અને જડતાનો નાશ થાય.

x x પુસ્તકાલયો ઉપાડવાથી કે તેમાં મોટી સંખ્યામાં પુસ્તકો રાખવાથી

કાર્ય પૂરું થતું નથી. પણ તેનું સારમાં સારું પરિણામ આવે તે માટે પુસ્તકો કેવા પ્રકારનાં રાખવાં અને તેનો લાભ જનસમૂહ કેવી રીતે લે તે જોવાનું રહે છે. જે પુસ્તકો વાંચવાથી લોકમાં જાગૃતિ આવે, ઉત્સાહ વધે, ઉદ્યોગમાં શ્રદ્ધિ થાય, સ્વાસ્થ્ય ઉદ્ભવે, સેવાવૃત્તિ જગાડે અને સંસ્કૃતિ આવે તેવાં પુસ્તકોનો સંગ્રહ પુસ્તકાલયોમાં હોવો જોઈએ. પુસ્તકોની પસંદગી જે તે સ્થળ અને તેમાં વસતી જનતાની જરૂરિયાતોના અનુસાર રાખીને કરવાની હોય છે. એટલી વાત ખ્યાનમાં રાખવાની હોય છે કે જે તે સ્થાનના જુદા જુદા ધંધાદારીઓને તેમના ધંધામાં વિકાસ થાય તેવી માહિતી આપનારાં પુસ્તકોની સંગવડ કરી આપવી જોઈએ.

× × પુસ્તકો કેવાં વાંચવાં એ મહત્વનો પ્રશ્ન છે. જે પુસ્તકો વાંચવાથી આર્થિક ધંધા, જીવનમાં વેગ મળે, સેવાભાવ ઉત્પન્ન થાય અને પરોપકારવૃત્તિ સતેજ થાય તેવાં પુસ્તકો પુસ્તકાલયોમાં રાખવાની તજવીજ રહેવી જોઈએ. આવાં પુસ્તકોનો બહોળો ઉપયોગ કરવાથી લોક આર્થિકજીવન ખતી તેમનું જીવન ખીજના લાભને માટે હોવાનું જોઈએ એ વૃત્તિ તેમનામાં ઉત્તેજિત થશે. પરિણામે સમાજની ઉન્નતિ કરવામાં દરેક વ્યક્તિ પોતાનું કર્તવ્ય કરી તેનો પોતાનો ફાળો આપી શકશે.

× × મહાલ પુ. મંડળને જે કામો કરવાનાં છે તે પૈકી મહાલનાં એકે એક ગામમાં પુસ્તકાલય-વાચનાલય ઉઘાડવાની વ્યવસ્થા કરવી, અને સ્થપાયેલાં વ્યવસ્થિત અને નિયમિત કામ કરતાં બનાવવાં એ મુખ્ય છે. મહાલ પુ. મંડળ પોતાની ફરજ પ્રામાણિકપણે અદા કરે તો મહાલના દરેક ગામને પુસ્તકાલય અને વાચનાલય મળી શકે. આ કામને માટે તે મંડળ પોતાને માટે એક યોજના ધડી કાઢવાની છે, અને તેમાં તેણે તે કામ કેટલાં વર્ષમાં પૂરું કરવાનું છે તે નક્કી કરવાનું છે. આવો કાર્યક્રમ નક્કી કર્યા પછી તે પૂરા કરવા માટે તનતોડ મહેનત કરવાની છે અને સુઘટની અંદર તે કામ પૂરું થવું જોઈએ એ ઉપર પૂરું લક્ષ રાખવાનું છે. તે પ્રમાણે કરવામાં આવે તો જરૂર દરેકે દરેક ગામ પુસ્તકાલયવાળું થઈ શકે. કામ કરવામાં મુરોટી તો આવે જ પણ તેને પહેલી વળવું તેમાં જ દુરપાય છે. ધણી વખત આપણા જોવામાં આવ્યું છે કે મંડળો સ્થાપવામાં આવે છે પણ તે ફક્ત નામનાં જ હોય છે. એમાં પ્રામાણિકપણે કામ કરનારાં હોતાં નથી એટલે તેઓ કોઈ પ્રકારની પ્રવૃત્તિ કરી શકતાં નથી અને જે હેતુથી તે સ્થાપવામાં આવે છે તે હેતુ પાર પડતો નથી. માટે મંડળોમાં કાર્યવાહકો એવા હોવા જોઈએ કે જેઓને પોતાના હોદ્દાનું જ્ઞાન થાય અને પોતાની જવાબદારીઓ સારી રીતે સમજી શકે. મહાલનાં કેટલાંક ગામ એવાં પણ હોય. કે તે ગામમાંથી પૈમાની મદદ મળી શકે નહિ. આવાં ગામોને ખીજે સ્થળેથી પરોપકાર વૃત્તિથી મદદ મળવી જોઈએ જેથી તેવાં ગામોના લોકોને પણ કેળવણી અને જ્ઞાનનો લાભ મળી શકે. મહાલ પુ. મંડળને માટે જે નિયમો કરવામાં આવ્યા છે તે નિયમોનું તત્વતઃ પાલન કરવામાં આવે તો થોડા જ સમયમાં તેનો ઉદ્દેશ પાર પડે. જે જે કામ કરવાનું હોય તે ઉપર ચોટીયું નહિ પણ સંગીન થવું જોઈએ. જેથી તેનો કાર્યમનો લાભ મળી શકે.

× × હમણાં તો આખા દેશમાં આમોદાર કરવા માટે ધણો ઉદાપોદ થઈ રહ્યો છે અને તે માટે શું કરવું તે સારું યોજનાઓ પણ ધડાધડ રહી છે, તેમજ વ્યવહાર પગલાં લેવાની પણ ચર્ચાત થઈ ગઈ છે. આમોદાર થાય તો આખા દેશની ઉન્નતિ મુધાય એ નિર્વિવાદ છે. આપણા રાજ્યમાં પણ તે માટે પ્રવૃત્તિ ચાલુ થઈ છે. આવા સંજોગોમાં આપણે સર્વે તે કાર્ય કરવામાં ફેવી રીતે મદદરૂપ થઈ શકીએ તે પ્રશ્ન વિચારવો ધટે છે.

ગામડાંની પ્રજા ફેવી રીતે સંરક્ષારી બને તે માટે સક્રિય ભાગ દરેક જણે લેવો જોઈએ. તેમ કરવામાં આવે તો ધારેલું કામ સુવ્યવસ્થિત રીતે પાર પડે. ગામડાંમાં મુખ્ય જરૂરિયાત-સ્વચ્છતાની છે, તે વાત લોકોના ધ્યાન ઉપર આણવી જોઈએ. મામ પંચાયતો ધારે તો આ બાબતમાં ધણું કરી શકે. પરંતુ હીલગીરીની વાત છે કે પંચાયતના સભાસદો તેમની જવાબદારી સમજી શકતા નથી અને પક્ષાપક્ષી કરી પોતાની ફરજ બદા કરતા નથી. પણ તેઓએ જાણવું જોઈએ કે તેમ યવાથી ગામડાંઓમાં ત્રાસદાયક ગંદકી વધે છે અને લોકોની આરોગ્યતાને ધણું નુકશાન થાય છે. આવું પરિણામ તેમની ખીનજવાબદારીને આભારી છે. આશા છે કે ગામડાંના આગેવાન લોકો અને પંચો આ સામાન્ય દિવસની વાત ઉપર ધ્યાન આપે અને લોકસુખકારીમાં ફાળો આપે. મારું એમ કહેવું નથી કે ચહેર અને કર્યાના લોકો પોતાની જવાબદારી સમજે છે અને સ્વચ્છતા રાખેજ છે; પણ આ દેશમાં ગામડાંઓમાં મોટી સંખ્યામાં વસ્તીનો ભાગ રહેતો હોવાથી સ્વચ્છતાની બાબત ઉપર ખામ કરીને તેમનું લક્ષ્ય એવાની જરૂર છે. ગામડાંમાં સારા સ્વચ્છ પીવાના પાણીની જરૂર છે એ કહેવાની જરૂર નથી. સરકારે એ સંબંધમાં કેટલીક યોજના કરેલી છે પણ તેનો લાભ દરેક મામ લેઈ શકે એમ નથી. તેથી ઉદાર રાજ્યનીતિ રાખી સરકારે દરેક ગામમાં સારા પીવાના પાણીની વ્યવસ્થા કરી આપવી જોઈએ.

પુસ્તકાલયોનો ફેલાવો થાય અને લોકો તેનો છૂટથી લાભ લે તો તેમને તેમની પોતાની તેમજ સરકારની શું ફરજ છે તેનો સારી રીતે ખ્યાલ આવી શકે, અને આમ થાય તો તેઓ લોકમત કેળવીને સરકાર ઉપર દબાણ કરી શકે. રશિયા જેવા મોટા પ્રદેશમાં ફક્ત એક દશકામાં આખી આમજનતાને વાંચતી લખતી કરવામાં આવી છે. આ ઉપરથી સદજ રીતે સમજાશે કે બધા આધાર રાજ્યતંત્ર અને લોકોના સહકાર ઉપર રહેતો છે.

× × એટલી વાત ચોક્કસ ધ્યાનમાં રાખવાની છે કે જ્યાં જ્યાં પુસ્તકાલયો સ્થાપવામાં આવે ત્યાં ત્યાં પુસ્તકાલયોને માટે સારા મકાનની આવરવકતા છે. તેથી પુસ્તકાલયને માટે સારું મકાન બાંધી શકાય એ માટે ફંડ ભેગું કરવાની જોગવાઈ કરવી જોઈએ. એટલી પુસ્તકાલયની જરૂર છે તેટલી જ તેને માટે સારા મકાનની જરૂર છે. પુસ્તકાલયનું મકાન સારું હવાબજવાળાવાળું સમગ્રવાળું અને મોટા કોમ્પાક્ટ-વાળું હોવું જોઈએ, જેથી ત્યાં આવનાર સખ્સો તેનો સારો લાભ લેઈ શકે. પુસ્તકાલયો

મહાલ પુસ્તકાલય પરિષદ.

(૯) ચાણુસ્મા મહાલની ત્રીજી પરિષદ:—ધરલામપુર મુકામે તા. ૧૨-૬-૩૮ રવિવારના રોજ ચાણુસ્મા મહાલ પુસ્તકાલય પરિષદનું ત્રીજું અધિવેશન રા. ૧૮ ચાણુસ્મા-મહાલ વહીવટદાર સાહેબ શ્રી મનુભાઈ ઉમિયાધર દેસાઈ બી. એ. એલ. એલ. બી. એમના પ્રમુખસ્થાને મળ્યું હતું. ચોમાસાની શરૂઆત હોવા છતાં, પ્રતિનિધિઓ તથા પ્રેક્ષકોની સારા પ્રમાણમાં હાજરી હતી. ચાણુસ્માના વહીવટ મંડળની પ્રેરક હાજરી પણ આદરપાત્ર હતી. પ્રતિનિધિઓ દૂર દૂરના સ્થળેથી આવ્યા હતા.

પ્રમુખ સાહેબની પધરામણી સવારે ૧૦ ની ગાડીમાં થઈ હતી. ધણુખરા પ્રતિનિધિઓ પણ તેજ ગાડીમાં આવ્યા હતા. સફલાગ્યે આજે મેધરામની મહેરબાની હતી. એટલે કોષ્ટને-ય હેરાન થવું પડ્યું નહોતું. સર્વ મહેમાનો ૧૦૧૧ વાગે ધરલામપુર આવી ગયા હતા. ૧૧૧૧ વાગે બધા બોબ્બન માટે ઉઠ્યા હતા. ૧૨ વાગે બેઠકની શરૂઆત થઈ હતી, અને ત્રણ વાગે પૂરી થઈ હતી. બેઠકના સ્થળ-તરીકે સ. ગુજરાતી શાળાના મકાનનો જ ઉપયોગ કરવામાં આવ્યો હતો. શાળાના મકાનને ધજા પતાકા, કહેવતોનાં બોર્ડ, નકશા વગેરેથી સારી રીતે શણગારવામાં આવ્યું હતું. પરિષદના કાર્યક્રમની શરૂઆત મધ્યસ્થિતિ અને શ્રીમંત-પ્રશસ્તિ થયા બાદ સ્વાગત મંત્રીઓ તરફે આવકારનું નિવેદન રા. નાનજીભાઈએ વાંચી સંભળાવ્યું, જેનો સારભાગ નીચે પ્રમાણે:—

સ્વાગત મંત્રીનું નિવેદન

“ x x આ પરિષદને અંગે અમે સ્વાગત પ્રમુખ કે તેનું કાર્યકારી મંડળ એવા કંઈ જ મોભાદાર કે ભપકાદાર નામો આપેલાં નથી. અમે કોઈ મોટા વક્તા કે ભેખેકો નથી. એટલે અમારા તરફથી કોઈ માર્ગદર્શક સૂચના કે વિચારણીય બાંધણી આશા રાખશો નહિ. તેથી કદાચ નિરાશા લાગશે, પરંતુ અમારું કાર્ય અને હેતુ માત્ર આપ સૌને અમારા ખરા હૃદયથી ભાવભરી સત્કાર કરવાનો જ છે, અને એવી સેવાનો જે અમૂલ્ય લાભ અમને મળ્યો છે તે બદલ અમે પોતાને બાંધણી માનીએ છીએ.

અમારું ગામ ૬૪૮ માણસની વસ્તીનું ગામ છે. વસ્તી માત્ર પાટીદારની જ છે, અને તેથી એકંદર વસ્તીના ૩૨ ટકા માણસો બજેલાં છે. સરકારી શાળા સ્થાપન થયાં તો માત્ર ૨૭ વર્ષ જ થયાં છે. પણ તે અગાઉ ગામડી શાળા ચલાવીને ગામ-લોકો તેનો લાભ લેતા. પુસ્તકાલય સ્થપાયે તો માત્ર ત્રણ વર્ષ જ થયાં છે, પણ એટલી મુદતમાં અમારા ગામના લોકો પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિમાં રસ લેતા થયા છે. ગામનું નામ ધરલામપુર છે, તે ઉપરથી કોઈ એમ માની લે કે ગામમાં મુમલમાનોની વસ્તી હશે; પણ તેમ નથી. એક પણ મુમલમાનનું ઘર કે વસ્તી નથી. માત્ર પાટણના કાજીઓનું ઇનામી ગામ હોવાથી તેમણે ગામની વસાહત કરાવેલી અને તે ઉપરથી જ ગામનું નામ ધરલામપુર પડ્યું હોય એ સંભવિત છે. ગામમાં પ્રાચીનતા કંઈ જ

નથી. ગામને વસ્તે ૪૦૦ થી ૫૦૦ વર્ષ થયાં હશે. ગામના તળાવની પાછળના ભાગમાં એક જુના ગામનો ટેકરો છે. ત્યાંના ચિત્રાલયના ખંડેરો તેમજ તે સગવળ, નકશી અને કોતરકામથી તથા કલાથી બરપૂર, આરસપહાજુની એ મુર્તિઓ છે, તે ઉપરથી એમ જણાય છે કે ત્યાં આની પહેલાંનું કોઈ ગામ હોવું જોઈએ. એ ટેકરા પુની-આના નામથી ઓળખાય છે. આજ પછુ આગાર ગામના પરચેતરનાં મીઠા ત્યાં જ છૂટે છે. ગામ સંબંધી આટલી ટુંકી હકીકત રજુ કર્યા પછી આગારે આપ સૌને માત્ર એટલી જ વિનંતિ કરવાની કે ચોમાસાના દિવસો હોવાથી અમારી ત્રુટીઓને નિભાવી લઈ આ પરિપદને ફોટોમંદ બનાવી તાલુકામાં નવીન ચેતન રેગમ એવા ઉપયોગી દરાવો કરીને આ પરિપદની બેઠકને એક યાદગાર બેઠક બનાવશો. ”

આ પ્રમાણેનું નિવેદન વંચાઈ રહ્યા પછી પ્રમુખની વરણી માટે ચાલુરમા કર્યા પુસ્તકાલયના મંત્રી અને સરકારી વકીલ શ્રી ગજનન દેવ શુભેની દરખાસ્ત તથા વકીલો રા. રા. અંબાલાલ પટેલ અને સુરજમલ શાહના ટેકાથી મે. વહીવટદાર સાહેબે પ્રમુખસ્થાન સ્વીકારી નીચેની મતલબનું બાપણુ કર્યું:—

પ્રમુખનું બાપણુ

“ x x પુસ્તકાલય જેવી મહત્ત્વની સંસ્થાનું કામકાજ મને સોંપવાની જે દરખાસ્ત મૂકાઈ તેને માટે મારી તૈયારી નહોતી; પરંતુ સરકારના શ્રેયને પહેંચી વળવા માટે, અને પ્રજાનું કલ્યાણ કરવા તમને ઓળખવાનો ઉમદા પ્રસંગ છે એમ માની મેં સ્વીકારી છે. આજ સુધી મને ૧૯ ટેકાણાના અનુભવો થયા છે, અને તેમાં મને વકીલો અને પ્રજા તરફથી વધારે સહકાર મળે છે. આવો સહકાર હું ત્યાં જાઉં છું ત્યાં મળે છે. મારા માટે તો એ ખુશી થવા જેવું છે. કેળવણી ફેટલીકે સારા રૂપમાં અને ફેટલીકે ખોટા સ્વરૂપમાં પ્રસરેલી છે. છતાં ખૂણે ખૂણે પછુ આવા નાના ગામમાં અંગ્રેજી બહુનારા મળી આવે છે એ ઉપરથી જણાય છે કે મહેસાણા પ્રાન્તમાં એક ઝોલેજની જરૂર છે.

આવી ઉણપો પૂરી પાડવાનું કામ શ્રીમંતોનું છે. ફરજિયાત કેળવણીનાં ફળ આજે આપણને મળતાં રહે છે તે દેખીતું છે. પુસ્તકો તો ઘેર બેઠાં દરેક જાતનું જ્ઞાન મેળવવાનું મુખ્ય સાધન છે. તે દરેકને ઘેર આવકાર પામે એ મુશ્કેલી છે. પરંતુ સાચ વગર આગળ વધાય નહિ. સરકારે ફરિયાદો ધન્યવ્યય વાંચવાથી અને વર્તવાથી જ ઉગી નીકળે. આજે પુસ્તકાલયનો ઉપયોગ ઓછો થાય છે. દરેક મારા પુસ્તકો ઘેર ઘેર વંચાય એ મહત્ત્વનું કાર્ય છે. તેમ માય તોજ શ્રીમંતોના શ્રેય પૂરો પડે. સારા મકાનમાં બધાં પુસ્તકો બરી રાખી તેમને ઉપયોગ વગર ગોંધી રાખવામાં કંઈ જ અર્થ નથી. ગામડામાં ઘેર ઘેર બેઠેલાં છે, છતાં ઇચ્છુક તપાસે તો ઇચ્છુક કોઈ માણસ વાંચતો જણાતો નથી. એજ મોટી દીલગીરીની વાત છે. ટિપ્પણ એજ પુસ્તકાલયનો આત્મા છે. તે પુસ્તક અને વાચકનો સુયોગ કરે તો વધારે સારું કામ થઈ શકે. વહીવટદારનું જે કામ છે, તે તદ્દાતીઓનું પણ છે જ. તેમાં નવાઈ

જેવું કાંઈ જ નથી. હું તો કામ કરનારો છું. વધુ બોલીને ઓછું કરવા માગતો નથી. મારે તો કરી બતાવવું છે. તે માટે હું મારાથી બનતું કરીશ અને પ્રમોશનના કામોમાં ખડેપગે શ્રીમંતના ધ્યેયને પહોંચી વળવા મથીશ. ”

પ્રમુખનું ભાષણ પૂરું થયા પછી પરિષદ માટે આવેલા સંદેશાઓ વંચાયા, જેમાં વિસનગર મહાલ મંડળના મંત્રી, મહેસાણા પ્રાન્ત પુ. મંડળના મંત્રી, અને રાજ્ય પુ. મંડળના સહમંત્રીના સૂચ્ય હતા. તેઓ સંઘનાં પરિષદની ફતેહ ઇચ્છી હતી. ત્યારબાદ મહાલ પુ. મંડળના મંત્રી રા. નાનજીભાઈએ મહાલ મંડળનું નિવેદન રજુ કરતાં જણાવ્યું કે:—

“ આજે જે વર્ષે પુસ્તકાલય પરિષદ મળે છે. ગઈ સાલે બહુચરાણ મુકામે પ્રાન્ત પુસ્તકાલય પરિષદ બોલાવવામાં આવી હતી. સદરહુ જે વર્ષના માળામાં મહાલમાં પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિએ સારી પ્રગતિ કરી છે. તાલુકામાં હીરક મહોત્સવના વર્ષે શાળાવાળા દરેક ગામે વાચનાલય ઉઘાડવામાં આવ્યાં હતાં, અને એ વર્ષે ૮ નવાં પુસ્તકાલયો ઉઘાડવામાં આવ્યાં હતાં. ચાલુ સાલે પણ ૮ ગામોએ નવીન પુસ્તકાલયો ઉઘાડવામાં આવ્યાં છે. હવે માત્ર શાળાવાળાં જે જ ગામ-કારોડા અને બરીયક પુસ્તકાલય વિનાનાં છે. બરીયક બહુચરાણ મહાલ શાળાધિકારી સા. ના તાબામાં છે, અને કારોડા ચાલુરમા મહાલ શાળાધિકારી સા. ના તાબામાં છે. માટે એ બંને મહાલ શાળાધિકારી સાહેબો તથા મે. વહીવટદાર સાહેબ ધારે તો ચાલુ સાલે જ ત્યાં નવીન પુસ્તકાલયો શરૂ થઈ જાય. મહાલ મંડળ તરફથી માનદ પ્રચારક તરીકે શ્રી. નાનજીભાઈ કામ કરે છે. ચાલુ સાલે ભાઈ કચ્છાશંકર મોહનલાલ વ્યાસને તેમની મદદમાં નીમ્યા છે. તેઓ બંને સેવાભાવે પુસ્તકાલય તપાસણીનું કામ કરે છે. પુસ્તકાલય પર્વણીદિન સાંજાનુબાદ ઉજવાય છે. તે પ્રસંગે વિદ્યાદાનની પ્રથા આ મહાલમાં પ્રથમ જ શરૂ કરી છે. નાના વિદ્યાર્થીઓ પણ મદદ ઉધરાવતા થયા છે એ સંતોષની વાત છે. મહાલમંડળ જે કાર્ય કરે છે તેનો આધાર આપ સૌના સહકાર ઉપર છે. જે થયું છે તે આપ સૌના સહકારથી જ થયું છે; અને હવે જે યશ તે પણ તમારા સહકારથી જ થશે. માટે મહાલ પુ. મંડળને વધુ વેગવાન બનાવવા માટે સૌને સહકાર કરવાની વિનંતિ છે. ”

મહાલ મંડળના મંત્રીનું નિવેદન વંચાયા બાદ શિષ્ટ વાચનની પરીક્ષા સમિતિનું નીચેની મતલબનું નિવેદન રા. રા. જગનલાલ દ. રાવળ વડીલ સાહેબે રજુ કર્યું હતું:—

શિષ્ટવાચનની પરીક્ષાનું નિવેદન

“ શિષ્ટ વાચનની પરીક્ષા લગભગ દરવર્ષે લેવામાં આવે છે. તેમાં ચાલુ સાલે માત્ર, ૭ ઉમેદવારો જ બેઠેલા છે, તે ઘણી ઠીકઠીરીની વાત છે. એકાદ પુસ્તક વાંચીને તેની પરીક્ષા આપવી એટલું પણ અશક્ય હોય તો પછી શિક્ષિત વર્ગના માણસો ખરેખર પુસ્તકોનો ભાલ લે છે કે કેમ તે પણ શંકાજનક છે. શિક્ષકો તો કેળવણીનું

મુખ્ય અંગ છે. પુસ્તકાલય અને તેના પ્રચારકો કાર્ય પશુ તેમના ઉપર વધુ અવલંબીને રહેલું છે. તેમ છતાં દાસની પ્રાથમિક શાળાના શિક્ષકો પૈકી પંચોતેર દહા પશુ પોતાના શિક્ષણ કાર્ય ઉપરાંતનું ઇતર વાચન કરતા હોય તેમ જણાવું નથી. તો પછી બીજાં માણસો પાસેથી તો શી આશા રાખી શકાય ? પુસ્તકો એ તો જીવંત વૃદ્ધો છે. એ અનુભવ આપનારા અશ્વત્થામાઓ અને ચિરંજીવીઓ છે. તેમના સિવાય સાચો અનુભવ કાળે જ બીજો કોઈ માનવ દેહધારી આપી શકશે. દુનિયામાં વિચરતા સંતો તેમના જીવન સુધી જ અનુભવ આપશે. પરંતુ પુસ્તકોના પાને ચિરસ્થાયી થએલા સંતો અને વિદ્વાનો દુનિયાની હસ્તી સુધી અનુભવ આપ્યા કરશે, એ નિર્વિવાદ છે. તો પછી આ સંતોનો અને વિદ્વાનોનો લાભ ન લેનારને કમનસીબ માનવામાં શું વાંધો ?

આખા તાલુકાના શિક્ષણ વર્ગમાંથી માત્ર સાત જણા જ શિષ્ટ વાચનની પરીક્ષામાં બેસવા તૈયાર થાય અને બાકીના યઘા ય વર્ગ પુસ્તકો વાંચે છે કે કેમ તે વિષે પણ શંકાનું કારણ આપે એ પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિને મદદન શંક છે. દાસની કેળવણીમાં શું ઉણપ છે, અને તે કયા ઉપાયોથી સંપૂર્ણતા પામે તેનો ખ્યાલ વગર વાંચે વગર જાણે અને વગર અનુભવે કેમ આવી શકે ?

દરેકજોઈ મજૂરી અને મહેનતને મુખ્ય સ્થાન છે, અને આપણા દેશનો મોટો ભાગ પશુ ખેતીની તેમજ ઇતર મજૂરી અને મહેનત મુખ્યત્વે કરે છે. છતાં દરેકજોઈ ખેડૂત મશ્ગળ થાય છે, અને તેના જેટલી જ અંગમહેનત કરનાર આપણે ખેડૂત સંરક્ષણ થતો નથી તે શું સચે છે ? અચાન. એ અચાન પુસ્તકો જાણ્યા નથી તેનું નહિ, પણ પુસ્તકો શું કહે છે અને શું અનુભવ આપે છે, તેના માટે કશી ફરકાર ન રાખવાથી અગણપણું આવેલું હોય તે છે. દુકામાં આપણી સાથે બહારની દુનિયા શું જીવન જીવી રહી છે, તે જાણવાનું સાધન માત્ર પુસ્તકો જ છે. અને પુસ્તકોને જાણવા હોય તો વાચનનો શોખ કેળવો; અને શોખ કેળવવો હોય તો તેવો શોખ જેને હોય તેના સંસર્ગમાં આવો. પુસ્તકાલય મંડળો તરફથી આને માટે શિષ્ટ વાચનની પરીક્ષા સેવાની શરૂઆત થઈ છે તે આદરપાત્ર છે. તેનો લાભ જેમ બને તેમ નધારે સેવાય એ ખાસ ઇચ્છાવોગ્ય છે. પુસ્તકાલયમાં તમારા મિત્રો સાથે બેસીને પુસ્તકોના સંતોની અણમોલ વાણી સંભળો અને તેમના ઉપદેશને માથે ધરીને તે પ્રમાણે વર્તો. તેજ જીવન છે, તેજ અનુભવ છે, અને તેજ જ્ઞાન છે. પુસ્તકાલય તમને કદી નિરાશ નહિ કરે. તેનો આશ્રય લ્યો અને કૃતાર્થ થાઓ । ”

આ પછી ઠરાવોનું કાગકાજ સેવાઈ કુલ ૧૬ ઠરાવો પસાર કરવામાં આવ્યા. તે પૈકી પહેલો ઠરાવ થીમતનું દોષાયુ ઇચ્છી આભાર માનવાનો, ૧૪મો ઠરાવ પસાર કરેલા ઠરાવોને યોગ્ય તે સ્થળે પહોંચાડવાની સત્તા પ્રમુખને આપરા સંબંધીનો, તથા પંદરમો ને સોળમો ઠરાવ આભારપ્રદર્શનના હોષ બાકીના ૧૨ ઠરાવ તીર્થ પ્રમાણે—

ઠરાવો

ઠરાવ નં. ૨ :—શાળાવાળા દરેક ગામે પુસ્તકાલયો અને વાચનાલયો ચઢાવે છે, તેની આ પરિષદ સંતોષ સાથે નોંધ લે છે, અને બે વાચનાલયવાળાં ગામોએ પુસ્તકાલયો સ્થાપવાને પ્રયાસ કરવા મહાલ શિક્ષણ સમિતિ અને મહાલ મંડળ તથા સખી ગૃહસ્થોને આ પરિષદ બલામણુ કરે છે.

દ. મૂ. નાનજીભાઈ જેઠીદાસ પટેલ, ઇસ્લામપુર અ. આ. કૃષ્ણલાલ લી. દલાલ, ધીલોજ

ઠરાવ નં. ૩ :—શાળા ન હોય અગર સરકારમદદથી ખાનગી શાળા ચાલતી હોય તેવાં ગામોની માગણી થાય તો પુસ્તકાલય કે વાચનાલય રાફ કરી આપવા પુસ્તકાલય ખાતાને આ પરિષદ બલામણુ કરે છે,

દ. મૂ. કદાનજીભાઈ રઘુભાઈ પટેલ, ચાણુસ્મા અ. આ. કાન્તિલાલ બિરચદ વકીલ, ચાણુસ્મા

ઠરાવ નં. ૪ :—સહકારી મંડળી તરફથી ધર્મદા ખાતે લઈ જવામાં આવતી રકમ, આર્થિક મદદની જરૂર હોય તેવાં પુસ્તકાલયો તથા વાચનાલયોને મદદ આપવા માટે સહકારી ખાતું મહાલ પુસ્તકાલય મંડળોને રકમ આપે એવી યોજના કરવા આ પરિષદ વિનંતિ કરે છે.

દ. મૂ. રા. અંબાલાલ શી. પટેલ વકીલ, ચાણુસ્મા અ. આ. રા. કૃષ્ણલાલ લી. દલાલ, ધીલોજ, રા. ગળનન કેરાવ ગુપ્તે વકીલ, ચાણુસ્મા

ઠરાવ નં. ૫ :—મહાલનાં પુસ્તકાલયો તથા વાચનાલયોને ધણીખરી ગ્રામ પંચાયતો તરફથી મદદ મળે છે પણ મદદની રકમ વેળાસર મળતી નથી તે વેળાસર મળે તેવી તબવીજ કરવા તથા જે ગ્રામ પંચાયતો તરફથી આવી મદદ મળતી નથી તેમને મદદ આપતા જવા માટે આ પરિષદ બલામણુ કરે છે.

દ. મૂ. રા. સૂરજમલ પુ. શાહ વકીલ, ચાણુસ્મા અ. આ. રા. છતાભાઈ હેડમાસ્તર ચાણુસ્મા

ઠરાવ નં. ૬ :—ગામડાંની આર્થિક સ્થિતિ સારી ન હોવાથી પુસ્તકાલયો તથા વાચનાલયોને ગ્રામપંચાયતો તરફથી આપવાની મદદનું ધોરણ ફરજિયાત કરી વધુ ઉદાર કરી આપવા આ પરિષદ મે. રા. રા. મદદલાનિદાય સરસુખા સાહેબને વિનંતિ કરે છે.

દ. મૂ. રા. છગનલાલ દયારાઈ કર રાવળ વકીલ, ચાણુસ્મા અ. આ. રા. મકતલાલ રણછોડલાલ દવે, કડી

ઠરાવ નં. ૭ :—કર્યા પુસ્તકાલયોને લોકમદદની રકમ નેટલી જ મદદ સરકાર તરફથી તેમજ પ્રાંતપંચાયત તરફથી આપવામાં આવે છે તે પ્રમાણે જ સ્થાનિક સુધરાઈ તરફથી પણ તેટલી જ રકમ આપતા જવાનું ધોરણ કરેલું હોવાથી સુધરાઈ તરફથી તેવી મદદ મેળવવાની ચરતે ખાતા તરફથી પુસ્તકાલયનું બજેટ મંજૂર થાય છે. પણ લોકમદદ નેટલી રકમ સુધરાઈ તરફથી નહિ મળતી હોવાથી પુસ્તકાલયોને બજેટ પ્રમાણે ખર્ચ કરવા અડચણ ઊભી થાય છે. નેથી લોકમદદ નેટલી મદદ સુધરાઈ સંસ્થા તરફથી કર્યા પુસ્તકાલયને મળે તે સહ આ પરિષદ આગ્રહપૂર્વક વિનંતિ કરે છે.

દ. મૂ. રા. ગળનન કેરાવ ગુપ્તે વકીલ, ચાણુસ્મા અ. આ. રા. સુરજમલ પુ. શાહ વકીલ, ચાણુસ્મા
" રા. છતાભાઈ હેડમાસ્તર, ચાણુસ્મા

ઠરાવ નં. ૮ :—પુસ્તકાલય પરિષદ મંડળ તરફથી તેમજ મહાલ પુસ્તકાલય મંડળ તરફથી શિક્ષક વાચનની પરીક્ષા લેવામાં આવે છે. તે પરીક્ષા માટે કરેલાં પુસ્તકો વગેરે

વંચાવી તેનો વધુ પ્રમાણમાં લાભ લેવાય તેવા પ્રયાસ કરવા શિક્ષક બંધુઓને આ પરિષદ બલામણુ કરે છે.

૬. મૂ. રા. હમનલાલ દયારા'કર વકીલ, ચાણુસ્મા અ. આ. રા. દયારા'કર હ. પંડ્યા, બખાના
,, રા. કલ્યાણભાઈ ગો. પટેલ, ભાટસર

કરાર નં. ૬—પુસ્તકાલયો દ્વારા જ્ઞાનપ્રચાર થાય તે સારૂ નીચે પ્રમાણેની યોજનાઓને અમલમાં મૂકવા તમામ પુસ્તકાલયોના વ્યવસ્થાપકોને આ પરિષદ નીચે પ્રમાણેની બલામણુ કરે છે:—

(૧) કરતા પુસ્તકાલયોની પેટી મંગાવી તેનો ફેલાવો કરવો, (૨) વાચક મંડળ સ્થાપી તેમનામાં વાચનવૃત્તિ ભગ્નત કરવી, (૩) પુસ્તકાલય પર્વણી દિન ઉજવવો તથા પુસ્તકાલયોને મદદ મળે તે સારૂ વિદ્યાદાન ફંડ એકઠું કરવું.

૬. મૂ. રા. પોપટલાલ ના. દવે, વેણુપુરા અ. આ. રા. ખેતાભાઈ કેશવલાલ શાવળ, ગંગેઠ

કરાર નં. ૧૦:—મહાલ પુસ્તકાલય મંડળે કરેલા તથા પરિષદે કરેલા કાર્યોનો અમલ કરવા તથા આખા વર્ષનો કાર્યક્રમ નક્કી કરી તે પાર પાડવા માટે નીચે પ્રમાણેના ચૂંટણીની સમિતિ બીજા સભાસદો વધારવાની સત્તા સાથે નીમવામાં આવે છે. તેમણે પોતાનો હેવાલ બીજી પરિષદ વખતે રજૂ કરવો.

(૧) રા. મહીંદ્રભાઈ મહાલ શાળાધિકારી બહુચરાણ.

(૨) રા. નાનંદભાઈ મંત્રી મહાલ પુ. મંડળ ચાણુસ્મા.

(૩) રા. રા. ચાણુસ્મા મહાલ શાળાધિકારી સાહેબ.

૬. મૂ. રા. કલ્યાણભાઈ ગો. પટેલ, ભાટસર અ. આ. રા. રણુછાડભાઈ હેમરાજ, વીરતા

કરાર નં. ૧૧:—પુસ્તકાલયોને વ્યવસ્થિત રીતે કામ કરવા ઉત્તેજન મળે અને બીજા પુસ્તકાલયોને માર્ગદર્શક થઈ પડે તે સારૂ મહાલના પુસ્તકાલયોની હકીકત મંગાવી પુસ્તકાલયોને વધુ ઉપયોગી બનાવવામાં જે પુસ્તકાલયવતું કામ સારૂ જણાય તેવા પુસ્તકાલયોની કદર કરવાની યોજના ઘડવા મહાલ મંડળને આ પરિષદ બલામણુ કરે છે.

૬. મૂ. રા. સાંકળેશ્વર છાભાઈ વ્યાસ, ગોરાદ અ. આ. રા. હરિશ્ચંદ્ર શીવલાલ બ્રાહ્મણવાડા

કરાર નં. ૧૨:—માજી મહાલ શાળાધિકારી રા. દુર્ગાચંદ્ર કલ્યાણજી દવે એઓએ મહાલના પુસ્તકાલય વગરનાં ગામોએ પુસ્તકાલયો તથા વાચનાલયો સ્થાપવા તેમજ મહાલની પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિને વેગ આપવામાં સક્રિય ફાળો આપેલો છે, તે બદલ તેમની સેવાની આ પરિષદ સહર્ષ નોંધ લે છે.

૬. મૂ. રા. વકીલ સુરજમલ પુ. શાહ ચાણુસ્મા અ. આ. નાનંદભાઈ જે. પટેલ, ઇસ્લામપુર

કરાર નં. ૧૩:—પુસ્તકાલયોને ફરસાલ વર્ગણીના રૂપમાં મદદ આપવા જવા તથા લાભ લેવા શુભ પ્રયત્નોએ પણ તે નિમિત્તે મદદ કરવા દરેક ગામના સહુચરોને આ પરિષદ આમંત્રણપૂર્વક બલામણુ કરે છે.

૬. મૂ. રા. મહીંદ્રભાઈ (મ. શા. સા. બહુચરાણ) અ. આ. રા. જેસંગભાઈ દલધારામ પટણી, વસાઈ.

,, રા. દેવચંદભાઈ રઘુભાઈ પટેલ, ચાણુસ્મા

કરાર નં. ૧૪:—પરિષદના કરાર ચોખ્ખે રચેલે મોકલી આપવાની આ પરિષદ વારંવાર પ્રમુખશ્રીને સત્તા આપવામાં આવે છે.

૬. મૂ. રા. મહીંદ્રભાઈ (મ. શા. સા. બહુચરાણ) અ. આ. રા. જેસંગભાઈ દલધારામ પટણી, વસાઈ

પ્રમુખનું ઉપસંહારનું લાપણું

હાલોનું કામ પતી જતાં પ્રમુખશ્રીએ ઉપસંહારનું વક્તવ્ય કરતાં જણાવ્યું કે—

“ છેલ્લા હાલની જરૂર જણાતી નથી. જે તમે તમારી જાતને ઉપકાર માની શકતા હો તો જ મારો માનવો જોઈએ. બંને જણ મૂકનાર અને અમલ કરનાર જુદા નથી. આથી ઉપકાર માનવો ઘટતો નથી. મારી પાસે જે આશાઓ રાખો છો તે પૂરી કરી શકું તેવી અનુકૂળતા મને નથી હોતી. છતાં મહાલમંડળ મને અનુકૂળ અને તો તે બની શકે. માટે મને એવી સૂચનાઓ થશે તો જરૂર બનતું કરીશ. આપણે નીમેલી સમિતિએ આખો કાર્યક્રમ નક્કી કરવો. જ્યાં જ્યાં ગ્રામ પંચાયતોએ મદદ આપી નથી ત્યાં ત્યાં તે માટે મારાથી બનતું કરીશ. આવી સંસ્થાઓને મદદ કરવા માટે કરના રૂપમાં કંઈ નહિ કરતાં દરેકે કંઈ પણ આપવું એમ સ્વીકારીએ તો વધુ સારું છે સમિતિએ કાગળ ઉપર કામ ન કરતાં સતત પ્રયત્ન કરી કંઈક વધારે પગલું ભરવું જોઈએ. આવતું અધિવેશન પાન્ત અધિવેશનને પણ બૂલાવે તેવું કરવા માટે આપણે પ્રયત્ન કરવો જોઈએ.

સાંભળ્યું છે કે અહિં કુસંપ છે. જ્યાંસુધી ગામમાં કુસંપ છે ત્યાં સુધી અમારે ત્યાંનું પાણી પણ પીવું ન જોઈએ. માટે તેઓ સંપીને રહે એ મને વધુ પસંદ છે. માટે હવેથી સંપીને સંતોષપૂર્વક રહેશો.

અંતમાં હું આ ગામનો તેમજ મહાલ મંડળના કાર્યકરોનો, મને અહિં આપ સૌને અને ખાસ કરીને મારા ખેડૂત લાઇઓને મળવા માટે જે સુંદર તક આપી છે તે બદલ આભાર માનું છું. ”

આ પછી હાર કલગી થઇ પરિષદ વિખર્જન થઇ હતી.

ના. જે.

[અનુસંધાન પૃ. ૪૧૦ નું]

લાલ લેનાર શખ્સોને સાધારણ રીતે તેના મકાનમાં કેટલોક વખત ગાળવાનો હોય છે. તેથી મકાન સારું હોય તો તેમાં સમય આનંદથી ગાળી શકાય અને તંદુરસ્તીમાં વધારો થઇ શકે. વળી, ગામની વસ્તીના પ્રમાણમાં લોકો ભેગા મળી વિચારની આપણે કરી શકે તે માટે તેમાં એકાદ મોટો હોલ પણ હોવો જોઈએ. આથી આવા મકાનો જેમ બને તેમ વેળાસર બેળવી શકાય તે માટે પ્રયાસ કરવો જોઈએ.

વળી, બીજી એક વાત ધ્યાનમાં રાખવાની છે કે કેટલાંક પુસ્તકાલયોમાં એવા પુસ્તકો રાખેલાં હોય છે કે જેનો ઉપયોગ તે સ્થળના શખ્સોથી કરવામાં આવતો નથી. આવા પુસ્તકો બીજા પુસ્તકાલયમાં હોય તો તે સ્થળના લોકો કરી શકે એમ હોય છે. આવા પુસ્તકાલયો અરસપરસ પુસ્તકોની આપણે કરે તો તેની ઉપયોગિતામાં થયેા વધારો થઇ શકે. તેથી આ દિશામાં પણ કામ કરવાની જરૂર છે.

પુસ્તકાલયોના ઉત્સાહી મંત્રીઓ માટે

નવા વર્ષના કાર્યક્રમ

મહાલ, પ્રાંત, અને રાજ્ય પુસ્તકાલય પરિષદો દરેલા ધોરણે દરેક તરણ, અને ખાંચ વર્ષે નિયમિત રીતે લારાય એ લોકમ્મગૃતિનું એક ચિહ્ન છે. પરિષદો નિમિત્ત જ પુસ્તકાલયોના વ્યવસ્થાપકોને હળવા મળવાનું બની શકે છે, કામ કરવામાં આવતી મુશ્કેલીઓ દૂર કરવાના ઉપાય શોધાય છે, અને પુસ્તકાલયોની સતત પ્રગતિ થયે જાય એ માટે જરૂરી ચોજનાઓ વિચારવાની તક મળે છે. પરિણામે પુસ્તકાલયોનું સાચું સંગઠન પણ પકડે છે.

પણ પરિષદોને અંગે વાહનો, ઉતારા, જમણે, મંડપો અને મનરંજન કાર્યક્રમો અને બહારના મહેમાનોની ખીનજરૂરી સરભરામાં જ કાર્યકર્તાઓની શક્તિ ખર્ચો નાખવામાં આવે અને ફક્ત ઔપચારિક ઠરાવો કરીને જ સર્વ કામ છૂટા પડે, તો પરિષદોની પહેલાં અને પરિષદોની પાછળ સતત કામ હોયું જોઈએ, એ પરિષદો ભરવાનો મૂળ ઉદ્દેશ માર્યો જાય, અને પરિષદો જલસા વા તમાસાનું સ્વરૂપ ધારણ કરે. તેમ ન થાય તે માટે પરિષદોના ઠાઠમાઠ કામો કરવા જોઈએ, ધોરણ, મંડપ વગેરેમાં બહુ જ સામર્થ્ય રાખવી જોઈએ, ચક્ર ચેટલું બધું જ ખર્ચ કમી કરવું જોઈએ અને ભવિષ્યની ચોજનાઓ ઘડવા માટે, શંકાસમાધાન માટે, વિચારની આપણે કરવા માટે અને ગત વર્ષના અનુભવો જાહેર કરવા માટે પૂરતો અંતકાશ મળવો જોઈએ.

વસો મુકામે, મે મહિનામાં મળેલી પેટલાદ મહાલની ચોથી પુસ્તકાલય પરિષદ ઉપરના જ ધોરણે કામ કરે તે માટે તૈયારી રાખી હતી, અને એટલા માટે સામાન્ય ઔપચારિક ઠરાવો કરવાની વિધિ તલ્લ દોડી દેવામાં આવી હતી સ્વાગત અધ્યક્ષનું ભાષણ બહુ જ ટુંકું હતું, અને વિદ્વાન પ્રમુખ સાહેબને તેમના વિચારો દર્શાવવા પૂરતો વખત આપવામાં આવ્યો હતો. શ્રીયુત ગિજુલાઈ અને અન્ય વિદ્વાનોના યાનનો લાભ પણ લેવાયો હતો, અને પુસ્તકાલયો દ્વારા અનિષ્ટ વાચનનો પ્રચાર ન થાય અને પુસ્તકાલયોમાં સારા જ, શિષ્ટ લેખકોનાં પુસ્તકો જ લેવાય તે વિષય વિવિધ દૃષ્ટિએ સારી રીતે છણાયો હતો. વસોમાં ચાલતા શિક્ષણવર્ગને અંગે જ આ પરિષદ રાખવામાં આવી હતી અને ખીજે દિવસે શિક્ષકો અને શિક્ષણ વિષે જ ચર્ચા કરવાનું નક્કી કરવામાં આવ્યું હતું. એટલે આ પરિષદમાં નવા વર્ષ માટે જે કાર્યક્રમ વિચારાયો હતો તે રજુ નહોતો થઈ શક્યો અને જુલાઈ માસના 'પુસ્તકાલય'માં તે પ્રગટ કરવામાં આવશે એમ જાહેર થયું હતું. તે સુજન્ય એ કાર્યક્રમ અને પ્રગટ કરવામાં આવે છે:

કાર્યક્રમ

૧ સૂચના નં: ૨૨૭ તા. ૩-૧૦-૩૫ (જુઓ સે. લા. ખાતાના વટહુકમો, સૂચનાઓ વગેરેનું એકીકરણ ભાગ ૩ ને પૃષ્ઠ ૫૧)ના ધોરણે જૂથમંડળોની

- સભાઓ તા. ૭-૮-૩૮ ને રવિવારે અને જૂથમંડળોના અને કર્યા પુસ્તકાલયોના મંત્રીઓની સભાઓ તા. ૨૧-૮-૩૮ ને રવિવારે કરેલા સ્થળોએ તેર વાગે અવરજી કરવી, અને સભામાં જાહેર કર્યા પ્રમાણે કામ કરવું.
- ૨ જૂથમંડળોની સભાઓમાં પત્રોની પસંદગી હળીમળીને એવી રીતે કરવી, કે તેમાં કુમાર, કિશોર, સ્ત્રીઓ, પ્રસ્થાન, શારદા, ગુણસુંદરી, ઊર્મિ અને 'નવરચના' જેવાં માસિકા નજીકનાં ગામોને પરસ્પર વાંચના સહેલાઈથી મળી શકે.
- ૩ ચરોતર પ્રદેશની યોજનાઓની ઉપયોગી માહિતી દરેક ગામને વખતસર સહેલાઈથી મળી શકે તે માટે 'ચરોતર', અને નવીન કેળવણીના સાચા વિચારો જાણવા મળે તે માટે 'શિક્ષણ પત્રિકા' નવીન વર્ષે ખરીદવાનાં પત્રોની યાદીમાં દાખલ કરવા ચૂકવું નહિ.
- ૪ પુસ્તકોની પસંદગી પણ હળીમળીને વિચારપૂર્વક કરવા અને એક ખીજના સહકારથી થોડા ખર્ચે વિવિધ પ્રકારનાં ધણાં પુસ્તકો વાંચવા મળે તેવી યોજના અમલમાં ચૂકવી.
- ૫ આજ સુધીમાં શિષ્ટ વાચનની પરીક્ષા માટે પસંદ થયેલાં બધાં જ પુસ્તકો દરેક સારા પુસ્તકાલયમાં ખાસ કરીને દરેક જૂથમાં હોવા જ જોઈએ, અને જે પુસ્તકાલય વા જૂથમાં ન હોય તેમણે નવીન વર્ષમાં મંગાવવા તજવીજ કરવી જોઈએ.
- ૬ શિષ્ટ વાચનની પરીક્ષા માટે જે પુસ્તકો હવે પછી મુકરર થાય તે પણ દરેક પુસ્તકાલયે ખરીદવા તજવીજ કરવી. સને ૧૯૩૮-૩૯ માટે 'અપંગની પ્રતિભા' કિંમત ૦-૧૨-૦; અને 'બાલ વિજ્ઞાન ભાગ ૩ નો' કિંમત રૂ. ૧-૮-૦ પસંદ થયા છે તે પણ નવીન વર્ષમાં ખરીદવા જ.
- ૭ દક્ષિણમૂર્તિ પ્રકાશન મંદિરનાં બાળ સાહિત્યમાળાનાં ૮૦ પુસ્તકો, મહાભારત અને રામાયણનાં પાત્રોનાં પુસ્તકો, યુગાન્તર કાર્યાલયનાં ફોરમનાં ૧૨ પુસ્તકો, ચરોતર એજ્યુકેશન સોસાયટીની કિશોરચરિત્રમાળાનાં ૧૨ પુસ્તકો નાના વા મોટા એકેએક પુસ્તકાલયમાં હોવા જ જોઈએ, અને તે ઉપરાંત ગાંધીવ, ગુજર અંધરત કાર્યાલય, શ્રી. સયાજી સાહિત્ય માળા, બાલજીવન અને સ્ત્રી શક્તિ કાર્યાલય વગેરે પ્રકાશન મંદિરોનાં પુસ્તકો પૈકી પસંદ કરીને રકમની સવડ પ્રમાણે પુસ્તકો લેવાં જોઈએ.
- ૮ બાલામત્ર, ગાંધીવ, બાલજીવન બાળકોમાં; સ્ત્રીઓ, ગુણસુંદરી, શારદા સ્ત્રીઓમાં; અને બ્રામજીવન અને ખેતીવાડી ખેડૂતોમાં વંચાય અને તેમાંના ખાસ ઉપયોગી લેખો વાંચી સંજગતવામાં આવે તે માટે પ્રયત્ન કરવા.
- ૯ પંજાત કોમો અને સ્ત્રીઓ-પુસ્તકાલયમાં આવી જાતે વાંચે વા પુસ્તકો લઈ જાય,

તે રિયલિટી આવતાં કે લાવતાં તો હજી વર્ષો વીતશે, પણ વિદ્યાર્થી-સ્વયં-મેવકો દ્વારા ઉપરના બંને વર્ગોમાં માસિક અને પુસ્તકો તેમને ઘેર પહોંચાડવાની યોજના કરવી. શરૂઆતમાં વાંચી શકે તેવાં આ પુસ્તકોની યાત્રી ફક્ત તૈયાર કરવાથી આ કામ સરળ થશે. દર રવિવારે વિદ્યાર્થીઓ ફક્ત એક એક કલાક આપશે તો એટલો વખત આ કામ માટે પૂરતો થઈ પડશે.

૧૦ અઠવાડિયામાં એક વખત ગામના વા મહેલના લોકો (આ પુસ્તકો)ને એક સ્થળે એકઠા કરી વર્તમાનપત્રોનો સાર એટલે ચાલુ બતાવે વા માસિક વા પુસ્તકોમાંની કોઈ કોઈ રસિક વાર્તા વાંચી સંભળાવવા તજવીજ કરવી.

૧૧ મહાલની શાળાઓના વિદ્યાર્થીઓ માટે શિષ્ટવાચનની એક ખાસ પરીક્ષા ગોઠવવી. તે માટે પુસ્તકો મેળવી લેવા તજવીજ કરવી, અને જેમ અને તેમ મોટી સંખ્યામાં આ પરીક્ષાનો લાભ વિદ્યાર્થીઓ લે તેવા પ્રયત્ન કરવા.

૧૨ સ્વતંત્ર મકાનવાળા દરેક સાર્વજનિક પુસ્તકાલયના મકાનની દુરસ્તી માટે વાર્ષિક બજેટના પાંચ ટકા ઇલાયદા રાખવા અને વટહુકમ નં. ૧૫ તા. ૧૩-૭-૩૦ પ્રમાણે પુસ્તકાલય સહાયક સહકારી મંડળ લિમિટેડમાં ઇલાયદું ખાતું ખોલી જમા રાખવા.

૧૩ આ વર્ગ સિવાયની સહકારી મંડળીઓમાં કાયમ ફંડની જમે મૂકેલી રકમો જેમજે ત્યારે તરત મળી શકતી નથી જ. માટે વધારે વ્યાજનો લોભ અને મંડળીવાળાઓની ખોટી શરમ છોડીને સહકારી મંડળીઓમાંથી કાયમ ફંડની રકમો ઉપાડી લેવી, અને પોસ્ટલ સેવિંગ બેંકમાં વડોદરા બેંકની શાખાઓમાં, વા પુસ્તકાલય સ. સ. મંડળ લિમિટેડમાં મૂકવી, અથવા રૂપિયા ૧૦૦) એકસો ઉપરતની રકમ હોય તો સાડા ત્રણ ટકા વ્યાજ કાયમને માટે મળી શકે તે માટે પુસ્તકાલય સ. સ. મંડળ લિમિટેડ ટ્રસ્ટફંડ તરીકે સોંપવી, પણ સારી શાહુકારી વા ધરાશીરવાળા કોઈ ખાનગી સહયુક્તસ્થને ત્યાં પુસ્તકાલયના કાયમફંડની રકમ નહિ મૂકવાનું ખાતાનું ધોરણ ચુસ્તપણે સાચવવું, અને કાયમ ફંડની રકમ, વ્યાજનો દર, સ્થળ-વગેરે વિગતો દર વર્ષે ચરોતર પત્રિકા-‘ચરોતર’ના બિનપુચ્ચારી અને ફેબ્રુઆરીના અંકમાં વગર પૈસે પ્રગટ થવા મોકલવી.

૧૪ ગ્રામપંચાયતના બજેટ મંજૂર કરવાનો એટલે કે પુસ્તકાલયોને ગ્રામપંચાયતના ઉત્પાદનના દર ટકા સુધીની મદદ આપવાનો અધિકાર જે તે ગ્રામપંચાયતને જ છે, અને ગ્રામપંચાયતની સીલીક પણ હવે તો જે તે ગામે જ રહે છે. એટલે ગ્રામ પંચાયતના સભ્યો સાથે સમજુત કરી ગ્રામપંચાયતની પુસ્તકાલય ખાતેની મદદ વર્ષની શરૂઆત જ મંજૂર કરાવી, મેળવી લેવી.

૧૫ બલામણુ કરેલાં પુસ્તકો અને દલમ ૮ માં બલામણુ કરેલાં ૧ સૂચના નં: ૨૨૭ ‘પાનુ’ અને કલમ ૬-૧૦-૧૧ માં બલામણુ કરેલાં કાગો નાઓ વગેરેનું એકદમ કામ કરવાનું સીકારે, કરેલા ધોરણે કામ કરે, અને

કરેલા કામની નોંધ સખી તેનું નિવેદન મહાલ પુસ્તકાલયના મંત્રી તરફ વા મારા તરફ મોકલવાનું સ્વીકારે તો તેના શિક્ષકો વા યુવકોના કામનું નિવેદન, હવે પછીની પરિપદ ગ્રામ મુકામે મળે તે પ્રસંગે જાહેર થાય, અને ખીન્નજોને પ્રેરણારૂપ નીવડે.

પરિણામે સેવાભાવી લાભજોની સંખ્યા ઉત્તરોત્તર વધતી જાય અને પરિપદો ભરવા પાછળ થયેલું ખર્ચ, લેવાયેલો શ્રમ અને ખર્ચોનો વખત જરૂર લેખે લાગે.

પેટલાદ મહાલમાં મેટ્રિક સિનિયરોની અને સિનિયરોની સંખ્યા ઘણી મોટી છે. સેવા એ સિનિયરોનો એટલે બહુ જાણેલાઓનો ઇન્તરો નથી, અને હોવો પણ ન જોઈએ. એટલે સિનિયર સિવાયના અન્ય શિક્ષકો પણ આ ધર્મ વા સેવાનું કામ અવકાશના વખતમાં ધાર્મિક લાવધી ઉપાડી શકે છે. આશા રાખવામાં આવે છે, કે સને ૧૯૩૮-૩૯ ના વર્ષમાં આખા મહાલમાંથી જો આઠ-દસ શિક્ષકો પણ સરસ કામ કરી બતાવશે તો પેટલાદ મહાલે સાચી પ્રગતિનું એક પગલું આગળ ભર્યું ગણાશે.

વસી,
તા. ૫-૭-૧૯૩૮ }

માતીલાલ ન. અમીન

માર્ગદર્શક

(શાદૈલ વિશીઝિત)

દિશા ભૂલી લમંત બહાણ કરિયે કયાં માર્ગને શોધશે ?
ના ચિંધે જળ માર્ગ, માત્ર પ્રવણ નિર્દેશતા જો હસે;
એ ઝાંતે લવસાગરે પથ ભૂલ્યા યાત્રાળુને રનેહથી
ના ચિંધે જળ માર્ગ, માત્ર વિધિજા * નિર્દેશતી જો હસે.

હરિશંકર હવે

(૧૧) સખળપુર (વર્ગીકરણ યથા મધુ છે.) (૧૨) મન્જીવા (નં. ૧૧ પ્રમાણે) (૧૩) લુણુવા (વર્ગીકરણ કેમ ખાકી ?) (૧૫) કરસનપુર (નં. ૧૧ પ્રમાણે) (૧૬) ચાડા (નં. ૧૧ પ્રા.) (૧૭) ડભોડા (૧૮) ડભોડા (૧૯) બલાદ (નં. ૧૧ પ્રા.) (૨૦) ચાલુસોલ (નામવારી વિષયવારી પત્રો) જુલાઈ હોવાની જરૂર) (૨૧) વીઠોડા (૨૨) ત્રાંસવાડ (૨૩) શેખપુર (૨૪) કહીપુર (૨૫) કરબટીયા (૨૬) શોભામથ (નં. ૧૧ પ્રા.) (૨૭) રામપુર; વિસનગર મહાલના—(૨૮) પાલડી (નં. ૨૦ પ્રા.) (૨૯) બદલપુર (૩૦) દેણુપ (નં. ૧૧ પ્રા.) (૩૧) રાલીસથા (૩૨) બાલક; શિદ્ધપુર મહાલના—(૩૩) કરલી (નામવારી ?) (૩૪) હાજીપુર (નામવારી વિષયવારી યથા જવાની જરૂર) (૩૫) ઉપેરા (નં. ૩૪ પ્રા.) (૩૬) મહેરવાડા (નં. ૧૧ પ્રા.) (૩૭) લુણાવ (રજીસ્ટરો તૈયાર થયાં ?) (૩૮) દાસજ (નં. ૩૪ પ્રા.) (૩૯) જિંઝા (નં. ૧૧ પ્રા.) (૪૦) ખટાસથ (નં. ૩૪ પ્રા.) (૪૧) સમેડા (નં. ૧૧ પ્રા.) (૪૨) જગન્નાથપુરા (નં. ૩૪ પ્રા.) (૪૩) ઉચવા (જ. ૨. નથી ? વ્યવસ્થા સુધરવાની જરૂર) (૪૪) કહોડા (નં. ૧૧ પ્રા.) (૪૫) સિદ્ધપુર (નં. ૧૧ પ્રા.) (૪૬) બ્રાહ્મણવાડા (નં. ૧૧ પ્રમાણે) (૪૭) કાંચળી (જ. ૨. નવું થવાની જરૂર) (૪૮) ખીલીઆ (નં. ૩૪ પ્રા.)

વિષયવારી નામવારી રજીસ્ટરો જેમનાં તૈયાર ન હોય તેમણે પ્રચારકે રૂબરૂ કરેલ સમજૂત પ્રમાણે કરી દઈ આ તરફ જણાવવું.

૧૧. સિદ્ધપુર મહાલ માનદ પ્રચારક રા. ખીમજીભાઈ ટી. ઠાકર—
નવેમ્બર-ડીસેમ્બર '૩૭ માં—નવીન પુસ્તકાલયો ઉપડાવવા અંગે (૧) કરબપુર (૨) મામવાડા (૩) દેણી (૪) વણાગલા.

૧૨. અમરેલી મહાલ માનદ પ્રચારક રા. કૃષ્ણલાલ ર. ત્રિવેદી—
જાનેવારી માસમાં—(૧) માલવાથ (૨) પીપળણ (ફોર્મ મંગાવી રજીસ્ટરો બનાવ્યાં ?)

૧૩. હામનગર મહાલ માનદ પ્રચારક રા. નંદલાલ પુ. ત્રિવેદી—
મે માસમાં—(૧) ધામેલ (વિષયવારી ?) (૨) હામડોઆ (૩) મુરખીઆ (વર્ગીકરણ યથા છે.) (૪) દલધરા (૫) કચરડી (વર્ગીકરણ યથા જવાની જરૂર).

૧૪. ખાંભા મહાલ માનદ પ્રચારક રા. જગજીવન વાઘજીભાઈ પંડ્યા—
નવેમ્બર-ડીસેમ્બર '૩૭ માં—(૧) રૂઠનાથપુરા વા (૨) જીથીઆળી વા. (૩) વાંકીઆ (નામવારી વિષયવારી થવાની જરૂર) (૪) ખાંભા (વર્ગીકરણ યથા છે.) (૫) છોગરાળા (વિષયવારી નામવારી થવાની જરૂર).

પ્રચારક ભાઈઓએ રૂબરૂમાં કરેલી સૂચના સમજૂતનો અમલ બનતી ઉતાવળે કરી દેવાની સાગતાવળગતાઓને લક્ષ્યમળ !

પુસ્તક પરિચય

૧ વેણુભદ્રેશ્વર:—લેખક, બ્રહ્મચારી શંકરશાસ્ત્રી વેણુભદ્રેશ્વર, ઉપલેદા; પ્રકાશક, દીપસિંહજી ધ્રોળ ભાયાત, રત્નપુત્ર વિદ્યાર્થીભવન, ધ્રોળ; ૧૯૯૪ (સં.); કાઠિન ૧૬ પેજ પાન ૧૨૪; કાચું પૂઠું; મૂલ્ય નથી; સચિત્ર.

સૌરાષ્ટ્રના પ્રયાગ અને સોન્દર્યના ધામનો પ્રાચીન ઇતિહાસ ગીતામંડળ મંથાવલીના પમા પુષ્પ તરીકે બહાર પડે છે. બ્રહ્મચારી મહારાજે સ્થાનની ઉત્પત્તિ વેણુભદ્રેશ્વરનું પ્રાકટ્ય, વગેરે સંશોધન કરી કાવ્ય તથા ગદ્યમાં લખી પ્રસિદ્ધ કરાવ્યું છે તે ભાવિકોને તથા યાત્રાળુઓને તેમ જ જિજ્ઞાસુઓને બહુ બોધદાયક અને ઉપ-યોગી થઈ પડશે. પ્રથમ અસ્તિત્વમાં આવી તે ક્ષેત્રનો નાશ કેવી રીતે થયો તેમ જ તેની પુનરુદ્ધાપના કેવી રીતે કાણે કરી એ બધી માહિતી અત્રે આપેલી છે. પુસ્તક વાંચવાલાયક છે અને તીર્થસ્થાનોના મહાત્મ્ય કેવી રીતે વધે છે તે આમાંથી સ્પષ્ટ સમજાય છે. આસપાસનું દરય પાણુ સુંદર અને શાંતિદાયક છે. કાઠીઆવાડના પુસ્તકાલયો જરૂર ખરીદે.

૨ દીપિકા :—કર્તા, રમણિક વિ. શાહ, પિકેટ રોડ, મુંબાઈ નં. ૨; પ્રકાશકો કર્તા, સુકુન્દ એન. શેઠ અને દા. બ. શાહ; ૧૨ પેજ, પાન ૭૫૧૫૩; સચિત્ર આચ્છાદનવાળું બોડનું પૂઠું; મૂલ્ય રૂ. ૧-૪-૦.

આધુનિક સંસારમાં દેખો દેવું દ્વિપતીત્વ, લગ્ન સંબંધો શિથિલ વિચારો, પાઠશાળામાં ભણતું યુવાનયુવતીઓની મનોદશા, તેમના વિચારો વગેરેનો પડઘો પાડતું આ પુસ્તક ખાસ વાંચવાલાયક અને મનન કરવાલાયક છે. કર્તાએ પોતે આ વાર્તા કેવી રીતે ક્યારે લખી અને શા ઉદ્દેશથી તે 'સૌથી પહેલાં'માં જણાવ્યું છે. લાંબ નિઃ દેસાઈએ 'દીપિકા થું' છે'માં પુસ્તકનો ઉદ્દેશ બહુ સ્પષ્ટ કર્યો છે. એક પરણેલી પત્ની હયાત છતાં અન્ય કુમારિકાથી આકર્ષાઈ પ્રથમ પત્નીને તરછોડી ખોજ સાથે રહેવું, ફરવું વગેરે પરિસ્થિતિ ઉપરથી ઉપજતા પ્રશ્નો સંબંધી અત્રે ઉદાહરણ થયો છે. યુવતીઓના મગજની સ્વતંત્રતા, તેમના લગ્ન સંબંધી બળવાબોર વિચારો તેમજ પોતાના સિદ્ધાંતને પોષનાર મજે તો જ તેનો માથ કરવો વગેરે માન-સતો તાદૃશ ચિતાર દીપિકા અને પ્રકાશનાં પાત્રો દ્વારા વ્યક્ત કરવામાં આવ્યો છે. કૌલેજના યુવકોને ખાસ વાંચવાલાયક તથા મનન કરવાલાયક છે. થોડા સમય પર અમદાવાદમાં થઈ ગયેલાં મનુભાઈ-વિનાદિનીના લગ્ન ઉપરથી આ વાર્તાનું વસ્તુ મૂળ મકાસું હતું. પુખ્ત વયના યુવકયુવતીઓને વાંચવાલાયક છે. કાર્યા યુવક-યુવતીએ આમાં માથું મારવા જેવું નથી, જો કે તેમને માર્ગ દર્શક તો છે જ.

પત્રો દ્વારા વિદ્યાર્થીઓમાં સુવચસ્પત્તિઓ એક બીજાના નિકટ સંબંધમાં કેવી રીતે આવે છે અને એક બીજાને પોતાના વિચારો જણાવી. અરસપરસ આકર્ષણ કરવા કેવી પ્રજ્ઞા ધરાવે છે તે પત્ર દ્વારા સમજાવ્યું છે.

૩. મહારાણાના પ્રમુખો:—કર્તા, સોમભાઈ પટેલ; પ્રકાશક, જમુભાઈ દાણી અને સોમભાઈ પટેલ, સુંદર સાહિત્ય પ્રકાશન મંદિર, મુંબઈ ૭; કાઉન ૧૬ પેજ, પાન ૧૬+૨૦૪; બીજી આવૃત્તિ, ૧૯૩૮; મૂલ્ય રૂ. ૧-૦-૦.

હરિપુરાની ૫૧મી બેઠક સમયે મહારાણાની શરૂઆતથી એટલે અને ૧૮૮૫ થી અત્યાર સુધીના ચંદ્ર ગચ્છેલા પ્રમુખોનાં અતિ ટૂંકાં ચરિત્રો તેમની મુખાફતિ સાથે અત્રે પ્રસિદ્ધ કરવામાં આવ્યાં છે. નવ દિવસના ટૂંક સમયમાં બીજી આવૃત્તિ કાઢવી પડે એજ એ પુસ્તકની લોકપ્રિયતા જણાવે છે. આધુનિક પ્રમુખો સંબંધી ગદિતી તો હોય જ; પરંતુ ૧૮૮૫ થી અત્યાર સુધીમાં ચંદ્ર ગચ્છેલા વિદેહી પ્રમુખો સંબંધી માહિતીથી આધુનિક સમાજને બહુ જાણવાનું મળે છે. વ્યોમેશચંદ્ર બોનરજી, સર શીરાજશાહ મહેતા, ભુમ, સર હેત્રી શેટ્ટન, વેડરબર્ન વગેરેનાં ટૂંકાં ચરિત્રોમાંથી પણ ઘણું જાણવાનું અને અનુકરણ કરવા જેવું મળી આવશે. આવું પુસ્તક દરેક પુસ્તકાલયમાં તેમજ થાગામાં પણ હોવું જોઈએ. શિક્ષકોએ તો ખાસ વાંચવા તથા વિચારવાયોગ્ય છે. યોગ્ય ઉત્તેજન મળશેજ, ચિત્રો, છપાઈ, કાગળ વગેરે સારાં છે. કિંમત પણ વધારે પાતી ન ગણાય.

ઘણું ક્યાનો પ્રમુખ અને કયા વર્ષમાં એ વગેરે માહિતીથી દરેકના કાપની મુશ્કેલીનો ખ્યાલ રહેજે આવે એવું છે.

૪. વૈશાલિની વનિતા:—કર્તા તથા પ્રકાશક, પ્રફાલ ચંદ્રશેખર દીવાનજી, જડજી, રમ્બોલ કોઝીજ શેડ, અમદાવાદ; ૧૯૩૮; કાઉન ૧૬ પેજ, પાન ૨૨+૧૬૮; બોર્ડનું પૂઠું; મૂલ્ય રૂ. ૧-૦-૦.

કર્તાએ જણાવ્યા પ્રમાણે ઇ. સ. પૂર્વેના ગોથા સૈકામાંની હિંદની સામાજિક, આર્થિક, રાજકીય, ધાર્મિક ઐતિહાસિક અને ભૌગોલિક પરિસ્થિતિનો તાદરસ ચિતાર ખડો કરવું આ અપૂર્વ નાટક આધુનિક નાટકોમાં નવીન જ ભાત પાડે છે. સામાન્ય નિયમ મુજબ નાટકમાં ગદ્ય તથા પદ્ય બન્ને હોય છે. આ માત્ર ગદ્યમાં જ છે. કર્તાએ પોતે જ આમુખ 'માં એ વિષે ઉલ્લેખ કર્યો છે. એટલે પણ સિવાયનું આ નાટક ગુજરાતી સાહિત્યમાં નવીન ભાત પાડે છે. આ નાટક દ્વારા સૈબેક ટેલ્લાક આધુનિક ગુચ્ચલુભયો પ્રશ્નો પર પ્રાચીન સમયમાં કેવો વ્યવહાર ચાલતો હતો તે જણાવી એ પ્રશ્નો તે દષ્ટિએ ઉકેલવા પોતાનો મત દર્શાવ્યો છે.

યાગવલ્કય, મનુ, નારદ વગેરેની રચિતિઓ, ઉપનિષદો, રામાયણ, મહાભારત ચાન્તિપર્વ, મુદ્રરાક્ષસ નાટક, બૌદ્ધાવન, આપરતમ્બ, વશિષ્ઠ વગેરેનાં ધર્મશાસ્ત્રો, વિન્સેન્ટ રિમથની 'અર્સિ' હિસ્ટરિ ઓફ ઇન્ડિયા, ધોણુ પાટડીપુત્ર, મેકડોનાલ્ડ અને કોયનું વેદિક ઇન્ડિયા વગેરે પુસ્તકોનો અભ્યાસ કરી તેમાંથી પોતાના અભિપ્રાય મુજબ તારવણી કાઢી હિંદુ રિતિવાજી સંબંધમાં પોતાના વિચારો આ નાટક દ્વારા સમાજ

સમક્ષ રજુ કર્યા છે. જે સમયનું વર્ણન છે તે સમયમાં રૂઢ શબ્દોનો પ્રયોગ અને કર્યો છે પરંતુ છેડે ટિપ્પણમાં એ શબ્દોનો આધુનિક શબ્દોમાં અર્થ સમજાવ્યો છે. આન્તર્જાતીય લગ્નો, અનેક જાતના પુત્રો, વર્ણવ્યવસ્થા, અરપૂરણ ભતિઓ, ઉદક-ક્રિયા વગેરે સાંસારિક જાગૃતના પ્રશ્નો આ નાટકમાં ચર્ચ્યા છે. તે સમયની આર્થિક સ્થિતિનો ખ્યાલ પણ આપણા હાલના વાતાવરણમાં ઉપયોગી થઈ પડે એવો છે.

નાટકની શરૂઆત શિવમંદિરમાંથી થાય છે. પાટલીપુત્રમાં શમ્ભુક નામનો ચર શહેરમાં નવીન મનુષ્ય કોણ આવ્યા છે તે જોવા કંપર્દિનેશ્વરના મંદિરમાં આવે છે. ત્યાં અગ્નિવેશ્ય નામનો બ્રાહ્મણ પૂજા કરતો હોય છે. તેને દેખી તેની પૂજાપરજ કરે છે અને તેની સ્ત્રી સંબંધી તપાસ કરવા રચાનિક પાસે જઈ હકીકત નિવેદન કરવા અગ્નિવેશ્યને સમજાવે છે. સ્થાનિક હકીકત સમિતીના વૈદ્યાકીના સ્થાનિક તરફ તપાસ માટે લખે છે. ત્યાં તપાસ થઈ જે જવાબ આવે છે તે પરથી તમામ હકીકત જાણી અગ્નિવેશ્ય આગળ પગલાં લેવાનું માંડી વાળે છે, અને પાટલીપુત્રમાં યાજ્ઞ જમાવે છે. પોતાની વિદ્વતાના પ્રતાપથી તે પૈસેટકે સુખી થઈ જાય છે, એની સ્ત્રી જાણવા જેને પોતાના કાકાને આશરે મૂકી પોતે કાશી કમાવા ગયો હતો અને પછી બચવા માટે ત્યાં રહ્યો હતો તે ન છૂટકે કીર્તિવર્મા નામના રજપૂત સાથે પુનર્વિવાહ કરી પાટલીપુત્રમાં રહે છે. ત્યાં તેને છોકરો થાય છે. બન્ને નિરતિ આનંદ કરતાં હોય છે ત્યાં કીર્તિવર્મા, જે અનાજનો વેપાર કરતો તેની બાહોશીથી પોતાને પાછા પડવું પડતું જોઈ બાનુદાસ, વિષ્ણુદાસ બન્ને તેના ઉપર અકળાય છે, અને બાનુદાસ નીચ શુદ્ધિનો હોવાથી વિષ્ણુદાસને બોળવી પ્રસંગ ઉપરિચિત યતા કીર્તિવર્માનો ઘાટ ધડવાનો વિચાર કરે છે. કીર્તિવર્માનો સગો છંદુરમાં વિષ્ણુદાસને ત્યાં આવતાં તેને અને કીર્તિવર્માને પરસ્પર વૈમનસ્ય હોવાનું જણાતાં, એ બે વચ્ચે સમાધાન કરાવવાનું બહાનું કાઢી કીર્તિવર્માને રાત્રે આગ્રહપૂર્વક બોલાવે છે અને મધુ મંગાવી, સમાધાન પછી મૈત્રી પુનઃ ચાલુ કરવા મધુ પાય છે. તેમાં કીર્તિવર્માના મધુમાં મદનરસ નામની કેશી દવા મેળવે છે, અને તેની બેજાન અવરયામાં મારી નાખી નહીં કિનારે ખામમાં લાસને ફેંકી દે છે. શમ્ભુકને ફરતા ફરતા ખચર પડે છે અને તે તથા સ્થાનિક વગેરે જઈ થઈ લઈ આવી તેની જોળખ કરાવી ખૂન કરનારની શોધમાં ફરે છે. આખરે બધો ધડો ફૂટી જાય છે અને બાનુદાસના ઉપર કેસ સામીત થઈ તેને દેહાંત દંડનો શિક્ષા થાય છે. દરમિયાન જળાલાને પૈસાની હાડમારી વેઠવી પડે છે. બાકું અપાત્ત નથી એટલે ધરધણી તગાદો કરે છે તેને થોડું થોડું આપી છેક નિરાધાર યતા એક દિવસ પોતાના છોકરા સાથે ગામમાંથી ચાલી જાય છે. નહો કિનારે સંતનો સમાગમ યતાં તેને આશ્રમે જઈ ત્યાં પોતાના આચરણથી સર્વનો આદર મેળવે છે, અને મોક્ષ માર્ગ પ્રવાણ કરે છે. પરાશીના કહેવા મુજબ અગ્નિવેશ્ય એને ફરીથી રીકારવા તથા છોકરા સાથે પોષવા ખુશી હોવા છતાં એકની એક ઘટમાળમાં પડી રહેવા નારાજ હોવાથી મુક્તિનો માર્ગ શોધતાં અચાનક પ્રભુદયા અનુભવે છે અને આખરે ગુરુ-આચારી પોતાનો અનુભવ બધાને સંજગાવે છે.

આમાં ધણા ગૂઢ અને ગુપ્તવસ્તુઓના પ્રશ્નો આવી જાય છે. તેનો બહુ ખૂબીથી તોડ કાઢવામાં આવ્યો છે, અને જગ્યાલા દ્વારા લેખકના પોતાના અનુભવનું આહુ રેખાદર્શન લેખકે પોતે આપ્યું છે. પુસ્તક વાંચવાલાયક અને માર્ગદર્શક છે. સમાજ ઉત્તેજન આપશે જ. આવા નાટકો હવે બહુ ઓછા જોવામાં આવે છે. આશા છે કે શાળાઓ, પુસ્તકાલયો ઉત્તેજન આપશે જ. આવા વિદ્વાન લેખકને કાંઈ લખા-યલાં નાટકો હાલ તો વિરલજ છે. પુસ્તકાલયો તો જરૂર ખરીદે, માથામાં યુવકસંધાના પ્રચારકાર્યમાં આ નાટક મદદરૂપ થઈ પડશે.

કાગળ, છપાઈ, બીજાં વગેરે સારું છે. માત્ર બાંધણી જોઈએ એવી નથી. જરા વધારે મજબૂત હોવી જોઈએ. કિંમત માર્કસર છે.

૫. 16^{મી} રાષ્ટ્રીય મહાસભાનો ઇતિહાસ ભાગ ૩ જો :—લેખક, નરહરિ ભટ્ટ; પ્રકાશક, હુલાણામિત્ર પ્રેસ, રાવપુરા, વડોદરા; ૧૯૩૮; કાગળ ૧૬ પેજ, પાન ૧૪+૩૨૬; પાકું પૃષ્ઠ; સચિત્ર મૂલ્ય રૂ. ૩-૦-૦.

હુલાણામિત્ર પ્રેસ તરફથી પ્રથમના બે ભાગમાં સને ૧૯૨૨ સુધીના મહાસભાનો ઇતિહાસ પ્રસિદ્ધ થઈ ગયો છે. તેના અનુસંધાનમાં ૧૯૩૨ થી ૧૯૩૭ સુધીના ઐટલે હરિપુરાની બેઠક સુધીના ઇતિહાસ અને પ્રગટ કર્યો છે. દિલ્હીના ખાસ અધિવેશનથી ફેબ્રુઆરી સુધીના ૫૦મા અધિવેશન સુધીની મહાસભાની પ્રવૃત્તિનું આમાં ખ્યાન છે. છેવટના ૫ પરિશિષ્ટોમાં શ્રી ગાંધીજીના ૧૧ મુદ્દાઓ, રસોડોગમના ૪ મુદ્દાઓ, ગાંધી-ધરવીન કરારનામું, પ્રાન્તિક ચુંટણી માટેનું મહાસભાનું જાહેરનામું અને પ્રાન્તિક ચુંટણીઓનું પૃથક્કરણ આપવામાં આવ્યાં છે. આ ભાગ ધણે રસમય અને પ્રેરક તેમજ રોમાંચ ખડા કરે એવો છે. પુસ્તકાલયો જરૂર ખરીદે. છપાઈ, કાગળ વગેરે સુંદર છે. નેતાઓનાં ચિત્રો બહુ સ્પષ્ટ નથી, જો કે કેટલાંક ધણાં જ આવેહુબ અને સ્પષ્ટ છે. ઉત્તેજનને પાત્ર છે. આવા પુસ્તકોનો જલદી ઉપાડ થવો જોઈએ અને તો જ આવા પ્રકાશનો બહાર પાડવા યોગ્યમહત્ત્વ અને નાણાંની મર્યાદા મળી શકે.

૬. આપણા દેશની સ્થિતિ:—મૂળ લેખક, વિષ્ણુશાસ્ત્રી ચિપળુચકર; અનુવાદક, સાકરલાલ ટુળજીરામ યાગિક; પ્રકાશક, ચંકર નરહર જોશી, મેનેજર ચિત્રશાળા પ્રેમ ૧૦૨૬, સદાશીવ પેઠ પુના ૨; ૧૯૩૮, ૧૬ પેજ ૩૬, પાન ૫+૧૧૨; કાચું બોર્ડનું સચિત્ર પૃષ્ઠ; મૂલ્ય ૮ આના.

મૂળ મરાઠીમાં લખાયેલું આ પુસ્તક સરકારી બંધીમાંથી મુક્ત થવાથી ભાઈ સાકરલાલ યાગિકે તેનો અનુવાદ કરી ચિત્રશાળા પ્રેસ તરફથી ચંકર નરહર જોશીએ પ્રસિદ્ધ કર્યું છે. હાલ જે પ્રશ્નો આપણને ગુપ્તવી રહ્યા છે અને જે સમસ્ત દેશના બધા નેતાઓનું ખ્યાન ખેંચી રહ્યા છે એવા પ્રશ્નો સામે સ્વ. વિષ્ણુ શાસ્ત્રીએ વધી દર્શાવ્યો હતો. પોતે સરકારી નોકર હતા છતાં નીડરતાથી પોતાના વિચારો જનસમક્ષ સમક્ષ રજુ કરી દેશને જાગૃત કરવા મથી રહ્યા હતા. ૧૮૮૦ થી ૧૯૧૨ ના ગાળામાં આ દેશલોકે ધણાં મહત્ત્વના કાર્યો કર્યાં હતાં. પુનાની ન્યુ ઇન્ડિયન સ્કૂલ, ચિત્રશાળા,

ને કિતાબખાતાની સંસ્થાઓ એમણે પ્રથમ શરૂ કરેલી. લેા. તિલક અને અમારકરની તેમને મદદ મળી અને નોકરીની પરવા કર્યા વગર સ્વતંત્ર રીતે યુવકો પોતાની આજીવિકા ચલાવી શકે એ ઉદ્દેશથી ફગ્યુરેશન કોલેજની સ્થાપના મૂળની ન્યુ ઇંગ્લિશ સ્કૂલમાંથી થઈ. ‘કેસરી’ અને ‘મરાઠા’ પણ એમના સાહસને આભારી હતાં. એમણે નિર્બંધ-માળા દ્વારા પોતાનાં જોરદાર લખાણો પ્રજા સમક્ષ ધરવા માંડ્યાં. એમનાં લખાણો કટાક્ષથી ભરપૂર હતાં. આ પુસ્તકનો નિર્બંધ, માળાના છેલ્લા સાત અંકોમાં પ્રસિદ્ધ કર્યો હતો. આમાં આપણા દેશની અધોગતિ શાથી થઈ અને એ સ્થિતિ લાંબવામાં કોણે કોણે આગેવાનો હતા એ બધું એમણે બહુ કટાક્ષમય બાપામાં સાર સાર જણાવ્યું હતું. આપણા કુસંપનું આ પરિણામ હતું અને સ્વાર્થ અને લોભને ખાતર આપણી અવદશા થઈ એ એમણે નિર્બંધ દ્વારા પ્રતિપાદિત કર્યું છે.

નિર્બંધ વાંચવાલાયક, પ્રેરક હોષ ચિન્તન માગે છે. આવાં પુસ્તકો વાંચવાથી આપણને આપણી ભૂલ માલમ પડી તેવાથી દૂર રહેવા પ્રેરણા થાય એ તેમનો મૂળ ઉદ્દેશ છે. આવાં પુસ્તકોને ઉત્તેજન મળવું જ જોઈએ.

૭. અક્ષરમાળા:—સંપાદક, નાગરદાસ ઇ. પટેલ અને ચિત્રકાર જગમોહન મિસ્ત્રી, ખાલવિનોદ કાર્યાલય, મલાડ, મુંબઈ; ૧૯૩૮; મૂલ્ય પાંચ આના.

નાનાં નાનાં બાળકોને કહો શીખવવાની શરૂઆત કરવા માટે પ્રાણીઓની એ. બી. સી., પક્ષીઓની એ. બી. સી., ફૂલોની એ. બી. સી. વગેરે વિવિધ પ્રકારની વિવિધ રંગમાં સુંદર રીતે છાપેલી ચોપડીઓ અંગ્રેજી બાપામાં છે. આપણાં યુજ્જરાતી બાળકો માટે આવાં પુસ્તકો પ્રગટ કરવાના ઉદ્દેશે આ અક્ષરમાળાથી શરૂઆત કરી છે. પ્રાણી અને પક્ષીના નામ સાથે કંકો શીખવતાં બાળકો રહેલાઈથી વાદ રાખી શકે છે. રમતાં રમતાં અક્ષરો ઓળખતાં થાય છે. આ સાહસને તમામ શાળાઓ, પુસ્તકાલયો તથા ઘનિકાએ ઉત્તેજન આપવું જ જોઈએ. જોકા કાગળ ઉપર રંગીન ચિત્રો દ્વારા શિક્ષણનો આ પ્રયોગ ખરેખર પ્રશંસનીય છે. રોજ જોવામાં આવતાં પ્રાણીઓ તથા પક્ષીઓ દ્વારા અક્ષરચાન જલદી અને સચોટ થાય એટલું જ નહિ પરંતુ પ્રાણીઓ તથા પક્ષીઓને પણ ઓળખતાં થાય એ જેવું તેવું નથી. ઉત્તેજન મળશે જ. હાપાઈ, કાગળ વગેરે સુંદર હોષ કિંમત પણ મારફતર છે.

૮. ખાલચમૂનાં ગીતો:—લેખક તથા પ્રકાશક, ઠાકર નારાયણ નયુરામ ખાલવીર શિક્ષક આજેલ; ૧૯૩૮; ૧૬ પેજ કદ, પાન ૯+૧૦૨; કાચું પૃષ્ઠ; મૂલ્ય ૮ આના.

ખાલવીર શિક્ષક તરીકે આજેલમાં વિદ્યાર્થીઓને ચમૂ શિક્ષણ આપવાના પ્રસંગે ઉપયોગી થઈ પડે તેવાં ગીતોનો આ સંગ્રહ ખાલવીરેને બહુ ઉપયોગી થઈ પડશે. ખાલ સેનાતીઓ તેમજ તેમના નેતાને પણ આ ગીતો સહાયમૂત થઈ પડશે. પ્રાર્થના, રાજગીત તથા અન્ય પ્રસંગોએ ઉપયોગી થઈ પડે એવાં ગીતોનો આ સંગ્રહ ગાય-મિંક-શાળા તથા ખાલ પુસ્તકાલયો માટે આસી સકશે.

કિંમત વધારે લાગે છે. કાગળ પાતળા હોવાથી અક્ષરો ખીજી ખાલુએ ફરી નીકળે છે એ આખને નુકસાનકર્તા છે એમ અમારો અનુભવ કહે છે. આલોકની આખની કાળજી નિદાન શિક્ષકોએ તો વિશેષ લેવી જોઈએ. ' તરખર રહો ' એ એમનો મુંઝવેજ છે. વિષયોની પણ વિપુલતા છે અને વિચારો પણ પુખ્ત અને ગ્રેરક છે.

૯ બાલવિધવા :—અનુવાદક, ચંપકલાલ જગનલાલ મોદી; પ્રકાશક, શ્રી-શક્તિ કાર્યાલય, કેળાપીઠ, સુરત; ૧૯૩૮; કાઉન ૧૬ પેજ, પાન ૨૭; મૂલ્ય ૨ આના કાચું પૂઠું.

ઉપરોક્ત ગ્રંથમાળાનું આ ૬૯ મું પુસ્તક છે. બાઈ ઇશ્વરલાલ વીમાવાળા શ્રીઓની ઉન્નતિ માટે ઉત્તમ પ્રયાસ કરી રહ્યા છે. આમાં બાલવિધવાનો ફૂટ અને ચર્ચારપદ પ્રશ્ન છટ્ટી એમણે કોકિલાનો આખરે અતુલ જોડે પુનર્વિવાહ કરાવ્યો છે અને એ જ પ્રમાણે વિધવાના પ્રશ્નનો ઉકેલ લાવવા જનસમૂહને આશ્વાન કર્યું છે. મહિલા પુસ્તકાલયો, કન્યાશાળાઓ જરૂર ખરીદે. શ્રીઓએ તથા મરદોએ આવા પુસ્તકો ખાસ વાંચવા જોઈએ.

ના. ચં. દીવાનજી

૧૦. યોગ સાધનાના પાયા ભા. ૧ ભા. : મૂળ લે. શ્રી અરવિંદ; અનુવાદક શ્રી અંબાલાલ બા. પુરાણી; પ્રકાશક, શ્રી અરવિંદ કાર્યાલય, આશુદં. પહેલી આવૃત્તિ ૧૯૩૮; ૧૬ પેજ પ. ૧૧૭; કાઉન જોડનું પૂઠું કિં. ૦-૧૦-૦.

પૂર્ણયોગ માર્ગના પ્રવર્તક શ્રી અરવિંદાચાર્યે પોતાના સાધકશિષ્યોનું શંકા-સમાધાન કરતાં શિષ્યોએ પૂછેલા પ્રશ્નોના જે ઉત્તરો આપેલા તેમાંથી ઉપયોગી અવતરણોનો સંચય *Basics of Yoga* એ નામથી અંગ્રેજીમાં પાંચ પ્રકારોમાં પ્રસિદ્ધ થયેલો, તેના ત્રણ પ્રકરણોનો ગુજરાતી અનુવાદ આ પુસ્તકમાં છે. બાકીનાં બે પ્રકરણોનો ખીજો ભાગ પ્રસિદ્ધ થવાનો છે. પ્રસ્તુત પુસ્તકનાં (૧) સ્થિરતા, શાંતિ, સમતા, (૨) શ્રદ્ધા, અભીપ્સા, સમર્પણ, અને (૩) મુરોલીમાં : જે ત્રણ પ્રકરણોનું વાચન યોગસાધનાના પાયા રૂપ એ એ વિષયોની વિશેષ સમજૂત મેળવવામાં ગુજરાતી સાધકની સરસ સેવા બનવશે.

૧૧. યોગ પર દીપ્તિઓ :—લેખક, અનુવાદક, પ્રકાશક, સાલ, કદ, પૂઠું, કિંમત ઉપર પ્રમાણે; પ. ૧૦૪.

આ પ્રકાશન પણ ઉપર પ્રમાણે જ શ્રી અરવિંદ અને તેમના સાધકશિષ્યો વચ્ચે ચાલેલી પ્રશ્નોત્તરીના અવતરણોના અંગ્રેજી સંચય *Lights on Yoga* નો અનુવાદ છે; અને તે વાંચતાં (૧) લક્ષ (૨) ચેતનાના લોકો અને વિભાગો (૩) સમર્પણ અને ઉન્મીલન, અને (૪) કાર્ય : પૂર્ણ યોગમાં કર્મનું રચન : એ બાબતોની સવિશેષ સમજૂત મેળવવામાં સાધક વગેરે સહાયજનક થઈ પડશે.

સાધકો તેમજ ઇચ્છાશુભોના લાભાર્થે ઉપરનાં બન્ને પ્રકાશનો સાધનમંધન

પુસ્તકાલયોએ તો ખરીદવા જ રહ્યા—શ્રી અરવિંદ કાર્યાલયના ‘ પૂર્ણયોગ ’ ‘ યોગિક-સાધન ’ વગેરે પુસ્તકો જે પુસ્તકાલયોમાં હોય તેમણે તો ખાસ.

૧૨-૧૩. ચાલો હિમાલયે લા. ૧-૨:--લેખિકા, પદ્માવતી દેસાઈ; પ્રકાશક, ભાષલાલ ડી. પટેલ, આપણું બાળ કાર્ય મંદિર ભરૂચ; ૧૯૩૮; ૧૬ પેજ પૃ. ૩૨; સચિત્ર કાચું પૃકું; કિં. ૦-૩-૦ દરકની.

જરૂરથી પ્રસિદ્ધ ચતી “ આપણી બાલ અંધમાળા ”ના પહેલા વર્ષના પાંચમા ને છઠા પુસ્તક તરીકે પ્રસિદ્ધ થયેલી પ્રવાસવર્ણનની આ બે પુસ્તિકાઓ ગુજરાતી બાલ સાહિત્યમાં આવકારપાત્ર ઉમેરો કરે છે. બૂગોળમાં લખાતો ને નકશામાં જોવાતો હિમાલય એ શું ચીજ છે, ત્યાંનું સ્થિતિસૌન્દર્ય કેવું મનોહર છે, ત્યાંનાં હવાપાણી, ત્યાંના લોકો ને તેમની રહેણીકરણી, ત્યાંના માર્ગો ને પ્રવાસના સાધનો કેવા છે, તેનો સરસ ખ્યાલ, તેમજ જન્મોત્તરી ને અંગોત્રી, બદરીકેદાર ને હરદ્વાર આદિ તેનાં તીર્થ-સ્થાનોની માહિતી આ પુસ્તિકાઓ વાંચવાથી મળી શકે તેમ છે. પ્રવાસ એ બાળકોના જીવનધડતરમાં કેવો મહત્વનો ભાગ ભજવે છે, અને સાચો શિક્ષક એ દિશામાં શું કરી શકે તે પણ સારી રીતે સમજાય છે. ભાષાશૈલી બાલસુલભ સહેલી ને સરળ હોઈ વાંચતાં વાર્તાવાચનનો રસ અનુભવાય છે, એટલે બાલવાચકોને એનું વાચન ખૂબ જ રુચિર થઈ પડશે એમ માનીએ છીએ. નાનાં મોટાં તમામ પ્રકારનાં પુસ્તકાલયો, તેમજ સંસ્કારી કુટુંબો આને જરૂર ખરીદે ને વંચાવે.

૧૪. હિંદી રાષ્ટ્રીય મહાસભા:--લેખક, હર્ષદ પટેલ; પ્રકાશક, સાલ, કદ, પૃષ્ઠ, પૃકું, ઉપર પ્રમાણે; કિંમત ૦-૪-૦; સચિત્ર.

“ આપણી અંધમાળા ”ના પહેલા વર્ષના ૪ થા પુષ્પ તરીકે પ્રસિદ્ધ થયેલી આ પુસ્તિકામાં હિંદી રાષ્ટ્રીય મહાસભાના ઉદ્ભવ ને વિકાસની જરૂરી હમીકત ઉપરાંત ચાલુ વર્ષે દરિયામાં ભરાયેલી ૫૧ મી મહાસભા માટે રચાયેલા વિઠ્ઠલનગર-વાસનગરની ભવ્યતા, સ્વચ્છતા ને વ્યવસ્થા ઉપરાંત પ્રદર્શનાદિ તેના વિવિધ વિભાગોનું બાલસુલભ ભાષામાં સુંદર વર્ણન છે. બાળકોને તેમજ મોટાંઓને એનું વાચન જરૂર આનંદપ્રદ થઈ પડશે.

૧૫. રઠીયાળા રાસ:--સંપાદક, મગનલાલ બાપુજી બ્રહ્મભટ્ટ, દહેમામ; પ્રકાશક, ચંદુલાલ સાકરલાલ કોઠાર, બાલા હનુમાન-અમદાવાદ; પહેલી આવૃત્તિ ૧૯૩૭; ૧૬ પેજ પૃ. ૧૦+૧૧૨; સચિત્ર કાચું પૃકું; કિં. ૦-૮-૦.

ગુજરાતનાં કેટલાંક લોકગીતો, નરસિંહ, મીરાં, ને દયારામ જેવા પ્રાચીન કવિઓની લોકપ્રિય ગરબીઓ, ઉપરાંત આધુનિક કવિઓના વિવિધ રાંઠ ને ઢાળના રાસો મેળીને કુલ ૧૦૪ જેટલાં સુનંદા રાસ-ગીતોનો આ સંગ્રહ ગરબાંયેલી ગુજરાતીઓને જરૂર ગમશે. નવરાત્રના દિવસોમાં, કે કન્યાશાળાના, વા ઇતર જાહેર સમારંભોના કાર્યક્રમ માટે જરૂરી સામગ્રી આ રાસ સંગ્રહમાંથી મળી રહેશે. મહિલા પુસ્તકાલયો તેમજ કન્યા-શાળાઓએ અવશ્ય વસાવવાં જેવું.

ના. નં. ચોક્કસી

સામાયિકો

૧. નેશનલ રીકન્સ્ટ્રક્શન:—એડિટ એન્ડપ્રેસન નંબર વૉ. ૧, અંક ૨ એ મે ૧૯૩૮; તંત્રી, શ્રી. ચાર્લ્સ જી. એમ. એ.; પ્રકાશક, શ્રી. પી. કે. દાસ, ૪-૧ એ વોટર્સ રૂટી કલકત્તા; વાર્ષિક લવાજમ રૂ. ૩-૦-૦ હિંદમાં.

શ્રી. ચાર્લ્સ જી. એમ. એ. તંત્રીપણા તીએ હિંદની રાષ્ટ્રીય પુનર્ધર્ટનાના કૃત પ્રતોની અંગ્રેજી ભાષામાં ચર્ચા કરતું આ માસિક કલકત્તામાંથી પ્રસિદ્ધ થાય છે. એ કે એક અંક ઉપરથી સામાયિક સંબંધી અભિપ્રાય બાંધેલા અશક્ય છે, છતાં પણ એના લેખકો તથા લેખો અને નિષેધો જોતાં આ માસિક આધુનિક સુધારા તથા ક્રાંતિના સમયમાં બહુ ઉપયોગી થઈ પડશે એમ લાગે છે. લેખકો પણ નિષ્ણાત જણાય છે. ન્યાયમૂર્તિ સર શાહ સુલેમાનનો સંદેશ પ્રેરણાત્મક અને પ્રેરક છે. આવતો અંક 'લોકપ્રિય પુસ્તકાલયો' સંબંધી ખાસ ચર્ચા કરશે એટલે એ પણ વાંચકાલાયક જ હશે. એમાં પુષ્પતવર્ણના મનુષ્યોની કેળવણીનું મંડળ અલગ્યત્વ દર્શન, ભાષણો, વર્ગો દ્વારા શિક્ષણનું સુંદર કાર્ય કરી રહ્યું છે. વિદ્યાર્થીઓનો તેમાં સાથ છે એટલે પ્રયત્ન બહુ સફળ થશે. દરેક પુસ્તકાલયે આ માસિક ખાસ રાખવું જોઈએ. અંગ્રેજી વાંચનારા વાંચકો માટે જ ઉપયોગી છે. આ સાદ્યને અમારા હાર્દિક અભિનંદન !

જુદી જુદી દૃષ્ટિથી પુષ્પતવર્ણનાની કેળવણીના આંકડા ઉપરાંત આમાં હિંદના જુદા જુદા પ્રાંતોની એ દિશાની પ્રવૃત્તિ સંબંધી માહિતી પણ ટૂંકમાં આપવામાં આવે છે. નિષ્ણાતોના લેખો ખાસ વાંચકાલાયક છે. પુષ્પતવર્ણનાની કેળવણી કષ્ટ કષ્ટ રીતે સાધી શકાય વગેરે બાબતો બહુ ઝીણવટથી સમજાવી છે.

૨. પ્રોપર્ટી મારકેટ:—તંત્રી અને પ્રકાશક, ઇ એમ. જિન્સ-લૉન્ડન, ૧૭, એસ્લેન્ડ રોડ કોટ, મુંબાઈ, ટેલીફોન નં. ૨૨૧૦૭ : વૉ. ૧૨ અંક ૧૦, મે ૧૦ મી ૧૯૩૮; મૂલ્ય ૪ આના નકલના.

મુંબાઈના એસ્ટેટ એન્ડ મેસર્સ લૉન્ડન અને કંપની તરફથી માસિકો, ખરીદ કરનારાઓ, અને બાકુતો બધાની જરૂરીઆતો પૂરી પાડવાના ઉદ્દેશથી આ સાપ્તાહિક પ્રસિદ્ધ થાય છે. હાલ ૧૨ મું પુસ્તક આવે છે. ઉપરના માસિક માટે કહ્યું તે અને પણ લાગુ પડે છે છતાં પણ આધુનિક સમયમાં બધાકામો ધણા જ ચર્ચા હોવાથી જમીનદારો ધનપતિઓ વેચનાર તથા લેનાર તેમ જ બાકુતોને યોગ્ય માહિતી પૂરી પાડવાના કાર્યને આ સાપ્તાહિક બહુ ઉપયોગી થઈ પડશે. આમાં મુંબાઈના ગૃહઉલ્લેખો (૧૯૩૮) ના, માસિકોને ઉપયોગી મિલકત સંબંધમાં કરવામાં આવેલા કાયદાના નિયંત્રણો, મુંબાઈમાં બધાકામ માટેના હાલના બાવો, મિલકતમાં નાણાંનું રોકાણ કરવા સંબંધી તેમજ સિટનનાં ચહેરાની પુનર્ધર્ટના વગેરે બાબતો બહુ કુશળતાપૂર્વક ચર્ચા છે. સિમેન્ટ સંબંધી માહિતી પણ એમાં છે. ચાલુ સમયમાં આ સાપ્તાહિક ધણીને ઉપયોગી થઈ પડશે. આમાં સંબંધી એ તમામ માહિતી ખાસ આપવા અમારી તંત્રીઓને સલામ છે.

કરના પુસ્તકાલયો જરૂર ખરીદે. અંગ્રેજ વાચકોવાળાં ગ્રામ પુસ્તકાલયો પણ ઉત્તેજન આપશે જ. આપું સામાયિક ગુજરાતીમાં નીકળવાની ખાસ જરૂર છે.

૩. આઈડિયલ હોમ:—પુ. ૪ નં. ૨ જુન ૧૯૩૮; તંત્રી પ્રોફેસર એચ. એરી સ્ટાર પ્રેસ બિલ્ડિંગ, હાલ સ્ટ્રીટ, અમૃતસર, વાર્ષિક લવાજમ દિંદમાં રૂ. ૧-૮-૦ છૂટકે નકલ માસિક ૨ આના.

શ્રી પુરૂષનાં જાતીય જ્ઞાન સંબંધી વિષયોની ચર્ચા કરતા આ માસિકમાં સંતતિ-નિયમન વચ્ચેની ઢબછબ, આધુનિક શીઝોના વિચારો, સંતતિ નિયમનમાં કોણ કોણ આગળ પડતો ભાગ લે છે વગેરે બાબતો ચર્ચાય છે. જાતીય જ્ઞાનની જરૂર છે. પરંતુ તે મર્યાદિત હોવી જોઈએ અને બહુ છૂટકી જેને તેને એ જ્ઞાન આપવાની ઉત્કંઠા દબાવવી જોઈએ, કાયદા કરતાં ગેરકાયદા એ વિષય પરત્વે ધણો જ છે એમ અને માનીએ છીએ. ખાવાનું હોય નહિ, મેળવવાની શક્તિ ન હોય અને દર વર્ષે એક એ વૃદ્ધિ ઘરમાં થાય એ ઈચ્છવાયોગ્ય તો નથી જ પરંતુ એનો અટકાવ કરવા જતાં પરતાવાનો સમય ન આવે એ પણ જોવાનું છે. જમાનાની પ્રગતિ પ્રમાણે 'નીતિ'ની વ્યાખ્યા ફરે છે જ. પરંતુ દરેકને હદ હોય જ. અપરિમિત કાર્પ પણ વસ્તુ કાયદા કરતાં નુકસાન વધારે કરે એ સ્વાભાવિક છે. ખાસી આધુનિક સમાજ-રચનામાં અને વિચારોની પ્રગતિ અને તેની વિશાલતા જેતાં જાતીય જ્ઞાનની જરૂર લાભદાયક થાય એ પણ સાચું છે. પરંતુ આવો વિષય સામાન્ય જનતા સહેલાઈથી સમજી શકે માટે માતૃભાષામાં ચર્ચાઓ જોઈએ. તોજ તેની ધારેલી અસર થાય અને આપણો મૂળ ઉદ્દેશ પાર પડે.

અંગ્રેજ સમજનારા માટે આ માસિક માળદર્શક થઈ પડશે. એ બાબતુ પણ અભ્યાસ ચાએ છે.

છાપકામ, કાગળ, બીજાં વગેરે સારાં છે. વિષયો પણ નિબળાતો દ્વારા લખાવાય છે. એટલે અનુભવપૂર્ણ જાણતો આમાંથી જાણવાની મળે છે.

૪. માનસી:—પુ. ૩ અંક ૨ જુન ૧૯૩૮; તંત્રી વિજયરામ વેદ, સ્ટેશન રોડ, બાવનગર અથવા દરજી મહોલ્લો, તાનપુરા, સુરત; વાર્ષિક લવાજમ રૂ. પાંચ.

દમેશ પ્રમાણે આ અંકમાં પણ સિદ્ધ લેખકોના લેખો જોવામાં આવે છે.

મુખ્યાલનાં પરંજીમાં ૧૯૯૪ ની કાગળુ સુદ ૧૪ ની રાત્રે પરંજીની મિજલસમાં મુબ્તી બ. ક. કોઠારે આપેલું મનનીમ અને ઉપદેશક બાબણુ, ઈરિપતાલની રચાપનાનો રમુજી કિસ્સો, નવલરામ સંબંધી શ્રી જ્યોતિન્દ્ર દવેનો લેખ, રા. ધનસુખલાલનો 'રંગભૂમિ' સંબંધી લેખ, તંત્રીશીનો 'સદ્ગત નરસિંહરાવ' વાળો લેખ ઉપર સમાલોચના તેમજ ચર્ચાત્મક લેખોમાંથી પણ કેટલાક ખાસ વાંચવા લાયક છે.

ના. ચં. દિવાનજી.

૫. પૂર્ણ:—તંત્રી, રજુછોડજી પરાગજી મહેતા; નવસારી; વાર્ષિક લવાજમ, દેશમાં રૂ. ૨-૮-૦, બર્મા માટે રૂ. ૩, અને અન્ય દેશોવર માટે ૬ શિર્ષીંગ.

દર અંગ્રેજી માસેની પંદરમી તારીખે નિયમિત પ્રકટ થતું આ માસિક પોતાના

જીવનનું પહેલું વર્ષ યશસ્વી રીતે પૂરું કરી ઑગરથી ખીજમાં પવેશવાની તૈયારી કરે છે, એ એક જાણી આનંદ થાય છે. એમાં કાવ્ય, ઇતિહાસ, પુરાતત્ત્વ, પ્રવાસ, સામાજિક આર્થિક ને રાજકીય વિષયોની ચર્ચા, લોકમાહિત્ય, વાર્તા, નાટક ને ચરિત્ર વગેરે વિવિધ વિષયની રસપ્રદ સામગ્રી રાચલ કદનાં ૪૮ પૃષ્ઠોમાં પ્રતિભાસ પીરસાય છે. દેશ પરદેશની જાણવાર્જેવી હકીકતો તથા રમુજ દ્રવ્યકાવ્યો પણ એના ' સાકરીઆ ચણા ' વિભાગમાં વાંચવા મળે છે. સાહિત્ય સમાલોચનાને પણ થોડુંક સ્થાન છે. આવી રીતે જુદી જુદી રસવૃત્તિને સંતોષી શકે એવી વિવિધ સામગ્રી ધરાવતા આ સામાયિકને પુસ્તકાલયો તરફથી નવા વર્ષ માટેની પત્રો-માસિકોની પચ્ચઠીમાં સ્થાન અપાય તો જોડું નહિ. લલાજમ પણ ભારે નથી. પુસ્તકાલય ખાતાએ, ચાલુ અંકમાં જ સૂચના નં. ૪૨૫ થી એને પુસ્તકાલયો માટે મંજૂર કર્યું છે.

દરેક અંકમાં પૃષ્ઠ સંખ્યા ૧ થી ૪૮ નંખાય છે તે બરાબર નથી. પૂરું તેમ પહેલું પૃષ્ઠ ફાટી જતાં અંક કયા માસનો તે જાણવાનું દુષ્કર બને છે. તેથી પૃષ્ઠ સંખ્યા ચઢતા ક્રમે નાખવાની પદ્ધત નવા વર્ષથી સ્વીકારવાની બલામણુ કરીએ છીએ.

૬. સ્વાસ્થ્ય અને શક્તિ:—(દૈમાસિક) તંત્રી, ડાહ્યાલાલ દોરાલાલ દેસાઈ બી. એ. એલ એલ. બી., પીલાજીગંજ, મહેસાણા; લલાજમ, વ્યાયામ મંડળના સભ્યોને વિના મૂલ્યે, અન્યને માટે વાર્ષિક આઠ આના.

ઋતુએ ઋતુએ પ્રકટ થતું આ દૈમાસિક મહેસાણા પ્રાંત વ્યાયામ મંડળનું મુખ્યપત્ર હોય તેમાં મહેસાણા પ્રાંતની જ નહિ બલકે સમગ્ર ગુજરાતની વ્યાયામ પ્રવૃત્તિ સાથે સંબંધ ધરાવતી હકીકતો ને માહિતીઓ, વ્યાયામ પ્રવૃત્તિને પોષક લેખો, ને એ પ્રવૃત્તિના પુરસ્કર્તાઓની પીછાન કરાવનાર સામગ્રી પીરસાતી જણાય છે. ' ધીમ ' અને ' વસંત ' એ બે અંકો એના આજ સુધીમાં પ્રકટ થયા છે. પ્રાંતની વ્યાયામ પ્રવૃત્તિને કેન્દ્રીભૂત કરી તેનો સંદેશ ખૂણે ખૂણે પહોંચતો કરવાના એણે રાખેલા ઠોડ ફોળે એવી શુભેચ્છા સેવીએ છીએ. ગુજરાતી ભાષામાં વ્યાયામ વિષયક તો આ બીજું જ સામાયિક છે: લલાજમ પણ નામનું છે. વ્યાયામ શાળાઓ ને પુસ્તકાલયો તરફથી એને જરૂરી ઉત્તેજન મળે એ ખાસ ઇચ્છવાયોગ્ય છે.

૭. સુવાસ (માસિક) : સંચાલક, રતિલાલ ત્રિભુવનદાસ શાહ; બપરયાપકે, યશિકાન્ત એન્ડ કો. ટાવર સામે રાવપુરા, વડોદરા; વાર્ષિક લલાજમ રૂ. ૩ દિંદમ; દિંદ બદાર રૂ. ૬; ૬૬ રોયલ ૪૮ પૃષ્ઠ પ્રતિ માસ.

સાહિત્યની સુવાસ ફેલાવવાના કોડવાળા આ નૂતન ભાષ્યબંધને મથોચિત આવ-કારી દીર્ઘાયુ ઇચ્છીએ છીએ. પ્રસિદ્ધ થયેલા એના ત્રણ અંકોની કાવ્ય, વાર્તા, ચરિત્ર, ઇતિહાસ, સંશોધન, ને ચાલુ બનાવેા હયાદિની સામગ્રી સંતોષપ્રદ છે. જાહેર જનના તેમજ સંસ્થાઓ તરફથી ચોખ્ખા પ્રમાણમાં ઉત્તેજન પામી આ ભાષ્યબંધ પોતાની સુવાસ દીર્ઘકાળ ફેલાવવા લાગ્યશાળી બને એ જ હોય અમારી શુભેચ્છા !

ના. નં. ચૈકસી.

નવીન ક્ષણ

અનુ. નંબર	પુસ્તકનું નામ	કર્તા	પ્રકાશક	કિંમત	વિશેષ લક્ષીકત
૧	સ્વતંત્ર જર્મની	ઓઝા, ઉછરંગ-રાય કે.	જીવનલાલ અ. મહેતા, અમદા. અને સુંબાઈ.	૧-૮-૦	ઉત્તરારાષ્ટ્ર મંથા-વલિ પુ. ૩ જી.
૨	શરતચંદ્ર	મહેતા રમણિ. અ. સંશોધક અને સંપાદક	"	૨-૮-૦	માનવધર્મ પુસ્તક માળા પુ. ૮૭ સ્વ. નારાયણ હેમચંદ્ર નો અનુવાદ
૩	તક્ષશિલાની રાજમાતા	ઓઝા, ઉછરંગ-રાય કે.	"	૩-૮-૦	" પુ. ૮૬
૪	રશિયા પુ. ૨	"	"	૧-૮-૦	ઉત્તરારાષ્ટ્ર મંથ-માળા પુ. ૨ જી.
૫	અંકિટંગના હુન્નરનું વહેવાર શિક્ષણ	મહેતા, દિરોજશા રસ્તમજી	કર્તા ૧૪, કાનક પારસી કોલોની કરાચી.	૧-૧૨-૦	
૬	બડી દીદી (શરદ્દ્યાશુ કૃત)	સુચિલ (અનુવાદક)	એન. એમ. હક્કરની કુંપની ૧૪૦, પ્રીન્સેસ સ્ટ્રીટ સુબાઈ ૨	૧-૧૨-૦	
૭	દિગંત	મોદિનીચંદ્ર (ભટ્ટ, મોદનલાલ દલ-સુખરામ	નવચેતન સાહિત્ય મંદીર, ૨૪૫૬, ભદ્ર, અમદાવાદ	૧-૪-૦ કાચું ૧-૮-૦ પાકું પુકું	ગૃહલક્ષ્મી મંથ-માળા, વર્ષ ૩ પુ. ૩ જી.
૮	સંકટની શોધમાં	દેસાઈ ભીમલાલ	ગાંધીવ સાહિત્ય મંદીર, ઢવાડીઆ ચક્રો, મુરત.	૧-૨-૦	ગાંધીવ કુમાર-માળા પુ. ૧૨
૯	સ્ત્રી સુમાર્ગ શિક્ષા	ચાહ, અમથાલાલ જગજીવનદાસ (સંપાદક)	સંપાદક, ૩૫ ભુલિયન હોલ સુંબાઈ ૨	૧-૦-૦	બીજી આવૃત્તિ
૧૦	નાણક સવારી	વિનોદકાન્ત	વૈષ્ણવ વિશ્વવિદ્યાલય કલ્યાણરાય ભાવ-નગર, કૃષ્ણ નગર	૧-૮-૦	

૧૧	હિમાલયનો પ્રવાસ	કાસેલકર, દત્તાત્રય બાળકૃષ્ણ	નવજીવન પ્રકાશન મંદિર, અમદાવાદ	૦-૧૨-૦	ચોથી આવૃત્તિ
૧૨	લક્ષ્મી	શ્રી " રામ "	ગાં. સા. મંદિર, હવાડીઆ ચક્રો, સુરત.	૦-૧૦-૦	મહાવીર કુમાર- માળા પુ. ૧૧
૧૩	સંગીત ગીતા	રંગ અવધૂત	અમૃતલાલ નાયા- ભાઈ મોદી, મોદી- સાંચ નડીઆદ	૦-૨-૦	બીજી આવૃત્તિ
૧૪	ગોપકાવ્યો અને સંવાદો	જોષી ધનુરલાલ ક. મુખ્ય શિક્ષક જોસંગપરા, અમરેલી	રામજી હંસરાજ, પ્રમુખ જોસંગપરા ખેડૂત યાજ્ઞા સમિતિ જોસંગપરા, અમરેલી	૦-૨-૦	જોસંગપરા ખેડૂત યાજ્ઞા પાઠ પુસ્તક
૧૫	જપજી (ગુરુ નાનકહેર કૃત)	દેસાઈ, મનભાઈ પ્રજ્ઞાદાસ: અનુવાદક	નવજીવન પ્રકાશન મંદિર, અમદાવાદ	૦-૬-૦	જમનાદાસ ભવ- વાનશંકર રમાઈ મં. ૧૬
૧૬	કુમાર સત્યાર્થ પ્રકાશ	મહેતા, વલ્લભ- દાસ રત્નસિંહ એડવોકેટ	કર્તા, ૧૧૮, ન્યુ ચીચાઈદર રોડ મુંબાઈ નં. ૬	૦-૧૨-૦	

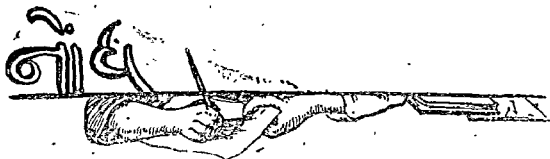
—મુ—

સ્વીકાર

નીચેના પુસ્તકો વગેરે મળ્યા છે : પરિચય દ્વે પછી અવકાશો:—

(૧) મવરી કીર્તનમાળા (હિંદી અને ગુજરાતી)

(૨) શ્રી વિદ્યાવિજયજીનાં વ્યાખ્યાનો ભા. ૧-૨-૩,

વડોદરા રાજ્ય

વાર્ષિક નિવેદનો તથા અંદાજપત્રો:—ચાલુ અંકમાં પ્રસિદ્ધ થયેલ ખાતાની સૂચના નં. ૪૨૨-૨૩ તરફ લક્ષ્ય જેવી પૂરી થતી ૧૯૩૭-૩૮ સાલનું નિવેદન ઓગસ્ટની ૨૦ મી તારીખ સુધીમાં પુસ્તકાલય ખાતા તરફ મોકલી આપવાની મંત્રી મહાશયેને લલામણુ કરીએ છીએ. સન ૧૯૩૮-૩૯ માટેનાં અંદાજપત્ર (બજેટ) પણ આવશ્યક સાધનિક કાગળો સાથે જેમ અને તેમ જલદી મોકલી આપવાની લલામણુ છે. નિવેદન તથા બજેટ માટે જરૂરી નમૂનાઓ (ફોર્મો) આ અંકમાં સામેલ છે.

—ચાલુ અંકમાં અન્યત્ર પ્રસિદ્ધ થયેલી રાજ્ય પુ. મંડળની જાહેરાત નં. પતો મજકુર લક્ષમાં લઇને આવશ્યક પરિષદ અર્થ નવીન સાલના બજેટમાં સોધવાની તથા નવીન સાલ માટેની શિષ્ટ વાચનની પરીક્ષાઓ માટે ઠરેલા પુસ્તકોને પુસ્તક પસંદગીમાં સ્થાન આપવાની પણ ખાસ લલામણુ ! પૃષ્ઠ ૪૪૫ પર પ્રસિદ્ધ થયેલ પુ. સ. સ. મંડળની સૂચનાનો મજકુર પણ લાગતાવળગતાઓએ અવશ્ય લક્ષમાં લેવો ધટે.

જન્મભૂમિના લવાજમમાં ખાસ રાહત:—સુપ્રસિદ્ધ ગુજરાતી દૈનિક ‘ જન્મભૂમિ ’નું લવાજમ રૂ. ૧૬ હવું તે કાગળની પ્રોધવારીને કારણે, સન ૧૯૩૮ થી રૂ. ૨૩ કરવામાં આવેલું છે. (૧૬) લવાજમ હવું ત્યારે પુ. સ. સ. મંડળ મારફત નોંધાતા ગ્રહકોને રૂ. ૧૫ માં તે મળે તેવી વ્યવસ્થા હતી અને તે સન ૧૯૩૭-૩૮ માં મંડળ મારફત નોંધાયેલા ગ્રહકો પૂરતી માત્ર રહી હતી. પરંતુ હવે આ નવીન વર્ષે તો એ વધારેલા દર મંડળ મારફત નોંધાતા ગ્રહકોને પણ લાગુ પડશે. તથાપિ મંડળે એ સંબંધમાં ‘ જન્મભૂમિ ’ના સંચાલકો સાથે કરેલા પત્રવ્યવહારને પરિણામે મંડળ મારફત નોંધાતા ગ્રહકો પૂરતી રૂ. ૨)ની રાહત મેળવી શકાઇ છે. એટલે ૧૯૩૮-૩૯ ના બજેટમાં રાજ્યના જે પુસ્તકાલયોને ‘ જન્મભૂમિ ’ મંગાવવું હોય તેમણે એના લવાજમ માટે ભુની વ્યવસ્થા પ્રમાણે રૂ. ૧૫) નહિ પણ રૂ. ૨૧) નો સવડ રાખવાની જરૂર સમજવી.

નવીન પુસ્તકાલયો:—સન ૧૯૩૭-૩૮ માં કુદરેલા નવીન પુસ્તકાલયોનાં નામ ચાલુ અંકમાં સૂચના નં. ૪૨૪ માં પ્રસિદ્ધ થયાં છે તે જોઇ લેવા લાગતા-વળગતાઓને વિચારિત.

—વડોદરા મહાલના સમસાખાદ ગામે ચાલુ સાથે ઉધડેલા નવીન પુસ્તકાલયને પ્રુલ્લુ મૂકવાની ક્રિયા તા. ૨૫-૬-૩૮ ના રોજ રા. મોતીભાઈ વસંતભાઈને હસ્તે

કરાવવામાં આવી હતી. આ વખતે ગામના આગેવાન સંભાવિત ગૃહસ્થોએ હાજર રહી પુસ્તકાલય પ્રત્યેના પોતાનો પ્રેમભાવ પ્રદર્શિત કર્યો હતો. સ્તુત્ય !

પુસ્તકાલયોને મળેલી ભેટ :—મેથી તા. કરજી ૩. ૮) રણપુરના પા. છીતાભાઈ ગોપાળ તરફથી; તથા ૩. ૭) દીંગીના પા. રણકોડભાઈ રમણભાઈ તરફથી મળી કુલ રૂ. ૧૫) લગ્નપ્રસંગની ખુશાલીમાં.

—કંડારી તા. કરજી : બીલના પા. પુલાભાઈ નારાયણભાઈ; સાધીના પા. મોતીભાઈ છોટાભાઈ, નારના પા. ચતુરંભાઈ દેવજીભાઈ, અને સોખડના ચનાભાઈ કુબેરભાઈ એ દરેક તરફથી રૂ. ૧૧); માણેમના પા. ગોરધનભાઈ ભગનીદાસ તરફથી રૂ. ૯); મંડાળાના પા. હરિભાઈ વરધભાઈ તરફથી રૂ. ૫); અને કંડારીના મથુરભાઈ મગનભાઈ અમીન તરફથી રૂ. ૨) મળી કુલ રૂ. ૬૦) લગ્નપ્રસંગોએ; તથા રૂ. ૧૦) કંડારીના રહીશ નાગેશ્વર નરોત્તમ ભટ્ટ તરફથી રૂ. મણિચંદર નાથાભાઈના રમણચંદ્રે ધડિયાળ ખરીદવા માટે.

—લદારી તા. પાઠરા : રૂ. ૭) ભદરી ગામ તરફથી પદાણુ ગુલાબખાં રસ્તમખાં તથા પદાણુ ઇલાહિમ અમીરખાં હસ્તે; તથા જુદાં જુદાં ગામોના ૩ પદાણુ અને ૧ પાટણવાડીઆ ભાઈ એ દરેક તરફથી રૂ. ૧) એક લગ્નપ્રસંગોએ મળી કુલ રૂ. ૧૧).

—સૂરજ તા. કડી : રૂ. ૧) શાળાના ઉપચિક્ષક તરફથી પુત્રલગ્નની ખુશાલીમાં.

—સરસાવ તા. કડી : રૂ. ૫) ઉપાધ્યાય હનાલાલ બાપુરામ તરફથી પુત્રલગ્નની ખુશાલીમાં; તથા ઉપાધ્યાય માણેકલાલ નરસીરામ તરફથી રૂ. ૫-૧૪-૦ નાં, અને ઉપાધ્યાય હીરાલાલ ચિવલાલ તરફથી રૂ. ૧૧-૧૦-૦ નાં પુસ્તકો.

—ડીંગુયા તા. કલોલ : સરવણા (ઇડરસ્ટેટ) ના હાકોર શ્રી સગરામસિંહ કસરીસિંહજી તરફથી રૂ. ૪; તથા રાજપુરના પા. કુબેરદાસ રંગદાસ, ઇસડના પા. શીવદાસ માધવદાસ, ડીંગુયાના પા. બાપુભાઈ જોશંગદાસ, અને પલિયડના પા. માધવદાસ એ દરેક તરફથી રૂ. ૨); અને આખજ તથા પલિયડના બે ગૃહસ્થો તરફથી રૂ. એક એક મળી કુલ રૂ. ૧૪).

—સાઈજ તા. કલોલ : રૂ. ૪) આખજના. પા. કેશવલાલ ખેમચંદદાસ તરફથી લગ્નપ્રસંગની ખુશાલીમાં.

—ખાલીસણા તા. પાટણ : મોજે દેવડા, ભાડુ અને વાલમના ત્રણ ગૃહસ્થો દરેક તરફથી રૂ. એક એક મળી કુલ રૂ. ૩).

—સમોડા તા. પાટણ : રૂ. ૫) મુખી પટેલ પ્રભુદાસ વેણીદાસ તરફથી ચારે ધામની યાત્રા નિર્વિઘ્ને કરી આવ્યા બદલની ખુશાલીમાં.

—ખામણવા તા. વિજાપુર : રૂ. ૧૦) વિજાપુરના બારોડ મોરલીધર પરકુજી તરફથી, તથા ગોલવાડ તાબે ઇડરના રણજીતસિંહ દમીરસિંહજી, અને ઓઠરના બાવા જોસીખુરી ચંકરપુરી એ દરેક તરફથી રૂ. બપ્પે મળી કુલ રૂ. ૧૪) લગ્નપ્રસંગની ખુશાલીમાં.

—કુકરવાડા તા. વિજાપુર : ર. ૧૧) હોદ્દાના ચા. પ્રેમચંદ હોદ્દાલાલ તરફથી; ર. ૫) વિજાપુરના રહીશ રા. મણિલાલ લલ્લુભાઈ તરફથી; અને હીક્ષિત ચામળભાઈ મુળજીભાઈ, જયજીભાઈ રા. મૂળચંદ કેશવભાઈ, વિજાપુરના રા. કચરાભાઈ ઘેલાભાઈ, આમોલના ચા. હીપચંદ ઉમેદરામ, તથા મહેસાણાના ધાંચી અમથારામ જેઠારામ એ દરેક જણ તરફથી ર. બખ્ખે મળી કુલ ર. ૨૬ લગનપ્રસંગ નિમિત્તે વાર્ષિક એક રૂપિયા ભરનાર સદગૃહસ્થોની સંખ્યા ત્રેવીસ જેટલી છે.

—દેણુપ તા. વિસનગર : ર. ૧૧) પા. પીતાંબરદાસ નરોત્તમદાસ, પાટણ; ર. ૫) પા. વિઠ્ઠલદાસ જેસંગદાસ, મલકપુર; ર. ૩) પા. મગનદાસ એચરદાસ, કમાણા તરફથી; તથા કહોડાના પા. ગંગારામ જગનદાસ, કરણપુરના પા. રામચંદ હીરદાસ, કાંસાના પા. શીવરામ દેવરાજ, મણ્ડના શાહ કાળીદાસ જુખલુદાસ, નવાપુરાના પા. નયુદાસ જગનદાસ, અને ધીમોટાના પા. ચંકરદાસ માધવદાસ એ દરેક તરફથી ર. બખ્ખે; તથા બીજા ત્રણ નાની દેણુગીઓના ર. ૩-૮-૦ મળી કુલ ર. ૩૪-૮-૦ લગનપ્રસંગોએ, અને ર. ૧૦) દેણુપ ગામે થયેલા એક ફેંસડો નિમિત્તના મળી કુલ એકંદર ર. ૪૪-૮-૦.

—મહેરવાડા તા. સિદ્ધપુર : ર. ૧૪) લુણવાવાળા શેઠ દેવચંદ માંડણદાસ તરફથી હોડરાના લગનપ્રસંગની ખુશાલીમાં; ર. ૨) પંચાલ રામચંદ પાનાચંદ કામળીવાળા તરફથી, તથા ર. ૮) લગનપ્રસંગોએ પરચુરણ બક્ષિસોના મળી કુલ ર. ૨૪૦.

વર્ગીકરણ થઈ ગયું છે:—[ગતિકના પૃ: ૩૮૮ થી ચાલુ] કરજણ મહાલનાં (૩૫૩) ઉરદ (૩૫૪) કરણ (૩૫૪) સરપુર ટીંબી (૩૫૫) અટાલી (૩૫૬) દેવાણ (૩૫૭) જુની જયરડી (૩૫૮) ભરયાળી (૩૬૦) સંદરણા, અને (૩૬૧) કુરાલી; ગણુદેવી મહાલનાં—(૩૬૨) વડોટી, અને (૩૬૩) સોનવાડી; ખેરાળ મહાલનાં—(૩૬૪) સખજપુર (૩૬૫) કરસનપુર (૩૬૬) ચાહા (૩૬૭) શોભાસણ (૩૬૮) ઉણાદ; વિસનગર મહાલનાં (૩૬૯) દેણુપ (૩૭૦) ખદલપુર; સિદ્ધપુર મહાલનાં—(૩૭૧) ઉપેરા (૩૭૨) સિદ્ધપુર; વડોદરા મહાલનાં (૩૭૩) હરણી (૩૭૪) નિમ્મપુરા (૩૭૫) માગેળ (૩૭૬) અટલાદરા (૩૭૭) દ્વરથ; ડભોઈ મહાલનાં—(૩૭૮) રાજલી (૩૭૯) પશુસવાડા (૩૮૦) બહેરામપુરા; (૩૮૧) મુરણીઆ તા. ખાંભા.

વ. રા. પુ. મંડળ

વાર્ષિક સભાઓ:—ખાતાના વટહુકમ નં. ૧૩-૧૪ તા. ૭-૮-૩૦ થી દર વર્ષે ઓગસ્ટના પહેલા રવિવારે જૂથ મંડળની અને ત્રીજા રવિવારે મહાલ મંડળની વાર્ષિક સભાઓ ભરવાનું ઘોરણ હરેલું છે. તે મુજબ તા. ૭-૮-૩૮ ના રોજ જૂથ મંડળની અને તા. ૧૪-૮-૩૮ ના રોજ મહાલ મંડળની સભાઓ ભરી તેમાં ચાલેલા કામકાજના હેવાલ વાર્ષિક નિવેદનો સાથે રાજ્ય પુ. મંડળના મંત્રી તરફ વડોદરા મોકલી આપવાની જે તે મંડળના મંત્રી ભાઈઓને ખાસ લલામણ કરીએ છીએ. પ્રાંત મંડળની સભાઓ પણ યથાસમયે ભરી તેના કામકાજના હેવાલ તે વાર્ષિક નિવેદનો પણ પ્રસિદ્ધિ અર્થે સવેળા મોકલી અપાય,

હજી પણ તક છે:—ચાલુ માસની ૨૪ મી તારીખે લેવાવાની સિદ્ધ વાચનની ૧૪ મી પરીક્ષાનો લાભ લેવાની ઇચ્છા ધરાવનારાઓ માટે હજી પણ તક છે. હજી એક 'એ દિવસમાં ઉમેદવારી નોંધાવી ઘણું પ્રશ્નપત્ર મંગાવી રકાય તેમ છે. નોંધાવવા ઉમેદવારો માટે પ્રશ્નપત્રની જાણેલી નકલો જે તે જામે પરીક્ષાને આગળે દિવસે નિશ્ચય પહોંચી રહે તે પ્રમાણે મોકલી આપવાની ગોઠવણ શરૂ કરવા સુચન રહેશે જ. બદલાયલા શિરનામાંની ખજાર તરત જ આપી દેવાની ભલામણ !

પ્રચારક બાઇબેલને :—પગારદાર તેમજ માનદ પ્રચારકો તરફથી આવેલા તપાસણી અહેવાલોની આવશ્યક નોંધ સ્વચ્છતાકાંચના કારણે ઉલ્લાં કેટલાંક માસથી નહોતી લેખ થકાતી, તે ચાલુ અંકમાં અન્યત્ર એકસામટી લેવામાં આવી છે. એ પછી થયેલી જુલાઈ આખર સુધીની કામગીરીના અહેવાલ આગરની પાંચમી તારીખ સુધીમાં અચૂક મોકલી આપવાની જે તે પ્રચારકબાઇબેલને ખાસ ભલામણ !

કુમાર મંડળની કામગીરી:—કુમાર મંડળના રસિયા બાઇ મહંમદા ઉમેદશાની દેખરેખ નીચે ચાલતા વેમાર તા. કરજજીનું કુમાર મંડળે આગતા મહોલ્લાવાર વિભાગ પાડી તે વિભાગમાં રહેતા ઉત્સાહી કુમારોની મદદથી જે તે મહોલ્લાની બજેલી જનતાને ઘેરમેઠાં પુરતકો પડોઆડવા ને પરત લેવાની ગોઠવણ કરી છે. આવાડિયામાં નકકી કરેલા એક દિવસે સ્ત્રીસ્ત્રીઓરોપ, આજ્ઞાઓ, અને ચિત્રાવલિનો લાભ પણ ઘેરમેઠાં આપવાની વ્યવસ્થા રાખી છે. વર્તમાનપત્રોનો લાભ જનતા વિશેષ પ્રમાણમાં લે એ ઉદ્દેશથી નૂતન વાચનાલય પણ કુમારોની મદદથી શરૂ કરવામાં આવ્યું છે, જેનો લાભ લોકો સારા પ્રમાણમાં લે છે.

શિષ્ટ પુસ્તકો સસ્તી કિંમતે:—શિષ્ટ વાચનની ૧૧ મી, ૧૨ મી અને ૧૩ મી પરીક્ષામાં એક વાર વપરાય પાછાં કરેલાં નીચેનાં પુસ્તકો તેમની સામે જણાવેલા કિંમત દરે ઘટી નાંખવાનાં છે. પુસ્તકો બધાંય સારાં હોઈ વિદ્યાર્થીઓને ધ્યાય આપવા માટે તથા મહાલ મંડળો તરફે ચોખ્ખી પરીક્ષાઓ માટેના ઉમેદવારોને પૂરાં પાડવા માટે આવી થકે તેવાં છે. ઇચ્છા હોય તેમણે રાજ્ય પ્ર. મંડળના મંત્રી પ.સેધી મંગાવી લેવાં.

પુસ્તકનું નામ	નકલ	કિં. નકલદીઠ
જુકર ટી. વૉશિંગ્ટન (મોટું)	૭૨	૦- ૫-૦
ફોરમ લહેરી ૧ થી ૫	૫૨	૦- ૫-૦
ફોરમ લહેરી ૬ થી ૯	૨૧	૦- ૫-૦
કિશોર ચરિત્રમાળા પુ. ૧ થી ૬	૬૯	૦-૧૧-૦
" પુ. ૭ થી ૧૨	૧૯	૦-૧૧-૦

રાજ્ય બહાર

મુંબઈ સરકાર અને પુ. પ્રવૃત્તિ :—પુખ્ત ઉમ્મરનાં આ પ્રશ્નોની જગવણી સંબંધી જરૂરી તપાસ કરી નિવેદન રજૂ કરવા માટે મુંબાઈ સરકારે એક સમિતિ નીમેલી. એ સમિતિનો અહેવાલ તૈયાર થઈ બહાર પડ્યો છે. તેમાં જગવણીના પૂરા અંગ તરીકે પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિની આવશ્યકતા સ્વીકારી તેના પ્રચાર ને પોષણ માટે નીચે પ્રમાણેની સંસ્થાઓ અને ખર્ચની ભલામણ કરવામાં આવી છે:—

અ. નં.	સંસ્થા	સંખ્યા	શરૂઆતનો ખર્ચ રૂ.	વાર્ષિક ખર્ચ રૂ.
૧	વાચનાલયો	૮૦૦૦	૦	૨૦૦,૦૦૦
૨	આમ કરતાં પુસ્તકાલયો	૨૦૦૦	૧૦૦,૦૦૦	૨૦૦,૦૦૦
૩	લુથ	૩૫૦	૫૨,૫૦૦	૭૦,૦૦૦
૪	જીલ્લા પુસ્તકાલયો	૨૦	૩૨૦,૦૦૦	૫૫,૦૦૦

કુલ ૧૦૪૭૦

૪૭૨,૫૦૦

૫૨૫,૦૦૦

મધ્ય પ્રાંતીય સંસ્કારની પુનઃ પ્રવૃત્તિ :—મધ્ય પ્રાંતો અને વરાહની મહા-

સંજ્ઞાવાદી સંસ્કારે સન ૧૯૩૮-૩૯ ના વર્ષ દરમિયાન જીલ્લાદીક બધાં જિલ્લા પુસ્તકાલયનાં કેન્દ્રો ખોલવાની યોજના કરી હોય તેને માટે આંશિકતા વર્ષે રૂ. ૩૧,૦૨૦, અને તે પછીના પ્રતિવર્ષ માટે રૂ. ૫,૭૨૦ નો ખર્ચ મંજૂર કર્યો છે. એ યોજના મુજબ પ્રત્યેક જિલ્લામાં ગ્રામ્યમિક વા પ્રાથમિક શાળા ધરાવતાં એ ગામોને મુખ્ય કેન્દ્ર તરીકે પસંદ કરવામાં આવશે. તે પ્રત્યેક મુખ્ય કેન્દ્રના તાબામાં તે મુખ્ય કેન્દ્રને કરતા છ છ માઇલના વિસ્તારમાં આવી જતાં બીજા ૪ કે ૫ ઉપકેન્દ્રો સ્થપાશે. પ્રત્યેક મુખ્ય કેન્દ્રને પાંચસો રૂપિયાની કિંમતનાં પુસ્તકો સોંપાશે ને તે ૫ કે ૬ જુથોમાં વહેંચી કાઢી તેમાંથી એક જુથ મુખ્ય કેન્દ્ર ખાતે ને એકેક જુથ ઉપકેન્દ્ર ખાતે રખાશે. પ્રત્યેક કેન્દ્રની શાળાઓમાં મુખ્ય શિક્ષકો પોતાનાં જુથનાં પુસ્તકોનો લાભ પોતાના કેન્દ્રને કરતાં પાંચ પાંચ માઇલના વિસ્તારની વસ્તીને આપશે. પુસ્તકોનું એક જુથ એક મથકે વધારેમાં વધારે ત્રણ-ચાર લગી રહેશે ને તે પછી પરસ્પર બદલાતાં રહેશે. ત્રણ વર્ષ લગી આ પરંપરા ચાલુ રહ્યા બાદ મુખ્ય કેન્દ્રો જીલ્લાનાં બીજાં ગામોએ ખસેડાશે ને ત્યાંથી એજ પરંપરાએ ત્રણ વર્ષ લગી કામ ચાલશે. આ યોજનામાં મુખ્ય કેન્દ્રોના મુખ્ય શિક્ષકોને પાંચ રૂપિયાનો દરમિયાનો આપવાની ગોઠવણ છે. મધ્ય પ્રાંતોને વરાહ ઉપરાંત જુના સ્કોની, નરસિંગપુર અને દામોદ જિલ્લાઓને પણ આ યોજનાનો લાભ મળવાનો છે.

જેલોનક અવસાન:—ગુજરાતની સુપ્રસિદ્ધ સંસ્થા ગુજરાત વર્નાં

સોસાયટીના આસિં સેક્રેટરી રા. રા. હીરાલાલ ત્રિશુવનદાસ પારેખના, ગત માસમાં થયેલા અવસાનની સજ્જ નોંધ લખ્યે છીએ. એ ખંતીલા સાહિત્ય સેવકનું જીવન, સોસાયટીની વર્ષોલાગત સેવા દરમિયાન, સોસાયટી સાથે એવું તો જોતજોત બન્યું હતું કે સોસાયટી એટલે હીરાલાલ પારેખ અને હીરાલાલ પારેખ એટલે સોસાયટી એવું થઈ રહ્યું હતું. એટલે એમના અવસાનથી સોસાયટીને તો ખંતીલા અનુભવી સેવકની ન પૂરાય તેવી જોટ પડી છે. સિવાય, તેઓ પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિના દિમાયતી હોઈ અખિલ ગુજરાત પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિના સ્વપ્નદષ્ટાઓને તેમની બારે કુદ હતી. એ કુદ હવે જતી રહેતાં અખિલ ગુજરાત પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિનું એ અંખું અંખું સ્વપ્ન પણ હાલ તો અદશ્યવત્ બન્યું છે. સર્વશક્તિમાન પરમાત્મા એ પુણ્યશાળી આત્માને ચિરંજીવી સમર્પો !

પત્રો શરૂ થયાની માહિતી

યાદી નં. ૭

નીચેનાં ગ્રામ પુસ્તકાલયો તથા વાચનાલયોનાં બજેટની મંજૂરી તથા શેઠકમુદના નાણાં તા. ૩૦-૬-૪૮ સુધીમાં અમારા તરફ આવી ગયેલ હોવાથી તેમને તા. ૧-૭-૪૮ થી પત્રો શરૂ કરાવી આપેલાં છે. ખાતા હસ્તકની પ્રાંતપંચાયત મદદ અર્થાત્ ગયેલી હોવાથી આ યાદીનાં તમામ પુસ્તકાલયો તથા વાચનાલયોને (અમરેલી પ્રાંત સિવાયનિ) પ્રાંત પંચાયત મદદ મળેલી નથી અને હવે મળે તેમ પણ નથી; જેથી લોકમદદ ને સરકાર મદદ બેમાંથીજ રકમની સવડ પ્રમાણે પત્રોની વધુકટ કરી લવાજમો ભરેલાં છે. એટલે બજેટમાં મંજૂર થયેલાં પત્રો પૈકી જે કોઈ પત્ર યા માસિક ન મળે તેમણે તેનું લવાજમ નથી ભરાયું એમ અમલ લેવાનું છે. એ બાબત મંડળ તરફ ઉધરાણી યા લખાવડી કરવી નહિ.

નામ	તાલુકો	નામ	તાલુકો	નામ	તાલુકો
અરડી	પેટલાદ	લોટીઆ	સંખેડા	મીરગપુર	નવસારી
મોદીશેરડી	ભાદરજી	ઉદણ	દહેગામ	ભાદા	"
મકરપુરા	વડોદરા	ગ્લસપુર	કલોલ	જોખા	કામરેજ
મેલાદ	પાદરા	પારસા	વિગ્નપુર	ઝોડચ	મદુચ
આદડ	"	બોહરવાડા	વિસનગર	ગડત	બ્યારા
સાંપલા	"	પાંચોટ	મહેસાણા	કેળકુષ	"
કુશીપુર	"	શોભાસણ	"	કેરાળા	અમરેલી
માનપુર	કરજીજી	ગાંગલાસણ	સિદ્ધપુર	શપાવટી	દામનગર
તેમવા	"	શોભાસણ	ખેરાળુ	ગરમલી	ધારી
મોડા ફાફળીઆ	ચિતોર	ડબોડા	"	કુબડા	"
મોડવા	"	લીરવાણી મોટી	"	હારા	ઠાડીદર
મીરોળ	"	અંબાવાડા	"	પાંચ પીપળવા	"
સાંધા	"	કીશુવા	પાટણ	પ્રાસણવેલ	ઝોખામંડલ
સીમળી	"	કેસા	"	બરડીઆ	"
કણજેડા	"	મડિાત્રી	"	રાજપુર (ગાંધી)	"
રાણીઆ	સાવલી	ડાભડી	"	ખતુંગા	"
પરવટા	સંખેડા	સોનીવાડા વા. પાટણ	"	કુંપણી	"
અલાદપુર	"	હમીઝા	ચાણરમા		
હાલટ	"	ધાણેધરડા	ચાણરમા		

સૂચના નં. ૧ / સન ૧૯૩૭-૩૮

રાજકોટની 'નવયુગ પુસ્તક ભંડાર'ની પ્રકાશન સંસ્થાએ સન ૧૯૩૫ ની સાલમાં પોતાના પુસ્તકો કેટલાંક ગ્રામ પુસ્તકાલયોને ખાતાની મંજૂરી વગર પરબારાં પહોંચાડેલાં. એ રીતનો સીધો વહિવટ પુસ્તકાલય ખાતાના ચાલતા ધોરણથી વિરુદ્ધનો હોઈ તે પર અંકુશ મુકાવાની જરૂર હોવાથી ખાતાના તે વખતના મદદનીશ વ્યવસ્થાપક શ્રી. મો. ન. અમીન સાહેબે એ રીતે પરબારે થયેલી પુસ્તકખરીદીનાં નાણાં અદા થવા દીધેલાં નહિ. પરંતુ પાછળથી પ્રકાશક સંસ્થાની આજીજી ધ્યાનમાં લઈ અને ફરીને એવો વ્યવહાર નહિ કરવાની ખાત્રી મળવાથી, તથા અપાયેલાં પુસ્તકો ખાસ વાંધાભરેલાં નહિ હોવાથી ખાતાએ એજ સાલમાં જેમનાં બજેટમાં સવડ હતી તેવાં ચોડાંક ખીલ અદા થવા દીધેલાં. છતાં પુસ્તકાલયોનાં બજેટમાં સવડ નહિ હોવાને સમયે એવાં ૧૮ પુસ્તકાલયોનાં ખીલનાં નાણાં પ્રકાશક સંસ્થાને મળી શકેલાં નહિ. તે મળવા બાબત ખાતાના નવા મદદનીશ વ્યવસ્થાપક સાહેબના ચાલુ અમલમાં ઉપસ્થિત થયેલા પ્રકરણનો છેવટનો નિકાલ યષ્ટ જઈ સા. પુ. જા. નં. ૪૯૯૮ સને ૧૯૩૭-૩૮તા, ૩૦-૪-૩૮થી નીચે જણાવેલાં ૧૮ પુસ્તકાલયો ખાસે 'નવયુગ પુસ્તક ભંડાર'નાં લહેણાં પડતાં નાણાં અદા કરવાની એકસહ પરવાનગી રા.રા. મદદનીશ વ્યવસ્થાપક સાહેબ તરફથી અપાઈ ગઈ છે. તો સદરહુ પુસ્તકાલયોના મંત્રી ભાષ્યો તથા વ્યવસ્થાપકોને વિનંતિ કે તેમણે તેમના નામની સામે જણાવેલી રકમ સન ૧૯૩૮-૩૯ના નવીન વર્ષના બજેટમાં સાધીને તે લહેણુદારને અદા કરી દેવા બાબત નીચે સહી કરનાર તરફ લખી મોકલવું. સદરહુ પરબારાં ખરીદાયેલાં પુસ્તકો પોતાને મળ્યાં છે તથા તે પુસ્તકાલયના જનરલ રજીસ્ટરમાં ચઢાવાયાં છે તેની ખાત્રી માટે પ્રકાશન સંસ્થાના ખીલમાં અગર તેની નકલમાં જે તે પુસ્તક સામે જ. ર. નંબર લખીને ખીનચૂક આ તરફ મોકલી આપવું.

૧ વટાવ	તા. પેટલાદ	શ. ૩-૦-૦	૧૦ કેરાળા	તા. ધારી	૪-૮-૦
૨ અખાસ	"	૩-૦-૦	૧૧ કમી.	"	૩-૦-૦
૩ સીહોલ	"	૧૧-૦-૦	૧૨ દેવળા	"	૫-૦-૦
૪ ભાટીયેલ	"	૩-૦-૦	૧૩ ખીયા	"	૩-૦-૦
૫ કમ્પરીઆ	તા. અમરેલી	૩-૦-૦	૧૪ ગવાસદ	તા. પાદરા	૨૩-૦-૦
૬ કાંસા	તા. દામનગર	૩-૦-૦	૧૫ કરમાલીયાપુરા	વાધોડીઆ	૬-૦-૦
૭ કરકોલીઆ	"	૩-૦-૦	૧૬ દાંડીયાપુરા	"	૫-૦-૦
૮ આંબરડી	"	૩-૦-૦	૧૭ જરોદ	"	૧૩-૦-૦
૯ ઇગોરાળા	તા. ખાંભા	૪-૦-૦	૧૮ બામણગામ	તા. ભાદરજી	૫-૦-૦

૧૦૬-૮-૦

† મજકુર પુસ્તકાલય તરફથી રીતસરની પુસ્તકો પહોંચ્યાની પાવતી અત્રે આવી ગઈ છે.

તા. ૬મી જુલાઈ ૧૯૩૮

વા. ના. અમીન

મંત્રી, પુ. સ. સ. મંડળ લિ. વડોદરા.

ગુજરાત રાજ્ય પુસ્તકાલય મંડળ

ગુજરાત નં. ૪/૧૯૩૭-૩૮

સાર્વજનિક પુસ્તકાલયોનાં મકાન બાંધવાના કામે પડતર સરકારી જમીન વગર કિંમતે તેમ વગર કિરાયે મળી શકે તેવું ધોરણ ઠરાવી આપવાનો પ્રશ્ન પુસ્તકાલય ખાતાએ સન ૧૯૩૫ ના નવેમ્બર માસમાં શ્રીમંત સરકાર આગળ પેશ કરેલો ને પાછળથી પડતો ચૂકાયેલો. તે પ્રશ્ન, સંજોગવશાત્ મે. રા. રા. સરસુખા સાહેબ તરફથી પુનઃ હાથ ધરાઈ સાર્વજનિક કામે સરકારી જમીન આપવાના નિયમને સુધરાવવાની તજવીજ થયેલી, તેનું ઇષ્ટ પરિણામ આવતાં એ સંબંધીની એક ગુજરાત તેઓ સાહેબ તરફથી પ્રગટ થયેલી છે. તેની હમણાંજ મને ખબર મળતાં તે ગુજરાતની એક નકલ મેળવીને સાર્વજનિક પુસ્તકાલયોનાં વહિવટ ને વ્યવસ્થા સાથે સંબંધ ધરાવતા સર્વ કોષ્ટની માહિતી માટે અત્રે પ્રગટ કરવાનું યોગ્ય ગણ્યું છે.

વસો,
તા. ૧-૭-૩૮ }

ગાંધીભાઈ ન. અમીન
મંત્રી, વ. રા. પુ. મંડળ

મા સરસુખા કચેરી મુદ્દકી શાખા ક વિભાગ

દા. હુકમ અંક ૧૪/૨ ૩૭-૩૮

વિષય:—સાર્વજનિક કામે સુધરાઈ અગર પંચાયતને જમીન આપવાના કામે જમીનની કિંમત તથા મહેસુલ હકક માફ કર્યા બદલ રકમ લેવી કે કેમ તેની સ્પષ્ટતા કર્યા બાબત.

જ. મે. નિ. ક. પ, ૧ માં સુધરાઈઓ, પંચાયતો, એમને એકવાલાયક પડતર જમીન કુવા, તળાવ, રસ્તા વગેરે માટે આપવાના પ્રસંગે તે કામથી સંસ્થાને ઉત્પન્ન થવા જેવું ન હોય ત્યારે જમીનની ઉચક કિંમત તથા મહેસુલ હકક માફ કર્યા બદલ કંઈ પણ રકમ લેવાની નથી એમ કહેલું છે. સદરહુ બાબતમાં આ કચેરીથી દા. હુકમ અંક ૩૧૯ તા. ૧૬-૪-૩૭ નો કરી, એકાદ તેવી પડતર જમીન આપવાની હોય તો તે માટે રકમ લેવાની છે. પણ કુવા માટે કોઈ સ્થાનિક સંસ્થાને આવી જમીન આપવાની હોય તો કંઈ રકમ લેવાની નથી એ પ્રમાણે ખુલાસો કરવામાં આવેલો છે; પરંતુ આ ખુલાસો વ્યાજબી ન હોવાનો એક કામે પ્રશ્ન ઉપસ્થિત થવાથી કાયદાના ખુલાસાનો તકતો ભરી અત્રેના અંક ૩૮૧ તા. ૨૬-૬-૩૭થી મે. રા. રા. ન્યાયમંત્રી સાહેબ તરફ મોકલી ત્યાંથી અંક ૫૬/૧ તા. ૮-૭-૩૭ થી અત્રેના અભિપ્રાયને મળતો અભિપ્રાય થઈ આવવાથી અત્રેથી ઉપરોક્ત દા. હુકમ રદ

કરવાની જરૂર જણાયાથી તે રદ થવા આગળ લખતાં, દુ. મ. વ. ક. મુ. પ. નં. ૧૬૦, ૧ તા. ૨૧-૧૨-૩૭ થી રદ થઇ આવેલા છે, જેથી આ દા. હુકમથી નીચે પ્રમાણે કરાવવામાં આવે છે:—

૨. જ. મે. નિ. ક. પ. ૧ ના માં કુવા તળાવ, રસ્તા પગેરે માટે સુધરાઇઓ અગર પંચાયત સંસ્થાઓને જમીન સાર્વજનિક કામે ખેડવાલાયક આપવાના પ્રસંગે કિંમત નહિ લેવા તથા પડતર જમીન આપવાની જરૂર હોય અને જે કામ માટે જમીનની જરૂર હોય તેનાથી સંસ્થાને કંઈ ઉપજ થવાની ન હોય તો સંસ્થાઓ પાસેથી જમીનની ઉચક કિંમત તથા આકાર આપવા અગર કીરાયા બદલ કંઈ રકમ નહિ લેવી જોઈએ.

સદરહુ વગેરે શબ્દોમાં નિશાળો, પુસ્તકાલયો, દવાખાનાં, પ્રસૂતિશૃલો તથા રમત ગમતના માટે વિશ્રાન્તિ સ્થાનો અથવા એવા બીજા કોઈપણ સાર્વજનિક કામનો પણ સમાવેશ થઈ શકે છે. જેથી તેવાં સાર્વજનિક કામો માટે સંસ્થાઓને ખેડવાલાયક પડતર અગર ન ખેડાય એવી પડતર જમીન આપવા સંબંધે તે કામથી સંસ્થાને ઉપજ થવા અગર આપવા જેવી ન હોય તો તે જમીનની ઉચક કિંમત તથા મહેસુલ હક્ક માફ કર્યા બદલ આકાર તથા કીરાયાની વીસપટ રકમ લેવાની નથી. તો તે પ્રમાણે દરેક સ્થળે એકસહ વહીવટ રાખવા હુકમ કરવામાં આવે છે. તા. ૨૬ ડીસેમ્બર ૧૯૩૭.

૬. ખ. બરૂઆ

સહી
અ. કા. પટેલ

સ. પ્ર. મુકરજી
મા. સરસ્થા.

વડોદરા રાજ્ય પુસ્તકાલય મંડળ

જાહેરાત નં. ૫/ સન ૧૯૩૭-૩૮

સાતમી રાજ્ય પ્ર. પરિષદ તથા (શિષ્ટ વાચનની ૧૫ માં ૧૬ માં પરીક્ષાનાં પુસ્તકો

૧. દર વર્ષે મહાલ પરિષદ, દર ત્રણ વર્ષે પ્રાંત પરિષદ તથા દર પંચ વર્ષે રાજ્ય પરિષદ ભરવાનાં ધોરણ મુજબ ઓગસ્ટ ૧૯૩૮ થી શરૂ થતી નવી સાલમાં રાજ્ય પુસ્તકાલય પરિષદનો ક્રમ આવે છે, અને તે હીવાળીના તહેવારોની આસપાસના દિવસોમાં ભરવાની ધારણા છે. એકસ તારીખો તથા સ્થળ નક્કી થયે જાહેર કર-

વામાં આવરોજ. તો આથી પુસ્તકાલયોના મંત્રી ભાષ્યોને વિનંતિ કરવાની કે પરિષદ મંજુરમાં ચોતાના તરફના કરેલા પ્રતિનિધિઓને મોકલી આપવા સાર, પર પ્રતિમાં પરિષદ ભરાવાની છે એવા ધોરણે, જરૂરી પરિષદ અર્થ નવી સાલના બજેટમાં સાધીને મંજુર કરાવી લેવાની કાળજી રાખવી કે જેથી પાછળથી વર્ગ ફેર કરાવવાની કે અર્થને અભાવે પરિષદનો લાભ નહિ લેવાની મુશીબત યા અગવડ ઉભી થવાને કારણ ન રહે.

૨. તેવી જ રીતે, સન ૧૯૩૮-૩૯ ના નવા વર્ષમાં લેવાની ૧૫ મી તથા ૧૬ મી શિષ્ટ વાચનની પરીક્ષા માટે અનુક્રમે અખંડની પ્રતિભા (હેન્ડિકેપ્ડ નામની જન્મધિ કુમારિકાનું પ્રેરક ચરિત્ર) કિં. રૂ. ૦-૧૨-૦; અને બાલવિજ્ઞાન ભા. ૩ ને (સૌ. વિમળા સેતલવાડ કૃત વિવિધ વૈજ્ઞાનિક માહિતીઓનું સમુજ શૈલીમાં લખાયેલું પુસ્તક) કિં. ૧-૮-૦ નકકી થયેલાં છે. તો તે પુસ્તકો જે પુસ્તકાલયોમાં ન હોય તે પુસ્તકાલયોના મંત્રી ભાષ્યોને ચોતાની પુસ્તકપસંદગીમાં મંજુર કરાવી લેવાની ભલામણ કરીએ છીએ કે જેથી પરીક્ષાની યોજનાનો લાભ સમગ્રનાર શિષ્ટવાચનરસિક જનતાને પુસ્તકના અભાવે મુંઝવું ન પડે.

વડોદરા,
તા. ૧-૭-૩૮

માતીભાઈ ન. અમીન
મંત્રી, વ. રા. પુ. મંડળ.

સેવા પાછળની ભાવના

કોઇનું કંઈ કામ કરી કેવાથી કે એને કંઈ કામ કરી આપવાથી સેવા નથી થઈ જતી. એનો આધાર તો એનું કામ કેવા ભાવથી કરી દઈએ છીએ એના પર રહે છે. આપણામાં ને એવો ભાવ હોય કે આપણે બીજા પર ઉપકાર કરવાને કે એમને શીખવવાને બદલે પડ્યા છીએ, અને જેમની આપણે સેવા કરીએ છીએ તે બદલ દયાપાત્ર ને પતિત દશામાં પડેલા લોકો છે, તો સેવા લેનાર પર એની અસર જરૂર જૂરી થવાની અને આપણી સેવા એમને માટે એક અસલ ભારપૂર્ણ ધર્મ પડવાની. એક બાબુ મગરૂરી ને બીજા બાબુ લાચારીથી મદદ લેવી પડે એવી પરિસ્થિતિમાંથી જ દેખાવ પેદા થાય છે.

—કિશોરલાલ ઘ. મરાઠવાળા

માસિકો મહ્યા તારીખ

નામ	પુસ્તક	અંક	માસ	મહ્યા તારીખ
આયુર્વેદ વિદ્યાન	૨૧	૭	વૈશાખ	૪-૭-૩૮
ભર્મિ	૭	૬-૭	જુન-જુલાઈ	૧-૭-૩૮
કિશોર	૪	૧	વૈશાખ	૩૦-૫-૩૮
કુમાર	૧૫	૬(૧૭૩)	જેઠ	૨૩-૬-૩૮
કૌમુદી	૧૭	૧	જન્યુઆરી	૨૬-૩-૩૮
જેકુત, જેની અને સહકાર	૫	૧	જુલાઈ	૧૧-૭-૩૮
જેતીવાડી	૪	૩	અષાઢ	૬-૭-૩૮
જેતીવાડી વિદ્યાન	૨૬	૧૧	જુન	૪-૭-૬૮
ગુણસુંદરી	૩૦	૫	જુલાઈ	૨-૭-૩૮
આમજીવન	૮	૧૨	"	૨-૭-૩૮
ચરોતર	૮	૬	જુન	૧૬-૬-૩૮
ચિત્રમય જગત	૨૪	૪	જુન	૨-૬-૩૮
નવચેતન	૩૩	૪	જુલાઈ	૧-૭-૩૮
નવચેતન	૩	૩	જુન	૧૬-૬-૩૮
પાટીદાર	૧૫	૬	અષાઢ	૨૭-૬-૩૮
પ્રસ્થાન	૨૬	૧	વૈશાખ	૨૪-૬-૩૮
શર્પસ ગુ. સભા-ત્રિ.	૩	૧	એપ્રિલ-જુન	૧૪-૫-૩૮
બાલજીવન	૧૮	૮	જુન	૧૫-૬-૩૮
બાલમિત્ર	૧૭	૧૨	જુલાઈ	૫-૭-૩૮
બાળક	૧૮	૬-૭	જુન-જુલાઈ	૧-૭-૩૮
શુદ્ધિપ્રકાશ-ત્રિ.	૭૫	૨	એપ્રિલ-જુન	૫-૭-૩૮
માનસી-ત્રિ.	૩	૨	જુન	૨૭-૬-૩૮
યુવક	૮	૭	જુલાઈ	૨-૭-૩૮
વસન્ત-ત્રિ.	૩૭	૧	માર્ચ-એપ્રિલ	૧૧-૭-૩૮
વિલાસ-ત્રિ.	૨૦	૨	ડિસેમ્બર	૧૬-૧-૩૮
વૈદ્ય કલ્પતરુ	૪૩	૭	જુલાઈ	૬-૭-૩૮
વ્યાયામ	૨૩	૬	જુન	૨૦-૬-૩૮
શારદા	૨૬	૩	જુન	૧૫-૬-૩૮
શિક્ષણ પત્રિકા	૧૩	૪	જેઠ	૨૦-૬-૩૮
સૌરાષ્ટ્ર શિક્ષક-ત્રિ.	૧૧	૪	માર્ચ-એ	૧૦-૬-૩૮
સ્કાઉટ વીર	૮	૭	જુલાઈ	૮-૭-૩૮
શ્રી ભોધ	૮૨	૭	જુલાઈ	૪-૭-૩૮

શું વાંચશો ?

લેખ

ભાસિક

પુસ્તક

ભાસ

સ્મરણ સળંગે
જન્મભર્યા બચ્ચા
મહાકુદના પગરણ
આપણી સ્વરાજ્ય યાત્રા

}

ભામિ

૭

જુન-જુલાઈ

અગોચર સંજી
એક ભાષા
ભાષ અને ભોળાઈ

}

કુમાર

૧૫, ૧૭૪)

૭૬

સ્વર્ગ છત્યું
માનવતાને પંથે
યુરોપના સરખાત્યારો

}

નવચેતન

૩૩

જુલાઈ

આપણી આરાપાસ
સંત્યાનાથ વાળ્યું
લ્હાવો

}

નવચેતન

૩

જુન

પરિત્યક્તા
પુત્રવધુની પરતંત્રતા
ખેડુતની અવદશા

}

પાટીકાર

૧૫

અગાઉ

મક્ષિયા માલપાણી
માનું દૂધ
રેશમનાં ઝોડ
જન્મનીની પરદેશનીતિ

}

પ્રસ્થાન

૨૬

વેશાળ

પરોપકારનો પારો
લરોસો !
ચીનના સામ્યવાદીઓ

}

ધ્રુવક

૮

જુલાઈ

દિંદના બાળકો
દાંતનું આરોગ્ય

}

બ્યાબામ

૨૭

જુન

જન્મની ઉપરવટ
ગઢ વાળ ગુણિકા
વાતાવરણ વિશે
જનસુખકારી આધુનિક ઔષધ પ્રયોગો

}

ચારણ

૨૮

જુન

ધરમાં ન જોઈએ
કેટલીકવાર કહેવું ?
બાલમંદિરના આચાર્યને

}

શિક્ષણ પત્રિકા

૧૭

નવેમ્બર

ઐ અને રાજકારણ
ચીનની વીરગીતાઓ
ઐઓનો પોષાક

}

ઐઓષ

૮૨

જુલાઈ

વડોદરા રાજ્યનાં પુસ્તકાલયો માટે ભલામણ કરવામાં આવેલાં પુસ્તકોની યાદી નં. ૫૪

પુસ્તકનું નામ	અંથકર્તાનું નામ	કિંમત	કદ	વર્ષ	પૃષ્ઠ	વિનિર્દેશ	પ્રકાશકનું ઠેકાણું
૧ માનપ્રાપ્તિનું તતિયકરણ	અંબાલાલ પુરાણી	૦-૮-૦	૧૬૦	૧૯૩૭	૯૧	કાગી	શ્રી અરવિંદ કાર્યોલય, આણંદ.
૨ વૈજ્ઞાનિક જગત ભાગ ૧ લો	ચંદ્રભાઈ કા. ભટ્ટ	૧-૪-૦	"	"	૨૩૯	પાકી	ચેતન પ્રકાશન કાર્યોલય, ઓલીસપ્રીન્, અમદાવાદ.
૩ ઉત્તર બહાર	આચાર્ય પ્રદલાદ કેશવ અન્ને	૦-૧૨-૦	"	૧૯૩૮	૧૧૫	કાગી	અન્ને અંથમાળા કાર્યોલય, ૯૪, રવીવાર પેઠ, પુનાસીટી.
૪ યોગ પર દીપ્તિકા	અંબાલાલ પુરાણી	૦-૧૦-૦	"	"	૧૦૪	"	શ્રી અરવિંદ કાર્યોલય, આણંદ.
૫ મહાસભાના પ્રશ્નો	સોમભાઈ પટેલ	૧-૦-૦	"	"	૨૦૪	"	સુદરસાહિત્ય પ્રકાશન મંદીર, સુ. નં. ૭
૬ ચાલો હિમાલયે ભાગ ૧ લો	પદ્માવતી દેસાઈ,	૦-૩-૦	"	૧૯૯૪	૩૨	"	ભાષલાલ ડી. પટેલ, આપણી અંથમાળા
૭ સદર ભાગ ૨ નો	"	૦-૩-૦	"	"	"	"	આપણું બાળકાર્યમંદીર, ભરૂચ.
૮ હિંદી રાષ્ટ્રીય મહાસભા	સર્વદ પટેલ	૦-૪-૦	"	"	૩૨	"	"
૯ શું શીખ્યા ? (આપણી બાળઅંથમાળા)	"	૦-૩-૦	"	"	૩૨	"	"
૧૦ ગામડામાં	રમણભાઈ	૦-૪-૦	"	"	૨૯	કાગી	"
૧૧ બાળચિત્રો	વેકુંભ સો. કોશર	૦-૩-૦	"	"	"	"	"

૧૨ આપ્યુંગ (નાટક)	૧૩ પુરાણની વાર્તાઓ	૧૪ ગાનવાટિકા (કાવ્યો)	૧૫ બોધક સંવાદો અને ચરિત્રો	૧૬ મધ્યક અને હિન્દુ રાજ્યપ્રધારણ	૧૭ અર્થશાસ્ત્ર ચિકિત્સા પદ્ધતિ	૧૮ અખિલ ભૂમંડલીય સામગ્રદાષિક મુક્તિ વ્યવસ્થા	૧૯ સંયોગની વાર્તાઓ ભાગ ૧ લો	૨૦ "
ગં. હરિસુખગૌરી વામનરાવ કપીલરાય	ગં. હરિસુખગૌરી વામનરાવ કપીલરાય	"	બોધક બાળ- વાર્તાઓ	માણિકલાલ મગનલાલ શાહ	વેલ શશિકાંત બુલાભાઈ પંડ્યા	શાસ્ત્રી શ્રીકૃષ્ણ વલ્લભાચાર્ય "સ્વામિનારાયણ"	મુનીલાલ તુલસીદાસ જરસન સીલ્વર મરચંડ	...
૧-૦-૦	૦-૧૨-૦	૧-૦-૦	૦-૮-૦	૦-૮-૦	૦-૧૨-૦	૦-૮-૦	૧-૦-૦	૧-૪-૦
૧૬૦	"	"	"	"	"	"	"	"
૨૩૯	૧૮૩૧ ૧૫૧	૧૮૧૩ ૩૨૬	૧૮૩૧ ૭૦	૧૮૩૭ ૮૦	૧૮૩૭ ૧૦૫	૧૨૭	૩૬૪	૧૮૩૬ ૪૫૬
પાકી	"	"	કાચી	"	"	પાકી	"	"
હરીસુત વામનરાય મહેતા કે. કાવશેરી, અમદાવાદી યોજા, વડોદરા,	"	"	"	કર્તા બાળવાડા, વડોદરા.	કર્તા શ્રીનારાયણ આયુર્વેદ ચિકિત્સા- લય, પાંજરાયોળના નાદે, અમદાવાદ.	મુનીલાલ તુલસીદાસ, ૧૩૬, કાસારાયાલ, મુંબાઈ ૨.	સદર	સદર

પુસ્તકાલય ખાતે,
સાવજનિક પુસ્તકાલય શાખા
ગોધરા, તા. ૬ બુલાઈ ૧૯૩૮

પુ. ત્રિ. માહ

કે. મં. રાંગણેકર
મદદનીશ વ્યવસ્થાપક

પુસ્તકાલય ખાતું

સાર્વજનિક પુસ્તકાલય શાખા

સૂચના નં. ૪૨૨ સન ૧૯૩૭-૩૮

વિષય

સન ૧૯૩૭-૩૮ ની સાલનું વાર્ષિક નિવેદન જણાવેલી સુદતે
મોકલવા બાબત

આથી રાજ્યનાં તમામ પુસ્તકાલયોના મંત્રીઓને જણાવવામાં આવે છે કે સન ૧૯૩૭-૩૮ ની સાલનું વાર્ષિક નિવેદન પુસ્તકાલય ખાતા તરફ તા. ૨૦-૮-૩૮ સુધીમાં મોકલી આપવાની તજવીજ કરવી. તે પ્રમાણે વાર્ષિક નિવેદન જેનું નહિ આવે તે પુસ્તકાલયનું નવીન સાલનું બજેટ મંજૂર કરવામાં હરકત આવશે. જે તે મહાલ પુસ્તકાલય મંડળના મંત્રીએ તેમજ સેન્ટરના શિક્ષકોએ પોતાના તાબાનાં ગ્રામ પુસ્તકાલયો વાર્ષિક નિવેદન ઉપર જણાવેલી તારીખ પહેલાં મોકલી આપે તે પ્રમાણે વેળાસર તજવીજ કરવી, અને નવીન સાલનાં બજેટ પ્રજા ઓગસ્ટ આખર સુધીમાં પુસ્તકાલય ખાતા તરફ મંજૂર થવા મોકલી આપે તેવી તજવીજ કરવી.

વડોદરા,
તા. ૧-૭-૩૮

}

કે. મ. રાંગજીકર
મદદનીશ બ્યવસ્થાપક

સૂચના નં. ૪૨૩ સન ૧૯૩૭-૩૮

વિષય

અંદાજપત્રક સાથે સાર્વજનિક કાળેના મોકલવા બાબત

આલુ માસના પુસ્તકાલય માસિકના અંક સાથે અંદાજપત્રકના નમુનાઓ મોકલવામાં આવ્યા છે. દર સાલ આવા નમુનાઓ ભરી મંજૂરી માટે, અને જે તે પુસ્તકાલયો તરફથી આવે છે, પરંતુ ધણીખરાં પુસ્તકાલયોના મંત્રીઓ, નમુનો ભરવામાં અને બીજી કેટલીક બુલો કરે છે, અને તેના પરિણામે નાહક લખાપટી વધે છે, અને કેટલાંક પુસ્તકાલયોને સરકાર પંચાયત મદદ મોટી મળે છે. આવું પરિણામ ન આવે એટલા માટે નીચેની બાબતો ખાસ ધ્યાનમાં રાખી અંદાજપત્રક બનાવવું.

(૧) ભેગી થયેલી લોકમદદમાંથી અડધી રકમ કાયમ ફંડમાં મૂકી તેના દાખલો બજેટ સાથે મોકલવો.

- (૨) કાયમ ફંડમાંથી મુક્તિ મેળવવી હોય તો તે સંબંધી વ્યવસ્થાપક મંડળનો રીતસર કરાવ કરી તેની નકલ બજેટ સાથે સામેલ રાખવી.
- (૩) ખાનગી ગૃહસ્થને ત્યાં કાયમ ફંડની રકમ હોય તો તે ઉપાડી લેવાની ફરેલી તજવીજ બજેટમાં જણાવવી.
- (૪) ગ્રામ પંચાયતની મદદ મળી છે કે મેળવવાની છે, તેનો સ્પષ્ટ ખુલાસો બજેટના છેલ્લા શેરાના ખાનામાં કરવો.
- (૫) પત્રો માસિકોની યાદી વિચારપૂર્વક કરવી, કે જેથી એકવાર મંજૂર થયેલી માગણીમાં પાછળથી ફેરફાર કરાવવો પડે નહિ. પુસ્તકાલયને બેટ મળતાં પત્રો માસિકોની નોંધ પણ તે યાદી સાથે રાખવી. એટલે માગણીની યાદીમાં ખાતા તરફથી જરૂર જણાયેથી ઉમેરાતાં પેપર માટે, તેવી નોંધ વિચારમાં લેવાય.
- (૬) પુસ્તકો માટે મૂકેલી રકમ કરતાં, એવડી રકમનાં પુસ્તકોની યાદી મોકલવી. બાહ્યપયોગી પુસ્તકોનો યાદીમાં સમાવેશ કરવો.
- (૭) લાકડી સામાનની જરૂરીયાત બદલ વ્યવસ્થાપક મંડળનો કરાવ કરી તેની નકલ બજેટ સાથે સામેલ રાખવી.
- (૮) દૂરબીન અથવા ચિત્રોનાં કાર્ડની માગણી કરતી નહિ, કારણ સદર વસ્તુઓ અન્યેથી ફરતા પુસ્તકાલય દ્વારા પુરી પાડવામાં આવે છે.
- (૯) નોકર અર્થે બદલ જે શિક્ષક પગાર લે, તો તેણે સૂચના નં. ૪૧૭/૨-૫-૭૭માં જણાવ્યા પ્રમાણે પરવાનગી મેળવી બજેટ સાથે દાખલાની નકલ સામેલ રાખવી; અને દાખલો મળતાં મોહું થવાનું હોય તો તેવું જણાવી બજેટ મોકલી આપવું. ઉપર પ્રમાણે અંદાજપત્રક સાથે સાધનિક કાગળો જે તે પુસ્તકાલયના મંત્રીએ રાખવાની તજવીજ કરવી.

વડોદરા,
તા. ૧-૭-૩૮

કે. મં. રાંગજેકર
મદદનીશ વ્યવસ્થાપક

સૂચના નં. ૪૨૪ સને ૧૯૩૭-૩૮

વિષય

સન ૧૯૩૭-૩૮ માં ઉધાડેલાં ૫૦ નવીન પુસ્તકાલયો બાબત

ચાલુ વર્ષે ૬૦ ગામોએ નવીન પુસ્તકાલયો ઉધાડવાનું મંજૂર કરવામાં આવ્યું છે. એ માટે જે જે ગામો તરફથી માગણીઓ આવેલી તેમાંથી જેમના રૂ. ૫૦ થી ૭૫ પૂરેપૂરા એકઠા થયા હોય, વસ્તી પ્રમાણમાં વધારે સારી હોય અને જે ગામના લોકોનાં વા શિક્ષકોનો પુસ્તકાલય રચાવવાનો ઉત્સાહ વિશેષ હોય, તેવાં નીચેનાં ૫૦ ગામોએ પુસ્તકાલય ઉધાડવાનું નક્કી થયું છે. નજીકના સ્ટેશને કપાટો ઉતરે તેવી તજવીજ થઈ છે. અને કપાટ મળી ગયા પછી પુસ્તકો પણ ઘરે જ મોકલવા

મંડળને સૂચના અપાઈ છે. માટે જે તે ગામોના મંત્રીઓએ રેલ્વે રસીદો મળે કે તુરંત જ કપાટ અને પુસ્તકોના પારસલો મંગાવી લેવાની અને જે તે સ્થળે પાવતીઓ મોકલી આપવાની તજવીજ રાખવી. આ સિવાય બીજાં જે જે ગામોની માગણીઓ આવી છે તેમની માગણી આલુ વર્ષની સંખ્યા પૂરી થઈ જવાથી હાલ સ્વીકારવામાં આવી નથી. પણ સન ૧૯૩૮-૩૯માં તે ગામોને પુસ્તકાલયોના લાભ આપવા તજવીજ થશે.

અ. નં. ગામનું નામ	તાલુકો	વસ્તી	અ. નં. ગામનું નામ	તાલુકો	વસ્તી
વડોદરા પ્રાંત			૧૦ નાગલાસણા	સિદ્ધપુર	૧૧૫
૧ શેરડી (મોટી)	ભાદરણ	૭૬૬	૧૧ રણછોડપુરા	"	૭૬૫
૨ ગણપતપુરા	પાદરા	૨૮૪	૧૨ રસુલપુર	"	૬૨૪
૩ સાદડ	પાદરા	૩૫૦	૧૩ કરણપુર	"	૫૯૯
૪ સમસાખાદ	વડોદરા	૪૨૧	૧૪ વતાસણ	"	૬૭૧
૫ ડોરમાર	સંખેડા	૩૧૪	૧૫ અમુડ	"	૭૧૮
૬ અલ્હાદપુર	"	૪૩૮	૧૬ દેથળી	"	૯૯૩
૭ કાંકટ	"	૫૧૯	૧૭ મામવાડા	"	૫૭૧

નવસારી પ્રાંત

૧ ઠામેલ	નવસારી	૧૯૫૪
૨ કોસ	મહુવા	૧૩૧૦
૩ ઝોંડચ	"	૪૬૭
૪ સાંખા	"	૬૧૫
૫ લીમોદરા	મગિરોલ	૪૯૨
૬ સેખપુર	ઠામરેજ	૪૭૩
૭ કેળકુઈ	બારા	૧૩૪૯
૮ કલકવા	"	૧૬૦૯

મહેસાણા પ્રાંત

૧ જસલપુર	ચાણુરમા	૫૪૩
૨ ટાકોડી	"	૮૨૩
૩ ડોડીવાડા	"	૬૪૮
૪ ગંગેટ	"	૭૨૨
૫ રણેલા	"	૬૦૩
૬ શીયાલ	"	૫૨૫
૭ સુણસર	"	૧૨૧૯
૮ ગેલીઆવાસણા	"	૨૮૬
૯ ધાણોધરડા	"	૭૨૨

૧૮ મુડાણા	"	૬૦૭
૧૯ વણાગલા	"	૯૧૫
૨૦ સુનળપુર	"	૫૭૦
૨૧ બલ્લપુર	વિસનગર	૫૫૪
૨૨ રાજગઢ	"	૩૧૦
૨૩ થલોટા	"	૬૬૭
૨૪ ચીત્રોડા મોટા	"	૫૮૭
૨૫ સેરીસા	કલોલ	૧૩૫૯
૨૬ પડુરમા	વિગપુર	૧૦૪૦
૨૭ અંબાવાડા	ખેરાળુ	૪૮૫
૨૮ વડાવી	કડી	૮૨૦

અમરેલી પ્રાંત

૧ કમીગઢ	અમરેલી	૮૨૨
૨ ખીજડીઆખારી	"	૬૦૦
૩ પ્રાસણવેલ	ઝોખામંડળ	૮૭૬
૪ બરડીઆ	"	૬૪૪
૫ કુંપણી	"	૩૬૦
૬ ખટુઆ	"	૫૮૧
૭ રાજપુર (ગોપી)	"	૩૭૫

સૂચના નંબર ૪૨૫ સને ૧૯૩૭-૩૮

વિષય

વડોદરા રાજ્યનાં પુસ્તકાલયો માટે ભલામણ કરવામાં આવેલાં સામયિકો

નામ	પ્રકાર	વાર્ષિક લવાજમ	ઠેકાણું
સમાજ જીવન	માસિક	રૂ. આ. પા. ૪-૦-૦	કુખ્યલાલ નારાયણજી ડોસાણી મેનેજર "સમાજ જીવન" ૧૨૬૧૭, માડવીની પોળ, અમદાવાદ
પૂર્ણા	માસિક	૨-૮-૦	રઘુછોડજી પરાગજી મહેતા, તંત્રી : પૂર્ણા કાર્યાલય, મોટા બજાર, નવસારી.

સાર્વજનિક પુસ્તકાલય શાખા
વડોદરા,
તા. ૧ જુલાઈ ૧૯૩૮.

} પુ. ત્રિ. શાક

કે. મં. રાંગજેકર,
મદદનીશ વ્યવસ્થાપક

સૂચના નં. ૪૨૬ સને ૧૯૩૭-૩૮

વિષય

બાલસાહિત્ય સર્વ સંગ્રહ ભા. ૨ નો તથા પુ. ખાતાના સૂચના સરકયુલરોનું એકી કરણ ભા. ૩ નો દરેક પુસ્તકાલયે લેવા સંબંધી

૧ પુસ્તકાલયોના વહિવટ અને વ્યવસ્થા એકધારી રીતે ધોરણસર ચાલે એટલા માટે પુસ્તકાલય ખાતા તરફથી વટહુકમો અને સૂચનાઓ વખતોવખત નીકળતી રહે છે. સન ૧૯૩૫ સુધીમાં નીકળેલા બધા વટહુકમો એકીકરણ રૂપે તથા ભાગમાં પ્રસિદ્ધ થયા છે. તેમાંનાં બે ભાગો રાજ્યનાં લગભગ બધાં જ પુસ્તકાલયોમાં ગયાં છે. પણ ત્રીજો ભાગ એ રીતે ગયો લાગતો નથી; તેથી આથી સૂચવવામાં આવે છે કે જે પુસ્તકાલયો પાસે એકીકરણનો ત્રીજો ભાગ હોય તેમણે પોતાના નવીન બજેટની પુસ્તકમાદીમાં એ પુસ્તક પોતાને ત્યાં છે એમ મુદામ જણાવવું. એવી રૂપે માહિતી જેમના તરફથી નહિ આવી હોય તે દરેકને એ પુસ્તક ૧૯૩૮-૩૯ ના વર્ષ માટે ખરીદાતાં પુસ્તકોના પારગ્રહ બેથું મોકલી આપવામાં આવશે, એની કિંમત રૂ. ૨-૦-૦ છે.

છઠ્ઠી રાજ્ય પુ. પરિષદના દરાવ નં. ૪ તથા વડોદરા પ્રાંત ૪ થી પરિષદના દરાવ નં. ૭ ની અમલબજાવણી રૂપે 'બાલસાહિત્ય સર્વ સંગ્રહનો ૨ નો ભાગ' પરિચય સાથે તૈયાર કરાવીને રાજ્ય પુ. મંડળે છપાવ્યો છે. એ પુસ્તક પણ પુસ્તકાલયોને માર્ગદર્શક ને ઉપયોગી હોવાથી રાજ્યનાં તમામ પુસ્તકાલયો ખરીદે એમ દરાવ્યું છે. એની કિંમત ૦-૮-૦ છે; પણ રાજ્યનાં પુસ્તકાલયોને અકબી કિંમતે એટલે કે ચાર આનાની કિંમતે આપવાનું રાજ્ય પુ. મંડળે સ્વીકાર્યું છે. પુસ્તક પસંદગીમાં મદદગાર થઈ શકે એવું એ પુસ્તક સર્વને વહેંચું મળી જાય તે માટે 'પુસ્તકાલય'ના ઓગસ્ટ અંક સાથે નાના મોટા દરેક પુસ્તકાલય તરફ મોકલી આપવાનું અત્રેથી ફરમાવવામાં આવ્યું છે. પુસ્તકની કિંમત જે તે પુસ્તકાલયના નવીન વર્ષના બજેટમાંથી મંડળને મળે એવાથી.

બાલસાહિત્ય સર્વ સંગ્રહનો ૧ લો ભાગ જેમને ત્યાં ન હોય તેમને તે પણ નવા વર્ષના બજેટમાં ખરીદી લેવાની ભલામણ છે.

વડોદરા,
તા. ૧૧-૭-૩૮

કે. સં. રાંગજેકર
મદદનીશ વ્યવસ્થાપક.

વૈદ્યો, ડોક્ટરો તથા જનસમાજને અત્યંત ઉપયોગી એવું

આયુર્વેદ-સેવા-સંઘનું સુખપત્ર

મરાઠીમાંથી ગુજરાતી ભાષામાં અનુવાદ થયેલું શાસ્ત્રીય માસિક

ભિષગ્વિલાસ

અને

(સંઘવૃત્ત)

તંત્રી :—વૈદ્ય પંથાનન ગંગાધરશાસ્ત્રી ગુણે (અહમદનગર)

અનુવાદક અને પ્રકાશક :—ભારતીય ઉદ્યોગ પ્રચાર કાર્યાલય (મુંબઈ)

કે જેમાં પોતાને ઘેર સહેલાઈથી તેમજ બરાબર સમજીને સોદા ઔષધોના ઉપયોગ કરી શકાય તેવા લેખો, અનુભવિક ચિકિત્સા પ્રયોગો, ઔષધિવિજ્ઞાન-પ્રયોગશાળા દ્વારા આયુર્વેદીય ઔષધિ વિષે નવીન શોધો, મધુસૂત્ર્યમ, રોગઉત્પત્તિની આયુર્વેદીય મીમાંસા, આયુર્વેદીય પ્રથમોપચાર (first aid) વગેરે અત્યંત ઉપયોગી અને સરળ ભાષામાં સમજી શકાય એવા લેખોનો સમાવેશ થાય છે.

મરાઠી વૈદ્યીય સાહિત્યમાં આજ ૩૬ વર્ષથી આ માસિક એકધારી સેવા બજાવી રહ્યું છે. આમાંના લેખો અનેક અનુભવી વિદ્વાનો તરફથી લખાઈ ચાલ્યા છે. આનો લાભ ગુજરાતી ભાષાએ મળે એ ઉદ્દેશથી જ ગુજરાતીમાં અનુવાદ કરી પ્રસિદ્ધ કરવાનું ચરું કાર્ય છે.

દરેક જણે પોતાની પ્રકૃતિમાં ઉદ્ભવતા રોગોના કારણો જાણી લઈને તે અટકાવવા માટે રોગીએ પોતે જ ઉપચારો જાણી લેવા જોઈએ. વળી દેશી ઔષધીઓ કેટલી ઉપયુક્ત છે એ પણ શાસ્ત્રીય રીતથી જાણી લેવી જોઈએ. દેશમાં મળતી દવાઓ તથા તેના ઉપયોગો વિષે માયું જ્ઞાન ઉપદ્રવ્ય કરીને પારદેશીય પંજમાંથી છુટવા પ્રયત્ન થવો જ જોઈએ અને કરોડોના પ્રમાણમાં પારદેશ જતો પૈસો અટકાવી પોતે પોતાનું આશિ-માળાપણું દૂર કરવું જોઈએ.

નમુનાનો અંક મફત મંગાવો અને ગ્રાહક બનો. વાર્ષિક લગભગ રૂ. ૨-૦-૦ (૨. બ. સહિત)

લખો :—ભારતીય ઉદ્યોગ પ્રચાર કાર્યાલય (પ્રકાશન વિભાગ)

૧૪, લોન્ડનરોડ, ભૂલેસ્વર, મુંબઈ, નં. ૨.

મરાઠી આવૃત્તિ માટે લખો :—શ્રી. વ્યવસ્થાપક,

‘ભિષગ્વિલાસ’, અહમદનગર (દક્ષિણ).

અગ્નિદિવ્ય

હાંરુનું વ્યસન કેવું ખરાબ છે, એના કંદામાં બૂલેચુકે ફસાનાર સારા ધરનો સંસ્કારી યુવક પશુ પોતાની જાતની તેમજ પોતાના કુટુંબીજનોની કેવી ભયંકર પાપ માલી કરી મેલે છે, અને તેમાંથી ઉપરથી શયુવટ દાખવતા છતાં અંદરખાનેથી સાચા મિત્રની ગરજ સારતા શુભચિંતકની શુભ પેરવી કેવી સિક્કતથી તેનો ઉદ્ધાર કરે છે તેનો હૃદયંગમ ચિતાર રજુ કરતી 'અગ્નિદિવ્ય' નામની એક બોધક નવલિકા મહારાષ્ટ્રના પ્રખ્યાત નવલકથાકાર રા. વિઠ્ઠલ સીતારામ શુર્જરે લખી છે. તેનું શુભ-રાત્રી રૂપાંતર પુસ્તકાલયખાતાના મહદનીશ વ્યવસ્થાપક રા. રા. રાંગણેકર સાહેબે કરી 'શુભરાત્રી વાચકવર્ગ' માટે એ બોધક વાર્તાનું વાચન સુલભ બનાવ્યું છે. પ્રચારપાત્ર આ પુસ્તક પુસ્તકાલયોએ તો ખરીદવું જ જોઈએ ને ?

કિંમત કાચું પુકું રૂ. ૧ પાકું પુકું રૂ. ૧-૪-૦

મળવાનું ઠેકાણું:—ખી. પરીખ એન્ડ કો. માંઢવીરોડ, વડોદરા.

Messrs Maganlal P. Seedsman & Sons.

Flower and Vegetable Seeds Merchants,
Siddhnath House, Khanderao Market, BARODA (Gujarat).

સોયાખીન્સ

લેખક:—એફ. એસ. કાજે, ફૂડ સર્વે ઓરીસરા, વડોદરા રાજ્ય.

પાકું પુકું, ૩૨૦ પાન, સમજીતીના ૪૦ ફોટા, છતાં કિંમત રૂ. ૩-૦-૦

'સોયાખીન્સ'ની સંપૂર્ણ માહિતી આ પુસ્તક પુરું પાડે છે.

દરેકને ઉપયોગી 'સોયાખીન્સ' પુસ્તક નીચેના સરનામેથી મળી શકશે.

વિશેષ માહિતી માટે મળેલા યા લખો:—

મેસર્સ મગનલાલ પી. સીડ્સમન એન્ડ સન્સ

દેશી તેમજ વેલ્લાયતી શાકભાજીના બીજના વેપારી.

ઠે. સિદ્ધનાથ હાઉસ; ખંડેરાવ માકેટ—વડોદરા.

‘દેશી રાજ્ય’

(ત્રૈમાસિક)

એપ્રિલ ૧૯૩૮થી ૧૧મું વરસ શરૂ થાય છે.

દેશી રાજ્યોને લગતા રાજદ્વારી પ્રશ્નો જેવા કે નરેન્દ્રમંડળ, દેશી રાજ્યો અને પ્રીકરેશન, બંદરને લગતા પ્રશ્નો, કરારનામા, વારસાને લગતી બાબતો અને રાજ્યોને પ્રાચીન ઇતિહાસ-ને લગતા અભ્યાસપૂર્ણ લેખો આવે છે.

“દેશી રાજ્યમાં જે લેખો આવે છે, તે ઉચી કોટીના હોય છે, અને તેના બધા અભ્યાસીઓને તે ઉપયોગી હોય છે.”

શ્રી. મોતીલાલ અમીન.

માત્ર વડોદરા રાજ્યની લાયબ્રેરીઓ માટે ટપાલ ખર્ચ સાથે અર્ધું લવાજમ રૂ. ત્રણ લેવામાં આવશે.

પત્ર વ્યવહારનું શીરનાનું
જ્યંતીલાલ મોરારજી મહેતા.

તાંત્રી ‘દેશી રાજ્ય’ લાવનગર.

લાયબ્રેરીનો સહુગાર

નવા યુગની સ્ત્રી

અને પુરૂષ પાત્રો વિનાનાં નાટકો

લે. શારદાપ્રસાદ વર્મા

રમણલાલ વ. દેશાઈની પ્રસ્તાવના અને
સોમાલાલ શાહના લાવવાહી ચિત્ર સાથે

...અ...નું...ક...મ

નવાયુગની સ્ત્રી, ચંદનહાર, મીરાંબાઈ.

આ ત્રણેમાં જીવનની મીમાંસા છે. જીવન તરફ પૂર્ણભાવ, સમજાવ ને સહજ કટાક્ષ છે, સરલતા છે, વાર્તાસ છે, પાત્રોમાં વૈવિધ્ય છે. વૈવિધ્યની મેળવણી ઉચિત છે અને સુરચિતે અનુરૂપ છે. સંવાદો સાદા પણ ઝમકવાળા છે... નાટકોનો સમારોપ હૃદયને હલાવતી કોઈ-કેનત લાવતી લઠ્ઠરી મૂકતો જાય છે. સુંદર, રસપ્રદ, યુગવલણને અનુસરતાં કથાશાળાઓ અને જીમ્-ડોમાં લખવા જેવાં પ્રસ્તાવનામાંથી).

કીમત બાર આના

લખો—યુગાંતર કાર્યાલય, ગોપીપુરા, ગેટ પાસે, સુરત.

બીજાં પ્રકાશનો

વલ્લેમી, લે. સ્વ. પ્રો. પાઠકજી ૦-૮-૦

મત્સ્યમંધા ને “ બદલાઈ

બીજાં નાટકો ઉમરવાડિયા ૧-૮-૦

પ્રાયશ્ચિત “ મોરિસ મેટરલિક ૦-૪-૦

બે નાટકો “ શારદાપ્રસાદ વર્મા ૦-૭-૦

મીરાંબાઈ “ “ ૦-૨-૬

ફારમ “ “

લઠ્ઠરી ૧ થી ૧૨ અને પુ” બાલસાહિત્ય ૨-૪-૦

અપૂટ જીવનદોરી, ધરગથુ વૈદક ૧-૪-૦

લાવના સ્પ્ટિ, લે. પ્રો. ત્રિવેદી ૦-૧૦-૦

ગીતાનો બ્યાખ્યા, અરવિંદ ધોષ ૦-૮-૦

પાશોરપુણીમાંથી પાદશાહી, રામચુરા ૦-૧-૦

મહારાણી લક્ષ્મીબાઈ.....પાપ છે

બધાંખરાં મેળવણીખાતા તરફથી મંજુર

થયાં છે.

વિતતવાર સચીપત્ર મંજૂર :

શ્રી ઉપયોગી પુસ્તકો

શ્રીશક્તિ ગ્રંથમાળા

૧ વંધ્યા	૦-૪	૩૫ શ્રી હૃદય	૦-૩
૨ કાકી	૦-૩	૩૬ માતૃપ્રેમ	૦-૪
૩ કાયદામાં શ્રીનું રચાન	૦-૩	૩૭ પારસી હજી ગીતો	૦-૬
૪ અર્ધાંગના (વાર્તા)	૦-૩	૩૮ સંતતિનિયમન	૦-૮
૫ ગૃહવ્યવસ્થાની વાર્તા	૦-૬	૩૯ વહેની પતિ	૦-૩
૬ ખાંચણાં (લોકગીત)	૦-૫	૪૦ આરોગ્ય અને સુખ	૦-૬
૭ બલિદાન (પ્રેરક ગીતો)	૦-૫	૪૧ સામાજિક વાર્તા	૦-૫
૮ ભવાટવી	૦-૪	૪૨ રમુજ વાર્તા	૦-૪
૯ માં (વાર્તા)	૦-૪	૪૩ બહી ભાબી	૦-૧
૧૦ જ્વાના પત્રો (કસોટીમય સમ)	૦-૬	૪૪ પતિ પ્રજા છે	૦-૧
૧૧ પતિની પસંદગી	૦-૪	૪૫ માંદગી અને માવજત	૦-૪
૧૨ હીલીની આત્મકથા	૦-૩	૪૬ વાતનું વતેસર	૦-૧
૧૩ ફાઇ	૦-૪	૪૭ ધરણીના શોખ	૦-૧
૧૪ પારસી વાનીઓ	૦-૬	૪૮ પારસી સતીઓ	૦-૬
૧૫ વિધવા (વાર્તા)	૦-૫	૪૯ એકાદશી	૦-૧૧
૧૬ કોને પરણું ? (વાર્તા)	૧-૪	૫૦ રાણકદેવી	૦-૧૨
૧૬ સુધકતા અને સુંદરતા	૦-૮	૫૧ શિવાજીની બા	૦-૧૦
૧૮ હાસ્યનો પ્રવારો	૦-૮	૫૨ સાસુની શિખામણ	૦-૧
૧૯ ભૂતવા ભડકા (વાર્તા)	૧-૧૨	૫૩ કાયમનું અચોન	૦-૧
૨૦ વિષદશ (વાર્તા)	૧-૮	૫૪ નામ વખતની નવલકથા	૧-૮
૨૧ હાસ્યકલાપ (રમુજ)	૧-૮	૫૫ નારી ભિષેક	૦-૪
૨૨ દેવી ચૌધરણી	૧-૮	૫૬ માસિક ધર્મ	૦-૨
૨૩ વીર રોજા (કાળુ શુભાખ)	૧-૦	૫૭ નવા સાચિયા	૦-૨
૨૪ હાસ્ય ઝરણાં (રમુજ)	૧-૮	૫૮-૫૯ વીર તારા (બે ભાગ)	૨-૪
૨૫ "જરા આહ મુકન્ને"	૧-૦	૬૦ જોરમાનાં ગીતો	૦-૧
૨૬ ગરબાવળી (રાષ્ટ્રીય)	૦-૪	૬૧ મેડમ કેમીડા	૦-૧૨
૨૭ જીવન પલટો (વાર્તા)	૦-૪	૬૨ સામાજિક વાર્તા	૦-૩
૨૮ સુખી ઘર (બોધક)	૦-૩	૬૩ અણીપલ મુદિણી	૦-૧
૨૯ ભરત ગૂંથણ	૦-૧૦	૬૪ શ્રી સ્વાતંત્ર્ય	૦-૩
૩૦ ચોપાસીનું અક્કર	૦-૫	૬૫ દુહિણી રાધીકાબા	૦-૬
૩૧ રંગીયા બેગમ	૦-૩	૬૬ સતી જસમા	૦-૬
૩૨ શુદ્ધ વિવેક	૦-૬	૬૭ સંસાર દર્શન	૧-૦
૩૩ સખીના પત્રો	૦-૮	૬૮ બુદ્ધિમાતાઆનંદમક	૦-૨
૩૪ રત્નનું શાસ્ત્ર	૦-૩	૬૯ બાળવિધવા	૦-૨

શ્રી શક્તિ ગ્રંથમાળાના આખો સેટ આજેજ વસાવો. કુલ ૬૬ પુસ્તકો બહાર પડ્યાં છે. તે ૨. ૩૨માં મળે છે. પુસ્તકો છુટાં પણ મળી શકશે. વર જુદાં લખો: શ્રીશક્તિ, કેળાંપીઠ, સુરત

નવો રાસસંમહ
રાસમાલિની

જુનાં અને નવાં
વિધવિધ
કવિઓએ રચેલાં

૨૧૪ રાસ-ગીત

મૂલ્ય : રૂ. ૧-૪-૦

પોષ્ટેજ : ૦-૪-૦

ગુણગરવી ગુજરાતજીતું પ્રિય માલિક

ગુણસુન્દરી

તંત્રી : યજ્ઞેશ હ. શુક્લ

શ્રી-દશયોગી લેખો, રસભર્યાં રાસ, મુંદર
ટુંકી વાર્તાઓ, શ્રી-જગતનાં સચિત્ર સમાચાર,
ઉપરાંત ખાલકો માટે ખાલવિભાગ
અને ભેટ પુસ્તક

ખીલતી કળી, શ્રી જીવનની
નવલક્ષ્યા

લેખક : શ્રી. યજ્ઞેશ હ. શુક્લ

સપ્ટેમ્બર ૧૯૩૭ થી ૧૫મું વર્ષ સુધી ચલુ છે
લવાજમ : હિંદમાં ૪-૬-૦; પરદેશ રૂ. ૬-૮-૦

નવલક્ષ્યાઓ

૧ ઇર્ષ્યાની આગ

મૂલ્ય : ૧-૦-૦

પોષ્ટેજ : ૦-૪-૦

૨ તૂટેલા ખંધન

મૂલ્ય : ૦-૮-૦

પોષ્ટેજ : ૦-૨-૦

૩ સંસારવિખલ

મૂલ્ય : ૧-૦-૦

પોષ્ટેજ : ૦-૪-૦

ત્રણે સાથે લેનારને

૩૨-૮-૦માં ધેર ખેંદા

આજકાલ ન થયા હો તો આજેજ લવાજમ મોકલી નામ તોધાવો.

વ્યવસ્થાપક “ ગુણસુન્દરી ” વડોદરા.

તૈયાર છે આજે જ મંગાવો તૈયાર છે
હિંદી રાષ્ટ્રીય મહાસભાએ ૫૦ વરસથી હિંદની સુકિત માટે શું શું કર્યું
તેનો શરૂઆતથી અત્યાર સુધીનો સાચો ઇતિહાસ રજુ કરતું અનંક પુસ્તક

હિંદી રાષ્ટ્રીય

મહાસભાનો ઇતિહાસ

ભા. ૧-૨-૩ હિંમત રૂ. ૧૧

ત્રણે ભાગ સાથે લેનારને હિં. રૂ. ૧૦

દરેક મહાસભાના પ્રમુખના ફોટા સાથે

દરેક મહાસભાના પ્રમુખનાં લાવણ, સ્વાગત પ્રમુખનાં લાવણ, પસાર થયેલા
કાવો તથા બાણવા જેવી મુખ્ય હકીકતથી ભરપૂર છે.

પ્રકાશક

લુહાણામિત્ર પ્રિં. પ્રેસ, વડોદરા.

પ્રસ્થાન

મફત ?

અમારાં પ્રકાશનો

પ્રસ્થાન માસિક બાર વર્ષ પૂરાં કરી-એક તપ પૂરું કરી-તેરમા વર્ષમાં પ્રવેશ કરે છે તે નિમિત્તે.

‘પ્રસ્થાન’ના ગ્રાહકોને ખાસ લાભ

જે ગ્રાહકનું સં. ૧૯૯૪ ના કારતકથી આસો સુધીનું લવાજમ રૂ. ૫. (બર્મા, પરદેશ માટે રૂ. ૭૫) મળી ગયું હશે, તેમને પ્રસ્થાન કાર્યાલય તરફથી બહાર પડેલા કોઈ પણ પુસ્તક ઉપર ૨૫ પચીસ ટકા કેમીશન કાપી આપવામાં આવશે.

[અપવાદ : શ્રી. કિશોરલાલ મશરૂવાળા તથા શ્રી. રામનારાયણ પાઠકનાં પુસ્તકો તે ઉપર ૧૫ ટકા]

એટલે કે

જે ગ્રાહક લગભગ ૨૦-૨૨ રૂપિયાનાં પુસ્તકો ખરીદશે તેમને પ્રસ્થાન મફત પડી રહેશે.

દશ બાર રૂપિયાનાં ખરીદશે તેમને અર્ધાં લવાજમમાં પડી રહેશે. થોડાય લાભ તો મળશેજ.

ગુજરાતનો આમવર્ગ, તેમજ પુસ્તકાલયો, હાઈસ્કૂલો, આ થોળનાનો જરૂર લાભ લે.

લગ્ન પ્રપંચ	૩-૮
જૂખમરાનો ઉપાય	૨-૦
રશિયાનું ઘડતર	૨-૦
સાબરમતી	૧-૫
ધરેઆહિરે	૨-૦
ચતુરંગ-એ બહેનો	૧-૪
ધરગથ્યુ વૈદક	૨-૦
દ્વિનયર્થા	૧-૮
પ્રેમનો દંભ	૧-૪
શ્રી અને પુરુષ	૧-૦
કથાવલી ભા. ૧	૧-૪
નવો અવતર ભા. ૧ થી ૪	૫-૪
દષ્ટિપરિવર્તન	૧-૪
કથાવલી ભા. ૨	૧-૪
લગ્ન સુખ	૧-૪
કાન્તિકારની આત્મકથા	
જે ભાગ	૨-૮
ગાતા આસોપાલવ	૧-૮
દ્વિરેક્ષની વાતો ભા. ૧	૧-૪
દ્વિરેક્ષની વાતો ભા. ૨	૧-૪
ગીતામન્યન	૧-૪
સત્યમયજીવન	૧-૦
સ્વૈરવિહાર	૧-૮
જીવનનાં દર્દ	૧-૪
યુગ્મ	૧-૪
ભારતપુરુષ પ્રનાસ	૧-૦
સરસ્વતી ગ્રન્થમાળાનાં પુસ્તકો વર્ષ ૧ થી ૬	૧૩-૪

પ્રસ્થાન કાર્યાલય : પારસી અગિયારી સામે, અમદાવાદ.

ગુજરાતના બાણીતા કવિ

શ્રી મનુ. હ. દવે. કાવ્યતીર્થના લોકપ્રિય પુસ્તકો

- ૧ આમ જીવન. દિવાન બહાદુર નર્મદાશંકર દેવશંકર મહેતાને જેમાં Musico of the Sppersesની નામ લક્ષરી સંભળાઈ છે. તે ૬૧૨ લીટીનું મંદાકાન્તા વૃત્તમાં ગુથાએકું અર્પવ ખંડ કાવ્ય. મૂલ્ય ત્રણ આના
- ૨ પુષ્પદાર. પ્રેક્ષક અતિસુખશંકર કમળાશંકર ત્રિવેદીની પ્રસ્તાવના સાથે કવિશ્રીના ૯૦ જેટલા સરસ ગીત કાવ્યોને સંગ્રહ જેની પ્રામાણિકતા ઉપરથી શ્રી. ખગરદાર, શ્રી લલિત, શ્રી મનઃસુખલાલ, દિ. બા. કૃષ્ણલાલ ઝવેરી, શ્રી ગીજીભાઈ અને બીજા અનેક વિદ્વાનો મુગ્ધ બન્યા છે. મૂલ્ય આઠ આના
- ૩ કાવ્ય કલગી. શ્રીમંત યુવરાજ શ્રી પ્રતાપસિંહ રાજે ગાયકવાડ એએશીની અર્પણ પત્રિકા તથા ત્રિશી ફેટા સાથે નવયુગની ભાવના લખ્યાં સુંદર કાવ્યોનો સંગ્રહ. આ સંગ્રહ એટલો બધો વખણાયો છે કે જેને માટે “શ્રી સયાજી વિજયે” દરેક પુસ્તકાલય તથા સરકારી વાચક આ પુસ્તકની એક કોપી જરૂર પોતાની પાસે રાખે એવી ભલામણ કરી છે. પાકું પુકું મૂલ્ય એક રૂપીઆ
- ૪ મનુના રાસ. શ્રીમંત મહારાજ સર સયાજીરાવ ગાયકવાડ એએશીની અર્પણ પત્રિકા સાથેનો કવિશ્રીનો ગુજરાતની સુંદરીઓનો માનીતો રાસ સંગ્રહ. ૧૫૧ કુલ રાસ છે. પાકું પુકું મૂલ્ય બે રૂપીઆ.
- ૫ બોધ બાવની. શ્રી રમણલાલ વસંતલાલ દેસાઈની પ્રસ્તાવના સાથેના કવિશ્રીના સરળ અને સચોટ બાવનબોધ. મૂલ્ય બાર આના

આખો સેટ ફક્ત આર રૂપીઆમાં મળશે. પોસ્ટલ અલગ.

લખો:—વ્યવસ્થાપક, ગુજરાત એડવર્ટાઇઝિંગ એજન્સી,

રાધાકૃષ્ણ મંદિર પાસે, સિદ્ધપુર, (ઉ. ગ્ર.)

હરેરાજની ફક્ત પેણી પાંચ તમારા બાળકો માટે નહિ વાપરી શકે ?

આપણી બાળ ગ્રંથમાળા : ભરૂચના

(રૂથાપત ઈ. સ. ૧૯૩૭)

આફક યમ તમારા બાળકોને સાડું વાંચન આપો.

વાર્ષિક લવાજમ ફક્ત એક રૂપિયા (ચોરસ સાથે)

વર્ષ ૧જી ૧ થું શીખ્યા ? ૨ ગામડામાં ૩ ખાલચિત્રો ૪ હિંદી રાષ્ટ્રીય મહાસબા

૫ ચાલો હિમાલયે જા. ૧, ૬ ચાલો હિમાલયે જા. ૨.

નવું વર્ષ એગસ્ટથી શરૂ થાય છે.

બીજું વર્ષ : કેળ અને યા મહે ! (એગસ્ટમાં બહાર પડશે)

વડોદરા રાજ્યનું બીજું માસિક ‘પુસ્તકાલય’ લખે છે.

.....તરફથી બાળકોને બોધદાયક વાર્તાઓના પુસ્તક પ્રસિદ્ધ થતા માંડ્યા છે. ચારિ-

ત્ર્યના હકતર માટે આવા પુસ્તકો લખ્યાં ઉપયોગી છે. ઉત્તેજન મળશેજ. પ્રાથમિક શાળા-

ઓ અને બાલમંદિરો તથા પુસ્તકાલયો જરૂર ખરીદે તે ખુબ વંચાવે.

અને બીજાં જેટલાક સારા અભિપ્રાયો મળેલાં છે.

સંચાલકો

ભાઈલાલ પટેલ

પદ્માવતી દેસાઈ

મળવાનું ઠેકાણું:—આપણી બાળ ગ્રંથમાળા, ભરૂચ.

પુસ્તકાલયો માટે ખાસ અગત્યનું

વડોદરા રાજ્યનાં તમામ પુસ્તકાલયો માટે મંજુર કરવામાં આવેલા રાસ-ગીત-ગરબાના

શ્રી. મૂળજીભાઈ પી. શાહ રચિત

બે અનોખા રાસસંગ્રહો :

રાસપદ્ય : મહાકવિ નાનાલાલ દલપતરામ કવિ એની પ્રસ્તાવનામાં લખે છે : “ આ રાસ મંડળ દિલને ડોલાવે છે ને પાપને યતનગતાવે છે. ” સફેદ ઉંચા જાડા મજબુત ડોઈમ પેપર ઉપર સુધક રીતે છપાયેલા આ સચિત્ર પુસ્તકનું મૂલ્ય : એક રૂપીઆ : [પોસ્ટેજ અઢી આના].

ફૂલવેણી : કન્યા કેળવણીમાં અતિ ઉપયોગી થઈ પડે એવા આ લોકપ્રિય પુસ્તકને પ્રવેશક લેખ-ગુજરાતના વિદુષી સન્નારી શ્રી. સો. શારદાજીન મહેતાએ લખ્યો છે. એમાંના ગરબા-ગીતો એક વખત વાંચતાં મોઢે ચઢી જાય એવા છે. શ્રી. કનુ દેસાઈના કવર ડિઝાઇન સહિત ઉંચા જાડા ડોઈમ પેપર ઉપર સુધક રીતે છપાયેલા આ પુસ્તકનું મૂલ્ય : દસ આના [પોસ્ટેજ : બે આના]

બંને પુસ્તકો સાથે લેનાર તમામ પુસ્તકાલયોને એજ લેખકનું હૃદય-હૃદય વીરતાના ઇતિહાસ છટિતું રાસપુસ્તક “ રણુરસિયાના રાસ ” [જેની પ્રસ્તાવના શ્રીયુત મંજુલાલ મજમુદારે લખી છે] બેટ આપવામાં આવશે.

પ્રાપ્તિસ્થાન : એમ. પી. શાહની કુંપની.

રાવપુરા : વડોદરા.

ખાસ : શ્રી. મૂળજીભાઈ પી. શાહ કૃત સચિત્ર પુસ્તક રાસનિકુંજ જેની પ્રસ્તાવના જાણીતા નવલકથાકાર શ્રીયુત રમણલાલ દેસાઈએ લખી છે. એની થોડીક નકલોજ સિધક છે. મૂલ્ય : દસ આના [પોસ્ટેજ બે આના]

નવરાત્રિના નવલા દિવસો માટે રાસરસિયાને રસપ્રદ અને નિર્દોષ વાંચન પુર પાડે એવું રાસ-ગરબાનું નવું પુસ્તક

રાસપાંખડી

કર્તા : શ્રી. ચિમનલાલ ભોગીલાલ ગાંધી બી. એ. (વિવિલ્સ)

આ પુસ્તકની પ્રસ્તાવના જાણીતા લેખક શ્રીયુત મંજુલાલ રણુછાવલાલ મજમુદાર એમ. એ. એલએલ. બી. એમએ લખી એનો પરિચય કરાવ્યો છે. સુધક છપાઈ, જાડા મજબુત કાગળો વિવેક વિષયોને લગતા અને સુંદર લોક જીવાતા ઢાળોના સાઠ ઉપરાંત ગરબાનો સંગ્રહ મૂલ્ય : આઠ આના [પોસ્ટેજ બે આના].

પ્રાપ્તિ સ્થાન : એમ. પી. શાહની કું. રાવપુરા, વડોદરા.

બાળકોનું જ માસિક

૦ બાળક ૦

સોળ વરસથી ગુજરાતમાં બાળકોના હાથથી લખાયેલાં લખાણો તથા બાળકડાંની છબીઓ પ્રગટ કરતું બે રૂપીઆ લવાજમનું આ માસિક આપના કુટુંબમાં આપની સંસ્થામાં મુકી તેની ઉપયોગીતા તપાસી જોશો.

લવાજમ

હિંદમાં રૂપિયા બે (પોરબં સાથે) પરદેશ પાંચ શિલિંગ

‘ બાળક ’ કાર્યાલય, ગોધરા (પંચમહાલ).

મુંબઈ ઇલાકો, મધ્ય પ્રાન્તો, વરાહ અને વડોદરા રાજ્ય-સર્વ સ્થળે શાળાઓ મોટે મંજુર થયેલું-વડોદરા રાજ્યનાં પુસ્તકાલયોમાં મોટી સંખ્યામાં ખરીદાતું-ગુજરાતી બાલસાહિત્યનું સૌથી પ્રથમ-સૌથી સસ્તું-સુંદર-સચિત્ર-બાળકો અને વિદ્યાર્થીઓનું સૌથી બહોળો ફેલાવો પામેલું માનીતું માસિક

✽ બાલજીવન ✽

ગુજરાતી ભાષામાં સૌ માસિકોમાં એનો ફેલાવો વિશેષ છે-છેલ્લાં ૧૭ વર્ષથી તદ્દન નિયમિત રીતે પ્રકટ થાય છે-ગુજરાતી બાલ માસિકોમાં ૧૫૦ પાનાંની ભેટ ચોપડી દર વર્ષે માત્ર એ જ આપે છે-તમારા પુસ્તકાલયમાં એ અવશ્ય ખરીદાવું ઘટે !

લવાજમ : વાર્ષિક-ભેટ ચોપડી સાથે રૂ. ૩

વડોદરા રાજ્ય પુસ્તકાલયો માટે ખાસ રૂ. ૨૦૦

પ્રથમ વર્ષની ભેટ ચોપડીનું નામ “ બાળકોનું રામાયણ ” છે.

આવંતા વર્ષની ભેટ ચોપડીનું નામ “ રોકસરથીવરનાં કથાનકો ” છે.

કોઈ પણ પુસ્તકાલયને નમૂનાની નકલ પ્રતિષ્ઠા મોકલાય છે.

તંત્રી : રમણલાલ નાનાલાલ શાહ

બાલજીવન કાર્યાલય-બાજવાડા-વડોદરા

“ગ્રામજીવન, સહકાર્ય અને ખેતી”

માસિક

—*—

આ માસિકમાં ગામડાંઓની પુનર્વિટના સંબંધે તેમજ સહકાર ખેતી કેળવણી આરોગ્ય અને પંચાયત ઓવા ખાસ મહત્વના વિષયો ઉપર દરેક અંકે વિવિધ લેખો પ્રસિદ્ધ થાય છે.

વડોદરા રાજ્યના પ્રગતિખાતા તથા શ્રી સયાજી સહકાર સેવકસંઘના સંયુક્ત આશ્રય નીચે, વડોદરામાંથી છ વર્ષથી પ્રગટ થાય છે. તે ગુજરાત, કાઠિયાવાડમાં ખુબ વંચાય છે. ગ્રામજીવનના દરેક પ્રશ્નો ચર્ચાતું સુખદ ઇલાકામાં આ એક જ ને પહેલું માસિક છે. દરેક અંક ૪૦ પાન ઉપરનો હોઈ અંદર ઉપયોગી રંગીન ચિત્રો પણ આવે છે. છતાં તેનું વાર્ષિક લવાજમ માત્ર રૂ. ૨-૦-૦ છે. દર મહિને મોટી સંખ્યામાં નકલો પ્રગટ થાય છે. દરેક લાયબ્રેરી, લોકલબોર્ડ, સુધરાઈ કે પંચાયત તેમજ ગ્રામજીવનમાં ઊંડો રસ લેનાર પ્રત્યેક વ્યક્તિએ તેના આકર્ષક થઈ જવું જોઈએ.

વડોદરા રાજ્યની લાયબ્રેરીઓ તથા પંચાયતો માટે લવાજમ રૂ. ફ્રી છે.

લખો:-

શ્રી સયાજી સહકાર સેવકસંઘ

માંડવી રોડ, વડોદરા.

આરોગ્ય

ધી ઇન્ડિયન રેડ ક્રોસ સોસાયટીની વડોદરા શાખા તરફથી
અસિદ્ધ ચતુર્ત્રિમાસિક

તંત્રી : રોજરન ડૉ. ધનજીશા હો. મહેતા સી. આઇ. ઇ.

અંક ૪૬ માં.		
વર્ષ ૧૧		
વડોદરા.		
જુલાઇ		
૧૯૩૮		

બાળકને રખરની બોટણી ચુસવા આપશો કે ?

- ૧ રખરની બોટણી બચ્ચાંના મોંહમાં ચાલુ આખ્યાથી અથવા ચાલુ અંગુઠો ચુસવાની આદત પાડવાથી તેનું જડબું તે બાળુથી દબાય છે, તાળવું સંકોચાય છે અને આગલા દાંતો બહાર નીકળવાનો સંભવ હોય છે. નાકના મસામાં અને ગળાંના કાકડાના સોજામાં પણ દાંત બહાર નીકળે છે.
- ૨ બોટણી મોંહમાં ચાલુ રાખ્યાથી બાળકનાં મોંહમાંથી ધુંક ચાલુ બહાર ચામડીપર ગળ્યા કરે છે.
- ૩ બોટણી જમીનપર પડે અને પાછી તે મહોંમાં લે તો બાળકનું મોંહ આવે છે અને તેને ઝાડો અતેસાર વગેરે ઉપાધી થાય છે.
- ૪ બોટણી મોંહમાં રાખ્યાથી બાળકની ભૂખ મરી જાય છે અને તેને હાંફ ચઢી આવે છે. તેટલા માટે બાળકને બોટણીની નકારી દેવ પાડવી નહીં.

વાર્ષિક લવાજમ,

રૂ. ૧૫ (દપાલ અર્થે સાથે)

નિયમનો સાર

- ૧ જે સભ્ય રૂા. ૫૦૦૦) થી ઓછી નહિ એવી રકમ સોસાયટીના લ'ડોજમાં ભરે તે પેટ્રન કહેવાશે.
- ૨ જે સભ્ય રૂા. ૧૦૦૦)ની રકમ લ'ડોજમાં ભરે તે વાઇસ પેટ્રન કહેવાશે.
- ૩ જે સભ્ય વાર્ષિક લવાજમ રૂા. ૧૨) ભરે તેને ઍન્ન્યુઅલ મેમ્બર અને એક સામટું લવાજમ રૂા. ૧૫૦) ભરે તેને લાઇફ મેમ્બર ગણવામાં આવશે.
- ૪ જે સભ્યો દર વર્ષે રૂા. ૧ થી માંડીને રૂા. ૫) સુધી ભરે તે ઍન્ન્યુઅલ ઍશોશીએટ કહેવાશે અને જે એકી વખતે રૂા. ૫૦) આપે તે લાઇફ ઍશોશીએટ કહેવાશે.
- ૫ વ્યવસ્થાપક સમિતિ ફોઇ પશુ ગૃહસ્થને આ સોસાયટીની કોઇપણ જાતની સેવા કર્યા બદલ માનનીય સભ્ય તરીકે ચૂંટી શકશે.
- ૬ લવાજમ, કાંતો હેડ કવાર્ટર્સની વ્યવસ્થાપક સમિતિ અગર શાખા સમિતિને મોકલી શકાય પરન્તુ શાખા સમિતિએ મુખ્ય વ્યવસ્થાપક સમિતિને સામાન્ય ખર્ચ માટે સભ્યો પાસેથી મળેલા લવાજમ તથા એકસામટી રકમના ૧૦ ટકા જેટલો રકમ મોકલવી જોઇએ. વળી એવું ઠરાવવામાં આવ્યું છે કે કોઇપણ એકજ લવાજમ પૈકી મોકલવાની રકમ રૂા. ૧૦૦૦) કરતાં વધવી ન જોઇએ.
- ૭ ઉપલો (છઠ્ઠો) નિયમ શાખા સમિતિને મળેલી લેટો કે ઇતર રીતે મળેલી રકમોને લાગુ પડશે નહિ.

આ રો ઝય

ધી ધન્વિયન રેકર્ડોસ સોસાયટી વડોદરા શાખા તરફથી પ્રસિદ્ધ થતું,

ત્રિમાસિક

અંક ૪૬ મો.

વડોદરા.

જુલાઈ

વર્ષ. ૧૧

૧૯૩૮

સ્વાસ્થ્ય (તન્દુરસ્તી) જાળવવાની મુચનાઓ

૧. અસ્વચ્છતા.

યુરપમાં રસ્તામાં કચરો નાખવાની, યુકવાની કે નાક સાફ કરવાની મનાઈ હોય છે. કેટલાક શહેરોમાં તો કાગળની કટકી કે કામની ટીકીટ રસ્તામાં નાખવામાં આવે તો તરત જ પોલીસ ફંડે છે.

દરેક પોતાના આંગણું, કુટપાથ તેમજ પોતાના મકાન બેટલો રસ્તો દરોજ વાળીને સાફ રાખે છે. દર અઠવાડીએ મકાનનો બહારનો ભાગ ચોટલા વિગેરે પાણી અને સાબુથી સાફ કરવામાં આવે છે. કચરો નાખવા માટે દરેક ઘરમાં ઠાંકણુંવાળા ડબ્બા કે પીપ હોય છે. આ ડબ્બા એક ખુલ્લે રખાય છે. આખા દિવસનો કચરો આ ડબ્બામાં ભેગો કરવામાં આવે છે. દરરોજ સવારે મ્યુનિસિપાલ કચરાની ગાડીવાળો ઘરો વગાડતો આવે અને સૌ એ ગાડીમાં કચરાના ડબ્બા ખાલી કરે.

જે પ્રતી પોતાના શહેરનો રસ્તો તથા ગામ આવી ચોકખો રાખે તેમના ઘરની અંદર ચોકખાઈ હોય તેમાં નંવાઈ નથી. દરેક ઘરમાં સંડાસ, ચુતરડી, તથા હાથ મેંડાં ધોવાનાં પુરતાં સાધનો હોય છે, જેથી કોઈને પેડાશમાં ચોરીમાં કે ગામમાં ગંદકી કરવી પડતી નથી.

આપણે ત્યાં સૌ ગમે ત્યાં કચરા નાખે છે. કોઈને દરકાર છેજ નહિ કે રસ્તા ચોકખા હોય તે આપણા સારા માટે છે. સવારે કચરા જ્યાં ત્યાં આંગણામાં નખાય છે, ફાતણુ કરીને બળખા ગમે ત્યાં કઢાય છે, શાકભાજીનો કચરા નખાય છે.

આપણા મકાનોમાં ચોકખાઈ ક્યાંયે જણાતી નથી. વર્ષો સુધી કોઈ મકાન ધોળાવતું નથી જેને પરિણામે માંકડ, વાંદા, કસારીઓ, મચ્છરો, માખી અને ઉંઢરોનો ઉપદ્રવ વધ્યો છે.

આપણે અસ્વચ્છતાને ંહાત્રી કેરી રાખી છે. બહુ ધાય દીવાળીનો તહેવાર શરૂ કરનારને કે જેથી વર્ષે એકાદવાર તો ઘર સાફ થાય છે. આ દીવાળીનો તહેવાર ન હોત તો ઘણાં મકાનો વર્ષો સુધી સાફ થાત નહિ.

આપણે ધાન ખાઈ પીચકારીઓ દિવાલ કે જમીન પર કે પુરૂં જોયા વિના બારીઓથી રસ્તે ચાલતાં માણસો ઉપર ફેંકીએ છીએ. બેઠાં હોય ત્યાંજ બીડી સીગારેટનાં બોખાં કે સળગતી દિવાસળીઓ નાખીએ છીએ. પીધેલી બીડી ગમે ત્યાં નાખીએ છીએ અને ઘણી વખત બીડી પીનારનાં ઘરનાં ફરનીચર, ચેત્રંજ કે ગાલીચામાં આ ટેવથી ઠાધા પડેલાં કે ઠાણાં પડેલાં જોવાય છે.

સ્વચ્છતાને ધ્યાનમાં રાખીએ તો આપણી આવી ઘણી આદતો વિશે લખી શકાય. આ પ્રકારની ટેવો ફુટેવો ગણાય. એથી આપણી ગંદકી વધે, આપણે તન્દુરસ્તી શુભાવીએ અને ગંદા રહેવાની આપણે પાડેલી આદતથી પડોશીઓનાં મન દુભવીએ.

આપણી પોતાનીજ તન્દુરસ્તીનો, આપણી સ્વચ્છતાનો અને બીજા બંધાની સામુહાયીક સ્વચ્છતાનો જે ખ્યાલ કરીને રહેવાની આપણે ટેવ કેળવશું તો આપણે આપણને પોતાનેજ કે આપણી શેરીને નહિ પણ ગામ આખાને સ્વચ્છ અને તંદુરસ્ત રાખી શકીશું.

૨. માંદાની માવજત.

માંદા માણસની પધારી ખાટલા કે પલંગ પર કરવી જોઈએ. ચોકખી હવા અને શાંતી માંદા માણસને ઘણો આરામ આપે છે.

આપણે ત્યાં માંદાની ખબર પુછવા આવનાર સગાં ટોળે વળી પધારીની આંડા ગમે તેમ ગોઠવાઈ, કંટાળા ભરેલી ખબરો પુછે છે અને બીન જરૂરી વાતો કરે છે. ડોક્ટર કે સારવાર કરતાં માણસોના કહેવા છતાં આ અવિચારી લોકો બહાર જતાં નથી અને માવજતમાં ખલલ પહોંચાડે છે. આવા લોકો દરદીને મંજાતી સ્વચ્છ હવા રોકી રાખે છે, દરદીને શાંતિ મળવા દેતા નથી અને સારવાર કરનારાઓને અગવડરૂપ બની દરદીનું બહુ કરવાને બદલે દરદીના દુઃખમાં વધારો કરે છે.

માંદગી માટે વ્યવસ્થાપૂર્વક સારવારની અગત્ય આપણે હજી સમજતા નથી. માંદગી વખતે ગભારાયા વિના શ્રદ્ધા હોય તે ડોક્ટરની સલાહ મુજબની સારવાર બહુ સફળ થાય છે અને સાજા થવામાં જલ્દી મદદ કરે છે. નર્સિંગ હોમની સારવારનું જ્ઞાન મેળવેલું હોય અને ઘણાં હોમોની સારવારનો અનુભવ લીધેલો હોય જે નરમાશ અને સફાઈથી તેઓ કામ કરે છે તે રીતે આપણાથી થઈ શકતું નથી. આપણી વિધવા બહેનો તેમજ બીજી બહેનોને સાચું સ્વાસ્થ્યની ખાતરી તેમજ પરોપકાર કરવાનું આ ધંધો બહોળું ક્ષેત્ર છે. જો તેઓ આ કાર્ય ઉપાડી લે તો આજે નર્સિંગ માંદગી પગાર છે તે જોઈ શકાય અને બધાજ લોકો જરૂરી સંગવડ મેળવી શકે. શુજરાતની બહેનો આ કામ ક્યારે કરશે ?

મંદવાડના વહેમો હિંદુસ્તાનમાં ઉંડી જડ ઘાંટી બેઠા છે. કોઈ માંદુ થાય કે તરત નજરખંધી, દોરાધાગા, માદગીયાં, તાવીજ, ઉજળી વિગેરે વહેમો ટાળવાની ક્રિયાઓ શરૂ થઈ જાય છે. સ્ત્રી હોય તો શોકથ, જુતપલિત કે ડાકબુની માન્યતા જડ કરે છે. આવા વહેમો દુર કરીને, સારા સારવારના ઉપાયો આપણે કરવા જોઈએ. હિંદુસ્તાનની ગરીબાઈમાં જુજ માણસો જ માંદગીમાં માવજતનો લાભ મેળવી શકે છે. આપણા શ્રીમંતો કાંતો ઉદાર નથી અને છે તે તેમની સખાવંત એવી રીતની હોય છે કે જે સમાજ ઉપયોગી નથી હોતી. એટલે પ્રજા, માવજતના આવશ્યક સાધનો નથી મેળવી શકતી.

સાન્ય તરફથી મોટાં શહેરોમાં એકાદ હોસ્પિટલ ચલાવવામાં આવે છે જેમાં ખર્ચવામાં આવતી રકમ બહુ થોડી હોવાથી ઘણી દવાઓ અને જરૂરી એવાં ઘણાં સાધનો વસાવી શકાતાં નથી. ડોક્ટરો અને કમ્પાઉન્ડરો પૈસાવાળાની ખુશામત કરે છે અને ગરીબો જોડે અમલદારી રવાન ચલાવે છે. ઘણી વખત ગરીબો પ્રત્યે કમ્પાઉન્ડરોની વર્તાણુંક કેવળ અપમાન ભરી હોય છે.

જેમ ફાજદાર કે એવા અમલદારથી પ્રજા મુજે છે તેમ ઘણાં ડોક્ટરથી માણસો ડરતાં હોય છે. સાર્વજનિક દવાખાનાના ડોક્ટરોની બેઠકારી અને અમલદારી તોરનો અનુભવ ઘણાંને હશે. કેટલીક હોસ્પિટલમાં પણ આ સ્થિતિ છે. આ સ્થિતિ બદલો માગો છે.

સાન્ય તરફથી માંદગી માવજતની મુશ્કેલી થતાં હજી વધો લાગશે; પરંતુ ત્યાં સુધી આપણે મુદ્દેલી પદ્ધતિ પ્રમાણે માવજત કરવાનું જરૂરી જ્ઞાન મેળવી લેવું જોઈએ. આવા પ્રકારનું શિક્ષણ આપણી શાળાઓમાં અપાય તે મુજબ જરૂરી છે.

(મ. મા. ઝવેરી પારસીસિંગ ડીવીઝન સીક્રર જ્યુબીલી શુક ઉપરથી.)

“યુક્તા હાર” (ચોગ્ય આહાર)

આ શબ્દનો અર્થ એવો નથી થતો કે જુદા જુદા પ્રકારના ખોરાકની આખા રોજ ખરાબર વજનથી અને અંશુક ચોક્કસ પ્રમાણમાં લેવાની છે. એનો અર્થ એટલો જ થાય છે કે, આપણે જે રોજ આપણે અને પીએ છીએ તેમાં આહારના જુદા જુદા તત્વાંશો અંશુક પ્રમાણમાં હોવા જોઈએ, કારણ કે તેમાં કંઈ ભુલ પડે, તો, બાળકોનાં શરીરના ધારણમાં હરેક તથા છે અને બીજી ફરીઆદો ઉભી થાય છે, જેવી કે જરા મહેનત કરતાં પછી થાક વધે છે, માથું દુઃખે છે; અને હળવો પાંડુરોગ, (એનીમીયા), મંદાગ્ની, આંતરડાંની શુલ, ત્વચારોગ અને ચેપી રોગો અટકાવવા પડે છે; અને આવી ભુલ વધારે મોટી હોય તો “મેરીકેટ્સ” અસ્થિચોષ (જેમાં બાળકોનાં હાડકાં પોચાં પડી જાય છે અને વળી પણ જાય છે, અને શરીરના કેટલાક ભાગો ખેંચેલા દેખાય છે અને શરીર અશક્ત બને છે), બેરીબેરી (જેમાં પગે અને શરીર સોજા વધે છે, હૃદય નબળું પડીને મોટું થાય છે), સખત પાંડુરોગ, નળજા અને કોલેલા દાંત, આંતરડાના રોગ, મધુમેહ અને ક્ષયરોગ લાગુ પડે છે; તેમજ “સ્કર્વી” (જેમાં હોઠી પાતળું થઈ જાય છે નોરકાત ખાતે થવાનો સંભવ રહે છે), અને આંખના ડોળા મુઠ્ઠા થઈ જાય છે, (“બ્લોન્ડાઈટીસ”) અને (સ્કુ) સંગ્રહણીનું દરદ લાગુ પડે છે.

આપણે જે ખોરાક લઈએ છીએ તેમાંથી આપણને કામ કરવામાં પુરતી ગરમી અને શક્તી મલવી જોઈએ એટલું જ નહીં પણ ખોરાક એવો જોઈએ કે શરીરની પેશીઓના રોજ થતા ઘસારાની લરપાઈ થઈ, સામાન્ય કાર્ય શક્તી કાયમ રહે. આ હેતુ પાર પાડવાનું કામ જુદા જુદા તત્વાંશોનું છે. મંદ દ્રવ્યો; ગળપણવાલાં મિષ્ટ દ્રવ્યો, ચરબી જેવાં સ્નેહ દ્રવ્યો જે ઉષ્ણતા આપનારાં ધનધનવત ખોરાકો કહેવાય છે. તે પ્રથમ હેતુ સારું છે, અને દુધ, ઘંસ, દાળ, કેટલાવાળાં ફળો વગેરે મળતાં ખોરાક દ્રવ્યો (નત્રીલ) તથા સારો જીવન સ્તવો, ચાણી અનાજ અને લાજપાલાનો ન ખરી શકે તેવો પદાર્થ તથા મસાલા બીજા હેતુ સારું છે. આ સઘળાં દ્રવ્યો અંશુક પ્રમાણમાં લગભગ આવી જતાં હોય એવો આહાર શોધવાનો છે અને એવો આહાર યુક્તાહાર, શાસ્ત્ર શુદ્ધ રચાયેલો, પ્રમાણસર, અન્નાંપૂર્વક અને સમતોલ ખોરાક કહેવાય.

પણ ગરીબો માટે, ચોગ્ય અને પુરતો ખોરાક પુરું પાડવાં સારું, તે સંસારી અને ઘોડા ખરચવાં લેવો જોઈએ, તેની ડાંડી લોકે શોધ કરી નીચલો ખોરાક મુચવ્યો છે, જે મહીને દીવસે, રૂ. ૫૦ માં, થઈ શકે છે. દુધ,

ઈંડાં, શાકભાજી ને ફળો અપુર્ણતાઓ દૂર કરી શકે છે. પણ તે મોઢી ચીજો છે તેથી જોને બદલે સોયાબીન, માખણ કાઢેલાં દુધની ભુકી, થુલું, કરક ચોખા, તલ કે મગફળીનું તેલ, કે પડી, તાજો જોળા વગેરે વાપરવા લલાં-કરવામાં આવી છે અને એ જોરાક સસતો, સાદો સોજો, સમતોલ અને પુષ્ટી-કારક, શક્તી આપનારો નીવડયો છે. એવા જોરાક સાથે ચોખ્ખી હવા અને તડકાંની ઘણી જરૂર છે તે ઉપર ધ્યાન પુગાડવું જોઈએ. હીંદનું દુઃખ જોછો આહાર જ નહી, પણ અયોગ્ય આહાર છે એટલે કે જોરાકના ગુણની અપુર્ણતા હોય છે.

આછાં પ્રમાણમાં લીધેલા અને અયોગ્ય આહારથી નીચલાં દરદો પેદા થાય છે:—

(૧) ક્ષયરોગ, (૨) ગલત કઢોડ, પથરી, લોહીનું પાણી થઈ જવું, અજીરણ, કબજાઆત, મીઠી પીશાબ અને સંઘકણી.

જોરાકના સુખ્ય ઘટક-અંશો, તત્ત્વો

ઘટક-અંશો.	કયા જોરાકમાંથી મળે છે	તેનો ઉપયોગ.
(૧) પ્રોટીન-નૂત્રીલ, આલ્બ્યુમેનવાળા પદાર્થો.	દુધ ને દુધની ભુકી, પનીર, ગરમી વગરનું માંસ, માછલી, ઈંડાની સફેદી, કસેલું, દહીં, ઝોટ, ફાટલાંવાળા ફળો, ઊંચ, જવ, દાળ, વટાણા, કઠોળ, સોયાબીન, ઘઉં, આજરી; અથ્વા, ભાજપાતો-કંદમુળ, મકાઈ, મેદો, ગાજર. (દુધમાં “લોહ”ના અરક સીવાય, બધાં તત્ત્વો સમાવેલાં છે).	શરીરની ખીસવળી મારે—કમતાકાત અટકાવવા માટે, તંદોસ્તી માટે—હીંમતો બળી અટકાવવા માટે—શરીરના કાસ-સમુદ્દોનો ધસારો મટાડે છે.
(૨) ચરમી અને ચિકાતવાળા પદાર્થો.	માખણ, ઘી, માછલીનું તેલ, છાંંતો-ખીજા ભાગ, (છાંંતની દાળ), માંસની ચરમી, તલનું તેલ, મગફળીનું તેલ, કાપરેલ, સોયાબીન, ઝોટ, કપાસીઆનું તેલ, મલાઈ, કસેલું, બદામનું તેલ, પનીર, ફળો, દુધ, આજરી, જુવાર, સાબુચોખા.	“ઝી” અને “ડી” પ્રજનનોથી બરપુર સેદેલક્રમથી પચી શકે છે. ગરમી અને ચકની-આપનાર એ કદાચમાં સુખેના તક-કામાં મુકે તો પ્રજનન “ડી” ઉત્પન્ન કરે છે.

(૩) કાર્બોદાઇડ્રેટમ ખેળવાળા પદાર્થો.	ધાન્યનો ખેળ, કઠોળ, કંદ- મુળ, શાકભાજી, ધઉ, આટ, મકાઈ, જુવાર, રાતી ખાંડ, ફળફળાદી, મધ, સીરા, ગોળ, સુકો મેવો, વટાણા, ખટાટા, લીલીભાજી, કાંદા, દાળ, ચણા, ભોયસીંગ.	પચવા સહેલા છે, પણ મોટા પ્રમાણમાં લેવા પડે છે. આડ ચર્મનો સંભવ રહે છે. શરીર યંત્રણું બગતણું છે અને ગરમી પુરી પાડે છે.
(૪) ક્ષારો (ખારો) (અ) લોખંડનો ચરસ (બ) સુનો (ક) ફોસફરસ	૨૦) પ્રકારના હોય છે. મીસ, કઠોળ, કોટલાંચાળાં ફળો અને ધાન્ય, ખટાશ બનાવનારા ક્ષારો છે જ્યારે શાકભાજી, ફળો, - કંદમુળ, ખારાસ બનાવનાર ક્ષારો છે. કલેણું, ઈંડુ, મીસ, ચરખી, દાળ, ભાજી, તામોટા. કુખ, ઈંડા, કલેણું, મીઠું, શાકભાજી, ફળો, (સુકાં તેમજ લીલાં.) કુખ, ઈંડા, માઝલી, ફળ, કેળાં દાલ, જરા, મેદો, ગાજર, મુળા, ધઉ, કંદમુળ, છડેલા ચોખા, ભાજી, ફેલી ફલાવર.	શરીરમાં વીકાસ અને સુધારા માટે ધણા અમલ્યના છે. લોહી સુધારક હાડકાં અને હાંત મજબુત કરે છે. લોહી ઠરી જાય છે તેથી રક્તપાત બધ થાય છે. શરીરનો પેશીઓ વધારે છે કદની વધી કરે છે ને તેને ખીસવે છે.
(૫) પાણી.	કુખ છાસ, ફળફળાદી, કુટ, ભાજીપાલો, સાદું પાણી, સેડા, લેમન, જીન્ગર વિગેરે.	દરરોજ બરો પાણી પીવું જ જોઈએ. શરીરની અંદરના સ્નાયુઓને ઉત્તેજિત કરે છે, ખોરાકને છુટો કરી, ચુસી દેખ, પચાવવામાં મદદ કરે છે અને શરીરનો કચરો બહાર કાઢે છે.
(૬) ધાન્યનો રેસ- વાલો ભાગ.	અનાજ, શાકભાજી, યુલું, રોપરનો ગર.	કબજિયાત મટાડે છે. આંતરડાની ગતી વધારે છે. પવન, વાયુ, બંધકામ દૂર કરે છે.
(૭) મસાલો.	મરી, મરચાં, રાઈ, સરોહા, લસણ, દીંગ, અચાર, ચંદણી, સોસ.	ખોરાક સ્વાદીષ્ટ કરે છે, પાચન શક્તીમાં મદદ આપે છે પણ વધુ પ્રમાણમાં લીધાથી હાનિ થાય છે.

ખોરાકની બાબતમાં હાલ ઘણી મહત્વની શોધો થઈ છે, જેમાં જીવન-તત્વોની શોધ મુખ્ય છે. એ તત્વો આપણા રોજિંદા ખોરાકમાં, જેવા કે (દુધ, કુસકી, બાજી, ફ્રુટમાં) હોય છે. એના પાંચ પ્રકારો છે અને તેને (એ. બી. સી. ડી. અને ઇ) કરીને નામો આપવામાં આવ્યાં છે. એ “પ્રજીવનો” શરીર ઘડનાર અને આપણી અંદરના પ્રાણુતત્વોના મદદનીશો કહેવાય છે અને શરીર પાંધવામાં સહાય રૂપ છે.

જીવનસત્વો (વીટામીન્સ) નો કોડો

વીટામીન્સ	અના “જીલ્પ” (ખામાવું) નું પરીણામ	કયા ખોરાકમાં મળી આવે છે.
“એ” રાગ જંતુનાશક	ખરબચડો ઉધરલાવ વધતો નથી. એપી ઉડતા રોગો સામે ટપી શકાવું નથી. મુખ્ય કરીને શ્વેત રક્ત દેનારા અવ્યયે સામે; આખવા ડેઝાઓનું (અર ઓપ્થાલ્મીયા) સુકાઈ જવું. રતપિલાપણું નાદુરસ્તી, ગુ-મર્ડા, કમળીનું જોર વધે છે.	માખણ, ફીમ, લીલી તર-કારી, દુધ છીંદાની દાળ, કસેજી, ફ્રેસ ને તદ્દલી, કોડલીવગ તેલ, બી, કોબીજ, બાજી, મલાઈ, મકેઈ, ગાજર, તામેતા, સલગમ, દાળ, અણા, ગાજર, કોબીજ, કેળાં, કેરી, સલગમ, મુળા.
“ડી”	“રીકેટસ.” “ઓરોગે” ગેલેશીઆ” (ખરબચડોનાં હાલકાં પોચાં પડી જાય છે. હાત નેબલા પડી જાય છે ને કોલી જાય છે થુનાનો દાર કમતી હોય છે.	માખણ, બી, દુધ, છીંદાની દાળ, કસેજી, મલાઈ, કોપરેલ તેલ, મગરનું તેલ, ઓનપીજ, સુરેજનું તરકું અને અલટ્રા વાયોલેટ રેડ.
“ઇ”	વાંછિયાપણું	મસિનો ખોરાક, મકેઈ, છીંદાની દાળ, તરકારી, ધૂવે, બાજરી, યુલું, કોબીજ, કસેજી, કુસકી, ગાજર, લીલા વંટાણા, સાચાપીન.
“બી”	ઉધરલાવ કમતી, જીભ કમતી “બેરી બેરી” અને હીલ પગ શોગળ-કબજાઆત-અપચો થાય છે, અને વાયુવીધર માલમ પડે છે.	તાજાં ફળફળાદી, તરકારી, બાજરી કસેજી, ધઉ, ફ્રેસ, જામ, કસેજી, જીરાં, બે વર્ગીય, આંદીન, વંટકેસ, અલ્ટરેગસ, પાઉં, નારંગી, બાજી.

તંદુરસ્તી માટે સોનરી સુખનો

૧. એક તંદુરસ્તી હંતર નીઆમત.

૨. આઠમી કે પ્રજની ઓલાદને તંદુરસ્ત રાખી સુધારવો હોય તો તેનું શીક્ષણ વૈદક અને આરોગ્ય જ્ઞાન છે.

૩. દુન્યામાં ઉત્પન્ન થતાં દરદોનો પોણો ભાગ અટકાવી શકાય તેવો હોય છે.

૪. પ્રજના જગ્યા વચ્ચે તંદુરસ્તીને લગતાં શીક્ષણનો ફેલાવો કરવા એ તંદુરસ્તીને લગતા કાયદા કરતાં વધુ ઉપયોગી છે.

૫. “સારી તંદુરસ્તી રાખવા માટે કંઈ પૈસા પડતા નથી” પણ નબળી તંદુરસ્તી પાછળ લાખજો રૂપિયાની ખુવારી થાય છે.”

૬. પુરતી ઉઘ અને પુરતી આશાએશ તંદુરસ્તી અને ખુબસુરતીનો રામળાણુ ઇલાજ છે.

૭. મન તેજ માણસ છે. ‘માંગો તેવું મળે’ ‘વિચારો તેવું થાય’ એ સિદ્ધાંત દરેક માણસ અને હમેલહાર સ્ત્રીએ પોતાના મનમાં કેતરી રાખવો જોઈએ. મનની અસર તન પર થવાના કાખલા રાજા બને છે.

૮. “મનની શાંતી સદાયરણી રહેવાથી ફળે છે.” દુરાચરણમાં લીન થયલાનું મન કઠીપણુ શાંત નીર્મળ હોતું નથી.”

૯. વીકાળ વાલોના ડર કરતાં સૂક્ષ્મ જંતુઓ (Germs)નો ડર વધારે હોય છે.

૧૦. માંખી ગંદકીમાં જન્મે છે તેટલા માટે જ્યાં ગંદકી નહિ હશે ત્યાં માખી નહિ થશે.

૧૧. મચ્છર અને માખી ઘણા રોગનું મુળ છે.

૧૨. મચ્છર વગર મેલેરીયા નહિ અને ઉંદર વગર મરકી નહિ.

૧૩. સુર્યનાં કીરણોથી ગમે તેવાં જીવજંતુઓ મરી જાય છે અને તેનાં જ કીરણોથી અંધકાર પછીની ખુશાલી, તંદુરસ્તી, આઠમીનું શરીર, ફળફળાદી અને કુલો ખીલી નીકળે છે, તેટલા માટે સુર્ય નારાયણનાં દર્શન કરતાં સ્ત્રીએ જ્યાં સુર્ય જતો નથી ત્યાં દુઃખ દરદો અને ડાકટર પેલાં પડે છે.

૧૪. માંખીથી, હાથનાં આંગળાથી અને ઓરાકથી તાઇફાઇડ તાવનો ફેલાવો થાય છે.

૧૫. એનોપ્તીસ નામનાં મચ્છરો મેલેરીયા તાવથી પીકાતા દર્દીને કરડીને મેલેરીયા તાવ આપે છે.

૧૬. હિંદુસ્તાનમાં લાખો આઠમીઓ મેલેરીયાથી મરે છે, તેટલા માટે બીજા દાન કરતાં ' કવીનાઇન દાન ' એટલે મફત કવીનાઇન ગ્રંથે વ્યાધી હળવે જીવેને જીવતી કબરમાંથી બચાવી શકશે.

૧૭. " માણસે માખી મારવી જોઇએ, નહિ તો માણસને તે મારશે. " કારણ કે માખી તરેહવાર દુઃખ ઠરકોનો ફેલાવો કરે છે.

૧૮. સોજ હવાવાલાં પુરતાં ઘરો, પુરતો ખોરાક અને પુરતી તબીબી મદદ ગરીબોને પુરી પાડવાં એ દરેક સરકાર, સુધરાઈ અને તંદુરસ્તીખાતાં તથા પ્રજાની ફરજ છે.

૧૯. સારી તંદુરસ્તી વગરની જીવગી જીવતું કોઈ જ છે.

૨૦. મોઢું અને કાંત હીવસમાં બે વખત ધ્રુષ કે કાંતણથી સાફ કરો.

૨૧. ખોરાક લેવા આગમય હાથ ધોવા.

૨૨. ખાવાની વસ્તુ સમારતાં નીકળેલો કચરો, પાણીનાં આખેવ્યાં અને ઘરમાં લખરછખર કે આંગણા આગળ પડી રહેલું પાણી તથા ઝાડપાન આગળ માંખી અને મચ્છરો ભર્યા કરે છે, તેથી રોગો ઉત્પન્ન થાય છે.

૨૩. તંદુરસ્તીની ખરી કીમત દુઃખ વળતે થાય છે.

૨૪. ઇલાજ કરતાં અટકાવ ઉમદા ચીજ છે અને તેટલા માટેજ એક આંઉસ અટકાવ, એક રતલ દવાના ધીયારા કરતાં વધુ ફાયદાકારક છે.

૨૫. શરીર રચના અને તેમાં ચાલતી લેડી ક્રિયાઓ, પ્રાથમીક મદદ નસીંગ અને તંદુરસ્તીને લગતું જ્ઞાન દરેક નીશાળના ઉપલા વર્ગમાં આપવું જોઈએ. આખાનો તાજમહાલ તથા પેરીસના ઇફલ ટાવર કરતાં શરીર રચના અને તેમાં ચાલતી અભયજ પ્રકારની ક્રિયા વધારે કારીગરી ભરેલી છે.

૨૬. ગમે ત્યાં થુંકવું ધાસ્તી લઈું છે.

૨૭. કુટ ખાવો સારી છે. સુખઈ જેવાં મોટાં શહેરમાં દુધ અને કુટનો સવાલ બીકટ છે. સોજું દુધ બે આને શેર અને કુટમાં સોજા સંત્રા, મોસમી ત્રણ આને હજન વેચાય એવું થવું જોઈએ, તોજ ગરીબો ખાઈ શકે.

૨૮. તંગ કપડાં પેહ્યાથી આશમ તંદુરસ્તી તથા સુખનો ભોગ આપવો પડે છે.

૨૯. ચાણ તથા સખત જીલાબ નુકસાનકારક છે, એરંડયુ તેલ માણસની હોજરી માટે ચાણ વાપરવા કરતાં મોટરના એનજીન માટે વધુ સારું છે. સાદો ખોરાક, પાણી અને રોજની હાજતે જવાની ટેવથી કબજાઆત દૂર કરી શકાય છે.

૩૦. જીવને જીવેની લાગતાં સંપુર્ણ આરામ લેવો, હલકો ખોરાક ખાવો અથવા એકાઠ બે હીવસ અથવાસ પાળવો એ તંદુરસ્તી માટે ફાયદાકારક છે.

૩૧. જાત્રે જાત્રો કે લગ્નની જાન કાઢો, ત્યારે ખોરાકમાં સંભાલ રાખજો, નહિ તો કાલેશ કાકા વમર નોતરે પધારશે.

૬૬. ગમે તેવો નાનો જખમ ખાસ કરીને રસ્તામાં અને ઘરની બહાર થયો હોય તેથી ઘણું કરીને ધતુરવા થઇ આવે છે. તેના અટકાવ માટે ટેટનસ એન્ટીટોક્ષીનનું ઇન્જેક્શન મરાવો.

૬૭. કુતરાએ કરડ્યું હોય તે વેળા “ ઘરનો કુતરો ” અને “ પાલેલો કુતરો ” છે એમ સમજી નબરવસ રહેશો નહિ. તુરત જખમને ળાળી નાખી પરેલ હાફકીન ઇનસ્ટીયુટમાં જઇ ઇન્જેક્શન કરાવો અને સલાહ લેઓ.

૬૮. ઝાડોજલાલી જરૂરેસાત, એશઆરામ, ખાંનદાન અને મોભા કરતાં લાખ ઘણી વધારે સારી તંદુરસ્તી છે. તેમ વળી

૬૯. “ પૈસા મને આપો અને તંદુરસ્તી હું તમોને આપું ” એ સીદ્ધાંત હરવખત માટે ખરો છે, કારણ કે પ્રજાના જઘ્યાની તંદુરસ્તી વેચાતી લઇ શકાય છે તેને સારી યાપણમાં કાં નહિ રોકનાં ?

૭૦. ફરવરસે તમારા ડાક્ટર પાસે તમારું શરીર તપાસાવો.

(પા. ન. ડી. સીલ્વર ન્યુખીલી શુક ઉપરથી)

બચપણમાં થતા ઉડતા રોગો.

રોગોનાં નામો.	ફેટલા દીવસ- માં ચીન્હો દીસે છે.	કુમસો આવવાની રીત.	ચીન્હો અને લક્ષણો.	બાળકને ફેટ- લા દીવસ નિશાએ નહિ મેનદરો.
સહીઅડ	૪ થી ૧૪	હવામાં બીંગડા ઉડવા- થી, કપડાં અને દમ મારેતે.	તાવ, ગુલાબી રંગના દાણા, પાછળથી પર- વાલા દાણા.	૧૮
ગોવર	૧૪	હવા, કદ, અને દમ મારેતે.	સહેખમ, તાવ, મોઢા અને પેટપર લાલ જણા દાણા.	૧૧
માલપચોરખા	૧૪ થી ૧૮	દંદિને અડકવાથી.	ગળાપર સોળે અને તાવ.	૨૪
કુકઆ ખાસી	૪ થી ૧૪	દમ અને કપડાં મારેતે.	ઉધરસ અને ગુચની ખાસી	૬ અઠવાડિયાં
ટાઇફોઇડ તાવ	૧૪ થી ૨૧	ફૂંધ, પાણી, ખોરાક, પિચાખ ઝાડા મારેતે.	આલુ તાવ, પાતળા ઝાડા.	૪ થી ૫ અઠવાડિયાં
પૂનના જન્મેલા બચ્ચાની અખ આવવી.	૨ થી ૪	એથી પ્રવાહી, વાપ- રેલો પુવાસ વગેરે મારેતે.	આંખમાં પડે ઘડું, સોળે, ફુખરો નેચી અખ આવે છે.	

માળકને દુધ આપવાનો કોઠો

આ કોઠો માનું દુધ અને ઉપરનું દુધ એ બન્નેને લાગુ પડે છે.

માળકની ઉંમર.	કેટલી વાર દુધ આપવું.			દર વખતે કેટલા આઉસ.
	દિવસે દર	રાત્રે એકંદર	૨૪ કલાકમાં કેટલીવાર.	
૧ થી ૪ દિવસ	૨ કલાકે	૨	૬ થી ૧૦	૧ થી ૨
૫ થી ૭ દિવસ	૨ "	૨	૧૦	૧ થી ૨
૨ જી અઠવાડિયું	૨ ૩/૪ "	૨	૮	૨ થી ૨ ૩/૪
૩ જી અઠવાડિયું	૨ ૩/૪ "	૨	૮	૨ થી ૨ ૩/૪
૪થા થી ૮ મું "	૨ ૩/૪ "	૧	૭	૨ ૩/૪ થી ૪ ૩/૪
૩ જી મહિનો	૨ ૩/૪ "	૧	૭	૩ થી ૫
૪ થો મહિનો	૩ "	૧	૬	૩ ૩/૪ થી ૬ ૩/૪
૫ મો મહિનો	૩ "	૧	૬	૪ થી ૭
૬ઠ્ઠા થી ૧૦મો મહિનો	૩ "	૦	૫	૬ થી ૯

ત દુરસ્ત બાળકનો ઉધરભાવ જે આડનારો સુચક પત્ર

પહેલે અઠવાડીએ

બાળક સાંભળી શકતું નથી, પણ તેને હોઠ અને

જીભની લાગણી પહેલેથી હોય છે. દુઃખદરદની

લાગણી મંદ હોય છે.

છઠે અઠવાડીએ

ચળકતી ચીજ પર બાળકની નજર દોડે છે.

બીજે મહિને

તે સાંભળી શકે છે.

ત્રીજે

તે માથું સીધું ધડપર રાખી શકે છે.

સાતમે

તેને પહેલો દાંત આવવાની શરૂઆત થાય છે અને તે

ટટાર બેસે છે.

આઠમે

તે મોઢાં વડે "બચબચ" અવાજ કરે છે.

નવમે

તે બેસતાં શીખે છે.

દશમે

તે ઉભું રહે છે.

બારમે

તે ચાલતાં શીખે છે અને છ દાંત આવેલા હોય છે.

પંદરમે

તે કોઈની પાસે મહંદ વગર ચાલી શકે છે.

અઠારમે

તે બોલતાં શીખે અને તેને બાર દાંત આવેલા હોય છે.

બીજે વરસે

તે બોલે છે, ચાલે છે અને સોળ દાંત આવેલા હોય છે.

અઠી વરસે

તેને વીસ દાંત આવે છે.

(આ અંકના બધા વિષયો પારસીન સિંગ ડીવીઝનની સીક્રેટર જ્યુબીલી સુક ઉપરથી લીધા છે.)

પુસ્તક, ૧૩ મું.
અંક, ૮મો

ઓગસ્ટ
૧૯૩૮

પુસ્તકાલય

સ્વાગત :

સર્મા : વાર્ષિક રૂ. ૩-૨-૦
પરિચર્યા : ૩-૫-૦-૦
કુટુંબ નકલ : રૂ. ૧-૬-૦

વંચીઓ :

નાનાભાઈ ચંદ્રશેખર દીવાનજી
નાથુકલાલ નંદલાલ ચોકસી

બેવરચીપક :

વાયલભાઈ નારણભાઈ અંબી
બી. કામ...
મંત્રી, પુ. સ. સ. મ. વિ.
રાવપુરા... વડોદરા.

રૂ. ૬ મિ.

અનુક્રમણિકા.

અંથ મંદિરીએ આવો (કાવ્ય) ...	ભૂપતરાય ક. જોષી ...	૪૫૧
વાચનસિદ્ધિ (કાવ્ય) ...	' ચન્દ્રિક ' ...	૪૫૨
પ્રસ્તાવના ...	મૂળશંકર વ્યાસ ...	૪૫૩
જીવનઅર્પણ (કાવ્ય) ...	રસુવભાષ ન. વહોરા ...	૪૫૪
પુ. પ્રવૃત્તિ અને આમોદાન ...	મણિભાઈ ઉપાધ્યાય ...	૪૫૫
નિર્વાહ-સાધન (વાર્તા) ...	બળવંત મહેતા ...	૪૫૬
શ્રીઓને વાચન પૂરું પાડવાની એક યોજના	હીરામણી ના. ત્રિવેદી ...	૪૬૩
ભવતારક નાનકું (કાવ્ય) ...	મેલા ખુશાલ ગોહિલ ...	૪૬૪
ચાંદેરીને । (કાવ્ય) ...	' ચાનાંકુર ' ...	૪૬૫
વિદ્યાની વાડી (કાવ્ય) ...	મજસાલ જ. જોષી ...	૪૬૫
રાષ્ટ્રભાષા હિન્દીની જરૂર ...	ખીમજીભાઈ ટી. ઠાકર ...	૪૬૬
પરદેશી સાહિત્યસૃષ્ટિનું થોડું અવનવું ...	છો. મા. કમદાર ...	૪૬૬
થોડુંક જાણવા જેવું ...	નાનાલાલ કે. પટેલ ...	૪૭૨
પુસ્તકાલયોની તપાસણી	૪૭૪
શિષ્ટવાચનની ૧૪મી પરીક્ષા-‘આપવીતી’નું } પરિણામ સહિત નિવેદન	ના. નં. ચોકસી ...	૪૭૫
શિષ્ટવાચનની ૧૫મી પરીક્ષા : જાહેરાત નં. ૧	૪૭૮
પુસ્તક પરિચય ...	ના. ચં. દીવાનજી ... ના. નં. ચોકસી ...	૪૭૯
નવીન કાલ : સ્વીકાર	૪૮૬
પુસ્તકાલય નોંધ	૪૮૭
આસિકા મળ્યા તારીખ	૫૦૦
શું વાંચશો ?	૫૦૧
સે. લા. ખાતાના સરકાર પંચાયત મંદના } ૧૯૩૭-૩૮ ના અંકિકા તથા સૂચનાઓ	૨૬

પુસ્તકાલય

પુસ્તક ૧૩ મું

ઓગસ્ટ

અંક ૮ મો

ગ્રંથ મન્દિરીએ આવો !

(અંગી)

તમ અજ્ઞાન ઢગે રમનારાં,
મૈયા શારદને ગમનારાં;
એકય તણા ભાવો જમનારાં
ગ્રંથ મન્દિરીએ આવો !

વહેછ અહિંઆં જ્ઞાન સરિતા,
કૃષ્ણચંદ્રની ઉજ્જવલ ગીતા;
નહિ થાકો રસ જ્ઞાન જ પીતાં
ગ્રંથ મન્દિરીએ આવો !

પ્રેમ-શૌર્યની સામ્રાટ ગાથા,
ચરિત્ર કાવ્યાદિ ગ્રંથ સુહાતા;
લેવા ભેમ મહિ ઉર્ધ્વરાતા
ગ્રંથ મન્દિરીએ આવો !

નવલાં ચેતન અહિંથી મળશે,
સૌ ઉન્નત આશાઓ ફળશે;
શ્રેય સધળું અહિંથી મળશે
ગ્રંથ મન્દિરીએ આવો !

પ્રેરણાં

ભૂપતરાય ક. ભેષી

વાંચન-સિદ્ધિ

[લેખક :— 'ચન્દ્રિક'—સાવલી]

પુસ્તક-ગુણનું ગાન કરતાં પાર કદી ના આવે
શ્રેષ્ઠ વિચારો ભરતું મનમાં, આનન્દ-છોળ ભીજાવે
ગરવા ગુણ ચકી ઝોપે
મેઘાં દશ્ય વળી શોભે.

[૨]

એક પક્ષીઃ એક તારઃ મગજનાં ભૂમિ-મજકુર હોયે
ધનધોર તિમિરનાં ભેદન કરીને. દિવ્ય ઉષા પ્રગટાવે
દીપ્તિ. દિનમણી જેવી
દિગ્ગંતે દુર્લભ છે એવી.

[૩]

હરિહર કરો ભેદ રંગાવેઃ પાંખડથી દૂર રાખે
દુઃખર દુઃખે સપડતાં, દુર્ગમ પન્ય કપાવે
નિઃશંક ચિત્ત ચકી ચાતાં
નાપાક-પુનિત નિવેડા.

[૪]

પ્રપંચી જગમાં પ્રખળ પ્રખન્ધે પ્રવીણ પ્રાગદ્ભયે ચાતા
પ્રેરક ભાવો મળતા પ્રેમેઃ આહ્વાનતર ઊજ રહાતા
બુદ્ધ્યલ બુદ્ધ બને જેથી
સેવા પુસ્તકની તેવી.

[૫]

ભીરુ-ભીતિ ભાગેઃ ભુક્તિ ભેળાંની મન ભાવે
ભુજંગને પથુ ભૂલવે એવી પ્રભુતા હોયે ધારે
ભિન્નભાવ ભૂચર ત્યજતા
ભૂષિત ભૂત્યે વળી બનતા.

[૬]

માણીગર લંપટતા મૂકેઃ માલિની ધરતી ચાતા
લાલનપાલન બાલ તણુઃ લાવડ્યને જન ધરતા
સંપર્ક પુસ્તકનો ચાચે
સિદ્ધિ વાંચનથી લાભે.

પ્રસ્તાવના

[લેખક:—મૂળશંકર વ્યાસ, અમદાવાદ]

મૂળકાલ. પ્રસ્તાવના લખવા અને લખાવવાનો રિવાજ બહુ વધી પડ્યો છે. નાની મોટી, રસિક કે અરસિક ચોપડી બહાર પડી કે તેમાં પ્રસ્તાવના હોય જ. પુસ્તકમાં પ્રસ્તાવના કે ઉપોદ્ધાત કેટલેક અંશે જરૂરનો છે. પરંતુ તે એટલો બધો જરૂરિયાતનો પ્રશ્ન નથી કે પુસ્તકની વસ્તુને ઔણ બનાવી એકલા પ્રસ્તાવનાનાંજ ૪૦-૫૦ પાનાં ભરવાં !

કેટલાક લેખકો પોતાની ચોપડીમાં કેાઠ સારા વિદ્વાનોની મહોર મરાવવા ખાતર જ તેવાઓનો આશરો લઈ પ્રસ્તાવના લખાવે છે. તેા કેટલાયે લેખકો પોતે જાતે વિવેચક બની પોતાની વસ્તુની પોતે જ સમાલોચના કરવા બેસી જાય છે. વાચકની દષ્ટિએ વિચાર કરતાં પ્રસ્તાવના બહુજ દુઝી અને પ્રસંગને અનુસરતી જ હોવી જોઈએ. બાવાન્ટરો તેમ જ સંપાદકીય લખાણોમાં પ્રસ્તાવના લખનારાઓ ઘણી વખતે મૂળ લેખકને અન્યાય કરી બેસે છે.

પ્રસ્તાવનાની ઘર ધાલી બેઠેલી આ પ્રવૃત્તિ એટલી બધી કંટાળાભરેલી થઈ પડી છે કે સેંકડે લાગ્યેજ પાંચ ટકા વાચકો પ્રસ્તાવના વાંચતા હશે. પ્રસ્તાવના વાંચતી એટલે અંધારા કૂવામાં ભૂસકો મારવો, અગમ્ય પ્રદેશમાં વિચરવું, અને વખતનો નકામો વ્યય કરવો; આવી માન્યતા સારા સારા વિદ્વાન વાચકો અને સાહિત્યિકોમાં પ્રસસ્તી જાય છે.

કેટલીક વખત તો એવી એવી પ્રસ્તાવનાઓ વાંચવામાં આવે છે કે ગાડાને એંજીન જોડ્યું હોય અથવા રેલગાડીને બળદ જોડ્યા હોય તેમ તદ્દન ભિન્નભિન્ન કક્ષાની, સામાન્ય પુસ્તકને અધરી લિપિવાળી પ્રસ્તાવના, તેા કેાઠ ઉત્તમ સાહિત્યના પુસ્તકને નમાલી પ્રસ્તાવના; આમ વસ્તુ અને તેના નિર્દેશ રૂપે યોગ્યથેલી પ્રસ્તાવનાનો મેળ ખાતો નથી અને બંને નિરનિરાળાં બની રહે છે.

આમ સામરે મેળે જોતાં લેખકનો પ્રસ્તાવના લખવાનો કે લખાવવાનો હેતુ પૂરા પાંચ ટકા પશુ સફળ થતો નથી, માત્ર કાગળનું અને પ્રિન્ટિંગનું ખર્ચ માથે પડે એટલુંજ. તેા પછી પ્રસ્તાવનાને જતી કરવી ? કે તેમાં કંઈ સુધારાને અવકાશ છે ? પ્રસ્તાવના માટે માફ મંતવ્ય નીચે મુજબ છે: જો પ્રસ્તાવના વિના નજ ચાલી શકે તેમ હોય તેા તેને માટે હું બે સુધારા રજુ કરું છું:—

(૧) પ્રસ્તાવનાનો અર્થ એ છે કે ચરચાતનું કંઈક તેમાં પ્રયોગનનો હેતુ. વસ્તુ વિષેનો પોતાનો ખ્યાલ, કદપના કે પ્રેરણા, તેમજ લાગતાવળગતા સનેહી કે પ્રકાશકનો આભારનિર્દેશ એ સિવાય કશુંએ ન આવે—માત્ર એથી ચાર પૃષ્ઠો. આવી પ્રસ્તાવના વસ્તુની ચરચાતમાં મૂકી શકાય.

(૨) પ્રસ્તાવનાનો બીજો બહેજો અર્થ એ નીકળે કે વસ્તુનું નિરખણ કરી

તેની સમાલોચના કરવી. આ બાબત લેખક પોતે લખે કે કોઈ વિદ્વાન મહાશય પાસે લખાવે. આવી પ્રસ્તાવનામાં લેખકની વિદ્વતાનું આછું દર્શન, વસ્તુની સમાલોચના, નાયકનાયિકાના વાદવિવાદ ઉપર પ્રકાશ પાડવો, તેમજ વસ્તુમાં કયે કયે સ્થળે આભિકતા તેમજ ચૂંટ રહેલો રહેલાં છે તે વિષે પ્રકાશ પાડવો, વગેરે આવે. આવી બાબતમાં જોટલાં પાનાં ધારીયે તેટલાં ભરી શકાય, પરંતુ તેમાં પણ વાચકની ધીરજનો વિચાર લક્ષમાં લઈ દશથી બાર પૃષ્ઠો ધણા ગણાય.

આવી પ્રસ્તાવના મારા મત મુજબ વસ્તુની પહેલાં નહિ પણ છેલ્લે રાખવી જોઈએ. વાચક કરતાં વિવેચકની દૃષ્ટિ વિશાળ હોય છે. પુસ્તકમાંથી શું અને કેટલું ગ્રહણ કરવા જેવું છે, નિરપણુમાં શી ક્ષતિ કે કાર્યદક્ષતા છે વગેરે બાબતો વાચકને મારે પણ અગત્યની છે. આવી પ્રસ્તાવના પુસ્તકની શરૂઆતમાં મૂકવાથી, વાચક વાંચતો નથી અને વાંચે છે તો તેને સમજાતું નથી કે રસ પડતો નથી, કેમકે તે પુસ્તકની વસ્તુથી ત્યારે અગાધ હોય છે. આવી પ્રસ્તાવના તો પુસ્તક વાંચ્યા પછી જ વાંચવાથી તેમાં રસ આવે છે અને કંઈક નવો પ્રકાશ પડે છે. પ્રસ્તાવનાનો લેખક, વસ્તુ વાંચ્યા વગર એમ ને એમ પ્રસ્તાવના લખી નહિ શકે, તો પછી વાચકને પણ પ્રસ્તાવના સમજવા મારે વસ્તુ પહેલી વાંચવી જોઈએ અને પછી પ્રસ્તાવના. આમ સમાલોચનાવાળી પ્રસ્તાવના પાછળ રહે તો તેનો હેતુ કંઈક અશે બર આવે. એકલા પ્રસ્તાવનાના શબ્દનો જ અર્થ કરી તેને પહેલી જ મૂકવી કે આપવી જોઈએ એવો હકામત નહિ રાખવો જોઈએ, અને જો આગળ જ મૂકવાનો આગ્રહ હોય તો તેમાં સમાલોચનાનું તત્ત્વ જ ન આવતું જોઈએ. આશા રાખું છું કે ઉપરની બાબત ઉપર આપણા સાહિત્યકારો ધ્યાન આપશે.

જીવન અપણું

અગાધ જ્ઞાન-વારિ લય્યાં છે સરવરે
પીનાર પ્રણયી કોઈકે ત્યાં પરવરે
પીએ પેટ ભરી ભરી છતાં તૃપ્તિ અધૂરી રહે
ધન્ય જ્ઞાનગંગા ! ખૂબી ખૂબ ભરી કયમ ના કહે ?

અગાધ પાણીમાં મોતીડાં કયાંથી મળે ?
પડે મસ્ત મસ્તીમાં તો જ કોઈકે જડે,
ધૂની ! ધન્ય જીવન કરી કરી યાકી રહે,
પછી તવ આશરે જીવન અર્પી લહે.

રસુલભાઈ ન. વહોરા

પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિ અને ગ્રામોદ્દેશન

[લેખક :—મણિલાલ ઉપાધ્યાય, શેખડી]

આજે દેશના દરેક હિતચિંતકનું ધ્યાન ગામડાંઓના ઉદ્ધાર તરફ દોરાયું છે. આમજનતાની કેળવણી એ આમોદ્ધારનું એક મહત્ત્વનું અંગ છે. આ કેળવણી માટે મોટે ભાગે પુસ્તકો, સ્ટીરીઓસ્કોપ અને મેંજક લેન્ટર્નનો ઉપયોગ થાય છે. કેટલાક રેડીઓ દ્વારા પણ કેળવણી સૂચવે છે. આપારની આર્થિક સ્થિતિ જોતાં રેડીઓ કેટલે અંશે સફળ થાય તે કહી શકાય તેમ નથી. જ્યાં વસ્તીનો મોટો ભાગ નિરક્ષર હોય ત્યાં પુસ્તકો શું કરી શકે ? સ્ટીરીઓસ્કોપથી દેશપરદેશનાં દૃશ્યો જોવાય ખરાં; પરંતુ તેનો લાભ ધણી ઓછો માણસો લાઇ શકે છે, કારણકે તેનો સમૂહગત ઉપયોગ થઇ શકતો નથી. મેંજક લેન્ટર્ન તો વર્ષો બે વર્ષો જ્યારે કોઇ આવીને બતાવે ત્યારે જ જોઇ શકાય. આવી પરિસ્થિતિમાં બાળક અગર વૃદ્ધ, સ્ત્રી અથવા પુરુષ, બહેનો અથવા નિરક્ષર દરેક માણસ ઉપયોગ કરી શકે તેવું સાધન કયું ?

ગ્રામોદ્દેશન આ સ્થાન લાઇ શકે એમ છે. પરંતુ આજ સુધીમાં એની તરફ કોઇનું ધ્યાન જોવાયું હોય તેમ લાગતું નથી. ફક્ત કેટલીક અપવાદ રૂપ શાળાઓમાં જ તે લાખલ થઇ શક્યું છે.

કેટલીક વખત ગામડાંના લોકોને ગ્રામોદ્દેશન સંભળવાની તક મળે છે ખરી, પણ તેમાંથી થવા જોઇતા ફાયદાને બદલે ઉલટું નુકસાન થાય છે. હોટેલમાં અથવા કોઇના લગ્નપ્રસંગે તેમને આ તક મળે છે. પરંતુ તેમાં શૃંગારિક તેમજ અધિલ રેકર્ડો જ સંભળવા મળે છે.

આવી પરિસ્થિતિમાં બને તો ગામદીઠ, તેમ ન બની શકે તો જૂથદીઠ અને તેમ પણ ન બની શકે તો મદાલદીઠ એક અગર તેથી વધારે ગ્રામોદ્દેશન રાખવામાં આવે અને વારાફરતી દરેક ગામમાં મોકલાય, તો ગ્રામોદ્દેશન એ લોક-કેળવણીનું એક મહત્ત્વનું અંગ બની જાય.

આવા ગ્રામોદ્દેશન માટે બાળકોને લગતી રેકર્ડો, ગરબાની રેકર્ડો, ધાર્મિક રેકર્ડો, શિષ્ટ સંગીત અને સામાજિક સુધારાની રેકર્ડો વસાવાય તો આમજનોને સંસ્કારિતાનું નવું દષ્ટિબિન્દુ આપી શકાય તેમ છે.

વળી, જેવી રીતે અમુક દષ્ટિએ પુસ્તકો અને પત્રિકાઓ તૈયાર થાય છે, તેવી જ રીતે ગામડાંઓમાં સુધારા તરફ લોકમતને વાળવાની દષ્ટિએ ગ્રામોદ્દેશન રેકર્ડો પણ તૈયાર કરાવી શકાય. અલગત આ તો જ્યારે મોટા પાયા ઉપર ગ્રામોદ્દેશનનો પ્રચાર થાય ત્યારે જ બની શકે. ત્યાં સુધી તો અત્યારે અમરમાં મળતી શિષ્ટ રેકર્ડો ઉપર આધાર રાખવો પડે. જેવી રીતે ખરાબ પુસ્તકો પુસ્તકાલયમાં ન પેસી જાય તેને માટે કાળજી રખાય છે, તેવી જ રીતે ખરાબ રેકર્ડો માટે પણ કાળજી રાખવી જોઇશે.

બવરથા માટે તો ફાલ જેમ ફરતો પુસ્તકાલયની પેટીઓની બવરથા થાય છે, તેવી જ બવરથા હોય તો ચાલી શકે. અનુભવે યોગ્ય ફેરફારો કરી શકાય. ગામમાં પુસ્તકાલયનો મંત્રી અગર મંથપાલ આ પ્રવૃત્તિને પુસ્તકાલયનું જ અંગ ગણી તેની બવરથા સંભાળી લે.

આશા છે કે ગ્રામોદ્દેશન એ પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિનું એક મહત્ત્વનું અંગ બની રહે.

નિર્વાહ-સાધન

(વાર્તા)

[લેખક:—બલવન્ત મહેતા, વાઘોડીઆ]

(૧)

કુમર રમેશ ! આવ્યો કે ભાષ ?

હા કાકી, સહુ સારાં તો ખરાં ને ?

હા ભાષ, તારી તબિયત પણુ સારી છે ને ?

હા, સારીજ છે ને !

હા, ભૂલી, રમેશ ! કાન્તા તને રોજ યાદ કરતી. તું સંભારતો હતો કે ?

હા, કાકી, હું પણુ કેટલીક વખત યાદ કરતો હતો. ભણ્યા એટલે બાલપણુ થોડુંજ ભૂલી જવાય છે ? ક્યાં છે કાન્તા ?

ઉભો રહે બોલાવું : વાસણે અજવાળતી હશે.

“ કાન્તા ! ઓ કાન્તા ! અહિં આવ, જો રમેશ મુ'બાપથી આવ્યા છે. ”
કાકીએ મોટેથી બૂમ પાડી કાન્તાને રમેશનું આગમન જણાવ્યું. સામે જવાબ પણુ સંભળાયો:

“ એ આવી બા, હાથ ધોઈને ! ”

રમેશ આજ પાંચ વર્ષે મુ'બાપથી વહેપારી લાઈનનો અભ્યાસ પૂરો કરી પોતાને વતન પાછો ફર્યો હતો. તેનું વતન ધર્મપુર એક નાનું ગામડું હતું. રેશનથી ઘેર આવતાં રસ્તામાં જ કોઈ ઓળખીતા મળતા તેમના પ્રશ્નનો ચોખ્ખો જવાબ વાળતો વાળતો તે પોતાની શરીરમાં દાખલ થયો. તે દાખલ થયો કે તુર્તજ તેના ઘરથી થોડેક દૂર રહેતા એક પટેલ કુટુંબની આધેડ બાપ સાથે તેને ઉપરોક્ત વાતચીત થઈ.

વાસણ માંજવાં પડતાં ચૂકી, હાથ ધોઈ, લુગડાને છેડે હાથ લૂછતી લૂછતી, મંદ મંદ રિમત ફરકાવતી કાન્તા આવી ઉભી. બન્નેનાં નયનો મળી તારામૈત્રિક જામ્યું. પણુ કાન્તાએ તુર્તજ નજર ખેંચી લીધી. ઘરમથી એનું માથું નીચું નમ્યું. છતાં હૈયામાં તો ધણે વર્ષે પોતાના મિત્રને-આલસખાને જોવાથી આનંદની ભરતી ચઢી હતી.

ઓહોહો...કાકી ! કાન્તા તો કોઈ ખૂબજ મોટી થઈ ગઈને !

હા ભાષ, અને તું તો જણે હજુ નાનો કાકા જ દેખાતો હોયય, એમજ ને ?

કાકીએ હસતાં હસતાં જવાબ આપ્યો અને કાન્તાને માટલીમાંથી ગોળ લાવવા કહ્યું.

કાન્તા ગોળ લાવી ઘરમીન્દી બની ઉભી રહી. તે જોઈ કાકીએ કહ્યું:

અરે કાન્તા ! એમ ઉભી શું રહી છે ? ગોળ આપને રમેશને ! ધણે વર્ષે એ અવ્યાસ કરીને આવે છે : એને મળ્યું મોઢું તો કરાવ.

કાન્તાએ ગોળ આપવા હાથ : લંબાવ્યો, ત્યાં 'રમેશે પૂછ્યું :

કેમ, કાન્તા ! એક અક્ષર પણ નહિ બોલે કે શું ?

હા, બોલીશને, કેમ નહિ ? કાન્તાએ ગોળ આપતાં જવાબ આપ્યો.

“ કાકી હું જાઉં છું ” ત્યારે, કાન્તાને સંજો મોકલ્યો : ” રમેશે, જવાની રજા લેતાં કાન્તાને, મોકલવાનું સૂચવ્યું. એ ઘેર સિધાવ્યો.

(૨)

વર્ષો પહેલાં ધર્મપુર ગામમાં રમેશ અને કાન્તાની જોડી દિવસભર સાથે ખેલતી હતી. કાન્તાને કોઈ કબાવવા કે મારવા યત્ન કરવું તો રમેશ તેની પૂરી ખચર લઈ નાખતો. નદી કિનારે જઈ બીની રેતીનાં ઘર બનાવી, અમરતાં અમરતાં પતિપત્ની બની ધરધર રમતાં. એવા બાળપણના કેટલાય પ્રસંગો તેમના સ્મૃતિપટ પર અથડાયા કરતા હતા. બચપણથી જ એક બીજા માટે ચાહના હતી. લડતાં પણ ખર્ચ, છતાં સંપી જતાં વાર નહિ લાગતી. એક બીજાને ધડીભર પણ ન ચાલવું. અને તે પછી તો બન્ને જુદાં પડ્યાં. રમેશ અવ્યાસ માટે ગયો, કાન્તા એકલી પડી. ધર્મપુરમાં નિશાળ નહિ હોવાથી કાન્તા નિરક્ષર રહી. છતાં તેની ચપગતા કંઈ ઓર હતી. શુદ્ધિ હતી પણ એને સન્માર્ગે દોરનાર કોણ હતું ?

સમજણી થયા પછી એ મુશ્કેલીમાં પડી : વાસીદું વાળવું, પાણી ભરવું, દોરની માવજત કરવી વગેરે તેના નિત્યનો કાર્યક્રમ હતો. જેમ જેમ સમય વહેતો ચાલ્યો તેમ તેમ કાન્તાને રમેશની વધુ ને વધુ યાદ આવવા લાગી. તે જૂલવા યત્ન કરતી પણ ન જૂલતી શકી. રહેજ નવરો પડતાં તે રમેશના વિચારે ચઢી જતી.

“ એ ક્યાં ફરતા હશે ? શું કરતા હશે ? મને યાદ કરતા હશે ? મને શું કામ યાદ કરે ? મારે ને એમને શું ? અને વળી ત્યાં ક્યાં મડમોની ખોટ હશે ? એમાંથી કોઈ એકાદ પસંદ કરી લે તો ? ના, ના, એવું તો એ નજ કરે ! મને તો જુલે જ નહિ. ” અને એવામાં જ્યારે તેની માતાનો અવાજ સંભળાતો ત્યારે વળી તંદ્રામાંથી જાગી કામે લાગતી.

આજ ધણે વર્ષે એણે રમેશને ફરી જોયો...ને એનું હૈયું આનંદથી નાચી ઉઠ્યું. પ્રીતમના આગમનથી કંઈ પ્રિયતમાનું હૈયું નાચી નહિ ઉઠે ? શરમને લઈ તેની બાની હાજરીમાં તેનાથી ન બોલી શકાયું. જીભ ન ઉપડી પછી કેવી રીતે બોલે ? પણ સંજ પડતાં માતાની મંજૂરી મેળવી. તે રમેશને મળવા ઉપડી.

(૩)

ઓ-હો ! કાન્તા, તું આવી ? આવને અન્દર !

કાન્તા આવી ત્રીસે મુખે શેત્રજના એક પૂણે બેસી જઈ આમ તેમ જોવા લાગી.

શું જીવે છે કાન્તા ? થરમાધથ નહિ. કોઈ નથી: બા, બાપાજી તો મગનલાલને ત્યાં કયા સંભળવા ગયા છે.

કાન્તાએ રહેજ સ્વસ્થતા અનુભવી છતાં હૃદયભાર ઓછો ન જ થયો. તેણે મહામુશીબતે વાત કરવા યત્ન કર્યો.

તમેને...એકલા...ને...ત્યાં કેવી રીતે ગમતું હતું ?

કેમ ન ગમે ? માફ ક્યેય અભ્યાસ કરવાનું હતું ને ! ખરું કહું તો મને વિચાર કરવા જેટલો પણ સમય મળતો નહિ. સવારમાં Morning Walk લેવાની (ફરવા જવાનું), ત્યાંથી આવી અભ્યાસ કરવાનો, પછી જમી કોલેજ જવાનું, ત્યાંથી આવી ટેનીસ ક્રાઉન્ડ જવાનું, સાંજે કોઈને મળવા કરવાનું હોય, નહિ તો વાંચવા લખવાનું તો હોય જ. કહે, પછી કેમ ન ગમે ?

હું કદી યાદ આવતી હતી ?

તું યાદ ન આવે એ તો કેમ બને ?

મેં સંભળ્યું છે કે શહેરમાં તો સ્ત્રીઓ કુમારિકાઓ વગેરે શાળામાં અભ્યાસ માટે જાય છે, એ શું સત્ય વાત છે ?

હા, ત્યાં તો દરેક જાહેન અભ્યાસ કરે. આપણા અહિંની માફક ત્યાં કોઈ કોઈની ટીક કરે નહિ. તને બાળવાનું નથી ગમતું કાન્તા ! ? તું બાળુ શા માટે રહી છે ?

મને તો બાળવાની બહુ જ ઉમેદ છે, પણ કોણ બાળાવે ?

તારી ઇચ્છા હોય તો હું બાળાવું.

બાળું...પણ...બા...હા કહે ત્યારે ને ?

તે માટે એટ્રિકર રહે: હું કાઝીની સંમતિ મેળવી લઉં.

તો હું જરૂર બાળવા આવીશ.

એટલામાં દૂરથી માતાપિતાને આવતાં જોઈ તેમની વાતચીત બંધ થઈ. કાન્તાએ રમેશની બા સાથે થોડી આડીઅવળી વાતો કરી વિદાય લીધી.

(૪)

અરે કાન્તા ! ઓગણસાઈએ તે આમ લખાતા હશે કે ?

ત્યારે કેમ લખાય ? આ મેં શું લખ્યું છે ?

જો આમ લખાય: આ તો તેં અગ-ચોતર લખ્યા છે.

હું ખીલકુલ કોઈ જ છું, નહિ ?

કેમ ?

જીવોને, આટલું ય કયા આવડે છે તે !

વાહ ! કાન્તા, આમ હિંમત હારી જવાની કે ? નિરાશ નહિ થવાનું. તને ખબર છે, બલમલા મેટ્રિકા પણ એ અગ-ચોતર, ઓગણસાઈ, અગણ્યએસી

લખતાં ગાયું ખાઈ જાય છે. તો પછી તું બૂલ કરે એમાં શી નવાઈ ? ચાલ, હવે એ રહેવા દે, કંટાળી ગયે હોય તો ! લે હવે આ કક્કાનાં પદ લખતી જા અને બોલતી જા.

મને તો એ બોલતાં નથી કાવતું.

બધું કાવશે, જો તો ખરી ! ચાલ હું પણ બોલવા લાગું.

ના, એમ નહિ.

ત્યારે કેમ ? તને ખબર છે કે ખારાખડી ને પદો શીખ્યા સિવાય વાંચનાં આવડે નહિ.

આમ તેમનું આનંદ સાથે લઘુતર શરૂ થયું. રોજ એ અઢી કલાક અભ્યાસ ચાલતો. વચ્ચે વચ્ચે આનંદ તો ખરો જ ! સતત પરિચયથી પ્રેમપ્રવાહમાં ભરતી ચઢીઃ એક બીજાને ઝંખવા લાગ્યાં, જીવન કરનાં સાથી બનવાનાં સ્વપ્ના સેવવા લાગ્યાં. રમેશને લાગ્યું કે પોતે કાન્તા સિવાય નહિ જીવી શકે. રમેશ એક દિવસ લઘુતાવતાં લઘુતાવતાં કાન્તા સાથે મહારવળી વાતમાં ઉતરી પડ્યો :

કાન્તા, તું મને ચાહે છે ? હું તને ગમું છું ?

હા ! કાન્તાએ શરમાતાં શરમાતાં નીચે મુખે જવાબ આપ્યો.

તો તું મારી સાથે લગ્ન કરશે ?

હેં !...લગ્ન ?

હા લગ્ન !

એ તો કેમ બને ? તમે બ્રાહ્મણ હું પટેલ !

હું જાતિભેદ નથી માનતો.

પણ માતાપિતા રજા કેમ આપશે ?

નહિ આપે છતાં હું તારી સાથે લગ્ન જરૂર કરીશ.

તમે આ શું બોલો છો ?

હું ખરું કહું છું. મારાથી તારા સિવાય નહિ જીવાય.

પણ...મારે લીધે આટલું બધું શા માટે ?

તું નહિ સમજે કાન્તા ! આજ વર્ષોથી હું તારી ઝંખના કરતો આવ્યો છું.

તારામાં મને પૂર્ણ શ્રદ્ધા છે. તું અને હું આદર્શમય જીવન જીવી દુનિયાને

આપણે હતાં એમ જણાવી આપીશું. કહે 'તું' લગ્ન કરવા તૈયાર છું'ને ?

હા, જો તે ભોગે હું લગ્ન કરીશ. આપ નિરાશ ન થશો.

હાશ ! હવે નિરાંત થઈ. કેટલો આનંદ થયો ? એક બાજુ આપણે બંને અને

બીજી બાજુ આખી દુનિયા !

દિવસો પછી એક સવારે રમેશ, કાન્તા સાથે લગ્ન કરવાની પોતાની ઇચ્છા પિતાને જણાવી. પિતાજી સંભળીને આશ્ચર્ય પામ્યા. પણ જ્યારે એમણે રમેશને ચોક્કસ નિશ્ચય જણાવ્યો ત્યારે તે ધણી ગુસ્સે થઈ ગયા અને રમેશને એ અધદિત

પગલું નહિ ભરવાની સૂચના આપી; અને જતાં જો તે પોતાનું ધાતું કરશે તો તેને ધરમાંથી નીકળી જવું પડશે એવી ધમકી પણ આપી.

પણ એ ધમકીને ન ગણ્યકારતાં, વસન્તપંચમીના રમ્ય પ્રભાતે માતાપિતા ને સગાંવહાલાંની ઉપરવટ જઈ, દુનિયાની દુનિયાદારીને વેગળી મૂકી, આર્ષસમાજના રક્ષણ નીચે રમેશ-કાન્તાએ રનેહલગ્ન કીધું.....અને પછી હમેશ માટે ધર્મપુર છોડી મુંબાઈ નગરીમાં આવી બંને જણ વસ્યાં.

(૫)

રમેશને એક અંગ્રેજી પેદીમાં રૂ. ૨૫૦)ના પગારથી નોકરી મળી ગઈ. બંને આદર્શમય જીવન વ્યતિત કરવા લાગ્યાં. કાન્તાને ભણાવવાનો ક્રમ તો હજી જોવા ને તેવા આજુ જ હતો. હવે તો કાન્તા ઘણી જ સારી રીતે વાંચી લખી શકતી હતી. રમેશને ઘણું કામ પહોંચતું, જતાં તે મને ત્યારે સમય મેળવીને કાન્તાને ભણાવ્યા સિવાય રહેતો નહિ. એમ કરતાં કરતાં નવ દિવસની જેમ નવ માસ વિતી ગયા, ત્યારે એક સાંજે રમેશ ઉદાસ ચહેરે ઘેર આગ્યો. રોજ હમને કુખે આવનાર પતિને આજ ઉદાસ જોઈને પત્નીના પેટમાં કાળ પડી. કાન્તાથી એકાએક પૂછાઈ ગયું:

કેમ કાંઈ આજે ઉદાસ ?

કાંઈ નહિ, રહેજ માથું દુઃખે છે.

શું કહ્યું ? એમ પ્રશ્ન પૂછી કાન્તાએ રમેશના અંગનો સ્પર્શ કર્યો...ને તેનું હૃદય કંકડી ઉઠ્યું.

કેટલો સખત તાવ આગ્યો છે ને કહે છે કે રહેજ માથું દુઃખે છે ?

તું ગભરાતી નહિ, એ તો મટી જશે.

પણ તેનું ન સાંભળતાં તેણે પથારી કરી રમેશને સુવાડી દીધી અને ઘૂર્તજ દવાદાર શરૂ કરી દીધાં.

વીસ દિવસ વિતી ગયા જતાં રમેશનો તાવ ન ઉતર્યો. કેટલીય દવાઓ કરી, રાત્રિના અખંડ ઉજાગરા કર્યાં જતાં કરી જ ફેર ન પડ્યો. એકવાંસમે દિવસે રમેશનો આત્મા આ લોક છોડી પરલોક પ્રયાણ કરી ગયો. કાન્તાનો પતિન્યૌત હમેશ માટે ખુઝાઈ ગયો. તેણીના હૃદયમાં અન્ધકારનું રાજ્ય પ્રસર્યું. નયન-સરોવરની પાળ તોડી અશ્રુનીર વહેવા લાગ્યાં. હવાઈ કિસ્લાઓ તૂટી પડ્યા. આદર્શ જીવન જીવવાની આશા, નિરાશામાં પલટાઈ ગઈ.

પતિન્યૌત ખુઝાતાં અન્ધકારે સપડાયેલી પત્ની ન્યૌત વિન્દા શું નિહાળી શકે ? કાના આધારે જીવે ? એ તો હવે સધવા મટી વિધવા બની ! એને કોણ સંધરે એમ હતું ? ન તો માતાપિતા કે ન તો સાસુ સસરા ! બંનેનાં દાર તેને માટે બંધ હતાં ! પત્નીને તો પતિને આધારે જ જીવવું રહ્યું ને ! પતિ એજ પત્નીનું અક્ષયપાત્ર.

અક્ષયપાત્ર એટલે પ્રચિત વસ્તુ પ્રાપ્ત કરવાનું સાધન. એ અક્ષયપાત્ર ખોવાતાં પત્નીના નિર્વાહનું શું ?

(૬)

પછી તો ભરતશુંથણ ઉપર ગુજરાન ચલાવતાં ચલાવતાં કાન્ટાએ નિયમિત અભ્યાસ શરૂ કર્યો. વર્ષ પછી તે વર્નાક્યુલર ફાઇનલમાં પાસ થઇ. તે પછી તે નોકરીની શોધમાં પડી. એક દિવસ એક પેપરમાં એક શિક્ષિકાની માગણી સૂચવતી જાહેરાત જોઇ. તેણે એ નોકરી માટે અરજી કરી, ને નસીબજોગે નોકરી તેને મળી ગઇ. એટલે શું ખામ છોડી તે એ મામડામાં ચાલી-મઇ અને નિયમિત શાળા ચાલુ કરી દીધી.

રમેશના પરદોષગમનથી માથે તેને બે જવાબદારી ઉભી થઇઃ એક તો શીશવ સાચવવાની, અને બીજી ગુજરાન ચલાવવાની. તેનું યુવાન હૃદય દરપણે રમેશને ઝંખ્યા કરતું. પણ રમેશ ક્યાં ? જીવનસાગરની પેલી પાર ! હવે તો તેનાં ગતરમરણો યાદ કરીકરીને જ જીવન વ્યતિત કરવું રહ્યું ને ?

તેણે પોતાનો પ્રેમપ્રવાહ બાળકો તરફ વાળ્યો. તે બાળકોમય બની મઇ. બાળકો એજ એનું જીવન બન્યું.

કોઇ દિવસ ચણા આપી, કોઇ દિવસ પૌઆ વહેંચી, મીઠી મીઠી વાણી ખોલી બાળ હૃદય એણે જીતી લીધાં. તેની ભણાવવાની યોજના પણ જુદીજ હતી. તે બાળકોને આનંદ સાથે જેટલું શીખનાય તેટલું જ શીખવતી. તેમને તે કદી મારપીટ કરતી નહિ. બાળકો ધણીક વખતે ઘેર પોતાની માને કહેતાં “ આ, અમારાં બહેન તો બહુ ભલાં છે, અમને કદી મારતાં નથી, રમાડતાં રમાડતાં શીખવે છે, ગાયન શીખવે છે, કસરત કરાવે છે વગેરે. ” આવી આવી વાતોથી ગામ્ય સ્ત્રીઓને તેને માટે માન ઉપજ્યું. તેના હસમુખા તેમજ મળતાવડા સ્વભાવથી તે ગામ્ય સ્ત્રીઓમાં ધણી માનીતી થઇ પડી; અને પછી તો ગામ્ય બહેનો પણ તેને અવારનવાર મળવા આવવા લાગી.

કાન્ટાએ તેમની રહેણીકરણી જોઇ, તેમનું જીવન તપાસ્યું, અને તેના હૈયામાં હોળી સળગી. “ કેટલી પરતંત્રતા ! કેવું કલુષિત જીવન ! સ્ત્રી જાતની કેટલી પરાધીનતા ! આ બધું શાથી ? નિરક્ષરતાને કારણે જ ને ? તો પછી એ કારણ દૂર કરવા હું જરૂર ચલન કરીશ. ” અને આમ તેણે સ્ત્રી-ઉદ્ધાર કરવાનો નિશ્ચય કર્યો. અને પછી તો ઘેર આવતી બધી બહેનોને તે યથામતિ ઉપદેશ આપતી.

“ બહેનોનાં આપણી આ સ્થિતિનું કારણ આપણી અજ્ઞાનતા છે. આપણે હમેશાં પરાયા ઉપર આધાર રાખેલાં પડે છે. પતિ જો સારો મળે તો હીક, નહિ તો જીવનભર માર આઇ ખાઇને મરી જવાનું. અને કદાચ સારો મળે તો પણ આપણે એમને કઇ રીતે ઉપયોગ આપીએ છીએ ? આપણે તો એમના ઉપર જ તાગડધિના

કરતાં, ખોટાં ગધ્યાં મારી જીવન વિતાવીએ છીએ. એ શું ઠીક કહેવાય ? ઓ એટલે ગૃહરાજ્યની રાણી, તેને તો આખા ય ગૃહરાજ્યની વ્યવસ્થા રાખવી રહી. દોષ પશુ જાતના શિક્ષણ વગર વ્યવસ્થા રાખવી શક્ય છે ખરી ? બહેનો ! જમાનો બદલાતો જાય છે. પૈસાની કેટલી તંગાશ પડે છે ? ખેતીમાં પશુ ક્યાં જોષ્ટએ તેવી ખરકત આવે છે ? ખેતીમાં ખરકત નહિ આવવાનાં કારણોમાં અભણતા પશુ એક કારણ ખરું જ. જે ખેડૂત શિક્ષિત હશે તે સમજપૂર્વક કામ કરી જરૂર અશિક્ષિત કરતાં કાંઈ વધારે લણી શકશે. અને તંગાશની આગતમાં આપણે જવાબદાર છીએ. જે આપણે ભણેલાં હોયએ તો જરૂર જોટલા પૈસા હશે એટલામાંથી બુદ્ધિપૂર્વક આપણે આપણું ગુજરાન ચલાવી શકીશું. પતિના માથા ઉપરની રહેજ, પશુ ચિન્તા ઓછી કરી શકીશું. ભણતરથી કરકસર કરતાં શીખશું, ભણતરથી ચપળતા આવે છે, વ્યવસ્થિત જીવન જીવતાં શીખાય છે, સ્વચ્છતા-અસ્વચ્છતાના ભેદ સમજાય છે.

ધારો કે દોષ બહેન કર્માનુસાર આળવિધવા બની. પછી એનું શું ? ન તો પિયરમાં કે ન સાસરીમાં એને રહેવા, ખાવા, પીવા સ્થાન મળશે. એને તો જીવનભર વૈતરું કુટી કુટીને પેટ ભરવું રહ્યું. પશુ જો તે ભણેલી હશે તો જરૂર ચિચાર કરશે પોતે કેવી રીતે જીવન વ્યતિત કરવું તેનો; અને હું ખાત્રીપૂર્વક કહું છું કે તે જરૂર ધણા ઓછા વેતનથી પશુ સરસ રીતે જીવન વ્યતિત કરશે. માટે બહેનો, સમજો; કાંઈક જે અક્ષર શીખો. તમારી નાની બાળકીએને શા માટે નિશાળે નથી મોકલતાં ? તમારું તો બાળકે કે ઠીક પશુ સાથે સાથે એમનું પશુ જીવન શા માટે બગાડા છે ? બહેનો, તમને ખબર છે, વિદ્યા એ તો ઓઝોન—આસ કરી વિધવા બહેનોનું નિર્વાહ-સાધન છે ? ”

આર્વા આવાં બોધનાં વચન સાંભળી ગામ્મ ઓઝો પર અસર થઈ અને કન્યા-શાળામાં જોટલી સંખ્યા હતો તેનાથી બમણી એક માસ પછી વધી ગઈ. એ કેનાં પ્રતાપે ? જીવન-નિર્વાહનું સાધન બતાવનાર કાન્તાના સદુપદેશના પ્રતાપે !

—૫—

સાહસને નવું જૂનું કશું જ નથી. સાહસને સૈન્ય મળે તો તેમાંથી જગતજેતા ઉપજે. સાહસને ધર્મ મળે તો તેમાંથી પયગંબર વિકસે. સાહસને વિજ્ઞાન મળે તો સૂર્યચંદ્રના દડા બનાવાય. સાહસને કશું જ ન મળે તો તે પૃથ્વીને ઉપાડી પાતાળમાં ખેંચી જાય. સાહસ અને પ્રગતિ-સંસ્કાર ભેગાં થાય તો જગતની પુનર્ધટના શક્ય બને.

—રમણલાલ વ. દેસાઈ
(આમલકમી ભા. ૨ માંથી)

શ્રીઓને વાચન પૂરું પાડવાની એક યોજના

[લખનાર:—હીરામણી નારણજી ત્રિવેદી, પાદરા]

આપણા સમાજમાં શરમ અને મર્યાદાની લાગણી એવી જડ થાલી બેઠી છે કે તેથી આપણે શ્રીસમાજ વાચનનો લાભ સમજવા છતાં તેનો લાભ લઈ શકતો નથી. કર્યા પુસ્તકાલયોમાં જ્યાં મહિલા પુસ્તકાલયો સ્વતંત્ર નથી ત્યાં શ્રીઓ માટે અઠવાડિયામાં એક દિવસ મુકરર કરવામાં આવે છે, છતાં ત્યાં બહેનો જોઈએ તેટલો લાભ લઈ શકતી નથી, આનાં ઘણાં કારણો છે:—

(૧) શ્રીઓ માટેના સમય દરમ્યાન પુરૂષો ત્યાં આવે છે; (૨) કેટલીક બહેનો શરમને લઈને પુસ્તકાલયમાં જઈ શકતી નથી; (૩) શ્રીઓ માટે રાખવામાં આવેલો વખત શ્રીઓને અનુકૂળ હોતો નથી; (૪) અલગ અને વૃદ્ધ સાસુઓ વહુઓ ઉપર ખોટો અંકુશ રાખી દબાવે છે; (૫) ભણેલા પણ ગણેલા નહિ એવા પુરૂષો શ્રીઓને ખોટું શિક્ષણ કરે છે; (૬) શ્રીઓ પ્રત્યેની સમજી પુરૂષોની બેકાળજી, વગેરે.

આવાં એક અથવા વધારે કારણોને લઈ વાચન પ્રત્યે જીજ્ઞાસા હોવા છતાં, સમય અને પરિસ્થિતિને વશ થઈ, પોતાની જીજ્ઞાસાને દબાવી દઈ બહેનો પોતાનું નાવ જીતી ધરેડમાં હાંકીને જાય છે.

આવી પરિસ્થિતિમાં કર્યા પુસ્તકાલયોના કાર્યવાહકોએ કંઈક સવલત કરી આપી શ્રીઓને વાંચતી બનાવવા કાળજીપૂર્વક પ્રયત્નો કરવા જોઈએ.

આપણા રાજ્યમાં ફરજિયાત કાયદાને લઈ તમામ કન્યાઓ ધોરણ ૪ સુધીના અભ્યાસ કરે છે, અગર લાખી વાંચી જાણે એટલું શિક્ષણ લે છે. હવે જેમ મહમદ બેગડાની માતા તેને સખત બનાવવા, એર પાચન કરતો કરના, તેમજ ભવિષ્યમાં એરના દગાથી કોઈ તેને મારી શકે નહિ માટે જરા જરા સોમલ આપતી હતી એવી જે દંતકથા ચાલે છે તે સાચી હોય અગર જુડી તેની સાથે આપણને સંબંધ નથી, પણ તેજ પ્રમાણે જો બાળાઓને નાનપણથી જ શાળાઓ દ્વારા વાંચન આપીએ, તો નાનપણથી જ વાચનની અભિરૂચિ ધરાવતી થવાના કારણે તેઓ પુખ્ત ઉમરની શ્રીઓ થશે ત્યારે વાચનનું વ્યસન ચાલુ રાખશે અને ખોટી લજ્જા અને મર્યાદાને નામે થતા શિક્ષણ સામે પડકાર કરી ખુલ્લી રીતે પુસ્તકાલયમાં આવશે, અગર શ્રીસમાજ માટે કંઈક કરતી થશે. તેમજ પત્રોની અને પુસ્તકોની વાંચના કરી પોતાની જીજ્ઞાસા જમાનાની સાસુઓને તથા આવી જુ ગુજરાતની મહોદલાની અન્ય શ્રીઓને પણ આ પ્રકારના રસમાં તરબોળ કરશે.

આપણાં તમામ કર્યા પુસ્તકાલયો બેત્રણ શ્રી માસિક તેમજ સારા પ્રમાણમાં પત્રો મેળાવે છે. તેમાંથી થોડાંક પત્રો તથા શ્રી-માસિક કન્યાશાળામાં મોકલવાની પ્રયા

શરૂ કરે તો તેનો લાભ બધી બાબતો લેતી થાય; સ્ત્રીઓ પણ ત્યાં જમ સારા પ્રમાણમાં લાભ લેતી થાય, આ સ્થળ કન્યાશાળાનું હોવાથી ત્યાં જતાં જતાં પણ સંકોચ ઉભો થાય નહિ; તેમજ શાળામાં જવાથી પોતાની કન્યાના અભ્યાસ વિષે પણ જાણવા મળે, શિક્ષકોના સંબંધમાં આવે અને તેથી પત્રો દ્વારા નવા જુની જાણવાનું અને બાળકોનો અભ્યાસ જાણવાનું વ્યસન પડ્યા પછી તે કામનું રૂપ ધારણ કરે તે દેખીતું જ છે. આ રીતે સ્ત્રીસમાજને પત્રોના વાચનનો રસ સારામાં સારો ઉત્પન્ન કરી શકાય.

પુસ્તકોનું વાચન પૂરું પાડવા માટે કરતા પુસ્તકાલય જેવી પેટીઓ બનાવવાની તેમાં પુસ્તકો ભરી કન્યાશાળામાં પહોંચાડવામાં આવે તો તેનાથી પુસ્તકોનું પણ વાચન પૂરું પાડી શકાય.

ઉપરની યોજના દરેક કર્યા પુસ્તકાલય, કે જ્યાં સ્વતંત્ર મહિલા પુસ્તકાલયો ન હોય, તે અપનાવી લે. શિક્ષકગણ પણ આ યોજનાને સહાય સહાય આપે તથા પુસ્તકાલય ખાતું પણ આ યોજનાને પ્રોત્સાહન મળે એવો હુકમ કરે તો આ યોજનાને પૂરતું બળ મળશે એમ મારી ખાત્રીપૂર્વક માન્યતા છે. અરવ !

—卐—

ભવતારક નાવડું

[રાગ : સારી બેઈ ને હું તો નાનુકડી નાર]

કરો કૃપા શારદ ! હું છું અજ્ઞાન,
તલસું છું જ્ઞાનને માટ રે ! સંસાર સાગરના પૂરમાં.

જ્ઞાન માટે હું તો તલસું છું હાં !
જીવ આકુળવ્યાકુળ થાય રે સંસાર સાગરના પૂરમાં.

જીવ તરવાને જ્ઞાન છે રૂઝેરું નાવ
સદ્ગ્રંથને માતું હું સુકાન રે સંસાર સાગરના પૂરમાં.

વિકટ વિશ્વના ભેદી છે પન્થ
અજ્ઞાનીને સાથ તારો આપ રે સંસાર સાગરના પૂરમાં.

જ્ઞાનદેવીને !

(રાગ : પ્રેમપદ્ધતીને કિનારા ક્યાં મળે ? એને મળતો)

જ્ઞાન પ્રેમીને સહારા તે દીધા,
રાહ ચૂક્યાને સુપંથે તે લીધા.
સાક્ષરો, કવિઓ અને ઋષિઓ તણી;
જીવન તારક વાનગીઓ તે દીધી.
તુજ સદને જે ઘૂસે છે પ્રેમથી;
પ્રાણ સિંચી જીવન-નૌકા તારતી.
દીલાશિમાને દર્દમાં ફૂગવું દીસે;
મૃતક તારા જીવવાથી તે જશે.
ચાડી ચુગલી નિંદા કેરા પાસથી;
તારનારી જગતભરમાં તું દીસે.
અતુરનાનની આત્મજન અમ પ્રાણુર્મા;
પૂરજે પ્રભા જીવસેવ ને સ્વાતંત્ર્યની,
ધૂમજે ગલીકુંજમાં અમ ગુર્જરીની;
વિદ્યારવા વ્યાધિ દીનેના દીલની.

વ્યાસવાસણા,
તા. આતરસુંબા.

}

' જ્ઞાનાંકુર '

—❖—

વિદ્યાની વાડી

વિકસાવે નવજીવન કુસુમ આ વિદ્યાની વાડી (૨)...હા...વિકસાવે...
દેશાદ્યના ભાવ જગવતી નિર્માળ મન કરતી...આ વિદ્યાની વાડી
કંઈ કંઈ સંસ્કૃતિ અનુપમ ધરતી
ઉર ઉરનાં અંધારાં હરતી.
પત્યરને પારસ કરતી...રે...આ વિદ્યાની વાડી.

(સાચી)

શિક્ષણ વિષ્ય નહિ સંસ્કૃતિ, સંસ્કૃતિ વિષ્ય નહિ જ્ઞાન;
જ્ઞાન વિદ્યાનાં માનવી, કેવળ છે પથ સમાન.

ઉન્નત જીવન જો આહો, બીજા જીવવણીનાં વાવો
ભાવે સર્વ ખિલાવો, રે...આ વિદ્યાની વાડી. વિકસાવે (૨).

રોજકોટ.

મજલાલ છ. જોશી

રાષ્ટ્રભાષા હિન્દીની જરૂર

[લેખક : 'ખીમજીભાઈ ટી. ઠાકર]

રાષ્ટ્ર એટલે રાજ્ય, હિંદ એ 'પણ એક રાષ્ટ્ર-છે. જો કે આજે હિંદમાં ભુદા ભુદા ધર્મનાં માણસો હોવાથી અને એ ઉપ કરાણી વસ્તી

રાષ્ટ્રભાષા ધરાવતો વિશાળ દેશ હોવાથી તેની પ્રાંતવાર, જાતવાર અનેક એટલે શું ? ભાષા યદ્ય ગદ્ય છે, ખીજા દેશોમાં પણ આ પ્રકારનો ભાષાભેદ

તો છે જ. પરંતુ દરેક રાજ્યની પ્રજાની એક એ પ્રકારની

ભાષા તો હોય જ છે કે તેથી તે એકબીજાના વિચાર અરસપરસ વ્યક્ત કરી શકે ને તે રીતે પોતાના રાષ્ટ્રની એકતા સાધી શકે. અંગ્રેજી રાજ્યના સખએ આપણા દેશમાં ઇંગ્રેજી ભાષાએ અલગત શિક્ષિત વર્ગમાં રાષ્ટ્રભાષાનું સ્વરૂપ લીધું છે. પણ ખરું જોતાં, આમવર્ગમાં પણ ઉપયોગી થાય તેવી ચરણ અને સરસી તે ભાષા નથી. વળી તે ભાષાની જરૂર તો હાલના આપણા રાજકીય સંબંધને લીધે જ વધારે છે. આપણા દેશના છેક ખૂણામાં જ્યાં આ ભાષા વડે આપણા દેશ બાંધવોની સાથે વાત કરી શકીએ તેમ છે જ નહિ. ટૂંકમાં આપણા દેશના બધા જ પ્રાંતોમાં ચાલી શકે એટલે કે હિંદીજન કોષ્ટ પણ હિંદીની સાથે વાત કરી શકે તેવી એક ભાષા આપણી પાસે હોવી જોઈએ. પ્રાંતવાર અલગ ભાષા હોય છે પણ સારાય રાષ્ટ્રની કુલ એક ભાષાને રાષ્ટ્રભાષા કહે છે. પહેલાં સંસ્કૃત ભાષા આપણી રાષ્ટ્રભાષા હતી. પણ તે હાલની હિંદની વસ્તીમાં બધેજ માન્ય થાય તેવી સ્થિતિ રહી નથી. આથી કોષ્ટ બીજી ભાષા મુકર કરવાની ખાસ જરૂર છે.

भाव भेष भाषा भोजन ही भायपके सामान
एक विवेकयुक्त ईतको करके हो तेरा उत्थान
हृदय तू कहना मेरा मान

હિંદી કવિએ ગાયું છે તેમ મિત્રતાના સાધનમાં ભાષાનું એકમ એ પણ છે.

એટલે કે ભાષાની એકતા પણ દેશોન્નતિ માટે ખાસ જરૂરની

રાષ્ટ્રભાષાની જરૂર છે. ખીજાં રાષ્ટ્રોમાં આ પ્રકારની ભાષાની એકતા જળવાઈ

રહી છે; ત્યારે આપણા દુર્ભાગ્યે વિદેશી (અંગ્રેજ) ભાષાના

મોઢમાં દેશમાં પ્રચલિત અને સહેલાઈથી યોગમ ફેલાઈ શકે તેવી બીજી કોષ્ટ ભાષા

રાષ્ટ્રભાષા તરીકે હમણાં સુધી શિખવાતી નથી. અંગ્રેજી ભાષાની જરૂર તો રાજકીય

સંબંધ પૂરતી છે. પરંતુ કાશ્મીરથી કન્યાકુમારી અને કલકત્તાથી કચ્છ સુધીની ગરીબ

તથા શ્રીમંત બધી પ્રજા એકબીજાનાં સુખદુઃખની અને વિચારની આપ લે કરવા માટે

ઇંગ્રેજી ભાષા શીખે એ શક્ય નથી, તેમ જરૂરની પણ નથી. જલદીથી અને વિના ખર્ચે

સમજી શકાય તેવી આપણા જ દેશમાં ચાલતી કોષ્ટ એક ભાષાને રાષ્ટ્રભાષા તરીકે

અપનાવી લઇએ, તોજ દેશોન્નતિના કાર્યમાં ભાષાનો ઉપયોગ યદ્ય શકે તેમ છે.

એકબીજાનાં સુખદુઃખની વાતો ને જરૂરિયાતો સમજવા માટે પણ કોઇપણ એક ભાષાનો રાષ્ટ્રભાષા તરીકે સ્વીકાર કરવાનું કબૂલ કરતાં તે કઇ હિન્દી ભાષા રાષ્ટ્ર-ભાષા તરીકે. હોવી જોઇએ તે પ્રશ્ન પણ વિચારવાનો રહ્યો. હિંદુ, મુસલમાન એ બે આપણા દેશની મુખ્ય વસ્તી છે. જે પ્રતિભા આ બંને કોમની વધુ પ્રમાણમાં વસતી છે (એટલે કે પંજાબ, સરહદપ્રાંત સંયુક્તપ્રાંત વગેરે) ત્યાં હિંદુની સંસ્કૃત અને મુસલમાનની શરસી અને ઉર્દૂના મિશ્રણ વડે હિંદી ભાષા જુદી જ તૈયાર થઇ છે અને તે ભાષા ઉત્તર હિંદુસ્તાનમાં તો લગભગ બોલાય છે, નાનાં મોટાં સમજે પણ છે; કારણ ત્યાં તો તે ભાષાએ માતૃભાષાનું સ્વરૂપ લીધું છે. લિપિમાં ફેર હોવા છતાં જાને જાતો બોલવામાં તો લગભગ હિન્દી ભાષા જ હવે વાપરે છે. આ રીતે આપણા દેશમાં જે ઉપરાંતનો ભાગ તો હિંદી સમજે છે, એટલે બીજો આ હિન્દી ભાષાને, આપણી પોતપોતાની પ્રાંતીય ભાષા ચાલુ રહેવા દઇને પણ શીખી લેવી એ સરળ રસ્તો છે.

બિહાર બંગાળ એ પ્રાંતો પણ નજીકમાં હિંદી ભાષા બોલાતી હોવાથી તેમાં થોડું એવું સમજે છે. પરદેશી ભોલો પણ આપણી બીજી ગુજરાતમાં રાષ્ટ્ર-ભાષાઓ કરતાં, હિંદી ભાષા થોડી જ વારમાં બોલતા થઇ ભાષાનો પ્રચાર ગયા છે. આમ હિંદીના ઉત્તર ભાગમાં તો હિંદીનો રાષ્ટ્રભાષા તરીકે સ્વીકાર કરવામાં મુશ્કેલી રહેતી જ નથી. ગુજરાતમાં વડોદરા રાજ્યને ઉપરોક્ત સમજે હિંદીની ઉપયોગિતા વેળાસર સમજાઇ જવાથી પ્રાથમિક શાળામાં તેને ઘણાં વર્ષોથી દાખલ કરી દીધી છે. પરિણામે વડોદરા રાજ્યની શાળામાં કેળવણી લેતા બાળકો હિન્દી ભાષાના પરિચયમાં તો નિદાન આવી ગયાં છે. મુંબઇ સરકારને આ ભાષાને રાષ્ટ્રભાષા તરીકે સ્વીકારી પ્રાંતમાં તેનો પ્રચાર કરવાનું હમણાં જ સમજાયું છે. પ્રજાપક્ષે મુંબઈ ઇલાકામાં આજ સુધી છૂટાછવાયા લોકોના પ્રયત્નો ચાલુ હતા. એટલે મુંબઇ ઇલાકામાં તેનો પ્રચાર વધુ થઇ શક્યો નથી, જોકે ગુજરાત મહારાષ્ટ્ર અને સિંધ પણ હિન્દી ભાષાના પરિચયમાં છેક નથી જ એમ તો કહી શકાય નહિ જ. સાધારણ માણસો પણ ગામડે ગામડે વળભાષા તેમજ ઉત્તરહિંદના સાધુસંતોના સહવાસ વડે આ ભાષાને કંઇક જાણે છે. એટલે આપણા ઇલાકામાં તે ભાષાનો પ્રચાર મેથિ પડનાર નથી; અધરો પણ પડવાનો નથી.

હિંદી ભાષાનો રાષ્ટ્રભાષા તરીકે સ્વીકાર કરતાં સૌથી વધુ મુશ્કેલી હોય તો તે મદ્રાસ અને દક્ષિણ હિંદના છેક છેડાના સુલકને છે. કારણકે ત્યાં અન્ય મદ્રાસ ! લિપિ તો જુદી છે જ પણ ભાષા પણ જુદી હોઇ હિંદી અન્ય ભાષાઓ સાથે જરાપણ સંબંધ ધરાવતી નથી. એટલે તેને હિંદી ભાષાનો રાષ્ટ્રભાષા તરીકે સ્વીકાર કરી તેનો અમલ કરવામાં ખૂબ જ મહેનત પડે તેમ હોવા છતાં આજે મદ્રાસ ઇલાકામાં જ મુંબઇ ઇલાકાને પણ માર્ગદર્શક થાય તેવા હિંદીનો પ્રચાર થઇ રહ્યો છે. ત્યાં દક્ષિણ ભારત હિંદી સભા તરફથી હિંદી શિક્ષણ માટે ક્રમસર પરીક્ષાની યોજના રાખી તે પ્રમાણે અભ્યાસ કરાવવાનું છેલ્લાં ૧૦ વર્ષથી

ચાલુ છે. આજે મદ્રાસના અનેક યુવાનો આપણી સાથે અને ખીજા આપણા દેશભાષીઓની સાથે હિંદીમાં વાત કરી શકે છે, જે પહેલાં વાત કરી શકતા ન હતા, અથવા તો ઇંગ્રેજી જાણનાર સાથે જ વાત કરી શકતા હતા. સૌથી વધુ હરકત તે પ્રતિમાં હોવા છતાં હિંદી ભાષા તેણે જ સહેલાઈથી શીખી લેવા માંડી છે, તો પછી આપણે તેને શા માટે શીખી શકીશું નહિ ?

(૧) આ ભાષા દેશના વધુ ભાગમાં પ્રચલિત છે. (૨) ખીજા

**હિંદી ભાષાના
લાભાલાભ**

ભાષાઓ કરતાં તેમાં જુસ્સો રહેલો હોવાથી પણ તે ભાષાનો પ્રચાર થવો વધુ ઇષ્ટ છે. (૩) શિખવામાં સહેલી (સરળ) અને સરસી છે. (૪) તેની લિપિ (દેવનાગરી) પણ દેશનો ધણોખરો ભાગ સમજે છે; ન સમજતા હોય તે સમજવા પ્રયત્ન કરે તો જલદીથી સમજી શકે તેમ છે. (૫) જુસ્સાદાર ભાષા છતાં તેમાં માધુર્ય પણ વસેલું છે. (૬) મુમ્તિમાન ભાષાઓની ઉર્દુ અને ફારસીના પણ તેમાં સંયોગ હોવાથી તેને પણ અનુકૂળતા આપે છે. (૭) વિદેશી ભ્રોષા પણ આ ભાષા હિંદમાં આવતાવિંત સમજી લેતા હોવાથી તેમની સાથેનો વ્યવહાર પણ યશ્ય શકે છે.

;

ઉપર જણાવેલાં કારણોથી તકની થાય છે કે હિંદમાં રાષ્ટ્રભાષાની જરૂર છે અને હિંદીભાષા જ રાષ્ટ્રભાષા તરીકે રાખવી ઇષ્ટ છે. આપણા અષા

ઉપસંહાર

જ પ્રાન્તો આ ભાષા શીખી લેવાનું કરે તો એકખીજા પ્રાન્તોની ધણી મુશ્કેલી ટળી જાય, મુસાફરી પણ સહેલાઈથી થાય, રાષ્ટ્રના ઘડતર માટે ઠપ કરોડ માણસો વિચાર કરતાં યશ્ય શકે, પરદેશી લોકોને પણ આ ભાષા શીખી લેવાની ફરજ પડે. આમ યતાં ભાષાની એકતાના અભાવે દેશોન્નતિ કે પ્રચારને માટે આવતી તે પ્રકારની મુશ્કેલીનો અંત આવે. પરમાત્મા હિંદમાં હિંદી ભાષાને રાષ્ટ્રભાષા થવાની તક આપે, એજ અભીપ્સા !

—ધન—

જે વધારેમાં વધારે નમ્ર બને, અને વધારેમાં વધારે મળ્યૂરી અને સેવા કરે તે મોટામાં મોટો. સેવા કરવી તે મૂંગી કરવી. કોઇની સામે વિરોધની વરાળ મુદ્દાં ન કાઢવી.

નમ્રતા કદી ન જૂલજે, નકામું વચન ન બોલજે, ખોટું આચરણ ન કરજો.

—સંત ક્રિસ્તિસ.

પરદેશી સાહિત્ય-સૃષ્ટિનું થાડું અવનવું

સ્પેનના યુદ્ધમાં અંચકારો તથા વર્તમાનપત્રકારો ક્ષ બાબુએ છે તે પ્રશ્નનો જવાબ ૧૪૮ લેખકોએ આપ્યો છે:

સરકારી તંત્ર તથા આત્મનિર્ણયને ટેકા આપનારાની સંખ્યા ૧૨૭ ની હતી; ૧૬ જણા તટસ્થ રહ્યા હતા, જેમાં એચ. જી. વેલ્સનો પણ સમાવેશ થાય છે; પાંચ જણા બળવાખોરોની પ્રતિ સહાનુભૂતિ દર્શાવતા હતા; આ પાંચમાંના ચાર રોમન કેથોલિક હોવાનું માનવામાં આવે છે તથા પાંચમો હોર્ડ કેમરોઝનો સગો થાય છે.

આ બધા જવાબોની એક પત્રિકા 'લેફ્ટ રિવ્યુ' તરફથી બહાર પાડવામાં આવી છે. તેની કિંમત માત્ર ૭ પેન્સ છે. જુદા જુદા લેખકો પોતાનો મત ક્ષ રીતે પ્રદર્શિત કરે છે તે જાણવું રસદાયક થઈ પડે તેમ છે.

બર્નાર્ડ શૉનો જવાબ તેની પાસેથી ધારેલ જવાબ જેવો 'અવર્ગણીય' છે.

કવેલિન વૉધ સ્પેનને માત્ર વર્તમાનપત્રના વાચક તથા મુસાફર તરીકે જ જાણે છે. જે તે સ્પેનિયાર્ડ હોત તો તે ક્રાંતિ તરફથી લડતો હોત.

આથી ઉલટું એચ. એમ. ટોમ્લિન્સન અંધાધૂંધીને તાબે થવા કરતાં ક્રાંતિના હાથે ગોળીબારથી મરી જવાનું પસંદ કરે છે.

*

*

*

મૂળ દક્ષિણ આફ્રિકાના રહેવાશી પણ હાલમાં લંડનમાં રહેતા મિ. રુઝવર્ટ ક્લૉટિના પુસ્તક 'Turning Wheels' (ટર્નિંગ વ્હીલ્સ) પર દક્ષિણ આફ્રિકાની સરકારે પ્રતિબંધ મૂક્યો છે.

આ પુસ્તકને અંગે સખત ઉદ્ઘોષો જાગ્યો હતો. કેમપની પ્રિન્ટિંગ સત્તા હેઠળથી નાસી છૂટવા જે ડચ આગેવાનોએ એક સૈકા પહેલાં ઐતિહાસિક કૃત્ય કરી હતી તેમના ચારિત્ર્ય પર આ પુસ્તકમાં ટીકા છે એમ પ્રતિપાદન કરવામાં આવ્યું છે.

પરિશ્રમના પ્રતિભામાં વિરોધ સભાઓ બરવામાં આવી હતી. તાત્કાલિક પગલાં ન લેવા માટે, વક્તાઓએ સરકારની સખત ઝાટકણી કાઢી હતી.

કેમપ ટાઉનમાં આ નવલકથાનું સૌથી વધારે વેચાણ થઈ હતું.

આ પુસ્તકની ૪૪,૦૦૦ નકલો ગ્રેટબ્રિટનમાં તથા ૧૬૦,૦૦૦ નકલો અમેરિકામાં ખપી ગઈ છે.

બ્યારે લેખકને આ પુસ્તક પર મૂકવામાં આવેલ પ્રતિબંધ સંબંધી કહેવામાં આવ્યું ત્યારે તેણે કહ્યું કે " મને બહુ રમુજ થઈ છે. "

તેણે જણાવ્યું કે " જોકે હું દક્ષિણ આફ્રિકાનો છું, પણ મારો જન્મ

પારિસમાં થયો છે. લગાઇ પહેલાં હું દક્ષિણ આફ્રિકામાં ગયો જ નહોતો. મારા પુસ્તકમાં ઇતિહાસ જેવું કશુંયે નથી.”

લેખકનું આ પહેલું પુસ્તક છે.

*

*

*

અમેરિકાના, ઇંગ્લંડના, કેન્ઝાક્ના તથા ક્રાન્સના અમુક પ્રકાશકોએ “ દેશનિકાલ થયેલા ”ની કૃતિઓની ઇનામી હરીફાઇ જાહેરી છે. કોઇ પણ રાષ્ટ્રનો માણસ હસ્તલિખિત લખાણ મોકલી શકે છે. પણ લેખક રાજકીય કારણોને અંગે પોતાના દેશમાંથી દેશનિકાલ થયેલ હોવાનો જોઇએ. પુસ્તક ઇતિહાસનું હોય કે ન પણ હોય પણ તે જર્મન ભાષામાં લખાયેલ હોવું જોઇએ. આ હરીફાઇ બંધ થવાની સુદત ઑક્ટોબરની છે.

*

*

*

અમેરિકાની માર્ક ટ્વેઇન એસોસીએશને માર્ક ટ્વેઇનનાં લખાણમાંથી દશ ખૂબ રમુજી ઉતાશ મોકલવા માટે ૫૦ ડૉલરનું ‘પ્રારમ્’ વાર્ષિક આંતરરાષ્ટ્રીય ઇનામ જાહેર કર્યું છે. હરીફાઇ ઑક્ટોબરમાં પૂરી થાય છે.

*

*

*

ઇંગ્લંડના જાણીતા પ્રકાશકો હોડર અને સ્ટુટને ૩૦ મી સપ્ટેમ્બર પહેલાં તેઓ સ્વીકાર કરે તે પ્રથમ નવલકથા માટે ૧૦૦ પૌંડના ઇનામની જાહેરાત કરી છે. સર ફિલિપ્સ ગિન્સ પુસ્તકની શ્રેષ્ઠતાનો નિર્ણય કરશે.

*

*

*

‘ આ વર્ષના પુલિટઝર પારિતોષિક માટે ૧૯૩૭ ના ક્યાં પુસ્તકોનાં નામ તમે આપો છો ? ’ આ પ્રશ્નનો નિર્ણય કરવા ‘ સેટર્સ રિવ્યુ ’ એ સમાલોચકોના તથા સાહિત્ય વિભાગના અધિપતિઓના મત લીધા. પરિણામે ‘ કેનેથ રામ્પર્સ ’ના પુસ્તક નોર્થ વેસ્ટ પાસેજ (North West Passage)ને વધુ મત મળ્યા.

*

*

*

પ્રચારમાંથી પાછું ખેંચી લેવામાં આવેલ પુસ્તક ‘ To beg I am ashamed ’ વાંચવાના ગુન્હા માટે ઓદ વર્ષની નોકરી છતાં મેરિદેમોર્નના એક રહેલો નોકરને તાજેતરમાં રજા આપવામાં આવી છે ! આ નિષિદ્ધ પુસ્તક વાંચવાની પ્રયત્ન કરતા પોતાના વિભાગમાં પડેલ પાર્સલમાંથી એક નકલ કાઢી લેવાની તેને કાલય મળી આવી, પરંતુ પુસ્તક વાંચતાં તે પકડાઇ ગયો !

*

*

*

પ્રખ્યાત જર્મન નવલકથાલેખક તથા નોબેલ પારિતોષિક મેળવનાર ટોમસ મેનને હમણાં જ ૧૯૩૭ નું કાર્ડિનલ ન્યુમેન પારિતોષિક આપવામાં આવેલ છે. જે કોઇ વ્યક્તિએ સાહિત્ય, કળા, વિજ્ઞાન અથવા તે ‘ માનવત્વવાદ ’ (humanitarianism) માં અગ્રગણ્ય ફાળો આપ્યો હોય તેને આ વાર્ષિક ઇનામ આપવામાં આવે છે. હરમે

થોડા જ વખતમાં અમેરિકન નાગરિક થવાનો છે. જ્યારે નાઝીપક્ષ સત્તા પર આવ્યો ત્યારે તેણે જર્મનીનો સ્વેચ્છાપૂર્વક ત્યાગ કર્યો. તેની મહાન નવલકથા ‘ જોસેફ ઇન ઇજિપ્ટ ’ (Joseph in Egypt) ના બે ભાગ તાજેતરમાં બહાર પડ્યા છે.

* * *
મિ. રિચર્ડ ચર્ચને તેની નવલકથા ‘ ધા પોર્ચ ’ (The Porch) ના માટે ‘ ફેમેના વાઇ લુ રુઝા ઇનામ ’ આપવામાં આવ્યું છે.

* * *
રમ વિના ‘ ગોન વિથ ધ વિન્ડ ’ (Gone With the Wind) નામક પુસ્તકનો ભાગ રંગભૂમિ પર ઉતારવા માટે સંગીતમય દાસ્તરસિકાના લેખક બિલ્લિસ રોઝે માર્ગરેટ મિચેલ તથા મેકમિલનની લેખિત મારી માગી છે.

એવી ગણતરી કરવામાં આવી છે કે હાલના પુસ્તકની પંદર લાખ નકલો માત્ર ઇંગ્લેન્ડ અને અમેરિકામાં જ ખપી ગઈ છે.

* * *
યુરોપની રાજકીય પરિસ્થિતિ પર પ્રકાશ પાડતું એક પુસ્તક, પત્રકારના ધંધામાં પડેલી, દુનિયાભરની સ્ત્રીઓમાં છૂપી રાજદારી આતમીઓ મેળવનાર તરીકે જાણીતી થયેલ મેડમ છનેવીવ ટેએલે તાજેતરમાં બહાર પાડ્યું છે. એ પુસ્તકનું નામ ‘ બ્લેક મેઇલ ઓફ વોર. ’ માત્ર છ આનાની કિંમતમાં અનેક પ્રકારનું સમૃદ્ધ સાહિત્ય પૂરું પાડનાર ‘ પેન્થ્રન ’ બુકસમાં તે પ્રગટ થયેલ છે. તેની ખેમુમાર નકલો બ્રિટનમાં ખપી છે. દરરોજની ત્રણહજાર નકલો લેખે સાત અઠવાડિયામાં ૧,૨૦,૦૦૦ નકલો ખપી ગઈ ! પુસ્તક પ્રકાશન અને વિક્રમમાં આ રેકર્ડ ગણાયો.

આટલા સમયમાં તેની ત્રણ આવૃત્તિઓ થઈ ગઈ છે, છતાં હજુ માગ વધતી જતી છે.

હિટલર અને મુસોલિનીની પ્રવૃત્તિ સંબંધમાં આ પુસ્તકમાં કોઈ અનેરી અગમ-વાણી ભાખવામાં આવી છે. નવલકથાઓનાં પુસ્તકો કરતાં પણ આ પુસ્તકનું વેચાણ ચઢી જાય તેમ લાગવાથી પુસ્તકપ્રકાશનની દિશામાં મેડમ ટેએલે નવી જ દિશા ખોલી છે.

પુસ્તકની જેમ જેમ નવી આવૃત્તિ પ્રગટ થાય છે, તેમ તેમ નવા જનાવોને ચર્ચાનું એક પ્રકરણ તેમાં ઉમેરાયા કરે છે. પુસ્તકની પ્રથમ આવૃત્તિ પ્રગટ થઈ ત્યારે બ્રિટનના વિદેશમંત્રી તરીકે કૅપ્ટન એન્થની એડન દત્તા, પણ તે પછી તેમને તરત જ રાજીનામું આપવું પડેલું; બીજી આવૃત્તિમાં એડનના રાજીનામાને લગતી પરિસ્થિતિની સંચોટ સમીક્ષા કરવામાં આવી હતી; અને ત્રીજી આવૃત્તિમાં હિટલરે ઓસ્ટ્રિયા કેમ હજમ કર્યું તેનું વર્ણન ઉમેરાઈ ગયું !

આમ પ્રત્યેક નવી આવૃત્તિ વખતે મેડમ ટેએલે તેમાં અદ્યતન જનાવોની ચર્ચા કરે છે.

છાટાલાલ માનસિંગ કામદાર.

થોડુંક જાણવા જેવું

રશિયાનાં વર્તમાનપત્રો :—રશિયામાં એંસી ભાષા બોલાય છે, અને વર્તમાનપત્રોની સંખ્યા દશહજાર ઉપર છે. 'For Warning Readers' એ પત્રની હમેશ પાંચ લાખ પ્રતો ખપે છે. તેની જ રીતે 'Culture and Life' એ પત્રની 'પણ તેટલીજ નકલ' ખપે છે. આ પત્રોમાં કલા, સંગીત, પોષાક, વર્તન, ભાષણ, સ્વચ્છતા, વ્યવહારશાસ્ત્ર, અને ઉચ્ચ રહેણીકરણી વગેરે વિષયો ઉપર માહિતી આપવામાં આવે છે. જેહૂતોનાં બાળકો માટે 'કોઝાક ચાઇલ્ડ' નામનું પત્ર નીકળે છે. તેની ખપત સાડા ત્રણ લાખ છે. રમત, ખેતી સુધારણા, સિનેમા, નાટક વગેરે વિષયોનાં અસંખ્ય માસિક છે. 'કોટેજ લેબોરેટરી' કરીને શાસ્ત્રીય યાંત્રો પ્રચાર કરનાર પણ એક પત્ર છે, જેનું વેચાણ ધણું મોડું છે. નિષ્ણાત તંત્રીઓ તૈયાર કરવાને ત્યાં ખાસ શાળાઓ છે. 'ચેઝન્ટસ્ ગેઝેટ' ની રોજ વીશ લાખ પ્રત ખપે છે. દેશભરમાં તેના વીશ હજાર ખબરપત્રીઓ છે, અને તે બધાને સારો પગાર મળે છે. મહિને એ મહિને લેખો આપનાર લાખો લેખકો છે. ખબરપત્રીઓ તરફથી આશરે ૧૫૦૦ કાગળો રોજ પત્રનાં કાર્યાલયોને મળે છે. રોજના કાગળો છૂટા પાડ્યા અને તેની યથાયોગ્ય વ્યવસ્થા કરવા માટે જ ૮૦ કારકુનો છે. એક પણ કાગળ ફાડી નાખવામાં આવતો નથી કે અનુત્તર રહેતો નથી. તંત્રીવર્ગ લગભગ ૧૫૦૦ ગામડાંનાં વર્તમાનપત્રો સાથે સંબંધ રાખે છે. આ વર્તમાનપત્ર માટે છ હજારની બે આગ-ગાડીઓ તેમ જ ૧૦ વિમાનો રોકવામાં આવેલ છે. આ આગગાડીમાં પત્રકો, રેડીઓ, સિનેમા વગેરે સાહિત્ય લઈ જવામાં આવે છે, અને આજુબાજુનાં ગામડાંમાં તેનો ઉપયોગ કરવામાં આવે છે. અત્યંત દૂરના ભાગમાં પ્રચાર કરવા માટે વિમાનો રાખવામાં આવ્યાં છે. જનતાનો દુઃખો નિહાળવા અને તેનો ઉપાય સૂચવવા માટે અનેક તંત્રીઓ પ્રવાસ કરે છે. આ વૃત્તપત્રની અંતિમ માલિકી સરકારની જ છે. પ્રચારકાર્ય કરવું એજ એનું મુખ્ય ધ્યેય છે, નવીન સમાજપદ્ધતિનું નામરિકોને શિક્ષણ આપવું એ આ પ્રચારની મૂળભૂત કલ્પના છે.

x

x

x

બ્રિટિશ પ્રજાની સાહિત્ય-લક્ષિત :—'પીટર પેન' નામે અમર નાટકનો લેખક મશહૂર બ્રિટિશ નાટ્યકાર સર જેમ્સ યેરી હમણાં જ મૃત્યુ પામ્યો. તે જે ઝુંપડીમાં જન્મેલ તે ખરીદી લેવા અમેરિકાથી માંગણી આવી છે. તે રકાંટલેડમાં આવેલ છે. જે ગૃહસ્થના કબજામાં એ ઝુંપડી છે, તેણે વર્તમાનપત્રના પ્રતિનિધિઓને જણાવ્યું કે મારી પાસે આવી અનેક માંગણીઓ આવી છે અને મને તે માટે ધણી મોટી રકમોની લાલચ અપાઈ છે, પણ હું તે વેચી પરણીને દેવા માગતો નથી. જો લોકો તે સાચવી રાખવા માગતા હોય તો યોાહી કિંમતે પણ હું તે મારા રાખીને

ચરણે જ ધરના ઉત્સુક છું. સાહિત્યકારોની જ્યાં આવી ગુણપૂજા થતી હોય, ત્યાં રાષ્ટ્રની ઉન્નતિ કેમ ન થાય ?

x

x

x

કવિ નર્મદ-નિવાસુ:—સુરતમાં નર્મદ ચકલા પાસે આમલીરાતમાં આવેલ સદગત કવિ નર્મદાચંદ્રનું સરસ્વતીજીનન જાણીતું છે. આ મકાન એક વાર સુરતના સાહિત્યનું કેન્દ્ર હતું. કવિ નર્મદે ત્યાં બેસીને કંઈક અંશે લખ્યા છે. એ મકાન નર્મદ ચલાખી રમારક)સર્મિતએ કવિ નર્મદની યાદગીરીમાં ખરીદ્યું એવી સૂચનાઓ થઈ હતી, પણ તેના હાલના માલિકે તેની કિંમત વધારે માગવાથી એ ખરીદી શકાયું ન હતું. એટલે એ યોજના ખોરબે પડી હતી. પરંતુ હવે કવિની જ યાત્રિના એક સાક્ષર શ્રી ગિજેન્દ્ર લાલચંદ્ર પંડ્યા એમ. એ. એ તે મકાન ખરીદી લીધું છે. તેઓ એક પ્રખ્યાત નાટ્યલેખક છે. અને કવિ તરફની લાવનાથી પ્રેરાઈ એ મકાન જીત્યું હોવા છતાં તેમણે તેના સારા પૈસા આપી તે ખરીદી લીધું છે.

x

x

x

શ્રી છુદ્ધિવર્ધક પુસ્તકાલય:—શાળેસ ગુજરાતી-સમા હરનક ચાલના શ્રી છુદ્ધિવર્ધક પુસ્તકાલયને અઠ સાલ ધણી સારાં પુસ્તકો બેટ મળતાં તે ધણી સમૃદ્ધ થયેલ ગણાશે.

આ સભાના પુસ્તકાલયમાં ૪૬૫ હસ્તલિખિત પુસ્તકો સંગ્રહાયેલાં છે, જેમાં એથી વધુ અંશે લખાયેલા છે. તેમાં દર વરસે વધારો જ થતો રહ્યો છે. એ પુસ્તકાલયને સદગત ન. બો. દિવેદીયા તથા લાખ ચાંદલાખ મુછાળા તરફથી ધણી કિંમતી પુસ્તકો બેટ મળ્યાં છે. તેમાં શ્રી. દિવેદીયાનો સંગ્રહ કેટલો કિંમતી છે તે સુવિદિત છે. તેમાં કેટલાંક પુસ્તકોમાં તો તેઓના હાથની લખેલી નેધિ પણ છે. એ રીતે એમના હસ્તાક્ષર પણ જળવાઈ રહેશે.

શ્રી. ચાંદલાખએ બેટ આપેલ પુસ્તકોમાં કેટલાંક તો ધણી અમૂલ્ય અને અપ્રાપ્ય છે. “સાહિત્ય” માસિકની આદિઓ અંત સુધીની શાષ્ટો ઉપરાંત બીજા કેટલાંક જીતાં અને હાલમાં કુપ્રાપ્ય માસિકો દિ. બા. કૃષ્ણલાલ મો. ઝવેરી તરફથી બેટ મળ્યાં છે.

નાનાલાલ કે. પટેલ

—૫—

મારા અભ્યાસગૃહમાં મને ખાત્રીપૂર્વક માત્ર છુદ્ધિમાનો સાથે જ વાર્તાલાપ કરવાનું મળે છે; ત્યારે બહાર તો મૂખાઓના સંસર્ગમાંથી છૂટવું સુરકેલ થઈ પડે છે.

—સર વિ. વાલર.

પુસ્તકાલયોની તપાસણી

નીચેના પ્રચારકોએ જણાવેલી મુદત દરમિયાન નીચેના સ્થળોની મુલાકાત લઈ પુસ્તકાલયોની તપાસણી, વ્યવસ્થા, વર્ગીકરણ તથા પ્રચારની કામગીરી બજાવી છે:—

૧. વડોદરા પ્રાંત પ્રચારક રા. છગનલાલ મથુરભાઈ પટેલ : જુલાઈ માસમાં:—કરજણ મહાલના—(૧) કાઠીઆ (૨) દેરાલી (૩) કાળા (૪) સામરા (૫) કોતેપુર; પાદરા મહાલના—(૬) રણ (૭) કણ્ઠ (૮) અમોળ (૯) માસર (૧૦) કુરાલ (૧૧) ગામેલા (૧૨) ગવાસદ (૧૩) મુલાલ (૧૪) લોલા (વાચનાલય છે: મોસમમાં પુ. માટે ફાળો કરવા ગામલોકોએ કળ્પદ્યુ છે) (૧૫) ચિત્રાલ (૧૬) તીથોર (૧૭) દૂધવાડા (૧૮) કરખડી (૧૯) ચોકારી (૨૦) ડબકા (૨૧) મુજપુર (૨૨) નરસીપુરા (૨૩) વડુ (૨૪) વિશ્રામપુરા (૨૫) કરણાકુવા (૨૬) ભોજ (૨૭) મોલારોડ એ. વી. રફ. પુ.

(એકેએક પુ. ની મેળવણી કરી છે: વિષયવારી નામવારી જેમનાં નહેતાં તે કરી આપ્યાં છે વા અધૂરાં હતાં તે પૂરાં કરી આપ્યાં છે.)

૨. અમરેલી પ્રાંત પ્રચારક રા. લાલશંકર કલ્યાણજી ભટ્ટ : એપ્રિલથી જુલાઈ : અમરેલી મહાલના—(૧) દેરીયાનાગસ (૨) લાલાવદર (૩) સરંભડા (૪) અમરેલી રમ્યાન લા.; ધારી મહાલના—(૫) ચલાલા (૬) આંબરડી; દામનગર મહાલના—(૭) ચલાડીઆ (૮) પાડરશીંગા (૯) રાભડા (વર્ગીકરણ થયું છે) (૧૦) કાંસા (૧૧) દહોયરા (વાચનાલય છે: પુસ્તકાલય મેળવવા ગામની ઉત્સુકતા જણાય છે) (૧૨) ધામેલ (૧૩) આંબરડી (૧૪) નારણગઢ (૧૫) ચાવડ (કળાદની જરૂર) (૧૬) દામનગર.

(વર્ગીકરણ નં. ૫ ને ૯ સિવાયનું બધાંનું બાકી હોઈ સત્વરે થઈ જવાની જરૂર.)

૩. ધારી મહાલ માનક પ્રચારક રા. વૃજલાલ દ. મહેતા : મે માસમાં:—(૧) દલખાણીઆ (જ. ર. નવું થવાની જરૂર) (૨) ચલાલા (ક. પુ. ની પેટીઓ મંગાવી સેન્ટરમાં ફેરવવાની લાભમણુ) (૩) દીતલા (વર્ગીકરણ થવાની તેમજ વાચનપ્રચાર વધવાની જરૂર)

૪. વિસનગર મહાલ માનક પ્રચારક રા. ઉમિયાશંકર લ. દવે : જુલાઈમાં:—(૧) વડુ (૨) સાવસણા (૩) કાંસા (૪) વાલમ (૫) રણાસણ તા. વિગ્નપુર (૬) ભાન્ડુ (૭) ભોકરવાડા.

૫. સાવલી મહાલ માનક પ્રચારક રા. સોમાભાઈ ગરબડભાઈ : જુન-જુલાઈમાં : (૧) શારદાપુર (૨) શાંતીપુર (૩) કાચલા (૪) મર્મપુર (૫) વેજપુર.

‘આપવીતી’નું પરિણામ સહિત નિવેદન

ઉપરોક્ત પરીક્ષા, જાહેર થયા પ્રમાણે, તા. ૨૪-૭-૩૮ ના રોજ જે તે સ્થળે લેવાઈ ગઈ. એને માટે ગુજરાત-કાર્દિયાવાડનાં ૨૮ ગામોનાં ૧૧૦ ઉમેદવારોની અરજીઓ આવેલી, તેમાંથી ૨૩ ગામનાં ૪૩ લાખએનોની ઉત્તરવહીઓ અમાગ તરફ આવેલી હોવાથી કુલ ૪૩ જગ્યા આ પરીક્ષાને લાભ લીધે હોવાનું જણાય છે. આ સંખ્યા, એની પુરોગામી તથા પરીક્ષાઓને મુકાબલે, અલગત, બહુ હુદ્દક છે; પણ તે પરીક્ષાની જાહેરાત પ્રમાણમાં ટુંક મુદતી હતી તેને, તેમજ પરીક્ષા માટે દરેકાં પુરત-કની નકલો છૂટથી પૂરી પાડવાની આગલી પરીક્ષાઓ માટે અખત્યાર કરેલી નીતિ અંધ પાડવામાં આવી તેને આભારી હોય એમ માનીએ છીએ. આકી, શિષ્ટ વાચનસિક જનતાનો, પરીક્ષાની આ યોજના પ્રત્યેનો, રસ મોજો પડ્યો હોય એમ તો નથી જ માની શકતા. અમારી એ માન્યતાની થયાર્થતા તો પંદરમી પરીક્ષાનો લાભ આપના કરતાં વધારે સારા પ્રમાણમાં લેવાય ત્યારે જ સિદ્ધ થાય. પંદરમી પરીક્ષા માટેની જાહેરાત ચાલુ અંકમાં જ છે, તે જોઈ લખને એનો લાભ લેવા લેવાવવા માટે જરૂરી બંધી જ તૈયારી આજથી જ કરવા માંડવા લાગતાવળગતા સર્વ કોષ્ટને ભક્ષામણ કરવામાં આવે છે.

ચૌદમી પરીક્ષામાં જેટલા ઉમેદવારોનું ધંધાવારી પ્રમાણ નીચે પ્રમાણે છે:—
૨૮ શિક્ષક; ૬ વિદ્યાર્થી; ૭ ખેડૂત; ૧ વેપારી; ૧ કારકુન.

છોડવા દેલા ૮ પ્રમો પૈકી ફરજિયાત છોડવા દેલા ૧ લા તથા ૧૦ મા સવાલનાં દરેકના ૧૪ ગુણ અને આકીના દરેકના ૧૨ ગુણ રાખી ઉત્તરપત્રો તપાસતાં જેટલા ઉમેદવારોમાંથી ૪૧ ઉમેદવારો ઉત્તીર્ણ થયા છે. એટલે પરીક્ષાનું પરિણામ આ વખતે લગભગ ૬૫-૩૫ ટકા આવેલું ગણાય. ઉત્તીર્ણ થનારામાં ૨૮ શિક્ષકો, ૫ વિદ્યાર્થીઓ, ૬ ખેડૂત, ૧ વેપારી તથા ૧ કારકુન છે.

મે ૧૯૩૮ ના અંકમાં પ્રસિદ્ધ થયેલી સદર પરીક્ષા માટેની જાહેરાતમાં જણાવ્યા પ્રમાણે પરિણામપત્રકના પ્રથમ ૨૦ નંબરો, ઉપરાંત * ચિહ્નવાળા ટ્રેનીંગ કોલેજોનો લાભ સંપૂર્ણ નહિ પામેલા શિક્ષક, અંગ્રેજી પાંચ ધોરણ મુખીના વિદ્યાર્થી અને વેપારી ખેડૂત નોંધર વર્ગના ઉમેદવારો પૈકી ઉત્તીર્ણ થનારા ૧૦ જણ ધનામને પાત્ર દૂર છે. તે દરેકને મળવાની ધનામની રકમ જેના તેના નામની સામે શેરાના ખાનામાં દર્શાવવામાં આવી છે. કુલ રૂ. ૩૫) નાં ૩૦ ધનામો આ પરીક્ષા અંગે વહેંચાશે. અત્રેની તેમજ ઉમેદવારોની સગવડની ખાતર ધનામની રકમ રોકડમાં આપવાની નીતિ અંગે ફેરથી પ્રહણ કરી છે, છતાં જેમની ધન્ય ધનામની રકમ પૂરતી કિંમતનાં

પુસ્તક લેવાની હશે, તેઓ પુસ્તક, અલગત, મંગાવી શકશે. તેથી ધનામ મેળવવા ભાગ્યશાળી થયેલા ભાષ્યોને વિનંતિ કે પોતાને ધનામ રોકકમાં જોઈએ છે કે પુસ્તક રૂપે, તથા તે કોઈની મારફત રૂબરૂથી મંગાવી લેવું છે કે ટપાલ રસ્તે, તે ચાલુ માસ આખર સુધીમાં જ જોઈએ તેણે અવરખ જણાવી દેવું. મુદત વીત્યે જે તે રકમ અત્રેથી જેને તેને ખર્ચે મળીઓડેથી રવાના કરી દેવાની તજવીજ કરાશે.

અગાઉની પરીક્ષાઓની માફક આ વખતે પણ જે તે સ્થળના શિક્ષક, મંત્રી કે અન્ય ગૃહસ્થોએ નિરીક્ષક તરીકેની સેવા સમર્પી પરીક્ષાના કામમાં જે મદદ કરી છે, તે બદલ એ સર્વ કોઈને અંતઃકરણપૂર્વક આભાર માનીએ છીએ.

પરીક્ષામાં ખેડેલાની સંખ્યા ઝાઝી નહિ હોવાથી આ વખતે ઉત્તીર્ણ-અનુતીર્ણ બધાને પરિણામપત્રકમાં સ્થાન આપવાનું યોગ્ય ગણ્યું છે:—

પરિણામ

અનુ. નંબર	ઉમેદવારનું નામ	ગામ	ધંધો : અભ્યાસ	ગુણ	શ્રેણી નામ રૂ.
૧	ચંદુભાઈ લક્ષ્મણભાઈ આરોટ	ચુનાવી	શિ. સિનિયર	૭૭	૫)
૨	પુરુષોત્તમભાઈ બીખાભાઈ પટેલ	વસો	શિ. મેટ્રીક	૭૬	૪)
૩	ધર્મરભાઈ મોતીભાઈ પટેલ	વડુ	શિ. સિનિયર	૭૫	૩)
૪	નાનજીભાઈ જોડીદાસ પટેલ	ધરલામપુર		૭૨	૨)
૫	હરગોવિંદલાલ મોરારજી પંડ્યા	જીરા	શિ. મે. સિ.	૭૦	૧)
૬	રતીલાલ કૃષ્ણાશંકર ત્રિવેદી	ભીલુપુર	શિ. સિનિયર	૬૯	૧)
૭	તુળસીભાઈ હાથીભાઈ પટેલ	નરસીપુરા	"	૬૫	૧)
૮	મણિશંકર ભીમજી ઠાકર	સરસીયા	"	૬૪	૧)
૯	નટવરલાલ ગીરધરલાલ શાહ	ચિનોર	વેપાર. મેટ્રીક	૬૩	૧)
૧૦	ધર્મરલાલ મૂળશંકર ઠાકર	સિંધાજ	શિ. સિનિયર	૬૦	૧)
૧૧	રવિશંકર છોટાલાલ જોશી	નડા		૫૯	૧)
૧૨	છોટુભાઈ રામજીભાઈ પટેલ	માણેળ	શિ. મે. સિ.	૫૯	૧)
૧૩	બાલુભાઈ જોડાભાઈ પટેલ	વસો	શિ. મે. મોન્ટે.	૫૭	૧)
૧૪	કૃષ્ણાશંકર મોહનલાલ બ્યાસ	મેરવાડા	શિ. સિનિયર	૫૭	૧)
૧૫	હરિભાઈ પુંજભાઈ મકવાણા	સિદ્ધપુર	શિ. મે. સિ.	૫૭	૧)
૧૬	દિલિપચંદ્ર માધવલાલ પંચોળા	નાનીકેડી	"	૫૫	૧)
૧૭	રમણિકલાલ ચુનીલાલ ઝાલા	અમરેલી	વિ. અભ્યાસ	૫૫	૧)
૧૮	કુલાભાઈ ચંકરભાઈ પટેલ	પીજ	શિક્ષક	૫૪	૧)
૧૯	જીવજીલાલ કૃપાશંકર પંડ્યા	કલુઝ	શિ. ગ્ર. ધો. ૭	૫૩	૧)
૨૦	મથુરભાઈ વર્ધાભાઈ પટેલ	નડા	શિ. મે. સિ.	૫૧	૧)
૨૧	કાળીદાસ લક્ષ્મણભાઈ પટેલ	વેમાર	કારકુ. ૧. મેટ્રીક	૫૦	
૨૨	પ્રભોધચંદ્ર નાણુકલાલ ચોકસી	વડોદરા	વિ. અ. ધો. ૩	૪૭	ના ઉ.
૨૩	મગનલાલ જગન્નાથ ભટ્ટ	વસો	શિ. સિનિયર	૪૫	

૨૪	મગનભાઈ શંકરભાઈ પટેલ	વસો	શિ. મધ્યમપદ	૪૪	
૨૫	ભાઈલાલભાઈ આપુભાઈ પટેલ	વેમાર	ખેતી. ગુ. ધો. ૭	૪૩	ના ઉ.
૨૬	શેરખાં સાયુભીયા ચૌહાણ	મેરવાડા	શિ. ગુ. ધો. ૭	૪૩	ના ઉ.
૨૭	ભીમસિંહ મલીજભાઈ સોલંકી	વિશ્રામપુરા	ખેતી. ગુ. ધો. ૭	૪૧	ના ઉ.
૨૮	આશાભાઈ માંદાભાઈ પટેલ	ભોજ	શિ. પ્રથમપદ	૪૦	
૨૯	કેશવલાલ દેવશંકર ભટ્ટ	વડોદરા	વિ. ક. ઇ. આર્ટ્સ	૩૮	
૩૦	મોતીભાઈ મુલાખભાઈ પટેલ	પાછીયાપુરા	ખેતી	૩૮	ના ઉ.
૩૧	રાવજીભાઈ શનાભાઈ પટેલ	બાકરોલ	બાલશિ. ગુ. ધો. ૭	૩૮	ના ઉ.
૩૨	મનસુખરામ જયશંકર બાસ	નડા	શિ. મધ્યમપદ	૩૭	
૩૩	વાડીલાલ કુંગરભાઈ નાયક	જામળા	શિ. પ્રથમપદ	૩૬	
૩૪	રમણલાલ મણિલાલ શુક્લ	વસો	વિ. અ. ધો. ૫	૩૬	ના ઉ.
૩૫	રેવંદાસ જીવાભાઈ	વસો	શિ. પ્રથમપદ	૩૪	
૩૬	કાળીદાસ હરજીવન જોશી	વેમાર	”	૩૪	
૩૭	રતનલાલ જવેરભાઈ પટેલ	વેમાર	ખેતી. ગુ. ધો. ૭	૩૪	ના ઉ.
૩૮	ભાઈલાલભાઈ જવેરભાઈ પટેલ	પાછીયાપુરા	ખેતી	૩૪	ના ઉ.
૩૯	રમણભાઈ ડાલાભાઈ કુકર	વસો	વિ. અ. ધો. ૩	૩૪	ના ઉ.
૪૦	લીલાભાઈ શંકરભાઈ પટેલ	વેમાર	ખેતી. ગુ. ધો. ૫	૩૩	
૪૧	દાથીભાઈ પુરષોત્તમ પટેલ	વસો	શિક્ષક	૩૩	
૪૨	ગંભીરસિંહ અભેસિંહ ઠાકોર	વેમાર	ખેતી. ગુ. ધો. ૭	૧૦	
૪૩	મધુભાઈ લીખાભાઈ અમીન	વસો	વિ. અ. ધો. ૪	૪	

હેવટે, આ પરીક્ષા માટે કરેલું ‘આપવીતી’નું પુસ્તક ખરેખર પ્રેરણાત્મક વસ્તુ ધરાવનારું હોય પરીક્ષા નિમિત્તે વાંચવાને જેઓ લાગ્યશાળી ન થયાં હોય તેવાં શિષ્ટ સાહિત્ય-વાચનનાં રસીયાં સર્વ ભાઈબહેનોને તે એક વાર જરૂર વાંચી જવાની ભલામણ કરીએ છીએ.

૦/૦ પુ. સં. સં. મંડળ હિં.
રાવપુરા, વડોદરા.
તા. ૪-૮-૩૮

ના. નં. ચોકસી
સહમંત્રી
૧૦ રા. પુ. મંડળ.

વાચનનો રસ, જે મારે ભાઈપણનો અજેય મિત્ર છે, તેને બદલે જો કોઈ મને દુનિયાની સઘળી દોલત આપી કે તોપણ હું તેનો ત્યાગ કરું નહિ.

વડોદરા રાજ્ય પુસ્તકાલય મંડળ વિભાગ

જાહેરાત નં. ૧ / ૧૯૩૮-૩૯

શિષ્ટ વાચનની ૧૫ મી પરીક્ષા

શિષ્ટ વાચનની ૧૫ મી પરીક્ષા સન ૧૯૩૯ ના જાનેવારી માસની ૨૨ મી તારીખ ને રવિવારે, સવારના ૭ા થી ૧૦ા ના સમયમાં, જે તે સ્થળે લેવાશે. પરીક્ષા માટે નવજીવન પ્રકાશન મંદિરનું ‘અપંગની પ્રતિભા’ કે જેમાં જન્માંધ અમેરિકન કુમારિકા હેલન કેલરનાં પ્રેરણાત્મક છવન પ્રસંગોની વાનગી સંગ્રહાષ્ટ છે તે પુસ્તક રાખવામાં આવ્યું છે. એની કિંમત ૦-૧૨-૦ હોય પુન સં ૦ મંડળમાંથી મળી શકશે. જે પુસ્તકાલયોમાં એ પુસ્તક ન હોય તેમણે ચાલુ વર્ષના જાન્યુઆરી પુસ્તક-પસંદગીમાં તેને સ્થાન આપી તે એકલુચ વહેલામાં વહેલી તકે ટપાલ રસ્તે વા કોષ્ટ આવતા જતા સાથે મેળવી લેવું ઘટે છે, કે જેથી પરીક્ષાનો લાભ લેવા ઇચ્છનારાં પોતાને ત્યાંના શિષ્ટ વાચન-રસિક ભાઈજાહેનોને પુસ્તકને અભાવે પરીક્ષાનો લાભ લેવાનો વિચાર માંડી વાળવાપણું ન રહે. મહાલ પુન મંડળોના બચસાપકોને આ મંજૂરી ધરતો પ્રચાર કરવાની, તેમજ પુસ્તકની જરૂરી નકલો ખરીદી લઈને મહાલનાં ઇચ્છુક ઉમેદવારોને વારાફરતી પૂરી પાડવાની ફરજ અદા કરવાની બલામણુ કરવામાં આવે છે.

ઇચ્છુક ઉમેદવારોએ પોતાનાં નામ, ઠામ, ઉમ્મર, અભ્યાસ, ધંધો ને પોસ્ટનું સ્થળ અવશ્ય જણાવી રાજ્ય પુન મંડળના મંત્રીને શિરનામે મોકલ્યાં મોકલી તા. ૮-૧-૩૯ સુધીમાં પોતાની ઉમેદવારી નોંધાવી દેવી જોઈશે. શિષ્ટ વાચનની આવી પરીક્ષાનો લાભ સમજનારાં અને તેનો સુસ્વાદ ચાખેલાં ભાઈજાહેનો તો આ જાહેરાત વાંચતાં જ તેમ કરી દે, એમ ઇચ્છીએ છીએ. પરીક્ષા જે ગામે આપવાની હોય તે ગામે ટપાલ અઠવાડિયામાં ક્યે ક્યે દિવસે આવે છે તે અચૂક જણાવવું. પરીક્ષાની મુદત દરમ્યાન શિરનામાનો ફરફાર થાય તો તેની ખચર જે તે વખતે તરતજ આપવાની ખાસ બલામણુ છે.

ઇનામ

પરીક્ષામાં ઉત્તીર્ણ થતા ઉમેદવારો પૈકી પહેલા ૪ નંબરોને અનુક્રમે રૂ. ૫), રૂ. ૪), રૂ. ૩), રૂ. ૨), તથા નં. ૫ થી ૨૦ સુધીનાને રૂ. ૧) નું ઇનામ અપાશે. ઉપરાંત ઉત્તીર્ણ થતી બે ઉમેદવારો પૈકી પ્રથમની ૧૦ ને રૂ. ૧) તથા દ્વિતીય કોલેજનો લાભ સપૂરો નહિ પામેલા શિક્ષકો, અંગ્રેજી પાંચ ધોરણ સુધીના વિદ્યાર્થીઓ તથા સામાન્ય બહુતરવાળા ખેડૂત, ધરીગર, અને વેપારી વર્ગ પૈકી ઉપલા ૧૦ નંબરોને રૂ. ૦ા ઇનામ આપવાની જોઈવણુ રહેશે. ઇનામ રોકડમાં અપાશે: જતાં જેમની ઇચ્છા હશે તેમની પોતાની પસંદગીનાં પુસ્તક તેમના ખર્ચે મોકલી આપવાની સગવડ રહેશે.

૦/૦ પુન સં ૦ મંડળ લિ.,
રાવપુરા, વડોદરા.

મોતીલાલ નં. અમીન
મહિલાઈ મં. કાશીવાળા.
માનદ મંત્રીઓ,
૧૦ સં ૦ મંડળ

૧. તક્ષશીલાની રાજમાતા:—કર્તા, ઉછરંગરાય દેશવરાય ઝોઝા; પ્રકાશક, જીવજીલાલ અમરશી મહેતા, મુંબાઈ તથા અમદાવાદ; ૧૯૩૮; કદ ૧૧ પેજ, પાન ૨૩+૫૦૦; કિં. રૂ. ૩-૮-૦; પાકું સચિત્ર આરજાદનવાળું પૂઠું; ચિત્ર નાવિકાનું જ છે.

જાણીતા પ્રસિદ્ધકર્તા અને લેખક ભાષશ્રી જીવજીલાલ અમરશી જ્ઞાનવર્ધક પુસ્તકમાળાના પ્રકાશક તરીકે પ્રસિદ્ધ છે. જ્ઞાનવર્ધક પુસ્તકમાળાનું આ ૮૬ મું પુસ્તક છે. અન્ય કેટલીક માળાઓ થોડે થોડે સમયે ચમકી રહી વિદ્યુત માફક અદસ્ય થઈ ગઈ ત્યારે ભાષ જીવજીલાલની આ માળા મારફત એઓ સારા સિદ્ધ લેખકોની રસસામગ્રી શુજરાતી સાહિત્યમાં સતત આપતા રહ્યા છે. એ માળાનાં પુસ્તકો, ઉપયોગી, રસમય અને ઊંચેરક હોય છે. પ્રસ્તુત પુસ્તક પણ એજ ઢાંટીનું છે. ભાષશ્રી ઉછરંગરાય લેખક તથા સામયિકના અધિપતિ તરીકે આક્રિષ્ટમાંથી રસમય અને ઉચ્ચ ઢાંટીનું સાહિત્ય સરજી રહ્યા છે. આ નવલકથા પણ એમનું નવલકથાકાર તરીકે નામ આગળ લાવે છે. ખી. એ. ની ઉપાધી લીધા પછી એઓ મુંબાઈની રાષ્ટ્રીય શાળાના મુખ્ય અધ્યાપક તરીકે જાણીતા થયા હતા, પરંતુ એ સંસ્થા કાળે કરી બંધ પડતાં તેઓ આક્રિષ્ટ ગયા અને ત્યાં આપણા હિંદીભાષાઓની સ્થિતિ સુધારવાના પ્રયત્નોમાં જોગાઈ એક સામયિકના અધિપતિ થયા. ત્યાંથી પાછા હિંદુસ્તાન આવ્યા અને હમણાં પણ આ દેશમાં જ હશે એમ ધારૂં છું.

તક્ષશીલા એ બૌદ્ધ સમયનો વિદ્યાપીઠ માટે મથક છે. અત્યારે તો ત્યાં માત્ર ખંડિયેરો જોવામાં આવે છે. નજીક નજીકમાં ત્રણ નગરો નગર પડે છે, પુરાતત્ત્વખાતાએ જોદકામ કરી કાઢેલી કિંમતી અને ઉપયોગી વસ્તુઓનું ત્યાં એક સંગ્રહસ્થાન પણ છે. તેના સંચાલકને ક્યુરેટર કહેવામાં આવે છે. તેના હાથ નીચે બે ત્રણ મદદનીશો છે અને બે ચાર પટાવાળા છે. સંગ્રહસ્થાનનું મકાન તક્ષશીલાના મુખ્ય શહેરની પાસે જ છે. સંગ્રહસ્થાનમાં પટથરની મૂર્તિઓ, હીંકરનાં મોટાં વાસણો, નકસીદાર પટ્ટા, સોના રૂપાનાં ધરેણાં, સીકકા, હથિયારો વગેરે ધણી વસ્તુઓ સમક્ષ જોવાથી એ સ્થળની તે સમયની સંસ્કૃતિ સંબંધી આપણને સારો ખ્યાલ આવે છે. શ્વાલોની અસલી રાજ્ય-વ્યવસ્થા અને તેમના આધિપત્ય સામે પછાત વર્ગ અને બૌદ્ધધર્મના બળવો આમાં વર્ણવેલો છે.

રાજમાતા રંભાદેવી બાળકુમાર આગ્નીદેવ વતી પ્રધાનોની મદદથી રાજ્ય કરે છે. રાજ્યની સત્તા રાજસુરદેવ શ્રી દેવશર્માની આજ્ઞાનુસાર આવે છે. રાજકુટુંબનું નિયમન પણ તેમની આજ્ઞાનુસાર કરવું પડે છે, એ પરિસ્થિતિ સાચું રાજ માતા

પોતાની સ્વચ્છંદતાના પોષણથી બંડ જગાવવા વિચાર કરે છે. તેને બૌદ્ધ ભિખ્ખુ તથા મહાન સિકંદરના પ્રતિનિધિઓની સહાય છે. રાજમાતા વિલાસની શોખીન હોવાથી તેમજ જાતે સ્વરૂપવાન અને શુદ્ધિશાળી હોવાથી બૌદ્ધ ભિખ્ખુ તથા નન્દન અને તુષારના હાથમાં રમે છે. છતાં રાણી દેવશર્માના શિષ્ય વિષ્ણુશર્મા ઉપર મોહિત થઈ, તુષારને અદલે વિષ્ણુશર્માને લલચાવવા પ્રયત્ન કરે છે; પરંતુ દેવશર્માનો આ બાલબ્રહ્મચારી શિષ્ય અડગ રહે છે, અને રાજમાતાના બધા પ્રયત્નો નિરથક જાય છે. આખરે વિષ્ણુશર્મા પોતાનું ધાયું રાજમાતા પાસે કરાવી તેનામાં પશ્ચાત્તાપ પ્રેરે છે અને સિકંદરને રાજ્યમાં નોતરી સિકંદરની કુદૃષ્ટિ પામી જઈ શિકરમાંથી પોતાનું હરણ કરવાનું વિષ્ણુશર્માને કળૂલ કરાવે છે. સિકંદર તક્ષશીલાની મદદથી હિંદુસ્તાનમાં પગપેસારો કરવા માગે છે. વિષ્ણુશર્માનો જીવજન મિત્ર વામદેવ તથા દાસી ચંદ્રલાગા રાજમાતાની સામા થાય છે અને સિકંદરનો સામનો કરવા વિતરતા (એલમ) નજીકનો રાજ પુલસ્તિ તક્ષશીલાની સ્થિતિ તપાસી દેવશર્માના દૂતનું સ્વાગત કરી તક્ષશીલાના દૂતને પાછો કાઢી વામદેવને, પોતાનો જીવ બચાવવાના ક્ષતામ તરીકે પોતાના મંડળશ્રેયમાં નીમી સિકંદર સામે થવા તૈયારી કરાવે છે. હાથ આવેલી બાજુ ધૂળ મળે છે અને સિકંદરને મદદ કરી તક્ષશિલા તેને સોંપાવે તે પહેલાં નન્દનને (મિનાન્દરને) કેદ પકડાવે છે. ગુસ્સામાં સિકંદર મિનાન્દરને તક્ષશિલા પહોંચ્યા પછી મારી નાખે છે અને રાજમાતાના હરણથી પોતાની કફોડી સ્થિતિ યાદેલી જાણી માંડી ચર્ધ જાય છે અને પછી પશ્ચાત્તાપમાં કોષ જોડે બેસતો નથી. સરદાર સેલ્યુક્સ તક્ષશીલાના રાજખીજ ઉદયનદેવની બધી માગણી સિકંદર પાસે સ્વીકારાવી રાજમાતાને શોધી કાઢવા તત્પર થાય છે. પરંતુ તે પોતાની મુશ્કેલી પાર પાડી શકતો નથી. સરદારે તથા સૈનિકો દેશમાં પાછા જવા દબાણ કરે છે અને સિકંદરને ન છૂટકે તે કળૂલ કરવું પડે છે. તક્ષશિલાએ સિકંદરને આમંત્રણ મોકલતાં દેવશર્મા પોતાના બધા બાલબ્રહ્મચારીઓ સાથે તપોવનનો અગ્નિથી નાશ કરી ચાલ્યો જાય છે. એ દરમિયાન રાજમહાલયમાંના કેટલાક બનાવોથી રાજમાતા રંભાદેવીની આંખ ઉઘડે છે અને તક્ષશીલાના બચાવ માટે વિષ્ણુશર્માની મદદથી સુકિત રચે છે, અને તેમાં સંજ્ઞા થાય છે. નવીન પ્રજ્ઞાનમંદળ તૂટી જાય છે અને વિષ્ણુશર્મા રાજમાતાને મદદરૂપ થઈ પડે છે.

તક્ષશીલાની જાહોજલાલીના સમયમાં ત્યાંના લોકોની રહેણીકરણી, રાજ્યવ્યવસ્થા, આચારવિચાર વગેરે આ પુસ્તકમાંથી અહુ સારી રીતે સમજી શકાય છે. વસ્ત્રની ગુંથણી સુંદર છે અને લાખા પશુ સરળ છે. આવાં મૌલિક પુસ્તક સિદ્ધસ્ત લેખકોના લખેલા હાલ વિરલ છે. રા. કનુ મુનશીની લોકપ્રસિદ્ધ નવલકથાઓ જેવી જ પ્રેરક, બોધક અને રસમય આ નવલકથા છે. આવાં પુસ્તકો જ્ઞાન આપે છે એટલે ખાસ ઉત્તેજનને પાત્ર છે. પુસ્તકાલયો જરૂર ખરીદી વાચકોને ખૂબ વંચાવે.

છપાઈ, કાગળ, વગેરે સુંદર છે. બાંધણી જેવી જોઈએ તેવી મજબૂત નથી; ફરમા જલદી છૂટા થઈ જાય છે. આવાં ઉપયોગી પુસ્તકોની બાંધણી ટકાવી અને મજબૂત હોવી જોઈએ.

૨. શરતચંદ્ર:—અનુવાદક, સ્વ. નારાયણ હેમચંદ્ર; સંશોધક અને સંપાદક, રમણિક અમુલાલ મહેતા; પ્રકાશક, જીવજીલાલ અમરેશી મહેતા, ૧૨૮, પ્રિન્સેસ સ્ટ્રીટ, મુંબાઈ નં. ૨; ૧૯૩૮; કદ ૧૬ પેજ; પાન ૧૦ + ૩૦૪; સચિત્ર જાવવાદી આનંદાદન સહિત પાકું પૂઠું; મૂલ્ય રૂ. ૨-૮-૦.

મૂળ બંગાળી લેખક શ્રી. દેવીપ્રસન્નરૌય ચૌધરીના આ પુસ્તકને અનુવાદ સ્વ. નારાયણ હેમચંદ્રે કર્યો હતો. લાંબા સમય પછી જાણ રમણિકલાલ મહેતાએ તેને સંશોધન કરી ફરીથી લાખ જીવજીલાલ મારફત પ્રસિદ્ધ કરાવ્યું. સત્તાવનના સ્વતંત્ર્ય-પ્રદન આમાં રેખાદર્શન છે. શરતચંદ્ર, લાગણીપૂર્ણ, દૃઢ નિશ્ચયનો યુવક, ૧૬ વર્ષની ઉંમરે પોતાની નાની બેન નીરદાના અકાળ વૈધવ્યથી દુઃખી થઈ રમણનામાં પોતાના બેનવીની ચિંતા બળે છે ત્યાં ઉભેલો જણાય છે. નીર એને શોધતી આવે છે. જાણને દુઃખમાં દિલાસો આપે છે. સમાજની કુટિલતાથી તથા ત્યાંનાં દુઃખોથી કંટાળી પડેલો છતાં, માઆપ વિદ્યેણો હોવા છતાં પોતાની બેનને પાપથીને સોંપી રાજ-જાવના જામત થવાથી હિંદ માતાની સેવા કરવાના વિચારથી મુદતયાગ કરે છે. મોટી યત્ના નીરદા પોતાને સામે જઈને રહે છે. શરતની સ્ત્રી વિન્ધવાસિની શરતને કામળ મળતાં નીરદાને મળી બધી હકીકત જાણે છે અને પતિ ઉપર પોતાનો ત્યાગ કરવા માટે ગુસ્સે થવા છતાં પતિને શોધવા નીકળી પડે છે. શરતચંદ્ર એક જગદીશઆણુ જગીરદારના સંસર્ગમાં આવે છે ત્યાં હુંદારાથી એમને બચાવે છે. પરંતુ જગીરદાર અને એની સ્ત્રી માલતી છૂટા પડી જાય છે. અને જગીરદારને હુંદારા પકડી જાય છે. સ્ત્રી પાછળ શોધવા જાય છે. શરતચંદ્ર નદીમાંથી તરી જંગલમાં આવી પડે છે. ત્યાં જગીરદારની સ્ત્રી તેને મળે છે. બંનેને એક સાધુનો સમાગમ થાય છે તે તેમને પોતાના એક શિષ્યને ત્યાં રાખી પોતે જમણ કરવા જાય છે. અરણ્યમાં પતિને શોધવા નીકળેલી વિન્ધવાસિની પર આક્રમક પડતાં રજની આણુ તેને છોડાવે છે અને એને પોતાને ત્યાં લઈ જાય છે. રજનીઆણુને ત્યાં માલતી તથા શરતચંદ્ર પણ હોય છે. માલતી ગર્ભવતી હોવાથી લોકો જોટા આરોગ્ય એને તથા રજનીઆણુને માથે મૂકે છે. તેથી માલતી ગભરાય છે. શરતચંદ્ર પોતાના એક મિત્રને મળતાં પાછો નીકળી પડે છે. માલતીને છોડે આવે છે પરંતુ થોડા સમય પછી ગુજરી જાય છે અને માલતી પોતાને પિયર જઈ પતિની શોધ કર્યા કરે છે. હિંદુસ્તાનમાં અગ્રેજ રાજ્ય સામે સત્તાવનનો બળવો જાગે છે તેમાં શરત નાનાસાહેબ, રસુલ વગેરે સાથે આગેવાનીઓ જાગ લે છે અને ધાયલ થાય છે. સાધુ મહાત્મા, વિન્ધવાસિની તથા સત્યજામાને કાનપુરમાં મુકી પાછો જમણ કરવા જાય છે. શરતને અત્યંત ધાયલ રિયતિમાં લાવી-વશાત વિન્ધવાસિનીની સારવારમાં રહેવું પડે છે. બંનેને વહેમ પડે છે. પરંતુ કોઈ જોડે તે પહેલાં શરત સારો થઈ પાછો ઘરમાંથી આવ્યો જાય છે અને જંગલમાં પાછો પોતાના મિત્રને મળે છે. ત્યાં પાછી ઝપાઝપી થાય છે અને વિશ્વાસપુરના રાજાને મળી પાછો નાનાસાહેબને મળે છે, અને બધા પરિસ્થિતિનો વિચાર કરી નેપાળ તરફ ચાલ્યા જાય છે. ત્યાંના રાજાની મદદ નહિ મળવાથી અને પરિસ્થિતિ સાનુકૂળ નહિ હોવાથી નાનાસાહેબ યોગીની આગામીસાર યોગ સાધવા ચાલ્યા જાય છે. શરત પાછો

પોતાના ગામ તરફ જાય છે. વિન્ધવાસિની પાછી માલતી પાસે આવે છે, પરંતુ માલતી પતિવિયોગમાં ખૂબી પતિ આવી પહેલે તે પહેલાં સ્વર્ગવાસી થાય છે. જગ-દીશ્યાણુ પણ વધારે જીવી શકતા નથી. રજનીબાણુ નીરદાનો ઉદાર કરવા તેની જોડે પુનર્વિવાહ કરવા તૈયાર છે, પરંતુ પાકટ સમજવાળી વૈરાગ્યવતી નીરદા એનો શ્રમ ભાગે છે. શરત વિન્ધવાસિનીને મળે છે પરંતુ તે પણ થોડા સમયમાં સ્વર્ગવાસી થાય છે અને શરત સાથે જાય છે. યૌધરી મહાશયની આ કૃતિનું વસ્તુ બહુ સુંદર છે. પતિભક્તિ, પરાપકાર, માતૃભૂમિની સેવાદૃષ્ટિ વગેરેનો અન્હો ચિતાર આપે છે. માલતી, વિન્ધવાસિની, નીરદા બધાં પતિપરાયણ અને શુદ્ધ છે, અને પોતપોતાના ધ્યેયને વળમી રહે છે. ગુજરાતી અનુવાદ તથા સંશોધન પણ સારું છે.

છપાઈ, કાગળ સારા છે. મૂલ્ય માફકસર છે. જ્ઞાનવર્ધક પુસ્તકમાળાનું આ ૮૭ મું પુસ્તક છે. એ માળા સતત પ્રગટ થતી રહી છે અને બાઈ જવણલાલ એ બારા સારી સાહિત્યસામગ્રી, ગુજરાતી સાહિત્યમાં આપી રહ્યા છે. ઉત્તેજન મળશે જ.

૩. બી. દીદી:—અનુવાદક, સુશીલ (પારેખ, બીમજી હરજીવન); પ્રકાશક, એન. એમ. ટંકરની કંપની, ૧૪૦, પ્રિન્સેસ સ્ટ્રીટ, મુંબાઈ ૨; ૧૯૩૮; ૧૬ પેજ કંદ, પાન, ૧૮ + ૧૮૨; સચિત્ર આનંદાદનનાળું પાકું પૂઠું; મૂલ્ય રૂ. ૧-૧૨-૦.

સ્વ. શરચંદ્ર ત્ર્યંબકાચાર્યની આ એક ઉત્તમ કૃતિનું ગુજરાતી ભાષાંતર આ અગાઉ થઈ અન્ય નામે પ્રસિદ્ધ થયું છે. છતાં બાઈ સુશીલે તેનો અનુવાદ કરી ટંકર કંપની પાસે પ્રસિદ્ધ કરાવ્યું અને મારે મળ્યા ઉકાપોહ થયો છે. બગીરદારના છોકરા કેવા એકમાર્ગી અને પારકા ઉપર જીવન ગાળનારા હોય છે તેનો દુખભો સુરેન્દ્રનાથના પાત્રમાંથી મળે છે. બાળકપણમાં અપર મા એની કાળજી રાખતી અને નોકરો તો રાખે જ, એટલે સુરેન્દ્રને હમેશાં કોઈ પોતાની કાળજી રાખનારની જરૂર પડતી. અપરમાની કડવી બોલીથી સુરેન્દ્ર ઘેરથી નીકળી કલકત્તામાં બીનઅનુભવી છતાં નીકળી પડે છે. નોકરી શોધવા જતાં મજસાજબાણુને ત્યાં જઈ પડે છે અને બાણુ એની હકીકતથી તથા ચિકિત્સાથી સ્વભાવ બાણુ જઈ સહાનુભૂતિ ખતાવી નોકરી મળતાં સુધી પોતાને ત્યાં રહેવા કહે છે અને પોતાની છોકરીને બાણુવવાનું સોંપે છે. સુરેન્દ્ર હવે મજબાણુની મોટી વિધવા દોકરી માધવીની દેખરેખ નીચે પાછો પોતાની અસલ સ્થિતિ પર આવી જાય છે અને ગમે તે વખતે ગમે તે વસ્તુ માગે છે. પોતે ગણિતના વિષય સંબંધી વિચાર કરે છે. માધવી એના પર ગુસ્સે થાય છે પરંતુ કોઈ મોટા માણસનો છોકરો ધારી એની દયા ખાય છે અને એની બધી તજવીજ કરે છે. વખત જતાં માધવી આભારનો શબ્દ શુદ્ધ ન સંભળતાં ગુસ્સે થાય છે અને આવેશમાં પ્રમિલા જોડે મારતરને સાથે જવા ફરમાવે છે. માધવી જ્યારે બનારસ જાય છે ત્યારે માધવીની મોટા સુરેન્દ્રને જણાય છે, અને તે ક્યારે પાછા આવશે તેની પૂછપરછ કરે છે અને વહેલાં આવવા પ્રમિલા પાસે લખાવે છે. માધવી પાછી આવ્યાની ખબર પડતાં પ્રમિલા સાથે માધવીને મળવા તેના ઓરડામાં જાય છે. માધવી શરમાય છે અને વધારે કંઈ બોલે તે પહેલાં પ્રમિલા મારફત મારતરને સાથે જવા કહે છે: મારતર પ્રમિલાને

જણાવે છે કે નહિ તે એક દિવસ જોતાં કંઈ શીખવેલું ન હોવાથી ચિકિત્સા ભારતરને પૂછે છે અને અંતમાં તેને ધર છોડવા કહે છે. સુરેન્દ્રની આખ ઉધડે છે અને બધી વસ્તુઓ છોડી માત્ર બેચાર પુસ્તકો લઈ ચાલી જાય છે. રસ્તામાં અકસ્માત થતાં તેને દવાખાનામાં લઈ જાય છે. ત્યાં જાનમાં આવતાં તે પોતાના પિતાને ખબર આપે છે અને વજ્રાશુને પણ ખબર આપે છે. માધવીને મળવા તલસે છે પરંતુ માધવી શરમથી નહિ જઈ શકવાથી તેમજ પ્રમિલાના તોફાનને લીધે જવાનું માંડી વાળી પિતાને મોકલે છે. વજ્રાશુ ત્યાં જઈ આવી, દરરોજ ખબર લેવા જાય છે અને એના પિતા આવતાં તેને પોતાને ત્યાં ઉતારે છે ત્યારે જ જળણે છે કે એ એમ. એ. યએલો ગ્રીમંત વડીલનો પુત્ર છે. સુરેન્દ્રને પિતા ઘેર લઈ જાય છે, અને થોડા સમય પછી એને પરણાવે છે. માધવી તથા સુરેન્દ્રના પિતાઓ શુજરી જાય છે. માધવીને લાભીના રાજ્યમાં અનુકૂળ નહિ પડતાં તે પોતાના ભાણેજને લઈ પોતાને ગામ રહેવા જાય છે. સુરેન્દ્રને કાઢી મુકવા બદલ પોતે બહુ પરતાય છે અને સખીની મરકરી સહન થઈ શકતી નથી. સસરાની મિલકત કારભારી બ્રાહ્મણની કુટીલ નીતિથી જમીનદાર જપ્ત કરાવે છે. માધવી જમીનદારને મળવા માગે છે. પરંતુ સુરેન્દ્રનું નામ સાંભળી વિચાર માંડી વાળે છે. સુરેન્દ્ર સહેલસપાટા ચલાવી જમીનદારીમાં વધારે માથું મારતો નથી તેથી કારભારી પોતાનું ધાતું કરે છે અને બેકુતોને કનડે છે. અચાનક નવીન દરરાજ સંબંધી ખબર પડતાં અને માધવીનું નામ સાંભળતાં તે ચોંકે છે અને તળીયત સારી નહિ હોવા છતાં માધવીની શોધમાં એને ગામ જાય છે. પરંતુ એ ત્યાંથી પ્રમિલાને સાસરે જવા નોકમાં હોય છે ત્યાં નદી કિનારેથી ખૂસ પાડે છે. થોડા મરી જાય છે. પોતાને લોહીની ઉલટી થાય છે. માધવી માદ સાંભળી કિનારે આવે છે. અને ત્યાં સુરેન્દ્રને બેભાન દેખી તેનું માથું પોતાના બોળામાં લઈ તેને શુદ્ધિમાં આણી ઘેર લઈ જાય છે. સુરેન્દ્રને લઈ એને ઘેર આવે છે. પરંતુ થોડા દિવસનો મહેમાન એવો સુરેન્દ્ર પોતાને જેવી રીતે કાઢી મુક્યો હતો તેવી રીતે માધવી તથા શાંતિ સમક્ષ માધવીને કહે છે કે તમે જેમ મને કાઢી મુક્યો તેમ હું તમને બન્નેને મુકી ચાલ્યો જઈ માઈ વેર લઉં છું. એમ કહી તે શત્રુવલ્લ થાય છે.

નવલિકાનું વસ્તુ બહુ કંઈ છે, જોકે એમાં શું ચણી તથા પાત્રાલેખન અદ્ભુત છે. પુસ્તકમાં છેવટે ચરદ્વાજાનું ટુંકું જીવનચરિત્ર તથા એમની સાહિત્યસેવા વિસ્તાર-પૂર્વક આપી છે તે વાંચનાલાયક છે. ભાષા છેલ્લંકર બ્યાસનો ‘શરદ્વાજાનું કલા અને તેનાં પાત્રોને પરિચય’ વાળો પ્રારંભિક લેખ ખાસ વાંચનાલાયક છે. છપાઈ, કાગળ વગેરે સુંદર છે. કિંમત જરા વધારા પડતી અમને લાગે છે. પુસ્તક ઉત્તેજનને પાત્ર છે અને તે મજાસેજ. આવા શિષ્ટ લેખકોનાં પુસ્તકો પુસ્તકાલયો અને શાળાઓમાં હોવાં જોઈએ.

૪. સંકેતની શોધમાં:—કર્તા, દેસાઈ બીમલાઈ; પ્રકાશક, ગાંડીવ સાહિત્ય મંદિર હવાડીઓ ચક્રો, ગોપીપુરા, સુરત; ૧૯૩૮; કાઉન ૧૬ પેજ, બોર્ડનું પૂઠું; પાન ૧૬૭; મૂલ્ય રૂ. ૧-૨-૦.

ગાંડીજી કુમારમાળાનું આ ૧૨ મું પુસ્તક છે. એમાં અનંત નામના એક સાહસિક ઉલોગી અને અડગ યુવકની હીરા અને કિંમતી ધાતુઓની ખાણની શોધમાં આફ્રિકામાંની મુસાફરીનું વર્તાત હૃદયદ્રવક રીતે આપવામાં આવ્યું છે. બીજા પાશ્ચાત્ય શોધકો ન્યાં નારીપાસ થઈ મરી ગયા હતા ત્યાંથી અનેક સંકટો, સાહસો, જંગલી જનવસો, ઘેરી હવા, ઝનુની આફ્રિકાવાસીઓ વગેરે સામે ટક્કર ઝીલી અનંત આખરે બહુ મૂલ્યવાળા પાંચ હીરા લઈ હિંદુસ્તાનમાં પાછો ફરે છે. યુવકોને આ વાર્તા અડગ, સાહસિક અને નીડર થતાં શીખવશે. પુસ્તક ઉપરનું ચિત્ર, અંદરની વાત વાંચવાનું મન થાય એવું સુંદર અને રચ્ય છે. કાગળ, છપાઈ, વગેરે સુંદર છે. બાળ પુસ્તકાલયો, પ્રાયમિક શાળાઓ તેમ જ માધ્યમિક શાળામાં પણ આવા પુસ્તકો વંચાવવાં જોઈએ. આવા પુસ્તકો છૂટથી ખરીદાઈ લેખકને તથા પ્રકટકર્તાને આર્થિક પ્રેરક, બોધક અને નીડર બનાવનારાં પુસ્તકો લખવા તથા પ્રસિદ્ધ કરવા ઉત્તેજન ખાસ મળવું જોઈએ.

૫. સ્ત્રી સુમાર્ગ શિક્ષા :—સંપાદક અને પ્રકાશક, અમદાવાદ જગજીવન શાહ; ૩૫, સુલિપત હાલ, મુંબાઈ નં. ૨; ૧૯૩૮; કદ ૧૬ પેજ, પાન ૧૨+૪૨૧; પાકું પૂઠું; મૂલ્ય રૂ. ૧-૦-૦; આવૃત્તિ ૨૭.

વિજયપુરના વતની અને હાલ મુંબાઈમાં રહેતા શેઠશ્રી વિઠ્ઠલદાસ રણછોડદાસ ઝવેરીની ઉદાર મદદથી આ સ્ત્રીઓને અતિ ઉપયોગી લેખોથી તથા સાહિત્ય ગરબા વગેરેથી ભરપૂર પુસ્તકની આ બીજી આવૃત્તિ પ્રગટ થઈ છે. સ્ત્રી શક્તિથી મંડી, સખીઓ કેવી હોય, બાળરક્ષણ તથા બાળઉછેર, સ્ત્રી કેળવણી, ગર્ભિણીએ પાળવાની અને આચરવાની રીતો, ધરમથુ વનોષધિના ઉપયોગની જરૂરી માહિતી; પાકશાસ્ત્ર, વરવધુની પરીક્ષા કેવી રીતે કરવી, આદર્શ સતી સ્ત્રીઓ, કસ્યાણુકર કાવ્યો અને ઉપયોગી શીખામણો સુધીની સ્ત્રીઓને ઉપયોગી તમામ બાબતોથી આ પુસ્તક ભરપૂર છે. રા. અંબાલાલ જાનીએ ટુંકી પરંતુ બોધક પ્રસ્તાવના લખવાથી પુસ્તકની ઉપયોગિતામાં વિશેષ વધારો થાય છે. કાગળ, છપાઈ બધી સારી છે. મહિલા પુસ્તકાલયો તેમ જ સાર્વજનિક પુસ્તકાલયો તથા કન્યાશાળાઓએ ખાસ ઉત્તેજન આપવું જોઈએ. સ્ત્રીઓએ તો આ પુસ્તક હમેશા પાસે જ રાખવું જોઈએ. કિંમત પણ ઓછી છે. એટલે સામાન્ય સ્થિતિની સ્ત્રીઓ પણ ધારે તો ખરીદી શકે.

૬. શ્રી વિદ્યાવિજયજીનાં વ્યાખ્યાનો ભા. ૧-૨-૩:—કર્તા, મુનિ મહારાજશ્રી વિદ્યાવિજયજી; પ્રકાશક, દીપચંદ બાહીઆ, મંત્રી, શ્રી વિજયધર્મસૂરિ જૈન ગ્રંથમાળા હોટલ સરાશ, ઉજ્જૈન (માળવા); સંવત ૧૯૯૪; કદ ૧૬ પેજ, પાન ૧૦૦+૧૪૮+૯૨=૩૪૦; પાકું પૂઠું; મૂલ્ય નથી જાણ્યું.

શ્રી વિજયધર્મસૂરિ ગ્રંથમાળાનું આ ૪૫ મું પુસ્તક છે. આચાર્ય વિજયધર્મસૂરિના આધુનિક શિષ્યોમાં મુનિરાજ વિદ્યાવિજયજી મુખ્ય શિષ્ય છે. એમની દૃષ્ટિ પણ એટલી જ વિશાળ છે. જૈન ધર્મ ઉપરાંત અન્ય ધર્મના અનુયાયીઓ તરફ પણ એઓ સમદષ્ટિથી જોઈ શકે છે. પોતાના માનનીય ગુરુશ્રી મુનિશ્રી જ્યોતિર્વિજયજી સાથે

હાલમાં એઓ સિંધમાં વિચરી રહ્યા છે અને સિંધની પ્રજાને પોતાના વિદ્વતાભરેલાં ભાષણોથી ઉપદેશ આપી રહ્યા છે. આ પુસ્તકમાં ત્રણ ભાગ મળી કુલ ૨૧ વ્યાખ્યાનોનો સમાવેશ થયો છે. પહેલા ભાગમાં આધ્યાત્મિક ધર્મ સંબંધી ૭ વ્યાખ્યાનો, બીજામાં સાધુ અને ગૃહસ્થ ધર્મ સંબંધી ૭ વ્યાખ્યાનો અને ત્રીજામાં હથ્થરવાદ સંબંધી ૭ વ્યાખ્યાનો છે. આચાર્યધર્મ એટલે શું ? તે કેવી રીતે પળાય ? આધ્યાત્મિક ધર્મ એટલે શું ? સાધુના ધર્મ, ગૃહસ્થના ધર્મ તથા હથ્થરનું અસ્તિત્વ, સ્વરૂપ ને જગત સાથે સંબંધ, મૂર્તિની આવશ્યકતા, પૂજા વગેરે વિષયો અસરકારક અને ઉપદેશક રીતે ચર્ચા છે. જૈન અને જૈનેતર બંધાને આમાંથી ઘણું જાણવાનું મળશે. વ્યાખ્યાનો દ્વારા સિંધવાસીઓ સમક્ષ તેમની આધ્યાત્મિક, સામાજિક અને સાંસારિક ઉન્નતિને પોષે એવાં પ્રવચનો સરળ ભાષામાં આપ્યાં છે. દરેકે વાંચવાલાયક છે. પુસ્તકકલયો જરૂર ખરીદે.

૭. સંગીત ગીતા:—કર્તા, રંગ અવધૂત; પ્રકાશક અમૃતલાલ નાયાભાઈ મોદી, મોદી સાંઘ, નડિયાદ; ૧૯૯૩; કાગળનું પૂઠું, કાઉન ૧૬ પેજ ૬૬, પાન ૬ + ૬૬; મૂલ્ય ૨ આના; આવૃત્તિ ૨ જી.

મહારાજશ્રી રંગ અવધૂતે ગુજરાતી પદ્યમાં શ્રીમદ્ ભગવદ્ગીતા સમજાવી છે. ભાષા સરળ અને મીઠાશવાળી છે. સામાન્ય મનુષ્ય પણ સમજી શકે એવી છે. આધુનિક સમયમાં ગીતાની મહત્તા સર્વત્રાહી થઈ, મહાત્મા ગાંધીજીની પ્રેરણાથી જનતાનો મોટો ભાગ દૈનિક અધ્યયન કરી રહ્યો છે, એવે સમયે આ પ્રકાશન બહુ ઉપયોગી થઈ પડશે. છપાઈ, કાગળ વગેરે સારું છે; મૂલ્ય પણ વિશેષ નથી. અધરા શબ્દોની સમજૂતિ સાદા શબ્દોમાં પાનાને છેડે આપી છે.

૭. ગ્રામ કાવ્યો અને સંવાદો:—રચનાર, હથ્થરલાલ ક. જોશી, પ્રકાશક શેઠ રામજીભાઈ હંસરાજ, ખેડૂત શાળા સમિતિ, જેસંગપરા, અમરેલી; ૧૯૩૮; કાઉન ૧૬ પેજ, પાન ૭૫; કાચું પૂઠું; મૂલ્ય ૨ આના.

શેઠશ્રી રામજીભાઈએ પોતાના જેસંગપરા ગામમાં એક આદર્શશાળા ખેડૂતનાં બાળકોને તેમજ ખેડૂતોને કેળવવા રચાવી છે. શાળા ઘણું સારું કામ કરી રહી છે. દરેક બાળક બહુ બારીકાઈથી સમજાવવામાં શીખવવામાં આવે છે. અત્યાર સુધીના આકાશ જોતાં શાળા ઘણું સારું કામ કરી રહી છે એમ લાગ્યા વિના રહે નહિ. સને ૧૯૩૭ ના મે માસમાં અવેજી મદદનીશ વ્યવસ્થાપક તરીકે અમરેલી જવાનું ચર્તા આ શાળાનું કામકાજ જોવાનું સહભાગ્ય મને પ્રાપ્ત થયું હતું. એ જ શાળાના પાઠ્ય પુસ્તક તરીકે ગ્રામજીવનના અવનવા પ્રસંગોને ઉદેશી આમાંનાં કાવ્યો તથા આદર્શ કથાઓ સંવાદરૂપે વર્ણવ્યા છે. એમાં ૪ વિભાગ છે. ગીત વિભાગ, રાસ વિભાગ, ગરબા વિભાગ અને કથા વિભાગ. શ્રીઓની ઉન્નતિને પણ ત્યાં વિસારે મૂકવામાં આવી નથી. શ્રી અને પુરૂષ બંનેને યથાથોગ્ય કેળવણી આપવા પ્રયત્ન થયો છે. જનતાએ પણ આ પાઠો વાંચવા જેવા છે. અલગ લોકોને બોળી રૂપ યથા સિવાય કેવી રીતે સહેલાઈથી જાન સાથે ગમ્મત આપી કેળવે શકાય એ

આ પુસ્તકમાં ઠીક લક્ષમાં રાખવામાં આવ્યું છે. વિચારો પણ ઉચ્ચ ભાવનાવાળા, પ્રેરક અને ઉપદેશક છે. ઉત્તેજન મળશે જ.

૮. હિમાલયનો પ્રવાસ:—કર્તા, દત્તાત્રય બાળકૃષ્ણ કાલેલકર; પ્રકાશક, નવ-
જીવન પ્રકાશન મંદિર, અમદાવાદ; ૧૬ પેજ ૩૬, પાન ૨૪+૩૧૪; ૧૯૩૮; કાચું
પૂઠું; મૂલ્ય ૧૨ આના; આવૃત્તિ ૪ થી.

કાકા કાલેલકરે પ્રયાગ, કાશી અને ગયા એ ત્રિસ્થળની યાત્રા કરી ત્યાંથી સ્વામી
આનંદ અને મરદેકર સાથે બ્રહ્મીનાથ, કેદારનાથ, ગંગોત્રી, હરદ્વાર, જન્મોત્રી વગેરે
પવિત્ર ધામોની આનંદપૂર્વક જે યાત્રા કરેલી તેનું પોતાની લાક્ષણિક રમુજ અને
સરળ શૈલીમાં વર્ણન ગુજરાતી ભાષામાં લખી પ્રસિદ્ધ કરાવ્યું છે. દરેક સ્થળે પોતાને
શા વિચારે આવતા હતા, દરેક સ્થળે જતાં શી શી મુશ્કેલીઓ આવે છે તેને કેમ
ટાળવી, ત્યાંનું વાતાવરણ કેવું હોય છે, ત્યાંના લોકોની સ્થિતિ કેવી હોય છે, તેમનો
સ્વભાવ કેવો હોય છે વગેરે આખતો અત્રે બહુ ઝીણવટથી અને રમુજ શૈલીમાં આપી
છે. પુસ્તક વાંચ્યા પછી વાચકને ત્યાં પ્રત્યક્ષ જમને જેવાની જિજ્ઞાસા ઉત્પન્ન થાય
છે. ભૂમિના સરકારો અને વાતાવરણોની આપણા પર શી અસર થાય છે તે પણ
કાકાસાહેબે સ્પષ્ટ કહ્યું છે. પુસ્તકાલયો જરૂર ખરીદે, ટૂંક સમયમાં આ ચોથી
આવૃત્તિ પ્રસિદ્ધ થાય છે, એજ આ પુસ્તકની લોકપ્રિયતા સિદ્ધ કરે છે. યાત્રામાં આ
પુસ્તક બહુ ઉપયોગી થઈ પડશે.

૯. ભવ્ય જગત:—સંપાદક, રમણલાલ નાનાલાલ શાહ; પ્રકાશક, ગુજર
અંધરભાઈ કાર્યાલય, ગાંધી સ્ટ્રેટ, અમદાવાદ; ૧૯૩૮: કાઉન ૧૬ પેજ; સચિત્ર પાન
૪+૧૦૩; કાચું સચિત્ર પૂઠું; મૂલ્ય ૧૦ આના.

ગુજર બાલઅંધાવલિની ૩ જી શ્રેણીનું આ ચોથું પુસ્તક છે. બાલકોનું સાહિત્ય
થોડા ઘણા વિકાસ પામ્યું છે, પરંતુ ૧૦ થી ૧૬ વર્ષની વયનાં બાળકો માટેના સાહિ-
ત્યની પણ એટલી જ જરૂર છે. આ પુસ્તક એવા એક પુસ્તકનો નમૂનો છે. આમાં
દુનિયાભરની ભવ્ય વસ્તુઓ સંબંધી થોડી ઘણી માહિતી આપેલી છે. આ પુસ્તક
વનિવાથી જગતની ભવ્યતાની તેમજ તેમના નિર્માતાઓની શક્તિ, અકક્ષ હોથીઆરીનો
પણ સારો ખ્યાલ આવે છે. સામાન્ય જ્ઞાન માટે આ પુસ્તક બહુ ઉપયોગી થઈ પડશે.
શાળાઓમાં પાઠ્ય પુસ્તક તરીકે રાખવાલાયક છે. હાથ, કાગળ, ચિત્રો, ખીખાં વગેરે
બહુ સુંદર છે. બાળકો અને મોટાઓ પણ હેસિદેસે વાંચશે.

૧૦-૧૧. શબ્દપોથી ભા. ૧-૨ :—કર્તા તથા પ્રકાશક, સોમાલાલ કિશોર-
ભાઈ પટેલ, સુણાવ, આણંદ થઈને; કાઉન ૧૬ પેજ; પાન અનુક્રમે ૨૮ અને ૩૨;
કાચું સચિત્ર પૂઠું; મૂલ્ય દોઢ આનો અને બે આના અનુક્રમે.

કકો ગ્રિપ્પા પછી બાળકોને વાંચવા આપવાના પુસ્તકની જોટ પૂરી પાડતો
આથી ભાઈ સોમાભાઈ દાવો કરે છે. તે કેટલેક અંશે ખરી છે. એક સરખા ઉચ્ચાર-
વાળા, સાદા કોનોમાત્રાવાળા, અનુસવારવાળા તેમ જ ધ્વનિ ધ કે દીર્ઘ ધ, અત્યંત કે

વરકુવાળા શબ્દોની પસંદગી બાળકોને સરળ તેમ જ ગમ્મત સાથે જ્ઞાન આપનારી છે. બીજા ભાગમાં શરૂઆતથી કાનોમાત્રાવાળા, ત્રણ અક્ષરવાળા, પરંતુ બાલકોને હમેશાં નજરે પડનારી વસ્તુઓનાં નામો વગેરે, તેમ જ ઘરમાં સતત નજરે પડનારી વસ્તુઓનાં નામો ચુંટી કાઢ્યાં છે, અને પુસ્તકો સરળ તેમ જ બોધક હોવા સાથે રમુજ આપનારાં છે. ઉત્તમ મળશે જ. બાળશિક્ષક હોષ લાષ સોમાલાષ પોતાના અનુભવનો લાભ બધાને આપે છે એ માટે ધન્યવાદ !

૧૨. બાલઉપાણ્યાં :—સંપાદક, વલ્લભજી સુંદરજી કવિ; પ્રકાશક, શ્રી બાલ-વાચન પ્રકાશન મંદિર, રાજકોટ, કાઠીઆવાડ; સં. ૧૯૯૪; કદ, કાઉન ૧૬ પેજ પાન ૩૫; મૂલ્ય ૩ આના.

નરોત્તમ બાલ મંથાવલિનું આ પ્રથમ પુસ્તક છે. એમાં ૪૮ ઉપાણ્યાં છે. પ્રથમ કવિતા રૂપે મૂકી નીચે ગદ્યમાં તેની સમજાવી આપા છે. એવટના ૩૩ માં પાન ઉપર બધાં ઉપાણ્યાંના જવાબ છે. ઉપાણ્યાંથી વિચારશક્તિ તેમ જ સમજશક્તિ ખીણે છે. એટલે નાનાં બાળકોને તો એ બહુ જ જ્ઞાનપ્રદ છે. છપાઈ, કાગળ, બીજાં સાધારણ છે. બાળકોને ઉપાણ્યાં બહુ ગમે છે. એટલે શાળાઓમાં તેમ જ બાલ પુસ્તકલયોમાં તેમ જ મહિલા પુસ્તકાલયોમાં આવાં પુસ્તકો હોવાં જ જોઈએ.

૧૩. દારજન લા. ૩ જો :—અનુવાદક, યંકર શાહ; પ્રકાશક, દક્ષિણામૂર્તિ પ્રકાશન મંદિર, ભાવનગર; સં. ૧૯૯૪; કદ કાઉન ૧૬ પેજ, પાન ૯૩; મૂલ્ય પાંચ આના.

દક્ષિણામૂર્તિ બાલસાહિત્ય વાટિકાનું આ ૩૩ મું પુસ્તક છે. એના બે ભાગ અગાઉ બહાર પડી ગયા છે. તેમાં કાલાના મૃત્યુ સુધીની વાત છે. આ ભાગમાં કાલાના મૃત્યુથી મીરડાના મૃત્યુ સુધીની હકીકત આપેલી છે. દારજનનું જુદિયાતુર્પ, તેનું શૈય તેમ જ તેની સાહસિકતા વગેરેથી ભરપૂર આ રસિક લાભ છે. બાળકોને બહુ જ ગમશે. છપાઈ કાગળ વગેરે સારાં છે. બીજાં પણ બાળકોને બરનાં જ છે. આવી વાર્તાઓ બહુ લોકપ્રિય નોવડે છે.

૧૪. ત્રણ રાત્ર વિભૂતિઓ :—તેજક, હૃદયકાન્ત ઓઝા; પ્રકાશક, યુનિ-વર્સલ બુક એજન્સિ ' યુગરાત્રી પંચ 'ની ઓરીસ સામે, ચાર રસ્તા, અમદાવાદ; ૧૯૩૮; કાઉન ૧૬ પેજ પાન ૪૦; સચિત્ર કાચું પૂઠું; મૂલ્ય ૪ આના.

આ પુસ્તકમાં પંડિત જવાહરલાલ, સુભાષચંદ્ર બોઝ તથા માનવેન્દ્રનાથ રૌપ એ ત્રણનાં ચરિત્રો આપ્યાં છે. મહાસલાને તેમજ હિંદને માટે તેઓએ શું શું કર્યું છે, કેવી કેવી મુશ્કેલીઓ અને વિટમ્બણાઓ તેઓએ વેઠી છે, છતાં પોતાના ધ્યેયમાં કેવા મક્કમ તથા નીડર બની રહ્યા છે, તે આમાં સરળ ભાષામાં સમજાવ્યું છે. ત્રણે વિભૂતિઓમાં રાત્રપ્રેમ તરવરે છે. ત્રણેએ ઘણી વખત જોલમના કરી છે. પુસ્તક ઉપદેશક, પ્રેરક તેમજ ચારિત્ર્યબળ આપનારું છે. બધાને જ વાંચવું ગમશે. છપાઈ કાગળ વગેરે સારાં

છે. મૂલ્ય કાંઈક વિશેષ જણાય છે. સિરોનામવાળા પાના ઉપર અંગ્રેજી શબ્દોને બદલે ગુજરાતી શબ્દ વપરાય તો વિશેષ યુક્ત ગણાશે.

૧૫. કેમ અને શા માટે ?—કર્તા, હર્ષદ પટેલ; પ્રકાશક, ભાષલાલ ડી. પટેલ, આપણું બાલ કાર્યાલય, ભરૂચ; ૧૯૩૮; કાલિન ૧૬ પેજ, પાન ૩૨; કાચું સચિત્ર પૂઠું; મૂલ્ય ૩ આના.

આપણી અંધમાળા 'ના બીજા વર્ષનું' આ પહેલું પુસ્તક છે. સાત મિત્રોના નામના પહેલા અક્ષરો ઉપરથી આ પુસ્તકનું નામ છે. સાતે જણા મળી એક મંડળ કાઢે છે. ભલાભામ ભારતરત્ને પોતાના પ્રમુખ બનાવે છે અને રવિવારે સભા મળી તેમાં પણ ભાષણો બાળકોના ધણા જ અગત્યના વિષયના આમાં સમાયે છે. રીતસર બંધારણ ચર્ચા પ્રમુખ, મંત્રી વગેરે ચૂંટી, કસરત શા માટે કરવી જોઈએ, નાહવું શા માટે? અને આપણા દાંત એવા ત્રણ ઉપયોગી વિષયો સંબંધી સરળ અને સાદી ભાષામાં સમજાવી છે. શેઠી રમુજ અને બોધક છે. મંડળ ચાર વર્ષ ચાલી આખરે બંધ પડ્યું છે. લગભગ ૧૭ સભાસદો નોંધાયા હતા. ગામડામાં આ પુસ્તક બહુ ઉપયોગી અને જ્ઞાનપ્રદ ચર્ચા પડશે. પ્રાથમિક શાળાઓ, બાલ પુસ્તકાલયો જરૂર પ્રચાર કરે.

૧૬. કાગળપત્રો:—લેખક, રમણલાલ નાનાલાલ શાહ; પ્રકાશક, ગુર્જર અંચલના કાર્યાલય, ગાંધી રસ્તા અમદાવાદ; ૧૯૩૮; કાલિન ૧૬ પેજ, પાન ૪૮; કાચું સચિત્ર ભાવનાહી રંગીન પૂઠું; મૂલ્ય ૩ આના.

બાલ સાહિત્યમાળાનું આ ચોથું પુસ્તક છે. આમાં બાળકોને પત્રો લખતાં શીખવવાનું સાધન છે. પત્રોનાં મથાળાં કેવી રીતે થાય છે, શરૂઆત કેમ કરવી, પત્રની હકીકત ટૂંકી અને સ્પષ્ટ રીતે કેવી રીતે કહેવી વગેરે પત્રો દ્વારા અત્રે સમજાવ્યું છે. બાળકોને બહુ ઉપયોગી ચર્ચા પડશે. જુપાઈ, કાગળ વગેરે સુંદર છે. જે વસ્તુ જોઈ હોય તેનું વર્ણન પત્રમાં કેવી રીતે કરવું, તેમાં શું શું લખવું વગેરે બહુ સુંદર રીતે સમજાવ્યું છે. ઉત્તેજન મળશે જ. પ્રાથમિક શાળાઓમાં તેમજ બાલપુસ્તકાલયોમાં આવાં પુસ્તક સિવાય ચાલે જ નહિ વિષયની વિવિધતા છે. મોટાં પણ વાંચનાનું મન થાય એવું પુસ્તક છે.

૧૭. શ્રી હિંમાશુવિજયજીના લેખો:—લેખક, સ્વ. મુનિરાજ હિંમાશુવિજયજી; સંપાદક, શ્રી મુનિરાજ વિદ્યાવિજયજી; પ્રકાશક, દીપચંદ બાંડીયા, મંત્રી વિજયધર્મસરિ જેન અંધમાળા, હોદા સરકાર, ઉજ્જૈન (માળવા); ૧૯૩૮; કાલિન ૧૬ પેજ, પાન ૨૦૧ પડખું; પાકું પૂઠું; મૂલ્ય રૂ. ૧-૮-૦.

સ્વ. મુનિરાજ એક વિદ્વાન, શાંત, ગંભીર વ્યક્તિ હતા. ભાષાનું જ્ઞાન પણ તેમનું વિશાળ હતું. વિચારો ઉદાત્ત અને વિશાળ હતા. પોતાના ગુરુ મહારાજ માધ્વ તેમની દૃષ્ટિ પણ રાષ્ટ્રસેવા તરફ હતી. પોતે પ્રસિદ્ધ વક્તા, લેખક, વ્યાખ્યાતા અને ઉપદેશક હતા. મારો જે ટૂંક પરિચય એમની સાથે થયો તે ઉપરથી એમનાં ભૌતિક, નિરભિમાનતા અને વિદ્વતા સંબંધી સારી જાણ મારા મન પર હજી મેલુદ છે. મમતા

માયા છોડેલી હોવા છતાં દિલ એમનું નરમ અને દયાળુ હતું. પ્રસ્તુત પુસ્તકમાં એમણે જુદે જુદે પ્રસંગે, જુદે જુદે સમયે, જુદા જુદા અતિ અગત્યના પ્રશ્નો સંબંધી પોતાના પુખ્ત અને અનુભવી વિચારો જુદી જુદી ભાષામાં સમગ્રવ્યાપ્ત છે. સંસ્કૃત ભાષાના ૨૫, હિન્દી ભાષાના ૧૪ અને ગુજરાતી ભાષાના ૩૧ મળી કુલ ૭૦ લેખોનો સમાવેશ આ પુસ્તકમાં છે. વિષયોની વિવિધતા તથા તેની ઉપયોગિતા પણ ધણી જ છે. સદ્ગત મુનિશ્વરપુરાતત્ત્વવેત્તા તેમજ પુરાતન ઇતિહાસના માહિતગાર હતા, શોધખોળનું કાર્ય કરતા હતા, વ્યાખ્યાનો પણ વાંચતા હતા. તેમની વિદ્વતા, વિશાળ ઉચ્ચ જ્ઞાનતા, સ્વદેશ પ્રેમ, જનસેવા વગેરે ગુણોની આપણને બહુ સારી ઝાંખી થાય છે. દરેક પુસ્તકાલયમાં આ પુસ્તક હોવું જોઈએ અને એને બરાબર સમજણપૂર્વક વંચાવવું જોઈએ. આવા પુસ્તકો દ્વારા સાચું શિક્ષણ આપોઆપ મળી રહે છે. દરેક વાચકે આ પુસ્તક વાંચી મનન કરી તેને ખોલે તેટલું આચારમાં ઉતારવા પ્રયાસ કરવો જોઈએ.

૧૮ મરૂફનજ્જ—લેખક, મધુરાદાસ ત્રિકમજી; પ્રકાશક, નવજીવન પ્રકાશન મંદિર અમદાવાદ; ૧૯૩૭; કાગિન ૧૬ પેજ, પાન ૧૪+૧૫૮; કાચું કાગળનું પૂઠું, મૂલ્ય ૮ આના.

ક્ષય અથવા રાજરોગનું નિવારણ દર્શાવતા આ પુસ્તકમાં કર્તાએ પોતાના જાત અનુભવ ઉપરથી ક્ષયવાળા દરદીની ચિકિત્સા, એ રોગ શાથી થાય છે, એનાં ચિકિત્સા કેવાં કેવાં, શરૂઆત થી રીતે થાય છે, ઉત્તરોત્તર જણાતાં ચિકિત્સા કેવાં હોય છે, તેના નિવારણ માટે શા ઉપાયો ચોજવા, અગાઉથી જ સાવચેતી કેવી રીતે લેવી, વગેરે બહુ સરળ, સ્પષ્ટ અને ધરમથુ ભાષામાં વર્ણવ્યું છે. ડૉ. જીવરાજ મહેતાની પ્રસ્તાવનાથી પુસ્તકની ઉપયોગિતા તથા તેની શાસ્ત્રીયતા વિષે આપણી પ્રતીતિ થાય છે. ક્ષયના દરદીની સારવાર ક્યારે કેવી રીતે કરવી, એપ બીજાને કે પોતાને ના લાગે તે માટે શા ઉપાયો ચોજવા, દરદીને ખોરાક કેવો આપવો જોઈએ, સમયની કાળજી કેવી રીતે રહેવી જોઈએ, તાજી હવા, ખુશનુમા વાતાવરણ, પૌષ્ટિક પચે એવો ખોરાક વગેરે આવા દરદીઓના સંબંધમાં બહુ અગત્યના બાબતો બજાવે છે. ક્ષય રોગના દરદીને ચોખ્ખી ખુદ્દીમાં જ રાખવો જોઈએ, શરદી ના લાગે માટે છાતી ખુદ્દી ના રહે તેની તજવીજ રાખવી, દરરોજ વખતેવખતની દુધીકત ટપકાવી ઘાગર કે વેદને બતાવવી વગેરે બાબતો આમાં બહુ વિસ્તારથી સમજાવી છે. આ રોગ જીવંતેશ અને બહુ પ્રસરેલો હોવાથી દરેક ગૃહસ્થીએ આ પુસ્તક વાંચી તે પ્રમાણે તજવીજ રાખવી જોઈએ. સામાન્ય રીતે, તાજી ખુદ્દી હવા, આર્નલ્ડનક વાતાવરણ, નિયમિત પૌષ્ટિક પચે એટલો ખોરાક, ફળફળાદિ, ધી, દૂધ વગેરેનું માફકસર આરોગ્ય વગેરે સંબંધી કાળજી રાખવાથી આ રોગની ધાસ્તી ઓછી રહે છે. સામાન્ય રીતે સ્ત્રીઓને સુવાવડમાંથી આ રોગ લાગુ પડે છે એટલે તે સમયમાં ખાસ કાળજી રાખવી જોઈએ. આ પુસ્તક જનસમૂહને આશીર્વાદ રૂપ થઈ પડશે. દરેક દરેક પુસ્તકાલય જરૂર ખરીદે અને લોકોને એની જરૂરીઆત તથા નિવારણના ઉપાય સમજાવે, તો રોગનો ઉપદવ ધણો ઓછો થશે.

૧૯. ક્ષય એટલે શું ?—કર્તા, પ્રકાશક, ડૉ. પ્રાણજીવન માણેકચંદ મહેતા; જામનગર; ૧૯૩૮; કાલિન ૧૬ પેજ, પાન ૧૧૬; કાચું પૂઠું; મૂલ્ય ૨ આના.

ભાષા છોટલાલ માનસિંગ કામદાર, વાંકાનેરવાળાએ આ પુસ્તક ડૉ. પ્રાણજીવન માણેકચંદ રાખી લીધું છે. જામનગરના મુખ્ય વૈદકીય અમલદાર ડૉ. પ્રાણજીવન મહેતા ગુજરાતને તેમજ દિંદુસ્તાનને સારી રીતે જાણીતા છે. એઓ દાકતર તરીકે સારી રીતે પંકાયલા છે અને તેથી નામદાર મહારાજા જામસાહેબે એમને પોતાનું વૈદકીય ખાતું સોંપ્યું છે. ડૉ. મહેતા સેવાભાવી, ઉદાર તથા દયાળુ હોવાથી એઓ વિશેષ પંકાય છે. દરદી પ્રત્યે સહાનુભૂતિ ધરાવનાર વૈદ્ય કે દાકતર સામાન્ય રીતે જ લોકપ્રિય હોય છે. તેમાં તે પોતાના યાન, ચિકિત્સા તથા દવા પસંદ કરવામાં કુશળ હોય તે જ જનસમૂહના ઉપર બહુ ઉપકાર કરી શકે છે. પોતાના વૈદકીય ધંધાનું યાન આ સામાન્ય રોગના પુસ્તક દ્વારા પ્રસિદ્ધ કરી લોકો પર મહાન ઉપકાર કર્યો છે. ઉપરોક્ત ૨૦ મું પુસ્તક અનુભવ ઉપરથી લખાયું છે ત્યારે આ પુસ્તક રોગની દવા, ચિકિત્સા તથા નિવારણ કરનાર વ્યક્તિએ પોતાના બહોળા અનુભવ ઉપરથી તૈયાર કર્યું છે. એટલે વિશેષ વજનદાર ગણી શકાય. ક્ષય રોગની શરૂઆત, રોગની ઐતિહાસિક સમાલોચના, ક્ષયનું સ્વરૂપ, નિદાન, ચિકિત્સા, ઔષધોપચાર, કિરણોપચાર વગેરે બાબતો બહુ શાસ્ત્રીય રીતે બધાને સમજ પડે એવી સરળ ભાષામાં વર્ણવી છે. આવાં પુસ્તકોની જનસમાજને ખરેખર ધણી જરૂર છે. ગુજરાતી ભાષામાં વિષયગર પુસ્તકોની ઘણી જરૂર છે. ઉત્તેજનને પાત્ર તે હોયજ. છપાઇ સારી છે. પરંતુ કાગળો ઉંચી ભાતના નથી. બહુજ દલકા છે. કિંમત સર્વેને અનુકૂળ પડે એવી છે. ૧૯૨૬ થી ૧૯૩૮ સુધીમાં આ ત્રીજી આવૃત્તિ પ્રસિદ્ધ થાય છે. બે આવૃત્તિઓ ચાલુ સાલમાં જ કાઢવી પડી એ આ પુસ્તકની આવશ્યકતા કેટલી છે તે જણાવે છે.

૨૦. લોકમાતા:—કર્તા, દત્તાત્રય બાળકૃષ્ણ કાલેલકર; પ્રકાશક, નવજીવન પ્રકાશન મંદિર, અમદાવાદ; ૧૯૩૮; કાલિન ૧૬ પેજ, પાન ૧૨૪; કાચું પૂઠું; મૂલ્ય ૪ (ચાર) આના.

કાકા કાલેલકરે અત્યાર સુધીમાં પોતાની મુસાફરી દરમ્યાન જોયલી નદીઓ સંબંધી પોતાના વિચારો, તેમની બળ્યતા તથા તેમના પ્રતિભા પોતાના આદર વગેરે એમની લાક્ષણિક શૈલીમાં આ પુસ્તકમાં વર્ણવ્યું છે. એકંદર સમસ્ત દિંદની કુલ ૨૭ નદીઓ સંબંધી આ પુસ્તકમાં એમણે માહિતી આપી છે. પ્રાચીન સમયનું એ નદીઓનું મહાત્મ્ય, તેમનો પ્રભાવ, તેમની ઉત્પત્તિ વગેરેનું ઘણું સર્વ જ્ઞાન, રચણ તથા પ્રવાહની ગતિ વગેરેની માહિતી સાથે આપ્યું છે. પુસ્તક વાંચનાલાયક છે અને સામાન્ય મનુષ્યને પણ નદીઓના દેવીપણાનું જ્ઞાન કરાવે એવું છે. દરેક પુસ્તકાલય ખરીદે અને દિંદની સમૃદ્ધિમાં નદીઓ કેવા અગત્યનો ભાગ ભજવે છે તે સંચાલકો સમજાવે.

૨૧. મસ્ત ફેરીરના હાસ્ય પ્રસંગો:—લેખક, હરિપ્રસાદ ગૌરીચંદ્ર બટ; પ્રકાશક, 'ગુજરાતી' પ્રિન્ટિંગ પ્રેસ, સાસ્ત્રી બિલ્ડિંગ, એલફિન્સ્ટન સકલ, મુંબાઈ, કોટ: ૧૯૩૭; પાકું પૂઠું, સચિત્ર આનંદાદન સહિત; મૂલ્ય નથી જણાવ્યું.

‘ ગુજરાતી ’ સાહિત્યમાં બાઇ હરિપ્રસાદે વખતોવખત લખેલા એમના હાસ્યોત્પાદક લેખોનો આ સ્વતંત્ર સંગ્રહ, ગુજરાતી પ્રેસવાળા બાઇ નરવરલાલ ધ્રુવજારામ દેસાઇએ પહેલી જ વાર પ્રસિદ્ધ કર્યો છે. આમાં એકંદરે ૨૯ પ્રસંગોનું વર્ણન છે. હાસ્યરસના લેખક તરીકે બાઇ મરત ફકીર ગુજરાતી સાહિત્યમાં જાણીતા થઇ ચૂકેલા છે. જેઓએ સદર લેખો, જ્યારે જ્યારે ગુજરાતીમાં પ્રસિદ્ધ થયા ત્યારે ત્યારે નહિ વાંચ્યા હોય તેમને, તેમજ હાસ્યરસના રસિયા વાચકને આ પુસ્તક નિરાશની વેળાએ જ્ઞાન સાથે ગમ્મત આપશે. એમની શૈલી લાક્ષણિક છે, આનાં પુસ્તકો પોતે જ પોતાનું કરી લેશે. એને ઉત્તેજનની જરૂર હોય જ નહિ. હાજવા સાહિત્ય સાથે જ્ઞાન પણ મળે એવાં પુસ્તકોની, સમય ગાળવા માટે તેમજ દિલ નિરાશામય કે દુઃખમય હોય ત્યારે, આવશ્યકતા હોય છે જ. એના વાચકો શોધવા જતું નહિ પડે. વાર્તાઓ એકથી બીજી ચડે એવી છે. ‘ જીવનનાં આંસુ ’ ખરેખર ધણી કંટણી કંથની છે; ‘ મનુભા મેનેજર ’ વાળી વાર્તા ખરેખર હસવાલાયક છે.

૨૨. સ્વતંત્ર રશિયા:—લેખક, ઉછરંગરાય કેશવલાલ ઝોઝા; પ્રકાશક, જીવજીલાલ અમરશી મહેતા, ૧૨૮, પ્રિન્સેસ સ્ટ્રીટ, મુંબાઇ ૨, ૧૯૩૮; કાઉન ૧૬ પેજ ૬૬; પાન ૨૨૭; સચિત્ર બોર્ડનું પૃ. ૬; મૂલ્ય રૂ. ૧-૮-૦.

બાઇ જીવજીલાલે ચર કરેલી ઉન્નત રાષ્ટ્ર-મંથાવલિનું આ બીજું પુસ્તક છે. વિદ્વાન લેખક બાઇ ઉછરંગરાયે અભ્યાસપૂર્ણ આ અને સ્વતંત્ર જર્મનીનાં પુસ્તકો લખી, આધુનિક રશિયા તથા જર્મની સંબંધી અદ્યતન માહિતી પૂરી પાડી છે. સ્વાયત્ત રશિયામાં ઝાર યુગથી ઇ. સ. ૧૯૩૭ સુધીના રશિયાના ઇતિહાસની રૂપરેખા એમણે દોરી છે. લેનીન, ટ્રોટ્સ્કી, વોરોશિલોફ, સ્ટેલીન, રેગોનોવિચ વગેરે નવાં રશિયાના નેતાઓએ રશિયાને આધુનિક સ્થિતિ પર લઇ આવવા કેવા પ્રયાસો ફેટલી સુશીલિત કર્યા અને તેમાં નડતા અંતરાયો તેમ જ આંતરરાષ્ટ્રીય વિરોધને સામનો કર્યો અને આટલી પ્રગતિ સાધી એ કાંઈ નાની સુની વાત નથી. એમનું કાર્ય ધણું મુશ્કેલીભર્યું હતું કારણકે રાજની સત્તા તોડી પાડી જોર પર આવેલા જનસમૂહને કાણમાં રાખી આગળ દૂર કરવાની હતી. છતાં તેઓ મંડયા રહ્યા અને આખરે કાળ્યા. સામ્યવાદનો રશિયામાં ફેલાવો થયો એટલું જ નહિ પરંતુ એની અસર અન્ય યુરોપીય રાષ્ટ્રો ઉપર પણ થઇ અને તેથી ફ્રાન્સ, ગ્રેટબ્રિટન, વગેરે રાષ્ટ્રો પરસ્પર વધારે નિકટ સંબંધમાં આવ્યા. હિંદુસ્તાનના આધુનિક નેતાઓને આમાંથી ધણું જાણવાનું મળ્યું. રશિયાના નેતાઓનું રચનાત્મક કાર્ય તો ખરેખર જગતમાં અનુકરણીય થઇ પડ્યું છે. વેપાર રાજગાર પણ આપણને ધણું જાણવા વિચારવાનું મળે છે. બાઇ ઉછરંગરાયની શૈલી, સરળ સચોટ અને રસમય છે.

૨૩. સ્વતંત્ર જર્મની :—લેખક, પ્રકાશક, વર્ષ, પૃ. ૬, મૂલ્ય વગેરે ઉપર પ્રમાણ; પાન ૨૬૮.

ઉન્નત રાષ્ટ્ર મંથમાળાનું આ ત્રીજું પુસ્તક છે. એમાં આજના જર્મનીનાં

ઉદય અને પ્રગતિ જટાદાર શૈલીમાં વર્ણવાયા છે. સામ્રાજ્યનો સ્થાપના, કેસર વિદ્ધેમની રાજ્યનીતિ, મહાન યુદ્ધ, પ્રિન્સ બિસ્માર્કનો ફાળો, અને યુદ્ધને અંતે નાઝી યુગની શરૂઆત વગેરે બહુ અચ્છી રીતે વર્ણવાયા છે. જર્મનીનો ઇતિહાસ પણ ખરેખર જાણવાલાયક છે. એની સંસ્કૃતિ, પ્રગતિ વગેરે પણ ખાસ અભ્યાસ કરવાલાયક છે. ક્રેન્કો-જર્મન યુદ્ધ કેવી રીતે થયું અને તેથી જર્મનીને કેટલો લાલ થયો વગેરે બાબતની માહિતી ઠીક આપી છે. એટલે જિજ્ઞાસાવાળાને મળે અંથો જોવા હોય તો સહેલું પડશે. ઉત્તેજન તો મળશે જ.

૨૪. સુભાષચંદ્ર:—સંપાદકો, કલકત્તા કોહારી, યોગીલાલ ગાંધી અને ધનવંત ઓઝા; પ્રકાશક, નવી દુનિયા કાર્યાલય, ગાંધીરોડ, અમદાવાદ; રૉયલ આઠ પેજ ૬૬, પાન ૧૨+૨૪+૩૨; કાચું સચિત્ર પૂઠું.

આમાં સુભાષચંદ્ર બોઝનું જીવનચરિત્ર છૂટા છૂટા પ્રસંગો લઈ પ્રસિદ્ધ થયું છે. જીવનચરિત્ર જોડે એમના બ્યેય સમજાવતા એમના પત્રો તથા એમનાં વ્યાખ્યાનો ૧૮૯૭ થી માંડી ૧૯૨૨ ના પ્રસંગો એમના જીવનચરિત્રમાં વર્ણવ્યા છે. એમના વકીલ બંધુ સરતચંદ્ર બોઝ પાસેથી એ મેળવેલું. એમાં સુભાષચંદ્રનો ઉગ્ર સ્વભાવ, સેવાની ધ્રુવ અને દૃઢ નિશ્ચય તરી આવે છે. લોકનેતાનાં લક્ષણ પ્રથમથી જ દૃષ્ટિ-ગોચર થાય છે. પ્રસંગો પણ ટ્રેસક અને બોધક છે. પત્રોમાં પણ એમનો નિશ્ચય દૃઢ અને અચળ જણાય છે. એમનાં વ્યાખ્યાનોમાં હિંદની હાલત સુધારવાની એમની અવિરત ધારણા દરેકે દરેક પ્રસંગે તરી આવે છે. વ્યાખ્યાનો પણ નિશ્ચયાત્મક, મર્માર્ગી અને ઉપદેશક છે. એમના નેતૃત્વ નીચે હરિપરાનો પ્રસંગ બહુ સારો ઉકેલાયો. વ્યવસ્થા પણ સારી હતી. દરેકને એ ચરિત્ર વાંચવું મે એવું અને બોધક છે.

૨૫. ગવરી સંકીર્તન માલા:—શોધક, 'મસ્ત' ૦/૦ કમળાશંકર ગોપાળ-શંકર ભચેય, એલીસ પ્રિન્સ, દિલ્હર હાર, અમદાવાદ; ૧૯૩૭; સુપર રૉયલ ૮ પેજ પાન ૬૪+૨૮૦; પાકું પૂઠું; મૂલ્ય રૂ. ૨-૦-૦.

ડુંગરપુરનિવાસી વડનગરા નાગર ઇતિહાસ ગં. સ્વ. ગવરીબાઈનાં કીર્તનોનો આ સંગ્રહ આવકારપાત્ર છે. શ્રી 'મસ્તે' સામગ્રી એકઠી કરી આ સંગ્રહ પ્રસિદ્ધ કરાવ્યો છે. આમાં કુલ ૬૧૨ કીર્તનોનો સમાવેશ થયેલો છે. ગૌરવણી સારી છે. સંકીર્તનોમાં ભક્તિ રસ અને આધ્યાત્મિક જ્ઞાન તરવરે છે. દરેક સંકીર્તનોનો રાગ મથાળે આપેલો છે એટલે ગાવામાં સરળતા થાય છે. બહુ ઉત્તમ ભક્તિ રસ આમાં દેખાય છે. કેટલાંક ઉપદેશાત્મક પણ છે. આવો ઉત્તમ સંગ્રહ પ્રસિદ્ધ કરવા માટે શ્રી કમળાશંકર ભચેયનો ઉપકાર માનવો ઘટે. પ્રાપ્તિસ્થળ, ગુજર અંચલ કાર્યાલય, અમદાવાદ.

ના. ચં. દીવાનજી

૨૬. આવતી કાલ :—લેખક, રામનારાયણ ના. પાઠક; પ્રકાશક, શાન્તિલાલ મણિલાલ શાહ, અંજલિ ગ્રંથમાળા-અમદાવાદ; ૧૯૩૭; ૧૬ પેજ પૃ. ૪૨૯; સચિત્ર આમ્બાદનવાળું પાકું પૂઠું; કિં. રૂ. ૨-૮-૦.

અંગલિ પ્રથમાજ્ઞાના ત્રીજા વર્ષનું આ ત્રીજું પુસ્તક કંપનાપ્રધાન નવલ-કથાનું હોય તેમાં અહિંસાના શસ્ત્ર દ્વારા મળૂર-માલીકના પ્રશ્નથી માંડીને તે આમો-લોગોની ખીલવણી ને અંતે સ્વરાજ્યપ્રાપ્તિ કેવી રીતે શક્ય અને તેનું કાલ્પનિક પથ્ય મનોરંજક શબ્દચિત્ર જોવા મળે છે. વાર્તાનાયક ભગસો કાળો, કે જે ધંધે ચોર ને ઠગ છતાં સ્વભાવે સાહસિક દયાળુ ને દીન-દુઃખીઓને બેસી હોતો, તેનામાં વતનપ્રેમ ને દેશપ્રેમની જ્યોત સળગતાં તે કેવો મોટો લોકસેવક બની જાય છે, કેવો ભારે સ્વાર્થ-ત્યાગ કરે છે તથા કેવું આંતરરાષ્ટ્રીય મદત્વ મેળવે છે તેનો ખરો ખ્યાલ મેળવવાને તો પુસ્તક જાતેજ વાંચનું જોઈએ. વસ્તુચક્ર એનું, લેખકની આ પહેલાંની કૃતિ 'પચ્ચરસ વર્ષ પછી'ના જેવું કલામય હોય વાચનરસ એકવારો ટકાવી રાખે છે. અહિંસક સાધનો દ્વારા સ્વાતંત્ર્યપ્રાપ્તિનો જ્યેષ્ઠ સિદ્ધ કરવાને માટે મજબૂત મનોભાવના સાથે વ્યાપક સંગઠનની આવશ્યકતા અનિવાર્ય હોવાનો ભોધપાઠ આપતી આ નવલકથા અરેબર આવકારપાત્ર છે. પુસ્તકાલયો એને જરૂર વસાવી લે ને છૂટથી વંચાવે.

૨૭. સાહિત્ય સમીક્ષા :—કર્તા, વિશ્વનાથ મગનલાલ બટ્ટ; પ્રકાશક, ધર્મવરલાલ મોહનલાલ દવે, નૂતન પ્રકાશન મંદિર, પાનકોર નાકા અમદાવાદ; ૧ લી આવૃત્તિ ૧૯૯૪; ૧૬ પેજ, પૃ. ૧૬+૩૩૩; સચિત્ર આસ્થાદનવાળું પાકું પૂઠું; કિં. રૂ. ૨-૮-૦.

વિવેચન વિષયનાં પુસ્તકો આપણા સાહિત્યમાં આંગણોને વેઢે અણુાય એટલા જ હોય આ પ્રકાશનથી તેમાં અભિનંદનીય ઉમેરો થાય છે. નિષ્પક્ષ વિવેચક તરીકે લાઇ વિશ્વનાથની ખ્યાતિ છે. એમનો અભ્યાસ હુંડે ને તલરપર્શી હોય છે; એમની લેખન-શૈલી સચોટ ને આકર્ષક હોય છે. એવા વિદ્વાન લેખકને હાથે લખાયેલા ને છુદાં છુદાં માસિકોમાં છેલ્લાં દશ વર્ષના ગાળામાં પ્રસિદ્ધ થયેલાં કુલ ૧૪ લખાણો આ પુસ્તકમાં સુવ્યવસ્થિત રીતે સંચિત થયેલાં છે. લેખો નથુ ગુપ્તમાં વહેંચાયેલા હોય પહેલા ગુપ્તમાં 'તત્ત્વચર્યા' ને લગતા ૪ લેખો, બીજા ગુપ્તમાં 'નર્મદ યુગના વાક્યમય'ની સમીક્ષાના પાંચ લેખો, તથા ત્રીજા ગુપ્તમાં 'સમકાલિન સાહિત્ય'ની સમીક્ષા કરતા પાંચ લેખો છે. અર્થાત્ કે 'પહેલો ગુપ્ત સિદ્ધાન્તચર્યાનો, બીજો ગતકાલીન સાહિત્યના અધ્યયન વિવેચનનો, અને ત્રીજો સમકાલીન સાહિત્યના અવલોકનનો' છે. સાહિત્યના અભ્યાસીઓને તેમ જ રસિકોને એનું વાચન બેશક ઉપકારક થઇ પડશે. પાઠશાળાઓ તેમ જ પુસ્તકાલયોએ એનો ચોગ્ય આદર કરવો જ ધટે.

૨૮. વેદધર્મ-વ્યાખ્યાનમાળા :—પ્રયોજક અને પ્રકાશક, પડિત બદાચાર્ય બી. એ., અંકલેષ્વર; પ્રથમાવૃત્તિ ૧૯૯૪; ૧૬ પેજ પૃ. ૮+૨૭૦; પૂઠું કાડું ખોડું પટ્ટીનું; કિં. રૂ. ૧-૪-૦; બે ફોટો.

બાર બાર વર્ષથી અંકલેષ્વરમાં તપશ્ચર્યા સેવતા આ પ્રકાશનના વિદ્વાન પ્રયોજકે 'ઠેક ઠેકાણે અગ્નિ મંદિરો બંધાવી અખંડ અગ્નિની જ્યોત દ્વારા સૂર્ય મંડળસ્થ ભગવાન ઝંકારેશ્વરની પૂજનો પ્રચાર કરવો, તથા વૈદિક ધર્મની પુનઃપ્રતિષ્ઠા કરવી' એ બે કાર્યોને પોતાનું જીવનપ્રેય 'મનાબુધ' છે. એની મિદ્ધિ અર્થે 'સંસ્થાન

ધર્મપુર, ખંભાત તથા અંકલેશ્વરમાં એમણે આપેલાં વ્યાખ્યાનો પ્રસંગે લેવાયેલી નોંધો પરથી ઘટનાવલો સાર આ પુસ્તકમાં સંચિત કરવામાં આવ્યો છે. એનું વાચન ધર્મનિષ્ઠ આસ્તિક પ્રજાને રસિક નીવડશે. પ્રગતિવાદીઓને એમાંની કેટલીક વ્યાખ્યાને ને માન્યતાઓ વહેમપોષક ને પ્રગતિરોધક જણાવાતો સંભવ છે; છતાં તેમણે પણ સામા પક્ષના વિચારો જાણવા ખાતર પણ પુસ્તક વાંચવા જેવું છે. એટલે સવડવાળાં પુસ્તકાલયો તો ખુરીથી એને અપનાવે.

૨૯. પૂર્ણયોગ નવનીત-ભાગ પહેલો:—લેખક અને સંપાદક, અંબાલાલ બાલકૃષ્ણ પુરાણી; પ્રકાશક, શ્રી અરવિંદ કાર્યાલય આણંદ; ૧૯૩૮; ૧૬ પેજ પૃ: ૧૬ + ૨૪૬; કાચું પૂઠું; કિં. ૧-૪-૦.

શ્રી અરવિંદ કાર્યાલય દ્વારા પ્રકટ થયેલા ને પ્રચાર પામેલા પૂર્ણયોગના પાંચ ખંડોમાંના પ્રત્યેક પ્રકરણના આરંભે તે પ્રકરણના મુદ્દાઓ રજૂ કરતાં પૃથકકરણોનું તથા કેટલાંક પ્રકરણોને છેડે અભ્યાસ કરવા માટે વિશેષ સૂચનાઓનું લખાણ અનુવાદકે પોતાના તરફથી ઉમેરેલું. એ પૃથકકરણો ને સૂચનાઓ પૂર્ણયોગના સાધકો તથા અભ્યાસીઓ માટે મનનની તથા વિશેષ સહાયની સરમ સામગ્રી તરીકે પૂરવાર થયાં છે. પાંચ ખંડો પૈકી કમયોગ, જ્ઞાનયોગ અને લક્તિયોગ પરનાં એવાં પૃથકકરણો ને સૂચનાઓ, આવશ્યક ફેરફાર સાથે સુવ્યવસ્થિત રવરૂપે, આ પ્રકાશનમાં સંચિત કરવામાં આવ્યાં છે. જીતાસુઓ તેનાં યથેચ્છ લાભ જરૂર ઉઠાવે.

૩૦. કુમાર સત્યાર્થ પ્રકાશ:—પ્રયોજક તથા પ્રકાશક, વલ્લભદાસ રત્નસિંહ મહેતા બી. એ. એલ. બેલ. બી. એડવોકેટ, ૧૧૮ ન્યુ ચીંચ બંદર રોડ મુંબાઈ નં. ૯; ૧૯૩૫; ૧૬ પેજ પૃ: ૨૮ + ૧૮૦; પાકું પૂઠું; કિં. ૦-૧૨-૦.

ગુજરાત-મહાગુજરાતનાં કુમાર-કન્યકાઓનાં જીવનમાં નીતિ, સદાચાર, તક અને સત્ય ધર્મનાં સંસ્કાર પાડવાના ઉદ્દેશથી પ્રયોજકે મહર્ષિ દયાનંદજીના સત્યાર્થ પ્રકાશને આધારે આ ગ્રંથની યોજના કરી છે. લખાણની ભાષાશૈલી જ્ઞેતાં એ ઉદ્દેશ સર્વથા સિદ્ધ થવા બદલ આશંકા રહે છે. યાકી, સુશિક્ષિત મોટાંઓને તો એમાંથી ઘણું જાણવા શીખવાનું મળે એમ છે. હાઇસ્કૂલ કોલેજનો વિદ્યાર્થીવર્ગ જરૂર એનો ઉપયોગ કરી શકે. યાજ્ઞા પાઠશાળાઓનાં તેમજ સાર્વજનિક પુસ્તકાલયોનાં પુસ્તક સંગ્રહમાં આને સ્થાન અપાય એ ખાસ ઇચ્છવાયોગ્ય.

૩૧. સોયાબીન્સ:—લેખક, શ્રી. એફ. એસ. કાળે બી. એ, વડોદરા રાજ્યના ફૂડ સર્વેયર; પ્રકાશક, મેસર્સ મગનલાલ પી. સીડમમન એન્ડ સન્સ-ખડેશવ મારકેટ વડોદરા; ૧ લી આવૃત્તિ, ૧૯૩૮; ૧૬ પેજ પૃ. ૧૬+૨૯૬; પાકું પૂઠું; સચિત્ત કિં. રૂ. ૩-૦-૦.

‘સોયાબીન્સ’ એ મૂળ ચીન બાબુનું ને ત્યાંથી ૧૯ મી સદીમાં પશ્ચિમના પ્રદેશોમાં પ્રચાર પામેલું પૌષ્ટિક કઠોળ છે. એનો પાક થોડા વખતમાં ઉતરો થયે છે ને માણસ તેમજ ડોરના ખોરાક તરીકે એ અદ્દુ ગુણ્યકર્તા છે. માંદાં માગમેા મા?

ઝાકટરો એને પથ્થ ખોરાક મળે છે. એમાંથી જનતા દૂધમાં ગાયના દૂધનાં તમામ તત્ત્વો હોય છે. એમાંથી જનતાં દૂધ, દહીં બાળકો તેમજ માદાંઓ માટે વાપરવાની ખાસ ભલામણ થાય છે. મહાત્મા ગાંધીજીએ પણ 'સોયાબીન્સ' ની દિમાયત કરી છે તે જાતે એના પ્રયોગ પણ કર્યા છે. એની જાત જાતની વાનીઓ બની શકે છે. શ્રીમંત વડોદરા નરેશ એનું વાવેતર પોતાને સ્વહસ્તે સન ૧૯૩૩ માં વડોદરાના મોડેલ ફાર્મમાં કરેલું. એવા આ ઉપયોગી ખાદ્ય વિષેની તમામ જાણવાબેગ માહિતી તથા તેમાંથી જાતની વિવિધ જાતની દેશી પરદેશી વાનીઓ જનાવવાનો સપ્રમાણ રીતો આ પુસ્તકમાં આપવામાં આવેલી છે. કંઈ નહિ તો કુતૂહલ ખાતર પણ આમ-પ્રજાએ, અને તેમાં ય એટલ વર્ગે તો ખોસ, આ પુસ્તક એકવાર વાંચી જવું જોઈએ. પુસ્તકાલયો જરૂર એને વસાવે ને છૂટથી વંચાવે. પુસ્તકનું દળ, સારા કાગળ, સુંદર છપાઈ, ને આદિ પેપર પરનાં ૩૦-૩૨ જેટલાં સુંદર ચિત્રો જોતાં કિંમત વધારે ન જ ગણાય.

ના. નં. ચોકસી.

સામયિકો

૧-૨ શ્રી ફાર્પિસ ગુજરાતી સભા ત્રૈમાસિક પુ. ૩ અંક ૧-૨:— ૧૯૪૮; સંપાદક અને પ્રકાશક, અંબાલાલ જીભાખીરામ જાની, ૩૬૫, શ્રી ફાર્પિસ ગુજરાતી સભામંદિર, મુંબઈ નં. ૪; વા. લવાજમ રૂ. ૩-૦-૦; છૂટકે અંક ૧૨ આના.

પ્રથમ અંકમાં 'દશમી શતાબ્દિનું ગુજરાત' વાળો શ્રી. મોતીચંદ કાપડીઆનો લેખ, ઇસ્લામના સમયનું ગુજરાતનું વદાણવદું વગેરે ગુજરાતની પુરાતત્ત્વ જહોજલાલી જણાવતા લેખો બહુ અભ્યાસપૂર્ણ છે. પુરાતત્ત્વ વિષયના સામયિકની જોડ આ ત્રૈમાસિક ખરેખર પૂરી પાડે છે. ૧૯૩૭ ની સભાની પ્રવૃત્તિઓ તથા સ્વ. દિ. બ. કેશવલાલ અને સ્વ. ડાહ્યાભાઈ દેરાસરીને દિ. બ. કૃષ્ણલાલ ઝવેરીની અંગલિઓ તથા ગુજરાતનું પુરાતત્ત્વવેપણુ પણ વાંચવાલાયક છે.

બીજા અંકમાં ૧૧ મી સદી પૂર્વેનો ગુજરાત-મુસ્લિમ સંબંધ, મુંબાઈ અને તેના મહાજનો, સીસોદરામાં સંશોધન, મંત મોભારામ અને તેમનું અપ્રસિદ્ધ સાહિત્ય, પ્રાચીન પાટણ ગુજરાતના જાણીતા ધર્મ અને તત્ત્વજ્ઞ સંજ ધી અન્વેષણ સાહિત્યની સૂચી વગેરે લેખો બહુ ઉપયોગી અને પ્રાચીન ઇતિહાસની સારો અભ્યાસપૂર્ણ માહિતી આપે છે. ગુજરાતની પ્રાચીન મહત્તાનો સારો ખ્યાલ આ ત્રૈમાસિક દ્વારા જિજ્ઞાસુઓને જાણવા મળે છે. ત્રૈમાસિક ઉત્તરોત્તર વિશેષ ને વિશેષ ઉચ્ચ સ્થિતિએ પહોંચવું જાય છે. ભાષાશ્રી જાનીને એમની ખંત અને એમના ઉદ્યોગ માટે અભિનંદન ! ગુજરાત-કાઠિયાવાડનાં એકે એક મોટા પુસ્તકાલયે તથા કોલેજો, માધ્યમિક શાળા પુસ્તકાલયોએ આ ત્રૈમાસિક ખરીદ કરવું જ જોઈએ.

ના. અ. દી.

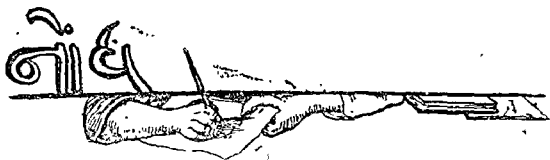
નવીન કાલ અને સ્વીકાર

અનુ. નંબર	પુસ્તકનું નામ	કર્તા	પ્રકાશક અને સ્થળ	કિંમત	વિશેષ માહિતી
૧	ઝંગીઝખાન ૧૯૩૮	દલાલ રમણિકલાલ જયચંદભાઈ	જીવનલાલ અમરશી મહેતા, પ્રિન્સેસ સ્ટ્રીટ મુંબાઈ નં. ૨	૨-૦-૦	ગાનવર્ધક પુસ્તકમાળા પુ. ૮૮
૨	વિરાટનો ઝંભો	આચાર્ય, ગુણવંતરાય	નવયુગ પુસ્તક ભંડાર રાજકોટ	કા. ૦-૧૨-૦ પા. ૧-૦-૦	લીલાવતી મંથ-માળા વ. ૬ પુ. ૩
૩	જાપાનની રમણી	મહેતા, કપિલા (અનુવાદક)	ન્યોતી કાર્યાલય લિમિટેડ જુમા-મસીદ પાસે અમદાવાદ	૦-૮-૦	કુમાર મંથમાળા પુ. ૫ મું
૪	કૃષ્ણઅંસી (સાધુ વાસવાણીકૃત)	જોષી, પ્રાણશંકર સોમેશ્વર (અનુવાદક)	કર્તા, ૪૦ બ્રી. સ્ટ્રીટ જોધાની-બર્ગ. દક્ષિણ-આફ્રિકા	૦-૧૨-૦	
૫	સત્તાવત (૫૭)	પારેખ, નગીનદાસ	ભારતી સાહિત્ય સંઘ પાનકોર નાકા, અમદાવાદ	કા. ૧-૪-૦ પા. ૧-૮-૦	'નવરચના' બેટ પુસ્તક
૬	લતા અને બીજી વાતો	બોકર, ગુલાબદાસ	મૂળશંકર સોમનાથ ભટ્ટ રાવ-પૂરા, વડોદરા	૧-૮-૦	
૭	કલંકિત	દેસાઈ, મણિભાઈ ભગવાનજી (અનુવાદક)	ગુજર મંથરલ કાર્યાલય અમદાવાદ	૧-૪-૦	તરણ મંથમાળા પુ. ૬ મું
૮	ચીનનો અવાજ (જૈન યાત્રામાનેતના પત્રોનો અનુવાદ)	શુક્લ ચન્દ્રશંકર પ્રાણશંકર (અનુવાદક)	નવજીવન પ્રકાશન મંદિર અમદાવાદ	૦-૮-૦	જમનાદાસ ભગવાનદાસ રમારક-માળા પુ. ૧
૯	પૂર્ણયોગ નવનીત ભા. ૧	પુરાણી, અં. બા.	શ્રી અરવિંદ કાર્યાલય આણંદ	૧-૪-૦	
૧૦	સોપાબીન્સ	કાલે એફ. એમ.	કર્તા, વડોદરા	૩-૦-૦	
૧૧	આલસાહિત્ય સર્વ-સંમદ ભાગ ૨નો	જીવરામ જોષી	વ. રા. પુ. મંડળ, વડોદરા.	૦-૧૦-૦	

સ્વીકાર :

નીચેનાં પુસ્તકો મળ્યા છે : પરિચય દ્વે પછી:—

(૧) લહેરી છુટારો (૨) માતા કે રાક્ષસી (૩) વસંતકુમારી યાને પ્રેમિયરનો પત્ની. (૪) પ્રકાશ (પંચમહાલનું સાપ્તાહિક): વર્ષ ૩, અં. ૧; તંત્રી, બીજાભાઈ પુરોષોત્તમ બ્રાહ્મ બ્રાહ્મણ; વા. લગ્નજમ રૂ. ૧-૪-૦. (૫) કિસાત માસિક વ. ૨; અં. ૮-૬; વા. લ. રૂ. ૨-૮-૦

વડોદરા રાજ્ય

તાકીદે અમલ કરે:—ગતિકર્મા પ્રસિદ્ધ થયેલ સૂચના નં. ૪૨૨-૨૩ માં માગ્યા પ્રમાણે વાર્ષિક બજેટ તથા નિવેદન જે પુસ્તકાલયો તરફથી હજી ન મોકલાયા હોય તેમજ તરત જ તેમ કરી દેવું જોઈએ. આમ પુસ્તકાલયોનાં નવીન વર્ષનાં બજેટ મંજૂર પછી થવા માંડ્યા છે, એટલે મોડાં ન પડાય તે ખાસ જોવાનું !

સિવાય, આજી અંકમાં પ્રસિદ્ધ થયેલી સૂચનાઓ નં. ૪૨૭ થી ૪૩૦ નો મજકુર ધ્યાનમાં લઈને તેનો યથાયોગ્ય અમલ તાકીદે કરી દેવાની પણ લાગતાવળગતાઓને લલામણુ !

લવાજમ વધે છે:—અમદાવાદથી પ્રસિદ્ધ થતા ' ગુજરાતી પંચ ' અઠવાડિકનું બેટપુસ્તક સાથેનું લવાજમ રૂ. ૪-૬-૦ આપવાનું હતું છે. બેટપુસ્તક સિવાય મંગાવનાર આઠકો પાસેથી રૂ. ૪) લેવાશે. માટે એ પત્રના આઠક થવા ઇચ્છનારોએ બેટપુસ્તક મેળવવું હોય તો નવીન સાલના બજેટમાં રૂ. ૪-૬-૦ નો સવક રાખવાની સલાહ !

—વડોદરાનું સુપ્રસિદ્ધ સાપ્તાહિક ' સયાજી વિજય ' થોડા વખતમાં અર્ધ-સાપ્તાહિક બનવાનું છે તે એનું બેટપુસ્તક સાથેનું બહારગામ માટેનું લવાજમ રૂ. ૫-૮-૦ રહેવાનું છે. પણ પુ. સ. સ. મંડળના પ્રયાસથી વડોદરા રાજ્યનાં સાર્વજનિક પુસ્તકાલયોને તે રૂ. ૫-૨-૦ ના લવાજમે બેટપુસ્તક લાંબે મળે એવી જોડવણુ સ્વીકારાઈ છે. પુસ્તકાલયોના મંત્રીઓ તેમજ બીજા લાગતાવળગતાઓને આની નોંધ લેવાની તથા તે પ્રમાણે નવીન સાલના બજેટમાં રકમ સાધવાની ખાસ લલામણુ !

જમીનનું દાન:—વેમાર તા. કરજણ સાર્વજનિક પુસ્તકાલયને વેમારના જ વતની પા. શામળભાઈ રતનભાઈ તરફથી જમીનનું દાન મળ્યું છે, સ્તુત્ય !

પુસ્તકાલયોને મળેલી ભેટ:—હીરપુર તા. વિજાપુર શેઠ મૂળજીભાઈ કૃષ્ણારામ તરફથી રૂ. ૩૫)ની કિંમતનું કપાટ તેમના સ્વર્ગસ્થ પિતા શેઠ કૃષ્ણારામ હરિરામ કેસરે-હિંદના રમરણાર્થે; તથા ખુરશીઓ નં. ૨ રૂ. ૫ ની કિંમતની અમદાવાદની મીશેમાં મજૂરી કરતાં ગામનાં મજૂર લાઇએનોની મંડળી તરફથી.

—ખેરવા તા. મહેસાણા: રૂ. ૧૫) આચાર્ય પુરષોત્તમ દયાશંકર, ઉંઝા; ૫) પા. રાયચંદ કાનજી કુકરવાડા તા. વિજાપુર; ૫) પા. મૂળચંદ રણછોડદાસ રણાસણ તા. વિજાપુર; ૫) પા. ઇશ્વરદાસ મોતીદાસ કુકરવાડા તા. વિજાપુર; તથા કાંસા તા.,

વિસનગરના પા. રણછોડ જોષતાદાસ, લાખવડ તા. મહેસાણાના પા. હરીદાસ રણછોડદાસ અને કડા તા. વિસનગરના પા. અમયોરામ ચેલદાસ એ દરેક તરફથી રૂ. ૨) બે મળી કુલ રૂ. ૩૬) લગ્નપ્રસંગેએ.

—ચડાસણ તા. વિજયપુર : રૂ. ૬) પા. મયુરદાસ પીતાંબરદાસ, ૫) પા. હીરાભાઈ જુધરદાસ, ૨) પા. માધા બાજી તરફથી તથા ખીજા ત્રણ ગૃહસ્થો તરફથી એકેક રૂપિયો મળી કુલ રૂ. ૧૬) લગ્નપ્રસંગેએ.

વર્ગીકરણ થયે ગયું છે:—[ગતિકના પૃ: ૪૪૧ થી ચાલુ] (૩૮૨) ક્તેપુર તા. કચ્છ; પાદરા મહાલના—(૩૮૩) અભોળ (૩૮૪) ડાબા (૩૮૫) મુજપુર; (૩૮૬) રાણા તા. દામનગર (૩૮૭) ધામેલ તા. દામનગર.

અવસાન નોંધ :—કેળવણી ખાતાના શિસ્તેદાર તથા રાજ્યના જુદા જુદા રચણોની હાઇરકૂલના હેડમાસ્તરપદેથી રાજ્ય પ્રજા ઉભયની સંતોષકારક સેવા અર્જવનાર શ્રીયુત નરહરિશંકર શિવચંકર શાસ્ત્રી કડી હાઇરકૂલના હેડ માસ્તર તરીકે દોઢેક માસ પર ચુજરી ગયા છે. પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિમાં પશુ તેઓ સાથે રસ ધરાવતા હતા તેના પુરાવા તરીકે તો તેમની દોરવણી નીચે જણાવેલી કડી મહાલની પ્રથમ પુ. પરિષદ જ ખસ છે. કડી મહાલ પુ. મંડળે પોતાના એ માનનીય મહુર્મ પ્રમુખના માનમાં મેળાવડો કરી શોકનો ઠરાવ પસાર કર્યો છે તે યોગ્ય જ કહ્યું છે. મહુર્મના આત્માને પ્રજા ચિર શાંતિ આપો !

વ૦ રા૦ પુ૦ મંડળ

પરીક્ષાનું પરિણામ:—જુલાઇની ૨૪મી તારીખે લેવાયેલી ૧૪મી શિક્ષવાચનની પરીક્ષાનું પરિણામ ચાલુ અંકમાં પ્રસિદ્ધ થયું છે. તે જોઇ લેવા લાગતાવળગતાં એને વિસ્મૃતિ !

પંદરમી પરીક્ષા:—શિક્ષવાચનની પંદરમી પરીક્ષા માટે ‘ હેલન ડેલર નામની જન્મધિ અમેરિકન બાળા ના પ્રેરક જીવનપ્રસંગો વર્ણવતું ‘ અપંગની પ્રતિભા ’ નામનું પુસ્તક કંપું છે તે પરીક્ષા જાનેવારી માસની ૨૨ મી તારીખે લેવાશે. એ બાજતની જાહેરાત ચાલુ અંકમાં જ પ્રસિદ્ધ થઇ છે, તે વાંચીને એ પરીક્ષાનો લાભ લેવા લેવડાવવા સાથે શિક્ષ સાહિત્યનો બદોળો પ્રચાર થવાની જરૂર પીછાણનારને જાણમણ કરવાની હેતુ ખરી ?

જાગતાં જૂથ મંડળો:—ચાલતા આવેલા ધોરણે જૂથ મંડળોની વાર્ષિક સભા ચાલુ માસની ૭ મી તારીખે જરવા સંબંધી જરૂરી ટકેર ગતિકમાં કરવામાં આવેલી. તે મુજબ જે મંડળો તરફથી સભા જરાવાના સમાચાર રાજ્ય પુ. મંડળ તરફ આપ્યાર સુધીમાં આવ્યા છે, તે નીચે પ્રમાણે:—

(૧) વરણામા તા. વડોદરા (૨) વેજપુર તા. સાવલી (૩) મમડી-યાળા તા. ખાંભા.

ખીજાં જૂથ મંડળોના મંત્રી બાઇએને પોતપોતાના અરેવાલ તરત જ મોકલી આપવાની જાણમણ કરીએ છીએ.

મહાલ મંડળોની વાર્ષિક સભા:—ખાતાએ માન્ય કરેલા ધોરણ મુજબ મહાલ પુ. મંડળોની વાર્ષિક સભા ચાલુ માસની ૨૧ મી તારીખે ભરવાની છે. એ સંબંધમાં જરૂરી સચવાપત્ર જે તે પ્રાંતિક મંડળ તરફથી જે તે મહાલ મંડળ તરફ મોકલી અપાયું છે. આશા રાખીએ છીએ કે બધા જ મહાલ મંડળોની વાર્ષિક સભા ચાલુ સાલે ભરાવા પામશે ને તેના અહેવાલ તથા હિસાબ જાણુ તેમજ પ્રસિદ્ધિ અર્થે આ તરફ અચૂક મોકલી અપાશે.

પ્રાંતિક સભાઓ:—ગાંધી સાલની માફક આ વર્ષની પ્રાંત પુ. મંડળોની વાર્ષિક સભાઓમાં મંડળના માનદ મંત્રી શ્રીયુત મોતીભાઈ અમીન સાહેબ હાજર રહેવાની ખ્યાયેય ધરાવતા હોવાથી જુદા જુદા પ્રાંતની વાર્ષિક સભાઓ માટે નીચે પ્રમાણેની તારીખો જે તે પ્રાંત મંડળની સંમતિપૂર્વક નક્કી કરવામાં આવી છે:—

(૧) નવસારી પ્રાંત માટે તા. ૪-૯-૩૮ (૨) મહેસાણા પ્રાંત માટે તા. ૧૧-૯-૩૮ (૩) અમરેલી પ્રાંત માટે તા. ૧૮-૯-૩૮ (૪) વડોદરા પ્રાંત માટે તા. ૨૫-૯-૩૮.

આ સંબંધમાં જરૂરી પરિપત્ર જે તે પ્રાંત મંડળ તરફથી લાગતાવળગતા સર્વ કોષ્ટને મોકલી આપવાની તજવીજ થઈ છે. કોરેલી તારીખ ખ્યાનમાં રાખી પોતપોતાના પ્રાંતની સભામાં ઉદ્ઘટકોર હાજર રહેવા મંડળના સર્વ સભાસદોને વિનંતિ.

કુમાર મંડળની કામગીરી:—વેમાર કુમાર મંડળની એક સભા જુલાઈની આખર તારીખે મુખ્ય શિક્ષક રા. જીવાભાઈ મથુરભાઈ પટેલના પ્રમુખપદે ભરાઈ, તેમાં શાળામાં બહુતા કુમાર કુમારિકાઓ ઉપરાંત શિક્ષકો તેમ છતર ગામ-જનોએ પણ ઉત્સાહભર્યો ભાગ લીધો હતો. મંડળનો ઉદ્દેશ ને તેના કાપદા, સ્વચ્છતા, ને વ્યસન માત્રના ગેરકાયદા સંબંધી સભામાં અસરકારક વિવેચનો થયાં હતાં. તેને પરિણામે એક વ્યસન નિષેધક મંડળ અસ્તિત્વમાં આવી ૧૦૦ જેટલા બાઈઓએ આઠ ખીડીનો ત્યાગ કર્યો છે. વ્યાયામ પ્રવૃત્તિ તથા આગકામ પર પણ કુમારમંડળ ખ્યાન આપે છે. વૃક્ષસીકૃત રામાયણ તથા મહાભારતનું જાહેર વાચન પણ બે સભાસદોએ પોતપોતાના મહેસામાં આરંભ્યું છે. સ્તુત્ય તેમજ અનુકરણીય !

ગ્રામ વાચક મંડળ:—ઝારોળા તા. બાદરણ સાર્વ. પુ. ના ઉત્સાહી મંત્રી ભાઈ શંકરભાઈ ગોવિંદભાઈ પટેલે જુલાઈ માસની શરૂઆતથી ગામાત વાચક મંડળ ઉભું કર્યું છે. એમાં ૧૨ સભ્યો જોડાયા હોઈ તેઓ દર રવિવારે એકત્ર મળી પોતપોતાના વાંચેલા પુસ્તકની ગ્રામ બાપમાં રજુઆત કરે એવી યોજના રખાઈ છે. લોકોને આ પ્રવૃત્તિમાં રસ પડે છે ને આનંદ સાથે નવું નવું જાણવા શીખવાનું મળે છે. ભાઈ શંકરભાઈની રાજકોટ ખાતેની લાંબી ગેરહાજરી દરમ્યાન એ પ્રવૃત્તિ જેવી ને તેવી ચાલુ રહે એટલું જ નહિ બલ્કે ખીડે એજ શુભેચ્છા !

રાજ્ય બહાર

વિદ્યાપતિનાં અસલ કાવ્યો:—મયોલીના કવિ વિદ્યાપતિનાં કાવ્યોને એક અપ્રાપ્ય હસ્તલિખિત સંચય નેપાળના દરબારી પુસ્તકાલયમાં મળી આવ્યો છે. આ અંથ તાડપત્રો પર લખાયેલા હોઈ ૩૦૦ વર્ષનો જુનો હોવાનું મનાય છે. એની એક ફોટો નક્ક મેળવવા માટે કલકત્તા યુનિવર્સિટી નેપાળ દરબાર સાથે પત્રવ્યવહાર ચલાવે છે,

માસિકો મળ્યા તારીખ

નામ	પુસ્તક	અંક	માસ	મળ્યા તારીખ
આસુવેદ વિગ્નાન	૨૧	૮	જેઠ	૨-૮-૩૮
ભિમિ	૭	૮	ઓગસ્ટ	૧-૮-૩૮
કિશોર	૪	૨	જેઠ	૧૬-૭-૩૮
કુમારે	૧૫	૭(૧૭૫)	અષાઢ	૨૫-૭-૩૮
ખેડૂત, ખેતી અને સહકાર	૫	૧	જુલાઈ	૧૧-૭-૩૮
ખેતીવાડી	૪	૪	શ્રાવણ	૮-૮-૩૮
ખેતીવાડી વિગ્નાન	૨૬	૧૨	જુલાઈ	૨-૮-૩૮
ગ્રંથસુંદરી	૩૦	૬	ઓગસ્ટ	૬-૮-૩૮
આમજીવન	૯	૧	ઓગસ્ટ	૨-૮-૩૮
ચરોતર	૮	૭	જુલાઈ	૧૬-૭-૩૮
ચિત્રમય જગત	૨૪	૬	ઓગસ્ટ	૧-૮-૩૮
નવચેતન	૩૩	૪	જુલાઈ	૧-૭-૩૮
નવચંચના	૩	૪	જુલાઈ	૧૬-૭-૩૮
પાટીદાર	૧૫	૧૦	શ્રાવણ	૨૭-૭-૩૮
પૂજા	૧	૧૨	જુલાઈ	૧૬-૭-૩૮
પ્રસ્થાન	૨૬	૧	વૈશાખ	૨૪-૬-૩૮
દાર્જસ ગ્રં. સભા-ત્રિં	૩	૨	જુલાઈ-સપ્ટે.	૨૬-૭-૩૮
બાલજીવન	૧૮	૧૦	ઓગસ્ટ	૫-૮-૩૮
બાલસખ્યા	૨	૩	"	૨-૮-૩૮
બાલમિત્ર	૧૮	૧	ઓગસ્ટ	૯-૮-૩૮
બાળક	૧૮	૮	ઓગસ્ટ	૨-૮-૩૮
સુદ્ધિપ્રકાશ-ત્રિં	૭૫	૨	એપ્રિલ-જુન	૫-૭-૩૮
માનસી-ત્રિં	૩	૨	જુન	૨૭-૬-૩૮
સુવક	૮	૮	ઓગસ્ટ	૩-૮-૩૮
વસન્ત-ત્રિં	૩૭	૨	વૈશાખ-અષાઢ	૫-૮-૩૮
વિલાસ-ત્રિં	૨૦	૨	ડિસેમ્બર	૧૯-૧-૩૮
વૈદ્ય ક્રમપત્ર	૪૩	૮	ઓગસ્ટ	૮-૮-૩૮
વ્યાયામ	૨૩	૧૦	જુલાઈ	૧૬-૭-૩૮
ચાંદ	૨૯	૪	જુલાઈ	૧૬-૭-૩૮
શિક્ષણ પત્રિકા	૧૩	૫	અગષ્ટ	૨૫-૭-૩૮
સોશાલિસ્ટ શિક્ષક-ત્રિં	૧૧	૪	માર્ચ-એ	૧૦-૬-૩૮
રકઃડિટ વીર	૮	૮	ઓગસ્ટ	૯-૮-૩૮
શ્રી ભોધ	૮૨	૮	ઓગસ્ટ	૩-૮-૩૮

શું વાંચશો ?

લેખ

માસિક

પુસ્તક

માસ

યોગસાધના	}	ભિમિ	૭	ઓગસ્ટ
આસમાનની ઓળખ				
વર્ધાની યોજનાના મૂળ મુદ્દા	}	કિશોર	૪	જુલૈ
યુરોપની યાદવાસ્થળો				
રાષ્ટ્રનો કલ્પ	}	કુમાર	૧૫(૧૭૫)	અષાઢ
લેનીન				
બહેનનો અવસર	}	ખેતીવાડી	૪	શ્રાવણ
સંસ્કૃત વિદ્યાની નવી સંસ્થા				
સેવાભાવી શિક્ષક શું કરી શકે ?	}	શુભસુંદરી	૩૦	ઓગસ્ટ
શિક્ષિતોનો ધર્મ				
ખોવાયલી ચંપલ	}	ગ્રામજીવન	૬	ઓગસ્ટ
અપરમાના હેતુ				
પુત્રને પગલે	}	ચિત્રમય જગત	૨૪	ઓગસ્ટ
સહકારી પેદીઓ અને સમાજ				
ચીનમાં ખેતી અને ખેડૂતો	}	નવરચના	૩	જુલાઈ
ઝેકારમોવેકિયા અને મહાયુદ્ધનો સંભવ				
શાસ્ત્રીય ચમત્કાર	}	પાંટીદાર	૧૫	શ્રાવણ
સારક દવાઓથી ચતુર નુકશાન				
ધાવણવિહોણું દુર્ભાગી બાળક	}	પૂણી	૧	જુલાઈ
મંદિર				
એમન દ' વેલેરા	}	યુવક	૮	ઓગસ્ટ
અમાજના કલંક				
વિચિત્ર વહેમો	}	વસન્ત	૩૭	વૈશાખ-અષાઢ
અમેરિકાના સાગરતીરે મધ્ય સંસ્કૃતિ				
દીવાસળી	}	શારદા	૨૬	જુલાઈ
બાળકની વેદના				
ઉઘડતા પાને	}	વસન્ત	૩૭	વૈશાખ-અષાઢ
ખારા સાગરમાં				
શિક્ષાતર	}	શારદા	૨૬	જુલાઈ
કોલેજની કેળવણી				
મારા નાનપણના સાથી	}	શિક્ષણ પત્રિકા	૧૩	અષાઢ
અમારા સમયની કેળવણીના સંસ્મરણો				
સવાકારીની વસુલાત	}	શિક્ષણ પત્રિકા	૧૩	અષાઢ
રાજદંડી				
સુદેશખંડની લોકવાર્તા	}	શિક્ષણ પત્રિકા	૧૩	અષાઢ
આચાર્યની જવાબદારી				
બાળકોના હકમું જાહેરનામું	}	શિક્ષણ પત્રિકા	૧૩	અષાઢ
શુદ્ધ લેખન				

વડોદરા રાજ્યનાં આર્થિક અને વાચનાલયોની

અનુક્રમ નંબર	મહાલનું નામ	ગામોની સંખ્યા	મહાસત્તર શાળાવાળાં ગ્રામ	કરખા પુસ્તકાલયોની વિગત		ગ્રામ પુસ્તકાલયોની વિગત				
				કરખા પુ. સંખ્યા	અપાયલી મદદ	ગ્રામ પુસ્તકાલયોની સંખ્યા	પેટ્રો ગ્રંથલેખનાં સંખ્યા	ગ્રામ વાચનાલયોની સંખ્યા	કરખા વા. અને મ. તથા ગા. પુ.	અપાયલી મદદ
૧	૨	૩	૪	૫	૬	૭	૮	૯	૧૦	૧૧
૧	પેટલાદ	૭૩	૭૧	૭	૧૬૨૫-૦-૦	૬૪	૫૯	૦	૨+૪+૩	૨૦૭૩-૦-૦
૨	ભાદરણ	૩૧	૨૭	૧	૨૭૫-૦-૦	૨૭	૨૭	૦	૦+૧+૧	૧૧૫૭-૮-૧
૩	વડોદરા	૧૧૯	૭૮	૧	૫૦૦-૦-૦	૫૫	૪૬	૧૬	૧+૦+૦	૧૧૭૩-૮-૦
૪	પાદરા	૮૨	૭૧	૧	૨૫૦-૦-૦	૬૦	૫૫	૭	૦	૧૧૦૮-૮-૧
૫	કરજણ	૯૮	૭૮	૧	૨૭૫-૦-૦	૭૧	૬૪	૪	૦	૧૧૩૨-૮-૧
૬	ડબોઈ	૯૭	૪૮	૧	૦-૦-૦	૪૮	૩૯	૨	૦+૧+૧	૬૨૮-૮-૧
૭	શાનોર	૪૫	૩૯	૧	૨૭૫-૦-૦	૪૨	૩૯	૧	૦+૧+૦	૭૪૦-૦-૧
૮	સાવલી	૭૨	૩૪	૧	૨૦૦-૦-૦	૨૭	૨૩	૬	૦+૦+૧	૪૪૩-૮-૧
૯	વાંધીડીઆ	૭૧	૨૮	૧	૨૭૫-૦-૦	૨૧	૧૬	૪	૦	૩૨૩-૦-૧
૧૦	તિલકવાડા	૩૪	૮	૧	૧૩૫-૦-૦	૩	૩	૦	૦	૮૧-૮-૧
૧૧	સંખેડા	૧૩૦	૪૯	૨	૪૭૫-૦-૦	૩૭	૩૨	૪	૦	૫૩૨-૦-૧
કુલ		૮૫૨	૫૩૧	૧૮	૪૨૮૫-૦-૦	૪૫૫	૪૦૩	૪૪	૩+૭+૧	૬૪૧૧-૮-૧
૧૨	દહેગામ	૯૬	૪૧	૧	૨૫૦-૦-૦	૨૫	૨૨	૮	૦	૩૭૧-૮-૦
૧૩	આતરસુંખા	૪૦	૧૮	૧	૭૯-૬-૭	૬	૬	૭	૦	૧૦૯-૮-૦
૧૪	કડી	૧૨૧	૫૪	૧	૨૭૫-૦-૦	૩૯	૩૧	૮	૧+૦+૦	૫૮૨-૦-૦
૧૫	કસોલ	૯૧	૫૧	૧	૨૭૫-૦-૦	૪૩	૩૯	૪	૦+૧+૦	૮૩૪-૦-૦
૧૬	વિળપુર	૮૭	૬૪	૨	૪૪૬-૧૦-૪	૫૩	૪૮	૭	૦	૧૧૪૨-૮-૦
૧૭	વિસનગર	૫૬	૪૦	૧	૨૭૫-૦-૦	૩૩	૨૯	૫	૦	૬૩૩-૦-૦
૧૮	મહેસાણા	૮૪	૫૭	૧	૫૫૦-૦-૦	૩૩	૨૯	૧૦	૧+૦+૦	૬૬૦-૦-૦
૧૯	સિદ્ધપુર	૮૧	૪૩	૨	૫૦૦-૦-૦	૪૨	૩૮	૦	૨+૧+૦	૭૩૧-૦-૦
૨૦	ખેરાળુ	૯૧	૪૩	૨	૫૦૦-૧૫-૪	૩૪	૩૪	૨	૦+૧+૧	૬૭૩-૦-૦
૨૧	પાટણ	૧૪૦	૪૦	૧	૨૫૦-૦-૦	૩૫	૩૦	૨	૮+૧+૦	૧૦૨૧-૦-૦
૨૨	ચાણરમા	૧૧૩	૫૩	૨	૪૯૨-૧૨-૧૦	૫૧	૪૫	૧	૦	૭૨૧-૦-૦
૨૩	હારીજ	૩૮	૫	૦	૦-૦-૦	૫	૪	૧	૦	૬૧-૦-૦
કુલ		૧૦૩૮	૫૦૯	૧૫	૩૮૯૪-૧૨-૧	૩૮૯	૩૩૫	૫૫	૧૨+૪+૧	૭૫૪૮-૮-૦

તારીખ:—૧ કુલ ગ્રામ ૨૯૬૯: શાળાવાળાં ગ્રામ ૧૪૨૪: પુસ્તકાલયવાળાં ગ્રામ ૧૧૬૧: વાચનાલય ૧૪૧: કુલ ૧૩૩૭.

૨ ગ્રાંત પુસ્તકાલય ૪: કરખા પુસ્તકાલય ૪૨: મદિયા પુસ્તકાલય ૧૬: ગ્રંથ પુસ્તકાલય ૧૧: ગ્રામ પુસ્તકાલય ૧૬૫૦: મદદ લેનારાં ગ્રામ વાચનાલય ૧૪૧: કરખા વાચનાલય ૧૯: રત્નત્રય મહાનિવાળાં પુસ્તકાલયની સંખ્યા ૧૭૪: ૭

મહાસવાર સંખ્યા અને તેમને અપાયેલી મદદ સન ૧૯૩૭-૩૮

અનુક્રમ નંબર	મહાસવાર નામ	ગામોની સંખ્યા	મહાસવાર શાળાવાળા ગામ	કર્યા પુસ્તકાલયોની વિગત		ગ્રામ પુસ્તકાલયોની વિગત					અપાયેલી મદદ
				કર્યા પુ સંખ્યા	અપાયેલી મદદ	ગ્રામ પુસ્તકાલયોની સંખ્યા	પેકી મદદ લેતા રાજિની સંખ્યા	ગ્રામ વાંચનાલયોની સંખ્યા	કર્યા વાં, અને સ. તથા બા. પુ.		
૧	૨	૩	૪	૫	૬	૭	૮	૯	૧૦		૧૧
૨૪	નવસારી	૬૧	૪૩	૧	૪૫૦-૦-૦	૪૩	૪૨	૧	૧+૧+૧		૬૦૮-૦-૦
૨૫	ગણદેવી	૩૦	૨૩	૨	૫૨૫-૦-૦	૧૮	૧૮	૪	૦		૩૨૬-૮-૦
૨૬	પલસાણા	૫૨	૩૦	૧	૨૨૫-૦-૦	૨૬	૨૬	૨	૦		૪૦૬-૬-૦
૨૭	કામરૈજ	૭૨	૪૨	૧	૨૭૫-૦-૦	૪૨	૩૮	૧	૦		૮૩૦-૦-૦
૨૮	મહુવા	૬૯	૪૦	૦	૦-૦-૦	૧૭	૧૫	૧૦	૦		૪૧૧-૦-૦
૨૯	મગરૌજ	૧૩૨	૨૦	૦	૦-૦-૦	૨૨	૨૦	૧	૦		૫૬૯-૮-૦
૩૦	સોનગઢ	૨૨૧	૯	૧	૧૩૫-૦-૦	૨	૦	૦	૦		૦-૦-૦
૩૧	બારા	૧૫૨	૩૪	૧	૨૭૫-૦-૦	૧૨	૧૧	૪	૦+૧+૦		૨૦૪-૦-૦
કુલ		૭૮૯	૨૪૧	૭	૧૮૮૫-૦-૦	૧૮૫	૧૭૦	૨૩	૧+૨+૧		૩૬૮૮-૦-૦
૩૨	અમરેલી	૫૯	૪૯	૧	૬૫૦-૦-૦	૩૯	૩૯	૭	૩+૧+૧		૮૩૬-૦-૦
૩૩	દામનગર	૨૬	૨૦	૧	૨૦૦-૦-૦	૧૫	૧૩	૪	૦		૧૫૧-૮-૦
૩૪	ધારી	૫૭	૨૨	૧	૩૦૦-૦-૦	૧૬	૧૬	૩	૦+૦+૧		૩૫૪-૮-૦
૩૫	ખાંભા	૩૧	૮	૦	૦-૦-૦	૬	૫	૧	૦		૭૮-૮-૦
૩૬	કોડીનાર	૬૪	૨૫	૧	૨૩૯-૦-૦	૧૮	૧૪	૩	૦		૧૬૮-૮-૦
૩૭	રતનપુર	૮	૬	૦	૦-૦-૦	૭	૭	૦	૦		૧૨૭-૮-૦
૩૮	ભીમકંઠા	૧	૧	૦	૦-૦-૦	૧	૧	૦	૦		૫-૮-૦
૩૯	ઓખામંડળ	૪૪	૧૨	૨	૧૦૦-૦-૦	૯	૯	૧	૦+૨+૧		૪૨૫-૮-૦
કુલ		૨૯૦	૧૪૩	૬	૧૯૮૯-૦-૦	૧૧૧	૧૦૪	૧૯	૩+૩+૩		૨૧૪૮-૮-૦
કુલ એકંદર		૨૯૮૯	૧૪૨૪	૧૩	૧૨૦૫૩-૧૩-૧	૧૧૫૦	૧૦૩૨	૧૪૨	૧૬+૧૬+૧૬		૨૨૭૬૬-૮-૦

પેકી ૧૪૯ ગામોએ મકાનો બંધાઈ ગયા છે અને ૨૫ ગામોએ (૫ મદિલા પુસ્તકાલયો + ૨૦ ગ્રામ પુસ્તકાલયો) મકાનો બંધાવાના છે.

ટીપ્સ:—૧. બાકીના શાળાવાળાં ગામે વાંચનાલયો માથે પુસ્તકાલયની પેકીઓ આપેલી છે.

ટીપ્સ:—૨. વડોદરા મધ્યવર્તી પુસ્તકાલય, અને તેના અંગના મદિલા પુસ્તકાલય તથા ગ્રામ પુસ્તકાલયની ગણતરી આ સંખ્યામાં ગણવામાં આવી નથી.

પુસ્તકાલય ખાતું,
વડોદરા
તા. ૬-૮-૩૮

કે. સ. રાંગજીવર
મદિનીય બ્યવસાયક,
પુસ્તકાલય ખાતું, વડોદરા રાજ્ય

પુસ્તકાલય ખાતું;

સાર્વજનિક પુસ્તકાલય શાખા, વડોદરા.
૨૨ને ૧૯૩૭-૩૮ માં અપાયેલી સરકાર મદદની પ્રાંતવાર વિગત

નં.અ.	આ.અત.	વડોદરા પ્રાંત	મહેસાણા પ્રાંત	નવસારી પ્રાંત.	અમરેલી પ્રાંત.	કુલ.
૧	૨	૩	૪	૫	૬	૭
૧	કચ્છ પુસ્તકાલયોના નિભાવ માટે	૪૨૮૫-૦-૦	૩૮૯૪-૧૩-૧	૧૮૮૫-૦-૦	૧૯૮૯-૦-૦	૧૧૦૫૩-૧૩-૧
૨	ગ્રામ પુસ્તકાલયો, વાંચનાલયો, મહિલા પુસ્તકાલયો તથા આલ પુસ્તકાલયોના નિભાવ માટે	૯૨૩૬-૮-૦	૬૮૪૮-૮-૦	૩૪૮૮-૦-૦	૧૯૭૩-૮-૦	૨૧૧૪૬-૮-૦
૩	સને ૧૯૩૭-૩૮ માં ઉધરોલાં નવીન પુસ્તકાલયોના નિભાવ માટે	૧૭૫-૦-૦	૭૦૦-૦-૦	૨૦૦-૦-૦	૧૭૫-૦-૦	૧૨૧૦-૦-૦
૪	નવીન ઉધરોલાં પુસ્તકાલયોને પુસ્તકો ખાતે મદદ	૫૨૪-૧૨-૦	૨૦૯૯-૧-૦	૫૬૯-૧૧-૦	૫૨૪-૧-૧૧	૩૭૪૮-૨-૧૧
૫	પુસ્તકાલયોને મંદાન મદદ	૫૭૪૪-૦-૦	૩૦૫૬-૦-૦	૧૨૦૦-૦-૦	૦-૦-૦	૧૦૦૦૦-૦-૦
૬	વડોદરા સંખ્ય પુસ્તકાલય મંડળ કુલ એકંદર	૨૦૩૬૫-૪-૦	૧૬૬૩૦-૬-૧	૭૫૨૭-૧૧-૦	૩૭૭૫-૨-૧૧	૪૮૫૯૮-૮-૦

અંદે અકતાલીસ હજાર પાંચસો અઠાણું રૂપીઆ આઠ આના ચુન પાઈ.

કે. મે. રાંગેજીવર
અધીક્ષા બાગમીપર

વડોદરા,
તા. ૮-૮-૩૮

પુસ્તકાલય ખાતું,

સાર્વજનિક પુસ્તકાલય શાખા

સને ૧૯૩૭-૩૮માં આપાયેલી પંચાયત મદદની પ્રાંતવાર વિગત

નંબર	બાબત	વડોદરા પ્રાંત	મહેસાણા પ્રાંત	નવસારી પ્રાંત	અમરેલી પ્રાંત	કુલ
૧	૨	૩	૪	૫	૬	૭
૧	કશ્મીર પુસ્તકાલયોના નિભાવ માટે	૩૭૮૪-૧૫-૮	૩૮૬૪-૧૩-૧	૧૭૪૫-૦-૦	૧૬૪-૦-૦	૬૫૮૮-૧૨-૯
૨	ગ્રામ પુસ્તકાલયો, વાંચનાલયો, મહિલા તથા બાલ પુસ્તકાલયોના નિભાવ માટે	૬૨૧૪-૮-૦	૬૮૫૪-૦-૦	૩૪૫૦-૦-૦	૧૮૬૭-૮-૦	૨૧૩૮૬-૦-૦
૩	સને ૧૯૩૭-૩૮માં ઉલ્લેખ નથી પુસ્તકાલયોના નિભાવ માટે	૧૦૦-૦-૦	૭૦૦-૦-૦	૧૫૦-૦-૦	૧૫-૮-૦	૧૦૦૫-૮-૦
૪	પુસ્તકાલયોને મકાન મદદ	૪૫૦૦-૦-૦	૨૩૬૫-૫-૧	૧૦૦૦-૦-૦	૦-૦-૦	૭૮૬૫-૫-૧
૫	વડોદરા રાજ્ય પુસ્તકાલય મંડળ	૪૦૦-૦-૦	૩૩૨-૦-૦	૧૫૫-૦-૦	૧૧૩-૦-૦	૧૦૦૦-૦-૦
	કુલ એકંદર	૧૭૮૪૫-૭-૮	૧૪૧૭૬-૬-૨	૬૫૦૦-૦-૦	૨૨૦૦-૦-૦	૪૦૮૭૫-૧૩-૧૦

અંકે આલેસ હબર આલસો પંચોતેર રૂપીઆ તેર આના દશ પાઇ

વડોદરા,

કે. મં. રામજેકર
મદદનીસ વ્યવસ્થાપક,
પુસ્તકાલય ખાતું, વડોદરા રાજ્ય

પુસ્તકાલય ખાતું,

સાર્વજનિક પુસ્તકાલય શાખા, વડોદરા.

સને ૧૯૩૭-૩૮ માં મકાનો માટે અપાયેલી સરકાર પંચાયત મદદની વિગત

ક્રમ નંબર	ગ્રામનું નામ	સરકાર મદદ	પંચાયત મદદ	શ્રેણી
૧	મોભા તા. પાદરા	૨૪૭-૭-૪	૦-૦-૦	પંચાયત મદદ સને ૧૯૩૮-૩૯ માં આપવામાં આવશે.
૨	સેવાસી તા. વડોદરા	૧૦૦૦-૦-૦	૧૦૦૦-૦-૦	
૩	સોખડા તા. વડોદરા	૧૦૦૦-૦-૦	૦-૦-૦	"
૪	વસો મહિલા પુ.	૪૯૬-૮-૮	૫૦૦-૦-૦	
૫	ઢાપલી તા. વડોદરા	૧૦૦૦-૦-૦	૧૦૦૦-૦-૦	
૬	કાશીસા તા. ભાદરજી	૧૦૦૦-૦-૦	૧૦૦૦-૦-૦	
૭	વલજી તા. કરજી	૧૦૦૦-૦-૦	૧૦૦૦-૦-૦	
૮	સિદ્ધપુર મહિલા પુ.	૨૦૦૦-૦-૦	૦-૦-૦	"
૯	કદ્યાજીપુરા તા. કડી	૧૦૦૦-૦-૦	૨૧૬-૨-૧૧	"
૧૦	ખીસોદરા તા. વિળપુર	૫૬-૦-૦	૫૬-૦-૦	
૧૧	ઊઝા મહિલા પુ.	૦-૦-૦	૨૦૦૦-૦-૦	સરકાર મદદ સને ૧૯૩૬-૩૭ માં આપવામાં આવેલી છે.
૧૨	પાટજી મહિલા પુ.	૦-૦-૦	૧૨૦-૬-૨	જમીનના વળતર માટે પંચાયતે બારોબાર આપેલા છે.
૧૩	દીગસ તા. કામરેજ	૧૦૦૦-૦-૦	૦-૦-૦	પંચાયત મદદ સને ૧૯૩૮-૩૯ માં આપવામાં આવશે.
૧૪	સીસોદરા તા. નવસારી	૨૦૦-૦-૦	૦-૦-૦	
૧૫	કપુરા તા. વ્યારા	૦-૦-૦	૧૦૦૦-૦-૦	સરકાર મદદ સને ૧૯૩૬-૩૭ માં આપવામાં આવેલી છે.
	કલ ર.	૧૦૦૦૦-૦-૦	૯૮૬૫-૮-૧	

સને ૧૯૩૭-૩૮ આખર સુધીમાં નીચે પ્રમાણે

ગ્રામ પુસ્તકાલયોનાં મકાનોની વિગત છે.

૧	સ્વતંત્ર મકાનોવાળા પુસ્તકાલયો	૧૪૯	
૨	મકાનો ખાતે સરકાર પંચાયત મદદ અપાઈ ગઈ છે અને મકાનો બંધાવવા સંબંધી કામો ચાલે છે તેવા	૨૫	આ ફકા ૫ મહિલા ને ૨૦ ગ્રામ પુસ્તકાલયોનાં મકાનો બંધાવાનાં છે.
	કલ...	૧૭૪	

વડોદરા,

તા. ૮-૮-૩૮

ફે. પ્ર. રાંગજીવ

મદદનીય વ્યવસ્થાપક,

પુસ્તકાલય ખાતું, વડોદરા શાખા

સંન ૧૯૩૭-૩૮ માં વાચનાલયોને સરકાર મદદ આપ્યાની યાદી:

વડોદરા પ્રાંત		૪ અલાદપુરા	૬-૦-૦	૨ ધંટીઆળ	૫-૮-૦
		૫ અઢોટા	૬-૮-૦	૩ અર્ધીશિ	૬-૮-૦
કરજજી મહાલ		૬ કરોડીઆ	૫-૮-૦	૪ કુંપાડ	૫-૮-૦
		૭ મહાપુરા	૬-૮-૦	૫ શાન્તીપુરા	૧૨-૦-૦
૧ નિશાળીઆ	૭-૮-૦	૮ વડોદરા મેલટ્રેનીંગ		૬ કડાચલા	૫-૮-૦
૨ કીયા	૫-૮-૦	કોલેજ યુનીયન	૫૦-૦-૦	વડોદરા પ્રાંતની	
૩ અભરા	૫-૮-૦	૯ અંપાડ	૫-૮-૦	કુલ સરકાર મદદ ૩૮૫-૮-૦	
૪ હાલદેવા	૫-૮-૦	૧૦ સોનારકુખ	૬-૮-૦	નવસારી પ્રાંત	
તા. હલોધ		૧૧ કાજલપુર (સાંકરદા)	૬-૮-૦	કામરેજ મહાલ	
		૧૨ ખલીપુર	૫-૮-૦		
		૧૩ ફેલતપુર	૫-૮-૦	૧ મોવાળી	
૧ અલ્હાદપુરા	૫-૮-૦	૧૪ તાલેલખ	૫-૮-૦	૫-૮-૦	
૨ જીખાતલાવડી	૫-૮-૦	૧૫ વેમાલી	૮-૦-૦	ગણદેવી મહાલ	
		૧૬ મોસાંદા	૭-૮-૦		
પાદરા મહાલ		વાઘોડીઆ મહાલ			
૧ લોલા	૫-૮-૦	૧ લીલોરા	૫-૮-૦	૧ પાટી	૫-૮-૦
૨ મંગલતથુ	૬-૮-૦	૨ ચીપડ	૫-૮-૦	૨ દેવસર	૭-૮-૦
૩ સીહોર	૫-૮-૦	૩ તરસવા	૫-૮-૦	૩ ભાહા	૫-૮-૦
૪ મોભારોડ	૧૮-૦-૦	૪ રાહકુખ	૫-૮-૦	૪ કેસલી	૫-૮-૦
૫ સોમજીપુરા	૫-૮-૦	શીતાર મહાલ		નવસારી મહાલ	
૬ બામણવસી	૬-૮-૦				
૭ મહમદપુરા	૫-૮-૦	૧ મરાઠી	૫-૮-૦	૧ નવસારી	
તા. પેટલાદ				રોજન રોડ	૧૦-૦-૦
૧ વસો આરોગ્ય	૫૦-૦-૦	સંજોડા મહાલ		૨ ચોખડ	૫-૮-૦
૨ ધર્મજ અંત્યજ	૧૨-૦-૦			પલસાણા મહાલ	
વડોદરા મહાલ		૧ ઝાખ	૬-૮-૦		
		૨ ભાજરસ	૫-૮-૦	૧ કથાવ	૫-૮-૦
		૩ લોડીઆ	૫-૮-૦	૨ તાંતીઝખા	૫-૮-૦
		૪ પાટયા	૬-૮-૦	મહુવા મહાલ	
૧ કસલી	૫-૮-૦	સાવલી મહાલ			
૨ ધનોરા	૫-૮-૦	૧ ભુતમનગર	૭-૮-૦	૧ વલવાડા	૫-૮-૦
૩ કાજલપુર	૫-૮-૦				

૨ બીલખડી	૫-૮-૦	૭ ગરોડ	૫-૮-૦	ચાણુરમા મહાલ	
૩ વહેવલ	૫-૮-૦				
૪ ઉમરા	૬-૮-૦	હહેગામ મહાલ	૧ બરીવક	૫-૮-૦	
૫ વાંમકુષ	૮-૮-૦				
૬ વડીઆ	૫-૮-૦	૧ મળીઆના મઠ	૬-૮-૦	વિગપુર મહાલ	
૭ મહુવરીઆ	૫-૮-૦	૨ જુખોરા	૫-૮-૦		
૮ બામણીઆ	૭-૮-૦	૩ નાના જલુદરા	૪-૮-૦	૧ પાલવીઆસ	૪-૮-૦
૯ વાંકે (ભગવાનપુરા)	૫-૮-૦	૪ સલાટપુર	૫-૮-૦	૨ જોતપુર	૫-૮-૦
૧૦ કુંગરી	૫-૮-૦	૫ સીહોલી મોટી	૫-૮-૦	૩ ઇભરામપુર	૫-૮-૦
		૬ વાસણા ચોધરી	૮-૮-૦	૪ ગુદરાસણુ	૮-૮-૦
		૭ આલમપુર	૫-૮-૦	૫ ધનપુરા	૫-૮-૦
		૮ શાહપુર	૫-૮-૦	૬ હરણહોડા	૫-૮-૦
				૭ ગણેશપુરા	૫-૮-૦

માંગરોળ મહાલ

૧ હુવારા	૫-૮-૦			
----------	-------	--	--	--

માંગરોળ મહાલ

૧ હુવારા ૫-૮-૦

કડી મહાલ

બ્યારા મહાલ

૧ બહેડારાવપુરા	૫-૮-૦
૨ સાંકળી	૫-૮-૦
૩ ઉમરવાવ નજીક	૫-૮-૦
૪ ચીખલ વાવ	૫-૮-૦
નવસારી પ્રાંતની	—
કુલ સરકાર મદદ ૧૪૪-૮-૦	

* આ નિશાનીવાળાં કરખા વાચનાલય છે.

૧ માયાસુળ	૫-૮-૦
૨ ચડાસણા	૭-૦-૦
૩ નગરાસણુ	૫-૮-૦
૪ દોરીયા	૪-૮-૦
૫ ચાલાસણુ	૫-૮-૦
૬ શિયાપુરા	૫-૮-૦
૭ અંબાવપુરા	૫-૮-૦
૮ કડી દાસ	૪૦-૦-૦
૯ નાની કડી	૭-૦-૦

મહેસાણા મહાલ

૧ ભામરીયા	૫-૮-૦
૨ મહેસાણાપરા	૬-૮-૦
૩ આંબલીઆસણુ	૫-૦-૦
૪ પુનાસણુ	૪-૮-૦
૫ ચરાકુ	૭-૮-૦
૬ સીડાસણા	૫-૮-૦
૭ મુદરડા	૬-૦-૦
૮ નાગલપુર	૬-૮-૦
૯ દેલા	૫-૮-૦
૧૦ કાંધુસણુ	૫-૮-૦
૧૧ સોભાસણુ	૫-૮-૦

કલોલ મહાલ

મહેસાણા પ્રાંત

આતરસુઆ મહાલ

૧ આંબવેલ	૫-૮-૦
૨ કમ્બાલખંધ વાસણા	૫-૮-૦
૩ ધડીઆ	૫-૮-૦
૪ વડાલી	૫-૮-૦
૫ ઉકરડીના મુવાડા	૬-૮-૦
૬ અંડા	૫-૮-૦

૧ નાદરી	૫-૮-૦
૨ ભોપણુ રોઢાડ	૬-૮-૦
૩ રાયરડા પાંજરાપોળ	૬-૮-૦
૪ કારોલી	૫-૮-૦

ખેરાળુ મહાલ

૧ મદાસણા	૫-૮-૦
૨ પાન્છા	૫-૮-૦

પાટણ મહાલ

૧ પાટણ કંપાણી	
મિત્રમંડળ	૪૫-૦-૦
૨ પાટમટાકવાડા	૫૦-૦-૦
૩ ક્યેદલા	૫-૮-૦
૪ પાટણ ધીવટા	૨૧-૦-૦

૫ પાટણ સાલવી
ડો, પંડયા

અમરેલી પ્રાંત

ધારી મહાલ

અબાસગૃહx ૪૫-૦-૦

અમરેલી મહાલ

૧ કુબડા ૫-૮-૦

૬ પાટણ સોનીવાડોx ૩૦-૦-૦

૨ કમી ૫-૮-૦

૭ પાટણ દાકરડા

૧ અમરેલી સામુ-

૩ હુડલી ૪-૮-૦

વસતીગૃહx ૧૧-૦-૦

દ્વિમાતાx ૧૪-૦-૦

૮ પાટણ અનાયબાળકાશ્રમx

૨ અમરેલીચોરાપાx ૧૫-૦-૦

ખાંભા મહાલ

૧૨-૦-૦

૩ રાજસ્થળી ૫-૮-૦

૯ પાટણનાગરવાડાx ૩૬-૦-૦

૪ મેડી ૫-૮-૦

૧ ઝીકીઆવી ૫-૮-૦

૧૦ ડેર ૫-૮-૦

૫ અમરેલી

ગાંધીપાx ૨૮-૦-૦

ઓખામંડળ મહાલ

સિદ્ધપુર મહાલ

૬ ક્ષેત્ર ૫-૮-૦

૭ તરવડા ૫-૮-૦

૧ ઓખાપોટું સ્ટુડન્ટ

૧/૬ રામપુરાx ૫-૮-૦

૮ ચાંપાયળ ૫-૮-૦

વાયનાલય ૫-૮-૦

૨ ઉંઝા આર્થ-

૯ દીબલા ૫-૮-૦

અમરેલી તથા

ઓખામંડળ પ્રાંત—

કુલ સરકારમદદ ૧૬૨-૮-૦

સમાજx ૧૧-૦-૦

૧૦ પીપળસઠ ૫-૮-૦

વિસનગર મહાલ

દામનગર મહાલ

૧ સેવાળા ૫-૮-૦

૧ ઠાંસા ૫-૮-૦

૨ શુંશી ૬-૮-૦

૨ દહીંચરા ૫-૮-૦

૩ બાકરપુર ૬-૮-૦

૩ હીરાણા ૫-૮-૦

૪ ધામણવા ૧૦-૦-૦

૪ કરોલીઆ ૫-૮-૦

૫ રંગાકુષ ૭-૮-૦

કોડીનાર મહાલ

હારીજ મહાલ

૧ ગોહેલની ખાણ ૫-૮-૦

૧ પીપલાણા ૫-૮-૦

૨ માલસરમ ૭-૮-૦

મહેસાણાપ્રાંત કુલ—

૩ માલગામ ૫-૮-૦

સરકાર મદદ રૂ. ૬૩૮-૦-૦

x આ નિશાનીવાળા કરબા વાયનાલય છે.

એકંદર ૧૪૧ ગ્રામવાયનાલયોએ તેમજ ૧૯ કરબાવાયનાલયોએ મદદ લીધી છે.

વડોદરા,
તા. ૬-૮-૩૮ }

કે. મં. રાંગજેકર.
મદદનીય વ્યવસ્થાપક

પ્રસંગે કોઈ પણ સભાસદને કે ખાનગી ઇસમને ધીરવી નહીં. તેમજ ચાપણ તરીકે મૂકવી પણ નહીં. છતાં જે પુસ્તકાલય તરફથી કાયમ ફંડની રકમ સભાસદને કે ખાનગી ઇસમને ધીરવામાં આવશે તેની જોખમદારી જેમના તેમના ઉપર અને જે તે પુસ્તકાલયના વ્યવસ્થાપક મંડળ ઉપર રહેશે અને આવી રીતે ધીરેલી રકમ જેની તેની પાસેથી વસૂલ કરી લેવાની ફરજ પડશે.

અત્યાર સુધીમાં કાયમ ફંડની રકમો કેટલા ઇસમોને ધીરવામાં આવી છે તે જાણવાની જરૂર હોવાથી સર્વ પુસ્તકાલયોના મંત્રીઓને જણાવવામાં આવે છે કે જે તે પુસ્તકાલયની કાયમ ફંડની રકમ તા. ૧-૮-૩૮ ના રોજ કેટલી છે અને તે ક્યાં ક્યાં જમા મૂકેલી છે, તેની હકીકત નીચે જણાવેલા પત્રકરૂપે આ સૂચના પ્રસિદ્ધ થયે દિન ૫ માં આ તરફ ખીનચૂક મોકલવી.

જે પુસ્તકાલયની કાયમ ફંડની રકમો સભાસદને તેમજ ખાનગી ઇસમને ત્યાં મૂકેલી હશે તેની જ હકીકત મોકલવાની છે. વળી, ધણાં પુસ્તકાલયોમાં સભ્યોની તેમજ ખાનગી ગૃહસ્થોની રકમો જમા લેવામાં આવે છે તે પ્રથા પણ આ સૂચનાથી બંધ કરવામાં આવે છે.

પત્રકનો નમૂનો

જેને ત્યાં રકમ મુકી હોય અગર જેની રકમ લીધી હોય તેનું નામ	રકમ મુકી તે મુદત	કઈ તારીખે મુકી ?	વ્યાજની-રકમ તારીખ સહ	કુલ
૧	૨	૩	૪	૫

વસૂલ આવી તે	તા. ૧-૮-૩૮ ના રોજ નીકળતું આકી દહેણું	આવું પડાવી લીધું હોય તો તેની હકીકત અગર કબુલત લખી લીધી હોય તેની હકીકત	આકી નીકળતી રકમ વસૂલ લેવા માટે કરેલી તબવીજ	શેરો
રકમ	તારીખ			
૬	૭	૮	૯	૧૦
				૧૧

પુસ્તકાલય આવું,
સાર્વજનિક પુસ્તકાલય શાખા
વડોદરા, તા. ૬-૮-૧૯૩૮

પુ. ત્રિ. શાહ

કે. મં. રાંગનેકર
મદદનીશ વ્યવસ્થાપક

સૂચના નંબર ૪૩૦ સને ૧૯૩૮-૩૯

વિષય

આચાર્યત્રિકા સંબંધી હકીકત મોકલવા બાબત

શ્રીમંત સરકાર તરફથી યતા સામાજિક કાયદા કાનુની વજોરેની બાબતમાં રાજ્યની પ્રગતિ અગામી ન રહે એટલા માટે દરેક પુસ્તકાલયને આચાર્યત્રિકા વિના લવાજમે મળવી જોઈએ એવા એક કામે પ્રશ્ન ઉપસ્થિત થવાથી કેટલાં પુસ્તકાલયોને આચાર્યત્રિકા મળતી નથી એ હકીકત જાણવાની ખાસ જરૂર છે. માટે આથી રાજ્યનાં સર્વ પુસ્તકાલયો, વાચનાલયોના મંત્રીઓ, ગ્રંથપાલો અને વ્યવસ્થાપક મંડળના સભ્યોને જણાવવામાં આવે છે કે જે જે પુસ્તકાલયોને આચાર્યત્રિકા મળે છે અને જેને મળતી નથી તેની હકીકત ચાલુ માસ આખર સુધીમાં આ તરફ ખીનચૂક મોકલી આપવી. જેમના તરફથી હકીકત વખતસર નહીં આવે તેમની પાછળથી આચાર્યત્રિકા મળવા બાબતની માગણી ઉપર ધ્યાન આપવામાં આવશે નહીં. આ હકીકત મે. રા. રા. કમિશનીય સાહેબ તરફ મોકલવાની હોવાથી મે. રા. રા. વિભાગિકારી સાહેબના નં. $\frac{૩૨૫૭}{૩૭-૩૮}$ તા. ૩૦-૭-૩૮ ના હુકમોનુસાર મંગાવવામાં આવી છે; તો આદા છે કે જે તે પુસ્તકાલયના સચાલકો આ હકીકત સત્વરે મોકલવા તજવીજ કરશે.

સાંવજનિક પુસ્તકાલય શાખા,
વડોદરા, તા. ૬-૮-૧૯૩૮

} પુ. ત્રિ. શાહ.

કે. મં. રાંગનેકર
મહંતીય વ્યવસ્થાપક.

સૂચના નં. ૪૩૧ સને ૧૯૩૮-૩૯

વિષય

કે. પુ. શાખાનાં નવીન પુસ્તકો બાબત

સૂચના નં. ૪૧૧, ૪૦૬ અને ૪૨૦ માહે ઓક્ટોબર, નવેમ્બર ૧૯૩૭ અને જુન ૧૯૩૮ ના અનુસંધાનમાં જણાવનારું કે કરતા પુસ્તકાલયના ઉપયોગ માટે માહે જુન ૧૯૩૮ થી માહે જુલૈ ૧૯૩૮ સુધીમાં નીચેનાં પુસ્તકોનો વધારો કરવામાં આવ્યો છે:—

ગુજરાતી

લેખક	પુસ્તકનું નામ	સાલ
આઝા, ઉછરંગરાય કે.	તક્ષશીલાની રાજમાતા.	૧૯૩૮
ગાંધી, ભોગીલાલ	કતા	૧૯૩૭
ગૌતમ, રમાકાંત રં.	અમળપતી	૧૯૩૮
દેસાઇ, મગનભાઇ (સં.).	આચાર્ય કૃપાલાનીના લેખો	૧૯૩૭
નાનાવટી, કેશવલાલ લ.	અંગ્રેજી ગુજરાતી અને ગુજરાતી અંગ્રેજી ડિક્શનરી	૧૯૩૪
બકુલેશ,	નિર્વાસ	૧૯૩૬
ભટ્ટ, ચંદ્રભાઇ	ચંદ્રિદી	૧૯૩૭
ભટ્ટ, વિનોદરાય હ.	અભિષેક	૧૯૩૮
મસ્તકંકરી	હારય હાટથા	૧૯૩૮
શહેરાવાળા, ઇન્દુકુમાર ચં.	ક્ષીતીશ	સં. ૧૯૬૪
શુક્લ નર્મદાચંદ્ર ધ.	એકાકી	સં. ૧૯૬૪
સોપાન	અખંડ જ્યોત	૧૯૩૮
હેમચંદ્ર સામુદ્રિત નારાયણ (અનુવાદક)	શરદચંદ્ર	૧૯૩૮

આથા છે કે ઉપરના પુસ્તકોનો બહોળા પ્રમાણમાં લાભ લેખો લેશે.

વડોદરા,

તા. ૬ માઈ ઓગસ્ટ ૧૯૩૮

કે. મં. રાંગજેકર
મદદનીશ વ્યવસ્થાપક,
પુસ્તકાલયખાતું, વડોદરા.

પુસ્તક ૧૩ મું
અંક ૬મો

સપ્ટેમ્બર
૧૯૩૮

પુસ્તકાલય

સવાળમ :

૧ વાર્ષિક રૂ. ૩-૮-૦
શર્મા ,, રૂ. ૫-૦-૦
ક નેશન રૂ. ૦-૬-૦

વત્રીઓ :

નાનાભાઈ ચંદ્રશેખર દીવાનભી
નાયુકવાલ નંદલાલ ચોડસી

અવસ્થાપક :

વાઘજીભાઈ નારજીભાઈ અમી
બી કૌમ
મત્રી, પુ સ સ. મ' હિ
શવપુરા વડોદરા

૪૫

અનુક્રમણિકા.

અરિયરતા (કાવ્ય)	અલવન્ત મહેતા	...	૫૦૩
શુભોપદેશ (રાસ)...	પુષ્પાજહેન ર. પંડ્યા	...	૫૦૪
વાચનની સમસ્યા	રખજોડભાષ પ. પટેલ	...	૫૦૫
જડમાં જાદુ ભાષાં (કાવ્ય)	ખીમજીભાષ ટી. દાકર...	...	૫ ૭
વાચકો અને વાચનાલય	મૂળચંકર પ્રે. વ્યાસ	...	૫૦૮
ફરી મળેલા પુસ્તક વિષે	મિરીય	...	૫૧૦
દારોગારી સંગીનતા	" એક શ્રોતા "	...	૫૧૧
ચોડુ'ક જાણવા જેવું	નાનાલાલ કે. પટેલ	...	૫૧૩
વ. રા. પ. મંડળનો '૩૭-૩૮નો વાર્ષિક અહેવાલ	}			મો. ન. અમીન	૫૧૫
				મ. મં. દાશીરાજા	
પુસ્તક પરિચય	ના. ચં. દીવાનજી	...	૫૩૧
નવીન કાલ અને સ્ત્રીકાર	૫૪૩
મદાલ પુસ્તકાલય મંડળો	કે. મં. રામચંદ્ર	...	૫૪૪
મદાલ પુ. મંડળોની વાર્ષિક સમાચાર	૫૪૫
પુસ્તકાલયોની તપાસગ્રી	૫૫૧
પુસ્તકાલય નોંધ	૫૫૨
આભાર અને વિનંતિ	ના. નં. ચોકરી	...	૫૫૫
માસિકો મળ્યા તારીખ	૫૫૬
શું જાણો ?	૫૫૭
પુ. સ. સ. મંડળ સિનો '૩૭-૩૮નો ચોદમો વાર્ષિક રિપોર્ટ...	૫૫૮
પુ. સ. સ. મંડળ '૩૭-૩૮માં ખત્રો મામિકોનાં લાચાગ્ર લખાંતો યાદી	૬૦૭
ભાગમણ કરાવેલાં પુસ્તકોની યાદી નં. ૫૪	૬૮
સે. લા. ખાતાની સૂચનાઓ	૬૦

અ સ્થિરતા

(૧)

કર અંધ ગ્રહી, મન સ્થિર કરી,
વાચન કરવા, ઉર આશ ઘણી.

—(પણ)—

જ્યાં અંધ ગ્રહી—

ચીત કાળુ ગયો—

—મનડું ભટકે,

—નયનો છટકે,

કર અંધ ગ્રહી નવ ધ્યાન રહે.

કરતું

ચીતડું

કંઈ સ્થિર કરે ?

(૨)

ગુરૂ પાસ ગયે, શુભ શીખ મળી :

“ હરિ જ, હરિ જ, પ્રભુ પૂન કરી,

દશ મીનીટ, પ્રાણાયામ કરી,

ગ્રહી અંધ પડે,

મન હોંશ ધરે,

પછી અસ્થિરતા, નવ જાણે તમે. ”

બલવંત મહેતા

શુભોપદેશ

[રાસ]

(હું તો ધન્યર પૂજવા નિસરી રે લોલ-એ દાળ)

બેનો અન્યો વાંચો તમે પ્રેમથી રે લોલ !

લવસાગર તરશે ક્ષેમથી રે લોલ !— ૧

જ્ઞાન-પ્રેમી બેનો સહુ બેનીઓ રે લોલ !

અન્ય પૂજે સુજ્ઞાન પામીએ રે લોલ !— ૨

જ્ઞાનનું સરોવર પોથીએ રે લોલ !

સખી બેઠાં ભરી વારિ હુંટીએ રે લોલ !— ૩

જ્ઞાન-વારિ થકી જ્ઞાન કીલેએ રે લોલ !

સખી પ્રીતમને ભાવે લીલેએ રે લોલ !— ૪

અન્યાલયો ગામ ગામ છે રે લોલ !

લાલ લેવો એ આપણું કામ છે રે લોલ !— ૫

ભાત જ્ઞાનપિહોળી જે રાખીએ રે લોલ !

પશુ સર્માન ગંધાધર્મો રે લોલ !— ૬

શુભ પ્રેરણા સુઅન્યો આપશે રે લોલ !

સંસારનાં કળેટા કાંપશે રે લોલ !— ૭

જોટા બેઠમ અને મોહ છોડીએ રે લોલ !

કુરૂદિ સમાજની તોડીએ રે લોલ !— ૮

નિજ જ્ઞાને કરીને, પાપથી રે લોલ !

દૂર અન્યો તણા શુભ શાપથી રે લોલ !— ૯

સખી શીખવીએ પુત્રી પુત્રને રે લોલ !

જ્ઞાન પ્રેમી બેનો એ સૂત્રને રે લોલ !— ૧૦

જ્ઞાનપ્રેમી સચાલ શ્રી ભૂપને રે લોલ !

વળી નિજે ભરેલ જ્ઞાનકૂપને રે લોલ !— ૧૧

અંતરથી શુભાશિષ આપીએ રે લોલ !

પ્રભુ ! અમર રાખજે બેઠને રે લોલ !— ૧૨

વાચનની સમસ્યા

[લેખક :—રણછાડલાલ પ. પટેલ, દાહો]

જીવનની એક ક્ષણ એવી આવી કે જ્યારે મારા આત્માએ મને પ્રશ્ન પૂછ્યો :
“ શા વાસ્તે પુસ્તકો વાંચે છે ? ” મેં મારો જવાબ આત્માને આપી દીધો.

જિંદગીની બીજી ધડી એવી આવી કે - જ્યારે અંથોના દરિયો જોષ, હૃદય
ગેભરાઈ ગયું. હું પુસ્તકોના જંગલોમાં ખોવાઈ ગયો. શાંતિનિકેતનના વિદ્યાભવનના
હસ્તલિખિત અને છાપેલા અંથોએ એક વાર મને શુભલાખી નાખ્યો. આટલા બધા
શબ્દોમાંથી રહસ્યો દહોતાં તો યુગોના યુગો વહી જાય ! ત્યારે શું લખતાં લખતાં,
વાંચતાં વાંચતાં જ પૃથ્વીમાત્રા પૂરી કરી નાખવાની હશે ? દિન પ્રતિદિન મુશ્કેલી-
લયોના જ્વાળામુખીઓ પુસ્તકોના પથ્થરો જગત. ઉપર ફેંકતા હતા. આ પુસ્તકોનો
લાવા પ્રજામાનસનો સંહાર કરવા ધસી રહ્યો છે કે શું ?

સાબરમતીના કારાગાર પાસે ગાંધીજીએ મને દીધેલો ઉપદેશ યાદ આવ્યો :
“ વાંચવાથી નહીં પણ વિચારવાથી આવડે છે. ” વિચાર્યા વિનાનું વાચન
વાચન જ નથી. મારી ટૂંકી જીંદગીને તર્ક થયો : ‘ એક અંથની. લીટીએ લીટીએ
ટોંગાતા ટોંગાતા જમએ તો તે અંથ ક્યારે પૂરો થાય ? તો તો વર્ષો દહાડે લાગ્યે જ
પાંચદશ થોડાં વંચાય. વળી થયું ‘ ગાંધીજીની સલાહ ખોટી તો હોય જ નહીં. ’ એટલે
આત્માની વિશ્લેષતા ખેસુમાર વધી પડી.

ઉત્તરાયણની મેડી ઉપર એકવાર મને ગુરુદેવ રવિબાણુ મળ્યા. મેં તેઓની
પાસે મારું આત્મરહસ્ય કાલજીવું : “ આ પુસ્તકોના ઢગલા ક્યારે ઉપલાવી રહેવાય ?
હજુ પુસ્તકોના પ્રાકટચની ગતિ અટકતી જ નથી. અંથો વધ્યે જ જાય છે. શું
વાંચે ને શું ન વાંચે ? કેટલું વાંચે ને કેટલું રહેવા દે ? ” કવિવર બોલ્યા : “ હું
અતિશય અને વિષયાત્મક વાચનમાં માનું છું. દિવસુપ્રી, ધર્મ, પોલીટીક્સ, સાહિત્ય,
કલા—બધાં વાંચ્યે જ રાખવાં. ” મારા આશ્ચર્યભર્યા કાને આ કથનની નોંધ લીધી.
મેં બહીર્તા બહીર્તા એક શબ્દ—પ્રત્યાધાત કર્યો : “ વાંચવાથી નહીં, પણ વિચારવાથી
આવડે છે. ” ગુરુદેવે જવાબ વાળ્યો : “ દરેક માનવી વિચારશક્તિ સાથે જન્મ્યો હોતો
નથી. વાચન વિચારને ઝેરે છે, ઉશ્કેરે છે. ‘ વેકપુમ ’માં વિચાર સંભવતો જ નથી. ”

સૂક્ષ્મ રીતે વિચારતાં લાગ્યું કે ગાંધીજી અને ટાગોરજીનાં વાચન સંબંધી મંત-
વ્યોમાં કંઈ ઝાઝો ફરક નહોતો. વાચનમાં વિચારની પ્રધાનતા બંને વિભૂતિઓ
સ્વીકારી લેતી હતી. છતાં ય ગાંધીજીને વાસ્તે કદાચ સાહિત્ય રસયટકા કરતાં જીવન-
પ્રયોગની ખાતર હોય, ટાગોરને માટે તે આનંદ, વૈભવ અને વિચારોદ્ધાસને વાસ્તે હોય.
આવા ભ્રમ સાથે મેં મારી તર્કસંકલના અટકાવી.

વાચન જીવનપ્રયોગની ખાતર જ હોય તો તો વાંચવાનો ધણો ખોળે હળવો
થઈ જાય છે. વાચન રસતુષ્ટિ અને ઉપખેડને વાસ્તે હોય તો તો હૃદય રોજ નવાં નવાં
સાહિત્યપુષ્પો ઉપર ગુંજવા મથે છે. એકમાં વાચનની સીમાનો કોંઈ જ નડે છે,
ખીન્નમાં વાચનની ક્ષિતિજ અપરિમિત બને છે. આમ મેં ધાર્યું.

એક વર્ણવે દેરી મારે મારા વાચનની મર્યાદા બાંધવી જોઈએ એમ મેં કહ્યું. કનૈયાલાલ મુનશીને એરેબીયન નાઇટ્સ ખૂબ ગમતું. ગાંધીજીને ટોસ્ટોયેના ગ્રંથો વ્હાલા હતા. ધર્માનંદ, કોસાંબીનું જીવન શુદ્ધતા ચારિત્ર્યાધ્યાનનો પરિચય કર્યાથી પસંદાઈ ગયું. ટોસ્ટોયેનો આત્મા બાઈબલથી સાંત પડ્યો. શેષપ્રહારને ઉપનિષદમાંથી આસ્વાસન મળ્યું. ઘેઘે ગીતામાંથી જ્ઞાન પામ્યો.

વંળી, દગનીરનું 'વજીન સોઈલ', ગોર્કીનું 'મધર', ડ્યુમા અને વીક્ટર હ્યુગોની નેવલકથાઓ, મોસાવાં અને એલાની ત્રાતો, ઇબ્સન અને બર્નાર્ડ શૉના નાટકો આ પુસ્તકપરંપરાઓ વાંચ્યા વિના જિંદગી શી રીતે કૃતાર્થ થાય એમ થયું. 'અનીયનનું' 'પીટ્રીમ્સ પ્રોગ્રેસ', વ્હીટમેનનું 'લીવ્ઝ ઓફ માસ' અને જ્યોર્જ રસેલનું 'ક્રૅન્ડલ ઓફ વીઝન' ન વાંચું તો હું કેટલે જ કહેવાઉંને એમ પણ લાગ્યું. કનૈયાલાલ, રમણલાલ, હાનાલાલ-એવા અનેક લાંબાનાં લખાણો વાંચ્યા વિના મારું માતૃભાષાનું અભિમાન શી રીતે પોષાયે એમ પણ અનુભવ્યું.

અકળાયેલું હૃદય એકવાર ક્ષિતિમોહનસેન જેવા લોકસાહિત્ય અને લોકતત્ત્વ-ખળા પ્રચંડ રક્ષક પાસે બોલી ગયું: "કદાચ માણસ પ્રતિદાસ ન વાંચે ત્હોળ શું?" બાણુજી બોલી ઉઠ્યા: "માતૃભૂમિનો પ્રતિદાસ જૂસાઈ અને જૂસાઈ જ્યાં તે માતૃભૂમિની સંસ્કૃતિ નાશ પામે, અને તેના બાવિનો અરત થાય." એટલે પ્રતિદાસ ગ્રંથો વાંચવાના વખ્યા. તે ઉપરાંત 'યુનિવર્સિટી'ના પ્રમાણપત્રો મેળવવા સારું ગમતો ન ગમતો ધણી પુસ્તકો અભરાઈ ઉપર વાટ જોતાં હતાં. અને મારા ધંધાને લગતા સાહિત્યનું શું?

મેં બાંધવા ધારેલા વર્ણવમાંથી વાચનકાલ છલકાઈ જતા હતા, અને મારા જ્ઞાનમંત્રે ડહોળી નાખતા હતા. આ બધી મંથનધનમણોમાંથી હું એક નિષ્કપ ઉપાધ્યો. જીવનશુદ્ધિનો જ એક માત્ર આશય કબૂલી મારે મારા વાચનની હદ દેરતી જોઈએ. ડહોળના રેશન ઉપર હું પૂઠું કરીશુંકર મારતર સાથે એવા જ કેસ વાચનની ચોખવટ કરતો હતો. તેઓએ કહ્યું: "તેને વારતે વાદિમજી રામાયણને વારંવાર વાંચ્યું." પણ તે પહેલાં સમતીર્થના ગ્રંથો વાંચ્યાથી યોગવાસિષ્ઠ રામાયણનો શોખ મને લાગીજ ગયો હતો. કેલાપીની પત્રધારા વાંચ્યા પછી મારો મહાભારતના રાત્રિ પર્વનો રસ વધેલો. બાઈબલનું મંગળાચરણ અષ્ટાદશ-જ્યોત્સેશની લુપ્તી નામાવસિઓઈ થયું હોવાથી તેને વાંચતાં વાંચતાં મારો હ્રમ તીકળી ગયો. કુરાનની જૂથ મેં જલ્દાહુઈ રૂમીનું 'મસ્નવી', વાંચીને સમાવી. ઉપનિષદ અને ગીતા તો વારંવાર રટ્યાં. ૫ મારી જીવનશુદ્ધિ થયેલી મને માલમ ન પડી.

મને માત્ર એકજ સંતોષ થયો કે આ ઉમદા ગ્રંથોમાં ખર્ચેલો સમય જરૂર સુધરી જ ગયો. જીવનની શુદ્ધિ તો ન થઈ, પણ જીવનની દિશા ઉપરનું કંઈ પ્રગમસ તો ખરુંજ. મને કેવટનું નિર્વાણ ન જડ્યું. પણ મને એ ગ્રંથોમાંથી પ્રેરણા તો સાંપડી જ.

વિવેકાનંદ, બેસન્ટ, ગાર્દીસ અને તેપોલિયનનાં જીવનચરિત્રો મને જીવન અધારી અને દુઃખદ પળોમાં હીવાલીકરૂપ નીવડ્યાં છે. માર્ડનના ગ્રંથો મુશ્કેલી જે હવે મને મમતા નથી, અરવિંદનાં પૂણ્યયોગોનાં પુસ્તકો વાંચ્યા પછી મને તેમાં

નવીનતા ન જણાઈ. ગાંધીજીના લેખોનો 'અહિંસા' નામનો સંગ્રહ મારી ઉપર ઊંડી છાપ પાડીને ગયો હતો એમ હજુય યાદ છે. 'ટાગોરનું' ગદ્ય મને ભાવનાવંદુ લાગેલું, પણ તેનાથી આત્મા કદીયે ન ધરાયો. રમતાં, પડાવતાં, હસતાં હસતાં રામ-તીર્થે મને જે શીખવી દીધું તે એટલું 'મધુ' પવિત્ર છે કે તેને આ જડ કાગળ ઉપર આલેખવું ઉચિત નથી. તેમના કરતાં વધારે સારી રીતે કોઈ ચોપડી કે કોઈ વિભૂતિ મારા હૃદયના સંશયો ટાળી શકી નથી. રામતીર્થનાં વક્તવ્યોનો ઉપકાર અને આભાર કદીયે બુલાશે નહિ, કારણ કે સર્વોચ્ચ સત્યની ઝાંખી મને ત્યાં યાં.

આચાર સુધીના અનુભવોનું સરવાળું કાઢતાં મને 'સ્વમંજય' છે કે જીવનની ઉત્કૃષ્ટતા વારતે એકેજ આત્મપ્રિય ગ્રંથને પસંદ કરી, તેને 'અનન્ય ભક્તિથી' વળગી જવું. તેનું નિત્ય અધ્યયન, -મનન, ચિંતન અને આચરણ કરવું. તેના તેજા વિચારોનો પુનઃ પુનઃ અધ્યાસ સાધવો-ભલેને પછી તે ગ્રંથ બાષ્પાશ, કુશન કે ગીતા કેમ નથી હોતો ! મને મારા વડીલ મિત્ર શ્રી બિપુભાઈ દેસાઈની ટેવ ખૂબજ ગમી છે. તેઓની પાસે શ્રી રામકૃષ્ણ પરમહંસદેવના સદુપદેશનું એક 'નાનું' પ્રસ્તક છે. તેઓ જીવનની નવરી ક્ષણોમાં તેમાંથી એકાદ સુંદર વિચાર કે ઉદાહરણ લઈને મનમાં ઘૂંટે છે, અને એ રીતે તેઓ આંતરબોમના ઉન્નત સંસ્કારોને પોષે છે.

હું તો એમ માનુંજ છું કે વિચાર વિનાનું વાચન અપયો કરે છે, હેતુવિહોણ ! વાચન તો એક કુટેવ છે, અને જીવનઘડતરને વારતે આત્મપસંદગીના એકજ ભવ્ય-ગ્રંથની અવિરામ સાધના સિવાય વાચન આચરણને ઘડે છે એમ માનવું એ ગંડપણ છે. તમે અમે તે માનતા હો, મારું મને મુઆરક, તમારું તમને !

જડમાં જાડુ ભર્યા !

[રાસ]

કાયા ઘડી મારી કાગળે તોય માનવને ઘડનાર રે

જડમાં જાડુ ભર્યા રે !

સાચવનારા હુસ હો તને વિલુપ્ત ઘરંઘર રે

જડમાં જાડુ ભર્યા રે !

કાયમ કબાટે ન પૂરતો મારી સ્વતંત્રતામાં સાર રે

જડમાં જાડુ ભર્યા રે !

મુખ નથી મને જાંઘમાં બધો એણે જશે અવતાર રે

જડમાં જાડુ ભર્યા રે !

રેડું રંગેરંગ ચેતના વળી આપું જીવનમાં જોમ રે

જડમાં જાડુ ભર્યા રે !

ભટકી સારી લોભમાં પમરાણું પ્રેમ પરાગ રે

જડમાં જાડુ ભર્યા રે !

વાચકો અને વાચનાલય

[લેખક :—મૂળશંકર પ્રેમજી વ્યાસ, અમદાવાદ]

પૂજ્ય મહાત્મા ગાંધીજીએ જ્યારથી રાજકોરણમાં પ્રવેશ કર્યો છે, વિચારથી આપણા દેશની રાજકીય સ્થિતિમાં જેમ આવ્યું છે, લોકોમાં અનેક પ્રકારની નમૃતિ આવી છે. વાચનનો વધતો જતો શોખ એ આ નમૃતિનો એક પ્રકાર છે.

જ્યારથી વીસ વર્ષ પર આપણી લાઇબ્રેરીઓમાં કામગીરી હોતી. વાચનસામગ્રીમાં પણ સરકારી રિપોર્ટો, કોમી માસિકો ઉપરાંત જુની ધરડમાં રચનાપત્રો એ ચાર સામયિકો ! વાચનારાઓમાં સરકારી પેન્શનરો તેમજ કામધંધા વગરના વખત પસાર કરવા ખાતર આવતા વૃદ્ધો સિવાય બાકીના કોઈને વાચન તરફ રુચિ જણાતી. આજની સ્થિતિ જુદી જ છે. આજે વાચનાલયો દહાડાનો બધો વખત જીતાડીને બેઠા રહે છે. એક એક છાપા કે માસિક માટે ચાર ચાર પાંચ પાંચનાં જૂથ વાચનારાને ઘેરી વળે છે. આટલી વાચનની તાલાવેલીમાં વાચકો અને વાચનાલયો વિશે કંઈક લખવા પ્રેરણો છું.

જનતાને યોગ્ય રાહ મળે તે માટે લેખકો અને વાચનાલયોએ ખાસ વિચારવું પડે છે. 'મફત મળે માટે મૂકો ટેબલ ઉપર' એ સ્થિતિ હવે જવી જોઈએ. લાઇબ્રેરીઓના સંચાલકોએ પ્રજાની નાડ જાણી લઇ, તેમને કેવું અને કયા પ્રકારનું વાચન પસંદ છે તે જાણી લઇ, અથવા પ્રજાના ઘડતરમાં ફાળો આપે, તેમની સામાજિક અને રાજકીય સ્થિતિમાં વેગ મળે એવી જાતનું વાચન વસાવવું જોઈએ; તેમજ દરેક વર્ગના, દરેક ધંધાના, અને દરેક વિચારના લોકોને વાંચવાનું મળે તેવું બિન બિન પ્રકારનું વાચન હોવું જોઈએ. પુસ્તકોનું વર્ગીકરણ કરવામાં : દરેક દરેક પ્રકારના પુસ્તકોનો સમાન હિસ્સો રહે તે મુજબ ખરીદવા જોઈએ. એકલી પ્રેમલા-પ્રેમલીની વાતોવાળી નવલકથાઓથી જ કપાટો ભરવા, અને કેટલાક ઉપયોગી ગ્રંથોની તરફ ધ્યાન ન આપવું એ પણ ઠીક નથી.

ખીલું માસિકો મંગાવવામાં પણ વિવેકબુદ્ધિ હોવી જોઈએ. કેટલીક લાઇબ્રેરીઓમાં એવા કેટલાંક માસિકો આવતાં હશે કે જેઓ વર્ષ આખરે એમને એમ દરરાજ બેગાં થઇ જતાં હશે. તેનો વપરાશ વધુ છે તે ઉપર લક્ષ આપી, નકામતો તરત રદ કરી તેને બદલે કામનાં હોય તેવાં મંગાવવાનો પ્રયત્ન કરવો જોઈએ.

ધરણ કરવામાં પણ તકેદારી રાખવી જોઈએ. ધણી વખત નવાં પુસ્તકો મેળવવામાં વર્ષો ચાલ્યાં જાય છે. તે વખતે નવાંની કિંમત રહેતી નથી, અને જીવાં મર્યાદ પડી જાય છે. લાઇબ્રેરીયન પણ વિદ્વાન હોવો જોઈએ. કોઇપણ પુસ્તક વિશે તેનો અભિપ્રાય પૂછતાં તેણે કંઈક તો જણાવવું જોઈએ. લાઇબ્રેરીયન અભ્યાસી હોય તો તે વધુ અનુકૂળ થઇ પડે છે. લાઇબ્રેરીની અંદરની વ્યવસ્થા પણ સંદર્ભ દોરી

જોઈએ. છેલ્લામાં છેલ્લા સમાચાર-નથી સંકાય તેને માટે દિવાલો ઉપર જુદા જુદા દેશોના નકશા હોય તો આવકારપાત્ર છે.

હવે વાયક વિષે એ શબ્દ કહું. વાયકે નજીવું જોઈએ કે લાંબજેરી એ વાયકું ધર નથી, મોટેથી વાયવું, કોઈ સાથે વાતચીત કરવી, મતભેદ પડતાં હોકારા કરવા એ બધું વિવેકની બહાર છે.

આપણે વાંચતાં હોઈએ અને કોઈ વધુ જીજ્ઞાસુ વાંચના આવે તો તેમની સાથે વિનયથી વર્તવું જોઈએ. આપણે પોતે પણ છાપાની તાણુતાણી કરી લાંબજેરીને નુકશાન પહોંચાડવું ન જોઈએ. છાપું વાંચી રહ્યા પછી જેમનું તેમ વ્યવસ્થિત મૂકવું જોઈએ. ચડતી કે ઉતરતી વખતે દાદરા પર અવાજ કરી કોઈને ખેલેલ ન પહોંચાડવી જોઈએ. ખુરશી પર બેસતાં કે ઉડતાં ખુરશીને પહોંચવી એ પણ અયોગ્ય છે. લાંબજેરીના મકાનમાં ઓફિસની માફક ગંભીરતા જળવાવી જોઈએ. લાંબજેરીયન સાથે વિનયથી વર્તવું અને ન્યાં સુધી લાંબજેરીમાં હોઈએ ત્યાં સુધી તેના એકે એક નિયમનું પાલન થાય એ દરેક વાયકે ખાસ જોવાનું છે.

ક્ષણિક આનંદને માટે સારા ચિત્રો કે કુપનો ફાડી લઈ માસિક કે પુસ્તકને બદલુરત બનાવવું એ ધણી જ જુરી ટેવ અને સ્વાર્થરૂતિ છે. તેથી દૂર રહેવામાં જ લાભ છે.

છેવટમાં એક અતિ અગત્યની વસ્તુ એ છે કે દરેક વાયકે વખતની કિંમત સમજવી જોઈએ; વાંચવામાં ઝડપ રાખવી જોઈએ. દરેક દરેક પેરેગ્રાફ અભ્યાસની દૃષ્ટિએ વિચાર કરતા જઈએ અને વાંચીએ તો બીજાને અન્યાય થાય. શુંદરીયાની માફક ચોટી રહી છાપું કે માસિક હાથમાંથી છોડવું જ નહિ એ એક પ્રકારની અવગણ ગણાય. જે જે વાયકોને આમ ચીપી ચીપીને વાંચવાની ટેવ હોય તેમણે બહુતર છે કે તેવાં છાપાં કે માસિકો ખરીદી નિરાતે ધર આગળ અભ્યાસ કરવો.

આમ વાયકો અને વાયનાલયો તેમની ફરજ બજાવશે તો પરિણામે બંનેને લાભ થશે અને વાયનાલયનો હેતુ બર આવશે.

કરનો ઉપયોગ

મધમાખીઓ પુષ્પમાંથી મધ રસને ચુસે છે તેવી રીતે રાજાઓએ પ્રજા પાસેથી કર એકઠો કરવો ઘટે. અને જળધરો જેમ પૃથ્વી પાસેથી મેળવેલાં જળને પુનઃ પૃથ્વીને વૃષ્ટિ દ્વારા પાછું સોંપે છે તેમ રાજાઓએ પ્રજા પાસેથી લીધેલા કરનો પ્રજા માટે ઉપયોગ કરવો ઘટે.

ફરી મળેલા પુસ્તક વિશે

મારા વહાલા "કેકારવ" ને આને ફરી પાછું મારા હાથમાં સહીસલામત આવેલું જોઈ અહા! મને કેટલો આનંદ થાય છે । એ માટે હું મારા મિત્રને હૃદયના અભિનંદન આપું છું. કારણકે એ પુસ્તક મારા મિત્ર અને તેના અનેક મિત્રોના હાથમાં અનેકવાર રખડી રખડીને ઠીક ઠીક સ્થિતિમાં ધરમેયું થયું છે. વળી મારા મિત્રને હું એ માટે પણ અભિનંદન આપું છું કે એ બંસાભાષ્યએ પુસ્તક પોતાના રહતા કીકાના હાથમાં રમકડા તરીકે નથી આપ્યું. અમર તો પોતાની સીમારની રાખ ખંજીરવાની 'એથ-ટ્રે' તરીકે અમર તો પોતાના પાળેલા કુતરાને 'કેચ' કરતાં શીખવવાના સાધન તરીકે પણ એનો ઉપયોગ નથી કર્યો ।

ન્યારે એ પુસ્તક મેં મિત્રને વાંચવા ધીકું ત્યારે એને સદાય માટે ખોવાયેલું સમજીને જ ધારેલું. એ વહાલા અંચના ચિરવિયોગ માટે મને ખૂબ દુઃખ થયેલું પણ મેં તે હૈયપૂર્વક સહેલું; મને સ્વપ્ને ય ખ્યાલ ન હતો કે હું એના પાનાંનું ફરીવાર દર્શન પામીશ.

પણ હવે ન્યારે મારું પુસ્તક મને પાછું આવી મળ્યું છે ત્યારે તો મને અત્યંત આનંદ થાય છે ।

જાલે એનું મોરોકકો આમગાનું પૂકું કાટીવૂટી ગયું. હું એને ફરીવાર જંધાવીશ અને પેલી ખાસ અભરાષ ઉપર એને ગોઠવીશ-એટલા માટે કે જે કહી પાછું આવવાની વકી જ ન હતી તે પાછું આવ્યું છે । હવે મને લાગે છે કે હું મારે પણ જે થોડાંધણાં પુસ્તકો મેં મારા મિત્રો પાસેથી વાંચવા માગી આપ્યાં છે, તે તાબડોતોળ પાછાં આપી દેવાં જોઈએ.

ગિરીશ

(સચિત)

—❖—

ચારિત્ર

રામ નથી રામાયણમાં, કૃષ્ણ નથી ગીતામાં, ખુદા નથી કુરાનમાં, ક્રાઈસ્ટ નથી બાઈબલમાં; તે બધા માણસના ચારિત્રમાં છે, ચારિત્ર તે નીતિમાં છે, નીતિ સત્યમાં છે, સત્ય એજ શિવ છે.

—જાંધીલ

કારોબારી સંગીનતા

૧. સરકારી નોકરો પોતપોતાના કર્તવ્યો સારી રીતે પાર પાડવા વધારે લાખકાત મેળવે, પોતાના કર્તવ્યક્ષેત્રમાં દુનિયાના ખીજ દેશોમાં શી પ્રગતિ થાય છે તેનાથી વોકે રહે, તેમજ એકબીજાના કર્તવ્યોની સાધારણ માદિતી મેળવી વધારે સદકાર કેળવે, એ તથ્ય હેતુથી આજથી આઠ વર્ષ ઉપર નેક નામદાર દિવાન સાહેબે તથ્ય પ્રકારની યોજના અમલમાં મૂકી હતી. તેનો એક પ્રકાર ખાતાના મુખ્ય અધિકારીઓની એક સભા, ખીજો પ્રકાર અભ્યાસવર્ગ અને ત્રીજો પ્રકાર સરકારી ત્રેમાસિક એવી હતી.

૨. અધિકારીઓની સભાઓ ધારાસભાના દિવાનખાતામાં ભરાય છે, અને તેમાં નેક નામદાર દિવાન સાહેબ અગર નામદાર મંત્રી મંડળના સભ્યો પૈકી એકાદ પ્રમુખપદ હો છે. કેટલીક વખત આવી સભાઓમાં શ્રીમંત સરકાર મહારાજ સાહેબ પણ બિરાજમાન થાય છે. જુદા જુદા ખાતાના મુખ્ય અધિકારી સાહેબો પોતાના કર્તવ્યો સંબંધી સાધારણ માદિતી આપનાર ભાષણ ખીજાઓને વાંચી સંભળાવે છે. તે ઉપર પ્રશ્નો પૂછાય છે. ચર્ચાઓ થાય છે અને અંતે પ્રમુખ સાહેબ ઉપસંહાર કરે છે.

૩. અભ્યાસવર્ગમાં શિષ્ટ વાચનની યોજના પ્રમાણે જ કેટલાંક પુસ્તકો, જેમાં અન્ય દેશોના ખાતાઓના નિવેદનો, સમિતિના નિવેદનો વગેરે હોય છે, તે અભ્યાસવર્ગના સભાસદો પાસે વંચાવી લેવામાં આવે છે અને તે ઉપર ચર્ચાઓ કરવામાં આવે છે.

૪. સરકારી ત્રેમાસિકમાં અભ્યાસવર્ગમાં ચર્ચાઓલા, વિષયો ઉપરના લેખો, આ રાજ્યના જાણવાજ્ઞેગ હુકમો અને ઇતર સરકારી ખાતાઓ સંબંધી માદિતી પ્રસિદ્ધ કરવામાં આવે છે.

૫. ઉપર જણાવેલા અધિકારીઓની સભામાંની એક સભા તા. ૧-૮-૩૮ ના રોજ ભરાઈ હતી. નેક નામદાર દિવાન સાહેબ તેમાં પ્રમુખ હતા. શ્રીમંત દામાજીરાવ ગાયકવાડ એમણે “ કારોબારી કામની સંગીનતા ” એ વિષય ઉપર એક નિબંધ વાંચ્યો હતો. તે વખતે નેક નામદાર દિવાન સાહેબે પોતાના પ્રમુખ તરીકેના ભાષણમાં કરેલા વિવેચનના મુખ્ય મુદ્દાઓનો ટૂંક સાર ‘ પુસ્તકાલય ’ માસિકના વાર્ષિકના હિતાઈ નીચે પ્રમાણે રજૂ કરે છું.

૬. તેઓ નામદાર જણાવ્યું કે “ કચેરીના કારોબારી કામની સંગીનતા વિષે શ્રીમંત દામાજીરાવે જે ઉત્તમ લેખ વાંચ્યો છે તે માટે આપણે તેમના ધણા જ આભારી છીએ. આદર્શ સાધકાત સંબંધી તેમનું વર્ણન જ્યારે આપણે સંભળ્યું ત્યારે ધણાના મનમાં નિરાશાના જ વિચારે પ્રાધાન્ય લીધું હશે. તો પણ આદર્શની માદિતી હોવી આવશ્યક છે. કારણ મન કરી ઈશ્વર સ્થિતિએ પહોંચવાનું છે તે આપણે જાણી શકીએ.

૭. મારા માનવા પ્રમાણે મધ્યમ વયના ઇસમના જેવું મન અને શરીર થવું એજ મુખ્યત્વે સરકારી નોકરોની લાખકાતમાં ખામી ઉપજાવે છે. શરીરની મધ્યમ વયમાં શી સ્થિતિ થાય છે તે આપણે બધા જાણીએ છીએ. પરંતુ મનની સ્થિતિ એ અવસ્થામાં શી થાય છે એ જાણવું એ સદજ સમજી શકાય તેમ નથી. તેથી તેનાથી બચાવ કરવો એ મુશ્કેલ થઈ પડે છે. મધ્યમ વયનું મન એટલે પ્રયાસ ન કરવું

આગસબરેલું' મન. માનસિક આગસ એ લાયકાતનો કદો દુરમન છે. માટે તે પ્રથમ મન ઉપરથી ખંખેરી નાખવી જોઈએ. શરીરને જેમ કસરત અને વ્યવસ્થાથી આપણે યોગ્ય સ્થિતિમાં લાવી મૂકીએ, તેમજ મનને તેમાર અને તાલુ' રાખવા ચત્ન કરવો જોઈએ. અધિકારીઓએ કચેરીનાં કર્તવ્યો ઉપરાંત અન્ય કાંઈ વિષયનો શીખ કેળવવો જોઈએ કે જેના લીધે મનની કેળવણી અઘતન રહે.

૮. નોકરીની ઉપસી પાપરીમાં પ્રથમથી દાખલ થયેલા નવીન અમલદારો શરૂઆતનાં દસ આર વર્ષ સુધી ખરી રીતે કહેતાં રાજ્યના " જમાઇ જ " કહેવાય. તેઓ જમાની બાલુ ઉપર નથી હોતા પણ ઉધારની બાલુ ઉપર હોય છે. લોકોના સંબંધમાં પ્રથમનાં કેટલાંક વર્ષો સુધી આવી, રાજ્યકારભારના ધણા પ્રશ્નોનો ઉકેલ તેમના ધણા કેળવાયેલા મગજને લીધે એઓ આગળ ઉપર 'કરશે' એ ઉદ્દેશ અને આશાથી તેમને વધારે પગાર આપવામાં આવે છે. જો એ મુદત દરમ્યાન તેઓ ઉપર જણાવેલું મધ્યમ વયનું મન પેદા કરે તો તેમને આપેલા પગાર નિરર્થક જ કહેવાય.

૯. નોકરીની સારી પરંપરા એ લાયકીનું સુખ્ય અંગ છે. જાંધા અમલદારોએ મન એવી રીતે કેળવવું જોઈએ કે જેથી તેમનું મન તેમને કલા કરશે કે 'હું' એક સારી વાપકાવાળી સંસ્થાનો છે, આપણે જે કાંઈ કરીએ અગર કરવાનું જુની જમ્મએ અગર ન કરીએ તે તે સંસ્થાની નામના ઉપર અસર કરે છે, એ વાત સદૈવ ધ્યાનમાં રહેવી જોઈએ. જો આ પ્રમાણે તેમનું મન રહેશે તો સાધારણપણે કર્તવ્યમાં સંગીનતાની ઉજુપ જણાશે નહિ અને આપણી નોકરી કદી નીચી ઉતરશે નહિ. આથી અધિકારીમાં સંસ્થાનું અભિમાન પેદા થશે, સહકાર વધશે અને લાયક અધિકારીને જોઈતા ખીજા સહયુગોની પણ પ્રગતિ થશે.

૧૦. વળી રાજ્ય તરફથી જે કામ માટે અધિકારી તરીકે નીમેલા હોય તે કામની અઘતન માહિતી કરી લેવાની અધિકારીની ફરજ છે એ ન કહેતાં પણ સમજવાનું છે. તેમના વિષયને લગતી દુનિયામાં યતી તાજેતર પ્રગતિઓથી માહિતગાર રહેતા રહે તો જ તે અમલદાર રાજ્યની નીતિ ધડવામાં સરકારને યોગ્ય તે સલાહ આપી શકે.

૧૧. પોતાના વિષયના જ્ઞાન કરતાં પણ મનુષ્ય સ્વભાવ અધિકારીઓએ જૂલવા જેવો નથી. રાજ્ય કામદારો ધકે છે અને તે મનુષ્યોની વર્તણૂકને દોરના લાથ પાડવામાં આવે છે. સખળ રથાનિક અમલદારોએ લોકોના જીવન અને વિચારમાં એટલા ઉંડા ઉતરવું જોઈએ કે જેથી લોકોના મન ઉપર સરકારી કાયદાની કેવી અસર થશે તે તેઓ સારી પેઠે સમજી શકે. આ જાણીને તેના ફેરફાર સંબંધે એક બાલુ સરકારને સલાહ આપી શકે અને ખીજા બાલુ તેનો અર્થ કરી સરકારી કાયદાનો ઉદ્દેશ અને હેતુ લોકોને વિશ્વાસ પડે એવી રીતે સમજાવે.

એ પ્રમાણેના મારા થોડા વિચારો મેં આપના સમક્ષ રજુ કર્યા છે તે ઉપર આપ વિચાર કરશે એવી આશા રાખું છું."

એક શ્રોતા

થોડુંક જાણવા જેવું

જુદા જુદા દેશોની સોગંદ વિધિ :—હિંદની ઘેરોમાં જ્યારે માણસ જુદાની આપવા જાય છે ત્યારે તેની પાસે ધર્મ પુસ્તક પર સોગંદ લેવરાવવામાં આવે છે. હિંદુ હોય તો ગીતા, મુસલમાન હોય તો કુરાન અને ખ્રીસ્તી હોય તો બાઇબલ એ પ્રમાણે સોગંદ વિધિ થાય છે. પણ ચીન વગેરે કેટલાક દેશોમાં જુદી જ પ્રવા છે. ચીનમાં સોગંદ વિધિ અર્થે એક રકાબી ભાંગવામાં આવે છે, જેનું સૂચન એવું છે કે ખોટું બોલતાં આ રીતે અંગૂઠા દુકડા યશે. મલાયામાં જીવતા નાના પ્રાણીના અંગને છૂટું કરવામાં આવે છે, જેથી અસત્ય બોલતાં આ પ્રમાણે અંગ છૂટા પડશે એવું સૂચન થાય. કેનિયામાં કુતરાને બચકું બરાવવામાં આવે છે. તેથી એમ સ્પષ્ટ થાય છે કે ખોટું બોલતાં કુતરાં આજ રીતે બચકાં ભરશે.

x

x

x

ઉમારાણી ઘોષ સંગ્રહ:—ઈર્લાં અર્ધા સૈકામાં બંગાળમાં થઈ ગયેલ મહાન લેખિકાઓના ગ્રંથોનાં સમગ્ર સંગ્રહ ભવાનીપુરાના શ્રી. જ્યોતિર્ચંદ્ર ઘોષે કલકત્તા યુનીવર્સીટીને બેટ આપેલ છે.

આ સંગ્રહમાં ૧૮૭૪ થી શરૂ કરીને અત્યાર સુધી થઈ ગયેલ સર્વ બંગાળી લેખિકાઓનાં પુસ્તકોનો સમાવેશ કરવામાં આવેલ છે. આ સંગ્રહમાં કેટલાંક પુસ્તકો તો કવચિત્ ગમે તેવાં છે; અને કેટલાંક ઉપર તો લેખિકાના પોતાના હસ્તાક્ષર છે. કેટલીક હસ્તલેખિત પ્રતો પણ તેમાં છે. અત્યાર સુધી આ સંગ્રહ શ્રી ઘોષના પોતાના પુસ્તકાલયમાં હતો. યુનીવર્સીટીએ તેનો સહર્ષ સ્વીકાર કરી તે પુસ્તકોને ‘ઉમારાણી ઘોષ સંગ્રહ.’ એવું નામ આપી જુદા કબાટમાં રાખવાનો નિર્ણય કર્યો છે; અને આ સંગ્રહમાં ન હોય તેવાં પુસ્તકો મેળવી તે સંગ્રહને સંપૂર્ણ કરવાનો પ્રયત્ન પણ કરવામાં આવશે.

x

x

સંગ્રહ સંગ્રહ

મિસરની પ્રાચીન સમૃદ્ધિ અને સંસ્કૃતિનું પ્રતીક:—પ્રાચીન મિસર એની કબજો દ્વારા પોતાના ભવ્ય અને પ્રતાપી જીવનની ઝાંખી કરાવી રહેલ છે.

એના રાજના મૃતદેહોની આરામગાહો આજે પણ જગતને આશ્ચર્યમાં ડૂબાડી રહ્યા છે. એવી ભવ્ય અને મહાન ઇમારતોની બનેલ મિસરની એ પિરામીડોનાં પ્રયંત પરિમાણો નિહાળીને અત્યારની સમર્થ ઇજનેરી શક્તિ પણ તાજજીબ બને છે. જગતની એ જુનામાં જુની ઇમારતો છે. પાંચ હજાર વર્ષ પહેલાં એ ઉભી કરવામાં આવેલી. આપણી નજરને આકર્ષી રહેલો સૌથી મોટો પિરામીડ ખુફુ નામના રાજાએ બંધાવેલો હતો. એનું તળીયું સમયોરસ ૭૬૪ ફૂટ છે અને ઉંચાઈ ૪૮૦ ફૂટ છે. એમાં અંક ૮૯ વજનના ૨૫ લાખ પથ્થરો વપરાયા હતા. અને એટલી તો હેરાતભરેલી

કારીગરીથી એ શિલાઓના સંધા બેસાડેલા છે કે જમીની અંદર પણ એ સંધા આવી શકતા નથી, અને તેથી સૂક્ષ્મદર્શક ચંત્રની મદદ વડે કોણસાથી કાપી રેખા દોરીને પછી જમી પાડવામાં આવે છે. આ બાંધવામાં એક લાખ મણુરોને ત્રણ ત્રણ માસ રોડી મુકત કરવામાં આવતા હતા; અને એક પછી એક નવાં એમ મુતત લાખ માણુરોએ વીસ વર્ષને અંતે એ આરામગાદ પૂરી કરી હતી. ચણતરકલાનો જ નદિ, પણ આટલે ઉંચે જળસ્તર પથર ચઢાવવાની એમની યાંત્રિક ગોઠવણનો ખ્યાલ આપણે કરીએ છીએ ત્યારે એ પ્રજાની શકિત વિશે આપણને માન ઉપજ્યા સિવાય રહેવું નથી. પથરનાં આવા મકાનગાંધકામોમાં ખીછ પિરામીડો ઉપરાંત, કનૈક અને લકસરમાં આવેલાં ભગ્ન મંદિરો, સાંક ફૂટ ઉંચા અને એક હજાર ટન વજનના એક જ પથરનાંથી કોતરી કાઢેલા રાજાના પૂતળાં, મિસરની મૂર્તિસભી મનુષ્યની મુખાકૃતિ અને સિંહણનું શરીર ધારણ કરી, અને યુગપલટાને પોતાની આંખ સામે પસાર થતા નિહાળી રહેતી, ઉદાસ અને વિચારમગ્ન છતાં અગાધ જ્ઞાનના તેજ્યથી ચળકી રહેતી, સદા ઉધાડી અખિવાળી, ધડીકમાં તિરસ્કારપુરક તો ધડીકમાં કારણપુરક હાસ્ય ફરકી રહેતા ચહેરાવાળી ૧૭૨ ફૂટ લાંબી અને ૭૦ ફૂટ ઉંચી એક જ ખડકમાંથી કોતરી કાઢેલી સ્ફીનીક્સ (Sphinx) તથા સો સો ફૂટ ઉંચા સ્તંભશ્રેણીમાં આ બધા હજુ આજે પણ એ પ્રાચીન પ્રજાની સ્થાપત્ય કળાની પ્રતીતિ કરાવે છે. આ બધા ઉપરાંત આજે હતી નહતી થઈ ગયેલી, પણ ઓક ઇતિહાસકાર હીરોડોટસે ઇતિહાસમાં અમર ફરેલી એક ઈમારત ચાર હજાર વર્ષ પહેલાંના એક રાજાની ધર્મસમન્વય કરવાની શક્તિ અને ભકિતનું ઉદાહરણ પૂરું પાડે છે. આ ઈમારતને ઓક લોથો જૂલશુદ્ધામણી કહેતા, એક જ હાપરા હેઠળ મિસરના બધા દેવાને એકત્ર કરવાના હેતુથી આ ઈમારત બાંધવામાં આવી હતી. દરેક દેવને માટે એકે એરડો અલગ અલગ રાખતાં ત્રણ હજાર એરડા એમાં રાખવા પડ્યા હતા. આ મકાનની કારીગરી વિશે હીરોડોટસ કહે છે કે ઓક-કારીગરી તો એની આગળ કશી વિશાલતા નથી !

x

x

x

વિચિત્ર વર્તમાનપત્ર:—સમસ્ત વિશ્વનું અભયજમાં અભયજ પત્ર રીય-મંડમાં ઘર થયું છે. દુનિયાનું નાનામાં નાનું અખબાર પણ એજ છે. તેના પ્રકાશકોમાં ૧ વર્ષથી માંડી ૧૧ વર્ષ સુધીના છે. એ વર્તમાનપત્રનાં બંધા ખજારપત્રો તરીકે નાની ઉમરની છોકરીઓ જ કામ કરે છે. સંચાલકો કહે છે કે છોકરાં કરતાં છોકરીઓને ઓછો પગાર આપવો પડે છે છતાં તે સુંદર કામ કરે છે. દરેક ખજારપત્રોને અંદાજિ-યાનાં હકત બે સેન્ટ મળે છે.

નાનાલાલ કે. પટેલ

વડોદરા રાજ્ય પુસ્તકાલય મંડળનો

સન ૧૯૩૭-૩૮ ની સાલનો

અહેવાલ

“ પુસ્તકાલયનો લાભ થોડા અંગ્રેજી ભણેલાં જ લે એવી હદ (આંત) ન રાખવી જોઈએ; પરંતુ તે લાભ વધારેમાં વધારે માણસો કેવી રીતે લઈ શકે એનું હેતુ સતત લક્ષમાં રાખવું જોઈએ. માતૃભાષાવાળા વિભાગ તરફ વધારે લક્ષ આપવું જોઈએ. એનું હેતુથી મેં આખા રાજ્ય માટે ગ્રામ પુસ્તકાલયોની યોજના ઘડાવી છે. એ યોજના પાર પાડવા માટે પ્રભુએ પોતાની શક્તિ અનુસાર પોતાનો હિસ્સો આપવાની જરૂર છે. મહેનત કર્યા વગર કંઈ પણ કામ બનતું નથી. સ્વાર્થ ત્યાગ કર્યા વગર જ્ઞાન પ્રાપ્ત થતું નથી; પરંતુ હાલની પરિસ્થિતિને ગમે તેમ કરી પહોંચી વળવું જોઈએ. ખીમ દેરાએ ભૂતકાળમાં એવી જ રીતે પરિસ્થિતિ સામે ધૈર્ય ધરેલું અને હજી ભવિષ્યમાં ધણાને ધૈર્ય ધરવું પડશે. લોકોએ પોતે જ પોતાના સંલેગોમાંથી જ આ આવડું જોઈએ. એમણે નાણું જોઈએ કે જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરવાની ખૂબ અગત્ય છે, અને એ મોટામાં મોટી જરૂરીયાત છે. લોકોને પુસ્તકના વસ્તુ માટે પ્રેમ થવો જોઈએ, નહીં કે પુસ્તકની બાંધણી અને ચિત્રો માટે. ચોપડીઓ જીવનનો એક લાગ છે, એવું લોકો સમજતા થઈ જવા જોઈએ ત્યારે જ પુસ્તકાલય એ ફક્ત ચોક્કા માટે રાખેલી સંસ્થા નહીં પણ જીવનના આધાર રૂપ સંસ્થા છે, એવો ખ્યાલ બંધારો. ”

—શ્રીમંત મહારાજ સાહેબ.

સુશ મહારાજો,

પૂરા થયેલા સન ૧૯૩૭-૩૮ ના વર્ષનો રાજ્ય પુસ્તકાલય (પરિષદ) મંડળનો વિગતવાર અહેવાલ આપ સમક્ષ રજુ કરતાં આનંદ થાય છે.

૧. સન ૧૯૧૨ માં પ્રભુવંતસહ શ્રીમંત રાજપિતાએ જાહેર કરેલા ઉપરના વિચારોને મૂર્તિમંત કરી દેખાડવાની શુભ હમ્મજી પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિના રસે રંગાયલા કેટલાક કાર્યકર્તાઓને સન

ઉદ્દેશ્ય.

૧૯૨૪-૨૫ માં જાગૃત થઈ. એને પરિણામે રાજ્ય સમ-

સ્તની પહેલી પુસ્તકાલય પરિષદ ગણદેવી મુકામે સન ૧૯૨૫ ના એપ્રિલ માસમાં મળી, તેની સાથે જ આ મંડળ અસ્તિત્વમાં આવ્યું ગણી શકાય. એનું વ્યવસ્થિત બંધારણ સન ૧૯૩૦ માં પાટણ મુકામે મળેલી પાંચમી પરિષદે પસાર કર્યું છે, અને તે મુજબ હાલ તેનું કામ ચાલે છે.

૨. મંડળના ઉદ્દેશ નીચે પ્રમાણે છે:—

(૧) રાજ્યના ચારે પ્રાંતોમાં વિખરાયેલાં પુસ્તકાલયો અને વાચનાલયોની પ્રગતિ સાધવી અને તેમને સુવ્યવસ્થિત બનાવવા; (૨) પુસ્તકાલય વિદ્યાર્થીઓ ગામોએ નવીન પુસ્તકાલયો ઉદ્ધાવવામાં ખાતાને સદ્દત્તર આપવો; (૩) પુસ્તકાલયોના કાર્ય-

કર્તાઓ વચ્ચે તથા સરકાર અને રચાત્રિક સંસ્થાઓ સાથે સહકાર સાધવો; (૪) પ્રજામાં વાચનનો શોખ ફેલાવવો; (૫) પુસ્તકાલય વિષયક સાહિત્ય પ્રસિદ્ધ કરવું; (૬) દિષ્ટ સાહિત્યના વાચનનો પ્રચાર વધારવો; (૭) પુસ્તકાલયનું વહીવટી કામ સ્વીકૃતિ તાલીમ વર્ગો ભરવા યા ભરાય તેમાં મદદ કરવી; (૮) ખાતાના સહકાર અને સલાહ મુજબ પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિનો પ્રચાર કરવો અને તપાસણીનું કામ કરવું.

૩. ભરના ઉદ્દેશો વ્યવસ્થિત રીતે પાર પાડવા માટે પ્રાંત, મહાલ અને જૂથ મંડળો રચવામાં આવ્યા છે. આ મંડળો રાજ્ય પુસ્તકાલય પ્રાંત, મહાલ અને મંડળની સલાહ ને દેરવણી મુજબ પોતપોતાના ક્ષેત્રમાં જૂથ મંડળો. મથામકિત કાર્ય કરે છે. પૂરા થયેલા વર્ષ દરમિયાન નવ-સારી, વડોદરા, મહેસાણા અને અમરેલી એ ચારે પ્રાંત મંડળોની વાર્ષિક સભાઓ મળી હતી; જેના અહેવાલ 'પુસ્તકાલય' માસિકના ૧૯૩૭ ના સપ્ટેમ્બર અને ઓક્ટોબર માસના અંકોમાં પ્રસિદ્ધ થયેલા છે.

મહાલ મંડળો તથા જૂથ મંડળો પશ્ચ બધાજ મહાલોમાં પોતાના છે, પણ તે બધાં હજી પૂરાં જામતાં નથી બન્યાં. જેઓ જામતાં છે અને જેમના તરફથી વાર્ષિક નિવેદનો પૂરા થયેલા વર્ષમાં મળ્યાં છે તે વાર્ષિક સભાઓ ભરાઈ છે તેનાં જૂથ તથા મહાલમંડળોનાં નામ નીચે પ્રમાણે છે:—

(૧) જાગતાં જૂથમંડળો

વડોદરાપ્રાંત : ૧ અવાખલ ૨ સાદલી; ૩ બાયલી ૪ સોખડાં; ૫ મોલીવાદ; ૬ સોજીયા ૭ વસો; ૮ ખોડેલી. નવસારીપ્રાંત ૯ વેરમા ૧૦ નવસારો; ૧૧ ગજુદેવી; ૧૨ કામરેજ ૧૩ મોરયાણા. મહેસાણાપ્રાંત : ૧૪ વડનગર; ૧૫ ગોળરીયા; ૧૬ યાજુરમા ૧૭ વસાઈ ૧૮ કંબોઈ ૧૯ ધીવોજ ૨૦ માંજુ; ૨૧ કહેડા; ૨૨ દેણુપ ૩ કડા ૨૪ ગુંજ ૨૫ કમાણા ૨૬ વાલમ; ૨૭ બાલીસણા; અમરેલીપ્રાંત : ૨૮ સમડીયાળા. (ગઈ સાલ ૨૭).

(૨) જાગતાં મહાલમંડળો

વડોદરાપ્રાંત : ૧ સંખેડ ૨ પેટલાદ ૩ કરજણ ૪ પાદરા ૫ વડોદરા ૬ ચિનેર ૭ બાદરણ ૮ ડભોઈ ૯ તિલકવાડા ૧૦ સાવલી ૧૧ વાધોડીયા; મહેસાણાપ્રાંત : ૧૨ વિસનગર ૧૩ પાટણ ૧૪ ચાણુરમા ૧૫ વિજાપુર ૧૬ સિદ્ધપુર ૧૭ દેડગામ ૧૮ કડી ૧૯ કલોલ ૨૦ મહેસાણા ૨૧ ખેરાળુ; નવસારીપ્રાંત : ૨૨ મજુદેવી ૨૩ પલસાણા ૨૪ નવસારી ૨૫ અમરોજ ૨૬ કામરેજ ૨૭ મદુવા; અમરેલીપ્રાંત : ૨૮ ખાંભા ૨૯ ઠોડીનાર ૩૦ દામનગર ૩૧ ધારી ૩૨ અમરેલી ૩૩ રતનપુર ૩૪ ઝોખામંડળ. (ગઈ સાલ ૨૫).

જૂથમંડળો તથા મહાલમંડળોની જાગૃતિ પ્રેરણાથી વર્ષને મુકાબમે અહેવાલ-વાળા વર્ષમાં સારી છે, એની સુમતોષ નોંધ લઈએ છીએ અને છાંજીએ છીએ કે

એકવાર કામ કરતાં છતાં હાલમાં શિથિલ અનેલાં તેમજ મૂળથી જ ઉંઘતાં રહેલાં ખીજાં મંડળો નવીન વર્ષ દરમ્યાન ઉંઘ ઉઠાડી દહને પોતપોતાની ફરજો બજાવવા મંડી પડશે. પોતપોતાના વાર્ષિક અહેવાલ તો વર્ષ પૂરું થતાંજ મોકલી આપવાનો વહીવટ રાખવા મહાલ મંડળોના મંત્રી મહાશયોને આગ્રહભરી બલામણુ છે, કે જેથી વસ્તુતઃ જગતાં ને કામ કરતાં મંડળોની ગણના પણ ઉંઘતાંની કેટિમાં થવાનો સંભવ ન રહે. વળી એકદો દિસાખ માત્ર ન આવે પણ વર્ષ દરમ્યાન કરેલી કામગીરીનો અહેવાલ પણ આવે એ ખાસ પ્રત્યવાયોગ્ય મણીએ છીએ.

૪. રાજ્યની પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિને સંગઠિત બનાવી એનું તંત્ર એકધારે અને સુબવરિયત ચલાવવાની યોજનાઓ વિચારવા તથા પોતાની મહત્વાકાંક્ષાઓ અને જોષ્ટતી સવલતો તથા રાહતોની માગણી પુસ્તકાલય ખાતા આગળ તેમજ શ્રીમંત સરકાર સમક્ષ સમૂહગત રીતે રજુ કરવાના આશયથી ગચ્છેવીથી શરૂ થયેલી પરિષદ પ્રવૃત્તિને મંડળે જારી રાખી છે; એટલું જ નહિ પણ સમસ્ત રાજ્યની પરિષદો ઉપરાંત પ્રાંત પરિષદો અને મહાલ પરિષદો બંધવાનું ધોરણ સન ૧૯૩૦ થી સ્વીકાર્યું છે. દર પાંચ વર્ષે રાજ્ય પરિષદ, ત્રણ વર્ષે પ્રાંત પરિષદ અને બાકીના દર વર્ષે મહાલ પરિષદ બંધવાની નીતિ અપભ્યાર કરી છે, ને તે પ્રવૃત્તિના પ્રચાર અને સંગઠનની દષ્ટિએ ઉપકારક નીવડેલી જણાય છે. અહેવાલનું વર્ષ મહાલ પરિષદો માટેનું હોય વડોદરા તથા મહેસાણા એ જે પ્રતિમાં થઇ કુલ ૧૦ પરિષદો બંધાઇ હતી. તેના વૃત્તિ તથા કરાવો ડીસેમ્બર ૧૯૩૭ થી જુલાઇ ૧૯૩૮ સુધીના પુસ્તકાલયના અંકમાં પ્રસિદ્ધ કરાવવામાં આવ્યા છે. નવસારી તથા અમરેલી પ્રાંત આ વર્ષે આ દિશામાં બિલકુલ પ્રમાદ સેવતા જણાયા છે એ પ્રત્યવાયોગ્ય નથી જ.

વર્ષ દરમ્યાન બંધાયેલી મહાલ પરિષદોની હકીકત પરિશિષ્ટ ૪માં સામેલ રાખી છે.

૫. ઉપરોક્ત પ્રાંત, મહાલ અને જૂથમંડળોની પ્રવૃત્તિ ઉપરાંત રાજ્ય મંડળે સમગ્ર રાજ્ય માટે જે કેટલીક પ્રવૃત્તિઓ ઉપાડી લીધી છે, તેમાંની એક શિક્ષણ વર્ગોની પ્રવૃત્તિ છે. પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિમાં સાચી સંગીનતા સાધવા માટે તાલીમ લીધેલા અધ્યાપકોની સંખ્યા વધારવાના આશયથી પ્રાંતવાર શિક્ષણવર્ગો યોજવાની પ્રથા મંડળે, પુસ્તકાલય ખાતાની ફરમાશથી, સન ૧૯૩૧ થી આગ્રહપૂર્વક ચાલુ કરી છે. તે મુજબ અહેવાલના વર્ષ દરમ્યાન વડોદરા પ્રાંત માટે સંખેડા મહાલના માંકણી મુકામે સન ૧૯૩૮ ના માસ માસમાં અને મહેસાણા પ્રાંત માટે દહેગામ મુકામે ગત એપ્રિલ માસમાં આ વર્ગો બંધવામાં આવ્યા હતા, અને તેના લાભ અનુક્રમે ૨૬ અને ૪૪ લાભીઓએ લીધા હતા. કુલ ૭૦ જેણે વર્ગોના લાભ લીધો. નવસારી પ્રાંત માટે જનહર થયેલા વર્ગ, પૂરતી સંખ્યામાં હિમેશ્વરો નહિ મળી આવવાથી આ વર્ષે પણ બંધ થયેલો નહોતો; ત્યારે અમરેલી પ્રાંતના ઓખામંડળ મહાલ માટે વર્ગની યોજના રાખી હતી ને બંધવાની જાહેરાત પણ આપી હતી; પરંતુ વહીવટી મુશ્કેલી આવી પડવાને કારણે એ વિચાર

અમલમાં મૂકી શકાયો નહોતો. ઘર થયેલા નવીન વર્ષ દરમ્યાન તો ચારે પ્રતિભા વર્ગો બંધવાની યોજના રહેશે.

શિક્ષણવર્ગોને અગે મંડળને નિવેદનના વર્ષે ૩. ૧૮૪-૪૬ નો અર્થ થયો છે. વર્ગમાં અપાતી તાલીમના પ્રતાપે ૩૮૭ પુસ્તકાલયોનું વર્ગીકરણ થઇ ગયું છે, અને બીજા ધણીઓને તે કરી નાખવાનો ઉત્સાહ પ્રગટયો છે, જે આશા છે કે નવીન વર્ષ દરમ્યાન મૂર્ત સ્વરૂપ ધારણ કરશે. ને હવે તો પ્રાંત પ્રચારકો પાસે તેઓ જે શયને જાય, ત્યાંના પુસ્તકાલયની ખાસી તપાસણી ને વ્યવસ્થા સુધારવાની સૂચના માત્ર આપીને સંતોષ નહીં પામતાં, જંજીયાની ખામીઓ સ્થળ પર રહીને જ પૂરી કરાવી દેવાવવાની ને તે કામમાં જાતે મદદ કરવાની નીતિ મંડળે સ્વીકારી છે. વડોદરા પ્રાંતમાં તેનો અમલ ચાલુ વર્ષે કરાયો પણ છે. બધા પ્રતિભા એવો અમલ બરાબર થતાં વર્ગીકરણ થઇ ગયેલાંની સંખ્યામાં નવીન વર્ષમાં ધણી સારી વૃદ્ધિ થશે એવી આશા રહે છે.

૬. પુસ્તકાલય સંસ્થાઓનું તંત્ર સુવ્યવસ્થિત રીતે ધોરણસર ચાલે તેટલા માટે

તેમની તપાસણી થતી રહેવાની, અને રચાનિક કાર્યકર્તાઓને

તપાસણી.

પડતી ને નડતી સુરેક્ષીઓનું નિવારણ કરી યોગ્ય તે દોરવણી

ને સમજૂત વખતોવખત આપતા રહેવાની જરૂર છે. આ

કાર્યની જવાબદારી શ્રોમંત સરકારે મદદાલ શાળાધિકારીઓને સિર રાખી છે. તેમના એ કાર્યની પૂર્તિમાં પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિના રસીયા, બોમીઆ ને સેવાભાવી સિસ્ટમ જે જે મદદાલે મળી આવે તે તે મદદાલે તેઓને માનદ પ્રચારક તરીકે નીમ્યા છે. ઉપરાંત પૂરા થયેલા વર્ષ દરમ્યાન ચારે પ્રતિભા પોતપોતાના ક્ષેત્ર પૂરતા પમારદાર પ્રચારકો પણ શેકયા દતા, પણ એકે પ્રાંતમાં એ '૫૬' પર આપું વર્ષ કોઇ જ ટકી રહ્યું નથી. નવસારી પ્રાંતના પ્રચારક દેહ બે મહિના રહી છૂટા થયા છે; ત્યારે વડોદરા, મહેસાણા અને અમરેલી પ્રાંતમાં બે ત્રણ પ્રચારક બદલાયા છે. છેલ્લા ત્રણ પ્રાંતના પ્રચારક અત્યારે ચાલુ છે, જ્યારે નવસારી પ્રાંત માટેનું એ ૫૬ ખાલી છે. સિવાય, વડોદરા મદદાલે પોતાને માટે એક પમારદાર પ્રચારક ત્રણ માસ માટે રોજી મદદાલના પુસ્તકાલયોનું વર્ગીકરણ તથા દફતર વ્યવસ્થાનું કામ એક્કસ કરાવી લીધું છે. પેટલાદ મદદાલ ખાતે તો પમારદાર પ્રચારકની યોજના ચાલુ જ રહી છે. એવા છ પમારદાર તથા ૨૦ માનદ પ્રચારકોએ, તહેવારોની રજાનો સુખદ આરામ જતો કરીને કુલ ૩૬૮ ગામોની મુલાકાત નિવેદનના વર્ષ દરમ્યાન લીધી છે, અને ત્યાંના પુસ્તકાલયોની તપાસણી, વ્યવસ્થા ને વર્ગીકરણને ઘનની તમામ કામગીરી બજાવી છે. માનદ પ્રચારક બાઇઓની આ નિઃસ્વાર્થ સેવા બદલ તેમનો અંતઃકરણપૂર્વક આભાર માનવામાં આવે છે.

૭. તપાસણી ઉપરાંત, નિવેદનના વર્ષમાં ૫૦ નવીન પુસ્તકાલયો ઉપાડવાની

ખાતાની યોજનાને બર લાવવાને પણ, પ્રચારકોએ પોતે

નવીન પુસ્તકાલયો જાતે ગામડાંમાં જઇ ખાસ પ્રયત્નો કરી, નવીન પુસ્તકાલયો

ઉપાડવામાં ખાતાને સંપૂર્ણ સદાય આપી દતી. પરિણામે

૫૦ પૂરેપૂરાં નવીન પુસ્તકાલયો ઉપાડી શકાયા દતાં,

૮. પ્રતિષ્ઠાકારક પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિનું મહત્ત્વ જનસમૂહને સમજાવવા કાળે દર વર્ષે વસંતપંચમીના દિવસ ખાસ પુસ્તકાલય પર્વણી તરીકે પુસ્તકાલય પર્વણી. ઉજવવાનું ધોરણ છેલ્લા સાત વર્ષથી મંડળે સ્વીકાર્યું છે.

તે મુજબ એ મંડળ પર્વ દર વર્ષે અનેક સ્થળે ઉજવાય છે; અને સરકાર, પુસ્તકવાચન, પુસ્તક-પ્રદર્શન, વાર્તાકથન, રમતગમત, સભા સંમેલનો, સંભાષણો, સ્થાનિક પુસ્તકાલય સંસ્થાના કાર્યો ને હિસાબની રજુઆત, બજન મંડળાઓ વગેરે વિવિધ કાર્યક્રમે રખાય છે. નિવેદનના વર્ષે આ પર્વણીદિન ચારે પ્રતિભામાં ધણે સ્થળે ઉજવાયો હતો. એમાંથી પચાસેક સ્થળોના અહેવાલ મંડળ તરફ આવેલા, તેના સાર પુસ્તકાલય માસિકના સન ૧૯૩૮ ના માર્ચ તથા એપ્રિલના અંકોમાં પ્રસિદ્ધ કરવામાં આવેલ છે. ઇચ્છીએ છીએ કે આ નવીન વર્ષે પર્વણી-ઉત્સવ વધુ સ્થળે પૂરે ઉમંગે ઉજવાશે.

૯. જનતા શિષ્ટ વાચન તરફ આકર્ષાય અને એકલા વાર્તાસાહિત્યને બદલે

જીવનચરિત્ર કે જીવનવિકાસમાં ઉપયોગી થઇ પડે એવા શિષ્ટ વાચન પ્રચાર. અન્ય વિષયોના વાચન તરફ વળે એ સદ્દેશ્યથી મંડળે શિષ્ટ વાચનની પરીક્ષાની યોજના છેલ્લાં નવેક વર્ષથી હાથ ધરી છે. નિવેદનના વર્ષે પણ એ યોજના ચાલુ રખાઇ હતી, એટલું જ નહિ પણ ૧૩ મી પરીક્ષા માટે તેના સવિશેષ પ્રચાર કરવાની કોશિષ કરાઇ હતી અને પરીક્ષા માટે ઠરેલાં પુસ્તકોની નકલો છૂટથી, પૂરી પાડવાની ખાસ યોજના રખાઇ હતી. એના પરિણામે મંડળને કેટલીક વ્યાવહારિક અગવડ ઉપરાંત વિશેષ ખર્ચમાં પણ ઉતરવું પડ્યું છે; છતાં તેનું પરિણામ વર્ષ દરમિયાન લેવાયેલી એ પરીક્ષાઓ પૈકી એ ૧૩ મી પરીક્ષાના ઉમેદવારોની સંખ્યા જોતાં એકંદરે સંતોષકારક આવેલું લેખીએ છીએ. પુસ્તકો પૂરાં પાડવાની યોજના અનુભવે વધારે ખર્ચાળ ને કડાકૂટબરેલી જણાયાથી ૧૪ મી પરીક્ષાથી પડતી મૂકવામાં આવી છે.

નિવેદનનો વર્ષ દરમિયાન એ પરીક્ષાઓ લેવાઇ છે. ૧૩ મી પરીક્ષા ફેરમ તથા કિશોર ચરિત્રમાળા નાં પુસ્તકોની રખાઇ હતી, જેમાં ૩૯૦ લાઇબ્રેરેનો એકાં હતાં ને ૨૫૮ ઉત્તીર્ણ થયા હતાં; ત્યારે ૧૪ મી પરીક્ષા માટે “આપંચીતી” નામનું શ્રી ધર્માનંદ કોસંખીજીની આત્મકથાનું પુસ્તક રાખેલું હોઇ તેનો લાભ ૪૩ જણે લીધો હતો ને તેમાં ૪૧ ઉત્તીર્ણ થયા હતા.

આ યોજના અંગેની ઇનામવહેંચણી ખાતે ૩. ૭૨-૮-૦ નો ખર્ચ નિવેદનના વર્ષમાં થયો છે. રાજ્ય મંડળની આ યોજનાનું અનુકરણ કેટલાંક ઉત્સાહી મહાલ મંડળોએ પણ હવે કરવા માંડ્યું છે, એ જ આ યોજનાની ક્ષતિ. અને ઉપકારકતાની સાબિતી લેખાશે. અહેવાલના વર્ષ દરમિયાન નવસારી, વડોદરા, ચિનોર, પેટલાદ, સિદ્ધપુર, ચાણુરમાં અને ખેરાળું મહાલોએ એવી પરીક્ષા યોજાઇ હતી. તે બધેલ એ મહાલ મંડળોના ઉત્સાહી કાર્યકર્તાઓને ધન્યવાદ આપી એ ધોરણ દર વર્ષે ચાલુ રાખવાની તેમને, તેમ જ તેનું અનુકરણ કરવાની ખીજ મહાલોના કાર્યકર્તાઓને બસામણ

કરીએ છીએ. શિષ્ટ સાહિત્યનો પ્રચાર વધે એમાં જ ગણાવી બેઠાએ પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિની ખરી સાર્થકતા !

૧૦. દિતકર અને બોધક સાહિત્યના વાચનની નિયમિત ટેવથી જીવનવિકાસ સાધવામાં માર્ગદર્શક અને મદદગાર થવાના શુભાશયથી વાચકમંડળ. મંડળે “ વડોદરા વાચક મંડળ ” ની યોજના હેતુ પચિસ વર્ષથી હાથ ધરી છે. તેમાં નોંધાયેલા સભ્યોને મંડળ તરફથી નિયમે અને વાંચવા યોગ્ય પુસ્તકોની યાદીઓ મોકલી આપવામાં આવે છે. સભ્યે રોજ ના કલાક એ યાદીમાંનાં દરેકોષ્ટ યા તે સિવાયનાં પણ પોતાને સુલભ સારાં પુસ્તકોનું વાચન અને મનન નિયમિત રીતે કરતા રહી, તેની માસિક નોંધ મંડળના મંત્રી તરફ વડોદરા નિયમિત રીતે મોકલી આપવાની હોય છે. નિવેદનના વર્ષ દરમ્યાન નોંધાયેલા ૧૪ નવીન સભ્યો આગલા વર્ષની ૪૭ ની સંખ્યામાં ઉમેરાતાં કુલ ૬૧ સભ્યો અત્યાર સુધીમાં નોંધાયેલા છે, પણ તેમાં કેટલાકને ઉત્સાહ કાલક્રમે મોઝા પડી ગયેલો જણાય છે વા નોંધ મોકલવામાં કેટલાક પ્રમાદ સેવતા થયા છે. વર્ષ દરમ્યાન દરેક સભ્યો નિયમિત વાચનની નોંધ મોકલતા જણાયા છે, જે પૈકી ૨૦ પછાત કોમના છે. નોંધાયેલા તમામ સભ્યોને ઠરેલા ધોરણ પ્રમાણે નિયમિત વાચન ચાલુ રાખી, તેની માસિક નોંધ બિનચૂક મંડળના મંત્રી તરફ મોકલતા રહેવાનો આમદ કરીએ છીએ; એટલું જ નહિ પણ પોતાના બાઇબલ-દોસ્તદારોને તેમ જ ગામના ઉત્સાહી વાચકોને આ લાભદાયી યોજનામાં દાખલ થવા પ્રેરવાની પણ ખાસ લક્ષ્યમણ કરીએ છીએ.

૧૧. પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિ વિષયક શિક્ષણ ઘેર બેઠાં સુલભ કરી આપવા ખાતર “ પત્રવ્યવહાર દ્વારા પુ. શિક્ષણ ” ની યોજના પણ મંડળે પત્રવ્યવહાર દ્વારા ત્રણેક વર્ષથી હાથ ધરી છે (યોજનાનો ઉદ્દેશ તથા પુસ્તકાલયશિક્ષણ. નિયમે માટે જુઓ ‘ પુસ્તકાલય ’ નો ૧૯૩૪નો જન્યુઆરી એક પૃષ્ઠ ૨૩ થી ૨૫). એની પહેલી ટુકડીના અભ્યાસ પૂરો થઇ ગયો છે. ને યોજનામાં જાહેર થયા પ્રમાણે તેમને પ્રમાણપત્ર આપવા માટેની પરીક્ષા ચાલુ વર્ષે દિવાળી બાદ લેવાની ગાઠવણ રખાઇ ઉત્તીર્ણ થનારાઓને પ્રમાણપત્ર અપાશે. બીજી ટુકડીના ઉમેદવારોની અરજીઓ મંગાવાઇ છે. તેમને અભ્યાસ તરતમાં જ શરૂ કરી લેવાની તૈયારી ચાલે છે.

૧૨. પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિને ઉપકારક સાહિત્ય તૈયાર કરાવી પ્રકાશમાં મેલવું એ પણ મંડળનો એક ઉદ્દેશ હોઇ, તેની સિદ્ધિ અર્થે પ્રકાશનપ્રવૃત્તિ. મંડળ પોતાથી બનવું અવારનવાર કરવું રહે છે. ઇ. સ. ૧૯૩૨ માં મંડળે “ બાલસાહિત્ય-સર્વસંમદ ” નામનું ઉપયોગી પ્રકાશન તૈયાર કરાવી પ્રગટ કરેલું, તેમાં સન ૧૯૩૧ સુધીનાં બાલપ્રકાશનોની માહિતી સંધરવામાં આવી હતી. તે પછીનાં પાંચ વર્ષમાં પ્રગટ થયેલ બાલસાહિત્યની કાકાવારી, લેખકવારી, પ્રકાશકવારી, વિષયવારી ને ધોરણવારી યાદીઓ ઉપરાંત કિશોર

સાહિત્યની યાદી, તેમ જ એ બધાં પુસ્તકોનો જરૂરનોગો પરિચય, બાલસાહિત્યના જાણીતા લેખક શ્રીયુત જીવરામ જ્ઞેશી પાસે નિવેદનના વર્ષ દરમ્યાન તૈયાર કરાવ્યો છે, ને તે “ બાલસાહિત્ય સર્વસંગ્રહ-ભાગ ૨ નો ” એ નામથી નિવેદનના વર્ષે છપાવી ‘ પુસ્તકાલય ’ના ઑગસ્ટ ૧૯૩૮ ના અંક સાથે સન ૧૯૩૭-૩૮માં સરકાર મદદ લીધેલાં રાજ્યનાં પુસ્તકાલયોને મોકલી આપવાની તજવીજ થઇ ગઇ છે.

૧૩. સન ૧૯૩૮ ના ફેબ્રુઆરી માસમાં હરિપુરા તા. બારડોલી ખાતે ભરા-

યકી હિંદી રાષ્ટ્રીય મહાસભાના ૫૧ મા અધિવેશન અંગે

વિશિષ્ટ કામગીરી.

યોજનવલા આમોલોગ પ્રદર્શનના આમ પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિ

વિભાગની યોજનાને યશસ્વી રીતે પાર ઉતારવામાં પુ. સ.

સ. મંડળને સાચમાં રાખી રાજ્ય પુસ્તકાલય મંડળે પોતાનાં માણસો તેમ સાધનોથી એ પ્રદર્શનના યોજકોને પૂરેપૂરો સહકાર આપ્યો એ આ વર્ષ પૂરતી મંડળની વિશિષ્ટ કામગીરી ગણાય. મજકુર પ્રદર્શન માટે જરૂરી સાધન-સામગ્રી તથા વિગતો એકઠી કરી, નકશા, દિવાલપત્રો તથા પુસ્તકોની વિવિધ યાદીઓ તૈયાર કરી કરાવી પ્રદર્શનમાં ગોઠવવાથી મંડળને તે સાચવણી, માર્ગદર્શન ને સમેટવા પધ્ધતિની તમામ કામગીરી આ મંડળે યશસ્વી રીતે પાર પાડી હતી. આ કામમાં મંડળના સહમંત્રી શ્રી ચોકસી, રાજ્ય પુસ્તકાલય પ્રચારક શ્રી વલ્લભભાઈ, નવસારી પ્રાંત પુસ્તકાલયનાં અંચાળ શ્રી ચંદ્રભાઈ દવે, પેટલાદ મહાલ પુ. પ્રચારક શ્રી ભાઈ શિવાભાઈ ભા. પટેલ, તથા પેટલાદ મહાલ ફળવણી મંડળના ઉત્સાહી મંત્રી શ્રી છોટાભાઈ ખુશાલભાઈ પટેલની સેવાની અત્રે સહર્ષ નેધિ લખએ છીએ; અને પોતાના માણસોને એ કામે ભૂટા કરવા જેટલો સહકાર આપવા બદલ નવસારી પ્રાંત પુસ્તકાલયના તેમ જ પેટલાદ મહાલ પુ. મંડળના વ્યવસ્થાપકોનો આભાર માનીએ છીએ. આ મહાસભા નિમિત્તે ‘ પુસ્તકાલય ’ માસિકે પોતાનો ફેબ્રુઆરી અંક ખાસ મહાસભા અંક તરીકે કાઢી તેમાં પ્રત્યેકપ્રકારક પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિને વડોદરા રાજ્ય બહારના પ્રદેશમાં કેવી રીતે ફેલાવી શકાય, આમ યુનિયનના અને પુસ્તકાલયપ્રવૃત્તિની ઉપકારકતા ને જરૂરિયાત, આમોલોગ અને નિરક્ષરતાનિવારણ, હિંદમાં બદલે ગુજરાતમાં ચાલતી વિવિધ પુ. પ્રવૃત્તિની યોજનાઓનો ખ્યાલ વિવિધ પુસ્તક યાદીઓ વગેરે બહુ ઉપયોગી સામગ્રી આપેલી. ‘ પુસ્તકાલય ’ના એ પ્રયત્નમાં પણ આ મંડળે લેખે મંગાવી આપવા તથા યાદીઓ અને પેદીઓ વગેરે તૈયાર કરવાના કામમાં પૂરતી મદદ કરી હતી. મંડળની આ કામગીરી બદલ મહાસભા પ્રદર્શન સમિતિ તરફથી પ્રમાણપત્ર મળેલું છે.

૧૪. અહેવાલના વર્ષ દરમ્યાન ‘ ધી ન્યુ એજ્યુકેશન ફેલોશિપ ’નું પ્રતિનિધિ

મંડળ જાનેવારી ૧૯૩૮ માં વડોદરાની મુલાકાતે આવેલું.

મી. ડેવિસ સાથે તેમાંના એક પ્રતિનિધિ મી. ઇ. સૉલ્ટર ડેવિસ સ્થિતિ મુલાકાત ને વિચાર લાઇબ્રેરી એસોશિએશનના માજી પ્રમુખ હોઇ તેમની સાથે વિનિમય.

આપણા મંડળના પ્રમુખ, મંત્રી આદિ સભ્યોને મુલાકાત તથા વિચારવિનિમયને લાભ મળ્યો હતો, એ પણ અં

વર્ષની એક વિશિષ્ટતા જ ગણાય. એ પ્રસંગનો અહેવાલ ' પુસ્તકાલય 'ના ફેબ્રુઆરી અંકમાં છપાયો છે, જે વાંચતાં વડોદરા રાજ્યની પુઠ પ્રવૃત્તિ વિષે પરદેશી લોકો શુધારે છે તથા ઇંગ્લાંડની પુઠ પ્રવૃત્તિ કેવી છે તેનો સારો ખ્યાલ મળે તેમ છે.

૧૫. બ્રિટિશ લાઇબ્રેરી એસોસિએશન સાથે પત્રવ્યવહારનો સંબંધ છેલ્લાં ત્રણેક વર્ષથી રચાયેલો છે, ને તેમના તરફથી પ્રસિદ્ધ થતી વ્યાંતરરાષ્ટ્રીય સંબંધ. ' થીઅર છુક 'માં આપણા વ્યાંમંડળની હકીકતને પણ ચોખ્ખું રચાન મળતું રહે છે. અહેવાલવાળા વર્ષમાં એવો જ સંબંધ ફ્રાન્સની ' ફ્રાન્સિસ હિસ્ટોરિક એટ હેરાલ્ડીક ડી ફ્રાન્સ ' નામની સંસ્થા સાથે રચાયેલો છે. સદરહુ ફ્રેન્ચ સંસ્થા તરફથી આપણા રાજ્ય પુઠ મંડળના પ્રમુખને યોતાના માનદ સભ્ય તરીકે જોડાવાની મંત્રણી આવેલી, તેનો આપણા તરફથી સ્વીકાર થતાં આપણા પ્રમુખ રા. બા. ગોવિંદભાઈ સાહેબ સદરહુ ફ્રેન્ચ સંસ્થાના ' ઓનરરી ફારરપોન્ડીંગ મેમ્બર ' તરીકે નીમાયા છે.

૧૬. દરમિયાન શિક્ષણ દ્વારા માન પ્રચારની ચોજના ફલિભૂત કરવા મંડળે યોતાની ફાજલ લવાજમની શિલકમાંથી હાલેક વર્ષથી રીનેમા. એક રીનેમા મશીન વસાવ્યું છે. પણ એને ફેરવવાનો અખતરો અનુભવે ખર્ચાળ જણાયાથી તથા એની સફળતા માટે સાધન-સમયની જોષતી અનુકૂળતા ગામડાંઓમાં તરફાલ ન મળી શકતી હોવાને કારણે એની વધુ અજમાયશ પડતી મેલવાનું અને કોષ લેનાર મળે તો આવરયક ખોટ ખમીને, પણ વેચી નાખવાનું મંડળે મ્હ સાલ ઠરાવ્યું છે. પણ ચોખ્ખું માગણીના અભાવે હજી તેનો નિકાલ થઈ શક્યો નથી.

૧૭. ઉપરોક્ત પ્રાંતિક તથા માનદ પ્રચારકો ઉપરાંત મંડળ તરફથી નીમાયલા પગારદાર રાજ્ય પુસ્તકાલય પ્રચારક બાઈ વલ્લભભાઈની રાજ્ય પ્રચારક. સેવા પણ અહેવાલના વર્ષ દરમિયાન ચાલુ રહી છે. તેમને નવીન પુસ્તકાલયો ઉઘાડવાના કામે, શિક્ષણવર્ગો તથા પ્રાંત અને મહાલ પરિષદોના કામે, તેમજ ફેળવણી ખાતા તરફથી ચોખ્ખાલા ઓપરગોને અંગે કુલ ૨૭ ગામોની ફેરણી ૫૪ દિવસમાં કરી છે. રાજ્ય પ્રચારકની ફેરણી પહેલાંના કરતાં હવે ઓછી થાય છે, તેનું મુખ્ય કારણ, ગત વર્ષના નિવેદનમાં જણાવ્યા પ્રમાણે, મંડળના દ્વિસાબ-કિતાબના કામની જવાબદારી તેમને માથે મૂકાઈ છે તે, તેમજ અહેવાલના વર્ષ દરમિયાન શિષ્ટ વાચનની પરીક્ષાનો બહોળો પ્રચાર કરવા માટે પુસ્તકો છૂટથી પૂર્ણ પાડવાની ખાસ ચોજનાની જવાબદારી પણ તેમને સોંપાઈ છે, તે છે: છતાં ઓફિસમાં રહીને આ બે જવાબદારીઓ સંભાળવા ઉપરાંત, મામ પુસ્તકાલયોનો બજેટમંજુરીના કામે ખાતાને પૂરતો સહકાર આપવાની, નવીન પુસ્તકાલયોની સંખ્યા પૂરી કરી આપવા માટે પ્રતિ અને મદાસોના કાર્યકર્તાઓ સાથે પત્રવ્યવહાર કરી બજેટ તથા રકમો મંજૂરી આપવાની, તેમજ જૂથ અને મદાસ મંડળોને જનમત

કરવાની ફરજે બળવી છે. તદુપરાંત મહાસભા પ્રદર્શન અંગેના પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિ વિભાગની તૈયારી ને ગોઠવણની ખાસ કામગીરી પણ બળવી છે.

રાજ્ય-પ્રચારકના પગાર અને બચાવ-ભાડા ખાતે રૂ. ૫૪૫-૦-૯ નો ખર્ચ અહેવાલના વર્ષે ઉધરો છે.

૧૮. સહમંત્રી તરીકે રૂ. ૫૫) ના પગારથી શ્રીયુત નાણુકલાલ નં. ચોકસીની સેવા પણ ચાલુ રખાઇ છે. નિવેદનના વર્ષમાં એમણે સહમંત્રી. શિષ્ટવાચનની પરીક્ષાઓ અંગેનું-પરીક્ષાની જાહેરાતથી તે અરજીઓ મંગાવવી, પ્રશ્નપત્રો કાઢી છપાવી પહોંચતા કરવાં તથા ઉત્તરપત્રો તપાસી પરિણામ પ્રસિદ્ધ કરવા લગીનું તમામ કામ; વાચક મંડળ અંગે સભ્યો નોંધવાનું, તેમને નિયમો અને યાદીઓ મોકલી આપવાનું, માસિક નોંધ આવે તે તપાસી ઘટિત સૂચના કરવા ઉપરાંત એને લગતો જરૂરી પત્રવ્યવહાર કરવાનું, તથા પત્રવ્યવહાર દ્વારા પુ. શિક્ષણની યોજનાને અંગે અભ્યાસ-પાઠ અને પ્રશ્નાવલિઓ તૈયાર કરી સભ્યોને મોકલી આપવાનું તથા એમના તરફથી આવતા ઉત્તરો તપાસી તેમાં સુધારાવધારા સૂચવવા અને આવશ્યક સમજૂતી સાથે ખુલાસા લખી મોકલવા વગેરેનું તમામ કામકાજ અને તદંગેના પત્રવ્યવહાર ચલાવવા ઉપરાંત ઉપરોક્ત બધા જ શિક્ષણ વર્ગોમાં હાજર રહી, વર્ગીકરણ પદ્ધતિઓનું સક્રિય શિક્ષણ આપવાની કામગીરી બજાવી છે. વળી, પુસ્તકાલય ખાતાના મદદનીશ વ્યવસ્થાપક સાહેબની સાથે રહી, " પુરુષ શિક્ષણ પદ્ધતિ પાઠશાળા "ના વિદ્યાર્થીઓને પુસ્તકાલય વિષયક વ્યાખ્યાનો આપવાનું કામ તથા અમરેલી પ્રાંત પુઃમંડળની વાર્ષિક સભામાં અને વડોદરા, સંખેડા ને દહેગામ મહાસેના પરિષદોમાં હાજર રહી કાર્યવાહીને દોરવાનું તથા તેના કામકાજની નોંધ લઈ પ્રસિદ્ધ કરાવવાનું કામ કર્યું છે. સિવાય, હરિપુરા કેમ્પિસ અંગે બરાયલા ગ્રામઉલ્લેખ પ્રદર્શનમાંના પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિ વિભાગની તૈયારીઓ, યોજના, ગોઠવણ ને માર્ગદર્શનની ખાસ કામગીરી સંતોષકારક બજાવી છે. સહમંત્રીની હરિપુરા સાથે બહારગામની કામગીરી કુલ ૩૬ દિવસની થઇ છે. સહમંત્રીના પગાર ખાતે રૂ. ૬૬૦-૦-૦ અને પ્રવાસખર્ચ ખાતે રૂ. ૨૨-૧૧-૦ નો ખર્ચ થયો છે.

૧૯. ગત એ વર્ષથી મુખ્ય માનદ મંત્રીના પદે નીમાયલા શ્રીયુત મોતીભાઈ ન.

અમીનની સેવા પણ નિવેદનના વર્ષ દરમિયાન ચાલુ રહી છે.

માનદ મંત્રીઓ.

મંડળની સક્રિય દોરવણી ઉપરાંત એમણે વડોદરા, મહેસાણા

અને નવસારીની પ્રાંતિક સભાઓમાં હાજર રહી, ચોતાના

અનુભવને લાભ પ્રવૃત્તિના કાર્યકરો ને સૂચનારોને આપવાની, તથા પ્રસંગ પડ્યે ખાતાને તથા પુસ્તકાલય સંસ્થાઓને સલાહ આપવાની કિંમતી કામગીરી બજાવી હતી. હરિપુરા મહાસભામાંના મા. પુ. પ્રવૃત્તિ પ્રદર્શન વિભાગની બધી યોજનાઓ એમની જ દોર-

વણી ને દેખરેખ નીચે ચક્ર હતી. પ્રદર્શનના સ્થળે પણ પહેલેથી હેવટ લગી તેમની હાજરી હતી.

મંડળના બીજા માનદ મંત્રી શ્રીયુત મણિલાલ મં. કાચીવાળાની સેવા પણ મંડળના પ્રારંભકાળથી આજપર્યંત ચાલુ રહી છે. વર્ષ દરમ્યાન તેમણે વડોદરા અને મહેસાણા પ્રાંતોના શિક્ષણવર્ગોમાં તથા સિદ્ધપુરના ઓપવર્ગમાં શિક્ષણ આપવાના કામે, તથા બીજા આવશ્યક પ્રવૃત્તિઓને અંગે કુલ ૧૫ દિવસની કામગીરી બજાવી છે. શ્રી કાચીવાળાના પ્રવાસખર્ચ ખાતે રૂ. ૨૪-૭-૦ નો ખર્ચ થયો છે.

૨૦. મંડળની કારોબારી સમિતિના પ્રમુખ તરીકે, સમાજ હિતનાં કાર્યોમાં ઘણો ઉત્સાહ ધરાવનાર વડોદરા રાજ્યના નિવૃત્ત નાયબ દિવાન પ્રમુખપદ. રા. બ. ગોવિંદભાઈ દાદીભાઈ દેસાઈ સાહેબની સેવા નિવેદનના વર્ષ દરમ્યાન ચાલુ રહી છે. તે બદલ તેઓશ્રીનો આભાર માનીએ છીએ તે નવીન વર્ષે પણ એ લાભ ચાલુ રાખવાની વિનંતિ કરીએ છીએ.

૨૧. મંડળના ઉદ્દેશને માન્ય રાખી તેની સિદ્ધિ અર્થે વાર્ષિક રૂ. ૧૦૦૦ ની મદદ આપવાના શ્રીમંત સરકારે સન ૧૯૨૯-૩૦ ની સાલમાં રાજ્યાશ્રય અને પ્રાંત-શરૂ કરેલા ધોરણને તે પછી વખતોવખત નવેસર બદાલી પંચાયતોની મદદ. મળતી રહી છે. સન ૧૯૩૪-૩૫ થી એ ધોરણને પાંચ વર્ષ માટે એકસદા બદાલી મળેલી છે. તે મુજબ નિવેદનના વર્ષે રૂ. ૧૦૦૦ ની મદદ શ્રીમંત સરકાર તરફથી મળી છે. આર પ્રાંતપંચાયતોએ પણ પોતાને ભાગે પડતો ફાળો આપી, પંચાયત પક્ષની એટલી જ રકમ પૂરી પાડી છે. આ બદલ શ્રીમંત સરકાર તેમજ પ્રાંતપંચાયતોના સહયોગ અહેવાલ માનીએ છીએ.

૨૨. રાજ્યાશ્રિત પુસ્તકાલયો અને વાચનાલયોની કુલ સંખ્યા જે મધ સાથે ૧૨૨૯ હતી, તે વધીને અહેવાલના વર્ષે ૧૩૮૨ થઈ છે. મંડળના સભ્યો, કાર્ય-તેમાંથી મોટા ભાગની સંસ્થાઓ બંધારણમાં ફેરવી શી પદ્ધતિ અને હિસાબ. (લવાજમ) ભરીને મંડળના સભ્ય તરીકે ચાલુ રહી છે. પ્રાંતવાર સંસ્થાઓ તથા તેમાંથી લવાજમ આપનારાની સંખ્યા માટે પરિશિષ્ટ ૨જી નોંધ સેવા વિનંતિ છે.

રાજ્ય પરિષદની હેઠલી બેઠકમાં મંડળના બંધારણ પ્રમાણે ૧૬ + ૪ = ૨૦ સભ્યોનું એક વ્યવસ્થાપક મંડળ ચૂંટવામાં આવ્યું હતું, જેમનાં નામ પરિશિષ્ટ ૩ માં આપેલાં છે.

રાજ્ય પુસ્તકાલય મંડળનું કાર્ય દર વર્ષે બંધારણને અનુસરીને ચલાવી શકાય એ માટે વ્યવસ્થાપક મંડળની સહાયતા વખતોવખત બરવી નોંધએ; પણ એના સભ્યો આપના રાજ્યમાંથી ચૂંટાયેલા અને પોતપોતાના વ્યવસાયોમાં શોગમલા દોવાથી

વખતોવખત સ્થા-ભાગનો ખર્ચ કરી, અને કિંમતી વખતનો ભોગ આપી બધા સભ્યોની સભા બોલાવવાનું ઉચિત નહિ લાગતું હોવાથી વડોદરા પ્રાંતમાંથી ચૂંટાઈ આવેલા સભ્યો સાથે, માનદ મંત્રીઓ વખતોવખત મળતા રહી રાજ્ય પુસ્તકાલય મંડળ માટેના કાર્યની ચર્ચા કરી તે પર દરેક સભાસદના અભિપ્રાય ટપાલ દ્વારા મેળવી બજેટ મંજૂર કરાવી લખને બજેટની હદમાં રહી કામ કરવામાં આવે છે.

ઑડીટ થયેલો મંડળનો ઉપજ ખર્ચનો વિગતવાર હિસાબ પરિશિષ્ટ-૧ અને ૨ માં સામેલ છે.

૨૩. ગત વર્ષના અહેવાલમાં જણાવ્યા પ્રમાણે મંડળની ઑફિસ માટે ભાડાનું મકાન રાખેલું તે ડીસેમ્બરની ૧૮ મી તારીખ સુધી ચાલુ ઑફિસ. રહી ડીસેમ્બર '૩૭ ની તા. ૧૯ મીથી આ મંડળની ઑફિસ પુ. સ. સ. મંડળની ઑફિસમાં, અને મંડળની સગવડની દૃષ્ટિએ ખસેડવામાં આવી છે.

૨૪. આ મંડળને વખતોવખત જોઈતી સગવડ અને સહાય આપવા બદલ પુસ્તકાલય ખાતાના અધિકારી વર્ગનો અને તેમાંથી અહેવાલના વર્ષમાં ' ધી ન્યુ એન્જ્યુકેશન ફેલોશિપ 'ના પ્રતિનિધિ આભાર.

મંડળના એક સભ્ય તરીકે આવેલા વિદ્યાપતના પુસ્તકાલય મંડળના માજી પ્રમુખ મી. ઇ. સોલ્ટર ડેવીસ સાથે મુલાકાત ને વિચારવિનિમયના લાભની તક મેળવી આપવા બદલ પુસ્તકાલય ખાતાના ક્યુરેટર રા. રા. વાકનીસ સાહેબનો ખાસ આભાર માનવામાં આવે છે. મંડળના રચનાત્મક કાર્યને પહોંચી વળાય તે માટે રાજ્ય તરફની મદદ ચાલુ રાખવા બદલ નામદાર મંત્રી મંડળનો અને પંચાયત પક્ષની મદદ આપવા બદલ ચારેય પ્રાંત પંચાયતોનો, શિક્ષણવર્ગમાં તેમ પરિપક્વોમાં હાજરી આપવા પૂરતી શિક્ષકોની કામગીરી ગણુવા માટે મંજૂરી આપવા બદલ મે. રા. રા. રાજ્ય વિદ્યાધિકારી સાહેબનો અને સભાસદ સંસ્થાઓનાં લવાજમ વસુલ કરી આપવા બદલ પુસ્તકાલય સહાયક સહકારી મંડળનો પણ અંતઃકરણપૂર્વક આભાર માનીએ છીએ.

પરિશિષ્ટ ૧લું

વડોદરા રાજ્ય પુસ્તકાલય મંડળનો

સત ૧૯૩૭-૩૮ ના ઉત્પન્ન ખર્ચનો

હિસાબ

(તા. ૧-૮-૩૭ થી તા. ૩૧-૭-૩૮ સુધીનો)

જા	ઉ
૧૪૦૫-૧૨-૦ સાંવજનિક પુસ્તકાલયો તરફથી લવાજમ અને મદદની	૬૬૦-૦-૦ સહમંત્રીના પગારના
૧૦૦૦-૦-૦ સરકાર મદદના	૫૪૫-૦-૬ પ્રચારકના પગાર તથા ભથ્થા ભાડાના
૧૦૦૦-૦-૦ પ્રાંતપંચાયતોની મદદના	૪૮૦-૦-૦ પગારના
૩૫-૪-૧૦ બ્યાજનો	૬૫-૦-૬ ભથ્થા ભાડાના
૩૪૪૧-૦-૧૦	૫૧-૧૧-૬ છપામણી ખર્ચના
	૭૨-૮-૦ શિષ્ટવાચનની પરીક્ષાઓના છનામના
	૧૮૪-૫-૬ શિક્ષણવર્ગો ખાતે થયેલા ભોજન તથા બાહ્ય ખર્ચના
	૮૪-૨-૩ પોસ્ટેજ અને કંટીંગન્ટના
	૧૦૨૮-૪-૦ મહાલ અને પ્રાંતમંડળોના કાળવણીના
	૪૧૬-૪-૦ વડોદરા પ્રાંત મં
	૩૩૬-૦-૦ મહેસાણા ,
	૧૭૧-૦-૦ નવસારી ,
	૮૬-૪-૦ અમરેલી ,
	૧૮-૧૨-૦ ઓઆમંડળ,,
	૪૭-૨-૦ માનદમંત્રી શ્રી. કાથીવાળા તથા સહમંત્રી શ્રી. ચોક્સીનો મુસાફરી ખર્ચ
	૩૪-૫-૬ મકાનભાડાના, માહે ઓમસ્ટ '૩૭ થી ડીસેમ્બર '૩૭ ની તા. ૧૮ સુધીના

ઉ

૧૦- ૦- ૦ સ્વતંત્ર ઓફિસ વખતે
રાખેલા નોકર અર્ચના,
માહે ઓગસ્ટ ' ૩૭ થી
નવેમ્બર ' ૩૭ સુધીના

૫૦- ૦- ૦ અમરેલી પ્રાંત પુ. મંડ-
ળને મદદના

૮૦-૧૦- ૬ ડેડરૅક્ટ અર્ચના, સદર
રકમ અથા વર્ષના હિસા-
બમાં સરવૈયા ખાતે મિ-
લકતમાં લીધેલી હતી તે
માંડી વાળી તેના

૧૮૧- ૯- ૬ બાલસાહિત્ય સર્વસંમદ
લા. ૨ જો તૈયાર કરાવ્યો
તે અંગે પગાર, પોસ્ટેજ,
કંટ્રોલ, પુસ્તકો વગેરેના
થયેલા અર્ચના. સદર
રકમમાં રૂ. ૧૮૦ અથા
વર્ષના હિસાબમાં સરવૈયા
ખાતે મિલકતમાં લીધેલા
હતા તે તથા રૂ. ૧-૬-૬
ચાલુ માસમાં છપામણી
સિવાયના થયેલા અર્ચના
માંડી વાળ્યા તેના

૩૦૨૬-૧૨-૦

૪૧૧- ૪-૧૦ સાલ આખર વધારો

૩૪૪૧- ૦-૧૦

ઉપરનો હિસાબ મંડળના ચોપડા સાથે તપાસી જોયો છે અને તે બરાબર છે.

વડોદરા,
તા. ૩૧-૮-૩૮ .

}

વા. ના. અમીન,
મંત્રી, પુ. સ. સ. મંડળ તિ.
ઓફિસ

સન ૧૯૩૭-૩૮ આખરનું સરવાળું (તા. ૩૧-૭-૩૮ સુધીનું)

જ

ઉ

૪૫૫૪-૧૧-૫ રાજ્ય પુસ્તકાલય મંડળ-
ની શિલક

૪૧૪૩-૬-૭ સન ૩૬-૩૭

આખરની શિલક

૪૧૧-૪-૧૦ સન ૩૭-૩૮
નો વધારો

૪૫૫૪-૧૧-૫

૧૦૧૬-૧૫-૧ અન્ય અનામત રકમો

૪૭૧-૧૨-૧૦ સીનેમા ખ.
રીફ ખાતેની વ-
ધેલી રકમ

૪૪૫-૧૨-૩ વડોદરા પ્રાંત
પુ. મંડળ

૪૫-૦-૦ શ્રી. સ. મા.
ટૂ. ફંડના વ્યાજના
૨૨-૮-૦ સન

૩૬-૩૭
આખરના

૨૨-૮-૦ સન
૩૭-૩૮માં

આવ્યા
૪૫-૦-૦

૩૬-૬-૦ શ્રી દત્તરમારકે
ફંડના વ્યાજના
૧૩-૧૪-૦ સન

૩૬-૩૭
આખરના

૨૨-૮-૦ સન
૩૭-૩૮માં

આવ્યા
૩૬-૬-૦

૧૮-૦-૦ કોઠીનાર અને
દામનગર પુસ્ત-
કાલયોના લવા-
જમના બેવડા-
યલા લે

૧૦૧૬-૧૫-૧

૫૫૭૧-૧૦-૬

ઉપરનો હિસાબ તપાસ્યો છે અને તે બરાબર છે.

વડોદરા,

તા. ૩૧-૮-૩૮

૬૩-૭-૩ છુકર ટી. વૉશિંગ. નાં પુસ્તકો
ખાતે. પુસ્તકો શિલક
નં. ૭૫

૬૫-૧૪-૬ ફોરમ તથા કિશોરચરિત્ર
માળાનાં પુસ્તકો ખાતે.
પુસ્તકોની શિલક નીચે પ્રમાણે
ફોરમલલહરી ૧ થી ૫ નં. ૪૪

” ૬ થી ૯ નં. ૧૨

કિશોર ચ. માળા

પુ. ૧ થી ૬ નં. ૬૭

” ૭ થી ૧૨ નં. ૧૨

૧૭૨-૧૩-૩ બાલસાહિત્ય સર્વસંગ્રહ
ભા. ૧ લા ખાતે. પુસ્તકો
શિલક નં. ૩૪૬

૩૬૮-૦-૦ બાલસાહિત્ય સર્વસંગ્રહ
ભા. ૨ મા ખાતે. પુસ્તકો
શિલક નં. ૧૫૮૬

૪૯૦૧-૭-૬ રોકડ શિલક

૪૨૪૫-૦-૪ બરોડા બેં.
કના સેવિંગ
ખાતામાં

૫૭૬-૧૫-૮ બરોડા બેં-
કના ચાલુ
ખાતામાં

૭૯-૭-૬ હાય હિપર
શિલક

૪૯૦૧-૭-૬

૫૫૭૧-૧૦-૬

વા. ના. અમીન.

મંત્રી, પુ. સ. સ. મંડળ લિ.
બ્રાડિટર

પરિશિષ્ટ રજુ

આણવન સભ્યો

૧ રા. બ. શ્રી. ગોવિંદભાઈ હાથીભાઈ દેસાઈ

૨ શ્રી. મોતીભાઈ નરસિંહભાઈ અમીન

પ્રાંતવાર લવાજમ આપનાર પુસ્તકાલયોની સંખ્યા

વડોદરા પ્રાંત મહેસાણા પ્રાંત નવસારી પ્રાંત અમરેલી પ્રાંત
 પુ. ની લવાજમ પુ. ની લવાજમ પુ. ની લવાજમ પુ. ની લવાજમ
 સંખ્યા આપનાર સંખ્યા આપનાર સંખ્યા આપનાર સંખ્યા આપનાર

પ્રાંત પુ.	૦	૦	૧	૧	૧	૧	૧	૧
કર્યા પુ.	૧૭	૧૬	૧૪	૧૪	૬	૬	૫	૫
મા. પુ., મ. પુ., બા. પુ., ક. વા., } મા. વા.	૪૭૧	૨૮૭	૪૧૬	૨૫૩	૧૮૯	૧૦૭	૧૨૦	૫૯
	૪૪	૦	૫૫	૦	૨૩	૦	૧૯	૦

કુલ ૫૩૨ ૩૦૩ ૪૮૬ ૨૬૮ ૨૧૯ ૧૧૪ ૧૪૫ ૬૫

કુલ : ચારે પ્રાંતનાં પ્રાંત પુસ્તકાલય ૩; કર્યા પુસ્તકાલય ૪૨; મામ પુસ્તકાલય ૧૧૫૦;
 મહિલા પુસ્તકાલય ૧૬; બાલ પુસ્તકાલય ૧૧; કર્યા વાચનાલય ૧૯ તથા મામ
 વાચનાલય ૧૪૧ મળી કુલ ૧૮૮૨ માંથી લવાજમ આપનાર પુસ્તકાલયોની
 કુલ સંખ્યા ૭૫૦.

પરિશિષ્ટ રજુ

વ્યવસ્થાપક મંડળની યાદી

પ્રમુખ

રાવબહાદુર શ્રી. ગોવિંદભાઈ હાથીભાઈ દેસાઈ, વડોદરા.

માનદ મંત્રીઓ

શ્રી. મોતીભાઈ નરસિંહભાઈ અમીન, વસો.

શ્રી. મણિલાલ મંગળજી કાશીવાળા, વાઘોડીઆ.

હિસાબનીય

શ્રી. વાલજીભાઈ નારણભાઈ અમીન, બી. કોમ.

સભાસભો

- ૧ શ્રી. છોટુભાઈ પંડિત, સિદ્ધપુર ૧૦ શ્રી. કસનજી દયાળજી દેસાઈ, નવસારી
 ૨ શ્રી. મહાસુખભાઈ સુનીલાલ શેઠ, વિસનગર ૧૧ શ્રી. રંગીલદાસ મ. કાપડીયા, ગણુદેવી
 ૩ શ્રી. મણિલાલ માનવલાલ દવે, પાટણ ૧૨ શ્રી. નટવરલાલ ગીરધરલાલ શાહ, શિતોર
 ૪ શ્રી. આપુલાલ વિઠ્ઠલરાય ગામી, કડી ૧૩ શ્રી. સુનીલાલ પુરુષોત્તમદાસ શાહ, વડોદરા
 ૫ શ્રી. જેઠાભાઈ લાલદાસ પટેલ, મહેસાણા ૧૪ શ્રી. ચીમનભાઈ હરીભાઈ અમીન, વરણામા
 ૬ શ્રી. કલ્યાણરાય નમ્યુભાઈ જોશી, વિસનગર ૧૫ શ્રી. જનકલાલ કુંડનલાલ યાચિક, પેટલાદ
 ૭ શ્રી. બાબારામ બ. મજમુદાર, મહેસાણા ૧૬ શ્રી. જયવતીબેન ન. દેસાઈ, વડોદરા
 ૮ શ્રી. કાવસજી એલદજી ગણુદેવીઆ, ગણુદેવી ૧૭ શ્રી. પ્રતાપરાય ગી. મહેતા, અમરેલી
 ૯ શ્રી. કનૈયાલાલ જ. મજમુદાર, નવસારી ૧૮ શ્રી. રામજીભાઈ હંસરાજ શેઠ, અમરેલી

પરિશિષ્ટ. ૪થું

મહાલ પરિષદોની હડીકત

(વડોદરા પ્રાંત)

કયા મહાલની કઈ પરિષદ	તારીખ	સ્થળ	પ્રમુખ
વડોદરા મહાલ બીજી પરિષદ	૨૮-૧૧-૩૭	બીલ	શ્રી. મણિભાઈ પુ. પટેલ વહીવટદાર, વડોદરા મહાલ
શિનોર મહાલ ત્રીજી પરિષદ	૩૦-૧-૩૮	અવાખલ	શ્રી. મણિરાય મજમુદાર વહીવટદાર, શિનોર મહાલ
સંજેગ મહાલ પ્રથમ પરિષદ	૨૭-૩-૩૮	મોકણી	શ્રી. હનુવદન ધનંજય પંડ્યા વડોદરા વિભાગ વિદ્યાધિકારી
ખાદરા મહાલ ચોથી પરિષદ	૩-૪-૩૮	કોટણા	શ્રી. રમણલાલ વસંતલાલ દેસાઈ સહકારી અધિકારી, વ૦ રાજ્ય
પેટલાદ મહાલ ચોથી પરિષદ	૨૭-૫-૩૮	વસો	શ્રી. પ્રાણલાલ કીરપાઈ કર દેસાઈ નિવૃત્ત એન્ડ્રુ. ઓફિસર, અમદાવાદ મ્યુનિસિપાલિટી.

(મહેસાણા પ્રાંત)

કડી મહાલ પ્રથમ પરિષદ	૧૬-૧૨-૩૭	કલ્યાણપુર	શ્રી. સુનીલાઈ મ. દેસાઈ કલોલ વિભાગ શાળાધિકારી
સિદ્ધપુર મહાલ બીજી પરિષદ	૬-૩-૩૮	હાજીપુર	શ્રી. હર્શવરભાઈ મરઘાલાઈ પટેલ મહાલ શાળાધિકારી, સિદ્ધપુર
દહેગામ મહાલ પ્રથમ પરિષદ	૨૦-૪-૩૮	દહેગામ	શ્રી. સુનીલાઈ મ. દેસાઈ કલોલ વિભાગ શાળાધિકારી
વિસનગર મહાલ ચોથી પરિષદ	૧-૫-૩૮	વિસનગર	શ્રી. ગીરધરલાલ ડોસાભાઈ વડીલ
ચાણુરમા મહાલ ત્રીજી પરિષદ	૧૨-૬-૩૮	ધરલામપુર	શ્રી. મનુભાઈ ભીયાધર દેસાઈ વહીવટદાર, ચાણુરમા મહાલ

પુસ્તક પરિચય

૧. અન્નવાળી રાત:—લેખકો, મોહીબેન, તર્મોદબેન, મં. ૨, મંજુદાર, સૌ. પ્રેમલીલા મહેતા વગેરે; પ્રકાશક, કુમાર કાર્યાલય, ૧૪૫૪, રાયપુર અમદાવાદ; ૧૯૪૮; ચાર પેજ, પાન ૧૪૨; બોર્ડનું પૂઠું, મૂલ્ય ૨ રૂપિયા; ૧૦ રંગીન ચિત્રો સાથે.

કુમાર કાર્યાલય તરફથી કુમારો તથા કુમારિકાઓને અનુકૂળ પડે એવું સાહિત્ય પ્રસિદ્ધ થયા કરે છે. આ પુસ્તક તેમાં વાર્તાના પુસ્તકનો સારો ઉમેરો કરે છે. વાર્તાઓ પ્રેરક, બોધક અને ઉપદેશક છે. એકંદર ૧૫ વાર્તાઓ એકેકથી ચઢે એવી છે. વાચકોને તે ખૂબ જ ગમશે. ચિત્રો રંગીન તેમજ લાવવાની હોવાથી વાર્તાની ખરી ખૂબી સમજાય છે અને વાંચવાનું મન થાય છે. રંગ પણ નવાં જોવાં એમ એવા છે, એ બાઇ રવિશંકર રાવળના કુમાર કાર્યાલયની ખૂબી છે.

છપાઇ, ચિત્રો, કાગળ વગેરે સુંદર છે. કિંમત પણ પ્રમાણમાં વધારે ના ગણાય. બાલ, મહિલા તથા સાંસ્કૃતિક પુસ્તકાલયો જરૂર ખરીદે. વાચકો ખૂબ આનંદથી વાંચશે. કેટલીક પાશ્ચિમાત્ય વાર્તા પૌર્વાત્ય રૂપમાં અત્રે આપવામાં આવી છે. પરંતુ બધી જ રસમય, બોધદાયક અને બોધક તો છે જ. રાજપુત મહેબૂબ, બાબરાની રૂપિક, નગર શેકના દીકરાની વાત વગેરે ખાસ વાંચવા લાયક છે.

૨. દિવ્યગિરામૃત:—લેખક, શર્મા, દેવશંકર મહારાજ; પ્રકાશક, મહારાજ શ્રી મણિયા ગ્રુર દેવશંકર શર્મા, આનંદાશ્રમ, શુક્લતીર્થ; સંવત ૧૯૮૮; કાઉન ૧૬ પેજ, પાન ૪૨+૩૪૦; બોર્ડનું પૂઠું; મૂલ્ય રૂ. ૧-૦-૦; સચિત્ર તથા કર્તાના જીવનવૃત્તાંત સાથે.

આમાંના કાવ્યો આધ્યાત્મિક, ઉપદેશક અને પ્રેરણાત્મક છે. કર્તા સિવાય અન્ય ભક્ત કવિઓનાં કાવ્યો ૪ થા વિભાગમાં છે. હિંડોળા, પ્રાર્થના, આરતી, ધ્રુવાખ્યાન રામ-વિયોગ, વસન્તોત્સવ, આત્મા વિષે જીવ જીવ નિર્ણય, ઉપાસના, આત્મા વિષે બિન્ન મંતો, મુમુક્ષુને સદ્બોધ, વગેરે વિષયોની વિવિધતા છે. ભક્તિના ઉપાસકને બહુ ઉપયોગી પુસ્તક છે.

કર્તાનું જીવનવૃત્તાંત પણ વાંચવા અને અનુકરણ કરવા લાયક છે. મહારાજશ્રીના ઉત્તરાર્ધિકારી શ્રીશિખા તરફથી આ પ્રસિદ્ધ થાય છે એ એની વિશિષ્ટતા છે. શ્રીઓ બહુ હોશયી વાંચશે. ભાવિકોને પણ એમાં રસ પડશે. ગામડાંમાં બહુ લોકપ્રિય થશે. આમ પુસ્તકાલયો જરૂર ખરીદે. ભજનો નાનાં અને અર્ધપૂર્ણ હોવાથી વાંચતાં કંટાળા આવતો નથી.

	લેખક	પ્રકાશક	પાન
૩. બાલ પાઠો	જોષી, ઉમિયાશંકર		૧૬૩૫ } ૪૦
૪. વિજ્ઞાનવિહાર ભા. ૨	ભાવસાર, નવલચંદ્ર ને.		" } ૪૪
૫. નરવીર નેપોલીઅન	પટેલ, નાગરદાસ ઇ.	અશોક પ્રકાશન-	" } ૪૪
૬. આમગીતો	સોમાભાઈ ભાવસાર	મંદિર સુરસાગર,	" } ૩૪
૭. રંભાનું રસોઈધર ભા. ૨	પટેલ, સુમતિ નાગરદાસ	વડોદરા	" } ૩૫
૮. ચંદ્રલાગા	કર્ણીક, માધવરાવ ભા.		" } ૩૮
૯. ચિત્તાનો શિકાર	જોષી, જીવરામ		૧૬૩૭ } ૨૮

કાચું બોડનું પૂઠું, સચિત્ર, મૂલ્ય ૩ આના દરેકના.

અશોક બાલ પુસ્તકના ૨ જ ગુચ્છના ૮, ૯, ૧૦, ૧૧ અને ૧૨ અનુક્રમે પ્રથમના પાંચ, બેટનું પુસ્તક, ત્રીજા ગુચ્છનું ૨ જુ' પુસ્તક એમ દરેક અનુક્રમે પ્રસિદ્ધ થયાં છે.

પહેલામાં બાળકોને જ્ઞાન મળે અને જીંદગીમાં ઉપયોગી થઈ પડે એવી માહિતી-પૂણું વાતો, બીજામાં વિજ્ઞાનની નવીન શોધો સંબંધી ૪ વાતો, ટેલીવિઝન, વીજળીનો દીવો, નિયોન લેમ્પ અને અદ્યક્ષ કિરણોને લગતી હોઈ ગમ્મત સાથે જ્ઞાન આપે એવી છે. આમાં બાળકો સમજી શકે એવી સહેલી ભાષામાં અને દૃંકમાં એ દરેકની સમજ આપી છે.

ત્રીજામાં સમ્રાટ નેપોલીઅન બોનાપાર્ટનું દૃંકું જીવનચરિત્ર, બાળકોમાં સાહસિકતા, ઉદ્યમ, મહત્વાકાંક્ષા, ત્વરા વગેરે ગુણો પ્રેરે એવી રસમય અને સહેલી શૈલીમાં આપ્યું છે.

ચોથામાં ગામડામાં લોકો હોંસે હોંસે ગાય અને રાસ રમે એવાં ખીતો, કઠિયારો, ખેડૂત અને ગોવાળના સંબંધમાં જોડેલાં છે. બાળકને એ દરેક સંબંધી સંપૂર્ણ માહિતી મળે એવી સરળ ભાષામાં આપેલાં છે.

પાંચમામાં આ રસોઈધરના બીજા ભાગમાં ૮ બાળતો ચર્ચો છે. ટાહું શા માટે ના ખાવું, કન્યાકેળવણીમાં પાકશાસ્ત્રની કેટલી અગત્ય છે, શા માટે ખાતું નેહ્યે, પચાસ માણસની રસોઈનું પ્રમાણ, માંદા માણસ માટે રસોઈ, ફરજની ચીજો, ફરસાણ, મિષ્ટાન્ન અને પાક વગેરે કન્યાઓને ઉપયોગી બાળતો અહીં ચર્ચો છે. આ જ્ઞાન પણ નેહ્યે.

છઠ્ઠા પુસ્તકમાં સ્વદેશપ્રેમ અને માતૃભૂમિ પ્રત્યેની ફરજનું જ્ઞાન કરાવતી વીર-કથા ચર્ચો છે. પોતાના ભાઈને દેશદોષી થતો અટકાવવા શરવીર બહેન ભાઈને મારી પોતે આપઘાત કરે છે. ફરજ અને દેશપ્રેમનું ઉંચું દરજ્જો આ વાર્તા રજુ કરે છે, સ્ત્રીઓએ ગૌરવ લેવા જેવી વાત છે.

છેલ્લા પુસ્તકમાં બિહાર પ્રાંતના રાંચી શહેરની વનરાજીમાં ચિત્તાનો શિકાર કેવી રીતે થાય છે, તેમજ તે સમયે કેવી સાવચેતી રાખવી પડે છે, તથા સંતાલોની મદદથી જ આના જીવસંતોષના શિકાર થઈ શકે છે વગેરે સાદી ભાષામાં વર્ણવ્યું છે.

બાલ પુસ્તકાલયો તો જરૂર ખરીદશે જ. અશોક ગ્રંથમાળા બાળકોને બહુ જ પ્રિય થઈ પડે એવી છે, અને તેથી બાળકો બહુ જ હેશિયી વાંચે છે. અક્કલ ખીટી, સાહસિકતા આવે, બોધ મળે અને આનંદ મળે એવી એ માળા છે.

૧૦. આપણા આહાર:—લેખક, ડૉ. કાન્તિલાલ પંડ્યા, પ્રોફેસર સેન્ટ જોન્સ કોલેજ, આગ્રા; પ્રકાશક, પ્રસ્થાન કાર્યાલય અમદાવાદ; સં. ૧૯૯૩ (૧૯૩૭); કાઉન ૧૬ પેજ; કાચું પૂઠું; પાન ૯૨; મૂલ્ય આના ૬ છૂટક; માળાના આઠકને ૦-૪-૦.

ભાષાશ્રી કાન્તિલાલે તા. ૨૮-૬-૩૬ની સાંજે મુંબાઈમાં કાર્બોસ ગુજરાતી સભા-મંદિરમાં દિ. બ. કૃ. મો. ઝવેરીના અધ્યક્ષપણા નીચે આપેલું બુદ્ધિવર્ધક વ્યાખ્યાનમાળાનું આ બહેરે વ્યાખ્યાન, વિકસિત રૂપે પુસ્તકાકારે પ્રસ્થાન કાર્યાલય તરફથી પ્રસિદ્ધ થાય છે. ભાષા કાન્તિલાલ રસાયણ શાસ્ત્રના નિષ્ણાત હોઈ આપેલા ખોરાકની શાસ્ત્રીય દૃષ્ટિએ સમાલોચના કરી કેવો ખોરાક કાણે લેવો જોઈએ એ સમજાવ્યું છે. આપણા ખોરાકની વસ્તુઓનું રસાયણિક પદ્ધતિએ પૃથક્કરણ કરી તેમાં કયાં કયાં તત્ત્વો કેટકેટલા પ્રમાણમાં છે અને તેથી આપણને જોઈતી પ્રુષ્ટિ શેમાંથી મળે છે, કયાં કયાં દ્રવ્યો શેમાંથી કેટલા પ્રમાણમાં મળે છે, મનુષ્યને એ તત્ત્વો કેટલા પ્રમાણમાં જોઈએ અને તે માટે એણે શું ખાવું એ બધું એમણે બહુ સરળ અને સ્પષ્ટ રીતે સમજાવ્યું છે. આવા પુસ્તકને લલામણની જરૂર હોય જ નહિ. દરેક માણસે આ પુસ્તક વાંચી તેમાંથી અનુભવ મેળવી તે પ્રમાણે પોતાનો આહાર રાખવો જોઈએ. પુસ્તકાલયો જરૂર ખરીદે અને પ્રચાર પણ ખૂબ જ કરે. છપાઈ, કાગળ, રચના વગેરે ઉત્તમ છે. આવા પુસ્તકો જેમનાથી બને તે દરેક વ્યક્તિએ ખરીદ કરી લેવાં જોઈએ. મૂલ્ય પણ વિશેષ નથી. સરસ્વતી ગ્રંથમાળામાં આવા ઘણા ઉપયોગી પુસ્તકો પ્રસિદ્ધ થયા છે. ૭ મા વર્ષનું આ પહેલું પુસ્તક છે.

૧૧. ચાલો નવી દુનિયામાં:—લેખક, બન્ધુ ડાલાભાઈ; પ્રકાશક, ચિનગારી કાર્યાલય, મહેસાણા; કાઉન ૧૬ પેજ; ૧૯૩૮; પાન ૫૬; કાચું પૂઠું, મૂલ્ય ૫ આના.

‘ ચિનગારી ગ્રંથમાળા ’ ના પહેલા વર્ષના આ પહેલા પુસ્તકમાં શ્રમજીવીઓ અને મિલમલોકો અથવા શેડીઆઓની અથડામણોનો ચિતાર આપ્યો છે. શ્રમજીવીઓ શેડની સામા યાય છે અને આખરે શેડને નમાવે છે અને પોતાની માગણીઓ કબૂલાવે છે. આધુનિક પ્રવૃત્તિનું આ સારું દર્શક છે. શ્રમજીવીઓની સ્થિતિ સુધરવી જોઈએ; પરંતુ એઓ આવા હથિયારોનો દુરુપયોગ ન કરે એ પણ જોવાનું છે. આવા પુસ્તકોની જરૂર તો છે જ. આવા પુસ્તકોને ઉત્તેજન મળશે જ.

૧૨. મહાન માતાઓ } કર્તા તથા પ્રકાશક, કવિ વલ્લભજી સુંદરજી; સંપાદક,
૧૩. પરીપકારી બાળકો } બાલરાયન પ્રકાશન મંદિર, રાજકોટ; કાઉન ૧૬ પેજ,
૧૪. સત્યવાદી બાળકો } પાન ૭૨ દરેકના; મૂલ્ય દરેકના ૩ આના.

નરોત્તમ બાલ ગ્રંથાવલિના ૩ જા, ૪ થા તથા પાંચમા પુસ્તક તરીકે આ પુસ્તકો પ્રસિદ્ધ થાય છે. બાળકો તથા બાળકીઓ હોંસે હોંસે વાંચે અને પ્રેરણા મેળવે એવાં ચરિત્રો વાર્તા રૂપે આપ્યાં છે. ગ્રંથાવલિ ઉત્તેજનને પામ છે—નવાં ઉપાધ્યાં તથા

ત્યાગકથાઓ આ ગ્રંથમાળાના પહેલાં બે પુસ્તકો તરીકે પ્રસિદ્ધ થયાં છે. એકંદરે ૧૨ પુસ્તકના ૩. ૨ લગભગ છે તે અમને વધારે લાગે છે. ૧ રૂપિયા માફકસર ગણાય.

પહેલા પુસ્તકમાં ૪ મહાન હિંદીઓનાં માતૃશ્રીઓ તેમજ અન્ય ત્રણ નામકિત રાણીઓનાં ચરિત્રો છે. પસંદગી વખાણવા લાયક છે.

બીજામાં સદ્ગુણશાલી ૯ બાળકોની રસમય અને ઉત્તેજક અને પરગણુપણાની વાર્તાઓ છે. ત્રીજામાં નેપોલીયન, ન્યૉર્થ વૉશિંગ્ટન તથા અન્ય સાત સાચાઓનાં છાંદસોની આનંદજનક વાર્તાઓ છે.

આવાં પુસ્તકો જેમ વિશેષ વંચાય તેમ સારાં. શાળાઓમાં (પ્રાથમિક) અન્ય વાંચનના પ્રસંગોએ, આવાં ચરિત્રો બાળકોને સંલગ્નતાવળં જોષ્યે. એથી એમનામાં સાહસિકતા, નીડરતા, સત્યવાદીપણું, પરાંપકારિતા વગેરે સદ્ગુણોનાં બીજ રોપાશે. બાલપુસ્તકાલયો તથા મહિલા પુસ્તકાલયો તે જરૂર ખરદિ. બાલમંદિરમાં આવાં જ પુસ્તકો વંચાવવાં જોષ્યે. છપાઇ વગેરે સારું છે. માત્ર કાગળ જરા સારા વાપરવા જોષ્યે.

૧૫. આબ્યાદ હિંદુસ્તાન (ડિગ્રી કૃત.) :—અનુવાદક, ગોપાળદાસ છવાલાખ પટેલ; પ્રકાશક, નવજીવન પ્રકાશન મંદિર, અમદાવાદ; કાઉન ૧૬ પેજ પાન ૨૦-૨૪૪; બોર્ડિંગ પૂઠું; ૧૯૩૭; મૂલ્ય રૂ. ૧-૦-૦.

હિંદી વજીર લૉડ ન્યૉર્થ હેમિલ્ટને હિંદુસ્તાનની આબ્યાદી સંબંધી પાલામેન્ટમાં કરેલા પડકારનો જવાબ મી. ડિગ્રીએ પોતાના ' પ્રેરપરસ ક્ષિટિય ઇન્ડિયા ' નામના પુસ્તક દ્વારા આપ્યો તેમાં સત્ય હકીકત આંકડા દ્વારા સિદ્ધ કરી બતાવી છે. હિંદુસ્તાન સંબંધી સત્યથી વેગળી વાતો અંગ્રેજ લોકો સમક્ષ પાલામેન્ટમાં કેવી સફાઇથી રજુ થાય છે તે આ પુસ્તક વાંચવાથી સહજ સમજાશે. લૉડ ન્યૉર્થ હેમિલ્ટને ન્યારે ક્ષિટિય અમલથી હિંદને દર વર્ષે આબ્યાદ થતો જણાવ્યો અને એ સમય દરમ્યાન હિંદ આબ્યાદ નથી થયો એમ સાબિત કરી આપવા જાહેર પડકાર કર્યો, ત્યારે મી. ડિગ્રીએ સત્ય આંકડાઓ મેળવી હિંદની સાચી સ્થિતિ આંગ્લ પ્રજા સમુખ રજુ કરી ક્ષિટિય રાજનીતિ ખુદલી પાડી. ખૂબી તો એ છે કે ૧૯ મી સદીમાં હિંદુસ્તાનમાં જે સ્થિતિ છે તેજ સ્થિતિ વીસમી સદીમાં આજુ છે જ. એટલે આ પુસ્તકમાં રજુ કરેલી હકીકતો અને નિષ્કર્ષો આજે પણ એટલાં જ સાચાં છે, માત્ર સફાઇથી જુદી જુદી દૃષ્ટિએ એ રજુ કરવામાં આવે છે. હિંદુસ્તાનની સાચી સ્થિતિથી આંગ્લ પ્રજાને કેટલી બધી બિનવાહેગાર રાખવામાં આવે છે, તે આ પુસ્તક વાંચવાથી સમજાશે. ગુજરાત વિદ્યાપીઠના વિદ્યાર્થીઓ સમક્ષ બાષણો દ્વારા તેમને પરદેશી પ્રમત્ત કલુષિત દૃષ્ટિબિંદુ સમજાવવા આ પુસ્તકનો અનુવાદ થયો છે. આવાં પુસ્તકો દરેક પુસ્તકાલયમાં હોવાં જોષ્યે. એટલે પરદેશીઓથી કેટલા ચેતતા રહેવું એની લોકોને સમજણ પડે અને બોળવાઇ નહિ જતાં ચેતતા રહે. પુસ્તકને છેડે એક જ પાન પર હિંદુસ્તાનની માથાદીક આવક સન ૧૮૫૦ થી ૧૯૦૦ સુધીમાં કેટલી ઘટી તે બતાવ્યું છે. જરૂર જણાઇ ત્યાં ત્યાં પોતે રજુ કરેલી હકીકતના સંમર્થનમાં

પણ બહુજ રસમય, હાવોચથી ભરપૂર અને શુદ્ધિબળના કિરસાવાળું છે. વાંચવા માંડ્યા પછી હાથમાંથી મૂકવું ગમે એવું નથી.

દાઉદખાન મુસ્તાની નામે પંજબીને એક શાહ હુંદારો પંજબના હૂંપી પોલીસ ખાતાના વડાના આમંત્રણને માન આપી તેના ખાનગી કાર્ય માટે મુંબઇના હૂંપી પોલીસના વડા ઉપર બલામણપત્ર લઇ મુંબાઇ આવે છે અને સીધો હૂંપી પોલીસ અમલદારને મળવા નજરતાં એક ઠેકાણે તેને મળે છે; પરંતુ પોતાની ઓળખાણ નહિ આપતાં પાછળથી એને મળવા જાય છે અને પોતાનો પત્ર આપે છે. પ્રથમથી જ પોતાનો હાથ બતાવે છે. દીનેન્દ્રાય ખાનગી ડિટેક્ટીવ તરીકે મુંબાઇમાં પ્રખ્યાત છે. હૂંપી પોલીસના વડા ખાનબહાદુર જહાંગીરજી પણ નામાંકિત છે. બન્નેને એક સિનેમાની જાહેર ખર્ચ દ્વારા જનાવે છે. લહેરી હુંદારાના નામથી પોતે જ કાડે લખી દીનેન્દ્રાય લહેરી હુંદારાની કાર્યપદ્ધતિનો પરિચય આપી જાય છે. દીનેન્દ્રાયના જ બટન લઇ જઇ એને ખર્ચ ન પડે એવી રીતે પાછાં મોકલો દેવાનું જણાવી આખરે તેનો દોસ્ત બની દાઉદ તેની સાથે રહી સમય આવે લહેરી હુંદારા તરીકે પણ તેને દેખા દે છે. રામજી ઝવેરી લોકોની ખાનગી ખાબતો જાણી તેમને ધમકાવી પૈસા કઢાવતો અને એ રીતે એ પૈસાદાર થયો હતો. વાલકેશ્વર ઉપર નં. ૨૪ વાળો તેનો બંગલો હતો. ખાનગી ખાબત ખુદશી પાકવાની ધમકી આપી પૈસા કઢાવવામાં એ એક શ્રીમંત બાનુને કસાવે છે અને તેના પરણતાં પહેલાંના કાગળપત્રો તેના પતિને સોંપી દેવાની ધમકી આપી તેની પાસે રૂ. ૨૦૦૦૦ ની માગણી કરે છે. પેલી બાઇ રાત્રે મળવાની ગોઠવણ કરી જાય છે. રામજીને સેક્રેટરી અલેક્ષ ખુંધો બદમાસ હતો પરંતુ રામજીની આ રીત તેને પસંદ નહોતી. તેથી છાનો-માનો વાત સાંભળી, પેલી બાઇને આવવાને વખતે બધી તજજ્ઞીજ કરી રાખે છે અને રામજીનું ખૂન કરી તેની હૂંપી ત્રિજોરીમાંના કાગળો બાળી, મૂકી નાંસી જાય છે અને હુંદારો હુંદારો આ જોઇ જાય છે. તે એની પાછળ પડે છે તેને એક ઘરમાં લલચાવી બોલાવે છે. દાઉદ દીનેન્દ્રાયને પણ ત્યાં બોલાવે છે. દરમ્યાન રામજીના મરણ સંબંધે પોલીસ પેલી બાઇને બોલાવે છે. ત્યાં તેનો પતિ સર કમળનયન જે જળજળ હતો તે આવી પોતે ખૂન કર્યાનું કબૂલ કરી બાઇને છોડાવે છે. આખરે દાઉદખાન એકદમ ચાલ્યો જાય છે અને લાહોરથી દીનેન્દ્રાયને પત્ર દ્વારા પોતાની ઓળખાણ આપે છે. માત્ર છેલ્લે દિવસે દીનેન્દ્રાય તેને ઓળખી જાય છે. વાર્તા બહુ વાંચવી મમે એવી છે.

છપાઇ, બીબા, રૂપરંગ, કાગળ વગેરે સારાં છે. કાગળ માત્ર ઝાંખા છે. ચાલુ જમાનામાં આવાં પુસ્તકો ધણાં જ વંચાય છે.

૨૦. ઉપનિષદની વાતો:—લેખક, રંગ અવધૂત; પ્રકાશક, અમૃતલાલ નાથા-ભાઇ મોદી, મોદી સાંઘ, નડીઆદ; ૧૯૩૮; કાચું પૂઠું; કાઉન ૧૬ પેજ, પાન ૬+૮૭; મૂલ્ય ૪ આના.

રંગ અવધૂત એ નામ ગુજરાતી ચાલમને હવે પરિચિત છે. આમાંની વાતો આધ્યાત્મિક અને ઉપદેશક હોઇ ઉપનિષદોમાંથી તારવી કાઢેલી છે. કઇ વાર્તા શોમાંથી

લીધી છે તે છેડે જણાવ્યું છે. આમાં એકંદર ૧૩ વાર્તાઓ છે. આધ્યાત્મિક વૃત્તિ કેળવવાની ઇચ્છાવાળાને આ વાર્તાઓ બહુ ઇષ્ટ થઈ પડશે. સામાન્ય મનુષ્યને સમજણ પડે એવી ભાષા છે. નૈતિક અસર પણ આવી વાંતોથી સારી થાય. આધ્યાત્મિક વિષયમાં રસ લેનારા અને જિજ્ઞાસુઓને બહુ આનંદ સાથે જ્ઞાન આપશે.

૨૧. શરીર અને આરોગ્ય:—લેખક તથા પ્રકાશક, વૈદ્ય રવિચંદ્ર જટાથંકર ત્રિવેદી, તંત્રી, વૈદ્ય કદપતર, ગાંધી રોડ, અમદાવાદ; ૧૯૩૮, કાઉન ૧૬પેજ; કાચું પૂઠું; પાન ૨૧+૨૨૪; મૂલ્ય રૂ. ૧-૮-૦.

‘વૈદ્ય કદપતર’ની જેડ, મા વર્ષની બેટ તરીકે આ પુસ્તક તૈયાર થાય છે. એમાં જગતની ઉત્પત્તિથી આરંભી શરીરની રચના, તેના દરેક ભાગની જાણવાલાયક માહિતી, શરીરમાં થતી દરેક ક્રિયાઓની માહિતી, શરીરના કેમ પણ ભાગમાં વિક્રિયા શાથી અને કેવી રીતે થાય છે, તે ટાળવાના ઉપાય દ્વારા સાથે જણાવેલાં છે. સામાન્ય મનુષ્યે પણ માનવશરીરની રચના જાણી આરોગ્ય સાચવવાના ઉપાયો જાણવા જોઈએ. એટલે આ ધણું ઉપયોગી પુસ્તક ગણાય. રોગો શાથી થાય, તેને કેમ અટકાવાય અથવા તો થયા પછી તેનું નિવારણ શાથી થાય વગેરે પણ સરળ ભાષામાં સમજાવ્યું છે. ગામેગામે આવા પુસ્તકો વંચાવા જોઈએ. મનુષ્યમાત્રને આરોગ્ય સંબંધી જ્ઞાન હોવું જોઈએ. દરેક વાચકને આમાંથી કૌંસક નવીન જાણવાનું મળશે. યોગ્ય પ્રમાણમાં ઉત્તેજન મળશે જ.

આકૃતિઓથી આ પુસ્તક સમજવામાં સહેલું પડશે. રોગો તેમ જ શરીરના અતિરિક્ત ભાગોનાં ગુર્જરાતી નામે જોડે કૌંસમાં અંગ્રેજી નામે પણ આપેલાં છે એટલે સમજવામાં બહુ જ સરળતા થશે.

છપાઈ, કાગળ વગેરે સારું છે. કિંમત પણ માફકસર ગણાય. ‘વૈદ્યકદપતર’ માસિક નહિ મંગાવનારાં પુસ્તકાલયો જરૂર ખરીદે.

૨૨. દર્દો, દવાઓ અને દાકતરો:—લેખક, રમણલાલ એન્જિનિયર; પ્રકાશક: લક્ષ્મીદાસ પુસ્તકોત્તમદાસ ગાંધી, ભારતી સેવા સંઘ, પાનકોર નાકા, અમદાવાદ; ૧૯૩૮; કાઉન ૧૬ પેજ ૪૬, પાન ૧૨+૧૬૦; કાચું પૂઠું; મૂલ્ય રૂ. ૧-૪-૦.

આરોગ્ય મંચાવલિનું આ પહેલું પુસ્તક છે આ મંચાવલિ દ્વારા આરોગ્ય વિષયક પુસ્તકો પ્રસિદ્ધ થવાની જાહેરાત પહેલાં આવી હતી. નિસર્ગોપચાર, શરીર વિકાસ અને નૈસર્ગિક જીવનને લગતાં સાહિત્યની શુભરાતી ભાષામાં ઉણપ તો છે જ. એ ખોટા પૂરી પાડવાનો આ માળાના સંચાલકોને ઇરાદો છે. આ પુસ્તક નિસર્ગોપચારને લગતું છે. સઘરડું પુસ્તકમાં આધુનિક સમયના દેવા સંબંધી કેટલાક ખ્યાલો કેવા ખોટા છે તે દાખલા દલીલથી અને પાશ્ચાત્ય લેખકોના આધાર સાથે બતાવ્યું છે. દવા વગર આલી શકે જ નહિ. રાખવી જોઈએ એટલી ખોરાક લેવામાં તેમજ આપણી રહેણીકરણીમાં કાળજી નહિ રાખવાથી રોગો ઉદ્ભવે છે અને ચિકિત્સા બરાબર

કર્તા વગર દવાના રગડા રેડ્યાથી કાયદો ચતો નથી એ લેખકે પૂરવાર કરવા પ્રયત્ન કર્યો છે. વિવિધેકથન જેવો આધુનિક ઇલાજ શા માટે ગ્રાહ્ય ન કરવો જોઈએ અને એથી કાયદો શા માટે ના ચાય, તે પણ લેખકે દ્રાખલા દલીલ સાથે આપ્યું છે. પશ્ચિમના કેટલાક ઇલાજો લેખકે અગ્રાહ્ય જણાવ્યા છે. આપણો આધુનિક પદ્ધતિ પ્રમાણે ચિકિત્સા કરાવી જરૂરી ઔષધ યોગ્ય પ્રમાણમાં અને યોગ્ય સમય લેવાથી રોગ નાશ પામી શકે છે અને આરોગ્યતાના નિયમે જાળવવાથી અને ખોરાક પીવામાં તેમજ પહેરવામાં વધારે કાળજી રાખવાથી અને નિયમિત રહેવાથી દરોગીની બીજી રહેતી નથી એ લેખકે સાબીત કરવા પ્રયત્ન કર્યો છે. નિર્સર્ગોપચારમાંથી કેટલીક બાબતો એસોપેથીએ ચોરી લીધી છે એમ પણ એમણે જણાવ્યું છે. ખરી એસોપેથી સામે કતીનો રોષ નથી. પરંતુ વાઢકાપના હડકવા, વિવિધેકથનના અમાનુષી અભિપ્રાયો અને પાપાચારો વગેરે સામે એમનો ધુમ્મસ છે. દાકતરોમાં પણ ધણા મહદથી, પ્રમાણિક અને હોશિયાર છે એ તેઓ કબૂલ કરે છે. પુસ્તક વાંચવા જેવું છે. પુસ્તક વાંચી તે પ્રમાણે આચરણ રાખવાની ખાસ આવશ્યકતા છે. દરોગી થતાં જ અટકાવવા જોઈએ, આપણી રહેણીકરણી, નિયમિતતા, મિતાદારપણું, સંયમ વગેરે એવું કેળવવું જોઈએ કે દવા લેવાની જરૂર જ ન પડે. પુસ્તક વાંચવા જેવું છે. આવા પુસ્તકની પણ જરૂર તો હતી જ.

૨૩. માઇકલસ્ટોન્સ ઇન ગુજરાતી લિટરેચર (ગુજરાતી સાહિત્યના માર્ગસૂચક સ્તંભો):—કર્તા, દિ. બ. કૃષ્ણલાલ મોહનલાલ ઝવેરો; પ્રકાશક, એન. એમ. ત્રિપાઠી કુંપની, પ્રિન્સેસ સ્ટ્રીટ મુંબાઈ; ૧૯૩૮; કાલેન ૧૬ પેજ; પાકું સેતરો પૂકું; પાન ૧૯ + ૪૧૮; મૂલ્ય રૂ. ૨-૮-૦.

દિ. બ. મુરખી કૃષ્ણલાલભાઈએ ચેતાના અંગેજી મિત્રોની પ્રેરણા ઉપરથી ઉપરોક્ત પુસ્તકની પહેલી આવૃત્તિ ૧૯૧૪ માં પ્રસિદ્ધ કરી હતી. ત્યાર પછી અત્યાર સુધીમાં એ સંજ્ઞામાં ચાલેલા સુધારાવધારા સાથે આ બીજી આવૃત્તિ અંગ્રેજીમાં પ્રસિદ્ધ થાય છે. આમાં આધુનિક ગુજરાતી સાહિત્યનો પણ સમાવેશ થાય છે એ ગુજરાતી ભાષાના સાહિત્યની અદ્યતન પ્રવૃત્તિનો સાચો અને અનુભવપૂર્ણ ચિતાર આપે છે. ગુજરાતી સાહિત્યની સમાલોચના કરતું તથા તત્તરોપ આપતું આટલું વિસ્તૃત આ એકજ પુસ્તક છે. બીજા એક બે પુસ્તકો ગુજરાતીમાં છે, પરંતુ અંગ્રેજી ભાષામાં તો એક અદ્વિતીય પુસ્તક જ કહી શકાય. મુ. કૃષ્ણલાલમહનું રથાર સાહિત્યમાં ઉંચું છે જ. એઓ ગુજરાતી ભાષાના પ્રખર વિદ્વાન અને સમાલોચક સિદ્ધ થઈ ચૂક્યા છે. એટલે આ પુસ્તક તો દરેક કરતા પુસ્તકાલયોએ તો જુની આવૃત્તિ હોય છતાં પણ આ અદ્યતન આવૃત્તિ ખરીકે કરવી જોઈએ. પહેલી આવૃત્તિ પ્રસિદ્ધ થયા પછીનાં સાહિત્ય ઉપર, ઉપર કંઈ તેમ, સમાલોચના આમાં છે જ; એટલે કરતા પુસ્તકાલયો તો એના વિના ચલાવી તો ન જ શકે. માધ્યમિક શાળાઓ, વિદ્યાર્થો પણ જરૂર ખરીદે.

જ્યાં, કાગળ, ૧૫૨૩ વગેરેમાં એવા જેવું હોય જ નહિ. પાંચ પુસ્તક તરોફ

મુંબાઈ વિશ્વવિદ્યાલયે મંજૂર કરવાથી જ આ નવીન આવૃત્તિ બહાર પડી છે. એટલે ઉત્તેજન તો મળશે જ. મોરના ઇંડાને ચિતરવા ના પડે.

૨૪. લલિત કાવ્ય સંગ્રહ:—લેખક, વ્યાસ લલિતાશંકર લાલશંકર (કવિ); સંગ્રહકર્તાઓ, પ્રસન્નરાવ લલિતાશંકર વ્યાસ તથા વાસુદેવ વામનશંકર દીક્ષિત; પ્રકાશક, પ્રસન્નરાવ લલિતાશંકર વ્યાસ, નાગર ફળિયા, સુરત; કાઉન ૧૬ પેજ; પાકું પૂઠું; સચિત્ર; પાન ૩૦+૨૩૪; મૂલ્ય રૂ. ૧-૪-૦.

૨૫. કવિ લલિતાશંકર કવિ તરીકે સુરતમાં જાણીતા હતા. સુરતની સર જમશેદજી જીજ્ઞાસાની અંગ્રેજી સ્કૂલના પ્રથમ ઉપશિક્ષક તરીકે તેઓ ૧૯૦૬ માં નિવૃત્ત થયા. ૨૬. કવિ નર્મદાશંકરનાં તેઓ સમકાલિન હતા, જોકે ઉંમર તે સંમયે નાની હશે જ. આમાં માત્ર સ્વર્ગસ્થનાં પદો જ આપવામાં આવ્યા છે, તેઓનાં નાટકો હવે પછી છપાશે. આ સંગ્રહમાં ૩ ખંડો છે. પહેલા ખંડમાં આધ્યાત્મિક કાવ્યો, ૨. જામાં વિવિધ રસકાવ્યો, અને ત્રીજામાં પ્રકીર્ણ કાવ્યો જણાય છે. ફરક પદની ઉપર તેનો રાગ તથા રાહ આપેલા છે તેથી વાંચવા સહેલાં પડે છે. પહેલામાં ૧૪૫, બીજા ખંડમાં ૬૪ અને ત્રીજામાં ૧૮ પદો છે. લાપા, શબ્દો, રાગ વગેરે સરળ અને સુંદર છે. સંગ્રહ ખાસ વાંચવા લાયક છે. આધ્યાત્મિક વિષય 'ધરતેનું' કવિનું વલણ વિશેષ પેદાથી જણાઈ આવે છે. પુસ્તકાલયો જરૂર ખરીદે અને વંચાવે. વાંચકો હોસે હોસે વાંચશે. સમજાવાં પણ સહેલાં છે. એના બાવ વગેરે પણ ઉચ્ચ છે. કર્તાનું જીવનચરિત્ર પણ વાંચવાલાયક છે.

છપાઈ, કાગળ, રૂપરંગ, વગેરે ઠીક છે. મૂલ્ય પણ રીતસર છે. આંધા છે, ઉત્તેજન મળશે જ.

૨૫. વિરાટનો ઝૂલસો:—લેખક, ગુણવંતરાય આચાર્ય; પ્રકાશક, સૌ. વિન્યા-જેન જમનાદાસ દોશી, નવયુગ પુસ્તક ભંડાર, રાજકોટ; ૧૯૩૮; કાઉન ૧૬ પેજ, પાન ૨૦૮; કાચું સચિત્ર પૂઠું; મૂલ્ય ૦-૧૨-૦; પાકું પૂઠું ૧-૦-૦.

લીલાવતી ગ્રંથમાળાના ૬ ટૂંકા વર્ષના ૩ જા પુસ્તક તરીકે એટલે એકંદર ૩૬ મા પ્રુથ તરીકે આ ઉત્તમ વાર્તા પ્રસિદ્ધ થાય છે. લાઈ ગુણવંત આચાર્ય ગુજરાતી આલમમાં જાણીતા છે. તેઓ વર્તમાનપત્રકાર પણ છે. કર્તાનો ઉચ્ચ પ્રકારની સત્-સનાદી ભરી કથા લખવાનો ઉદ્દેશ સફળ થયો કહી શકાય.

સુખવંતરાય માસ્તર નિખિલરાયના મિત્ર છે, શ્રી નિખિલરાય નાયક છે અને સુખવંતરાય રાક્ષસ છે. બન્ને મિત્રો સુખર્ષમાં રહે છે. સુખવંતરાય નિખિલરાયની નાની સાળીને લણાવવા નિખિલરાયની બલામણુથી અને એની સાસુ કમળાની બહેન પણી જમનાબાઈનો ઝાકરો હોવાનું જણાતાં નિમાય છે. બંધાનો પરિચય પણ વધે છે અને સુખવંતરાય નિખિલરાયની વિદ્વત્તા તથા તેની બલમનસાધથી મેળવેલી કીર્તિની અદેખાઈ કરે છે. સુખવંતરાયને ગ્રંથકર્તા થઈ કીર્તિ અને પૈસા મેળવવાની આકાંક્ષા

તીવ્ર છે. એટલે નિખિલરાયને પરદેશ જવાનું થતાં તેણે પોતે લખેલું એક પુસ્તક કોષ પ્રકાશન સંસ્થાને જોવા માટે મોકલ્યું છે, તેને માટે મળવા જવાનું આમંત્રણ મળે તો પોતાને બદલે તેમને મળી પ્રસિદ્ધિ માટે નક્કી કરવાનું પોતાના મિત્ર સુખવંતરાયને બાળવે છે. રટીમર ઉપડતાં સુધી બધાં ત્યાં બંદર પર ઉભા રહે છે અને પછી બધાંને ઘેર મૂકી આવી સુખવંતરાય પોતે ઘેર જાય છે. એક બે દિવસમાં પ્રકાશકનો પત્ર મળતાં તેને મળવા જાય છે અને પ્રકાશક બૂલચી એને જ લેખક માની પુસ્તક વખાણી તેને પ્રસિદ્ધ કરવાની ખુશી બતાવે છે. સુખવંતરાય પોતે લખેલું એક પુસ્તક આ પ્રમાણે પ્રસિદ્ધ થઈ શકશે એ ખ્યાલથી ખરી હકીકત જાહેર નહિ કરતાં પોતે કર્તા તરીકે કરાર લખી આપે છે અને પછી પોતાને મળવાની મોટી રકમ રૂ. ૨૦૦૦ માંથી ધરના રંગ ફેસવી નાખી પોતે મહાન લેખક તરીકેનો ડાંગ કરી પોતાની નોકરીનું રાજીનામું આપે છે. કરાર પ્રમાણે બધાં નાણાં એને મળી રહે છે. નિખિલરાયવાળા બોટ દરિયાના તોફાનમાં ડુબી જાય છે એટલે એ પશુ ડુબી ગયા છે એમ બધાં માની કમળા કાન્તાને માટે વિચારમાં પડે છે. સુખવંતરાય બંદર તો ઘણા ખુશી થાય છે પરંતુ બહારથી પોતાની દિલગીરી બતાવી આજ્ઞાસન આપી પરિચય વધારે છે અને આખરે કાન્તાને પરણી જાય છે. નિખિલરાય નસીબના જોરે એક પાટીઆની મદદથી જીવતો રહે છે અને અન્ય ઇલાહી અન રટીમર દ્વારા ત્રણ ચાર દિવસ પછી ધિન્ડિસી જાય છે. ત્યાં એને સારવાર માટે હસ્પિતાલમાં સોંપે છે. પરંતુ એનું મગજ જડ થઈ ગયું હતું અને આગળનું કશું જ સાંભરતું નહોતું. દાકતરો પણ પ્રયત્ન કરવા છતાં એનું નિદાન બરાબર કરી શક્યા નહિ. ત્યાંથી એ એક રાત્રે નાસી ગયો અને રખડતો રખડતો પોલાન્ડ જઈ ચઢ્યો. જંગલમાં રખડતાં એક ખેડુતે એને પાળ્યો હતો અને એને હેરી નામ આપ્યું હતું. પોલાન્ડમાં સંક્રાંતિકાળ હતો. ત્યાંના સરમુખત્યાર મારશલ પિલ્સુદસ્કી પ્રમુખ હતો. એ ચરસામાં દિવાસળીના કારખાનામાં એ કામ કરતો હતો. ત્યાં લાકડાં પલાળેલું પાણી કારખાનાના ચોકમાં છંટાવતું તેથી દુર્ગંધ મારતી તેથી મથુરોએ હડતાલ પાડી અને માલિકે તેમને ખૂબ માર માર્યો. હેરીથી એ ન ખમાયું. તે એ લોકોનો સરદાર બન્યો. એને પણ ખૂબ માર પડ્યો. એટલામાં સરમુખત્યાર ત્યાં આવી ચઢ્યો. તેણે એણે બચાવ્યો અને એને પોતાની સાથે બંગલે લઈ જઈ એની સારવાર કરી. અને પછી એ હડતાલ સંબંધી એની જોડે વાતચીત કરી; તેમાં એના વિચારો પોતાના વિચારથી બહુ ઉલટા દેખી પિલ્સુદસ્કીએ એને પોતાના અમલદારો દ્વારા સરહદ બહાર કઢાવી છોડી મુક્યો. ત્યાંથી એ રૂશિયા ગયો. ત્યાં એને નોકરી મળી અને કારખાનામાં એ મહેનત દીકું કરતો હોવાથી માનીતો હતો. ત્યાંનું નવીન મથુરો જીવન એણે જોયું એટલામાં એક દિવસ રમતો દહાડો હોવાથી એ પુસ્તકાલયમાં ખેસી વર્તમાનપત્રો વાંચતો હતો ત્યાં એણે પોતે લખેલા પુસ્તકનું નામ તથા કર્તાનું નામ વાંચ્યું, એટલે એનું મગજ એકદમ જાગૃત થઈ ગયું અને એ એકદમ વેર લેવા દિલ્લેસ્તાન આવવા નીકળ્યો. મુખબ ઉતરી એ કમળાને મળવા ગયો. ત્યાં કાન્તાને છોકરાવાળી દીકી એટલે પોતાનું નામ ન આપી અનામી તરીકે સુખવંતરાયને ત્યાં ગયો.

અને ત્યાં પણ ગુપ્ત રહી બધી બાતમી મેળવી એ વેર લેવાના નિશ્ચય પર આવ્યો, અને સુખવંતરાયવાળા જ માળામાં ઓરડી રાખી તેની સાથે ધરવટ કરી; કાન્તા એને જોઈ વહેમાણ હતી, તેનું એની તરફ એવાજુ શરૂ થયું. કાન્તાને ભટ્ટ કરવાનો વિચાર આવતાં તેને એ આખરે દૂર કરી શક્યો. સુખવંતરાય જે અખબાર-હિન્દમાં નોકરી કરતો હતો ત્યાંજ અનામીને રૂ. ૭૫ ની નાયબતંત્રીની જગ્યા મળી અને તંત્રી વિભાગ તરફ એને જોઈ ગિરફતારની જગ્યા પણ એને જ મળી. એ સુખવંતરાયને ચઢાવતો ગયો અને સુખવંતરાયનું પતન તો શરૂ થયું હતું. એટલે આખરે એને રજા મળે છે. પરંતુ અનામી સંભાળી લે છે. અને સુખવંતરાય પોતાની આશાઓ ધૂળ મળતાં માંદગી સેવે છે. તે રજાના એક દિવસે કાન્તા તથા અનામીનો સંબંધ જોઈ ગુસ્સે યથા મારવા જાય છે, પરંતુ અનામી એને કાંબુમાં રાખે છે અને ખરી સ્થિતિથી વાકેફ થતાં અને અનામીને નિખિલ તરીકે કાન્તાએ ઓળખાવતાં સુખવંતરાય બહુ પરતાવો કરે છે. નિખિલ કાન્તાના સુખ તરફ નજર રાખી ત્યાંથી રાજીનામું આપી આફ્રિકા જાય છે અને તે પહેલાં કાન્તાની નાની બેન સાથે પરણે છે. એ રીતે આખરે સુખવંતરાયને મારી મળે છે.

વાર્તા બહુ રસિક આશ્ચર્યપૂર્ણ અને અનુભવપૂર્ણ છે. ભાષા ગુણવંતે આમાં રશિયા, પોલાન્ડ બાલ્કન પ્રદેશ વગેરેના અસંતોષ તથા ત્યાંની આંતરિક સ્થિતિ બહુ સફાઈબંધ અને સરસ રીતે બતાવી છે. પાત્રો પણ બહુ સારાં આલેખાયાં છે. વાચકો રસભર વાંચશે અને આનંદ અનુભવશે. છપાઈ કાગળ વગેરે સારું છે. લીલાવતી પ્રથમાળા ધણી સારાં પ્રકાશનો બહાર પાડે છે. યોગ્ય ઉત્તેજન મળે છે અને મળશે જ.

૨૬. શરદી અને સળેખમઃ—લેખક, રમણલાલ એન્જિનિયર; પ્રકાશક, લક્ષ્મીદાસ પુસ્તકાલયદાસ મલ્હી, પાનકોર નાકા અમદાવાદ; ૧૯૩૮; કાઉન ૧૬ પેજ ૬૬, પાન ૫૫; કાચું પૂરું; મૂલ્ય ૬ આના.

ભારતી સાહિત્ય સંઘની 'આરોગ્ય પ્રંધાવલિ'નું આ ૬ જી પુસ્તક છે. શરદી શાયી ચાય છે, તેના ચિન્હ ચા, તે માટે કેટલી સાવચેતી રાખવી જોઈએ, તેના ઉપાય શા, વગેરે બાબતો કર્તાએ અને ચર્ચા સારી સમજણ આપી છે. શરદી એ રોગ તથા પરંતુ રોગને દૂર કરવાનો શરીરનો પ્રયત્ન છે એમ કર્તા આધાર સદ્ જણાવે છે. આ બાબત એમણે બહુ કુશળતાપૂર્વક ચર્ચા છે. શરદીનો દરેક મનુષ્યને અનુભવ હોવાથી એ સંબંધી બધી માહિતી દરેક મેળવવી જોઈએ. શરદીમાં દાકતરી સારવાર કેવી હોય અને નૈસર્ગિક સારવાર કેવી હોય તે પણ એમણે જણાવ્યું છે. ભાષા રમણલાલ ઇન્જેનિયરના કદા દુરમન છે. એ સામે એમનો કટાક્ષ બહુ જળરો છે. હાલમાં ઇન્જેક્શન પદ્ધતિ બહુ જ પ્રચલિત છે. એ પદ્ધતિથી દાકતરોને કમાણી પણ સારી ચાય છે. એનો ઉપયોગ પંથુ છે; પરંતુ જરા જરામાં ઇન્જેક્શન લેવાં હિતાવદ્ નથી. જળોપચાર, મીઠું વગેરે ઉપચારો સામાન્ય છે. મુખ્ય તો માણસે કસરત કરી શરીરને કેળવવું અને કબજિયાત ન થાય તેની તજવીજ રાખવી એ મૂળ સિદ્ધાંત છે. ધોરાઈ માફકસર લેવાથી રોગો યશે નહિ એમ પણ એઓ જણાવે છે. પુસ્તકાલયો જરૂર ખરીદે અને પ્રચાર કરે. દરેકને આ પુસ્તક ઉપયોગી છે.

ના. ચં. દીવાનજી

નવીન કાલ અને સ્વીકાર

અનુ. નંબર	પુસ્તકનું નામ	કર્તા	પ્રકાશક અને સ્થળ	કિંમત	વિશેષ માહિતી
૧	કલાસૃષ્ટિ (જિન-રાજદાસ કૃત)	મહેતા, ઇંદુમતી અને મહેતા બૂપતરાય (અનુવાદક)	અંબાલાલ છુલા-ખીદાસ શાહ, શાહ-પુર-અમદાવાદ.	૧-૮-૦૦	'જિનરાજ' અંથમાળા પુ. ૨
૨	કલંકિત	દેસાઇ, મણિલાલ ભગવાનજી	ગૂ. અંચરલ કાર્યાલય-અમદાવાદ.	૧-૪-૦૦	તરુણ અંથ-માળા પુ. ૯
૩	વસંતકુમારી માને પ્રોફેસરની પત્ની	મોહનદાસ ભારતર	નવી રાજની કાર્યાલય કોટ-મુંબાઇ (પ્રકાશક)		વીસમી સદી અંથમાળા પુ. ૫
૪	કુનિયાનો એટલાસ	પરીખ, ચીમન-લાલજીભાઈ	ચિત્રમય હિંદ કાર્યાલય વડતાલ	૦-૭-૦૦	
૫	સચિત્ર વૃંદાવન	"	"	૦-૪-૦૦	
૬	પૂર્ણચોગનો યાન-ચોગ ભા. ૨ જો.	પુરાણી, અં. બા.	શ્રી અરવિંદ કાર્યાલય અમદાવાદ	૧-૪-૦૦	

: સ્વીકાર :

નીચેના પુસ્તકો વગેરે સાહિત્ય મળ્યું છે: સ્વીકાર હવે પછી:—

(૧) માતા કે રાક્ષસી (૨) ધર્મના ઉત્પત્તિ-વિકાસ (૩) શ્રી સમાજ વૈભવ પુ. નવસારીનો '૩૭-૩૮ નો રિપોર્ટ' (૪) શ્રી કે. બા. મહિલા પુ. નવસારીનો '૩૭-૩૮ નો વાર્ષિક રિપોર્ટ' (૫) શ્રી સમાજ સાં. પુ. ડોનાઇનું '૩૭-૩૮ નું' વાર્ષિક નિવેદન (૬) શ્રી. ભોગીલાલ ચં. સાર્વં. પુ. વડનગરનું '૩૭-૩૮ નું' વાર્ષિક નિવેદન (૭) ફોરમ (જેની સાથે 'યુગ' જોડાઈ ગયું છે) બાલભાસિક: તંત્રો: ક્રાંતિકારક: મુંબાઇ: વર્ષ બીજું, અંક બીજો: વા. લવાજમ રૂ. ૨). (૮) સર્વોદય (હિંદી ભાસિક): સંપાદક, કાકા કાસેલકર, વર્ષો: અંક ૧ લો: વાર્ષિક લવાજમ રૂ. ૩). (૯) વિદ્યાર્થી (સાપ્તાહિક): અંક ૧ લો: તંત્રી, ધી. ટો. શાહ, અમદાવાદ: વા. લવાજમ, સ્થાનિક રૂ. ૩); બદારગામ રૂ. ૪).

મહાલ પુસ્તકાલય મંડળો

રાજ્યની પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિને આગળ ધપાવવા સાર વડોદરા રાજ્ય પુસ્તકાલય મંડળે મહાલ પુસ્તકાલય મંડળો તથા જૂથ મંડળો નીમીને જે કામ ચલાવ્યું છે તે ખરેખર અભિમાન લેવા લાયક છે. અમારી હાલની જગ્યાએ નિમજૂંક થયાથી બે વર્ષ દરમિયાન ચાલુ સાથે ઑગસ્ટ મહિનામાં કરજણ તથા પાદરા મહાલ પુસ્તકાલય મંડળોની વાર્ષિક સભામાં હાજરી આપવાની અમને તક મળી. એ બંને સભાઓમાં થયેલું કામકાજ, અમારા જોવામાં જે આવ્યું તે પરથી અમને એમ લાગે છે કે આવી જ રીતે બીજાં મહાલ પુસ્તકાલય મંડળોમાં રસ લેવાતો હશે તો તે ખરેખર પ્રશંસનીય છે. બંને મહાલ મંડળોના કામકાજ ઉપરથી અમને જે અનુભવ થયો અને તે ઉપરથી જે કાંઈ સૂચનાઓ કરવા જેવી અમને જણાઈ તે આ લેખ દ્વારા જાહેર કરવાની અમારી ફરજ છે, એવું અમે માની લઈએ છીએ.

પ્રથમ તો અમે એવું કહેવા માગીએ છીએ કે મહાલ મંડળોની વાર્ષિક સભાઓમાં ખાતાના બંને અમલદારોમાંથી એકને આમંત્રણ કરવામાં આવતું નથી. આમંત્રણ આવેથી બંને જણા જાય એવું અમારો કહેવાનો હેતુ નથી; પરંતુ શિષ્ટાચારની દ્રષ્ટિએ પણ આમંત્રણ યત્ન યોગ્ય છે, અને કદાચ કોઈ અમલદાર કોઈ સભામાં હાજર રહે તો તેથી અરસપરસ લાભ થવાનો સંભવ રહે છે.

બીજી દિલ્હીરીક્ષકની વાત એવી જોવામાં આવી કે મહાલના કરખા પુસ્તકાલયના કાર્યવાહકો તેમ જ ઇતર ગૃહસ્થો એ સભામાં રસ લેતા નથી, આ વાત મહાલ પુસ્તકાલય પરિષદે પણ સાબીત કરી આપે છે. ખરેખર કરખા પુસ્તકાલયના કાર્યવાહકોએ જ પોતાના મહાલની પુસ્તકાલયપ્રવૃત્તિ તરફ વિશેષ ધ્યાન આપવાની ખાસ જરૂર છે.

કરજણ મહાલ પુસ્તકાલય મંડળે મહાલનાં તમામ પુસ્તકાલયોનાં કારેલાં પુસ્તકો એક જ સ્થળે બંધાવવા બદલની યોજનાનો ઠરાવ પસાર કર્યો, તે ઠરાવ બહુ મહત્વનો છે. પુસ્તકઅંધામણની રકમ પુસ્તકાલયો પોતાના બજેટમાં મંજૂર કરાવી લે છે પરંતુ તેનો જે તે વખતે અને યોગ્ય ઉપયોગ થતો નથી, એવી ઘણી ફરિયાદો આવે છે. ઉપર જણાવેલા ઠરાવને અમલમાં મૂકવાથી આવી ફરિયાદો ઉપર અંકુશ રહેશે.

પાદરા મહાલ પુસ્તકાલય મંડળના મંત્રીએ પોતાના નિવેદનમાં જાહેર કયું કે કેટલાંક પુસ્તકાલયોમાં વાચકોનું રજીસ્ટર રાખવામાં આવતું નથી. આ વાત રાજ્યના બીજાં પુસ્તકાલયોને લાગુ પડતી હોય તો તે વસ્તુ ઇન્જવાબગ નથી. આશા છે કે જે તે પુસ્તકાલય હવેથી પોતાના ધોરણે પ્રમાણે જોઈતાં રજીસ્ટરો જરૂર રાખશે.

હીરક મહોત્સવના વર્ષે શાળાવાળાં પુસ્તકાલય વિનાનાં, ગામોમાં વાચનાલયો ખોલવામાં આવ્યાં, પરંતુ તે વાચનાલયો ચાલુ છે કે નહિ તે જોવું જોઈએ, અને ચાલુ નહિ હોય તો તેમને ચાલુ રાખવાની ફરજ જે તે મહાલ મંડળની છે. નવીન પુસ્તકાલયો ખોલવા ખાખત ઠરાવો થાય છે, પરંતુ એક વખતે ઉઘડી ગયેલી સંસ્થાઓ કે.કે. પણ કારણે અંધ

મહાલ પુ૦ મંડળોની વાર્ષિક સભાઓ

(અમરેલી પ્રાંત)

(૧) અમરેલી:—તા. ૨૧-૮-૩૮ ના રોજ શ્રીમાન મોહનલાલ વીરજીભાઈના અધ્યક્ષપદે મળી, જેમાં ગત વર્ષનું નિવેદન રજુ થઇ નવીન વર્ષ માટે વ્યવસ્થાપક મંડળની ચૂંટણી, બજેટ, નાનાં પુસ્તકાલયોને બજેટના કામે રૂ. ૩) સુધીની મદદ આપવા બાબત, શિષ્ટવાચનની પરીક્ષા લેવા તથા ખાન ખાદી ભંડારમાંથી પુસ્તકો ખરીદવા બાબત-વગેરે મળી કુલ ૮ ઠરાવો થયા. રાજ્ય પરિષદ હાલના સંજોગોમાં અમરેલી મહાલમાં ભરાય તેમ લાગતું નથી એમ પણ ઠરાવાયું.

(૨) દામનગર:—તા. ૧૪-૮-૩૮ ના રોજ સભા મળી જેમાં ગત વર્ષના અહેવાલ હિસાબ રજુ થયા બાદ નવીન વર્ષ માટે વ્યવસ્થાપક મંડળની તથા પ્રાંત મંડળના પ્રતિનિધિઓ તરીકે રાજકોટ પુ૦ ના મંત્રી રા. હમીરજી જીવાભાઈ, તથા દામનગર કરબા પુ૦ ના મંત્રી રા. જેથંકર લાલજીની ચૂંટણી થઇ, તેમનો તેમ જ પ્રચારક રા. નંદલાલ પુ૦ ત્રિવેદીનો પ્રાંત સભામાં જવાનો ખર્ચ મહાલ મંડળ ખાતે પાડવાનું ઠરાવાયું.

(૩) ધારી:—તા. ૨૮-૮-૩૮ ના રોજ રા. રા. જ. પુ. જોશીપુરાના પ્રમુખપદે ભરાઇ, તેમાં ગત વર્ષનો અહેવાલ હિસાબ રજુ થઇ મંજુર રખાયા બાદ જે પુસ્તકાલયનાં બજેટ નિવેદન મોકલાયાં ન હોય તેમને તેમ કરવાની તાકીદ અપાઇ, શિષ્ટ વાચનની પરીક્ષા માટે 'વીર શિવાજી'નું પુસ્તક ઠરાવી તેને માટે તથા મહાલ પરિષદ ભરવા માટે સમિતિઓ નિમાઇ, વ્યવસ્થાપક મંડળ નવીન વર્ષ માટે ચૂંટાયું. પ્રાંત મંડળના પ્રતિનિધિ તરીકે સરસીઆ પુ૦ ના મંત્રી રા. મણિશંકર ભીમજીને મોકલવાનું ઠરાવ્યું. હિસાબમાં બતાવ્યા પ્રમાણે સાલ આખરે સીલક રૂ. ૧).

(૪) રતનપુર:—તા. ૧૪-૮-૩૮ના રોજ સભા મળી, જેમાં રતનપુર, તુવાગામ તથા મેવાસાના મંત્રીઓ હાજર હતા. કુલ ૭ ઠરાવો થયા, જેમાં નિવેદન તથા બજેટો મોકલી આપવાની તાકીદ કરાઇ, વર્ગીકરણ કરી નાખવાની, લલામણુ થઇ, સ્ત્રીઓ અને બાળકોમાં સ્વચ્છતા મારફત વાચનપ્રચાર વધારવાની, તથા પર્વણીદિન ઉજવવાની લલામણુ કરાઇ. પ્રાંત મંડળ ખાતે પેટા મહાલના મંત્રીઓ પૈકી વધારે મતે પસંદ કરી તેને મોકલવાનું તથા તેનો ખર્ચ મહાલ મંડળમાં પાડવાનું ઠરાવાયું.

(૫) ગણદેવી:—તા. ૨૧-૮-૩૮ ના રોજ ધનેરાં પુ૦ ના મંત્રી રા. કસનજી ખુશલભાઈ નાયકના પ્રમુખપદે ભરાઇ, જેમાં હેવાલ હિસાબ રજુ થયા બાદ કુલ ૭ ઠરાવો પસાર થયા. તે પૈકી ગણદેવી પુ૦ ના અંચાલે મહાલના દરેક જૂથની વાર્ષિક સભાઓ ભરાવવાના તથા માનદ પ્રચારક તરીકે કામ કરવાના, અને મહાલ પરિષદ ભરવાના ઠરાવો મુખ્ય હતા. રાજ્ય પરિષદ ભરવાનું શક્ય નથી. પ્રાંત મંડળના પ્રતિનિધિઓ તરીકે મહાલ મંડળના મંત્રી ઉપરાંત વડોદી તથા અંબેદી પુ૦ ના મંત્રીઓની ચૂંટણી થઇ. સાલ આખરે સીલક, હિસાબમાં બતાવ્યા પ્રમાણે રૂ. ૪૧-૧૨-૦.

(નવસારી પ્રાંત)

(૬) નવસારી:—સભા તા. ૨૧-૮-૩૮ ના રોજ રા. રા. નવસારી મહાલ વહીવટદાર સાહેબના પ્રમુખસ્થાને મળી, જેમાં ગત વર્ષના અહેવાલ હિસાબ રજુ થયા બાદ કુલ ૧૧ ઠરાવો થયા. તે પૈકી મોગેલાં પુસ્તકો મોકલવામાં આવતાં નથી, વહેલાં મળતાં નથી, તથા પત્રો માસિકો પણ લાંબે ગાળે મળે છે એવી પુ. સ. સ. મંડળ સામે ફરિયાદ કરતા ત્રણ ઠરાવો ઉપરાંત વર્ગીકરણ કરી નાખવા સંબંધી, ગ્રામ પંચાયત મદદની રકમ ઓગસ્ટમાં મળી જાય તેવી તજવીજ થવા સંબંધી, તથા શિષ્ટ વાચનની પરીક્ષા સંબંધીના ઠરાવો મુખ્ય હતા. વ્ય. મં. ની ચૂંટણી થઈ તથા નવા વર્ષ માટે બજેટ મંજૂરી અપાઈ. સાલ આખરે શીલક, હિસાબમાં દર્શાવ્યા પ્રમાણે, રૂ. ૫૦-૯-૬.

(૭) મહુવા:—તા. ૨૮-૮-૩૮ ના રોજ સભા બરાબ તેમાં ૧૧ મંત્રીઓ હાજર હતા. કામકાજમાં રા. પુ. મંડળનો સરકયુલર વંચાણમાં લેવાઈ તેની કલમવાર ચર્ચા થઈ ઠરાવાયું કે નિવેદનો મોકલાઈ ગયાં છે, બજેટો મોકલવા રૂબરૂ સૂચના કરાઈ છે, પુસ્તકપસંદગી ને ખરીદીની યોજનામાં સામેલ થવા કોઈ તૈયાર નથી, રાજ્ય પરિષદને નોતરવાનું શક્ય નથી, યાજ્ઞાવાળું કોઈ પણ ગ્રામ પુ. ચા વાચનાલય વિનાનું નથી, પરીક્ષાની યોજના વિચારાઈ શકે તેમ નથી, કોઈ જૂથમંડળે સભા બારી નથી, શિક્ષણવર્ગની આવસ્થકતા નથી. ગત વર્ષનો અહેવાલ હિસાબ મંજૂર રખાયો તથા પ્રાંત મંડળના પ્રતિનિધિ તરીકે શેઠપુર, ઝેરવારા, મહુવા તથા કાનીના મંત્રીઓને હાજર રહેવાનું ઠરાવાયું. (મજકુર મહાલ મંડળે નોંધ લેવી ઘટે કે બે જ પ્રતિનિધિઓ મોકલી શકાય, ૪ નહિ.)

(૮) માંગરોળ:—સભા તા. ૨૧-૮-૩૮ ના રોજ બરાબ. તેમાં ગયા વર્ષના હેવાલ-હિસાબની રજુઆત ને મંજૂરી ઉપરાંત કુલ ૧૧ ઠરાવો થયા. તે પૈકી કાલવણીની રકમ વખતસર મળવા બાબત, મહાલનાં સર્વ પ્રસ્તકાલયોનાં પુસ્તકો છૂટક છૂટક ન મોકલતાં એક પારસલમાં મોકલવા બાબત, તથા ૧૯૩૭-૩૮ સાલનાં પુસ્તકો હજી ન મળવા બદલ અસંતોષ જાહેર કરવા બાબતના ઠરાવો મુખ્ય હતા. સાલ આખરે બચત શીલક રૂ. ૦-૧૧-૦, હિસાબમાં દર્શાવ્યા પ્રમાણે.

(મહેસાણા પ્રાંત)

(૯) ઠાંડી:—સભા તા. ૧૪-૮-૩૮ ના રોજ મહાલ યાજ્ઞાધિકારીના પ્રમુખસ્થાને બરાબ. હાજરી ઘણી સારી હતી. નિવેદન તથા હિસાબ રજુ થયાં ને મંજૂર રખાયાં. નવીન વર્ષ માટે કાર્યવાહક મંડળ નિર્માયું. તે પછી બીજા ૮ ઠરાવો થયા, જેમાં જૂથમંડળોમાં યાજ્ઞાનાં સેન્ટરો મુજબ દુરસ્તી કરવાના તથા મેડા ગામે યાજ્ઞા નથી પણ ગામમાં હિસાબ છે ને રકમ તૈયાર છે તો તેને પુસ્તકાલય કે વાચનાલયને લાભ આપવાની બહામણના ઠરાવો મુખ્ય હતા. મહાલ પૂરતી શિષ્ટવાચનની પરીક્ષાની યોજનાનો ઠરાવ પણ પાછળથી સ્વીકારાયો. હિસાબમાં જણાવ્યા પ્રમાણે સાલ આખરે શીલક રૂ. ૭-૭-૬.

(૧૦) ખેડાણુ:—તા. ૨૧-૮-૩૮ ના રોજ મહાલ શાળાધિકારીના પ્રમુખ-પદે સભા ભરાઇ જેમાં ૧૫ સભ્યો હાજર હતા. ચાલેલા કામકાજમાં વાર્ષિક નિવેદન વંચાણુમાં લેવાઇ મંજૂર કરવામાં આવ્યું, નવીન વર્ષ માટે કાર્યવાહકોનો ચૂંટણી થઇ, ૧૯૩૭-૩૮ માં જૂથમંડળોએ કરેલો ખર્ચ રૂ. ૧૩-૫-૬ મંજૂર રાખી અંદા કરવાનું ઠરાવાયું, વિદ્યાર્થીઓ માટે શિષ્ટ વાચનની પરીક્ષા યોજવા સારૂ રૂ. ૧૦) તથા ગત વર્ષની પરીક્ષાના ખનામ સારૂ રૂ. ૯) ની મંજૂરી અપાઇ, અંબાવાડાના નવીન પુઠ ને રૂ. ૫-૭-૦ કંટીજન્ટ સારૂ આપવાનું મંજૂર કરાયું, માનદ પ્રચારક તરીકે રા. અમથાભાઇ કકુરામ ત્રિવેદીની નિમણૂક બહાલ રખાઈ.

(૧૧) ચાણુસમાં:—તા. ૨૧-૮-૩૮ ના રોજ મહાલ શાળાધિકારીના પ્રમુખપદે ભરાઇ, જેમાં તાલુકાના મંત્રી બાઇઓ ઉપરાંત કરબા પુ. ના પ્રતિનિધિઓ તથા બહુચરાજી વિભાગના મહાલ શાળાધિકારી પણ હાજર હતા. હિસાબ-હેવાલ વંચાણુમાં લેવાઇ મંજૂર રખાયા તથા નવીન વર્ષ માટે વ્ય. મંડળની ચૂંટણી થઇ. પ્રાંત મંડળના પ્રતિનિધિ તરીકે રા. નાનજીભાઇ તથા રા. કૃષ્ણલાલ બી. દલાલની પસંદગી થઇ, બાકી રહેતાં કારોડ તથા બીચક ગામેએ પુસ્તકાલયો ખોલવા જરૂરી રકમ એકત્ર કરાવવા મે. વહીવટીર સાહેબ વગેરેને વિનંતી કરવામાં આવી. શિષ્ટ વાચનની પરીક્ષાની ભલામણ કરાઇ, પ્રાંત મંડળ પાસે રૂ. ૧૦) ની વધુ મદદ મેળવવાની માંગણી રજૂ કરવાનું ઠરાવ્યું, પુસ્તકાલયોને જોઇતો લાકડી સામાન મહાલમાં જ તૈયાર કરાવી લેવાની પરવર્તિગી મેળવવાનું ઠરાવાયું. શીલક વર્ષ આખરે રૂ. ૧-૭-૦.

(૧૨) પાટણુ:—સભા તા. ૨૮-૮-૩૮ ના રોજ રા. રા. મહાલ વહીવટદાર સાહેબના પ્રમુખપદે ભરાઇ, જેમાં મહાલ શાળાધિકારી, બે સ્થાનિક શાળાઓના હેડ-માસ્તરો ઉપરાંત પચીસ ગામેના પ્રતિનિધિઓ હાજર હતા. કામકાજમાં ગત વર્ષના અહેવાલ હિસાબ તથા નવીન વર્ષનું બજેટ મંજૂર કરવામાં આવ્યાં. રૂની, એંદણ તથા ડેર ગામેએ નવીન પુસ્તકાલયો ખોલાવવા અડધી રકમ મહાલ મંડળ તરફથી આપવા બાબત, તથા પુસ્તકાલય પરિષદ ભરવા બાબત વગેરેના ૮ ઠરાવો થયા. પ્રાંત મંડળના પ્રતિનિધિ તરીકે મહાલ મં. ના મંત્રી રા. ચંકરલાલ બાણુભાઇ વ્યાસ તથા રૂવાવીના મંત્રી રા. જમનાથ સુતીલાલની પસંદગી કરાઇ. સાલ આખરે શીલક, હિસાબમાં દર્શાવ્યા પ્રમાણે રૂ. ૨૬-૨-૦.

(૧૩) વિજયપુર:—કારમના અભાવે તા. ૧૪ મીએ મુસ્તવી રખાયલી સભા તા. ૨૮-૮-૩૮ ના રોજ ઉ. વિ. મહાલ શાળાધિકારીના પ્રમુખપદે ભરાઇ, જેમાં ૭ જૂથમંડળોના ૧૨ પ્રતિનિધિઓ હાજર હતા. કામકાજમાં ગત વર્ષનો હિસાબ મંજૂર રખાયો, નવા વર્ષનું કાર્યવાહક મંડળ ચૂંટાયું. પ્રાંત મંડળના પ્રતિનિધિ તરીકે મહાલ મંડળના મંત્રી તથા લોદા સા. પુ. ના મંત્રીની પસંદગી થઇ, પ્રચારક નીમવાનું ઠરાવાયું, મહાલ મંડળની શીલક પોસ્ટલ સેર્વિસ બેંકમાં ચૂકવાનું ઠરાવ્યું, મહાલ પરિષદ ભરવાનું તથા હાજર રહેલા સભ્યોને પ્રવાસખર્ચ અંદા કરવાનું ઠરાવાયું. વર્ષ આખરે શીલક, હિસાબમાં જણાવ્યા પ્રમાણે રૂ. ૧૫૨-૧-૩.

(૧૪) વિસનગર:—તા. ૨૧-૮-૩૮ ના રોજ રા. રા. મહાલ વહીવટદાર

સાહેબના પ્રમુખપદે સભા ભરાઈ, જેમાં ૭ જૂથ મંડળોના પ્રતિનિધિઓ ઉપરાંત કર્યા પુ. ના પ્રમુખ ને મંત્રીઓ તેમજ રા. પ્રભુદાસ વઝીલ પણ હાજર હતા. ચાલેલા કામકાજમાં વાર્ષિક નિવેદન તથા હિસાબ રજુ થયાં ને મંજૂર રખાયાં. નવા વર્ષ માટે વ્ય. મં. ટ્યુટાલુ. બાકી રહેતાં શાળાવાળાં ૪ ગામેએ પુસ્તકાલયો ઉઘાડવાની તજવીજ કરવા, તથા શિષ્ટ વાચનની પરીક્ષાની યોજના દીરાળી વેકેશનમાં કરવા સાર સમિતિઓ નિમાઈ. હિસાબ જોઈએ તેવો રપષ્ટ નથી. એમાં જણાવ્યા પ્રમાણે રૂ. ૬-૦-૩ નો વધુ ખર્ચ થયો છે.

(૧૫) સિદ્ધપુર:—તા. ૨૧-૮-૩૮ના રોજ સભા ભરાઈ, તેમાં અહેવાલ હિસાબ રજુ થયા બાદ ૬ ઠરાવો થયા; માનદ પ્રચારક તરીકે રા. હિંમતરામ પ્રભુરામની માગણી બહાલ રખાઈ, પ્રાંત મંડળમાં બ્રાહ્મણવાડાના રા. ખોડાભાઈ, તથા મહેરવાડાના રા. ચીમનલાલ મનસુખરામને મોકલવા ઠર્યું. હિસાબમાં જણાવ્યા પ્રમાણે સાલ આખરે શીલક રૂ. ૩-૫-૩ છે.

(૧૬) હારીજ:—માત્ર દુકં નિવેદન આવ્યું છે. તે પરથી જમણપુર પુ. નું અજેટ ત્રણેક વર્ષથી નહોતું આવતું તે બતાવવાની તજવીજ કર્યાનું, તથા વાચનનાં સાધન વગરનાં ગામેએ પુસ્તકપેટીઓ મોકલવાનું કામ થયું હોવાનું જણાય છે. શીલક વર્ષ આખરે રૂ. ૬-૧-૦ છે. મહાલ પરિષદ આલુ સપ્ટેમ્બરના છેલ્લા અઠવાડિયામાં ભરવાનું ઠરાવ્યું છે.

(વડોદરા પ્રાંત)

(૧૭) કરજણ:—તા. ૧૪-૮-૩૮ ના રોજ રા. મહાલ શાળાધિકારીના પ્રમુખપદે કરજણ પુ. ના મકાનમાં સભા ભરાઈ. તેમાં પુસ્તકાલયોના પ્રતિનિધિઓ ઉપરાંત ખાતાના મદદનીશ વ્યવસ્થાપક સાહેબ ને રાજ્ય તથા પ્રાંત પ્રચારકો પણ હાજર હતા. ચાલેલા કામકાજમાં ગત વર્ષના અહેવાલ હિસાબની રજુઆત બાદ રા. સહકારી ઓડિટર, રા. ડૉ. છોટુભાઈ, મે. રાંગજેકર સાહેબ તથા સભાના પ્રમુખ સાહેબનાં પ્રસંગોચિત પ્રવચનો થયાં હતાં. કંડારી પુ. ના મંત્રી રા. ચંકરભાઈએ પોતાનો અનુભવ વર્ણવ્યો હતો. એકંદર ૮ ઠરાવો થયા, જેમાં પ્રાંત મંડળમાં કરજણ પુસ્તકાલય તરફથી રા. મંગળભાઈ જે. પટેલને, તથા બચ્ચરના મંત્રીને મોકલવાનો, યુ. વ. સો. નાં ભેટ પુસ્તકો પહોંચાડવા બદલ ૦-૪-૦ સંસ્થાઓ પાસેથી વસુલ કરી તે રકમ શિષ્ટ વાચનની પરીક્ષા ખાતે ખર્ચવાનો, ફાટી ગયેલાં પુસ્તકો મહાલ પુ. મંડળ મારફત મહાલનાં બધાં પુસ્તકાલયો બંધાવે તેવો, શિષ્ટ વાચનની પરીક્ષા માટે સમિતિ નીમવાનો, નવીન વર્ષનું કાર્યવાહક મંડળ નીમવાનો, હાલનાં જૂથો રદ કરી શાળાનાં સેન્ટર પ્રમાણે રાખવાનો, તથા રાજ્ય પરિષદ માટે રજુપુરની માગણીને અનુમોદન આપવાનો એ ઠરાવો મુખ્ય હતા. સાલ આખરે શીલક, હિસાબમાં બતાવ્યા પ્રમાણે, રૂ. ૧૩-૧૨-૦.

(૧૮) તિલકવાડા:—પુસ્તકાલયવાળાં ગામે થોડાં ને આધે આધે અંધેલાં હોવાથી સભા ભરવાનું શક્ય નથી હિસાબ મોકલવાનું જણાવ્યું છે; પણ તે મળ્યો ન હોવાથી ફરી મોકલી આપવા મંત્રીજીને વિનંતિ છે.

(૧૯) પાદરા:—તા. ૨૧-૮-૩૮ ના રોજ રા. વિ. મહાલ શાળાધિકારીના પ્રમુખપદે સભા ભરાઈ. તેમાં પુસ્તકાલયોનાં પ્રતિનિધિઓ ઉપરાંત પુ. ખાતાના મદદનીશ વ્યવસ્થાપક ને રાજ્યપ્રચારક હાજર હતા. ચાલેલા કામકાજમાં ગત વર્ષનાં

નિવેદન તથા હિસાબની રજુઆત બાદ નવા વર્ષ માટે ઠર સમ્યોનું વ્ય. મં. નિમાયું, પ્રાંત મંડળ માટે બે પ્રતિનિધિઓ નક્કી કરવામાં આવ્યા, બાકી રહેલાં દશ ગામોએ પુસ્તકાલયો ખોલવાની તજવીજ કરવા જે તે જય મંડળોને જાણમણુ કરવામાં આવી ને તેમના પ્રયત્નોમાં મદદ કરવા એક સમિતિ નિમાઇ. મહાલ માટે શિષ્ટ વાચનની પરીક્ષાનો ઠરાવ સભામાં જોડી ગયો, પણ મહાલ શાળાધિકારી સાહેબની સમજૂતીથી પરીક્ષાની યોજના કરવાનું પાછળથી નક્કી થયું. સાલ આખરે શીલક, હિસાબમાં બતાવ્યા પ્રમાણે, રૂ. ૧૩૭-૧૨-૬. નવીન પુસ્તકાલય માટે રકમ ભેગી કરનારાં ગામોને રૂ. ૧૦) જેટલી મદદ આપવાનું પણ ઠરાવાયું છે.

(૨૦) પેટલાઈ :—તા. ૨૧-૮-૩૮ ના રોજ બપોરે ૧ વાગે કર્યા પુ. ના મકાનમાં સભા મળી. તેમાં વાર્ષિક નિવેદન ને હિસાબની રજુઆત યજ્ઞ મંજૂર રખાયાં, નવા વર્ષ માટે રૂ. ૩૦૦) નું બજેટ નક્કી કરાયું તથા વ્યવસ્થાપક મંડળ સુંદાયું. મહાલ પરિષદ ગાડા મુકામે ભરવાનું ઠરાવાયું, નોકરપગાર ખાતે રૂ. ૯૦) નો વધુ ચૂંટણી ખર્ચ મંજૂર કરવામાં આવ્યો. મહાલ પ્રચારક તરીકે રા. શિવાભાઈની નિમણૂંક ચાલુ રાખવાનું ઠરાવ્યું. સાલ આખરે મૂડી, હિસાબમાં દર્શાવ્યા પ્રમાણે, રૂ. ૩૩૪૩-૧૧-૮.

(૨૧) ભાદરણ :—તા. ૧૪-૮-૩૮ ના રોજ મુલતવી રહેલી સભા તા. ૪-૯-૩૮ ના રોજ ભરાઈ, જેમાં નવેવીન વર્ષ માટે વ્ય. મંડળની ચૂંટણીનો, પ્રાંત પુ. મંડળમાં ભાદરણ કર્યા પુ. ના મંત્રી રા. સોમાભાઈ વિ., તથા રણોલીના મંત્રી રા. ભાઈલાલભાઈ કિ. ને પ્રતિનિધિ તરીકે મોકલવાનો, રાજ્ય મંડળ તરફ યોજાતી શિષ્ટ વાચનની પરીક્ષાનો લાભ લેવાનો તથા તે માટે પુસ્તકો મહાલ મંડળે પુરાં પાડવાનો, મોટી શેરડી ગામને નવીન પુ. માટે અપાયેલી રૂ. ૫૦)ની મદદ બહાલ રાખવાનો એમ કુલ પાંચ ઠરાવો થયા. સાલ આખરે શીલક, હિસાબમાં જણાવ્યા પ્રમાણે રૂ. ૮૧-૧૦-૦.

(૨૨) વડોદરા :—તા. ૨૧-૮-૩૮ ના રોજ મહાલ શાળાધિકારી શ્રી. દેવચંદ. ભાઈ રામજીના પ્રમુખપદે પુ. સ. સ. મંડળની ઓફિસમાં ભરાઈ, જેમાં ગત વર્ષનું નિવેદન તથા હિસાબ રજુ થઈ મંજૂર રખાયા બાદ, બાકી રહેલાં પુસ્તકાલયોનાં નિવેદન-બજેટો સવેળા મોકલાઈ જાય તેવી તજવીજ કરવાની જૂથ મંડળોને જાણમણુનો, મહાલના વિદ્યાર્થીઓ માટે 'વીર વિઠ્ઠલભાઈ' એ પુસ્તકની પરીક્ષા રાખવાનો, માનદ પ્રચારક તરીકે માણેજીવાળા રા. છોટાભાઈ રાવજીભાઈ પટેલની નિમણૂંક કરવાનો, તથા નવીન વર્ષનું વ્ય. મં. ચૂંટવાનો એમ ૪ ઠરાવો થયા. પ્રાંત મંડળના પ્રતિનિધિ તરીકે મહાલ મંડળના મંત્રી શ્રીયુત ચીમનભાઈ હ. અમીન, તથા જાણીતા શ્રીયુત રાવજીભાઈ નાથાભાઈ અમીન સુંદાયા. શીલક સાલ આખરે, હિસાબમાં બતાવ્યા પ્રમાણે, રૂ. ૧૩-૧૩-૯.

(૨૩) વાઘોડિયા :—તા. ૨૮-૮-૩૮ ના રોજ સભા મળી ને તેમાં વાર્ષિક અહેવાલ હિસાબને મંજૂર રાખવાનો, નવીન વર્ષ માટે વ્ય. મંડળ ચૂંટવાનો, પ્રાંત-મંડળ માટે શ્રી. મંજળદાસ પટેલ તથા શ્રી. કુબેરભાઈ ચૌહાણને પ્રતિનિધિ ચૂંટવાનો, તથા ૧૦ સંસ્થાઓનાં આવેલાં બજેટો ખાતા તરફ મોકલવાનો અને ન આવેલાંઓને તેમ તરત જ કરી દેવાની જાણમણુના ઠરાવો થયા.

(૨૪) શિનોર:—સભા તા. ૨૧-૮-૩૮ ના રોજ ભરાઇ. ગત વર્ષનાં નિવેદનને હિસાબની રજુઆત ને મંજૂરી બાદ નવીન વર્ષ માટે વ્ય. મં. ચૂંટણી, પુસ્તકાલયોની તપાસણીની વહેંચણી, વિદ્યાર્થીઓ તેમજ શિક્ષકો માટે પરીક્ષાઓની યોજના, અને વર્ગદીક્ષણ સંબંધી કરાવે ચલાવે. પ્રાંત મંડળના પ્રતિનિધિ તરીકે રા. નટવરલાલ ગી. શાહ, અને છાત્રબોધના રા. હરગોવિન ગરોત્તમભાઈ ચૂંટાયા.

(૨૫) સંખેડા:—સભા તા. ૧૪-૮-૩૮ ના રોજ રા. રા. મહાલ વહીવટદાર સાહેબના પ્રમુખપદે ભરાઇ. તેમાં વાર્ષિક અહેવાલ, હિસાબની રજુઆત ને મંજૂરી પછી નવી સાલનું વ્ય. મંડળ નિમાયું, મહાલ મંડળના નિયમોને મુસદ્દો તૈયાર કરી આવતી સભામાં રજુ કરવાનું કરાવ્યું, મહાલ માટે શિષ્ટ વાચનની પરીક્ષા તા. ૨૫-૮-૩૮ ના દિવસે લેવાનું કરાવાયું, તથા માનદ પ્રચારક તરીકે પા. જેમંગભાઈ ગરબડભાઈને દર માસે ઓછામાં ઓછા બે દિવસો કામગીરી રમળા મળવાની બલામણુ કરાઇ. સાલ આખરે શીલક તથા દેહણું, હિસાબમાં જણાવ્યા પ્રમાણે, રૂ. ૫૩-૧૪-૦૦.

(૨૬) સાવલી:—તા. ૨૧-૮-૩૮ ના રોજ સભા ભરાઇ. એમાં ૧૬ કરાવે કરવામાં આવ્યા, જેમાં કાયમ ફંડ સંબંધી ખાતાની સૂચના નં. ૪૨૩ સને ૩૭-૩૮ માંની આદેશ કરવા સંબંધી, આગાપત્રિકા સર્વ પુસ્તકાલયોને વિના મૂલ્યે મળવા બાબત, ગ્રામ પંચાયતની મદદ અવરજી મેળે તેવું ધોરણ ચલાવવા બાબત, નિવેદન બજેટ તત્કાળ મોકલી દેવા બાબત, બાકી રહેતાં ૧૦ ગામોએ પુસ્તકાલયો ખોલવાની તજવીજ કરવા વગેરે બાબતોના ૧૬ કરાવે ચલાવે હતા. શીલક બાકી વર્ષ આખરે રૂ. ૨૦-૧૩-૩ હિસાબમાં બતાવ્યા પ્રમાણે.

(અમરેલી પ્રાંત)

(૨૭) કેડીનાકર:—તા. ૪-૮-૩૮ ના રોજ સભા ભરાઇ. તેમાં કુલ પાંચ કરાવે ચલાવે, જેમાં જૂથ નવેસર નક્કી કરવા બાબતનો કરાવ મુખ્ય હતો. શિલક વર્ષ આખરે રૂ. ૧૬-૧-૦, હિસાબમાં બતાવ્યા પ્રમાણે.

[અનુસંધાન પ. ૫૪૪ નું]

યાય એ પ્રચલવાજેગ નથી. સંજોગવશાત્ એકાદ વર્ષ એકે નવું પુસ્તકાલય ખોલાયા વગર જવું હોય તોપણ એકે વાચનાલય બંધ ન થઇ જાય તે તરફ દરેક મહાલ મંડળે ધ્યાન આપવાની ખાસ જરૂર છે.

પોતાના મહાલમાં જે પુસ્તકાલયો કે વાચનાલયો ચાલુ હશે તે સુવ્યવસ્થિત કરવાની જે તે મહાલ મંડળની ફરજ છે. માત્ર એવી સંસ્થાઓનો આકેડે વધારવા ઉપર જ ધ્યાન નહિ આપતાં જે સંસ્થાઓ છે તેમને વધુ સંગીત જનાવવી જોઇએ. તે માટે જરૂર પ્રમાણે માનદ પ્રચારકો નીમાવાની આવશ્યકતા છે. કેટલાંક મહાલ મંડળોએ તેવી તજવીજ કરેલી છે, પરંતુ એવા માનદ પ્રચારકોથી પછી જોઇએ તેવું સારું કામ થઇ શકતું નથી એવો અમારો અનુભવ છે.

આથી છે કે ઉપર લખેલી અમારી સૂચનાઓનો જે તે મહાલ પુસ્તકાલય મંડળ યોગ્ય તે વિચાર કરી અમલ કરશે.

કે. મં. રાંગજીવર
મદદનીશ વ્યવસ્થાપક

પુસ્તકાલયોની તપાસણી

નીચેના પ્રચારકોએ જણાવેલી મુદત દરમ્યાન નીચેનાં સ્થળોની મુલાકાત લઈ પુસ્તકાલયોની તપાસણી, વ્યવસ્થા, વર્ગીકરણ તથા પ્રચારની કામગીરી બજાવી છે:—

૧. વડોદરા પ્રાંત પ્રચારક રા. છગનભાઈ મથુરભાઈ પટેલ:—ઑગસ્ટ માસમાં : પાદરા મહાલનાં (૧) હુસેપુર (૨) મેઢાદ (ઉધાપથી બગડેલાં પુસ્તકો ફર થવાની જરૂર) (૩) ચોરપુર (નિશાળ ઉઠી જવાથી પુસ્તકાલયની થયેલી દુર્દશા પર લાગતાવળગતાઓએ તત્કાળ ધ્યાન આપવાની જરૂર) (૪) આમળા (ખાનગી ગૃહસ્થને ત્યાં કાયમ ફંડના રૂ. ૨૬૨૫ છે તે ઉપાડી લેવાની જરૂર) (૫) સરસવણી (૬) સેઝકુવા (૭) પીપળા (૮) લતીપુરા (૯) ધાપજ (૧૦) ગોરિયાદ (૧૧) ચાણુમદ (૧૨) દરાપુરા (૧૩) સોખડાખુદ (૧૪) સાંગમા (૧૫) તાજપુરા (૧૬) ગણપતપુરા (૧૭) મોલા (૧૮) સાદરા (૧૯) કંદા (કા. ફ. ના રૂ. ૧૨૧૫ ખાનગી ફંડાણે છે તેની ચોકસાઈ થવાની જરૂર) (૨૦) અંબાડા (૨૧) જલાલપુર (૨૨) રાણપુરા (બાલસાહિત્ય ખરીદવાની ભલામણ) (૨૩) કલ્યાણકુદ (૨૪) પાટોદ.

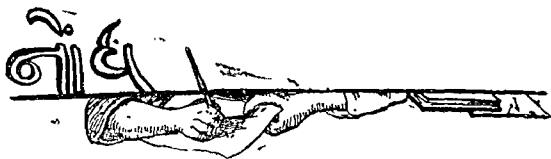
૨. વડોદરા મહાલ પ્રચારક રા. મંગળભાઈ જેઠાભાઈ પટેલ:—જુલાઈમાં : (૧) બાજવા (૨) કરચીઆ (૩) કોયલી (૪) જાણી (૫) ઉડેરા (૬) વડલા (૭) સમીયાલા (૮) મકરપુરા (૯) ધનીયાવી (૧૦) ભાપલી (૧૧) ખીલ (૧૨) કલાલી (૧૩) પદમલા (૧૪) આગેડ.

૩. સાવલી મહાલ માનદ પ્રચારક રા. સોમાભાઈ ગુરખડભાઈ:—ઑગસ્ટમાં: (૧) ઈંદાડ (૨) સંઢાસાલ (૩) વાલાવાવ (૪) ડેસર (૫) ગાંગડીઆ.

૪. ચાણુમદ મહાલ માનદ પ્રચારક રા. નાનજીભાઈ જેઠીદાસ પટેલ:—ઑગસ્ટમાં: (૧) ધરમોડા (૨) ધાણોધરડા (વર્ગીકરણ થઈ જવાની જરૂર.)

૫. ખાંભા મહાલ માનદ પ્રચારક રા. જગજીવન વાઘજી પંડ્યા:—ફેબ્રુઆરીમાં: (૧) પાતણીઆ.

પ્રચારક ભાઈઓએ રૂબરૂમાં આપેલી સૂચના—સમજૂતીનો બનતી ત્વરાએ અમલ કરી દેવાની મંત્રીભાઈઓને ભલામણ !

વડોદરા રાજ્ય

ફેરણી:—રાજ્યનાં પ્રાંત, કર્ખા તથા મામપુસ્તકાલયોની 'વ્યવસ્થા તથા તપાસણીની જવાબદારી અત્યાર સુધી મદદનીશ વ્યવસ્થાપક સાહેબને શિર હોઇ તેને અંગે તેમને ૧૬૦ દિવસ ફરવાનું' ધોરણ છે. તેને બદલે હવેથી એ કામગીરી ખાતાના ત્રણ અધિકારીઓ વચ્ચે વહેંચાઇ કુલ ૧૮૦ દિવસની ફેરણીની યોજના થતી હોવાનું સંભળાય છે. યોજના પસાર થતાં કચેરેટર સાહેબ પોતે પણ ફેરણીએ નીકળશે.

નવીન પ્રૌ છું ઉદ્ધાટન:—અંમરેલી મહાલના ખીજડીઆ ખારી ગામે ઉધાડવા કરેલા નવીન પુસ્તકાલયનાં પુસ્તકો વગેરે આવી જતાં તેની ઉદ્ધાટન ક્રિયા ગત માસની ૧૦ મી તારીખે રા. રા. મહાલ વહિવટદાર સાહેબને હસ્તક કરાવવામાં આવી છે.

ગુ. ૧૦ સો. ૧૦ માં રજીસ્ટર્ડ થયું છે:—સેલાવી તા. આશુસ્માનું સાર્વજનિક પુસ્તકાલય ગુ. વ. સોસાઇટીમાં નં. ૬૬૦ તા. ૨૬-૬-૩૮ થી રજીસ્ટર્ડ થયેલ છે.

વાર્ષિક ઉત્સવ:—વાઘેડીઆ કરખા પુસ્તકાલયને વાર્ષિક ઉત્સવ ચાલુ માસની ૨૪ મી તારીખે રા. રા. મહાલ વહિવટદાર સાહેબના અધ્યક્ષપદે જાળવાવાનો છે.

પુસ્તકાલયોને મળેલી ભેટ:—શેરથા તા. કલોલ ૩. ૨૫૦) પાટણના શેઠ શ્રી ચીમનલાલ જયશંકભાઈ તરફથી મહાનની આસપાસ પાકું કંપાઉન્ડ કરવા સાર; ૫૦) પા. ધુળાભાઈ ભિમેદાસ તરફથી અજેટ માટે; ૧૨૧ આદ્યમહેડાના પા. રામાભાઈ હરજીવન તરફથી ધડિયાળ સાર; કુલ રૂ. ૩૭૨૧૧.

—ડીંગુથા તા. કલોલ: રૂ. ૧૪) બહારગામેની જાતો તરફથી તથા રૂ. ૨૧) ગામના પ્રતિષ્ઠિત ગૃહસ્થો તરફથી ભવાજમ અને અક્ષિસના થઇ કુલ રૂ. ૩૫).

—મેરવાડા તા. આશુસ્મા: વકીલ હગનલાલ દયાશંકર તરફથી રૂ. ૫) રોકડા તથા રૂ. ૪૧૧ ની ખુરશી નં. ૧ સ્વ. પિતાશ્રીના પુણ્યાર્થે; પા. ભેરાદાસ ભાણશંક તરફથી ખાંડો નં. ૧ રૂ. ૬૧૧ ની કિંમતનો સ્વ. મુત્રના પુણ્યાર્થે.

—વસાઈ તા. આશુસ્મા : રૂ. ૫૫ રાવળ મણિલાલ જયશંકરભાઈ; રૂ. ૩૭ જેસંગભાઈ દલહારામ મુ. શિ. તરફથી; તથા વાઘેલા રણછોડજી લાલજી, વાઘેલા ભયુજી

નયુજી, પા. રધા જીવરજીદાસ, વાઘેલા નરસિંગજી ગમુજી, વાઘેલા કસળાજી જેંગારજી, જગન્નાથ શીવરામ, પા. મોહનલાલ માધવદાસ, પા. જોસંગભાઈ તળખદાસ, શા. પોપટલાલ સુરચંદ, શા. જીવચંદ મોહનલાલ, અને પા. લીલાબાઈ લખુદાસ—એ ૧૧ જણ તરફથી રૂપિયા બપ્પે, અને બીજા ૧૦ જણ તરફથી રૂપિયા એકેક મળી કુલ રૂ. ૪૦૭.

—ઉણાદ તા. ખેરાળુ: વિસનગરના શેઠ બહેચરલાલ પુરષોત્તમદાસ તરફથી મોટું થડિયાળ રૂ. ૭૫૦ તથા રૂ. ૧૫ રોકડો.

—લોદ્રા તા. વિજયપુર: લગ્નાદિ શુભ પ્રસંગોએ રૂ. ૪૦૭, તથા બજેટ માટેના હિસાબમાં રૂ. ૬૫૫ મળી કુલ રૂ. ૧૦૫૫.

—વરીઆવ તા. કામરેજ: પુ. ને રા. ગુલાબભાઈ જીવજી તરફથી 'શિવાજી મહારાજ, મહારાજા પ્રતાપ, તથા મહાત્મા ગાંધીજી'ના ૨૦x૨૮ ના મોટા ફોટાઓ.

—પલસાણા: પુ. ને મહાત્માજીનો મોટો ફોટો હિપરોક્ત ગૃહસ્થ તરફથી.

—દીતલા તા. ધારી: રૂ. ૫૫ પુસ્તકાલયપ્રેમી ઉપશિક્ષક રા. કદાનજીભાઈ લક્ષ્મીરામ તરફથી પુ. ના બજેટ માટે.

—વાંઠીઆ તા. ખાંભા: રૂ. ૨૫ શેઠ ઓધવજી રામજી વાવેટા; રૂ. ૨૫ શેઠ શામજી સુંદરજી કુંડલા; ૨૫ શેઠ દાજી અબ્દુલા, વીજપડી તરફથી લગ્નપ્રસંગોએ, તથા રૂ. ૪૫ છૂટક સુંદરીના તથા આણના પ્રસંગોએ મળી કુલ રૂ. ૧૦-૮-૦.

વર્ગીકરણ થઈ ગયું છે:—[ગતાંકના પૃ. ૪૬૮ થી ચાલુ] પાદરા મહાસર્ગ (૩૮૪) હુસેયુર (૩૮૫) મેઢાદ (૩૮૬) ગોરિયાદ; (૩૮૭) દીતલા તા. ધારી.

૧૦ ૨૧૦ ૫૦ મંડળ

વાર્ષિક સભાઓ:—મહાલ પુ. મંડળોની વાર્ષિક સભાઓના કામકાજના અહેવાલ આજ સુધીમાં જે આ તરફ આવ્યા છે, તેનો સાર ચાલુ અંકમાં આપવામાં આવ્યો છે. બાકી રહેતા જે મહાલ મંડળોએ સભા હજી ન ભરી હોય તેમને તેમ કરી દેવાની બલામણુ કરીએ છીએ. સભા ભરવાનું શક્ય ન હોય તો વાર્ષિક કામ-કાજનું નિવેદન તથા દિસાળ તો રા. પુ. મંડળ તરફ બીનચૂક મોકલી અપાય.

—પ્રાંત મંડળોની વાર્ષિક સભાઓ માંત્ર માસમાં ભરાવા માંડી છે. નવસારી તથા મહેસાણા પ્રાંત મંડળોની સભા અનુક્રમે તા. ૪ થી તથા ૧૧ મીએ ભરાઈ ગઈ. અમરેલી અને વડોદરા પ્રાંતોની અનુક્રમે તા. ૧૮ મી અને ૨૫ મીએ ભરાશે. એ સર્વના વૃત્તિ આપતા અંકમાં છપાશે.

જાગતાં જૂથ મંડળો:—[ગત માસના પૃ. ૪૯૮ થી ચાલુ] (૪) કેસંબા (૫) ખેરાળુ (૬) ફેણપ (૭) સાદલી (૮) પેટલાદ (૯) વસો (૧૦) સેવાસી (૧૧) છાણી (૧૨) તરસાળી (૧૩) બીલીમોરા (૧૪) ગણદેવી (૧૫) અંબેડા (૧૬) કેરીઆગાડ (૧૭) આંકડીઆ (૧૮) શિનોર (૧૯) નવસારી (૨૦) સંદાસાલ (૨૧) વસાઇ તા. ચાણુરમા (૨૨) વાલમ (૨૩) ફતેહપુર (૨૪) સોજીત્રા (૨૫) વેરમા (૨૬) બાઇલી (૨૭) કોઠીઆ (૨૮) કંડારી (૨૯) અડીઆ તા. દારીજ (૩૦) માસર (૩૧) કંબોઇ.

જેમની સભાઓ બરાબ હોય તેમને અહેવાલ મોકલી આપવાની વિનંતિ: મહાલ મંડળના મંત્રી બાઇઓને પણ આ બાબત લક્ષમાં લેવાની બલામણુ !

મહાલ મંડળો તરફ શિષ્ટવાચનની પરીક્ષા:—ખેરાળુ મહાલ મંડળ તરફથી તા. ૧૨-૬-૩૮ ના રોજ શિક્ષકો માટે, તથા તા. ૧૪-૮-૩૮ ના રોજ વડ-નગરની કન્યાઓ માટે પરીક્ષા રખાઇ હતી.

—સંખેડા મહાલની પ્રથમ શિષ્ટવાચન પરીક્ષા ચાલુ માસની તા. ૨૫ મી ને રવિવારે લેવાનું મહાલ મંડળે ઠરાવ્યું હોઇ તેને માટે “ ગાંધીજીની આત્મકથા ”નું પુસ્તક નક્કી થયું છે.

—વિસનગર મહાલ મંડળે વિદ્યાર્થીઓ માટે ૧^{લી} પરીક્ષા લેવાનું ઠરાવી તેને માટે ‘ વિદ્યાર્થી વાચનમાળા શ્રેણી ૧ લીનાં ૧ થી ૧૦ પુસ્તકો ’ નક્કી કર્યાં છે. પરીક્ષા જે તે શાળામાં તા. ૧૬-૧૦-૩૮ ને રવિવારે લેવાવાની હોઇ ઉત્તીર્ણ થનારાં પૈકી ૧૫ જણને ધનામ અપાવાનાં છે. છોકરા, છોકરીઓ, હરિજન બાળકો સર્વ કોઇને પરીક્ષામાં બેસવાની છૂટ છે.

નવું કુમાર મંડળ:—મેથી તા. કરજણ ગામે નવું કુમાર મંડળ, માનદ મહાલ પ્રચારક રા. મલંગયા ઉમેદશાની પ્રેરણાથી સ્થપાયું હોઇ તેમાં ૧૫ સભ્યો જોડાયા છે, વધુ સભ્યો નોંધાતા જાય છે. સાથે સાથે ગ્રામ સુધારણા મંડળની સ્થાપના થઇ છે. કુમાર મંડળનું મંત્રીપદ ઉત્સાહી ઉપશિક્ષક ભાઇ ઉમરભાઇ મહમદભાઇએ સ્વીકાર્યું છે.

૧૫ મી પરીક્ષા:—શિષ્ટ વાચનનાં રસીયાઓને જાન્યુઆરીમાં થનારી આ પરીક્ષા માટે ઉમેદવારી નોંધાવવાની યાદ આપવાની જરૂર ન જ હોય.

રાજ્ય બહાર

મુંબાઇ સરકાર અને પુ. પ્રવૃત્તિ:—જીલ્લા અંકમાની આ શીર્ષકની નોંધમાં જણાવ્યા પ્રમાણેની પ્રવૃત્તિ હાથ ધરવા ને તેને માટે ચોક્કસ યોજના પડી શકવાને એક સમિતિ નીમાઇ છે. તેને અંગે જરૂરી સલાહ મસલત સાર મુંબાઇ સરકારના આમંત્રણ પરથી શ્રીપુત મોતીભાઇ અમીન મત માસમાં પુતા, મુંબઇ તરફ જઇ આવ્યા છે.

એરિસા સરકારને મી. સાહુની સૂચના:—ડોહરાની પુ. પ્રવૃત્તિના અભ્યાસાર્થે વડોદરા બાજુ તાજેતરમાં આવી ગયેલા સર્વન્ટસ ઓફ ઇન્ડિયા સોસાયટી-વાળા મી. એન. એલ. સાહુએ ગ્યુનિસીપલ ક્ષેત્રની, પ્રત્યેક માધ્યમિક શાળામાં, તથા ન્યા હોશિયાર ને ઉત્સાહી મુખ્ય શિક્ષકો મળી આવે તેવી પ્રત્યેક પ્રાથમિક શાળામાં મફત વાચનાલયનું સાધન પૂરું પાડવાની સૂચના કરી છે. આ કામે વડોદરા રાજ્યની એ પ્રવૃત્તિનું અનુકરણ કરવાની ભલામણ કરતાં મી. સાહુએ, જો શક્ય હોય તો મી. મોતીભાઈ અમીનની સેવાનો લાભ લેવાની પણ સૂચના કરી છે ને જણાવ્યું છે કે શ્રી. મોતીભાઈ અમીન એ કામે એરિસા જવાને ખુશી પણ છે. તા. ૩૦ મી. જુલાઈના બોમ્બે કોનિકલમાં હાજરતા આ સમાચારનો અંતિમ ભાગ સાવ પાપા વિનાનો છે.

આભાર અને વિનંતિ

‘પુસ્તકાલય’નું તંત્રીપદ સને ૧૯૩૨ના નવેમ્બર અંકથી, ગણધારી રીતે મારે હસ્તક આવી ચઢ્યું, તે સે તે મેં રાજ્ય પુસ્તકાલય મંડળના સહસંત્રી તરીકેની મારી ચાલુ જવાબદારી ઉપરાંત, ધર આગળ મારા ખાનગી સમયમાં, સંભાળેલું. હવે તે પદ પર સ્વતંત્ર માણસની નીમણુંક થઈ હોવાને કારણે ઓક્ટોબર અંકથી તંત્રી તરીકેનો મારો સંબંધ પૂરો થાય છે. ૭ વર્ષ જેટલા એ લાંબા ગાળામાં માસિકને નિભાવવા તથા ખીલવવાના યથામતિ યથાશક્તિ કરેલા મારા પ્રયત્નમાં નાના મોટા જે-લેખક-મિત્રોએ મને ઉત્સાહભર્યા સાથ અને સહકાર આપ્યો છે તે જાણતા, તેમજ સઘળા શુભચિંતકોનો સહદય આભાર માનું છું, ને મારા વખતમાં માસિક સાથે જોડાયેલો સંબંધ જેવો ને તેવો ચાલુ રાખવાની વિનંતિ કરું છું.

ના. નં. ચૈત્રસી
૧૯૩૮

માસિકો મહ્યા તારીખ

નામ	પુસ્તક	અંક	માસ	મહ્યા તારીખ
આધુર્વેક વિદ્યાન	૨૧	૬	અષાઢ	૨૩-૮-૩૮
ભિમિ	૭	૬	સપ્ટેમ્બર	૧-૬-૩૮
કિશોર	૪	૩	અષાઢ	૨૫-૮-૩૮
કુમાર	૧૫	૮(૧૭૬)	આવશ્ય	૨૫-૮-૩૮
ખેડુત, ખેતી અને સહકાર	૫	૨	ઓગસ્ટ	૧૫-૮-૩૮
ખેતીવાડી	૪	૫	ભાદરવો	૮-૬-૩૮
ખેતીવાડી વિદ્યાન	૨૭	૧	ઓગસ્ટ	૩-૬-૩૮
ગુણસુંદરી	૩૧	૧	સપ્ટેમ્બર	૨-૬-૩૮
આમજીવન	૬	૨	સપ્ટેમ્બર	૩-૬-૩૮
ચરોતર	૮	૮	ઓગસ્ટ	૧૬-૮-૩૮
મિત્રમય જગત	૨૪	૭	સપ્ટેમ્બર	૩-૬-૩૮
નવચેતન	૩૩	૬	સપ્ટેમ્બર	૧-૬-૩૮
નવચેતના	૩	૫	ઓગસ્ટ	૧૭-૮-૩૮
પારીક્ષર	૧૫	૧૧	ભાદરવો	૨૭-૮-૩૮
પૂર્ણા	૨	૧	ઓગસ્ટ	૧૬-૮-૩૮
પ્રસ્થાન	૨૬	૨	જેઠ	૧૭-૮-૩૮
શર્પસ ગુ. સભા-ત્રિ.	૩	૨	જુલાઈ-સપ્ટે.	૨૬-૭-૩૮
આમજીવન	૧૮	૧૧	ભાદરવો	૧૦-૬-૩૮
આલમિત્ર	૧૮	૨	સપ્ટેમ્બર	૩-૬-૩૮
આલસખા	૨	૪	સપ્ટેમ્બર	૩-૬-૩૮
આળક	૧૧	૬	સપ્ટેમ્બર	૧-૬-૩૮
બુદ્ધિપ્રકાશ-ત્રિ.	૭૫	૨	એપ્રિલ-જુન	૫-૭-૩૮
માનસી-ત્રિ.	૩	૨	જુન	૨૭-૬-૩૮
યુવક	૮	૬	સપ્ટેમ્બર	૩-૬-૩૮
વસન્ત-ત્રિ.	૩૭	૨	વૈશાખ-અષાઢ	૫-૮-૩૮
વૈદ્ય કલ્પતરુ	૪૩	૬	સપ્ટેમ્બર	૬-૬-૩૮
બ્યાયામ	૨૩	૧૧	ઓગસ્ટ	૧૭-૮-૩૮
શારદા	૨૬	૪	ઓગસ્ટ	૧૬-૮-૩૮
શિક્ષણ પત્રિકા	૧૩	૬	આવશ્ય	૧૭-૮-૩૮
સૌરાષ્ટ્ર શિક્ષક-ત્રિ.	૧૨	૧	જુન-ઓગસ્ટ	૧-૬-૩૮
રમણી વીર	૮	૬	સપ્ટેમ્બર	૬-૬-૩૮
શ્રીઓધ	૮૨	૬	સપ્ટેમ્બર	૧-૬-૩૮

શું વાંચશો ?

લેખ	માસિક	પુસ્તક	માસ
આપણી સ્વરાજ્ય યાત્રા સત્યમ્ શિવમ્ સુંદરમ્ વિશ્વસાંતિ અને પ્રગતિ	}	ભ્રમિં	૭
દાદા સાહેબ ખાપડે			
લાલુ	}	કુમાર	૧૫(૧૭૬)
વંશવૃત્ત			
ક્રાન્તિકારી કળના પરિચયમાં	}	ચિત્રમય જમત	૨૪
ત્વારેગનું ત્રિપારાજ			
ટેલિવિઝન	}	નવચેતન	૧૭
ગુજરાતની ખેતીના વ્યાપક પ્રશ્નો			
પંજરી	}	નવરચના	૩
મુસોલીની અને દિટલર			
જલપ્રલય પૂર્વેનું મહાગુજરાત	}	પૂર્ણા	૨
ત્રીજો કક્ષો			
એક બાવાજી	}	પ્રસ્થાન	૨૬
દીવા દાંડી			
આપણી આસપાસ	}	મુવક	૮
શામળ			
સમ્રાટ મુસ્લિમ	}	શારદા	૨૬
પ્રલયના પગરથ			
રાજકીય નેધિ	}	શિક્ષણ પત્રિકા	૧૩
પોતાનો દાખલો			
પાનગોષ્ઠિ	}	સૌરાષ્ટ્ર શિક્ષક	૩૦
બદ્ધિજગત			
ઉપક્રમ પાને	}	અનિયમ	૬૨
આમડે જમને			
વિમલકનું એક વર્ષ	}	સૌરાષ્ટ્ર શિક્ષક	૩૦
પૂરોપમા કુટુંબ જીવન			
જોડાઈ જૂત ભાગે ?	}	સૌરાષ્ટ્ર શિક્ષક	૩૦
ભક્તકવિ કુલાભાઈ બાપાભાઈ કામ			
૨૦૦૨	}	સૌરાષ્ટ્ર શિક્ષક	૩૦
શું કરવું ?			
વ્યાકરણ શિક્ષક	}	સૌરાષ્ટ્ર શિક્ષક	૩૦
વડીલોએ બાળકોનો દષ્ટિકોણ સમજાવો			
દષ્ટિકોણ બદલો	}	સૌરાષ્ટ્ર શિક્ષક	૩૦
બાલ રમત			
પ્રત્યાષાત	}	સૌરાષ્ટ્ર શિક્ષક	૩૦
ગામની લક્ષ્મી			
તપનચેલી	}	સૌરાષ્ટ્ર શિક્ષક	૩૦

પુસ્તકાલય સહાયક સહકારી મંડળ લિ. નો સને ૧૯૩૭-૩૮ નો ચૌદમો વાર્ષિક રિપોર્ટ

સહગૃહસ્થો,

તા. ૩૧ મી જુલાઈ સને ૧૯૩૮ ને રોજ પૂરા થતા આ મંડળના ચૌદમા વર્ષના કામકાજનો હેવાંલ તથા હિસાબનું મરવાયું અને તા. ૧-૮-૩૭ થી તા. ૩૧-૭-૩૮ સુધીના બાર માસનો નફાતોટાનો હિસાબ ઓડિટરના દાખલા સાથે વ્યવસ્થાપકો આપની સમક્ષ રજૂ કરે છે.

(૧) સભાઓ:—

નિવેદનવાળા વર્ષમાં વ્યવસ્થાપક મંડળની નવ સભાઓ મળી હતી, જેમાં જે તે વખતે મંડળના કામકાજને લગતા પ્રશ્નો રજૂ થઈ નિર્ણયો કરવામાં આવ્યા હતા.

(૨) શેર બાબત:—

નિવેદનવાળા વર્ષમાં ૫૬૨ નવીન સભાસદો આપણા મંડળમાં જોડાયા છે અને જે સભાસદો શેર નામફર થવાથી કમી થયા છે. એટલે વર્ષ આખરે સભાસદોની કુલ સંખ્યા ૫૦૦ ની છે; અને ૧૫ નવીન સભાસદોએ ખરીદેલા શેર ૧૯ અને જૂના સભાસદોએ નવીન ખરીદેલા શેર ૩૧ ઉમેરતાં બરાબેલા શેરની કુલ સંખ્યા ૧૧૧૪ ની છે, અને તે પેટ શેર દીક શ. ૨૫) ની કિંમતની તમામ રકમ વસૂલ આવેલી છે.

(૩) પુસ્તકવેચાણ:—

નિવેદનવાળા વર્ષમાં મંડળે ગયા વર્ષની માફક રાજ્યનાં તેમજ અન્ય સાર્વજનિક પુસ્તકાલયોને અને જનતાને પુસ્તકો પૂરાં પાડવાનું કામ કર્યું છે અને તે અંગે રૂ. ૩૭૧૯૦-૧૨-૧૦નાં પુસ્તકોની તથા ઇતિર સાહિત્યની ખરીદી કરી છે અને રૂ. ૪૦૫૯૭-૧૫-૧ નું વેચાણ કર્યું છે.

(૪) પત્રો-માસિકોતુ લવાજમ લેવાં બાબત:—

નિવેદનવાળા વર્ષમાં મંડળે ગ્રામ પુસ્તકાલયો વતી જે તે વર્તમાનપત્રો તથા માસિકોતુ લવાજમ ભરવાનું કામ કર્યું છે. આ વર્ષે ૩૪ કરના પુસ્તકાલયોએ પણ તે કામ મંડળને સોંપ્યું હતું. ઉપરાંત વડોદરા રાજ્યે બહારનાં ૧૧ પુસ્તકાલયો તથા ૨૦ ગ્રામવર્ધક વાચનાલયો તેમજ હિંદુસ્તાન બહારનાં આફ્રિકાનાં પુસ્તકાલયો, બીજી સંસ્થાઓ અને વ્યક્તિઓ મળી આશરે ૫૦ ગ્રાહકો વતી પણ લવાજમો ભરવાનું કામ કર્યું છે. વર્ષ દરમિયાન રૂ. ૪૪૬૭૫-૧૫-૯ નું કુલ લવાજમ મંડળ મારફતે ભરાયેલું છે.

(૫) ગ્રામ પુસ્તકાલયોનાં કાયમફંડો બાબત:—

નિવેદનવાળા વર્ષ આખરે ગ્રામ પુસ્તકાલયોની કાયમફંડની રકમ મંડળમાં ચાપણ

તરીકે મૂકાયેલી રૂ. ૧૬૧૨૫૫-૫-૧૧ ની છે. ગયા વર્ષે આખરે (ત્રણ વર્ષનાં કેથ સર્ટીફિકેટની રકમ સાથે) તે રકમ રૂ. ૧૮૪૬૪૭-૬-૯ હતી. વર્ષ દરમિયાન વડોદરા સહકારી લેન્ડ મોર્ટગેજ બેંક લિ. નાં ૨૫ વર્ષનાં ત્રણ ટકાનાં ડિબેન્ચરો બરાવવા નીકળેલાં તેમાં કેટલાંક ગ્રામ પુસ્તકાલયોએ પોતાની કાયમકંડની રકમ મંડળની ભક્ષામણથી સારું વ્યાજ ઉપજાવવા માટે અત્રેથી ઉપાડીને રોકી છે. કેટલાંક પુસ્તકાલયોએ પોતાની ચાપણુ લેન્ડ મોર્ટગેજ બેંકના શેરમાં પણ રોકી છે; અને કેટલાંક ટ્રસ્ટફંડ તરીકે મંડળને આપી ૩૬ ટકાની લેનમાં રોકી છે. કેથ સર્ટીફિકેટની યોજના મંડળે બંધ કરી છે, અને ચાપણુ ઉપર મંડળ તરફથી દોઢ ટકા વ્યાજ આપવામાં આવ્યું છે.

(૬) મંડળને સોંપાયેલાં ટ્રસ્ટફંડો આખત:—

નિવેદનવાળા વર્ષમાં મંડળને આઠ નવીન ટ્રસ્ટફંડો રૂ. ૩૯૧૯-૦-૦ નાં મળેલાં છે. એટલે વર્ષ આખરે ટ્રસ્ટફંડોની સંખ્યા ૩૩ કુલ રૂ. ૧૮૨૫૦-૧૨-૦ ની થાય છે. તેમાં નહિ અર્ચાયલું વ્યાજ રૂ. ૫૩૦-૬-૧૧ ઉમેરતાં ટ્રસ્ટફંડો ખાતે રૂ. ૧૮૭૮૧-૨-૧૧ બાકી જમા રહે છે.

(૭) ઇન્વેસ્ટમેન્ટ્સ આખત:—

નિવેદનવાળા વર્ષમાં બ્રિટિશ રાજ્યનાં બેકા ડિસ્ટ્રિક્ટ સેન્ટ્રલ ક્રેડિટ-કોઓપરેટિવ બેંક લિ. નડિયાદની કાચી પડી છે, અને મુંબઈ સરકારનાં હુકમથી તેનું કામકાજ બંધ થયું છે. આ બેંકમાં મંડળને નામે દરેક રૂ. ૫૦૦નો એવા ૨૦ શેર ચાલુ છે, જેનું રોકાણ રૂ. ૧૦૦૦-૦-૦ છે. તે ઉપરાંત બાંધી મુદતની ચાપણુ ખાતે ગઈ સાલ જે રૂ. ૨૦૦૦ બાકી હતા તે પૈકી રૂ. ૧૩૦૦ બાકી રહેલા છે. એટલે આ બેંકમાં મંડળની કુલ રકમ રૂ. ૨૩૦૦-૦-૦ કેટલેક અંશે જોખમાયેલી છે.

મંડળના ઇન્વેસ્ટમેન્ટ્સ પેટે ધણાત પડે છતાં મંડળની સદરતા જોખમાય નહિ તે માટે ઇન્વેસ્ટમેન્ટ્સ રિઝર્વ ફંડ નામનું જુદું ખાતું ખોલી તે ખાતે બની શકે ત્યારે નફા-માથી રકમ જમા કરવામાં આવે છે. ગયા વર્ષે આખરે આ ફંડ ખાતે રૂ. ૩૬૪૮-૧૧-૦ જમા હતા, તેમાં નિવેદનવાળા વર્ષ દરમિયાન, બોમ્બે ક્રેડિટ-કોઓપરેટિવ ઇન્વેસ્ટમેન્ટ્સ સોસાયટી લિ. નાં ડિબેન્ચર્સ ઉપર ત્રિવાર્ષિક નફાની વહેંચણીનો ફાળો મંડળને હિસ્સે રૂ. ૭૬૫-૦-૦ વસૂલ મળેલો તે ઉમેરવામાં આવ્યો છે. એટલે આ વર્ષે આખરે તે ખાતે રૂ. ૪૪૧૩-૧૧-૦ જમા રહે છે.

(૮) પુસ્તકપ્રકાશન સંબંધી હકીકત:—

મંડળે પ્રકાશિત કરેલાં ૬૪ પુસ્તકો પૈકી ૨૦ પુસ્તકોની બધી પ્રતો વેચાઈ ગઈ છે. ૪૪ પુસ્તકોની પ્રતો જે નિવેદનવાળા વર્ષે આખરે શિલકે છે તે, વેચવા માટે જાહેર કરેલી કિંમતે રૂ. ૭૩૪૩-૨-૭ ની થાય છે, જ્યારે પુસ્તકપ્રકાશન ખાતે મંડળના રૂ. ૪૬૪૦-૬-૬ રોકાયેલા રહે છે. એટલે રોકાયેલી રકમ વહેલી મોટી વસૂલ તો થશે જ. ચાલુ વર્ષથી મંડળની આ રોકાયેલી રકમ ઉપર વ્યાજ ગણવું બંધ થયું છે.

(૯) પુસ્તકાલય માસિક ખાખત:—

પુસ્તકાલય માસિકનું ૧૨ મું વર્ષ ૧૯૩૭ આખરે પુરું થયું હતું. તા. ૧-૧-૧૯૩૭ થી તા. ૩૧-૧૨-૧૯૩૭ સુધીના બાર માસમાં માસિકના લવાજમ ખાતે રૂ. ૪૩૧૩-૬-૬ અને જાહેરખબર ખાતે રૂ. ૩૮૦-૪-૦ તથા ઇન્ડિયન રેડ ક્રોસ સોસાયટી તરફથી આરોગ્ય ત્રિમાસિકના ખર્ચ પેટે રૂ. ૨૪૦-૦-૦ મળી કુલ રૂ. ૪૯૩૩-૧૦-૬ જમા મળ્યા હતા. કાગળ, છપામણ, પગાર, પોસ્ટેજ, બેટ પુસ્તક વગેરે સાથે ખર્ચની કુલ રકમ રૂ. ૪૬૬૦-૧-૦ થાય છે. એટલે વર્ષ આખરે માસિક ખાતે રૂ. ૨૭૩-૬-૬ ખચત થાય છે. જેમાં પાછલાં વર્ષોની ખચત રૂ. ૨૫૪૮-૮-૯ તથા વ્યાજના ઉત્પન્નના રૂ. ૪૦-૦-૦ ઉમેરતાં માસિક ખાતે કુલ ખચત રૂ. ૨૮૬૨-૨-૩ થાય છે. પુસ્તકાલય માસિકના ઉત્પન્ન ખર્ચનો હિસાબ (૧-૧-૩૭ થી ૩૧-૧૨-૩૭ સુધીનો) ઇલાખદા આ સાથે પ્રસિદ્ધ કરવામાં આવ્યો છે.

(૧૦) મકાનભાડું તથા મુસાફરી ખર્ચમાં મંજૂર કરેલા બજેટ ઉપરાંત થયેલા ખર્ચ ખાખત:—

નિવેદનવાળા વર્ષમાં ગત સામાન્ય સભાએ મકાનભાડું રૂ. ૪૭૫-૦-૦ મંજૂર કરેલું તેને બદલે તે ખાતે રૂ. ૫૫૨-૦-૦ ખર્ચ થયેલું છે. મંડળનો રોર સરતા ભાડાના મકાનમાં વેળાસર ફેરવી શકાયો નહોતો જેથી તે અંગે ગૃહતરી કરતાં વધારે ભાડું આપવું પડ્યું છે. તો રૂ. ૫૫૨-૦-૦ ની મકાનભાડાની ખર્ચની મંજૂરી આપવા બંધનબાધકો બલામણુ કરે છે.

બજેટમાં મુસાફરી ખર્ચ ખાતે રૂ. ૨૫-૦-૦ મંજૂર થયેલા છે, બ્યારે તે ખાતે રૂ. ૨૬-૦-૦ ખર્ચાયા છે. તો તે ખર્ચની પણ મંજૂરી આપવા બલામણુ કરવામાં આવે છે.

(૧૧) સરકારી છુકડેપોના ઇજારા ખાખત:—

સરકારી છુકડેપોના હિસાબો આ સાથે ઇલાખદા પ્રસિદ્ધ કરવામાં આવ્યા છે. નિવેદનવાળા વર્ષમાં સરકારી છુકડેપો અંગે વડોદરામાં એક મુખ્ય કોઠાર તથા રાજપર્ના મોટી ગામોની શાળાઓમાં ૫૪ તથા શાળા બહાર બાજરમાં ૨૮ પેટા કોઠાર ચાલુ રાખેલા છે. વર્ષમાં ખરીદી રૂ. ૬૮૮૨૩-૮-૯ ની કરેલી છે, અને વેચાણ રૂ. ૭૩૬૬૧-૧૧-૧૧ નું કરેલું છે. ચોક્કસો નફો રૂ. ૧૨૫૧-૧૧-૬ નો થયો છે. તેમાં આગલા બે વર્ષોનો નફો રૂ. ૨૪૪૨-૧૦-૫ ઉમેરતાં રૂ. ૩૬૯૪-૫-૧૧ નફોતોટા ખાતે જમા રહે છે. ઇજારાની મુદત પૂરી થવાને હજી બે વર્ષ બાકી છે; દરમિયાન છુકડેપો અંગેનો નફો, નફોતોટા ખાતે અનામત જમા રાખવાનું મંડળના હિતની દૃષ્ટિએ બંધનબાધકોએ યોગ્ય ગણ્યું છે.

સરકારી છુકડેપો વિભાગના નફામાંથી તે વિભાગના નોકરોને એક માસના પગારના બોનસના રૂ. ૯૪ આપવા અમે બલામણુ કરીએ છીએ.

વર્ષ દરમિયાન સરકાર હકકનાં ૨૪ પુસ્તકો પૈકી ૮ પુસ્તકો નવી આવૃત્તિ છપાવાના કારણે સરકારી છાપખાનેથી મળી ચકમાં નથી, જેથી અગાઉના વર્ષો કરતાં છુકડેપોનું ખરીદ-

વેચાણ ઝોણું થયું છે, અને પરિણામે નફો પણ ઝોણો થયો છે. મળી નહિ શક્તાં પ્રુસ્તકો છપાઈને તૈયાર થઈ વેળાસર મળે તે માટે તજવીજ ચાલુ છે.

આ કમ્પારાતી જાંમીનગીરી પેટે રૂ. ૪૮૮૩૭-૧૪-૫ ની રોકડ રકમ બેન્ક ઓફ બ્રિટિશ ઇન્ડિયામાં ૧૬૬૮૩૦૦ બાજુએ રા. રા. એકાઉન્ટન્ટ જનરલ સાહેબને નામે મંડળે જમા મૂકેલી છે.

(૧૨) હિસાબ:—

આ સાથેના નફાતોટાના પત્રકમાં જતાવ્યા મુજબ નિવેદનવાળા વર્ષમાં મંડળે રૂ. ૨૭૧૮-૦-૫ નો ચોક્કસ નફો કર્યો છે તે તથા અર્ધ સાલના નફાના વધેશ રૂ. ૪-૮-૧ મળી કુલ રૂ. ૨૭૨૨-૮-૬ નફો થાય છે. તેની વ્યવસ્થા નીચે મુજબ કરવા વ્યવસ્થાપનો આપને સલામત કરે છે:—

રૂ. આ. પાઇ

(૧) રિઝર્વફંડ ખાતે સમ જવા (જે હવે રૂ. ૭૮૨૫-૦-૦ થશે)	૬૯૬- ૦-૦
(૨) સલામતોને શેરનું ચાર ટકા લેખે ડિવિડન્ડ વહેંચવા	૧૦૬૩- ૧-૬
(૩) નફાની વહેંચણી સરખી રાખવાના ફંડ ખાતે સમ જવા	૫૭૫- ૦-૦
(૪) નોકરીને અર્ધ માસનો પગાર બોનસ તરીકે આપવા	૧૨૨-૧૪-૦
(૫) નોકર રાહતફંડ ખાતે સમ જવા	૨૦૦- ૦-૦
(૬) અવતા વર્ષના નફાતોટા ખાતે સમ જવા	૭૨- ૮-૬

૨૭૨૨- ૮-૬

(૧૩) નિમજ્જક:—

મંડળના મંત્રી રા. બાઇસાલભાઇ ખુશાસભાઇ પટેલ તા. ૧૬-૧-૩૮ થી રાજીનામું આપી છૂટા થયેલા હોવાથી તેમની ખાલી પડેલી જગ્યાએ રા. વાલજભાઇ નારાયણભાઇ અમીનની નિમજ્જક મંત્રી તરીકે કરવામાં આવેલી છે.

વડોદરા,
તા. ૫-૬-૩૮ }

ચાંતીભાઈ ન. અમીન (અધ્યક્ષ)
નાનાભાઇ ચં. દીવાનજી
બાળાશંકર મંગાશંકર ઉપાધ્યાય
ચીમનભાઇ હ. અમીન
શંકરભાઇ સો. પટેલ
મણિલાલ મંગળજી કાશીવાળા
ચીમનભાઈ સુ. અમીન
જાદજીભાઇ ના. અમીન (મંત્રી)
વ્યવસ્થાપક મંડળના સલામતો

પુસ્તકાલય સહાયક સહકારી
તારીખ ૩૧ માઈ જુલાઈના રોજ

ભંડોળ અને દેવું:—

૧ ભંડોળ:—

સત્તાધારી ચાપણુ: શેર ૨૦૦૦ દરેક રૂ. ૨૫)નો

૫૦૦૦૦- ૦- ૦

ભરાવવા કાઢેલી ચાપણુ

૫૦૦૦૦- ૦- ૦

ભરાયેલી ચાપણુ: ૧૧૧૪ શેર દરેક રૂ. ૨૫)નો

૨૭૮૫૦- ૦- ૦

વસુલ માગેલી ચાપણુ: ૧૧૧૪ શેરના રૂ. ૨૫)

પ્રમાણે

૨૭૮૫૦- ૦- ૦

૨ રિઝર્વ ફંડ:—

૭૧૨૬- ૦- ૦

૨ A. ધનવેસ્ટમેન્ટસ રિઝર્વ:-ગયા વર્ષના સર-
વાયામાં જથ્થાબ્યા પ્રમાણેના

૩૬૪૮-૧૧- ૦

ઉમેરો બોન્ડે કો. ઇ. સો. લિ. ના ડિવેન્ચર્સ

ઉપર ત્રિવાર્ષિક નફાની વહેંચણીની રકમ

૭૬૫- ૦- ૦

૪૪૧૩-૧૧- ૦

૨ B. નફાની વહેંચણી સરખું રાખવાનું ફંડ
ગયા વર્ષના સરવાયામાં જથ્થાબ્યા પ્રમાણે
બાદ સાધારણ સમાના ઠરાવ પ્રમાણે ૩૬-૩૭
ના ક્વિડન્ડ વહેંચવા માટે લીધા તે

૧૦૦૦- ૦- ૦

૫૭૫- ૦- ૦

૪૨૫- ૦- ૦

૩ દેવું:—(વગર તારણનું)

૧ ચાપણો: મુદતબંધી ખાતે (વ્યાજુક)

૧૬૧૨૫૫- ૫-૧૧

૨ પરચુરણ દેવું: (વગર વ્યાજુક)

૧ ગ્રા. પુ. ની ખરીદ પેટે એડવાન્સ

૧ પુસ્તકો માટે ૭૧૪૬- ૩-૫

૨ બજેટની બચત ૭૭૯-૧૧-૨

૩ બજેટ માટે લોકમદદ ૯૫૮-૧૪-૧

૮૮૮૪-૧૨-૮

૨ ઇતર ગ્રાહકો તરફથી

જમા ૯૭૩૪- ૯-૬

૩ છુકસેલરોના જમા ૪૧૮૦- ૯-૩

૪ શેર માટે અરજ સાથે

આવેલા ૨૫- ૦-૦

૫ ચાલુ વર્ષના ખર્ચ પેટે

આપવાની બાકી ૧૧૧- ૨-૬

૨૨૯૩૬- ૧-૧૧ ૧૮૪૧૯૧- ૭-૧૦

મંડળ લિ., વડોદરા.

મંડળના દેવા તથા લહેણાનું સરવૈયું.

મિલકત અને લહેણું:—

૧ શિલકી સામાન:—

તા. ૩૧-૭-૩૭ સુધીની પકતર કિંમત
બાદ ધસારો પાછલો

૫૧૪૧- ૩- ૬

૩૧૪૧- ૩- ૬

૨૦૦૦- ૦- ૦

ચાલુ સાલનો વધારો

૩૦૨-૧૨- ૦

બાદ ચાલુ સાલનો ધસારો

૨૩૦૨-૧૨- ૦

૨૦૦- ૦- ૦

૨૧૦૨-૧૨- ૦

૨ માલ સ્ટોકમાં:—(મંત્રીએ સરટીફિકેટ કરેલી
માલો મુજબ) પુસ્તકો વગેરે પકતર કિંમતે
૨૦ પ્રકાશન ખાતાના પુસ્તકો (પકતર કિંમત)

૬૬૮૭-૧૪- ૦

૪૬૪૦- ૬- ૬

૩ લહેણું:—(સદર) પુસ્તકાલયો અને અન્ય
ગ્રાહકો પાસે બાકી

૧૬૮૦- ૬- ૪

૪ ઇન્વેન્ટરી:—(પકતર આવથી)

* બરોડા સે. કો. બેંક લિ. ના ૫૦૦ શેર
દરેક રૂ. ૫૦)નો ભરાયલા રૂ. ૩૭-૮-૦

૧૮૭૫૦- ૦- ૦

* મહેસાણા પ્રાંત સહકારી બેંક લિ. ના ૪૦
શેર દરેક રૂ. ૨૫)ના ભરાયલા રૂ. ૧૫)

૬૦૦- ૦- ૦

બેંગાલિ સે. કો. બેંક લિ. ના ૨૦ શેર
દરેક રૂ. ૫૦) નો

૧૦૦૦- ૦- ૦

પેટલાદ સહકારી બેંક લિ. ના ૧૨૦ શેર
દરેક રૂ. ૧૦) નો

૧૨૦૦- ૦- ૦

અમરેલી ખેતીવાડી પેઢી લિ. ના ૧૦૦ શેર
દરેક રૂ. ૧૦) નો

૧૦૦૦- ૦- ૦

* વડોદરા લે. મો. બેંક લિ. ના ૪૦ શેર
દરેક રૂ. ૫૦)નો ભરાયલા રૂ. ૨૫)

૧૦૦૦- ૦- ૦

૨૩૫૫૦- ૦- ૦

અ બોમ્બે કો. ઇ. સો. લિ. ના ડીબેન્ચર્સ
રૂ. ૬૬૬ ટકાના

૫૦૦૦- ૦- ૦

વડોદરા સ. લે. મો. બેંક લિ. ના ડીબેન્ચર્સ
રૂ. ૬૬૬ ટકાના

૫૦૦૦- ૦- ૦

૧૦૦૦૦- ૦- ૦

૫ બેલેન્ડ સ્ટોક બેંકમાં, સહકારી મંડળી-
ઓમાં, સહકારી બેંકમાં, તથા
ગોરદાસ સેવિયર્સ બેંકમાં મૂકેલી થાપણો.

૪ માગણી નહિ થયેલું ડિવિડન્ડ:-

૫ પુસ્તકાલય માસિક ખાતે:-

૬ ટ્રસ્ટ ફંડના ખાતે:-

તા. ૩૧-૭-૩૭ ના બાકી

રચાણી ટ્રસ્ટ ફંડના

આલુ ટ્રસ્ટ ફંડના

ઉમેરો આલુ વર્ષનો વધારો

રચાણી ટ્રસ્ટ ફંડના

આલુ ટ્રસ્ટ ફંડના

ઉમેરો નહિ ખર્ચાયેલું બચાવ

૭ નફાતોટા ખાતે:-

સને ૧૯૩૬-૩૭ ના નફાતોટાની બાકી:

નફાની વહેંચણી સરખી રાખવાના ફંડ

ખાતેથી લીધા

બાદ વહેંચણીના સાધારણ સમાના કરાવ મુજબ

૧ રિઝર્વ ફંડ ખાતે ર. ૨૬-૦-૦

૨ ડિવિડન્ડના ૧૧૬૫-૧૪-૦

૧૧૬૧-૧૪-૦

ઉમેરો નફાતોટાનો હિસાબમાં જણાવેલો

ચોક્કસ નફો

૨૨૦-૧૫-૦

૪૫૫૮-૧-૫

૧૪૨૭૧-૧૨-૦

૬૦-૦-૦

૧૪૩૩૧-૧૨-૦

૩૪૦૨-૦-૦

૫૧૭-૦-૦

૫૩૦-૬-૧૧

૧૮૭૮૧-૨-૧૧

૬૨૧-૬-૧

૫૭૫-૦-૦

૧૧૬૬-૬-૧

૧૧૬૧-૧૪-૦

૪-૮-૧

૨૭૧૮-૦-૫

૨૭૨૨-૮-૧

૨૫૦૩૮૮-૧૪-૮

ઓગિરનો રિપોર્ટ

મેં મંડળનું સરવાળું તેને લગતા ચોપડા અને વાલ્યુઓ સાથે તપાસી જોયું છે અને જોઈતા સંપૂર્ણ પ્રમાણ અને માહિતી મને મળ્યા છે. હું આથી નિવેદન કરું છું કે આ સરવાળું મંડળના ચોપડામાં જતાબા પ્રમાણે અને મને મળેલા પ્રમાણ અને માહિતી અનુસાર તા. ૩૧ મી જુલાઈ ૧૯૩૮ એ મંડળની સ્થિતિનો સાચો અને યથાર્થ દેવાલ

સેવિંગ્સ:—

બેંક ઓફ બરોડા લિ. ૧૧૧ ટકા	૫૧૧-૧૧-૯
સેં. બેંક ઓફ ઈંડિયા લિ. ૧૧૧ ટકા	૧૦૨૯૧-૧૩-૧
પો. ઓ. સેવિંગ્સ બેંક ૨ ટકા	૧૦૩૪૨-૧૦-૭
નેશનલ સીટી બેંક ઓફ ન્યુયોર્ક ૧૧૧ ટકા	૧૫૩૭-૪-૬
બરોડા સેં. બેંક બેંક લિ. ૨ ટકા	૪૩૬-૦-૧૦
બેંક ઓફ બરોડા લિ. સેવિંગ્સ બેંક	
ડીપોઝિટ ૧૧૧ ટકા	૫૦૮-૧૨-૮

અદત બાંધી:—

રસવાબાદ સહકારી મંડળીમાં ૫ ટકા	૨૪૯૦-૦૦-૦
સાકરીઆ સહકારી મંડળીમાં ૬ ટકા	૯૭૦-૦૦-૦
બરોડા સેં. કો. બેંક લિ. ૨૧ ટકા	૪૦૦૦૦-૦૦-૦
વડોદરા. સ. સે. મો. બેંક લિ. ૨૧૧ ટકા	૨૫૦૦૦-૦૦-૦
બેંગા ડીરટ્રીક્ટ સેં. કો. બેંક લિ. ૩ ટકા	૧૩૦૦-૦૦-૦
ધી બેંક ઓફ બરોડા લિ. ૧૧૧૧ ટકા	૪૮૮૩૭-૧૪-૫
ધી સેં. બેંક ઓફ ઈંડિયા લિ. ના કેશ સર્ટીફિકેટ	
૨૧૧ ટકા	૧૮૫૫૦-૦૦-૦

પાંચ વર્ષના પો. ઓ. કેશ સર્ટીફિકેટ ૨૧૧ ટકા

૮૮૧૨-૮-૦ ૧૬૬૪૮૮-૧૧-૧૦

ફ સરેલું ચાલુ બાબ

૨૭૨૮-૧૪-૬

૫ ફેરેટ ફોટો ઇન્વેસ્ટમેન્ટ:—

ફેરેટ ટકાની ગવર્નમેન્ટની સોન રા.

પુ. સ. સ. મં. લિ. ના શેર ૧૪૭ ફેરેટ રૂ. ૨૫)નો

૧૩૭૬૦-૧-૭

૩૬૮૮-૦-૦

૧૭૪૪૮-૧-૭

૧ શિલ્ક:—બેંકમાં ચાલુ ખાતે

બેંક ઓફ બરોડા લિ. વડોદરા ફેરેટ

૪૨૯૧-૨-૧

સેં. બેંક ઓફ ઈંડિયા લિ. મુંબઈ ફેરેટ

૮૧૧૭-૧-૧

૨૨૪૫૮-૩-૨

હાય ઉપર

૩૫૩-૮-૬

૧૧૭૬૧-૧૧-૮

૨૫૦૩૮૮-૧૪-૮

૧ જૂ કો છે, અને તે કામદાનુસાર બનાવેલું છે. વિશેષ જણાવવાનું કે મંડળના સરવાલામાં બતાવેલાં સખળાં ઇન્વેસ્ટમેન્ટ્સ મેં જાતે તપાસી ખાતરી કરી છે. આ સાથે ૨ જૂ કો છે સરકારી લુક-ડેપો વિભાગનું સરવાલું પણ મેં તપાસી જોયું છે અને તે બરાબર છે.

વડોદરા,

તા. ૧-૬-૩૮

(Sd.) Apaji B. Amin

Registered Accountant.

તા. ૧-૮-૩૭ થી તા. ૩૧-૭-૩૮ સુધીનો નફાતોટાનો હિસાબ

ઉત્પન્ન		ખર્ચ	
દાખલ શી	૧૪-૦-૦	પગાર	૩૮૪૫-૦-૦
શેરનામદાર શી	૧૩-૦-૦	પોસ્ટેજ	૩૪૭-૭-૦
પત્રો માસિકના કમીશનના	૨૨૪૪-૧૨-૫	છપામણ	૨૮૬-૩-૦
પુસ્તક વેચાણમાં મળેલો નફો	૩૯૯૩-૨-૧૧	કંટીન્નન્ટ	૩૦૫-૫-૬
વ્યાજનું ઉત્પન્ન:—		શિક્ષકી સામાનનો ધસારો	૨૦૦-૦-૦
રોકડું મળેલું	૨૨૯૩-૧૦-૮	મકાન, બાકું	૫૫૨-૦-૦
લહેણ ચૂકવેલું	૨૭૨૮-૧૪-૬	ઑડીટરની શી	૫૦-૦-૦
	૧૧૨૮૭-૮-૬	મુસાફરી ખર્ચ	૨૬-૦-૦
		આમના વિમાનું પ્રિમીઅમ	૬૩-૧૨-૦
		થાપણ ઉપરનું રોકડ	
		આપેલું વ્યાજ	૨૭૯૩-૧૩-૧૦
		ગ્રામ.પુ. પ્રદર્શન-દરિપુરાનો ખર્ચ	૬૬-૧૪-૬
			૮૫૬૮-૮-૪
			૨૭૧૮-૦-૫
	૧૧૨૮૭-૮-૬	નફો	૧૧૨૮૭-૮-૬

ટ્રેડિંગ એકાઉન્ટ તા. ૧-૮-૩૭ થી તા. ૩૧-૭-૩૮ સુધીનો

તા. ૧-૮-૩૭ ના રોજ માલ સ્ટોકમાં	૬૧૦૧-૧૩-૪	
ઉમેરો તા. ૩૧-૭-૩૮ સુધીની ખરીદી	૩૭૧૯૦-૧૨-૧૦	૪૩૨૯૨-૧૦-૨
બાદ તા. ૩૧-૭-૩૮ સુધીનું વેચાણ		૪૦૫૯૭-૧૫-૧
		૨૬૬૪-૧૧-૧
તા. ૩૧-૭-૩૮ ના રોજ માલ સ્ટોકમાં	૬૬૮૭-૧૪-૦	
પુસ્તક વેચાણમાં રહેલો ચોખ્ખો નફો		૩૯૬૩-૨-૧૧
	૬૬૮૭-૧૪-૦	૬૬૮૭-૧૪-૦

પુસ્તકાલય સહાયક સહકારી મંડળ લિમિટેડ-વડોદરા (સરકારી બુક ડેપો વિભાગ)
તા ૦ ૩૧ માટે વૃદ્ધિ ૧૯૩૮ ના રોજ દેવા તથા લાઉચાનું સરવાળું.

રકુ:-			મિલકત અત લાઉચું:-		
૧	એજન્ટો પાસેની ડીપોઝીટ રકુ ચેકે બાજુ	૧૪૧૩૩-૪-૦ ૧૫૪-૧૦-૪	૧ શિલકી સામાન બાદ કસારો	૪૫૩-૮-૦ ૧૫૧-૪-૦	૪૦૨-૪-૦
૨	શ્રીમત સરકારના દેવા વેચાણના અનામત બાજી	૪૪૪-૧-૧૦	૨ પુસ્તકો ટોલકમાં (પાતર કિંમતે)		૧૦૨૭૯-૫-૩
૩	ચાલુ વર્ષના ખર્ચ પર આપવાના બાજી	૨૫-૦-૦	૩ એજન્ટો તથા યાજ્ઞ ડેપો વગેરે પાસે પ્રસ્ત- માની બીલના બાજી		૬૧૬૫-૧૦-૪
૪	નફોતોના ખાતે:-		૪ પરચુરજ લાઉચું:-		૧૫૦૦-૦-૦
	અથ વર્ષના તથા તોટાના બાજી	૨૪૪૨-૧૦-૫ ૯૨-૦-૦	૫ શિલક:-		
	બાદ તોટોના ઝોનમના	૨૩૫૦-૧૦-૫	નેમનલ સીટી બેંક બેંક ઓફ બરોડા લિ. ૬ થ ઉપર	૧૦૭-૧૧-૧ ૩૯૭૯-૧૨-૧ ૨૫-૦-૦	૪૧૧૨-૭-૨
	ઉમેરા તથા તોટાના દિકામમાં જથ્થાલેટો ચોક્કસ તથા	૧૨૫૧-૧૧-૬			૨૨૩૫૯-૧૦-૬

તા. ૧-૮-૩૭ થી તા. ૩૧-૭-૩૮ સુધીના નફા તોડાનો હિસાબ(સરકારી યુઝરોનો વિભાગ)

૫૬૮

પ્રિંતકોસ્ય

[સપ્ટેમ્બર]

ઉપનામ પ્રસ્તાવેત્તવ્યનું સમીક્ષન	૪૮૮૮-૩-૫	અર્થ	૧૧૨૮-૦-૦ ૧૧૬-૧૪-૬ ૧૮૦-૦-૦ ૩૪-૦-૦ ૧૬-૧-૬ ૧૭૩૬-૦-૬ ૭૦-૫-૦	૩૨૮૪-૬-૦ ૧૫૧-૪-૦
		પગાર પોસ્ટેજ બાકી જાગમજી કંટીનન્ટ રેલવેવર, જકાત, મજરી, પેર્મી લીમાનું પ્રિમિયમ	૧૫૪-૧૦-૦ ૨૨-૩-૧૧	૧૭૬-૧૩-૧૧ ૨૫-૦-૦ ૩૬૩૭-૭-૧૧ ૧૨૫૧-૧૧-૬ ૪૮૮૮-૩-૫
	૪૮૮૮-૩-૫	મિલકતી સામાનનો પસારો ગ્રાન્ટોની ડીપોઝીટનું ફિલ્ડ ધમેલિ બાજુ પરચુરણ બાજુ તથા વટાવ ગ્રાન્ટી ધી નફા		

ટ્રેડિંગ એકાઉન્ટ (સરકારી છુકડેપો વિભાગ)તા. ૧-૮-૩૭ થી તા. ૩૧-૭-૩૮ સુધીનો

		રૂ. આ. પા.	રૂ. આ. પા.
તા. ૧-૮-૩૭ના રોજ પુસ્તકો સ્ટોકમાં...	...	૧૦૫૫૮-૫-૦	
ઉમેરો તા. ૩૧-૭-૩૮ સુધીની ખરીદી	...	૬૮૮૨૩-૮-૯	
ખાદ તા. ૩૧-૭-૩૮ સુધીનું વેચાણ	...		૭૨૩૮૧-૧૩-૯
			૭૩૪૯૧-૧૧-૧૧
			૫૩૯૦-૧-૧૦
તા. ૩૧-૭-૩૮ના રોજ પુસ્તકો સ્ટોકમાં	...	૧૦૨૭૯-૫-૩	
પુસ્તક વેચાણમાં રહેલો ચોક્કસ નફો	...		૪૮૮૯-૩-૫
		૧૦૨૭૯-૫-૩	૧૦૨૭૯-૫-૩

પુસ્તકાલય માસિકનો હિસાબ સને ૧૯૩૭ નો (વર્ષ ૧૨ માનો)

ઉત્પન્ન :-

લવાજમ ૧૧૩૩૧ આખા માદકનું }
 ૨૬૩ અડધા માદકનું }
 આરોગ્ય ત્રિમાસિકના રૂઠ્ઠા સોસાઈટી તરફથી,
 જાહેર ખખર

ખર્ચ :-

અંક ૧-૨ ૧૫૦૦ નકલ
 " ૩ ૧૫૫૦ "
 " ૪-૫ ૧૫૭૫ "
 " ૬ થી ૧૨ ૧૬૦૦ "
 છપામંથ્ર કાગળો વગેરે
 (ફોર્મ ૯૮૧ મેટર+૨૨૬૧ જા. x ખાનડા સરકારી)
 શ્રીમંત સરકારનો ફોટો હોરક મહોત્સવ અંક સાથે
 વહેંચ્યો તેનું બીજા ૧૯૩૬ નું ચૂકવ્યું.
 પોસ્ટાજ ખર્ચ,
 તંત્રીનો પગાર
 તંત્રીનો પ્રવાસખર્ચ,
 કંટીનન્ટ ખર્ચ
 તંત્રી માટે જન્મભૂમિના લવાજમના
 મામ પુસ્તકાલયોને રૂ. ૦-૮-૦ પ્રમાણે મફતના
 બેટ પુસ્તક નાખાનની કેળવણી ના
 નફો

રૂ. આ. પા.

૪૩૧૩-૬-૬

૨૪૦-૦-૦

૩૮૦-૪-૦

૩૨૬૨-૦-૯

૨૮-૧૨-૯

૫૦૨-૦-૦

૩૬૦-૦-૦

૧૭-૩-૬

૦-૧૦-૬

૧૨-૦-૦

૧૦૫-૦-૦

૩૧૨-૫-૬

૨૭૩-૬-૬

૪૮૩૩-૧૦-૬

૪૮૩૩-૧૦-૬

૨૫૪૮-૮-૯

૨૭૩-૬-૬

૪૦-૦-૦

૧૬૩-૮-૦

૫૭૦-૧૦-૦

૨૦૬૮-૦-૩

૨૮૬૨-૨-૩

૨૮૬૨-૨-૩

તારીખ :-

૧૧ મા વર્ષ આખર સુધીનો નફો

ઉમેરો ૧૨ મા વર્ષનો નફો

આજનું ઉત્પન્ન

જાહેરખખરના આવચના આકી

કાગળ સિલક રીમ ૧૧૦ ૬૨ ૫-૩-૦

સિલક

પુસ્તકાલય સહાયક સહકારી મંડળ લિ. વડોદરાના

વર્ષ	સભાસદ સંખ્યા	શેર સંખ્યા	વસુલ આવેલી શેરની મુદી રા.	રિઝર્વ ફંડ રા.	મુદતખંધી ચાપણ રા.	ચોકખો નફો રા.	શેર ઉપર વહેંચેલું ડિવિડન્ડ ટકા	ખરીદી રા.	વેચાણ રા.
૧	૨૧૮	૨૫૭	૫૩૨૫	૦	૪૫૯૬	૫૯૭	૬	૧૩૧૦૯	૯૪૦૨
૨	૨૯૪	૩૩૬	૮૦૬૦	૨૫૦	૧૫૭૭૮	૭૦૭	૬	૨૨૬૮૦	૧૮૫૧૭
૩	૩૧૩	૩૬૨	૮૮૭૦	૫૦૦	૨૭૦૩૯	૧૭૯	૬	૨૪૫૩૨	૨૩૬૬૦
૪	૩૨૪	૩૯૧	૯૬૨૫	૭૫૦	૪૧૧૪૦	૧૧૩૭	૬	૩૦૦૪૯	૩૨૯૫૨
*૫-૬	૩૪૭	૪૪૧	૧૦૯૨૫	૧૦૫૦	૬૩૫૭૬	૧૫૦૪	૬	૪૪૭૯૯	૫૧૮૯૧
૭	૩૬૮	૫૨૪	૧૩૦૧૦	૧૪૩૦	૮૫૦૨૩	૨૬૭૬	૬	૩૧૯૨૩	૩૬૯૭૩
૮	૩૮૯	૬૬૦	૧૭૧૭૦	૩૨૭૫	૧૦૬૦૦૫	૨૩૭૯	૬	૪૧૫૨૪	૪૧૯૨૯
૯	૪૦૬	૭૩૯	૧૮૩૭૫	+ ૭૦૬૬	૧૨૭૫૪૧	૩૪૨૩	૬	૫૪૨૪૦	૫૭૨૬૮
*૧૦	૪૩૨	૮૭૫	૨૧૮૦૫	+ ૬૬૧૩	૧૬૫૮૭૫	૨૧૯૫	૬	૯૮૬૯૯	૧૦૫૭૧૧
૧૧	૪૪૪	૯૧૮	૨૨૮૯૦	+ ૬૯૪૫	૧૭૩૯૬૫	૨૩૯૬	૪૩	૪૩૪૧૫	૪૮૪૧૭
૧૨	૪૭૩	૧૦૦૯	૨૫૧૬૫	+ ૮૦૦૯	૧૮૦૨૩૦	૨૩૫૨	૪૩	૪૨૪૩૨	૪૮૭૨૩
૧૩	૪૮૭	૧૦૬૪	૨૬૫૮૦	+ ૧૧૭૪૮	૧૯૪૬૪૭	૧૦૧	૪૩	૩૪૧૫૭	૩૮૩૭૨
૧૪	૫૦૦	૧૧૧૪	૨૭૮૫૦	+ ૧૧૯૬૪	૧૬૧૨૫૫	૨૭૧૮	૪	૩૭૧૯૦	૪૦૫૯૭

*૨૧ માસનો હિસાબ, *૧૬ માસનો હિસાબ, +આ રકમમાં નફાની વહેંચણી સરખી રાખવાનું

છેલ્લાં ચૌદ વર્ષની પ્રગતિના આંકડા.

ઉત્પન્ન શ.	ખર્ચ શ.	પુસ્તક પ્રકાશન માટે ચોક્કસલી રકમ રા.	પુસ્તકાલય માસિક			ફરક રૂડા	
			ઉત્પન્ન	ખર્ચ	નફો અગર તોટા	સંખ્યા	રકમ
૧૪૭૩	૮૭૫	૦	૦	૦	૦	૦	૦
૩૦૬૯	૨૩૬૨	૦	૦	૦	૦	૦	૦
૪૧૭૨	૩૪૯૩	૧૬૫૬	૧૩૬૩	૧૪૫૮	૬૫ ખોટ	૦	૦
૫૯૨૦	૪૭૮૩	૪૧૭૫	૨૯૦૦	૩૨૩૧	૩૩૦ ખોટ	૦	૦
૧૧૭૪૨	૧૦૨૩૮	૬૦૪૨	૩૧૫૦	૩૧૦૯	૪૦ નફો	૧	૧૫૧
૧૦૪૫૨	૭૭૭૬	૭૭૮૮	૬૭૦૬૭	૬૬૨૭૬	૬૭૯૦ નફો	૨	૨૫૨
૧૧૯૯૪	૯૬૧૫	૮૨૭૫	૩૮૮૯	૩૬૬૬	૨૨૨ નફો	૬	૧૯૫૫
૧૪૨૩૯	૧૦૮૧૬	૮૮૫૭	૪૩૨૭	૩૮૩૪	૪૯૩ નફો	૮	૨૧૫૭
૨૧૮૬૯	૧૯૬૭૪	૮૦૮૩	૪૨૧૧	૩૮૪૭	૩૬૩ નફો	૧૧	૬૦૮૬
૧૪૧૪૯	૧૧૭૫૨	૬૫૨૧	૪૩૮૦	૩૭૫૪	૬૨૫ નફો	૧૨	૮૦૭૬
૧૩૭૪૦	૧૧૩૮૮	૬૭૦૬	૪૬૫૩	૪૧૨૩	૫૨૯ નફો	૧૭	૧૧૮૪૮
૧૧૦૪૧	૧૦૯૪૦	૫૫૬૩	૪૯૧૧	૫૦૦૪	૯૩ ખોટ	૨૫	૧૪૩૩૧
૧૧૨૮૭	૮૫૬૯	૪૬૪૦	૪૯૩૩	૪૬૬૦	૨૭૩ નફો	૩૩	૧૮૨૫૦

ફંડ તથા ઇન્વેસ્ટમેન્ટ રિઝર્વ ફંડની રકમોનો સમાવેશ કરેલો છે. ફૂંચા આંકડા બે વર્ષના છે.

પુસ્તકાલય સહાયક સહકારી મંડળ લિ. ને ચાલુ વર્ષમાં મળેલાં

ટ્રસ્ટફંડો

ટ્રસ્ટફંડ ૨૬ મું.*

૨૧. ૨૧. પુસ્તકાલય સહાયક સહકારી મંડળ લિ. ના મંત્રી,

મુ. વડોદરા

સવિનય જણાવવાનું કે કુરાલ તા. પાદરા સાર્વજનિક પુસ્તકાલયના નિભાવ અર્થે રૂ. ૪૦૦) અંકે રૂપિયા ચારસો પૂરા ટ્રસ્ટફંડ તરીકે નીચેની શરતોએ સોંપાએ છીએ તે સ્વીકારી આભારી કરશો:

શરતો

- ૧ આ ટ્રસ્ટફંડ " કુરાલ તા. પાદરા સાર્વજનિક પુસ્તકાલયના નિભાવ ફંડ " એ નામથી ઓળખાશે.
- ૨ મૂળ રકમ કાયમ રાખી તેનું વ્યાજ કુરાલ તા. પાદરા સાર્વજનિક પુસ્તકાલયના નિભાવ ખાતે અર્થવા દર વર્ષે પુસ્તકાલયના સેક્રેટરીને મોકલી આપવું.
- ૩ આ ફંડની રકમ ૩૩% ટકાની ગવર્નમેંટ લોનમાં રોકવી.
- ૪ મંડળના વાર્ષિક રિપોર્ટમાં આ ફંડનો હિસાબ બહાર પાડવો.
- ૫ ફંડનો મૂળ ઉદ્દેશ લક્ષમાં રાખી ટ્રસ્ટની શરતોમાં ખાસ જરૂરના પ્રયત્ને ફેરફાર કરવાની સત્તા મંડળને આપવામાં આવે છે.

તા. ૧૬-૧૨-૩૬

(સહી) અવધાન્ય
મંત્રી, સાર્વજનિક પુસ્તકાલય,
મુ. કુરાલ તા. પાદરા.

ટ્રસ્ટફંડ ૨૭ મું.* રૂ. ૧૦૧) નું

શરતો

- ૧ આ ટ્રસ્ટફંડ " ડેરોલી સાર્વજનિક પુસ્તકાલય નિભાવ ફંડ " એ નામથી ઓળખાશે.
- શરતો નં. ૨, ૩, ૪, ૫ ટ્રસ્ટફંડ નં. ૨૬ પ્રમાણે.

તા. ૨૫-૯-૧૯૩૭

(સહી) ઇ. ત્રાણ નરભેરામ પંડ્યા
મંત્રી, સાર્વજનિક પુસ્તકાલય,
મુ. ડેરોલી, તા. કરજણ, પ્રતિ વડોદરા.

ટ્રસ્ટફંડ ૨૮ સું.* રૂ. ૧૩૦૦) તું.

શરતો

- ૧ આ ટ્રસ્ટફંડ " મોભા સાર્વજનિક પુસ્તકાલય નિભાવ ફંડ " એ નામથી ઓળખાશે.
શરતો નં. ૨, ૩, ૪, ૫ ટ્રસ્ટફંડ નં. ૨૬ પ્રમાણે.

મોભા
(તા. પાદરા
તા. ૨-૧૦-૩૭

}

(સહી) કસીભાઈ ના. પટેલ
મંત્રી, સાર્વજનિક પુસ્તકાલય,
મુ. મોભા તા. પાદરા.

ટ્રસ્ટફંડ ૨૯ સું+ રૂ. ૧૦૧) તું.

શરતો

- ૧ આ ટ્રસ્ટફંડ " સો. દિવાળીઆઈ મગનલાલ જોશી ટ્રસ્ટફંડ " એ નામથી ઓળખાશે.
૨ મૂળ રકમ કાયમ રાખી, તેનું વ્યાજ બાકરોલ તા. પેટલાદ સાર્વજનિક પુસ્તકાલયના નિભાવ અર્થે અર્ચવા દર વર્ષે પુસ્તકાલયના સેક્રેટરીને મોકલી આપવું.
૩ આ ફંડની રકમ પેટે મંડળના શેર નં. ૪ નંબર ૫૨૫ થી ૫૨૮ સુધીના તથા શ. ૧ રોકડો આપું છું.

શરતો નં. ૪-૫ ટ્રસ્ટ ફંડ નં. ૨૬ પ્રમાણે.

મુ. બાકરોલ
તા. ૨૫-૧૧-૩૭

}

લી. આપનો,
(સહી) મગનલાલ ઇશ્વરલાલ જોશી

ટ્રસ્ટફંડ ૩૦ સું.* રૂ. ૮૦૦) તું

શરતો

- ૧ આ ટ્રસ્ટફંડ " બાકરોલ (તા. પેટલાદ) સાર્વજનિક પુસ્તકાલય નિભાવ ફંડ " એ નામે ઓળખાશે.
૨ મૂળ રકમ કાયમ રાખી, તેનું વ્યાજ બાકરોલ (તા. પેટલાદ) પુસ્તકાલયના નિભાવ આતે અર્ચવા, દર વર્ષે પુસ્તકાલયના સેક્રેટરીને મોકલી આપવું.

* સદરહુ ત્રણે ટ્રસ્ટફંડો મંડળના બ્યવસ્થાપક મંડળે કરાવ નં. ૫૦ તા. ૧૦-૧૦-૩૭ થી સ્વીકાર્યા છે.

+ સદરહુ ટ્રસ્ટફંડ મંડળના બ્ય. મંડળે કરાવ નં. ૧૪ તા. ૨૬-૧૧-૩૭ થી સ્વીકાર્યું છે.

x સદરહુ ટ્રસ્ટફંડ મંડળના બ્ય. મંડળે કરાવ નં. ૨૬ તા. ૩૧-૧૨-૩૭ થી સ્વીકાર્યું છે.

૩ આ ફંડની રકમ ૩૩% ટકાની ગવર્નમેન્ટ લોનમાં અગર વડોદરા સહકારી લેન્ડ મોટીજેશન બેંકનાં જમીનગીરીલાખાં ડીબેન્ચરમાં અગર ખીજી કોઇ સદર જમીનગીરીમાં મંડળને ઇષ્ટ જણાય તેમ રોકવી.

શરતો નં. ૪-૫ ટ્રસ્ટફંડ નં. ૨૬ પ્રમાણે.

આકરોલ તા. પેટલાદ,
તા. ૨૮-૧૧-૩૭ }

(સહી) ખુશાલભાઈ કાળિદાસ પટેલ
મંત્રી સા. પુસ્તકાલય, આકરોલ.
(તા. પેટલાદ)

ટ્રસ્ટફંડ ૩૧ સુ. * રૂ. ૧૧૦૦) નું

શરતો

- ૧ આ ટ્રસ્ટ " શ્રી હરગોવિંદ શામજી સ્મારક ટ્રસ્ટ " તરીકે ઓળખાયું.
- ૨ આ રકમ ગવર્નમેન્ટ પેપર ખરીદવામાં રોકવી, અને તેનું વ્યાજ જે આવે તે રકમ, ચલાલા સાર્વજનિક પુસ્તકાલયના મંત્રીને " શ્રી હરગોવિંદ શામજી પાઠક બાલ પુસ્તકાલય, ચલાલા " નું બજેટ બનાવવા માટે મોકલી આપવી.
- ૩ સંજોગોવશાત આ બાલ પુસ્તકાલય બંધ પડે તો ઉક્ત વ્યાજ, શ્રી. દ. રથા. પાઠકના સ્મરણ નિમિત્તે પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિમાં વાપરવાનો અબાધિત હક, ચલાલા સાર્વજનિક પુસ્તકાલયના વ્યવસ્થાપક મંડળને રહેશે.

* શરતો નં. ૪-૫ ટ્રસ્ટ ફંડ નં. ૨૬ પ્રમાણે.

એજ વિનંતિ તા. ૧૮ : નવેમ્બર : ૧૯૩૭

(સહી) મૂળશંકર ગૌરીશંકર ભટ્ટ

(સહી) પ્રતાપરાય ગીરધરલાલ મહેતા
મંત્રીઓ

શ્રી હરગોવિંદ શામજી પાઠક સ્મારક સમિતિ.

ટ્રસ્ટફંડ ૩૨ સુ. + રૂ. ૩૦૦) નું

શરતો

- ૧ આ ટ્રસ્ટફંડ " આમચક સાર્વજનિક પુસ્તકાલય નિભાવ ફંડ " એ નામથી ઓળખાશે.

શરતો નં. ૨-૩-૪-૫ ટ્રસ્ટ ફંડ નં. ૨૬ પ્રમાણે.

તા. ૧-૧૨-૩૭ }

(સહી) લલ્લુભાઈ વસનજી વસી .
મંત્રી, સાર્વજનિક પુસ્તકાલય
સુ. આમચક તા. મહુવા

* સદરજી ટ્રસ્ટફંડ મંડળના બ્ય. મંડળે ફાવ નં. ૨૬ તા. ૩૧-૧૨-૩૭ થી સ્વીકાર્યું છે.

+ સદરજી ટ્રસ્ટફંડ મંડળના બ્ય. મંડળે ફાવ નં. ૨૬ તા. ૨૬-૧-૩૮ થી સ્વીકાર્યું છે.

ટસ્ટફંડે ૩૩ સું*

ભાઈલાલ વ્યાસ સ્મારક ફંડ સોંપવાની શરતો

૧. પુસ્તકાલય સહાયક સહકારી મંડળ લિ. વડોદરા નીચેની શરતો માન્ય રાખે તો ભાઈલાલ વ્યાસ સ્મારક ફંડમાં રૂ. ૫૧૧) ની જે રકમ છે તે તેમને સોંપવી.
૨. ભાઈલાલ વ્યાસ સ્મારક સમિતિ જે પુસ્તક પસંદ કરે તે પુસ્તકાલય સહાયક સહકારી મંડળે પોતાની જવાબદારીથી છપાવવું અને તેમાં ભાઈલાલ વ્યાસ સ્મારક ફંડની રકમનો ઉપયોગ કરવો.
૩. બીજા નિયમમાં જણાવેલું પુસ્તક છપાય તેના ઉપર “ ભાઈલાલ વિશ્વનાથ વ્યાસ સ્મારક ગ્રંથમાળા ” એવું લખાણ મૂકવું.
૪. બીજા નિયમમાં જણાવેલું પુસ્તક છપાયું હોય તેનું વેચાણ થાય તેમાંથી, ભાઈલાલ વ્યાસ સ્મારક ફંડ ઉપરાંત પુસ્તકાલય સહાયક સહકારી મંડળે જે રકમ પુસ્તક ખાતે ખર્ચી હોય તે બાદ કરતાં જે વેચાણની રકમ આવે તે રકમ “ ભાઈલાલ વ્યાસ સ્મારક ફંડ ” ખાતે જમા રાખવી. અને એ રકમમાંથી ભાઈલાલ વ્યાસ સ્મારક સમિતિ નક્કી કરે તે પુસ્તક છાપવું. એ પ્રમાણે ઉત્તરોત્તર રકમ રહે તેમાંથી “ ભાઈલાલ વિશ્વનાથ વ્યાસ સ્મારક ગ્રંથમાળા ” નાં પુસ્તકો પ્રકટ કરવાં.
૫. ઉપરની શરતો માન્ય રાખ્યાની ખબર મળ્યા બાદ પુસ્તક પસંદગી કરવામાં આવશે અને એ છાપવા મોકલતાં ભાઈલાલ વ્યાસ સ્મારક ફંડની રકમ મોકલી આપવામાં આવશે.

સુરત,
તા. ૨૬-૨-૩૭

લી. આપનો વિશ્વાસ,
(સહી) દયાશંકર ભા. શુક્લ
ભાઈલાલ વ્યાસ સ્મારક સમિતિ, સુરત

* સદરજૂ સ્મારક સ્ફંડ કરાવ નં. ૩૭ તા. ૮-૮-૩૭ થી સ્વીકારવામાં આવ્યું છે.

પુસ્તકાલય સહાયક સહકારી

ટ્રસ્ટફંડોનો હિસા

ક્રમ સંખ્યા	ટ્રસ્ટફંડનું નામ.	ટ્રસ્ટફંડ આપનારનું નામ.	ટ્રસ્ટફંડ સ્વી- કાર્યાની તારીખ	રકમ રૂ.
૧	૨	૩	૪	૫
૧	દીવાળીયા સ્મારક શાન પ્રચારક ટ્રસ્ટફંડ	રા. માણેકલાલ કીશોરભાઈ પટેલ, ખીલીજ	૪-૩-૨૮	૧૧
૨	રેલેલ સાર્વજનિક પુસ્તકાલય ટ્રસ્ટફંડ	રા. તુલસીભાઈ બકારભાઈ અમીન, ભાદરજી	૧૪-૯-૩૦	૧૦
૩	વટાદરા સાર્વજનિક પુસ્તકાલય ટ્રસ્ટફંડ	"	૩૦-૮-૩૧	૧૦
૪	શ્રી. સયાજીરાવ ગાયકવાડ ટ્રસ્ટ- ફંડ	પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિના 'એક હિમાયતી	૩૦-૮-૩૧	૫૦
૫	ખત્રી વલ્લભદાસ જમનાદાસ મુળજી ટ્રસ્ટફંડ	રા. નટવરલાલ ગીરધરલાલ શાહ, શિનોર	૩૦-૮-૩૧	૬૨
૬	ઝારોળા સાર્વજનિક પુસ્તકાલય ટ્રસ્ટફંડ	રા. મગનભાઈ શંકરભાઈ પટેલ, ભાદરજી	૨૭-૧૨-૩૧	૧૦
૭	સ્વ. ધુનીબહેન ભકત સ્મારક ટ્રસ્ટફંડ	રા. જુલાભાઈ પરસોતમભાઈ ભગત, ધામજી	૨૭-૩-૩૨	૧૦
૮	સ્વ. લખાભાઈ ગોવિંદભાઈ ભકત સ્મારક ટ્રસ્ટફંડ	રા. લગાભાઈ ગોવન, ધામજી	૩૧-૭-૩૨	૧૦
૯	શ્રી. બોડન સ્મારક ટ્રસ્ટફંડ	મંત્રીઓ બોડન સ્મારક ફંડ	૩૦-૭-૩૩	૧૦૦ +૧૪
૧૦	કરજીજી તાલુકાના ૧૦ ગામમાં પુસ્તકાલયો બોલવા સાર મદદ આપવાનું ટ્રસ્ટફંડ	રા. ચુનીલાલ પુરષોત્તમ શાહ, કરજીજી	૨૮-૧-૩૪	૧૦૦
૧૧	નાનીનરોલી તા. માંગરોળ સાર્વજનિક પુસ્તકાલય નિ- ભાવ ફંડ	મંત્રી, સા. પુ. નાનીનરોલી	૨૯-૭-૩૪	૩૨૧૨

મંડળ લિ. વડોદરા.

તા. ૩૧-૭-૩૮ સુધીનો

કયા શેકેલી છે.	આજ સુધીનું ઉપજેલું વ્યાજ રૂ.	ખર્ચા રૂ.	આકી ખરચવાના રૂ.	વ્યાજની રકમનો થું ઉપયોગ કરવો ?
૬	૭	૮	૯	૧૦
પુ. સં. સ. મં- ડળના ૬ શેરોમાં	૭૩-૧૧-૦	૭૩-૧૧-૦	૦- ૦-૦	પીલીજ સા. પુ. ને મોકલી આપવી
પુ. સં. સ. મં- ડળના ૪ શેરોમાં	૩૪- ૨-૦	૩૪- ૨-૦	૦- ૦-૦	પુસ્તકો ખરીદી રહેલ સા. પુ. ને ભેટ આપવા
"	૨૮-૧૦-૦	૨૪- ૨-૦	૪- ૮-૦	પુસ્તકો ખરીદી વડોદરા સા. પુ. ને ભેટ આપવા,
મં. ના ૨૦ શેરોમાં	૧૪૩- ૨-૦	૧૪૩-૧૨-૦	૦- ૦-૦	વડોદરા રાજ્ય પુ. પરિષદ મંડળને આપવી
પુ. સં. સ. મં- ડળના ૨૫ શેરોમાં	૧૭૮-૧૪-૬	૧૫૦-૧૦-૬	૨૮- ૪-૦	શિનોર, સંજેઝ અને તિલકવાડા તાલુકાનાં સા. પુ. ને મદદ કરવા
પુ. સં. સ. મં- ડળના ૪ શેરોમાં	૨૭- ૨-૦	૨૭- ૨-૦	૦- ૦-૦	પુસ્તકો ખરીદીને ઝારોળા સા. પુ. ને ભેટ આપવા
"	૨૬- ૨-૦	૨૧-૧૦-૦	૪- ૮-૦	પુસ્તકો ખરીદીને ધામણ સા. પુ. ને ભેટ આપવા
"	૨૩-૧૦-૦	૧૯- ૨-૦	૪- ૮-૦	પુસ્તકો ખરીદીને ઝારણા સા. પુ. ને ભેટ આપવા
પુ. સં. સ. મં- ડળના ૪૦ શેરોમાં	૧૮૦- ૦-૦	૧૮૦- ૦-૦	૦- ૦-૦	વડોદરા રાજ્યનાં પછાત ગ્રામોમાં નવીન બોર્ડન રમારક સર્વજનિક પુસ્તકાલયો ઉદ્ધાપવાની મદદ કરવા
રૂ. ૪૦) ખર્ચા તે જુતા રૂ. ૬૦) મુદલ જમા	૦- ૦-૦	૦- ૦-૦	૦- ૦-૦	કરજણ તાલુકાનાં પુસ્તકાલયોને મદદ કરવા (મુદલ રકમનો ઉપયોગ કરવો)
૩૩% ટકાની ગવર્નમેન્ટ લોન	૪૯૪-૧૨-૮	૩૬૮-૧૩-૮	૧૨૬- ૦-૦	નાની નરોલી સા. પુ. ના મં. થીને મોકલવી

ક્રમ સંખ્યા	ટ્રસ્ટફંડનું નામ.	ટ્રસ્ટફંડ આપનારનું નામ.	ટ્રસ્ટફંડ સ્વી- કાર્યોની તારીખ.	રકમ રૂ.
૧	૨	૩	૪	૫
૧૨	હોલિનરસિંહભાઈ શંકરભાઈ સાર્વજનિક પુસ્તકાલય નિ- ભાવ ફંડ	રા. આદીતભાઈ મયુરભાઈ રા. અંબાલાલ શંકરભાઈ	૯-૯-૪૪	૨૦૦૦
૧૩	સ્વ. દેવીદાસ હરગોવિંદદાસ શાહ રમારક ફંડ	રા. મણિલાલ મં. કાશીવાળા રા. હરિવલ્લભદાસ યુ. શાહ	૨૯-૯-૩૫	૨૧૫૭
૧૪	સ્વ. રણછોડજી જુલાભાઈ રમારક ફંડ	ભક્તિભાઈ રણછોડજી ઝોરજી	૨૪-૧૧-૩૫	૫૦૦
૧૫	શ્રી. પીલ્લયરાવ ઇનામ ફંડ	રા. પ્રતાપરાય ગિ. મહેતા અમરેલી	૨૯-૧૨-૩૫	૧૦૦
૧૬	પલાણા સા. પુ. નિભાવ ફંડ	મંત્રી, સા. પુ. પલાણા	૨૯-૧૨-૩૫	૫૦૦
૧૭	સ્વ. ન્યુટન મોહન દત્ત રમારક ફંડ	બવરથાપક ન્યુટન મોહન દત્ત રમારક ફંડ	૨૯-૧૨-૩૫	૫૦૧
૧૮	કંડારી તા. કરજી સ્વ. અ. રણછોડભાઈ રમા. પુ. નિ. ફંડ	રા. મગનભાઈ શંકરભાઈ પટેલ, ભાદરજી	૮-૧૧-૩૬	૧૦૧
૧૯	બાંધણી તા. પેટલાદ સાવ- જનિક પુસ્તકાલય નિભાવ ફંડ	મંત્રી સા. પુ. બાંધણી	૨૨-૧-૩૭	૬૦૦
૨૦	આળોડ તા. વડોદરા સાર્વ- જનિક પુસ્તકાલય નિભાવ ફંડ	મંત્રી સા. પુ. આળોડ	૨૨-૧-૩૭	૪૦૦
૨૧	નાનીનરોલી તા. માંત્રોજ સા. પુસ્તકાલય નિભાવ ફંડ	મંત્રી સા. પુ. નાનીનરોલી	૨૮-૨-૩૭	૨૦૦
૨૨	બદુચરાજી તા. આખરમા સા. પુસ્તકાલય નિભાવ ફંડ	મંત્રી સા. પુ. બદુચરાજી	૨૮-૨-૩૭	૩૦૦
૨૩	સ્વ. સંતોકભાઈ જુલાભાઈ દેમાઈ રમારક ટ્રસ્ટફંડ (નનસાડ તા. કામરેજ સા. પુ. માટે)	રા. લક્ષ્મીભાઈ ગોવિંદજી દેમાઈ, નનસાડ	૨૮-૨-૩૭	૧૦૧

કર્પા રોકેલી છે ?	આજ સુધીનું ઉપજેલું વ્યાજ રા.	ખર્ચાયા રા.	બાકી ખર્ચવાના રા.	વ્યાજની રકમનો શું ઉપયોગ કરવો ?
૬	૭	૮	૯	૧૦
૩½% ટકાની મવનમેન્ટ લોન	૩૦૦-૦-૦	૨૩૦-૦-૦	૭૦-૦-૦	ન. યં. સા. પુ. ના વાર્ષિક નિભાવ માટે ડમોઉ મોકલવી.
"	૧૮૨-૭-૮	૧૦૦-૩-૩	૮૨-૪-૫	કરનાળી સા. પુ. ને નિભાવ માટે રા. ૫૦ સુધી અને કરનાળી ગ્રામ ઔષધાલયને નિભાવ માટે રા. ૨૫ સુધી આપવા
"	૫૨-૮-૦	૨૭-૪-૪	૨૫-૩-૮	ઔરણ તા. કામરેજ સા. પુ. ને પુસ્તકો ખરીદી આપવાં
"	૮-૧૨-૦	૬-૧૫-૦	૧-૧૩-૦	વરસડા તા. અમરેલીના શ્રી. ગં. લ. સા. પુ. ના વાયકોને ધનામ આપવામાં ખર્ચાવી
"	૪૩-૧૨-૦	૨૫-૧૪-૬	૧૭-૧૩-૬	પલાણા સા. પુ. ના. નિભાવ માટે મોકલવી
પુ. સ. સ. મં. લિ. ના ૨૦ શેરોમાં	૩૬-૬-૦	૩૬-૬-૦	૦-૦-૦	શિષ્ટ વાયનની પરીક્ષાઓ માટેનાં પુસ્તકો બોલી કિંમતે ખરીદવામાં મદદ કરવા રાજ્યપુસ્તકાલય મંડળને આપવી
પુ. સ. સ. મં. ડગના ૪ શેરોમાં	૩-૦-૦	૦-૦-૦	૩-૦-૦	પુસ્તકો ખરીદીને સ્વ. અમીન રજીડેડ-ભાઈ રમારક પુસ્તકાલય કંપનીને 'શ્રી મગનભાઈ શંકરભાઈ પટેલ તરફથી બેટ' એવો ચિકો મારી મોકલી આપવાં
૩½% ટકાની મવનમેન્ટ લોન	૪૭-૪-૦	૭-૧૩-૩	૩૯-૬-૯	પાંધણી સા. પુ. ને મોકલી આપવી
"	૨૧-૦-૦	૩-૧૪-૧૦	૧૭-૧-૨	આન્જેક સા. પુ. ને મોકલી આપવી
"	૧૦-૮-૦	૧-૧-૪	૬-૬-૮	નાની નરોલી સા. પુ. ને મોકલી આપવી
"	૧૫-૧૨-૦	૧-૧૦-૩	૧૪-૧-૯	બહુચરાણ સા. પુ. ને મોકલી આપવી
પુ. સ. સ. મં. ડગના ૪ શેરોમાં	૧-૧૪-૦	૦-૦-૦	૧-૧૪-૦	નનસાડ તા. કામરેજ સા. પુ. ને લોકમદદ તરીકે ગણી વ્યાજની રકમનાં પુસ્તકો ખરીદીને મોકલી આપવાં

ક્રમ અનુક્રમ નંબર	ટ્રસ્ટફંડનું નામ.	ટ્રસ્ટફંડ આપનારનું નામ.	ટ્રસ્ટફંડ રવી- કાર્યાની તારીખ	રકમ રૂ.
૧	૨	૩	૪	૫
૨૪	સ્વ. લક્ષ્મીબેન તેદેમાઈ સંતોક- ભાઈ જુલાભાઈની ધર્મપત્ની રમારક ટ્રસ્ટફંડ (સીસોદ્રા તા. નવસારી સ. પુ. માટે)	રા. મોરારજી કાળીદાસ દેસાઈ, નનસાડ	૨૮-૨-૩૭	૧૦૧
૨૫	મોટા આંકડીઆ તા. અમરેલી સા. પુ. નિભાવફંડ	મંત્રી સા. પુ. મોટા આ- કડીઆ	૮-૮-૩૭	૪૦૦
૨૬	કુરાલ તા. પાદરા સર્વજનિક પુસ્તકાલય નિભાવફંડ	મંત્રી સા. પુસ્તકાલય કુરાલ તા. પાદરા	૧૦-૧૦-૩૭	૪૦૦
૨૭	ડોરેલી સા. પુસ્તકાલય નિભાવફંડ	મંત્રી સા. પુસ્તકાલય ડોરેલી તા. કરજળ્યુ	૧૦-૧૦-૩૭	૧૦૧
૨૮	મોભા સાર્વજનિક પુસ્તકાલય નિભાવફંડ	મંત્રી સા. પુસ્તકાલય મોભા તા. પાદરા	૧૦-૧૦-૩૭	૧૦૦
૨૯	સૌ. દિવાળીબાઈ મગનલાલ જોશી ટ્રસ્ટફંડ (બાકરોલ તા. પેટલાદ સા. પુ. માટેનું)	મગનલાલ મધરલાલ જોશી બાકરોલ	૨૯-૧૧-૩૭	૧૦૧
૩૦	બાકરોલ તા. પેટલાદ સા. પુ. નિભાવફંડ	મંત્રી સા. પુસ્તકાલય બાક- રોલ તા. પેટલાદ	૩૧-૧૨-૩૭	૮૦૦
૩૧	શ્રી હરગોવિંદ શામજી પાઠક રમારક ટ્રસ્ટફંડ (બાલ પુસ્તકાલય ચલાવા માટેનું)	મૂળશંકર ગૌરીશંકર ભટ્ટ, પ્રતાપરાય ગીરધરલાલ મહેતા, મંત્રીઓ હરગો- વિંદ શામજી પાઠક રમારક સમિતિ	૩૧-૧૨-૩૭	૧૧૦૦
૩૨	આમચક સા. પુ. નિભાવફંડ	મંત્રી સા. પુસ્તકાલય આ- મચક તા. મહુવા	૨૬-૧-૩૮	૩૦૦
૩૩	બાઈલાલ વ્યાસ રમારકફંડ	દયાશંકર બા. શુક્લ મંત્રી બાઈલાલ વ્યાસ રમારક સમિતિ સુજાત	૮-૮-૩૭	૫૧૭

૧૮૨૭૬
+ ૧૪૧૨=

ક્યાં મોકલી છે ?	આજ સુધીનું ઉપજેલું વ્યાજ રા.	ખર્ચાયા રા.	બાકી ખરચવાનો રા.	વ્યાજની રકમનો થું ઉપયોગ કરવો ?
૬	૭	૮	૯	૧૦
"	૧-૧૪-૦	૦- ૦-૦	૧-૧૪-૦	સીસોદ્રા તા. નવસારી સાં. પુ. ની લોકમદદ તરીકે ગણી વ્યાજની રકમનાં પુસ્તકે ખરીદીને મોકલી આપવા
૩૩% ટકાની ગવર્નમેન્ટ લોન	૧૪- ૦-૦	૦- ૦-૦	૧૪- ૦-૦	મોટા આકીડીઆ સા. પુ. ને મોકલી આપવી
૩૩% ટકાની ગવર્નમેન્ટ લોન	૧૪- ૦-૦	૦- ૦-૦	૧૪- ૦-૦	કુરાલ સા. પુ. ને મોકલી આપવી
"	૧-૧૨-૦	૦- ૦-૦	૧-૧૨-૦	ડેરેલી સા. પુ. ને મોકલી આપવી
"	૧૦- ૮-૦	૦- ૦-૦	૧૦- ૮-૦	મોભા સા. પુ. ને મોકલી આપવી
પુ. સ. સ. મં.લિ ના ૪ શેરોમાં	૦- ૦-૦	૦- ૦-૦	૦- ૦-૦	બાકેરાલ સા. પુ. ને મોકલી આપવી
૩૩% ટકાની ગવર્નમેન્ટ લોન	૧૪- ૦-૦	૦- ૦-૦	૧૪- ૦-૦	બાકેરાલ સા. પુ. ને મોકલી આપવી
"	૧૫- ૪-૦	૦- ૦-૦	૧૫- ૪-૦	ચલાલા સા. પુ. ને બજેટ બનાવવા મોકલી આપવી
"	૫- ૪-૦	૦- ૦-૦	૫- ૪-૦	આમચક સા. પુ. ને મોકલી આપવી
મુકલ કાયમ	૦- ૦-૦	૦- ૦-૦	૦- ૦-૦	ભાણલાલ વિશ્વનાથ વ્યાસ રમારક અંથમાળા શરૂ કરવી
			૫૩૦- ૬-૧૧	

પુસ્તકાલયોએ મંડળમાં જમાં મૂકેલી કાયમ ફંડની રકમોની યાદી.

વડોદરા રાજ્યનાં મામ તથા કરયા પુસ્તકાલયોએ મંડળમાં જમાં મૂકેલી કાયમ ફંડની રકમો તા. ૩૧-૭-૩૮ સુધીનું વ્યાજ ચઢાવી જે તે પુસ્તકાલયની જાણ માટે અત્રે પ્રસિદ્ધ કરવામાં આવે છે. કોઈ પુસ્તકાલયને પોતાના નામ સામે જથ્થાવેલી રકમ ખોટી હોવાનું જણાતાં અત્રે તુર્ત જ ખબર આપવી. આ રકમમાં શેરની રકમનો સમાવેશ કરવામાં આવ્યો નથી.

- તા. ૩૦-૧ * આ નિશાનવાળા પુસ્તકાલયો દરેકનો એક શેર રૂ. ૨૫) નો છે.
એક કરતાં વધુ શેર જેમના છે તે દરેક સામે શેર સંખ્યા જણાવો છે.
૨ પુસ્તકાલયે મકાન દુરસ્તી ખાતે વાર્ષિક બજેટમાં બચત કરી અનામત રાખેલી રકમ મોટા અક્ષરે લખી છે.

અમરેલી મહાલ

અમરેલી અનાયત્રમ	*જેસીંગપુરા	૨૭૬- ૧- ૭	માલવજી	૩-૧૩-૧૧
વાચનાલય ૪૬-૧૪-૨	ઢોલરવા	૭૧-૧૪- ૯	*મહિવાડ(મોટા)	૯૪- ૩-૧૦
આંકડીઆ(નાના)૭૧- ૩- ૫	તરકતલાવ	૭૧- ૯-૧૧	પીપળસગ	૫- ૦- ૮
આંકડીઆ મોટા ૪- ૫- ૮	દહીડા	૨૪- ૧-૧૧	*લાલાવદાર	૪૮- ૬- ૯
કમીગઢ ૨૬- ૫- ૧	*દેવરાજીયા	૩૫- ૨- ૮	રાજસ્થળી	૨૧-૧૦- ૧
કેરાળા ૨૫- ૬- ૬	દેવળીઆ	૩૨-૧૩- ૯	વરસડા	૧૯૧- ૮- ૮
કેરીઆઆડ ૧૭૮- ૪- ૮	પીઠવામળા	૬૨- ૧- ૭	+૧૦૧૩-૧૨-૦	
ખીજડીઆ ખારી ૫- ૮- ૨	બાબાપુર	૧૦૬- ૩- ૨	નિહલપુર	૨૭- ૮- ૨
ગાવડકા ૨૩- ૬-૧૦	ભંડારીઆ(નાના)૨૩- ૮- ૯		સણોસરા	૪૨- ૮- ૬
ગોખરવાળા(મોટા)૨૮-૧૪- ૫	*ભંડારીઆ(મોટા)૪૭-૧૩-૧૧		સાજીયાવદાર	૬૫- ૮- ૮
ચકરગઢ ૮૨- ૦- ૮	*ભાચીઆળા(નાના)૨૭-૬- ૫		અમરેલી સામુદ્રી-	
*ચાડીઆ ૯૮- ૬- ૫	,, (મોટા)૬૧- ૬- ૩		માતા વાચનાલય	૨૧૯- ૧- ૮
ચાંદગઢ ૧૨૦- ૯- ૩	માળીલા	૫૨- ૭- ૩	સોનારીઆ	૧૧- ૪- ૧
જગ્નળીઆ ૪૩- ૭- ૫	મંત્રનાપાળ	૩૮-૧૫- ૧	મેડી	૨- ૦- ૩

ઓખામંડળ મહાલ

*આરંભડા ૪૬- ૮-૧૧	ધીણકી	૨૬- ૧- ૨	*ખેટરાંખોદાર	
ધાસજીવેલ ૨૮- ૬- ૨	ગોપીરાજપુરા	૦- ૩- ૭	*વરવાળા	૨૦૧-૧૪-૧૧

કોડીનાર મહાલ

અરુણેજ ૨૭- ૯-૧૦	છાજર	૫૬- ૭-૧૦	વેલજી	૮૧-૧૧-૧૦
આલોદર ૩૩- ૭- ૨	ડોળાસા	૩૩- ૪- ૬	સીંધાજ	૧૮-૧૫-૧૧
કાજ ૪૩-૧૪- ૩	વડનગર	૩૪- ૩- ૧	પાંચ પીપળવા	૨૭-૧૪- ૪
માલસંગમ ૨- ૦- ૩	ગોહેલનીખાણ	૨- ૦- ૩		

ખાંભા પેટામહાલ

કુશરાળા	૭૭-૧૩-૫	સમલીઆળા (મોટા)	૬૨-૬-૦	વાંકીઆ (૧)	૨૮-૧-૫
*ખાંભા	૧૦૫૬-૧૦-૪	તાંતણીઆ	૭૫-૮-૧૧	પીપળવા	૨૮-૧૩-૬

હામનગર મહાલ

કાંચરડી	૩૪-૧૨-૧૦	ધૂંધીઆ	૧૫-૧૩-૪	વીરપુર	૫૨-૧૩-૫
ખીજડીઆ	૩૬-૮-૩	*નાના રાજકોટ	૧૭૬-૧૫-૯	હાહિતડ	૭-૩-૧૧
*ગણેશમઠ	૧૦૫-૦-૧	નારણમઠ	૨૬-૮-૩	હીરાણા	૨૦-૧૨-૭
જાભાડીઆ	૭૫-૧૨-૨	રાભડા	૧૦-૩-૯		
ધામેલ	૧૦૮-૧-૬	રૂપાવટી	૧૧૦-૪-૨		

ધારી મહાલ

આંબરડી	૩૫-૫-૮	*ચલાલા મ.		*ધારગણી	૧૬૭-૬-૧૧
કમી	૧૩-૮-૯	કું. કુંડ	૧૧૬-૫-૭	*ભલગામ	૭૬-૧૦-૮
કેરાળા	૨૩-૫-૧૦	જરા	૬૬-૧૧-૧૦	ભાડેર	૬૬-૧૩-૩
ખીઆ	૫૫-૦-૬	અર	૬૪-૧૧-૧૦	વીરપુર	૩૮-૩-૧૧
ગરમલી	૦-૮-૫	દલખાણીઆ	૭૧-૩-૦	સરસીઆ	૧૫૦-૧૩-૧૧
*ગોવિંદપુર	૧૦૮-૮-૧૦	દીતલા	૭-૧૩-૧	હુડલી	૧૮-૫-૧૦
૬ ચલાલા	૧૧૪-૭-૫	*દેવળા	૨૮-૫-૧૦		

લીમકટા પેટામહાલ

*ભીમકટા	૫૧-૬-૧
---------	--------

રતનપુર પેટામહાલ

કાશ્વરીઆ	૪૧-૧૦-૭	*રતનપુર	૧૬૧-૮-૦	ચિયાનગર	૭૩-૧૦-૬
મોણપુર	૮૩-૧-૩	,, મ. કું. કુંડ	૪૧-૧૦-૩		

કામરેજ મહાલ

અખામા	૩૧૮-૧-૦	જોખા	૭૩-૧૨-૧૦	સરાકાણા	૧૫-૧૩-૧૦
આરતા	૧૮૩-૩-૭	ટીંબા	૧૩૨-૩-૬	લાડવી	૬૫-૧૨-૧૦
આરણા	૧૫૧૦-૨-૧૧	કુંગરા	૯૭-૩-૬	વાવ	૧૬૦-૬-૩
કરજણ	૪૫-૩-૧૧	દિગસ	૯૩૧-૫-૬	વિહાણ	૧૫૭-૦-૬
*કામરેજ	૬૨૨-૪-૨	દેલાડ	૧૬૧-૦-૭	વેલંગ	૧૦૮-૧૫-૧૦
કોસમાડા	૭૪-૪-૫	દેસોદ	૨૭૭-૪-૦	સામપુરા	૬૬૨-૧૩-૮
કોળીબરયાણા	૯૩-૧૦-૨	ધાતવા	૪૦૫-૧૪-૩	*શેવણી	૮૭-૧૩-૮
ખાનપુર	૫૫-૭-૧૦	નગોડ	૧૩૨-૨-૦	સેગવા	૧૧૬-૧૫-૬
જોલેશ્વર	૧૦૮-૩-૨	નનસાડ	૨૧૬-૧૪-૪	શેખપુર	૧૬-૨-૪
ધળા	૪૧૮-૬-૭	નેત્રંગ	૫૧-૮-૧	મોવાણી	૫-૧-૦
ચીખલી	૩૨૩-૧૪-૬	પાલી	૬૧-૪-૧		
કોડાદરા	૬૨-૦-૦	ભેરવ	૮૪-૪-૦		

*દેહિસણા	૮૯-૧૧-૧૦	રંગપુર (નગોસર)	૧-૨-૦	માયાસુળ	૫-૦-૧૦
નંદાસણ	૭૬-૨-૨	વિડજ	૫૩-૬-૨	નગરાસણ	૫-૧૦-૮
ભટાસણ	૩૮-૭-૫	સરસાવ	૯૨-૧-૬	વડાવી	૨૫-૦-૩
મણીપુર	૮૦-૫-૮	સુરજ	૭૦-૭-૯	ઈંદાડ	૩૨-૧૫-૬
શીમાપુરા	૫-૧-૦	સાદરા	૩૩-૮-૨	ઊંટવા	૧૬-૫-૬
અંબવાપુરા	૫-૦-૭	લુણાસણ	૬૩-૯-૨	ઢોરીઆ	૨૧-૧૩-૦
ચડાસણ	૮-૦-૫	જાસણપુર	૧૧૭-૫-૨		
મોઠાસણ	૨૨૭-૦-૬	બોરીસણ	૪૫-૪-૦		

કલોલ મહાલ

અદાણા વાવણા	૨૫-૭-૫	ડીંગુઆ	૮૨-૨-૧	*શીબોદરા	૧૧૬-૩-૧૧
અલુવા	૩૮-૧૫-૫	૨ ધમાસણ	૫૫-૫-૫	વડાવરવામી	૬૫-૪-૮
ઓળા	૪૩-૧૫-૫	ધાનજ	૯૭-૧૨-૭	વડસર	૫૭-૧૨-૩
આદરજ મોટી	૫૭-૦-૧૦	*પલીમક	૩૨૮-૭-૬	વાવોલ	૫૪૨-૦-૨
ઇસંડ	૨૬૨-૧૦-૧	*પાનસર	૮૨-૨-૪	વાસણા	૩૬-૧૧-૭
ઉનાઉ	૧૧-૧૧-૦	બોરીસણ	૨૪-૭-૧	વેડા (૧૦)	૧૮-૪-૫
કુડાસણ	૨૭૧-૧૪-૯	*બાળવા	૮૨-૧૦-૨	વાધાસણ	૫૬-૩-૧૧
કોલવાડા	૧૫૫-૧૪-૧	બાદોલ	૫૩-૫-૧૦	*સરદવ	૧૨૬૦-૧૧-૧૦
કોઠા	૧૩૪-૧૪-૭	મુખારકપુર	૮૮-૧૪-૧૦	સતિજ	૬૮-૭-૨
ખોરજડાબી	૧૨૨-૧૫-૩	ખીલેશરપુરા	૫-૯-૯	*સેરથા મ.દ.કંઠ	૩૦-૫-૭
કારોલી	૫-૯-૪	રકનપુર	૫-૦-૬	સોળ (૧૦)	૩૬-૭-૧૦
જામળા ૨	૧૧-૧૫-૧	રાયરડા	૨૧૦-૧-૨	સોભાસણ	૭૪-૭-૦
જાસપુર	૧૪૩-૫-૪	,, પાંજરાપોળ વા.	૧૨-૭-૭	સેરીસા	૨૫-૦-૩
*ટીટોડા	૧૨-૧૩-૯	*રધિજા	૧૫૬-૧૧-૪		

ખેરાળુ મહાલ

*ઉણાદ	૬૧-૨-૬	ચાડા	૧૫-૭-૧	બલાદ	૪૧-૧૩-૧૦
*ઉંદાધ	૧૮૬-૩-૬	ડબોડા	૪૨-૧-૬	મળપુર	૪૬-૧૨-૬
કમાલપુર	૪૦-૧૦-૬	બદાદરપુર	૬૩-૧૫-૧૧	રંગપુર	૩૬-૧૦-૨
*કરમટીઆ	૧૪૬-૨-૧	બાખીપુર	૨૮-૧૩-૮	સિપોર	૧૨૭-૧૦-૧૦
કહીપુર	૬૪-૧૪-૫	મજવા	૧૫-૮-૪	હસનપુર	૩૧-૩-૧૧
કેસીયા	૩૧-૮-૨	મલેકપુર	૫૬-૧૦-૧૧	વિઠોડા	૩૮-૮-૧
ચાણસોલ	૫૮-૨-૪	મોળીપુર	૫-૪-૨	શેખપુર	૩૧-૨-૩
જામડા	૨૫૧-૧૪-૮	પાનજા	૨૧-૯-૮	સુંદીઆ	૨૪૩-૧-૮
ચાંચણા	૫-૪-૨	રાજપુર	૪૩-૧૪-૬	હીરંવાણી મોટી	૪૭-૧૧-૧૦
ડબાડ	૯૮-૮-૫	મંડાળી	૪૦-૩-૭	શાભાસણ	૫૨-૬-૬
દરથાપુરા	૩૬-૧૪-૩	લુણવા	૯૪-૭-૩	ત્રાંસવાડ	૮-૪-૫

ચાણરમા મહાલ

અંબાલા	૩૧-૧૪-૬	ચા. મ. કુ. ફં.	૪૦-૦-૪	મણીઆરી	૬-૦-૦
*કનોડા	૧૪૮-૬-૭	ચવેલી	૬૩-૧૦-૬	મુંદેરા	૧૪૧-૧૧-૧૦
આદિવાડા	૫૩-૩-૦	છમીછા	૬૧-૮-૧૦	રૂપપુર	૩૩-૧૫-૧૧
*કંબોઈ	૧૫૮-૧૨-૪	સુણસર	૨૫-૪-૦	ડોડીવાડ	૨૫-૩-૬
બરીમક	૫-૦-૧૦	ગંગેટ	૧૭-૫-૮	રણેલા	૨૩-૩-૨
મીઠાધરવા	૧૦-૧-૪	ટાકોદી	૧૫-૧-૭	દીંચાલ	૨૫-૦-૩
મેલીઆવાસણા	૨૫-૧-૭	સદુથળા	૧૦-૦-૦	જેસલપુર	૨૫-૦-૩
*ચાણરમા	૧૪૬૬-૧૪-૮	બહુચરાજી	૩૨-૫-૪		
ધરલામપુર	૫૪-૧૫-૧૦	જેતપુર	૬૪-૧૨-૦	મેરવાડા	૭૭-૪-૬
કાલરી	૭૫-૫-૮	જીતોડા	૧૧૦-૫-૮	મોટપ	૧૨૬-૧૨-૧
કેસણી	૪૭-૧૩-૬	ચડાસણા	૫૮-૧-૫	લણુવા	૨૧૦-૬-૧
ખમિલ	૧૬-૧-૬	ભાટસર	૨૭-૧૧-૧	*વડાવલી	૧૬૬-૧૪-૭
ખોરસમ	૫૮-૦-૦	*ધીણોજ	૪૬૮-૧૧-૧	*વસાઈ	૩૨૬-૭-૫
ધરમોડા	૩૪-૨-૧૧	„ મ. કુ. ફં.	૪૨-૧-૧	વીરતા	૧૩૧-૧૧-૧૧
દાણોદરડા	૩૬-૧-૭	પલાસર	૨૬૮-૭-૪	વેણુપુર	૫૩-૦-૨
દાંતત્રોડી	૨૬-૭-૩	પીંપળ	૧૬૫-૧૫-૧	સંખલપુર	૧૦૭-૭-૫
ગાંધુ	૪૬-૧૧-૨	પીંઠારપુરા	૪૫-૮-૬	સેલાવી	૧૦૩-૪-૪
ગોખરવા	૬૮-૧૨-૭	ખાલણુવાડા	૧૨૪-૧-૧		

દહેગામ મહાલ

*ધસનપુર મોટા	૪૪૭-૬-૫	જલુંદરા મોટા	૪૦-૧૦-૬	ઉદણુ	૧૬-૩-૨
કંઠવાડા	૬૫-૨-૩	*જીંડવા	૫૮-૫-૧	*મહુદરા	૩૬-૨-૬
કરોળી	૨૬૧-૧૪-૭	ધારીસણા	૭૩-૪-૩	*હાથીજણુ	૮૫-૧૫-૦
ચિલોડા	૭૨-૨-૨	*નાંદિલ	૩૩-૧૫-૧	હાલીસા	૧૪૪-૫-૭
ચંદ્રાળા	૪૭-૬-૨	*પરતીઆ	૬૨-૧૪-૪	વાસણુરાડોડ	૨૩-૬-૨
ધમીજ	૧૪૪-૧૩-૨	પાટનાકુવા	૬૫-૧૧-૮	સોનારડા	૩૬-૭-૫
ગહુદણુ	૪૨-૧૫-૨	*બલીએલ	૫૪૬-૬-૫	સોંપા	૨૦-૭-૦
ધણીએલ	૧૪-૭-૫	ભાવડા	૮૮-૧-૪	જાલા	૨૦૨-૦-૩
આલમપુર	૫-૦-૮	સીંહોલી મોટી	૫-૦-૬		
વાસણુચોધરી	૮-૧-૧	ધણુપ	૨૩-૮-૫		

પાટણ મહાલ

અંબાપુરા	૫૪-૨-૩	જંગરાળ	૨૮૮-૧૪-૧	મેસર	૨૬-૧૦-૪
કાસા	૪૩-૧૪-૦	ધારણોજ	૨૦-૬-૪	*રણુજ	૧૦૬-૬-૧૧
કીણુવા	૧૬-૬-૬	નવાપુરા	૬૮-૫-૬	સરીઅદ	૩૦-૭-૧૦

હારીજ પેટામહાલ

જમણપુર	૪૩-૧૪-૧૦	કુનાવાડા	૬૦-૧૨-૧	વાસા	૧૬-૫-૧૧
જશાપુરા	૬-૭-૩	ખોરંતવાડા	૯-૧૦-૧	*હારીજ	૨૮૫-૩-૧૦

કરજણ મહાલ

અટાલી	૧૨૫-૧૦-૧૦	ખાંધા	૩૬૨-૭-૧૦	મેથી	૨૪૨-૦-૭
અભરા	૧૪-૧૧-૯	*ગણપતપુરા	૧૫૭-૨-૧	મેસરાડ	૭૮-૧-૧૧
ભરદ	૧૬૭-૧૨-૧૦	ગંધારા	૧૭૮-૯-૧૧	રેખા	૨૫-૬-૮
ભ્રમજ	૬૭-૪-૩	ચોરંદા	૩૯૯-૧૨-૦	વિરજપ્ર	૧૦૫-૨-૮
કીયા	૯-૧૦-૪	છંછવા	૨૫૫-૫-૧	૧૬ વેમારડી	૫૯-૦-૬
કલા	૧૧૧-૧-૧૧	જળુની જીથરડી	૨૯-૪-૧૦	લીલોડ	૬૬-૯-૩
*કંડારી	૨૦૯-૧૦-૦	નવી જીથરડી	૧૧૬-૭-૨	સણીઆદ	૯૪-૨-૪
કંધારીઆ	૧૯૬-૧૪-૧૧	તેગવા	૩૨-૧૨-૦	સંભોધ	૮૦-૧૦-૫
કહોણા	૫૧-૬-૮	દેલવાડા	૭૨-૧૩-૭	સામરા	૩૦-૧૫-૬
૪૦ કરજણ	૯૫-૮-૧૦	પિંગલવાડા	૮૩-૧૨-૩	સારંગ	૭૯-૨-૧૧
કાસમપુર	૫૫-૧-૫	ફતેપુરા	૪૯-૫-૧	સાસિરોદ	૩૧-૮-૨
*કુરાઇ	૩૦-૧૩-૧	*અચાર મ. ફંડ	૬૩૩-૧૨-૧૧	માદરણા	૮૨-૧૨-૮
૨ કોહીઆ	૧૪૧-૫-૨	બરયાણા (૬)	૭૧-૧૧-૧૧	સાંપા	૪૬-૧૪-૪
કોરલ	૧૩૯-૮-૧૧	જબરયાલી	૪૩-૧૫-૩	જમુરવાડા	૫૧-૧૩-૯
અણુસ્તુ	૪૩-૧૫-૧૫	મંચિરોળ	૭૬-૧૧-૪	૨ હડિદ	૧૭૯-૨-૨
કોલિઆદ	૨૫૪-૬-૧૦	મંત્રોળ	૫૫-૧૩-૩	સણાપુરા	૩૦-૯-૦
		મિયાગામ	૧૪૫-૭-૧૦	સગડોળ	૬-૩-૮
		લાકાદરા	૧૦-૨-૪	નિશાળીઆ	૬-૦-૧૦

ડોલોઇ મહાલ

અકોટી	૨૪-૧૦-૧૦	કારવણીઆપુરા	૧૨-૧૩-૫	નડા	૧૧૫૧-૧૫-૦
અમરેશ્વર	૮૯-૫-૬	*કુકડ	૧૪૧-૭-૭	નડા મકાન ફંડ	૧૦૫૧-૯-૦
અદલાદપુરા	૧૨-૩-૧૧	*કુંદેલા	૩૭૭-૧૧-૧	નારીઆ	૧૪૭-૮-૭
અંતોલી	૬૧-૩-૧૦	કુંવરવાડા	૫૯-૮-૫	પલાસવાડા	૧૧૬-૧-૦
કરચેટ	૮૮-૯-૧	ગામડી	૫૩-૫-૭	પુનીઆદ	૧૩૫-૧૩-૧૧
પુડા	૨૬-૩-૧૧	જવાલ	૧૨૦-૬-૯	ફરતીકુઇ	૧૬૨-૧૪-૯
કરાળી	૬૬-૨-૧૦	*જુની મંચિરોળ	૨૮૮-૧૪-૮	અહેરામપુરા	૨૨-૧૧-૨
કડધરા	૯૨-૧૩-૬	જ્યાતલાવડી	૪૬-૧૫-૨	બાણજ	૨૩-૧૫-૪
ફારવણ	૭૧૨-૧૪-૧	ટોલર	૩૨-૪-૧	બૈયા	૩-૯-૮
		*ધુવાવી	૨૫૬-૬-૩	ખોરીમાદ	૧૨૭-૪-૬
		*ધમેલી	૧૪૧-૧૨-૨	*બીલાપુર	૨૦-૧૨-૫
					૧૧૮-૮-૧૦

મહમદપુરા	૨૯૨-૧૨-૧	*વડવાણા	૯૬-૧-૧૦	સાઠોદ	૧૪૨-૧૦-૫
મંડાળા	૧૦૭૫-૧૩-૮	*વણાદરા	૧૮૫-૧૨-૫	સીમળીઆ	૩૫-૪-૪
માવલી	૬૩-૬-૩	વસાધ	૩૬-૬-૦	*સિતપુર	૩૧૬-૨-૦
રાજલી	૨૦૬-૯-૪	રંચાસ	૨૧૬-૧૨-૭	સુલતાનપુરા	૧૫-૨-૭
વડજ	૩૧૩-૧૪-૭				

તિલકવાડા પેરામહાલ

આમરાલી	૪૫૭-૬-૬	*તિલકવાડા	જુનેશ	૨૦-૧૨-૧૦
૧૦૭૨નાળી	૧૧૪-૪-૬	મ. ડું. ફંડ ૭-૧૪-૧		

પાદરા મહાલ

અબોલ	૧૨૨-૧૦-૭	તાજપુરા	૧૦૭-૨-૧	રાણપુરા	૧૬૮-૨-૧
*અંબાડા	૧૨૭-૫-૫	તિથોર	૧૭૪-૧૧-૬	ભાણપુર	૨૬-૮-૨
*આમળા	૬૦૫-૭-૬	નરસીપુરા	૨૨-૨-૬	લતીપુરા	૩૦૧-૭-૦
ભિમરાયા	૭૨-૨-૧	*દરાપુરા	૧૮૨૪-૬-૨	વડલા	૧૦૭-૧૫-૫
કથુઝડ	૩૦૩-૩-૦	કથોલી	૩૩-૨-૦	*વડુ	૧૭૧૨-૧૪-૧
કરણાકુવા	૫૧-૧૫-૧૧	કુશવાડા	૪૯૪-૧૨-૦	વણુજરા	૧૭૧-૦-૦
કરખડી	૧૩૨૧-૦-૫	*પાદરા બોર્ડિંગ		*વિરપુર	૫૮-૬-૫
કમ્પાણુકુપ	૧૩-૧૩-૧૧	હાલિસ વા.	૩૭-૧-૧	વિશ્રામપુર	૫૬-૧૧-૬
કાંદા	૩૯-૧૫-૬	પાટોદ	૮૦-૬-૧	થાણપુર	૨૩૫-૨-૫
કુરાલ	૭૦-૩-૨	*પાદરા	૩૦૪-૧૫-૦	*મરસવણી	૩૮૪-૨-૮
કોટણા	૪૬-૧૩-૧	„ મ. ડું. ફંડ ૪૯૯-૪-૬		*સાદરા	૮૦-૧૧-૮
*ગવાસદ	૬૭૧-૩-૪	*પીંપળી	૬૦-૫-૬	સાંપલા	૮૨-૧૦-૨
* „ મ. ડું. ફંડ ૩૩-૧-૩		ભોજ	૧૪૭-૬-૩	*સેગકુવા	૩૩૬-૪-૭
ગામેશ	૪૮-૫-૮	મહુવડ	૧-૪-૫	*સેખડા ખુદ	૨૪૩-૧૦-૩
*ગોરીયાદ	૨૫૭-૬-૦	*માસર	૬૭૫-૧૪-૨	સેખડાસાલુ	૫૦-૬-૭
*ધામજ	૩૦૪-૬-૧	*મુજપુર	૧૧૬૮-૭-૫	કુસેપુર	૮૦-૨-૬
*ચાણસદ	૪૦૨-૧-૬	૨ સુનાલ	૧૬૮-૧-૧	*રાજુ	૫૬૦-૮-૧
ચિત્રાલ	૩૦૪-૧૪-૧	મોલા મ ફંડ ૧૬૦૦-૦-૧૧		લોલા	૨-૦-૫
જલાલપુર	૨૨૬-૧૩-૬	મોલા	૨૬૨-૧૪-૫	સગિમા	૧૦-૧-૧૦
જ ડાંકા	૧૧૫-૨-૬	પીંડાપા	૪૨-૩-૧	લુણા	૩૫-૨-૫
*ડાંકાસા	૮૬-૮-૬	ભદારી	૩૨-૧-૪		
સાદડ	૨૫-૦-૦	બાલણુવસી	૧૪-૬-૭		

પેટલાદ મહાલ

અગાસ	૨૩-૧-૭	*કાવીશ	૧૧૪૬-૧-૬	પાડગોલ	૧૧૫-૧૩-૬
અરડી	૫૧-૧૨-૫	કોશવી	૧-૭-૬	*પીહીજ મ. ડું.	
કણીઆ	૧૫-૬-૬	*પલાણા	૧૧૨-૦-૨	ફંડ	૪૨-૫-૧૧
*કોશલી	૮૦-૮-૬	પલોલ	૨૨૩-૧૩-૮	પેટલી	૧૪૧-૦-૨

*અધિપતિ	૧૩૫-૧-૦	મોગરી	૬૪૨-૭-૯	*નવાગામ	૧૨૩૦-૧૪-૧૧
બાલીન્ટા	૨૦-૨-૬	મોરડા	૭૧-૧૨-૧	*વસો બા. પુ.	
બાંટવા	૧૬-૪-૨	*શમોલ	૮૦૨-૧૦-૧૧	મ. દુ. ફુંડ	૧૦૯-૧-૨
ભડકદ	૨૫૨-૧૫-૩	,, મ. દુ. ફુંડ	૧૮૮-૧૫-૧૧		
ભાટીએલ	૫-૮-૧૦	રામોદડી	૬-૬-૫		
ભાલેલ	૩-૧-૭	રણુ	૦-૧૦-૮	*વિશ્રામપુરા	૬-૦-૯
મધરાળ	૧૫૩-૧૫-૦	રણુજી	૧૩૬-૮-૧૧	વિશેલ	૧૦૨-૧૩-૦
બાકરોલ	૪૨-૮-૦	વટાવ	૫૯-૬-૫		
*કાસર	૩૨૨-૧૨-૫	૯ વસો મ.			
ખણસોલ	૧૬-૮-૫	દુ. ફુંડ	૩૫૫-૩-૧૦	*સંજયા	૨૧૧-૩-૭
*ગાડા	૯૮-૦-૨	પચરાણીઆ	૧૭-૧૦-૬	સંસેલ	૨૦-૭-૨
ધુટેલી	૩૦-૮-૦	શેખડી (૧)	૧૨-૯-૫	સિહોલ	૭૨૨-૨-૩
જોળ	૨૪-૩-૯	ડેમોલ	૨૦૦-૧૫-૭	*સીમરડા	૧૮૭-૧૧-૫
ડોલો	૨૩૧-૧૧-૦	ત્રાંબોવાડ	૧૮-૨-૬	સુંદરણા	૧૪-૩-૪
મલાતમ	૧૬૫-૯-૧૧	યતેડી	૯૦-૧૨-૯	લીંબાલી	૨૨-૯-૧૧
*મહેળાવ	૧૧૮૫-૧-૧૧			બાંડરજી	૩૫-૧૦-૯
*માલાવાડા	૨૦૩-૧૪-૩	*ધર્મજી મ. પુ. ૨૫૩૬-૯-૩			

લાદરણુ મહાલ

કણુજી	૮૬-૬-૧	*જોશીકુવા	૧૭૪-૧૩-૧	*રણોલી મ.દુ. ૩૧૨-૧૫-૫	
કિંબડોડ	૮૭-૫-૦	*કારોળા	૯૫૯-૧૫-૩	*રહેલ	૧૦૫૨-૧૪-૬
કોસિંકા	૨૫૬-૮-૧૦	,, મ. દુ. ફુંડ	૧૨૨-૬-૩	,, મ. દુ. ફુંડ	૩૫-૭-૫
*મંબીરા	૧૦૦૮-૭-૧	*પીંપળી	૨૦૫-૫-૧૦	લાલપુરા	૮૪-૭-૬
ચમારા	૧૬૭-૯-૪	*બામણગામ	૧૫૦૮-૧૫-૨	*વટાદરા	૧૫૪-૨-૧
ચુવા	૫૭-૧૫-૪	*ભાદરણુ બા.પુ. ૫૯૩-૧૩-૫		વાસણા	૭૦-૧૧-૬
*જુહુંદ	૪૮-૩-૫	*મુંદણુ	૨૧૪-૧૩-૭		

વડોદરા મહાલ

અકોટા	૯-૩-૧	ધનિયાલી	૭-૧૨-૩	*કોયલી	૧૦૧૩-૮-૦
અટલાદરા	૧૨-૬-૧૦	ધનોરા	૧૦-૧૫-૮	માણેજી	૩૮-૨-૬
આળેડ	૧૯૦-૯-૦	*પદમલા	૪૧૨-૭-૬	*મેધાકુષ	૧૧૦-૮-૩
અંકોડીઆ	૧૮૫-૬-૧૧	અલ્હાદપુરા	૧-૧૪-૧	રાયપુરા	૧૪-૧૦-૪
બીલ	૧૫૫૦-૦-૦	*ઉડેરા	૧૭૫-૩-૯	*રણેલી	૧૫૬૧-૪-૨
ખાનપુરા	૪૮-૪-૩	ઉડીઆમેદાદ	૬-૧૨-૪	રમણગામડી	૯૭-૮-૧
ગોકુળપુરા	૨૬-૦-૧	કરચીઆ	૭૫-૪-૨	રવાદ	૨૦૫-૧૩-૯
ગોરવા	૧૭૦-૯-૭	કલાલી	૩૦૩-૧૨-૬	વડદલા	૩૯-૧૭-૧૦
ગોમોલ	૮-૩-૯	કાલીપુરા	૮૭-૧૨-૩	વેમાલી	૨૨-૬-૮
કુમાડ	૫૧-૧૦-૧૦	કેલનપુર	૨૧-૫-૧૦	વડાસર	૮૧-૧૦-૫

કરોળીઆ	૩૩-૨-૮	સમા	૭૬-૧૦-૩	માંજલપુર	૮૩-૫-૧૧
ચાપડ	૪૫-૧૧-૬	સમસપુરા	૧૬-૬-૩	સેરળી	૨૧૨-૧૧-૧૦
*છાણી	૧૭૩૩-૫-૭	સમીઆલા	૭૦-૬-૫	*સેવાસી	૧૦૧૦-૬-૦
જાંબુવા	૨૬૨-૧૩-૫	સલાડ	૧૬૧-૧૫-૩	*સોખડા	૬૬૭-૪-૦
તતારપુરા	૮૫-૬-૧	સુંદરપુરા	૨૦-૮-૨	સોનારકુખ	૪૦-૧૨-૬
તરસાળી	૧૩૩-૫-૬	પાતળવેણી	૬૪-૧૩-૫	સેવદ વાસણા	૬૭-૬-૬
તાંદળજા	૭-૧૫-૦	કાજલપુર	૨૮-૦-૭	*સંકરદા	૭૬-૧૨-૦
દશરથ	૨૨૪-૪-૬	બાજવા	૧૦૦-૬-૦	શહાપુરા	૬-૮-૫
દામાપુરા	૧૩૬-૧૪-૧	*ખીલ		હરણી	૭૩-૧૧-૩
વડસાલા	૧૨૨-૧૫-૦	મ. કુ. ફેંક	૨૫૫-૧૦-૧૧	*અણુખી	૮-૭-૫
*વરણામા	૫૪૩-૧-૫	મહાપુરા	૨૨-૬-૦	સમસાઆદ	૨૫-૦-૩
,, મ. કુ. ફેંક	૪૨૫-૧૨-૬	*મકરપુરા	૩૦૮-૨-૬		
વાસણાકોતરીઆ	૧૬૦-૧૪-૨	મારેઠા	૫-૬-૮		

વાઘોડીઆ મહાલ

કુમેટા	૧૨-૨-૦	રવાલ	૨૮૭-૮-૬	૨૮ વાઘોડીઆ	
ગળાંદરા	૩૭-૨-૨	ચંકરપરા	૪૬-૧૪-૭	મ. કુ. ફેંક	૧૦૨-૩-૮
જરોદ	૧૦૩-૬-૦	રાહકુખ	૬-૪-૭		

શિનાર મહાલ

અચીસરા	૧૫૦-૮-૭	તરવા	૪-૧૦-૧૧	*માંજરોળ	૪૫-૧૨-૬
*અંબાલી	૧૩૧-૧૦-૦	તેરસા	૩૮-૨-૩	માડવા	૩૦-૨-૭
કણુજેઠા	૮૧-૧૨-૭	દામનગર	૩૬-૮-૬	મેલેયા	૪૬-૧૧-૬
નાના કરાળા	૬૮-૪-૧૦	દામાપુરા	૧૦૪-૩-૧	૨ વણીઆદ	૭૬-૮-૬
મોટા કરાળા	૧૭૦૬-૦-૩	દરીઆપુરા	૭૫-૮-૩	*વરખડ	૮૨-૪-૮
*કુકેસ	૫૩-૩-૭	પુતીઆદ	૧૬-૧૪-૧	સિરોળા	૭૫-૧-૫
*છાણુબોધ	૨૭-૧૫-૦	ફેરજીઆમોટા	૩૧૮-૬-૬	*સીમળી	૧૩-૧૦-૮
*ઝાંઝડ	૪૭૮-૧૨-૩	બરકાલ	૬૨૩-૧૩-૭	*સાદલી	૫૮૭-૩-૧૦
દીંગણોદ	૩૨-૧૧-૧૧	આવળીઆ	૮૪-૧૪-૦	સેગવા	૧૧૦-૬-૫
*દીંબરવા	૩૬૬-૭-૧૦	*માલપુર	૧૬-૧૨-૭	મીઠોળ	૮-૧-૬
		માલસર	૮૬૨-૮-૧		

સંખેઠા મહાલ

અફઠાદપુરા	૨૩-૭-૩	ખુવવાડ	૧૫૭-૧૪-૪	માકણી	૧૨૬-૩-૭
અરીઠા	૭૭-૧૫-૧૦	કાટા	૫૧-૪-૧	માણુ	૩૬-૩-૫
આનંદપુરા	૬-૧૧-૬	બેડેલી	૬૬-૧૦-૩	માંજરોળ	૧૮૬-૭-૪
કસુંખીઆ	૩૩૧-૧૨-૧૧	કાંદ	૫-૮-૬	માલપુર	૬૦-૭-૬
*કાવીઠા	૮૭-૧૩-૧	ભાટપુર	૨૧૨-૩-૧૦	ગુરેર	૪-૫-૮
પ કોસિંદ્રા	૩૩-૧૫-૬	મગનપુરા	૮-૩-૧૦	*ગુંડીઆ	૭૬-૬-૦

ગરડા	૪૮-૧૫-૩	લાછરસ	૧૩-૩-૦	*સંખેડા	૬૪૪-૧૩-૧૦
*ચીખોદરા	૩૯૮-૨-૯	વાગેથા	૬-૮-૨	સરગી	૧૪૧-૧૦-૭
અંબ	૧૮-૨-૦	વાસણા	૪૦૮-૧૪-૧૧	મરડીઆ	૧૯૬-૬-૬
ચંદાનગર	૧૦-૧૩-૪	ડોળમાર	૧૬-૨-૨	સોનગીર	૧૪૪-૮-૧૦
દીબા	૬૪-૦-૭	તાંદલજી	૧૮૦-૧૪-૫	હડિદ	૨૪૪-૪-૪
રાજનગર	૫-૦-૮	નંદપુર	૫૬-૯-૫	પતરા	૧૫-૩-૫
રતનપુર	} ૨૨-૧૦-૧૦	પરવટા	૩૧-૧-૮	સૂર્યપોડા	૧૭-૫-૧
કમારજી		પાણેજી	૨૨-૪-૧		
*લઢોદ	૧૧૪-૦-૮	૨ પીપળસક	૭-૧૩-૫		

સાવલી મહાલ

અંજેસર	૧૫૪-૧૨-૧	*ડેસર	૧૦૯૪-૧-૮	સમલાયા	૧૦-૧૨-૧૦
અલીદા	૧૭-૧૪-૧૧	ધનતેજ	૧૬૬-૧૧-૧૦	ધારદાપુર-વેજપુર	૧૪૧-૭-૫
ઉત્તમનગર	૫૪-૧-૩	*ધર્મપુર	૧૫૪-૧-૦	શ્રીતિપુર-વેજપુર	૮૬-૧૦-૧૦
ખાખરીઆ	૨૧૬-૧૩-૨	નમીસરા	૫૬-૧૫-૨	રાણીઆ	૭૯-૫-૭
ખવલા	૮-૧૨-૧	નાનીલાડોલ	૩૩-૮-૪	રાણીપુરા	૩૬-૫-૭
કડાચલા	૮-૮-૧	પીલોલ	૨૬-૦-૮	વરસડા	૧૫૫-૪-૦
તુલસીપુરા	૭૭-૬-૯	*ખાકેરાલ	૩૩૫-૧-૫	વાલાવાવ	૧૩૪-૧૪-૦
લંટીઆળ	૧૩-૫-૧૦	મંજુસર	૪૫૪-૪-૧૦	*વેજપુર	૧૧૬૦-૬-૬
ગરધીઆ	૩૯-૬-૧૦	રતનપુરા	૧૨૭-૯-૧૦	સાંઢાસાલ	૩૧૪-૮-૬
ગાંધીઆ	૧૦૧-૧૦-૧૧	મીરાકુવા	૬-૭-૧	વેમાર	૨૦-૩-૫
ગોહડા	૫૦-૧-૮	મુટેલા	૬૮-૧-૧૦	મોટીલાડોલ	૭૨-૮-૦
હંડાવ	૨૨૮-૦-૩	મુવાલ	૮૨-૭-૪		

દા. નં. વાચનાલયો

અજરપુરા	૨૨-૪-૩	કુજરાવ	૫૨-૩-૩	રતનપુરા	૧૬-૬-૧૧
આમોદ	૧૮૪-૧૫-૯	ખાનપુર	૪૫-૧૫-૪	રદણ	૨૪-૭-૩
આંજોલી	૬૬-૨-૧	ધોડાસર	૧૧૮-૨-૪	લસુનદા	૧૨૧-૬-૨
નાવલી	૩૬-૧-૨	ચીખોદા	૨૩-૩-૮	વડલા	૬૭-૪-૦
પણસોરા	૧૭-૩-૭	છીપડી	૨૪-૨-૩	સામરખા	૮૫-૫-૭
પડોળી	૨૪-૧૫-૨	નાપાડ	૧૪૬-૧૦-૧૦	સારસા	૨૧-૭-૪
વાસદ	૬૬-૧૫-૦	પીપળાવ	૧૦૫-૦-૪	સીંજવાડા	૩૮-૧૫-૭
વાસણા	૧૨૩-૧૧-૮	ખેરીઆવી	૩૬-૧-૬	સિદ્ધંજ	૨૨-૬-૨
વીણા	૨૫૦-૧૨-૫	ખોચાસણ	૨૩-૦-૧૧	સંદેસર	૨૮-૦-૦
ધસણાવ	૧૮૫-૬-૧૦	જરોડા	૨૮-૦-૦		
ઠાસોર	૫૧-૩-૧	મહીસા	૫૫-૦-૪		

તા. ૩૧ મી જુલાઈ સન ૧૯૩૮ સુધીનો પુસ્તક પ્રકાશનનો સ્ટોક

		નકલો	જાપેલી કિંમત		ઉપજ્યાની કિંમત
૧	૮૦૦૦ પુસ્તકોની વર્ગીકૃત નામાવલી	૧૩૭	૮-૦-૦	૧૦૮૬-૦-૦	૫૧૩-૧૨-૦
૩	બાલમિત્રની વાતો બા. ૨ ભો	૬૪	૦-૬-૦	૩૬-૦-૦	૨૪-૦-૦
૫	મહારાષ્ટ્ર જીવન પ્રભાત	૬	૧-૮-૦	૬-૦-૦	૬-૦-૦
૬	વડોદરા રાજ્યની પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિ	૨૧૭	૩-૦-૦	૬૫૧-૦-૦	૩૦૫-૨-૬
૮	કુમારનાં સ્ત્રી રત્નો	૨	૧-૦-૦	૨-૦-૦	૧-૫-૩
૯	નળ દમયંતી	૨૪૦	૦-૩-૦	૪૫-૦-૦	૩૦-૦-૦
૧૧	શ્રેષ્ઠ સલાહકાર બા. ૨ ભો	૪૦૧	૦-૬-૦	૧૫૦-૬-૦	૭૦-૮-૦
૧૭	મધુમક્ષિકા અને સ્મર	૫૦	૦-૧૧-૦	૩૪-૬-૦	૧૪-૧૦-૬
૧૮	ઉત્તર હિંદુસ્તાની સંગીતનો ઇતિહાસ	૭૨	૦-૧૪-૦	૬૩-૦-૦	૨૬-૮-૬
૧૯	કર્વેનું આત્મચરિત્ર	૧૦૬	૩-૦-૦	૩૧૮-૦-૦	૯૬-૬-૦
૨૨	કસરત અને આરોગ્ય	૧૨૨	૦-૧૪-૦	૧૦૬-૧૨-૦	૫૦-૦-૯
૨૩	કેટલાક રોગો બા. ૨ ભો	૧૪૩	૦-૧૩-૦	૧૧૬-૩-૦	૫૦-૪-૬
૨૪	પ્રગતિને પંથે	૨૪૮	૧-૧-૦	૨૬૩-૮-૦	૧૧૬-૪-૦
૨૬	ભૂચરના	૨૫૬	૦-૧૧-૦	૧૭૮-૧-૦	૭૫-૧૪-૦
૨૭	માનસશાસ્ત્રની દૃષ્ટિએ શિક્ષણ કળા	૧૬૦	૦-૧૪-૦	૧૪૦-૦-૦	૬૫-૧૦-૦
૨૮	રોગ અને આરોગ્ય	૧૩૮	૧-૫-૦	૧૮૧-૨-૦	૮૦-૧૩-૬
૨૯	માટીનો પ્રાકૃતિક ઇતિહાસ	૨૬૬	૦-૧૩-૦	૨૪૦-૮-૦	૧૦૪-૧-૦
૩૧	વિદ્યાયાત્રા	૩૦૦	૧-૧-૦	૩૧૮-૧૨-૦	૧૪૦-૧૦-૦
૩૨	શિક્ષણનો સામાન્ય	૨૮૮	૦-૧૧-૦	૧૬૮-૦-૦	૮૪-૬-૦
૩૩	સિંહ	૨૩૩	૦-૬-૦	૮૭-૬-૦	૪૦-૧૫-૩

૩૪	હિંદના ઇતિહાસની વાતો	૧૩૦	૦-૧૨-૦	૬૭-૮-૦	૪૫-૧૧-૩
૩૬	વાર્તાનાં પુસ્તકોનો પરિચય ભા. ૧લો	૬૫	૦-૮-૦	૩૨-૮-૦	૩૦-૭-૬
૩૭	આહાર શાસ્ત્ર	૧૬૪	૦-૧૪-૦	૧૬૬-૧૨-૦	૭૬-૬-૩
૩૮	બાળ કેળવણી	૧૮૭	૦-૧૪-૦	૧૬૩-૧૦-૦	૭૬-૧૧-૩
૩૯	વૈયાસિક ન્યાયમાળા	૩૦૬	૧-૮-૦	૪૬૩-૮-૦	૨૧૭-૪-૩
૪૦	મોન્ટીસેરી પદ્ધતિનો આત્મા	૨૨૯	૧-૨-૦	૨૫૭-૧૦-૦	૧૨૦-૧૨-૩
૪૧	તારાશાસ્ત્ર	૨૩૯	૦-૧૨-૦	૧૭૬-૪-૦	૮૪-૦-૬
૪૨	રામાયણ રહસ્ય	૧૬૩	૦-૬-૦	૬૧-૨-૦	૨૮-૧૦-૬
૪૩	બાલ રામાયણ	૩૦	૦-૬-૦	૧૧-૪-૦	૫-૪-૬
૪૪	હાડપીંજર	૨૦૩	૦-૮-૦	૧૦૧-૮-૦	૪૭-૬-૩
૪૬	વીર ગાર્ફલ્ડઃ ૨જ આવૃત્તિ.	૮૪૨	૧-૮-૦	૧૨૬૩-૦-૦	૮૪૨-૦-૦
૪૭	આર્યોની ઓળખાણ	૨૩૪	૦-૫-૦	૭૩-૨-૦	૨૭-૬-૯
૪૯	વાર્તાનાં પુસ્તકોનો પરિચય ભા. ૨જો	૧૫૨	૦-૮-૦	૭૬-૦-૦	૭૧-૪-૦
૫૧	પરિમલ	૬૦૦	૦-૫-૦	૧૮૭-૮-૦	૧૦૫-૭-૬
૫૨	બાલવિજ્ઞાન ભા. ૩જો	૫૭૯	૧-૮-૦	૮૬૮-૮-૦	૬૭૮-૮-૩
૫૫	સારી રીતભાત	૬૫	૦-૭-૦	૨૮-૭-૦	૧૬-૦-૯
૫૬	વીરકથાઓ	૧૪૪	૦-૧૨-૦	૧૦૮-૦-૦	૬૭-૮-૦
૫૭	અર્વાચીન સાર્વજનિક પુસ્તકાલયો	૨૯૦	૨-૦-૦	૫૮૦-૦-૦	૨૭૧-૧૪-૦
૫૮	વીર અભિમન્યુ	૨૧૮	૦-૬-૦	૮૧-૧૨-૦	૫૧-૧-૬
૫૯	જીવરામ ભટ્ટ	૬૭	૦-૬-૦	૨૫-૨-૦	૧૫-૧૧-૩
૬૦	૪૦૦૦ પુસ્તકોની વર્ગીકૃત નામાવલી	૪૭૧	૫-૦-૦	૨૩૫૫-૦-૦	૧૧૦૩-૧૪-૬
૬૧	પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિ કાષ્ઠો ને લેખો	૨૩૭	૧-૮-૦	૩૫૫-૮-૦	૨૩૭-૦-૦
૬૩	સરકમલદેવું એકીકરણ ભા. ૩જો	૫૦૯	૨-૦-૦	૧૦૧૮-૦-૦	૮૯૦-૧૨-૦
૬૪	શુકર ટી. વોર્થીંગ્ટન	૩૬૩	૧-૧૨-૦	૬૮૭-૧૨-૦	૩૨૨-૬-૩

તા. ૩૧-૭-૩૬ સુધીના ૧૨મા વર્ષના મંડળના વાર્ષિક રિપોર્ટમાં જાહેર કરેલા સભાસદોની યાદીના અનુસંધાનમાં નવીન થયેલા સભાસદોની યાદી

સભાસદ નંબર	નામ	શેર સંખ્યા
૪૮૩	બાલ પુસ્તકાલય વડનગર	૧
૪૮૪	મહિલા પુસ્તકાલય વડનગર	૧
૪૮૫	સા. પુ. આખજ તા. મહેસાણા	૧
૪૮૬	કંડારી સ્વ. અમીન રજુભાઈ રમારક પુસ્તકાલય ટ્રસ્ટ- કંડના ટ્રસ્ટી. પુ. સ. સ. મંડળ લિ. ના પ્રમુખ	૪
૪૮૭	શ્રી. મૂળજીભાઈ શિવાભાઈ પટેલ મુંબઈ	૧
૪૮૮	શ્રી. ગોરધનદાસ પી. સોનાવાલા મુંબઈ	૧
૪૮૯	સા. પુ. નડોદ તા. નવસારી	૧
૪૯૦	સા. પુ. વેડા તા. કલોલ	૧૦
૪૯૧	સા. પુ. વાંકીઆ તા. ખાલા	૧
૪૯૨	સા. પુ. સોજ તા. કલોલ	૧૦
૪૯૩	સા. પુ. સીલવાઈ તા. પેટલાદ	૧
૪૯૪	સા. પુ. શેખડી તા. પેટલાદ	૧
૪૯૫	સ્વ સંતોકભાઈ ભુલાભાઈ દેસાઈ રમારક ટ્રસ્ટકંડના ટ્રસ્ટી પુ. સ. સ. મંડળ લિ. ના પ્રમુખ	૪
૪૯૬	સ્વ. લક્ષ્મીજીવેન તે દેસાઈ સંતોકભાઈ ભુલાભાઈનાં ધર્મપત્ની રમારક ટ્રસ્ટકંડના ટ્રસ્ટી પુ. સ. સ. મંડળ લિ. ના પ્રમુખ	૪
૪૯૭	સા. પુ. જાખાના તા. ચાણુરમા	૧
૪૯૮	સા. પુ. ભાવસોર તા. વિજપુર	૨
૪૯૯	શ્રી. દિતેન્દ્ર કનૈયાલાલ દેસાઈ સુરત	૧
૫૦૦	સા. પુ. ભરયાણા તા. કરજળ	૬
૫૦૧	સા. પુ. દેરોલી તા. કરજળ	૨
૫૦૨	શ્રી. શંકરભાઈ સોમાભાઈ પટેલ વડોદરા	૧
૫૦૩	શ્રી. હરિવંશભદ્રાસ સુનીલાલ શાહ પેટલાદ	૧
૫૦૪	શ્રી. વાલજીભાઈ નારણભાઈ અમીન વડોદરા	૧
૫૦૫	શ્રી. નટવરલાલ જોડાલાલ મહેતા	૧
૫૦૬	સૌ. દિવાળીબાઈ મગનલાલ જોશી રમારક ટ્રસ્ટકંડના ટ્રસ્ટી પુ. સ. સ. મંડળ લિ. ના પ્રમુખ	૪
૫૦૭	સા. પુ. જામલા તા. કલોલ	૨
૫૦૮	શ્રીમતી ભાગીરથી વિઠ્ઠલરાય ભટ્ટ-પાટણ	૧
૫૦૯	શ્રી. આપાજી બાવાજી અમીન અમદાવાદ	૧
૫૧૦	શ્રી. દિગંધલાલ પુંગલાલ પરીખ	૨૦
૫૧૧	શ્રી. ગોવિંદલાલ હરીલાલ કાંઠાવાળા	૧

પુસ્તકાલય સ. સ. મંડળ લિ. વડોદરાના

કલમ નં.

મૂળ કલમ

- ૪ આ મંડળ માટે જોઈતું જાડોળ નીચે પ્રમાણે એકત્રી કરી શકાશે:—
 ક શેર કાઢીને;
 ख थापण्णे स्वीकारिने;
 ग करण कढीने;
 घ अक्षिसो स्वीकारिने.
- ૫ (૧) શેરથી ઊભી કરેલી કુલ મૂડી રૂ. ૫૦,૦૦૦ થી વધારે થઈ શકશે નહિ.
 (૨) કલમ ૪ ख અને ग માં જણાવેલાં સાધનથી મેળવેલી મૂડી શેરનાં ભરાઈ ગયેલાં નાણાં તથા રિઝર્વ ફંડ બેંકનાથી ફસ ગણી કરતાં વધુ થઈ શકશે નહિ.
- ૧૬ પુસ્તકાલયો વા પરાપકારી જનો તરફથી બ્યાન્ડે વા વગર બ્યાન્ડે થાપણો આપવામાં આવે તે વ્યવસ્થાપક મંડળ સ્વીકારી શકશે.
- ૧૭ વાર્ષિક સાધારણ સભા (Annual General Meeting) એપ્રિલ માસમાં વ્યવસ્થાપક મંડળે ઠરાવેલી તારીખ, સ્થળ અને કલાકે મળશે. પહેલી સાધારણ સભાને પણ વાર્ષિક સાધારણ સભાના હક્ક પ્રાપ્ત થશે.
- ૧૮ વાર્ષિક સાધારણ સભામાં નીચે જણાવ્યા પ્રમાણે કામ થશે:—
 क व्यवस्थापक मंडल तरेको गत वर्षको मंडलना कामकोको हेवाले तथा सरवायु मंजूर करवुं.
 ख नया वर्षको आवक तथा - अर्थात् - व्यंदाजपत्र (બાન્ડ) મંજૂર કરવું.

ચેટાનિયમોમાં કરવાના સુધારા વધારા

૧૯૩૮

કલમ નં.

સુધારો કરવા રજુ કરેલી કલમ નં.

૪. આ મંડળ માટે નોંધવું લેડાળ નીચે પ્રમાણે એકું કરી શકશે:—
- ક શેર કાઢીને;
 - ખ થાપણો સ્વીકારીને;
 - ગ કરજ કાઢીને;
 - ઘ બક્ષિસો સ્વીકારીને;
- પરંતુ એમ કરાવવામાં આવે છે કે, થાપણો અને કરજથી ઊભી કરેલી મંડળની જવાબદારી શેરના વસુલ આવેલા લેડાળ અને રિઝર્વ ફંડની જોગી રકમના દસ પટ કરતાં વધુ થઈ શકશે નહિ.

૫. આ મંડળનું શેરનું લેડાળ રૂ. ૫૦,૦૦૦ નું રાખવામાં આવ્યું છે. અને તે દરેક રૂ. ૨૫)નો એવા ૨૦૦૦ શેરોમાં વહેંચી નાખવામાં આવ્યું છે.

પુરતકાલથી વા. પરીપકારી જનો તરફથી બાજુ નવા વગરબાજુ થાપણો આપવામાં આવે, તે બચસ્યાપક મંડળ સ્વીકારી શકશે; પરંતુ આવી થાપણોનું બાજુ કોઈ પ્રથમ પ્રસંગે છૂટકા કરતાં વધુ આપી શકાશે નહિ.

૧૭. મંડળનું વર્ષ પૂરું થયા પછી ત્રણ મહિનાની અંદર દર વર્ષે આ મંડળની વાર્ષિક સાધારણ સભા (Annual General Meeting) બચસ્યાપક મંડળે કરાવેલી તારીખ સ્થળ અને કલાકે મળશે. પહેલી સાધારણ સભાને પણ વાર્ષિક સાધારણ સભાના હક પ્રાપ્ત થશે.

૧૮. વાર્ષિક સાધારણ સભામાં નીચે જણાવ્યા પ્રમાણે કામ થશે:—
- ક બચસ્યાપક મંડળ તરફનો ગત વર્ષનો મંડળના કામકાજનો હેવાલ તથા સરવાળું મંજૂર કરવું;
 - ખ નવા વર્ષની આવક તથા ખર્ચનું અંદાજપત્ર (બજેટ) મંજૂર કરવું;

કલમ નં.

મૂળ કલમ

ગ નવા વર્ષ માટે પ્રમુખ તથા ઉપપ્રમુખ નીમવા;

ઘ વિસર્જન થતાં વ્યવસ્થાપક મંડળને સ્થાને નવું વ્યવસ્થાપક મંડળ ચૂંટવું; અને મંત્રી અગર ધીજા જોડતા કાર્યવાહકો નીમવા અને તેમને આપવાનું મહેનતાવું નક્કી કરવું;

ઙ સરકાર તરફથી હિસાબ તપાસનાર હોય તે ઉપરાંત મંડળ તરફના બે વધુ હિસાબ તપાસનાર નીમવા અને તેમને આપવાનું મહેનતાવું નક્કી કરવું.

ચ કલમ ૪ ની પેટા કલમ જ અને ગ અનુસાર વ્યવસ્થાપક મંડળે ઊલ્લી કરવાની મૂડીની હદ ચુંકરેર કરવી;

છ સહકારી અધિકારીએ અગર વ્યવસ્થાપક મંડળે રજૂ કરેલા કામ વિષયનો, અથવા ચોખ્ખા ૧૫ દિવસની સૂચના આપી કામ સભા સદે ઉપરિચિત કરેલા પ્રશ્નનો વિચાર કરવો;

જ વ્યવસ્થાપક મંડળે જાલામણ કરેલા નફાની વહેચણી માટે મંજૂરી આપવી;

૧૯

પ્રમુખ વા વ્યવસ્થાપક મંડળની આગળથી અગર સહકારી અધિકારી કે મંડળના કે સભાસદોની લેખી માંગણી (Requisition) થી મંત્રીએ ખાસ સાધારણ સભા બોલાવવી અને એવા હુકમ કે માંગણી મળ્યા બાદ અનતી હિતાવશે સભા મેળવવી જોઈશે.

૨૦

વ્યવસ્થાપક મંડળને આધીન રહી મંત્રીનીએ પ્રમાણે કામ કરશે:

(૧) મંડળનો પત્રવ્યવહાર ચલાવવો, અને તેનાં સપળાં પુરતકો, હિસાબો અને પત્રકો સુરક્ષિત રાખવાં.

(૨) પુસ્તકો વગેરે લેવવા આપવા માટેની માંગણીઓ તથા ખરીદવા જેવાં પુસ્તકો વગેરે માટે થયેલી જાલામણો વ્યવસ્થાપક મંડળ આગળ રજૂ કરવી અને તે સંબંધી નિર્ણય કરાવી લેવા.

(૩) વ્યવસ્થાપક મંડળની આગળ પ્રમાણે મંડળનાં નાણાં લેવાં અને આપવાં; અને મંડળના વતી દ્વંડી, ચેક વગેરે ઉપર પોતાની સહી કરવી.

કલમ નં.

સુધારો કરવા રજૂ કરેલી કલમ

ગ નવા વર્ષ માટે સાધારણ સભાના પ્રમુખ તથા ઉપપ્રમુખ નીમવા;

ઘ વ્યવસ્થાપક મંડળમાં ખાલી પડેલી જગ્યાઓ પૂરવી અને ઘીજ જરૂરી કાર્યવાહકો નીમી તેમને આપવાનું મહેનતાણું નક્કી કરવું.

જ સરકાર/તરફથી હિસાબ તપાસનાર હોય તે ઉપરાંત મંડળ તરફના હિસાબ તપાસનાર નીમવા અને તેમને આપવાનું મહેનતાણું નક્કી કરવું;

ચ સહકારી અધિકારીએ અગર વ્યવસ્થાપક મંડળે રજૂ કરેલા કોઈ વિષયનો અથવા ચોખ્ખા ૧૫ દિવસની સુચના આપી કોઈ સભા-સદે ઉપસ્થિત કરેલા પ્રશ્નનો વિચાર કરવો;

છ વ્યવસ્થાપક મંડળે બલામણુ કરેલા નફાની વહેંચણી માટે મંજૂરી આપવી;

જ સાધારણ સભાના પ્રમુખની પરવાનગીથી રજૂ થાય તેવા ઘીજ કામનો નિકાલ કરવો.

૧૬ સાધારણ સભાના પ્રમુખ વા વ્યવસ્થાપક મંડળની આજ્ઞાથી અગર સહકારી અધિકારી કે મંડળના જે સભાસદોની લેખી માંગણી (Requisition) થી વ્યવસ્થાપક મંડળના અધ્યક્ષ ખાસ સાધારણ સભા બોલાવશે અને એવો દુકમ કે માંગણી મળ્યા બાદ બનતી ઉતાવળે સભા મેળવવી જોઈશે.

૨૭ વ્યવસ્થાપક મંડળને આધિન રહી મંત્રી નીચે પ્રમાણે કામ કરશે:

(૧) મંડળનો પત્રબ્યવહાર ચલાવવો અને તેનાં સંબંધી પુસ્તકો, હિસાબો અને પત્રો સુરક્ષિત રાખવાં.

(૨) પુસ્તકો વગેરે વેચવા આપવા માટેની માંગણીઓ તથા ખરીદવા જેવાં પુસ્તકો વગેરે માટે ચમેલી બલામણો વ્યવસ્થાપક મંડળ આગળ રજૂ કરવી અને તે સંબંધી નિર્ણય કરાવી લેવા;

(૩) વ્યવસ્થાપક મંડળની આજ્ઞા પ્રમાણે નાણાં લેવાં અને આપવાં; અને તેને અધિકાર આપ્યા પ્રમાણે એકલા અથવા ઘીજ એક દ્વારા, એક વગેરે ઉપર પોતાની સહી કરવી.

કલમ નં.

મૂળ કલમ

(૪) બવરથાપક મંડળ તેને સોપે તે બીજા બધા કામ કરવા

૨૮ મંત્રી તથા અધ્યક્ષ (Chairman) મહિત બવરથાપક મંડળ નવ સભાસદોનું થશે, તેમા પાંચ સભાસદો પુસ્તકાલયોના મંત્રીઓ વા પ્રતિનિધિઓ હોવા જોઈએ અને ચાર અન્ય સભાસદોમાંથી ચુટારો પાંચ સભાસદોનું કારમ ગણાશે બવરથાપક મંડળ પોતાનામાંથી એકને અધ્યક્ષ તરીકે વધુ મતથી ચૂંટશે મંડળના સમેતનમા અધ્યક્ષ અગર તેની ગેરહાજરીમાં ચૂંટેલો બીજો કોઈ સભાસદ પ્રમુખ-સ્થાન લેશે અને નિર્ણયાત્મક મત (Casting Vote) આપવાનો અધિકાર પણ ધરાવશે વર્ષ દરમ્યાન ખાલી પડેલી જગા ખાકીના સભાસદો પોતાની પસંદગી (Co-option) ના સભાસદથી ભરશે.

૨૯ આ નિયમાવલી અને સમસ્ત સભાના ઠરાવોને અનુસાર બવરથાપક મંડળને, મંડળનો કારભાર ચલાવવા સંપૂર્ણ અધિકાર રહેશે, અને તે પોતાના કામકાજ માટે માસમાં ઓછામાં ઓછું એક વખત મળશે.

૩૦ મંત્રી એક ઠરાવબુક રાખશે; તેમાં હાજર રહેલા સભાસદોનાં નામ તથા તે સભામાં થયેલાં કામકાજની નોંધ રાખશે ઠરાવબુક જોવાનો અધિકાર બવરથાપક મંડળના બધા સભ્યોને રહેશે

૩૫ બવરથાપક મંડળના અધ્યક્ષ તરફથી સર્વ સભ્યોમાં ફેરવાયેલ કોઈ લેખી દરખાસ્ત લેખી-સર્વાનુમતીથી મંજૂર થતાં બવરથાપક મંડળની રીતસર બોલાવેલી સભામાં થયેલા ઠરાવ બેઠક જ તેનું વજન અને અસર લેખાશે

કલમ નં.

સુધારો કરવા રજૂ કરેલી કલમ

(૪) વ્યવસ્થાપક મંડળ તેને સેપિ તે બીજા બધાં કામ કરવાં.

(૫) બીજી સહકારી સંસ્થાઓમાં મંડળ સભાસદ હોય ત્યાં મંડળના પ્રતિનિધિ તરીકે હાજર રહી મત આપવા.

૨૮

અ. અધ્યક્ષ (Chairman) સહિત વ્યવસ્થાપક મંડળને સભાસદોનું ધરો; તેમાં પાંચ સભાસદો પુસ્તકલેખોના મંત્રી એવા પ્રતિનિધિઓ હોવા જોઈએ અને ચાર અન્ય સભાસદોમાંથી ચૂંટાશે. પાંચ સભાસદોનું કારમ ગણાશે. વ્યવસ્થાપક મંડળ પોતાનામાંથી એકને અધ્યક્ષ તરીકે વધુ મતથી ચૂંટશે. મંડળના સંમેલનમાં અધ્યક્ષ અગર તેની ગેરહાજરીમાં ચૂંટેલા બીજા કોઈ સભાસદ પ્રમુખસ્થાન લેશે અને નિર્ણયાત્મક મત (Casting Vote) આપવાનો અધિકાર પણ ધરાવશે. વર્ષ દરમ્યાન ખાલી પડેલી જગા બાકીના સભાસદો વર્ષની બાકીની મુદત માટે પોતાની પસંદગી (co-option) ના સભાસદથી ભરશે.

ઘ વર્ષ આખરે કે વ્યવસ્થાપકો નિવૃત્ત થશે અને એવા વ્યવસ્થાપકો ફરી ચૂંટાવા પામ રહેશે.

૨૯

આ નિયમાવલી અને સમસ્ત સભાના ઠરાવોને અનુસાર વ્યવસ્થાપક મંડળને મંડળનો કારભાર ચલાવવા સંપૂર્ણ અધિકાર રહેશે, અને તે પોતાના કામકાજ માટે જરૂર મુજબ સામાન્ય રીતે ફર મહિને એક વખત મળશે.

૩૦

વ્યવસ્થાપક મંડળની તથા સાધારણ સભાઓનાં કામકાજની નોંધ રાખવા માટે એક ઠરાવ છુક રાખવામાં આવશે; અને આ ઠરાવ છુકમાં જે તે સભામાં હાજર રહેલા સભાસદોની સહી લેવામાં આવશે. ઠરાવ છુક જોવાનો અધિકાર વ્યવસ્થાપક મંડળના બધા સભ્યોને રહેશે.

૩૫

કોઈ ખાસ જરૂરના પ્રસંગે વ્યવસ્થાપક મંડળના અધ્યક્ષ કોઈ દરખાસ્ત વ્યવસ્થાપક મંડળના તમામ સભાસદોમાં લેખી ઠરાવથી મોકલી શકશે. અને આવી દરખાસ્ત બહુમતીથી મંજૂર થશે તો તે વ્યવસ્થાપક મંડળનો ઠરાવ થયો ગણાશે.

આવી લેખી દરખાસ્ત વ્યવસ્થાપક મંડળના તમામ સભા-

કલમ નં.

મૂળ કલમ

૪૦ દર વર્ષે પંદરમી એપ્રિલ પહેલાં વ્યવસ્થાપક મંડળ ગત વર્ષનું આવક—ખર્ચ, લાહેલું—દેલું, તથા નફા—તુકસાનનું સરવાળું તૈયાર કરશે. આ સરવાયાની નકલ મે. સહકારી અધિકારી સાહેબ તરફ મોકલી આપવામાં આવશે.

૪૧ નફો વહેંચવા વિષે વાર્ષિક સાધારણ સભા ઠરાવ કરી શકશે. ચોખ્ખા નફામાંથી ઓછામાં ઓછા ૨૫ ટકા રિઝર્વ ફંડ માટે અને નોકરોને જો કંઈ બોનસ આપવાનું હોય તો તે માટે રકમ કાઢી લઈ બાકીની રકમ શેર ઉપર ડિવિડન્ડ તરીકે વહેંચી શકાશે, પરંતુ આ રકમ ૭ ટકા કરતાં વધુ ડિવિડન્ડ આપશે નહિ.

૪૨, ૪૩, ૪૪, ૪૫, ૪૬

કસમ નં.

સુધારો કરવા રજુ કરેલી કસમ

સંદોને મોકલવી બેઠાએ. પરંતુ કોઈ સભાસદની ગામ બહારની
ગેરહાજરીને કારણે તે મળી શકે નહિ તો હાજર સભાસદોની
બહુમતીથી તેવી દરખાસ્ત મંજૂર નામંજૂર થઈ શકશે.

૪૦

નફો વહેંચવા વિષે સાધારણ સભા ફાંચ કરી શકશે. ચોખ્ખા નફામાંથી
'ઓછામાં ઓછા રૂ. ૮૬૫ રિઝર્વફંડ માટે તથા મંડળની જરૂરીઆત
મુજબ બીજાં ફંડો જુદાં કાઢવામાં આવશે; અને નોકરોને બે
ઠંઠ બોનસ આપવાનું હોય તો તે માટે રકમ કાઢી સભા બોર્ડની રકમ
શેર ઉપર ડિવિડન્ડ તરીકે વહેંચી શકશે, પરંતુ આ મંડળ ઇં ૮૬૫ કરતાં
વધુ ડિવિડન્ડ આપશે નહિ.

૪૧, ૪૨, ૪૩, ૪૪,

૪૬

આ નિયમોમાં નહિ જણાવેલી બાબતોમાં વડોદરા રાજ્યના
સહકારી નિબંધ અને નિયમ અને તેમાં વારંવાર થતા
ફેરફારને આધીન રહીને મંડળનું કામકાજ કરવામાં આવશે.

નાટિકા

આથી ખૂબર અપિવૃત્તિ આવે, જે કે પુસ્તકાલય સહાયક, સહકારી મંડળ લિમિટેડની સભાસદોની ચોદમી વાર્ષિક સાધારણ સભા, રાવપુરા, બડોદરામાં આવેલી મંડળની રજીસ્ટર્ડ ઓફિસમાં રવિવાર તા. ૧૬-૩-૩૮ મી ઓક્ટોબર સુને. ૧૯૩૮ ના રીજી. બુપોરના જે વાગે નીચેના કામે કરવા મળશે:-

૧ તા. ૧-૬-૩૭ થી તા. ૩૧-૭-૩૮ સુધીના ૧૨ માસનો વ્યવસ્થાપક મંડળનો રિપોર્ટ તથા ઓડિટર તપાસેલો હિસાબ મંજૂર કરવા.

૨ નફાની વહેંચણી જાહેર કરવા.

૩ નવા વર્ષ માટે પ્રમુખ, ઉપપ્રમુખ, ઓડિટર તથા વ્યવસ્થાપક મંડળના સભાસદો ચૂંટવા.

૪ નવા વર્ષની આવક તથા ખર્ચાનું અંદાજ-પત્ર મંજૂર કરવા.

૫ પેટા નિયમો સુધારવા બાબત (મૂળ નિયમો તથા કરવાના સુધારા વધારા આ સાથે સામેલ છે.)

૬ પ્રમુખ તરફથી સભામાં બીજું જે કંઈ કામ રજૂ થાય તે કરવા.

સર્વ સભાસદોને વખતસર સભામાં પધારવા વિનંતિ કરવામાં આવે છે.

તા. ૫-૬-૩૮ } વ્યવસ્થાપક મંડળની આગાથી
 બડોદરા. } વા. ન. અમીન
 મંત્રી

પુસ્તકાલય સહાયક સહકારી મંડળ લિ. તરફથી સને ૧૯૩૬-૩૮ ના વર્ષમાં
નીચે જણાવેલાં ગુજરાતી તથા ઈતર ભાષાનાં ૬૨ નકલથી ઉપરાંત
પત્રો-માસિકોનાં લવાજમો ભરેલાં તેની યાદી નીચે પ્રમાણે છે:--

નંબર	નામ	નકલ	નંબર	નામ	નકલ
દૈનિક:—			૨૦	વીરચાસન	૧૦
૧	જન્મભૂમિ	૩૧૪	૨૧	દમદર્દ	૧૦
૨	દિંદુરનાન પ્રભમિત્ર	૧૨૮	પંખવાડિક:—		
૩	મુંબઈ સમાચાર	૮૦	૧	ગાંધીવ	૧૫૦
૪	ગુજરાત સમાચાર	૩૫	માસિકો:—		
૫	માનવ વર્તમાન	૧૧	૧	પુસ્તકાલય	૧૨૮૨
૬	સંદેશ	૧૦	૨	બાલમિત્ર	૬૯૩
અર્ધસાપ્તાહિક:—			૩	બાલજીવન	૫૧૬
૧	ભારત	૧૩૦	૪	શિક્ષણ પત્રિકા	૪૯૬
અઠવાડિક:—			૫	યુવક	૩૦૧
૧	સપ્તાહ વિજય	૧૮૭૫	૬	બાપામ	૨૭૦
૨	નવગુજરાત	૩૯૫	૭	ખેતીવાડી	૨૬૬
૩	મુંબઈ સમાચાર	૨૭૦	૮	મિત્રમય જગત	૨૩૪
૪	દરિગનઅધુ	૧૪૦	૯	ચારદા	૨૨૩
૫	ગુજરાતી	૧૨૩	૧૦	પ્રામથન	૨૦૧
૬	પ્રતાપ	૯૩	૧૧	ત્રીબોધ	૨૦૦
૭	પ્રગતઅધુ	૮૫	૧૨	કુમાર	૧૬૭
૮	પ્રભમિત્ર કેસરી	૭૪	૧૩	બાળક	૧૬૩
૯	કૃષ્ણજાન	૬૫	૧૪	પાટીદાર	૧૫૫
૧૦	સોહવાણી	૫૦	૧૫	વૈદકકથાતર	૧૩૪
૧૧	જૈન	૪૦	૧૬	ખેતીવાડી વિજ્ઞાન	૧૩૩
૧૨	ત્રીશક્તિ	૩૮	૧૭	કિશોર	૧૨૩
૧૩	બે મરી મોજ	૨૬	૧૮	નવચેતન	૧૧૦
૧૪	ગુજરાતી પંથ	૨૫	૧૯	પ્રસ્થાન	૮૫
૧૫	નવસોરોધર	૨૦	૨૦	કૌમુદી	૮૦
૧૬	બદુરૂપી	૧૪	૨૧	ગુણસુંદરી	૭૩
૧૭	આર્ષપ્રકાશ	૧૩	૨૨	સમાજ શિક્ષક	૭૨
૧૮	દીન	૧૩	૨૩	નવચંચના	૬૭
૧૯	ખેડા વર્તમાન	૧૧	૨૪	ચરોતર	૬૫

નંબર	નામ	નકલ	નંબર	નામ	નકલ
૨૫	લોકોદય	૩૪	Weekly :—		
૨૬	ભૂમિ	૩૦	1	Bombay Chronicle	15
૨૭	અનાવિલ પોઠાર	૨૩	2	Harijan	15
૨૮	વિધવા વિલાપ	૧૬	3	Illustrated Weekly of India	5
૨૯	બાલસખા	૧૫	Monthly :—		
૩૦	સ્કાઉટવીર	૧૫	1	Modern Review	40
૩૧	આત્મોદ્ધાર	૧૨	2	Treasure Chest	7
૩૨	ક્ષત્રિય મિત્ર	૧૨	हिन्दी :—		
૩૩	ગુજરાત યાળાપત્ર	૧૦	मासिकी :—		
૩૪	ખડાપતા મિત્ર	૧૦	1	कल्याण	૧૭૩
त्रिमासिक :—			2	वाल्मवी	૫૫
૧	સૌરાષ્ટ્ર શિક્ષક	૬૦	3	सरस्वती	૧૮
अथमासा :—			4	चांद	૧૩
૧	વિવિધ અંથમાળા	૭૩	मराठी :—		
૨	સરસ્વતી	૩૫	अठवाहिक :—		
૩	અંજલી	૧૪	૧	केसरी	૨૦
૪	અશોક	૧૩	मासिकी :—		
૫	નવયુગ	૧૦	૧	स्त्री-विमोक्षक	૧૧
धत्तर साधाना :—			मासिकी :—		
અંગ્રેજી :—			मासिकी :—		
Daily :—			૧	स्त्री-विमोक्षक	૧૧
1	Bombay Chronicle	20	मासिकी :—		
2	Times of India	15	मासिकी :—		

આ ઉપરાંત મંડળે ૧૯૩૭-૩૮ માં દશ નકલથી ઓછા આશરે ૧૫૦ ખીખ પત્રો માસિકોના લવાજમ પછી લખ્યાં છે. કુલે ૨૨૫ પત્રો માસિકોનાં લવાજમ લખ્યાં છે.

વડોદરા રાજ્યનાં પુસ્તકાલયો માટે ભલામણ કરવામાં આવેલાં પુસ્તકોની યાદી નં. ૫૫

પુસ્તકનું નામ	અંથકર્તાનું નામ	કિંમત	ક્ર.દ	વર્ષ	પૃષ્ઠ	ક્રિ.ક્ર.નં.	પ્રમાણકર્તા કે કલ્યાણ
૧ શ્રી સુમાર્ગ શિક્ષા	અમથાલાલ જમજીવનદાસ શાહ	૧-૦-૦	૧૬૦	૧૯૩૮	૪૪૭	૫૩૧	અમથાલાલ જમજીવનદાસ શાહ, ૩૫ બુલીયન હોય, શ્રેષ્ઠ મેમ્બર રૂડીટ મુઆઈ નં. ૨
૨ વિકૃત વિશ્વાસ	કવિ વિકૃતભાઈ નરસિંહભાઈ બ્રહ્મભટ્ટ	૧-૦-૦	"	"	૨૩૬	"	કર્તા, ગુદીખાડ, વિસનગર
૩ ઓક દત્ત માનવી વ્યા. ૧	ચંદ્રભાઈ કા. જટ	૦-૧૦-૦	"	"	૭૨	કાચી	{ સોનુભેન શાહ, ચેતન પ્રકાશન કાર્યાલય, એલિમખિજ, અમદાવાદ.
૪ માનવીનું ધર	"	૦-૧૦-૦	"	"	૮૬	"	
૫ બાલચમૂના ગીતા	નારાયણ નયુરામ દેકર	૦-૮-૦	"	"	૧૦૨	"	કર્તા, આર્નેલ સ. ગ્ર. શાળા આજીર શિક્ષક મું. આર્નેલ તા. વિગ્નપુર
૬ વૈશાલીની વનિતા	પ્રદેસદ ચંદશેખર હીવાનજી	૧-૦-૦	"	"	૧૧૮	"	કર્તા રમોલદોષ કાર્ડ જજ, અમદાવાદ
૭ યોગસાધનાના પાયા બા. ૧	શ્રી અરવિંદ	૦-૧૦-૦	"	"	૧૧૭	"	મુળજીભાઈ તલાટી, અરવિંદ કાર્યાલય, આણંદ
૮ પૂર્ણચોગ નવનીત બા. ૧	અંબાલાલ બાલકૃષ્ણ પુરાણી	૧-૪-૦	"	"	૨૩૫	"	સદર
૯ નરોત્તમ બાલ અંથાવલી	વરદભાઈ મુંદરજી ઠવિ	૨-૦-૦	"	૧૯૬૪	"	"	કર્તા, શ્રી બાલવાચન પ્રકાશન મંદિર,

૧૩ બાલરામ ચિત્રમાળા સચિત્ર વડોદરા	અંચમાળાનાં જ્યંતીલાલ રેવાશંકર દોશી	મં. ૧૯૯૨ થી	પાકી	જ્યંતીલાલ રેવાશંકર દોશી, નવયુગ પુસ્તક ભંડાર, રાજકોટ
૧૪ દુનિયાનો એકલાસ	સૌ. વિજયાબેન જમનાદાસ દોશી	૧૯૩૭ થી	પાકી	સૌ. વિજયાબેન જમનાદાસ દોશી, નવયુગ પુસ્તક ભંડાર, રાજકોટ
૧૫ રાસ પાંખડી	શ્રી. ચંદુલાલ વેણ	૦-૩-૦	૧૯૩૮	૪૦	કાચી	આરીએન્ટલ પ્રોપ્રિએટરિય સરવીસ, મેડીઝ હાઉસ, મેડીઝ સ્ટ્રીટ, કોટ મુખામ
૧૬ સોયાબીન્સ	ચિત્રમાળા જીમનલાલ જીભાઈ પરીખ	૦-૪-૦	...	૪૬	"	ચિત્રમય હિંદ કાર્યાલય, વડતાળ
૧૭ કુમાર સંસ્થાનું પ્રકાશ	વિવિધ	૦-૭-૦	૪૦	૩૨	"	ચિમનલાલ ભોગીલાલ ગોંધી, વડવાળું - કળિયુ, રાવપુરા, વડોદરા
	એફ. એસ. કાળે	૦-૮-૦	૧૯૯૪	૮૮	"	એસ. મંગનલાલ પી સીડસમેન એન્ડ સન્સ, ખડેરાન મારકીટ, વડોદરા
	વલ્લભદાસ રતનસિંહ, મહેતા	૩-૦-૦	૩૧૨	"	પાકી	એસ. મંગનલાલ પી સીડસમેન એન્ડ સન્સ, ખડેરાન મારકીટ, વડોદરા
		૦-૧૨-૦	૧૯૩૫	૧૮૬	"	કર્તા, ૧૧૮ ન્યુ ઓરિજનલ રોડ, મુખામ ૬૨

કે. મં. રાંગેકર
મદદનીય વ્યવસ્થાપક, પુસ્તકાલય,
વડોદરા રાજ્ય.

પુ. ત્રિ. શાહ

પુસ્તકાલય ખાતે,
સાંસ્કૃતિક પુસ્તકાલય શાખા,
વડોદરા, તા. ૭ સપ્ટેમ્બર ૧૯૩૮

પુસ્તકાલય ખાતું,

સાર્વજનિક પુ. શાખા

સૂચના નંબર ૪૩૨ સને ૧૯૩૮-૩૯

વિષય

વડોદરા રાજ્યનાં પુસ્તકાલયો માટે બક્ષામણ કરવામાં આવેલાં સામયિકો

નામ	પ્રકાર	વાર્ષિક લવાજમ	ઠેકાણું
The Indian Reader's Digest.	Monthly	Rs. 5-0-0	Waman P. Kabadi 20/22, Elphinstone circle Fort, Bombay.
નવપ્રભાત	માસિક	રૂ. ૨-૮-૦	જમિયતરામ કૃપાચંદર પંડ્યા, તંત્રી નવપ્રભાત, ઘાસ મવારા રોડ, ખેડા.
સુવાસ	"	રૂ. ૩-૪-૦	શશિકાંત એન્ડ કંપની, વ્યવસ્થાપક, રાવપુરા, ટાવર સામે, વડોદરા.

સાર્વજનિક પુસ્તકાલય શાખા, વડોદરા, તા. ૯ સપ્ટેમ્બર ૧૯૩૮ } પુ. ત્રિ. શા. કે. મં. રાંગજીવર મદદનીશ વ્યવસ્થાપક.

પુસ્તક ૧૩ મું.
અંક ૧૦મો

ઓક્ટોબર
૧૯૬૯

પુસ્તકાલય

વપાજમ :

દેશમાં વાર્ષિક રૂ. ૩-૮-૦
પરદેશમાં „ રૂ. ૫-૦-૦
કુટેક નકલ : રૂ. ૦-૬-૦

વંચીઓ :

નાનાલાલ બક્ષેશ્વર દીવાનજી
અભિલાષ પ્રભાશંકર બ્યાસ

અવરૂપક :

વાલ્મીકીનાથ નારાયણજી અમ
બી. કામ
મંત્રી, યુ. સ. સ. મં. વિ.
રાવપુરાવડોદરા

૨૬ મિ

ખાસ જરૂરી

જુલાઈ ૧૯૩૮ ના “ પુસ્તકાલય ”ના અંકમાં “સરકારી” એડીકરણ” ભાગ ૩મ સંજોધી ખાતાની સૂચના નંબર ૪૨૬/૩૭-૩૮ પ્રસિદ્ધ થયેલી છે, તે તરફ ફરીથી આગ પુસ્તકાલયોના મંત્રીઓનું ધક્ક ખેંચવામાં આવે છે.

આજુ સાલના બજેટ સાથેની પુસ્તકોની યાદીમાં સૂચનામાં જણાવ્યા પ્રમાણેની હપ્તકતનો અમલ ધર્ણા પુસ્તકાલયો તરફથી થયો જણાતો નથી તો જેમનો પુસ્તકાલયમાં તે પુસ્તક હોય તેમણે પુસ્તકાલય સ. સ. મંડળ સિ. તરફ જુદા લખાણથી જણાવવું. જેમના તરફથી આ સંજોધી કંઈ લખાણ નહિ આવે તેમને તેમના બજેટના પુસ્તકો ભેગું તે રવાના કરવામાં આવશે.

વડોદરા,

વા. ના. અમીન

મંત્રી,

તા. ૧૨-૧૦-૩૮

પુ. સ. સ. મંડળ સિ.

અનુક્રમણિકા

વિષય	લેખક	પૃષ્ઠક
શારદાને	શ્રી. વ્રજલાલ છ. જોષી...	૧૦૯
વાંચવા આપેલું પુસ્તક મુદતસર પાછું સોપો...	રા. બ. શ્રી. ગોવિંદલાલ દા. દેસાઈ	૧૧૦
જીવનચરિત્રો અને તેનું વાચન	શ્રી. કૃષ્ણલાલ રણજીડલાલ ત્રિવેદી	૧૧૧
‘પુસ્તકાલય’ : તેની સિદ્ધિઓ ને સ્વપ્ન	પ્રો. શંકરલાલ ગંગાશંકર શ. શ્રી	૧૧૪
લેખક-પ્રકાશકોએ જાણવા જેવું	૧૧૮
હિંદની પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિ	શ્રી. છોટાલાલ માનસિંગ કામદાર	૧૧૯
વડોદરા રાજ્ય પુ. મંડળની વાર્ષિક સભા	૧૨૨
માત્ર એક જ વર્તમાનપત્ર !	૧૨૪
પ્રાંત પુ. મંડળોની વાર્ષિક સભાઓ	૧૨૫
મદ્રાસ પુ. મંડળોની વાર્ષિક સભાઓ	૧૩૨
પુસ્તકાલયોની તપાસણી	૧૩૩
પુસ્તકપરિચય	ના. અ. દીવાનજી, ના. નં. ચોકસી	૧૩૪
‘રસલ’ મ. પ્ર. વ્યાસ		
નવીન કાલ	૧૪૮
પુસ્તકોનો પરિચયસંગ્રહ	શ્રી. મોતીભાઈ ન. અમીન	૧૫૦
માસિકો મળ્યા તારીખ	૧૬૨
શું વાંચશો ?	મોતીભાઈ ન. અમીન	૧૬૩
પુસ્તકાલય નોંધ	૧૬૮
સે. લાયબ્રેરી ખાતા તરફની સૂચનાઓ વગેરે	૪૩
વ. રા. નાં કર્યા પુસ્તકાલયોનું વાર્ષિક નિવેદન	૪૪
લક્ષ્યમણ કરાએલી સામાયિકો-પુસ્તકોની યાદી	૫૮

શારદાને

[મંદાકાંતા]

સંસ્કારોનાં સુભગ કિરણે જ્ઞાનદીપ્તિ પ્રકાશી,
જેનાં તેજે જીવનપથની શ્રેયદિશા સુઝાડી.
ફેડયાં જેણે ધન તિમિર સૌ ઘોર અજ્ઞાન કેરાં,
પૂજ્ય એવાં પુનિત ચરણો શારદાનાં અનેરાં. ૧

સૃષ્ટિ કેરા પરમ પુરુષો જૂઝતા દેશ માટે,
ત્યાગી સ્વાર્થો ફરજ સમજી માતૃની સુક્તિ કાળે.
કાંતિના એ ગહન શિખરોળ્યા જ્ઞાનપાઠો ઘણેરાં,
પૂજ્ય એવાં પુનિત ચરણો શારદાનાં અનેરાં. ૨

જ્ઞાતા, દાતા, વીરનર સહુ ને વળી રાષ્ટ્રનેતા,
વૈજ્ઞાનિકો યુગપુરુષ જે પૂજ્ય જ્ઞાની થયેલા.
ખુદિ આપી બહુજ ખિલવ્યાં આત્મભાનો ખરે શાં !
પૂજ્ય એવાં પુનિત ચરણો શારદાનાં અનેરાં. ૩

વિદ્યા સિંચી શિશુહૃદયથી ભિન્નતાને વિદારી,
ને અંધુત્વે સકલ જનમાં એકતાને વધારી.
'સ્થાયો શાંતિ ચિરજગતમાં' એજ લાવો ભરે જ્યાં,
પૂજ્ય એવાં પુનિત ચરણો શારદાનાં અનેરાં. ૪

વિદ્યા દ્વારા પ્રગતિ કરવા આત્મશક્તિ વિકાસી,
શ્રદ્ધા-ભક્તિ પરમ ઇશને પામવા ચિત્તે સ્થાપી.
દેવીનાં એ વિમળ સુખથી જ્ઞાનસુધા ભરે જ્યાં,
પૂજ્ય એવાં પુનિત ચરણો શારદાનાં અનેરાં. ૫

વાંચવા આપેલું પુસ્તક મુદતસર પાછું સોંપો.

[લેખક : રા. બ. શ્રી. ગોવિંદભાઈ હા. રેસાઈ]

આપણે ત્યાં પુસ્તક જાતે ખરીદીને નહિ પણ માગી આણીને વાંચવાની પ્રથા વધારે પ્રમાણમાં પ્રચલિત છે, અને તેમાં સામાન્ય રીતે એવું માંલૂમ પડે છે કે સાર્વજનિક પુસ્તકાલયોમાંથી અગર ખાનગી ગૃહસ્થાના પુસ્તકસંગ્રહમાંથી વાંચવા લીધેલું પુસ્તક, તે લઈ જનારા કેટલીક વખત મુદતસર પરત આપી જતા નથી, પણ ચોતાના ખીજા કોઈ ઓળખીતાને પરભારે વાંચવા આપે છે; તે વળી કોઈ ખીજાને પરભારે વાંચવા આપે છે. અને એમ પુસ્તક અનધિકારે ફરતું ચવાથી મુદતસર પરત આવતું નથી અને કોઈ કોઈ વખત તો ગેરવફાઈ પડે છે. વળી વાંચવા લીધેલું પુસ્તક કાળજીપૂર્વક સંભાળીને વાપરવાને બદલે તેના પૂઠા વગેરેને નુકસાન કરે છે, તેના પાનાંમાં ચોતાને અગત્યનો મજકુર જણાય તે ઉપર પેન્સિલના લીટા કરે છે અને પાનાના છેડા વાળી નાખે છે આ પ્રમાણે ન કરવાની સૂચનાની ચિઠ્ઠી એક ગૃહસ્થના પુસ્તકસંગ્રહમાંના દરેક પુસ્તકમાં પહેલા પાના ઉપર ચોદેલી મારા જોવામાં આવી છે તે નીચે પ્રમાણે છે:—

THIS BOOK BELONGS

TO

ભાવાર્થ—

આ પુસ્તક

.....ની માલિકીનું છે.

If thou art borrow'd by a friend,
Right welcome shall he be
To read, to study—not to lend,
But to return to me.
Not that imparted knowledge doth
Diminish learning's store,
But books I find, if often lent,
Return to me no more.

Read slowly, pause frequently,
Think seriously,
Keep cleanly, return duly
With the corners of the leaves
Not turned down.

તને વાંચવાને કોઈ મિત્રે માગી લીધું હોય તો ભલે તે વાંચે તેનો અધ્યાસ કરે, પણ કોઈ ખીજાને ન આપતાં મને—મૂળ માલિકને જ—તે પાછું મળી જાય; અને ખીજા કોઈને તે વાંચવું હોય તો ભલે તે મારી પાસેથી મારાંને લઈ જાય.

આવો પ્રતિબંધ કરવાને ઉદ્દેશ એ નથી કે તેથી જ્ઞાનનો ખજાનો કમી પાડે; પણ મારા અનુભવ એવો થયો છે કે, પુસ્તકો એકની પાસેથી ખીજાને પરભારે આપવાથી તે કદી મને પાછાં મળતાં નથી.

ધારે ધીરે વાંચો, વારંવાર ચોત્રો, ખભીરનાથી વિચાર કરો, પુસ્તકની સ્વચ્છતા જાળવો અને તેનાં પાનાં વાક્યા વચર મને તે મુદતસર પરત આપો.

આ પ્રમાણે અંગ્રેજી તથા દેશી ભાષામાં ચિઠ્ઠીઓ તૈયાર કરી તે પુસ્તકાલયો તથા ખાનગી પુસ્તકસંગ્રહના દરેક પુસ્તકમાં ચોદવામાં આવે તો હાલ પુસ્તકો વાંચવા લઈ જનાર તેને જે ગેરવફાઈ કરે છે તે નહિ કરવાને કેટલેક દરજ્જે કાળજી રાખશે.

જીવનચરિત્રો અને તેનું વાચન

જગતકલ્યાણનો હેતુ, ચરિત્રો પુણ્યવાનતાં;
કરે છે ચિત્તની શુદ્ધિ, યશોગાન મહાનનાં.
(મળેલું)

જીવનચરિત્રો એટલે શું ?

આ જગતમાં લાખો મનુષ્યો જન્મે છે, જીવે છે અને મૃત્યુ પામે છે. જન્મ, મૃત્યુ અને જરા એ અવસ્થા પ્રાણીમાનને આવે છે.

જે લાખો જીવે છે—જીવી જાય છે—જેનામાં જિજ્ઞાસા વધારે પ્રમાણમાં હોય છે તેઓમાંના કેટલાક જ અમર નામના મૂકી જાય છે તે જે અમર નામના યોદ્ધાઓ, શોધક વિજ્ઞાનવીરો, રાષ્ટ્રનું ધડતર કરનારા-સમાજનું નવવિધાન કરનાર રાષ્ટ્રવિભૂતિઓ ને જગતકલ્યાણાર્થે જીવન જીવી જાયનારા સાધુ સંતો પોતાની કીર્તિ—અમર નામનાં યાચશ્ચંદ્રદિવાકરો ત્રિકાલાઆધિત્ય મૂકી, જાય છે; વર્તમાન અને અવિષ્કલ્પ્યમાં પણ જેની કીર્તિ અવિચ્છન્ન રહે છે; જેના જીવનમાંથી પ્રેરણાથી પિયૂષ પીને હજારો મનુષ્યો પોતાના જીવનને નવપદ્ધતિવત-આદર્શ બનાવે છે. આવા મહાપુરુષો (Super Man)ના મૃત્યુ બાદ તેઓની યાદગીરી રાખવા માટે કાલના સાહિત્યના જમાનામાં તેમનાં જીવનચરિત્રો—આત્મકથાંત લખાય છે, ખીજા લેખકોએ લખેલ જીવનચરિત્રો ને પોતે લખેલ આત્મકથાંતો દરેક દેશના સાહિત્યમાં હોય છે. આમ જીવનને, લગતા સારા નરસા બનાવવાનું સત્ય, કલ્પાભય અને પ્રેરણાદાયી આલેખન તે જીવનચરિત્ર.

જગતસાહિત્યની જુદી જુદી ભાષાઓમાં વિધિવિધ વિષયો જેવા કે—કલા, વાણિજ્ય, દુનિય, ઉદ્યોગ, ધર્મ, તત્ત્વજ્ઞાન, વિજ્ઞાન, શોધ-સાહિત્યમાં જીવન જોળ, ઇતિહાસ, ભૂગોળ, નાટક, નેવલકથા, ટૂંકી વાર્તા, કાવ્યો વગેરેનાં હજારો પુસ્તકો છે, પરંતુ જીવનચરિત્રોનાં પુસ્તકો સાહિત્યમાં થોડાંક જ હોય છે, થોડાં જ લખાય છે; કેમકે, જે વ્યક્તિનું જીવનચરિત્ર લખવાનું હોય, જેના જીવનમાંથી યુગયુગ પવિત્રતાં માનવીઓ પ્રેરણા પીએ, જે સંયોગોને ધડે એવા મહાપુરુષો—યુગવિભૂતિઓ અનેક વર્ષે કોઈક જ પ્રકટે છે. આથી જ જીવનચરિત્રો થોડાં હોય છે—થોડાં લખાય છે.

જે મહાપુરુષો આ દુનિયામાં આવી અનેક વિદ્યભણાઓ સાંભળે ઝૂંમી પોતાનું તથા જગતનું, રાષ્ટ્ર અને પ્રજાનું કલ્યાણ કરી ગયા છે, જીવનચરિત્રો શામાટે લખાવાં જોઈએ ? તેઓનાં જીવનના સારરૂપે જીવનચરિત્ર વાંચી વિચારી આમ-જનતા પોતાનું જીવન આદર્શ બનાવે, પવિત્ર રાખે ને—પોતાના સંસર્ગમાં આવનાર દરેક વ્યક્તિ-સમષ્ટિને જીવન આદર્શ બનાવવા પ્રત્યક્ષ કે પરોક્ષ બોધ આપે. ને એ રીતે દરેકનું જીવન ઉજ્જવળ

બને. એટલે જે મહાપુરુષોનાં જીવનચરિત્રો લખાયાં હોય તેા સામાન્ય જનસમાજ તેમાંથી પ્રેરણા પી પોતાના જીવનને પરાપકારી બનાવી શકે.

શેકષ્પિયરે ત્રણ પ્રકારનાં મહાપુરુષો ગણાવ્યા છે: (૧) એક તો જન્મથી મહાન, ઇશ્વરી વિભૂતિઓ, (૨) પ્રયત્નથી મહાન—યોદ્ધા, દેશનાયકો, વિજ્ઞાનવીરો, સાહસિકો, વગેરે ને (૩) બળ, બુદ્ધિ કે કેમ? વગર મોટાંક લાધી હોય તેવા રાજ કે ધનવાન કુટુંબના નબીરાઓ.

ઉપરના ત્રણ પ્રકારમાંથી જગતને પહેલા બેનાં જ જીવનચરિત્રો ઉપયોગી છે.

જન્મથી મહાન:—ભગવાન શ્રી કૃષ્ણ, રામ, બુદ્ધ, કાષ્ઠર વગેરેના જીવનમાંથી—

તેમનાં જીવનચરિત્રો વાંચવાથી આપણને તત્કાલીન યુગધર્મ—

જીવનચરિત્રોના ક્ષાત્રધર્મ, અહિંસા, સત્ય, દયા, અસ્તેષ, પરાપકાર, માન-

વાચનથી થતા ફાયદા ચારિત્ર્ય, નીતિ, અભય ઘસુધૈય કુટુંબકમૂની ભાવના વગેરે

ગણવા મળે છે; અને, જીવનનો આદર્શ ઉપરોક્ત સંદેશો-

માંથી જ પ્રાપ્ત થઈ શકે, જીવન તેનાથી જ પવિત્ર અને ચારિત્ર્યવાન બની શકે ને એવા

વાચન દ્વારા પોતાનું તથા ખીજાનું હિત સાધી કલ્યાણના પરમ પવિત્ર માર્ગે જવાનું

લક્ષ્ય સાધી શકાય. એટલે, જન્મથી મહાન વિભૂતિઓ ઇશ્વરાવતાર હોય છે, ને મોક્ષ

એ જ તેમનાં જીવનનો સાર-લક્ષ્યબિંદુ હોય છે.

પ્રયત્નથી મહાન:—નેપોલિયન, સિકંદર, સિઝર, મહારાણા પ્રતાપ, જત્ર-

પતિ શિવાજી મહારાજ, મહાત્મા ગાંધીજી, શ્રીમંત સ્વામીરાવ મહારાજ સાહેબ, ઇશ્વર-

ચંદ્ર વિદ્યાસાગર, યોમંસ આદવા ઓરિસન, એન્ડ્રુ કાર્નેગી, બૂકર ટી. વૉશિંગ્ટન, અંકગર,

આઈનસ્ટાઈન, અલ્બર્ટાઈન લિંકન, જવાહરલાલ નેહરુ વગેરે. આ મહાન પ્રતિભાશાળી

નરપુંગવોનાં જીવનચરિત્રોમાંથી અહિંસા, સત્ય, દયા, ક્ષાત્રધર્મ, દેશસેવા, દેશપ્રેમ, માતૃ-

ભૂમિની સ્વતંત્રતા, જગતને ઉપયોગી વિજ્ઞાન, જીવનની સાદાઈ ને પવિત્રતા વગેરે શ્રેષ્ઠ

ખીલવી શકાય છે તથા અન્યમાં ફેવપ્રયત્નથી ઉત્પન્ન કરી શકાય છે, જીવનના ગમે તે

પ્રસંગે—જ્યે તેજ કટોકટીના સમયે દિગ્મત ન દારતો, ને સજીવે ઝરતો મહાન વીરવર

નેપોલિયન આપણને અભય ને સમાનતાનાં સૂત્રો દીખાવે છે. સિકંદર, સિઝર, શિવાજી,

પ્રતાપ ને અંકગરનાં ચરિત્રો આપણને મહત્વાકાંક્ષી થવાનું સૂચવે છે. અર્વાંગીન જગતની

મહાવિભૂતિ—માનવસંપત્તિ—મહાત્મા ગાંધીજીના જીવનમાંથી સમાનતા, અહિંસા,

સત્ય ને દયાના પરમ સંદેશો મળે છે. મ. ગાંધીજીમાં દૃઢ આત્મબળ (will power)

ન હોત તો હિન્દુસ્થાન અત્યારે આઝાદીના માર્ગે આટલું આગળ ન જ હોત. ને પૃથ્વી

પર અહિંસાનો આદર્શ વિસ્તૃત પ્રચાર ન હોત. તેવા જ મહાન નૃપતિ શ્રી સ્વામી-

રાવ મહારાજ સાહેબે પોતાના રાજ્યમાં પ્રાથમિક કેળવણી મંત્ર અને મરજીઆત

ન કરી હોત તો અત્યારે રાજ્યભરમાં કેળવણીનું પ્રમાણ અત્યારના જેટલું ન હોત—અર્થાત્

વડોદરા રાજ્યની પ્રથમ આટલી આગળ ન હોત.

જગતમાં અત્યારે જે પોતાને જ દાયે લખાએલ જીવનચરિત્રો છે તેમાં મહાત્મા

ગાંધીજીની આત્મકથા અગ્રગણ્ય છે; કેમકે, તેમાં મારી કે નરસી, સ્વયં કે અસ્વયં,

બધી બાજુઓ વગર છુપાવે લખી છે. સત્ય ને અસત્ય વચ્ચે ચાલતા પ્રબળ આત્મ-મંથનના પરિણામે સત્યની જિત, સહનો પંથ કેવા વિકટ છે, તે કેવા કેવા ભોગો-બલિદાનો માગી લે છે ને સત્ય-અહિંસાને પંથે જનારને કેવા આત્મભોગ આપેલા પડે છે તેનો સંરસ ચિતાર આત્મકથામાં છે.

આ સિવાય મહારાજા પ્રતાપ, શિવાજી, અકબર, વિદ્યાનવીર એડીસન, અશ્વાદામ લિંકન, ઈશ્વરચંદ્ર વિદ્યાસાગર, સ્વામી વિવેકાનંદ, રામકૃષ્ણ પરમહંસ વગેરેના જીવન-માર્થી પણ મનુષ્યને પ્રેરણા મળે છે. માટે અન્ય સાહિત્ય કરતાં જીવનને ઉન્નત બનાવે તેનું સાહિત્ય વાંચવા-વિચારવામાં જીવનચરિત્રો બહુ જ અગત્યનો ભાગ ભજવે છે. માટે મુખ્ય ઉપયોગી-સાહિત્યમાં તો જીવનચરિત્રો જ ગણવા જેઠા છે. કાવ્ય, નાટક કે નવલિકા પણ ઉપયોગી છે જ, પરંતુ તે ઉપરાંત જીવનચરિત્રોનું સ્થાન ઉચ્ચતર છે. એક મનુષ્યને જીંદગીમાં અભ્યાસ કરવાનો મુખ્ય વિષય કોઈ હોય, તો તે અન્ય મનુષ્ય છે એમ માનસશાસ્ત્રીઓનું ધારણું છે.

વળી હિન્દુ ધર્મમાં પણ દર્શોવાયું છે કે હંમેશાં સત્સંગ કરવો. સાધુપુરુષોનાં મુખની વાણી સાંભળવી ને ધાર્મિક પુસ્તકો વાંચવાં, તેનું કારણ એ જ કે, જીવન-વિગ્રહ એવો જ છે કે તેમાં જાણે અજાણે મનસા પાયા કર્મણા પાપ થઈ જ નાંખે છે. માટે જો હંમેશાં સત્સંગ હોય, ધાર્મિક પુસ્તકોનું વાચન-શ્રવણ હોય તેમજ સારા જીવનચરિત્રો વાંચતાં હોય તો સામાન્યતઃ આપણને આપણી દિનચર્યા તપાસવાની તમન્ના જાગે અને તેના પરિણામે જીવનચરિત્રો વાંચીને આપણે આત્મનિરીક્ષણ કરતાં શીખીએ. અને અંતે જીવનમાર્થી અસત્ય, પાપ જતું રહી પરમ સત્યની ઝાંખી થાય અને આત્મદર્શન લાધે. સંસારથી ત્રાસીને પણ છેવટે માનવઆત્મા સત્સંગ શોધે જ છે. ફેરકે એટલે જ કે નવધા ભક્તિ એ આત્મદર્શનનાં પંગવિયાં છે. માટે હંમેશાં સત્સંગ, ધાર્મિક પુસ્તકોનું વાચન શ્રવણ ને જીવનચરિત્રોનું નિરીક્ષણ એ કલ્યાણનો માર્ગ સરળ બનાવે છે. ને આત્મદર્શનના દરવાજા ખોલે છે. આત્મદર્શન એ શ્રદ્ધદર્શનની મુખ્ય સીડી છે. માટે હંમેશાં જીવનને ઉપયોગી થાય, જીવનને ઉન્નત બનાવે તેવાં જીવનચરિત્રો વાંચવાં જેઠાં.

જાપાનની પાંડશાળાઓમાં નેપોલિયનનું જીવનચરિત્ર ફરજિયાત ભણાવાય છે. નેપોલિયન કહેતો કે, ગજવામાં પ્લૂટાર્કનાં જીવનચરિત્રો તથા કમરે તરવાર રાખી હું જંગત છતીશ. રામાયણ, મહાભારતની કથા સાંભળતાં શિવાજી હિન્દુત્વના ઉદ્ધારક થયા. આમ જીવનચરિત્રોનું વાચન નકામું જતું નથી. તે કંઈ ને કંઈ પ્રેરણા આપે છે. માટે જ પૂ. મોતીલાલ અમીન સાહેબે શિષ્ટ વાચનની પરીક્ષાની યોજના અસ્તિત્વમાં આણી છે તે સૌને સુવિદિત જ છે. માટે આપણે પણ ઇચ્છીએ કે આપણા જીવનમાં સત્સંગ, ધર્મ તથા જીવનચરિત્રો હંમેશાં વંચાય, વિચારાય ને તે દ્વારા આપણું જીવન પવિત્ર તથા ઉદાત્ત બને ને આપણે આપણા જીવનને પ્રભુતાને પરમ પંથે લઈ જઈએ.

કૃષ્ણલાલ રજ્જીદાસ ત્રિવેદી

પુરુષ અધ્યાપન પાંડશાળા (વડોદરા)

‘ પુસ્તકાલય ’ : તેની સિદ્ધિઓ ને સ્વપ્ન

[લેખક : પ્રો. શંકરલાલ ગં. શાસ્ત્રી, એમ. એ. એલ. એલ. બી.]

વડોદરા રાજ્યની પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિને વેગ આપવા અને સંગીન બનાવવાના હેતુથી વડોદરાથી ‘ પુસ્તકાલય ’ નામે એક સામયિક લગભગ તેર વર્ષથી તેની લાક્ષણિક રીતે કિંમતી કામ કરી રહ્યું છે. તેનું કચેરર સાદું છે, તેનું વાતાવરણ સંસ્કાર-પ્રેરક છે, તેનું વાચન સાત્વિક છે અને ધ્યેય બિર્ધગામી છે. તેની શાંત, સંગીન અને સનસનાટી વગરની પ્રવૃત્તિ આજે બહે બહુ વ્યાપક ન બની હોય, બહે વિશાળ વાચક-વર્ગને તે આકર્ષી શકી ન હોય, અને માત્ર મર્યાદિત જનસમૂહના જ દૃષ્ટિપથમાં આવી હોય, પણ વહેલા મોડા તો આવા સામયિકનો આવરયકતા ગુજરાતને સમજશે, અને મુકતકંઠે તેની પ્રશંસા પામશે. આજે નહિ, તો આવતી કાલે પણ ‘ પુસ્તકાલય ’ જેવા સામયિકના સંસ્થાપક, સંચાલક અને સૂત્રધારોની દીર્ઘદર્શિતા, સેવા-ભક્તિ અને અખૂટ ધીરજ સંસ્કારવાંછુ ગુજરાતીઓનાં નિર્મેળ વખાણનો વિષય બનશે એમ સહેજ પણ અતિશયોક્તિ વિના નિરતિ કહી શકાય.

વડોદરા રાજ્યની પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિની વિગતો આપતાં આપતાં પણ ‘ પુસ્તકાલય ’ માસિકનો મૂળ હેતુ તો સમગ્ર ગુજરાતમાં પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિને પ્રસારવાનો અને પમબર કરવાનો છે. આજે તે તેના તાત્કાલિક ધ્યેયને અનુલક્ષીને, પુસ્તકાલય સંઘાયક સહકારી મંડળને સાથ આપે છે, વડોદરા રાજ્યના પુસ્તકાલય ખાતા સાથે સક્રિય સહકાર સાધે છે અને તે ખાતાને અહર્નિશ જાગ્રત રાખી વધુ કર્તવ્યનિષ્ઠ બનાવે છે. ‘ પુસ્તકાલય ’ સામયિકમાં આજે વડોદરા રાજ્યનાં નાનાં અને મોટાં, ગામ તથા કસબા પુસ્તકાલયોની સૂક્ષ્મ અને શાસ્ત્રીય વિગતો આવે છે; વડોદરા રાજ્યની મહાલ, પ્રાંત કે રાજ્ય પુસ્તકાલય પરિષદોનાં નિવેદન ને ઠરાવો તેમાં પ્રગટ થાય છે; અને રાજ્યના પુસ્તકાલય ખાતાના નવા નવા ઉપયોગો વટહુકળે પણ તેમાં પ્રસિદ્ધ થાય છે. અમુક ગામે પુસ્તકાલય સ્થપાયું, અમુક સ્થળે પુ. પરિષદ બરાબ, અમુક પુસ્તકાલયને આટલી આર્થિક સહાય મળી, અમુક કેન્દ્રે ચિષ્ટવાચનની પરીક્ષા લેવાય, અમુક પ્રસંગે પુસ્તકાલય માટે સાર્વજનિક મકાનના ફંડમાં મદદ મળી: આવી આવી કેટલીયે કાષ્ટને કદચ નીરસ લાગતી છતાં પ્રેરક અને ઉપયોગી દૃષ્ટિકોણે તેમાં મળી આવે છે.

વિશેષમાં, ઠાળ્યો, ટૂંકી વાર્તાઓ, પરદેશી સાહિત્ય વિષે કંઈક, ‘ માસિકો મળ્યા તારીખ ’ ને ‘ શું વાંચશો ’ જેવા વિભાગો ‘ પુસ્તક પરિચય, ’ ‘ જાણસાહિત્ય ’ ખાસ પુસ્તકાલય, મદિયા પુસ્તકાલય ને ચિદાનુવર્ગ: આવી આવી વિવિધ સામગ્રી ને પ્રવૃત્તિઓ આ સામયિકમાં બહુધા મળી રહે છે. છતાંયે કહેવું જોઈએ કે ‘ પુસ્તકાલય ’ માસિક તેની સાત્વિક સામગ્રી અને ગુણવત્તા માટે જેટલું આકર્ષક છે, તેથી વધુ આકર્ષક તો તેની નિયમિતતા અને ધ્યેયનિશ્ચલતા માટે છે.

વર્તમાન યુગમાં સામયિકોની આવરયકતા વિવિધ રીતે વ્યક્ત થાય છે. ‘ બોલે

તેનાં જોર વેચાય ’ એ ન્યાયે સિદ્ધિતાના પ્રચાર માટે કલમ જેવું એકેય સળંગ શબ્દ નથી એમ મનાય છે. અને તેથી જ આજે કોઈ ને કોઈ મુદ્દાકિત મુખપત્રની જરૂર જણાય છે. ધર્મને, સમાજને તથા સમાજવાદ, રાષ્ટ્રવાદ, મૂડીવાદ જેવા વાદોને, સાર્વજનિક સંસ્થાઓને અને જાહેર પ્રવૃત્તિઓને—આ બધાને જો પોતાના નિયત ક્ષેત્રની પ્રાપ્તિ અર્થે સામયિકનું સંચાલન આવશ્યક લાગે છે, તો પછી ‘ પુસ્તકાલય ’ની સંસ્કારપોષક પ્રવૃત્તિ પોતાના મુખપત્ર સમા ‘ પુસ્તકાલય ’ માસિકને જો પ્રગટાવે અને તે રીતે પોતાના સિદ્ધિતાનો પ્રચાર કરે, તો તેમાં શું આશ્ચર્ય છે ? આવા સામયિકની સ્થાપના કે સંચાલન પાછળ નથી કોઈ તંત્રીપદની અસ્મિતા, મોટાઈની ઝંખના, કીર્તિની અભિલાષા કે વિત્તની વાંચના. પુસ્તકોની જ્ઞાનપરબ બેસાડવાનો, નિરક્ષરતાને નિવારવાનો, પ્રજાની સંસ્કારલક્ષ્મી રક્ષવાનો અને તે રીતે આવી જનસેવામાં ‘ સંસ્કૃતી—અકિતો સાક્ષાત્કાર કરવાનો જ હેતુ હરકોઈ સાર્વજનિક પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિનો હોવો જોઈએ. અને આવો જ હેતુ આપણા ‘ પુસ્તકાલય ’ માસિક માટે પ્રેરક બળ બની તેનું નિમિત્તકારણ પણ બન્યો હશે. વડોદરા રાજ્યની પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિનો ઇતિહાસ અને પરિસ્થિતિ જોતાં તો આ વિધાન જરાયે અસત્ય હોવાનો સંભાવ નથી.

‘ પુસ્તકાલય ’ માસિકને વધુ કાર્યક્ષમ અને આકર્ષક બનાવવાનો વિચાર કરતા પહેલાં વાચકે તેની લૈક્ષણિક મર્યાદાઓ ધ્યાનમાં લેવી જોઈએ, અને તેના આજ સુધીના કાર્ય તરફ સહાનુભૂતિભરી નજર નાખવી જોઈએ. આ સામયિકને ભૌગોલિક પ્રદેશની, રાજ્યતંત્રની અને વિશિષ્ટ ક્ષેત્રની અમુક મર્યાદાઓ છે. પ્રથમ તો, તે વડોદરા રાજ્યના જ પ્રદેશની પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિ માટે મુખ્યત્વે પ્રસિદ્ધ થાય છે, અને વડોદરા સરકારની સહાનુભૂતિ, સહાય અને આશીર્વાદ ઉપર આધાર રાખતું હોય છે. વિશેષમાં, તેને પોતાના વિશિષ્ટ ક્ષેત્રની પણ મર્યાદાઓ છે. પુસ્તક અને પુસ્તકાલયની દૃષ્ટિએ જે જરાયે ઉપયોગી ન હોય તેવા વિષયને કે વૃત્તાન્તને આ સામયિક સ્થાન ને જ આપી શકે તે સ્વાભાવિક છે. આમ, આવા બંધનોથી મર્યાદિત રહીને આ સામયિકને પોતાના સિદ્ધિતાનો વ્યાપક કરવાના છે અને ક્ષેત્રપથે કૂચ કરવાની છે. વિશિષ્ટ ક્ષેત્રની મર્યાદા—અને પ્રદેશની મર્યાદા પણ—તો પછી વાચકજગતને ય આ સંયોગોમાં મર્યાદિત કરે તો તેમાં એક કે નિરાશા અનુભવવાનું જરાયે કારણ નથી.

પ્રસ્તુત સામયિકની આ બધી મર્યાદાઓ લક્ષમાં લઈને વિચારીએ તો જણાય છે કે તેની સિદ્ધિઓ નેધપાત્ર અને ગૌરવભરી છે. સમગ્ર ગુજરાત જ્યારે હજી પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિને પૂરું પિછાનવું યે નથી ત્યારે વડોદરા રાજ્યની પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિને પ્રધાનતઃ અવલંબીને, પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિને ગુજરાતભરમાં વ્યાપક કરવાના અભિલાષા આ સામયિક સેવી રહ્યું છે. છતર પ્રદેશોની પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિઓનો પરિચય, પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિના મૂળભૂત સિદ્ધિતાનું ઉચ્ચારણ, તેના વિકાસને આવશ્યક હોય તેવા વ્યવસ્થાત્મક નિયમોનું નિર્માણ અને પાલન : આવા કેટલાયે અનુભવના પરિપાકવાળાં અને તેથી મહામૂલ્યવર્તા, શુભ અને સુદૃઢ તરત્વોને ‘ પુસ્તકાલય ’ માસિક સ્પર્શે છે અને સ્વીકાર્ય બનાવે છે.

વળી, ' પુસ્તકાલય ' ના સમગ્ર સંચાલનમાં એક આકર્ષક તત્ત્વ ખૂબ પ્રથમ માગી લે છે : અને એ છે તેનો ભાવના અને વાસ્તવિકતાનો સમન્વય. આદર્શ ને આચરણનાં અંતરને પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિ પ્રથમથી જ વિશાળ દષ્ટિએ અને ઉદાર હૃદયે ઓળખતી આવી છે; અને તેથી જ તે નિજ ધ્યેયથી ચલિત ન થતાં વાસ્તવિક પ્રગતિને અવગણતી નથી. આ નીતિના પડઘા ' પુસ્તકાલય ' માં પણ પડતા જણાય છે. આમ છતાં ઉડિા વિચાર કરતાં જણાય છે કે આ બધું તેના કુશળ, કુનેહબાજ તથા આદર્શલક્ષી ને અનુભવવૃદ્ધ સંચાલક કે સૂત્રધારને જ આભારી છે. વડોદરા રાજ્યની પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિના પ્રવર્તક ને પ્રચારક શ્રી. મોતીભાઈ અમીનના કિંમતી માર્ગદર્શનનો લાભ ' પુસ્તકાલય ' સામયિક આજે પણ મેળવી રહ્યું છે, અને તેથી જ આજે એ મૂક સેવકનો આટલોયે વ્યક્તિગત ઉદ્દેશ કરવો પડે છે. કોઈ મહત્ત્વાકાંક્ષી પુરુષ પોતાના ધ્યેયને વળગી રહી વિવિધ મનોરથપ્રદેશો એક પછી એક સર કરતો જાય, અને છતાં અંતિમ ધ્યેયની પ્રાપ્તિ માટે અવિરત શ્રમ ઉઠાવ્યા કરે, તેમ આજે આ જનસેવકની અભિલાષા અને તેમની જાહેર પ્રવૃત્તિ માટે કહી શકાય. છતાં આવા કાર્યકરમાં વિજયની ખુમારી નથી, પણ વ્યવહાર શાસ્ત્રપણ છે. કોઈ વિચક્ષણ વિજેતા જેમ જીતાયલા પ્રદેશોમાં સંગીત રાજતંત્ર સ્થાપી પોતાની સત્તા સુદૃઢ કરે અને ત્યાર પછી જ છતર પ્રદેશો પર આક્રમણ કરે, તેમ આપણા અમીન સાહેબ પણ પ્રાપ્ત વસ્તુને સુસિદ્ધ કરવા જોટલી કાળજી રાખીને જ નવી યોજનાઓનો આરંભ કરે છે. આદર્શ અને વાસ્તવિકતાના સચોટ ગાન-અનુભવે જ તેમને આવી કુનેહ અને કુશળતા અર્પી હશે. આમ ભાવના અને વાસ્તવિકતાનો સુંદર સમન્વય જે શ્રી. મોતીભાઈ અમીનના જીવનમાં ઓતપ્રોત થયો છે, તે જ તેમની પુસ્તકાલયાદિ પ્રવૃત્તિમાં અને ' પુસ્તકાલય ' માસિકમાં પણ પ્રતિબિંબિત થાય છે. આ જ કારણે પ્રસ્તુત સામયિક કેવળ આદર્શોની ગગનચુંબી મહેલાતો નથી ચણતું કે કેવળ પરિસ્થિતિને અધીન વાસ્તવિક સિદ્ધિથી જ સંતોષ માનીને નિપત ધ્યેયથી પરાક્રમુખ નથી થતું. પ્રાપ્ત સિદ્ધિઓને સંભાળતું ને સંરક્ષતું જ તે તેના ધ્યેયપથે આજે આગેકૂચ કરે છે.

આટ-આટલાં અનુકૂળ વચનો પછી, ' પુસ્તકાલય ' ના સ્વપ્ન વિષે બે બોલ દું કહી લઉં. ' આમ પુસ્તકાલય ' માટે જેમ વિશેષાંક પ્રગટ કર્યો, તેમ પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિનાં છતર ખૂંગો માટે ય આવા વિશેષાંકો પ્રસિદ્ધ થાય તે મન્જવા યોગ્ય છે. શિષ્ટ વાચનની પ્રવૃત્તિનો પ્રચાર કરતું આ સામયિક પોતે જ શિષ્ટવાચનનો એક જુદો વિભાગ રાખે તો કેવું સારું ! ' પરદેશી સાહિત્ય વિષે કંઈક ' આપનાર આ માસિક આપણા ગુજરાતી સાહિત્ય વિષે જ કંઈક અવનવી સામગ્રી આપતું રહે તો તે વધુ ઉપયોગી થશે. ગુજરાતી વાક્યમયનાં, શિષ્ટ અને સંસ્કારપોષક પ્રકાશનોની માદિતી આકર્ષક રીતે એક અલગ પૃષ્ઠ ઉપર દર મહિને અપાય તો...? અને પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિમાં તો પ્રાચીન દસ્તસિખિત પુસ્તકો, દસ્તાવેજો, ચિલાલેખો, સિક્કાઓ ને જૂની છમારતો વિષેના વૃતાન્તો પણ આવી જ જાય ને ! વળી, પ્રાચીન અને અને તો અર્વાચીન પણ-લેખકોની કૃતિઓનાં પ્રકાશનની નહિ તો છેવટે રસારવાદની જે કોઈ યોજના આ સામયિક કરે તો તેના મૂળ ધ્યેયને વધુ સરળતા ગળે તેમ નથી લાગતું ?

વિશેષાંકો જેમ પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિનાં વિવિધ અંગો માટે આવશ્યક છે, તેમ આવા વિશેષાંકો અંથપાલ-અંક, વાચક-અંક, નિરીક્ષક-અંક, સંસ્કાર-અંક તરીકે પણ પ્રગટ થવા જોઈએ. વળી ‘ પુસ્તકાલય ’ સામયિક પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિ માટે વડોદરા રાજ્યની જ વર્તમાન તંત્ર-યોજનાઓથી જ શાને સંતુષ્ટ રહે ? યુરોપ-અમેરિકામાં આ પ્રવૃત્તિ પરત્વે જે જે અવનવી વિશિષ્ટ યોજનાઓ અમલમાં આવતી હોય, પ્રેક્ષકવર્ગ માટે જે નિયમો ધડાતા હોય અને પુસ્તકાલયને વધુ આકર્ષક અને ઉપ-યોગી બનાવવા જે જે પ્રયત્નો થતા હોય તે બધાથી. પણ ‘ પુસ્તકાલય ’ પોતાના વાચકને વોકેર રાખે કે જેથી આ પ્રવૃત્તિનું વિશિષ્ટ રાત વૃદ્ધિ પામે અને વધુ લોક-કલ્યાણ સાધે. વિશેષમાં, ‘ પુસ્તકાલય ’ શબ્દ કેવળ પુસ્તકોના સંગ્રહસ્થાનસમાં કબાટો માટે જ ન હોવો જોઈએ; આ શબ્દના અર્થમાં પુસ્તકાલયનું મકાન, ઇમારતી સાહિત્ય, જુદા જુદા વિભાગ, વાચકવર્ગની સગવડ, શિરતપાલનના નિયમો, વાચકોના હક્ક ને ફરજો તથા અંથપાલનાં કર્તવ્ય વગેરે પણ સૂચિત છે જ.

રાષ્ટ્રીય પ્રવૃત્તિના પ્રમુખ પૂરમાં આજે પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિ કે તેના મુખ્યપત્રનાં મૂલ્ય બલે ઉવેખાય; પણ પ્રજાશાસન ન્યારે તેના પ્રભાવશિખરે પહોંચશે, ત્યારે સ્વાયત્ત સરકાર આ પ્રવૃત્તિને અધિક વહાલથી પોષણ આપશે અને ગ્લાપક બનાવશે. આવો સુવર્ણદિન આવે ત્યાં સુધી તો પુસ્તકાલયવિષયક સર્વ પ્રવૃત્તિઓએ પોતાનું સંગીન કાર્ય ધીરજથી ચાલુ રાખવું જોઈએ, અને તે પ્રવૃત્તિને લોકહૃદયમાં સ્થાન અપાવવા કંઈ કંઈ યોજનાઓ અજમાવવી જોઈએ. આવી પ્રવૃત્તિઓ સાર્વજનિક લાભ માટે હોવાથી તેનાં ફળ શીઘ્ર સંપડતાં નથી ને મૂર્ત હોતાં નથી. સામાન્ય જનસમૂહને તેમાં કોઈ તાત્કાલિક ને પારિવ લાભ નહિ જણાતો હોવાથી જ આવી પ્રયત્ન ને પુરવપ્રદ પ્રવૃત્તિઓ ઉવેખાય છે, ઉચ્છેદાય છે કે કરમાઈ જાય છે. સનસનાટી, રસ કે કુતૂહલને પોષે તેવી કોઈ યોજના જ આ પ્રવૃત્તિને વધુ લોકપ્રિય અને સર્વસ્વીકાર્ય બનાવશે. પ્રાચીન સમયમાં-અને હજી પણ-કોઈ કોઈ વખત કિંમતી ગ્રંથોને હાથી ઉપર કે અન્ય રીતે સવારીમાં સંમેલન દ્વારા જાહેરમાં ફેરવવામાં આવતા અને તેમની પૂજા થતી. લોકદષ્ટિએ સસ્સ્વીસેવાના સાર્વજનિક લાભો દર્શાવવાના ઉદ્દેશથી જ આવા જાહેર સમારંભો થતા હશે; જો કે તેમાં કેવળ અંધશ્રદ્ધા કે જડ ભક્તિ ન આવી જાય તેટલી સાવચેતી રખાવી જોઈએ. હમણાં, દારૂનિષેધના કાર્યને પણ વેગ આપવા માટે કલ્પનાબળે દારૂના દૈત્યને મૂર્ત સ્વરૂપે આપ્યા અમદાવાદ શહેરના રાજમાર્ગે ફેરવી તેને અગ્નિદાહ દેવામાં આવ્યો જ ને ? લોકમાનસને ધડવા અને સંસ્કારવા માટે આવા કોઈ ને કોઈ સ્થૂલ છતાં આકર્ષક એવા પ્રત્યક્ષ પ્રયત્નો અતિ આવશ્યક છે.

‘ પુસ્તકાલય ’ માસિક આ બધા મનોરથોને કોઈ સ્વરૂપ સમયમાં મૂર્તિમંત ન કરી શકે તે તો સ્પષ્ટ જ છે, પણ એ મનોરથો તરફ અનુકૂળતાએ અંશલિ-નિર્દેશ કરી તેમની જરા-જરા ઝાંખી થે જો વાચકવર્ગને કરાવે તો તે વધુ ફલદાયક થશે. પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિને સુવર્ણયુગ આવશે, ત્યારે તો સરજ પણ ‘ સોના સરીઓ ’ જાગશે, અને ‘ પુસ્તકાલય ’ સામયિક પણ તેના રૂપે અને રંગે, તેના દેહે અને

આત્માએ—અહીં તેના અંગે અંગે—કેવું' એ બદલાઈ જશે, અને વધુ કાર્યક્ષમ તેમ જ કદયાણુસાધક બનશે !

પણ વર્તમાન પરિસ્થિતિમાં તો ' પુસ્તકાલય ' જે કંઈક રી શકે છે, તે પણ સ્તુતિપાત્ર છે. પુસ્તકાલયોના અહેવાલ અને ઇતર અંગે આપવા ઉપરાંત, દર માસે પ્રગટ થતાં સંખ્યાબંધ પ્રકાશનોના ઢગલામાંથી તે અવલોકન દ્વારા સારા અને નિર્માદ્ય, પદ્ય અને અપદ્ય પુસ્તકોની વીણુણી કરી બતાવે તો પણ તેણે ઘણું કયું કહેવાય. પણ આવા અવલોકન પાછળ તેને જે પ્રખ્યાત પંડિતો કે વિદ્વાન વિવેચકોનો સાથ કે પીઠબળ હોય તો તે અવલોકન વધુ પ્રમાણુભૂત અને કિંમતી ગણાશે. આમ સહ-કારથીલ વિદ્વાનોની સંસદની સહાયથી જ નવનવા પ્રકાશનોમાંથી નકામું નીંદણુ સહેલા-ઇથી દૂર થશે, અને પુસ્તકપસંદગીનું કાર્ય વાચકો તેમ જ ગ્રંથપાત્રો માટે વધુ સરળ થશે.

અંતમાં, પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિના એકના એક પ્રચારક સમૂહ ' પુસ્તકાલય ' માસિક આપણે મન મેંધું અને માનનીય છે. સંસ્કાર અને જ્ઞાનના સાર્વજનિક મંદિરને સ્વચ્છ અને ઉજ્જવળ રાખવા મથતી સાવરણી જેવું આ સામયિક સંસ્કારનાંધુ સજ્જનોના સંસ્કારને પાત્ર છે. ગુજરાતમાં આજે તેનો કોઈ સમાનવર્મા નહિ હોવાથી આજે તો ' પુસ્તકાલય ' વધુ ઉત્તેજન અને સહાનુભૂતિની અપેક્ષા રાખે છે. અજ્ઞાનના તિમિરને હઠાવવા પ્રયત્ન કરવું, અને સરસ્વતીસંદેશની તથા સંસ્કારની સૌરભ ફેલાવવું આ સામયિક ઉત્તરોત્તર પ્રગતિ કરે એ જ આ લેખકની ઉત્કટ અભિલાષા છે.

—૫—

લેખક-પ્રકાશકોએ જાણવા જેવું

[વડોદરા રાજ્ય તરફથી લેખકોને ઉત્તેજન આપવાનું ધોરણ છે. એ ઉત્તેજન આપવા સંબંધેના જરૂરી નિયમો આ નીચે આપ્યા છે.]

નિયમ ૭૪૨—ગુજરાતી, મરાઠી અને હિંદી : એ પૈકી ગમે તે એક ભાષામાં અથવા તેથી વધુમાં પ્રકટ થયેલ પુસ્તકોને ઉત્તેજન આપવામાં આવશે.

નિયમ ૭૪૪—(ઉત્તેજન મેળવવા માટે) અરજી કર્યાની તારીખથી એક વર્ષ પહેલાં પ્રકટ થયેલાં પુસ્તકોને ઉત્તેજન અપાશે નહિ.

નિયમ ૭૪૫ : (અ) ૧૦૦ પૃષ્ઠથી ઓછાં પૃષ્ઠવાળાં અને (ક) ૦-૮-૦ થી ઓછી કિંમતવાળાં પુસ્તકોને ઉત્તેજન આપવા સંબંધમાં કંઈ વિચાર કરવામાં આવશે નહિ.

હિંદની પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિ

આ આ જગતમાં પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિને શરૂ થવાને બહુ કાળ વીત્યો નથી; પણ હિંદમાં તો તે થોડા જ વર્ષોની વાત છે. પુસ્તકાલય એટલે નાનાં મોટાં પુસ્તકોનો માત્ર સંગ્રહ જ નહિ, એ વાત પૂરી સમજાઇ નથી અલબત્ત, પુસ્તકો તો હોવાં જ જોઇએ, પરંતુ જે યોગ્ય પસંદગી ન થઇ હોય, બરાબર દરકાર ન રખાતી હોય, વર્ગીકરણ ન થયું હોય અને ગોઠવણી ન થઇ હોય તેમ જ જે પ્રચારની વ્યવસ્થિત ગોઠવણ કરવામાં આવી ન હોય તો તે માત્ર સંગ્રહ જ રહેવાનો; અપરા જીવંત પુસ્તકાલયથી તે જુદું તરી આવવાનું. જૂની વસ્તુઓ વેચનારની દુકાન એ કંઈ સંગ્રહાલય ન કહી શકાય. ગ્રંથપાઞના કાર્યમાં વિશિષ્ટ કેળવણી તથા જ્ઞાનની પૂરી જરૂર છે તેમ હજી સમજાયું નથી અને ગ્રંથપાલ તથા તેની નીચેના માણસો જે રીતે પોતાની ફરજ બજાવે છે તે પરથી પુસ્તકાલયની ખરી ઉપયોગિતાનું માપ આવી શકે છે.

મધ્યસ્થ પુસ્તકાલયની જરૂર

પુસ્તકાલયે વિવિધ પ્રકારના હેતુઓ સાધવાના હોય છે અને તે હેતુઓના પ્રમાણમાં તેના પ્રશ્નો પણ વિવિધ હોય છે. દેશમાં એકાદ એ પુસ્તકાલયોમાં બની શકે તેટલા વિષયોનું સંપૂર્ણ સાદિલ હોવું જોઇએ. પુસ્તકોની પસંદગીનો પ્રશ્ન તેમના માટે ગૌણ છે. ઇંગ્લંડ અને બ્રિટિશ સામ્રાજ્યમાં પ્રગટ થતાં પુસ્તકોની એક નકલ, બ્રિટિશ મ્યુઝિયમમાં રાખવાનું ફરજિયાત છે. બીજી ભાષામાં પ્રગટ થયેલ પુસ્તકોની મોટી સંખ્યા પણ ત્યાં રાખવામાં આવી છે. હિંદમાં આ પ્રકારનું એક પણ પુસ્તકાલય નથી અને પુરાતત્ત્વવિદોનું કાર્ય આવા પુસ્તકાલયના અભાવે ખૂબ મુશ્કેલીભર્યું થઇ પડે છે. આવું મધ્યસ્થ પુસ્તકાલય કંઈ તરત રચપાછ જાય નહિ, પણ તેની રચાવના નજીકમાં લાવવા માટે પગલાં ભરવાં જોઇએ કે જેથી ભવિષ્યની પ્રજા આપણી ફરજ પ્રત્યેની બેદરકારી માટે આપણો દોષ કાઢે નહિ. પ્રથમ તો એક કાયદો પસાર થવો જોઇએ કે દેશમાં પ્રગટ થતાં પુસ્તકો અમુક મધ્યસ્થ પુસ્તકાલયમાં બેટ મોકલાવાં જોઇએ અને બની શકે તો બીજા દેશો સાથે એવી ગોઠવણ કરવી કે આ દેશમાં પ્રગટ થયેલ પુસ્તકોના બદલામાં તે દેશનાં મળી શકતાં પુસ્તકોની નકલોનો વિનિમય શક્ય બને. આવી ગોઠવણ તરતમાં શક્ય ન બની શકે, પણ સૂચના વિચારણીય છે.

વિશ્વવિદ્યાલય તથા વિદ્વન્મંડળનાં પુસ્તકાલયો

આ મધ્યસ્થ પુસ્તકાલયો પછી વિશ્વવિદ્યાલયોનાં પુસ્તકાલયો આવી શકે. આ પુસ્તકાલયો મધ્યસ્થ પુસ્તકાલયો જેટલાં વિશાળ ન બની શકે અને તેમની પુસ્તક-પસંદગીમાં ખૂબ હદાપણ વાપરવું પડશે. પણ આવાં પુસ્તકાલયોએ મધ્યસ્થ પુસ્તકાલયોની જોટ પોતાની વ્યવસ્થાથી પૂરવી પડશે. આવા પ્રકારનાં દરેક પુસ્તકાલય કોઇ વિશિષ્ટ વિષય પર બંધાં સાધનો મેળવી શકે તે સંભવિત ન હોવાથી તેવાં પુસ્તકાલયોએ બીજાં પુસ્તકાલયો સાથે સહકાર સાધીને અભ્યાસીઓને બંધાં સાધનો મળી શકે તેવી ગોઠવણ કરવી જોઇએ. પુસ્તકો તથા વર્તમાનપત્રો તેમ જ માસિકો દ્વારા અત્યારે કિંમતી

સાહિત્ય એવા વિપુલ જગ્યામાં બહાર પડે છે કે કોઈપણ એક વિશ્વવિદ્યાલય દરેક વસ્તુ મેળવવાની મહત્ત્વાકાંક્ષા સેવી શકે નહિ; માત્ર મૈત્રીભર્યા સહકારથી અભ્યાસીઓને જોઈતા સાધનો પૂરા પાડી શકાય. આ કાર્ય માટે દરેક પુસ્તકાલયનું ફેટલોગ બધા પુસ્તકાલયોમાં રહેવું જોઈએ. પુસ્તકોના વધારાની યાદી પણ વખતોવખત પ્રગટ કરીને બીજા પુસ્તકાલયોમાં મોકલવી જોઈએ. માત્ર આ રીતથી જ દરેક પુસ્તકાલયને પૂરો ઉપયોગ થઈ શકશે. મને આશા છે કે આપણું પુસ્તકાલય મંડળ આવા સહકારી કાર્યની વ્યવસ્થા કરવા માટે પગલાં લેશે.

મોટી ઉંમરના પુરુષોની કેળવણી માટે પુસ્તકાલય

શાળાઓ તથા તેવા જ પ્રકારની કેળવણીસંસ્થાઓનાં નાનાં પુસ્તકાલયો વિશે નિર્દેશ કરવો બીનજરૂરી છે; કેમકે તેમનો કાર્યપ્રદેશ મર્યાદિત હોય છે અને તેમનાં સાધનો અલ્પકુલ પૂરતાં હોતાં નથી. પરંતુ ત્યાર પછીને પુસ્તકાલયને વર્ગ મોટાં શહેરોનાં પુસ્તકાલયોનો છે. આ કેન્દ્રોનાં પુસ્તકાલયો બધા કેળવણી વાચકોને ઉપયોગી થઈ શકે. આવા પુસ્તકાલયો જનસમૂહને વધારે ઉપયોગી થઈ પડે તેવા પ્રકારનાં હોવાં જોઈએ. કોઈ તરફ તે કદાચ ઉપયોગી ન પણ થઈ પડે. સામાન્ય કેળવણી તથા સંસ્કૃતિના પ્રચાર અર્થે તે સ્થાપનામાં આવેલ હોઈ મધ્યસ્થ સંસ્થા તરફથી, પુસ્તકપસંદગી તથા વર્ગીકરણમાં તેમને મદદ મળવી જોઈએ. મારી ધારણા પ્રમાણે, અખિલ હિંદ અથવા પ્રાંતિક પુસ્તકાલય મંડળનાં જ્ઞાન તથા વિશિષ્ટ અનુભવોના લાભ તેમને મળવો જોઈએ. આવા દરેક પુસ્તકાલયનાં સાધનો મર્યાદિત હોય છે, અને તેથી તે સાધનોનો બનતો સારો ઉપયોગ થવો આવશ્યક છે.

ગ્રામ પુસ્તકાલયો

એવડ ગ્રામ પુસ્તકાલયનો પ્રશ્ન રહ્યો. પ્રાથમિક કેળવણીનો પ્રચાર દિનપ્રતિદિન વધતો જતો હોઈ, ગ્રામવાસીઓ માટે યોગ્ય સગવડો પૂરી પાડવી જોઈએ કે જેથી કરીને સમય અને પૈસાનાં ભોગે જે શિક્ષિતતા ઉત્પન્ન થઈ છે તેનો ગ્રામવાસીઓના જીવિતના વિકાસમાં ઉપયોગ થઈ શકે. બધી વખત એવું બને છે કે ઉપયોગી વાચનની સગવડના અભાવે માધ્યમિક કેળવણી પ્રાપ્ત કરેલ વિદ્યાર્થીઓનું જ્ઞાન પણ ફટકાઈ જાય છે અને વસ્તીપત્રકમાં પોતાનું નામ લખી શકે તેવા શિક્ષિતોની સંખ્યા અતિ અધ્ધ ટેપાય છે. શિક્ષિતપણાનો અર્થ એટલો જ કે જ્ઞાન મેળવવા માટે જાપેલ શબ્દનો કાર્યસાધક ઉપયોગ કરવાની શક્તિ અને જ્યાંસુધી ગ્રામ વાસીઓના ઉપયોગનું પુસ્તકાલય, માધ્યમિક શાળા સાથે સંકળાયેલું ન હોય ત્યાં સુધી માધ્યમિક કેળવણીની કોઈ પણ પ્રયાસ સંપૂર્ણ ગણી શકાય નહિ. આવા ગ્રામ પુસ્તકાલયોની વ્યવસ્થા, આપણા દેશની ખરી પ્રગતિને અતિ ઉપયોગી છે. વારંવાર નવાં પુસ્તકોની યોગ્ય પસંદગી કરવી તથા કુસ્તકો વિશાળ પ્રમાણમાં વંચાય તે માટે સાદા ઉપાયો લેવા તે આ વ્યવસ્થાનાં ખાસ લક્ષણો હોવાં જોઈએ. આ પુસ્તકાલયોનો પૂરેપૂરો ઉપયોગ થાય તે માટે યોગ્ય ગ્રામવાસીની ઐતિહાસિક મદદ મેળવવી જોઈએ અને શાળાના શિક્ષક, સહકારી મંડળો અથવા પંચાયતનો તેને માટે ઉપયોગ કરવો જોઈએ.

આમોદ્ધારના પ્રશ્નનો અત્યારે સરકાર તથા પ્રજાકીય નેતાઓ ગંભીરપણે વિચાર ચલાવી રહ્યા છે અને પૂરતાં આમ પુસ્તકાલયોની યોજના આમોદ્ધારના કાર્યમાં ખૂબ મદદકર્તા નીવડશે તે વિષે મને શંકા નથી.

ખાનગી પુસ્તકાલયો

ખાનગી પુસ્તકાલયોનો પ્રશ્ન આપણા લેખમાં લાગ્યેજ આવેલ છે. પરંતુ જે મનુષ્યની સંપત્તિ પુસ્તકોની અભરાઈમાં જ મોટે ભાગે આવી જતી હોય તેને કાંઈ વિદ્વાન અંધપાલની દોરવણી અતિ ઉપયોગી છે. ખાનગી પુસ્તકાલય તેના માલિકના વિકાસ અને વ્યક્તિત્વ પર આધાર રાખતું હોય સામાન્ય નિયમોથી પર છે. પરંતુ યોગ્ય સાંચવણી માટે યાંત્રિક મદદ તથા નવાં પ્રકાશનો માટેની ખર્ચરૂં દમોશાં આવકાર-પાત્ર ગણાશે. પુસ્તક સંગ્રાહકના મૃત્યુ પછી આ સંગ્રહ સામાન્યતઃ જૂના પુસ્તકો વેચનારના હાથમાં પડે છે અને નહિ જેવી કિંમતે તે વેચાઈ જાય છે. પણ જે ખાનગી સંગ્રાહકને, જાહેર અથવા અર્ધજાહેર પુસ્તકાલયોને પોતાનો સંગ્રહ, વસિ-યતનામાની રૂએ આપવાને ઉત્તેજન આપવામાં આવે તો, પુસ્તકોનાં ધણાં ખર્ચા ખાતાઓમાં સુધારા કરવાનું શક્ય બનશે, અને આ રીતે તે ઘણા વાચકોને ઉપયોગી થઈ પડશે. આવે વખતે પુસ્તકાલય મંડળે ખાનગી સંગ્રાહકોના સંબંધમાં આવીને તેમને સલાહ તથા મદદ આપવી જોઈએ.

હસ્તાલિખિત પુસ્તકો તથા પ્રાંતિક ભાષાનું સાહિત્ય

પુસ્તકાલયની વ્યવસ્થાની વિગતમાં ઉતરવા હું માગતો નથી, કેમકે તે કાર્ય-પૂરતી મારામાં કેળવણી નથી. પણ હું જે બાબતો પર હૈદ્દે ધ્યાન ખેંચીશ એક તો હસ્તાલિખિત જૂના પુસ્તકો આખા હિંદમાં અયોગ્ય સ્થળોએ ઠેરઠેર પડેલા છે. જે આ પુસ્તકો મેળવવાને તાત્કાલિક પગલાં નહિ લેવાય, તો તેઓ હમિયને માટે અદસ્ત થશે. કેટલીક પ્રાંતિક સરકારો આવા જૂના હસ્તાલિખિત પુસ્તકો મેળવવાને થોડે ધણે અંશે કાર્ય કરી રહેલ છે તે જાણું છું; પરંતુ મને લાગે છે કે જે આપણે ભવિષ્યની પ્રજા તરફ આપણી ફરજ બજાવવા માંગતા હોઈએ તો વિશાળ પ્રમાણમાં તથા પદ્ધતિસર કાર્ય ચલાવી જરૂર છે. ખીજે મુઠો હિંદની જુદી-જુદી ભાષાઓમાં યોગ્ય પુસ્તકો પ્રગટ કરવાનો છે, પોતાની જ ભાષામાં લખાયેલ પુસ્તકો દ્વારા હિંદની ગામડામાં રહેલી વિશાળ વસ્તીને પહોંચી શકાય તેમ છે. પુસ્તકો પ્રગટ કરવાનું આ કૉન્ફ-રન્સના કાર્યપ્રદેશમાં આવે કે કેમ તે હું જાણતો નથી. પરંતુ મને હંમેશાં લાગ્યું છે કે સામાન્ય માણસો વાંચી શકે તેવું સાહિત્ય પ્રગટ કરવાને પગલાં લેવાવાં જોઈએ કે જેથી કરીને જે સ્ત્રી-પુરુષો માત્ર પોતાની જ ભાષા વાંચી લખી શકે છે તેઓ આધુનિક વિચારોથી વંચિત ન રહે. હિંદુસ્તાની એકેડેમી જેવી કેટલીક સંસ્થાઓ આ દિશામાં કંઈક કાર્ય કરી રહેલ છે; પણ તે જ્યારે આ કાર્યની વિશાળતાનો આપણે વિચાર કરીએ છીએ ત્યારે તે સમુદ્રમાં ઘિંદુ સમાન લાગે છે.*

છાટાલાલ માનસિંગ કામદાર

* ડૉ. આર. પી. પ્રાંજપેના એક અંગ્રેજી લાપણનો અનુવર્તિ.

વડોદરા રાજ્ય પુસ્તકાલય મંડળની વાર્ષિક સભા

ઉપર્યુક્ત મંડળની વાર્ષિક સભા તા. ૨૫-૯-૩૮ ને રવિવારે બપોરે ત્રણ વાગે પુ. સ. સ. મંડળ લિ. ના કાર્યાલયમાં મંડળના પ્રમુખ રા. બ. શ્રી. ગોવિંદભાઈ દાથીભાઈ દેસાઈ સાહેબના પ્રમુખપદે મળી હતી, જેમાં પ્રમુખશ્રી ઉપરાંત શ્રી. મોતીભાઈ ન. અમીન સાહેબ, શ્રી. મણિલાલ મં. કાશીવાળા, શ્રી. જયવંતીચહેન ન. દેસાઈ, શ્રી. નટવરલાલ ગિ શાહ તથા ચિમનભાઈ હ. અમીન: એ સભ્યો હાજર હતા. તે સિવાય શ્રી. કાવસજી એદલજી ગણુદેવીઆ તથા શ્રી. કદયાણુરાય ન. જોષી, એ જે સભ્યોના સભામાં જણાવેલાં કામોના સમ્મતિસૂચકપત્રો આવ્યા હતા.

સભાના કામકાજની શરૂઆત કરતાં મંડળના મંત્રી શ્રી. કાશીવાળાએ કામકાજની વિગતવાળી આમંત્રણપત્રિકા વાંચી સંભળાવી હતી. ત્યાર બાદ તેઓશ્રીએ મત વર્ષના હિસાબ તથા હેવાલની રજૂઆત કરી હતી, જે પરત્વે નીચે પ્રમાણે ઠરાવ કરવામાં આવ્યો હતો.

(૧) સન ૧૯૪૭-૪૮ નું નિવેદન તથા હિસાબ મંજૂર કરવામાં આવે છે. ત્યારપછી નવા વર્ષ માટેનું અંદાજપત્ર રજૂ કરવામાં આવ્યું હતું, જેને લગતો નીચે પ્રમાણે ઠરાવ કરવામાં આવ્યો હતો.

(૨) સન ૧૯૩૮-૩૯ માટે રૂ. ૪૩૪૧)નું બજેટ મંજૂર કરવામાં આવે છે. આ બજેટની અંદર આગામી વર્ષમાં કરવાનાં કામોમાં, બાલસાહિત્યસર્વસંગ્રહનો ત્રીજો ભાગ તથા ટૂંકી વાર્તાઓના પરિચયનો ત્રીજો ભાગ એ જે પુસ્તકો તૈયાર કરાવી પ્રગટ કરવાનું, એ મુખ્ય હતાં. એ વિષેની અગત્ય દર્શાવતાં શ્રી. મોતીભાઈ અમીન સાહેબે જણાવ્યું હતું કે, આ કાર્ય આપણે જ કરવાનું છે. જો તે આપણે નહિ કરીએ તો અન્ય કોઈ તે કરે તેમ નથી. આવાં પુસ્તકો અત્યંત અગત્યનાં છે. આજે આપણે ત્યાં થોડાંક પુસ્તકો પ્રકટ થયે જાય છે, તેમાં કેટલાંક શિષ્ટ પણ હોય છે, કેટલાંક સામાન્ય હોય છે અને બીજાં કેટલાંક લોકરુચિ પ્રમાણેનાં હોય છે. આવામાંનાં કયાં પુસ્તકો પુસ્તકાલયોએ ખરીદવા જેવાં છે તે નક્કી કરવાનું કામ ભારે જવાબદારીનું છે. એટલે પુસ્તકાલયો કાઢવાં એ જેટલું જરૂરી છે તેથી વધુ જરૂરી તો એ પુસ્તકાલયોમાં કેવા પ્રકારનાં પુસ્તકો હોવાં જોઈએ, એ જેવાનું ખર્ચ કામ છે. જનતાએ શું વાંચવું, કેવા પ્રકારનું વાંચવું એ વિષેનું માર્ગસૂચન કરવાનું છે, અને તેમાં ઉપયોગી થાય તે માટે આવાં પુસ્તકોની અતિ અગત્ય છે. પુસ્તકાલયના સંચાલકો સામાન્ય રીતે, બજેટ મોકલતી વખતે, પ્રકાશકોએ છપાવેલાં સૂચિપત્રોમાંથી જોઈ જઈ તેમાંનાં પુસ્તકો પસંદ કરી બજેટ મોકલે છે; પણ તેમાં કયાં કયાં સારાં છે વાં નુકસાનકર્તાં છે, તેનો નિર્ણય તેઓ ભાગ્યે જ કરે છે. -

અમેરિકામાં તો કેવાં પુસ્તકો વાંચવાં, શિષ્ટ સાહિત્યની પસંદગી કેમ કરવી વગેરે વિષયને લગતી માહિતીનો પ્રચાર કરનારાં મંડળો છે. આપણે શિષ્ટ વાચનની

પરીક્ષાઓની જે યોજના કરી છે તેવાં તો ત્યાં અનેક મંડળો છે અને આવાં મંડળો વાચન-વિષયને લગતી માહિતી પૂરી પાડે છે. આવી વ્યવસ્થિત દોરવણી આપણે ત્યાં હજી થઈ નથી.

ત્યારબાદ ત્રીજો ઠરાવ. સિનેમાનું યંત્ર વેચી દેવા વા અન્ય જે તે વ્યવસ્થા કરવાની મંત્રીઓને સત્તા આપતો પસાર થયો હતો.

ચોથો ઠરાવ રાજ્ય પુસ્તકાલય પરિષદના સાતમા અધિવેશનને લગતો હતો. આ પરિષદ હારકા મુકામે વૈશાખ માસમાં ભરવાની એક દરખાસ્ત રજૂ થઈ હતી, પરંતુ એ વિષે શ્રી. મોતીલાલ અમીન સાહેબે જણાવ્યું કે, શ્રી. વાકનીસ સાહેબે મને પૂછ્યું હતું કે, અખિલ હિંદ પુસ્તકાલય પરિષદ વડોદરા ખાતે ભરવી શક્ય છે કે કેમ ? અને તે રાજ્ય પુસ્તકાલય મંડળ તરફથી ભરાય તો ? તેઓશ્રી અત્રે આવવાના હતા પરંતુ આવી શક્યા નથી. તો આ સંબંધી પણ વિચાર કરવા જેવો છે. જે ખાતુ અખિલ હિંદ પુસ્તકાલય પરિષદ ભરવું હશે તો આપણા તરફથી તેમને પૂરતો સહકાર મળશે. જે એ અખિલ હિંદ પુસ્તકાલય પરિષદ અહીં વડોદરામાં ભરાય તો તેની સાથે સાથે આપણું માતમું અધિવેશન પણ વડોદરામાં જ ભરવાનું રાખવું; નહિ તો પછી બીજો ગમે ત્યાં.

ગુજરાત પુસ્તકાલય પરિષદ ભરવાના સંજોગો પણ હાલ છે. મુ'બઈ સરકારનું કેમિસ પ્રધાન મંડળ આ યોજના વિચારે છે; એટલે સમગ્ર ગુજરાતની પુસ્તકાલય પરિષદ ભરવાનું પણ હવે શક્ય બન્યું છે. આ બધી વાતચીતને અંતે નીચે પ્રમાણે ઠરાવ પસાર થયો હતો:—

ઠરાવ ૪—અખિલ હિંદ પુસ્તકાલય પરિષદ વડોદરામાં ભરાવાનો સંભવ છે તો એ કામે રાજ્યના પુસ્તકાલય ખાતા સાથે સહકાર કરવાની અને તેની સાથે રાજ્ય પુસ્તકાલય પરિષદ ભરવાની મંત્રીઓને સત્તા આપવામાં આવે છે.

તે પછી પાંચમો ઠરાવ બાલસાહિત્યસર્વસંગ્રહ ભાગ ૩ ને તથા ટૂંકી વાર્તાઓનાં પુસ્તકોનો પરિચય—ભાગ ત્રીજો તૈયાર કરાવી પ્રસિદ્ધ કરવાનો અને તેના ખર્ચ બજેટની હદમાં રહીને કરવાનો મંત્રીઓને સત્તા આપતો થયો હતો.

છઠ્ઠો ઠરાવ વડોદરા પોસ્ટ ઓફિસની સેર્વિસ બેંકમાં મંડળના મંત્રી શ્રી. મોતીલાલ ન. અમીનના નામનું ખાતુ ખોલવાનો તથા લેવડદેવડનો બધો વ્યવહાર તેમની સહીથી કરવાને લગતો થયો હતો.

ત્યારબાદ સાતમો ઠરાવ નીચે પ્રમાણે થયો હતો:—રાજ્ય પુસ્તકાલય મંડળને મને ૧૯૩૯-૪૦ થી સરકાર મદદ રૂ. ૧૫૦૦) પાંચ વર્ષ માટે મળે તે માટે પુસ્તકાલય ખાતા મારફત માગણી આગળ મોકલવાનો તથા રૂ. ૪૫૦૦) નું અર્દાજપત્ર માગે તો તે મંત્રીઓએ મોકલી આપવાનું ઠરાવવામાં આવે છે.

બેઠકે પ્રમુખશ્રીએ જણાવ્યું હતું કે, આ ૧૩ મા વર્ષના નિવેદન પરથી આપણે જોઈએ કે, મંડળે વર્ષ દરમિયાન ઠીક ઠીક પ્રગતિ કરી છે, ચારે પ્રતિની પરિ-

પદો ભરાઈ છે. જો કે જૂથ-મહાલ મંડળોનું કામકાજ સોંપે સો ટકા નથી, છતાં આગલા વર્ષ કરતાં સાફ છે. આ બધા કામનો યશ આપણા મંત્રીઓને છે. વળી, સારા ભાગ્યે એઓ આપણને મળ્યા છે એટલે આપણું કામ સાફ ચાલશે એવી શુભાશા દર્શાવી હતી.

ત્યારબાદ સભાનું કામકાજ પૂરું થતાં શ્રી. ચિમનભાઈ અમીને પ્રમુખ સાહેબનો આભાર માન્યો હતો અને સભા વિસર્જન થઈ હતી.

માત્ર એક જ વર્તમાનપત્ર ! !

વર્તમાનપત્રની એક જ નકલ અને તે પણ એક જ વ્યક્તિને માટે ! અને એની પાછળના ખર્ચનો આંકડો પણ જરા જાણવા જેવો છે.

આ વર્તમાનપત્રની નકલ રશિયાના છેલ્લા શાસક ઝાર નિકોલસ માટે તૈયાર કરવામાં આવતી. એને માટે દેશ-પરદેશમાં અનેક ખજરપત્રીઓ અને બાતમીદારો હતા. એ બધા બાતમીદારો અને ખજરપત્રીઓના ખજરોને તારવી કાઢી યોગ્ય સ્વરૂપમાં રજૂ કરી તેને પ્રકટ કરવા પાછળ એક આખી અખબાર કચેરી કામ કરતી. એ કચેરીનો દરોજનો ખર્ચ દશ હજાર પાઉંડ ! ! અને આ પ્રમાણેનું એ કચેરીનું કામકાજ સતત ૨૪ વર્ષ સુધી ચાલ્યું હતું.

હિસાબ કરો : દરોજના દશ હજાર પાઉંડના હિસાબે ૨૪ વર્ષ દરમિયાનમાં એક જ વ્યક્તિને આ એક જ વર્તમાનપત્ર આપવા માટે કેટલો ખર્ચ થયો હશે ?

અને જાણો છો, આ વર્તમાનપત્રમાં કેવા સમાચારો આવતા ?

ઝારની વિરુદ્ધમાં દેશપરદેશોમાં થતી ટીકાઓ આ પત્રમાં હરગીજ નજરે પડતી નહોતી; રશિયામાં ચાલતી ક્રાન્તિકારી ચળવળનો એકેય અક્ષર એમાં ન જ આવે એ માટે તે પત્રના તંત્રીઓને ખાસ તાકીદ હતી, કારણ કે ઝારને આવા તુચ્છ સમાચારો પ્રત્યે તિરસ્કાર હતો.

એક જ વ્યક્તિના સમાચાર-વાચનના સંતોષ માટે દરોજના દશ હજાર રૂપિયા ખર્ચાય તો લાખો માનવીઓની વાચનજૂબને સંતોષવા પાછળ કેટલી રકમ ખર્ચાવી જોઈએ ? અલબત્ત, વાચનવિષય તદ્દન નિષ્પક્ષ અને નિર્દોષ જ હોવો જોઈએ.

પ્રાંત મંડળોની વાર્ષિક સભાઓ

(૧) વડોદરા પ્રાંત પુસ્તકાલય મંડળની વાર્ષિક સભા

ઉપરાંત મંડળની વાર્ષિક સભા તા. ૨૫-૬-૩૮ ને રવિવારના રોજ જયોરના બે વાગે પુસ્તકાલય સહાયક સહકારી મંડળ લિં ના કાર્યાલયમાં શ્રી. જયવતી જ્ઞેન ન. દેસાઈના પ્રમુખપણા નીચે ભરવામાં આવી હતી, જેમાં જુદા જુદા રથજાના નીચેના સભ્યો હાજર હતા:—

(૧) શ્રી. અમૃતલાલ વનમાળીદાસ-અચાર, (૨) શ્રી. મંગળભાઈ જેસંગભાઈ પટેલ-કરજી, (૩) શ્રી. માધવભાઈ પ્ર. પટેલ-રજી, (૪) શ્રી. મોતીભાઈ ગોવિંદભાઈ પટેલ-ગવાસદ, (૫) શ્રી. રતિલાલ કઠણાચંકર-ભીલાપુર, (૬) શ્રી. ભાઈલાલ કેશવલાલ ભટ્ટ-ડભોઈ, (૭) શ્રી. મંગળભાઈ ગો. પટેલ-વાઘોડીઆ, (૮) શ્રી. હરગોવિંદદાસ નરોત્તમભાઈ-છાણભોઈ, (૯) શ્રી. હીરાલાલ ગંગાદાસ શાહ-સિંહોલ, (૧૦) શ્રી. રામભાઈ કાશીભાઈ પટેલ-વસો, (૧૧) શ્રી. સોમાભાઈ વિઠ્ઠલભાઈ પટેલ-ભાદરજી, (૧૨) શ્રી. ભાઈલાલભાઈ કિશોરભાઈ પટેલ-રણેલી, (૧૩) શ્રી. કચુલાલ ચુનીલાલ શાહ-સંજેડા, (૧૪) શ્રી. મૂળજીભાઈ લક્ષ્મીભાઈ-ભાટપુર, (૧૫) શ્રી. શાંતિલાલ મોહન-લાલ શાહ-તિલકવાડા, (૧૬) શ્રી. રાવજીભાઈ નાથાભાઈ અમીન-છાણી, (૧૭) શ્રી. સોમાભાઈ ગરબડભાઈ વેળ્લપુર.

ઉપરાંત રા. પુ. મં. ના વ્ય. મં. માંના આ પ્રાંતના સભ્યો, શ્રી. મોતીભાઈ ન અમીન સાહેબ, શ્રી. જયવતીજ્ઞેન ન. દેસાઈ, શ્રી. નટવરલાલ ગિ. શાહ, શ્રી. ચિમનભાઈ હ. અમીન, શ્રી. મણિલાલ મં. કાશીવાળા તથા રા. પુ. મં. ના સહમંત્રી શ્રી. ચોકસી, રાજ્ય પુસ્તકાલય પ્રચારક શ્રી. વલ્લભભાઈ, પુ. સ. સ. મં. લિં ના મંત્રી શ્રી. વાલજીભાઈ તથા ' પુસ્તકાલય ' માસિકના તંત્રી શ્રી. મણિલાલ વ્યાસ પશ્ચ હાજર રહ્યા હતા.

શરૂઆતમાં પ્રાંત મંડળના મંત્રી શ્રી. ચિમનભાઈ હ. અમીને ગત વર્ષનું નિવેદન તથા હિસાબ (જે આવતા અઢે પ્રકટ થશે) વાંચી સંભળાવ્યા બાદ અને તે સર્વાનુમતે મંજૂર થતાં નીચે પ્રમાણેના ખીજ પ ઠરાવો મળી કુલ ૬ ઠરાવો પસાર કરવામાં આવ્યા હતા:—

(૨) સન ૧૯૩૮-૩૯ માટે નીચે પ્રમાણેનું વ્યવસ્થાપક મંડળ ચૂંટવામાં આવ્યું:—

પ્રમુખ : શ્રી. જયવતીજ્ઞેન ન. દેસાઈ. મંત્રી : શ્રી. ચિમનભાઈ હ. અમીન.

સભ્યો : શ્રી. મંગળભાઈ જેસંગભાઈ-કરજી, શ્રી. કચુલાલ ચુનીલાલ શાહ-સંજેડા, શ્રી. ભાઈલાલ કેશવલાલ ભટ્ટ-ડભોઈ, શ્રી. રામભાઈ કાશીભાઈ પટેલ-વસો, શ્રી. રાવજીભાઈ નાથાભાઈ અમીન-છાણી.

આ સિવાય રા. પુ. મં. ના વ્ય. મં. માના-આ પ્રાંતમાંના નીચેના સભ્યો બંધારણ પ્રમાણે આવી શકે છે તે:—

રા. બ. શ્રી. ગોવિંદલાલ દાથીલાલ દેસાઈ, શ્રી. મોતીલાલ ન. અમીન, શ્રી. મણિલાલ મં. કાશીલાળા, શ્રી. નટવરલાલ ગિ. શાહ, શ્રી. સુનીલાલ પુ. શાહ તથા શ્રી. જનકલાલ કુ. યાજ્ઞિક.

(૩) સન ૧૯૩૮-૩૯ માટે નીચે પ્રમાણેનું અંદાજપત્ર મંજૂર કરવામાં આવ્યું:

૪૨૦-૦-૦ પ્રચારકના પગારના દર માસના રૂ. ૨૫+૧૦ પ્રમાણે.

૩૦-૦-૦ પોસ્ટ, કંટીજન્ટ, છપામણી.

૨૦-૦-૦ મંત્રીનો સુસાક્ષરી ખર્ચ.

૪૭૦-૦-૦

૪ અને ૫ મો ઠરાવ અનુક્રમે સન ૧૯૩૮-૩૯ નું બજેટ ગોઠવતાં ઉત્પન્ન-ખર્ચના હિસાબે ખૂટતી રકમ રૂ. ૫૦) ની રા. પુ. મંડળ પાસે માગણી કરવા બાબતનો તથા બરોડા બેંકમાં “ ચિમનલાલ હરિલાલ અમીન, મંત્રી વડોદરા પ્રાંત પુસ્તકાલય મંડળ ” એ નામનું ખાતું ખોલવા તથા તેમની સહીથી બેંક સાથે લેવડદેવડ કરવા બાબતનો પસાર કરવામાં આવ્યા હતા.

૬ ઠી ઠરાવ મદાલ અને જૂથ મંડળોએ કાર્ય કરતાં થઇ જવા બાબતનો પસાર કરવામાં આવ્યા હતા.

મદાલ મંડળો અને તેની દેખરેખ નીચે ચાલતાં જૂથ મંડળો હજી સુધી પણ જોષ્ટ્રમાં તેટલા પ્રમાણમાં કાર્ય કરતાં થઇ ગયાં નથી; જેથી આ સભા ઠરાવે છે કે સન ૧૯૩૮-૩૯ થી રા. પુ. મંડળ તરફથી મદાલ મંડળોના ઉપયોગ સાર આવનારી ફાલવણી, જે મદાલ મંડળો જે તે વર્ષની આખર સુધીમાં નીચે પ્રમાણેના કાર્યો કરી બતાવશે તે જ મદાલ મંડળોને એમની રકમ અંદા કરવામાં આવશે. તેમ જ જે મદાલ મંડળોએ વર્ષ આખર સુધીમાં કામ નહિ કરી બતાવ્યું હોય તેમની ફાલવણી તેમના ખાતે જમા લઇ, બીજા વર્ષમાં પણ વર્ષ આખર સુધીમાં એ મંડળો પોતાનું કામ કરી બતાવશે તો બીજા વર્ષની આખરે આગલા વર્ષની ફાલવણી એ મંડળોને અદા કરવામાં આવશે. પણ જો બીજા વર્ષની આખરે પણ એવાં મંડળો કામ કરતાં નહિ થઇ ગયાં હોય તો તે મંડળોની આગલા વર્ષની બીજા વર્ષની આખરે પ્રાંત મંડળ ખાતે જમા લેવામાં આવશે.

કાર્યોની વિગત:—

૧ જે વર્ષે રાજ્ય વા પ્રાંત પરિષદ બરાવાની હોય તે વર્ષે સિવાયના બીજા દરેક વર્ષે મદાલ પરિષદ બરવી અને તેમાં રાજ્ય પુ. મંડળે મદાલ મંડળોને જે ખર્ચ કરવાનો કરાવ્યો છે તેટલો જ ખર્ચ મદાલ મંડળોએ કરવો.

૨ પોતાના મદાલ પૂરતી કોઇ એક શિક્ષ વાચનની પરીક્ષા રકમની સવદ્દ હોય તો ખાસ લેવી.

૩ મદાલ મંડળોએ વાર્ષિક તથા ત્રિમાસિક સભાઓ બરવી અને તેને અદેવાલ પ્રાંત મંડળ તરફ મોકલી આપવો.

૪ જે ન્યૂ મંડળોએ ચાલુ વર્ષે વાર્ષિક સભા ન કરી હોય તે ન્યૂ મંડળો પાસે વાર્ષિક સભા ભરાવવી અને ત્યાર પછી દર ત્રણ માસે તેઓ પોતાની સભા ભરે તેવી તજવીજ કરવી અને તે દરેક સભાઓનું નિવેદન મહાલ મંડળે પોતાના તરફ મંગાવવું.

૫ દરેક મહાલ મંડળે પોતાના મહાલમાં શાળાવાળાં જે ગામો પુસ્તકાલયો વિનાનાં બાકી છે તે ગામોમાં પુસ્તકાલય અને તે ન અને તો નિદાન વાચનાલય ઉઘાડવા તજવીજ કરવી અને તેનું યં પરિણામ આપ્યું તેનો દર છ માસે પ્રાંત મંડળ તરફ રિપોર્ટ મોકલી આપવો.

ઉપર પ્રમાણે ઠરાવોનું કામ થઈ રહ્યા બાદ હેવટમાં શ્રી. ચિમનભાઈએ પ્રમુખ તેમ જ સર્વનો આભાર માન્યા બાદ સભા વિસર્જન થઈ હતી.

(૨) નવસારી પ્રાંત પુસ્તકાલય મંડળની વાર્ષિક સભા

તા. ૪-૬-૩૮ ના રોજ નવસારી મુકામે શ્રી. કનૈયાલાલ જ. મજમુદારના પ્રમુખપદે ભરાઈ હતી, જે પ્રસંગે મંડળના સભ્યો ઉપરાંત શ્રી. મોતીલાલ ન. અમીન સાહેબ પણ હાજર હતા.

સભાના કામકાજની સરચાતમાં પ્રમુખની ચૂંટણી થયા બાદ (૧) મંત્રીએ રજૂ કરેલ ગત વર્ષનો હેવાલ તથા (૨) હિસાબ મંજૂર કરવામાં આવ્યા હતા. બાદ નીચેના ઠરાવો પસાર થયા હતા:—

(૩) નવા વર્ષના પ્રમુખ-મંત્રીઓની ચૂંટણી—પ્રમુખ તરીકે શ્રી. કનૈયાલાલ જ. મજમુદાર અને મંત્રીઓ તરીકે શ્રી. કસનજી દયાળજી દેસાઈ અને શ્રી. મગનલાલ ઝીણાભાઈને સર્વાનુમતે ચૂંટવામાં આવે છે.

(૪) પ્રચારક નીમવા બાબત—શ. ૨૫ થી ૩૦ સુધીના પગારદારી પ્રચારક નીમવાનું મંજૂર કરવામાં આવે છે.

(૫) નવા વર્ષનું અંદાજપત્ર—સને ૧૯૩૮-૩૯ ના વર્ષ માટે નીચે મુજબ અંદાજ બજેટ ગોઠવવામાં આવે છે. પગાર તથા ભથ્થા ભાડા સાથે માસિક રૂ. ૩૦) પ્રમાણે નવેમ્બરથી જુલાઈ સુધીના પ્રચારકના પગારના રૂ. ૨૭૦); કંટીંગન્ટ ખાતે રૂ. ૨૦), મંત્રી અને કાર્યવાહકોના સુસાધરીખર્ચ રૂ. ૧૫); અકરમાત ખર્ચ રૂ. ૧૫); મંજૂર કરવામાં આવે છે.

(૬) મહાલ મંડળોની ફાળવણી—બારે માસ સતત એક પ્રચારક રોકવામાં આવે તો જ તમામ મહાલની પુસ્તકાલયોની તપાસણી થાય, નવીન પુસ્તકાલયો ઉઘાડવાના કાર્યને વેગ મળે અને મહાલ તથા ન્યૂ મંડળો પણ કાંઈક કાર્ય કરતા થઈ જાય, જેથી સર્વાનુમતે ઠરાવવામાં આવે છે કે, માટે નવેમ્બરથી બારે માસ ચાલુ રહે એવા એક પ્રચારકની પ્રાંત મંડળે નિમણૂક કરવી. અને તેના ખર્ચ માટે પ્રાંત મંડળ પાસે સન ૧૯૩૫-૩૬ ની ને ૧૯૩૬-૩૭ એટલે બે વર્ષની મહાલ મંડળોની જે ફાળવણી સિલકે છે તેમાંથી ૩૫-૩૬ ની ફાળવણી મહાલ મંડળને ન વહેંચતાં પ્રાંત મંડળે પ્રચારકના ખર્ચ ખાતે વાપરવી.

(૭) મહાલ મંડળોની પાછલી સિલક વપરાઈ જવા તથા ૩૬-૩૭ ની ફાળવણી મેળવવા બાબત—મહાલ મંડળોની ફેટલાય વરસોથી સ્થાપના કરવામાં આવી છે, છતાં નવસારી પ્રાંતનાં ફેટલાંક મહાલ મંડળો હજી સુધી પણ કાર્ય કરતાં થઈ ગયાં નથી, તેમ જ તેમની પાસે ૩૪-૪૫ સુધીની આવેલી ફાળવણીમાંથી જૂજ રકમ ખરચાઈ બાકીની રકમ સિલકે પણ પડી રહી છે. વળી ત્યાર પછીની ફાળવણીની રકમ જે તે મહાલ મંડળોને આપવી કે નહિ એ એક પ્રશ્ન ઊભો થયો છે, જેથી આજની આ સભા ઠરાવ કરે છે કે, જે મહાલ મંડળ, આ નવા વર્ષમાં નીચે પ્રમાણેના કાર્યક્રમ અમલમાં મૂકે અને પોતાની પાસેની રકમ જ્યારે પૂરેપૂરી ખર્ચો નાખે ત્યારે પ્રાંત મંડળ પાસે તેઓએ પોતાની ફાળવણીની, કરેલાં કાર્યોનું નિવેદન અને હિસાબ સાથે, માગણી કરવી. એટલે પ્રાંત મંડળે થયેલાં કાર્યોની અને ખર્ચાની સામાન્ય તપાસ કરી સન ૧૯૩૬-૩૭ ની ફાળવણી અદા કરવી. જે મહાલ મંડળ આ કાર્યક્રમ આણું વર્ષે અમલમાં મૂકશે નહિ તે મહાલ મંડળોની પાસે ફાળવણીની જે રકમ સિલક હશે તે વર્ષ આખરે પ્રાંત મંડળે ઉઠાવી લઈ તેમની રકમ ખર્ચવા તજવીજ કરવી.

કાર્યોની વિગત—

- ૧ જે મહાલના જે ન્યૂ મંડળોની આ વર્ષે વાર્ષિક સભા બરાઈ ન હોય તો તે મહાલના તે ન્યૂ મંડળોની વાર્ષિક સભા ભરવી. તેમને અહેવાલ પ્રાંત અને રાજ્ય પુસ્તકાલય તરફ મોકલી આપવો.
- ૨ જે મહાલ મંડળોએ પોતાની વાર્ષિક સભા ન ભરી હોય તેઓએ તે ભરી તેનો અહેવાલ પ્રાંત અને રાજ્ય પુ. મંડળ તરફ મોકલી આપવો.
- ૩ મહાલ મંડળના વ્યવસ્થાપક મંડળની સભા દર ત્રણ માસે દરેક મહાલ મંડળે ભરવી અને તેનો અહેવાલ પ્રાંત મંડળ તરફ મોકલી આપવો.
- ૪ દરેક મહાલ મંડળે પોતાના મહાલની પરિષદ ભરવી.
- ૫ ગમે તે કાંઈ એક પુસ્તકની શિષ્ટ વાચનની પરીક્ષા રાખવી.
- ૬ મહાલમાં બાકી રહેલાં શાળાવાળાં પુસ્તકાલય વિનાનાં એકેએક ગામે પુસ્તકાલય અને તે ન બને તો છેવટ વાંચનાલય હાથડવા પ્રયત્ન કરવા અને તેનું શું પરિણામ આવ્યું તેનું નિવેદન દર માસે પ્રાંત મંડળ તરફ મોકલી આપવું.

(૮) સાક્ષરતા અવસાન માટે શોક—નવસારીના જાણીતા સાક્ષર તથા લેખક શ્રી. સોરાબજી મંચેરજી દેસાઈના થયેલા અવસાન માટે આ સભા શોક જાહેર કરે છે.

(૯) ગ્રામ પંચાયતો તરફથી ગ્રામ પુસ્તકાલયોને મદદ મળવા બાબત—ગ્રામ પંચાયત પોતાના બડોળમાંથી દશ ટકા સુધી મરજિયાત ખર્ચ કરી શકે છે અને પુસ્તકાલયને મદદ આપી શકે છે. ફેટલેક ઠેકાણે ગ્રામ પંચાયતોએ આવી રીતે ખર્ચાની મંજૂર કરેલી રકમ મહાલેથી કમી કરવામાં આવે છે, એવી ફરિયાદ છે. તો તેવી રીતે કપાતન કરવા તજવીજ રખાવવા પ્રાંતના મુખ્યાસાહેબને લખીને વિનંતિ કરવી.

છેલ્લે પ્રમુખશ્રીનો આભાર માની સભા વિસર્જન થઈ હતી,

(૩) મહેસાણા પ્રાંત પુસ્તકાલય મંડળની વાર્ષિક સભા

તા. ૧૧-૯-૩૮ ને રવિવારના રોજ બપોરે બે વાગે કડી વિભાગ શાળાધિકારી શ્રી. સુનીલાષ મ. દેસાઈ સાહેબના પ્રમુખપદે મહેસાણા મુકામે મળી હતી. તે પ્રસંગે નીચે પ્રમાણે સભ્યો હાજર હતા : (૧) શ્રી. નાથાલાલ બાપુલાલ બલભટ્ટ-કતોલ, (૨) શ્રી. મૂળશંકર નથુરામ જોષી-વિજાપુર, (૩) શ્રી. વિઠ્ઠલભાઈ ઝવેરભાઈ પટેલ-વડનગર, (૪) શ્રી. મોહનલાલ લક્ષ્મીરામ પંડ્યા-ખેરાળુ, (૫) શ્રી. જગન્નાથ સુ. પાટણ રવાવી, (૬) શ્રી. ખોડાભાઈ પટેલ-આદિજવાડા-સિદ્ધપુર, (૭) શ્રી. ચતુરભાઈ હેમચંદ પટેલ-હારીજ, (૮) શ્રી. મણિલાલ ઉમિયાશંકર દવે-સિદ્ધપુર, (૯) શ્રી. મહેતલાલ રણછોડલાલ દવે-કડી, (૧૦) શ્રી. ઉમિયાશંકર લક્ષ્મીરામ દવે-વાલમ, (૧૧) શ્રી. કૃષ્ણલાલ બીખારામ-ધીણોજ, (૧૨) શ્રી. નાનજીભાઈ જેડીદાસ પટેલ-ધરવામપુર, અને (૧૩) શ્રી. જ્ઞેશંગભાઈ બૂ. પટેલ-દેણુપ (વિસનગર). ઉપરાંત રા. પુ. મંડળના વ્ય. મં. ના આ પ્રાંતના સભ્યોમાંથી કડીના શ્રી. બાપુલાલ વી. ગામી તથા મહેસાણાના શ્રી. જોડાભાઈ લાલદાસ અને રા. પુ. મંડળના મંત્રી શ્રી. મણિલાલ કાશીવાળા તથા રાજ્ય પુ. પ્રચારક શ્રી. વલ્લભભાઈ પથુ હાજર હતા.

સભાના કામકાજની શરૂઆતમાં પ્રમુખપદ અપાયા બાદ રૂબરૂ થયેલ હેવાલ અને હિસાબ મંજૂર કરવામાં આવ્યા હતા.

સને ૧૯૩૭-૩૮નું વ્યવસ્થાપક મંડળ :

પ્રમુખ : શ્રી. સુનીલાષ મ. દેસાઈ, મંત્રી : શ્રી. જોડાભાઈ લાલદાસ પટેલ.

સભ્યો : શ્રી. અલીભાઈ પૂંજભાઈ-મહેસાણા, શ્રી. શંકરજીભાઈ બાણુભાઈ વ્યાસ પાટણ, શ્રી. ઉમિયાશંકર લ. દવે-વીસનગર, શ્રી. નાનજીભાઈ જે. પટેલ શ્રી. વિઠ્ઠલભાઈ જ. પટેલ-વડનગર. ઉપરાંત રાજ્ય પુસ્તકાલય મંડળના વ્ય. મંડળમાંથી મહેસાણા પ્રાંતના ચુંટાયેલા સભ્યો.

૪. પ્રચારકના પગાર બાબત—પ્રચારક તરીકે કામ કરતા શ્રી. વેલજી બાલકૃષ્ણસને માસિક રૂ. ૨૫) ભાડા—ભાડા સાથે આપવામાં આવતા હતા. તેમાં રૂ. ૫)નો માહે ઑગસ્ટ ૧૯૩૮થી વધારો કરી કુલ રૂ. ૩૦)નો પગાર માહે ઑગસ્ટ ૧૯૩૮થી આપવાનું ઠરાવવામાં આવે છે. તેમની કામગીરીના ૨૦૦ દિવસ ગણવાના છે.

૫. સને ૧૯૩૮—૩૯નું બજેટ મંજૂર કરવા બાબત—સને ૧૯૩૮—૩૯નું બજેટ નીચે પ્રમાણે મંજૂર કરવામાં આવે છે :

પ્રચારકનો પગાર માસિક રૂ. ૩૦ × ૧૨ = ૩૬૦, પોસ્ટેજ રૂ. ૧૦), પ્રિન્ટિંગ રૂ. ૧૦) તથા પરચુરણ રૂ. ૨૦) મળી કુલ રૂ. ૪૦૦).

ઉપર પ્રમાણે રૂ. ૪૦૦)નું બજેટ મંજૂર કરવામાં આવે છે.

૬. બજેટના ખર્ચને પહોંચી વળવા માટે વિચાર કરવા બાબત—પ્રાંત મંડળની પાસે રૂ. ૧૨૯) સિલક છે, એટલે બજેટની રકમમાં રૂ. ૨૭૧) ખૂટે છે તેને માટે નીચે પ્રમાણે વ્યવસ્થા કરવા ઠરાવવામાં આવે છે :

(૧) વિજાપુર મહાલ મંડળની કાળવણીમાંથી રૂ. ૯૦) મજૂરે લઘુ તે મહાલમાં તથા માસ પ્રચારકને કામગીરી માટે મોકલવા. (૨) કલોલ મહાલ મંડળની કાળવણીમાંથી એક માસના રૂ. ૩૦) મજૂરે લઘુ તે મહાલે એક માસ મોકલી આપવા. (૩) રૂ. ૧૦૦) ની માગણી રાજ્ય પુસ્તકાલય મંડળમાંથી કરવી. ઉપર પ્રમાણે ખૂટતા બજેટની માગણી કરવી.

૭. મહાલ મંડળોની કાળવણી મોકલો આપવા બાબત—જે મહાલ મંડળોના સન ૧૯૩૭-૩૮ નો દિસાબ અને અહેવાલ આવ્યો હોય તે મહાલ મંડળોને કાળવણી મોકલી આપવાનું કરાવવામાં આવે છે. વિજાપુર અને કલોલ મહાલની જે રકમો જમા છે તેમાંથી કરાવ ૬ પ્રમાણે રકમો કાપી લઘુ બાકી વધે તે રકમ મોકલાવવી.*

(૪) અમરેલી પ્રાંત પુઠ મંડળની વાર્ષિક સભા તા. ૧૮-૯-૩૮ રવિવારના ડા. વાગતાં શ્રી. તાપીબાઈ મહિલા પુસ્તકાલયના વિશાળ ખંડમાં ભરવામાં આવી હતી, જેમાં અમરેલી, દામનગર, ધારી તથા ખાંભા મહાલ અને દૂર દૂરના કોડીનાર, રતનપુર તેમ જ એખા મહાલના પ્રતિનિધિઓ હાજર હતા. ઉપરાંત, શ્રીમાન રામજી હંસરાજ-પ્રમુખ પ્રાંત મંડળ, શ્રી. મોહનલાલ વીરજીભાઈ, પ્રાંત વિદ્યાધિકારી મે. રા. રા. એતીવ સાહેબ, દામનગર મહાલ વિદ્યાધિકારી શ્રી. દુર્ગાચંદર દવે ધારી મહાલ વિદ્યાધિકારી શ્રી. મૂળચંદર ગૌ. ભટ્ટ, અમરેલી મહાલ શાળાધિકારી શ્રી. હરિભાઈ ના. પટેલ, અમરેલી મહાલના લગભગ બધા પુસ્તકાલયના મંત્રીઓ અને કર્યાના ઉત્સાહી ચિકીત્સા તથા શિક્ષિકાં બહેનો ઉપરાંત પુસ્તકાલયરસિકો ડૉ. હરિપ્રસાદ ભટ્ટ, શ્રી પુરુષોત્તમ જોશી, શ્રી. જગમોહનદાસ લ. ગાંધી, શ્રી. શેખરાજ માધવજી મહેવાણા વગેરે હાજર હતા. સભાસ્થાન ચીકાર ભરાત મધુ હર્ષ, નજી પ્રાંતિક પુસ્તકાલય પરિષદ હોય. પરિષદ મંડળના મંત્રી શ્રી. મણિભાઈ કાશીવાળા વંકાદરાથી ખાસ આ પ્રસંગે આવ્યા હતા.

સભાના કામકાજની શરૂઆતમાં શ્રી. પ્રતાપરાય મહેતાએ હાજર રહેલા સૌનો સત્કાર કર્યો બાદ ગત વર્ષના હેવાલ-દિસાબ રજૂ કર્યો હતા, (આ હેવાલ અને દિસાબ આવતા અંકમાં પ્રકટ થશે.) જે મંજૂર થયા હતા.

સ્વાગત આગળ ચાલતાં તેઓશ્રીએ પગારદાર પ્રાંત પ્રચારકની કામગીરી તથા મહાલના માનદ પ્રચારકોની તપાસથી ૪૦ વિગતોના ઉલ્લેખ કર્યો હતો. ઉપરાંત પ્રાંતને રાજ્ય પ્રચારકની મદદની જરૂર છે, એવી માગણી વ્યક્ત કરી હતી.

શ્રી. પ્રતાપરાય ગિ. મહેતાનું વક્તવ્ય યથા રહ્યા બાદ રાજ્ય પુસ્તકાલય મંડળના મંત્રી શ્રી. મણિલાલ કાશીવાળાએ પ્રેરક પ્રવચન કર્યું હતું. એ પ્રવચન દરમિયાન તેઓશ્રીએ જણાવ્યું હતું કે “ આ પ્રાંત મંડળની સભા નહિ પણ પરિષદ જેવું બાસે

* પ્રાંત મંડળના મંત્રીઓના હેવાલ-દિસાબો આ અંકમાં સ્વજનસંચયને લીધે આપી શકાય નથી તે આવતા અંકે અપાશે.

છે અને તે જોઈ મને આનંદ થાય છે. શ્રીમાન ખેતીબાઈ અમીન સાહેબ શરીર ઠીક ન હોવાના કારણે આવી શક્યા નથી. અહીં જેમ પૈસાની અડચણ પડે છે, તેવી મહેસાણામાં પણ છે. અમારા તરફના પ્રચારકની તમને જરૂર છે, એ વાત સાચી છે; એ માટે અમે ધટવું કરીશું. મહાત્મામાં માનંદ પ્રચારકો કામ કરે છે તે બહુ સારું છે. એ ખરી સેવા છે. ગ્રામ પંચાયતના અને ગ્રામ પુસ્તકાલયોનાં બજેટો અમારા તાલુકામાં અમે સહકારથી કરીએ છીએ. એની પ્રશંસા અત્રે કરવામાં આવી તે માટે આભાર. પણ જે કામ ચાય છે તે ખરેખર સુંદર ચાય છે એમ હું માનું છું. અમને આવા કામોમાં સ્થાનિક અધિકારીઓનો સારો સાથ હોય છે. ગ્રામ પુસ્તકાલયો ને ગ્રામ પંચાયતોની મદદ અમે એક સાથે જ વસૂલ કરી લઈએ છીએ. નવસારીમાં પ્રચારનું કામ સારું ચાય છે, શિક્ષકોમાં ચેતન હોય તો પુસ્તકાલયમાં આવે. એરાઓની બદલી પણ બંધ રખાવી શકાય. પુસ્તકાલયોની માફક શિક્ષકો પંચાયતોમાં રસ લેતા યશ જન્ય તે જરૂર છે. ”

આટલું કહી પંચાયતની બોધક હકીકત અને પ્રચારકોની ફરજ તથા કરવાના કામની સમજ આપી હતી.

છેલ્લે રતનપુરવાળા ગૌરીશંકરભાઈએ પોતાને પડતી મુશ્કેલીઓ રજૂ કરી હતી. શ્રી. દુર્ગાશંકર દવેએ જુરસાદાર બાપામાં પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિ વિષે અને તેની પ્રગતિ વિષે લાંબુ બાપણ કયું હતું. શ્રી. હરિભાઈ પટેલે શિષ્ટ વાચનપરોક્ષા ઉપર બાર મેલ્યો હતો. શ્રી. મૂળશંકરભાઈ સભાના કામમાં મદદ આપી રહ્યા હતા. શ્રીમાન એતીવ સાહેબે પ્રાંતીય સંગ્રહસ્થાન જોવા આવનાર શિક્ષકો અને વિદ્યાર્થીઓને કેટલીક સમજાવડો આપી હતી. પ્રમુખ શ્રીમાન રામજીભાઈનો ઉત્સાહ અજોડ હતો.

તેઓએ ખાસ કરીને નવાં શિષ્ટ પુસ્તકો ઉપર ખૂબ બાર મેલ્યો હતો. છેલ્લે શ્રીયુત કાશીવાળા, શ્રી પ્રમુખ સાહેબ તથા દ્વરથી આવનારાઓનો આભાર મેનાઈ સભા વિસર્જન થઈ હતી.

સભામાં કેટલાક ઠરાવો પસાર થયા હતા. જેમાંનો ઠરાવ નં. ૪ નીચે પ્રમાણે હતો:—

“ અમરેલી પ્રાંત પુસ્તકાલય મંડળની આ સભા શ્રીમંત સરકારને વિનંતિ કરે છે કે અમરેલી પ્રાંત પંચાયતની આ પ્રાંતની પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિને અષાઠી મદદ પ્રાંત પંચાયતના બજેટની તંબીને કારણે રૂ. ૧૦૦૦) ઓછા મળે છે તો તેટલા પૂરતી વધુ મદદ શ્રીમંત સરકાર તરફથી યા હીરક મહોલસા કે કોઈ નિધિ તરફથી આ પ્રાંતને મળે તેમ પ્રબંધ કરવો. આ રીતે ખૂટતી મદદ ને આપવામાં નહિ આવે તો, આ પ્રાંતની પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિ કુડિત થઈ પડશે એમ આ સભા માને છે. ”

મહાલ પુસ્તકાલય મંડળોની વાર્ષિક સભાઓ

(ગતીકના પૃષ્ઠ ૫૫૦ થી ચાલુ)

૨૮. ડિસેમ્બર—તા. ૧૧-૯-૩૮ ના રોજ મહાલ મંડળની સભા ભરાઈ. તેમાં તા. ૧-૭-૩૭ થી ૩૧-૭-૩૮ સુધીનો હેવાલ તથા વાર્ષિક હિસાબ મંજૂર થયા; ૧૯૩૮-૩૯ નું અંદાજ બજેટ મંજૂર કરાયું; નવી સાલ માટે બંધ. મંડળ નિમાયું; મહાલમાંથી પ્રાંત પુસ્તકાલય મંડળના પ્રતિનિધિ તરીકે બે જણની વરણી થઈ; નકા શાળાના મુ. શિ. રવિથંકર છોટાલાલને માનદ પ્રચારક તરીકે નીમ્યા; શાળાના સેન્ટર પ્રમાણે દરેક સેન્ટરના મુખ્ય શિક્ષકની જૂથ મંડળના મંત્રી તરીકે નીમવા કરવાયું; રચના થઈ; મહાલ પરિષદ ભરવાનું તથા તેનું અર્થ નક્કી કરવામાં આવ્યું; શાળાના વર્ગ ૪ અને તે ઉપરાંતનાં બાળકો શિષ્ટ વાચનનો વધુ પ્રમાણમાં લાભ લે તેવી તજવીજ કરવા કરાવ્યું; અને તેની પરીક્ષા ડિસેમ્બરના પહેલા અઠવાડિયામાં લેવાનું તેમ જ નિયત કર્યા પ્રમાણે ઇનામો વહેંચવા વિશે નક્કી કરાયું; ઉપરાંત શિક્ષકે વાર્તા કહેવાની દરિયાઈ ગોઠવવા તજવીજ કરવાનું કરવાયું. હિસાબ પ્રમાણે વર્ષ આખરે બાકી શિલક ૭૫-૧-૦ છે.

૨૯. પલસાણા—તા. ૨૮-૮-૩૮ ના રોજ મહાલ મંડળની સભા ભરાઈ. તેમાં પ્રમુખની ચૂંટણી, પ્રા. પુ. મંડળના પ્રતિનિધિની વરણી, કરતા પુસ્તકાલય માટે પુસ્તકો મંગાવવા બાબત, ૧૯૩૮-૩૯ નું બજેટ તથા મે. વહીવટદાર સા. મારફત પંચાયતો તરફથી મા. પુ. ને મદદ મળતી નથી તે માટે યોગ્ય વ્યવસ્થા થવા વિષેના હાલો કરવામાં આવ્યા.

૩૦. કલોલ—તા. ૨૮-૮-૩૮ ના રોજ મહાલ પુ. મંડળની સભા ભરાઈ. તેમાં હિસાબની મંજૂરી તથા વર્ષ આખરની બાકી શિલકમાંથી પુસ્તકાલયોને ઉપયોગી ફોર્મો છપાવવાનું કરવાયું. વર્ષ આખરે બાકી હિસાબમાં બતાવ્યા પ્રમાણે રૂ. ૫૬-૩-૫.

૩૧. આતરસુબા—તા. ૧૧-૯-૩૮ ના રોજ મળી. વટલુકમો, સરકયુલરો પંચાયત, કાર્યકર્તાઓનાં નિરુસાહથી પૂરતું કામ ન થઈ ચકવાનાં કારણે રજૂ થયાં.

૩૨. દારકા—તા. ૧૦-૯-૩૮ ના રોજ ઓખામંડળ મહાલના વહીવટદાર સાહેબના પ્રમુખપદે મહાલ મંડળની સભા ભરાઈ. તેમાં ૧૯૩૭-૩૮ ના હિસાબ તથા નિવેદન મંજૂર થયાં; વ્યવસ્થાપક મંડળની ચૂંટણી થઈ; વધારાના સભ્ય તરીકે રામપુ. મંડળના સભ્ય શ્રી. કમ્પાણીરાય ન. જોષી સ્વીકારાયા; દાલનાં રીતસરનાં બેજ જૂથ મંડળો રચનાને તજવીજ કરવાનો હાલ થયો; શિષ્ટવાચનની પરીક્ષામાટે “ દિનચર્ચા ” નું પુસ્તક પસંદ કરવામાં આવ્યું જે મહાલ મંડળે ખરીદ્યું હોય જે તે પુસ્તકાલયોએ મંગાવી લેવાનું તથા તે પરીક્ષા દિવાળી વેકેશન પછીના પહેલા રવિવારે લેવા કરવાયું. બેઠકે પ્રાંત મંડળના પ્રતિનિધિઓની નિમણૂક કરવામાં આવી. (હિસાબ મળ્યો નથી.)

પુસ્તકાલયોની તપાસણી

૧ વડોદરા પ્રાંત પ્રચારક રા. છગનભાઈ મથુરભાઈ પટેલ—સપ્ટેમ્બર માસમાં : પાંદરા તાલુકામાં (૧) આંતી (૫૩-માસિકનું લવાજમ આરોગ્યાર ન ભરાયું નોંધએ), (૨) સાધી, (૩) વડલા, (૪) પિંડાપા, (૫) સાનપુર, (૬) ભાણપુર, (૭) સાંપલા, (૮) દણોલી, (૯) વણુછરા, (૧૦) નેદરા, (૧૧) સોખગ ખુર્દ, (૧૨) કોટણા, (૧૩) ડાભાસા, (૧૪) ઉમરાયા, (૧૫) લુણા. સિનોર તાલુકો—(૧૬) આવ-રીઆ, (૧૭) દીવેર, (૧૮) સુરા સાંમર, (૧૯) મહિવા, (૨૦) હિંગલોદ, (૨૧) સાહલી.

૨. અમરેલી પ્રાંત પુસ્તકાલય મંડળના પ્રચારક શ્રી. લાલશંકર કદયાણુજી લદ્દે : આગસ્ટ-સપ્ટેમ્બર માસમાં—(૧) મોટા આંકડીઆ, (૨) માલવાણ, (૩) મંગલાપાળ, (૪) અમરપુર, (૫) નાના માચીઆળા, (૬) મોટા માચીઆળા, (૭) વરસડા, (૮) ઈશ્વરિયા, (૯) ગાવડકા, (૧૦) વાંકીઆ, (૧૧) બાળાપુર, (૧૨) ફતેપુર, (૧૩) ચકકરગઢ, (૧૪) વિકુલપુર, (૧૫) તરવડા, (૧૬) મેડી, (૧૭) આડીઆ, (૧૮) સાણઆવદર.

૩ વડોદરા મહાલ માનદ પ્રચારક શ્રી. છાટુભાઈ રા. પટેલ : સપ્ટેમ્બર માસમાં : (૧) મકરપુરા, (૨) સીરવા (અતાવ્યા પ્રમાણે વિવધવારી ને નામવારી પૂરાં કરી દેવા બલામણ), (૩) વડસર, (૪) ધનિયાવી, (૫) સુંદરપુરા.

૪ વીસનગર મહાલ પુસ્તકાલય મંડળના માનદ પ્રચારક રા. ઉમિયાશંકર લક્ષ્મીરામ દવે : (૧) ખંડોરણ, (૨) દેણુપ, (૩) રાજગઢ, (૪) ચલોટા.

—૫—

(અનુસંધાન પૃ. ૧૩૨ નું)

૩૩. દામનગર—તા. ૧૭-૯-૩૮ ના રોજ દામનગર મહાલની સભા ભરાઈ. તેમાં વાંચનાલય ધરાવતાં ચાર ગામોએ વાંચનાલયનું કામમ ફંડ તથા લોકમદદ મેળવી પુસ્તકાલય ખોલવાનું કરાવ્યું; હોદ્દાદારો તથા વ્ય. મંડળની ચૂંટણી કરવામાં આવી; તથા શિષ્ટ વાચનની પરીક્ષા દિવાળી વેંકશન પછીના ત્રીજા રવિવારે લેવાનું કરાવ્યું; ન્યૂય મંડળોનાં નિવેદનો વેળાસર મોકલવાનું તથા હેલ્થે બે માનદ પ્રચારકોની નિમણૂક કરવામાં આવી. (હિસાબ નથી મળ્યો.)

૧. શેષપ્રશ્ન (પૂર્વાર્ધ અને ઉત્તરાર્ધ) :—અનુવાદક: માધવરાવ ભા. કર્ણિક; પ્રકાશક: નિરંજન કાર્યાલય, સૈયદપુરા, મુરત. કદ કાઉન ૧૬ પેઇ, ૧૯૩૮, પૃષ્ઠ ૬ + ૪૩૪; સચિત્ર આચ્છાદનવાળું પાકું પૂઠું, મૂલ્ય રૂ. ૩-૦-૦; પ્રાપ્તિસ્થાન એન. એમ. હક્કરની કુંપની, ૧૪૦, પ્રિન્સેસ સ્ટ્રીટ મુંબાઇ નં. ૨.

પ્રસિદ્ધ બંગાળી નવલકથાકાર સ્વ. ચરમ્યદ્ર ચટ્ટોપાધ્યાયની મૂળ બંગાળી નવલ-કથાનો આ અનુવાદ શ્રી. કર્ણિકે કર્યો છે. તેમાં બંગાળી રીતરિવાજો, તેમની રહેણી-કરણી, આચારવિચાર, ફેળવણી વગેરે મંબધી બહુ સારો ખ્યાલ આપ્યો છે. આસુતોષ ગુપ્ત નામના એક બંગાળી ગૃહસ્થ પોતાની એકની એક છોકરી મનોરમા સાથે આગ્રામાં જન્મને વસે છે. ધનાઢ્ય હોવાથી નોકર-ચાકરો ઘણા છે. આગ્રાની જનતામાં એકમેક યજ્ઞ જવા માટે તેઓ ત્યાંના લોકોમાં ખૂબ ભજે છે અને તેમને પાર્શ્વો, મિજબાનીઓ વગેરે આપે છે. તેઓ અત્યંત ઉચ્ચ વિચારવાળા હોઈને પ્રેમાળ છે. અત્યંત નિરભિમાન વૃત્તિ એ તેમનું લૂપ્ત છે એટલે શિવનાથ નામે એક અત્યંત બેદરકારીભર્યું અને ભારણ છનન છવનાર વ્યક્તિ પણ આશુ બાણને ત્યાં આશ્રય લે છે. તેને દેખી અન્ય લોકો જે તેને આગળતા હોય છે તે એને તિરસ્કારે છે અને આશુ બાણને ત્યાં આવતા બંધ થાય છે. મનોરમા તેની તરફ દયાની લાગણીથી દોરાય છે અને તેની તબિયત નાદુરસ્ત થતાં તેની નિષ્ઠાથી સેવા કરે છે. તે દુર્ગુણી, ચારિત્ર્યહીન અને દારૂડીઓ હતો છતાં પણ અતિયિધર્મ પ્રમાણે તેનું કામ પોતાને ત્યાં અપમાન કરે એ બાપ-દીકરીમાંથી કોઈને પસંદ નહોતું. અક્ષય બાણ તો તેની પછવાડે જ પડ્યા હતા અને જરા જરામાં તેને ફલકો પાડવામાં પાછા પડતા ન હતા. એક સ્ત્રી તથા તેનાં છોકરાં દયાત છતાં એમને તથા દર્ષિ શિવનાથ ખીજ સ્ત્રી સાથે રહેતો હતો. મનોરમાનો વિવાદ અગ્નિ બાણ નામના એક યુવક સાથે થયો હતો. તેઓ વિલાપત જઈ આવ્યા હતા અને આગ્રામાં આશુ બાણને ત્યાં આવ્યા હતા. તે પાશ્વર્ય રીતભાતમાં પાવરધા થઈ આવ્યા હતા. તેમને પણ પ્રેરિસરોનું વર્તન પસંદ પડ્યું નહિ. શિવનાથની સ્ત્રી કમલ હોશિયાર, ઉઘમી છતાં ભારે મિત્રજી અને ભલ્લભલાના કાન પકડાવે એવી હતી. અચાનક એક દહાડો રસ્તામાં એકઠા થઈ જતાં કમલ આજે તેને પોતાને ત્યાં લઈ ગઈ અને પોતે પોતાના મહોદલામાં કેવી સેવા કરી રહી છે તે જતાવી આજે તેને ત્યાં જમાડ્યો અને તેને ઘેર જતાં વાર થઈ. મનોરમા ગભરાઈ અને ત્યારથી એ બે જણ વચ્ચે વેમનરપ શરૂ થયું. દિવં માતાની સ્થિતિ સુધારવા દરેન્દ્ર બાણએ એક આશ્રમ કાઢ્યો હતો અને તેમાં બાળકોને 'સદ્ગુણ' પગાવી સ્વાશ્રવી બની જન-સેવા કરવાની તાલીમ અપાતી હતી. કમલ તરફ રામાભવિક રીતે જ દરેન્દ્રે પડપાત

હતો તેથી અજિત તથા કમલને એક દિવસ પોતાનો આશ્રમ જોવા બોલાવ્યાં. કમલે જોઇ પોતાની નાપસ દર્શી બતાવી. અલ્પચર્ચાથી હિંદનું દિત વધશે એ વિચાર તેણે ભૂલભરેલો જણાવ્યો. શિવનાથ બાણુ તો તેને ક્યારના છોડી ગયા હતા. તે એકલી જ પોતે હતી ત્યાં રહેતી હતી અને ધામે ધામે અજિત તેની તરફ આકર્ષાવા લાગ્યો. પ્રસંગોપાત મનોરમાથી ન કહેવાનું કહેવાઇ જવાથી અજિતે તે ધરને ત્યાં કચો. નવીન મેનિરટ્રેટનાં પત્નીના નેતૃત્વ નાચે પ્રેક્ષકોએ એક મહિલા મંડળ કાઢ્યું હતું તેમાં પણ કમલે હાજરી આપી અને પોતાના સંબંધી બધાના વિચારો સાંભળી લીધા. અજિતનાં કહેવાથી કમલે પોતાની આગલી હકીકત જણાવી. અને એ રીતે આસામના ચાહના બગીચાની નીતિરીતિ સંબંધી હકીકત અત્રે વર્ણવાઇ છે. કમલમાં ખ્રિસ્તીનું લોહી હોવાથી એને પાશ્ચાત્ય રીતરિવાજો પસંદ હતા. પૌર્વાત્ય રીત-રિવાજોને વળગી રહેવાને તે તૈયાર નહોતી. સમય જતાં અજિત કમલને ત્યાં જ રહે છે. કમલ તેને આહતાં શીખો છે. પરંતુ તે પણ આત્મસમર્પણ કરવા તૈયાર નહોતી તેમ અજિતને પણ તેની ભૂખ નહોતી. મનોરમા તો શિવનાથ જોડે પરણવા તૈયાર થઇ ગઇ હતી. આશુ બાણુને એ પસંદ નહોતું. આશુ બાણુ હિંદના જૂના રિવાજોને જ વળગી રહેવા માગતા હતા એટલે તેમની તથા કમલ વચ્ચે આસમાન જમીનનું અંતર હતું. લગ્નનું બંધન સ્વીકારવા તેમ જ એ જરૂરનું છે એ વાત સ્વીકારવા કમલ તૈયાર નહોતી. અને લગ્ન જરૂરનું છે કે નહિ એ જ શેષપ્રશ્ન તરીકે અત્રે ચર્ચ્યો છે. દલીલમાં કમલ પણ કાંઈ ઊતરે એવી નહોતી. છેવટમાં આશ્રમ બંધ પડે છે; કમલ અને અક્ષય બન્ને પોતપોતાના ઉદ્દેશો પાર પાડવા પારમાર્થિક સહજીવન ગાળવા તૈયાર થઇ જતાં રહે છે. શિવનાથ તથા મનોરમા બન્ને લગ્ન કરવા જાય છે. અને એ પ્રમાણે આશુ બાણુનું આગ્રાનું મકાન વિચ્છિન્ન થઇ જાય છે; લગ્નના સંબંધમાં નિશ્ચય ધર્મ શકતો નથી.

હાલ લગ્નનો પ્રશ્ન એ જ રીતે ચર્ચાઇ રહ્યો છે. કેટલાક એને જરૂરનું અને મોક્ષના પગથીઆરૂપ ગણે છે ત્યારે કેટલાક બંધન માની પ્રેમને નામે હવસ પૂરો પાડવાના વિચારના હોય છે. સમાજસેવકોને આ પુસ્તક બહુ ઉપયોગી થઇ પડશે. આદિલચાલના હિમાયતીઓને તો આમાં આવતી દલીલો ઉપયોગી થઇ પડશે. કાગળ, છપાઇ, વગેરે સુંદર છે.

૨. જંગીઝખાન—દલાલ રમણીકલાલ જયચંદલાલ; પ્રકાશક: જીવનલાલ અમરશી મહેતા, અમદાવાદ; અને ૧૨૮, પ્રિન્સેસ સ્ટ્રીટ મુંબઈ ૨; ૧૯૩૮. પાકું પૂઠું; કાઉન ૧૬ પેજ, પૃષ્ઠ ૧૬૫૨૨૪, ૮ ચિત્રો, મૂલ્ય રૂ. ૨.

Harold Lamb (હરોલ્ડ લેમ્બ) ના અંગ્રેજી પુસ્તક ઉપરથી એક મિત્રની સૂચનાથી બાઇ રમણીક દલાલે આ સચિત્ર પુસ્તક તૈયાર કર્યું છે અને તે જીવનલાલ અમરશી મહેતાએ 'ગાંધર્વ'ક પુસ્તકમાળા ના ૮૮ માં પુસ્તક તરીકે પ્રસિદ્ધ કર્યું છે.

જંગીઝખાને હિંદુસ્તાન ઉપર ચડાઇ કરી હતી એવું માધ્યમિક શાળાના ઇતિહાસમાં આપણે શીખેલા. તેમાં એ બહુ દૂર હતો એમ જણાવેલું છે. પરંતુ એનામાં શૌર્ય, સતત પ્રયાણ, મુઠ્ઠની ભૂખ, રાત્રીસત્તા ફેલાવવાની તમન્ના વગેરે, તેમ જ શાસન, આધિ-

પ્રથમ, શરણે આવેલા પ્રત્યે દયા અને સામા થનાર સામે સખ્ત શાસન વગેરે વિજેતાના શુભો પથ હતા. એ હમેશાં કર્યાં જ કરતો. તોફાનીમાં તોફાની લડવૈયાઓ પાસે કડક શિસ્ત કેવી રીતે પળાવવી, તથા યુનાદ માટે આક્રમમાં આકરી શિક્ષા કરી દાખ એસા-ડવાની રીત તેમ જ છતાયલા પ્રદેશો ઉપર પોતાનું આધિપત્ય જળવાઈ રહે એવા પ્રયત્નો કરવા એ એને મન સદજ હતું. નોમાડ નામની સતત બટકતી જાતનો હોવાથી એને ધરખાર તો હતો જ નહિ. મૂળ મંગોલિયાનો રહેવાસી. પોતાના લશ્કરીઓ ઉપર જેવી રીતે તેનો પ્રભાવ પડતો હતો અને દાખ હતો તેવો જિત થયા પછી તેમને લૂંટ પથ કરવા દેતો; પરંતુ પોતાનો હુકમ નહિ માનનાર માટે તે નિર્દય જ રહેતો અને તેથી જ આવા ઝનૂની અને જંગલી તેમ જ જોરવાર લોકોને તે કાણુમાં રાખી શક્યો. હુનર-ઉલોગ તેમ જ વેપારને તે સારી રીતે ઉત્તેજન આપતો અને એટલા માટે એણે હિંદુકુશની પેલી પારથી વેપારીઓને પોતાના દેશમાં નોતયાં હતા. પ્રખળ શત્રુ સામે તે નીકરતાથી લડી આખરે તેને હરાવતો ત્યારે જ જંગતો. અને તેથી જ તે એશિયા, યુરોપ, હિંદુસ્તાન વગેરે દેશો ઉપર આક્રમણ કરી તેને જીતી શક્યો હતો; જો કે હિંદુસ્તાનમાં તે બહુ આવી શક્યો નહોતો. અફઘાનીસ્તાન, ઇરાન, અરબસ્તાન વગેરે દેશો પણ એણે જીત્યા હતા. ઇટલી, રશિયા વગેરે સ્થળે પણ એના હાથેનો હતો જ. એકંદરે જંગીઝખાન સંબંધી સારી માહિતી આ પુસ્તકમાંથી મળવા ઉપરાંત, તેના સમયની એશિયા યુરોપની સ્થિતિ સંબંધી પણ આપણને જાણવાનું મળે છે. જીતી લીધેલાં ગામો પણ તે બાળા અને લૂંટી લેતો; તેમ જ રાજકુટુંબને પાંગળું કરી મૂકવા પણ ચૂકતો નહિ. જિત થયા પછી ત્યાંની વ્યવસ્થા સંબંધી ગોઠવણુ પણ તે તરત જ કરતો અને વખત મળે તો ત્યાંની ફરી સુલાકાત લેવા પણ ચૂકતો નહિ. આ વીરનરનું મરણ પણ લડવૈયાને શોભે એવું હતું. એનામાં મોટાઈ તેમ જ ટુમાખી નહોતી, સામાન્ય સૈનિક સરખું કામ પણ પોતે કરતો જ. એના પછી એના છોકરાએ થોડા સમય સુધી રાજ્ય ટકાવી રાખ્યું પરંતુ વધારે સમય એ રહી શક્યું નહિ. થોડાં ધણાં એનાં પોતાનાં વિશ્વાસુ માણસો હતાં તેના ઉપર જ એ વિશ્વાસ મૂકતો અને ખર્ચ કામ તેમની મારફત જ કરાવતો. નિરંતર બટકતા અને લશ્કરી જીવન ગાળનારા લોકોની રહેણી કરણી સંબંધી ખ્યાલ આ પુસ્તકમાંથી ધણો સારો મળે છે. આવા પ્રાચીન કાલનું દિગ્દર્શન કરાવતાં પુસ્તકોની આવશ્યકતા છે જ. ફારસી અરેબિક લાખામાં એવાં જ્ઞાતિ ધણાં મળી આવે છે. કાગળ, હપાઈ, બાધણી વગેરે ચારાં છે. મૂલ્ય પણ ઠીક છે. દરેક પુસ્તકોલયે ખરીદવા જેવું છે.

૩-૪ પશ્ચિમના દેશોની કેળવણી પુ. ૧-૨—મૂળ લેખક ખેર, ડૉ. ગમ્મનન શ્રીપત; ભાષાન્તરકર્તા વિહાસ, ગોપાળ મન્નન; પ્રકાશક શ્રી દક્ષિણામૂર્તિ પ્રકાશન મંદિર, ભાવનગર; ૧૯૩૮, કાઉન ૧૬ પેજ ૬૬, આનંદનવાળું પાકું પૂઠું, પૃષ્ઠ ૨૬+૨૭૬ અને ૧૭+૨૮૩; મૂલ્ય રૂ. ૨-૮-૦ બન્ને ભાગના.

દક્ષિણામૂર્તિ પ્ર. મંદિર તરફથી કેળવણીવિષયક પુસ્તકો વખતોવખત ધણાં પ્રગટ થયાં છે. તેમાં આ બન્ને પુસ્તકોથી શિક્ષકોએ શું જાણવું નેહ્યે તેમ જ

તેઓ કેવી રીતે કેળવવા બેઠાં અને આધારિક તથા માધ્યમિક તેમ જ ઉચ્ચ કેળવણી ક્ષેત્ર પદ્ધતિ પર પાશ્ચાત્ય અને અમેરિકાના દેશોમાં અપાય છે એ વિશે ધણી સારી હકીકત લંબાણથી આપી છે. શિક્ષકો, શિક્ષણાનુભવ યાજનાઓ, કેળવણીકારો વગેરેને આ પુસ્તકમાંથી ઘણું જાણવાનું મળશે. કેળવણીનો પ્રશ્ન અત્યારે વિચારાધારણ છે તેવે સમયે આ પુસ્તક બહુ ઉપયોગી અને માર્ગસૂચક યથા પડશે.

પહેલા ભાગમાં અમેરિકાની લોકશાહી શિક્ષણપદ્ધતિ, રશિયાની સમાજવાદી કેળવણી અને ઇંગ્લાંડની વ્યક્તિસ્વાતંત્ર્યવાદ પર રચાયેલી કેળવણીપદ્ધતિ, વિસ્તારથી વર્ણવી તેને હિંદની આધુનિક શિક્ષણપદ્ધતિ સાથે સરખાવી તેની ઉષ્ણો તથા તે ટાળવાના ઉપાયો વગેરે ત્રણ ખંડોમાં બહુ સારી રીતે વર્ણવ્યું છે. બીજા ભાગમાં ચોથા ખંડમાં જર્મની, ઇટાલી અને ફ્રાન્સની સંસ્કૃતિપ્રધાન કેળવણીની પદ્ધતિ સંબંધી માહિતી આપી છે. પાંચમા ખંડમાં જગત અને હિંદની કેળવણીપદ્ધતિનું હિંદની દૃષ્ટિએ અવલોકન કરી, ઉત્તમ નાગરિકો તૈયાર કરવા માટે ક્યા ક્યા ફેરફાર કરવા આવશ્યક છે તે સૂચવ્યું છે. શિક્ષણની બધી બાજુઓ સુદૃઢ રીતે તપાસી, હિંદની આધુનિક સ્થિતિ સુધારવા ક્યા ક્યા ફેરફારો કરવાની જરૂર છે તે દાખલા-દલીલોથી તેમ જ નકશાઓથી પૂરવાર કર્યું છે. નાગરિકતાનું સાચું જ્ઞાન યથા પ્રજા એતનવંતી, સ્વાતંત્ર્યપ્રિય, શુદ્ધિમાન અને શરૂઆત થાય એવી કેળવણીની આવશ્યકતા ઉપર ખાસ ભાર મૂકવામાં આવ્યો છે. દરેકે દરેક યાજના પુસ્તકાલયમાં આ પુસ્તક હોવું જોઈએ. શ્રીયુત મુકુંદ રા. જયકરે પુસ્તકની પ્રસ્તાવના લખી છે.

૫. વસંતકુમારી યાને પ્રોફેસરની પત્ની—કર્તા મોહલો મારતર; પ્રકાશક: મણિલાલ ધન્ધારામ દેસાઈ, નવી રોશની કાર્યાલય, ૩૫, હમામ સ્ટ્રીટ, કોટ, મુંબાઈ ૧ ૧૯૩૫; કાઉન ૧૬ પેજ, બોર્ડનું પૃષ્ઠ, ૫૪ ૧૨૨, મૂલ્ય ૧૨ આના.

‘ વીસમી સદી ’ ગ્રંથમાળાના ૫ મા પુસ્તક તરીકે પ્રસિદ્ધ થતા આ પુસ્તકમાં સહશિક્ષણથી ચતો પ્રેમ તથા તેમાંથી ઉદ્ભવતા વેરને લીધે એકમેકનું જીવન ધૂળધાણી કરવાની જગ્યાએ અને તેમાંથી વફાદાર મિત્રની મદદથી જંગલી અને ગામડિયણ જણાતી વફાદાર પત્ની દ્વારા પ્રોફેસરનો ચતો છૂટકારો વગેરે આધુનિક સમયના વાતાવરણને લગતી પરિસ્થિતિનું આગ્રહણ દરમિયાન નજરે પડે છે. ચંપકલાલ બટ્ટ અને સીતાદેવી વચ્ચે પાઠશાળામાંથી મૈત્રી જામે છે પરંતુ અત્યંત ગરીબાઈમાં ઉછરેલા ચંપકલાલ તરફ સીતાદેવી ગર્વથી જુએ છે અને પરણવા ના પાડે છે ત્યાંથી જન્મે વચ્ચે વેરની શરૂઆત થાય છે. લગ્નપ્રસંગે મુરત જવાનું થતા ‘ બીમી ’ નામની એક ગરીબ છોકરી જોવામાં આવતા ચંપકલાલ તેની તરફ આકર્ષાય છે અને ભાગી વિમળાના મહેણા છતાં પણ તેને પરણવા લલચાય છે. તેમાં લક્ષ્મીચંદર-દેવે અને લીલાવતીના પ્રયાસથી આખરે મહોદ્ધાના લોકોના કામકાજ કરી લક્ષ્મીચંદરની દૃષ્ટિમાં રહેતી બીમી પતિભક્તિ કરતાં છતાં પણ પતિની પસંદગી મેળવી શકતી નથી. સીતાદેવી ચંપકલાલને બનાવવાનો એક પણ પ્રસંગ જવા દેતી નથી. શ્રીમંતાણના ગર્વમાં સીતાદેવી ચંપકલાલને ચીડવે છે. અસંતુષ્ટ ચંપકલાલ

બીમીનો તિરસ્કાર કરે છે અને તેને ધરમયાં કાઢી મૂકે છે. વસંતકુમારી ચાલી જઈ ચંપકલાલના જીવજનન મિત્ર નવનીતલાલને બંગલે જઈ શાંતાકુમારીની મદદથી તેની સહાય લઈ ચંપકલાલને બચાવી લેવા તદખીર રહે છે. સીતાદેવી પોતાના ધનાઢ્ય સ્વામીની મદદથી ચંપકલાલને બેઆખર બનાવી દેવાના પ્રયાસમાં સફળ થવાની આશા રાખે છે ત્યાં વસંતકુમારી મરદના પોષાકમાં છૂપી પોલીસ તરીકે જાહેર થઈ નવનીતલાલ તથા શાંતાકુમારીની મદદથી ઉલટી સીતાદેવીને જ સપડાવે છે અને યુક્તિથી તેને જ હાલકી પાડી પતિને તલન નિર્દોષ જાહેર કરાવી સીતાદેવીને ઠેકાણે આણે છે અને ત્યારથી બન્ને કુટુંબો વચ્ચેનો અણબનાવ જતો રહે છે અને સીતાદેવી વસંતકુમારીને વખાણે છે તથા તેની માફી માગે છે.

વેરમાં પલટાઈ જતો પ્રેમ ફેટલી અધોગતિએ લઈ જાય છે તે સીતાદેવીના પાત્ર ઉપરથી બહુ સારી રીતે સમજાય છે. ચંપકલાલ બચેલો છતાં વેર વાળવાના ઉદ્દેશથી બહારથી રોકે અને માન બતાવી અંદરથી દ્વેષભાવ ધારે છે અને આખરે જો આ તરફ પોતે નિષ્ફુર થઈ તેને ધરબહાર કાઢી મૂકે છે તે જ અનધક આ તેને અણીને વખતે બચાવે છે એટલું જ નહિ પરંતુ સીતાદેવીનું તરકટ ઉઘાડું પાડે છે. યુવક-યુવતીઓએ આ નવલકથા વાંચી દ્રવ્યોથી દૂર રહેવા પ્રયત્ન કરવો જોઈએ.

૬. તારા અને અહો:—કર્તા; મગનભાઈ પટેલ, પ્રકાશક: શ્રી દક્ષિણામૂર્તિ પ્રકાશન મંદિર, ભાવનગર, ૧૯૩૭; કાઉન ૧૬ પેજ, પૃષ્ઠ ૧૧૧; સચિત્ર કાચું પૂઠું, મૂલ્ય પાંચ આના.

બાલસાહિત્ય વાટિકાનું આ ૧૭ મું પુસ્તક છે. એમાં શ્રીયુત મગનભાઈ પટેલે બાળકોને આનંદ સાથે જ્ઞાન મળે એ ઉદ્દેશથી તારા અને અહો સંબંધી માહિતી વાર્તાના રૂપમાં આપી છે. દરેક તારાનું નામ તથા તેનો ઇતિહાસ, આકાર ઉપરથી તેમ જ રચણ ઉપરથી અહો ઓળખવાની યુક્તિ, શુકલ અને કૃષ્ણપક્ષમાં ચંદ્રના તેજની વૃદ્ધિ અને ક્ષીણતા, કયો તારો કઈ વખતે કયાં દેખી શકાય વગેરે માહિતી આ નાનકડા પુસ્તકમાં સારી આપી છે. બાળકોને તેમ જ મોટાંને પણ આમાંથી ઘણું જાણવાનું મળશે. આ પુસ્તકની મદદથી તારાઓ ઓળખતાં શીખી શકાય. પ્રાથમિક શાળાઓ, બાલ પુસ્તકાલયો વગેરેએ ખાસ ખરીદવા લાયક છે. સૂર્ય, ચંદ્ર, પૃથ્વી વગેરે સંબંધી માહિતી પણ બહુ સારી અને સરળ રીતે આપી છે. છપાઈ, કાગળ વગેરે ઉત્તમ છે.

૭. સોમાભાઈનાં કાવ્યો—કર્તા: સોમાભાઈ ભાવસાર; પ્રકાશક, રચણ, કંઠ પૂઠું મૂલ્ય ઉપર પ્રમાણે, પૃષ્ઠ. ૧૦૨. ૧૯૩૮;

બાલસાહિત્ય વાટિકાનું આ ૩૧ મું પુસ્તક છે. એમાં ભાઈ સોમાભાઈએ ૨૧ બાલગીતો જીવનમાં જોવામાં આવતા વિષયો પર સરળ પદ્ધતિએ લખ્યાં છે. વિષયો બાળકોને પસંદ પડે એવા અને ગમ્મત સાથે જ્ઞાન આપે એવા ભાવવાળી છે. એક એક બીજા, જસોદા, દિવાળી, ભમરડો, આસોપાલ્લવ, બાળપણ, અધિગાનું કથન પ્રેરક અને બોધક છે. પ્રાથમિક શાળાઓ, બાલમંદિરો તેમ જ બાલપુસ્તકાલયો

જરૂર ખરીદે. એકંદર પાંચ જાતનાં ગીતો આમાં છે. ૨૧ બાલમંદિરનાં ગીતો, ૯ કુદરતનાં ગીતો, ૧૫ હાલરાં, ૭ બાલસંવેદન ગીતો અને ૭ નવાં ગીતો છે. છેલ્લામાં આજનું ગીત રેડીઓ, ઘાંચીની ઘાણી, સિપાહ, હથોડી, દાતરડું અને સોપની કથા છે. નવાં ગીતો ખાસ ઉપદેશાત્મક અને શિક્ષણવિષયક છે. આ કાવ્યો દરોજના ઉપયોગની વસ્તુઓ સંબંધી સારો ખ્યાલ બાળકને આપે છે.

૮. વનિતાઓના સુખી સંસાર—સંપાદક તથા પ્રકાશક શાહ અમથાલાલ જ. કેથેડ્રલ સ્ટ્રીટ, અનંતવાડી નાગર વણિકનિવાસ ત્રીજે માળે રૂમ નં. ૫૩, મુંબાઈ નં. ૨, ૧૯૩૮; કાઉન ૧૬ પેજ, બોર્ડનું સચિત્ર પૂઠું, પૃષ્ઠ ૮+૧૪૩; મૂલ્ય ૪ આના. આ વાર્તાસંગ્રહમાં કુલ ૮ સ્ત્રી વાર્તાઓ પત્ની, માતા, ભગિની તરીકેની મહત્તા દર્શાવે છે. ગમે તેવા સંજોગોમાં પોતાનું ગાકું કુશળતાપૂર્વક નિભાવી જવું એ સ્ત્રીઓ માટે ધણું ગૌરવજન્યું ગણાય. પૈસાદાર મટી ગરીબ થઈ જતાં પણ નિષ્કુલતાથી જે છે તેમાં સતોષ માની તેમાં જ પોતાનું ઉત્તમ રીતે નિભાવી દેતાં આવડવું એ ખરેખર પ્રશંસનીય છે. આ વાર્તાઓ સ્ત્રીઓને માટે ખાસ માર્ગદર્શક, પ્રેરણાત્મક અને ઉપદેશક છે. ગામડાંમાં આવાં પુસ્તકો જેમ વધારે વંચાય તેમ સારું. પુસ્તકાલયો, કન્યાશાળાઓએ ખરીદી એનો ખૂબ પ્રચાર કરવો જોઈએ.

૯. વીર-ચન્દન—લેખક: વીરભક્ત; પ્રકાશક: દીપચંદ બાહીઆ, મંત્રી, શ્રી. વિજયધર્મસૂરી જૈનમંથમાળા, હોટા સરાઈ, ઉજ્જૈન (માલવા) ૧૯૩૮. ૨૪ પેજ ૬૬, પૃષ્ઠ ૯૨, કાચું પૂઠું, મૂલ્ય ૨ આના.

ઉપરોક્ત ગ્રંથમાળાનું આ ૪૨ મું પુસ્તક છે. એમાં ૩૧ કાવ્યો ઢિંદી ભાષામાં આપેલાં છે. ભૂમિકામાં મહારાજશ્રી વિદ્યાવિજયજીએ જણાવ્યા પ્રમાણે કેટલાંકમાં પ્રશ્નપ્રાર્થના છે, કેટલાંકમાં પ્રભુની ખોળા છે, કેટલાંક દેશની પરિસ્થિતિ સંબંધી અને કેટલાંકમાં મહાવીર સ્વામીના ત્યાગની આખેદ્ય રૂપરેખા છે. જૈનો તેમ જ જૈનેતરને પણ આ પસંદ પડશે. કાવ્યો ભાવવાદી, હૃદયરપર્ષી અને ઉપદેશાત્મક તથા ભક્તિયુક્ત છે જૈન ધર્મના અનુપાસીનાળાં ગામોનાં પુસ્તકાલયો જરૂર ખરીદે. છપાઈ, કાગળ, ખર્ચાં વગેરે મુંદર છે.

૧૦. ઋણ્યુચ્ચિત અને રચનાકાર્ય—મૂળલેખક: શ્રી. નટવરલાલ માણેકલાલ સુરતી; ભાષાંતરકર્તા અને પ્રકાશક: દામોદર લક્ષ્મીચંદર ત્રિવેદી, ૧૦૨ જ્ઞાનનિવાસ, સેનિટેરિયમ પાસે, કૃષ્ણનગર, ભાવનગર; ૧૯૩૭. કાઉન ૧૬ પેજ, પૃષ્ઠ ૧૭+૬૩ પાકું પૂઠું, સચિત્ર, મૂલ્ય છાપ્યું નથી.

ભાવનગર રાજ્યના વસુલાતી અધિકારી તરીકે એડ્યુકેશન ઋણ્યુચ્ચિત સંબંધી બધું કાર્ય બાદ નટવરલાલ સુરતીએ કરેલું અને એ હકીકત તેમણે દિલ્લીથી પ્રસિદ્ધ થતા 'Roys' Weekly-રોયઝ વીકલિ'ના માર્ચ ૧૯૩૭ ના ચાર અંકોમાં અંગ્રેજીમાં પ્રસિદ્ધ કરી હતી, પરંતુ જિરાસુઓની માગણી થતાં તેમણે 'એમીકલ્ચરલ ડેટ રિડેમ્શન એન્ડ આર્ટ્સ' એ ચોર્ષક નીચે અંગ્રેજી પુસ્તક પ્રસિદ્ધ કર્યું હતું. તેનું આ ભાષાંતર તેમ ઠી અનુમતીથી તેમના મુખ્ય દારકુન બાદ દામોદર સુજરાતીમાં પ્રસિદ્ધ કર્યું છે,

ભાવનગર રાજ્યના ખેડૂતો દેવામાં પામમાલ થતા જતા હતા, તેમને પૂરું ખાવાનું પશુ નહોતું અને રાજ્યમાં તેમની સ્થિતિ ધણો શોચનીય થઈ પડી હતી. રાજ્યના ખેડૂતોની એકંદર સ્થિતિ તેમ જ શાહુકારોના પંજમાં તેઓ ફેટલા ફસેલા છે વગેરે બાજતોની તપાસ કરી, શાહુકારોને બોલાવી રાજ્યે છૂટછાટ મુકાવી તેમ જ રાજ્ય ખજાનામાંથી મદદ આપી ખેડૂતોનું કરજ પતાવી દોધું અને આગળ તેઓ પાછા શાહુકારોના હાથમાં સપડાય નહિ તે માટે કાયદા દ્વારા નિયમન કરી, કાયદાકારક બેતી કેવી રીતે કરી ચકાવ તથા તે માટે ખેડૂતોએ શું શું કરવું જોઈએ તે સંબંધી તમામ માહિતી પ્રસિદ્ધ કરી હતી. એ બધું આ પુસ્તકમાં સંપૂર્ણ વિગત સહિત આપેલું છે. ખેડૂતોને તેમ જ આર્થિક પરિસ્થિતિના અભ્યાસક્રમે આ પુસ્તકમાંથી ઘણું જાણવાનું મળશે. જમીન સુધારવા માટે તેમ જ જમીનમાંથી જોઈતો પાક વધારે પ્રમાણમાં મેળવવા માટે શું કરવું જોઈએ તે બધું આમાંથી બહુ સારી રીતે સમજશે. કાગળ છપાઈ વગેરે ઠીક છે. બાંધણી ટકાઉ નથી. ખીજી આવૃત્તિ છપાવતાં પ્રકાશક બાંધ આ ઉણપ પૂરી કરી લેશે.

૧૧ અનુરાધા—અનુવાદકા કવિ, દયાશંકર ભ., અને જોશી, માણેકલાલ; પ્રકાશક: નવચેતન સાહિત્ય મંદિર, ૨૪૫૬, બ્ર, અમદાવાદ. કાઉન ૧૬ પેજ, ૧૯૭૮; કાનું પૂઠું; પૃષ્ઠ ૧૩ + ૨૮૭; મૂલ્ય રૂ. ૧-૪-૦ પાકું પૂઠું ૨-૦-૦.

ચરફબાણના આ નવલિકાસંગ્રહમાં એકંદર પાંચ વાર્તાઓ છે. અનુરાધા, સતી, પરેશ, નિષ્કૃતિ અને બિંદુર છેલ્લે. જીવનની લીલી સૂપી તેમ જ જંગાળી ગૃહસંસારનું આમાં બહુ સારું દિગ્દર્શન ચરફબાણએ કરાવ્યું છે. ધુંવાણુંવા થઈ ધરનો કબજો છોડવના આવનાર જમીનદારનો પુત્ર વિજય, અનુરાધાના કુમાર પ્રત્યેના રનેદ તથા તેના અપત્યરનેદથી તેમ જ પોતાના માટેની કાળજીથી આકર્ષાઈ કશું જ કંઈ વિના પાછો જાય છે અને જીલ્લો તેને ઓશિંગજ થાય છે. અને મોટાબાઈ પોતાની સાળી અનિતાના વિવાહ વિજય જોડે ન થતાં અન્ય જોડે થવાથી લગ્નમાં ન જતાં પ્રજાને પણ જવા દેતા નથી તેથી વિજય આમંત્રણ વિના બાબી જોડે જવા તૈયાર થાય છે. કારણ કે પોતાને તો અનુરાધાનું જ આકર્ષણ છે. ઈર્ષાળુ પત્નીથી મોટા મોટા માણસોની પણ દયા કેવી વિપરીત હોય છે તે સતીમાંથી દ્રશ્ય થાય છે. દરોહ બાણ લાવણને મળે છે ને તેને ઘેર બોલાવે છે, તેથી નિર્મળાને મિત્રજ ખસી જાય છે અને આખરે એક ચિટ્ટી આવતાં તે વાંચી અશીષ ખાય છે. વહેમ અજાન વરણ છે. વહેમનું ઔષધ જ નથી. એક વખતનો સુખી ગુરુચરણ નાના બાઈ દરિયરણના કપટથી અને તેની બીની ઉરફેરણીથી ધરખાર વમરનો થઈ જાય છે. બાઈના છોકરા પરેશને તો તેમણે પોતાના છોકરા જેવો ઉછેરો દતો. તેને પણ ગુરુચરણને મળવા દેતા નથી. નિષ્કૃતિના પણ જોશના જ દારરતાનથી સુખી પરમાં ઠંકાસ થાય છે. મોટા બાઈનો પિત્રાઈ બાઈ રમેશ તરફનો રનેદ નહિ સાંખી ચકવાથી અને તેની પત્ની શેલજની કડક ચિરત નહિ સહેવાવાથી આખરે તેને ધરમાંથી દલાવી મૂકે છે. અને ધરનું બધું દરીય અને તેની વદ્ધ નવનનાશ આટોપે છે. પરંતુ કોર્ટમાં જતાં ત્યાં છોકરાની તથા શેલજની દુર્બળ સ્થિતિ નિદાળી પોતાની જગીર તથા ધર તેમને

નામે લખી આપે છે. અને એ રીતે પોતાનો તેની તરફનો નિઃવાર્ય રોહ સાબીત કરે છે. અહીં ઉદારતાની અવધિ આવે છે. હરીશ તે સન્નગ્ધ થઇ જાય છે. ખિંદુર છેલ્લેમાં પૈસાદાર માઆપની દિકરી સાસરે આવી જોડના ડોકરાની ઉછેર તથા તેના સંબંધી તમામ ખર્ચ, 'કેળવણી વગેરેનું' કરે છે; પરંતુ એની આખતમાં 'કામથી કંઈ કહેવાતું' નથી. વાત વાતમાં વધિ પડતાં યાદવ તથા ખિંદુ જુદાં રહે છે. યાદવને પોતાના મોટા ભાઈ માધવ પ્રત્યે અનહદ પ્રેમ અને માન છે. તે ખિંદુના આવા ગર્વભરેલા વર્તનથી નાખુશ છે, છતાં કંઈ બોલતો નથી. ખિંદુનાં માઆપ આવતાં તેની જોડે પોતાને ઘેર જાય છે. નણંદ અને તેના ડોકરાને લીધે અજપૂર્ણ પશુ ખિંદુથી અસંતુષ્ટ થાય છે અને નરેન્દ્રની સોખતમાં અમૂલ બગડી જાય છે એ જોઈ આપઘાત કરવા પ્રેરાય છે. પરંતુ માધવની તેના પ્રત્યેની મમતાથી તેમ જ વૈદ્યની સારવારથી ખિંદુ બચી જાય છે અને આખરે માધવ તેને પોતાને ઘેર તેડી લાવે છે.

વાર્તાઓ ખરેખર વાંચવા લાયક અને બોધક છે. મનુષ્યો પરસ્પરના દ્વેષ અને ઈર્ષ્યા તથા અસંતોષને છૂતતાં શીખે તે સંસારમાં સ્વર્ગ ઉતારી શકે, એ આ વાર્તાઓથી બહુ સારું સમજાય છે.

૧૨. રાસકૈામુદ્રી:—કર્તા તથા પ્રકાશક: મૂળજીભાઈ પીતામ્બરદાસ શાહ, ૧૬ પેજ કદ, ૧૯૩૮; બોર્ડનું કાચું પૂઠું, પૃષ્ઠ ૧૦૦, મૂલ્ય રૂ. ૧.

ભાઈ મૂળજીભાઈએ આ પહેલાં બીજાં ચાર પાંચ આવા જ પુસ્તકો પ્રસિદ્ધ કર્યાં છે. એઓ રાસના ખાસ રસિયા છે. પુસ્તકની શરૂઆતમાં 'શુજરાતજોના રાસ-ગરબા' નામે એમણે લખેલો લેખ ખાસ વાંચવા લાયક છે. એમાં રાસ-ગરબા સાહિત્યનું સારું દિગ્દર્શન એમણે કરાવ્યું છે. નવરાત્રના સમયમાં પ્રસિદ્ધ થએલું આ પુસ્તક શુજરાતજોને ગરબાઓ ખાતે ખાસ ઉપયોગી થઇ પડશે. વિવિધ વિષયો ઉપરાંત રાસની ભાવના ઉત્તમ છે.

ના. ચં. દીવાનજી

૧૩. મહાન મુસાફરો:—લેખક: મૂળચંકર મો. બટ્ટ; પ્રકાશક: ભારતી સાહિત્ય સંઘ, પાનકોર નાકા, અમદાવાદ; ૧૯૩૮; ૧૬ પેજ પૃષ્ઠ ૨૬૭; કાચું સચિત્ર પૂઠું; કિં. પાકા પૃષ્ઠની રૂ. ૧-૦-૦.

અંજલિ મંથમાળાના ૪ થા વર્ષના આ બીજા પુસ્તકમાં એશિયા, યુરોપ ને આફ્રિકાના જુદા જુદા દેશોના સાહસિક મુસાફરો જેવા કે અગસ્ત્ય ઋષિ, રથેન ચાંગ, માર્કો પોલો, કોલંબસ, મંજો પાકે, ઇબ્ન બતૂતા, ફ્રાન્સિસ ડ્રેક, લિવિંગસ્ટન વગેરેએ શોધબોજો અને જ્ઞાનની પ્રાપ્તિ માટે કરેલા પ્રવાસોનાં રસમય વર્ણન છે. તે વાંચતાં જગતના વિવિધ દેશો ને લોકોના તત્કાલિન આચાર-વિચાર, સંસ્કૃતિ ને સ્થિતિનો સારો પરિચય મળવા ઉપરાંત એ મુસાફરોના જીવન ને કાર્યની થોડીથી માહિતી પણ મળે છે. વિદ્યાર્થીઓએ પુસ્તક ખાસ વાંચવા જેવું. શિષ્ટ વાચનની પરીક્ષા માટે પણ પસંદ કરી શકાય તેવું છે.

૧૪. આપણાં પક્ષીઓ:—લેખક: નરેન્દ્ર બેઝા; પ્રકાશક: શ્રી દક્ષિણા

મૂર્તિ પ્રકાશન મંદિર, ભાવનગર; પહેલી વાર, સ. ૧૯૯૪; કાઢિન ૧૬ પેજ પૃષ્ઠ ૯૬; કાચું સચિત્ર પૂઠું; કિં. ૦-૫-૦.

આ પુસ્તક શ્રી. દ. મ. આલસાહિત્ય વાટિકાનું ૩૫ મું પુષ્પ હોષ એમાં લેખકે દેશ-પરદેશનાં કુલ ૨૨ પક્ષીઓનો સુંદર પરિચય કરાવ્યો છે. મોટા બીજામાં છપાયેલું ને વાર્તાશૈલીમાં લખાયેલું આ પુસ્તક આળોકો હૈથથી વાંચશે ને જુદાં જુદાં પક્ષીઓની રહેણી-કરણી ને આદતોની જરૂરી માહિતી મેળવશે. બધાં પક્ષીઓને તો મોટાંમાં પણ પૂરાં નથી આળખી શકતાં. એટલે મોટાં માણસેને પણ આ પુસ્તક માર્ગદર્શક થઈ પડશે. દરેક પક્ષીનું ચિત્ર અપાયું હોત તો ઠીક થાત. પુસ્તકાલયોએ અપનાવવા જેવું છે.

૧૫. સુંદર આલવાતો (પ્રથમ ખંડ) :—સંપાદક: જમુભાઈ દાણી અને સોમાભાઈ પટેલ; પ્રકાશક: સુંદર સાહિત્ય પ્રકાશન મંદિર, છુલ્હસ રોડ-મુંબઈ નં. ૭; પ્રથમ વાર, ૧૯૩૮; ૧૬ પેજ પૃષ્ઠ ૧૩૫; કાચું સચિત્ર પૂઠું.

પ્રાથમિક વર્ગોના ઇતર વાચનમાં સહાયક અને એવા ઉદ્દેશથી આ આલવાતોના સંચય પ્રકાશિત થયો છે. એમાં શ્રી. ગિજુભાઈ, વીમાવાળા, ર. ના. શાહ, ચં. મ. ભટ્ટ, સુંદરમ્, મેઘાણી, રમણલાલ સોની, તારાબેન, મેઘીબેન વગેરે ગુજરાતનાં જુદાં જુદાં ૨૫ જાણીતાં બાલસાહિત્યસર્જકોની ઓછી વાત સંગ્રહમાં આવી છે. બાળકોને એના વાચનમાં જરૂર રસ પડશે અને ગમ્મન સાથે બોધ પણ મળશે. વાર્તાઓ બધી જ નિર્દોષ હોઈ આળોકોના હાથમાં વિનાસકોચે મૂકી શકાય તેવી છે.

૧૬ કુદરતકથાઓ : ભાગ પહેલો—લેખક, સોમાભાઈ પટેલ; પ્રકાશક: શ્રી. દક્ષિણામૂર્તિ પ્રકાશન મંદિર, ભાવનગર; પહેલી વાર, ૧૯૩૮; ૧૬ પેજ પૃ. ૯૪; કાચું સચિત્ર પૂઠું; કિં. ૦-૫-૦.

શ્રી. દ. મ. આલસાહિત્ય વાટિકાના આ ૩૪ મા પુસ્તકમાં લેખકે પ્રાથમિક દશાના લેખોએ કુદરતમાં બનતા બનાવોનાં જે કારણો કહી કાઢેલાં તેને લગતી વાતો સંઘરી છે. જેમકે, મેઘધનુષ, ચાંદની, ઝડલુ, આકાશગંગા, પોપટની બોલી, હીરા, મોતી, ખારો માગર, સાંપની કાંચળી, લક્ષ્મીબેન વગેરે કુલ ૧૭ બનાવોની વાતો છે. વાંચતાં શીખેલાં બીજા ત્રીજા ધોરણનાં બાળકો વાંચીને સમજી શકે એવી એની છપાઈ ને લખાવટ છે. પણ શિક્ષકો તેમ જ માતાપોએ બાળકને આ ચોપડી વાંચવા આપતી વખતે અગર તેના વાચન દરમિયાન બાળકના મનમાં ઠપાવવું જોઈએ કે આ બધી વાતોની હકીકત કંઈ ખરી નથી: એ તો ' ચક્રા ચકલી 'ની વાત જેવી કલ્પિત છે અસલના વખતમાં લોકો આમ ધારતા હતા. આટલી સમજૂત સાથે પુરતકે બાળકના હાથમાં સુખેથી મૂકી શકાય.

૧૭. આપણું ભજનીએ—લેખક: વૈકુંઠ ગો. દાકોર; પ્રકાશક: બાઈલાલ ડી. પટેલ, ' આપણું બાલ કાર્ય મંદિર ' ભરૂચ; ૧૯૩૮; ૧૬ પેજ પૃષ્ઠ ૩૨, કાચું પૂઠું; કિં. ૦-૩-૦.

આ નાનકડી પુસ્તિકા, ' આપણી બાળ ગ્રંથમાળા ' ના ૨ જ ર્વર્ણનું ૨ જું પુષ્પ હોષ તેમાં ' એ તો ચોરી કરી કહેવાય ' અને ' સંપ ' એ નામના બે

બાલસંવાદો આપવામાં આવેલા છે. પહેલામાં પાત્રો તરીકે એકલા છોકરાઓ જ છે, ત્યારે બીજામાં એકલી છોકરીઓ જ છે. એટલે છોકરાઓ તેમ જ છોકરીઓ બન્નેને કામ લાગે તેવા એકેક બોધક સંવાદ આ પ્રકાશન પૂરો પાડે છે. બાળકો એ વચ્ચે તેમ જ પ્રસંગોપાત બજવાને આનંદ મેળવે, એટલા ખાતર શાળાઓ તેમ જ પુસ્તકાલયોએ ખરીદવા જેવું.

૧૮. પંક્તિવાન પોથી:—લેખિકા: વિમળાબેન મગનલાલ પંડ્યા; પ્રકાશક: એન. એમ. ત્રિપાઠી એન્ડ કંપની, મુંબઈ નં. ૨; ચોથી આવૃત્તિ, ૧૯૩૮; ૧૬ પેજ પૃષ્ઠ: ૩૫૨; પાકું પૂઠું; કિં. ૨-૮-૦.

‘પંક્તિવાન પોથી’ અથવા પાકશાસ્ત્ર ના પુસ્તકની આ ચોથી આવૃત્તિ પ્રસિદ્ધ થાય છે એ જ એની લોકપ્રિયતા ને ઉપયોગિતાની સાબિતી પૂરી પાડે છે. અઘાણા, પાપક, જાધિયું, ચાક, ચટણી, ભજાં, ફરસાણુ, કઠોળ, પુરી, પુઝા વગેરે વિવિધ વાનીઓ, પાકો, મુરખા અને મિઠાઈઓ ઉપરાંત ફરાળની જાત જાતની વાનીઓ કેમ બનાવવી તેની રીતો જરૂરી સાધનસામગ્રીના માપ તોલ સાથે આ પુસ્તકમાં આપેલ છે. એટલે ગૃહિણીઓને તેમ વિદ્યાર્થીનીઓને તો તે બહુ જ કામનું છે. કેટલાં માણસો માટે જુદી જુદી રસોઈ કેટલા પ્રમાણમાં જોઈએ તેની વિગતો પણ આપવામાં આવેલ હોવાથી પુસ્તકની ઉપયોગિતા ખાસ વધે છે. ઇચ્છીએ છીએ કે આ પુસ્તક સાધન-સંપન્ન એકે એક કુટુંબમાં હોય. પ્રજ્ઞતામાં પગલાં માંડનારી બાળાને આપવાની ભેટ વસ્તુઓની પસંદગી વખતે આ પુસ્તકને પણ જરૂર માલ કરાય. કન્યાશાળાઓ, મહિલા પુસ્તકાલયો તથા મોટા ગામોનાં પુસ્તકાલયોમાં આનું સ્થાન હોય જ હોય.

ના. નં. ચોકસી

૨૩. બાલવાચનમાળા પુસ્તક ૧ થી ૧૦:—પુ. ૧ થી ૮ તથા ૧૦ ના લેખક સોમાભાઈ કિશાભાઈ પટેલ; નં. ૬ ના લેખક: સોમાભાઈ પટેલ અને સોમાભાઈ ભાવસાર.

પુ. ૧ શબ્દપોથી-૧ કિંમત ૦-૧-૬ પૃ. ૨૮; પુ. ૨ શબ્દપોથી-૨ કિં. ૦-૨-૦; પુ. ૩ બાલપાઠો: પૃ. ૩૨ કિં. ૦-૨-૦, પુ. ૪ સુંદર પાઠો કિં. ૦-૨-૬, પુ. ૫ રસિક પાઠો પૃ. ૩૨, કિં. ૦-૨-૦; પુ. ૬ જોડાક્ષરપોથી પૃ. ૩૨, કિં. ૦-૨-૦; પુ. ૭ નાના મોટા પાઠો. કિં. ૦-૨-૦, પુ. ૮ જોડકથા પૃ. ૩૨ કિં. ૦-૨-૦, પુ. ૯ પાંખડીઓ કિં. ૦-૨-૦, પુ. ૧૦ સાચી ખોટી વાતો કિં. ૦-૨-૬.

આરંભના વાચન માટે ઉપરનાં દશ પુસ્તકો ઠીક ઠીક મદદરૂપ થઈ પડશે. પુ. ૧-૨ માં શબ્દો આપ્યા છે. પુ. ૩ માં બાળકોને ગમે તેવા બાલપાઠો છે. પુ. ૪ માં પુસ્તક ત્રણ જેવા જ પાઠો છે. પુ. ૫ માં પુ. ૩-૪ થી આમળના પાઠો લીધા છે. પુ. ૬ માં જોડાક્ષરો લીધા છે. આ જોડાક્ષરપોથી બહુ સારી નથી થઈ એમ કહેવું ઘટે. કારણ કે જોડાક્ષરોનો જોઈએ તેવા કામ સચવાયો હોય તેમ લાગતું નથી. પુ. ૭-૮ ખૂબ મજાનાં થયાં છે. બાળકોને ગમે તેવાં છે. પુ. ૯-૧૦ આખાં સેટમાં અનોખી ખાત પાડે તેવાં છે. “પાંખડીઓ” નાં ગીત બાળકો હેસિ હેસિ ગાય તેવાં છે.

ઉપરનાં દશે પુસ્તકો ગૂંજરાતીનો અભ્યાસ કરવા ઇચ્છતાં ઔકાષને ઉપયોગી નોવડે.

૨૪. પાંદહીઓ:—ચૂંદનાર: નટુભાઈ આચાર્ય. પૃ. ૧૬. કિં. ૦-૨-૦ લાલિત્ય તરંગાર્વાલ-ભિર્મિ-૧ તરીકે આ પુસ્તકનું પ્રકાશન થયું છે. જીવાનીઆઓએ શીખવા જેવા કેટલાક શબ્દપ્રયોગો છે; સમજવા જેવા અર્થો છે. માળાનો હેતુ સમજાવ્યો હોત તો ઠીક થાત.

૨૫. ખાટાં મીઠાં ખોર:—પ્રયોજક, નટુભાઈ આચાર્ય } પૃ. ૧૬ કિં. ૦-૨-૦
સુમનબેન આચાર્ય }

સુધક છાપકામ ને આકર્ષક પ્લોકોવાળું આ નાનકડું પુસ્તક બાળકોને ગમે તેવું છે. એમાં સુંદર નેડકણાં ને સાદા પાઠો લીધા છે. પુસ્તક શરૂ બાલશિક્ષણ માળાનું ત્રીજું પુષ્પ છે.

‘ રસૂલ ’

૧૯. જ્યોતિષવિજ્ઞાન અને અષ્ટકવર્ગ—લેખક: શ્રી. ઉત્તમરામ, મયારામ હાકર બી. એ., એલએલ. બી., એડવોકેટ, વકીલ એમ્બર, ડિસ્ટ્રીક્ટ કોર્ટ, અમદાવાદ. પૃષ્ઠ ૫૨૨, કાઉન ૧૬ પેજ, કિંમત રૂ. ૪-૦-૦.

હેલા થોડાંક વર્ષોથી જ્યોતિષ શાસ્ત્રને જે પુનર્જીવન મળી રહ્યું છે, તેનું સુંદર દૃષ્ટાંત આ પુસ્તક પૂરું પાડે છે. હસ્તરેખાવિજ્ઞાન અને લઘુ પારાશરી, પછી બાવિનો ઉકેલ કરતું લેખકનું આ ત્રીજું પુસ્તક છે.

અત્યાર સુધીમાં બહાર પડેલા ગુજરાતી જ્યોતિષ ગ્રન્થો ધણુંખરું સંસ્કૃતના સીધા બાષાંતરરૂપે જ જણાયા છે. તદુપરાંત વિરોધાભાસી અનેક સિદ્ધાંતો, એકસામટા, કોઈ પથ જાતની ચર્ચા કે ખુલાસા વગર જ છપાતા આવ્યા છે, જે મોટેભાગે ધંધાદારી જ્યોતિષીઓ તરફથી જ બહાર પડ્યા છે. આ મંથના-લેખક જેવા એકાદ એ અપવાદ સિવાય કેળવાયેલા ધત્તર ગુજરાતી સમાજ જ્યોતિષશાસ્ત્રના મંથન-દોહનથી કેવળ અલિપ્ત જ રહ્યો છે. આ દષ્ટિએ જોતાં આ પુસ્તક જુદું જ તરી આવે છે. જ્યોતિષ-શાસ્ત્ર ઉપર કંઈું તેમ, અનેક વિરોધાભાસી સિદ્ધાંતોથી ભરપૂર છે. એક કાયદાબાજની ઝીણવટથી આવા એક વિજ્ઞાનની ચર્ચા કરો, તેના દુર્ગમ સિદ્ધાંતોને એક શિક્ષકની જેમ સરળતાથી સમજાવી લેખકે ગુજરાતી જ્યોતિષાભિલાષી જનતા પર ઉપકાર કર્યો છે. સંસ્કૃત શ્લોકો અને તેનાં બાષાંતર સાથે જ્યાં જ્યાં જરૂર જણાઈ ત્યાં ત્યાં ખુલાસારૂપે કે સ્પષ્ટતા ખાતર, ચર્ચાપૂર્ણ “નોંધ” લખી છે. તેથી આ પુસ્તકની ઉપયોગિતા વધે છે. નવીન અભ્યાસક્રમે તો તે શંકા વિશંકામયી જ ઉગારી લે છે.

જ્યોતિષવિજ્ઞાનના આ મંથને સ્ત્રીજાતક, કર્મજીવ્યાયામ, નક્ષત્રવિચાર, રાશિકળ, રાશિશીલાખ્યાય, ભાવાખ્યાય, અનિષ્ટાખ્યાય, દ્રઢકાણાખ્યાય, ફળ, ગોચર, નક્ષત્રગોચર, સર્વતોભદ્ર ચક્ર અને અષ્ટકવર્ગ એમ મુખ્ય વિભાગોમાં વહેંચી દીધા છે.

આમાંથી ખાસ સ્ત્રીજાતક માટે ૧૫૨, કર્મજીવ્યાયામ માટે ૨૦, અનિષ્ટાખ્યાય માટે ૨૨, ગોચર ને નક્ષત્રગોચર માટે ૫૦ અને અષ્ટકવર્ગ માટે ૮૦ પૃષ્ઠ રોક્યાં છે.

સ્ત્રીજાતકમાં સ્ત્રીવર્તન, વૈધવ્ય યોગ, પતિલક્ષણ, સંતાનવિચાર, અવશ્ય પુત્રપ્રાપ્તિ સમય, સપ્તમ બાવફળ, લગ્નસમય, વરવધૂ યાત્રાકસંયોગ, પત્નીમરણ-સમય વગેરે ધણા મહત્વના મુદ્દાઓ, જાતક પારિજાતના આધારે સ્પષ્ટતા અને માર્ગ-દર્શન યુક્ત ‘ નોંધો ’ સહિત વિસ્તારથી ચર્ચા છે.

ગોચરનો અતિ ઉપયોગી વિષય પણ આવી જ જીણવટથી લખાયો છે. આજકાલ જન્મરાશિથી ચાલુ ગ્રહોના ગોચર પરથી અકવાડિક ભવિષ્ય છાપતાં સંખ્યાબંધ સામયિકો ગુજરાતી ભાષામાં નીકળે છે, છતાં જોષ્ટી માહિતી કે ખાત્રી-ભર્યાં ભવિષ્યસૂચન તેમાં નથી હોતાં. આ પુસ્તકમાં આ વિષય ધણા વિસ્તારથી ચર્ચાયો છે. જન્મચન્દ્રની રાશિથી ચાલતા દરેક ગ્રહોનું એકસામટું ફળાદેશ માત્ર નહિ આપતાં દરેક દરેક સ્થાન (ભાવ) વાર જુદું જુદું ફળાદેશ પણ આપવામાં આવ્યું છે. આથી ગોચર વિષય ધણો ઉપયોગી થયો છે. ઉપરાંત નક્ષત્રગોચર પણ આપ્યું છે. એટલે આ પુસ્તકથી દરેક વાચક ચોતાનું દિવસેદિવસનું સ્પષ્ટ ભાવિ કાઢી શકે છે.

પુસ્તકને અંતે પુસ્તકને નામ આપનાર જ્યોતિષશાસ્ત્રનું અતિ ઉપયોગી અંગ અષ્ટકવર્ગ આપ્યું છે. અષ્ટક વર્ગ, એ આ પુસ્તકનું અનોખું તત્ત્વ છે, જે બીજા જ્યોતિષગ્રંથોમાં ભાગ્યે જ જોવામાં આવે છે. આના ઉપયોગી અંગનો શરૂઆતનો ભાગ, જેમાં અષ્ટકવર્ગનું યાત્રિક ચક્ર કેમ બનાવવું અને વાપરવું તેની ઉપયોગી માહિતી છે તે, લેખકના લઘુ પારાશરી ગ્રંથમાં પરિશિષ્ટરૂપે એકંદર પૃષ્ઠ ૧૮ માં આપવામાં આવ્યો છે, જે અત્રે આપ્યો નથી. અમારા મતે, જો તે આ પુસ્તકમાં આપ્યો હોત તો તેથી ધણી સજતા થાત.

• પુસ્તકમાં આવતા શ્લોકોના પ્રથમ પદની કક્ષાવારી અનુક્રમણિકા પુસ્તકને છેડે આપી છે, તેથી શાસ્ત્રીય પદ્ધતિથી શીખેલા જ્યોતિષીઓને તે ઉપયોગી થઈ પડશે.

આ પુસ્તકમાં ગણિત વિષય નથી. લેખકને વિનંતિ છે કે સંશોધનપૂર્વક જ્યોતિષ-ગણિત ભાગ પ્રસિદ્ધ થાય તો સાધન-નિરૂપણ, અપનાંશ વગેરે જેવા અનેક વિવાદાસ્પદ વિષયોની ગૂંચ ઉકલી જઈ ગુજરાતી જ્યોતિષાભિલાષી જનતાને ધણું સુંદર માર્ગદર્શન મળે.

જ્યોતિષશાસ્ત્ર પ્રત્યે વધતી જતી સુશિક્ષિત વર્ગની મમતા ધ્યાનમાં લેતાં દરેક પુસ્તકાલયોએ આ પુસ્તક ખરીદવા જેવું છે.

હુર્પંદરાય અં. મહેતા, બી. એ.

૨૦. રાસપાંખડી—લેખક: રા. વિવિંસુ: પ્રકાશક: ચિમનલાલ બોગીલાલ ગાંધી, વડ જિલ્લું, ધી કાંટા, વડોદરા. પૃષ્ઠ ૮૮, સાદુ પૂંકું, મૂલ્ય ૦-૮-૦ (૧૯૩૮)

જુદાં જુદાં સામયિકોમાં શ્રી. વિવિંસુએ લખેલા વિવિધ રાસોનો આ સંગ્રહ છે. એમાં વિષય તેમ જ ઢાળની વિવિધતા ઠીક પ્રમાણમાં જળવાઈ છે. આ ગીતો મુખ્યત્વે સ્વદેશપ્રેમ, પ્રકૃતિ અને કુટુંબપ્રેમને લગતાં છે. સંગ્રહમાંનાં ધણાં ગીતો આપણો સામાન્ય તેમ જ શિક્ષિત ઓવર્ગ ઝીંકી શકે તેવાં છે. કેટલેક સ્થળે સંસ્કૃત શબ્દો વપરાયા છે, તે કદાચ આપણી આંખ બહેનોને ગાવામાં મુશ્કેલીમાં મૂકી દે.

પંદર વર્ષ દરમિયાન તેમના કવિતાલેખનના પરિપાકમાંથી ગુજરાતી બહેનોને આ સંગ્રહ મળે છે. ઇચ્છીશું કે, રાસરસિક બહેનો આ રાસપાંખડીના પમરાટને ઘેર ઘેર પહોંચતો કરશે.

૨૧. આરોગ્ય ડાયરી—પૉકેટ સાઇઝ, પાકું પૂઠું, તૈયાર કરનાર અને પ્રકાશક: વૈદરાજ પં. હરિપ્રસાદ સી. ભટ્ટ; આયુર્વેદ અધ્યાપક, શ્રી રાજકીય સંસ્કૃત મહાવિદ્યાલય, વડોદરા. મૂલ્ય ૦-૮-૦

સં. ૧૯૯૫ ના આગામી વર્ષ માટે ડાયરીઓ તો અનેક પ્રકટ થશે પરંતુ તેઓમાં આ ડાયરી તદ્દન જુદી તરી આવે તેવી છે. ગીતા પ્રેસ ગોરખપુર તરફથી જે પદ્ધતિએ “ ગીતા ડાયરી ” પ્રકટ થતી રહી છે તેવી જ પદ્ધતિએ આ “ આરોગ્ય ડાયરી ” પ્રકટ કરવામાં આવી છે. શરૂ ભાગમાં આરોગ્ય માટે અતિ અગત્યની એવી આવશ્યક માહિતી આપેલી છે. આરોગ્યના નિયમો અને વ્યવહાર સૂચનાઓનો સંગ્રહ ડાયરી સાથે આપીને શ્રી. ભટ્ટ જનસમાજને એક ઉપયોગી વસ્તુ આપી છે. દરેક પૃષ્ઠને છેડે પણ એક એક આરોગ્યસૂત્ર અપાયેલું છે. છેવટના ભાગમાં ધંધારોજગારમાં ઉપયોગી માહિતી પણ આપી છે. એનું મૂલ્ય ૦-૮-૦ આટલી માહિતીના પ્રમાણમાં અદ્ય જ લેખાય.

૨૨. ખેતીવાડીની પાઠભાળા ભા. ૨ જો—કર્તા: દુલેરાય સી. અંબરીઆ, સિંબડી, કાઠિયાવાડ, ૬૬ ફાયલ આઠ પેજ પૃષ્ઠ ૫૭, સાદું પૂઠું, મૂલ્ય ૦-૧૨-૦

લેખક ખેતીવાડીના સારા જાણકાર છે. આ વિષયનો એમનો ૫૦ વર્ષનો અનુભવ છે. અત્યાર આગમ્ય એમણે ખેતીવાડીને લગતું ઠીકઠીક સાહિત્ય બહાર પાડ્યું છે. આ પુસ્તક તેમાં એક વધુ ઉમેરો કરે છે. એમ ખેતીવાડીનાં ઓળરો-દળ, કરખ, કરબડી, ગાડાં, આમડાના કેસ વગેરે વગેરે કેવાં હોય, તેથી શું કામ થાય, તેનું સરળ અને સહેલાણી સમજી શકાય તેવું વર્ણન આપ્યું છે. આજે પ્રજાના ખેતીવાડી તરફ વધતા જતા આદરને વખતે એવું જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરવાની ઇચ્છાવાળાઓને અને થોડું બોલેલા ખેડૂતોને પણ સારું ઉપયોગી નીવડશે. ખેડૂતો આવા પુસ્તકની મદદથી પોતાની ખેતીવાડી કરતા થાય તો તેમને ધણી રીતે ફાયદો થઈ શકે. ઓળરો અને બળદોને લગતાં ફેરો-ચિત્રો પણ આપ્યાં છે.

મ. પ્ર. વ્યાસ

સામયિક

એકવરદાર્થકર—પ્રકાશક જયદેવ બ્રહ્મસં, કારેલી બાગ, વડોદરા. પુ. ૧૪, અં. ૭-૮; ૧૯૩૮, મૂલ્ય રૂ. ૧-૦-૦.

સદ્ગત રાજ્યરત્ન પંડિત આત્મારામજીના અવસાનપ્રસંગે સદર માસિકના આ સંપૂર્ણ ખાસ અંકમાં પંડિત આત્મારામજીનું જીવનચિત્ર તેમ જ આપો ધર્મની દૃષ્ટિએ આજકાલના અનેક સામાજિક પ્રશ્નો અને તેના ઉત્તર આમાં આપ્યા છે. આખો અંક બોધક, ઉપદેશક અને અનેક કૂટ પ્રશ્નોનું નિરાકરણ કરવામાં ખૂબ મદદરૂપ થઈ પડે તેવો છે. એમનું જીવન પણ જાણવા જેવું અને બોધક છે. ઉત્તેજનને પાત્ર છે.

ના. ચં. દીવાનજી

નવાં સામયિકો.

“ વિદ્યાર્થી ” સાપ્તાહિક : તંત્રી : ધીરજલાલ ટોકરશી ચાહ; ધી જ્યોતિ કાર્યાલય લિ. જુમ્મા મસ્જિદ સામે, અમદાવાદ અને મુંબઈ ર. વાર્ષિક લવાજમ રૂ. ૩૭.

આ સાપ્તાહિક અમદાવાદથી શ્રી. ધીરજલાલ ટોકરશી ચાહના તંત્રીપણા હેઠળ તા. ૮-૯-૩૮ થી દર ગુરુવારે પ્રકટ થતા માંડ્યું છે. વિદ્યાર્થીઓએ શાળા-કોલેજના અભ્યાસ સિવાય બહારની દુનિયાનું પણ જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરવું આવશ્યક છે. આવું જ્ઞાન તેમને આ માસિકમાંથી મળી આવશે.

માસિકમાં વિદ્યાર્થીજીવનના પ્રશ્નો ચર્ચવા ઉપરાંત વિદ્યાર્થીઓને તેમના બાવી જીવનમાં ઉપયોગી નીવડે તેવી માહિતીઓ પણ આપવામાં આવે છે. માસિકનાં મુખ્ય અંગો વાર્તાલાપ, મંજવતા પ્રશ્નો, વિજ્ઞાનના પ્રશ્નો, શિક્ષણની દુનિયા-એ શીર્ષક હેઠળ વિદ્યાર્થીઓને ઉપયોગી એવી અનેક બાબતો આપાય છે “ વિદ્યાર્થી ”નું બાવિ ઉજ્જવળ દીસે છે.

સર્વોદય માસિક (હિંદી) સંપાદકો: કાકા સાહેબ કાલેલકર અને દાદા ધર્માધિકારી, બળજ વાડી, વર્ધા. વાર્ષિક લવાજમ રૂ. ૩૭ છે.

“ સર્વોદય ” માસિક એ ધ્યેયસદ્ગી માસિક છે એમ એના અત્યાર સુધીનાં પ્રકટ થયેલા અંકો જોતાં જણાય છે. સંચાલકોના જણાવ્યા મુજબ એ શાન્તિસેનાનું વાજિંત્ર નથી, છતાં એનું પ્રચારક તો છે જ.

માસિકમાંના લેખો ઉચ્ચકક્ષાના હોઇને વાંચી વિચારવા જેવા છે. એમાંના કેટલાક લેખો તો આપણાં કેટલાક સામાયિકોએ ભાષાંતર કરી પ્રકટ પણ કર્યા છે, એ જ આ માસિકની વિશેષ ઉપયોગિતા પૂરવાર કરવાને બસ છે. અને કાકા સાહેબનું સંપાદન તો નિર્દોષ અને વિશિષ્ટ પ્રકારનું જ હોય છે, એ કયો ગુજરાતી વાચક નથી જાણતો ? એમાંથી જરૂર જનતાને કંઈ ને કંઈ વિચારયુક્ત જ્ઞાન મળવાનું જ.

હિંદીપ્રેમી જનતા જરૂર આ માસિકને વધાવી લેશે.

સ્વીકાર

નીચેનાં પુસ્તકો મળ્યાં છે; પરિચય આવતા અંકો:—

શ્રી ગુરૂલીલામૃત, શ્રી વાસુદેવ નામસુધા, ભક્તનાં બાલગીતો, પારિજાત, ભક્તનું બાલગીતો, જ્ઞાનયોગ ભા. ૧-૨, દેસરેશની વીરકથાઓ, અગરાધી, ૮૧-૮૧-૮૧-૮૧, ગણિત-ગમત, શ્રી ભગવતીસાર.

શ્રી જૈન સત્ય પ્રકાશ પર્યુપણ પર્વ વિશેષાંક, બાલવાચન, (માસિક), કરજણ સાવજનિક પુસ્તકાલયનો ૧૯૩૭-૩૮ નો હેવાલ, શ્રી કેપ્ટન હિંદુ વસતીપત્રક, પશ્ચિમી માસિક: પુ. ૧, અંક ૧૧. વસો સદકારી બેન્કનો ૧૯૩૭-૩૮ નો હેવાલ, ધી બહા-ગીર પીટીટ ફ્રી લાયબ્રેરી એન્ડ પબ્લીક હોલ, ત્રીવીમોરાનો ૧૯૩૭-૩૮ નો હેવાલ.

•

મ. પ્ર. વ્યાસ

નવીન કાલ

ક્રમાંક	પુસ્તકનું નામ	કર્તા	પ્રકાશક અને મળવાનું સ્થળ	કિંમત	વિશેષ માહિતી
૧	આપણાં પક્ષીઓ	નરેન્દ્ર બધેકા	શ્રી દક્ષિણામૂર્તિ પ્ર. મંદિર-ભાવનગર	૦-૫-૦	દક્ષિણામૂર્તિ ખાલ સાહિત્ય વાટિકાનું પુણ્ય ૩૫
૨	કુદરતકથાઓ ભાગ ૧ બો.	સોમાભાઈ પટેલ	,, ,	૦-૫-૦	,, ૩૪
૩	આથાની પખિ	શાન્તિલાલ મો. શાહ સોલિસિટર	વર્ધમાન એન્ડ સન્સ મુંબઈ	,,	
૪	અનુરાધા	દયાશંકર ભ. કવિ માણેકલાલ ગો. ગેપી	તવચેતન સાહિત્ય મંદિર, અમદાવાદ	૨-૦-૦	મૂળલેખક શરદ-ચંદ્ર ચટ્ટોપાધ્યાય
૫	અપયાના સહેલા ઉપાયો	રમણલાલ એન્ડ નિયર	ભારતી સાહિત્ય સંઘ -અમદાવાદ.		
૬	ખાટાં મીઠાં ભોર.	નટુભાઈ આચાર્ય સુમનબેન ,,	નટુભાઈ આચાર્ય સદરદીન બિલ્ડિંગ માટુંગા, મુંબઈ	૦-૨-૦	
૭	પાંદડીઓ	નટુભાઈ આચાર્ય	,, ,	૨-૮-૦	
૮	ખાલવાચન માળાનાં ૯ પુસ્તકોનો સેટ.	સોમાભાઈ કિ. પટેલ	ગૂજર્ અંધરલ કાર્યાલય-અમદાવાદ		
૯	પક્વાનપોથી	વિમળાબેન મ. પંડ્યા	એન. એમ. ત્રિપાઠી કંપની-મુંબઈ	૦-૨-૦	
૧૦	સંવાદો.	રવ. વ્યોમેશચંદ્ર પાઠક	નવમનગૌરી પાઠક-જી, સુરત		
૧૧	મહાન મુસાફરો	મૂળચંકર મો. ભટ્ટ	ભારતી સાહિત્ય સંઘ અમદાવાદ.		

૧૨	રાસપાંખડી.	વિવિત્સુ	ચિમનલાલ બોગી- લાલ ગાંધી વડવાળું ફળિયું વડોદરા.	૦-૮-૦	
૧૩	જ્યોતિષવિજ્ઞાન અને અષ્ટક વર્ગ.	ઉત્તમરામ મયારામ ઠાકર.	લેખક પોતે ડિસ્ટ્રિક્ટ કોર્ટ એગ્રમર્સ અમદાવાદ		
૧૪	વનિતાએના સુખી સંસાર.	અમયાલાલ જ. શાહ	કેથેડ્રલ રટ્ટીટ મુંબઈ	૦-૪-૦	
૧૫	ખેતીવાડીની પાઠ- માળા (સચિત્ર) ભાગ ૨ નો.	દુલેરાય સી. અં- જરીઆ	હાટકેશ્વર નિવાસ લિંગડી, કાઠિયાવાડ	૦-૧૨-૦	
૧૬	વ્યાયામનો કખીર- વડ.	અવનરાય શુક્લ	દ્વિંમતલાલ બૂખણ- દાસ પટેલ વાડી, વડોદરા.	૦-૨-૦	
૧૭	સુંદર બાલવાતો.	સોમાભાઈ પટેલ } જમુભાઈ દાણી }	સુંદર માહિત્ય પ્ર. મંદિર, ભુજસરોડ મુંબઈ ૭	૦-૩-૦	સોલ એજન્ટ આર. આર. શેઠની કુંપની મુંબાઈ.
૧૮	યોગી કોણ ?	દિબ્યાનંદ	તવચેતન સાહિત્ય મંદિર, અમદાવાદ	૧-૪-૦	
૧૯	નોકા ફૂળી	અનુ. નગીનદાસ પારેખ	પ્રચ્યાન કાર્યાલય- અમદાવાદ		મૂળલેખક કવિવર ટાગોર
૨૦	અપરાધી	અવેરચંદ મેઘાણી	ગૂર્જર અચરણ કા. અમદાવાદ	૨-૮-૦	
૨૧	ગણિતમગ્નત.	નાગરદાસ ઈ. પટેલ	" "	૦-૨-૬	(ત્રીજી આવૃત્તિ)
૨૨	ટન-ટન-ટન-ટન	સૌ. કપિલા ઠાકોર બી. એ.	" "	૦-૨-૬	(ત્રીજી આવૃત્તિ)
૨૩	દેશદેશની વીર કથાઓ.	રમણલાલ નાના- લાલ શાહ	" "	૧-૦-૦	(બીજી આવૃત્તિ)
૨૪	પારિજાત	શ્રી. પૂજાલાલ દલવાડી.	અરવિંદ કાર્યાલય આણંદ	૨-૦-૦	
૨૫	સાનયોગ ભા. ૧-૨	શ્રી. અરવિંદ	" "	દરેક ભા.ના અનુ. અંબાલાલ ૧-૪-૦ પુરાણી.	

પુસ્તકોના પરિચયસંગ્રહ*

પુસ્તકાલય એટલે પુસ્તકોની પસંદગી, પુસ્તકોનું વર્ગીકરણ, પુસ્તકોની ખરીદી, પુસ્તકોનો પ્રચાર અને પુસ્તકોનું વાચન.

સારા પુસ્તકો જ ખરીદાય અને તેના જ પુસ્તકોનું વાચન થાય તે માટે વિદ્વાનોએ અને પુસ્તકાલય પ્રણાલિના કિતિચિત્તોએ મતત પ્રભુ કરતા રહેવાની જરૂર છે. અને સારા પુસ્તકોને ઉત્તેજન મળે તે માટે બનતી બ્યવસ્થા અને બની શકે તેો અયોગ્ય પુસ્તકો પર ચોક્કસ રાખવાની તબવીબ રાખવાની જરૂર છે.

“પુસ્તકાલય” માસિક, પુ. સ. સ. મંડળ અને વડોદરા રાજ્ય પુ. મંડળો તરફથી આ વિદ્યામાં કંપ્તક કંપ્તક પ્રચલ્ન થયા છે અને ધણી પ્રયત્નો થયા બોમ્બે, તે માટે યોજનાઓ વિચારાય છે.

આ યોજનાઓ પૈકીની આ યોજના “પુસ્તકાલય” માસિકના આ એકાદોબરના અંકથી શરૂ થાય છે. અને તેમાં ગુજરાતી ભાષાના વર્તમાનપત્રો, માસિકો અને અન્ય સામયિકોએ ચોતપોતાનાં પત્રોમાં પુસ્તકોનો જે પરિચય કરાવ્યો હોય તે પરિચયની વિચલે “પુસ્તકાલય” માસિકમાં હવેથી પ્રકટ કરવામાં આવશે, જેથી પુસ્તકો ખરીદનાર અને વાચકો જે તે પુસ્તકની હકીકત જે તે પત્રમાં વાંચી શકશે.

આ સંબંધમાં જે કંપ્ત સૂચના જે કોષ્ટને કરવા જેવા જણાય તેમણે તેવી સૂચનાઓ પુસ્તકાલયના તંત્રીને સરનામે લખી મોકલવા વિચિત્ત છે.

વડોદરા,
તા. ૬-૧૦-૩૮

મોતીલાલ ન. અમીન

ક્રમાંક	પુસ્તકનું નામ	લેખક કે અનુવાદક	પ્રકાશક	પૃષ્ઠ, પૃંકુ, મૂલ્ય	પરિચય આપનાર પત્રો
૧	અનુરાધા (દ્વંદ્વી વાર્તાઓ)	દયાચંદર ભ. કવિ ભણેકલાલ જો. બોષી	નવચેતન મા. મંદિર, અમદાવાદ.	૨૯૦, પાકુ ૨-૦-૦	અઠવાડીક “બુ”અમ સમાચાર” તા. ૪-૬-૩૮
૨	હતા (નવલકથા)	” ”	” ”	૩૨૮, રૂ. ૧।।	“પ્રભુ” ૪-૬-૩૮ “જન્મશ્રુતિ” ૨૨-૬-૩૮

* આ કોષ્ટકમાં જે પુસ્તકોનો જે ક્રમાંક આપવામાં આવ્યો છે તેનો તેજ ક્રમાંક, જે તે પુસ્તકોનો પરિચય ફરીવાર અન્ય સામયિકમાં પ્રકટ થતાં આપવામાં આવશે. —તંત્રી

ક્ર	ગ્રંથનાં (દ્વંદ્વીય) વર્ણનાં	નર્મદાચંકર દમોદર મુકલ	નવચોતન સા. મંદિર, અમદાવાદ.	૧૫૨, સાદુ ૦-૧૨-૦	"પ્રભાવ" ૪-૬-૩૮
૪	આનંદમહ (નવલકથા)	મૂળ લે. બાંકિમચંદ્ર ચોટરજી અનુવાદઃ પ્રસન્નવદન	શ્રી સાહિત્ય મંદિર, સુરત.	૧-૦-૦	"ફલજાબ" ૬-૬-૩૮
૫	ચંદ્રવંદન (નવલકથા)	મ. લે. દેવીપ્રસન્નરાય ચૌધરી અનુ. નારાયણ હેમચંદ્ર સંશોધકઃ રમણીક અ. મહેતા	જીવનલાલ અ. મહેતા પીરમથા રોડ, અમદાવાદ.	૨-૮-૦	"ફલજાબ" તા. ૬-૬-૩૮ "મુખ્ય સમાચાર" અઠવાડિક તા. ૧૧-૬-૩૮
૬	શાલજ્ઞા (નાટક)	અવેરચંદ મેઘાણી	ગૂજર મંચરત્ન કાર્યાલય.	૧-૦-૦	"ફલજાબ" ૬-૬-૩૮
૭	કલકિત (નવલકથા)	મણિલાલ બગવાનજી દેસાઈ	"		"નવસૌરાષ્ટ્ર" ૨૨-૬-૩૮ "જનમંથન" ૨૨-૬-૩૮
૮	રેતીનું ધર (દ્વંદ્વીય વાર્તાઓ)	જયચંદ્ર શેઠ	સ્થિતિક મંચમાળા કાર્યાલય, ૧૧૮ પ્રિન્સેસ રોડ, મુખ્ય	પાકું, ૧૪૩ રૂ. ૧૧	"પ્રભાવ" ૧૧-૬-૩૮
૯	દિગંત (દ્વંદ્વીય વાર્તાઓ)	મોહિનીચંદ	નવચોતન સા. મંદિર અમદાવાદ.	૨૫૪+૪૦ કચું રૂ. ૧૧	"પ્રભાવ" ૧૧-૬-૩૮
૧૦	પ્રદક્ષિણા (દ્વંદ્વીય વાર્તાઓ)	વિનોદરાય ભટ્ટ	લેખક ચોટે-રશ્મિદાસ લાલનસ, કરાચી.	૨૨૦, પાકું રૂ. ૧૧	"પ્રભાવ" ૧૧-૬-૩૮
૧૧	તત્ત્વચિંતાની સંખ્યા (ઐતિહાસિક નવલકથા)	ઉર્જમંથન કેશવરાય ઝોઝા	જીવનલાલ અ. મહેતા પીરમથા રોડ, અમદાવાદ.	૩-૮-૦	અઠવાડિક 'મુખ્ય સમાચાર' ૧૧-૬-૩૮ "યુ વક" ઓક્ટોબર ૧૯૩૮

૧૨ રેડિયમ (એકાદશી નાટક)

ગોવિંદભાઈ અમીન

...

“ફૂલછાજ”માં પવનની પાંખે ૧૬-૯-૩૮

૧૩ અબજપતિ (નવસકથા)

રમાકાન્ત રંગનાથ ગોતમ

આર. આર. શેઠની કે. મુંબઈ.

૨-૮-૦

“ફૂલછાજ” પવનની પાંખ ૧૬-૯-૩૮

૧૪ રજુસંત્રામ (નાટક)

ઈંદુલાલ યાગનિક

ધી હિંદુસ્તાન ન્યુસ પેપર્સ લિ. મુંબઈ.

૫૭૬ ૭૪
૦-૪-૦“જન્મભૂમિ” ૨૨-૯-૩૮
“ફૂલછાજ” ૧૬-૯-૩૮
“ગુજરાતી” ૨૫-૯-૩૮

૧૫ શોભારામની સરદારી (નાટક)

ઈંદુલાલ યાગનિક

” ”

૧૧૬
૦-૪-૦“ગુજરાતી” ૨૫-૯-૩૮
“ફૂલછાજ” ૧૬-૯-૩૮

૧૬ દીપિકા (દ્વેષી વાર્તાઓ)

રમણીક વી. શાહ-મુંબઈ

લેખક પોતે

૧-૪-૦

“શારદા” સપ્ટેમ્બર ૩૮
“પ્રભાત” ૨-૧૦-૩૮

૧૭ રંબા (નવસકથા)

પ્રમોદ બી. એ.

ગુણસુન્દરી કાર્યાલય, હાલકાશુભિન્ન પ્રેસ, વડોદરા.

૧-૮-૦

“શારદા” સપ્ટેમ્બર ૩૮
“સાન્નવર્તમાન” ૧૪-૯-૩૮
“નવગુજરાત” ૨૬-૯-૩૮

૧૮ વિરાટો જબ્બો (નવસકથા)

ગુણવંતરાય આચાર્ય

નવયુગ પુસ્તક ભંડાર, રાજકોટ.

૦ ૧૨-૦

“ફૂલછાજ” ૭-૧૦-૩૮
“દૈનિક” મુંબઈ સંભાચાર” ૧૭-૯-૩૮

૧૯ વહેલી ગંગા (નવસકથા)

ગુણવંતરાય આચાર્ય

આર. આર. શેઠની કે. મુંબઈ.

...

“જન્મભૂમિ” ૨૨-૯-૩૮

૨૦ નારીકથા (નવસકથા)

સ્વ. કલાપિ અને રમણીક કિ. મહેતા.

” ”

...

” ”

૨૧ જીર્ણ ચરમા (નવસકથા)

લલિતગોહન ચુ. ગાંધી

” ”

...

“જન્મભૂમિ” ૨૨-૯-૩૮

२२	यादो बज्जी (नाटक)	हरिप्रसाद व्यास	यादो बज्जी अ. यमाणा.	...	"नवमेतन" १९३८
२३	शेषप्रश्न (नवसकथा)	अ. से. शरदचंद्र यदोपाध्याय अनुवादक: मोक्षदास कर्णिक	अंत. अम. ६३२ती कु. पनी-मु. अम.	३-८-०	"मुं. स." २४-६-३८ "प्रताप" १०-१०-३८
२४	वृद्धाचार्य-महासती चंदनभागा (धार्मिक वार्तालाप)	अनुवादक: शान्तिदास शर्मा	श्री. महावीर नैन मोनो- दय सोसायटी, सन्देश	०-६-०	"दूषणा" २६-६-३८
२५	तेजपावता विजय (ऐतिहासिक)	पं. सावयंद्र भगवानदास गंधी	अ. लक्ष्मणंद्र भगवानदास गंधी,	पृष्ठ १०० ०-८-०	"
२६	वता अने गीत वातो (द्वितीय वार्तालाप)	गुलाबदास झाकर	हेरिसरोड भावनगर भूगणेश सो. भट्ट, रावपुरा, वडोदरा.	२४७, पाक १-८-०	"गुजराती" २५-६-३८ "प्रस्थान" अ. पाठ-आनखु
२७	सणिमा भाऊण (नाटक)	पुष्पेत्तम त्रिकभदास	...	६६, डाकु ०-८-०	"गुजराती" २५-६-३८
२८	अजिमेक (द्वितीय वार्तालाप)	आनंदेय	यापशी नि. छेदी, २५, पोदोड स्ट्रीट, बसकता,	पृष्ठ २१२, पाक १-८-०	"प्रभाजंघु" २५-६-३८
२९	स्वतंत्र नर्मणी (ऐतिहासिक)	छजंगराय जोआ	छवनदास अ. महेता पीरमशा रोड, अमदावाद.	पाक. पृष्ठ १-८-०	"प्रभाजंघु" ता. २५-६-३८
३०	स्वायत रक्षिया (ऐतिहासिक)	"	"	पाक. २२३ १-८-०	"
३१	वसंतकुमारी (नवसकथा)	मोछदो भास्तर	वर्धमान ज्येष्ठ सन्त, पायकुनी, मु. अम.	पृष्ठ १२२, पाक ०-१२-०	"प्रभाजंघु" २५-६-३८

૫૧	ભવ્ય જગત (આલોપયોગી)	રમણલાલ ના. યાદ.	ગુજરે પ્રચરણ કાર્યાલય, અમદાવાદ	૦-૧૦-૦	"પૂર્ણ" સપ્ટેમ્બર, '૩૮	૫૫	સચિત્ર વ્દોદરા (આલોપયોગી)	ચી. જી. પરીખ નિવૃત્ત અધ્યાપક દામરદેલ, કોઠાર	ચિત્રમય હિંદ કાર્યાલય વડતાલ	૦-૪-૬	"સયાજીવિનંદ" ૧૫-૯-૩૮	૫૯	કુદરતકથાઓ (આલોપયોગી)	સોમભાઈ પટેલ	૫૯૬ ૯૮, ૦-૫-૦	"ફૂલજાળ" ૧૬-૯-૩૮	૬૨	ભવ્ય જગત (આલોપયોગી)	ગુજરે પ્રચરણ કાર્યાલય, અમદાવાદ	૦-૩-૦	"પૂર્ણ" સપ્ટેમ્બર, '૩૮	૬૩	વિદ્યાર્થી વાચનમાળા ૧૨૧ થી ૧૩૦ (નિઘાર્યોદયયોગી)	૧૬-૯-૩૮	૬૪	સુવર્ણ પદ્મીઓ (આલોપયોગી)	દશિલામુર્તિ પ્રકાશન મંદિર, ભાવનગર	૫૯૬ ૯૬, ૦-૫-૦	"નવસૌરાષ્ટ્ર" ૨૨-૯-૩૮	૬૫	વિદ્યાર્થી વાચનમાળા ૧૩૧ થી ૧૪૦ (નિઘાર્યોદયયોગી)	૨૨-૯-૩૮	૬૬	આર્તા મીઠા ઓર (આલોપયોગી)	મંદિર, ભાવનગર	૦-૨-૦	"યુવક" ઓક્ટો. ૧૯૩૮	૬૭	સુવર્ણ પદ્મીઓ (આલોપયોગી)	મંદિર, ભાવનગર	૦-૨-૦	"યુવક" ઓક્ટો. ૧૯૩૮	૬૮	વિદ્યાર્થી વાચનમાળા ૧૪૧ થી ૧૫૦ (નિઘાર્યોદયયોગી)	૨૫-૯-૩૮	૬૯	આર્તા મીઠા ઓર (આલોપયોગી)	મંદિર, ભાવનગર	૦-૨-૦	"યુવક" ઓક્ટો. ૧૯૩૮
----	---------------------	-----------------	--------------------------------	--------	------------------------	----	---------------------------	---	-----------------------------	-------	----------------------	----	----------------------	-------------	---------------	------------------	----	---------------------	--------------------------------	-------	------------------------	----	---	---------	----	--------------------------	-----------------------------------	---------------	-----------------------	----	---	---------	----	--------------------------	---------------	-------	--------------------	----	--------------------------	---------------	-------	--------------------	----	---	---------	----	--------------------------	---------------	-------	--------------------

હસ્તકાલય

આકટોબર

૫૮	સંચિતના કાવ્યો (કાવ્યો)	‘સંચિત’ તે ઉદયશંકર જોઆ	મનહર અધર્સ-સોરઠી	...	“શારદા” સુરે. ૧૯૩૮ “જન્મભૂમિ” ૬-૧૦-૩૮
૫૯	તપોવત (વાર્તા-કાવ્ય)	ગોવિંદ હ. પટેલ	ગોરધનભાઈ કૃતિવર-ભાઈ પટેલ, અલકા-પુરી, વડોદરા	૧૧૦, કાચુ ૦-૧૨-૦	“
૬૦	વિનાશના અંશો અને માયા (કાવ્ય)	સ્વરુપચંદ્ર	આર. આર. શેઠની ડે. સુબાસ	...	“જન્મભૂમિ” ૨૨-૯-૩૮
૬૧	ચિત્રચારી (કાવ્ય)	પુરાણ	રૂપમ સાહિત્ય કોર્પો-લેશન. ૧૩૮, ઝકરિયા મસ્જિદ રટીટ સુબાસ હ	૫૫૬ ૧૧૧ ૧-૦-૦	“નવચોતન” સુરે. ૧૯૩૮ “ફૂલછાણ” ૨૩-૯-૩૮ “પ્રજ્ઞાપંથુ” ૨૫-૯-૩૮
૬૨	આમકાવ્યો અને સંવાદો (કાવ્ય-સંવાદો)	હરિશ્વરાલ હ. જોષી	રામજી હંસરાજ, નેચંગપરા ખેડૂતશાળા સમિતિ, અમરેલી	૦-૨-૦	“ફૂલછાણ” ૨૯-૯-૩૮
૬૩	પદ્યસંગ્રહ (કાવ્યો)	નગીનદાસ પુ. સંધવી	રતિલાલ મનસુખરામ સાંકડી શેરી, લાખા પટેલની પોળ અમદાવાદ	૬૭૬, પાકુ ૨-૦-૦	“પ્રજ્ઞાપંથુ” ૨-૧૦-૩૮
૬૪	રસુવંશ (કાવ્ય)	નામરદાસ અમરજી પંડ્યા	લેખક પોતે ખાડીપોળ, વઢવાણ	૨-૦-૦	“પ્રતાપ” ૧-૧૦-૩૮
૬૫	લલિત કાવ્યસંગ્રહ (કાવ્યો)	સ્વ. લલિતાશંકર લાલશંકર વ્યાસ	પ્રસન્નરાવ લલિતા-શંકર વ્યાસ-સુરત	૧-૪-૦	“નવચોતન” તી. ૩-૧૦-૩૮ “પ્રતાપ” ૧-૧૦-૩૮

૬૬	રામકૌમુદી (રામ)	શુભભાષ પી. યાદ	એમ. પી. યાદની કંપની રાવપુરા, વડોદરા	૧-૦-૦	"પ્રતાપ" ૧-૧૦-૩૮ "નવગુજરાત" ૩-૧૦-૩૮ "યુવક" ઓક્ટો. ૩૮ "પ્રતાપ" ૧-૧૦-૩૮
૬૭	અમે હોયે માત (કાવ્ય)	ક. કલમુમ મુરૈયા	ગુજરાતી સાહિત્ય- મંડળ મરમાલી કલેજ ભેજેશ્વરી, મુંબઈ	...	
૬૮	રામપરબટી (રાસ)	વિવિત્સુ	ચિમનલાલ ભોગી- લાલ ગાંધી-વડવાળું ફળિયું, સીકારા	૦-૮-૦	"નવગુજરાત" તા. ૩-૧૦-૩૮ "સપ્તાહવિજય" તા. ૬-૧૦-૩૮
૬૯	પારિખત (કાવ્યો)	પૂર્ણલાલ દલવાડી	અરવિંદ કાવ્યોલ્પ આશુદં	સાદુ ૨-૦-૦	"જન્મભૂમિ" ૬-૧૦-૩૮
૭૦	સ્વરાજના ગીતા (ગીતા)	સં. કલ્યાણજી વિ. મહેતા	બારોડાની રોડસ, વિ- કલ્યાણ પટેલ રોડ મુંબઈ ૪	૦-૪-૦	"જન્મભૂમિ" ૬-૧૦-૩૮
૭૧	નવન કાવ્યમાળા (કાવ્યો)	નવન-રાણાવાવ	લેખક પોતે	૦-૧૨-૦	"
૭૨	રામમરિતા (રામ)	દસમતી ધોરજલાલ દસાણ	લેખક, પોતે, મંધા- ડીઆલાડ સરત વડોદરા રાજ્ય પુ.	૦-૧૦-૦	"મુંબઈ સમાચાર" ૮-૧૦-૩૮ "બાલકવન" લાદરાવો-૧૯૬૪
૭૩	બાલકાલિય સર્વસંગ્રહ (પરિચયપુસ્તક)	જીવરામ ભોષી	વડોદરા રાજ્ય પુ. મંડળ-વડોદરા	સાદુ ૦-૮-૦	"જન્મભૂમિ" બા. વિ. ૧૦-૮-૩૮ "નવગુજરાત" ૨૬-૮-૩૮ "યુવક" ઓક્ટો. ૧૯૩૮

૭૩-૨	નાણક સવારી (નિબંધ)	વિતોદકાન્ત બદ	પ્ર૦ વિજયરાય વૈવ ગુર્જરમંથરના કાર્યાલય અમદાવાદ	૧-૮-૦	"દાહીઓ" ૧૫-૬-૩૮
૭૪	મનન ને મંતવો (નિબંધ)	રત્નદાસ વિકુલદાસ દલાલ	લેખક પોતે વાહી કળાઓ-સુરત	૦-૮-૦	"પૂજા" સપ્ટેમ્બર '૩૮
૭૫	નર્મદનું મંદિર (સાહિત્ય)	વિશ્વનાથ મગનલાલ બદ	ગુજરાત સાહિત્ય સભા-અમદાવાદ	૬૦૩, પાકુ ૨-૮-૦	"પ્રભબંધુ" તા. ૧૮-૬-૩૮
૭૬	સાહિત્યસમીક્ષા (સાહિત્ય-વિવેચન)	"	નૂતન પ્રકાશન મંદિર પાનકાર નાગ, અમદાવાદ	૩૫૦, પાકુ ૨-૮-૦	"પ્રભબંધુ" ૨-૧૦-૩૮
૭૭	સાહિત્યકળા (સાહિત્ય)	મોહનલાલ પાર્વતીશંકર દવે	લેખક પોતે. ખપાટીઆ ચકલા સુરત	૧-૦-૦	"જન્યભૂમિ" ૬-૧૦-૩૮
૭૮	સત્ય શ્રી કબીર દિવિજ્વલ્ય (ધાર્મિક)	ચદ્દત રતનદાસજી સેવાદાસજી	લેખક પોતે. કબીર સાહેબનું મંદિર ખાટીઆ, અમદાવાદ	૧-૦-૦	"પ્રભબંધુ" ૧૮-૬-૩૮
૭૯	યોગશાસ્ત્ર (આખ્યાત્મિક)	ગોપાળદાસ જીવાલાલ પરેલ	જેન સાહિત્ય પ્ર. સ. ૦/૦ નવજીવન પ્ર. મંદિર, અમદાવાદ	૨૮૮, પાકુ ૧-૦-૦	"પ્રભબંધુ" ૧૮-૬-૩૮
૮૦	ઉત્તર હિંદમાં જેન ધર્મ (ધાર્મિક)	ત્રિમનલાલ નેચંદ શાહ	દોમરેસ શ્રીનંદોડ દા. લિ. મુંબઈ	૫-૦-૦	"મુંબઈ સમાચાર" ઓક્ટોબર ૧૮-૬-૩૮
૮૧	શ્રીમદ્ ગોસ્વામી તુલસીદાસજી કેન રામાયણ (ધાર્મિક)	ભિક્ષુ-અખાંડાનંદ	સરસ્વ સાહિત્ય વર્ષક કાર્યાલય, અમદાવાદ	૫-૪-૦	"મુંબઈ સમાચાર" ઓક્ટોબર ૨૪-૬-૩૮

૮૨	ગવરી કીર્તનભાજા (ધાર્મિક)	કુંભરપુત્રિવાસી મં. રમ. ગવરીઆણ સંશોધક : મરત	કમળાશંકર ગોપાલ- યાકર ભગ્યેય અલિસલિજ, દિલ્હી, ૨૨૬૨, અમદાવાદ	૨૮૦, પાક ૨૦-૦	"ગુજરાતી" ૨૫-૯-૩૮
૮૩	ન્યોતિય વિદ્યાન અને અષ્ટકવર્ગ (ન્યોતિય)	ઉત્તમરામ મયારામ હાકર	લેખક પોતે ડૉ. ડિસ્ક્રીકટ કોટ ગ્રેન્જર્સ, અમદાવાદ	પાક ૪-૦-૦	"ગુજરાતી પંચ" ૪-૬-૩૮
૮૪	પકવાનયોથી અથવા પાકથાઓ (પાકથાઓ)	વિમળાબહેન પડયા	એન. એમ. ત્રિપાઠી- ની કું. પ્રિન્સેસ રશીડ મુ'અલ	૨-૮-૦	અર્ધવાડિક "મુ'અલ" સમાચાર ૧૧-૯-૩૮ "સમાજવિજય" તા. ૧૫-૯-૩૮
૮૫	શકુનસિદ્ધાંતદર્પણ (કિંદી) (ન્યોતિય)	પં. સુમેરચંદ્ર ન્યાયતીર્થ	મૂળચંદ્ર કીમતદાસ કાપડીઆ-સુરત	૦-૫-૦	"દાંડીઓ" તા. ૧૫-૯-૩૮
૮૬	ન્યાપાનની રમણી (ઓઝોપયોગી)	કપિલા મહેતા	'ન્યોતિ' પ્રચલિત, અમદાવાદ	૦-૮-૦	"પ્રતાપ" ૧-૧૦-૩૮ "દાંડીઓ" ૧૫-૯-૩૮ "સમાજવિજય" તા. ૧૫-૯
૮૭	મોયાગ્રીન્સ (બિતીવાડી)	એફ. એસ. કાળે બી. એ. પુસ્તકવેં આફિસર-વડોદરા	મગનલાલ પી. સીડ- સમેન. એન્ડ સન્સ, ખડેરાવ માહેડે, વડોદરા	...	"પ્રભાત" ૨૫-૯-૩૮ "સમાજવિજય" ૧૫-૯-૩૮ "નવગુજરાત" ૩-૧૦-૩૮
૮૮	ખરી ફળવણી (ફળવણી)	મહાત્મા ગાંધીજી	નવજીવન પ્ર. મંદિર અમદાવાદ	૪૫૮, પાક ૦-૧૨-૦	"પ્રભાત" ૧૮-૯-૩૮

૯૫	સોવિયટ સમાજ (સમાજવાદ)	નીર દેસાઈ	નવીદુનિયા કાર્યાલય, અમદાવાદ	૨૧૧+૫૪ કાચી ૨-૦-૦	"પ્રેક્ષણ" ૧૮-૯-૩૮
૯૦	સરદી.અને સજેખમ (આરોગ્ય)	રમણલાલ એન્જીનિયર	ભારતી સાહિત્ય સંઘ અમદાવાદ	૫. ૫૬, સાફ ૦-૬-૦	"પ્રેક્ષણ" ૧૮-૯-૩૮
૯૧	અનુબ્રૂત યોગ (પ્રથમ ભાગ) (વેલક)	પં. શ્યામસુંદરાચાર્ય વૈશ્ય	ધી શ્યામસુંદર રસા- યન શાળા, ગાયધાટ અનારસ	૮૮, કાચી ૦-૧૦-૦	"પ્રેક્ષણ" ૧૮-૯-૩૮
૯૨	દેશદેશના લોભા (ભૌગોલિક)	વિઠ્ઠલરાય દત્તાત્રય ધાટે	સોલએજન્ટ વૈરા એન્ડ કં. ૮, રોહિડ બિલ્ડિંગ સુખપ્ર	૧-૪-૦	"ફૂલજાળ" ૨૨-૯-૩૮
૯૩	નદામરક કુન્નર ઉષોગા (ઔષ્ઠોગિક)	મૂળજી કાનજી ચાવડા	લક્ષ્મી પુસ્તકાલય સીનુગરા કમ્પ્લ લેખક પોતે	૨-૦-૦	"નિવગુજરાત" ૨૬-૯-૩૮
૯૪	ગુફવિધાન (શિક્ષણ)	વીરેન્દ્રાચાર્ય ચંદ્રચંદર મહેતા બી. એ. બી. ઇ. ચહેર સુધારણા એન્જીનિયર ભાવનગર	"પ્રસ્થાન" અખાડ-શાવણ
૯૫	આપણા દેશનો ઇતિહાસ (સિસલમાન યુગ) (ઐતિહાસિક)	નહાનુભાઈ ક. દેસાઈ મગનલાલ નાયક	લૉગએન્ડ કોન એન્ડ કં. સુખપ્ર	૧-૬-૦	" સુખપ્ર સમાચાર " ૧ તા. ૧-૧૦-૩૮
૯૬	પશ્ચિમના દેશોની રૂઝવણી (રૂઝવણી)	ગબનન શ્રીપત ખેર ગોપાળ ગબનન વિકાસ	દક્ષિણમૂર્તિ પ્ર. મંદિર ભાવનગર	૨-૮-૦	"પ્રતાપ" ૧-૧૦-૩૮
૯૭	શ્રીમંત મહારાજ સમાજના વાચક- વાડ એઓશીનાં વ્યાખ્યાનો-આપણો	શ્રીમંત મહારાજ સાહેબ	ધોરજલાલ ટોકરશી શાહ - ન્યોર્મલિ કાર્યા- લય લિ. અમદાવાદ	૦-૧૨-૦	"નિવગુજરાત" ૩-૧૦-૩૮

૮૨	ગવરી છીતનમણા (ધાર્મિક)	ડુંગરપુરાનિકામી ગં. સત. ગવરીઆઇ સંશોધક : મરત	કમળાચંદ્ર ગોપાલ- ચંદ્ર ભયેય જોલિસચિજ, સ્થિ- સરકાર, અમદાવાદ	૨૮૦, પાકુ ૨-૦-૦	"ગુજરાતી" ૨૫-૬-૩૮
૮૩	ન્યોતિય વિદ્યાન અને આબરુવર્ગ (ન્યોતિય)	ઉત્તમરામ મથાલમ ઠાકર	લેખક પોતે ડૉ. વિરકીશ્વર ઠાકર ગોમ્પર્સ, અમદાવાદ	પાકુ ૪-૦-૦	"ગુજરાતી પંચ" ૪-૬-૩૮
૮૪	પકવાનપોથી અથવા પાકશાસ્ત્ર (પાકશાસ્ત્ર)	વિમળાબહેન પડ્યા	જોન. એમ. ત્રિપાઠી- ની કુ- પ્રિન્સેસ રોડ મુંબઈ	૨-૮-૦	અઠવાડિક "મુંબઈ- સમાચાર" ૧૧-૬-૩૮ "સમાજવિનય" તા. ૧૫-૬-૩૮
૮૫	શકુન્તલિદાંતપર્વ (લિંદી) (ન્યોતિય)	પં. સુમેરચંદ્ર ન્યાયતીર્થ	મુળચંદ્ર કૃષિનદાસ કાપડીઆ-સુરત	૦-૫-૦	"દીડીઓ" તા. ૧૫-૬-૩૮
૮૬	ન્યાપાનતી રમણી (આંખાપોગી)	મપિલા મહેતા	'ન્યોતિ' કાર્યલય, અમદાવાદ	૦-૮-૦	"પ્રતાપ" ૧-૧૦-૩૮ "દીડીઓ" ૧૫-૬-૩૮ "સમાજવિનય" તા. ૧૫-૬
૮૭	સોમખીન્સ (ચિત્રીનાડી)	એફ. એસ. કાળે બી. એ. કુડમવેલ્લે વ્યાધિસર-વડોદરા	મગનલાલ પી. સીડ- સમેન. એન્ડ સન્સ, ખડેરાવ માફેટ, વડોદરા	...	"પ્રજ્ઞાનંદુ" ૨૫-૬-૩૮ "સમાજવિનય" ૧૫-૬-૩૮ "નવગુજરાત" ૩-૧૦-૩૮
૮૮	ખરી રૂળવણી (રેળવણી)	મદ્દારામા ગાંધીજી	નવજીવન પ્ર. મંદિર	૪૫૮, પાકુ	"પ્રજ્ઞાનંદુ" ૧૮-૬-૩૮

પુસ્તકાલય

આંકડોબર

८८	सोविधट समान (समानवाद)	नीर देसाय	नवीदुनिया कार्यालय, अमदावाद	२११५४ आयु २-०-०	"प्रज्जण" १८-६-३८
८९	शरीर, अने संज्ञा (आरोग्य)	रमणदास ज्येष्ठनियर	भारती साहित्य संघ अमदावाद	५. ५६, साङ्ग ०-६-०	"प्रज्जण" १८-६-३८
९०	अनुभूत योग (प्रथम भाग, (वेद्यक)	पं. रयामसुंदरायार्य वैश्य	धी रयामसुंदर रसा- यन शाळा, गायधाट अनारस	८८, आयु ०-१०-०	"प्रज्जण" १८-६-३८
९१	देशेयना दोष (लौगोविध)	विठ्ठलराय इतानय धाटे	सोलाज्येष्ठ वारा ज्येष्ठ कुं. ८, राठे- मिडिंग मुंणस	१-४-०	"पूजाज्य" २१-६-३८
९२	नक्षत्राक दृष्टि उद्योग (औद्योगिक)	भण्ण कान्ण यावध	लक्ष्मी पुस्तकालय सीतुगरी कुच्छ लेपक पोते	२-०-०	"नवशुभरात" २६-६-३८
९३	शुद्धविधान (सिध्प)	वीरेन्द्राय यादवकर महेता जी. जे. जी. प्र. शेखर सुधारणा ज्येष्ठनियर बावनगर	लौगजेस श्रीन ज्येष्ठ कुं. मुंणस	...	"प्रस्थान" अथाड-आवायु
९४	आपण्या देशेना प्रतिष्ठास (सुसलमान युग) (अतिहासिक)	नंदानुभास कु. देसाय भगनदास नायक	दक्षिणभूति प्र. भंदि बावनगर	१-६-०	"मुंणस समाचार" ता. १-१०-३८
९५	पश्चिमना देशेनी देणवल्ली (देणवल्ली)	गज्जनन श्रीपत भैर ओपाण गज्जनन विद्वांस	धीरज्जवाल दोकरशी शाह — न्योति कार्या- लय वि. अमदावाद	२-८-०	"प्रताप" १-१०-३८
९६	श्रीमंत मदारान्न सयाज्जराव गायक- वीड ज्येष्ठश्रीनां व्याख्याना — भाषण	श्रीमंत. मदारान्न साहेब		०-१२-०	"नवशुभरात" ३-१०-३८

ભાસિકો મળ્યા તારીખ

નામ	પુસ્તક	અંક	ભાસ	મળ્યા તારીખ
આયુર્વેદ વિદ્યાન	૨૧	૧૦	આવણ	૧૬-૬-૩૮
ભિમિ	૭	૧૦	ઑકટોબર	૩-૧૦-૩૮
કુમાર	૧૫	૯	ભાદરવો	૨૪-૬-૩૮
જેતીવાડી વિદ્યાન	૨૭	૨	સપ્ટેમ્બર	૩-૧૦-૩૮
ગુણસુંદરી	૩૧	૨	ઑકટોબર	૪-૧૦-૩૮
આમજીવન	૯	૩	ઑકટોબર	૧-૧૦-૩૮
ચરિતર	૮	૯	સપ્ટેમ્બર	૧૬-૬-૩૮
ચિત્રમય જગત	૨૪	૮	ઑકટોબર	૪-૧૦-૩૮
નવચેતન	૩૪	૧	ઑકટોબર	૨૩-૬-૩૮
નવચના	૩	૬	સપ્ટેમ્બર	૧૬-૬-૩૮
પાટીદાર	૧૫	૧૨	આસો	૨૬-૬-૩૮
પૂજ્યા	૨	૨	સપ્ટેમ્બર	૧૬-૬-૩૮
પ્રસ્થાન	૨૬	૩-૪	અષાઢ-આવણ	૨૭-૬-૩૮
બાલમિત્ર	૧૮	૩	ઑકટોબર	૨-૧૦-૩૮
બાલસખા	૨	૫	ઑકટોબર	૨-૧૦-૩૮
બાળક	૧૧	૧૦	ઑકટોબર	૧-૧૦-૩૮
બાલજીવન	૧૮	૧૨	ઑકટોબર	૮-૧૦-૩૮
યુવક	૮	૧૦	ઑકટોબર	૨-૧૦-૩૮
વૈદ્યક કલ્પતરુ	૪૩	૧૦	ઑકટોબર	૭-૧૦-૩૮
ચારદા	૨૯	૬	સપ્ટેમ્બર	૧૬-૬-૩૮
શિક્ષણપત્રિકા	૧૩	૭	ભાદપદ	૧૭-૬-૩૮
શ્રીભોધ	૮૨	૧૦	ઑકટોબર	૨૬-૬-૩૮

શું વાંચશો ?

જુદાં જુદાં માસિકોમાં ધ્યાન ખેંચવા જેવા જે લેખો પ્રકટ થતાં તે લેખોમાંના મહત્ત્વનો ભાગ “સાહિત્ય” માસિક અવતરણરૂપે આપવું. અને તેથી એ મૂળ લેખો વાંચવાની અભિરુચિ ઉત્પન્ન થતી. આવી જ રીતે સારા લેખો તરફ ખીજી રીતે ધ્યાન ખેંચવાને માટે ધણાં વર્ષોથી “પુસ્તકાલય” માસિકમાં “શું વાંચશો ?” એ મધ્યાળા નીચે લેખોનો નામનિર્દેશ કરવાની યોજના દાખલ કરવામાં આવી છે. તે યોજનાની પૂરવણી તરીકે એ લેખો સંબંધી ટૂંકી માહિતી આપવાની પ્રથા ઑક્ટોબરના આ અંકથી શરૂ કરવામાં આવે છે, જેથી સહેલાઈથી એ લેખોની ટૂંક હકીકત વાચકને મળી રહેશે અને તે પછી મૂળ લેખ વાંચવા કે નહિ તેનો એ નિષ્ણય કરી લેશે.

આ સંબંધમાં પણ કોઇને કંઈ સૂચના કરવા જેવું થોડું લાગે તો તે “પુસ્તકાલય” માસિકના તંત્રીને સરનામે એવી સૂચના મોકલી આપે એવી તેમને વિનંતિ છે.

વડોદરા,
તા. ૯-૧૦-૩૮

}

મોતીલાલ ન અમીન

ત્રિભિ : ઑક્ટોબર : ૧૯૩૮

આખો અંક ખાસ અહિંસા અંક તરીકે પ્રકટ થયો છે. આ વિષયના અભ્યાસી-ઓએ તો તે આખો ય વાંચી જવા જેવો છે.

જીવદયા કે અહિંસા : અહિંસા શક્ય નથી લાગતી માટે તો આપણે જીવદયા નથી કાઢી ? જીવદયા વિષે તમને રુચે એવું કંઈ ખોલવામાં આવે તો જીવદયા ખાતર જ તમે કંઈ નહિ કહો; પણ આપણે તો જીવદયા કરતાં પણ કંઈક વિશેષ કરવાને બંધાયેલા છીએ. જીવદયા જરૂર રાખીએ, પણ એની પાછળ આપણી કંઈ લાવના હોય છે ? રાગદ્વેષથી માણસ માણસનો દ્રોહ કરે છે. એટલું છોડે તો તે અહિંસાનું પ્રથમ પગથિયું ચઢયો ગણાય. જીવદયા એ મહત્ત્વનો ધર્મ છે, પણ એને આમળ કરીને અહિંસાધર્મને ભૂલી તો નથી ગયા ?

ગાંધીજી અને ટાગોર : ગાંધીજી અને ટાગોરમાં ધણું સામ્ય છે: બન્ને આત્મ-જળને મહાન શક્તિ માને છે, ઈશ્વર જેવા પરમ તત્ત્વ પર બન્નેની શ્રદ્ધા સરખી છે. આર્ય સંસ્કૃતિના ઉદાત્ત તત્ત્વો પર બન્ને જણ મુગ્ધ છે. આવું સામ્ય છતાં બન્નેની જીવન જીવવાની રીતોમાં ફેર છે. અને તેનું કારણ: એક કર્મમાર્ગી છે અને બીજો ભક્તિમાર્ગી છે.

શાંતિવાદ સર્વસંગ્રહ : લગાઇનું ખર્ચ કેટલું ? યુદ્ધમાં ઓછાનું રથાન, રાંસાપથિક યુદ્ધ, કલોરીન, કલોરો પ્રીકીન, ફાસફન, મરટલ ગેસ, લીવીસાઇટ, થરમાઇટ-આ બધી બાબતોનું ૧૯૧૮ ની સાલમાં અત્યંત મહત્ત્વ હતું. એને લગતી જણવાણેગ માહિતી આ લેખ પૂરી પાડે છે.

“ કુમાર ” પુ. ૧૫ : ભાદરવે

તેલસત્રાટ હેન્ની હીટરડિંગ : છ વર્ષની વયે પિતા ને તેર વર્ષની વયે મૂડી ગુમાવી બેઠેલો એક બેંકનો મામુલી કારકુન આજે “તેલનો નેપોલિયન”નું નામાબિધાન મેળવે છે. એનું જીવન એટલે પુરુષાર્થનો સંભાર. રોકફેલર જેવા મહાન મૂડીવાદીની સામે પણ ટક્કર લેનાર એણે દેશ-પરદેશોમાં કેવા કેવા વેપારો બેંક્યા । આજે તે નિવૃત્ત જીવન વીતાવે છે.

તમારે વનમાળી થવું છે ? : નાણાંની જોગવાઈ હોય તો માધ્યમિક શિક્ષણ પૂરું કરી આગળ જનારાઓ માટે આ એક સુંદર દિશાસૂચન છે. જંગલની જડી-ખુટ્ટીઓ અને વિવિધ વનસ્પતિઓનું જ્ઞાન સંપાદન કરી વિજ્ઞાનમાં વા અન્ય કોઈ રીતે તેનો દેશહિતમાં કેટલા પ્રમાણમાં ઉપયોગ થઈ શકે એ વિષયનું શાસ્ત્રીય જ્ઞાન મેળવવાનું વિદ્યાધામ-દેહરાદૂન ફોરેસ્ટ કોલેજનો પરિચય.

વજુનોતરી આકૃત આવે ત્યારે હિમ્મતથી જે ઉપાય સૂઝે તે સાહસપૂર્વક અજમાવી દેવો; વિચારવા રહેવું જ નહિ. ‘શું કરવું’ એ વિચારવા અવકાશ લીધો કે બધા સામે ખડો થશે. બધાનું દર્શન થયું કે સાહસ કરવાની હિમ્મત નહિ થાય. વિચારને અને સાહસને દુરસ્માવટ છે. સાહસ સર્વસ્વ બલિદાન કરવાની ભાવના માગે છે; એ ભાવના, ત્યારે જ જમત થાય જ્યારે તમારું ચિત્ત, આંખો અને વિચારશક્તિ નિશ્ચેષ્ટ બની જાય.

નવચેતન : પુ. ૩૪ : ઑક્ટોબર

નામાંકિત થવાની ઘેલછા : નામાંકિત થવાની ઘેલછાવાળા માણસો આ વિજ્ઞાન જગતમાં પોતાનું નામ કાયમ કરવા મથે છે. આવાઓ અન્ય જનોથી જાયા થવા માગે છે: પોતાના અસ્તિત્વનો ખીજાઓ પાસે સ્વીકાર કરાવવા માગે છે. આવાઓને ધૂન હોય છે: “ પોતે કાંઈક છે ” એવું પ્રદર્શન કરવાની.

જલમલય પૂર્વેનું મહાગુજરાત : પુરાણોના આધારે આપણે ગુજરાત પૂર્વે ક્યાં હતો અને તેમાં કેવી જાતિના લોકો વસતા તથા તેમની સંસ્કૃતિ કેવી હતી એ બધાનો પ્રાચીન ઇતિહાસ જાણવા જેવો છે. પુરાણોના પ્રમાણુ સંબંધે લેખક કહે છે કે, ભારતમાં તો શું પણ દૂર દેશોમાં પણ પુરાણોના સત્ય હેવાલ વિષેની ખાતરી મળે છે. આવાં પ્રમાણોના આધારે આ લેખ રચાયો છે.

ખલિલ જિબ્રાનના વિચારવમ્બો : આ વિખ્યાત કવિ મૂળ સીરિયાના વતની હતા. તેમનાં કાળેનાં વિવિધ ભાષાઓમાં ભાષાંતર થયાં છે. તે પ્રમાણે ગુજરાતીમાં તેમની વિચારધારાનો અનુવાદ આપ્યો છે. શુદ્ધ ગુજરાતી ન હોવાથી સામાન્ય વાચકને સમજાવેા કઠિન પડે તેવો છે. તંત્રીએ ભાષાશુદ્ધિ કરી હોત તો વાચક જનતા પર કેટલો ઉપકાર થાત ?

નવરચના : સપ્ટેમ્બર-૧૯૩૮

અંધારાની બીક : માણસ અંધારાથી કેમ ડરતો હશે ? અંધકારથી કરવાનું

કારણુ જ્ઞાન અને શ્રદ્ધાની જિલ્પ. માણસ જરા સ્વસ્થતાપૂર્વક 'એમાં ખીવા જેવું' શું છે ? કશું જ થવાનું નથી' એટલું જ જો વિચારે તો તે અજવાળામાં ચાલતો હોય તે જ રીતે અંધારામાં પણ ચાલી શકે.

૨૧. ૨૧૩૫૨ાણી નેહૃ : દેશસેવા કરતાં કરતાં તો એમણે અનેક સંકટો વેઠ્યાં હતાં, છતાં સંસારના એમના પર આછા ધા નહોતા. પ્રેમનું તો એમના હૃદયમાં અખંડ ઝરાણું વહેતું. નોકર-ચાકરો પ્રત્યે પણ એમને અત્યંત પ્રેમ હતો; જતાં તેઓ ભુલ્યાણું કે અવ્યવસ્થા સહન કરી શકતાં નહોતાં; તરત જ તેઓ ગુસ્સે થઈ જતાં. એઓ એક આદર્શ પત્ની, આદર્શ વિધવા, આદર્શ માતા હતાં.

શાંતિયોગની સાધના : એની પ્રથમ આવશ્યક ચરત એ છે કે, અહિંસાને માનનાર પ્રત્યેક વ્યક્તિ પોતાના જીવનમાં એને પ્રયોગ અને અનુભવ કરે; વ્યક્તિગત જીવનમાં અહિંસાની સાધના અને સાર્વજનિક કે સામાજિક જીવનમાં એનું સંગઠન કરીને જ ભારતવાસી દુનિયાને દેખાડી શકે. ગાંધીજીને પૂછી પૂછીને અહિંસાનાં બળ અને પ્રભાવને આપણે બહાર નહિ લાવી શકીએ.

પૂર્ણા : સપ્ટેમ્બર : ૧૯૩૮

હિમાલયનાં ગગનભૂખિત શિખરો : હિમાલય એક મહાન પર્વત છે. એના પર વિજય મેળવવાના અત્યાર સુધીમાં અનેક દેશી-વિદેશીઓએ પ્રયત્નો કર્યા પરંતુ કોઈને સંપૂર્ણ સફળતા મળી નથી. એનાં શિખરો સંજયે આપણે બહુ થોડું જાણીએ છીએ. ત્યાંના વસનારાઓ, વનસ્પતિઓ, ધરાનું આચ્છાદન ૪૦ ટું આ લેખમાં વર્ણન આપવા ઉપરાંત તેનાં શિખરો વર્ણવ્યાં છે. તેમાંનાં ૨૫૦૦૦ ફિટથી વધુ જાયાબવાળાં શિખરોનાં નામ લેખને છેડે આપ્યાં છે.

આગલાજીનાં પ્રદેશનો પરિચય : ૨૧. નંદશંકરભાઈએ કર્ણદેવ વાઘેલાની ઐતિહાસિક નવલકથા લખીને ગુજરાતની નિદાન આગલાજીના ગિરિદુર્ગોની લાગ્ય કથપના અને પરિચય કરાવ્યો છે. એમની એ ગૂંચણીમાં આવતી બાબતો, આજના ઇતિહાસના અજવાળાના જમાનામાં, સમગ્ર પ્રમાણના આધારના પરિણામે, નિરાધાર બાકે છે.

“ પ્રસ્થાન ” : આપાદ-આવજ ૧૯૬૪

સાહિત્ય : એક શક્તિ : સમાજજીવનના અનેક પક્ષો પ્રતિભાસપૂર્ણ સાહિત્યકારોએ કલમની મદદથી કર્યા છે. આવું સાહિત્ય રચનારાઓ સમાજના અમર નેતાઓ છે, અને તે માત્ર સાહિત્યની દુનિયામાં જ નહિ પણ સમાજવિધાયકો-સમાજના હિતચિંતકો-તરીકે તે સદાય અમર રહેવાના. કેટલાકો કહે છે કે ૧૯૧૭ ની રશિયન ક્રાંતિનો વિજય લેનિન કરતાં એના સાથી કાર્લ રાડકની લેખિનીને વધુ આભારી હોયો.

વેગ : વિશ્વમાં વધુમાં વધુ ઝડપ પ્રકાશની છે. (એક સેકન્ડના ૧૮૬૦૦ માઇલ.) એથી વધુ ઝડપ મેળવી શકાશે નહિ. વિશ્વમાં વેગની આ મર્યાદા છે. રેડિયમમયી નીકળતાં કણોમાં એથી દસમા ભાગની ગતિ હોય છે. પ્રકાશ એક વર્ષમાં

જેટલું અંતર કાપે તેટલા અંતરને એક પ્રકાશવર્ષ કહીએ તો તેટલી ઝડપે જતાં સેંકડો વર્ષો લાગે. આપણા સૂર્યથી દૂર દૂરના તારાઓ દમ્ભરો ને લાખો પ્રકાશવર્ષ દૂર છે. આમાં હમ્ભરો વર્ષોને અંતે અનેક પ્રપ્તનોની આખરે કલાકના ૫૦૦ માઇલની ઝડપ પ્રાપ્ત થઇ છે. મનુષ્યની ઝડપની અવપતાનો આ પરથી કંઇક ખ્યાલ આવશે.

યુવક : આકટોબર : '૩૮

યુગદેવ ગાંધીજી : કાગળ પર ચિત્રો દોરવાની કળા ગાંધીજીને નથી આવડતી, પરંતુ સાચું જીવન જીવવાની કળા એમણે દસ્તગત કરી છે. જે વસ્તુનું દાદું જાણે અને પ્રકટ કરી શકે તે કળાકાર. એમને મન તો “ તપસ્યા એ જીવનમાં સૌથી મોટી કળા છે. ” ગાંધીજીમાં પ્રવૃત્તિએ અને નિવૃત્તિએ એકસાથે વાસ કર્યો છે. એમની પ્રવૃત્તિમાં નિવૃત્તિ અને નિવૃત્તિમાં પ્રવૃત્તિ રહેલાં છે. દરિદ્રનારાયણની સેવા એમને મન પ્રભુસેવા છે. “ ગાંધીજી તો સાચા વિનોદચાત્રવિચારક છે. ” એમને મન સત્ય એ જ સર્વોપરિ છે; અને તેમાં અગણિત વસ્તુઓનો સમાવેશ થઇ જાય છે. એમની દૃષ્ટિએ સત્ય એ જ સાધ્ય છે, અદિંસા સાધન છે.

શારદા : સપ્ટેમ્બર '૩૮

યુરોપમાં કુટુંબ જીવન : (ત્યાંની લગ્નપ્રથા) આ લેખના આ અંકના હપ્તામાં ઇંગ્લાંડની તેમ જ ફ્રાન્સની લગ્નપદ્ધતિનું વર્ણન આપી આપણા દેશની લગ્નપદ્ધતિ સાથે સરખામણી કરી સુંદર વૃણના કરી આપી છે. ઇંગ્લાંડની લગ્નપ્રથામાં વર-વધૂ પરસ્પરની પસંદગી જાતે જ કરી લે છે; જો કે તેમની આભુઆભુની પરિસ્થિતિની તપાસ કરવામાં આવે છે, છતાં જો બન્નેની સંમતિ હોય તો જ લગ્ન થઈ શકે છે. ફ્રાન્સની પ્રથા એવી જુદી જ છે. ત્યાં ઇંગ્લાંડ જેટલી સ્વતંત્રતા ન હોતાં કંઈક અંકુશ જેવું છે. અંગ્રેજો કરતાં ફ્રેન્ચો લગ્નને વધુ ગંભીર ગણે છે. ત્યાં લગ્ન એટલે કાયમની અંધિ મનાય છે અને તેમનો સંગંધ મરણાન્તે જ છૂટે છે. હિંદની માફક ત્યાં પણ પોતાના ઝાળખીતા મિત્રો મારફત આ વિષે તપાસ કરાવાય છે અને તે પછી કેટલાક વિચારવિનિમયને અંતે જ લગ્નો ગોઠવાય છે.

વજુક્ષખી વાત : ટૅલરટોપના જીવનનો એક પ્રસંગ : એ કહે છે કે આ પ્રસંગ પરથી તો મેં એક સરસ વાત ઉપજાવી કાઢી હોત; અને એ પ્રસંગ તે આ પ્રમાણે:— એક અમલદારની પત્નીને પ્રસૂતિકાળ હતો. ડૉક્ટરને જોલાવવામાં આવ્યો: તેણે તેના જીવવાની આશા છોડી, એટલે (અંતિમ સંસ્કાર માટે) પાદરીને જોલાવવામાં આવ્યો, સહભાગ્યે તે પાદરી તેના પૂર્વાશ્રમમાં વાઢકાપમાં નિબળાત દાકતર હતો. તેણે બેકુ કું આપરેશન કરવાથી માતા અને બાળક બન્ને બચી જશે. એણે કંઈ પણ ન કરતાં પહેલું તો આપરેશન કયું અને તે સફળ નીવડયું. માતા-બાળક બેઉ બચી ગયાં. આથી પેસો અમલદાર તો રાજ રાજ થઇ ગયો અને પાદરીનો અત્યંત ઉપકાર માનવા લાગ્યો, પણ પાદરીએ ત્યાં હાજર હતા તેમની માફી માગી આ વાત જાની રાખવા જણાવ્યું; કારણ, એના ધર્મની માન્યતા પ્રમાણે એ એની ફરજથી વિરુદ્ધ હતું—એણે એક સ્ત્રીના નગદેહને જોયો હતો. છતાં પેલા અમલદારથી આનંદાવેશમાં

એ વાત તેના એક મિત્રને કહેવાઇ ગઇ. પછી તો તે જાહેર થઇ. છેલ્લે મઠમાં પણ પહોંચી. ધર્માંપક્ષે પાદરીના ખુલાસો માગ્યો. આખરે તેણે સાચી હકીકત કહી સંભળાવી અને પરિણામે એને સાદખીરિયાના દેશનિકાલની સગા મળી. અંધ રૂઢિનો આ ફેટલો પ્રબળ પ્રતાપ ! !

શિક્ષણપત્રિકા : ભાદ્રપદ : સં. ૧૯૮૪

બાળકો અને હડપ : બાળકની ત્વરાબુદ્ધિ માપવાનું સાધન સમગ્રજાતિપૂર્વકનું ત્વરાથી કામ એ જ છે. ઊલટું, ત્વરાથી કામ કરવાથી આ બુદ્ધિને વ્યાયામ અને તાજગી મળે છે. માટે દરેક શાળા અને ઘરમાં આ બુદ્ધિ ખીસવવી જોઇએ. મોટરો, સાયકલો અને આજની દોડધામે ખીજાં નુકસાન કર્યાં છે, પણ તેની સાથે માણસના શરીરને ને તેના જ્ઞાનતંત્રુઓને સચેત બનાવ્યા છે. ભેંશ કે રોઝ મોટર સામે જોઇ રહે છે, ત્યારે આપણે તેને કમઅકેસ કહીએ છીએ; જ્યારે નવા યુગે અને તેની નવીન પરિસ્થિતિએ માણસને રોઝપણામાંથી ધણો ઘટાડ્યો છે. છતાં શરીર ને મનથી તેણે વધારે ને વધારે ત્વરિત થવાની જરૂર છે.

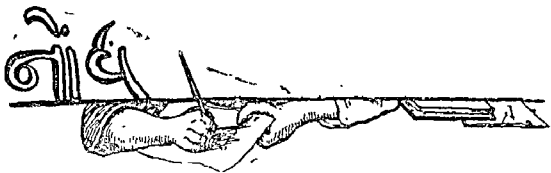
સૂચના કરનારાઓને : શાળા જેવા આવનારને સૂચના કરવાનું મન થઇ જાય છે, તેવાઓને નીચેની સૂચનાઓ કરવા જેવી છે:— શાળા કેમ ચાલે છે, તેની મુશ્કેલીઓ શી છે, તેની સાધન-સામગ્રી શી છે, તેના શિક્ષકની શક્તિ કેટલી છે, માયાપોનો સહકાર કેટલો છે, બાળકોની અભિમુખતા કેટલી છે, એમાંનું કંઈ જ જાણવા વિના કોઈએ સૂચના કરવી યોગ્ય નથી. ઊલટું, શિક્ષક પોતાની મૂંઝવણો રજૂ ન કરે ત્યાં સુધી મૌન સેવવું જોઇએ.

છેલ્લો નંબર : નિશાળની ભાષામાં છેલ્લો નંબર એટલે ઠાઠ. છેલ્લો નંબર બધી રીતે પહોંત ગણાય છે. શિક્ષકો માને છે કે આવા ઠાઠને કંઈ આવડતું નથી, એટલે શિક્ષક તેને શીખવવા દરકાર કરતા નથી અને છોકરો પણ શીખવાની ચિંતા કરતો નથી. પરીક્ષામાં તે નાપાસ થાય છે, કેમકે છેલ્લો નંબર ક્યારેય પાસ થતો નથી. પરીક્ષકના મગજમાં પણ આજ ખ્યાલે ઘર ક્યું હોય છે. પછી તેઓ જૂના થતાં પહેલે નંબરે આવે છે. કાનીય બૂઝથી છોકરો છેલ્લે નંબરે આવે છે અને ઠાઠમાં નોંધાઇ જાય છે. ખરી રીતે તે ઠાઠ પણ નથી હોતો ને હોંશિયાર પણ નથી હોતો. સમજાવી શિક્ષક આ છેલ્લા નંબરને અપનાવે તો ?

સ્ત્રીઓ : ઑક્ટોબર : '૩૮

આ અંક ગરબાઅંક છે. ગરબારસિક બહેનોએ તે જોવા જેવો છે. ઉપરાંત— એક અતિઉપયોગી લેખ છે :

સ્ત્રીઓ અને સૂર્યનમસ્કાર : પુરુષો કરતાં સ્ત્રીઓનું શરીરખંધારણ જુદા પ્રકારનું હોય છે. એટલે પુરુષોને માટેની બધી જ કમરતો સ્ત્રીઓ નથી કરી શકતી; કરે તો શારીરિક નુકસાન થવાનો સંભવ છે. પણ સૂર્યનમસ્કારનો વ્યાયામ સ્ત્રીઓ માટે અતિઉત્તમ છે. એં દર્શાવી સૂર્યનમસ્કાર કરવાની વિધિ સચિત્ર સમગ્રવી છે. આ વ્યાયામથી સ્ત્રીઓના શરીરમાં રોગ રહેવા પામતો નથી.

વડોદરા રાજ્ય

દામનગર મહાલ પુસ્તકાલય મંડળ તરફથી શિક્ષકો માટે શિષ્ટવાચનની પરીક્ષા—દામનગર મહાલના શિક્ષકોની શિષ્ટવાચનની પરીક્ષા માટે ચાલુ સાથે “પ્રાથમિક શિક્ષકોની પરીક્ષા” એ પુસ્તક પસંદ કરવામાં આવ્યું છે. તેની પરીક્ષા સંવત ૧૯૯૫ ના માગશ્વર સુદ ૫ તા. ૨૭-૧૧-૩૮ ના રોજ જે તે શાળાના મુખ્ય શિક્ષકની દેખરેખ નીચે લેવામાં આવશે. પ્રશ્નપત્ર વખતસર મોકલવામાં આવશે અને એ પ્રશ્નપત્રના ઉત્તર દામનગર મહાલ મોકલવાના છે. તેમાંથી જેના સૌથી સારા જણાશે તેમને દામનગર મહાલ મંડળની કમિટી તરફથી ઇનામ નક્કી કરવામાં આવશે. માટે જેમણે જેમણે પરીક્ષા આપવાની હોય તેમણે પોતાનું નામ, ઠામ, સરનામું તથા પોસ્ટના ચોક્કસ સિરનામા સાથે દામનગર મહાલ મંડળના મંત્રી જોગ અરજી મોકલી આપવી.

કડી મહાલ પુ. મંડળ તરફથી—“લુકર ટી વૉશિંગ્ટન” પુસ્તકની પરીક્ષા તા. ૧૩-૧૧-૩૮ના રોજ લેવાશે. પરીક્ષા આપના કુશળતા ઉમેદવારોએ એને લગતા નિયમો છે. તે મંડળના મંત્રી પાસેથી મંગાવી લેવા. પુસ્તકની સગવડ ન હોય તેને તે સગવડ મહાલ મંડળ તરફથી નામની કિંમતે પૂરી પાડવાની જોગવાઈ પણ છે. વધુ વિગત માટે કડી મહાલ પુસ્તકાલય મંડળના મંત્રીને લખી વિગતવાર હસ્તપત્ર મંગાવી લેવું.

ખેરાળુ મહાલ પુસ્તકાલય મંડળ તરફથી શિક્ષકો માટે લેવાએલી પરીક્ષાનું પરિણામ—ખેરાળુ મહાલ પુસ્તકાલય મંડળ તરફથી ખેરાળુ મહાલના શિક્ષકોને માટે “પ્રાથમિક શાળાઓમાં માતૃભાષાનું શિક્ષણ” એ પુસ્તકની શિષ્ટ વાચનની પરીક્ષા તા. ૧૯-૬-૩૮ ના રોજ લેવામાં આવી હતી.

સદર પરીક્ષા સંબંધી અગાઉથી દરેક શાળામાં જાહેરાત પહોંચાડવામાં આવી હતી. પરીક્ષા જે તે સેન્ટરના સ્થળે સેન્ટરના મુખ્ય શિક્ષક રૂબરૂ લેવાની વ્યવસ્થા રાખવામાં આવી હતી. પુસ્તકો દરેક શિક્ષકને ખાતા તરફથી મળેલાં હતાં.

આ પરીક્ષામાં ૪૬ શિક્ષકો તથા ૬ શિક્ષિકાઓએ ભાગ લીધો હતો. તે પૈકી એકંદર ૪૮ જણના ઉત્તરો સંતોષકારક હતા.

અભ્યાસના ધોરણે આગળ આવનાર

નામ	અભ્યાસ	ઈનામની રકમ
કચરાલાલ જીવતરામ વ્યાસ	મંડાલી ઉત્તમપદર્મા	૦-૮-૦
ચલુલાલ જમનાદાસ	વડનગર પૂર્વપદર્મા	૦-૪-૦
મોહનલાલ દલપતરામ જોષી	ખેરાળુ પ્રથમપદર્મા	૦-૪-૦
હીરાલાલ ભાઈશંકર ત્રિવેદી	,, અન્તરેન્ડર્મા	૦-૪-૦
રાયસંગ નરસંગ પટેલ	,, બાલશિક્ષકર્મા	૦-૪-૦
*ચંદ્રશંકર વિશ્વનાથ ઝોઝા	ઉંઢાઈ ,,	૦-૪-૦
મુદીલાભાઈ ગણુપતરાવ	વડનગર ઉત્તમપદ	૦-૮-૦
લલિતાભેન નરોતમદાસ	ખેરાળુ ,,	૦-૮-૦
*કમળાભેન દલમુખ	વડનગર	૦-૪-૦
*કમળાભેન છોટાલાલ	,,	૦-૪-૦
*આનંદીભેન	,,	૦-૪-૦
*નર્મદાભેન	,,	૦-૪-૦

ઉપર જણાવેલા ઇસમોએ પોતપોતાની ઇનામની રેકગ વડનગર સા. પુસ્તકાલયના મંથપાલ રા. વિઠ્ઠલભાઈ પાસેથી મંગાવી લેવી.

પરીક્ષાના પ્રશ્નપત્ર કાઢવાનું તેમજ ઉત્તરો તપાસવાનું કામ મે. રા. રા. મહાલ શાળાધિકારી અને મંડળના પ્રમુખ શ્રી. છોટાલાલ બારોટ સાહેબે ઘણી ખુશીથી અળગ્યું હતું.

—હિ. ના. માને સાર્વં પુસ્તકાલય વાઘોડીઆનો ૨૩મો વાર્ષિક ઉત્સવ—
તા. ૨૪ સપ્ટેમ્બર ૧૯૩૮ રવિવારે બપોરે ૪ વાગે પુસ્તકાલયના મહાનમાં ઉજવાયો હતો. સભાસદો ઉપરાંત વાઘોડીઆ મહાલની ૫૦ ગ્રામ પંચાયતોના ૩૦૦ ઉપરાંત સભાસદો હાજર હતા. પ્રમુખસ્થાન મે. રા. રાવસાહેબ દાજી દેશમુખ વહીવટદાર સાહેબને આપવામાં આવ્યું હતું. હેવાલ-હિસાબ મંજૂર થયા પછી નવા વર્ષનું વ્યવસ્થાપક મંડળ નિમાઈ ૯૫૦ નું અંદાજપત્ર રજૂ થયું હતું તેને બહાલી મળ્યા પછી પ્રમુખસ્થાનેથી પુસ્તકાલયના ઉપયોગ વિષે હતી વધારે રસ લેતા બનવા તથા રોજનાં છાપાના સૌએ છૂટથી ઉપયોગ કરવા ટકાર કર્યા પછી દૂધ-નાસ્તો લેવાઈ ફૂલદાર વહેંચાઈ ઉપકાર મનાઈ સભા વિસર્જન થઈ હતી.

કુમાર મંડળ—અણુરુ (તા. કરજણ) માં એક કુમાર મંડળ ચાલે છે. એને બાલસંઘ પણ કહે છે. આ મંડળ પુસ્તકાલય પ્રચારનું કામ કરે છે. અંકવાડિયે સભા ભરે છે. ગામ લોકો પણ આ પ્રવૃત્તિમાં હીક હીક રસ લે છે. મંડળ તરફથી “ચેરણા” નામનું હસ્તલિખિત સાપ્તાહિક પણ પ્રકટ થાય છે. આ પ્રવૃત્તિથી આળોકો લેખન વાચનમાં હીક હીક રસ લેવા લાગ્યાં છે.

પુસ્તકાલયને મળેલી ભેટ—પલસાણા સા. પુ. ને નીચે પ્રમાણે મદદ મળી છે:—૨૨) લખ પ્રસંગોએ પુસ્તકાલયના મંત્રીએ મેળવેલી મદદ, ૫) પા. કચરાલાઈ

ભક્તિદાસ, ૫) પા. રામાભાઈ રણજોડદાસ, ૪) પા. સોમાભાઈ જગનદાસ, ૩) પા. પરસોતમ લખુદાસ, ૨) પા. જુગાભાઈ જીરીદાસ, ૨) પા. નાયાભાઈ લખુદાસ, ૨) પા. શકરાભાઈ મોહનદાસ, ૧) પા. પુનજભાઈ અંબારામ, ૧) પા. રામદાસ ભક્તિદાસ, ૧) પા. રામાભાઈ મોતીદાસ, ૧) પા. કચરાભાઈ મોતીદાસ, ૧) પા. લલ્લુદાસ ખહેચરદાસ, ૧) પા. તુલસીદાસ ખહેચર, ૧) પા. ઘાજીભાઈ નાગરદાસ, ૧) પા. ભલાભાઈ શામળદાસ, ૧) પા. અંબારામ ધર્મચરદાસ, ૧) પા. લલ્લુદાસ પરસોતમ, ૧) જગન બાળચંદ, ૧) પા. મગનભાઈ કાળીદાસ, મૂળાભાઈ જગન કુલ. ૫૮.

પામેલ—તા. ૨૨-૬-૩૮ ના રોજ મુંબઈનિવાસી પામેલવાળા શેઠ શ્રી ડાલાભાઈ જનનલાલ વઢાલચંદને શાળામાં આમંત્રણ કરવામાં આવ્યું હતું. તેઓએ પુસ્તકાલયને રૂ. ૫૧) એકાવન ભેટ આપી શાળાને જમણુ આપ્યું છે.

—જાગતાં જૂથ મંડળો—ભોરયાણા જૂથ મંડળ (તા. કામરેજ)ની સભા તા. ૨૧-૮-૩૮ ને રોજ મળી હતી. તેમાં નીચે પ્રમાણે ઠરાવો થયા હતા: (૧) કામરેજ મહાલ પુ. મંડળમાં પ્રતિનિધિ મોકલવાનો, (૨) જૂથ મંડળના પ્રમુખની નિમણૂકનો, (૩) વર્ગીકરણ કરી આપનાર સમિતિની નિમણૂકનો, (૪) પુસ્તક સમિતિની નિમણૂકનો તથા (૫) દરેક પુસ્તકાલયે કાયમ ફંડની હકીકત, પુસ્તકોની સંખ્યા, વાચકો અને વંચાવહાં પુસ્તકો વગેરેને લગતી માહિતી સત્વર મોકલવાના ઠરાવો થયા હતા.

—પુસ્તકાલયની સભા—તરકતવાવ (તા. અમરેલી) ની વાર્ષિક સભા તા. ૨૦-૬-૩૮ ના રોજ મળી હતી. તેમાં (૧) વ્યવસ્થાપક મંડળની ચૂંટણી, (૨) બજેટની મંજૂરી, (૩) જાહેર જગ્યાએ છાપાં, પુસ્તકો તથા લોકપ્રિય માસિકો વંચાવવાની ગોઠવણ કરવાને લગતા ઠરાવો પસાર થયા હતા. મે. રા. રા. અમરેલી શાળા-ધિકારી શ્રી. હરિભાઈ નારાયણે પુસ્તકાલયની ભેટ લઈ દરેક શિક્ષક, તેમ જ સ્ત્રીઓ અને મોટી ઉંમરની બાળાઓને જાન્યુઆરી માસની શિષ્ટવાચનની પરીક્ષામાં બેસવા આગ્રહપૂર્વક લાલામણ કરી હતી.

—સાર્વજનિક પુસ્તકાલયના મકાનનો જમીન પસંદ કરવાના પ્રસંગે વધારાના મંજ્યો તરીકે પુસ્તકાલય ખાતાના મદદનીશ વ્યવસ્થાપક અને તેમની ગેરહાજરીમાં મહાલ શાળાધિકારી તથા સંબંધકર્તા પુસ્તકાલયના પ્રમુખ અને તેમની ગેરહાજરીમાં તે પુસ્તકાલયના મંત્રીને નીમવા હ્યું છે.

રાજ્યબહાર

—અમદાવાદના શ્રી કૃષ્ણ પુસ્તકાલયને સદગત હીરાલાલ પારેખના કુટુંબીઓએ તેમના પુસ્તકસંગ્રહમાંથી ૭૨૦ પુસ્તકો ભેટ આપ્યા છે.

ગયા વર્ષે એ પુસ્તકાલયનાં ૧૦૨૬૦ પુસ્તકો વંચાયાં છે. ત્યાં અભ્યાસીઓને માટે પણ સગવડ રાખવામાં આવેલી છે. એ પુસ્તકાલય સાથે ચાલતા વાંચનાલયનો ૩૦,૦૦૦ વાચકોએ લાભ લીધો છે.

મધ્યવર્તી પુસ્તકાલય
વડોદરા, તા. ૭ ઓક્ટોબર ૧૯૩૮

સૂચના નં. ૪૩૩ સને ૧૯૩૮-૩૯

વિષય

પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિ બતાવનાર ફોટા હોય તો મોકલવા બાબત

નામદાર વાઇસરૉય સાહેબ મધ્યવર્તી પુસ્તકાલય જોવા જાનેવારી ૧૯૩૯ માં
પદારથે એમ તેઓ નામદારના (પ્રોગ્રામ) કાર્યક્રમમાં
બ્લૉક બનાવવા માટે ઠરેલું છે. તે વખતે રાજ્યની પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિ બતાવનાર
ફોટા મોકલવા બાબત એક પુસ્તક પ્રસિદ્ધ કરવાનું છે તેમાં નીચે જણાવ્યા પ્રમાણે
પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિ બાબતના ફોટા રાખવા વિચાર છે.

૧ પુસ્તકાલયની ઉદ્ઘાટનક્રિયાનો

૨ પુસ્તકાલય પરિપક્વનો

૩ પુસ્તકાલય શિક્ષણવર્ગનો

૪ વર્ષાતપંચમીના ઉત્સવનો

આ બાબતના અગર ધતર ફોટા જેમની પાસે હોય તે પુસ્તકાલયના રા. મંત્રી
તે ફોટાની એક નકલ અમારા તરફ તુર્ત મોકલી આપશે એવી આશા છે. આવેલા
ફોટામંથી સારા ફોટા પસંદ કરવામાં આવશે અને તેનો બ્લૉક બનાવ્યા પછી તે
પરત કરવામાં આવશે.

જ્યં. વિ. ઘાફનીસ

બ્યવસ્થાપક

પુસ્તકાલય ખાતુ

તા. ૬.—જે પુસ્તકાલયોમાં ઉપર જણાવેલી બાબતો પૈકી જે બાબતના ફોટાના બ્લૉક તૈયાર
હોય તેમણે તે બાબતના ફોટા ન મોકલતાં બ્લૉક મોકલી આપવાનો છે.

અખ્યવર્તી પુસ્તકાલય ખાતું

વડોદરા રાજ્યનાં કસ્ટમા પુસ્તકાલયોનું વાર્ષિક

અનુક્રમ નંબર	કસ્ટમા પુસ્તકાલયોના ગામોના નામ સં. નં. ૬૭ તા. ૨૨-૪-૨૨ પ્રમાણે પાડેલા વર્ગોના નં. સહ	વસ્તી (૧૯૩૧) ની	અણુકાં	વર્ષ આખરે પુસ્તકોની સંખ્યા.	આખા વર્ષમાં વંચાયેલાં પુસ્તકોની સંખ્યા				વાચકોની સંખ્યા.			
					પુરુષોમાં	સ્ત્રીઓમાં	વિદ્યાર્થીઓમાં	કુલ	પુરુષોમાં	સ્ત્રીઓમાં	વિદ્યાર્થીઓમાં	કુલ.
૧	૨	૩	૪	૫	૬	૭	૮	૯	૧૦	૧૧	૧૨	૧૩

વડોદરા

૧	કરજણ ૨	૪૭૯૦	૧૨૦૨	૫૯૧૬	૪૩૮૪	૫૪૮	૯૮૪	૫૯૧૬	૩૧૦	૭૫	૭૮	૪૬૩
૨	ડભોધ ૧	૧૮૧૫૬	૫૧૧૪	૭૭૬૫	૧૦૬૪૦	૬૧૭૦૦	૧૨૩૪૬	૪૭૭	૫	૧૩૭		૬૧૯
૩	તિલકવાડા ૪	૨૦૮૯	૬૪૯	૧૬૫૦	૨૩૫૭	૬૪૨	૭૮૪	૩૭૮૩	૧૬૪	૫૬	૭૭	૨૯૭
૪	ધર્મજ ૧	૫૯૧૬	૨૩૩૬	૭૦૩૦	૧૩૨૭	૧૫૨૧૩૭	૩૪૭૯	૨૨૧	૧૧	૨૬૦		૪૬૨
૫	નાર ૩	૬૪૮૨	૨૨૪૬	૬૨૨૫	૨૭૬૬	૭૮૦	૯૨૨	૪૪૬૮	૧૫૨	૯૫	૧૧૪	૩૬૧
૬	ખાદરા ૨	૧૦૩૭૯	૩૩૦૯	૭૦૦૯	૩૬૬૫	૫૧૩	૧૮૯૯	૬૦૭૭	૨૮૧	૮૦	૧૯૯	૫૬૦
૭	પીઠ ૩	૪૪૫૭	૧૫૫૦	૫૧૩૮	૧૯૪૧	૧૫૧૯	૧૮૬૫	૫૩૨૫	૨૬૫	૧૯૧	૨૫૫	૭૧૧
૮	પેટલાદ ૧	૧૯૨૩૬	૫૫૧૩	૧૩૦૮૧	૫૧૨૧	૭૬૧	૨૪૬૩	૮૩૪૫	૨૦૩	૯૭	૧૩૧	૪૩૧
૯	ખાદરાપુર ૩	૪૨૧૫	૧૦૨૯	૩૬૨૮	૩૩૯૪	૬૧૩	૨૦૩૩	૬૦૪૦	૨૬૧	૬૩	૧૩૮	૪૬૨
૧૦	ભાદરાજી ૧	૬૦૨૭	૨૩૦૧	૮૨૬૮	૪૨૩૫	૧૪૨૨૨૫	૬૪૭૪	૨૬૭	૧	૧૪૬		૪૧૪
૧૧	મહેળાવ ૪	૫૩૩૯	૧૫૫૩	૩૯૮૦	૯૫૦	૧૩૧૦	૧૧૦૩	૩૩૬૩	૧૪૭	૧૦૮	૧૨૨	૩૭૭
૧૨	વસો ૧	૮૭૧૨	૨૮૬૨	૭૫૭૫	૩૩૧૬	૦	૨૭૮૩	૬૦૯૯	૨૨૯	૦	૧૬૩	૩૯૨
૧૩	વાઘોડીઆ ૧	૩૧૦૫	૮૫૧	૬૨૮૨	૫૩૪૬	૯૪૬	૨૪૫૧	૮૭૪૩	૬૬૬	૧૯૦	૪૯૮	૧૩૫૪
૧૪	ચિત્રોર ૧	૫૫૯૫	૧૭૧૮	૯૨૦૯	૩૩૯૭	૬૦૨	૩૯૮૬	૭૯૮૫	૩૯૧	૭૬	૨૫૮	૭૨૫

નિવેદન સને ૧૯૩૭-૩૮ (તા. ૩૧-૭-૩૮ સુધીનું)

વાર્ષિક ખર્ચ.					પુસ્તકાલયની કુલ મિલકત							
લોક મદદ	રૂરકાર મદદ	પંચાયત મદદ	સેમિસ્ટ્રી વા વિ. પં. મં.	કુલ	તા. ૩૧-૭-૩૮ સુધીની કા.ફર	પુસ્તકાલયની ખર્ચાકીરકમ	ચાલવર મિલકત.		જંગમ મિલકત			કુલ
૧૪	૧૫	૧૬	૧૭	૧૮	૧૯	૨૦	મકાન.	પ્રતર	પુસ્તક	લાકડી સામાન	પ્રતર સામાન	૨૬

માંત.

૩૦૦	૨૭૫	૨૭૫	૩૦૦	૧૧૫૦	૫૦૫૮	૦	૬૪૧૮	૧૨૭૧	૫૧૬૮	૯૨૯	૧૩૬	૧૮૯૮૦
૧૯૨૯	૦	૦	૦	૧૯૨૯	૩૧૨૫	૦	૧૬૦૦૦	૮૮૮	૧૩૬૩૦	૨૭૧૭	૦	૬૪૫૭૦
૧૩૫	૧૩૫	૧૩૫	૦	૪૦૫	૬૧૭	૦	૩૦૦૦	૦	૧૯૪૫	૩૨૪	૦	૫૮૮૬
૬૨૩	૨૫૦	૨૨૭	૧૦૦	૧૨૦૦	૧૧૭૧૭	૦	૧૭૩૮૭	૦	૭૪૨૩	૨૨૫૧	૦	૩૮૭૭૮
૨૮૦	૨૨૫	૨૨૫	૦	૭૩૦	૨૬૫૦	૦	૧૧૭૨૪	૦	૭૫૯૫	૧૪૫૧	૦	૨૩૪૨૦
૩૪૧	૨૫૦	૨૨૬	૨૮૩	૧૧૦૦	૨૩૫૭	૦	૭૨૦૦	૦	૭૪૮૫	૧૩૦૦	૩૨૦	૧૮૬૬૨
૨૧૦	૨૦૦	૧૯૦	૧૦૦	૭૦૦	૪૭૬૮	૦	૬૮૮૨	૦	૫૩૨૩	૧૪૬૬	૦	૧૮૪૩૯
૯૦૧	૨૭૫	૨૫૦	૩૦૦	૧૭૨૬	૧૦૪૬૫	૦	૧૯૦૦૦	૦	૧૪૩૧૧	૪૧૬૨	૦	૫૫૩૬૮
૨૦૦	૨૦૦	૨૦૦	૧૫૦	૭૫૦	૩૪૬૩	૦	૪૬૫૨	૦	૪૮૧૬	૮૪૩	૫૧	૧૩૮૨૫
૪૨૧	૨૭૫	૨૫૦	૦	૯૪૬	૫૫૦૦	૦	૧૨૭૦૦	૨૮૮	૧૦૨૮૮	૩૬૪૦	૩૮૫૨	૩૬૨૬૮
૧૫૦	૧૫૦	૧૩૫	૦	૪૩૫	૧૮૧૬	૩૩૨૫	૮૧૯૩	૩૮૨૩	૫૧૩૭	૧૦૯૩	૧૬૯	૨૩૫૫૬
૩૦૦	૨૭૫	૨૭૫	૦	૮૫૦	૪૬૦૦	૩૫૧	૭૦૭૫	૦	૭૨૨૬	૨૨૨૪	૪૯૨	૨૧૯૬૮
૩૦૦	૨૭૫	૨૫૦	૫૬	૮૭૫	૪૩૫૦	૧૫૦	૧૫૭૧૩	૩૧૫૯	૫૮૧૬	૨૧૧૭	૦	૩૧૩૦૫
૩૨૫	૨૭૫	૨૭૫	૧૨૫	૧૦૦૦	૮૪૨૦	૦	૭૫૫૦	૯૪૧	૫૭૦૫	૧૬૧૧	૪૧	૨૪૫૬૮

૧૫	સાવલો ૨	૪૯૮૩	૧૪૫૧	૪૦૩૨	૪૦૦૨	૧૭૩૬	૨૬૮૩	૮૪૨૧	૨૬૫	૧૦૭	૧૬૯	૫૭૧
૧૬	સાવલો ૩	૧૧૧૩૧	૧૨૩૬	૧૧૧૦૩	૧૬૭૭	૪૦૫	૬૨૬	૨૭૦૮	૧૭૧	૭૯	૭૧	૩૨૧
૧૭	સોજીત્રા ૧	૧૦૬૪૯	૪૧૭૮	૧૦૪૬૨	૨૭૮૦	૧૫૪૭	૨૬૨૦	૬૯૪૭	૧૨૫	૧૮૪	૧૧૫	૪૨૪
૧૮	વડોદરા જય- સિદ્ધરાવસા પુ	૦	૦	૧૪૭૫૪	૩૯૦૮	૧૦૮	૦	૪૦૧૬	૩૩૧	૫	૦	૩૩૬
કુલ		૧૩૧૨૬૧	૩૯૦૯૭	૧૩૩૧૦૭				૧૧૦૫૩૫				૯૩૧૯

મહેસાણા

૧	આતરસુ બાઈ	૨૧૭૫	૬૮૬	૩૦૩૪	૭૦૦	૩૫૦	૧૨૪૩	૨૨૬૩	૯૦	૪૫	૧૧૫	૨૫૦
૨	ઉંઝા ૨	૧૨૩૪૪	૨૫૭૬	૪૧૦૩	૩૬૩૬	૨૫	૯૮૭	૪૯૪૮	૪૮૦	૭	૧૨૩	૬૧૦
૩	કડી ૩	૧૩૪૫૫	૩૫૪૫	૬૦૭૪	૪૮૪૬	૭૭૫	૧૧૧૭	૬૭૩૮	૫૦૧	૧૪૦	૨૭૮	૯૧૯
૪	ફલોલ ૨	૯૩૬૪	૨૪૩૪	૭૦૩૧	૪૭૩૫	૮૫	૩૩૮૬	૮૨૦૬	૨૭૩	૭	૧૬૯	૪૪૯
૫	ખેરાળુ ૪	૭૨૯૦	૧૨૭૭	૪૪૦૪	૧૩૧૪	૩૩	૨૦	૧૩૬૭	૨૬૨	૩૩	૨૦	૩૧૫
૬	આણસા ૩	૮૯૧૮	૨૩૦૫	૫૦૫૭	૧૫૧૩	૮૯૩	૯૮૫	૩૩૯૧	૧૪૪	૧૫૬	૧૦૯	૪૦૯
૭	ફહેગામ ૪	૫૮૬૨	૧૫૬૪	૩૦૭૫	૧૭૯૪	૧૧૬૬	૨૧૩૫	૫૦૯૫	૧૭૭	૧૨૭	૨૦૯	૫૧૩
૮	પાટણ	૨૯૮૩૦	૯૦૧૫	૮૭૭૯	૧૩૮૯	૧૬૧	૧૫૫૨	૩૧૦૨	૧૧૫	૭	૧૨૯	૨૫૧
૯	મહેસાણા ૩	૧૪૭૬૨	૪૧૪૭	૯૬૩૦	૩૭૭૪	૪૫૮૬	૨૫૩૧	૧૦૮૯૧	૪૪૨	૨૩૦	૧૪૮	૮૨૦
૧૦	લાડોલ ૪	૫૮૨૭	૧૧૭૧	૬૨૯૭	૨૨૦૭	૫૭	૬૫૩	૨૯૧૭	૧૯૮	૧૧	૯૦	૨૪૯
૧૧	વડનગર ૧	૧૨૬૯૨	૨૬૭૧	૮૭૧૨	૪૪૬૩	૩૦૧	૧૦૮૬	૫૮૫૦	૩૬૬	૬૬	૧૦૫	૫૨૭
૧૨	વિમ્બપુર ૨	૯૪૮૧	૧૯૫૧	૬૨૮૫	૧૨૨૦	૬૦૮	૮૧૦	૨૬૩૮	૧૦૭	૭૬	૬૪	૨૪૩
૧૩	વિસનગર ૨	૧૮૦૫૦	૪૦૮૦	૬૬૯૭	૩૭૦૪	૩૩૫	૪૮૫	૪૫૨૪	૨૮૬	૩૯	૪૬	૩૭૬
૧૪	સિદ્ધપુર ૧	૨૦૪૬૮	૫૮૯૧	૬૧૦૭	૫૭૫૯	૧૯૧૬	૨૪૯૦	૧૦૧૬૫	૩૯૦	૨૮૭	૧૧૪	૮૪૧
૧૫	ધીજોગ	૪૪૭૬	૨૮૮૮	૧૯૩૧	૧૩૨૭	૯૧	૧૨૬૯	૨૬૮૭	૧૭૦	૨૨	૧૭૯	૩૭૬
કુલ		૧૭૪૯૯૪	૪૫૮૦૧	૮૭૨૧૬				૭૪૮૧૨				૭૨૦૨

800	204	240	104	1100	1280	0	13399	2889	1024	1369	1130	21014
300	200	120	100	060	4038	0	1000	400	20130	448	41	32210
180	285	229	100	1200	0023	0	12040	140	13033	1100	140	30912
400	400	0	000	1000	4090	1208	0	0	30280	3181	0	80002
				10000								480000

ग्रिं

148	22	96	100	1141111	0	2100	0	2001	182	0	1448
300	240	240	300	1100 8203	0	4101	0	4221	1824	0	11110
100	204	204	300	1840 3324	0	6204	0	4241	1841	11	20003
300	204	220	48	282 1400	0	0000 0400	0	0001 2338	114	24421	
828	221	221	200	1181 8003	622	8200	0	4201 1001	124	11203	
210	204	220	100	244 2412	0	8021 800	0	4243 1124	20	13422	
240	240	210	140	210 2401	0	3102	0	3020	424	0	2228
084	240	240	100	1884 2240	0	24200 1300	0	14034 2018	0	42022	
140	440	840	400	2040 11201	0	11224 1120	0	12013 2022	0	88230	
300	200	200	100	200 4014	0	1102	0	1112	223	182	12400
341	204	204	300	1201 0122	0	0000	0	13140 8824	208	33318	
300	240	240	300	1100 0138	0	1213	141	4142 1423	0	21888	
222	204	230	300	1023 1362	0	11120	0	1888 1081	0	33300	
1221	240	240	300	2021 4221	0	20842	0	1320 2882	0	30211	
224	224	224	0	104 1212	0	10483	0	2241	114	208	11224
				10030							310282

નવસારી

૧	કોર ૨	૫૦૪૯	૧૫૩૯	૫૦૧૪	૨૩૧૦	૧૪૫૮	૧૭૦૬	૫૪૭૪	૧૪૦	૭૭	૧૧૨	૩૨૯
૨	અણ્ણેલી ૧	૬૩૪૨	૨૦૯૩	૧૩૫૧૭	૩૫૫૯	૩૧૯૨	૧૭૭૮	૮૫૨૯	૧૬૯	૨૨૩	૧૨૫	૫૧૭
૩	નવસારી ૨	૨૪૩૯૭	૮૭૫૮	૮૦૩૮	૨૩૨૮	૪૭૩	૩૨૩૯	૬૦૪૦	૨૫૦	૧૪	૨૭૫	૫૮૯
૪	પલસાણા ૨	૨૭૦૦	૮૦૮	૪૪૦૪	૧૭૫૪	૮૫૪	૧૧૨૭	૩૭૩૫	૧૦૧	૪૯	૮૭	૨૩૭
૫	બીલીમોરા ૨	૯૩૧૮	૨૮૭૫	૭૭૯૫	૪૪૮૪	૨૬૮૫	૧૭૫૯	૮૯૨૮	૧૩૬	૧૧૯	૯૯	૩૫૪
૬	બ્યારા ૨	૬૧૮૯	૧૮૧૦	૭૭૦૫	૨૮૫૦	૧૨૫૩	૨૯૪૭	૭૦૫૦	૩૭૩	૨૧૬	૪૦૯	૯૯૮
૭	સોનમઢ ૩	૨૨૪૧	૬૧૨	૩૩૭૬	૧૭૦૯	૧૩૨	૨૫૩	૨૦૯૪	૧૧૦	૨૩	૫૫	૧૮૮
કુલ		૫૬૨૨૬	૧૮૪૯૫	૪૯૮૪૯	૦	૦	૦	૪૧૮૫૦	૦	૦	૦	૩૨૧૨

અમરેલી

૧	અમરેલી ૧	૨૦૧૮૬	૬૫૧૨	૧૬૩૬૨	૩૧૧૨	૧૦૫	૫૨૩૪	૮૪૫૧	૨૦૬	૧૦	૧૯૫	૪૧૧
૨	કોડીનાર ૨	૭૩૮૪	૧૭૭૦	૨૩૩૩	૧૯૭૬	૧૦૦૧	૯૬૭	૩૯૪૪	૧૩૯	૯૮	૫૫	૨૯૨
૩	દામનગર ૨	૩૯૭૯	૧૧૬૭	૨૪૦૦	૧૭૪૦	૭૬૫	૩૯૦	૨૮૯૫	૧૯૦	૧૦૧	૧૨૧	૪૧૨
૪	ધારી ૩	૫૩૩૬	૧૬૩૯	૨૨૬૦	૧૬૩	૧૨૭	૧૧૦	૪૦૦	૧૪૩	૧૨૭	૧૦૧	૩૭૧
૫	હાલકા ૨	૭૬૩૨	૨૫૨૯	૬૯૧૩	૧૬૪૭	૦	૧૪૪૯	૩૦૯૬	૧૪૧	૦	૧૧૧	૨૫૨
૬	બેટ યાંબોદ્ધાર ૨	૩૮૬૦	૯૨૨	૪૯૪૭	૨૪૨૩	૧૨૨	૧૩૧૧	૩૮૫૬	૧૩૭	૩૧	૯૬	૨૬૪
કુલ		૪૮૩૭૭	૧૪૫૬૯	૩૫૨૪૫				૨૨૬૪૨				૨૦૦૨
એકંદર સરવાળા		૪૧૦૮૫૮	૧૧૭૯૩૨	૩૦૫૪૧૭				૨૪૯૮૩૯				૨૧૭૨૬

વડોદરા રાજ્યનાં મહિલા તથા બાલપુસ્તકાલયો તથા

અનુક્રમ નંબર.	નામ.	ફક્ત ઔચિત્તી સંખ્યા	પુસ્તકાલય સંખ્યા	આખા વર્ષમાં વંચાયેલાં પુસ્તકાલય સંખ્યા			વાચકોની સંખ્યા		
				ઔચિત્તી	વિદ્યાર્થીઓમાં	કુલ.	ઔચિત્તી	વિદ્યાર્થીઓ	કુલ
૧	૨	૩	૪	૫	૬	૭	૮	૯	૧૦

૧૬ મહિલા

૧*	અમરેલી મહિલા	૧૦૦૫૭	૪૨૪૬	૩૩૦૦	૭૦૩૦	૧૦૩૩૦	૧૧૦	૩૪૦	૪૫૦
૨*	ધર્મજી મહિલા	૨૭૨૬	૧૧૩૮	૨૬૧૨	૦	૨૬૧૨	૯૦	૨૫૦	૨૫૦
૩*	નવસારી મહિલા	૧૨૩૮૪	૨૮૦૯	૨૮૬૩	૫૭૫૬	૮૬૧૯	૨૮૦	૪૨૯	૭૦૯
૪*	પાટણ મહિલા	૧૪૬૪૬	૧૧૫૧	૧૦૭૯	૧૩૬૦	૨૪૩૯	૧૮૫	૧૫૩	૩૩૮
૫*	પેટલાદ મહિલા	૮૬૪૬	૧૪૩૮	૨૫૭૬	૦	૨૫૭૬	૧૭૨	૦	૧૭૨
૬*	બાદરણ મહિલા	૨૮૧૩	૧૭૧૭	૧૬૨૦	૭૪૧	૨૧૬૧	૧૨૭	૭૬	૨૦૩
૭*	વસો મહિલા	૪૧૩૬	૧૪૮૮	૫૭૩૫	૨૨૫	૫૯૬૦	૫૦૦	૩૫	૩૩૫
૮*	સોજિત્રા મહિલા	૫૧૧૭	૧૦૪૩	૧૮૮૭	૦	૧૮૮૭	૧૪૧	૦	૧૪૨
૯*	ડભોઈ મહિલા	૮૪૫૮	૯૯૫	૩૮૨૧	૦	૩૮૨૧	૨૭૬	૦	૨૭૬
૧૦*	વ્યારા મહિલા	૨૯૦૮	૯૫	૦	૦	૦	૦	૦	૦
૧૧*	ખેટ મહિલા	૧૫૨૦	૫૮૯	૩૮૮	૧૦૪૨	૧૪૩૦	૧૦૭	૯૦	૧૯૭
૧૨*	વડનગર મહિલા	૬૬૯૨	૨૧૨૭	૧૦૮૭	૨૧૩૩	૩૨૨૦	૧૯૪	૨૨૭	૪૨૧
૧૩*	હારકી મહિલા	૩૫૬૧	૪૬૪	૨૨૮૮	૦	૨૨૮૮	૧૧૧	૦	૧૧૧
૧૪*	શિનોર મહિલા	૨૭૪૭	૨૯૫	૮૩૨	૦	૮૩૨	૧૫૭	૦	૧૫૭
૧૫*	કસોલ મહિલા	૪૨૨૬	૧૦૧૬	૧૩૪૧	૦	૧૩૪૧	૧૬૭	૦	૧૬૭
૧૬*	ઉંઝા મહિલા	૫૬૬૧	૫૫૦	૩૮૯	૦	૩૮૯	૧૦૧	૦	૧૦૧
કુલ		૬૬૫૦૩	૨૧૧૬૪	૩૮૮૧૮	૧૮૨૮૭	૫૦૧૦૫	૨૭૧૯	૧૫૧૦	૪૨૨૯

વાચનાલયોનું વાર્ષિક નિવેદન સને ૧૯૩૭-૩૮

વાર્ષિક ખર્ચ					પુસ્તકાલયની કુલ મિલકત						
લોક મહદ.	સરકાર મહદ	પંચાયત મહદ	સુધારા વા વિન પં.મ.નું	કુલ.	તા. ૩૧-૭-૩૮ સુધીની કા.ક. ર.	પુસ્તકાલયની બીજી શાકી રકમ	સ્થાવર મિલકત	બંગમ મિલકત			કુલ
૧૧	૧૨	૧૩	૧૪	૧૫	૧૬	૧૭	મકાન વગેરે	પુસ્તક	લાકડી સામાન	પતર સામાન	૨૨
૧૫૦	૧૦૦	૧૦૦	૫૦	૪૦૦	૧૩૨૭	૦	૨૧૩૦૦	૪૮૭૭	૧૨૨૬	૦	૨૮૭૩૩
૧૦૦	૧૦૦	૧૦૦	૧૦૦	૪૦૦	૨૪૮૮	૦	૪૪૨૬	૭૧૪	૩૦૪	૦	૭૬૩૨
૨૦૦	૧૦૦	૧૦૦	૦	૪૦૦	૭૦૦	૦	૦	૧૨૭૫	૨૮૦	૧૩૦	૨૩૮૫
૧૦૦	૧૦૦	૧૦૦	૧૦૦	૪૦૦	૧૦૬૫	૦	૨૧૦૦૦	૧૧૧૨	૩૫	૪	૨૩૨૪૬
૧૦૦	૧૦૦	૧૦૦	૧૫૦	૪૫૦	૫૪૩૮	૦	૦	૧૨૭૦	૩૨૪	૦	૭૦૩૨
૨૦૫	૧૦૦	૧૦૦	૧૦૦	૫૦૫	૨૯૪૫	૦	૧૩૮૦૦	૧૪૦૫	૭૬૮	૧૭૫	૧૬૧૨૩
૧૦૦	૧૦૦	૧૦૦	૧૦૦	૪૦૦	૨૭૦૦	૦	૬૦૦૦	૧૧૧૦	૬૪૦	૦	૧૦૭૫૦
૧૫૨	૧૦૦	૧૦૦	૭૫	૪૨૭	૨૬૦૦	૦	૦	૧૧૮૦	૧૩૫	૦	૩૬૧૫
૨૨૨	૦	૦	૦	૨૨૨	૦	૦	૦	૧૮૦૬	૧૧૦	૦	૧૯૧૬
૨૫	૨૫	૨૫	૦	૭૫	૧૧૬૦	૦	૩૦૦૦	૪૦	૦	૨૬	૪૨૨૬
૫૬	૪૦	૪૦	૫૦	૧૮૬	૩૩૬	૦	૦	૫૬૬	૮૮	૦	૧૦૨૦
૧૦૦	૧૦૦	૧૦૦	૧૦૦	૪૦૦	૦	૦	૧૦૦૦૦	૨૧૬૫	૫૮૪	૧૦૬	૧૨૮૮૫
૧૦૦	૧૦૦	૪૪	૨૫	૨૬૯	૧૫૫૦	૨૧	૩૦૦૦	૪૧૩	૧૮૨	૦	૫૧૬૬
૭૦	૭૦	૭૦	૦	૨૧૦	૬૧૪	૦	૦	૨૦૨	૦	૦	૮૧૬
૫૦	૫૦	૫૦	૦	૧૫૦	૨૫૦	૦	૦	૬૧૮	૨૪૫	૦	૧૧૬૩
૫૦	૫૦	૫૦	૦	૧૫૦	૧૦૫૨	૦	૦	૩૦	૭૭	૦	૧૧૫૬
				૫૦૪૪							૧૩૧૪૭૦

ક્રમિક્રમ નંબર.	નામ.	પ્રાંત.	પુસ્તકો.	વંચાયેલાં પુસ્તકો.	વાચકો
૧*	અમરેલી ખાલ	અમરેલી	૨૯૪૩	૧૨૦૭૦	૪૮૩
૨*	ચલાલા "	અમરેલી	૫૮૭	૧૪૯૩	૨૪૮
૩	પેટલાદ "	વડોદરા	૨૧૯૯	૨૫૭૭	૪૦૦
૪*	ભાદરજી "	"	૧૬૭૬	૫૨૧૮	૩૩૩
૫*	વસો "	"	૩૪૭૫	૨૯૩૦	૩૯૮
૬	ડોભાં "	"	૧૦૭૦	૨૦૩૭	૧૭૬
૭	પાટણ "	મહેસાણા	૪૬૩	૪૦૧	૩૪૧
૮*	વડનગર "	"	૧૫૧૮	૩૧૮૯	૩૧૯
૯	સાવલી "	વડોદરા	૩૯૫	૧૩૨૪	૧૨૬
૧૦	નવસારી "	નવસારી	૮૦૦	૫૭૫૬	૪૨૯
૧૧*	હારકાં "	અમરેલી	૪૪૭	૧૧૧૫	૧૦૧
કુલ			૧૫૮૩૩	૩૮૧૧૦	૩૩૫૪

ટીપ્પણ—* ચાવા ચિહ્નવાળાં ૬ પુસ્તકાલયો મકાનવાળાં છે.

ખાલ પુસ્તકાલયોની તારીખ

સંખ્યા	પ્રાંત	પુસ્તકો	વંચાયેલાં	વાચકો
૬	અમરેલી. } મહેસાણા } વડોદરા }	પુસ્તકાલયો	૧૦૬૦૬	૨૬૦૧૫
૫	મહેસાણા } વડોદરા } નવસારી }	વાચનાલયો	૪૯૨૭	૧૨૦૬૫
કુલ			૧૫૮૩૩	૩૮૧૧૦

ખાલવાચનની તારીખ

પ્રાંત	વાચક સંખ્યા			વંચાયેલાં પુસ્તકોની સંખ્યા		
	ખજૂતા	હકી ગયેલાં	કુલ	ખજૂતા-આમાં	હકી ગયેલામાં	કુલ
અમરેલી	૧૧૭૯	૧૦૬૬	૨૨૪૫	૨૧૫૪૫	૧૦૧૪	૨૨૫૫૬
નવસારી	૧૧૫૧	૪૪૦	૧૫૯૧	૧૩૯૦૫	૪૬૬૦	૧૮૫૬૫
મહેસાણા	૨૦૯૫	૬૨૫	૨૭૨૦	૨૦૫૭૬	૫૦૫૩	૨૫૬૨૯
વડોદરા	૪૨૦૫૧	૬૩૬૯	૪૮૪૫૦	૩૭૮૪	૭૫૮	૪૫૪૨
કુલ			૪૬૪૭૬	૮૫૩૦	૫૫૦૦૬	૯૧૮૮૫

લો. મ.	સ. મ.	પ. મ.	સ. મ.	કુલ	કા. ફ.	રોકડ	મકાન	પુ.	લા. સા.	ધર.	કુલ કિંમત
૧૦૦	૧૦૦	૧૦૦	૨૫	૩૨૫	૮૫૭	૦	૬૬૫૦	૬૩૮	૩૪૮	૧૮૫	૮૯૭૮
૬૦	૬૦	૬૦	૦	૧૮૦	૧૧૬	૦	૦	૨૧૨	૧૪૫	૦	૪૭૩
૧૦૦	૧૦૦	૧૦૦	૧૦૦	૪૦૦	૨૮૦૦	૦	—	૧૪૫૫	૪૫૩	૧૭૮	૪૮૮૬
૩૦૦	૧૦૦	૧૦૦	૦	૫૦૦	૩૮૦૦	૦	૭૦૦૦	૬૮૧	૬૩૮	૨૫૧	૧૨૬૭૦
૧૦૦	૧૦૦	૧૦૦	૧૦૦	૪૦૦	૨૮૦૦	૦	૮૭૦૦	૧૪૫૪	૬૬૮	૦	૧૩૬૨૨
૧૪૮	—	—	—	—	—	—	—	૮૦૩	૧૬૫	૦	૬૬૮
૦	૦	૦	૦	૦	૧૩૪	—	—	૨૧૫	૬૭	૩	૪૧૬
૧૦૦	૧૦૦	૧૦૦	૧૦૦	૪૦૦	૦	૦	૧૦૦૦૦	૬૫૩	૫૦૦	૩૩૨	૧૧૭૮૫
૫૦	૫૦	૫૦	૦	૧૫૦	૭૩૪	૦	૦	૧૨૫	૩૧	૦	૮૬૦
૨૫	૨૫	૨૫	૨૫	૧૦૦	૭૫	૦	૦	૧૭૫	૬૭	૪૮	૩૨૦
૨૫	૨૫	૨૫	૨૫	૧૦૦	૧૦૦૦	૬૨	૧૫૦૦	૬૦	૩૪	૦	૨૭૧૬
				૨૫૫૫							૫૭૭૨૭

૧૯૩૭-૩૮

કચ્છ, પુસ્તકાલયોની તારીખ

સંખ્યા	પ્રાંત.	વસ્તી.	બજેલાં.	પુસ્તકો.	વાંચયેલાં પુસ્તકો.	વાચકો.
૬	અમરેલી	૪૮૩૩૭	૧૪૫૩૬	૩૫૨૪૫	૨૨૬૪૨	૨૦૦૨
૭	નવસારી	૫૬૨૨૬	૧૮૪૬૫	૪૬૮૪૬	૪૧૮૫૦	૩૨૧૨
૧૫	મહેસાણા	૧૭૪૬૬૪	૪૫૮૦૧	૮૭૨૧૬	૭૪૮૧૨	૭૨૦૨
૧૮	વડોદરા	૧૩૧૨૬૧	૩૬૦૬૭	૧૩૩૧૦૭	૧૧૦૫૩૫	૬૩૧૦
	કુલ	૪૧૦૮૫૮	૧૧૭૬૩૨	૩૦૫૪૧૭	૨૪૬૮૩૬	૨૧૭૨૬

મહિલા પુસ્તકાલયોની તારીખ

૧૪	ચારે પ્રાંતમાં પુસ્તકાલયો	૮૫૨૬૮	૦	૧૬૮૭૪	૪૫૪૫૨	૩૭૬૬
૨	વાંચનાલયો	૧૧૨૦૫	૦	૧૨૬૦	૪૬૫૩	૪૩૩
	કુલ	૯૬૫૦૩	૦	૨૧૧૬૪	૫૦૧૦૫	૪૨૨૬

વડોદરા

તા. ૫-૧૦-૧૯૩૮

કે. સં. રાંગજેકર

મહંદીશ વ્યવસ્થાપક,

સૂચના નં: ૪૩૪ સને ૧૯૩૮-૩૯

વિષય

પુસ્તકાલય વિનાનાં શાળાવાળાં ગામોએ પુસ્તકાલય ખોલવા બાબત

જ્યાં શાળા ત્યાં પુસ્તકાલય એ નીતિ શ્રીમંત સરકારે સ્વીકારેલી હોય દર સાલમાં નવાં પુસ્તકાલયો ખોલવાનું કરાવવામાં આવેલું છે. તે પ્રમાણે ચાલુ સાલે પણ ૫૦ નવીન પુસ્તકાલયો ખોલવાનાં છે. આજ, સુધીમાં ૧૧૫૦ ગ્રામ પુસ્તકાલયો ખોલવામાં આવેલાં છે. હજી નીચેની યાદીમાં જણાવેલાં શાળાવાળાં ગામોમાં પુસ્તકાલયો ખોલવાનાં બાકી છે. કેટલાંક ગામોમાં વાંચનાલયો હતાં, અને ક્ષાલમાં (કેટલાંક) બંધ પડી ગયાં છે. તે ગામોમાં અગર જે ગામોમાં નવીન શાળાઓ ખોલવામાં આવી છે, તે બધાં ગામોમાં વાંચનાલયો ચાલુ કરવાની અને નવીન ઉધાડવાની તજવીજ કરવાની છે. આજા છે કે જે તે સ્થળના સંબંધકર્તા શિક્ષકો તેમ જ રા. રા. મહાલ શાળા-ધિકારી સાહેબ આ બાબતની ઘટિત તજવીજ કરશે. અને લોકમદદની રકમ બેગી કર્યાં પ્રમાણે વાંચનાલયનું તેમજ નવીન પુસ્તકાલયનું બજેટ બનાવીને મોકલી આપશે.

નવીન પુસ્તકાલય ખોલવા માટે રૂ. ૬૦ થી તે રૂ. ૭૫) સુધીની અને વાંચનાલય માટે રૂ. ૫ થી તે રૂ. ૧૦) સુધીની લોકમદદની રકમ બેગી કરીને પુસ્તકાલય સહાયક સહકારી મંડળ તરફ મોકલી આપીને અમને લખી જણાવશે, એટલે આગળની તજવીજ કરવામાં આવશે.

વડોદરા
તા. ૨૨-૬-૩૮

કે. મં. રાંગનેકર
મદદનીશ વ્યવસ્થાપક

વડોદરા રાજ્યનાં શાળાવાળાં પણ પુસ્તકાલય વિનાનાં
ગામોની યાદી-કુલ ગામ ૨૭૨

વડોદરા પ્રાંત ૮૧

વડોદરા મહાલ-૨૫	૭ કરાલી	૩૧૦	૧૫ કાજલપુર પોર	૨૪૭
ગામ	૮ કરોડીયા	૬૨૨	૧૬ કાજલપુર(સાંકરદા)	૩૪૦
૧ અંકોટા	૬૪૯	૬૪૩	૧૭ મહાપુરા	૩૫૨
૨ અંકોટપુરા	૩૮૭	૫૦૦	૧૮ મારેકા	૨૫૨
૩ આમલીઆરા	૫૪૩	૩૪૦	૧૯ રાધવપુરા	૩૬૭
૪ અંપાડ	૩૪૩	૩૯૦	૨૦ રાવપુરા	૧૨૧૭
૫ ઉડીયા	૧૬૪	૬૦૪	૨૧ વિરોદ	૬૫૭
૬ કપુરાધ	૪૮૦	૪૦૯	૨૨ વેમાલી	૪૫૨

૨૩ સમસપુરા	૩૫૯	૮ કલ્યાણ	૪૩૯	૭ કલોડ	૫૦૪
૨૪ મીરસાપુરા	૫૧૪	૯ કળદરવા	૭૫૬	૮ મજલીપુરા	૩૫૦
૨૫ મોચીઆપુરા	૪૩૫	સાવલી મહાલ-૧૨		૯ લીદોરા	૫૩૦
પાદરા મહાલ-૧૦		૧. આચુંદીનું સુવાડું	૩૩૪	તીલકવાડા મહાલ-૪	
૧ લોલા	૫૫૩	૨ કડાજલા	૩૪૪	૧ ખાપરીઆ	૩૧૯
૨ બાલિયુવરી	૧૮૪૮	૩ કુનપાડ	૫૦૭	૨ જમલગઢ	૨૯૮
૩ મળતણ	૮૩૩	૪ ધંડીવાળ	૫૮૧	૩ પોચંબા	૪૨૮
૪ મદમદપુરા	૫૮૨	૫ જાંબુગોરલ	૩૨૬	૪ ખરોલી	૬૬૩
૫ મદુવડ	૪૩૭	૬ પોધયા	૮૧૩	સંખેડા મહાલ-૧૧	
૬ સંઢા	૬૫૧	૭ જલુથા	૪૩૭	૧ કાળી તળાવડી	૩૨૭
૭ સોમજીપુરા	૪૩૪	૮ રાસાવાડી	૨૫૪	૨ ગોલા ગામડી	૩૨૯
૮ હરથમાળ	૧૯૦	૯ વેમાર	૪૬૦	૩ ઝરવથ	૩૫૦
૯ મદાપુર	૨૬૫	૧૦ સમલાયા	૬૨૭	૪ પાટણા	૩૧૦
૧૦ નેદરા	૩૮૫	૧૧ લીમડાપુરા	૩૬૩	૫ પીઠા	૩૨૫
કરજણ મહાલ-૯		૧૨ મેરાકુવા	૫૦૨	૬ લાજસ	૬૧૨
૧ અબરા	૩૫૮	વાધોડીઆ મહાલ-૯		૭ લોટીયા	૨૯૯
૨ ચોરજીવ	૫૧૮	૧ અડીરણ	૪૯૧	૮ વાધેયા	૩૮૯
૩ ધામજીવ	૩૩૪	૨ અલવા	૫૦૧	૯ સુરીયા	૨૩૧
૪ નિશાળીઆ	૨૩૩	૩ આમોદર	૬૬૫	૧૦ હરેશ્વર	૨૦૮
૫ સાયર	૭૭૦	૪ કુમેટા	૫૪૫	૧૧ ઝાળ	૩૭૮
૬ લાતીપુર ટીંબી	૧૩૦૦	૫ ગુમલપુર	૨૬૮	હસોઈ મહાલ-૧	
૭ કીયા	૫૨૦	૬ તવરા	૬૪૧	૧ દનગીવાડા	૩૧૩

મહેસાણા પ્રાંત-૧૦૨

હલેગામ મહાલ-૧૫		૧૨ વાસણા ચોપરી	૧૦૫૩	૮ વાપજીપુર	૩૧૮
૧ આલમપુર	૭૨૯	૧૩ ચાંદપુર	૫૫૦	૯ સીડોરા	૨૫૩
૨ કોડરા	૧૧૪૧	૧૪ શીદોલી મોટી	૯૩૨	૧૦ સંદેશ્વર	૪૧૫
૩ ગીચોડ	૧૦૧૮	૧૫ સલાટપુર	૪૦૭	૧૧ લીંગેલ વાસણા	૧૪૦
૪ ધણુપ	૬૭૯	આતરસુઆ મહાલ-૧૧		કડી મહાલ-૧૭	
૫ જખોરા	૫૨૧	૧ આંખવેલ	૩૪૭	૧ આનંદપુરા	૩૩૨
૬ જાળીયાના મહ	૩૬૧	૨ ઉકરડીના સુવાડા	૨૭૮	૨ ધણુઆ	૬૫૧
૭ ફરોલા	૯૬૬	૩ કામલખંધ વાસણા	૫૬૬	૩ આસણ	૫૩૫
૮ નાના જલુડા	૪૬૮	૪ ગરોડ	૪૫૧	૪ ચાલાસણ	૬૦૪
૯ પાલજ	૧૦૯૪	૫ ધડીયા	૫૮૬	૫ દોરીયા	૩૬૦
૧૦ લવારપુર	૭૮૬	૬ બાયલાકુઈ	૩૫૨	૬ નમરાસણ	૪૮૯
૧૧ વડવાસા	૮૨૧	૭ વઘાલી	૫૬૭	૭ નાની કડી	૪૫૨

૧૮ બાલડી	૨૫૨	૧૧ નવા રામપુર	૪૫૨	૨૦ વડોસણ	૮૫૧
૯ માયાસુળ	૯૪૪	૧૨ વિસનગર મહાલ-૭		૨૧ શાભાસણ	૬૧૯
૧૦ રંગપુર	૪૦૫	૧૩ ધામણવા	૭૨૭	૨૨ સામેત્રા	૧૧૬૬
૧૧ રંગપુરડા	૪૭૧	૨ બાકરપુર	૬૦૧	૨૩ સીડોસણ	૩૭૨
૧૨ લહોર	૬૫૬	૩ રાણીસણા	૯૧૦	૨૪ ખેરાળુ મહાલ-૭	
૧૩ શિયાપુરા	૩૨૫	૪ રંગાકુષ્ઠ	૪૦૬	૧ નવા દેલવાડા	૪૩૩
૧૪ સેદરડી	૪૫૫	૫ સદુથલા	૭૧૭	૨ નાની હીરવાણી	૫૪૫
૧૫ અવદેસણ	૭૩૭	૬ સવાલા	૧૧૭૫	૩ પાનજી	૬૬૭
૧૬ અંબાવપુરા	૨૮૮	૭ સુશી	૪૪૦	૪ મહાસણા	૪૭૫
૧૭ વેકરા	૪૩૩	૮ મહેસાણા મહાલ-૨૩		૫ મદ્રોપુર	૮૭૦
૧૮ કલોલ મહાલ-૭		૧ કુકસ	૫૩૧	૬ ગોરીસણા	૭૪૩
૧ કરોલી	૪૫૬	૨ ખદલપુર	૭૧૭	૭ ચોટીયા	૪૪૮
૨ નાદરી	૨૫૯	૩ ચરાડુ	૧૭૦૭	૮ પાટણ મહાલ-૪	
૩ પલસાણા	૭૬૩	૪ ચલોવા	૧૧૮૫	૧ અંદલા	૬૫૮
૪ ખીસેશ્વરપુરા	૩૫૪	૫ દુડાલી	૫૨૬	૨ ડેરતળપદ	૭૦૪
૫ બોયણ રોડો	૪૫૦	૬ તાવડીઆ	૪૬૪	૩ બાબાસણા	૨૪૪
૬ સાનીપુર	૩૫૩	૭ દેહીયાસણ	૮૬૬	૪ રતી	૫૫૬
૭ હાથપુર	૮૮૮	૮ દેલા	૬૯૬	૯ ચાણરમા મહાલ-૫	
૮ વિજાપુર મહાલ-૧૧		૯ ધનપુરા	૧૭૩	૧ કરોડા	૩૯૫
૧ ધભરામપુરા	૩૫૮	૧૦ ધોળાસણ	૭૬૮	૨ ખરીયક	૫૬૦
૨ ગણેશપુરા	૪૧૦	૧૧ ધાંધુસણ	૫૪૪	૩ ડોડીવાડા	૬૪૮
૩ ગુંદરાસણ	૮૬૨	૧૨ નવી શેઠવી	૪૬૯	૪ મીઠીધારીઆલ	૯૫૭
૪ જોપુર	૯૫૧	૧૩ નાગલપુર	૭૮૭	૫ સુણસર	૧૨૧૯
૫ તાતોસણ	૫૧૪	૧૪ પાલાવાસિણા	૬૪૪	૬ હારીજ મહાલ-૨	
૬ ધનપુરા	૧૧૭૬	૧૫ પુનાસણ	૬૩૧	૧ પીપલાણા	૧૦૨૯
૭ પાલડીઆસ	૬૭૯	૧૬ ભાસરીયા	૨૭૫	૨ વાંસા	૮૭૬
૮ મહાદેવપુરા	૨૩૮	૧૭ મીઠા	૬૧૯	૩ સિદ્ધપુર મહાલ-૧	
૯ મોરવાડ	૪૮૬	૧૮ મુદરડા	૧૦૭૯	૧, કરણપુરા	૫૯૯
૧૦ દરથુહોડા	૧૦૫૧	૧૯ રૂપાલ હરિપુરા	૨૨૫		

નવસારી પ્રાંત ૬૮

નવસારી મહાલ ૨		૨ દેવસર	૭૮૪	પલસાણા મહાલ ૩	
૧ આસણા	૫૭૯	૩ નાંદરખા	૭૨૩	૧ કંથાવ	૩૮૬
૨ ચોવીસી	૨૩૦૭	૪ પાટી	૪૭૬	૨ વંજેળીયા	૪૮૭
૩ ગણદેવી મહાલ ૫		૫ ભાડા	૯૪૮	૩ ગંગાધરા	૪૪૯
૧ કચલી	૬૬૬				

દામરેજ મહાલ ૬		૧૫ લક્ષ્મણપુર		૩ ઉંમરવાવ નજીક	
૧ કોસમાડી	૩૭૭	૧૬ વડીયા	૪૭૧	૪ ઉંમરવાવ દૂર	૬૭૭
૨ ખોલવડ	૨૪૧૧	૧૭ વલવાડા	૧૦૬૯	૫ કટાસવાણુ	૮૫૮
૩ કુંગર	૫૧૪	૧૮ વહેવલ	૧૫૬૫	૬ કાકડવા	૮૧૦
૪ પારડી	૧૦૦૧	૧૯ વાડીયાવાડ	૪૭૬	૭ ખાનપુર	૪૫૦
૫ પસોદરા	૧૯૦	૨૦ વાછાવાડ	૨૫૯	૮ ખંભાળીઆ	૫૭૫
૬ વસિદારદી	૩૦૪	૨૧ વાંકે ભંગવાનપુરા	૪૦૩	૯ ઘાટા	૧૧૮૨
મહુવા મહાલ ૨૫		૨૨ વસિકુધ	૪૭૫	૧૦ ધાણી	૪૮૪
૧ અલગઢ	૫૪૬	૨૩ શેખપુર	૧૦૧૩	૧૧ ચીખલવાવ	૪૯૭
૨ અંધાત્રી	૨૬૭	૨૪ હળધવા	૬૩૬	૧૨ ચીખલી	૭૧૯
૩ ઉમરા	૧૩૩૧	ભાંગરોળ મહાલ ૧		૧૩ જોર્સીગપુર	૬૨૮
૪ કાંકરીયા	૪૪૯	૧ અંકિડોદ	૬૦૮	૧૪ ઘાટ	૬૨૯
૫ ખરવાણ	૧૧૨૧	સોનગઢ મહાલ ૬		૧૫ પારી	૧૪૩૭
૬ કુંગરી	૭૬૩	૧ અગાસવાણુ	૫૮૭	૧૬ બામણામાલદૂર	૭૫૧
૭ દેવનાસણા	૬૧૬	૨ કાકડકુવા	૧૭૯	૧૭ ખેડકુવા દૂર	૧૦૦૭
૮ નળધરા	૩૮૦	૩ ગાળકુવા	૪૭૩	૧૮ ખેડારાયપુર	૧૧૪૭
૯ પુના	૪૬૯	૪ ઘોડચીત	૩૪૨	૧૯ ખોરખડી	૧૬૬૭
૧૦ બામણીયા	૩૪૦	૫ પાંચપીપળા	૪૧૪	૨૦ ભાનાવાડી	૩૬૩
૧૧ ખારતાડ	૬૭૧	૬ સાલ્હેર	૫૭૩	૨૧ મગરકુધ	૫૯૨
૧૨ બીલખડી	૬૧૮	બ્યારી મહાલ ૨૩		૨૨ વાંકલા	૬૯૪
૧૩ ભોરીયા	૬૦૯	૧ અંબીયા	૪૭૬	૨૩ વડકુધ	૫૫૩
૧૪ મહુવરીયા	૧૨૫૪	૨ ઉંચામાળા	૧૧૭૫		

અમરેલી પ્રાંત ૨૭

અમરેલી મહાલ ૯		૨ ઠાંસા		૨ રૂઢનાથપુરા	
૧ અમરપુર	૪૬૮	૩ દંદીયરા	૩૪૦	કોડીનાર મહાલ ૭	
૨ ચાંપાથળ	૩૪૧	૪ હીરાણા	૫૨૪	૧ અડવી	૫૨૮
૩ દીખલા	૫૬૭	ધારી મહાલ ૬		૨ ગોહલનીખાણુ	૩૦૯
૪ તરવડા	૪૩૬	૧ કમી	૫૮૦	૩ જનનવાડા	૪૩૯
૫ પીપળલગ	૭૩૧	૨ કુખડા	૫૨૧	૪ દેવળપુર	૫૮૧
૬ ફોપુર	૨૬૪	૩ નામધરા	૪૪૩	૫ પીપળી	૬૮૧
૭ માલવણુ	૫૦૨	૪ પાણીઆ	૩૯૮	૬ માલસરમ	૭૧૮
૮ મેડી	૪૬૮	૫ દુડલી	૩૯૯	૭ માલગામ	૪૬૨
૯ રાજસ્થળી	૪૨૭	૬ અમૃતપુર	૨૯૦	ઝોખા મંડળ મહાલ ૧	
દામનગર મહાલ ૪		ખાંભા મહાલ ૨		૧ ઝોખા	૧૦૪૧
૧ કરોલીયા	૨૭૬	૧ ઝીંખીમાળી	૪૨૬		

સૂચના નંબર ૪૩૬ સને ૧૯૩૮-૩૯

વિષય

ફરતા પુસ્તકાલયની પેટીઓ તહેવારના દિવસમાં નહિ મંગાવવા આવ્યત

રાજ્યનાં કરખા તથા ગ્રામ પુસ્તકાલયોના તરફથી ફરતાં પુસ્તકાલયોની પેટીઓ આ તરફથી જેની તેની માગણીઓ પ્રમાણે મોકલવામાં આવે છે. હોળી તથા દિવાળીના તહેવારોની રમ્મઓમાં ફરતાં પુસ્તકાલયોની પેટીઓ કોઈએ પરત નહિ મોકલવા તેમ નહિ મંગાવવા આ તરફથી વારંવાર સરકમલર કાઢી જણાવવામાં આવેલું છે, છતાં ઘણાં ખરાં પુસ્તકાલયોના મંત્રીઓ તરફથી પેટીઓ પરત મોકલવામાં આવે છે. માટે ફરીથી આથી તમામ પુસ્તકાલયોના મંત્રીઓને જણાવવામાં આવે છે કે હોળી તથા દિવાળીના તહેવારોની રમ્મઓમાં ફ. પુ.ની પેટીઓ કોઈએ મોકલવી નહિ તેમ મંગાવવી પણ નહિ. અને રમ્મઓના દિવસોમાં ખાસ જરૂર સિવાય લખાણો પણ કરવાં નહિ. છતાં જેના તરફથી મોકલવામાં આવશે તેના ઉમેરજ વગેરેના જે ખર્ચ થશે તે જેમને તેમને માથે પડશે. આલુ સાથે તા. ૧૬-૧૦-૩૮ થી ૩૦-૧૦-૩૮ સુધી દિવાળીની રમ્મઓ પડે છે.

સાર્વજનિક પુસ્તકાલય ખાતુ
ફરતા પુસ્તકાલય શાખા
વડોદરા તા. ૧૦-૧૦-૩૮

ફે. મં. રાંગજેકર.

મદદનીશ વ્યવસ્થાપક

પુસ્તકાલય ખાતુ

સાર્વજનિક પુસ્તકાલય શાખા

સૂચના નંબર ૪૩૫ સને ૧૯૩૮-૩૯

વડોદરા રાજ્યનાં પુસ્તકાલયો માટે લલામણુ કરવામાં આવેલાં સામયિકો

નામ	પ્રકાર	વાર્ષિક લવાજમ	ટીકાણું.
ફોરમ ખાળકાનું પોતાનું માસિક	માસિક	રૂ. ૧-૮-૦	જયશંકર રામચંદર જાની, પ્રકાશક; "ફોરમ" "પુષ્પ કાર્યાલય"; ૭૫. ખાર, મુંબાઈ
વિદ્યાર્થી	સાપ્તાહિક	૪-૦-૦	ધીરજલાલ ટાકરથી શબ્દ, તંત્રી: "વિદ્યાર્થી" ધી જ્યોતિ કાર્યાલય લિમિટેડ ભુમામરજીદ સામે-અમદાવાદ.

સાર્વજનિક પુસ્તકાલય શાખા,
વડોદરા
તા. ૧ ઓક્ટોબર ૧૯૩૮

પુ. ત્ર. શાહ

ફે. મં. રાંગજેકર

મદદનીશ વ્યવસ્થાપક.

વડોદરા રાજ્યનાં પુસ્તકાલયો માટે ભલામણ કરવામાં આવેલાં પુસ્તકોની યાદી નં. ૫૬ સને ૧૯૩૮-૩૯

પુસ્તકનું નામ	અંચકર્તાનું નામ	ક્રમ	વર્ષ	પૃષ્ઠ	બાંધણી	પ્રકાશકનું ઠેકાણું
લલિત કાવ્ય સંગ્રહ	સ્વ. કવિ લલિતાશંકર સાયરાજી કરે	૧-૪-૦	૧૬૦	૨૪૨	પાકી	પ્રસન્નરાવ લલિતાશંકર બપાસ નાગર કંઝિયા, સુરત
વનિતાઓના સુખી મંસાર	અમમલાલા જગજીવન સાહ	૦-૪-૦	"	૧૬૦	કાચી	કર્તા, પ્રેચૂલ સ્ટ્રીટ, અનંત-વાડી, નાગર વચ્ચે નિવાસ, ત્રીજે માળે રૂમ નં. ૫૩
પૃથ્વીયોગનો માનગોગ	શ્રી અરવિંદ	૧-૪-૦	"	૨૬૨	કાચી	સુબાષ નં. ૨ મુળજીભાઈ તલાટી, અરવિંદ કાર્યાલય, આજંદ.
શ્રી ગુરુ હીલાચેત (ઉપાસના કંડ)	રંગ અવધૂત	૧-૦-૦	"	૧૪૭	"	અમૃતલાલ નાથાભાઈ મોદી મોદીસાચ નરિયાદ.
સંગીત ગીતા	"	૦-૨-૦	સંવત ૧૯૨૨	૭૫	"	"
ઉપનિષદોની વાતો	કવિ નારાયણ નયુલાલ	૦-૪-૦	સંવત ૧૯૮૦	૮૩	"	"
બાળસવ વીરભાઈ	અમરસા રાજ્યભવિ વેકુંડ ગો. કોશર	૧-૪-૦	સને ૧૯૩૮	૧૦૦	કાચી	કર્તા, મોરબી.
આપણે ભજવીએ (આપણી ખાલ મંથમાળા)	ચંદ્રલાલ અંગાશંકર સાક્ષી.	૦-૩-૦	"	૩૨	"	ભાલલાલ ડી. પટેલ "આપણું બાળ કાળ" મંદિર,
સાહિત્યને ઓવારેથી (ખંડ ૧-૨)		૨-૪-૦	"	૨૮૬	પાકી	ચિત્રામણપુરા-ભરખ, કર્તા, સંસ્કૃત અને ગુજ-રાતીના શ્રોત્રસર, બહાઉદીન કોલેજ, જુનાગઢ

પુસ્તકાલય ખાતે

સાવજનિક પુસ્તકાલય સાખા

વડોદરા, તા. ૬ ઓક્ટોબર ૧૯૩૮

કુ. ત્રિ. શાહ

કે. મં. રાંગજીવર

મદદનીશ બપરશાપક પુસ્તકાલય,

વડોદરા રાજ્ય.

અમારી સોલ એજન્સીનાં પુસ્તકો.

રાસમંદિર	રાયચુરા ૧-૦-૦	વડોદરામાં ચાલીસ વર્ષ ગુજરાતી	૧-૦-૦
સોરઠી વીરગિતાની વાર્તાઓ	૨-૦-૦	” અંગ્રેજી	૧-૦-૦
રાયચુરાની રસીલી વાર્તાઓ	૧-૮-૦	ધર્મોપદેશ	૦-૧૨-૦
રસિમાના રાસ	૧-૦-૦	શિવજીકામ જાનકીબાઈ પ્રધાન	૦-૧૨-૦
પ્રેમલીલા ભાગ ૧ લો	૧-૪-૦	પ્રસ્થાનભેદ પ્રી. સી. દિવાનજી	૦-૧૨-૦
ગાંધીયુગની વાર્તાઓ	૦-૧૨-૦	ગુજરાતજી દામપીરટ ગંગાબેન પટેલ	૧-૪-૦
મહીપાળદેવ	૨-૮-૦	જાપાનની કેળવણી	૦-૮-૦
દાહ્યવીરગાનો દાયરો	૧-૮-૦	પટેલ પોથી	૦-૩-૦
રાયચુરાની રસકથાઓ	૧-૮-૦	ન્યોતિ-રેખા સુ. ગો. બેટાઇ	૧-૦-૦
સોરઠી લોકવાર્તાઓ	૧-૧૨-૦	જાતક કથાઓ ચંદ્રચંદર ભટ્ટ	૦-૧૦-૦
સોરઠરાણી	૧-૮-૦	રામચંદ્ર રોડોડ	૦-૬-૦
નગાધિરાજ	૧-૮-૦	ક્રિસ્ટોફર કોલમ્બસ	૦-૬-૦
જીવન સંભારણાં શારદાબેન	૨-૮-૦	પચાસ પ્રેરક પ્રસંગો	૦-૬-૦
ખેતીની જમીનના દુકા પડી જતા		કુમાર વીરસેન બા. ૩ જી	૦-૬-૦
અટકાવવાને અને પડી ગયેલાને		વિદ્યાનસંદિ ૨. ઓ. સોમપુરા	૧-૦-૦
એકત્ર કરવાને વડોદરા રાજ્યમાં		યોગિક સાધન અરવિંદ ધોષ	૦-૮-૦
યોગી તજવીજ. (G. H. Desai)	૧-૦-૦	Mother America S. Bose	૬-૦-૦
ગુજરાતી સાહિત્ય એનું મનન		કમીર સાહેબનું બીજક ભા. ૧, ૨	૩-૦-૦
અને વિવેચન રામચંદ્ર શુક્લ	૨-૦-૦		

તાજેતરમાં નવીન બહાર પડેલાં

ત્રણ સુંદર પુસ્તકો.

૧ નગાધિરાજ (રાયચુરા)	૧-૮-૦
૨ કુળદીપક	”	૧-૮-૦
૩ દુહાની રમઝદ	”	૧-૮-૦
૪ જીવન સંભારણાં (શારદા મહેતા)	૨-૮-૦
૫ સાહિત્યના ઓવારેથી	૨-૪-૦

લખો:—

પુસ્તકાલય સહાયક સહકારી મંડળ લિ.

રાયપુરા, વડોદરા.

પુસ્તક ૧૩ મું
અંક ૧૧મો

નવેમ્બર
૧૯૩૮

પુસ્તકાલય

લવાજમ :

મોં વાર્ષિક રૂ. ૩-૮-૦
દૈનિકા , રૂ. ૫-૦-૦
કે નકલ : રૂ. ૦-૬-૦

વંચીયા :

નાનાલાલ અંદ્રોખર દીવાનજી
અધિવાલ પ્રવાશકર બ્યાસ

વ્યવસ્થાપક :

વાલજીભાઈ નારણભાઈ અમી
જી. કામ.
મંત્રી, પુ. સ. સ. મં. વિ.
રાવપુરા ...વટોદરા.

અનુક્રમણિકા

વિષય	લેખક	પૃષ્ઠક
પુસ્તક (કાવ્ય)	શ્રી. ચંદ્રિકા	૬૭૧
જ્ઞાનમંદિરને ,	શ્રી. કાન્તિલાલ સી. જોષી ...	૬૭૨
વર્તમાનપત્રો અને ઇનામી હરિશ્ચંદ્ર	શ્રી. મૂળચંદ્ર પ્રેમજી વ્યાસ ...	૬૭૩
જોષએ છે : સ્વચ્છ પત્રો	૬૭૪
એ કયારે ?	શ્રી. કાલિદાસ દયાળજી વણુકર	૬૭૫
અરવિન્દા (દૂંઝી વાર્તા)	શ્રી. હરિચંદ્ર દુર્ગાચંદ્ર - દવે...	૬૭૬
ગામઝનો સાચો ધનભંડાર	શ્રી. રતિભાઈ અમીન ...	૬૮૧
જોષએ છે: સાચા સાહિત્યપારખો	૬૮૪
હું પુસ્તકાલયને આદર્શ કેમ બનાવી શક્યો? શ્રી. લાલજીલાલભાઈ ભવાનલાલ પટેલ	...	૬૮૫
પુસ્તકની ખુશી (કાવ્ય)	શ્રી. કનૈયાલાલ નાનાલાલ શાહ...	૬૮૬
વડોદરા પ્રાંત પુ. મં. નો અહેવાલ અને હિસાબ...	૬૮૭
નવસારી , , , , ,	૬૮૪
મહેસાણા , , , , ,	૬૮૬
અમરેલી , , , , ,	૭૦૧
પુસ્તકાલયોની તપાસણી	૭૦૪
પુસ્તકપરિચય	શ્રી. ના. નં. ચોકસી, વૈદરાજ હરિપ્રસાદ સી. ભટ્ટ, મ. પ્ર. વ્યાસ ...	૭૦૫
દીપેક્ષવી ચંદ્ર	મ. પ્ર. વ્યાસ ...	૭૧૦
નવીન જ્ઞાન	૭૧૪
પુસ્તકોનો પરિચયસંગ્રહ	૭૧૫
મહાત્મ પુ. મંડળોની વાર્ષિક સભાઓ	૭૨૧
માસિકા મળ્યા તારીખ	૭૨૨
શું વાંચશો ?	૭૨૩
શુભરાની મહાજનો (આઠો પરિચય)	શ્રી. ગો. મ. શાહ ...	૭૩૦
પુસ્તકાલય નોંધ	૭૩૩
સે. લાયબ્રેરી ખાતા તરફની સૂચનાઓ વગેરે	૬૦-૬૧

પુસ્તક

(કોઈનો લાઝવાયો—એ તાલ)

[૧]

પુસ્તકગુણતુ' ગાન કરતાં પાર કદી ના આવે
 શ્રેષ્ઠ વિચારો ભરતું મનમાં: આનંદછોળ ઉછાળે
 ગરવા ગુણ થકી આપે
 મોંઘાં દ્રશ્ય વળી શોભે.

[૨]

એકપક્ષી: એકતાર: મગજના, ભરિં કરનિશ હોયે
 ઘનધોર તિમિરનાં લેહન કરીને, દિવ્ય ઉપા પ્રગટાવે,
 દીપ્તિ દિનમણિ જેવી
 દિગંતે ફલ્ગુ છે એવી.

[૩]

હરિહર કેશ લેહ ટળાવે: પાળ'ડોથી દૂર પળાવે
 હુકર હુકે'વે સપડાતાં: હુર્ગમ પંથ કપાવે
 નિ:શંક ચિત્ત થકી થાતા
 ગૂંચવણના સહુ ગુંચાળા.

[૪]

પ્રપંચી જગમાં પ્રબળ પ્રબન્ધે: પ્રવીણ પ્રાગદ્ભયે થાતા
 પ્રેરક ભાવો મળતા પ્રેમે: બાહ્યાન્તર બુજ સહાતા
 બુદ્ધિયલ બુદ્ધ અને જેથી
 સેવા પુસ્તકની તેવી.

[૫]

લીરુ-લીતિ ભાગેઃ સુક્તિ મન અંતર આવે
 પ્રભૂતને પણ ભુલવે એવી પ્રભુતા હૈયે ધારે
 સિન્નભાવ ભૂચર ત્યજતા
 ભૂમિત ભૂત્ય વળી ણનતા.

[૬]

સિદ્ધિ સાચી મળવા કાળે પુસ્તકાલય સ્થાપો
 ગામે-ગામેઃ હામ હામમાં, ઉત્તમ અંધ વસાવો
 અલણુને જ્ઞાન કર્ધ આપો
 ઉજ્જવલ જીવનને સાધો.

“ અંધિક ”

જ્ઞાનમંદિરને

જન સકળ રસિયાં, દૂર દૂરેથી આવે,
 તુજ સમીપ જઇને, શાંતિથી જ્ઞાન લાપે;
 જન સકળ પદે હા !, +સાજ શક્તિ જમાવે,
 તુજ અનિલ-લહેરિ, જ્ઞાનરૂપે વહાવે.

—કાન્તિલાલ સી. ભેશી

વર્તમાનપત્રો અને ઇનામી હરિશ્ચંદ્ર

[લેખક:—શ્રી. મૂળશંકર શ્રેષ્ઠ ગ્યાસ]

આજકાલ લગભગ દરેક વર્તમાનપત્રોમાં શબ્દરચનાની ઇનામી હરિશ્ચંદ્રો ઠીક પ્રમાણમાં જોવામાં આવે છે. એકલા યુગશતી પત્રો જ નહિ પણ અંગ્રેજી, હિંદી, મરાઠી વગેરે દરેક પત્રોમાં આ જાતની શબ્દચોકડીઓ નજરે પડે છે: પછી તે દૈનિક હોય, અઠવાડિક હોય કે માસિક હોય.

આ જાતની ઇનામી હરિશ્ચંદ્રોને: હિંદુશ જો કે તે તે પત્રોમાં તો લોકોની શુદ્ધિ કસવાનો જ ખતાવાય છે, પરંતુ આવાં સેવાભાવી (I) જાણીએ બદલે બનનારું પાણી કરાવી સમાજને કેવા ભયંકર આર્થિક ખાડામાં ઉતારી રહ્યાં છે તેનું તે સ્વાર્થ જાણીએને જરા જોટલુંએ જાન હોય તેમ જણાતું નથી.

આખા દેશનાં જાણીઓની આ હરિશ્ચંદ્રો દિસાજ કરવા બેસીએ તો કદાચ અઠવાડિયે તો નહિ પરંતુ મહિને તો લાખો રૂપિયા એ રીતે તથાજ જતા હશે.

આપણા ખેતર માણસોને તો આ જાતની હરિશ્ચંદ્રો તેમનું જીવનભ્યેય થઈ પડ્યું છે અને વગર મહેનતે દ્રવ્ય મેળવવાની લાલસામાં એકાદ બે રાતના ઉજાગરા ખેંચી પછી આશામાં તે આશામાં પરિણામની તારીખોની વાટ જુએ છે. અંતે તેમાં છેવટે નિરાશા જ સાંપડે છે. અને તેજ વખતે થોડી વાર રમશાનવૈરાગ્યની માફક આવી જોડી જાળમાં નહિ ફસાવાનો નિશ્ચય કરે છે, પરંતુ લોક અને લાલચમાં તેમની એ દદતા ક્યાંય વિલીન થઈ જાય છે અને વળી પાછા આવી હરિશ્ચંદ્રમાં ઝંપલાવી પૈસાનું પાણી કરે છે. આમ ઉતારોત્તર આ છંદ વધતો જાય છે અને જાંખાવાળાઓ ન્યાસ થાય છે.

સ્પષ્ટ કહું તો આ જાતની શબ્દ-રચના એ એક જાતનો જુગાર છે અથવા લોટરી છે. અનેકને લોગે બે-ચારનું નસીબ ખીસે છે. જાણવાળાઓના વધી ગયેલા ખર્ચો અને થટી ગયેલી આવકના ખાડા પૂરવા માટેનો આ શબ્દહરિશ્ચંદ્ર તેમને માટે એક સરસ કૌમિયો જ છે, પરંતુ આપણા યુવકો એ શી રીતે સમજે ?

શુદ્ધિ કસવાનો હિંદુશ તો નેપોં દોંગ છે. મમાજનો શુદ્ધિ જ કસવી હોય, તેમને શબ્દભંડોળનું જ્ઞાન જ આપવું હોય, તો વગર ફીએ કેમ નથી બનતું ? આ તો વ્યવસ્થાને નામે પોતાનાં ખિસ્સાં ભરી પછી ભાગે પડતા પૈસા જે જે બે આના કે એક આનો ત્રણ પાંચ આવના હોય તે વહેંચી આપે ! તાદ કેવી પ્રમાણિકતા !

આ રીત અનેક રીતે દાનિકતા છે, અપ્રમાણિક છે, આત્માને ઇનારી છે એમ જણતાં છતાં જાણીએ સ્વાર્થને લીધે લાલચ છોડી શકતાં નથી.....વધારામાં કેટલાંક રાષ્ટ્રીય ગણાતાં જાણી કે જે જનતાની સેવા કરવાનો દાવો કરી શકે છે તેવાં જાણી. પણ આવી રીતો અખત્યાર કરે એ તો ખરેખર દુઃખની વાત છે. તેવાં જાણી સમજી લે કે તેઓ આ રીતે જનતાની સેવા નહિ પણ કુસેવા કરી રહ્યાં છે.

વાતો સંભળાય છે કે આ પ્રવૃત્તિ સામે આપણી મુજબ સરકાર અંકુશ મૂકવાનો વિચાર કરે છે. જે એ વસ્તુ સાચ હોય તો તે બહુ આવશ્યક વસ્તુ અને સમાજના

[૫]

ભીરુ-ભીતિ લાગેઃ મુક્તિ મન અંતર આવે
 પ્રભૂતને પશુ બુલવે એવી પ્રભુતા હૈયે ધારે
 ભિન્નભાવ ભૂચર ત્યજતા
 ભૂષિત ભૂત્ય વળી બનતા.

[૬]

સિદ્ધિ સાચી મળવા કાળે પુસ્તકાલય સ્થાપે
 ગામે-ગામેઃ ઠામ ઠામમાં, ઉત્તમ શ્રંથ વસાવે
 અલણને જ્ઞાન કંઈ આપે
 ઉજ્જવલ જીવનને સાધે.

" અદ્વિત "

જ્ઞાનમંદિરને

જન સકળ રસિયાં, દૂર દૂરેથી આવે,
 દુજ સમૌપ જઈને, શાંતિથી જ્ઞાન લાધે;
 જન સકળ પદે હા, નસાજ શક્તિ જમાવે,
 દુજ અનિલ-લહેરિ, જ્ઞાનરૂપે વહાવે.

—ફાતિલાત સી. જોશી

વર્તમાનપત્રો અને ઈનામી હરિદાસ

[લેખક:—શ્રી. મૂળશંકર શ્રેમશ્ચ વ્યાસ]

આજકાલ લગભગ દરેક વર્તમાનપત્રોમાં શબ્દરચનાની ઈનામી હરિદાસઓ ઠીક પ્રમાણમાં જોવામાં આવે છે. એકલાં મુજરાતી પત્રો જ નહિ પણ અંગ્રેજી, હિંદી, મરાઠી વગેરે દરેક પત્રોમાં આ જાતની શબ્દચોકડીઓ નજરે પડે છે: પછી તે દૈનિક હોય, અઠવાડિક હોય કે માસિક હોય.

આ જાતની ઈનામી હરિદાસઓનો ઉદ્દેશ જો કે તે તે પત્રોમાં તો લોકોની શુદ્ધિ કસવાનો જ ખતાવાય છે, પરંતુ આવાં સેવાભાવી (I) છાપાં એ બદાને હમરોનું પાણી કરાવી સમાજને કેવા ભયંકર આર્થિક ખાડામાં ઉતારી રહ્યાં છે તેનું તે સ્વાર્થો છાપાંઓને જરા જોટલુંએ જાન હોય તેમ જણાતું નથી.

આખા દેશનાં છાપાંઓની આ હરિદાસનો દ્વિસાથ કરવા એસીએ તો કદાચ અઠવાડિયે તો નહિ પરંતુ મહિને તો લાખો રૂપિયા એ રીતે તથાજ જતા હશે.

આપણા બેકાર માણસોને તો આ જાતની હરિદાસઓ તેમનું જીવનખેપ થઇ પડ્યું છે અને વગર મહેનતે દ્રવ્ય મેળવવાની લાલસામાં એકાદ એ રાતના ઉજાગરા ખેંચી પછી આશામાં ને આશામાં પરિણામની તારીખોની વાટ જુએ છે. અંતે તેમાં છેવટે નિરાશા જ સાંપડે છે. અને તેજ વખતે થોડી વાર રમશાનવેરાગ્યની માફક આવી ખોટી જાળમાં નહિ ફસાવાનો નિશ્ચય કરે છે. પરંતુ લોક અને લાલચમાં તેમની એ દદતા કયાંય વિલીન થઇ જાય છે અને વળી પાછા આવી હરિદાસમાં ઝંપલાવી પૈસાનું પાણી કરે છે. આમ ઉતરોત્તર આ છંદ વધતો જાય છે અને છાપાવાળાઓ ન્યાસ યાય છે.

સ્પષ્ટ કહું તો આ જાતની શબ્દ-રચના એ એક જાતનો જુગાર છે અથવા લોટરી છે. અનેકને ભોગે બે-ચારનું નસીબ ખીસે છે. છાપાવાળાઓના વધી ગયેલા ખર્ચો અને ખરી ગયેલી આવકના ખાડા પૂરવા માટેનો આ શબ્દહરિદાસ તેમને માટે એક સરસ કીમિયો જ છે. પરંતુ આપણા યુવકો એ રી રીતે સમજે !

શુદ્ધિ કસવાનો ઉદ્દેશ તો નથી દોંગ છે. સમાજની શુદ્ધિ જ કસવી હોય, તેમને શબ્દભંડોળનું જ્ઞાન જ આપવું હોય, તો વગર કીએ કેમ નથી બનતું ? આ તો વ્યવસ્થાને નામે પોતાનાં ખિસ્સાં ભરી પછી ભાગે પડતા પૈસા જે જે બે આના કે એક આનો તથા પાંચ આવના હોય તે વહેંચી આપે ! તાદ કેવી પ્રમાણિકતા !

આ રીત અનેક રીતે હાનિકર્તા છે, અપ્રમાણિક છે, આત્માને ઈનારી છે એમ જાણતાં છતાં છાપાંઓ સ્વાર્થને લીધે લાલચ છોડી શકતાં નથી....વધારામાં કેટલાંક રાષ્ટ્રીય મણાતાં છાપાં કે જે જનતાની સેવા કરવાનો દાવો કરી શકે છે તેવાં છાપાં પણ આવી રીતો અખત્યાર કરે એ તો ખરેખર દુઃખની વાત છે. તેવાં છાપાં સમજી લે કે તેઓ આ રીતે જનતાની સેવા નહિ પણ કુસેવા કરી રહ્યાં છે.

વાતો સંભળાય છે કે આ પ્રવૃત્તિ સામે આપણી મુજબ સરકાર અંકુશ મૂકવાનો વિચાર કરે છે, જો એ વસ્તુ સત્ય હોય તો તે બહુ આવકારદાયક અને સમાજના

હિતની વાત છે. આમ થવાથી હમરો પૈમા જે આકર્ષકતા વેડકાઈ જાય છે તે ખચી જશે. આપણે આશા રાખીએ કે મુંબઈ સરકાર એ કાયદો તરત જ અમલમાં લાવે અને બેકાર પ્રત્યક્ષ આચીર્વાદ લે.

સાથે સાથે આપણા લોકોએ પણ સમજવું જોઈએ કે એ બરબાદ કરનારી એ છતાંમી દરીદ્રાપણો સામે પણ ન જોવું. તેમને દૂરથી જ નમસ્કાર કરવા, પોતે એવી જગ્યામાં ફસાવું નહિ અને મિત્રોને ફસાતા અવકાશ, એટલે જેવડે આ ગ્રેષ્ઠ એની મેળે ટળી જશે.

જોઈએ છે, સ્વચ્છ પત્રો !

“ અખબારો જાહેર જીવનમાં મહત્વનો ભાગ ભજવે છે. અખબારો જેટલું કામ કરે છે તેટલું કામ ખીલું કાઢ કરી શકવું નથી. પત્રકાર ગમે તેટલો કુશળ હોય પણ જો તે ચારિત્ર્યવાન ન હોય તો જાહેર જીવનની દોરવણી માટે તદ્દન નકામો છે.

“ આપણું ફરજ છે કે જે જાણું સ્વચ્છ હોય તેને જ આપણે ઉત્તેજન આપવું. પત્રકાર પોતાના વિચારો પ્રકટ કરે છે પણ એ નિયતો સ્વચ્છ ન હોય તો પ્રત્યક્ષ તે મગજનો રોગ પેદા કરે છે.

“ આજે ધણી જાણીઓમાં આપણા મોટા અને ચારિત્ર્યવાન માણસો સામે ગંદો પ્રચાર કરવામાં આવે છે. આજે મહાસત્તાના તંત્ર નીચે વ્યક્તિત્વવાર્તાઓનો દુરુપયોગ કરવામાં આવ્યો છે.

“ આજે તો ગંદો પ્રચાર એ રીતસરનો ધંધો થઈ પડ્યો છે. એથી જ નિંદા કરનારાઓને ઉત્તેજન ન મળે એવું વાતાવરણ આપણે જીલું કરવું જોઈએ.

“ વર્તમાનપત્રોનો જીવનમાં ધણો ફિરસો છે. જાણીઓ જેટલાં માર્ગદર્શક બની શકે છે, જેટલું કામ આપે છે તેટલું કામ ખીલું કાઢ આપી શકવું નથી. ”

(સરદાર વલ્લભભાઈએ ‘ પ્રત્યક્ષ ’ અને ‘ ગુજરાત સમાચાર ’ની મુંબઈ શાખાની ઉદ્ઘાટનક્રિયા વખતે કરેલા ઉદ્ઘારો)

“ પુસ્તકપરિચય અર્થે ‘ પુસ્તકાલય ’ માસિકને મોકલાતાં પુસ્તકોની એક પ્રત પરિચય લખનારને મોકલાતી હોવાથી અને એક પ્રત “ પુસ્તકાલય ” કાર્યાલયમાં રાખવાની હોવાથી હવેથી સૌ લેખક-પ્રકાશકોએ જે તે પુસ્તકની એ પ્રત કાર્યાલય તરફ મોકલી આપવા વિનંતિ છે.

વ્યવસ્થાપક “ પુસ્તકાલય ”

એ ક્યારે ?

[લેખક : શ્રી. કાળિદાસ દયાળજી વણકર. મુ. રણજ]

જ્યાં જ્યાં પુસ્તકાલયો હોય ત્યાં પાટીઆ ઉપર કે મકાનના અગ્રભાગ પર મોટા અક્ષરે “ સાર્વજનિક પુસ્તકાલય ” એમ લખેલું જોવામાં આવે છે; પરંતુ જ્યાં સુધી ઉચ્ચ અને નીચ, નોકર અને શેઠ, તવંગર અને રંક એવા બેદો બૂલી સદુ કોઈ પુસ્તકાલયોનો એકમરખો લાભ લઈ શકે નહિ ત્યાં સુધી પાટીઆ ઉપર લખાવ્યાથી જ કંઈ સાર્વજનિક થયું એમ માની ન લેવાય.

પુસ્તકાલયોના મકાન પર લખાએલ “ સાર્વજનિક ” એ મોટા પાંચ અક્ષરો સંબંધી વિચાર કરતાં તે અક્ષરોમાં કેટલી બધી વિચારણા તરી આવે છે, કેટલી બધી એકમની ભાવના ઉભરે છે. ખરે, એ પાંચ અક્ષરોમાં છલોછલ ભાવનાવના ભરેલી છે પરંતુ દિલગીરીભરી વાત એ છે કે ગામડાની પ્રજામાં તે સંબંધી હજુ પણ કંઈ ખ્યાલ જોવામાં આવતો નથી. કારણ કે ગામડાઓનાં સાર્વજનિક પુસ્તકાલયોમાં જ્યાં સુધી ઉચ્ચ અને નીચ એવા બેદ પ્રવર્તી રહ્યા હશે ત્યાં સુધી પુસ્તકાલયોના મકાને લખાએલા એ “ સાર્વજનિક ” શબ્દનું મહત્ત્વ હજુ ગામડાની જનતામાં ઊતર્યું નથી એમ સ્પષ્ટ થાય છે.

જ્યારે પુસ્તકાલયના મકાને લખેલા એ સાર્વજનિક શબ્દનું મહત્ત્વ આપણને ન સમજાય તો પછી એ જ મકાનની અંદરનાં કબાટોમાં ભરેલાં પુસ્તકોના અમંજ્ય શબ્દોનું મહત્ત્વ શી રીતે સમજી શકાય એ વિચારવા જેવું છે.

ગામડાઓમાં વહેમ, પાખંડ, દુસપ વગેરે અજ્ઞાનતાએ ધર કરી દીધું છે તેને દૂર કરવા પુસ્તકાલય એ એક સચળ સાધન છે. આપણી સમક્ષ શ્રીમંત રાજ્યપિતાશ્રીએ આજે બહોળું વાચન મૂક્યું છે, પણ આપણે કેવળ વાચન જ વાંચ્યા કરીએ અને તેને વર્તનમાં ન મૂકી શકીએ તો અતિવાચનનો શો અર્થ ?

મહેનત-મજૂરી કરી ઉદરનિર્વાહ કરનારાં, હલકા દરજ્જાનાં મનાતાં પછાત લોકોની સ્થિતિ સુધારવા શ્રીમંત મહારાજ સાહેબે સાર્વજનિક સંસ્થાઓ રચાવી પ્રજામાં એક પ્રસારવા અગણિત પ્રયાસો કર્યા છે. પરંતુ આજે ગ્રામ પુસ્તકાલયોમાં, ઉચ્ચ અને નીચ, એવા બેદો કેટલેક સ્થળે જોવામાં આવે છે. આજે ગ્રામ પુસ્તકાલયો એ કૂર બેદલાવ ટાળી શકવા અશક્ત જણાય છે. કારણ કે ગામડાઓમાં ધણી વર્ષથી અસ્પૃશ્યતા જડ ધાલી બેઠી છે.

અંતમાં જણાવવાનું કે જે લોકો સાધનસંપન્ન છે તેઓ તો પોતાને માટે યા પોતાનાં ગાલો માટે ઘેર બેઠાં સામયિકો, વર્તમાનપત્રો વગેરે મંગાવી શકે, પુસ્તકો ખરીદી, ગૃહપુસ્તકાલય વસાવી શકે; પણ જેઓને ખાવાને માટે અન્નના સંભા છે, અને કપડાંના સંધા છે એવા ગરીબ રંકજનો માટે સાર્વજનિક પુસ્તકાલયો એ એક આશીર્વાદ સમાન છે. પરંતુ એ આશીર્વાદ સમાન તો ત્યારે જ ગણાય કે જ્યારે ગરીબમાં ગરીબ પણ પુસ્તકાલયનો એકમરખો લાભ લઈ શકતા હોય ત્યારે.

અરવિન્દા

(લેખક:—શ્રી. હરિશંકર દુર્ગાશંકર દવે)

પ્રભાત ઊગતું હતું. ધીમે ધીમે વિકસતા બાલમાનસની જેમ ઉપાંચે આકાશમાં જમાવેલો રંગ વિકસિત થતો હતો. કલાના પૂર્ણરીઓ નિદ્રા ત્યાગી નિસર્ગને નિહાળવા નીકળી પડ્યા હતા. ધંધાદારીઓ દિનચર્યાના પ્રથમ ભાગથી પરવારવાની તાલાવેલીમાં પડ્યા હતા.

દૂરદૂરનાં ખેતરોમાં એક પુરુષબેઠડી ફરતી હતી. ગામથી તેઓ દૂર હતા: જાણે કે જનસમૂહથી અજગા ને અજગા જ ચવા માગતા હોય તેમ તેઓ ગામથી વિરુદ્ધ દિશાએ ગમન કરી રહ્યા હતા. તે હતા પ્રભાકર અને દિનેશ.

“ સુરેન્દ્રને મેં જોયો ત્યારે તો તે શુષ્ક અને ગામડીઓ જ લાગતો હતો; તેનામાં તું આટલો રસ લે છે એ તો મને બહુ જ નવાઈ ઉપજાવે છે ! ” દિનેશની સુરેન્દ્ર તરફની વલણ જોઈ પ્રભાકરે કહ્યું.

“ હા, બહારથી જોનાર દરેકને એમ જ લાગે કે સુરેન્દ્ર નીરસ અને વિનોદહીન ગામડીઓ જ હશે; પણ અનુભવે મને સમજાયું છે કે તેમ નથી. તેનો રસસાગર વિશાળ અને ઊંડો છે એટલે જ બહાર જાણકારો નથી; અને તેનું જીવનપુષ્પ પાંખડીએ પાંખડીએ સૌરભવનું છે એટલે બહારના આડંબરની તેને આવશ્યકતા નથી. ગઈ કાલે પ્રો. પરમારે ‘ જીવન એટલે શું ’ એ પૂછેલું તેનો જવાબ તેણે શું આપ્યો હતો તે વાદ નથી ? ” દિનેશ હમેશાં પોતાની વલણ તરફ નમતો જ રહેતો.

“ હા. ‘ પમરતી પુષ્પસુવાસ સાથેને સહચાર એટલે જીવન. ’ આવું કંઈક જોણે કહ્યું હતું; અને પ્રો. પરમાર તે સાંભળી દરયા હતા, મને તો તે ઘેરો લાગેલો. ”

“ તને તો લાગે, તારા જેવા, માનવીમાત્રમાં ઘેલછા જોતા યુવાનો પોતાની ઘેલછા જોવી ભૂલી જાય છે, ત્યારે જ બીજાઓના કદાપણને ઘેલછા ગણતા થાય છે. ”

“ મારે તારું નથી સાંભળવું. તું તને થોડાં લાગતા જવાબો આપવામાં જ બહો આનંદ માને છે; પણ વિભાવરીના સામીપ્યમાં તો મધપૂડામાંની માખની જેમ મથુમથુનું તોફાન કરે છે. અસ્થા, ત્યાં વિતંડાવાદમાં ઊતરે છે ખરો કે ? ”

“ તારો સ્વભાવ જ કેવો વિચિત્ર છે ? આવા પ્રશ્નોના જવાબ કોણ આપે ? હે, હું તને જ પૂછું: ‘ પંકજની ઝાઝકપાંખડીને તારો ઝાઝક્ય ચૂમે છે તે સમયનું ‘ વર્ણન ’ કર જોઈએ ! ” દિનેશ ઉલટ પ્રશ્ન પૂછ્યો.

“ ‘ મૃદુલ સમીર વાતાં પુષ્પ ચૂમું સહર્ષ. ’ હે, તારો જવાબ. ” પ્રભાકરે ભગતો જ જવાબ આપ્યો. બહો જણાવતું જરૂરનું છે કે વિભાવરી અને પંકજ અનુક્રમે દિનેશ અને પ્રભાકરની પત્નીઓ છે. બંને મિત્રો સદાખ્યાયી કાલેજ-

અન છે. હિન્દુઓનાં સંસારજીવનમાં બને છે તેમ આ બંને મિત્રો અક્ષરચાનથી રંધિત પત્નીઓ મેળવવાને લાગ્યથાળી યયા. તેમને જીવનની શરૂઆતમાં જ જીવનમાં ઉચ્છ્વ લાગવા માંડી હતી. વિશ્રાન્તિકાળની રજાઓ તેમને કાળસમી કડવી લાગતી હતી. પણ ઉપાય શો ? વિનોદ ખાતર કહો કે દિલને દઝાડવા કહો પણ આજે તેમણે તેમની પત્નીઓને વાર્તાનો વિષય બનાવી હતી.

સુરેન્દ્ર તેમનો સહાધ્યાયી હતો. તે રસિક હતો છતાં બહારથી શુષ્ક લાગતો. તેના પિતા ગુણશીલ ગર્ભશ્રીમંત હતા. યોગ્ય સ્થાને જ પોતાના રસનું પ્રદર્શન કરવું અથવા તો રસિક જીવન એ નિસર્ગની ભેટ છે એટલે રમિકતાને જેમતેમ વેડી ન દેવી, એવી સુરેન્દ્રની ગર્ભિત માન્યતા હતી. કંઠેજની એક વિદ્યાર્થીની તરફ તે આકર્ષાયો હતો. તેનું નામ અરવિંદા હતું.

*

*

*

“ સુરેન્દ્ર, જો પેલી અરવિંદા જાય ! ” કોષ મિત્રે કહ્યું. જીવનમાં વણી નાખવાની વ્યક્તિને જતી જોવા સુરેન્દ્ર ઓપડી બંધ કરી બારીએ આગ્યો. રસ્તા પર કોષ રમણી શાન્ત ચિત્તે ચાલી જતી હતી. “ ક્યાં છે અરવિંદા ? ” સુરેન્દ્રે પ્રશ્ન કર્યો, પણ જવાબ આપનાર ત્યાં ન હતો. તે તો રમમાં જઈ નિરાતિ ધૂમકેતુનું “ તણખા મંડળ ઝથું ” વાંચતો વાંચતો હસતો હતો. સુરેન્દ્રનું સુખ વહીવાયું. હસનાર ગંભીર થયો. તેણે કહ્યું : “ સુરેન્દ્ર, અરસિકતાનો આડંબર હૃદયમાં ક્યાં સુધી છુપાવી શકાય ? ” શબ્દો ઉચ્ચારતાં સાગર સમી શાન્તિ જાગવી હતી છતાં પાછળથી આવનાર પ્રભાકર અને દિનેશ જેમ શકયા કે બોલનાર બોલી રહ્યા પછી ખડખડાટ હસી જ પડશે, અને થયું પણ તેમજ. ઓરડામાં પડ્યા પાડવું હાસ્ય હાથ રહ્યું. તે કહેવું હતું કે રસ્તા પર જનાર અરવિંદા ન હતી પણ કોષ બીજી બજાતી જ સ્ત્રી હતી. નવીન આગંતુકો હજીકતથી અચાનક હતાં છતાં તેમણે ઇંતેજરીથી ભાગ લેવા માંડ્યો.

પ્રભાકરે સંકોચસહ પ્રશ્ન કર્યો : “ કેમ કંઈ ખાનગી બાબત છે ? ”

“ ના, રે ! ના, જગજહેર વાત છે; સુરેન્દ્ર અરવિંદાને ચાહે છે. ” હસનારે હસતાં હસતાં જવાબ આપ્યો. દિનેશે સૂચક હાસ્ય કયું. પ્રભાકર શાન્ત બેસી રહ્યો.

“ મિત્રો, ” સહેજ હસતો પણ ગંભીર અવાજ રણકાર કરતો હતો “ કંઠેજ જીવનનાં સ્વપ્નાં સેવતો હતો ત્યારે શ્રીમંતાઈના ઓપથી ઉજળા થએલા પિતાજીએ મને લગ્નમંચિથી કોષ બાળા સાથે જોડી દીધો. તે દિવસથી હું સહેલુકે ગંભીર અને શાન્ત રહું છું. એ હેતુ એક જ છે. અભણ-અશિક્ષિત સાથે પડ્યું પાંડું શી રીતે સુધારવું ? મારે કંઠેજજીવન શરૂ થયું ત્યારે ઓળખિતું પ્રતિનિધિત્વ ધરાવતી અરવિંદાને પણ કંઠેજમાં આવતી જોઈ. જો કે હું તેને સંપૂર્ણ સમજી શક્યો નથી પણ કહેવું જોઈએ કે તે દિવસથી મેં તેને સમજવા પ્રયત્ન કરવા માંડ્યા. મારી પરીક્ષાએ તે કુદન નીવડી. ઓળખિતને લગતા અનેક પ્રશ્નોનો નિવેડો લાવવામાં તેની કુશળતા

અજાણ છે. તે ફક્ત બોલી જાણે છે એટલું જ નહિ, પણ કર્તવ્યમાં મૂકી શકે છે- મુકાવી શકે છે. તેને જોઈ મારા જીવન પ્રત્યેના માનના સંસ્કારો દૃઢ થયા. શરૂઆતથી આજ્ઞામુખીની અતેક ચર્ચાઓ પછી મને સમજાયું છે કે નવયુગની જીવોનું પ્રતિનિધિત્વ સાચવના જ ધૃષ્ટિરે તેને જન્માવી હશે. આજે ફરવા જવાનો સમય થઈ ગયો છે, અને અરવિંદા આજે સાથે આવવાની છે. ઘણા દિવસોથી ચર્ચાવા ધારેલો પથ ન ચર્ચી શકાએલો પ્રશ્ન-જીવનવર્ણી-મારે આજે તેની સમક્ષ ચર્ચા માટે મૂકવા છે. જો એમાંથી કંઈક વિશેષ મળી રહે તો કદાચ મારી બધી મૂંઝવણનો નિકાલ આપશે જ થઈ જાય. અધિકૃત પત્ની-અને ટ્રેન્યુએટ પતિનો મેળ અરવિંદા કયી રીતે મેળવી આપે છે તે મારે આજે જાણવું છે. ભાઈ બ્યોમેશ, અરવિંદાનું નામ સાંભળતાં જ બારીએ આવવાનું કારણ આ છે. અરવિંદા એટલે આદર્શ સ્ત્રી એ ન જૂંતશો. ”

“ હું તમારી ચર્ચામાં લાગી શકું ખરો કે ? ” દિનેશ પૂછ્યું.

“ અને મને ચર્ચા સાંભળવાનો લાભ ખરો કે નહિ ? ” પ્રભાકરે પૂછ્યું.

“ ભાઈ, મને તમારી રીત-રસમોમાંથી ખસી જવા દો, મારું કામ મૂકી હું કયાંય પણ આવી શકું તેમ નથી. આમંત્રણ આપો તો કદાચ અવગણનાને પાત્ર થવાની બીક રાખીનેજ આપજો. જુઓ, તમારાં અરવિંદાબહેન આવે. ” એમ કહેતો પાછો દાદરેથી બ્યોમેશ ઝપાટાબંધ અદરશ થઈ ગયો.

*

*

*

અરવિંદા, આપણે બધાં અહીં એસીશું ? ” સુરેન્દ્રે પૂછ્યું.

“ હા, અહીં જ ઠીક પડશે. સ્ત્રીના સ્વભાવ જેવી આ નદીકાંઠાની લીસોતરી આપણને કેટલી આકર્ષી રહી છે ! ” પ્રભાકરે કંઈક હસતાં કહ્યું.

“ સાચું છે; પણ આ લીસોતરીને છૂંદશો તેવી રીતે સ્ત્રીના સ્વભાવ છૂંદવાના પ્રયત્ન કરશો તો અસહાય જ થઈ પડશે. ” અરવિંદાએ સચોટ જવાબ આપ્યો.

“ એ વાત બાબુએ રાખે, જીવનવર્ણીની હું વ્યાવહારિક દૃષ્ટિએ ચર્ચા કરવા માગું છું. ” સુરેન્દ્ર વચ્ચે બોલ્યો.

“ હું જાણું છું, સવિતાબેનને અક્ષરચાન નથી મળ્યું. તમે તે માટે કહેવા માગો છો, ખરેખર ? ” અરવિંદાએ મુદ્દાનું હાથે સમજી જવાબ આપ્યો.

“ હા. ” સુરેન્દ્ર મિતલાપી બોલ્યો.

“ સ્ત્રીને અક્ષરચાન આપવાની સરળ અને સુંદર રીત એકજ છે.... ”

“ કે ભણેલા પતિએ અભણ પત્નીને કક્કો ગોળાવવાનું, અને ધુંટાવવાનું શરૂ કરવું. ” વચ્ચે જ પ્રભાકર બોલી ઉઠ્યો.

“ તદ્દન ખોટું, પ્રેમદર્શક શબ્દોથી અક્ષરચાન આપવું શરૂ કરવું. ” દિનેશ કંઈક એટલા કરતાં બોલ્યો. સુરેન્દ્રને મન અગત્યનો વિષય આમ ચુંચાઈ જતો જોઈ તેના અંતરની જવાબો ભબૂંટી બિડી. અરવિંદા હસતી હતી.

“ તમને તે રીતો મારી લાગતી હોય તો અત્યારે જ હલા થાઓ અને સો સાંને ઘેર જઈ તમારી રીતો અજમાવો. અહીં ગરબ કરવા હિમા ન રહે. ” આવેશમાં સુરેન્દ્ર બોલી ગયો.

“ હશે, ભાઈ, તમને ન કાવતું હોય તો અમે આ ચાલ્યા ! ” મરોડમાં પ્રભાશંકર બોલ્યો અને ચાલવા માંડ્યો. અરવિન્દાએ તેને અટકવતાં કહ્યું: “ તમે અર્થ વિનાના અથડાઈ પડો છો. પત્નીને અક્ષરગાન આપવું હોય એટલે તમારી બન્નેની રીતોને તો દેશનિકાલ કરવી જ જોઈએ. દેશનિકાલ નહિ તો ધરનિકાલ તો ખરી જ ! સરળ અને સુંદર રીત એક જ છે. ”

“ કંઈ ? ” સુરેન્દ્ર બોલી હાલ્યો.

“ ભણેલા પતિએ, જે પત્નીને અક્ષરગાન આપવું હોય તો ધરમાં એકે પુસ્તક રાખવું ન જોઈએ. ધરમાં હોય તો ભણે, પણ પોતે વાંચવું ન જોઈએ. ”

“ એથી સ્ત્રીને અક્ષરગાન મળે ? ” દિનેશ પૂછ્યું.

“ એટલું કરવાથી કંઈ અક્ષરગાન ન મળે. વાતાવરણ પુસ્તકમય બનાવવું જોઈએ. ધરમાં નાની બહેનો હોય તો તેમને પુસ્તકો વાંચતી કરવી જોઈએ. આડોશીપાડોશીના મહિલાવર્ગને પુસ્તક વાંચતો કરવો જોઈએ. અને તેમને વાંચવા માટે થોડાંજ પુસ્તકો પુરાં પાડવાં જોઈએ ! ”

“ આ તો હબસીના ડાખાં કાન જેવી વાત થઈ. ” દિનેશે કહ્યું “ બિલકુલ નહિ. પડોશની મહિલાઓને અક્ષરગાન આપવું મહેલું છે. તેમને ગમે તે રીત-પદ-તિથી અક્ષરગાન આપી વાંચતાં કરી શકાય છે, પણ પત્નીને માટે અનેક રીતો નથી. સીધી રીતનું શિક્ષણ તેને કંઈ અસર નથી કરતું. પતિ પાસે ભણવું તેને મુશ્કેલ ગમતું નથી. સહીઅરો પાસેથી વાર્તાઓ, બનાવો વગેરે બાંધવાની તેને જેટલી ઇતિહાસી હોય છે તેટલી પતિ પાસેથી રાગ-રાણીની વાતો સાંભળવાની ધૂંટતા તે કદી મેંવતી નથી. વાર્તાઓનો શોખ તેને બહારના વાતાવરણમાંથી ઉત્પન્ન કરાવેલો જોઈએ, જેથી તેનું મન હમેશાં તેવી વાર્તાઓ વિશેષ સાંભળવાના પ્રયત્નો આદરે. સ્ત્રી પતિને જે દષ્ટિથી જુએ છે તેમાં શિક્ષક તરીકે પતિને જોવાની દષ્ટિનો અભાવ હોય છે અને એ જ કારણે પત્નીને અન્ય કેળવણીથી મહિલાઓના સમૂહમાં ભેળવી દેવી. ભણેલી સ્ત્રીઓમાં તેને તેની અભણતા સાલશે, અને તે અભણતા દૂર કરવા અનેકવિધ પ્રયત્નો કરશે. આ પ્રયત્નો તે આદરે તે પહેલાં વાતાવરણ એટલું બધું પુસ્તકમય કરી દેવું જોઈએ કે તેને એમ ભાસ થાય કે પુસ્તક વાંચ્યા વિનાનું જીવન ઓશિયાળું જીવન બને છે. અક્ષરગાન મેળવવાના પ્રયત્નો આદરે તેમાં ય એટલું તો જોવું જ જોઈએ કે તે પુસ્તક પ્રત્યે પ્રેમની નજરથી નિહાળે છે, સખીને પોતાની જિજ્ઞાસા સમજાવતાં સમજાવતાં પુસ્તકમય જીવનનાં સ્વપ્નાં કહી બતાવે છે, અને નિરક્ષરતાને એ એક દુર્ભાગ્ય સમજે છે. આટલું થયા પછી અક્ષરગાન આપવું એ દુર્ઘટ કાર્ય નહિ થઈ પડે. એક જ દિવસમાં તે અનેક અક્ષરો અને શબ્દો જાણી લેશે. પાછલી ભૂમિકા તૈયાર થયા પછી અક્ષરગાનને પાગો આડ દિવસમાં ચણામને તૈયાર થઈ જશે. ” અરવિન્દા જરા અસ ખાવા થોભી.

“ પણ, આમ કરવા જતાં તો આખા મહોદલાની, બધે ગામની મહિલાઓને અક્ષરજ્ઞાન આપવું પડે. અને એક પુસ્તકાલય પણ ઉઘાડવું જોઈએ. એ સિવાય એટલાં બધાં પુસ્તકો શી રીતે પૂરાં પાડી શકાય ? ” દિનેશે દલીલ કરી.

“ સાચું છે. પોતાની પત્નીને કેળવવાના બદાને આખા ગામની કે મહોદલાની સ્ત્રીઓને કેળવવાનો યથા મળે. વળી પુસ્તકાલય ઉઘાડવાની યોજના તો વિચારવી જ જોઈએ. પત્નીને સરસ અક્ષરજ્ઞાન આપવું એ કંઈ રમત વાત છે ? એક ગ્રેન્ડુએટ એટલું નાંહ કરી શકે તો જનતા ખીન્ન કોની પાસેથી એ કામની આશા રાખી શકે ? આ સિવાય પત્નીને અક્ષરજ્ઞાન મળવું હું દુર્લભ ગણું છું. હા, મળે એક રીતે; અક્ષરો ગોખાવી, છુંટાવીને એ જ્ઞાન આપી શકાય; પણ હું માનું છું કે આજનો યુવાન એ કદંગી રીત પસંદ નહિ કરે. સ્વાર્થ સાથે પરમાર્થ કેમ ન સાધવો ? ગામની સ્ત્રીઓ પુસ્તકો વાંચતી થાય, ગામમાં મહિલા પુસ્તકાલય સ્થપાય અને તેનો બધો યથા એક જ યુવાનને ! કયો યુવાન એ ભાગ્ય ન સ્વીકારે ? ”

“ આ તો બહુ મોંઘી અને ગૂંચવણભરી યુક્તિ ! ” પ્રભાકર શાંત ચિત્તે બોલ્યો.

“ મોંઘી છે પણ સોંધી બની શકે છે; ગૂંચવણભરી છે, પણ સરળ થઈ શકે છે. ” અરવિન્દા બોલી.

“ આ સુરેન્દ્ર જેવા પૈસાદારને તો એ પાલવે, પણ અમારી એવી સ્થિતિ ન હોય તો અમારે શું કરવું ? ” દિનેશે પ્રશ્ન કર્યો.

“ રીત એક જ, માર્ગ જુદો. મહિલા પુસ્તકાલય માટે ગામ પાસે મદદ માગો. ગામ મદદ આપે એ માટે ગામની ગણીગાંઠી શિક્ષિત મહિલાઓ મારફત પુસ્તકો વાંચવાનો ગામની સ્ત્રીઓમાં શોખ ઉત્પન્ન કરો. એ સામાન્ય શોખમાં તમારી પત્નીને સ્વતંત્ર પણે વિહરવા દો અને પરિણામ જુઓ; ગામને પાદરે સુંદર મહિલા પુસ્તકાલય પોતાના બાહુ ફેલાવવું ગામને વોંટી દેશે. ” અરવિન્દાએ પોતાનું વક્તવ્ય બંધ કર્યું. એજસન્થી અગ્નિયા હોય તેમ ત્રણે મિત્રો સ્ત્રીત્વના એ પ્રતિનિધિને નિંદાળી રહ્યા.

“ ક્યાં સુધી સોંધી મોંઘી ચર્ચાઓ કર્યા કરવી છે ? પેલો દિનેશ નદીના વિશાળ પટની પેલી બાજુ ડૂબી ગયો ત્હોય જાન નથી ! ” બ્યોમેશે શાન્તિનો ભંગ કરતાં પ્રવેશ કર્યો.

“ ક્યાં છે દિનેશ ? ” સુરેન્દ્ર, પ્રભાકર અને અરવિન્દા એકસાથે બોલી ઉઠ્યાં.

“ એ...ત્યાં ડૂબી ગયો. ” સ્થળ બતાવતાં બ્યોમેશે બોલ્યો.

“ હાય ! મને તો ફાળ પડી, આવું ક્યાંથી બોલતાં શીખ્યા ? ” અરવિન્દા બોલી.

“ તું ક્યાંથી આવું બોલતાં શીખી ? હું આવ્યો ત્યારે ત્રણે જણા ચિત્રની જેમ બેઠા હતા. ” રસિકતા ભ્રમેરી બ્યોમેશે બોલ્યો.

“ એ તો પત્નીશિક્ષણ કેમ આપવું તે હું સમજાવતી હતી. ” શરમાતી શરમાતી અરવિન્દા બોલી.

ગામડાનો સાચો ધનભંડાર : પુસ્તકાલય

[લેખક : શ્રી. રતિલાલ અમીત]

ગામડાની સંપત્તિ

ગામડામાં મોટા ભાગના મનુષ્યો ખેતીના ધંધામાંથી રોટલો મેળવી રહ્યા છે. ખેતી એ ગામડાનો દેખીતો કે ગુપ્ત ખજાનો છે એની ના કોઈથી કહેવાય તેમ નથી; પણ તેની સાથે આજે ખેતીપોષક પ્રવૃત્તિઓનો સુમેળ નહિ સધાયેલો હોય નજરે નિહાળીએ છીએ તે પ્રમાણે ગામડાં ગરીબ, રસકસ વિનાનાં, સાધન ને સમૃદ્ધિહીન થતાં ચાલ્યાં છે. ખેતીથી સુખી ગણાતા ગામના બે-ચાર આસામીઓનાં ઘરોમાં જમને જોઈએ તો જણાશે કે ખેતી વડે કષ્ટ ધનમંપત્તિ કે સુખમંપત્તિ તેઓ મોગવે છે ! વર્ષે દહાડે બસો મધુ અનાજ પકવનાર તેઓ કને કોઠીઓમાં પાંચ મધુ પણ અનાજ પડ્યું છે ? તેઓનાં બાળકોને પહેરવાનાં ઋતુ પ્રમાણેનાં કપડાં ને બાથવાનાં પૂરતાં સાધનો છે ? તેઓની સ્ત્રીઓને ખેતી સિવાયનાં અન્ય કાર્યોમાંથી આનંદ મેળવવાની કે પોતાનાં બાળકોની સુખાકારી ને તંદુરસ્તીના પ્રશ્નો વિચારવાનો સમય છે ? પોતાના ઘરમાં જીવનનાં આનંદ-પ્રમોદનાં જરૂરી સાધનો વસાવ્યાં છે ? પોતે દરરોજ જમત-નિયંતા પ્રભુના રમરણાર્થે, દુનિયાની નવાજૂતી ને સંસ્કૃતિ જાળવા વાચનારો, ગામઢિતની પ્રવૃત્તિના કાર્યોરે દેટલો સમય મેળવી શકે છે ? આ બધાનો વિચાર કરતાં જણાશે કે કેવળ ખેતીમાંથી જ આપણે સાચું ધન એકઠું કરી શકતા નથી.

આંતરડે ગાંઠો વાળી, કાળી રાત્રિએ કારમી મજૂરી કરી પકવેલું અનાજ ને તેમાંથી ઉત્પન્ન કરેલો પૈસો અચાન ખેડૂત એક જ દિવસનો બ્યાવહારિક પ્રસંગ જોમો કરી વેડફી દે છે. નજીવાં કારણોને મોટું સ્વરૂપ આપી, કજીઆ-કંકાસ વહોરો કોરેમાં પૈસાનું પાણી કરે છે; કાં તો ત્યાં, દારૂ, ગાંજો ને અશીલુના કંદે રસાઇ તેની બવિધ્યની પ્રજાને નિસ્તેજ ને નિર્વિર્ધ બનાવી જાય છે.

સાચો ધનભંડાર

ગામડાનો સાચો ધનભંડાર કેળવણીમાં જણાયો છે. અને ગામડાનાં ઉંમર-સાયક બાઈબહેનોની કેળવણીનો પ્રશ્ન એટલે ગામડાનાં પુસ્તકાલયોનો પ્રશ્ન.

ગ્રામ પુસ્તકાલયો ગામડાના ગુપ્ત અને અજુમોલ ખજાના છે. પકવેલું કે મેળવેલું ચોરાઇ-લૂંટાઇ જશે, ખોવાઇ જશે કે બળી-ઢળી જશે, હંપામાં ઊતરેલું જ્ઞાન ચોરાયું, લૂંટાયું કે લુલાયું નાપડ્યું છે ? જ્ઞાનથી જગત થયેલો માનવી કંભાજ કદી નિહાળ્યો છે ? ગામની એ પુસ્તકાલયરૂપી પરબો જેટલી સાધનસંપન્ન અને સમૃદ્ધ હશે તેટલી સમૃદ્ધિ ગ્રામજનતાની જળવાઈ રહેવાની છે. હદયના સંસ્કાર વિનાનો પૈસો વેડફાઇ જતાં વાર લાગતી નથી. એક જ દાખલો લ્યો. એંશી-સો રૂપીઆ કમાતો અચાન મિલમજૂર પચીસ રૂપીઆ કમાતા ત્રેવડી ને સમજી કારકૂન જેટલું સુખ જોમવી શકતો નથી.

માનવીને જેમ ખાનપાનની જરૂર છે, તેમ તેની શુદ્ધિ મન ને આત્માની શુષ્ક તૃપ્ત કરવાની જરૂર પણ છે જ. અને તે જોરાક આપણા પુસ્તકાલયોમાં ભર્યો છે. એ જોરાકથી તૃપ્ત થએલો માનવી વધુ ધનવાન, વધુ ચકિતવાળો જણાય છે.

ગણ્યાગાંઠ્યા વાચકોની મનોવૃત્તિ

આપણે ભરી મૂકેલા તે હાંકારમાંથી ફેટકેટલા માણસો પોતાને જોઈતો જોરાક મેળવવા આવે છે ? એ-ચાર દિવસ સતત પુસ્તકાલય આગળ હાજરી રાખતાં આપણે જોઈ શકીશું કે ત્યાં આવે છે કેમ—

૧ એ-ચાર વેપારીઓ, જેઓને ખર્ચના ભાવતાલ જોવાનીજ પડી છે ને વલણ આપવા લેવા જેટલીજ આ દુનિયા દેખાઈ છે.

૨ એ-એ ઉત્સાહી યુવાનો, જેઓએ બહાર કેળવણી લીધી છે ને જેમને બહારની દુનિયા જોવાની ને તેની સાથે પોતાના વિચારોનો સંગ્રહ રાખવાની ભૂખ જાગી છે.

૩ એ-ચાર દેશાવરી, જેઓ તળિયતને કારણે કે વ્યાવહારિક કારણે મદિનો માસ વતનમાં આવ્યા છે ને આખો દિવસ ઘર આગળ જતો નથી એઓ ફરવાને બહાને પેપરમાં ડોકિયું કરવા આવે છે.

૪ પાંચ-સાત જુવાનીઆનું ટોળું એકઠું થાય છે, જેઓ ગામમાંજ રહે છે, પણ માથાપના ટકટકાગથી કંટાળી એકઠા મળવાનું લાયબેરીનું સ્થળ પસંદ કર્યું છે તે હસાદસ હાકમશરી ને ગમત કરવા કે એકમેકના મનની મૂંઝવણો જણાવવા આવે છે.

૫ કેમ એકાદ વચ્ચનરસિયો શિક્ષક, એકાદ સમાચાર જણવાનો શોખીન નાગરિક કે સાથીઓથી કામ લેના એકાદ ખેડુ આવે છે.

૬ પાંચ-પંદર શાળાના બાળકો અવારનવાર આવે છે, માસિકોનાં ચિત્રો જોઈ જાય છે, પત્રો આમ તેમ ફેરી જાય છે અથવા ખુરશીઓ ઉપર બેસી એકાદ વાર્તા વાંચી આનંદ કરી જાય છે.

આ સિવાય ગામના બીજા મોટા વર્ગના માણસો અને સ્ત્રીઓનો બીજો વર્ગ બુદ્ધિ-મન-આત્માના જોરાક લીધા નિનાનાં ભૂખ્યાં જ સુએ છે તો પછી ગામની મહાપ્રવ્રત્ને મેળવેલી રથૂલ સમૃદ્ધિ ક્યાંથી વધે ને ટકે ?

પુસ્તકાલયને આબાદ કરવાની દિશાઓ

તો આપણે તાત્કાલિક શું પગલાં લેવાની જરૂર છે કે જેથી આપણી શક્તિ સાચા જ્ઞાનમાર્ગે વહેતી થાય ને દુન્યવી ઐશ્વર્ય આપણે આપણી પાછળ ધસડી શકીએ ?

૧ ગામના આગળ પડતા પાંચ માણસમાં બારેઓજ પાડના, કેળવણી, વિચારવાન અને સમજી વર્ગને એમ થવું જોઈએ કે ગામનો સાચો ધન-અંકાર પુસ્તકાલય, વ્યવસ્થિત સાધનસંપન્ન દેખાવડો ને આકર્ષક હોવો જોઈએ.

૨ એ ધનહાંકાર પુસ્તકો ભરી રાખવાનું માત્ર ઘર કે કોઠારજ નહિ, પણ ચેતનવંતો મધપુગા મારફત મદાયે પ્રાણવાન જણાતો હોવો જોઈએ.

અનેક જાતની વાનીઓથી ભરેલા યાજ મારફત પુસ્તકાલય હોવું જોઈએ, જેથી બાળકો અને સ્ત્રીઓને, યુવાનો અને જૂદોને એક સમયે તે તરફ પગલાં ભરવાનું મન થાય. અરે, નિરદાર અને અજ્ઞાન પણ આવવા લક્ષ્યાય તેવાં સાધનો-ભોતચિત્રો, ચિત્રપુસ્તકો, રડીરીઓરોપ વગેરે વસાવવાં જોઈએ. કેળવણીની દૃષ્ટિએ સંગીતનો નિર્દોષ આનંદ આપવા સારી રેકર્ડ પસંદ કરી ગ્રામોફોન પણ વસાવવું જોઈએ.

૪ દરેક વર્તમાનપત્રોમાંના આકર્ષક બનાવો અને સમાચાર ગામમાં બે-ત્રણ ઠેકાણે ભીંતપાટીઓ કરી તે ઉપર મુનાવજ અક્ષરે લખવા જોઈએ.

૫ ક્યાં ક્યાં પુસ્તકો જુદા જુદા વિષયોની દૃષ્ટિએ વાંચવા જેવાં મારા છે તેની નોંધો અવારનવાર પુસ્તકાલયમાં ટીંગાડવી જોઈએ; તેમ જ માસિકોમાં આવતા મનનીય વાંચવા જેવા લેખોની યાદીઓ પણ બહાર મૂકવી જોઈએ. આથી વાચનરસ કેળવાય છે.

૬ ગ્રામજનતાને કેળવણીની-જ્ઞાનની બૂખ જાગત કરનાર એવો અંથપાલ-ઉત્સાહી અને જીવંતો જાગતો હોવો જોઈએ.

લોહચુંબક બનો

ચર્યાતમાં ગામઠાની પ્રજા આ બધું કરવા, વારંવાર ગોમવણી અને નિયમે માટે સભાઓમાં હાજરી આપવા નવરી નથી એમ કોઈ કહેશે; એમની પાસે પુસ્તકાલય સમૃદ્ધ કરવા નેટલા પૈસા નથી એમ કોઈ કહેશે; પણ એક ઉત્સાહી અંથપાલ ગામમાંથી સહેજે મળી આવતા જે ચાર સુધારક વૃત્તિઓવાળા યુવાનોની મદદ વડે એવા ફડચાનો નિવેડો ઝટ લાવી શકે છે. ઉત્તરવાને દિવસે જ્યારે ધરનાં કામકાજ મૂકી ગ્રામ-પ્રજા એકઠી મળી હોય તે વખતે પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિની વાર્તા કહેનારને બોલાવી વાતોચી, ગ્રામોજ્ઞાનની રેકર્ડથી, નાનાં બાળકોના કસરતના પ્રયોગો-રમતગમતથી, રાત્રે સંભા-પણો-સંવાદોથી એક તરફ વાળી એ વિષેનો રસ જાગત કરી શકાય છે. અને પછી તો એ ગ્રામપ્રજા જ શું શું જોઈએ છીએ, ક્યાંથી મળી શકે તેમ છે વગેરેનો વિચાર કરતી થાય છે. એ વખતે ફંડ અને નાણાંની કાર્યકર્તાની મૂંઝવણ ઉકળી જાય છે.

નિરક્ષરતા દૂર કરો: સ્ત્રીશક્તિને ખીલવો

ગામની નિરક્ષરતા પુસ્તકાલય વડે જ દૂર કરી શકાય અને ગામનો એકેએક માણસ લખતો વાંચતો થયો એટલે અનેક પ્રવૃત્તિઓ દ્વારા સમૃદ્ધિ હાથવેતમાં છે. એવી જ રીતે ગામની અડધી શક્તિ સ્ત્રીઓ દ્વારા રાખવા ખાતા ને મજૂરીમાં જ વેડફાય છે તેમને પણ સંસ્કારી બનાવી શકાય; અને ગામની સંપત્તિ વધારવામાં તેમનો સુંદર ફાળો લઈ શકાય.

અને જ્યાં એક વાર ગામનું માનસ કેળવાયું, સંસ્કારી બન્યું એટલે તેમને નવાનવા હુમરો શોધી કાઢવાનું, મેળવેલાનો કરકસર ને ત્રેવડથી ઉપયોગ કરવાનું, જીવનને મૌલિક અને સદ્ગુણી બનાવવાનું એની મેજે જ સૂઝી જશે. એ વખતે લોકો પશુવત્ જીવન ગાળવું પમંદ નહિ કરે, પણ સંપત્તિ મેળવવાના ઉદ્યોગ શોધી કાઢી જીવનને કલાની દૃષ્ટિથી જીવતાં શીખશે. તે વખતે સુધારો થયો ગણાશે.

ઉપસંહાર

આપણે આજ સુધી ખાલી પુસ્તકાલયનાં મકાનો, કચારો ને પુસ્તકોથી સંતોષ માન્યો, પણ હવે તો તે ગામનો ધનભંડાર છે એમ ગણી ધરનો ખૂણો માત્ર ધનવાન કરવાનો મોહ મૂકી પુસ્તકાલયથી ગામના ખુણાને ધનવાન બનાવીશું તો મને આશા છે કે ગામ આજે હશે તેનાથી દશ વર્ષે અનેકમણું ફેલેલું ફાલેલું સુખી ને સમૃદ્ધિવાન જોઈશું.*

જોઈએ છે: સાચા સાહિત્યપારખો

આપણે ત્યાં પુસ્તકપ્રકાશન પ્રવૃત્તિનો પારો ફલે ઝપાટાખંધ વધતો જાય છે. x x x પ્રકાશનનો મોહ વધતો જાય છે એમાં શંકા નથી. નવલકથામતી 'ઓથરિયા હડકવા' વિષેના ચર્ચાપત્રને સંભારી આપે તેટલું બધું છપાયે જ જાય છે. છપાય છે તે બધું જ સાહિત્ય નામને પાત્ર નથી હોતું. x x x આપું ઢગલાખંધ સાહિત્ય ચદ્-છીતર સંસ્કારે અને રસવૃત્તિવાળા જુદી જુદી કક્ષાના વાચકોના હાથમાં જમ પડી અનેક સારા માઠા સંસ્કાર પાડે છે. આવી પરિસ્થિતિમાં, એમાંથી સત્વચ્છાળી ચિરંજીવ કૃતિ કમ, અને વાચકોના સમય તથા ગજવા પર અત્યાચાર કરનારી નમાણી કૃતિઓ કમ તેની યોગ્ય પરખ કરી આપનાર ચુનંદા સાહિત્યપરખેઓની બહુ મોટી જરૂરત આપણે ત્યાં ઊભી થઈ છે. એક-એ રડ્યા ખડ્યા વિવેચકથી એ જરૂરત પૂરી નહિ પડે; પ્રગટ થયે જતા ગ્રંથરાશિને પહોંચી વળવા, લોકરુચિને શિષ્ટ બનાવવા તથા સાહિત્યક્ષેત્રની શુદ્ધિની સતત ચોક્કી કરવા જાગતા વિવેચકોની મોટી ફાજ જોઈશે. આવા વિવેચકોની અછતથી તેમ જ તલસ્પર્શી, સર્વકથા અને સાહિત્યકારોને પણ શદ્બર અને તેવા વિવેચનના દારિદ્ર્યથી ગુજરાતી સાહિત્ય અત્યારે પીડાય છે એમ કહેવામાં રજ પણ અતિશયોક્તિ નથી, પણ સીધું સાદું સત્ય કથન જ છે. x x

x x x x

લેખકોના નામ તથા પ્રતિષ્ઠાને ઠારે મૂકી તેની કૃતિ પરજ નજર ઠેરવતી સમીક્ષા, ટીકાના એકાદ સુખનથી હેઠાઈ દુઃખાઈ જતા લેખકોની આળી ચામડીને ખરડ બનાવવાનું સૂક્ત્ય પણ કરી જશે. અંગત ગમા-અણુગમા, ઉપરછદ્દલી દષ્ટિ, અનબ્યાસ, 'પરિચિત અથવા સંબંધી લેખકજનોનો રોષ વહોરી નાહક અળખામણ શીદ થવું' એવી બીઠ મનોદશા અને તેના પરિણામરૂપ મંદિગ્ધ મિષ્ટભાષિત્વ-કિરતારે ધોલા માનવીની માનવસદ્ગત અપૂર્ણતાઓને હીધે આ ને આવા કેટલાંક તરવો વિવેચકની સમીક્ષાને થોડે ઝાઝે અંશે દૂષિત કર્યા વિના તો રહે નહિ જ, પણ તેમ છતાં વિવેચનના ઝંડાને ઊંચો જ રાખવાની ભાવના રાખી હોય તો એના પાલનના આમદને પરિણામે આવા રખણનો કમે કમે ઓછા થવાના જ.

[સાડનોસવું ગ્રંથસ્થ વાદ્યમય]

હું પુસ્તકાલયને આદર્શ કેમ બનાવી શક્યો ?

(એક અનુભવ)

[લેખક : શ્રી. બાઇલાલભાઈ ભવાનભાઈ પટેલ]

ગ્રામ પુસ્તકાલયને મુદ્દત બનાવવા માટે જેટલી નાણાંની જરૂર છે, બધે તેથીય વધારે જરૂર તેની પાછળ ' સેવાભાવ ' આપવાની છે; તેમાં સેવાનું અંગ પ્રથમ છે, બ્યારે નાણાંનું ગૌણ છે—અર્થાત્ સેવાભાવ પાછળ બહુજ જેવાઈ આવે છે.

હું ૧૯૨૩-૨૪ માં શિક્ષક થયો અને ત્યારે મને પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિનું જ્ઞાન નહોતું. કેલય અધિકાર હશે, પરંતુ એ જ્ઞાનની ભૂમિકા રચાવી આપનાર એ આપણા પુસ્તકાલયના પ્રાણસમા શ્રી. મોતીભાઈ નરસિંહભાઈ અમીન મહોદય.

૧૯૨૧-૨૮ માં અમારા ગ્રામ પુસ્તકાલયનો વહીવટ મુખ્ય શિક્ષકની હજજાયા નીચે હતો ત્યારે તે વખતના મુ. શિ. સાહેબે પુસ્તકોને બહુ જ ગોંધી રાખ્યાં. તે શૃંગળાએલાં પુસ્તકોને મુક્તિ મેળવવી હતી, પણ તેને માટે તક નહોતી. એમ દિન-પ્રતિદિન તેઓશ્રીએ પુસ્તકાલય ઉપર સ્વામિત્વ મેળવીને પુસ્તકાલયમાંનાં સારાં પુસ્તકોમાંનાં કેટલાંએક વેડપી નાખવાનો પ્રયત્ન એ કર્યો કે—તેમણે ૯૯ પુસ્તકો કમી કરાવવાની નામાવલી કરી ખાતાને નિવેદન મોકલ્યું હતું. હા, કેટલાંક પુસ્તકો ઉધાણથી ખવાઈ ગયેલાં હતાં પણ ખરાં, એ અર્ધસત્ય હતું તે પણ ના ન કહેવાય. હવે પુસ્તકોને મુક્તિની તક મળી. કમી કરવાનાં પુસ્તકોનો એકસાથે રાફડો ફાટ્યો જણી આપણા લોકપ્રિય અમીન સાહેબ પ્રત્યક્ષ તપાસણી કરવા માટે સાદલી પધાર્યાં. તે વખતે હું એઓશ્રીના વચ્ચે રવયા, પ્રતિભાથી અધીરો બની એમની નજીક ગયો અને વાટાઘાટને અંતે પુસ્તકાલયનું નાવ મને સુપ્રત કર્યું. તે પછી પુસ્તકાલયનો હું પૂર્ણરૂપે બન્યો, શોધક અને સાધક બન્યો. તે વખતથી પુસ્તકાલયમાં તન્મય રહેવાથી અને યુવક મંડળની સહાનુભૂતિ અને સેવાથી આદર્શ પુસ્તકાલયની સુધડતા, સુંદરતા, પ્રચાર, દૈનંદની વ્યવસ્થા, હિસાબની ચોખ્ખવટ, કાયમ ફંડની સફરતા, વાચનાલય, જૂથમંડળ વગેરે—તેના પ્રભાવે ઇ. સ. ૧૯૩૦ માં શ્રી. વિદુલભાઈ જીજ્ઞાસુ પટેલ બી. એ. નાર તા. પેટલાદના રહીશ, કોલેજિયનને મે વેકેશનમાં પુસ્તકાલય તરફ સેવાભાવ વ્યક્ત કરવા, પુસ્તકાલય તપાસણી અર્થે શિનોર અને સાવલી વગેરે મહાસો માટે અમીન સાહેબે મોકલી આપ્યા. તેઓશ્રીએ મારા પુસ્તકાલયની તપાસણી કરી નોંધ કરી કે “ શિનોર અને સાવલી વગેરે તાલુકાઓની—મારી તપાસણી દરમ્યાન સારામાં સારું ગ્રામ્ય પુસ્તકાલય હોય તો ‘ સાદલી ’ જ છે. એ સમયની અને એ સમય પછીની મારા માટેની આત્મસંતુષ્ટિ છોડી દઉં છું. તે પછી પૂજ્ય શ્રી. અમીન સાહેબ બ્યારે બ્યારે મહાલમાં પધારે ત્યારે ત્યારે સાદલી પુસ્તકાલયની મુલાકાત લે. તે વખતે ગામમાં દાખલ થતાં વેંત જ “ આ મોટા દરવાજાવાળું ગામ આવ્યું કે ” એમ સંબોધન કરતા અને જ્ઞાન-ગુમ્મત આપતા. તે પછી તો ઉત્તરેતર મહાલ, પ્રાંત, રાજ્ય અને ગુજરાત

પુસ્તકાલય પરિષદોમાં, પ્રવાસોમાં હાજરી આપતાં અને ઉત્કૃષ્ટ માણસોના અંગત પરિચયમાં આવતાં પુસ્તકાલયપ્રચારનું જ્ઞાન દઢ થયું અને પછી તે વાચનની ભૂખ જન્મતાં હું અમીન સાહેબની યોજનાથી ગુજરાત વર્નાક્યુલર સોસાયટીનો આજીવન સભ્ય બન્યો. અને ત્યારપછી પુસ્તકાલયની મણુનાથી હું મારા ગામે રકાઉટ સંસ્થા સ્થાપી ચક્રો. અત્યારે તે તે સંસ્થાને ' અને પુસ્તકાલયને ' મારા ગામના વતની સેવાભાવી શિક્ષક ભાષ્ટ હિરાલાલ જાની વિકસાવી રહ્યા છે. પૂજ્ય શ્રી, અમીન સાહેબ સાથે વાટાઘાટમાં, લખાણોમાં મારા ગામે સ્વતંત્ર પુસ્તકાલયનું મકાન વમાવવા માટેના કેડ વ્યક્ત કરતો હતો અને એ આશાના કિનારે હું ઉભો છું એવામાં શ્રી, માશુ મે. રા. રા, વડોદરા વિભાગ શાળાધિકારી શ્રી, સુનીલાલ મગનલાલ દેસાઈ સાહેબ સાદગી શાળાની તપાસણી અર્થે પધારતાં તેમના હસ્તે ' રાત્રિશાળા ' પ્રુદ્ધી મુકાવતાં તેઓશ્રીએ સંતોષ પ્રદર્શિત કર્યો ! અને પ્રેરણા આપી કે ' તમે ઉત્તમપદ પસાર થાઓ ' અને તે પ્રેરણાનાં વારિ જીલી હું ઉત્તમપદ થવાની આશાએ પૂર્વપદમાં ગયો, પૂર્વપદમાં પુસ્તકવાચનનું પૂર્વજ્ઞાન તૈયારીરૂપે આવી મળવાથી હું પ્રથમ વર્ગમાં પસાર થતાં ઉત્તમપદ પસાર કરવાની તક સાંપડી. અને તે વખતે પણ પાઠશાળામાં ' રાજહંસ ' માસિક દ્વારા અને વ્યાખ્યાનોની યોજનાથી વક્તાઓના વક્તૃત્વનો લાભ મેળવ્યો. હવે હું તાલુકાનાં પુસ્તકાલયોમાં યથાશક્તિ સહાય આપી રહ્યો છું, મારો કહેવાનો આશય એ નથી કે ' હું જ પુસ્તકાલયપ્રવૃત્તિ કરી ચક્રો છું. મારા કરતાં બલવત્તર ઠેટલાક મારા રનેલી શિક્ષક બંધુઓ પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિ કરી ચક્રો છે અને કરી શકશે. પરંતુ આ તો પુસ્તકાલય એ સેવાનું ખાસ અંગ હોવાથી તે તરફ સારાય શિક્ષકસમુદાયને આકર્ષવા માટે, અને સેવાની પ્રતીતિ કરાવવા માટે આ લેખ લખી રહ્યો છું. કારણ કે પુસ્તકાલય એ મામોદારનું ખરું પ્રતીક છે, કેળવણીનું મહત્ત્વનું અંગ છે.

પુસ્તકની ખુબી

જીવન સાધો જીંદગીનું જ્ઞાન પુસ્તકથી ગ્રહી;
અમૃત પીઓ આનંદયા પુસ્તક તણા એ પાનથી.
પરિમલભર્યાં પુષ્પો સમું 'કંઈ કંઈ' ભર્યું પુસ્તક મહી;
કરી લો જીવન પરિમલભર્યું પુસ્તક થકી એ 'કંઈ' વીણી.
રસ્તો બધો રહેલો થશે પુસ્તક તણા સેવન થકી;
જડશે વળી છે ક્યાં જવું ? મળશે બધું પુસ્તક મહી.
સરિતા ભરી નિર્ભંગ જળે પુસ્તક તણા શબ્દો મહી;
સ્નાન કરીને પાર ઉતરો જીવન તમ ઉજ્જવળ કરી.
જ્ઞાનનાં કૂપો ભર્યાં પુસ્તક તણાં પૃથ્ઠો મહી;
ખુલશે પડળ અજ્ઞાનનાં એ છે ખુબી પુસ્તક મહી.

—ફનેયાલાલ નાનાલાલ શાહ

પ ક્યાં ક્યાં પુસ્તકો જુદા જુદા વિષયોની દૃષ્ટિએ વાંચવા જેવાં સારાં છે તેની નોંધો અવારનવાર પુસ્તકાલયમાં ટીંગાડવી જોઈએ; તેમ જ માસિકોમાં આવતા મનનીય વાંચવા જેવા લેખોની યાદીઓ પણ બહાર મૂકવી જોઈએ. આથી વાચનરસ કેળવાય છે.

૬ ગ્રામજનતાને કેળવણીની-જ્ઞાનની ભૂખ જાગ્રત કરનાર એવો અંચપાલ-ઉત્સાહી અને જીવંતો જાગતો હોવો જોઈએ.

લોહચુંબક બનેા

શરૂઆતમાં ગામઝાનો પ્રજા આ બધું કરવા, વારંવાર ગોઠવણી અને નિયમો માટે સભાઓમાં હાજરી આપવા નર્વરી નથી એમ કોઈ કહેશે; એમની પાસે પુસ્તકાલય સમૃદ્ધ કરવા નેટલા પૈસા નથી એમ કોઈ કહેશે; પણ એક ઉત્સાહી અંચપાલ ગામમાંથી સહેજે મળી આવતા એ ચાર સુધારક વૃત્તિઓવાળા યુવાનોની મદદ વડે એવા ફડકાનો નિવેડો ઝટ લાવી શકે છે. ઉત્સાહને દિવસે જ્યારે ધરનાં કામકાજ મૂડી ગ્રામપ્રજા એકઠી મળી હોય તે વખતે પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિની વાર્તા કહેનારને ખેલાવી વાતોથી, ગ્રામોદ્ધારની રેકર્ડથી, નાનાં બાળકોના કસરતના પ્રયોગો-રમતગમતથી, રાત્રે સંભાષણો-સંવાદોથી એક તરફ વાળી એ વિષેનો રસ જાગ્રત કરી શકાય છે. અને પછી તો એ ગ્રામપ્રજા જ શું શું જોઈએ છીએ, ક્યાંથી મળી શકે તેમ છે વગેરેનો વિચાર કરતી થાય છે. એ વખતે ફંડ અને નાણાંની કાર્યકર્તાની મૂંઝવણ ઉકલી જાય છે.

નિરક્ષરતા દૂર કરો: સ્ત્રીશક્તિને ખીલવો

ગામની નિરક્ષરતા પુસ્તકાલય વડે જ દૂર કરી શકાય અને ગામનો એકેએક માણસ લાંબતો વાંચતો થયો એટલે અનેક પ્રવૃત્તિઓ દ્વારા સમૃદ્ધિ હાથવેંતમાં છે. એવા જ રીતે ગામની અડધી શક્તિ સ્ત્રીઓ દ્વારા રાધિવા ખાવા ને મજૂરીમાં જ વેડફાય છે તેમને પણ સંસ્કારી બનાવી શકાય; અને ગામની સંપત્તિ વધારવામાં તેમનો સુંદર ફાળો લાઈ શકાય.

અને જ્યાં એક વાર ગામનું માનસ કેળવાયું, સંસ્કારી બન્યું એટલે તેમને નવાનવા હુન્નરો શોધી કાઢવાનું, મેળવેલાનો કરકસર ને ત્રેવડેથી ઉપયોગ કરવાનું, જીવનને સાત્ત્વિક અને સદ્ગુણી બનાવવાનું એની મેળે જ સૂઝી જશે. એ વખતે લોકો પશુવત જીવન ગાળવું પસંદ નહિ કરે, પણ સંપત્તિ મેળવવાના ઉદ્યોગ શોધી કાઢી જીવનને કલાતી દૃષ્ટિથી જીવતાં શીખશે. તે વખતે સુધારો થયો ગણાશે.

ઉપસંહાર

આપણે આજ સુધી ખાલી પુસ્તકાલયનાં મકાનો, કચાડો ને પુસ્તકોથી સંતોષ માન્યો, પણ હવે તો તે ગામનો ધનભંડાર છે એમ ગણી ધરનો ખૂણો માત્ર ધનવાન કરવાનો મોઢ મૂકી પુસ્તકાલયથી ગામના ખુણાને ધનવાન બનાવીશું તો મને આશા છે કે ગામ આજે હશે તેનાથી દશ વર્ષે અનેકગણું ફૂલેલું શહેલું સુખી ને સમૃદ્ધિવાન જોઈશું.*

જોઈએ છે: સાચા સાહિત્યપારખો

આપણે ત્યાં પુસ્તકપ્રકાશન પ્રવૃત્તિનો પારો હવે ઝપાટાબંધ વધતો જાય છે. x x x પ્રકાશનનો મોહ વધતો જાય છે એમાં શંકા નથી. નવલકામના 'ઓથરિયા હડકવા' વિષેના ચર્ચાપત્રને સંભારી આપે તેટલું બધું છપાયે જ જાય છે. છપાય છે તે બધું જ સાહિત્ય નામને પાત્ર નથી હોતું. x x x આવું હમલાબંધ સાહિત્ય ચલ-ચિતર સંસ્કાર અને રસવૃત્તિવાળા જુદી જુદી દેશના વાચકોના હાથમાં જમ પડી અનેક સારા માઠા સંસ્કાર પાડે છે. આવી પરિસ્થિતિમાં, એમાંથી સર્વશાળી ચિરંજીવ કૃતિ કમ, અને વાચકોના સમય તથા ગજવા પર અત્યાચાર કરનારી નમાતી કૃતિઓ કમ તેની યોગ્ય પરખ કરી આપનાર ચુનંદા સાહિત્યપારખોનો બહુ મોટી જરૂરત આપણે ત્યાં ઊભી થઈ છે. એક-એ રડવા બડવા વિવેચકથી એ જરૂરત પૂરી નહિ પડે; પ્રગટ થયે જતા અંધરાયિને પહોંચી વળવા, લોકરુચિને સ્પષ્ટ બનાવવા તથા સાહિત્યક્ષેત્રની શુદ્ધિની સતત ચોક્કી કરવા જનતા વિવેચકોની મોટી ફાજ જોઈશે. આવા વિવેચકોની અછતથી તેમ જ તદ્દરપર્યાં, સર્વકથા અને સાહિત્યકારોને પણ શદ્બર અને તેવા વિવેચનના દારિદ્ર્યથી ગુજરાતી સાહિત્ય અત્યારે પીડાય છે એમ હેવામાં રજૂ પણ અતિશયોક્તિ નથી, પણ સીધું સાદું સત્ય કથન જ છે. x x

x x x x

લેખકના નામ તથા પ્રતિષ્ઠાને ઠારે મૂકી તેની કૃતિ પરજ નજર ઠેરવતી રીતીક્ષા, દીકાના એકાદ સુખનથી હેડાઈ દુભાઈ જતા લેખકોની આળી ચામડીને બરડાનાવરાતું સૂત્રત્વ પણ કરી જશે. અંગત ગમા-અંધુગમા, ઉપરછલ્લી દ્રષ્ટિ, અનબ્યાસ, પરિચિત અથવા સંબંધી લેખકજનોનો રોષ વહોરી નાહક અજબામયા શીદ થવું' એવી બીરુ મનોદશા અને તેના પરિણામરૂપ મંદિગ્ધ મિષ્ટભાષિત્વ-કિરતારે ધડેલા નાનવીની માનવસહજ અપૂર્ણતાઓને સીધે આ ને આવાં કેટલાંક તરવો વિવેચકની સમીક્ષાને થોડે ઝાઝે અંશે દૂષિત કર્યા વિના તો રહે નહિ જ, પણ તેમ છતાં વિવેચનના જંડાને ઊંચો જ રાખવાનો ભાવના રાખી હોય તો એના પાલનના આગ્રહને પરિણામે આવાં રખસનો કમે કમે ઓછાં થવાનાં જ.

[સાહિત્યસર્વ અંધરથ વાહમથ]

હું પુસ્તકાલયને આદર્શ કેમ બનાવી શક્યો ?

(એક અનુભવ)

[લેખક : શ્રી. બાપલાલભાઈ બાબાભાઈ ખટેલ]

ગ્રામ પુસ્તકાલયને સુદૃઢ બનાવવા માટે જેટલી નાણાંની જરૂર છે, બધેકે તેથીય વધારે જરૂર તેની પાછળ ' સેવાભાવ ' આપવાની છે; તેમાં સેવાનું અંત પ્રથમ છે, બ્યારે નાણાંનું ગૌણ છે-અર્થાત્ સેવાભાવ પાછળ બધુંજ જેવાંજ આવે છે.

હું ૧૯૨૩-૨૪ માં શિક્ષક થયો અને ત્યારે મને પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિનું જ્ઞાન નહોતું. કદાચ અધિકાર હશે, પરંતુ એ જ્ઞાનની ભૂમિકા રચાવી આપનાર એ આપણા પુસ્તકાલયના પ્રાણસમા શ્રી. મોતીભાઈ નરસિંહભાઈ અમીન મહોદય.

૧૯૨૨-૨૮ માં અમારા ગ્રામ પુસ્તકાલયનો વહીવટ મુખ્ય શિક્ષકની હાજીયા નીચે હતો ત્યારે તે વખતના મુ. શિ. સાહેબે પુસ્તકોને બહુ જ ગોંધી રાખ્યાં. તે યુગળાએલા પુસ્તકોને મુક્તિ મેળવવી હતી, પણ તેને માટે તક નહોતી, એમ દિન-પ્રતિદિન તેઓશ્રીએ પુસ્તકાલય ઉપર સ્વામિત્વ મેળવીને પુસ્તકાલયમાંનાં સારાં પુસ્તકોમાંનાં કેટલાંક વેડફી નાખવાનો પ્રયત્ન એ કર્યો કે-તેમણે ૯૯ પુસ્તકો કમી કરાવવાની નામાવલી કરી ખાતાને નિવેદન મોકલ્યું હતું. હા, કેટલાંક પુસ્તકો ઉધાપથી ખવાઈ ગયેલાં હતાં પણ ખરાં, એ અર્ધસત્ય હતું તે પણ ના ન કહેવાય. હવે પુસ્તકોને મુક્તિની તક મળી. કમી કરવાનાં પુસ્તકોનો એકસાથે રાફડો ફાટ્યો જાણી આપણા લોકપ્રિય અમીન સાહેબ પ્રત્યક્ષ તપાસથી કરવા માટે સાદલી પધાર્યાં. તે વખતે હું એઓશ્રીના વર્ચસ્વથી, પ્રતિભાથી અધીરો બની એમની નજીક ગયો અને વાટાઘાટને અંતે પુસ્તકાલયનું નાવ મને સુપ્રત થયું. તે પછી પુસ્તકાલયનો હું પૂનરી બન્યો, શોધક અને સાધક બન્યો, તે વખતથી પુસ્તકાલયમાં તન્મય રહેવાથી અને યુવક મંડળની સહાનુભૂતિ અને સેવાથી આદર્શ પુસ્તકાલયની સુધડતા, સુંદરતા, પ્રચાર, દફતરની વ્યવસ્થા, હિસાબની ચોખ્ખવટ, કાયમ ફંડની સફરતા, વાચનાલય, જૂથમંડળ વગેરે-તેના પ્રભાવે ઇ. સ. ૧૯૩૦ માં શ્રી. વિઠ્ઠલભાઈ જીજ્ઞાસુ ખટેલ ખી. એ. નાર તા. પેટલાદના રહીશ, કૉલેજિયનને મે વેકેશનમાં પુસ્તકાલય તરફ સેવાભાવ વ્યક્ત કરવા, પુસ્તકાલય તપાસણી અર્થે શિનોર અને સાવલી વગેરે મહાલો માટે અમીન સાહેબે મોકલી આપ્યા. તેઓશ્રીએ મારા પુસ્તકાલયની તપાસણી કરી નોંધ કરી કે " શિનોર અને સાવલી વગેરે તાલુકાઓની-મારી તપાસણી દરમ્યાન સારામાં સારું ગ્રામ્ય પુસ્તકાલય હોય તો ' સાદલી ' જ છે. એ સમયની અને એ સમય પછીની મારા માટેની આત્મસ્તુતિ છોડી દઉં છું. તે પછી પૂન્ય શ્રી. અમીન સાહેબ બ્યારે બ્યારે મહાલમાં પધારે ત્યારે ત્યારે સાદલી પુસ્તકાલયની મુલાકાત લે. તે વખતે ગામમાં દાખલ થતાં વેંત જ " આ મોટા દરવાજાવાળું ગામ આવ્યું કે " એમ સંબોધન કરતા અને જ્ઞાન-ગુમ્મત આપતા. તે પછી તો ઉત્તરોત્તર મહાલ, પ્રાંત, રાજ્ય અને યુજ્જાત

પુસ્તકાલય પરિષદોમાં, પ્રવાસોમાં દાજરી આપતાં અને ઉત્કૃષ્ટ માણસોના અંગત પરિવ્યર્થમાં આવતાં પુસ્તકાલયપ્રચારનું જ્ઞાન ૬૯ થયું અને પછી તો વાચનની જૂઠ્ઠા જાતમાં હું અમીન સાહેબની યોજનાથી ગુજરાત વર્નાક્યુલર સોસાયટીનો આજીવન સભ્ય બન્યો. અને ત્યારપછી પુસ્તકાલયની ગણનાથી હું મારા ગામે રકાઉટ સંસ્થા સ્થાપી ચક્ર્યો. અત્યારે તો તે સંસ્થાને ‘ અને પુસ્તકાલયને ’ મારા ગામના વતની સેવાભાવી શિક્ષક બાપ્તિસ્ટ દિરાલાલ જીની વિક્રમાવી રહ્યા છે. પૂજ્ય શ્રી. અમીન સાહેબ સાથે વાટાઘાટમાં, લખાણોમાં મારા ગામે સ્વતંત્ર પુસ્તકાલયનું મકાન વસાવવા માટેના કેડ વ્યક્ત કરતો હતો અને એ આશાના કિનારે હું ઉભો છું એવામાં શ્રી. માશુ મે. રા. રા. વડોદરા વિભાગ શાળાધિકારી શ્રી. સુનીલાલ મગનલાલ દેસાઈ સાહેબ સાદવી શાળાની તપાસણી અર્થે પધારતાં તેમના હસ્તે ‘ રાત્રિશાળા ’ ખુલ્લી મુકાવતાં તેઓશ્રીએ સંતોષ પ્રદર્શિત કર્યો ! અને પ્રેરણા આપી કે ‘ તમે ઉત્તમપદ પસાર થાઓ ’ અને તે પ્રેરણાનાં વારિ ઝીલી હું ઉત્તમપદ થવાની આશાએ પૂર્વપદમાં ગયો. પૂર્વપદમાં પુસ્તકવાચનનું પૂર્વજ્ઞાન તૈયારીરૂપે આવી મળવાથી હું પ્રથમ વર્ગમાં પસાર થતાં ઉત્તમપદ પસાર કરવાની તક સાંપડી. અને તે વખતે પણ પાઠશાળામાં ‘ રાજદંડ ’ માસિક દ્વારા અને વ્યાખ્યાનોની યોજનાથી વક્તાઓના વક્તૃત્વનો લાભ મેળવ્યો. હવે હું તાલુકાનાં પુસ્તકાલયોમાં યથાશક્તિ સહાય આપી રહ્યો છું. મારો કહેવાનો આશય એ નથી કે ‘ હું જ પુસ્તકાલયપ્રવૃત્તિ કરી ચક્ર્યો છું. મારા કરતાં બલવત્તર કેટલાક મારા રનેલી શિક્ષક બંધુઓ પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિ કરી ચક્ર્યા છે અને કરી શકશે પરંતુ આ તો પુસ્તકાલય એ સેવાનું ખાસ અંગ હોવાથી તે તરફ સારાય શિક્ષકસમુદાયને આકર્ષવા માટે, અને સેવાની પ્રતીતિ કરાવવા માટે આ લેખ લખી રહ્યો છું. કારણ કે પુસ્તકાલય એ મામોદારનું અર્થ પ્રતીક છે, કેળવણીનું મહત્તરનું અંગ છે.

—❦—

પુસ્તકની ખુબી

જીવન સાધો જીવંતીનું જ્ઞાન પુસ્તકથી થઈ; અમૃત પીઓ આનંદયા પુસ્તક તણા એ પાનથી. પરિમલભર્યાં પુષ્પો સમું ‘કંઈ કંઈ’ ભર્યું પુસ્તક મહી; કરી લો જીવન પરિમલભર્યું પુસ્તક થકી એ ‘કંઈ’ વીણી. રસ્તો બધો રહેલો યશે પુસ્તક તણા સેવન થકી; જડશે વળી છે ક્યાં જવું ? મળશે બધું પુસ્તક મહી. સરિતા ભરી નિર્મળ જળે પુસ્તક તણા શબ્દો મહી; સ્નાન કરીને પાર ઉતરો જીવન તમ ઉજાવળ કરી. જ્ઞાનના કૃપો ભર્યા પુસ્તક તણાં પૃષ્ઠો મહી; ખુલશે પડળ અજ્ઞાનનાં એ છે ખુબી પુસ્તક મહી.

—કનેયાલાલ નાનાલાલ શાહ

વડોદરા પ્રાંત પુસ્તકાલય મંડળના

સન ૧૯૩૭-૩૮ નો અહેવાલ અને હિસાબ

સ્થાપના અને ઉદ્દેશ

વડોદરા રાજ્ય પુસ્તકાલય મંડળના ઊદ્ભવના ખંધારણને અનુસરીને, સન ૧૯૩૦-૩૧ થી આ મંડળની સ્થાપના કરવામાં આવી છે. અને તેનો ઉદ્દેશ રાજ્ય પુસ્તકાલય મંડળના જે ઉદ્દેશો છે તે ઉદ્દેશોને પોતાના પ્રાંત પૂરતા અમલમાં મૂકવા તે છે.

મંડળનું કાર્ય

૧ મહાલ અને જૂથમંડળો

રાજ્ય પુસ્તકાલય મંડળના ઉદ્દેશ પ્રમાણે વડોદરા પ્રાંતના ઐક્યેક મહાલમાં મહાલ પુસ્તકાલય મંડળો સ્થપાઈ ચૂક્યા છે. અને તે દરેક કંઈ ને કંઈ કાર્ય કરતાં પણ થઈ ગયાં છે, એ અરેખર ખુશી થવા જેવું છે. એમાં પેટલાદ, વડોદરા, શિનોર અને સંખેડા એ મહાલોનું કાર્ય ખીજા મહાલો કરતાં કંઈક સારું દેખાઈ આવે છે. એ બદલ એ મહાલમંડળોને અરેખર અભિનંદન ઘટે છે.

જૂથમંડળોની સ્થિતિ તો જે છે તે ને તે જ રહી છે. એ બદલ દિલ્ગીર થવા જેવું છે. આ સ્થિતિ જ્યાં સુધી ન સુધરે ત્યાં સુધી આપણે ગામડાંનાં પુસ્તકાલયોને આપણો અવાજ સંભળાવી શકવાના નથી; તેમની પ્રગતિ સાધી શકવાના નથી. સહકારથી અરસપરસ મળતા લાભો આપી શકવાના નથી; જેથી પ્રાંતનાં દરેક મહાલ-મંડળોને આ વર્ષમાં પહેલી તકે જૂથમંડળો ખીલવાનું કાર્ય ઉપાડી લેવાને ખાસ વિનંતિ કરવામાં આવે છે.

૨ મહાલપરિષદો

આ વર્ષમાં વડોદરા, શિનોર, સંખેડા, પાદરા અને પેટલાદ, એ પાંચ મહાલોની પરિષદ ભરાઈ છે, જ્યારે ભાદરણ, કરજણ, ડભોઈ, સાવલી, વાઘોડીઆ અને તિલકવાડા, એ ૭ મહાલોની પરિષદ ભરાઈ નથી. તેમાં ડભોઈની તો હજુ ૫ સુધી પણ ઐક્ય પરિષદ ભરાઈ નથી. (ભરાયલી પરિષદોનો કર્યા, ક્યારે અને કોના પ્રમુખપણા નીચે એ હકીકત પરિશિષ્ટ ૧ માં આપી છે.)

આશા છે કે, આ નવા વર્ષમાં ઐક્યેક મહાલમંડળના કાર્યકરો પોતાના મહાલની પરિષદ જરૂર ભરશે. અને તેમાં ડભોઈના કાર્યકરો તો પ્રાંતના ખીજા મહાલો પરિષદ ભરે તે પહેલાં પોતાના મહાલની પરિષદ ભરી, મોડી મોડી પણ આ વર્ષમાં ખીજા મહાલો કરતાં તો પહેલી ભરવાનું માન મેળવશે.

૩ પગારદાર અને માનદ પ્રચારકો

પ્રાંત તરફથી પગારદાર પ્રચારક રોકવાની યોજના છેલ્લાં બે વર્ષથી શરૂ કરવામાં

આવી છે. આ વર્ષે પણ વડુ તા. પાદરાના સાં પુઠ ના મંથપાળ ભાષ ડાહ્યાભાષ તળજાભાષ પટેલને તા. ૧૫ જાનેવારી '૩૮ થી માર્ચ '૩૮ સુધી રોકવામાં આવ્યા હતા. તેઓએ કરજણ મહાલનાં ૧૬, વડોદરા મહાલનાં ૧, સંજેડા મહાલનાં ૨૮, ડગોધ મહાલનાં ૧૧, એ પ્રમાણે કુલ ૫૬ પુસ્તકાલયોની તપાસણી કરી હતી. ત્યાર પછી તા. ૧૬ મે '૩૮ થી રણાપુર તા. કરજણના એક યુવક ભાષ જગનભાષ મથુરભાષને રોકવામાં આવ્યા છે અને તેઓ નવા વર્ષમાં પણ ચાલુ રહ્યા છે. આ ભાષએ પણ કરજણ મહાલનાં ૨૭ અને પાદરા મહાલનાં ૨૨ મળી કુલ ૪૯ ગ્રામ પુસ્તકાલયો તપાસ્યાં છે. આ સિવાય વડોદરા મહાલ પુસ્તકાલય મંડળે પણ મે, જુન, જુલાઈ '૩૮ એ ત્રણ માસ માટે માજી પ્રાંત પ્રચારક ભાષ મંગળભાષ નેહાભાષને રોકી, પોતાના મહાલનાં ૨૦ પુસ્તકાલયોની તપાસણી કરાવી છે. આ પ્રમાણે આ ત્રણ પ્રચારકોએ કુલ ૧૨૫ ગામેની તપાસણી કરી છે. પેટલાદ મહાલ પુ. મંડળ તરફથી પણ ધાયમને માટે એક સ્વતંત્ર પ્રચારક રોકવામાં આવેલા છે.

ઉપરોક્ત પગારદાર પ્રચારકોમાં વડોદરા પ્રાંતના ચાલુ પ્રચારક ભાષ જગનભાષ મથુરભાષ પટેલ તથા વડોદરા મહાલ માટે થોડોક વખત નીમેલા પ્રચારક ભાષ મંગળભાષ જે. પટેલે જે જે પુસ્તકાલયોની તપાસણી કરી છે તે તે પુસ્તકાલયોની તપાસણીમાં જે જે ખામીઓ જણાઈ તે ખામી રૂબરૂમાં જ બતાવી છે અને સુધારી છે. ઉપરાંત વિષયવારી અને નામવારી રજીસ્ટરો પણ દરેકનાં તૈયાર કરી આપ્યાં છે.

આ સિવાય સાવલી મહાલના માનદ પ્રચારક શ્રી. સોમાભાષ ગરબડભાષએ ૧૦, પાદરા મહાલના માનદ પ્રચારક શ્રી. વિષ્ણુપ્રસાદ પ્રહલાદજી પંડ્યા તથા શ્રી. મોતીભાષ કુબેરભાષ પટેલ એ દરેકે અનુક્રમે ૯ અને ૧૨; કરજણ મહાલના માનદ પ્રચારક શ્રી. મહંગશા ઉમેશ્વા દિવાન તથા શ્રી. ભાષલાલભાષ બાવાજી પટેલ એ દરેકે અનુક્રમે ૧૦ અને ૪ તથા ચિતોર મહાલના માનદ પ્રચારક શ્રી. હિરાલાલ ફો. જાની તથા શ્રી. હરિવલ્લભ બાળાશંકર એ દરેકે ૫ અને ૮ મળી કુલ ૫૮ પુસ્તકાલયોની તપાસણી કરી છે.

૪ પુસ્તકાલય પર્વણી

ગામડાના લોકોને પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિમાં રસ લેતા કરવાને, આ પર્વણીદિન ઉજવવાની ખાસ જરૂર રહે છે. આ વર્ષમાં ૧ વરણુમા, ૨ ગાડા, ૩ સાદલી, ૪ કંડારી, ૫ આમણગામ, ૬ અચુરતુ, ૭ કોલિયાદ, ૮ ખરકાલ, ૯ માકણી, ૧૦ વડેલી, ૧૧ લોદોદ, ૧૨ રાજનગર, ૧૩ કાવીકા, ૧૪ જોડેલી, ૧૫ નાંદલગ, ૧૬ ભાટપુર, ૧૭ દીબા, ૧૮ કમુંબીઆ, ૧૯ માંજરોળ, ૨૦ કરનાળા એ પુસ્તકાલયોમાં પર્વણીદિન ઉજવવામાં આવ્યો હતો. આમાં ૧૩ ગામે તે સંજેડા મહાલનાં જ છે. ગયે વર્ષે પણ આ મહાલે સારા પ્રમાણમાં ઉજવાયો હતો અને તે સંજેડા મહાલ પુસ્તકાલય મંડળના પ્રચારકોને આભારી છે. પ્રાંતના બીજાં મહાલમંડળો પણ વસંત પંચમીના દિવસે અગાઉ, પ્રચારકો કરી પોતાના મહાલમાં સારા પ્રમાણમાં વસંતપંચમીના દિવસે ઉજવાયો એવી આશા છે.

૫ શિષ્ટ વાચનની પરીક્ષા અને વાચકમંડળ

ગામઠે ગામઠે પુસ્તકાલયો ખોલાઈ જાય, એને માટે સ્વતંત્ર મકાનો પણ જામીયાઈ જાય, સારામાં સારું ફર્નિચર, કપાટ, પુસ્તકો વગેરે પણ વસાવાય; છતાં એની ઉપયોગિતા તરફ જોઈએ તેટલું લક્ષ્ય એ ન અપાય તો આ સર્વ નિર્થક છે. જનતામાં શિષ્ટ પુસ્તકો ખૂબ વંચાય અને તે પણ નિયમિતપણે વંચાય, તે માટે ઉપરની એ યોજનાઓ રા. પુ. મંડળે કેટલાય વખતથી ચાલુ કરેલી છે.

નિવેદનના વર્ષમાં રા. પુ. મંડળે ફોરમ તથા ફોરમ ચરિત્રમાળાનો ખીન્ને ભાગ તથા આપવીતીનાં પુસ્તકોની પરીક્ષા લીધી હતી. આ જને પરીક્ષાઓનો વડોદરા પ્રાંતે સારા પ્રમાણમાં લાભ લીધો છે. અને તે સિવાય પેટલાદ, વડોદરા, શિનોર એ મહાલનાં મહાલમંડળોએ પોતાના મહાલ પૂરતી પણ શિષ્ટ વાચનની પરીક્ષાઓ મોટેરોએ અને વિદ્યાર્થીઓ માટેની રાખી હતી અને તેના પણ તે મહાલોએ સારા પ્રમાણમાં લાભ લીધો હતો. આ મહાલ મંડળોની પેઠે ખીન્ન મંડળો પણ પોતાના મહાલ પૂરતી શિષ્ટ વાચનની પરીક્ષા લેવાની સ્વતંત્ર યોજના આ નવા વર્ષમાં વિચારે અને તે અમલમાં મૂકે એવી આશા રાખવામાં આવે છે.

૬. પુસ્તકાલય વિનાનાં ગામો

વડોદરા પ્રાંતમાં શાળાનાળું એક પણ ગામ પુસ્તકાલય વિનાનું બાકી ન હોય એવા બે મહાલો-પેટલાદ અને શિનોર-મયે વર્ષે ગણાવ્યા હતા. આ વર્ષે એમાં બાદરથ મહાલનો ઉમેરો થાય છે. વડોદરા પ્રાંતના કુલ ૧૧ મહાલોમાંથી આ ચાર મહાલો જતાં બાકી ૭ મહાલોમાં એ દિશામાં પ્રયત્નો કરવાના રહે છે.

આ વર્ષમાં બાદરથ મહાલે ૧, વડોદરા મહાલે ૧, પાદરા મહાલે ૨ અને સંખેડા મહાલે ત્રણ મળી કુલ ૭ નવીન પુસ્તકાલયો ઉદ્ઘાટનાં વર્ષે આખરે બાકી સંખ્યા ૮૧ રહે છે, અને તે મહાલવાર નીચે પ્રમાણે છે. મહાલવાર વસ્તી સાથે ગામોની યાદી પરિશિષ્ટ ૨માં આપી છે.

૧ વડોદરા મહાલ ૨૫	૪ સાવલી મહાલ ૧૨	૭ વાઘોડીઆ મહાલ ૯
૨ પાદરા મહાલ ૧૦	૫ તિલકવાડા મહાલ ૪	૮ ડોભાઈ મહાલ ૧
૩ કરજળ મહાલ ૯	૬ સંખેડા મહાલ ૧૧	કુલ ૮૧

નિવેદનના વર્ષમાં ૭ નવીન પુસ્તકાલયો ઉદ્ઘાટવામાં બાદરથ, પાદરા અને સંખેડા મહાલના કાર્યકરોએ ઠીક ઠીક પ્રયત્નો કર્યા છે. એ જદલ તેઓને અભિનંદન ધરે છે. અને આશા રાખવામાં આવે છે કે, આ નવા વર્ષમાં ઉપરના આઠેય મહાલના કાર્યકરો પોતાના મહાલનાં જેટલાં ગામડાંમાં પુસ્તકાલયો ઉઘાડી શકાય તેટલાં ઉદ્ઘાટવા ખાસ ચીવટ રાખશે. અને ટૂંક વખતમાં પોતાના મહાલો પૂરા કરશે.

૭ ફરતા પુસ્તકાલયની પેઠીઓ

શુક્રાચી ચિમનલાલ તરફથી અપાયેલી રૂ. ૫૦૦)ની રકમ પર સરકાર-પંચાયતની

મદદ મેળવી પુસ્તકોની ગ્રન્થલેક્ષી. ૬. પુ. ની પેટીઓ, સરવુ સાહિત્ય વર્ધક કાર્યાલય તરફથી આવેલાં પુસ્તકોની પેટીઓ અને કરજણ મહાલ માટે શ્રી. આનંદકુંવરજી તરફથી અપાયેલાં પુસ્તકોની પેટીઓનો ઉપયોગ જે તે સ્થળે સારા પ્રમાણમાં થઈ ગયો છે. પ્રાંત અને મહાલ મંડળની ફાળવણી

પ્રાંત અને મહાલોને પોતાની પ્રવૃત્તિઓને અંગે થતા ખર્ચને પહોંચી વળવા સાર, રાજ્ય પુ. મંડળ તરફથી જે ફાળવણી મળે છે તે ફાળવણી નિવેદનના વર્ષમાં રૂ. ૪૧૬-૪-૦ ની મળી હતી. આમાં રૂ. ૧૦૪-૧-૦ પ્રાંત મંડળને પોતાને માટે અને રૂ. ૩૧૨-૩-૦ મહાલ મંડળો માટેના આવેલા હતા. મહાલ મંડળોની આ રકમમાં, પાછલી સાલના જે તે મહાલ મંડળોના પ્રાંતમંડળમાં જમા રહેલા રૂ. ૨૫૮-૧૨-૦ ઉમેરતા કુલ રૂ. ૫૭૦-૧૫-૦ થાય, તેમાંથી રૂ. ૪૨૬-૧૩-૦ જે મહાલ મંડળોના હિસાબ, નિવેદન અને માગણી આવેલી, તે મહાલ મંડળોને અદા કરવામાં આવ્યા છે. હવે ફક્ત રૂ. ૧૪૧-૨-૦ આ ખાતે જમા રહે છે. મહાલ મંડળોની ફાળવણીના મહાલવાર આંકડા પરિશિષ્ટ ૩ માં આપેલા છે.

મંડળના સભ્યો અને વ્યવસ્થાપક મંડળ

દરેક મહાલમાંથી ચુંટાઈ આવેલા બે પ્રતિનિધિઓ (એક કર્યાનો અને એક મા. પુ. તથા વાંચનાલયોનો) એ આ પ્રાંત મંડળના સભ્યો ગણાય છે. અને તેઓએ દર વર્ષે પોતામાંથી એક પ્રમુખ, એક મંત્રી અને ૫ સભાસદો મળી ૭ નું વ્યવસ્થાપક મંડળ ચૂંટવાનું હોય છે. (આ વ્ય. મં. માં રા. પુ. મં. ના વ્ય. મં. માં ચુંટાઈ આવેલા વડોદરા પ્રાંતના જે સભ્યો, ન ચુંટાઈ આવ્યા હોય તો તે સભ્યો વધારાના સભાસદો ગણાય છે.) આ વ્ય. મં. વર્ષમાં બે વાર મળે અને એ રીતે એનું કામકાજ ચાલે એવું રા. પુ. મં. ના બંધારણથી ફેરફાર છે.

આસાર

જમતોવખત સલાહ અને સૂચના આપના બદલ પુસ્તકાલય આતાના અધિકારી સાહેબ, રાજ્ય પુ. મંડળના મંત્રીઓ અને આખું વર્ષ પ્રમુખ તરીકે રહીને બચાવેલી પોતાની ફરજ બદલ શ્રીમતી જયવતી ખેડેનનો, પોતાના મહાલમાં સેવાવૃત્તિથી પુસ્તકાલયોની તપાસણી કર્યા બદલ માનદ પ્રચારોનો, મહાલની પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિમાં વેગ આપવા માટે મહાલ પુસ્તકાલય મંડળમાં સક્રિય ફાળો આપી રહ્યા છે તેવા મહાલ યાજ્ઞાધિકારી સાહેબોનો અને આ સિવાય એક યા બીજી રીતે જે જે બાંધબંધોએ મદદ આપી છે તે તે સર્વોનો અંતઃકરણપૂર્વક આભાર માનવામાં આવે છે.

ચિમનભાઈ હ. અમીન

મંત્રી, વડોદરા પ્રાંત પુસ્તકાલય મંડળ

પરિશિષ્ટ ૧ લું

મહાલ પરિવહની વિગત

કયા મહાલની કઈ પરિવહ	તારીખ	સ્થળ	અનુબંધ
૧ વડોદરા મહાલ ખીજ પરિવહ	૨૮-૧૧-૩૭	ખીજ	શ્રી. મણિલાલ પુ. પટેલ, વહીવટદાર, વડોદરા મહાલ.
૨ ચિનોર મહાલ ત્રીજ પરિવહ	૩૦- ૧-૩૮	અવાળળ	શ્રી. મણિરાય મજસુદાર, વહીવટદાર, ચિનોર મહાલ.
૩ સંખેડા મહાલ પ્રથમ પરિવહ	૨૭- ૩-૩૮	મકિણી	શ્રી મન્દરદત્ત ધનંજય પંડ્યા, શાળાધિકારી, વડોદરા વિભાગ.
૪ પાદરા મહાલ ચોથી પરિવહ	૩- ૪-૩૮	કોટણા	શ્રી. રમણલાલ વસંતલાલ દેસાઈ સહકારી અધિકારી, વડોદરા રાજ્ય.
૫ પેટલાદ મહાલ ચોથી પરિવહ	૨૭- ૫-૩૮	વસો	શ્રી. પ્રાણીલાલ કીરપારામ દેસાઈ. નિવૃત્ત એનપુ. ઓફિસર અમદાવાદ યુનિસિપાલિટી.

પરિશિષ્ટ ૨ નું

શાળાવાળાં પુસ્તકાલય વિનાનાં ગામો ૮૧

વડોદરા મહાલ ૨૫	૧૭ મહાપુરા	૩૫૨	૮ હરજીમાળ	૧૯૦.	
૧ અંકોટા	૧૪૮	૧૮ મારેડા	૨૫૨	૯ મહાપુર	૨૬૫
૨ અંદાદપુરા	૩૮૭	૧૯ રામવપુરા	૩૬૭	૧૦ નેદરા	૩૮૫
૩ આમલીઆરા	૫૪૩	૨૦ રાયપુરા	૧૨૧૭	કરજણ મહાલ ૯	
૪ અંપાડ	૩૪૩	૨૧ વિરોદ	૬૫૭	૧ અભરા	૩૫૮
૫ ઉંદીયા	૧૬૪	૨૨ વેમાલી	૪૫૨	૨ ચોરજીજી	૫૧૮
૬ કપુરાધ	૪૮૦	૨૩ સમસપુરા	૩૫૯	૩ ધામજીજી	૩૩૪
૭ કરાલી	૩૧૦	૨૪ મીરસાપુરા	૫૧૪	૪ નિશાળિયા	૨૩૩
૮ કરોડીયા	૬૨૩	૨૫ મોચીયાપુરા	૪૩૫	૫ સાયર	૭૭૦
૯ કેસનપુર	૬૪૩	પાદરા મહાલ ૧૦		૬ લતીપુર ટીંબી	૩૦૦
૧૦ કોટણા	૫૦૦	૧ કોલા	૫૫૩	૭ કીયા	૫૨૦
૧૧ અલીપુર	૩૪૦	૨ બામજીવસી	૧૮૪૮	૮ કણલા	૪૩૯
૧૨ ગોસીંકા	૩૬૦	૩ મળતજી	૮૩૩	૯ ઢળદરવા	૭૫૬
૧૩ તાંદગળ	૬૦૪	૪ મહમદપુરા	૫૮૨	સાવલી મહાલ ૧૨	
૧૪ મનોરા	૪૦૯	૫ મહુવડ	૪૩૭	૧. આણંદીનું સુવાડુ	૩૩૪
૧૫ શાળપુરપોર	૨૪૭	૬ સાંઠા	૬૫૧	૨ કડાલલા	૩૪૪
૧૬ શાળપુરસાંકરદાઢ૪૦		૭ સોમજીપુરા	૪૩૪	૩ કુતપાડ	૫૦૭

૪ ધંટિયાળા	૫૮૧	૪ કુમેદા	૫૪૫	૨ ગોળાગામડી	૩૨૯
૫ જાંજીગારણ	૩૨૬	૫ ગુગલપુર	૨૬૮	૩ ઝરવથુ	૩૫૦
૬ પોષ્યા	૮૧૩	૬ તવરા	૬૪૨	૪ પાટણા	૩૧૦
૭ બહુયા	૪૩૭	૭ ફોડ	૫૦૪	૫ પીદા	૩૨૫
૮ રાસાવાડી	૨૫૪	૮ મજલીપુરા	૩૫૦	૬ લાજરસ	૬૧૨
૯ વેમાર	૪૬૦	૯ લીલોરા	૫૩૦	૭ લોટીયા	૨૯૯
૧૦ સમલાયા	૬૨૭	તીલકવાડા મહાલ ૪		૮ વાંધેયા	૩૮૯
૧૧ લીમડાપુરા	૩૬૩	૧ ખાપરીયા	૩૧૯	૯ સુરીયા	૨૩૧
૧૨ મેરાકુવા	૫૦૨	૨ જોમલગઢ	૨૯૮	૧૦ હરેશ્વર	૨૦૪
વાઘોડીઆ મહાલ ૯		૩ પોચાંઆ	૩૨૮	૧૧ ઝાખ	૩૭૮
૧ અડીરથુ	૪૯૧	૪ જરાલી	૬૬૩	ડલોધ મહાલ ૧	
૨ અલવા	૫૦૧	સંખેડા મહાલ ૧૧		૧ દનગીવાડા	૩૧૩
૩ આમોદર	૬૬૫	૧ કાળી તલાવડી	૩૨૭		

પરિશિષ્ટ ૩ જી

મહાલમંડળોની ફાળવણીના આંકડા

મહાલનું નામ	સન ૩૬-૪૭ સન ૩૭-૪૮ ની બાકી	સન ૩૭-૪૮ સન ૪૭-૪૮ ની આવી તે	કુલ	અદા થયા	બાકી રહ્યા
૧ પેટલાદ	૪૦-૧૪-૦	૯૩- ૬-૦	૧૩૪- ૪-૦	૧૩૪- ૪-૦	૦-૦-૦
૨ બાદરથુ	૩૩- ૩-૦	૩૦-૧૫-૦	૬૪- ૨-૦	૫૦- ૦-૦	૧૪-૨-૦
૩ વંડોદરા	૩૬- ૦-૦	૨૦-૧૩-૦	૫૬-૧૩-૦	૫૬-૧૩-૦	૦-૦-૦
૪ પાદરા	૨૮- ૦-૦	૩૩- ૩-૦	૬૧- ૩-૦	૬૧- ૩-૦	૦-૦-૦
૫ હરથથુ	૩૨-૧૫-૦	૩૩-૧૨-૦	૬૬-૨૭-૦	૬૬-૨૭-૦	૦-૦-૦
૬ ડમોધ	૯- ૪-૦	૨૪- ૩-૦	૩૩- ૭-૦	૦- ૦-૦	૩૩-૭-૦
૭ શિનોર	૩૦- ૬-૦	૨૫-૧૪-૦	૫૬- ૪-૦	૧૨- ૦-૬	૪૪-૩-૬
૮ સાવલી	૧૭- ૦-૦	૧૪- ૧-૦	૩૧- ૧-૦	૩૧- ૧-૦	૦-૦-૦
૯ વાઘોડીઆ	૦- ૦-૦	૧૪-૧૦-૦	૧૪-૧૦-૦	૧૪-૧૦-૦	૦-૦-૦
૧૦ મંખેડા	૨૪-૧૫-૦	૧૭- ૭-૦	૪૨- ૬-૦	૩- ૨-૬	૩૯-૩-૬
૧૧ તિલકવાડા	૬- ૩-૦	૩-૧૫-૦	૧૦- ૨-૦	૦- ૦-૦	૧૦-૨-૦
<hr/>					
	૨૫૮-૧૨-૦	૩૧૨- ૩-૦	૫૭૦-૧૫-૦	૪૨૬-૧૩-૦	૧૪૧-૨-૦

પરિશિષ્ટ ૪ થું

સન ૧૯૩૭-૩૮ નો આવક ભવકનો હિસાબ

જ	ઉ
૧૦૪-૧-૦ પ્રાંતમંડળને પોતાને વાપરના માટે આવેલી ૧૯૩૭-૩૮ની કાળવણી	૫-૨-૦ શ્રી હપામણી અર્ચના
૪-૯-૦ ફર્નિચર વેચાણના	૮-૫-૦ શ્રી પોસ્ટ અને કંટીનન્ટ અર્ચના
૧૦૮-૧૦-૦	૧૨૪-૧૫-૬ શ્રી પ્રચારકના પચારના
૪૧-૧૩-૯ આવક કરતાં વધારે ખર્ચ થવાથી પાછલી શિક્ષક ખાતેથી લીધા	૧૨-૧-૩ શ્રી મંત્રીની મુસાફરી અર્ચના
૧૫૦-૭-૯	૧૫૦-૭-૯

સરવાયું સન ૧૯૩૭-૩૮

જ	ઉ
૩૧૪-૧૦-૬ પ્રાંતમંડળની પોતાની શિક્ષક ૩૫૬-૮-૩ સન ૩૬-૩૭ આખરની શિક્ષક	૪૪૫-૧૨-૩ વડોદરા રાજ્ય પુ. મંડળમાં જમા
૪૧-૧૩-૯ આવક કરતાં વધારે ખર્ચ થયે તેના બાદ,	૫૬-૩-૬ હાય ઉપર શિક્ષક
૩૧૪-૧૦-૬	૫૦૪-૧૫-૯
૪૯-૩-૮ કરતા પુ. ની પેટીઓ ખાતેના	
૧૪૧-૨-૦ મહાલ મંડળોની કાળવણીના જેના આપવાના બાકી રહ્યા છે તેના	
૧૪-૨-૦ બાદરણ મ.પુ.મં.	
૩૩-૭-૦ ડબોઈ "	
૪૪-૩-૬ ચિનોર "	
૩૬-૩-૬ સંખેડા "	
૧૦-૨-૦ તિલકવાડા,	
૧૪૧-૨-૦	
૫૦૪-૧૫-૬	

ચિમનભાઈ હ. અમીન.

મંત્રી, વ. પ્રાં. પુ. મંડળ.

નવસારી પ્રાંત પુસ્તકાલય મંડળનો

સન ૧૯૩૭-૩૮ નો વાર્ષિક અહેવાલ તથા હિસાબ

વૃંદાવન રાજ્ય પુસ્તકાલય મંડળના હેવટના અધિકારીને *અનુસરીને સને ૧૯૩૦-૩૧ થી આ પ્રાંત મંડળની સ્થાપના કરવામાં આવી છે અને તેના ઉદ્દેશ રાજ્ય પુસ્તકાલય મંડળના જે ઉદ્દેશ છે તે ઉદ્દેશને પોતાના પ્રાંત પૂરતા અમલમાં મૂકવાનો છે.

નવસારી પ્રાંતના આઠ મહાસોમાં એકંદર વસ્તી હેઠલી ગણતરી પ્રમાણે પુરુષો ૨૦૩૧૬૮ તથા સ્ત્રીઓ ૨૦૧૨૦૫ મળી કુલ ૪૦૪૩૭૭ માણસોની છે ને પ્રાંતમાં ૭૮૯ ગામ છે જેમાં શાળાવાળાં ગામ ૨૪૨ છે. તે પૈકી માર્ગરોજ, વ્યારા, સોનગઢ અને મહુવા મહાસો રાની ભાષાઓની વસ્તી વધુ પ્રમાણમાં છે. પલસાણા, ગણુદેવી, કામરેજ, નવસારી-રાસતી મહાસોની વસ્તી છે.

સન ૧૯૩૭-૩૮ માં મહાસોવાર પુસ્તકાલયો તથા વાંચનાલયો નીચે જણાવ્યા પ્રમાણે છે:—

મહાસોના નામ.	એકંદર ગામ.	શાળાવાળાં કર્યા	પુસ્તકાલય વાંચનાલયો કુલ	પુસ્તકાલય વાળાં ગામો	મ. આ. પુ.
નવસારી	૬૧	૪૩	૧	૪૩	૩-૨-૧ ૫૦
ગણુદેવી	૩૦	૨૩	૨	૧૮	૪ ૨૪
પલસાણા	૫૨	૩૦	૧	૧૯	૨ ૩૨
કામરેજ	૭૨	૪૨	૧	૪૨	૧ ૨૭
મહુવા	૬૯	૪૦	૦	૧૭	૧૦ ૨૩
માર્ગરોજ	૧૩૨	૨૦	૦	૨૨	૧ ૧૭
વ્યારા	૧૫૨	૩૪	૧	૧૨	૪ ૩
સોનગઢ	૨૨૧	૯	૧	૨	૦
	૭૮૯	૨૪૧	૭	૧૮૫	૨૫-૨-૧ ૨૨૦

કુલ ગામ ૭૮૯, શાળાવાળાં ગામ ૨૪૧, કર્યા પુ. ૭, મામ પુ. ૧૮૫, વાંચનાલય ૨૫, મ. પુ. ૨, આલ પુ. ૧, કુલ ૨૨૦.

મહાસોવાળાં મકાનવાળાં પુસ્તકાલયો ૨૯

અ. વ. સો. નોંધાયેલા. ૬૭

વ્યારા મહાસોનાં કચુટાલ તથા કામરેજ મહાસોનાં દીગસ એ બંને પુસ્તકાલયનાં મકાન અધાવવા આંટ મળી છે તેમ જ નવસારી મહિલા તથા આલ પુસ્તકાલય માટે આંટ મેળવી મકાન અધાવા તજવીજ ચાલે છે.

આજી સાહે પ્રાંતના દરેક પુસ્તકાલયની તપાસણી તથા વર્ગીકરણ કરવા માટે એક યજમાનકાર પ્રચારક રાખવામાં આવ્યા હતા, ને તેમણે નવસારી તથા પલસાણા [૬૬૪]

મહાલની તપાસણીનું કામ જે માસમાં પૂરું કયું હતું તે તે પછી તે ચોતાની રાજ-પુશીથી રાજનામું આપી છૂટા થયા હતા. આ સિવાય દરેક મહાલમાં ઐચ્છિક પ્રચાર-કાર્ય કેટલાક ભાગ્યોએ કરેલ છે, ને તેમણે દરેક પુસ્તકાલયની તપાસણી કરી ઘટતી સૂચના આપી વર્ગીકરણ વગેરે કાર્ય કયું છે. તે માટે તે ભાગ્યોનો આભાર માનવામાં આવે છે. ચાલુ સાલે પણ તેઓ પૂર્વવત્ ઉત્સાહ ને કાળજી બતાવી ચોતપોતાના મહાલના બાકી રહેલા પુસ્તકાલયનું વર્ગીકરણ વગેરે કાર્યવ્યવસ્થાસર કરશે એવી આશા છે.

દરેક મહાલના મંત્રીએ ચોતાના મહાલમાં શિષ્ટ વાચનની પરીક્ષા રાખવા કરેલું છે, ને તે પ્રમાણે નવસારી મહાલમાં શિષ્ટ વાચનની પરીક્ષાઓ રાખેલી તેમાં લગભગ ૪૦૦ થી ૫૦૦ ભાગ્યોએ લાભ લીધો હતો. 'વીર વિઠ્ઠલભાઈ' નું પુસ્તક પસંદ કરવામાં આવ્યું હતું. આ સિવાય બીજા કોઈ મહાલે શિષ્ટ વાચનની પરીક્ષા રાખી નથી. આવતા વર્ષમાં દરેક મહાલ ચોતા તરફથી શિષ્ટ વાચનની પરીક્ષા રાખશે. વ. રા. પુ. મંડળ તરફથી લેવાતી શિષ્ટ વાચનની પરીક્ષાઓનો પણ વધુ પ્રમાણમાં લાભ લેવાય તેમ તજવીજ કરશે.

ફરતા પુસ્તકાલયની પેટીઓનો પ્રચાર પણ ઘણાખરા મહાલોમાં થયો હતો તેમ જ મહાલ વહીવટદાર તરફથી ભરાતા પંચાયત સમિતીમાં પણ પુસ્તકાલયનો રટોલ ખોલી પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિ માટે યોગ્ય તે પ્રચાર કર્યો હતો. મહાલ પરિષદો ભરવામાં આવતી નથી તે માટે તથા જૂથમંડળ દ્વારા દરેક પુસ્તકાલયનું બજેટ લોકમદદ મેળવી વેળાસર મંજૂર થવા મોકલી આપવું જોઈએ. દરેક મહાલના મંત્રીએ આ માટે ખાસ ધ્યાન આપી જેમ અને તેમ વ્યવસ્થાસર કાર્ય થાય તેમ તજવીજ કરવી.

૧૯૩૫-૩૬માં નવસારી પ્રાંતમાં શાળાવાળાં બાકી રહેલાં ગામે વાચનાલયો અગર તો ફરતા પુસ્તકાલયની પેટીઓ ચાલુ કરવા લોકમદદની રકમ માટે રૂ. ૩૫૦ ત્રણસોપચાસ સુધીની, મદદ તે વખતના લોકપ્રિય ને વિદ્વાન માજી સુખા ડા. ખગાર સાહેબે ચોતાના હસ્તકના ધર્માદા ફંડમાંથી આપી હતી. તેથી પ્રાંતના દરેક શાળાવાળાં ગામે વાચનાલય ને ફરતા પુસ્તકાલયની પેટીઓ પૂરી પાડવા શક્તિમાન થયા હતા.

ચાલુ સાલ માટે બીજા પ્રાંતમાં જેમ સખી ગૃહસ્થો જ્ઞાનદાન કરે છે તેમ આ પ્રાંતમાં પણ કોઈ સખી ગૃહસ્થ જ્ઞાનદાન માટે સારી રકમ આપી જ્ઞાનદાનનું પુણ્ય હાસિલ કરશે એવી વિનંતિ છે.

ચાલુ વરસમાં ગણદેવી તથા નવસારી મહાલ, અને મહુવા મહાલ તથા માંમરોળ સિવાય કોઈપણ મહાલનો હેવાલ તથા હિસાબ મળ્યો નથી, તે માટે દરેક મહાલમંત્રીને જણાવતું કે દરેલ મુલતે હેવાલ તથા હિસાબ હવેથી મોકલી આપવા તજવીજ કરવી.

ગયા વરસનો આવક જવકનો હિસાબ નીચે પ્રમાણે છે:—

જ	ઉ
૧૮૫-૮-૦ શ્રી પુરાંત બાકી	૧૦- ૭-૦ શ્રી કન્ટીજન ખરચ ખાતે
૧૭૭-૦-૦ બરોડા બેંકમાં	૧૦- ૭-૦ પોસ્ટ ટિકિટ,
૮-૦-૦ હાથ ઉપર	રેલવે નૂર વગેરે
૧૮૫-૦-૦	૪૮- ૦-૦ શ્રી પગાર ખાતે બિધાર.
૨૦૦-૪-૦ શ્રી વ. રા. પુ. મંડળ તરફથી	૪૮- ૦-૦ પ્રચારકનાં બે
કાળાના સન ૧૯૩૫-૩૬	માસના પગાર
૧-૪-૬ બ્યાજના બરોડા બેંકના ખાતાના	તથા ભથ્થુ
૧૭૧-૦-૦ શ્રી વ. રા. પુ. મંડળ તરફથી	૪૮- ૦-૦
કાળાના સાલ. ૧૯૩૬-૩૭	૩-૧૨-૦ શ્રી પરચુરણ ખાતે, મુસાફરી
૫૫૭-૮-૬	વગેરે ખરચ.
	૮-૧૨-૦ શ્રી ગ. મ. પુ. મંડળના
	૮-૧૨-૦ સાલ ૧૯૩૫-૩૬
	ના કાળાના
	૧૪-૧૦-૦ શ્રી મ. પુ. મંડળના
	૧૪-૧૦-૦ સાલ ૧૯૩૫-૩૬
	કાળાના
	૩૩- ૩-૦ શ્રી ન. મ. પુ. મંડળના
	૩૩- ૩-૦ સાલ ૧૯૩૬-૩૭
	ના કાળાના
	૧૦- ૦-૦ શ્રી ન. મ. પુ. મંડળ
	૧૦- ૦-૦ ખરચ માટે ગુપા
	વરસમાં લીધેલા
	તે પરત કર્યા છે.
	૧૨૮-૧૨-૦
	૪૨૮-૧૨-૬ શ્રી જથ્થાસે બાકી
	૪૦૦- ૧-૬ બરોડા બેંકમાં
	૧૨- ૦-૦ નવસારી કર્યા
	પુસ્તકાલય
	૧૬-૧૧-૦ હાથ ઉપર રોકડા
	૪૨૮-૧૨-૬
	૫૫૭- ૮-૬

(સહી) મગનલાલ જીજ્ઞાસામ દેસાઈ

" કસનજી દેસાઈ

મંત્રી શ્રી. ન. પ્રા. પુ. નવસારી

મહેસાણા પ્રાંત પુસ્તકાલય મંડળનું

સન ૧૯૩૭-૩૮ ની સાલનું વાર્ષિક નિવેદન

ગૃહસ્થો ।

મને જણાવતાં આનંદ થાય છે કે, અમારા આમંત્રણને માન આપી આપ સર્વે આ સભામાં પધાર્યા છો તે બદલ આપ સર્વનો હૃદયપૂર્વક આભાર માનું છું.

(૧) સન ૧૯૩૭-૩૮ ની સાલે સાધારણ સભાની એક અને બેવરચાપક કમિટિની બે સભાઓ યજ્ઞ છે.

(૨) પાછલી સાલે આ મંડળના પ્રમુખ તરીકે શ્રી. દુર્ગાશંકરભાઈ દવે ચાણુરમા મહાલ શાળાધિકારી સાહેબ કામ કરતા હતા, પરંતુ તેમની બહલી દારઠા થતાં તેમની ખાલી પડેલ જગોએ કડી વિન શાળાધિકારી સા. શ્રી. સુનીલાલ મગનલાલ દેસાઈની નિમણૂક કરવામાં આવી છે—આ નિમણૂક તેમની ગેરહાજરીમાં કરી પાછળથી તે માન્ય રાખવા બદલની અમારી વિનંતિ કબૂલ રાખી તે બદલ મંડળની વતી તેમનો આભાર માનું છું.

(૩) નિવેદનની સાલે દરેક મહાલ મંડળે પોતપોતાના મહાલ પૂરતી મહાલ પરિષદો ભરવા અમે કરેલ સૂચના ઉપરથી—કડી, સિદ્ધપુર, ચાણુરમા; વિસનગર, પાટણ—એ પ્રમાણે ૫ મહાલ મંડળોએ પરિષદો ભરી છે. તે બદલ તેમને ધન્યવાદ આપવામાં આવે છે—આ ઉપરાંતના સાત તાલુકા મંડળના કાર્યકર્તાઓ પંચુ ધારે તે પોતપોતાના મહાલ મંડળોની પરિષદો ભરી શકે, પરંતુ સાચી ભરી શક્યા નથી તે જણાયું નથી, તોપણ આવતી સાલે તો આશા છે કે દરેક મહાલ મંડળ પરિષદ ખોલાવવા ચૂકશે નહિ.

દરેક મહાલ મંડળને સન ૧૯૩૭-૩૮ ની સાલનો દ્વિસાથ અને નિવેદન મોકલી આપવા અત્રેથી ખબર આપવામાં આવી હતી, છતાં દિલગીરી સાથે જણાવવું પડે છે કે:—મહેસાણા, હારીજ, દહેગામ અને આતરસુખા—આ ચાર તાલુકા મંડળોના દ્વિસાથ આવ્યા નથી.

(૪) પ્રચારક: રિપોર્ટની સાલે પ્રચારકની જગોએ માસિક રૂ. ૨૫ ના પગારથી તા. ૧-૧-૧૯૩૮ થી અમથારામ કકુરામની નિમણૂક કરેલી, પણ પાછળથી તેઓ બહુ જ બેવરચોથી જણાયાથી વતનથી દૂર જઈ નોકરી કરી શકે તેમ ન હોવાથી તેમને તા. ૪-૪-૧૯૩૮ સુધી રાખી છૂટા કરવામાં આવેલ છે. આ ખાલી પડેલ જગોએ તા. ૨૩-૫-૧૯૩૮ થી વેલજીભાઈ બાબજીભાઈ (મેટ્રીક પાસ છે) ને માસિક રૂ. ૨૫ ના પગારથી રાખી તેમની પાસેથી પ્રચારક તરીકે કામ લેવામાં આવે છે.

(૫) ચાણુ નિવેદનની સાલે પ્રચારકે પુસ્તકાલયોની તપાસણી કરી તેમના કામમાં જણાયેલ ખામીઓની પૂર્તિ કરી આપી છે.

(૬) દરેક મહાલ પુસ્તકાલય મંડળને વિનંતિ છે કે, પેતપોતાના મહાલનાં જે જે પુસ્તકાલયોનાં કામ બરાબર ન ચાલતાં હોય, કામમાં અપૂર્ણતા હોય અને પ્રચારકને મોકલવાની જરૂર જણાતી હોય તેવા ગામોની યાદી કરી અમારી તરફ મોકલી આપવી કે જ્યાં તેવા ગામોએ પ્રચારકને વહેલામાં વહેલી તકે મોકલી આપવામાં આવશે.

(૭) પ્રાંત મંડળના રજૂ કરેલ હિસાબ ઉપરથી સમજી શકાશે કે પ્રાંત મંડળ પાસે પોતાની શિલક રૂ. ૧૨૯-૩-૧૦ છે અને વાર્ષિક ખર્ચ માટે રૂ. ૪૦૦ ની જરૂર છે (પગાર=૩૬૦+૪૦ પોસ્ટેજ, પ્રિન્ટિંગ અને કંટીનન્સી) એટલે મંડળના ખર્ચને કેવી રીતે પહોંચી વળવું એ એક સવાલ છે.

આ સંબંધમાં શ્રી. મોતીલાલ સાહેબ આપણને માર્ગ સૂચવશે એવી આશા રાખુ છું.

(૮) માફ નિવેદન પૂરું કરતા પહેલાં એક વાત આપની આગળ રજૂ કરું છું. છેલ્લી રાજ્ય પુસ્તકાલય પરિષદ વડેદરા મુકામે ભરાઈ તેને ઘણો વખત થયો છે એટલે હવે રાજ્ય પરિષદ ભરાય તો સાફ. આ સંબંધમાં રાજ્ય પુ. મંડળના મંત્રી તરફથી આપણા પ્રાંતમાં રાજ્ય પુ. પરિષદ ભરવા થોડા વખત ઉપર સૂચન થયેલ તે બદલ આપ સર્વેને યાદ આપી આ સંબંધમાં અને જે તેમ ન બને તો છેવટ પ્રાંત પુસ્તકાલય મંડળની પરિષદ બોલાવવા સહાનુભૂતિથી વિચાર કરવા મારી આપ સર્વને નમ્ર વિનંતિ છે.

પ્રચારકે કરેલી કામગીરી

પ્રચારક અમથારામ કુરુરામ:—ચાણુરમા તાલુકાનાં ૧૪ દિવસમાં ૧૯ ગામ, કોલાલ તાલુકાનાં ૧ દિવસમાં ૧ ગામ, બેરાળુ તાલુકાનાં ૨૫ દિવસમાં ૨૬ ગામ, સિદ્ધપુર તાલુકાનાં ૧૫ દિવસમાં ૧૬ ગામ, વિસનગર તાલુકાનાં ૨ દિવસમાં ૨ ગામ.

પ્રચારક વેલજીલાલ બાલઈદાસ પટેલ:—દહેગામ તાલુકાનાં ૨૪ દિવસમાં ૨૩ ગામ, કડી તાલુકાનાં ૨૨ દિવસમાં ૨૨ ગામ, ચાણુરમા તાલુકાનાં ૫૦ દિવસમાં ૪૭ ગામ.

મહેસાણા
તા. ૧૧-૯-૧૯૩૮

Jethalal L. Patel
મંત્રી

મહાલ મંડળો તરફથી આવેલ હિસાબ ઉપરથી તૈયાર કરેલ હિસાબની તારીખ
સન ૧૯૩૭-૩૮ ની સાલની

ક્ર. નંબર.	મહાલ મંડળનું નામ.	તા. ૧-૮-૩૭ ના રોજ આકી શિકલ	સન ૧૯૩૮ ની સાલે કુલ જમા	કા. ૩-૪ પુ. કુલ	સન ૧૯૩૭-૩૮ ની સાલે થયેલ ખર્ચ	તારીખ ૩૧-૭-૩૮ આખરે બાકી જમા	કાળવણીની રકમ તા. ૩૧-૭-૩૮ આખરે જમા છે તે	
૧	મહેસાણા	૪ ૧ ૮	૪૬ ૦ ૦	
૨	પાટણ	૮ ૯ ૩	૩૯૧૪ ૦	૪૮ ૭ ૩	૨૨ ૫ ૩	૨૬ ૨ ૦	૨૫૧૪ ૦	
૩	કડી	૬૭ ૧૦ ૯	...	૩ ૬ ૬	૬૭ ૧૪ ૩	૬૦ ૬ ૬	૭ ૭ ૯	૩૬ ૯ ૦
૪	વિળપુર	૧૫૧ ૬ ૦	...	૧૫૬ ૪ ૬	૪ ૩ ૩	૧૫૨ ૧ ૩	૭૯ ૧૪ ૦	
૫	વિસનગર	૧૭ ૮ ૬	૩૪૧ ૯ ૯	૩૫૯ ૨ ૩	૩૬૮ ૨ ૦	...	૧૭ ૫ ૦	
૬	કલોલ	૧૧ ૭ ૯	૯૪૧૨ ૩	૧૦૬ ૪ ૦	૫૦ ૦ ૩	૫૬ ૩ ૯	૨૫ ૩ ૦	
૭	ચાણુરમા	૧૫ ૦ ૦	૫૦૫ ૧ ૩	૫૨૦ ૧ ૩	૫૧૮ ૧૦ ૩	૧ ૭...	૨૨ ૮ ૦	
૮	સિદ્ધપુર	૫ ૫ ૩	૩૫ ૪ ૦	૪૦ ૯ ૩	૩૭ ૪ ૦	૩ ૫ ૩	૨૨ ૮ ૦	
૯	હારીજ	૯ ૭ ૦	...	૯ ૭ ૦	...	૬ ૧...	૨ ૪ ૦	
૧૦	દહેગામ	૩૫ ૧૧ ૯	૩૦ ૧૫ ૦	
૧૧	આતરસુંખા	૧૩ ૮ ૦	
૧૨	ખેરાળુ	૧૦ ૮ ૩	૩૭ ૨ ૦	૪૭ ૧૦ ૩	૪૪ ૧૨ ૩	૨ ૧૪ ૦	૩૧ ૮ ૦	
	કુલ	૩૩૬ ૧૨ ૨					૩૫૪ ૦ ૦	

મહેસાણા પ્રાંત પુસ્તકાલય મંડળ ૧૯૩૭-૩૮ ની સાલનું બેલેન્સશીટ

અનુક્રમ નંબર.	ખાતાનું નામ.	નં. ૩			નં. ૪		
		જમા.	ઉધાર.		દેવું.	લહેલું.	
૧	દહેગામ મહાલ પુ. મંડળ	૧૫	૩	૦	...	૩૦	૧૫
૨	આતરંમુંબા " " "	૬	૩	૦	...	૧૩	૮
૩	કડી " " "	૧૩	૮	૦	...	૩૬	૮
૪	કલોલ " " "	૨૭	૯	૦	૨	૨૫	૩
૫	વિઘ્નપુર " " "	૩૭	૧૧	૦	...	૭૯	૧૪
૬	વિસનગર " " "	૨૧	૧૫	૦	૪	૧૭	૫
૭	મહેસાણા " " "	૨૭	૦	૦	...	૪૬	૦
૮	સિદ્ધપુર " " "	૨૨	૮	૦	૧૫	૨૨	૮
૯	બેરાણી " " "	૩૧	૮	૦	૩૭	૩૧	૮
૧૦	પાટણ " " "	૨૫	૧૪	૦	૩૪	૨૫	૧૪
૧૧	ચાલુરમા " " "	૨૨	૮	૦	૩૨	૨૨	૮
૧૨	હારીજ " " "	૦	૯	૦	...	૨	૪
						૩૫૪	૦
૧૩	ધી બેન્ક ઓફ ઇન્ડિયા લી. (શે. ડી.)	૨૪૦	૧૫	૦	૩૩૧	૮૧૦	૪૮૧
૧૪	પોસ્ટલ એકાઉન્ટ	૪	૧૦	૦	૪	૧૦	...
૧૫	પ્રિન્ટિંગ એકાઉન્ટ	૬	૪	૦	૬	૪	...
૧૬	કોરોલ (પરચુરણ) ખર્ચ	૨	૧૨	૦	૨	૧૨	...
૧૭	પ્રચારકના પગાર ખર્ચ ખાતું	૧૧૦	૯	૦	૧૧૦	૯	...
૧૮	બાજ ખાતું	૨	૧૪	૧૦	૨	૧૪	૧૦
૧૯	વડોદરા રાજ્ય પુ. મંડળ	૩૩૬	૦	૦	૩૩૬	૦	...
૨૦	મહેસાણા પ્રાંત પુ. મંડળ	૮૬	૧૪	૧૦	૧૨૪	૩	૧૨૬
	શિલક વર્ષ રાશની	૪	૩	૦
	વર્ષ આખરે	૧૧૧	૦	૧૧૧
	કુલ એકંદર	૧૦૪૭	૨	૮	૧૦૪૭	૨	૮
					૪૮૩	૩૧૦	૪૮૩

તા. ૩૧-૭-૧૯૩૮

મહેસાણા.

Jethalal L. Patel

મંત્રી

મહેસાણા પ્રાંત પુ. મંડળ

અમરેલી પ્રાંત પુસ્તકાલય મંડળને

સને ૧૯૩૭-૩૮ નો હેવાલ અને હિસાબ

નિવેદનના વર્ષમાં દુષ્કાળ જેવી પરિસ્થિતિના કારણે ખાસ પ્રગતિ આ મંડળે કરી નથી; જો કે આનું મુખ્ય કારણ તો પ્રાંત પંચાયતની મદદની મુરકેલી પણ છે. અમરેલી પ્રાંત પંચાયત અગાઉ રૂ. ૪૦૦૦ પ્રતિવર્ષે પ્રાંતના પુસ્તકાલયને આપતી. ત્યાર પછી રૂ. ૩૦૦૦ કર્યા અને હાલ રૂ. ૨૦૦૦ આપે છે. કારણ કે પંચાયતમદદના અભાવે પ્રાંતમાં કોષ્ટકપણુ પુસ્તકાલયનું મકાન બંધાય તેવી સ્થિતિ રહી નથી. અદકે કર્યા પુસ્તકાલયેને પંચાયત મદદ મળતી નથી. આખા રાજ્યમાં હીનભાગી પ્રાંત આ ફકત એવો છે કે જ્યાં આ પ્રકારનું બંધુ છે. એ ખૂટતી મદદ હીરક મહોત્સવ નિધિમાંથી મળવા અમોએ પ્રયાસ કર્યો હતો. સ્થિતિ એવી આવી છે કે નવાં પુસ્તકાલયો સ્થપાય તેવી સવડ પણ આ કારણે રહી નથી. કરોડનિધિ જે આ મદદ માટે ધટ્ટું કરશે ત્યાં શ્રીમંત સરકાર આ પ્રશ્ન તરફ સહાનુભૂતિથી જોશે તો જ આ પ્રાંતની પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિ વિકસશે; અન્યથા મૃત્યુધંટ તો વાગી રહ્યો છે. પંચાયતને પણ ઓછી આવકની તેની મુરકેલી જિલ્લી જ છે. એમાંથી રસ્તો કંઈક નીકળવો જોઈએ.

પંચાયત મદદની ફાળે પડતી રકમ કર્યા માટે માંગવા પણ ગ્રામ પુનર્ધર્ટનાના આ યુગમાં અન્યાય છે.

અમરેલી પ્રાંત પુસ્તકાલય મંડળ તરફથી પ્રચારક રોકવામાં આવે છે, તેના ખર્ચ પૈકી રૂ. ૫૦) વડોદરા રાજ્ય પુસ્તકાલય મંડળે આપ્યા છે. પ્રચારકો શ્રી. પ્રભાશંકર ઠાકર નીચેને સ્થળે ફર્યા હતા: ખીચા, દલખાણીઆ, વીરપુર, દેવળા, કુચડા, ગોવિંદપુર, અમૃતપુર, સરસિયા, જીરા ખેડાવળ, મીઠાપુરા, માધવપુર, કાચરીઆ.

શ્રી. લાલશંકર ભટ્ટ નીચેને સ્થળે ફર્યા હતા:—મોટા આંકડીઆ, માલવણ, મોગલાપાળ, અમરપુર, નાના માચીઆળા, મોટા માચીઆળા, વરસડા, ઈંચિરીઆ, ગાવડકા, વાંકીઆ, બાવાપુર, કોતપુર, ચક્કરગઢ, વિકુલપુર, ચાંપચળ, તરવડા, મેડી, આડીઆ, સાજીઆવદર, કેરીઆનાગસ, લીલાવદર, સરંભડા, શ્મશાન પુસ્તકાલય, ચલાળા, આંબરડી, ધારી, ભાડીઆ, પાડરશિંગા, રીભડા, ઠાંસા, દહીયરા, ધામેલ, નારણગઢ, ચાવડ, દામનગર.

માનદ પ્રચારક શ્રી. કૃષ્ણલાલ ત્રિવેદી:—વિકુલપુર, ખંભાળીઆ, ગાવડકા, દેવળીઆ, ચાનગઢ, સોનારીઆ, વરસડા, વાંકીઆ, મોટા આંકડીઆ, માલવણ, પીપરલગ.

માનદ પ્રચારક શ્રી. મજલાલ મહેતા (ધારી):—કેરાળા, ચલાળા, ભાડેર, ભલગાંમ, વીરપુર, નાગધરા, ધારગણી, જીરા, ટીટલા, દલખાણીઆ.

માનદ પ્રચારક શ્રી. નંદલાલભાઈ (દામનગર મહાલ):—ધામેલ, રાજડા, ઠાંસા, દહીયરા, કાચરડી, નારણગઢ, હાવતક અને પાડરશિંગા.

આદર્શ જીવનચરિત્ર વાંચે અને તેમાંથી શ્રેષ્ઠા મેળવી તેવા થવા પ્રયત્ન કરે.

આજેજ મંગાવો ઉત્તમ જીવનના આદર્શરૂપ આજેજ મંગાવો

ગુજરાતી મહાજનો

કિશોર ચરિત્રમાળાના બીજા ગુચ્છરૂપે પ્રકટ થયેલો
આદર્શ જીવન ચરિત્રોનો ઉત્તમ ગુચ્છ

એ ગુચ્છમાંના મહાજનો—(૧) હિન્દી મિલઉદ્યોગના પિતા રણુછેડલાલ
છેટાલાલ, (૨) હિન્દના દાદા દાદાભાઈ નવરોજી, (૩) આર્ય સમાજના સંસ્થા-
પક મહર્ષિ દયાનંદ સરસ્વતી, (૪) આદર્શ વૈદ્યરાજ ઝંડુ ભટ્ટજી, (૫) સંસાર-
સુધારક કરસનદાસ મૂળજી, (૬) શૌર્યભૂતિ કવિ નર્મદ, (૭) હિન્દના મહાન
ઉદ્યોગપતિ સર જમશેદજી ટાટા, (૮) વનસ્પતિશાસ્ત્રી જયકૃષ્ણભાઈ, (૯)
આપકર્મી કવિ બહેરામજી મલખારી, (૧૦) વયે વૃદ્ધ કાર્યે યુવાન અખંખાસ
તૈયબજી, (૧૧) સાધુચરિત નારાયણ હેમચંદ્ર, (૧૨) સ્વર્ગતું સાહિત્ય પીરસનાર
અમૃતલાલ પદિયાર.

નોંધી રાખજો—આ પ્રત્યેક મહાજનનું જીવનચરિત્ર એક એક જુદી પુસ્તિકા-
રૂપે છે. દરેકનું મૂલ્ય માત્ર ૦-૨-૦ છે. અને બારે માં પુસ્તિકોનો આખો ગુચ્છ
ખરીદનારને રૂ. ૧-૮-૦ ને બદલે રૂ. ૧-૫-૦ માં અપાશે. ૭-૭ પુસ્તિકાઓના
પાકી બાંધણીથી બાંધેલા બે ગુચ્છોનું મૂલ્ય રૂ. ૧૧૧૧ છે.

કિશોર ચરિત્રમાળા—ગુચ્છ ૧લો

એમાં પરદેશના મહાન પુરુષોનાં ચરિત્રો છપાયાં છે.

પહેલી આવૃત્તિ હવે મળતી નથી. એની બીજી આવૃત્તિ છપાય છે, સત્વર
બહાર પડશે.

તા. ૬. કિશોરચરિત્રમાળાનાં પ્રકાશનોને વડોદરા રાજ્યના કેળવણી ખાતાએ
પ્રાથમિક શાળાના ઇતર વાચન તરીકે માન્ય કરેલાં છે.

આજેજ લખો:—

પુસ્તકાલય સહાયક સહકારી મંડળ લિં

રાવપુરા, વડોદરા.

ખાંભા મહાલ માનદ પ્રચારક મહાશયે નીચેનાં ગામે તપાસ્યાં હતાં: રૂઘનાથપુરા, છકીઆળી, વાંકીઆ, ખાંભા, ઇગોરાળા, તાંતણીઆ, ભાડ. જરના મંત્રીભાઈએ તપાસેલ ગામે:—રાજસ્યળી, તરકતલાવ, વિઠ્ઠલપુર, દેવરાજઆ, સાજીઆવદર, ચાડીઆ અને માળીઆ.

શ્રી. જગમોહનદાસ લ. ગાંધીએ ધારી મહાલનાં ફેટલાંક ગામેનાં પુસ્તકાલયો તપાસ્યાં હતાં અને બુજેટો બનાવવા સવડ કરી આપી હતી.

આ સૌનો આભાર માનવો ધરે છે. રાજ્ય પુ. મંડળના પ્રચારક ભાઈની ખાસ જરૂર છે. કારણ, એ આ વિષયના ખાસ નિષ્ણાત હોઈ વર્ગીકરણ વગેરેમાં ગામડાંઓને મદદ કરી શકે. મંત્રી શ્રીમાન મણિભાઈ કાશીવાળાએ આ વર્ષે એવા પ્રચારકને મોકલવાનું કબૂલ્યું છે. આપણે શેઠ રામજીભાઈની રૂ. ૧૦૦)ની મદદ લઈ ગામડાના સેવાભાવી મંત્રીઓને ઇત્યામ આપવાનું છે, જેમણે આ વર્ષે સેવાભાવી સારું કામ ક્યું હોય, આ ઇનામો પણ રાજ્યના પ્રચારક ભાઈ દરે તે પછી આપવાનું અમે વ્યવસ્થાપકોએ અને મહાલ શાળાધિકારીએ નક્કી કર્યું છે.

આ વર્ષે અમરેલીના ગાંધીયા વાચનાલયને રૂ. ૧૫૦૦ ની વીમાની પોલીસીની શેઠ ખુશાલદાસ કુરજીભાઈ પારખે આપેલી દેણગી સ્વીકારવા હા પાડ્યા પછી ખાતાએ ના પડી હતી. તે માટે બંદોબસ્ત આ સંસ્થા તરફથી કરવામાં આવ્યો હતો. ચલાળાના શ્રી. હરગોવિંદભાઈ સ્મારક બાલપુસ્તકાલયની રૂ. ૧૧૦૦ ની મદદ ઉચિત ધરતે પુસ્તકાલય સહાયક સહકારી મંડળને સોંપવામાં આવી હતી. તેની છેલ્લી કલમ સંખત હતી તે મંડળ તરફથી લીધી કરવામાં આવી હતી. અમરેલીના સાર્વજનિક પુસ્તકાલયે પુસ્તકોનું બાંધકામ (Binding) ખાણું ખોલ્યું છે તે વાજખી દરે આ પ્રાંતનાં પુસ્તકાલયોને પુસ્તકો ખાંધી આપશે.

આ પ્રાંત ગરીબ છે, પણ ગરીબાઈનાં રોદણાં રડયે ચાલવાનું નથી; માન-પ્રચારના મથાલ લઈ ધરેધર ભ્રમવાનું છે.

પ્રતાપરાય ગિરધરલાલ મહેતા.

જગમોહનદાસ લક્ષ્મીદાસ ગાંધી.

શ્રી. અમરેલી પ્રાંત પુસ્તકાલય મંડળનું સંવત ૧૯૯૩-૯૪
સને ૧૯૩૭૩૮ નું સરવૈયું

જ

ઉ

૪-૮-૦ શ્રી પુરાંત બાકી.	૨૫-૧૩-૩ શ્રી તાર-ટપાલ કન્ડીજન્સી
૨-૫-૦ શ્રી વ્યાજ ખાતે જમા.	સ્વાગત ખરચના
૫૦-૦-૦ શ્રી પ્રચારક મદદના	૯૫-૧૨-૬ શ્રી પ્રચારક પગારના તથા
૨૧-૯-૦ શ્રી પ્રાંત પુસ્તકાલય મંડળને	મુસાફરી ખરચના
કાળવણીના.	૮-૦-૦ શ્રી ગ્રામ પુસ્તકાલય મદદના
૯-૧૨-૩ શ્રી સાર્વજનિક પુસ્તકાલયના	૧૧-૧૨-૦ શ્રી જેતીવાડી પેઢી ખાતે
દેવા	૧૦૦-૦-૦ શ્રી જુજલાલ નારણદાસ ખાતે
૩-૫-૩ શ્રી કારમ વેચાણના જમા	૧૦૦-૦-૦ શેઠ રામજીભાઈ હંસરાજ
૧૦૦-૦-૦ શ્રી જુજલાલ નારણદાસ દેસાઈ	૩૩૬ -૫-૯
તરફથી ભેટના	૫-૧-૯ શ્રી પુરાંત બાકી
૧૦૦-૦-૦ શેઠ રામજીભાઈ હંસરાજ	૩૪૧ -૭-૬
તરફથી મંત્રીઓને ઇનામ	
માટે	
૫૦-૦-૦ શ્રી સંપ્રદરયાન ખાતે જમા	
૩૪૧-૭-૬	

કચ્છાશંકર

જગન્નાથનદાસ લક્ષ્મીદાસ ગાંધી

મંત્રી

પ્રાંત પુસ્તકાલય મંડળ, અમરેલી.

પુસ્તકાલયોની તપાસણી

નીચેના પ્રચારકોએ જણાવેલી મુદત દરમ્યાન નીચેનાં સ્થળોની મુલાકાત લઈ પુસ્તકાલયોની તપાસણી વગેરે કામગીરી અગતી છે.

૧. વડોદરા પ્રાંત પ્રચારક રા. જગનભાઈ મથુરભાઈ પટેલ : (૧) તરવા-તા, ધિતોર, (૨) ઉતરાજ, (૩) ટીંબરવા, (૪) નાના અગ્રીપુરા (૪) અવાખલ, (૬) બેખા વડોદરા મહાલમાં (૭) કોયલી.

૨. ખાંભા મહાલ માનક પ્રચારક જગજીવન વાઘજીભાઈ પંડ્યા:—
(૧) વાંકીઆ (તા ખાંભા), (૨) કેરીઆ નાગમ, (૩) લાલાવદર (તા. અમરેલી),

૧. પક્ષીમિત્રો:—લેખક, મગનભાઈ પટેલ; પ્રકાશક, ગૂર્જર અંધરત્ન કાર્યાલય, અમદાવાદ; ૧ લી આવૃત્તિ ૧૯૩૮; ૧૬ પેજ, પૃષ્ઠ ૬૫; સચિત્ર કાચું પૃષ્ઠ; કિં. ૦-૫-૦.

(૧) કાળાકોથી (૨) દરજીડો (૩) હોલા-થકરી (૪) હુડહુડ (૫) નીલકંઠ (૬) રેયડ (૭) ટુકટુક (૮) મેના (૯) ફીક જળ (૧૦) સકરખોરો (૧૧) ચક્રદીપ (૧૨) કલકલિયો (૧૩) શ્વેતાક્ષી (૧૪) સધરી (૧૫) રાજલાલ, અને (૧૬) લક્ષ્મણેડઃ એમ કુલ ૧૬ પક્ષીઓનો પરિચય ધરાવતી આ પુસ્તિકા ગૂર્જર બાલ અંધાવસિની ત્રીજી શ્રેણીના પુ. ૫-૬ તરીકે પ્રસિદ્ધ થઈ છે. એનું વાચન તે તે પક્ષીઓને ઓળખવામાં તે તેમનો સ્વભાવ વગેરે જાણવા માટે ઉપયોગી થઈ પડશે. પક્ષીવિષયક બાલસાહિત્યમાં ઉમેરો કરતું મોટા બીજામાં સહાયક બંધ હાથપુસ્તક આ પુસ્તક બાળકો માટે જરૂર વસાવવા જેવું છે.

૨. દેશ દેશની વીરકથાઓ: ભાગ ૨ ને;—લેખક, રમણલાલ નાનાલાલ શાહ; પ્રકાશક, ગૂ. અં. ૨. કાર્યાલય, અમદાવાદ; આવૃત્તિ ૨ જી ૧૯૩૮; ૧૬ પેજ પૃષ્ઠ ૮+૧૬૯; સચિત્ર કાંડોએડ પટ્ટીનું પૃષ્ઠ; કિં. ૧-૦-૦; ચિત્રસંખ્યા ૧૧.

૧૦ સ્વદેશી તથા ૧૦ યુરોપ-આફ્રિકાદિ પરદેશી વીરોની મળી કુલ ૨૦ કથાઓનો સુવાચ્ય સંગ્રહ ધરાવતા બાલસાહિત્યમાળાના ૭ મા મહુકાની આ બીજી આવૃત્તિ પ્રસિદ્ધ થાય છે એજ એની ઉપયોગિતાની સાબિતી છે. આનું વાચન બાલ-વાચકોમાં ખૂબ પ્રચાર પામે એમ હમણીએ છીએ. જે પુસ્તકાલયોમાં આ પુસ્તક ન હોય તે ખસીસ અપનાવી લે.

ગણિતગમ્ભીર:—સંપાદક, નાગરદાસ ઇ. પટેલ, મલાડ; પ્રકાશક: ગૂર્જર અં. ૨. કાર્યાલય, અમદાવાદ; આવૃત્તિ ૩ જી ૧૯૩૮; ૧૬ પેજ પૃ. ૩૧; સચિત્ર કાચું પૃષ્ઠ; કિં. ૦-૨-૬;

આ પ્રકાશનમાં સંગ્રહાયેલા ગણિતના કુલ ૧૮ કાવ્યાઓ આનંદ સાથે બાળકોનું શુદ્ધિબળ બીલવવાની ગરજ સારે છે. એની આ ત્રીજી આવૃત્તિ એજ એની ઉપકારકતા બાલકુનિયા માટે પૂરવાર થાય છે. શાળાઓમાં તેમ જ સાધનસંપન્ન કુટુંબોના પુસ્તકસંગ્રહોમાં આને સ્થાન મળવું જ જોઈએ.

ટનુ-ટનુ-ટનુ-ટનુ:—અખતાર સૌ. કપિલા ઠાકોર, બી. એ.; પ્રકાશક: ગૂર્જર અંધરત્ન કાર્યાલય; ત્રીજી આવૃત્તિ ૧૯૩૮; ૧૬ પેજ પૃ. ૩૬; સચિત્ર; કાચું પૃષ્ઠ; કિં. ૦-૨-૬.

નાનામોટા ઘંટ-ઘંટડીઓનો પરિચય આપતી ને ઉપયોગ સમજાવતી આ પુસ્તિકા પણ ખાલદુનિયાનો અમોઘ આદર મેળવી શકી છે એ એની આ ત્રીજી આવૃત્તિથી સિદ્ધ થાય છે. બીજા ત્રીજા ધોરણના બાળકો રસથી વાંચી શકે એવું ઉપકારક વાચનવસ્તુ આ પ્રકાશન ધરાવે છે.

વિરોધવાદુઃ—અનુવાદક, મદાદેવ હરિભાઈ દેસાઈ; પ્રકાશક, નવજીવન પ્રકાશન મંદિર, અમદાવાદ; આવૃત્તિ ત્રીજી, ૧૯૩૮; ૧૬ પેજ પૃષ્ઠ ૧૪+૧૬૦; પૂઠું કાડું બોડું પટ્ટીનું; કિં. ૦-૧૦-૦

સુપ્રસિદ્ધ અંગ્રાણી લેખક ચરદઆથુની કૃતિઓ એક પછી એક પ્રસિદ્ધ કરવાની હરિદાસ આલી રહેલી આજકાલ આપણે જોઈએ છીએ. એવી હરિદાસ તે સમયે નહોતી કિંમતુના ચરદઆથુની કૃતિઓ ગુજરાતીમાં ઉતારવા તરફ ગુજરાતી લેખક-પ્રકાશકોનું ઝાઝું ધ્યાન ખેંચાયું નહોતું, તેવે સમયે વસ્તુની નિર્દોષતા, રસિકતા, બોધકતા ને ઉપકારકતાથી આકર્ષાઈ થી. મદાદેવભાઈએ આ સામાજિક વાર્તાનો અનુવાદ કરેલો. એ અનુવાદ એવો સફળ ને સરળ છે કે, વાંચતાં જાણે કોઈ મૌનિક કૃતિ જ વાંચતા હોઈએ એવો રસ પડે છે ને મળતો રસ અખંડ જળવાઈ રહે છે. સ્ત્રીપુરુષ વાચકોમાં દોષ પણ આનો વિશેષ પ્રચાર થાય એ ખાસ ધ્યાનમાં લેવાય છે.

અપંગની પ્રતિભા (હેલન કેલર કૃત આત્મકથા) :—અનુવાદક, મગનભાઈ પ્રભુદાસ દેસાઈ; પ્રકાશક: નવજીવન પ્રકાશન મંદિર, અમદાવાદ; ૨ જી આવૃત્તિ ૧૯૩૮; ૧૬ પેજ પૃ: ૨૦૪; પૂઠું કાડું બોડું પટ્ટીનું; કિં. ૦-૧૨-૦

નેત્રચકિન, શ્રવણચકિત કે વાચાચકિત પૈકી એકાદની યા બધીની ખોડવાળા અપંગો તો દુનિયાના બધા દેશોમાં હોય છે. પરંતુ એવા અપંગોને કેળવવા યુરોપ-અમેરિકાદિ સુખરેલા દેશોમાં જે પ્રયત્નો થાય છે ને તેનાં જે સુંદર પરિણામ નીપજે છે તેનો ખ્યાલ મેળવવાને અરિત્રવિષયક આ પુસ્તક પુખ્ત વયના સ્ત્રીપુરુષોએ ખાસ વાંચવા જેવું છે.

આ અરિત્રની નાયિકા કુ. હેલન જન્મથી નંદ પશુ હેઠેક વર્ષની કાચી વયમાં આવી પડેલી માંદગીના પરિણામે પોતાની એ ત્રણે શક્તિઓ ગુમાવી બેઠેલી; તથાપિ એનાં પ્રેમાળ માતાપિતાની માયાભરી સારવાર, અને કુ. સલિવન જેવી નિષ્ણાત શિક્ષિકાના અંતઃશક્તિ શિક્ષણ ને મદદરથી એ અપંગ બાળાના જીવનમાં વિવિધ યાનની ફોરમ કેવી ફોર છે, એની શક્તિઓ કેવી ખીલી નીકળે છે એ જાણી મુગ્ધ મધ જવાય છે. અને એકલું વાંચી લખી શકે છે પણ બોલી પણ શકે છે, શિકાર, વનવિહાર ને જળવિહાર, નાટક સિનેમા ને પ્રદર્શનો સંમદરથાનોની મોજ પાવ માણી શકે છે. આયારે એ ૫૮ વર્ષની હોય આંધળાં, ગંદાં, ને મૂંગાંઓને કેળવવાની કાળજી રખાય ને માયા દિક્ષતા જે પ્રયત્નો આદરણ્ય તો કેવાં સુંદર પરિણામો આવી શકે તેના અદ્ભુત દર્શાવણે અપંગોની ઉન્નતિનું જ કાર્ય કરતી હવે છે. આ પ્રેરણાવંતી આત્મકથા પુસ્તક ગુજરાતનો શિક્ષિત વર્ગ એક વાર વાંચી ગયા વગર ન જ રહે એમ ધમણી છીએ. પુસ્તકાલયોમાં તે આની એક નકલ અવશ્ય હોવી જોઈએ.

કુમારી હેલન:—લેખક, રસલભાઈ ન. વહોરા; પ્રકાશક, ચરોતર એન્ડ-કેશન સોસાયટી, આણંદ; ૧ લી આવૃત્તિ ૧૯૩૮; ૧૬ પેજ પૃ. ૪૨; કાચું પૃ. ૬; કિં. ૦-૨-૦.

ઉપરોક્ત પુસ્તકની નાવિકાને પરિચય ગુજરાતના વિદ્યાર્થીવર્ગને—કિશોરોને થાય એ બહુ ઇચ્છવાયેલ છે એમ લાગવાથી આ નાની પુસ્તિકા ચરોતર એ. સોસાયટીએ લેખક ભાઈ રસલભાઈ પાસે તૈયાર કરાવી છે. એમાં એમણે હેલનના અદ્ભુત જીવન-પ્રસંગો વીણી વીણીને આલસુલભ શૈલીમાં એવા તો સુંદર રીતે ગોઠવ્યા છે કે થોડું ધણું ભણેલાં તેમ એવા પાંચમા ધોરણનાં બાળકો પણ એ રસથી વાંચી શકશે ને ધણું જાણી શકશે. કિશોર સાહિત્યના લેખક તરીકે ભાઈ રસલભાઈનું નામ ગુજરાતને જાણીતું થયું છે. તાજેતરમાં કિશોર ચરિત્રમાળાના બીજા ગ્રંથ તરીકે ૧૨ ગુજરાતી મહાજનોનાં ચરિત્રોની ૧૨ પુસ્તિકાઓ સાથે આ ‘કુમારી હેલન’ના પ્રકાશનથી કિશોર સાહિત્યમાં અલિનંદનીય ઉમેરો થાય છે. આ ‘કુમારી હેલન’ની પુસ્તિકા વાંચી ગયા પછીનું ‘અપંગની પ્રતિભા’નું વાચન વધારે સુગમ ને રસદાયી નીવડશે એમ માનીએ છીએ. શાળાઓ તેમ જ પુસ્તકાલયો આની નકલો વસાવે ને છૂટથી વંચાવે. વિદ્યાર્થીઓના ઇતર વાચન તરીકે તેમ જ તેમને માટેની શિષ્ટ વાચનની પરીક્ષા માટે આ પુસ્તકને બેલાશક પસંદ કરાય.

ના. નં. ચૈકસી

ખોરાક:—લેખક: શ્રી. ચમનલાલ માધવરાય વેળુવ. પ્રકાશક: લોકોપયોગી સસ્તી મંથમાળા, પોરબંદર. પૃષ્ઠ ૧૯૫+૧૨. સાદુ પૂઠું મૂલ્ય ૦-૮-૦ ટ. ખ. ૦-૨-૩.

આ પુસ્તક સરળ બાષામાં લખાણ હોઈને તેમાં સારી રીતે ૪૦ પ્રકરણમાં જુદા જુદા વિષયોને ટુંકાણમાં સમાવ્યા છે. તેમાં ખાસ કરી અત્યારની જે રાંધવાની પદ્ધતિ છે, તેનાથી આપણે ખોરાકને નિઃસત્ત્વ અને જીવંતીય તત્ત્વ-વિટામિન વગરના બનાવી ખાઈએ છીએ; તેનાથી રસ-રક્તાદિને જોઈએ તેવા વધારો ન થતાં શરીરનું પોષણ પણ યોગ્ય પ્રમાણમાં ન થવાથી આરોગ્ય ગુમાવી ધણા રોગોના ભોગ થઈએ છીએ. તે વિષય ઉપર સારો પ્રકાશ પાડ્યો છે. ઉપરાંત થાકબાજ અને ફળને રાંજના ઉપયોગમાં વાપરવાં જરૂરી છે; તેમાં રહેલા વસ્તુતિના કુદરતી ક્ષારો રોગક્રમના ચક્રિત વધારવામાં ધણા ઉપયોગી છે. સાથે આપેલાં પરિશિષ્ટો ખાનથી સમજવા જેવાં છે.

દરેકે આ પુસ્તક વાંચી મનન કરવા જેવું છે.

—વૈધરાજ હરિપ્રસાદ સી. ભટ્ટ

મહારી જીવનસ્મૃતિ તથા નોંધપોથી:—કર્તા:—સદ્. સૌ. કનુબહેન દેવે. પ્રકાશક:—ડૉ. સૌ. પ્રબલતા રંજિતલાલ પંડ્યા. બાણજનાથ રોડ, મુંબઈ ૭. પૃષ્ઠ ૨૬૬+૧૬. બોર્ડ પટ્ટીનું પૂઠું. મૂલ્ય રૂ. ૨)

સદ્ગત સૌ. કનુબહેન દેવેની સંવેદનસંહિતા કેઈ દિવાળી અંકમાં અમાઉ વાંચેલી એવું આ પુસ્તક હાથમાં આવતાં યાદ આવે છે. એ વાંચતાં ત્યારે થયેલું કે લેખિકાબહેન કેટલાં સંસ્કારી હશે! આજે એ ભૂતકાળમાં વાંચેલું આ પુસ્તકાકારે

નાનામોટા ઘંટ-ઘંટડીઓનો પરિચય આપતી ને ઉપયોગ સમજાવતી આ પુસ્તિકા પણ બાલદુનિયાનો અચ્છો આદર મેળવી શકી છે એ એની આ ત્રીજી આવૃત્તિથી સિદ્ધ થાય છે. બીજા ત્રીજા ધોરણના બાળકો રસથી વાંચી શકે એવું ઉપકારક વાચનવસ્તુ આ પ્રકાશન ધરાવે છે.

વિરજવાહુ:—અનુવાદક, મહાદેવ હરિભાષા દેસાઈ; પ્રકાશક, નવજીવન પ્રકાશન મંદિર, અમદાવાદ; આવૃત્તિ ત્રીજી, ૧૯૩૮; ૧૬ પેજ પૃષ્ઠ ૧૪+૧૬૦; પૂઠું કાડું બોડું પટ્ટીનું; કિં. ૦-૧૦-૦

સુપ્રસિદ્ધ અંગાળી લેખક શરદબાણુની કૃતિઓ એક પછી એક પ્રસિદ્ધ કરવાની હરિદાષ ચાલી રહેલી આજકાલ આપણે જોઈએ છીએ. એવી હરિદાષ તે સમયે નહોતી કિંમતુના શરદબાણુની કૃતિઓ ગુજરાતીમાં ઉતારવા તરફ ગુજરાતી લેખક-પ્રકાશકોનું ઝાઝું ધ્યાન ખેંચાયું નહોતું, તેવે સમયે વસ્તુની નિર્દોષતા, રસિકતા, બોધકતા ને ઉપકારકતાથી આકર્ષાઈ શ્રી. મહાદેવભાઈએ આ સામાજિક વાર્તાનો અનુવાદ કરેલો. એ અનુવાદ એવો સફળ ને સરળ છે કે, વાંચતાં જણે કોઈ મૌલિક કૃતિ જ વાંચતા હોઈએ એવો રસ પડે છે ને મળતો રસ અખંડ જળવાઈ રહે છે. સ્ત્રીપુરુષ વાચકોમાં હજી પણ આનો વિશેષ પ્રચાર થાય એ ખાસ ઇચ્છવા યોગ્ય છે.

અપંગની પ્રતિભા (હેલન કેલર કૃત આત્મકથા):—અનુવાદક, મગનભાઈ પ્રભુદાસ દેસાઈ; પ્રકાશક: નવજીવન પ્રકાશન મંદિર, અમદાવાદ; ૨ જી આવૃત્તિ ૧૯૩૮; ૧૬ પેજ પૃ: ૨૦૪; પૂઠું કાડું બોડું પટ્ટીનું; કિં. ૦-૧૨-૦

નેત્રશક્તિ, અવજ્ઞશક્તિ કે વાચાશક્તિ પૈકી એકાદની યા બધીની બોડવાળા અપંગો તો દુનિયાના બધા દેશોમાં હોય છે. પરંતુ એવાં અપંગોને કેળવવા યુરોપ-અમેરિકાદિ સુધરેલા દેશોમાં જે પ્રયત્નો થાય છે તે તેનાં જે સુંદર પરિણામ નીપજે છે તેનો ખ્યાલ મેળવવાને ચરિત્રવિષયક આ પુસ્તક પુખ્ત વયનાં સ્ત્રીપુરુષોએ ખાસ વાંચવા જેવું છે.

આ ચરિત્રની નાવિકા કુ. હેલન જન્મથી નંદિ પણ દેઢેક વર્ષની કાચી વયમાં આવી પડેલી માદગીના પરિણામે પોતાની એ ત્રણે શક્તિઓ ગુમાવી બેઠેલી; તથાપિ એનાં પ્રેમાળ માતાપિતાની માયાભરી સારવાર, અને કુ. સલિવન જેવી નિષ્ણાત શિક્ષિકાના અંતર્યા શિક્ષણ ને સહકારથી એ અપંગ બાળાના જીવનમાં વિવિધ જ્ઞાનની ફારમ કેવી ફારે છે, એની શક્તિઓ કેવી ખીલી નીકળે છે એ જાણી મુગ્ધ થઈ જવાય છે. અને એકલું વાંચી લખી શકે છે પણ બોલી પણ શકે છે, ચિત્રકર, વનવિહાર ને જળવિહાર, નાટક સિનેમા ને પ્રદર્શનો સંગ્રહસ્થાનોની મોજ પણ માણી શકે છે. આત્મારે એ ૫૮ વર્ષની હોઈ આધિર્બા, બહેરાં, ને મૂંગાઓને કેળવવાની કાળજી રખાય ને સાચા દિલના જે પ્રયત્નો આદર્યા તો કેવાં સુંદર પરિણામો બાવી શકે તેના અદ્ભુત દૃષ્ટાંતરૂપ અપંગોની ઉન્નતિનું જ કાર્ય કરતી જીવે છે. આ પ્રેરણાવંતી આત્મકથાનું પુસ્તક ગુજરાતનો શિક્ષક વર્ગ એક વાર વાંચી ગયા વગર ન જ રહે એમ ઇચ્છીએ છીએ. પુસ્તકાલયોમાં તો આની એક નકલ અવશ્ય હોવી જોઈએ,

કુમારી હેલન:—લેખક, રસલભાઈ ન. વહોરા; પ્રકાશક, ચરોતર એન્ડ-પ્રેસ સોસાયટી, આણંદ; ૧ લી આવૃત્તિ ૧૯૩૮; ૧૬ પેજ પૃ. ૪૨; કાચું પૂઠું; કિં. ૦-૨-૦.

ઉપરોક્ત પુસ્તકની નાવિકાને પરિચય ગુજરાતના વિદ્યાર્થીવર્ગને—કિશોરોને થાય એ બહુ ધ્વજવાચોગ્ય છે એમ લાગવાથી આ નાની પુસ્તિકા ચરોતર એ. સોસાયટીએ લેખક ભાઈ રસલભાઈ પાસે તૈયાર કરાવી છે. એમાં એમણે હેલનના અદ્ભુત જીવન-પ્રસંગો વીણી વીણીને બાલમુલક શૈલીમાં એવા તો સુંદર રીતે ગોઠવ્યા છે કે થોડું ધણું બજેડાં તેમ ચોથા પાંચમા ધોરણનાં બાળકો પણ એ રસથી વાંચી શકશે ને ધણું જાણી શકશે. કિશોર સાહિત્યના લેખક તરીકે ભાઈ રસલભાઈનું નામ ગુજરાતને જાણીતું થયું છે. તાજેતરમાં કિશોર ચરિત્રમાળાના બીજા ગ્રન્થ તરીકે ૧૨ ગુજરાતી મહાજનોનાં ચરિત્રોની ૧૨ પુસ્તિકાઓ સાથે આ 'કુમારી હેલન'ના પ્રકાશનથી કિશોર સાહિત્યમાં અલિનંદનીય ઉમેરો થાય છે. આ 'કુમારી હેલન'ની પુસ્તિકા વાંચી ગયા પછીનું 'અપંગની પ્રતિભા'નું વાચન વધારે સુગમ ને રસદાયી નીવડશે એમ માનીએ છીએ. શાળાઓ તેમ જ પુસ્તકાલયો આની નકલો વસાવે ને છૂટથી વંચાવે. વિદ્યાર્થીઓના ઇતર વાચન તરીકે તેમ જ તેમને માટેની શિષ્ટ વાચનની પરીક્ષા માટે આ પુસ્તકને બેલાશક પસંદ કરાય.

ના. નં. ચોકસી

ખોરાક:—લેખક: શ્રી. ચમનલાલ માધવરાય વૈષ્ણવ, પ્રકાશક: લોકાપયોગી સંસ્તી મંથમાળા, પોરબંદર. પૃષ્ઠ ૧૯૫+૧૨. સાદુ પૂઠું મૂલ્ય ૦-૮-૦ ટ. ખ. ૦-૨-૩.

આ પુસ્તક સરળ બાષામાં લખાયું હોયને તેમાં સારી રીતે ૪૦ પ્રકરણમાં જુદા જુદા વિષયોને ટુંકાણમાં સમાવ્યા છે. તેમાં ખાસ કરી અત્યારની જે રાધવાની પદ્ધતિ છે, તેનાથી આપણે ખોરાકને નિઃસત્ત્વ અને જીવતીય તત્ત્વ-વિટામિન વગરનો બનાવી ખાઈએ છીએ; તેનાથી રસ-રુક્તાદિને જોઈએ તેવો વધારો ન થતાં શરીરનું પ્રોપણ પણુ યોગ્ય પ્રમાણમાં ન થવાથી આરોગ્ય ગુમાવી ઘણા રોગોના બોગ થઈએ છીએ. તે વિષય ઉપર સારો પ્રકાશ પાડ્યો છે. ઉપરાંત શાકભાજી અને ફળને રાંજના ઉપયોગમાં વાપરવા જરૂરી છે: તેમાં રહેલા વસ્તુત્ત્વના કુદરતી કારો: રોગક્ષમતા ચક્રિત વધારવામાં ઘણા ઉપયોગી છે. સાથે આપેલાં પરિશિષ્ટો રાતથી સમજવા જેવાં છે.

દરેકે આ પુસ્તક વાંચી સનન કરવા જેવું છે.

—વૈદરાજ હરિપ્રસાદ સી. ભટ્ટ

કુમારી જીવનસ્મૃતિ તથા નોંધપોથી:—કર્તા:—સદ્ગૃ. સૌ. કનુબહેન દેવે. પ્રકાશક:—ડૉ. સૌ. પુણ્ડતા રાંજિતલાલ પંડ્યા, બાણજનાથ રોડ, મુંબઈ ૭. પૃષ્ઠ ૨૬૬+૧૬. બોર્ડ પટ્ટીનું પૂઠું, મૂલ્ય રૂ. ૨)

સદ્ગૃ. સૌ. કનુબહેન દેવેની સંવેદનસંદિતા કોઈ દિવાળી અંકમાં અગાઉ વાંચેલી એવું આ પુસ્તક હાથમાં આવતાં યાદ આવે છે. એ વાંચતાં ત્યારે થયેલું કે લેખિકાબહેન કેટલાં સંસ્કારી હશે! આજે એ બૃતકાળમાં વાંચેલું આ પુસ્તકાકારે

સંગ્રહાયેલું જોષ આનંદ થાય છે. મૌ. કનુજહેન યાગમાં માત્ર ચોથી ચોપડી સુધીનું જ શિક્ષણ પામેલાં છતાં વાચનરચિતા પ્રતાપે એક સાક્ષરને પણ વટાવી જાય તેવું લખતાં જોષએ છીએ ત્યારે તેમના વાચન-પ્રભાવ પ્રત્યે આપણા મુખેથી ધન્ય ધન્યના ઉદ્ગારો સહજે સરી પડે છે.

પુસ્તકોના વાચન સંબંધેની તેમની નોંધ અહીં જોષએ:-“ જોરસદમાં મેં કલાપી વાંચ્યો. x x x અંકલેશ્વરમાં એમની સાથે એમ. એ. નાં ગુજરાતી અભ્યાસક્રમનાં પુસ્તકો વાંચ્યાં-વિચાર્યાં. કેટલાકો પર ટીકા-વિવેચનો કર્યાં. x x x જૂના ને નવા સાહિત્યની હું રસિયણ બની. પરંતુ વધુ છાપ નવાની ટકી-ને તેમાંથીય વધુ નવાની...x x x

“ x x સરત સાહિત્ય વર્ષક સંસ્થાનાં પુસ્તકાલય વાર્ષિક-નવસંહિતા, કાર્ત્ત્વિલ, નેપોલિયન, હિંદના સંત પુરુષો અને આકર્ષી રલાં. તેમાંના ભાવ મેં મારા કર્યા.....

“ મીરા ને દયારામ જૂનામાંથી મને રચતા. પૂજ્ય ગોવર્ધનરામભાઈએ સંસ્કારી સંસિદ્ધ કરેલ દયારામ મને શુદ્ધ લાગતા-તેમનો ‘અક્ષરદેહ’ મને વહાલો લાગતો.

“ પાટણમાં વડોદરા રાજ્યની લાયબ્રેરી વડે નાટકો-સંસ્કૃત (પ્રાકૃત ભાષાન્તરો દ્વારા) વંચાર્યા. એ રાજ્યે ‘ ઘેર બેઠાં ગંગા ’ સમું જે જ્ઞાન લાયબ્રેરી દ્વારા આપવા માંડ્યું છે તેની ઉણપ તો હેઠ મુંબઈ જેવા ધનાઢ્ય શહેરમાંય લાયબ્રેરીઓ-ખાસ કરીને ગુજરાતી પુસ્તકોથી બરપૂર લાયબ્રેરીઓની તો ઉણપ છેજ. રવીન્દ્ર બાણના પુસ્તકોનો પરિચય મને અહીંથી થયો. ”

આટલા ઉતારા પરથી જોષ શકાય છે કે સદૃશ લેખિકાબહેન માત્ર યાગની ચોથી ચોપડીના અભ્યાસને અતે વાચનદ્વારા કેટલું જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરી શક્યાં છે. આ જ્ઞાન-પ્રાપ્તિને અંતે તેમણે વિવિધ વિષયો પર જે લેખ, નિગંધ પ્રત્યાદિ નોંધ વગેરે લખેલું તે આ પુસ્તકમાં સારી રીતે સંગ્રહાયું છે.

સદૃશ સૌ. કનુજહેન દ્વેતી આ નોંધોમાંથી તેમના વિવિધ વિષયો પરના વેધક વિચારો મળી આવે છે. એમાંથી વાચકને ઘણું જાણવાનું મળશે.

રંજન:-લેખક: શ્રી. ‘ પ્રમોદ. ’ કાઉન ૧૬ પેજ પૃષ્ઠ ૨૨૪, સાદુ પૂઠું, મૂલ્ય રૂ. ૧૧ પ્રકાશક: ‘ ગુણસુંદરી ’ કાર્યાલય, લુહાણામિત્ર પ્રિં. પ્રેસ રાવપુરા, વડોદરા.

આ નવલકથામાં લેખકે, ગામડાની લગ્નપ્રથાનો ઠીકઠીક ચિતાર આપવા પ્રયત્ન કર્યો છે. જાતિના વાઙમા કરવા પડતાં લગ્નો, માળાપોને ફેવી મુશ્કેલીમાં મૂકી દે છે તે બાબત આ પુસ્તકમાં રજૂ કરવામાં આવી છે. સાદી સરળ ભાષામાં લખાયેલું આ પુસ્તક ગામડાના રીતરિવાજોનો ઠીકઠીક પરિચય આપે છે.

લક્ષ્મીનાં બાલગીતો:-લેખક:-શ્રી. જૂળજીભાઈ બકા. પ્રકાશક:-રંજીભાઈ-લાલ મગનલાલ શાહ અને અંબાલાલ પ્રભુદાસ ચોકસી; મંત્રીઓ, ફલચંદ બાલમંદિર, નડીઆદ. પૃષ્ઠ ૬૮+૮. સાદુ પૂઠું, મૂલ્ય ૦-૪-૦.

બાળકો હેસિ હેસિ ગાય તેવાં ગીતોનો આ પુસ્તકમાં સંગ્રહ કરાયો છે. એમાંનાં

દોટદોટા કરવા દે, કેવી મગ્ન, લીમડા ડાળે વગેરે ગીતો તો બાળકોને સહેલાઈથી મોટે ચડી જાય તેવા છે. તેમાંનું ‘ કેવી મગ્ન ’ એ ગીતને જ્યારે ગ્રામોફોન રેકર્ડ પર વાગતું સાંભળવા મળે ત્યારે તો તે સાંભળવા બેઠેલાં બૂલકાંઓ સાચેજ તનમય થઈ જાય છે.

લેખક કહે છે તે સાથે અમે પણ સદમત યથાએ છીએ કે, આમાંનાં લગભગ ઘણાં ગીતો બાળકોને ગાવા માટે ઉપયોગી નીવડશે.

ઝાંખાં કિરણુ:—લેખક : રસિકલાલ નાથાલાલ શાહ, રાયપુર, ગગડવાડ; ૨૫૪૨, અમદાવાદ. આ નાની પુસ્તિકામાં ૧૦ ટૂંકી વાર્તાઓ આપવામાં આવી છે. તેમાંની ૩ લેખકના તંત્રીપણા નીચે અગાઉ ચાલતા “મધુર” સાપ્તાહિકમાં પ્રકટ થયેલી તે તથા બાકીની તદ્દન નવી વાર્તાઓ આમાં સંગ્રહી છે. લેખકે નામની પસંદગી કરતાં જણાવ્યું છે: મારી લેખનશૈલીમાં રહેતી કથાશ-ઝાંખાશ લક્ષમાં રાખી “ ઝાંખાં કિરણુ ” નામ ચોખ્યું છે. ઇચ્છીએ કે લેખક એમની આ ‘ કથાશ ’ ધીમે ધીમે દૂર કરતા થઈ શિષ્ટ લેખનધાર્મમાં આગળ વધે.

ઇઝી હારમોનિયમ ટિયર-ટૉકીઝ ગાઇડ:—‘યોજકો: ગણપતલાલ દયાશંકર વ્યાસ અને મૂળસુખલાલ અનુપરામ દિવાન. પ્રકાશક: એન. એમ. ઇસ્કરની કંપની, ૧૪૦, પ્રિન્સેસ સ્ટ્રીટ, મુંબઈ ૨. પૃષ્ઠ ૩૨૦+૮. પાકું પૂઠું, સચિત્ર આસ્વાદન સાથે મૂલ્ય રૂ. ૨૦. સંગીતના-ગાયન-વાદનના શોખીનો માટે આ પુસ્તક પ્રસિદ્ધ કરવામાં આવ્યું છે.

અમાં આશુ હિન્દી ફિલ્મોમાં આવતાં ગાયનો તેવા તાલ-સ્વરની સમજ સાથે આપ્યાં છે. રથળે રથળે સમજૂનીસૂચક ચિત્રો પણ આપ્યાં છે. સંગીતના શોખીનો માટે આ પુસ્તક ઉપયોગી થઈ પડશે.

ઇઝી ટૉકીઝ ગાઇડ:—પ્રયોજકો ઉપર પ્રમાણે. પ્રકાશક: હરિદર પુસ્તકાલય દાવર રોડ, સુરત. પૃષ્ઠ ૪+૧૬૨. સચિત્ર આસ્વાદનવાળું પાકું પૂઠું; મૂલ્ય રૂ. ૧૦. પુસ્તકનું લખાણ લગભગ બધુંજ ઉપર પ્રમાણે જણાય છે.

બ્રહ્મચેરિત્ત મારા સ્વરચિત્ત હિંદુગારો:—લેખક અને પ્રકાશક : કાલીદાસ ભગવાનદાસ, મોટી ભાટિયાવાડ, પાટણ; રૌપ્ય સોળ પેશ પૃષ્ઠ ૧૬, અમૂલ્ય.

આ નાની પુસ્તિકા લેખકે દિવાળીને ટાંકણે પ્રકટ કરી છે. તેમાં જૂની ઢગનાં પદો અને ભાજનો વગેરે આપ્યાં છે.

મ. પ્ર. વ્યાસ

સ્વીકાર

શ્રી સિનોર સયાજી શ્વેતોચ્છવ પુસ્તકાલયનું ૧૯૩૭-૩૮ નું નિવેદન, ધી જહાંગીર અમનજી પીટીટ ફ્રી લાયબ્રેરી એન્ડ પબ્લીક હોલ-શ્રીલીમોરનો ૧૯૩૭-૩૮ નો વાર્ષિક રિપોર્ટ, શ્રી જગનનાથ ગણીઆરા સાર્વજનિક પુસ્તકાલય કઠોરનો મને ૧૯૩૭-૩૮ નો વાર્ષિક રિપોર્ટ, બાદરજુના શ્રી. મ. કા. સાર્વજનિક પુસ્તકાલય, કંકુબા મહિલા પુસ્તકાલય અને ૨૨. નારણભાઈ મથુરભાઈ વિજોતેજક ફંડનું મને ૧૯૩૭-૩૮ નું વાર્ષિક નિવેદન, દહેગામ સાર્વજનિક પુસ્તકાલયનો મને ૧૯૩૭-૩૮ નો વાર્ષિક રિપોર્ટ, બેટ શંખોદાર શેઠ ઘેસાલાઈ ઠાકરશી મૂળજી સાર્વજનિક મહિલા પુસ્તકાલયનું ૫૦ મા વર્ષનું તથા બેટ સાર્વજનિક મહિલા પુસ્તકાલયનું મને ૧૯૩૫-૩૮ ના ૭ મા વર્ષનું વાર્ષિક નિવેદન.

દીપોત્સવી અંકે

નવસૌરાષ્ટ્ર—તંત્રી શ્રી. કકલભાઈ ઠાકરી, સલાપોસ કોસરોડ, અમદાવાદ. અમારી પાસે આવેલા—દીપોત્સવી સાહિત્યમાં “ નવસૌરાષ્ટ્ર ”ના અંકમાં એક નવીનતા તરી આવે છે; અને તે લગભગ આખો અંક ચિત્રોથીજ વાચકોને વાંચતા કરવાની પદ્ધતિ. અંકનાં લગભગ ઘણાં પૃષ્ઠો રાજકીય કક્ષાચિત્રોએ રોક્યા છે, જે આછું બણેલા વાચકને પણ સમજવા સુગમ થાય તેવાં છે. ખીજી નવી રીત અખત્યાર કરા-યેલી એ નજરે પડે છે કે, બહારના લેખકોના લેખો માત્ર ગણવાર્ગક્યાજ છે. તેમાં તેમણે રાજ્યમુખ્ય અને રાજકોશનાં લેખમાં આજના અવનતિ પામતા જતા રાજ્યપૂતોનો સરસ ચિતાર આપ્યો છે. આખોય અંક સારી એવી વાચનસામગ્રીથી ભરપૂર છે.

સંદેશ—સંપાદક: શ્રી. પ્રહલાદ બલભટ્ટ. તંત્રી શ્રી. નંદલાલ ચુનીલાલ બોડી-વાળા—સરસ્વતી જીવન, સારંગપુર, અમદાવાદ. રા. એચ. એલ. ખત્રીએ પ્રસંગાનુસાર તૈયાર કરેલા કવર ડિઝાઇનથી શોભતો આ અંક હરકોઇને ગમી જાય તેવો છે. વિવિધ વાચનસામગ્રીથી ભરપૂર આ અંકનું મૂલ્ય ૦-૧૦-૦ છે. એમાં ગુજરાતી સાહિત્યના કલમકારો—રા. ધૂમકેતુ, રા. નવલરામ ત્રિવેદી, કવિશ્રી ન્હાનાલાલ, શ્રી. રત્નેશ્વરશિખ વગેરે નામકિત લેખકોના ઠીક સહકાર સધાયો છે. વિવિધ વિષયોની વાચનસામગ્રીથી અંક ભરપૂર ભરેલો છે. એમાંના વડલી યાને વટપલિકાનો શ્રી. કનૈયાલાલ બાઇશંકર દવેનો લેખ ગુજરાતના ઇતિહાસ પર ઠીક ઠીક પ્રકાશ પાડે છે.

ગુજરાત—તંત્રી: શ્રી. નટવરલાલ ઇન્દિારામ દેસાઇ, ગુજરાતી પ્રિં. પ્રેસ, મુંબઈ; મૂલ્ય રૂ. ૧) મુંબઈથી પ્રકટ થતા “ ગુજરાતી ” સાપ્તાહિકનો દીપોત્સવી અંક તેના હમેશના નિયમ મુજબ પ્રકટ થયો છે. એણે એની હમેશની શિષ્ટ સાહિત્ય પીરસવાની નીતિરીતિ આ અંકે પણ ઠીક સાચવી રાખી છે. પ્રહલાજી પૃષ્ઠ પર કવિશ્રી ખખરદારનું “ ઊડવાં આઘાં આઘારે ” નામક ભાવનોભયું કાવ્ય આપ્યું છે. અંકમાં પીરસાયેલી વાનીઓમાં રા. કુંગરશી ધરમશી રાંપટનું “ શ્રી પરશુપતિના પ્રદેશમાં ” વાળો લેખ ઉત્તરારખંડના યાત્રીઓને સારો માર્ગદર્શક છે. ઉપરાંત, તેમાં ત્યાંના રીત-રિવાજો અને ઐતિહાસિક વિગતો પણ છે. એ સિવાય ધાર્મિક લેખોનો પણ પૂરતો સંભાર ભરેલો છે. એમાં અપાયેલા ઐતિહાસિક લેખોમાં એકેકા, શુદ્ધિ(કાટા)ના હાડા ક્ષત્રિય રાજાઓની બહાદુરી, મહારાવશ્રી દેશલજી (ખીખ) વગેરે ખાસ વાંચવા જેવા છે.

લોકવાણી—તંત્રી શ્રી. ઇન્દિરલાલ ઇન્દિારામ દેસાઇ, સુરત. મૂલ્ય દશ આના.

“ લોકવાણી ”એ એના આ પ્રાસંગિક અંકને દીપોત્સવી અંક નામાભિધાન આપવાને બદલે વાર્ષિક અંક જણાવ્યો છે. એમાં પણ પ્રથમ પૃષ્ઠ પર કવિશ્રી ખખરદારનું કાવ્ય “ માયાની લગની ” અપાયું છે. રથજે રથજે, વાચનવિભાગની વચ્ચે આકર્ષક રીતે દેશનેતાઓના શુભાશીર્વાદસૂચક સંદેશાઓ છે. તેમાં શ્રી. મોરારજી દેસાઇનો “ કોમી વલજી ” નામનો ટૂંકો પણ મુદ્દાસરનો લેખ આજે દેશમાં ચર્ચાનો વિષય થઈ પડેલ કોમવાદના ઉકેલમાં માર્ગસૂચક થઈ પડે તેવો છે. ઉપરાંત શ્રી. કિશોર

વકીલનો “ ખોટી કહેવતો ” શીર્ષક લેખ આપણી કહેવતો કેવી અવળી નીકળે છે તે પરત્વે ઠીક ઠીક પ્રકાશ પાડે છે. વળી શ્રી. ર. વ. દેસાઈનું જેવ કાવ્ય “ બારી ખોલ ” તેમના કવિતા-કવનનો આપણને સુંદર નમૂનો પૂરો પાડે છે. અંકના મુદ્રણનો ઉકાવ (Get-up) સુંદર રીતે કરવામાં આવ્યો છે.

પ્રતાપ—તંત્રી: શ્રી. કાલીદાસ કૃપાશંકર શેલત, સુરત. “ પ્રતાપ ”ના તંત્રીએ તેમના ‘આ ખાસ અંકમાં ગુજરાતના અણ્વમાન્ય લેખકોને ઠીક સર કર્યા છે. પ્રથમ પૃષ્ઠ પરનો સરદાર વલ્લભભાઈનો સંદેશો દેશપ્રેમનો ખાસ પ્રેરક છે. અને તે પછી આપણા જાણીતા સાહિત્યકારો મહાકવિ શ્રી ન્હાનાલાલ અને શ્રી. ખજરદારનાં કાવ્યો તથા આપણા નવલકાર શ્રી. રમણલાલ વ. દેસાઈનો “ગુજરાત અને મહારાષ્ટ્ર” ને લગતો ઐતિહાસિક લેખ છે. તે પછી “ આપણું ‘ જર્નાલિઝમ ’ના શીર્ષક હેઠળ શ્રી. ધૂમકેતુએ તદ્દન નવીજ દિશાનું દિગ્દર્શન કરાવતો લેખ આપ્યો છે. તેમાં તેઓશ્રીએ ‘ જર્નાલિઝમ ’ની ફરજોના નેજા નીચે ફેળવણીના વિષયને ઠીક ઠીક અર્થો છે. શ્રી. ધૂમકેતુના મંતવ્ય સાથે આપણા લોકનાયકોમાંના કેટલા સહમત થાય છે અને તેના પરિણામે શું શું નવા ફેરફાર થાય છે તે તો એ લેખ એ લોકનેતાઓની નજરે ચઢે ત્યારેજ સમજાય. આ લેખમાં લેખકે આપણા દેશની ઉન્નતિ પરત્વે ઠીક આગળ પડતા વિચારો બ્યક્ત કર્યા છે. આપણા દેશમાં આજે દ્વિતલર શિક્ષકારને પાત્ર મળ્યા છે, પરંતુ શ્રી. ધૂમકેતુનું મંતવ્ય એથી જુદુંજ છે. વાચકને એ લેખ વાંચવા ખાસ લલામણુ છે. એ સિવાય આજે થોડાંધ પ્રકટ થયે જતા વાર્તાસાહિત્ય સંબંધે શ્રી. કૃષ્ણલાલભાઈ ઝવેરીએ જે લાલ બત્તી ધરી છે તે ખાસ આવકારદાયક છે. આ સિવાય બીજા પણ લેખકોના લેખો વાંચી જવા જેવા છે.

અંકનો ઉકાવ (Get-up) પણ સુંદર રીતે ગોઠવાયો છે.

નવચેતન—તંત્રી: શ્રી. આંપથી વિ. ઉદેશી કલકત્તા, મૂલ્ય બાર આના.

“ નવચેતન ” માસિકનો નવેમ્બરનો અંક દિવાળી અંક તરીકે પ્રકટ થયો છે. હીલા અને સોનેરી રંગમાં છપાયેલું એનું મુખપૃષ્ઠ આ અંકનું એક આકર્ષણ છે. અને અંક ઉઘાડતાં પહેલાં પૃષ્ઠની સામેનું ચિત્ર શ્રી. કનુ દેસાઈની કલાની નવીનતાનું દ્યોતક છે. વળી કલાકાર શ્રી. યજ્ઞેશ શુક્લનાં ચિત્રો પણ આ અંકનું એક વિશેષ આકર્ષણ છે. શ્રી. કાન્તિલાલ પંડ્યાનો “ હાલના અમેરિકાની કાંધક ઝાંખી ” શીર્ષકનો સૌદામિની મહેતારો “ મેઝેરિક હોમ્સ ” એ લેખો માદિતીપૂર્ણ હોઇને ખાસ વાંચવા જેવા છે. એ સિવાય જાણીતા વાર્તાનવેશોની મનોરમ ટૂંકી વાર્તાઓ પણ આપેલી છે. વળી “કુદરતની સૌથી માનીતી ધાતુ” શીર્ષક લેખ વાંચી વાચક જરા જુલાનામાં પડી જશે. પાંચેક વરસ પર સરવું સાહિત્ય વ. કાર્યલય તરફથી આ લેખમાં નિર્દેશ કરેલ તથ્યથી ઉલટપક્ષી પરિપત્ર-એટ્યુમીનિયમનાં વાસણોથી યતું નુકસાન-ગુજરાતનાં ઘરેઘરમાં જાણીતું છે, ત્યાં આ દુકીકતથી વળી નવો ચૂંચવાડો ઊભો થશે. પૂરતાં સખજ પ્રમાણે

ન મળે ત્યાં સુધી આવી પરસ્પર નિરુદ્ધ વિગતોથી પર રહેવાય નો ? અને એજ લેખને છેડે જી. ખ. છપાઇ છે: ' કાઉન માર્ક ' એહ્યુમીનિયમનાં વાસણો સર્વશ્રેષ્ઠ છે. ખતવાજોગ છે કે આ લેખ આ જી. ખ. ને અંગે લખાયો હોય.

બાલસખા—તંત્રી શ્રી. હિમ્મતલાલ સુ. શાહ, અમદાવાદ. દિવાળીના દાંકણે મોટાં માણસોને ભરપૂર વાચનસામગ્રી જોઇએ તો બાળકો તેથી શા માટે વંચિત રહી જાય ? પરંતુ તેમ નથી. “બાલસખા”એ અને “બાલજીવન”એ પણ દિવાળી અંકો પ્રકટ કર્યા છે. તેમાં “બાલસખા”એ તો ખાસ પ્રવાસ અંક પ્રકટ કર્યો છે. તેની દોઢ વર્ષની કારકિર્દીમાં આ ખાસ અંક પ્રકટ કરવાનું તેનું સાહસ ઠીક ગણાય. આ અંકમાં આપેલાં પ્રવાસવર્ણનોમાં—“ રાણીબાગની સહેલ ” શ્રી રમણીક અરાસવાળાએ કાવ્યમાં ઉતારી છે. બીલેશ્વરની મઝા, રુદ્રમાળ, તુલસીસ્થામનો પ્રવાસ, ગિરનાર ઉપર, નર્મદાના ખોળામાં એક અઠવાડિયું વગેરે આ અંકના બધાજ લેખો પ્રવાસવર્ણનોવાળા હોવાથી સૌ બાળકોએ તે ખાસ વાંચવા જેવા છે.

બાલજીવન—તંત્રી શ્રી. રમણલાલ નાનાલાલ શાહ, વડોદરા બાળકોને જ્ઞાન સાથે આનંદ આપે એવી વાનીઓ આ અંકમાં આપી છે. તેમાં રંગબોદણી, સંવત ૧૯૯૫ નું કાવ્ય, કાગળની ચકરડી, બાકસનું મેજ, પરવત સુધાર, શા તું જાણે ? વાણિયાનું વચન, પાણી, ઢોલ અને દાથી, દિવાળીની મધરાતે, વગેરે લેખો તેમાંના ધણા સચિત્ર હોવાથી બાળકો હસિ હસિ વાંચે તેવા છે.

ગુજરાતી પંચ—તંત્રી શ્રી. સોમાલાલ મંગળદાસ શાહ, અમદાવાદ.

દિવાળી અંકો પ્રકટ કરવાની પદ્ધતિમાં “ ગુજરાતી પંચ ” આ વર્ષે એક નવો ચીજો પકડ્યો છે. અંકને ચિત્રોથી સુશોભિત કરવાની દરકાર કરવા કરતાં વાચન-સામગ્રીથી સમૃદ્ધ કરવા ઠીક પ્રયત્ન કર્યો છે. અને તેમાંથી આજની લોકરુચિને અનુરૂપ ખાસ વાર્તાઓ પ્રકટ કર્યો છે એ એની નવીનતા.

ગાંડીવ (બાલપખવાડીક)—તંત્રીઓ: શ્રી. નટવર વીમાવાળા, શ્રી. સુમતી વીમાવાળા—સુરત. દિવાળીને દાંકણે બાળકોને મનોરંજક વાચન પૂરું પાડવામાં ‘ ગાંડીવ ’ આગળ આવે છે. એમાંના બાલસુલલ સરળ શૈલીમાં લખાયેલા બધા લેખો બાળકોને વાંચવા ગમે તેવા છે અને તે બધા સચિત્ર હોવાથી વધુ આકર્ષક બન્યા છે. મુખપૃષ્ઠ પરનું પરીનું ચિત્ર બાળકોએ માત્ર વાંચેલી પરીઓનો જૂથ જમાવ આપે તેવું છે.

ગુણસુન્દરી—તંત્રીઓ: શ્રી. પ્રેમલીલા મહેતા અને શ્રી. વિદ્યુલતા દેસાઇ, વડોદરા. અંકની શરૂઆતમાં શ્રી. દેશવ શેઠ અને કવિશ્રી ખખરદારનાં કાવ્યો આપ્યાં છે. તે પછીના લેખોમાં તંત્રી બહેનોએ સારા સારા લેખકોનો ઠીક સહકાર મેળવ્યો છે. સર મનુભાઇનો લેખ ‘ દેવો શ્રી અહમ્યાબાઇ ’ ટૂંકું પણ મનનીય જીવનચરિત્ર પૂરું પાડે છે. અને ‘ દાનની દિશા ’માં આપણા માનનીય સાક્ષર શ્રી કૃણલાલભાઈએ જે દિશા-સૂચન દર્શાવ્યું છે તે આપણા હાલના દાતાઓએ વધારી લેવા જેવું છે. શ્રી. દિરેશની

વાર્તા ' પ્રસ્થાન 'ના આશ્રિત અંકમાં અને આ અંકમાં બંને રચણે જોષ જરા વિચાર ઉદ્ભવે છે કે આવા લેખકે એકજ વાર્તા આ બંને પત્રોને કેમ મોકલી દશે ?

અંકની ચિત્રસજ્જવટ સાદી છતાં આકર્ષક છે. એકંદરે આખો અંક સુરામ્ય છે. એના બાલવિભાગમાંના લેખો બ.જાકો હેશિ હેશિ વાંચશે.

શારદા—તંત્રી: શ્રી. ગોકુલદાસ દ્વારકાદાસ રાયચુરા, ચોરવાડ, કાઠિયાવાડ.
ક્રિ. ૩૧. ૧)

‘ શારદા ’નો દીપોત્સવી અંક એના ધ્યેયલક્ષી લોકસાહિત્યના પ્રતીક સરખો છે. એનું કવરડિઝાઇન ગામડાના અસલ ખેડૂતનો ખુબીભર્યો ખ્યાલ આપે છે. એની લેખ-સામગ્રીમાં કવિશ્રી ત્રિભુવન વ્યાસનું “ દૂર થા તું દુષ્ટ દાર ” આજની મહાનિષેધની પ્રવૃત્તિમાં અતિ ઉપયોગી થાય તેવું છે; ભકત કવિ દુલા કાગનું ‘ નવા યુગાણુ લખાશે ’ એ ભાવનાભર્યું કાવ્ય નવા ‘ રામાયણ ’ની રચનાના સૂચનરૂપ સમગ્રાય છે. અને ‘ ૧૯૯૪ નો કાપડીઓ’માં કાપડના વ્યાપારની ઠીક ઠીક સમાલોચના કરવામાં આવી છે. “ જાપાન વિષે પાંચ પ્રશ્નો ”માં આપણા પ્રવાસી સાહસિક વેપારી શ્રી. નાનજીભાઈ જાપાનની ઉન્નતિની સાચી ચાવીઓ સમજાવે છે.

એકંદરે આખોય અંક સરસ વાચનસામગ્રી પૂરી પાડે છે એની લોકસાહિત્ય પીરસવાની હંમેશાની નેમ આ અંકમાં પણ બરાબર જળવાઈ છે.

પદ્મિની:—નવેમ્બર ૧૯૩૮: તંત્રીઓ: શ્રી. વાડીલાલ ઠ. શાહ અને શ્રી. હૃદયકાન્ત ઓઝા. અમદાવાદ.

આ અંકને દીપોત્સવી અંક તરીકે તંત્રીઓએ ઓળખાવ્યો છે. રાખેતા કરતાં આ વખતે પૃષ્ઠસંખ્યા અને લેખસંખ્યા થોડીક વધુ છે. તંત્રીઓએ કવિ શ્રી. લલિતજી, શ્રી. પ્રેશવ શેઠ, શ્રી. ધનશંકર ત્રિપાઠી, શ્રી. મકનજી પરમાર વગેરે જાણીતા લેખકોનો સહકાર મેળવ્યો છે. આવા દિવાળી અંકમાં, એક વાર વર્તમાનપત્રને પાને ચઢી ચૂકેલી વાર્તા ‘ દાનો દુરમન ’ ધુનધુન્દણ તરીકે કેમ ઉતારી દશે ? આવા ખાસ અંકમાં નવીનજ અપાય એ વધુ ધ્વજવાજોગ છે.

મ. પ્ર. વ્યાસ

નવીન કાલ

ક્રમાંક	પુસ્તકનું નામ	કર્તા	પ્રકાશક અને મળવાનું સ્થળ	કિંમત	વિશેષ માહિતી
૧	સોનેરી સંદેશ (૧૯૩૮)	કર્ણિક, માધવરાવ ભાસ્કરરાવ	નિરંજન કાર્યાલય સેયદપુરા, સુરત	૩-૦-૦	દૂ. પો. ગ્રંથમાળા
૨	મુક્તિ	મધુકર	"	૧-૮-૦	" વર્ષ ૧ પુ. ૩
૩	ભયંકર પડછાયો	ગુપ્તદત્ત	"	૧-૮-૦	" " ૧ પુ. ૨
૪	પિશાચની પ્રતિમા	"	"	૧-૦-૦	" " ૧ પુ. ૧
૫	અન્ધા	મોગીલાલ ગાંધી	નવી દુનિયા કાર્યાલય અમદાવાદ		નવી દુનિયા ગ્રંથ- માળા વર્ષ ૩ નું પુ. ૩ નું
૬	એક જ પત્ની	છોટલાલ નારણ જોશી એડવોકેટ	અંગેલાલ ના. જોશી એડવોકેટ, હાઇકોર્ટ, મુંબઈ	૧-૮-૦	સામાજિક ત્રિઅંકી નાટક
૭	ખેરાક	ચમનલાલ માધવરાવ વૈષ્ણવ	લોકોપયોગી સરતી ગ્રંથમાળા, પોરબંદર	૦-૮-૦	
૮	ત્યાગમૂર્તિ અને બોબ લેખો	મહાત્મા ગાંધીજી	નવજીવન પ્રકાશન મંદિર, અમદાવાદ	૦-૧૨-૦	ચોથી આવૃત્તિ
૯	કેળવણીનો કાયદો	" "	" "	૧-૦-૦	
૧૦	સંગીતની પ્રાચીન માહિતી	સ્વ નારાયણ મોરેશ્વર ખરે	" "	૦-૨-૦	ત્રીજી આવૃત્તિ
૧૧	માનમાં સમન્વય (ડૉ. આરોગ્ય) ભા. ૧ કો	ડાહ્યાલાલ હરજીવિંદ જનની	ડાહ્યાલાલ હ. જનની નેપથ્ય ગ્રંથમાળા વડનાથ શહેર	૦-૫-૦	નેપથ્ય ગ્રંથમાળા મધુકર ૧ લો.

પુસ્તકોનો પરિચયસંગ્રહ

પુસ્તકાલય એટલે પુસ્તકોની પસંદગી, પુસ્તકોનું વર્ગીકરણ, પુસ્તકોની ખરીદી, પુસ્તકોનો પ્રચાર અને પુસ્તકોનું વાચન,

સારા પુસ્તકો જ ખરીદાય અને તેવા જ પુસ્તકોનું વાચન થાય તે માટે વિદ્વાનોએ અને પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિના હિતચિંતકોએ મતત પ્રયત્ન કરતા રહેવાની જરૂર છે. અને સારા પુસ્તકોને ઉત્તેજન મળે તે માટે બતતી વ્યવસ્થા અને બતી શકે તેા અયોગ્ય પુસ્તકો પર ચોક્ક રાખવાની તજવીજ રાખવાની જરૂર છે.

‘પુસ્તકાલય’ માસિક, પુ. સ. સ. મંડળ અને વડોદરા રાજ્ય પુ. મંડળો તરફથી આ દિશામાં કંઈક કંઈક પ્રયત્ન થયા છે અને ઘણા પ્રયત્નો થયા જોઈએ. તે માટે યોજનાઓ વિચારાય છે.

આ યોજનાઓ પૈકીની આ યોજના “પુસ્તકાલય” માસિકના ઓક્ટોબરન અંકથી શરૂ થઈ છે. અને તેમાં ગુજરાતી ભાષાનાં વર્તમાનપત્રો, માસિકો અને અન સામયિકોએ પોતપોતાનાં પત્રોમાં પુસ્તકોનો જે પરિચય કરાવ્યો હોય તે પરિચયનો નિર્દેશ “પુસ્તકાલય” માસિકમાં હવેથી પ્રકટ કરવામાં આવશે, જેથી પુસ્તકો ખરીદનાર અને વાચકો જે તે પુસ્તકની હકીકત જે તે પત્રમાં વાંચી શકશે.

આ સંબંધમાં જે કંઈ સૂચના જે કોઈને કરવા જેવી જણાય તેમણે તેવી સૂચનાએ પુસ્તકાલયના તંત્રીને સરનામે લખી મોકલવા વિનયિત છે.

વડોદરા,
તા. ૯-૧૦-૩૮

માતીભાઈ ન. અમીન

ક્રમાંક	પુસ્તકોનું નામ તથા વિષય	લેખક કે અનુવાદક	પ્રકાશક પ્રાપ્તિ સ્થાન	પૃષ્ઠ, પૂઠો, મૂલ્ય	પરિચય આપનાર પત્રો
૯૮	હિમાલયનો પ્રવાસ (પ્રવાસવર્ણન)	કાલેલકર	નવજીવન પ્ર. મંદિર-અમદાવાદ	૦-૧૨-૦	“જન્મભૂમિ” ૬-૧૦-૩૮
૯૯	આર્ષાવર્તની યાત્રા (પ્રવાસવર્ણન)	સ્વ. વિહારી	ચંદુલાલ બહે- ચરલાલ પટેલ	—	” ”
૧૦૦	ઉદયપુરથી મેવાડ (પ્રવાસવર્ણન)	નટવરલાલ પ્ર. ભુચ	દક્ષિણામૂર્તિ પ્ર. મંદિર-ભાવનગર	૦-૫-૦	” ”
૧૦૧	અંતરનાં અજવાળાં (આલોપયોગી)	સ્વ. જેઠાલાલ જી. ચૌધરી	ગૂર્જર ગ્રંથ- રત્ન કાર્યાલય- અમદાવાદ	૦-૫-૦	“કૃલ્લાબ” ૭-૧૦-૩૮

૧૦૨	ધૂમકેતુ પાઠસંગ્રહ (પાઠોના સંગ્રહ)	ધૂમકેતુ: મધુ- સુદન ચિ. મોદી	ગૂર્જર ગ્રંથ- રત્ન કાર્યાલય- અમદાવાદ	૦-૧૦-૦	"ફૂલછાયા" ૭-૧૦-૩૮
૧૦૭	બડી હીદી (નવલકથા)	અનુ: મુશીલ	એન. એમ. ઠક્કરની કંપની પ્રિન્સેસ રોડીટ, મુંબઈ ૨	પૃષ્ઠ ૨૮૨ પાકુ, ૧૧૧	"ગુજરાતી" ૯-૧૦-૩૮
૩૨	અંજની (નાટક)	રમણલાલ વ. દેસાઈ એમ. એ.	સયાજી વિજય પ્રેસ આરિસ, વડોદરા	પૃષ્ઠ ૨૧૦ પાકુ ૨	"ગુજરાતી" ૯-૧૦-૩૮ "નવસૌરાષ્ટ્ર" ૧૩-૧૦-૩૮
૨૬	લતા અને બીજી વાતો (ટૂંકી વાર્તાઓ)	ગુલાબદામ જોષી	આર. આર. શેઠની કંપની મુંબઈ	૨૪૭+૨૦ પાકુ ૧-૮-૦	"પ્રજાપંથુ" ૯-૧૦-૩૮
૧૦૮	ધર વાણી (નવલકથા)	મૂળ લેખક (દિલીપી) ઇન્દ્ર વસાવડા	નવચૂંચા કાર્યા- લય, રમકડાં મારકેટ, અમ- દાવાદ	પૃષ્ઠ ૨૪૮ કાચું ૧-૮-૦	"પ્રજાપંથુ" ૯-૧૦-૩૮
૧૦૬	હાર્ય છાંટણી (પ્રકીર્ણ)	મરત ફકીર	નવચૂંચા પુસ્તક બંગાર, રાજકોટ	પૃષ્ઠ ૧૪૪ કાચું પૂઠું ૧-૪-૦	"પ્રજાપંથુ" ૯-૧૦-૩૮
૧૧૦	મુક્તિ (નવલકથા)	મધુકર	નિરંજન કાર્યા- લય સૈયદપુરા, સુરત	...	"દાંડોઆ" ૧૩-૧૦-૪૮
૧૨૩	અમ્મા (નવલકથા)	મોગીલાલ ગાંધી	નવી દુનિયા કાર્યાલય ગાંધી- રોડ અમદાવાદ	પાકુ ૨-૦-૦	"નવસૌરાષ્ટ્ર" ૧૩-૧૦-૩૮
૧૨૪	પાંખડીઓ (ટૂંકી વાર્તાઓ)	શમદા	બેઘડીમોજી કા- ર્વાલય ૧૪, બેક દાઉસ લેન કોટ, મુંબઈ	પૃ. ૨૩૧ પાકુ ૨-૮-૦	"નવસૌરાષ્ટ્ર" ૧૩-૧૦-૩૮
૧૨૫	વિભાગ કલાં (નવલકથા)	દુર્ગેશ શુક્લ	નવચૂંચા પુસ્તક બંગાર રાજકોટ	પૃ. ૩૦૨ ૧-૮-૦	"ફૂલછાયા" ૧૪-૧૦-૩૮
૭	કલંકિત (નવલકથા)	મણિભાઈ ભગ વાનજી દેસાઈ	ગૂર્જર ગ્રંથ- રત્ન કાર્યાલય અમદાવાદ	પૃ. ૧૮૨ પાકુ ૧-૪-૦	"ગુજરાતી" ૧૬-૧૦-૩૮
૧૭	રંજન (નવલકથા)	પ્રમોદ	ગુણસુન્દરી કા- ર્વાલય રાવપુરા વડોદરા	૧-૮-૦	"ગુજરાતી પંચ" ૧૬-૧૦-૩૮ "અંબોધ" નવેમ્બર '૩૮

૧૨૬	ગ્રાંખા કિરણ	રતિલાલ નાથા- લાલ શાહ રાય- પુર બગડાવાડ, અમદાવાદ	લેખક પોતે	૦-૬-૦	"ગુજરાતી પંચ" ૧૬-૧૦-૩૮
૧૨૭	નિરંજના (નવલકથા)	મૂળજીભાઈ પી. શાહ	રામચંદ્ર મણુ- પતરામ ભટ્ટ ભારત કાર્યાલય વડોદરા	૨-૦-૦	"નવગુજરાત" ૧૭-૧૦-૩૮
૧૨૮	સંવાદો (પ્રકીર્ણ)	બ્યોમેશચંદ્ર જા- નાન પાઠકજી	જયમનગૌરી બ્યોમેશચંદ્ર પા- ઠકજી અપ.ટિયા ચકલા, સુરત	૧-૦-૦	"લોકવાણી" ૯-૧૦-૩ "નવગુજરાત" ૧૭-૧૦-૩૮ "સાંજવર્તમાન" ૨૦-૧૦-૩૮
૩૮	નીકા ડૂબી (નવલકથા)	અનુ: નગીનદાસ પરિખ	પ્રસ્થાન કાર્યાલય અમદાવાદ	૨-૮-૦	"લોકવાણી" ૯-૧૦-૩
૩૯	દરિયાલાલ (નવલકથા)	ગુણવંતરાય આચાર્ય	પ્રમળધુ પ્રેસ અમદાવાદ	પૃ. ૩૦૦ ૨-૦-૦	"લોકવાણી" ૯-૧૦-૩૮ "મુખ્ય સમાચાર" ૨૨-૧૦-૩૮
૨૬	લતા અને બીજી વાતો (ટૂંકી વાર્તાઓ)	શુભાંગદાસ શ્રોત્ર	આર. આર. શેઠની કું. મુખ્ય ૨	૧-૮-૦	"લોકવાણી" ૯-૧૦-૩૮ "મુખ્ય સમાચાર" ૧૬-૧૦-૩૮
૯	દિગંત (ટૂંકી વાર્તાઓ)	મોહનલાલ દલ- સુખરામ ભટ્ટ	નવચેતન સાહિત્ય મંદિર ૨૪૫૬, ભદ્ર અમદાવાદ	૧-૮-૦	"લોકવાણી" ૯-૧૦-૩૮ "ભિમ" નવે. ૧૯૩૮
૧	અનુરાધા (નવલકથા)	અનુ: દયાશંકર ભ. કવિ માણે- કલાલ ગો. જોષી	નવચેતન સાહિત્ય મંદિર અમદાવાદ	૧-૪-૦	"મુખ્ય સમાચાર" ૨૯-૧૦-૩૮
૧૨૯	અપરાધી (નવલકથા)	ઝવેરચંદ મેઘાણી	ગૂર્જર ગ્રંથ- રત્ન કાર્યાલય અમદાવાદ	૧-૪-૦	"ફૂલછાપ" ૫-૧૧-૩૮ "આંબોધ" નવેમ્બર ૩૮
૧૩૧	ચોગી કોણ ? (નાટક)	દિવ્યાનંદ	નવચેતન સાહિત્ય મંદિર ભદ્ર, અમદાવાદ	૨-૮-૦	"આંબોધ" નવેમ્બર ૩૮
૧૩૨	શુભદા(નવલકથા)	શાંતિલાલ શાહ હીમાશુ ચકવર્તી	એન. એમ. કેન્સરની કપતી પ્રિન્સેસ રોડ મુખ્ય ૨	૨-૮-૦	"યુવક" નવેમ્બર ૩૮

૨૩	શેષ પ્રશ્ન (નવલકથા)	માધવરાગ કર્ણીક	એન. એમ. કેકરની કેપતી મુંબઈ	૨-૮-૦	"યુવક" નવેમ્બર ૩૮
૧૩૩	સત્તાવન (નવલકથા)	નગીનદાસ પારેખ	ભારતી સાહિત્ય સંઘ પાનકોર નાકો, અમદાવાદ	પાકું પૂકું ૧-૮-૦	"યુવક" નવેમ્બર ૩૮
૧૧૧	સુભાવતાર ગાંધી (ખંડ ત્રીજો) (જીવનચરિત્ર)	રામનારાયણ ના. પાઠક	લોકોપયોગી સરતી ગ્રંથમાળા ભારતોદય મંડળ પોરબંદર	૦-૧૩-૦	"દૂલભાષ" ૨૪-૧૦-૩૮
૪૧	વ્યાયામતો કપીર વડ (જીવનચરિત્ર)	રમણરાય શુક્લ		૦-૨-૦	"નવગુજરાત" ૧૭-૧૦-૩૮
૧૧૨	નૌજવાન સુભાષ (જીવનચરિત્ર)	શુશ્રુર્વતરાય આચાર્ય	ગૂજર અંચરલ કાં અમદાવાદ	૦-૮-૦	"નવગુજરાત" ૮-૧૦-૩૮
૧૧૩	આઝાદીના આશુકો (જીવનચરિત્રો)	મોક્ષિવદનરાય એમ. દેસાઈ	આર. આર. શેઠ- ની કેપતી મુંબઈ	૧-૦-૦	"મુંબઈ સમાચાર" ૧૬-૧૦-૩૮
૧૧૪	જંગીગ્રંથાન (ઇતિહાસિક જીવન)	રમણીકલાલ જા- વચંદભાઈ દલાલ	જીવનલાલ અમ- રશી મહેતા અમદાવાદ	૨-૦-૦	"પ્રસ્થાન" આશ્વિન ૧૯૬૪ "યુવક" નવેમ્બર ૩૮ "સર્જિતમાન" ૨૦-૧૦ "જિમિ" નવેમ્બર ૩૮
૪૭	(નેકિલ અને હાથડ) (નવલકથા)	મગનભાઈ પ્ર. દેસાઈ	નવજીવન કાર્યાં અમદાવાદ	પૃ ૧૫૧ ૦-૮-૦	"સ્ત્રીબોધ" નવેમ્બર ૩૮
૧૧૫	સરળ બાળપોથી (બાલોપયોગી)	શિવલાલ જગન- લાલ અને ચાલિયા મજરલાલ લ. પટેલ નડિયાદ	લેખકો પોતે	૦-૨-૦	"ગુજરાતી" ૮-૧૦-૩૮
૧૧૬	લક્ષ્મીના બાળગીતો (બાલોપયોગી)	મૂળજીભાઈ લક્ષ્મી	મંત્રીઓ, દૂલ- ચંદ બાલમંદિર, નડિયાદ	૦-૪-૦	"મુંબઈ સમાચાર" ૨૯-૧૦-૩૮ "લોકવાણી" ૮-૧૦-૩૮ "દાંડીઓ" ૧૩-૧૦-૩૮ "નવગુજરાત" ૧૭-૧૦

૫૧	ભગ્ય જગત (આલોપયોગી)	રમણલાલ ના. આદ	ગુજર મંચરત કાર્યા. અમદાવાદ	૦-૧૦-૦	"સોકવાણી" ૬-૧૦-૩૮ "દીકીઓ" ૧૩-૧૦-૩૮
૫૪	કુદરતકથાઓ (આલોપયોગી)	સોમાભાઈ પટેલ	દક્ષિણામૂર્તિ પ્ર. મંદિર-ભાવનગર	૫. ૧૦૦ ૦-૫-૦	"કુલછાપ" ૧૪-૧૦-૩૮ "શ્રીભોધ" નવેમ્બર '૩૮
૧૧૭	મહાન માતાઓ, પરોપકારી બાળકો, સત્યવાદી બાળકો (આલોપયોગી)	કવિ વલ્લભજી સુંદરજી	બાલવાચન પ્ર. મંદિર-રાજકોટ	દરેકના ૩. ૦-૩-૦	"ગુજરાતી પંચ" ૧૬-૧૦-૩૮
૫૩	આપણી પક્ષીઓ (આલોપયોગી)	નરેન્દ્ર બહેકા	દક્ષિણામૂર્તિ પ્ર. મંદિર ભાવનગર	૦-૫-૦	"સોકવાણી" ૬-૧૦-૩૮ "શ્રીભોધ" નવેમ્બર '૩૮
૧૧૮	આપણે ભજવીએ (આલોપયોગી)	વૈકુંઠ મો. દોશર	આપણું બાળ કાર્યોલ્લસ મિત્રસ- પુરા, ભરૂચ	૦-૩-૦	"ગુજલ સમાચાર" ૨૬-૧૦-૩૮
૫૨	બાલચિત્રો (આલોપયોગી)	વૈકુંઠ મો. દોશર	"	૦-૩-૦	"જામિ" નવેમ્બર '૩૮
૧૦૩	ચાલો દિમાલયે (આલોપયોગી)	પદ્માવતી દેસાઈ	"	૦-૩-૦	"જામિ" નવેમ્બર '૩૮
૧૦૪	શું શીખ્યા ? (આલોપયોગી)	હર્ષદ પટેલ	"	૦-૩-૦	"જામિ" નવેમ્બર '૩૮
૧૦૫	ગામઝામી (આલોપયોગી)	રમણભાઈ	"	૦-૪-૦	"જામિ" નવેમ્બર '૩૮
૧૦૬	દિ. રા. મહાસભા	હર્ષદ પટેલ	આપણી બાળ મંચમાળા ભરૂચ	૦-૪-૦	"જામિ" નવેમ્બર '૩૮
૧૬૯	આધુનિક ગૂંચણકળા (ગૂંચણકળા)	સંપાદિકા : રતનબાઈ	કે. કે. જેસ- રાણી કોલિવલી, મુંબઈ	પૃષ્ઠ ૪૬ ૧-૦-૦	"ગુજરાતી" ૬-૧૦-૩૮ "શ્રીભોધ" નવેમ્બર '૩૮
૧૨૦	ગુજરાતી મંચકાર સંમેલન (૧૯૩૮) (પ્રકીર્ણ)	દ. બા. કાસેલ કર, દિ. ગ. અ- ભરીઆ, રામ- નારાયણ પાઠક, મુનિ જિનવિજય- જી, ડવેરચંદ મેધાણી.	પ્રાચ્ય વિદ્યામંદિર વડોદરા	૧-૪-૦	"ગુજરાતી" ૬-૧૦-૩૮

૬૮	રામપાંખડી (રામ)	વિવિત્સુ	ચિમનલાલ બો- ગીલાલ ગાંધી ધોડાંટા, વડવાળુ ફળિયુ-વડોદરા	૦-૮-૦	"શ્રીબોધ" નવેમ્બર '૩૮ "મુંબઈ સમાચાર" ૨૯-૧૦-૩૮ "ગુજરાતી" ૧૬-૧૦-૩૮
૭૧	નયનકાવ્યમાળા (કાવ્યો)	નયન	'નયન' રાણાવાવ	૦-૧૨-૦	"ભ્રમિ" નવેમ્બર '૩૮
૭૨	રાસસરિતા (ભા. ૨) (રાસસંગ્રહ)	હસુમતી ધીર- જલાલ દેસાઈ સંઘાડિયાવાડ, મુરત	લેખિકા પોતે	કાગળનું પૃંકું ૦-૧૦-૦	"ગુજરાતી" ૧૬-૧૦-૩૮ "શ્રીબોધ" નવેમ્બર '૩૮
૬૨	આમકાવ્યો અને સંવદો	ધર્મરલાલ ઠ. જોષી	રામજી હંસરાજ, પ્રમુખ જેસંગ પરા એકુત શાળા સમિતિ અમરેલી	૫, ૭૫ ૦-૨-૦	"ગુજરાતી" ૧૬-૧૦-૩૮ "શ્રીબોધ" નવેમ્બર '૩૮
૮૩	જ્યોતિષવિજ્ઞાન અને અષ્ટકવર્ગ	ઉત્તમરામ મયા- રામ દાંડર,	ડિસ્ટ્રિક્ટ કોર્ટ ચેમ્બર્સ અમદાવાદ	પાકું ૪-૦-૦	"મુંબઈ સમાચાર" ૨૯-૧૦-૩૮
૮૪	પદવાનપોથી	વિમળાબેન મગ- નલાલ પંડ્યા	એન. એમ. ત્રિપાઠીની કું. કાલ્યાદેવી મુંબઈ	૨-૮-૦	"ગુજરાતી પંચ" ૯-૧૦-૩૮
૧૨૧	ગુજરાતનું પ્રાકૃ- તિક અને વ્યાપારી બુગોળવિજ્ઞાન (ભૌગોલિક)	મોગીલાલ ગિર ધરલાલ મહેતા	ફાર્મસ ગુજ- રાતી સભા મુંબઈ	૦-૧૨-૦	"ગુજરાતી પંચ" ૧૬-૧૦-૩૮
૧૭૭	સાહિત્ય કળા (સાહિત્ય)	મોહનલાલ પા- ર્વતીશંકર દવે અપાટિયા ચકા- લા, મુરત	લેખક પોતે	...	"લોકવાણી" ૯-૧૦-૩૮
૧૨૨	કબીર સંપ્રદાય (ધાર્મિક)	કિસનસિંહ જો- શાવડા	ફાર્મસ ગુ. સભા મુંબઈ	૧-૦-૦	"ગુજરાતી પંચ" ૧૬-૧૦-૩૮
૧૩૧	પરાધીન રશિયા (ઐતિહાસિક)	ઉછરંગરાય ઓઝા	જીવનલાલ અમ- રશી મહેતા અમદાવાદ	૧-૮-૦	"મુંબઈ સમાચાર" માસિક ૧૬-૧૦-૩૮

૩૦	સ્વાયત્ત રશિયા (ઐતિહાસિક)	ઉછરંગરાય ઓઝા	જીવનકાલ અમ- રશી મહેતા પીરમશરોડ, અમદાવાદ	૧-૮-૦	"મુ'બમ્મ સમાચાર" ૧૬-૧૦-૩૮
૬૬	રાસકૌમુદી (રાસ)	મૂળજીભાઈ પી. શાહ	રાવપુરા, વડોદરા	૧-૦-૦	"સવાજીવિજય" ૧૩-૧૦-૩૮
૬૦	વિનાશના અંશો અને માયા (કાવ્ય)	સ્વપ્નરથ	ભાનુભાઈ હ. વ્યાસ અને રજુ- છોડભાઈ કે. વ્યાસ કાજીચકલા ભાવનગર	૦-૫-૦	"ભિમિ" નવેમ્બર '૩૮
૬૭	અમે હીંચે સાત	કે. કુલસુમ એ. સુરૈયા	ગૂજરાતી સાહિત્ય મંડળ ધરમાઈલ કોલેજ, ભેંગે- સ્વરી મુ'બમ્મ	૧-૦-૦	"ભિમિ" નવેમ્બર '૩૮
૧૩૦	ભગવતીસાર (ધાર્મિક)	ગોપાલદાસ જી- વાલાઈ પટેલ	નવજીવન પ્રકાશ- ન મંદિર અમદાવાદ	૫. ૭૮૩ ૨-૦-૦	"શ્રીઓષ" નવેમ્બર '૩૮
૫૮ x	સંચિતનાં કાવ્યો (કાવ્યો)	મૂળજીકર ઉદય- ચંકર ઓઝા	મનહર ધ્રુવસં, પાકુ પૂંકું વાંકાનેર ૫. ૧૬૦		"શ્રીઓષ" નવેમ્બર '૩૮

મહાલ પુસ્તકાલય મંડળોની વાર્ષિક સભાઓ

(ગતાંકના પૃષ્ઠ ૬૩૩ પરથી આશુ)

૩૪ કામરેજ : તા. ૬-૧૧-૧૯૩૮ ના રોજ મળી હતી. તેમાં (૧) દરેક જૂથમંડળના મંત્રીઓની સભા વરસમાં બે વખત ભરવા વ્યાખતનો, (૨) શિષ્ટવાચનની પરીક્ષા માટે પુસ્તકપસંદગીનો તથા (૩) શિષ્ટવાચનની પરીક્ષક સમિતિ નીમવાના ઠરાવો થયા.

૩૫. દહેગામ : મંડળની વા. સામાન્ય-સભા તા. ૨૫-૬-૩૮ ને રોજ મળી હતી, જેમાં (૧) સને ૧૯૩૭-૩૮નો હિસાબ મંજૂર કરવામાં આવ્યો, (૨) નવું-વ્યવસ્થાપક મંડળ ચૂંટાયું, (૩) ૧૯૩૮-૩૯ માટેનું બીજું અધિવેશન નાંદિલ મુકામે ભરવા ઠરાવાયું તથા (૪) દહેગામ મહાલ પુસ્તકાલયની કાળવણી સને ૧૯૩૫-૩૬ તથા* ૩૬-૩૭ મહેસાણા પ્રાંત પુસ્તકાલયમાં આવેલી છે તે મંત્રીએ મંગાવી લેવા તજવીજ કરવાનું ઠરાવાયું હતું.

* આ કોષ્ટકમાં જે પુસ્તકોના જે ક્રમાંક આપવામાં આવ્યો છે તેના તેજ ક્રમાંક, જે તે પુસ્તકનો પરિચય ફરીવાર અન્ય સામયિકમાં પ્રકટ થતાં આપવામાં આવ્યો છે અને હવે પછી પત્ર અપાશે. —તંત્રી.

નોકરિયાત વર્ગને એ વધુ માફક આવે છે, પોતાના નશીબે નિમાષ ચૂકેલા ૪૦-૫૦ માં જે કંઈ ચા-પાણીના ખર્ચનું ઉમેરી શકાય તે ભણું, એ ગણતરીએ બિચારો એ નોકરી કરનાર, પોતાને મળતા આરામના થોડા કલાકોના પણ શરીરસ્થાનની દૃષ્ટિએ મહાન ભોગ, આવી વીમા એજન્સી પાછળ આપે છે. તેની ચકોર અગ્નિ વીમાના શિકારો ચોતરફ શોધતી હોય છે, અને ભાગ્યે જ મળતી સફળતા પાછળ ધકકાઓ ખાઈ, ખુશામતો કરી, શિકારની પાછળ ચા-નાસ્તાઓના ખર્ચાઓ બગાડી, છેવટ તે નિરાશ થાય છે. આખી વાર્તા વાંચી જવા જેવી છે.

કુમાર : આસો : ૧૯૯૪

દેવપુત્ર કનિષ્ક : બુદ્ધધર્મની પડતી સાથે હિંદુસ્તાનની પડતી થઈ એમ કહીએ તો જોડું નથી. કુમારિલ ભટ્ટે ફરકાવેલા બ્રાહ્મણત્વના ઝંડાએ શી કામગીરી આદરેલી ? નરી કલ્પે આમ. પરંતુ પાછળથી બૌદ્ધ ધર્મનું અભ્યુત્થાન કરનાર એક મહાન વ્યક્તિ ઉત્પન્ન થઈ અને તે દેવપુત્ર કનિષ્ક. એણે ત્યારે મહાન સામ્રાજ્ય જમાવેલું. એણે રાષ્ટ્રીય બૌદ્ધ ધર્મ બોલો કરેલો. એ બૌદ્ધ ધર્મનો સમુદ્ધર્તા ગણાયો છે.

કનિષ્કના પ્રતાપનો ખ્યાલ તો તેના નામની આગળ તેના ચક્રવર્તિત્વની સૂચક એવા કેટલીયે ઉપાધિઓ હતી, તે પરથી આવે છે. જૂની હિન્દુ રાજધાની પાટલીપુત્ર પણ એણે જીતેલી. કનિષ્કનો દરબાર એકલા તત્ત્વગ્રોથી નહિ પણ અનેકવિધ વિશૂતિઓ વડે શોભતો હતો. કહે છે કે વિખ્યાત ભિષગ્વર ચરક પણ એના દરબારનું એક રત્ન હતું.

ઝાડની શરીરરચના : ઝાડને જોતાં- આપણને તેના આકારની સમજ પડે છે, તેટલી તેના શરીરની સમજ પડતી નથી. બહુ બહુ તો તેનું થડ, ડાળી, પાન અને ફૂલ કે ફળ આપણે જોઈ શકીએ છીએ. આપણને ભાગ્યે જ ખ્યાલ આવે છે કે પ્રાણી અને વનસ્પતિનાં શરીર એક જ જાતના જીવતા પદાર્થોમાંથી ઘડાયેલાં છે, એટલું જ નહિ પણ તેમની જીવનક્રિયા (Vital Process)માં પણ ઘણું સરખાપણું છે. એક ઝાડ તેની ડાળી પર બેઠેલા પક્ષી જેટલું જ જીવતું છે.

સર પ્રિન્સિપાલ મહેતા : ઇ. સ. ૧૮૬૪ માં એલિફન્ટાન કોલેજના ઐત્યહિક એટ ને ૬ મહિના રહી એમ. એ. થયા. તેમની દક્ષતાથી તરત જ તેઓ ફેલો નિમાયેલા અને તેમની કોલેજના પ્રિન્સિપાલની ભલામણથી રોકાલરશિપ મેળવી બેરિસ્ટર થયા. એમની બે વસ્તુઓ ખાસ યાદગાર છે: એક એમની પ્રતિભા અને બીજી એમનું વક્તૃત્વ. એ સ્વભાવને લઈને જીવ્યા ત્યાંસુધી કૌંઝેસના સરમુખત્યાર જેવા બની રહેલા. આ “ મુખ્યના સિંહ ”ની આત્મગૌરવભરી ગજનાઓ એટલી જાણીતી હતી કે પ્રિન્સ અને પ્રિન્સેસ ઓફ વેલ્સ મુખ્ય આબ્યા ત્યારે એમનો ઓટોગ્રાફ માગેલો.

નવચેતન : નવેમ્બર : ૧૯૩૮

હાલના અમેરિકાની કાંઈક ઝાંખા : અમેરિકાનો ઘણી બાબતનો ગર્વ લે છે. તેમાં ખાસ તો એમની મોટરોનો: દુનિયાની કોઈ પ્રજા પાસે હોય તેથી વધારે મોટરો એમની પાસે છે. અઠવાડિયાના સાધારણ કામના દિવસે રોજ આશરે અઢી લાખ

મોટરો ન્યૂયોર્કમાં પ્રવેશે છે અને એટલી જ બહાર જાય છે. ખપેરે કામવાળા લતાઓમાં ૩૫૦૦૦ મોટરો રોજ ઉભી રહે છે (પાર્ક કરે છે), લોકોના મોટા ભાગને જમીન તળેની ' સબ્-વે ' લઇ જાય છે, તેથી જમીન પર લોકોની બહુ ભીડ જામતી નથી. આ ' સબ્-વે ' વીજળીની હોઇને સસ્તી છે. રા પેની (એ આનામાં) ગમે ત્યાં પહોંચાડે છે.

વૈજ્ઞાનિક બાબતોમાં લોકોનો બહુ રસ જણાય છે; લોકપ્રિય ને લોકશોગ્ય, વૈજ્ઞાનિક તથા શાસ્ત્રીય સામયિક પત્રો લુદા લુદા ધણા રૂપે પ્રકટ થઇને દુનિયામાં આગળ વધવા ઈચ્છતા યુવકોના મોટા સમૂહોની સેવામાં હાજર રહે છે, જાહેર ભાષણોમાં હાજરી ધણી હોય છે.

વિજ્ઞાન તરફ વળતા મુસાફરો માટે ન્યૂયોર્કમાં ઘણાં રસસ્થાનો છે; કોલમ્બીઆ યુનિવર્સિટી, બેલની ટેલિફોનની પ્રયોગશાળાઓ, નેશનલ સ્ટાન્ડાર્ડિંગ કંપની, ટેલિફોન તથા રેડીઓ-ટેલિફોન, સરકિટસને માટે ' લોન્ગ ડિસ્ટન્સ ' મકાનો. પ્રત્યેક સ્થળે આપણે બેઠક આતુરતા, ઉત્સાહ, જ્ઞાન મેળવવાની શક્તિ અને મિત્રતા જ અનુભવીએ.

મૅજેરિક હોમ્સ : મૅજેરિક હોમ્સ એ પ્રાગ શહેરની પાસે આવેલું એક નાનું ગામ છે. વિદ્યાળ બાગ-જાગીયા વચ્ચે ત્રેવીસ લગ્ન મકાનોમાં મૅજેરિક હોમ્સને સમાવેશ થાય છે. આ સંસ્થાના ત્રણ વિભાગ છે: પહેલામાં અસાધ્ય રોગથી પીડાતાં સ્ત્રી-પુરુષો માટેની હોસ્પિટલો તથા વૃદ્ધ સ્ત્રી-પુરુષોને રહેવાની સંસ્થા છે; બીજામાં અસાધ્ય રોગથી પીડાતાં બાળકો માટે સંસ્થા છે અને ત્રીજામાં નવજાં બાળકોની શરીર સુધારવાની તેમ જ તેમને શિક્ષણ આપવાની સંસ્થા છે.

મૅજેરિક હોમ્સ બાળકો ને વૃદ્ધો માટે સર્વસમાન સંસ્થા છે. ઝોકોસ્લોવેકિયાને સ્વતંત્ર કરનાર અને પોતાનું આખું જીવન દેશસેવામાં અર્પનાર મહાપુરુષ મૅજેરિકનું નામ આ સંસ્થા સાથે જોડાયેલું છે. કહેવાય છે કે જગતભરમાં આની સંસ્થા નથી. ગરીબોનાં દુઃખો દૂર કરવાનું આ અતિ અગત્યનું સ્થળ છે. આવી મંસ્થાઓ આપણા દેશમાં ક્યારે થશે ?

નવરચના : ઓક્ટોબર : ૧૯૩૮

વિદ્યુતયુગનો વિધાતા : નોકરી શોધતો રખડતો એક છોકરો ચોપડીઓ બાંધનારને ત્યાં નોકરી રહે છે. નોકરી કરતાં ' રિસેસ ' ના વખતે ચોપડીઓ વાંચે છે; વાચનવૃત્તિ કેળવાતાં તે આગળ વધે છે અને વાચનવૃત્તિ દ્વારા એ એક મહાન વૈજ્ઞાનિક નીવડે છે. અને એને 'વિદ્યુતયુગના વિધાતા'નું ખિરદ પ્રાપ્ત થાય છે. એનું નામ ફેરડ છે. એને એ ફાયલ સોસાઇટીનો સભ્ય બન્યો હતો. આખું ય અરિત્ર વાંચી જવા જેવું છે.

કિશોર : આવણ : ૧૯૮૪

એકરો અને ખીડાં : આજે એવી હાલત થઈ પડી છે કે અંગ્રેજી ભણેલો છોકરો પોતે શું ભણે છે એ પોતાની માને પણ ન સમજી શકે. એને એમ થાય છે કે મારી મા આમાંનું શું સમજી શકે એમ છે ? આ રીતે મા અને દીકરા વચ્ચે અંતર

પડે છે અને તે દિવસે દિવસે વધતું જ નળ છે. એટલે અંગ્રેજ કેળવણી માખાપ અને દીકરા વચ્ચે અંતરાયરૂપ બની છે.

આજકાલ અપાતી કેળવણીમાં બુદ્ધિની કસરત થાય છે, પણ હાથપગ બાજુએ મૂકી દેવાય છે. એની કેળવણી તો ભુલાઈ જ ગઈ છે. લેખક બુદ્ધિની કેળવણીને મીઠું કહે છે અને હાથપગની કેળવણીને એકડો. આજકાલ બધા એકડાને છોડી મીઠાની પાછળ પડ્યા છે. આપણે ગમે તેટલાં મીઠાંઓને હારબંધ ગોઠવીએ તોય એની કિંમત તો શૂન્ય જ રહેવાની. હાથપગની કેળવણી મેળવીએ તો કંઈ નહિ તો એકડો તો હાથ આવે જ. હાથપગ ચલાવવાવાળો કદી બૂબે નહિ મરવાનો.

આજનું ભણતર, જ્ઞાન નથી પણ અજ્ઞાન છે. બાપે દેવામાં ડૂબી ડૂબીને છોકરાને ભણાવ્યો હોય અને છોકરો ફૂલફટાકા યજ્ઞને કર્યા કરે એ ભણતર કેમ કહેવાય ? બાપ ખેતરમાંથી કદ્દો કદ્દો લાવીને ભરણુપોષણ કરે અને છોકરો લાંબા વાળ રાખી, ધસ્તરીબંધ કપડાં પહેરીને અને ચમચપાટી ખોલાવતા ખૂટ પહેરી છેલખટાઉં માફક કરે એ ભણતર કેમ કહેવાય ?

પૂણી : ઑક્ટોબર : ૧૯૩૮

અંગ્રેજોનું રાજ કયાં રહે જશે ? : પચાસ વર્ષ પરનો પુનાનો એક પ્રસંગ લોકો જાહેર રથે એટલું એક જાહેરનામું વાંચતા હતા. એ હતું કલેક્ટરની ઑફિસનું : એમાં લખ્યું હતું : “ આજે એક અરજી આવી છે. એ નનામી હોવાથી જવાબ આપી શકાયો નથી. જાહેરની જાણ માટે અહીં મૂકી છે. ” તે અરજી નીચે પ્રમાણે હતી :

“ સાહેબને માલમ થાય જે અંગ્રેજ સરકારનું રાજ કયારે જશે ? ” આ અરજી પહેલાં તો કારકુનના હાથમાં આવેલી. તેને થયેલું કે આવી અરજી વાંચી સાહેબ ગુરસે થશે, તેથી તેણે સંતાડી રાખી, પણ પ્રસંગવશાત્ સાહેબ તે જોઈ ગયા. વાંચી, મૂઝમાં હસ્યા અને ખોલ્યા : “ એના પર શેરો મારો : ‘ જ્યારે અમે અંદર અંદર લડશું અગર તમે અંદર અંદર લડતા બંધ થશો તે દિવસે આ અંગ્રેજ રાજ આપમી જશે. ’ ”

પ્રસ્થાન : ભાદ્રપદ : ૧૯૮૪

સુધારક ધર્મમાં સુધારક : પ્રગતિ એટલે શું ? એ સવાલ હંમેશાં જોઈ છે. જ્યાં જીવનના આદર્શો વારંવાર બદલાય છે ત્યાં પ્રગતીની દિશા નક્કી કરવી સહેલી નથી. તે તે વખતના લોકોને તાત્કાલિક જે ઇચ્છા લાગે તે તરફ જવા માટે જોઈતા ફેરફાર કરવા એનું નામ પ્રગતિ. લોકોને રૂએ એ દિશામાં જ લોકો જવાના. સમાજમાં સ્થિતિ અને પ્રગતિ બંને સાચવવાં પડે છે. જે સ્થિરતા ન હોય તો સામાજિક સહયુગોની મૂડી બંધાય જ નહિ. ચારિત્ર્ય કેળવાય નહિ અને માણસને સામાજિક જીવનનો વિશ્વાસ ન બેસે. ઊલટા જે આપણે અપરિવર્તનવાદી ‘બન્યા તો જીવન ફટાઈ જશે, કાઢવાઈ જશે અને તમારા જીવનરસો સૂકાઈ જશે.

વિધેના : નાઝી રાજ્યમાં જયુ લોકોનો પત્રવ્યવહાર પણ સલામત નથી. ટપાલના કાગળમાં ન આવેલા કશું પુછાવાય કે ન કશું લખાય. કારણ કે તેમના કાગળો નવી સરકાર સેન્સર કરીને જ મોકલે છે. એટલે કાગળમાં તો ‘ અમે ખુશીમાં છીએ, તમે ખુશીમાં હોશો ’ એવું જ લખી શકાય. વિધેનામાં નાઝી રાજ્ય સ્થપાતાં પહેલાં એક એક માણસનો મત લેવામાં આવ્યો હતો એમ કહેવાય છે, પણ ધણાઓ માને છે કે એ તો તૂટ છે. અમુક મહોલ્લામાંથી હજાર મત મળ્યા જણાવે જ્યારે ત્યાં તેટલી વસ્તી જ ન હોય ! ઑસ્ટ્રિયામાં નાઝી રાજ્યની સ્થાપનાને ‘ આનરકુસ્ટ ’ (સંગઠન) કહે છે. પણ યહૂદીઓ પૂછે છે કે એ સંગઠન ક્યાં છે ?

શ્રીમદ્ રાજચંદ્ર : તેમનામાં મહાશક્તિનો આવિર્ભાવ હતો; અને તેનો ઉપયોગ તેમણે ઉત્તરોત્તર અન્ય પદાર્થોમાંથી કાઢી લાઇ કેવળ એક આત્મતત્ત્વની શોધમાં અને સાક્ષાત્કારમાં કર્યો હતો. તેઓએ સાધારણ અર્થમાં સંસારનો ત્યાગ નહોતો કર્યો; કદી લગવો કે પીળો-વોળો વેષ ધારણ કર્યો નહોતો; હેવટ સુધી તેઓ ગૃહસ્થના પર્થોવમાં હતા. છતાં તેઓ ‘ હૃદયત્યાગી ’ હતા.

પ્રસ્થાન : આશ્વિન : ૧૯૯૯

ભગવદ્ગીતાનું અધ્યયન : ભગવદ્ગીતાનું જીવન પ્રત્યેનું જે વલણ છે તે સમજ લીધા વગર અને સ્વીકાર્યા વગર ભગવદ્ગીતાને સંદેશો જીવનમાં ઉતારવાની વાત મિથ્યા છે. ગીતાવાચનથી મન ઉન્નત થાય છે. પણ ગીતામાં આવેલા બધા જ સિદ્ધાંતો અમને માન્ય છે એમ નથી, એવું કહેનારા લોકો એટલું નથી સમજતા કે ગીતાનો સંદેશ એ સારા સારા સિદ્ધાંતોનો ખીચોડો નથી; પણ એક જ બીજમાંથી જેમ અસંખ્ય શાખા-પ્રશાખાઓ નીકળે છે, તેમ એક મૂળભૂત સિદ્ધાંતમાંથી એની મેળે ફક્ત થતા સિદ્ધાંત-ઉપસિદ્ધાંતનું એક જીવનવૃક્ષ છે. ગીતામાં અધ્યાત્મશાસ્ત્ર અને સમાજશાસ્ત્ર એકરૂપ વળેલાં છે, તેથી ગીતાના સમાજશાસ્ત્રમાં ગીતાનું અધ્યાત્મ પરોવાયલું જોવું જરૂરી છે.

સમાજશાસ્ત્રમાં ગીતાએ સ્વધર્મપાલન, શ્રેષ્ઠાનું અનુસરણ, લોકસંગ્રહ, સર્વ-જૂતહિતસાધન અને જ્ઞાનજ્ઞાન એને જ મહત્ત્વ આપ્યું છે. ઉચ્ચનીચ જાવને સ્થાન ન જ રહેવું જોઇએ એ પણ આગ્રહપૂર્વક કહ્યું છે.

અમેરિકાની કેળવણી અને કેળવણીની સંસ્થાઓ : ચાલુ જમાનામાં આ દેશ દુનિયાના કોઇ પણ દેશ કરતાં વધારે સંપત્તિવાન અને પ્રગતિમાન થયો છે. એનાં મુખ્ય કારણો આ પ્રમાણે ગણી શકાય: (૧) દેશની નૈસર્ગિક સંપત્તિ, (૨) સમાજવ્યવસ્થા, (૩) રાજ્યવ્યવસ્થા, (૪) નાગરિકોની સાહસિકતા અને (૫) યુવકોની કેળવણી. આ બધામાં મૂળભૂત કેળવણી છે. દેશની ગમે તેટલી નૈસર્ગિક સંપત્તિ છતાં કેળવણી સિવાય તે કંઈ કામમાં નથી આવતી. ત્યાંના યુરોપિયન વસવાટ કરનારાઓએ પોતે વસવાટ કર્યો તે સાથે દેવજો અને શાળાઓ સ્થાપવાનું કામ એમણે પહેલેથી જ કર્યું હતું; એના લાભ એમના વંશજોને આજે સારી રીતે મળી રથો છે. કેળવણી મેળવવાની

સંસ્થાઓના પ્રકારમાં નિશાળ, કુટુંબ અને સમાજ એ ત્રણ મુખ્ય છે. આમાં નિશાળ મુખ્ય ભાગ લગ્ન છે; જ્યારે કુટુંબ અને સમાજ અનુકૂળ ભૂમિકા તૈયાર કરવામાં સહાયકૂત થાય છે. આપણા દેશમાં છેલ્લી એ સંસ્થાઓ યોગ્ય ભાગ લગ્નવતી ન હોવાથી આપણાં બાળકોને પૂરતો વેગ મળતો નથી.

વંસંત : શ્રાવણ-આશ્વિન : ૧૯૮૪

બંકિમ : બંકિમ માએ જ યુગપ્રવર્તક હતા. બંગાળી ભાષા અને સાહિત્યમાં તેમણે એક નવો યુગ પ્રવર્તવો હતો, એ વિષે કશો સંદેહ નથી. પરંતુ કેવળ બંગાળી ભાષા અને સાહિત્યમાં જ નહિ પણ પોતાના 'આનંદમઠ' પુસ્તકમાં તેમણે દેશ-માતૃકાની જે અપૂર્વ સુંદર મૂર્તિ આપણી સમક્ષ ખડી કરી છે, અને દેશમાતૃકાની સેવાનું જે અતિશય આશ્ચર્યજનક રૂપ આપણને બતાવ્યું છે, તે ઉપરથી રાજનીતિ ક્ષેત્રમાં પણ તેમણે નવો યુગ આણ્યો હતો એમ કહી શકાય.

જગન્નાથનો સાગર : જેમ કાશીનું 'ખર' દર્શન કરવું હોય તો તે કાશી વિશ્વનાથના મંદિરમાં તે યત્ન શકવું નથી, પરંતુ ગંગાના કાંઠે આવેલા દશાશ્રમોમાં ઘાટ ઉપર એકત્ર થયેલી વિવિધ પ્રાંતોની માનવમોહનીમાંથી યત્ન શકે છે, તેમ જગન્નાથનું 'ખર' મહત્વ નગરની મધ્યમાં આવેલા જગન્નાથના મંદિરમાં જણાવું નથી, પરંતુ સમુદ્રકાંઠે કલ્પનાના નયનથી દેખાતા જગન્નાથના દર્શનમાં રહેલું છે. જગન્નાથના સાગરને જોતાં જ કલ્પનાતીત ભવ્યતા આશ્ચર્યચકિત કરે છે. આકાશ અને હિમાલયની ભવ્યતા કરતાં સાગરની ભવ્યતા જુદી જ છે. ગિરિશિખર જેવા તોફાની તરંગે પ્રતિક્ષણ સંપૂર્ણ સામર્થ્યથી ઉછળે છે.

સુવક : નવેમ્બર : ૧૯૩૮

હિંસાત્મક આર્થિક અવૃત્તિ : માણસની આર્થિક પ્રવૃત્તિમાં હિંસા જે ભાગ લગવી રહી છે તેને પરિણામે માનવજાત શાંતિ જોષ ભેટી છે અને સતતાના પંજમાં જકાડાઈ ગઈ છે. આજે જગતભરમાં હિંસાનું રાજ્ય છે. શિક્ષિત અને ધંધાદારી ખુનીઓને (લશ્કરને) રાષ્ટ્રના નેતા અને ઉદ્ધારકો તરીકે મોઢું, રાષ્ટ્રીય માન આપવામાં આવે છે. શાંતિની જેટલી વાતો સંભળાય છે તે બધી, માત્ર ભયંકર જીવલેણ વિગ્રહને પાછો ઠેલવા પૂરતી જ; કારણ કે ભીતિ અને તિરસ્કારના પાયા ઉપર ચિરસ્થાયી શાંતિ કદી સ્થાપી શકાય જ નહિ. જ્યાં સુધી ઔદ્યોગિક એકીકરણ અને જથ્થાબંધ ઉત્પાદનની પ્રથા મોજૂદ છે ત્યાં સુધી જગતમાં કાયમ ટકી શકે એવી શાંતિ સ્થપાવી અશક્ય છે, અસંભવ છે. ઔદ્યોગિક ઉત્પાદન અને 'સુદ્ધ' એ કોઈ દિવસ જુદાં ન પડી શકે તેવાં જોડકાં બાળકો છે. ઔદ્યોગિક એકીકરણ હિંસાને નોતરે છે.

માતાઓ માટે સંઘરસ્થાનો : રશિયાભરમાં સ્ત્રીઓ અને માતાઓના રક્ષણ માટે સંઘરસ્થાનો સ્થપાયાં છે. તે દ્વારા લવિષ્યતી માતાને માતૃત્વનું અને બાળ-સંભાળનું જ્ઞાન આપવામાં આવે છે. આ સંઘરસ્થાનમાં જુદા જુદા વિભાગો હોય છે.

એમાં બાળકના જન્મ પહેલાં અને પછીની સંભાળ, બાળકોર અને બાળબરદાસ્તનું શિક્ષણ અપાય છે.

શિક્ષણ પત્રિકા : આશ્વિન : ૧૯૯૪

સામાન્ય જ્ઞાન : જ્યાં પુસ્તકો કે છાપાં જેવું કંઈ જ ન મળતું હોય ત્યાં પણ શિક્ષક મહેનત કરી, લાગવગ લગાવી મૈત્રી કરી વાચન મેળવી શકે; માત્ર જે શિક્ષક આળસુ હોય અને સામાન્ય જ્ઞાનમાં ન માનતો હોય તે જ ન મેળવી શકે. ઘણા શિક્ષકો દલીલ કરે છે કે ‘આપણે વાંચીને શું કરવું છે ? ઓછો પગાર વધવાનો છે ? વાંચ્યું તો ચે શું ને ન વાંચ્યું તો ચે શું ?’ આનો જવાબ તો તેમના ઉપરી અધિકારી આપી શકે; અને તે એક જ રીતે કે શિક્ષકને તેને કરવા પડતા આ કંટાળાભરેલા ધંધામાંથી છોડી મૂકવાની કૃપા કરીને.

—બાળકને મોઢે મોઢે કહેવું કે ‘આ બાળક મંદ છે’ અથવા ‘આને બરાબર નથી આવડતું’ અથવા ‘આ ચાલી શકે તેમ નથી’ તેમાં અલગત, બાળકનું તો અપમાન છે જ, પણ તેમાં આપણી જાતનું પણ અપમાન છે. આપણી જાતનું એટલા માટે કે આપણામાં જે મહાનતા અને ઉદારતા જોઈએ તે છોડીને આપણે નીચે જતરી મંદને મંદ કહીએ છીએ.

સ્ત્રીબોધ : નવેમ્બર : ૧૯૩૮

લાવનાનું શિક્ષણ : મનુષ્યની અંતર્ગત રચના ગૂંચવણભરેલી છે. આ રચનાના શારીરિક, માનસિક વગેરે ઘણા વિભાગો છે, જેમાં વિચારવાના, વિચારના આદેશોને વાણીમાં ઉતારવાના, વાણી વા વિચારમાંથી કાર્યમાં મૂકવાના, એવા ઘણા સાંચાએ કામ કરે છે. આ બધામાં મનનું કાર્ય સૌથી મુખ્ય છે. આ મનનું સ્થાન મગજમાં રહેલ છે. બુદ્ધિ, મન અને આત્મા ભણે નૈયાયિક અથવા તત્ત્વવેત્તાની દૃષ્ટિએ બુદ્ધિ હોય, પરંતુ સાધારણ માણસ માટે તો આ બધું એક જ છે.

સ્ત્રીમૃત્તિનું લક્ષ્ય : સ્ત્રીની પરિસ્થિતિમાં એવું પરિવર્તન થવું જોઈએ કે તે પોતે જ પોતાનો માર્ગ રચવા શક્તિવાન હોય; પોતાના સારા-નરસા વિચાર કરી શકે; અને પોતાની ઇચ્છાનુસાર જીવન જીવવાનો અધિકાર ધરાવી શકે. એ ત્યારે જ શક્ય બને કે જ્યારે એને પુરુષના સરખા અધિકારો મળે. માતાઓ, પુત્રીઓ, બહેનો માટે એવો સંદેહ લાવવો કે એ સ્વતંત્ર બનીને પુરુષોની વિરોધી બનશે એ જ ભૂલ છે. સ્ત્રીઆદિલન એમનો વિરોધ કરવાને નથી, એમની સાથે સાચો સહયોગ સ્થાપવાને છે.

બુદ્ધિપ્રકાશ : બુલાધ-સપ્ટેમ્બર ૧૯૩૮

આખોય અંક રવ. હિરાલાલ પારેખના સ્મારક અંક તરીકે પ્રસિદ્ધ થયો છે. તેમના મિત્રો-પરિચિતો વગેરેનાં સહૃદય સેવાભાવી જીવન પર પ્રકાશ પાડતાં સંદર્ભરેખાનો સારો સંગ્રહ છે. જીવનમાં કંઈક કરી જવાની લાવનાશીલ હરેકોઈ વ્યક્તિએ તે આખોય અંક ખાસ વાંચી જવા જેવો છે.

ગુજરાતી મહાજનો (આછો પરિચય)

૧ રણછોડલાલ છોટાલાલ, ૨ દાદાભાઈ નવરોજી, ૩ દયાનંદ નર-
સ્વતી, ૪ કરસનદાસ મૂળજી, ૫ કવિ નર્મદ, ૬ જયકૃષ્ણભાઈ, ૭ ઝંકે
ભટ્ટજી, ૮ જમશેદજી ટાટા, ૯ બહેરામજી મલખારી, ૧૦ અબ્દુલ માસ તૈયબજી,
૧૧ નારાયણ હેમચંદ, ૧૨ અમૃતલાલ પઠિયાર. કિશોર ચરિત્રમાળા-ગુરુ
ખીજો. લેખક: રા. રસૂલભાઈ ન. વહેરા, પ્રકાશક: ચરોતર એજ્યુકેશન સોસાયટી
આણંદ, આખા ગુરુજનો પૃ. ૪૭૬, દરેકની કિંમત રૂ. ૦-૨-૦ અને આખા ગુરુજનો
કિંમત રૂ. ૧-૫-૦

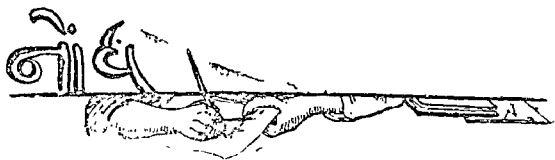
એક પ્રાથમિક શાળાનો શિક્ષક કિશોર ચરિત્રમાળાના એ ગુરુજનો ૨૪ પુસ્તકો
લખે એ ખરેખર આનંદજનક વાત છે. લખે છે ધણી, પણ બાળકો અને શિક્ષકોને
કામમાં આવે એવું લખનારા થોડા છે. આ ગુરુજનો ગુજરાતના ૧૨ મહાજનોની
ઝોળખાણુ અને તેમના જીવનની આછી આછી ઝાંખી સફળ રીતે સાદી ભાષામાં લેખકે
આપી છે. જનતામાં પુસ્તકાલયપ્રવૃત્તિ માટે સુપ્રસિદ્ધ થયેલા શ્રી. મોતીભાઈ અમીન
સાહેબે નિવેદન (એકસરખું) આપ્યું છે ને તેમાં આ ચરિત્રમાળા કેવા ઉદ્દેશથી
પ્રસિદ્ધ થાય છે ને તેનો કેવો સદુપયોગ કરવામાં આવે છે તે જણાવવામાં આવ્યું છે.
ગુરુજનો લેખકને ધન્યવાદ ધટે છે. વિશેષ ખુબી રા. આશાભાઈ નરસિંહભાઈ પટેલે
દરેક મહાજનનો પરિચય આપ્યો છે તેમાં છે. દરેક નાયકના વિશિષ્ટ ગુણો અતિ-
સંક્ષેપમાં પણ મહત્ત્વ ઓછું થયા વિના પરિચયમાં આલેખાયા છે ને જેમને આટલા
નાના અંશે પણ વાંચવાનો અવકાશ ન હોય તેમને આ 'પરિચય' વાંચી જવાની
હું ખાસ ભલામણુ કરું. એ શૈલી લાક્ષણિક જણાય છે. રા. રસૂલભાઈ ખૂણે પડ્યા પડ્યા
આવું સારું કામ કરી રહ્યા છે તે પરોક્ષ રીતે ગુજરાતી આલમ ઉપર ઉપકાર કરતા
રહ્યા છે. સારા કાગળ, સારી છપાઈ, શુદ્ધ લેખન, જે તે 'મહાજન'ની છબિ-આ
ળખાં આ કિશોર ચરિત્રમાળાનાં આકર્ષણો છે. આવાં પુસ્તકો દરેક પ્રાથમિક અને
માધ્યમિક શાળામાં હોવાં ધટે છે. શાળાના કંટીજન્ટમાંથી લઈ શકાય એટલાં તે
સોંધાં છે. જે તે 'મહાજન' વિષે વધારે માહિતીની જિજ્ઞાસા ધરાવનારને શ્રી. આશાભાઈએ
દિશાઓ બતાવી છે.

ગુજરાતમાંથી હજી ધણી 'મહાજનો' જડે એમ છે. તે ઉપરાંત સાક્ષરો,
સંતો, કેળવણીકારો, દાનવીરો તેમ જ સ્ત્રીવર્ગ—એ સૌમાંથી યોગ્ય ચૂંટણી કરી,
શ્રી. મોતીભાઈ અમીન સાહેબ રસૂલભાઈને યોગ્ય માર્ગે દોરશે તો તેઓ વળી નવાં
ગુરુજો લખશે અને શ્રી. મોતીભાઈ અમીન સાહેબ ઉત્તરાવસ્થામાં પણ જીવન માણસના
જેટલી પ્રવૃત્તિ કરી શકે છે તે કરશે તો સમગ્ર ગુજરાત-આખાલદ-તેમનો ઉપકાર
માનશે ને દેશની, ગુજરાતી ભાષાની સારી સેવા થઈ ગણાશે.

૧૦-૧૧-૩૮

ગો. મ. શાહ

વડોદરા.

વડોદરા રાજ્ય

મદદનીશ વ્યવસ્થાપક:—દીવાળીના તહેવારો શરૂ થવાના અરસામાં પુ. ખાતાના મદદનીશ વ્યવસ્થાપક રા. રા. રાંગણેકર સાહેબની બદલી થઇને નેમને ઠેકાણે રા. રા. ઉપેન્દ્રભાઈ મોતીભાઈ પટેલ કે જેઓ ઉમોઈ મદદાલના શાળાધિકારી હતા તેમની નિમણૂક થઇ છે.

પુસ્તકાલયની સભા:—ભાડ સાર્વજનિક પુસ્તકાલયની ત્રિમાસિક સભા મળી હતી, તેમાં તે પુસ્તકાલયનો ત્રિમાસિક હિસાબ મંજૂર કરવામાં આવ્યો હતો તથા સારા પુસ્તકોના લાભ વગેરે સમજાવવામાં આવ્યું હતું.

—તરફતલાય મે. રા. રા. અમરેલી પ્રાંત શાળાધિકારી શ્રી. ઓતીવ સાહેબે પુસ્તકાલયની તપાસણી કરી હતી, ઉઠી ગયેલા વિદ્યાર્થીઓ વધારે પ્રમાણમાં વાચન કરે તે માટે આગ્રહપૂર્વક લઘામણુ કરી હતી, તેમજ શિષ્ટવાચનની પરીક્ષા આપવા અને તેટલા નાગરિકોને તૈયાર કરવા સૂચના કરી હતી.

—પાટણ મહાલ પુસ્તકાલય પરિષદનું દ્વિતીય અધિવેશન રૂવાની મુકામે તા. ૨૦-૧૧-૩૮ને રવિવારે પાટણ વિભાગ શાળાધિકારી મે. રા. રા. હિંદવદન ધનંજય પંડ્યા સા. ના પ્રમુખપદે મળનાર છે.

પુસ્તકાલયને મળેલી બેઠ : સાર્વજનિક પુસ્તકાલય ચાર્જ તા. પાટણને પાટણનિવાસી સંઘવી શેઠ નગીનદાસ કરમચંદે રૂ. ૧૫ બેઠ આપ્યા છે.

વ. રા. પુ. મંડળ

શિષ્ટ વાચનની ૧૫ મી પરીક્ષા:—જાનેવારીની ૨૨ મી તારીખે લેવા ઠરેલી આ પરીક્ષા માટે રખાવલા પુસ્તક 'અપંગની પ્રતિભા' ની નવીન આવૃત્તિ પ્રસિદ્ધ થયેલ હેવાથી એની નકલો હવે સુલભ બની છે. એક અધિણી, બહેરી ને ઝૂંગી બાળા યોગ્ય કેળવણીના પ્રતાપે પોતાનું જીવન કેટલે દરજ્જે ખીલવી શકે છે ને કેવા કેવા કાર્યો કરે છે એ વગેરેની પ્રેરણાવંતી માહિતી ધરાવતા આત્મકથાના આ પુસ્તકની પરીક્ષાનો લાભ ગુજરાતનાં શિક્ષિત ઓ-પુરુષો તેમ મોટા વિદ્યાર્થીઓ બહોળા પ્રમાણમાં લે એ ઇચ્છવા યોગ્ય છે. ઉમેદવારી હજી જેમણે ન નેધાવી હોય તેમને તરત જ તેમ કરી દેવાની ને પુસ્તક મંગાવી કે મેળવી લઇને વાંચવા માંડવાની ભલામણુ કરીએ છીએ.

કરજણ મહાલ પુસ્તકાલય મંડળ તરફથી શિષ્ટ-વાચનની પહેલી પરીક્ષા તા. ૨૦-૧૧-૩૮ ને રાજ રાખવામાં આવી છે.

નોંધએ છે !:—નવસારી પ્રાંત માટેના પુસ્તકાલય પ્રચારકનું પદ ખાલી હોઇ તેને માટે પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિમાં રસ ધરાવનારા ને એના ધારાધોરણો તેમ કામથી

ભોમીઆ શખસની સેવાની જરૂર છે. ઇચ્છુક ઉમેદવારોને નવંસારી પ્રાંત પુસ્તકાલય મંડળના મંત્રી તરફ અરજી મોકલવાની લઘામણુ છે. લખ્યા બાદ સાથે પગાર રૂ. ૨૫) થી ૩૦) સુધી મળી શકશે.

રાજ્યબહાર

બીજી ગુજરાત પુસ્તકાલય પરિષદ : આવતા ડિસેમ્બર માસમાં આશુદ્ધ મુકામે કરાવાનું નક્કી થઇ ગયું છે. એને લગતી ત્રણ પત્રિકાઓ પ્રકટ થઇ છે તેમાંની પહેલી પત્રિકામાં નીચેની માહિતી માગવામાં આવી છે તે તો. ૨૦ મુધીમાં બીજી ગુજરાત પુસ્તકાલય પરિષદના મંત્રીને આશુદ્ધ મોકલી આપવા સો જાણકારોને જણાવ્યું છે. માગેલી માહિતી—

સાર્વજનિક પુસ્તકાલયનું નિવેદન

[૫૦૦૦થી વધારે વસ્તીવાળા ગામે વા ૫૦૦થી વધારે પુસ્તકો હોય તેવા પુસ્તકાલયે બરી મોખવાનું]

(૧) ગામ. જીલ્લો, વસ્તી; (૨) સ્થાપન તારીખ વા તે ન મળે તો સન; (૩) વાચનાલયનું સ્થળ; પોતાનું, બાડાનું કે માગેલું? (પોતાનું હોય તો જમીન સાથે મકાનની કિંમત રૂ.) (૪) સ્થાયી બંદોગ ૩૧ (૫) પુસ્તકોની સંખ્યા: પુસ્તકોની કુલ કિંમત રૂ. (૬) લાકડી સામાનની કિંમત તથા અન્ય સામાનની કિંમત, (૭) કુલ મિલકત (ઉપરના ૩ થી ૬ સુધીનો સરવાળો), (૮) ચાલુ વર્ષે આવક: સભાસદોનું લવાજમ, બાજ, અન્ય મદદ, કુલ આવક, (૯) ચાલુ વર્ષે ખર્ચ, ખર્ચે માસિકો માટે, નોકર ખર્ચ, પુસ્તકો માટેનો ખર્ચ, ઇતર ખર્ચ; (૧૦) સભાસદના વર્ગોના પ્રકાર, વર્ગવાર દરેક સભાસદને આપવાનું લવાજમ અને વર્ગવાર સભાસદોની સંખ્યા, (૧૧) વર્ષમાં વંચાયેલાં પુસ્તકોની સંખ્યા: વાચકોની સંખ્યા: (૧૨) મંત્રીનું પૂરેપૂરું નામ અને ધર્મો, સરનામું, તારીખ.

ટીપ : (૧) પોતપોતાના ચાલુ હિસાબી વર્ષના આંકડા દરેકે ભરવાના છે. (૨) પોતપોતાના વર્ષે આખરે ઇસ્યુઓમાં જે જીલ્લો નંબર હોય તે વંચાયેલાં પુસ્તકોની સંખ્યા જણાવવી. (૩) એકજ વાચકે વર્ષમાં ધણાં પુસ્તકો વાંચ્યાં હોય તો પણ તેને એકજ વાચક ગણવો.

પુસ્તકોનું પ્રદર્શન—એ પરિષદ પ્રસંગે વિવિધ પ્રદર્શનો સાથે ચરોતરના વતનીઓએ લખેલાં પુસ્તકોનું પણ એક પ્રદર્શન ભરવા નક્કી થયું છે. એ પ્રદર્શનમાં પેટલાદ અને ભાદરણ તાલુકા તેમજ બેડા જીલ્લો અને ખંભાત રાજ્યનો મહાવેશ થાય છે.

ચરોતરના મૌ લેખકો પોતપોતાની કૃતિઓ આ પ્રદર્શન માટે મોકલી આપે. એવાં એકત્ર થયેલાં સર્જનાં પુસ્તકો ચરોતર એન્સુકેશન સોમાષ્ટિકમાં ટ્રસ્ટ તરીકે સોંપાશે.

—આ પ્રસંગે ધંધે વળગેલા આપણા સામાન્ય વર્ગ માટે તેમ જ શાળા-મદા-શાળાઓમાં લખતા આપણા હિંમરતા વર્ગ માટે સંસ્કારપોષક અને વિવિધ જ્ઞાન આપતાં સારાં પુસ્તકોની માર્ગદર્શક યાદી તૈયાર કરવાનું પણ દાય ખરવાની યોજના છે. એ માટે હવનધડતરમાં જરૂરી એવાં ૧૫ પુસ્તકોની નામાવલિ તેના ત્રિપથ, કર્તા ને અને તો કિંમત સાથે નવેમ્બરની ૨૦ મી મુધીમાં મોકલવાથી તે તૈયાર થતી યાદીમાં ઉપયોગી થઇ પડશે. પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિના સૌ પ્રેમીઓ આટલું તો જરૂર કરી શકે.

ઉમદા સંખ્યાવત—ગુજરાતમાં પુસ્તકાલયપ્રવૃત્તિને આગળ વધારવા માટે એમ કહેવાય છે કે સર સી. વી. મહેતાએ સારી એવી રકમ આપવાનું જાહેર ક્યું છે અને તેની યોજના વગેરે શ્રી. મોતીભાઈ અમીન સાહેબ સાથે હાથમ છે. આ રકમ અને મુંબઈ સરકારે આ કાર્ય માટે જાહેર કરેલ રકમ વડે, કહે છે કે જલ્દી લોકલ બોર્ડોની પૂરતી મદદ મળે તો ગુજરાતને મામડે ગામડે પુસ્તકાલયો સ્થપાય.

સૂચના નં. ૪૩૭ સને ૧૯૩૮-૩૯

વિષય

ફ. પુ. શાખાનાં નવીન પુસ્તકો આબત

સૂચના નં. ૪૩૧ તા. ૬-૮-૨૮ ના અનુસંધાનમાં જણાવવાનું કે ફરતા પુસ્તકાલયના ઉપયોગ માટે માહે ઓગસ્ટ ૧૯૩૮થી માહે ઓક્ટોબર ૧૯૩૮ સુધીમાં નીચેનાં પુસ્તકોનો વધારો કરવામાં આવ્યો છે:—

ગુજરાતી

લેખક.	પુસ્તકનું નામ.	સાલ
કવિ દ. ભ.	અનુરાધા	૧૯૩૮
(ચરદ્યાશ્રુ)		
સુશીલ "	બડીદીદી	"
કર્ણિક, માધવરાવ	શેષપ્રશ્ન	"
પટેલ, નાગરદાસ ઇ.	રોહિણી	"
શાહ, અંદુલાલ એમ.	દેશની માયા	"
કર્ણિક, મા. ભા.	સફેદ શયતાન	"
આવડા, કીસનસિંહ	ભેરવી	"
દેસાઈ, ભીમભાઈ	સંકટની શોધમાં	"
શ્રી 'રામ'	લલ્લુ	"
દેસાઈ, મણિભાઈ ભ.	કલંકિત	"
દેસાઈ, રમણલાલ વ.	કોકિલા	"
મુનશી, કનૈયાલાલ	ગુજરાતનો નાથ	૧૯૩૭
"	રાત્રિધિરાજ	"
ધનસ્વામી	પાટણનો પ્રજ્વલતા	૧૯૩૬
વિનોદકાન્ત	નાણુકે સ્વારી	૧૯૩૮
સી. જીનરાજદાસ	કલાસૃષ્ટિ	સં. ૧૯૯૪
(અનુ. મહેતા ઇંદુમતિ)		
કુમાર કાર્યાલય	અન્નવાણી રાત	૧૯૩૮
ગાંધી, ભોગીલાલ	અમ્મ	"
પારેખ, નગીનદાસ	સત્તાવન	"
સોપાન	મંગલમૂર્તિ	"
મુનશી, કનૈયાલાલ મા.	પૃથિવીવદ્વલ	૧૯૩૭

लेखक	पुस्तकें नांम	साल
देसाय, रामशुभाक्ष व	आरेखे अग्नि	१९३७
"	पंडित	१९३५
"	पृथ्वी भा	१९३७
"	हंग	१९३८
त्रिवेदी, भगनलाल श्या.	सोराडी गाथा	"
शशिबुद्ध, केशव भ.	अग्निद्विध	"

मराठी

घर्डे, श्रीपाद महादेव	सोनेरी पिंजरा	१९३८
घोरकर, वा. ल.	जीवनसंगीत	"
परळकर, ल. वि.	श्री चैतन्य चरित्र	"
काणे पांडुरंग वामन	युरोपचा प्रवास	"
पटवर्धन, (प्रो). वि. ला. दि.	त्रिकोण	"
गुप्ते, द. वि.	छाया आणि पडछाया	"
निरंतर, गंगाधर भा.	साखर झोप	"
ब्रह्मे, रा. द.	खांच खळगे	"
जोशी, य. गो.	पुनर्भेद भा. ४ था	"
भिडे, विष्णु गणेश	गगनाला गवसणी	"
घोरकर, वा. भ.	मावळता चंद्र	"
सांडु, दामोदर वा.	आजच्या स्त्रियांचे आरोग्य	"
खांडेकर, वि. स.	हिरवा चांफ	"
जयवंत सौ. आनंदीबाई.	उर्मिला	"
फडके, ना. सी.	समरभूमि	"
पवार, ग. खं.	उपा	"
अत्रे, प्रह्लाद केशव	पराचा फावळा	"
गोरे, (प्रो.) भा. म.	नवी पालथी	"
जगन्नाथ, जयवंत वा.	प्रसाद	"
जोशी, यासुदेव वि.	देशमी चिमटे	१९३६
जोशी, य. गो.	होमकुंड	"
केशवकुमार	झेंडुंची फुले	"
पेहेरे, ना. के.	सन १८५७	१९३८
नाथ माधव	देशमुखवाडी	१९३७
फडके, ना. सी.	दौलत	१९३३
आपटे, नारायण हरि	न पटणारी गोष्ट	१९२३
तुळजापूरकर द. आ.	माझे रामायण	१९३०
घरेरकर, भा. वि.	मलयारदिल अर्थात् सोंगाडी	१९३८

लेखक

पुस्तकनुं नाम

साल

नाडकर्णी, केशव मु.	पुरुषा	१९३८
प्रभावळकर कु. शं.	कल्पना	"
कुळकर्णी, ना. वि.	ग्रहणापूर्वि सुटका	"
जोशी, वासुदेव वि.	नरम गरम	"
नेरुरकर, वि. कृ.	प्रतिबिंबे	"
शिखरे दा. न.	आईची कृपा	"
सोहनी कमळाबाई	षादळापूर्वि	"
खांडेकर वि. स.	पूजन	"
पटवर्धन वि. ला. दी.	रतना	"
साने, गुरुजी	जीवनकलह	"
गोगटे वासुदेव व.	यिनायक	"
वकुलराय	वीणा	"
देशपांडे, पु. अ.	बंधनारुया पलिकडे	१९२७
भाटे, गोविंद चिमणाजी	प्रेम-कि-लौकीक	१९२३
नेरुरकर वि. कृ.	साधना	१९३८
साळगांवकर वि. द.	कालगति	१९३७
रांगणेकर, मोतिराम ग.	सिमोलुंधन	"
आनंदकर, पिरोज	गृहविज्ञान	"
काणेकर, अनंत	निश्चिंकांतची नवरी	१९३८
खांडेकर, वि. स.	अबोली	"
देसाई प. स.	नया संसार	"

आशा छे ते उपरनां पुस्तकेनां सोळा अहोणा प्रमाथुर्मा लाग देशे.

वडोदरा. }
ता. ७-११-३८

डि. भा. पटेल
महदनीश व्यवस्थापक,
पुस्तकालय भाद्र, वडोदरा.

વડોદરા રાજ્યનાં પુસ્તકાલયો માટે લલામણુ કરવામાં આવેલાં પુસ્તકોની યાદી નં. ૫૭ સને ૧૯૩૮-૩૯

પુસ્તકનું નામ	અંધકર્તાનું નામ	કિંમત	રૂક	વર્ષ	પૃષ્ઠ	બાંધણી	પ્રકાશનનું દેશાણું
પિયાયની પ્રતિમા	અુતકૃત	૧-૦-૦૦	૧૬૦	૧૯૩૮	૧૯૨+૨૬	કાગી	નિરંજન કાર્યાલય, સેવકપુરા, સુરત.
બચકર પગલો	"	"	"	"	૧૧૨	"	"
સુખી દારમોનિયમ ડીયર અને ટોકોન ગાઇડ	શાશ્વતલાલ દયાચંદર બાપુસ મુળસુખલાલ અનુપરામ દિગાન	૨-૮-૦૦	"	"	૩૧૮	પાકી	"
મુકિત	...	૧-૮-૦૦	"	"	૧૮૮	કાગી	"
ગ્રામીન ભારતની ફત્તિલા	ડૉ. કેખરાદ દોરાબજી જીલા	...	"	"	૬૭	"	અરદેશર દોરાબજી જીલા વાડી રેડીટ, નવસારી
શામંત સરકાર મદારામ સાહેબનાં ગુજરાતી ભાષણોના ૩ ને ભાગ	મિ. જી. એમ. શાહ	૧-૪-૦૦	૮૦	"	૩૫૦	કાગી	મીરજલાલ ટોકરશી શાહ ન્યોતિ કાર્યાલય લિ. જીમા મસિદની સામે અમદાવાદ

પુસ્તકાલય ખાતું
વડોદરા, તા. ૮-૧૧-૩૮

ઉ. મો. પટેલ,
મદદતીથ બપરધાપક.

મધ્યવર્તી પુસ્તકાલય ખાતું

સાર્વજનિક પુસ્તકાલય શાખા.

વંડોદરા રાજ્યનાં ગ્રામ પુસ્તકાલયોતું વાર્ષિક નિવેદન

સને ૧૯૩૭-૩૮

પુસ્તકાલયનું નામ	સરકાર મદદ	કાયમ ફંડ	રજીસ્ટર્ડ પુસ્તકોની સંખ્યા	વંચાણેલા પુસ્તકોની સંખ્યા	વાચકોની સંખ્યા	પુસ્તકાલયનું નામ	સરકાર મદદ	કાયમ ફંડ	રજીસ્ટર્ડ પુસ્તકોની સંખ્યા	વંચાણેલા પુસ્તકોની સંખ્યા	વાચકોની સંખ્યા
------------------	-----------	----------	----------------------------	---------------------------	----------------	------------------	-----------	----------	----------------------------	---------------------------	----------------

અમરેલી માંત (કુલ પુસ્તકાલય ૧૧૧)

અમરેલી મહાલ (કુલ પુસ્તકાલય ૩૯)

આકીડીઆ (નાના)	૧૦	૭૦	૩૬૬	૩૭૦	૨૦૧	ચાંદમઢ X	૧૦	૧૧૮	૬૬૮	૩૮૪	૧૨૬
આકીડીઆ મોટા X	૨૫	૪૦૦	૭૪૫	૯૯૦	૨૨૦	ભળીઆ X	૧૫	૨૪૨	૬૬૭	૩૬૫	૮૦
ધંધીરીઆ	૧૫	૯૭	૨૭૮	૫૦૫	૭૯	જેસીંગપુરા	૫૧	૨૪૬	૫૦૦	૫૬૭	૧૧૬
કમીગઢ	૨૫	૩૭	૩૧૦	૧૪૫	૭૫	ઢોલરવા	૧૨	૭૦	૩૨૫	૩૬૪	૧૦૬
કેરાળા	૮૨૩૧૫	૨૫૬	૨૦૭	૯૧	૮૧	તરકતલાવ	૧૫	૭૦	૩૨૭	૩૭૫	૧૦૨
કેરીઆઆડ	૧૪	૧૭૬	૪૬૧	૫૮૯	૪૪૨	દહીડા	૭૧	૨૪	૩૨૨	૩૧૮	૭૭
કેરીઆ-નાગસે X	૧૦	૨૫૦	૮૨૧	૩૨૦	૧૨૨	દેવરાજીઆ	૯૧	૪૪	૨૮૮	૩૨૦	૨૨૫
ખીજડીઆ	૬૧	૪	૧૪૫	૧૫૨	૬૮	દેવળીઆ	૯	૪૨	૩૪૨	૪૬૫	૧૧૭
રાંદડીઆ ગાવડકા	૫૧	૨૮	૨૮૮	૨૦૩	૯૬	પીઠવાળળ	૨૦	૭૧	૪૨૮	૫૮૦	૧૨૫
ખીજડીઆ ખારી	૨૫					આખાપુર X	૧૦	૧૦૫	૬૪૮	૩૫૨	૧૦૮
ગોખરવાળા (મોટા)	૭૧	૨૮	૨૩૪	૯૩	૬૨	ભંડારીઆ (નાના)	૧૦	૨૦	૨૭૪	૨૮૨	૬૨
ચકરગઢ	૧૦	૮૧	૩૬૪	૨૨૬	૧૧૦	ભંડારીઆ (મોટા)	૧૦	૭૨	૬૦૨	૪૬૮	૭૦
ચાડીઆ	૧૮	૧૪૯	૪૦૬	૧૮૫	૧૨૧						

માચીઆળા (નાના)	૨૦	૧૨૨	૫૪૮	૧૬૩૬	૨૧૭	કુવણી	૨૫				
માચીઆળા (મોટા)	૫૫	૫૮	૩૦૦	૨૮૮	૯૨	રાજપુર (ગોપી)	૨૫	...	૧૩	૬૭૪	૯
માળીલા	૫૫	૫૨	૨૫૮	૨૬૫	૯૫						
માંગવાપાળ	૧૬	૩૮	૩૪૫	૨૫૮	૮૫	કુલ			૩૧૦૮	૩૦૨૨	૭૧
માંગવડા (મોટા)	૧૫	૯૮	૪૯૭	૪૮૦	૧૩૦	કોડીનાર મહાલ (કુલ પુસ્તકાલય ૧૮)					
રંગપુર x	૧૦	૧૧૦	૧૦૫૦	૩૫૦	૧૨૫	અરણેજ	...				
લાલાવદર	૧૫	૮૦	૫૨૪	૩૧૩	૧૨૫	આલીદર	...	૩૦	૧૭૭	૨૨૮	૯
વરસડા *	૫૦	૧૩૩૩	૧૦૭૨	૯૮૨	૪૦૫	કડોદરા	૧૩	૧૬૨	૩૨૭	૧૨૨	૬
વઢીઆ x*	૩૨	૩૨૫	૧૧૨૦	૧૬૧	૧૫૩	કાજ	૧૦	૪૩	૨૫૪	૧૬૫	૧૨
વિઠ્ઠલપુર	૧૦	૩૭	૪૪૨	૧૮૦	૫૩	કાટવડ	૨૫	૭૦૦	૭૦૧	૫૩૦	૧૯
સણેસરા	૬૫	૪૭	૨૬૧	૪૬૮	૧૨૨	જાજર	...	૫૬	૪૦૦	૨૫૯	૭
સરંલકા x	૧૧	૧૫૩	૫૫૭	૫૬૦	૨૦૧	જારા	૫૫	૪૫	૪૧૨	૭૬૨	૧૨
સાહ્યાવાદર	૧૦	૬૪	૩૩૯	૨૫૭	૧૦૬	ડોળાસા	૪૫	૫૧	૩૨૮	૧૩૦	૧૪
સોનારીઆ	૧૧	૨૦	૪૦૧	૩૦૩	૯૫	દેવળી	૧૦	૧૦૬	૪૧૦	૬૨૯	૧૨
કુલ			૧૭૮૪૮	૧૫૩૫૭	૫૦૦૫	મીતીઆજ	૫૫	૩૧	૪૨૦	૧૭૭	૬
						પણાદર	૭૫	૮	૨૬૬	૩૧૩	૧૯

ઝોઆમંડળ (કુલ પુસ્તકાલય ૯)

આરંભડા	૧૫	૪૬	૧૨૨	૬૮૫	૯૫	પ્રાચી	૬૫	...	૧૫૦	૩૫	૨
કમ્યાણપુર	૭	૧૫૭	૧૨૨	૪૨	૪૨	વડનગર	૫૫	૨૯	૩૨૭	૪૫	૭
ખડુઆ	૨૫	૨૫	૩૮	૫૫	૪૫	વેલણ	૧૫	૮૧	૩૨૬	૩૯૬	૧૫
ધીલુડી	૮	૨૫	૨૬૪	૧૩૫	૪૦	સરખડી	...	૨૦	૧૫૫	૨૪૦	૧૨
ધાસણવેલ	૨૫					સીધાજ	૮	૨૫	૩૭૯	૩૦૭	૭
બરડીઆ	૨૫					હરમંડીઆ*	૨૫	૨૭૭	૩૬૬	૬૦૬	૬૨૬
વરવાળા x*	૧૦૦	૧૯૯	૨૧૪૯	૧૪૩૧	૩૯૪	પાંચપીપળવા	૯	૭૧	૩૪૯	૨૮૭	૯૩
						કુલ			૫૭૫૦	૫૩૧૬	૨૩૬૬

ખાંભા પેટામહાલ (કુલ પુસ્તકાલય ૬)

શાખપુર

૧૨, ૧૭, ૭૬૦, ૧૮૬, ૧૨૮

છગોરાળા ૦૧૦ ૭૭ ૨૧૬ ૧૫૦ ૧૧૪

કુલ

૭૬૬૯ ૩૩૭૯ ૧૫૦૪

ખાંભા x ૪૦ ૧૦૮૨ ૧૩૦૩ ૧૫૨૬ ૩૦૦

ધારી મહાલ (કુલ પુસ્તકાલય ૧૬)

ભાડ ... ૧૯ ૨૬૮ ૨૮૬ ૯૪

આખરડી

૬, ૩૪ ૨૩૬ ૨૦૦ ૧૩૦

સમઢીઆળા ૮ ૬૨ ૫૩૫ ૪૩૨ ૨૨૦

કેરાળા

૫૫ ૨૮ ૨૨૯ ૮૫ ૫૨

(મોટા) ૮ ૭૯ ૧૧૩ ૧૬૫ ૮૦

ખીઆ

૫૫ ૫૪ ૨૧૩ ૧૬૭ ૭૩

તીતણીઆ ૮ ૨૮ ૨૯૬ ૩૪૨ ૧૦૦

ગરમલી

૧૫ ૪, ૮૯ ૬૬ ૧૯

વાંકીઆ ૮ ૨૮ ૨૯૬ ૩૪૨ ૧૦૦

ગોવિંદપુર

૧૯ ૧૦૭ ૪૫૩ ૩૦૨ ૧૯૫

કુલ ૨૭૩૧ ૨૯૦૧ ૯૦૮

દામનગર મહાલ (કુલ પુસ્તકાલય ૧૫)

ચલાલાખ

૧૦૦ ૮૬૦ ૨૩૩૫ ૨૮૩૨ ૩૧૩

આખરડી ૫૫ ૧૨ ૨૩૭ ૨૭૪ ૧૪૬

જરા

૨૫ ૯૫ ૩૨૭ ૫૪૯ ૧૪૫

કાંચરડી ... ૩૮ ૧૦૯ ૬૧ ૩૧

ઝર

૭૫ ૬૩ ૪૧૨ ૧૮૩ ૬૭

ખીમડીઆ ... ૩૯ ૩૬૨ ૩૨૬ ૭૮

દલખાણીઆ

૧૦ ૬૬ ૫૭૭ ૩૫૨ ૧૮૧

ગણેશગઢ ૧૨ ૧૦૫ ૩૧૩ ૧૮૦ ૮૨

દીતલા

૯ ૭ ૧૮૬ ૨૫૩ ૧૧૭

ચ.વંડાં ૧૫ ૪૮૫ ૧૧૭૧ ૪૪૪ ૧૩૫

દેવળા

૧૩ ૮૫૩ ૩૮૨ ૮૮૧ ૧૫૦

જાભાડીઆ ૧૦ ૭૪ ૩૨૦ ૨૨૦ ૧૨૦

ધારગણી

૧૦ ૨૧૧ ૬૪૩૫ ૧૨૫ ૧૦૩

ધામેલ ૧૦ ૧૧૬ ૩૨૯ ૨૩૦ ૯૪

ભાગામ

૨૦ ૭૮ ૩૮૮ ૧૨૧૦ ૧૩૮

ધુફણીઆ ૮ ૨૧ ૪૦૪ ૧૮૦ ૧૦૭

ભાડેર

૧૫ ૯૭ ૨૭૧ ૪૪૯૦ ૧૮૦

નાના રાજ ૧૬ ૧૭૪ ૧૦૪૯ ૨૬૭ ૧૧૯

વીરપુર

૭૫ ૧૪૬ ૫૫૨ ૧૦૦૧ ૨૦૮

કોટખ ૬ ૨૮ ૨૭૫ ૨૩૩ ૧૦૯

સરસીઆ

૮ ૧૪૬ ૫૫૨ ૧૦૦૧ ૨૦૮

નારણગઢ ૬ ૨૮ ૨૭૫ ૨૩૩ ૧૦૯

કુલ

૭૮૦૧ ૮૦૦૧ ૧૮૭૧

પાડરસિંગાખ ૧૫ ૧૦૬૧ ૧૫૬૯ ૩૭૯ ૧૩૪

કુલ

૭૮૦૧ ૮૦૦૧ ૧૮૭૧

રાજડા ૫૫ ૧૦ ૫૬૪ ૫૫ ૪૦

લીમકટા પેટામહાલ (કુલ પુસ્તકાલય ૧)

૫૫ ૫૪ ૩૨૬ ૫૪૭ ૬૫

રૂપાવડી ૯ ૧૧૧ ૨૮૮ ૨૩૧ ૧૨૯

લીમકટા

૫૫ ૫૪ ૩૨૬ ૫૪૭ ૬૫

વીરપુર ૫૫ ૫૨ ૩૧૯ ૧૧૩ ૫૨

કુલ

૫૨ ૩૨૬ ૫૪૭ ૬૫

રતનપુર પેટામહાલ (કુલ પુસ્તકાલય ૭)

બોધેશ્વર

પાના	૪૩	૨૪૮	૨૪	૨૪	મળા x	૦	૪૦૩	૬૦૭	૧૪૮	૭૬
ધર્મશાસ્ત્ર	૧૮	૬૦	૪૪૪	૫૩૩	૧૫૧	મીખલી	૧૫	૩૪૪	૩૫૯	૪૫૦
નવાગામ	૮	૭૫	૨૧૨	૧૨૬	૮૬	જોખામ	૧૦	૨૮૫	૪૪૦	૧૭૦
મેવાસા	૧૫	૬૭	૪૧૮	૧૬૫	૧૦૯	ટોખા	૧૫	૧૩૦	૨૮૨	૨૬૭
મોણપુર	૫૦	૬૬૬	૧૪૧૦	૭૫૭	૧૬૫	કુંગરામ	૦	૬૨	૪૫૦	૨૨૭
રતનપુરમ*	૧૧	૭૫	૩૬૯	૩૧૫	૬૫	દિગમ*	૩૪	૪૩૩	૬૬૪	૪૧૬
શાહપુર	૨૦	૭૩	૩૪૭	૪૨૧	૧૪૯	દેલાડમ	૨૦	૧૮૫	૪૬૩	૪૩૭
શિયાનગર			૩૪૪૮	૨૩૪૪	૭૮૧	દેસોદ	૧૨	૨૪૦	૨૦૭	૬૮
કુલ અમરેલી પ્રાંત			૪૮૧૮૫	૪૦૮૬	૧૩૨૧૧	ધાતવા	૧૭	૪૦૩	૨૧૪	૮૮
કુલ એકંદર						ધોરણપારડીમ	૨૦	૧૦૦	૩૭૫	૧૭૨

નવસારી પ્રાંત

(કુલ પુસ્તકાલય ૧૮૫)

કામરેજ મહાલ (કુલ પુસ્તકાલય ૪૨)

નગોડ

નનસાડ

નેત્રંગ

પરબમ

પાલી

ભૈરવ

ભાદા

માકેણી

મોરચાણામ

લાડવી

ધરીઆવમ*

વલણ

અખામા x	૩૫	૩૧૦	૮૮૨	૬૭૬	૧૪૦	૮	૫૧	૨૬૨	૧૮૯	૭૬
આરતા	૨૩	૧૮૦	૩૮૮	૩૭૨	૨૦૮	૩૮	૬૫૪	૧૦૯૯	૫૦૧	૧૩૦
ઉમેલ x	૨૦	૧૮૯	૮૫૬	૪૭૨	૧૨૦	૦	૫૧	૨૬૨	૧૮૯	૭૬
ઝોરણામ*	૭૧	૧૪૮૮	૧૪૮૦	૨૭૪૪	૩૫૫	૫૧	૬૧	૨૧૨	૭૫	૩૮
કરોદશ x	૧૦	૮૧	૫૮૪	૬૧	૫૬	૦	૦	૦	૦	૦
કરગણુ x	૭૧	૫૧	૨૮૮	૧૮	૧૮	૧૫	૨૧૪	૨૫૦	૧૬૭	૧૫૬
કામરેજ	૨૦	૬૪૪	૧૪૬૫	૧૧૭૨	૨૧૭	૧૨	૨૨૭	૫૬૩	૨૭૫	૬૦
કાસમગાડા x	૧૦	૭૩	૫૬૬	૫૬	૨૪	૫૧	૭૨	૨૬૬	૧૪૫	૬૨
કાળીબરચાણા	૧૦	૬૬	૩૦૮	૨૩૩	૧૩૬	૧૦૦	૧૩૦૫	૧૩૩૮	૨૨૮૧	૫૨૪
ખાનપોર	૭૧	૫૪	૨૬૬	૬૩	૩૮	૩૦	૩૮૭	૪૩૦	૧૬૪	૬૩

વાવઝ	૨૦	૧૩૦	૪૭૮	૨૬૦	૨૦૫	પાયરી	૮૧	૯૩	૨૮૭	૪૦૪	૫૨
વિહાણુઝ	૧૦	૧૫૨	૩૪૨	૧૦૩	૪૮	માણિકપુરઝ	૧૨	૪૮૨	૪૧૭	૨૩૬	૫૭
વેલંબ	૩૦	૧૧૮	૩૭૧	૪૪૨	૮૦	માસઝ	૧૧	૧૬૮	૫૨૮	૩૮૦	૮૫
શામપુરા	૧૮	૬૫૩	૬૬૬	૬૫૩	૨૪૧	વલોડી	૧૫	૩૩૭	૫૨૬	૪૬૫	૧૫૧
સીમાડ	૧૮	૪૬૦	૬૭૫	૩૨૪	૧૨૦	વરસાંગડ	૮૧	૩૮	૨૫૨	૪૮૫	૬૨
સેખપુર	૨૫	૨૪	૨૧૮	૬૫	૩૦	સોનવાડીઝ	૨૮	૬૩૧	૭૪૨	૫૫૨	૩૦૦
સેગવા	૧૧	૧૧૮	૨૬૬	૧૪૪	૩૬	કુલ			૬૩૧૮	૮૧૬૨	૨૦૧૧
સેવણી	૫૦	૪૧૧	૮૦૭	૬૧૧	૨૮૬	નવસારી મહાલ (કુલ પુસ્તકાલય ૪૩)					
હળધરઝ	૨૫	૭૦૦	૮૩૮	૭૬૬	૨૨૧	અલુરા	૫૧	૩૭	૨૭૬	૬૦	૩૬
કુલ			૨૧૩૬૪	૧૧૩૧૫	૫૦૪૪	આમલીઝ	૨૦	૧૫૦	૫૦૧	૨૧૪	૭૫
ગણુદેવી મહાલ (કુલ પુસ્તકાલય ૧૮)						આમલપુર	૧૦	૫૬	૨૦૫	૭૪	૬૭
અંભેટા	૨૩	૬૬	૨૪૮	૧૬૨	૧૦૨	ઉભરાઈ	૧૬	૩૩૭	૬૭૫	૩૫૬	૬૧
અળરાઈ	૨૫	૧૧૬	૫૭૬	૬૫૬	૧૪૬	કરાંખટ	૦				
ખખવાડ	૧૫	૩૪૭	૩૬૨	૬૧	૩૩	કરળાપારઝ	૧૨	૧૭૬	૫૭૨	૧૪૪	૪૬
ગડતઝ	૩૦	૫૬૫	૮૭૫	૪૨૬	૧૫૬	કોડલીઝ	૧૬	૨૪૭	૪૭૩	૧૮૨	૫૧
ગંગોર	૮૧	૭૪	૨૫૭	૨૩૬	૮૧	કાંછીમાવાડીઝ	૫૦				
તળોદ	૧૧	૭૨	૨૮૫	૨૧૦	૬૫	કાળાકાળા	૧૭	૧૨૪	૧૮૦	૭૦	૩૬
તોરણુગામ	૧૦	૧૫૭	૨૬૫	૧૬૫	૧૨૪	કુચેદઝ*	૨૫	૪૨૪	૧૧૨૦	૩૬૩	૨૨૮
દેવધા	૬૧	૧૩૭	૨૧૪	૧૨૭	૭૧	કાશાસણા	૨૦	૩૪૨	૪૨૬	૪૮૩	૧૪૨
દેસરા	૨૦	૬૭	૩૦૧	૫૬૧	૬૮	જાપરા	૧૦	૫૨	૩૧૫	૧૮૮	૫૫
ધકવાડ	૫૧	૩૫	૨૪૬	૧૬૫	૮૩	છીણમઝ	૧૫	૪૮૮	૬૬૬	૩૦૩	૧૬૨
ધનોરી	૨૫	૭૭૫	૭૩૬	૨૩૦	૬૫	ગભેલ	૨૫	૨૫	૧૬૬	૪૫૨	૧૧૮
ધમગાળા*	૪૦	૧૬૪૧	૨૧૪૧	૨૪૭૮	૨૨૩	તવડીઝ	૬૧	૨૨૭	૫૪૪	૨૪૪	૬૮

દાંતી	૧૦	૬૪	૧૭૨	૭૦	૨૮	સંઘ	૭૧	૩૭૮	૪૩૨	૯૫	૫૨
દેલાડા	૧૬	૯૭	૩૦૬	૧૨૬	૧૨૦	સાગરા	૧૦	૧૪૭	૨૧૪	૨૬૨	૯૨
ધામધ*	૫૧	૧૩૩૧	૧૦૨૪	૬૩૩	૨૩૨	સીસોદરા*	૭૫	૧૩૨૫	૧૬૨૮	૬૫૧	૧૪૮
નડોદ	૧૬	૩૮	૨૪૩	૧૫૦	૧૦૦	સીમળગામ*	૧૭	૩૧૮	૧૩૩૧	૩૧૫	૬૧
નીમળાઇ	૯૧	૨૨	૨૭૭	૧૬૫	૪૯	સંઘપુર	૨૨	૪૨૭	૪૮૨	૩૪૧	૧૧૫
પડધા*	૬૧	૧૬૧	૪૨૩	૧૨૫	૪૫	કુલ			૧૬૭૦૫	૧૦૩૮૫	૩૪૮૮
પરયાણ	૧૩૧	૨૧૮	૩૩૮	૫૫	૨૨	પલસાણા મહાલ (કુલ પુસ્તકાલય રહે)					
પરજાણ*	૧૫	૨૬૫	૮૨૯	૯૦૯	૧૯૧	અસ્તાન	૩૫	૧૫૪	૪૧૦	૨૮૦	૮૨
પીનસાડ*	૯૧	૩૨૬	૬૬૩	૧૫૪	૪૮	અત્રાલી	૧૩	૮૦	૧૬૮	૨૬૬	૮૭
પોપડા	૧૦	૯૮	૩૭૦	૧૦૫	૭૨	છટાળવા	૧૦	૯૧	૨૬૬	૨૨૭	૩૧
પોસિરા	૮	૪૧૪	૪૫૨	૧૭૦	૧૨૬	ઉમરાખ*	૩૦	૧૩૫૦	૮૪૭	૫૭૮	૧૧૫
બોરમી	૭૧	૪૫	૨૮૬	૩૩૫	૮૨	એના	૨૦	૩૯૨	૩૮૮	૫૧૦	૨૬૮
ભાદા	૧૩	૩૮	૨૬૮	૯૬	૪૭	એરયાણ	૧૩	૧૮૯	૨૬૮	૮૬	૬૬
બીનાર	૧૦	૬૪	૨૫૯	૨૦૬	૯૨	ઝડોદરા	૧૬	૪૮	૧૫૧	૭૧	૧૦૨
મરૌલી	૧૭	૨૫૮	૫૬૫	૧૬૨	૮૨	કરણ	૦	૨૮	૨૪૦	૨૦૨	૭૩
મહુર	૧૫	૫૬	૨૦૦	૬૫	૪૫	ખરવાસા	૫૧	૬૨	૨૫૫	૪૨૬	૧૪૪
મોંગરોળ	૧૦	૫૯	૩૦૨	૧૫૪	૧૦૦	ગાંગપુર*	૨૦	૫૦૬	૭૩૬	૭૭	૭૩
માણેકપુર	૫૧	૪૨	૧૦૩	૭૬	૫૧	ચલયાણ	૨૩	૧૩૯	૧૪૩	૨૪૮	૧૧૪
મીરજપુર	૧૦	૩૮	૯૫	૧૬૦	૩૫	જોળવા	૧૧	૯૨	૨૧૯	૧૧૬	૪૧
વડોલી	૧૦	૫૭	૨૮૪	૧૫૬	૫૦	તળોદરા	૦				
વીરાવળ	૧૦	૫૧૮	૨૭૨	૮૯	૫૮	તાંતીધેયા	૧૦	૧૫૬	૧૮૦	૧૨૮	૭૭
વેજલપુર	૯	૧૦૩	૨૩૧	૪૯	૪૦	વુંડી	૭	૭૯	૨૬૬	૧૨૫	૫૯
વેરમા*	૧૦૦	૩૦૫૨	૧૮૭૩	૧૫૯૦	૨૦૪	દસ્તાન*	૧૫	૨૩૫	૫૦૬	૨૦૫	૯૭

ધામધામ એના	૧૦	૧૦૨	૨૦૦	૧૭૫	૭૫	મુલ્યસવેલ	૧૪	૮૨	૧૫૬	૨૨૮	૭૨
,, લુંભા	૧૩	૮૦	૨૯૯	૨૪૭	૧૬૫	ધડાઇ	૦	૮૫	૧૫૦	૪૮	૩૨
નિયોગ	૮૧	૧૮૨	૬૯૩	૩૫૪	૯૭	મેરવાવરા	૨૫	૭૧૭	૧૧૬૫	૨૬૨	૮૫
બચુમરા	૧૫	૧૭૨	૩૫૫	૬૭	૫૦	સોળીકુદ	૦	૩૩	૩૪૬	૨૩૯	૭૦
બલેશ્વર	૨૫	૪૭	૧૩૨	૬૭	૫૦	છુટવાડા	૨૦	૪૯	૧૪૬	૫૯	૨૨
બાબેન	૦					મહુવા*	૮૦	૨૧૦	૧૯૨૬	૧૦૧૭	૬૬૫
બારસડી	૬૧	૮૯	૧૩૯	૯૫	૩૮	રાણત	૨૦	૨૫૨	૫૮૨	૪૦	૩૩
વડદલા	૧૫	૮૪	૧૯૪	૨૭૦	૧૧૮	વેલણપુર	૮૧	૬૮	૩૧૯	૨૦૮	૭૮
લીંગ	૧૫	૨૮૫	૬૫૧	૩૧૦	૧૦૦	સાંબા	૨૫	૧૦	૧૬૬	૧૫૪	૮૦
સોમાણી	૨૩	૧૧૩	૩૩૫	૧૫૬	૭૫	કુલ			૮૫૭૩	૪૪૮૪	૧૯૩૦
વજેસાપિસાદ	૧૨	૧૨૦	૩૪૯	૪૫૧	૧૨૪	માંગરોળ મહાલ (કુલ પુસ્તકાલય ૨૨)					
સાંકી	૧૦					કટવા	૬૧	૩૫	૩૪૫	૪૭૬	૨૪૯
હરિપુરા	૯૧	૪૬	૪૦૦	૪૬૦	૭૦	કુવારદા	૧૩૧	૧૨૪	૪૩૧	૨૮૭	૮૪
કુલ			૯૧૮૦	૬૨૪૭	૨૪૨૧	કોસાડી	૫૧	૫૮	૨૬૮	૪૬૮	૧૬૦
મહુવા મહાલ (કુલ પુસ્તકાલય ૧૭)						કોસ*બા*	૫૦	૧૫૪૦	૧૨૧૧	૪૨૮૨	૪૬૩
અનાવલ	૯	૫૫૯	૬૨૩	૪૧૭	૮૦	ગીજરમ	૧૭	૯૯	૨૮૦	૩૦૩	૧૦૯
આમચક	૧૫	૩૯૭	૮૬૨	૩૨૦	૨૦૦	તરસાડી	૦	૪૨	૨૧૫	૨૦	૧૬
આમરોલી	૭૧	૧૫૫	૩૫૭	૩૧	૧૬	દીણોદ	૦	૩૫	૧૯૨	૫૩	૧૭
ઝોડય	૨૫	૩૪	૨૭૬	૧૧૦	૩૦	નંદાવ	૨૪	૬૭	૨૯૨	૧૮૦	૬૨
કરચેલીયા	૩૪	૨૯૬	૩૪૨	૪૬૭	૧૬૯	નાનીનરોળી	૧૦૦	૪૫૧૨	૪૩૨	૯૫૫	૩૦૯
કાન્દો	૨૫	૫૧૩	૪૬૭	૨૦૫	૬૪	પીપોદરા*	૨૫	૬૨૫	૭૫૩	૫૭૫	૨૯૦
કોસ	૨૫	૨૦	૨૫૦	૧૪૨	૮૭	બોરીદરા	૫૧	૧૬	૧૦૯	૨૮	૧૨
કુરેવ	૧૭	૧૬૫	૪૯૨	૫૩૨	૧૧૭	મહુવેજ	૫૧	૩૭	૨૪૯	૬૪	૫૬

જાલ	૨૦	૧૭૫	૩૧૯	૧૩૯	૧૧૨	વાવેલ	૨૩	૫૩૪	૪૨૨	૩૩૧	૭૧
નમળા	૨૧	૬૧	૨૩૨	૧૧૨	૭૫	વેડા X	૧૬				
નસપુર	૨૦	૧૬૧	૩૦૬	૨૬૪	૧૧૭	વાધોસથ	૧૦	૫૫	૨૫૬	૧૪૮	૯૦
દીંગીડા	૧૨	૧૫૬	૫૪૪	૧૨૬	૭૩	વાસણા	૧૮	૪૫	૨૬૪	૬૫૫	૧૨૧
ડીંગીઆX	૯	૮૧	૪૩૨	૨૦૭	૫૨	સૈજ X	૧૫	૧૩૪	૭૯૦	૫૨૪	૧૧૨
ધમાસX	૨૦	૨૯૫	૧૦૫૬	૧૫૬	૪૮	સરદવ X *	૭૫	૧૨૭૧	૨૧૨૯	૨૧૬૩	૪૫૪
ધાનજ	૩૦	૯૬	૧૬૦	૨૪૪	૬૯	સતિજ	૮૧	૬૭	૨૦૬	૧૧૨	૪૬
નારદીપુરX*	૭૫	૨૯૫૫	૨૨૭૩	૨૦૭૯	૧૭૧	સેરથા X *	૫૦	૯૫૧	૧૪૫૦	૧૩૪૦	૩૦૫
પલીઆX	૨૨	૩૪૦	૧૩૬૧	૩૧૬	૧૩૬	સેરીસા	૨૫	૨૫	૨૬૮	૨૭૮	૮૧
પાનસર X*	૨૦	૧૦૬	૮૧૯	૧૯૫	૧૧૦	સોગ X	૧૪	૨૯૧	૮૫૯	૧૮૦	૭૬
પીપળજX*	૨૧	૭૪૭	૯૪૧	૨૬૩	૨૪૦	સોલાસથ	૫૧	૭૩	૨૧૮	૨૩૫	૯૫
બાળવા X	૧૦	૮૯	૪૯૭	૨૫૫	૩૭	કુલ			૨૬૩૨૨	૧૬૧૫૬	૪૪૧૭
બેરારીમથા	૭૫	૨૪	૨૬૩	૨૭૬	૭૭	બેરણ મહાલ (કુલ પુસ્તકાલય ૩૪)					
ભાદોલ	...	૫૩	૨૭૩	૧૦૮	૫૦	અંબાવાડા	૨૫	—	૬૬		
મુબારકપુર	૭૧	૮૫	૧૮૦	૬૧	૨૬	ઉથાઈ	૧૫	૮૧	૩૮૩	૩૦૨	૨૪૦
મોખાસથX	૧૨	૨૫૭	૫૪૯	૨૪૫	૮૨	મન્જાવા	૧૫	૧૫	૨૫૫	૪૯૪	૧૦૬
રકતપુર	૫૧	૨૭	૩૭૯	૧૫૦	૪૪	કિમતા * X	૧૦૦	૧૩૦૦	૨૧૩૮	૧૨૭૫	૩૪૦
રાયરડા X	૧૦	૨૦૩	૫૧૮	૩૫૫	૧૩૦	ઉંદામX	૧૨	૧૮૩	૬૬૬	૩૬૩	૨૯૫
રવિજ X	૫૦	૮૯૬	૧૪૬૯	૧૦૨૪	૧૩૫	કમાલપુર	૬૧	૩૮	૨૨૪	૭૦	૫૦
રૂપાલ X	૨૧	૬૨૧	૧૩૭૫	૧૨૨૦	૧૮૮	ચાડા	૧૨	૧૮	૨૪૦	૨૨૫	૧૭૭
લીખોદરા X	—	૧૧૪	૪૪૪	૪૪	૨૩	કરબીડીઆ	૧૨	૧૮૪	૬૩૦	૧૯૧	૬૫
વડાવસ્વામી	૭૧	૬૩	૩૪૫	૧૬	૧૬	કરસનપુરા	૧૧	૩૫	૨૭૨	૪૩૭	૧૩૫
વડસર	૧૦	૫૭	૨૪૦	૧૭૧	૯૦	કલીપુર	૧૩	૭૩	૩૧૬	૯૫	૩૫

કેસીયા	૬૫					હીરવાણી મોટી	૮૫	૪૬	૨૮૩	૨૬૧	૭૪
આણસોલ	૮૫	૬૫	૩૨૧	૫૪૫	૧૩૧	કુલ					
ત્રાંસાવાડ	૧૨	૮	૧૬૦	૭૧	૪૬				૧૨૬૮૪	૬૬૩૮	૩૫૪૪
બરકાઝ	૨૦	૧૪૨	૮૦૬	૩૨૬	૮૮	આણસોલ મહાલ (કુલ પુસ્તકાલય ૫૧)					
ડભાડ	૧૫	૧૪૬	૨૮૦	૨૦૬	૬૭	અંબાલા	૧૦	૪૧	૨૫૭	૧૫૮	૮૦
ડભોડા	૧૦	૪૧	૨૬૫	૧૩૬	૧૩૬	આદીવાડ	...	૪૬	૨૧૬	૧૨૭	૬૮
થાંગિયા	૫૫	૫	૨૧૬	૭૫	૫૩	મરલામપુર	૬૫	૫૪	૨૫૪	૨૭૫	૮૪
બલાદ	૧૫	૪૧	૩૬૧	૨૬૨	૧૦૨	કનોડા	...	૧૪૫	૩૭૭	૬૬	૬૩
બહાદરપુર	૧૦	૬૩	૨૦૭	૧૩૦	૧૦૬	કંબોઇ	૬૫	૧૬૬	૪૬૦	૩૧૦	૬૬
બાબીપુર	૮	૨૮	૨૪૦	૧૮૧	૬૨	કાલરી	૪૦	૧૧૪	૪૮૫	૬૭૬	૧૫૪
મલેકપુર	૧૦	૫૮	૧૬૬	૧૨૦	૭૨	ખાગેડ	...	૨૫	૧૨૪	૫૩	૩૨
મંડાતી	૫૫	૪૩	૨૬૩	૩૫૧	૮૧	કેથણી	૭૫	૪૭	૭૨	૧૩	૩૬
મોળીપુર	૭	૫	૨૧૦	૩૪	૪૭	ખોરસમ	૮	૬૪	૩૦૬	૫૫	૨૬
રાજપુર	૭	૪૩	૨૬૩	૧૦૨	૨૭	મંગેટ	૨૫	૧૪	૨૩૮	૨૪૬	૫૮
રંધપુર	૧૦	૩૬	૨૮૩	૧૦૨	૭૨	મણી	૧૩	૬૬	૩૨૮	૧૫૨	૫૦
હુલ્હા	૧૩	૬૩	૪૦૬	૩૪૫	૨૨૫	ગૃહીઆ- વાસથ	૨૫	...	૧૫૭	૪૩	૧૬
ત્રિહોડા	૭૫	૩૭	૧૦૫	૧૬૦	૬૮	ગોખરવા	૮	૭૩	૩૧૮	૧૩૦	૬૩
સખળપુર	૮૫	૪૭	૨૫૬	૨૪૬	૮૬	ગોરાદ	૧૩	૧૧૭	૪૪૩	૧૪૭	૧૧૬
હસનપુર	૫૫	૩૦	૨૩૪	૬૦	૬૦	ચવેલી	...				
સિપોર	૧૫	૧૨૫	૫૫૦	૨૬૬	૨૦૧	ચડાસથા	૧૦	૫૭	૨૪૮	૨૬૬	૮૩
સુંદોયા	૨૦	૩૬૮	૧૧૧૭	૬૬૨	૨૧૫	ભમીયા	૧૭૫	૧૨૩	૨૭૬	૬૭	૪૫
શેખપુર	૬૧	૩૦	૨૫૫	૧૨૧	૩૧	જસલપુર	૨૦
સોનામધ	૧૦	૫૦	૨૪૪	૨૩૧	૬૪	ખખાના	૧૦	૨૧૪	૪૬૪	૧૬૭	૬૦

જાતોશ	૧૦	૧૦૬	૩૦૭	૨૩૧	૧૩૨	વડાવલીX	૧૬	૧૬૮	૬૮૩	૧૭૫	૧૨૬
જેતપુર	...	૭૨	૨૮૬	૧૪૦	૬૧	વસાપ	૨૦	૩૨૨	૯૧૬	૮૨૮	૧૬૭
ટાકોડી	૨૫					વીરતા	૧૩	૧૩૦	૨૫૩	૯૧	૩૧
દાંતકોડી	૫૧૧	૨૮	૨૯૨	૧૨૬	૨૪	વેણુપુર	૬૧૧	૫૮	૩૭૩	૧૬૧	૬૭
ડોડીવાડા	૨૫	૨૫	૧૬૬	૬૩	૩૪	સંદુથળા	૧૦	—	૨૬૯	૬૫	૪૫
ઘાણોદરડા	૧૩	૪૮	૨૬૬	૭૬	૪૧	સંખલપુરX	૬૧૧	૧૦૪	૫૧૦	૧૦૯	૪૭
ધરમોડા	૧૦	૪૩	૨૯૫	૨૩૮	૮૨	સરસાવ	૧૦	૧૦	૨૬૨	૧૧૫	૫૫
પલાસર	૧૫	૨૯૯	૬૧૧	૧૩૬	૧૨૧	સેલાવીX	૧૦	૯૯	૩૩૦	૩૩૮	૧૨૦
ધાણોધરડા	૩૦૧					સુણુસર	૨૫	૨૫	૧૭૨	—	—
પીંપળ	૨૦	૧૭૩	૩૯૩	૩૨૬	૯૦	કુલ			૧૬૧૧૪	૧૧૩૮૬	૩૬૫૨
પીંદારપુરા	—	૮	૨૫૪	૧૧૦	૪૮	ઢહોગામ તાલુકો (કુલ પ્રુસ્તકાલય ૨૫)					
શીઆલ	૨૫	૨૫	૨૩૭	૪૮૮	૭૪	ધસનપૂર	૪૦	૧૧૨૮	૧૦૯૨	૩૭૪	૧૨૬
ખાંભાણુવાડાX	૧૫	૧૩૫	૬૬૧	૨૯૬	૯૩	મોટાX	૫૧૧	૧૬	૧૧૬	૨૨	૧૪
મહુચરાજી*	૩૭	૩૪૨	૭૯૦	૧૮૩૮	૩૮૬	ઉદણુ	૧૦	૯૨	૩૧૨	૧૩૨	૩૫
ભાટસર	૧૨	૩૭	૨૭૩	૧૧૪	૩૯	કરોળી	૧૨	૨૭૧	૬૬૬	૧૧૯૦	૧૩૬
મણીઆરી	૧૦	૬૬	૨૧૨	૯૧	૭૭	ગલુદણ	૬૧૧	૪૫	૧૨૦	૪૪	૧૭
મીઠાધરવા	૧૦	૧૦	૨૭૪	૨૨૪	૭૧	ચલોડા	—	૬૯	૩૨૪	૧૪૮	૮૧
મુદેરાX	૨૦	૧૩૯	૪૩૩	૨૪૦	૯૫	ચંદ્રાળા	૫૧૧	૪૫	૧૨૯	૫૨	૧૬
મેરવાડા	૧૫	૭૬	૨૯૬	૪૭૯	૧૩૭	ધમીજX	૧૫	૧૪૧	૫૩૮	૧૦૭	૭૬
મોટપ	૨૨	૧૪૫	૩૬૭	૨૬૬	૬૮	જાલા X	૩૦	૧૧૮૫	૭૩૩	૬૧૫	૧૨૫
રણેલા	૨૫	૨૩	૨૦૧	૧૨૪	૫૪	મોટા	૧૦	૫૦	૨૮૭	૧૩૪	૨૯
રૂપપુર	૮					જલુદરા	—	૫૭			
સાણવાX	૨૨	૨૦૭	૭૪૭	૪૭૭	૧૮૪	ઝીડવાX	૧૦	૧૪	૨૬૫	૧૬૪	૧૪૬

ધારીસણા	૧૦	૭૦	૩૩૦	૪૭	૪૦	ખારીવાવડો	૮	૨૫	૩૬૦	૪૧૭	૧૭૦
નાંદોલ	૩૫	૨૪૩૬	૧૧૪૬	૭૫૪	૧૩૨	ખીમીઆણા	૫૧૧	૪૨	૨૮૮	૨૮૦	૮૩
પાટનાકુવા	૧૨	૬૪	૨૧૫	૧૪૫	૪૧	ચંદુમાણા	૫૧૧	૩૦	૩૧૬	૧૬૮	૧૦૧
પરાંતીઆ	૧૦	૧૦૪	૫૬૬	૨૦૫	૫૦	ચારપ	૧૫	૩૫	૩૩૮	૨૫૨	૧૦૦
ખલીઅલ	૩૬	૫૫૧	૧૨૮૨	૧૨૫૦	૧૬૧	જંગરાળ	૧૬	૨૮	૩૮૪	૧૨૨	૫૦
ભાવડા	૬૧	૮૬	૩૫૪	૧૪૫	૪૭	ડાભડી	૫૧	૪૭	૩૦૪	૧૩૧	૪૨
મગોડી	૧૬	૫૪૪	૧૦૪૨	૧૮૧	૫૭	નવાપુરા	૭૧	૭૪	૨૭૮	૨૨૬	૮૬
સોનારાડા	૭૧	૩૫	૧૦૬	૮૬	૩૭	કુધારામપુરા	૫૧	૪૫	૩૧૫	૬૦	૬૦
મહુદરા	૧૬	૮૪	૨૪૦	૧૪૪	૪૩	ધારણજી	...				
સાંપા	૧૦	૩૦	૨૩૦	૧૪૧	૪૬	ખાલીસણા	૬૫	૧૨૩૦	૧૮૭૩	૨૪૮	૫૬૩
વાસણા	૮	૨૩	૩૦૧	૧૧૭	૧૬	પળી	૬૧	૧૦૬	૨૬૩	૧૧૪	૫૮
રાઠોડ	...	૮૫	૩૩૩	૪૬	૨૧	મણુદ	૧૦૦	૬૩૪	૧૫૧૬	૩૫૭	૨૫૦
હાથીજણ	૧૦	૧૪૨	૨૫૬	૧૬૩	૮૩	ભોરસણ	...	૨૪	૩૫૭	૩૧૩	૧૦૧
હાલીસા	૧૦	૧૪૨	૨૫૬	૧૬૩	૮૩	માતપુર	૨૦	૨૪૧	૬૬૦	૧૮૨	૬૨
કુલ			૧૧૦૫	૬૪૦૬	૧૬૧૩	ભીલવણ	...				

પાટણ મહાલ (કુલ પુસ્તકાલય ૩૫)

કંચરાવી	૧૫	૧૫૬	૬૧૬	૧૨૭	૭૩	મીઠીવાવડી	૧૨૧	૧૦૫	૨૬૬	૧૦૫	૬૧
અધાર	૫૧	૨૫	૩૦૮	૨૧૭	૧૬૪	મોડિની	૬૧	૩૬	૨૬૭	૧૫૬	૭૪
આંખાપુરા	૭૧	૫૩	૨૬૬	૬૫	૫૨	રણુજ	૭૫	૧૩૮૧	૧૧૨૧	૨૨૨	૬૬
કમલીવાડા	૧૩	૪૬	૩૨૨	૨૬૮	૬૩	મેસર	...				
કાંસા	૫૧					રૂવાવી	૧૫	૬૩	૫૧૨	૪૮૫	૮૭
કણા	૮૧	૩૩	૩૫૪	૧૮૮	૪૧	ચિસલવાસણા	૧૫	૫૦	૪૩૭	૧૬૦	૧૦૦
કીણવા	૫૧					વાગડોદ	૫૧	૨૮	૧૬૩	૮૫	૪૦
કુણધેર	૮૦	૧૧૭૦	૨૬૬૫	૨૫૬૬	૩૮૦	સમોડા	૫૧	૩૩	૩૮૬	૧૭૫	૧૧૭

સંખારી	૧૮	૧૭૨	૩૪૫	૩૨૯	૧૩૬	અગ્રોલ X*	૧૦૦	૧૩૪૬	૧૫૨૫	૨૧૦૦	૨૭૯
મરીયદ	...	૪૧	૨૫૭	૬૨૫	૨૧૬	આમોસણાX	૧૦	૧૨૮	૩૮૨	૧૭૯	૪૫
સંકેરX*	૧૦૦	૧૮૬૮	૧૧૧૧	૧૬૫૧	૩૭૬	જુદાપાલડીX	૯	૧૬૫	૩૩૭	૪૫૮	૯૨
શરવા	૬૧	૨૨	૩૦૧	૧૩૬	૬૦	ખોરીઆવી	૧૫	૧૭૮	૪૩૪	૪૮૪	૧૫૯
કુલ			૧૭૦૬૨	૧૦૫૨૬	૩૬૧૫	મેંસાણા	૧૨	૩૦	૩૧૯	૪૫૨	૧૦૩
મહેસાણા મહાલ (કુલ પુસ્તકાલય ૩૩)						માઝણજ X	૭૧	૮૧	૩૦૯	૧૧૦	૮૫
અગ્રોડ	૧૩૧	૭૪	૧૪૦	૬૯	૫૧	મુલસણ	૮	૮૪	૧૫૫	૧૨૬	૪૩
અંબાસણX	૧૫	૧૭૩	૬૭૫	૩૨૫	૧૭૦	મેહ X	૧૩	૯૦	૪૪૦	૧૩૩	૫૨
અંબલીઆ	૧૧	૧૪૨	૩૬૦	૨૧૩	૧૮	મેવડ	૭૧	૩૧	૨૭૨	૧૦૨	૭૦
મણ (સ્થેશન લાલડીઆ)						મોટીદાઉ	૧૫	૧૭૯	૩૫૮	૨૬૦	૧૦૦
આખજ X	૧૦	૧૦૦	૬૩૫	૨૫૫	૧૨૧	લાખવડ	૭	...	૧૯૭	૩૦૫	૧૦૨
આપાપુરા	૧૭૧	૪૮	૩૦૨	૨૬૩	૭૭	લાલિણજX*	૧૦૦	૧૮૭૬	૧૪૯૮	૯૦૫	૧૩૫
ખારા X	...	૯૩	૫૬૧	૧૨૮	૪૫	લીંચ	૧૩	૧૪૨	૫૬૩	૩૨૮	૨૭૮
ખેરવા X*	૬૦	૮૭૧	૧૦૭૧	૭૬૯	૩૮૦	વડરમા X	૧૫	૧૨૬	૪૩૫	૧૮૬	૯૦
ધડા	૫૧	૫૬	૨૦૧	૧૪૮	૧૪૮	સાલડી X	...	૧૪૧	૭૨૪	૨૩૭	૧૨૧
છઠીઆરડાX	૨૦	૫૪૨	૯૦૫	૧૬૫	૧૦૮	સાંગણપુર	...	૭૫	૨૬૩	૧૭૫	૭૭
જગુદણ	૧૦	૧૯૫	૪૫૩	૩૨૫	૨૧૭	દાઝવી	૧૦	૫૧	૧૫૮	૧૧૪	૬૩
જેરણગX	૧૫	૧૫૮	૪૫૬	૫૪	૩૮	કુલ			૧૬૪૮૭	૧૦૦૫૯	૩૭૮૩
દેવરાસણ	...	૭	૨૮૪	૧૧૧	૬૫	વિજાપુર મહાલ (કુલ પુસ્તકાલય ૫૩)					
પદારીઆ	૧૦	૭૩	૨૪૮	૧૧૩	૯૦	આગલોડ *	૫૦	૧૩૫૨	૭૫૯	૫૬૨	૧૯૨
પાંચોટ X	૧૦	૨૧૭	૭૧૨	૩૦૧	૧૮૭	આગલોડ X	૧૫	૫૦૦	૧૦૬૪	૨૭૧	૧૪૧
પાંચોદર	૬૧	૬૫	૨૩૨	૭૬	૯૬	ઉખખલ	૧૫	૭૬	૧૭૫	૧૩૫	૩૫
પીલુદરાX*	૪૦	૫૯૦	૯૩૭	૧૫૦	૭૮	કુકરવાડાX*	૭૦	૧૪૧૬	૧૬૦૦	૪૦૦૬	૪૫૨

અ બોડ	૨૦	૫૧	૧૬૫	૧૩૮	૫૪	કુદેડા નવા	૮૧	૬૩	૨૫૫	૧૨૦	૫
કોલવડા X	૨૧	૬૫૯	૧૧૦૧	૨૯૫	૬૬	ફલુ	૯૧	૬૨	૨૯૨	૫૭	૩
કેલોસણ	૧૦	૪૨	૧૯૮	૧૨૨	૬૦	આમણવા	૭૧	૮૧	૩૪૭	૪૫૬	૧૭૩
ખરણ X	...	૯૫	૨૫૫	૮૪	૮૪	બીલીઆ	૧૧	૮૯	૧૭૮	૩૭	૧૮
ખણુ સા	૧૦	૩૫	૨૮૬	૩૬૪	૭૧	બીલોદરાX*	૫૧	૧૧૧૫	૯૭૩	૨૬૩૯	૩૫૦
ખરોડ X	૨૫	૬૭	૧૧૪૧	૨૦૦	૧૧૦	ભાવસોર	૧૫	૫૦	૨૧૨	૨૫૪	૫૮
ગનાડા X	૨૫	૪૫૦	૬૩૩	૩૨૧	૯૬	બોરX	૧૦	૧૫૧	૩૮૨	૨૧૪	૫૬
ગેરીતાX*	૧૨	૩૩૦	૧૨૦૧	૪૦૦	૧૫૦	મહુડી	...	૩૦	૩૧૬	૩૪૬	૯૨
ગોઝારીઆ X*	૬૫	૧૫૭૭	૨૧૧૩	૧૮૦૪	૨૧૨	માણેકપુરX	૨૪	૩૩૧	૧૨૫૮	૧૦૬૨	૧૩૫
ચડાસણ	૧૬	૪૬	૨૮૯	૨૩૫	૬૮	માદી	...	૨૫	૧૯૩	૧૨૨	૧૮૫
ચરાડાX*	૪૫	...	૮૬૮	૧૧૬૬	૩૨૧	મણોસણ	૨૦	૧૪૮	૪૬૯	૫૨૮	૨૭૬
જાંત્રાલX	૨૦	૨૦૬	૫૯૦	૪૩૧	૯૯	રણાસણ	૧૦	૧૪૮	૪૬૪	૧૨૬	૮૮
દીપોદધુX	૫૦	૪૫૨	૮૬૯	૯૧૦	૧૭૪	રણસીપુર	૬૧	૩૭	૨૫૨	૭૩	૩૨
ડાલલા	૧૯	૧૮૫	૨૨૭	૬૮	૪૮	રિદોલ	૧૫	૧૪૪	૩૨૭	૭૫	૩૦
દગાવાડીયાX	૭૧	૩૬૭	૫૨૭	૧૬૬	૧૦૨	લાકરોડા	૧૦	૩૫	૧૧૫	૭૧૦	૬૭
દેરા	૫૦	૭૭	૨૪૦	૫૩૪	૧૪૩	લોદા	૬૦	૮૧૬	૭૧૩	૭૮૧	૨૩૦
દેલવાડા	૧૦	૫૫	૩૦૭	૧૧૨	૭૦	વડાસણX	૧૦	૮૭	૩૭૬	૫૦	૧૧
પકુરમા	૨૫	૨૫	૨૨૯	૩૬૭	૧૧૫	વસાX*	૭૫	૮૧૬	૧૬૫૮	૨૩૨૩	૨૩૭
પામોલ	૨૦	૧૪૮	૪૯૫	૨૦૭	૭૯	વિહારX	૧૯	૩૩૭	૫૭૦	૪૨૪	૨૪૯
પારસા	૮૧	૩૯	૩૫૦	૪૬૫	૧૨૪	વેડાX	૧૫	૧૫૮	૬૬૮	૩૨	૨૬
પીલવાઈX*	૫૦	૧૫૨૮	૧૫૦૬	૧૫૩૧	૨૪૧	સમૌ	૧૫	૮૦	૩૯૮	૩૨૬	૧૪૦
પુંધરા	૧૦૧	૧૪૬	૩૨૮	૭૭	૩૪	સરદારપુર	...	૩૬	૮૯	૨૦	૧૩
પેદામલી	૯૧	૫૪	૩૦૮	૨૪૧	૮૦	સંધપુર નવા	૧૧	૫૦	૪૧૭	૧૧૭	૪૯

સુ દરપુર	...					ધાધરેટ	૧૫	૩૦	૩૬૪	૮૨	૪૨
સોખડા	૭૧	૯૩	૨૭૬	૩૬૮	૫૯	દેશુપ X	૨૫	૩૯૮	૮૭૦	૫૨૦	૧૬૮
હીરપુરા	૮૧	૭૫	૩૩૫	૫૭૨	૧૬૫	પાલડી	૨૦	૫૧	૨૫૯	૫૩૨	૯૯
કુલ			૧૬૫૬૨૨૧૪૪	૫૨૭૯		ખાસણા	૧૫	૧૦૩	૩૦૮	૧૨૮	૧૦૨

વિસનગર મહાલ (કુલ પુસ્તકાલય ૩૩)

ઉદલપુર	૨૪	૧૩૨	૩૪૬	૩૩૫	૧૭૦	ગોઠવા X	૧૪	૩૦૫	૯૩૧	૬૧૦	૯૮
કડાX*	૩૦	૧૪૬૯	૧૨૬૭	૫૮૮	૧૫૦	ભલક X	...	૨૧૪	૪૭૫	૧૧૪	૯૨
કમાણા X	૧૫	૧૮૦	૬૮૫	૧૬૭	૧૧૦	ભાન્ડુ**X	૫૦	૮૭૪	૧૮૭૯	૯૯૫	૨૨૦
કંસારાકુધ	૬	૭૦	૧૬૪	૭૩	૧૯	રાજગઢ	૨૫	૩૧	૨૨૧	૧૫૮	૩૦
કાસા	૫૦	૪૨૪	૧૧૬૬	૧૦૩૬	૩૮૨	લાછડી	૧૦	૧૩૬	૧૯૮	૭૨	૭૨
કુવાસણા	૫૧	૧૦૧	૨૪૫	૮૬	૩૨	મગરોડા	૧૪	૫૧	૨૧૧	૧૪૭	૭૦
ખરવડા	૧૩	૮૯	૧૫૧	૧૦૭	૭૧	વડુ	૫૧	૫૨	૨૮૨	૪૮	૧૭
ખરસદા	૧૦	૩૬	૩૩૧	૩૪૨	૧૦૬	વાલમ X*	૮૫	૧૧૫૯	૧૨૨૯	૨૦૧૦	૪૭૦
ખદલપુર	૨૫	૨૫	૨૨૯	૫૭	૪૪	શેવાલીઆ	...	૨૫	૬૬	૧૬૭	૨૯
ચુંબ	૧૮	૧૩૭	૨૮૬	૮૧૯	૮૧૯	સાતુસણા	...				
ખડોરણુ	૧૧૧	૯૨	૨૭૯	૧૬૦	૫૦	કુલ			૧૬૦૧૫	૧૧૯૦૧	૪૨૪૦

ચિત્રોડ મોટા

જેતલ- વાસણા X	૧૦	૩૧૯	૮૫૨	૩૭૦	૧૧૮	અમુદ	૨૫				
તરભ	૨૫	૧૦૨	૬૨૭	૫૯૦	૧૯૧	ઉનાવાX*	૪૦	૧૭૦૯	૧૦૭૬	૪૯૩	૨૧૪
મણેયપુરા	...	૧૭	૨૬૬	૫૭૦	૨૧૯	ઉપેરા X	૧૫	૧૨૧	૭૩૪	૧૫૭	૧૫૭
ધસોટા	૨૫	૨૫	૨૪૩	૨૪૧	૭૧	ઐઠોર X	૨૦	૨૫૫	૫૬૫	૨૧૭	૧૧૫
દવાડા	૧૦	૫૪	૩૭૧	૧૮૨	૪૫	કરણપુર	૨૫	૧૦	૧૬૮	૪૦	૨૧
દીયાળ	૧૦	૬૧	૨૭૯	૫૦૫	૧૦૨	કરલીX	૨૫	૨૧૭	૭૬૧	૨૯૯	૨૨૩

ચિત્રપુર મહાલ (કુલ પુસ્તકાલય ૪૨)

કેદવાણા	૧૫	૧૧૬	૪૩૨	૭૧૦	૨૨૭	મેળાજ	૫૧૧	૧૮	૨૦૬	૬૫	૨૫
કહોડા	૧૦	૨૦૬	૫૫૬	૪૨૯	૯૦	વતાસણુ	૨૫	...	૧૬૬	૬૪	૪૮
કોકેસી*	૫૧૧	૧૭	૧૪૯	૬૫	૬૫	વડવાડા	૧૫				
ખટાસણા	૧૦	૩૫	૨૭૭	૨૦૭	૪૦	વણાગલા	૨૫	૧૬	૧૬૫	૧૫	૧૫
કાળી	...	૧૩૧	૩૬૨	૩૪૮	૨૭૮	વિરોળ	૬૧૧	૭૨	૧૭૫	૪૪	૬૭
ગાગલાસણુ	૫૧૧	૨૮	૧૧૧	૧૫૧	૫૨	રમુલપુર	૨૫	...	૨૪૭	૫૮	૩૩
ચડાળજ	૬	૨૨	૨૨૯	૨૦૨	૩૮	સમોડા	૧૪	૭૮	૪૩૨	૧૬૧	૯૪
જમનાથ- પુરા *	૬૧૧	૫૩	૩૨૪	૧૬૬	૬૦	સુભણુપુર	૨૫				
કુંડાવ	૩૦	૫૪૦	૮૬૧	૬૧૭	૩૧૮	સેનાળા	૧૫	૩૫	૪૦૭	૧૩૫	૧૬૨
ડાબી	૧૦	૨૫	૧૬૭	૨૨૪	૮૬	રણછોડપુરા	૨૫	...	૧૬૬	૧૯૫	૮૨
ડીડરોલ						સીદ્ધી	૫૧૧				
દાસજ	૧૪	૨૨૮	૪૪૧	૩૩૧	૧૪૦	સુણક	૧૫	૬૬	૩૦૯	૨૩૬	૬૫
દેધળી	૨૫	૧૯	૧૮૭	૧૦૦	૧૦૦	હાજીપુર	૧૫	૮૯	૨૦૨	૪૫૧	૯૧
બિલિયા	૧૫	૩૧	૨૪૫	૨૪૯	૧૨૧	કુલ			૧૨૩૮૩	૮૦૧૧	૩૪૨૮
નાગવાસણા	૨૫	૫	૧૧૩	૮૦૬	૭૬	હારીજ પેટામહાલ (કુલ પુસ્તકાલય ૫)					
બાહાણુવાડા *	૨૫	૧૦૨૨	૭૫૨	૧૯૯	૬૭	અડિયા	૧૩	૨૮૦	૪૮૧	૧૦૮	૩૫
બાખર	...					જમણુપુર	...				
જુણવાજ	૨૦	૫૪	૪૧૬	૨૧૨	૬૮	વાંસા	૫૧૧	૨૧	૨૭૩	૧૩૧	૪૭
મામવાડા	૨૫					બોરતવાડા	૧૦	૧૦૮	૨૬૬	૧૩૩	૮૩
મકદુપુર	૫૧૧	૮૨	૩૨૧	૯૯	૯૦	હારીજ*	૨૭	૩૦૩	૭૨૨	૧૭૬	૧૩૬
મુડાળા	૨૫	૧૧	૨૩૧	૪૮	૨૨	કુલ			૧૭૪૨	૫૪૮	૩૦૧
મહેરવાડા*	૨૦	૭૭	૫૨૦	૨૧૮	૬૮	મહેસાણા ખાંત					
મેયાળુ	...					કુલ એકેડર			૧૭૪૨૮	૧૨૫૪૫	૩૯૨૧૬

વડોદરા માંત

(કુલ પુસ્તકાલય ૪૫૫)

કરજી મહાલ (કુલ પુસ્તકાલય ૭૧)

અટાલી	૧૨	૧૨૨	૪૧૭	૪૦૪	૭૦	ગંધારા	૨૬	૨૪૭	૮૦૧	૬૬૫	૭૬
અચરતુ	૧૯	૩૩૦	૩૪૬	૬૫૦	૨૭૫	ખાધાX	૧૩	૩૫૭	૬૧૮	૨૦૮	૧૧૩
આલમપુર	૨૬	૪૬૨	૫૬૫	૪૫૨	૬૨	ગણપતપુ. X*	૨૬	૪૧૬	૧૨૬૩	૪૬૦	૮૬
આસનેરા	૧૩	૫૫	૨૬૨	૩૪૭	૯૧	ગંધારા	૮	૧૭૩	૪૩૦	૧૭૫	૪૧
ઓઝ	૨૦	૨૧૦	૪૫૩	૩૫૮	૧૨૦	ચોરદાX	૨૦	૩૮૩	૬૭૯	૭૩૩	૨૯૮
ઓસલામX	૧૦	૩૨૬	૭૦૧	૫૭૧	૮૯	જીજ્ઞા	૧૦	૨૫૮	૧૮૫	૭૦	૬૧
ભિમજ	૨૦	૬૬	૨૬૪	૩૮૫	૮૩	જુની જીયરડી	૧૦	૧૪૦	૬૫૨	૩૯૬	૧૨૯
ભરદ	૧૧	૧૯૪	૩૫૬	૧૮૩	૬૯	તેગવા	૬૧	૪૧	૨૩૬	૨૨૬	૩૮
કરજી	...	૩૫	૨૩૦	૩૭૩	૬૯	દેયાણુX	૩૦	૩૩૫	૪૬૬	૧૦૫	૩૪
કરમડી	૨૦	૨૧૨	૬૩૮	૩૦૪	૮૯	દેરાલી	૭૧	૧૭૨	૪૮૭	૨૨૬	૮૮
કલાX	૮	૧૧૬	૩૭૨	૧૦૭	૩૨	દેલાનાડા	૫	૭૨	૨૮૧	૧૯૨	૫૪
કંડારીX*	૭૫	૧૪૦૯	૧૮૯૦	૨૯૬૬	૨૭૬	ધાવટX	૨૦	૩૪૭	૧૦૫૪	૪૧૫	૨૧૦
કંચારીઆX	૧૪	૩૯૬	૫૪૮	૧૯૭	૬૧	નવીજીયરડી	૧૨	૧૧૫	૨૯૪	૧૭૫	૩૯
કહોણા	૫૧	૪૯	૨૯૮	૧૮૦	૩૬	પાંછીઆપુરાં	૨૦	૬૦૪	૯૩૦	૪૧૭	૮૯
કંબોલાX	૧૨	૪૮૫	૭૬૮	૨૦૭	૧૦૫	પિંગલવાડા	૫૧	૮૮	૨૭૫	૧૮૪	૮૦
કાસમપુર	૧૨	૮૫	૨૬૦	૧૭૨	૫૨	પુરાX	૨૦	૨૬૭	૪૪૬	૧૬૯	૧૦૦
કુરાખX	૧૮	૨૯૧	૮૨૩	૨૨૪	૧૦૧	ફતેહપુરા	૫૧	૪૮	૨૮૮	૧૩૫	૪૦
કુરાલીX	૧૫	૨૭૮	૫૦૫	૨૮૮	૧૨૪	બંચારX*	૬૦	૧૩૪૦	૧૧૬૩	૮૦૬	૧૩૬
કોઠીઆX	૧૦	૧૯૯	૬૦૭	૧૮૨	૫૩	આમણુગામX	૧૫	૧૮૨	૬૦૩	૮૧૫	૨૧૫
કોરલX	૧૫	૧૩૮	૬૫૩	૧૪૪	૬૨	બોડકાX	૧૫	૧૪૫	૫૫૨	૧૮૨	૮૫
						ભરથાણા	૧૩	૨૧૮	૩૦૬	૫૮૯	૧૦૬
						ભરથાલી	૨૦	૧૩૯	૨૯૦	૩૮૮	૬૭
						મગમેજ	૭૧	૨૦૪	૬૮૮	૨૫૯	૫૮

માત્રોજ	૧૨	૬૨	૨૬૬	૮૨	૫૫	મોદરણા	૩૧	૯૧	૨૮૭	૨૩૯	૬૭
માનપુર	૯૧	૧૩૯				સાંપા	૧૦	૫૬	૨૫૪	૫૩૮	૯૧
મિયાગામ*	૧૦	૧૪૩	૮૪૧	૧૦૮	૪૭	સીમળી x	૧૦	૩૯૬	૬૪૨	૨૨૫	૭૭
મેથી	૧૫	૨૩૯	૪૦૩	૩૮૪	૯૮	સુરનાડા x	૮	૧૫૧	૩૬૬	૨૭૫	૮૫
મેસરાડ	૧૦	૭૫	૨૦૭	૧૩૪	૮૪	હાડિદ x	૧૭	૧૯૩	૪૪૫	૪૭૬	૧૭૨
મોગરોલx	૨૦	૭૪	૨૧૪	૫૭૧	૧૬૯	કુલ			૩૫૬૩૯૨૧૦૪૭	૬૬૯૨	
રણાપુરx	૩૦	૩૨૮	૮૨૦	૪૫૫	૯૭	હોમોઇ મહાલ (કુલ પ્રસ્તાવિત ૪૮)					
રાસોદx	૧૫	૩૪૭	૧૦૨૯	૭૧૭	૧૮૪	અમરેશ્વર	...	૧૦૫			
રોપા	૧૦	૧૪૫	૨૪૭	૧૦૫	૪૦	અકોટી	૧૩	૪૮	૩૦૭	૧૯૨	૧૩૦
વલણx*	૫૦	૧૮૭	૭૬૮	૨૮૫	૧૪૫	અંબાલણx	૧૨	૨૭૨	૭૧૪	૩૨૫	૫૯
વિરજન	૨૦	૧૩૨	૩૯૪	૫૮૫	૧૫૨	અંતોલી	૦				
વેમારx	૧૫	૩૮૬	૧૪૧૮	૧૨૯૬	૨૬૧	કરણેટ	૫૧	૮૬	૨૨૨	૧૧૯	૯૭
વેમારડીx	૨૦	૮૧૧	૬૬૮	૫૬૬	૨૦૭	કાઘરા	૦	૯૦	૨૪૩	૨૧૫	૧૮૦
લીલોડ	૧૨૧	૬૫	૨૯૪	૨૪૩	૫૦	કરમાલ	૫૧	૨૦૪	૩૬૭	૨૫૭	૧૫૮
લાકોદરા	...	૧૦	૨૬૭	૫૫૫	૯૫	કરાલી	૧૫	૬૬	૧૫૬	૧૨૧	૫૪
મણાપુરા	૫૧	૧૭૮	૨૩૩	૬૨	૨૧	કારવણx*	૧૦૦	૩૬૮૪	૩૮૫૯	૩૧૫૫	૭૩૪
મગડોલ				કુકડ x	૦	૨૦૦	૬૮૬	૮૬	૩૬
મણીઆદ	૯	૧૦૨	૨૮૪	૪૦૬	૭૨	કુલેલા x	૧૫	૩૭૨	૯૮૦	૩૨૨	૧૬૮
મરુપુરડીથી	૧૩	૨૪૪	૪૮૦	૨૪૪	૧૦૨	કુંવરપુરા	૧૦	૨૧૪	૨૧૫	૨૭૪	૮૦
મંબોઇ	૧૭૧	૭૯	૨૦૬	૧૨૭	૯૩	કુંવરવાડા	૭૧	૫૯	૧૬૧	૧૩૬	૯૧
સામરા	...	૪૦	૩૧૩	૩૬૭	૯૮	ગામડી	૦	૫૧	૨૯૯	૪૦૧	૯૦
સારંગ x	૧૫	૧૨૪	૫૩૬	૧૬૫	૭૭	છત્રાલ x	૮	૧૨૫	૪૦૫	૩૭૫	૧૩૫
સાંમરોડ	૧૩	૩૦	૨૦૭	૧૯૩	૬૧	જુનીમોગરોળ	૦	૨૮૯	૨૭૪	૫૬	૪૫

આમલુગામ X*	૭૫	૧૫૦	૨૭૮૫	૨૯૬	૨૫૫	કોમલી X*	૩૫	૧૦૦૦	૫૬૫	૧૫૦	૧૫૫
ભુવેલ X	૨૦	૨૩૨	૪૭૭	૨૮૬	૭૨	ખાનપુર	૧૦	૪૮	૨૧૯	૨૧૨	૮૯
રણોલી X*	૧૦૦	૨૮૦૭	૨૩૮૬	૧૫૩૭	૧૯૭	ગોકળપુરા	૦	૨૨	૨૯૩	૨૬૪	૭૨
રૂદેલ X*	૧૦૦	૧૭૫૨	૨૯૮૪	૨૫૭૨	૨૯૪	ગોત્રી	૧૯	૨૯૪	૭૩૮	૪૮૫	૨૦૫
લાપુરા	૫૧	૮૨	૧૭૨	૧૨૮	૭૦	ગોરવા X	૧૩	૧૮૧	૬૪૬	૨૦૧	૫૪
વડાદરા X*	૩૫	૭૯૧	૬૫૦	૧૧૦	૯૨	ચાપડ X	૧૧	૧૦૧	૩૬૩	૧૫૦	૫૯
વાલવોડ X*	૪૦					છાણી X*	૧૦૦	૧૭૧૦	૪૨૩૭	૫૦૫૮	૬૦૨
વાસણા X	૫૧	૭૦	૪૭૫	૫૬	૩૯	જાંજુવા X	૦				
સિસ્ત્રા X*	૭૫	૫૭૬	૨૦૫૦	૨૭૮૨	૪૨૪	તતારપુર	૧૩	૮૪	૧૩૪	૨૦૨	૧૨૦
સુંદલ X	૧૨	૨૧૭	૭૨૨	૨૨૫	૨૦૦	તરસાળી	૨૦	૧૫૫	૧૦૬૮	૩૫૪	૫૮
શેરડી (મોટી)	૨૫	૦	૧૬૦	૫૦	૧૪	દશરથ X	૨૦	૪૮૯	૭૯૦	૫૦૨	૧૦૧
કુલ			૨૧૯૭૨	૧૩૮૧૫	૩૭૨૬	દામાપુરા	૫૧	૩૧	૨૩૫	૨૩૮	૧૦૧
વડોદરા મહાલ (કુલ પ્રસ્તકાલય ૫૫)						કુમાડ	૦	૫૭	૪૧૭	૧૮૭	૧૨૧
અણખી	૯૧	૨૯૬	૩૧૯	૨૪૦	૯૨	ધનિયાવી	૦	૧૨	૧૬૫	૫૩	૪૩
અટલાદરા	૭૧	૧૩	૨૫૬	૧૬૫	૭૩	નિન્નમપુરા	૧૦	૫૯	૨૬૩	૨૦૫	૩૧
આસોજ X	૧૩	૫૩૩	૧૧૮૨	૪૩૭	૧૩૯	પદમલા X	૧૩	૪૦૫	૬૪૧	૨૨૫	૧૨૧
આનોડ X	૧૭	૬૧૪	૭૯૩	૭૬૩	૧૦૮	પાતળવેણી	૧૫	૯૩	૧૭૧	૧૯૫	૧૫૧
અકોડીઆ X	૧૦	૪૦૧	૫૪૬	૨૬૪	૭૫	ચેર	૨૦	૪૯૬	૭૩૩	૧૬૩	૪૯
ખટોલા X*	૫૦	૭૭૧	૨૬૧૩	૪૨૧	૧૫૦	બાજવા	૧૦				
ઉડેરા	૨૨	૧૭૫	૩૦૯	૪૮૫	૧૦૮	બીલ X*	૧૦૦	૨૭૧૬	૨૧૭૫	૨૨૬૨	૨૮૧
કરચીઆ	૧૫	૭૪	૫૨૬	૩૬૮	૧૪૩	ભાવલી X	૨૫	૮૮૫	૧૦૯૯	૧૪૧	૯૧
કલ લી	૧૫	૩૦૪	૪૯૨	૧૩૮	૯૪	મકરપુરા X	૬૧				
કાશીપુરા X	૦		૪૪૭	૨૯૫	૭૪	માણેજા	૭૧	૩૮	૩૬૫	૪૭૪	૧૦૧

માંજલપુરખ	૬૥	૮૭	૪૦૧	૧૭૨	૫૧	વાઘોડીઆ મહાલ (કુલ પુસ્તકાલય ૨૧)					
મેઘાકુષ X	૦					આસોજ	૦				
રણોલીX*	૫૦	૧૫૮૬	૧૧૦૬	૧૦૨૫	૩૨૭	દરમાલીઆ પુરા	૧૦	૨૧૨	૬૨૭	૨૩૨	૬૩
રવાદ X	૧૦	૨૧૩	૬૩૬	૨૨૪	૧૭૬	કામરોલ X	૨૨	૪૨૯	૫૬૦	૧૭૮	૧૧૫
વડલા	૭૥	૨૯	૨૬૪	૧૮૮	૬૦	કાથીપુરા	૭૥	૧૪૨	૨૦૫	૧૧૨	૬૦
વડસર	૧૬	૮૫	૨૬૪	૮૫	૫૩	કોટખી	૫૥	૧૧૫	૨૮૨	૧૮૫	૬૧
વડસાલા X	૬૥					ખેરવાડીX	૧૦	૧૦૭	૫૯૮	૨૩૮	૫૩
વરણામાX*	૧૦૦	૧૩૮૩	૨૪૪૧	૧૬૩૪	૧૯૩	ખંધા	૫૥	૬૨	૨૮૬	૯૨	૪૧
વાસણકોટ-રીઆ	૧૬	૧૯૮	૪૧૪	૨૦૮	૧૨૦	ગમદરા	૧૦	૩૫	૨૨૫	૧૪૫	૫૭
સમા	૧૦	૭૮	૪૭૫	૩૮૦	૯૪	ગણેશપુરા	૮	૬૫	૩૬૮	૧૯૪	૬૩
સમસાઆદ	૨૫	૨૫	૨૩૦	૨૯૧	૭૩	ગુતાલ	૧૦	૬૪	૨૮૨	૨૫૭	૧૦૦
સમીઆલા	૧૯	૬૯	૩૪૯	૨૪૪	૭૮	જરોદX*	૧૦૦				૦
સરારX	૨૦	૭૫૨	૧૧૬૯	૫૭૫	૧૬૦	કાંડોઆપુરાX	૦	૧૫૦	૪૨૫	૧૬૫	૧૦૦
સલાડX	૧૫	૧૭૫	૪૨૮	૧૦૮	૩૯	ખીપળીઆ	૧૦	૨૪૫	૨૪૮	૧૭૨	૭૧
સીસવા	૬૥	૧૦૪	૨૩૭	૧૩૦	૭૦	ભણીઆરા	૦				
સુંદરપુરા	૦	૨૦	૨૮૭	૧૫૫	૫૯	મડિધરX	૧૦	૩૮૧	૯૦૧	૨૬૫	૫૭
સેરખી	૧૫	૨૦૯	૧૧૬	૧૧૨	૬૩	રવાલ	૨૫	૨૮૩	૧૬૦	૭૧૦	૨૩૧
સેવાસીX*	૨૦	૯૯૯	૯૧૪	૨૬૫	૧૫૦	લીમડા	૦				
સોખડX*	૩૦	૯૫૮	૧૭૪૧	૫૧૦	૩૩૩	શંકરપુરા	૦				
સૈયદવાસણા	૨૫	૯૬	૨૨૬	૧૫૧	૮૦	મુલાઆદ	૫૦	૮૫૦	૧૨૪૦	૪૬૧	૭૭
સાંદરશ	૨૦	૧૪૧	૩૫૮	૭૬	૪૪	સાકરીઆ	૧૦	૮૫	૩૧૯	૧૦૯	૪૯
હરણીX	૦					સાંગાડોલ	૭૥				
કુલ			૩૪૯૧૦૨૩૭૩૦	૫૯૪૭	કુલ			૭૩૨૬૩૬૮૫	૧૧૯૮		

શિનાર મહાલ (કુલ પુસ્તકાલય ૪૨)						બરકાલ* x	પાં. ૧૪૧૫	૧૧૨૪	૭૭૨	૧૯૭	
અચીસરા	૬૧૧	૧૪૮	૨૬૨	૧૨૭	૫૦	બાવળીઆ	૫૧૧	૮૩	૧૪૧	૫૫	૩૦
અવાખલ* x	૧૮	૪૫૮	૧૨૩૯	૬૨૭	૨૦૦	બીચલી*	૧૨	૨૪૫	૩૦૫	૧૪૫	૬૭
અંબાલી	૮	૧૨૯	૨૩૨	૧૪૫	૨૫	લેખડા*	૧૦	૧૧૦	૫૦૩	૭૦	૨૧
આથુંદી	૩૦	૨૬૮	૧૧૫૯	૯૮૬	૨૨૨	માલપુર*	૫૧૧	૮૬	૧૭૩	૬૬	૩૪
અનસોયા	૨૫	૩૩૯	૭૫૬	૨૬૦	૪૪	માલસરા* x	૫૦	૮૬૮	૧૨૨૮	૬૦૫	૧૦૧
ઉત્તરાજ* x	૨૦	૩૦૩	૭૫૫	૮૦૮	૨૪૫	મર્જરાળ	૫૧૧	૯૭	૨૨૧	૩૪૪	૧૬૭
કણ્થુદા* x	૧૧	૮૫	૨૫૭	૨૬૭	૯૧	મર્ડવા	૬૧૧	૪૪	૧૩૯	૯૪	૩૮
નાના કરાળા	૭	૬૭	૩૧૪	૨૬૭	૭૮	મિઢાળ* x	૧૨	૧૭૦	૪૨૦	૪૭૫	૮૬
મોટા કરાળા } * x	૭૦	૧૭૫૦	૧૩૫૩	૯૪૧	૩૬૭	મોતિયા*	૦	૪૭	૩૯૪	૧૯૦	૮૫
કુકસ*	૧૦	૧૪૨	૪૧૯	૧૫૯	૮૨	વર્ણીઆદ	૧૦	૭૫	૨૦૪	૮૫	૮૨
બાથુબોધ	૧૨	૩૬૮	૮૨૩	૧૮૬	૭૦	વરખડ	૮	૬૦	૪૭૦	૩૫૧	૨૫૩
ઝાંઝડ*	૨૫	૪૫૮	૯૦૩	૭૧૪	૨૧૩	સિરોળા	૧૦	૭૪	૨૭૮	૨૪૨	૮૨
દીંબરવા*	૨૦	૩૬૪	૯૫૦	૪૮૮	૧૦૬	સતિસથા* x	૧૩	૩૩૫	૪૬૩	૧૧૫	૬૫
દીંગમોદ	૨૪	૩૨	૩૪૩	૨૫૫	૯૫	સાદલી*	૨૧	૫૯૪	૯૪૪	૧૦૪૭	૨૬૯
તરવા	૧૫	૧૭૨	૨૯૩	૩૫૮	૭૨	સાંધા*	૧૦	૨૦૯	૨૮૯	૫૭	૩૦
તેનતલાવ	૧૫	૬૨૫	૧૧૦૨	૧૭૧	૯૨	સીમળી*	૩૦	૬૩૦	૮૨૫	૪૮૫	૧૫૦
તેરસા	૬૧૧					સુરાસામલ*	૦	૧૩૪	૬૦૪	૪૦૯	૧૧૦
દામનચર	૦				૪૧	સેગવા	૧૧	૨૧૫	૩૭૧	૧૯૨	૮૫
દામાપુરા	૫૧૧	૧૦૧	૨૨૯	૧૧૭	૪૧	હાંબીપુરાનાના	૮	૫૦	૩૦૩	૧૬૮	૪૫
દિવેર*	૩૩	૫૪૯	૭૭૫	૩૮૫	૧૩૦	કુલ			૨૨૬૫૪	૧૩૧૮૧	૪૫૫૦
પુનીઆદ*	૧૨	૧૧૬	૬૩૯	૨૭૦	૧૩૦	સંખેડા મહાલ (કુલ પુસ્તકાલય ૩૭)					
ફાઈળીઆ } મોટા*	૨૩	૩૪૪	૭૫૨	૬૯૪	૧૮૮	અરીકા					

અલ્હાદપુર	૨૫	૨૩	૨૧૨	૮૭	૩૦	મંજીરોળ	૨૦	૧૮૩	૩	૧૮૮	૭૮
કસુ'શીઆ	૨૫	૩૨૭	૬૧૪	૪૬૩	૧૮૨	માલુ	૧૬	૩૬	૩૦૭	૧૨૦૦	૧૫૪
કાવીકા	૬૧	૧૦૪	૪૬૪	૨૬૩	૧૨૪	રાજનગર	૫૧				
કોસિંદ્રામ*	૭૫	૧૩૭૪	૧૦૯૫	૧૫૭૦	૨૩૩	રતનપુર } કમારજ	૦	૮	૧૬૩	૩	૧૫
ખુનવાડ	૧૨૧	૧૫૨	૨૩૬	૧૭૩	૮૮	લાલોદ	૧૫	૧૨૮	૩૫૪	૧૯૮	૧૩૪
ગરડા	૧૫	૪૯	૧૯	૧૭	૧૦૫	રાયપુર	૦	૨૯	૨૬૬	૨૯૦	૯૧
ગુંડીઆ	૫૦	૨૮૫	૪૫૫	૧૮૬	૭૭	વડેલી	૧૦	૧૬૦	૪૨૨	૩૮૫	૧૫૩
ચંદાનગર	૦	૨૦	૩૧૮	૧૯૨	૫૧	વાસણામ*	૨૦	૧૪૨૦	૭૧૬	૧૧૨૯	૧૭૯
ચીખોદરા	૨૭	૩૯૨	૬૦૫	૭૫૩	૧૭૧	સરગી	૧૦	૧૪૯	૧૫૬	૬૩	૪૮
દીઆ	૧૦	૬૬	૪૬૨	૪૨૮	૩૧૦	સરડીયા	૮	૧૯૩	૨૦૩	૯૫	૪૪
ડોરમાર	૨૫	૧૮	૨૮૭	૨૪૮	૬૯	સપાધોડા	૮	૩૧૭	૨૨૦	૧૧૮	૮૭
તાંદલજી	૫૧	૧૭૮	૨૨૦	૯૫	૪૭	સોનગીર	૧૬	૧૪૨	૫૧૯	૩૦૦	૧૬૩
નંદપુર	૧૦	૬૦	૩૧૫	૧૫૦	૮૩	હાડિદ	૧૫	૨૪૧	૨૫૧	૩૫૦	૧૨૧
પરવટા	૧૦	૩૫	૨૬૨	૧૯૪	૬૪	કુલ			૧૨૬૪૬	૧૦૨૧૩	૩૯૭૫
પાણેજ	૭૧	૨૯	૩૨૩	૧૨૦	૯૦	સાપલી મહાલ (કુલ પુસ્તકાલય ૨૭)					
પતરા	૧૦	૪૨	૦૧૯	૨૪૩	૮૨	અન્જેસર	૧૭	૧૪૯	૫૬૯	૩૪૩	૧૨૨
પીપળસહ	૫૧	૫૮	૨૫૬	૧૨૮	૪૫	ઈક્રાડ	૧૦	૧૦૮	૨૪૭	૧૦૩	૭૪
કાંટા	૦	૫૦	૨૨૯	૩૦૨	૬૬	ખાખરીઆ	૨૦	૨૨૨	૬૯૩	૪૮૦	૧૨૧
કાંકટ	૨૫	૫	૧૭૦	૧૩	૭	ગરધીઆ	૧૦	૩૯	૨૮૫	૩૮૬	૧૨૮
ખોડેલી	૬૧	૬૫	૧૪૦	૧૨૯	૪૪	ગાંગડીઆ	૧૫	૧૦૦	૨૫૯	૧૩૧	૧૩૧
ભાટપુર*	૩૦	૨૦૯	૮૬૩	૬૪૪	૩૩૫	ગોહડા	૦	૩૪	૩૩૪	૬૯	૨૦
માકધીમ	૧૫	૧૩૪	૫૨૯	૯૯૭	૪૪૨	કુંડાવમ	૧૬	૨૨૦	૬૮૨	૩૩૯	૧૪૦
માલપુર	૮૧	૫૯	૨૮૩	૧૬૩	૬૬	ડેસરમ*	૨૮	૧૦૯૪	૧૦૬૮	૨૬૫	૨૭૫

તુળસીપુરા	૨૫	૭૫	૨૦૧	૨૪૨	૭૦	મોટીભાડોલ	૮૧	૬૦	૨૧૭૩	૧૦૭	૭૯
ધનતેજ	૧૦	૧૮૦	૫૭૨	૩૧૯	૧૧૭	રાણીઆ	૬૧	૭૮	૨૫૩	૧૫૭	૧૧૦
ધર્મપુર	૧૩	૧૩૬	૩૩૮	૧૫૦	૧૨૫	રાણીપુરા	૫૧	૩૬	૩૫૦	૧૬૧	૫૧
નમીસરા	૧૧	૫૯	૧૫૦	૧૩૦	૧૪૫	વરસગ	૧૨	૧૬૫	૩૫૮	૨૨૫	૬૯
નાનીભાડોલ	૦	૯૦	૧૪૬	૧૬	૧૧	વાલાવાવ	૦				
પીપોલ	૬૧	૫૫	૧૯૮	૧૦૩	૬૩	વેળપુર*	૩૦	૧૧૭૩	૭૭૫	૮૫૪	૨૪૧
બાકેરાલ	૧૦	૩૩૦	૧૦૭૫	૨૧૩	૭૨	શારદાપુર	૨૮	૧૬૭	૨૯૭	૧૬૫	૪૨
મંજુસર*	૩૦	૪૪૮	૯૧૩	૮૯૦	૧૯૮	સાંદાસાલ*	૦	૧૯૯	૧૦૪૭	૭૩૬	૯૧
રતનપુરા	૮૧	૧૨૬	૩૫૭	૧૧૯	૫૪	કુલ			૧૨૧૦૭	૭૨૪૬	૨૬૫૧
મુઢેલા	૫૧	૭૨	૨૬૨	૯૪	૭૮	પડોદરા					
મુવાલ	૨૫	૮૧	૩૨૫	૩૫૯	૧૦૦	પ્રાંત કુલ એકંદર			૨૬૧૯૦૬	૧૭૫૭૫૬	૫૧૮૯૭
						સંખ્યાના કુલ એકંદર					

તારીજ

	આમ
અમરેલી	પ્રાંત ૧૧૧
નવસારી	" ૧૮૫
મહેસાણા	" ૩૯૯
વડોદરા	" ૪૫૫

આમ પુસ્તકાલયો કુલ ૧૧૫૦

પ્રાંત	કુલ પુસ્તકો
અમરેલી	૪૮૬૮૫
નવસારી	૭૯૯૨૩
મહેસાણા	૧૭૭૪૬૮
વડોદરા	૨૬૧૯૦૬

વંચાવલાં પુસ્તકો

વાચકો
૪૦૮૬૨
૬૩૧૪૯
૧૨૫૪૨૫
૧૭૫૭૫૬

કુલ એકંદર ૫૬૭૯૮૨

૪૦૫૧૯૨

૧૨૩૦૬૩

૭૨ પુસ્તકાલયોએ કલુ નિવેદનો મોકલ્યા નથી.

* ગુજરાત વર્નાક્યુલર સોસાયટીમાં રજીસ્ટર થયું છે.

* સ્વતંત્ર મકાન છે.

વડોદરા,
તા. ૭ નવેમ્બર ૧૯૩૮

ઉ. મો. પટેલ
મદદનીશ વ્યવસ્થાપક,
પુસ્તકાલય ખાતે,

સૂચના નં. ૪૩૮ સને ૧૯૩૮-૩૯

વિષય

પુસ્તકાલય વિનાના શાળાવાળા ગામોએ ફરતા પુસ્તકાલયનો લાભ લેવા ખાખત.

રાજ્યમાં કેટલાંય વર્ષોથી શરૂ થયેલી ફરજિયાત કેળવણીના પરિણામે રાજ્યનાં ઘણાં ખર્સાં ગામડાંમાં ચાર ધોરણ સુધી શિક્ષણ અપાતી ફરતા પુસ્તકાલયનો શાળાઓ આવે છે. આ લીધેલું શિક્ષણ ભૂલી ન જાય અને ઉદ્દેશ પાઠ્ય પુસ્તકોથી જે કાંઈ જ્ઞાન મેળવ્યું હોય તે ઉપરાંત બહારના વાચનથી વધારો થાય એ હેતુથી, વડોદરા રાજ્યે પુસ્તકાલય ખાતાના અંગે, દરેકને કંઈ પણ ખર્ચ કર્યા વગર ઘેર બેઠાં પુસ્તકો વાંચવાનાં મળી શકે એ પ્રકારની 'ફરતા પુસ્તકાલય' નામની એક શાખા સન ૧૯૧૧ થી શરૂ કરી છે.

આ શાખા તરફથી, જ્યાં પુસ્તકાલયો ઉઘડી ચૂક્યાં છે તેવાં ગામોને તો પોતાના પુસ્તકાલયમાં જે પુસ્તકો ન હોય તે પુસ્તકો વાંચવાં હોય પુસ્તકાલય વિનાનાં તો મળી શકે છે. પણ ખાસ કરીને શાળાવાળાં જે ગામોએ શાળાવાળાં ગામોએ હજી સુધી પણ પુસ્તકાલયો ઉઘડી ચક્યાં નથી. તેવાં ગામોને ખાસ લાભ લેવા તો આ શાખા તરફથી જોઈતાં પુસ્તકો મંગાવી, પોતાના ગામની જનતાને વાચન તરફ રમ લેતી કરવાની અને એ રીતે તેમનામાં જ્ઞાનનો વધારો કરવાની આ યોજના ખરેખર આવકારસ્પ થઈ પડે તેવી છે. અને વળી જનતામાં આ યોજનાથી વાચન પ્રત્યે જે રુચિ ઉત્પન્ન કરવામાં આવે છે તેના પરિણામે ભવિષ્યમાં નવીન પુસ્તકાલય ઉઘડવાનો માર્ગ પણ મોકળો થઈ પડે છે, તેમજ જનતા તરફથી જોઈતી મદદ પણ સારા પ્રમાણમાં મળી રહે છે.

જેથી પુસ્તકાલય વિનાનાં શાળાવાળાં તમામ ગામોના મુખ્ય શિક્ષકોને આથી સૂચનમાં આવે છે કે, આ સૂચના મળેથી તેનો અમલ કરવા માટે તેઓએ તુર્ત પોતાના ગામ માટે બાંધોપયોગી, અધોપયોગી અને મોટી ઉંમરના માણસો વાંચી શકે તેવાં પુસ્તકોની માગણી કરવા ખાખત. કુલ ૫૦ પુસ્તકોની, યાદી સદની માગણી રેલ્વે અને પોસ્ટના દરયાન સાથેત્રી અમારા તરફ મોકલી આપવી. આ પ્રમાણેની

અમારા તરફ માગણી આવેથી મગિલાં પુસ્તકોની પેટી ભરી જેમને તેમને મોકલશે
આપવાની તજવીજ કરવામાં આવશે, અને તે પદ્ધતી અગાઉથી ખબર આપવામાં આવશે.

ફરતા પુસ્તકાલયની પેટીઓનો લાભ પુસ્તકાલય વિનાનાં શાળાવાળાં એકે એક

ગામ લાઇ શકે તે માટે જૂથ અને મહાલ મંડળો પૂરતા

જૂથ અને મહાલ મંડ- પ્રયત્નો કરશે; તેમ જ રા. મહાલ શાળાધિકારી સાહેબોની

બના મંત્રીઓએ તથા અર્વા ગામોએ જ્યારે જ્યારે ફેરણી થાય ત્યારે ત્યારે તેઓ ફરતા

મહાલ શાળાધિકારી- પુસ્તકાલયની પેટી મંગાવી છે કે નહિ તેની તપાસ કરે,

ઓએ કરવાની તજ- મંગાવી હોય તો તેનો ઉપયોગ બરાબર કરાવવા અને ન

વીજ ખાખત. મંગાવી હોય તો મંગાવવા વખતોવખત સૂચના આપતા

રહેશે એવી આશા રાખવામાં આવે છે.

તા. ૧૦-૧૧-૩૮

ઉમેદલાલ મો. પટેલ

મદદનીશ વ્યવસ્થાપક,

પુસ્તકાલય ખાતે, વડોદરા.

પુસ્તક ૧૭ : મું.
ઝાંઝ ૧૨૨૦

કિલોગ્રામ
૧૯૭૮

પુસ્તકાલય

સવાજમ :

દેશી વાણિક રૂ. ૩-૮-૦

પરદેશી ,, રૂ. ૫-૦-૦

કુટક નકલ : રૂ. ૦-૬-૦

તંત્રીઓ :

નાનાભાઈ ચંદ્રશેખર દીવાનજી

મણિલાલ ખભાશંકર વ્યાસ

અવર્યાયક :

વાઘજીભાઈ નારણભાઈ અમીન

જી. કોમ.

મંત્રી, પુ. સ. સ. મં. વિ.

રાવપુરા.....વડોદરા.

અનુક્રમણિકા

વિષય	લેખક	પૃષ્ઠાંક
મંચપાલને	શ્રી. મજલાલ હમનલાલ નેપી	...૭૩૩
પુસ્તકો મારેના માર્ગદર્શકો	તંત્રીસ્થાનેથી	... ૭૩૪
'લાવજરી' (દૂંધે વાતા)	શ્રી. "પરાધર"	... ૭૩૬
જન્મતનું મહાન પુસ્તકાલય	શ્રી. છોટલાલ માનસિંઝ કામદાર	... ૭૩૯
બાલસિદ્ધાન્તપ્રેમીઓને	શ્રી. પ્રતાપરાય ગિરધરલાલ મહેતા	... ૭૪૦
જર્મન બાલબલ ૭૪૫
નવસારી મહાલ દ્વિતીય પુ. પરિષદ ૭૪૭
ક્યુરેટર સા. મે. રા. રા. વાકતીસ સાહેબનું ભાષણ ૭૫૨
ચિહ્ન વાચન	શ્રી. દરિપ્રસાદ દરખજી ત્રિવેદી...	... ૭૫૫
આવો શારદાધામ (કાવ્ય)	શ્રી. આલજીભાઈ નરસિંહભાઈ સોલંકી	... ૭૫૬
મદદ મેળવવામાં પડતી અડચણો અને તેનો ઉોધ	શ્રી. સોમાભાઈ ગરબડભાઈ	... ૭૫૭
હું શા માટે પુસ્તકાલયનો દિમાયની છું ?	શ્રી. મોતીભાઈ ન. અમીન	... ૭૫૮
બીજી ગુજરાત પુસ્તકાલય પરિષદ	શ્રી. મોતીભાઈ ન. અમીન	... ૭૫૯
" " "	શ્રી. આચારભાઈ નરસિંહભાઈ પટેલ	... ૭૬૨
પુસ્તકપરિચય	શ્રી. ના. એ. દીવાનજી, મ. પ્ર. બાસ	...
	'દક્ષ'	... ૭૬૫
નવીન શાલ ૭૭૨
બીજી ગુ. પ્ર. પરિષદની નક્કી થયેલી તારીખો ૭૭૨
પુસ્તકોનો પરિચયમંદ	શ્રી. મોતીભાઈ ન. અમીન	... ૭૭૩
માસિક મજ્યા તારીખ ૭૭૬
શું વાંચેલા ?	શ્રી. મોતીભાઈ ન. અમીન	... ૭૮૦
પુસ્તકાલયોની તપાસખી... ૭૮૪
પુસ્તકાલય નેધિ ૭૮૫
પુ. સ. સ. મંડળ લિ. ને મળેલાં નવાં ફ્રેસ્ટ ફોટો ૭૮૮
પત્રો રૂઝ થયાની માદિલી ૭૯૦
ચિહ્નવાચનની ૧૫મી પરીક્ષા	શ્રી. મોતીભાઈ ન. અમીન	... ૭૯૫
પુસ્તકાલયમંડળો જનજો...પરંપરાદિન	શ્રી. ના. નં. ચોક્કસી	... ૧
વડોદરા રાજ્ય પુ. મંડળ જાહેરાત નં. ૨ સન ૩૮-૩૯ ૩
ખાતાની સૂચનાઓ વગેરે ૬૫

ગ્રંથપાલને

[મદદાન્તા]

સાચી સેવા જગતજનની, સાધજે શુદ્ધ ભાવે,
આંગ્યો છે જો સમય ઘટતો, પુણ્યને સાધવા યો.
ગ્રંથાગારે તુજ હૃદયની, ભાવના ખર્ચીને તું,
સેવા દેજે ગરીબ જનને, મંદતા ત્યાગીને તું. ૧

સાહિત્યેથી વિષદ જનની, જ્ઞાનદીક્ષા અપાયે,
જે દીક્ષાએ સફળ મનની, આત્મશુદ્ધિ સધાયે.
માગે તેને જરૂર પૂરતા, જ્ઞાનગ્રંથો દઈને,
પુણ્યાશિષો જરૂર અહીં, પુસ્તકો પાઠવીને. ૨

જો તેમાંથી મનન કરતાં, પ્રેરણા એક જગે
કે હુષોના સફળ ઇલમે જ્ઞાન તો શ્રેષ્ઠ છે એ;
તો હુષોનાં જીવન જીવવા, આવશે ગ્રંથધામે,
થાશે ત્યાગી વિવિધ મુખના, માર્ગ એ માણવાને ૩

ને ઉત્સાહે પ્રગતિ કરવા, જ્ઞાનકક્ષા તપાસી,
દેજે ગ્રંથો મનન કરવા, મૂંઝી સૌ છૂટ છેલ્લી;
નિયમો કેરાં કડક વલણે, વેગળાં મૂંઝી દેજે,
ને ધ્યેયે તું સફળ બનવા, લક્ષ્યને પેળી લેજે. ૪

ઉત્તમ વાણી પ્રકટ કરતાં, પુસ્તકો થાય મેલાં
કે ખોવાયે અગર તૂટતાં વ્યાધિ ના બહાર દિલે.
જે દેશોએ મહદ્ દિલના, ગ્રંથપાલો વસે છે,
તે દેશોમા પ્રગતિ કરતાં, માનવી વિચરે છે, ૫

“પુસ્તકાલય”ના માર્ગદર્શકો-પુસ્તકાલયોના સંચાલકોને તેમના પુસ્તકાલયો માટે જોઈતા પુસ્તકો પસંદ કરવામાં માર્ગદર્શકો-એક રીતે ગણીએ તો, વર્તમાનપત્રોની કક્ષાઓમાં જાણતાં પુસ્તકોનાં અવલોકનો કે પુસ્તકપરિચયો હોય છે.

સામાન્ય રીતે આવા અવલોકનો-પરિચયો, સાચો અને તટસ્થ પત્રકાર તો સારાસારના દૃષ્ટિબિંદુને નજર સામે રાખીને, અમુક પુસ્તકથી જનતાને લાભ થશે કે હાનિ તેનો વિચાર કરીને જ લખતો હોય છે. આવા પત્રકાર જે તે પુસ્તકોને યોગ્ય ન્યાય આપવા માટે આખું પુસ્તક વાંચી જાય છે, જ્યાં જ્યાં સારાસાર જણાય ત્યાં ત્યાંથી તેવી નોંધ લેતો જાય છે અને આ રીતે પોતે કરેલા જે તે પુસ્તકના વાચન-મંથી એ પુસ્તક પરત્વે પોતે શું અભિપ્રાય પર આગ્યો તે જ વસ્તુ પોતાના વાચકો સમક્ષ તે રજૂ કરે છે.

આવા અવલોકનકારો આજે આપણા પત્રકારોમાં માત્ર ગણ્ય ગાંધ્યાજી મળી આવશે, અને જેઓ આ નીતિ અખત્યાર કરીને જ અવલોકનો લખે છે તેમને તે પ્રકારની પ્રતિષ્ઠા જનતા તરફથી જરૂર પ્રાપ્ત થાય છે, જ્યારે કદી કદી તેમને કોષ કોષ પુસ્તકના લેખક-પ્રકાશકોનો ખોદ પશુ વહોરવો પડે છે.

પરંતુ આજે તો કેટલાક અવલોકનકારો અને અભિપ્રાય આપનારાઓ જનતાને અવળે માર્ગે પશુ દોરતાં હોય છે. આવા પ્રકારોમાંના કેટલાકે આપણે આ નીચે જોઈએ:—

(૧) વર્તમાનપત્રોમાંનાં કેટલાંક એવાં હોય છે કે જેઓ પોતાને મળતી લાંબી ચોડી જાહેરાતોના બદલામાં, જાહેર કરાયેલા માલ (પછી તે સાહે તો પુસ્તકો કે દવાની હોવા બીજી કોઈ વસ્તુ કે અન્ય પ્રકારની) માટે જાહેર ખર્ચ આપનારાઓના પોતાના જ શબ્દોમાં અભિપ્રાયો આપતાં અચકાતા નથી. દાખલ તરીકે જોઈએ તો, એકાદ વીમા કંપનીની કોઈ પત્રને લાંબી ચોડી જાહેરખબર મળે; તેના આકાશ અને સફરતા તેમ જ તેની પ્રગતિના જે ઉલ્લેખો કેટલાંક જાપાણીમાં આવે છે તે ઘણી વાર તો, એમ કહેવાય છે કે અક્ષરશઃ જે તે જા.ખ. આપનારાઓના પોતાના તૈયાર કરેલા અભિપ્રાયો હોય છે.

(૨) કેટલીક વાર પત્રકારની સાથે સંબંધકર્તા લેખક પોતાના પુસ્તકનો અભિપ્રાય પોતે જે તે સંબંધકર્તા પત્રકાર પર લખી મોકલે અને એ જ અભિપ્રાય કે અવલોકન તે તે પત્રમાં પ્રકટ થાય છે. આવાજ પ્રકાર આ લેખકે એક જાણીતા અને પ્રતિષ્ઠિત આગેવાન લેખકના એક પુસ્તકના સંબંધમાં સાલિયો છે. પુસ્તક જાપાણ રહ્યું (હજી તો ખંધાણું હતું) અને તેનો અભિપ્રાય લેખકના જ નિકટના એક મિત્રે તૈયાર કરી તેમના સંબંધકર્તા વર્તમાનપત્ર પર મોકલી આપ્યો હતો,

(૩) કેટલીક વાર તંત્રી પોતાને ત્યાં અવસોકનો કે અભિપ્રાયો માટે આવતા પુસ્તકો વાંચવાને આવકાશ ન હોય ત્યારે તે લેખકને જ જણાવી દે છે કે “ કૃપા કરી આપ જ એનો ‘ રિવ્યુ ’ લખી મોકલશો અને મારા સહતંત્રીને તે વિષે જણાવું છું તે લખ લેશે. ”

(૪) વળી કેટલીક વખત વર્તમાનપત્રકારો આવી વસ્તુ લખતાં પણ સંક્રામ્યા છે. તેઓને બીલિ રહે છે કે રખેને અમુકને માટે અમુક લખાશે તો તેનો અને આપણો સંબંધ તૂટી જશે અને પરિણામે આર્થિક મુશ્કેલીની આંટી ભીમી થશે. આવા કારણે પણ કેટલીક વાર ખોટાને ખોટું કહેવામાં પત્રકારો પાછા પડતા હોય છે. અવસોકનો માટે આપણે ત્યાં આજે આવી કેટલીક પ્રથા પ્રચલિત છે.

એટલે વર્તમાનપત્રોમાં જે જે અવસોકનો છપાય છે તે બધાં જ નિષ્પક્ષ અને તટસ્થ વૃત્તિથી લખાયાં હોય છે તેવું નથી હોતું. એ માટે આપણે જે તે પત્રકારની પત્રકાર તરીકેની કારકીર્દિ અને સૈદ્ધાન્તિક નીતિ પર મદાર બાંધવાનો રહે છે. એટલે આજે તો સાચેસાચું કહી શકે તેવા અવસોકનકારોની આપણને જરૂર છે, કે જેમના અભિપ્રાયોને આધારે આપણે પુસ્તકોની પસંદગી કરી જનતાને સારાસાર વસ્તુ આપવાની છે.

—લાયબ્રેરીઓમાંથી નાટક—વાર્તા—કવિતાનાં પુસ્તકો વાંચવા લોકો વધુ લાભ જાય છે અને ધર્મબોધનાં પુસ્તકો તેટલાં લાભ જતા નથી; કવિસંજાનો લોકો વધુ પ્રમાણમાં લાભ લે છે અને ગીતાના વાચનનો તેટલો લાભ લેતા નથી; એ બધાં દરેકો જોઇને આપણે ભડકી જવાની જરૂર નથી. જીવન પર ખેડે ઉપકારક અસર કરે છે. અને જેવી રીતે દરેક ધર્મોપદેશક સદ્ગુરુ નથી, તેવી રીતે દરેક કથા-કાવ્ય-નાટક ઉચ્ચ સાહિત્ય નથી; એટલે જેઉની પસંદગીમાં તો એકસરખો જ વિવેક વાપરવાની જરૂર રહે છે, એ પણ કહી દેવું જોઇએ.

—‘સાહિત્યપ્રિય’

લાલ બત્તી—ગામડામાંના ગરીબમાં ગરીબ વર્ગને પુસ્તકાલયનો લાભ અને ચેગામ પહોંચાડવો એ પુસ્તકાલયનું ધ્યેય. x x x હું આપ સર્વને એકજ લાલ બત્તી ધરું છું કે પુસ્તકાલય ફક્ત ચોપડી-ધર, નવરાતું વિશ્રામસ્થાન અથવા ગપ્પીદાસોનો આશ્રય ન થઇ જાય.

—શ્રી. જુગતરામ દવે

વૃષ્ટિ પહેલાંની વાત છે.

ગામને છેડે એક ધર્મશાળા હતી. આ ધર્મશાળાનો ઉપયોગ મુખ્યત્વે ગામની આગેવાન ગણતી કેમો જમણુવારો કરવામાં અથવા જ્ઞાતિપંચોના કે લગ્નની જાનોના ઉતારા તરીકે કરવામાં આવતો. અને ત્યારે-એવે પ્રસંગે-આ ધર્મશાળા ગામના કેટલાક ગૃહસ્થોનું પ્રવૃત્તિધામ બની રહેતું: આખો દિવસ ધર્માલ ચાલ્યા કરતી.

આજે પણ એવી જ ધર્માલ અને ગરમાગરમ વાતાવરણ એ ધર્મશાળાની આસપાસ પથરાઈ રહ્યું હતું. આજે ત્યાં ગામના માત્ર આગેવાનોનો જ અવરજવર હતો એમ નહિ પરંતુ બાળકો, વૃદ્ધો અને સ્ત્રીઓ પણ આ ધર્મશાળા પ્રતિ પ્રયાણ કરી રહ્યાં હતાં.

* * *

“ હેં ભાઈ ! આજે આ ધર્મશાળામાં કેને ત્યાંની જાનોના ઉતારો છે ? માણસોની બહુ ધર્માલ લાગે છે ! ” ખેતરેથી પાછા વળતા રામજી ખેડૂતે ધર્મશાળાનાં પગથિયાં ચડતા એક જુવાનને પ્રશ્ન કર્યો.

“ અરે ભલા માણસ ! જાન માટે તે કંઈ આવું વાતાવરણ હોય ? ”

“ ત્યારે કંઈ ન્યાતનું પંચ બેથું થયું છે ? અને તેમાં વળી આ બેરો પણ જતાં જણાય છે ! વળી આ બધી ધર્મજોનાં તોરણો શેનાં છે ? ” જુવાનના બળતા જ જવાબથી વધુ જાણવાની જિજ્ઞાસા જામત થતાં ખેડૂતે ફરીથી પૂછ્યું.

“ ભલા પટેલ ! આટલા દિવસથી તૈયારીઓ ચાલે છે છતાં તમને એટલીય ખબર નથી ? ” ખેડૂતના અજ્ઞાન પ્રત્યે સહજ આશ્ચર્યભરી નજરે જોઈ પેલા જુવાને કહ્યું.

“ ભાઈ ! મને તો કંઈ જ ખબર નથી. અમે તો સવાર થયે ખેતરમાં જઈએ તે અત્યારે પાછા આવીએ; અમને ભાઈ શી ખબર કે ગામમાં શું થાય છે ? ” પોતાની પરિસ્થિતિ વ્યક્ત કરતાં પટેલે કહ્યું.

“ જુઓ, સાંભળો. આપણા ગામના પેલા શિવરામ શર્મા તમારે ત્યાં કંઈ ઉધરાણું કરવા આવેલા કે ? ”

“ હા. ”

“ શાનું ? ”

“ એ તો કંઈક એમ કહેતાંતા કે આપણા ગામના લોકોને મફત વાંચવા મળે તે માટે ચોપડીઓ મંગાવવાની છે તેનું ઉધરાણું થાય છે. એમાં તમારે કંઈક આપવું પડશે. અને ભાઈ ! એમની સરમ કંઈ છંડાય ! એટલે મેં તો એક રૂપિયો આપેલો, [૭૩૬]

એ વગર બીજું કંઈ મેં કોઈને લખણીમાં આપ્યું નથી. ” પટેલે પોતે ભરેલો ફાળો જીવાનને બહુ બોલ્યો.

“ ત્યારે જીએ પટેલ, તમારી પાસેથી શિવરામ શર્મા જેવા રૂપિયા બિઝનેસમાં લઈ ગયેલા તેવી જ રીતે આખા ગામમાં બિઝનેસ કરેલું. એવા બિઝનેસમાંથી બે દહાસે રૂપિયા ભેગા કર્યા...”

“ હે ! શું કહો છો ? ”

“ હા; અને એ રૂપિયાનાં સારાં સારાં પુસ્તકો તથા કપડાં મંગાવ્યાં. તે કપડાંમાં એ બધાં પુસ્તકો ગોઠવીને તૈયાર કર્યાં છે. એ બધાં ચ આપણી આ ધર્મ-શાળામાંના આ મેડા પરના મોટા ઓરડામાં છે. આજે, લોકોને એ ચોપડીએ વાંચવા આપવાનું સુદૃઢ છે. અને એ કામ પહેલવહેલું પેલા આશ્રમવાળા મગનભાઈ આવે છે તેમને હાથે કરાવવાનું છે. એને માટે આજે આ બધી તૈયારી છે. જરા અંદર આવો તો એ બધું સમજાય, અને જોવા મળે ! ! ”

“ એમ ? ”

“ હા. ”

અને ખેડૂત આટલા સંવાદને અંતે ધર્મશાળામાં ગયો અંદર જઈને જોયું તો આખી ચ ધર્મશાળા ખુલ્લ-પતાકાઓથી રાજગારેલી દીઠી. જાંતિ જાંતિ દિવાલપત્રો દીઠાં. ઉપર જઈને જોયું તો બધાં જુદાં જુદાં સાંતિના પંચના માથુસો સાંતિતકરારોની લાંબ-મોટા ચૂકવતા એસતા તે મોટા ખંડની ચારે બીતોએ મોટાં મોટાં કપડાં ગોઠવાયેલાં જોયાં, તેની ઉપર દેશનેતાઓની તસ્વીરો ગોઠવેલી જોઈ. આ બધું જોઈ ખેડૂત ઘડીભર તો આશ્ચર્યમાં ગરકાવ થઈ ગયો. એને પણ ચંચુ કે લાવને, હું પણ આ બધું જોઉં તો ખરોઃ હવે શું થાય છે. આમ વિચારી તે નિરતિ ખેઠો; એટલામાં પેલો જીવાન ફરતો ફરતો આવી ચઢ્યો અને પટેલને આ પ્રકૃતિમાં રસ લેતા કરવાની ઇચ્છાએ વળી પાછા પ્રત્યોત્તરો શરૂ કર્યા:

“ પટેલ ! કંઈ લખ્યા છો ખરા કે ? ”

“ હા ભાઈ ! અપખેયું. ”

“ પણ લખતાં વાંચતાં તો આવડે ને ? ”

“ હા. ”

“ કોઈ દિવસ કંઈ વાંચો છો ? ”

“ હા, મારે ઘેર ગીતા છે, એનો રોજ નાહીને પાઠ કરું છું. એ તો મને મોટે થઈ ગઈ છે; કહો તો કડકડાટ બોલી બતાવું. ”

“ ના, મારે તે સંભળવી નથી; પણ એ સિવાય તમે કંઈ વાંચો ? ”

“ ના, ભાઈ ! મારે ઘેર ગીતા વગર બીજી ચોપડી જ નથી; પછી શું વાંચું ? પણ હા, મારા બનિયાની નિશાળે લખવાની ચોપડી કોઈ વાર નવરો હોઈ ત્યારે વાંચું. ”

“ તમને ઘેર ચોપડી વાંચવા મળે તો વાંચો ખરા કે ? ”

“ હા; હવે તો ખેતીમાંથી પરવાર્યા; નવરાજ રહેવાના; હોય તો વાંચીએ. ”

“ તમને શું વાંચવું ગમે ? ”

“ કહું; પેલા માણસદે રામાયણ બહુ સરસ ગાતા. એ રામાયણમાંથી થોડુંક તો મને મોટે ચઢી અણું છે. એ જો મળે તો વાંચવાની મઝા પડે. ”

“ પે...લા રાત્રે કયા કરતા હતા તે જ મહારાજને ! ”

“ હા. ”

“ એ તો ગિરધરકૃત રામાયણની કયા કરતા. કાલે જ તમને એ ચોપડી હું આ લાયબ્રેરીમાંથી કઢાવી આપીશ. ”

“ હે ? શેમાંથી ? ”

“ આ લાયબ્રેરીમાંથી. ”

“ એ ‘ લાયબ્રેરી ’ વળી શું ? ”

“ પટેલ, લાયબ્રેરી નહિ પણ લાયબ્રેરી ! ”

“ પટેલે કેટલીય વાર ગોખી જોયું, છતાં તેમને લાયબ્રેરીનો ઉચ્ચાર ન જ આવડ્યો, અને જુવાન આ જોઈ જરા હેઝાઇ પડ્યો. શિવરામ શર્મા પર તેનો મિત્તજ ગયો; છતાં એ તેમને કંઈ જ કહી શકે તેમ નહોતો, કારણ તેમનાથી તે વયમાં નાનો હતો. તેણે સ્વગત વિચાર્યું :

“ આવા ગ્રામજનો લાયબ્રેરી માટે આ શર્માએ આવો અંગ્રેજી રુબ રોળ્યો છે એ બહુ જ ગેરવાજબી કહ્યું છે. બિચારા ગ્રામજનો એ શી રીતે સમજી શકવાના ? ”

આખરે તેણે પટેલને સમજાવ્યું :

“ પટેલ ! એ બોલતાં ન આવડે તો કંઈ નહિ. તમને પુસ્તક બોલતાં તો આવડે ને ? ”

“ હા, બાપ ! ”

“ ત્યારે પુસ્તક બોલતાં આવડે તો પુસ્તકાલય તો આવડે જ ને ? ”

“ હા. ”

“ બોલો જોઈ ? ”

“ પુસ્તકાલય ” પટેલે સહેલાઈથી ઉચ્ચાર કરી બતાવ્યો; અને એ સાંભળી પેલો જુવાન રાજ રાજ થઈ ગયો.

વખત વીતતો ગયો અને બરાબર સમય થતાં સૌ ગ્રામજનો અને આમંત્રિતો આવી સંસ્થાપકો એકમ થયા. લોકસેવક મગનભાઈએ એ સૌની સમક્ષ પ્રેરક વાણીમાં પુસ્તકાલયની આવશ્યકતા પર શુદ્ધ વ્યાખ્યાન આપ્યું. તેમણે તેમના બાપણને અંતે ‘ લાયબ્રેરી ’ શબ્દ વાપરવા સામે ટકેર કરી અને તેના સંચાલકોને એ નામ દેશી ભાષામાં ફેરવી નાખવા વિનંતિ કરી. છતાં કેટલાક દુરામદી કાર્યકર્તાઓના હાથમૂને

પરિણામે તે લાયબ્રેરી નામ જ ચાલુ રહ્યું; અને આપણા વાર્તાનાયક, પટેલ પશુ એને “ લાયબ્રેરી ” ના સંબોધનથી જ સંબોધતા રહ્યા.

હવે આપણા પટેલ અઠવાડિયે-પંદર દહાડે લાયબ્રેરીમાં જાય છે ત્યારે ઘેર કહેતા જાય કે “ કાષ્ટ આવે તો કહેજો કે લાયબ્રેરીમાં ગયા છે ! ”

આજે એ પટેલ હંમેશના વાચક બન્યા છે, તેમનો આ વાચનરસ વધુ કેળવાયો છે અને જે દિવસે લાયબ્રેરીમાં ન ગયા હોય તે દિવસે તેમને એન પડતું નથી.

જગતનું મહાન પુસ્તકાલય

જગતમાં સૌથી મોટું પુસ્તકાલય કયું ? જે અલરાષ્ટ્ર પરની ચોપડીઓથી મોટાપટું માપ કઢાતું હોય તો તે માન મોસ્કોનું લેનિન સ્ટેટ પુસ્તકાલય ખાટી જશે. તેમાં ૬,૦૦૦,૦૦૦ પુસ્તકો માટે સગવડ હોવાનું કહેવાય છે. રશિયામાં ખીલું મોટું પુસ્તકાલય લેનિનગ્રેડનું જાહેર પુસ્તકાલય છે. થોડાં વર્ષ પહેલાં તેની ‘ યાદીમાં ’ ૪,૮૩૨,૯૪૮ પુસ્તકો તથા ૩૩૧,૧૦૦ પેમ્ફલેટો હતાં.

યુરોપ અને અમેરિકાનાં પ્રખ્યાત જાહેર પુસ્તકાલયો સાથે આ આંકડા આપણે સરખાવી જોઈએ. પેરિસના બિબ્લિયોથેક ને રાનેલમાં ૪,૦૦૦,૦૦૦ છાપેલાં પુસ્તકો છે. લંડનના બ્રિટિશ મ્યુઝિયમનાં પુસ્તકોનો ચોક્કસ આંકડો જાણવામાં આવ્યો નથી, પણ તે આંકડો આપણે ખુશીથી ૪,૦૦૦,૦૦૦ પર મૂકી શકીએ. અમેરિકાનો ચેલના સ્ટેલિંગ મેમોરિયલ (સ્મારક) પુસ્તકાલયને મોટું ગણે છે. તેમાં ૩,૫૦૦,૦૦૦ પુસ્તકો છે. વૉશિંગ્ટનના કોંગ્રેસ પુસ્તકાલયમાં ૨,૫૦૦,૦૦૦ પુસ્તકોનો સમાવેશ છે. ૧,૦૦૦,૦૦૦ પુસ્તકોથી વધારે સંખ્યાવાળાં ઓછામાં ઓછાં છ પુસ્તકાલયો છે.

બર્લિનનું રાજ્ય પુસ્તકાલય	૨,૩૦૦,૦૦૦
મ્યુનિચનું રાજ્ય પુસ્તકાલય	૧,૬૭૦,૦૦૦
સ્ટ્રેસબર્ગનું વિશ્વવિદ્યાલય પુસ્તકાલય	૧,૩૦૦,૦૦૦
વિયેનાનું રાષ્ટ્રીય પુસ્તકાલય	૧,૨૫૦,૦૦૦
ઑક્સફર્ડ બોક્સલિયન પુસ્તકાલય	૧,૨૫૦,૦૦૦
કેમ્બ્રિજ વિશ્વવિદ્યાલય પુસ્તકાલય	૧,૨૫૦,૦૦૦

યુરોપનાં જુનામાં જૂના પુસ્તકાલય ધી ગોડલિયનને બ્રિટિશ મ્યુઝિયમની માફક ઇંગ્લાંડમાં પ્રસિદ્ધ થયેલ દરેક પુસ્તકની એક નકલ મેળવવાનો કાયદેસર હક્ક છે.

બાલશિક્ષણપ્રેમીઓને-

લેખક : શ્રી. અતાપરાય ગિ. મહેતા

રૂવિવારે બપોર પછી મારા એક મિત્રને ત્યાં કામ પ્રસંગે જઈ ગયો. દાદરે ચડતાં મેં એક સંવાદ સાંભળ્યો:

“ ભાઈ, ધરતીકંપ કેમ ચતો હશે ? ”

“ જોતો નથી, હું છાપુ વાંચું છે તે ? પૂછજે તારા માસ્તરને. ”

“ માસ્તરને તો કાલે પૂછ્યું હતું, પણ તેમણે કહ્યું કે આ તો વિજ્ઞાનનો કલાક ચાલે છે; ભૂગોળના કલાકમાં પૂછજે; જોઈશું. ”

હું ધડીક ભ્રમો રહ્યો. આ વાતનું પિતા-પુત્રને ધ્યાન ન હતું.

“ તો પૂછજે ઘેર માસ્તર આવે છે તેમને ! ”

છોકરો ચૂપ થઈ ગયો. તેના હાથમાં છાપાનાં બે-ચાર પાનાં હતાં, જેમાં પાળિયાદના બૂકંપનાં થોડાં ચિત્રો હતાં. સંભવ છે, આ ઉપરથી જ પ્રશ્ન ઉદ્ભવ્યો હશે.

* *

અમે ઉપાદાર લેતાં હતાં ત્યાં અંદરથી અવાજ સંભળાયો: “ રમા, ક્યાં ચાલી આવા તડકામાં ? મોંદી પડશે તો ? ” પાછી થોડીક ક્ષણોના મૌન પછી પુનઃ એ જ અવાજ સંભળાયો :

“ પાછી કાતર લીધી ને ? આ છોડીથી તો બા, તો બાહ ! ”

“ બા, પણ સરકાએ ફૂલ કાત્યું છે તેવું બનાવતાં હું શીખું છું. ”

આ તે ફૂલ બનાવ્યું કે.....! આ જમાનાનાં છોકરાં જ માળાં એવાં. એલી, તેં સસ્તુ-સખીના ચપ્પુની વાત નથી વાંચી ? મૂકી દે કાતર હેડી. ”

* *

ધણા વખતથી હું એક વિચાર કરી રહ્યો હતો તેમાં આ સંવાદે મને વધુ વિચાર કરતો કરી મૂક્યો. સાંજે એક સંબંધીની સાથે “બાળકોની કેળવણીમાં આપોનો દિરસો ” એ સંબંધે ચર્ચા થઈ. તેણે પણ કહ્યું કે ‘ બાળકની કેળવણી પ્રથમ માતાથી અને પછી પિતાથી શરૂ થાય છે. અને શિક્ષક તો પછી ધણો મોડો આવે છે. ”

આ મિત્ર વેપારી હોઈને સંસ્કારવાંછું હતા, છતાં તેમણે ફરિયાદ કરી: “ ઇચ્છા છતાં અનુકૂળતા નથી. આખો દિવસ કામ કરી યાકોએ તેમાં કયો વખત મેળવીએ ? છોકરાને ‘ ટપ્પશન ’ રાખી દીધું છે, તેને માફ રથાન સોંપી દીધું છે. ”

રાત્રે ખૂબ મંચન થયું. નિશ્ચય કર્યો કે ગમે તેમ કરીને પુણ્ય બાળકોને થોડી મિનિટો અવશ્ય આપવી. પુસ્તકાલય દ્વારા ધર્મોચ્ચાને મેં વાંચતાં કરી મૂક્યાં હતાં; આજે હવે ધર તરફ વલણ થયું. “ બાલસાહિત્ય સર્વસંગ્રહ ” તો મેં ગિલુભાઈને આગ્રહ કરીને તૈયાર કરાવ્યો હતો, એટલે તેના ઉપયોગ ખતે જ કરવો ધાર્યો. વાર્તાની

રસિક ચોપડીઓનો થોડો સહ હું લેર આવ્યો. રાજ રાત્રે આગેની પાસે એ વાંચવી શરૂ કરી. કોઈ પરીકથા હોય કે જાદુમંતરની વાત હોય, કોઈ પ્રાણીકથા કે સુદિકથા ચાલેય, પણ આવી વાર્તાઓ તો મારાં આ પણ આગેને કહેતાં જ હતાં ને ? તો મારાં વાચનથી વધુ શું ચલુ ? થોડી આગેરમતો પણ આગે પાસે મૂકી દીધી. હજી મને સંતોષ થતો ન હતો. છોકરાં ભણતાં હતાં, તેમાંથી એકની ચોપડી મેં ઉધાડી. 'કીયેન' ની રંગપેનથી ચોપડીનાં ચિત્રો અવ્યવસ્થિત રંગાયેલાં હતાં. કેટલાંક પાનાં ઉપર થૂંકથી મોટાડી પાડેલાં જાપાનિસ પિકચરો હતાં. વળી બીજાની ચોપડી ઉધાડી તો તેમાં પાડોશીએ કાણે ખરીદેલ જાપાનિસ ખાદીના તાકા ઉપરનાં 'હિંદ દેવી' નાં ચિત્રોમાંથી દેવી કાતરી છૂટી પાડવાનો કરેલો અધુરો પ્રયત્ન જણાયો. તે અર્ધકપાયેલ ચિત્ર સંતાડતો પ્રભેદ બોલ્યો: "ભાઈ, એ તો અમથું છે, અમથું !"

મેં તેના હાથમાંથી ચિત્ર લઈ લેયું. હિંદદેવીના મુકુટનો અર્ધો ભાગ, એક તરફનો કાન અને બીજો કેટલોક ભાગ કપાઈ ગયેલ હતા. છોકરાંઓને રંગકામ અને કાતરકામની સ્વાભાવિક હેંચા હોય છે, એમ જણાયું. વિચાર કરું છું તેટલામાં બીજું કામ આવી પડ્યું, અને મારે ઘરત બહાર જવું પડ્યું. "આગેજાણી" શરૂ કેમ કરવી ?" એ ગૂંચવણ એ વખતે અણઉકેલી રહી.

હું વડોદરા ગયો ત્યારે કેટલીક સુંદર આલેખરમતો પુસ્તકાલય મંડળમાંથી ખરીદી, કેટલાંક પુસ્તકો પણ ખરીદ્યાં; અમદાવાદથી કેટલાંક સારાં પુસ્તકો મળ્યાં અને બીજાં મુંબઈથી મંગાવ્યાં. મને જોઈતું હતું તે આમાંથી મળી રહ્યું. આલશિક્ષણમાં મદદ આપે અને આગેની સુદિક્ષિત બીધવે તેવાં તે હતાં, તેનાથી કામ ચાલ્યું.

* *

આં બધાં પુસ્તકો ઉપર વિવેચન નહિ કરું, માત્ર નામનિર્દેશ જ બસ થશે કેટલાંક માળાઓને તે ઉપયોગી થશે. ઓછું ભણેલાં આલપ્રેમી માળાપ માટે તો એ આશીર્વાદરૂપ બનશે. બહુ ભણેલાં માળાપ તો ગમે ત્યાંથી આલશિક્ષણના પ્રયત્નો ઉકેલી શકે. મેળામાં જઈ સામાન્ય માળાપો પણ બે-ચાર આના વિદેશી રમકડાંમાં ખરચતાં અચકાતાં નથી, તેમણે આપું કંઈક લઈ આવ્યું હોય તો ? આગે કેટલાંકથી રમી પણ શકે છે.

આળવિનોદ:—(પાંચ ભાગ) લેખક:—શ્રી. મગનલાલ ત્રિ. વ્યાસ એમ. એ. (લંડન) પ્રિન્સિપાલ ન્યુ ઇરા રફલ મુંબઈ.

ચાલો લખીએ:—(સાત ભાગ) લેખક: શ્રી. લાલભાઈ દેસાઈ અને શ્રી. જીવણજી દેસાઈ બી. એ. ગવર્નમેન્ટ હાઈસ્કૂલ સુરત.

વાંચો અને લખો:—(ચાર ભાગ) શ્રી. મનુભાઈ ક. દેસાઈ એમ. એ. બી. ટી. એલ. એલ. બી. મારતર ન્યુ ઈંગ્લિશ સ્કૂલ, જલગામ.

ચાલો ગણીએ:—(બે ભાગ) (ન. મ. ત્રિવેદી તથા લ. ના. આચાર્ય કરાંચી)

ચાલો રંગ પૂરીએ:—(ચિત્રકાર) (શ્રી. યજ્ઞેશ શુક્લ.)

ચાલો કાતરીએ:—(વણુ ભાગ)

સેટનાં બધાં પુસ્તકો—બધા ભાગો—એકીસાથે લેવા જરૂર નથી. વળતા પ્રમાણમાં પુસ્તકો પસંદ કરી શકાય, અને ક્રમશઃ ઉપરનાં વાપરી શકાય. કાતરવાનાં અને રંગનાં પુસ્તકો તો બાળકો વિશેષ રસથી વધાવી લેશે.

આ પુસ્તકો પૈકી કેટલાંકની પ્રસ્તાવનામાંથી એ સમજી શકાશે કે શિક્ષક અને માતાપિતા ઉપયોગી આ પ્રકારની પ્રેરણા, મુજબ ઇલાકાનાં ઇન્સ્પેક્ટરેસ મિસ રૂસ્તમજીના 'Seat Works' માંથી લેખકોને મળી છે. આવાં બધાં અંગ્રેજી પુસ્તકો પણ મેં મંગાવ્યાં, પણ કુ. રૂસ્તમજીનાં અંગ્રેજી પુસ્તકો વધુ સુંદર અને સારાં લાગ્યાં. ચિ. ચંપકલાલે તો વણુપૂજ્યે તેનો ઉપયોગ જ કરવા માંડ્યો. ELEPHANT શબ્દના અક્ષરોમાંથી બનતા બીજા અંગ્રેજી શબ્દો રચી બત્રીસનો દગલો કર્યો. મને વારંવાર કહેવા માંડ્યો:

“ભાઈ ! બસ, આનાથી વધુ જોતી શકે તો ખરાં કહું.” તેને આટલી પ્રેરણા અને આનંદ મળ્યો, તેથી મને સંતોષ થયો. વળી રાત્રે ફરી ચેલેન્જ ફેંકી. હું કંઈક વિચાર સરખો કરું તે પહેલાં પાસે બેઠેલા એક એંગ્લિનિયર મિત્રે તે કામ ઉપાડી લીધું. થોડી જ મિનિટોમાં ૬૫ શબ્દો થયા અને બીજી જ સવારે ૯૮ શબ્દોનો દગલો ચંપકલાલ પાસે કરી દીધો. ‘અરે આ તે હોય ? આ જોડો છે,’ એમ કહી થોડા શબ્દો જોડા પાડવા અંગ્રેજી કોપ ચંપકલાલએ જૂથા ફેંદી નાખ્યો. આ અસર જોઈ હું બહુ જ રાજી થયો. બાલચિદ્ધજીપ્રેમી માઆપોની વડારે આ પુસ્તકો ખરેખર ચક્ર છે, શિક્ષણનાં તે પૂરક છે. શિક્ષકો પણ ઉપયોગ કરી શકશે.

હવે પાઠશાળાઓ અને વિદ્યાન મિત્રોમાં પણ આની અમર થવા માંડી. કપોળ જોડિંગના છાત્રોને છનામ માટે આવાં પુસ્તકો, કાતર ને રંગ અપાયાં. રસકવિ લલિતજી આવ્યા અને મારો આ સંગ્રહ જોઈ લાડીના કુમારો માટે લેતા ગયા. એક ડૉક્ટર મિત્રનો છોકરો તો નાનો છે પણ આ બધાં પુસ્તકો તેમ જ એવાં જ્યારે જ્યારે હું મંગાવું ત્યારે તેમને માટે એ વણુપૂજ્યે મંગાવવા કહ્યું. અમદાવાદથી આશિષ સચિત્ર પુસ્તકાલયો તેમને બહુ મળી, તેથી મુજબના જાપાનિસ રમકાના એક મોટા વેપારી શેઠ દાજી ઇસ્માઈલની દુકાને લખતાં, ચાર રૂપિયામાં તો રંગબેરંગો પચાસ ચોપડીઓનો દગલો થયો. તેની વિવિધ માળાઓનાં થોડાં નામો આ રહ્યાં:—

Our Children's books, Tiny Tot's tales Kiddies own A. B C. Books, Little Learner's Books, De Luxe Series, Little folks Series, Ballon (Stories) Series, Happy hour Books, Travel Books, My big book Series, Crayon Series, My painting Books. વગેરે...

રંગોથી ઊભરાતાં અતિસુંદર આ પુસ્તકોમાંનાં કેટલાંકમાં વાનીઓ છે, જે રસિક અને યાનપ્રદ છે. અંગ્રેજી છે, છતાં ચિત્રો તો સર્વભાષી હોય, ગમે તેને મળે પડે તેવાં છે. આ પુસ્તકો 'ત્યેક ઘેર મંગાવવા જેવાં છે. બાલકો જોયા જ કરશે. ચિત્રકામ માટે છેલ્લી બે માળાઓ ખાસ મંગાવવા લાયકમણુ છે. ક્રીયોત અને રંગકામ માટે તે બહુ ઉપયોગી છે.

* *

એક વાર શ્રી. સુમંત મહેતાએ મહારાષ્ટ્રમાં એક બાપણમાં કહ્યું હતું 'અત્યારે ગુજરાતમાં બે વસ્તુઓ દેખાય છે:-' એક હાઉસિંગ સોસાયટી અને બીજી 'બાલમંદિરો.' આટલાં આટલાં બાલમંદિરો સ્થપાતાં જાય છે છતાં ગિલ્ડાઈના આ ગુજરાતનાં બાલમંદિરોમાં બહુ તેજ કેમ નથી ?' એનો જવાબ આ છે: 'માબાપો કયો જ તકલીફ લાધા વિના, બટનો બીડવાનું ચીખવવાનું કામ પણ 'બાલમંદિરો'ને સોંપી દે છે.' આપણાં સુંદર બાલમંદિરોને માબાપોનો સાચો સહકાર હોય તો શું થઈ શકે, તે પૂછો કાંઈ બાળકેળવણીકારને.

—❦—

કેટલાં વંચાય છે ?

ક્રેડશિશુનમાં—સવારસજ મળીને દોઢસોથી વધુ વર્તમાનપત્રો પ્રકટ થાય છે. એમના વેચનારા ફેરીઆઓની સખ્યા ૫૦,૦૦૦ની છે. દર સવારે સાઠ પત્રો પ્રકટ થાય છે. લંડનમાં ૧૮ ફેનિકોમાંના એક "ટાઇમ્સ" સિવાય બાકીનાં બધાંની કિંમત એક પેની છે, જ્યારે "ટાઇમ્સ"ની બે પેન્સ છે. લંડનમાં રોજ વંચાતાં અખબારોની મચ્છતરી કરીએ તો ૯૯,૦૦,૦૦૦ એટલે લગભગ એક કરોડ જેટલી થાય છે. આ હિસાબે લંડનમાં દર અડવાડિયે છ કરોડ વર્તમાનપત્રો વંચાય છે.

'લાયબ્રેરીઅનશીપ' માટેની તાલીમ

કલકત્તા ખાતેની છમ્પીરીઅસ લાયબ્રેરીમાં લાયબ્રેરીઅનશીપ માટેનો તાલીમ અભ્યાસવર્ગ છ માસની મુદત સુધીનો તા. ૧ લી એપ્રિલ ૧૯૩૯ ના રોજથી શરૂ થશે. ક્રેલેમંદ વિદ્યાર્થીઓને ડિપ્લોમા એનાયત કરવામાં આવશે.

વર્ગમાં કેવળ ૨૦ વિદ્યાર્થીઓ હિંદ અને દેશી રાજ્યોમાંથી લેવામાં આવશે, જેઓ યુનિવર્સિટી ડીગ્રી અથવા લાયબ્રેરીમાં કામ કર્યું હોવાની લાયકાત ધરાવતા હોવા જોઈએ. દાખલ થતા માટેની અરજીનો છેલ્લો દિવસ તા. ૩૧ મી જાન્યુઆરી ૧૯૩૯ નક્કી કરવામાં આવ્યો છે. ટર્મની ફી રૂ. ૭૫ રાખવામાં આવી છે.

લગ્ન-બેટ તરીકે આપણે ત્યાં સિંદૂરની કંકાવડીઓ, નીટીંગ, કેઇસ, સાચુ, તેલ, પૂતળાં, ધરણી, ફેલમ, કાગળ, એ બધું અપાય છે. નથી અપાતાં માત્ર પુસ્તકો!

આ કંકાવડીઓ બે દિવસમાં જ કાળી મેથ બની જાય છે, પણ પુસ્તક કાળું પડતું નથી. અઢી રૂપિયાની આ કંકાવડીની સરખામણીમાં એકાદ રૂપિયાની કિંમતનું કાંઈ પુસ્તક શું વધુ મૂલ્યવાન નથી ?' પુસ્તકોનો પ્રચાર લગ્ન-બેટમાં જરૂર થવો ઘટે.

આજના રશિયાની વાચનભૂખ .

વાંચવા માટેનો અત્યંત તલસાટ છતાં રશિયાના આજના પ્રજાજનોને 'પૂરતું' વાચન મળવાના વાખા છે; છતાં એને પહેાંચી વળવા કેટકેટલા અખબારો કામ કરી રહ્યા છે તે જુઓ:-

૧૯૩૬ માં કુલ ૬૨૫૦ અખબારો પ્રસિદ્ધ થતાં હતાં. અને તે લગભગ ૪ કરોડ વાચકોના હાથમાં જઈ પડતાં.

૧૯૧૩ ની સાલના ઝારના જમાના સાથે આજના રશિયન યુગને સરખાવતાં જણાય છે કે, ૧૯૧૩ ની સાલમાં અખબારોની વધુમાં વધુ સંખ્યા ૮૫૯ ની હતી; જ્યારે આજના રશિયાની વાચનભૂખને સંતોષવા માટે ઉપર જણાવેલી સંખ્યા પણ પૂરતી થતી નથી. આજના રશિયનોની વાચનભૂખ એથી પણ વધુ તેજ છે.

રશિયાનું પત્રકારિત્વ આપણે ત્યાંના પત્રકારિત્વ કરતાં તદ્દન જુદું જ છે. એક અખબાર સરકારનું મુખપત્ર હોય તો ખીજું રેલવેનું, ત્રીજું યુવકોનું હોય તો ચોથું હાથપતિ ખેડૂતોનું, પાંચમું યંત્રશાદી મજૂરોનું તો છઠ્ઠું કાષ્ટ સદાશરી સંસ્થાનું. ત્યાં તો શિક્ષકોના, વેપારીઓનાં અને જુદા જુદા ધંધાદારીઓનાં પોતપોતાનાં મુખપત્રો હોય છે. છેલ્લે લોકરને પણ પોતાનું મુખપત્ર છે. આમાંનાં કેટલાકોની તો લાખો નકસો ખપે છે, જ્યારે કેટલાંક ભીંતપત્રો હોય છે, જે ઝરખાનેથી પાછા ફરતા દબરો મજૂરો જરાવાર થોભીને વાંચે છે.

રશિયાનાં અખબારો જુદી જુદી કદ આપ-ઓમાં પ્રસિદ્ધ થાય છે. કહે છે કે, ૧૯૩૭ ની સાલ આખરે રશિયન નહિ એવી જુદી જુદી ભાષાઓમાં ૨૯૬૫ અખબારો પ્રગટ થયાં હતાં.

આટલા વિશાળ પાયા પર ચાલતો વાચન-બવસાય પ્રગતિસાધક કેમ ન નીવડે ! !

હીટલર હવે એક 'ખીજું'

પુસ્તક લખી રહ્યો છે એવા સમાચાર પ્રસિદ્ધ થયા છે. હીટલરે લખેલા "મેઇન કેમ્પ" (મારી લડત)ના પુસ્તકની ચાલીસ લાખ નકસો ખપી છે તે જોતાં હીટલર દુનિયાના કાષ્ટ પણ લેખક કરતાં વધુ સફળ અને વધુ શ્રીમંત ગણાવેા જોઈએ.

આ નાઝી અગ્રેસરે પાર વર્ષ પહેલાં તેના પુસ્તકના વેચાણમાંથી જે નફા મળ્યો તેના ઉપયોગ તેનાં અખબારને નિભાવવા માટે કર્યો હતો પણ આજે હવે તેને તેની જરૂર નથી.

૧૦ લાખની આવક

આ વર્ષે તેનાં પુસ્તકની નવ લાખ નકસો ખપશે એવી ગણતરી કરવામાં આવી છે. તેને દર એક નકસે એક માર્ક રૉપ્સ્ટ્રી મળે છે. એ રીતે નવ લાખ માર્ક એટલે કે ૧૦ લાખ રૂપિયા તેને મળશે.

હીટલરના આ પુસ્તકનો અનુવાદ દુનિયાની લગભગ દરેક ભાષામાં થયો છે. દુનિયામાં માત્ર બેજ દેશો એવા છે કે જ્યાં તે વેચાતી નથી. ને તે છે રશિયા અને લીથુઆનિયા.

હીટલરના આ પુસ્તકનો ફેલાવો આટલો બધો થયો હોય તેમાં કાંઈ આશ્ચર્ય પામવા જરૂર નથી. બધી જર્મન શાળાઓ, કોલેજો અને વિદ્યાપીઠોમાં તેનો પાઠ્યપુસ્તક તરીકે ઉપયોગ કરવો પડે છે. કાષ્ટ પણ ધધામાં પ્રવેશતા દરેક જર્મનને એ પુસ્તકના મુખ્ય વિચારો જાણવાની

બાઈબલ

જરૂર પડે છે. પોતાનો ધંધો સીખતા નાખીને પણ હીટલરના એ પુસ્તકથી પરિચિત રહેવું પડે છે.

એક વખતે આ પુસ્તક હીટલરની લડતનો પાયો હતો. આજે તે તેના પક્ષનું બાઈબલ કે ગીતા બનેલ છે.

જર્મન અખબારોના સંકેતો તંત્રીઓ હીટલરના આ પુસ્તકને પોતાની પાસે રાખી મૂકે છે. જે વર્ષમાં હીટલર સત્તાસ્થાને આવ્યો તે વર્ષમાં એ પુસ્તકની ધમ્મી ખરી નકલો ખપી હતી; કારણ કે હીટલર પ્રત્યેની પોતાની વધારી દાખવવા દરેક પ્રજાજને તે પુસ્તક ખરીદવા માંડ્યું હતું. અનેક લોકો તેમાં કેવા રાજકીય વિચારો સમાવેલા છે તે જાણવા વાંચે છે, જ્યારે બીજા કોઈને ભેટ આપવા અર્થે તે ખરીદે છે. વળી જર્મનીની વીસહજાર મ્યુનિસિપલિટીઓ દરેક નૂતન પરિચિત યુગલને લગ્નના રજીસ્ટ્રારની ઓફિસમાં એ પુસ્તકની ખાસ બાંધેલી નકલ ભેટ આપે છે.

પ્રથમ આવૃત્તિ

આ પુસ્તક પહેલવહેલાં ૧૯૨૫ ના જુલાઈની ૧૮ મીએ પ્રસિદ્ધ થયું. તે વખતે તેની દશ હજાર નકલો છપાઈ હતી. બીજી ડિસેમ્બર ૧૯૨૬ ના દિવસે આઠ હજાર નકલોની તેની બીજી આવૃત્તિ છપાઈ તે વખતે તે પુસ્તકની કિંમત ધણી હતી. એક નકલના નવ રૂ. પડતા; એટલે

જર્મનીનું આજનું વાચન

જર્મનીમાં હિટલર સત્તાપર આવ્યો તે પહેલાં ત્યાં ૪૭૦૩ અખબારો અસ્તિત્વ ધરાવતાં હતાં. પરંતુ તેના માત્ર એકજ વર્ષનો શાસનકાળમાં આ સંખ્યા ઘટીને ૩૦૯૧ ની યજ્ઞ. આ ઉપરાંત, જર્મન પાર્લામેન્ટને આગ લગાડવાનો બનાવ બન્યા પછીથી જે સમાજવાદી કે સામ્યવાદી અખબારો પર પ્રતિબંધો મૂકવામાં આવેલા તેમની સંખ્યા ૧૮૪ ની હતી. આ રીતે માત્ર એક વર્ષના નાઝીઅમલ દરમિયાન કોઈપણ પક્ષ નહિ ધરાવતાં એવાં ૧૪૨૨ વર્તમાનપત્રોનું પ્રકાશન બંધ થયું હતું.

આ સંબંધમાં મળેલી કેટલીક માહિતી મુજબ ૧૯૩૩ પહેલાં જર્મનીમાં ૩૪૮ અઠવાડિકોના ત્રીજા લાગનાં ૧૯૩૩ માં બંધ થઈ ગયાં. ૧૯૩૨ માં જર્મન પત્રકારોની ઓફિસોમાં કુલ ૧૯૨૦૦ માણસો કામ કરતાં હતાં તેમની એ સંખ્યા ૧૯૩૩ માં ઘટી જઈને માત્ર ૫૩૪૧ ની રહેવા પામી હતી.

૧૯૩૩ ના માર્ચની ૨૯ મી તારીખે સામ્યવાદી અખબારો જેમ્સ થતાં નાઝી અખબારોને પોતાના હરીફોની મિલકત ને ચંત્રો મળ્યાં. આમ છતાં નાઝી અખબારનવેશોની સ્થિતિમાં સારો સુધારો ન થયો; તેમાં મુખ્ય કારણ એ હતું કે, સામ્યવાદી પત્રોના જે સંખ્યાબંધ વાચકો હતા તે નાઝી પત્રોના ગ્રાહકો થયા નહિ. અને આખરે તેમને સમૃદ્ધ કરવા માટે લશ્કરી માણસો દ્વારા ઠેરઠેર પ્રચારકાય આરંભાયું. જેઓ નાઝી પત્રના ગ્રાહક થવા ના પાડે તેમને માટે સરકારી નોકરીની રૂખસદનો સીરપાવ હાજર રહેતા.

૧૯૩૫માં 'જર્મન પત્રોની સ્વતંત્રતા જાળવાનાર' કાયદો કરવામાં આવ્યો. આ કાયદાની મદદથી નાઝી પક્ષનાં હિતોની માલિકીનું ન હોય તેવા હરકોઈ અખબારને બંધ કરવાનું શક્ય બન્યું છે.

હીટલરની સમ્યક્ષ્યા થયી હોવા છતાં તેટલા પ્રમાણમાં તે ખપી નહિ. પરંતુ આટલી કિંમતે ખપી એજ નવાઈની વાત ને.

૧૯૨૯ સુધીમાં કુલ ૩૫૦૦૦ નકસો ખપી હતી. ૧૯૩૦ માં એકસોમી આવૃત્તિ પ્રિંટ થઈ. તે આવૃત્તિની કિંમત માત્ર પાંચ રૂપિયાજ રખાઈ હતી.

વધતું વેચાણ

હીટલરની કિંમતને કારણે તેનું વેચાણ ખૂબ વધવા લાગ્યું. હીટલર સત્તા પર આવ્યો તે પહેલાંના કાળમાં આ પુસ્તકની એ લાખ નકસો ખપી હતી.

પરંતુ તે પછી તો તેનું વેચાણ ગગનગામી બની ગયું. ૧૯૩૩ ના ઑક્ટોબરમાં ૧૦ લાખ ઉપર ઑકસો પહોંચ્યો. ૧૯૩૬ માં ૨૭,૧૭૦૦૦ અને ૧૯૩૭ માં ૩૪,૩૭૦૦૦ની ક્રમશઃ નકસો પહોંચી.

કેપીરાઈટ માટે પાંચ પાઉન્ડ !!

હીટલર સત્તા પર આવ્યો તે પહેલાં બીજા કોઈ દેશોએ ‘ મારી લાડત ’ પર હિટ પણ નાખી ન હતી. ને તે પહેલાં ઇંગ્લેંડના એક પ્રકાશકે આ પુસ્તકના અનુવાદના હક અર્થે પાંચ પાઉંડની જગી (?) ઑફર આપવાની કિંમત કરી હતી.

અંગ્રેજ અનુવાદ

આ પુસ્તકનો પ્રથમ અંગ્રેજ અનુવાદ ૧૯૩૩ ના ઑક્ટોબરમાં ન્યુયોર્કમાં દેખાયો. ને તેનું શીર્ષક હતું “ મારી લાડત. ” તે જ વખતે લંડનમાં પણ તેની આવૃત્તિ પ્રિંટ થઈ પણ તેની કિંમત ૧૮ શિલિંગ રખાઈ હતી. તેનું નામ હતું ‘ મારી જોહાડ. ’ ૧૯૩૫ માં આ અનુવાદની એક સોંધો આવૃત્તિ છપાઈ ને અંગ્રેજમાં તેની ૪૭૦૦૦ નકસો વેચાઈ છે.

જર્મનીમાં આલતા ધાર્મિક તથા યહુદીવિરોધી પ્રચારને કારણે ઇંગ્લેંડનું બ્યાન જર્મની પ્રત્યે દોરાયું ને હીટલરના પુસ્તકમાં તેની રાજકીય મદદરતકક્ષાઓની જે રૂપરેખા દોરવામાં આવી છે તે તરફ આજે જેટલી ચિંતા દેખાડવામાં આવે છે તેટલી તે વખતે દેખાડવામાં આવતી ન હતી.

આ પુસ્તકની મુખ્ય રૂપરેખા, ઇંગ્લેંડને સ્પર્શતી હોવા છતાં કોઈ અંગ્રેજ અખબારે તેની માહિતી અંગ્રેજ પ્રગળે આપવાની પરવા કરી નથી, તે નવાઈ લાગે છે.

ને આ બાબતમાં નોંધવા જેવી વાત એ છે કે મૂળ પુસ્તકના હેટલાઈક મદદરતના ભાગે અંગ્રેજ અનુવાદમાંથી કાપી નાખવામાં આવ્યા છે.

૧૯૩૪ માં તેનું સંપૂર્ણ ભાષાંતર ફ્રાન્સમાં પ્રકટ થયું હતું. પરંતુ આ અનુવાદ કેપીરાઈટના ભંગરૂપે હોવાને જર્મન પ્રકાશકોએ ફ્રાન્સના પ્રકાશકો પર મુકદ્દમો માંડ્યો, તે છતાં ને પુસ્તકને નાશ કરવામાં આવ્યો.

હવે હીટલરનું નવું પુસ્તક કેવું હશે તેની રહ જોવાય છે. આ પુસ્તક પ્રિંટ થતાં જ આખી દુનિયાનું લક્ષ તેના પર દોરશે. [તા. ૨૩-૧૧-૩૮ “ જનમૂર્તિ ”]

નવસારી મહાલ દ્વિતીય પુસ્તકાલય પરિષદ

• નવસારી મહાલ બીજી પુ. પરિષદ—તા. ૨૭-૧૧-૩૮ ના રોજ નવસારી મુકામે લક્ષમણ હોલમાં સવારે નવ વાગે નવસારી પ્રાંત વિ. મે. રા. રા. ઉમેદભાઈ લખાભાઈ પટેલના પ્રમુખપણા નીચે મળી હતી.

પરિષદમાં ભાગ લેવા પુસ્તકાલય ખાતાના વડા મે. રા. રા. વાઠનીસ સાહેબ ખાસ પધારેલા હતા. સુખાના ચીટણીસ મિ. બીડે તેમજ નવસારી, વ્યારા, મહુવા મહાલ ક્ષાળાધિકારીઓ, સોનગઢ રાનીપરજ બોડિંગના હેડમાસ્ટર, નવસારીના નાગરિકો, પારસી હિન્દુ બહેનો, નવસારી મરોલી મુખના શિક્ષકો તેમ જ ગ્રામ પુસ્તકાલયના ઉપ ગ્રામના પ્રતિનિધિઓ વગેરે પધારેલા હતા. હોલ ચીકાર ભરાઈ ગયો હતો.

શરૂઆતમાં સ. શુ. ક. શાળાની બાળાઓએ ઈશ્વરસ્તવન કર્યું હતું.

નવસારી પ્રાંત અને કરજા પુસ્તકાલયના મંત્રી તથા જાણીતા વકીલ રા. રા. મગનભાઈ દેસાઈએ ચોતાનું સ્વાગત લાપણુ આપ્યું હતું, જેમાં તેમણે જણાવ્યું હતું કે:

પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિમાં જેટલું મહત્ત્વ આપણે વ્યાપકતાને આપીએ છીએ તેટલું જ નહિ તેથી વિશેષ મહત્ત્વ કાર્યની સંગીનતાને અપાવું જોઈએ, તો જ શ્રીમંત સરકારના શુભ હુકમે સફળ થશે અને પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિ પ્રગતિવનના વિકાસમાં અમૂલ્ય ફાળો આપ્યા વિના રહેશે નહિ. પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિના કાર્યકર્તાઓને પ્રજાનો સુંદર સહકાર મળે અને પરસ્પર ભ્રાતૃભાવ તથા મૈત્રીથી કાર્ય કરવામાં આવે તો આ પ્રવૃત્તિ હળુ પણ વિશેષ સુંદર પરિણામો લાવ્યા સિવાય નહિ રહે. આવી પ્રવૃત્તિઓમાં વૈમનસ્ય, અહંભાવ કે આત્મશ્રદ્ધાને સ્થાન નથી. પોતે પુસ્તકાલયનો નમ્રમાં નમ્ર સેવક બની રહે તો જ તે પુસ્તકાલય ઉત્તરોત્તર વૃદ્ધિ પામે અને શહેરમાં કે ગામમાં તે પુસ્તકાલય આદર્શ પણ ત્યારે જ નીવડે. સંચાલકોના આત્મશોગ, વ્યવસ્થા, કાળજી અને હલકની ધમશ ઉપર બધો આધાર રહે છે.

ત્યાર પછી નવસારી પ્રાંત પ્રજામંડળના પ્રમુખ રા. રા. કાશીભાઈ ઝવેરભાઈ વકીલની દરખાસ્તને રા. રા. કનૈયાલાલભાઈ મજસુદારના ટેકાથી પ્રમુખની ચૂંટણી થઈ હતી.

પ્રમુખનું ભાષણ

આ પ્રાંતમાં જે જે પુસ્તકાલયો મારા જોવામાં આવ્યા છે, તેમાં પુસ્તકોની સારી સંભાળ લેવામાં આવતી જોવામાં આવી છે. ત્યાં વાંચકોની સંખ્યામાં વધારો કરવા પ્રયત્ન થાય છે; અને ઘણી જગ્યાએ સ્ત્રીવાચકો પણ હોય છે. દુનિયામાં પુસ્તકાલયનો લાભ લોકો લે, તે માટે શિક્ષકો તરફથી બનતો પ્રયામ કરવામાં આવે છે.

આટલું છતાં પણ શિષ્ટવાચનનો પ્રચાર કેમ જોડો રહે છે, તેનો વિચાર શિક્ષકોએ કરવો રહે છે. જે લોકો વાંચના હોય તે જ વાંચે અને હલકા સાહિત્યનું વાચન મુજબ કરે, તે સંતોષકારક સ્થિતિ કહેવાય નહિ

સાધારણ રીતે દુકાનદારો અને ખીજા બેઠાબેઠાના ધંધો કરનારા લોકો સિવાય સામાન્ય લોકો ધણા વ્યવસાયી હોય છે. તેમને પુસ્તકાલયમાંથી પુસ્તકો લઈ વાંચવાની અને તે વખતસર પહોંચાડવાની પુરસદ હોતી નથી. ક્યાં પુસ્તક વાંચવા લાયક અને ક્યાં નહિ, તેની તેમને ગતાગમ હોતી નથી. વિદ્યાર્થીઓનું પણ તેમ જ હોય છે. આ લોકોની કાળજી શિક્ષકોએ કરવાની જરૂર છે.

શિક્ષકોએ પ્રથમ પોતાના વિદ્યાર્થીઓમાં વાચનનો શોખ વધારવા પ્રયત્ન કરવો જોઈએ. હાલમાં સોંધું અને વિસ્તીર્ણુ બાલસાહિત્ય પ્રગટ થાય છે, તેનો લાભ શિક્ષકો લઈ શકે તેમ છે. આ બાલસાહિત્ય જ્ઞાનના ધણાખરા વિષયોને સ્પર્શી છે; અને બાળકોને રૂચે તેવી શૈલીમાં અને રૂપમાં તે રજૂ કરે છે. આવા પુસ્તકોનો સંગ્રહ કરી તેને વ્યવસ્થિત રીતે વંચાવવામાં આવે તો વિદ્યાર્થીઓમાં હિંમત સાહિત્ય માટે પ્રીતિ ઉત્પન્ન થાય; અને તે વડે તેમનાં મનમાં સામાન્ય જ્ઞાનનો સંભાર ભરી શકાય. શાળા ખાતાએ વિશેષ વાચન માટે શાળાઓના અભ્યાસક્રમમાં જોગવાઈ રાખેલ છે; અને નવા બાલસાહિત્યમાંથી સારા પુસ્તકો વર્ગવાર પસંદ કરેલા છે.

મોટા માણસો પુસ્તકાલયનો વિશેષ લાભ લે તે માટે શિક્ષકે દર અઠવાડીએ થોડો વખત પણ તેમની બેઠામાં જઈને વર્તમાનપત્રો તથા પુસ્તકોમાંની નવી નવી વાતો કહી સંભળાવે તો તેમનામાં પણ તિતિક્ષા ઉત્પન્ન કરી શકાય; અને તેમ યતાં તેઓ પુસ્તકો અગર વર્તમાનપત્રો ગાંઝે તો તે જલદી તેમને મળી શકે તેવી જોઈવણ કરવામાં આવે તો જ્ઞાનપ્રચારનો સંગીન પાથો નાખી શકાય. મંથપાળો તથા શિક્ષકો પુસ્તકોના વિષયોથી માહિતગાર હોય અને તેઓ ચોરે અને ચોટે તથા લોકોની મિજલસોમાં જુદા જુદા વિષયોની વાતો કરતા રહે; અને ક્યાં પુસ્તકમાંથી શી માહિતી મળી શકે તેમ છે, તે જણાવતા રહે તો લોકોની જિજ્ઞાસા વધારવા સાથે તેને સંતોષીને તેઓ લોકશિક્ષણમાં સારો ફાળો આપી શકે.

પ્રમુખના કાપણ પછી મહાલમંત્રી રા. રા. હોટુભાઈ બીખાભાઈ વડીએ કાર્યનું નિવેદન વાંચ્યું હતું ને પરિષદને પ્રેત્સાહનના સંદેશ મોકલનાર મે. રા. રા. પૂ. મોતીભાઈ અમીન સાહેબ, રા. રાજેશ્રી આ. કથુરેટર શ્રી. ઉમેદલાઈ પટેલ, ચરોતર એબ્યુકેશન સોસાયટીના મંત્રી રાજેશ્રી આશાભાઈ નં. પટેલ, શ્રીયુત નાણુકલાલ નં. ચોકસી, ગણુદેવી મહાલના મંત્રી રાજેશ્રી કાવસજી ગણુદેવીઆ તથા જાણીતા નવલકથાકાર ને પેટલાદ નાયબ સૂબા સાક્ષર થી રમણુલાલભાઈ દેસાઈના સંદેશાઓ રા. રા. મણુભાઈ દ્વિવેદીએ વાંચી જતાવ્યા હતા.

ઉપરાંત પ્રબંધજના પ્રચારક ને પુરાતત્વના સંશોધક તથા અભ્યાસી રાજેશ્રી મણુભાઈ દ્વિવેદીએ પોતાનો વિદ્વતાભર્યો ને મનનીય નિબંધ વાંચી સંભળાવ્યો હતો. વળી મે. રા. રા. વાકનીસ સાહેબે પુસ્તકાલયના પ્રચાર માટે પોતાના મનનીય વિચારો જણાવી ધણો સુંદર ભોધ આપ્યો હતો. (જે આ પછીનાં પૃષ્ઠોમાં છપાયો છે.)

તેમજ બાળાઓનો પુસ્તકવાચનના કાયદા વિષેનો લાલિત્વભર્યો ગૂરબો ગવાયો હતો

ને તેમને ઉત્તેજન તરીકે પ્રમુખ સાહેબના હાથે ત્રાણા-પિતળનાં વાસણ કે કપડાં વગેરેની લદાણી આપવાને બદલે તેમના યાનમાં વધારો થાય તેવું ફોરમ પુસ્તકની પાંચમી શ્રેણી “શ્રીશક્તિ”નું ઈનામ આપવામાં આવ્યું હતું. છેલ્લે પ્રમુખને આભાર માની રાજગીત ગવાયા બાદ સભા વિસર્જન થઈ હતી.

મંત્રીનું નિવેદન

પાટણ મુકામે મળેલી વડોદરા રાજ્યની ૫ મી પુસ્તકાલય પરિષદમાં રાજ્ય પ્ર. પ. મંડળનું નવું બંધારણ ઘડાયા પછી દરેક પ્રાંતમાં પ્રાંત મંડળો, મહાલ મંડળો અને જૂથ મંડળો સ્થાપવામાં આવ્યાં છે. અને દરેક મહાલમાં પ્રાંત મંડળની દેખરેખ નીચે મહાલ મંડળો અને મહાલ મંડળોની નીચે જૂથ મંડળો પોતપોતાના વિભાગમાં પુસ્તકાલયની પ્રગતિ અર્થે કંઈ ને કંઈ કામ કરી રહેલ છે. આ મહાલમાં મહાલ મંડળ ચાર વરસથી સ્થપાયેલું હોય એ મંડળ જુદી જુદી દિશામાં કામ કરી રહેલ છે.

મહાલ મંડળની પહેલી પરિષદ તા. ૭-૪-૩૫ના રોજ વેરમા મુકામે તે વખતના બારા વિભાગ નાયબ સુબા ને ગુજરાતના જાણીતા નવલકથાકાર મે. રા. રા. સાક્ષર શ્રી. રમણલાલબાઈ દેશાપના પ્રમુખપણા નીચે ભરવામાં આવી હતી. ત્યાર પછી કેટલાક અનિવાર્ય સંજોગોને લઈને આજ સુધી મહાલ પરિષદ ભરી શકાય નથી.

નવસારી મહાલમાં એકંદર ગામ ૬૧ છે ને તેમાં નવસારી કરખા વગર શાળાવાળાં ગામ ૪૪ છે, ને તે દરેક શાળાવાળાં ગામે પુસ્તકાલય છે. નવસારી કરખામાં પ્રાંતનું કરખા પુસ્તકાલય, મહિલા પુસ્તકાલય, બાલ પુસ્તકાલય તથા સ્ટેશનના રસ્તે રાયચંદ શેઠ ઉપર એક વાચનાલય પણ ચાલે છે. આસણ ગામ પુસ્તકાલય વગરનું બાકી હતું તે આ સાલ લોકમંદદ મેળવી તેનું બજેટ મોકલી આપ્યું છે.

મહાલમાં એક પણ શાળાવાળું ગામ પુસ્તકાલય વગરનું નથી. કરખા ગામેનું ફળિયું કાઢીપુરમાં ત્યાંના કાળી બાઈએના ઉત્સાહથી આજ આઠ વરસથી સ્વતંત્ર પુસ્તકાલય ચાલે છે. તે પુસ્તકાલય મકાન, બાગબગીચો, ફૂલો તથા પાણીની પરખ સાથે ચાલે છે.

મહાલના ગ્રામ પુસ્તકાલયમાં ૧૯૩૭-૩૮ માં પુસ્તકોની સંખ્યા ૧૬૩૦૫ હતી, જેમાં વંચાયેલાં પુસ્તકોની સંખ્યા ૧૦૩૮૫ ને વાચકો ૪૪૮૮ હતા.

નવસારી કરખામાં	પુસ્તકો	વંચાયેલાં પુ.	વાચકો.
,, મહિલા પુ.	૮૦૩૮	૬૦૪૦	૫૮૬
,, બાલ પુ.	૨૮૦૯	૮૬૧૯	૭૦૯

કુલ પુ. સંખ્યા ૨૦૫૫૨, વંચાયેલાંની સંખ્યા ૨૫૦૪૪, વાચકોની સંખ્યા ૪૮૮૬.

મહાલનાં નીચેનાં ગામો ગુજરાત વર્નાક્યુલર સોસાયટીમાં નોંધાયેલાં છે:

૧ નવસારી પુ., ૨ નવસારી મ. પુ., ૩ આમલી, ૪ કરખાપાર, ૫ કડોલી, ૬

કાછીઆવાડી, ૭ કુચેદ, ૮ તવડી, ૯ ધામણ, ૧૦ પડધા, ૧૧ પંડજી, ૧૨ પીનસાડ, ૧૩ વેરમા, ૧૪ સીસોદરા, ૧૫ સીમલગામ.

મહાલમાં નીચેનાં ગામોવાળાં પુસ્તકાલયોને પોતાનાં સ્વતંત્ર મકાન છે. *

૧ નવસારી ક. પુ, ૨ ધામણ, ૩ મીરજાપુર, ૪ સીસોદરા, ૫ વેરમા, ૬ કુચેદ, ૭ સાગરા, ૮ કાછીઆવાડી (ચોવીસી), ૯ કાઠીપોર.

ગયા વરસમાં મહાલના દરેક ગામના પુસ્તકાલય માટે શિષ્ટ વાચનની પરીક્ષા રાખી હતી તે તે માટે ' વીર વિદ્વલભાઈ 'નું પુસ્તક પસંદ કરવામાં આવ્યું હતું. તેમાં ૧૩ ગામોના પરપ વિદ્યાર્થીઓએ ભાગ લીધો હતો. આજી સાહે પછી શિષ્ટ વાચનની પરીક્ષા રાખવામાં આવશે તેનો સારા પ્રમાણમાં લાભ લેવા દરેક પુસ્તકાલયના મંત્રીને વિનંતિ છે.

ગયા વરસમાં પ્રાંત મંડળ તરફથી એક પ્રચારક પુસ્તકાલય તપાસણી માટે રાખવામાં આવેલ. તેમણે નવસારી મહાલના દરેક ગામના પુસ્તકાલયની તપાસણી કરી હતી. ધણીઅંશ પુસ્તકાલયનાં પુસ્તકોનું વર્ગીકરણ થઇ ગયું છે. બાકીનાં વર્ગીકરણ જે તે જૂથમંડળના મંત્રી પોતાના તાબાના પુસ્તકાલયોનું પરસ્પર મદદ લઇને કરી લે એમ આશા છે.

ગયા વરસમાં નવસારી મહાલ વહીવટદાર સાહેબે હીજીપ ગામે પંચાયત સત્તાહ ઉઘડ્યું હતું તેમાં મહાલ મંડળ તરફથી પુસ્તકાલયનો રોલ ઉઘાડી જનતાને પુસ્તકોના વાચનના ફાયદાઓ સમજાવ્યા હતા. તથા દિવસમાં લગભગ ત્રણ હજાર માણસોએ પુસ્તકાલયનો લાભ લીધો હતો.

મહાલ શાળા વિદ્યાધિકારીઓ તથા મે. રા. રા. નવસારી વહીવટદાર સાહેબ પુસ્તકાલયને અંગે વખતોવખત જે કિંમતી મદદ ને સહયોગ કરતા રહે છે તે માટે તેમનો આભાર માનવામાં આવે છે.

પસાર થયેલા ઠરાવો

ઠરાવ ૧—આપણા રાજ્યપિતા જેમની ઉદાર રાજ્યનીતિથી આપણે પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિનું કાર્ય આગળ ધપાવી રહ્યા છીએ, તેઓ ગંભીર માંદગીમાંથી હવે તંદુરસ્ત થતા જાય છે. તે માટે આ પરિષદ સંતોષ અને આનંદ વ્યક્ત કરે છે અને દિનપ્રતિદિન એમનું આરોગ્ય સુધરતું જાય એવી, પરમકૃપાળુ પરમેશ્વર પ્રતિ અંતઃકરણપૂર્વક પ્રાર્થના કરે છે. અને એમને પ્રજ્ઞ સીધાપુષ્પ અર્પણ કરે જેથી પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિ સંબંધમાં એમના અભિલાષ સંપૂર્ણ થાય.

અમુખરથાનેથી

ઠરાવ ૨—શિષ્ટવાચન તરફ વાચકોને રસ લેતા કરવા ને પુસ્તકાલયોનાં પુસ્તકોનો વધારે પ્રમાણમાં ઉપયોગ કરી શકાય તે માટે મહાલ મંડળ તરફથી તથા વડોદરા રાજ્ય પુ. પ. મંડળ તરફથી ચોળતી શિષ્ટવાચનની પરીક્ષાઓમાં શિક્ષકો, વિદ્યાર્થીઓ, વિદ્યાર્થીનીઓ, ખહેનો તથા બહારના જે કોઇ બાઇઓ લાભ લેના માટે તેઓ ફરજિયાત લાભ લે અને વાચકોમાં જીવનચક્રિત તથા બીજાં શિષ્ટ સાહિત્યનાં પુસ્તકો વાંચે તેવા પ્રયાસ કરવા મહાલના શાળાધિકારી સાહેબ, પુસ્તકાલયના મંત્રીઓ તેમજ અન્ય શિક્ષક બાઇઓ એ સંબંધે પ્રયત્ન કરશે એમ વિનંતિ છે.

દરખાસ્ત શુભાખબાઈ હરિભાઈ—અ. આ. દયાલજી રજુહોડજી

કરાર ૩—આ પરિષદ સદ્ગત શ્રી સોરાબજી મનચેરજી દેસાઈ કે જેઓ નવસારી પ્રાંત પુ. પરિષદના સ્વાગત પ્રમુખ હતા તેને જેઓ સાદિત્યવિલાસી, વિદ્વાન, પુરાતત્ત્વના અભ્યાસી, કવિ, તત્ત્વજ્ઞાની ને પુસ્તકપ્રેમી હતા તેમના અવસાન બદલ પોતાને ખેદ પ્રદર્શિત કરે છે.

દરખાસ્ત બળવંતરાય અંબેલાલ વકીલ અ. આ. અ. સો. નંદુખગોરી ક. મજસુદાર : શ્રીમતી મનીજી સુધ—નવસારી

કરાર ૪—વાર્ષિક નિવેદન દરેક પુસ્તકાલયોના મંત્રીઓએ વરસની આખરે પોતાના ન્યૂ મંડળના મંત્રી અગર તો મહાલ મંડળના મંત્રી ઉપર મોકલી આપવા ને મહાલ મંડળે એકત્ર કરી ખાતામાં મોકલી આપવા તજવીજ રાખવી, એમ આ પરિષદ ઠરાવે છે.

દરખાસ્ત શુભાબલાઈ નિછાબાઈ—અ. આ. ગોતીબાઈ બીખુભાઈ

કરાર ૫—કાયમ ફંડ ખાતગી ગૃહરથોને ત્યાં મુકાયેલાં હોય તે વહેલામાં વહેલી મુદતે ઉપાડી લઈ પુસ્તકાલય સ. સ. મંડળ સિ. માં, સહકારી મંડળોમાં અથવા તો સાર્વજનિકમાં મૂકવા દરેક પુસ્તકાલયના મંત્રીઓએ તજવીજ કરવી, એમ આ પરિષદ ઠરાવે છે.

દરખાસ્ત ગોકળબાઈ—ધામણ; અ. આ. લાઇલાલભાઈ દાજીભાઈ—તવડી

કરાર ૬—નવસારી મહાલનાં કેટલાંક પુસ્તકાલયોનાં પુસ્તકોનું વર્ગીકરણ થયેલું નથી તો પુસ્તકાલયના મંત્રીઓ પોતાના ન્યૂ મંડળના મંત્રીની અથવા તો પાસેના પુસ્તકાલયના મંત્રીની મદદ લઈ ચાલુ વરસમાં પૂર્ણ કરી ખાતાને તથા મહાલ મંડળને ખબર આપવા આ પરિષદ ઠરાવે છે.

દરખાસ્ત દુર્લભભાઈ દાજીભાઈ—સીરોદ્રા; અ. આ. હયાલજી રજુછાહજી—આંબલી

કરાર ૭—આમ પુસ્તકાલયના મંત્રીઓએ પોતાના પુ. તુ' બજેટ મોકલવા લોકમદદ મેળવી, ખાતા તરફ મંદુર થવા વેળાસર મોકલવું. આમ પંચાયતો પોતાના બંડોળના ૧૦ ટકા મુધીની રકમ ફરજિયાત કામોમાં વાપરી શકે છે. તે રકમ પૈકીની રકમ આમ પુસ્તકાલયને મદદ તરીકે આપવા આમ પંચાયતે ઠરાવ કર્યો હોય તે ઠરાવના અમલમાં કાંઈ પ્રત્યવાય આવે નહિ એવો વહીવટ રાખવા ખાતાને વિનંતિ કરવામાં આવે છે.

દરખાસ્ત મણિબાઈ દિવેદી—નવસારી: અ. આ. ગોકળભાઈ—ધામણ

કરાર ૮—દરેક પુસ્તકાલયના મંત્રી અંશપાળે વ. રા. પુ. પ. મંડળ તરફથી પુસ્તકાલય શિક્ષણવર્ગ રાખવામાં આવે તેમાં હાજર રહેવું ને માહિતી લેવી. ને તેના અંગેના ખર્ચની સવડ પોતાના બજેટમાં કરવી.

દરખાસ્ત શંકરલાલ દવે—નવસારી: અ. આ. ઘેલાભાઈ—વેરમા

કરાર ૯—મહાલની પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિને વેગ મળે તે માટે મહાલ પુ. પરિષદ દર વર્ષે વારાફરતી જુદા જુદા ન્યૂ મંડળનાં કામોએ ભરવી કે જેથી ગામડાંની જનતામાં વાચનને લાભો સમભવ્ય એમ આ પરિષદ ઠરાવે છે.

દરખાસ્ત ધનસુખલાલ મહેતા—વેરાવળ અ. આ. શંકરલાલ દવે—નવસારી

કરાર ૧૦—પ્રાંતપંચાયત, સુધરાઈઓ અને આમપંચાયતો તરફથી પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિને ઉદાર મંદદ મળે છે તે બદલ આ પરિષદ તે સંસ્થાઓને સહુદય ઉપકાર માને છે અને પોતાના બજેટમાં પુસ્તકાલય માટે કાયમની સવડ કરી છૂટે દાથે પ્રવૃત્તિને મદદ કરવા વિનંતિ કરે છે.

દરખાસ્ત લક્ષ્મણરાવ આનંદરાવ પ્રધાન—નવસારી: અ. આ. ઘેલાભાઈ વેરમા

[અનુસંધાન પાછળના પૃષ્ઠ પર]

કચુરેટર સાં મે. રા. રા. વાકનીસ સાહેબનું ભાષણ

ભાષણની શરૂઆતમાં તેઓ સાહેબે પરિષદને લગતી કેટલીક પ્રાથમિક દર્શાવેલી આગળ ચાલતાં જણાવ્યું હતું કે, આ પરિષદ માટે હું વડોદરાથી, કંઈ ભાષણ તૈયાર કરી આવ્યો નથી. આજે અને કાલે પુસ્તકાલયો સંબંધી જે પ્રશ્નો ચર્ચાયા છે, તેના ઉપર હું દેંકું વિવેચન કરવા માગું છું.

એક ખુલાસો

પ્રથમથી જ મારે કહેવું જોઈએ કે અહીં શ્રી. કનૈયાલાલે પુસ્તકાલયો તરફ જોવાની શ્રી સરકારની દૃષ્ટિમાં જે દોષ કાઢ્યા છે તે અદલ જોલવાની રમ્મ લઉં છું. શ્રી. કનૈયાલાલ કહે છે કે શ્રીમંત સરકાર વડોદરા શહેરના એક લાખ લોકો માટે પુસ્તકાલય ઉપર જે ખર્ચ કરે છે, તે રાજ્યનાં છતર પુસ્તકાલયો ઉપર જે ખર્ચ કરે છે તેના પ્રમાણમાં વિશેષ છે. મધ્યવર્તી પુસ્તકાલય ઉપર જે ખર્ચ કરવામાં આવે છે, તેમાંથી ત્રણચાર હજાર રૂપિયા સરકારે છતર પ્રાંતની લાયબ્રેરીઓ માટે વેગળા કાઢવા જોઈએ અને વડોદરા શહેરનિવાસીઓને રાજ્યના છતર પ્રગળજનો પ્રમાણે જ લેખવા જોઈએ. સરકાર રાજધાનીના રહેવાસીઓ તરફથી લોકમદદની કેમ અપેક્ષા રાખે નહિ? છતર દેશોમાં રાજધાની અને દેશ વચ્ચે ચાટશે અંતર નથી દેખાઈ આવતો. શ્રી. કનૈયાલાલ જે વસ્તુ વધુવે છે તે પ્રથમ દર્શનીય કાઢને પણ માન્યજ કરવી પડશે, પણ તેનું સમર્થન નહિ તો ખુલાસો ઇતિહાસ જોવાથી થઈ શકે તેમ છે, એવી મારી દરખાસ્ત છે. પુસ્તકાલય ખાતાનું અંધારણુ મિ. બોર્ડન સાહેબે ઘડાવ્યું તેમાં વડોદરા શહેરમાં એક આદર્શ મધ્યવર્તી પુસ્તકાલયની તેમણે યોજના કરી, પણ તે વડોદરા શહેરવાસી લોકો માટેજ તેમણે રાખ્યું ન હતું. તેમના અંધારણુ પ્રમાણે મધ્યવર્તી પુસ્તકાલયનો ઉપયોગ રાજ્યના બધા પ્રગળજનો માટે રાખવાનો હતો. ફરતાં પુસ્તકાલયો ઉપર વધારે બાર મૂકવામાં આવ્યો હતો. આખી પુસ્તકાલયોની કૂલગૂંથણી એકજીવી

[અનુસંધાન પૃ. ૭૫૧ નું]

કરાર ૧૧—આમપુસ્તકાલયના મંત્રીનું કામ જે તે શાળાના શિક્ષક બંધુઓ વિના વેતને સેવાભાવથી કરે છે તે માટે આ પરિષદ તેમની સેવાની કદર કરે છે ને નિઃસ્વાર્થ સેવા ચાલુ રાખે એવી આશા રાખે છે.

દરખાસ્ત ઉમિયાશંકર મહેતા—નવસારી: અ. આ. છાત્રવાહ વડીલ નવસારી -

કરાર ૧૨—આમ પુસ્તકાલયના અંધારણુ તરીકે લગભગ બધેજ સ્થળે શાળાના શિક્ષક કાર્ય કરે છે. વાર્ષિક બજેટની રકમ ભેગી કરવાનું કામ ધણુ અર્થતેજીનેજ કરવાનું દોષ છે. બજેટની રકમ ભેગી કરવાનું કાર્ય મામના પટેલ તલાટી તથા પંચાયતના સભ્યોએ કરવું જોઈએ તે પ્રમાણે મદાલના મુદ્દી ખાતા તરફથી નિયમ થવા આ સમા દરખાસ્ત કરે છે. દરખાસ્ત ઘેલાંવાહ ટાહ્યાબાઈ; અ. આ. મે. રા. રા. નંદકિસોર મહેતા

કરવાની એમની યોજના હતી, પરંતુ સંલેગવશાત્ તે યોજના અમલમાં ન મુકાઈ અને તેથી હાલ મધ્યવર્તી પુસ્તકાલયનો ઉપયોગ માત્ર વડોદરાવાસીઓને જ મળે છે અને તે પુસ્તકાલય ઉપર ખર્ચ માત્ર ઇતર પુસ્તકાલયોના પ્રમાણમાં વધારે થયા કરે છે.

આ વસ્તુસ્થિતિ હું માન્ય રાખું છું અને તેમાં જેટલો અન્યાયનો અંશ જણાય છે તે દૂર કરવા હું મારાથી બનતું કરીશ. કરીશ એટલું જ નહિ પણ ફરતા પુસ્તકાલયોની પેટી દારા ન્ને મધ્યવર્તી પુસ્તકાલયોનાં પુસ્તકો માટે મંગલણી આવે તો તેમને તે પ્રમાણે થોડાક પ્રમાણમાં હું મોકલતો આવ્યો છું.

પુસ્તકાલય એટલે પાવરહાઉસ

આપણા દેશમાં હાલ ન્યાં ન્યાં સ્વરાજ્ય સરકાર સ્થપાઈ રહી છે, ત્યાં ત્યાં પુસ્તકાલયો તરફ લોકોનું ખૂબજ આકર્ષણ થયાનું આપણે સૌ જાણીએ છીએ અને તેથી અમેને આનંદ થાય છે, પણ આશ્ચર્ય લાગતું નથી, કારણ કે પુસ્તકાલય જેવું લોકજનશૃતિનું, લોકોમાં કાર્ય કરવાની પ્રેરણા ઉત્પન્ન કરવાનું લોકોમાં આથા ઉત્સાહ નિર્માણ કરવાનું બીજું કોઈ પણ સાધન નથી. પુસ્તકાલય એટલે એક જાતનું પાવર હાઉસ અથવા પ્રેરક શક્તિની ખાણ છે. મનુષ્યસ્વભાવ અનુકરણશીલ છે, બીજાએ કરેલું જોઈને તેને કંઈ પણ કરવાની પ્રેરણા-મજા થાય છે. અન્ય લોકોએ કરેલું જાણવાનું સાધન વાચન અને મનન કરતાં મોટું કંઈ હોઈ શકે છે ?

પુસ્તકાલય ખાતાની વિશિષ્ટતા

પુસ્તકાલય ખાતું એ ઉવેલપ-ડિપાર્ટમેન્ટમાંનું એક કહેવાય છે; પણ તેની એ વિશિષ્ટતા છે કે ઇતર ખાતાના કાર્યને વ્યાપી રહી તે વધે છે. ખેતીવાડી ખાતું ખેતીનાં ઓળર સુધારવાનું તથા સારું ખાતર નાખવાનું કહે છે, અને ખેતીની પેદાશ વધારેમાં વધારે કમાણી કરે એ સારું સહકાર સાધી વેચાણ કરો, રસ્તા અને માર્ગ સુધારે કે જેથી તે ખેતીની પેદાશ દૂર દૂર સુધી જઈ શકે, એવું એવું કહે છે. આરોગ્ય ખાતું કહે છે કે તંદુરસ્તી જાળવો, વ્યાયામ કરો, સ્વચ્છતા રાખો, અંગની તેમ જામની; એ પ્રમાણે જુદાં જુદાં ખાતાંઓ પૃથક્ પૃથક્ બોધ આપે છે પરંતુ પુસ્તકાલય ખાતું આ સર્વ ખાતાનો ઉપદેશ સામટો કરે છે. દૃષ્ટાંત આપીએ તો એમ સમજો કે, દરેક ખાતું એક અંધ માણસને એકેક વસ્તુનો જુદો જુદો પરિચય કરી આપે છે, પરંતુ પુસ્તકાલય ખાતું એ અંધનો હાથ પકડીને તેને જુદી જુદી વસ્તુનો સ્પર્શથી પરિચય કશવતું નથી. તે તેને આંખ અને દષ્ટિ જ આપે છે, જેથી આપમેળે તે સર્વ વસ્તુઓનું જ્ઞાન મેળવી શકે છે.

હવે થોડીક વ્યાવહારિક સૂચનાઓ કરી હું મારું ભાષણ પૂરું કરવા માગું છું:—

ત્રણ રંગો

આપણા રાષ્ટ્રીય ધ્વજના ત્રણ રંગ હોય છે. મેં આપણી મામ પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિ માટે પણ ત્રણ રંગ પસંદ કર્યા છે અને તે (૧) Budget, (૨) તપાસણી અને (૩) નિવેદન. આપણા રાજ્યમાં લગભગ ૧૪૦૦ જેટલાં પુસ્તકાલયો અને વાચનાલયો છે, તેમાંથી ગઈ સાલે પોણાજસો જેટલાં નિદાવસ્થામાં હતાં.

ત્યાંના અંચપાલ લોકમદદ ભેગી કરી શક્યા નહિ હોય કે કોણ જાણે ક્યા કારણસર તેમણે બજેટો મોકલ્યા નથી. પણ એક વખત પુસ્તકાલય રચવામાં પછી તે ગેરશુદ્ધિમાં જવું એ કોઈના માટે અભિમાનારૂપ નથી. એ તો એક વખત આપણને જામત કરવાના જેમણે પ્રયાસ કર્યા તેમનું અપમાન કરવા જેવું છે. મારી વિનંતિ છે કે દરેક અંચપાલ યોગ્ય અવસરમાં પોતાના ગામનું બજેટ બનાવી અમારે ત્યાં મોકલી દે.

બજેટો વિષે બે બોલ

આ બજેટો સંબંધી બીજી એક વાત એવી છે કે એ તદ્દન નાની રકમનાં હોય છે. ૧૪૦૦ પૈડાં હમર જેટલાં પુસ્તકાલયોનાં બજેટ સો રૂપિયાની અંદરનાં હોય છે; પરિણામે સારાં પુસ્તકો ખરીદાતાં નથી, બધાં મોટા ભાગનાં પુસ્તકાલયોમાં પુસ્તકો જ ખરીદાતાં નથી. પુસ્તકો વિના પુસ્તકાલય એ નામ સંરચાને સાર્ય કેમ ગણાય ? પુસ્તકોના અભાવથી છાપાં અને ચોપાનિયાં વડે નબળાં લેવાય છે. છાપાં વાંચવાં એ સારું છે, પણ બે સારા જમણુ વચ્ચે તે ચઢા પીરા જેવું છે. પુસ્તકો દ્વારા જે સંસ્કાર થવાના તે છાપાં વાંચનાથી મળશે એવો કોઈ દાવો કરશે અગર અપેક્ષા રાખશે તો ચાહ પીને ચરીરપોષણ થશે એવું માનનારની કોટીમાં તે આવી જશે. નાણાંની તંગી દર કેવી રીતે કરવી તે કહેવાનું મુશ્કેલીભરેલું છે. હું તે બજેટો જ નથી; પણ મારી વિનંતિ એ છે કે જે રકમ આપણે ભેગી કરીએ તેનો વધારેમાં વધારે ઉપયોગ યાવ એવી રીતે આપણે બજેટ બનાવવું.

લેઠની ઉપયોગિતા

પુસ્તકાલયોની તપાસણી વર્ષમાં એક વખત થવી જોઈએ તે થતી નથી. કેટલાંક સારાં પુસ્તકાલયોની ભેટ એકથી વધારે વખત અને એકથી વધારે અમલદારો તરફથી થાય છે. એનો ઉપયોગ નહોતો થતો પુસ્તકાલયોને કે નથી થતો ખાતાને. પુસ્તકાલયને પોતાની પ્રથંસા સાંભળવા મળે ખરી, પણ મને લાગે છે કે તે પુસ્તકાલયના અંચપાલ પોતે પ્રથંસાથી સમાધાન માનતા નહિ હોય.

નિવેદનનું મહત્ત્વ

ત્રીજી બાબત નિવેદનો સંબંધી. નિવેદનો દર વર્ષે અમને મળે એટલે ગામડાં-ઓમાં શું શું થાય છે તેનાથી અમે પૂર્યપણે વાકેફ રહી શકીએ, નહિ તો ગામડાંઓમાં આપ જે કામ કરો તે અમે ન જાણીએ, સરકાર ન જાણે અને તેના દ્વારે જોઈએ તેવી આપના કાર્યની કદર અમારાથી ન બને. બીજું આપણે બૂલવું ન જોઈએ કે નિવેદન એક પ્રકારનું મોઢું સાધન છે. વેપારીઓને માટે જેમ જાહેરાત છે, તેમ સાર્વજનિક સંસ્થાઓ માટે તેમનું નિવેદન છે. નિવેદનો લેખિકાના વંચાણમાં આવે તો આપેલા પૈસા યોગ્ય રીતે ખર્ચવાનું સમાધાન દાનવીરોને મળે અને તે સમાધાનથી અધિક આપવા તે પ્રેરાશે એની મને જરાય શંકા નથી.

હવે આપનો હું વધારે વખત લેવા માગતો નથી. ફરી એક વાર મહાસમંકળના ચાલકોનો ઉપકાર માની આપ સફળ રાખ લઉં.

શિષ્ટ વાચન

[લખક : શ્રી. હરિપ્રસાદ હરખજી ત્રિવેદી (તરકતલાવ તા. અમરેલી)]

આ પછી શ્રીમંત મહારાજ સાહેબે પોતાના ૬૫ વર્ષના ઉન્નતિમાન અમલમાં પ્રગતિકર્ષના ઘણા સુધારા કરી પોતાની પ્રાણપ્રિય પ્રજાને ઉત્તમ નાગરિક બનાવ્યા છે.

વડોદરા રાજ્યના અનેક સુધારામાં ફરજિયાત કેળવણીના કાયદાથી ઘેર ઘેર જ્ઞાનગંગા શરૂ થઈ છે. આ પવિત્ર જગ્યા અહિંથી વહેતાં રહી માણસ પોતાના જ્ઞાન વડે આત્માનું કલ્યાણ સાધી આ લોક અને પરદેશ માટે બનવું કરે તે ઉદ્દેશથી પુસ્તકાલયો સ્થાપ્યાં અને પુસ્તકરૂપી સાચા શુરુઓ જૂંપડીમાં પણ મોકલી જ્ઞાનગંગા વહેતી રાખી છે.

પુસ્તકાલયપ્રવૃત્તિનું મહાન અંગ રાજ્ય પુસ્તકાલય મંડળ છે. આ મંડળ જે રચનાત્મક કાર્ય કરે છે અને તેણે જે પ્રગતિ સાધી છે તે અનોકા છે અને હરેક નાગરિક તેના કાર્યને અને વેગને સાથ આપવાને લઘાવે લઈ સંસ્થા માટે અભિમાન ધરે એવું એ સેવાકાવી મંડળ છે.

આ મંડળે રાજ્યના તેમજ દેશના ખૂણે ખૂણે જ્ઞાનગંગાની નીર વહેવરાવી પ્રજાને ઉત્કર્ષના માર્ગે શોધી આપ્યા છે અને પ્રજાએ પણ તેને વધાવી પોતાની ઉન્નતિમાં યોગ્ય સાથ આપ્યો છે.

રાજ્ય પુસ્તકાલય મંડળનાં પ્રથમ સનીય કાર્યોમાંનું મુખ્ય કાર્ય તો શિષ્ટ વાચનનો બહોળો પ્રચાર થાય એ જ છે. કારણ કે મરુબ્ધને પોતાના ચરિત્રનું જ્ઞાન થાય, તે પોતાનાં કાર્યોને સમજે, ઉચ્ચ જીવન જીવવાના કેડ પૂરા કરે અને સુખ-દુઃખમાં કેમ વર્તવું, સેવા એ કેવું મહાન પુણ્ય છે, દેશ માટે કેવું સ્વાભિમાન જોઈએ, તેમ જ મહાન પુરુષો કે મહાત્માઓ કેવા થાય છે તેના પ્રત્યક્ષ કથિતપાઠ તો જીવન-ચરિત્રના વાચનમાંથી જ મળે છે. અને આવા સુંદર પુસ્તકો લોકસમૂહમાં બહોળા પ્રમાણમાં વંચાય, મહાત્માઓના ઉત્તમ સિદ્ધાંતો હૃદયમાં ઠેતરાય અને તેની જાણ જીવનના હરેક કાર્યમાં કાયમ રહે તે ઉદ્દેશથી જ આવા પુસ્તકોની પરીક્ષાઓ કરાવી છે.

આવી પરીક્ષાઓ દરસાલ વર્ષમાં બે વાર લેવામાં આવે છે. આથી મહાન લાભ એ થાય છે કે આદર્શ પુસ્તકો પુસ્તકાલયમાં વસે છે; અને બહોળા પ્રમાણમાં વંચાય છે, તેમ જ બિવિધના નાગરિકને પણ પુસ્તકોની પસંદગીની ત્રેસણા મળે છે. વળી તેને ઉત્તમ અર્થના વાચનનું વ્યસન થાય છે. અત્યાર સુધીની આવી પરીક્ષાઓથી ઘણા પુસ્તકાલયોમાં વીર ગાર્દિલ્ડ, ધોડા કેશવ કવે, ઇન્દિરચંદ્ર વિદ્યાસાગર, આત્મકથા, ફારમ... વગેરે વગેરે ઉપયોગી ગ્રંથો વસાવાયા હશે.

આવા પુસ્તકોમાંથી ફક્ત ફારમ જેવાં નાનાં પુસ્તકો તરફ નજર કરીએ તો પણ જણાય છે કે, કેવાં આદર્શ દર્શાવે, કેવી સમાજસેવા, કેવા જ્ઞાનવીરો ભારત જૂમિને આપણે થયા છે તેનો સાક્ષાત્કાર થઈ હૃદય નમે છે.

આવી જ રીતે જે મંડળ ઐતિહાસિક તેમ જ લૌગલિક પુસ્તકો શિષ્ટ વાચનમાં પસંદ કરે તો તેથી દેશનો બાવી નાગરિક વધારે ઉંચે પગથીએ જાય એમ હું માનું છું. આમાં રામાયણ ને મહાભારતનાં પાત્રો શિષ્ટ વાચન માટે ખાસ ઉપયોગી છે.

હવેની પરીક્ષામાં ‘અપંગની પ્રતિભા’ એ પુસ્તક શિષ્ટ વાચન માટે પસંદ થયું છે. આવા ઉત્તમ ગ્રંથ માટે દરેક નાગરિકનો સહકાર જોઈએ. પરીક્ષા ખાતર નહિ તો પણ ઉત્તમ વાચન ખાતર પણ આવા પુસ્તકોનું વાચન-મનન કરવું જોઈએ.

‘ આવો શારદધામ ’

આવો શારદધામ

સહુ જણ આવો શારદધામ.

પુનિત શારદ મંદિર આવો

શારદનો જયનાદ ગજવો,

વેરઝેર સહુ ભૂલી જવો;

શારદનાં સન્માન કાજે,

આવો બંધુ બહેન.

સહું

*

બ્રંધાલયને આંગણે, દરકે શીતળ સમીર;

વારિ અમૃતનાં વહે, પીજો રંક અમીર. સહું

*

રંકે આવો ધનિક આવો

બાળ અને જુવાન આવો,

અહિંયાં નહિ કો'નો છે દાવો

સહુનો એ વિશ્રામ.

સહું

*

મલયાનીલ છે ત્યાં લહેરાયે

નિર્મળ પંખી ગાણું ગાયે

અર્ણવ કેરા નાદ સુણાયે

જીવનના અંધારનાશક,

સુકિતઠાતા ધામ.

સહું

*

આવો શારદધામ,

સહુ જણ આવો શારદધામ.

આલજીભાઈ નરસિંહભાઈ સોલંકી

મદદ મેળવવામાં પડતી અડચણો અને તેના ઉકેલ

[લેખક:—શ્રી. સોમાભાઈ ગરબડભાઈ, પુસ્તકાલય પ્રચારક મંડળ સાવલી]

આપણા શ્રીમંત સયાજીરાવ મહારાજ સાહેબે પોતાની પ્રજાને કેળવણીનું શિક્ષણ આપવા માટે પ્રાથમિક ધોરણ ૪ સુધી ફરજિયાત કરાવેલું છે. વિદ્યાર્થી ચાર ચોપડી લાણી ઉઠી ગયા પછી તેને પોતાનું જ્ઞાન તાણુ રાખવા માટે શ્રીમંત મહારાજ સાહેબે પુસ્તકાલયો ખોલ્યા છે. તેનો અહોજો ફેલાવો થવા માટે અને પ્રજાને જ્ઞાન આપવા માટે જ્યાં જ્યાં શાળા છે, ત્યાં ત્યાં પુસ્તકાલય ઉઘાડવા માટે યોગ્ય ગોઠવણ કરેલી છે. આનો લાભ પોતાની પ્રજા ધણો લે છે ને સદા લેશે. પુસ્તકાલયનું કામ સારી રીતે ચાલે તે માટે એ કામ શાળાને અંગે શિક્ષકને સેવાભાવે સોંપવામાં આવેલું છે. શિક્ષકને પણ ગામડાની શાળામાં ઘણા થયા પછી જ્ઞાન લેવા માટે પુસ્તકાલય જરૂરનું છે. જ્યાં જ્યાં સારા સેવાભાવી શિક્ષકો હોય છે ત્યાં ત્યાં પુસ્તકાલયોનું કામ સુંદર રીતે ચાલે છે. કામ સારું થવા માટે લોકોનો સાથ તો અવશ્ય હોવો જોઈએ. જ્યાં લોકો સારો સાથ આપે છે, ત્યાં શિક્ષકની મહેનત સારી દીપે છે. લોકોના સાથ વગર એકલી મહેનત દીપતી નથી. પુસ્તકાલયને નિભાવવા ખાતર પૈસાની જરૂર પડે છે. જે લોકો લાણેલા છે તેમણે તો અવશ્ય મદદ કરવાની જરૂર છે. પણ જ્યાં નિરુત્સાહી ને અભણ વર્ગ છે, ત્યાં પુસ્તકાલયના નિભાવ માટે મુશ્કેલી પડે છે. શિક્ષકો સારું કામ કરવા આગ્રહ હોય છે, પણ કેટલીકવાર લોકોના સાથ વિના તે નકામું જાય છે.

ધણે ઠેકાણે અમારી તપાસણીમાં આવેલા અનુભવ મળ્યો છે કે વાચકો વાંચવા તૈયાર હોય છે, પણ મદદ કરવા તૈયાર હોતા નથી. શિક્ષક પુસ્તકાલયના નિભાવ માટે પૈસા માગે તો જવાબ મળે છે કે સરકારી લાયબ્રેરી છે. તેમાં પૈસા શાના આપીએ ? સરકારી પુસ્તકાલયમાં પૈસા વગર કેમ વાંચવા ન મળી શકે ? વાત સાચી છે. મફત વાંચવા મળે, પણ લાયબ્રેરી પાસે પૈસા ન હોય તો પુસ્તકો આવે ક્યાંથી ? સરકાર ગામમદદ વગર પૈસા આપે નહિ. આમ સમજાવવાની જરૂર છે, કેટલેક રથને કામ કરનાર શિક્ષકને વાચકનું અપમાન પણ ખમવું પડે. જેણે સેવાભાવે કામ સ્વીકાર્યું છે તેણે તો દરેક વસ્તુ સહન કરવાની જરૂર છે. સહન ન કરવાની વાત અજ્ઞાનતાની છે. શિક્ષકે લોકો સાથે સહકાર કરવાની જરૂર છે.

હવે નિભાવ માટે શિક્ષકે શું કરવું—મદદ કેવી રીતે મેળવવી, એ બાબત શિક્ષક કાળજી રાખે તો વર્ષે દહાડે રૂ. ૧૦-૧૨ જેવી રકમ તો મળેજ મળે.

અમારા અનુભવમાં આવ્યું છે કે એક ગામે અમો તપાસવા ગયા ત્યાં પંચાયત મદદ બિલકુલ મળતી ન હતી. આગેવાન પટેલ તલાટીને પૂછતાં જવાબ મળ્યો કે ભારતર અમારી પાસે માગણી કરતા નથી ને અમો આપતા નથી. મેં જણાવ્યું કે લાયબ્રેરી તમારી છે. તમારે નિભાવવી જોઈએ. છતાં ભારતર માગે ત્યારેજ આપો એમ ન થવું જોઈએ. પંચાયતનું બજેટ દર વર્ષે થાય કે ઘરતજ બજેટમાં પુસ્તકાલય—

મદદ જરૂર મૂકવી. આ માટે સરકાર તરફથી મદદ આપના હોય છે. તેમાં બાધ નથી એટલે કેટલાકોએ કહ્યું કે અમે જરૂર દર વર્ષે પુસ્તકાલયને મદદ કરીશું. ત્યારપછી થોડીવારે રૂ. ૪૦) ભેગા થઈ ગયા. ને રૂ. ૨૦x૪=૬૦ નું બજેટ પણ બતાવી ખાતામાં મંજૂર થવા ગયું છે.

કેટલીક વાર માસ્તર ને તલાટીને મેળ ન આવતો હોય તો પણ પંચાયત મદદ મળતી નથી.

શિક્ષકે સેવાભાવના રાખી દરેક સાથે સહકાર કરી સાર્વજનિક પુસ્તકાલયને ખીલવવાનું છે. સહકારથી કામ કરે તો કોઈ દિવસ લાઇબ્રેરી બજેટ વગર રહે તેમ મને જણાતું નથી.

હું શા માટે પુસ્તકાલયનો હિમાયતી છું ?

પ્રમુખ શ્રી લાઇબ્રેરી અને બહેનો,

પુસ્તકાલયની હિમાયત મેં ઘણા વખત કરી છે અને કરતો આવું છું. હું શા માટે પુસ્તકાલયનો હિમાયતી છું ? સાચા જ્ઞાન વિના કોઈ વ્યક્તી, કોઈ કોમ કે કોઈ દેશનો ઉદ્ધાર નથી. એ પોતાના દેશનો ઉદ્ધાર કરવો હોય તો પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિ વધારો. આપણી શાળાઓમાં અપાતું જ્ઞાન મર્યાદિત છે, સંપૂર્ણ નથી; જ્યારે પુસ્તકાલય બહારનું સર્વાંગી જ્ઞાન આપે છે. પુસ્તકાલયનો ઉપયોગ જ્ઞાન મેળવવા માટે છે. આપણને મળતો અવકાશ નકોમે ન ગાળતાં, સારાં પુસ્તકો વાંચી ગાળીએ. નવરાશના સમયમાં આજનાં હલકાં છાપાં અને માસિકોમાં આવતી હલકી વાતો વાંચવા કરતાં ગંજી કામવા એ કંઈ ખરાબ નથી. આજનાં છાપાં, માસિકો વાંચવાથી માણસ અવનતિને પંથે દોરાય છે. પુસ્તકાલયદારા સાચું જ્ઞાન મળે છે. પુસ્તકાલયથી ઘણા માણસોએ પોતાનાં જીવન ઉન્નત બનાવ્યાં છે. આપણાં નવજીવન અને 'હરિજન બંધુ' એ આપણા સામાજિક જીવન ઉપર જે અસર કરી છે તે અસર બીજા કોઈ છાપાંએ કરી નથી. હજારો માણસ સુધી એનાથી એતન અને જ્ઞાન ફેલાવી શકાય છે. શાળાઓથી અસંતોષ પેદા થાય છે. એ અસંતોષ દૂર કરવા પુસ્તકાલયોને સારાં અને બોધક પુસ્તકો વડે સમૃદ્ધ કરો. લેખકો જનતાને નજર સામે રાખી પુસ્તકો રચે તો જનતાને અવરય લાભ થાય. પુસ્તકાલય એ જનતાને કેળવવાનું સહેલું અને સરલું સાધન છે. હજારોને ફાયદો કર્યાણુ આપનાર અને સત્ય રાઠ બતાવનાર એ પુસ્તકાલય છે. શાળાના શિક્ષકોની અને જાનાલયના ગૃહપતિઓની ફરજ છે કે વિદ્યાર્થી કેવું સાહિત્ય વાંચે છે તેની તપાસ રાખવી. સાહિત્યકો સાઈં સાહિત્ય પેદા કરે અને પુસ્તકાલયના વ્યવસ્થાપકો તે સાહિત્ય ભેગું કરે તો જનતાને અરસ્ય લાભ થાય. અમેરિકા આ બાબત ઉપર વધારે લક્ષ રાખે છે. ઉચ્ચ સાહિત્યની વધારે કિંમત આકે છે. જ્ઞાનપ્રચાર માટે શાળા અને પુસ્તકાલય એ અણુભેલ સાધન છે, એમ માને છે. વડોદરા રાજ્યમાં કેળવણી પાછળ ખર્ચાતા વીસ લાખ રૂપીઆ મળે લાવવા હોય તો પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિનો પ્રચાર કરે.

(આર્ચુદ સા. પુ. ના હૃદયપ્રસંગે શ્રી. મોતીલાલ અમીન આદેખના વૃદ્ધગણે)

બીજી ગુજરાત પુસ્તકાલય પરિષદ

જ્ઞાનનો પ્રચાર થાય વાચન દ્વારા. આને માટે શાળાઓ પછી બીજી અતિ અગત્યની જરૂરીયાત પુસ્તકાલયની છે. શાળાઓ વાંચવા લખવાનું શીખવે, પરંતુ પુસ્તકો અને પત્રો દ્વારા એ જ્ઞાનમાં ઉત્તરોત્તર વૃદ્ધિ થતી ન રહે તો મેળવેલું જ્ઞાન પણ નષ્ટ થાય છે અને તે માટે કરેલું ખર્ચ પણ નિર્ચયક નીવડે છે. શાળા-પાઠ-શાળાઓમાં પણ જે જ્ઞાન મળે છે તે પણ અધુરું જ હોય છે; માટે તેમાં પણ સ્વપ્રયત્નથી વાચન દ્વારા દિનપ્રતિદિન નવીન જ્ઞાનનો વધારો કરવાનો રહે છે જ. દુનિયા એટલી ઝડપથી આગળ વધે છે, નવી નવી શોધો અને નવા નવા હુજરો એટલા મોટા પ્રમાણમાં થયે જાય છે કે જેઓ એ બધા વિષયોની માહિતી મેળવતા ન રહે તો તેમને પોતાના ઉદ્યોગ-ધંધામાં પણ પાછું પડવું પડે. ધર્મ, તત્ત્વજ્ઞાન અને વિજ્ઞાનનાં એટલાં બધાં ઉત્તમ પુસ્તકો દરવર્ષે પ્રગટ થાય છે કે આ નવા જ્ઞાનનો લાભ નહિ મેળવનાર મનુષ્ય બહુજ સંકુચિત વિચારનો-અદૃષ્ટાની બની જાય છે. વાચન જેવું નિર્દોષ આનંદ આપનાર અન્ય કોઈ સાધન હજી સુધી યોગ્ય નથી. આ કારણોને લઈને પુસ્તકાલયોની સર્વત્ર હિમાયત કરવામાં આવે છે અને તેમને સારી રીતે પોષવામાં આવે છે.

હિંદમાં શાળાઓ પૂરતા પ્રમાણમાં સ્થાપી નથી શકાઈ અને એ દિશામાં અનેક પ્રયત્નો કરવાના હજી બાકી રહે છે. ફરજિયાત પ્રાથમિક કેળવણી હિંદના સર્વ ભાગોમાં લાખલ થાય તે માટે પ્રયત્નો થઈ રહ્યા છે. પ્રૌઢ શિક્ષણની યોજનાઓ અમલમાં મૂકવા તજવીજ આવે છે, એટલે પુસ્તકાલયોની યોજના પણ સ્વાભાવિક રીતે હિંદના બધા જ વિભાગોમાં વિચારવા લાગી છે.

મુખ્ય છલાકાની સરકારે પ્રૌઢ શિક્ષણ સમિતિને ગ્રામ પુસ્તકાલયો સ્થાપવાનું સોંપ્યું છે અને ચાલુ વર્ષના ગ્રંજેટમાં તે માટે રૂ. ૫૦૦૦૦ મંજૂર કર્યા છે. આ કામ કેવી રીતે આગળ વધારવું તે માટે પ્રૌઢ શિક્ષણ સમિતિએ વખતોવખત મળીને વિચારો કર્યા છે અને છેવટની મંજૂરીને માટે નિયમો તૈયાર કરી એક યોજના સરકારને સોંપી છે.

પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિ એ લોકોપકારક પ્રવૃત્તિ છે. સરકારે એને હાથ ધરી છે, એટલે પ્રજાસેવકોએ તો એ યોજનાને સર્વાંશે સફળ ઉતારવા માટે કટિબદ્ધ થયે જ છૂટકો. સરકારની યોજના લોકો પાસેથી સ્વાશ્રયની અપેક્ષા રાખે છે, અને થોડા ખર્ચે ઘણું કામ થાય તે માટે લોકોના સેવાભાવને માટે તેમાં પ્રરૂપ સ્થાન રાખ્યું છે. લોકમદદ મેળવવામાં અને તે ઉપર સરકારમદદ મેળવી પુસ્તકાલય અને વાચનાલયની આખી વ્યવસ્થાનું બધું કામ પ્રજાએ સહકારથી ઉપાડી લેવાનું છે. આ આખી પ્રવૃત્તિ સફળ નીવડે તે માટે સર્વ ક્ષેત્રોએ પોતપોતાના ગામમાં, તાલુકામાં અને પ્રાંતમાં લોકમત કેળવવો જોઈશે, જરૂરી લોકમદદ મેળવવી જોઈશે, અને વહિવટ માટે સમાજસેવકોને તાલીમ આપવી જોઈશે. ગ્રામ પંચાયતો સ્થપાય છે તે જ અરસામાં ગ્રામપુસ્તકાલયો સ્થપાશે એટલે ગ્રામસેવાની પ્રવૃત્તિઓમાં હિસાબી ભાગ્યોને સુંદર કાર્યક્ષેત્ર મળી રહેશે.

લોકમત જાગ્રત થવા પુસ્તકાલય અને વાચનાલયની ઉપયોગિતા સમજાવવામાં આવે અને એ યોજના સફળ થાય તે માટે સગળ પ્રયત્ન થાય અને એકઠાઈ ધોરણ સર્વત્ર અમલમાં મુકાય તે માટે 'ગુજરાત પુસ્તકાલય મંડળ' સ્થાપવાની અનિવાર્ય જરૂર છે, એ મંડળ પ્રૌઢ શિક્ષણ સમિતિના સમ્યોની સાથે સહકાર સાધી ગુજરાતના એકેએક યાજ્ઞાવાજા ગામે પુસ્તકાલય અને વાચનાલય સ્થપાય તે માટે પ્રયત્ન કરશે.

પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિ જેમ જેમ આગળ વધે તેમ તેમ તેને લગતા અનેક પ્રશ્નો વિચારવાના રહે છે: લોકલેબોરેટો, સુધરાધરો, ગ્રામ પંચાયતો, સહકારી મંડળો અને સહકારી બેન્કો પાસેથી આર્થિક મદદ મેળવવી જોઈશે. લગન-મરણ જેવા સારા માઠા પ્રસંગોએ પુસ્તકાલયોને થોડીધણી મદદ મળે જાય એવી પ્રણાલિકા સ્થાપવી જોઈશે, સારા માઠા પ્રસંગોએ થતા દાનની રકમોમાંથી પુસ્તકાલયોએ મદદ મેળવવાનો પોતાનો દક્ષ સાબીત કરવો જોઈએ, વ્યવસ્થાને અંગે અધ્યાપકોને તાલીમ પણ આપવી જોઈશે અને બીજા અનેક પ્રશ્નોનો ઉકેલ લાવવાનો થશે.

પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિ અંગે ઉપર જણાવેલા અનેક પ્રશ્નો વિચારવાના અર્થવાના અને નિર્ણય કરવાના છે. આ પ્રશ્નો એક તાલુકાના કે એક જિલ્લાના નથી, પણ સમગ્ર ગુજરાતના છે. થોડાક જિલ્લા આગળ વધે અને બીજા પાછળ ન રહી જાય તે જોવાની ફરજ ગુજરાતના નેતાઓની છે. ઉદાર ધનિકો પાસેથી મદદ મેળવીને પણ પછાત પ્રદેશોને અને પછાત ગામોને મદદ આપી તેમને પણ સાધર્મી લેવાના છે. ગુજરાત પુસ્તકાલય પરિષદ માટે જુદા જુદા જિલ્લાના નેતાઓ એકત્ર થાય અને આવા આવા અનેક પ્રશ્નો વિચારે તો જ વડોદરા રાજ્યની માફક ગુજરાતમાં આ પ્રવૃત્તિનું કામ વ્યવસ્થિત બને. અને તેથી જ પરિષદ ભરવાની જરૂર હાલમાં ખાસ ઊભી થઈ છે.

પહેલી ગુજરાત પુસ્તકાલય પરિષદ મળી તે માટે પણ આવો જ ઉદ્દેશ રાખ્યો હતો; પણ સરકાર અને લોકલેબોરેટોની મદદ સિવાય આ પ્રવૃત્તિને સાચો વેગ નહિ મળે એમ સમજાયું એટલે બીજી પુસ્તકાલય પરિષદ ભરવામાં જરા હીલ કરી હતી. વડોદરા રાજ્યમાં પણ સરકાર અને પંચાયતોની મદદ મળવાનું જાહેર થયું ત્યાર પછીજ પુસ્તકાલયોમાં પ્રાણ પુરાયો અને તે ખૂબ પ્રગતિમાન બન્યાં. મુંબઈ ઈલાકાની સરકારે પણ મદદ આપવાનું જાહેર કર્યું છે અને તે માટે કામ જેમને તેમને સોંપાયું છે. એટલે હવે ગુજરાત પુસ્તકાલય પરિષદને કામ કરવાને માટે પૂરતું ક્ષેત્ર મળી રહે છે. પરિષદ પચિય જિલ્લાના સમાજસેવકોને પોતપોતાના જિલ્લાઓમાં પુસ્તકાલયો અને વાંચનાલયો સ્થાપવાનું કામ આપી શકશે અને પરસ્પરના સહકારથી માર્યું આખર સુધીના ત્રણ માસ જેટલી ટૂંકી મુદતમાં પણ પુસ્તકાલયો માટે ગુજરાતને શાળે આવતી રકમ મેળવવાને પાત્ર બની તેનો પૂરેપૂરો સફળપયોગ કરી બતાવશે.

ગ્રામસેવાના અને યાનપ્રચારના આ કલ્યાણકારી કામમાં, સહાયરૂપ બનવા પુસ્તકાલય પરિષદમાં પધારવા સર્વ કોઇને આમંત્રણ આપવામાં આવે છે.

આ પરિષદ નવીન પુસ્તકાલયો સ્થાપવાને માટે એકી વખતે પૂરતી માહિતી

મળી શકે તે જાતની બધી યોજનાઓ અને સાહિત્ય રજૂ કરવામાં આવશે; દૈનિક, સાપ્તાહિક, માસિક, ત્રિમાસિક તેમ જ બાળકો, સ્ત્રીઓ, ખેડૂતો, શિક્ષકો વગેરે માટેના પુસ્તકસંગ્રહો તેમ જ સ્થાનિક એટલે ચરોતર પ્રદેશના લેખકોનો પુસ્તકસંગ્રહ, વિશિષ્ટ પ્રકારના પુસ્તકપ્રકાશનો અને વાર્ષિક અંકો તેમજ હસ્તલિખિત સામયિકો એક જ સ્થળે જોવાનો લાભ મળશે. વિદ્વાનોનો સમાગમ, જ્ઞાન અને અનુભવનો લાભ લેવાની પૂરતી તક મળશે. અને પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિના સંબંધમાં ગુજરાતે આ વર્ષે અને આવતાં પાંચ દશ વર્ષમાં શું શું કરવું જોઈએ, તેનો વ્યવસ્થિત કાર્યક્રમ આ પ્રસંગે ધરાશે.

પરિષદ સંબંધી વિશેષ માહિતી આ પછીના પૃષ્ઠ પર પ્રકટ કરવામાં આવી છે. તે ધોરણે પરિષદના કાર્યને સફળ બનાવવા ગુજરાતનાં સર્વ સુશિક્ષિત જોનો અને ભાષાઓ સહકાર આપે એવી મારી નમ્ર વિરશ્ચિ છે.

વસો,
તા. ૪-૧૨-૩૮ }

મોતીલાલ ન. અમીન

પત્રો-માસિકોના વ્યવસ્થાપકોને

આશુદમાં બીજી ગુજરાત પુસ્તકાલય પરિષદ બાંધુઆરીમાં મળે તે પ્રસંગે ગુજરાતી ભાષામાં પ્રકટ થતાં દૈનિક, અર્ધસાપ્તાહિક, સાપ્તાહિક, પંચવાદિક, દ્વિમાસિક, ત્રિમાસિક, પદ્મમાસિક, વાર્ષિક અને વિશેષાંકોની એકેક નકલ પ્રદર્શનમાં મૂકવાની છે, જેથી ગુજરાતી ભાષામાં પ્રકટ થતાં પત્રો સહુ કોઇને જોવા મળે. તો જે તે પત્રના વ્યવસ્થાપકને પોતાના પત્રની એક નકલ તેમ જ દિવાળી કે એવા ખાસ અંકની પણ એક નકલ નમુના તરીકે મોકલી આપવા વિનંતિ છે.

ચ. એ. સોસાયટી
આશુદ }

લિ.
આશાલાલ નરસિંહભાઈ પટેલ
મંત્રી, બીજી ગુજરાત પુસ્તકાલય પરિષદ

ખીજ ગુજરાત પુસ્તકાલય પરિષદ

ખીજ ગુજરાત પુસ્તકાલય પરિષદની બેઠક આશુ'દર્માં ચરોતર એન્કુશન

સોસાયટીના યોગાનર્માં જન્યુઆરી માસની તા ૮ મીએ
તારીખ

ભરવાનું નક્કી થયું હતું, પણ તે દિવસ મહાસભાના પ્રતિ-

નિધિઓની ચૂટણી માટે સમસ્ત ગુજરાતમાં રખાયેલા હોધ

સમાજસેવાની આ પ્રવૃત્તિમાં રસ લેતાં ધણાં ભાઈબહેનો ઇચ્છા હોવા છતાં પરિષદમાં
હાજર રહી શકે નહિ એમ લાગવાથી પરિષદની તારીખો બદલી જન્યુઆરીની ૧૫ મી
કે ૨૨ મી રાખવા વિચાર ચાલે છે. હજુ તારીખો નક્કી થઈ નથી; પણ નક્કી થશે
એટલે પત્રોમાં તે જાહેર કરવામાં આવશે.

સ્વાગત સમિતિના અધ્યક્ષ તરીકે વડોદરા રાજ્યના નિવૃત્ત નાયબ દિવાન રા. બા.

શ્રી. ગો.વિંદભાઈ હાથીભાઈ દેસાઈની વરણી થયેલી છે અને

સ્વાગત સભ્યો પરિષદના પ્રમુખ તરીકે ગુજરાતના અદ્યુક્ત વિદ્વાન આચાર્ય

આનન્દશંકર આપુભાઈ ધ્રુવ સુ'ટાયા છે. આ ખીજ પરિષદ

ચરોતરને આંગણે ભરાય છે એટલે ચરોતરવાસી ભાઈ-બહેનોને રૂ. ૧) મોકલી આપી
સ્વાગત સમિતિના સભ્ય જનવાની અમે વિનંતિ કરીએ છીએ અને એ માટે આ
પ્રવૃત્તિમાં રસ લેતાં ભાઈબહેનો પોતાના ગામમાંથી સ્વાગત સમિતિના સભ્યો નોંધી
તેમનું લવાજમ મોકલી આપશે તો સ્વાગત સભ્યો નોંધવાનું કામ સરળ થશે. સ્વાગત
સમિતિએ ગુજરાત પુસ્તકાલય પરિષદ અંગનું બધું કામકાજ કરવા સભ્યો ઉમેરવાની
સલાહ માથે નીચેના ગૃહસ્થોનું એક કાર્યવાહક મંડળ પણ નીચું છે:—

શ્રી. મોતીભાઈ નરસિંહભાઈ અમીન, વસો

„ નરસિંહભાઈ ધર્મજીભાઈ પટેલ, સોજીવા (આશુ'દ)

„ સુનીભાઈ ઉમેદભાઈ પટેલ, નડિયાદ

„ ડાહ્યાભાઈ દેસાઈભાઈ દેસાઈ, નડિયાદ

„ સુનીભાઈ વેણીભાઈ પટેલ, વસો

„ હીરાભાઈ શામળભાઈ અમીન, તારાપુર

„ ડાહ્યાભાઈ ચંકરભાઈ પટેલ, આશુ'દ

„ ગોવર્ધનભાઈ ભાઈલાલભાઈ અમીન, વસો (આશુ'દ)

„ ત્રિભોવનદાસ કિશીભાઈ પટેલ, આશુ'દ

„ દેમાઈભાઈ નાથાભાઈ પટેલ, ઝોડ (નડિયાદ)

„ આશાભાઈ નરસિંહભાઈ પટેલ, સુણાવ (નડિયાદ)

ગુજરાતમાં પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિની હજુ શરૂઆત છે એમ કહીએ તો ખોટું નથી.

મોટાં ગામોમાં પુસ્તકાલયો છે જ, પણ તે બધાં હજુ

પ્રતિનિધિઓ

વ્યવસ્થિત છે એમ તો કહી શકાય નહિ. એટલે હાલમાં

પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિની શી સ્થિતિ છે તે જાણવા માટે પરિષદ

માહિતી એકઠી કરવા માંડી છે. એ માહિતી એકઠી થયે સડું કાપને પુસ્તકાલયોની

[૭૬૨]

ઠીક ઠીક માહિતી મળશે. આ રીતિમાં પરિષદના પ્રતિનિધિઓની રીતસર ચૂંટણી થવી અશક્ય છે એટલે ગુજરાતનાં પુસ્તકાલયો તરફથી પ્રતિનિધિઓ તરીકે આવે તે બધા બેમજબ આ પ્રવૃત્તિમાં રસ લેનાર તરીકે જે ભાષણો પરિષદમાં ભાગ લેવા ઇચ્છતા હોય તે સર્વને પ્રતિનિધિ તરીકે ગણવામાં આવશે. વડોદરા રાજ્યનાં પુસ્તકાલયો તરફથી પણ પ્રતિનિધિઓ પરિષદમાં હાજર રહે તે માટે અનુકૂળતા કરી આપવા પુસ્તકાલય ખાતાના મદદનીશ વ્યવસ્થાપક સાહેબને અને અન્યથા લખ્યું છે એટલે તે સંબંધી તેમના તરફથી પણ વખતસર સૂચના પ્રકટ થશે. આ વખતે પ્રતિનિધિની શી કંઈ પણ રાખી નથી. પુસ્તકાલયો વ્યવસ્થિત થતાં ભવિષ્યની પરિષદમાં આ બધું વ્યવસ્થિત થઈ જશે. એટલે પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિમાં રસ લેતાં ભાષણોને તે પરિષદમાં પધારવા વિચારિત છે.

પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિની હજી શરૂઆત છે એટલે તે રીતિ લક્ષમાં લઈ

ઠરાવો મોકલવા
સંબંધી

પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિને વેગ મળે તે માટે શક્ય તે વ્યવહાર ઠરાવો પરિષદમાં રજૂ કરવામાં આવશે. આ માટે જે કોષ્ટકો ઠરાવો મોકલવા હોય વા દિશાસૂચન કરવું હોય તેમને તે લખી

મોકલવા વિનંતિ છે. છતાં ઠરાવોના આજો ખ્યાલ આવે તે માટે કેવા ઠરાવો રજૂ થઈ શકે તેની યાદી નીચે આપી છે:—

૧. ગુજરાત પુસ્તકાલય મંડળ સ્થાપનાનો;
૨. મોકલ બોર્ડ, સુધારાખંડો, ગ્રામ પંચાયતો, સહકારી મંડળોના વગેરે જેવી સરચાઓ સ્થાનિક પુસ્તકાલયોને મદદ કરે તે માટે વિચારિત કરવાનો;
૩. મુખ્યાલય સરકારે પ્રૌઢ શિક્ષણની સાથે પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિ હાથમાં લીધી તે માટે સરકારને અભિનંદન આપવાનો;
૪. ગુજરાતમાં કમમાં કમ શાળાવાળા દરેક ગામે પુસ્તકાલય સ્થાપાય તે માટે પછાત પડતાં ગામોને ઉદાર હાથે મદદ આપવા ગુજરાતના ધનિકોને વિચારિત કરવાનો;
૫. પોતપોતાના વિભાગોમાં પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિનું કામ ઉપાડી લેવામાટે જીદલા અને પુસ્તકાલય મંડળો સ્થાપવાનો;
૬. પ્રકટ થતાં પુસ્તકોમાંથી શિષ્ટ વાચન માટે પુસ્તકોની તારવણી કાઢી વખતોવખત યાદીઓ બહાર પાડવાની અને પુસ્તકાલયોના કાર્યકર્તાઓને પોતાની વિદ્વતાને લઈ આપી તેમને સાચા માર્ગદર્શક થવાની ગુજરાત સાહિત્ય પરિષદને અને સાહિત્ય સભાઓને વિચારિત કરવાનો;
૭. વિદ્યાર્થીઓને નવાં પ્રકટ થતાં સારાં પુસ્તકો વાંચવાની અનુકૂળતા મળે તે માટે શાળાનાં પુસ્તકાલયોમાં તેવાં પુસ્તકો ખરીદવાની છૂટ આપવા માટે કેળવણી ખાતાને બલામણુ કરવાનો;
૮. પ્રેતમોજન જેવાં જૂનાં યુગનાં ખર્ચ કરી પ્રગ્નમાં જાગૃતિ આણી પ્રાણવાન બનાવવા ગ્રાનપ્રચરના એક અંગ તરીકે પુસ્તકાલયપ્રવૃત્તિને મદદ આપવા જનતાને વિચારિત કરવાનો;

આ ઠરાવો છેવટના છે એમ તો ન જ કહેવ.ય. આમાંથી કેટલાય રજૂ ન પણ થાય તે કેટલાક નવા પણ ઉમેરાય. છતાં પરિષદપ્રવૃત્તિને કંઈક ખ્યાલ આવે તે પરિષદમાં આવનાર વિચાર કરી આવે તે માટે આ માર્ગદર્શક યાદી અને મૂકી છે,

આશા છે કે બીજાઓ પણ આ દિશામાં તાત્કાલિક ઉપયોગી થઈ શકે તેવા વ્યવહાર કરાવેા મોકલી આપશે.

પરિષદમાં આવનાર ભાઈબેનો માટે રહેવા અને જમવાની વ્યવસ્થા સોમાપટિના મકાનોમાં થશે. પરિષદને રસોડે જમનાર પાસેથી બે રહેવા જમવાની ટંકવા દઈ આના અને છૂટક સાંજના પાંચ આના અને અગુફળતા અગુફળતા જાણે બોજનખર્ચ લેવાશે. બોજનમાં સાંજના પૂરી, દાળ, ભાત ને શાક અને જાપોરના મિષ્ટાન્ન સામાન્ય રીતે રખાશે. પાતાને માટે જલપાન તેમજ શિયાળાના દિવસો હોવાથી જરૂરી પથારી પરિષદમાં આવનાર ભાઈબેનોએ લાવવી જોઈશે; અત્રેથી તે મળી શકશે નહિ.

પરિષદ પહેલે દિવસે સાંજના ત્રણ વાગે મળશે. તે દિવસે પ્રયુખોનાં બાપણેા થશે. સાંજના વિષયવિચારણી સમિતિ મળશે. રાત્રિએ રંજના-પરિષદનો કાર્યક્રમ તમક કાર્યક્રમ રહેશે. બીજે દિવસે સવારે પરિષદની બેઠકમાં કરાવેા રજૂ થશે અને જાપોરે પરિષદનું કામ પૂરું થશે. તે પછી જેમની ઇચ્છા હશે તેમને માટે ડોકીર, વડતાલ, અગાસ, જેવાં સ્થળો જેવાનો કાર્યક્રમ રહેશે. આશુદ્ધ બી. બી. સી. આદિ. રેલવેનું મોડું મચક હોષ ગુજરાતમાંથી આવનાર સદુ કાઢને અગુફળ છે એટલે જાપોરના એકની ગાડીમાં આવી બીજે દિવસે જાપોરના એકની ગાડીમાં પ્રતિનિધિઓને ઘેર જવાની અગુફળતા મળશે.

પરિષદ પ્રસંગે નીચે જણાવ્યા પ્રમાણે બરાબારાં વિવિધ પ્રદર્શનો માટે તૈયારીઓ પરિષદ પ્રદર્શનો થવા માંડી છે.

૧. ગુજરાતી ભાષામાં હાલ પ્રકટ થતાં દૈનિક, અર્ધસાપ્તાહિક, સાપ્તાહિક, પાક્ષિક, માસિક, દ્વિમાસિક, ત્રિમાસિક, પંચમાસિક, વાર્ષિક અને વિશેષાંકો;
૨. ગુજરાતી ભાષામાં પ્રકટ થયેલાં એતીવાડીને ઉપયોગી પુસ્તકો;
૩. બીઓ, બાળકો અને કિશોરોને ઉપયોગી હોય તેવાં દરેક માટે રૂ. ૫૦) ની કિંમતનાં પુસ્તકો;
૪. રૂ. ૧૦૦), રૂ. ૨૫૦) અને રૂ. ૫૦૦) ની કિંમતનાં સારાં પુસ્તકો;
૫. ગુજરાતના ઇતિહાસની સામગ્રીનાં ગુજરાતી ભાષામાં પ્રકટ થયેલાં પુસ્તકો;
૬. ગુજરાતના સાહિત્યને સ્વર્ણ ગુજરાતી પુસ્તકો;
૭. ગુજરાતના અને દિંદના મહાપુરુષોને અર્પણ થયેલાં સમારક ગ્રંથો તથા તે માટે પ્રકટ થયેલાં માસિકોના ખાસ અંકો જેમાં જુદા જુદા લોકોએ જુદા જુદા દષ્ટિ-બિંદુએ તેમના સંબંધી સ્વર્ણ કરી હોય;
૮. સ્વરાત્તર પ્રદેશના લોકોએ લખેલાં પુસ્તકો;
૯. લોકશિક્ષણ અને જ્ઞાનપ્રચાર માટે આજુબુધી ગુજરાતી ભાષામાં પ્રકટ થયેલાં પત્રિકાઓ.

પરિષદમાં આવનાર ભાઈબેનો અગાઉથી અમને ખબર આપશે તો તેમને રહેવા-વિરૂપિત જમવાની અગુફળતા કરી આપવામાં અમને મુગમ થશે.

સ્વરાત્તર એજ્યુકેશન સોસાયટી }
આશુદ્ધ, તા. ૫-૧૨-૩૮ }

આશાલાલ નરસિંહલાલ પટેલ
મંત્રી, બીજી ગુજરાત પુસ્તકાલય પરિષદ

પુસ્તક પરિચય

૧ શુભદા:—(પૂર્વાર્ધ-ઉત્તરાર્ધ) અનુવાદકો: શાંતિલાલ શાહ અને હીમાંશુ ચક્રવર્તી. પ્રકાશક: એન. એમ. હકકરની કુંપની, બુકસેલર્સ અને પબ્લીશર્સ, ૧૪૦, પ્રિન્સેસ રોડ, મુંબાઈ ૨, ૧૯૩૮; કાઉન ૧૬ પેજ, ૫૪ ૩૦+૨૪૮, સચિત્ર આલ્બાન-વાળું પાકું પૂઠું, મૂલ્ય રૂ. ૨-૮-૦

સુપ્રસિદ્ધ બંગાળી નવલકથાકાર સ્વ. શરદ્યંત્ર ચટ્ટોપાધ્યાયની આ કૃતિ પ્રથમ-વાર જ ગુજરાતી ભાષામાં પ્રસિદ્ધ થાય છે. બંગાળી આચાર-વિચાર તથા સંસારનું સુંદર ચિત્ર આ વાર્તા દ્વારા શરદ્ બાણુએ જનતા સમક્ષ રજૂ કર્યું છે. શરદ્ બાણુની કૃતિઓની ખુબી એ છે કે એમાં ઝાઝા પાત્રો હોતાં નથી. ચાર પાંચ મુખ્ય પાત્રોની આસપાસ કથાની ગૂંથણી હોય છે.

આમાં શુભદાનું પતિવ્રતપણું અને ખાસ કરીને તેની સહનશીલતા પ્રશંસાપાત્ર છે. મહાનંદનું પાત્ર તેમજ બિન્દુ પણ ગરીબ તરફ સાદાનુભૂતિ બતાવનારાં પાત્રો છે. આ કરુણ કથની છે છતાં એમાં એ ચાર પાત્રોનું નિરૂપણ અદ્ભુત પણ છે. આ નવલકથા બંગાળની તે સમયની રહેણીકરણીનું આબેહૂય ચિત્ર રજૂ કરે છે. અનુવાદ પણ સારો છે.

છપાઈ, કાગળ, બાંધણી વગેરે સારાં છે. એક વખત વાંચવા માંડ્યા પછી પુસ્તક પૂરું કર્યાં સિવાય હાથમાંથી મૂકવું ગમે એવું નથી.

૨ જોકિલ અને હાઈક:—દેસાઈ મગનભાઈ પ્રભુદાસ, પ્રકાશક: નવજીવન પ્રકાશન મંદિર, અમદાવાદ, ૧૯૩૮, કાઉન ૧૬ પેજ, ૫૪ ૧૪+૨૪+૧૫૧ કાચું પૂઠું, મૂલ્ય ૯ આના.

પાશ્ચાત્ય લેખક જૉનસ્ટૉન લુઈ સ્ટિવન્સનની અંગ્રેજી કૃતિનો આ અનુવાદ છે. દેવી અને આસુરી સંપત્તિ એટલે શું તે આ પુસ્તકથી આપણને પ્રત્યક્ષ થાય છે. ડૉ. જોકિલ નામે એક દાકતરના દ્વિધા સ્વરૂપની આમાં ઝાંખી છે.

આખા પુસ્તકમાં સત્વશુષી અને તમોગુણી પ્રકૃતિ વચ્ચેનું યુદ્ધ વર્ણવી, શાસાયણિક પ્રયોગથી ચરીરનાં ફરગ ફેરવી શકાય છે પરંતુ વધારે વખત અજમાવવાથી આખરે એના ઉપરનો કાણુ જતો રહે છે અને છેવટે જીવ ખોવા વખત આવે છે, એ ઉત્તમ રીતે સિદ્ધ કર્યું છે.

પુસ્તક રસપ્રદ હોઈને વિદ્યાનની પ્રગતિ કેવી અને કેટલી છે તે જણાવ્યું છે; પરંતુ છેવટે 'અત્તિ સર્વત્ર વર્જયેત્' એ સૂત્ર સાચું ઠરે છે. અને કુદરત ઉપર વિજય મેળવવા જતાં જીવનું કેવું જોખમ ખેડાય છે તેનો આમાં તાદ્દશ ચિતાર આપ્યો છે.

છપાઈ વગેરે સારું છે. પુસ્તકાલયો જરૂર ખરીદે.

સાદસ, તેમનું કૌટુંબિક જીવન, તેમની સખાવત, તેમના રાજકીય વિચારો તથા નવલકંત જીવનની કેટલીક વિશિષ્ટતાઓ વગેરે બહુ વિસ્તારથી વર્ણવ્યું છે. આ પુસ્તક, એકનર્વાળા તરિકે પ્રખ્યાત થયેલા અને રાજદરબારી તેમજ વેપારી જગતમાં ઝળકી રહેલા એકનર્વા વેપારી કુટુંબના આ આગેવાનની આપણને પૂરેપૂરી ઓળખ આપે છે. આવા ચન્નિત્રોની છાપ જનતા ઉપર સારી પડે છે. એમના ચરિત્ર ઉપરથી ઉગતા યુવાનોએ બોધ લેવા જેવા છે અને પ્રમાણિકતા, ઉદારતા, દયા, મળતાવડાપણું, કુટુંબપ્રેમ, સાદસિકતા વગેરે ગુણોને કેળવવા ઘટે છે. આ પુસ્તક જેમણે અને તેમણે અને મોટા પુસ્તકાલયોએ ખાસ ખરીદવા લાયક છે. છપાઇ, ખંધણી, કાગળ, ચિત્રો વગેરે બહુ ઉંચા પ્રકારનું છે. લેખકને આવા સુંદર પુસ્તક માટે ધન્યવાદ આપવો ઘટે છે.

૬ શ્રીમંત મહારાજ સયાજીરાવ ગાયકવાડ એએશીનાં વ્યાખ્યાનો અને ભાષણો પુ. ૩ ભુઃ—પ્રકાશક: ધીરજલાલ ટોક્રચી સાહે, ન્યોતિ કાર્યાલય લિમિટેડ, ભુમ્મા મસ્જિદ સામે, અમદાવાદ; ૧૯૩૮; રૌપ્ય ૮ પેશ પૃષ્ઠ ૧૨+૧૪૪, પાકું પૃષ્ઠ, મૂલ્ય ૧૨ આના.

આ ત્રીજા ભાગમાં તા. ૨૪-૧૧-૧૮૯૨ તથા ૧૦-૧૧-૯૨એ એકનર્વા આપેલાં ભાષણો ઉપરાંત ૧૯૨૬ તથા ૨૪ ડિસેમ્બર ૧૯૩૨થી તા. ૧૧-૪-૩૯, વડોદરા રાજ્યમાં, હિંદમાં તેમ જ હિંદવહાર શ્રીમંત મહારાજ સાહેબે જુદે જુદે પ્રસંગે આપેલાં મનનીય અને બોધક તથા ઉપદેશક એવાં ૫૦ વ્યાખ્યાનો અને ભાષણોનો સમાવેશ થયે છે. એમાંથી શ્રીમંત મહારાજ સાહેબની શિષ્ટપ્રિયતા, નોકરોની ફરજ તથા તેમનાં કર્તવ્યો, ઉપરાંત ખાણી વેળાએ તથા પરોણીગતના મેળાવડામાં અને ઉદ્ઘાટન પ્રસંગોએ તેમજ માનપત્રના જવાબમાં આપેલાં ભાષણો ઉપરથી એમના સર્વદેશીય જ્ઞાનની ખાસ પ્રતીતિ થાય છે. વ્યાખ્યાનો બોધપ્રદ, રસમય અને શિક્ષણદાતા છે. એમના વિચારો કેટલા ઉદાર અને ઉચ્ચ કાઠીના છે તેમ જ એએશીનો પ્રજાપ્રેમ કેટલો બધો છે તેનું સાચું દિગ્દર્શન થાય છે. છપાઇ, કાગળ, ખંધણી વગેરે સારું છે. રાજ્યના દરેક દરેક પુસ્તકાલયોએ આ ભાષણો ખરીદી ખાસ લોકોમાં વ્યાપવા જોઇએ. આવા પુસ્તકને લક્ષમણની અપેક્ષા હોય જ નહિ.

નો. ચ. દીવાનજી

૭ મશાલ:—(જ્ઞાનમૌકિતકો) કર્તા : પીરસાહેબ હુસેનઅલી; પ્રકાશક : શરદુદ્દીન અલાઉદ્દીન વઝીરદાર-મલાવ ભાગોળ, પેટલાદ. આટલિ ૧ લી, કાઉન ૧૬ પેશ પૃષ્ઠ ૮+૯૬; કાચું પૃષ્ઠ મૂલ્ય ૦-૧૦-૦

લેખકે પોતાના વાચન-જ્ઞાનમાંથી મેળવેલાં ૩૧૫ જ્ઞાનમૌકિતકોનો આ એક સરસ સંગ્રહ છે. લેખકે પોતે મુસ્લીમ હોવા છતાં બાપાદોષ કવચિત જ નહર પડે છે. આજે જનતાનો એક ટૂંકી વાર્તાઓ અને નવલકથાઓ વચિત તરફ-વિશેષ વળેલો છે; તેને બદલે પોતાના જીવનના સાથીરૂપ-આવા જ્ઞાનમૌકિતકો વ્યાપારી યજ્ઞ જન્ય એ જરૂરનું છે. લેખકે પરદેશમાં વસવા છતાં અને વ્યાપાર-ધંધામાં ગૂંચાયલા રહીને પણ આવા જ્ઞાન-મેળવ્યું છે એ ખરેખર ધન્યવાદને પાત્ર છે. આશા છે, જનતા આ પુસ્તકને જરૂર અપનાવશે.

૮ યુરોપમાં કુટુંબજીવન:—કર્તા અને પ્રકાશક: રા. બ. શ્રી. ગોવિંદલાલ કાર્યાલાલ દેસાઈ; મુ. વડોદરા; કાઉન ૧૬ પેજ પૃષ્ઠ ૩૨.

આ નાની પુસ્તિકામાં અપાયેલું વર્ણન "શરત" માસિકમાં ક્રમશઃ છપાઈ હતું. અને ત્યારે, વાચકોએ તે વાંચવા દર માસે આતુરતા દર્શાવતા. એ જ લખાણ આજે પુસ્તિકાકારે પ્રકટ થાય છે એ આનંદની વાત છે.

પુસ્તિકામાં લેખક મહોદેયે યુરોપનું કુટુંબજીવન કેવા પ્રકારનું છે તે દર્શાવી યુરોપના બિન્ન બિન્ન દેશોના જીવન સાથે ઠીક ઠીક સરખામણી પણ કરી છે. આપણે ત્યાં આવાં વર્ણનો જૂજ જ મળી આવે છે. આશા રાખીએ, આ પુસ્તક ખૂબ પ્રચાર પામે.

૯ માર્ટિન હ્યુથર:—(સંક્ષિપ્ત જીવનકથા) પ્રયોજક અને પ્રકાશક: વિશ્વારામ વસનંત ત્રિવેદી. રાયલ સોળ પેજ પૃષ્ઠ ૧૪૦, બોર્ડ પટ્ટીનું પૂઠું મૂલ્ય ૦-૧૦-૦

યુરોપમાં ૧૬ મા સૈકમાં જે ધાર્મિક અંધાધૂંધી પ્રવર્તતી હતી તે અંધાધૂંધીમાં અજબ પલટો લાવી ધર્મક્રાન્તિ કરનાર વીરનું સંક્ષિપ્ત જીવન ચરિત્ર આ પુસ્તિકામાં આપેલાલું છે. પુસ્તકનાં શરૂઆતનાં ૬૦ પૃષ્ઠોમાં લેખકે ધાર્મિક સંસ્થાઓનું પૂર્વનું અને આધુનિક સ્વરૂપ રજૂ કરી ધર્મલાવનારું અર્થસ્વરૂપ દર્શાવ્યું છે. આપણે ત્યાં ધર્મને નામે ચાલતા વામાચાર, દેવદાસીની પ્રથા છતાં ધર્મવિકૃતિનો ઠીકઠીક ઉલ્લેખ કર્યો છે અને તેમાં પલટાની આવશ્યકતા પર સારો પ્રકાશ પાડ્યો છે.

પુસ્તકની છાપણી અને રૂપરંગ જોઈને પુસ્તક ખરીદવાની વૃત્તિવાળાઓ કદાચ આ પુસ્તકની સામે નહિ જુએ. પણ પુસ્તકની વસ્તુને પીછાનનામ આ પુસ્તકને જરૂર મેળવી લેવા પ્રયત્ન કરશે. નવી આવૃત્તિનો પ્રસંગ પ્રાપ્ત થતાં લેખકે એના સુવ્યવસ્થિત છાપકામ માટે કાળજી રાખશે તો પુસ્તકના આકર્ષણમાં જરૂર ઉમેરો થશે. પુસ્તક મળવાનું સ્થળ દર્શાવાયું નથી તે દર્શાવવું જરૂરી હતું.

૧૦ કાવ્ય પૂર્ણિમા:—કર્તા અને પ્રકાશક : ભૂપતરાય કરસનજી જોષી (કમરીન) પોરબંદર. કાઉન ૧૬ પેજ પૃષ્ઠ ૨૮.

જુદાં જુદાં સામયિકોમાં પ્રકટ થઈ ગયેલાં લેખકનાં ૧૫ કાવ્યો આ પુસ્તિકામાં અપાયાં છે. પુસ્તિકાનાં ૨૮ પૃષ્ઠમાંથી દરેક પૃષ્ઠ તો જા. બ. નાં છે; અને છતાં તેની કિંમત લેખકને અન્ય આર્થિક સહકાર મળવા છતાં ૦-૪-૦ રખાઈ છે તે ધણીજ વધારા પડતી છે.

૧૧ જીવહિતકમણિ:—લેખક : કાલિદાસ ધહેલસિંહ રજપૂત (આજણુ) લક્ષ્મીપુરા (ઉનાવાનું પેટાપર) તા. સિદ્ધપુર. રાયલ ૧૬ પેજ પૃષ્ઠ ૪૦, મૂલ્ય ૦-૪-૦ આ પુસ્તિકામાં જુદાં જુદાં દષ્ટાંતો આપી કેટલોક સદ્બોધ રજૂ કર્યો છે. આટલી નાની ચોપડીનું ૦-૪-૦ મૂલ્ય વધારે પડતું ગણાય.

૧૨ કાવ્યમાળા મનોરંજની—લા. ૧-૨ લેખક-પ્રકાશક ઉપર પ્રમાણે. રાયલ ૧૬ પેજ પૃષ્ઠ ૪૦, મૂલ્ય ૦-૬-૦.

આજે જનતામાં ધર કરી બેઠેલાં વ્યસનો ઉપર જુદાં જુદાં જાહેરાતોમાં ઠીક ઠીક બોધ સમાવ્યો છે. વ્યસનમાં ફસેલાંઓને કંઈક બોધ આ પુસ્તિકામાંથી મળી

આવશે. ૨૬ કાગળ પર છપાયેલી માત્ર ૪૦ પૃષ્ઠની આવી પુસ્તિકાનું ૦-૬-૦ મૂલ્ય જરૂર આકર્ષે જ ગણાય.

૧૩ પુષ્પમાલિકા:—લેખક અને પ્રકાશક: જયંતિલાલ શંકરલાલ આચાર્ય; સન ૧૯૩૬, રોયલ ૧૬ પેજ પૃષ્ઠ ૧૬, મૂલ્ય લખ્યું નથી.

જાણીતા સ્વામી રંગ અવધૂતને ઉદ્દેશી ૧૬ પ્રચરિતકાવ્યો આ નાની પુસ્તિકામાં સમાવ્યાં છે. શ્રી. રંગ અવધૂતના લોકતો અને દત્ત સંપ્રદાયના ઉપાસકોને તે જરૂર ઉપયોગી જણાશે.

૧૪ અણ્મૂલ બોલ (સંતવાણી)—પ્રકાશક: પા. શંકરભાઈ જેશંગભાઈ, મુ. મીઠોળ તા. સિતોર. રોયલ ૧૬ પેજ પૃષ્ઠ ૨૦. મૂલ્ય—ધર્મપ્રેમ.

“ કથાણુ ” માસિક (દિંદી)ના સંતાંકમાં જુદાં જુદાં પૃષ્ઠો પર છપાયેલા “ અણ્મૂલ બોલ ” નો આ ગુજરાતી અનુવાદ છે. ધાર્મિક જનતાને તે જરૂર ગમશે.

૧૫. આનંદમેળ—લેખક અને પ્રયોજક: શ્રી જદુરાય ખંધડિયા; પ્રકાશક લક્ષ્મીચંદ બાણુજી સચ્દે-ગુજરાત સાહિત્ય પ્રકાશક કંપની, ૫૪, કેનિંગ સ્ટ્રીટ, કલકત્તા. કાચું પૃષ્ઠ, કિંમત ૧૧, પાકું રૂ. ૨)

દિવાળીને દાંકણે, કલકત્તાથી પ્રકટ થતા (અને હાલ ખંધ પડેલા) “ગુજરાત” સાપ્તાહિકના આઠકોને આ આનંદમેળ ભેટ આપવામાં આવ્યો છે. એમાં દરેક પૃષ્ઠ પર ૧૫ દિવસનો રોજમેળ લખી શકાય તેવી ગોઠવણ રાખવામાં આવી છે. એમાં દરરોજના ખર્ચની વિગત આપી છે. દરરોજનો હિસાબ રાખવા માટે આ આનંદમેળ વધુ સુગમ જણાય છે. વળી રચેલે રચેલે શ્રી. ખંધડિયાની લાક્ષણિક શૈલીએ લખાયેલા હાસ્યપ્રસંગો અને રોક્યો આપેલા છે, જે રમુજ સાથે મન રંજન કરે તેવા છે.

૧૬ પ્રાચીન ભારતની દંતવિદ્યા—લે. ડૉ. કેમધર દોરાબજી. જીલા, મુ. નવસારી. આ પુસ્તિકામાં દંતવિદ્યા જૂના જમાનાથી ચાલી આવેલી છે ને પાશ્ચાત્યોએ તેને એક નવા સ્વરૂપમાં રજુ કરવાથી નવીન શોધ હોય તેમ જણાવે છે. તેની પ્રાચીનતા સિદ્ધ કરવા માટે કેટલાંક જાણીતા દાક્તરોના મત દાંકી ઠીક ઠીક પ્રમત્ત કર્યો છે.

૧૭ શ્રીગુરુલીલામૃત (ઉપાસનાકાંડ):—લેખક: રંગ અવધૂત. પ્રકાશક: અમૃતલાલ નાથાલાલ મોદી, મોદી સાંય, નડીઆદ. ૩મી ૪ પેજ પૃષ્ઠ ૮+૧૪૮. બોર્ડપટ્ટીનું પૃષ્ઠ, મૂલ્ય રૂ. ૧૧

ગુરુલીલામૃતના જ્ઞાનકાંડ અને કર્મકાંડના બે ભાગો પ્રસિદ્ધ થયા ત્યારે ધર્મજિજ્ઞાસુ જનતાએ તેને આદરપૂર્વક વધારી લીધા હતા. આજે આ ઉપાસનાકાંડ પ્રસિદ્ધ થાય છે. એમાં દત્તભક્તોમાં દત્તના અવતારરૂપ લેખાતા વાસુદેવાનંદ મહારવતી મહારજની લીલાઓનું વર્ણન છે. આપણે ત્યાં તીર્થયાત્રાનું મહત્ત્વ આજે ઘટવું જાય છે, પરંતુ આ ગ્રંથ વાંચવાથી તીર્થયાત્રા આપણા જીવનમાં કેટલો મહત્ત્વનો ફાળો આપે છે અને કેવી કેવી પ્રેરણાઓ જાગે છે તે સહેજે જણાઈ આવે છે. આખા

અંચેમાંથી ઉપાસનાચાન ઠીક ઠીક પ્રમાણમાં મળે છે. ધર્મગ્રંથો જિજ્ઞાસુઓએ આ અંચ વસાવવા જોવો છે. અને દત્તઉપાસકો તો એનાં પારાયણ પથ કરશે.

૧૮ આશ્રમભજનાવલિ:—(૧૨મી આવૃત્તિ) સંપ્રાદયક: સ્વ. નારાયણ મૈરશ્વર ખરે; પ્રકાશક: નવજીવન પ્ર. મંદિર, અમદાવાદ. ૩૨ પેજ પૃષ્ઠ ૨૮૮, મૂલ્ય ૦-૨-૦.

આ નોની સરખી પુસ્તિકાની ૧૨ મી આવૃત્તિ પ્રકટ થાય છે એ જે એની ઉપ-યોગિતા પૂરવાર કરે છે. એમાં અપાયેલા શ્લોકો, ભજનો છં નિત્ય પ્રાર્થનામાં ઉપયોગી છે. ગુજરાતી, હિંદી, અંગ્રેજી ભાષાની પ્રાર્થનાઓનો એમાં સમાવેશ છે, એ જોતાં દરેકાઇ ભાષાભાષીને એ ઉપયોગી નીવડે તેવી છે. ભગવદ્ગીતાનો જેમ ઘેર ઘેર પ્રચાર છે, તેમ આ આશ્રમભજનાવલિ પણ-ઘેરે ઘેર વસાવવી જોઇએ.

મ. પ્ર. વ્યાસ

૧૯ વ્યાયામનો કળીરવડ: રાજ્યરત્ન પ્રો. માણિકરાવ, (એક રેખાચિત્ર) ૩મી ૮ પેજ પૃષ્ઠ ૧૨, આલેખનાર: અવનરાય શુક્લ, જર્નાલિસ્ટ, વડોદરા. પ્રકાશક: હિમતલાલ બ્રુજણદાસ પટેલ, વાડી, વડોદરા. વ્યાયામ પ્રચાર માટે વડોદરામાં બુદ્ધે ગુજરાતભરમાં જાણીતા વયોદૃઢ પ્રો. માણિકરાવના જીવનની કેટલીક અગત્ય એવી કાંખી છે. એમના હીરક મહોત્સવ પ્રસંગે પ્રકટ થયેલી આ પુસ્તિકામાંથી વ્યાયામનીરોને તેમના જીવનમાંથી ઘણું જાણવાનું મળશે.

૨૦ નૂતન બાળપોથી:—લેખક: શંકરભાઈ સોમાભાઈ પટેલ, બાંધાવિશારદ (ગૂ. વિ.) મોન્ડીસેરી અધ્યાપક, પુરુષ અધ્યાપન પાઠશાળા, વડોદરા. પૃ. ૪૨, પૂઠું ૪૦ કાગળનું મૂલ્ય ૦-૩-૦.

મોનસશાસ્ત્રના ઉપા અભ્યાસ પછી લખાએલી આ બાળપોથી વિદ્યાર્થીઓને વિશેષ ગુચિત્કર થશે, એમ અમારું માનવું છે. ચિત્રો, છાપકામ, કાગળ બધું જ આદર્શરૂપ બન્યું છે. શબ્દો જાણીતા, વાક્યો અનુભવમાં આવેલાં, ને પાઠો નજર સમક્ષ બનતા બનાવોના લીધા છે. એથી પોથી વિશેષ ઉપયોગી બનશે એમાં સંદેહ નથી. સૌ કોઈ એને ખરીદે વાંચે ને એની મૌલિકતાનો ખ્યાલ લાવી પોતાનાં બાળકોને એની પ્રેરણા આપે.

૨૧ નવીન બાળપોથી ભા. ૧-૨:—લેખક પ્રકાશક: જીવણલાલ લ. પટેલ, મોન્ડીસેરી ટ્રેન્ડ ટીચર અને જગજીવન ન. ઓઝા, યક્ ધર ટ્રેન્ડ ટીચર, રંગુન, ધી ગુ. ઓ. વ. હાઇસ્કૂલ, ના. ૨, વોયલરોડ. રંગુન. ભા. ૧ કિ. ૦-૧-૬, ભા. ૨ કિ. ૦-૧-૬.

ઉપરની બાળપોથીના બંને ભાગો પ્રયોગ દ્વારા તક્કી કરીને લખાએલા હોઈ અનુભવી શિક્ષકોએ એ તૈયાર કર્યા છે. ભાગ પહેલામાં કેવળ મૂળાક્ષરોનું જ્ઞાન આપ્યું છે, ભા. ૨ માં પારાક્ષરીના જ્ઞાન સાથે વાક્યો-પાઠો મૂક્યા છે. રંગુનમાં રહી ગુજરાતી વ્યક્તિત્વ દર્શાવનાર શિક્ષકમણુનો પ્રયત્ન પ્રશસ્ય બન્યો છે. વિશેષ વાચન તરીકે આ પોથીઓ ખરીદાય તો કંઈજ વધી નથી. પોથીઓમાં બાલપ્રિયતાનો મોહ રખાયો છે તેથી દેખાવ આંખને આકર્ષે તેવા બન્યો છે.

સામયિકો

કુસુમ—ત્રી મ. મો. ઓઝા, વાર્ષિક લગ્નમ શ. ૧-૦-૦. દર ચાર માસે પૂનાથી પ્રકટ થતા આ સામયિકમાં શ્રી. મનઃસુખલાલ જવેરી, જ્યોત્સ્ના શુક્લ, શ્રી. જોદાલાલ ત્રિવેદી અને 'પતિવ' જેવા કવિઓના કાવ્યો છે. ઉપરાંત ગુજરાતી સાહિત્યના સાચા વિવેચક શ્રી. વિશ્વનાથ ભટ્ટેનો "આપણી કૃપમંદુકતા" શીર્ષક વિવેચનને લગતો નિબંધ આજના સાહિત્યકારો પરત્વે પ્રકાશ પાથરી સારાં માર્ગસૂચનો આપે છે. આ સિવાય શ્રી. ત્રિશુભલિખિત "બર્માઝ ગદ્યા" નું પ્રકાશન હીક હીક રમૂજ ઉપજાવે છે. અને શ્રી. લાલજી ગોદિલનું આશ્વિનપદ્યના સાંપેક્ષવાદવાળો લેખ તરત્તમાન અને વિદ્યાના અભ્યાસીઓએ ખુસમ વાંચવા જેવો છે. મન્મોહીએ કે, આપણા ગુજરાતના ગુજરાતી-ઓથી અજાણ્યા, પણ બૃહદ્ગુજરાત (દક્ષિણ)ના ગુજરાતીઓને કંઈક અંશે પરિચિત "કુસુમ" કાવો-કૃતો અને એનો પમરાટ સર્વત્ર પ્રસરાવો.

રથેસ્તાર—અધિપતિ: મંચેરથા સોરાબજી ભમગરા. ૭૬-૮૧ મેડોઝ સ્ટ્રીટ, કોટ, મુંબઈ. વાર્ષિક લગ્નમ મુંબઈ શ. ૬) બદારગામ શ. ૬-૮-૦.

ભાષ ભમગરાના અધિપતિપણુ હેઠળ થઈ ચયેલું આ અંકવાડીક મુંબઈના અને બીજા અંકવાડીક સમાચારો આપવા ઉપરાંત "વનિતા વિવેચન" "બહેનો શું કહે છે ?" એ શીર્ષક હેઠળ સ્ત્રીસમાજના હીક હીક પ્રશ્નો ચર્ચે છે. અને "પેટની પૂજા" એ શીર્ષક હેઠળ જુદી જુદી પારસી વાનીઓ વર્ણવે છે. એ સિવાય બીજું પણ કેટલુંક અવનવું જાણવા જેવું સાહિત્ય એના દર અંકવાડીઆના અકામાં આપાય છે.

પારસી ભાષાબહેનો જરૂર ભાષ ભમગરાના આ સાહસને અપનાવશે.

મ. પ્ર. વ્યાસ

સ્વીકાર

ધી કાવસજી ધનજીભાઈ ગઝદર રિડિંગરૂમ એન્ડ લાયબ્રેરી ગણદેવીનો ૧૯૩૭-૩૮ નો રિપોર્ટ: શ્રી અયોની સા. પુ. સાવલીનું ૧૯૩૭-૩૮ નું વાર્ષિક નિવેદન; વસો વાર્ષિક પત્રિકા ૧૪ માં; આણંદની પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિ ૧૯૮૩ થી ૧૯૩૮ સુધીની; ચેરોતર એન્જ્યુકેશન સોસાયટીનું સને ૧૯૩૭-૩૮ નું નિવેદન; સર્વ વિદ્યાલય કેળવણી મંડળ-કેડીનું ૧૬ મા વર્ષનું વાર્ષિક નિવેદન; સા. પુ. કેડીનું ૩૭-૩૮નું નિવેદન.

—આજકા માટેના સાહિત્યમાં જે સાહિત્ય આવતી કાલેનો આદર્શ રજૂ કરેલું હોય તેને ઉત્તમ સમજવું. પરીઓની વાતોમાં અતિશયોક્તિ ને અસંભાવ્યતાના દોષ ખોટા પ્રમાણમાં હોવા ઉપરાંત તેમાંની કેટલીકમાં અનિચ્છવાયોગ્ય રીત-રિવાજોનું સમર્થન હોય છે. એવી ખોટી વાતો સમાજમાં ન ઘૂસી જાય તે માટે અરુચિકર કે નિકૃતરુચિ-ઉત્પાદક સાહિત્ય પર યોગ્ય અંકુશ મૂકવો જોઈએ. એવી વસ્તુવાળા સાહિત્ય પર ટીકા-પ્રહાર ખાસ થવો જોઈએ.

—શ્રી. ગિજુલાલ

નવીન ફાલ

ક્રમક્રિ	પુસ્તકનું નામ	કર્તા	પ્રકાશક અને મળવાનું સ્થળ	કિંમત	વિશેષ માહિતી
૧	ઉમા	પ્રદુલાદ બ્રહ્મભટ્ટ	નવચેતન સાહિત્ય મંદિર અમદાવાદ	૧-૮-૦	" ગૃહલક્ષ્મી અંચમાળા "
૨	અક્ષયના ઇન્દ્રધર	' બેકાર '	હરિહર પુસ્તકાલય, મુરત	૧-૮-૦	
૩	દાન ધ્રુવ	હરજીવન વી. સોમયા	ભારતી સાહિત્ય સંઘ, અમદાવાદ	૨-૦-૦	
૪	વિશ્વદર્શન	કોટાલાલ માન-સિંગ કામદાર	ભારતી સાહિત્ય સંઘ, અમદાવાદ	૩-૮-૦	
૫	પર્યુષણ પર્વનાં વ્યાખ્યાનો	મુખ્યજનન યુવક સંઘ, મુખ્યજ	૦-૮-૦	
૬	વિશ્વદર્શિ	ઉમાશંકર જોષી	નવજીવન પ્રકાશન મંદિર, અમદાવાદ	૦-૨-૦	
૭	નીતિનાથને માર્ગે	મહાત્મા ગાંધીજી	"	૦-૪-૦	
૮	યુરોપમાં કુટુંબ-જીવન	રા. બા. ગોવિંદ-ભાઈ હા. દેસાઈ	લેખક પોતે વડોદરા	...	

ગુજરાત પુસ્તકાલય પરિષદની નક્કી થયેલી તારીખો

બીજી ગુજરાત પુસ્તકાલય પરિષદના મંત્રીશ્રીનો પરિષદની રૂપરેખાને લગતો જે લેખ આ અંકમાં અન્યત્ર પ્રસિદ્ધ થયો છે તેમાં પરિષદની તારીખો નક્કી નહિ થયાનું જણાવ્યું છે; પરંતુ તે પછી તેઓશ્રીના તરફથી મળેલા છેલ્લા સમાચાર મુજબ એ તારીખો નક્કી થઈ ગઈ છે અને તેમાં જણાવેલા મુજબ બીજી ગુજરાત પુસ્તકાલય પરિષદ આગામી જાન્યુઆરી માસની તા. ૨૧ અને ૨૨ મીને શનિ તથા રવિવારને રાજ ભરાશે, એમ હવે નક્કી થઈ ગયું છે.

પરિષદને લગતી તૈયારીઓ ચાલુ થઈ ગઈ છે. તે અંગેના પ્રદર્શનમાં જેને પણ મોકલવા જેવું જે હોય તે સત્તર મંત્રી, બીજી ગુજરાત પુસ્તકાલય પરિષદ મુ. આજુદ એ સરનામે બનતી વહેલી તકે મોકલી આપશે.

પુસ્તકોનો પરિચયસંગ્રહ*

પુસ્તકાલય એટલે પુસ્તકોની પસંદગી, પુસ્તકોનું વર્ગીકરણ, પુસ્તકોની ખરીદી, પુસ્તકોનો પ્રચાર અને પુસ્તકોનું વાચન.

સારા પુસ્તકો જ ખરીદાય અને તેવા જ પુસ્તકોનું વાચન થાય તે માટે વિદ્વાનોએ અને પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિના ક્ષિતિચિંતકોએ સતત પ્રયત્ન કરતા રહેવાની જરૂર છે. અને સારા પુસ્તકોને ઉત્તેજન મળે તે માટે બનતી બધીયરથા અને બની શકે તો અયોગ્ય પુસ્તકો પર ચોક્કી રાખવાની તજવીજ રાખવાની જરૂર છે.

‘પુસ્તકાલય’ માસિક, પુ. સં. સ. મંડળ અને વડોદરા રાજ્ય પુ. મંડળો તરફથી આ દિશામાં કંઈક કંઈક પ્રયત્ન થયા છે અને ધણી પ્રયત્નો થવા જોઈશે. તે માટે યોજનાઓ વિચારાય છે.

આ યોજનાઓ પૈકીની આ “પુસ્તકોનો પરિચય સંગ્રહ”ની યોજના “પુસ્તકાલય” માસિકના ઓક્ટોબરના અંકથી શરૂ થઈ છે. અને તેમાં ગુજરાતી ભાષાનાં વર્તમાનપત્રો, માસિકો અને અન્ય સામયિકોએ પોતપોતાનાં પત્રોમાં પુસ્તકોનો જે પરિચય કરાવ્યો હોય તે પરિચયનો નિર્દેશ “પુસ્તકાલય” માસિકમાં પ્રકટ કરવામાં આવે છે જેથી પુસ્તકો ખરીદનાર અને વાચકો જે તે પુસ્તકની હકીકત જે તે પત્રમાં વાંચી શકશે.

આ સંબંધમાં જે કંઈ સૂચના જે કોષ્ટકો કરવા જેવી જણાય તેમણે તેવી સૂચનાઓ પુસ્તકાલયના તંત્રીને સરનામે લખી મોકલવા વિનયિત છે.

વડોદરા,
તા. ૯-૧૦-૭૮

}

મોતીભાઈ ન. અમીન

ક્રમાંક	પુસ્તકનું નામ તથા વિષય	લેખક કે અનુવાદક	પ્રકાશક પ્રાપ્તિસ્થાન	પૃષ્ઠ, પૃંકું, મૂલ્ય	પરિચય આપનાર પત્રો
*૧૨૪	પાંખડીએ (ટૂંકી વાર્તાઓ)	શ્રી. શયદા	એલડીમોજી કાર્યાલય એક હાઉસ લેન, કોટ, મુંબઈ	૫ ૨૩૨ પાકું, ૨-૮-૦	“પ્રગ્ભવંધુ” ૧૩-૧૧-૭૮
૧૩૪	આજકાલ (ટૂંકી વાર્તાઓ)	પુરુષોત્તમ પારેખ	નવચેતન સાહિત્ય મંદિર, અમદાવાદ	૫. ૧૯૨ પાકું ૧-૪-૦	“પ્રગ્ભવંધુ” ૧૩-૧૧-૭૮
૧૩૫	દેવદાસી (ટૂંકી વાર્તાઓ)	ડૉ. રઘુનાથ કદમ	નવયુગ પુસ્તક ભંડાર, રાજકોટ	૧૮૭, કાચુ ૧-૧૨-૦	“પ્રગ્ભવંધુ” ૧૩-૧૧-૭૮

* આ કોષ્ટકમાં જે પુસ્તકોના જે ક્રમાંક આપવામાં આવ્યો છે તેના તેજ ક્રમાંક, જે તે પુસ્તકોના પરિચય ફરીવાર અન્ય સામયિકમાં પ્રકટ થતાં આપવામાં આવ્યો છે અને હવે પછી પણ આપારો.—તંત્રી. ૧

૧૭	રંગત(નવલકથા)	શ્રી. પ્રમોદ	યુજીસુંદરી કાર્યાલય, વડોદરા.	પૃ. ૨૧૪, "પ્રત્યક્ષ" ૧૩-૧૧-૩૮ ૧-૮-૦
૧૩૬	નવો આચાર- નવો વિચાર	હરભાઈ ત્રિવેદી	દક્ષિણમૂર્તિ પ્ર. મંદિર, ભાવનગર	પૃ. ૨૪૩, "પ્રત્યક્ષ" ૧૩-૧૧-૩૮ ૦-૧૨-૦
૩૨	અંજની (નાટક)	રમણલાલ વ. દેસાઈ	સયાજીવિજય પ્રેસ, વડોદરા	૧-૮-૦ "ફૂલછાપ" ૮-૧૧-૩૮ "પ્રત્યક્ષ" ૨૦-૧૧-૩૮
૧	અનુરાધા (દ્વંદ્વ વાર્તા)	માણિકલાલ ગો. ભોષી, દયાશંકર ભ. કવિ	નવચેતન સાહિત્ય મંદિર ભદ્ર, અમદાવાદ	પૃ. ૨૮૭, "પ્રત્યક્ષ" ૨૦-૧૧-૩૮ કાચુ, "ભિમિ" ડિસેમ્બર-૩૮ ૧-૪-૦ "શ્રીભોધ" ૩૮
૧૩૨	શુભદા(નવલકથા)	અનુ: શાંતિલાલ શાહ અને દિ- માંશુ ચક્રવર્તી	એન. એમ. ટ્રક્ટરી કંપની પ્રિન્સેસ સ્ટ્રીટ મુંબઈ	પાકું ૨-૮-૦ "જન્મભૂમિ" ૨૪-૧૧-૩૮ "સાંગવર્તમાન" ૮-૧૨-૩૮
૧૪૪	દેવન મુન (દ્વંદ્વ વાર્તાઓ)	મૂળલેખક: વિ. સ. ખડકર અનુ: હરજીવન સોમૈયા	ભારતી સાહિત્ય સંઘ, પાટોર નાકા, અમદાવાદ	પાકું પૂકું ૨-૦-૮ "જન્મભૂમિ" ૨૪-૧૧-૩૮ "ફૂલછાપ" ૧-૧૨-૩૮ "ફૂલછાપ" ૨-૧૨-૩૮
૧૩૪	ખેડો, બળવો (લેખસંગ્રહ)	જયશિખર	જયોતિ કાર્યાલય લિ. અમદાવાદ	૧-૦-૦ "મુંબઈ સમાચાર" દૈનિક ૨૬-૧૧-૩૮ "મુંબઈ સમાચાર" અઠવા- ડીક ૨૭-૧૧-૩૮
૧૪૫	આશાની પાંખે (નવલકથા)	શાન્તિલાલ મોહનલાલ શાહ	વર્ધમાન એન્ડ સન્સ-મુંબઈ	૦-૮-૦ "મુંબઈ સમાચાર" દૈનિક ૨૬-૧૧-૩૮ "ફૂલછાપ" ૨૫-૧૧-૩૮ "પાટીદાર" માગદાર ૧૯૯૫
૪૮	મહાન સુમારો (પ્રવાસ)	મૂળશંકર મો. ભટ્ટ	ભારતી સાહિત્ય સંઘ, અમદાવાદ	૧-૮-૦ "મુંબઈ સમાચાર" ૨૬-૧૧-૩૮
૧૧૪	જંગીઝખાન (ઐતિહાસિક)	રમણીકલાલ જય- અંબાઈ દલાલ	જીવનલાલ અ- મરશી મહેતા અમદાવાદ	૨-૦-૦ "મુંબઈ સમાચાર" ૨૬-૧૧-૩૮
૩૮	નૌકાડૂબી (નવલકથા)	નગીનદાસ પારેખ	પ્રચાન કાર્યાલય અમદાવાદ	પૃ. ૪૪૦ "ફૂલછાપ" ૨૫-૧૧-૩૮ ૨-૮-૦ "ભિમિ" ડિસેમ્બર '૩૮ "પાટીદાર" માગદાર ૧૯૯૫

૧૫૬	શ્રમણ-નારદ (જીવનકથા)	મુ. લે. નાથુરામ -એમી. અનુ. પદાવતી દેસાઈ	રામકૃષ્ણ સેવા- સમિતિ સાંકડી શેરી, હજારાની- ગોળ અમદાવાદ	૦-૧-૦	"સાંજ વર્તમાન" ૧-૧૨-૩૮
૧૫૭	મારી પડોશી અને બીજી વાતો (દૂકા વાર્તાઓ)	અવનરાય શુક્લ	પીપળાશેરી, ધડિયાળીગોળ, વડોદરા	પૃ. ૧૦૦ ૦-૮-૦	"નવસૌરાષ્ટ્ર" ૧-૧૨-૩૮
૧૫૮	'૩૭'નું અંચરથ વાકમય	પ્રો. અનંતરાય રાવળ	ગૂજરાત મા- હિત્ય સભા અમદાવાદ	...	"ફૂલછાળ" ૨-૧૨-૩૮
૧૨૩	અમ્મા (નવલકથા)	ભોગીલાલ-ગાંધી	નવી દુનિયા કા- ર્પાલય, ગાંધીરોડ અમદાવાદ	૨-૦-૦	"શ્રી બોધ" ડિસેમ્બર '૩૮ "ફૂલછાળ" ૨-૧૨-૩૮ "ભિમિ" ડિસેમ્બર '૩૮
૧૨૪	શાદજહાં (નાટક)	ઝવેરચંદ મેઘાણી	ગૂજર અંચ- રત્ન કાર્યાલય ગાંધીરોડ, અમ- દાવાદ	પૃ ૧૯૫ ૧-૦-૦	"ગૂજરાતી" ૪-૧૨-૩૮
૧૨૬	અપરાધી (નવલકથા)	ઝવેરચંદ મેઘાણી	ગૂજર અંચ- રત્ન કાર્યાલય અમદાવાદ	પાકું ૨-૮-૦	"ભિમિ" ડિસેમ્બર '૩૮
૭	કલંકિત (નવલકથા)	મણિલાલ ભગ- વાનજી દેસાઈ	ગૂજર અંચ- રત્ન કાર્યાલય અમદાવાદ	૧-૪-૦	"ભિમિ" ડિસેમ્બર '૩૮
૧૬૩	વિરાજવદ્ (વોતી)	મહાદેવ હરિ- ભાઈ દેસાઈ	નવજીવન ઓ- મનિર, અમદાવાદ	૦-૧૦-૦	"ભિમિ" ડિસેમ્બર '૩૮
૧૬૪	શ્યા માટે બંધન ?	માણિકલાલ બેળી	ગૂજર અંચ- રત્ન કાર્યાલય અમદાવાદ	પૃ. ૧૬૦ પાકું ૧-૪-૦	"શ્રીબોધ" ડિસેમ્બર '૩૮
૧૩૧	ચોગી કોણ ? (નાટક)	દિવ્યાનંદ	નવતચેત સા- હિત્ય મંદિર અમદાવાદ	૧-૪-૦	"ભિમિ" ડિસેમ્બર '૩૮ "પાટીદાર" માગધર ૧૯૯૫
૧૨૩	શેષપ્રેમન (નવલકથા)	મા. ભા. કણીક	એન. એમ. હકરતી કેપતી મુંબઈ ૨	પૃ. ૪૩૪ પાકું ૩-૦-૦	"શ્રીબોધ" ડિસેમ્બર '૩૮

૧૦૦	ઉદયેપુર-મેવાડ (પ્રવાસવર્ણન)	નટવરલાલ ખૂચ	દક્ષિણમૂર્તિ પ્ર. પૂ. મંદિર, ભાવનગર	૯૪ ૦-૫-૦	"ગુજરાતી" ૪-૧૨-૩૮
૧૩૭	આફ્રિકાનો વેપાર અને દ્વિંદીઓ (પ્રવાસપુસ્તક)	જુમા પ્રેમજી રૂપાણી	લેખક પોતે શિવાયાજી, વડોદરા	૫-૦-૦	"જન્મભૂમિ" ૧૭-૧૨-૩૮
૯૩	નરહારક ધુમ્રો ભા. ૧ લો (ઔદ્યોગિક)	મુલજી કાનજી ચાવડા	સંપાદક પોતે પો. સિનુચરા	૨-૦-૦	"જન્મભૂમિ" ૧૭-૧૧-૩૮
૧૩૯	કલવાડીની ખીલવણી (ખેતીવાડી)	અંબાલાલ મોતીભાઈ પટેલ	લેખક પોતે પટેલ કામં એન્ડ નર્સરી, ઉદવાડા	૦-૧૨-૦	"જન્મભૂમિ" ૧૭-૧૧-૩૮
૯૦	શરદી અને સળેખમ	રમણલાલ એન્જીનિયર	ભારતી સાહિત્ય સંઘ, પાનકોર નાકા, અમદાવાદ	૦-૬-૦	"પ્રજાપંથુ" ૧૧-૧૨-૩૮
૧૪૦	કળ્યાણ સર્જન (ખેતીવાડી)	ભાનુપ્રસાદ લ. કેસાઈ	લેખક પોતે ગાર્ડન કોટેજ, ભાવનગર	૧-૪-૦	"જન્મભૂમિ" ૧૭-૧૧-૩૭
૧૪૧	ખોરાક (આરોગ્ય)	અમનલાલ માધવરાય વૈજળવ	લોકોપયોગી સરતી અંથમાળા, પોરબંદર	૦-૮-૦	"જન્મભૂમિ" ૧૭-૧૧-૩૮
૧૪૨	સાનમાં સમજાવું ભા. ૧ લો (આરોગ્ય)	શબ્દાભાઈ દરગો વિંદ જાની	તેપથ્ય અંથમાળા વડનાથ શહેર	૦-૫-૦	"જન્મભૂમિ" ૧૭-૧૧-૩૮
૧૪૩	સ્રી સુભાગશિક્ષા (દ્વિંદી વાર્તાઓ)	અમથાલાલ જગજીવન શાહ	૩૫, બુલિયન- હોલ મુંબઈ-૨	૧-૦-૦	"જન્મભૂમિ" ૧૭-૧૧-૩૮
	માળકોની તંદુરસ્તી	મગનલાલ ભાઈ- ચંકર શાસ્ત્રી	પેટલાદ	૧-૪-૦	"
૧૪૬	ખરી કેળવણી (કેળવણી)	મહાત્મા ગાંધીજી	નવજીવન પ્ર. મંદિર, અમદાવાદ	પૂ. ૪૭૦ ૦-૧૨-૦	"કલ્યાણ" ૨૫-૧૧-૩૮
૧૪૭	કેળવણીનો કાયડો	મહાત્મા ગાંધીજી	"	પૂ. ૪૮૭ ૧-૦-૦	"આશોધ" ડિસેમ્બર '૩૮

માર્સિકો મળ્યા તારીખ

નામ	પુસ્તક	અંક	માસ	મળ્યા તારીખ
આયુર્વેદવિગ્ન	૨૧	૧૧	ભાદ્રપદ	૨૩-૧૧-૩૮
ભિમ્	૭	૧૨	ડિસેમ્બર	૩-૧૨-૩૮
કિશોર	૪	૪	શ્રાવણ	૨૨-૧૦-૩૮
કુમાર	૧૫	૧૧	કારતક	૨૭-૧૧-૩૮
ખેડૂત, ખેતી અને સહકાર	૫	૬	ડિસેમ્બર	૧૧-૧૨-૩૮
ખેતીવાડી	૪	૭	કારતક	૮-૧૨-૩૮
ખેતીવાડીવિજ્ઞાન	૨૭	૩	ઓક્ટોબર	૩-૧૧-૩૮
ગુણસુંદરી	૩૧	૪	ડિસેમ્બર	૧-૧૨-૩૮
આમજીવન	૯	૫	ડિસેમ્બર	૧-૧૨-૩૮
ચરોતર	૮	૧૧	નવેમ્બર	૧૬-૧૧-૩૮
ચિત્રમય જગત	૨૪	૧૦	ડિસેમ્બર	૩-૧૨-૩૮
નવચેતન	૩૪	૩	ડિસેમ્બર	૧-૧૨-૩૮
નવચરના	૩	૮	નવેમ્બર	૧૭-૧૧-૩૮
પાટીદાર	૧૬	૨	માગશર	૨૬-૧૧-૩૮
પૂર્ણા	૨	૪	નવેમ્બર	૧૬-૧૧-૩૮
પ્રસ્થાન	૧૪	૧	કાર્તિક	૧૧-૧૨-૩૮
શર્મા સુ. સભા ત્રિમાસિક	૩	૩	ઓક્ટો-ડિસેમ્બર	૧૪-૧૧-૩૮
આલમિન	૧૮	૫	ડિસેમ્બર	૨-૧૨-૩૮
આલસખા	૨	૭	ડિસેમ્બર	૩-૧૨-૩૮
બાળક	૧૬	૧૨	ડિસેમ્બર	૧-૧૨-૩૮
બાલજીવન	૧૭	૨	ડિસેમ્બર	૧૦-૧૨-૩૮
યુદ્ધિપ્રકાશ ત્રિ.	૮૫	૩ સહ.	પારેખ સમા. અંક	૧૬-૧૦-૩૮
માનસી ત્રિ.	૩	૩	ઓક્ટો-ડિસે.	૫-૧૧-૩૮
યુવક	૮	૧૨	ડિસેમ્બર	૩-૧૨-૩૮
વસંત ત્રિ.	૩૭	૩	શ્રાવણ-આશ્વિન	૩-૧૧-૩૮
વૈદ્યકદ્વપતરુ	૪૩	૧૨	ડિસેમ્બર	૧૧-૧૧-૩૮
વ્યાયામ	૨૪	૨	નવેમ્બર	૨૧-૧૧-૩૮
શારદા	૩૦	૨	નવેમ્બર	૧૫-૧૧-૩૮
શિક્ષણપત્રિકા	૧૩	૯	કાર્તિક	૨૧-૧૧-૩૮
સૌરાષ્ટ્રશિક્ષક	૧૨	૨	સપ્ટે-નવે.	૧-૧૨-૩૮
સીબોધ	૮૨	૧૨	ડિસેમ્બર	૫-૧૨-૩૮

શું વાંચશો ?

જુદાં જુદાં માસિકમાં ધ્યાન ખેંચવા જેવા જે લેખો પ્રકટ થતા તે લેખોમનિ મહત્વનો ભાગ “સાહિત્ય” માસિક “ચોપાનિયાં શું કહે છે ?” એ શીર્ષક હેઠળ આપવું. અને તેથી એ મૂળ લેખો વાંચવાની અભિરુચિ ઉત્પન્ન થતી. આવી જ રીતે સારા લેખો તરફ ખીજી રીતે ધ્યાન ખેંચવાને માટે ધણી વર્ષોથી “પુસ્તકાલય” માસિકમાં “શું વાંચશો ?” એ મથાળા નીચે લેખોનો નામનિર્દેશ કરવાની યોજના દાખલ કરવામાં આવેલી. તે યોજનાની પૂરવણી તરીકે એ લેખો સંબંધી ટૂંકી માહિતી આપવાની પ્રથમ ઓક્ટોબરના અંકથી શરૂ કરવામાં આવી છે, જેથી સહેલાઈથી એ લેખોની ટૂંકી હકીકત વાચકને મળી રહેશે અને તે પછી મૂળ લેખ વાંચવો કે નહિ તેનો એ નિર્ણય કરી લેશે.

આ સંબંધમાં પણ કોઇને કંઈ સૂચના કરવા જેવું યોગ્ય લાગે તો તે “પુસ્તકાલય” માસિકના તંત્રીને સરનામે એવી સૂચના મોકલી આપે એવી તેમને વિનંતિ છે.

વડોદરા,
તા ૬-૧૦-૩૮

}

માતીલાઈ ન. અમીન

ભાઈ : ડિસેમ્બર : ૧૯૩૮

વિકૃત અભિરુચિ : વિકૃત અભિરુચિવાળા લોકો બંને અશક્તિતા બરેલી નવલકથાઓ રસપૂર્વક વાંચે અને પોતાના મગજને કોહવા દે; પણ એથી સામાજિક આદર્શ નબળો પડતો નથી; કેમકે સંસ્કારી વ્યક્તિઓને આકર્ષવાને બદલે એ જુગુપ્સા જ પેદા કરે છે. પણ જ્યારે દરેક જાતની નબળાઈનો આકર્ષક ચબ્દોમાં બચાવ કરવામાં આવે છે અને વિકારી કામુકતાને રસિકતાના, કલાના અથવા આનંદના આદર્શ સ્વરૂપ તરીકે બતાવવામાં આવે છે ત્યારે જ સમાજ અવળે રસ્તે જાય છે. અને સામાજિક જીવનનાં મૂળિયાં જ સડવા માંડે છે. જૂની શ્રદ્ધાઓ, કૃત્રિમ બંધનો આદર્શવાદ નીચે સેવાતા હંબને ફર કરી મનુષ્ય કૃતિની વાસ્તવિકતાનું મહત્ત્વ અને તેટલું પ્રસ્થાપિત કરે તેમાં વધી નથી, પણ અનાચારને સદાચાર તરીકે રજૂ ન કરે; નબળાઈને મનુષ્યસ્વભાવ તરીકે ન મનાવશો. Justifying weakness and beautifying passions એ નથી કલા તેમ નથી સમાજસેવા.

[આ લેખ ઉપરાંત આખોય અંક નવલકથા અંક હોવાથી તેમાં આપેલી વિશ્વશાંતિના આદર્શવાળી આખીય નવલકથા વાંચવા જેવી છે]

કુમાર : કારતક : ૧૯૪૫

ઉત્તરમુવનો મરજીવો ક્રાન્કલીન : ક્રાન્કલીન ઇંગ્લાંડમાં જન્મેલો. પંદર વર્ષની ઉંમરે કોપનહેગનના યુદ્ધમાં એ જોડાયેલો અને ત્યારપછી તો એની સાહસિકતાએ એને ઓસ્ટ્રેલિયાના કક્ષિનો નકશો કરવા નીકળેલા વહાણનો મુસાફર બનાવ્યો. માર્ગમાં જ એ વહાણ બાગ્યું. પરંતુ થોડે જ દૂરના એક ખડકે તેની અને તેના અન્ય સાથીદારોની [૭૮૦]

જીંદગી ખચાવી, ત્યાંથી ક્રાન્કલીન ચીન ગયો અને ત્યાંથી ઇંગ્લંડ પાછો ફર્યો. તે પછી ધણી વખત સુધી એ દરિયાઈ કાફલાઓની લગાઈઓ લડેલો. અને તેની બાકીની જિંદગી પણ એમ જ વીતત; પણ ત્યારે એક જાહેરાતે એને આકર્ષ્યો. એ હતી: ઉત્તરદ્રુવ પાર કરી એશિયા પહોંચવાનો વાયવ્ય માર્ગ શોધવાની ને શોધનારને ૨૦,૦૦૦ પૌંડ ધનામ આપવાની ઇંગ્લંડની સરકારની જાહેરાત, અને એ પછી એણે જે અજબ અને ગજબનાંક સાહસો ખેડ્યાં તે માટે તો આખોય લેખ વાંચવો ઘટે.

ટિકિટો સંધરવાનો શોખ : પોસ્ટની ટિકિટો સંધરવાનો શોખ-યુરોપ, અમેરિકામાં તો શાળામાં લણતા વિદ્યાર્થીઓથી માંડીને વૃદ્ધો પર્યંત પ્રસરેલો છે. ટિકિટોની સંખ્યા વધવા સાથે તેમનું ઐતિહાસિક તથા ભૌગોલિક જ્ઞાન પણ વધતું જ જાય છે. અમેરિકાના યુનાઇટેડ સ્ટેટ્સમાં તો ટિકિટોનાં મોટાં સંગ્રહરથાનો છે. તથા તેને લગતાં અકવાડીકો, માસિકો તેમ જ ખીજું ધણું સાહિત્ય બહાર પડે છે. નાના મોટા દરેક ગામમાં તેવી કલબો અને સોસાયટીઓ છે. ઉપરાંત તેનાં પ્રદર્શનો પણ ભરાય છે. આથી લોકોને ટિકિટોમાં થી નવીનતા છે, કંઈ કંઈ ટિકિટો સાધારણ કે કિંમતી ગણાય છે, કંઈ કોની સાદગીરીમાં અને શા કારણે બહાર પડે છે, વગેરે વગેરે બાબતોનું જ્ઞાન તેના નિષ્ણાતો પાસેથી મળે છે.

વલ્લાયોલ નારાયણ મેનન : વલ્લાયોલ જન્મજાત કવિ છે. અંગ્રેજીનો કઙ્કોષ નથી શીખ્યા, પરંતુ સંસ્કૃતભક્ત પંડિત કુટુંબમાંથી જીતરી આવેલા દોષ કાલિદાસ ને વાલ્મીકિની રચનાઓનું આલ્પકાળથી જ આકંઠપાન કરેલું, ને કિશોરવયથી જ સંસ્કૃત ને મલયમ ભાષામાં કવિતાઓ લખતા. તેમણે રચેલું રામાયણ આજે તુલસીકૃત ને મલયમ ભાષામાં કવિતાઓ લખતા. તેમણે રચેલું રામાયણ આજે તુલસીકૃત રામાયણની દક્ષિણ ગણાય છે. તે પછી એમણે જે સામયિકો પ્રગટ કરેલાં, જેમાં એઓ જનસાધારણને દુર્ગમ એવું ભુદાં ભુદાં પુરાણોનું કાવ્યમય ભાષાંતર આપતા. પરંતુ આ વ્યવસાય શરૂ કર્યો તેવામાં એ જાહેરાત બનેલા. ‘કચકલી’ નૃત્યનો એમણે પુનરુદ્ધાર કરેલો અને આજે આંતરરાષ્ટ્રીય ખ્યાતિ પામનાર ઉદયથંકર ને ચંકરનંદીશ્રીએ, કહે છે કે એ કલા એમની પાસેથી જાણેલી.

ચિત્રમય જગત : ડિસેમ્બર-૧૯૩૮

લેખક કેવી રીતે લખે છે ? : નોખેલ પારિતોષિક મેળવનાર સિંકલેર લેવિસ કહે છે કે “હું” ગમે તે વિષય પર ગમે તેટલું ગમે ત્યારે લખી શકું છું. માત્ર ઠાંધળે મને કહેવું જોઈએ. લખતી વખતે મારે વિચાર કરવા થોભવું પડતું નથી, તેમ વિષયનું મનન કે ચિંતન પણ કરવું પડતું નથી. મારી કલમ એટલી જલદી ને બેકામ દોડે છે કે તેને કેવી રીતે અટકાવવી એ મોટો સવાલ થઈ પડે છે. એકાદ નવલકથાનું કથાનક મને સૂઝે એટલે મગજમાં એના સિવાય બીજો વિચાર જ નહિ. કેટલીક વાર એના જ વિચારમાં છ માસ પણ વીતાવી નાખું છું. આવી પૂર્વતૈયારી પણ કેટલીક વાર કરે છે.”

જાણીતો ડિટ્રીટ લેખક એડગર વોલેસ શું કહે છે ?

વાર્તાઓ અને લેખ લખતી વખતે હું ડિક્ટેશન વાપરું છું. નાટકો હું મારા

હાથે પેન વડે લખું છું. લખાણ 'રાષ્ટ્ર' કર્યા પછી ધણી વાર એમાં મુદારો કરું છું. લખાણને નિર્દોષ બનાવવા માટે હું ધણી જહેમત ઉઠાવું છું. ઉદ્દેશ, અર્થપાદક અને સુસ્થિત ભાષા વાપરવા માટે હું જે પ્રયત્ન કરું છું તેની તો કોઇને કલ્પના પણ નહિ આવે. દિવસમાં અમુક વખતે લખવું એવો મારો નિયમ નથી, તો પણ ઘણે ભાગે હું સવારે લખું છું.

નવચેતન : હિસેમ્બર : ૧૯૩૮

મહાદૂરશાહ ઝકર : ૧૮૫૭ ના બળવા વખતે જન બચાવવા માટે હિંદોના આ હેતુને મુગલ આદેશાહ દિલ્હીને કિલ્લો છોડી હુમાયુના મકબરમાં રહેવા ગયો. પરંતુ ત્યાં પણ અંગ્રેજ સિપાઇઓ એને શોધતા જઈ પહોંચ્યા, પકડી પાડ્યો, કેસ ચલાવીને જન્મદેશનિકાલની સજા કરમાવી રંગૂત રવાના કરી દીધો. મહાદૂરશાહ કવિ હતો. એ સમયથી તેના આખર સમય સુધી તેના સાથીદાર તરીકે માત્ર બેજ વસ્તુ હતી: એક એની કવિતા અને બીજી એની બેગમ ઝીન્નત મહલ. એણે અનેક કાવ્યો લખ્યાં છે. તેના કરુણ હાલહવાલનું બ્યાન તેણે રચેલી નીચેની એક કવિતામાંથી મળી આવે છે:—

ગાઇ યકબચક જે હવા પલટ,
નહીં દિલકો મેરે કરાર હે,
કરું ગય સિતમકા મેં કયા બપા,
મેરા સીના ગયફિગાર હે.
ચે ઝમાના વો હે શુરા ફલક,
ચલો બચકે સબ અલગ અલગ.

શબો રોઝે ફૂલેસિ જો લુલે,
કર્યો ન ખારે ગમસે અબ ધુલે ?
ગલે તોક, પાંચમે બેઠિયા,
કહાં મુલકે બદલે યે હાર હે ?
ન કિસીકા કોઇ રરીક હે,
ન કિસીકા કોઇ વહાં વાર હે.

કેટલી નિરાશા ! કેટલી વ્યથા ! અને કેટલું દર્દ ! !

ફ્રાન્સ અને ફ્રેન્ચ પ્રજા : ફ્રાન્સ એટલે નાણુકપણું. ફ્રેન્ચ પ્રજા એટલે હારવતો બંડાર. નાનાં માર્યા, નાણુક શરીર અને 'છોટા' પગવાળા આ બટકા લોકો યુરોપના જાપાનીસો કહેવાય છે. એમનાં મસ્તકોમાં દીર્ઘ દંટિની મોટી મોટી વાતો ભાગ્યે જ હોય છે, તેઓ હમેશાં ખુશમિજાજ રહે છે. 'સંતોષી સંદા સુખી' એ કહેવત ફ્રેન્ચ પ્રજાના સંબંધમાં સાચી ઠરે છે. ફ્રાન્સની વિશિષ્ટતા ફ્રેન્ચો બે શબ્દોમાં બતાવે છે: 'સંસ્કૃતિ' અથવા 'સંસ્કાર.' ત્યાં કેળવણી અગત્યનું સ્થાન ધરાવે છે. પ્રવાસીઓ માટે પેરિસ સગવડમયું સ્થળ છે. અહીંના જેવો આવકાર અન્ય સ્થળે યુરોપમાં મળતો નથી.

નવરચના : નવેમ્બર : '૩૮

અમદેવની ઉપાસના : ધણી વાર માણસને બાલ અનુકરણની ટેવ પડી જાય છે. આકાશમાં તારાઓ જોઇને મન તક્ષસાટ મારે છે, એટલે આપણે આપણાં મંદિરોમાં કાચનાં હાડી-કુમ્મરો ટાંગીએ ઊંચે. આકાશમાંના તારાઓ તો આનંદ આપે છે, પણ આ હાડી-કુમ્મરો તો ધરના સ્વચ્છ વાયુને બાળે છે, ચાર મહિનાની વર્ષા પછી નીતરી ધોવાઇ ગયેલા આકાશમાં અમણિત તારાઓ જોઇને આપણે દિવાળી ચર કરી

દીધી. નાનપણમાં આપણે ફળના કાચલામાં કોપરેલ નાખી દીધો કરતા, પણ આજે તો મામડાંઓમાં પણ કાળોમેથ ધારતેલનો ધૂમાડો કાઢતા દીવાઓ બળે છે.

પકાણેના પ્રદેશમાં : જો લૂંટાર ટોળાઓ મારી પત્ની કે પૌત્રીનું દરજ્જા કરે ને તેમને પાછાં સોંપવા માટે મારી પાસે બદલો મંગાવે તો એવો બદલો હું કોઈ કાળે નહિ આપું તેઓ મારું માથું લઈ શકે, પણ બદલો તો નહિ જ. કાચરો ને બહા-દૂરોની ખીચડિયા ન્યાત કોઈ રીતે જગતને પ્રગતિને પંથે લઈ જવાની નથી. લૂંટારોઓ એનો એજ ધંધો યુગના યુગ સુધી ચાલુ રાખે એ વાત હું માનતો નથી. (ગાંધીજી)

પૂર્ણા : નવેમ્બર : ૩૮

પ્રગતિ : પ્રગતિ કરીને ઠામ બેસતી નથી. એનો સ્વભાવ જ એ છે. પ્રગતિ પૂર્ણતાને ઓળખતી જ નથી. માટે જ્યાં કોઈ પૂર્ણતાને સાચી ખોટી રીતે ઓળખીને શ્વાસ ખાવા થયે ત્યાં તે અપૂર્ણતાને સંકુચિતતા જાહેર કરે છે, તેની બધું મરકરી કરે છે ને પછી આગળ વધે છે. પ્રગતિના જીવાળે ટોળીઓમાંથી મહારાજ્યો જન્માવ્યાં, ચક્રવર્તીઓને છતિહાસે અમર કર્યાં. પ્રવૃત્તિ માત્રને પ્રગતિ ન કહી શકાય.

ખરા 'પીડિતો' : મધ્યમ વર્ગના લોકોનો ખ્યાલ કરીએ તો સદજ સમજાશે કે આજ એ જ ખરા 'પીડિતો' છે. સમાજમાં પોતાનું સ્થાન સાચવી રાખવા તે અનેક આપત્તિ સહન કરે છે. ઘણી વાર અનિચ્છાએ તેને હાનિકારક રિવાજોને વળગી રહેવું પડે છે. માસિક વ્યાપાર-પચાસ રૂપિયા મેળવતા નોકરોનું જીવન કેવું હોય છે ? તેમને ગૃહસ્થ માફક રહેવું પડે છે, અતિથિઓને માટે સારી વાનગીઓ કરવી પડે છે, તેમના સત્કાર માટે કીકઠાક દેખાવા માટે સાફ રાચરચીકું વસાવવું પડે છે. માસિક પંદર રૂપિયાના જગારદાર ભારતર પાસેથી રૂ. ૨૫) નો પટાવાળો આઠ આના બરીસ મેળવે છે.

શુવક : ડિસેમ્બર : ૧૯૩૮

અહિંસાત્મક આર્થિક પ્રવૃત્તિ : ચંત્રવાદ એ તેટલી સગવડતાઓ આપી શકતો હોય, તેની આર્થિક પ્રગતિ એ તેટલી મોઢક હોય, પણ જો તે સત્ય અને અહિંસાના સિદ્ધાન્તોથી દૂર હોય અને પરિણામે વ્યક્તિ તેમજ સમષ્ટિની શાન્તિ હણી લેતો હોય તો તેની અવગણના કર્યા સિવાય બીજો ઉપાય શું ? રાષ્ટ્રની ઉન્નતિ માટે આમઉલોગનું પોષણ અને સેવન પ્રત્યેક વ્યક્તિનો ધર્મ અને છે. સ્વદેશી જો ચંત્રમાં બનેલું હોય તો તે સ્વદેશી નથી, આમઉલોગના ઉત્પાદનને જ ખર્ચ સ્વદેશી કહી શકાય. અને એથી પોતાની, સમાજની અને રાષ્ટ્રની ઉન્નતિ સધાય.

ગામડે જઈને : સાહિત્યકારો ! એક વાર ગામડે જઈ આવો. સંધ્યાના રંગનાં કાળ્ય લખતાં પહેલાં ચીમળાઈ ગયેલા ગાલના રંગનાં દર્શન કરી રહ્યા; ઝાકળનાં ખિંદુ પર સૉનેટ લખતા પહેલાં ચીપડા અને લોંટથી ખરડાયેલાં મામડાંનાં બાજકો જોઈ રહ્યા. ગામડામાં કાવ્યો પડ્યા છે. ત્યાંની ધૂળમાં મદાકાળ્યો ગૂંજી રહ્યાં છે. પાણે પાણે વાતાં પડી છે. સાહિત્યમાં ઉવેખાએલાં આવાં માનવીઓનાં ધનકર્તા હૃદયો વગરનું સાહિત્ય

આવાન બાંધે દરી, પશુ પ્રાણીવાન તો નહિ જ. એ માનવોમાં આપણા જેવી જ બાવના છે, દંડાળો પ્રેમ છે, આપણા જેવી જ આશા છે, મરેજાની મહત્વાકાંક્ષાઓ પણ હોય છે; આ બધાનું નિરૂપણ આપણા સાદિત્યમાં થયું છે.

શારદા : નવેમ્બર : ૧૯૩૮

આખો અંક પ્રવાસ અંક તરીકેનો ખાસ અંક હોઈ પ્રવાસવર્ણન વાંચવાના રસિકોએ આખોય અંક વાંચી જવા જેવો છે.

શિક્ષણપત્રિકા : કારતક : ૧૯૩૫

હાલમાં દિરના લાલિ આકાંક્ષા : જ્યાં સુધી રાગના કુંવરો યુરોપીયન ત્યાં અખે બોલે, પ્રભુજીવનથી અત્યંત દૂર, પરભાષા અને પરદેશો આચાર-વિચારવાળું જન્મ-સ્થાન છે; જ્યાંસુધી શ્રીમંતોનાં પુત્ર-પુત્રીઓનું શિક્ષણ મોટા પગારના પશુ ભાડૂની સમયથી શરૂ થાય છે; જ્યાંસુધી બાળકોમાં ખાનદાની અને અસ્પૃશ્યતા ઉભી કરે છે ત્યાંસુધી આ એની કલ્પિત પ્રયોગો નિરૂપક છે; જ્યાંસુધી મધ્યમ વર્ગનાં બાળકો આજની કાયોત્પાદક, તેના કલ્પિત પ્રયોગો નિરૂપક છે; જ્યાંસુધી નાચક શિક્ષણપદ્ધતિમાંથી મુક્ત નહિ થાય; જ્યાંસુધી જાગરા, શિક્ષક, શિક્ષા અને માનવ યુગ્મો ઉત્પન્ન કરવાનું કાવત્ર નહીં થાય; જ્યાંસુધી ખીલતાં બાલપુષ્પોનું, જાલમજનનું, જીવનલક્ષ્યનું ખૂન કરે અથવા સ્ત્રી સંગાઓ રાગમય, વિદ્વાદમય અને પ્રભમય નીચે સત્યનો ઉપદાસ જેવા પદ્ધતિ ભોગવતી નહિ અટકે ત્યાં સુધી જ્યાં જ પ્રયોગો નિષ્ફળ છે. એ જમાના રાજ્યજૂરના બાળકો કેળવણીના પૈસા વિના રેફાં રખડતાં રસ્તે પડેલાં થયેલાં બાળકો છે; વાપરી જામનાં બાળકો આજાઆગી અને અમમય વર્તનથી ભરેલાં કેટલી નિરોપ પ્રયોગો જાંબા છે, સકલિતો દુર્બલ છે, એ ધનમય પાપરૂપ છે. "

ક્રાન્સ અને

—મ—

ભંજર. નાનાં માર્યા,

જાપાનીસો કહેવાય છે.

છે, તેઓ હમેશાં પ્રુથમિયુ

સંબંધમાં સાચી કરે છે.

અથવા ' સંસ્કાર. ' ત્યાં

સગવડબધું રથળ છે. અહીં

નવરચના : નવેમ્બર : ' ૬ પ્રચારક સી. હોટુભાઈ રા. પટેલ :—

અમદેવની ઉપાસના : ગણેશ, (૩) અટલાદરા, (૪) લાયલી, (૫) અગ્નેઃ.

છે. આકાશમાં તારાઓ જોઈને ચારાકે સી. રવિચંદ્ર હોટાલાલ જોષી : નવેમ્બર માસ :

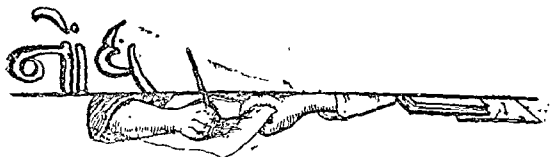
માં કાચનાં હાડી-કુમ્ભરો ટાંબીએ ' ૩) વચન.

પશુ આ હાડી-કુમ્ભરો તો ધરનાં

ની ધોવાઈ ગયેલા આકાશમાં અમ

નવરચના, (૪) આણંદપુરા, (૬) નાની કડી,

૧૯૩૬, (૧૦) માસસંગ, (૧૧) સેલડી.

વડોદરા રાજ્ય

વર્ગીકરણ ધધ ગયું:—ધુમાસણ તા. કડી સા. પુસ્તકાલયનાં પુસ્તકોનું વર્ગીકરણ ધધ ગયું છે.

મં ૫૦ મંડળની સભા—કડી મદાલ પુ. મં.ની કા. વ. સભા તા. ૨૦-૧૧-૩૮ ને રાજ મળી હતી તેમાં (૧) જૂથ મંડળના તપાસનીશોએ હકીકત મોકલવા જણાવતો, (૨) બજેટ બનાવાયાં છે કે નહિ તેની તપાસ, (૩) ન હોય ત્યાં નવાં પુસ્તકાલયો સ્થાપવાનો અર્થ (૪) વરસમાં એક વાર પુસ્તકાલય તપાસી નિવેદન મોકલવાની ભલામણ કરતાં હરાવો પસાર થયા હતા.

પુસ્તકાલયોને બળેલી ભેટ—ધીજીજ તા. ચાણુરમાઃ બાવસાર પ્રદલાદજ તારાચંદ તથા સોની માણેકલાલ અમથારામને ત્યાં પુત્રજન્મ પ્રસંગે દરેકે રૂ. ૫) તથા પોલીસ યાજ્ઞના જમાદાર મિ. દોલતરાવ પગારની બદલી થતાં તેઓ તરફથી રૂ. ૫)

સેરીસા તા. ૦ કલોલ:—૩૬) અમથાલાલ જેથંગભાઈ શાહ, ૧૫) જગનલાલ મૂળચંદ શાહ (પુત્રના લગ્ન પ્રસંગે), ૩) જગનજી ગગાજી ઠાકરડા, ૨) કરીમદ જીવણ મુમના, ૨) મોહનલાલ રામચરણ કલાલ, ૨) કાશીરામ શંકરલાલ (પોતાના લગ્ન પ્રસંગે), ૨) અજુલ રતેલભાઈ મુમના, ૨) શાહ વાડીલાલ બહેચરભાઈ, ૨) કાળીદાસ ગગલદાસ શાહ, ૩) બાના સાજી મુમના, ૩) મુમના અમીઆ કમાલ, ૨) મુમના પોચા અમીઆ, ૨) પારેખ મંગળદાસ ગોપાળદાસ, ૧૧ મહેતલાલ જગનલાલ શાહ, ૧૧ ચિમનલાલ શામળદાસ, ૨) વીરચંદભાઈ શામળદાસ શાહ, ૧) આજનભાઈ સીદીકભાઈ શેઠ, ૧) સુનીલાલ ગગલદાસ શાહ, ૧) ઠાકરડા ગગાજી વીરાજી, ૧) શા. શાન્તિલાલ મગનલાલ, ૧) શા. જ્યેષ્ઠલાલ મગનલાલ, ઉપરાંત શેઠ ચિમનલાલ શામળદાસ તરફથી આશરે રૂ. ૧૨)નાં પુસ્તકો.

મણીઆરી તા. ચાણુરમાઃ—સદરહુ ગામના રહીશ પા. ચતુરભાઈ કુબેરદાસ તરફથી રૂ. ૨-૧-૬ નાં પુસ્તકો તથા રૂ. ૧), બ્યાસ મણિલાલ જગારામ ૧), ભાટ-સરના તલાટી દરિયાલ શિવલાલ ૧), મણીઆરીના તલાટી શાન્તિલાલ હીરાલાલ ૧), પા. માધવલાલ ભાપચંદાસ ૧), મિત્તી ગોવિંદલાલ ખોડીદાસ ૦૧

શિષ્ટ વાચનની પરીક્ષા:—કરજણ મદાલની શાળાઓમાં અભ્યાસ કરતા વિદ્યાર્થીઓની શિષ્ટ વાચનની કિશોર ચરિત્રમાળાનાં ત્રણ પુસ્તકોની પરીક્ષા તા. ૨૦-૧૧-૩૮ ના રાજ લેવાઈ હતી.

પરીક્ષામાં કુલ ૩૩ વિદ્યાર્થીઓએ લાભ લીધો હતો. ઉપરાંત બીજા ૧૦ બાઇઓ પણ હતા. તેમાંથી આઠ ઉમેદવાર ધનામપાત્ર કરેલા છે. તે ઉપરાંત વિદ્યાર્થીનીઓને ઉત્તેજન પ્રદાન આપવામાં આવશે. સદરકુ પરીક્ષાના પરીક્ષક મે. કર્જણ મહાલ શાળાધિકારી દલવાડી સા. હતા. બીજી પરીક્ષા તા. ૪-૪-૩૬ ને રવિવારે-કરજણ મહાલના શિક્ષકો અને વિદ્યાર્થીઓ માટે રાખવામાં આવી છે. પુસ્તકો હવે પછી નક્કી કરવામાં આવશે.

૧૦ રાં પું મંડળ

પુ. શિક્ષણવર્ગો:—વડોદરા રાજ્યનાં ગ્રામ પુસ્તકાલયોનું કામ કરતા મંત્રી વ અચાલ બાઇઓ માટે પ્રાંત દાંઠ એકેકે તાલીમવર્ગ ચલાવવાની યોજના રાજ્ય પુ. મંડળ તરફથી દર વર્ષે ચાલે છે તે મુજબ ચાલુ સન ૧૯૩૮-૩૯ ના વર્ષ માટે પણ વાજ હોય તે સંબંધની જાહેરાત નં. ૨ ચાલુ અંકમાં અન્યત્ર પ્રસિદ્ધ થયેલી છે તેને મજકુર લક્ષમાં લઈ જેમણે હજી લગીમાં એવા એકેક વર્ગનો લાભ ન લીધો હોય તેમને પોતાપોતાના પ્રાંતિક વર્ગ માટે તરત જ ઉમેદવારી નોંધાવી દેવાની બલામણુ કરીએ છીએ. રાજ્ય બહારના કોઇની ઇચ્છા આ વર્ગનો લાભ લેવાની હોય તો તેઓ પણ જાહેરાતમાં જણાવેલી દડીકત સાથે પોતાની ચરજ મોકલી આપે.

પુસ્તકાલય પદ્ધતિ:—આ સંબંધમાં ચાલુ અંકમાં છપાયેલું “ પુસ્તકાલયલકતો જાળો !—” એ મધાળાવાળું લખાણ વાંચજો, ને એ ધન્ય દિન પૂરતિસાહથી ઉજવવા માટે જરૂરી તૈયારી આજથી જ કરવા માંડજો.

૧૫ મી પરીક્ષા:—આધળી, ખહેરી ને મૂંગી વ્યક્તિને યોગ્ય રાહ કેળવવામાં આવે તો કેલું સુંદર પરિણામ નીપજી શકે છે તેનો ખ્યાલ શિષ્ટ વાચનની ૧૫ મી પરીક્ષા માટે મુકર કરાયેલી “ અર્થગની પ્રતિભા ” નામની આત્મકથાના પ્રેરણાવંત વાચનમાંથી મળે તેમ છે. એટલે જ એને એક વાર વાંચી જવાની આગ્રહભરી બલામણુ ગતાર્કમાં પ્રસિદ્ધ થયેલા એ પુસ્તકના પરિચયમાં કરવામાં આવેલી છે. એ પરિચય વાંચી, ઉમેદવારી સત્તર નોંધાવી દો. પુસ્તક ન હોય તો મંગાવી લઈને પરીક્ષા માટેની તૈયારી ગુજરાતનો શિક્ષિત વર્ગ જરૂર કરે. પરીક્ષા જન્યુઆરી માસની ૨૨ મી તારીખે થવાની હોઈ તા. ૮-૧-૩૬ સુધીમાં ઉમેદવારી નોંધાવી દેવાની છે. આ સંબંધમાં “ પુસ્તકાલય ” ના ઓગસ્ટ અંકમાં પ્રસિદ્ધ થયેલી જાહેરાત નં. ૧/૩૮-૩૯ જોઈ જવા લાગતા વળગતાંએને બલામણુ છે.

મહાલ મંડળો તરફ શિષ્ટ વાચનની પરીક્ષા:—દામનગર મહાલ મંડળ તરફ તા. ૨૭-૧૧-૩૮ ના રોજ, અને ઓખામંડળ મહાલ મંડળ તરફ તા. ૩-૧૨-૩૮ ના રોજ શિષ્ટ વાચનની પરીક્ષાઓ થઈ ગઈ છે.

પુ. સ. સ. મંડળ લિ. વિભાગ

“ કૌમુદી ” ના ગ્રાહકોને—“ કૌમુદી ” માસિકના જે ગ્રાહકોએ એ માસિકનું લવાજમ પુસ્તકાલય સહાયક સહકારી મંડળ લિ. મારફતે બહુ છે તેમને એ બરેલા લવાજમમાંથી ૧૧ માસનું લવાજમ પરત આપવાની વ્યવસ્થા યોજાઈ છે.

એ માટેની રકમ મંડળ પાસે આવી જતાં ઉપર જણાવ્યા પ્રમાણે લગભગ બરનાર જે તે આદરને તે મજરે જમા અપાશે.

પુસ્તકોની રવાનગી—આમ પુસ્તકાલયોના મંત્રીઓને ખબર આપવામાં આવે છે કે સને ૧૯૩૮-૩૯ ના બજેટનાં પુસ્તકો, જે તે પુસ્તકાલયને, જુલાઈ ૧૯૩૮ આખર સુધીમાં જેની પુસ્તકોની યાદીઓ વેળાસર અત્રે આવી ગઈ હશે તેમને મોકલી અપાશે, માટે કોઈ પણ આમ પુસ્તકાલયના મંત્રીએ પુસ્તકો વહેલાં મળવા બાબત ઉપરાંતો નહિ કરવા વિનંતિ છે. સરકાર પંચાયત મદદ જેમ જેમ મળશે, તે અનુક્રમે ફરેક જે તે પુસ્તકાલયને પુસ્તકો મોકલાશે, જે પુસ્તકાલયોના મંત્રીઓએ પુસ્તકોની યાદીઓ બજેટ સાથે સામેલ ન રાખી હોય તેમણે વેળાસર ખાતાનો મંજૂરી સાથે યાદીઓ અત્રે મોકલી આપવી, જેથી કામની વધુ સરળતા થાય.

ઉદારતા દાખવશો ? વડોદરાના જયુનીડીઆમ વાયનાલયમાં પુ. સ. સ. મં. સિ. તરફથી વર્તમાનપત્રો વંચાવવા લાઈ જવાનું કામ કરવા માટે મુંબઈના મેસર્સ જમનલાલ નરોતમદાસ એન્ડ કંપની તરફથી એક વર્ષ માટે રૂ. ૬૦ મળ્યા હતા. તે વર્ષ તા. ૩૧-૧૨-૩૮ ના રોજ પૂરું થાય છે. આગામી ૧૯૩૯ ના વર્ષ માટે વા તેથી વધુ મુદત માટે આ મદદની જરૂર છે. આદા છે વાયનાલયપ્રચારકોની મુદતથી આ તરફ પોતાનો ઉદાર દાંય જરૂર લંબાવશે.

રાજ્ય બહાર

બીજી ગુપ્ત પુસ્તકો પરિપદ:—આજુંદ મુકામે બરવા ફરેલી બીજી સમગ્ર મુજરાત પુસ્તકો પરિપદ માટે બહુઆરો માસની તા. ૨૧ મી તથા ૨૨ મી ને શનિ-રવિ એ દિવસો નક્કી થયા છે. ચાલુ અંકમાં એ સંબંધમાં જાણવામાં લખાણો વાંચી જવાની તથા પરિપદની કાર્યવાહીમાં ઉત્સાહભર્યો ભાગ લઈ તેને સફળ બનાવવાની લાગતા વળગતા સર્વ કાષ્ટને બલામથ કરીએ જીએ.

જયુગામ (સ્ટેટ હોટાઉટેપુર) અત્રેના શ્રી. ફોલેસિંહજી સાર્વ. પુસ્તકાલયના વાર્ષિક ઉત્સવ સંમેલન નવેમ તા. ૧૯ થી તથા તા. ૨૦ ને રવીવારના રોજ રાતના આઠ વાગતાં પુસ્તકાલયના મકાનના પાયા પર બૃહદ રંગભૂમિ ઉઘી કરી, ધ્વજ-તોરણોથી શયુગારવામાં આવ્યું હતું. કાર્યક્રમ બાળાઓના ગરબા, બાલમંવાદો, ફેન્સીફેર તથા 'મેવાડનું નર' 'પલટાતો તેજ' (નાટક)થી બરપૂર હતો.

તા. ૧૯ ના રોજનો કાર્યક્રમ વાણોડીઆના અને વડોદરા રાજ્ય પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિના અમગણ્ય શ્રી. મણિભાઈ મંમજી કાશીવાળાના પ્રમુખપદે થયો હતો. પુસ્તકાલયનું નિવેદન, મંત્રીએ વાંચ્યા પછી તેમણે બાપણમાં જણાવ્યું હતું કે—'રાજ્ય આનંદ પુસ્તકાલયની પ્રવૃત્તિ કરતાં ઓછી આપે છે.' પુસ્તકાલયની મહત્તા અને તેના ફાયદા વિશે રસદાયક વિવેચન કર્યું હતું.

પુસ્તકાલય સં સં મંડળ લિ. ન મળેલાં ટ્રસ્ટ ફંડો

ટ્રસ્ટફંડ ૩૪ મું*

સા. સ. પુસ્તકાલય સહાયક સહકારી મંડળ લિ. ના મંત્રીશ્રી,
સુ. વડોદરા

મે. સાહેબ,

વિચિત્ર કે મારા જ્યેષ્ઠ બંધુ સ્વ. રણજીડભાઈના પુણ્ય સ્મરણાર્થે મારા વતન
ડેમોલ (તા. પેટલાદ)ના સાર્વજનિક પુસ્તકાલયના ઉપયોગ માટે રૂ. ૩૦૦) અંકે
ત્રણસો રૂપીઆ નીચેની ચરતોથી સોંપું છું, તે સ્વીકારવા વિચિત્ર છે.

શરતો

૧. આ ફંડનું નામ "સ્વ. રણજીડભાઈ શિવાભાઈ પટેલ સ્મારક ફંડ" રાખવું.
૨. આ ફંડ ગવર્નમેન્ટ સિક્યુરીટીઝમાં રોકવું.
૩. આ ફંડનું વ્યાજ ડેમોલ સાર્વજનિક પુસ્તકાલયને દર વર્ષે દૈનિક, સાપ્તાહિક, માસિક વગેરે પત્રો મેળવવામાં લોકમદદ તરીકે કામ લાગે તે માટે પુસ્તકાલયના તરફની લોકમદદમાં ઉમેરવા આપવું.
૪. આ રકમ દર વર્ષે જ આપવી પરંતુ કોઈ અનિવાર્ય કારણે કોઈ વર્ષે આ રકમ ન અર્ચાય તો બીજો વર્ષે એ રકમ અર્ચાવી.
૫. ફંડનો ઉદ્દેશ અને ચરતો લક્ષમાં રાખી ફંડની ચરતોમાં કંઈ સહેજસાજ ફેરફાર કરવાની જરૂર લાગે તો તેમ કરવાની સત્તા હું મંડળને આપું છું.
૬. આ ફંડની દફતર મંડળે પોતાના વાર્ષિક નિવેદનમાં પ્રગટ કરવી.

ડેમોલ (વાકા નડિયાદ)
હાલ મુલ્ય (મુગાન્ગા)
૨-૧૧-૮૮

લિ. સેવક
(સહી) હરમાનભાઈ શિવાભાઈ વર્મા

ટ્રસ્ટફંડ ૩૫ મું રૂ. ૧૦૧)નું*

પુ. સ. સ. મંડળ લિ. ના ચાર ચેર નં. ૧૧૧૫ થી ૧૧૧૮ નું
શરતો

૧. આ ટ્રસ્ટફંડ "સ્વ. ગાદીબહેન સ્મારક ટ્રસ્ટફંડ ધામજી"એ નામથી
ઓળખાશે.
૨. મૂળ રકમ કાયમ રાખી વ્યાજ ધામજી સા. પુ. ના સેક્રેટરીને મોકલી આપવું.
૩. મંડળના વાર્ષિક રિપોર્ટમાં આ ફંડનો દિસાજ બદાર પાડવો.

[૭૮૮]

૪. ફંડનો મૂળ ઉદ્દેશ લક્ષમાં રાખી ટ્રસ્ટની શરતોમાં જરૂરતા પ્રસંગે ફેરફાર કરવાની સત્તા મંડળને આપવામાં આવે છે.

૧-૧૧-૩૮

(સહી) મહાનલાઈ લખાલાઈ

ટ્રસ્ટફંડ ૩૬ મું રા. ૧૦૧)નું

શરતો

૧. આ ટ્રસ્ટફંડ “ સુ. શા. ગિરધરલાલ અંબાલાલ સ્મારક ટ્રસ્ટફંડ ” એ નામથી ઓળખાશે.

શરતો નં. ૨, ૪ અને ૫ ટ્રસ્ટફંડ નં. ૩૫ની શરતો નં. ૨, ૩ અને ૪ પ્રમાણે.

૩. આ ફંડની રકમ ઠીક ટકાની મવર્નમેન્ટ લોનમાં રોકાવી.

૧૩-૧૦-૩૮

(સહી) મહાનલાઈ નરોત્તમદાસ
મંત્રીઓ, પુ. ફાટ સોનગઢ

ટ્રસ્ટફંડ ૩૭ મું રા. ૧૦૧)નું*

શરતો

૧ આ ટ્રસ્ટફંડ “ મહુમ શેઠ ધનજીભાઈ મંચેરજી મેધોરા સ્મારક ટ્રસ્ટ ” એ નામથી ઓળખાશે.

શરતો નં. ૨, ૪, ૫ ટ્રસ્ટફંડ નં. ૩૫ ની શરતો નં. ૨, ૩ અને ૪ પ્રમાણે અને શરત નં. ૩ ટ્રસ્ટફંડ નં. ૩૬ ની શરત નં. ૩ પ્રમાણે.

૧૩-૧૦-૩૮

(સહી) મહાનલાઈ નરોત્તમદાસ
મંત્રી સા. પુ. ફાટ સોનગઢ

* સદરહુ ચાર ટ્રસ્ટફંડો મંડળના વ્યવસ્થાપક મંડળે કરાવ નં. ૧૮ તા. ૧૬-૧૧-૩૮ થી સ્વીકાર્યાં છે.

પત્રો શરૂ થયાની માહિતી સન ૧૯૩૮-૩૯

યાદી નં. ૧: સંખ્યા ૭૩૬

નીચે જણાવેલાં ગ્રામ પુસ્તકાલયો તથા વાચનાલયો તરફથી લોકમદદની રકમ તથા બજેટ ના. ૧૦-૧૨-૩૮ સુધીમાં આવી ગયાં છે, એટલે તેમને તા ૧ લી જાન્યુઆરી ૧૯૩૯ થી પત્રો શરૂ કરાવી આપવાની અવસ્થા થઈ છે. હજી પણ તા. ૩૧-૧૨-૩૮ સુધીમાં જેમની લોકમદદની રકમ તથા બજેટો આવી જશે તેમને વહેલામાં વહેલી તકે પત્રો શરૂ કરાવી અપાશે. તેમની યાદો અલગન જાન્યુ. ના અંકમાં પ્રસિદ્ધ થશે. યાદી પૈકી તેમજ બીજાં ગ્રામ પુસ્તકાલયો તરફથી સરકાર પંચાયત મદદ મેળવવાની પાવતીઓ ખાતા તરફ મોકલવામાં ન આવી હોય તેઓ સત્વરે મોકલી આપે.

પેટલાદ તાલુકો	જડકદ	પેટલી	બાદરણ કંકુઆ	સેવાસી
અરડી	મધરોલ	બૂરાકોષ	મહિલા પુ.	હરથી
કમેલી	મલાતજ	રથ	શેરડી	વાસણા કોતરોઆ
કાવિઠા	માનપુરા	સસિદ	કથુઝટ	સોનાર કુષ
કાસર	મોતરી	સુંદરણા	ગંબીરા	મહાપુરા
કોઠાવી	રામપુર	ગંગપુર	ચમારા	વડસર
ગાડ	રામોલ	દંતાલી	દીઆ	કરાલી
ચાંગા	રથુજ	લાદરણ તાલુકો	પીપજોષ	તતારપુરા
જાલમોરડી	લીંબાલી	કાણીસા	બૂવેલ	રામપુરા
જોળ	વસો-આરે ગ્ય-	કાંબોલ	વાલવેડ	અટલાદરા
ડોમોલ	વર્ધક વાચનાલય	કોસિન્દ્રા	વાસણા	અંદોટા
ડોમોલ	વસો બાલ પુ.	જહુધ	સુંદર	અંપાડ
દેવા	રિશ્રામપુરા	જહાજ	વડોદરા તાલુકો	સમસપુરા
નવારામ	શેખડી	જોશીકુવા	હોરા	માવેળ
પલાણા	મિહોલ	ઝરોળા	કાશીપુરા	સમસાબાદ
પતોલ	મંજાયા	પીપળી	ગોરવા	મટોલા
જાલ પુ. પેટલાદ	ધર્મજ અંત્યજ	બામધુગામ	હાણી	પોર
મહિલ પુ. ,,	વાચન.લય	રજોલી	દયરા	રવાદ
બાદગલ	વસો દરિઆ	રેલ	બીલ	વડોદરા મેમલ ટ્રે.
બામવેલી	મહિલા પુ.	લાલપુરા	બાવલી	દો. વાચનાલય
બાલીટા	સોજીત્રા પુનીબા	વટાદરા	માંગલપુર	અણી
બોરીઆ	મહિલા પુ.	સરવા	વરણામા	અંદોડીઆ
બાંવવા	ધર્મજ મહિલા પુ.	ચુવા	મગીઆળા	આનોડ
બાંધવો	અગાસ	બાદરણ બાલ પુ.	સારાર	તરમાળી

તરસાળી	નરસીપુરા	પુરા	બીમપુરા	શારદાપુરા
સોખડા	સોમશપુરા	રણપુર	જીવાતલાવડી	મુઢેલા
દુમાડ	કરજણ તાલુકો	વેમારડી	કરમાલ	ધંટીઆળ
નિઝામપુરા	આલમપુર	સંભેધ	નડા	વેજપુર
વેમાલી	ઓસલામ	હડિદ	પીપાપ	ઉત્તમનગર
કરોડીઆ	કરમડી	ભરથાણા	બાણજ	ગુલસીપુરા
પાદરા તાલુકો	કંડારી	કેણા	શિનેર તાલુકો	મંજુસર
આંતી	કુરાંધ	નિયાળીઆ	આનંદી	રતનપુરા
અંબાડ	કોઠીઆ	હજદરવા	દીંબરવા	સાંલસાલ
કરખડો	કોલીઆદ	કુરાલી	તેનતલાવ	ગરધીઆ
કલ્યાણકુપ	ખાંધા	નવી જયરડી	બરમાલ	કુનપાડ
કુરાલ	ગણપતપુરા	બામજીગામ	માલસર	વાધોડીઆ તાલુકો
ગણપતપુરા	ગંધારા	બોડકા	મોટા કરાળા	
ગોરીઆદ	દેશાણ	રોપા	વણીઆદ	કુમેટા
જલાલપુર	પાછીઆપુરા	સણીઆદ	સાંઢકી	કોટખી
ડલાસા	બચાર	પોંગળવાડા	શિરોળા	મણેશપુરા
દરાપુરા	માંમલેજ	સાંપા	માલપુર	રસુલાબાદ
દૂધવાડા	મેયી	ડભોઈ તાલુકો	દામાપુરા	સાંકરીઆ
માસર	શરપુર દીંખી	અ ગુડણ	શિનેર મહિલા	ખંધા
રણ	સારીમ	કારવણ	દોંગલોદ	ખેરવાડી
લુણા	સીમળી	જનાલ	બાવળીઆ	ગુગલપુર
વડદલા	સુરવાડા	ધમેલી	અનસોયા	અંપારીપુરા
વડે	ભરથાલી	પારીખા	ઝાંઝડ	પીપળીઆ
ચિત્રામપુરા	કાસમપુર	બોરખાર	સેગવા	ફલોડ
સાધી	મેસરાડ	બીલુપુર	માંજરોલ	ભણીઆરા
સોખડા રાધુ	માનોજ	મંડાળા	ગરડી	ગુનાલ
ભાણપુર	માંજોલ	લોંગરથળી	તરવા	ચીપડ
મોભારોડ વાચના	લાકોદરા	વડજ	પુનીઆદ	મોડોધર
કણ્ડટ	અભરા	વણાદરા	બેખડા	સંખેડા તાલુકો
કુરોપુર	સામરા	સાંદોદ	સતીસણા	કોસિન્દ્રા
પાટોદ	આસનેરા	સીતપુર	નાના કરાળા	ખુનવાડ
પીપળી	કીપા	કંવરપુરા	સાવલી તાલુકો	ચીખોદ
બદારી	ઉમજ	કરતીકુપ	દંદાડ	દીંબા
લતીપુરા	કંખોલા	કડધરા	નાની ભાડોલ	માણુ
ચિનાલ	ઓઝ	કરણેટ	રાણીપુરા	માંજરોલ
તિબેર	કોરલ	પલસવાડા	ચાંતિપુરા (વેજપુર)	વામણા

પાણેજ	કૈયલ	પાનસર	વડાસણ	ગુન્ન
ફાંદ	ડાંગરવા	મોખાસણ	બીલીઆ	ખલપુર
ગરડા	દેઉસણ	લીખોદ્રા	મહાદેવપુરા	સેનાલીઆ
કમ્પીઆ	ભટાસણ	નાદરી	પુરેડા નવા	મહેસાણા
અલાદપુર	મેડા આદજ	રધિજા	રથુસીપુર	તાલુકો
ફાટા	મોડાસણ	કુંડાસણ	ગુંદરાસણ	અંબાસણ
લડોલ	વામજ	બાલવા	બાવસોર	ખારા
સરડીઆ	વીડજ	મરદવ	સોખડા	ખેરવા
ચંદાનગર	સરસાવ	ધાનજ	ચડાસણ	જગુદણ
તિલકવાડા	આરોલ	સેરીસા	સરદારપુર	જેરથુંગ
તાલુકો	ખોરીસણ	અલુવા	જેપુર	ધડા
કરનાળી	ખાવડ	ધમંડ	તાતોસણ	પાંચોટ
જેમલગઢ	ધુમાસણ	વિજાપુર તાલુકો	વિસનગર તાલુકો	ખેલોલ
હહેગામ તાલુકો	સાદરા	આગત્રોડ	કડા	બામોસણ
કરોલી	વડારી	કુકરવાડા	કમાણ	મેઉ
નાદોલ	રાજપુર	ખરણ	કંસારાકુષ	મોટી દાઉ
બાલા	જુલાસણ	ખરોડ	કાંસા	લીંચ
બાવડા	સુરજ	ગવાડા	ખરવાડા	સાલડી
મગોડી	અંગોળ	ગોઝારીયા	ગોઠવા	બેંસાણ
ધસનપુર મોટા	નાની કડી	ચરાડા	જેતલ વાસણ	હાડવી
સાંપા	આથુંદપુરા	ટીટાદણ	દેલુપ	પઢારીઆ
જાખોરા	રંગપુરડા	નવાસંધપુર	બોકરવાડા	મહેસાણા પરા વા
પાંધાના મંદ	અળદેસણ	પામોલ	ભાન્ડુ	ધધુસણ
જાંડવા	કલોલ તાલુકો	પીલવાપ	નાલમ	દેદીઆસણ
હાપીજણ	ઉનાઉ	બામણવા	ખરસલ	બાસરીઆ
નાના જલુદ્રા	કોલવડા	બીલોદરા	ગચેયપુરા	પાલોદર
આતરસુખા	જામલા	ખોર	પાલડી	બાલકીયા રેડે.
તાલુકો	ટીટાડા	માણેપુર	મગરોડા	બજાર
ઠાણીએલ	નારદીપુર	લોદા	શુંશી	આખજ
કનીપુર	પીપળજ	વસાપ	દદીઆળ	અલોડા
કમાલખંધ નામણ	રપાડ	દેલવાડા	બાલક	સીડોસણ
બારોઆ	સપજ	મકુડી	ધાધરેટ	ખલપુર
સંદેસર	સેરયા	ફલુ	લાછડી	મેવડ
કડી તાલુકો	વાવોલ	લીરપુરા	ચિત્રોડા મોટા	ચત્રોવા
દાસ-પુઠ કડી	બાદોલ	પેદામલી	દવાડા	વડરમા
કુંડાલ	ખોરીસણ	કેલીસણ	રાજબદ	

સિદ્ધપુર તાલુકો	રંગપુર	શંખલપુર	સીસોદરા	વણેસા પિસાદ
ઉનાવા	પાટણ તાલુકો	સેલાવી	વેજલપોર	સોયાણી
કલ્યાણ	કુલ્લધેર	જીતોડા	નવસારી મહિલા	ખરવાસા
કાંજળી	પાટણ કંપાણી	પીપળ	આમડપુર	ધટાળવા
દુંગવ	મિત્રમંડળ	છસ્લામપુરા	છાપરા	કણાવ
વિશોળ	„ ધીરટા	આદિવાડા	અંદુરા	ઝેરયાણુ
સિદ્ધી	„ ટાંકિવાડા	મેરવાડા	નવસારી રે. વા.	બારસડી
મુંડાણા	„ ડો. પંડ્યા	જસલપુર	„ બાલ પુ.	જોળવા
કહોડા	„ સોનીવાડા	ડોડીવાડા	ઉલ્લારાટ	તાંતી યેમા
દાસજ	બાલીસણા	ખાંભેલ	કરબાપાર	વડદલા
બાલિયવાડા	મથુંદ	જાખાના	પેસરા	અંત્રોલી
મકતુપર	માતપુર	વડાવલી	કોલાસણા	તાંતીઝખડા
રમુલપુર	રણજ	મણીઆરી	તવડી	કામરેજ તાલુકો
ચંડાળજ	વાગડોદ	ધારોધરડા	પરજી	ઉમેલ
જગન્નાથપુરા	સંડેર	ગંગેટ	વિરાવળ	ઝોરણા
જુલ્યાવ	સરીમદ	મોટપ	કાળાકાળા	જોખા
ઉંઝા મહિલા	ખીખીઆણા	બહુચરાજી	દેલવાડા	દેલાડ
સિદ્ધપુર મહિલા	ખેરસણુ	મુઢેરા	ગણદેવી તાલુકો	નગોડ
ખેરાળુ તાલુકો	પાંટણ મહિલા	લણવા	અજરાધ	પરખ
ઉદાપ	વિમલવાસણા	ખોરસમ	ખખવાડા	ખોરયાણુ
ઉણાદ	પાટણનાગરવાડા	ચડાસણા	ગડત	વરીઆવ
ઉમતા	આંબાપુરા	મીઠાધરવા	ગડત	વરીઆવ
સુંઢિયા	નવાપુરા	હારીજ તાલુકો	ધનેરી	વલણ
મલેકપુર	ચાર્પ	હારીજ	મોનવાડી	વાવ
વડનગર મહિલા	અધર	ખેરતવાડા	કેસલી	શામપુરા
„ બાલ	કમલીવાડા	પીપલાણા	વલોડી	શેવણી
રાજપુર	હાકરડા દિ. મો.	અડીઆ	દેવધા	હલધર
સખલપુર	વા. પાટણ	નવસારી તાલુકો	પાચરી	ડીંગા
શેખપુર	મડોત્રી	આમલી	દેસરા	શેખપુર
મોળીપુર	આણરમા તાલુકો	કરોલી	પલસાણા તાલુકો	કોળીબરયાણા
ચાડા	કનોડા	કુચેદ	ઉમરાખ	સેગવા
કરસનપુરા	કબોધ	મોખડ	કરણ	મોવાઈ
સીપોર	ગણુ	ડાબેલ	ગાંગપોર	અબ્બામા
દીરવાણી મોટી	ગોરાદ	ધામણ	વુંડી	કોસમાડા
જનરડા	બાહાણવાડા	પીનસાડ	ધામડોદ છુંભા	ખોલેશ્વર
મંડાલી	વસાઈ	મરોલી	નિયોળ	નનસાડ
		સીમલત્રામ	બલેશ્વર	લેરવ

વિદ્યાલય	દથોડા	વાંકીઆ	દાંસા	સોંધાળ
લાડવી	વ્યારા તાલુકો	મોટા માંચીઆળા	નારણગઢ	વડનગર
ચીખલી	ગડત	તરકતલાવ	આંખરડી	સરખડી
મહુવા તાલુકો	રૂપવાડા	કમીગઢ	કાંચરડી	આડવી
આમચક	બેડચીત	માંગવાપાળ	ચાવંડ	કોડદરા
મહુવા	ઉંચામાળા	અમરપુર (વરડી)	નાના રાજકોટ	ઢાછર
ખીલખડી	મગરકુષ્ઠ	ખીજડીઆ	રાખડા	ખીપળી
બામણીઆ	કેળકુષ્ઠ	ખારી	શાખપુર	પ્રાચી
લક્ષ્મણપોર	ઉમરવાવ નજીક	ચાંપાયળ	હીરાણા	રતનપુર તાલુકો
કુંગરી	વ્યારા મહિલા	ચાડીઆ	ધારી તાલુકો	થાલપુર
બારતાડ	વડકુષ્ઠ	રંગપુર	ધારંગણી	મોણપુર
દાન્દી	ઠપુરા	દહીડા	ભાડેર	રતનપુર
અમરેલી	અમરેલી તાલુકો	ગાવડકા	આંખરડી	શિયાનગર
ઝેરવાવરા	અમરેલી ચોરાપા	સાછખાવદર	ચલાલ	ધિવરીઆ
માંગરોળ તાલુકો	,, બાલ	ખીપળલગ	,, બાલ	નવાગામ
કુંવારદા	,, મહિલા	દેવળીઆ	જરા	લીમકટા તાલુકો
કોમંઆ	,, સામુદ્રિમાતા	માળીલા	ઝર	લીમકટા
નાની નરોલી	ધિવરીઆ	મોટા આંકડીઆ	દેવગઢ	ઓખામંડળ
બોરીદરા	કેરીઆચાડ	વરસડા	ખાંસા તાલુકો	આરંભડા
માંગરોળ	ખીજડીઆ રાંદડીઆ	ચકકરગઢ	ઈંગોરાળા	ધીણુડી
વાંકળ	ચાંદમદ	સણોસરા	ભાડ	વરવાળા
વેલાજા	નાના આંકડોઆ	જેસોંગપુરા	વાંકીઆ	બેટ મદિલા
ટંચા	નાના માંચીઆળા	ઠેરીઆનાગચ	ખાંસા	ઓખાપોટું સ્ટુ-
ભાલી	ફનેપુર	દામનગર તાલુકો	કેડીનાર તાલુકો	ડન્ટસ લાયબ્રેરી
મોદરા	આખાપુર	ધુફણીઆ	આલીદર	
ચોલ	મોટા ભંડારીઆ	ખીજડીઆ	પણાદર	

૧૫ મી શિષ્ટવાચન-પરીક્ષા

અપંગની પ્રતિભા:

તા. ૨૨-૧-૧૯૩૮

અવારનઃ ૭ થી ૧૦

વડોદરા રાજ્યમાં સાર્વજનિક પુસ્તકાલયો, વાંચનાલયો અને મહિલા પુસ્તકાલયોની કુલ સંખ્યા ૧૫૦૦ ઉપરાંતની છે. ગુજરાતનાં પુસ્તકાલયોની સંખ્યા પણ પ્રમાણમાં ઠીક ઠીક છે અને દિનપ્રતિદિન વધતી જશે.

આખી પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિને ઉદ્દેશ જનતાને નિર્દોષ, ઉપયોગી અને પ્રેરણાત્મક વાચનનો શોખ લગાડવાનો છે. ફક્ત શૈયક અને ક્ષણિક આનંદ આપે તેવા વાચનથી સારા માણસોએ સંતોષ પકડવો ન જોઈએ, વાચનરુચિ યોગ્ય દિશામાં વાળવા અને જીવન ઉચ્ચ અને તે માર્ગે વાચકોને દોરવા વડોદરા રાજ્ય પુસ્તકાલય મંડળે શિષ્ટવાચનની પરીક્ષા સન ૧૯૨૮ થી શરૂ કરી છે; અને તેમાં વડોદરા રાજ્ય સિવાયનાં દરેકાં જાહેરનાં ને ભાઈઓ આ પરીક્ષા ઘેર ખેંચી આપી શકે છે. છતાં તેનો લાભ લેનારની સંખ્યા પ્રમાણમાં આશા રાખી છે તેટલી મોટી હોતી નથી. વાચકોની રુચિ, શિષ્ટ સાહિત્ય તરફ વળી ન હોય, અથવા આ પરીક્ષાની માહિતી પૂરતા પ્રમાણમાં જાહેરાત ન થવાના કારણે જોઈ જાય, અથવા તો વખતસર પુસ્તક મેળવી શકાય તેવી અનુકૂળતા ન હોય—આવાં આવાં કારણો પરીક્ષા ન આપવાના કારણમાં આપી શકાય. પણ પ્રમાદ અને પરીક્ષાના ઉદ્દેશની સમજનો અભાવ એ સાચાં કારણો છે, એમ સમજાય છે.

પુસ્તકાલય ખાતાના મદદનીશ વ્યવસ્થાપક, પ્રાંત અને મહાલ શાળાવિકારાંઓ તથા હાઇસ્કૂલોના હેડમાસ્ટર સાહેબો શિષ્ટવાચનની પરીક્ષાનાં પુસ્તકો જાતે વાંચે, બીજાઓને દર્શાવે મળે તે માટે પોતાં એ પરીક્ષા આપે અને પછી બીજાઓને એ પરીક્ષા આપવા પ્રેરે તો ઇષ્ટ પરિણામ આવે એ ચોક્કસ છે.

“અપંગની પ્રતિભા” એ પુસ્તક નવજીવન કાર્યાલયનું પ્રકાશન છે. આંધળી, જાહેરી અને મૂંગી અવસ્થામાં પણ સર્વ હૃદયો અને શક્તિઓ ધરાવનાર અસાધારણ વ્યક્તિ કરતાં પણ વધુ ચમત્કારિક પરિણામ હેલન-કેલર અને તેની શિક્ષિકા સલિવને બતાવ્યું છે. અમે શિક્ષણ આપનાર-લેનાર લાયક હોય, માળાપની અને સમાજની પ્રેરણા અનુકૂળતાઓ હોય તો કેળવણી કેટલી ઉચ્ચ કક્ષાએ પહોંચી શકે છે તેનું સર્વોત્તમ દર્શાવેલ હેલન-કેલરની આ આત્મકથા પૂરું પાડે છે.

હજી એક માસ ઉપરાંત પરીક્ષાને માટે મુદત છે. દરરોજ અર્ધી કલાક અથવા અઠવાડિયાના ત્રણ કલાક અથવા લાગલાગટ ત્રણ દિવસ પાંચ-પાંચ કલાક આ પુસ્તક વાંચવા ખાતે ગાળવામાં આવે તો પરીક્ષા આપી શકાય તેમ છે. પુસ્તકની કિંમત ૦-૧૨-૦ છે. કાંઈ પણ પુસ્તકાલય વાચકોને માટે પુ. સ. સ. મંડળ તરફ પોસ્ટ કાર્ડથી લખશે અને તેમની કિંમત ચાલુ વર્ષના જાહેરમાંથી અથવા બીજી રીતે આપવાનું સ્વીકારશે તો તેને ટપાલથી તરત જ એ પુસ્તક મળે એવી યોજના રાખી છે. આ

પરીક્ષાને માટે સદરદ્દ પુસ્તક ઉપર મંડળનું કમિશન બિલકુલ ન ચડે અને ટપાલ ખર્ચ કમિશન કરતાં પણ વધુ છે તે, આ માટેના ટ્રસ્ટ ફંડના બાંજગાથી અપાય તેવી ગોઠવણ ગમી છે; એટલે ફક્ત ૦-૧૨-૦ ની કિંમતે જ આ પુસ્તક જેમને તેમને ઘેર બેઠાં મળશે. આ માગણી ડિસેમ્બર આખર સુધી જ સ્વીકારવામાં આવશે. આ સૂચના પ્રકટ થયા પછી જેમની માગણી આવશે તેમને જ આ લાભ મળશે. એક પુસ્તક મંગાવી વારાફરતી વાંચે તો બે-ત્રણ જણ પરીક્ષા આપી શકશે.

વડોદરા રાજ્યનો પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિએ સાચી પ્રગતિ કેટલી કરી છે તેનું માપ એક રીતે આવી શિક્ષણાનની પરીક્ષામાં જેમનાર લાભ-જેનોની સંખ્યાથી થઈ શકે છે. ઉત્સાહી મદદાલ શાળાધિકારી સાહેબો અને શિક્ષકો આ યોજનાનો લાભ જરૂર લે, એમ તેમને વિચારિત કરવામાં આવે છે.

વડોદરા, તા. ૧૩-૧૨-'૩૮

મોતીલાલ ન. અમીન

— — —

‘પુસ્તકાલય’ માસિકમાં એક નવો વિભાગ

જ્ઞાનપ્રચાર, એ પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિનો મુખ્ય હેતુ છે. આ હેતુ પાર પડે તે માટે પુસ્તકો, માસિકો, વર્તમાનપત્રો, પત્રિકાઓ યથાશક્તિ પ્રયત્ન કરે છે.

માસિકો, પોતપોતાનો વિશિષ્ટ હેતુ લક્ષમાં રાખીને જનસમૂહ સમક્ષ વાચન રજૂ કરે છે. તે ઘોરણે પુસ્તકાલય માસિક પુસ્તકો, માસિકો, વર્તમાનપત્રોના પ્રકારો, તેની વ્યવસ્થા, તેની પસંદગી, ખરીદી, વહીવટ વગેરે વગેરે ધણી બાબતોની માહિતી પૂરી પાડવાની હોય છે. આ ઉપરાંત માસિકોમાં વાંચવા જેવા લેખોનું માર્ગદર્શન પણ કરાવવા કંઈક શરૂઆત કરી છે, અને એ રીતે માસિકની ઉપયોગિતા વધે તે માટે પ્રયત્ન થાય છે.

નવા વર્ષથી એટલે જનન્યુઆરીના અંકથી પુસ્તકાલય માસિક વાંચકોની સેવા અર્થે “સામયિકોનું દોહન” એ અપવાદ એવા નામનો એક વિભાગ શરૂ કરવા ધારે છે. આ વિભાગમાં ગુજરાતી ભાષામાં પ્રકટ થતાં વર્તમાનપત્રો અને માસિકોમાં જે ઉત્તમ લેખો પ્રકટ થાય છે તે પૈકીના જે જે સામાન્ય લોકોમાં વિશેષ પ્રચાર કરવા જેવા સુમન્યો તે લેખો આખા ને આખા આ માસિકમાં પ્રકટ કરવામાં આવશે. શિષ્ટ લેખકોના ઉત્તમ વિચારોનો બહુ મોટા પ્રમાણમાં પ્રચાર થાય, એ હેતુથી આ યોજના શરૂ કરવામાં આવે છે, અને ફરી ફરીને એ જોવાની જરૂર પડે અથવા બીજાઓને વંચાવવાની હચ્છા થાય અથવા કાયમને માટે સંઘર્ષી રાખવા જેવા જણાય તેવા જ આ લેખો હશે.

આ લેખો માટે માસિકના એક કે બે ફર્મ દર માસે વધારે આપવામાં આવશે, અને તેની છૂટક નકલો પણ લગભગ પડતર કિંમતે આપવાની યોજના થશે. આ સંબંધે જે કોઈ સૂચનાઓ આવશે તે પર વિચાર કરવામાં આવશે, અને યોગ્ય જણાતાં માલ કરાશે.

વડોદરા, તા. ૧૩-૧૨-'૩૮

મોતીલાલ ન. અમીન

પુસ્તકાલયભક્તો જાગજો !

આવે છે

પૂર્વણી દિન !

લોકભદ્ર પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિમાં આમજનતાને રસ લેતી કરવાના, તથા ગામની આબાલવૃદ્ધ ભણેલી જનતાનો વાચનરસ જાગ્રત કરી તેમને પુસ્તકાલયનો લાભ લેવાની તથા તેને પોષવાની પ્રેરણા કરવાના સહુદેશથી વડોદરા રાજ્ય પુસ્તકાલય મંડળે એક ખાસ પૂર્વણીદિન ઉજવવાની પ્રથા છેલ્લાં આઠેક વર્ષથી પાડી છે. તે મુજબ દર સાલ મહા સુદ પાંચમનો વસંતપંચમીનો દિવસ પૂર્વણી-દિન તરીકે અનેક પુસ્તકાલયો ઉજવે છે, અને તે દ્વારા પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિના સેવકો અને ભક્તો પોતાની માનીતી પ્રવૃત્તિનો સંદેશ ઘેર ઘેર પહોંચાડવાની, સ્થાનિક સંસ્થાને લોકપ્રિય બનાવવાની, વર્ષ દરમ્યાન પોતે કરેલા કામનો હિસાબ ગામલોક આગળ રજૂ કરવાની તથા પોતાની જરૂરિયાતથી ગામલોકને પાકેફ કરવાની તક લે છે.

આહુ સાલે એ શુભ દિન તા. ૨૫ મી જાન્યુઆરીને રોજ આવે છે એ પાત પુસ્તકાલયભક્તોની ધ્યાન ખેંચાર ન જ હોય. આ વર્ષે એ દિન રાજ્યના ચારે પ્રાંતોમાં વિવિધ કાર્યક્રમોથી ઠેરઠેર ઉજવાય અને તેનો અહેવાલ પ્રસિદ્ધિ માટે જરૂર મોકલી અપાય. કાર્યક્રમોનું દિશાસૂચન તો ગત વર્ષોના પૂર્વણીઉત્સવના અહેવાલ ‘પુસ્તકાલય’નાં પૃષ્ઠોમાં છપાયા છે તે જોઈ જવાથી મળી રહે તેમ છે. છતાં નીચેની રૂપરેખા ધ્યાનમાં લેવા સલામત છે:—

- ૧ પુસ્તકાલયના સ્થળને સ્વચ્છ ને સુવ્યવસ્થિત કરી ધ્વજ-પતાકાથી શણગારવું.
- ૨ શક્ય હોય તો ગામના વિવિધ નાકા પર તથા મુખ્ય માર્ગો વચ્ચે પુસ્તકાલય સૂત્રોનાં બોર્ડો કે કાપડી તોરણો લટકાવી દેવાં.
- ૩ પ્રભાતફેરી કાઢી લજનો અને ગીતો લલકારતાં મહોલ્લે મહોલ્લે ફરવું.
- ૪ ઉત્સાહ હોય તૈમણે પુસ્તકાલય તેમ આમ ઉદ્યોગનાં પ્રદર્શનોની ગોઠવણ કરવી.
- ૫ બપોરના સમયમાં સ્ત્રી બાળકો માટે અનુકૂળ સ્થળોએ ઇલાયદાં સમ્મેલનો

ભરી સ્ટીરીઓસ્કોપ, રમત-ગમતનાં સાધનો, ચિત્રપોથીઓ, વાર્તાકથન, વગેરે દ્વારા તેમનું મનરંજન કરવું.

૬ સાંજે ૫ થી ૬ ના સમયમાં જાહેર સભા રાખી તેમાં પોતાના પુસ્તકાલયની પ્રગતિ સંબંધી ટૂંકી હકીકત જાહેર કરવા ઉપરાંત સંભાષણ, નાટ્યપ્રયોગ સંવાદ, રાસ-ગરબા અને બાળકોની રમતગમત પૈકી હરકોઈ એક ચાલુ કાર્યક્રમ અનુકૂળતા પ્રમાણે રાખવો.

૭ રાતના ભજન મંડળી, હરિકીર્તન, વ્યાખ્યાન, મેજીક લેન્ટર્ન વગેરે પૈકી હરકોઈ કાર્યક્રમ સવડ પ્રમાણે રાખી શકાય.

ઉપર પ્રમાણે અનુકૂળતા મુજબ કાર્યક્રમ નક્કી કરી તે પાર પાડવા ઘટતી તૈયારી પુસ્તકાલય-ભક્તો આજથી જ કરવા માંડે. આ ઉત્સવની ઉજવણીમાં ખાસ ખર્ચ કરવાપણું જોઈએ જ છે: ખર્ચ વગર પણ ઉજવી શકાય એવા કાર્યક્રમો ચોજી શકાય તેમ છે. આશા છે કે ઉત્સાહી કાર્યકરો, ઉત્સાહી બાળકો અને યુવાનોના સહકારપૂર્વક ચાલુ સાલનો પર્વણીદિન ઉજવવામાં કોઈ પણ નિમિત્તે પાછા નહિ જ પડે, અહેવાલો જરૂર મોકલી આપવા.

ના. નં. ચોકસી
સહમંત્રી, વ. રા. પુ. મંડળ

* (૧) પુસ્તકાલય પર્વણીને: ઉત્સવ (૨) લાલા પટેલની લાયબ્રેરી (૩) નમૂનેગર ગ્રામ: એ સંવાદો સન ૧૯૩૨ ના (૪) શાંતિની શોધમાં સન ૧૯૩૩ ના (૫) વિદ્યાનાં દાન, સન ૧૯૩૫ ના (૬) લક્ષ્મીમરસ્વતી સન ૧૯૩૬ ના, તથા (૭) ગરીબની જ્ઞાનવૃષ્ટિ સન ૧૯૩૭ ના 'પુસ્તકાલય' અંકોમાં જાણેલ આ સંવાદ-નાટિકાઓ પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિવિષયક હોઈ આ પ્રસંગ માટે ખાસ પસંદ કરવા જેવાં છે. સમૂહગીતો, રાસ અને ગરબીઓ પણ 'પુસ્તકાલય'ની શાંતિસામિતી અનેક મળી આવશે. 'ચાલો ભજવીએ'ના ભાગોમાંથી અગર અન્ય કોઈ બોધક સંવાદ પણ સુખે ભજવી શકાય.

વડોદરા રાજ્ય પુસ્તકાલય મંડળ

જાહેરાત નં. ૨/૩૮-૩૯

ગ્રામ પુસ્તકાલયોના મંથપાલો અને મંત્રીઓ માટે પ્રાંતવાર શિક્ષણવર્ગો

ગ્રામપુસ્તકાલયોના કામ કરનારા મંત્રીઓ તથા મંથપાલો માટે પ્રાંત દીક, પુસ્તકાલય શિક્ષણવર્ગો દર વર્ષે ભરાય છે. તે મુજબ ચાલુ સન ૧૯૩૮-૩૯ માટે એ વર્ગો નીચેની વિગતે ભરવા ફરજીયાત છે:—

પ્રાંત	તારીખ : વાર	સ્થળ
૧ વડોદરા	૨૩-૨૪-૨૫ માર્ચ શુક્ર, શુક્ર, શનિ	રણપુર તા. કરગળ્યુ
૨ મહેસાણા	૧૭-૧૮-૧૯ એપ્રિલ સોમ, મંગળ, બુધ	વડનગર
૩ નવસારી	૨૭-૨૮-૨૯ એપ્રિલ શુક્ર, શુક્ર, શનિ	પલસાણા
૪ અમરેલી	મે મહિનામાં તારીખો ચોકસાઈ થઈ જાહેર થશે.	દારકા

આ વર્ગો અંગે થતો બધો જ બોજનખર્ચ રાજ્ય પુસ્તકાલય મંડળ ઉપાડી લેશે અને પ્રાંતના હરકોષ્ટ પુસ્તકાલયના મંત્રી વા મંથપાલ ઉમેદવારને થતો મુસાફરી ખર્ચ જે તે પુસ્તકાલયના બજેટમાં પાડી શકાય તેવી યોજના રહેશે. આ શિક્ષણવર્ગો ચલાવવા માટે રાજ્ય પુસ્તકાલય મંડળના મંત્રીઓ, રાજ્ય પુસ્તકાલય પ્રચારક તથા પુસ્તકાલયપ્રવૃત્તિમાં રસ લેનાર જે તે પ્રાંતના ભાષાઓ હાજર રહેશે. પુસ્તકાલય ખાતાના અધિકારી સાહેબ પણ આવશે જ. શિક્ષણવર્ગોનું કામ ત્રણે દિવસ સવારના ૭ થી ૧૦ તથા બપોરે ૨ થી ૫ એમ બે કંડે ચાલશે. વચ્ચેના વખત બોજન, આરામ, વાર્તાલાપ અને રમતગમત વગેરે માટે રહેશે. રાત્રે ૮ થી ૧૦ સુધીના વખતમાં શક્ય હશે તો જાદુખ્ત કાનસનાં દરયો બતાવવામાં આવશે કે પછી ઉપયોગી છતાં અપ્રાવજનક વાર્તાલાપ ચાલશે. ત્રીજે દિવસે સવારના ભાગમાં શંકા-નિવારણનું કાર્ય, અને સાંજના ભાગમાં નજીકનાં જેવાં જાણવા જેવાં કોષ્ટ સ્થાન હશે તો તેની સુલાકાતે જવાનું જોઈવાશે.

પુસ્તકાલયોના મંત્રી વા મંથપાલ જે હાલ હશે તેમને આ વર્ગમાં પ્રથમ પસંદગી આપવામાં આવશે. બીજા ભાષાઓ પણ પોતાના ખર્ચે આવવાની શરતે અરજી કરી શકશે અને જગ્યા હશે તો તે મંજૂર રખાશે.

આ વર્ગોનો લાભ લેવાની ઇચ્છા રાખનારાઓએ પોતાનાં નામ, કામ, અભ્યાસ, ઉંમર, ધંધો અને પુસ્તકાલય અંગેની કામગીરીની હકીકત સાથેની અરજી અમારા તરફ મોકલી આપવી. વડોદરા, મહેસાણા અને નવસારી પ્રાંતના વર્ગો માટેની અરજીઓ મોકલમાં મોકલી અનુક્રમે તા. ૧૫ મી માર્ચ, તથા ૧૦ મી અને ૨૦ મી એપ્રિલ ૧૯૩૯ સુધીમાં મળી જવી જોઈએ.

અમરેલી પ્રાંતના ઓખાગંડળ વિભાગ માટે જ ખાસ યોગ્યતા વર્ગનો લાભ એ વિભાગના તમામ પુસ્તકાલયોના મંત્રી કે અંચાલ લાઇઓ ઉપરાંત પુસ્તકાલય સિવાયની શાળાઓના શિક્ષકો પશુ હો એ બહુ ઇચ્છવાયેય છે. એને માટેની અરજીઓ પશુ સવેળા મોકલી આપાય જ.

આ શિક્ષણવર્ગોનો લાભ જેમને, લેવો હોય અને ચાલુ સાલના પાન્ટેટમાં તે માટે જેમણે સવડ ન રાખી હોય તેના પુસ્તકાલયોએ જરૂરી રકમ પૂરતો ફેરફાર કરવાનું લખાણ પુસ્તકાલય ખાતાના મે. મદદનીશ વ્યવસ્થાપક સાહેબ તરફ આ વાંચતા બારેબાર મોકલી આપવું.

આ વર્ગો માટે જેમની અરજીઓ મંજૂર થશે તેમને વ્યક્તિગત ખર્ચ આપવામાં આવશે, અને તેમણે, વર્ગનું કામ કરેલા દિવસના સવારથી જ થર થવાનું, હોવાથી આગલી રાત્રે જ વર્ગના સ્થળે હાજર થઇ જવું જોઈએ.

પથારી, જળપાત્ર વગેરે અંગત જરૂરી સામાન ઉપરાંત પુઠ ખાતાના વટહુકમ, સૂચનાઓનાં એકીકરણના ત્રણે પુસ્તક, વર્ગીકરણ પદ્ધતિનું પુસ્તક, પોતપોતાના પુસ્તકાલયનું જનરલ રજીસ્ટર ઉપરાંત વિષયવારો, નામવારો પત્રકો તૈયાર થયેલાં હોય તો તે; અને રાં ૧૦ ગોવિંદભાઈ દેસાઈકૃત “ ઘરમાં રમવાની રમતો ” એટલું સૌએ લેતા આવવું. શિક્ષક દશે તેમની કામગીરી ગણાય એ માટે હાજરીના દાખલા આપવામાં આવશે.

આ પહેલાં બરાબ ગવેલા શિક્ષણવર્ગોનો લાભ ન લીધો હોય એવા જે તે પ્રાંતના તમામ પુસ્તકાલયના મંત્રીઓ વા અંચાલો અને જૂથ મંડળના મંત્રીઓ આ વર્ગોનો લાભ જરૂર લે અને જે મદાલમાં વર્ગ બરાતો હોય તે મદાલના તો બધા જ લે. જે તે પ્રાંત ખાતે નવીન ઉધડેલાં વા ઉધડવાનાં પુસ્તકાલયોનું કામ કરનાર મંત્રી વા અંચાલને તો આ વર્ગનો લાભ લેવાનો ખાસ ખાસ લક્ષ્યમણ છે.

વડોદરા,
તા. ૫-૧૨-૩૮

{

મોતીલાલ ન. અમીન
મણિલાલ મ. કાશીવાળા
માનદ મંત્રીઓ
વં ૨૦ પુઠ મંડળ.

પુસ્તકાલય ખાતુ.

સાર્વજનિક પુસ્તકાલય શાખા.

સૂચના નં. ૪૩૯ સને ૧૯૩૮-૩૯

વિષય

સ્વતંત્ર મકાનવાળાં ગ્રામ પુસ્તકાલયોએ વાર્ષિક નિવેદન
છપાવી મોકલવા બાબત.

આથી ગ્રામ તેમજ મહિલા અને બાળ પુસ્તકાલયોના મંત્રીઓને જણાવવામાં આવે છે કે પુસ્તકાલયો તપાસવા જતાં જણાવું છે કે કેટલાંક મકાનવાળાં ગ્રામ પુસ્તકાલયોએ ત્રિવાર્ષિક નિવેદન લોકોની જાણ માટે છપાવેલું નથી તો સરકારીઓના એકીકરણ ભાગ ૩ ના વટકુકમ નં. ૩૧/ તા. ૩-૧૦-૩૫ માં જણાવ્યા પ્રમાણે જે પુસ્તકાલયોને સ્વતંત્ર મકાન છે, જેમને રૂ. ૫૦૦) ઉપરાંતનું કાયમ ફંડ છે અથવા જેમનું ત્રણ વર્ષનું સરેરાશ બજેટ સરકાર પસંદ કરવા મદદ મળીને કુલ રૂ. ૧૫૦) ઉપરાંતનું છે, તેવા દરેક ગ્રામ પુસ્તકાલય તેમ જ મહિલા અને બાળપુસ્તકાલયે પોતાનું નિવેદન દર ત્રણ વર્ષે ઓછામાં ઓછું એક વખત પ્રસિદ્ધ કરવું, અને ત્રણ વર્ષની વિગતો એ નિવેદનમાં આપવી. આ પ્રમાણે છપાવીને પુસ્તકાલય ખાતા તરફ પાંચ છપાવેલી નકલો મોકલી આપવી.

ઉપર પ્રમાણે આવાં તમામ પુસ્તકાલયોએ ચાલુ સાલે પોતાનો રિપોર્ટ છપાવીને મોકલી આપવાનો તજવીજ કરવી, તેમ કરવા ચૂકશે તો તે પુસ્તકાલયનાં હવે પછીનાં બજેટ મંજૂર કરતી વખતે ખાસ વિચાર કરવો પડશે.

ચાલુ સાલે રિપોર્ટ છપાવવા યતા ખર્ચ માટે બજેટમાં સવડ નહિ રાખી દેશે તો વગર કરી છપાવવો. સદર બદલ અગ્રેથી મંજૂરી મળશે.

પુસ્તકાલય ખાતું,
વડોદરા, તા. ૧-૧૨-૩૮ }

ઉ. મો. પટેલ
મદદનીશ વ્યવસ્થાપક

પુસ્તકાલય ખાતુ

સાર્વજનિક પુસ્તકાલય શાખા

સૂચના નંબર ૪૪૦ સને ૧૯૩૮-૩૯

વિષય

વાર્ષિક નિવેદનમાં પુસ્તકોની યાદી પ્રસિદ્ધ કરવા તથા પુસ્તકાલયોના અંગે કરવાની યોજના સંબંધીનું પૂરેપૂરું વિવેચન નિવેદનમાં છપવા બાબત

રાજ્યનાં કરખા પુસ્તકાલયોના વાર્ષિક નિવેદનમાં હવે નિવેદનની સાથે નવીન ખરીદાયેલા પુસ્તકોની યાદીઓ છાપવા કરેલું છે છતાં તે પ્રમાણે અમલ થતો નથી,

તેમ જ કર્યા પુસ્તકાલયોએ પોતાના પુસ્તકાલયનાં વાર્ષિક નિવેદનો છાપવાં જોઈએ છતાં તે પ્રમાણે કેટલાંક કર્યા પુસ્તકાલયો તરફથી તજવીજ કરવામાં આવતી નથી. વળી કેટલાંક વાર્ષિક નિવેદનો વાંચવામાં આવ્યાં તેમાં પુસ્તકાલયની પ્રવૃત્તિને આગળ ધપાવવા માટેની યોજનાઓ ગોળગોળ જણાવેલી છે. પરંતુ તે ઉપરથી પુસ્તકાલયને કંઈ યોજનાની ખાસ જરૂર છે અને ક્યા કારણે તે પાર પડતી નથી તે જૂલુમી શકાતું નથી. માટે રાજ્યનાં તમામ કર્યા પુસ્તકાલયોને આથી સૂચના કરવામાં આવે છે કે હવેથી જે સાલનાં વાર્ષિક નિવેદનો જે પુસ્તકાલયો તરફથી છપાતાં ન હોય તે પુસ્તકાલયના પ્રમુખ-મંત્રીએ પોતાના પુસ્તકાલયનું નિવેદન છપાવી લોકોની જાણ માટે મેળ ઉપર મૂકવું અને તેની પ પ્રતો આ તરફ મોકલવી.

દરસાલ પુસ્તકાલયમાં જે નવીન પુસ્તકો ખરીદાય તેની યાદી કિંમત સાથેની નિવેદનના ડેવટે છપાવી પ્રસિદ્ધ કરવી.

પુસ્તકાલયના કામ માટે જે યોજનાઓ કરવા વિચાર હોય તે ગોળ ગોળ ન બતાવતાં બાતવત્તર યોજનાઓ, તેમાં કરવાનાં કામો, પડતી મુશ્કેલીઓ અને નાણાની સ્થિતિનો ખ્યાલ વાર્ષિક નિવેદનમાં હવેથી બતાવવાનો પહીવટ રાખવો, કે જેથી તેની મેધિ લક્ષ શકાય તે મુશ્કેલીઓ દૂર કરવાની તજવીજ કરવાનું સરળ થાય.

વડોદરા
તા. ૨૪ નવેમ્બર ૧૯૩૮ }

પુ. ત્રિ. શાહ

ઉ. મો. પટેલ
મદદનીશ વ્યવસ્થાપક

પુસ્તકાલય ખાતુ

સાંજનિક પુસ્તકાલય શાખા

સૂચના નંબર ૪૪૧ સને ૧૯૩૮-૩૯

વિષય

પુસ્તકાલય-પ્રચારક તરીકે નિમાણુંક થવા માગણી કરવા બાબત

પુસ્તકાલયોની સંખ્યા જેમ જેમ વધે જાય છે, તેમ તેમ પુસ્તકાલયોની તપાસણી કરવાનું કામ કંઈક મુશ્કેલ બનતું જાય છે. સરકાર તરફથી રા. મદાલ શાળાધિકારી સાહેબો તથા સેન્ટરના મુખ્ય શિક્ષકો પર પુસ્તકાલયોની તપાસણી કરવાનું ધોરણ દર્શાવ્યું છે. પરંતુ તેમની મદદ ઉપરાંત કેવળ સેવાભાવે પુસ્તકાલયોની જોક્ષમ તપાસણી કરે તેવા સેવાભાવી શિક્ષકોની મદદની અપેક્ષા રહે છે. આશુ'વર્ષમાં માહિતી મંગાવ્યા આધારે નીચે જણાવેલા બાધઓ સેવાભાવે માનદ પ્રચારક તરીકે કામ કરે છે.

સામાન્યતઃ દરેક મદાલે જે પ્રચારકોની જરૂર છે, તે આ નીચે પ્રસિદ્ધ થએલી યાદીમાં જે મદાલે જે કરતાં જોખા માનદ પ્રચારકો છે તે મદાલના શિક્ષક બાધઓ-

માર્થી જે શિક્ષકો સેવાભાવે કામ કરતા હજીતા હોય તેમણે પોતાના મહાલ મંડળના મંત્રી મારફત નીચે પ્રમાણે હકીકત પત્રકરૂપે ભરી મોકલવી:

નામ	કુસ્તકાલ્પનું કામ કયે સપ્તમે કેટલી મુદત કયું	રાજ્યના કયા કયા પ્રગતકાલ-મના શિક્ષણ વર્ગો કે પરિષદમાં હાજરી આપી છે.	અવધાસ કર્યા સુધીનો છે.
૧	૨	૩	૪

ઉંમર	વતન	હાલ મળતો પગાર	શરે
૫	૬	૭	૮

કામ કરનાર શિક્ષકને જે તે મહાલ મંડળમાંથી થયેલું રેલવે ભાડું, મોટર ભાડું અને ખાસ જરૂર પ્રસંગે થયેલો ખોરાકી ખર્ચ મળશે. આથી કંઈ વિશેષ લાભ મળવાનો નથી એ વાત માગણી કરનારે યાદ રાખવી.

મહાલ વાર પ્રચારકો સંબંધી માહિતી

વડોદરા પ્રાંત

- વડોદરા:— (૧) છોટાભાઈ રાયજીભાઈ, (માણેજી)
 શિનોર:— (૧) હીરાલાલ ફાગટલાલ જાની (સાદલી)
 (૨) હરિવલ્લભ બાળાચંદર વેલ
 કરજણ:— (૧) મલંગલા ઉમેદશા દીવાન (વેમાર)
 (૨) ભાઈલાલભાઈ બાવાજી પટેલ (આલજીગામ)
 સંખેડા:— (૧) જેસંગભાઈ ગરબડભાઈ પટેલ (સોનગીર)
 ડભોઈ:— (૧) રવિચંદર (નડા)
 પાદરા:— (૧) વિષ્ણુપ્રસાદ પ્રહલાદજી પંડ્યા (પાદરા)
 (૨) મોતીભાઈ કુબેરભાઈ પટેલ (કોટણા)
 પેટલાદ:— ૦, ભાદરણ:— ૦,
 સાવલી:— (૧) સોમાભાઈ ગરબડભાઈ (વેજપુર)
 વાઘોડીયા:— ૦, તિલકવાડા:— ૦,

મહેસાણા પ્રાંત

- મહેસાણા:— ૦
 ચાણુરમા:— (૧) નાનજીભાઈ જોડીદાસ પટેલ (ઇસ્ક્રામપુર)
 (૨) કરજીચંદર મોહનલાલ વ્યાસ

વિસનગર:—(૧) ઉમિયાશંકર લક્ષ્મીગમ દ્વે
 સિદ્ધપુર:—(૧) ખીમજીભાઈ દીપ્તભાઈ ઠાકર (હાલ રાજકોટ બાળ અધ્યાપન મંદિરમાં).
 ખેરાળુ:— ૦, આતરસુંબા:— ૦, કડી:— ૦, કલોલ:— ૦, વિજાપુર:— ૦
 પાટણ:— ૦, દહેગામ:— ૦, હારીજ:— ૦

નવસારી પ્રાંત

નવસારી:— ૦

પલસાણા:—(૧) ગોપાળજી ગોવિંદજી પટેલ (વણેસાપીસાદ)

ગણદેવી:—(૧) મણિલાલ એલ. દેસાઈ (ગણદેવી પુસ્તકાલયના મંથપાલ)

માંગરોળ:—(૧) મણિલાલ હ. મોદી (વેળાછા)

કામરેજ:— ૦ મહુવા:— ૦ સોનગઢ:— ૦ વ્યારા:— ૦

અમરેલી પ્રાંત

અમરેલી:—(૧) કૃષ્ણલાલ રણછોડ ત્રિવેદી (હાલ મે. ટ્રે. કા. વડોદરા).

દામનગર:—(૧) નંદલાલ પુરષોત્તમ ત્રિવેદી

ધારી:—(૧) વૃજલાલ દયારામ મહેતા

ખાંભા:—(૧) જગજીવન વાલજી પંડ્યા (સમઢીઆળા)

કોઠીનાર:— ૦ રતનપુર:— ૦ ભીમકંઠા:— ૦ આખામંડળ:— ૦

વડોદરા
 તારીખ ૨૪
 નવેમ્બર ૧૯૩૮

}

પુ. ત્રિ. શાહ

ઉ. મો પટેલ
 મદદનીશ વ્યવસ્થાપક

સૂચના નં. ૪૪૨

વિષય

રાજ્યના દરેક પુસ્તકાલયે સરકયુલરોનું એકીકરણ ભા. ૩ ને તથા વાર્તાનાં પુસ્તકોનો પરિચય અને બાલસાહિત્યસર્વ સંગ્રહ એ દરેકનો ભા. ૧-૨ ને ખરીદવા બાબત

વડોદરા રાજ્યનાં પુસ્તકાલયોને, પોતાનું તંત્ર સુવ્યવસ્થિત અને નિયમિતપણે ચલાવવામાં માર્ગદર્શક થઈ પડે તે માટે તથા વાર્તાનાં અને બાલોપયોગી પુસ્તકો ખરીદતી વખતે પુસ્તકોની પસંદગી કરવામાં સરળતા થઈ શકે તે માટે પુસ્તકાલય સ. સ. મંડળે નીચેનાં જે પુસ્તકો પ્રસિદ્ધ કર્યાં છે તે જે તે પુસ્તકાલયોને ખૂબ ઉપયોગી થઈ પડે તેમ હોઈ, જે પુસ્તકાલયે આજ સુધીમાં આ પુસ્તકો ખરીદ્યા ન હોય તે પુસ્તકાલયોને આ પુસ્તકો ખરીદવાની ખાસ લક્ષમણ કરવામાં આવે છે.

૧ સરકયુલરોનું એકીકરણ ભાગ ૩ ને	૩. ૨-૦-૦
૨ વાર્તાનાં પુસ્તકોનો પરિચય ભા. ૧	૩. ૦-૮-૦
૩ " " ભા. ૨	૩. ૦-૮-૦
૪ બાલ સાહિત્ય સર્વ સંગ્રહ ભા. ૧	૩. ૦-૫-૦
૫ " " ભા. ૨	૩. ૦-૮-૦

આ પુસ્તકો, જે પુસ્તકાલયમાં ન હોય તે પુસ્તકાલયે ચાલુ વર્ષના અગ્રેટમાંથી પુસ્તકો ખાતે મુકાયેલી રકમમાંથી મંગાવવા તજવીજ કરવી અને તે માટે પુસ્તકાલય સ. સ. મંડળ તરફ આરોપ્યાર જન્યુઆરી ૧૯૩૯ આખર સુધીમાં લખી જણાવવું.

મુ. કડી } હિ. કા. વ્યાસ ઉમેદલાઈ મે. પટેલ.
તા. ૫-૧૨-૩૮ } મદદનીશ વ્યવસ્થાપક

પુસ્તકાલય ખાતુ

સાર્વજનિક પુસ્તકાલય શાખા

સૂચના નં. ૪૪૩

વિષય

ખીજી ગુજરાત પુસ્તકાલય પરિષદનો વડોદરા રાજ્યનાં પુસ્તકાલયોએ લાભ લેવા બાબત

ગુજરાતમાં-વડોદરા રાજ્ય સિવાયના જિલ્લાઓમાં-પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિના પ્રચાર માટે સને ૧૯૩૪ ના મે માસમાં અમદાવાદ મુકામે પહેલી પરિષદ ભરાયા પછી,

જે પ્રયાસો થતા માંડ્યા છે તેના પરિણામે, ચાલુ સાલે ખીજી ગુજરાત પુસ્તકાલય પરિષદ ૧૯૩૯ ના જન્યુઆરી માસની તારીખ ૨૧-૨૨મીને શનિ-રવિવારે, ખેડા જિલ્લાના આણંદ ગામે ચરોતર એન્જલિકેશન સોસાયટીના સ્થળમાં, ગુજરાતના બહુશ્રુત વિદ્વાન આચાર્ય શ્રી. આનંદશંકર બાપુભાઈ દ્રુવના પ્રમુખપણા નીચે ભરાવાની છે. આ પ્રસંગે વડોદરા રાજ્યના પુસ્તકાલયોના મંત્રીઓ હાજરી આપવાની ઇચ્છા રાખે એ સ્વાભાવિક છે. પરંતુ ચાલુ સાલે આપણા રાજ્યની પણ રાજ્ય પુસ્તકાલય પરિષદ ભરાવાની હોઈ, ખૂબ પરીપક્ષોના અર્થ આ વર્ષના બજેટમાં પડે અને એના પરિણામે પત્રો વા પુસ્તકોના લાભ લોકોને એવા પ્રમાણમાં મળે એ દિતાવહ નથી; જેથી વડોદરા રાજ્યની પરિષદ માટે જેઓએ પરીપક્ષમાં આવવાનો અર્થ મંજૂર કરાવ્યો છે તેઓ તે અર્થથી જ્યારે એ પરિષદ ભરાય ત્યારે જરૂર આવે; પણ ઉપરોક્ત ગુજરાત પુસ્તકાલય પરિષદમાં તો નીચે જણાવેલા પુસ્તકાલયોના મંત્રી અને અધ્યક્ષ વા અન્ય સભ્યોને ભાગ લેવા દશે તો તેમને અર્થની મંજૂરી માગણી થયે ચાલુ સાલના બજેટમાં કરી આપવામાં આવશે:—

(૧) કર્તા પુસ્તકાલયો,

(૨) મકાનવાળા ગ્રામ પુસ્તકાલયો, અને

(૩) મકાનો સિવાયનાં ૪૦ x ૩ = ૧૨૦ અને તે ઉપરાંતના બજેટવાળા ગ્રામ પુસ્તકાલયો.

મુ. કડી
તા. ૫-૧૨-૩૮ }

હિ. ૬૧ વ્યાસ

ઉમેદભાઈ મે. પટેલ
મદદનીશ વ્યવસ્થાપક

સાર્વજનિક પુસ્તકાલય ખાતુ.

ફરતા પુસ્તકાલય શાખા, વડોદરા.

સૂચના નં. ૪૪૪

વિષય

ફરતા પુસ્તકાલય શાખા તરફથી ખરીદાયેલાં દશ્યચિત્રોના લાભ લેવા બાબત.

સામાન્ય જ્ઞાન મેળવેલી જનતાને અને શાળા-પાઠશાળામાં ભણતા વિદ્યાર્થીઓને, દેશ-વિદેશનું ભૌગોલિક જ્ઞાન-જે તે દેશની રહેણી-કરણી, ફરતી દેખાવો, દુનિયત-ઉદ્યોગો, વેપારનાં બજારો, વિજ્ઞાનની શોધખોળનાં પરિણામો થતા અવનવા ફેરફારો વગેરે વગેરે પુસ્તકો દ્વારા મળી રહે છે. આ જ્ઞાનને વધારે સુદૃઢ બનાવો શકાય તે માટે, ચિત્રો દ્વારા તેનો પ્રત્યક્ષ ખ્યાલ આપવા સાથે રાજ્યની ફરતા પુસ્તકાલય શાખાએ જુદા જુદા દેશોનાં કેટલાંક દરમિયાન ચિત્રો ખરીદ્યાં છે. આ ચિત્રોની યાદી નીચે પ્રમાણે છે:

દેશનું નામ	ચિત્રોનાં નંબ	દેશનું નામ	ચિત્રોનાં નંબ
(૧) હિન્દુસ્થાન	૧૦૦	(૧૦) અઘારકા	૬૫
(૨) ચીન	૧૦૦	(૧૧) કેનેડા	૧૦૦
(૩) ઇંગ્લેન્ડ	૧૦૦	(૧૨) યુનાઇટેડ સ્ટેટ્સ	૧૦૦
(૪) ઇટાલી	૧૦૦	(૧૨) દક્ષિણ અમેરિકા	૧૦૦
(૫) આયર્લેન્ડ	૧૦૦	(૧૪) મેક્સિકો	૧૦૦
(૬) નોર્વે	૧૦૦	(૧૫) નેશનલ પાર્ક	૧૦૦
(૭) સ્વીટઝર્લેન્ડ	૧૦૦	(૧૬) દુનિયાની મુમાફરી	૧૩૦૦
(૮) રકોટલેન્ડ	૭૫	(૧૭) અવરજવર માટેનાં દેશ પર- દેશમાં વપરાતા સાધનો. (Transportation)	૨૨૫
(૯) દક્ષિણ મહાસાગરના બેટા (South Sea isles)	૧૦૦		કુલ ૨૯૬૫

અમને આશા છે કે, આ દરમિયાનો રાજ્યનાં વાચનલયો, પુસ્તકાલયો, પ્રાથમિક તથા માધ્યમિક શાળાઓ બહોળા પ્રમાણમાં પ્રયોગ કરે અને કરાવે. અને મહાલ તથા જૂથમંડળો પણ તે માટે પૂરતો પ્રયત્ન કરે. આ ચિત્રોની માગણી જેમના તરફથી આવશે તેમને વિના ખર્ચે કરતા પુસ્તકાલયની પેઠી દ્વારા તે મોકલી આપવામાં આવશે.

મુ. કડી }
તા. ૫-૧૨-૩૮ }

હિ. કા. વ્યાસ.

ઉમેદવાર મો. પટેલ
મદદનીશ વ્યવસ્થાપક

વડોદરા રાજ્યનાં પુસ્તકાલયો માટે ભલામણ કરવામાં આવેલાં પુસ્તકોની યાદી નં. ૫૮ સને ૧૯૩૮-૩૯

પુસ્તકનું નામ	મંચકર્તાનું નામ	કિંમત	ક્ર.ક	વર્ષ	પૃષ્ઠ	બાંધણી	પ્રકાશકનું દેશાલું
ધમ દમન	ચિવપ્રસાદ પી. મહેતા	૦-૪-૦	૧૬૦	૧૯૩૭	૧૧૬	કાગી	ગીતા ઑફિસ, રાયપુર, ભાઉની પોળ, અમદાવાદ
કમળદળ (કાવ્યસંગ્રહ)	નારાયણલાલ પુરુષોત્તમ- દાસ સુખડીઆ	૦-૪-૦	"	"	૩૬	"	આસિનાબર, ડિરિટ્ટકટ જડજ કાટ, મહેસાણા (વડોદરા રાજ્ય)
કિશોર ચરિત્રમાળા ગુરુજી રજુ ગુજરાતના મહાજનો	રમણભાઈ ન. વહોરા	૧-૫-૦ આખા ગુરુજની	"	૧૯૩૮	૦	"	ચરોતર એન્ડપ્રેસ સોસાયટી-આણંદ
આપણી બાળમંથમાળાનાં પ્રગટ થતાં બધાં પુસ્તકો	ભાઈલાલ ડી. પટેલ, પદ્માવતી દેસાઈ	૧-૦-૦ વાર્ષિક	"	"	૦	"	આપણું બાળકાર્ય મંદિર ચિંગસપુરા, ભરૂચ
અપંગોમાં અદ્ભુત કુમારી હેલન	રમણભાઈ ન. વહોરા	૦-૨-૦	"	"	૪૨	"	ચરોતર એન્ડપ્રેસ સોસાયટી, આણંદ
શ્રી ગુરુકીલામન (માનકાંડ)	રંગ અવધૂત	૧-૮-૦	૮૦	૧૯૯૦	૧૪૭	પાકી	અમૃતલાલ નાયભાઈ મોદી મોદીસાચ, નડીઆ

શિરષ ચિંતામણિ	મિત્રી મનસખલાલ જીવદાસ	૨-૦-૦	૧૬૦	૧૯૩૩	૧૯૨	પાટી	કર્તા, ધીરોજ તાલુકે ચાલુરમા
નૂતન આજયોથી	શંકરભાઈ સોમાભાઈ પટેલ, મોન્ડીસેરી અધ્યાપક, પુરુષ અધ્યાપન શાંકશાળા	૦-૩-૦	૧૨૦	૧૯૩૮	૪૪	કાચી	નિઝામપુરા, ભૂતહીતે અંબે, વડોદરા
પારિખત	પુનખલાલ રજુજીવદાસ દલવાડી	૨-૦-૦	"	"	૧૯૫	"	શ્રી અરવિંદ આશ્રમ, ચોડીસેરી (ફિન્ય ઇન્ડીઆ)
પૂર્ણયોગતા યાનયોગ-ભાગ ૧લો	શ્રી. અરવિંદ	૧-૪-૦	૧૬૦	"	૨૪૨	"	અરવિંદ કાર્યાલય, ચાલુદ
પૂર્ણયોગ નવનીત-ભાગ બીજો	અંબાલાલ બાલકૃષ્ણ પુરાણી	૧-૦-૦	"	"	૧૮૮	"	સદર
સત્સંગીભૂત્ય દ્વિતીયાથ	માધવલાલ દસમખરામ પ્રધારી	૧-૮-૦	૧૨૦	"	૨૫૧	પાટી	સ્વામીનારાયણ ઓફિસ, પાંચ ફેવા, હરજીવેળ, અમદાવાદ
સદર તૃતીયાથ	"	૧-૮-૦	"	"	૨૨૧	"	સદર
સદર ચતુર્થ-પંચમથ	"	૧-૮-૦	"	"	૨૩૫	"	સદર
સદીપ મહાવાક્યમારસઅઠ પૂર્વાધ	વેલ્લશાસ્ત્રી શંકરલાલ જગનલાલ પુરાણી	૦-૪-૦	"	સં. ૧૯૯૨	૨૮	કાચી	આયુર્વેદ કુસમભાળા કાર્યાલય, ભાઉની પોળ, કાચવાડાની બારી પાસે, રામપુર, અમદાવાદ

માર્ટિન હાથર (સંક્ષિપ્ત જીવનકથા)	નિવાસી વસ્ત્રનજી ત્રિવેદી	૦-૧૦૦-૦	૧૬૦	૧૯૩૮	૧૩૮	કાવ્યા	અમરેલી (કાઠિયાવાડ)
રામકૌમુદી	મૂળજીભાઈ પીતાંબર શાહ	૧-૦-૦	૧૬૦	"	૧૦૦	"	મંત્રી, વડોદરા સાહિત્ય- સભા રાવપુરા, વડોદરા
બ્યાયામનો કળીરવડ રામચરણ પ્રો. માણીકરાવ	નયનરાય શુકલ વડોદરા	૦-૨-૦	૧૨૦	"	૧૨	"	પટેલ દિમતલાલ બૃખણ- દાસ, વાડી, દાળિયોગેળ, વડોદરા

પુસ્તકાલય ખાતે
માર્ચનિહ પુસ્તકાલય શાખા
વડોદરા, તારીખ ૨ ડિસેમ્બર ૧૯૩૮

પુ. ત્રિ. શાહ

ઉ. મો. પટેલ,
મદદનીશ વ્યવસ્થાપક

સૂચના નંબર ૪૪૫ સને ૧૯૩૮-૩૯

વડોદરા શાખાનાં પુસ્તકાલયો માટે બકામણુ કરવામાં આવેલાં સામયિકો

ક્રમાંક	નામ	પ્રકાર	વાર્ષિક લવાજમ	હેઠાણું
૧	આયુર્વેદ ભારતર	દ્વિંદી માસિક	૨-૦-૦	તંત્રી, આયુર્વેદ ભારતર કાર્યાલય, આયુર્વેદ ભવન, ભૈરવ નાલા, આગ્રા.
૨	સર્વોદય	"	૩ ૦-૦	વ્યવસ્થાપક, સર્વોદય કાર્યાલય, વર્ધા.
૩	Indian Home	Monthly	૬-૦-૦	The Manager, Indian Home Magazine, 30, Central Bank Building, Esplanade Road, Fort Bombay.
૪	The Indian World	"	૩-૦-૦	The Editor, Laxshmi Building, Sir Pherojshah Mehta Road, Bombay.
૫	પદ્મિની	ગુજરાતી માસિક	૪-૦-૦	વ્યવસ્થાપક, પદ્મિની કાર્યાલય-૨૪૫૬, બદ, અમદાવાદ.
૫	માધુરી	દ્વિંદી માસિક	૬-૮-૦	મેનેજર માધુરી, લખનઉ.

આદર્શ જીવનચરિત્રો વાંચો અને તેમાંથી શ્રેષ્ઠા મેળવી તેવા થવા પ્રયત્ન કરો

આજેજ મંગાવો ઉત્તમ જીવનના આદર્શરૂપ આજેજ મંગાવો

ગુજરાતી મહાજનો

કિશોર ચરિત્રમાળાના બીજા ગુચ્છરૂપે પ્રકટ થયેલો
આદર્શ જીવન ચરિત્રોનો ઉત્તમ ગુચ્છ

એ ગુચ્છમાંના મહાજનો—(૧) હિન્દી મિલઉદ્યોગના પિતા રણુછેડલાલ
છોટાલાલ, (૨) હિન્દના દાદા દાદાભાઈ નવરોજી, (૩) આર્ય સમાજના સંસ્થા-
પક મહર્ષિ ઈયાનંદ સરસ્વતી, (૪) આદર્શ વૈદ્યરાજ ઝંડુ ભટ્ટ, (૫) સંસાર-
સુધારક કરસનદાસ મૂળજી, (૬) શૌર્યમૂર્તિ કવિ નર્મદ, (૭) હિન્દના મહાન
ઉદ્યોગપતિ સર જમશેદજી ટાટા, (૮) વનસ્પતિશાસ્ત્રી જયકૃષ્ણભાઈ, (૯)
આંધ્રકર્મી કવિ જાહેરામજી મલખારી, (૧૦) વયે વૃદ્ધ કાર્યે યુવાન અબ્બાસ
તૈયબજી, (૧૧) સાધુચરિત નારાયણ હેમચંદ્ર, (૧૨) સ્વર્ગસ્થ સાહિત્ય પીરસનાર
અમૃતલાલ મહિયાર.

નાંધી રાખજો—આ પ્રત્યેક મહાજનનું જીવનચરિત્ર એક એક જુદી પુસ્તિકા-
રૂપે છે. દરેકનું મૂલ્ય માત્ર ૦-૨-૦ છે. અને બારે મ પુસ્તિકાઓ આખો ગુચ્છ
ખરીદનારને રૂ. ૧-૮-૦ ને બદલે રૂ. ૧-૫-૦ માં અપાશે. છ-છ પુસ્તિકાઓના
પાંચી બાંધણીથી બધેલા એ ગુચ્છોનું મૂલ્ય રૂ. ૧૧૧ છે.

કિશોર ચરિત્રમાળા—ગુચ્છ ૧ લો

એમાં પરદેશના મહાન પુરુષોનાં ચરિત્રો છપાયાં છે.

પહેલી આવૃત્તિ દેવે મળતી નથી. એની બીજી આવૃત્તિ છપાય છે, સત્વર
બહાર પડશે.

તા. ૬. કિશોરચરિત્રમાળાનાં પ્રકાશનોને વડોદરા રાજ્યના કેળવણી ખાતાએ
પ્રાથમિક શાળાના છતર વાચન તરીકે માન્ય કરેલાં છે.

આજેજ લખો:—

પુસ્તકાલય સહાયક સહકારી મંડળ લિ૦

રાવપુરા, વડોદરા.

પુસ્તકાલય

પુસ્તક ૧૩ મું

[જાન્યુઆરીથી ડિસેમ્બર ૧૯૩૮]

લેખાની અનુક્રમણિકા

અસ્થિરતા (કાવ્ય)		ખાસ અંક	
શ્રી. ખલવંત મહેતા	૫૦૩	તંત્રીસ્થાનેથી	૭૧
અરવિન્દા (ટૂંકી વાર્તા)		ગામડાંઓમાં પુસ્તકપ્રવૃત્તિ	
શ્રી. હરિશંકર કુર્ગાંશંકર દવે	૬૭૬	કુર્ગરશી ધરમશી સંપદ	૯૮
આકાંક્ષા (કાવ્ય)		ગામડાં ને પુસ્તકાલય	
શ્રી. ખલવંત મહેતા	૧૮૦	શ્રી. મણિલાલ મંગળજી કાશીવાળા	૧૧૨
આત્મખળ (કાવ્ય)		ગામડાનો સાંચો ધનભંડાર	
શિવાત્મજ-ડિંગુઆ	૩૩૨	શ્રી. રતિલાલ અમીન	૬૮૧
આકાંક્ષા (કાવ્ય)		ગુજરાત પુસ્તકાલય પરિષદ	
‘ રખકુ ’	૪૦૦	શ્રી. મોતીલાલ ન. અમીન	૧૩૪
આવો શારદધામ (કાવ્ય)		ગુજરાત સમગ્ર માટે પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિ	
આલજીભાઈ ન. સોલંકી	૭૫૬	શ્રી. મોતીલાલ ન. અમીન	૭૪
આભાર અને વિનંતિ		અંધકથન (કાવ્ય)	
ના. નં. ચોકરી	૫૫૫	જગજીવનદાસ દયાગજી મોદી	૧૦૪
ઈ. સોલ્ટર ડેવિસનું પ્રવચન	૧૨૬	અંધપાલને (કાવ્ય)	
એ ક્યારે ?		મજલાલ છ. જોષી	૭૩૩
શ્રી. કાળીદાસ દયુજી વણકર	૬૭૫	અંધપ્રેમ (કાવ્ય)	
કવને (કાવ્ય)		શ્રી. ખલવંત મહેતા	૮૦
શ્રી. વસંતાત્મજ	૨૬૪	આમ પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિ વિભાગ	
કારોબારી સંગીનતા		(અ. ડિ. આ. ઉ. પ્રદર્શનમાં)	
‘ એક-શ્રોતા ’	૫૧૧	શ્રી. મોતીલાલ ન. અમીન	૭૩
કીર્તિકિરીટ (કાવ્ય)		આમ પુ. માટે પુસ્તક યાદીઓ	૧૪૪
શ્રી. હરિશંકર કુર્ગાંશંકર દવે	૨૧૩	આમ પુસ્તકાલયોનું મહત્ત્વ	
કોઈ કહેશે ?		રસજીભાઈ ન. વહોરા	૮૧
શ્રી. ગુલાબભાઈ પરાગજી દેસાઈ	૧૮૩	આમહેવતા (ટૂંકી વાર્તા)	
કમુરુદર સા. મે. રા. રા. વાકનીસ સાહેબ	૭૫૨	ગુલાબભાઈ પરાગજી દેસાઈ	૮૬
બાળુ ભાંપણ			

શિક્ષકોની શિષ્ટવાચનની પરીક્ષાનું નિવેદન

શ્રી. દેવચંદ રામજીભાઈ ૩૫૧

શિષ્ટવાચન

હરિપ્રસાદ હરખજી ત્રિવેદી ૭૫૫

શાળા ત્યાં પુસ્તકાલયની અગત્ય ૩૬૮

શુભોપદેશ

શ્રી. પુષ્પાબેન ર. પંડ્યા ૫૦૪

શારદાને

શ્રી. વ્રજલાલ જી. જોષી ૬૦૯

શું વાંચ્યો ?

૭૦, ૧૪૩, ૨૧૨, ૨૬૨, ૩૨૨, ૩૬૨,

૪૫૦, ૫૨૧, ૫૫૭, ૬૬૩, ૭૨૩

શ્રીમંત મહારાજ સાહેબનું પ્રવચન

(શ્રી જ્યોતિર્દાસ સા. પુ. ના

હીરક મહોત્સવ પ્રસંગે) ૩૨

સર પુરુષોત્તમદાસ કાકોરદાસ ખાલ

લાયબ્રેરીની યોજના ૧૩૭

સુભાષિતો

૧૩૨

સ્વતંત્ર પુસ્તકાલયો શી રીતે થાય ?

શ્રી. રમણલાલ નાનાલાલ શાહ ૮૪

શ્રીસાહિત્યનો વિશિષ્ટ વિભાગ

શ્રી. ઈશ્વરલાલ વીમાવાળા ૧૦૯

શ્રીઓને વાચન પૂરું પાઠવાની એક યોજના

શ્રી. હીરામણી નારણજી ત્રિવેદી ૪૬૩

સાહેબડી હો ! ચાલો ને વાંચવા (કાવ્ય)

શ્રી. ચિમનલાલ સુનીલાલ શાહ ૧૪

જ્ઞાનવાડી (રાસ)

શિવાત્મજ-કિંચુઆ ૯

જ્ઞાનપ્રચાર

શ્રી. કરસનદાસ ચીતલિયા ૨૧૮

જ્ઞાનપરિમલ

આશાદેવી ૨૨૫

જ્ઞાન-જ્યોત

શ્રી. બલવંત મહેતા ૨૬૩

જ્ઞાનેશ્વર

શ્રી. રસજીભાઈ ન. વહોરા ૨૭૬

જ્ઞાનજ્યોત

શ્રી. શુભવંત બ્યાસ ૨૮૪

જ્ઞાનનાવ (કાવ્ય)

શ્રી. ચાર્નાકુર ૩૨૪

જ્ઞાનવસંત

શ્રી. હરિશંકર દુર્ગાશંકર દવે ૩૬૨

જ્ઞાનદેવીને ! (કાવ્ય)

શ્રી. ચાર્નાકુર ૪૬૫

હિંદી કૌપીરાઈનો કાયદો

વકીલ હાથીભાઈ અમચાભાઈ પટેલ ૨૧૯

હિંદની પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિ

શ્રી. છોટાલાલ માનસિંમ કામદાર ૬૧૯

હું પુ. ને આદર્શ કેમ બનાવી શક્યો ?

શ્રી. ભાઈલાલભાઈ ભગવાનભાઈ પટેલ ૬૮૫

હું શા માટે પુસ્તકાલયનો હિમાયતી છું ?

શ્રી. મોતીભાઈ ન. અમીન ૭૫૮

લેખકાની અનુક્રમણિકા

આલજીભાઈ ન. સોલંકી	
આવો શરદધામ (કાવ્ય)	૭૫૬
આશાભાઈ ન. પટેલ	
ખીજ ગુજરાત પુ. પરિષદ	૭૬૧
આશાદેવી	
માનપરિમલ	૨૨૫
એક શ્રાતાઃ	
કારોબારી સંગીનતા	૫૧૧
ઈદ્રવદન ધ. પંડ્યા	
વાચનના હેતુઓ ૧૨, અંચપાલ અને	
વાચનનો શોખ	૧૭૮
ઈશ્વરલાલ વીમાવાળા	
ઓસાદિત્યનો વિશિષ્ટ વિભાગ	૧૦૯
કરચનદાસ ચીતળીઆ	
માનપ્રચાર	૨૧૮
કાળિદાસ દયાળજી વણકર	
મોતી ચઘો (કાવ્ય) ૮, જરા વિચારવા	
જેવું ૩૯૭, એ ક્યારે ? ૬૭૫	
કેશવ મંગેશ રાંગણેકર બી. એ.	
માનવી જીવનમાં પુસ્તકાલયનું સ્થાન ૧૦૬	
મહાલ પુ. મંડળો	૫૪૪
કૃષ્ણલાલ રણછોડલાલ ત્રિવેદી	
વર્ષારંભની વિચારસરણી ૬, પુસ્તકાલય	
પ્રવૃત્તિને વ્યાપક અને લોકમોજ્ય કેમ બનાવી	
શકાય ? ૧૭૧, જીવનચરિત્રો અને તેનું	
વાચન ૬૧૧	
પુદાભાઈ અલીબક્ષ શેખ	
વસન્ત (કાવ્ય)	૨૨૩
ખીમજીભાઈ ટી. ઠાકર	
જરમાં જનુ બર્થો (કાવ્ય) ૫૦૭, રાંધ્ર-	
ભાષા દિંદીની જરૂર ૪૬૬	
‘ગિરીશ’	
ફરી મળેલા પુસ્તક વિષે	૫૧૦

ગિરધરલાલ ડોસાભાઈ (રા. ર.)	
વિમનગર મહાલ ૪ થી પુ. પરિપક્વા	
પ્રમુખના લાપચુમાંથી છૂટું જનાયું ૪૦૮	
શુભવંત વ્યાસ	
માનવગીત	૨૮૪
શુભાળભાઈ પરાગજી દેસાઈ	
આમદેવતા (ટુંકી વાર્તા)	૮૬
ગોકુલદાસ દ્વારકાદાસ રાયચુરા	
આમ્યજનોની સાચી સેવા	૨૧૫
રા. બ. ગોવિંદભાઈ હાથીભાઈ દેસાઈ	
વાંચવા આવેલું પુસ્તક મુદતસર	
પાછું સોંપો ૬૧૦	
‘ચક્રમ’	
વિચારચક્રમણ	૧૭, ૩૪૮
ચિમનલાલ ચુનીલાલ શાહ	
સાહેલડી હો આમોને વાંચવો (કાવ્ય) ૧૪	
પુસ્તકચરણે (કાવ્ય)	૨૧૪
અતુલજી પ્રભાશંકર વ્યાસ	
પુસ્તકપ્રચરિત (કાવ્ય)	૪૦૪
‘અંદ્રિક’	
વાચનસિદ્ધિ ૪૫૨, પુસ્તક ૬૭૧	
ઉદાલાલ માનસિંગ કામદાર	
પરદેશી સાહિત્યસંઘિનું થોડુંક અવનવું	
૨૨૬, ૪૦૬, ૪૬૯, રમના દિવસોનું	
વાચન ૨૮૨, દિંદની પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિ	
૬૧૯, જગતનું મહાન પુસ્તકાલય ૭૩૯	
જગજીવનદાસ દયાળજી મોદી	
અંચકથન (કાવ્ય)	૧૦૪
જયંતિલાલ ગિ. પંચોદી	
પુસ્તકો પ્રાણપ્રવાર (કાવ્ય)	૨૭૧
કાદ્યાભાઈ રામદાસ પટેલ	
આમોદારનો સાચો ઉપાય-આદર્શ	
પુસ્તકાલય	૧૬૩

કુંગરશી ધરી સંપટ	
ગામડાઓ પુસ્તકપ્રવૃત્તિ	૯૮
તંત્રીસ્થાનેથી	
તેરમું વર્ષ ખાસ અંકા, ઇ. સોલ્ટર	
ડેવિસનું પ્રત ૧૨૬, સ્તિકા માટેના	
માર્ગદર્શકો ૩૪	
વ્યં. દિ. વાકર્ના	
વડોદરાના પુસ્તકલયો: મનો વર્તમાન	
અને ભવિષ્ય, નરી પ્રા. દિ. પુ.	
પરિષદનું ભા	૭૫૨
દેવચંદ રામજીભા	
શિક્ષકોની શિષ્યવનન પરીક્ષાનું	
નિવેદન	૩૫૧
ધીરજલાલ મ. ખાટ	
ત્વારા નૂતન વર્ષ (કા)	૩
ના. ચં. દીવાનજી	
નિરક્ષરતા સામે	૧૩૦
નાનજીભાઈ જેઠીલાસલ	
મંત્રી ભાઈએને તિ. ૧૦, પુસ્તકા-	
લયોની જરૂરિયાત	
ના. નં. ચોકસી	
પુસ્તકાલયપર્વણી લિખવળે	૩૪,
પુસ્તકાલયના શિક્ષક સન ૧૯૩૭-૩૮	
૩૭૧, આભાર અર્પણિતિ ૫૫૫	
નાનાલાલ કે. પટેલ	
ચોકું જાણના જેર ૩, ૪૭૩, ૫૧૩	
પરાશર	
" લાયબ્રરી "	૭૩૬
પેપરટલાલ પૂર્ણલાલ કે.	
આમોદારમા પુ. પ્રતનો ચોખ તથા	
તે માટેની વ્યવહારાધિક ચોખના ૯૨	
રૂપાએન ર. પંડ્યા	
ગુરોપદેશ (કાવ્ય)	૫૦૪
જીજીલાલ કીરપરામં સાઈ	
ચેટલાલ આલ પુ પરિષદના પ્રમુખનું	
ભાષણ	૩૬૩

પ્રતાપરાય ગિરધરલાલ મહેતા	
૬૨૭ સાયકલ વાચનાલય ૪૦૧, ખાલ	
શિક્ષણપ્રેમીઓને ૭૪૦	
ખલવન્ત મહેતા	
અંખના ૫, અંધપ્રેમ (કાવ્ય) ૮૦, આકાશ	
કાવ્ય ૧૮૦, સ્માનજ્યોત ૨૬૩, શરદા-	
પૂજન ૩૯૩, નિર્વાહસાધન ૪૫૬, અરિય-	
રતા (કાવ્ય) ૫૦૩, જગૃતિ (વાર્તા) ૩૪૫	
ભાઈલાલભાઈ લવાનભાઈ પટેલ	
આમપુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિ ૪૦૫, કું પુસ્તકા-	
લયને આદર્શ કેમ બનાવી શક્યો ? ૬૮૫	
ભૂપતરાય ક. જોષી	
અંધમંદિરીએ આવો (કાવ્ય) ૪૫૧	
લગવાનજી કરશનજી ખલહાણીઆ	
પુસ્તકાલય અને જીવન	૨૭૮
મણિભાઈ ઉપાધ્યાય	
પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિ અને આમોદાર ૪૫૫	
મણિલાલ મંગળજી કાશીવાળા	
ગામડા ને પુસ્તકાલય	૧૬૨
શ્રીમંત મહારાજ સાહેબ	
જયસિંહરાવ સા. પુસ્તકાલયના હીરક-	
મહોત્સવ પ્રસંગનું ભાષણ	૩૨
મૂળશંકર પ્રેમજી વ્યાસ	
પ્રસ્તાવના ૪૫૩, વાચકો અને વાચનાલય	
૫૦૮, વર્તમાનપત્રો અને ઇનામી હરી-	
કાષ ૬૭૩	
મે. જી. ગોહિલ	
ભવનારક નાવકું (કાવ્ય)	૪૬૪
મોતીભાઈ ન. અમીન	
પુસ્તકાલય માસિક ૫૩, અખિલ દિંદ	
આમેઘોગ પ્રદર્શનમાં આમ પુસ્તકાલય	
પ્રવૃત્તિ વિભાગ ૭૩, ગુજરાત સમગ્ર માટે	
પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિ ૭૪, આમવાચના-	
લયો ૧૧૪, ચરોતર પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિની	
બારી ખીવરખી ૧૧૨, ગુજરાત પુસ્તકા-	